
CHASSENEO
GLORIAÆ
MUNDI

1445

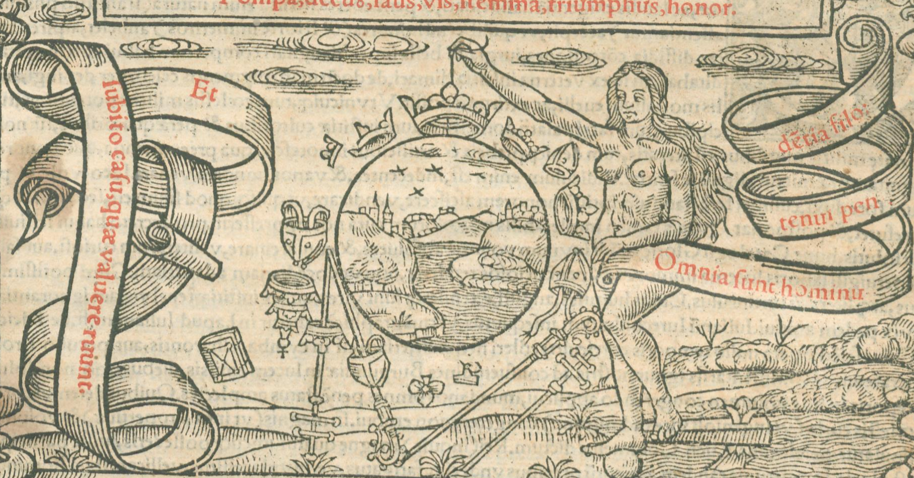
T XIV
16/c

80
20

Et folium eius non defluet. Psal. I.

A SVMMO COELO EGRESSIO EIVS. ps. 18

Pendula quam fragilis consistit Gloria mundi:
Pompa, decus, laus, vis, stemma, triumphus, honor.

CATALOGVS GLORIAE

Mundi, laudes, honores, excellentias, ac preeminentias omniũ ferè statuũ, plurimarumq́ rerũ illius continẽs: à spectabili viro Bartholomeo à Chasseneo, humanorum Iuriũ doct. fiscali Heduẽsis presidatus patrono, ac demũ Prouinciæ presidis, editus. Vnà & typis materias resoluentibus, cum Indice illustratus.

Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauescit occursum. Prouerb. 30.

Quã friuola Gloria rerum.

REVERENDISSIMO AC ILLVſtri domino, domino Antonio de Prato Senoneñ. Cardinali, Quæſtori, ſeu Præfecto prætorio, Cãcellario Franciæ, nũcupato, totiusꝗ literaturæ Gallicanæ primario, Bartholomæus de Chaſſeneuz. S.

CVM RES SIC SE HABEAT, ILLVSTRIS QVAESTOR, virtutum & literarum dux & auriga, vt ego verſatilem Heduæ praxim exercens, per nonnulla ſolis curricula, varijs negotiorum curis inuolutus, huc & illuc incedens: Venit in mentem dea quędam, nominis ſui immemor, obijciens mortales (audeo omnes dicere) circa honorũ, gloriæ, ac laudis exigentiã hallucinari, & penè ebetes fieri. Id enim natura (ſi antiſtiti philoſophorũ aſſentiamur) accepit, vt quilibet ad honores (& ſi fortè immeritos) anhelet, aſpiret. Et frequẽter diſſidia, cõtentiones, iurgia, & bella ſuper his agitari compertum habui. Ideo meditans meditabar, an id ex veterna inſcitia elimari, de doctrinarũ pigmentis celebriter depingi, aut ex oculis mortalium euelli, ac extirpari poſſit. Vt vnicuiꝗ, tum cœleſtis militiæ potentibus, tum principibus, tum ſacri palatij domeſticis, tum iuſtitiæ cultoribus & peræquatoribus, tũ nobilibus, tum armatę militię pugilibus, tũ literatis, tum deniꝗ plebeis & artificibus innoteſcat, qua pręeminentia, quo honore, quavè quis dignitate præmietur, dignũ ſe ſentiat. Ridiculum enim eſt, indecentes, & vanos honores venari. Ideo vtile & perꝗ neceſſarium fore duxi, cuilibet ferè ſtatui aſcriptitiũ honorem aſciſcere, vendicare, vt quiſꝗ quod ſuum eſt, ſectetur: & quod eſt alienũ, refutet, & poſtponat. Quãuis tamen intolerabilis negotiorum cura nos oppreſſerit, pro decreto habui feſtiuis diebus ocio nõ ſolutis, hunc Catalogũ Glorię mũdi in vnum volumẽ abſoluere, & conſarcinare, vt literarum curioſi, aut ſaltẽ amatores, à peruigili laboris lucerna immunes, & penè ocioſos redderẽt, non vt docẽdi viam adaperiam. Cũm potiſſimum ſim nouitius, atꝗ literarũ tyrunculus. Cuius humiles, anguſtæ, tenuesꝗ ſunt vires, qui ex iuſtitiæ tenebris, aut ignorantiæ volutabro, vix pedem amoui. Iulianũ Iureconſultum inſequutus, vt quã graphicè cauetur in l. apud Iulianum. ff. de fideicõmiſſa. libert. Cuius ſcĩetiæ pera nullo temporis curriculo repleri nequiuit, etiam cũ in cymba Charontis, aut peculio Proſerpinæ annumeraretur. Commentarijs igitur noſtris ad conſuetudines Burgundiæ in lucem emiſsis, diebus ocio non ſolutis, reliquum tẽporis in hoc volumen congerendo applicui, mundanos omnes penè ſtatus amplectẽs. Quibus detentus, ordines, ac ſedes cœleſtis curiæ (vt ingenioli vires admittunt) congerere non erubui. In magnis (vt inſit Propertius) & voluiſſe ſat eſt. Cui aſtipulatur perelegans Lucij Columellæ dictum. Rei (inquit) magnę quãtulumcũꝗ poſſederis, fuiſſe participem non parua eſt gloria. Importunis tandem amicorũ precibus vndecũꝗ fatigatus, verbisꝗ laceſſitus, vellicantibus hominum iudicijs, lecturiendum inconſultè expoſui. Vereor tamen eorum aſcribi numero, qui dicta ſua politioris literaturæ cãdidatis naſo ſuſpendenda exponunt, & euentilant, naturamꝗ ſui partus pœnitere faciunt, ac deletiles cenſorũ ſpongias perferunt. Nec ſum adeo tamen delirus, aut rerum imprudens, vt non facilè videam, nihil non maturum & incoctum curioſis hominũ ingenijs committi oportere. Quum enim quæꝗ ſcriptorum opera, & labores criticis lectorum vnguibus plerunꝗ vapulent, vt ꝙ veridicè profitetur Hiero. in epiſtola xxxiij. in ſecunda parte, & in procemio Paralipomenon, qui ſcribit. Multos ſibi ſumit iudices, quorum aliqui detrahunt in publico, alij verò poſtica ſanna illudũt, ac ocioſa garrulitate cõfabulantur, poſtea verò libenter in angulis legunt. Si igitur Hieronymus (primæ in dicendo celebritatis antiſtes) tanta ſanctitate, tantaꝗ eruditione & eloquentia pollens, tam grandiꝗ religionis & vtilitatis reipublicæ Chriſtianæ zelo accenſus, ſcribens, ex huiuſmodi conatu, & officio maledicas linguas effugere, cẽſoriamꝗ talium virgulam euitare non potuit: Quid ego ſemiuir, ſemidoctus, & ſyllabarius faciam? (Aſta quæſo deus fautor, & adiutor) oblatrent liuidi canes, mundi gloriam obliguriant, laniẽt, potiſſimum, cũm videar rem mouiſſe de muſca, aut aſello, aut euphorbio, aut raphano, aut ptiſana, aut rapa, aut vrtica, aut muſto, & ſimilibus paruis rebus, vt plures ſcripſerunt. (Maior tamen gloria, liuide, ſi apud te volutes & perpendas.) Et ni ad te magnifice Cancellarie, tanꝗ ad Mœcenatem mihi propitium, & fautorem aduolam, velut ad iuſtitiæ et iuris aquilam, nõ iniuria aquilam dico, quę pullos calido ex ouo radijs prolatos ſolaribus obijcit: ſi non conniuente pupilla intuitum ſuffigant, in nidum referuntur, et vt fœtus legitimus, non ſpurius educantur. Si verò oculorum acies offenſa perſtringatur, quaſi fœtus alienus et nothus exponuntur. Sic tu pater patriæ, iuſtitiæꝗ antiſtes, iuſtitiæ cultores tibi non abſimiles iudicio non conniuente intuitum in iuſtitiam ſuffigentes, tanꝗ legitimos, & naturales pullos enutris, foues. Ideo meritò tibi tanquam togatorum archetypo meritus honos impenditur, qui imprimis iuſtitiæ filum, et æquilibrium adeo perpendis, vt nullo ſuaſu, nullis precibus, nullo illicio, abſtrahi potes, quominus veritatẽ foueas, vt te docuit Pallas, et ſapientia tibi fautrix. In quoquidem ſapentiæ ſtudio, quia abundè ſeminaſti, ampliter meſſuiſti, vt aſtutus, & prudens agricola, vſꝗ adeo, vt omnis togatorum cœtus ad te velut ad aſylum, ad iuſtitiæ aquilam conuolant, præcipites eunt. Subticeo excellentiam, magnanimitatem, conſtantiam, probitatem, animi dotes tui, cuius tanta eſt viuacitas, vt reconditiores Meandri anfractus adaperias. Vtinam is eſſet meæ mentis captus, vt pro meritis, de te dignè ſentirem, & ea dicendi vis (vt quod de te ſentio) verbis aſſequi poſſem.

Quare glorioſiſſime Quæſtor, hunc excellentiarum, laudum, ſeu honorum, & Glorię mundi libellum, tibi dicamus, deuouemus. Parua ſunt quæ dedico, magna quę voueo. Generoſi enim eſt animi voluntatem dantis & non munus exoſculari, ait Plutarchus ad Traianum ſcribens. Perſuaſum enim profecto habeo, ꝙ ſi tuæ autoritatis columna liber is firmetur, à ſagitta volante, ab arcu æmulorum protenſo, rabioſisꝗ eorum dentibus illæſus euadet. Si quid tamen incoctum, aut ieiunum comperias, flammis non parcas, quæſo. Si verò quid commendatione dignum offendas, quod lectoris ſtomachum ad lecturiendum prouocet: iube, ne cum blattis & tineis in ſtudiolo rixetur, ſed in publicum emittatur. Meliora fore ſpero, quæ deinceps ſcribam. Vale eximium doctrinæ decus, & iubar. Heduæ. Anno incarnatæ deitatis. Milleſimo quingenteſimo vigeſimo nono. xij. Kal. Iunias.

EIVSDEM PROOEMIVM, ſiue ad Lectorem, Præfatio.

VETERVM NOS
monet autoritas, patrum ve
ſtigia (ſi à ſcopo veritatis &
virtutis non deuiarint) imi-
tari debere, & aliquo genere
exercitationis animum pelli
cere. Cûm plurima mortali-
bus cõmoda per exercitatio
nem, dãna verò per ſegnitiẽ
eueniant. Nam ſi fidei Plato
nicæ non diſſentiam, qui diu ab inſtituto opere deſueſcũt,
& feriãtur, ocῐ cõſuetudinẽ plerũq; induũt, quã poſtmodũ
niſi grauatim exuere nequeunt. Ideo Apium Claudiũ di-
cere ſolitũ accepimus (Valerio teſte lib. vij. tit. de ſapiẽter
dictis. c. ij.) Negociũ populo Romano potius quã ocium
cõmitti debere, qm̃ quidẽ exploratum habebat ingenuos
hoĩes agitatione rerũ, & excitatione ad capeſſendã virtutẽ
excitari. Contrà verò ocio & quiete in deſidiã, torporẽ, &
ſocordiã reſolui, prolabi. Emollit em̃ vires (vt inquit Me
nander) ſicut rubigo ferrũ. Propterea Alexãder Macedo,
quo die nihil geſſerat, ſe nõ regnaſſe exiſtimabat. Ideo recẽ
ſet Guillielmus Leporeus Heduẽ. in tracta. ſuo artis me-
moratiuæ, in c. ociũ. lib. iiij. Athenienſes ignauos hoĩes &
lãgore marceſcẽtes, qui vitam in ganeis & popinis, alijſq;
illecebroſis locis ſilentio trãſigebant, in forũ ꝓtrahere ſo-
litos eſſe, eoſq; vt facinoroſos plectere iubet. Quod, teſte
Quintiliano, Memoriã exercitatione redigẽdam cõuenit,
ne nobis diſcamus ignoſcere. Nã memoria niſi exerceatur
cõfeſtim tabeſcit, ſolitoq; vigore deſtituitur. Et teſte Caſ-
ſiodoro. xj. variarũ. in prologo. Egreſcit ingeniũ, niſi iugi
lectione reparetur, cito expẽdunt horrea, quæ aſſidua non
fuerint adiectiõe fulcita: theſaurus q̃; facilè profunditur, ſi
nullis iterũ pecunijs cõpleatur. Sic & humanus ſenſus ſi cũ
alieno non ſarcit inuento, cito poteſt attenuari de ꝓprio.

Hanc rem igitur (ſpectatiſſimè lector) apud me anxiè
volutans laborẽ humeris, licet viribus imparem, impo-
nere non veritus (Ad hoc etiam me adhortante Ouid. ad
Rufinum dicens) Vt deſint vires, tñ eſt laudanda volũ
tas. Hunc gloriæ mũdi Catalogũ, vt vires ingenij excita
rem, congerere nõ erubui. Sicut etem̃ diligenti cura precia
prædiorũ ampliãtur, ita ſi negligentius habita ſint, minui
ea neceſſe eſt, vt aſſerit Iuriſcõſultus Caliſtratus, in l. nõ in-
telligit. §. diui fratres. ff. de iure fiſci. & vitiũ fouet ipſa ſuũ
ceſſatio iugis ab opere, aut ſtudio, amatq; lõga ocia culpã.
Diligẽtia ergo præferenda (cũ mater oĩm virtutũ, & ope-
rũ ſit) deſidia verò eſt valde animis ꝑiculoſa, atq; miſera
bilis. Animũ em̃ corrũpit, teſte Cicero. iiij. rhetori. Et oĩa
lædit, vt in aut. de quæſtore. §. hęc oĩa. coll. vj. & l. pe. C.
de annali excep. Etiã nouerca eruditionis dicit. cano. nihil.
lxxxiij. di. Exercitatione itaq; valere ſolet ingeniũ, virtus
ſtudiorũ auget, memoria cõſeruat, & remiſſi, oſcitanteſq;
animi fiũt vegetiores. Vñ per exercitiũ lectionis qs repe-
rit ſciẽtiæ margaritã. text. in c. poſt translationẽ. §. verum.
verſi. itẽ ſi qs. de renũciatio. & legẽdo libros, melior & do
ctior qs efficitur. l. pe. in fi. ff. ad exhibendũ. Et oẽ artificiũ
per exercitiũ recipit incremẽtum. tex. in l. legatis ſeruis. §.
ornatricibus. ff. de legatis, iij. & l. milites. C. de re militari.
lib. xij. vnde moraliter Auſonius poëta Gallicus hominẽ
pigrũ in ſuis epigrammatibus ſic increpat.

Sanus piger febriente multò eſt nequior.
Potat duplum, dapeſq; duplices deuorat.

Etiã diuus Hierony. q̃tum ociũ ſit fugiẽdũ, his verbis
oſtẽdit. Semper facito aliquid boni operis, vt te diabolus
occupatum inueniat. relatus in c. nũq;. de conſecra. di. v. &
ibidẽ. Scribant & libri, & manus operetur cibos, & anima
ſaturetur lectione: in deſiderijs autem eſt omnis ocioſus.

Quapropter (lector attente) ne vitio illo deſidiæ ar-
guerer, & excuſſo negligẽtiæ ſomno, poſt cõmentaria no
ſtra ſuꝑ cõſuetudinibus ducatus Burgũdię, iãdiu abſoluta
& in ꝓpatulo conſperſa, huic operi animum applicui, in
quo quædã nõ modica de prerogatiuis, præeminẽtijs, præ
ſtantijs, & excellẽtijs, q̃ circa honores, laudes, gloriã, digni
tates, cõmẽdationes, etiã ſtatũ & ordinem non ſolũ cœle-
ſtiũ, verũetiã terreſtriũ & infernorum verſant, deo autore
tẽtare nõ erubui. Maximè circa ea quæ oĩ ferè ſtatui mor-
taliũ cuiuſcũq; cõditiõis fuerint ornamẽtũ, & decorẽ affer-
re poſſent, in hoc opus cõieci. Eoq; paulò audacior factus,
ꝙ ad hæc tꝑa mortaliũ nemo ſcriptis redegerit. Tũ qa in
gymnaſijs, tum etiã quia in forẽſi vſu (vt ſpero) probabi
tur: licet hoc opus noſtrũ nõ aſſero tale, vt eruditum & ve
nuſtũ habeat: ſed ea eſt noſtri ſatietas, ſi nõ ſolũ circa iura
patriæ, verũetiã pro cõmuni vtilitate (cûm honor oẽs tan
gat) elaboraſſe videamur, & ſi apud rediuiuos eloquentię
camellos oblectamẽtũ, ne dicã adiumẽtum reputet. Cũ di-
uerſos diuerſa iuuãt, non oĩbus horis oĩa cõueniant. Et ni-
hil vtilius in vita cõperiet quiſq;, q̃ noſcere ordinẽ & fi-
nes ſui ſtatus, de quibꝰ eſt nobis hoc opere explicandũ, ac
propter inopinatũ & præpoſterum (qđ ſæpe moribus &
actibꝰ nocet) nõ erretur, curãdum eſt. Vñ non immeritò
dicit Cicero in Paradoxis. Cûm qcquid peccat, perturba-
tione peccat ratiõis, atq; ordinis. Perturbata autẽ ſemel ra
tione atq; ordine, nihil poſſit addi quo magis peccari poſ
ſe videatur. Et ſcribit primæ ad Corin. xiiij. Oĩa honeſtè,
& ſecũdûm ordinẽ fiant in vobis. Et vulgò dici ſolet. Vbi
nõ eſt ordo, ibi eſt confuſio. gl. in verbo, cõfuſum. in §. in-
ordinatum verò. in aut. de hęredib. & Falcidia. coll. j. Ideo
his rebus quę tractãtur in vita, modũ quẽdã adhibentes, &
ordinẽ, honeſtatẽ, & decus cõſeruabimus. Et licet oẽs na
tura ſimus æquales, culpa tñ exigente, alij ſunt ſuperiores,
alij inferiores. cano. de Cõſtantinopolitana. xxij. di. vt ſu-
periores culpas puniant, & ſubditos ad cõcordiã ducãt. c.
licet. xlv. di. & cano. ſi. q incipit, ad hoc. lxxxix. di. vbi in-
quit textus. Ad hoc diſpẽſationis ꝓuiſio gradus diuerſos
& ordines cõſtituit eſſe diſtinctos, vt dum reuerẽtiã mino
res potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectio
nẽ impenderẽt, vera concordia fieret, & ex diuerſitate cõ-
tentio, & rectè officiorũ gereret adminiſtratio ſingulorũ.
Neq; enim vniuerſitas alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi
hmõi magnus eam differẽtię ordo ſeruaret. qa verò quęq;
creatura in vna eadẽq; qualitate gubernare, vel viuere nõ
põt, cœleſtiũ militiarum exẽplar nos inſtruit, qa dũ ſunt
angeli, ſunt archangeli: liquet, quia nõ ſunt æquales, ſed in
poteſtate, & ordine differunt alter ab altero. etiã ordo natu
ralis & hæc iuſtitia eſt, vt minor ſeruiat maiori, vt dicit
tex. in c. eſt ordo. xxxiij. q. v. Et verè quiſq; ſeipſum agno-
ſcere poterit, ſi nulli ſuũ officiũ, ſeu miniſteriũ ſubtrahat, ſi
vnicuiq; ſua iuriſditio ſeruet, & ordo rerum non cõfunda
tur: nec ſuperiores officia inferiorũ ſibi vẽdicent, nec infe-
riores ditionẽ, directionẽ, atq; correctionẽ non refugerent:
qa tunc vniuerſale bonũ optimè gubernaret. & nullus eſt,
qui non teneat alicui obedire, aliàs acephalus eſſet. c. nulli.
xciij. diſ. cũ c. ſeq. Etiã abſurdũ eſt, ſi ꝓmiſcuis actibus rerũ
turbent officia. l. repetita. C. de epi. & cle. l. conſulta. §. ab-

surdū.C.de testa.& c.esto subiectus.xcv.dis.Et sicut indecorū est,vt in corpore humano alterum mēbrum alterius fungat officio,ita nimirū noxiū est,si singula rerū ministeria personis totidem non fuerint distributa.c.j.lxxxix.dis.

Sed hodie,prohdolor,cōplures eò præsumptiōis,ac temeritatis fumo caligāt,inanis glorię cupidi,honorū,magistratuū, dignitatū,& officiorum ambitiosi,nō vt prosint, sed ad hoc vt præsint.Cōtra quos c.si.xl.dis.quicūq̧ desiderauerit primatū,inueniet cōfusionem in cœlo,nec inter seruos Christi cōputabitur.Nō em̄ qui maior fuerit in honore inter hoīes,ille est iustior:sed q̄ fuerit iustior,ille maior:q̄a nō gradus elegātior,sed vitæ melioris actio cōprobatur.c.sicut.xxiij.q.iiij.& c.sunt nōnulli.xvj.q.j.& nemo sibi honorē assumere debet.tex.in ca.in scripturis.§.j. viij.q.j.Saltē qui honore alios pręstat,ita sciētia præcellere debet,aliàs vilissimus est.tex.in c.vilissimus.j.q.j.

Sed qm̄ nemo etiā reperitur adeò constās,fortis,& magnanimus,quin aliqn̄ honoris & gloriæ stimulis exagitetur.Cùm null⁹ exaltari,aut reuereri renuat,aut ob bene & præclarè gesta,administrationē,literaturā,corporis elegātiam,vel ex altera naturæ largitate,seu fortunæ,vel gratię donis,& huiusmodi:vt pręclarè disseruit Policraticus lib. viij.ca.ij.Qm̄ virtus comitē secum semp̄ trahit honorē,velut corpus vmbrā,vt ait Franci.Patritius.& teste Cicero. in Paradoxis.vt quisq̧ est maximè boni particeps,ita & laudabilis maximè.Neq̧ est vllum bonū,de quo nō is q̄ id habeat,honestè possit gloriari:& qui negligit famā suā, seu dignitatis statū,crudelis est.text.in c.nolo.in prin.xij. q.j.& habetur j.ad Corin.ix.& refert tex.in c.sacerdos.j. q.ij.expedit mihi magis mori,q̄ vt gloriā meā quis euacuet.Et Tullius in primo Officiorum.Negligere q̄d de se quisq̧ sentiat,nō solum arrogātis est,sed etiā omnino dissoluti.Et idē.Nō minus promptiores esse debem⁹,atq̧ parati dimicare de honore & gloria,q̄ de cōmodis nostris.

Nec etiā quis ita humilis,telegonus,seu inglorius esse debet,vt cōtemni se patiatur,nec plus subijci,q̄ expediat. tex.in c.admonēdi.ij.q.vij.Maximè contēni solet magistratus,ac regendi frangitur autoritas,dum nimium seruatur humilitas.tex.in ca.quando .lxxxvj.dis.sed augere debet ex ingenio dignitatis statū & autoritatē,ne contēptibilis videatur.l.nec quicq̧.§.circa.ff.de officio procōsulis & legati.l.obseruandum.de officio præsidis.ff.ideo mediū tenendum est.glossa in verbo,aduocatos.in dicto §.circa. & glossa in verbo,modum.in c.secundo,de officio custodis.quæ id comprobat his versibus.

Cum media semper gaudebam ludere forma:
  Maior enim medijs ,gratia rebus inest.

E iterum.

Inter vtrumq̧ vola,medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus,dummodo declinemus ambitionem:sed cauendum est ne virtutis specie decipiat nos vitium,quia pauci hodie honores contēnūt. Cū tria maximè solent homines affectare,opes,voluptates,& honores.& gentes ambulant in vanitate sensus sui, Ad ephesios.iiij.Et volunt seu amant (prout dicit Christus de scribis & pharisæis,Matthæi xxiij. Marci duodecimo.& Luc.xj.) in stolis ambulare,in primis cathedris sedere in synagogis,& primos recubitus in cœnis,& salutationes in foro,& vocari ab hominibus rabbi.Et multi ex principibus magis dilexerunt gloriā hominum,q̄ gloriam dei.Ioannis xiiij.Et vnus petit sedere ad dexteram, & alter ad sinistram in gloria,vt habetur Marci decimo. de filijs Zebedæi.Et esse in honore placet,teste Ausonio in Egloga de vita humana.Et quemadmodum res penè contra naturam est,vt quis sit sine peccato , textus est in ca.vnum.§.nomine.xxv.distinc.ita dicendum est,q̄ rara auis est quæ non tendat in altum,nullusq̧ respuit gloriam aut honorem.Et si quis reperiatur,quis est ille,& laudabimus eum?Ecclesiastici xxx.Felix ille tamen,coruo quoq̧ rarior albo,ait Iuuenalis satyra vij.Imo omnes conuersi sunt ad cursum suum,quasi equus impetu vadens in præliū.Iere.viij.Ipsi etiam philosophi in frontibus librorum quos de contēnenda gloria scribunt,nomē suū inscribunt. In illo enim in quo prædicationē,gloriamq̧ despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.ita inquit Cice.in suis orationibus.Et quia etiā honores quis interdū consequitur ex fortuna,& non ex virtute,sicut verè dicere possumus cum Virgilio in suo Opusculo de fortuna.

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Ita nec minus verè dicit Ouidius lib.iij.de arte.

Curia pauperibus clausa est,dat census honores.

Et idem primo Fastorum.

In precio precium nunc est,dat census honores,
  Census amicitias,pauper vbiq̧ iacet.

Et nō solū omnia venalia Romæ,sed vbiq̧.& sicut de moribus vltima fiet quęstio(ait Iuuenalis Saty.iij.) sic & de sapientia,literatura & virtutibus.vnde emanauit Adagiū.Corchorus inter olera.Cōtra eos qui magnis honoribus inhiant,cùm ipsi sint nihili.Sed non me rapit admiratio,quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio,ibi minima fortuna.Aristoteles in libro de bo.fortu.& Boëtius de consolatione philosophiæ.lib.j.metro v.

At peruersi resident celso mores solio,
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modestiæ partibus vtemur,si nimias libidines honoris,pecuniæ,similiumq̧ rerum vituperabimus, si vnamquamq̧ rem certo naturę termino definiemus , si quod cuique satis est ostendemus,& si nimium progredi dissuadebimus,& modū vnicuiq̧ rei statuemus,vt inquit Cicero.iij.rhetorices nouæ. & Horatius j.libro sermonum sic ait.

Est modus in rebus,sunt certi deniq̧ fines,
Quos vltra,citraq̧ nequit consistere rectum.

Et Martialis.

Illud quod medium est,atq̧ inter vtrumq̧ probatur,
  Nec volo quod cruciat,nec volo quod satiat.

Nam sæpe ex laudis præconio innascitur superbię inflatio.c.sunt plurimi.vj.q.j.Et nemo plus ęquo alium laudare debet,ne sibi debitū subtrahat cum infert indebitum. c.nullus.xcix.dist.Nemo tamē nisi vanus falso lætatur honore,Et hoc faciunt stulti,quos gloria vexat inanis,ait ille moralissimus Cato.Cùm stultus honores sæpe dat indignis(inquit Horatius primo sermonū.) Ideo cauere debemus in his,ne aretalogi,aut arguti esse videamur.vn̄ Aristoteles(vt refert Laertius in libro de vita & moribus philosophorum) dicebat de duobus hominū generibus vehementer admirari:de illo scilicet,in quo bona non sunt, & hæc si de ipso dicantur acceptat,& gaudet.Et de illo de quo mala proferuntur,quæ in eo non sunt,& inde turbatur.Natura quippe fermè omnium promptior est,ac paratior ad culpā dum ea quę minus rectè agi arbitramur,q̄ ad laudandum ea quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab hoc īstituto ope q̄spiā verborū buccinator reuocare potuit,verbis me lacessās:q̄d te dieb⁹,noctibusq̧ ī tot scriptis torqueas,& vexes,cū tota penè mūdi machina turbetur

In Catalogum Gloriæ mundi Præfatio.

na turbetur per innumeroſa interpretum & autorũ volumina? Adeo ꝙ ea inoleuit conſuetudo, vt ſi quis ſyllabarius, aut ſemiuir literarũ opus aliquod (qđ aiunt) rudi minerua compegerit, magis q̃ fabrefecerit, dignũ ſtatim exiſtimemus, quodq; lecturiant omnes & empturiant, quẽadmodum & antiquis factũ eſt tẽporibus. vt in l. j. §. noſtrã. ibi, nullis iuriſperitis. & in. l. ij. §. hęc autẽ. C. de veteri iure enuclean. & iuxta dictum Horatij.

Scribimus indocti, doctiq; poẽmata paſſim.

Quia in primis reſpõſum patet, ꝙ multorũ hortatu & perſuaſionibus, quæ permiſſę ſunt, ſaltẽ in opere ordinato ad bonũ, vt voluit Ioã. Faber Cãcellarius Franciæ, & quidem meritiſſimus, in §. cũq; hoc, in ꝓœmio inſtitutionũ. vt hoc opus iã inceptũ perficerẽ, cõpletũq; & abſolutum in apertũ referrẽ ſtimulatus ſum. Nec vltra ꝓtelare, nec diẽ de die ducere valui, quin in lucẽ prodiret. Ad hoc etiã me hortante Auſonio epigrãmatiſta. dum ſic inquit.

Gratia quæ tarda eſt, ingrata eſt, gratia namq;
Cũm fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiã quis ignorat (niſi iners) ꝙ ſciẽtia qualis eſt in hoĩe publicanda licite venit, vt per eundẽ Cancellariũ in d. l. ij. C. de veteri iur. enucl. cõprobando prout habeť Prouerb. xj. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis. pro quo facit tex. in l. annonã. ff. de extraor. crimi. & per d. Senecæ. In hoc gaudebo aliquid addiſcere, vt doceã, nec vlla res me delectat, licet eximia, & ſalutaris, q̃ mihi vni ſciturus ſum. Et eccleſiaſti. xxiiij. Videte ꝙ nõ ſolum laboraui mihi, ſed oĩbus exquirentibus diſciplinã. Sapientia em̃ dando fit largior, retinendo minoratur. Ideo dicit Hieron̄. ad Ruſticũ monachũ. Ama ſcientiã ſcripturarũ. vt in c. nũquã. & de cõſecra. diſ. v. Et longo tpe diſce, quæ poſtmodum doceas. c. ſic viue. & c. ſi clericatus. xvj. qõ. j. & plus proficit doctor docẽdo, quã curatus ſacramẽta miniſtrando. vt colligitur in c. cum ex eo. de elect. in vj. & nõ ſufficit tantũ ſtuduiſſe, ſed & opera ſtudij facere oportet. argu. ca. cauete. xxij. q. v. Sicut nec prodeſt triticum ſeminare, & fructum eius nõ tollere: & domũ conſtruere, & non illic habitare. vt ait tex. in c. quia ſanctitas. l. diſ. Et quis plantat vineã, & de fructu eius nõ edit? & quis paſcit gregẽ, & de lacte gregis nõ mãducat? vt habetur j. ad Corinth. ix. Et pręclarè, inquit Bal. in proœ. decretaliũ. Quẽadmodum turpe eſt diuiti decedere ſine hęrede, ita miſerrimum habenti gratiam intellectus poſteris & ſtudioſis nihil ſcriptum, tanquam hæreditarium, relinquere.

Etiã multa chartis cõmendanda ſunt, cũ oĩa ſimul memoria retineri nõ poſſint. vt in d. l. ij. §. ſi qđ autẽ. C. de veteri iure enucle. Cũm labilis ſit. l. peregre. circa prin. ff. de acquiren. poſſ. Et niſi antiquorum dicta & geſta ſcriptis demandata fuiſſent, in hominũ memoria nullatenus verſarẽtur. Ideo ſcriptura, rerum oĩm conſeruatio dici poteſt. Ea tamen pręcipuè ſcribenda & legenda ſunt, atq; mentibus infigenda, quæ memorabilia ſunt. iuxta dictum Auſonij ad nepotem de ſtudio, vbi ita inquit. Perlege quodcunque eſt memorabile. et rurſus' prima monebo. Perlege quodcunque eſt memorabile.

Nec putet quiſpiã nos velle vti verbis antiquarijs, inuſitatis, aut obſoletis (quod & vetat Aulus Gellius noct. Atticarum lib. xj. c. vij.) vt lectorẽ vnoquoq; verbo ſuſpẽſum teneant. Neſcius videor ſi incultum & inuſitatũ antiquarij ſermonem, cuiquã gratum exiſtiment (ſciant tamẽ tantũ mihi diſplicere quantum literatis complaceat Cicero) ideo Phauorinum imitabor conſulentem, verbis præſentibus vtendum, & moribus præteritis viuendum. Ideo claro & familiari calamo intelligibilibusq; & inelaboratis ſermonib⁹ (inſequẽdo Senecã in lib. v. epľarũ. xxxviij. epľa) procedemus. Adeo ꝙ elemẽtarij iuuenes in dicendorum cognitionẽ deueniant. Non autẽ grauiore aut ſeuero ſtylo, vt noſter Budęus, aut Alciatus (quibus audeo eloquentiæ brauium aſciſcere.) Quia nos factis & ſentẽtijs potius q̃ verbis intendimus. (Abſit tamẽ dictis eorũ contraniti.) Et teſte Ambroſio ſecundũ Ioã. fab. in §. his itaq;. in prooemio inſtitutionũ. Melius eſt vt intelligant nos populi faciliter loquendo, q̃ ſi cõmendãt grãmatici obſcurè loquendo. & doctrina prudẽtum facilis eſt. Prouer. xj. Et verbis ſentẽtię ꝑponẽdę ſunt, vt anim⁹ corpori ꝑponitur. c. ſedulo. xxxviij. diſ. Nam euãgelium nõ cõſiſtit in verbis ſeu folijs ſcripturarũ, nec ſermonum, ſed in radice rationis, & ſenſu. tex. in ca. Marchion. j. qõne prima.

Breuitate etiã (qua gaudent moderni, vt ait gloſ. in. l. j. ff. de eo quod met. cau.) in hoc opere vti voluimus. iuxta tex. in d. l. ij §. cõtrariũ. C. de vet. iu. enu. vbi inqt. Meli⁹ eſt pauca idonea effundere, q̃ multis inutilib⁹ hoĩes pręgrauare. & vt doctoris eſt, nõ ſuperfluos nec verboſos cõmentarios facere, vt in l. j. ff. de origi. iur. ita aduocati cauere debent verboſis vti aſſertionibus, vt vult tex. in l. fi. §. in refutatorijs. C. de appel. pro quo etiã facit tex. in §. j. ibi: ne verboſa fiat diſputatio. inſtit. quod cũ eo qui in aliena poteſtate eſt &c. Quia prolixitas ſeu ſuperfluitas, & cõfuſionẽ et difficultatẽ generat. vt eſt tex. in §. ſane. & ibi gl. in prooemio Grego. Fruſtra etem̃ fit per plura qđ ꝑõt fieri per pauciora. l. fi. C. de dona. vñ venuſtè & veridicè breuitatẽ laudat Auſonius in epľa ad Paulinum ſuum, vbi ita inquit:

Eſt enim comis breuitas: ſic fama renatum
Pythagoram docuiſſe refert, cũm multa loquaces
Ambiguis ſererent verbis, contra omnia ſolum
Eſt, reſpondebat, vel non. ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil eſt, nec plenius iſti.
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo ſilens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgò dici ſolet.

Omnia longa ſolent cunctis faſtidia ferre,
Quæ comprehenſa breui ſunt, bene culta placent.

Non tñ eam breuitatem inſequar, de qua Horatius dicens. Dum breuis eſſe volo, obſcurus fio. quod dictũ refert glo. in verbo, compendiũ. in §. illud autẽ. in prooemio digeſtorũ. vnde Sceuola iuriſcõſultus & pontifex reprehẽditur per gloſ. in verb. ſummoueri. in l. cũ maritus. §. titius. ff. de pactis dotalibus. ex eo quòd plerũq; nõ reſpondet, aut ſaltem minus clarè quæſtioni propoſitæ.

Vereor tñ ne parũ cumulatè recenſuerim, quę in laudẽ & pro illuſtratiõe & celebritate ſtat⁹, aut dignitatis cuiuſq; veriſſimè dici poſſe videbãtur, ſed ea relinquo eloquẽtioribus, qui copioſè & ornatè cogitationes ſuas mãdare literis poſſunt. Ego em̃ mulierũ more quarũ ſubita cõſilia prudentiora habentur, in hoc ipſo negotio quicquid in mentem venit primo cõceptu expreſſi, relinquens alijs vberiorem, ſi voluerint, ſcribẽdi facultatem, cũm facile ſit addere inuentis. l. j. C. de veteri iure enuclean.

Nouerint poſteri cum quanta diligentia & labore materiã variã, miſcellaneã, & vndequaq; reſpſam & cõfuſam conquiſiuerim, & in vnum redegerim, & quã difficultatẽ materia reſperſa ingerat, vt dicitur in prooemio Gregoriano. Et quòd maximus labor eſt in libris ſcribendis, vt cauetur in prooemio ſexti. §. penultimo. iuncta gloſſ. in

In Catalogum Gloriæ mundi Præfatio.

verbo, laboribus. Et ex his quæ inordinatẽ acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, vt in capitu. qualiter & quando. j. de accusa. Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, iuxta doctrinam Imperatoris in procœmio institutionum.

Idcirco studiosẽ lector, aĩaduertẽs ꝙ vacare vanis, ocio aut fabulosis libris seu romãtijs (vt ita loquar) incũbere, aut legere, vetitũ est. vt dicit Io. Fab. in d. §. cũq; ver. vt liceat. ibi, nõ ab antiquis fabulis. in d. p̃oe. insti. ita ꝙ iuuenibus comœdiæ & fabulę turpes & amatorię legi nõ debẽt, quia sunt incentiuæ libidinum. Etiã sophorũ callida, arsq; rhetorũ, & figmẽta vatũ nubilant, qui corda falsis atq; vanis imbuunt, tantũq; linguas instruunt, nihil afferẽtes qđ ad salutẽ cõferat, aut qđ veritatẽ detegat. Cũ multa sine ratione proferãt: vnde, Irrita ventosę rapiãt talia verba p̃cellę. Et prius debemus quærere (teste Hugo. de sctõ Victo.) quæ mores informãt ad virtutes, q̃ quæ sensum amant ad subtilitatẽ, magisq; velle p̃ceptis scripturarũ informari, q̃ q̃õnibus impediri. Et ait diuus Bernar. Multi multa sciũt, stulte cognosce teipsum: quia multò laudabilior & melior es si teipsum cognoscis, nec te q̃siueris extra (teste Persio) q̃ si te neglecto cognosceres cursus siderũ, vires herbarũ, cõplexiones hoĩm, naturas aĩaliũ, oĩm cœlestium & terrestrium scientiã obtineres. Meritò ergo & absq; reprehẽsione ad opus hoc cõdendũ elaboraui, qđ mea quidẽ opinione eiusmodi est, ꝙ lectores ad bonũ, ac ad omnẽ vitę honestatẽ extollẽdã, & turpitudinem abijciendã inuitare, vnũquẽq; in suo statu informare, cupidos & ambitiosos honorũ, magistratuũ, aut officiorũ refrenare, deterrere, dissuadere, suijpsiusq; notionẽ habere, ad virtutẽ incitare, adhortari, ac inflãmare poterit: & cognito suo statu bene, recteq; viuere valeant cõtenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hoĩm corrigatur. gl. in verb. nõ sęuientis, in c. odio. lxxxvj. dis. Etiã quia materia hui⁹ operis est multum cõmendabilis, necessaria, vsitata, & practicata, cũ frequens & assidua circũstrepit q̃stio de honoribus, pręcedẽtijs, maioritate, superioritate, ac titulo dignitatum, aut nobilitatum, aut super ordine sessionũ: tã in concilijs, cõgregationibus, collegijs, cõuiuijs, in foro prætorio, & in alijs locis: etiã per vicos deambulãdo, seu super statu quorumcunq;, & cuiusuis cõditionis sint. Imo interdũ inter magnates grauẽ contentionẽ de honoribus inter eos subortã, etiã iudicio gladiatorio dirimũt. Ideo summopere circa materiam istã honorariã attendẽdum est, iuxta doctrinã legislatoris in l. legaui. ibi, & plenius rogo, quæ ad hoc spectant attingas, quotidiana eñ sunt. ff. de liberatio. lega. concordat tex. in l. j. in prin. ibi, his verbis appellãdi vsus q̃ sit verus, frequens, q̃q; necessarius, nemo est q nesciat. ff. de appellatio. tex. est etiã in l. j. ibi: & vis eius in vsu quotidiano est. ff. ad exhibendum. iura etẽm cõstituenda & adaptanda sunt ad ea quę quotidiana sunt. tex in l. iura. j. & l. ex his, et l. nam ad ea. ff. de legibus. & in d. l. j. §. sed & si. ibi: hęc obtinere tantũmodo volumus, quę vel iudiciorũ frequẽtissimus ordo exercuit, vel lõga cõsuetudo approbauit. C. de veteri iure enucleando. & in proœ. sexti. §. nos. ibi, & plurima in iudicijs & extra frequẽtata dubia deciduntur. Etiã quia materia præsens aliquali eget explanatione, iuxta id quod in simili voluit textus in clemẽ. sæpe contingit. iuncta gloss. in verbo, sæpe. de verborum significatio. Ideo vt melius attingamus veritatẽ, terminorum necessariorũ, pręmittimus declarationẽ in principio. iuxta l. j. in princ. ff. si cer. pet. & in l. j. ĩ prin. ff. de iustitia & iure. Et, vt recẽset Põponius post Quintũ Mutium in l. ij. §. Seruius autẽ Sulpitius. de origine iuris. ff. turpe esse patritio, & nobili viro, & causas oranti, ius in quo versaretur ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia. & ad cognitionem particularium debet pręcedere cognitio generis, vt notatur per doctores in d. l. j. Essetq; inconueniens omissis initijs, atq; origine nõ repetita, interpretationem promittentibus protinus materiã aggredi. Cũ ipsæ pręfationes & libentius nos ad lectionẽ propositæ materiæ perducãt, & eius euidentiorẽ intellectum præstent, vt in l. j. de origine iuris. ff. Et in primis cùm diuisio animũ legentis incitet, mentẽ intelligentis præparet, & memoriam artificiosẽ reformet, secundũ gl. in verbo, eadem. in §. igitur. in proœ. institutionũ. & in l. j. in princ. vbi notatur de doli mali except. ff. & dicit Bal. in proœ. fforũ. §. j. in prin. allegãdo Ambros. Scire quid facias, nescire quo ordine id facias, non est perfectæ cognitionis. & subiungit. Ideo bene est priusq; ad scientiã perueniatur, modum docendi & ordinẽ præscribere, quo per ordinem res intellectæ magis delectãt animos, mẽtes nutriunt, sensus magis illuminãt, & memoriã reddunt clariorem. Et, vt dicit Bal. in consilio schismatis, posito in rubrica, Si quis aliquem testari prohibuerit. C. opus nostrum vitiaret, si ordo amitteretur. Sitq; vtilis diuisio secundũ Barbatiã in rub. de iudicijs. col. ij. & ea quæ diuisim traduntur, cõmodius & facilius intelliguntur, vt in §. sed ne. insti. de lega. Ideoq; præsens opus diuidendo duodecim cõtinet partes. Terminos tñ de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia teste Cicero. in primo officiorum. Omnis quę à ratiõe de aliqua re suscipitur institutio, debet à diffinitiõe proficisci, vt intelligatur quid sit id de quo disputetur. Etiã aliquas ad materiã instructiones generales anteponemus. Et hæc erit Prima huius nostri operis pars.

Secunda verò dignitates, laudes, honores, gloriã, excellentiã, & decoramenta, tam viri q̃ mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium spirituum, & locorũ infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiã, honorẽ, laudem, & gloriã viris ecclesiasticis attribuẽdas super oẽs alios status humanos, et ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sunt honorandi, atq; honores inter eos elucidat.

Sexta postmodum officiarijs sacri palatij domesticis dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates officiariorum iustitiæ, tam consistorij, seu auditorij, tribunalis prætorij, q̃ aliarum sedium, & præcedentias inter eos impartietur.

Octaua laudes, honores, & pręcedẽtias nobilium, tam inter se q̃ quo ad alios cuiuscunq; status, continebit.

Nona excellentias, prærogatiuas, præeminentias laudum, gloriæ, & honorum militum adaperiet.

Decima dignitates, præstantias, & præeminentias scientiarum, tam inter se, quàm ad alias res, & ordinẽ præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia plebeiorum & artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum, & tam cœlestium quàm terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROOEMII.

Index Argumentorum Primæ Partis.

ARGVMENTA

duodecim partiũ iſtius voluminis (in quibus reconditas materias ad cuiuſqȝ partis cõſiderationũ numeros inuenies) ordine iſto inſerũtur.

ARGVMENta primæ partis, lxxx. conſiderationes continentis ſequuntur.

ARGVMENTA IN IPSAS centum concluſiones.

honor conſiſtit in latere dextro fo 3 15 conſideratio in fine

Index Argumentorum

In armis

TERTIAE PARTIS argumenta, l. conſiderationes complectentis.

QVARTAE PARTIS argumenta, lxxxj. conſiderationes amplectentis.

officio

QVINTAE PARTIS argumenta, lvj. consideratiões continentis.

SEXTAE PARTIS argumenta, xxxviij. considerationes complectentis.

Illegitimus

SEPTIMAE PARTIS argumenta, lj. considerationes amplectentis.

OCTAVAE PARTIS argu. l. cōsideratiōes cōtinētis.

NONAE PARTIS argumenta, xlviij. cõsiderationes complectentis.

DECIMAE PARTIS argumenta, lij. cõsiderationum comprehendentis.

VNDECIMAE PARtis argumenta, liiij. considerationes amplectentis.

DVODECIMAE ET VLtimæ partis argumenta centum considerationes continentis.

FINIS INDICIS.

PRIMA huius operis Pars,

QVÆ TERMINOS declarat & diffinit, aliquaſq; doctrinas ad præſentis materiæ cognitionem neceſſarias, demonſtrat.

Octoginta conſiderationes continet.

PRIMA conſideratio eſt de honore, cum ſecundùm beatum Thomã ij.ij.q.ciij. Honor teſtificationem quãdam importat de excellẽtia alicuius. Vnde homines qui volunt honorari, teſtimonium ſuæ excellentiæ quærunt: & hoc eſt aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc caſu vltimo teſtimonium non poteſt aliquis ferre, niſi per aliqua ſigna exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus ſingulariter in ſuis locis dicemus. Et ex his dicit Anto. Florẽtinus in ſua ſumma. in iiij. parte. titu.v.ca.x.§.j. quòd honor conſiſtit in ſignis exterioribus. Et ſecundùm Philoſophum iiij. Ethicorum. Honor eſt maximum bonorum exteriorum. Et ſecundùm eundem ij. Ethico. honor eſt exhibitio reuerentiæ in teſtimonium virtutis: vt ibi dicit Anto. Florentinus. facit tex. in l. ſi honore. ff. de mune. & honori. allegata per Barba. in addi. ad Bal. in c.j. de feudis datis minimis valuaſ. in vſibus feudorũ. Sed eſt error in illa apoſtilla, quia voluit allegare l. honor. quæ infra allegabitur. Ariſtote. lib.j. Rheto. Honor eſt benefactiuæ gratiæ indicium. vel etiam eſt cuiuſlibet virtutis præmium, ſecũdùm eundem, viij. Ethico. & ſecundùm Thom. ij.ij.q.cxxviij. arti.iiij. & quolibeto cxxxj. & Lucam de Penna in l.j.C. de veteranis. lib.xij. vbi dicit etiam, quòd honor eſt adminiſtratio reipublicæ cũ dignitatis gradu, ſiue cũ ſumptu, ſiue ſine ſumptu. l. honor. ff. de mune. & honori. in princi. Notat Io. de Platea poſt glo.j. in l. ſicut. C. eo. lib.x. & ibi dicit tex. in d.l. honor. quòd honor municipalis eſt reipublicæ adminiſtratio cum dignitatis gradu, ſiue cũ ſumptu, ſiue ſine erogatione cõtingens. Vel etiam honor eſt propriè reuerentia & dignitas, quæ quauis ex cauſa exhibetur. Vnde Virgilius. Haud equidem me tali dignor honore. Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero lib.j. ad Cæſa. iuni. Tu cum ea quæ es è ſenatu ſummo cum honore conſecutus. facit l. decurionatus. ff. de vacatio. mune. Et honor adminiſtratio magiſtratus dicitur. vnde cõſulatus & prætura honores dicũtur, & ius honorarium ius prætoris, vt l. curiales qui honorariam. C. de decu. lib.x. & in aut. vt ordinariæ præfecturæ. per totum. colla.v. & Ouidius lib.j. faſtorum. Verbaq; honoratus libera prætor habet. Quandoq; etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. Frigidus & ſyluis Aquilo decuſſit honorem. Et alibi idem. Et lætos oculis aſflarat honores. Aliquãdo pro præmio. Vnde idem Virgilius. Ipſis præcipuè ductoribus addit honores. Et ſic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur in l. ſi mandauero. in princ. ff. mandati. Et quandoq; exponitur honor. i. ſalarium. l.j.§. proinde. ff. de varijs & extraord. cogni. & inde dicitur honorariũ. eadem l.j.§. in honorarijs. & in l.j. ff. ſi menſor falſum modum dixe. & in l. properandum. §. in honorarijs. C. de iudicijs. Quandoq; ponitur pro ſepultura, vt Virgi. Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carẽtes. Aliquãdo pro obſeruantia & cultu, vt apud eundem Virgi. Semper honore meo ſemper celebrabere donis. Aliquando pro pudicitia, vt ibidem. Et rapti Ganimedis honores. Aliquando pro amore, vt apud Ouidiũ. Per ſi quis amatæ tangit honos animum. Et ex hoc deſcendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificẽtia, honorabile, & honeſtus: de quibus per Calepinum in ſuo dictionario, in verbo, honor & honos. quæ cum nõ ſint ad propoſitum noſtrũ ſeu materiæ noſtræ, ad ibi dicta me remitto. Et vt dicit Anto. Floren. vbi ſupra. Reuerẽtia eſt idem quod honor. ſed ex vna parte eſt principiũ motiuum ad honorãdum, inquantũ ſcilicet aliquis ex reuerentia quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte eſt finis honoris, inquãtum ſcilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerẽtia ab alijs habeat. Propriè tamen honor eſt in ſe ab alijs, & eſt quædam proteſtatio alicuius pręeminentiæ in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Et vt dicit Auguſtinus lib.v. de ciuitate dei. Honorem non debet ſequi virtus, ſed virtutem honor. Et iſtud bonum honoris & gloriæ multum appetitur. Vnde Auguſt. de ciuitate Dei allegans Cicero. in j. offi. Honos alit artes, omneſq; incendimur ad ſtudia gloria. De quo Florenti. in ſua ſum. parte j. tit. vij. ca. iij.§.j. in medio. ibi, bonum honoris. & ſtatim dicam amplius.

SEcunda conſideratio. Honor cunctis rebus præferẽdus eſt. l. Iulianus. vbi notatur. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſt. quam ad hoc allegat do. meus Iaſon in l. reprehendenda. vbi illud idẽ not. C. de inſtitutio. in iij. notabili. Barba. in conſi. xlvij. col. xix. in primo volu. & dicit Bald. in c.j. de vita & honeſta. cle. quòd honor nõ poteſt nummario precio æſtimari. & idem Bal. in c. ex tenore. in ij. col. de appellat. Vnde quod plus eſt, honor affert vtilitatem. l. ſi longius. in fi. ff. de iudicijs. Et vbicunq; eſt quæſtio honoris, dicitur eſſe ardua cauſa, per textũ in ratione ſui. in l. ſi inimicitiæ. in fi. ff. de his quibus vt indignis. Intantũ quòd pro tuitione & defenſione honoris eſt permiſſum duellum de iure, prout tenet Bal. in ca.j. circa prin. v. col. de pace tenenda. in vſibus feudorum. Vnde dicit tex. in l. miles. §. ſocer. ff. de adulte. verecundum eſſe honorem ſuũ inultum relinquere. Et dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iuſtices. §.v. in gl. ſil n'a grace. nu. clxv. Et dicit tex. in ca. nolo. xij. q. ij. quòd is crudelis eſt, qui famam ſuam negligit. Et adeo honor & honeſtas precio habendi ſunt, vt pari paſſu cum vita ambulent. l. iuſta. ff. de manumiſ. vindicta. Faciunt quæ dicit idem d. meus Iaſon in repetitione l. admonẽdi. in xcv. col. verſi. tertiò ex prædicta concluſione. ff. de iureiur. vbi ſatis amplè commendatur fama, ex qua quis conſequitur honorem. Inde eſt quod id quod non poteſt fieri nõ ſeruato honore, fieri non po-

teſt.text.in l.in eadem cauſa.ff.ex quibus cauſis maiores.
Notat plenè Petrus Geraldi in ſuis ſingular.ſingu.lxxxij.
Et de honoris commendatione vide per Bonum de Cur
tili in ſuo tract.nobilitatis.in ij.parte. nu.xlij.vſq; ad nu.
xlviij.Dicit tamen Felin.in rub.de maio.& obedi.ꝙ non
dicitur pati præiudiciũ in redditibus,cui alius præfertur,
per ca.cum olim.extra de conſuet.& dicit Barba.in cõſil.
xxix.in xj.col.in j.volu.ꝙ intereſſe huiuſmodi eſt minus
omni alio intereſſe.Et etiam apud Deum non gradus ele-
gantior,ſed vitæ melioris actio approbatur.xxiij.q.iiij.c.
ſicut excellentiam.circa mediũ.& xl.diſt.c.non loca.quia
non in ſublimitate graduum,ſed in amplitudine charita-
tis acquiritur regnum Dei.extra de tẽpori.ordin.c.ad au-
res. Et non qui maior eſt,ſanctior eſt,ſed qui ſanctior eſt,
maior eſt.xl.diſtinc.c.multi. Alberic.de Roſa.in l.nemo.
C. de officio magiſtri militum. & Lucas de Penna in l.j.
C.de præpoſitis ſacri cubiculi.libro xij.

Quicquid ſit teneas, quòd intereſſe honoris eſt maius
omni alio intereſſe. Nã vt dicit Cice.de amici. Vbi enim
iſtum inuenies qui honorẽ amici anteponat ſuo? & vt ait
Ariſto.lib.Oeconomicorum. Multò grauius fert aliquis
ſi honore ſuo priuetur,quàm ſi bona ſua ei auferantur.Et
huiuſmodi honores terreni plus cupiũtur,quàm cęleſtes.
extra de renun.c.niſi.§.pro graui. Lucas de Penna in l.fi-
lios.C.de decurio.lib.x.Imo vt dicit idem Lucas de Pẽna
in l.fi.C.de locatio.prædiorum ciuilium.in viij.& ix.col.
lib.xj.ꝙ honor publicus publico commodo præferẽdus
eſt.Imo etiam pro honore iudicij,ſeu eorum quæ aguntur
in iudicio,iniquitas toleratur:& ſic pro honore principis
poteſt tolerari iniquitas,prout ibi dicit idem Lucas.

Et pro honore ſuſtinendo,etiam agendum eſt actione
iniuriarum,vt dicit Bal.in l.obſeruare.§.anteq;.ff.de offi.
proconſul.Et dixi amplè in cõmentarijs noſtris ſuper cõ-
ſuetu.ducatus Burgundiæ.in titu.de feudis.§.iiij.in gloſſ.
j.in verſicu.aduerte ad illud.cum ſeq.& in titu.des enfans
de pluſieurs lictz.§.iiij.in gl.j.verſic.qui dicantur.Imo vt
dictum eſt,poteſt reſiſti armata manu.Imo etiam aliũ oc-
cidere,prout pro defenſione corporis:vt tenet Petrus Ge
raldi in ſuis ſingularibus,ſingulari xxxiij.quem vide.

Aduerte quòd etiam non adminiſtrans honorẽ cui de-
betur,puniendus eſt,vt ſunt textus ad literam in l.ſingu-
li.& in l.ſciant.C.de offi.diuerſorũ iudicum.vide in pro-
xima parte,in conſideratione xxxvij.

TErtia conſideratio. Virtutis vberrimum alimentũ
eſt honor,vt ait Valerius li.ij. de inſtitutis antiquis.
& facit tex.in.§.cumq;.&.§.fi.in procemio inſtit.ideo di-
cit Ariſto.honorem eſſe reuerentiam & dignitatis colla-
tionem,quæ datur in teſtimonium virtutis. & dicit Ari-
ſto.viij.Ethicorum. ꝙ honor eſt præmium virtutis.& in
iiij.Ethicorum dicit,ꝙ virtuti perfectio non fiet vtiq; di-
gnus honor.Lucas de Penna in l.per ſingulas.C.de decu-
rio.lib.x.Præmia autem honoris ponit Plutarchus in ſua
politica.& Textor in ſua officina.in c.præmia virtutis &
doctrinæ.fo.cxiiij.de quibus alibi dicam. duo tamen ele-
mẽta virtutum eſſe reor,honoris ſpem,& pœnæ metum.
Illa quippe ad honeſta ſtudia alacriores reddit,hic depra-
uatos impetus hebeſcere cogit,tardioreſq; facit ad ea quæ
à rationis libra viſuntur ſemota.Hinc ad terrorem incre-
ſcẽtis audaciæ pœnarum genera,octo legibus ſanciri M.
Tullius ſcribit.damnũ,vincula,verbera,talionem,igno-
miniam,exilium,mortem,ſeruitutem. Et vide infra iſta
parte.in quinta & lxiiij.conſideratione.

Differunt tamen honor & reuerentia,cũm reuerentia
ex vna parte ſit principium motiuum ad honorandum,
inquantum ſcilicet aliquis ex reuerentia quã habet ad ali-
quem,eum honorat. Ex alia verò parte eſt finis honoris,
inquantum ſcilicet quis ad hoc honoratur,vt in reuerẽtia
ab alijs habeatur.Honor ergo,vt dictum eſt,eſt exhibitio
reuerentiæ in teſtimoniũ virtutis, ſecundùm Philoſophũ
ij.Ethico.reuereri eſt actus timoris.ita dicit Antonin.Flo
rent.in iiij.parte ſuæ ſummæ.titu.v.§.j.dixi ante in prima
conſideratione.& dicturus ſum infra amplè de reuerentia
in hac parte,in lxxj.conſideratione.

Et etiam differt honor à laude,quia honor eſt propter
ſe & in ſe,ſed laus ordinatur ad aliud.Ideo honor eſt excel
lentior laude,vt dicit S.Tho.in expoſitione ſuper Pſalte
riũ.pſal.xl.col.vij.& in expoſitione eius ſuper libros de
anima.Et ſecunda ſecundæ queſtione ciij.j.diſtinct.ſupra
numerum tertium.& iij.diſt.q.j.arti.ij.& vt dicit idẽ Tho
mas ij.ij.quolibeto j. Sed honor eſt teſtimonium excellen
tiæ quæ eſt in homine, ſed maximè ſecundùm virtutem,
ideo ſecundùm virtutem & dignitatem dantur honores,
nec indignis debent dari,cum vt dicat Ariſto.iiij.Ethico.
Prauus honore non eſt dignus,& conuerſus in tyrannidẽ
tendet ad noxam.c.licet.xlv.diſt. Lucas de Penna in d.l.
per ſingulas in fi.C.de decurio.li.x.& in l.j.C.de vetera-
nis.lib.xij.& in l. ij.in iiij.col.C.de dignita.li.xij.

QVarta conſideratio. Cum honorem conferre prin
cipis ſit.l.iij.C.de conſulibus & non ſpargendis.li.
xij.ideo honorandus eſt quem princeps honorat.
tex.in l.reſtituendæ.in fi.C.de aduoc.diuerſo.iudicũ.facit
tex.in l.j.ff.de albo ſcribẽdo.ibi,nomina ante ſcribi opor
tet qui dignitatẽ principis iudicio ſunt conſecuti.Hinc di-
cit glo.in c.qui autem. in verbo,dignus.xvij.q.iij. ꝙ quẽ
princeps iudicat dignum,nos iudicabimus. allegat cap.j.
xciiij.diſt.&.ff.de re iudica.l.quidã.facit tex.in l.j.§.his cu
nabulis.ibi,credidit eũ princeps.ff.de offi.præfec.præto.

Sic etiam dicitur,quem papa approbat,nemo impro-
bare poteſt.c.hæc eſt fides.xxiiij.q.j.& ibi notat glo.& c.
vina.xxxv.q.ix.in ver.nolite.Nam nullus debet eſſe tan-
tæ ſuperbiæ faſtigio tumidus,vt regalem ſenſum contem
nat.l.ſi imperialis.C.de legibus.& ſacrilegij inſtar eſt,diui
nis ſuper quibuſdam adminiſtrationibus vel dignitatibus
promulgandis obuiare beneficijs,vt eſt tex.in l.ſacrilegij
inſtar.C.de diuerſis reſcriptis.l.lege repetita. C. de eroga.
milita.annonæ.lib.xij.& in l. fi.C.de priuilegijs eorũ qui
in ſacro palatio militant.& l.j.C.vt dignitatũ ordo ſerue
tur.& d.l.imperator.in l.j.C.de domeſticis & protect.lib.
xij.ꝙ pœna ſacrilegij eſt,ſi his honorificẽtia non defera-
tur,qua contingere noſtram purpurã digni ſunt ęſtimati.
ita dicit & tenet Bartho.Veroneñ.in ſuo tracta. de impe
rato.eligen.in verbo,pro imperatore.in ij.col.

QVinta conſideratio. Ad honorẽ peruenitur mul
tis alijs de cauſis. Primò deuenitur ad honorem e
virtute: quoniam vt dicit Ariſtote.viij.Ethico
Honor eſt præmium virtutis.& iij.Ethicorum dicit. Vir
tuti perfectæ non fit condignus honor.& iiij.Ethicorum
dicit,ſecundùm veritatem ſolus virtuoſus eſt honorãdus
vnde vt ait Auguſt.de ciuitate dei.antiquitus Romani c
lebant virtutem & honorem pro dijs.vnde duo templ
conſtruxerunt ſic ſita:ꝙ nullus intrare poterat templũ h
noris,niſi prius pertranſiſſet templũ virtutis. Ad ſigni
candum,ꝙ nullus honoraretur,niſi meruiſſet honorẽ a
qua virtute. dicã infra de huiuſmodi virtute in hac par
in l

in lxij. considera. Et sic vt etiam recitat Textor in sua officina. c. de deis. Veteres Honorem in numero deorũ ascripserunt, & eidem templum dicauerunt, authore Plinio.

Secundò quis honoratur propter imaginẽ Dei, secundũm quã creatus est, sic omnes homines honorandi sunt, & quibuscunq; rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet. l. iustissimè. in princi. iuncta glo. in verbo, dignitatem. ff. de edil. edic. & eius gratia omnia inuẽta sunt. l. in pecudum. ff. de vsur. vnde etiam j. Petri ij. Omnes honorate. & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

Tertiò quis honorandus est propter diuinam maiestatem & æternam gloriam, vt est Deus & sancti eius. & de his dicam infra in tertia parte.

Quartò quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt principes, prælati, & habentes officia & dignitates à principe. & de his dicam in iiij. v. vj. & vij. partibus huius libri: vbi ponam de principibus, prælatis & alijs officijs ecclesiasticis & tẽporalibus, & dicitur j. Petri. ij. Regem honorificate.

Quintò honorandi sunt seniores propter antiquitatẽ, vt habetur Leuitici xix. Coram cano capite consurge, & honora personam eius. de quo infra dicam in xj. parte, in xvij. consideratione.

Sextò honorãdi sunt aliqui propter ministerium quod habent, vt sunt sacerdotes & religiosi, quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam in iiij. parte. in prima, ij. iij. iiij. v. & vj. considerationibus.

Septimò honorãdus est quis propter maiorem locum quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse cõmunitati quàm alius. de quo infra dicam in xj. parte. in v. consideratione. Et ponitur in sermone discipuli xxviij. vbi ponit causas quare quis sit honorandus.

Octauò vt dicitur ibi, quis honorãdus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam vt dicit, sic honorandi sunt parentes qui repræsentant Dei honorem & dignitatẽ eius qui est pater omniũ, & à quo sunt omnia. vnde vt dicit parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi xx. Honora patrem & matrem, vt sis longęuus super terram. de quibus infra dicam in xj. parte. in xvj. considera.

Sexta consideratio. Secundũm Anto. Florenti. in sua summa. iiij. parte. tit. v. c. x. §. ij. diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primò enim (vt dicit) rectores. Ecclesiastici x. In medio fratrũ rector eorum in honore, & multò magis prælati ecclesiæ quàm seculares personæ. j. ad Timot. v. Qui bene pręsunt præsbyteri, duplici honore sunt digni, arg. ad hoc xcvj. dist. c. duo sunt. Maximè qui in verbo laborant, vt dicit Petrus abbas Cluniacẽ. in j. lib. epistolarum. vbi dicit, q; est honor qui tantũ creatori debetur, & honor qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secũdò vt dicit, sunt honorãdi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem spiritum sanctum, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Thobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertiò honorandi sunt sacerdotes, Ecclesiastici vij. Honorifica sacerdotes. vj. q. j. cap. sacerdotes. Exemplo beati Martini præferentis sacerdotem Imperatori. reliqui etiam ministri sunt honorãdi secundũm gradum ordinis. xciij. distinct. dixi ante. & dicam infra in quarta parte.

Quartò vt dicit, honorandi sunt medici. Ecclesiastici xxxviij. Honora medicum. & si corporum, vt dicit, multò magis animarum, cum cõfessores dicantur medici animarum. c. cum infirmitas. extra de pœni. & remis.

Quintò honorandi sunt dono sapiẽtiæ præditi. Sapiẽ. viij. propter hanc, scilicet sapientiã, habebo honorẽ apud seniores. Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosor honorati fuere. dicam infra in x. parte. vbi amplè de viris literatis & sapientibus.

Sextò missi à superioribus ad aliqua officia exercẽda, vt oratores & legati, & vicarij principũ. ad Philip. ij. Eũ cũ omni honore habetote. & loquitur de Epafrodito misso ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartho. Cepolã in tract. suo de imperat. militũ eligẽdo. in verbo, pro imperatore. iij. & iiij. col. & dicam infra in vij. parte. in x. cõsidera. vbi loquar de locumtenentibus regijs. Vnde quia missi à Nabuchodonosor reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem: vt habetur Iudith ca. j. & vt habetur Paralipo. xxxvj. quia illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantq; prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimò honorãdi sunt religiosi. Augu. in regula. Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis. Templũ materiale honoratur: quasi Deo dicatũ, quantò magis rationale dicatũ Deo per votum religionis. & dixi supra in consideratione præcedenti. ibi, sextò honorãdi.

Octauò vt dicit honorandi sunt senes, vt etiã dixi ante in præcedenti consideratione. versi. v. honorandi sunt seniores. & habetur Ecclesiastici xiiij. Honora personam senis. Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone.

Nonò omnes vniuersaliter inuicem. Rom. xij. Honore inuicem præuenientes, quoniam vt ait Aristoteles vj. Topicorum. Omnes honorem appetunt. & j. Petri ij. scribitur. Omnes honorate.

Decimò tu adde, q; etiã medici sunt honorandi, vt habetur Ecclesiastici xxxviij. Honora medicũ, cum propter necessitatatem creauerit eum Dominus. dicam infra in x. parte, vbi describam de scientia medicinæ.

Vndecimò honorandus est Deus. Prouerb. iij. & psal. xxviij. j. Regum ij. imo habetur j. ad Timoth. j. Soli Deo honor & gloria. & Deutero. vj. Dominũ Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Et, honora Dominũ de tua substãtia. &, gloriã meã alteri non dabo. Eccle. vij. honora Deũ ex tota anima tua. & dicturus sum infra amplè in iij. parte in j. ij. & iij. consideratio. & in vltima parte. in j. cõsidera.

Duodecimò honorandus est maritus ab vxore. Ester j. vxores deferant maritis suis honorem, quia maior dignitas est in sexu virili. l. j. ff. de senat. Inde vxor Philonis philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronã auream sicut cæteræ nõ ferret, respondit: q; vxor satis habet ornamenti, viri virtutem & honorem.

Decimotertiò, seruus debet honorare dominum suum. Malachiæ ij. dicam etiam infra in xj. parte.

Decimoquartò. Honor debetur operantibus bonum. ad Romanos ij.

Item, honora patrem tuum, & matrẽ tuam. Exodi xx. Deuter. vj. Mat. xv. & Mar. vij. Ecclesiastici vij. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. De quo Antoninus in d. sua summa. in iiij. parte. titu. v. c. ix. & Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij. sermone xx. in litera L. de quo infra in xj. parte. in xvj. consideratione. & supra in præcedenti consideratione. in fine.

SEptima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorẽ & reuerentiam domino. l. j. C. de offi. præfecti vigilũ. l. potiores. C. de officio recto. prouinciæ. Bal. in l. cum plures. C. de condi. institu. dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. Le vassal. in glos. j. quasi per totũ. Quibus autẽ causis homines subijciuntur alijs ponit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de magistris scriniorum. lib. xij.

OCtaua consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellentiæ. Cultus autem consistens in obsequio obediẽtiæ & beneficij ratione gubernationis etiã debetur prælatis ex debito legali. Alijs autẽ in dignitatibus cõstitutis ex debito morali, vt amplè declarat sanctus Tho. ij. ij. q. cij. j. dist. supra secundum nu. & vt ibi dicit ij. dist. supra tertiũ numerũ, Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ, timor autem ratione potestatis, obedientia verò & tributũ ratione gubernationis. Et ille honor qui debetur ratione excellentiæ est diuersus secundũm diuersitatem excellẽtiæ, idẽ sanctus Thomas ij. ij. q. lxxxj. iiij. dist. per totum. & idem alio modo prosequitur quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriã vt virtuosi: vel propter virtutem alterius scilicet Dei. vel comitis, vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. ita dicit ij. ij. q. lxiij. iij. distinct. per totum.

Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id quod debent nõ impendant inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendãt. frustra enim exigit debitũ, qui quod debet non impẽdit, arg. c. esto. xcv. dist. xxij. q. v. c. de forma. ita dicit de Turre cremata in c. cum beatus. xlv. distinct.

NOna consideratio. Honores sunt æqualiter distribuendi. l. & cũ. §. præses. ff. de mune. & hon. & etiã gradatim sunt cõferendi. l. vt gradatim. ff. de mune. & hono. & nõ maiorem honorem, nisi prius minorem susceperit gerere potest. l. honor. §. gerendorũ. ff. de mune. & hono. Per gradus enim est ad ordines ascendendum. c. sicut. xlviij. dis. Casum enim appetit qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. nõ autem descẽdendũ est. l. nulli. C. de numerarijs. vbi Lucas de Penna. li. xij. In singulis autẽ gradibus ordinũ & honoribus cõferẽdis interstitia sunt seruãda. c. in singulis. lxxvij. dist. & c. seq. & in C. de muneribus nõ continuandis. li. x. Et genus humanũ quidem consistere non posset, nisi quidam maiores, quidã minores existerent. c. ad hoc. lxxxix. dist. sicut etiã in angelis. d. c. ad hoc. & notatur in c. de Cõstantinopolitana. xxij. dist. in fi. & gradus diuersi & status in ecclesia cõseruant ecclesiæ vnitatem. d. c. ad hoc. & hoc plenè tractat Ambrosius in ij. de offi. c. iiij. sine tamẽ suffragatione tẽporis, aut merito laboris ad mundi honores indignum est perueniri. c. miramur. ante fi. lxj. dist.

DEcima consideratio. Diuersis & varijs modis honorandi sunt homines. Primus modus est diligenter præstare auditum loquentibus, vnde Sapientiæ viij. dicitur: Loquente me respicient. Secundus est loqui reuerenter. Ecclesiastici v. Honor est in sermone sensati. Tertius est, assurgere venienti. Leuitici xix. Coram cano capite consurge. Vnde iudices debent aduocatos in consistorio & auditorio recipere, & reuerentiã cum salutatione deferre, & sedẽdi locũ tribuere. l. fi. C. de offi. diuer. iudicũ. Et obsequium est in assurgendo, vt notatur in l. si non sortẽ. §. libertus. in glo. magna. ff. de condi. indebiti. & in l. etiam. ij. C. de obseq. patrono prẽstan. Vnde refert Aul. Gellius noct. Atticarũ lib. vj. ca. ix. q Cn. Flauius Annij filius dicitur ad collegã venisse, visere ægrotum, & in conclaue postq̃ introiuit, adolescentes ibi cõplures nobiles sedebant: ij cõtemnẽtes eum (fortè quia patre libertino natus, aut quia scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cn. Flauius Annij filius edilis id arrisit. Sellam curulẽ iussit ibi afferri: eã in limine apposuit, ne quis illorum exire posset. vtiq̃ ij omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedentem. Et imperator Antoninus Augustus cognomento Pius à præfectis prætorio salutatus, paululum eis assurgit, vt in l. j. C. de sent. pas. & reges episcopis assurgere debent. ca. solitæ. de maio. & obedi. vbi est textus. Quartus est decẽter assurgere sedenti. Isaiæ vj. Vidi Dominũ sedentẽ, & postea seraphin stabant &c. Quintus comitari incedentẽ. ij. Regũ. xv. Vniuersi serui eius ambulabãt iuxta eum, scilicet Dauid, imitantes eum cũ fugeret de Ierusalem à facie Absalonis. Virg. Ipse vno graditur comitatus Achate. & ibi: magna comitante caterua. Idem est in his de quibus Cice. in Cato. ait. Hæc enim ipsa honorabilia quẽ videntur leuia atq̃ cõmunia salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli. Idem in lib. de Oratore. Cumq̃ maior natu & cõsularis Sergius Galba assectaretur. Et Gellius lib. ij. c. xiiij. Scriptũ est in antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducebantur, eumq̃ morem Romanos accepisse à Lacedẽmonijs traditũ est, qui Licurgi legibus vterẽtur. Sextus in signis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Ecclesiasti. iij. Ab humilibus honoratur, scilicet Deus. Septimus in exhibitione seruitiorũ, vt lotio pedum & manuum, & huiusmodi. Ecclesiasti. iij. Qui timet Deum honorat parẽtes. Hæc allegatio ad istud propositũ non videtur aliquid facere, quicquid dicat Anto. Florentinus: sed melius dictũ est hic ante in vj. conside. Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, q̃ laicos fluxit ab instituto Christi, vt habetur Ioan. xiij. de quo Polido. de inuẽtoribus rerum. lib. iiij. c. x. Octauus in rerũ honorabilium collatione, vt honorabilius ferculũ, & huiusmodi. vnde Numeri xxiiij. dicit Balach Balaam. Deuoueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore. Nonus in propriæ magnificẽtiæ depositione, vt depositio caputij & huiusmodi. Apoca. iiij. Cum darent illa quatuor animalia sedẽti super thronum, & viginti quatuor seniores deponebant coronas &c. Magistratibus verò & alijs potentioribus caput aperimus, tanq̃ omnia nostra illis parere debeant, ait Plutarc. Hinc haud dubiè nobis mos est, & orare nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, habetur j. ad Corinth. xj. Omnis vir orans velato capite deturpat caput suum, licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquendo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decem modos honorandi ponit Anton. Florentinus in sua summa, in quarta parte. titu. v. c. x. §. ij. in fine.

VNdecima consideratio. Alij modi honorandi aliquem ponũtur per doctores nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest q honor adhibetur: & aliqua ponit Felin. in rubri. de maio. & obed. vbi primò dicit, q inter alia signa honoris est, q quis sedeat. Quoniã qui sedet dicitur magis honorari, q̃ stans. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi. per illũ tex. in verbo, sedendi

quoq

quoq; in alia parte. vbi vir in dignitate conſtitutus litigãs coram iudice non debet ſtare, ſed ſedere paulò inferius. & arguit Bal. ad epiſcopũ accuſatũ qui non debet ſtare corã iudice, ſed ſedere: quod tamẽ videtur eſſe intelligendũ, dũ eorum cauſa nõ agitatur, aliàs ſecus, ſecundùm gloſ. ibi, in d. verbo, ſedendi. & etiã qui recumbit, maior eſt ꝗ qui miniſtrat. Lucæ xxij. Secundò dicitur maior & honoratur qui ſedet à dextris. Bal. in l. decernimus. in iij. notabili. C. de ſacroſanc. eccle. gloſ. in c. quàm periculoſum. vij. q. j. Facit ad hoc illud quod dicitur in euãgelio: vnũ à dextris, & alium à ſiniſtris. & eſt tex. in c. ſolitæ. in verſic. hoc autẽ ſi prudenter. ibi, in ſiniſtra parte ſedere. de maio. & obe. dicit enim Bar. in ſuo tract. de inſignijs & armis. in iiij. colum. ꝙ dextera pars eſt principiũ motus. & infra iſta parte, in xxxviij. conſiderat. in lxxxviij. cõcluſione. Et plenè declarat Iacobus Bonaudi in gloſſis ſuis ad Io. de terra rubea, in lib. ſuo de vinea eccleſiæ. artic. ij. primi tractatus. in iiij. concluſione. in verbo, à dextris. Quid autẽ dicatur à dextris, vel à ſiniſtris, dicit Bartho. Veronen. in ſuo tracta. de imperato. eligendo. in verbo, ratione dignitatis. ꝙ iſtud intelligendũ eſt maximè, quãdo inſignia, literæ, vel figuræ in clypeis, coopertuis, veſtibus, parietibus, vel vitrinis, vel in loco ad ſimilitudinẽ cœli pingũtur: & in alijs etiam caſibus, vt habetur plenè per Bart. in d. ſuo tract. de armis. & in tract. de inſula. xiij. col. cum ſeq. queſtione vltima & penul. ante primã figuram, vbi omnino eſt videndum. & ponit Bartho. Veron. in loco hic ante alleg. Exẽplum de Venetis, qui malè ponunt in ſigillis leonẽ in parte dextra, & ducem in parte ſiniſtra, habendo reſpectũ ad contrarium. Quoniã vt dicit, imago impreſſa dicitur eſſe in latere dextro, quæ nos reſpiciẽdo eſt reſpectu lateris ſiniſtri noſtri, ſicuti ſi quis faciẽ ſuam ad meam conuertat, latus eius dextrum eſt reſpectu mei ſiniſtrum, ſecundùm Bart. in d. ſuo tract. Idem ſi imaginem noſtram in ſpeculo inſpiciamus. Eadem autem in ſigillis celata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga nõ faciem inſpicimus.

De primogenito, quomodo ſedet ad dexteram, dicam infra in quinta parte, in xlj. conſideratione.

DVodecima cõſideratio eſt. Quis dicitur magis honorari: qui ſedet prope dominũ, & tanto maior, dignior dicitur, & altior. gl. notabilis in. §. aliã. in verbo, altiori. inſtit. de bono. poſſeſ. & ibi per Porcũ, & Angel. & per Io. de Imol. in l. qui ſoluẽdo. la ij. ff. de hæred. inſtituẽ. Bal. in l. obſeruare. §. anteq; verò. iuxta finẽ. ff. de offi. proconſulis & leg. Et ideo vt dicit Veronen. in loco ſupra allegato, Adam & Petrus magis honorantur, ex quo ſunt proximiores virgini. & de hoc honore ſedẽdi iuxta principem habetur ij. Eſdræ. iij. c. & vide Io. de terra rubea in loco allegato in præcedenti conſideratione.

DEcimatertia cõſideratio. Dicitur honorari quis, ex quo eſt in medio duorũ vel plurium: quoniã vt ait Saluſtius in Iugurthino. Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veronen. in loco ſupra allega. dux Venetiarũ ſtat in medio ſex conſiliariorum. quod intellige, quando omnes ſunt æquales aliquali qualitate: ſed ſi nõ eſſet aliqua æqualitas, ſemper maior debet eſſe in eminẽtiori & altiori loco. Sicut videmus ꝙ cũ æqualis pater, æqualis filius, æqualis ſpirituſſanctus: ideo pater ſtat in medio, filius ad dexteram patris, & ſpirituſſanctus ad ſiniſtrã, vt dicam in iij. parte. in j. ij. & iij. conſider. Facit, quia mediocritas in electione loci maximè probatur: quoniã in confinio boni maliq; poſita eſt. Et Cicero lib. j. officiorum eadem ratio eſt habenda veſtitus, in quo ſicut in pleriſq; rebus mediocritas optima eſt.

DEcimaquarta conſideratio. Dicitur honorari qui ſedet in pricipio, ſiue in capite & altiori loco: quod probatur, quia à dignioribus eſt inchoandũ, vt eſt tex. cũ gl. in. §. fi. inſtit. de iure nat. gen. & ci. vnde Virg. in buco. A Ioue principiũ muſæ. facit ad hoc illud: In capite libri ſcriptũ eſt de me. & ad hoc videtur tex. in l. ij. §. ſeruius autẽ Sulpitius. ff. de orig. iuris. vbi ſic dicit. Seruius autẽ Sulpitius cũ in cauſis orandis primũ locũ, aut certè poſt Marcum Tulliũ obtineret. & tex. in c. quia tua. l. diſt. ibi, à capite incipientes. Et ita per hæc tenet idem Veronen. in loco hic ante allegato. facit quod ſcribitur de Saule lib. j. Regũ. ix. cap. ſic; Aſſumens itaq; Samuel Saulem, & puerũ eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati.

DEcimaquinta conſideratio. Magis dicitur quis honorari, qui parieti magis eſt proximus, vt probatur in tex. cũ gl. in d. §. aliã. & probatur in c. epiſcopos. xvij. diſt. vbi dicitur, ꝙ epiſcopus in eccleſia, in conſeſſu preſbyterorũ ſublimior ſedeat: quia locus ille dicitur dignior. Ita videmus ſeruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiã tenet idem Veronẽ. in loco prædicto. Ex quo etiã dicit, ꝙ incedẽdo ille qui eſt iuxta parietem, dicitur eſſe in digniori & nobiliori loco: quod cõmuniter obſeruamus, niſi tres eſſent perſonæ ſimul, vt dictũ eſt: quia tunc eſſe in medio eſt magis honorabile, ſi tamẽ omnes tres ſint eiuſdẽ qualitatis, ne dicatur ꝙ vltimus ſit inferior aliorũ vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: Et ſi tres incedant, vnus præcedere debet. Veneti tamen ſeruant, ꝙ eſſe à latere dextro, eſt honorabilius, vt dicit Veronen. vbi ſupra.

DEcimaſexta cõſideratio. Qui ſedet immediate poſt epiſcopum, & ſubſcribit primo loco, dicitur eſſe in eminentiori loco. Felin. in rub. de maio. & obed. Card. in cõſi. xxxij. dicam infra in quarta parte. Et qui primus eſt poſt principẽ. ij. Eſdræ. iij. c. Item qui primò deambulat dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorẽ facere illi quem comitantur, vt dixi ante in conſideratione præcedenti. & faciunt quæ dicunt Io. de Imo. & Ange. in l. qui ſoluẽdo. ff. de hæred. inſtit. & facit tex. in c. ſedes apoſtolica. in verbo, mitiores & viliores. extra de reſcrip. & qui præcedit, maior eſt illo qui ſubſequitur. tex. in l. j. in fi. C. de præpoſitis ſacri cubic. lib. xij. Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, ſedes prior, locus cõſpectior: decernendi loquendiq; facultas antiquior & vetuſtior. l. j. & ibi gl. in verbo, anteire. C. de conſulibus. Melior tex. in l. ij. C. de præfectis prætorio ſiue vrbis &c. lib. xij.

DEcimaſeptima conſideratio. Qui prius nominatur dicitur honorari, prout dicit Bal. in aut. hoc amplius. in vlt. col. C. de fideicõmiſ. & probatur in ca. ſi quis iuſto impedimẽto. ibi, is qui primò. de elect. lib. vj. & in l. ſeruus cõmunis ita. & quod ibi not. Bar. ff. de ſtipul. ſeruo. & faciunt quæ dicit d. meus Iaſon in l. j. in princ. in v. col. ff. de verb. oblig. vbi dicit, ꝙ denominatio debet fieri à digniori, quod ibi cõprobat per multa. Facit, quia in cõcionãdo maiores præponi debent, & in omnibus facit tex. in aut. de defenſ. ciuit. §. vl. dum inquit: quia & maximorum, & mediocriũ, & paruulorum nobis cura eſt. & ibi gl. in verbo, maximorũ. colla. iij. & ꝙ ordo ſcripturæ vel nominationis titulũ conferat prælationis, ſcribit Guil. Benedicti in repet. ca. Raynutius. in verbo, teſtamentũ. ij. nu. xxviij.

extra de testamentis. Consului in casu emergenti in nominatione filiorũ primi gradus & secundi, in consilio meo incipiente: Le cas est tel, en pays de droit escript.

DEcimaoctaua consideratio. Honor est illi qui primò offert, & ideo primogenitus primò ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazarijs in trac. de primogenitura, ex quo dicit Io. sanxon in suo cõmẽtario cõsuetu. Turoñ. in tit. de succes. feud. art. iij. ꝙ secũdogenitus in oblationibus & processionibus cedere debet primogenito. & ita dicit se semel respõdisse cuidã nobili Pictauẽsi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria ducatus Burgundiæ, vbi nõ est dabilis primogenitura, taliter ꝙ omnes filij æqualiter succedũt. Si tamẽ fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suã partem hæreditariã in tãta iurisdictione quãta alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdẽ parochiæ: est tamẽ deferendũ per alios iuniores & minores annis primogenito in oblationibus, & processionibus, & alijs actibus, in quibus potest adhiberi honor, ita ꝙ etiã vxor primogeniti pręcedere debet aliam, & in oblationibus & processionibus, in danda & osculãda pace, in deambulationibus, in conuiuijs, & pluribus alijs actibus: secundũm quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fabri in d. §. aliam. instit. de bonorum possessio.

DEcimanona cõsideratio est. Maximũ signũ est honoris in eo qui primã vocẽ habet, & debet primò loqui. Ecclesi. xxij. Loquere maior natu, decet enim te &c. Et dicit Præposi. in c. episcopos. xvij. dist. col. ij. ꝙ qui dignior est, primò votũ dare debet. facit quod dicit Bal. in c. j. in tit. de cõtrouer. feu. apud pares termi. & Ludo. Roma. in sing. suo lxxxj. vbi dicit, ꝙ licet de iure in cõsilijs dãdis senior primò loqui debeat, per tex. in d. c. j. & Bald. ibi, in j. col. & facit tex. in l. fi. C. de tyro. li. xij. & in l. ij. C. de primice. & in l. ij. C. de præfec. præto. e. lib. xij. tamẽ iste vsus apud do. de Rota nõ seruatur, quia ætate minores in consilijs dandis primò loquũtur. Et dignior dicitur interdũ propter antiquitatẽ, puta si primò fuit adeptus dignitatẽ, iuxta not. per Inno. in c. tua. extra de maio. & obed. & per Bart. in l. j. ff. de albo scrib. & sic in capitulis, collegijs, seu vniuersitatibus dignior semper est pręferẽdus, vt antiqor canonicus facit cõgregare capitulũ. Aliquãdo dicitur dignior qui clarioribus fulget virtutibus. tex. est in aut. de monachis. §. pe. col. j. Et sic quando vna res est cõis inter plures, & nõ potest stare nisi penes vnũ, vt sunt tabulæ testamẽti seu aliud instrumentũ, digniori est cõcedenda, vel apud seniorẽ deponẽda, vt l. fi. ff. de fide instr. Et sic frater maior natu debet habere & custodire claues castri. Itẽ testibus deponẽtibus in pari numero, dignioribꝰ est credẽdũ. l. ob carmẽ. §. j. ff. de testi. Et de materia dicam infra, in x. parte. in xxix. cõsideratione. de doctoribus qui primò vocem & opinionẽ dare debeant, an seniores an iuniores.

VIgesima consideratio. Honor est illi cui reuerentia exhibetur: vt probatur in l. potioris. C. de offi. rec. prouin. & in c. statuimus. & ibi gl. & doct. de maio. & obed. & per gl. in l. j. §. siuicinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc. de qua dixi supra. Nã reuerentiam debet minor maiori impẽdere. gl. fi. in l. nihil omnino. C. de palat. sacr. largit. lib. xij. & inferiores iudices superioribus reuerẽtiã tribuere debẽt: vt est tex. in d. l. potioris. & in l. j. in fi. C. de offic. præfec. vrb. & minores maioribus debent honorẽ. l. ij. & fi. C. de offi. diuer. iudic. dixi infra ista parte, in lxxj. considera. incip. reuerentia est honor, in fi. cum sequenti. maximè salutãdo. Iaco. Rebuffi in l. ij. C. de proxi. sacrorum scrin. lib. xij. de quo infra.

VIgesimaprima consideratio. Nõ solum semper & indeterminatè honor ab inferioribus debetur superioribus, sed etiã quandoq; superiores honorare debẽt inferiores. l. potioris. §. j. C. de offi. rect. prouin. quoniam vt ait Hiero. de quo habetur in c. esto subiectus. xcv. dist. Episcopi honorẽt clericos quasi clericos, vt ipsis episcopis à clericis, quasi episcopis honor deferatur. Subiungitq;: scitum est illud oratoris Domitij. Cur ego, inquit, te habeã in principẽ, cum tu me non habeas vt senatorem. de quo glo. circa initiũ, in c. frustra. de reg. iur. in vj. Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hieronymus fortè memoria lapsus nominibus mutatis scripserit, illud L. Crassi senatoris ad L. Philippũ consulẽ. Non es mihi Philippe consul: quia nec tibi senator sum. quod à Valer. maximo traditũ est lib. vj. c. ij. & Quintil. lib. viij. oratoriarũ institutionũ. tit. de ornatu, ad finem. & lib. xj. tit. j. Et ante eos Tullius lib. iij. de Oratore. Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum. Si nostra tibi placent, nos quoq; honorare debes. Nunc autẽ tanq; ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem, cõquiescam. Ad quod optimè facit tex. in c. cum beatus. circa initiũ. xlv. dist. ibi, ne dum incautè subdita percutiat membra: ipse quoq; debitã sibi subditorum reuerentiã subtrahat. Ex quo notatur ꝙ si prælatus non seruat reuerentiã subdito, nec subditus tenetur ei seruare. etiam tex. in c. significasti. in fi. de elect. in c. ad decorem. de institu. & quod not. gloss. in verbo, me in d. c. esto. per tex. illũ ibi, Frustra petit debitũ, qui quod debet non impendit. & facit dictũ Plutarchi in lib. de pręceptis nuptial. ꝙ senes hortabatur Plato, vt iuuenes venerentur, vt & illi erga ipsos verecundiam cõseruarent: vbi enim in iuuenes pudorẽ senes abijciunt, nulla in eos verecũdia iuuenibus residet, ait Plato. Facit glo. in c. si ductuᵣi. xxxij. q. vj. vbi etiã ait text. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniãt: & si intactã quærimus, intacti simus. de quo amplè per Tyraquellũ in suis legibus cõnubialibus. in lege xiij. Et aduerte in hoc, ꝙ gl. suę seu cõmentarij ponũtur ante tex. & ibi scribit materiã si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoq; vicissim amemus: quod multis rationibus cõprobat. Et facit tex. in l. si nõ fuerit. ff. de iureiur. per quẽ not. gl. & doc. ibi, ꝙ si nõ facio quod debeo: si tamen non facis quod debes, nõ obtines. Et per illum tex. dicit Bal. in c. j. in verbo vel non. in tit. qualiter do. propriet. feudi priuetur. ꝙ qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. quod & ipse Bald. dicit in l. post legatũ. ff. de his quib. vt indig. & vt voluerũt Innoc. & Io. And. Cardin. & Panor. in c. suã. de pœnis. ꝙ cũ aliquis tenetur aliquid dare, aut facere ad hoc vt aliquid cõsequatur, nõ potest illud petere, nisi tot dederit aut fecerit. alleg. Panor. tex. in l. meuius. & in l. cũ fundus. ff. de condi & demõst. facit etiã tex. in aut. dos data. C. de donat. ante nup. vbi not. Bal. ꝙ qui differt facere quod debet, nõ potest petere quod ei debetur. & in l. in testamẽto. ita erat scriptũ. ff. de condi. & demõst. quẽ ad hoc propositũ facit singularẽ Bal. in d. c. j. qualiter do. propriet. feudi priuetur. & tex. in l. quæro. §. inter. ff. locati. per quẽ dicit Bal. in c. j. §. vlt. in fi. in tit. de forma fidel. in vsi. feu. ꝙ qui fidem non pręstat, eam sperare non debet. Faciunt tex. in d. ca. frustra sibi fidẽ quis postulat ab eo seruari, qui fidem à se præstitã seruare recusat. & ibi gl. & doct. de reg. iur. in vj. Faciunt etiã dicta Panor. in consil. lxj. incip. v...

dec...

detur primò.col.ij.lib.ij.& Roma.consil.cciiij.incip.pro discutiēda veritate.col.ij.versi.secundò idem probatur.& cōsi.cccccxvij.incip.in casu propositæ consultationis. & Barba.cōsi.cccvj.incip.sapiēter scripsit propheta.col.xij. versi.præterea.& col.xv.& seq.in ij.volu.& consil.lxxiij. incip.omnia quæ facitis.col.xj.& seq.eod.volu.Corneus cōsi.cccxliij.incip. in causa vertente.col.ij.versi.his tamē nō obstantibus.in j.volu.Anto.Corsetus in repeti.c.grādi.charta vij.versi.nota ibi fidelitatē.de supplē.negli.prælato.& ita aliàs dixi in facto contingenti. Et facit,quia maior & superior etiam iudex minorem benignè & sine iniuria audire debet:cum possit vnius forsan & deterioris sententia,& multos & maiores in aliqua parte superare. tex.in l.j.§.sed neq;.C.de vete.iure enucl.& quandoq; reuelatur minori,quod maior nescit.c.ad audiētiam.iuncta glo.j.circa finem.de consuetudine.vide infra ista parte,in xxvj.consideratione.

Vigesimasecunda cōsideratio. Honor cōsistit in melioribus & delicatioribus cibis cōferendis. Quia inferiori nō sunt tales cibi conferendi,quales sunt superiori. Quoniā alimenta debentur secundūm qualitatē personarum.glos.in verbo,victus.in c.episcopus.x.q.ij. Ex quo dicit Florianus in l.sed & si quid.§.mancipiorū.ff.de vsufruc.ꝙ alimenta sunt præstanda secundūm ordinē dignitatū.Faciunt quæ dicit Alex.cōsil.lxx.in iiij.volu.Maiora enim & delicatiora debētur domicellis,q̃ ragatio vel famulis:maiora officialibus q̃ domicellis,& maiora monachis q̃ conuersis.facit tex.in l.seruis vrbanis.in prin.iūcta glo.in verbo,cibarijs.ff.de leg.ij.vbi dicitur ꝙ rustici nō debent vti pullis,vel alijs delicatis cibarijs,sed caseo,cepe,fabis,& lardo: etiam grosso pane & non albo,vt ibi dicit gloss.in verbo,ex libellis.

Vigesimatertia consideratio. In vestibus preciosioribus adhibetur honor,vt habetur per Florianum in d.§.mancipiorū.Hinc dicit Specul.tit.de aduocato.§.sequitur videndū de vestibus.col.mihi ij. ꝙ aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gl. in l.j.C.nulli licere in frenis.lib.xj.ꝙ chlamys militē,purpura regē,stola sacerdotē,toga aduocatū,cuculla monachum demōstrat.quod dictum refert Bal.in c.causam.extra de proba.Faciunt quæ dicit Barba.in c.cū omnes.nu. xlix.cū quatuor seq.extra de constitu.vbi etiā plura de victualibus refert:& dicā infra in vij. parte,in xliiij.considera.vbi dicitur,ꝙ aduocati honestioribus vestimētis induti,sunt preferendi.Et facit etiā dictum Senecæ ad vxorem Neronis.Indue te charissima vxor delicatè,nō propter te, sed propter honorē imperij. de quo dicto meminit Spec. vbi s̄.alleg.tex.in c.j.xxj.q.j.& in c.ij.de cust.euchar.subiūgēs ꝙ vestis debet esse cōueniēs statui,ordini,& officio. pro quo facit tex.in arg.in l.id vestimentū. ff.de pecul. Et facit ij.Esdr.c.iij.vbi apparet ꝙ vestiri purpura est honor.

Vigesimaquarta cōsideratio. Honor fit in legati prestatione.l.amicissimos.in prin.& ibi Bar.ff.de excusat.tuto.hinc est ꝙ dicitur,quem nō honoro,in præstatione legati,scilicet,aut in institutione,nō onero.de quo plenè per Guil.Benedicti in sua repetit.c.Raynutius. in verbo,si absq; liberis moreretur.in materia substitutionis fideicommissariæ.numero xxv.extra de testamentis.

Vigesimaquinta consideratio. In heredis institutione fit honor:quoniā maximus est honor filio succedere patri titulo & iure,seu nomine institutiōis,tanq̃ sit hæres,ob quod dicit text,in l.j.in fi.C.de his qui sibi in testa. ascri.ꝙ pater filium instituēdo,& hæredē scribēdo,dicitur fungi duplici officio,quod tendit in honorē & fauorē filij. de quo in d.repeti.c.Raynutius.in verbo,in eodē testamēto relinquēs.j.nu.xxxj.xxxij.& xxxiij.de testa.in antiq.

Vigesimasexta cōsideratio. Quis dicitur honorari in salutatione:quoniam ex quo quis salutatur,honoratur,vt dicit Iacobus Rebuffi in l.in sacris.C.de proximis sacrorum scriniorum.lib.xij.vbi etiam dicit,ꝙ salutando videtur fieri reuerentia,per l.fi.C.de officio diuersorū iudicum.& per l.peculium. C. de proximis sacrorum scriniorum.Ideo vt dicit Specul.in titu.de aduocato.§.v.Iudex est reuerenter salutandus:imo per salutationem videtur esse remissa iniuria.c.cum Adrianus. lxiij.distinc.c.omnis qui.xxiiij.q.j.& ex non salutatione presumitur quis inimicus,vt tenet glos.finalis in dicto c.cum Adrianus.& allegat ca.cum super.de officio delegati.extra.& dicit dominus meus Iason in l.apertissimi.colum.ij.C.de iudicijs.

Videtur tamen,ꝙ maior etiam porrigat salutem minori,vt pater filio:vt in c.j.in princi. de feudi cognitione. vt etiā videmus in literis regijs, rex dirigendo literas suas exequendas,etiam nuncio seu seruienti porrigit salutem, sic dicēdo:Franciscus Dei gratia Francorum rex tali &c. salutem. Vnde Traianus imperator (vt Eutropius scribit) persæpe amicos salutationis gratia visitauit.Quippe ipse omnibus in omnia se equalē exhibuit.Cuius persepe tale erat dictum. Talē priuatis imperatorē esse oportere, quales priuatos sibi optat habere.Item,Antoninus imperator,cognomento Pius,tantum detulit senatui,quātum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit:vt ait Iulius Capitolinus in eius vita,maximè iurisperitis.Nam ipse à præfectis prætorio tunc amicis & principalibus officiorum & vtriusq; ordinis viris salutatus,eis aliquantulū assurgit,vt est text.in l.j.C.de sentētiam passis.dixi supra in xxj.consideratione.Et quando papa scribit inferiori,puta episcopis aut regibus,quomodo debeat eos salutare ponit Ioannes de Montholono in suo promptuario iuris,in versicu.salutare.articulo,salutate Priscum & Aquilam.

Item etiam par pari.l.Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius.ff.depositi. Etiam inferior superiori mandat salutem,excepto principe:quia ab inferioribus non salutatur,exceptis quibusdam quibus in priuilegiū conceditur, de quibus in l.ij.C.de proxi.sacr.scriniorum.lib.xij. & in l.j.C.de silentiarijs.eod.libro.Et post salutem datur potestas osculandi,excepto papa & Imperatore qui osculātur in pede.l.j.C de domesti.& protect.dicam infra in xxxiij. considerat.quartæ partis.Vnde fluxit mos deosculādi pedes papæ aut Imperatoris,& osculo salutandi:vide Polido.de inuento.rerum.lib.iiij.c.x.vbi etiam dicit,ꝙ cæteri presules dextrā manū auersam adeūtibus osculandā porrigūt,& viri dextrā dextræ iungere solēt salutationis causa.

Aduerte tamen,ꝙ inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus,vt dominis de parlamento,non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres. text. est in l. singuli.C.de officio diuersorum iudicum.

Vigesimaseptima consideratio. Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.Nam presbyter maior est diacono.c.legimus.in fine.xciij. distinct. & c.statuimus. extra de maioritate & obedientia.

Vigesimaoctaua cōsideratio. Maioritas etiā cōsistit in prerogatiua cōsecrationis.vnde episcopus est maior presbytero,ideo magis honorandus est.c.olim.& ca. episcopus in ecclesia.xcv.dist.& c.manus.de cōsec.dist.v.

& c.perlectis.versic.ad episcopum.xxv.distinctione.

Vigesimanona consideratio. Maioritas habetur in prerogatiua administrationis: vnde archidiaconus maior est archipresbytero, & ei obedire debet. d.c.perlectis.versic.archipresbyter verò.xxv.dist.

Et cum ad præcedētia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videatur plenè in quibus consistit hæc maioritas per Felin. in rubri.de maioritate & obed.per Alberic.in suo dictionario.in verbo, maior & maioritas.de quibus suis locis dicetur: ideo circa ea aliter hic non insisto.

Trigesima consideratio. Etiam maioritas cōsistit & præeminentia in eo qui recūbit, nō in eo qui ministrat. Lucæ xxij. quod tamē Christus noluit esse inter suos discipulos, inter quos ministrabat. Lucæ eodē loco. & Matthæi xx. vbi inter illos ordinauit, q̄ maior esset minister. Et inter istos recumbentes digniores sunt qui in primo scāno honoris recūbunt: vt communiter videmus in scanno quod est versus ignē, vel à latere dextro, ita q̄ dignior est secundus illius scanni quàm primus alterius, vt alibi dicam.

Trigesimaprima consideratio est. Honor etiā debetur & deferē illi qui est maximæ autoritatis, seu quis consequitur laudē & honorē ex autoritate. facit text. in c. dudum ad audientiā.circa medium. ibi, inuenimus q̄ pro preposito sanctorum apostolorū autoritas faciebat.extra de elect.& in l.Quintus.§.Pōponius. ibi, sed ad autoritatem meam conseruandā.& ibi, ad autoritatē scribentis.& ibi, sed ad autoritatē defuncti cōseruandam id pertinebit. ff.de annuis leg.& in l.ij.§.j.versic.quæ argumenta. ibi, aliàs dignitas & autoritas confirmat rei de qua quæritur fidē.ff.de testib.& in l.ij.§.post hos Quintus Mutius. ibi, ex quibus Gallum maximæ autoritatis.& in.§.ex his auditoribus.ibi, plurimum autoritatis.& in.§.post hunc.in princi.& in.§.primus diuus Augustus.ibi, vt maior iuris autoritas haberetur.& ibi, sed plurimum in ciuitate autoritatis habuit.& ibi, sed Proculi autoritas maior fuit.ff.de origi.iuris.& in l.penul.§.Papinianus. ibi, & huiusmodi sententiæ subtilissimum testem adducit Saluium Iulianū, summæ autoritatis hominē.C.de condic.indebiti. & hoc modo assumitur autoritas hoc casu pro quadā reputatione siue estimatione, vt probatur in l.cognitionum.§.j.& ibi gl.in verbo, æstimatio. ff.de varijs & extraor.cognit. Sicut dicimus, q̄ hi maioris autoritatis sunt qui habēt potestatem seu dignitatē.l.j.ff.de albo scrib. & d.l.Quintus. §.j.cum similibus. Et hæc autoritas siue æstimatio (quam vulgo reputationem appellamus) multis modis acquiritur, de quibus suis locis dicetur.& de his scribit aliqua Bartho.Cepola in suo tract.de Imperatore eligendo.in versi. autoritatis.vbi multū cōmendat autoritatē.& autore Iosepho, ordo in Romanorū militia hic erat, vt milites ad cēturiones, illi ad tribunos (quos Græci chiliarchos vocāt, hoc est, qui mille prærerant hominibus) mane cōuenirēt salutatū: & sic ordo dignitatū & autoritatū obseruabatur.

Trigesimasecunda consideratio. Consistit etiā honor in commendatione noui præsidis prouinciæ, in suo nouo & iucundo aduentu ingredientis aliquā celebrē ciuitatē, vel prouinciæ caput: vt est text.in l.si in aliquam celebrē ciuitatē, vel prouinciē caput aduenerit, pati debere se cōmendare, laudesq̄ suas cū grauitate audire, cum id prouinciales honori suo sibi vendicent.ff.de offi.procōs. & lega.& istud cōmuniter obseruatur in Italia in aduentu noui potestatis: & apud nos non solū in aduentu noui regis, sed & gubernatoris noui alicuius patriæ, & nouorum balliuorū in suis prouincijs.vide quæ dixi infra ista parte in xlvij.considera.incip.ex quo ex laude. & dicit Bald.in consil.ccccxviij.in prima parte, q̄ honor est quādo in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia, caritiæ, seu blanditiæ, quæ fiunt pro ipso visitando vel misso ab eo, & similia.& ad istam honorificentiā pertinēt omnes operæ obsequiales & reuerētiales.quod videtur esse cōtra id quod dicit cōsil.suo cccxxxv.in j.parte, vbi dicit, q̄ honoris noīe cōtinetur id quod est sine onere.

Trigesimatertia cōsideratio est. In eo quod quis ratione maioritatis meruit laudē & honorē de bonis operationibus seu beneficijs in republica exhibitis & impensis, collaudandus est publicis vocibus, ne per silentiū bonū quod fecit videatur incognitū: vt est tex.& doct.in l.vnica.C.de quæsto.& magist.offic.lib.xij. Et in hoc delectatur princeps, cū audit officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officij: & hoc casu admittit voces populi exclamantis, viuat talis, qui in officio se bene gessit, sicut faciunt Romani de papa, vt dicunt gloss. & Io.de Platea in d.l.vnica.C.de quæstoribus. Et licet voces populi in collaudādo sint admittendæ.d.l.vnica.& l.iustissimos.C.de offi.rect.prouinciē.&.§.renouamus.in auth. ordinariæ præfecturæ.colla.v. faciunt quæ dicta sunt infra ista parte, in xlvij.consideratio.incip.ex quo ex laude. Non tamen in eligendo vel puniendo.l.si cōstat.ff.de appel.l.decurionū.C.de pœnis.c.ij.de elect.& in c.in literis de exces.prela.& plenè declarat G.Benedicti in sua repe. c.Raynutius.in verbo, mortuo itaq; testatore.j.nu.cxc. & cxcij.vsq; ad nu.cxcvij.dixi supra in xxxij.cōsiderat.

Trigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo principem & alios iudices reuerenter salutando consistit, vt dicit Ioannes de Platea in rubric.C.de præpositis sacri cubiculi.libro xij.

Trigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicū. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum, inter quos enumerat Textor Niuernēsis in sua officina xlix. qui fuerunt honorati ex erectione statuarum. Et intantum cōsistit honor in statua alicuius, quòd si ipsa statua rumpatur, datur actio iniuriarum. l. si statua.& ibi doctores.ff.de iniurijs.

Qui statuas meruerint teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris.	j.	Horatius Cocles.	xvij.
Aristogiton.	ij.	Demosthenes.	xviij.
Armodius.	iij.	Conon.	xix.
Astylus.	iiij.	Euagoras.	xx.
Autolycus.	v.	Mercurius.	xxj.
M.Porcius Cato.	vj.	Polydamas.	xxij.
T.Corruncanus.	vij.	Cylon.	xxiij.
Demetrius Phalereus.	viij.	Octauus orator.	xxiiij.
Eunomius.	ix.	Vestritius.	xxv.
Fauorinus.	x.	Nerua imperator.	xxvj.
Verrius Flaccus.	xj.	Archias.	xxvij.
Isocrates.	xij.	Claudianus.	xxviij.
M.Claudi9 Marcellus.	xiij.	Iunius rusticus.	xxix.
Mutius Scęuola.	xiiij.	Virgilius.	xxx.
Ptolemæus Philopator.	xv.	Berosus.	xxxj.
		Antonius musa.	xxxij.
Oppianus.	xvj.	Tanaquil.	xxxiij.

Pausanias

Pausanias. xxxiiij.
Phyrne. xxxv.
Claudiꝰ imperator. xxxvj.
Epicurus. xxxvij.
Iosephus. xxxviij.
Minutius augurinꝰ. xxxix.
Trebius. xl.
L. Actius. xlj.
Numa. xlij.
Seruius. xliij.
Gorgias Leontinus. xliiij.
Plato. xlv.
Chelia. xlvj.
Porsena. xlvij.
Phocion. xlviij.
Lucullus. xlix.

Mulieres etiam olim fortè habuerunt statuas, cũ Hyppiades statuæ mulierum æquestres vocabantur, cuiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysiæ oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primò statuas inuenerint, ponit Polidorus de inuentoribus rerum, lib. ij. ca. xxiij. & ibi ponit quomodo aliàs fuerunt prohibitæ. Et de vsu imaginum, quomodo & in quibus olim vtebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus in suis annotationibus, in l. fi. ff. de origine iuris, dicam statim, ex quo dixit, q̃ hodie loco imaginum posteriora tẽpora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à principibus, fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alij faciũt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedũ vel circa, & supra magnũ & latum lapidẽ, vel marmorem poni: nonnunq̃ in medio chori ecclesiæ, vt sunt patroni & fundatores ecclesiarum, puta principes, duces, barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas, & ex more cuiq̃ regi post eius mortẽ erigitur statua in palatio Parisiensi: & fit talis q̃ per eam demõstratur qualis fuerit regiminis: quoniã si fuerit bonus, prudens, & verus rex, sic q̃ suo tempore iustitiã administrauerit, habet manus eleuatas & in altũ tendẽtes: si verò malè, aut vnicã vel ambas habet depressas & basse tẽdentes: & per hæc denotatur q̃ fuit malus administrator iustitiæ: quod timẽs Ludouicus xj. ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuũ vel manus, eius vita durante fecit fieri suam statuam, & sunt numero lxij. vsq̃ ad Franciscum primũ qui hodie regnat: & quilibet illorũ habet suum epitaphium, per quod ostẽditur quot annis vixerit seu regnauerit. Et licet ad me nullo modo deuenerint, tamen alia hic ex chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora descripsi.

De regibus Franciæ Carmen.

Aspice quo Franci regnarunt tempore reges:
Quis prior & regum Gallica sceptra tulit.

Pharamondus.

Prima Pharamondus decimo si iungeris vnum
Occupat, & Saliquæ legis origo fuit.

Clodio.

Clodio succedit, pacis seruator honestæ:
Quattuor incolumi corpore lustra videns.

Meroueus.

Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childricus possidet annis,
Cum coco subitæ carpitur ense necis.

Clodoueus.

Et Clodoueus fidei seruator & æqui,
Gallica terdenis messibus arua tenet.

Childebertus.

Iamq̃ quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinq̃ suo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contexit vrna caput.

Chilpricus.

Chilpricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.

Hunc celeri sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus secundus.

Posterior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodebertus.

Mox Theodebertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abit.

Theodoricus.

Vix vnum addideras cum tu Theodorice tandem
Imperij celsa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndecies q̃ quater positis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionysææ Dagobertus conditor ædis,
Bisseptem æstates tradidit imperio.

Clodoueus.

Clodoueæ tibi decimo coniungere sextum
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atq̃ nouem decimo Theodoricus iunxerat annos
Aethereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incertæ cuspide mortis abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phebus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica sceptra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volet.

Chilpericus.

Vix adit imperium Chilpricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theodorice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus paruus.

Quinq̃ ter atq̃ tribus Gallis Pipinus habetur,
Maxima cui paruo corpore virtus erat.

Carolus magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,

Per binas hyemes lustraq; iure nouem.
Ludouicus pius.
Bis denisq; pius Ludouicus quinq; peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.
Carolus caluus.
Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.
Ludouicus balbus.
At Balbus binis Ludouicus præfuit annis,
Gallica non modico robore sceptra tenens.
Ludouicus tertius.
Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere, cum lustro tollitur vmbra breui.
Carlonus.
Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Syderea tenuis spiritus arce iacet.
Ludouicus iners.
Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit immitis stamine lustra suo.
Carolus simplex.
Bisseptemq; tribus regnauit Carolus annis,
Ex humili simplex pectore dictus erat.
Radulphus.
Ter quater insignis dominatur laude Radulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.
Ludouicus quartus.
Ter numerant bis sex Ludouici tempora regis
Robore, cui subsunt parta trophęa suo.
Lotharius.
Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.
Ludouicus.
Cui soboles nulla est, primoq; extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui sunt data sceptra die.
Hugo capetus.
Virtus ipsa patet nono cum viuitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.
Robertus.
Bis deciesq; quater dominatur iure Robertus,
Qui prius hostilem terruit ense manum.
Henricus.
Ter tribuunt decades Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.
Philippus.
Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.
Ludouicus grossus.
Iam Ludouicus adest, morti sed ille propinquus,
Altera cum neuit bis tria lustra soror.
Ludouicus iunior.
Hincq; quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atq; tribus victo victor ab hoste manet.
Philippus Augustus.
Gallorum totidem moderatur regna Philippus
Nobile, cui valido corpore robur erat.
Ludouicus octauus.
Florida quàm celeri truncantur stamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.
Ludouicus sanctus.
Sancte quater decies annis cum quinq; peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.
Philippus posterior.
Vixit inaudita regno probitate coruscans
Posterior, septem lustra Philippus habet.
Philippus pulcher.
Iamq; quater septem pulcher coniungerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.
Ludouicus hutinus.
Per binas hyemes regni vix sceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.
Philippus longus.
Insignis sextum longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.
Carolus pulcher.
Carolus hinc sequitur, bina trieteride Gallis
Præsidet, & pulchro gratior ore fuit.
Philippus Valesius.
Felici valida moderaris sorte Valesi,
Bis deciesq; tribus sceptra tenere datur.
Ioannes.
Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.
Carolus.
Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.
Carolus.
Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesq; quater binaq; cernit hyems.
Carolus.
Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Ter tria ter decies Carolus ecce tenet.
Ludouicus xj.
Ast Ludouicus adest clarus, nec iustior illo,
Bis tria, si memini, nunc sua lustra ferunt.
Carolus viij.
Hostibus hic victis victor remeauit in orbem
Carolus, & victus post tria lustra cadit.
Ludouicus xij.
Bisseptemq; tribus Ludouicus præsidet annis,
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus.

Iam Franciscus adest Gallis, generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (lustris vix quinq; peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetios dextro domuit qui marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Imposuitq; potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petijt, Francum remeauit in orbem
Sæpius, & pulsis hostibus vltor adest.

TRigesimasexta consideratio est. Etiam honor con-stit in triumphi receptione, cum duces belli, aut pr-cipes victoriam cõtra hostes & inimicos obtinuissent, victoria triumphabant: hoc est in introitu ciuitatis au-tis currubus vehebantur, quos albi trahebant equi, cap lauro coronato. Pompeij tamen currum in triũpho Af-co traxerunt elephanti. Quem imitatus Cæsar vectus elephantis quadraginta, dextra leuaq; lichnos gestãtib autore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephãtor decretæ sunt triumpho Persico. habuit & Aurelianus cu-rum cum quatuor ceruis iunctum.

Moris

Morisq́ꝫ fuit vt in triumphantum curru sederẽt eorum filij. vnde & Aemilius Paulus speciosissimo triũpho filiũ duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantẽ sequebantur laureati milites triũphãtis, vt quia laurus semper viret, signũ esset rempub. florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: Dij quorum nutu & imperio nata & aucta est res Romana, eandem placati propitiatiq́ꝫ seruate.

Item moris erat consules ad cœnã inuitari à triumphãte: deinde rogari, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperij & autoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulachra, omniumq́ꝫ victorum simulachra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit imperatores belli ciuilis victoria quantumuis magna non triumphare, quia ciues nõ hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quiq́ꝫ triumphalem currum sequentes diuersis conuitijs triumphantes incesserẽt, ne prospera illa fortuna plus æquò superbirent & insolescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem. Item, Romani, seruate vxores, Mœchum caluum vobis adducimus.

Ventidium quoq́ꝫ bassum Parthico triũpho secuti milites decantarunt. Qui mulos fricabat, factus est consul.

Porrò lege cautum erat, ne dux triũphaturus ante triũphi initium vrbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus quàm quinq́ꝫ hostium milia vna acie superasset.

Nulli item licuit triũphare, qui nec dictator, neq́ꝫ prætor, nec consul res gessisset. Nec pro instaurato sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius discernebatur triumphus, quàm regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat cõstituta, ei qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemq́ꝫ è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei, sceptrumq́ꝫ gerebant.

Qui autem de diuersis regibus & populis triũpharunt (vt scripsit Textor in sua officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Calatinus triumphauit de Sardis.

Gn. Domitius de Aruernis & Batulo eorum duce.

Liuius salinator de Illyrijs seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius libro xxxviij.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Aemilius iunior de Liguribus & Perseo Macedonum rege, cuius triũphi ordinem pulchrè recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum.

Meneuius Agrippa Lanatus de Sabinis.

Marcus Antonius triumuir de Armeniæ rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico rege.

Iunius Bubulcus Brutus dictator Equos subegit, ac die octaua de eisdem triumphauit.

Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphi contigerunt.

Marcus Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius iunior de Samnitibus.

Gneius Duilius primus de nauali victoria triũphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Vmbris, Marsis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis, Aethruscis, Samnitibusq́ꝫ, & alijs multis nationibus triũphos quinq́ꝫ egit.

Gneius Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius nobilior ouauit de Etolis, triumphauit de Ambraciensibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Theutonibus & Iugurtha.

Propertius libro iiij.

Dij melius, quantus mulier foret vna triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q. Ce. Metellus de Iugurtha & Numydis.

L. Mumius de Acheis.

M. Horatius cõsul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papyrius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius magni Pompeij pater de Picentibus.

Pompeius magnus de Iarba Mithridate, Aristobolo rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. posthumus Tubero de Volscis.

L. Aemilius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale & Scyphace Numidiæ rege: cuius triumphi formã Apianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquijs Brenni.

L. Valer. Valesij filius de Veientibus & Sabinis.

Valerius Coruinus, qui sexies fuit cõsul, de Sãnitibus.

L. Valerius petitus de Volscis, & Equis sine autoritate senatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho & Etholis.

Aurelianus imperator, de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimius Seuerus imperator de Arabibus & Adiabenis.

Dagobertus rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corsis.

Iulius Cæsar confectis bellis quinquies triumphauit. primum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexãdrinum, deinde Ponticum, huic proximum Aphricanum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit vectus Indico elephanto, vt scribit Diodorus, & Diadema regum ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinis.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus currules triumphos tres egit. Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis & Catis.

Papyrius cursor de Corsis in monte Albano.

Paulus Orosius, & cum eo Blondus Foroliuiensis scribunt Romanos triumphos numero fuisse cccxx.

Vltimus omnium triumphauit Probus imperator de Germanis & Bennijs omnium gentium ferocissimis.

Qui triumphabat triplici iudicio honorabatur. Primò exercitus de triũpho discernendo duci iudicabat, secundò senatus, tertiò populus. Erat autem triumphus omniũ honorum qui à populo Romano dari solebat maximus. Nã illa põpa solennis erat, quæ fiebat redeuntibus in vrbem cum victoria, vt dictum est. Et quemadmodũ Romani victoribus Imperatoribus suis magnum honorem, & triũphum psallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romam rediissent. Sic etiam j. Regum xvij. legitur de Dauid, q postq Goliam quinq lapidibus occidit, & populum eius vicit, reuersus cũ magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes. Saul percussit mille, & Dauid decem milia. & Exodi xv. c. dicitur, q quando Dominus liberauit Israël de manu Aegyptiorũ, & viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, tunc Moyses cecinit carmen hoc Domino. Cãtemus Domino, gloriosè enim magnificatus est: equũ & ascensorem proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem &c. Similiter Maria soror Moysi & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressæq sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris præcinentes & dicentes. Cantemus Domino &c. Sed maior victoria & triũphus, & de quo maior laudis honor impẽdi debet, est de gloriosa, & triũphanti resurrectione Imperatoris nostri Iesu Christi, qui magnificè triũphando ab inferis ad nos reuersus fuit, vt perpulchrè scribit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui Rosarij. sermone xvij. in princip. Similiter Iudas Machabeus superatis hostibus, epinicia. i. solenitatem, festiuitatem, & gratiarum actionem celebrauit pro parta victoria, vt habetur ij. Macha. viij. ibi, Et cum epinicia agerent in Ierosolymis. Et habetur Apocali. iij. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomẽ eius de libro vitę, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Ideo triumphantes indui debent & ornari vestimentis albis, vt fecit Ludouicus xij. habita victoria cõtra Genuenses, dum ingrederetur Genuam. Anno M.D. viij. dixi infra ista parte xxxviij. considera. in lxij. conclusione. Legitur & Iudith ca. xv. q postq Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrij victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus & virginibus & iuuenibus in organis & cytharis. & c. seq. scribitur q tunc cantauit canticum Domino dicens: Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius &c. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum, & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas. Erat autem populus iocundus secundùm faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis verò primus apud Romanos triumphũ aut ouationẽ duxerit scribit Polido. lib. ij. c. xvj. de inuentoribus. & ibi de multis qui triumphauerunt. Plinius verò vij. naturalis historiæ inter plura alia de laude Ciceronis ait, q primus in toga triumphum, linguæq lauream meruit.

Macrobius in Saturnalibus dicit Bullam esse insigne triumphantium, Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi portabatur hæc Bulla, vide Calepinum in suo dictionario, in verbo, Bulla. Toga regia quæ erat auro & purpura intexta qua reges vtebãtur à Liuio inter insignia triũphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiã alia ornamenta triũphalia, vt Liuius [...] dit li. xxx. aurea corona, aurea patera, sella currulis eb[...]nea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

TRigesimaseptima consideratio. Honor consist[...] bibendo in auro, esse secundus post regẽ, vestiri [...]pura, & cognatus principis vocari: vt habetur ij. Esd[...] iij. c. maximè (vt dicit ibi textus) propter sapientiã. H[...] videmus, q doctores tanq sapientes, & scientiæ pra[...]lentes, parentes principis vocantur, per tex. & glo. in l. diui Pij. C. de locato. vbi Domicius Vlpianus qui [...] præfectus prætorio ab Alexandro Imperatore eius [...]rens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicun[...] per text. in. §. cumq. & ibi notatur per gloss. & docto[...] procemio Institutionum.

TRigesimaoctaua consideratio. Etiã honor consi[...] in delatione insigniorum & armorũ. Nam qui m[...]ioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præ[...]gent, & in digniori loco collocari debẽt. Faciunt quæ [...]cunt doctores in c. vt apostolicę. de priuilegijs. in vj. & c. j. xlj. dist. cum textu. in c. penul. extra de vita & hon[...] clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentoru[...] augeť dignitatis prærogatiua, vt dixi infra in quarta p[...]te. in xxxij. consideratione. ibi, duodecimo Abbates. quælibet dignitas habet sua insignia. Nam papæ imp[...]tur frigiũ, Imperatori Diadema seu Infula, Regi coro[...] Episcopo mitra. Archiepiscopo pallium, Doctori bir[...] vt dicit Lucas de Penna in l. murileguli. in prin. C. de m[...]rilegulis. lib. xj. de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic describã de insignibus [...]uersorum statuum mũdi & armis, tam principum, dig[...]tatum, q aliorum, & de his sigillatim faciam centum c[...]clusiones sequentes: remissiuè tamen interdum ad loca in præsenti opere tacta: & primò faciam decem de insig[...]bus, & alias de armis.

PRima conclusio sit de insignibus reg[...] Romanorum. Nam vt refert Polidor[...] de inuentoribus rerum. lib. ij. c. iij. Ro[...]norum regum insignia erant fasces c[...] securibus, corona aurea, sella eborea, [...]beæ currules, falere, anuli, paludame[...] prętexta, togæ pictæ, tunicæq palmatæ, & omnia dem[...] decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodec[...] Tusciæ populis (quos Tarquinius priscus subegit) or[...]nẽ habuere, quibus Tarquinius simul atq id senatus p[...]misit, primus vsus est. Verùm Romulus ex more duod[...]cim Hetruriæ populorũ, qui singuli singulos regi sta[...] creato lictores dabãt, antea duodecim lictores assump[...] Alij à numero auium, quæ augurio regnum portende[...] eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus m[...]nistrabant, fascesq virgarum alligatos cum securibus g[...]stabant, & huiusmodi virgæ ex Betulla arbore fieri co[...]sueuerant, quæ est arbor Gallica mirabili candore atq [...]nuitate, terribilis magistratuum virgis, secundùm Plin[...] lib. xvj. ca. xix. naturalis historiæ.

SEcunda conclusio est. Etiã Diadema & corona su[...] insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt infra [...]betur in quinta parte, in xix. consideratione: vbi pon[...] etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronaru[...] & qui primùm eas inuenerint, Polidorus de inuẽtoribu[...] rerum lib. ij. c. xvij. refert Liberum patrem coronaru[...] pertorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti su[...]

coron[...]

coronam ex hedera. Moyses tamen qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit secundùm Iosephum in iij. & viij. antiquitatũ. Aegypti regum (teste Celio lectionũ antiquarũ lib. xiij. c. lxj.) mos fuit peruetus Diademata serpentis aspidis imagine distincta gestare. Principio ex arborũ ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florum mixtura componi cœperũt. has Glycera primò adinuenit. Paulòpost subiere quæ vocatæ sunt Aegyptiæ siue Hybernæ, factæ ebrateis ligneis siue eburneis, varijs coloribus infectis. Deinde subsecutæ suntẽ lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatẽ corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus suis ludis coronã aureis argenteisq́ folijs dedit, & alij alias. Hinc deniq́ multifariẽ coronę repertę sunt, & in maximo pretio habitæ, pręcipuẽ apud Romanos & tẽpore consulũ. Erant enim militares coronæ, puta Triũphalis qua donabantur, seu coronabantur in triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniã ea arbor pręcipuę est lętitiæ, victoriarumq́ nuncia: sed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantq́ eiusdem & virtutis & honoris præmia.

Muralis dabatur ei qui primus murum hostium subierat, seu in oppidum hostium per vim ascendisset. hæc etiã aurea erat, muri pinnis decorata.

Castrensis (quæ & vallaris dicitur, quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat. hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei qui primus maritimo prælio vi & armis in hostium nauẽ transilibat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympico donabãtur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quę & myrtea dicebatur, dabatur his qui vrbẽ intrabant ouantes, quando bellum leuiter & sine cruore perfecissent deditione facta: aut cum bella non rectẽ indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut pyratarum.

Obsidionalis dabatur duci qui exercitũ suum ab obsidione hostiũ liberasset, & dicta est graminea, quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat vbi obsidebantur. hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit secundo bello Punico, quòd vrbem obsidione liberasset. & hanc Plinius libro xxij. alijs nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset, testem vitæ salutisq́ perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plinius lib. xvj. meminit, appellans eam militum virtutis insigne clarissimum. Vnde pręclarẽ Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis recolendã sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, q̃ mille hostes occidere. Hanc consuetudinem ciues claros coronis dandi secundùm Valeriũ li. ij. de institutis antiquis Athenienses primi omniũ introduxerunt, hoc honore laudatissimo virtutis alimento primum Periclem decorãtes, & coronantes. L. Gel. vir Censorinus censuit Ciceronem consulem hac ornandum corona, quòd eius opera, atrocissima illa Catilinæ coniuratio deleta vindicataq́ fuisset.

Hederalis dabatur poëtis.

Populea dabatur iuuenibus virtutem imitantibus. & has coronas posuit etiã Lucas de Penna in rubr. C. de auro coronario. lib. x. Et dicit idem in l. iiij. C. de vestib. oloberis. lib. xj. q̃ legitur in historia scholastica, q̃ quatuor sunt insignia regalia, scilicet purpura, fibula aurea, sceptrũ & Diadema. vel secundùm Hug. lib. ij. de sacramentis, sex sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostẽditur, & sacramentũ iustum figuratur, puta Anulus, per quẽ designatur fides. Armilla, per quam bona operario. Sceptrũ quo iustitia. Gladius, quo vindicta. Purpura, per quã reuerentia: & Diadema, per quod designatur in rege gloria.

Tertia conclusio est de rationali, quod erat olim insigne supremi seu maximi sacerdotis: vel secundũ Beroaldum in Apuleium. Galerus, id est pyleus rotundus in modum galeę factus, erat insigne pontificum: hodie verò est thyara. Guillelmus verò Durandi in suo rationali diuinorum officiorũ lib. iij. c. de indumentis legalibus, seu veteris testamenti. dicit, q̃ secundùm Mosaicam legem erãt quatuor indumenta legalia tam minoribus sacerdotibus, q̃ principi sacerdotũ cõia: de quibus legitur Exo. xxviij.

Primũ dicebatur Manastasim, quod Græcẽ braccæ, latinẽ verò fœminalia linea dici potest, de bysso retorta cõtextum: quo vtebantur pro eo quod legitur Exo. xx. c. in fine. Non ascendes ad altare meũ per gradus, ne reueletur turpitudo tua. & Ezechi. xxiiij. Fœminalia linea erunt in lumbis eorum.

Secundum Cathemone siue linea, quod nos subuculã vel albam, eratq́ bissinum & duplex.

Tertium Baltheus. i. zona vel cingulum, latum quasi digitis quatuor, contextũ de bysso, croco, purpura & hyacintho, per quæ quatuor elementa significantur.

Quartum est Thyara, quod nos infulam vel mytram appellamus, à Tydari pontificali plurimũ differens, quasi formam rotundæ cassidis repræsentans.

Super hæc quatuor cõmunia, quatuor proprijs indumentis pontifex vtebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ latinẽ talaris dicitur, quæ habebat pro fimbrijs malagranata cum octuaginta tintinabulis aureis intercalari modo disposita, vt audiretur sonus, cum pontifex ingrederetur sanctuarium ne fortẽ moreretur.

Secundũ erat Ephot. i. superhumerale de quatuor prędictis coloribus, auroq́ contextum sine manicis ad modũ colobij habens aperturam in pectore quandã ad magnitudinem palmi, in qua longion eiusdem mensuræ inserebatur. In cuius parte superiori, videlicet super humeros infibulati erãt auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israël erant insculpta, sex in vno, & sex in altero. Samuel autẽ & Dauid induti legũtur ephot. illud erat lineum: & propriẽ quidem Ephorar dicebatur.

Tertiũ dicebatur Hesen, grecẽ longion, latinẽ verò rationale vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. dictum est autẽ rationale iudicij, quia ibi erat lapis in cuius splendorẽ sibi Deum esse propitiũ cognoscebant. Erat autẽ rationale quadrangulũ duplex in modum vnius palmi, de quatuor prędictis coloribus auroq́ contextũ, habẽs duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardiũ, Topazum, & Smaragdũ. In secũdo Carbunculũ, Sapphirũ, & Iaspidẽ. In tertio Liguriũ, Achaten, & Amethystũ. In quarto Chrysolithũ, Onychinũ, & Berillũ: in quibus erãt scripta duodecim nomina filiorũ Israël. in singulis singula iuxta ordinem suæ natiuitatis. erant enim in eo scripta

hęc duo nomina, hurim & thumim.i.veritas & diſciplina.

Quartum & vltimũ erat capitis ornamentũ, videlicet Tiara ſeu Tydaris in acutũ procedens, habens circulum aureum cũ malogranatis & floribus: ex qua ſupra frõtem pendebat aurea lamina, quam petalũ dicunt, ad modũ lunę dimidię, in qua ſcriptum erat, Anoth Adonai.i.ſanctũ nomen Domini tetragrãmaton.i.quatuor literarũ. ne verò cũ mouebatur põtifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta ſeu iunctura hyacinthina perſpicua, quę ſummitates poſterius diffundebat.

Noſter ergo põtifex pro fœminalibus habet ſandalia: pro linear, albam: pro baltheo, cingulum: pro poderim, tunicam: pro Ephot, amictum vel ſtolam: pro longion, pallium: pro Tydari ſeu Tiara, mitram: pro lamina, crucẽ. & quędam ex his diuerſam habent formam ab illis, ſed eandem figuram. hæc ille. Et poſt hiſtoriam ibi per eum poſitam, vide quomodo declarat ſecundùm Allegoriã, & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vtitur baculo, ſed tantum inferiores prælati, vt infra dicetur.

Aduerte etiam, ꝙ chlamydẽ purpuream, tunicam hyacinthineam, coronam, frigium, lorum, & ſuperhumerale habet ex cõceſſione Conſtantini imperatoris: vt dicit ipſe Durandus in dicto libro iiȷ.ca. de mitra. & de hoc habetur in Cano. Conſtantinus iȷ.xcvȷ.diſtinctione.

QVarta cõcluſio erit de inſignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiſcoporũ. Nam Patriarchæ & Archiepiſcopi habẽt crucem quam ante ſe deferri faciunt, vt habetur per Cardinalem in clementina iȷ.in principio, de priuilegiȷs. habẽt & pallium, & etiã nonnulli epiſcopi, de quo dicturus ſum in quarta parte, in xxvȷ.conſideratione.

Innocentius quartus in concilio Lugdunenſi Cardinalibus inſigne dedit, quod capite perpetuò deferre debẽt, hoc eſt rubrum galerum. Idq́ꝫ diligenter ſeruatur ſecũdùm Gaguinum in ſuis chronicis ſuper Francorũ geſtis, in vita diui Ludouici.

QVinta concluſio. Epiſcopi verò habent mitrã quę habet duo cornua ad denotãdum, quod debent ſcire vetus & nouum teſtamẽtum: vt habetur per Archidiaconum, & Ioannem de turre crema. in c. diſciplina. xlv. diſtinctio. Et quòd mitra ſit epiſcopale, & pyleus regale inſigne, textus eſt & ibi Baldus. notatur in c. inter dilectos. §. ſed contra. extra de fide inſtrumẽtorum. etiam mitra epiſcopalis dicitur Cidaris.

Hęc verò mitra eſt loco Tiarę ſeu cidaris, vt dicit Durandus in loco prædicto. Sed & alia ſunt ornamenta pręlatorum, vt ſunt Dalmatica, chirothecę, anulus, & baculus, de quibus hic infra, & iſto non vtitur Papa. capit.ȷ. de ſacra vnctione, ad fi. ſed vtuntur epiſcopi, & compagis ſandaliȷs. xciiȷ. diſtinctione. c. cum nonnulli. §. compagis. & c. ſequenti. & anulo. c. clerici. de vita & honeſtate cleri. extra. Et de his omnibus vide per dictum Durandum in prætacto loco vbi amplè.

Sed vſus talium põtificalium non competit inferioribus ab epiſcopis de iure communi: & iſta omnia tendunt ad gloriam, honorem & magnificentiam eccleſiarum, & non in amplitudinem officiȷ dantur quãdo conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus. & ideo dicit Geminianus in ca. vt apoſtolicæ. de priuilegiȷs. in vȷ. quòd hæc operantur pontificalia in iſtis, quòd genitalia in mulis.

Ne tamen ſcãdalum in eccleſia generetur, Abbates & inferiores prælati exempti ab epiſcopis ſi habeant priuilegium portandi mitram, poſſunt tantum vti in conciliȷs, & ſynodis epiſcopalibus, non tamẽ aureas vel argenteas laminas habẽtibus. Non exempti verò ſimplicibus & albis ac planis vtantur. Ita eſt textus ad literam in dicto ca. vt apoſtolicæ. de priuilegiȷs. in vȷ.

Aduerte quòd exempti non poſſunt talia deferre in pręſentia epiſcopi ſuæ diœceſis, niſi hoc habeãt ex ſpeciali priuilegio, vt dicit ibi text. & Geminianus ex illo textu. per hęc enim detrahitur honori epiſcopi. & ibi ponit Geminianus, ꝙ exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plenè.

SExta concluſio ex pręmiſſis eſt, ꝙ & iſti principes ſeu paſtores habent aliud inſigne quod dicitur virga ſeu baculus, quo vtũtur maximi viri eccleſiaſtici. Vnde dicit textus in cap. inter dilectos. §. ſed contra. & ibi Bal. extra de fide inſtrumentorum. ꝙ baculus eſt paſtoris, & ſceptrũ eſt regis: & vt dicit Auguſtinus Dathus libro iiȷ. ſuarum orationum, oratione xxxviiȷ. bonus paſtor qui iuxta ſaluatoris vocem animam ſuam dat pro ouibus ſuis, quintuplicem virgam geſtare perhibetur. Virgam diſciplinę, per quam audacium & improborum hominum inſolẽtia compeſcatur. Virgam poteſtatis, per quam iuſtè præſit. Virgam cognitionis & ſcientiæ, per quam inſtruat. Virgam cuſtodiæ, per quam iuſtitiam, liberalitatẽ, pacem & legum diſciplinam cuſtodiat ac tueatur. Virgam miſerationis, per quã tenuioribus & iniuria laborantibus piè miſericorditerq́ꝫ ſubueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam aſſequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter diſciplinam.

Datur principibus, propter ſummã regendi poteſtatẽ.

Datur ſenioribus, in quibus ſapientię munus excellit.

Datur præſidibus, ad cuſtodiam obeundam.

Datur regibus, ad mãſuetudinẽ & clementiã exercẽdã.

Datur Imperatoribus, ad hoſtilem impetum coërcendum, atq́ꝫ iniuriam propulſandam.

Et vt ibi dicit, aſſumpſit Zacharias proph. virgas duas ac pauit gregem ſuum: ac duę virgæ quidẽ duæ ſunt præclaræ eximięq́ꝫ virtutes: altera iuſtitia, altera verò manſuetudo, per quas poſſit qui imperat parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos. de quibus per prophetã Dominus. Viſitabo, inquit, eos in virga ferrea. Virgam aureã tenebat Aſſuerus rex, eamq́ꝫ flectebat iȷs qui eius iniuſſu ipſius thalamum fuiſſent ingreſſi, vt liquidò pateat populos ad obſequia atq́ꝫ obediẽtiam principũ erudiri oportere. Radamãthus & Aeacus, Platone teſtãte, virgã tenẽt dũ iudicant. Minos verò conſiderans ſedet ſolus, habens aureum ſceptrũ, vt de eo inquit Vliſſes apud Homerũ, vidiſſe ſceptrum tenentẽ, iura mortuis dantẽ, & magiſtratus quoq́ꝫ & rectum iudiciȷ examẽ diſpicere, & iuſtum iudiciũ debet iudicare. Nempe virga hæc iuſtitiã deſignat & poteſtatẽ. Virga directionis, inquit propheta, virga regni tui. & virga quidem corripit delinquentes, quemadmodũ & baculus imbecilles tuetur, ac ſuſtinet. Virga tua, ait propheta, pſal. xxiȷ. & baculus tuus, ipſa me cõſolata ſunt. Hæc virga, inquit, velut demiſſa cœlitus hoſtium vim arcet, ac deuitat inſidias, dicente propheta, pſal. cix. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorũ tuorũ. Quòd ſi arca fœderis in veteri teſtamẽto duo continebat, ſcilicet manna & virgam, ſatis argumenti eſſe debet, magna in hoc pręclaro inſigni myſteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & paſtoribus dulcedinẽ exhortationis ad bonũ quo ad bonos: & virgã,

vt deno-

vt denotaret correctionem quo ad malos, secundùm etiã
ꝙ lex hoc cõtingere debet secundùm philosophũ x. Ethi-
corum: vt refert & sequitur Ioannes de turre cremata in c.
disciplina. xlv. distinctione. in prima colum. pro quo fa-
cit textus in ca. omnis autem lex. iij. distinc. & in c. factæ
sunt autem leges, iiij. distinc. & in l. j. §. nam vt eleganter.
ff. de iustitia & iure.

Has duas virgas solent deferre & gerere reges Franciç
cum depinguntur, aut eorum imagines seu statuę fiunt &
eleuantur. Quoniam vnam virgam portant in manu dex
tera: in qua supra in summitate virgę, est vnũ lilium quod
habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alterã verò ge-
rit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio ma-
nus, quod habet vim iustitię, & illius administrationis: &
modo quo iustitiam administrauerint, & regnũ guberna
uerint habent prędictas manus. Quoniam si benè, habent
manus eleuatas: quia iustitia de cœlo prospexit, quã ma-
nu demonstrat. si malè, habent manus depressas, vt deno-
tetur mala eorum administratio iustitię. Et sic illa manus
posita super virgam denotat autoritatem, correctionem,
dignitatem, & potestatem quam debet habere princeps
in subditos in virga pastorali.

Quęreret forsitan aliquis, quare summus pontifex nõ
vtitur virga pastorali, & tamen alij inferiores ea vtuntur?
Guillelmus durandus in dicto tertio libro in ca. de baculo
ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniã beatus Petrus apostolus Martialẽ
discipulum suum (quem dominus inter discipulos consti
tuit, cum dixerit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non
intrabitis in regnũ cœlorum) misit cum quibusdam alijs
ad prædicandum Germanis, quo in via ad viginti dietas,
defuncto collega eius redijt ad nunciãdum hoc Petro. cui
Petrus. Accipe hunc baculum, & tangens eum, dic: surge
in nomine domini, & prędica. Ille verò in vigesimo die à
tempore mortis illius tetigit eũ, & surrexit, & prædicauit.
& ita Petrus Baculum à se amouit, & subditis dedit, nec
recuperauit.

Innocentius verò papa tertius in speculo ecclesiæ scri-
psit, ꝙ beatus Petrus misit baculum suum Euchario Tre-
uerorum episcopo: quem vnà cum Valerio & Materno
ad prædicandum euangelium genti Teuthonicę destina-
uit. Cui successit Maternus in episcoparu, qui per baculũ
Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque ho
die cũ magna veneratione Treuerẽsis ecclesia seruauit &
seruat, ideo papa in illa diœcesi vtitur baculo & nõ alibi.

Mystica verò ratio est, quia baculus in summitate cur
uus est quasi ad attrahendum, quod in Romano pontifice
necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter diuertere po-
test. Hęc ratio mihi videtur friuola, cum Romanus ponti
fex magis ad se habeat attrahere deuiantes & errantes à
fide catholica, quàm alij prælati. Cum ex quo est caput ec
clesię catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores,
q̃ ad membra. Et dicit beatus Thomas, ꝙ papa nõ habet
coartatã potestatem, quæ denotatur in curuatione bacu-
li, vt dicit Felinus in rubrica de constitut. colum. ij. versic.
bene facit quod notat beatus Thomas.

Præterea vt dicit idem Durandus, per baculum desi-
gnatur coërcio, quam quia cæteri pontifices ab homine
recipiũt, ideo à suis superioribus baculos recipiunt, & ha
bent. Romanus verò põtifex, quia potestatem à solo Deo
accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi
videtur consona, eo quia etiam Romanus pontifex pote-
statem saltem secundariò accipit ab electoribus, secũdùm
textum in ca. vbi periculum. de electionibus. in vj. Imo
potius videretur, ꝙ virgam & baculũ potius deberet ha-
bere q̃ alij. Quoniam cum capiti, scilicet Christo, conue-
nit: deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret:
de qua habetur Psalm̃. xliiij. Virga recta siue directionis,
virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquita-
tẽ. Propter quod alibi dicitur: Reges eos in virga ferrea.
duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanq̃
vas figuli peccatores confringet. Verùm potestas Christi
non solum est virga, sed baculus: quia nõ solum corripit,
sed etiam sustentat. Vnde Psalm̃. xxij. iam superius alleg.
Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Sic exẽ
plo Christi summus pontifex tanq̃ eius vicarius nõ de-
bet esse sine baculo, saltem si non vult eo vti pro coërcio-
ne: quòd denotaret consolationem. Sed hodie non video
nostros summos põtifices esse multum consolatiuos, nisi
in concessione indulgentiarum, mediantibus illis, & non
gratis, quod facere deberent: aut saltẽ pecunias ex eis pro-
uenientes applicare & conuertere in defensionem Chri-
stianitatis, quę iam his nostris temporibus tanta passa est,
vt de expugnatione & captiuitate Rhodi videmus, & ad-
huc non esse sine magno periculo, ꝙ multa patietur pro-
pter guerras & dissentiones Christianorũ, quæ nunc sunt
inter principes Christianos: quas deberet summus ponti-
fex suo baculo sedare & pacificare, illos compellendo ad
pacem pro tuitione Christianitatis, sed potius se immiscet
& confederat cum illis, vni auxiliũ & fauorem tam in pe-
cunijs q̃ hominibus armatis præstando. Ecce quomodo
baculo suo vtitur: Deus omnipotens in oĩbus prouideat.

De insignibus verò principum, Imperatoris scilicet &
regum, ponitur infra, in v. parte: in xix. considera. cum se-
quen. vbi ponitur de Diademate & Corona, que sunt in-
signia Imperatorum & Regum: etiam de sceptro, vt iam
prædictum est.

SEptima conclusio. Insigne senatorum seu ordinis se-
natorij erat Latusclauus secũdùm Suetonium in vita
Cæsaris dictatoris, & Calceus lunatus, qui tamẽ commu-
nis nobilitati fuisse putat̃. Iuuenalis de Quintiliano. Ap-
positam nigræ lunam subtexit alutæ. Cicero Philip. xiij.
Est etiam Asinius quidam senator volũtarius lectus, ipse
à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit
calceos, pater conscriptus repente factus est, id est lunatos
calceos sumpsit.

Latusclauus, quod etiam laticlauium dicitur, pro sena
toria dignitate ponitur: vt ius anulorum aureorum pro
equestri ordine, vt dicit Budæus in l. vlti. de senatoribus.
ff. vbi etiam refert ꝙ Latusclauus est tunica purpura prę-
texta, latior & longior tunica vulgari, ac discincta, cui to-
ga superinduebatur vt tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius
primus è regibus Romanis vsus est. Credo quòd hodie sit
cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus
quem deferunt præsidentes in consistorijs seu parlamen-
tis, cum reddunt ius seu pronunciant arresta curiæ popu-
lo. Qui loco lictorum etiam habent ostiarios cum virga
alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum in proble. ꝙ lictores cũ se-
curi & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo
curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum se-
cundùm Ciceronem j. de diuina. Tunica picta cum æneo
pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius lib.
j. ab vrbe condita. Spicea corona & alba infula fratrum

Arualium, teste Gellio libro vj.c.vij. Principis iudicum Aegyptiorum aurea catena è collo suspensa qua pendebat signum quod veritatem dicebant, autore Diodoro, libro secundo.

OCtaua cõclusio. Insignia militaria sunt plura, ensis scilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi in nona parte, in pluribus considerationibus. & quemadmodum hasta est signum belli, ita caduceum est pacis.

De insignibus verò literatorum, infra dicam in x. parte: in xxxvj. consideratione. Nota tamen, ꝙ sicut purpura est regum, vt dixi, & probatur per totum titulũ, de vestibus oloberis. lib. xj. C. & in l. fi. C. qui militare nõ pos. lib. xij. ita chlamys militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cuculla monachorum appellatur: vt in glo. in verbo, fibulis. in l. vnica. C. nulli licere in frenis. lib. xj. de quo meminit Bald. in ca. causam. colum. j. extra de probationibus.

NOna cõclusio. Reperitur ex communi vsu, etiam aliud insigne quod est Ducum, Comitum, & Marchionum: & est pyleus circundatus quadam corona rotunda non erecta nec ascendente, in modum zonæ circũdantis pyleum, & apud nos ita seruatur, ita quòd licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout reges.

Et de huiusmodi pylei ducalis inuentione seu introductione pro insigni seu infula non video originem, nisi eo quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebãtur ducem in triumpho, & post eum deferebant pyleum: vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illũ sequendo deferebat pyleum in triumpho ipsius tanꝗ ducis, vt refert Quintilianus in gladiatore. de quo meminit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. Ex quo postmodum in signũ huius triumphi duces acceperunt pro corona pyleum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, ꝙ huiusmodi mos gerẽdi pyleum per duces, vel comites est introductus ex eo, ꝙ sicut olim flamines gentilium inter alios tanꝗ duces & pastores suorum, portabant pyleum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus in suo dictionario: in verbo, flaminis. ita hodie ille mos remansit nõ solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces & principes, ꝙ gerũt pyleum in quo est zona circundans eum in signum dignitatis & præeminentiæ inter alios: quia non deferunt coronam quæ solum regibus competit. Et hoc, quoniam in eodem dignitatis gradu videntur esse duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabit.

De iure reperio, ꝙ pyleus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, vt ait glos. in clementi. ij. de vita & honest. clericorum. apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, vt dicit ipse Lucas in dicto loco. Tamen quo ad duces, cardinales, episcopos, protonotarios, licet diuersimodè, est multũ in vsu. Et sicut pilos tegit, stringit, & gubernat, ideo etiam videtur ꝙ dux suos subditos tegere & gubernare debet. Et est etiam insigne libertatis, quia magis debẽt esse liberi apud principem supremũ, ꝙ alij: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pyleum raso capite. facit l. vnica. §. sed & qui. C. de latina libertate tollenda.

Hic verò pyleus istorum ducum designat præeminẽtiam supra alios, & est in modum coronæ non erectæ, vt dixi, & tali insigni solent vti duces in signum excellentiæ & dignitatis: quia excellentiorem & digniorem gubernationem habent cæteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos præsidentes parlamentorum, quia habent certum pyleum ex nobili panno rotundum foderatum, vt ita dicam, & vulgò dicitur, vng mortier (Cum graues illi debeant esse) qui habet circũcirca vnam zonam ex panno aureo, & supra filos sericeos & auratos, ad denotãdum excellentiam illius status & officij. Et istud ornamentum, seu insigne propriè dicitur fasciale: de quo plenè infra in septima parte, in xxiiij. considera. incip. generalis est. versic. in tantum est. j.

DEcima cõclusio. Deueniendo amplius ad materiam armorũ, & vnde originem habuerint, quæ hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dico, ꝙ tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet, eorũ scilicet qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespasia. Flauia gens, inquit, obscura: illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaꝗ pœnitẽda. Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicero de lege agraria significare volens se nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit. Quemadmodũ cum petebam, nulli me vobis autores generis mei cõmendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecẽtur. Idem in Pisonem. Obrepsisti ad honores errore hominum, cõmendatione fumosarum imaginum, quare simile nihil habes prẹter colorem. Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stẽmata, vt legi omnino debeat apud Iuuenalem: Fumosos equitum cum dictatore magistros.

Hoc autem ius quæsijsse se ab ędilitate gesta his verbis refert Cicero vltima in Verrem actio. Ob earum rerũ laborem ac solicitudinẽ fructus illos datos antiquiorem in senatu sententiæ dicendę locum togam prætextam, sellam curulam, ius, imagines ad memoriã posteritatemꝗ prodendam.

Ex quo loco apparet ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariæ. Et hoc in more positum quirites institutoꝗ maiorum, vt hi qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni, maiorum loco reperiuntur. Pleriꝗ autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur redundaret.

Qui autem ius gentilitatis & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filij, & à sese orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cicero in vij. epistola. Cornelius quidẽ tuus familiaris summo genere natus terræ filius. Summo autem genere natus, ab eo per ironiam dicitur. & Persius: Præsto est mihi Manius hæres, progenies terræ. Iuuenalis. vnde fit vt malim fraterculus esse gigantum.

Hæ imagines etiam stemmata vocantur, vt per Satyricum. Stemmata quid faciunt?

Cerea autem erant simulachra per armaria disposita. vnde illud eiusdem.

Tota licet veteres exornent vndiꝗ ceræ:
Atria nobilitas sola est, atꝗ vnica virtus.

Mos

Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de oratore. Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis? de anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Plinius libro xxxv. ca. ij. Apud maiores, inquit, in atrijs imagines erant quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarētur gentilitia funera, semperq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnq; fuerat populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina verò codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostiū spolijs, quæ nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, vt dicit Plinius.

Pro ijs, vt opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerūt, quæ arma vulgò vocantur, quæ ipsa quoq; primùm, vt simile est veri, virtutis pręmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie atq; etiam pleriq; moribus ac vitæ instituto hoc certe perficiūt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur redūdaret, vt Cicero dixit. hactenus Budæus in l. fina. ff. de orig. iuris.

Ex quibus cognoscimus vnde habuerūt originem insignia seu arma, de quibus præsens est quæstio. Nam etiā Alexander maximus insequendo vestigia antiquorum & prædecessorum, & volēdo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, vt magis atq; magis animarētur ad decertandum contra hostes, & vt præmiarentur in honore sicut in præmio: statuit consilio Aristotelis eius præceptoris donare & tribuere militibus suis benè & validè certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nam donis & gratijs quis inuitatur ad bonum. notat Petrus de Anchara. in clement. vnica. §. nos itaq;. in fine. de reliquijs & veneratione sanctorum. Item blandimētis & honoribus. cap. qui syncera. xlv. distinctione. & cap. quam pio. j. q. ij. notatur in l. iiij. ff. de inofficio. testamen. Item muneribus. capit. nimium. cum cap. sequen. & cap. penult. xxiij. q. iiij. facit l. j. ff. de iustitia & iure. ibi, bonos non solum metu pœnarum, verumetiā præmiorum exhortatione efficere cupientes. concordat ca. non vos. circa initium. xxiij. q. v. Hinc ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur Cottes d'armes. Ex quo fit ex obseruantia, quòd milites principis, & alij portant sua insignia seu arma, vt inter alios cognoscantur, maximè in bello quum ibi intersunt cum eorum principe. facit l. stigmata, in his verbis. ad imitationem tyronum. de fabricensibus. libro xj. C.

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuam hominū memoriam in multis locis, vt in sepulturis: vt habetur j. Maccabęorum xiij. capit. ibi: Aedificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapideo polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus, & his circumposuit columnas magnas, & super colūnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Et j. Regum xxxj. cap. ibi: posuerunt Philistijm arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus verò eius suspenderunt in muro Bethsan.

DVodecima conclusio. Non est dubium de iure, q̄ honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum & suorum prædecessorum: textus est in l. prima. & ibi Ioan. de Platea. & in l. fina. C. de præpositis sacri cubicu. lib. xij. & in l. vnica. C. de honora. vehicu. lib. xj. & dicit Baldus in l. generaliter. §. fina. C. de institutio. & substitutionib. quòd portare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis. Et sicut nomē decorat. §. sed nos. institu. ad Tertulianum. ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserēdi materiam armorum hoc est insignium, non armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus infra, in nona parte: vbi describam de arte militari: sed hic ponam quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis seu scutis suis, secundùm quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem & honorem seu laudem in illis.

Et hec materia armorum generat arma: quoniā vt dicit Ouidius. Bella mouet clypeus, de armis arma ferūtur. quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium, in xij. & xiij. Metamorph. inter Aiacem & Vlissem pro armis ipsius Achillis. dicā latius infra, in xlviij. conclusione.

DEcimatertia conclusio. Donans seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta templum, ædes sacræ, hospitale, imagines & c. nomen, vel arma sua in eodē inscribere, ponere, seu depingi facere potest: nec debet abradi seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. textus in l. qui liberalitate. in princip. & fi. ff. de oper. publi. Notat Albericus in l. legatam. per illum textum. in fine. ff. de administratio. rerum ad ciuitatem pertinentium. facit textus in l. fina. in fine. C. de statuis. vbi ait: sed eius cuius ad honorem petitur expensis proprijs statuam collocari præcipimus. Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa mulcta, per dictum text. qui liberalitate. Amplia procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit, quia talis donans, etiam arma sua apponere poterit per dictū textum. & l. fina. ff. eodem. vide infra, in xxj. conclusione, vbi amplius.

Aduerte tamen, quòd ponentes arma sua in ecclesijs quas faciunt, aut in ornamentis quę donant ecclesijs, perdunt meritum, vt tenet Geminianus in cap. duæ sunt. circa medium. xlv. distinct. quem refert & sequitur Bernardinus de Landriano, in cap. dilecta. in apostillis ad Panormita. de excessibus prælatorum. extra.

DEcimaquarta conclusio. Insequendo doctrinam Barto. in suo tractat. de insignijs & armis est, quòd quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia quæ quilibet habēs illam dignitatem vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare nisi habeat illam dignitatem seu officium. pro quo allego gloss. in verbo, dignitatum. in c. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. facit text. in l. j. & ibi per doctor. C. quæ res vendi non poss. vbi habetur q̄ vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis, nemini assumere licet.

Exemplificat Barto. in insignibus proconsularibus &

legatorum, de quibus in l. prima. ff. de officio proconsulis & legati. & l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuisio. vbi procõsul insignia sua, etiam extra iurisdictionem suã portare potest. Nam sex fascibus tantum vtebatur. l. proconsules. ff. de officio proconsulis. Et etiam legati Romani populi portabãt verbenas (fortè saturegias secundũm gloss. in dicta l. sanctum.) id est herbas seu frondes sacratas, ne violarentur à populo vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita q̃ dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. in l. fin. in principio. ff. de legationibus.

Similiter legati Graecorum ferre solebant, ne quis eos violaret, ea quae vocantur ceritia, vt inquit textus, in dicta l. sanctum.

Item Archiepiscopus vti potest pallio in tota sua dioecesi & prouincia, vt dicit textus in capit. cum sis. extra de autor. & vsu pallij. Sicut hodie videmus in clientulis seu seruientibus regijs, qui si offenduntur in exequendo man data regia, habendo & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, & sunt in saluaguardia regis natiua, ita quòd grauius puniuntur qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporũ, quae si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. l. eos. §. fina. ff. de falsis. vbi habetur, quòd portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in poenam falsi. Et idem dicendum est de quacunq; alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi in nouem primis conclusionibus.

Et dicta Barto. in hac conclusione sequitur Panormi. in cap. dilecta. in vltimo notabili. de excessibus praelato. extra. Et Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, parte ij. vbi dicit, quòd quaedam sunt arma seu insignia dignitatis vel officij in vniuerso, vt episcoporum, doctorum, rectorum, & similium, & talia solum deferri debent ab illis habẽtibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quaedam autem sunt arma seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur reges, principes, duces, comites, & caeteri potentiores. Quaedam verò sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicetur.

Decimaquinta cõclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam rex Frãciae vndecunq; sit habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator verò habet Aquilam nigram in cãpo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur, in xvij. cõclusione de regibus Christianis, de principibus Franciae, & multis alijs.) Et talia nemini alteri licet deferre seu assumere, vt tenet Bald. in l. prima. C. quae res vendi non possunt. quia vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parẽ facere Deo, & ideo deiectus fuit de paradiso. Nec etiam suis rebus depingere. l. j. C. de his quae poenae nomine. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. collatio. iij. & in l. prima. C. vt nemo priuatus &c. vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Albericus quòd vidit seruari, & quòd quotidie seruatur contrarium. Ideo Barto. in dicto tractatu dicit, q̃ hoc intelligendum est principaliter, sed accessoriè potest, puta in signũ subiectionis supraponere insignibus proprijs insignia regis, comitis, domini, seu principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bartolus. & ita etiam tenet Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis. in secunda parte. numero clxx. quod intellige dommodo non sit vilis persona, vt infra, in decimaoctaua conclusione dicetur.

Sed vnde hoc quòd videmus multos principes in Gallia & Francia, qui vtũtur lilijs sicut Christianissimus rex noster, & tamen soli regi fuerunt demissa coelitus pro scuto suo: etiam illi, simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione fienda, quod tamen alijs q̃ regi non competit. dicam infra, ponendo illos qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent, cum magis approximent sua arma, armis supremi principis, & quantò magis sunt conformia & in minus differẽtia, tantò magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, q̃ si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino: & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus & Cardinalis Alexander, in canone, quaecunq;. trigesima distinctione.

Decimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in praetorijs iudicum, & domibus publicis seu vniuersitatum, poni & inscribi debent, per textum in l. opus nouum. in fine. ff. de operibus publicis. & in l. si qui iudices. C. eodem. Quod etiam procedit in eo cujus pecunia id opus factum sit, per textum in dicta l. opus: sed non supra arma principis. Quia nec praesidis liceret nomen vel arma superscribere seu superponere. l. nec praesidis. ff. eodem. Cum in opere publico nulli iudicũ licere debet sua arma apponere inconsulto principe, aliàs reus maiestatis efficeretur. dicta l. si qui judices.

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundũm Salicetum in dicta l. si qui. & Albericum de Rosate in l. qui liberalitate. ff. eodem. Nam hodie videmus, quòd quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt. sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi in precedenti conclusione. Dicit etiam textus in l. basilicam. C. eodem. quòd in basilica, quae est domus regia, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige prout supra, in xiij. conclusione. nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata: quia tunc talis, arma seu nomen suum in eadem inscribere vel depingi facere potest.

Decimaseptima conclusio. Arma principum distincta & separata ab alijs ratione suae dignitatis nõ solum non possunt tanquam propria ab alijs assumi, imò quod plus est, etiam non licet ea in domibus proprijs impingere, & assumentes ea & portantes incurrunt & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra, in xiiij. cõclusione. Imò quod plus est, dicerem q̃ assumentes propria arma supremorum principũ, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen laesae maiestatis: eo quia talis assumit sibi honorem & potestatem quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. l. j. §. si intelligatur. ff. de edil. edicto. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricensibus. libro xj. Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotãt insigne seu arma regis Franciae. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem

quapropter

quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Ioannis xxij. cap. Cum enim quis in se accipit iurisdictionẽ aut potestatem vltra quàm habeat aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna in l. prima. in x. & xj. columnis. C. vt nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos. libro xj. De isto scuto regio plura alibi dixi, ideo non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendũ in omnibus alijs scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in imperio romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerũt primò arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atq; hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est. Hanc Iouis alitem poëtæ confabulantur vario quidem colore, quem Mercurio ascriptum ferũt obductum quadam nigredine superfuso: quod cum augures animaduertissent, vi quadam belloq; dolisq; & calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imperatores Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt prætactum est.

Legi tamen quòd C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus propriè dicauit: vt autor est Plinius libro x. ca. iiij. de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius non ferè apud legiones Romanorum vnquã hybernatum esse in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeant, volens referre omitto: & de ea in finali parte, in lxxx. consideratione dicetur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, vt infra patet, in lxvj. conclusione. Crederem tamen, quòd inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aquila nigra quàm alterius coloris: eo quia à maiori & potentiori portatur: & etiam quicquid dicant alij, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nã licet de omnibus alijs coloribus possit fieri nigrum, ita q; nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamen alij colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios: & sic videtur esse maioris potẽtiæ & effectus quàm alij: ea propter magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus magnus tanquam Imperator & rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur: sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila, latius infra in vltima parte.

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in cãpo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducẽ Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur & habet vnum: & hos tres simul copulat seu accumulat & ponit ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere & gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis, & alijs quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in alijs duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex verò Cypri vtitur pro armis & habet in parte superiori dextra vnam crucem potenciatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra alio Leone rubeo in campo argenteo cotissato, quatuor cotissis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchię vtitur tribus Leopardis azureis in cãpo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Scotiæ vtitur Leone rubeo in campo aureo cum bordatura azurea circundata lilijs aureis.

Rex Portugalliæ vtitur quinq; paruis scutis argenteis in campo azureo bordato bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrigiæ (quam Frisiam vocant) vtitur pro scuto campo argẽteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato ex benda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur cruce aurea potenciata, cum quatuor crucibus seu croisetis aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Lilijs seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris cãpo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra tigno seu cheurono rubeo in campo rubeo: & sunt hodie arma quibus vtuntur duces Lothoringiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniæ, licet quandoq; sit vsus multò magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assumũt in duabus partibus lilia aurea seminata & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarũ vtitur quatuor pallis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus verò superiore sinistra, & inferiore dextera hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungarię in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hyberniæ habet regem aureum tenentem lilium in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannes seu Ianus rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum cum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potentia, infra in finali parte, in vigesima considera. in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Et vt manifestius res liqueat, sequitur arbor in qua præcedentia arma figurantur.

REX·FRANCIE
IMPERATOR·ALEMANIE
REX·ANGLIE
REX·ARAGONIE
REX·FRISIE
REX·CYPRI
REX·HISPANIE
REX·PORTVGALLIE
REX·SICILIE
REX·DACIE
REX·SCOTIE
REX·NORVEGIE
REX·POLONIE
REX·MA IORICARV
REX·NA VARRE
REX HVGARIE
REX I·HYBERNI
REX·INDIE·PRESBITER·IOHANES
REX·HIRLANDIE

IN SIGNIA · FILIORV IN ISRAEL
INSIGNIA MILITARIA · ROMANORV
INSIGNIA · CARTHAGINESIV
IN SIGNIA · PICENORV
INSIGNIA · EGYPTIORVM · APIS
PERSARVM · INSIGNIA
INSIGNIA · THRACVM
INSIGNIA · PHRIGIAE
IN SIGNIA · SCITHARV
PHOENICVM · IN SIGNIA
INSIGNIA · CORALLIORVM
INSIGNIA · CILICIÆ

SIc legimus q̃ certa sunt insignia diuersarũ gentium, vt Romanorũ Aquilę, Scytharum Fulmen, Filiorum Israël signũ Thau, de quo infra xcviij. conclusione. Aegyptiorum Apis, hoc est Bos, Sus Phrygum, Geminæ rotæ Corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetræ Persarum, & ita de alijs, vt in arbore præcedenti patet. Deis attributa fuere etiam insignia, vt Fulmē Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines anteibant: sed Marius ea in totũ abdicauit, sola Aquila pro signo relicta. testis est Plinius lib. x. c. iiij. scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quã aquilifer portat. Idem Draconarios appellat signiferos à Draconibus, qui per singulas cohortes ferebantur ad præliũ. Franci verò vtuntur in prælio pro signo Cruce alba: Burgundi, Cruce sancti Andrææ rubea: Scoti verò alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

DEcimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locũ imaginũ quæ olim fiebant sint subrogata, vt supra dixi in x. cõclusione: ideo infertur q̃ sicut violator statuæ & imaginis principis tenetur crimine lesę maiestatis. l. qui statuas. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Lucas de Penna in l. si qua. col. j. C. de spectaculis. lib. xj. & in l. prædia. C. de locatio. prædiorum ciuilium &c. eodem lib. in xij. col. Ita etiam violator armorũ principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius in cuius locum subrogatur, vt habetur plenè per doctores, maximè d. meum Iasonem, in l. si eum. §. qui iniuriarũ. ff. si quis cautio. quod dicit esse verũ idem d. meus ibi in notabilibus, etiam si subrogatũ in aliquo discreparet. & idẽ d. meus in l. possideri. col. ij. ff. de acquiren. possessio. dicit habere locum etiam in correctorijs. Facit etiam: quia statutum extenditur ad subrogatũ. glo. singularis in clemen. & si principalis. in verbo, principalis. in fine gloss. de rescrip. Iacobus Butrigarius in l. placet. C. de sacrosanct. eccles. Antonius de Butrio in cap. fina. extra de consuetu. d. meus Iason in l. j. col. ij. ff. de vulga. & pupilla. dixi in conclusione consuetudinum ducatus Burgundiæ: in gloss. in verbo, interpretẽes. versi. xiiij. conclusio. Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere. dicta l. si qua. ita iuxta arma principũ non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarũ apponere: secus de armis nobilium, vt infra in xxv. conclus. incip. licet vasallus. & superius in xv. cõclu.

DEcimanona conclusio erit talis, q̃ duæ cõclusiones præcedentes extenduntur in omnibus alijs dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ: vt in ducatibus, marchionatibus, & comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali cõuenientia: quoniam debent à pari iudicari, eo quia tales dignitates habent iura regalia, maximè quãdo in eis succeditur prout in alijs dignitatibus, prout amplè dixi de ducatu Mediolani in cõmento nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiæ. titu. Des successions des bastardz. articu. v. in consilio ibi posito: quo tenui q̃ duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis sicut in alijs principibus de quibus ante dictum est.

VIgesima conclusio est quo ad arma nobiliu
Nam certũ est, q̃ nobiles ex origine, lõga
rie, & prosapia prædecessorum habent sua
ma & insignia, & communiter à tali temp
cuius initij memoria nõ extat in contrarium, omnes n
les seu gentiles homines, vt ita loquar, habẽt & gerũ
arma & insignia distincta & separata: nec vnus pate
q̃ alter portet arma sua, etiã si esset de sua familia, do
& nomine, nisi cum quadam differentia quam haben
ter se, quæ est videlicet, q̃ primogenitus familiæ suæ
mus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctio
vel additione. Alij verò posteriores, quilibet cũ quad
discrepantia. Et hoc de consuetudine quæ valet in his
in descendẽtibus omnibus, præterq̃ in primogenito,
lut in capite ponatur aliqua differentia, qua mediant
alijs discernatur & cognoscatur: vt in l. j. C. quæ res v
non pos. & ibi per docto. & sic illæ differentiæ siue si
inducta sunt per regni consuetudinem: & talis consue
do tenet secundũ Bar. in tract. de insignijs & ar. quę co
tudo viget & vsitatur etiã in omnibus nobilium do
bus regni Franciæ, vt tenet Guillelmus de Montserra
tracta. suo de successione regũ, in secundo dubio. nu. x
in fine. exemplificat in domo Dalbret, & domo Da
& sic de singulis. Quę insignia & arma licet sint omni
& singulis de illa agnatione, etiam nobili, cõmunia. l
quæ pater. in prin. & l. familiaria. ff. de religiosis & su
fune. tamen illa differentia de consuetudine inducta (
de iure arma vni per diuisionem vel differentiam assig
ri nõ possunt. l. sepulchra. C. de religiosis & sump. fu
non est communis, sed potius singularis & diuersa,
quam vnusquisq; de illa agnatione dignoscitur, in q
nea descendentium de illa nobili agnatione sit: an in li
primogenitorum, secundogenitorum vel tertiogenito
vt dicit ibi idem de Montserrat. numero xx. Vt vide
apud nos, domini Trimolij habent tres Aquilas azu
in campo aureo cum tigno rubeo, quæ sunt integra, p
na, & originalia arma illius domus, quę primogenitu
bet & portat: nec licet alteri ea portare, etiam si sit fra
nisi cum quadam distinctione, quę fit multifariam, v
infra videre poteris, in lxxvj. conclusione. & sic de sin
lis. Et ista sunt & fiunt ad conseruationem agnationi
domus, in hoc q̃ nemo assumat talia arma, nisi sit de
domo & familia: cũ agnationis seu familiæ dignitas s
per debet esse salua: vt plenè infra in sequenti cõclusio
& vt per istam differentiam in insignijs & armis pos
vnus de agnatione vel familia ab alijs & singulis de
agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt n
mini additur prænomẽ: vt in l. vnica. C. de mutatione
minis. faciunt notata in prooemio Clement. in glos. &
l. secunda. ff. de liberis & posthumis.

Sed quòd ignobilibus non liceat quouismodo ar
seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles
tata deferre, dicã infra in vigesimatertia conclusione
cip. Non licet ignobili. Dixi remissiuè post Bonum
Curtili in commentarijs nostris super consuetudin
ducatus Burgundiæ. titu. Des enfans de plusieus lict
iiij. in prima gloss. versicu. additio. in fine.

VIgesimaprima conclusio. Quæ dicta sunt hic a
in principibus, idẽ est in nobilibus ex antiqua p
sapia habentibus in sua progenie & familia certa arm
stincta ab alijs ratione antiquitatis domus. Quia tun
in patria & regione vbi sunt & morantur, posset eis
dedecu

dedecus, ꝙ inferiores & minoris cõditionis gestarẽt talia arma, ex quo eis prohiberi posset, ne talia portet instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma, qui non esset de domo & casata, posset prohiberi à superiore: vt si quis vellet assumere arma Trimoliorum (qui fortè à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timoleo monte Lydię, vt in vltima parte, in consideratione quæ tractat de excellentia vinorum, dicetur) posset ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela. & idem de cæteris magnatibus, seu magnificis potentioribus, & nobilioribus in vna patria. Quoniã alijs non licet portare talia arma, nisi sint de casata & domo illorum: & si portarẽt aliqui, possunt prohiberi, quoniam ex hoc iniuriarentur quòd inferiores qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur in dicto cap. cum dilecta. extra de excessib. prælato. imo dicit Bal. in l. ij. C. quæ res vendi non possunt. ꝙ si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis lõgo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt sæpe allegatum & comprobatum est supra. Ita etiam tenet Ioannes de Montholono cõciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, arma. Maximè si sit talis qui in sua agnatione habuisset, vel cõuictus fuisset quodam vituperio & ignominia, posset ex hac ratione prohiberi, argumento l. mimę. C. de episcopali audientia. Et non solũ principalis de casata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius etiam tertius, vt dicit Barto. in dicto tracta. de armis. argumen. l. primę. C. de his qui potentiorũ nomine titulos prædijs affigunt &c. & ibi notatur, in verbo, titulos. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. colla. iij. Et facit ad hæc ratio Angeli de Perusio, in consilio suo lxxix. & consi. cclxxxj. in penul. columna. vbi dicit, ꝙ grauissimum & iniuriosissimũ est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, ꝙ domus antiquorum in quibus sunt arma prædecessorum, & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam vt dicit text. in l. lex quæ tutores. §. nec verò domum. C. de administrat. tuto. satis lugubre est, aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorũ imagines intuerentur, vel [illegible]mẽtissimè sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modicè succurrebat effigies maiorũ, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorũ virtutes posteri non solùm legerent, verumetiam imitarentur, & semper audire videãtur poëticum illud dictum. Te pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferũt stimulis virtutum agitatũ, & ob id noctes inquietas exigẽtem: quærenti quid ita ex tẽpore in publico versaretur, respondisse: quia me trophæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. j. Itaq; homines eorum simulachra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium. Et de materia amplè infra in octaua parte, in vj. consideratione. versic. dicit tamen.

Hinc videmus, ꝙ si sint aliqui de aliqua familia & casata antiqua, qui videãt arma suorum prædecessorum depicta, aut aliàs insculpta in aliquo loco publico: si quis vellit ea amouere & ponere sua de nouo, etiã ædificando nouũ opus, ꝙ potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua: vt dicit Barto. in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum textum. ff. de oper. publicis. Vbi infert contra religiosos qui capellas seu capellanias defunctorum aliquorũ antiquorum fundatorum, vbi sunt eorũ arma, attribuunt alijs nouis, quod malè faciunt: vt etiam dicit Ludouicus Romanus singulari suo ccccl xxiij. & refert Ioãnes de terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. iij. articu. vj. in octaua conclusione. super gloss. in verbo, damnabilis.

Et ideo vidi, ꝙ cum in ecclesia Heduensi remoueretur quidam lapis magnus in modum tumbę, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigneyo: conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione quia dominus ipsius loci Dautigneyo, ꝙ ea ratione, quia erat de agnatione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, ꝙ in loco vbi construebatur capella noua, ꝙ arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat tex. ad hoc expressus. quem etiam ad hoc allegaui in l. fin. §. si quis. ff. de operibus publicis. Ad quod facit textus in l. si quando. C. eodem. vbi habetur: quoties opus publicum vt palatiũ, ædes sacræ, vel porticus, reparatione indiguerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominũ, vel arma quorumcunq; deponere: sed refectis ædificijs, vnaqueq; remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit, quia satis absurdum est origine rei sublata, eius imaginem derelinqui seu remanere. text. in l. vnica. §. j. C. de latina libertate tollenda.

Ex dictis tamen Barto. in prædicto tractatu, in secũda colum. sublimita illud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distãtia de vno loco ad alium, quòd primus lædi non posset: puta si Italus assumat arma Teuthonici, vel Anglici & econtra: vel Italus arma Hispani, certè, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panormita. in capitulo, dilecta. de excessib. prælatorum. & amplè infra, in xlviij. conclusione. Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa. l. penultima. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico. Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quòd amplius dici nequeat, quòd sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabãt, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari: Les neuf preux. quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabeus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani: Hector, Alexander magnus, & Iulius Cæsar: & alij tres Christiani fuerunt: Carolus magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorumquidem arma infra in xxviij. conclusione videre poteris. Item vt sunt arma militum (quos mensæ rotundæ vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur: Gyron le courtoys. in principio. Et si quis velit videre, aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua Canticorum iiij. cap. Cum in ea erant mille clypei pendentes. de qua infra in lix. conclusione. versiculo, quandoq;.

VIgeſimaſecunda cõcluſio. In caſu in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & eſt intereſſe quod poteſt contingere vnumquemqꝫ in caſu, ſcilicet quãdo quis odijs plenus cuius vitę multi inſidiantur aſſumeret arma ſeu inſignia hominis quieti & pacifici: certè illius interreſt, & poterit facere eum prohiberi, ſi vituperioſe portet vt dictum eſt: multofortius poteſt peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorũ alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Idem dicendũ eſt ſi ex hoc pudor primi aliquo modo lędatur, argumento dictæ l. mimę. C. de epiſco. audientia. & l. Iudęos quoſdam. C. de Iudæis.

Et hęc fieri debent per iudicis officium ad quẽ ſpectat quies popularis. l. prima. §. quies. ff. de officio prefecti vrbis. maximè ſi videat hoc ad ſcãdalũ poſſe eſſe & tendere, & ad diſſenſionem ſubditorũ, etiam ex officio ſuo poteſt, vt. C. de lati. liber. tollen. l. j. §. ſed & qui domini. vbi circa eos qui pyleati incedunt lex Iulia ſtatuit, ne populus decipiatur. & expreſſius in c. in nõnullis. extra de Iudęis.

VIgeſimatertia concluſio. Non licet ignobili aſſumere arma nobilis, & quæ ſolent portari per nobiles, nec inſignia ſolis nobilibus conceſſa, & inter nobiles vſitata, deferre: quia ſic dicitur nedum ſe nudo nomine nobilem aſſerere, ſed etiam nobilium actus facere: eam ob cauſam grauius puniẽdus eſt quàm ſi ſolũ aſſereret ſe nobilem, quo caſu tantũ falſum committit. & poteſt tanquã falſarius puniri. Tex. eſt & ibi Barto. in l. eos. §. qui ſe pro milite. quem textum ponderat ibi Barto. contra illos qui ſe aſſerunt doctores cum non ſint. ff. de falſis. vbi dicit tex. quòd ille qui ſe pro milite geſſit, & illicitis vſus eſt inſignibus, falſo puniendus eſt. & videas Felin. in capit. tertio loco. columna prima, de probatio. dixi alibi. & ille tex. multum facit pro hoc caſu, & in his etiam vbi quis illicitis vſus eſt inſignibus. Facit quod notat Bal. in l. fucãdæ, quæ eſt l. prima. C. quę res vendi non poſſunt. dum allegat illud vulgare: ꝙ qui non eſt Lupus, non debet aſſumere eius pellem. amplè per Bonum de Curtili in tracta. nobilitatis, ſecunda parte, numero clxviij. vbi dicit ꝙ vbi in aliqua patria eſt diſcretio ſeu differẽtia in forma, & in modo pingẽdi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis nõ poteſt aſſumere arma nobilis, ſed bene aſſumere poteſt iuxta ritum ignobilium & popularium, vt infra patebit in vigeſimaoctaua concluſione, non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit niſi nobilibus: vt apud nos non videtur honeſtum quòd ignobilis, & popularis in ſuis armis ponat ſupra arma ſua galeam Tymbratam, quod vulgò dicitur Heaulme, cum quadam eleuatione, quã faciunt nobiles magnifici, ſupra quod ponunt quoddam ſignum eleuatum quod videtur ſolis nobilibus attribui, quod vulgariter dicitur Tymbre, de quo amplè, infra in quadrageſimanona concluſione. Aliàs etiam prohibere & impedire poſſet nobilis, ne aliquis villanus vel ruſticus nomen & arma ſuæ domus vſurpet, vel ne aliquis de malo & infecto ſanguine nomen, vel arma immaculatorũ aſſumat: quia cuiuſqꝫ de genere intereſt claritatem & nobilitatem generis conſeruari. ita tenet Guillelmus Benedicti in repetitione capituli Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. nume. dccccxcvij. & plenè in verbo, Raynutius de Clera, numero lvij. & lviij. extra de teſtamentis.

VIgeſimaquarta concluſio. Limitantur etiam præcedentes concluſiones in Baſtardis, qui non portãt arma domus nobiliũ, cum non ſint nobiles, vt dicit Bald. in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de ſtatu hominum. idẽ Bald. in l. generaliter. §. fina. C. de inſtitutio. & ſubſtitutio. dixi amplè in commento ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titulo, Des ſucceſſions des baſtards. §. tertio. in gloſ. prima. verſicu. iuxta prædicta. cum ſequen. ideo non poſſunt aſſumere arma domus, vt dicit Guillelmus Benedicti in ſua repetitione cap. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxxj. de teſtamentis. vbi tamen concludit, ꝙ iſtud non obſeruatur in Francia; quia Baſtardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à ſiniſtris, & tendit ad dextram: tendens & tranſuerſans per medium ſcuti ſeu campi armorum. & ibi plenè videas de baſtardis. & infra in lxxv. concluſione. verſicu. item arma &c. Cum ſupradictis concordat commentum Coſme Guymier, in verbo, filij, titulo, de numero & qualitate cardinalium. §. ſint viri. Quid autem de legitimatis, vide infra, in lxxvij. concluſione. Sed de baſtardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur infra in vndecima parte, in xv. conſideratione.

VIgeſimaquinta concluſio. Licet vaſallus habeat arma ſua antiqua & quæ poteſt vbiqꝫ portare, & depingere: nõ tamen ea poteſt depingere, aut inſculpere, ſeu depingi, aut inſculpi facere in locis vbi ſunt arma ſui domini, à quo tenet in feudum, ſaltem ita altè, ſed cũ aliqua depreſſione, aut diminutione. Puta ſi tãtum cum ſuis ſint arma ſui domini, tenetur arma domini ponere in loco ſuperiori, ſua verò in loco inferiori: aut arma domini à dextris, ſua à ſiniſtris. Et ſi ſint duo arma ſeu inſignia ponẽda vel inſculpẽda cum armis domini, debent poni arma domini in medio, vt dicam infra, in xcvj. concluſione. Quia talia ſunt ſigna & loca honoris, vt dixi ſupra in hac prima parte, in xiij. conſideratione, cum duabus ſequẽ. Et de hoc eſt vniuerſalis obſeruantia in Gallia, ita ꝙ aliqui habent cõſuetudines particulares de his, vt eſt in patria Turonenſi: de qua per Io. Sanxon, titulo, Des droitz de Chaſtelenie. c. primo. in conſuetudinibus patriæ Turonenſis. vbi ponit, ꝙ vaſallus non poteſt ponere ſua arma, nec facere littram, ſeu ligaturam funebrem in eccleſia caſtellaniæ, quod eſt rationi congruum, vt minores maioribus deferant, iuxta glo. fina. in l. nihil omnino. C. de palatinis ſacrarum largitionũ. libro xij. Etiam in delatione & prælatione armorum in quibus cõſiſtit honor, vt hic ante dictum eſt in xij. concluſione. & dicit Bald. in l. generaliter. §. fi. C. de inſtitu. & ſubſtitut. ꝙ portare arma eſt honor.

Aduerte tamen, ꝙ arma poſita iuxta arma principis, cenſentur ex eo nobiliora. facit, quia qui admittuntur ad latus principis, ex eo illuſtrantur. textus eſt in l. vnica. ibi, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat. C. de præpoſitis laborum. libro xij. & ibi notat Bal. illum textum pro collateralibus, quia illuſtrantur ab eo cui aſtant. & Felin. in c. paſtoralis. de offic. deleg.

VIgeſimaſexta concluſio. Cognatis & affinibus nõ licet aſſumere, nec portare arma domus illius vnde cognationem ſolam habent, aut affinitatem. Cum ad ſolos agnatos competat ius & facultas portandi arma domus. textus eſſe videtur in l. ius familiarium. C. de religio. & ſumptibus funerum. quem ad hoc Ioannes Sanxon allegat in dicto cap. primo ſupra proximè allegato. dicam latius infra in xl. concluſione. Et hæc ſunt quantum ad arma nobilium, & quæ competũt nobilibus. de quibus adhuc dicã quando fiet mentio, an tranſeant ad ſucceſſores, & quomodo, & in pluribus alijs concluſionibus.

Vigeſimaſep-

VIgeſimaſeptima concluſio eſt circa populares, qui non habent arma propria: ſed aut ſibi aſſumunt ex cõceſſione principis ſupremi, vel alterius domini, vt Bartolus qui habuit à Carolo quarto imperatore, vt ipſe & cæteri de ſua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma ſibi donata & conceſſa. & dicit Bartol. in dicto ſuo tractatu armorũ, in hoc non eſſe dubium. Quia diſputare de poteſtate principis eſt ſacrilegium. l. ſecũda. C. de crimine ſacrilegij. Facit in rubro & nigro. C. vt nemini liceat ſine iudicis autoritate ſigna imprimere rebus quas alius detinet. optimus textus in l. ſacrilegij. C. de diuerſis reſcriptis. vbi notant Bal. & Paul. ꝙ imperator, ſeu princeps ſupremus, vt rex Franciæ, poteſt conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunq; vult: & inſtar ſacrilegij eſt reputare aliquem indignum quem princeps approbauit, vt in dicto textu, cum ſit Deus in terris. notatur in l. iubemus. j. C. de ſacroſan. eccle. de laude huiuſmodi armorũ & vtilitate, infra dicetur, in xxxvj. concluſione, incipiente, circa vtilitatem.

VIgeſimaoctaua concluſio. Etiã populares propria autoritate arma ſibi aſſumere poſſunt, vt dicit Barto. in dicto loco. Sicut enim nomina inuenta ſunt ad cognoſcendum homines. l. ad recognoſcendos. C. de ingenuis manumiſſis. ita etiã iſta inſignia ad hoc inuẽta ſunt, vt l. ſanctum. §. j. ff. de rerum diuiſione. Sed talia nomina cuilibet licet imponere ſibi ad placitum. dicta l. ad recognoſcendos. & l. falſi. in princip. ff. de falſis. Ita etiam iſta inſignia cuilibet licet portare & impingere in ſuo, nõ tamen in alieno: vt l. ij. C. vt nemini liceat ſine iudicis autoritate &c. & ibi notatur per gloſſ. in verbo, aliquis. facit cap. dilecti. extra de conceſſio. prębendæ. & quod ibi notatur per gloſſ. Non inuenio illud cap. dilecti, ſub titulo, de conceſſione præbendæ, allegatum per Barto. ſed bene reperio cap. dilecta. extra de exceſſibus prelatorum. quod bene videtur facere ad hoc cũ gloſ. fi. Et ibi Panor. & Petrus de Ancharano ponunt iſtam quæſtionẽ cum ſequenti, & ibidem tractatur iſta materia.

Videretur ꝙ Barto. in hoc multũ extenſè locutus fuerit, & quòd iſtud non ſit indiſtincte verũ, maximè in villanis ſeu ruſticis non habentibus aliquam præeminentiã aut dignitatem, ſeu nobilitatem: quoniam credo quòd talibus nõ ſit licitum portare arma, hoc eſt ſcuta, in quibus ſunt arma, cum talia ſolum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quę ſunt plures, vt infra videtur, in octaua parte: & illis licet propria autoritate aſſumere aliqua arma alijs, non propter vſitatam & obſeruatam inuiolabiliter cõſuetudinem à tempore immemoriali quo talibus ſolum competit vſus armorũ, & non villanis & ruſticis.

Item & vt ſtatim dicetur, ſi adhuc tales ſibi aſſumant arma, cauere debent ne aſſumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis & portantis: quoniam tunc poſſet prohiberi, vt dictum eſt ſupra, in xxiij. concluſione.

Sed bene verum eſt, ꝙ tales ruſtici & artifices poſſunt per ſe & propria autoritate aſſumere merchas, & ſigna quibus ſignare & merchare poſſunt opera ſua, & ſuas res: ſed iſta non debent fieri ad formam, ſeu inſtar armorum. & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, ſeu ſignis infra videbitur, in xxxj. concluſione.

Communiter tamen tenetur ſecundùm Panor. in d. c. dilecta. vt quilibet aſſumere poſſit ſibi certa inſignia ſiue arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus cum dicãt, arma ſunt villanorum, quia ſumpta ſunt ad placitũ, prout Accurſius gloſſator iuris ciuilis in l. hæres. in gloſ. fina. ff. de petitio. hæreditatis. de domino Martino ſic dicit, ꝙ ſcutum ſuum albo nigroq; variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Verũtamen vt dixi, omnia nomina propria ſumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoſcatur iuribus præallegatis. quibus addo. §. ſi quis in nomine. inſtitu. de legatis. ita & arma poteſt quis aſſumere, vt vna parentela diſcernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobiliũ ſeu ruſticorum non habeant galeam ſeu caſſidem tymbratã, vt ſupra tactũ eſt, in xxiij. concluſione. & expedit ita fieri vt familiæ diſtinguantur, & diſtinctæ cognoſcantur, vt dictum eſt: & non ſit idem de magiſtro Ioanne grammatico, & Accurſio iuriſperito, vt vult gloſ. fina. in l. vnica. C. de profeſſoribus qui &c. lib. xij.

Si quis tamen velit aſſumere arma de nouo, debet aſſumere magis cõformia ſuis cognatis aut affinibus, vel patriæ ſuæ, & etiam antiquioribus, & ſecundùm quod videre poteſt & cognoſcere ꝙ eis magis cõueniunt, & approximant ſtatui ſuo, tam ratione affinitatis, conſanguinitatis, patriæ, loci, ꝗ̃ vrbi, ſeu ſuæ qualitati & conditioni, & de multis alijs vt infra dicam. Vnde referam, quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midę opulentiſſimi Phrygũ, qui Gordius ex agricultura ſumptus ad regnũ peruenit: quo potitus Gordium ciuitatẽ inter Aſiam maiorem & minorem condidit, & à ſe denominauit, in qua templum Ioui conſecrauit, & nõ immemor, nec veritus originaria conditione, nec eã celans, in eo aratrum (tanq; fortè propria arma & inſignia) quo aliquãdo vſus fuerat, poſuit, & ex loris ſeu funibus quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexuit miro artificio, vt neq; principium, neq; exitus deprehenderetur in eo, eumq; Ioui conſecrauit, donec qui eum ſoluat occurreret: vt recitat Guillel. Benedicti in ſua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxv. de teſtamentis. & ibi reprehendit illos qui neglecto honore patris, ſe filios baſtardos magnatũ dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita, occupent, de quo vide ibi plura exempla.

Et ita vt magis communiter videmus, aſſumentes de nouo arma, aſſumunt ea quæ magis ſuo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo vocabulo cognominis, vt nomina ſint cõſonantia rebus. vulgato §. eſt & aliud. inſtit. de donatio. & ſiquidem data ſunt ab antiquitate nomina ſignificatiua à parte rerũ, vt Petrus, quia firmus vt petra. text. & ibi gloſ. in anthen. de defenſor. ciuitatũ. in princ. colla. iij. & Lucius, Lucilius, & Lucullus à luce. Puta ſi quis cognominetur, de quercu, aſſumit pro armis quercum: vt in papa Iulio ij. qui dicebatur, de rouere, & aſſumpſit pro armis quercum. Et rouere in vulgari Italico, eſt quercus. Et illi qui vocantur de caſtro, aut caſtello, ſumunt caſtrũ ſeu caſtellũ. qui verò cognominatur, le Loup, accipit lupũ, & ſic de ſingulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamẽ ab aliqua proprietate imponi ſolent, vt dicit Bald. in proœmio inſtituti. allegans l. ſi quis in fundi vocabulo. ff. de legatis. j.

Sicut videre eſt multas familias Romanorum cognomina aſſumpſiſſe à leguminibus, & ab ea re quã optimè ſererent, vt Fabij à faba cognominati, Cicerones à cicere, Lentuli ſeu Lentini à Lente, Piſones à Piſo, & ſic de

huiusmodi.& ait Plinius,fuerunt ab arboribus cognomina antiquis:vt Fronditio,militi illi qui pręclara facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit.Item Cornutus,ait Q.Cincinatus cũ suum agrum & araret,& sereret,dictatura ei à populo Romano delata est.Qui cõtra Samnites profectus victor extitit,qui à serendo,Seranus appellatus est.A pincendo Pilũnus,qui primus pinsendi frumẽti vsum inuenit:& pilũ,i.instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, vt Lacticinij,à lactucis dicti.Itẽ à piscibus,vt Murena,quod fuit cognomen viri Romani,ab eo pisce deductum.vnde Ciceronis extat oratio pro Murena.Item Orata,quod cognomen fuit Sergij viri Romani,quod ab hoc pisce sortitus est.Cognomina etiã,vt inquit Varro, habẽtur à maiori & à minori pecore. à maiori,vt Equitius, Taurus: à minori, vt Saprilus,Scropha,Porcius:quod cognomen fuit Catonis censorij,à porco tractum.Quidam etiam à vestimento,vt Antonius Caracalla.

Et assumendo antiqua arma(puta duos leones aureos eleuatos se inuicem respicientes in campo rubeo,que fuerunt arma Hectoris.Lyram auream in campo rubeo,quę fuerũt arma Dauidis.Tres psittacos virides in campo aureo,quę fuerunt arma Iosue.Draconem rubeũ in campo argenteo,quę fuerũt arma Iudę Maccabęi.In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri magni. In campo azureo tres coronas aureas,quę fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi,nec ab aliquo prohiberi,cum nunc non sint aliqui de parẽtela illorum,& ita de alijs similibus,de quo latissimè infra in xlviij.conclusione.

Vigesimanona conclusio. Si quis impediat ne arma sua aliquis ponat in loco in quo ponere potest,non patiendo eidem honorem decerni qui decerni potest,non tenetur actione iniuriarũ,vt est textus ad literam in l. iniuriarum.j.§.si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni,vt puta imaginem alicui,vel quid aliud tale,puta arma.ff.de iniurijs.quamuis,vt dicit textus, hoc contumeliæ causa faciat.Intellige si fiat impedimentũ antequam sint posita:sed postquam fuerint posita in aliquo loco:si amoueantur,credo actionem iniuriarum esse ortam.Quoniã turpius ejcitur,ꝙ nõ admittatur hospes. tex.in c.quemadmodum.§.alioquin.de iniurijs.extra.

Ex quo dixi in casu emergenti,de quo infra xlix,conclusione,in fine.cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia,in cuius iurisdictione esset,& quis illorum facere deberet zonam lugubrem seu funebrem in dicta ecclesia : ꝙ ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem,quam filij alterius prędefuncti fecerãt fieri pro sepultura eorum patris , ꝙ in hoc tenebatur actione iniuriarum.Quia non solum non passus est honorem decerni,sed decretum tulit,diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum,vt est gloss.in d.§.si quis.in verbo,quid faciat. Idem dicendum est de eo qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit,aut abrasit,quoniã hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis qui illa posuit non poterat prohiberi illa ibi ponere:quoniã si potuit prohiberi per aliũ,videtur ꝙ si ponat sine eius autoritate & licẽtia, possint per dictũ qui prohibere potuit, aut eius mandato,deleri & abradi.Quoniã ex quo per illũ textum in d.§.si quis.potest impediri ne vtatur honore,& ne honor sibi decernatur:ita quòd nõ potest hoc casu teneri actione iniuriarum.Multò ergo fortius si quis vtatur honore non sibi debito,potest talis honor impediri per illũ cui pręiudicatur in honore,puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum,vt est in appositione armorum.

Et ideo dic,ꝙ si quis in re litigiosa ponat,aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari,excidi & arripi,per textum in l.ij.C.vt nemo priuatus titulos prędijs suis vel alienis imponat,vel vela regia suspendet.& ita tenet Vincentius Cicault in quodam tractatu quem fecit de factis principium.in capitu.de autoritate ecclesiæ. folio quinto.sed pro hoc vltimo dicto allego formaliorẽ textum in l.prima.etiam in l.secunda.C.vt nemini liceat sine iudi.autori.signa impri.rebus quas alius detinet.

Trigesima conclusio. Non solum habẽs proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere,sed etiam vsufructuatius in re in qua habet vsumfructum.l.equissimum.§.sed si ędiũ vsufructus legatus sit.Nerua filius & lumina immittere eũ posse,ait.sed & colores,& picturas,& marmora, poterit & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. & nota ibi , sigilla. ff. de vsufructu.& ibi Angelus de perusio, & Florianus.Quia per hoc nõ efficitur deterior conditio rei,neq; mutatur eius substãtia,quoniam aliàs secus esset, vt l.monumẽtorum.C.de religiosis.& l.repeti.§.rei mutatione.ff.quibus modis vsusf.vel vsus amittatur.Ex quo dixi in casu emergenti,ꝙ vidua post mortem mariti quæ habet doharium in aliqua domo,seu in aliqua terra & seignoria,potest ibidem ponere arma sua,prout eius maritus fecisset eius vita comite:sed tamen zona funebris in ecclesia pro ea fieri nõ potest.argum.d.l.monumẽtorũ.

Trigesimaprima conclusio est circa merchas & insignia mercatorum & artificum: & hoc casu dicendũ videtur,ꝙ vnicuiq; liceat tales merchas,seu signa portare & habere.Quoniã talia fiunt ad recognoscendas res suas, & opera sua,seu artificia . vnde notat Baldus in authenti. dos data.in magna lectura.C.de donati. ante nuptias. ꝙ ballę mercatorum recognoscuntur ad signum,sicut supra dictum est in xxviij.conclusione.ꝙ nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines.C.de ingenuis manumissis.& §.si quis in nomine. instit.de legatis.Et licet vnicuiq; nomẽ suũ mutare,& accipere ad placitum ,dummodo absit fraus.l.vnica.C. de mutatio.nomi. Ideo videtur ꝙ etiam signum,seu mercham mutare potest.De mutatione tamen nominis,vide Geminia.in procemio sexti. in tertia columna.& Angelum in dicto.§.si quis in nomine.& per doctores in dicta l.vnica.

Sed quid de armis,an liceat ea variare & mutare prohibito? Videtur ꝙ non:quia vt sępe dictum est,bonum est argumentũ de nomine ad arma.Modo sic est,ꝙ mutatio nominis videtur prohibita,vt in l.prima.§.qui in rationibus.ibi,vel rem amouerint.& l.falsi nominis.ff.de fal. & l.Titio.in principio.ff.ad municipales.Ideo nec arma mutare licet.Facit, quia nemini licet titulum semel assumptum variare,saltẽ sine scitu principis.ex ratione l.eos.§. qui se pro milite.& ibi Bald.ff.de falsis.Item mutatio nominis nõ fit in imperatore,vt tenet Bal.in procemio Gregoriano.col.j.igitur nec in alio inferiori permissa esse videtur,cũ dicat se dominũ in terris,& eius dignitas alta est, vt per Bal.ibi.Item notarius non debet mutare nomen, nec signum,vt in proxima sequenti consideratione dicetur.In oppositum facit:quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur,mutat nomen proprium primæ impositionis,

tionis, vt tenet Bal. vbi ſupra. & illa mutatio dicitur gratioſa, idcirco variatio armorum eſt licita. Ideo dic, ꝙ ſicut nomina bene poſſunt mutari, dũmodo illa mutatio non ſit calumnioſa, captioſa, ignominioſa, & fallens: quia tũc prohibetur tanꝗ̃ etiam glorioſa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa eſt licita, quæ damnum, fraudem & deceptionem alteri non infert, nec inferre poteſt, vt dicit ibi Bal. in ij. col. & pro vtroꝗ; caſu eſt tex. in d. l. vnica. C. de mutatione nominis.

TRigeſimaſecunda cõcluſio erit pro limitatione prędictæ concluſionis, que fallit multis modis. Primò quando intereſſet multis ſeu contingere poſſet ex hoc intereſſe multorum: quod fieri poteſt, quando eſſet quidam faber expertus & bene famatus, qui in gladijs ſuis ſeu alijs operibus aut artificijs facit certa ſigna, vel merchã ex quibus opus talis magiſtri, ſeu artificis eſſe cognoſcitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendãtur, & auidius emantur.

Et ideo vt dicunt Bal. in d. ſuo tractatu armorum. Panor. & Pet. de Anchara. in d. c. dilecta. extra de exceſſibus pręlatorum. ſi alius faceret tale ſignum, poſſet prohiberi, quia ex hoc cõmune bonum, ſeu reſpublica læderetur & decipi poſſet. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt ſæpe fit) pro opere alterius, argumento l. primę. C. de latina libert. tollen. & c. à nonnullis. extra de Iudęis.

Iſtud exemplificari poteſt in multis, maxime tempore noſtro in quodã fabro cultellorũ, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo ſigno pro ſua mercha operi ſuo imprimenda. Nam ſi alius vſurpaſſet illud ſignũ, potuiſſet ille & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudicem prohiberi eidem vſurpanti, potuiſſet etiam cęteris ne tali ſigno vterentur quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnenſi, vbi erat quidam faber baliſtarum laudatiſſimus & ingenioſus, qui cæteros in operis ſui bonitate excellebat. Nam ſi aliquis ſignum ſuum accepiſſet, potuiſſet ad iuſtitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi ne quiſꝗ̃ alius vſus fuiſſet, & ſic de ſingulis. faciunt ad prædicta quæ tetigi infra in xxxiiij. cõclu.

Sic vt videmus in Burgundia, Dolia vinorũ fiunt diuerſa, & diſtincta ab alijs totius Galliæ: ita ꝙ nulla prouincia eſt in Gallia quæ vtatur dolijs, ſeu vaſis vinarijs ad menſuram, & ſub forma & modo quibus fabricantur in vrbe Belnenſi, & in tota Burgundia.

Altiſſiodoreñ. tamen ad ęmulationem voluerunt facere ſimilia vaſa & dolia, vt carius & citius venderent eorũ vina, & pro vinis Burgundiæ, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo ſuper hoc pendet proceſſus Pariſius (vt audiui.) Et pro certo iuſtè poſſunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neꝗ̃ fierent dolia ad vſum vinorum ad inſtar ſuorum propter excellentiã vinorum Belnenſium & totius Burgundiæ, quia aliàs euenire poſſet, quòd alia vina venderentur & exponerentur venalia pro vinis Burgundię. & diffamaretur ſeu minueretur fama & celebritas vinorum ipſius Burgundiæ, etiã decipi poſſent multi emptores: ideo intereſſe tam publicum, ꝗ̃ priuatum conſiderandum eſt.

TRigeſimatertia concluſio erit pro ſecunda limitatione antedictæ concluſionis, quæ fallit ſecundò in ſignis quibus vtuntur notarij, qui ſemper vno ſigno vti debent, & mutare non debent nec nomen, aliàs tenerentur de falſo. Bal. in l. cõparationes. col. fi. C. de fide inſtrumẽto. & in prima conſtituti. C. & Lanfrancus in c. quoniam contra. verſi. inſtrumenta. col. ij. extra de probationibus. Quia nullus poteſt aſſumere ſignum alterius notarij, nec eo vti: & ſi id faciat, incidit in crimen falſi. notatur in l. nemo. quæ eſt l. fi. §. nec calidis. C. de acceſſoribus. in §. item lex cornelia. inſti. de publicis iudicijs. & in authent. de inſtrumentorum cautela & fide. §. oportet autem. & quod ibi notatur, collatio. vj. vbi ſi quis ſignũ alterius accipiat, poteſt prohiberi. Ita etiã tenet Io. de Platea in l. ſtigmata. C. de fabricenſibus. lib. xj. Quia aliquando poſſet diffamari primus ſignãs tali ſigno, ſi ſecundus non bene vteretur eo. argumento d. c. dilecta. de exceſſibus pręlat. extra. Et ibi Bernardinus de Landrino in apoſtillis ad Panor. allegans Bald. in ſua diſputatione, quæ incipit, accuſatus de vi turbatiua.

TRigeſimaquarta cõcluſio erit pro tertia limitatione præcedentis concluſionis, in ordine xxxj. quę fallit tertiò in ſignis quibus vtũtur fabricatores omnium rerũ: quoniam etiam tales poſſunt ad requeſtam eorum inhiberi facere, ne alij illo ſigno vtantur, vt ſupra dixi in concluſione xxxij. Quia ſi ſit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non eſſet ita peritus in arte vteretur ſuo ſigno, poſſet ille bonus artifex qui primò vtebatur tali ſigno diffamari in opere ſuo. Eius enim intereſt ne alius imperitus artifex tale ſignum aſſumat, ne confuſio operum inducatur, & ſic eſſet primi boni & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bal. in l. ij. C. quę res vendi non poſſ. Et dicit Bal. in c. quanto. col. ij. de iureiuran. ꝙ vnus mercator nõ poteſt apponere ſignum alterius mercatoris in balliſ ſuis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero lix. de teſtamentis. in hoſpite tenente diuerſorium, ſeu hoſpitium, qui ſi primò acceperit ſignum aliquod, ſeu interſignium, poteſt prohibere ne in illo loco alius accipiat illud: quia ſua intereſt, ſi in illo loco, ſeu ciuitate vbi habet tale ſignum, vel quia fortè propter eius famã & diligentiã ſeu prouidentiã, cuncti viatores & hoſpites ad ipſum currebant, & nunc diffamaretur, ſaltem fama talis hoſpitij diminueretur, ſi alius non ęquè idoneus, fidelis, & ſeruitialis interſignium illud aſſumeret: quod non eſt tolerãdum in præiudicium primi occupantis & habẽtis tale ſignum, ſeu interſignium.

Vel quia fortè vnus mercator, vel alius artifex habet in ſua domo ex pręſcriptione aliqua inſignia, quibus ſemper ſui prędeceſſores vſi fuerunt per triginta annos & vltra, vt dicit Bal. in l. j. quę incip. fucandę. in fi. C. quę res vendi nõ poſſunt. quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc l. monumentorum in fine. C. de reli. & ſump. funerũ. Et prædicta intelligo vera, niſi eſſet magna diſtantia loci de vno interſignio ad aliud, aut vnus vicus multum diſtaret ab alio, quia tunc in illis vicis longè diſtantibus, etiam in eadem ciuitate ſępe ſimilia interſignia (vt Pariſius) videntur eſſe appenſa, licet plerumꝗ; in aliquibus differant vt vnum fiat paruũ, aliud magnum: vel cum aliqua diſſimilitudine & diſcrepantia. pro quo faciunt dicta infra in xxxix. concluſione.

Et ex hac concluſione infero, ꝙ cauere debẽt aduocati ne ſe ſubſignẽt ſcripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniã ex hoc ſi deueniant ad manus expertorum & doctiſſimorum virorum, poſſet eorũ fama attenuari: quia in his inſpicitur ſignum aduocati ſe ſubſcribentis, quod male obſeruant aduocati Heduenſes, qui vt plurimum ſubſignant ſcripturas per procuratores

factas, quod tamen semper facere renui, & vidi multos in hoc decipi & pœnitere, cum eorum scripturę declarabantur inadmissibiles, inciuiles, impertinentes, ineptę, & nullę, quod in eorum dedecus redūdabat: ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Caueāt ergo decętero ne signeta eorum talibus scripturis apponant nisi ex fontibus proprijs processerint. & facit quia inciuile est (nisi tota lege perspecta) de aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere. l. inciuile. ff. de legibus. facit etiam l. de his controuersijs. in his verbis, inspectis cognitisq́ verbis testamenti. ff. de transac. & plerunq́ principium per finem corrigitur. l. si tibi. in fine. ff. si certum petatur.

Et ampliando pręd́ictam fallentiam videtur ꝙ apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum. l. j. C. de nauibus non excusandis. lib. xj. imo quòd perdat rem suam. d. l. j. & l. sacrilegij. §. qui cū. ff. ad legē Iuliam peculatus. cum alijs allegatis per Lucam de Penna in l. stigmata. C. de fabricensibus. lib. xj. Et sic vnus mercator non potest nec debet apponere signū alterius mercatoris in ballis suis vt dictum est hic ante.

TRigesimaquinta conclusio erit de insigni, signo seu mercha mercatoris, an probet. Ioannes de Platea in d. l. stigmata. & Guillelmus Benedicti in dicta repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. de testamētis. dicunt ꝙ talis mercha sufficit ad probandum rerū dominiū. facit c. displicet. xxiij. q. iiij. ibi, & vos oues Christi estis, characterem dominicum portantes, secundùm Lucā de Penna in dicta. l. stigmata. Eius enim res esse videtur cuius signo signata est. l. quod si neq́. §. fi. ff. de periculo & commodo rei venditæ. & c. si iudex. de sent. excōmunicationis. in vj. Ad idem bene facit j. q. j. ca. quod quidam. in fine. & xxiij. q. vij. c. quemadmodū. de consecratione dis. iiij. c. postea signatur. xxiiij. q. ij. c. sanè profertur. extra de voto. c. magnæ. & c. fi. ibidē. & Ezechiel. c. ix. Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau super frontes virorum gementiū & dolentiū super abominationibus quæ fiūt in medio eius. Et Lucæ xx. Ostēdite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionē? Et respondentes dixerūt: Cæsaris. & ait illis. Reddite ergo quod est Cæsaris Cæsari &c. Et Gene. iiij. Posuit Dominus signum in Caym. Ad idem Exod. xij. quod verum dicit esse Lucas de Penna si probetur impositio merchę. l. iij. C. de bonis vacātibus. lib. x. & d. l. quod si neq́. Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem & dominium, argumēto d. l. iij. & l. monumentorū. C. de relig. & sump. funerum. & facit quod notatur in c. quanto. in gloss. in verbo, patris. de iureiuran. extra. & in l. vnica. C. de nautis tyberinis. lib. xj. Ita dicit Lucas de Pēna in d. l. stigmata. & dixi in meo monologio, in verbo, mercha mercatoris. Dicit tamē Bal. in aut. dos data. C. de donatio. ante nuptias. ꝙ facit tantum pręsumptionem, vt in ballis mercatorū, sic ꝙ facit pręsumi esse illius cuius est signū. De impressione armorum, inscriptione nominū, & imaginum an probent, vide infra in lv. cōclusione.

TRigesimasexta conclusio circa vtilitatē armorū quæ quis habet à principe versatur: de quibus. s. in xxvij conclus. incip. circa populares, an plus prosint, & an afferant aliā vtilitatē q̃ si alius ea nō habeat à principe, In quo cōcludit Bar. in suo trac. de armis, ꝙ magis prodest & magis releuat habere arma à principe q̃ à seipso in multis.

Primò, quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à principe, vt in l. omniū. C. de testamē.

Secundò, quia non possunt prohiberi ab alio illa portare. l. ij. C. de iureiurā. & ff. de minor. xxv. annis. l. minor autem magistratus. in prin. & §. ij. qui tex. bene facit, cum dicat, ꝙ aduersus sententiā principis non admittitur quis ad petēdam restitutionem in integrū, cum solus princeps restituat aduersus suam sententiam. Quia nullus eo maior sit. l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu.

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse veram, dūmodo princeps non cōcessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus aut casatæ antiquæ: quia tale priuilegium concessum à principe, intelligitur sine pręiudicio tertij. text. in l. ij. §. merito. ff. ne quid in loco pub. & l. ij. C. de precib. imper. offerē. Ideo si princeps concederet arma alicui noua, quæ quis non solitus est habere, non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis & gestare à tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & ꝙ princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic ad instantiam illius prohiberi, nisi princeps diceret, Non obstante &c. quia tunc princeps posset cōcedere, argumen. notato. in l. fi. C. si contra ius vel vtilitatem publ.

Tertiò quia si duo assumpserint eadem arma seu insignia, nec de prioritate nec posterioritate appareat, pręfertur ille qui à principe habuit. l. si duas. in pri. ff. de exc. tut.

Quartò, quia si in exercitu esset vel alio loco, & quæreretur quis deberet pręcedere, debēt pręferri illius arma quę à principe sunt concessa. l. fi. ff. de albo scrib. l. j. C. de cōsulibus. lib. xij. c. per tuas. extra de maio. & obed. & argu. d. l. si duas. in prin. ff. de excusa. tut. Et dixi in pluribus locis, ꝙ inter eiusdē qualitatis pares, semper pręfertur qui à principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. text. est ad hoc in l. restituendæ. in fine. C. de aduoc. diuers. iudicū. & meritò illis est deferendum, cum ratio priuilegij sit habenda. l. iij. ibi, nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod cum eo qui in alie. potes. &c. Et sic intelligit Bar. pręd́icta procedere cæteris paribus, scilicet ꝙ aliàs illi qui habēt arma sint æqualis dignitatis, aliàs præferri debēt arma illius qui esset in maiori dignitate, argu. ll. superius allegatarum, & quæ ibi notantur. allego tamen tex. expressum in l. j. ff. de albo scrib. Exēplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius prouincię in Burgūdia princeps daret arma hodie, & ego cras assumerem propria autoritate: cum vterq́ sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis, ille qui haberet à principe præferretur. Sed si Cācellarius Francię assumeret sibi arma de nouo hodie, & princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus, imo ille qui est maioris dignitatis, vt latius infra dicetur in xlix. conclusione.

Et ideo cum arma donata à principe maiorem autoritatem præstent & prælationem, q̃ arma sumpta propria autoritate: nimirū si Bartolus gloriabatur in hoc ꝙ arma sibi fuerant cōcessa à Carolo quarto imperatore, qui sibi donauit & cęteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare: vt dicit in d. suo tract. & dixi supra in d. xxvij. conclu. vbi de materia.

TRigesimaseptima conclusio attingendo materiā circa transmissionem armorum ad successores est, ꝙ arma vnius domus, familiæ, vel casatæ remanēt & transeūt integraliter ad filium primogenitū tanq̃ digniorem: qui quidem illa debet & potest portare integra, plana, sine aliqua additione vel diminutione, vt infra dixi in lxxvj. cōclusiōe. Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus & alijs multis, de quibus infra in v. parte, in xlj. cōsideratio.

& portare

& portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra. & dicit Bald. in l. fin. in fine. C. pro socio. ꝙ arma & nomen nobilium remanent apud principalẽ domus. Cum in illo tanquam in capite splendor genituræ sit & permaneat, argumento l. cum scimus. in fine. C. de agricolis & cẽsitis. lib. xj. quem allegat Vincentius Cigault in suo tracta. de potestate ecclesiæ. Cum deterioris conditionis non sit quàm pater. l. cum satis. C. eodem titulo & libro.

TRigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, ꝙ transeunt in successores vnius domus seu agnationis. l. familiaria. cum l. sequenti. ff. de religiosis & sumptibus funerum. & hoc secundùm prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius in lxxvj. cõclusione. in fine. & amplè Guil. de Montserrat in tractatu de successione regum. in ij. dubio. numero xix. & supra in xx. conclusione. Facit, quia filius familiã sequitur & agnationẽ patris. §. j. ibi, quia qui nascuntur patris non matris familiam sequũtur. institu. de legiti. agnat. tutela. concor. tex in c. ij. & ibi glo. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidelium. & sic de iure à patre & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionẽ patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem & honores. Item nationem patris, vt probat & tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in principio. de testamentis.

TRigesimanona cõclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes verò cũ aliqua diminutione, aut cũ appositione, seu additione alicuius rei, sic ꝙ possint discerni ab armis principalibus integris & planis. Quòd quomodo hoc fiat infra dicturus sum in lxxvj. cõclusione.

Et dicit Bar. vbi supra, ꝙ istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut aliud inter duos eiusdẽ nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdẽ nominis dicitur vnus Ioannes iunior vel paruus, alter vero Ioannes antiquior vel magnus &c. Et istud semper operatur antiquitas seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prerogatiuam: & ex cõmuni obseruantia in Gallia in quocũque gradu sit, semper habet istam præeminentiã in armis, ꝙ ea portat integra: sequẽtes verò cum aliqua adiectione, vt dixi supra in xx. conclusione. & amplè declarat Guillelmus de Montserrat in tractatu, de successione regum. in secundo dubio.

QVadragesima conclusio. Arma non transeũt ad cognatos & affines. l. ius familiarium. C. de religiosis & sump. funerum. Et facit, quia cognati descẽdentes ex fœmina nõ sunt de familia. l. cum in adoptiuis. C. de adoptio. Sozynus in cõsi. suo xxx. col. iij. Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, vt dicit idẽ Sozy. in d. cõsi. per me allegato in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. tit. des droitz & appartenances a gẽs mariez. §. j. in glo. en puissance de son mary. & in titulo, des successions. §. xij. in gl. j. vbi dicitur quòd agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc quòd honor debet remanere apud agnationẽ, & sic cũ arma sint honor domus, vt prędictũ est, ad cognatos transire nõ debent. Faciunt etiã ad propositum quę dicit Ang. in consi. clxix. & in consilio cclxxxj. supra allega. Ita etiam tenent Bart. in dicto tractatu de armis. Petrus de Ancha. in dicto c. dilecta. de excessibus prelatorum. & Ioannes Sanxon in dicto c. j. titu. des droictz de chastellenie. in cõsuetudinibus patriæ Turonensis.

Ex cõmuni tamẽ obseruãtia & vsu arma domus seu familię transeũt ad cognatos & affines vno modo, videlicet cũ adiũctione in vna parte armorũ alterius familię ex parte sinistra: maxime in descẽdentibus ab illis, quia solẽt depingere aut depingi facere arma sua diuisa & bipertita, ita ꝙ in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat. s. assumere etiã nomen & arma matris vel alterius ponit Guillelmus Benedicti, in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xliiij. de testamentis.

QVadragesimaprima conclusio. Sicut identitas cognominis inducit pręsumptionem agnationis. l. cũ precum. C. de liberali causa. ita etiam identitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam sicut nomina imponũtur & reperta sunt ad cognoscendos homines. l. ad recognoscẽdos singulos nomina comparata. C. de ingenuis manumis. &. §. si quis in nomine. insti. de legatis. Ita etiã arma, signa, seu insignia fiunt & adinuenta sunt ad cognoscẽdas familias & agnationes, quia per signum cognoscitur signatum. facit text. in l. j. §. si intelligatur. ff. de ædil. edict. facit l. quod si neque. §. fi. ff. de periculo & commodo rei vend. & l. stigmata. & ibi Ioannes de Platea. de fabricensibus. lib. xj. C.

QVadragesimasecunda conclusio. Arma non trãseunt ad hæredes rebelliũ, proditorum, seu falsariorum, eo quia quod fortius est, si tales delinquẽtes iã haberent arma ante rebellionem, proditionem, aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, vbicunque essent depicta, seu affixa: vt dicit Bar. per textum singularem in l. eorum. ff. de poenis. ita tenet Ludouicus Romanus singulari suo ccccLxxiiij. incipiente, eorum arma. & singulari. dclxvj. & do. meus Iason in §. pœnales. in iij. col. numero ciiij. instit. de actio. & Ioannes de Terra rubea, in suo opere de vinea ecclesię, tractatu iij. l. iij. ff. de interdictis. idem de bannitis. articu. vj. in materia rebellionis: qui impunè possunt occidi, cũ dicantur hostes. Bart. in l. amissione. §. deficientium. ff. de capitis diminu. Multò fortius ergo impeditur translatio, seu transmissio armorum prędictorum in eorum hęredes, cum memoria eorum etiã destrui potest & debet. l. fin. C. ad legem Iuliã maiestatis. Et turpius eijcitur quàm nõ admittitur hospes. text. in c. quemadmodũ. §. alioquin. extra de iureiurando. Facit pro præsenti cõclusione: quia patre dãnato de crimine lęsæ maiestatis, admittit filius iura sepulchrorum. vt de hoc est casus specialis in l. j. §. interdum. ff. de suis & legitimis hæredib. & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare nõ potest. tex. in l. quisquis. §. j. ff. ad legem Iuliam maiestatis. quę lex est canonizata in c. penulti. vj. q. j. & satis videretur absurdum illos admitti quorum repellerentur autores, vt in ca. licet. j. de testibus. extra. In alijs verò delictis secus. l. ij. §. nullum patris delictũ innocenti filio pœnę est: ideoque nec ordine decurionũ aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decurionibus. cum pluribus concordan. in glo. ibi allegatis.

QVadragesimatertia cõclusio. Insignia & arma domus non transeunt ad fidecommissarium. ita tenet G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, si absque liberis. ij. de fidecommissaria substitutione. numero cciiij. & ccv. de testamentis. vbi in simili arguit de iurepatronatus tam spirituali quàm tẽporali seu seculari,

cui ęquiparat in hoc talia iura armorũ & insigniũ. Licet iuspatronatus ad quoscũq; heredes, etiã extraneos trãseat. glo. in verbo, heredes. in clemẽ. ij. de iurepatronatus. & gl. in cano. cõsiderãdum. xvj. q. vij. Notat plenè Panor. in c. j. & in c. cũ seculũ, de iure patronatus. Nõ tamẽ (vt dicit) transeunt talia iura ad fideicõmissariũ, vbi est substitutio fideicõmissaria & obliqua: imo hęc omnia remanẽt penes heredem directum. l. quia perinde. vbi Bar. singulariter, & Alexan. ff. ad trebel. do. meus Iason in l. precibus. col. xij. C. de impuberum & alijs substi, allegans Imolã & Bal. in dicto loco per dictum G. Benedicti allegatum.

Dicit tamen Guido Papę quæstione lvij. ꝙ tale ius patronatus seculare trãsit ad fideicõmissariũ facta restitutiõe, sed ante rest tutionẽ remanet penes hæredẽ. Ideo videtur idẽ dicẽdum in armis & insignibus, quę cõpetũt alicui ratione familiæ aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum aut monumentornm, ꝙ etiã transit in fideicommissariũ: imo etiã quod plus est, in legatarium. text. est in l. monumenta. C. de legatis.

Ex prędictis & ex dictis Panor. in d. c. cũ seculũ. extra de iure patronatus. dicẽtis, ius patronatus vendi nõ posse simpliciter aut alienari, sed bene cũ vniuersitate, vt in d. c. cum seculũ. infero sequentia.

Vnũ videlicet, ꝙ vendendo totã hæreditatẽ alicuius seu successionem, ꝙ in emptorem hæreditatis vniuersalis transibũt arma & insignia, sicut transiret seu transferretur iuspatronatus, cũ de his fiat argumentum de vno ad aliud ex dictis G. Benedicti in d. c. Raynutius.

Aliud verò erit, ꝙ sicut nõ potest vendi ius patronatus de per se, nec legari, vt dicit Alb. de Ros. in d. l. monumẽta. ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate, ꝙ tamen de vtroq; an sit verũ, in sequẽtibus videbitur.

QVadragesimaquarta conclusio ergo erit talis. An arma seu insignia sint in bonis, ita ꝙ alienatione omniũ bonorũ cõprehendãtur, cũ transeant ad successores vt supra dictum est in xxxvij. cũ duabus seq. conclusionibus? videtur ꝙ sint in bonis. Ista conclusio erit tãtummodo de armis & insignijs principũ supremorum, An videlicet possint vendere, donare, aut alio modo cõcedere arma suę dignitatis supremę, aut insignia in parte, vel in toto alijs suis inferioribus nõ habentibus facultatẽ illa portãdi, aut ratione agnatiõis, aut aliàs quouismodo. Do exẽplũ in Imperatore qui gestat Aquilã nigrã, in rege nostro qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de alijs. An possint alijs cõcedere ꝙ sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciãt, an principes de eorũ sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamẽ diminutione possint de hoc cõqueri & impedire ne deferantur.

De armis autẽ regũ Francię, inter alia arma principũ ũ fuerint Clodoueo primo regi Frãcorũ Christiano cœlicus demissa in baptismo illius & coronatione, videtur ꝙ non possint alijs cõcedi, nec ꝙ sint in cõmercio ipsius, & ꝙ solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alij verò de sanguine reali cũ aliquali diminutione: & si cõcedat alijs aliquid ex eis, videretur facere iniuriã & inferre interesse & commodũ dignitati regali, & illis de suo sanguine & prosapia regali: & cũ sit incorporale concernens non personam ipsius tantum, sed regnum & illos de sua agnatione ex quo non percipitur cõmodum, videtur ꝙ non possit alteri dare, aut alio modo alienare, cum pignori talia iura, dari non possunt, vt dicit Bar. in l. si is qui. §. fi. ff. de pignoribus. do. meus Iason in §. itẽ Seruiana. numero cix. cum seq. insti. de actio.

Imo & quod minus est, vestes regales nõ possunt vẽdi nec per alios assumi, vt est tex. in l. j. & ibi Bal. C. quę res vẽdi nõ possunt. & l. iiij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. & amplè declarat Guillelmus de Montserrat in tractatu allegato, de successione regum. in ij. dubio. Et de his iuribus regalibus, quę non possunt concedi per principem, vide Lucã de Penna in l. cõtra publicã. C. de re militari. lib. xij.

Hic tamẽ super pręsenti dubio causa disputationis & veritatis indagandę ex doctrinis doctorũ aliquid dicendũ videtur arguendo ad vtrãq; partẽ, & tandem omissis disputationibus concludam.

Primò pro parte affirmatiua ꝙ possit princeps cõcedere alicui, etiã inferiori, ꝙ arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubiũ, quin sit ad instar sacrilegij de potestate principis disputare, vulgata l. ij. C. de crimine sacrilegij. & quia omne quod vult princeps facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? Eccl. c. viij. c. in memoriã. xix. distin. domi. meus Iason in l. rescripta. col. j. C. de precibus imperatori offerendis. Et quod vult fieri, pro facto habetur. l. apud eũ. ff. de manumissio. & est apud eum pro ratione volũtas. l. j. ff. de cõstitutione principũ. Mutat rerũ naturas. l. j. C. de rei vxo. acti. Nec de facto eius est dubitãdum, quia dicitur habere numen diuinum ad exemplum diuinę maiestatis. l. quicũq;. C. de fundis patrim. libro. xj. Diuinatio nãq; in labijs regis est. Proue. xvj. Et ideo sicut mentiri Deo vel papę est sacrilegiũ. c. serpens. iuncta glo. de pœni. dist. j. ita de principe falsum referre temerariũ, & periculosum est. Quia tamẽ circunscripta autoritate principis de principe disputare licet, argumen. l. Aemilius. vbi notat Bald. ff. de minoribus. Salua in omnibus autoritate eius. Pro elucidatione dubij adducuntur sequentia.

Primò, ꝙ possit princeps cõcedere inferiori delationẽ suorũ armorum satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet principẽ multò maiora posse, ergo hoc quod minus est potest, per regulã iuris. Cui licet quod est plus, licet vtiq; quod est minus. c. cui licet. de regulis iuris. lib. vj. Nec debet cui quod plus est licet, quod minus est non licere. l. non debet. ff. eodem titulo.

Secũdò, de eo iure quod quis habet, potest ad libitum disponere. l. si domus. §. fi. in final. verbis. ff. de leg. j. l. qui tabernas. ff. de contrahen. emp. & vendi. facit l. in re mandata. C. mandati. vbi dicitur, ꝙ rei suæ quilibet est moderator & arbiter. Et nihil tã cõueniẽs est æquitati naturali, q̃ voluntatẽ domini volẽtis rem suã in alium transferri, ratam haberi. §. per traditionem. instit. de rerum diuis. Ex quibus sequit, ꝙ princeps suis armis vti potest ad libitũ, & sic eorũ portum inferiori, & cui volet cõcedere potest.

Tertiò, cuilibet licitũ est assumere arma prout vult, vt supra dixi in xxviij. conclus. dũmodo non cedat in iniuriã, aut præiudicium alterius. decisio est Bar. in suo tracta. de insignijs & armis. Et Panor. in c. dilecta. de exces. prælato. Tenet Paris de Puteo in tract. quẽ fecit de re militari & duello. lib. vj. c. antepe. Bonus de Curtili in tract. nobilitatis. nu. clxxij. tertię partis. Ergo & mutare arma propria, & ea ad aliũ transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus: verùm iure cõmuni vtitur vt priuatus. l. iustas. C. de iure fisci. lib. x, l. j. C. de peti. hæredit. l. cũ hæredes. C. qui testa. face. pos.

Quartò, nomina possunt assumi & mutari ad placitũ. l. vnica.

l.vnica.C.de muta.nomi.poſſunt etiam concedi & transferri.l.hoc iure.§.fi.ibi,ſi iuraſſes te nomen meum laturū.ff.de dona.l.facta.§.ſi ſub conditione.in illis verbis:nihil mali eſt honeſti nominis nomen aſſumere.ff.ad Trebelli. Ergo & arma ſeu inſignia poſſunt cōcedi & transferri. tenet conſequētia,ex eo ꝙ valet argumentū de nominibus ad arma ſeu inſignia:quia ſicut nomina inuēta ſunt ad recognoſcendum,vulgata l.ad recognoſcendos.C.de inge.& manumiſ.§.ſi quis in nomine.inſti.de legatis.ita & inſignia.l.ſanctum.ff.de rerum diuiſ.& ita tenet Bar.in tractatu ſuo de inſignijs & armis.colū.ij.& dictum eſt ſupra in d.xxviij.concluſione,incip.etiam populares.

Quintò,faciunt pro hac parte quæ ponunt feudiſtæ in tit.quæ ſunt regalia.vbi tenent ꝙ princeps poteſt iura regalia concedere:& hoc tenet aperte Andreas de Iſernia in d.titu.in ſumma.vbi dicit ꝙ ſi princeps generaliter & indefinitè concedit regalia , videtur conceſſiſſe omnia quæ perſonæ principis cohærent:& ſic concedere poteſt delationem armorum ſuorum,quæ dicuntur eſſe de regalibus principis:ſunt enim inſignia regalia.

Sextò,condere leges eſt de pręcipuis pertinentibus ad principem ſolum.l.fi.C.de legibus.Et tamen ſenatus legē facit de autoritate principis.l.nō ambigitur.ff.de legibus. Idem præfectus prætorio.l.ij.C.de officio præfec.præto.orientis.ſi hoc maximū imperij & poteſtatis ſignū concedit princeps:ſimiliter portum armorum ſuorū concedere poteſt:cum non poſſit aſſignari cōgrua ratio differentiæ.

Septimò, ad idem poteſt princeps comiti & alij inferiori cōcedere quòd monetam faciat,ita tenet Hoſtien.in ſumma.de ſenſib.ſed hoc nō eſt minus ꝗ deferre inſignia principis vt clarū eſt,ergo portum ſuorum armorum cōcedere poteſt,iuxta regulā iuris iam alleg. quæ vult ꝙ qui poteſt plus,poteſt minus,& tantūdem.l.cui pacto.ff.de ſeruis exportā.l.non debet cui quod plus eſt.ff.de reg.iur.& c.cui licet.de regulis iuris.in vj.

Octauò,facit quod ſcribitur Eſter vj.c. Homo quem rex honorare cupit debet indui veſtibus regijs,& imponi ſuper equū qui de ſella regis eſt,& accipere regiū diadema ſuper caput ſuum:quod factum fuit Mardochæo ex regis Aſſueri pręcepto.Ex quo probatur principem cōceſſiſſe inferiori portum ſuorum armorum,& ſic nunc concedere poſſe.facit tex.in c.antiqua.de priuilegijs.§.dominice.vbi ſummus pontifex concedit legato ſuo, ꝙ vtatur inſignijs pontificalibus,ſcilicet veſte rubea,palafreno,albo freno ,& calcaribus deauratis.

Nonò probatur arguendo de nominibus ad arma qđ eſt validum,vt deductum eſt.Duo enim eodem nomine vocari poſſunt.l.duo ſunt Titij.ff.de teſta.tute.l.ſi quis ſeruum.§.ſi inter duos.ff.de legat.ij.Ergo duo eadem arma deferre poſſunt: & ſic cum principe alius eadem arma ferre poteſt.Et quis nominari nomine alterius poteſt ex ſua conceſſione & illud ferre.d.l.hoc iure.§.fi.ff.de dona.& l.ſed ſciendū.in fi.ff.ad treb.ergo & arma,cū parificantur.

Decimò,facit quia vt dicit Bal.in c.quanto.de iureiur. Nemo poteſt portare arma principis ſine ſpeciali priuilegio.allegat l.iij.C.vt nemo priuatus titulos prædijs ſuis vel vela regia ſuſpendat.& l.j.C.vt nemini liceat ſine iudicis autoritate ſigna imprimere rebus &c.Ergo videtur ꝙ cum ſpeciali priuilegio poteſt,quoniam hoc caſu non eſt ſublata poteſtas principi quin poſſit facere,& princeps poteſt omnia,vt dictum eſt.

Vndecimò ſcribitur de multis imperatoribus,ꝙ ſibi ſociū & comitē imperij delegerunt.Aſſumpſit enim Gratianus imperator Theodoſium ſecum,qui cum eo & Valentiniano imperauit,vt apertè teſtatur l.j.C.de ſum.trin.iuncta ſuperſcriptione eiuſdem legis,vbi loquuntur Gratianus,Valentinianus,& Theodoſius imperatores. Similiter Archadius filius Theodoſij aſſumpſit ſecum Honorium: & poſtea idem Honorius Theodoſium iuniorē ſecum aſſumpſit in adminiſtratiōe imperij:& multi alij imperatores ita fecerunt,vt perſcrutanti hiſtorias,& ſuperſcriptiones legum apertum eſt.Et fuerunt ſimul imperatores Diocletianus & Maximianus,vt probatur in c.nunc autē.xxj.diſt.in illis verbis:ſi quidē tempore Diocletiani & Maximiani Auguſtorū.iuncta gl.j.ibi:in verbo, Diocletiani.& in l.ſi ſoror tua. iūcta ſuperſcriptione illius. C.de colla.pro quo facit clemēt.Romani.in gl .in verbo,reges.in fi.de iureiur.Bal.in auſ.ex teſtamēto.col.fi.d.tit.de colla.& in c. non autē.& ibi gl.magna.vij.q.j.vbi etiam apparet,ꝙ duo poſſunt eſſe epiſcopi in eadem diœceſi.

Ex quibus patet Imperatorem aſſumpſiſſe cōſortem, & ei conceſſiſſe iura imperij , ergo multò magis arma & inſignia:& ideo nunc poſſe portum ſuorum armorū concedere,argumen.auſ.multò magis.C.de epiſ.& cleri.

Vltimò,certum eſt ꝙ apud populū primò fuit imperium,ſed tranſtulit populus omne ius imperij & dignitatem in principem,vt de hoc ſunt text.in l.ij.§.nouiſſime.ff.de orig.iuris.in l.j.in princi.ff.de conſtit.principū.& in §.ſed & quod principi.vbi ſunt eadem verba.inſtit.de iure natu.gentiū & ciui.& firma manet talis translatio:cum itaq; res de facili redeat ad ſuam primæuam naturam,cano.ab exordio.cum glo.in verbo,ad a.xxxv.diſt.vulgato.§.pactus ne peteret.verſic.quoties.in l.ſi vnus.ff.de pactis. Si potuit populus omne ius imperij principi cōcedere,videtur modo principē aliquid de pertinētibus ad imperiū in aliū trāsferre,ſeu alteri concedere poſſe:& ſic portū ſuorū armorū inferiori,& cui voluerit cōcedere poteſt.

In oppoſitum facere videntur quę ponunt Ioan. Andrææ,& Innocentius in c.inquiſitioni.de ſententia excommunica.vbi dicunt non eſſe obediendum principi præcipiēti aliquid,vnde ſequi poteſt turbatio reipublicę:& eos ſequitur Panor.in c.ſi quādo.de reſcrip.& Felin.in c.quæ in eccleſiarum.col.xvij.in fine.de cōſtitu. Sed ſi princeps concederet alteri portum ſuorū armorū,turbari poſſet ſtatus ſui imperij,& dignitas decreſceret.Nā plures de principatu ſequerentur deferētem arma principis quaſi ſuum principē, propter ſignum quod repręſentat ſignatum.l.decernimus.ad finem.C.de aquæductu.lib.xj.l.dos data.C.de donatio.ante nuptias.c.ad audiētiam.de falſis. & c.ſi iudex.de ſenten.excōmunicationis.in vj.§.idem eſſe.& habetur ad Galath.vj.Stigmata Domini mei Ieſu in corpore meo porto.Omiſſis vulgaribus,& quia poſſeſſio dignitatis probatur per inſignia,vt dicit Bal.in l.ſi quā.C.de ſeruitu.& aqua.arbitrarentur ꝗplurimi deferētem inſignia principis eſſe principē : vnde quaſi principē eū ſequerētur & venerarentur,& exinde deciperētur & turbarentur:ex quo ſequeretur factio & diuiſio in populo,& ex conſequenti turbatio principatus , quare hoc non poteſt princeps.Faciunt quæ voluit Innocentius in titu.qui filij ſint legitimi.§.qualiter & à quo. circa finem. vbi vult ꝙ princeps non poteſt facere aliquid vnde turbetur populus,& ſequatur ſcandalum in populo.

Item ꝙ rex illud facere non poſſit,tanꝗ contra publicum & vniuerſalem regni & coronę ſtatum,& eius dimē

brationem seu decoloratione͂, probat glo. in verbo, dispe͂sare. in c. literas. de restitutiõe spoliatorũ. & glo. in verbo, supra ius. in c. proposuit. de conces. prębendę. quæ glo. ab omnibus approbantur: nec valet dispositio seu cõcessio ex qua sequit̃ difformatio & decoloratio cõmunis & publici status, per tex. in c. & si illa. ibi, illa tamen magnopere præcauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta decoloratione non possunt. j. q. vij. Ad hoc facit dictum Innoce͂. in c. innotuit. de electio. quem sequitur Panor. in c. ad hoc sumus. de rescrip. in fi. vbi dicit papam sine causa non debere vti plenitudine potestatis: nec tolerandus est princeps sine magna causa sibi & alijs manifesta aliquid contra vniuersalem statutum ecclesiæ, vel regni faciens, vt clarè decidit idem Innocen. in c. quãto. de cõsuetudine.

Confirmatur per id quod ponit Bart. in dicto suo tractatu de armis, versi. tertiò iudex. vbi dicit iudicem posse prohibere, ne aliquis ferat arma atlerius, si hoc in scandalum, dissentionem seu deceptionem subditorum viderit fieri. & allegat pro hoc c. in nonnullis. de Iudæis & Saracenis, vbi habetur quòd error, confusio, & scandalum, oritur ex eo ꝙ Iudęi & Saraceni non discernuntur habitu à Christianis. Quod dictum Barto. corroboro ex eo, quòd ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorũ à professorum habitu distingui debet. tex. in c. penul. de regularibus. Et per habitũ meretrix à matrona, & virgo ab ancilla discernitur. c. in audientia. extra de sente͂. excõ. l. ite͂ apud Labeone͂. §. si quis virgines. ff. de iniu. l. mimę. C. de episcop. audientia. & in authenti. de sanctissimis episcopis. §. penultimo. collatione ix.

Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali. d. c. in audientia. c. clerici. de vita & honestate clericorũ. prout & in coma discerni debent. c. si verò aliquis. de sententia excõmunicationis. c. si quis. & c. clericus. de vita & honestate clericorum. Et per habitus dissimiles monachi & religiosi diuersarum professionum seu regularum cognoscuntur. c. Deus. dicto titu. de vita & honestate clericorum. Item viri à fœminis per crines, vestes & ornamenta. c. si qua fœmina. j. & ij. xxx. distinct. c. mulier. xxxiij. q. v. & c. fucare. de consecratione dist. v. prout etiã liber à seruo distinguitur per pyleum. l. vnica. §. sed & qui domini funus pyleati incedunt, qui tunc illico manumittebantur. vt dicit ibi textus & glo. in verbo, additis. §. fi. inst. de libertinis. Et dicti sunt serui pyleati qui pyleo imposito vendebãtur. Nam teste Budæo in suis annotationibus in pandectas, in l. fi. ff. de origine iuris. Gellius scriptum reliquit libro vij. his verbis. Pyleatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret. Celius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, ꝙ huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi nõ possent, neqꝫ lex vendendi operiunda esset, sed oculis perciperent quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta venibãt, & idcirco dicebantur sub coronis venire. Nam vt ea corona signum erat captiuorum venalium, ita pyleus impositus demonstrabat eiusmodi seruos vennũdari, quorum nomine emptori ve͂ditor nihil pręstaret. Quomodo quis talis esse pręsumitur prima facie, qualem eũ indicant vestes, & qualiter ex vestibus & ornatu pręsumatur pro & contra aliquem. Et quòd ornamenta debent esse conuenientia statui, ordini, & officio, tractat Specula. titulo de aduocato. §. ij.

Conclusio itaqꝫ ex prædictis à simili, si arma principis non differre͂t ab armis alterius, oriretur cõfusio, error & scandalum in populo. vnde nõ videtur hoc posse princeps facere qui suos subditos congregare & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi & pacifici qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos & eos congregare que͂admodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id quod dicit glos. in c. fi. in verbo, ad nos. ix. q. vlti. quæ habet ꝙ papa non potest omnes episcopos deponere, quia sic vniuersale͂ ecclesiam turbaret. & glo. fi. in c. apostolica. viij. q. j. quæ dicit ꝙ papa nõ potest sibi facere successore͂: quia hoc esset immutare statutum ecclesiæ, quæ videtur multum singularis pro decisione pręsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum, sequererur inde immutatio status imperij aut regni, quare hoc non videtur posse princeps.

Item ex tali concessione videretur communicata & diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis & indiuisibilis est. c. pręterea ducatus, marchia, comitatus, de cætero nõ diuidatur. de prohibita feudi alienati. per Friderichũ. in vsibus feudorum. & ita tenet Cyn. in l. si viua matre. C. de bo. mater. Bal. in authen. hoc amplius. C. de fideicõ. qui etiã dicit in c. cum nostrũ. de elect. ꝙ regnũ nõ potest esse commune, cum certa prouincia seu regnum vnũ rege͂ habet, vel habere debet. c. iij. vj. q. iij.

Item si admitteretur dicta concessio videre͂tur duo esse principes, signum enim, vt dictũ est, repręsentat signatũ, & hoc esse nõ potest. Nã vt dicit Philos. xij. metaphysicę. Entia nolunt male disponi, pluralitas principatuũ mala, vnus ergo princeps. concordat c. in apibus. vij. q. j. põderatis illis verbis, Imperator vnus, & regnũ nõ capit duos: vt eleganter scribit Celius libro lectionum antiquarum xiij. c. xj. Facit c. nõ autem. iuncta gloss. fi. eadem causa & quæstione. quæ dicit monstrũ esse, vbi sunt duo capita. & l. non sunt liberi. iuncta glos. in verbo, prodigiosum. ff. de statu hominum. & formalis tex. in c. quoniam, de officio iudicis ordinarij. vbi est tex. prohibemus autem omnino ne vna eademqꝫ ciuitas siue diœcesis, diuersos pontifices habeat, tãqꝫ vnũ corpus diuersa capita quasi monstrum.

Ex quo infertur ꝙ duo Cæsares esse nõ possunt simul & eodem te͂pore, ne sequatur inde euidens reipublicę status perturbatio & confusio. Facit quod dicit Bal. in c. si quis. quo tempore miles inuestituram petere debeat. in vsibus feudorũ. vbi dicit ꝙ princeps nõ potest partem ciuitatis alienare, & parte͂ retinere, propter perturbatione͂ populi. Cum ergo nõ possint verè esse duo principes, nec repręsentatiuè. Quoniã fictio non potest plus operari ꝙ veritas. l. legem. C. de locato. & l. qui ad certum. ff. eodem.

Facit ad hoc elegans decisio Bal. in c. in generali. si de feudo defuncti contentio sit inter dominũ & agnatos vasalli. in vsibus feudorum. vbi determinat in specie, ꝙ rex Franciæ nõ potest alienare vnam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. allegat Hosti. in c. dilecti filij. de maioritate & obedi. & ibi Ioan. an. in nouella. quos sequitur do. Ias. in. §. ite͂ Seruiana. nume. cv. institu. de actio. ideo à fortiori, nec arma regni inuitis principibus alienare poterit: & subditis interest non perdere dominum. Panormita. in cõsilio iij. in iij. quæstione. in ij. volumine.

Ite͂ non potest princeps difformare principatũ. c. intellecto. de iureiu. dicto cano. in apibus, põderatis illis verbis, & omnis ordo suis rectoribus nititur. Vbi enim singuli

singulis dignitatibus præsunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati pręponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentū est, vt reipublicę per vnū consulatur. l. ij. §. nouissime. ff. de origi. iuris. quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur, si nulli suū officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuiq; sua iurisdictio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atq; correctionem non refugerent. Etiam absurdum est si promiscuis actibus rerum turbentur officia. l. repetita. C. de episcopis & clericis. & l. consulta. §. absurdum. C. de testamentis. & c. esto subiectus. xcv. distinctio. & indecorū est, vt in corpore humano, alterum membrū alterius fungatur officio. Sed ex cōcessione suorum armorum princeps induceret difformitatē in populo & republica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorū commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. c. imperialem. in principio. de prohibita feudi alienatio. per Fride. in vsibus feudorum. Faciūt quæ ponit dominus Præpositus, in tit. qui feud. dare possunt. col. quinta. in vsibus feudorum. vbi dicit, ꝙ remissio facta per principem, si noceat reipublicæ non valet. allegat pro hoc dictum c. imperialem. & Bald. in c. cum causam. de probatio. vbi tenet ꝙ non licet principi exuiscerare viscera imperij. & eum sequitur Barbatia ibi, dicens in quinta col. ꝙ princeps non potest subuertere imperij maiestatē, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & nō spoliator. l. qui fundū. §. si tutor. ff. de vsucapi. pro empto. Ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni. faciunt quæ ponit Oldrad. consilio ccxxxj. Et quæ ad plenū disserit Lucas de Penna in l. quicunq;. de omni agro deserto. libro vndecimo. C.

Præterea pro hac parte videtur multū stringere quod dicit Martinus Laudensis in suo tractatu de principe. versicu. cccv. videlicet, ꝙ bonæ & naturales cōsuetudines ligant principem. allegat Bald. in c. primo. qui feuda dare possunt. in. §. fina. vbi ita tenet: quia vt ipse inquit, potentius est ius naturale q̃ principatus. Vnde infert post glos. ꝙ non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa. facit quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. authent. quod locum. C. si mulier secundo nupserit. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio.

Facit etiam quod scribitur Deutero. capit. xxj. Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam & alterā odiosam, non poterit filium dilectę facere primogenitum. supple: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine, non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma quę annexa sunt dignitati primogeniturę. habet enim accessoriè primogenitus arma domus, & ea cōseruare debet, vt dixi supra in xxxvij. conclusione.

Modò verum est, ꝙ princeps ex naturali consuetudine defert arma dignitatis suæ, scilicet principatus, ergo alteri cōcędere non potest immutando dictā consuetudinē.

Maximè rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sępe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cœlo missa: quibus ipse, & qui secuti sunt reges Franciæ pro armis, seu insignijs ab illo tempore vsi sunt loco trium bufonum, & vtentur imperpetuum.

Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt, quia solus cęteros omnes antecellit. rex enim super omnia præcellit, vt scribitur iij. Esdræ. ca. iiij. Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur cōsortem, arma sua, quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pati, ꝙ aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli. Gloriam meam alteri non dabo. maximè quia faceret præiudiciū reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum, honorem debent.

Et facit. nam sicut videmus, quòd nō licet priuatis deferre vestes oloberas, auratas, seu sericas, aut purpureas. l. j. ij. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis. libro xj. Et hoc, vt dicunt ibi doctores, ne priuati parificent se principibus, ita ꝙ talia facientes incidunt in crimen læsæ maiestatis. dicta l. iiij. Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignijs & armis suæ dignitatis, quàm in vestibus, non licet alicui alteri inferiori arma & insignia principis deferre: quod credo esse verum sua autoritate: sed quia cum concessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatior sit cum eo deferre tales vestes, vt in dicta l. secunda. & ibi Ioannes de Platea. Ideo videtur quòd idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre cum recedit ab eo ministrans, argumento l. id vestimentum. ff. de peculio. & notatur in l. in his. §. primo. in gloss. finali. ff. soluto matrimonio. Ergo videtur, ꝙ si princeps alicui concedat talia arma, quòd tamen poterit eidē auferre quādo voluerit, vt statim dicetur.

Facit vltra quod dicit Baldus in capit. licet causam. de probationib. quòd licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ, ciuitates & castra, non tamē claues imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certè maius videtur tradere arma quàm claues: quia arma sequentur subditi, qui etiam clauibus obsistere possent.

Etiam facit, quia rex vendens oppidum cum mero, misto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transtulisse in emptorem ius regium, vt tenet Iacobinus de sancto Georgio in l. imperium. in prima lectura. colum. iij. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Albericus in l. fina. in fine. C. eodem titulo. de quo vide Guillelmum Benedicti in repetitione capit. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero cccxvj. in fine. cum duobus sequentibus. de testamentis. sed nihil magis potest esse ius regium, quàm arma, præsertim regis Franciæ, cū ei diuinitus tanq̃ regi fuerint demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. consilio ccvij. incip. ego puto. lib. iij. ꝙ super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.

Item vt decidit de Rosellis in suo tract. de potestate imperatoris & papæ. fol. xx. col. iiij. circa medium, Papa nō potest sedem Romanam mutare, & alibi caput cōstituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamētum facere quo ad papatum, vt probat glo. sing. in c. apostolica. viij. q. j. secundùm Francū, in rubri. de testa. in vj.

Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiam primogenitum, cui debetur, hæredē instituendo: cum primogenito debeatur ex sola cōsuetudine regni, quæ hoc introducit in

honorem & fauorem regni, vt integrũ permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guillelmus Benedicti in repetitio. ca. Raynutius. in verbo, in eodem testamẽto relinquens. nume. cxlvij. cum tribus seq. extra de testamentis. & regnum est quid indiuisibile. Cyn. in l. si viua matre. C. de bonis maternis. Bal. in authẽ. hoc amplius. C. de fideicom. & in successione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuisio regni. glos. in c. licet. de voto & voti redemp.

Ergo à simili sicut nõ potest princeps dignitatẽ suam immutare, ita nec signa ipsius dignitatis, sed nec alteri cõcedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrũ, vt iam dixi allegando text. pro hoc in c. quoniam. §. j. de officio iudicis ordinarij. & in l. non sunt liberi. iuncta glo. fi. ff. de statu hominum.

Adhuc instãdo pro hac parte possent adduci quæ per Lucam de Penna amplissimè traduntur in l. contra publicam. de re milita. lib. xij. C. vbi per multa decidit, regẽ nõ posse cõmittere alij insignia regalia. col. vij. Cui decisioni assentire videtur Guillelmus de Montserrat, in suo tracta. de successione regum. in conclusione secundi dubij. cum quibus videtur decidendũ pro hac parte secunda, nõ obstantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facilè responderem, si hanc secundã partem negatiuã tenere vellẽ. Sed quia in hoc passu nolo deuiare ab eo quod diu obseruatum est: cum vt dicit Alexan. in consi. suo xxvij. incip. viso libello. col. iiij. in primo vol. Non est recedendum à cõmuni obseruantia: & minime mutanda sunt, quæ certã interpretationẽ habuerũt. l. minime. ff. de legib. Nec facilè discedi debet ab eo quod diu visum ęquũ est. l. in rebus. ff. de constit. princi. & quia aliàs sic practicatũ extitit. Lapus allegatio. lij. & faciunt quæ dixi in cõmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. Des confiscations. §. j. in glos. j. ibi, pro hac secunda parte.

Ideo insequẽdo id quod vsq; nunc cõmuniter factum est in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vsq; in hodiernum diem obseruatum, videlicet ꝙ principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam, seu potestatem deferendi, saltem cõmunicare aliquid de armis suis. Non tamen priuatiuè ad suam dignitatẽ, in totum ea alteri dare. Et ꝙ princeps arma sua omnino à se non debeat abdicare, & in aliũ transferre, sed retinere debet integra & plana, patet argumento l. pe. ff. de offic. præsidis. & per notata in glo. in verbo, ad aliũ. in c. præterea ducatus. de prohibita feudi alienati. per Friderichũ. in vsib. feudo. Teneo primã opinionem.

Et pro certo si vsq; nunc non fuisset obseruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellet facere de nouo, ego dicerem ꝙ rex Francie non deberet, nec posset permittere, aut concedere, ꝙ aliquis in suo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo plana & integra pręter ipsum, aut illos qui essent de agnatione & prosapia regali, & tales qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cœlitus demissa regi Clodouæo in assumptione coronæ & diadematis, vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alias, ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo quo ad illam deuenitur, scilicet per successionẽ.

Sed quia aliter obseruatũ est vsq; nunc, & multa facta tenent, quę si fienda essent, nõ permitterẽtur. vulgata l. patre furioso. ibi, Nam furiosus. cũ multis concord. ibi in gl. in verbo, retinere, ff. de his qui sunt sui vel alie. iuris. & ibi amplè per d. meum Iaso. cõcord. c. dilectus filius. de spõsa. & c. neq; furiosus. xxxij. q. vij. dico ꝙ ẽo modo quo obseruatur, nõ videtur esse diminuta autoritas & excellẽtia regalis dignitatis. Mos namq; retinendus est fidelissimæ vetustatis, quẽ si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur. iuxta l. testamẽta. C. de testa. Nec patitur in hoc detrimentũ in honore & gloria quã habere debet & potest ex delatione dictorum armorũ, sicut nec patitur damnũ & interesse in cõcessione aliquorũ iuriũ regalium aliquibus particularibus facta: cum etiã princeps iura regalia alteri cõcedere possit, nõ priuatiuè in totum, sed secũ accumulatiuè. Nec vniuersaliter omnia iura regalia regni, sed solũ alicui particulari in aliquo loco, vt dicit Andre. de Iser. in rub. quæ sint regalia. ibi, sed quomodo potest donare. quoniã si alienaret in totũ, aut ab se iura regalia in totũ abdicaret, esset in præiudiciũ regni, & cõtra regni & regis honorẽ, quod fieri nõ potest, vt dicit tex. in c. intellecto. extra de iureiuran. vbi alienatio facta in præiudicium regni, & cõtra regis honorẽ non valet, nec tenet: & sic ibi parificantur præiudicium regni, & factum cõtra honorem regis. Si ergo rex in totum cõcederet arma sua, ita ꝙ amplius illa deferre non posset, esset sibi in dedecus maximum, abdicando à se ea quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi cœlitus demissa, vt dixi supra, & amplè infra in quinta parte: vbi de rege Franciæ & eius excellẽtia, seu dignitate. Sed sicut aliquibus sui regni comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum, & honorẽ regni zelantibus aliqua regalia concedere potest, non vniuersa: ita etiam aliquibus sui regni Christifidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi cõmissæ in delatione dictorum armorum associando, vt firmiores sint, & in fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest: particulariter eisdem impartiendo aliquid de honore quem vult eis tribui, concedere ꝙ deferant partẽ armorũ suorũ. Sicut fecit Assuerus rex (qui regnauit ab India vsq; Aethiopiã super centũ vigintiseptẽ prouincias) de Mardochæo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando ꝙ indueretur vestibus regis, & diadema regium super caput suum imponeretur. de quo habetur Ester vj. capit. & octauo. in fine.

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit concessum, ꝙ deferrent lilia in armis suis: an rex successor possit illas concessiones reuocare, Videretur ꝙ non, cum, deceat priuilegium principis esse mansurum, & beneficio principis nos iuuari oportet, nõ decipi. Cogita ex his quę ante dicta sunt in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, Des iustices, articulo quinto, in glossa, Si n'a grace, quasi in fine. ibi, vlterius quero. vbi posui, an priuilegium principis possit reuocari.

Crederem tamẽ, ꝙ cessantibus prædictis causis, videlicet, aut quòd non essent principes, aut de illis quos sibi associare potest ad fidem Christianam, vt sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possint & debeãt de honestate, vt sunt magnates, quòd honestius & melius faceret si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis. In alijs verò est dubium ex dictis Felin. & aliorum in cap. nouit. de iudicijs. per me allegatum in loco hic ante citato: vbi videntur concludere, ꝙ priuilegia extraneis cõcessa, non possunt reuocari.

QVadragesimaquinta conclusio erit de armis inferiorũ à principe, an possint vendi, an alio quocũq; titulo per hęredem, vel aliũ habentẽ certa arma domus

domus aut familiæ alienari, ita ꝙ eius hæredes nō possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, ꝙ aut sunt arma, quæ competunt alicui ratione suæ personæ, & officij eidē concessi, & tunc videtur ꝙ non, eo quia quis vendendo arma sua & signa, videtur incidere in vituperium, argumento l. quædam. ff. de pœnis. & l. ij. in fine. ff. de captiuis & postlimi. reuers. per quos textus ita videtur tenere Alberic. de Rosate in l. si vt certo. §. vsq; adeo. in quæstione, An vendito equo, videatur vendita sella. ff. commodati. vbi dicit, ꝙ si arma patrisfamilias sint in sella, non videtur sella vēdita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quàm equi, ex quo non videtur vendidisse, argumento l. decernimus. §. vniuersos. C. de aquęductu. libro vndecimo. vbi signa hydrophilatorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in pręiudicium eorum successorum. & in l. stigmata. de fabricēsibus. eodem libro vndecimo. C. vbi puniuntur qui à fabricensibus talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt, ex quo videntur talia signa respicere personam habentiū ipsa, aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortē eorum transire debent ad eorum successores, ita quòd non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut verò competunt alicui tanq; existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuiq; agnationi seu familiæ, quod nō videtur posse transire extra illam. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos. sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis. & communis vsus vtendi in talibus est, ꝙ gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione, cū distinctionibus quas supra dixi in xxxix. conclusione.

Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolato, quod intelligitur ordine successiuo, vt dicunt Angelus & dominus meus Iason in l. finali. C. de verborum significatio. & Barto. in l. si cognatis. ff. de rebus dubijs. col. fi. Barbatia, consilio xxvij. in xj. colum. in primo volumine.

Et quòd communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Barto. in l. Labeo. ff. de supellectili legata. Quoniam ab eo quod solitum est fieri, bonum est argumentū. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de ędilitio edicto. notatur plenè per dominum meum Iasonem in l. certi condictio. §. si nummos. ff. si certum petatur. Barbatia & Felin. in c. cum M. Ferrarieñ. extra de constitutio. & idem Felin. in ca. ex literis. in versiculo, septima & vltima. de fide instrumentorum. & dicit Baldus in l. si prædium. columna iiij. C. de ędili. actio. ꝙ frequētia actus multum operatur. Imo illud quod in obseruantia, & moribus vtentium obseruatur, est tantæ efficaciæ, quòd tollit statutum in cōtrarium. dominus meus Iason in l. rem non nouam. in prima & secūda colum. C. de iudicijs.

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia det istud ius agnatis successoribus, nō potest tale ius eis tolli per hominē, cum quod consuetudo dat, homo tollere nō potest. authen. quod locum. C. si mulier secundò nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio. Consuetudo enim in vnaquaq; regiōe est omnium dignitatū, & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt in l. missi opinatores. ibi, dum dicit: cōsuetudine seruata regionum. de exactoribus tributorum. libro x. & l. j. ibi, sicut plectendi consuetudo criminis habet. de peti. bono. subla. eo. libro. C. l. obseruare. §. hoc etiam. ibi, Magni enim faciant prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prerogatiuas. & l. si in aliquā. ibi, & ferias secundùm mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit dare. ff. de offi. proconsulis & legati. & l. vt prophanos. ibi, secundū veterem consuetudinem. C. de paganis & sacrificijs eorum. l. nullum. ibi, & consueta depoicant. C. de officio rectoris prouinciæ. l. testamenta. C. de testamentis. Et consuetudinis vsusq; longæui non vilis autoritas est. l. ij. C. quæ sit lōga consuetudo. Concordat c. cum consuetudinis. & c. fin. extra eodem. & cano. consuetudinis. xj. distinct. Et si quid contra consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. l. prima. in fine. C. quæ sit longa cōsuetudo. l. si manifestè. C. de seruitut. & aqua. cano. cōsuetudo. xij. distinctio. Ex quo æquè puniri debet trāsgressor consuetudinis sicut transgressor legis, cano. in his. xj. distinctio. Et ꝙ antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur in titulo, de pace Constātiæ. §. nos Romanorum. ibi, sicut ab antiquo habere cōsueuistis. & c. ad apostolicam. extra de simonia. Et maximè in Francia, vt dicit textus in c. dilecti filij. ibi, iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbit.

Ex ante deductis sequitur, ꝙ sicut per testatorē si esset aliquid relictum indistinctè non nominando personas familiæ, ꝙ transiret ad omnes de familia gradatim, ita quòd non possit per aliquos alienari: vt notat Barto. in l. peto. §. fratre. ff. de legat. ij. faciunt quæ dicit Barbatia in dicto consilio xxvij. col. xj. in primo volumine. Alexan. consilio clv. in ij. volumine. & in consilio lvj. in fine. in primo volu. Imo quod plus est, ibi dicū: hoc casu prohibetur hęredis institutio. & ita decidit d. meus Iason, in l. nō dubiū. in prima col. C. de testamentis. vbi prohibita alienatione simpliciter prohibetur hęredis institutio. Sic ergo cū prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtēdi, quæ habēt vim legis. §. ex non scripto. instit. de iure naturali gentium & ciuili. notatur in l. de quibus. ff. de legibus. & cano. consuetudo. j. distinctio. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de legatis. j. vbi Barto. & alij, sequitur necessariò dicendum, ꝙ stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quòd talia arma nō possunt vendi, nec alienari quocunq; titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut verò loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ & agnationi, est acquisitū ius familiæ & agnationi, vt satis probāt iura allegata per Barbatiam in dicto consilio xxvij. in duodecima colum. Sicut etiam videmus de feudo cōcesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia: quoniam transit successiue ad posteros absq; eo quòd possit alienari in pręiudicium successorum, vt per Baldum in ca. primo. §. hoc quoq;. de feudi successione. & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest præiudicare liberis, vt notat Bar. in authē. si quas ruinas. col. penul. ver. iuxta hoc quęro. C. de sacrosanct. eccle. Petrus de Ancha. in consi. cxlij. incipiē. pro domina Paula. in princi. Imola in capitu. potuit. de locato. Romanus in consilio xxxv. incip. visa facti

ferie.in fine.Paulus de Castro in consilio clxj.incipiente, in causa quam magnificus,columna quinta,& in consilio ccviij.incipiente, pretermittendum est.Sozinus in consilio ccv.incipien. dominus Franciscus.in quarta & quinta columnis,Philippus Corneus in consilio cxcix. incip. in presenti consultatione. colũna xviij. in secunda parte. & in consilio cc.incipiente,visa dicta copia.in quarta parte.& idem Romanus in consilio ccij.incipiente,pro propositæ consultationis habenda veritate.quem allegat dominus meus Iason in l.secunda.in lxxxix.columna.versicu.quid autem in themate predicto.C.de iure emphyteu. Cum enim talibus liberis fuit ius quæsitum per huiusmodi concessionem,tolli non potest ab eis.l.quodcunque.§. si quis ita.ff.de verborum obligati. vbi Bartolus.& idem Bartolus in l.quod dicitur. colũna penultima. de verbo. obligatio.& in consilio lx.incipiente,quæstio ista.in secundo dubio.no.Bal.in l.si constante. in vltimo notabili.C.de dona.ante nuptias.dicens,quòd ius quesitum tertio etiam in spe tolli non potest.facit textus in l.finali.ff. de pactis.& in regula,id quod nostrum est. ff. de regu.iuris.& dicit Alexander in consilio suo clx.in fine.in quarta columna.hoc est verum,respondendo ad dictum Bartol. in l. qui Romę.§.Flauius.ff.de verborum obligati.& etiã Corneus in consilio lxviij. incipiente,ardua quædam.in tertia columna.in tertia parte.

Cum ergo cõmunis vsus loquendi in appellatione familiæ sit in talibus,quòd extendatur ad agnatos ordine successiuo,vt dicit Barto. in l.cum ita.§.fina.ff.de legatis secundo,dominus meus Iason in l.finali.C.de verborum obligatio. qui hoc casu in talibus armis iungitur cum cõmuni vsu vtendi,qui attẽdendus est,vt dixi:& sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia.quo casu (vt ante dictum est) præiudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex cõcessione principis est acquisitum ius agnatis,& illis de familia, seu agnatione: vt in Bartolo qui habuit arma à Carolo quarto imperatore,pro se,& sua agnatiõe. Quoniam in preiudicium suæ agnationis,cui ius fuit quesitũ, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit pro se & sua posteritate,quoniam posteri dicuntur tantũ ex linea masculina, & sic de agnatione. l. prima.§.primo.ff.de iure immunitatis.

Licet in omnibus supradictis casibus,in quibus arma competunt,aut ratione familię,aut ratione concessionis à principe ex quo sunt transmissibilia ad hæredes, vt supra dictũ est,videtur etiam ꝙ sint cessibilia : cũ quicquid trãsmissibile,censetur & cessibile,vt l.ex pluribus.ff.de administratione tutorum.Bart.vtitur hoc fundamento in l. prima.§.vsufructuarius. ff. de operis noui nunciatio.sed ibi dominus meus Iason,& in l.cum secundũm.C.de legatis. dicit quòd tale fundamentum non habet locum affirmatiuè,imo adhuc hic alia ratio reformat pactum scilicet,quia videtur esse priuilegium familiæ & agnationis,de cuius præiudicio agitur in alienatione,cum ei sit ius quæsitum in prædictis vt sępe hic ante dixi:igitur.

Sed an arma agnationum accrescant alicui secundũm quod dignitati,aut dominio succedit,sic quòd etiam succedat in armis,illi dignitati,seu dominio coniunctis.vide Guillel.de Montserrat in tractatu de successione regum, in ij.dubio.numero clxx.sed ad priorem materiã redeo.

Aut verò loquimur de armis quę quis sibi assumpsit propria autoritate,aut quę emit ab alio in casu in quo poterunt vendi:& tunc non est dubium,ꝙ talia possunt vendi & quocunq; titulo alienari. Quia ex quo sunt in cõmercio hominis,qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest,vt supra dixi in ccviij.conclusione,potest illa alienare,vẽdere,aut quocũq; alio titulo trãsferre prout dicit, Emerat ille prius,vendere iure potest.

Aut verò loquimur de armis,seu de insignijs quę quis habet ratione sui artificij,vel suæ artis : & tunc aut habet quia sua autoritate assumpsit,vel ab alio habuit & de per se sine socio, tunc vendere potest cuicunq;. Aut cum socio,& tunc non potest in preiudicium socij,eo non consentiente. Aut verò habet ea à republica,puta si in ciuitate aliqua dantur certis artificibus aliqua insignia quibus vti debeant in eorum artificijs,seu operibus,non possunt talia signa,seu insignia vendere,aut in alios transferre,argumen.eorum quæ dicta sunt in principio huius conclusionis de fabricensibus,& hydrophilatis.

QVadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suæ familię,domus & agnationis,non habens aliquos de familia,ad quos de iure & iure successorio deuenire debeant,potest ea relinquere alicui relinquendo eidem bona in casu in quo poterit de alijs bonis testari aut disponere de armis,etiam & nomen, seu cognomen domus,& valet tale relictum : imo quod plus est, hæres, aut fideicõmissarius, cui est iniunctum onus de assumẽdo nomen & arma domus,tenetur adimplere volũtatem testatoris,si velit cõsequi commodum,vt notatur in l.facta. §.si sub conditione.versiculo,in danda. ff. ad trebellianũ. & hæc verba,quòd hæres meus portet nomen meum & arma,important conditionem secundũm Guidonem Papę,quæstione cclj.suarum decisionum,per textum quem ad hoc allegat in l.mulieri.§. si quis hæreditarium seruũ per hæc verba,iussus est manumittere & hæres esse.ff.de conditionibus institut.& sic conditio adimpleri debet,vt sequatur effectus,scilicet vt hæres esse possit,sicut in materia conditionis,de qua amplè notatur in cap.verum.extra de conditionibus apposi.& ita vidit determinari & practicari ipse Guido Papę,vt refert in loco prędicto. Quod tamen videtur multis fore graue,nomen suum antiquum suæ agnationis antiquæ dimittere, & arma magnifica suæ agnationis: imo si sit antiquæ domus, habens arma magnifica nõ potest minora assumere,cum reipublicę intersit vt ordinum dignitas familiarumq; salua sit. l.prima.§. sed & si seruus.ff.de ventre inspiciẽdo. Ne fortè alienę sordidę stripes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari,vt dicit textus in l.super statu.C.de quęstionibus. & discretio personarum est habenda , atq; dignitas & autoritas obseruanda:vt in l.prima,in princip.ff.de postulando.Ob quod dicit textus in l.hoc iure.§.finali.ff.de donationib.ꝙ donatio alicui facta vt nomen portet donatoris cum sit causata,non dicitur propriè donatio,de cuius substantia est,quòd ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa:quia donari id videtur quod nullo cogente imperio conceditur,sed dicitur quædam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta,quod onus nõ est modicum,scilicet nomẽ suscipere alienum,vt clarè demonstrauit propinquus Ruth,cui successio & ius sanguinis competebat cũ onere gerendi nominis,qui respondit: Cedo iuri propinquitatis , neq; enim posteritatem familiæ meæ delere debeo.& vt dicit ibi textus. Istud est suscitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua,ac fratribus & populo deleatur, quod est cõmodũ & honor defuncti

nor defuncti vt familia sua, & nomen, & arma sua maneant & non deleantur. Cùm reipublicę intersit, vt dignitas familiarum salua sit, vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget insinuatione, argumēto. l. Aquilius. ff. de donatio. ita dicit & tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione. capi. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xliiij. & l. de testamentis.

Quod intelligendum est fieri posse, vbi non esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberētur, quia ex quo (vt in præcedēti consideratione dixi) ex communi vsu nomen & arma domus antiquę seu familię debētur ordine successorio, ita quòd in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu, quæ est realis, hoc est in rem, respiciens & nomen, & arma, & familiam, non personā Titij scilicet Petri, aut alterius.

Intellige tamen, quòd in dicto legato, seu fideicōmisso veniunt arma, quæ licitè & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibebātur portare, si legauerit equum suū, omnia ornamenta, & arma sua, seu insignia, intelliguntur solū ea legata, quæ honestè & sine vituperatione portare poterat legās, vel quæ eidem competebant ratione personæ tātū: vt voluit Bal. in l. j. C. de verbo. signi. per tex. in l. vestis. §. muliebria. ff. de auro & argento legatis. Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita, deueniunt ad successorem & gerentem dignitatē vel officium huiusmodi, & non alium, vt supra dixi in xiiij. xv. & præcedenti cōclusionibus, & infra. in lij. conclusione.

QVadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, scilicet in delatione armorum, seu insigniorū: & in casibus in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & satisfaciunt quę dicit Bal. in l. fucandæ. in fi. C. quæ res vendi non possunt. vbi dicit, ꝙ in præscriptis per vsum longi temporis, ꝙ alius talia signa accipere nō potest, quia ius causa habendi quæsitum est primò, quod tamē dicit esse verum, nisi hoc alicui obesset, quoniā ille cuius nō interest non habet ius prohibēdi. Vnde concludit, ꝙ ad æmulationē & damnū prędscribendi alteri non licet accipere idem signū. Vnde videtur concludere, ꝙ in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationē, vel damnum alterius: quo casu nō licet accipere idē signum, per tex. in l. si iniuriæ. fi. de iniurijs. Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in cōtrarium, præscribuntur, etiā aduersus principem in parte, tamē non in totum, vt in iure inductions gabellarum, quæ cum nō possint imponi nisi per superiorem. l. vectigalia. ff. de publicanis. Tamē exactio gabellarum præscribitur tanto tempore, cuius initij memoria nō extat in contrarium, vt tenet Bar. in. l. si publicanus. §. vectigalibus. ff. de publicanis. Bal. in consilio. cxij. in secūda parte. Panor. in consi. xx. incipiente. super quæstione vertente. & idem de iure nauigādi. & per plura dixi in cōmento meo super consuetudinibus ducatus Burgundię. titulo. Des iustices. §. ij. in glo. Et la preuue. ꝙ ea quæ competunt principi acquirūtur, aut ex priuilegio, aut ex prędscriptione tāti temporis &c. Cum ergo (vt dictum est) princeps possit cōcedere ius & facultatē alicui arma sua portādi, ita etiā istud præscribi potest. Dicerē tamē hoc posse esse verum in capace & habili ad tale ius, puta in vectigalibus in alio inferiori principe, & nō in simplici priuato, & sic à simili in iure deferēdi arma in nobili & nō in ignobili: quoniā talis etiā nō posset præscribere tale ius deferendi arma principis, prout in simili videtur tenere Felin. in c. dilecto. de testibus. & dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus lilijs datis per Carolum regē Frācorum octauum Cosmæ de medicis Florētino nummulario, qui tunc nō reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, ꝙ non sufficeret, ꝙ esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur ꝙ esset nobilis, puta dux, princeps, Marchio, comes, aut Baro: & ꝙ alius nobilis inferior non posset arma principis præscribere, nec etiā ex priuilegio, cum videātur esse solis principibus concessa, prout & alia iura regalia, quę per inferiores præscribi nō possunt. Maximè illa quæ sunt in signum vniuersalis recognitionis, vel supremæ potestati reseruata, vt dictum est, & etiam vt declarat Io. Frāciscus Balbus in suo tractatu, de præscriptio. in ij. parte quintæ partis principalis, in tertia quæstione. Sic à simili, quòd vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis, etiam superioris, dummodo nō sit princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem, ex antedictis, cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc, quia supra positi sunt casus in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis, possunt & præscribi: sed in casibus in quibus nō possunt alienari, nō possunt etiā præscribi: quia procedit regula, ꝙ quæ non possint alienari, nō possint & præscribi, vt per Bar. Bal. & Salice. in l. fi. C. in quibus causis in integrum restitutio nō est necessaria. de qua regula amplè per dictum Ioannem Frāciscū in dicto tractatu, in quinta parte quintæ partis principalis, in quarta quæstione illius quintę partis, vbi amplè de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Sozinus, de maioricatu inter consanguineos & collaterales, qui potest præscribi, vt dicit in consilio suo. cxlviij. nume. xiiij. in tertio volumine.

QVadragesimaoctaua conclusio erit circa duellum. An pro insignijs & armis possit duellū indici: ponamus. Videmus ꝙ rex Angliæ se asserit regē Franciæ, & portat tria lilia Frāciæ in vna parte scuti suorum armorum, an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum prędsentare, & sic de singulis.

Ista cōclusio habet magnā materiā: sed cum clarū sit, ꝙ tria lilia Franciæ integra cū corona nō debētur, nec deferri possunt nisi per regē Frāciæ, cum eidem cœlitus fuerint demissa, vt dictum est supra pluries, ideo rex Angliæ non potest illa portare, nisi asserēdo se regē, ex quo cōtradicit in hoc Christianissimo regi nostro, ideo eidē facit iniuriā, pro qua licitum est eidem indicere bellum & duellum. Et latius solui poterit ista quęstio ex deductis per Paridē de Puteo, in tractatu, de re militari & duello. in vna quæstiōe, vbi quærit: An ratiōe insigniorū vel armorū procedi possit ad pugnā. Et vt dicit, nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare. & pro hoc (vt dicit) facit, quoniā arma, seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portāda & non aliàs. l. j. C. de mutatio. nominis, & possunt alteri cōmunicari. l. hoc iure. §. fi. ff. de donatio. sicut etiam nomē dignitatis suę potest alteri concedi. notatur in l. facta. §. sub conditiōe. ff. ad Trebellia. Bal. in c. ij. extra de fide instrum. in vlti. col. vbi dicit, ꝙ in aliquibus æquiparat sigillum armis, & sic rrequirit concessio illius cuius sunt arma vel insignia ipa, vt per aliū portari possint, argumēto. l. j. C. de his qui potētio. nomine. & in authē. de mādatis prin

cipū. §.penul.colla.iij.secundum Bart.in suo tractatu,de armis.supra allega.& Bal.in c.quāto.de iureiur.& si quis gestat insignia sibi prohibita,videtur cōmittere falsum.l. eos,in fi.ff.de falsis.Insignia enim dignitatis faciunt eum haberi pro tali.l.ego.cum glo.ibi.ff.de manumis.vindicta.l.itē apud.§.si quis virgines.ff.de iniurijs.c.si verò aliquis.& c.in audientia.extra de senten.excommu.& c.si iudex.de senten.excōmu.in vj.facit.l.mimę.C.de episcopali audientia.Ideo nostra interest,q; nemo deferat insignia nostra vel arma,propter multa scandala,quæ occurrere nobis possent,vt dicit Bar.in dicto tractatu,& supra dixi in pluribus locis.Quia si aliquis portaret insignia nostra, & haberet inimicos capitales,possent nos offendere,putantes illum esse.Nā nostra insignia faciūt nos & nostros reuereri.l.j.§.casum.ff.de postulādo.& dicit Bal.in.l.j.C. quæ res vendi non possunt.quòd insignia deputata alicui magistratui,vt sunt insignia procōsularia.l.j.ff. de officio procōsulis & legati.l.milites.C.de locato.nō licet propria autoritate assumere:& idē in signis præscriptis lōgo vsu, vt dixi in cōclusione præcedente:quoniā in talibus ius est quæsitū primo,& ille cuius nō est tale signū, nō habet ius vtēdi ad æmulationem,iniuriā,seu æquiparationem alterius:puta se volendo dicere habere illā dignitatē,vt si aliquis diceret se esse regem,& vellet portare arma data regi Franciæ,in hoc committeret crimen lęsę maiestatis si esset inferior eo,& esset illi subditus.Alius verò non subditus faceret ei iniuriam,argumēto l.nec magistratibus.§.quod si ex minoribus.cum seq.ff.de iniurijs.Et in talibus casibus quando quis defert arma alterius,aut ad æmulationē, aut iniuriam ei potest indici duellum:vt videtur tenere Paris de Puteo in dicto loco.

Ponit tamen ibi multos casus in quibus etiā sumendo arma alterius non potest bellum neq; duellum indici,de quibus iam supra dixi in xxviij.conclusione.in fi.

Primus est in eo qui defert arma illius qui cōmisit crimen læsæ maiestatis,quia propter hoc crimē possunt eius arma & insignia abradi.l.eorum.ff.de pœnis. Ludouicus Romanus singulari suo ccccLxxiiij.& cccccclvj.dixi supra in xlij.conclusione.Imo quando miles male se habuerit in bello,potest iudex scutum illius perforari facere,vt hoc exemplo,alij milites in prælio sint fortiores,vt est casus in l.quod reipublicæ.ff.de iniurijs.

Secundus est in capitaneo armorum qui standardum suum seu vexillum perdidisset:quoniam hoc casu occupator,vel dux exercitus posset illum deferre,nec perdēs posset postea prouocare capientem ad duellum,quia ista efficiuntur occupantium de iure.l.hostes.ff.de captiuis.l.j.§. item in bello.ff.de acquir.pos.l.naturalem.§.fi.ff.de acquirendo rerum dominio.

Tertius in casu quādo duo eadē arma portarēt,nec appareret de prioritate & posterioritate:si tamē vnus illorū habuit à principe,præfertur,vt dixi supra in xxxvj.cōclusione.quod est verum,quando illi qui portant talia sunt ęqualis dignitatis:secus si vnus sit maioris dignitatis,quia præferretur,vt dicit Bar.in dicto tractatu de armis,per.l.j. C.de consulibus.lib.xij.dixi supra in dicta conclusione.

Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis:quoniā licet sint similia ex quo nō apparet de prioritate inter eos,non est locus pugnæ,quoniā licet habeant omnimodā similitudinē:tamē non sunt eadem,quoniā nullū simile est idem.l.quòd nerua.vbi Bar. ff.depositi.l.ad similitudinē.C.de epis.& cler.& aliàs,videtur q; inter similia non potest dari ratio cōsequētiæ similitudinaria.l.fi.ff.de calumniato.l.iij.§.nihil cōmune.ff.de acqui.pos.& dicit Bal.in l.Gallus.§.nunc videndū.ff.de liberis & posthu.quòd non omne quod est simile,est idem: quia similitudo est inter diuersa habētia in se conuenientiam aliquam.& facit l.qui liberis.§.j.ff.de vulg.& pup. sed vt dicit do.meus Iason in l.j.in ij.col.C.de iure emphy.dicitur propriè similitudo,vbi plures sunt cōuenientiæ q; differētię:& valet tale arg.à simili,licet nō sit omnimoda similitudo.Idē d.meus in l.creditori.in ij.colū.ff.de no.ope.nun.vbi est materia similitudinis.Et hoc casu poterit dicere iudex qui super pugna adiretur,vti possidetis, ita possideatis.l.j.§.j.& l.fi.& l.si duo.ff.vti pos. Nam nō apparēte prioritate & posterioritate vsus,vel cōcessionis huiusmodi insigniorum vel armorum,nemo eorū dicere poterit ab alio iniuriam vel vim sibi fieri:quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum,argumēto.l. etiam.§. si quis.ff.de petitio.hęredi.Nam ambo possunt assignare causam suæ possessionis,scilicet antiquitatem antecessorum,propter quod nemo dicitur prædo,per Inno.in c.cū venissent.de restitutio.in integr.& antiquitas multa operatur.l.j.§.penul.ff.de aqua pluuiali arcen.& per notata in authen.quas actiones.per Bald.C.de sacrosan.eccle.& cum sint pares,in hoc vnus non impedit alterū.l.cū quidam.§.j.ff.de acqui.hæredi.& obligationes paris potentiæ non se tollunt.l.si reus.ff.de duobus reis.

Quintus casus est:si inter eos appareret prioritas,tunc ille qui esset posterior in delatione istorum insigniorum deberet cedere priori,qui ratione prioritatis temporis esset prior,argumento.l.ij.l.prior.& l.si fundum.C.qui potiores in pignore habeantur.& l.qui prior.ff.de iudicijs. & in l.operis.ff.locati.& in l.quoties.C.de vsufructu.& de albo scribendo.l.ij.& l.j.de consulibus.lib.xij.Melior enim est conditio occupantis.l.pluribus.ff.de procu.& l. si quis à multis.ff.de noxalibus.Bar.& Bal.in rub.ff.de rerum diuisione.

Sextus casus est,in pluribus seruitoribus portantibus eadem arma & insignia à domino eis data,quia tunc inuicem non possunt cōqueri:quòd vnus solus illa debeat portare,vt est in pluribus armigeris vnius societatis:eo quia in hoc consideratur voluntas domini dantis,vt dicit Paris de Puteo in loco iam allegato.

Septimus casus est vbi insignia & arma essent similia in pictura vel signo,differrēt tamen in nomine,tunc data nominis dissimilitudine viderentur diuersa,quia nominis diuersitas inducit diuersitatem rei.l.si idem.C.de codicillis.vbi Cy.& l.sunt duo Titij.ff.de testa.tute.c.cleros.xxj. dist.& c.j.xcix.distin.Quia nomina sunt rerum significātia,vt in authen.de defensoribus ciuitatum.in prin.collat. iij.& l.j.ff.de officio præfecti vrbis.& l.ij.§.exactis.ff.de origine iuris.& l.facta.§.in danda.ff.ad Trebellianum. Vnde si vnus deferret pro suis insignijs caput bouis,& alter caput vaccæ,data tantū dissimilitudine nominis nō esset tūc locus pugnę:vel si deferret caput porci & alius simile caput,& illud appellaret caput suis.Nā in istis nō est vna qualitas,nec vna substātia,quæ requiritur vt quid sit simile.Bal.in l.j.C.quę sit lōga cōsuetudo.autoritate Aristotelis:licet aliàs dicatur quòd illud dicitur idē in quo nō mutatur res,persona,vel causa,licet aliqua qualitas vel accidentia alterentur.l.cum quęritur.& l.cum de hoc.& l.an eadem.§.idē corpus.ff.de exceptionibus rei iudicatæ.& Lapus allegatio.lxxvij.Tamen aduerte quòd qualitas nō facit

facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet do. meus Iason in. l. iij. §. ex contrario. in. iij. col. ff. de noui operis nūcia. de quo late in cōclusione sequenti. versic. aduerte tamen. ex quo videretur ꝙ illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem, & sic cum essent similia ꝙ esset locus pugnæ: Sed conclusiue tene cum Paride, ꝙ illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem quæ est potens ad duellum impediendum, eo quia vt dicit, nominis expressio multa operatur, vt l. adhuc. §. quæstionis. ff. de vsufruc. l. si communis seruus ita. ff. de stipula. seruorum. l. si cui balnei. ff. quibus modis vsusfruc. amittatur. & facit xxix. q. j. §. j. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium. Finaliter ad corroborationem præcedētium adduco Pogium Florentinum in suis facetijs (quæ nonnunꝗ & in factis contingunt) de duorū contentione pro eodē insigni armorū: & eius verba sunt. Ianuēsis onerarię nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutum in quo bouis caput depictum erat. Conspicatus hunc Gallicus nobilis, cū illud armorū insigne sibi vendicaret: orta altercatione, Gallicus Ianuensem ad certamen prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu descēdit: alter multis impensis ornatissimus in campū cōstitutum venit. Tum Ianuēsis. Quid est, inquit, propter quod certaturi hodie inuicem sumus? Ille: assero, inquit, tua insignia, mea, meorumꝗ priusꝗ tuorum fuisse. Cum Ianuensis quænam sua esse diceret. Caput bouis, ait. Hîc Ianuēsis, non est opus certamine aliquo, inquit. Nam hoc quod porto, non bouis, sed vaccæ est caput. Faceto dicto inanis Gallici iactantia est elusa. Faciunt quę dixi supra in xxj. conclusione. in fi. vbi est casus permissus, in quo duo possunt habere arma similia, puta Anglus & Italus, propter locorum distantiam.

Octauus casus est in quo licet sit paritas in signo, tamē est disparitas in colore: vt si vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi vel turchino: vel vnus gestaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera verò argenteum. Vel si alter faceret leonem in banderia qui respiceret versus hastam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad hastā. Nam sunt dissimiles: quia leo qui respicit hastam venit, & ille qui terga vertit ad hastam vadit: & idem si quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem sedentem vel deambulantem: vel si quis faceret leonem caudam gestantem per terram, & alter caudā leuantem & erectam habentē: vel si leo vnius aspiceret in cœlum, & leo alterius caput in terrā inclinaret, vel si quis faceret stellam cum octo radijs, alter verò cum septem. Aut stella vnius esset cum radijs paruis, & alterius cum radijs longissimis: vel cum radijs pro parte lōgis, & pro parte paruis. Vel si quis faceret lunam crescentem, alter decrescentem. Vel si quis faceret arma vel insignia in colore viridi claro, alter verò in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedētem, alter Aquilam strictis alis sedentem: vel si Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam. vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeā cum frondibus. Vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus. vel si quis faceret arma vel insignia consimilia, tamen aliqua lista esset in scuto, vel per trāsuersum, quę non esset in alio, & sic de similibus. Quia data vna dissimilitudine etiā patua iudicabuntur diuersa: quia sufficit ꝙ arma vel insignia mea differāt à tuis tali signo vel demōstratiōe, ꝙ detur diuersitas. Nam si vnus faceret equū album qui ęqualiter se moueret in altum cū pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altū cū pede sinistro: vel si equꝰ vnius esset cū fręno, alter sine fręno: vel alter equus haberet balsana, alter nō: tunc non erūt æqualia arma vel insignia. Vel si arma vel insignia consisterent ex listis albis & rubeis, & in vno pręcederet lista rubea quę esset de cāpo, & in alia pręcederet lista alba que esset similiter de cāpo, & essent eo casu quo ambo haberēt vetustatem temporis, nec appareret quis primo habuerit: tūc si vnus diceret pugnemus quis primo debeat deferre & vti talibus insignijs, nō debet audiri: quia nemo tenetur se submittere viribus fortunę in rebus certis. l. ij. ff. de cōditio. & demōstratio. Quia vt dicit Paris de Puteo, quęstio facti non est sorte dirimenda.

Fuit aliàs similis quęstio in hac ciuitate Heduēsi inter nobilem virum Guillielmū de Cluny, & honorabilē virū Antonium Charuot huius ciuitatis receptorē, qui cōtendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat ꝙ nō licebat alteri deferre duas claues aureas in cāpo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur ꝙ poterat illas in scuto quartelato portare cū armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia & cognatione de Cluny &c. Pluraꝗ alia hincinde allegabant: tandē venerabilis & sciētificus vir magister Ioannes Charuot, qui tūc erat cōsiliarius parlamēti Diuionensis, canonicus Heduensis, & præpositus nostrę dñę Heduē. subtilis & cautus dicit claues quę erāt in armis suis & sui fratris nō esse similes clauibus existētibus in armis illorū de Cluny: quoniā suę erāt perforatę, alię verò nō: ex quo erat differētia & dissimilitudo inter easdē. Tandē quia prædictus Guillielmus de Cluny fregerat vitrinas existētes in ecclesia sancti Pancratij, vbi erāt depicta arma dicti Charuot, fuit condēnatus ad illas reficiendū, & suis expēsis fuerunt refectę ꝓut prius erāt cū armis, in quibus sunt adhuc dęclaues, sed si sint perforatę aut non, ignoro.

Nonus casus vltra casus positos per Paridē, est qn̄ essent duo eiusdē cognominis, cui cognomini ambo arma adaptari possent: ex quo idētitas cognominis inducit pręsumptionē agnatiōis. l. cum precum. C. de liberali causa. Ideo videtur ꝙ ipsi possint eadem arma deferre, vt. s̄. tactum est in xlj. conclusione.

QVadragesimanoua cōclusio. Sicut arma & insignia recipiūt in se differētiā seu diminutionem, etiā licet proueniāt ex eadem domo & familia, puta per bordaturā, lineaturā, bendā, barram, lābētia. aut aliàs huiusmodi, vt dictum est supra in xx. cōclusione: & latius inferius dicetur in lxxvj. cōclusione. Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus & familię, aut aliàs, recipiunt excellentiā & augmentū decoris & honoris ex officio, aut dignitate deferētis talia arma, & sic ex personis ea gestātibus, vt supra dixi in xxxvj. cōclusione. ver. & dixi ꝙ multis modis cōtingit. Ita ꝙ plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiquitate, vel omnibus alijs modis quibus quis fit honoratior, & pręcellit aliū, sic & arma ex eisdē excellētiam recipiūt & augmētū honoris: vt si sint plures habētes similia & cōformia arma, tamē vni aliquid addi pōt in augmentū ex dignitate personę, seu officio, quod alteri nō liceret: puta si vnus sit simplex nobilis, qui in Frācia dicitur scutifer,

à scuto ferēdo: qui certa arma seu scutū armorum simpliciter deferat. Alter verò qui cōformia arma ex originevel aliàs gerat, si efficiatur maior dignitate vel officio, vt inter plures fratres vnus sit imperator, pōt tymbrare arma sua triplici corona. Si verò rex armis suis licitè superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrū extraordinarium & voluntariū. Sola tamē corona super regalia insignia & arma posita nullā denotat & demōstrat aliarū regalium domorum, & à sanguine regio descēdentium differentiā vel diuersitatē: sed potius denotat & demōstrat illarum principiū & caput, & easdem eiusdē capitis fore & esse mēbra, vt in l. cum in diuersis. ibi, mihi autē videtur illum religiosum esse, vbi quod principale cōditū est, id est, eius caput &c. ff. de religiosis & sumptibus funerum. ita tenet. G. de Mōtserrat in trac. de successione regum. in ij. dubio. nume. xviij. Aut si sit dux, comes, vel marchio, tymbrum ex pyleo dignitatis suæ: vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pyleo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopus ex mitra & baculo pastorali, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pyleo nigro duplicato viridi colore, & oēs milites etiā si sint principes, vtuntur supra arma galea exornata cum quadam nota seu diuisa, quæ fit aut per signū alicuius animalis, aut aliàs extraordinariè & voluntariè, vt eis expedit: sic ꝙ ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus: & istud est auctariū quoddā, quod & inuentū est, prout fortè corolarium olim apud Romanos. Solent tamē etiā aliqui propter ipsorum multiplicationē & augmentationē de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentiā aliquam in suis armis apponere, non ad hoc vt cōpelli valeant, vel ad hoc vt propter talem differentiam in armis appositā aliquid iuris alicui de agnatiōe vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt nomini prænomē additur, vt in l. vnica. C. de mutatione noīs. vt plenè per. G. de Montserrat titu. de successione regum. in ij. dubio. nume. xix. Ad minus ad hoc vt quis possit addere tymbrū ad arma sua, requiritur ꝙ habeat aliquā dignitatem, vltra nobilitatem, aut ꝙ saltem sit miles, hoc est eques auratus: &, vt cōmuniter videmus, in duellis & torneamētis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma, nisi sit saltem eques militaris, vulgò Cheualier: & ita se habet vsus ꝙ soli scutiferi nō solent tymbrare arma sua: & vt cōiter videmus tymbrum tale sumitur ex voluntate capientis: sed magis communiter sumitur ex aliqua parte quæ continetur in armis: puta imperator tymbrat galeam suā ex Aquila, Rex Frāciæ ex lilio: plures tamē diuersa animalia circūposuere. Nam recitat Gaguinus in sua chronica super Frācorum gestis, in vita regis Caroli sexti, ꝙ accidit quodā die, vt Siluanectum Carolus venādi causa se cōtulerat, canum latratibꝰ excitatus in fugā ceruus, æneam torquem collo gerere visus est, quem venabulis aut ferro appeti rex prohibens, in casses & rhetia cōpellit, erat in torque latinis literis inscriptū: Hoc me Cæsar donauit. Ex eo tēpore Carolus ceruū alatum aureā coronam collo gestātem pro insigni habuit, & regijs insignibus (quæ lilijs aureis tribus constāt, vt sæpe dictum est) hinc atq; hinc cerui duo apponi consueuerunt: hæc ille. Saltem Carolus vij. Ludouicus xj. & Carolus viij. reges Frācorum scutū regium duobus ceruis lateraliter illud tenētibus circundatum, & etiā vela regia eodem modo ornata gestarunt, & meritò, cum ceruus Gallis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem noīe Adelasiā. nu. ccccccccxciiij. cum duobus sequētibus. extra de testamētis. Ludouicus verò xij. Frācorum rex, scutum regium histricibus ab vtroq; latere ornabat, vel scuto histricē supponebat. Nam histrix animal est habens piunas aculeatas, & porcus pungens seu spinosus appellatur, vnde Calphurnius.

Venit & hirsuta spinosior histrice barba.

Franciscus verò rex nunc imperans ex salamādris duabus, & cōmuniter habentes in suis armis lilia tymbrāt ex lilijs quadratis, vt olim fiebat in armis ducū Burgundiæ.

Aut verò ornātur aliquo alio insigni, & tunc aut ordinario, puta in rege Frāciæ & alijs militibus ordinis sancti Michaelis, qui vulgò apud nos dicūtur Les cheualiers de lordre, qui gestāt torquē aureū circundātem eorū arma, in quo sunt coclearia, Coquilles Galicè, affixa: & in infima parte imago seu repręsentatio sancti Michaelis aurea est appēsa (quēquidem ordinem militarem in honorem Michaelis archāgeli protectoris regni sui rex Ludouicus xj. instituit & perpetuò fundauit.)

Milites verò ordinis velleris aurei à Philippo ij. duce Burgundiæ instituti, gestāt torquē aureum, in quo vellus aureum, hoc est aries lanam aureā ferēs, pendet: & dicitur apud nos la Thoison dor, vt publicè videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Anglia verò milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt quā dicunt, la Iarretiere, & sic de alijs. Et talia insignia nō possunt deferri nisi ab illis qui descripti, recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus plꝰ decorātur arma talium, maiorēq; laudem & excellētiam merētur. Et sic licet duo habeāt paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præeminentia cōceditur, & sua arma modo prædicto exornata sunt, præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut verò extraordinario insigni seu ornatu arma illustrantur, vt cōmuniter fit in alijs nō habentibus talem ordinem, ex quo possuut ferre ornatum extraordinariū, qui tātum sunt cōstituti in magna dignitate, etiā vsq; ad clarissimatum, & tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad voluntatem cuiusq;, vt iam prædixi, ex quibusdā varijs & diuersis signis quæ magis cōformātur, aut eorum armis seu dignitatibus & officijs. Nempe aliqui sibi assumunt arborē circundātem arma, alij laqueum amoris, alij angelos, quidam homines siluestres, aut puerulos nudos, aut alia signa, & hæc solum competere vidētur magnis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis: ita ꝙ si simplex scutifer deferat arma cum tymbro, videtur ꝙ à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicē nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requestā per superiorem prohiberi pōt, ne portet tymbrata, seu vt ferat tymbrum.

Sed si superior non habens iurisditionē in talem scutiferum deleret arma scutiferi sua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum? vide suprà in conclusione. xxix.

Aduerte tñ ꝙ per hæc augmenta nō est dicendum, ꝙ sint arma alterius speciei, nec ꝙ differāt specie. Ita ꝙ si simplex scutifer tāto tēpore quo fuerit scutifer portauerit sua arma sine tymbro: si postea ratione & ex causa dignitatis aut officij superuenientis tymbrauerit, nō propter hoc dicentur noua arma, ita ꝙ in se differāt aliqua specie, ex quo nō est augmētum in parte substātiali, sed est tantū additio & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie, vt est gl. notabilis in verbo, anno. in l. fi. §. quoties. ff. de publica-

ff.de publicanis.notat Bar.in l.ius ciuile.ff.de iusti.& iur.
& Ang.in l.& an eadem.§.j.alias in prin.ff.de except.rei
iudi.vbi dicit ꝙ differentia penes solā qualitatē nō facit rē
esse aliā,& dixi in præcedenti cōclu. versi.septimus casus.
Dūmodo vera rei essentia nō sit immutata,notat Bart.in
l.j.col.iiij.versi.iij.ff.de actio.& oblig.facit quod habetur
in c.cum Marthe.§.quæsiuisti.de celebratione mis.extra.
vbi dicitur ꝙ accidentia possunt miraculosè & nō aliter,
mutare subiectū. Ad prædicta facit bonus textus in l.pa-
cta cōuenta.in principio.ff.de cōtrahen.empt. vbi dicitur
ꝙ augmentum,vel diminutio circa accidētalia cōtractuū
nō reponunt cōtractum in diuerso esse,nec per ea intelli-
gitur ab eo in substātialibus recessum:de quo etiā per Bar.
& alios in l.in conuentionalibus.ff.de verbo.oligati.dum
tangunt an si per cōtrahentes addatur stipulationi prætо-
riæ,vel stipulatio pretoria alteretur,desinat esse prætoria,
vel conuētionalis.Et ex hoc infert Ang.in.d.l.& an eadē.
§.j.ad quæstionem quæ fuit de facto.Nam productū fue-
rat quoddā testamentum animo insinuādi quod habebat
adiectionem certarum qualitatū: aduersarius autem recur
sum habuit ad protocollum,& fecit testamentū punctua-
liter extrahi prout scriptum erat in protocollo, & quia
scriptura reperiebatur diuersa ratione dictarū qualitatum,
dicebatur insinuatio nulla:quia nō fuerat requisita,prout
scriptura emanauerat.Contrarium dicit Angelus,ꝙ va-
luerit insinuatio,quia illa variatio circa illas solas qualita-
tes non facit aliud esse,vel censeri testamentum,per illū te
xtum quē in simili allegat Speculator in titu.de iuramēto
calumniæ.§.sequitur.vers.quid si moueo.facit quod dicit
Bar.in l.si fundus.§.si res.per illum tex.ff.de pign.Quòd
additio qualitatis non extinguit hypothecam,facit quod
dicit Bal.in l.fundi.ff.quibus modis vsusfru.amittatur.ꝙ
mutata forma in accessorijs nō perit substantia per illum
textum.facit textus in l.iiij.§.modum.ff.de serui.titulo ge
nerali.vbi modus adiectus seruituti nō facit desinire serui
tutē:quod est intelligendum in qualitatibus accidētalibus
non substātialibꝰ,vt sunt prædictæ in armis,scilicet tym-
brum,littra,& zona,licet secus sit de qualitatibus substā-
tialibus,quæ sunt in ipsis armis,vt videmus in armis ali-
quorum principū Franciæ ex prosapia regali qui habent
tria lilia sicut rex: tamen quia habent qualitates substātia-
les additas eorum armis vltra arma regis,vt in duce Bor-
boniorum,qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in
medio scuti tendentem à parte dextra ad sinistrā.In duce
Aurelianensi qui habet tria lambentia cum tribus lilijs:&
sic de singulis.Et talia sunt arma distincta & diuersa spe-
cie ab armis regis Frāciæ,licet omnia habeāt tria lilia au-
rea in scuto azureo:quoniā talia superuenientia reponunt
prædicta arma in diuersa specie:& etiā idem dicendum est
de alijs diminutionibus aut augmentis quæ fiunt in qui-
busdā armis ad cognoscendum quis sit primogenitus, &
sic quisportet arma plana,qm̄ alij postea geniti ea gestare
debēt cū aliquali distinctione,vt suprà pluriesdictum est.

Intellige etiā dūmodo ex adiectione qualitatis nō mu-
tetur forma primi actus,quoniam hoc casu adiectio non
mutat id cui adijcitur:secꝰ verò si fiat mutatio formæ,tūc
reponit rem in diuersa specie,v per Inn.in c.j,de cōsecra.
ecclesiæ vel altaris.dum dicit ꝙ si augeatur altare non de-
finit esse altare,nec perit cōsecratio.Et est ratio huiꝰ dicti:
quia vbi mutatur forma,noua forma dat nouū esse.l.Iulia
nus.§.si quis.ff.ad exhibendū.sed vbi nō mutatur,sed ali-
quid exterius additur : licet illa adiectio faciat differre in
plus aut minus,ita ꝙ vna sit maior aut minor propter ad-
iectionem,nō tamē dicitur alia à prima:vt videmus de il-
lo qui promisit dare scachū matum cū pedona, quòd pōt
dare cum pedona facta domina,vt tenet Bar.in l.senatorē.
ff.senatoribus.& in l.seruis legatis.§.j.ff.de leg.iij.

Sequeretur ergo ex prędictis ꝙ si hæc adiectio nō mu-
tet substātiā specie,sed sit eadē,quòd idem erit dicendū de
vna sicut de alia:& sic ꝙ sicut illud quod est principale,
scilicet arma simplicia,competent omnibus de familia in
qua sunt,etiā si sint tātum scutiferi,quòd etiā adiectio oibꝰ
cōpetat,cum sequatur naturā sui præexistētis seu eius cui
accedit.l.etiā.vbi Bar.Bal.& doctores.C de iure dotium.
l.quod in rerum . §.si quid potest.ff.de legatis.j.vbi idem
iuris est in augmēto dotis & rei legatę,quod & in ipsa do
te,faciunt plura quæ ponit Albertus Brunus in tractatu
de augmento.in v.conclusione principali. quod ibi am-
pliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu,vbi ista augmēta nō acce
dunt armis,tanꝗ̃ illa contingentia,sed tanꝗ̃ re & cōsensu
separata,& nō ipsi rei simpliciter de per se accedunt,sed in
fauorē tātū personæ,qua extincta extinguitur & adiectio.
Sicut in simili dicitur de castro cōcesso in quo non venit
iurisditio personæ cohęrēs,sed illa tantum quæ castro co-
hæret,vt dicit Bar.in l.si aliena.§.j.ff.de vsuca.& patet in
l.si titio.§.fi.ff.de vsufr.& in l.interdū.ff.de vsufr.accresc.
& in l.iij.§.j.ff.queādmodū vsusf.amittatur.vbi pars vsus
fructus vacās accrescit etiā illi vsufructuario qui portionē
suam iudicialiter vel aliter amisit, & non proprietati,eo
quia vsusfructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo quòd si baro, comes, dux, aut
rex,qui dignitatis ratiōe,vt dictum est,tymbrare possunt
& littrare,decedat relictis pluribus filijs,si primogenitus
habeat solus illā dignitatē,quæ ratione eius personæ tri-
buat illam adiectionem,puta quia baro solus,comes solꝰ
&c.poterit solus illā adiectionem deferre,& nō alij (licet
etiam habeant principale,scilicet arma domus & fami-
liæ) possunt illa adiectione vti. Cum tantū (vt prædictū
est) videatur esse data ratione dignitatis personæ.Et ita vi
detur tenere idem Albertus in dicta v.conclusione prin-
cipali.in iiij.limitatione illius. Et hoc, quia illa dignitas
non extinguitur cum persona,sed si esset dignitas quę ex-
tingueretur cū persona,vt in milite, capitaneo, siue prin-
cipali,siue præposito laborum,de quo proximè dicā,tūc
extincta persona,licet principale,scilicet arma trāseant ad
successores & filios,non tamē illa augmēta,sed extinguū-
tur cum persona,& in hoc non sequuntur naturam præ-
existentis:quod est verum in his quæ fiunt aut fieri debēt
in vita,sed in his quæ fiunt in sepulturis illorum etiā filij
aut parentes pro pompis funeralibus eorū possunt gesta
re arma tymbrata & littrata,& eis zonā facere lugubrē in
loco sepulturæ,quæ cōsueuit fieri existētibus in dignitate.

Sed videre restat,an oibus habētibus tantū iurisditio-
nē omnimodā,altam.s.mediam & infimam,nō tamen ho
noratis seu cōstitutis in dignitate aut officio:in armis suis
tymbra aut littra,seu in eorū pompis funeralibus zonæ
funebres fieri possint in loco sepulturæ,ad ponendū arma
eorum vbi habent omnimodam iurisditionem.In hac pa
tria ducatus Burgundiæ antea pauci vsi sunt hac zona seu
littra in pōpis funeralibꝰ.Sed à certo tēpore citra domini
terrarum habentes omnimodam iurisditionem vti volūt
dicta zona circundādo ecclesiam aut capellā,in qua inhu-
mantur intus & foris zona nigro depicta,& super ea fiūt

& pinguntur eorum arma tymbrata & ornata: quod an fieri possit, aut ex eo solũ ꝙ iurisditionem habeant omnimodã, aut quòd requiratur quòd sint & fuerint in aliqua dignitate constituti, saltem militares equestres.

Nam cum de his nihil scriptum reperiatur in volumine nostrarum cõsuetudinum, ideo ad ius cõmune recurrẽdum est. Sed cum de iure pauca reperiãtur, ideo videretur dicendum ꝙ sit recurrendum ad cõsuetudines vicinarum ꝓuinciarũ, vt notatur per gl. magnã in. c. cõsuetudo. j. dis. quæ ad hoc allegat textũ in. c. super eo. extra de censibus.

Cũ ergo sit consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouincijs Frãciæ (cui Burgundia subijcitur, cũ sit de feudo & paritate Franciæ) quòd etiã vasalli castellanorũ simplices dummodo habeãt iurisditionẽ supremã, sine aliqua dignitate, aut habeãt aliquod ius in ecclesia seu ex cõsuetudine vel ex antiqua fundatione, etiã inuitis castellanis possunt littram & tymbrum facere in eorum armis, vt habetur in cõsuetudinibus patrię Turonẽsis. ti. de iuribus castellanię. §. iij. Ideo videtur dicẽdum, ꝙ hæ pręeminẽtię seu prærogatiuę & facultates debentur nõ solum ratione dignitatis aut officij, verùm etiam ratione & ex causa altæ iustitię, cum iurisditio tribuat dignitatem. dictum est singulare Bal. in c. vnico. §. cęteri. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. & dixi infra in xj. parte, in septima consideratione.

Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates & præeminentiæ competere habẽtibus tãtummodo iurisditionem, & vasallis castellanorum: multò fortius competere poterunt vasallis principum habẽtibus iurisditionem altam: & si in illis locis, multò fortius in Burgundia, vbi dñi habentes altam iurisditionem habent etiã in multis iura regalia, quoniã percipiunt cõfiscatiões dãnatorum, vt in ti. des cõfiscations. articu. j. in libro cõsuetudinario ducatus Burgundiæ. Habẽt & ius bãnizandi, faciẽdi proclamata, tenẽdi forestas & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdẽ sunt cõcessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates & pręeminentias quæ nõ reperiuntur esse expressè reseruatę principi, & cũ solum fiant ex cõsuetudine, aut ex quadã laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatũ, & aliorum dominorum: ideo dicendum est q: nõ tantum sunt permissę, imo etiam vtiles & honestæ, & q̃ plurimũ laudandę, vt dixi inferius in ij. parte, in cõsideratione, vbi fit mentio de honoribus exhibẽdis in sepulturis & funeralibus mortuorũ. Et cum talia nõ reperiantur dominis habentibus altã iurisditionem prohibita, quare non videãtur illis permissa, cum quod non est prohibitũ permissum esse censetur. l. necnon. §. sed quod eis, ff. ex quibus causis maiores. in l. sciẽtiam. §. qui cũ. in gl. permittunt. ff. ad legẽ Aquil. notatur in l. certa forma. in gl. fi. C. de iure fisci. lib. x. & cui licet plus, licet & minus. c. cui licet. de regu. iur. in vj. & l. nõ debet, cui plus licet. ff. eodem. facit. l. j. §. j. ibi: & hi quibus nõ interdicitur testimoniũ, nec vlla lege à dicẽdo testimonio excusantur. ff. de testibus. & quod nõ mutatur, stat. tex. in l. sancimus. §. j. C. de testamẽtis. & l. pręcipimus. in fine. C. de appellationibus,

Maximè etiã cũ tales zonæ non sint de reseruatis principi, imo ex cõmuni vsu, qui in his multum attenditur, vt dixi, in multis locis principes & magnates in dignitate cõstituti nõ solent has zonas facere, verũ loco illarum cingũtur & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pãnis, aut laneis, aut sericis nigris intus & foris. Inferiores tamen à principibus qui non possunt cõmodè cingere ecclesias ex dictis pãnis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra vbi sepeliuntur dũmõ ibi habeãt iurisditionẽ oĩmodã, aut sint patroni & fundatores in illis. De ratiõe iurisditionis dixi, de iure verò patronatus patet, eo quia habet ius honorificũ & debetur ei honor: & si in vita (vt clarè probat Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus. in verbo, honorificum.) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra in ij. parte, in v. consideratione.

Et cum alias fuissem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisditionem in cãcello cuiusdam ecclesię parochialis, eo quia circũcirca dictum cãcellum & in ambitu illius iurisditionẽ habebat: ideo ex cõsequenti ecclesia quæ est in finibus suę iurisditionis existentis ex illa parte cãcellũ erat etiam in sua iurisditione, argumẽto notatorũ in c. si diligenti. & ibi Hosti. Panor. & Henricus Bohic, extra de foro cõpetenti. Quiquidẽ nobilis etiam erat in dignitate cõstitutus: quoniã erat Prępositus laborum vnius societatis cẽtum militum armatorũ, quẽ in vulgari dicunt Porteur denseigne dune bande. qui sunt in dignitate seu ordine clarissimatus, vt est textus in l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de præpositis laborum. dixi eo casu ꝙ vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præeminentia & prærogatiua faciendi zonã in dicta ecclesia: cum notorium sit etiam ex generali cõsuetudine Francię, ꝙ capitanei belli (qui etiã tantum in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus & facultatibus: imo maiori, cum ante se deferre faciãt & galeã & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idẽ ergo erit dicẽdum de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem ꝙ tales præpositi laborum etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officium seu dignitas, quæ non cõceditur ab ipso capitaneo, sed à principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiã si nõ esset eques aurat⁹, nõ dubito. Militibus autẽ equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ensis, calcaria, manicæ, les ganteletz, & cætera huiusmodi. dicam. j. in dicta secunda parte, cũ tales habeãt dignitatem, vt habetur in l. j. & ibi notatur. C. de equestri dignitate. libro. xij.

Et aduerte ꝙ littra & zona idem sunt, sed zona non cingitur nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: & hãc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maximè vtuntur.

QVinquagesima conclusio. Insignia seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis capitaneum vel magistrũ debẽt remanere penes illũ. Bar. in d. tractatu de armis, allegat pro hoc textum in simili in l. peculiũ. §. j. ff. de legatis ij. sed melius facit tex. in ratione sui in c. dilecta. de excessibus prælatorum. extra. vbi apud illũ qui est caput, sigillũ remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum, argumento l. fi. ff. de fide instrumẽtorum. facit. l. si quæ sunt cautiones. ff. familiæ erciscundæ.

Et si sint plures magistri, seu capitanei, aut dñi alicuius societatis, insignia illus trãseunt & deueniũt in illũ qui est magister maioris quãtitatis sociorũ. l. actione. §. Labeo. in fi. ff. pro socio. & d. l. si quæ sunt cautiões. in prin. ff. famil. erciscundæ. & minor pars maiori cedit, argumẽto. l. in rẽ. §. itẽ quęcunq;. ff. de rei ven. l. queritur. ff. de statu homi. & dicis

dicit tex.in c.quę cõtra.in fi.viij.di.ꝙ in potestatibus societatis humanę, maior ptãs minori ab obediẽdũ pręponitur,& maior numer⁹ trãscẽdit minorẽ.notat gl.inverbo, sñiam.in aut.vt iudices nõ expectẽt &c.§.j.collatione ix.

Si verò sit societas vbi oẽs sunt æquales, nec vnus sit maior altero, tunc sorte dirimendũ est apud quẽ insignia illius societatis remanebũt, dicta l.si quæ sunt cautiões.§.j.vnde queri posset, an sors sit permissa: sed de hac materia me remitto ad Bald.& do.meũ Iasonẽ in l.fi.C.cõmunia de legatis.cum non sit præsentis speculationis.

Si autẽ in totum sit finita societas alicuius negotiationis, si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eũ signũ illius societatis. Primò, quia aliorũ nõ interest, etiã ꝙuis sit dissoluta societas, tamẽ negotiatio remanet penes illũ. Ergo iniquũ esset quòd signũ quod erat accessorium negotiationi, dissoluatur & separetur ab eo: argumẽto l.possessionum.C. cõia vtriusqꝫ iud. & vide Bald.in l.j.versi.item quero.C.pro socio.

QVinquagesimaprima cõclusio. Vbi sunt aliqua signa vnius artificij in quibus principaliter operatur & attẽditur qualitas loci ex beneficio seu priuilegio, apud illũ remanebunt insignia seu signa apud quẽ remanet locus siue ex beneficio, seu ex priuilegio, siue iure proprietatis, siue iure cõditionis, siue in mala fide ibi remaneret toto tẽpore vitę quo ibi remanebit: ita ꝙ ibi illo signo vti prohiberi non põt, quod videtur eidẽ cõpetere, sicut in cæteris iuribus realibus quæ adhærẽt rei, argumẽto l.oĩa constituti.§.fi.ff.de serui.rusti.prædiorum.l.ij.§.fi.&.l.seq.ff.si seruitus vẽdicetur.l.vsusfructus.& l.seq.ff.queadmodũ seruitus amittatur. Ponit exemplum Bart.in quodã castro, cuius nomẽ est Fabrianũ, vbi artificiũ faciẽdi chartas viget principaliter, ibiqꝫ sunt ędificia multa deputata ad hoc, & ex quibusdã ædificijs meliores chartę veniũt: quia, vt dicit Plinius, spectãtur in chartis tenuitas, dẽsitas, cãdor, leuor hoc est leuitas, cõplanatio, seu tersitudo.

QVinquagesimasecunda cõclusio. Si ratione alicuius officij debeãtur aliqua signa seu insignia alicui, si eidem cõducatur officiũ tanto tẽpore quo durabit cõductio officij, tãto tempore durabunt et remanebũt apud illum insignia illius officij: argumẽto.l. sed addes.§.illud.ff.locati. Exemplum do in officio maioris Sinemuri in Auxeto. Nã apud eos cõducitur, & cũ sint ibi insignia illius officij, quæ seruiunt cõmunitati, seu vniuersitati illius loci, tanto tempore quo conducitur maioritas, tanto tempore remanẽt apud eum illa insignia quæ cõpetunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa quibus signantur & marcantur mensuræ tam vinorum, ꝙ bladorum, & alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia ratiõe officij quędam insignia: pone sigilla, vestem, cappã, seu mãtellũ, aut caputium, massam quæ deseruiũt officio, quia durãte officio remanebunt apud tales officiarios, & finito illo transeunt ad successores officiarios, siue habeãt ex concessione principis, siue ex electione siue ex conductione, siue aliàs quouismodo.

QVinquagesimatertia cõclusio. Quædam verò sunt insignia artificij in quo principaliter bonitas artificij operatur, & isto casu si stant plures in vna statione illius artificij, omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, vt in authẽtico.de tabellionibus.§.nos autem.& ibi notatur in gl.inverbo, ipsis per se, collatio.quarta.Bar.in dicto tractatu exẽplificat in signis quæ apponũtur in spatis, gladijs, & alijs operibus metallorũ. In argẽto tñ & auro duo signa, seu marce cõiter apponuntur, saltẽ apponi deberẽt: vnũ quod esse debet cõe omniũ ad denotãdum & demonstrãdum oĩbus, quòd opus est argẽtum, vel aureũ. Alterũ verò signũ illi⁹ operatoris seu artificis, ad designãdũ quòd opus est factũ à tali artifice, inter quos vtplurimũ lata est differẽtia, vt dicit textus in l.inter artifices lõga differẽtia est, & ingenij, & naturæ, et doctrinę, & institutiõs.ff.de solutionibus. Facit, quia sępe opera vnius plus valet, ꝙ alterius, vt in.§.nam & ita.insti.de societate.

QVinquagesimaquarta conclusio. Si sint plures in vna statiõe vtẽtes vno signo, si separẽtur, remanebit signũ penes magistrũ illius statiõis, vel illũ qui principalis & maior erat inter eos, argumẽto l.fi.ff.de fide instrumentorũ. quod intellige verũ qñ est disparitas inter eos, ita ꝙ vnus est maior alijs. Secus si sint æquales, quia tunc sorte dirimẽdum esset, apud quem remanere debeat. d.l.si quæ sunt cautiones.ff.familiæ erciscundæ.

Hæc autem maioritas consideratur ex multis, vt quia pater cũ filijs, vel quia frater antiquior cũ iunioribus, vel quia vnus erat prĩo solus qui vocauit alios secũ in illa societate, vel alijs pluribus modis quibus põt arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures, de quibus in.d.l.fi.

QVinquagesimaquinta conclusio. Arma depicta in muro probãt murũ esse illius, saltẽ ꝓ illa parte vbi sunt sua arma depicta.l.qui liberalitate.& ibi Bar.in fi.ff.de ope.publicis. Et ibi dicit Bar.nota cõtra illos qui abradunt arma alicuius.& ita dicit Boerius in consilio suo incipiente, duo habent parietem communem.posito post commentaria cõsuetudinum septene Bituriceñ.

Et videtur arma aliquo mõ ꝓbare iurisditionẽ et dñiũ, qm̃ etiã vt videm⁹, mẽsurę locorũ debẽt signari armis dñorũ.l.ij.C.de frumẽto Alexãdrino.li.xj. Licet olim signabãtur noĩbus dñorũ, hodie verò armis. Cũ arma sint addimenta ad recognitionẽ agnationũ, dominorũ, & nobiliũ, vt añ dixi in xx.cõclusiõe.circa fi. Et vt cõiter obseruatur in rebus in quib⁹ quis habet autoritatẽ facit nomẽ suũ scribi et apponi, vt dicit Iaco.Rebuffi in d.l.ij.vt in monumẽtis, in eccl'ijs, capellis, ædificijs, & palatijs, loco quorũ nominũ hodie apponũtur per nobiles arma, vt dicitur hic, & etiã per Guid.Papę q.sua xlix.& Bal.in tit.qualiter feudũ alienari possit.circa finẽ principij. ex quibus cõstat, ꝙ probari possit in hoc & dominiũ, et iurisditio per appositionẽ armorũ in locis publicis. Sed vsus se habet vbi plebei & ignobiles apponũt nomẽ, nobiles & dñi apponũt arma sua. Sed an tales inscriptiones probẽt, videatur amplè per gl.inverbo, patris.& ibi doc.extra de iureiur. Felin.in c.cũ cãm.col.iij.ad finẽ.de proba. Ang.& Iason in §.pœnales.col.iij.insti.de actio.Bar.in l.monumẽtorũ.C.de religiosis.vbi tenet ꝙ sic, quãdo cõtinet quid possibile. facit gl.singularis in verbo, scribebat.in c.pulsatus.iij.q.vij.& in c.sanè.ij.in gl.dicticius.xxiiij.q.ij.& de imagine impressa in nummo, vide hic ante in xxxv.conclusione.

QVinquagesimasexta cõclusio. Perstringẽdo paucis materiã armorũ circa maioritatẽ, dignitatẽ, seu excellẽtiã ipõrũ est, ꝙ ĩ vnoquoqꝫ principatu et potẽtatu seu regno sunt arma principis certa et determĩata, q̃ sunt illi data et attributa ĩ signũ pręeminẽtię, dignitatis, et autoritatis, et quę nemo ali⁹ illo mõ quo portat ille princeps gestare põt nec debet: vt in regno Frãciæ sunt tria lilia aurea in cãpo azureo, q̃ sunt arma regis Frãcię cœlit⁹ de

miſſa, vt dixi ſupra in xv. concluſione. & dicam infra.

Et habẽtes arma ſua quę magis illis approximãtur, & aliquid habent ex illis liliis, dicuntur eſſe digniores, & habere arma digniora. Iſtud probatur argumẽto textus in c. perlectis. xxv. diſ. & per gl. in verbo, altiori. in §. aliã verò. institu. de bonorum poſſeſſionibus. per quã gl. probatur ꝙ maior eſt & altior aliis qui proximior eſt domino, & magis ſtat prope dominum. facit tex in l. j. ibi: pœna enim ſacrilegii ſimilis erit, ſi his honorificẽtia non deferatur, qui contingere noſtrã purpuram digni ſunt æſtimati. Et ibi nota. in gl. fi. ꝙ quẽ princeps honorat, ab omnibus eſt honorãdus, quæ pro hoc allegat multos textus. C. de domeſticis. lib xii. Itẽ ad prædicta facit tex. in l. vnica. C. de prępoſitis laborum. C. eo. lib. vbi dicit: Nã & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat.

Cum ergo arma alicuius magis approximãtur ſeu aſſimilãtur armis principis, dicitur ille eſſe maior in armis, et digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in cãpo azureo: ſed ad denotandum ꝙ eſt principe ſeu rege noſtro minor & inferior, habet cũ illis bẽdã rubeam tendẽtem à dextra ad ſiniſtram.

Sed vnde hoc ꝙ habet talia arma cum deſcenderit ex rege Francię, ſcilicet. S. Ludouico, à quo deſcendit Robertus eius filiꝰ, comes Claromõtẽ. et ad ipo Roberto Ludouicus de borbonio primus dux Borbonii. A quo quidẽ Ludouico deſcẽderunt Petrus ſecundus dux Borbonii et Ioannes comes, de la Marche, & ab illo Ioanne deſcendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo deſcẽdit Ludouicus comes Vindocinẽſis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua diſtinctione: quia in benda ſunt tres leones argentei, qui ſunt tantummodo poſiti, ad denotãdum ꝙ nõ ſunt primarii, ſeu principales de dicta domo Borbonia: ſed iam ſunt deſcẽdẽtes, & filii ſecundogeniti, quia ſecundogenitus nõ portat arma plana, ſeu integra domus principalis à qua deſcendit, vt dixi ſ̄. in xx. concluſione.

Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ deſcẽdit Philippus tertius eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus eſt Ludouicꝰ comes Eboracẽ. ex quo deſcẽdit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte ſcuti ſuorum armorum lilia cum benda argentea tendente à ſiniſtra ad dextram.

Similiter ex prædicto Philippo deſcendit Carolus comes Alenconiẽ. & ex iſto Carolus, & alii vſq; nunc, ratione quorum quia ſunt de proſapia, & ſanguine regali portabant tria lilia aurea, in campo azureo circũdata ſeu bordata vna bordatura rubea ſeminata ex beſanis argenteis.

Eodem modo ex ipſo Ioãne rege Frãciæ deſcẽderunt duces Aurelianẽ, ex quo portabãt pro armis tria lilia aurea in campo azureo habẽtia deſuper tria lãbentia argentea, troys lambeaulx dargent, in vulgari.

Et quia ex domo Aurelianenſi orti ſunt comites Angoliſmenſes, ideo arma illa portant cum iſta diſtinctione ſeu additione: ſcilicet quia cum lambentibus habent tria creſcentia rubea, hoc eſt, troys creſſans de gueulle aux lambeaux. de quibus meminit amplè Guillelmꝰ de Mõtſerrat in tractatu ſuo de ſucceſſiõe regũ. i ſecũdo dubio. nu. xvi.

Sic dicendum eſt de comite Niuernenſi, qui pro armis etiã vtitur tribus liliis aureis in cãpo azureo, cum bordatura compoſita ex auro & rubeo, & quæ participiat de vtroq;, & tantum de vno q̃tum de altero.

Pariter in comite Dunẽſi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: ſed cum banda compoſita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad ſiniſtram.

Plures ſunt alii principes qui in ſuis armis apponunt lilia tanq̃ exiſtẽtes de ſanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgundiæ deſcẽdentes ex Philippo le hardy, hoc eſt, audacis cognomine, duce Burgũdiæ, filio præfati Ioãnis regis Frãciæ. Item duces Bituricẽ. Andegauẽ. & Nemortii. Item comes Arteſii. Nec alii talia arma portãt nec portare debent, niſi ſint ex proſapia regali, & deſcenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen ꝙ oẽs domus à ſtirpe regia maſculina deſcẽdẽtes ſignatæ & differẽtias, characteres, & accidẽtia cõtinẽtes in armis ſuis, vt ſ̄. viſum eſt, cũ eis differãt, ſunt ſeparatæ: quia cũ in armis ſit quędã differentia ſiue ſignũ, per quam, ſeu quod cognoſcitur & dignoſcitur ab armis vnius ab armis alteriꝰ: ideo denotat ſeparationẽ & diuerſitatẽ, vt in l. quod ſi neq;. in §. materia. ibi, quas emptor ſignaſſet. ff. de periculo & cõmo. rei vẽditę. & illud ſignũ demonſtrat aliquid præter id quod in ſe eſt, ſcilicet domũ in quibꝰ apponit̃, & dicitur quoddã accidẽs, quod per ſe nõ ſtat, vt in l. pacta cõuẽta. ff. de cõtrah. emp. & in l. Valerianus. ff. de pretor. ſtipula. & in d. §. materia. cũ igitur differãt ſunt ſeparata, vt in c. ſuſceptũ. in fi. de reſcri. li. vi. & in l. fi. ff. de calũniato. & plenè de materia per. G. de Mõtſerrat, in tracta. de ſucceſſiõe regũ, in ſecũdo dubio. nu. xvii.

Reperio tñ, ꝙ dñi de Turnone de Delphinatu, licet nõ ſint principes, nec de principibꝰ Frãciæ portãt & habent arma bipertita, & in media parte cãpi à parte dextra habent leonẽ radentẽ que ſunt arma Troiæ: in altera verò parte ſunt lilia ſeminata, quæ ſunt arma Franciæ, vt refert Io. le maire in Illuſtratiõibus Gallię li. iii. c. incipiẽte. touchãt la cite de Troię. Ex quo cõſtat eos eſſe ortos à nobili, & antiqua progenię, ſcilicet à Troianis, vt ibidem dicitur & deſcribitur, etiã præſumendum eſt ꝙ dicta lilia à regibus Franciæ eis conceſſa fuere: quod an fieri poſſit ſupra videre potes in xliiii. concluſione.

Similiter Florentini habẽt ꝓ armis & inſignibus ſuis vnũ liliũ, quę arma (vt legi) habẽt ab anno dñi milleſimo ducẽteſimo lxv. & eiſdẽ tũc donati ſunt à Carolo, tũc comite Andegauẽſi, Prouincię, & Cenomani, fratre diui Ludouici Frãcorũ regis, tũ quia benignè receptꝰ in eorũ ciuitate, tũ quia ſibi fauerẽt, dũ iter faceret vnà cũ exercitu copioſo ad Siciliã, cauſa dicti regni adipiſcẽdi, quod ſibi donauerat Vrbanus quartus papa: quia detinebatur à Naufredo hoſte & perſecutore eccleſiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus magnus Francorum rex à liliorum floribus Frãcorum inſignibus.

QVinquageſima ſeptima cõcluſio. Excellẽtia armorũ etiã denotatur & deſignatur ex cõceſſiõe principis primęua rõne officii, aut dignitatis, de quo ſ̄. in xxvi. cõcluſiõe. vt fuit in Carolo magno qui conſtituit, creauit & ordinauit xii. pares Frãcię, & vnicuiq; dedit & attribuit arma ꝓpria, rõne paritatis, vt in paribus viris eccl̃iaſticis, quibus cõceſſit vt in armis eorũ vterẽtur liliis aureis. Maximè quinq; paribus eccl̃iaſticis habẽtibꝰ cãpũ armorũ eorũdẽ azureũ, cui adaptari pñt lilia aurea: ſed quia cãpus armorũ epi Beluacẽ. vnus ex ſex paribus eccleſiaſticis eſt aureus, in quo nõ poſſunt adaptari lilia aurea, ne ſit metallũ ſupra metallũ, aliàs falſificarentur arma eiuſdem, ideo nõ habet aliqua lilia, prout archiepiſcopus Rhemenſis, & cæteri alii epiſcopi pares Franciæ.

Cæteris

Cæteris verò paribus Franciæ.s.sex laicis dedit & cõcessit ipse Carolus magnus arma etiam distincta & separata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter eos ratione paritatis.

QVinquagesimaoctaua conclusio. Primò enim duci Burgundiæ (cui nomen Sanxon erat) dedit pro armis suis in campo azureo vnã cotissam auri ex tribus petijs, seu partibus separatis & diuisis cum vna bordatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicũtur, à vne cotisse dor a troys pieces borde de gueulle, vt asserunt nõnulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerunt portare duces Burgundiæ, artione ducatus Burgundiæ existentis de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis armis præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse prosapia ducum Burgundiæ, sicut est videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habebãt, cũ aliquali tamẽ distinctiõe.

Nonnulli tamẽ aliàs mihi retulerũt, quòd ista bordatura (vt ita loquar) non debet apponi in armis principalibus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura est quædam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cũ nulla alia reperiantur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur ꝙ talis bordatura seu circũpositio ex colore rubeo non debeat in eisdẽ armis apponi: sed quòd fuit quædã additio in armis alicuius descendentis è domo ducũ Burgundiæ, ad denotãdum differentiã inter principalia arma domus ducis Burgundiæ quæ debent esse plana, & descendentis, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit ego credo, ꝙ arma ducis Burgundiæ, quæ habuit & habebat Sanxon dux Burgũdiæ tempore ipsius Caroli magni Frãciæ regis, erat cotissa sex petiarũ ex auro & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonare veritati.

Et ista arma sunt & cõpetunt duci Burgundiæ, nõ ratione originis, sed ratione paritatis, seu dignitatis, cum sit primus par Frãciæ, & parium decanus. Et ideo videretur, ꝙ descendẽtes ex eis nõ deberẽt vti talibus armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sic esset ꝙ essent donata ratiõe dignitatis paritatis. Sed potius videtur dicẽdum, ꝙ sint arma patriæ seu principatus Burgundiæ, & ꝙ principes Burgũdiæ, etiã ante tẽpora Caroli magni talia arma portabant, & istud credo verius.

Nos verò Hedui habemus nunc & à tẽpore ducũ Burgundiæ in armis nostræ ciuitatis Heduẽsis pro capite scutum seu arma ducatus Burgundię, ad denotandũ nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subijci & obedire. Cum in signum superioritatis sint superposita arma principis, prout suprà dixi in conclusione xxv. quæ incipit, licet vasallus habeat arma &c. Et pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamẽ à maioribus nostris, ꝙ aliàs Hedui vtebãtur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in cãpo aureo: & hoc ante tẽpora Philippi le hardi ducis Burgũdiæ. Licet tamẽ ante aduentum Christi vterentur alijs armis, vt statim dicam.

Nam eo tẽpore quo ciuitas Heduorũ erat principalis ciuitas & caput Celtarũ, & quo Druides regnabãt, & ipi Hedui principatũ ferè toti⁹ Galliæ obtinebãt, in capite armorũ eorundẽ ipsi Hedui habebãt duo capita leonũ aurea, in cãpo azureo, & in inferiori parte habebant in cãpo rubeo tres angues argẽteos in modũ triũ anulorũ, seu circulorũ inter se colligatos & reuolutos, habẽtes & ponẽtes in ore eorum caudas cũ tali rotũditate, ꝙ erant in gyrum, seu in figuram orbis, prout sequitur.

Antiqua Heduorum insignia.

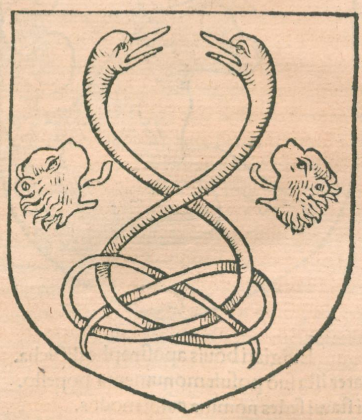

Cleonarum fauciumq́ᵩ, ac serpentum disticha apostrophe

Nos Drius Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta stetit, vincla soluta ruit.

Fuerunt & tũc temporis multi ex Heduorũ cõfœderatis, qui anguibus vtebãtur. Maximè Bibractẽses (qui erãt ex vrbe Bibractæ, quæ erat vrbs Heduorũ & de clientelis eorũ) & habebãt in campo azureo duos angues argẽteos in medio simul colligatos, & viperinis orbib⁹ se implicãtes in modũ laquei amoris, dung lacz damours gallicè, & capita eorum eleuata quasi simul colligata curuantia à capite vsq; ad colligationẽ, & à colligatione media vsq; ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues pendentes, & in fine retortas, & in medio campi à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea Leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.

Insignis huius ad Heduos disticha Apostrophe.

Angustuduneis cognatos anguibus angues,
Cerne bibracteam dum liquet esse fidem.

Druides verò Heduorũ, qui tunc habitabant in quodã loco, hodiernis tẽporibus mõs Druidũ dictus, distãs à nostra ciuitate Heduẽsi per vnũ milliare, vbi adhuc restãs

vestigia loci habitatiōis eorū: de quo latius infra dicam in vltima parte, in xvij. & lix. considerationibus. vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo, habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei. vng rameaul de guyg de chasne, & in parte inferiori vnum cumulum paruorum anguium, seu serpentiū argenteorum, quasi tunc nascentium, qui vulgò dicitur couhée de serpens dargent, vt hac forma, seu pictura demonstratur.

Augustudunensium Druidum insignia.

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.

Querimur in omnes Druidis insignia casus.
Anguinum visco religione subest.

Alexienses etiam tunc babebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium insignia.

Effigiati bouis apostrophe disticha.

Deis pater ista suo posuit monumenta popello.
Cui statui sedes nomina cuicꝫ modos.

Sed non mihi videtur habere apparentiā veritatis prae dicta arma Alexiēsiū. Cum Hercules Lybicus qui Alexiā construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radēte & coronato, vt refert Io. le maire in Illustrationibus Galliæ libro j. c. xj. in fine. post Io. Annium in v. ij. libro commētariorū ad Berosum. Vel potius dicerem ꝙ Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bribractenses in armis eorū vti solebant, cum Hercules dictus sit anguifer, serpentarius, anguitenens, siue ophiuchus.

Insequēdo verò modū Heduorū, & tanꝗ ciuis & alūnus huiusce ciuitatis, bailliuatus, & diœcesis Heduensis, pro armis habeo leonē, & eo in eisdē vtor: sed diuersimodè. Qm̄ leo in armis nostrę ciuitatis est rubeus in cāpo aureo, vt supra proximè dixi: ego verò eū bipartitū habeo: scilicet in parte superiori aureum in campo azureo, & in parte inferiori ꝑ alia media parte, azureū in cāpo aureo, habentē per mediū vnū filetū argentū, & in dicta parte superiori rapientē seu radentē super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et nō mirum si leonem assumpsi in armis, cum tanꝗ Heduus insequor naturā Heduēsiū, qui habent tertiā leonis faciē pro horoscopo suo, quę est martis: sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat ꝙ leonibus delectātur, eosꝗ pingūt in vexillis, tesseris, peristromatibus auleis, & id genus, vt iam dixi in commentarijs nostris super procemio cōsuetudinum ducatus Burgundię, in glos. messire Ferry de Clugny. vbi cœlestes influxus siderū ciuitatis Heduensis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgūdię sunt arma ducatus Normandię, quę sunt in campo rubeo duo leopardi aurei, & est secundus dux in regno par Franciæ, secundūm institutionem regis Caroli magni.

Et maior videtur in Normandia qui habet leopardū pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normandiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelagio, seu quadripartito superiori & inferiori à sinistris Lilijs aureis, cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori & dextra inferiori ratiōe dignitatis & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tātum, cum aliquali discrepātia, vt dictum est supra, aut per Bordaturā, bēdā, aut aliàs, vt infra dicetur. Et quomodo talia arma accrescant filijs regū Franciæ cū dignitatibus, vide Guillelmū de Montserrat in suo tractatu in successione Regum, quęstione secunda. ibi, & descendēdo ad aliā partē hmōi dubij, an arma eidē Frācisco accrescant.

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de precedēti.

Item similiter dicendum est, de tribus comitibus secularibus paribus Frāciæ, videlicet de de comite Flādriæ, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potenciam contra potenciam auream, potence contra potence dor gallicè. cum benda argentea.

Item & de comite Tholosano qui habet in campo rubeo vnam crucem auream, & supra illam aliam crucem rubeam.

Ex pretactis infertur, ꝙ habentes aliquid de dictis armis in patria, post arma principis illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundūm ꝙ approximantur maioribus, maiores reputantur per gloss. notabilem in dicto §. aliam. instit u. de bonorum possessionibus. & magis honorari & priuilegiari debent, vt in dicta l. vnica. C. de prepositis laborum. libro. xij.

Sunt

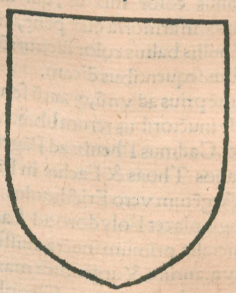
Sunt & fuerunt plures alij principes in Gallia habentes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorũ domus & familiæ, vt sunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, de foy es gallicè, & habebãt pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in pria parte superiori & vltia inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerãtes, seu trãseũtes, & in alijs duab⁹ partib⁹ palos aureos & rubeos.

Et sic nobiles qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prędicti coloris magis approximari, seu attinere videntur domui illius principis q̃ alij, & sic maiores censendi sunt.

Etiã comes Arminiaci scutum quartelatũ argento & rubeo pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior & vltima inferior erant argẽteæ cum duobus leonibus azureis. Alię autem duę partes scuti erant rubeę, cũ duobus leopardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua parte contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores alijs in illo loco esse dicuntur.

Sic etiã in ducatu Mediolanensi vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo tenens in ore puerũ nudũ rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtũtur in armis, de primoribus illius ducatus, & de familia ducum ortũ habere dicuntur, vt sunt vicecomites.

QVinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoq; fiunt, pingũtur, aut figurantur in scutis, nonnunq; in clypeis, interdum in parmis, quãdoq; verò in tesseris, aut alijs. Sed fiunt scuta diuersis modis, aliquando in forma trigonali, triquetra, seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur quòd scuta fieri debeant in forma rotũda ad modum scutellæ, quæ fit rotunda & concaua, vnde videmus, quòd moneta aurea quę est rotunda, in qua imprimuntur arma principis dicitur & vocatur in vulgari nostro scutum, quia est rotũdum: & olim arma (vt videre est) nullibi fiebant nisi prius facta rotunditate in qua intrò pingebantur, & scuta armigerorũ quibus se defendũt fiebant antiquitus, & adhuc vtplurimum fiunt rotunda, ideo in gallico dicuntur rondelles, & sic fiunt orbiculata.

Quandoq; verò fiunt non rotunda, sed ex vtroq; latere recisa, ita quòd nullus angulus videri potest, & summũ infimumq; eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij describunt aliter ancilia scuta, & dicuntur secundum eos quæ oras. i. extremitates habẽt in similitudinem labiorum, seu cubiti in quo est decens flexura, seu curuatura brachij. Fertur regnante Numa Pompilio breue scutum de cœlo lapsum, quod pestilentiæ remedium fuit, qua ciuitas laborabat tunc: de quo Ouidius libro iiij. Fastorum.

Ecce leui scutum versatum leuiter aura
Decidit, à populo, clamor ad astra venit.

Et libro quinto.

Atq; ancile vocant quod ab omni parte recisum est,
Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Consulti deinde aruspices responderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi scutum illud seruaretur. Licet alij dicant vnam ęditam vocem de cœlo de hoc, quo accepto responso & honoris gratia, & quo idem tutius seruaretur, ne ab hostibus surripi, seu internosci posset, Numa Pompilius duodecim alia ad similitudinem cœlestis illius à Mamurio fabricari iussit, quæ fuere in tẽplo Martis reposita. Et cũ duodecim sacerdotes ex patritijs spectatissimos iuuenes Numa ipsi Marti gradiuo delegisset, illisq; dedisset insignia, tunicas pictas, & super tunicas æneũ pectori tegmẽ, iussit ipsa cœlestia arma, quę ancilia nominauit, suspensa collo ab illis per vrbem portari, cum saltu atq; tripudijs carmina decantari: & salij dicti sunt à saltu. vnde Ouidius.

Iam dederat salijs à saltu nomina dicta,
Armaq; & ad certos verba canenda modos.

Hi autem salij omnes iactatores quidam erant, & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino soli Romani potiti sunt, sed & Franci qui habent sua arma cœlitus demissa, quę sunt lilia: & etiam vexillum, seu signum militare, quod auriflammam vocant. de quibus Gaguinus super gestis Francorum libro primo in vita regis Clodouei ita refert. Non præteribo adijcere quod nullo certo autore, sed perseuerante ad hanc meam ętatem fama, vulgatum accepi, fuisse regibus Francis busones tris nobilitatis quidem insigne, sed Clodoueo Christianis sacris hortatu Clotildis Burgundæ eius vxoris Christianæ initiato demissum cœlo esse id, quod nunc reges gestant lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem azureum Franci dicunt. Huius miraculi fons testis ab incolis ostenditur, qui prope diui Bartholomęi monasterium (quod gaudium ballis appellatur) habitant: de quo scuto amplius infra in quinta parte, in xxxj. consideratione. Traditum quoq; est pannum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentem, diuinitus esse exceptum, quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Franci reges vterentur, huicq; vexillo nomen auriflammam hactenus permansisse, diuq; à Dionysianis cœnobitis asseruatum esse. Sed abutentibus signo aduersus Christicolas regibus, illud euanuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse, quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt tamen qui hoc cœleste beneficium Carolo magno collatum fuisse contendunt: sed hactenus de his. ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri poterunt.

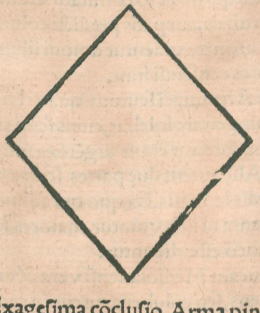

Quandoq; etiam fiunt in forma quadrangulari, seu tetragoni, & fiunt in modũ tesserę. Cũ tessera grecè, latinè, quatuor dicitur: vnde & id dicitur quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunq; etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis armatura fortium: vt habetur Canticorum iiij. Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerint: & credo q fuerunt insignia & arma mille magnatũ, tam parẽtum, quàm amicorum, aut sibi subditorum, quæ posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & sufficeret mihi habere sensum literalem, in quo explicarentur arma seu insignia cuiusq; clypei, & relinquerẽ sensum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certò tamẽ omnes ignorãt, & dicunt quòd nunq; fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuisset facta mentio ad cõparationem alterius. Nec istud est mirum. Nam teste Plinio libro xxxv. c. iij. Ap. Claudius qui cõsul cum Seruilio fuit, suorum clypeos in sacro, vel publico priuatim dicare primus instituit. Posuit enim in Bellone æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res vtiq;, si liberorum turbæ paruulis imaginibus, seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales clypeos nemo non gaudẽs fauensq; aspicit. Post eum M. Aemilius collega in consulatu Q. Luctatij non in basilica modo Aemilia, verùm & domi suæ posuit: id quoq; Martio exemplo. Scutis enim qualibus apud Troiam pugnatum est (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomẽ habuere clypeorũ) nõ vt peruersa grãmaticorum subtilitas voluit à cluẽdo, origo plenã virtutis faciẽ reddi in scuto cuiusq; qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere, & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor. Isq; clypeus supra fores capitolinæ ædis vsq; ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio. Q. Fuluio consulibus. M. Aufidius tutelæ capitolij redẽptor docuerint patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabãtur. hæc Pli.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum, vnde Liuius li. vj. Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postq; stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere: dicti clypei, q celent totum corpus, & possunt dici in vulgari, targe ou espauoir, vel à glypo & melius, idest sculpo deriuatur, quasi glyptos, hoc est sculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorũ, vt testis est Plinius loco prærallegato: & fiunt sub quacunq; figura.

Vmbo verò dicitur media pars clypei eminentior licet quãdocunq; pro toto. Parma vero scutum rotundum dicitur, q è medio in omnes partes sit par, & est breue, quo pedites & expediti milites vtebantur. apud nos dici potest, bouclier. Pelta vero scutum breuissimum in modũ lunæ iam mediæ, aliàs verò & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.

SExagesima cõclusio. Arma pinguntur & fiunt, aut ex metallo, aut ex coloribus, aut ex pennis, de pẽnes gallicè secundũ armoristas. Et quantum ad metalla tantum sunt duo: ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argentum, quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis: & sunt alij quatuor colores, primus quem azurum vocant azur, secundus est rubeus gueules, sinopis sinoble, alij sinople qui est viridis coloris, tertius & quartus est niger qui dicitur sable: & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui armoria dicitur purpureus. Sunt & in armoria duæ pẽnę, scilicet hermines & vair, & à nõnullis balius color dicitur: & de vnoquoq; in conclusionibus sequentibus dicam.

Aduerte tamẽ prius ad vnũ, q aurũ secundũ Polydorum Virgiliũ de inuẽtoribus rerum lib. ij. c. xix. in prin. & vt Plinio placet. Cadmus Phenix ad Pãgeum mõtẽ inuenit, secundum alios Thoas & Eaclus in Pãchaia, aut Sol Oceani filius. Argẽtum vero Ericthonius Atheniẽsis aut Ceacus: sed magis placet Polydoro ad Pangeũ montem Thraciæ hęc metalla primùm inuẽta fuisse: cum ibi, teste Herodoto lib. vij. aurum & argentum maxime abundãt.

Colores verò primùm inuenit Cleophantus Corinthius, secũdùm eundem Polydorum eodem lib. c. penult. circa finem. Et de excellentia colorum scribitur. j. in vlti. parte. in xciij. consideratione.

SSexagesimaprima cõclusio. Ex metallo quod aurum dicitur, quia preciosissimũ est, fit color aureus, qui est nobilior cęteris respectu rei quã reprę sentat secundũ se: per eũ enim reprę sentatur lux. Si quis enim vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum, hoc nõ posset cõgruẽtius facere q̃ per radios aureos. Cõstat aũt quòd nil luce nobilius, epistola inter claras. C. de summa tri. ibi, nihil est quod lumine clariore præfulgeat. & authen. habita. C. ne filius p patre. ibi: totus mũdus illuminatur. Et ideo in sacra pagina pro re maximę excellentiæ figuratur, vt Matthæi vij. Fulgebũt iusti sicut sol. & Matthęi xxiij. Resplendet facies eius sicut sol. & propter eius nobilitatẽ nulli licet portare vestes aureas, nisi principi. l. ij. C. de vestibus oloberis & auratis. lib. xj. & habetur psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. & paulò post: Omnis gloria eius filię regis abintus in fimbrijs aureis circum amicta varietatibus.

Vnde

Vnde secũdum Isidorum aurum dicitur ab aura, idest splẽdore, vt dicit lib. xvj. c. xvij. vel habetur de natura rerum, ꝙ aurum est in corporibus sicut sol inter stellas. Sol autẽ dicitur rex stellarũ & lumẽ earũ. Sic aurũ est rex corporaliũ rerum, & mẽsura omniũ. Et plenè de eius excellẽtia ponit G. Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias, à nume. c. vsq; ad numerum cvij. de testamẽtis. & dicam ĩ. in v. parte. in xxxj. cõsideratiõe. & in finali parte in xcv. cõsideratiõe. Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazie qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiã à xxv. annis. In virtutibus theologalibus fidem, sapientiam, fidelitatẽ, & multas alias quæ declarat ipse G. Benedicti in loco supra allegato. Et refert Celius lib. suarum antiquarum lectionum iiij. c. xxiiij. in fi. aurum esse sapiẽtiam, argentum verò naturalium notitiam. porrò inquit: Illud aurum est omni cẽsu maius, quo ab Hebręis Aegyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt literę. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionẽ intelligũt. Vt argẽtum symbolicè sciẽtiam rerum à Deo cõditarum signare tradunt. Porrò in Apocalypsi Ioannes theologus & diuinitatis intimus, & sine pari cõtemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurũ ignitũ. censet emẽdũ, nõ aliud ꝙ ipsum hoc intelligẽdũ prudẽtibus reliquit. Sed & magicũ illud aurũ infanti oblatũ Christo nõ aliũ (vt opinatur Celius) habuerit sensum. pro quo allego tex. in c. legimus. versic. magi quoq;. xxxvij. di. & ibi Archi. qui ait, ꝙ in auro ostenditur regis potẽtia, & inter dies dominicã diẽ, atq; vt finiam, inter alia aurũ cunctis corporibus nobilius est, & rex eorũ ac dominus: quia nec terra, nec aqua nec aëre, nec igne corrũpitur aut minuitur, nec comburũt illud sulphura, quæ alia comburũt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex quo maximè in hoc denotat & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

SExagesimasecunda conclusio. Inter colores in compositione armorũ accipimus pro secũdo metallo argẽtum, qđ argyrion grecè dicitur: vnde argyraspidas dicimus eos qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspidas ab aureis clypeis. Lãprid. Alexander imperator Romanus non solũ fecit chrysaspidas sed & argyraspidas, per quod argẽtum repręsentatur color albus seu candidus, per quẽ figuratur aqua, quæ est post aërem nobilius elementũ: eo quia in armoria approximatur rebus lucentibus seu magis oppropinquat luci, vt dicit Bar. in tractatu de armis. in v. colũ. & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab alijs. l. iij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. Et denotat victoriam, ex quo triũphantes vestiri debent indumẽtis albis, vt dixi ante in xxxvj. cõsidera. vnde sancti qui per fidẽ vicerũt visi fuere à Ioanne stãtes ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, Apoca. vij. Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sunt alba sicut nix, Matth. xvij. Marci ix. & Lucę ix. & in c. quod quidã. j. q. j. Et cũ hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur Matthęi vlt. vbi dicitur de Christo, ꝙ apparuit in resurrectiõe in vestimẽtis albis vt nix, vt purus, innocẽs, & victor. & Ioã. vlt. c. dicitur ꝙ Maria vidit duos angelos in albis, sedẽtes in monumẽto, vbi positũ erat corpus Iesu. & Actuũ x. dicitur, ꝙ angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prętereũdum, argẽtũ, autore Plinio, ꝙ aurum militaribus signis fuisse familiarius, ꝙ longius fulgeat. Et licet sit alius color nobilior, tamẽ ponitur hic pro secũdo, eo quia est metallum ex quo non videntur arma esse bene conuenientia imo falsa, nisi sit in scuto armorũ vnum ex metallis, prout statim dicetur.

Hic color comparatur cõchis, vnionibus, margaritis exaluminatis, hoc est perlis, que sunt lapides preciosi. Denotat infantiã à vij. annis vsq; ad xv. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunę, & in cõplexionibus significat hominem flegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color syncerus, candidus, purus, & minimè inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. c. legimus. versicu. legitur. xxxvij. dist. de quo in præcedenti consideratione.

SExagesimatertia cõclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elemẽta, & nobilius elemẽtũ est, & corpus post solẽ secũdariò luminosum, & propter eius nobilitatẽ nulli licet portare vestes cõptas seu tinctas eius colore, vt l. ij. iiij. & v. C. de vestibus oloberis. lib. xj. vbi expressè dicitur, quòd dictus color est nobilior alijs.

Hic color rubeus multos colores cõprehẽdit. s. sanguineum, croceũ, aureum, austrinũ, fuluum, flauũ, rubidum, pheniceũ, rutilum, luteũ, spadycum, hi enim colores rubei seu ruffi coloris sunt, vt acuentes eum quasi incendẽtes, aut cum colore viridi miscẽtes, aut nigro infuscantes. Gel. libro. j. Sed cùm aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: has singulas ruffi varietates latina oratio singulis proprijsq; vocabulis nõ demonstrat, omnia ista significat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi precioso qui dicitur rubeus, rubis gallicè, significat audaciam, altitudinem, virilitatem, in homine à xxxv. annis vsq; ad l. æquiparatur colericis, denotat charitatem. Marti comparatur & diei martis. Alij dicunt diei sabbati: de quatuor elemẽtis igni. de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

SExagesimaquarta conclusio. Tres colores supradicti multũ placent & sunt cõmendabiles in armorijs, quoniã vt habetur Canticorũ v. Dilectus meus cãdidus & rubicũdus, caput eius aurũ optimũ. Ecce ergo quomodo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiori loco, scilicet in capite, vt dixi s. in lxj. conclusione. Sed an color azureus sit præferendus argẽteo seu colori albo, vide in conclu. sequenti.

SExagesimaquinta cõclusio. Nobilior color post rubeũ est azureus, qui fortè ceruleus dicitur. Per eũ enim figuratur nobilis aër, qui est corpus transparẽs & diaphanum, & maximè receptiuum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilius alijs. Vnde prædicti colores propter id quod repręsentant, dñr nobiliores,

Cõparatur iste color sapphiro qui est lapis preciosus habens multas virtutes & singularitates in se: de quibus per G. Benedicti in d. sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias. nume. cxiiij. & cxv. de testamẽtis. & dicam infra in v. parte. in xxij. consideratione.

In virtutibus verò denotat pulchritudinẽ, castitatẽ, humilitatẽ, sanctitatẽ, & deuotionẽ, vt dicit ibi G. Benedicti: puritatẽ à xv. annis vsq; ad xxv. Aequiparatur sanguini seu homini sanguineo, figurat Iouẽ tanq; sit color cœli, & denotat iustitiã. Hæc oĩa sunt dilucidanda in laudãdo aliquẽ in armis suis. Alij aliter dicũt in metallis & cõplexionib⁹. capias diuersitates secũdũ varietates morũ hominũ.

De colore tamẽ azureo & eius excellẽtia scribit Ioan. Ludouicus Viualdus in suo trac. de pugna animę sensiti-

uę.artic.de laudibus ac triũphis triũ liliorũ Francię.q.j.& G.Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in verbo, duas habẽs filias.nume.cxiij.vsq; ad numerũ cxiiij.vbi dicit,quòd prędicti tres colores,aureus.s.rubeus,& azureus sunt nobiliores colores in armorijs & insignijs.

SExagesimasexta cõclusio. Color niger est infimus à prædictis,quia magis appropinquat tenebris:ex quo per cõtrarium colores qui magis appropinquãt luci,sunt nobiliores,vt dicit Barto.in d.trac.de armis,qm̃ vt dicit Aristoteles in lib.de sensu & sensato.Colores sunt aut magis aut minus nobiles,secundũ q̃ magis appropinquant albedini aut nigredini:ex quo sequitur q̃ color niger est infimus ab alijs omnibus.Et niger propriè fuscus dicitur: est enim cõtrarius albo,per trãslationẽ tamẽ qñq; ponitur pro malo:vnde Iuuen.Nigrũ in candida vertũt.Solebãt enim prisci qđ bonũ & laudabile erat creta vel alba linea notare.cõtra:quod turpe fuisset nigro signabãt.vnde Persius.Quæcunq; sequenda forent & quæ vitanda vicissim,Illa prius creta,mox hæc carbone notasti.

Et dicitur in cõmẽto Valerij Maximi,in tit.de his qui ex inimicis iũcti sunt amicitia.super c.j.vt color niger tristẽ,ita cãdidus lætũ facit.Funesti homines atra,hoc est nigra veste induũtur,quæ sine dubio tristitiã repręsentat:cõtra dignitates petẽtes cãdidati erãt.i.cãdida veste induti.dicitur tamẽ Cãticorũ v.qđ ad laudẽ virginis Mariæ intelligi põt:Comę eius sicut elatæ palmarũ,nigræ quasi coruus.Nã ibi Cantic.j.habetur.Nigra sum sed formosa.Ad hæc faciũt dicta in xvij.cõclusione.š.ver.& licet color niger.Hic enim color assimilatur adamãti,a vng dyamant, qui est lapis preciosus,& significatur per hũc colorẽ melãcholia,simplicitas,& decrepitus,siue mors,& inter planetas denotat Saturnũ,inter virtutes prudentiã,inter dies diem veneris,inter metalla ferrũ,ex quo cõficitur nigrum, inter elemẽta terram:hinc est quòd in armoria dicitur sabulum,quod armoristæ vocant sable.

SExagesimaseptima cõclusio. Ex quo viridis color nõ multũ participat de nigro,nõ est ita infimus sicut color niger,licet nõ sit ita nobilis sicut alij colores:præter nigrũ.Tamẽ,vt quidã volũt,quia nõ numeratur inter quatuor elemẽta,est minus nobilis color:sed solũ significat ligna,prata,plãtas,campos,arbores,herbasq; viridãtes.Cõparatur lętitiæ & iuuentuti,& est similis smaragdi lapidi precioso.Et dicitur à vigore,vnde dicimus virides plantas,quæ nondũ aruerũt,& in vigore suo sunt:& qm̃ in his herbaceus color est:eũ etiã colorem viridem dicimus.Hic color in armoria dicitur synoble,seu synople.Apud nos significat in virtutibus honorem,amorẽ,amicabilitatem, & seruitium.Ex planetis Venerem,ex metallis argentum viuum,ex quo fit color viridis,ex ætatibus iuuentutem à xxxv.annis,ex diebus diem Iouis.

Olim & tẽpore Iulij Cæsaris quo Alexia vrbs florebat,nõ distãs à nostra ciuitate Heduẽsi nisi per xxv.miliaria,ipsi Alexiẽses habebãt in eorũ armis campũ viridẽ,& in dicto cãpo erat bos aureus exiẽs de nube argẽtea,vt supra videre potes in figura armorũ eorũdẽ.Nũc tamẽ paucos videmus,q talibus vtãtur coloribus:& est quasi color qui minus practicetur inter colores,saltem in armis.Licet vt plurimũ signa quę dicũtur besans,sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triuultio Mediolañ.vtũtur palis ex viridi,cõtra palos aureos,& erãt tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacobi de Triuultio,qui tẽpore suo fuit vir magnæ autoritatis in Italia:& magnam gessit administrationẽ pro rege Ludouico xij.in ipsa Italia,quo tẽpore erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia, magnus magister Frãcię,& locumtenẽs generalis regius in dicta Italia,qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo:& sunt arma illorum de Ambasia.

SExagesimaoctaua cõclusio. In armoria ex omnibus sex coloribus supradictis simul ꝓ æquali portiõe mixtis fit alius color qui vocatur Pourpre,& fortè dici potest purpura,& quidã tenẽt eũ pro colore,quidã verò nõ: hac fortè moti rõne,q̃ sub simplici cõprehẽdatur mixtũ, de quo amplę per do.meũ Ias.in §.omniũ.nu.xxviij.cũ quinq; seq.insti.de actio.& si sit color est minimus & infimus inter alios,cũ sit factus & cõpositus ex alijs,& non habet virtutẽ nisi illã quã accipit ab alijs.Cum subrogatũ sapiat naturã illius in cuius locũ subrogatur.§.fuerat.ibi, merito.insti.de actio.& l.si eũ.§.iniuriarũ.ff.si quis cau.

Alij verò tenẽt eũ nobiliorem ,quia de omnibus alijs participat & cõmunicat.& dicit Lucas de Pẽ.in l.negotiantes.C.de excus.munerũ lib.x.q̃ purpura est color roseus, nimiũ speciosus,dicta à puritate lucis:& fit ex prima tinctura cõchilij,lucetq; obnigra rubedine ,crocus exle cũda & magis rubet,& cũ sit tincta cõchilio nemo portare poterat nisi esset princeps:& prohibebatur.Primus autem qui eam portauit fuit Tullius Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exẽplificãdo testatur in sermone de assumptione beatę Marię virginis,in vj.lect.quæ incipit:Cogis me ô Paula &c.ibi,cũ dicit,ad Mariã autẽ cũ venisset spiritus sanctus,quasi ipsa lana cũ inficitur sanguine cõchilij vel muricis vertitur in purpuram,versa est,& ipsa sola salutatione in matrem. Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus.j. variarum epistolarũ.epistola.ij.alleg.per Lucã de Penna in l.tẽperẽt.col.ij.C.de vestibus oloberis & auratis.li.xj.

Alij dicũt purpurã esse piscẽ ex concharũ genere septẽ annis viuentẽ.Cõgregatur verno tẽpore,mutuoq; attrita lentorẽ quẽdã veluti ceræ emittit,sed nobilem illũ succum ad tingẽdas vestes,in medijs faucibus habet.Reliquo tempore ferè sterilis cũ vita succũ emittit,& ideo viuas capere oportet.Hinc purpureus color dicitur qui nigrantis rosæ splẽdore sublucet:cæterorũ omniũ colorũ gratissimus,& tingẽdis vestibꝰ maximè expetitus:hinc purpureę vestes dictæ sunt Tyriæ à loco vbi purpura fit.Purpureus tamẽ niger color est præcipuè de mari,quod ex altitudine nigrum accipimus.Virgilius.iiij.Georgicorum.

In mare purpereum violentior influit amnis.

Inde purpurascit.i.purpureum fit.Cice.lib.ij.Acade. Quid mare nõne ceruleũ,aut eius vnda,cũ est pulsa remis purpurascit.Ambros.Quid igitur describã purpurascẽtes violas,candida lilia,rutilãtes rosas.Sciendũ autem est,vt Victruuius inquit,purpura pro solis propinquitate colorem habet.Et puniceum quidem procreat Aphrica.i.quasi violaceum colorem.Tyros autem rubeum.Purpura in viole colorem tendens,violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem,abũdantiam,& diuitias.Inter planetas Mercurium,inter lapides preciosos le balaim,qui balagius seu berillus dicitur,inter dies diẽ Iouis,inter metalla stannum,etiam per eum denotantur nubes,vt volunt aliqui armoristæ.

SExagesimanona cõclusio. Arma sic fiũt & cõponuntur:quia aut scutũ seu campus scuti est de metallo,aut de vno ex coloribus supra nominatis,quando scutum nõ est bipartitum nec quadripartitum,seu quartelatum.Aut fiunt

ſiunt ex pennis de Pennes: quæ ſunt duę, Hermines, & varium Vair, vt de his ſtatim dicam.

Sed in his quę fiūt de metallo aut colorib⁹, ſi ſcutū ſit de colorib⁹, ꝙ ſupra ſcutū erit debebit eſſe de metallo. Si verò ſcutū ſit de metallo, arma ſ͂.poſita debēt fieri ex colorib⁹. Rō qnia nec metallū ſupra metallū, nec color ſ͂.colorē in armis ſeu inſignijs poni debet: & iſta eſt vl'is in armoria.

Quæ tñ fallit & recipit limitationē in armis regis Hieruſalē, in qbus licet ſcutū ſit ex argēto, tñ ſupra ſcutū eſt crux aurea potēciata cum quatuor croiſettis ſeu cruciculis aureis. ſed rō iſtius eſt. Nā cū Godofr. Billonius victorioſè terrā ſanctā recuperaſſet, fuit tūc cōcluſum & ordinatū per ſe, ſuoſq; principes ſtrēnuos & cōſiliarios q aderāt cū eo in ipſa victoria, ꝙ ipſe rex vteretur talib⁹ armis, vt diſferrēt à cōi curſu aliorū: & vt multi cogitātes illa vidēdo: ad qd & cur ita fierēt, & an eēnt falſa necne, ſcirēt cām rei & inquirēt quare ſic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falſa, ſed ſunt vera, & quia princeps ita voluit, non eſt amplius diſputādū nec improbādū ꝙ fecit, ne crimine ſacrilegij notati ſimus, iuxta. l. ij. C. de crimine ſacrilegij. Vbi autē alius portaret metallū ſupra metallum, aut colorē ſupra colorē, reputarētur arma ſua falſa, vt dictum eſt.

Septuageſima concluſio. De duabus pēnis, deux pēnes gallicè, quę ſic nominātur in armoria, vna dicta eſt vulgariter Vair, hoc eſt variū, altera hermines. Vair verò habet quēdā colorē qui dicitur Bleu, & aliū colorē albū (quia ex argēto & azureo fit.) Hermines eſt in modū albi & nigri (qa ex argēto & nigro fit:) ſed magis participat de albo q̄ de nigro.

Reperio ꝙ herma capitur pro ſtatuis & ſigillis pręcipuè trūcis, & quorū capita ꝑmutari pñt. Cicero ad atticū lib. vj. Hermæ illi tui pētelici cū capitibus æneis: de quib⁹ ad me ſcripſiſti, iā nūc admodum me delectant. Probus in Alcibiade. Id cū appareret, priuſq; claſſis exiret, accidit vt vna nocte oēs hermæ quæ in oppido erāt, ahenis deijcerētur, pręter vnā quæ ante ianuā erat, Suidas dicit, hermas ſtatuas dictas, ꝙ plurimū Mercurij ſtatuę deliniarētur. Hę enim hermę viriles ſtatuæ ad ꝓpagādā defuncti memoriā ſepulchris erigebātur. Solebāt autem Romā Mercurij ac Mineruæ ſtatuas cōiungere gymnaſijs, dicariq;, quas hermathenas Cicero noīat. Quòd ad me de hermathena (inquit) ſcribis, mihi pergratū eſt ornamētū, academiæ proprīū meæ, ꝙ & hermes cōe oīm, & Minerua ſingulare inſigne eius gymnaſij. Et quō reges Alexādrię & Pergami, idētidē & Romani poſuerūt imagines virorū literatorū in bibliothecis ad eorū memoriā & decorē, vt earū ſpecie ad virtutes & literas magis incitarētur, vide per Plinium lib. xxxv. c. ij. Et iſta ſatis cōueniūt his quæ iā ſupra dicta ſunt in x. cōcluſione de imaginibus, in quarū locū hodie ſunt adinuēta arma. Sic & aliud gen⁹ armorū eſt in locū dictarū hermathenarum, prout fortè ſunt ſigna illa quæ retinuerunt iſtud nomen vulgatum apud nos, Hermines.

Et ī armoria qñ arma ſunt ex dictis pēnis, nō aliter nominantur q̄ hermines ſimpl'r, aut vair: poſito ꝙ in his ſit tm̄ de vno ſuo colore q̄ de alio: & nō pōt ſup his poni metallū, ſed bñ color: & tūc ſi ſit ali⁹ color, debet dici variatū ex ipſis coloribus: & ſi ponatur puta bēda feſſa, trabes, ſeu tignū hoc eſt cheuronū aut aliud hmōi, prout ī. dicet, debet illud noīari ſeu blaſonari ſcd'm ei⁹ colorē. vt ī. patebit.

Septuageſimaprima cōcluſio. Quādo arma fiūt ex ſignis ſimplicib⁹ aut ex varietatib⁹ colorū, nobilior color poni debet in nobiliori loco. arg. l. j. C de offi. pręfect. vrb. & l. potioris. C. de offi. rectoris proui. & l. j. C. de cōſ. & non ſpargen. ab his pecu. lib. xij. ita Barto. in d. trac. de armis. ibi circa ſecundum. & ibi dicit, ꝙ locus prior & ſuperior eſt nobilior & dignior poſteriore ſeu inferiore iuribus præallegatis: & dixi amplè ſupra in xiiij. cōſideratione. Nā qui prior eſt in ordine, dignior cēſetur. c. antiqua. extra de priuilegijs. & ꝙ digniora præcedāt & ſint præponēda, facit. §. fi. iuncta gl. fi. inſtit. de iure naturali gentium & ciuili. & l. ſancimus. C. de ſacroſan. eccle. & c. ſtatutum. §. j. de reſcriptis. in vj.

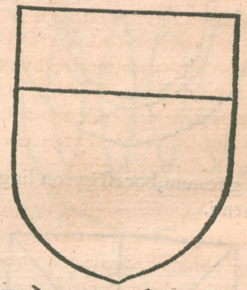
Septuageſimaſecunda cōcluſio. Arma qñq; variātur per mediū, vt quia qs portat banderiā duorū colorū, tunc aut diuiduntur per mediū ante & poſt, & in iſtis color nobilior debet eſſe ſupra, id eſt, in ea parte quę reſpicit cœlum: vel ante, id eſt, in ea parte quę reſpicit haſtam.

Si verò variētur per quarteria, tunc nobilior color debet eſſe in quarterio ſuperiori & anteriori prope haſtā.

Si verò varientur per liſtas directas, tunc liſta colorum nobiliorū debet eſſe prope haſtā. Si verò fiat variatio ꝑ liſtas tranſuerſales, liſta nobilioris coloris debet eſſe verſum cœlū. Si verò liſtæ vel bēdæ ſint pēdētes, tūc cum haſta habet ſe tanq̄ ꝑs prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet reſpicere haſtā. ita dicit Bar. in dicto trac. verſi. hoc præmiſſo dico. Et ſic infertur ꝙ qñ ſcutum eſt ex metallo ſeu aliquo colore vel pluribus, & eſt integrū, primò debet noīari à capite, qd' in vulgari dicitur, à la pointe. Facit in argumentum l. argentarius. §. j. ff. de edendo. vbi dicitur quòd ratio à capite edenda eſt. Quādo verò eſt partitum ſeu diuiſum, debet fieri & incipi nominatio à parte quæ tendit ad dextram. Si verò ſit quadripartitum ſeu quartelatum ſcutum armorum: etiam prius nominetur quarterium ſeu pars ſuperior & dextra.

Septuageſimatertia cōcluſio. In armoria ſunt nouem ſigna, quæ ſi apponātur in ſcuto faciunt, occupāt, aut tenere debēt tertiam partē ipſius ſcuti, quæ ſunt ſequētia.

Primū qd' dicit caput, vulgò chief, fit ſic ex trāſuerſo.

Secundum verò vocatur palus, pal in gallico, & decurrit à ſummo ad imum ſcuti, forma ſequenti.

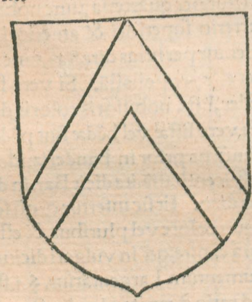

Tertium nominatur benba, bende gallicè, licet Barto. in ſæpè allegato tractatu de armis, vtatur hoc vocabulo banderia, tam pro ea que fit ex directo ſiue ex tranſuerſo, quàm ex pendenti, & fit, vt infra demonſtrabitur.

Quartũ dicitur faſca ſeu feſſa, in vulgari feſſe, & fortè faſtigium, & apud Barto. ibidem videtur eſſe liſta, ſed etiã vtitur diuerſimode: & fit feſſa ſub figura infra poſita.

Nota ꝙ domus Auſtraſiæ baſſę, D'aultriche, portat pro ſuis armis vnam feſſam argenteam in campo rubeo: & prędictis armis ab antiquo vſi ſunt reges Auſtraſię, quę dicitur, & eſt nunc ducatus de Lotrhic. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo, primus dux Brabantiæ, vt refert Ioannes le maire in illuſtrationibus galliæ, li. iij. c. incipiẽte, Iulianus Cęſar. in fine.

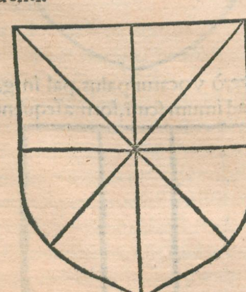
Quintum appellatur tignum, trabes, ſeu cheuron in vulgari, & ſic fit.

Sextum vocatur orla, orle gallicè (quam forte flexurã fimbriarum voco) & fit taliter ſecundùm nonnullos.

Septimun gironum, hoc eſt gyron lingua Gallica, & fit modo ſequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit.

Nonum eſt quod vocatur ſaultoir, & ponitur in armis epiſcopi & ducis Lingonenſis, paris Franciæ, & ita formatur.

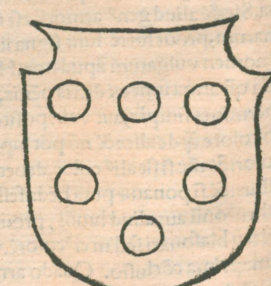
Ciuitas noſtra Heduen. olim habebat ſeptẽ nobiles vicinos, qui hoc ſigno pro armis vtebantur, diuerſis tamen coloribus: hodie tm̃ ſunt tres, quorum vnus eſt dominus de Loges, habens prædictum ſignum de ſaultoir coloris aurei in cãpo azureo. Alius eſt dominus de Monteioco, habens prędictum ſignum azureum in cãpo aureo. Alius eſt dominus de Perreria, qui habet hoc ſignum album in campo viridi.

SEptuageſimaquarta concluſio. Si ponatur aliquod exiſtis nouem in ſcuto, quod non contineat tertiam partem ipſius ſcuti, non debet nominari pro parte armorum, ſed eſt diuiſum, diuiſe gallicè.

Et ex dictis nouẽ ſignis ſunt ſex, benda. ſ. palus, feſſa. gironum, cheuronum, & orla, quãdo ſunt ex pluribus petijs, quæ debẽt blaſonari vno nomine cũ tot petijs, ſic dicẽdo. Talis dominus habet in ſuis armis vnã bendã ſeu feſſam de quinq; aut ſex petijs, & ſic de ſingulis. Sed de alijs tribus. ſ. cruce, capite, & ſaultoir, eſt ſemper vnũ, qđ facit tertiã partẽ ſcuti. Et licet poſſint poni plures cruces in ſcuto, debent oẽs nominari, & dici debet, ſunt tot cruces in talibus armis, & ſic blaſonari debẽt, ſecũdùm earũ numerũ.

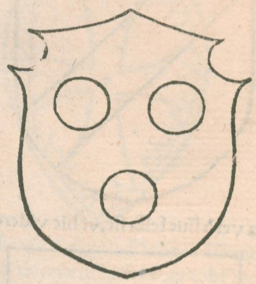
Et aduerte ꝙ blaſonare eſt dictio armoriſtarum, quæ tãtum importat quãtum recitandæ aut cõmemorandę alicuius virtutis gratia, ſub quibuſdã ſignis quempiã abundè, & verè laudare, aut decorum dicere: quod eſt, teſte Tul. in offi. Id quod cõſentaneum ſit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honeſtate verſatur referre.

SEptuageſimaquinta concluſio. Plura ſunt alia ſigna & res, ex quibus fiunt arma: vt patet ex ſequentibus, puta ex baſanis, de beſans: & ſunt hæc ſigna rotunda, ex auro tamẽ vel argento, & numerãtur vſq; ac octo (qui numerus octonarius ogdoas dicitur.) Poſt verò dicũtur beſandæ, & ſi ſint ex auro non dicitur, ſecus ſi ex argento, & figurantur ſub hac forma.

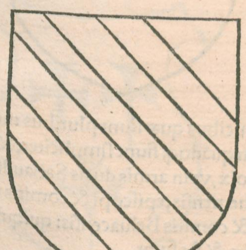

Aut

Aut verò fiunt arma ex tortellis, de torteaux, & sunt hęc signa grossiora besanis, & semper fiunt ex coloribus, & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur hic patet intuenti.

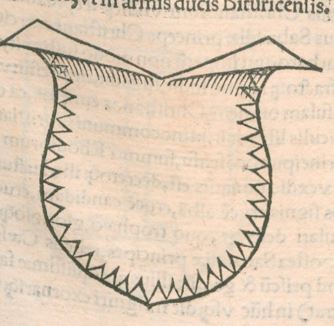
Aut ex cotissis cõpactà sunt arma, de cotisses. Cotissa enim est in triplo minor q̃ benda, & vadit per transuersum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant vsq; ad octo, & ponũtur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Cãpaniæ, & do. de la Roche Guyon, & sic figurant.

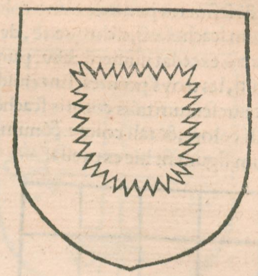
Etiam ex denturis, endentez gallicè: hoc est tanq̃ dentata vel dentosa fiunt arma, vel de engrellez, quę quasi idẽ sunt: sed dentatura est maior, & fit isto modo.

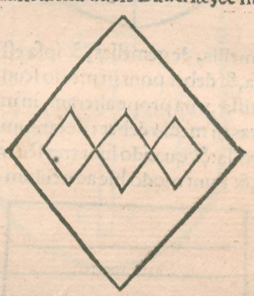
Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

Engrelatura verò est minor endentura, & fit sub hac specie.

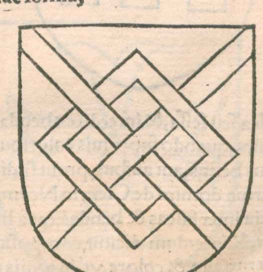
Item ex lozangijs, lozenges, factis ad modum lozangiarum, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadranguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, q̃ aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longæ sunt q̃ largæ: & numerantur vsq; ad xxvj. aut ad xxv. secundùm alios, vt sunt arma ducis Baueriæ, & fiũt hoc modo,

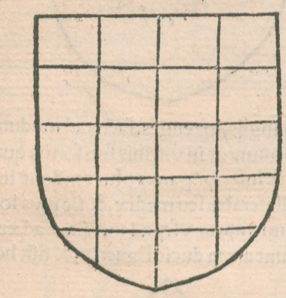
Item ex fusis, de fuzées, & sunt acutę in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex vtroq; latere: & fit de eis numerus, prout de lozangijs, & sic depinguntur.

Item ex fre[t]ura, de frettes, quæ fit sicut cotissa, sed recotissatur seu recruciatur, recroisé Gallicè, ex contrario vna alteri, hac forma,

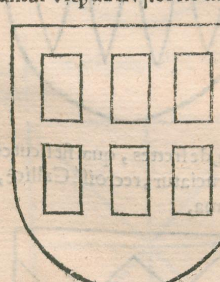
Item ex ſcachis, de eſchequier, qui fiũt ſub forma tabulati luſorij & conuenientis ludo ſcachorum, & numerãtur puncta ſcachi: & ſi ſint tot puncta ex vno colore ſicut ex alio, dicetur ſolum ſcachoſatũ, eſchequetté, de coloribus quibus erit. Si verò excedat numerũ xxv. punctorum, & tres cuſpides ſcuti, les troys pointes, ſint eiuſdem coloris aut metalli, dicetur ſcutum talis coloris ſcachotatum, eſchequetté ex tali colore, & tali colore: & numerãtur ſicut lozangiæ, & cum figura ſit hic expreſſa.

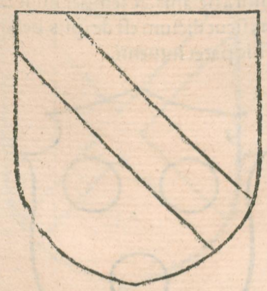
Item ex gemellis, de gemelles, & ipſa eſt in triplo minor quàm feſſa, & debet poni in medio ſcuti, ſicut feſſa, & ſunt prout cotiſſæ, vna prope alteram, in modum tamen feſſæ: & inter eas in medio debet eſſe tantum ſpacij quantum vna eſt groſſa: & quando ſunt tres ſeu triplicatæ, vocantur tierçes, & fiunt modo hic ad oculum oſtenſo.

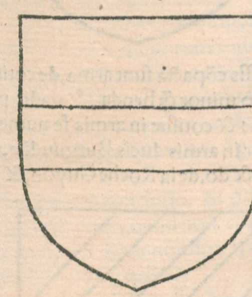
Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ ſunt modicum longæ & ſtrictæ, & non ſunt ita largæ ſicut lõgæ, & numerantur vſq; ad xvj. & ſic effigiantur.

Item ex faſca ſeu feſſa, & interdũ ex benda, quæ quandoq; ſunt ſimiles, quando ſuper ſuis coloribus ſunt figuratæ ex aliquibus beſtijs, aut auibus, prout ſi diceretur diaſpres. & ſunt arma domini de Clera in Normannia. Eſt tamen differentia inter faſcas & bendas: quia benda eſt maior & longior, & interdum dicitur compoſita ex diuerſis coloribus, ſeu metallo & colore, vt in armis comitis Duneñ. Itẽ ſitcũ engrelatura ſeu crenelatura, aut cũ aialibus, vt in armis ducis Vindocinenſis, & ſit benda hoc modo.

Faſca verò ſiue feſſa ſit, vt hic videre potes.

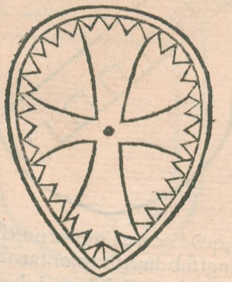
Item ex crucibus quæ fiunt pluribus modis, & cũ differentia. Nam quãdoq; fiunt ſimpliciter, & dicitur ſimpliciter à vne croix, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiſcopi & ducis Rhemenſis, epiſcopi & comitis Cathalaunenſis, epiſcopi & comitis Beluacenſis: quiquidem tres ſunt pares Franciæ, & ſic fiunt.

Vnde tamen habuerint originem talia arma ducũ Sabaudiæ, legi in quadam oratione Petri Care iuriſconſulti, deſcripta in libro ſuarum orationum, quam habuit tanquam legatus ad Alexandrum ſextum pontificem maximum: q; extincto Rhodiorũ principe vrbe à Turcis obſeſſa, rebus Chriſtianorum vndiq; trepidantibus, Amadeus vnus Sabaudiæ princeps Chriſtiani exercitus Imperator, barbarorum impetũ non modo ſuſtinuit, verũm excelſo infractoq; animo fudit, fugauit, oppreſſit: vrbẽ Rhodum, inſulam omnem, Chriſtianos cunctos, eà obſidione illis periculis liberauit. Hinc communi Chriſtianorũ omnium principum cõſenſu, ſummo Rhodiorum applauſu Chriſti vexillo donatus eſt, decretoq; illo auctus, vt in militaribus ſignis crucẽ albã, crucẽ candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophæo, glorioſoq; inſigni, omnes poſtea Sabaudiæ principes, relictis Cæſareis aquilis (quod priſcũ & gentile illius antiquiſſimæ familiç inſigne fuerat) in hũc vſq; diẽ inſigniri exornariq; videmus.

Vel alio

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur quòd potius dici debeat pattée, vt infra patet,

Et ista fortè fuerũt insignia Flauij Cõstantini magni qui anno domini (vt referũt historiographi) ccx. regnare cœpit in bellis victoriosus, in gubernãdo rẽpub. prudens: liberalitate & gratia omniũ beneuolẽtiam sibi cõparauit: iturus ad bellum, non alio q̃ crucis signaculo vsus est. de quo ad radicem inferius dixi, in xcviij. conclusione.

Quandoq; cruces dicuntur fixæ, fichées, & sic fiunt.

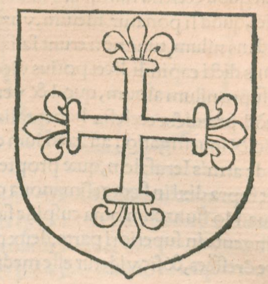
Quandoq; fiunt pattées, sic q̃ extremitates eorum vndiq; sint patulæ,

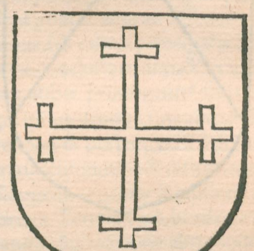
Etiam fiunt potenciatæ, potencées, sub proxima forma, & fortè ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

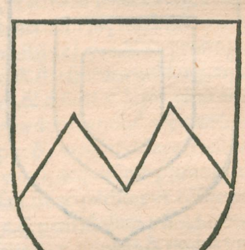
Interdum dicuntur Florentiatæ, Florencées, & ita depingũtur vt sequitur. & fortè tales cruces floratæ seu floridæ dici possunt: quia instar florum resparsæ sunt.

Aliàs fiunt, seu dicuntur cruciatæ, croisées, hoc modo.

Item etiam arma dicuntur emmanché, quæ sic fiunt.

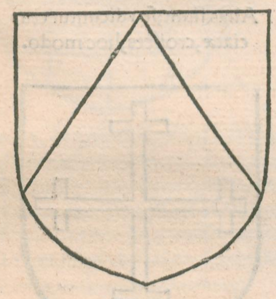

Item fiunt cum nilo, vng nyle, in vulgari: & est ferrum inuersum seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.

Et sunt arma dominorum de capitulo Heduensi, qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia est color supra colorem. Dicitur tamen quòd ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quòd si ponatur filetum, vng filet, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quòd prædicta ecclesia habet talia arma, vt de eis fiat quæstio & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiā tolerantur, vt supra dixi in sexagesimanona conclusione.

Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendēte, & se contingente in superiori parte, deux pointes l'une contre l'autre dressées, & sic videtur esse medietas cheuroni, & sic fit.

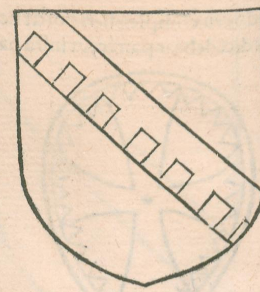
Item etiam fiunt cum vnō filo, seu linea, vng filet, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis comitis Arthesij.

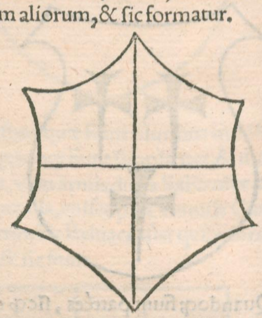

Item aliās fiunt cum creneleura, creneleure, quæ si ponatur in benda, sic fit.

Notabitis, quòd benda simplex potest figurari & colorari seu depingi sub diuersis coloribus seu metallis, vt fit in armis dominorum de Cabilone, de Nouo castro, & de Giury de Burgundia, qui omnes solam habent bendam pro armis, sed sub diuersis coloribus: ex quo apud nos facilè discernuntur cuius illorum sint.

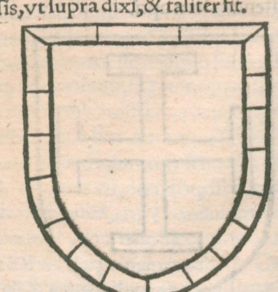
Item & vltra etiam fit scutum armorū diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum, quod dicitur esquartelé, vt in armis Dalphini regni Franciæ, ducis Aurelianeñ. ducis Nemortij, comitis Fuxi, Fouez, comitis Armigniaci, & quàmplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit aut simplex, vt in armis ducis Andegauensis, puta.

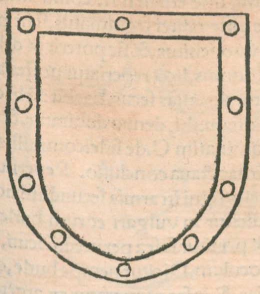

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comitis Niuernensis, vt supra dixi, & taliter fit.

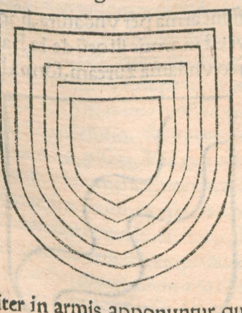
Aut cre-

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis ducis Bituricẽ. vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata besanis, vt sunt arma ducis Alenconij, Delencon, quam sic depingemus.

Item arma etiam non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quòd gerens talia arma apud nos est naturalis tantum. Si verò à dextra ad sinistram secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plenè per Guillelmum Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxxj. extra, de testamẽtis. & in cõmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. des successions des bastardz. arti. iij. versi. iuxta prædicta. cum duobus sequeñ. in quibus locis cõprobatur, ꝙ bastardi nõ possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddũt tamen barrã per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextrã, vt etiã tenẽt Guido Pape. q. cccclxxx. cõmentum Cosmæ Guymier. in verbo, filij. titu. de numero & qualita. cardinalium. & Nicolaus de Vbaldis in tract. successio. parte prima. Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computetur inter præcipuos. Maximè in participatione priuilegiorum & bonorum filijs delatorum, & propter bonos mores custodiendos, dixi s̃. in xxiiij. cõclusione, quæ incipit, limitantur etiam præcedentes. Quid autem de legitimatis. vide. j. in xlvij. conclusio.

Item interdum arma fiunt in quibus apponitur orla, orle, & quandoq; fit ex pluribus petijs, vsq; ad sex: & id quod est album seu argẽteum est scutum, & illius coloris cuius erit nominatur. Alia verò quæ sunt intra scutum & extra, dicuntur orle, & ita figurantur.

Item similiter in armis apponuntur quædam signa vulgo dicta, lambeaux, hoc est labantia, vel lambẽtia, seu appẽdix, vt in armis ducis Aurelian. ducis, Andegauen. & comitis Angolismensis isto modo.

Item ponuntur etiã in armis tractus, treɛtz, & sunt minores benda, ita ꝙ est tertia pars bẽdæ, seu fascæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur tractus vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bandæ, seu fascæ.

SEptuagesimasexta cõclusio. Sunt multa signa ex prędictis etiam denotãtia & importãtia in armis diminutionẽ, vt sunt lambentia, hoc est ea signa quæ vocamus lãbeaux, quæ solent poni & addi ad differentiam armorum principaliũ domus, seu casatæ principalis. Nã apud nos, vt etiã supra in xx. conclusione dixi, & in xxxvij. ex consuetudine regni quilibet primogenit⁹ solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione. Alij verò posteriores & postea geniti descẽdẽtes portant cũ aliqua differẽtia, diminutiõe & distinctiõe, videlicet vt cõmuniter secũdogenitus portat & addit cũ armis principalibus, les lãbeaux. Tertius verò bordaturã simplicem. Quartus bordaturã cõponatã, aut alio modo distinctam per endenturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alij verò, aut per bendã, seu barrã, seu aliàs quouismodo per aliquã distĩctionẽ, vt cognoscãtur de armis primogeniti, cui tanq; antiquiori in familia deferendũ est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur p̃s. lxxxviij. Et ego primogenitũ ponam illũ excelsum prę regibus terræ. hoc est, honorabilẽ, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanq; in capite remanet & stat splẽdor geniturę, arg. l. cũ scimus. in fi. C. de agricol. & cẽsit. li. x. & in l. cũ in diuersis. ff. de religiosis. Ideo arma domus nobilis remanẽt apud primogenitũ, tanq; caput & imaginẽ domus secũdũm Bal. in l. fi. C. ꝓ socio. & ea quę acquirũtur primogenito, acquirũtur titulo vniuersali. Itẽ acquirũtur vt cõstituto in dignitate, vt tenet gl. in c. q̃; periculosum. vij. q. j. ideo arma debẽt penes eũ remanere: quæ dignitas & titulus vniuersalis nõ reperiũtur in alijs filijs secũdogenitorũ vel tertiogenitorũ. Aliàs primogenitus põt alijs prohibere ne ea integra portẽt ex generali vsu & cõsuetudine Fraciæ. facit in argumẽtũ ad prædicta. c. omnes filij. si de feudo defuncti cõtentio sit inter dominũ & agnatos vasalli. in vsibus feudorum.

Primogenito tamen sine liberis decedẽte secundogenitus poterit portare arma domus seu familię integra, & sic cõsequẽter. Facit ad hoc in argumẽtum. c. quidam habẽs filiũ. de filijs natis ex matrimonio ad morganaticã cõtractũ. c. mulier. & c. filij nati. & ibi gl. in verbo, filij. si de feu. defun. conten. sit &c. in vsibus feudorũ. Facit, nam in iure primogeniturę attẽditur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successionibus ab intestato inspicitur ordo proximorum. l. ij. §. j ff. de suis & legi. eodem modo & in portu armorum, vt s̃. tactum est in xxxix. conclusione.

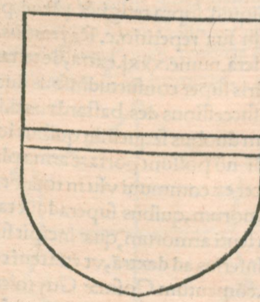
SEptuagesimaseptima cõclusio. Quia supra in pluribus locis, vt in xxiiij. & lxxv. cõclusionibus de armis bastardorum dictum est: nunc verò quæri posset, an legitimati à principe per rescriptum possint portare arma plana domus vndę descenderunt sine aliqua barra in medio per trãsuersum. Primò videtur ꝙ non, cũ non includũtur, nec succedũt tales in feudis, text. est in c. naturales filij. licet postea fiant legitimi ad successionẽ feudi: nec soli, nec cum alijs admittuntur. si de feudo defuncti cõtentio sit inter dominum & agnatos vasalli, facit c. quidã. de filijs natis ex matrimo. ad morga. cõtracto. in vsib. feud. Ergo eodem modo dicendum est de armis. Quia quemadmodum feudum est beneficium & honor qui non intelligitur sentire de reprobatis. l. Lucius. §. Lucius. ff. de leg. ij. ita etiam portare arma est honor, vt supra dixi. Secũdò nõ comprehẽduntur in dispositione emphyteuticaria, secundũm Spec. tit. de emphyteu. §. nunc aliqua. versic. clxxij. ergo etiã videtur, ꝙ nec in portu armorũ, cum eadẽ militet ratio in vno sicut in alio, ergo idẽ ius cõstituendũ in vtroq;. vulgata l. illud. §. j. ibi, eaq; ratio similiter & c. cũ pluribus concord. allegatis in glo. in verbo, æstimari. ff. ad l. Aquiliam. Prædicta duo fundamenta posuit Bal. in l. generaliter. §. cum autẽ. C. de institu. & substitu. & post eum G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nu. xxiij. & xxiiij. de testamentis. & ibidẽ, in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam. nu. cj. Tertiò facit, quia legitimatus etiam expresse ad quamlibet dignitatem nõ intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bal. in l. eam quam. col. ix. in fine. C. de fideicommissis.

In oppositũ facit, quia existentia sui hæredis habet locum in legitimatis secundũm Bal. in d. l. eam quã. col. ij. & d. meum Iaso. in l. qui se patris. in iij. & iiij. col. C. vnde liberi. & in l. moribus. col. v. ff. de vulgari. dixi in cõmento meo super consuetu. ducatus Burgundię. tit. des successiõs des bastardz. §. iij. in gloss. ab intestat. versicu. quomodo autem. & plenius in eodem titulo. §. v. in consilio ibi posito: vbi fiunt de materia multa argumenta.

Pro concordia prædictorum breuiter dicẽdum est, ꝙ prima opinio procedit, vbi simplex interueniret legitimatio. Secunda autem etiã est vera in casu in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successione regni succederẽt, & hoc fuerit expressè & nominatim dictum in rescripto legitimationis, prout tenet glo. in verbo, legitimi. in d. c. naturales. quam sequitur ibi Bal. & in d. l. eam quam. col. ix. in fine. Quia hoc licet principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit G. Benedicti in sua repetitio. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero clxxxix. de testamentis. vbi dicit, ꝙ talis legitimatio quo ad honores & cætera filijs legitimis post vel antea susceptis non præiudicialia perpetuò durat, & suum semper continuat effectum. pro quo facit l. quoties. C. de precib. imperatori offerendis. Tamen quo ad regnum, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio non potest fieri, saltem in regno Franciæ, vt tenet idem G. Benedicti in loco prædicto. numero cxcij. & cxciiij. in fine.

Legitimati verò per subsequens matrimonium habẽt intrepidè ius & facultatem deferendi arma plana domus & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in c. tanta. in prin. & ibi glos. j. ad hoc ferè expressa, saltem quo ad honores, extra qui filij sint legitimi. Ex eo quia habẽtur pro suis & habent iura suitatis. dixi in dicta glo. ab intestat. versi. primò enim legitimatur. etiam ꝙ succedunt sicut alij filij legitimi & naturales etiam in feudo & in emphyteusi, prout etiam tenet Panor. in c. innotuit. col. vij. & in c. cum Vintõcineñ. de electio. & in c. lator. & dicto c. tanta. extra qui filij sint legitimi. Imo etiam si sit consuetudo ꝙ succedat primogenitus, iste taliter legitimatus, si sit primò natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, aliàs secus. Faciũt ad hęc notata Bal. in dicta l. eam quam. ibi, denuo dubitatur. & ibi, Sed pone quòd est nominatim C. de fideicommissis.

SEptuagesimaoctaua conclusio. Reperitur & alius color seu species signi in armis secundũm nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum burle, & est tertia vnius fascæ: & ponitur fasca per mediũ scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe burle, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argẽto & azureo. Et eius proprius color est sicut balius color, vair gallicè. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari cuius coloris sit: & fit seu fieri debet isto expresso modo quando est vnica tantum.

Quando verò sunt plures quàm denæ, seu decem, modo sequenti.

Item etiã fiunt arma per vndaturã, hoc est ad typũ vndæ fluentis: vt est in armis illorũ de la Baulme, qui gestant in campo aureo vndam azuream, forma hic designata.

Item in armis ponũtur planetę, vt Luna, puta in parte per modum crescentis lunę, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secũdum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.

Itẽ arma depingũtur per membra hominis, vt manus, caput: & si manus dextra passis digitis apponatur, libertatem designat, vt habent domini de capitulo ecclesiæ Lingoneñ. Si verò sinistra compressis, tenacitatem. Si verò oculus, interpretatur iustitię seruator & corporis custos. Vel etiã cũ man⁹ hominis pingitur, homimẽ laboriosum significat, cũ manus omnia opera perficit: vt describitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci.

SEptuagesimanona conclusio. Licet supra abundè viderimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, ꝙ multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus, seu alijs animalibus & bestijs, seu piscibus: aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

OCtuagesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicã j. in xij. parte. in lxxviij. cõsideratione: vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendũ, ꝙ arma ex talibus animalibus sint digniora illis quæ sunt ex auibus seu piscibus, data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auibus digniora sunt, ꝙ̃ ex piscibus. Cum aues ex quo magis participant de aërę & igne ꝙ̃ de aqua & terra, ideo videntur digniora, cum aër sit dignius elemẽtum aqua & terra, vt in dicta parte, in xij. consideratiõe dixi. quod facit etiam pro armis ex auibus, ꝙ sint digniora, ꝙ̃ si essent ex alijs animalibus, vt sunt arma imperatoris, quæ sunt alijs digniora.

OCtuagesimaprima cõclusio. Si fiant ex auibus, notandum est ꝙ de omnibus auibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore ꝙ̃ sit corpus ipsius auis, dici debent in blasono talium armorũ tales aues mẽbratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterꝙ̃ in merula, quæ si apponatur in armis, nõ debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armoria.

OCtuagesimasecũda cõclusio. Si in armoria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero, tunc numerus illorũ numerari, nominari, seu blasonari debet si sint vsꝙ ad sexdecim, vt est in armis illorum de Laual, aut de Montmorancy: vbi dicitur, ꝙ habẽt sexdecim aquilas, propterea dicitur in campo aureo cũ xvj. aquilis azureis. Si verò sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel aliàs prout erit: sunt aquilæ seminatæ ex azureo, vt est in armis illorũ de Peulle, vbi non dicitur nec fit numerus, sicut nec in omnibus alijs vbi est maior numerus ꝙ̃ xvj. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

OCtuagesimatertia cõclusio. Auis in armoria est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, aliàs arma sunt & dici debẽt falsa, cũ ars imitetur naturã inquantũ potest. §. minorem. instit. de adop. & in l. si paterfa. in fi. ff. eod. Panor. in c. debitũ. de baptismo. & Bar. in d. trac. de armis. in iij. col. Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter nõ possēt stare, nõ videtur bene collocata. Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pictauẽsi, qui habet accipitrẽ super lilio seu flore lilij. Cum istud sit impossibile, ꝙ accipiter stare possit naturaliter super flore lilij. Ideo videtur ꝙ male collocetur in talibus armis. Sic etiã qui depingeret in armis auem nõ aquatilẽ in aqua, nõ esset bene collocare: sicut si piscis collocaretur aut depingeretur in arbore vel in aëre vel super terra, vbi non solet viuere nec stare. Aut etiã si figuraretur bos in aëre, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, ꝙ arma antiqua Alexieñ. (de quibus supra in quadragesimaoctaua conclusione) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene cõposita, quia non est de natura bouis, ꝙ exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, ꝙ bos volet, aut volare possit. iuxta prouerbium comune quo dicitur. Dum piscis arabit, & bos volabit, omnia erunt in pace.

Aduertendũ est quòd, vt refert Lucius, dictus de Tyngres, inuẽtio armorũ ex auibus cõpositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Et denotationem, seu designationem plurium auium vide in ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatiũ de Græcis translata: & post eum in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis: vbi dicunt Pellicani formã designare insidiantẽ, Cuculæ effigiẽ gratitudinẽ, Ciconiam parentum amãtes designare. Columbã ingratitudinẽ. Apis effigiem regem indicare. Vulturem geniũ & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rẽ denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos authores.

Legitur apud Ioã. le. marie in illustrationibus Galliæ. li. iij. c. ici. Semiramis, ꝙ ipa Semiramis regina Babyloniorũ portabat in suis armis vnã colũbã. Itẽ ramus aureus in cãpo viridi cũ duabus colũbis argẽteis erãt arma Aeneæ, de quo meminit Virgilius in vj. Aenei. sic inquiens:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.
Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:
Vix ea fatus erat, geminæ cum fortè columbæ.
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes.
Et viridi sedere solo. De quarũ colũbarũ geminarũ interpretatiõe, vide Celium lib. antiquarũ lectionumi x. c. xl. vbi etiam declarat quid denotent geminæ alæ.

OCtuagesimaquarta cõclusio. Inuẽtio armorũ depictorũ ex bestijs, puta ex Leonib⁹, Leopardis, Vrsis, Lupis, Apris, Ceruis, & alijs, ꝓuenit ex Hunnis, seu Hungaris, Saxonibus, & Pãnonijs secundũ eũdẽ Luciũ, & vt scribitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus in suis fragmentis. Aegyptij vtebantur notis animalium & auiũ, vt supra propè dictũ est ad quid significandum: quoniã serpẽs caudam sibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum supra positis) annum, astra, eorũꝙ̃ discursus significabat. Figura leonis furorẽ. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem, Formica cognitionem & prouidentiam, Caput leonis vigilantes aut custodes, Vipera mulierem, viro in

ſidiantem, Hyena picta inconſtantẽ hominẽ, Pellis hyenæ fortunę, & calamitatis contemptorem, Capræ figura optimẽ audientem, Camelus pigrum, Bouis figura terrã, Hippopotami vngulę deorſum verſæ impium, iniuſtumq́ significant, Crocodilus malum notat.

OCtuageſimaquinta concluſio. Circa beſtias & animalia bruta, iſtud etiam eſt attendẽdum ꝙ ſecundũ eorum naturam & conditionem meliorem ſeu actum nobiliorem in armis poni & deſignari debent. Ita tamen ꝙ pars anterior ſemp̃ præcedat, & ſit in anteriori parte quę eſt nobilior: vt dicit Angelus in l. quod cõclaue. & ibi Alexander in apoſtil. ad Bar. ff. de dam. infe. Ideo ſi portentur in vexillo, debent portari ſecundum illum vſum, ad quem vexillum deſtinatur ſeu appropriatur. Et ideo cum haſta in vexillo præcedat, & vexillũ ſequatur, ſi ſit aliquod animal in ipſo vexillo depictum, debet reſpicere haſtam. Cũ de natura & inclinatione naturali faciei ſit antecedere. Et dicit Bar. in d. tractatu de armis. in iij. col. ibi, de natura autem vexilli. quòd idem eſt in omni re & figura, quæ habet partes quæ denotantur per ante & poſt, tunc ſemper anterior debet eſſe & vergere verſus haſtam, aliàs videretur retrocedere tanquam monſtrum, & non eſſet bene cõpoſitum vexillum.

Dicit tamen ibi Bart. ꝙ ſi ſit alicuius rei pars anterior quæ ſolum portetur pro armis, vt ſunt multi qui faciem arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei pro ſuo ſigno & armis portant, tunc nõ poteſt pars anterior reſpicere haſtam, ſed à latere.

OCtuageſimaſexta concluſio. Non tantum animalia picta & poſita in armis in eorum nobiliori actu, & eo quo magis ſuum vigorem oſtendunt, deſignari debẽt. Pro quo facit l. quæritur. ff. de ſtatu hom. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re. do. & l. & ſi non ſunt. §. fi. ff. de auro & argẽ. leg. ſed vt dicit Bar. in prædicto tracta. ſic vſitatum eſſe videmus ab antiquo, ꝙ princeps in maieſtate, pontifex in pontificalibus depinguntur & deſignãtur, & ſic de ſingulis ſecundũm ſuos nobiliores & cõuenĩetes actus, in quo poſſent eſſe: hoc eſt quod cõmuniter dicitur, Chaſcun à ſon attour. & ꝙ quis debet ornari ſecũdũm ordinem & qualitatẽ dignitatis, & prout conueniens eſt ſtatui, ordini, & officio. facit rex. in l. ſed & ſi quid. §. ſufficienter autem alere & veſtire debet ſecundũm ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc eſt ſtatũ ſecundũm expoſitionẽ gloſ. ibi) ff. de vſufruc. & plenẽ per Spec. tit. de aduocato. §. ſequitur videre de veſtibus aduocatorũ. de quibus & pluribus alijs vide ſupra in viij. concluſ. Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. Indue te delicatẽ chariſſima, non propter te, ſed propter honorẽ imperij. pro hoc alleg. tex. in c. j. ibi: propter neceſſitatẽ, hoc eſt honeſtatẽ, ſecundũ gl. ibi. xxj. q. iiij. & in c. fi. de cuſto. eucha. extra. facit etiam c. veſtimenta. de conſecra. diſt. j.

Ex prędictis ſequitur, ꝙ animalia quorum natura fera eſt, vt l. j. §. beſtias. ff. de poſtul. debẽt deſignari & figurari in actu feroci, vt leo, vrſus, tigris, leopardus & ſimilia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus ſeu eleuatus, mordax ore, & radẽs pedibus, quod in vulgari noſtro dicitur, Rampant. Quia morſu & vnguibus ſæuit. Et Leopardus trãſiens, paſſant, gallicè. & idem in ſimilibus animalibus vt lupus qui de ſui natura dicitur Paſſant: & ex illis actibus magis ſuum vigorem oſtendunt, pariter & naturam.

OCtuageſimaſeptima cõcluſio. Animalia non ferocia etiã in nobiliori eorũ actu deſignari ſeu depingi debẽt in armis: vt Equus in currendo aut ſaliẽdo, Agnus in ambulando planẽ per terram, & ſic de cæteris huiuſmodi animalibus in ſua ſpecie.

OCtuageſimaoctaua cõcluſio talis eſt, ꝙ ſemper pes qui antecedit ſit pes dexter, quoniã, vt ſupra dixi in xj. cõſideratione, pars dextera eſt principiũ motus & principalior ſeu dignior pars, aliàs ſignaret talem figuram leuam eſſe quod vitium ſonat. l. qui clauum. §. item ſciendum. ff. de ędilitio edicto.

Et de huiuſmodi parte dextra an ſit nobilior, vide Ioan. Sanxon ad hoc propoſitũ in cõmentis ſuis ſuper conſuetudinibus Turonię. titu. des droitz de chaſtellenie, artic. ij. vbi ponit concluſiones de præſenti materia. Et ibi dicit quòd in Normannia pars ſiniſtra in eccleſijs eſt nobilior & dignior.

OCtuageſimanona cõcluſio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur eſſe pes ſiniſter, tamẽ in vexillo inſpicitur pars quę reſpicit portantẽ, & nõ alia. Cum illud quod videtur ex alia parte nõ ex principali propoſito cõtingit, ſed per accidẽs. Et vexilla portantur in haſta, cuius natura eſt qd' portetur recta & eleuata, vt l. qui ſella. ff. de ſeruitu. ruſticorum prædiorum. Sicut videmus in ſcribẽte literas, reſpicitur enim illa pars quæ reſpicit ſcribentẽ, non pars quæ eſt ex conuerſo, quæ non habet formam. Sic etiam ſi quis in ſpeculo aſpiciat ſeipſum quod in ſe dextrum eſt, in ſpeculo ſiniſtrum apparebit. ita dicit Bar. in d. tractatu ſuo de armis.

NOnageſima cõcluſio. In vexillis ſeu vehiculis quæ affiguntur & portantur in tubis, quorum natura propriẽ eſt, vt ad os tubarum poſitę quaſi per planum gerẽtis poſitum: tũc facies rei vel deſignatę pars anterior non debet inſpicere tubam ſicut haſtam. Nõ enim tuba eſt pars anterior, ſed ſuperior, & ſic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ planẽ iacentis portare: ita Bar. vbi ſupra.

NOnageſimaprima cõcluſio. Vt dicit idẽ Bart. loco prædicto, ſupradicta habent locum quando eſt tantũ vnũ animal in armis, ſeu vexillis pictum. Si verò ſint duo animalia ſeinuicẽ reſpicientia nõ eſt amplius quę pars ſit quæ debeat poni à dextra vel ſiniſtra, & nõ eſt locus (vt dixit) prędedẽti inueſtigatiõi ſeu ſpeculationi. Quia in incertis nõ certis locus eſt coniecturis. l. continuus. §. cũ ita. ff. de verborum obli. notatur per glo. in l. tres denũciationes. C. quomodo & quãdo iudex. c. ad audientiã. & ibi gl. ij. de homicidio. extra. Quod intellige niſi eſſent duo animalia diuerſę naturę ſeu generis diuerſi: quoniã ſi eſſet leo cũ alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis verò ſiniſtris: & ita dicẽdũ de quibuſuis alijs animalibus quorũ vnũ cõparari non poſſet cũ alio, vt obſeruetur illud generale ſępius repetitum, qd' ſemper digniora & nobiliora prędedere, & in loco priori ſeu digniori poni debeant.

NOnageſimaſecunda concluſio. In armis portatis etiã ſuper veſtibus hominum (puta en cottes d'armes) protractis ſeu fibulatis, illud qd' in armis ſe habet vt pars ſuperior, debet eſſe verſus caput hominis, ꝙ verò vt inferior, verſus pedes. Et qd' depingitur in anteriori parte hoĩs vt in pectore, pars nobilior armorũ debet reſpicere latus dextrũ: eſt em̃ illa pars nobilior & principiũ motus, vt dixi ſupra in pluribus locis ſecundum Bart. vbi ſupra.

NOnageſimatertia cõcluſio. Si verò arma depingantur, & fiant à parte poſteriori ſuper veſte hominis, & ſic à tergo illa pars quæ ſe habet vt anterior vel nobilior, debe

lior, debet eſſe verſus latus ſiniſtrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt ſicut facies illius reſpiciens rectè illud videndo. Facies ergo iſtorum armorum à parte poſteriori, idem Bart. alio modo comprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat ſinſtrum ex parte poſteriori, erit dextrum. Idem Barto. ſuper hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæſtionem de modo ſcribendi apud nos, qui cum ſcribimus, incipimus à latere ſiniſtro, & tēdimus ad dextrum. Apud Iudęos autem fit econuerſo, quoniam cum ſcribunt, incipiunt à latere dextro & tendunt ad latus ſiniſtrum: quis iſtorum modus ſit ęquior & rationabilior. Videretur dicendum ꝙ modus Iudęorum. Dicunt enim Iudęi ꝙ modus ſeu mos noſter non eſt rationabilis, eo quia illud quod debet eſſe principiū motus & actionis, eſt terminus & finis: & illud qd' debet eſſe terminus, eſt principium, & ſic perturbatur ordo rerum, & per conſequens modus eorum ſcribendi eſt rationabilior, cū incipiāt ſcribere à latere dextro & traducūt verſus ſiniſtrū.

Sed Bar. ad tollendam illam eorum friuolam rationē dicit, ꝙ aliquid rationabiliter fieri debet reſpectu finis ad quē ordinatur. Ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hęc naturaliter ſunt vera: &, vt dicit, probatur iſtud per regulam. Nam & ſi intellectus operātis finis ſit rationabilis, etiam ſi poſtea non ſequitur, non dicitur irrationabiliter operari. l. ſed an vltro. §. j. ff. de nego. geſt. ſed ſcriptura fit vt legatur. Legere autem eſt oculis inſpici, & videre quæ ſcripta ſunt. text. eſt in l. j. §. j. ff. de his quæ in teſtamento delentur. Et ſic legi fit per viſum, videre autē eſt facti, vt phyſici dicunt, ſcriptura autem repręſentata in oculis noſtris, agit in oculos noſtros: oculi autem pati dicuntur, quod patet, quia ex hoc læduntur. Cum ergo ſcriptura agat in oculis, debet iſta actio incipi à latere dextro ipſius ſcripture, quia illud latus eſt principium motus ſeu actionis: ſed latus dextrum ſcripturę, quæ nos reſpicit, eſt reſpectu lateris noſtri ſiniſtrum. Sicut ſi homo voluat vultum ſuum verſus meum directo, latus eius dextrum reſpectu mei, eſt ſiniſtrum.

Et ſic infertur ꝙ nos in ſcribendo magis rationabiliter operamur, inſpicimus enim finem, ſi vt à latere dextro ſcriptura in omnibus incipiat operari: ſecundùm modum Ludæorum incipit à latere ſiniſtro.

Ex quibus concludit Barto. ad propoſitum qualiter arma ſeu inſignia depingi debeant rationabiliter à parte ſuperiore ſuꝑ veſte hominis, prout hic proximè deciſum eſt: & ibidem vlterius fortificat Bar. prędicta, ponendo aliquem velle ſcribere latinè in ſpeculis alicuius, quòd abſq; dubio incipiat à parte ſiniſtra, quoniam illo reſpectu legendo erit dextra, vt āplè demōſtrat & ſupra oſtenſum eſt.

NOnageſimaquarta concluſio. Secundùm eundem Bar. loco quo ſuprà literæ & arma ſemper debent incidi in ſigillis per cōuerſum, quando fit ſigillum ad finē imprimendi in ceram vel aliam materiā, & remanet rectū, & ſic inſpiciendus finis ad quem fit, non id quod fit: & ſic fit in eo quod vulgò dicimus vng cachet, aut in ſigneto cuiuſuis perſonæ, quibus ſignantur ſeu ſigillantur literæ miſſiuæ. Si tamē in aliqua re incideretur, inſculperetur ſeu conflaretur, non ad ſigillandum, ſed vt ſic eſſet & remaneret: tunc directè incidi, inſculpi, ſeu conflari debet.

NOnageſimaquinta concluſio. Arma quandoq; depingūtur in clypeis, & tūc etiam pars clypei quę ſecundùm naturam portādi reſpicit latus dextrū. Illa enim aſſumitur vt potior, ita ꝙ dignior pars armorum debet illam partē reſpicere, vt ex his quæ ſupra dicta ſunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertorijs equorum ſeu phaleris, & tunc ſiue ſit à dextra parte ſiue ſiniſtra, pars nobilior reſpicere debet caput equi. Mōſtruoſum enim & abhorrendum eſſet, ꝙ vnus, caput equi reſpiceret, & alius caudam. Hoc autem quod nulli liceret magis accideret, & cum deberēt ſtare in fronte vel in croppa ſeu cauda, tunc latus dextrum reſpiceret ſecundùm ea quæ ſupra poſita ſunt.

Nonnunq; arma depingūtur in coopertis ſiue operimentis tectorum domus, vel quorumcūque ædificiorum: & tūc debet inſpici ea res in qua debet depingi cum ſtat in ſuo proprio eſſe.

In coopertorijs lectorū ſunt quędam partes quę circa lectum iacent, quædam quę planè iacent ſuprà, & in parte iacenti forma pingendi ſumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte verò pēdēti in loco aſſumiur forma pingēdi arma à forma hominis rectè iacentis ſeu extantis, vt fit ī periſtromatib⁹ ſiue auleis, cortinis, conopeis, tētorijs, ſiue velis, & papilionibus lineis, vel laneis, ſeu bombycinis, qui toro cricūdantur ad arcendum culices & muſcas.

NOnageſimaſexta concluſio. Arma etiam quādoq; inſculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris, parietibus, & alijs locis ſtabilibus & firmis: & tunc ſecundùm eundem Bar. in loco ſæpè allegato: aut locus in quo depinguntur ſe habet vt paries, & tunc conſideratur ꝙ paries voluat faciem ſuam verſus nos, & ſic latus dextrum parietis cognoſcetis, & ſic facies pars nobilior armorum voluatur verſus partem dextram.

Quod tamē limitat Bar. ibi, niſi ex cauſa: puta ſi in medio vnius parietis depinguatur ſtatua principis aut eius arma vel alterius magnifici: tunc alię imagines, vel arma, quæ ab vtraq; parte depinguntur, debent illam ſtatuam vel illius arma reſpicere, nō inſpecto à dextris vel ſiniſtris voluatur, ad ſimilitudinem trium hominum circa dominum exiſtentium: homines enim ſe voluūt verſus eum. pro quo vide ſuprà in xxv. concluſione. quæ incipit: licet vaſallus. Et practica iſtius limitationis cuiq; rectè intuenti patet apud Diuionem in ingreſſu & ſupra portam hoſpitalis ſancti ſpiritus, vbi arma Ducū Burgundiæ in medio ſunt collocata & picta, pluraq; alia arma magnatū & heroum à duobus lateribus circunſtant depicta.

NOnageſimaſeptima concluſio. Si locus vbi pingitur habet ſe vt cœlum, veluti cameræ vel aulæ, tūc cognoſcendū eſt vbi dicatur caput aulæ ſeu cameræ: poſtea finge hominem iacentem & vultum verſus nos voluentem: ex quo conſideranda eſt pars dextra & ſiniſtra, & ſic modus depingendi cognoſcetur & ingreſſus. Si verò locus depingendus babet ſe vt terra, tūc eodem modo cōſidera caput & pedes, & effinge hominē iacētem ibi, & voluentē vultū verſus nos, & tūc cognoſcetur dextra & ſiniſtra: ex quo inuenietur modus depingēdi rationabilis. ita dicit Bar. in dicto tracta. de inſignijs & armis. in fine.

NOnageſimaoctaua concluſio. Non licet alicui ſignum, ſeu arma ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti in terra inſculpere vel pingere, vt in rubro & nigro. C. nemini licere ſignū ſaluatoris Chriſti humo, vel in ſilice, ſeu marmore, aut inſculpere, aut impingere. per quē textū extendit Bart. in ſuo tract. de armis. in fine. idē eſſe in ſignis vel armis alicuius domini ſui vel maioris, licet (vt dicit) ſua poſſit, vt videmus quotidie multos facientes inſculpere

eorum arma in sepulturis suis supra lapidē seu tumulum.

Crux verò dicitur signum saluatoris Christi,& istud signum portāt Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum dei Iesu Christi domini nostri. Vnde Damascenus. Hoc nobis signū datum est super frōtem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distamus & cognoscimur: hoc certè est signum dei viui, quo signantur serui dei, de quo Ioan. ait Apocalypsi. vij. Vidi angelum ascendentem ab ortu solis habētem signum dei viui,& clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terrę & mari dicens: Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus, quoadvsq; signemus seruos dei nostri in frontibus eorū. Et in omnibus negotijs nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius libro Ecclesiasticæ historię ix. author est, Constantinum imperatorem eo die quo cum Maxentio tyranno & sæuissimo christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma confixit, sereno puroq; cœlo crucem vidisse, eamq; adorasse, ac auditam supernè vocem: Constantine, in hoc signo vinces: vel, vt alij volunt, tunc de cœlo missum est ei vexillum in quo erat crux pro signo,& erat scriptum: In hoc signo vinces. Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter: tū cæteris quæ deinceps bella gessit, par felicitas adfuit,&, vt dicit Lucas de Penna in rub. C. de præpositis laborum. libro. xij. Ipse credit quòd sit auriflamma cœlitus demissa regi Francię.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo & pectore super tunicis militaribus crucē albam, vt se cognoscant,& cognoscantur ab aduersarijs: nec defuit ille mos apud eos à tempore quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi verò crucem beati Andreæ: & sic de alijs, de quibus dixi suprà in xvij. conclusione. in fine.

Crux olim supplicium noxiorum seu pœna & tormētum reorum, vt habetur ij. Regum xij. c. vbi dicitur, quòd Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis illata, septem viros de genere suo crucifixerunt: & id quidem infamè fuit supplicum: de quo meminit Vlpianus in l. sacrilegij. in prin. ibi: alios verò in furcas suspendisse. ff. ad legē Iuliam de sacrilegijs.& Callistratus in l. capitalium. in prin. ff. de pœnis. Summū (inquit) supplicium esse videtur ad furcā damnatio. Et satis probatur in passiōe domini nostri: qđ ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat,& humilibus & infirmis opē ferret,& in omnibus spē salutis ostenderet. Proinde (teste Lactātio) eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi solent, ne quis esset omnino qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciatu. text. est in c. nulli. iij. q. j. Huic autē rei postea honor accessit,& est hodie gloria & exaltatio bonorū,& ipsorū protectio aduersus insidias & machinamenta diaboli, vt est tex. in c. postea signatione. de consecra. dist. iiij. vbi dicitur. Signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis, tam in corde q; in fronte, vt ab eo tempore apostata diabolus in vase suo pristino suæ interemptionis cognoscēs signaculum iam sibi deinceps illud sciat esse alienum, vt dicit ibi textus. Et propterea omnia sacramēta ecclesię crucis signaculis perficiūtur. tex. in c. nūquid. de cōsecra. dist. v. vbi dicitur: nunquid non omnia crismata sacerdotalis mysterij crucis figura perficiantur: nunquid baptismatis vnda, nisi cruce sanctificata peccata relaxet: & vt cetera prætereamus sine crucis signaculo quis sacerdotij gradus non ascendit: tutamē est illius qui tali signo se munit, maximè contra dæmones: cū,& vt ait Ioannes de Turrecremata in c. ecclesiasticarum. xj. distinc. Crux est armatura fortis ad pugnādum cōtra dæmones. Vnde beatus Chrysostomus inquit. Vbi crux Christi est, nullus stare potest immundorum dęmonum, videns ensem in quo plagam accepit: videns gladium in quo pestiferum vulnus accepit. Vnde Augustinus in quodam sermone. Signum crucis à nobis expellit exterminationem, si tamen cor nostrū habeat habitatorem. Imo etiam crux extraneis,& Iudæis quandoq; prodest. Facit quod dicit gl. in c. postq;. in verbo, interemptionis. de consecra. distinc. iiij. de Iudæo qui se signauerat, seu supra se posuerat signum crucis, cui diabolus nocere nō potuit, sed dixit. Inueni vas vacuum sed signatum. de qua historia loquitur Panor. in c. quod quidam. de pœnitē.& remissio. Alias duas virtutes signi crucis ponit Ioan. de Turrecremata in d. c. ecclesiasticarum. quia virtus est contra vitiorum tentamenta,& vt diuinæ benedictionis dexteram homo cōsequatur. Sicut Effrayn consecutus est cancellatis manibus Iacob, in modum crucis super eum. de quo infra in sequenti conclusione. Et de benedictione crucis Christi habetur Sapiētię xiiij. in principio.& de eius inuentiōe eleganter scripsit Polydorus de inuentoribus rerum. libro v. c. vj. in fine. Helena (inquit) mater Constantini imperatoris religione insigni ac pietate mulier, per quietem monita Ierosolymam petijt quesitum dominicam crucem, vnde humana salus pependisset. Ita fortè accidit, vt Veneris simulachrum eò esset loci ab impijs orthodoxę fidei persecutoribus collocatū, quò omne dominicæ passionis monimētum aboleretur: Christianiq; Venerem loco saluatoris adorarent. Cæterùm loco ruderibus purgato, crux reperta est,& cū illa duæ alię, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille, Iesus Nazarenus rex Iudęorum,& si vetustate propemodum abolitus, indicio fuit vt crux vera agnosceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico restituit. His & in victoriæ sibi partę retributionem Constantinus princeps motus, edicto vetuit quēquam deinceps eo crucis supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probrò fuerat, venerationi atq; honori esse & haberi cœpit. Idem postea voluerūt Theodosius & Valenti. seruari, qui (vt supra in principio dictum est) lege prohibuerunt signum saluatoris in solo, vel in silice, aut in marmore humi positis insculpi, ne scilicet hominū pedibus calcaretur. Vnde importunū & cōtra religionem videre est passim hodie in templis signum illu', id est nomen ipsius saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum. Itē cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium vestigijs obtrita latè resplendent.

Nonagesimanona & penultima conclusio sit talis, quòd crux Christi multipliciter figurata fuit in veteri testamento.

Primò reperitur figurata in signo Thau, de quo dicitur Exodi xij. q; cum angelus primogenita Aegypti deberet occidere, præceptum est filijs Israël, vt de sanguine agni vtrūq; postem linirent in modum Thau literæ, quæ facta est in modum crucis. Nā & Thau Gallicum positum inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quā ad eum construere modum Galli consueuerant, Author est Cęlius libro antiquarum lect. vj. ca. viij.

Itē secūdo Ezechielis ix. vbi propheta legitur audiuisse dominū dicentē ad virum vestitū lineis, habentē atramentarium scriptoris in lumbis suis. Transi per mediam ciuitatem

ciuitatem, & signa Thau in frontibus eorũ virorũ dolentium & gemẽtium. Post hæc dicit septem viris. Transite per mediam ciuitatẽ, & percutite omnem super quem nõ videritis Thau, nemini parcent oculi vestri.

Tertiò figurata fuit in cancellatione manus Iacob super Effrayn & Manasses. Legitur enim Genesis xlviij. ꝙ cum Ioseph applicuisset Manassen & Effrayn ad Iacob, statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundũm ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modũ crucis cancellãs dexterã super caput Effrayn minoris, & sinistrã super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porrò quia de cruce mentio est, non grauemur promere hic, quę imprimis studiosorum digna auribus arbitramur ex monumentis excerpta clarissimis, præcipuè ex Cælio loco superius citato. Siquidem traditum est (inquit Cęlius) ab Arabibus crucis figuram videri cæteras quotquot sint præstare, quoniã superficies prima cruce describatur. Sic enim imprimis lõgitudinem habet atq; latitudinem: primaq; hæc figura est & omnium recta q̃maximè, constansq; rectis angulis quatuor. Effectus verò cœlestium, maximè per rectitudinem angulorũ radiorumq; resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet, quando cœli quatuor habeãt angulos vel cardines potius orientis videlicet, occidẽtisq;, & medij vtrinq; cœli. Sic verò dispositæ radios ita conijciunt in seinuicem, vt crucem inde constituãt. Propterea esse crucem veteres dicebant, tum stellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis susceptaculum. Ideoq; habere summã in imaginibus potestatem, ac vires & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Aegyptijs initia duxit, cõfirmataq; vel præcipuè est, inter quorum characteres crux erat insignis, vitam eorum more futuram significãs. Proinde figuram eiusmodi Serapidis seu Osyris pectori insculpebant. Adijcit Hieronymus, aues in surrectum se attolentes crucis exprimere figuram, quod adorãs homo & natãs item facit: sed & nauis antemna cruci assimilata sufflatur. Scribit porrò Sudas Theodosio imperante, cum æquarentur solo Græcorum templa in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterũm quod ad crucis pertinet & excellentiam, apud Aegyptios ante Christum humanæ salutis autorẽ nenarrabilem: non tam muneris stellarum testimonium fuisse contenderim, q̃ virtutis præsagium, quam à diuinissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina, vt equidem reor agente vi, fuisse in adoratione veterum crucis, item figuram summè religiosam. Quoniam in veneratione supplici, dum ori dextram admouerent, indicem super pollicem residentem, quod & tempestate hac ferè à plerisq; fit exosculabantur. Quod Plinius quoq; significasse videtur. In adorando (inquit) dextrã ad osculum referimus, totumq; corpus circum agimus. Et in apologia item Apuleius. Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia, manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculationem ponant pro veneratione. qđ Hieronymus aduersus Ruffinum notatum reliquit. hęc Cęlius.

De laudibus sanctæ Crucis scripsit egregiè & deuotè Rabanus episcopus Maguntinensis libros duos, partim metricos, partim prosaicos, quos habeo non impressos. De quibus laudibus aliquid recitat Antoninus in secunda parte suarum historiarum. titu. xiiij. c. v. §. ij. Et de crucis gloria & laudibus copiosè & sanctè scribit Petrus abbas Cluniacẽ. lib. j. epistolarũ: interpretans dictum Matthæi xxiiij. dum ait. Virtutes cœlorum mouebuntur, & tũc apparebit signũ filij hominis in cœlo. & illud Esaiæ v. dũ dicit. Et leuabit dominus signum in nationibus. vbi hoc scribit. Signũ leuatum in nationes crux est, & apparens signũ filij hominis in cœlo crux est, quæ quia & hic in signum à Christo leuata, nationes totius orbis ad fidẽ salutis æternę à quatuor ventis congregat. quia, vt ait propheta Esaiæ v. Et congregabit profugos Israël & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis. Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternã salutem & gloriam à quatuor vẽtis, vt habetur Matthæi loco preallegato. Et mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & cõgregabit electos eius à quatuor vẽtis, hoc est, de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prędicatur. An enim (vt ibi ait) dignum sit vt quam ad salutis humanæ causam commendãdam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit vt eam homines abijciãt, quam angeli honorant? An nõ honorant, quando cõmotis ad iudicium cœli virtutibus, ipsam mundo iudicãdo, secum pariter reprę sentãt? Nam qui dixit, virtutes cœlorum mouebũtur, ipse subdidit: Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo. Cumq; hoc signum crux Christi sit cum virtutes cœlorum, hoc est ordo totus cœlestium spirituum desuper veniẽs apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt discant terrigenę non posse sibi conscensum esse ad cœlos, nisi per ipsam se posse fieri socios angelorum. Nõ est igitur honorãda ab hominibus, quę angelicũ eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalibus, quæ immortalem eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et planè velint nolint hæretici vitalis, quia vitam: salutifera, quia salutem: honorabilis, quia honorem: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix, quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatem: beata, quia beatitudinem: gloriosa, quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem odiunt, quia dominum torsit: diligant eam, quia non solum nobis, sed & ipsi gloriam peperit. Peperit enim ei gloriã, de qua habetur ad Hebrę. ij. Vidimus Iesum propter passionẽ mortis gloria & honore coronatum. Peperit inquam gloriam crux crucifixo: sicut scribitur ad Philip. ij. Factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à deo assumpto peperit, & nobis insuper vitam & gloriam æternã contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honorãda, collaudãda, & à Christianis glorificãda probatur. Sed quærit ibi Petrus an sit adoranda? Et dicit quòd non adoratione latriæ, quæ dicitur cultus soli deo competens: quia habetur Deuteronomi vj. Dominũ deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Ratio, quia sicut ordine ipso creatiõis creator creaturæ quã creauit meritò iusteq; præfertur: sic decebat vt prælatio ipsa aliquo signo cõgruo signaretur. Signatur igitur pręlata creaturis deitas sacrificiorũ signo: signatur isto, signatur multiplici quod nũc agitur Christiani populi sacramẽto. Nisi intelligatur ꝙ adorare idẽ sit, & tantũ importet qđ venerari honore deo debito: & hac adoratione adoramus Christũ, nõ tantũ dei sed & hominis filiũ. Adoramus, & crucem, imo in cruce ipsum (qui deus & homo est) crucifixũ. Neq; quantum in ipso est, aut lignũ colimus, aut lignum adoramus:

quia soli deo est seruiendum ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dū crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixū dominū deū meū esse, meq; illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istum intellectum ecclesia catholica laudabili deuotione se adorare pronunciat non solum crucem domini, sed & passionē eius, mortem, ac resurrectionem, atq; ascēsionem. Sic cum dicimus mortem domini, resurrectionem, ascensionē adoramus: hoc est dominum mortuū, resurgentē, ascēdentē: aut dominū qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus ibi, q hoc priuilegium cruci dominicæ datum est, vt in creaturis sola post filium hominis, qui & filius dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte domini, quam in cruce passus est, finē summamq; salutis humane constitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis modus quo humana hominibus impendenda reuerentia tantū signatur. Et ista adoratio dulię vocatur, & impēditur homini vel angelo. Hoc magnus ille patriarcha Abraham adorauit populū terrę, filios videlicet Heth. de quo Gen. xxiij. Hoc Loth (testimonio quoq; Petri apostoli) iustus, subuersores Sodomorū angelos adorauit. ij. Petri ij. & Genesis xix. Hoc fratres Ioseph eum prostrati adorauerunt. Genesis l. Hoc Iosue principem militiæ domini angelum. Iosue. v. Hoc propehta Natham Dauid regem. iij. Regum j. Hoc fortassis, & si malus Nabucodonosor prophetam Danielem adorauit, vt Dani. ij. scribitur. Neq; enim credendū est sanctos homines vel sanctos angelos cultū soli deo debitū, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modū hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communē exhibitionem honoris. Sed speciale illud, omnem creaturam refugit: generale istud, tam creatori q creaturę rationali inseruit. Nam irrationali honorē vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamē vel sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus, vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor & reuerētia defertur, nō quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, preciosa, vel quolibet modo corporaliter hominibus accommoda fieri creditur, sed quia deo vel sanctis eius perpetuò cum eo victuris, in his honor congru9 exhibetur. Si igitur & hoc modo crux domini adoranda, id est, honorāda suscipitur, nec impiū est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Pium, quia à rectę fidei tramite non discordat. Salutiferum, quia salutem pijs adoratoribus seu veneratoribus cōparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucē domini adorare, vt in primo nō tam ipsa q deus adoretur, in secundo non tā ipsa q deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius: illo cultus diuinus, ipsi deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucem eidem deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

Centesima & finalis conclusio edocet quomodo signum crucis fieri debeat. Circa id imprimis scitu dignum est, quòd ex notatis per Hugo. in suo apparatu, & Guillelmum Durādi in suo rationali, Ioannē de Turrecremata in c. ecclesiasticarum xj. di. colligit tres differentias in signo crucis faciēdo.

Quidam enim (vt dicit) signant se à frōte ad dextram, & inde in sinistrā: propter tres personas trinitatis, quæ in ipsa signatiōe crucis nominantur. Et ita isti signum crucis in forma quadam triangulari perficiūt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij verò in figura quadrangulari signant, & muniūt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis: ad designandum descensum filij ad terrā, secundùm illud, Inclinauit cœlos & descendit. Deinde transeunt in dexteram, & de dextera in sinistram terminando ibi signū crucis, tum ad designandum quòd æterna quæ per dexterā, temporalibus, quę per sinistram significantur, anteponēda sunt. Tum ad demonstrandum quòd Christus de Iudeis ad gentes transiuit.

Alij verò signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ patrem signat: deinde descendunt ad inferiorem, quæ mūdum designat: postea à sinistra, quæ infernum significat, producūt ad dextram, quæ cœlum denotat, & ibi signum terminant, fulti autoritate illa. Egressus eius à patre, excursus vsq; ad inferos, recursus ad sedē dei. & est versiculus hymni: Veni redemptor gentium. à diuo Ambrosio compositi. Nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mūdo in infernum, de inferno ascēdit in cœlum, vbi sedet ad dexteram patris: & isto modo dicunt signum crucis debere fieri Archidya. Geminianus & Cardi. Alexandrinus in d. c. ecclesiasticarum. & ibi Ioannes de Turrecremata probat hunc modum signandi se signo quadrangulari esse meliorem quinq; rationibus, & etiam quòd terminari debeat in dextram comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis alijs duobus primis modis se signandi signo crucis tanq; non bonis nec vsitatis, tertium modum tanq; communem & ab omnibus approbatum, religioniq; nostrę conuenientem, dico esse insequendum.

TRigesimanona consideratio, continuādo materiam nostram honorariam (cum satis de armis & honoribus causa eorūdem impensis disceptauerimus) sit talis. Si inferior temerè intrudat se in loco maioris, maiorem honorem q ei debeatur assumendo seu vsurpādo, debet suo honore priuari, & à loco propio expelli, vltimusq; post alios in opprobrium poni. c. præcipimus. xciij. dist. facit l. neminem. C. de officio magistri officiorum, quod limitat Felin. in rub. de maioritate & obedien. Nisi minor esset substitutus maiori, quia tunc in actu in quo est vicarius suus sedebit in loco maioris: quem textum in hoc extollit Ludouicus Romanus singulari cccxl. quoniam vicerector honoratur vt rector. dixi infra in sexta parte, in consideratione vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: ideo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet. glossa in summa xciij. distin.

QVadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. j. q. j. c. non est. Ad honores autem sine labore nō peruenitur. l. j. C. de excusationibus artificū. libro decimo. Imo etiā si digno conferatur, cū metu suscipiēdus est. lxiij. dist. c. Valentinianus. & dicto c. nō est. Et nemo debet sibi honorē assumere, sed qui à domino vocatur, quēadmodū Aarō. c. qualiter. extra de electio. c. in scripturis. viij. q. j. verū contēnenti & fugiēti offerēdus est. d. c. in scripturis. & c. sicut. j. q. j. & l. si quęcq;. C. de episco. & clericis. ita dicit Lucas de Pēna in l. filios C. de decurio. lib. decimo. Sicut tamē sciētiæ cupiditas non est arguēda, sed commendāda. l. apud Iulianū. ff. de fideicommissarijs libertatibus.

bus.vbi Pomponius ait.Nã ego discendi cupiditate,quã solã viuendi rõnem optimã in octauũ & septuagesimum annum ętatis duxi,memor sum eius sentẽtiæ,quam dixisse fertur Iulianus. Et si alterũ pedem in sepulchro haberẽ, adhuc addicere quidem vellem. Sic & honoris, secundũm quod notatur per Lucam de Penna in l.ij.per illum text. C.de his qui spõte munera publica subeũt eodẽ li.decimo.

QVadragesimaprima consideratio. Nullus ita honorandus est,ꝙ per huiusmodi honorẽ excessiuũ vni alteri detrahatur.xxix.distinc.c.nulli in fine.& c.ecclesiæ.Nec honorabilius quid exhibẽdumest vni,vnde alij scrupuloso corde moueantur.c. decimas.xvj.q.vij. & faciunt notata in c.statuimus extra de maiori.& obedietia.Speculator in titu.de legato.§.ij.ante versiculum, patet ergo.& in titu.de disputatio.& allegatio.§.vj.incipiente,satis clarẽ.in principio.Quia quando aliquem excessiuẽ quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat,argumento.§.sed quia.in prooemio ffor um. & l. nec quicꝗ.§.obseruare. ff.de officio proconsulis & legati.c.qualis.xxv.distinc. & c.nonne.extra de præsumptio. Vnde Egisippus de bello Iudaico. Vos honore congruo prosequimur,vt neꝗ immoderatus, neꝗ infimus honor sit. Aliud inflat,aliud exasperat, quodcũꝗ suæ portionis vnicuiꝗ suppetit,impartiatur.Nõ enim quis delectat tantum eum quem supra mensuram honorat,quantũ lædit, cum cui debitum negat,& plerũꝗ vterꝗ eorum offenditur,vbi prælationis adulatio est.& Aristote.dicit v.Politicorũ,Quòd inhonorati alios vidẽtes honoratos faciũt, & rursus inhonorationem amatores honoris grauiter ferunt.Et qui dehonorat paruipendit secundũm eundem in rhetorica.videatur c.ecce.& c.nullis.xcix.dist.quẽ allegat Lucas de pẽna in l.ij.col.ij.C.de proximis sacrorũ scriniorum.lib.xij. Turpius tamẽ est frigidẽ laudari,ꝙ̃ acerbius vituperari, ait Aul.Gellius lib.noctium atticarum xix.c. iij.Et de huiusmodi laudibus etiam(sicut inquit Salustius de Carthagine)melius esset tacere,ꝙ̃ pauca dicere,saltem vbi non pauca commemoranda essent.

QVadragesimasecunda consideratio. Praui nõ sunt honore digni:quia honor est præmium virtutis,& virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristote.Ethicorum iiij. Benemeritis igitur & studiosis honor impendendus est:quia honor magis est in honorante ꝙ̃ in honorato,ait Aristo.Ethicorũ primo. & Bal.in prooemio feudorum. Et dicit Cice.in libro orationum. Is magis gloria excellat,& honoretur,qui virtute plurimũ præstat,& si illaudati sese illustribus conferre,& amplissimos honores inhiare audent,dicetur in eos adagium Polidori. Nihil cum fidibus graculo:nihil cum amaracino sui.& habetur Prouerbiorũ xxvj.Quomodo nix in æstate,& pluuiæ in messe,sic indecens est stulto gloria:& in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia status, peccator honoratur.c.nemo.lxxxiij.distinct. Nec hinc debet minor irasci,si maior prælatus est.c.qui resistit.xj.quæstione iij.Ex quibus videtur,ꝙ infames non possunt concludere ad emendam honorabilem,vt dixi infra in vndecima parte,in xv.consideratione.

QVadragesimatertia cõsideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nã maior dignitas procedit ex ea.l.digna vox.& ibi notatur in verbo,principatum.C.de legibus.subiungens versus.
Si fortuna volet fies de rhetore consul:
Si volet hæc eadem,fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuffi in l.vnica. C.de comitibus & tribunis scholarum.lib.xij. vel quia constituti in dignitatibus maximis vtplurimum prosperãtur,& magis honorantur.facit l.ad splendidioris. & ibi Lucas de Penna.C. de diuersis officijs.li.xij.tamẽ fortuna quãdoꝗ dat honores immeritis.vnde Virg.in suo opusculo de fortuna,ait,
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos clauibus afficit.

Nec minus verẽ dixisse videtur Ouid.libro iij.de arte.
Curia pauperibus clausa est,dat census honores.

Et idem in primo Fastorum.

In precio precium nunc est,dat census honores,
Census amicitias,pauper vbiꝗ iacet.

¶Et non solum omnia venalia Romæ,sed vbiꝗ.Item sicut de moribus vltima fit quæstio,ita de literatura & prudentia:sed non est mirandum,quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio,ibi minima fortuna. Aristo.de bono fortunæ.& Boëtius de consola.philosophiæ,lib.j.metro v.
At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur,ꝙ dignitates & honores à Deo & non ex casu & fortuna pręstentur,cum à Deo est omnis potestas, ad Romanos viij.cap.quid culpatur.xxiij.q.j. & omnia à Deo.Bona enim & mala,vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt.Ecclesiastici xj.Vnde Romanum imperium non fortuna,sed diuinitate propitia defertur.text.in l.fi.in principio.C.de officio magistri militum. Vnde reges nostri in suis rescriptis semper dicũt:Talis Dei gratia Francorum rex.de materia tamen plenẽ per Lucã de Penna in dicta l.vnica.C.de comiti.& trib.schola.

QVadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem,siue munus personale,decẽ sunt consideranda,quæ scripta sunt in glossa rubricaria.C.quemadmodum ciuilia munera indicuntur.lib.x. & etiam refert Bartholomæus Cepola in tracta.de imperatore.in fine.versic.circa hanc. & Io.de Platea in dicta rubrica.vbi plura alia addit.

Primum ergo est,scilicet persona indicentis,vt habeat iurisdictionem indicendi,vt sunt decuriones,qui possunt distribuere officia,& eligere officiales,vt in l.ij.C.de decurionibus.eo.lib.x.& comes rerum priuatarum in creando susceptores,vt l.super creandis.de iure fisci. C.eodem lib. Item decuriones, hoc est consules ciuitatis,iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarchã(hoc est quem præpositum mareschallorum vocamus)vt ait tex.in l.vnica. C.de Irenarchis.libro xj.

Secundum modus & ordo,vt persona eius cui indicitur non grauetur vltra modum,sed secundũm ęqualitatẽ, vt l.fi. C.quemadmodum ciuilia munera.& vt in ordine primo vocetur pater,si est habilis,ꝙ̃ filius:& primogenitus,ꝙ̃ secundogenitus.l.in successione. & l.neminem. C. de decurio.& l.iij. §.de filijsfamilias.& quemadmodum pater pro his teneatur.eodem libro x.C.

Tertiũ est habilitas,scilicet an persona cui iniungitur sit habilis & idonea,vel non.tex.in l.honor.§.de honoribus.& in l.vt gradatim.in princ. ibi,sciendum est hoc esse obseruandum,si idonei sint.ff.de muneri.& honoribus.

Quartum eius origo,text.in d.§.de honoribus.vt si nõ sit origine ingenuus,sed libertinus,officia ingenuorũ non concedantur ei, nisi impetrasset ius anulorum aureorum, aut restitutionem natalium,aliàs incidit in l.iuliam Viscelliam,vt in l.prima.C.si seruus aut libertus.libro x,& in l.

vnica.C.ad legem Viscelliam.& intellige de origine propria,vel paterna,vel ex priuilegio,vel etiam incolatus.l.j.& l.ciues.C. de incolis.& l.in filijs.& l.exẽplo.C.de decu. lib.decimo. Attendi etiam debet,an sit masculus vel fœmina,an sit minor,vel infirmus,vel aliam inhabilitatem habeat,vt dicit Ioannes de Platea in d. rubrica. C. quemadmodum ciuilia munera &c.

Quintum considerandũ,scilicet facultates,an iniuncto muneri sufficere possint. text. in d. §.de honoribus.aliàs si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniũctum suscipere non debet.vnde dicitur:

Qui sua metitur,pondera ferre potest.

Et facit dictum Horatij.

Sumite materiã vestris qui scribitis æquã Viribus.Quòd si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorũ seu officiorum,rectè sentis:vt etiam innuit textus in l.ad subeunda.cũ pluribus concordantijs. C.de decurionibus.

Sextum consuetudo.Nam in delatione officiorũ seruanda est consuetudo loci,vt vult §.de honoribus,superius allegatus.& tex.in d.l.super creandis.C.de iur.fisci.& in l.non tantum.ff.de decurionibus.

Septimum,vt potiores & idoneiores eligantur.d.l.ad subeunda.l.honores in prin.ff.de decurio.l.vt gradatim.in prin.ibi,si idonei sint.& l.honor.§. finali. ff. de muneribus & honoribus.

Octauũ cõsiderãdũ,scilicet ordo graduũ,vt quis prius vocetur ad minores,quàm ad maiores. d.l.vt gradatim. in principio.& l.honor.§.gerendorũ.ff.de muneribus.& l.secunda.C.quemadmodum ciuilia.lib.x.& l.quę vtiliter in principio.ff.de negotijs gestis. & ibi deciditur, ꝙ expensę consuetę & rationabiles factę pro alio,vt honores assequeretur,peti possunt. cum prędictis ll.concordãt tex. in c.si officia.lix.distin.& in c.legimus in fi.xciij.distincti. Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quęrit ascensum. c.sicut.xlviij.distinctione,& est tex. ad literam in l.nemini ad subli.C.de consulibus & non spargendis.lib.xij.

Nonũ vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ,cum non debet quis eodem tempore habere plura officia. c.singula.lxxxix.disti.& in l.j.C.quemadmodum ciuilia munera &c.Sicut non potest esse monachus vel abbas in pluribus monasterijs.c.fi.extra de religiosis domibus. Sicut etiam de iure nullus potest præfici in diuersis ecclesijs secularibus.c.de multa.extra de præbẽdis.& officia ecclesiastica singula singulis personis sunt distribuenda.c.j.lxxxix.distinctio.c.cum ex iniuncto. & ca. sicut.de hæreticis.extra.

Decimum,vt quis non cogatur continuare illud idem vel aliud officium,sed habeat vacationem,& interualla legitima.l.penul.eadem rubri.C.quemadmodũ ciuilia munera.& l.j.& ij.C.de muneribus & honoribus non continuandis &c.Et de interuallis,eodem lib.x.& hoc verũ nisi necessitas aliud exposcat.d.l.penult.& l.vt gradatim.§. quoties.& l.honor.in fine.ff.de muneribus. ita ꝙ propter necessitatem quis admittitur,qui aliàs non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioannes de Platea in dicta rubrica.C.quemadmodum ciuilia munera indicũtur. quòd etiam consideratur morum honestas,& vita laudabilis,& laboris prolixitas,& stipendiorum merita.Hi enim ad honores,seu dignitates eligendi sunt,quos morum honestas commendat.l.magistros.infra de professoribus & medicis.libro decimo.& l.vnica.C.de professoribus qui in vrbe Constantin.libro duodecimo.Et ad honoris augmentum,non ambitione,sed labore conuenit peruenire.l.contra rempublicam.C.de re militari.& l.fi.C.de tyronibus.eodem libro duodecimo.Labores enim & stipendia dignitates tribuunt,non suffragia mendicata.l.scrinijs.C.de palatinis.l.prima.C.de castrẽsianis,dicto libro duodecimo.l.nemo.C.de officio magistri officiorum.& l.& virtutũ.C.de statuis & imaginibus. de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & opportunè liquet & liquebit.

QVadragesimaquinta consideratio est circa laudem. Et pro eius declaratione dico,ꝙ laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis,secundùm Aristotelem libro primo & tertio Rheto. & beatum Thomã super psalmo xvij. Et dicitur à laudo verbo, quod verbũ extollo aliquando significat,vt apud Horatium.Laudabunt alij claram Rhodon,aut Mithilenam. Aliquando idem,quod nomino. Plautus.Id vt scias Iouem supremũ testem laudo.

Et laus & laudatio differunt: quia laudatio est oratio ipsa laudantis,laudes continens ipsius laudati. Laus verò est virtus ipsa non aliunde proueniens,sed suis nixa radicibus.vnde Virgilius.Primam merui qui laude coronam. Dicta laus à populo, ꝙ propriè laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primò,quia laus consistit in solis signis verborum:honor autem in quibuscũq; signis.& secundùm hoc laus includitur in honore.

Secundo modo, quia per exhibitionem honoris redimimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolutè:sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum quæ non ordinantur ad finem,sed iam sunt in fine,vt dicit Florentinus in dicta sua summa.parte quarta. capitu.x.titulo v. §.primo.

QVadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero,contingit quadrupliciter. Primò,prout Deus honoretur,& hoc est bonũ. Sic sacerdos summus Ioachim laudauit Iudith de occisiõe Holofernis,& liberatione populi,dicens:Iudith xv.Tu gloria Ierusalem,tu lætitia Israël,tu honorificentia populi nostri,eo ꝙ dilexeris castitatem.

Secundò laudatur quis virtuosè,vt non deficiat in tribulatione positus,sed consoletur.Sic laudata fuit Noëmi,& Ruth Moabitides afflictæ & depauperatæ à Booz,vt consolarentur.Ruth iij.

Tertiò vt virtus in proximo augeatur,& in bono proficere [illegible]etur: quoniã virtus,secundùm Senecam,laudata crescit.& Iuuenalis Satyra prima. Probitas laudatur & alget.Et vt ait Iulius Celsus de gestis Cæsaris.Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Aristoteles libro tertio suæ Rhetoricæ nouæ.Neq; solum laudis causa rectum sequi conuenit,sed si laus cõsequitur,duplicatur recti appetendi voluntas. & Ouidius de Ponto,libro quarto Elegiarum.

Excitat auditor studium,laudataq; virtus

Crescit,& immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus de qua intendimus tangere principaliter.

Quartò,vt quis ferat mitius correctionem. Sic apostolus laudabat mirabiliter Corinthios in prin. suæ epistolæ primæ,

primæ, dicēs. In omnibus diuites facti estis in illo, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia. & paulò post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum Anto. Florentinus in ij. parte suæ summę. titu. x. c. ij. §. j. & ibi dicit, ꝙ etiam quatuor modis contingit aliquem inordinatè laudare quod non est bonum: sed quia non est materia pręsentis speculationis ad illū ibi recurre, sed solū de laude quæ debetur, de qua Aristo. ij. Ethicorū.

Ad magnam enim laudem consequendā quatuor requirūtur, scilicet ꝙ fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Anto. Florētinus in sua summa. quarta parte. titulo xv. in Cantico beatę Mariæ virginis. §. iij.

QVadragesima septima consideratio. Et quo ex laude virtuosi homines disponuntur, amplius ab bene agendum, & ad virtutem, quòd si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publicè commendā dus est, facit dictum psalmistæ xxxij. Rectos decet collaudatio. & textus in l. iustissimos C. de offic. rectoris prouinciæ. & quæ dixi. s̄. in xxxij. consideratione. Sicut enim ignis aura flante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius in registro, libr. vj. c. cix. vnde Cassiodorus primo variarū epistolarum, xiij. Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestrę comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & in sonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas appetatur, quantò magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus? Hinc etiam Hiero. in xv. epistola ad Marcellam. Nemo reprehendat, quòd in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguēdis malis sit corectio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agāt propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Lucas de Pēna in l. fi. C. de numerarijs, libro xij. & faciūt ad prædicta dictum Ouidij in ponto. Laudataq; crescit Virtus, & immēsum gloria calcar habet. dicam infrà ista parte, in lxxiiij. consideratione.

QVadragesima octaua consideratio. Sanctus Augustinus in sermone de die suæ cōsecrationis dicebat. A male viuentibus nolo & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus, si dicam nolo, mētior: si dicam volo, timeo ne sim humanitatis appetentior q̄ soliditatis. Quid ergo dicam, nec plenè nolo, nec volo, nō plenè nolo in laude humana periclitari: non plenè volo, ne ingrati sint quibus prædico. facit quod notatur xxxj. distinc. c. tenere. vbi patet, quòd licet iusto se laudare. prima quęstiōe vj. capi. sicut is. & c. in scripturis. viij. [illegible]stione j. & Lucas de Penna in l. j. C. de agentibus in [illegible]s, in fine, libro xij. vbi ponit proprietates ambitiosi, & in l. fi. C. de coartalibus, libro xij. dicam infra in secunda parte.

QVuadragesima nona cōsideratio, Quòd ex quo sępe ex laudis præconio innascitur, superbię inflatio. capitu. sunt plurimi. vj. quæstione prima, nullus plus æquò debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat cū infert indebitum, capitu. nullus. xcix. distinctione. Nemo tamen nisi vanus falso lętatur honore, & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum. Stultus, honores sæpe dat indignis. vnde Aristote. vt refert Laërtius de vita & moribus philosophorum, dicebat de duobus hominum generibus, vehementer admirari, scilice de illo in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicātur acceptat & gaudet. Et de illo de quo mala proferūtur quę in eo non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, ꝙ natura promptior est ac paratior ad culpandum ea quæ minus rectè agi arbitramur, q̄ ad laudādum illa quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Plationis in libro de Amore. c. ij. vbi dicit, ꝙ perfecta laudatio est quæ pręcedentē, rei recenset originē, pręsentē formā narrat, sequētes ostendit euētus. Ab antecedentibus res quęq; laudatur vt nobilis, à pręsentibus vt magna, à sequētibus vt vtilis: quare ex tribus illis t[illegible]a hęc in laudibus cōcludūtur, nobilitas, magnitudo, atq; vtilitas, & ex illis trib⁹ multū ibi laudat amorē, de quo infra dicā in vltima parte. Et vt infra dicā in d. parte. in xxxviij. cōsideratiōe, à pręterito præsenti, vel futuro quęlibet res debet laudari, qd' idem est, vt s̄. dictū est.

QVinquagesima prima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem, & laudem de ea dicēdum est. Et est, effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc qd' testificamur de bonitate alicuius clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, vt dicit Antonius Florentinus in prima parte. titulo iij. c. j. §. iij.

Dicitur enim gloria quasi clara. vnde beatus Ambrosius super epistola ad Romanos. Gloria est clara, cum laude notitia, vt refert Anto. Florentinus in quarta parte suę summæ, titu. v. c. x. §. j. Et secundùm Cicero. in rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cū laude. vel secūdùm eundem in oratione pro. M. Marcello, est illustris, & promulgata multorū, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. vel etiam secūdùm eundem, est consentiens laus bonorū, incorrupta vox bene iudicantiū de excellente virtute. vel secundùm Augusti. est iudiciū hominū bene de hominibus opinantium. & vt ait Lucas de Pēna in l. qui publici. C. de his qui spōte munera subeūt, li. x. ꝙ gloria dupliciter sumitur. Vno modo impropriè pro vana gloria. Alio modo propriè sumpta est frequēs fama cū laude notitia, secūdùm Ambro. vt. s̄. vel gloria quasi glarea. i. gerēs laureā secūdum etymologiā, quā, vt dicit facit Catholicum, sed secūdùm Tuliū iij. Tuscula. quæstionū, gloria est solida quædam res & expressa non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantiū de excellente virtute, ea virtuti reponat tanq̄ imago gloriæ quæq; rectè factorum plerūq; comes est, non est bonis viris repudianda &c. vt ibi.

Differūt tamē gloria & honor, quia propriè gloria est in se ad alios, honor verò in se ab alijs: & secūdùm beatū Thomam ij. ij. q. cxxxij. arti. iij. ꝙ sicut magnanimitas est circa honorē, ita & circa gloriā. Vñ & sicut magnanimus moderatè vtitur honore, ita et moderatè vtitur gloria: gloriatur tñ magnanimus circa res magnas nō circa modicas vt dicit Antonius Florētinus in prima parte suę summæ, titulo iij. ca. j. §. iij. & ibi dicit, ꝙ gloria operatur, ꝙ qs excellētiā cōsequitur quādo est appetitiua ad bonū qd' naturaliter amatur, & honoratur à cūctis: & ideo sicut per gloriam quæ est apud deum consequitur homo excellentiam in rebus diuinis, ita per gloriam quæ est apud homines consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quę multum est euitanda.

QVinquagesimasecunda consideratio est, ꝙ funda-
mentum gloriæ est humilitas. quoniam vt habetur
Iob. xxij. in fine. Qui humiliatus fuerit erit in
gloria, & Prouerb. xxxix. Nam humilem spiritu susci-
piet gloria. & vide Lucam de Penna in l. humilioribus.
C. de suscepto. libro x.

QVinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupidi-
tas est frequẽs & quotidiana, ita quòd nemo est qui
eam non desideret, teste Valerio lib. viij. dicen
te, Neminem esse tam humilem tamq; abiectæ cõditionis
quem gloriæ dulcedo nõ demulceat & tangat. quem re-
fert Lucas de Penna in l. ij. in ij. col. C. de his qui spõte mu
nera publica subeunt. vbi etiam ad hæc plura alia dicta
allegat. & etiam Cicerone in Tusculanis questionibus,
asserente, ꝙ honos alit artes, omnesq; incendimur ad stu-
dia gloriæ laudis, & ex j. officiorum. libro eiusdem. Vix
inuenitur qui laboribus susceptis periculisq; aditis non
quasi mercedẽ rerum gestarum desideret præter hanc glo
riæ, & laudis. & Balbus in suo dialogo post Cicero. O-
mnes studio laudis trahimur, & optimus quisq; maximè
cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os
populi meruisse, ait Persius satyra prima, & Horatius in
sermonibus, libro. j. Sed fulgente trahit constrictos glo-
ria curru, Non minus ignotos generosis. vnde Socrates
solitus erat dicere, viam ad gloriam proximã esse & quasi
compendiariã: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qua-
lis haberi vellet, talis esset, aliàs fortis est & magnanimi,
viri gloriam non appetere: sed sola suorum rectè factorũ
conscientia contentos esse. vnde cõmuniter dicitur. Sępe
viris maior gloria spreta redit, vt dicit G. Benedicti in sua
repetitione c. Raynutius, in verbo condidit. primo. nu. lj.
de tęsta. & propterea dicit, Chrysostomus homelia iiij. Si
gloriari cupis, gloriã despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit gloria, & honor sunt de genere dele-
ctabilissimorum, quia fit fantasia vnicuiq; qui honoratur,
quòd sit talis, vt dicit Aristoteles ij. rhetoricorum. allega-
tus per Lucam de Penna in l. ij. C. de proximis sacrorum
scriniorum, libro xij. dixi suprà.

QVinquagesimaquarta consideratio. Hinc Beroal
dus in suo tract. de felicitate vbi quærit, An gloria
sit summũ bonũ, sic ait. Quantò honestior vi-
deri debet sentẽtia illorum qui summũ bonum felicitatẽq;
in honore & gloria collocauerũt videtur fermè hæc fuisse
summa boni in summis Imperatoribus Romanorũ, Grę-
corum, Barbarorũ, qui voluptates omnes cõtempserũt,
qui dies noctesq; in laboribus militaribus exanclauerũt,
qui vigilarũt, sudarũt, alserũt ob hoc solũ vt gloriosi viue
rent, gloriosiores morerẽtur, de quibus illud est poëtę Sa-
tyrici. Ad hæc se Romanus grauisq; & Barbarus Indu-
perator, Erexit, causas discriminis atq; laboris, Inde ha-
buit, tantò maior famę sitis est quàm virtutis. In Romano
rum laudem dicit Salustius. Laudis auidi, pecuniæ libera-
les erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant.
Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ar-
dentissimè dilexerunt, propter hanc viuere voluerũt, pro
pter hanc & mori non dubitarunt, cęteras cupiditates hu
ius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis Fabios, Marcellos,
Africanos, Cæsares, incitauit, inflammauit, stimulauit
ad res magnas forti animo capessendas. de hac cecinit Va
lerius flaccus.

Tu sola animos mentemq; pararis gloria.

Hanc Sillius Italicus facẽ honestæ mẽtis, appellat, cũ ait:

Abripuit traxitq; virum fax mentis honestæ
Gloria. Et vt ait idem Sillius.

Mortales ad laudem & gloriam geniti sunt.
Ad laudes genitum capiat si munera diuûm.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quòd Themistocles Atheniensis
noctu ambulabat in publico, quòd somnum oculis cape
re non posset: quærentibusq; huiusce vigiliæ causam, re-
spondebat. Melciadis Tropheis, & gloria se ex somno
suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus val
dè lætatus est glorię susurro, quando anus Athica aquam
ferens, ita alteri insusurrauit, hic est, ille Demosthenes.

Alexandri qui ex rebus gestis nomen magni sibi inue
nit pectus insatiabile laudis fuit, qui plusq; par sit sititor
gloriæ Anaxagora referente innumerabiles esse mundos
ex authoritate Democriti præceptoris. Heu me miserũ,
inquit, qui ne vno quidem mundo sum potitus. Hinc
exijt illud.

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata.
Alexãder orbi terrarũ magnus est, orbis, Alexandro an-
gustus est. Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum asti-
tisset. O fortunate, inquit, Adolescens, Qui tuæ virtutis
præconem Homerũ inueneras. Quòd apud Sillium, ver-
sibus modulatis sic expressum est.

Felix Aeacida cui talis contigit ore,
Gentibus osteridi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res
gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) cõtẽplaretur
in pictura, ingemuit illachrymauitq; veluti ignauiã suam
pertęsus, ꝙ nihil tũ memorabile à se actum esset in ea ęta-
te, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Penorũ ille inclytissimus Imperator apud
Sillium, alloquens milites in pugna, Cannensi merce-
laborum suorum solã gloriam esse vult. Sic enim inquit
Mihi magna satis sat vera superq; bellandi merces sit glo
ria, cætera vobis vincantur.

Quid multa? non solum magni in re militari duces, &
egregij in administratione reipublicæ ciues gloriam in-
hiant & amplexantur, sed etiã scriptores fermè omnes hãc
gloriam veluti præmiũ vberrimum suarũ lucubrationũ
spectare videntur. Illi quoq; philosophi qui libros scri-
pserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo in-
scripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nõne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari vo-
lũt? vt de Phydia infra dicemus, in ij. consideratione po-
istam, qui nomen suum in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoq; & Batrachus sua impensa construxisse
produ̅tur tẽpla octauis porticibus inclusa, inscriptionem
sperantes: qua negata, hoc tamen alio modo vsurparunt,
in colũnarum enim epystilijs, insculpserunt Ranã atq; La-
certã tanq; nominũ eorũ argumenta. Sauros enim Gręcè
Lacerta, & Batrachos, Rana significatur.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso,
quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat illud Ho-
ratianum assumendo.

Gaudeo ꝙ spectant oculi me mille loquentem.

Hinc est quòd etiam alios insequẽdo nomen suum in
operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit & fieri possit tractat amplè. Io.
Andræ.

Andræ,in ſuis mercurialibus,in vltima queſtione,que eſt multum notabilis,& ſingularis,& quã ſtatim in fine huiu ſce partis poſiturus ſum.

Plures alij ſunt qui poſuerunt felicitatem in gloria,ela tione,& ambitiõe,quos enumerat Textor Niuernẽſis in ſua officina,in c.glorioſi,ſuperbi,elati,& ambitioſi:quos vide,et ibi inuenies quoſdam,ſed non omnes,quoniam pauci ſunt qui ſe abſcondant à calore eius.

Tandem tamẽ concludit ipſe Beroladus vbi ſupra,ꝙ hæc gloria non videtur eſſe finis ille felicitatis quem quę- rimus,cum ſit res caduca & intra breue ſeculũ flaueſcat, cum aliunde pendeat,quod de ſummo bono credi nephas eſt:magis enim in laudantibus,q̃ in laudato conſiſtit glo ria,quæ nihil aliud eſt,quàm opinatio de aliena virtute bene ſentientium.

Huc adde,ꝙ philoſophi &,cum primis diuus Augu- ſtinus amorem laudis & gloriæ feruentiſſimum vitium eſſe dixerũt.hinc ilud Horatianũ. Laudis amore tumes.

Hinc illa Perſiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia,non credam.

Et illud:

Sed recti finemq́; extremumq́; eſſe recuſo.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta,O doxa,O doxa,O gloria, O gloria? Quid aliud eſt quàm aurium inflatio magna?

Hinc Democritus Adderites philoſophus lætatus eſt ꝙ Athenis multos annos vixerit,ignotus illi vrbi.Veni, inquit,Athenas,& nemo me nouit.

Anneus Seneca decẽter ait,Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur ſibi.Et ab Horatio luculẽter dictum eſt. Nec vixit malè,qui natus morienſq́; fefelit.

Neminem tamen ſanorum dicam virorũ,qui aliquãdo gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philoſophorum illius amore vnq́; caruit? Quis vnq́; ſummus imperator,aut quis clarus miles ex- titit qui gloriæ amonitu quicquid arduũ auſus eſt nõ geſ- ſerit? Quis tam Platonem ad tanta tamq́; ardua diſcenda animauit? Gloria.Quis illius diſcipulum Ariſtotelẽ poſt tam multa tamq́; præclariſſima à ſe fermè in omni ſcibi- liũ genere conſcripta magiſtro & ei à quo filij loco & ho- nore ſemper habitus fuiſſet contrariari & magiſtri aduer- ſari opinionibus coëgit? Gloria.Inuidit profectò tantus gloriæ zelus ei à quo ſuperari ſolo illa ætate ſe poſſe ſen- tiebat.Quis Diogenẽ (vt ad Cynicos & qui ſummã ſor didãq́; inopiam pati videri volũt) ad id vitæ genus perdu xit,vt id magis mori ſit q̃ viuere? Gloria.Quis,vt finem ex philoſophis demus exẽplis,Epicurũ ſummæ & con- tinentiſſimæ vitæ hominem coëgit quo doctior appare- ret,de voluptate ita diſſerere,vt in illa ſummũ bonũ eſſe conſtitueret? Gloria.Quis,vt ad militares deſcendamus, Scęuolam regis occidendi cupidum cum in cęde erraſſet, manum vrere coëgit? Gloria.Quis Coclitem victori exer citui ſolum reſiſtere fecit? Gloria.Quis Circium in hyatũ ſe proripere? Quis Marium cõſuli à quo obſeruabatur in- uidere? Quis Syllam aduerſum Marium tanta bella mo- uere? Quis Cæſarem armis cinctum maximam orbis par tem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Catho nem ſibi manus inferre? Quis Hannibalẽ tranſire Alpes? Quis Philenem fratres viuos ſe terra obrui? Quis Alexan drum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perſeum,tã- ta ſubire belli diſcrimina? Quis Zophirum Perſam ſibi aures & naſum ſecare induxit? fatebimur profectò,gloria.

Nec illud tantum à vera abhorrentes lege egerũt.Nẽ- pe plerįq; cum Iudæi,tum Chriſtiani ſimile eadem glorię auiditate peregere,& horum præbere exempla friuolum eſſe notum eſt,cum etiam ſupra ætatem noſtram,noſtræ quoq; ætatis literati omnes eadẽ via pergere videamus.

Diuus Thomas plerunq; à Ioanne Scoto ſuo diſcipu- lo in de re diuina opinionibus (quã theologiã appellant) carpitur.Identidem feciſſe Thoman in Albertum,quem ob excellentiam magnum appellant,vulgata fama eſt.

Noſtræ autem ętatis ſcholaſtici quid aliud in ſuis gy- mnaſijs agunt,q̃ vt clariores ingenio & doctrina ſe de- monſtrare poſſint? De cõcionatoribus ad populum quã- ta ſit ob gloriam controuerſia,ita vt illa adeo ardeſcere conſpiciamus,vt pro minimis quibuſq; ſuæ opinioni aduerſantibus ſi paululum refellantur longiſſimum,& pe nè immortalem ſubeant ſermonem.Quid verò de vtriuſq; iuris doctis aliud intuebimur,q̃ omnia ad gloriam,& lau dis appetentiam conari,& facere? Vnde non paruas,ve- rùm immaniſſimas,& penè immortales inter ſe ſimulta tes exercere & habere conſueuerunt.

QVinquageſimaquinta cõſideratio. Gloria quæ ex virtute procedit non eſt fugienda,aut alteri danda, iuxta Eſaiæ dictum xlij.Gloriam meã alteri nõ dabo.& Archi.in c.cauendum.in fine.de pœni.diſt.iij.& Baruch iiij.Ne tradas alteri gloriã tuam,& dignitatẽ tuã genti alienæ.& Apoſtolus j.ad Corin.ix.Bonum eſt mi- hi mori,quàm vt gloriam meam quis euacuet.c.ſacerdos. circa fi.j.q.ij.& vulgò dicitur.Honorem meum nemini dabo.&,qui non diligit honorem ſuum fur eſt ipſius,& homicida.Et qui negligit famam ſuam crudelis eſt.xij.q. j.c.nolo.Cepola,in tracta.de Imperato.militum eligen- do.in verbo,autoritatis.Quod intellige,vt dictũ eſt,dum modo procedat à virtute.Quoniam,vt ait Valerius de in ſtitutis antiquis.Vberrimum alimentum virtutis eſt ho nos,eximiuſq; virtutis miniſter eſt,vt ait Ariſtoteles viij. Ethicorum.& Iuſtinianus in authen.de monachis.§.ordi natione verò abbatiæ.colla.j.in quam ſententiam incidit Ouidi.in Pontho.

Laudataq́; virtus.

Creſcit & immenſum gloria calcar habet.

Et Cicero in libro Orationum,nihil eſſe in vita ma- gnopere expetendum,niſi laudem atq; honeſtatem:in ea autem perſequenda,omnes cruciatus corporis,omnia pe ricula mortis atq; exilij,parui eſſe ducenda.Et Valerius libro iiij.titulo de Abſtinentia & continentia.De publi- co miniſterio nihil cuiquam præter laudem bene admini ſtranti officij accedere debet,vt ibi de Paulo æmilio exẽ- plum patet,qui præclarè actum ſecum exiſtimauit,quòd ex victoria cõtra Xerxem Macedonum regem parta alij pecuniam,ipſe verò gloriam occupaſſet,memoriamq́; nominis ſempiternam feciſſet.Nam gloriæ cupiditas,& timor ignomine ad virtutem excitant,vt refert Cæſar in ſuis commentarijs,libro vij.& vt ait Cicero in orationi- bus.Eſt in virtute aſcẽſus,vt is gloria magis excellat,qui virtute plurimũ præſtet.Igitur rectè ex ſententia eiuſdem Ciceronis ij.officiorũ dicebatur ſic.Pręclarè Socrates hãc viam ad gloriam proximam & quaſi compendiariam dicebat eſſe,ſi quis id ageret,vt qualis haberi vellet,talis eſſet.Quòd ſi qui ſimulatione & inani oſtentatione & ficto non modo ſermone,ſed etiam vultu ſtabilem ſe gloriã conſequi poſſe dicerent,vehementer errant.Ve ra enim gloria radices agit atque etiam propagatur,ficta

omnia celeriter tanq̃ flosculi decidũt,nec simulatum quicquam pótest esse diuturnum,dixi hic ante.

QVinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauẽda est,vt ait Cicero j.officiorũ.Eripit enim libertatem,pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio,quoniam etiam,vt sapiens ait: Quid valet hic mũdus,quid gloria,quidue triumphus:Post miserum funus,puluis & vmbra sumus.Et vt Laërtius in libro de vita & moribus philosohorum testatur, Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse,& maiorem, quàm gloriæ cupiditatem,ex qua ob certamẽ honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sepẽ extitisse videmus.Sitq̃ glorię cupiditas,stultitia,teste Cicerone lib.veteris rheto.Et,vt habetur libro ix.Quinti Curtij de gestis Alexandri.Auaritia glorię & insatiabilis cupido famæ nihil inuisi, nihil remotum videri sinit.Auidi milites sunt & pecunię,& glorię simul:fortuna rebus famam preciumq̃ constituit,& militiæ probrum plerunq̃ vertit in gloriam. Absit ergo gloria vulgi,vt dicit Tibullus in Elegia x.lib.iiij.quę quantacunq̃ sit,tota est breuis planeq̃ inanis,& nemo nisi vanus falso lætatur honore. secũdum Policratum de nugis curialium in suo prologo. Audi sententiam.F.Petrarchæ.Guadeo magnam inueni gloriã, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo,si temporum,si locorum anguistias metiare,magnam hic gloriã non posse esse fateberis. Nã & liquidò cernitur,quænam sit hęc mortalis atq̃ terrenæ gloriæ magnitudo ,si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria.gaude,nõ quod habeas,sed quod meruisti:miserrimaq̃ est omnino ambitio,bonorumq̃ contentio,quoniam nihil laudabilius,nihil magno atq̃ præclaro viro dignius placabilitate atq̃ clementia,vt ex Cicero.j.officiorum secerni potest.

QVinquagesimaseptima consideratio. Ipsa glorię cupiditas & honoris cõcupiscentia multos pessundedit,seu decepit. Nonnullos enim legimus qui à parentum inclyta nobilitate degenerarũt,& honore domus postposito,ad vilia officia conuolarunt:vt refert Valerius tit.viij.de cupiditate gloriæ,de Quinto Fabio Romano,qui derelicta clara,& nobilissima Fabiorum secta,pictor effectus fuit,vt nomen suum in publico pingẽs faceret æternum,de claro genere faciens se sordidum.

Alios verò qui de statu infimo deitate gloriari volentes,ausi fuerũt in vertice deorum nomina sua includere,vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium eisdẽ lib.& tit.& apud Ciceronẽ lib.j.tuscula.quæstionum.qui clypeo Mineruæ effigiem suã inclusit,ita inseparabiliter: qua cõuulsa,tota operis colligatio solueretur., rememorans luciferum qui dixerat.Ponam sedem meam ab aquilone,& ero similis altissimo.de quo Esa.xiiij.

Alios verò qui seipsos interfecerunt,vt Empedocles, vt refert Textor in sua officina,c.arrogãtes,superbi,gloriosi,ambitiosi.& in c.qui se occiderunt,& videas plures casus,in quibus ambitio multos decepit per Textorem in d.c.arrogantes,superbi,gloriosi,ambitiosi.

Cæteros verò qui cum virtute gloriã,& famã assequi nõ possent,sceleribus insigniq̃ maleficio innotescere nõ dubitarũt:vt de Pausania nobili adolescente,qui Philippum Macedoniæ regem Alexãdri magni patrem interfecit,vt tali patricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegia seu Herostrato,qui gloriæ cupiditate tẽplum Dianæ incendit & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset,atq̃ perpetuaretur,vt refert hæc duo exempla Valerius loco quo supra:& multa alia ibi videre poteris,quæ demonstrant nõ solum in magnis viris,sed etiam in alijs affectus gloriæ affuisse. vide Textorem in loco supra allegato.

QVinquagesimaoctaua consideratio. Nihil apud dominandi & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est,quod multis exemplis demonstratur & ostenditur.

Et primò Cayn libidine dominandi & præsidendi,& vt solus dominaretur & præesset cæteris,ac prædam suã liberius exerceret,fratrem suum Abel interfecit,vt habetur Genesis iiij.vnde Proba mulier in suo centone ait.

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cędis:
Alter in alterius prelato inuidit honore.

Etiam habetur Paralipomenon xxj.c.Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda gladio sex fratres suos occidit,vt bona eorum possideret,& regnum suũ ampliaret,solusq̃ dominaretur,atq̃ illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius quòd Romulus fratrem suum Rhemum interfecit,vt regnaret solus,& totus honor eidem cederet.Et etiam habetur j.Maccabæorum j.& ij.c. ibi:Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium.vbi habetur quòd Iesu & Ioan qui de principatu futuro & dominatione præ cęteris habenda cogitantes ex eo quòd Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret,vt vnus alterum perderet, Deo Israël penitus derelicto ad Antiochum regem Assyrię se contulerit,ritum prophanũ in ciuitate dei initiãtes ex quo tanta successit tribulatio,vt ibi habetur plenè.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum dimisit:verùm cum Etheocles maior natu,anno peracto fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi,motum fuit propterea bellum:cõtractis demumq̃ vtriusq̃ copijs, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice.

Ac discordantes Cadmeo sanguine fratres:
Iam truculenta fuerunt infesta lumina,corpus
Alter in alterius iamq̃ aduersatur,vterq̃
Impia germani manat pro sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam fratrem(qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit,vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adijceret regno : vsq̃ adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britãniæ Malym fratrem exuit vita,vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoq̃ non alia ratione fratrem Morganum occidit,quo tepore Roma condita est,vt refert Volaterranus.

Cansignorus veronentium princeps moriens Antoniũ & Bartholomęũ filios reliquit heredes,quorũ Bartholomęus Antonium fratrem è medio sustuluit,quem in principatu consortem aut parem,ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nũtius adesse,dicens Mergidem fratrẽ solio sedere regio,qua ille visione

visione consternatus Prexaspem persam ad eum interimē
dum misit. Trogus & Herodotus authores.

Canis grandis Veronentium princeps fratrem Eriga
mū(qui dum abesset Veronā inuaserat)foris reuersus ob
sessum vicit, victum morti dedit.

Perinus fregosus Genuensium princeps, Nicolaum fra
trem doctrina moribusq́ insignem ob suspicionem prin-
cipatus affectati interficit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret,
Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium mis
sus. author Volaterranus.

Ptolemęus Philadelphus Argeum fratrem (à quo in
sidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Ma
ge nomine(qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret,
bellum indixit.

Franciscus & Ludouitus Gonzagæ, Vgolinum fratrē
simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & in-
terfecerunt: sola ad fascinus inuidia moti, q Guido Gon-
zaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reli-
quisset.

Frotho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum,
Roëm, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit
regnādi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu ma-
ximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio su
sceperit. autor Saxo grammaticus.

Feugo quoq́ Horuēdilium Danorum regem fratrem
suum insidĳs circunuenit, atq́ vbi parricidio datus est lo-
cus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt
eo mortuo regnaret.

Herminefredus Berthariū fratrem vi oppressit, vt sibi
soli tranquillius & securius apud Thoringos liceret regna
re. autor Gregorius Turonensis.

Orta inter Dardanum & Iasium contentione, Darda-
nus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit po-
testas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa domi-
nandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorū copĳs instructus, An
dream fratrem bello aggressus est, partaq́ victoria inter-
fecit victum.

Thiphō Aegyptius fratrem suum Osyridem peremit
inuidia accensus. autores Berosus & Seneca de sacris Ae-
gyptiorum. Diodorus item, compertum est(inquit) Osy
ridem Aegypto iustè regnantem à Thiphone fratre im-
pio ac nephario interemptum, quem in sex & viginti par
tes dissectum, cuilibet eorum qui tanti sceleris participes
fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesq́ regni
fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Ro-
bertum fratrem hostem habuit, quem in bello captū, ocu
lis primum auulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedo-
re & inedia ibidem emori fecit. Volaterranus.

Ludouicus vndecimus Francorum rex contra ducem
Aquitaniæ fratrem suū bellum mouit, quo tempore mor
tuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorū rex, Mithridatem se
cundum fratrem suum obsedit Babiloniæ, factaq́(deditio
ne in cōspectu omnium q̄uis supplicem, interfecit. Deus
te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera,
quæq́ securum à nato non sinis esse patrem.

Iugurtha Manastabalis filius nothus, fratres suos Ad-
herbalē & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfe-
cit, vt solus Numydis imperatet. autor Salustius.

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Au
relio fratre interfectus, cū annos duodecim regnasset. hæc
exempla ponit Textor in sua officina, in c. parricidæ. ver
sic. interfectores fratrum aut sororum. vbi multos ponit
fratres qui occiderunt fratres & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cu-
piditate Sertorium inter epulas incautū occidit, vt solus
in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia
vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos do
minarentur.

Spitigneus rex Boëmorum dominandi libidine bel-
lum gessit cum fratre Vratislao.

Heraclius Focam interfecit, vt solus imperaret.

Constātinus imperator Irenen matrem expulit, vt so-
lus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor in sua of-
ficina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.

Refert etiam Gaguinus lib. j. ca. antepenul. q in regno
Franciæ post Clodouęi regis obitum, cui quatuor liberi
successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpan
di, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incōmoda &
dāna & angelicæ naturę, vt habetur de Lucifero qui vo-
luit fieri similis altissimo, vt habetur Isa. xiiĳ. & de huma-
na natura Gen̄. iĳ. Eritis sicut dĳ scientes bonum & malū.
ex quo videtur q gloria non est multum appetenda: quo
niam etiam scriptum est. Ne glorieris in crastinum, igno-
rans quod superuētura pariat dies. Prouerb. xxviĳ. Et hoc
quoniā homo cum in honore esset non intellexit, cōpara-
tus est iumentis insipiētibus, & similis factus est illis. psal.
xlviĳ. notat Archidia. in c. principium. de pœnitē. dist. ĳ.
Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vm-
bra prætereunt. psal. ciĳ. & est tex. in c. fi. §. charitas. de pœ
niten. distin. ĳ. Sicut vmbra sunt hominis dies. Iob xiĳ. Et
quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod
comeditur à tinea. Iob xiiĳ. cap. Nec plus glorietur vnus
q̄ alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitā, &
similis exitus. Sapien. vĳ. & habetur Ecclesiastes vj. q si-
cut egressus est de vtero matris nudus, sic reuertetur, & ni
hil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem
suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo cō-
prehenduntur, sic capiūtur homines in tempore malo, cū
eis extemplò tempus superuenerit. Ecclesiastes x. ca. Et vt
ait Cice. lib. iĳ. de oratore. O fallacem hominum spem fra
gilemq́ fortunā, & inanes nostras conceptiones, quæ me
diocri spacio sæpè franguntur, corruunt, & cum ipso cur-
su ante obruuntur, q̄ portum conspicere valuerint: & sem
per habenda est prouidentia & consideratio futuræ mor-
tis. Vt enim dicitur in vita beati Ioānis eleemosynarĳ, an
tiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingre-
diebantur ad eum ædificatores monumentorum dicentes
eidem: De quali metallo iubet imperium fieri monumen-
tum tuum? ei insinuātes, q cum sis homo corruptibilis &
transitorius, curam habeto tuĳpsius, & piè regnum dispo
ne. & habetur Ecclesiasti. xiiĳ. Cum enim morietur homo
hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Et omnis caro
sicut fœnum veterascet. Ecclesiastici xviĳ. Et vanitas va-
nitatum & omnia vanitas. Ecclesiastes c. j. Vniuersa enim
vanitas omnis homo viuēs. psal. lxxxviĳ. Vnde vt habe
tur in lib. de contemptu mundi.

Quid valet hic mundus, quid gloria, quid ve triumphus?
Post miserum funus, puluis & vmbra sumus.

Et amplissimè de huiusmodi gloria fugienda, vide Pe-
trum Antrarieneñ. in sua summa. de fuga vitiorũ. de quin-
to vitio superbiæ. vbi ponit in reprobationem illius glo-
riæ & superbiæ per. l. folia vel circa, ad quem recurre in o-
mni statu, sed quia extra propositum, non insisto. Maxi-
mè etiam gloriari nõ debet se iactando & sic seipsum lau-
dando, quoniã, vt ait Aristoteles iiij. Ethicorum. Iactator
maximè vituperãdus est. Et Cice. li. j. officiorum ait. Tur-
pe est de seipso prædicare. Et, vt ait Quintilianus lib. viij.
de oratoria institutione. Vitiosa est iactatio, infertq; audiẽ-
tibus non modo fastidium, sed etiam alijs plerũq; odium.
Ideo dicitur q iactator nocet non solum ipsi, sed etiã aliјs.
Et habetur in c. si quis. j. q. ij. Et in cõmuni prouerbio dici-
tur. Laus in ore proprio sordescit. de quo habetur in c. si
quis verò non obediat. xj. q. iij. & Ioã. de Platea in proœ-
mio instit. §. quorum. Et etiam habetur per apostolum ad
Roma. j. Dicẽtes se esse sapientes stulti sunt. Ait enim Ber-
nardus in lib. de improbatione vitiorum. c. ij. Vana super-
borum vacuat iactantia mentẽ. Et ideo inquit Seneca lib.
ij. de beneficijs. Retrahenda inanis iactatio, res loquantur
nobis tacentibus. quoniã, vt habetur in glo. in proœmio
institu. §. cumq; hoc. & in aut. de monachis. §. sancimus.
ibi: & experimento eorum tolerantiam. colla. j. & in aut.
de quæstio. circa princi. ibi: vtilissimè ex ipso rerum expe-
rimento. colla. vj. Opus laudat magistrum. Et Paulus ij.
ad Corinthios x. in fi. ait. Non enim qui seipsum cõmen-
dat, ille probatus est, sed quem deus commẽdat. Et vnus-
quisq; sequi debet consilium Ambrosij, de quo vj. q. j. c.
imitare. q nemo debet se iactare, vt docet de Petro qui se
iactauit dicendo: Et si omnes scãdalizati fuerint in te &c.
& tamen Christum negauit. & de Dauide qui dixit. Ego
dixi in abundantia mea, nõ mouebor in æternum. Et tamẽ
hanc fuisse iactantiam dicit, cũ dixit. Auertisti faciẽ tuam
à me, & factus sum cõturbatus. Ideo nos hortatur Sapiẽs
prouerbiorum xxvij. Laudet te alius, & nõ os tuum: alie-
na labia, & nõ lingua tua. Nam etiã iactans se bono gra-
tiam dei effundit, quoniam vt habetur Eccl. xx. Et omnia
bona perdit. quoniam vt ait Gregorius in moralibus. O
q̃ miseri sunt qui affectant laudes hominũ in semetipsis,
dissipant fructus laborum: dumq; se alienis oculis ostende-
re appetunt, damnãt qđ agunt. Hinc reprobantur opinio
& actus illorum, qui cum aliquid in ecclesijs & intuitu pie-
tatis & ecclesię faciunt, in eis arma sua aut insignia ponũt:
quoniam ex hoc videntur consequi præmiũ scilicet glorię
& laudis mundi: & amittunt fructum quod à deo percipe-
re deberent, vt notatur per docto. in apostill. ad Panor. in
c. dilecta. extra de excessibus præla. vbi allegatur Gemi. in
c. duæ sunt. xlv. distinc. qui dicit: Nota contra illos qui cũ
in ecclesijs quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.

QVinquagesima nona consideratio erit: q etiã qñq;
licitum est se iactare & cõmendare de bono, secun-
dum Ioan. de Platea in proœmio institu. & ibi
Angelus in §. quorum. faciendo distinctionẽ inter com-
mendationem necessariam, vtilem, & voluntariã, notoriã
aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vt pu-
ta in eo qui veniam ætatis impetrat, qui nõ aliter admitti-
tur nisi morum suorum instituta, probitatemq; animi vi-
tæ honestioris edoceat. l. omnes. C. de his qui veniam æta-
tis impetra. & nisi commendatio sit intẽrio quærentis aut
petentis, vt in l. vnicuiq; C. de proximis sacro. scrinio. li.
xij. Vtilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector
prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro
beneuolentia subditorum consequenda. l. solent. §. an[te]
omnia. ff. de offi. proconsul. & legati. xxxj. distinc. c. ten[e-]
re debet. Voluntariam etiam notoriam permittũt legist[æ,]
vt in §. quorum. in proœ. institu. & C. de nouo codice c[om-]
po. in princi. Non notoriam, dum tamen modica sit eti[am]
permittunt, iuxta illud: Nec te collaudes, nec te culpau[e-]
ris ipse. Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis. Ist[a]
est doctrina legistarum, in dicto. §. quorum. & allegato. &
vide etiam Albericum de Rosate in l. j. C. de nouo codic[e]
compo. Theologi verò aliter sentiunt, & dicunt quod ia-
ctare, laudare, seu commendare cõtingit pluribus mod[is,]
q tres ponunt permissos.

Primò videlicet quando quis se laudat seu cõmenda[t]
propter bonum propriæ famę, vt scilicet homo possit [ser-]
uare suam bonam famã. Sicut Samuel se laudauit pos[tquam]
senuit coram filijs Israël, vt habetur j. Reg. xij. dicens a[d]
filios Israël. Itaq; conuersatus sum coram vobis ab ado-
scentia mea vsq; ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, lo-
quimini de me coram domino & corã Christo eius v[trum]
bouem cuiusq; tulerim vel asinum, si quempiam calũ[nia-]
tus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusq; accep[i]
contemnam illud hodie restituãq; vobis. Et post hoc [di-]
dit: Testis est mihi dominus, quia non inuenietis in ma[nu]
mea quippiã mali. Sic etiam simili modo cum quis in[cul-]
patur iniustè, vel etiam timet iniustè inculpari, posset [in]
tali casu in quo inculpatur, seipsum laudare ad conser[uan-]
dum bonam famam suam, imo hoc casu tenetur ad co[n-]
seruandam bonam famã suam, alias crudelis esset: cũ cr[u-]
delis sit qui famam suam negligit. xij. q. j. c. nolo. & glo[.]
proœmio decreta. in verbo, prodiga. & habetur Prou[.]
xxij. Melius est nomen bonum q̃ diuitiæ multæ. & H[u-]
go de sancto Victore. Nõ sufficit nobis vita sancta, nis[i]
bona fama. Vnde etiam dicit August. q sunt duo nec[essa-]
ria. s. cõsciẽtia & bona fama. Cõscientia propter teips[um]
& fama bona propter proximum. Et ista commenda[tio]
quandoq; est necessitatis: quando scilicet quis inculpa[tur]
de delicto, vt habetur de purga. cañ. per totum.

Secũdò potest quis se laudare propter charitatem D[ei]
ac illius gloriam, gratias sibi à deo concessas: nõ ad se, [sed]
ad dei honorem referendo. Et de hoc inquit Cypria[nus]
epistola ad Donatum. Odiosa iactatio non est, q̃uis n[on]
iactatum esse possit sed gratum quicquid nõ hominis v[ir-]
tuti ascribitur, sed de dei munere prædicatur. Sic fecit gl[o-]
riosa virgo Maria quæ cecinit Lucæ j. Magnificat anim[a]
mea dominum &c. Et sequitur. Quia respexit humili[ta-]
tem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatã me dicent om[nes]
generationes.

Tertiò potest quis se laudare propter charitatem pro-
ximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahen[tium,]
quoniam, vt dicitur in c. sunt plurimi. vj. q. j. Sunt plu[ri-]
mi qui vitam moresq; bonorum amplius q̃ debẽt lau[dant,]
ideo permittit deus malos in obtrectationem & obiurga-
tionem prorumpere: vt si qua elatio ab ore laudãtium [in]
corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua d[e]
re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malo-
rum diffamationibus scandalizantur, licitum est quãdo[que]
virtutes aperire, sicut fecit beatus Augustinus, qui in se[r-]
mone qui legitur in festo eius dicit: Charitati vestræ [de]
nobis ipsis hodie sermo reddendus est. Quia enim, vt a[it]
apostolus. Spectaculum facti sumus mũdo, angelis & ho-
minibus: qui nos amant, quærunt quid laudent in nobi[s.]
Qui verò nos oderunt, quærunt quid detrahant nobi[s.]
No[...]

Nos autem in vtroq; medio constituti adiuuante deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt nõ erubescant de detractoribus, laudatores. Cuius doctrinam se qui volentes debent seruare doctrinam quam ponit author Rudium libro ij. dicens.

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic studeat gratus adesse bonis.
Sit mitis cunctis tractabilis atq; benignus,
Subleuet vt nomen prospera fama suum.
Et si displiceat prauis non sollicitetur,
Quis nisi sit prauus nemo placere potest.
Verum profiteor simul omnibus opto placere bonis:
Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quartò etiam licitum est se laudare pro ędificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum beatus Paulus haberet de se prędicare Corinthis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis qui Paulo detraxerãt vt eius prædicationẽ contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitate salutis eorum ductus mirabilia de se refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur ij. ad Corinthios xj. & xij. capitulis, vbi dicit se nihil minus fecisse à magnis apostolis. Et alio loco dicit, quòd abundãtibus his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his quę passus est: postmodũ dicit se raptum fuisse, vsq; ad tertium cœlum, & vidisse que non licet homini loqui. & dicit etiam se habere spiritum sanctum. xxviij. q. j. c. sic enim. circa finem, & multa alia in sui cõmendationẽ, de quo habetur & alijs hic ante dictis per Antoniũ Florẽ. in sua sum. ij. parte. ti. iiij. c. iiij. §. ij. & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam beatus Augustinus dicit se parem prophetis. xxiij. q. iiij. c. ecce. & deus se ore proprio commendauit dicendo se sanctum. c. tenere debet ecclesia. xxxj. distinctione. Ita dicit Albericus in d. l. j. C. de nouo codi. compo. & Christi actio nostra est instructio. c. legitur. lxxxj. distinc. ergo & nos commendare possumus.

Quintò licitum est alicui se laudare & commendare, quãdo est in tribulatiõe & oppressione de benefactis suis, ne in desperationẽ incidat. Vnde Iob turbatus & ab amicis calumniatus se laudauit, vt habetur xxix. c. Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de sancto Antonio, q cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sextò licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus qui se ciuem Romanum dixit, propter quòd fuit demissus liber qui tenebatur captiuus. Actuum xxv. c. Imo etiã quo ad deum licitum est se laudare coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculũ, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur Esa. xxviij. ca. vbi dicitur. Egrotauit Ezechias, vsq; ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tue, quia morieris & nõ viues. Et conuersus Ezechias faciem suã ad parietem orauit ad dominũ, & dixit. Obsecro domine memento quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim. Et vide ad hoc eundem Antonium in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quòd semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & nõ iniuriatur nec deo nec proximo: sed aut quia non est nec necessarium nec vtile, sed cum aliquali inani gloria: & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Gregorius in xxxj. ca. moralium. Et ista iactantia magis minuit laudes pręconium si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciũt, vt dicit Valerius. Et iste est septimus modus iactantię. De his dicetur prout Cato. Nec te collaudes &c. hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Octauò contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem dei, vt fecit Sennacherib dicens, quòd deus nõ posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur iiij. Regum xix. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt deum nõ posse facere, quin talia per eos fiant.

Nonò contingit aliquando quòd quis laudat se in cõtumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo Lucæ xviij. & Golias dicens. Ego exprobraui agminibus Israël hodie. qui suo proprio gladio à Dauide capite trũcaus est, vt habet̃ j. Reg. xvij. c.

Decimò quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter vt laudem humanam habeat quam prępo nit deo, peccat: & ex hoc potest dãnari, vt habetur de quodam Pharisæo Luc. xviij. ca. Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomada ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare. vnde Isido. de sum. bo. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriã mercedis in futurum nõ recipit. vnde Chrysosto. super Matthæum. O insipiẽs quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris non lauderis? Vnde non solum cauere debemus ne bona opera iactãter proferamus, sed etiam diligẽter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplo de quo habetur in sermonibus discipuli sermone cvij. vbi quędam ex supra dictis extraxi, de quo amplè infrà dicam.

Vndecimò cũ quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon prouerb. ij. c. Qui gloriantur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et Dauid psal. lj. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. iij. Peccatũ suum quasi Sodoma prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu quomodo sit de iure puniendum notatur in c. q sit. de excessibus præla. vbi dicit Petrus de Ancha. q de crimine laudari est crimẽ graue, vnde allegat Senecam de quatuor virtutibus. Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, q si lauderis ob turpia. & maximè reprobatur in clericis vt ibi. Imo etiã sapiẽs in sapientia sua non debet gloriari, vt habetur Hiere. ix. Nõ glorietur sapiẽs in sapiẽtia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues ĩ diuitijs: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimò cum quis se iactat & laudat, vt aliquem decipiat, vt puta dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna fecisse, alliciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno, & periculo eorũ. De talibus loquitur Aristoteles iiij. Ethicorũ. Turpior est, qui causa lucri se iactat, quàm qui causa glorię vel honoris. Et ibidẽ dicit Philosophus. Iactator fingit de se maiora existere, quãdoq; nullius gratia, id est, ex vanitate, quãdoq; honoris, & gloriæ, quandoq; gratia argenti: & hoc casu si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maximè quædam simulatio, cum iactator simulat ea sibi aliqua inesse, quę non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora q sint, vt ait Aristoteles vbi suprà. Si tamen dicat veritatem & non deroget alijs, licitum est laudare se apud eos qui-

bus quis est ignotus, vt dicit Bernardinus de bustis, in ij. parte rosarij. sermone ix. parte ij. in litera E. vbi in dicto sermone multa ex prædictis dicit.

Decimotertiò dic ꝙ huiusmodi vana gloria seu iactãtia est euitanda tribus de causis, vt amplè dicit Antonius Floren. in sua summa. ij. parte. ti. iiij. c. j. §. fi. & in §. j. ij. & iij. ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anto. eadem parte. titu. x. c. ij. §. j. ꝙ alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

Sexagesima consideratio. Homo nõ debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio: quæ nõ est permissa, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni, & amplitudinis dignitatis. c. miramur. in fi. lxj. distinctione. Et ideo, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. cxxxj. arti. ij. & Alexander de Alis in ij. parte summæ, in tractatu de ambitione, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis. Aristoteles iiij. Ethicorum. Ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis: & per consequens non sibi. Imo etiam si esset sanctus, ex ambitione fit indignus. j. q. j. c. principatus. Miserrimaq; est omnino ambitio honorumq; cõtentio, vt amplè habetur per Lucam de Penna in l. omnium. in fin. C. de decurio. libro. x. Refert Cicero libro. j. officiorum. vnde dicitur Ecclesiasti. vij. Noli quærere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris. Et ratio potest assignari quæ habetur Sapientiæ v. Iudicium durissimum his qui præsunt fiet. & dicit text. in c. multi. xl. distinctione. Quicunq; desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo: nec inter seruos Christi computatur qui de primatu tractauerit. & in c. principatus. j. q. Principatus quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamẽ initij est pernitiosus exemplo. c. sicut is. j. q. vj. & habetur in c. in scripturis. viij. q. j. Sicut qui inuitatus renuit, quęsitus refugit, est sacris altaribus remittendus: sic qui vltrò ambijt vel importunum se gerit, procul dubio est repellendus. Et dominus Iesus Christus contra ambitionem pharisæorum inquit, Mat. xxij. Amãt primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum ferè mundũ cõturbat, deniq; ecclesiam destruit. c. nihil. de electio. Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatũ mortale, vt dicit Cardi. in clemẽ. j. in ij. & iiij. notabili, de regulari. & est reprobanda per eundem Cardi. in dicta clemen. j. & in clemen. fin. de elec. Imo dicit Albericus de Rosa. in rub. C. ad legem Iuliam de ambitu. ꝙ dispositio vniuersi quæ in prædictis vsurpat tam in brachio seculari quàm ecclesiastico mundum in malo statu in quo est, ponit. & dicit tex. in c. omnes hui⁹ seculi. xlvij. distinctione. Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsq; ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, vt ibi amplè. Et dicitur per Ambrosium super Lucã. Sępe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaq; auaritia facit ambitio curiosos. Et ait Augustinus super psalmo j. Non est ferè quisq; qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam, dixi supra in præfatione. Imo etiam & ambitio de iure fforum, & C. est reprobata. ff. & C. ad legem Iuliam de ambitu. Et ideo de iure nostro videndum est nunquid liceat appetere officium, vel dignitatem. Salyce. in d. l. vnica. C. ad legem Iuliam de ambitu. examinando hanc materiam dicit. Aut est quæstio de iam præsidente, & habente officium aut dignitatem. Et tunc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud continuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe: vt d. l. j. Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret, tunc illud continuare & exercere posset, vt glos. ibi in d. l. j. Quoniam, vt dicit ibi Salyce. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam, & subditos lædere, cum non sit credendum principem cuius est proprium subiectorũ commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigẽte suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possent illum etiam motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, in authentica. de defenso. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fina. ff. de mune. & hono. & in l. nemo. C. de offici. assesso. & tales qui talia officia petunt per ambitionem sibi cõtinuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio & pœna deportationis. d. l. j. quod male obseruant officiarij nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officijs faciunt: etiam, vt plerosq; vidimus vsq; ad decennium, licet officia sint annalia ex quo nõ aduertũt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut verò loquitur in non præsidente seu non habente officium illud, tamen aut dignitatem appetente, & tunc appetit solum moribus & virtutibus quæ operantur in illo, & hoc est permissum. l. ij. C. de offi. recto. prouinciæ. l. liceat. C. de assesso. l. magistros. C. de professo. & medicis. & facit l. contra publicam. C. de re milita. libro xij. vbi dicit. Ad honoris augmentum non ambitione sed labore vnum quenq; conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius quòd soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deę honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert Augustinus iiij. de ciuitate dei. & Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone ix. litera. H.

Aut quis appetit dignitatem, verbo & procuratione, & tunc aut solum vt præsit & reparet qd' cadere videbat, & ei licet, & commodandus est. viij. q. j. c. qui episcopatũ. & notatur in l. si quęcq;. C. de epis. & cleri. & habetur ad Timo. iij. vbi habetur. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Aut vt pręsit tãtũ, & tũc si dignitas est spiritualis, non licet nedũ pretio, sed nec prece nec verbo. d. l. si quęcq;. Ratio, qa pręesse animabus nõ licet, quas deus omnes fecit ęquales, vt in aut. de monachis, in prin. colla. j. Non tamẽ est, dicit Saly. ꝙ de iure canonico sit simoniacus qui tãtũ preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatũ aliter sentit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxv. arti. j. vbi dicit, ꝙ in episcopatu tria possunt desiderari.

Primũ est principale & finale, scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorũ attenditur secũdũ illud Ioã. vlt. Pasce oues meas. Et hoc secundũm se est laudabilę & meritorium: verũm, quia talis actus episcopalis habe

habet annexam celsitudinem: hodie præsumptuosum vi
detur quòd aliquis pręcisè appetat ad hoc, vt subditis pro
sit nisi manifesta necessitate vrgente: quia locus superior
sine quo populus regi non potest, & si ita administretur,
vt decet, tamen indecenter appetit. viij.q.j.dicto c.qui e-
piscopatum.

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excel
lentie gradus, quia episcopus super alios constituitur, ac
reuerentia, & honor ei exhibetur. Et ista appetere est præ-
sumptuosum. vnde inquit Chrysostomus sup Matthæũ.
Opus quidem desiderare bonum, bonum est. Primatũ au
tem honoris concupiscere, vanitas. Dicit tamen Angelus
de Perusio in l.j.C.de ambitu. quòd si aliquis fuerit ele-
ctus ad episcopatũ, potest petere se confirmari, vt dicit Io
an. Andræ in c.cupientes. versic.post obtentum.de ele-
ctio.in vj. Et si tales qui per ambitionem habuerunt prę-
laturas remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bo-
no peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis
principio. j.q.j.c.principatus, cum etiam ille casum quæ-
rat, qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta
cõscẽdit. c.sicut.xliiij.distinctione. & c.sicut.j.q.vj. Quid
dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per
promissionem pecuniarum ad prælaturas eliguntur, aut
alio modo promouẽtur: taceo & ex causa. Redeundo vn
de digressi fueramus: aut verò quis appetit dignitatem,
aut officium temporale, aut publicè & palam, aut occul-
tè & clam. Et quia hęc distinctio non placet Salyceto, nõ
insisto. Ideo prosequendo dic, aut dignitas nõ habet iuris
ditionem annexam, et tũc non prece sed etiam pretio pu
blicè & palam petere, vel etiam clam mediante suffraga-
tore.l.j.in principio.&.l.toties.§.j.ff.de pollicita. Et istud
bene obseruatur in francia. Quoniam officia temporalia
& nõ habentia iurisditionem annexam sunt venalia, sicut
officia papæ in curia Romana, vt dicit Angelus in d.l.j.
Aut verò habet officium dignitatem & iurisditionẽ anne
xam, & tunc non potest ab inferiore à principe peti pre-
ce aut pretio, quia præsumeretur subditos grauare, vt in
auť. vt iudices sine quoquo suffragio.colla.ij. A principe
autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de
ambitu.l.j.in princi.ff. ad legem Iuliã de ambitu. Quin-
imo & pretio de eius potentia absoluta, vt dicit Bald.in
l.Barbarius.ff.de offi.præto. Hoc enim prohibitum non
inuenitur de iure diuino, sed tãtum ciuili, cui princeps su-
premus non subest.l.princeps.ff.de legibus. vn e papa
etiam si officia temporalia vẽdere potest, prout vendit, vt
dictum est ante, igitur &c. licet tamen non congruat hone
stati. Quia venditionẽ iustitię præsumptiuè dicitur tolera
re, in auť. vt iudices sine quoquo suffra. fiant. vbi est pul-
cher tex. prohibẽs venditionẽ huiusmodi officiorũ, ex cõ
filio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, ꝙ decætero
officia iudicaturæ non vẽdantur. Imo iudices deinceps fa
ciũt sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio
Ludouici beati, de qua mẽtionem fecit Gaguinus libr.vj.
c.ij. Et Ludouicus xij. ordinatiõe sua xl. quæ est approba-
tiua & cõfortatiua aliarum ordinationũ regiarum, vide-
licet Caroli vij. ordinatione sua xcvij. Et Caroli viij. or-
dinatiõe sua lxviij. de quibus per dominũ Guillelmũ Be-
nedicti in sua solẽni repetitione c. Raynutius. in verbo,
duas habẽs filias. vbi ponit multa alia exẽpla, quæ causa
breuitatis nõ insero. Et facit, quia iurisditiões & honores
venales esse nõ possunt. d. auť. vt iudices. & l.quisquis.C.
si cer.pet. Nec iustitia venalis esse non debet. Quinimo

res malè agitur, cũ qđ virtute fieri debet, pecunia tractať,
vt dicit Tullius Cicero. quẽ refert Bald. in dicta l.Barba-
rius. in ij. col. vbi in vnaquaqꝫ lectura amplè tractat hanc
materiam, quam videas. Et facit etiam in l.bacchij.C.de
murileguľ.li.xj. Quia officia vendi non possunt. Et dicit
ibi gl. illud esse simoniacum. facit tex. in l.lege Iulia. & in
l.fin.j.q.j. & est casus in c.j.iuncta glo. ibi super verbo, cõ
suetudines, de magistris. quæ dicit ꝙ talia emere est quasi
simoniacum. facit glo. in dicta l.j.ff.ad legem Iuliam de
ambitu. vbi Barto. dicit ꝙ illud quod canonistæ vocant
simoniam, legistæ vocant ambitum, qui committitur in
redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit
dictus Benedicti, qui vltra dicit, ꝙ quicquid de iure cõmu
ni ordinationibus regijs & alio modo sit prohibitum ho-
die non instamus in istis, quia temporale, & spirituale, &
etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecunię
obediunt. Ecclesiastici x. prout dicit Lucas de Penna in
dicta l.bacchij. vbi dicit ꝙ de hac materia parum scribit,
quia omnibus pontificibus, regibus, & principibus nota
est plus exercendo ꝙ̃ in libris studendo: ex quo nobis suc-
cedunt illa, de quibus in dicta auť. vt iudices sine quoquo
suffragio, & peiora, vt videmꝰ quotidie in oculis nostris.

Imo, quod plus est, multo minus licet emere talia offi-
cia & dignitates, & ad illa ambire per pecuniã: cum etiam
non licet sola voluntate dignitatem vel officium appete-
re, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et vt di-
cit Augustinus libro nono de ciuitate dei. Locus (inquit)
superior & si administretur, vt decet, indecẽter tamen ap-
petitur: vnde sine causa & ratione Hala magister equitũ,
Spurium melium regnum Romanorum affectantem oc-
cidit, vt refert Valerius libro v. titulo, de ingratis. quod si-
bi fuit reputatum ad maximã reipublicæ gratitudinem &
obsequium. & vt idem Valerius libro vj. titulo, de seue-
ritate. ait, Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium cas-
sium erupit, cui plus suspicio cõcupitæ dominationis no-
cuit, ꝙ̃ tres magnifici consulatus ac duo speciosissimi triũ
phi profuerunt. Senatus enim populusqꝫ Romanus non
contentus eum capitali supplicio afficere, interempto do-
mum superiecit, vt penatum quoqꝫ strage puniretur. In so
lo autem ædem telluris fecit: itaqꝫ quod prius domicilium
potentissimi fuerat, nunc religiosę seueritatis monumen-
tum est. hæc dicit Valerius vbi suprà. Et dicit textus in l.j.
C.de comitibus, & tribunis scholarum, libro xij. ꝙ digni
tates, & dominationes dependẽt à casu & fortuna: quod
dicit esse verum Ioannes de Platea in dicta l.j. prout isti
adhærent aut illi, sed non in abstracto, quoniam à deo e-
manauerũt, in auť. quomodo oporteat episcopos. in prin
cipio. collatio.j. & in c.solite. de maioritate & obediẽtia.
extra. Vnde dicit Bernardus. Quoties hominibus pręesse
desidero, deum meum pręire contendo, & tunc non sapio
quæ dei sunt. Pariter dicit Chrysostomus super Matthęũ.
Quicunqꝫ desiderauerit primatũ in terra, inueniet confu-
sionem in cœlo. c.multi.xl.dist. & dixi suprà. quod nobis
Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem fa-
cere voluerunt. Ioan.vj. ob quod dicit Apostolus ad He-
bræos v. Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus
fuerit sicut Aaron. sic & Christus non semetipsum clari-
ficauit, vt põtifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius
meus es tu, ergo hodie genui te. queãdmodũ & alibi dici-
tur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Mel-
chisedech.

Et de multis qui regna, & dignitates respuebant, refert

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, extra de testamentis, vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius libro iiij. titu. de moderatōie animi, qui recusauit statuas & stemmata in comitio, in rostris, in sella deniq; Iouis capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius libr. ij. Oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia cōtempsit. Deniq; Caius Claudius Nero, secundùm Liuium libro vij. decados. iij. Triūphum à senatu decretum cum Liuio consule recusauit, Liuiumq; triumphātem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste in vita eius) nullam sibi passus est statuam poni, inquiens, malle vt posteri interrogarēt, cur Catoni nō posita esset statua, q̄ cur posita esset. Et de Labeone qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret & honorem susciperet, vt. l. ij. §. post hunc. ff. de origine iuris. vnde Valerius titu. v. de indulgentia patrū in liberos. Læti erant qui regna deponebant, & tristes cū dabantur. de quibus ibi per eum amplè.

De huiusmodi materia ambitionis amplissimè per Antonium Florentinum in sua summa parte secunda. libro iij. ca. v. vbi amplè & alio stylo tractat hanc materiā: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. §. j. & ij. & in §. iij. an sit licitum appetere episcopatum, vbi declarat c. qui episcopatum desiderat. supra allegatū. & in §. iiij. vtrum licitum sit appetere honores & alias dignitates ecclesiasticas seu officia vel beneficia curata infra dignitatē episcopalem, & in §. v. & quid de officijs & dignitatibus secularibus.

SExagesimaprima consideratio. Licet vt hic ante dictum est, non liceat ambire seu appetere dignitatem aut officium, tamen etiam aduertendum est, quòd vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad literam in l. j. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur, libro x. & habetur in l. quisquis. C. de cohartalibus, principibus & c. libro xij. Vbi Bart. dicit, q̄ duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuffi in dicta l. j. C. quemadmodum ciuilia munera. & in l. æternam. C. de murilegulis, libro xj. & l. vnica. vbi idem Iacobus. C. quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet. libro xj. Nec etiam duos honores. l. libertus. §. præscriptus ad munera, & l. fina. C. de assessoribus. & l. quisquis. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. Nec etiam duas militias. l. his quidam. §. imposterum. C. qui militare non possunt. libro xij. Et dicit Lucas de Penna l. j. C. de primicerio. libro xij. Quia vnum solum officium vix dignè quis potest implere. c. j. de consuetudine. libro vj. & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plenè per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciæ, q̄ quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij auditor homo quæstorius noluit vltrà proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. l. ij. §. Seruius autem. versicu. fuit eodem tempore. ff. de origine iuris.

Et apud Francos Gaguinus, libro ix. c. iij. refert quòd cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus & iustus duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, nō inscius quātę solicitudinis erat vtriq; officio inseruire, regem Carolum sextum adiuit, enarrans curas quæ bino magistratu incumberent, alteri, vix se satis posse, orare vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioannes Iuuenellus inter parlamenteos aduocatos boni nominis & probitatis vir. hæc recitat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias. extra de testamentis.

In spiritualibus autem quomodo non licet appetere plura beneficia, vide in c. de multa. de præbendis. extra in clementina, cum plures. eodē titulo. in extrauaganti execrabilis. eodem titulo. non insisto: quia non est præsentis speculationis.

SExagesimasecunda consideratio circa virtutem erit, q̄ virtus vocata est ex eo, quòd suis viribus nitens nō superetur aduersis, secundū Boëtium, tertio de consolatione. prosa vltima. Vel virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur ij. Ethico. vel vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de metropo. Beryto. in iij. col. dicitur etiam virtus, vt habetur in lib. de spiritu, & anima: mentis habitus bene institutus. vel virtus est bona qualitas mentis qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, qua deus qui nobis sine nobis operatur. Et vt ibi dicit sunt septem virtutes, tres theologicæ: scilicet fides, spes, & charitas: & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperātia, de quibus ibi videre poteris per eum. & j. in fi. in xxv. consideratione dicetur.

SExagesimatertia consideratio. Virtus est effectrix vitæ beatæ. hinc Horatius. Ad summam sapiens vno minor est Ioue, Diues, Liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum. Et, vt ait Seneca in libro ad Galionem de vita beata. Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum, infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, collosas habentē manus. huic sententiæ subscribit Sillius à quo virtus ita describitur.

Frons hirta, nec vnq̄ composita mutata coma,
Stans vultus & ore:
Incessuq; viro propior lætiq; pudoris.
Celsa humeros, niueę fulgebat stamine pallæ.

Et ait Ouidius. Inuia virtuti nulla est via. Horatius verò virtutem sic diffinit. Virtus est vitium fugere, & sapientia prima stultitia caruisse. Lucilius satyrę conditor, virtutem his versibus enarrat.

Virtus est homini scire id quod quæq; habeat res.
Virtus scire homini rectum vtile quid sit honestum.
Quæ bona quæ mala, itē quid inutile turpe inhonestum.
Virtus quærendę rei finem scire modumq;.
Virtus diuitijs pretium persoluere posse.
Virtus id dare quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atq; inimicum hominum morūq; malorum.
Contra defensorem hominum morumq; bonorum.
Hos magnifacere his bene velle his viuere amicum.
Commoda præterea patriæ sibi prima putare.
Deinde parentum, tertia iam postrema nostra.

Et vt ait Plautus in amphitryone.
Virtus omnibus rebus anteit: profectò libertas, salus, vita, res, parentes, patria, & prognati tutātur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona quē penes est virtus. Seneca lib. Epistolarū ix. ad Lucilium. Virtus (inquit) est recta ratio. & Augustinus. Virtutem artem esse bene viuendi. vnde Horatius. Vilius argentum est auro, virtutibus aurū, virtus est mediū vitiorū, & vtrinq; redactū. Cicero putat in Tuscula. quęstionibus ad benē viuendū satis posse virtutem. cui astipulatur Sillius. Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces. & Claudianus decenter his

ter his versibus virtutem describit, cum ait.

Ipsa quidem virtus pretium sibi solaq́ꝫ late,
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitijs animosa suis immotaq́ꝫ cunctis
Casibus ex alta mortalia despicit arce.

Et ait Horatius.

Virtus repulsæ nescia sordide Intaminatis fulget honoribus. hæc Beroaldus in sua declamatione de excellētia Philosophi, medici, & oratoris. & ibi, an virtus sit summa felicitas de per se: quomodo virtutes naturaliter appetuntur, & de multis alijs circa virtutem vide in Sophologio Sapientiæ c. j. ij. iij. & iiij.

Sexagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor, teste Valerio de Institutis antiquis libr. ij. & Aristote. viij. Ethicorū. & in authen. de monachis. §. ordinatione. collatio. j. & vt ait Franciscus Patritius lib. iiij. de institutione reipublicæ titulo vj. virtus secum semper habet comitem honorē, veluti corpus vmbram, laudataq́ꝫ crescit. vide quę supra dixi in iij. & v. considerationibus. Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione consentaneus, habens in se plures partes, vel est affectio constans conueniensq́ꝫ, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vtilitate laudabilis & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus, vt habetur Sapientiæ c. iij.

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulā ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est quæ extollit hominem, & super astra mortales collocat. Seneca epistola sua lxxxviij. Imo homines dij dicūtur fieri propter virtutum excellentiam. Aristote. iiij. Ethicorū. Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristote. Ethicorum viij. Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosis danda sunt. l. ij. C. de statuis & imagi.

Sexagesimaquinta consideratio. Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnū peruenerūt, vt habemus de Saul qui pascebat asinas. j. Regū ix. & Iosephus libro vj. antiquitatum, ca. iiij. & Dauid oues, vt ibi. xvj. capitulo. Iosephus eodem libro. capi. ix. & tamen iuuenes ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullij Hostilij, vt Valerius ait, libro iij. titu. de his qui infimo loco nati clari euaserunt, nunc̄ꝫ nisi agreste tugurium habuit, cuius parētes penè incogniti sunt, illiq́ꝫ diu pecoris pascendi cura fuit, postea verò Romanū Imperium rexit.

Vendidius bassus adeo sordido natus est loco, vt victum ægrè sibi quæreret adolescens, demum tamē cum in Caij Cæsaris beneuolentiam introrepsisset, eius patrocinio, & fauore factus est primū tribunus plebis, mox prætor, inde pontifex, & consul ad extremum: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit glorię & autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triūphauerit, cui eius gloriæ vsq́ꝫ adeo inuidit populus Romanus, vt sequentes in eum versiculi vulgò iactati sint.

Concurrite omnes augures, aruspices.
Portentum inusitatum, conflatum est recens.
Nam mulos qui fabricabat, consul factus est.

Author Gellius lib. xv. capitulo iij.

Quintius Cincinatus cum agrum coloret, sudore defesso prætextatam accepit togam, & ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoq́ꝫ Seruius, verna & ancillæ filius Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Atthilius ab aratro vocatus, & Constantinus ex pauperrimo postq́ꝫ Helenam duxit in vxorem, ac Theodosius primo stabularius, Imperatores virtutis, ac vitę merito facti claruerūt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius loco supra allegato, qui apud Tusculanum vicum agresti Tugurio natus, illius tanta fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoq́ꝫ Senatus maiestatem suo splēdore decorauit. Orosio referente nonnunq́ꝫ Caium Marium humi super crepidine iacētem, à parentibus infimis penè sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secūdum Romæ triumphum egit.

Telephanes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Ausonium sic inducitur loquēs. Rex ego qui sum Sycaniæ, figulo sum genitore satus.

Tamburlanus à tenera ætate Porcarius, Scytharū rex effectus fuit. refert. P. Bergomensis, libro xiiij. sui supplementi chronicarum.

Lamissio infans in Piscina repertus Lombardorum rex fuit

Narces eunuchus è Chartulario patritiam consecutus est dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt refert Bergomensis, libro x.

Ptolemæus filius Largi ex Gregario Alexandri milite factus est rex Aegypti, refert Bergomēs. libro vij.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes torquentem.

Mauritius Cappadox è famulo & excubitore Imperium adeptus est post Tyberium secundum. refert idem Bergomensis, libro. x.

Primissaus rex Boëmorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chremidis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principatus est.

Darius Histaspis filius Cyri primùm extitit Pharetrophorus, & lictorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus natus est Symiche matre serua.

Mandro fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator. hinc adagium fuit: & Mandroni ficulna nauis.

Bonosus Imperator filius fuit Pædagogi literarij, authore Vopisco.

Gordius ab agricultura ad Imperium euectus est.

Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre expositi, & à Tilipho pastore nutriti, Archadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro dux Aquitaniæ.

Cornelius Scilla ex Nicopolis meretriculę sinu assumptus, super Cymbricos Marij triumphos septemq́ꝫ cōsulatus Imperijs, dictaturisq́ꝫ affecit.

Ioannes Zymiscens prius ludi magistrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus est.

Rhemus & Rhomulus ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Rhemus. Bergomēsis lib.

iiij.& hi omnes ex infimo loco & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cepolam in tractatu de Imperatore milit.eligendo.versiculo, pro Imperatore.col.xij. vbi ponit inter cęteros de Petro & Iacobo qui piscatores fuerũt, vt notat Ioannes Andręæ in c.venerabilis.de præbendis. in nouella.

Cœlestinus quintus ex Anachoreta factus est põtifex maximus.refert Bergomensis,lib.xiij.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix, Romanus.iij.Gelasius ex patre episcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero.& Osius, Bonifacius, Agapitus,& alij de quibus habetur lvj.distin.ferè per totum.& in c.Osius.ibidem.

Nicolaus quintus natione Lunen.seu Genuen.patria Sarranen. humili natus loco,& professione medicus, ad summum tãdem pontificatum peruectus.refert idem Bergomensis,lib.xv.

Innocentius octauus ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari:& inter Alphonsi Siciliæ regis ministros victum sibi comparare:mox tamen Sixto quarto in pontificatu successit:&,vt dicit Bergomẽ.lib.xvj. inter cardinales erat etiam pauperior.

Pius secundus ob parentum paupertatem peregrinari coactus est,& victũ emendicare, prouectior factus successit Calisto iij.

Sixtus primus pastore patre natus, post Alexandrum pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis, libro viij.

His annumerãdi sunt Iulius papa ij. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiã Adrianus huius nominis vj. qui Caroli Austriaci archiducis Austrię & Imperatoris pędagogus fuit, nõ ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à cardinalibus incognitus, spiritusancto inspirãte in summum pontificem electus est. Hic vir doctissimus & probissimus reputatur:& vidi,& legi quolibeta ab eo composita, quę mihi videntur recto tramite,& recta via ordinata,& videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini M.D.xxiij. in mense Septembri, migrauit in cœlis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales,& põtificales ex sola eorũ virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit philosophus. vnde Sydonius. Fabro progenitus, spreto cui patre polita eloquijs plus lingua fuit. Idem. Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.

Aesopus tragœdus cum hystrionicam artẽ exerceret, ea tamen euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus & Marcus Antonius principes Arrianũ historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panapolyta beneficio Theodosij imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T.Corruncanus è plebe factus est consul maximus.

C.Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ędilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascendis ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij ij. pręsul factus est.

L.Tarius Ruffus natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est, autore Plinio.

Euripides ex matre olerum venditrice, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerũt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supra dictis enumerat Textor Niuernensis in sua officina, in c.qui ex humili fortuna clari & diuites euaserũt. Alios verò enumerat G. Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, condidit primo.nu.xxxviij.extra de testamẽtis.ꝙ cum talia ex virtute consequantur, est vndiq; appetenda,& amplexãda:& illa quę in radice rationis non in folijs verborũ cõsistit.j.quęstiõe.j.c.marchio.& c.Basilides.quoniã, vt dixi supra, illius laus in actione consistit,& meritò: quoniam ex ea sperãdum est præmium.l.vt virtutum. C.de statuis & imaginibus.cle.cupientes, de pœnis.gl.in c.in ecclesiasticis.xij.q.ij.Nec carere debet effectu. ca.vltimo.de clerico excommuni.ministran.

Aliam verò diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione ponit amplissimè Antoni. Florentinus in sua summa. parte quarta.titu.primo.per totũ.& quędam per Dominicum Nanum in polyanthea.in verbo, victus, Et de cõmendatione virtutis dicit Lactantius, ꝙ nos facit immortales, & pares dijs. vt amplè declarat Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. in secunda parte. numero xlvij. dicã latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis. Imo ex multis cõprobat P.Beroaldus in opere de felicitate, quòd virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniã (vt ait) seuerissimi sanctissimiq; philosophorũ summũ bonũ in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerũt: existimantes solum sapiẽtẽ esse omnia, vt supra dixi in lxiij. cõsideratione.

SExagesimasexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatq; hominem gloria decorari.l.nullus.C.de decurionibus.libro x.& Lucas de Pena in l.obsistere.C.de anno.& tribut.li.x.sitq; materia huius tractatus principalis circa ordinẽ dignitatum intẽdens, vidẽdũ est quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt cõferẽdę, quę sunt priuilegia dignitatis.

Primò enim dignitas secundùm Tullium secundo rhetori. est autoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pẽna in l.obsistere. C.de anno.& tribut.libro decimo.& in l.murileguli.C.de murilegulis.libro xj. Vel dic etiam, ꝙ dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex l.nemo perfectus. C.de dignita.

Hinc dicitur, ꝙ cocus principis habet dignitatem. Romanus singulari suo cccccxc. licet aliàs sit officium. textus est iuncta gloss. in l.legatis. in gloss.j. ff. de legatis iij. siue artificium si sit cocus optimus.l.si quid venditor.§.venditor qui optimum.ff.de ędil.edict.bene facit quæ dicit Angel. in §.fi.in j.col. instit.de exceptio. per textum in l.prima.C.de mandatis principum.& in l.laudabile.C.de aduocatis diuerso.iudi.ꝙ secretarij principis habent dignitatem. sequitur Felin.in c.fraternitatis.colum.ij.de hęreticis. sic etiam licet medici simpliciter de per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bart. in l.omnes.C. iij.

iij. C.de decurio.libro decimo. Imo omnes famulantes principi, vt notatur in l.vnica.C.de comiti.& archia. lib. xij.eo quia tales habent aliquod onus eis iniũctum à principe.ita videtur sentire Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in tertia parte, nume.cliiij. vsq; ad numerum clviij. & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem: in quo multum ponderat consuetudinem, vel statutum.dicam infra in viij.parte, in xix.consideratione.ideo non aliter nunc insisto.

Et ista dictio dignitas quandoq; ponitur pro fama. l. iij.C.de re militari.lib.xij. Quandoq; pro conditione.l.nepos autem.in fine.ff.de verbo.significatio.interdum pro potestate.l.j.ff.de officio quæstoris.quoniam is qui potestatem gerit eam dignè gerere debet, ipsaq; dignus esse. Imo etiã potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria.l.fi.C.de dignita.l.fi.C.vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. Imo etiam quandoq; ponitur pro publico honore.l.generali.C.de decurio. libro x.& l.fin.C.qui milita.non possunt.libro xij.l.penulti.§. fi.ff.qui milita.non possunt. Aliquãdo pro bona opinione vel statu.l.si quid.ff.de vsufructu. & l.iiij.ff.de ventre in possessio.mittendo.glo.in l.maiorem.in verbo, dignitatis.ff.de pactis. Quandoq; sumitur pro ordine ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor.j.q.j.c. reperimur.in fine. Quandoq; pro ordine.iiij.distinctio.c.deniq;. Quandoq; pro officio quod habet dignitatem annexam, vt in titulo, de præbendis & dignita.& in c.de multa. eodem titulo.& ita loquitur glos.in l.j.ff.ad l. Iuliam de ambitu. quę dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoq; etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo sit dignior omni creatura.l.iustissimè.ff.de ędilicio edicto.dicam infra in prima consideratione secundę partis. Quandoq; sumitur pro singulari potestate, quia seculares potestates dicũtur. xxiij.q.v.c.administratores. & in l.j.in principio.ff.de officio quęstoris.

Vnde omnis qui pręest cognitioni villæ vel castelli dicitur habere dignitatem, argumento notatorum extra de præbendis.c.cum olim.in nouella.& Bald. in c.j.in titulo, quis dicatur dux, marchio, comes. Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argumento c.ius naturale.lj.distin.& l. magisteriæ.& quod ibi notatur.C. de iurisditio.om.iudicum. Quandoq; etiam sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archidiaco.in c.j.de consuetu.libro vj.vnde Oldradus consilio clxiij. dicit ꝙ dignitas est quædam præeminentia cum administratione. Quandoq; etiam accipitur pro quadam qualitate quæ facit personã differre à plebis, & ista est nobilitas, de qua dicam infra in octaua parte amplissimè. Et magis digni, maioribus pręmijs sunt extollendi.c.dicat.xxiij.q.v.notatur in c.de multa.in fi.de præbendis.c.statuimus.de maiori.& obediẽ. & hoc siue in militibus cœlestis militiæ siue armatæ, vt notat Petrus de Ancha.in c.vnico. per illum tex.de reliquijs & venerat.sanctorum.in vj.

Alio modo consideratur prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio.l.spurij. in princi.ff.de decurio.& esse militem & presbyterum & similes.l.ne quis.C.vt nemo priuatus.

Alio etiam modo vt sunt dignitates quæ nomen habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt sunt superillustres, illustres, spectabiles, clarissimi, & infimi. de quibus Lucas de Penna, in rubrica de dignitatibus. ponit versus sequentes.

> Illustris primus, medius spectabil's, imus
> (Vt lex testatur) clarissimus esse probatur.
> Et superillustris præponitur omnibus istis.

Et etiam istas quinq; dignitates ponit Io.de Platea, in l.fi.C de decurio.lib.x.vbi etiã ponit xij.dignitates: videlicet superillustres, vt sunt Imperator, Papa, & quilibet rex in suo regno nõ recognoscens superiorem, vt est Rex noster qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius, & Consul, loco cuius sunt duodecim Pares Franciæ. Illustres, vt sunt præfectus prætorio qui dicitur pręsidens. Senator, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij enumerantur. Præfectus vrbis, loco cuius est hodie præpositus Parisieñ. Comes donationum quæ sunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annonę. Procõsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos est magister domus. & Comites prouincias regentes, qui hodie apud nos sunt gubernatores prouinciarum. de quibus infra dicetur suis locis. Et sunt etiam quæstores sacri palatij, qui dicuntur generales, seu thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum scriniorum, præsides prouinciarum, aduocati fiscales, principes agẽtium in rebus. Quandoq; etiam dicuntur clarissimi.

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum seu defensores qui habent merum & mixtum imperium: vt sunt potestates Italiæ, & alij potestates apud nos qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus locis.

Infimi verò sunt iudices pędanei, magistratus municipales cognoscentes vsq; ad certam summam, aut certam rem: & isti infimi licet non habeant merum imperium, tamen possunt causas delegare & vicarios seu locumtenentes constituere. no.glos.fin.in l.fi.C.de senten. ex periculo recitandis. Quod facit contra scabinos nostrę ciuitatis Heduen. qui dicunt ꝙ virgobretus noster, hoc est maior, non potest committere vicarium in sui absentia: imo ꝙ antiquior eorum debet iurisditionem exercere. De supradictis omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis quinq; gradibus, vide amplissimè ꝭ. in septima parte, in principio.

Aliquãdo etiam sumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel superiore collata, vt est dignitas ducatus, marchionatus, comitatus & similes: de quibus per totũ titulum C.de dignita.vsq; ad titulũ de re militari.li.xij. Et de his quomodo assumatur videatur per Lucã de Penna in loco supra allegato. & Cepolam in tracta.de imperatore militum eligendo.in verbo, dignitatis.vbi allegat plura alia loca quæ videre poteris.

Sexagesimasemptima consideratio. Lucas de Penna in d.rubri.C.de dignita.libro xij. dicit ꝙ ad dignitates assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, optimè sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua fide ac industria, nec fallant, nec fallantur, tam moribus optimis prædìti, ꝙ scientiam peritiamq; rerum habẽtes. Et ibi ponit, quòd ad dignitates minus idonei non sunt assumẽdi, quem vide, quia est extra propositum, ideo non insisto.

Sexagesimaoctaua cõsideratio. Dignitas habet multa priuilegia quę ponit Cepola in tracta.de Imperatore eligendo.in verbo, dignitas.vbi ponit triginta priuilegia: & duo alia ponit Lucas de Penna in l.obsistere.C. de annonis & tributis, li.x. Vnũ videlicet ꝙ facit hominẽ gloria decorari.l.nullus.C.de decurio.lib.x. Lętitiam gaudiumq; in eo generat.l.iij.§.his addimus.C.de silentia.libro duodecimo. Tertiò vltra per eum ibi posita dignitas

superueniens operatur, quòd excusare facit quem ab eo quod prius promiserat, secundùm Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episco. & cleri. Hinc per hoc Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in tertia parte. numero cxxiij. dicit ꝙ homo manusmortuę qui tenetur ad corueas si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis corueis, per textū quē ad hoc ponderat in l. interdum. ff. de operis libertorum. & dicit Felin. in c. quoniam abbas. in v. col. versiculo, quæritur hic abbas. de offi. deleg. quòd dignitas mutat conditionē personæ. faciunt quæ dicit Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episco. & clericis. quod intellige non diminuendo, sed pullulando & augmentādo: quoniam, vt ait G. de Montserrat in tract. de successione regum. in principio. numero v. honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat neq; extinguit, sed potius illam pullulat & augmentat. l. falsa demonstratio. §. sed si cui. ibi, Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. ff. de conditio. & demonstrat. & in l. pe. ff. de senatoribus. & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immutatur ei cor aliud, vt j. Regum x. c. vbi dicitur. Num & Saul inter prophetas? faciunt quę dicit do. meus Iason in l. non solū. §. morte. in xvij. col. ff. de no. oper. nunciatione, vbi dicit ꝙ verecundia excusat acsi quis esset obligatus. faciūt etiā quæ dicit Barba. in consilio lx. in prima col. & seq. in primo volumine. & idem dominus meus Iason. in §. quadrupli. in x. col. institu. de actio. & Felin. in c. cum omnis. in vij. colum. extra de constitutionibus.

Et his diebus mihi euenit casus de quodam notario regio qui terras suas & hæreditagia in loco manusmortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuari & laborare faciebat: dominus volebat eū cogere ad faciendum corueas. Dixi attenta eius qualitate, cum illi fuisset verecundum & inhonestum tales corueas facere, quòd nō tenebatur ad illas, & ꝙ erat immunis: imo solum tenentur ad tales corueas qui sciunt illas facere ex natura sui artificij, & secundùm naturam illorum, & adhuc pendet processus.

SExagesimanona cōsideratio. Quòd dignitatem acquirendo & regendo consequimur laborem, studium curam, miseriam, vigilias, & calamitatem secundùm Lucam de Pēna in l. prima. C. de vetera. libro xij. vnde Gregorius in registro. libro iiij. c. lxviij. Quomodo autem sub scepto pastorali onere habere serenitatē cogitationū possetis, cū scriptum sit. Ecce gigātes gemūt sub aquis. quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, ꝙ dignitas habet onera annexa. l. prima. §. nec castrense. ff. de colla. bonorum. l. continet. ff. quod metus causa. facit xl. distinctio. c. ante. & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipenda. Lucas in l. prima, C. de metallarijs. libro vndecimo.

SEptuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est, honor longus, id est diuturnus etiā post mortē æternus sine honore, id est magistratu publico, vt dicit & refert Guillel. Benedicti in sua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, testamentum primo. numero xlv. de testamentis. sed tamen quicquid dicat cadit in principe, vt in proœmio institutio. in princi. & in rege. vt in l. reginę. C. vt nemo priuatus. & in prætore, vt in l. penultima. in fine. ff. de iusti. & iure. & in quolibet iudice, vt in C. & ff. ad l. Iuliam maiestatis. Et dicitur maiestas, id est maior status. c. felicis. de pœnis, libro sexto. clemen. prima. eodem titulo. cum ibi notatis. c. secundo. de statu monacho. c. pastoralis. de sententia & re iudicata. per Valerium libro secundo. c. de maiestate. vel maior potestas. Lucas de Penna in l. vltima. C. de delato. libro decimo. vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas sacra quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, vt in §. arripiat. ibi, quæ meritò post supernum honorem secundo loco posita sunt, in authentica. vt omnes obediant iudicibus prouinciarū. collatio. v. Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo horror inde non afferatur rationi naturali: quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum esset, vt in l. Marcellus. in fin. ff. de regulis iuris. In publica verò autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæquidem increpatio sacræ autoritati summè non congruit, cui etiam dedit deus leges esse subditas, vt ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, vt in authenti. de consulibus. in fi. collatio. iiij. Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primò imbuti esse debent, vt ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primò summæ prudentię, deinde summæ autoritatis, vt in l. ij. ff. de nūdinis. Princeps autem qui maiestatē habet, primò autoritate fulget, quia à deo secūdus in terris habetur, allegato. §. arripiat. & secundò prudentia in ipso pro eximio ornatu & illustri decore apparet.

An autem duces & barones habeant maiestatem, vide j. in v. parte. in fine. in consideratione incipiente. Alij autem inferiores. quæ est in ordine lvj.

SEptuagesimaprima consideratio. Reuerentia est honor qui exhibetur cū pauore, vt dicit Archi. in c. ij. de offi. dele. in vj. & ibi Dominic⁹ de sancto Geminiano, & est inter maiores & minores, vt no. Io. And. in c. nō est sine culpa. de regularibus. in vj. Et alicui exhibetur rōne dignitatis, vel potestatis. c. visis. xvj. q. ij. & vt dicit Tullius in rhetori. reuerētia est virtus aliqua prælatiōe sublimatis debitę honorificationis cultū exhibēs. Sed veneratio est virtus qua reuerētiā exhibemus maioribus in corporis humiliatiōe, gestu, nutu, & verborū emissione. Ita dicit Lucas de Pēna ī l. j. in ij. col. C. de collegiatis. li. xj. & de hmōi descriptionibus reuerētiæ & veneratiōis, vide Io. de Terrarubea cū gl. Iacobi Bonaudi ī suo trac. de vinea ecclesię arti. iij. tertij tractatus. in verbo, honorificate. Dicit tamen sanctus Tho. ij. ij. q. ciij. j. di. supra numerū primū, ꝙ reuerētia nō est honor: sed motiuū honorantis & finis aliorum. & ibidē quęstione ciiij. ij. di. supra numerū quartū, dicit ꝙ reuerentia directè respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ diuersę sunt species eius, vt de pluribus ponam in hoc libro secundùm ordinem dignitatum in quolibet suo statu & ordine. & de hac reuerentia vide Polycraticum, libro v. capitu. quarto.

Vel etiam dic, ꝙ reuerentia est honor exhibitus in testimonium virtutis, & est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiā confusio. i. erubescentia. secūdū Thomā super psal. xxxiiij. Et ideo cum nec dæmones, nec dānati, nec irrationabiles nullam habeant virtutem, eisdem nulla debetur reuerētia, nec honor: prout dicit sanctus Thomas in iij. parte. di. ix. q. ij. hinc Boetius de philosophica consolatione, libr. iij. Non possumus ob honores

honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat, vt dicit Greg. super Ezechielem. Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. l. potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. c. statuimus. extra de maioritate & obedientia. nec debet iunior ex hoc irasci, q maior ei prefertur. xj. q. iij. c. qui resistit. vide Lucam de Penna in l. j. C. de consulibus. libro xij. dixi supra amplius in xx. consideratione incip. honor est illi.

SEptuagesimasecunda consideratio. Subditi prelatos reuereri debent, eis affectũ dilectionis impẽdendo. xcv. distinctione. c. esto. ij. q. v. c. habet. ipsis obediendo. xciij. distinctione. §. j. & c. sequenti. & ij. q. vij. c. sacerdotes. eis communicando & subsequẽdo. xcv. distinctione. c. non oportet. eorum officium temerariè nõ vsurpando, eadem distinctione. capitulo presbyter. eorum statuta seruando. vij. q. j. c. quia. & c. si quis. extra de maioritate & obedientia. eos temerariè non arguendo vel iudicando. xxj. distinctione. capitulo nolite. & eorum defectus non reuelando, sed potius contegẽdo. xcvij. distinctione. c. in scripturis. & dicit textus in c. regum. xxiij. q. v. ipsis autem principibus & potestatibus fidẽ & reuerentiam seruari oportet. quam qui non exhibuerit apud deum premia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam prestare. xxxiij. q. v. c. est ordo. ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. libro xj. Imo etiam reuerentia debetur inutili prælato quandiu sustinetur. c. si fortassis. xvj. q. vj. Nec dignitas regia vel imperialis vituperanda est, si rex aut imperator tyrannicè sæuiat, vt est textus in c. neq;. xiij. q. v. Imo etiam reuerentia debetur ab exẽptis. Baldus in l. fina. per illum textum. versiculo ibi per hunc. C. de bonis libertorum. & dicam ĩ. in iiij. parte. & ibi etiã Baldus in versiculo. vltimo nota. dicit q reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Baldus in l. liberti. in ij. columna. pone ego promitto. C. de operis libertorum. Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui non potest vocare talem in ius sine venia, vt dicit Speculator in titulo de actore. in xj columna. in fine. versicu. sed nunquid edictum. quod non credo indistinctè verum. Cum princeps reuerẽtiam exhibeat iurisperitis ob finem meritum. l. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. & tamen non est verum q eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen q princeps hoc facit, non q teneatur, sed tantum ex vrbanitate & ob finem meritum, & propter honorem sciẽtiæ, adeo q nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. vt in l. si pure. ff. de fideicõ. libert. & hoc studiorũ labor iustè meretur. l. j. C. de asses.

SEptuagesimatertia consideratio. Reuerentia quæ debetur à vasallo domino remitti potest, cum videatur deberi ratione cõtractus secundùm Bal. in l. j. in lij. q. ff. de rerum diui. & in c. si cautio. de fi. instru. Secus autẽ in reuerẽtia quæ debetur ratione personæ, vt est illa quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, vt dicit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias. nu. ccxxxiiij. de testamẽtis. & idẽ de illa quę debetur episcopo. de quo per cano. in c. cũ venerabilis. de testibus. & dicturus sum infra in iiij. parte. in xxviij. considera.

SEptuagesimaquarta consideratio. Reuerentia quæ debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. in l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de excep. ibi: semper enim reuerentia ei adhidenda est tam viuo q̃ mortuo. & ibi, namq; cõuenit tam viuo q̃ mortuo patrono à liberto honorem exhiberi. de quo honore exhibendo circa corpus mortuũ seu reuerentia infra dicam in secunda parte, in quinta consideratione, vbi amplè.

SEptuagesimaquinta consideratio. Pro reuerẽtia quã quis facit alteri, datur ei præmium, cum ei accedat bona gratia, vt habetur Ecclesiasti. xxxij. Audi tacẽs, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudadile namq; discretumq; est reuerentiam & honorem exhibere prioribus, dicit tex. in c. sicut inquit. in prin. ij. q. vij. facit text. in c. ex ore. in fi. de priuilegijs. etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur. dixi ante. & videatis conciuem & contemporaneum nostrum Ioannem de Montholono, in suo promptuario iuris. in verbo, reuerentia.

Aduerte ad id quod dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. an faciendo reuerentiã, vt preposito ei cũ quo de præpositura litigatur, iuri suo propterea renũtiare videatur. videãtur notata in c. ex ore. extra de his quæ fiunt à maiori parte capi. vbi videtur dicendum q sic.

SEptuagesimasexta consideratio. Excellentia propriè cadit in principe, vt notatur in c. j. de probat. vbi imperator scribit regi Angliæ, & vtitur his verbis: tua excellẽtia. Tamen etiam præfectus vrbis dicitur excellẽtissimus, vt in l. tam dementis. C. de epis. audi. & etiam quæstor dicitur excellentissimus, vt in l. si quãdo. C. de appel. Ex quo non indistinctè excellentia cadit in principe: & ratione excellẽtię quis præfertur qui aliàs nõ preferretur, vt dicit gl. in l. j. C. de ano. ciuil. lib. xj. vbi dicit, q si scholaris sit excellẽs, debet precedere doctorẽ. d. meus Iason in l. cũ quid. in prima lec. in iiij. col. ff. si cer. pet. Et etiã minor excellens debet precedere seniorẽ, vt plenè habetur per G. Benedicti in sua repet. c. Raynutius. in verbo, Adiectę impuberi. nu. ij. de testamentis. Et alia quæ fiunt ratione excellentiæ personæ ponit Spec. in tit. de arbitris. §. ij. versi. j. & Alexan. in dicta l. cum quid. & dicam infra in x. parte. in xxx. consideratione. vbi ponam q iunior doctor excellens, prefertur antiquiori indocto.

SEptuagesimaseptima cõsideratio est. Quòd vt cognoscatur quis honor, quæ laus, quæ gloria, dignitatẽ habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruãdus ordo: & quoniã vnusquisq; agnoscere debet ordinem suũ, & quid dignũ sit eo ordine quẽ suscipit intelligere, & ita actus suos, sermonẽ, incessum, habitũ moderare. Ideo videndũ est quid sit ordo. Vnde, vt ait August. de ciuitate Dei, lib. xix. Ordo est pariũ dispariũq; rerum sua cuiq; loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur: quod idẽ est quod dispono, quasi ore pronuncio quis cuiq; loc⁹ esse debeat. A quo ordo dispositio gradus & ordinariũ in quo ordo seruatur, & maximè ordo in dignitatibus est seruãdus. l. fi. C. de primice. & secũdice. & toto tit. vt dignit. ordo seruetur. C. lib. xij. & bonũ cõsistit in ordine secundũ Aug. in lib. de natura boni. & ordo dat rei perfectionẽ. vij. q. j. c. nihil. Nullius quippe vniuersitatis administratio gereret, neq; subsistere posset, nisi eã magnus ordo differẽtiæ seruaret, c. ad hoc. lxxxix. dist. vbi habetur q ecclesiæ militãtis & triũphantis duplex est ordo: & sicut in ecclesia triũphanti sunt nouẽ ordines designati per nouẽ lapides. de pœni. dis. j. c. principiũ. ita in ecclesia militanti, quos habes c. cleros. xxj. distinctio. cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum. lxj. distinctio. cap. miramur. Et ideo quantò aliquid ordinatius est, tantò id melius & perfectius est. l. secunda. §. j. ff. ad Velleianum. Ita

dicit Lucas de Penna in rubrica.C.vt dignitatum ordo ser
uetur.libro xij. Et propriè ordo dicitur,cum diuersarum
rerum vel personarum,vnaquęque proprium locum te-
net. Archi.in c.decernimus.in principio.x.q.j. graduum
enim & ordinum distributio vnitatē in ecclesia conseruat.
d.c.ad hoc.vbi glos.& Archi.lxxxix.distinctione.per c.li
cet.xlv.distinctione.quod amplissimè & eleganti stylo de
clarat Iudocus Clictoueus in suo Antiluthero.c.ij.& iij.in
ij.libro. Ratio autē ordinis obseruandi inter personas po-
nitur in c.finali.in principio.lxxxix.distinctione.vbi dici-
tur. Ad hoc dispensationis prouisio gradus diuersos,& or
dines constituit esse distinctos,vt dum reuerentiam mino
res potioribus exhiberent,& potiores minoribus dilecti-
onem impenderent,vera concordia fieret,& ex diuersitate
contentio,& rectè officiorum gereretur administratio sin-
gulorum.Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione sub-
sistere,nisi huiusmodi eam magnus ordo differentiæ ser-
uaret.& ibi glos.allegat Apostolum dicentem.Dum mun
dus iste durabit, homines præsunt hominibus, dæmones
dæmonibus,angeli angelis.Cum enim deus erit omnia in
omnibus,cessabit omnis prelatio,non tamē ordo vel ma
ioritas. Aliquis enim maior erit alio:quoniam in domo
patris mei multę mansiones sunt.c.in domo,de pœnitētia
distinctione iij.

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo,& vti
tur secundùm ordinem secundùm Aristotelem iij.Ethico
rum.Et ideo vbi sunt plura ordinata in vnū,oportet esse
aliquod vniuersale regimen supra particularia regimina,
& ad hoc est facta prelatio inter ministros,vt notāt glossa
& doctores in c. legimus.xciij distinctione.Et etiam dicit
Tullius libro j.officiorum.q; ordo propriè est cōpositio
rerum in aptis & commodatis:prout etiā dicit Lucas de
Penna in l.his quidem.C.qui militare non possunt.in ij.
columna.libro xij.

Potest autem ordo multipliciter considerari,vt ĩ.dicā.
Nam vt habetur in c.conuenit.de consecratione distinctio
ne v.Conuenit ordinem ęqualiter ab omnibus custodiri,
nec debet turbari ordo officiorum.l.quisquis.in fine.& ibi
glossa finalis.C.de postulando.

Et ordo est etiam vniuscuiusq; rei figura substantię,vt
inquit Baldus in cōsilio schismatis.quod posuit post ru-
bricam.si quis alteri vel sibi.&,vt testatur diuus Ambro-
sius,quē recitat Baldus in.procemio ffdorum.in principio.
& dixi satis amplè supra in procemio huius libri.Vdalri
cus Zasius in repetitione l.ij.ff.de origine iuris.in §.post
hunc maximę autoritatis.in gl.in equestri ordine.dicit q;
est discretio status,hominum conditioni accommodatus.
Et Origines in Leuitico.c.xxiij.ordines duodecim ratio
nalis creaturę esse ex xij. tribubus collegit.de quibus infra
dicam in sequenti parte.

Ordo etiam rem decorat.l.numerarios.& ibi Lucas de
Penna.C.de apparitoribus magistrorū militū.libro xij.

Septuagesimaoctaua consideratio. Duplex est ordo,
temporis,scilicet & qualitatis.De ordine temporis ha
betur in l.j.C.de consulibus.libro xij.& de præpositis sa-
cri cubiculi.l.j.C.libro eodem.& de proximis sacrorum
scriniorum.l. vnicuique.& de tyronibus.l.finali.C.eodē
libro.de quo infra in pluribus locis dicam,& maxime in
vltima parte.De ordine qualitatis seu maioritatis,de quo
est nūc quęstio in partibus sequentibus quasi in omnibus:
& de quo habetur in rubro & nigro.vt dignitatum ordo
seruetur. C.libro xij.& hic ordo potior est primo:quia
vbi habet locum ordo qualitatis,de ordine temporis,non
curatur,vt in d.l.j.de consulibus.in fine.& C.qui accusare
possunt.l.j.in fine.Vnde immutatio operis,pręfertur ori-
gini carnis.xxij.quęstione ij.§.itē opponitur q; Iacobus.
ita dicit Lucas de Pēna in rubrica.C.vt dignitatum ordo
seruetur.Et ideo dicit Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de consu
libus,libro xij.q; ordo temporis seruatur tantū inter exi-
stentes in dignitate ęquali:sed vbi sunt inæquales digni-
tates,nō seruatur ordo temporis:sed ille est prior alijs qui
meruit maiorem dignitatem,vt ibi amplè per eum.

Septuagesimanona consideratio,q; adhuc alio respe
ctu triplex est ordo.

Primus est vnius rei ad seipsam in esse producendam,
vt in sententia,ad quam rectè faciendam seruandus est or
do iudicij præcedentis.l.prolatam.C.de sententijs & in-
terlocu.omnium iudicum.

Secūdus ordo est temporis,vt quia vna res est prior
pore quā alia,tūc in honoribus ordinandis non pręfertur
prior sed potior.l.honores.ff.de decurio.l.ad subeūda.C.
de decurio.lib.x.sed in iam ordinatis inuicem præferen-
dis seruatur ordo,tam tēporis q; qualitatis,vt dixi in præ
cedenti consideratione.dicam infra in vlti.parte.

Tertius est ordo qui non attenditur,quando consta
de mente contraria.l.nec enim.ff.de solutio.quoniā quan
doq; verba transposita,& vt plurimum idem significant
l.j.C.qui accusare non possunt.l.quidam.ff.de peculio le
ga.l.præposteri.C.de testamentis.vbi do.meus Iason.l.
cum pater.§.si fidei tuæ.ff.de leg.ij.& hoc quia sensum &
non verba spectamus.l.iij.§.cum domino.ff.de adim.
legatis,& declaratur quandoq; mens ex conceptione ser
monis & personarum affectione,vt vult glo.in dicta.l.cū
pater.§.à te rogo.ff.de legatis ij.Si autem non potest co
stare de mente,non recedimus ab ordine scripturæ.l.j.§.
is qui nauem.versicu.in re igitur dubia.ff.de exercitoria.
& ita dicit Ioan.de Platea in l.ij.C.vt dignitatum ordo
seruetur.& dicam plura ĩ.de hoc brocardico,an ordo scri
pturæ attendatur,videatur Felin.in rub.de maioritate &
obediē.& in c.cum dilecta.de rescriptis.vbi ponit quinq;
limitationes.& do.meus Iason in l.ij.§.prius.ff.de vulga
ri & pupilla.Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in
verbo,testamentum.ij.numero iij.de testamentis.dicit q;
præcedere contingit tribus modis.s.tempore,ordine natu
ræ,& iuris fictione,seu ingenio intellectus.vide ibi.

Octuagesima consideratio. Quia licet ordo in
dignitatibus sit seruandus,q; etiam in alijs est
seruandus. Primò in subeundis muneribus.l.
fi.quemadmodum ciuilia munera indicuntur.
libro x.C.& l.j.C.de muneribus patrimo.eodem libro.

Secundò in debitoribus fisci cōueniendis.l.quoniam
Augerio.C.de cōueniē.fisci debito.libro x.& quo quis
ordine conueniatur.per totum.

Tertiò in libertatibus.l.generaliter.§.si quis alienum.
versi.si quis ergo.ff.de fideicommis.libertatibus.

Quartò in pignoribus.l.ij.C.qui potiores in pigno.
habeantur.

Quintò in petitionibus à diuersis in iudicio proposi-
tis.l.qui prior.ff.de iudi. Sextò in executione rei iudica-
tæ.l.ordo.C.de execu.rei iudi.& l.à diuo Pio.§.in vendi-
tione.ff.de re iudic.qui si nō seruetur,actus est nullus.Fe
lin.in c.cum dilecta.in vj.col.extra de rescriptis.Ioan.de
Imo.in d.§.in venditione.& maximè quādo executio fit
ab executore,vt dicit Alex.in cōsi.v.in iij.col.in ij.volu.

Septima

Septimò in petitionibus ab eodem propositis. l. ordinarij. C. de rei vendicatione.

Octauò in testamẽtis. l. qui soluendo. ij. ff. de here. insti. l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupilla. substi. ista ponit Ioan. de Platea in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij.

Nonò in visitatione fienda per episcopum vel alium habentem ius visitandi. c. j. de censibus. in vj.

Decimò in electionibus fiendis. c. quia propter. & ibi notatur, extra de electionibus. ita q; non debet fieri præpostteratio requisitorũ ad electionẽ, vt notant Ioannes Andreæ & Panormitanus in d. c. quia propter. in v. & vj. colũ.

Vndecimò in confirmatione electionis: quoniã prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quàm electus confirmetur, aliàs cõfirmatio non teneret. c. prouida. & c. fina. de electionibus, in vj. & ibi Dominicus & Philippus Frãcus, & amplè de his duobus per Petrum de Braxio in suo directorio electionum. iij. parte. c. xxxviij. vbi multa de materia ordinis. & ibi ponit triplicem esse ordinẽ, de quibus dixi in præcedẽti cõsideratione.

Duodecimò in euangelijs vbi primo in ordine ponũtur euangelia Matthæi, quia primus scripsit euangelium in Iudæa, vt habetur in argumento in euangelium secundùm Matthęum, & ibi Nicolaus de lyra.

Decimotertiò etiam Deus præcepit nomina filiorum Israël scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum. Exodi xxviij. & habetur per Lucam de Pẽna in l. iij. in prin. C. de tyronibus. lib. xij.

Decimoquartò, in oneribus ordo est seruandus. l. ordine. ff. de legatis iij. l. iij. §. præses. ff. de muneribus & honoribus. gloss. in l. vnica. C. de potioribus ad munera nominandis, libro decimo.

Decimoquintò, ordo seruãdus est eorum quę lege ponuntur, vt l. fi. C. de officio præfecti vrbis. secundùm glo. j. in l. ij. ff. de adoptionibus. & sic vbi legalis paternitas cõtrahitur, primò interrogatur pater quàm filius. dicta l. ij. vbi quia is qui adoptat rogatur. i. interrogatur. ff. de adoptioni. per quem text. dicta gloss. j. infert, q; sponsus primò debet interrogari in matrimonio contrahendo, quàm sponsa. & ad illud propositum illam gloss. singularizauit ibi Baldus.

Decimosextò in iudicijs, vt in l. prolatam. C. de sentẽ. & interlocutionibus omnium iudicum. & C. de ordine iudiciorum. & de ordine cognitionum. & in his si ordo non seruetur an actus sit nullus. Albericus de Rosate in l. j. in v. columna. C. de nouo codice componendo.

PRIMÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

Oia subiecisti sub pedibus eius,
Os homini Iussit, & erectos
sublime dedit, ad sidera
cœlumq; videre tollere vultus.

SECVNDA Catalogi Gloriæ

Mundi Pars, à Bartholomæo à Chaſſenæo humanorum Iuriū doctore, Patrono Heduorū fiſcali, editi: dignitates, laudes, & excellētias hominis, præcipuè mulierū, cōplectēs. Diuiſa in vnam & quadraginta Conſiderationes.

Imprimis pro clariori ſubſequentium intellectu, duas primas præmitto conſiderationes, tanquam ferè vniuerſales ad huius operis materias.

SIT ERGO PRIMA. Omnium entium, quatuor ſunt genera.

Primum eſt earum rerū, quæ habent eſſe tantū, & harum multiformis eſt differentia. Nam etſi in hoc vno cōueniant quòd habent eſſe, recipiūt tamē hoc eſſe: iſta quidem clarius, iſta verò obſcurius. Inter elemēta enim aqua dignior eſt terra, & ignis ſupra aquā & aërem multò præclarior. Dixi inferius in vltima parte, in xij. conſideratione. Iſte gradus complectitur cuncta quæ generantur in viſceribus terræ, vt ſunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrū, cuprum, ſtannum, argētum, & aurum. Quod autem iſtorum altero ſit præſtantius, etiam narraui in dicta parte, in xcv. conſideratione. In hoc gradu eſt laſurium, quod aurū pretio ſuperat: ſulphur, ſaphetra, ſalgēma, & cuncti lapides pretioſi, vt ſunt carbūcul⁹, hyacinthus, ſmaragdus, ametiſtus, topazius, corallus. Hi omnes magni ſunt pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid in dicta parte vltima, in xcj. conſideratione. In hoc prętereà gradu ſunt omnes cœli, omnia corpora cœleſtia, omnes ſpheræ, ſidera, & ſeptena planetarum lumina. De quibus etiā in dicta finali parte. Artificialia quoq; ad iſtū referuntur gradum, quæ etſi inter ſe de nobilitate compugnent, vt infra dicturus ſum in vndecima parte, in hoc tamen cuncta cōueniunt, ꝙ eſſe tantū habent, & nō viuere.

Secundus gradus eſt earum rerum quæ habent eſſe, & viuere, cuiuſmodi ſunt omnes planetę, arbores, & herbæ. Hic nempe vitam ſuam oculis noſtris inſinuant, dum videmus eas ſurſum, deorſum, ante & retro, ad dextram ſiniſtramq; moueri. Attrahunt & habent è terra ſuum vnde ſe nutriunt elementum, creſcunt, augmentātur, & flores, frōdes, fructus, ſeminaq; producunt. Habēt enim intra ſe virtutem quandam, qua facilè iſta perficiant. Sub iſto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum ſpecies: quarū inter ſe fructus, ſapores, odores, virtutes, coloreſq; longiſſimè ſeparantur. Omnibus vna viuendi ratio, ſed nobilitas dignitaſq; non vna, prout etiā in dicta parte dicetur, in lxxxviij. lxxxix. & xc. conſiderationibus.

Tertius gradus eſt eorum entium quæ habent eſſe, viuere, & ſentire: & in hoc ſunt cuncta animātia. Ad ſenſum enim viſus, requiritur & auditus, guſtus, odoratus, & tactus. Ad iſtum gradum referuntur cuncta quæ mouentur in terris vel in aquis, vel quæ in liquido aëre peruolitant. De his infra, in lxxviij. lxxx. & lxxxj. conſiderationibus dictæ vltimæ partis.

Quartus gradus eſt eorum quæ habent eſſe, viuere, ſentire, & intelligere: & in hoc eſt homo, cui præter eſſe, viuere & ſentire, ſubeſt etiam intelligere, diſcernere, velle & nolle liberè. Solo enim arbitrio aſcendit homo ſupra cætera animātia: qui pōt iudicare, ratiocinari, & ſuſceptibilis fieri experientiæ, artis, ſcientiæ, atq; doctrinæ. In hoc etiā ſunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dęmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dęmonis veteribus honeſtum, vt ait Celius lib. antiquarum lectionum primo. c. xxiij. & c. ſequēti. Vbi & Platonicorū ſchola aſſerit rationalis naturæ gradus eſſe tres, non dignitatis tantum maieſtate interpunctos abiunctoſq;, ſed etiam locorum intercapedine. Nam immortalibus dijs ſummam attribuunt ſedem, hoc eſt cœleſtem. Sed horum alioſq; dici, & eſſe intelligibiles ab omni materię contubernio ſemotos, quorum parens princepſq; is ſit, quem rerū conditorem opificemq; veneramur maieſtatis amplitudine vltra mundana, ſanctum & humano ſermone inenarrabilem, ſed ne mente quidem facilè apprehenſibilē. Quiſquis eſt is aut quantuſcunq; vnus eſt, verus, bonus, veritas vna, bona, bonitas, vna, vera. Cæteri non tam dij, ꝙ miniſtri. Viſibiles deos intelligunt cœleſtia corpora, atq; hic gradus vtiq; vnus qui & primus. Imum verò tenet numiſma pręcelſę diuinitatis. Eximium homo, cuius eminentiſſimam naturam cœlitibus ferè comparem cōtendunt. Medium verò inter hoſce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vſq; expanſum iam habent, quos à ſcientiæ magnitudine priſci dæmonas vocarunt. Hos tanq; interpretes quoſdam & ſalutigerulos arbitrati ſunt priores: qui concepta à nobis vota ad deos deferrēt, & illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres medioxumos nuncuparunt: quòd inſiti ex ſui ratione ac loco & poteſtate dijs ſummis ſint minores: hominum natura velut complacitum eſt antiquis, vtiq; maiores. Hæc Celius. Et de iſto tertio gradu, & primo dicam in tertia parte. De ſecundo verò, qui eſt hominis, in hac parte diſcutitur.

SEcunda & principalis conſideratio huius ſecūdę partis quæ eſt generalis ad omnes ſequētes, & ex qua omnes dependent, eſt, ꝙ cum homo honorari naturaliter appetat. Specula. in tit. de citatio. §. v. verſiculo, porrò ſi ſunt plures delegati. & dixi ſupra. Ideo dic ꝙ homo eſt animal honorandū. Hoc enim in naturam dei tranſit, qua ipſe ſit deus. Hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cum ijſdem ortum ſe eſſe cognoſcat. Hoc humanæ naturæ partem in ſeipſo deſpicit, alterius partis diuinitate confiſus. Et, vt ait Trimegiſtus. Miraculum eſt homo ad ſimilitudinem dei factus. Geneſis j. & ix. capitulis. text. in c. hæc imago. xxxiij. q. v. & in l. ſi quis in metallum. C. de pœnis. Intantum vt ipſe pater ar⸗

chitectus deus omnipotens omnium creaturarum creator cunctis rebus creatis, vltimum diuinum hominem creauit ad maginem & similitudinē suam: vt postquam ipse deus hanc quam mundanam domū videmus, diuinitatis templum augustissimum archanæ legibus sapientiæ fabrefeperat, supercœlestem regionem mentibus decorarat, ętheꝛeos globos æternis animis vegetarat, excrementarias & ferculentas mundi partes omnigena animalium turba cōplerat: opere consummato desiderabat aliquē esse qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpatū videmus: vt cum magnificam & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe absoluta imaginem suam omnibus visendam in medio illius, spectandamq́ꝫ constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium deum, qui tota mundi machina cōstructa, postremum omnium hominem in medio illius statuit, ad imaginem & similitudinem suam formatum. Res ergo & supra fidē mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virgilio, & comprobante Ouid. in suo lib. Methamorphoseos.

Pronaq́ꝫ cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cœlumq́ꝫ videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

De quo habetur in glos. in §. partus. insti. de rerum diuisione. & in l. iustissimè. ff. de ędili. edicto. & in §. fin. insti. de iure naturali gentiū & ciuili. Vnde etiā Syllius italicus.

Nonne vides hominem celsos ad sydera vultus,
Sustulerit deus, ac sublima finxerit ora,
Cum pecudes volucrumq́ꝫ genus formaq́ꝫ ferarum
Segnem, atqꝫ obscœnam passim strauisset in aluum.

Huncq́ꝫ gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum. habetur Psal. viij. Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues vniuersas, insuper & pecora cāpi, volucres cœli & pisces maris. Psalm. xxxviij. Et super vniuersas terrę creaturas contulit ei dominij principatum nobilitando etiā & sublimando hominis dignitatem ex ministris spirituum superiorum. text. in clemē. si dominum. de reliquijs & vene. sanc. Hinc etiam Apostolus ad Hebręos ij. dicit, ꝙ deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit Plinius lib. vij. naturalis historiæ. c. j. ꝙ homo est animal cunctis imperans, & etiam cęteris animantibus excellens. Aristo. lib. ij. de animalibus. Nobilissimumq́ꝫ & altissimū animal est homo. eodem li. de animal. lib. j. Et, vt dicit Lucius Apuleius de deo socratis. Pręstantissimum animal est homo. Ita ab ipso Deo magnificatus. Iob vij. vt paulò minus ab angelis sit diminutus. Psal. viij. Hoc enim in naturam dei transit: quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cum ijsdem ortū se esse noscat: hoc humanę naturæ partē in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. O hominum quanta est natura temperata, felicius ac dijs cognata diuinitate coniunctus, partem sui qua terrenus est despicit. Cætera omnia quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit nexu secum charitatis astringit, sicq́ꝫ suspicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt, diligat. Ipse autem à superioribus diligatur, elemētis velocitate miscetur. A cumine mētis in profundo maris descēdit. Omnia illi lucent, non cœlum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius caligo aëris non confundit. Non densitas eius operū impedit. Non aquæ altitudo profunda, aspectum eius obtundit. Omnia idem est, & vbiqꝫ idem est. Hoc satis probat dictum Aristotelis in iij. libro Politicorū dicētis. Animal hoc prouidum, sagax, ac tutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est. Non solum famulantur terrestria, imo & angeli serui hominis sunt, vt habetur Apoclypsis xix. Vbi Angelus non fuit passus adorari ab homine. Dixit enim homini: nequaquam, conseruus tuus sum & confratrum tuorū habentium testimonium Iesu. Et dicit glos. in l. cognitionum. ff. de varijs & extraordina. cogni. ꝙ angelica natura seruit homini. Omnium enim animantium dominus habens ad sui custodiam angelos quasi satellites aut pædagogos posuit. Quoniam vt dicit Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum in ti. quomodo cognoscitur de maleficijs quādo crimē est notorium. Virtus angelica est hominis seruitio deputata. Cœli insup, nisi deū offendat, hæres futurus: dæmonibus, hoc est angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes Trimegistus dicit hominē tantæ sublimitatis esse, vt deos faciendi habeat facultatē. Dij enim estis & filij dei omnes ait propheta. Omnis enim creatura dicitur, cum, vt habetur Marci xxvj. Euntes in vniuersum mundum, prædicate euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ euangelium prædicatur, cum homini prædicatur, vt dicit Greg. in homilia euangelij pentecostes. & in glo. ad Romanos ibi, Inuisibilia. Et hoc est etiam, quia cum omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in se admittit. Habet enim cum herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. de his duobus Gandinus in loco hic ante allegato, allegat tex. in l. qui vas. §. furtiuis. ff. de furtis. & in l. in pecudum. ff. de vsuris. Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis vt deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. Omniū enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis, in tit. ex quibus causis infamia irrogatur. in principio. & in authentica, de nuptijs. §. quia verò. & gl. in l. emptori. ff. de euicti. & facit. §. per edictum. in d. l. emptori. & institu. de rerum diuisione. Hominis etenim gratia omnes fructus rerum natura comparauit. §. partus. & d. l. in pecudum. Hinc Plinius j. c. libri vij. naturalis historiæ. ꝙ causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominem etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quòd quodammodo est finis omnium, teste Aristotele ij. Ethicorum. & omnia cōtinere dicitur vti deus, sed diuersimodè. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo vero omnia continet vti omnium medium: quo fit vt in deo sint omnia meliore nota, q̄ꝫ in seipsis. In homine inferiora nobiliori sint conditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aër, & terra, per verissimam proprietatem naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substantia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta præstò sunt, vt famulentur. Huic militat cœlum, salutem bonumq́ꝫ procurant angelicæ mentes. vt siquidem verum est, quod scribit Apostolus, esse omnes administratorios spiritus missos, propter eos qui hæreditatem sunt destinati. De quo originaliter Paulus ad Hebręos & transumptiuè in clementi. si dominum. de reliq. & veneta. sanctorum. Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. Ad Hebrę. v. Et transumptiuè in d. clemen. si dominum.

Imo se tradidit contumelijs afficiendum pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. in c. suggestū. vij. q. j. Sic etenim huic mācipātur terrestria, fauent cœlestia, quia cœlestium & terrestriū vinculū est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissimè ponit Antonius Florentinus in sua historia. parte prima. libro j. ca. j. Vbi dicit hominem à deo fuisse sublimatum honore, & excellentia quo ad animam in tribus, scilicet in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amœnitatem, & quo ad honorem dominij vt præesset omnibus. Quæ omnia amplè declarat quę non trāsporto cum sint clara, & clarè posita. Vnde ergo meritò dicit Hermes Trimegistus ꝙ miraculum est homo, prout amplè recitat Picus Mirandula in sua eleganti oratione in cœtu Romanorum per eum recitata, vbi dicit legisse in monumentis Arabum, Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandum spectaret: qui nihil homine admirabilius spectandum, respondit. Et dixi in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabilium. in ij. parte. in iij. & iiij. fundamento illius partis. vbi alias dignitates, & excellentias hominis posui, quem composui in scholis me existēte in studio Ticineñ. Et vide etiam in sermone Discipuli xxxij. nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerū xxv. numerari. Et inter alia priuilegia hominis inter cætera animalia, quòd licet omne animal ictuū fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissimè, vt de Anchise apud Virgiliū legitur, vt recitat Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. de testa. Vbi ponit ꝙ inter aues nunq̃ aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia vitulus seu bos marinus, inter ramos laurus, & ibi tam in dictis q̃ in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto ne sim nimis prolixus: quæ prolixitas quādoq;, & vt plurimum inducit desperationem & fastidium legētibus. Sed amplius vide de dignitate primi hominis Ioannem Chrysostomum qui librum vnum fecit, incipientem: Dignitas humanæ.

Aduertendum est etiam, ꝙ in corpore humano sunt multa admiratione digna quæ amplè ponuntur per Celium, libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xij. & de omnibus quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, q̃ in corpore, ponit amplè idem Celius libro ij. per totum. vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principaliora & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculos, de quibus eodem libro. c. xxxix. & j. in vltima parte. vbi quæritur quod membrum humanum est dignius & excellentius.

Tertia consideratio. Homo est, dignior angelis propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo q̃ angelus propter multa.

Primò quia deus non solum fecit hominem de progenie sua, quia eum ad imaginem suam creauit sicut & angelū, sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quādo verbum caro factum est. Ioannis j. & in symbolo. Et homo factus est. Maxima quidem esset hominum cuilibet dignitas, & gloria atq; nobilitas, si Imperator aut quilibet alius princeps supremus de eius se faceret prosapia & parentela. Multò autem maior nobis & gloria atq; nobilitas, ꝙ deus se de nostra fecit prosapia progenie, & cognatione.

Secundò quia angelus attinet Christo ex parte patris qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum per temporalem creationem: sed homo attinet Christo etiam ex parte matris, quæ non est angelicæ naturæ sed humanæ. Ad Hebræos ij. Nusq̃ enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et ait Bernardus. Puto ꝙ iam me spernere non poterit, ꝙ os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.

Tertiò quia deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quādo scilicet filiam suam, id est imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius, videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quartò quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi in quam desiderant angeli prospicere. j. Pet. j. & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quintò quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sextò quia ipsa humana natura est, super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi et matris eius. Cū exaltata sit sancta dei genitrix super choros angelorū ad cœlestia regna: & etiam Christus qui assumpsit in se humanitatē sedet ad dexterā dei patris. qđ quomodo intelligatur, dicit Augustinus in libro de symbolo, & dicam infra.

Septimò quia deus dedit potestatem homini deum faciendi & corpus suum consecrandi. Clemen. si dominū. de reli. & vene. sanc. & tamen non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrecre. in c. quid sit. de consecra. distinctione. ij.

Octauò quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati, vt habetur per Psalmistam, psalmo xc. Angelis suis deus mandauit de te. Et dixi hic ante in prima consideratione. Dicit tamen Ioan. de Turrecre. in loco hic ante allegato imo angelica natura seruit homini, vt dicit glos. in verbo, dignitatis. in l. cognitionū. ff. de varijs & extraor. cog. Quia angeli sunt maiores homine, natura, gratia, & officio: & quomodo, vide Benedictum de Bustis in ij. parte sui Rosarij. in sermone x. in ij. parte, litera L. vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias ex quibus angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, ꝙ quilibet homo debet honorare angelum suum in quocunq; loco fuerit, vnde Bernardus. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec præsente auderes facere. Et semper dic & sero, & mane, & omni hora,

Angele qui meus es custos pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende guberna, amen.

Et subiunge de beata virgine Maria.

Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam, ꝙ principes etiam habent duos angelos: vnum scilicet ratione suæ singularis personę sicut habēt cæteri homines, vt habetur Matthæi xviij. ibi: Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico au-

tem vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum verò angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis aut prælaturę, vt de Eliseo legitur. iiij. Regum. iiij. c. Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat. quod quomodo intelligatur, vide G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. extra de testamētis. Et ibi ponit quomodo Michaël est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quādoq; impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo, vt habetur Danie. x. vbi Gabriel dixit Danieli. princeps, id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam infra in iij. parte sequente. in xvj. consideratione. versi. iiij. adiuuit.

QVarta consideratio est, q; homo præ cæteris honoratur anima, mente, memoria, intellectu, & quinq; sensibus, vltra alia animalia mundi, de quibus singulariter dicemus: & de anima quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima amplè probat Cęlius libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xlij. xliij. xlv. & xlvj. De mente quæ est vice luminis & instrumenti & visus, eodem lib. c. xliiij. De memoria & eius excellentia habetur libro iij. c. xxj. & libro ij. c. iij. De intellectu habetur eodem lib. ij. c. j. & ij. De quinque sensibus habetur per eundem Cęlium libro j. c. xlviij. xlix. l. lj. & lij. & ibi quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam infra in vltima parte, in xliiij. consideratione.

QVinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est, ita etiam in morte, & eius sepultura exemplo Christi, qui deus & homo, licet se pro homine contumelijs afficiendum dederit, ignominiosaq; mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur Esaiæ xj. c. Et erit sepulchrum eius gloriosum. prout sepulchra Adæ Abrahæ Esaac & Iacob & eorum vxorum, & aliorum plurium patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hieronymus in libro Hebraicarum quæstionum. & recitat amplissimè Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ, in prin. in ti. de officio pietatis in defunctos. habetur in c. Ebron. xiij. q. ij. & etiam de Thobia ibi habetur. Thob. iiij. Cuius Christi & patriarcharum actiones & exempla sequi debemus: cum Christi actio, nostra sit instructio, ca. significasti. leg. ij. de electio. ij. q. j. c. deus. Petrus de Ancha. in c. nos. extra. de sepulturis. quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus, prout Iustinus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera Scythæ illud diligentissimè obseruabant, q; sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, nō minus venerantur q; sacra deorum. Et etiam multum fuerunt commendatę sepulturæ mortuorum tempore antiquo. Quoniam, vt habetur Ecclesiastici vij. Mortuo non negabis gratiam, id est sepulturam. transumptiuè in c. ecclesiastico. xj. q. ij. & Dauid Psalmo lxxviij. in principio. Inter horribilia ponit, eo q; non erat qui sepeliret. Et ille bonus Thobias mortuis, & occisis sepulturam exhibebat. Thobiæ j. Et de vtilitate sepulturæ ponit amplè Anto. Florentinus. in iij. parte suæ summæ. titulo x. ca. j. §. iij. & amplè etiam per Bernardum de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone. j. vbi ponit q; exequiæ & cerimonię mortuorum prosunt in xij. Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nā perungendi cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in regis multa simul aromata cum cadaueribus cremabantur. Vnde de Sylla legimus maximam multitudinem aromatum in eius rogo fuisse allum ptam. Refert idem Viualdus in loco hic ante allega. Hic mos etiam apud Aegyptios obseruabatur, vt habetur Genesis l. de Ioseph, qui præcepit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem suum: quibus iussa explen tibus transierunt quadraginta dies. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur Deuteronomi xxxiiij. de Moyse quem populus Israëliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valerius in titu. de seruata religione. c. fi. quòd Senatus Romanus post Canensem cladem decreuit ne matrone vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti vsque ad tertium diem, apud alios vsque ad septimum, apud alios verò usque ad quadragesimum: de quibus moribus in c. quia alij. xiij. q. ij. Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per officialem Heduensem quòd domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locum tenentis regij generalis in Burgundia, citata coram ipso super certis promissionibus matrimonialibus per verba de præsenti, instante procuratore domini episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Ioannis de la Baulme domini de Pesme, & filij illustris domini comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio nec exire domum ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo Genesis l. c. circa tria. Primò ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundò fletus solennis super mortuum. Tertiò honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis & amicos, ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum: quæ hodie etiam obseruantur apud nos, quoniam in executione sepulturæ & funeralibus defunctorum præcipuè magnatum & diuitum interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus, tedis, & luminaribus cereis ardentibus: vbi domus & aulæ, equi & sepulchra nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad xl. diem quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra aut sepulchris eorum. Alexander verò & Cæsar imperatores se in eorum testamento in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernensis in sua officina, in titu. de vario inhumandi ritu. vbi dicit. inexpiabile quondam scelus creditum est sepulchra violasse: adeo vt lex sacrum esse iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, diceretur q; minxisse in patrios cineres cui omnia cadebant sinistrè & inauspicatè. ac de materia sepulchri & monumenti quomodo apud leges habeatur, sunt tituli de religio. & sumptibus funerum. ff. & Codice: & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dicit, apud nos quoque Christianis damnatur ceremonijs, qui aut lotium in sepulchris egesserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neque apud nos solum religiosum est. Nam nul[...] prop[...]

prope tam efferata gens est, quæ non nouerit habere sepulchrorum rationem præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degant, nihil mirum si aliorum vestigijs nequaquam insistant. Nunc de vtrisq; loquendum, his scilicet quibus nulla est funerum cura, & illis quibus maxima.

Lotophagi suos mare defunctos abijciunt, asseuerantes parum interesse humo ne an aqua aut absumantur. Hunc modum reprobat iurisconsultus Modestinus in. l in suo. ff. de conditio. institu. vbi dicit quòd laudandus est magis quàm accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundùm ipsius voluntatem abiecerit, sed in memoriam humanæ conditionis sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni philosopho, qui Cympro moriens, hæredibus mādauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur Ecclesiastici ij. Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. xiij.q. ij.c. in ecclesiastico.

Sabei corpora defunctorum eo quo stercus modo ducebant, quinetiam reges reijciebant inter sterquilinia, videtur quòd istud esset apud eos eo quia homo quasi putredo consumendus est. Iob xiiij. c. & Iob xxxiiij. homo putredo & filius hominis. & facit Ecclesiastici x. Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Bernardus in libro meditationum. Homo nihil aliud est quàm sperma fœtidum, saccus stercorum, & cibus vermium: vnde post hominem vermis, post vermen fœtor & horror. sic in hanc speciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatus, cum, vt dicit tex. in. d. c. in ecclesiastico. quòd cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. Ecclesiastici iij. & Genesis iij.

Troglodytæ mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis & risu efferebant, nullaq; habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum verò mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicendum est longè deterior, vt de his & alijs habetur per Hiero. contra Iouinianum c. xxxvj. & habetur per Cælium libro nono suarum antiquarum lectionum. c. xlvj. vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. & in c. xliiij.

Hyrcani non ad alium vsum nutriebant canes, quàm vt eis functos vita vorandos obijcerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo aut auium aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magos non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ senio confectos in frusta cædunt, & cum ouilis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur deuorandi feris obijciuntur, vt refert Iustinus. Et hos modos etiā ex supradictis reprobare debemus, prout reprobat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaq; testatore. primo. numero liiij. in fine cum sequenti. vbi reprobat tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium verò modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capite plecteretur.

Mace onibus verò nullum fuit tam solenne militiæ munus, quàm suos sepelire.

Aegyptij in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu superbaq; magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereq; prodigiosæ pyramides, quòd existimarent defunctorum domos sempiternas ijdem mortuos condunt, & eos domi seruant, vt refert Cicero libro primo quæstionum Tusculanarum.

Hic mos olim apud nos Heduos seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens & magnæ altitudinis quæ non potest ad aliud iudicari nisi quòd esset monumentum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus rex noster Franciscus primus, magnus Historiographus: qui illam ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator post orationem per me ei habitam in introitu huius suę ciuitatis Heduensis, in qua de illa ad demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduensis mentionem feci, videre voluit. Et statim oratione audita ad illam accessit, & amplissimis disputationibus cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit esse monumentum cuiusdam primatis seu domini huius antique ciuitatis Heduensis, & fuisse constructum & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis mulieres conducticias (præficæ vocabantur) comparare, quæ in eorū morte lugerent quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maximè Tuscanos & Romanos & etiā Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombardia.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus gentilis etiam rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quàm fauendum sit sepulturæ, licet Paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosq; defunctos, licet hostes, honorificè sepeliuit. Sic & Cæsar caput Pompeij hostis sui, vt refert Valerius li. v. de humanitate. c. xvj. Et prim⁹ qui funerare corpora in bello docuit fuit Hercules. Et tales pulchrè commendauit Propheta eximius ij. Regum. c. ij. Vos benedicti à domino qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et Maccabæus inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, vt habetur ij. Maccabæorum x. & xij. Alexander Darij interfecti corpus matri Tumbrudini præbuit. Pauli Aemilij cadauer Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor in sua officina in loco hic antè allegato. Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes sepeliuit, vt refert Valerius lib. v. de humanitate. Et vt etiam refert idem Valerius titu. j. de somnijs. quòd Symonides poëta ad litus applicans maris, corpus quod vidit inhumatum sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi & in sequenti titulo de miraculis. Constat etiam quòd periculum terræ euasit. Expedit enim reipublicæ non minus mortuos humari, quàm viuentes conseruari, secundùm Bal. in l. fi. Codice de nego. gest. prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri Alexandri & Cæsaris imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, vt refert Leonardus

Aretius, epistola xciiij.

Pleraq; Assyriorũ corpora in locis palustribus fuisse cõdita feruntur, quod nõ fuit honestũ, nec defuncto in talibus obtemperandum est: exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui Cympro moriens heredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnẽ prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guillelmus Benedicti in dicta repetitione. in loco hic ante allegato. numero lxix. Aliquos ex his ponit Volaterranus in suo iij. tomo. libro xxxj. de philologia, ca. penulti.

Alios modos & ritus sepeliendi corpora ponit Textor in sua officina, in loco supra allegato. Et dicit Syllium Italicum, libro xiij. varios funerandi ritus his versibus describere.

Tumuli & cinerum sententia discors.
Tullere (vt perhibent) is mos antiquus Ibera
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora: & à mensis exanguem haud separat vmbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui sæuo sepelire profundo.
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis fortè peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadauera truncis
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ quantum sit appetenda ostendit Innocen. in c. cum liberum. de sepulturis, vbi dicit ꝙ sacerdos spoliatus corpore iam sepulto non est ante omnia restituendus, vt vexatio vitetur corporis humati. Et idem si ageret per viam attentati, secundũm Innocen. & alios in d.c. cum liberum. de sepultu. quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicunt in decisionibus suis, decisione 854. in antiquis. Hanc tamen Innocen. opinionem re probant plures per. l. esse. ff. de relig. & sump. fune. vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo quia non videtur esse iustè sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere. l. diui. ff. de relig. & sumpt. fune. Et adeo vexari non debet corpus sepultum, ꝙ nec vexabitur corpus infidelis Iudæi. c. sicut. de Iudæis. facit l. ij. ff. de sepul. vio. & l. fin. C. eodem tit. & semel sepultos decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco ad locum transferri. l. nemo. C. de relig. & sumpt. fune. sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & de cem librarum auri vltra. l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulchris vio. præsertim si beati existũt, exemplo Iosue regis qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri dei qui venerat de Iuda, ait. Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius: & mãserũt ossa eius intacta cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria. iiij. Regum xxiij. c. qđ etiam ordinatum est per imperatores. l. nemo. C. de sacro san. ecclesiæ. quod malè obseruauit Clodouęus Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iiij. apponẽdo feretrũ beati Dionysij, ex quo malè successit, vt ibi. Imo etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. d. l. qui sepulchra. Quod pulchrè demonstrauit Ludouicus xj. qui corpus Agnetis pulchræ concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, prout refert Gaguinus in suis chronicis, lib. x. c. j. & ij. De priuilegio & fauore, quantum sit accuratè fauendum sepeliendis cadaueribus, ponit Ioan. Andreæ in rubrica de sepultu. & ibi etiam Cardin. Zabarella. Et vide quæ dicit do. meus Iason in l. furiosum. in ij. colũ. C. qui testa. facere possunt. ꝙ cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis & cantibus psallentium. text. in c. qui diuina. xiij. q. ij. & in c. vbicunq;. eadem causa & quæstione. Alexan. in l. si cum dotem. §. si maritus. in vltima col. ff. soluto matrimonio. Dicit tamen Paulus de Castro in l. non oportet. C. de his quibus vt indig. quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, ꝙ eo mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur vide Do. meum Iaso. in d. l. furiosum. Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti in loco supra allegato, vbi amplè. & Cælium, libro ix. suarum antiquarũ lec. c. xliiij. vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, ꝙ intantum sunt honorandi defuncti, ꝙ eis nõ debet fieri iniuria, vt dixi in meo monologio. in verbo, iniuria, & in verbo, defunctus. & ꝙ reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est s. in prima parte, in lxxiiij. consideratione.

Sexta consideratio erit de pompis funeralibus, quæ hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fiunt multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarij assistunt, & ante deferũt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes & amici, præcipuè in quadragesimo die post obitum, quo die fieri solent exequię funerales. Ideo videndum est vnde tales pompę habuerunt initium.

Legitur enim Genesis l. c. iam allegato. ꝙ cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filijs suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israël, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitq; seruis suis medicis vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis, in hec verba: Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo ꝙ pater meus adiurauerit me, dices. En morior, in sepulchro meo quod fodi mihi, in terra Chanaam sepelies me. Ascẽdã igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitq; ei Pharao. Ascende & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu terræ Aegypti: domus Ioseph cum fratribus suis, absq; paruulis & gregibus atq; armentis, quæ de reliquerunt, in terra Iessen. Habuit quoq; in comitatu currus & equites, & facta est turba non modica. Veneruntq; ad aream

aream Achad, quę sita est trans Iordanem, vbi celebran-
tes exequias magno planctu atq; vehementi, impleuerũt
septem dies. & sequitur: Et portantes eum in terram Cha-
naam sepelierunt eum in spelunca duplici quam emerat
Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephrõ
Etheo contra faciem Mambre. Ex quibus facilè deprehen
di potest, ꝙ iam in antiquo testamento fiebant pompæ fu
nerales in pluribus, etiam in ædificijs & sepulchris, vt ha-
betur j. Maccabæorum xiij. cap. pompæ funerales fuerũt
permissæ, vbi dicitur: Et ędificauit Simon super sepulchrũ
patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide
polito retro & ante, & statuit septem pyramides, vnam
contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his
circumposuit columnas magnas, & super columnas ar-
ma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas
quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Etiam
habetur de Christo, ꝙ Ioseph ab Arimathia & Nicode-
mus sepelierunt eum honorificè, vt habetur Ioan. xix. in fi
ne. vbi dicitur. Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Ve
nit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte pri-
mum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras cen-
tum. Acceperunt autem corpus Iesu & ligauerunt eum lin
teis cum aromatibus, sicut mos est Iudæorum sepelire.
Erat autẽ in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto mo
numentum nouum, in quo nondum quisq; positus erat.
Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est in præcedẽ
ti conclusione, in principio. Ideo videntur tales pompæ
permissæ, ita ꝙ non peccant eas facientes, prout tenet Io-
an. de Turrecremata, in cap. animæ defunctorum. colum.
iiij. xiij. quæstio. ij. & eadem causa & quæstione. in capit.
cum grauis. dicit quòd tales pompæ in luminaribus, pan-
nis, & alijs sumptibus prosunt animabus defunctorum: si
non per se, saltem per accidens, inquantum per talia homi
nes excitantur ad compatiendum, & per consequens ad
orandum pro eis, & inquãtum pauperes inde fructum &
eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, vt ha
betur Thobiæ xij. Sepelire mortuos est opus pium, & in-
ter cæteras eleemosynas computatur, vt dixi infra in vlti-
ma parte, in xxix. cõsideratione. & prout tenet Io. de Tur
recremata in dictis locis, accumulans aliquas cõclusiones,
quas vide.

Dehuiusmodi põpis funeralibus, cura sepulchrorũ, &
laudãdis defunctis, scripsit Volaterranus in philologia,
lib. xxxj. capit. finali. & in principio damnat funeris ac se-
pulchri pompam, quam præcipuè (vt ait) inter Christia-
nos sacerdotio dicati expetere non debent. Augustinus de
ciuitate Dei. Sepulchrorum memoriam, sumptusq; fune-
ris magis viuorum consolationem dicit esse, quàm defun
ctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. Quid proficit
(inquit) sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuẽ
tium, quàm subsidia mortuorum. Et Gregorius, vt recita-
tur in dicto cap. animæ defunctorum. ait: Curatio funeris,
conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuo
rum solatia, quàm subsidia mortuorum. Tu tamen tene,
quòd prosunt aut prodesse possunt modo supradicto: &
etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi
sunt homines defuncti, vbi fit maior concursus populi, vt
est text. in cap. vbicunq;. xiij. quæst. ij. & notatur in dicto
cap. cum grauis. vbi videtur assignari ratio, quia quoties
ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum
sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino pre
ces fundũt. De laudibus funerarijs (de quibus infra) quo
modo fieri debent, scripsit Blondus in secundo libro, de
Roma triumphante. Et quomodo fit honor corpori sepe-
liendo in appositione florum & odoramentorum, in fune
ribus, etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud
nos obseruatur.

Laudare verò defunctos vetus est (vt ait ibi Volaterra
nus) consuetudo, cœpitq; apud Græcos. Iam inde à Peri-
cle, qui teste Thucydide, primus defunctos in bello Pelo-
ponnesiaco pro concione laudauit. Gullelmus Benedicti
in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; te-
statore, primo. numero lxij. extra de testamentis. ait, quòd
à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus vr
bem Athenarum, quasi nouam ciuitatem, moribus ac le-
gibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit,
vt clarissimorum virorum laudes in funere prædicarẽtur.
Qui teste Gellio lib. xvj. Tarquinio prisco Romæ regnan
te, leges Atheniensibus dedit. Et sic huius rei autor (vt A-
naximenes orator dicit) ante extitit. testis Plutarchus in
vita Valerij. Apud Romanos verò Valerius Publicola
primus collegam suum Brutum, funebri oratione lauda-
uit; quæ adeo grata iucundaq; Romanis fuit, vt ex eo con
suetudo manserit, vt qui strenue pugnando obijsset, ab op
timatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho in
vita Camilli, cum mulieres ornamenta aurea quibus cir-
ca corpus vtebantur ad conficiẽdam pateram in Delphũ
mittendam cõtribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmo
dum pro viris. ita etiam pro fœminis in funere orationem
haberi liceret. testis est Polidorus de inuentoribus rerũ, li-
bro iij. c. x. in fine. Liuius tamen scribit de auro collato, cũ
in publico deesset aurum, ex quo pacta merces Gallis arcẽ
oppugnantibus conficeretur, id fuisse à matronis ex moni
libus collatum. Proptereaq; institutum, vt earum quoq;
sicut virorum post mortem solennis esset laudatio. Hinc
igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie
seruamus, vt ferè in toto regno Franciæ die sepulturæ lau
des prædicantur defunctorum, & etiam nobilium & ma-
tronarum, seu burgentium.

Modũ verò funerandi principes, vide apud Herodia-
num in commodo: quem morem hodie in summis ponti
ficibus & Cardinalibus seruari dicit Volaterranus in loco
supra allegato. cap. de modo funerandi. Et est mirabilis &
ferè incredibilis excellentiæ apud nos Christianos, saltem
in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa pro regibus & princi
pibus, tam in delatione insigniorum ante corpus per offi-
ciarios & domesticos, in vestibus tetris, in tedis & cereis
ferè innumeris, in equis paludatis, seu palliofrenatis, in ar-
mis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturę
& domus defuncti decorantur. In comitiua & associatio-
nibus corporum per dictos officiarios & subditos, in can-
tibus & psalmis pijs, & in prædictis orationibus & decla
mationibus ex quibus magnũ honorẽ præbent huiusmo
di defunctis, & de his putant illustrãdos, de origine nouẽ-
dialis, septimaniq; sacrificij: quod primum à funere fit. Itẽ
de ordine & modo apud priscos efferẽdi funeris ad sepul-
chrũ, & de funebri põpa, vide Polido. in d. loco, li. vj. c. x.
Legitur ꝙ Alphõsus patrẽ suũ Ferdinandũ decẽ ac septẽ
aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander intantum coluit Ephestionem, vt eo
mortuo propugnacula vrbium diripi, equos mulósque

tonderi, plerosq; gregarios homines interfici ad meroris argumentum iusserit, idq; vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoq; exequijs decem milia talentum profudit secundũ Plutarchum & Arrianum.

Septima cõsideratio. Cum fœmina seu mulier sit adiutorium simile homini, Genesis secundo. & masculũ & fœminam creauit eos Dominus, Genesis primo. & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius. Genesis secundo. Ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mũdi. Cum omnia quæ dicta sunt de homine in genere, quòd ad imaginem & similitudinẽ Dei creatus est homo, ita & fœmina. Masculum enim & fœminam creauit eos, vt habetur Genesis primo. & vt habetur Ecclesiastici xvij. loquendo de excellẽtia hominis masculi & mulieris: consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitãdi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculum ipsorum super corda illorum ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos, testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiã & iudicia sua ostẽdit illis: & magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari ab eis, vt habetur Esdræ iij. cap. iiij. Verũ, vt ibi dicitur, fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamẽ Apostolus j. ad Corinthios xj. transumptiuè in cap. hæc imago. & ca. penult. xxxiij. q. v. quòd mulier debet velare caput: quia non est gloria aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli quomodo intelligatur, vide Ioã. de Turrecremata in dicto cap. hæc imago. Item mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione capit. Raynutius. in verbo, Cuidam Petro tradiderunt. nume. xxxviij. de testamentis, extra. Vbi dicit ꝙ mulier habet duo. Vnũ, quia cupit laudari. Secundò, ꝙ semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

Octaua cõsideratio. Mulieres laudari possunt ex multis: ex magnanimitate scilicet, fortitudine, sapientia, industria, ex pudicitia & honestate, & pulchritudine & clemẽtia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omniũ: prout habetur Esdræ iij. c. iiij. supra allegato. Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres, vt ibi: vbi tandem concluditur, ꝙ super omnia vincit veritas, vt alibi dicam. Imo sunt excellentiores viro, cum vir sit ex limo terræ, & mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item Adam fuit factus extra paradisum scilicet in agro Damasceno, vt dicunt docto. super Genesim ij. Eua verò in paradiso facta est. Ita dicit Bernardinus de Bustis in. ij. parte sui Rosarij. sermo. xxviij. secũda parte. in litera E. Et haberur in c. illud. xl. di. De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea quæ dicturus sum infrà in vltima parte. in xxvj. consideratione. vbi ponam quæ res sit fortissima.

Ex magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prelia commisit. De qua Augustinus de ciuitate dei, libr. xviij. capi. viij. dicit. Anno lviij. ætatis Isaac ibim apud Tritonidem lacum apparuisse. Ipsam enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes quibus eatur in pugnam edocuisse fertur, vt attestatur Cicero in iij. de natura deorum. Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem in suo supplemento chronicarũ lib. iij. Vbi dicit quinque fuisse mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berosus dicens, quòd virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore, quam Cicero libro eodem de natura deorum præcipuam inter alias Dianas & nominatissimam asseruit. In pretio enim fuit non modico, vt refert idem Philippus eodem libro. Orionem vero Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quæ virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem ad tempus sepositis lachrymis bis arma suscepit. Primò vt patriæ salutem tutaretur. Secundò vt socialem fidem requisita seruaret, Rhodios nauali prælio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam libro iij. epitomatum dicit Arthemisiam in auxilium Xerxi contra Græcos venisse, & inter primores duces acerrimè bellasse. hæc dicit Philippus Bergomensis, lib. v. Hec Arthemisia Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur xxv. cubitis: cingebatur columnis xxxvj. patebat ab austro & septentrione lxiij. pedes: toto circuitu cõtinebat pedes ccccxj. ipsum ab oriente cęlauit Scopas, à septentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occasu Leocares. hæc dicit Textor in suo offi. c. septem orbis miracula.

Semiramis magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tanta pruriens, petijsse fertur à marito Nino, vt quinq; tantum dies imperaret & sceptro vteretur: quod cum exorasset, satellitibus iussit Ninum vt interficerẽt. Hoc itaq; modo regnum consecuta Assyrijs dominata est, & quadragintaduobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito cum iuuencula admodum haberetur, eiusq; vnicus filius nomine Ninas puer tenellus esset, non æstimans tutum esse imperium tam grande filio tenello committere, cum esset animo ingenti quodam muliebri astu malitia excogitata, vt Iustinus in primo epitomatum ait. Hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquisitos terminos tueri, Aethiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam & magnum Alexandrum nemo vnquã intrare presumpsit. Multasq; ciuitates alias condidit, & femoralium vsum primò excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomensis, libro tertio. Et habetur in historia scholastica. & secundũ Lyram Genesis nono capit. super verbo & ingentia facta peregit. Et quædam ex supra dictis dicit Textor in sua officina. c. mulieres bellicosæ. Et Guillelmus Benedicti in sua repetitione capit. Raynutius. in verbo, duas habens filias. in initio. extra de testamentis. Vbi etiam dicit, quòd Pythadoris Ponthi regina suscepto regno multa in Pontho gessit prælia, cui ob eius virtutes Tyberini & Caldæi vsque in Colchidem sese vltro subdidere. Hæc quippe fuit insignis mulier, vt describit Philippus

Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarũ, libro vij. quem tamen nõ allegat Benedicti in loco hic ante allegato.

Dicit etiam de Cleopatra Aegypti regina cum Antonio eius viro in Attico bello fuit, imo cum mortuo iam Cæsare Antonium lasciuientibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, pręter Syriæ & Arabię regnum ausa est imperium quoq; Romanum sperare. Quum ergo magis atq; magis indies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis, in Augustum eiusq; generis Agrippam copias duxit, mouitq; bellum, cuius fortuna anceps aliquãdiu pependit. hæc Textor in sua officina, loco hic ante allegato. & Bergomen. in libro vij.

De Marthesia, Marsepia & Lampedone quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomensis, libro ij. Et ibi ponit quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, ꝙ relicto virorum & principatu, & cõmercio solæ sibi imperauerunt, suamq; libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Manica Aegyptiorum habetur, ꝙ ante Christum ccclxxvij. regnauit in Aegypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi pręstantiam viribus auctis, Romanis quàmmaximè formidabilis fuit, & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorũ & Arabum limites, oppida vastauit. hoc dicit Philippus Bergomensis, libro ix. & Benedicti in loco suprą allegato. tacendo autorem.

Penthesilea Amazonum regina muliebrem aspernata molliciem, operibus semper quæ virum decẽt innutrita est. Troianis fauit contra Gręcos: fuitq; vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Propertius lib. iij. sic ait.

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Penthesilea rates,
Aurea cui postquam nudauit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virgilius libro j. Aeneidos.

Ducit Amazonidum limatis agmina peltis,
Penthesilea furens, medijsq; in milibus ardet.
Aurea subnectens exertæ singula mammæ
Bellatrix, audetq; viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus.

Non probo peltatas inter quæ tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hęc Textor vbi suprà. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis, libro iiij. & Benedicti in loco hic ante allegato, tacens autorem.

De Camilla Volscorum regina dicit Textor, ꝙ cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt. Nam ab ipsa iam tum infantia non molliculis inuoluta est pannis, non à blandientibus nutriculis educata, sed à patre Metabo in medijs siluarum latebris ferino lactæ pasta est. Relictis demum crepundijs paulò prouectior facta, neq; tractandis insueuit lanis, nec fusos, aut pensa manibus accepit, sed ferinis amicta pellibus fundas cœpit circumagere, complicare arcus, sagittas torquere, ceruos, & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginitatis. Orto demum inter Turnum & Aeneam bello Rutulis adhæsit, fuitq; ductrix copiarum: quam eius virtutem Virgilius in fine septimi sic describit.

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas
Bellatrix, non illa colo, calatisve Mineruæ,
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuq; pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc Textor vbi suprà.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro quarto. & Benedicti in dicto loco, tacendo semper autorẽ, scilicet Philippum Bergomensem.

Tomyris regina Scytharum cum audisset suorum cædem, & filij vnici mortem, fœmineis postpositis lachrymis, Cyrũ primum regem Persarum ad montium angustias perduxit, ibidemq; cum ducentis milibus obtruncauit. hæc Benedicti vbi suprà.

Zenobia Palmireorum regina, post mortem Odenati mariti sui imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianum imperatorem, à quo victa, & in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quòd de ea triumphasset. Nihil (inquit) me pudet de fœmina triumphasse, quæ virtute plusquàm virili sit prædita.

Vnde Pontanus.

Qualis Aethiopum quondam sitientibus aruis,
In fuluum regina gregem sese armat, & audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insigniq; arcu & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi suprà.

Et de ea amplè per Philippum Bergomensem libro octauo. quem recitat G. Benedicti in loco hic ante allegato, illum tacendo.

Calepinus verò in suo dictionario dicit, quòd hęc Zenobia fuit mulier quæ à Ptolemæis originem ducens Gręcis ac Latinis literis ornatissima, necnon & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra Syriæ vrbe regnauit. Hæc cum Saporum Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Augusto victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe summo in honore consenuit, à qua Zenobia familia nuncupata est.

De Chlelia virgine Romana habetur, quòd Porsena vrbẽ obsidente cum Aethruscis, quorũ rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obses regi data: quo facinore Porsena rex à Romanorum obsidione destitit. de qua Valerius libro tertio de fortitudi. cap. ccl. vbi dicit illam puellam lumine virtutis præferendam viris. vt dicit & refert Benedicti in loco hic ante dicto.

De Iudith habetur Iudith xiij. quòd abscidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum sacerdotem fuit ei dictum. Benedicta es tu filia à Domino deo tuo excelso, præ omnibus mulieribus super terrã &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum &c.

Et etiam habetur Iudicum quarto capit. in fine. quòd Iahel interfecit Sysaram, infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, vt ibi.

Hippolyte Amazonum regina quum instar cæterarũ bello insuesceret, ausa est arma capere in Theseum, à quo expugnata & in vxorem ducta est.

Propersius.

Felix Hippolyte nuda tulit arma capilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamēnone. videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi spolium & sagittas.

Valasca Boēmorum regina facta, cum cæteris mulieribus coniuratione de excutiendo virorum principatu, copiarum ductrix bellum mouit, interfectisq́; viris fœminas omnes asseruit libertati, adeo vt Amazonū instar multos annos principatæ sint sine viris.

Atalanta venatrix fuit Archadica, vibrandis iaculis & arcubus complicandis assuefacta, quæ inusitatę magnitudinis Aprum vniuersæ formidilosum Aetholiæ prima aggressa est, & vulnerauit vnà cum Meleagro. Pontanus lib. iij. de stellis, de hac puella, eiusq́; virtute sic meminit.

Qualis in Aetholum campis Meleagria virgo
Strauit Aprum, primamq́; manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro.
Mox lęta & spolijs, famosa & sede superba.

Athalia mater Ochozię regis Iudęorum tumultu concitato per tyrannidem regnauit annis septem. iiij. Reg. xj. c. & tandem populo in eam acclamante ad portā mulariam perductam ibi interfecta est. Paralipomen. c. xxij. Bergomensis, lib. iiij.

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israēlitis, quos ab incursionibus vicinorū plerunque tutata est, quorumq́; rempublicam & imperium varijs auxit honoribus. De hac ponit Bergomen. lib. iiij. vbi eam inter prophetissas & sanctas nominauit, & ibi dicit ꝙ iudicauit Israēlē cum omni gloria annis quadraginta.

Virtutē Hasbites fœminę bellis exercitæ, sic describit Sillius lib. j. vbi sic ait.

Hæc ignara viri, vacuoq́; assueta cubili,
Venatu & syluis primos defenderat annos,
Non calathis mollita manus, operatave fuso.
Dictynnam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac strauisse feras immitis amabat.

Et idem lib. ij. ait Tyburnam Sagunthinam fuisse fœminam Murrhi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortissimis imperauit, & Romanorum vires fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna Iani filia mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitq́; viris sine viri auxilio.

Candace regina apud Meroēm principata est & imperauit Aethiopum genti. hæc refert Textor in sua officina. in loco hic ante allegato.

Idem Textor ponit de Amazonibus quę solæ sibi imperauerunt, suamq́; libertatem armis defenderunt. & vltra supranominatas fuerunt quāmplures alię, videlicet, Harpalice, Antianyra, Lāpedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Othrera, Thalestris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strōgylios, Euriale, philippis, Gelenno, quæ fuerunt vltra supra dictas. Et de his refert Curtius lib. v. de gestis Alexandri his verbis. Vestis non tota Amazonum corpori obducitur. Nam lęua pars est ad pectus nuda, cætera deinde velantur. nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit, altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant. Aduritur dextra vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.

Stroza pater lib. j. Eroticō, de quibusdam sic meminit.

Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,
Magnum orithyiæ contribuere decus.
Lampedon Hyppolitem, Menalipem Iane videmus
Illustres inter nomen habere viros.
His quoq́; se comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur in margarita poëtica, part. ij. tracta. ij. de commendationibus, oratione xvij. vbi mul[...] tum amplè laudantur mulieres.

Hinc & vlterius dicit idem Textor ꝙ Lacenæ mulie[...] res virorum obibāt munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres inclinatam aciē & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacę mulieres à Carolo Burgundorum duce lon[...] ga obsidione fatigatę mœnia defenderunt, & obsessores è scalis in fossas vrbis detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum libro viij. quòd cum Maximinus imperator Romanorum Aquileiam obsedisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt [...] nerui & funes, ad iaciendas sagittas viris suis deessent, [...] bijpsis capillos capitis pręciderunt, & ex ipsis funes arcu[...] fecerunt. vnde postea in earum gloria templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergomensis libro xij. ꝙ in captione C[...] cidis Eubœę ciuitatis quę nūc dicitur Nigropōs, cuius [...] episcopus quidam noster canonicus Heduensis, suffraga[...] neus episcopi Heduensis. qui dicitur magister Philipp[...] Brunet doctor in theologia, vir quidem doctissimus & [...] teratissimus. Fuerunt repertę multę mulieres armatæ mo[...] tuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi [...] cccclxxj. vt ibidem refert Bergomensis.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgūt, ministeria domus obeunt.

Margareta Henrici sexti Britannię regis coniunx, a[...] viri deficientem restituit.

Porcia autem cum apud Philippos Macedoniæ cam[...] pos Brutum maritum mortuum intellexisset, quia ferrum non dabatur, ore ardētes carbones hausit. Margarita po[...] tica vbi supra.

Lesbia puella murorum parte machinis Turcharum deiecta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primā impetui & iacul[...] inimicorum pro tutandis ipsis muris.

Amalasumpta Gothorum regina principata est ap[...] Rauēnam, Burgundiones & Alemanos Liguriam pop[...] lantes Italia pepulit: adiuuante Theodato quem regni co[...] sortem susceperat. hæc & plura alia Bergomensis, lib. [...]

Maria Puteolana à Puteolis Campaniæ vrbe nom[...] adepta, bellica virtute maximè floruit ætate Francisci P[...] trachæ. Erat laborum apprimè patiens. Ab ipsa iam ine[...] adolescētia, abstinebat vino. Erat parca cibi & verborum. Reijciebat colos, pensa, fusos, & lanas, & cætera quæ mu[...] liebrem decēt molliciem. gaudebat arcubus, iaculis, pil[...] galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat, no[...] dormiebat nisi coacta. Idq́; subdio, & humi reclinar[...] caput in scutum pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciē præferat, nihil tamen vehemētius curauit quàm studium virginitatis, in qua p[...] mansit ad mortem vsq́;, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona Lōgobarda bellatrix, itidem puella floruit anno domini [...]

domini.1468. nupsit Brunorio Parmensi egregio bellatori. A teneris annis lustrabat siluas venatricibus stipata canibus. Maritum in omni discrimine cōcomitabatur, quē quū Alphōsus res Siciliç aliquando certa de causa invincula coniecisset, miserta captiui fœmina ad diuersos principes instar Pegasarij cursor cucurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioāna pucella Franciæ habetur apud Guaguinū, ꝙ gladio in bello vtebatur, quē nacta erat in templo diuæ Catharines existente in agro Turoneñ. vtraqꝫ parte liliijs insculpto, quem petijt sibi afferri, licet nunqꝫ eo in loco fuisset, & regnāte Carolo vij. de quo per Guaguinum in suis chronicis, libro x. cum Angli omnia populādi causa passim irrūperent, & iam prospero fortunæ zephyro adiuti nihil sibi nō pollicerētur, desperatis Gallorū rebus, adfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animās ad vltionē, & libertatis gloriam: prima belli campū ingressa nō prius suos hortari, & ipsa certare desijt, q̄ꝫ hostem in fugam verteret reportata victoria. De ea etiam habetur per Bergomensem, li.xv. vbi dicit ꝙ Carolus vij. Francorum rex auspicio & ductu huius puellæ regnū perditissimum recuperauit. & Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. nume. xiiij. extra de testamē. vbi ponit verba Guaguini. Et vide etiam Textorem in loco hic antè allegato.

De Elisabetha autem Ferdinandi regis Aragonū vxore, & Hispaniarū regina, quāta fuerit circa arma, quantū pro fide Christiana debellauerit Granatarios, & alios populos finitimos subiugādo, & ad fidem Christianam reducendo, attestatur Bergomensis, libro xvj. vbi amplè.

His posset annumerari Ioanna Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: vt refert Bergomensis, li.xiij.

Ioanna etiam regina Neapolitana soror regis Ladislai huius nominis secunda, virilem animum in pectore gerebat, vt dicit idem Bergomensis, libro xiiij.

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus Lucæ xxiiij. quæ sequebantur dominum euntem ad passionē plangentes & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorū militum furiosa sæuitia. & etiam habetur Ioan.xx. vnde de illis potuit & potest dicere dominus illud Boëtij.

Has saltem nullius potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot milia mulierum conuertendus est animus quæ sæuissima tormēta crudelissimasqꝫ cædes pro Christi amore fortiter & cum magna fortitudine & patientia tolerauere: vt patet de Vrsula & vndecim milibus puellis eius, & de pluribus alijs, vt habetur per Bernardinum de Bustis in secunda parte sui Rosarij, sermone xxviij. in principio.

Nona consideratio. Mulieres etiam ex sapientia & sciētia quandoqꝫ laudē meruerunt, prout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum. Prouerbiorū xiiij. Et multæ mulieres fuerunt doctæ quæ in multis sciētijs claruerūt. & Textor in sua officina, in c. mulieres doctæ. enumerat lxiij. & vltra quæ multū doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus alijs.

Primò secūdum numerum illius ponit tres Corinnas, quarū vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cū charissima illi poëtç fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procratiæ filia, & Myrthidis discipula, quæ Lyricorū principem Dyndarū quinquies vicisse, & epigrammatū quinqꝫ libros ædidisse fertur. Et de hac Propertius, libro ij.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinnæ.

Statius, libro v. Syl.

Sophronaqꝫ implicitum tenuisqꝫ archana Corinnæ.

Baptista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna Lyram.

Idem.

Non tres dulciloquio prçstent sermonç Corinnæ.

Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poëtria risit.

Secunda fuit Thespia veterum quoqꝫ monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poëtç clarissima: de hac Martialis.

Norat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide Politianus in Nutritia facit mentionē, de qua infra dicam. & Franciscus patritius in li.iiij. tit. vj. de institutione reipublicæ. vbi dicit qd' habuit magnam laudem, sed longè fuit præstantior eius discipula Corinna, de qua hic ante.

De Erinna poëtria Teia aut Thelia (est enim Telos insula prope Guydon) floruit Dyonisij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poëma trecentis versibus absolutum. Alia item epigrammata ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatē. mortua est annos xix. nata. de hac Propertius, libro ij.

Carminaqꝫ Erinnes non putat æqua suis.

Baptista pius.

Erinnam credet Græcia docta suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus. Quantò Erinna in Lyricis Sappho præstātior, tantò Sapphus gloriam Erinna hexametris pręcellit.

Sappho Lesbia Lyrica floruit temporibus Alcæi & Stesichori poëtarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros nouem. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam, poëtriam quoqꝫ, quæ adolescētem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se demiserit. vtracunqꝫ fuerit, vnā tantum cōmendant latini poëtç.

Statius. libro v. Syl.

Stesichorusqꝫ ferox, saltusqꝫ ingressa viriles,
Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sydonius.

Aut quod composuit puella Lesbi.

Baptista Pius.

Mascula quæqꝫ suos cantat moritura calores,
Leucadij Sappho crimen, honorqꝫ freti.

Philippus, Bergomensis verò, libro iiij. sui supplemēti chronicarum, dicit quòd Sappho Erixea diuini ingenij poëtrix, anno mundi 4576, claruit, & plectrum prima inuenit: hęc viro ditissimo nupsit, ex quo Didā filiū suscepit, habuitqꝫ discipulas Anagorā, Mylesiā, Cōgillā, Colophoniā, Euthemiā, & Salamynā: quas etiā Lyricos quosdā versus docuit: scripsit autem hęc modulos, lyricos, epigrammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoqꝫ vates nobilissima. Et ex his dictis à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus

non meminit Textor: videlicet prędictæ Anagora, Milesia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex supra dictis iam cõnumerabis xiĳ. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro xiĳ. ergo annumerabis Pollam Argentariã, quæ Lucani fuit vxor, vt testatur Martialis.

Hęc est illa dies quę magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt maritũ iuuerit in emẽdandis tribus primis libris Pharsalię.

Statius libro ĳ. Syl.

Huc castę titulum decusq́; Pollę.
Iucunda dabis alloquutione.

Sidonius.

Quid q́; duplicibus iugata tedis argentaria Polla dat poëtas. Eadem inceptos à marito permultos versus perficiebat pari grauitate & elegantia.

Pro xiiĳ. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiã quę doctrinę fama claruit. Periclis magistra, & tãdẽ vxor fuit: in studĳs philosophicis abunde promouit, rhetoricem exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quędam nõ pudeat confiteri, vt habetur in margarita poëtica ĳ. parte, tractatu secundo, oratione xvĳ.

Cleobulina Cleoboli Lyndĳ (qui fuit vnus ex septẽ sapiẽtibus Grecię) filia, scripsit ęnigmata quædam exametris versibus, quorũ hoc vnum adhuc extare fertur.

Est vnus genitor, nati bona pignora, bis sex,
Triginta cuius natę sed dispare forma.
Hę niueę aspectu, nigręq́; coloribus illę
Atq́; immortales omnes moriuntur advnam.

Et de ea etiam facit mentionem Bergo. libro iiĳ. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro xvĳ. inuenies Cornificiã sororẽ Cornificĳ poëtæ quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tẽpore suo, quod fuit anno xxxiĳ. ante Christi aduentũ, tanto poëtico effulsit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri æquè esset gloria illustris: hæc quippe non contẽta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helycõ carmẽ describeret, atq́; plurima & insignia descripsit epigrãmata, quæ tẽpore diui Hieronymi, vt ipse testature, xtabat: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomẽ. hæc Philippus Bergomensis, libro vĳ.

Lelia Lelĳ filia reddidisse dicitur in loquendo paternã eloquentiam elegantiorem.

Hortensia Hortensĳ Romani oratoris filia post patrem nõ solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronunciandi splendorem seruauit, quem scilicet opportunitas exquisiuit, & qui sępissimè in viris doctissimis deficere consueuit, hæc & alia dicit Philippus Bergomensis, libro vĳ. Eiusdem oratio apud triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, libro viĳ. titu. de mulieribus causidicis, in fine.

Liciniæ quoq́; Lucĳ Crassi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Mutiæ duæ filiæ, ab vtroq́; parente eloquentiam didiscere.

Pro xx. annumerabis Corneliam vxorẽ Africani & matrem Gracchorum, quæ epistolas reliquit ornatissimè scriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia. vnde Quintilianus. Nam Gracchorum eloquentiæ (inquit) multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo in posteros quoq́; est epistolis traditus.

Anastasia illustrissima Romana mulier, Publĳ Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo torum euitauit. Scripsit epistolas ad Grisogonum. Hęc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Bergomensis, libro viĳ.

Damophila Græca quam hic ponam pro xxĳ. vxor Pamphili, socia Sapphus poëtriæ, poëmata scripsit amatoria & laudes Dianæ.

Hyptathia mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isidori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandrię varia disciplinarum genera, magno, & frequenti auditorio conuolantibusq́; turmatim & vndiq́; discipulis.

Leontium Græca adolescẽtula inter prædictas mulieres doctas erit, cum philosophicas disciplinas adeo secta fuerit, vt etiam non dubitauerit cum magna sui nominis laude in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere.

Pamphila scripsit commentarios in gramatica. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia fuit poëtria quæ in suis carminibus Adoniden induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit. respondere solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videtur cucumeres & mala cum sole cõponere, fluxit inde prouerbium. Stultior Praxillæ Adonide in homines nulli iudicĳ.

Phemone prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmẽq́; Heroicũ inuenisse dicitur, author Textor vbi sup.

Sosipatra vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano mulier fuit apud Locros in Lyricis pręcellens alia fuit Metapontina seu Cressa genere, mulier Pythagorę a vxor Brotini crotoniate, quæ scripsit commentaria in philosophia, poëmata quoq́; & apophthegmata pythagorica.

Pro xxx. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictum est, quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum est, tamẽ Græci Aegyptĳq́; sermonis eruditissima fuit, & latini nõ ignara: scripsit epitomen in orientalem, alexandrinamq́; historiam, Herennianum, & Tymolaum filios literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunq́; habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergomen. li. viĳ. fuit Aegyptiarum ac Græcarum literarũ nõ mediocriter erudita, quarum suffragio omnes historias tam Latinas q̃; Græcas & barbaras summo studio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo cum religionem magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit scripturæ sacræ, bibliorumq́; sensum percipere.

Quid de Catharina Seneñ. dicemus. Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum theologorum doctrina conferendos, & maximę sanctitatis fuit, vt refert Bergomen. libro xiiĳ.

De Delbora quã, numero xxxiĳ. annumerabimus dicemus, cum Bergomensis, libro iiĳ. quòd propheta fuit Hebræorũ de tribu Effraim progenita, vaticinio clarui[t]

Hyldegardis virgo Germana, quæ fuit abbatissa, v[t] refe[rt]

refert Bergomen. libro xij. patria Maguntina spiritu quodam imbuta prophetico, multa prędixit de futuris, scripsitq; aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epistolis suis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super Benedicti disciplina triginta theologas quæstiones, eruditissimè absoluit. Excellentium virtute virorum vitas scripsit, de altaris sacramēto, Homilias in euangelijs: prætereain medicina quæ simplicia & quæ composita tollendis egritudinibus prosint. Item carmina & epistolas testimonio apostolicæ autoritatis cōprobatas, quo factum est, vt Eugenius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus pōtifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cęsares ad eam plerūq; scripserint. Plures alios libros scripsit, quos enumerat Bergomensis, in loco supra allegato.

Ioanna Anglica ab Ephebis virum mentita Athenas se contulit, vbi stustiosè literis adeo operam impartiuit, vt Romam rediens paucos haberet doctrina pares, & sacris literis: vnde tantum apud omnes beneuolentiæ & autoritatis sibi demeruit, vt artibus illis pontificatum sit adepta post Leonem quartum, cum vir esse crederetur. de ea etiam meminit Bergomensis, libro xj.

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in scena pronunciauit.

Lastheniam Mantineam, & Axiotheam Phliasiam Platone vsas præceptore scribit Plutharcus, ornatuq; interim virili auditorium ingressas. hæc Textor vbi suprà. ex quibus iam connumeratæ sunt xxxvij. mulieres doctę & prudentes.

Pro xxxviij. annumerabitur Michale centaura, quæ docuit Thessalas remedium amoris.

Dyotima & Aspasia mulieres in philosophicis ꝑmeruerunt disciplinis, vt alteram Dyotimā appellare magistram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socrates philosophorum omnium optimus.

Lactantus ait philosophos nullas vnq; mulieres philosophari docuisse, pręter vnam ex omni memoria, Themistem. Sed quænam hæc & cuias fuerit, non docet.

Arete mulier eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam institueret qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica, & Aristippi patris Socratici dogma secuta est. Mortuo patre scholam rexit in philosophia magno & frequenti auditorio.

Pro xlij. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem clarissimā mulierem, quæ Archadica de carminibus carmētis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in palatino mōte, vbi nunc Roma habetur, consedit, in quo Euandro eius filio rege constituto, cū ipsa Gratiarū literarū doctissima esset atq; versatilis ingenij, incolasq; siluestres cōperisset, nouos literarum characteres inuenit, eosq; canere coniunctionem, atq; sonos edocuit: cuius admirati rudes posteri, eam non mulierem humanam, sed Deam arbitrati sunt: vnde Virg. viij. ęneidos.

Tum rex inquit Euandrus Romanæ conditor arcis
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.
Me patria pulsum pelagiq; extrema sequentem
His posuere locis, matrisq; agere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & deus autor Apollo.

Et hoc idem Ouidius libro Fastorum affirmat: vide etiam margaritam poëticam oratione qua suprà. Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachij, quæ non solum terræ cultu & lini vsum, sed & quod pręstantius, apud Aegyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomensi, libro iij. vbi amplè de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultum excogitauit, vt refert idem Bergomēsis, in loco hic ante allegato, & in margarita poëtica, in oratione hic ante dictà: & vt dicit sophologium sapientiæ, libro j. ca. iij. Fœminæ omnes artes inuenerūt. & etiam habetur in margarita poëtica in loco hic antè allegato.

Quid de Amesia quam eo ꝙ sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit, & prima actione à mentis penè iudicijs liberata est, vt habetur in oratione supra dicta.

Et pro xlv. addemus Gayam Afranniam Lucij senatoris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud plures magistratus sæpissimè orasse dicatur.

Dama Pythagore filia & ipsa philosophiæ sectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis paternis sentētiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoq; fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Muscam poëtriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira Heliogabali imperatoris mater sapiens fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis gręcis, & latinis docta fuit, vt dicit Salustius in catilino. G. Benedicti in sua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderūt. numero lxiiij. de testa. Sed quoniam hę duæ mulieres inhonestæ fuerūt & luxuriosè vixerunt, non ponam eas in numero illustriū & probarum mulierum.

Refert Textor vbi supra in sua officina, ꝙ multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunū hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris in arte grāmatica, cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesilam in poëtica illustrem celebrat Pausanias, cui etiam apud Argos ante Veneris templum statua sit erecta. hanc Fulgosus Theselidem vocat.

Pro liij. ponemus Oldam prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quę anno mundi 4576. fuit, & Iosiæ regi vaticinando multa prædixit, & præsertim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuitatem, vt patet iiij. Regum, ca. xxij.

Heryna poëtrix anno mundi 4864. claruit & multa laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Aegypti vsq; in Aethiopiam expulso, reditum suum prædixit. de his duabus Philippus Bergomensis, in libro iiij. & v. meminit: & Benedicti in loco supra allegato, tacendo autorem.

His adijciemus Didonem Phœnicam Lelij Phœnicū regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virgilius j. Aeneidos, cum dicit.

Iura dabat legesq; viris.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro iiij.

Hiparchia mulier Gręca, philosophicis disciplinis valde excelluit.

Cassandra Priami filia vaticinio & doctrina illustris habita est.

Aliam Cassandram Venetam puellam Politianus ma
gnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro
fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinasq; episto-
las scripsisse. Sic enim de ea in principio cuiusdam epistolę
meminit. O decus Italiæ virgo quas dicere grates, quasve
referre parem, quod etiam honore me tuarum literarum non
dedignaris? & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Claudiam,
magno ingenio doctrinaq; non vulgari præditam.

Eudozia Theodori iunioris vxor pręter egregiam for
mam, singularemq; pudicitiam, etiā literis excelluit, adeo
vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur j. Regum xxv. c. quod mulier prudē
tissima fuit, & ob eius prudentiam maritum suum Nabal
à morte eripuit.

Ystrina Scytharū regina Aripythis vxor, Sylē filium
Gręcam linguam literasq; edocuit. author Herodotus.

Themistoclea soror fuit Pythagoræ, cuius placitis &
opinionibus plerisq; in locis vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam Centonā vocat Margarita poë-
tica, in oratione qua supra, numero lxix. fuit Græcis lati-
nisq; literis eruditissima, truncatos Virgilij versus ad fidē
& mysteria catholicæ religionis cōuertit. Fecitq; de Chri
sti gestis & de eius morte opus nobilissimum, quod Cen-
tones appellauit. hinc Centona dicta est. Et de ea Bergo-
mensis, libro ix.

Pro lxv. ponemus Elizabetham abbatissam Germa-
nicam, quæ multas orationes ad sui cōuentus sorores con
scripsit, opusq; de vijs quibus ad deum itur.

Baptista prima Galeatij Malatestę Pisauriensis princi
pis filia, & Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium comiti
matrimonio copulata, cū doctissimis viris plerunq; ma-
gna sui laude disputauit. Libros quoq; de humana fragili
tate & de vera religione conscripsit.

Isota Nouarolla Veronen. Philosophiam verbo, &
opere professa est: scripsit quandoq; ad Nicolaum quin-
tum, & Pium secundum pontifices. Scripsit quoq; dialo
gum quo disputatur vter grauius peccauerit, Adam ne,
an Eua. quibus laudibus literarum adiecit perpetuum vir
ginitatis votum.

Damisella Triuulcia Mediolanēsis virguncula, annos
non amplius xiiij. nata, iam cepit eloquentiæ insuescere,
bonasq; imbibere disciplinas, adeo vt nouū in terris pro-
digium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum La
tinè vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad ad-
mirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati
par haberetur. Nam si quem vel publicè concionantem
aut declamantem audisset, reuersa à consessu omnia ad vn
guem verbatim, syllabatimq; repetebat: Latinis insuper
non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas
vsq; ad promptum & peculiarem didiscit sermonem. Et
de hac multa dicit Textor in loco supra allegato, vbi po-
nit versus sequen. de ea.

Quid facis in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingenijs debet talibus esse domus.
At scio, quid facias, flores cum coniuge ditis
Non legis, ad stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua Iouis primi filia non aliam ob causam in nu
merum deorum, quàm propter bonarum artium (quarum
fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenæ sui
nominis immortalitatem mutuatæ sunt, & , vt habetur in
margarita poëtica, parte ij. tracta. ij. oratione xvij. fuerunt
plures Mineruę. Aduertendū est etiam, quoniam, vt habe
tur in sophologio sapientię, libro iij. Omnes ferè artes fue
runt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his libe
rasse patriam, & fecisse ea quæ viri fecisse nequiuissent, vt
dicit Io. Neuizan in sua silua nuptiali. & dicit gl. in verbo,
instrueretur. in l. qui filiū. ff. vbi pupillus educari debeat.
Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomē indi-
dit) doctrina quoq; & vaticinijs claruit: adeo vt ex pecu-
dum fibris extorumq; intuitu futura præsentisceret, ac præ
sagiret.

Catharina virgo Costi Alexandriæ regis filia sacris
literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu adeo
fuit imbuta, vt accersitos à patre vndiq; doctissimos vi-
ros & philosophos ad persuadendā idololatriam, refellen
damq; vnius dei religionē viuacissimis terruerit argumen
tis, suęq; opinioni attraxerit, nedū non succubuerit eorū
rationibus. Et, vt dicit Bergomen. lib. viij. Et si illius præ
ceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia prædit
legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cum
omnibus certamen disputationis suscepit.

Fuit & alia Catharina ducissa Mediolani, quam Phi
lippus Bergomensis, libro suo xiiij. dicit fuisse memora
tu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola Romana mulier, quum magno studio sacras
literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos
frequentissimè reuoluebat, vt iterata plerunq; lectio amo
rem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehemen
tius: vnde & beatus Hieronymus librum de veste sacerdo
tali eidem nuncupauit.

Marcella Romana propter sacras literas (quas egre
giè callebat) frequentibus epistolis à beato Hieronymo
salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi,
De decē nominibus quibus apud Hebræos dicitur deus,
de fide nostra & hæreticorum doctrina, de blasphemia in
spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandri
ni, & alia id genus permulta.

Eustochium Paulæ mulieris Romanæ filia Latinarum
Hebraicarum, & Græcarum literarum studijs plurimum
excelluit. vnde & suo tempore nouum orbis prodigium
vocata est: ingenium sacris literis deuouit. maximè atque
deo, vt psalmos Hebraicè legeret cursim & mira celeri
te, qua in re amorē beati Hieronymi multū sibi demeruit

Genebria mulier natione Veronen. tempore Pij secun
di pontificis Romani sua egregia eruditione meruit nomen
immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima re
tas doctrina, recitabat decoro gestu, voce virili, permixta
suauitate.

Constantia Alexandri Sfortiæ vxor numeratur inter
claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hic pro
lxxvij. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo
vt imperata quoq; disertissimè loqueretur, habebat assi
due præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Grego
rij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis
tempore carminibus non sine magna multorum admira
tione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germē simile. Habuit
enim filiam Baptistam nomine, tāta doctrina, vt doctis
simos quosq; sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentio
Politianus

Politianus in nutritia.

Non illi Praxilla ſuos prædoctaq; Noſſis
Contulerint, myrthiſq; modos non dulcis Agacles
Non Anyte, non quæ verſus Erimna trecentos
Caſtallio ſeu mellerigat, non candida Myto,
Non Teleſilla ferox, non quæ canit Egida ſene,
Pallados effuſum crimen vittata Corinna.

Pro lxxix. his adiungimus Mariam, Aaron & Moyſi germanam quæ prophetiſſa fuit, vt dicit Bergomenſis, libro iij.

Conſilio & ſapientia Clotildis (quæ filia regis Burgundiæ erat) Clodouęus rex Franciæ eius maritus protochriſtianus baptiſmi lauachrum promeruit, vt refert Guaguimus, libro j. c. viij. & Benedicti amplè in ſua repetitione. in verbo, duas habens filias. numero lxxx. & lxxxj. quem non repeto.

Refert etiam idem Benedicti vbi ſuprà, numero xv. ꝙ Boëtius habuit vxorem prudentiſſimam nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo apoſtolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ literatiſſimam habuiſſe vxorem, quæ ſibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris reſpondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor ſecundùm Panormitanum c. cum inter vniuerſas. in fine. de electionibus.

Item & Philippus apoſtolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur Actuum xxj. Et de alijs quibuſdam per Benedicti in libro hic ante allegato.

His adiungendæ erunt nouem Muſæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpſichore, & Vrania: quas poëtæ fingũt eſſe Iouis, & memorię filias, quòd doctum oporteat eſſe fœcunda memoria. Et carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor in loco ſuprà allegato.

Non relinquendæ ſunt decem Sibyllæ, videlicet Perſica, Cumea, Cumana, Tyburtina, Lybica, Erythrea, Helleſpontia, Delphica, Samia, Phrygea. Hæ fuerunt primis ſeculis puellæ vaticino ſpiritu afflatæ, & futura pręſagientes, quas ſibyllas dixerunt: decem autem ſcribit fuiſſe Varro. Cumana proprio nomine vocatur, Amalthea à Virgilio Deiphobe, libris huius nõ ſecus ac diuinis oraculis in imperij adminiſtratione populus Romanus ſemper vſus eſt. Tyburtinam veteres Albuneam appellarunt. Politianus in Nutritia quaſdã enumerat his verbis.

Quin & veteres prompſere ſibyllæ
Carmen, Amalthea & fati Marpeſia diues
Herophileq; Idea genus prædoctaq; Sabbe.
Demoq;, Phygoq; & veri gnara Phaënnis.
Et Camenta parens & Manto, & Pythia longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor vbi ſupra ponens nomina plurium fœminarum illuſtrium nos remittens de reliquis ad Plutarchum, & ad Strozam qui his verſibus quaſdã enumerat.

Magnanimam Tomyrim fortem propone Camillam,
Et ſubeat menti Pentheſilęa tuæ,
Adde & Amazonias reliqua de ſtirpe ſorores,
Reſpice Carmentam, reſpice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaq; Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
At rapidum nando tranſmittere Choelia Tybrim
Auſa, ſuis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem veſtalis Claudia virgo,
Qua ſtetit attoniti vindice fratris honos?
Quiſve tuum dignis nomen Cornelia tollat.
Laudibus? aut animum Portia caſta tuum?
Quis te prætereat generoſi pectoris Eſter?
Non bene damnatos protinus vltra Syros.
Quiſve Paleſtina genitam te ſtirpe virago
Spem taceat, patrię ſubſidiumq; tuę?
Si fortaſſe petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus ſpretis regnum Violanta reliquit,
Seq; ſacri ſociam maluit eſſe chori.

Et Benedicti in iam dicta ſua repetitionè, in loco ſupra allegato, dicit ꝙ plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas ſeruata eſt, vſq; ad Hieronymi tempora, quibus omnia fermè ſcripta & ęditiones dicauit ſuas, vt viſus ſit Paulam, Bleſſellam, Aletam, Aſellam, Celantiam, multaſq; alias non minus ꝙ illius temporis viros dignas, meritaſq; duxiſſe: quibus ſuos dedicaret libros, ſuumq; deſudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus, magnus in ſuo ſophologio ſapientiæ, libro primo. capi. iij. vbi ponit fœminas quæ inuenerunt quaſdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius libro viij. antiquarum electionum c. j. Vnde multum inuehit Franciſcus patricius, libro iiij. titulo vj. de inſtitutione reipublicæ. ꝙ nunc tanta deſidia torpeant mulieres noſtrę, vt pro miraculo quodammodo videretur ſi quas primoribus labris literas attigerint, licet tãta copia doctiſſimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiã inuehit Benedicti in loco ſupra allegato, volentes inferre dolendum, ꝙ hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi eſſe vtile, & ipſis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes quas dicere poſſem. Sed inde tacebo cum tantum intentionis meæ ſit tangere in omnibus ea ſolum quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quę faciant ad deducus, vituperium aut opprobrium alicuius, ſed alio fortè loco de his dicemus. Et poteſt videri per Ioannem Neuizan in ſua ſilua nuptiali, in octaua ampliatione ſuæ quæſtionis, vbi ponit: an ſit licitum ducere vxorẽ doctã. Neſcio ſi his debeã adiũgere Semyamirã matrẽ Heliogoballi, quę ſemper in ſenatu interfuit cũ alijs ſenatoribus, & fuit in ſenatu prælata, ita ꝙ nihil ferè niſi ea diſponẽte, ſenatus peragere poterat, ſententiamq; ſuã more cæterorũ de agendis dicebat: qđ mulieri nunq; contigiſſe legitur. Conuentum mulierũ ordinauit, quibus poteſtatem præbuit & præſtitit, vt ſenatorio more de moribus circa ſtatum tractarent. Et huic ſenatui principiſſa fuit, vt dicit Philippus Bergomenſis in ſuo ſupplemento, libro viij. quę anno Chriſti ccxxiiij. regnabat. Refert etiam Textor in ſuis epithetis: in verbo, Galli. Quia apud gallias fuerunt ſapientiſſimæ mulieres Gallicanæ, quæ ſecundũm morẽ antiquum quum de pace bellove conſultaretur adhibebantur. Si qua tunc inter ſocios incidiſſet controuerſia, mulieres ſedebant arbitræ. Propterea in fœdere (quod ſanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt ſi quis Gallorum ab aliquo Carthaginenſium iniuria affectum quereretur, eius rei iudex eſſet Carthaginenſium magiſtratus. Sin Carthaginenſium quiſq; ab vllo Gallorum iniqui quippiã paſſus eſſet, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: & alibi de his dictum eſt.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudantur ex sapientia, verùm etiam ex consilio: quoniam etiam in his quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium: vt exēplis & doctrinis Augusti & Iustiniani imperatorum probatur. Nam Augustus (vt ait Seneca libro de clementia) Liuiæ vxoris cōsilio vsus est, etiam in magnis rebus, atq; eius opera innatam quandam seueritatem exutus, clementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiā negotijs, & ad summam rerum pertinentibus vxorem cō silij participem fecit: vt ipse fatetur in authentica, vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collatione ij. & ibi Accursius annotat in verbo, reuerēdissimam. sumendum esse ab vxore consilium. & illum textum etiā ad hoc ponderat Ioannes Andreæ in capi. qui prior. de regulis iuris, libro vj. in mercurialibus. do. meus Iason in l. j. colum. ij. ad finem. ff. de legibus. Albericus in l. aduersus. C. de crimine expilat. hæredita. & Hostiensis in summa, titulo de matrimonio. §. j. colum. ij. versicu. sed & in eo haber. facit etiam textus in l. bene à Zenone. §. penult. in fine. C. de quadrien. præscriptione. vbi Iustinianus dicit, qui enim suis consilijs suisq; laboribus pro toto orbe terrarū die, noctuq; laborāt, quare non habeant dignā sua prerogatiua fortunā. quem textum ad hoc allegat Barbatia in clementi. j. in sexta charta. in paruis. de electio.

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentiū Abraham, cum durè excepisset consilium Saræ vxoris monentis vt Agar ancillam & filium eius eijceret, statim audiuit à domino. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius. Gene. xxj. c.

Sesostrates Aegyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria & rerum magnitudine excessit, vxoris consilio vsus, se vxorēq; suam & liberos partim graui inopinatoq; periculo liberauit. Nam cum illū frater, à quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domūq; sicca exterius materia circunstipasset, re intellecta extemplò cum vxore deliberauit. Nā & vxorem secum duxerat, eaq; suadente, vt duos ex sex liberis super ardētem pyram extēdens pontē faceret, super quos ipsi transeuntes euaderent, ita fecit: & duobus tantum filijs ita incensis, cæteri cum patre, matreq; fuere seruati. Testis Herodotus in Euterpe.

Plutarchus in libro de virtutibus mulierum narrat historiam de Pythei vxore, quę Xerxis temporibus claruit: de qua etiam meminit Plinius, libro xxxiij. c. x. quæ viro omnium per id tempus ditissimo auro semper inhianti & auri fodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Indè aspectu, iam abundè satiatus, præcepit cibum afferri. Verùm mulier cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit, Cūq; ille iracundia percitus, fames namq; & bilis nasum conciunt, esurire se vociferatur, neq; se aurum id temporis exposcere. Sapiēter, inquit vxor, Tu nullius rei præter hanc vnam habēdæ facultatem præbes. Omnis enim virorum cura, omnisq; ars tuo iussu in auro fodiēdo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet. Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haud quāquam penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos tum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit.

Aurelius victor, quo loco Constantij imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe maritos iuuare. Namq; (vt de cæteris taceam) Pompeia Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores cum prouincias calumnijs agitarent, adeo vt vnus ex his diceretur locupletissimum quęq; ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atq; increpans, q̄ laudis suę esset incuriosus talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, q̄ eo crescēte, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis Gothorum Rex in animo habuit Romam à se receptam funditus euertere, diuersoq; vrbem loco statuere, Gothiāq; pro Roma nominare, ac Cæsarum Augustorūq; memoria prorsus abolita, Ataulphi appellationē in posteros transmittere. Verū Placidæ coniugis seu Placidiæ Honorij sororis suasu adeo est mutatus, vt breui nō hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator situocatus: de quo meminerunt Paulus Orosius c. cxxiij. & Paulus diaconus de gestis Romanorum, lib. xiij.

Dominica vxor Valentis imperat. Gothos ad euertendam Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina Iulianum impe. maritum suum a[...] uertit ab extorquenda populo pecunia, & colligendo fi[...] sco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quę maximi quandoq; boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca libro j. de clemētia. c. v. q̄ quum quidam rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, reginam consuluit coniugem suam: quæ ta[...] le regi dedit consilium. Fac domine quod medici facere solent, quia vbi vsitata remedia minimè prosunt, tentant cōtraria: si seueritate nihil profecisti, tūc tenta quomodo cedat tibi clemētia: ignosce illi. Quod ille gauisus annuit, factoq; adimpleuit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimūq; hæredem. de quo [...] dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoritum, in tri[...] partita historia, libro ix. c. xxxj. ad Theodosij imperatoris sanctitatem multum contulisse vxorem, quæ virum [...] pius diuinas leges admonebat, eiq; frequēter dicebat: O[...] portet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, qui[...] modo sis: hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis autorem.

Saxò grammaticus in historia Danica, libro ix. tradi[...] Regnerum Danorum regem sexagesimūsecundum Vnthserici filij mortem adeo molestè tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor virilem supergressa fiduciam imbecillitatis increpitum virili adhortatione fir[...] mauit, reuocatumq; à mœrore, animum arma impen[...] tractare perdocuit: affirmans fortissimum patrem cruentos filij cineres iustius armis, quàm lachrymis expiaturū. Ad cuius monitum Regnerus discusso mœsticiæ habitu depositisq; doloris insignibus iacentem reuocauit auda[...] ciam, breuiq; hostem, qui filium interemerat comprehendit: adeo (vt inquit Saxò) interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgun[...] dia[...]

diæ, consilio cuius Clodouęus Rex Franciæ eius maritus
Christianus effectus fuit, vt refert Guaguinus libro.j.c.
viij.degestis Francorum.& post eum G.Benedicti am-
plè in sua repetitio.c.Raynutius.inverbo, duas habens fi-
lias.nume.lxxx.& lxxxj.& dixi in pręcedēti cōsideratio-
ne, vbi etiam de vxoribus Ioan.And.& Calderin.

Iuguldis soror Childeberti, Hermogillum Lemigildi
Gothorum regis filium, & maritum suū ad Christianam
conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ Longobardorum
Reginæ viris suis, cum sua ipsius opera & pia suasione
Eutharim priorem maritum multò mitiorem fecisse scri-
bitur, ad veram pietatem amplexandam longè proniorē.
Sed & Agilalphū maritum posteriorē præferocē virum
dexterę monēdo, veritatisq́ʒ lucē oculis admouēdo, eò tra
xit, vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum dę-
monum cultu, detestandaq́ʒ hæresi sese vindicandi.

Quo etiam tēpore Brunechildis pari studio Childe-
bertum Francorū regem ipsius virum, eò quoqʒ impulit,
vt Tassilonem Bauariæ Regem ea lege constitueret, vt à
Sclauorum gente bello insectanda non prius desisteret,
quàm ad Christi fidem amplectandam subegisset.

Lacedæmonij etiam non minus publica q̃ʒ priuata cō
silia cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutar-
chus: tum in comparatiōe Numæ ac Licurgi, tum in vita
Agidis.& Aristo.Politico ij.c.vij.multa in Lacedæmo-
niorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoqʒ Athenienses non minus famige
rabilē Græcorum gentem mulieres publicis consultatio-
nibus interesse, suffragiaq́ʒ ferre solitas, testis est Varro.

Germani item inesse sanctum aliquid & prouidū fœ-
minis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut re-
sponsa negligunt, vt Cornelius Tacitus scribit in libro
de moribus Germaniæ.

Apud Gallos gentem nostram, olim consuetudo fuit,
vt quoties de bello eis esset, aut pace cōsultandum, mulie-
res quoqʒ eiusmodi cōsultationibus admitterētur. Præter
ea si qua aduersus socios incideret cōtrouersia, eā ex mu-
lierum sententia componere cōsueuerāt, vt refert Plutar-
chus libro de virtutibus mulierum. dixi ante in præceden
ti cōsideratione, vbi de sapientia & prudentia mulierum.
Et de cōditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos,
ꝙ mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in
finali parte in xvij.consideratio.incip. aliam orbis diui-
sionem.versiculo, vnde & apud &c.cū versiculo sequēti.

Socrates in libro de republica quinto, dicit non omni
no esse arcendum mulierū genus ab administranda repu-
blica, si qua modo reperiatur idonea: quin præcepit non
magistratus tantum sed omnia & publica & priuata, tum
pacis, tum belli studia mulieribus cum viris commu-
nia fieri. Sed in ea re illum reprehendit Lactantius libro
diuinarū institutionū iij.c.xxij.Et hæc nō sine ratiōe dicū
tur, quoniā, vt in pręcedēti cōsideratiōe dixi, aliquid iudi-
cij & discretionis habēt, prout facit tex.in l.cum prætor.
§.penult.ff.de iudicijs.concordat text.in c.infamis.iij.q.
vij.& probat illud Prouer.xiij.Sapiēs mulier ædificat do
mū suam, & Prouer.xix.Domus & diuitię dantur à parē-
tibus, à domino autē vxor prudens: vt refert Io. Fabri in
rubri.institu.de nuptijs.& Lucas de Penna in l.ij.col.pe.
C.quādo & quibus quarta pars debetur.lib.decimo.& di
ci in commentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus
Burgūdię.titulo, Des droictz & appartenāces a gens ma-
riez.in rubri.& etiā Regum xx.c.fit mentio de quadam
muliere sapienti.facit etiam tex.loquens de mulieribus, in
c.viduas.le premier.ibi, maioris sapientiæ & consilij exi-
stunt.xxvij.q.j.& in c.si aliquid.xxij.q.iiij.vbi pruden-
tis quoqʒ fœminæ fit mentio.

Ex quibus cōcludit Tiraquellus in suis legibus cōnu-
bialibus, in l.xj.quæ est, ꝙ in his etiā quę ad virorū curam
pertinēt, ab vxoribus ipsi consiliū sumant: ꝙ cum fœmi-
næ sint non omnino expertes sapientie, consilij, & prudē
tiæ, possunt salubre quādoqʒ dare cōsilium.facit tex.in l.si
quis decedēs.§.Papinianus.ff.de administra.tutorū. ideo
admodū scitè dicit Corneus cōsilio xxxvj. incip.quo ad
primū consultationis articulum.col.vij.ver.& constat ꝙ
illud statutum.libro iij.ꝙ non semper spernitur mulieris
consilium, prout nec spreuit Io.Andr.consilium suę vxo
ris Milanciæ, cum illud referat in c.cum secundùm apo-
stolum.de præbendis.vbi dicit se ab ea didicisse, ꝙ si no-
mina (vt pleraqʒ alia) in foro venderentur pulchra qui-
dem parentibus esse magno pretio emenda, vt filijs impo
nerent.Eandemq́ʒ vt doctam se aliquando consuluisse as-
serit in c.prior.col.penulti.de regu.iuris in vj.in Mercu-
rialibus.Nec etiam spreuit Io.Calderinus consilium suæ
vxoris: cum, vt inquit in c.fi.de renuncia.& post eū Pa-
nor.in c.cum inter vniuersas in fi.de electio.ipsum Calde
rinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora
prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æquè
respondit ad fœminas & forenses esse mittendum, qui se
facilè non ingerunt: non etiam ad alios nisi essent graues
personæ, de quo etiam per Collecta.in c.à crapula.de vi-
ta & honesta.clericorum.& Bal. in prœmio Gregoria
no.col.v.ver.quæro quidam scholaris.

Aduerte ad dictū Philippi Decij in l.fœminæ.col.ij.
ver.tertio postulare.ff.de regu.iuris.ꝙ licet mulier prohi-
beatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus in quibus cōsi
lia mulierū fuerunt salubria: ideo in talibus aut similibus
videtur esse illis credendū.Et inter alia aduerte ad consiliū
Sarræ, quoniā exemplo illius, si vxor tua cōsuluerit te ag-
gredi ad ancillā, crede illi, si sit pulchra, aliàs non: sed his
temporibus mulieres hoc de raro contingenti consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos, in quibus credē
dum est vxori, & non vltrà.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuę habi-
tationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit bibendū
esse anteqʒ exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quādoqʒ dixeris, illi te vel
le dare vestem pretiosam causa ornatus similem eius vici
næ, & dixerit alio tempore reseruandum, crede illi.

Tertius, si cū noctu aut diu in palestra venera illā am-
plexatus semel fueris, & iterum concūbere velis, si dixe-
rit tibi vxor tua sat esse, crede & illi, quoniam in his tri-
bus optimū erit eius cōsilium: quoniam verò videtur de
raro contingenti euenire, ideo videtur charius & vtilius:
cum quæ rara sunt chariora videntur.

Et pro certo nisi esset intētionis nostrę in hoc opere re
cēsere tantū quę laudē concernūt, libēter adducerē in nul-
lo alio casu cōsilijs mulierū esse credēdum, cū sit fragile &
debile, vt satis declarat Tiraquellus in dictis legibus cō-
nubialibus, in prima lege, ad quē te remitto, tanqʒ ad soli-
tū de ipsis mulieribus malè dicere ferè in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem me
retur & honorari debet ex virginitate. Cum virgi-

ginitas ipsa dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundùm Augusti. de ciuitate dei libro ij. c. xxvj. tantaq; est vis probitatis & castitatis, vt penè omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitẽq; secum habet fortitudinẽ. xxxij. q. v. c. ita ne aliqui. Et de laude, excellentia & priuilegijs virginũ diffusè in proxima sequenti parte, in xxxix. consideratione scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur in Margarita poëtica, ij. parte, tractatu ij. oratione xvij. in princ. Et de huiusmodi virtute satis amplè habetur in Rosario B. de Bustis, in ij. parte. sermone xxviij. vbi de virginitate ponit in litera, B C D E F G &c. Et in litera Y. ante a ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquę quæ fuerũt laudatæ ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum omnes pudicas & virgines enumerare non insisto: cum non sit ita nouum sicut de doctis & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor in sua officina ponit quasdã virgines vestales. De laude etiã virginum vide Iacobum Nigrum in suo sophologio sapientiæ, libro x. cap. xvj. vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra quæ dicit Panor. & alij in c. causam matrimonij. extra de probatio. & Ludo. Romanus in cõsilio suo ccccc. incipiẽte: vos estis lux mundi. vbi est oratio per eum facta in concilio Basilien. Quæquidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundùm Augusti. vt dicit gl. in l. j. C. de rapto. virg. Cui concordat Ouidius, libro epistolarum. Nulla, inquit, reparabilis arte lęsa pudicitia est, & castitas præfertur vitæ. text. in l. ij. §. initium. ff. de origine iuris. Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris: in signum cuius virgines Laureolam portant. c. si Paulus. xxxij. q. v. imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes Penei filia tota in Laurum conuersa fingitur. libro j. metamorphoseos: vt ex ea Laurea corona triumphantes imperatores Ioui pro victoria in capitolio sacrificaturi in posterum ornarentur.

Cui deus, at quoniam coniunx mea non potes esse,
Arbor eris certè dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cytharę, te nostrę Laure pharetrę.
Tu ducibus lætis aderis cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoq; perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xlvj. de testamẽtis. Et de laude virginitatis videas Osium episcopum Cordubensem qui fecit librum vnum. & Iulianus episcopus ecclesiæ Tholetanæ fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit amplè Iudocus Clicthoueus in suo Antiluthero. c. xxxix. Et dicit Guillelmus Benedicti in loco hic ante allegato, triplicẽ esse castitatẽ, virginalẽ scilicet quę propriè virginitas appellatur, de qua hic & in locis suprà allegatis, vbi multę enumeranẽ virgines, quę plura egerũt ꝓ earũ virginitate cõseruanda, vt etiã de filiabus Scedasi (quę Hippo & Miletia dicebãtur) in Leuctris oppido Boëtiæ quo ore laudandæ sunt, quas traditũ est (vt ait Hieronymus contra Iouinianũ) absente patre duos iuuenes Spartanos prætatereuntes iure hospitij suscepisse, q multũ vino indulgẽtes, vim ꝑ noctẽ intulere virginibus: quę amissa pudicitia nolẽtes superuiuere, mutuis conciderũt vulneribus. Et, vt refert Cęlius libro antiquarũ lectionum vij. cap. xxviij. maxima virginitas, & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium neq; illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodijsse.

Legitur quod Britona nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoq; virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinãdum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Theoxena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis effugiũ videret, in mare se deiecit, idq;, ne in regis potestatẽ veniret. & vide Plutar. in ij. tri. castitatis. & August. libr. j. de ciuitate dei. c. xxvj. vbi fit mentio de his quæ se necauerunt, & in fluuiũ proiecerunt, vt insectatores suę pudicitiæ deuitarent: sed ibi cõmentator dicit se nullibi legisse de virginibus Christianis quæ sic se occiderint, quia deus præbuit auxilium virginibus, vt suę virginitatis seruarent decorẽ. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apolloniã? Quis Catharinã? verè Christus Iesus ob gratiã virginitatis. Virginitatẽ omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendã omnes inuitat Petrus abbas Cluniacen. lib. vj. suarũ epistolarum, epistola xl. quæ est exhortatoria & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diocẽsi Heduensi supra Ligerim) vt in virginitatis fœlici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum & martyrum.

Secunda verò castitas, dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope, in xx. consideratione, & amplè in iij. parte sequente. in xl. consideratione.

Tertia est, quę pudicitia appellatur, quę est in legitimis coniugatis, de qua faciã consideratione sequẽtẽ. Et de istis tribus scilicet, virginibus, cõtinentibus, & cõiugatis faciunt tres ordines in ecclesia dei glo. finalis, in decretali, firmiter credimus. in fine. de summa trini. & c. Christus tamen, vt ibi ait, plus amat virgines q̃ alios, quia spõte tribuũt, quod sibi nõ fuerat imperatũ. Continentes etiã plus deo placent q̃ cõiugati: quia nõ expedit homini ad regna cœlestia tendẽti accipere vxorem. text. est in capi. qui sitit. xxxiij. q. v. & ea sunt in nostris officijs gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamẽ causa dilectionis impendimus: vt est text. in c. iam nunc. xxviij. qõ. j. dicit tamen text. illius decretalis. in fine. Non solum virgines, & continentes, verùm etiam cõiugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo ad æternã merentur beatitudinem peruenire.

DVodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas, ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat textus in ca. Nicena. ibi, honorabiles confessus nuptias, & castitatem, dicens esse cum propria coniuge concubitum. xxxj. dist. facit. l. mulier. §. cum proponeretur. ibi, quod & mulieris pudicitię, & patris voto congruebat. ff. ad Trebellianum.

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimũ laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia totius pudicitiæ & castitatis gemma à Tarquinio superbo, licet vi oppressa, proximis & Collatino eius marito, cum dignitatem toro violato fœdare noluit, simul conuocatis gladio se transfixit.

De Penelope Vlyxis regis cõiuge pulcherrima legitur, q ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandã fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias, tamen nulla

vnquam

vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit.
Lanificio & absentiam mariti solabatur, & procos fru-
strabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur.
Sed vt eos longius frustraretur noctu retexebat, quod
interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penolope hæc ve-
nusta iuuenis, solatio viri in Troiano decennali bello per
sistentis destituta, illibati decoris, atq; intemeratæ pudici-
tiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum
fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quàm pudicitiæ
effectus. vnde Tibullus.

Casta precor coiunx maneas, sanctiq; pudoris:
Nec sis casta metu quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. l.
qui iniuriæ. ff. de furtis. hinc teste Cęlio libro antiquarum
lectionum septimo. c. xxvij. scribit Hieronymus: doctissi-
mi viri esse sententiam pudicitiam in primis esse retinen-
dam, quoniam ea amissa omnis ruit virtus, & in ea decoris
muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commen-
dabilem facit, diuitem extollit, deformē redimit, exornat
pulchram, viros quidem consulatus illustrat, effert in ęter
num nomen eloquentię claritas militaris gloria, & ex de-
uictis gētibus arreptus triumphus parem quodammodo
deo facit. Multa porrò sunt quæ ingeniorū fertilitati nobi
litatem adoptent præsignem. Perpropria mulieris virtus
pudicitia censetur. Hęc Lucretiam Bruto æquauit, nescio
an etiam prætulerit, quoniam Brutus non posse seruitutē
pati à fœmina commotus edidicit. Hæc æquauit Corne-
liā Graccho. Hæc parem alteri Bruto Portiam fecit: & ibi
laudat puellas Patauinas in verecundia, dicens. Durant
etiā in virginibus priscæ castitatis vestigia, quando non
nisi operta facie prodeunt visendæ in publicum, velut di-
cent subinde illud Hieronymi in epistola ad Demetridem
virginem. Cuius dictum qui coniugari cupiunt, bene con-
siderent. Illa inquit, sit tibi pulchra, illa amabilis, illa ha-
benda pro socia quæ se nescit pulchram, quæ negligit
formæ bonum, quæ procedens in publicum non pectus
& colla denudat, nec reuocato pallio ceruices aperit: sed
vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur.
In hoc dignum scitu illud occurrit: quod in Græcorum hi-
storia obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu ob-
tinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptę
in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat
rationem, quoniam virginibus viros sibi prospicere ne-
cessarium sit. Mulieribus autem quos compararint custo-
dire. Obseruatū & illud Calcedonias mulieres eum seruas-
se morem, vt si in alienos viros, & magistratus potissimū
inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coor-
ta consuetudo prorepsit, & in eas quæ iunctæ viris forent.
Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari vi
demus. Mulier autem in signum verecundiæ subiectionis
& reuerentiæ debet velare caput suum: vt habetur primæ
ad corinth. xj. & recitatur xv. q. iij. in principio. & ca. hæc
imago. & c. pe. xxxiij. q. v. vnde Linus ex mandato Petri
constituit, ne qua mulier nisi velato capite templum ingre
deretur.

Imperator etiā pudicitiam semper esse colendam cen-
suit. Tex. est in l. si qua illustris. ibi, ipsi pudicitiæ, quā sem
per colendam censemus. Maximè in ingenuis & nobili-
bus seu illustribus, quibus castitatis obseruatio precipuū
debitum est, vt ibi dicit tex. C. ad Orficianum. etiam Impe
rator castitatis est amator. text. in authenti. quibus modis
natura. efficiuntur legiti. §. nouimus. collat. vj. de quo per
G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cui-
dam Petro tradiderunt. numero lxix. cum tribus sequēti-
bus. extra de testamentis, vbi dicit, ꝙ libido in potentē &
honorato est deterior, & ꝙ ob vitium luxurię plures reges
fuerunt interfecti & expulsi à regno: & ibi vide pulchra ex
empla de castitate & pudicitia antiquorum principum.

Decimatertia consideratio, ꝙ mulieres laudantur ex
clementia & liberalitate, vt habetur per Bernard. de
Bustis eodem sermo. xxviij. in princ. in ij. parte. in litera z.
& de liberalitate reginę Sabbę exēplificat, quæ venit à fi-
nibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & do-
nauit ei cxx. talenta auri. & Aromata multa, gemmasq;
preciosas, vt habetur iij. regum x. c. Et quędam fœmina
nomine Busa ditissima Marium à senatu Romanorum ho
stem iudicatum in suam domum reduxit, vt refert Marga-
rita poëtica in oratione xvij. supra alleg. Et vnum actum
clementiæ narrat Seneca libro j. de clementia. c. v. ꝙ cum
quidam rex non posset potentia quendam suum destruere
inimicum, Reginam consuluit cōiugem suam, quæ tale re
gi dedit consilium. Fac domine quòd medici facere solent.
Quia vbi vsitata remedia minimè prosunt, tentant con-
traria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta quomodo
cedat tibi clemētia. ignosce illi. quod & factū est, vt de hoc
attestatur Benedicti in d. repeti. c. Raynutius. in verbo, du-
as habens filias. nume. xix. extra de testamentis.

Decimaquarta consideratio. ꝙ mulier timens deum
ipsa laudabitur, vt habetur prouerbio. vlti. & Ber-
nardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij, sermone xxviij.
in ij. parte illius. in litera E.

Adde etiam, ꝙ mulier timens maritū consequitur ho-
norem, quoniam scriptum est ad Ephe. v. vnusquisq; vxo
rem sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum.
de quo à nobis dictum est in rubri. Des droictz & apparte
nances a gens mariez. in commētarijs consuetudinū duca-
tus Burgundiæ. Laudem etenim consequuntur si viris se
subiecerint, dicit Plutarchus in pręceptis cōnubialibus. di
cam alibi, & hic ante in cōsideratione ante proximam.

Decimaquinta consideratio. Laus mulierum cōsistit
etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idē
Bernardinus de Bustis in dicto sermone xxviij. in ij. parte
sui Rosarij. Et ibi ponit de multis quæ pietate & clemen-
tia motæ multa seruitia impenderunt sanctis. & etiam ha-
betur per Albertum de Eyb in sua margarita poetica. in
dicta ij. parte. tractatu ij. oratione xvij. vbi ponit de An-
tigona Oedippi filia, de Claudia vestali virgine, & de
Aemilia virgine vestali, & virginibus Spartanis. Vide
Franciscum patritium, libro iiij. titulo v. de institutione
reipublicæ: vbi amplè commendat laudem mulierum in
virginitate. de qua suprà.

Decimasexta consideratio. Gloria etiam mulierum
consistit in gratiositate, quoniam, vt habetur Pro-
uer. xj. mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quę
propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio re-
gi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. Ester j. &
ij. & dicā infra. Et hæc gratiositas cōsistit in modestia, quę
multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus
philosophus in enchyridione. c. lv. vbi de officio viri erga
vxorem dicit. Monendæ igitur sunt apud nos mulieres
in honore esse nihil ob aliud, nisi vt modestę sint, & virum
reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui
multum in vxoribus & fœminis attēditur. & est pulcher-
rima virtus: vnde Horatius.

Omnibus adde modum, modus eſt pulcherrima virtus.

Et ſtat vulgare prouerbium, En drap couleur, En vin ſaueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance. E diuerſò ſi vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, ſcribet libellum repudij, vt habetur Deuterono.xxiiij.c.

DEcimaſeptima conſideratio. Quòd etiam mulieres ex miſericordia laudantur potiuſq; viri, quoniam, vt ait Ariſtoteles viij.lib.de animalibus. Mulier viro miſericordior eſt.ita dicit Bernardinus de Buſtis in ij. parte ſui Roſarij.ſermone xxviij.ij.parte.litera E.Et vbi non eſt mulier, ingemiſcit egens. Eccleſiaſtici xxxvj.in fine.

DEcimaoctaua cōſideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur Prouerbio.xij. Mulier diligens corona eſt viro ſuo.

DEcimanona conſideratio. Mulieres etiam ſunt laudandæ, quoniam ſunt ſagaciores viris. gloſſ.fi.in l. ſi à ſponſo.C.de donatio.ante nup.in l.ij.C.de his qui veniam æta.impetr, Ioan.de Montaigne.in tractatu ſuo de bigamia.prima queſtione.col.xx.& ſequenti. Et prudentia mulieris, multū ſolet mederi vitijs maritorū.vt Vbertinus ſuper epiſtola Ciceronis xxv.incipiente, nō potuit. & habetur Prouerbio.xiiij. Mulier ſapiens ædificabit domum ſuam, Et propter mulierem bonam ſaluatus eſt vir malus. Et ſagacitas ſeu ſapientia earū ita antiquitus apud Gallos reputabatur, ꝙ cum diſcordia eſſet, adhibebātur mulieres pro pace componēda. Et mos antiquus erat, ꝙ ſi qua tunc inter ſocios incidiſſet controuerſia, mulieres ſedebant arbitræ. Propter quod ſanxerunt Galli cū Hannibale: vt ſi quis Gallorum ſe à Carthaginenſium aliqua iniuria affectum quereretur, eius rei iudex eſſet Carthaginenſium magiſtratus, ſin Carthaginenſium quiſq; ab vllo Gallorum iniuſti quippiam paſſus eſſet, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: vt refert Textor in ſuis epithetis, in verbo Galli. & in hoc conſtat ꝙ etiam mulieres ſunt ſapientes: imo ab eis eſt exquirendum conſilium, vt conſtat de Iuſtiniano qui quæſijt conſilium à Theodora eius vxore, vt habetur in authen. vt iudices ſine quoquo ſuffragio.in §.cogitatio.verſicu.ſed neq; ſufficiemus. vbi glo.in verbo, coniugē.allegat Cathonē. Barbatia in clemen.j.col.xiiij.de elect.do.meus Iaſon in l.j.in ij.col.ff.de legib.vbi etiā allegat Io.Andr.dicentē ſe ab vxore ſua didiciſſe bona nomina magno pretio eſſe emenda.

VIgeſima conſideratio. Laudandæ etiam ſunt mulieres in ſeruanda viduitate propter ſignū charitatis, vt ſcilicet oſtendat vxor quantū amauerit virū.vnde, vt refert Virgilius in iiij. Aeneidos, dicebat Dido vidua.

Ille meos primus qui me ſibi iunxit amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſeruetq; ſepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in l.mulier eſt.xj.col. C.de incolis.vbi amplè commendat viduitatem.& Hieronymus contra Iouinianum ſcribit de Valeria nobili Romana, quæ Seruio viro ſuo mortuo nulli nubere volebat. Cūm rogaretur ſecundum virum accipere, reſpondit ſe non poſſe hoc facere, quia primus adhuc viuebat. Quā diu enim vixero, vir meus per amorē viuet in corde meo. Putabat enim virum ſibi quem animo geſtabat, à cuius memoria ne mors quidem eum eripere poterat. O ſententiam ſingularem & excellentiſſimam matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, ſed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Athenienſis filia, quæ quamuis virgo eſſet, cum audiuiſſet Leoſthenis ſponſi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, ſeipſam interemit: aſſerens quamq; intacta eſſet corpore, tamen ſi alterum cogeretur accipere, ſecundum deciperet, cum priori animo nupſiſſet. hæc Franciſcus Patritius, libro iiij, titulo v. de inſtitu. reipublicę, vbi dicit ꝙ licet maioris amoris vinculum ſit & ingenui eſſe animi, non niſi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentiſſimi aſſerunt, ſi parem amiſerit, nunq; alterius commixtionem quærere. Et etiam quoniam vetuſtiſſimi Romani ea fœminam corona pudicitiæ honeſtabant, quæ vno contenta matrimonio tātum fuiſſet, perpetuaq; viduitate incorrupti animi ſynceritatem oſtendiſſet. Impatiens enim libidinis videtur illa quæ rurſus nubit, & præcipuè ſi liberos habet matrimonij pignora: & mortuū virum faciens nomine exprimentes. Quā quidem ſententiā Elice verbis elegantiſſimè exprimere videtur Maro Mantuanus cum ſe viduam ac deſertam quereretur, his verſibus.

Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta & deſerta viderer.

Quid quòd ea quæ rurſus nubit, impia in liberos eſſe cernitur. Quos orbatos patre & ab omnibus deſtitutos quaſi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus perſuadere debet, vt videtur cum liberis pudicitiam ſeruent, nec rurſus fortunā experiantur, à qua ſemel deceptæ vix meliorem ſortem deſperare poſſunt, cum honori ac liberis omnino malè conſulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum oſtendit, cum eius propinqui ac neceſſarij ei ſuaderent, vt alteri nuberet, cum integra adhuc ætate & facie optima eſſet: inquit enim nequaquam eſſe facturam. Nam ſi virum inuenero [...] antea habui, nolo perpetuo formidare, ne perdā. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illuſa enim prioris fato ſapienter feciſſe videtur, ſi maritali fortunæ rurſus ſe credere noluit.

Seb Portia minor Cathonis filia firma ac conſona ſententia declarauit quid pudicam fœminam dijudicat. Nam cum apud eam, vt moris eſt, laudaretur mulier quædam quæ rurſus nupta eſt, tacete inquit. Nam neq; felix, neq; bene morata, aut pudica eſſe poteſt fœmina, quæ ſecundò nubit. Laudat ſummopere Plutarchus Cornelię Gracchorum matris viduitatem. Ad hanc ferè ſententiā Cornelia filiorum & familiæ cura ſuſcepta poſt mortem viri talem ſe præbuit, vt non malè conſuluiſſe Tyberius videretur, qui pro eius ſalute occubuit. Nam Ptolemæi regis nuptias reſpuit. Et cum ille regnum & communionem diadematis ſibi offerret, vidua quàm regina eſſe maluit. Hæc Patritius vbi ſuprà. Et Hieronymus narrat in loco ſuprà allegato, quòd Martia Cathonis filia cum nollet nubere, ſed virum defunctum ſemper lugeret, interrogata quem diem vltimum haberet, luctus reſpondit, quem & vitæ. Et, vt ait Bernardinus de Buſtis in ſermone vigeſimooctauo, in litera T.V.X.Y.Z. Viduitas in multis alijs commendatur. Et commendationem huius viduitatis, etiam amplè ponit Lucas de Penna in l.mulieres. ſupra allegata. Et iſta caſtitas continentialis quæ dicitur viduitas, ſi longo tempure continuetur, non procul diſtat à virginitate. §.optimum itaq; eſt.in authenti.de non eligendo ſecundò nubentes.

Sed, vt dicit Patricius in loco supra allegato. Tolerabilius agunt qui in primo ætatis flore ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namq; singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius quam libidinis, ęquius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro castè degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat quã puditię. Illa enim sine ignominia ac turpitudine, hæc autem non sine probro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutũ est, ꝙ insequendo dictum apostoli j. ad Corinthi. vij. in fine. Mortuo viro mulier nubat in domino. c. cum secundùm. & c. super illa. extra de secundis nupt. dixi in rubrica. Des enfans de plusieurs lictz. in cõsuetudinibus nostris. & nõ est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum, ideo facio considerationem sequentem pro laude mulierum secundò nubentium. Sed quoniã hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide amplè Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, numero xlviij. de testamẽtis. & ibi in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. vbi & viduitatis priuilegia posuit. numero 806. cum sequenti. Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti meritò relucet. & dicit Bal. in l. pignoris. C. de pignora. actio. ꝙ vidua alicui⁹ relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi j. in sequente parte. in xl. consideratione, de statu viduali, & de eius laudibus, & ꝙ præfertur ante statum coniugalem.

Vigesimaprima consideratio. Quòd ita mulieres sunt laudandę propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt quæ familias, quæ respublicas, quæ totam deniq; conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita poëtica, in ij. parte. tractatu ij. in oratione xvij. hæc Romanæ vrbis conditor intelligens quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius in hoc tractatu, in xj. parte. in xij. consideratione: vbi ponam ꝙ coniugati tanq; existentes in dignitate præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudãda est. Quoniã, vt ait Albertus de Eyb. in sua margarita, in ij. parte. tractatu j. c. iiij. de auctoritatibus Lucij Appulij: virgo formosa, & si sit opidò pauper, tamen abundè dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cęlium libro xiij. antiquarum lectionum. c. vij. viij. & ix. vbi amplè laudat & extollit pulchritudinem, maximè in muliere. notatur in l. si volũtate. C. de dotis promissio. Dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in rubrica. Des droictz & apparteñ. a gens mariez. Vbi dixi ꝙ mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, ꝙ ab ea non possunt separari, vt habetur iij. Esdræ iiij. c. vbi habetur. Mulier pulchra & fortis & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari. de quo per Antoñ. Florenti. in sua summa, prima parte. li. primo. c. ij. §. ij. vbi ponit quomodo anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendũ est, ne quis si tali nubat quandoq; legat titulum ad Cornelianum: qm̃, vt ait Albertus in loco hic ante alleg. in x. c. illius secundæ partis & primi tractatus. Mulier speciosa & pulchra templum est super cloacam ædificatum: cum lis sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij miseros trepidosq; parentes
Semper habet, rara est adeo concordia forma:
Atq; pudicitiæ sanctos habet horrida mores.
Tradiderit dominus.

Et formosis lenitas semper amica fuit. Et difficilè est custodire quam plurimi amãt, vt satis colligitur ex dictis Ioãnis Nenizani Astensis in sua silua nuptiali, in ampliatione vij. in versi. quæro iuxta prædicta si sint duo. vbi ponit quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit ꝙ debet habere trigintaquatuor, ad hoc vt sit pulchra quę his versibus ibi positis continentur.

Triginta hæc habeat quæ vult formosa vocari
    Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria & totidem nigra, & tria rubra puella,
    Tres habeat longas res, totidemq; breues.
Tres crassas, totidemq; graciles, tria stricta, tot ampla.
    Sint ibidem huic formæ sint quoq; parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albiq; capilli,
    Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra genę atq; vngues rubri, sit corpore longa,
    Et longi crines, sit quoq; longa manus.
Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata,
    Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum, stringũt vbi cingula, stricta:
    Sint coxæ & cullus vuluaq; turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis.
    Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nullæ aut raræ sint heæ, formosa vocari
    Nulla puella potes, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia cum satis & vltra quã decens sit ponatur in dicta silua nuptiali.

De his tñ supradictis, & alijs quæ faciunt ad corporalem pulchritudinẽ mulieris, etiã habetur Cantico. iiij. vbi primò commendatur mulier ex pulchritudine. Secũdò ex simplicitate aspectus, quod multũ facit ad gratiositatẽ mulieris. Tertiò ex pulchra membrorũ dispositiõe, & hoc est quod dicitur: habet pulchrũ corpus. facit l. vel proterui. ff. de ędil. edicto. Quartò ex capillis ordinatè dispositis & compositis, vnde habetur j. ad Corint. xj. Mulier si comã nutriat gloria est illi. Quintò ex dentibus albis bene ordinatis: quia dentes seu vngues nõ debent esse scabri seu sordidi. Sextò vbi superiores dentes decẽti ordine correspondent inferioribus, sicut Gemelli aduinuicem. Septimò vbi nõ est dentium fractus, putrefactio, seu commotio. de quo laudatur Moyses Deute. xxxiiij. quia cui os olet ex corporis vitio, morbosa est. l. qui clauum. §. fi. ff. eo. Octauò vbi est rubedo in labijs, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nonò vbi mulier habet eloquium dulce & gratum omnibus audientibus ipsum. Nam si balbascit, non placet. facit l. j. §. sed sciẽdum. ff. eo. Vndecimò vbi habet collũ rectum & decenter eleuatũ. Duodecimò vbi habet vbera cõformia non nimis eleuata, sed decenter inquantũ facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tñ aduertatꝛ, quę sint mulieres & fœminę memoria dignæ propter earum pulchritudinem: fuerunt sequentes.

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Aegle nympha. Virgi. Eglo. vj.

Aegle Nayadum pulcherrima.

Atalanta puella fuit in Archadia & Iasij filia liberali admodum forma. Ouidi. libro viij.

Venit Atalante Schenei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem.
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum,
Talis erat, cultu facies, quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne filia Mynois forma fuit elegante, quã propterea Bacchus duxit in vxorem, eiusq; coronam stellis ornatam in astra retulit. Catullus de ea & Theseo loquens, sic inquit.

Hunc simul, ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues expirans costus odores.
Lectulus in molli complexu matris alebat,
Quales aurore perpingunt fluminat Myrthos,
Aurave distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit lumina,
Quàm cuncto concepit corpore flammam.

Anthiopa filia Nyctei & vxor Lyci regis Thebarum speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphionem suscepit.

Propertius.

Tu licet Anthiope formam Nycteidos, & tu,
Sparthanam referas laudibus Hermonem.

Argia Adrasti Argiuorum regis filia & vxor Polynicis fuit itidem mirum in modum speciosa.

Statius libro secundo Thebaidos.

Egregiam Argiam nec formę laude secundam Deiphilē.

Aeginam Asopi regis Beotiæ filiam ob excellentem pulchritudinem adamauit Iupiter: iacuitq; cum ea in specie ignis. Ouidius.

Aureus vt Danaēn Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthenis filiam adeo formosam extitisse scribit Herodotus, vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula & certamina, quo speciosissimi quiq; Gręcię adolescentes confluxerunt.

Barynes meretricis formam commendat Hora. libro ij. car. dicens. Vlla si iuris tibi peierati Pœna Baryne nocuisset vnq;. Dente si nigro fieres, vel vno Turpior vngui, Crederem, sed tu simul obligasti Perfidum votis caput, enitescis Pulchrior multò, Iuuenumq; prodis publica cura.

Bryseis fuit adeo formosa, vt Achilles amore eius cõflagrauerit, eamq; quamuis ancillã, plusq; puellas omnes adamauerit. Hora. Prius insolentem Serua Bryseis niueo colore Mouit Achillem. Proper. libro ij.

Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepto sęuit amore dolor.

Credibile est Bersabeam Vrię vxorem eleganti fuisse forma, quę sapientissimum illum regem & prophetã sanctissimum Dauidem vsq; adeo titillauerit, vt solitę religionis oblitus, adulterio & homicidio (Vriam enim deuouit morti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Stroza pater.

Ille sacri vates operis Iesseia proles,
Pręfecit populo quem deus ipse suo.
Bersabeę captus forma, libi magne, Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.

Refert Philippus Bergomēsis, libro suo quinto chronicarum, q; Ester Hebręa Abiachil, Mardochæi fratris filia ex tribu Beniamin mulier fuit speciosissima, & omnium oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem [illegible] rege Assuero matrimonio coniuncta est. habetur Ester [illegible] de qua dixi in §. j. in gloss. En puissance de son mari, in [illegible] tu. Des droictz & apperten. in cõsuetudinibus nostris du[illegible] catus Burgundiæ.

De Chione Dedalionis filia, Idem Ouidi. libro ij. Metamor.

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis puella Thessala à Neptuno compressa pulcherrima fuit. Idem Ouid. lib. xij. Meta.

Clara decore fuit proles Elatea Cenis,
Thessalidum virgo pulcherima.

Calisto. Idem Ouid. libro j. Fastorum.

Fœdera seruasset si non formosa fuisset.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. lib. iiij. Fasto.

Neptuno Alcyonem & te formosa Celeno.

Calypso Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit. Ouidius de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson,
Equoreæq; fuit concubuisse deæ?

Idem libro secundo de Arte.

Littore constiterant illic quoq; pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouidius in Epistolis.

Aut esses formosa minus, peterere modestē,
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculiq; tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quasq; precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus sine rusticitate pudentes,
Et Thetidis quales vix reor este pedes.
Cætera si possem laudare, beatior essem,
Nec dubio, totum quin tua pars sit opus.
Hac ego complexus, non est mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla. Martialis lib. viij. Formosissima quæ fuere vel sunt. O quàm te fieri Catulla vellem. Formosam mi[illegible] nus, aut magis pudicam.

Propertius formam suæ Cynthię sic commendat.

Et quascunq; tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinat.

Idem.

Illic formosæ veniant chorus heroinæ,
Quas dedit Argiuis Dardana præda viris.
Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
Gratior.

Idem.

Fulua coma est, longæq; munus, & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror. Idem.
Lilia non domina sunt magis alba mea. Idem.
Post Helenam hæc terris forma secunda redit,
Hac ego non mirer si flagret nostra iuuentus,
Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat in ante meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorem fœminarum omnium fuisse pulcherrimam.

Deiopeia

Deiopeia Nympha. Virgi. Aeneid. j.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam:
Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo.

Dido. Idem Virgil. Aeneid. libro ſecundo.
En regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit.

Deianira Herculis vxor. Ouid. lib. ix.
Nomine ſi qua ſuo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorum quæ fuit ſpes inuidioſa procorum.

Deiphile vxor Thydei, Adraſti filia. Statius libro ij. Thebaid.
Egregiam Argiam nec formæ laude ſecundam
Deiphilem.

Eurydice Orphei vxor. Quintianus libro ſecundo Orpheos.
Hæc ſata mercurio Eurydice formoſa puellas
Tam viſa eſt ſuperare pares cœleſtibus aulis,
Quã iucunda Venus dominas ſupereminet omnes. Idem.
Venerat Eurydice ſparſis formoſa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia vultus
Syderei, incerto rubris candore papillis.

De fabulla. Martialis libro ſecundo.
Bella eſt nouimus & puella, verum eſt,
Et diues, quis enim poteſt negare?

Galathea Nympha. Ouidius libro xiij.
Candidior folio niuei Galathea Liguſtri,
Floridior prato, longa procerior aluo,
Splendidior vitro, tenero laſciuior hœdo,
Leuior aſſiduo detritis ęquore conchis.
Solibus hybernis, ęſtiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conſpectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior vua,
Mollior & cycni plumis, & lacte coacto,
Et (ſi non fugias) riguo formoſior horto.

Glycera. Horatius libro primo Car.
Vrit me Glycere nitor Splendentis Pario
Marmore purius, vrit grata proteruitas.
Et vultus nimium lubricus aſpici.

Veteres fabuloſè confiinxerunt Gorgonem propter eximium venuſtatis decus mentis inopes & ſtupidos reddentẽ ſpectatores in ſaxa deformaſſe. Cęlius lib. antiquarum lectio. xiij. cap. ix.

Celebratur etiam Hermiones Menelai filiæ pulchritudo. Vnde Propertius, libro primo.
Tu licet Antiope formam Nicteidos,
Et tu Spartanam referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hyppodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata ſint certamina Procorum. In quibus quum victor euaſiſſet Pelops, puellam duxit vxorem. Propertius.
Nec Phrygium falsò traxit candore maritum,
Aduecta externis Hyppodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apelleis eſt color in tabulis.

Idem libro ij. Hyppodamiam vocat Hyſcomachen, q propter eam ortum ſit bellum Centaurorum.
Qualis & Hyſchomache Lapithe genus heroinæ
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Protheſilaus vidit) maximam & pulcherrimam.

Propoſita de muliebri pulchritudine certamina pleriſque in locis legimus, ſicuti in Cereris Eleuſinæ feſto prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. Cęlius libro antiquarum lectionum xiij. ca. ix.

Hypſipyle. Statius libro iiij. Theba.
Errantes ſubito pulchram in mœrore tuentur
Hypſipylẽ. Fuit Thoãtis filia, à quo Thoãtias appellat.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Aeneam & Turnum, quorũ vterq; eam ſibi vxorem dari volebat. Virgi. li. xij. Flauos eius crines, & roſeas appellat genas. vbi ait.
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roſeas laniata genas.

Catullus de ſua Lesbia ſic inquit.
Lesbia formoſa eſt, quæ quum pulcherrima tota eſt,
Tum omnibus vna omnes ſurripuit veneres.

Laodomia. Catullus. Quo tibi cum caſu pulcherrima Laodomia.

Lais Corinthia meretrix fuit ſpecioſiſſima. Oui. j. Ele.
Qualiter in thalamos formoſa Semiramis iſſe
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris Cornel. Galli amaſia. Martia. libro vj.
Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori. Proper. li. j.
Et modo formoſa quàm multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam ſuis monumentis vbiq; celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec ſolùm ob eximiã pulchritudinem, verũetiam ob caſtitatem, quòd vim Tarquinij gladio ſit vlta.

Lycaſte Priami filia tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas Anthenoris ex Theano Hecubæ ſorore filius, illã ex concubina vxorem ſibi copulauerit. Fuit & alia Lycaſte, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit ſpecioſiſſima à Demetrio adamata, quæ & tibijs optime ceciniſſe dicitur. Hæc primò canendi modulandiq; ſuauitate gratiam ſibi apud omnes comparauit.

Maia Atlantis filia. Ouidius libro v. Faſtorum.
Quarum Maia, ſua forma ſuperaſſe ſorores
Traditur, & ſummo concubuiſſe Ioui.

Omphale regina Lydorum fuit facie adeo præſtanti, vt ei ſe ſubmiſerit Hercules. Properſius libro iij.
Omphale in tantum formæ proceſſit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.
Vt qui pacato ſtatuiſſet in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia penſa manu.

Plutarchus in Lucullo ſcribit Preciam quandam fuiſſe in vrbe Roma fœminam venuſtate formæ nulli ſecundam: quæ ſua pulchritudine Cethegum ſibi adeo deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iuſſiſſet.

Panthea vxor fuit Acradate viri nobilis apud Perſas, quam Cyrus expugnatis Aſſyriorum caſtris duxerat captiuam. Abradota autem abſente, & apud Bactrianos legatum agente, Araſpe Medo ſeruanda tradita eſt, qui apud Cyrum affirmauit nondum eſſe ortam, aut omnino inuẽtam tota Aſia pulchriorem.

Sulpitiæ formam commendat Tibullus libro quarto, dicens
Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo veſtigia mouit,
Componit furtim, ſubſequiturq; decor.

Seu ſoluit crines,fuſis decet eſſe capillis,
Seu compſit,comptis eſt veneranda comis.
Vrit,ſeu Tyria voluit procedere palla,
Vrit,ſeu niuea candida veſte venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo,& faci es imperio digna. Vnde & mortuo marito,Perſis imperauit vſq; ad prouectam filij ętatem. Ouidius li.j.Elegia. Qualiter in thalamos formoſa Semiramis iſſe. Dicitur.

Siſigambis vxor Darij nulli ſuę ætatis fœminę pulchritudine ceſſit, Teſte Curtio. Quam tamen victo Dario Alexander non ſolum non violauit,ſed & ſummam adhibuit curam,ne quis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ hiſtorię ſcribit Suauildam reginam tãtæ fuiſſe pulchritudinis,vt quũ vincta loris expoſita eſſet equinis calcibus obterẽda,ipſis quoq; iumentis horrori fuerit artus eximio decore prædi tos,ſordidis lacerare veſtigijs.

Thysbe amaſia Pyrami. Ouidius lib. quarto Metamor.

Pyramus,& Thysbe iuuenum pulcherrimus alter,
Altera(quas Oriens habuit)prælata puellis,
Contiguas habuere domos.

Thetidem deam maris poëtæ niueam, & formoſam faciunt,q; perpetuis aquis abluatur. Catullus. Te ne Thetis tenuit pulcherrima Neptunine.

Tyro puella Salmonei filia ob formam à Neptuno adamata eſt. De hac Propertius libro ſecundo.

Vobiſcum eſt Iope,vobiſcum candida Tyro.

Bap.Pius.

Carmine conſpicua eſt Tyro Pagaſęa puella.

Idem.

Eſt Helene formoſa illic,eſt candida Tyro.

Violantillam Stellæ poëtę vxorem multis verbis cõmendat Statius libro primo Syl.ſed maximè vbi Venerem ſic inducit loquentem.

Hanc ego formæ
Egregium mirata decus,cui gloria patrum
Et generis certabat honos,tellure cadentem
Excepi,fouiq; ſinu,nec colla genaſq;
Comere,nec pingui crinem deducere amomo.
Ceſſauit mea nate manus,mihi dulcis imago
Proſiliuit,celſæ procul aſpice frontis honores
Suggeſtumq; comæ,Latias metire quid vltra
Emineat matres,quantum Latonia Nymphas
Virgo præit,quantumq; egomet,Nereidas exto.

Idem paulò poſt.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito poſſeſſa marito.

Sunt & aliæ permultę puellę,in quibus elegans fuiſſe pulchritudo memoratur,vt Paſiphaë Ariadne, Berenice, Hermione, Briſeis,Penelope,Daidamia,Erſilia vxor Romuli,Ero,Virginia,Anaxarete,Antigone,Arachne,Arethuſa,Arſinoe,Polixena,Pelagia,Lycaſte,Iocaſta,Hecuba,Caſſandra,Heſperie,Cleopatra,Chelia,Ilia,Sibyllæ Veſtales,Heroinę & aliæ propè infinitæ. Quas qui ſcire volet, authores reuoluat. Stroza pater libro vj. Eroticõ de quibuſdam ſic meminit.

Talis erat virgo Ceneia,talis & altum
Per mare dicteo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine nymbi,
Et quam ſub falſo luſit olore deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,
Talis & ideo rapta Lacena proco. Item Pamphilus.
Oebalides,Cypariſſus,Hylas,Diadumenus atys
Phryx puer,& ficto Parthenopeus equo
Cuius & in gremio poſuit miſerabilis ora.
Quum Stygiæ vates iret ad antra domus.

Helenæ forma poëtis omnibus cantatiſſima laudem meruiſſet maximã,niſi ea Troiæ ruinam belliq; decẽnalis cauſam attuliſſet. At nemo eſt,cui non ſit odio,quum tantæ cladis & calamitatis venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat,dicens:

His ſimiles vultus(quantum reminiſcor)habebat,
Venit in arbitrium,quum Citherea meum.
Si tu veniſſes pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconia fecit,
Nullaq; de facie neſcia terra tua eſt.
Nec tibi per totam Phrygiam,nec ſolis ab ortu,
Inter formoſas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis,minor eſt tua gloria vero,
Famaq; de forma penè maligna tua eſt.

Propertius libro ſecundo.

Poſt Helenam hæc terris forma ſecunda redit.
Digna quidem facies,pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli cauſa probanda fuit.

Pamphilus.

Cui modo cedebat formoſo Tyndaris ore.

Baptiſta Pius.

Carmine formoſa eſt Cycno generata lacena,
Qua quondam in cineres Troia ſuperba ruit.

Iſocrates orationem ſcripſit de laudibus Helenæ:vbi cumulatiſſimè formam eius commendat.

Textor Niuernen. in ſua Officina volens denotare & deſcribere pulchritudinem mulieris, finxit ſe habere Damiſellam pulchram,quam his verſibus commendat.

Floricomo quid adhuc Damiſella quieſcis in horto?
Et roſeum pubens occulit herba caput.
Egredere,atq; animos populoſi paſce theatri,
Vt Phrygias taceat publica fama deas.
Fatiloquis aufer palmam,pretiumq; Sibyllis:
Liuor erit formæ buccina magna tuæ.
Nec timeas,quòd ſis in agro generata nucoſo,
Terra vbi fructifero ſurgit aprica iugo.
Namq; tibi ſimilem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Præterea nunquid Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolyto,quid Apolline pulchrius,aut quid
Candidius nato Myrrha decora tuo?
His placuere tamen ſyluæ,monteſq; ſupini,
Et placuit violis luxurioſus ager.
Vrbanas alij mirentur,amentq; puellas,
Tu mihi præ cunctis ô Damiſella places.
Sic inquam Damiſella places,vt ſordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultuſq; decorq; Dianæ,
Atq; cerebrigenæ forma venuſta deæ.
His oculis ſi quando tuos contemplor ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt.
Cycnigenam præ te iuro nihil eſſe puellam,
Qua Danais cecidit Troia ſuperba rogis.
Vror,& in modicas ſoluit me flamma fauillas,
Atq; animo vires deficiente cadunt.

Nec ſolum

Nec solum tantis vigilem me concremat æstus,
Lampade sopitum me quoque torret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicemque malus me facit esse sopor.
Verùm ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lachrymas, & quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroque fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior hyble,
Suauior atque tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus torretur in Aetna,
Vt tua me facies, vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graiæ speciosior ansere Lædæ,
Pulchrior es prima, candidiorque niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quòd & Attica cera,
Et quòd virginea lilia secta manu.
Leuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiue teneres,
Plus tibi quam cœlum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipomæ ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis eat?
Quas ego quum video (libitinam afferte ministri)
Mammarum intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exangui si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui teget ossa, lapis.
Non iaculis, nec aquis perijt, bibitoque veneno,
Quem breuis angusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Etheis ô Damisella rogis.
Cætera quid memorem venerandæ insignia formæ?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inque genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hyblæis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris, sedet in tenero tibi suada labello,
Cecropijs vngens omnia verba fauis.
Dum rides, lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum vt facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras,
Auriti veniunt ad tua verba dei
Est in fœmineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet?
Nec minor est forma morum præsignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota deo incumbens, mitis, simplex, sine fastu,
Sermone atque ipso tota pudica thoro.
Tam tua te virtus, quam regia forma venustat,
Quicquid agis, cœlum totaque terra probant.
Ah caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignoti subdola forma dei.
Fecit olorinæ Lędam succumbere pennæ,
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaen lusit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Asterien.
Te quoque (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos hæc tua forma deos.
Vrit, & ipse suo Neptunus in ęquore feruet,
Teque cupit Nymphis præposuisse suis.
Nomine cur ficto Damisellam te voco? fallor,
Verus amor nomen dissimulare nequit.
Nysia nomen habes, quod Nysum & Nirea vincas:
Quodque tibi flaua, cedat vterque coma.
Nulla tulit similem, ventura nec afferet ætas,
Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.

Addo & alias mulieres, quæ venustę & decorę perhibentur.

Maria verò vxor Herodis regis pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus libr. antiquitatum xvj.c.ix. & Aegisippus, de excidio Hierosolymitano, libro x.c.xxxviij.

Rachel vxor Iacob, virgo decora fuit facie, Genensis xxix. & ob eã causam Iacob, eã sibi delegit, vt tradit Magister sentẽtiarũ in iiij.dist.xxx. & Bonauẽtura ibi, in expositione illius tex. & Petrus de Palude: qui etiam asserũt hominẽ quidẽ nec venialiter peccare qui vxorẽ ducit propter pulchritudinẽ, modo nõ sit causa principalis & præcipua ipsius matrimonij, sed secũdaria: &, vt loquũtur, inductiua, vt illã scilicet potius assumat quam aliam. & sequitur Ang. de Clauasio in sua summa, in verbo, matrimoniũ, versi. penult. Anto. Florẽtinus in j. parte tertiæ partis suę summę. tit. j.c.xix. §. quarta conclusio est. & Astesanus in sua summa, libr. viij. titu. ix. arti. j. in fine. Collecta. in c. ad dissoluẽdũ. extra de despõsa. impuberum. glo. in summa. xxvij.q.j. Panor. in c. tua nos. in tertio notabili. de sponsalibus. Imo S. Tho. in d. dist. xxxj. etiam super textu sentit nõ esse mortale peccatũ, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, & vt inquit effrenata. Et facit, quoniã, vt habetur Deuteron. xxj. Si videris in numero captiuorũ mulierem pulchrã & adamaueris eã, voluerisque habere vxorẽ, introduces eã in domum tuã. & facit illud Cãticorũ ij. Ostẽde mihi faciẽ tuam. Facies enim tua decora. & habetur psal. xliiij. Concupiscet rex decorem tuũ. & Ecclesi. xxxvj. Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducet desiderium. & eodem Ecclesi. xxvj.c. sicut sol oriens mundo in altissimis dei, sic & mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.

Et vt cõcludatur, vnũ certò scias, quod mulieres in forma & pulchritudine felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posset esse, nihilque magis cupiunt quam esse, & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neque illis quicque gratius eo laudis genere prestari põt. Vñ vulgò veridicè dicitur.

Vulpes amat fraudẽ, lupus Agnũ, fœmina laudẽ. maximè in pulchritudine. Horatius primo carminum. Ode xvj. vt se Tyndaridi quam carminibus lęserat cõciliaret, ab eaque beneuolẽtiam captaret, nihil habuit ad cõsequendũ efficacius, quam vt formosam eã vocaret. Sic enim suam Palinodiã exorditur. O mater pulchra, filia pulchrior. idẽ libro iiij. Ode xiij. exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt inibi annotatur. Mulieres enim in pulchritudine summum bonum reponunt. vnde Ouidius libro j. de Arte amandi.

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos, exiguumque pedem.
Delectant etiam castas præconia formæ.

Virginibus curæ grataq; forma suæ.

Faciunt & notata per Io. And. in c. j. de clerico venato ri. Idem quoq; Ouidius in li. de Medicamine faciei ita ait.

Virginibus cordi, grataq; forma sua est.

Idem, libro ix. Metamor.

Nimiumq; cupit formosa videri. & Virgi.

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt propè dixi) proposita fuere, & inter alia celebratissimũ est illud (de quo in proxima cõsideratiõe dicetur) inter Iunonẽ, Palladẽ & Venerẽ factũ. Etiam fœminæ vel circa mortẽ anxiæ sunt, ne pulchritudinẽ amittant, optantq; prius mori, ꝙ desint esse pulchræ: vt decãtat Horatius, libro carminum iij. Ode xxvij. inducens Europam moribundam sic dictantem:

O deorum! Si quis hæc audis, vtinam inter errem
Nuda leones, Anteq; turpis macies decentes
Occupet malas, teneræq; succus
Defluat, prædę speciosa quæro, Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodijsse, ꝙ fœminæ suapte natura illis inuidẽt, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouidius li. meta. ix. concordans ita enunciat.

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in secũda leg. vbi laudat pulchritudinẽ, dũmodo nõ sit excessiua, sed mediocris, & media, & multũ vituperãt deformitatẽ, attamẽ inquit pulchritudinẽ mulierũ illis afferre superbiã, & præsumptionẽ libidinis & appetitum inordinatũ veneris: & sic magnã partem vitæ eis adimere: quod multis ostendit rationibus, quas nõ refero, cum huic operi nõ quadrẽt. Et de commẽdatione pulchritudinis scripsit Cęlius libr. antiquarũ lectionũ xiij. c. vij. cum pluribus sequẽtibus. à quo multa trãstulit ipse Tiraquellus, illũ tamen tacendo: & ab Guillelmo Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. vt amplè de materia. extra de testamentis.

VIgesimatertia cõsideratio erit subsecutiua ad præcedentẽ de iudicio Paridis inter tres deas Venerẽ, scilicet Iunonẽ & Palladem (qui respondit. Vtraq; forma me iudice sunt venerãdæ) fuerit verũ & iustũ iudiciũ, ita ꝙ vtraq; ęqualiter sit extollẽda, vel etiã si (vt aliqui volũt) malũ aureũ, hoc est victoriã Veneri adiudicauerit, in hoc errauerit, necne. Primo de hac cõtẽtiõe decãtatissima, quæ inter Iunonẽ, Palladẽ, & Venerẽ fuit, cuius Paris arbiter victoriã Veneri tribuit, qđ egerrimè tulerunt Iuno, & Pallas, non tã iratæ, ꝙ essent victæ à Venere, q̃ ꝙ sua forma sumpta fuisset, vt mirè expressit Virg. circa initiũ Aeneidos. cum inquit de Iunone loquens.

Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq; dolores
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Iudicium paridis. & subdit. spretæq; iniuria formę

Quasi per illud iudicium Paridis non satis expressisset id quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset Spretæq; &c. sed & Homerus li. xxiiij. & vltimo Iliados narrat Iunonẽ ipsam & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id ꝙ Paris Venerẽ illis in forma pretulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab ea iniuria remoti, corpus nequaq̃, vt cæteri dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioannes le maire in illustrationibus Galliæ. libr. j. c. xxx. xxxj. xxxij. & xxxiij. vbi cõcludit, ꝙ adiudicauit malũ aureũ, id est victoriã Veneri, de pulchritudine. Sed paulò remotius recitat ista historiam Cælius, lib. antiquarũ lectionũ. c. lix. vbi ita ait. de Paride allecto inter deas de formæ prestantia certãtes, iudice varia pro ingenij captu afferri solere, vel inter eos, qui vulgares, vilesq; nuncupari solent, & sunt, non me fallit, illud iure Latij donauit Cælius ex Græcorum Thesauris excerptum. Parui videlicet hũc Priani filiũ educatũ patris iussu, in loco quem Amandrũ dixere, mox verò & Parion de ipsius nomenclatura, tribus ferè annorũ decadibus. Atq; inibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarum studia ineptus, Græcis imbutũ disciplinis, in quibus vbi nõ parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes oratione ędita prolibauit. In eaq; Palladi, ac Iunoni præstare contendit. Quando vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atq; voluptates, sicut etiam meminit Athenęus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluenti exęstuantis more affundant. Atq; hinc fabellæ occasionem datam, inter disceptãtes deas, captum iudicem, datũq; Veneri malum, id est victoriam: quæ historia multum differre videtur à sentẽtia poëtarum: sed qualitercũq; sit, finis vtriusq; tendit ad hoc, ꝙ Paris voluerit præferre voluptatem diuitijs, & sapientia, quod an bonum fuerit eius iudicium paululum disceptabitur.

Et prius videtur quòd sic, quoniam Aristippus conditor sectæ Cyronaicæ voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti, pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissimè Seneca, vbi audiant laudari voluptatem, nec fortassis immeritò. Nam si teste Aristotele, id bonũ est, quod omnia appetunt, omnia autem appetunt voluptatem, effici videtur vt voluptas sit id bonum.

Eudoxus quoq; philosophus, Astrologiæq; cõsultissimus voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat rationalia, irrationaliaq; vniuersa voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus voluptatem asserere credebatur, sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestum hoc esse ex contrario censebat. Etenim cum cõtrariorum contraria sint cõsequẽtia. Si dolor est, inquit, per se omnibus fugiẽdus tanq̃ summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanq̃ summum bonum.

Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptarij, qui in voluptuate, summũ bonum, felicitatemq; constituebat: habet hæc secta sectatores penè infinitos, quorum (vt inquit Apostolus) deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

Hinc Philoxenus summum bonum collocans in voluptate gustatus optabat sibi dari gruis collum, vt videlicet diutius illa voluptate bibendi edendiq; frueretur.

Hinc Sardanapalus Assyriorũ rex, gulæ, & ventri deditissimus, natusq; heluationi, voracitatiq;, scripsit in Epitaphio se illa tantum habere quæ edisset, & quæ per libidinem expletã percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento.

Ede, Bibe, Lude, & cũ te mortalẽ noris pręsentibus exple
Delitijs animum, post mortem nulla voluptas.
Namq; ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam.
Hæc habeo quæ ędi, quæq; exaturata libido
Hausit, at illa manent multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum.

Hinc

Hinc Xerxes ille maximus Persarū rex repertori nouæ voluptatis constituit præmium. Claudius Tyberius, Nero tertius Cæsarum, nouū instituit officiū, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiā vini auiditatem pro Tyberio, Biberius, pro Claudio, Caldius, pro Nerone, Mero vocitatus est, qui noctem continuumq; biduum epulando, bibendoq; consumpsit.

Quid memorē ingluuiē Vitellianā, Heliogabali & Saleni imperatorū, multorūq; aliorum asotiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à domino: vtpotè Heluones, & Gulones maximi, quales græco vocabulo asoti nūcupātur. Et ex ista voluptate gulæ, & delitiarū plerūq; paratur esca voluptaria libidinis, & sicut voluptas cōsistit in his quæ delectāt, & maximè volumus, ita libido in his quę libēt & placent: & licet sint multæ & multifariæ quæ huic accumulari possent, tamen de his subticeo.

Denicq; inuētę sunt ciuitates, & populi, qui voluptatē veluti summū bonū amplexarētur, quales fuere Milesij, Sibaritę, & Tarētini. Olim Milesij luxu diffluentes eiecerūt è ciuitate Hermodorū virū clarissimū, quia frugalitatis, cōtinētię, & modestię erat amator egregius. dixerunt enim: Nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.

Apud Græcos maximè apud Aristophanem in Pluto prouerbium est, de Milesijs vsitatum: olim fortes fuere Milesij, tanq; Luxuria & nequitia omne robur virilitatis perdidissent.

Sibaritæ verò in Italia quibus, vt ait Quintilianus in tertio, odio erat frugalitas, adeo delitijs & Luxuria intēperantes diffluebāt, voluptatem veluti deam amplexantes, vt intra dies septuaginta à Crotoniatis deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomē ipsum ostendit, Molles delicatiq; & voluptuosi supra cūctos mortales fuerūt. Nāq; Tarentū etiā Sabinorū lingua molle significat, teste Macrobio iij. Saturnaliū. vnde Tarētini dicti sunt secundùm M. Varronē. & concordat dictū Horarij, cum ait. Et Molle Tarentū. Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptates illicibiles intantum inualuerunt propter fortunas nimium secundas (quia, vt ait Tibullus)
Luxuriant animi rebus plerunq; secundis.

Vt plures Ludos, festasq; celebritates, q; reliquos anni dies agerent, vt author est Strabo. Præterea, vt tradit Plutarchus, Balneis, conuiuijs, Gymnasijs Tarentini indulgebant: potum & Lasciuias & id genus genialia immodicè percolentes, ex quo Satyricus dicit.
Atq; coronatū, & petulans, madidūq; Tarentum.

Hęc Beroaldus in suo opusculo de felicitate circa principium. Et licet prope infinita cōgerere possemus de vita voluptaria hominibusq; voluptarijs, qui hoc fine voluptatem metiuntur: tamen aurium satietati citra fastidium studendum est.

Solent denicq; (vt ait Beroaldus) philosophi, qui voluptatem per seipsam tanq; summum bonum existimant appetendam, verbis pingere tabulam quandam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eiq; virtutes veluti famulæ subijciantur obseruantes eius nutum, vt faciāt quicquid illa imperauerit: & hæc voluptia, id est voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium paridis fuisse bonum, cū victoriam veneri, hoc est voluptati adiudicauerit, maximè cum voluptas habere videatur virtutes, pene famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperiū voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamē sit veritas contrariū suadet, vt voluptas nō est dicēda summum bonū & à plurimis philosophis reprobatur voluptas, vt q; verè scribit Beroaldus, vbi supra. Et Cęlius lib. v. antiquarum lectionū. c, xxxiij. circa quæ non insisto, quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate quæ maior est in venere, & sic in voluptate.

De excellentia verò Iunonis satis potest perpendi & cognosci ex his quæ inferius dicuntur in finali parte, in liiij. consideratione: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ, quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia verò Palladis & sic sapientiæ, sciētiæ, artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cùm eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptū est infra in decima parte, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris plura fundamenta ad laudem ipsius vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi in præcedenti parte, in lxij. lxiij. lxiiij. & lxv. considerationibus.

Vigesimaquarta cōsideratio. Laudātur etiam mulieres si ex bonis parentibus fuerint ortę & progenitę, maximè ex muliere proba & honesta, seu bonis moribus inbuta. & istud satis expressit Io. Fabri in rub. insti. de nuptijs. qui inter cætera quæ mouet, attēdenda esse in vxoribus ducēdis. Illud non pretermisit vt vxorē ducamus boni, pacifici, & fidelis generis, quia frequēter videmus (vt ipse dicit) nō solū labem sanguinis, sed & morū quoq; ad posteros deriuare. Quam sentētiam dicit esse verissimam Tiraquellus in suis legib⁹ cōnubialibus, in lege tertia, vbi ita ait. Futuræ vxoris parētes, patriam, mores cōspicito, & hanc rationem adducit. Nam licet sua cuiq; mens est diuino creata arbitrio, plereq; tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura cōparatū est secūdùm Ficinū, vt corpus & anima proportione quadā armonica congruant, motusq; corporis in animā sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillimè & vehementissimè penetrent. Ideoq; q;q; non educitur anima filij, aut à corpore parentis, aut ab anima, tamen corpus tale, & cum tali quadam procliuitate à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur Iere. xxxj. c. Porrò procliuitatis illius corporis anima ob cognationem quandam affectumq;, erga corpus proprium particeps quodammodo redditur, præsertim secundùm vim eius inferiorē quæ corpori propinquat, plurimumq; consentit: deinde vis superior animæ naturali quodam amore inferiori sæpè obsequitur, fermè sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter, sed non æquè: motus autem qui in anima actio est fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus atq; compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti ad eorū cōsuetudinē moresq; deducūtur. Nā cum omnia adolescētes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitātur, ita fit vt quocunq; à parentibus, maximè quorū pręsentior est, & assiduior couersatio, fieri viderint, ad vnguē etiam facere nituntur, & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefactis (tanta est vis cōsuetudinis) perpetuò, ita vt primò imbuti quasi secretiore quadam vi agente perseuerant. Cūm cōsuetudo videatur esse altera natura, ita quòd vincit ingenium & artem. Lucas de Penna in l. missi opinatores. C. de exacto. tributorum, libro x. gloss. in l. si quis posthumos. in verbo, consuetudo. ff. de liberis & posthumis. quā

glo. allegat Iacobinus de sancto Georgio in l. de quibus. in fi. ff. de legibus. & dixi in commentis nostris super con suetudinibus ducatus Burgundiæ, in procœmio, in j. glos. & in finali parte huius operis, in ij. consideratione. Et diu seruatur, id quod in iuuentute assuefactum est, iuxta illud Horatij.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Et vulgò alijs verbis dicitur:

Quod noua testa capit, inueterata sapit.

Et quòd procedat in filijs, dicam in xj. parte, in l. consi de. Sed cum hic discurratur in materia quæ tangit fœmi nas, ideo dico istud potissimum obtinere in fœminis, quę plerūq; mores matrum repræsentant. Neq; enim verisimi le est, vt filia statim ab ineunte ętate turpibus matris mo ribus imbuta, honestatem in grandiori ætate sectetur, ad quam tantum absuit, vt mater cohortaretur, vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur & verbo: id quod in tellexit Iuuenalis Saty. vj.

Scilicet expectas, vt tradat mater honestos
Aut alios mores, ꝙ quos habet. Et sequitur:
Vtile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta c. xvj. ait. Sicut mater ita & filia eius. Et in hanc sententiam glos. in c. si quis. vj. q. j. in verbo, metiuntur. adducit versiculum vulgatum.

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur Esdrę iiij. ca. ix. Qualis ager, talia & se mina: & quales flores, tales & tincturę: qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis & cultura. Hinc prodijt prouerbium vulgare Gallicū. De bon plant, plan te ta vigne. Et de preude femme, prens la fille. Vnde Ho ratius libro carminum iiij. Ode iiij.

Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: neq; imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ideo Libanius ad Solonicū scribēs: Vxorem, inquit, cognitam ducas, cuius parentes & matrem præcipuè bo nis moribus prestantem noueris. Et Horat. libro carmi. iij. Ode xxiiij.

Scythas eo nomine laudat ꝙ illis
Dos est, magna parentium Virtus.

Vigesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo ꝙ ma gis se continent domi, plus honorantur, & sunt lau dabiliores secundūm Thucydidis sententiam, qui opti mā esse fœminam censet, de cuius laude aut vituperatiōe quā minimus apud exteros, forisq; sermo habeatur: exi stimans probę mulieris nomen itidem atq; corpus, dome sticis parietibus contineri oportere: licet huic sententiæ Plutarchus dissentiat in libro de claris mulieribus, in ini tio, dicens sibi probabilius dixisse videri Leontium Gor giam, qui putat mulieris non formam solum sed & egre gium nomen, atq; famam debere apud ꝙ plurimos esse vulgatam. Sed pro opinione Thucydidis accedit, quòd dominus noster Exodi xj. c. monet viros Hebræos vt ab amicis, mulieres autem vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis dunta xat sint cognoscendæ: nulliq; illis amici præter vicinos sint comparandi, nec earum fama longius, quàm ad eos deferri debeat: quod & ibi Nicolaus de Lyra, licet obscu rè annotauit.

Parthi, teste Iustino, libro xlj. Fœminis non conuitia tantū virorum, verū etiam conspectū interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant. ad hoc facit dictum Psalmistæ, psal. cxxvij. Vxor (ait) tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuę. Et Chryso stomus in quadā in Ioannem Homilia. Mulieris est domi philosophari. Et Ambro. in Lucam, li. ij. Discite (inquit) virgines non circūcursare per alienas ędes, non demorari in plateis, nō aliquos in publico miscere sermones. Vn de Euripides in Iphigenia de fœmina loquens. Maneat (inquit) domi, pudicam enim decet pudor. Et Plutar chus in pręceptis connubialibus scribit. Egyptijs mulie ribus non vti calciamentis patrium morem fuisse, vt se domi cōtinerent. Et ait Xenophon in œconomic. Deus vxorem pulchriorem condidit, vt formam cum pudici tia se domi continendo tueretur.

Et sanè ex historijs Romanorum patet Romanas mu lieres ex institutione patrię sese domi continere solitas. Quod facilè coniectari possumus: ꝙ C. Sulpitius Gallus vxorem dimiserit, quoniam eam capite aperto foris ver satam cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse vxorem suam dicitur, ꝙ illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquē tem viderat.

Publius quoq; Sempronius sophus coniugem repu dij nota affecit, quoniā se ignorāte ludos spectasset, vt te stis est Valerius li. vj. ti. de seueritate. c. 629. cum duobus sequen. Et hoc clarè manifestauit Cornelius Tacitus, li bro de claris oratoribus, cum de antiquis Romanis lo quens: Iampridem (ait) suus cuiq; filius ex casta parente natus, non in cella emptę nutricis, sed gremio ac sinu ma tris educabatur: cuius pręcipua laus erat tueri domum, & inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdam Claudiæ Roma nę inter vetera monumenta repertum, in quo quidem in ter alia pleraq; quę ad ipsius honorem dicuntur, illud po stremo adiectum est, quòd domum seruauerat: veluti cæ tera parui essent ponderis, nisi & hoc quoq; adfuisset, epi taphium autem est huiusmodi.

Heus hospes asta paululum, & pellige:
Hic est sepulchrum haud pulchrum pulchrę fœminę,
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suum maritum corde dilexit suo,
Natos duos habuit, horum alterum
In terris liquit, alterum sub terra locauit.
Sermone lepido tum incessit commodo,
Casta vixit, lanam fecit, domum seruauit,
Dixi, abi.

Et ꝙ laus sit mulieribus domi se continere, facit tex. in l. j. C. de officio diuerso. iudicum. in illis verbis: quæ in tra domum considerato sexu semet contineat. Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earū, & in pu blicū trahētes puniuntur pœna capitali. & facit tex. in au thentica, vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas. co la. viij. Vbi inter paucas causas repudiandi vxorem, hæc vna est, quando vxor nolente viro extra domum manse rit. Et dicit Specul. ti. qui filij sunt legit. §. j. versi. quid si vi ro absente. ꝙ vir potest cogere vxorem, vt se domi conti neat, per text. in l. ij. ff. de liberis exhibendis. facit. d. l. j. & text. in d. §. quia verò. versi. item si nolente marito. & in l. ij. C. de his qui veniam ætatis impetra. vbi fœminas con tui publico sese demonstrare nō decet. & in c. indemnitati bus

tibus. §. porro. de electio. libro vj. & in c. ij. in prin. de iudicijs. eodem libro. vbi mulieres vagari nõ conuenit, nec virorum cœtibus immisceri. quod extractum est ex. l. maritus. C. de procura. facit etiam tex. in l. optimam. C. de cõtrahen. & commit. stipula. vbi naturalis pudor nõ permittit mulieres sese omnibus passim manifestare. & in c. mulier. xxiij. di. in hęc verba. Mulier q̃uis docta & sancta, in conuentu docere non præsumat. In quibus potissimũ notãdum illud verbum, sancta: ad hoc videlicet, vt ne sanctimonia quidem nullum huic sentẽtię afferat præiudicium, quin obseruanda sit. facit item c. mulieres. & c. de monialibus. & c. q̃uis incidens. extra de senten. excom. vbi si mulieres inciderint in canonem, si quis suadente. possunt ab episcopo absolui, nec opus est, vt adeant summum pontificem sicut viri. quoniam, vt dicunt Panor. & alij in d. c. mulieres. Periculosum est mulieres peregre proficisci, & se virorum cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis alijs cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in lege decima, ꝙ laus est mulieribus se cõtineri domi, & ex cõtrario more ignominiosum est mulieribus euagari, vt ibi vide.

VIgesimasexta consideratio. Mulieres & fœminæ laudantur & ornantur ex verecũdia, vt habetur Eclesi. c. xxvj. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. & c. vij. Gratia verecundiæ mulieris est super aurum. Et Virgil. qui cum Didonem ante Aeneæ aduentum veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam depinxisset, illam maximè verecundia adornauit isto versu.

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Facit text. in l. in coniunctione. ibi: & si puella cultu verecundiæ. C. de nuptijs. vbi notat Bald. quod naturale est mulieri propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella quæ præ verecundia de nuptijs suis interrogata tacet. Et de puellarum natura est tex. in c. honorantur. ibi: non est virginalis pudoris quærere maritum. xxxij. q. ij. Pudor autem & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ & castitatis. Quorum primum affirmat diuus Ambro. libro j. officiorum. Secundum Accur. in l. ita nobis. in j. glos. C. de adulterijs. Ideo Ouidi. in epistola Sapho ad Phaonem ait.

Non veniunt in idem pudor atq; amor.

Et sanctus Thomas lib. de regimine principum iiij. c. vj. scribit, ꝙ natura fœminis multa fræna imposuit: inter quæ verecũdiam annumerat. Cuius etiã sentẽtiæ est Aegidius de Roma lib. eo. parte prima. tit. ij. quem refert Lucas de Penna in l. vnica. col. j. C. de mulie. in quo loco & c. li. x. & Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege ix. ex quibus concludit mulieres, quò viris sunt frigidiores, atq; verecundiores, eò quoq; esse pudicitiores.

Ob hãc verecundiam laudauit Valerius Spurinam, li. iiij. c. 438. & Bapt. Fulgosius, tit. de pudore. lib. iiij. Laudauit vxorem Panthij Lacedęmonij. Olympiã Alexãdri magni matrem. Alexandrinam virginem Aegyptiam, & quandam abbatissam & monachas à Saracenis captas.

VIgesimaseptima cõsideratio. Etiam nonnunq̃ mulieres laudantur ex constantia seu patientia. Imprimis commendatur ex historicorum monumentis Leena meretrix, quæ vsq; ad mortem cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodij & Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere, atq; vt intelligeretur causa honoris, in ore linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt, vt refert Plinius, libro vij. c. xxiij. & libro xxxiiij. c. viij. Et de ea etiam meminit Eusebius dum ait. Harmodius & Aristogiton Hipparcum tyrannum interfecerunt. Leena meretrix amica eorum, cum tormẽtis cogeretur, vt socios proderet, linguam suam amputauit. & Tertulianus in Apologetico, c. xlvj. & c. vl. & in libro ad martyres: & Bapt. Fulgosius, libro iij. de patientia.

Epicharmis Libertina mulier in coniuratione aduersus Neronem nominata nullis cruciatibus, nullisq; tormẽtis peruinci potuit, vt coniuratos proderet: tantaq; fuit fœminæ constantia, vt illam non verbera, non ignes, non ira, eo acrius torquentium ne à fœmina spernerentur, peruicerit cum obiecta denegaret: priusq̃ spiritum compressit, q̃ vocem ad detegendam coniurationẽ, vt refert Cornelius Tacitus, libro historiæ Augustæ xv. & Ber. Landrianus in additione ad Albertum de Gaudino, in tractatu de maleficijs. in rubri. de quęstionibus, & tormentis. & Angel. in tractatu maleficiorum. in verbo, fama publica. colum. xxxiiij. versicu. nunc videamus de tortura.

Sempronia quoq; fœmina in concionem producta, vt osculo attestaretur quendam ignobilem, vt Authore Tribuno plebis sese asserebat esse filium Tyberij Gracci, nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit. testis est Valerius, libro iij. titu. de constantia. ca. ccclxix.

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis, quę cùm ab Aristotimo immani tyranno vnà cum filijs, multisq; alijs fœminis in carcere obseruaretur: ipsius & aliarum mulierum viri, parentesq; à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemq; simul repeterent, fretus posse exules ad pacem redigere tyrannus, si vxores filijq; eorum id per literas petijssent, carcerem ingressus mulieres captiuas, vt de pace scriberent humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersę, respondendi curam ei detulerunt. Magistona verò minimè tyranni præsentia mota, non solum quod petebat negauit, sed ne assurrexit quidem, aut alio honore tyrannum dignata est, pariterq; cæteræ mulieres captiuæ idem fecerunt. Qua re adeo commotus est Aristotimus, vt statim in carcere Magistonæ filium ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magistonam flexit, vt à sententia diuerteret: verùm ipsa manu apprehensum filium his tradidit, qui tyranni iussu eum quęrebant, q̃q̃ verò ita tyranni ira ob hoc succenderetur, vt vix qui manu sua eam interimeret temperare sibi posset, efficere tamen nequit vt Magistonam comitesq; propositi pœniteret, atq; vel vnum verbũ vt cupiebat scriberent, cum plus apud eas induta semel constãtia q̃ carcer, tyranniq; minæ valerent. hæc Baptista fulgosius, libro iij. tit. de constantia. Sed an potius fuerit pertinacia & obstinatio q̃ magnitudo, non iudico, cum laudare potius q̃ vituperare hic studeo.

Quintilia quoq; fœmina iussu Caij Caligulæ torta cruciataq;, vt vi tormentorũ coacta cõfiteretur conscios cõiurationis eius, quæ dicebatur in Caligulã parata fuisse, cũ ad tormẽta duceretur, vnius ex cõscijs pedem calce premẽs significauit eos cõfidere debere, & nihil de tormẽtis eius penitus timere: & qđ significauerat euẽtu cõprobauit, vt quæ tormẽtis tã deformata (cũ ob pulchritudinem amabilis, amicaq; multorum esset) vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur, nihil omnino manifestauit, ex quo Caligula eam absolutam dimisit, pecuniarumq; dono munerauit, vt testis est Iosephus, libro anti-

quitatum xix.ca.j.in fine.

Diuus Hieronymus ad Innocentium de muliere septies icta, refert iuuenem quendam imparem tormentis mentitum fuisse adulterium se commisisse, & ita morte multatum: mulierem verò constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoq; ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupias veram constantiam mulierum, videas Constantiam diuæ Catharinæ, Barbarę, Agathæ, Margaretæ, Apolloniæ, & penè infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo sanctorum, & per Baptistam Fulgosium, libro iij. titulo de patientia. vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare nec quidem sufficeret volumen.

Vigesimaoctaua consideratio. Mulieres laudantur & honorantur, si maritos eorũ honorauerint. Vnde Ignatius in epistola quam ad Antiochẽses scripsit. Mulieres (inquit) honorificent viros suos sicut carnem suã, & non audeãt eos proprio nomine vocare: & quo nomine vocabũtur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquẽs. Dominus (inquit) meus vetulus est, vt scribitur Genesis xviij. & in epistola Petri j. ca. iij. his verbis. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se subiectæ proprijs viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans. Quibus adstipulatur, & illud Virgilij, libro iiij. Aeneidos.

Connubia nostra
Repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominũ aliquãdo pro marito accipi, prout etiam capitur in l. penul. ibi: consentiente domino. i. marito, secundũm glo. ibi. C. de inoffi. donatio.

Quæ cum ita habeant prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominãt: de quibus in l. ea quæ. in princ. ff. de dona. inter virum & vxo. & in l. Lucius. §. quę marito. ff. de legatis. ij. & ita etiam notat ad hoc illum tex. Alberi. de Rosa. in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæreditatis. Etiam Bersabeę Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. iij. Reg. j. Domine (ait) mi rex tu iurasti &c. Et Lucretia, de qua Ouidius lib. ij. Fastorum de marito loquens ait.

Mittenda est domino nunc nunc, properate puellæ
Quàmprimum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia diui Clementis mater, quæ Faustinianum maritum dominum quoq; vocat apud ipsum Clementem, libro recognitionum ix. ca. vlti.

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum dominum vocabat, vt testis est Iacobus de voragine.

Item Plutarchus lib. de claris mulieribus laudat Megistonã Timoleonis vxorẽ (de qua in præcedenti cõsideratiõe dixi) ꝙ Aristotimo Aeliensium tyrãno præcipiẽti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nũtios cũ literis ad maritos, qui Aelidẽ obsiderant, emittere, eosq; vt obsidione desisterẽt rogare, alioquin se paruos natos in earũ conspectu prius, ipsas deinde omnes verberibus cæsas interfecturum minitabantur. Talibus verbis respondit: Si quid in te virilis prudentiæ, aut consilij resideret, non vtiq; mulieres iuberes quæ facto opus essent suis viris præscribere, sed nos ad ipsos tanq; dominos nostros permisisses proficisci.

Et ait diuus Hieronymus ad Celantiam de ratione rectè viuendi, vbi ita scribit. Præcipuè autem in coniugio venerabili, atq; immaculato apostolicæ regulæ, ordo teneatur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaq; à te discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra, tantò ipsa honoratior futura, quantò illum amplius honoraueris. Caput enim (vt ait apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominibus honorari cupiunt & laudari (quod sic, vt alibi dicitur) maritos imprimis honorẽt, sibiq; dominari facilè patiantur, nec molestè ferant. Cũ omnis penè eorum honor ac dignitas, ex honore dignitateq; virorũ pendeat: vix autem nunq; vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, existimationeq; fuerit. Honoris enim maritorum vxores sunt participes. l. fœminæ. ff. de senatoribus. l. cum te. C. de nuptijs. l. fi. C. de incol. lib. x. l. j. & l. mulieres. C. de dignita. libr. xij. in aut. de consulibus. §. hæc itaq;. colla. iiij. & infra dicitur ista parte, in xl. cõsideratione. & dicit gl. magna in l. j. C. de in ius vocan. ꝙ vxor propter maritum honoratur. E conuerso verò fœminæ quæ maritis dominari volunt, vilipendũtur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habẽtur. Cy. in. l. ij. C. de testibus. Alexã. cõsi. clvj. inci. viso processu causę vertẽtis. in v. vo lu. versi. secũdò respõdeo. Et Per. de Bellapertica in l. curatorem. C. de inter. matri. mi. & amplè scribit Andræas Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prin. in. j. lege. sed cũ sint extra metas operis, nõ in ea re discurrimus.

Vigesimanona cõsideratio. Etiam mulieribus danda est præeminẽtia in administrãdis his quæ in domo sunt, & quæ domestica dicũtur, ita ꝙ vxori debemus vltro relinquere domus principatũ, vt maritus foris, subdio, in agro, in foro, in republica omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasq; comparet, quæ tectis recondantur: vxor verò domi, rebusq; domesticis conseruandis, & præparandis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon in œconomico Aristote. libro ij. politic. c. iij. & libro iij. c. iij. & œconomico. libro j. c. iij. & Plato in Menone dicit esse vxoriam virtutem domum rectè gubernare, dum custodit domestica, viroq; obedit: hinc dominæ domus vocantur, vt ait Bart. in l. Titia cum testamento. §. vlti. col. ij. versicu. quæro quid si dixerit testator. iuncto versicu. sequen. ff. de lega. ij. quod & idem dicit ipse Bart. in consi. lvj. inci. in nomine domini amen. Bar. fecit testamentũ in secundo dubio. Ang. cõsi. cxliiij. ad primũ dico. Petrus de Anch. cõsi. ccxxxvij. inci. quia in primo quæsito. col. ij. & Roma. consil. cxviij. inci. quo ad primũ. Pau. consi. iiij. in. v. col. in iij. & iiij. dubio. in ij. volu. & consi. lxxviij. col. fi. eodẽ volu. Ideo cura domus illis est relinquenda, cui pręesse debent. & facit illud ad Rom. vlti. c. vbi declarat, ꝙ mulieres debent domum bene regere. Facit etiam ꝙ legitur de filia Raguelis cum fuisset missa ad Thobiam eius maritum, inter cætera præcepta quæ illi data fuerũt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanq; domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur diuus Paulus ad Titum c. ij. monẽs fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserũt Io. Andr. & Panor. in c. literas. extra de resti. spolia. scribentes vxoris esse proprium custodire res maritiin qua sententia est Aristo. li. ij. œconomico. c. j. probam ait mulierem omnibus quæ sunt intus dominari oportere & paulò infrà. Et si quid intus accidat, ipsi notum sit fori... li. & paulò post. Viro quidẽ indecens videtur ea scire, quæ intra ędes fiũt: in cęteris verò omnibus parere mulier viro contendat. Atq; iterum, turpe est viro quicquam eorum quæ

quæ domi sunt, facere. Et licet apud aliquos aliud sit in obseruantia, vt apud Aegyptios & Getulos, tamen apud Gręcos, Romanos, Galios, Germanos, Portugalenses, cęterosq́ꝫ omnes ferè populos lege naturæ viuentes domesticus labor, matronalis atq; vxorius fuit, & domestica negotia & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt, & ex his dominæ à maritis & alijs domesticis & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem, ita & mulieris ad domesticam diligentiam & curam. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege nona.

Et sic dicunt doctores nostri ꝙ si testator aliquis habēs liberos, vxorem suam dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantū: cū ea præeminentia in domo, quā & ante mortē testatoris habuerat. De quo etiā per Bar. & alios in aut. hoc locū. C. si secundò nup. mulier. & Bar. in cōsi. ix. inci. super eo qđ quæritur. & ꝑ docto. in d. l. Titia. §. fi. supra alle. cū pluribus alijs allegatis ꝑ me in cōmētarijs nostris super cōsuetudin. ducatus Burgundiæ, tit. des droictz & appartenances à gens mariez. §. vj. in textu ibi: pour en iquyr &c. in princ. & per eundem Tiraquellū in loco supra alleg. vbi satis ostendit mulieres non debere euagari, nec exire domū, nisi iusta ex causa: & quantò magis se cōtinent domi, tantò magis laudantur & honorantur.

TRigesima consideratio. Mulieres honorantur & in hoc, ꝙ si ex eis sit habendū testimonium, aut aliud cū eis à iudicibus agendū, mittēdum est ad domū earum: & in hoc priuilegijs egregiarum personarū vtuntur, vt est glos. optima, & ibi doctores, maximè do. meus Iason in l. ad egregias. ff. de iureiurando. nec mulieres cogūtur in iudicium personaliter accedere, c. mulieres. de senten. excom. extra. Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciā ire cogatur. l. j. C. de officio diuerso. iudicum. cum authē. seq. Et vetus mos fuit cum virgines vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, ꝙ ad eas mittebatur, & domi interrogabātur, vt dicit Cornelius Tacitus, lib. ij. historiarum, vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniā periculosum est eas euagari & peregrè proficisci. Cūm mulierum honor consistat in hoc si se magis domi contineant, vt supra prope in xxv. consideratione enarratum est.

TRigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiā laudantur & honorantur, q; vocantur & vocari debent dominæ, exēplo illorū qui vxores suas dominas vocabant, vt scriptū est à iuriscōsultis. j. in l. vxorem. in prin. ff. de leg. iij. Peto (inquiebat Bald. ille) à te domina vxor mea. & in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legat. vbi vir quispiā nescio qua ratione motus, non solū vxorem suam quis ibi vocauit dominā, sed & sanctissimā. & in l. fina. §. vxori. ff. de auro & arg. leg. & in authē. quibus modis na. tu. effi. legi. §. illud quoq; ibi: quia vir vocabat dominam &c. colla. vj. Et id fit gratia honoris, vt dicit Bart. consil. ccxvij. incip. fuit quidā de Assisio. col. vlt. & Lucas de Pęna, in l. quicunq;. col. iiij. C. de re militari. lib. xij. Bar. in l. penul. C. de dona. inter virū & vxo. Panor. in c. ex parte. in fi. extra, de foro cōpe. Do. meus Iason in l. cū filio. in positione casus. ff. de legatis. j. Sic & Claudius Cæsar homo stupidi ingenij, nō modo Messalinam vxorē dominā vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, Autore Suetonio. Et istud à Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homero, li. iij. Odysseæ, cum loquitur de vxore Nestoris sic. Cui domina vxor lectum strauit. & lib. vij. in fine. in his verbis. Alcinous in interiore domo, lecto quem suis ipsa manibus vxor domina construxerat, cubitum se recepit. Et ait Menander in Plotio seu comœdia secūdūm Gellium libro ij. capitu. xxiij.

Tum me cunctis notum sit faceret vxor Hera.

Et tradit Epitectus philosophus in eo libro, cui est titulus, Enchiridion. c. lv. vbi de officio & cura viri erga vxorem differens: Mulieres (inquit) à decimoquarto anno dominæ vocantur. & subdit: Monendę igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virū revereantur. & apud poëtas plerisq; in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virgil. vj. Aeneid.

Hi dominam ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouidium, lib. iij. Tristium.

Nunciet huc aliquis dominam venisse, resurgam.

Et paulò post.

Nec dominæ lachrymis in nostra cadentibus ora,
Accedent animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem.

Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam dominam vocare solitus erat, sicut & illa ediuersò virum dominum. Et Io. Andr. Milantiam vxorem dominam vocabat, in c. cum secundūm. colum. j. de prębendis. & in cap. qui prior. col. penulti. de regu. iur. lib. vj. in mercurialibus. Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) vt matronas vulgò damas vocemus, vt infra patet. Etiam Plinius libro xxxiij. cap. iij. fœminas dominas appellat, cum ait. Et incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia. Item Accursius in l. si ignorans. ff. locati. in l. ad egregias. ff. de iureiurando. in l. medicos. in verbo, deduci. & in verbo, exhiberi. C. de professoribus & medicis, libro x. in quibus locis de domina loquitur, hoc est muliere: quę inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet, per tex. in l. j. C. de offi. diuer. iudicum. Etiam gloss. decreti vocāt mulieres dominas, vt est glo. in ver. sed suas. in c. odi. xxiiij. q. j. cum dicit. Nota contra scholares qui vadunt ad ecclesias, vt videant dominas. quam glo. singularizat Barb. in procemio Clemen. in verbo, salutem. col. iiij. Etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit sermo: vt Bald. consilio xxxix. incip. tam profundè, & tam copiosè. colum. fin. lib. ij. & Ange. in l. vsufructuarium venari. ff. de vsufruct. Etiam viri sancti, vt Ioannes euangelista, in secunda sua epistola vocauit mulierē quandam nomine Electam, dominam. Et Hierony. in regula sanctimonialium, cap. xvj. vocauit Eustochiam quādam mulierem, dominam. Et statuta Italiæ, vt cōmuniter mentionem facientes de mulieribus, vocāt eas dominas, vt refert Barto. de quodam statuto Pisano, vt refert Bartol. in l. inficiando. §. infans. in fine. & ibi etiam Ange. in fi. ff. de furtis. & Ioan. de Anania in c. fina. col. x. versicu. ex prædictis refert. extra, de collusione detegenda.

Non tamen credo hoc indistinctè esse verum, quòd omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid audaculè sentire voluerit Tiraquellus, fretus (vt ait) autoritate Plinij, in loco supra allegato. Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de alijs indiscriminatim intelligi debet. Sed tātummodo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari

pössunt domini, aut de iure vt sunt in dignitate constituti,
aut de cõmuni obseruãtia, & cõmuni vsu vtendi & loquẽ
di, qui in his attendi debet, vt videmus in Italis & Hispa-
nis, & maxima parte Gallorũ, qui matronas (vt dixi) do
minas seu donas vocant. Apud nos verò vt cõmuniter vi
demus, omnes mulieres (exceptis artificũ viliũ & paupe-
rum vxoribus) dominæ vocãtur, cũ adiectione quadã. s.
si sint mulieres mercatorũ, diuitũ, aut burgensiũ nõ habẽ-
tium officiũ aut dignitatẽ cũ adiectione nominis proprij:
puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si verò ma
riti eorum dignitate aut officio titulati fuerint, vocantur
dominę cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secũ
dũm l. primam. ff. de senatoribus. scilicet domina balliua,
si sit vxor balliui: domina locũtenens, quando est vxor lo
cumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati fisca-
lis, & sic de singulis.

Sed an mariti etiam teneantur illas vocare dominas,
aut simpliciter aut cum adiectione officij, aut dignitatis,
quam habent ex earum maritis: Bart. in l. pe. C. de dona.
inter virum & vxo. & in l. si iudex. ff. de minoribus, & in
l. si post. §. vlti. in penul. quæstio. ff. de bonorum pos. con-
tra tabul. dicit ꝙ non: cum, vt ait, beneficio quod à te ha-
beo, contra te vti non possum te inuito. Idem tenent Pa-
nor. in fi. & Felin. in c. ex parte B. col. j. extra, de foro com
pe. de qua regula etiam Sozin. in l. omnes. ff. de exceptio.
& Barb. in c. vlti. de ordine cognitionum. do. meus Iason
in d. l. cum filio. supra alleg. Felin. in c. super eo, le second.
extra, de testibus. Decius in regula, fœminę. col. ij. ff. de re
gu. iuris. Anto. Corsetus in tractatu suo de potestate re-
gia. in xxx. quæstio. mouet hãc quęstionem in rege, vbi vi
detur tenere, ꝙ non tenetur rex vocare vxorem suã domi
nam, nisi in duobus casibus. Primò scilicet, nisi aliter se ha
beat cõsuetudo, seu cõmunis obseruãtia, quoniam illa te-
nenda est, vt ibi dicit. Secũdò nisi vxor sua haberet aliam
dignitatem, ex qua de per se sine eo vocari possit domina,
vt in filia regis, aut regina quę habet etiam regem in mari
tum, aut in filia alicuius existentis in dignitate quę despõ-
satur alteri in dignitate cõstituto, quoniam si ex se & titu
lo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domi
na vocari debet, vt ante discussum est.

TRigesima secũda cõsideratio. Quoniã mulieres or-
nari desiderãt, vt ait. G. Benedicti in repet. c. Raynu-
tius. in verbo, cuidam Petro tradiderũt. nume. xxxviij. ex
tra, de testa. Et Germanorũ prouerbium est seu dicterium,
ꝙ mulieres affectãt quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus
amari, pollere plurimis filijs, ornari preciosis vestibus, &
dominari in domibus. hinc dicit Marianus in c. veniens.
de accusat. ꝙ hac potissimũ voluptate, scilicet cultus & or
natus gaudent fœminæ. Imo naturaliter appetunt orna-
tum, quippe Romani nulla alia re magis q̃ auro, argẽto,
purpura, & cetero ornatu vxores in suã ipsorũ sententiã
traducere, sicq; abstemias atq; honestiores efficere melius
potuerũt: probè quidem mulierũ cupiditates nouerunt,
quarũ affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, sem-
per in auro, semper in lapidibus preciosis, & ornamentis
extrinsecis gloriam ponit, vt scribit diuus Hiero. in regu-
la sanctimonialium. c. xxviij. & idem ad Gaudentium de
educatione Pacatulæ infantulę, inquit, studiosum amãsq;
ornatus fœmineum genus est, multasq; etiam insignis pu
dicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus liben-
ter ornari. Ideo ex his dicendum est, ꝙ seipsas ornare pos
sint. textus est rotumdus in l. sed si vir ex lana. §. si vir vxo
ri munus. ff. de donat. inter virum & vxo. vbi permissa est
impensa quam facit vir pro vxore, quo se honestius or-
net: & in l. quod autem. §. j. & d. l. sed si vir ex lana. §. nõ
videtur. permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta da
re. Nam vnguento etiam nardo fœminę vngi possunt, ex
quo fiunt elegantiores, ac mundiores in conspectu dun-
taxat dico maritorum. l. in argento. §. vnguentis. ff. de au
ro & argen. lega. Et in his ornamentis debet mulier po-
tius obedire marito suo, q̃ statuto. c. quod deo patri. c. ma
nifestum. & c. hęc imago. xxxiij. q. v. Io. de Platea in l. vel
lera. C. de vestibus olòberis, libro xj. ita edisserit G. Bene
dicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuidam Pe
tro tradiderunt. numero xlj. de testamentis. Ideo vestes
auratæ & sericæ non prohibentur fœminis, sicut viris. l.
j. & ij. C. de vestibus oloberis, libro xj. & ibi glossæ & do
ctores, vt refert Tiraquellus in suis legibus connubiali-
bus, in tertia lege. Imo leges expressè permittunt fœmi-
nis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & defer-
re, vt dicitur infra in xxxvij. cõsideratione huiusce partis
viris autem hoc expresse prohibent. C. nulli licere in fre-
nis, libro xj. vbi Bar. Bal. Ange. & Io. de Platea. secũdũ
quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas ven
didit, muliebre esse existimans gẽmas possidere, quæ nec
militi dari possint, neq; à viro haberi. Ideo Bald. in l. Lo
non ratione. ff. de legibus. dicit ꝙ statuta quę quotidie fi
contra dominas ne margaritas deferant, & similia, sunt
prꝫter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Ca
pola in tractatu de seruitu. rusticorum prædiorum. titu. de
seruitute aquæ haustus. col. penul. & idem voluit Maria
nus in d. c. veniens. col. xiij. de accusati. vbi ait huiusmodi
statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius libro
quinto. titu. secundo scribit: Sancitum fuisse à Romanis
vt fœminæ purpurea veste & aureis segmẽtis vti possent.
Et idem libro secundo, titu. j. inquit, vini vsum olim Ro
manis fœminis fuisse ignotũ, ne in aliquod dedecus pro
laberentur: quia proximus à libero patre intemperantiæ
gradus ad inconcessam venerem esse consueuit. Cæterùm
vt non tristis earũ & horrida pudicitia, sed honesto comi
tatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & au
ro abundãti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suã
concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos
cinere rutilarunt: & hac potissimè cultus & ornatus volu
ptate gaudent fœminæ, vt supra dixi. Hinc est quòd fœ
minis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius
Celsus libro sexto. cap. quinto. Et sunt duæ res quæ nun
quam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus in
penulo.

Etiam habetur apud Titum Liuium lib. xxxiiij. Mun
ditiæ, ornatus & cultus fœminarùm insignia sunt, his gau
dent, & gloriantur. facit dictum Sallustij cum ait. Audiui
sæpenumero à sanctis viris munditias mulieribus, labo
rem viris conuenire. Hunc, mundum muliebrem appella
uere maiores nostri: de quo Vlpianus in l. argumento. §.
mundus. ff. de auro & argento legat. ita ait: mundus mulie
bris est, quo mulier mundior fit. & post aliqua fit differen
tia inter mundum muliebrem & ornamentũ. Mulier enim
potest esse munda, non tamen ornata, vt fit in his quæ se
mundauerint lotæ in balneo, neq; se ornauerint. Contra
est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emun
data. & amplè de huiusmodi differẽtia per Tiraquel. in d.
l. iij. cõnubiali. §. est & Valerij. & in d. l. satis cõprobat mu
lieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori.
teste

teſtis eſt Macrob.lib.ij.Saturnal.loquens de Iulia Auguſti filia, quæ cum aliquando propter profuſiorem ſeu licẽtiorẽ veſtitũ offendiſſet oculos patris tacentis, poſtera die mutauit cultus ſui morem & lætum patrem affectata ſeueritate complexa eſt. At ille qui pridie dolorem ſuum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum hic ait in filia Auguſti probabilior eſt cultus, non defuit patrocinio ſuo Iulia his verbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri. Ideo dicit Bal. in conſilio xxx. incip. viſo teſtamento excelſi. circa fin. in v. volumine. ꝙ viduę (quoniam maritis carent quibus ſint gratæ) non debent tam pręcioſa atq; nitida veſtimenta ferre, quàm quę maritos habent, quaſi hoc omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri. l. ſi vt certo. §. interdum. ff. commodati.

Etiam iſte cultus & ornatus mulierũ ex ſacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca Geneſis xxiiij. quæ à ſeruo Abraham accepit inaures aureas appendẽtes ſiclos duos, & armillas totidem pondo ſiclorum decem, quibus ſe ornaret.

Noëmi ſancta illa mulier dũ Ruth doceret, quonã pacto ſibi maritũ Booz aduocaret: lauare inquit, & vngere, & induere cultioribus veſtimentis, vt ſcribitur Ruth capitulo tertio.

Ezechiel capi. decimſexto introducit dominũ his verbis mulierem alloquentem. Vnxi te oleo, & veſtiui te diſcoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuũ, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro & argento, & veſtita es byſſo, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.

Daniel vir æquè ſanctus ac doctus ſcribit c.xiij. Suſannam illam inſignem caſtimonia fœmimam pręcepiſſe ancillis afferri ſibi oleum & ſmigmata, quibus ſcilicet faciem abſtergeret & emacularet.

Cũ Andræas Tiraquellus & Guillelmus Benedicti in locis pręallegatis ad vtramlibet partem videantur multa dixiſſe: tamen concluſio in his ſecundùm omnes & theologos, canoniſtas, & legiſtas eſt, quòd ornatus mulieris, & cultus moderatus & cõſuetus eſt laudabilis. Immoderatus verò & exceſſiuus eſt vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc ꝙ cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatę ſit ad hoc, vt viro placeat, eiuſq; amorem ſibi conciliet, ne ipſa deſpecta in adulterium labatur,. & ex quo apparebit formoſior, maritum à vago faciet abſtinere coitu. Et ait Hieronymus ad Demetriadem de virginitate ſeculi, virgines vt ſponſis placeant, eoſq; in amorem ſui magis incitẽt, mira ſe ſolicitudine formare ſtudẽt, & naturalẽ corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Poteſt & Cœlebs ſe ornare, vt virum ſibi facilius quærat. Nulli verò iſtud conceditur, ſi eo animo ducatur, vt externos ad libidinẽ prouocet, in ſuum amorem inconceſſum alliciat, animos iuuenum ſolicitet, incẽdat: quoniã id ſemper peccatũ. Fucare autẽ non licet, vt naturę lineamẽta corrũpat, ſed vt occultet deformitatẽ, quã morbus aut aliud quippiã aduentitiũ pepererit, nulli id eſſe obnoxiũ crimini, cõprobatur autoritate Apoſtoli j. ad Corinth. xij. Quę putamus ignobiliora mẽbra corporis eſſe, his honorẽ abundantiorẽ circũdamus. Et G. Benedicti in d. verbo, cuidã Petro tradiderunt. & Tho. ſecũda ſecũdæ. q. clxix. artic. ij. & in ſuis commentarijs in Eſaiam. c. iij. Et Alexand. de Hales in ſecunda parte ſuæ ſummæ. q. clj. mẽbro iij. & in quarta parte. q. xlviij. membro ix. & vltimo. Aſteſanus in ſua ſumma, libro ij. titulo liiij. verſicu. vtrum ornatus mulierum. Angel. de Clauaſ. in ſua ſumma. in verbo, ornatus. Antoninus Florentinus in ſua ſumma, in ſecunda parte. titu. iiij. ca. v. Bernardinus de Buſtis, in ſecũda parte ſui Roſarij, ſermone xx. parte iij. ca. iij. Martinus magiſtri in lib. de temperantia, in loco de virginitate. quęſtione vj. per totum: vbi dicit vnum memoratu dignum, ꝙ quemadmodum in hac re mulieres errare poſſunt in exceſſu & exuperatiõe modi, finiumq; ornatus legitimi atq; honeſti, ſic & in defectu. Nam antiquitus mulieres quę nõ ſe ornabãt, multabantur, vt Iulius Pollux, libro viij. ſcribit olim Athenis fuiſſe muliebris ornatus præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipſarum ſcribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocration autẽ teſte Hyperide oratione ſecũda aduerſus Ariſtagorã inquit, dragmis mille multabantur mulieres in vijs inornatæ: & interdum res expoſtulat, vt alter ex cõiugibus alterum excitet, & ad honeſtam oblectationẽ prouocet. In ea ſententia fuerunt Io. Andr. & Philippus Francus, in regula, ea quæ fiunt. de reg. iur. lib. vj. vbi ipſe Io. Andr. amplè diſſerit hanc materiam. & poſt eum Alberic. in l. factũ à iudice. ff. de regulis iur. & in ſuo dictionario. in verbo, ornatus. Hoſtien. & Panormi. in cap. j. ne clerici vel monachi. Barba. in procœmio clement. colum. penult.

Aduerte tamen in hac ornatus cultuſq; ratione morem cuiuſq; regionis, eorumq; cum quibus verſaris, eſſe maximè obſeruandum. Quiſquis enim, vt ait Auguſtin. libro tertio de doctrina Chriſtiana, & repetitur in ca. j. xlj. diſtinctio. rebus prætereuntibus reſtrictius vtitur, ꝙ ſeſe habẽt mores eorum, cũ quibus viuit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis verò ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos verſatur excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. Et habetur eadem diſtinctio. c. finali. Quiſquis contemptis his, cum quibus viuit lautiora ſibi vel auſteriora præ cæteris indumenta quęrit: aut intemperans ſui, aut ſuperſtitioſus eſt. Propterea dicit glo. in ca. ſi quis virorum. xxx. diſtinct. & in ca. j. xxj. q. iiij. In veſtibus & ornatu inſpiciendũ eſſe regionis cõſuetudinẽ: quod & volunt gloſ. & Panor. in ca. pe. in verbo, deauratis. extra de vi. & ho. cleri. Bald. in rub. de conſuetudine. colum. fi. verſic. conſuetudo debet ſeruari. & Hierony. in epiſtola ad Heliodorũ Nepotianũ laudat ꝙ cultus ipſe prouinciæ morem ſequeretur. & de materia infra, in vij. parte dicitur, in xlv. conſideratione. vbi aduocati ornatiori veſtitu induti laudantur & honorantur.

Aduerte etiã ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus eſt, Cum ſit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honeſtum, iuxta illud Horatij.

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines,
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Et text. eſt in authẽt. de referendarijs. colla. iij. & plenè ſcribit Iacobus Bonaudi in gloſ. ſuis ad Ioannem de terra rubea, contra rebelles ſuorum regum. artic. ij. primi tractatus. in ſecunda concluſione. in verbo, veſtem.

TRigeſimatertia conſideratio. Mulieres etiam laudãtur ex taciturnitate, ſilentio & breuiloquentia: & ex his plurimũ commendantur, vt habetur Eccleſiaſti. vigeſimoſexto. vbi mulierem ſenſatam, & tacitam laudat ſapiens. & facit j. ad Corinth. xiiij. Nõ ius facit mulieribus,

vt vel in ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent. & j. ad Timotheum xiiij. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Aristo. lib. j. Politicorum. c. viij. & fina. Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheniensis tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silētium affert. Et Democrates, Ornamentum breuiloquentia mulieri. Et facit id quod Pinacium mulier pudica apud Plautum in Stico Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat, Respondit: vt per vrbem cum ambulant omnibus os obturent, id est occludant, ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoq; in rudēte Trachalio. Tacita (inquit) bona est mulier semper, q̄ loquens. Et Pontanus lib. j. de amore coniugali, ita vxorem monet. Pauca loqui studeas. & Alberi. de Rosate in l. generalis. ff. de a lo ptio. scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id quod etiā natura ipsa omnium parens apertè docuit: qua duce masculæ solum cicadæ canent. Mutum verò est fœminarum genus, vt Aristoteli placuit libro de natura animalium v. c. xxx. Sicuti & Lusciniæ item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis, & caladrijs, & pluribus alijs auibus, vt merulę, & quę vulgò, Lunotte, apud nos dicuntur, quarū fœminæ non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quid aliud admodum ornare, vt etiam amplè monuit Cælius libro lectionum antiquarum ix. c. xxxj.

TRigesimaquarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici & Gregorij Nazanzeni sententia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domestica negotia administrent, & in his çolum, lanam, linum, telam, fusum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easq; si quid aliud q̄ maximè decent. Salomon in Prouerb. cap. xxxj. de muliere forti & pudica loquens. Quęsiuit (inquit) lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Et Hieronymus instruēs virginem Demetriadem. Habeto (inquit) lanam semper in manibus, vel staminis police fila deducito: vel ad torquenda sub tegmina in alueolis fusa vertantur. Et alibi ad Laetam de institutione filiæ. Discat & lanam facere, tenere colū, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina police ducere. Ex veteri Romanorum more Tallasij nomen in nuptijs crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouę nuptæ, exhortarenturq; ad opus & lanificium, quod Græci Tallasiani dicunt, vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus cxxix. & Festus Pōpeius tradiderūt.

Sed & sponsæ (vt scribunt & Plutarchus in postremo loco, & Plinius, libro viij. c. xlviij.) colum secum inferebant & fusum, virorumq; fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoq; obseruantia nuptiali iudicantes lanificiū à nuptijs in domo maritali exercendum esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta consedere, & reponi solebat: quòd testaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert Pompeius. Quum ipsi Romani apud Caiæ Cęciliæ statuam æream in templo Marci Anci sitam colum, lanam, & fusum confixerunt, pudicitiæ industriæ suæ certa monumenta. authores M. Varro & Pli. vbi supra, & Plutar. in problema. c. xxviij. Ea est autem, vt dicit Festus, quę anteq; Romam venisset Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum regis, quæ tantę probitatis fuit, vt id Caiæ nomen boni ominis causa frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri, ab vrbe cōdita, signū probitatis fuit reputatum in Lucretia, quòd sera nocte lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritū iuuenesq; Tarquini fuit inuenta: quam historiam recēset etiam Ouidius, libro ij. fastorum dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum Calathi, lanaq; mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant &c.

Harum Tanaquilis Lucretię & aliarum exemplo monet Pontanus lib. j. de amore coniugali, vt filias in ea re instrueret, ita dicens:

Tum colere antiquas artes maternaq; iussa,
Atq; agili discant carpere pensa manu.
In digitis acus, ante pedes intexta quasilli,
Viminaq; & fuso stamina torta leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat
Philacidæ hos coniunx Telemachiq; parens.

Theano Pythagoræ vxor interrogata quā potissimū vxorē cōmēdaret. Respondit illud Homericum, libro j. Iliados,

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, vt apud eundem libro iiij. Odyssеæ probatur.

Mercurius Calypso Nymphā Athlantis filiā texentem reperit, vt lib. v. Odysseæ habetur. Et libro vj.

Arete regis Phæacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausicaa ipsius filia.

Eadem Arete paulò post videt Vlissem indutum veste atq; tunicam, quas ipsa sua manu cōfecerat, quibus Vlisses donatus fuerat à Nausicaa.

Et libro eiusdem operis decimo. Vlisses Circem texentem comperit.

Et libro xv. scribit Penelopem non frequenter domum relinquentem, sed in ędium conclaui telam texentem.

Idem Homerus lib. v. Iliados refert, Mineruam super pauimētum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat, quodq; suis ipsa manibus artificiosè neuerat, texuerat: & hinc quoq; ostenderet omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoq; Hectoris vxor, teste libro ij. Iliad. Telam orditur, dum lamēta, eiulatusq; è turri ob mortem mariti audit. Et apud Virgilium libro viij. Aeneidos.

Proba castaq; fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuiq; minerua,
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasq; ad limina longè
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educare natos.

Herodotus in Calliope tradit Xerxem illū maximum regē ab Amestri vxore donatū amiculo qđ ipsa texuerat.

Curtius lib. v. tradit Alexandrū vestes Macedonicas ad eū ex Macedonia missas, cum his qui eas conficerent, tradi Sisigābri matri Darij iussisse, eamq; admoneri præcepisse, vt si cordi quoq; vestes essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem, cum lachrymæ obortæ prodidissent animum, aspernantis id donum, quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quàm admouere lanę manus. Alexander ea re cognita ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem qua indutus sum, sororum nō solū munus, sed etiam opus vides, nostri decepere me mores.

me mores. Caue obsecro, ne in contumeliã accipias igno-
rationem meam. Ex quibus Tiraquellus facilè ostendit
in suis legibus connubialibus, lege x. q̃ nedum apud Ro-
manos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matro-
nis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum
fuisse, & honestum: quod maxime obseruãt matronæ Ita-
licæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, condu
ctitiè tamen, ex quo seipsas vestiunt & ornant, vt vidi in
pluribus Mediolani.

Addiditq; & idem Tiraquellus Virgili. loquentem de
Didone, quæ Aenæ vestem donauerat, li. Aenei. quarto.

Tyrioq; ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, libro iij.

Andromache Phrygiam Ascanio chlamydem donat,
Manuum monumenta suarum.

Et denuo, libro xj.

Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas descreuerat auro.

Tranquillus etiam lib. ij. memorat Augustum Cęsa-
rem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio asuefaceret.
Et alibi testatur illum ipsum non temere alia veste, quàm
domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, nepti-
busq; confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum magnum fecisse Gua
guinus in suo compendio de gestis Francorum, libr. iiij.
capitu. j. circa finem attestatur, dum inquit. Circa liberos
educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis discipli-
nis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit. Iux
ta illud Prouerbiorum vlti. Quæsiuit lanam & linum, di-
giti eius aprehenderetuut fusum & operata est consilio ma
nuum suarum. quod prophetatum fuerat de virgine Ma-
ria: quæ secundùm Hieronymum, acu & colo acquirebat
vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt re
fert Guillel. Benedicti in sua repetitiõe cap. Raynutius. in
verbo, dotem quam ei dederat. nu. xlix. extra de testamẽ.

Plutarchus testimonio Bibuli asserit Brutum ad bellũ
exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum &
telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio
vxorum per maritos, cum aliquid eis dicunt, cui non con
gruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat
Hector Andromachen vxorem ita propemodum allo-
quens in vj. Iliad. rapsodiæ. Tu verò quod ad te attinet,
abi domum, & quæ tibi curanda sunt circa telam & colũ,
ancillasq; exerce, & vt operi domestico incumbant iube:
hoc officium munusq; tuum est, viris autem suũ relinque,
vt curent bella. Item Claudianus in lib. j. de raptu Pro-
serpinæ, ita de Proserpina dicit.

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu
Irrita texebat rediturae munera matri.

Et Sillius Italicus, libro vij. post principiũ inducit ma-
tronas Romanas in hæc verba deprecantia.

Huc ades ô regina deûm, gens casta precamur,
Et ferimus digno quæcunq; est nomine turba.
Ausonidum pulchrumq; & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquellus, q̃ Accursius in l. si
paterno. in verbo, magistris. C. de negotijs gestis. scribit
proprium esse mulierum suere vel texere. & in l. cum quę-
reretur. §. lana. in verbo, in lana. ff. de legatis iij. dicit mu-
lieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas in-
clinante, quod maximè deceat.

TRigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur
ex amicitia & amore, quam habent erga maritos, si
perfectè & verè eos adamauerint: quoniam, vt habetur ad
Titum c. ij. pręcipitur adolescentulis, vt viros suos amẽt:
& dilectio in matrimonio est multum commendabilis:
quoniam, vt inquit Philosophus viij. Ethicorum. Amici-
tia viri & vxoris est secundùm quandam excellentiam. &
istud significatur per anulum quo vxor à viro desponsa-
tur: de quo habetur in capit. nostrates. & in cap. fœminæ.
xxxv. distinctio. quiquidem debet esse aureus, rotundus,
& in quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia
sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam in
vltima parte, in xcv. consideratione de metallis. ita iste a-
mor omnes amores excellit. Rotũdus, quoniam forma ro
tunda est nobilior forma, vt etiam in dicta parte vltima,
in quinta consideratione de cœlis dicitur. Et per hoc etiam
ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquam finiatur
nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutio
ne ecclesiæ, vt ostẽdatur, quòd ille amor debet habere prę-
cordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, q̃ quæ-
dam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet,
vt etiam dicitur in c. fœminæ. xxxv. q. v. ad finem. Vnus
autem anulus ponitur ad ostendendum istius amoris sin-
gularitatem: vir enim & vxor per consummationẽ matri
monij efficiuntur vna caro. notatur in l. aduersus. C. de cri
mine expilatæ hæreditatis. cum socij sint diuinæ & huma
næ domus, vt ibi, & dixi latius in commento nostro su-
per consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, Des
droictz & appartenances a gens mariez. Vbi satis descri-
psi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Aristotelem
viij. Ethicorum. cap. ij. dicentem, q̃ viro & vxori videtur
amicitia consistere secundùm naturam, quod excellat &
excedat omnes alios. Cùm licet dicatur quòd nullus amor
vincat paternum. l. finali. C. de curato. furiosi. Et dixi am-
plè in dicto nostro commento. in rubr. Des iustices. in gl.
& droictz dicelles. versicu. item quia dictum est. Tamen
vt habetur Genesis ij. Relinquet homo patrem & matrẽ,
& adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Et hęc amicitia cõiugalis multum laudata est in vxori
bus ab antiquis scriptoribus. Nam Valerius Maximus
de ea, libro quarto. tit. de amore coniugali scribit, vbi plu
ra exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis
in Iulia Caij Cæsaris filia, quæ cum ędilitijs comitijs Põ-
peij magni coniugis sui vestem cruore respersam sangui-
ne quorundam, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vul-
neribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, cõ-
sternata atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) ex-
animis concidit, partum quem vtero cõceptum habebat,
subita animi consternatione & graui dolore corporis eij-
cere coacta, atq; ita expirauit: magno quidem cum totius
terrarum orbis detrimento. autor Plutarchus.

Et de Portia Catonis filia vxore Bruti, quę cum apud
Philippos victum & interemptum virum suum Brutum
cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore car-
bones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exuren-
tibus, spiritum exalauit.

Pamphilus.

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gẽtis Cariæ regina, quæ post morte

Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide. Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra in vltima pte, in lxxv. cõsideratiõe, de sepulchris.

De Hypsicratea regina, quę Mythridatem virum suũ effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gẽtes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atq; difficilium rerũ Mythridati maximum solatium & iucundidissimum lenimentum fuit. Cum domo enim & penatibus ferè vagari se credidit, vxore simul exulante.

Et eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum quo ad eorum vxores, quę videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guillelmi greffier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ, quæ cùm repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam à Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eum salutãdo amplexata est, quòd cunctis videntibus, qui aderant, spiritum emisit, & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valerium libro ix. titulo. de morte non vulgari. genus casus inusitatum quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Baptista Fulgosius in suo libro quarto de coniugali charitate, multa exempla accumulauit de charitate vxorum erga maritos, vt de Panthęa vxore erga Abradotam eius virũ, cuius tantus amor fuit, ꝙ cum is in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, postea quàm ab vxore gentis more deploratus ornatusq; fuit, neq; aliud iam funeri nisi vt sepeliretur superesset, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoq; magnitudinem coniunctam habuit. Nam cùm eum accepisset, prælio victum in Cassandriã amissis regnis se recepisse, neq; ferre posset regno priuatũ videre, quem regem victorijsq; insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno seipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani quæ mori cupiens cum marito dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea trium virorum lege mori debere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eã audire voluisset, domũ reuersa cibo abstinuit, atq; in magno mœrore, fame, & lachrymis vitam finiuit.

Idem de Paulina vxore Senecæ: cùm enim Senecę Nero generis mortis arbitrium obtulisset, ipseq; defectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoq; ipsa decreuerat, vt non minus in morte, ꝙ in vita viro comes fidissima esset. Ceterùm cũ rem Nero presciuisset, misit qui sanguinem sisterent, atq; eã in vita retinerent. Itaq; cũ iam multum esset sanguinis effusum, palida semper mansit, atq; in vultu pudici amoris sui, signa semper retinuit.

Idem de Triara L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quę Hypsicrateę vxori Mythridatis comparanda est, de qua non longè dictum est.

Hæc coniugalis flamma Anniæ Romanæ prudentiam inspirauit, cùm hortanti vt vidua iuuenis, formosaq; iterum nuberet. Respondisse fertur nolle, si bonum virum vt primum habere cõtigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quòd si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habiturã illud malum, quod nulla necessitate cogente sibijpsa peperisset.

Persimile quoq; Valeria maior Messallarum fratrum soror ꝗ͂q; alijs verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruiũ qui eius vir fuerat, & si alijs mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoq; veri coniugalis amoris experimentum illud fuit quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cùm vrbe à Persis obsessa, verita est ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaq; cum iam accepisset hostes vrbẽ ingressos esse, atq; non longè abesse vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusq; eius quãtum pro tempore potuit decenter exornauit: deinde postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt esset eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. Vna enim re simul & coniugalis charitatis & animi [illegible] magnitudinem atq; insuper honoris quoq; curam (cum ne viui in hostium manibus indigna paterẽtur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cui⁹ dolore morbi turbata amoris animiq; [illegible] na, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe præcipitem in laicum misit.

Et de Arria Romani senatoris coniuge, quæ cùm maritum suum Petum nomine ex coniuratione captum [illegible] Illyrico Romam naui deferri vidisset, vt cũ eo moreretur rogauit, quod cum obtinere nõ potuisset, seipsam gladio iugulauit, & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans vulnus quod fecerat nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoq; animaretur, atq; in hæc verba dum virum hortaretur, mirabunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re quę obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pãdoërus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimum non excedebat annum, à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoërus ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi nollet, petijt vxor ante prælium saltem eam occideret, ne post eum vitã ageret. Id quoq; recusante prælium inijt, in quo victus occisusq; fuit, vxore eius captiua, & postremo militarium ducum vni à rege donata. Cùm verò is eam in matrimonium ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cùm ad extremũ vim parari cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunꝗ͂ ferent homines Pandoëri vxorem diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facilè cõstat de amicitia coniugali, tanꝗ͂ arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis in sua officina aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum regem Thessaliæ tanto amore dilexit

dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laboret, cōsultaq; oracula respondissent futurum eum incolumen, si quis amicorū pro eo mori vellet, sola vxor recusantibus pietatē illā cęteris amicis, pro viri salute morti se deuouerit: propterea Poëtæ fabulati sunt reuiuiscendi munus ei à dijs concessum. Admetus verò beneficij memor, perpetuas defunctæ nęnias instituit. Hiero. Alcestem fabulæ ferūt pro Admeto sponte defunctam.

Tantus deniq; fuit Penelopes in Vlyxem amor, vt eo absente per annos xx. castitatem seruauerit impollutam, nullisq; procorum blandimentis succubuerit.

Propertius, libro ij.
Felix Admeti coniunx & lectus Vlyxis. Stroza pater.
Adde fidem quam nec coniunx Itaceia vincat.

Capanei apud Thebas mortui dum celebrarentur exequię, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino, seu Lynceo.

Protesilaus primus Græcorum interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quum resciuisset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mortui vmbrā videret, qđ quū impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quū superasset Augustus, Cleopatra animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier, quæ quū videret exequias Asmundi mariti sui, spiritum ferro sibi surripuerit, hæc Textor. Huc adde, vt plurimum vxores eorum maritos amāt, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multūq; desiderant ab eorum maritis pręamari: vsq; adeo vt non curent qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem allicefacient, inducanturve: id quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatorijs, cibis, gēmisq; preciosis, alijsq; id genus vt opinantur conciliantibus, de quibus sigillatim explicat Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege xiiij. in princ. de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouidius in libro de medicamine faciei hæc scribit.

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis æquè:
Nec medię Marsis findantur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem lib. ij. de arte amandi negat carunculam (quę in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait.

Fallitur Aemonias si quis decurrit ad artes
Datq;, quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient vt viuat amor medeides herbę,
Mistaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeę, & Circes comprobat, subiungendo.

Pharsias Esonidem Circe tenuisset Vlixem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerunt pallentia Philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimq; furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quinetiam idem probat, libro j. de remedio amoris.

Viderit Aemonię si quis mala pabula terrę
Et magicas artes posse iuuare putat.

Ideo ex his & pluribus alijs ipse Tiraquellus, in d. l. cōnubiali xiiij. friuolum reputat & fabulosum posse huiusmodi pocula ad amorem inducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius lib. ix. appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum alijs rationibus comparandas esse.

Et inter cęteras, vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilq; in id plus habet roboris, ꝙ si fundum vxorium diligenter, nō modicè frequenter colas. Id enim faciens licet fueris horridus, deformis, scallidus, ab vxore tamen vnicè insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantūcunq; eā amaueris, castūq; atq; aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cùm miles miraretur Phronesiam mulierem Rusticum quēdam ardenter amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret: hęc dicentem, ꝙꝙ scallidus est, ꝙꝙ hic horridus, citus bellum init. Contra apud Apuleium, libro v. de asino aureo. Fœmina quędam virum exitiali odio prosequitur: quia rarēter palęstram veneream exerceret, suamq; in ea re fortunam dolenter ac miserè deplorat. Ego verò inquit maritum rarissimè Venerem meam recolentem sustineo. Et, vt idem Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciuè in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullaq; re magis ad amādum allici: & ideo vt magis in lasciuiam profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem virilius & frequentius cōprimet. Adducit in testimonium glo. in c. quicquid. xxxij. q. ij. & Innocen. in c. fraternitatis. super verbo, cōmiscetur. colum. ij. extra de frigidis & maleficiatis. Bald. in c. à crapula. extra de vita & honestate clericorum. Plinius, libro xxvj. ca. x. & libro xxviij. ca. xix. ad finem. & Galenum, libro v. de simplicibus. distinctione vj. ca. ij. & plures alios medicos ibi citat: tandem concludit medium in hoc esse tenendū, prout & in alijs rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus ferè rebus optima existimatur: cum ex excessiuo & immoderato coitu multa mala & incōuenientia sequantur, etiā ex abstinentia & dimissione coitus tam in viris ꝙ in fœminis. A quo dicit, non omnino abstinendum esse, cùm sit vtilis, sicut labor si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres coitus appetentissimæ: ita ꝙ ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum mariti quandoq; coguntur immoderatè vti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum. Primò enim, vt inquit, monet vt è boue siluestri, nigro sanguine Rhicini lumbi perungantur, vt illi tædium veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam in libro xxviij. dicto c. xix. vbi & ipse Plinius subdit. Amoris quoq; tædiū fieri, pota Hirci vrina ammixto propter fastidium nardo. Idē rursum eodē, libro ca. viij. dicit. Hippopotami pellē è sinistra parte frontis in inguina adalligatam venerem inhibere. Aspersu quoq; cineris, qui ex Lincū corio & vnguibus exustis fit fœminarum libidines inhiberi. Idē Plinius, lib. xxx. ca. vj. scribit. Puluerem in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Idem, libro xxxij. ca. iiij. dicit. Magos dicere, ꝙ harundine transfixa ranæ natura per eos si surculus in menstruis de-

figatur à marito, adulterorū tędium fieri: quę si vera sunt, vt ille dicit, multò vtiliores vitæ existimantur ranę quàm leges. Idem quoq; eodem cap. in princip. Squammæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, venerē cohibent. Dioscorides lib. medi. mathe. ij. c. lxxj. tradit, Scincum decoctum cum lēte ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, veneris cupiditates inhibere.

Albertus magnus, libro xxij. de anim. testis est, quòd si quis testiculum dextrum Lupi oleo mixtū mulieris vuluæ cum lana imponat, remouet ab ea coëundi desideriū, etiam si fornicaria fuerit.

Idem paulò ante dixerat (vt ait Tiraquellus) quæ an sint vera, viderint alij, q̃ si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterū monumentis scriptum reperitur, fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontem quoq;, & in propinquo fluuium Seleninum ab adolescente dictum, qui Argyræ Nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens sit à Venere in eū deformatus. Vnde Selenini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros quàm fœminas: quod si verum est, multis pecunijs preciosior est hominibus aqua Selenini, de quo dixi in vltima parte, vbi de excellentijs aquarum fit consideratio.

Sed & medici multa passim ad inhibendam venerem conscripserunt, vt Auicenna in xx. tertij. tracta. j. ca. xxv. & plures alij quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quàm nugacibus præallegatis: & admonet coniuges non tepestiuius eos voluptati venereæ operam dare, quàm cum aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerū esse, quod eos ocius faciliusq; ad amicitiam reuocet, apertè insinuat Homerus, apud quē lib. xiiij. Iliados Iuno de Oce. & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atq; in coitū reducturam profitetur. & Plutar. in pręceptis cōnubialibus: cum ira, ait, dissidioq; vir & vxor vexantur, tum maxime venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sanè ego efficacius in eam rē fore existimo, q̃ fuerit olim Romæ sacellum, illud deæ Viriplacæ: id quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quę voluissent: contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio maximo in tit. de insti. antiquis dicitur. Quamq; illud verisimile est virum & vxorem in eo Sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ira redire. Neq; hoc absurdū omnino videri debet, cum teste Hiero. in Euter. cęteri ferè mortales præter Aegyptios ac Gręcos coëant in templis, putantes hominem esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet & pecudes omnes & volucrum greges coire in deorum templis, atq; in Phanis: q̃ si nō esset dijs gratum, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in cęteris templis nō satis honestum fuisse videri potest, nec etiam probat Hiero. vt & improbat Ecclesia catholica in c. significauisti. de adulterijs. in c. proposuisti. & c. fi. de consecra. eccle. in hoc tamen quod Deæ viriplacę dedicabatur, nō in tantum vituperandum fuit.

Trigesimasexta consideratio. Mulieres laudem consequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus, li. vj. c. vij. vbi plures vxores commendat ex earum fide, quā habuerunt erga maritos. Imprimis de Chilonia Sparthana Leonide filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Sparthano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cū Cleombrotus vir Leonidam eius patrem in exiliū misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata verò fortuna, pari opera apud patrem restitutionem eius mariti impetrare non valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen vt cum eius viro exilij comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthæi Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Sparthatrum rege, ab Antigono Macedonum rege, cùm is Aegyptum ad Ptolemęum regem se recepisset, ac Panthæum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingēti adinuento equo ad mare noctu se contulit, atq; incognita nauem conscendens, in Aegyptum ad virum peruenit, amboq; illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara vxore Abraham: cuius modestiam, fidem, atq; amorem admirari debent omnes: de qua habetur Genes. xij. & xvj. quæ cum se virumq; iam grandes natu orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Aegyptia concumberet, tentaretq; si ex ea filios procreare posset: quod cū Abraham fecisset, natusq; esset Ismaël, non aliter ac filium ex se natum Sara [illegible] sustulit. Nam præter aliarum morem prudens atq; viri sui amans fœmina zelotypiæ graui in mulieribus malo propagandæ viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica Deiotari Galatarum regis vxor suo beneficio nec frustranda est, quæ cum aduersante valetudine cū viro filios se concipere non posse videret, qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt liberè cū alia operam daret, genitosq; sibi supponeret. quod cūm is negligeret, ad eum deduxit virginem nomine Electram cubicularem suam ministram, moribus atq; forma insignē, ex qua Deiotarus aliquot filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem amanter non secus ac suos aluit, atq; in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Aemilia, prioris Aphricani, quę cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri manumissam ab ea ancillam in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit. testis est Valerius lib. vj. c. vij.

Longè etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atq; indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam magna diligentia perquisitas secreto ad eū deduci curabat, præ nimia fide amoreq; id marito concedens: cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atq; idcirco tantò magis laudanda, quantò eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamē est Liuia Tertiæ Aemilię (de qua proximè dixi) fidei erga Scipionem: verùm quantò maius est rem ipsam sponte agere, q̃ cōtra ipsius mentem ab alio facta perferre.

Rachel quoq; cum se sterilem animaduerteret, Balam ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiēs, super genua mea, & habeam ex illa filios: vt scribitur Gene. xxx. & ibi similiter dicitur q̃ Lya Zelpham ancillam suam marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauia M. Antonij vxore loquamur, quam cum ipse Antonius Romā remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat, ne in Antonij domo

domo habitaret (cœptum enim iā inter eos bellum erat) ei igitur Octauia respōdit, se nunq; adduci posse, vt in alia domo habitaret: q̄obrē eodem animo Antonij amicos quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit acsi ex ipsa procreati essent, conata quantum permittebatur fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus ꝙ alter sorori suę amicam anteferret, alter autem nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade Herodis tetrarchę vxore, quę ingentem quoq; fidem viro ostendit, cum ad vrbem Romā cum eo profecta vt Agrippam fratrem accusaret, rem in contrarium cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatū in Galliam misso, licet multum à fratre ac fratris causa a Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus partē quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quā sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoq; de Arcolia flacilla Prisci vxore, quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patrię atq; opib⁹ exiliū cū marito Pisonianę conspirationis cōscio pręulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacillæ exemplum imitata, omnibus relictis virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillę maritus conspirationem damnatum.

Sed singulare & vltimū fidei vxoris erga maritum recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quæ cum propinquorū cōspiratione, & eorum quidē qui ipsius factionis erant ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit. Inter conspiratores autem cùm vxoris frater Rolandus Roscius esset, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa, proditorem eum compellans, respondit. Dij faxint ne me profanē eius domus ingressu, quæ in propinquū suum adeo perfida fuit, neq; eo pane vescar, quē canes quoq; ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura suum, quem nuptiarū mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam, vt hanc tuam iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis, nudis pedibus, passisq; capillis ad Castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolādo fratre iniuriam vlciscere tur. hæc Fulgosius in loco allegato.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem, vir infidelis sanctificatus est, vt ait primæ ad Corin. vij. & in summa. xxviij. q. j. ad finem, & in c. iam nunc illud. concordat tex. in l. eum qui. in fine. C. de epis. & clericis. vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi notat Bald. ꝙ bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille tamen, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim ꝙ Publius Rubrius Celer vixit cū Caia Ennia vxore sua annos xliij. menses viij. sine vlla querela. Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiana annos xxv. sine vllo iurgio.

Trigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in vijs eis cedēdo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam cùm antiquitus nullus vel modicus honor vsq; ad tempora Veturiæ præstaretur: sancitum fuit à Romanis propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in vijs eis cederent. de quo Valerius, libro v. titul. de gratis. & Philippus Bergomensis, libro quinto, Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioannes Calderinus de consilio suæ vxoris: quem refert, & sequitur Panor. in c. cum inter vniuersas. in fine. de electione. vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris. in l. optimam. C. de contrahen. stipulatione. Imo mulieres inter egregias personas numerantur. glos. & docto. in l. ad personas. ff. de iureiur. Bald. in l. si qui testium. de testibus. &, vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita supra allega. parte ij. tractatu ij. oratione xvij. Vlpianus iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam, in authen. vt iudices siue quoquo suffragio. §. sed neq;. & serenissimā. l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptione.

Imo etiam maritus debet vocare vxorem suam dominam, vt est text. in l. vxorem. ff. de legatis. iij. Bart. in l. pe. C. de dona. inter vir. & vxo.

Sed quæreres an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam. q. tetigit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, in eodem testamento relinquens. j. extra de testamentis. & dicit, ꝙ si ex persona & facto mariti militis aut doctoris vxor vocetur domina, non tamen maritus miles, vel doctor eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio. & refert ꝙ ita decidit Bart. in d. l. penul. Ratio assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti est domina: ideo non potest eo vti contra maritum vel eo nolente. argumento l. si iudex. ff. de minoribus.

Et vtrum pro tali honore eisdem debito competat eis aut interdictum aut officium iudicis, dicam infra amplius.

Sed videatur Ioannes Fabri & alij in §. aliam. insti. de bonorum posses. & Bal. in l. obseruare. §. anteq;. in fi. ff. de offi. procōsul. & Bald. in c. licet causam. in iiij. col. per illū tex. de causa posses. & proprie. Et vide Panor. in c. abolēdæ. in ij. col. de sepulturis. dixi in præcedenti par. & in ij. consideratio. incip. honor cunctis rebus.

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si nō deferatur eis in assurgendo aut in cedēdo, ponit Benedicti in loco suprà allega.

Et ꝙ mulieres in multis sint melioris conditionis, ponit Decius in regula fœminæ. ff. de regu. iuris. vbi amplè per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomēsis, in suo supplemēto chronicarum, libro viij. ꝙ anno Christi ccxxiiij. & tempore Heliogaballi imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data autoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogaballus, à qua senatusconsulta plurima ridicula manarūt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibúsue ornamentis vnicuiq; vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuiq; assurgere deberet &c.

Dixi hic ante ꝙ propter beneficium illatum ciuitati Romanæ fuit sancitum in senatu ꝙ mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, ꝙ mulieribus liceret vti auro & purpura veste aureisq; fibulis &

armillis. Et rationem ponit Valerius, libro ij. de institutis antiquis. facit tex. in l. ij. iuncta deci. Bartho. in l. j. C. de vestib. oloberis, libro xj. & in l. j. C. vt nemini liceat in frenis equestrib. eo. libr. Et in dictis locis Lucas de Penna & Iacobus Rebuffi, & Ioannes de Platea: vbi vestes & iocalia nimis preciosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita: sed viris solis, nisi de mulieribus expressè diceretur: adeo q in statuto perlas portari prohibēte, mulieres non comprehenduntur, secundùm Bart. in l. j. ff. de fonte. prout dicit Benedicti in dicta repetitione. in verbo, duas filias. Sed parcat mihi, quia Bar. hoc non dicit in d. l. j. sed solum dicit q statutum prohibens ne mulieres portent perlas intelligit de portantibus perlas naturales & nō fictas. Videntur tenere cōtrarium multi, vt per Barba. in consilio suo xxix. in ij. volu. Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio tribuno lex Romæ lata fuisset, q neque mulieres aliam q̄ semiunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, nec vehiculo per vrbem vterentur, tamen expost lex illa mulieribus dura per Marium Catonem & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquēs. Et quoniam amplè per eundē Benedicti in dicta sua repetitione de ornatu mulierum fit mentio in glos. cuidam Petro tradiderunt. & quia esset nimis extrauagare materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eūdem Benedicti, in dicto loco.

TRigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiā sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem. Circa maritos verò, quoniam vbi non est mulier, ingemiscit egens, Ecclesiastici xxxvj. dixi in consuetu. nostris ducatus Burgundię. in rubri, Des droictz & appartenances à gens mariez. ibi, Primò enim. vbi dixi de felicitate hominis habētis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales sunt rarò felices. Quæ in hoc meruerunt obtinere, q matrimonium assumeret nomen à matre, & non à patre. c. ex literis. de conuersio. infidelium. secundùm doc. in rubri. de sponsa. Io. Fab. insti. de patria potestate. in princi. Et hæc solicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristo. viij. Ethico. Matres plus diligunt pueros q̄ patres, quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum propter obsequia quæ viris præstāt, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem? dicit tex. in l. assidue. C. qui potio. in pigno. habeantur. plus laborat mater erga filios, q̄ pater in pluribus. Primò eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundùm aliquos, q sicut ædificium latius & grossius est inferius, & magis subtile superius, ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde, vt dicit Ambrosius super Lucam ij. c. Tu matri debes puderis iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina &c. Alia tamen est ratio quam ponit Nicolaus de Lyra Gene. ij. in verbo, ædificauit. vbi dicit hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti de qua fit mutatio & augmentum remanet in inferioribus partibus. Et vide Lucam de Penna in l. j. C. de agricolis & censitis, libro xj. Et minor pars superius eleuatur, quod contrarium est in masculo.

Secundò magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertiò magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. in dicto cap. ex literis. de conuer. infidelium. de quibus vide per Guillelmum Benedicti, in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq testatore. le secund. numero xxvij. xxviij. & xxix. de testamentis. vbi dicit q propter labores quos matres habēt in filios, plus dilignut filios, q̄ patres. Quoniā, vt dicit, sunt certiores: vt dicit Aristoteles in loco suprà allegato. Et etiam vt dicit Benedicti in dicto loco, numero xxiiij. mater in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cùm naturaliter illam rem magis diligamus, in qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substātia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis est velut fides ad citharam, id est instrumentum ad materiam circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi martila in generatiōe: vel quasi mamma, quia mamillas terit. propter quod confunditur opinio aliquorum erroneè dicentium, q mulier non dicitur generare filios, sed solus pater habita nominatione ab agente non à patiente, quod fatuum est dicere, secundùm Paul. de Castro in l. j. C. de conditio. insertis. vbi dicit q ęquè principaliter generat mulier sicut masculus, cum generatio fieri non potest sine vtroque. Quia cum secundùm naturales pater præbeat formam & mater format materiam in re generata, æquè principalis est materia sicut forma: imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi non posset nec esse forma, sed econuerso sic.

TRigesimanona consideratio. Laudandę sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum aut ex partibus multa remedia salubria in medicina inueniuntur, vt plenè narrat & ponit Pli. in suo libro natu. histo. libro xxviij. c. vij. vbi dicit q ex capillis, lacte mulieris, saliua & menstruo multa singularia remedia fiunt.

QVadragesima cōsideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeāt, vt est tex. in l. mulieres. C. de dignitatibus, li. xij. vbi ampl. Lucas de Penna. l. fi. C. de incolis, lib. x. ibi, honore mulieres maritorū erigimus, genere nobilitamus, [illegible] l. fi. C. de nuptijs. ibi, vxor marito cōcrescat & sentiat eius fulgorem. in authentica, de cōsulibus. §. si autem. ibi, docet enim frui eas & coniugis claritate. & sequitur, quoniam vxores choruscant radijs maritorum. collatio. [illegible] Facit ratio, quia sunt vna & eadē caro. c. nec illud. xxx. q. v. & c. Martinus. cum similibus. de cognatio. spiritual. c. debitum. extra de bigamis. ca. Agathosa. in fi. xxvij. q. ij. faciunt quæ dicit Felin. in c. super eo. ij. de testi. vbi dicit, q honor est, incrementū q vxori si nubat se potentiori. faciunt quæ dicit Bonus de curtili in suo tractatu de nobilitate. parte iij. numero 186. dicam alibi amplissimè, & iam dixi in consuetudinibus nostris ducatus Bungurdiæ in titulo, Des mains mortes. §. viij. in gloss. j. Adderam quia Paulus j. ad Corin. xj. dicit q mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, q licet mulier habeat dignitatē à viro, est tamen dignitas quę est sine administratione: quoniam non possunt dignitatem cum administratione habere non possunt [illegible] ij. ff. de regu. iur. quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus, de quibus. in l. fi. C. de arbi. & in c. dilecti. de arbitris. Et in abbatissis quæ habēt administrationem in suas monachas: vt no. per Bar. in repe. l. j. in ij. oppositione. C. de digna. lib. xij. & per Cyn. in l. fi. C. de arbitris. dic.

dicit tamen Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de dignitatibus.ꝙ dignitas generis filię quæ venit à patre est excellentior & præferri debet dignitati mulieri obuenienti ex parte mariti.Et propterea,vt dicit,si filia regis nubat alicui duci vel comiti,dicetur regalis. Et etiam si filia ducis nubat alicui militi simplici,dicetur ducissa:& probatur,vt dicit per.d.l.j.Si tamen dignitas mariti sit maior ꝗ̃ dignitas quę eidē obuenit ex parte patris,ꝙ tunc vti poterit nobilitate viri,vt si filia ducis nubat regi,dicetur regina.Et si filia militis nubat comiti,dicetur comitissa. Et vxor nobilioris minus nobili vxori præferetur.l.j.ff.de senatoribus. & notat glo.in verbo,coniugis.in authen.de consulibus.§. hęc itaq;.collatio.iiij.Et dicit Bald.in l.fœminæ.ff.de senatoribus.ꝙ fortior est nobilitas quam habet filia ab origine,ꝗ̃ illa quam habet à marito:quia proprio radio & nō alieno choruscat.Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres de quibus taceo,cum non sit intentionis nostrę aliquid tangere hic,nisi concernat honorē: dicam latius infra in v.parte,in xxxix. consideratione.in muliere tamen dignitas esse non potest,licet radijs maritorum aut suorum parentum choruscant.Sed venustas,quoniam dignitas in viris,& in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero lib.j.officiorum. Venustatem muliebrem dicere debemus,dignitatem virilem.& vtrūq; est dignitas dicit Cicero eodem,libro j.officiorum. Augustinus verò fecit librum vnum de honestate mulierum.

QVadragesimaprima cōsideratio. Mulieres etiā dicuntur (sicut & viri) nobiles. primò probatur, actuum xvij.ibi,& mulieres nobiles nō paucæ.Secundò iure canonico per textū in c.j.quod incipit, de Francia quidā nobilem mulierem.extra de spōsalibus. & dixi aliquid ꝭ.in viij.parte,in xxxix.cōsideratione inci. Nobilitati in beneficijs.& non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione,sed etiam parentum.tex.in l.mulieres honore maritorum erigimus,genere nobilitamus,C.de dignitatibus, libro xij. Nam liberi originem paternam sequuntur.l.cum legitimæ nuptiæ. ff.de statu hominum.etiā quo ad dignitatem & honores.l.fœminæ. ibi,parentes verò,cum duabus ll.sequētibus.ff.de senatoribus.& l.exemplo.C.de decurionibus,libro decimo.

Item fœminæ dicuntur præcellentes,vt est textus in c. dilecti.de arbitris,extra.

Item ingenuę & illustres,textus in l.si qua illustris.C. ad Orficianum.

Item comparantur excelsis dignitate viris, per textū in l.optimam.§.cum itaq;.C.de contrahen. stipulatione.

Item grauibus comparantur personis, vt s̄.propè,in xxxvij.consideratione.

Item sicut ad personas egregias propter eorum dignitatem mittitur ad iuramentum pręstandum, vulgata l.ad personas egregias.ff.de iureiurando.Sic pariter ad mulieres(ne dicam dominas,vt ibi exemplificat glo.)propter honestatem & reuerentiā secundùm Bal.in c.qui testium. extra de testibus.Quia non decet eas cœtibus virorum cōmisceri,quas sexus pudicitia ab eorum consortio fecit alienas.l.fi.C.de arbitris. Nec omnibus perperam naturalis pudor sese manifestare cōcedit.§.cū itaq;.supra allegato.

Item,vt testis est Papinianus in l.vxorem.in principio.ff.de legatis tertio.maritus quidam(qui beneficio affectionis & pietatis semper motus fuerat erga eam)vxorem suam dominā appellat in suo testamēto:& Ouidius.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit. id est amicam,vt aliqui exponunt,sed capi potest pro vxore sicut dominus pro marito. Virgi.libro iiij.Aeneidum. Connubia nostra repulit,ac dominum Aeneam in regna recepit.vt supra satis propè dixi.

Item, Sceuola iureconsulto argutissimo autore. in l. Titia.§.qui Marco.ff.de annuis legatis.vxor à marito domina sanctissima nuncupatur,vt supra amplè dictum est ista parte,in xxxj.consideratione. incipi.mulieres ex hoc etiam laudantur.

Item Iustinianus imperator coniugem suam nomine Theodcram(cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) reuerendissimam intitulat:vt patet in authentico,vt iudices sine quoquo suffragio.§.hæc autem omnia.collatio.ij.de quibus paulò ante dictum est in xxxvij.consideratione.incipi.honor. deferendus est.

Et non solum vxor regis (licet regnum sibi non pertineat) regina vocabitur, vt est casus secundùm Panor. & alios in c.dilecti.extra de arbitris.cuius radijs choruscabat.l.fœminæ.ff.de senatoribus.Et rationabiliter regina appellatur,etiam secundùm communem vsum loquēdi, quo vxores dignitate mariti in honorem decorantur:verùm etiam vidua regis relicta durante viduitate vocabitur regina.videtur pro hoc tex.iuncta suprascriptione.in c.cum deuotissimam.cum c.seq.xij.q.ij.& hoc modo loquendi etiam vtimur, vt quandiu vidua permanet dignitate mariti defuncti post illius mortem sicut in vita decoretur.Cùm vidua sit mariti mortui imago ipsum repræsentans,secundùm Bald.in l.pignoris.C.de pignoratitia actione.pro quo est textus in capi.ex parte.extra de foro competenti.

Aduerte tamen, cùm vxor tali priuilegio vtatur iure mariti,& in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata,ideo relicta vel commissa vxori regis vel comitis, licet sub nomine dignitatis regiæ vel comitalis(cum dignitatem habeat ex persona mariti,& non sua)non transibunt ad successorem ipsa mortua:quod secus esset in rege.casus est in l.quod principio.cum l.seq.ff.de legatis.ij. vbi Bart.& alij.

FINIS

SECVNDÆ

Partis Catalogi Gloriæ Mundi.

TERTIA Pars Catalogi GLORIÆ MVNDI, erit de ordine Cœlestium corporũ, & de locis spirituum etiam Infernalium.

Quinquaginta Considerationes habet.

PRo expeditione ergo huius tertiæ partis quę est de ordine cœlesti, ad quem omnes alij ordines sumunt exemplũ, vt dicam in sequẽti parte: & cœlestibus ordine sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniã licet ratione naturali istud nõ sit bene cognoscibile, aut scibile, secũdùm illud Iob xxxviij. Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationẽ eius in terra? quasi dicat non, sed per reuelationem diuinã aliquid scitum est. vnde Paulus sciuit per reuelationẽ diuinam. A quo beatus Dionysius, qui in vj. c. cœlestis hierarchiæ distinguit tres hierarchias angelorũ, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi & quæ infrà dicentur, videtur dicẽdum principaliter ꝙ sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet sedes ipsius trinitatis & deitatis. Sedes filij respectu humanitatis. Sedes beatissimę virginis Mariæ. Et nouem alię sedes nouem ordinum. Ioannes verò vidit sedes multas positas in cœlo, vt habetur Apocalyp. iiij. de quibus statim dicam.

CONSIDERATIO ergo prima erit, ꝙ cùm deo sedes per sanctos prophetas attribuuntur, vt Esa. lxvj. Cœlum mihi sedes est. Et Dan. vij. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: ꝙ deus noster sedet super thronum, & agno. Vnde habetur Apocalyp. vij. Vbi dicit Ioãnes, ꝙ vidit turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gẽtibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronum in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmę in manibus eorũ. Et clamabant voce magna dicentes. Salus deo nostro, qui sedet super thronũ & agno: & omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum & quatuor animaliũ &c. Et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deũ dicentes: Benedictio, & claritas, & sapiẽtia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo deo nostro in secula seculorum amen. Et habetur Esa. vj. Vidi dominum sedentẽ super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ea quæ sub ipso erãt replebant templum, seraphin stabant subter illud, sex alę vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius &c. Et volabat alter ad alterum, & dicebãt. Sanctus sanctus sanctus dominus exercituũ, plena est omnis terra gloria eius. Et procidebant vigintiquatuor seniores ante sedẽtem in throno, & adorabant viuentẽ in secula, & emittebant coronas suas ante thronũ dicentes: Dignus es domine deus noster accipere gloriam, & honorẽ, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erãt & creata sunt: vt etiã habetur Apocal. iiij. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedẽs, & in circuitu sedis sedilia xxiiij. Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autẽ sint huiusmodi sedilia xxiiij. Et etiã quia dicitur, & supra thronos xxiiij. seniores sedẽtes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorũ coronas aureas, qui sint isti xxiiij. seniores sedẽtes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existẽtes super thronum illius: vide in locis prædictis per doctores ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere ad propositum materiæ meæ. In specie tamen de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon in suo promptuario iuris, in verbo, vidi. in secundo articulo, quæ cùm non faciant sedes distinctas ab his quæ infra dicentur, non aliter insisto.

Sed etiã aduertendũ est, ꝙ theologi multis nominibus nũcupatum deũ laudant, cũ ipsum omniũ authorem multis prædicant nominibus, ex omniũ creaturarũ cõsideratione sumptis. Vt bonum, Lucæ xviij. Nemo bonus nisi deus. Vt pulchrũ, Canticorũ j. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut sapientẽ, Iob ix. Sapiẽs corde est, & fortis robore. Sicut diligibilem, Cãticorũ v. Guttur eius suauissimũ & totus desiderabilis. Vt magnitudine excedentem omnibus, Ipse enim deus excelsior cœlo est. Et quid facies profundior inferno, Iob. xj. Et vnde cognosces, lõgior terra mensura eius, & latior mari: vnde ipse deus in spiritibus, & in cordibus vestris est, secũdùm prophetas, Sapiẽ. vij. Et per nationes in animas sanctas se trãsfert, & in corporibus, primæ ad Corinh. vj. An nescitis quoniã mẽbra vestra tẽplũ sunt spiritussancti, qui in vobis est? Et paulò post. Glorificate & portate deũ in corpore vestro. In cœlo, Psal. x. Dominus in tẽplo sancto tuo, domin⁹ in cœlo sedes eius. In terra, Ieremię xxiij. Nũquid non cœlũ & terrã ego impleo dicit dominus? & simul in eodẽ, hoc est in eadẽ natura, & secũdùm idẽ aut eũdẽ esse. In mũdo, Ioã. j. In mũdo erat & mundus per ipsum factus est. Circa mũdũ, Sap. j. Spiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ, & hoc ꝙ cõtinet oĩa scientiã habet vocis. Supra mũdũ, Esaię lxvj. Cœlũ mihi sedes est, terra autẽ scabellũ pedũ meorũ. Supercœlestẽ, Psal. cxij. Excelsus super oẽs gentes dñs, & super cœlos gloria eius. Supersubstantialẽ, Mat. vj. Panem nostrũ supersubstãtialẽ da nobis hodie. Solẽ, Malac. iiij. Vobis timẽtibus nomen meũ orietur sol iustitię. Stellam, Apocal. xxij. Ego sum genus & radix Dauid, stella splẽdida & matutina. Ignẽ, Deute. iiij. & Paul. ad Heb. xij. Deus noster ignis consumens est. Et ideo dicitur Exodi iij. Apparuit dominus Moysi in flamma ignis de medio rubi. Aquam, Io. vij. Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Spiritum roris, Oseæ xiiij. Ero quasi ros. Nubem, Oseæ vj. Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Lapidem, Psalmo cxvij. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Petram. j. ad Corinthi. x. Petra autem erat Christus. Electrum. Ezechie. j. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri. Existentem, Iob xiiij. Nonne tu qui solus es. Vt seculorum Authorem, Ecclesiasti. xxiiij.

Ego feci in cœlis vt oriretur lumen indeficiens,& ſicut nebula texi omnem terram. Rurſum eiuſdem libri,ca.xviij. Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul. Lucem,Ioan. j.Deus lux eſt.Vt indultorem vitæ,Actuum xvij.In ipſo enim viuimus mouemur & ſumus. Vt ſapientiam,Sapiē. v. Et tecum ſapientia tua quæ nouit opera tua. Vt mentem, Iob x. Licet hæc cæles in corde tuo,tamen ſcio quia vniuerſorum memineris. Vt verbum,Pſal.xxxij.Verbo domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt ſcientem, Ad Hebre.iiij.Omnia nuda,& aperta ſunt oculis eius,nec eſt vlla creatura inuiſibilis in cōſpectu eius. Vt theſauros omnis totius ſcientiæ in ſe eminentiſſimè continentem, Ad Colloſſen,ij.In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.Vt virtutem,primę ad Corinthi.j. Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam. Vt protectorem,Quoniam,vt ait pſal.xvij.In deo meo tranſgrediar murum,deus meus impolluta via eius. Protector eſt omnium ſperantiū in ſe.Et dei eſt adiuuare, ij.Paral.xxv.Vt potentem,Pſalmo xxiij.Dominus fortis & potens,dominus potens in prælio. Vt antiquū dierum, Danielis vij. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt,& antiquus dierum ſedit.Vt inſeneſcibilem. Et habetur amplè per Dionyſium & Fabrum Stapulen.in commentarijs in dicto loco.c.x.Et immutabilem,Pſalmo cj.Tu autem idē ipſe es,& anni tui non deficient.Et Malachi.iij. Ego deus & non mutor.Vt salutē,Pſal.lxxxiiij.Conuerte nos deus ſalutaris noſter.Vt iuſtitiam,vt iuſtificationem,vt redemptionem,primæ ad Corinthi.j.Qui factus eſt nobis ſapientia,& iuſtitia,& ſanctificatio & redemptio.Vnus enim deus eſt,Deuteron.vj. Audi Iſraël,dominus Deus veſter vnus eſt. Et Pau.ad Epheſios v. Et nihilominus trinus, vnus ergo in ſubſtantia,trinus in perſonis,vt dicit Aug. in libro de trinitate,tranſumptiuè in c.fi.de conſecra.diſt. iij.vbi dicit Aug. Omnes quos potui legere,qui ante me ſcripſerunt de trinitate,qui deus eſt diuinorum,librorum veterum & nouorum catholici tractatus hoc intenderunt docere ſecundùm ſcripturas. Quia pater,& filius,& ſpirituſſanctus,vnius eiuſdem ſubſtantiæ inſeparabili æqualitate diuinam inſinuant vnitatem,Ideoq́ non ſunt tres dij, ſed vnus eſt deus,quamuis pater filium genuerit. Et ideo filius nō ſit qui pater eſt,filiuſq́ à patre ſit genitus,& ideo pater non ſit qui filius.Spiritusq́ ſanctus nec pater ſit nec filius,ſed tantummodo patris & filij ſpiritus, & patri & filio ipſe coæqualis,&ad trinitatis pertinens vnitatem.Nō tamen eandem trinitatem natam de Maria virgine,& ſub Pontio Pilato crucifixam & ſepultam,tertia die reſurrexiſſe,& in cœlum aſcendiſſe:ſed tantūmodo filium. Nec eandem trinitatē deſcendiſſe in ſpecie colūbæ ſuper Ieſum baptizatum , aut die Pentecoſtes poſt aſcenſionem Domini ſonitu facto de cœlo,quaſi ferretur flatus vehemens & linguis diuiſis velut ignis,ſed tātūmodo ſpiritum ſanctum. Nec eandem trinitatem dixiſſe de cœlo: Tu es filius meus dilectus,ſiue cum baptizatus fuerit à Ioanne,ſiue in monte,quando cum illo erant tres diſcipuli. Aut quando ſonuit vox de cœlo dicens:Clarificaui & iterum clarificabo.ſed tantūmodo patris ad filium vocem fuiſſe factam, quamuis pater filius,& ſpirituſanctus ſicut inſeparabiles ſunt,ita inſeparabiliter operentur. Hæc ſunt verba tex.in loco ſupra allegato,qui de hac dei virtute in eſſentia,ſeu ſubſtantia,& trinitate in perſonis ita loquitur. Loquitur etiam in c.j.in princ.extra de ſum.tri.& fi.catho.vbi dicitur:Firmiter credimus & ſimpliciter confitemur,ꝙ vnus ſolus verus eſt deus ęternus,immenſus,& incōmutabilis, incomprehenſibilis,omnipotens,& ineffabilis,pater & filius , & ſpirituſſanctus . Tres quidem perſonæ, ſed vna eſſentia, ſubſtantia,ſeu natura ſimplex omnino. Pater à nullo,filius à patre ſolo,ac ſpirituſſanctus pariter ab vtroq́,abſq́ initio,ſemper ac ſine fine. Pater generans,filius naſcens,& ſpirituſſanctus procedens conſubſtantiales,& coæquales,& coomnipotentes,& coęterni:vnum vniuerſorum principium,creator omnium viſibilium & inuiſibilium,ſpiritualium & corporalium. Hæc ſunt quæ dicit tex.in dict.c.j.ſupra allegato.Et etiam tex.in l.j.circa prin. C.de ſum.trini.& fide catho.de eadem vnitate & trinitate loquens ſic dicit.Secundùm apoſtolicam diſciplinam euangelicamq́ doctrinam patris & filij & ſpirituſſancti vnam deitatem ſub pari maieſtate & ſub pia trinitate credamus. Sed eſt tex.multum notabilis in c.damnamus.verſic.nos autē.de ſum.tri.& fi.ca.vbi dicitur.Sacro approbāte concilio credimus & confitemur cum Petro,ꝙ vna quædam ſumma res eſt,incomprehēſibilis quidē & ineffabilis,quæ veraciter eſt pater filius & ſpirituſſanctus,tres ſimul perſonę,ac ſigillatim quęlibet earūdem.Et ideo in deo ſolummodo trinitas eſt,non quaternitas,quia quęlibet illarum triū perſonarū eſt illa res,videlicet ſubſtantia,eſſentia,ſeu natura diuina.quę ſolum eſt vniuerſorū principium,præter quod aliud inueniri non poteſt:& illa res non eſt generans,neq́; genita,nec procedens:ſed pater qui generat, filius qui gignitur,& ſpirituſſanctus qui procedit,vt diſtinctiones ſint in perſonis,& vnitas in natura.Licet igitur alius ſit pater,alius filius,alius ſpirituſſanctus:non tamē aliud,ſed id quod eſt pater eſt filius,& ſpirituſſanctus. Idem omnino vt ſecūdùm orthodoxam & catholicam fidem cōſubſtantiales eſſe creduntur. Pater enim ab æterno filium generando ſuā ſubſtantiā ei dedit.Iuxta qđ ipſe teſtatur. Pater qđ dedit mihi maius eſt omnibus. Ac dici non poteſt,ꝙ partē ſubſtātiæ ſuæ ei dederit,& partem ſibi retinuerit.Cùm ſubſtantia patris indiuiſibilis ſit,vtpotè ſimplex omnino:ſed nec dici pōt,ꝙ pater in filium tranſtulerit ſuā ſubſtātiam generādo,quaſi ſic dederit eā filio, ꝙ non retinuerit ipſam ſibi:alioquin deſijſſet eſſe ſubſtantia.Patet ergo ꝙ ſine vlla diminutiōe filius naſcendo ſubſtantiā patris accepit.Et ita pater & filius habēt eādē ſubſtantiā.Et ſic eadē res eſt pater,& filius,necnō & ſpirituſſanctus ab vtroq́ procedēs.ita tex.ſ̃.alle.Et in hoc ſequendo textus ſciētiæ noſtrę nō tranſcēdo metas,ne videar falcē in meſſem alienā ponere.Sed pleni⁹ me remitto ad doctores theologiæ de qbus videri pōt Dionyſius in loco hic ante allegato,& poſt eū Faber & Anto.Florē.in ſumma ſua,ti.xxx.c.ij.vbi dicit & ponit de deo trino & vno.

Dionyſius etiā,& poſt eū Faber Stapulēſis in ſuis commētarijs,ſuper ca.j.de diuinis noībus dicūt ꝙ diuinæ ſapiētię ſtudioſi laudāt deū in formis humanis circūdando ei formas humanas.Qñq́ ipſius oculos.Ad Heb.iiij.Omnia aūt nuda & aperta ſunt oculis eius.Et dicit Aug.ſuper pſal.cxxxvj.Deus totus oculus eſt,qa oīa videt.Totus manus eſt,qa operatur.Totus pes eſt , quia vbiq́ eſt. Qñq́ aures.Pſal.cxlij.Dñe exaudi orationē meam,auribus percipe deprecationē meā.Quādoq́ caput & crines. Can.v.Caput eius aurum optimū,comæ eius ſicut elatę palmarum , nigræ quaſi coruus.Et Dan.vij. Veſtimentum eius candidum quaſi nix,& capilli eius capitis quaſi lana munda.Vultus ſeu facies,Pſal.xxxiij. Vultus autem domini ſuper facientes mala,vt perdat de terra memoriam

eorum.

eorum. Et psal.l. Auerte faciem tuam à peccatis meis,& omnes iniquitates meas dele. Manus, Psal.cxviij. Manus tuæ domine fecerunt me,& plasmauerunt me: da mihi intellectum vt discam mandata tua. Scapulas siue humeros, Psal.xc. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et Deutero.xxxij. Assumpsit eum, atq; portauit in humeris suis. Brachia, Esaiæ liij. Quis credidit auditui nostro,& brachium Domini cui reuelatū est? Etiam psal. xcvij. Saluauit sibi dextera eius, & brachiū sanctum eius. Posteriora, Exod.xxxiij.in fi. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes, Deuterono. xxxiij. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina illius. Etiam Esaiæ lxvj. Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas. Psal.xvj. Sub vmbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam Deutero.xxxij. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas. Et etiā coronas illi applicāt seu attribuūt, Esa.lxij. Et eris corona gloriæ in manu Domini,& diadema regni in manu Dei tui. Et Esa.xviij.&c. Dicunt etiam theologi Deum esse omnia quæ sunt secundùm quandam eius ad omnia conueniētiam atq; cōgruentiā, quod quęcunq; proprietates particulariter & contractæ sunt in rebus cōditis, eodem supereminenter,& absolutæ sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua & exemplari. Ipse enim est super omnia, neq; omnium debet nuncupatione aut ambitu comprehendi, neq; nominis illius vniuersalitate cōcludi. Omniū enim causa est super omnia existens. Et omniū re vera est regnum, dominatio & principatus: quod sapiētissimè & cœlestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod est omnia in omnibus, vt amplè declarat Dionysius in dicto lib. de diuinis nominibus.& Cōmentator in cōmentario primi cap. libri primi: vbi dicit quod laudatur in decē & nouem nominibus vltra supradicta, vtputa quod sit:

- j Sacræ totius illustrationis principiū oīa illuminans.
- ij Omnium causa cuncta ad esse producens & formās.
- iij Initium rerum omnium à quo vniuersa suum habēt exordium.
- iiij Substantia omnium per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
- v Erigens & reuocās eos qui vita spirituali exciderūt.
- vj Reuocans & reformans eos qui diuinam in se imaginem corruperunt.
- vij Confirmans eos & consolidans qui impura vexatione agitantur.
- viij Stantes corroborans, vt in bono perseueranter permaneant.
- ix Accedentes ad se quasi porrecta manu subleuans ac promouens.
- x Eis qui spiritualiter illuminantur fulgor intimus & lucidus.
- xj Illis qui perficiūtur consummationis perfectionisq; princeps.
- xij Eorum qui in Deum assumuntur summa diuinitas, & deifica virtus.
- xiij Illorum qui simplices sunt, vera & singularis simplicitas.
- xiiij Eorum qui in vnum trāseunt summa virtus & vnifica virtus.
- xv Principi totius vniuersi omnia superans substantiale principium.
- xvj Occulti suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
- xvij Viuentiū vita omnibus pro suo gradu vitam elargiens.
- xviij Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.
- xix Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia & multò plura ponit ille vir diuinus, incomparabilis,& omnium viuētium doctissimus & excellentissimus magister Iacobus Faber Stapulensis, in commentarijs suis ad diuū Dionysium de diuinis nominibus in j.c. vbi dicit vltra prędicta diuinitatem esse laudādam scilicet vna, trina, causa, sapiens,& pulchra summeq; benigna, quæ ibi explanat & declarat post Dionysium: cuius dicta declarat ad demonstrandum quæ sit diuinitas,& deitas: & quomodo laudanda, honoranda,& glorficāda, maximè in nominibus: vbi etiam dicit quod theologi dicūt ipsam deitatem carere nomine. Cum deum ipsum aiunt respondisse Iacob eum interrogantem de nomine, vt Genesis xxxij. dic mihi quo appellaris nomine. Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et Iudi.xiij. Et nesciebat mane quod angelus domini esset. Dixitq; ad eum. Quod est tibi nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus honoremus te. Cui ille respondit. Cur quęris nomen meū quod est mirabile,& est supra omne nomen? Hinc dicitur Exodi capi.iij. Si dixerint mihi quod est nomen eius, quid dicam eis? Dixit dominus Moysi. Ego sum qui sum. Sic dices filijs Israël. Qui est, misit me ad vos. Et eodem c. paulò ante. Ego sum deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac,& deus Iacob. Et se dicit viam, vitam,& veritatem, vt habetur Ioan.xiiij. Et lucem. Io.viij. Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitę.& c.xij. Ego lux in mundū veni vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobat dictus Faber post dicta Dionysij in loco hic ante allegato, vbi etiā comprobat quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum apostoli primæ ad Corin.xv. Cum autem fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Mat.xj. Et habetur ad Ephesios iiij.c. quod deus pater est omniū, qui super omnes,& per omnia,& in omnibus nobis. Et quomodo etiam à philosophis describatur ponit Archi. Floren. in sua summa, in tertia parte. tit.xxx.§.j. Augustinus etiā super illud Pater noster, dicit quod deus in seipso est sicut Alpha & o. In mundo, sicut rector & author. In angelis, sicut sapor & decor. In ecclesia, sicut paterfamiliasin domo. In anima, sicut spōsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pauor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur, Genesis c.xvij. Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo quia ipse omnium rerum est firmitas,& vigor qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabilens & cōsolidans. Et hoc totum mundi opificium indisruptum atque indissolutum sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omni capax quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuinciens, omnia superans,& omnibus quæ prouidentia reguntur mirè imperans. Et, vt dicit Faber in dicto loco post Diony.ca.x.

Onerosum nimium esset velle adducere quoties in sanctis eloquijs deus omnipotens appellatur.

Et etiam bonus appellatur. Marci x. Nemo bonus nisi vnus deus: vt perpulchrè declarat ipse Dionysius eodem libro. Et Anto. Floren. in sua summa, parte prima. titulo xiij. ca. ij. §. vj. & §. vij. vbi amplè de eius bonitate.

Sanctus etiam sanctorum, rex regum & regnātium in seculum, & in æternum & vltra: dominus dominorum, & deus deorum dicitur, vt dicit idem Dionysius in dicto suo libro, de diuinis nominibus. c. xij. Quia laudare eum conuenit infinitis nominibus preditū. Itaq; sanctitas quidem est, vt secundū nos loquamur omni scelere libera perfectaq; & penitus coinquinata mundicia. Et habetur Dan. ix. cap. Tu autem animaduerte sermonem & intellige visionem &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus alijs locis sacræ theologiæ dicitur. Sanctus sanctorum: sed longum esset colligere.

Rex regum dicitur. Porrò, vt dicit Diony. Regnum est omnis termini & ornatus legisq; & iuris ordinisq; distributio. Et habetur Psalmo cxliiij. Regnum tuum regnum omnium seculorū, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Et Psalmo cxlv. Regnabit dominus in secula, deus tuus Syon in generatione & generationem, regnans in æternum & vltra. Et Exodi xv. c. Sanctuariū tuum domine quod cōfirmauerunt manus tuæ: dominus regnabit in æternum & vltra. Et Apoca. xix. c. Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: rex regū & dominus dominantium.

Et æternus dicitur, Baruth iiij. Exacerbastis enim eū qui fecit vos deum æternum. Et Lucæ x. Dominus deus vnus est, ipse deus viuens & rex sempiternus, qui iure humano appellatur. ca. j. de sum. tri. & fi. catho. l. lege Iulia. ff. ad leg. Iul. pecul.

Dominus dominantium. Dominatio verò non modo inter deteriores eminentia, verùm quoq; honestorum ac bonorum perfecta possessio, veraq; & incommutabilis firmitas, vnde & à libera potestate dominandi facienda. Et dominatio, & dominus, & dominans, & dominus dominorum dicitur, vt comprobat Psal. cxxxv. Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et Apocal. xix. vt ante dictum est.

Deus deorum. Quia prospiciat cuncta prouidentia bonitateq; mirabili, & circum omnia currat, cunctaq; contineat & se omnia repleat atq; vniuersa transcēdat, quę prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionysius.

Et q deus deorum dicatur, habetur Psal. xlix. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et psalm. cxxxv. Confitemini deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur Deu. x. Dominus deus vester ipse est deus deorum & dominus dominantium.

Et etiam magnus dominus dicitur, & laudabilis nimis, Psalmo xlvij. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. Psalm. lxxj. & Esaiæ liiij. Dominabitur tui qui fecit te dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus israël, deus omnis terrę vocabitur. Et dicit Alberi. de Rosa. in suo dictionario, in verbo, deus. allegando Dionysium. Quia deus varijs nominibus nūcupatur.

Quandoq; enim dicitur hely, id est fortis. Quandoq; eloy, id est dominus deus noster. Quādoq; elon, id est excelsus. Quandoq; sabaoth, id est dominus exercituū. Quādoq; adonay, id est robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoq; emanuel, id est nobiscum deus. Quandoq; tetragrāmaton .i. dominus. Quandoq; theos vel atheos, quod est videre vel currere, quia omnia videt & percurrit. Et hoc vltimum ponit Archi. in c. æstimantin princi. xj. q. iij.

Quandoq; etiam deus absconditus & saluator. Esa. xlv. & incomprehēsibilis. c. j. de sum. tri. & fide ca. Iustus iudex, fortis & patiens. Psalmo vij. De patientia cuius est bonus text. in c. horum. §. econtra. j. q. iij. Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis epistola viij. Dionysij ad Demophylū monachum. & ibi Faber stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam. Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentarijs suis.

Licet enim deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in trac. de cognitione electorū. in iij. no. ponit xxiiij. aut xxv. diffinitiones dei, & postmodum dicit q excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit omnem sensum & omnem naturam supergreditur secundūm Augustinum ibi allegatum. Et vide etiam Lucam de Penna in l. j. C. de veteranis, libro xij. Vbi ponit quid sit deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur Psalmo cxliiij. cxlv. cxlvj. cxlvij. cxlviij. cxlix. cl. & in pluribus alijs locis, & dicam infra in vltima parte, in prima consideratione.

Quomodo autem sit laudādus, videantur Dionysius & Faber in libro de mystica theologia. Quæ cum sint nimis alta, relinquo theologis.

Quomodo glorificādus & honorandus, Psal. xxviij. Afferte domino gloriam & honorē, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificandus, dicitur Deuto. xxxij. Date magnificentiam deo vestro. Et j. Paral. xxiiij. Tua est domine magnificentia, & tua est gloria. & Psalm. lxviij. Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide Thobiæ c. iiij. vbi habetur. Omni tempore benedic deum.

Quomodo etiam honorandus, ponit Erasmus in sua precatione dominica, in prima parte, quæ est pars dominicalis. Et etiam facit tex. & quæ ibi no. in clemen. si dominum in sanctis. de reliquijs & veneratio. sanctorum. & dicam infra in vltima parte. Solus enim adorandus est, & soli sibi sacrificium est faciendum, dicit Innocen. in ca. j. de celebratio. missa. & Lucas de Penna in dicta. l. j. C. de veteranis, libro xij.

Quomodo autem deus sit adorandus, videatur Psalmo lxxj. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus deus adoratione latriæ, quę eidem tantum debetur. Et sibi sacrificium fit quod pertinet ad latriam, quod est sacrificium verum secundūm Augustinum de ciui. dei, libro x. c. vj. Et est omne opus quod agimus, vt sancta societate inhæreamus deo. Et vt dicit Antonius Floren. in sua summa, tertia parte, cap. ix. §. iij. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huiusmodi latria græcè, dicitur seruitus latinè, vt dicit Ioannes de Turrecremata in c. ius autem. in xj. col. j. distinctione. Quæ latria sic describitur. Latria, est cultus

De

Deo debitus, vel exhibitus: vel eſt voluntas impendendi
Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt
dicit Ioannes de Turrecremata in cap. nos autem. de con-
ſecra. diſtinct. ij. & in cap. venerabiles. de conſecra. diſtinc.
iij. Et hanc adorationem latriæ commendat nobis ſcriptu
ra ſacra. vnde Pſal. xciiij. Venite adoremus & ꝓcidamus
ante Deum. & Pſal. xcv. Adorate Dominum in atrio ſan
cto eius. Item, Adorate eum omnes angeli eius. Et in infi-
nitis locis, & vt ſupra dictum eſt Pſal. lxxj. & Matth. iiij.
Dominum deum tuum adorabis. Similiter de Chriſto di-
citur Lucæ xxij. Quòd poſitis genibus adorabat, dicens:
Pater &c. Et dixi ſupra in principio, quando dicitur Apo
calyp. iiij. de vigintiquatuor ſenioribus, & alijs qui adora
bant viuentem in ſecula ſeculorum. Et Apocal. xv. Qua-
tuor ſeniores ceciderũt in facies ſuas, & adorabãt. Et eiuſ-
dem vij. Omnes angeli ſtabant in circuitu throni, & ado-
rauerunt Deum dicentes: Amen. Benedictio & clarit. &c.
Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porto,
quòd centies flexis genibus in die orabat Deum, & cẽties
per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur, quòd tan
tum iacebat ſuper genua ſua orans, quòd genua habebat
vt calcaneum, ſimilem duriciem habens in eis duriciei ca-
melorum.

Et hæc gloria adorationis eſt, quam ſibi Deus ſpecia-
liter retinet. Et de hac dicitur Eſa. xlij. Gloriam meam alte-
ri non dabo. Et Eccleſiaſti. xxv. Bono animo redde Deo-
gloriam, & non minuas primitias manuũ tuarum. Et hæc
gloria ſignificata per thymiama. de quo Exo. xxx. in fin.
Sanctum ſanctorum nobis eſt thymiama: talem compo-
ſitionem non facietis in vſus veſtros, quia ſanctum Domi
no eſt. Homo quicunq; fecerit ſimilem aut ſimile, vt odo-
re illius perfruatur, peribit de populis ſuis. Obſequium
eſt multum placẽs deo. Eccleſiaſti. xxxv. Qui adorat deũ
in oblectatione ſuſcipietur, & deprecatio illius vſq; ad nu
bes appropinquabit.

Et aduertendum eſt, ꝙ licet hęc adoratio latrię ſoli deo
ſit exhibenda, tamen exhibetur illi homini qui eſt filius
dei: ſed non inquantum eſt homo, ſed inquantũ eſt deus.
de conſecra. diſtinctione ij. cap. acceſſerunt. & notatur in
cap. venerabiles. de cõſecra. diſtinctione iij. ex quibus pa-
tet ꝙ cultus deo debetur.

Quiquidem eſt triplex: quidam cordis, alius oris, ter-
tius operis. Cultum cordis vocat ſpecialiter glo. ſuper il-
lud Exodi xv. non adorabis ea neq; coles.

Aliud eſt, inquit, colere, aliud adorare. poteſt enim
inuitus adorare: vel adulãdo regibus idololatris, vel tor-
mentis victus, cum ſciat quia idôlum nihil eſt. Colere
verò eſt toto his affectu, & ſtudio mancipari. Et iſte cul-
tus cordis qui dicitur interior, requirit tria ſecundùm Iſi-
dorum, libro viij. etymologiarum: ſcilicet fidem, ſpem,
& charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Auguſtinus in
enchiridion. Fide, ſpe, & charitate, deum colimus. Et dicit
Auguſtinus ꝙ iſte cultus conſiſtit in cognitione dei, & di
lectione, & debita ſubiectiõe. Et ſuper illud primæ ad Co
rinthios xij. Alij per ſpiritum datur ſermo ſapientie, alij
ſermo ſcientiæ. Dicit glo. de illo verbo. loquens Iob ſecũ-
dùm vnam literam. xxviij. Ecce pietas cum ſapientia. vbi
litera noſtra habet. Timor domini ipſe eſt ſapientia, in-
quit. Et habetur Pſalmo cx. Initium ſapientie timor do-
mini. De his etiam eſſet nimis prolixum tangere, ſed vi-
deatur Auguſtinus in dictis locis.

Secundus cultus oris, eſt quædam vocalis profeſſio
maieſtatis diuinę, quam fideles faciunt frequenter oran-
do, laudando, deum benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus qui dicitur operis, eſt cùm aliquis o-
pere recognoſcit, dicens. Tu ſolus dominus. Et dominiũ
iſtud quantum ad perſonas noſtras recognoſcimus ge-
nuflexione, & proſtratione. Eſaiæ xlv. Mihi curuabi-
tur omne genu. Et Micheæ vj. Curuabo genu deo ex-
celſo.

Et tale ſacrificium quod fit opere, ſoli deo debetur, vt
dicit Auguſtinus, libro x. de ciuit. dei. cap. xix. & dicit tex.
in cap. ſacrificium. de conſecra. diſtinctione ij. Quia ſacri-
ficium eſt ſacrum ſignum ſacrificij inuiſibilis.

Sex autem ſunt ſpecies ſacrificij ſpiritualis. Primum
ſacrificium dicitur cordis contriti. vnde pſalmo l. Quo-
niam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem: vtiq; holocauſtis
non delectaberis. Sacrificium deo ſpiritus contribulatus,
cor contritum & humiliatum deus non deſpicies. Et Au-
guſtinus vbi ſuprà. Non vult ſacrificium deus trucidati
pecoris, ſed cordis contriti.

Secũdum eſt ſacrificium cordis igne diuini amoris in-
flammati, de quo Augu. Deo ſuauiſſimum odorem ado-
lemus, cùm in eius conſpectu pio ſanctoq; amore preces
fundimus.

Tertium eſt ſacrificium corporis propter deum mor
tificati. ad Rom. xij. Obſecro vos per miſericordiam dei,
vt exhibeatis corpora veſtra.

Quartum eſt ſacrificium corporis pro deo proprio
ſanguine cruentati. vnde Auguſtinus. Deo cruentas vi-
ctrices damus, quando vſq; ad ſanguinem pro eius ve-
ritate damus.

Quintum eſt ſacrificium laudis. Pſalmo xlix. Immo
la deum ſacrificium laudis. Clemen. prima, in prin. de ce-
lebra. miſſarum.

Sextum ſacrificium eſt miſericordiæ quo proximo
ſubuenimus. ad Hebrę. vltimo. Beneficientiæ & com-
munionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtijs prome-
retur deus.

Sacrificium ſeptimum eſt iuſtitiæ, id eſt cuiuſcunq; bo
ni operis. Pſalm. iiij. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ.

Octauũ ſacrificium eſt volũtatis, de quo Lucę ij. Et in
terra pax hominibus. Grego. Ante dei oculos nunq̃; eſt
inanis vacua munere, ſi arca cordis plena eſt bona volũ-
tate. Nil quippe offertur deo dignius, voluntate bona. Et
Augu. vbi ſuprà dicit: Sacrificium res diuina eſt, & opus
miſericordię propter deum: ipſa verò miſericordia quæ
homini fit, ſi non propter deum, non eſt ſacrificium. Etiã
ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ oſtendit affe-
ctum noſtrum integrè dirigendum eſſe in deum.

SEcunda cõſideratio. Ieſus Chriſtus filius dei ſedet ad
dexteram patris. Et iſtud poteſt referri ad humanam,
vel diuinam naturam. Si ad humanam, tunc dicendum
eſt ſecundùm Augu. in libro de ſymbolo, ꝙ non eſt intel
ligendum, vt deus pater humanitatẽ Chriſti ad dexteram
ſuã collocauerit: quoniã deus mẽbra non habet, vt poſſit
dici eũ habere dexterã vel ſiniſtrã, ſed eſt ſermo metapho-
ricus. Quia ſicut in dignitatibus humanis nullus apud re-
gem vel aliquẽ dominũ dicitur præſtãtior & honoratior,
q̃; qui ad dexteram eius ſedet: prout dixi infra in v. parte,
in v. conſideratione illius v. partis. Et vide ſ. in j. parte, in
xj. conſideratione, incipiente: alij modi. Sic etiam deo eſſe
gratior & ſublimior dicitur, qui eſt ad dexteram virtutis
dei patris. Id eſt illa humanitas eſt ſic apud deum exal-

tata, q̃tum est possibile aliquam creaturã exaltari, ita ꝙ nunc alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista psal mo viij. Deus pater gloria, & honore coronauit deum filium suũ, & constituit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, Act. vij. Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis dei. Et etiam ipse Christus dicebat, Math. xxvj. A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei.

Sed si dextera referatur ad diuinam naturam, tunc per dexterã intelligitur, æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet dei filium, propter assumptã humanitatẽ, esse minorẽ patre secundum diuinitatẽ. Ideo filius dicitur sedere ad dexteram patris: id est ad equalitatem patris. Ideo dicit Pau. ad Collo. iij. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens. Et ad Heb. j. dicit. Qui cum sit splẽdor glorię, & figura substantię eius portans omnia verbo virtutis suæ sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tantò melior angelis effectus est, quantò differẽtius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu &c. Et ibi, Et adorent eum omnes angeli dei.

Vel aliter & quasi in idem, sedere à dextris dei secundũ diuinitatem, est esse æqualem deo, vt dictum est, sed sedere secundum humanitatem est frui potioribus bonis dei prę cęteris creaturis, id est in maiori beatitudine. Et cũ hoc, vt dictum est, habẽs iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. c. episcopus. xcv. distinctione. dixi infra in vij. parte: in xxiiij. consideratione: incip. generalis est &c.

Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. in epistola vlti. s̃. alleg. ad Heb. In ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi, quia deus est & homo. Diuinitatẽ dum ait, nouissimè locutus est nobis in filio per quẽ fecit & secula. Qui cũ sit splẽdor gloriæ & figura substãtię eius, portans omnia, id est sustentans verbo virtutis suæ &c.

Excellentiam humanitatis eius demõstrat dicẽs, quem fecit heredẽ vniuersorũ. i. dominum. purgationẽ peccatorum faciens, scilicet humani generis per passionem suam. sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: scilicet resurgẽs, & ascendens ad maiorem gradum gloriæ, vt prędic. ca. s̃. alleg. amplè declarat Anto. in sua chronica, libro j. tit. vj. c. v. §. iij. Et Christus nemini fuit subiectus. xxiij. q. iij. in princ. vt ait glos. in ver. omnis anima. in ca. magnum. xj. q. j. sed habetur Luc. ij. Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filij dei & vnigeniti, videatur Carolus Bouillus super euangelium Ioannis, in versi. Et vidimus gloriam eius. Ipse enim constitutus est ad dexteram patris in cœlestibus super omnem principatum & potestatem, virtutẽ & dominationem, & omne nomen quod nominatur nõ solum in hoc seculo, sed etiã in futuro &c. vt habetur per Pau. ad Ephe. j.

Aduertendũ tamẽ est ad illud quod dictum est hic ante. Cùm apud omnes nationes vsitatissima sit cõsuetudo, vt qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius obtinet locũ priorem, Querit Antonius Nebrissensis in sua tertia quinquagesima questiõe seu annotatiõe xxxix. qd sibi vult ꝙ in Psalmo cix. legitur, Dixit domin⁹ domino meo, sede à dextris meis, Nam cũ psalmus ille, in sensu etiã literali de Christo intelligatur, sintq́ verba patris ad filiũ, quid incongruẽtius dici põt, aut quid magis indecorũ q̃ ꝙ filius priorem occupet locũ? Neq; solũ ibi, sed mille alijs in locis scriptura sacra testatur Christum ad dexteram patris sedere: qui tametsi natura patri est æqualis, qua tamen filius, & qua homo est, cedere debuit patri primã sedẽ. Sed, vt dicit, iste locus à theologis exponi solet à dextris. i. in bonis potioribus: sed eodẽ teste, certè expositio nimis violenta atq; malè cohærens. Quòd si ad dexterã sedere honorificentius est, cur in eodem psalmo subiungitur: dominus ad dextris tuis, aut quid sibi vult hęc dexterarum permutatio, quod & Augustinus subdubitauit.

Legimus præterea iij. Reg. ca. ij. de Bersabeę, cũ venisset ad Salomonẽ filium nuper regno potitum, ꝙ sedit super thronum suũ, & ꝙ positus est thronus matri regis & sedit ad dexteram illius. Illud quoq; ex psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Neq; enim tantum reuerẽtiæ filius debet matri, aut sponsæ spõsus, vt ad publicũ magistratum peruenerint, matri aut sponsæ aliorũ maximè conspectu priores sedẽdi partes concedat. Iure igitur factum est quòd Quintus Fabius maximus consul, cũ pater procul equo vehens illi obuiam processisset imperauit lictori, vt iuberet patrẽ ex equo descendere, qui iussu paruit, filiũq́ collaudauit, quòd dignitatem imperij retinuisset. Et ideo, vt dicit idem Nebrissensis, cum hanc ordinis sedendi indignitatem secum sæpius reputaret, subijt sibi quædã suspicio alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem q̃ qui sit nostris tẽporibus: vt videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo qui sederet ad dexteram, id qd' postea fuit multis argumẽtis sibi exploratũ, quod sic cõprobat. Principio, ꝙ illi qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdẽq; apud authores dici aut tegere latus, aut claudere latus, aut cingere latus. Horatius in ij. sermonum.

Vt ne tegam spurco Damæ latus. Iuuenalis.
Diuitijs hic serui claudit latus ingenuorum.

Ouidius quarto de ponto.

Dumq́ latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoq; intectum siue nudũ dicebatur illius quem nemo comitaretur. Ambrosius in sermone de obitu fratris sui. Quòd si quãdo sine altero prodeundũ fuit intactum latus putares. Seneca li. iij. epistolarum. Nudum erit latus incomitata lætitia. Is præterea qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui verò præstaretur comitatus, interior. Horatius vbi supra. Ne tamen illi.

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus. Vt ne tegã spurco Damæ latus. Haud ita tria me gessi. Ouidi. lib. v. fastorum. Et medius iuuenum ipsis. Ibat & interior si comes vnus erat. de sene loquit͛, cui debetur honos à iuuenibus.

Et, vt idẽ Nebrissensis dicit, atqui restat probandum quòd exterior is dicatur, qui sit ad dexterã alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius grammaticus enarrans illud Vergilij ex. v. Aeneidos. Radit iter læuum interior. exponit pro sinisteriore. Citatq́ Ciceronem dicentẽ: in quo primum omnia intus. & Salustium in ij. historia. Introrsus prima Asiæ Bithynia est. vbi Cicero intus, & Salustius introrsus pro sinistrorsus seu sinistro acceperũt. Horatius quoque in ij. sermonum ait. Interiore diem gyro trahit ire necesse est. vbi interiore pro sinisteriore ponitur. Quòd meridiana mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucanus in iij. Pharsaliæ.

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras. id est meridio
nales, etiam in æstate. Ouidius quoq; in secundo Meta-
morphoseos.
Neu te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad
meridiem sitam esse, nullus poëtarum sed neq; astrologo
rum ignorat. Colligit ergo Nebrissensis ex his quę dicta
sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut
tegere latus, atq; eidem ire exteriorem, hoc est ad dexte-
ram illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur, ire
interiorem hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate
præstantior.

Et præterea non contemnenda quędam ratio sumpta
ex eo quòd legimus Paulum apostolum datum comitem
ad dexteram Petri, quod ad illorum imaginibus disponē
dis pictores obseruant, & in diplomatis pontificum sigil
lo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro
dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanq; in po-
tiori loco, absit, vt apostolorū principi alter quiuis præ-
feratur. Nam quid sibi vult gladius ille quem Paulus ha-
bet strictum, nisi q; est Petri comes, stipator, atq; satelles.
Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud apostoli ad
Gala. j. Qui suscitauit eum à mortuis, cùm non haberet
quid diceret, ad commētum illud confugit, quia pręsens,
inquit, vita significatur per sinistram. Futura verò per de-
xteram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa verò tē-
poralis. Ideo Petrus qui vocatus à Christo adhuc in car-
ne mortali posito, ponitur in bulla parte in sinistra. Pau-
lus verò quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur
in dextera parte. Diximus amplè infrà ista parte, in xxxj.
consideratione. Reliquum est vt ad quæstionem Augusti
ni de permutatione dexterarum respondeatur. Ille nanq;
vt est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, ni-
hil affirmantis academiæ imitator, videtur illum non pe-
nitus explicasse, sed, vt dicit Nebrissen. ex his quę superio
ribus dicta sunt respondendum est, quòd aut pater se-
det in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à de-
xtris, hoc est in secundo loco sedere, aut præstat se filio
tanquam stipatorem protectoremq;, & tunc reponit fi-
lium in primo, hoc est in tutiori loco, & sic dictum est,
dominus à dextris tuis. vnde subdit: Confregit in die irę
suæ reges. atq; iterum in Psal. xv. Prouidebam domino
in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne
cōmouear. Faciunt quæ dixi supra in prima parte, in xxv.
conclusione, quæ incipit: licet vasallus. & in xcvj. conclu-
sione incipien. arma etiam. xxxviij. consideratione.

Tu dic vltra Nebrissen. concordando omnia prædi-
cta, quòd aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut
de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in di-
gniori loco est, & qui à dextris eo dignior qui à sinistris,
vt patet in dictis conclusionibus. Quando verò est quæ-
stio de duobus tātum, quorum vnus comitatur alterum,
tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus & in priori lo
co, cum latus cingat, claudat, aut tegat: vt supra dictum
est. Intellige scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut
tegitur latus: quoniam ex illo datur prior locus existenti
ad latus & cingenti, seu claudenti & tegenti: & ita credo
esse intelligenda dicta Nebrissen. ex dictis etiam supra in
prima parte, vbi ponitur qui dicantur habere priorem lo-
cum & digniorem.

Vel melius dic, quòd sedere filium à dextris nihil aliud
est, quàm conregnare patri: sicut ille qui considet regi ad
dexteram, assidet ei in regnando & iudicando secundùm
Augusti. & Thomam in vltima parte. q. vij. allegatos per
Io. de Terrarubea, ī tractatu suo, Vinea ecclesię intitulato,
arti. ij. primi tracta. in iiij. conclusione: quæ expositio mi-
hi videtur verior & sanior.

TErtia consideratio erit de spiritusancto, cuius est vna
deitas, & essentia cum patre & filio. Ita quòd ratione
deitatis pater non est maior filio, filius non est maior spiri
tu sancto, sed sunt æquales. Et cum sint tres personæ, ratio
ne personæ sedebit ad sinistram patris, eo quia filius sedet
ad dexteram. Nō per hoc quòd spiritussanctus sit minor:
quia, vt dixi, nulla est maioritas, & minoritas inter patrem
& filium, & spiritum sanctū. Sed vt secundùm sedes natu
rales si essent tres æquales qui vellēt sedere in vno loco,
vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dexte-
ram, alter ad sinistram: ideo etiā hoc modo dicemus in tri
nitate vbi sunt tres personę ęquales, q; sedebunt hoc mo-
do. Et vna quæq; persona in sua sede æqualiter operatur
effectū deitatis, non q; vnus sit melior altero, sed æqualis:
& procedit spiritussanctus à patre & filio, ca. j. de sum. tri.
& fi. catho. habetur in ca. de spiritu. & in c. saluator. de cō
se. dist. v. & in c. fi. de conse. dist. iij. Et dicitur in Credo in
vnū deum, quod in missa cātatur, ibi: Qui ex patre filioq;
procedit. & in psal. Quicūq; vult. Et propter multos effe-
ctus dicitur spiritus intelligentiæ, sanctusq;, vnicus, multi-
plex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, certus, sua
uis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere,
humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens vir-
tutem, & omnia prospiciens, vt per Bernardinum de Bu-
stis in ij. parte rosarij, sermone xxxviij. in litera xx.

QVarta consideratio. Sancta dei genitrix virgo sem
per Maria est supra apostolos, angelos & archange
los, vt dicit glo. in. l. omnes dies. in ver. apostoli
cæ. C. de ferijs. Et canit mater ecclesia, quòd exaltata est
super choros angelorum: quòd probat Albertus. Omnes
chori angelorum sunt de aliqua hierarchia: sed ipsa exalta-
ta est super choros angelorum, ergo ipsa est super omnem
hierarchiam. Et facit, prout dicitur, quoniam beata virgo
Maria plus distat à seraphin dignitate & gloria, quàm se-
raphin à cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordina
tur seraphin super cherubin vno ordine, ergo beata virgo
Maria erit super seraphin vno ordine, ergo super hierar-
chiā angelorum. Et etiā quia mater dei, ideo thronus eius
poni debet iuxta thronū dei, vt habetur iij. Reg. ij. c. Posi-
tus est thronus matris eius iuxta thronū regis. Et à dextris
dei sedere debet, iuxta Psalmistam psal. xliiij. Astitit regi-
na à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et q; sit super hierarchias omniū angelorum, & super
choros, satis probatur p Barth. sibillā in suo speculo quæ
stionū peregrinarū: in c. x. secūdę decadis. ver. secūda quę-
stiūcula est. Et amplissimè cōprobat ex multis Anto. Flo
ren. in sua summa. iiij. parte. tit. xv. §. xv. vbi ponēdo duo
decimū priuilegiū illius, dicit Mariam vltra omnes crea-
turas mundi esse honorandam & priuilegiatam duode-
cim priuilegijs. Et ibi cum beato Aug. De te ô virgo Ma
ria quid dicam pauper ingenio? Cùm quicquid dixero,
minor laus est q; tua dignitas mereatur. Et quibus te lau-
dibus efferā nescio. Si cœlum appellē, altior es, & quē cœ
li capere nō poterant, tuo gremio cōtulisti. Si matrē gētiū
dicā, excedis. Si formā dei appellem, digna existis. Si do-
minā angelorum vocem, per omnia cōprobaris, quia do-

mina angelorum es, ergo super omnes angelos exaltata.

Petrus Comestor cõpilator historię scholasti. hos sequẽtes versus in laudẽ virginis eleganter cõposuit: vt refert Anto. in tertia parte suarũ historiarũ, tit. xviij. c. viij.

Si fieri posset q̃ arenæ, puluis, & vndę,
Vndarum guttæ, rosa, gemmæ, lilia, flammę,
Aethera, cœlicolæ, nix, grando, sexus vterq;,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Siluarum rami, frondes, auium quoq; pennæ,
Gramina, ros, stellæ, pisces, angues, & aristæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, tracones,
Linguæ cuncta forent, minimè depromere possent
Quæ sit vel quanta virgo regina Maria:
Quæ tua sit pietas, nec litera, nec dabit ætas.

Si ergo tot & tales viri laudem sufficientem & condignã dicere nec referre possint, quid ego miserrimus paucissimi ingenij faciã? nihil aliud, nisi de his ad illos me remittã, maximè ad dicta ipsius Ant. in d. iij. parte, in li. x. c. xliij. in sermone de assumptione: vbi ponit quomodo habet omnes proprietates omniũ ordinũ cœlestiũ hierarchiarũ, & illas omnes excedit. Et post dicta Anselmi de laudibus Mariæ dicam sequen. O fœmina mirabiliter singularis & singulariter mirabilis, per quam elemẽta renouatur, angeli reintegrantur, inferna eneruantur, homines saluantur. O fœmina plena & semper plena gratia, de cuius plenitudinis exundãtia respersa resultat omnis creatura. O virgo benedicta per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & nõ solum creatura à creatore, sed etiã creator à creatura laudatur. O maria dulcissima semperq; beatissima, si omnis peccator ad te cõuersus, & à te sit despectus, necesse est vt intereat: si omnis peccator ad te conuersus & à te cõspectus, impossibile est vt pereat. Et idẽ Anselmus de cõceptu virginali. c. xij. & xiij. Nihil domina est æquale, nihil cõparabile. Omne enim qđ est, aut supra te est, aut infra te est: qđ supra te est, solus deus est: quod infra te est, omne quod deus non est. Ideo dicam cũ Baptista Mantuano, libro primo Parthenices, cap. ij.

Nulli à deo viuax animi solercia, nulli
Tam felix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ possit laudes æquare loquendo.
Quæ data sunt illi nunq; mortalibus vllis
Antea concessit, nec postea concedet olympus.

Et ideo etiam Diony. videns Mariam ait:

O q̃ te memorem virgo, nanq; haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum sonat, ô dea, certè
An phœbi soror, an nympharum sanguinis vna
Sis felix, nostriq; leues quemcunq; laborem.

Idcirco ego minimus aduocatorum & scribentium te Mariam omnium Christianorum aduocatam salutando, supplex dico.

Humanæ cum sis tutrix pia virgo cohortis,
Quam sterilis genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humili conuerto mente salutes,
Quas pius excelsa Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fusas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sydus, tu lumen honoris,
Per quam Iessei stipitis vmbra nitet.
Tu decoris speculum, nostræ spes sola salutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abest.
Tu regina poli, cunctiq; medela reatus,
Diceris & celsæ ianua certa domus.
Quæ fuerat vetito virgo castissima morsu,
Clausa prius iussu panditur illa tuo.
Non opus est tenui præconia ludere versu,
Pro tantis nostras laudibus ecce preces.
Fac quæso portus veniant ad vela secundos,
Nostra nec immenso fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus per saxa per hostes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuersus stygiæ nõ cęca charybdis,
Antraq; nec dura corruat hoste timet.
Quid memorem nostro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaq; nostra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistræ,
Nec mea sordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes,
Nec careat salubri debile pectus ope.
Et corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege quæ cecini gressu sed ille citato,
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.

Et cum ecclesia catholica deuotẽ dicam.

Tu spes certa miserorum. Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum. Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia. Te rogamus voto pari.
Laude digna singulari. Vt errantes in hoc mari.
Nos in portu salutari. Tua sistat gratia. Amen.

QVinta cõsideratio. Post supradictas personas ponuntur angeli: quoniam ex quo dicit sanctus Thomas in prima parte summę. q. lxvj. articulo [illegible] Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternaliter contẽplantes, sed etiã vt generaliter pręsidẽtes, quia prę[illegible] sunt omni corporeæ naturæ, ideo in supremo loco debẽt collocari, post Christũ tamẽ, qui pręest omnibus Principatibus, Potestatibus, Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulũ ad Ephe. j. c. quorũ collectio distincta est in triplicẽ Hierarchiam, & quęlibet Hierarchia in tres ordines. vnde Grego. in moralibus. Nouẽ sunt ordines angelorũ, cũ per sacra eloquia, Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur. Et supernorum ciuium quantę sint distinctiones ostenditur, de pœ. dist. ij. c. principium. §. nouem.

In prima igitur & suprema Hierarchia ponũtur Seraphin vt supremi, deinde Cherubin, & Throni. In media ponũtur Dñationes, Principatus, & Potestates. Et in tertia Virtutes, Archãgeli, & Angeli, secũdũm Gregorium. Et in huiusmodi ordine relucet mysteriũ trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchię inuenitur vnitas diuinę essentiæ. In tripartito ordine ostẽditur trinitas personarũ, & ipse quidem deus trinitas, qui omnia operatur in singulis diuidens prout vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Cherubin, vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dñationibus, vt maiestas. Regit in principatibus, vt principiũ. Tuetur vt virtus, in Virtutibus. Reuelat vt lux, in Archãgelis. Assistit vt pietas, in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrẽ, cognitio veritatis in Cherubin ad filium, ardor amoris in Seraphin ad spiritum sanctum. In secunda Hierarchia maiestas dominationis ad patrẽ, rectitudo principandi ad filium, salus intuendo potestatem ad spiritum sanctum. In tertia

tertia operatio virtutũ ad patrem,reuelatio lucis ad filiũ,
inspiratio intellectus ad spiritum sanctum.

In quolibet etiam angelo relucet vestigium trinitatis.
Nam in quolibet est tria necessario indistinctè reperiri ,se
cundùm Dionysium,scilicet essentia,virtus seu potentia,
& operatio:& tamen in vno sunt,& sic omnes angeli be-
nedicunt dominũ,trinitatem , & vnitatem insinuantes.s.
eorum conditionibus,ita dicit Anto. Floren.in sua sum-
ma,tertia parte.titu.xxxj.c.vj.§.j.

Et,vt dicit Thomas.j.parte per totũ.& ij.dist.q.j.Hie-
rarchia est diuinus ordo secũdùm scientiã,& actionem in
assimilatiõe dei.& ibi amplè ponit ꝙ in qualibet Hierar-
chia sunt tres ordines,& in quolibet ordine sunt multi an
geli,& angeli vnius ordinis nõ sunt æquales:& ibi etiam
ponit ꝙ homines assumũtur ad oẽs ordines angelorũ.An
gelus tamen inferioris ordinis non assumetur ad superio-
rem.Etiam dicit ibidem ꝙ minimus ordo angelorum est
superior supremo nostræ Hierarchię:quod quomodo in-
telligatur,vide ibi ne sint contraria ea quæ hic dicuntur,
inquantum dicitur ꝙ in quolibet ordine assumuntur ho-
mines vt infra etiam dicturus sum.

Et ,vt dicit Raymundus Sebnudius in suo dialogo
quarto.c.xlij.omnino necesse est credere in maximo atq;
incõprehensibili numero angelos esse:in multitudine em̃
ministrorũ dignitas principis,& in paucitate plebis,igno
minia principis.Ideoq; milia milia ministrant ei,& decies
milies centena milia assistũt ei.Itaq; si in natura corporea
sunt innumeræ species lapidũ,herbarũ,arborum , pisciũ,
auiũ,quadrupedũ,& innumera indiuidua hominũ, erunt
etiã infinitæ species angelorũ.At ne putemus hãc multi-
tudinem cõfusam esse, ideo oportet scire ꝙ inter angelos
est ordo pulcherrimus,discretissimus,iocũdissimus. Vide
mus em̃ ꝙ in rebus corporeis est ordo mirabilis : sunt em̃
quædã superiora,quędã inferiora,& quędã his media.Ele
mentata & oĩa inanimata sunt infima,vegetatiua media,
sensitiua suprema.Super hęc oĩa est homo oĩm sublimissi
mus.Habet tñ etiã humana natura multiplicẽ statũ secun
dùm superius & inferius.In hominibus em̃ sunt agricolæ
mercatores,burgenses,nobiles,milites,barones, comites
duces,reges:& vnus oĩm imperator.In statu ecclesiastico
sunt rectores,diaconi,archidiaconi,decani, prępositi,ab-
bates,episcopi,archiepiscopi patriachæ:& super oẽs pa-
pa apostolicus.Si igitur tã decorus est ordo in his rebus
inferioribus , multò amplius in illis nobilissimis altissi-
misq; spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iocũdus.
Sũt enim inter eos tres hierarchię.i.tres sacri principatus,
& in qualibet hierarchia sunt infimi, sunt medij , sunt su-
premi:& hęc ordinatissima cuiuslibet hierarchię multitu
do ad vnũ tendit oĩm supremũ.In elementis,vt videmus,
ignis est dignior,in gñe piscium Delphin,in auibus A-
quila,in bestijs Leo,in hominibus imperator:omnia ten
dunt ad vnum caput,Ita quoq; in angelis æstimandũ est.

SExta cõsideratio. Seraphin tanq; excellentes sunt in
primo loco ac supremo ordine angelorũ,& in prima
hierarchia & superiori,cum tres sint hierarchiæ cœlestes
quas distinguit Dionysius in sua hierarchia,lib,vj.in su-
premam,mediã,& infimã,vt hic ante dictũ est.Et dicitur
hierarchia à hierar qđ est sacrũ,& archos princeps,quasi
sacer principatus.Et,vt dictum est,sunt tres hierarchię,in
quarũ qualibet sunt tres ordines,& sic in toto sunt nouẽ
ordines angelorũ seu spirituũ beatorũ chori.Et in supre-
ma sunt Seraphin, Cherubin , & Throni. In media sunt
Dñationes,Virtutes,& Ptãtes.In infima sunt Principa-
tus,Archãgeli,& Angeli.Et de singulis videndo incipie-
mus à Seraphin tanq; superiori & excellẽti,cũ tales excel
lunt in hoc qđ est oĩm supremũ ipsi deo vniri.Quia no-
mẽ Seraphin nõ imponitur tm̃ à charitate , sed à charita-
tis excessu,qm̃ importat nomẽ ardoris,vel incẽdij, vt in-
quit Dionysius,relatiuè per Bartho. Anglici in suo lib.de
proprietatibus rerũ,lib.ij.Pulchrè inquit prima cœlestiũ
hierarchiarũ excellẽtissimis essentijs sanctificat ordinem
habens omnibus circa deum immediatè collocatum.

Et isti nouem ordines qui sunt in ecclesia triumphãti
designãtur per nouẽ lapides,de quibus in c.principium.
de pœni.dist.ij.Sic etiam in ecclesia militãti sunt nouem
ordines,de quibus in c.cleros.xxj.dist.Et sic ecclesiæ du-
plex est ordo,vt dicit Lucas de Pen.in l.ordinem.C.de cõ
sulibus & non spargendis,libro xij.Et primus ordo ec-
clesiæ triumphantis est Seraphin.

Dionysius enim exponit nomẽ Seraphin secundùm
proprietates ignis in quo est excessus caliditatis : in ipso
em̃ igne tria sunt.Primò ꝙ semp tẽdit sursum & ꝙ est cõ-
tinuus:per quod significatur ꝙ ille ordo indeclinabiliter
mouetur in deũ.Secundò eius virtus actiua est,qa calidus
cũ quadã acuitate,& est maximè penetratiuus in agendo,
& pertingit vsq; ad minima cũ quodã excedenti feruore.
Et p hoc significãtur actiões angelorũ huius ordinis quas
in subditos potẽter exercẽt eos i similẽ feruorẽ excitãdo,
& totaliter eos per incẽdium purgãdo. Tertiò est in igne
claritas,& hi angeli habẽt in se inextinguibilẽ lucẽ etiam
alios perfectè illuminando.vnde Gregorius.Seraphin vo
cantur illa agmina quæ ex singulari propinquitate con-
ditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittũtur ad cordiũ nostrorum inflãmatio
nẽ,vt dicit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui ro-
sarij,sermone x.in litera H.vt patet iiij.Reg.ij.ca.In an-
gelis qui in curru igneo,equis igneis apparuerũt Elię,quẽ
trãstulerũt in cœlum tanq; vnum de Seraphin . & Esaiæ
vj.vbi dicitur. Apparuit & volauit ad me vnus de Sera-
phin,qui deuotos & contemplatiuos incẽdunt & inflam
mant in feruore & amore diuinorum:vnde dicuntur habe
re sex alas,duas quibus volãt,duas quibus se tegunt supe
rius,& duas quibus se tegunt inferius , vultum habentes
igneum & rubrum,& in amore diuorũ inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos &
quomodo,vide Anto.Floren.in summa , in tertia parte,
tit.xxxj.c.vj.§.iiij.

Ad hũc ordinẽ transferũtur homines in hoc mũdo ra-
pti ad diuina,oĩa exponẽtes propter amorẽ diuinũ,cupiẽ
tes oẽs saluos fieri in dilectione proximorũ , & de eorum
salute tanq; de sua gaudentes.Quidam enim sunt in igne
charitatis ita conuersi,& in solo dei desiderio ita anhelan
tes,ꝙ omnia huius mũdi propter deũ ita cõtẽnunt,qui ad
hũc ordinẽ assumũtur,teste Gregorio.Qui supernæ con-
tẽplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio
anhelãt,nihil in hoc mũdo iam cupiunt, solo æternitatis
amore pascũtur,terrena quæq; abijciunt,cũcta tempora-
lia mente conscendũt,imo transcendũt,amant & ardent,
atq; in ipso suo ardore requiescunt: amando ardẽt,loquẽ
do accẽdunt,& quoscũq; verbo tangunt ardore , proti-
nus in dei amore faciunt qui intra Seraphin numerũ sor-
tem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellẽtiores oĩbus alijs de pro
pè diuina secreta cognoscẽtes,quibus ipsi inflãmati alijs

reuelare gaudent. Cum quibus ſtabunt omnes perſonæ charitate diuina inflãmatæ ſuper omnes alios, quia maior horum eſt charitas.j.ad Corin.xiij. Quia ſicut lucerna ad ignem liqueſcit, & cera fluit, ſic tales ſunt intantum in dei amore ardẽtes, ꝙ ſtatim qñ de deo cogitãt, ꝙ̃ magna opera eius, ꝙ̃ magna virt⁹, miſericordia, & miſeratio eius ſtatim fluũt in lachrymis cõſiderãdo eius bonitatẽ, & quã ta eis cõtulit, & pro eis fecerit delectabiliter ſuſtinent oẽs labores: qui in hoc ordine collocantur & ſolenniter coronantur, deo propinquiores inter ciues cœleſtes.

Ad hũc enim ordinẽ aſſumẽtur legis naturæ prophetę, legis Moſaycæ, & apoſtoli ſeu eremitę aut eis ſuccedẽtes in lege gratię, qui vitã propriã contempſerũt ex nimia charitate propter ſalutem propinquorum, ſummi pontifices, & ſupremi principes. Quoniã, vt dicit ſanctus Thomas in libr. ad regem Cypri. Veri reges & principes ſupremum gradum tenẽt in beatitudine cœleſti. relatus per Ioan. Ludouicum Viual. in ſuo opere regali, in prologo tractatus, de cognitione electorum.

Sed ad declarationẽ ſequentiũ notandũ eſt, ꝙ qñ creauit deus cœlũ, ſtatim angelis repleuit: qa ſimul creati ſunt angeli, & cœlũ angelis repletum, imo oĩa creata ſunt ſimul, vt ait glo. in verbo, ſimul. de ſumma tri. & fi. catho. in princi. extra. Et ipſos angelos diſtinxit per tres hierarchias, & nouẽ choros ſiue ordines ſecundũm illud Io.xiiij. In domo patris mei multæ mãſiones. & in c. nouit. & c. in domo. de pœni. di. iiij. Quoniam in quolibet ordine ſunt ſex mille ſexcẽtæ & ſexaginta ſex manſiones. In qualibet mãſione pñt eſſe tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot natiões, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot ſedes ſeu loca. ſ. ſex mille ſexcenta & ſexaginta ſex. Et in qualibet ſede ſeu loco, de quo dicitur: Nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis, eſt vna aĩa. Et qñ omnia illa loca replebũtur, tũc (vt opinantur nõnulli doctores deuoti hãc calculationem piẽ ponẽtes & credẽtes) tũc aduenıet extremũ iudiciũ. Et in quarũ qualibet cõſtituit vnũ principẽ, & in primo iſto ordine ſeraphin cõſtituit luciferũ, & in quolibet alio poſuit aliũ tanꝙ̃ capitaneũ, vt infra dicetur. Quiquidẽ lucifer ſuã pulchritudinẽ cõſpiciẽs inde ſuperbiuit, dicens: Ponã thronũ meũ in aquilone, & ero ſimilis altiſſimo. Et ſuum intentũ inferioribus notum fecit, qui quantò plus ei cõſenſerunt, magis peccauerunt: ita ꝙ traxit ſecum tertiam partẽ de quolibet ordine, imo numerum nobis infinitum ſeu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michaël.

Et ab hoc ordine cecidit vſqꝫ ad vltimũ & inferiorem inferni carcerem cum ſuis complicibus Lucifer princeps omniũ prędictorũ, ſecundũm magiſtrũ ſententiarũ, lib. ij. qui eminẽtiã ſuæ naturę & profunditatẽ ſuę ſapiẽtię perpendens, in ſuũ creatorẽ ſuperbiuit, & vt deus eſſe voluit. Nõ quidẽ per imitationẽ iuſtitię, ſed per ęqualitatẽ perſonæ: & quãtò deo factori ſuo contradixit, & cęteris erat altior & pulchrior, tantò factus eſt cæteris inferior, turpior & miſerior, & deſcẽdit in profundũ inferni, ſecũdũm illud Lucæ ix. Videbã ſatanam tanꝙ̃ fulgur de cœlo cadentẽ. Et iſtud rationabile fuit: cũm in quo qs peccat, in eo torqueri debet. gl. fi. in c. ſi qs. xciiij. di. & maximẽ in illo qui ſedẽ ſibi nõ cõueniẽtẽ petit, & in ſupremo loco ſe ponere vult qui ſibi nõ debetur, in eo punitur ꝙ ponitur in remotiori, vt habetur. l. j. C. vt dignitatũ ordo ſeruetur. li. xij. facit tex. in c. pręcipimus. xciij. di. & Bal. in cõſi. ccxxxvij. in j. volu, licet tex. in l. neminẽ. C. de offic. magiſt. offi. vtatur maiori benignitate, vt ſupra dixi, in prima parte.

Et ideo ex quo ipſe fuit occaſio peccati aliorum, ideo magis punitur & in loco inferiori: cui loquitur Eſa. xiiij. dicẽdo admiratiuẽ. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? qui dixiſti in corde tuo. In cœlũ conſcendã, ſuper aſtra cœli exaltabo ſolium meum, & ſimilis ero altiſſimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundũ laci. Qui te viderint ad te inclinabuntur, teqꝫ proſpicient. ſ. qui te viderunt per conſenſum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos qui tibi conſenſerunt.

Ad quẽ deſcẽdẽt ſuperbi, inflati, nequiſſimi, blaſphematores dei ſui creatoris, & oẽs in ſtatu ſupremo in hoc mũdo exiſtentes, vt ſunt reges, imperatores, papa, & alij ſuperiores principatus, ſi cõtingat eos ad inferna deſcẽdere, erũt in dicto inferiori carcere cum lucifero & ſuis complicibus qui erãt illius ordinis ſeraphin. Et à lucifero coram deo accuſabũtur, ſecundũm qđ ſcriptũ eſt Ezech. xxij. de quo Bernardinus de Buſtis in j. parte roſarij, ſermone in j. parte. in litera L. De pluribus autẽ principibus dubitare poſſumus de eorũ ſaluatiõe, imo plus credendum & pręſumendum eſt de eorum dãnatione, cum malẽ vixerint, & mala morte dies ſuos finierint, ne ſint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam infra in ſexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxurioſis: hic verò ponam de alijs qui malẽ vixerunt, & peſſima morte vitam ſuam finierunt: vt de Nẽroth habetur, qui fuit oppreſſor & tyrannus, & morte infelici conſummatus eſt.

Pharao rex Aegypti ignorãs deum idololatra & oppreſſor decies cõtumax domino deo & ſeruo ſuo Moyſi, in mari rubro ſubmerſus eſt cũ exercitu ſuo. Exo. xiiij. & c. Nabuchodonoſor. xxiij. q. iiij. De pluribus aũt alijs ... dicã, in v. parte. in prin, Sed qm̃ hic ante dictum eſt quòd Lucifer deſcẽdit ad infimum locũ inferni, ex quo videtur ꝙ in hoc ſit ordo, aduertẽdum eſt ꝙ in inferno eſt ordo triplex ſecundũm aliquid, & ſecundũm aliquid nõ eſt ordo in inferno. Eſt ergo ordo primò diuinæ iuſtitiæ, quia ſicut dicit Paulus ad Rom. xiij. ibi: que à deo ſunt ordinata ſunt. peccatores in ſupplicijs ordinãtur, vt nunꝙ̃ ſit dedecus culpæ ſine decore iuſtitię, vnde ita pulchrẽ & ordinatẽ ſtat peccator in inferno, ſicut in anulo gẽma, & latro in furca, ſicut ſeruus in cloaca. Secũdò ordo eſt culpę: quia illi qui fuerũt ſimiles in culpa, ſociabũtur in pœna. vnde ſuper illud Matthęi xiij. Alligate ea in faſciculos ad comburẽdum. dicit Grego. Faſciculos ad cõburendum ligare eſt, hos qui ęterno igni tradẽdi ſunt pares paribus aſſociare: & quos ſimilis culpa inquinat, par etiam pœna conſtringat, iuxta textum in l. ſi quemꝙ̃. in fi. C. de epiſco. & clericis. Tertiò eſt ibi ordo pœnę: quia nõ omnes ęqualiter punientur, ſed iuxta menſuram peccati datur menſura ſupplicij, Deutero. xxv. Pro menſura peccati erit & plagarum modus. & in cap. penu. xj. q. iij. & in c. frater. xvij. q. iiij. & plenẽ in c. ſi qui epiſcopi. j. Et hæc dixi vt intelligantur ea quæ hic dicũtur de locis infernalibus, & de illis qui in illis collocãtur. Sed tamẽ nullus eſt ordo in inferno quo ad elemẽta, quo ad loca, & quo ad actiua & paſſiua, vt declarat Ioannes de ſancto Geminiano in ſuis ſermonibus funebribus, diſtinctione iiij. ſermone vij. in litera E.

Septima conſideratio. Chorus cherubin dicitur octauus aſcendendo, & plenitudo ſcientiæ interpretatur, quia à quodam exceſſu ſcientiæ imponitur qui ſupereminenter diuina ſecreta ſeu myſteria cognoſcunt. Et hoc, vt ait Grego. quantum ad quatuor.

Primò quãtum ad perfectam dei viſionem, qua etiam cætera cognoſcunt. Ait enim Grego. quid eſt quod nõ vident, qui videntem omnia vident?

Secundò ad plenam diuini luminis ſuſceptionem, quo mediante vident diuinam eſſentiam. vnde Pſalmiſta. In lumine tuo videbimus lumen. ſpecies enim gloriæ domini ſuper cherubin erat. Ezech. x.

Tertiò quãtum ad hoc quod in ipſo deo cõtẽplantur pulchritudinẽ omnium rerũ à deo deriuatã, quoniã ipſe deus eſt cauſa omniũ rerũ productarum. vnde Geñ. ij. Et vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quartò quantum ad hoc ꝙ ipſi pleni exiſtẽtes huiuſmodi cognitiõe rerum & primę cauſę quæ deus eſt, ipſam copiosè in alios effundũt. vnde ait Gregorius. Cherubin plenitudo ſcientiæ dicitur: & ſublimiora illa agmina cherubin vocata ſunt, quãtò perfectiori plena ſunt ſcientia, tantò claritatem dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittũtur ad ſciẽtiarum eruditionẽ, vt patet Apocal. x. in angelo qui habebat librum in manu. & Apoca. xviij. in angelo à cuius claritate terra illuminata eſt. i. homines ſunt in doctrina eruditi. & Apocal. xxj. dicit Ioannes. Suſtulit me angelus in ſpiritu in montẽ magnũ & altum, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctã Ieruſalẽ. & Actu. x. Quomodo angelus illuminauit in fide Cornelium cẽturionẽ. & Apoca. j. habetur ꝙ deus per angelum ſuum reuelauit Apocalypſim ſeruo ſuo Ioanni. Et habẽtur hæc per Bernardinum de Buſtis in ſermo. xj. in ij. parte ſui roſa. in ij. parte illius ſermonis, in litera H. Et hi illuminant ſanctos eccleſiæ doctores, & tẽpore prẹterito illuminauerunt prędicatores & apoſtolos quibus dicebatur. Ante reges, & prẹſides ducemini propter me, & eritis illis & gẽtibus in teſtimoniũ: ſed data eſt eis ſapiẽtia, ita ꝙ reſiſtere nõ poterãt ſpiritui qui loquebatur in eis. Et omnes iſti aſſumentur ad illum ordinẽ. Et etiam doctores iurium qui ad iuſtitiam erudiunt, tanꝗ̃ ſe dantes contẽplationi diuinarum ſcientiarum, vt eſt ſcientia iurium. authen. habita. C. ne filius pro patre. l. leges ſacratiſſimæ. C. de legibus. Quę per ora principum diuinitus eſt promulgata, eas. ſ. ſcientias docendo, addiſcẽdo, tam in conſulendo ꝗ̃ in prædicando habentes claritatẽ intellectus cæteros illuminantes, vt eſt ſciẽtia iuris ciuilis per quã totus mũdus illuminatur. d. authen. habita. §. j. De quibus etiam Dan. xij. Qui docti fuerunt fulgebũt quaſi ſplẽdor firmamẽti, & qui ad iuſtitiam erudierint plurimos, quaſi ſtellę in perpetuas ęternitates. Et euãgelicum verbũ ait. Qui fecerit de his mãdatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit magnus vocabitur in regno cœlorum. Hi ſunt qui pro ſciẽtia acquirẽda omnia poſtpoſuerũt, totaliter inferius illuminati ad expoſitionẽ ſacrarũ literarum vacauerũt: diuitijs renũtiãtes mũdanis, & qui de diuitibus pauperes effecti ſunt exules, vitam ſuam multis periculis exponentes, à viliſſimis perſonis etiam pluries iniuriam patiẽtes, ſoli deo eius doctrinæ & ſapientiæ vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem aſſumuntur cardinales & patriarchæ, cùm in eccleſia militante faciant ſecundùm ordinem, videlicet primum poſt pontificẽ: cum ordo eccleſiæ militãtis regulari debeat ſecundùm ordinem eccleſiæ triumphantis. Et etiã quia tanꝗ̃ proximiores ſummo põtifici in officio ſacerdotali eidem tanꝗ̃ fratres coadiutores exiſtunt. c. fundamenta. de elect. in vj. Ideo tanꝗ̃ digniores & maiores in eccleſia militanti, ſic etiam in eccleſia triumphãti. Et ſic etiam quia reges alios ſuperiores recognoſcentes, hoc eſt nõ exiſtẽtes ſupremi in eorũ regnis cum tales non ſint ſuperilluſtres ſed tantum illuſtres ęquiparantur cardinalibus & patriarchis, vt dicit do. meus Iaſon in l. j. in iij. col. de offi. eius cui man. eſt iur. ff. Ideo etiã erunt in hoc ordine ſi bene agãt & fuerint tales ꝙ fuerint ſcientia & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomõ, de quo Sap. ix. de quo tamen dubitatur, an ſit damnatus an ſaluatus. De quo videatur Ioan. Ludouicus Viualdus de monte regali in ſuo opere regali, & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vſq; ad octauum locum carceris inferni quidam dæmon nomine Satan ſeu Satanas, qui aduerſarius interpretatur: qui penitus humano generi aduerſatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur Zach. iij. Et Satã ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis cherubin. Et cum his dãnabũtur omnes patriarchæ & cardinales ignari ſcientiæ diuinę: & qui nõ erũt ſaluati, & omnes hęretici: de quibus habetur in c. quidam hæretici. xxiij. q. iij. Et qui ſequuntur opiniones illorum, & aliorum hæreticorum: & alij literati qui male ſanctas ſcripturas interpretabũtur, diuerſos introducẽtes errores, & omnes illis adhærẽtes. Ac tempore noſtro dubitãdũ eſt, ꝙ quidã Lutherus Alamanus qui infinitos reſuſcitauit & ſeminauit errores & hęreſes non fuerit cauſa dãnationis plurimorum: tanꝗ̃ Antichriſti erunt præcones & prẹdicatores malam doctrinam ſeminãtes. Doctores etiam iuris qui malas opiniones contra ius & æquitatem dederunt, & contra determinationem eccleſiæ conſuluerũt. Vnde dubitandũ eſt de Dyno, qui ex quo contra eccleſiam ſemel conſuluit fuit dãnatus, vt cuidam eremitæ viro ſancto fuit reuelatum, vt refert G. Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo teſtamentum. j. numero vj. de teſta. extra.

Cum his etiam collocabuntur principes illuſtres damnati, vt ſunt reges nõ ſupremi, ſed ſuperiores recognoſcẽtes & exiſtẽtes immediate poſt ſupremos à paritate loci eorum in mundo, & , vt dictum eſt, in ordine cœleſti.

Octaua cõſideratio. Tertius ordo angelorũ ſeu beatorũ ſpirituũ deſcẽdẽdo, & ſeptimus aſcendẽdo, eſt ordo thronorũ qui à thronis ordo dicitur à dono iudicij, eo ꝙ deus in eis ſedeat, & iudicia ſua diſcernat, & cuncta ſubiecta ꝑ illos diſponat: vt dicit Iſido. & per cõueniẽtiã dicitur ad ſedes materiales in quibus quatuor cõſiderãtur. Primò ſitus, qua ſedes ſuper terram eleuãtur, & ſic throni eleuãtur vſq; ad hoc qđ in deo immediate rõnes rerũ cognoſcũt. Secũdò firmitas, q̃a in ſedib⁹ materialib⁹ aliquis firmiter ſedet, ſed throni à contrario firmãtur in deo. Tertiò ſuſceptibilitas, quia ſedes ſuſcipit ſedentẽ & in ea deferri poteſt: ſic throni ſuſcipiũt deum in ſeipſis, & eum quodãmodo ad inferiores deferũt. Quartò capacitas, quia ſedes ex vna parte eſt aperta ad ſuſcipiẽdũ ſedentẽ: ſic throni per promptitudinem ſunt aperti ad ſuſcipiendum deũ & ad ſibi famulandum. vnde ait Greg. Throni dei ſunt hi qui tanta deitatis gratia replentur, vt in eis ſedeat dominus, & per eos iudicia ſua diſcernat. Throni enim nobis mitti dicuntur ad iudicij informationem: habent enim informare iudices vt legem intelligant, vt dicitur Actuum viij. Accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum. Et ad Galat. iij. Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. de proprie. rerum, libro ij. verſi. Tertius ordo eſt, ꝙ illi angeli in quibus ſingulariter relucet certitudo iudicij diuini, throni nuncupantur. Et ideo à

beato Diony. sedes altæ & altissimę dicuntur. Altæ, quia propter diuinam autoritatē quasi ad iudicandum ordinā tur. Altiores, quia secundūm iustitiæ diuinæ regulā incitamur ad iudicādum. Altissimę, quia immediatius altissimo deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiā dicuntur, quia aptæ & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Cōueniens enim est, & aptum, vt ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis qualitatem retributionis quilibet sortiatur. Vnde conuenit & aptè cohęret poena culpę, & gloria iustitiæ. l. capitalium. §. famosos. & l. aut facta, §. fina. ff. de pœnis. Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem adinuicem non haberent: compactio itaq; sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hūc em̄ ordinē assumūtur archiepiscopi & episcopi tanq; iudicātes duodecim tribus Israël, cūm in partē solicitudinis sint vocati. c. cū ex eo. de aucto. & vsu palliȷ. ca. decreto. ȷȷ. q. vȷ. Et oēs principes qui obtinēt secundā sedē post maiorem: vt sunt duces, comites, & marchiones, qui solum habēt regem recognoscentē superiorem, cū sint tales in tertio gradu: & etiā primi magistratus, vt sunt cancellarȷȷ, qui prefecti pretorio simpliciter dicūtur, & etiam quæstores & oēs habētes primā cognitionē iudicādi, hoc est supremā. Qm̄ tales æquiparātur & sunt etiā illustres, vt satis declarat amplè do. meus Iason in l. ȷ. col. iiȷȷ. de offi. eius cui mā. est iuris. ff. Et generaliter oēs pastores ecclesiæ habētes oues sibi cōmissas, qui bene eorū ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primū erūt collocati in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsq; ad septimū inferni carcerē cecidit quidā principalis capitaneus dęmō, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur sine dn̄o: qui cū suis socȷȷs tētat de ira, qua nititur peruertere iustū iudiciū, quod quatuor modis corrūpitur, timore scilicet, pręmio, odio, et amore, c. quatuor modis. xȷ. q. iȷȷ. Et etiā tētat iudices & ecclesiasticos pręlatos q nō curāt de subditis, populū nō erudiūt, fidē catholicā perire permittūt, suis pōpis ex bonis ecclesiæ gloriātur & incedūt, infinita & innumerabilia possidēt beneficia, & lanā gratāter accipiūt, in bonis deducunt dies suos, & in pūcto ad inferna descēdūt cū simoniacis & schismaticis, & talibus cæteris, quos ad veritatē ecclesię per suā negligentiā nō reducunt: & cum eis patientur oēs tales principes & iudices superiores, de quibus hic ante dictum est ad instar similitudinis iam factæ.

NOna cōsideratio. Media hierarchia cōtinet tres ordines. s. dominationū, potestatū, & principatuum. Et primus ordo istorū qui dicitur quartus habendo respectū ad hierarchias, & sextus locus habēdo respectū ad supradictas sedes dicitur Dn̄ationum chorus, ad quos pertinet diffinire ea quæ agēda sunt, dicēte Gregorio: Quædā angelorū agmina, pro eo q eis cętera ad obediendū subiecta sunt, Dominationes vocātur. Nomē em̄ dn̄ationum tria significare dicitur. Primò em̄ significat quandā libertatē, quæ est à seruili cōditiōe sicut plebs subȷȷcitur, & à tyrannica oppressione, quā etiā interdū maiores patiūtur. Secūdò significat quādā rigidā & inflexibilē gubernationem, quę ad nullū seruilē actum inclinatur, neq; ad statū aliquē seu actū subiectorū vel oppressorū à tyrānis. Tertiò significat dominatio appetitū & participationem veri dominȷȷ, qđ est in deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperāt diuina mysteria alȷȷs angelis. Zacha. ȷȷ. vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: Curre, & loquere ad puerum istum.

Et secundūm Isidorū, horū angelorum ministeriū est seruili timore deposito in deū moueri, & absq; reflexione ad cōmodum tēporale et incessanter famulari, quæ singulari excellentia inuisibilem annunciationem in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et, vt dicit Greg. in bello spirituali, officium eorū est instruere qualiter oporteat homines pręlationis officiū exercere. Suggerūt etiā pręlatis qualiter sine tyrānide & subiectorū oppressione debeant se habere. Et, vt dicit Bern̄. de Bust. in ȷȷ. parte sui rosarȷȷ. ser. xȷ. ȷȷ. parte. litera H. Operantur ad sensum sub dominio rationis subiugationū. vnde Gene. xvȷ. Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt liberè ad summum eleuētur, & nulli infra summum subȷȷciātur. Vnde ita deo subsunt, q nulli inferiori subȷȷciūtur & p vniuersalē excellentiā supra omnē subiectionē eleuātur: ita tamē q per nullā violētiā aut tyrannidē ad oppressionē inferiorū inclinantur. vnde dicit Diony. in sua hierarchia, q secūdūm dissimilitudinē tyrannidis dominiorū exercēt seueritatē: habēt in ptāte & cū seueritate liberalitatē in benignitate: & dū à dn̄ationibus prā[illegible] exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Perstā tamē liberalitatem eorū potestas nullo modo minoratur, imo deo se confirmantes regulā & legem suæ præsidentiæ quantum possibile est imitantur, vt ait Bartholomęus Anglici in dicto libro ȷȷ. de proprie. rerum.

Ad hunc ordinē assumuntur alȷȷ inferiores prælati ab episcopo, qui nulli alȷȷ subȷȷciuntur q; supremo principi, vt sunt abbates exēpti ab omni iurisditione: qui licet non sint immediati ad summū pontificē, in ordine tamē nulli alȷȷ superiori q; supremo subȷȷciūtur. Et etiam à simili inferiores principes, vt sunt comites, qui licet nō sint immediati post supremū principē, tamen nulli alȷȷ principi, puta duci aut regi superiorē recognoscēti, præterq; supremo principi, puta imperatori aut regi nō recognoscēti superiorē subȷȷciūtur. Cū tales dominētur inferioribus eisdem iustitiā administrādo, & eos ab oppressionibus, violentȷȷs & tyrannide præseruāt. Et etiā hi qui non permittūt in se vitia dn̄ari, sed vitȷȷs dn̄antur: ita qđ non permittūt turpia in se, sed oīa honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rōni dominatur, sed econtra rō ipsa dn̄atur sensualitati: quæ quidē ratio refrenat ī mortali corpore omnē appetitum inordinatum, quē reducit ad debitam regulā pœnitentiā agētes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales principes supradicti qui in omni iustitia & æquitate vitam suam præsiderunt neminem lædentes, nihil alienum vsurpantes, vnicuiq; quod suum erat reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitię, & reipublicæ vtilitati q; proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutriuerunt & defenderunt, non aliena rapientes, sed suis iuribus & redditibus neminem læserunt zelo iustitiæ feruentes.

Quibus etiā comparādi sunt oēs præsides parlamentorum & supremarum curiarum, qui licet non sint primi in ordine post principem, nulli tamen alȷȷ subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine cecidit vsq; ad sextum inferni carcerē quem inhabitat cum socȷȷs suis quidam dæmon nomine Astaroth seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de mulris

de multis, vt habetur Iob.xlj. Vbi dicit ꝙ nõ est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia & pigritia: & de malitia eius ponitur Iob xl. & xlj. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictū est, existentes superbi, quorum est rex, accidiosi & pigri, qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati & impinguati, ꝙ ex sua consuetudine ad vitia ipsis resistere & obuiare nesciunt aut nolunt, sed ipsis longo tẽpore inuoluti & dormientes sicut porcus in volutabro, iã ex consuetudine ducti eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prędicti prælati inferiores qui suos inferiores non bene regunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prędicti principes temporales qui populum suum per suos officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes, iustitiæ non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendẽtes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præsidentes in curijs supremis, qui iustitiam non administrant & retardant.

De isto dæmone quos tentabit, amplè ponit Bernard. de Bustis in j. parte sui Rosa. in sermo. x. in litera P. vbi dicit ꝙ tentabit clericos, presbyteros, episcopos, archiepiscopos, cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt idi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro angelorum dicitur Principatus, qui est octaua ędes, habẽdo respectum ad supradicta. Et hic ordo secundùm sanctos docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vtputa regibus, principibus, & pręlatis. De angelis istius ordinis dicit Diony. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ductiuum ad Dei similitudinem: quia isti angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deum, & doceant ipsum reuereri in seipso & proximo, specialiter in pręlato: qui secundùm Diony. ideo dicuntur principatus, quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium. s. deum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & ꝗ̄tum fas est in pręsidendi officio principi assimilantur: &, vt dicit Isid. o. li. vij. Principatus sunt qui angelorum agminibus pręsunt, qui pro eo quòd subditos angelos ad explendum mysterium ordinãt & disponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistunt. Milia enim milium administrabant, & decies centena milia assistebant. Daniel. vij. Hęc dicit Bar. angli. in loco hic ante alle. Et, quoniã, vt dicit Grego. Principari est inter reliquos esse prior: quia primus est in executione eorum quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existẽtes principes dicũtur & vocantur. Iuxta illud Psalmistę: Pręuenerunt principes coniuncti psallentibus.

Quomodo autẽ capiatur princeps, videatur gl. in ver. regũ. in clemen. vnica. de baptismo. Et hi etiam angeli qui bonis spiritibus principantur dicuntur principes, & ad loca determinata, vel negotia regis deputãtur, per modum legatorũ mittuntur ad ista inferiora ad principũ instructionem, eruditionem, protectionem seu defensionẽ: vt habetur Iosue ix. Ego sum princeps exercitus. & Dan. x. Vbi ponuntur tres principes. s. Persarum, Medorũ, & Gręcorũ, quos omnes angelus domini instruxit: vt dicit Bernardi. de Bustis in ser. xj. iam supra alle. Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ seu eorũ cõmunitati, maximè principali personæ illius cõitatis, vt patet Daniel. x. vbi dicitur ꝙ princeps Persarũ. s. angelus illius regni resistit angelo Danielis viginti duobus dieb⁹, de quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur prælati inferiores, vt sunt abbates subditi episcopis, & abbatibus exẽptis, qui suos religiosos instruũt & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana & catholica viuendũ, & quę sint obseruanda. Et prælati inferiores seculares, vt sunt decani, præpositi, & alij in ecclesijs collegiatis, qui docẽt & instruunt inferiores in eorũ modo viuendi, & secundũ eorũ regulas eis datas à superiore. Et principes inferiores, vt sunt comites, marchiones, & alij habentes superiores, & existentes administratores vnius prouinciæ ad illam instruendam, vt viuat secundùm regulas & ordinationes supremi principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorũ & omnium aliorum subditorum: inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populũ eis commissum: timendum est tamen ne ille locus sit diu vacuus & non repletus nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem & gubernationem, vt habetur Malachię capit. ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Et etiam viri deuoti & charitate fœcundi de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerũt illud pręceptum: Diliges dominum deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiã administrãdo ex mãdato principis supremi cui sub sunt. Ex quo consiliarij parlamentorum existentes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus quibus comparantur, vt dicam ĩ. in v. parte, ad hunc ordinem assumuntur, & in ordine collocabuntur si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine vsque ad quintum inferni carcerẽ cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan, cum omnibus suis complicibus, qui omnes tentat tam de superbia ira, quàm auaritia, cum quibus collocabuntur omnes prelati inferiores, qui ob eorum superbiam malè tractant suos subditos & inferiores eis à superiore commissos, principes suos subditos non custodientes, instruentes nec defendentes, nisi ad eos excoriandum & opprimendum, qui tales sunt similes cete in mari, quę aleca defendit ab alijs piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur dominus Esa. xxvij. In die illa visitabit dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan serpentem veterem & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est, & pręsertim vbi domini & principes subditos in personã offendũt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundùm Bartolum in l. cum satis. C. de agricolis & censitis. libro xj. Nec aliàs opprimi aut bonis damnificari vel iniuriari, per textum in lege, cum satis. §. caueat. & ibi Ioannes de Platea. C. eodem. vt ait Catilina in secunda responsione contra Ciceronem. Nec vllam potest illustribus viris in abiectis hominibus vltrò laudem afferre.

O deus omnipotens quid hodie dicendum est de prin-
cipibus huius seculi, de quibus omisi dicere in iiij. consi-
deratione, cum ibi tantum collocantur supremi princi-
pes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta luciferum col-
locantur. Nonne reperientur qui potestate abutuntur in
subditos eos opprimendo, quos defendere debẽt? Nõne
sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant?
vt olim fuit quidam rex Franciæ nominatus Childeri-
cus, quem Zacharias summus pontifex suo regno priua-
uit, de quo in c. alius. xv. q. vj. iuncta gl. ibi in ver. inutilis.

Refert etiam Gaguinus, libro j. historiarum. Chilpe-
ricum ob illam rem regno fuisse pulsum.

Aduertendum est tamen ꝙ etiã deus ob punitionem
peccatorum subditorũ dat populis regem effœminatum,
vt habetur Esa. iij. Et dabo pueros principes eorum, & ef-
fœminati dominabuntur. Et Iob xxxvj. Morietur in tem
pore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vi
tio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de principi-
bus deprędantibus suos subditos, & abundant tabernacu
la prędonũ, dicit Iob xij. & Esa. iij. Vos enim depasti estis
vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra. & ta-
les deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophetæ Esa.
xxxiij. Vę qui deprędaris, quoniam tu ipse deprędaberis.
& Psalmistæ. Et qui deuorant escã meam sicut panis &c.
Quoniam etiam

Non habet euentus sordida pręda bonos. Nec imme-
rito, cum inter cætera quæ clamant ad deum, est vox sub-
ditorum oppressorum: iuxta illud Iacobi v. & quod vul-
gariter & communiter dicitur.
Clamitat ad cœlum vox sanguinis & oppressorum.

Tales enim populi oppressores sunt causa, ꝑpter quã
bella fiunt, secundũm tex. & glo. in c. ad apostolicæ, de re
iudi. lib. vj. Vt qui iustitia propter potentiã reprimi non
possunt, bello clade cum sonitu in hoc seculo pereãt. Cũ
de talibus concludatur Iob. xxvij. Hæc est pars hominis
impij apud deum, & hæreditas violentorum quam ab
omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filij eius
in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane:
qui relinqui fuerint ex eo sepelientur in interitu, & viduæ
illius non plorabunt. Et etiã habetur amplius Esaiæ xiij.
Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta il-
lud apostoli j. ad Corin. vj. Neq; auari, neq; rapaces re-
gnum dei possidebunt: imo iudicium durissimum his qui
præsunt fiet, & potentes potenter tormenta sustinebunt,
seu patientur, Sapi. vj. & Psalm. vij. concluditur. Conuer-
tetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniqui
tas eius descendet. Prout ab angelo fuit Carolo Caluo
Francorum regi diuinitus mõstratum. De quo Gaguinus
lib. v. c. j. Prout refert etiam Benedicti in sua repetitione c.
Raynutius. in verbo cõdidit. j. in fine, de testamẽtis, extra.

VNdecima consideratio. Ordo sextus chori angelo
rum dicitur potestatum, & est nona sedes habendo
respectum ad supradicta. Et dicuntur potestates secũdũm
Isidorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo
potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus
eorum potestate coërcentur.

Ad ratione͂ enim gubernatiõis pertinet ordinare qua
liter ea quæ pręcepta vel diffinita sunt impleri possint, vt
alij exequãtur: & hoc pertinet ad potestates. Nomẽ enim
potestatis quãdam ordinatione͂ designat, secundũm illud
apostoli ad Rom. xiij. Qui potestati resistit, dei ordinatio
ni resistit. Et ideo Dionysius dicit, ꝙ nomẽ potestatũ quã
dam ordinationem significat circa susceptione͂ diuinorũ,
& circa actiones diuinas quas superiores in inferiores a-
gunt eas sursum ducendo. Ad ordine͂ ergo potestatũ per-
tinet quomodo à subditis sunt agẽda. Et horum officium
est secundũm Gregoriũ, illos qui in bello spirituali desu-
dãt cõfortare, & per hos arcẽtur mali spiritus, & ne violẽ-
tiam inferant. Et vt boni victoriam obtineant, eos ab ad-
uersarijs defendant, sicut per potestates terrenas malefa-
ctores arcẽtur, ne violentiam aut vim bonis inferant. vn-
de Gregorius. Potestates vocantur hi qui hoc potentius
præ cæteris præceperint, vt eorum ditioni potestates ad-
uersæ subiectę sint. Et mittũtur nobis ad dęmonum & ten-
tationum repressionem, vt patet Exod. xiij. Vbi angelus
domini interposuit se inter Aegyptios persequẽtes filios
Israël & ipsum exercitum. Sicut etiam Thobię viij. dici-
tur. Quia Raphaël religauit dęmonem in deserto superio
ri, ne noceret Thobiæ. Quę autem dicat de his potestati-
bus Bartholo. Anglici in suo libro ij. de proprietatibus
post Dionysium vide eundem.

Ad hũc ordinem sextum in ordine angelorũ & nomi-
in ordine supradicto, post hãc vitã assumuntur homines
in hac mortali vita degẽtes in omni castitate vitę: qui ali-
quando à corporibus à dęmone obsessis dęmones expel-
lũt, peccata purgãt suis sanctis orationibus, & alijs sanctis
operibus, à mentibus hominum dęmones arcent, homi-
nes suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumun-
tur sancti & sanctæ virgines & alij casti & in castitate vi-
uẽtes in omni morũ honestate & sanctimoniæ vitę: quo-
niã virginitas replet cœlum. c. nuptiæ. in princ. xxxij. q.

Ab hoc ordine cecidit quidam dęmon vocatus Bel-
phegor, qui alio nomine vocatur Priapus, q̃ est deus hor-
torum, qui cum suis cõplicibus tenetur in carcere inferni.
Et est capitaneus omnium dęmonum qui tentant de lu-
xuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxurio-
si & omnes lubrici, vt puta corruptæ virgines, adulteri,
vt habetur j. ad Corin. vj. Adulteri regnum dei non pos-
sidebunt. & Appocaly. xxj. Erit pars eorum in stagno
sulphure & igne vincti. & Osee vij. Oẽs adulterãtes quasi
clibanus succensus. Pessimũ est enim vitiũ alterius vxorẽ
adulterari, secundũ Ange. per illum tex. in §. ij. in authen.
de mona. imo abominabile est in muliere seu fœmina plus
ꝙ̃ in viro: quia maior castitas etiam secundũm mores ho-
minum exigitur à fœminis. l. palã. §. qui in adulterio. vbi
glo. ff. de ri. nup. l. penul. C. de Orfi. & satis no. Deute. xxij.
vt per plura comprobat G. Bene. in sua repe. c. Raynu. &
ver. cuidam Petro tradiderunt. nume. liij. de testa. extra.
ibidem nu. lxviij. ꝙ ꝙ̃uis omnibus libidinis amor turpis
sit, nunq̃ tamen deterior ꝙ̃ in honorato, quia ꝙ̃tò nobi-
lior tantò nocibilior, secundũm Alber. mag. Licet enim
in serico & lana eadem libido versetur: dignitas tamen
personę habet libidinis aggrauare delictum. c. cum qui-
de iureiu. l. presbyteri. C. de episc. & cleri. Illustribus enim
vt dicit, castitatis obseruatio præcipuum debitum est, &
ob vitiũ luxurię plures principes fuerunt à regno remoti.

Sichem princeps magnus, quia opressit virgine͂ Dy-
à filijs Iacob cum esset in dolore circuncisionis interfe-
ctus est. Genesis xxxiiij.

Rex Salomõ dñi amantissimus plenus sapientia, diui-
tijs, & potẽtia sup oẽs reges, in senectute deprauatus, mu-
lieres adamauit alienigenas, & recessit cor à dño, ꝑpter mu-
lieres, & secut⁹ est deos alienos, & factus est idololatra, mu-
lierũ taliũ amore. Habuit em̃ lxx. sicut reginas, & tercẽtas
concubinas.

concubinas:& ideo suscitauit sibi deus aduersarios Adad Idumęum,& Ieroboam suum seruum, qui afflixerũt eum vehemẽter,& in senectute sua mulieribus deprauatus mortuus:& sic scriptura de eo malè sentit. iij.Reg.xj.& xxxij. q.iiij.ca.Salomon.de pœniten.distinctio.ij.capit.si enim. versic.Salomon.

DVodecima cõsideratio. Post illos sex ordines chori angelorũ contentos in duabus primis hierarchijs, est tertia hierarchia quæ dicitur Epyphonia, tres continens ordines inferiores, scilicet virtutes, archangelos,& angelos. Et hęc inferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia est diuinum participium naturæ legibus occurrens, secreta reuelans, procapacitate discreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes quæ potestatem habẽt faciendi miracula,& curandi morbos & lãguores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discreta: hoc pertinet & refertur ad archangelorum differentiam & angelorum: quia maiores vt archangeli, maiora, minores vt angeli, minora reuelant. Per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora secreta, vt illud. Ecce virgo concipiet & pariet filium &c. Per angelos autem minora. Vt illud Dauid. Episcopatum eius accipiet alter.

DEcimatertia consideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supra posito, dicitur virtutum. Virtutes enim sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes & miracula facienda, vt habetur amplè per Bartholom̃. Anglici, in secundo libro de proprietatæ rerum. versi. septimus est ordo. Et sicut ad rationem pertinet prębere facultatẽ adimplendi, sicut præsidentes, balliui,& alij potestates dant mandata adimplẽdi legum pręcepta, quod ad virtutes pertinet, secũdũm quod virtus importat quendam excessum fortitudinis:& sic dicit Dionysius, ꝙ nomen virtutum significat quandam virilem & inconcussam fortitudinem ad omnes operationes diuinas eis conuenientes,& ad suscipiendum diuina, ita ꝙ significat ꝙ sine aliquo timore aggrediuntur omnia quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinẽ pertinere. Isti enim sunt iustitiarij in domo regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Gregorius. Virtutes vocantur etiam illi spiritus per signa & miracula, quæ frequenter fiunt & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet Thobie xj. vbi dicitur ꝙ angelus Raphaël Thobiam seniorẽ illuminauit, cuius filium à piscis deglutitione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundi inter leones rapidos ab eis liberauit,& viuũ pręseruauit, vt habetur Danielis vj. Deus meus misit angelũ suum,& conclusit ora leonũ,& non nocuerunt mihi, quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendũ est, ꝙ omnes iustitiarij inferiores mandata iustitiæ adimplentes & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et, vt dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi omnibus virtutibus prępollentes, ita ꝙ tantum à deo illuminati ꝙ ex eorum sanctitate vitæ faciunt miracula suis præcibus deo fusis,& operibus virtuosis adhibitis, in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Beelzebub, qui interpretatur princeps muscarum: quia illi idôlo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscæ adherent sibi: quod idôlum primus adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Quiquidem cum suis collegis tentant de inuidia:& ideo omnes inuidi de bono alicuius erũt in tertio carcere inferni cum ipsis,& etiam iustitiarij, non cum virilitate & fortitudine iustitiam administrantes,& indeuoti doctores,& confessores, seu prędicatores, aut quicũꝙ alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis in prima parte Rosarij, sermone decimo. in litera O. Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos,& sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi ample.

DEcimaquarta consideratio. Octauus ordo angelorum qui est vndecimus in ordine nostro supra posito, dicitur ordo archangelorum: qui secundùm Isidorum summi nuntij, vel principes nuntiorum interpretantur,& primatum tenent inter angelos. Cum dicitur ab archos, quod est princeps,& angelus, quasi angelorum princeps. Sunt enim duces & principes sub quorũ ordine vnicuiꝙ angelorum officia deputata sunt. Nam archãgeli angelis pręsunt, vt patet in Zacharia, vbi angelus maior dicit minori: Vade,& doce puerum istum.

Horum enim officiũ est maiora Dei secreta nobis hic inferius nuntiare, sicut Gabriel nũtiauit beatæ Mariæ virgini incarnationem filij Dei. Et etiam mittuntur ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam pontificem,& ipsum docuit, ꝙ esset pater Ioannis Baptistæ, vt canit ecclesia.

Nuntius celso veniens olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen & vitæ seriem gerendæ
Ordine promit.

Et Raphaël etiam tanquam medicina Dei, ad Thobiã missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit,& cæcitatem abstulit & detersit, vt refert Isidorus libro octauo. Et secundùm Dionysium, officiũ archangelorum est etiã prophetias prophetis reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lædant. Archangeli etiã angelis superpositi eis sunt digniores,& annuntiatione sunt priores cæteris, quia sunt perfectiores, vt pulchrè declarat Bartholomæus Anglici in loco hic ante allegato. Et tales dicũtur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vtpura vnius familiæ domus, vnius prosapiæ seu prolis: vnius villæ seu parochiæ, cum tamen angelis singularum personarum de illa multitudine. Nam misericors Deus humanam fragilitatem cognoscens esse inexpertam & ineptam ad bellandum & resistendum dæmoni infernali, de quo veritas diuina in euangelio dicit, quòd nõ est potestas sub cœlo quæ comparetur illi, quem alibi vocat principem huius mundi, dicens: Venit enim princeps mundi huius, scilicet diabolus,& in me non habet quicꝗ: ne à tanto & tam forti principe, qui est leo rugiens quærens quẽ deuoret, natura humana in aliquo decipiatur, dedit vnicuiꝙ hominum vnum angelum magistrum, directorem & conseruatorem, scientem omnia necessaria pro humana salute,& de primo qui datur omnibus de primo ordine, dicam in consideratione sequenti.

Sed quia etiam habenti dignitatẽ datur alius angelus de maiori ordine secundũ dignitatẽ illius cui datur, ideo in hoc tantũ insistendo dico, ꝙ archangeli dantur cõitati, familiæ, domui, prosapię, aut principi seu gubernatori: vt de Eliseo iiij.Reg.iiij.ca. ꝙ angelorum multitudinẽ habuit ad sui defensionẽ. Habuit enim vt singularis persona

vnum,& vt propheta alium,& secundũ suas dignitates alios. Et,vt ait Bernardus in quodam suo sermone. Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit ad sui protectionem & custodiam,& qui ei tanquã dominæ deseruirẽt,vt ei cõueniret qđ habetur Psal.xc. Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodirẽt te in oĩbus vijs tuis.

Singulis enim regnis & præsidatibus,seu principatibus supremis præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierachię ad custodiã solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Et ideo aliquando accipiũtur pro regibus & regnis quibus præsunt,eo quia rationabiliter procurant bonũ gentiũ sibi cõmissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert deo merita suæ gentis cui præest,propter quod videntur tales angeli sibijnuicem quandoq; contrariari & resistere, quoties duo regna quibus præsunt diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est quod dicitur Danielis decimo: vbi Danieli dicit Gabriel,Princeps,id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. Et permanẽt illi angeli in tali resistentia,non ꝙ inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter,sed quia futura ignorant,donec sciant determinationem diuinę voluntatis de futura istius vel alterius gentis subiectione. Sed quàmprimũ sciunt diuinam voluntatẽ per reuelationem vel effectus positionem,tunc concorditer approbant diuinam sententiam,cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati,vt declarat beatus Thomas in prima parte, quæstio.cxiij.articulo viij.& idem Thomas in ij.sententiarum:distincti. xj.& Nicolaus de Lyra Apocalyp.decimo. In verbo,& angelus. & in verbo,audiui angelum.& ibidem xvj.c. & clarius Danielis decimo,& Gregorius libro iiij.moraliũ, c.xxxj.& lib.xvij.cap.vij.

Et huius regni & regis Franciæ custodia & protectio attribuitur Michaëli archangelo qui olim princeps fuit synagogæ. Sed nunc constitutus est à deo in principem ecclesiæ, cuius supra cæteros seculi principes brachium dextrum & præpotens fuit vsq; nunc,& ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus rex noster Franciæ,vt dicam infra in v.parte, in xxxj.consideratione,vbi ponam quomodo reges Frãciæ semper profuerunt in ecclesia:multaq; pro ecclesia fecerunt,quæ alij principes Christiani non fecerunt. Ideo datus est eis Michaël pro custodia sua & sui regni. Nõ ergo immeritò & sine causa regnum Franciæ vsq; ad hæc tempora floruit & augmentatum fuit, tanq; ab ipsomet deo institutum,protectum,& custoditum vsq; ad hæc tẽpora, vt satis declarat G.Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo,duas habens filias.de testamentis, extra.

Nam,vt ait Gregorius,quoties miræ virtutis aliquid agitur,Michaël mitti perhibetur,vt ex ipso actu & nomine detur intelligi,ꝙ nullus facere potest quod facere prævalet deus. Idcirco eidem Michaëli plura quæ sunt miræ virtutis attribuuntur, vt de pugna ei data cum dracone, de qua Apocalypsis xij. ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur. Ita ꝙ quoties de ipso fit festum,de omnibus angelis etiam solennizatur.

In signum cuius regis & regni Franciæ protectionis post primam Michaëlis in terra ecclesiæ Romanæ in monte gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suiq; honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ in loco qui Tumba dicitur iuxta mare,sex millibus ab vrbe Abriacensi circa anni domini septingentesimum decimum,vbi Michaël episcopo prædictæ ciuitatis apparuit,iubens vt in prædicto loco ecclesiam construeret, & sicut fit in terra ecclesiæ,sic licet in monte Gargano:ita & ibi in sui memoriam cœlebraret,qui locum incolere, regnumq; tutum seruare statuerat. De quo meminit Guaguinus, libro tertio. c.iiij. Eodem,inquit,propè tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaëlis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus. Quæ omnia prudenter considerans Ludouicus vndecimus pater Caroli octaui rex Franciæ in honorem Michaëlis archangeli protectoris sui ordinem militarem sancti Michaëlis dictum,cum sit princeps & præpositus cœlestis militiæ : quia pugnauit cum dracone,& data est ei talis potestas,instituit perpetuo & fundauit,certo militum numero quorum rex primus est decreto & determinato,de quibus infra dicturus sum.

De quo Michaële dicere potuerunt reges Christianissimi,quod habetur Danielis x.c. Ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutoriũ meum. & eodem c.in fine. Nemo est adiutor meus in omnibus his,nisi Michaël princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur oẽs eleemosynarij & sobrij, qui sua bona in eleemosynis erogauerunt,qui pauperibus subuenerunt, ęgrotis,peregrinis & indigentibus, hospitalia visitauerunt, ecclesias reparauerunt de suis bonis,& pro defunctis orauerunt & orare fecerunt.

Assumuntur etiam domini temporales,habentes custodiam suorum subiectorum,& inferiores curati,& viri ecclesiastici habentes custodiam animarum,& eis annunciantes verba dei,decem præcepta legis, & euangelia,& prædicationes, qui sunt nuncij dei & verborum ipsius.

Ab hoc ordine cecidit ille dæmon qui Asmodeus alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhærentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula,ita ꝙ gulosi, tabernarij, ebriosi,& sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carnium voraces, qui mane surgunt ad ebrietatem,& sunt potentes ad bibendum. de quibus habetur Esa.v. Vę qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tamdem vsq; ad vesperum,vt vino æstuetis,quoniam,vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur in c.vnum orarium.§.aliàs ea demum xxv.distinctione,& Hosti.in summa,de tempo.ordi.c. vj.versiculo.tertia regula.

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati,qui subditis non nunciant quæ habent in mandatis,tam in administrando & ad iustitiam,seu iurisdictionẽ,quàm in prędicando & annunciando verbum diuinum diebus festiuis,sed sunt negligentes:aut aliàs non ita nuntiãt prout tenentur,in hoc carcere collocabuntur.

Decimaquinta consideratio. Nonus ordo chori cœlestis,seu spirituum cœlestium dicitur angelorum, & est vltima sedes habendo respectum ad ea quæ dicta sunt hic ante in tertia parte. Et istę ordo angelorum est deputatus ad voluntatem domini, populis nuntiandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturæ. Nam angelus semper est spiritus,sed quando mittitur,tũc primò angelus nuncupatur,vt dicit Archid.in... fatendum

fatendum.xiij.q.ij.& iuxta illud: Qui facis angelos spiritus,& ministros ignem vrentem.

Angelis verò pictorum solertia pennas fingit, vt eorum discursum celerem significent, sicut & iuxta poëtarũ fabulas venti pennas habere dicuntur, sicut dicitur. Qui ambulat super pennas ventorum.& hęc secundùm Isidorum. Dionysius autem dicit, ꝙ angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participãt cum ipsis, sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt, qui & primi nuncij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos, vide Antoni. Florentinum in sua summa, in tertia parte.titu. xxxj.c.vj.§.iiij. versicu.quantum ad quartum.vbi exponit illud Esaię vj. Et volauit ad me vnus de seraphin, qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi, homines ad diuinam cognitionem adducunt, & subleuant, & vt iustè viuant, informant. Vnde, quamuis isti inferiores angeli, & si non habent alios angelos sub se inferiores, quibus pręsunt, habent tamen sub se hominum ordines, quibus præsunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur, per dilectionem dei in semetipsis formantur, per custodiam sub se progrediuntur, per illorũ tutelam, quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis, vt dicit Archidiaconus in c.fatẽdum .xiij. q.iij.Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anto. Florentinus in sua summa, parte tertia.c.vj.§.iiij.vbi dicit ꝙ Antichristus habet etiam bonum angelum, & in §.v.dicit, ꝙ iste angelus non est in ventre matris, sed statim postꝗ ortus est ex ventre matris, secundùm Iacobum de Voragine, & secundùm Thomam.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Aristoteles in libro de secretis secretorum ad Alexandrum. Nescis, inquit, ꝙ teste Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dexteram, & alius ad sinistrã, custodientes & scientes opera tua, & referẽtes factori tuo quicquid feceris? Hoc solum in veritate debet te, ô Alexãder, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum qui stat ad dexteram, & aliũ qui stat ad sinistram, scilicet angelum Satanę quærentem hominem tanꝗ leonem deuorare. Vel qui erat rex & pręlatus, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernardi.de Bustis, in ij.parte sui Rosarij.in sermone xj.parte ij.in litera D. Quia certũ est imperatores & reges duos habere angelos custodes. Vnum, videlicet ratione singularis personæ, sicut habent cæteri homines. De quo habetur Matthæi xviij.ibi: Videte ne contemnatis vnũ ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est.

Et isti angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicã. Et iste angelus custodit, vt alij angeli.

Alterum verò angelum habẽt ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Eliseo legitur iij.regum.iiij.capitulo, ꝙ angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas ij. distinctione.xj.q.xij.

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierirchæ, qui dicuntur secundùm aliquos Principatus, & secundùm alios Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Ideo aliquando accipiuntur pro regibus & regnis quibus præsunt, eo quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur Ad Hebræos primo. Omnes administratorij spiritus sunt, missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiũt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Antoni. Florentinus in sua historia, prima parte.titu.vj.capit.j.§.primo. vbi ponit circa quæ operantur angeli apud nos.

DEcimasexta consideratio. Istorum angelorum etiã multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis, in secũda parte sui Rosarij allegati, in sermone xj. in secunda parte, in litera C D E F, vsꝗ ad literam M. vbi ponit duodecim officia quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus, in suis sermonibus, in sermone de angelis, sermone xxxvij. vbi dicit, ꝙ propter illa officia quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglici, in suo secundo lib.de proprieta.rerum. Etiam Bernardinus de Parẽtinis, in suo elucidario, in quarta parte.ibi: Quæritur quarto.& Anto. Florentinus, in loco supra allegato.§.v. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succinctè & clarè ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, ꝙ angelus noster datus est nobis ad custodiã ad multos effectus sequentes.

Primò ab insidijs diaboli nos præseruat, vt satis notatur Iudith xiij. Viuit dominus, quia custodit me angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem. Et Genesis xxxij. Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: Castra Dei sunt hæc.

Secundò custodit nos contra dęmonum tentamina, velut pastor solicitè custodit oues suas à luporũ morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cùm mittit oues suas, id est animas in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum. Genesis xix.

Tertiò nos quandoꝗ à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit. Genesis xxij.

Quartò nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur Danielis tertio: vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi textus. Angelus domini descendit de cœlo cum Azaria & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.

Quintò bonus angelus orationes nostras Deo repræsentat, vt dicitur Thobiæ xij. quando orabat cum lachrymis, & sepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo.& Danielis ix. dicebat angelus Danieli. Ab exordio precum tuarum, egressus est sermo: ego autẽ veni, vt indicarem, quoniam vir desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi xxj.diebus. Vnde Bernardus. Discurrit angelus medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sextò nos in tristitia positos confortat, & corruentes releuat: Thobiæ quinto capit. Forti animo esto, in proximo est vt à domino cureris. Vnde cũ Daniel corruisset in

terram,tetigit eum angelus domini, dicens: Noli timere, pax tibi,confortare & eſto robuſtus vir deſideriorum.

Septimò bonus angelus nos à dęmone tentatos,conſulit & protegit:imo contra multos dæmonum inſultus nos defendit:vt patet de beato Michaële tēpore legis Moyſi,& ante patet, qui princeps ſynagogę eam quandiu durauit, fortiter defendit. Danielis primo. Nemo mihi adiutor eſt,niſi princeps Michaël.Circa quā ſynagogam eam protegendo, primò miranda fecit, quia ipſe fuit ille angelus qui plagas Aegyptijs intulit. Qui mare diuiſit. Qui in columna nubis,& ignis populum Iſraëliticum antecessit.Qui in terram promiſſionis populum introduxit.

Secūdò fecit ſtupēda:ſciens enim diabolus Iudęos ad idololatriā proruptos,volebat corpus Moyſi honorificè ſepeliri, vt Iudęi ſuas idololatrias exercerēt:ſed Michaël victoriam obtinuit cōtra diabolum,& corpus Moyſi ab omnibus abſcondit. Vnde in epiſtola canonica Iudæ,& tranſumptiuè in c.ſi igitur.xxiiij.q.iij.Cūm Michaël archangelus condiſputans altercaretur de Moyſi corpore, non auſus eſt iudiciū inferre blaſphemiæ:ſed dicit,imperet tibi deus.

Tertiò protexit illos de ſynagoga,vt patet ij.Reg.vj. c. Et habetur in c.reuera.de conſecra.diſtin.ij, vbi eſt hiſtoria de Syris,qui obſederant ciuitatem Samariæ: tunc dixit Eliſeus. Plures nobiſcum ſunt,quàm cum illis. Et loquebatur de angelis,quorum erat Michaël qui percuſſit Syrios cęcitate,quos Eliſeus duxit in medium ciuitatis in Samariam ipſis non videntibus.

Quartò adiuuit eos q erant de ſynagoga.Dicitur enim Danielis x.ca. ex perſona Gabrielis archangeli. Princeps regni Perſarum reſiſtit mihi xxj.diebus.Et ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutorium meum. Et in fine illius c. Et nemo eſt adiutor meus in omnibus his,niſi Michaël princeps veſter.Gregorius verò lib.xvij. Moralium dicit,ꝙ princeps regni Perſarum erat bonus angelus,cuſtodiæ illius regni deputatus(cūm quodlibet regnum,natio,aut prouincia habeat vnum bonum angelum ad ſui cuſtodiam deputatum) qui reſiſtebat pro regno ſuo contra Gabrielē archangelum,cui populus Iſraël in Perſide erat commiſſus,qui laborabat pro populi liberatione,quem toto poſſe angelus Perſarum impedire nitebatur.Et vide infra in ix.parte,in xlv.conſideratione.

Sed quomō hoc ꝙ vnus angelus dicatur alteri reſiſtere aut pugnare pro ſibi cōmiſſis?Nam vt dicit ſanctus Thomas in prima parte. q.cxiij. relatus per Anto.Florentinum in ſua ſumma,in tertia parte.titulo xxxj.ca.vj.§.vij. Diuerſa iudicia circa diuerſa regna,& diuerſos homines varia exercent per angelos qui in ſuis actionibus,ſeu operibus regulantur ſecundūm diuinam ſententiam. Sed aliquando contigit,ꝙ in diuerſis regnis,vel in diuerſis hominibus contraria merita,vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri ſubdatur,vel pręferatur. Quid autē ſuper hoc ordo diuinæ prouidentiæ habeat diſponere, non poſſunt ipſi angeli cognoſcere, niſi deo reuelante. Et tunc neceſſe eſt ipſis angelis,ꝙ ſuper hoc conſulant ſapientiam diuinam,& eius agnoſcant ſuper hoc volūtatem, quā cognitam adimplere ſtudeant.

Ex quo patet,ꝙ inquantum de contrarijs meritis,& ſibi repugnantibus diuinam conſulunt voluntatem, dicuntur ſibijnuicem reſiſtere.Non quia ſint eorum voluntates contrariæ:quia in hoc omnes concordant,ꝙ dei ſententia & voluntas impleatur,ſed quia ea de quibus conſulunt,ſunt contraria.

Et cum fuerit dux ſynagogæ tantum quantum durauit,poſt illam ſepultam,fuit dux & cuſtos eccleſię catholicę & Chriſtianæ,& huius regni,& regis Francię dicitur data cuſtodia & protectio attributa tanꝗ ſupra cęteros ſeculi principes brachium dextrum eccleſiæ catholicæ tenētis: & in illa fide conſeruanda,manutenenda,& defendenda prępotentis. Nam,vt ait Gregorius.Quoties mir[...] virtutis aliquid agitur, Michaël mitti perhibetur,vt ex ipſo actu,& nomine detur intelligi,ꝙ facere pręualet deus. Ideo eidem Michaëli plura quæ ſunt merę virtutis attribuuntur:ob quod inter ſanctorum acies angelorum Chriſti ſignifer habetur,& paradiſi præpoſitus nominatur,in ſi[...]gnum cuius & reges Franciæ protectionis poſt primam Michaëlis in terra eccleſię Romanæ:ſcilicet in mōte Gargano Apuliæ miraculoſam apparitionem,in ſuiꝗ honorem templi dedicationem,facta fuit apparitio ſecunda in regno Francię,in loco qui Tumba dicitur,iuxta mare ſex milibus ab vrbe Abriacenſi,circa annū domini ſeptingenteſimū ſeptimū.vbi Michaël epiſcopo prædictę ciuitatis apparuit,iubens,vt in pędicto loco eccleſiā conſtrueret, & ſicut fit in terra eccleſię in monte Gargano,ita & ibi ſui memoriam celebraret:qui locum incolere,regnum tutum ſeruare ſtatuerat,vt plenè habetur in eius legenda: de quo etiā meminit Gaguinus in ſuis chronicis,libro [...] c.iiij.Eodem ,inquit,propè tempore Aubertus Abriacenſis pontifex in colle altiſſimo ſancti Michaëlis cœnobium exędificauit:cum ageretur annus ſalutis ſeptingenteſimus nonus:vt hoc refert G.Benedicti in ſua repetitione c.Raynutius.in verbo,Adiectæ impuberi. nume. xlvj. A quo tempore apprehendit ſerpētem antiquū,qui eſt diabolus, & ligauit eum per annos mille,& miſit eū in abyſſum,& clauſit,& ſignauit ſuper illum , vt non ſeducat amplius gentes,donec conſumentur mille anni. Apocalypſis xx. A quo quidem tempore vſꝗ nūc ſemper floruit regnum Franciæ in fide Chriſtiana pluſꝗ alij principatus.Ita [...] vt ex hiſtorijs & rebus geſtis Gallorum,& aliarum prouinciarum reperiuntur,adhuc plures principes,& plura regna in quibus ſunt Iudæi,manētes,& reſidentes,& plures ſunt hæretici,qui non arcentur,neꝗ puniuntur à principibus,ſed tolerantur. Imo,quod plus eſt,ſuſtinentur [...] nūc eſt de quodam Luthero Alamano,qui multas hęreſes in Alamania ſeminauit:quę adhuc niſi fuiſſent acriter [...] ſectatores puniti per curias noſtras parlamētales,in quibus viget omnis excellētia iuſtitię,plures noſtrates ad [...]ferna deduxiſſent.Sed fuerunt ita extirpatæ huiuſmodi hæreſes,ꝙ non eſt amplius tam audax qui auſus ſit de [...] verbum proponere,nec aliquod eius dictum propalare. Et nimirū ſi tales hæreſes nō poſſunt pullulari in Frācia, quia diabolus ligatus eſt per Michaëlem,vt non ſeducat amplius gentes donec conſumētur mille anni.

Hic enim Michaël ſi in ſynagoga mirabilia fecit,vt [...]ctum eſt, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille qui ampulam oleo plenam in baptiſmo Clodouęi regis Francorum primi Chriſtiani,medio Clotildis eius vxoris,filiæ regis Burgundiæ,quo adhuc hodie liniri ſolent reges Franciæ cūm ſacrantur & vnguntur,vt dicit Guaguinus,libro j. capitulo viij. quod creditum eſt ſpiritus dei miniſterio id perpetratum.Et ideo per Michaëlem cum ſit princeps eccleſiæ catholicæ:cui tunc credidit [...]ctus rex Clodouęus.Secundò Alemanos fugauit miniſterio dei.Ex quo creditum eſt angelum Michaëlem ibidem ade[...]

adesse, vt de eo dici potest illud quod dicitur iiij. Regum vj. Plures nobiscum sunt, q̃ cum illis. Ipse fuit ille qui ceruum duxit ad transeundum vadum, cùm Clodoueus dolens exercitum suum debellare volentem contra Gothum hæreticum, orationem deo habuit in hunc modũ.

Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodouęum non est aspernatus deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è silua nemine inclamante in conspectum se prorupit, qui magnis inde militum vocibus exitus fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem deus conducere faciebat per Michaëlem tanquam protectorem & defensorem ecclesiæ catholicæ, cui tunc Clodouęus credebat, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali, ordinis prędicatorum, in tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ, regi Ludouico xij. directo: quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias, numero lxxxvj. vsq; ad numerũ cxvj. & per xx. col. & vltra, extra de testamentis. vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta regum Francorum contra infideles, contra quos fuerunt protecti & adiuuati pro fide catholica sustinenda, & defendẽda, augmentanda per Michaëlem archangelum principem ecclesiæ catholicæ: quod ita credendum est, cum talia sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & regis Franciæ.

Item idem Michaël pluries & multoties protexit reges Franciæ vsq; ad hæc tẽpora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedicti in loco hic ante allegato, quæ essent nimis longa & fortè tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter reges Franciæ, q͡ omnes hęreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudæos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictum Viualdum in prædicto suo tractatu: & eundem Benedicti in iandicta repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, numero xciiij. vsq; ad numerum c. Et de huiusmodi illuminatione Michaëlis, dicam infra in sequenti effectu angelorum.

Octauò ergo bonus angelus noster nos illuminat in dei & fidei catholicæ secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit. Intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cœlestia, sicut oculus noctuæ ad lumen solis: tunc angelus noster secretò illuminat intellectum nostrum, & manuducit in cognitionẽ diuinorum arcanorum per fidem, & cognitionem. Vnde Zachariæ iiij. Reuersus est angelus qui loquebatur in me, & suscitauit quasi vnum qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angeli, qui plura de arcanis cognoscunt, q̃ inferiores, illuminant ipsos inferiores secreta diuina quæ eis nouerunt reuelando, & eis manifestando talia secreta quæ hic inferiora vsq; ad diem iudicij concernunt, dicuntur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta diuina si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores quæ erga nos gerentur referunt. Et sic superioribus loqui dicuntur, vt dicit Thomas in prima parte suæ summæ. questione cxiij. Vnde virgo Maria à Gabriele fuit illuminata cum prius diceret: Ecce virum non proposui cognoscere, turbata de angelico sermone, statim post adiunxit: Ecce ancilla domini &c. vt habetur Lucæ j. Similiter Iacob videns scalam in qua ascendebãt & descendebant angeli, in cuius cacumine erat dominus innixus, per quam significatur descensus dei in mũdum, & vnitas trinitatis in tribus lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis, ilico illuminatus dixit: Terribilis est locus iste, non est in eo nisi domus dei & porta cœli, Genesis xxviij.

Nonò nos ab aduersis inimicis defendit, & aduersos inuisibiles deuincit. vnde habetur Apocalypsis xij. Prælium factum est in cœlo, & Michaël & angeli eius pręliabantur, & pugnauit Michaël cum dracone, & fecit victoriam. Et, vt dicit sanctus Thomas in loco suprà allegato, sanctus Michaël in prælio habito cum Lucifero fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine Principatuum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de cœlo in hunc caliginosum aërem, & in profundum abyssi deuixit: vnde cãtat ecclesia. Collaudemus venerãtes omnes cœli milites, sed præcipuè primatem cœlestis exercitus Michaëlem in virtute conterentem zabulon. s. luciferum.

Quiquidem Michaël erit etiam destructor Antichristi, prout destruxit luciferũ: vt dicit glossator super illud Apocalypsis xiij. Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latens postea apparebit, dicens se esse suscitatum. Et ferentibus eum dæmonibus in aëre ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt eum, tandem dum stabit in papilione suo in monte Oliueti, Michaël eum occidet, vt dicit Glo. super illud ij. Thessaloni. ij. Quẽ deus interficiet spiritu oris sui.

Decimò bonus angelus nos consolatur nobis panem & vinum ministrando tempore necessitatis. De hoc habemus iij. Regum xix. vbi dicitur, Quòd cùm Elias dormiret in vmbram iuniperi, fugiẽs à facie idololatræ Iezabel, deus misit sibi angelum dicẽtem: Surge, & veni, comede, grandis enim restat tibi via. Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsq; ad mõtem dei Oreb. Et habetur Dan. xiiij. Quomodo angelus domini portauit Abacuch à Ierusalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ suis messoribus in agro deferebat Danieli inter leones existenti detulit, vt ex illo reficeretur qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est: & habetur Lucæ xxiij. & Genesis xvj.

Vndecimò docet orare, pœnitentiam agere, dæmonẽ ligare, & compescere vxorem. Vt habetur Thobiæ quinto, & xij. quomodo angelus Raphaël docuit Thobiam iuniorem prædicta. Et ideo cum inter alia quis vult vxorem duçere, debet consulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem, cum à domino detur vxor prudẽs, & dotes & diuitię à parentibus, vt habetur Prouerb. xix. Et dixi in rubri. Des droictz & appertenances à gens maries. in cõsuetu. Burgundiæ.

Duodecimò impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum Gen. xxj. Quòd angelus reuocauit Agar fugientẽ dominam suam, & ad humilitatem & bonum reduxit. Et Exo.

xiij.vbi angelus percussit primogenita Aegypti,vt tolle- ret eis occasionem mali.

Decimotertiò excitat nos à somno culpæ,vt habetur Zachariæ iiij.De angelo qui excitauit Zachariam,vbi dicit. Angelus domini excitauit me quasi hominem qui excitatur à somno.& Actuũ xij.quando angelus percus- so latere Petri excitauit eum,dicens:Surge velociter.

Decimoquartò à cõtrarijs potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo.Psal.xxxiij. Immittit angelus domini in circuitu timẽtium eum,& eripiet eos. & iiij.Regum xix.Venit angelus domini & percussit in castris Assiriorum lxxx.milia.Et contra hostes nos adiu- uant,Gen.xxxj.& ij.Maccabæorum penultimo.

Decimoquintò peccata præterita increpat,vt ab eis recedamus.Numeri ij.vbi cũ angelus filios Israël de præ- uaricatione increpasset,ipsi eleuauerunt vocẽ cum fletu.

Decimosextò à peccato præsenti nos eripit bonus an gelus,vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodo mitis,id est de peccati cõsuetudine,Genesis decimonono.

Decimoseptimò impedit angelus peccatum futurum ne fiat,vt patet Nume xxij.In Balaam,qui ad maledicen dum Israël pergens, ab angelo est impeditus.

Decimooctauò purgat labia nostra ad cõsolationem angelus noster bonus, Esaiæ vj. ibi: Et volauit ad me vnus de seraphin,& in manu eius calculus quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum,& dixit: Ecce teti- gi labia tua,& auferetur iniquitas tua,& peccatum tuum mundabitur.

Decimonono secreta dei reuelat.Thob.xij.Dicit Ra- phaël angelus:Manifestabo vobis intentionem,& non abscondam à vobis sermonẽ occultum,& instruit in am- biguis vt certificemur,Danielis ix.& x.

Vigesimò bonus angelus increpat malos,ne amplius malum cõmittant,& de malis commissis,Numeri xxij. Cur verberasti tertiò asinã tuam?& Apocalypsis xviij. Angelus increpat Babylonem & multitudinem eius, eiq; comminatur.Exite,exite de illa populus meus,& ne participes sitis delictorum eius,& de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimò gaudent angeli de satisfactione & re ductione ad pœnitentiam,vt habetur Luçe x. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundò concupiscentiam debilitat,vt pa- tet Genesis xxxij.vbi angelus tetigit neruum femoris Ia- cob & emarcuit.

Vigesimotertiò memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimit,vt patet Ezechiæ.ix.Transi per me- diam ciuitatem in medio Ierusalem,& signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquartò angeli orant pro nobis,imo totam terram circuiendo compescunt,Zachariæ c.j.Omnis ter- ra habitatur & quiescit.Illic erat angelus,& luctuosam ad deum fundit precem.Domine exercituum (inquit) vsq; quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, qui- bus iratus es?iste iam septuagesimus annus est.& meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquintò angeli etiam nostris duris casibus, calamitatibusq; spiritualiter compatiũtur.Esaiæ c.xxxiij. Ecce videntes clamabunt,angeli pacis amare flebunt,dis sipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam,irritum factum est pactum &c.Et dicit Iacobus Fabri in commẽ- tarijs diui Dionysij epistola .viij. vbi ponit de benign cura prouidentiaq; angelorum circa gentes.

Vigesimosextò & vltimo bonus angelus noster por tat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo,& eas ibi secundùm sua merita collocat in loco eis debito, secundùm quod dicitur. Nomina eorum scripta sunt in cœlis. & habetur Lucæ xvj.Factum est vt mo- reretur mẽdicus,& portaretur ab angelis in sinum Abra hæ.vnde archangelus Michaël multa habet officia in cœ lis,vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in ecclesijs pingitur ponderans animas:quia Danie lis v.dicitur.Appensus est in statera,& inuentus est mi nus habens.

Habet etiam officium portandi eas & collocandi in paradiso.vnde cantat ecclesia.Venit Michaël archange lus cum multitudine angelorũ, cui tradidit deus anima sanctorum,vt perduceret eas in paradisum exaltationis. quia data est ei potestas super animas sanctorum.Cùm e nim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali merita aut demerita expectantes,& quando inuentus di dignus,tunc bonus angelus valdè reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum,præsen tans eã deo altissimo creatori suo,vt de tãto bono & ex cellenti gaudio referat gratiarum actiones:& deinde de fert eam ad locum sibi ab æterno assignatum,quia nomi na saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum es quod nostra mater ecclesia cantat. Gaudent in cœlis ani mæ sanctorũ, qui Christi vestigia sunt secuti.Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt,& multa alia pa si sunt,ideo cum Christo regnant sine fine & exultant.E quorum salute gaudet tota cœlestis curia, imo cum ma gno gaudio egrediuntur,Esaiæ lv.In lętitia egrediemini & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam dil git deus,quãdo talem in vita sua assignat sibi custodem & in morte securum directorem,cui tota applaudet cœle stis curia:vt dicitur Esaiæ vbi supra.Montes & colles ca tabunt coram vobis laudẽ,& omnia ligna regionis plau dent manu:id est angeli maiores & minores gaudent & exultabunt in aduentu sanctarum animarum in gloria,ita φ accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsq; ad diem iudicij.

O q; solicitè & diligenter omni die,omni hora,& o mni loco nos tali et tam potenti custodi debemus com mendare,& nos & omnia bona nostra temporalia & spi ritualia committere: fructus,agros,pecora,gesta,actus, opera,liberos,ac totam familiam.Imo & nutrices sero & mane:& quando lactantes pueros in cunis decubant re reponunt,debent deo,virgini Mariæ, suo bono angelo patrono,& omnibus alijs sanctis dei pro posse diligenter & deuotè cum crucis signaculo committere,ex quo san ctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos non immeritò de eo cantat ecclesia. Quo custode pro pelle rex Christe pijssime omne nephas inimici corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clemẽtia.Et pro pterea mihi visum fuit,& consului multis,φ quilibet bo nus Christianus notabilis alicuius dignitatis qui vult ha bere aliquem lectum seu torum triumphalem, φ trium phum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videli cet φ in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor euangelistis in forma quatuor

quatuor animalium à quatuor lateribus ſecundùm quod figuratum eſt Apocalypſis iiij.& in capite lecti ſint hæc ſcripta. In manus tuas domine commendo ſpiritum meũ, redemiſti me domine deus veritatis. Et in vno latere à parte dextra ſit crucifixus in vno angulo lateris, & ſint ante eum hi duo verſus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat.

Ore tuo Chriſte benedictus ſit torus iſte:
Dormiat in Chriſto, qui toro iacet in iſto.

Et ex alio latere in parte ſiniſtra ſit in parte ſuperiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris ſit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos verſus.

Vt me pauſantem conſerues & vigilantem:
Me tibi virgo pia ſemper commendo Maria.

Et in pendulis lecti in pendente ſuperiori ſint duo angeli, vnuſquiſq; in angulo: in medio quorum erũt hi duo verſus ſequentes.

Angele qui meus es cuſtos pietate ſuperna,
Me tibi commiſſum ſerua, defende, guberna.

Quos omnes verſus vnuſquiſq; bonus catholicus debet dicere ſingulis diebus pluries, maximè cum vadit ad dormiendum cum Pater noſter, & Aue maria. ſi ſaltem vacare non poſſit pluribus alijs orationibus, ſaltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta vt aliquid mereatur, cum non ſufficit abſtinere à malo, niſi fiat quod bonum eſt. c. de forma. xxij. q. v. concordat text. in c. cupientes. de pœnis. in clementinis, notatur in l. in illa ſtipulatione. ff. de verborum obliga.

DEcimaſeptima conſideratio. Redeundo vnde digreſſi ſumus, ad iſtum ordinem angelorum vltimũ aſſumuntur omnes pueri baptizati qui in merito paſſionis Chriſti & fide parentum in gratia baptizati decedũt: quia, vt dicitur Matthæi xxij. Erunt homines ſicut angeli dei in cœlo: quia per donum gratiæ homines poſſunt mereri tantam gloriam, ꝙ etiam angelis ſingulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur aſſumi ſeu locari in ordines angelorum. Dicit enim Auguſtinus ſuper Ezechielem. Sunt nonnulli qui parua capiunt, ſed tamen hoc nũciare fratribus non deſiſtunt, & hi in angelorum numerũ cernuntur. Multi enim ſunt ſimplices & illiterati, & tamẽ verbo, & exemplo quantum poſſunt alios ædificãt, qui inter angelos collocabuntur.

Item ſunt nonnulli qui hic bene regunt ſeipſos, vxorem, totam familiam, liberos, ſingulaq; negotia, cuncta ordinantes ad dei honorem, timorem, & amorem, ſicut faciebat Thobias: Fili pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus ſi timuerimus deum. Tales ſimiliter ſi maiora non habuerint merita inter angelos collocabũtur: & etiam ſimplices qui pœnitentiam egerunt carnem ſuam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dæmõ qui vocatur Mammonæ, cum pluribus, alijs ſuis cõplicibus, qui tentant de auaritia quos dominus paupertate percuſſit, Matthæi vj. Et ad illum carcerem inferni ſuperiorem deſcendunt omnes auari, vſurarij, & eis ſimiles. Et de quibus tentet huiuſmodi dæmon, vide Barnardinum de Buſtis in prima parte ſui roſarij, ſermone decimo, in litera M. vbi amplè.

Ex quibus patet, ꝙ ſicut in cœlo ſcilicet cœleſti ſunt nouem ordines angelorum, qui manſiones dici poſſunt, ita in inferno ſunt nouem carceres, in quibus ſunt dęmones qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis ſecundùm eorum grauitatem, & ſecundùm quod ſupra dictum eſt: vt recitat amplè Vincentius in ſuis collationibus. Et alij præſunt alijs: cum dæmones præſint dæmonibus, vt etiam ſuprà dixi.

DEcimaoctaua conſideratio erit talis. Cum in paradiſo ſint nouẽ ordines, & in quolibet ordine ſint ſex milia ſexcenta ſexaginta ſex manſiones, & in qualibet manſione poſſint eſſe tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo tot ſedes ſeu loca, ſcilicet ſex milia ſexcẽta ſexaginta ſex: & in qualibet ſede ſeu loco, de quo dicitur, nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis, eſt vna anima: quando omnia illa loca replebuntur, tunc, vt opinantur nonnulli doctores deuoti hanc calculationem piè ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium: ſed quia iſta non ſunt præſentis ſpeculationis, nec etiam, vt dicit Bernardinus de Buſtis in ij. parte ſui roſarij, ſermone xix. ij. parte. in litera L. non poteſt dari nec dici certus numerus angelorum ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter inſiſto. Plures tamen ſunt angeli boni q̃ mali, prout habetur Parali. xxxij. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in ſermonibus Diſcipuli, ſermone lxxxviij. ꝙ certus numerus angelorum dari nec numerari poteſt. & ibi amplè ponit illos nouem ordines angelorum ſupra poſitos, & quomodo & qualiter animę collocantur in illis ordinibus ſecundùm dignitatem illarum.

Quia tamẽ dictum eſt, ꝙ etiam mali angeli ſunt in inferno, & habent carceres & officia diſtincta, quęrit Robertus de Licio in ſermone xj. ca. j. in feria iiij. ſeptuageſimę. ver. ij. Vtrum mali angeli ſint in inferno. Et reſpondet ſecundùm Bonauenturam, diſtinctio. vj. artı. ij. q. j. libro ij. cum Alexandro de Halis in ij. volu. ſummę. q. xcvj. ꝙ locus dæmonum poſt lapſum vſq; ad diem iudicij, non eſt locus ſubterraneus quem vocamus infernum, ſed aër caliginoſus, in quo generaliter dæmonum habitat multitudo: & vtrum aliqui ſint detruſi in inferno, dicit ſe neſcire nec inuenire determinatum à ſanctis: dicit tamen bene credere ꝙ aliqui deſcendunt ad torquendas animas, ſecundum ꝙ habent in ſe deputata maledictionis officia. Si etiã in prædicto aëre puniantur pœna ignis, vt dicit, diuerſi diuerſa ſentiunt. Quidam dicunt ꝙ ſic, licet minus intensè q̃ poſt iudicium. Alij autem dicunt ꝙ talis pœna eis differtur vſq; ad iudicium, & interim grauem pœnam ſuſcipiunt ex eo ꝙ ſunt in iſto aëre caliginoſo: quia locus in quo conditi ſunt erat cœlum empyreũ, quod eſt luminoſum, & eſt eorum locus naturalis, ad quem non poſſunt amplius reuerti.

De his omnibus ſupradictis me remitto ad doctores theologos (quorum eſt talia noſſe) quoniam, melius eſt tacere q̃ malè loqui: & in reliquis ab articulis fidei, in quibus firmiter credimus & ſimpliciter confitemur, credo prout ſancta mater dei eccleſia credit. Et quæ hic ante dixi intelligo me dixiſſe ſub benigna correctione dominorum theologorum, & ſub proteſtationibus, ꝙ ſi quid ſit dictum, quod habeat in ſe aliquid dubium, aut quod non ſit bene dictum, quòd habeatur pro nõ dicto nec ſcripto, & ſic me ſubmitto limæ & correctioni prædictorum dominorum theologorum.

DEcimanona conſideratio erit per modum quæſtionis: An poſſit dari decimus ordo angelorum in pa-

radiso? Et pro decisione huius dubij vidēdum esset quod dicit Ioannes de Turrecremata in cap. hi duo. de conse-cratio. distinctione prima. vbi innuendo ex illo textu di-cit videri, ꝙ sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item, vt dicit magister Sentētiarum in secūdo. distinctio. ix. testatur quòd scriptura testatur decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum, ergo ita est: quia, vt dicit Augustinus: Maior est scripturæ autoritas, q̄ꝫ omnis hu-mani generis perspicuitas, & ibi arguit in oppositum, tandem concludit secundùm mentem theologorum, quæ doctrinis sanctorum est magis consona, ꝙ omnes electi assumuntur ad ordines angelorum: quidam scilicet ad su-periores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria su-per oēs, vt dixi supra in hac parte, in iiij. consideratione.

Et istud comprobat diuersis rationibus. Primò, vt di-cit, ad hoc est glossa super illud Psalmo xliiij. Constitues eos principes super omnem terram. quæ dicit: elegit pau peres vt exaltet ad ordines cœli qui sunt ex hominibus & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines an-gelorum.

Secundò ad idem est glo. Deutero xj. super illud. O-mnem locum quem calcauerit pes vester, vester erit. quæ dicit, si diabolum vincere potero, si meruero vt deus con-terat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius ha-bebo in cœlo.

Tertiò hęc idem glo. Deutero xxxiij. super illud. Ej-ciet à facie tua inimicum, dicetq́ꝫ contere. Et super illud ad Roma. xj. Dominus conteret satan sub pedibus vestris velociter.

Item beatus Dionysius dicit in primo cap. de diuinis nominibus, ꝙ homines angelorum gloriam sortientur. Item Grego. in omilia de centum ouibus dicit, ꝙ homi-nes secundùm diuersitatem meritorum ad diuersos ordi-nes transferentur angelorum. Hæc de Turrecremata vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bartholomeus Sibilla in speculo peregrina-rum. q. in j. quæstiuncula: decimi c. secundę decadis: vbi dicit ꝙ opinio dicentium posse dari decimum ordinem vi detur sapere hęresim: dicit tamen ibi in fine vnum singula re, ꝙ meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

Vigesima consideratio. Nedum angeli habent sedes & loca in cœlo, sed etiam beati: & ibi ho norātur, glorificantur, & laudātur, ita ꝙ vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem ha-bet altero. Non ꝙ vnus sit supra caput alterius sicut in so lario, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mons rotun-dus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt de quibus dicitur Psalmo lxxxiij. Beati qui habitāt in domo tua domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius, Psalmo cxlix. Qui sunt ciues sanctorum & domesti-ci dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisq́ꝫ ita gau-det de reuerentia alterius sicut de sua, vt dicit Augusti. in epistola ad Cyrillum. Noueris ꝙ reuerentia quæ singu-lis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes ꝙ in cœlo sit aliqua inuidia vt in mūdo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præesse magis vel-let q̄ꝫ subesse: ita in cœlo per charitatem ineffabilem qua se inuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorum ita alterius gloria gaudet sicut sua, quoniam vellet quisq́ꝫ ma ior vt quisq́ꝫ minor sibi esset ęqualis & penè maior, quia gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gau-det sicut si eā haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi im partiret: vnde gloria singulorum est gloria cunctorum. hæc ille. Et hæc recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xix. in ij. parte, in litera N.

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloriæ, quoniam, vt ait Augustinus in sermone de martyribus. Sanctorum societate cœlum exultat, quorum patrocinijs terra lætatur, quorum triumphis ecclesia sancta corona-tur, quorum gloria multiplici passionum genere adorna-tur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cœle-sti potest sic imaginari, ꝙ deitas est in supremo culmine, & post eam beata virgo Maria, vt dixi suprà: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descri-ptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum, quia angeli sunt in superiore loco ante sanctos, vt dicit san-ctus Thomas in prima parte suæ summę, quęstione lxvj. articulo iij.

Aduertendum est etiam ad id quod dicitur Ioannis xiiij. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et Hie-ronymus fecit librum vnum de xlij. mansionibus. & Am-brosius vnum, & Richardus de sancto victore.

Altitudinem autem cœli & magnitudinem si quis cō-templari voluerit, debet primò considerare magnitudinē terræ & aliorum elementorum, quæ singula excedunt se inuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudi-nem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elemētis simul. Quæ cuius sint magnitudinis ponit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone x. parte se-cunda, litera Y.

Deinde extendere considerationem suam vsq́ꝫ ad cœ-lum empyreum, discurrendo mente magnitudinem alio-rum nouem cœlorum, quorum singuli excedunt inferio-res omnes in decuplo secundùm mathematicos: & sic ali-qualiter intelliget magnitudinem & altitudinem ipsius decimi cœli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo o-mnes alios: & similiter poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, cōsiderando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quo-rum quodlibet in decuplo quo ad formositatem & spe-ciositatem: tunc intelliget ꝙ inexplicabilis est pulchritu-do illius cœli empyrei, in quo collocantur sancti in visio-ne gloriæ. Ecclesiastici xliij. De cuius excellentia ampla Bernardinus de Bustis in dicto sermone xix. supra allega-to, & in litera S. ponit quomodo ibi collocantur patriar-chæ, apostoli, martyres, confessores, & virgines, quæ cū sint nimium prolixa, nihil aliud de collocatione illorum & prælatione hic dicam, nisi fortè statim de duobus, vi-delicet de Ioanne baptista vtrum præcedat Adam, & de Petro ꝙ pręcedat omnes apostolos tāq́ꝫ princeps illorum & primatum habens inter eos.

Vigesimaprima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Raymundus Lullius in suo introductorio artis generalis in arbore apostolicali: vbi dicit ꝙ deus creauit mūdum magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientiæ, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita sua magnitudo est ita ratio ꝙ deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ra-tione bonitatis. Est ergo finis mundi ita magnus per glo-riam sicut per bonitatem: sufficit ergo veritas ad glorian-dum homines in gloria, vt magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ sicut fini bonitatis. Est ergo probatum ꝙ deus

ꝙ deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus
bonis. Et, vt dicit idem Raymundus Lullius ibi. Iste pas-
sus est placens ad intelligendum, quoniã intellectus gau
det in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gau-
det etiam in nouo modo probatiõis quam, vt ipse dixit,
dat secundum tabulam generalem hoc modo, videlicet:
In deo est gloria, & ipse est sua gloria: & si non daret glo-
riam illis qui suam gloriam diligunt, iniuriam faceret a-
mabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorũ qui suam glo-
riam diligunt, & sic esset iniustus & auarus amabilitati
suæ & amatiuitati illorum qui suam gloriam diligunt. Et
idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate,
memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniu-
ria est impossibilis. Dabit ergo deus gloriam omnibus il-
lis, qui moriuntur in statu bonitatis, virtutis, & veritatis,
& qui ipsum diligunt & suam gloriam sperãt. Et ibidem
amplius ponit, an deus glorificabit hominem cum me-
dio vel sine medio, & cum pura concordantia & sine cõ-
trarietate, vt ibi per eum.

VIgesimasecunda cõsideratio. Sancti etiam sunt ho-
norandi & venerandi in terris prout in cœlo, & fe-
stiuitates eorum sunt solennizandæ: quod probatur ratio
ne, autoritate, & exemplo. Et primò ratione probandum
est: quia secundũm Ioannem de Turrecrema. in c. j. de con
secra. distinctio. iij. allegando Guillelmum Altisiodoren.
in sua summa de officio, propter sex causas festiuitates san
ctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuinæ maiestatis. Cũm
enim honorem sanctis impendimus, deum in sanctis ho-
noramus, & ipsum in eis mirabilem prędicamus: quia qui
sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat qui eos
sanctificauit.

Secũda est propter auxilium nostrę infirmitatis. Quia
enim per nos salutem habere non possumus, ideo sancto-
rum intercessionibus indigemus: à quibus vt adiuuari me
reamur, meritò ipsos honorare debemus. Legitur enim
iij. regum j. ꝙ Bersabeę quæ interpretatur puteus satieta
tis, id est ecclesia triumphans, filio suo, id est ecclesiæ mili-
tanti regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est propter augmentum nostræ securitatis ad
spei nostrę subleuationem, vt per sanctorum gloriã quæ
nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes & secu
ritas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes
potuerunt ita per sua merita sublimari, constat quia nos
similiter poterimus: cũm manus domini breuiata non sit.

Quarta est propter exemplũ nostrę imitationis. Cũm
enim eorum festiuitates recẽsentur, ad eorũ imitationem
prouocemur, vt. s. eorum exemplo terrena cõtemnamus,
& cœlestia desideremus, vbi sunt collocati. Quoniam cũ
ipsorum virtutes in die solennitatis eorum nostræ men-
tis oculis obijciuntur, ardenter accendimur ad honorifi-
centiam illorum. Et ideo dicit Leo papa in quodam ser-
mone de martyribus. Quotiescunq́ fratres charissimi san
ctorum martyrum solennia celebramus, ita ipsis interce
dentibus expectemus à domino consequi temporalia be
neficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur
æterna. quoniam, vt dicit Paulus ij. ad Corin. j. Si fueri-
mus socij passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutuę vicissitudinis. San
cti enim de nobis in cœlo festum faciunt, quia gaudium
est angelis dei & animabus sanctis super vno peccatore
pœnitentiam agente: vt igitur vicissitudinem rependa-
mus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cœ
lis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est propter procuratione nostri honoris. Cũm
enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, &
nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas, est
nostra dignitas. Nã cũm honoramus fratres nostros, ho-
noramus nosmetipsos. Vnde apostolus. Omnia vestra
sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit com
munia, quæ honores inuicem præuenire facit, & necessita
tibus sanctorum communicare: vt dicit apostolus ad Ro
manã xij. Dicit etiam Ioan. de Turrecremata, ꝙ alias ra-
tiones ponit Damascenus, libro iiij. cap. vij. quare scilicet
sancti & eorum corpora seu eorum reliquiæ debeant ho-
norari: quarũ quædam sumuntur quo ad eorum dignita-
tem, quædam quo ad eorum preciositatẽ corporum. Di-
gnitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est, quo
niam ipsi sunt amici dei, & filij dei, hæredes dei, & duces
nostri: quantum verò ad corporum eorum preciositatem
ponit etiam idem quatuor, & Augustinus addit quintũ,
per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet san-
ctorum siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum
fuerũt promptuarium dei, templum Christi, alabastrum
spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organũ spiritussan-
cti: propter quæ sancti meritò veniunt colendi: & ibi re-
spondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, ꝙ in signis e-
minentia virtutis & sanctimoniæ qua hic vitam agentes
mirificè claruerunt, debet nos mouere ad venerandum &
honorandum sanctos.

Nemo siquidem est qui non norit virtuti honorẽ de-
beri, & his qui virtute sunt præditi. l. fi. in princi. C. de sta
tuis & imaginibus. & dixi suprà, & dicam infra in multis
locis: quantoq́ excellentior fuerit virtus, tantò præclario
re afficienda est honore.

Atqui nullus est sanctorum ordo & gradus, & in quo
uis ordine nullus reponitur sanctus qui non eximio vir-
tutis splendore coruscauerit, quiq́ non miro bonorum
operum ornatu refulserit: quoniã, vt dicit Paulus ad He-
bræ. xj. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iu-
stitiam, adepti sunt repromissiões, fortes facti sunt in bel-
lo: non corporali tantum sed & spirituali contra dæmo-
nem, mundum & carnem: quem triplicem hostem virtu
te dextra fuderunt. Et Paulus in eadẽ epistola, antiquos
veteres instituti patres claro celebrauit encomio: illu-
stresq́ eorum virtutes & nomina catalogo quoq́ sacro
recensuit. Et habetur Ecclesiastici xliiij. Laudęmus viros
gloriosos, & parentes nostros in generatione sua: & post
descriptas generationum illorum laudes mox subnectit.
Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti
sunt, & in diebus suis habentur in laudibus, qui de illis na
ti sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & se-
men eorum & gloria eorum non derelinquetur. & ibi, &
in cap. sequen. Eccle. c. xlv. ponit laudes antiquorũ patrũ.

VIgesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorã
dos laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ
scripturæ, ecclesiæ catholicæ, constitutionis summorum
pontificum & principum secularium, doctissimorũq́ scri
ptorum comprobatur.

Primò enim autoritate sacræ scripturæ, cũm, vt habe-
tur Psalmo cl. Laudate dominum in sanctis eius. & Psal.

xxxij. Rectos decet collaudatio. Et habemus Ecclesiastici xx. & xliiij. Laudemus viros gloriosos & patres nostros in generatione sua. Et habetur Ioan. xij. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus qui est in cœlis. Cùm ergo sancti honorentur à deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cùm is gloria & honore dignus sit, quem princeps honorat. text. in l. restituendæ. in fi. C. de aduocatis diuersorum iudicum. vbi sic dicit text. Qui à nobis digni iudicati sunt, hi multò magis in anterioribus quoq; iudicandi sunt. dicam plenius infra in vltima parte. Quem ergo dominus honorificat, æquum est & seruos eius eundem honorare, vt eo ipso cõformes sint domino suo, bonitatiq; eius respõdeant. Improbus enim videtur qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. c. j. xciiij. distinctio. l. j. C. de domesti. & protecto. Et perinde atq; rebellis censetur regi necnon iniurius qui amicum eius summo affectum honore à regia maiestate recusat honorare, facit. l. si imperialis. C. de legibus. & l. finali. in fine. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, libro xij. & dixi amplè alibi.

Cùm ergo deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur voluntati dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur: iuxta illud Damasceni in libro iiij. de fide orthodoxa. Honor erga gratos & benignos conseruos beneuolentiæ erga cõmunem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit propheta Psalmo cxxxviij. Mihi autem honorati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Vbi vocat eos amicos dei, quos dominus in euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cùm inquit: Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et etiam habetur Ecclesiasti. xliiij. Laudemus viros gloriosos & parẽtes nostros in generatione sua. dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur gloriam & honorem inuenient, ad Romanos ij.

Secundò probatur autoritate ecclesiæ quæ hac consuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa & festiuitates sanctorum introduxit & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur in c. fina. & alijs capitulis. de ferijs. & in c. j. de consecra. distinc. iij. vbi habetur ex cõcilio Lugdun̄. Et sic est sancta mater ecclesia in spiritusancto congregata, in medio quorum ibi existente nomẽ ecclesiæ erat populus, iuxta illud. Vbicunq; duo aut tres in nomine meo erũt congregati, ibi in medio illorum ero. Matthæi xviij.

Tertiò probatur autoritate summorum pontificum, vt habetur in cap. fina. de ferijs. Vbi ponit multas festiuitates sanctorum quæ honorari debent. & probatur c. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratione sanctorum. in vj. Vbi ponitur constitutio Bonifacij octaui, qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum. facit clemen. si domini. de reliquijs & veneratio. sanctorum. vbi Clemens quintus in concilio Viennen. approbauit & cõfirmauit ordinationẽ Vrbani quarti de celebritate sacramenti eucharistæ. Eusebius etiam solennitatem sanctæ crucis, quę ipso sedente in pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. c. crucis domini. de consecra. distinctio. iij. Et ibi Ioannes de Turrecremata ponit rationes quare adoratur crux. & Antonius Florentinus in sua summa, parte iij. titulo cix. §. v. vbi allegat sanctum Thomam.

Etiam Sergius primus, festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis & sacerdotali ordine consecratis celebrandum sanxit.

Et Innocen. quartus octauas natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solẽnitati præcipuæ adiungendas statuit.

Et sacrosancta Basilien. synodus in decreto quadragesimæ sessionis festum sanctæ conceptionis eiusdem virginis statuit.

Quasquidem constitutiones vniuersalis ecclesiæ consuetudo & omnium Christianorum approbauit. Cuius quidem consuetudinis nõ leuis est autoritas, imo magna. cap. in his. & c. consuetudinis. xj. distinctio. Panor. in c. consuetudinis. extra de consuetu. Et ibi aposti. Bartho. & Corseti. Et quantum consuetudini tribuendum sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur in cap. ecclesiarum. in xj. distinctio. & in cap. catholica. eadem distinc. vbi dicitur: Ecclesia catholica per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, aut autoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria & particularis instructio &c. Et dicit text. in dicto c. in his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi dei & instituta maiorum pro lege seruanda. Cùm ergo hic in hac veneratione sanctorum non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis & summorum pontificum, nõ est dubium, ꝙ illa vniuersalis cõsuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos vltra rationes supra dictas, in pręcedenti cõsideratione adductas.

Quartò etiam solẽnitates sanctorum sunt celebrandæ & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus autoritate principũ secularium, videlicet Valentiniani & Theodosij imperatorum, qui ordinauerunt commemorationem duodecim apostolorum esse celebrandam, vt in l. omnes dies. C. de ferijs.

Quintò & vltimò probatur autoritatibus pluriũ doctorum, qui tenẽt decisiuè sanctos esse venerãdos, honorãdos, & glorificãdos. Imprimis dicit Ambrosius in quodam sermone de sanctis martyribus. Cùm omnium sanctorum martyrum fratres deuotissimè natalem celebrare debemus, tum eorum præcipuè solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domicilijs proprium sanguinem profuderũt. & ibi: Cũcti igitur martyres per colẽdi sunt. & statim post. & ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro. & dicit Hierony. in epistola ad Ripariũ alle. per Anto. Florentinũ in sua summa, parte iij. tit. xij. c. ix. in prin. Honoramus autẽ martyrũ reliquias, vt eũ cuius martyres adoramus, honoremus seruos: & honor seruorũ redũdet in dominũ. & idem Hieron̄. in sermone de assumptione beatæ Mariæ virginis dicit. Si deum fratres charissimi ore prophetico in sanctis suis laudare iubemur, multò magis in veneratione beatæ Mariæ. Et Augu. in sermone de natiuitate beati Ioãnis Baptistæ dicit. Post illum sacrosanctum domini natalis diem nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Ioannis Baptistæ. In aliis sanctis & electis dei nouimus illum diem coli quo illos post consummationem laborum & deuictum triumphatum

tumq; mundum in perpetuas æternitates pręſens hæc vi⸗
ta parturit: in aliȷs cõſummata vltimi diei merita celebrã⸗
tur. In hac prima dies & ipſa etiã hominis conſecrãtur, eo
quia per hunc dominus aduentum ſuum, ne ſubitò homi⸗
nes inſperatum non agnoſcerent, volunt eſſe teſtatum. Et
idem Auguſti. in ſermone de aſſumptione beatę Mariæ
dicit illum diem venerabilem cunctis aliȷs honorandum:
hunc dicit ſatis præpoſterum iudicandum eſſe, vt cũm ſan
ctorum celebramus victorias martyrum, illius ſolennita⸗
tem illis non præferamus quæ huic mundo ędidit princi
pem martyrum, & per quam meruimus autorem vitę ſu⸗
ſcipere. Et etiam dicit Florẽ. in ſua ſumma, parte iiȷ. tit. xiȷ.
ca. viȷ. §. iȷ. ꝙ ſancti ſunt adorandi, non ea adoratione qua
adoratur deus, ſcilicet latriæ: id eſt non eos adorantes vt
creatores vel datores gratiarum, ſed vt participantes dei
bonitatem per gratiam vel gloriam, & vt noſtri interceſ⸗
ſores: & ſic, vt dicit, Abraham angelos adorauit, Geneſis
xviiȷ. Et Cornelius centurio Petrum, Actu. x.

Sanctus Dionyſius etiam in ſua eccleſiaſtica hierarchia
c. iiȷ. tertia parte dicit verba ſequentia. Enimuerò ſanctorũ
poſt pacem illam nominum prædicatio, eos præconio at
tollit, qui piè ſancteq; vixerunt, & ad finem vſq; virtutis
vitam conſtanter nuſq; ab ea deflectendo tenuerunt. Nos
quidem ad imitandum beatiſſimũ illorũ habitum, atq; ad
diuina appetenda præmia prouocãs ac ducens: illos autẽ
veluti viuẽtes prædicans, qui (vt theologia ait) non mor
tificati, ſed in diuinã penitus vitã ex morte tranſlati ſunt.
Et dicit etiã S. Bernardus in ſermone de ſolẽnitate omniũ
ſanctorũ, in prin. Feſtiuitas omniũ ſanctorum hodie cele⸗
bratur, & dignũ eſt vt cum omni deuotione celebretur. Et
amplè Io. Damaſcenus in lib. de fide orthodoxa. c. xvȷ. di⸗
cit & tenet ſanctos eſſe honorãdos, vt amicos Chriſti. Io.
xv. Vos amici mei eſtis, vt dictũ eſt ſuprà. Vt filios & hæ⸗
redes dei, vt habetur Io. ȷ. Quicunq; autem receperunt eũ,
dedit eis poteſtatem filios dei fieri. Et habetur ad Romañ.
viiȷ. Si autem filiȷ, & hæredes quidem dei, cohæredes autẽ
Chriſti. Et ibi amplè declarat Damaſcenus ſanctos eſſe ve
nerandos per ſingulos ſanctorum ordines apta progreſ⸗
ſione, deiparem vt propriè & verè dei matrẽ honoremus,
de qua ſupra dixi. Pręcurſorem Ioannem, vt pręcurſorem
& baptiſtam & miſſum & martyrem: de quo infra dicam.
Apoſtolos vt fratres domini, & inſpectores & miniſtros
in paſſionibus eius: videatur ibi amplè Damaſcenus. &
de laudibus ſanctorũ fecit Rupertus de Licio librum vnũ.

Vigeſimaquarta conſideratio. Etiam quòd ſancti ſint
honorandi demonſtrabitur quibuſdam exemplis,
quę poſuit Iudocus Clicthoueus in ſuo tractatu de venera
tione ſanctorum compoſitus ad reprobandum errores ali
quorum, & maxime Lutheri Alamani, & quorundam
ſequacium.

Et imprimis adducit exemplum de ſancto patriarcha
Ioſeph, qui, vt habetur Geneſis xlȷ. Vbi poſtquam inter⸗
pretatus fuit ſomnium Pharaonis regis Aegypti, ſuggeſ
ſeritq; conſilium quo futuræ fami ſeptenni occurreretur,
dixit ei Pharao: Tu eris ſuper domũ meam, & ad tui oris
imperiũ cunctus populus obediet, vno tãto regni ſolio te
præcedã: ecce conſtitui te ſuper vniuerſam terrã Aegypti.
Tulitq; Pharao anulum aureum de manu ſua, & dedit in
manu eius, veſtiuitq; eum ſtola byſſina. & collo torquem
aureum circumpoſuit, fecitq; eum aſcendere ſuper currũ
ſuum ſecundũ clamante pręcone, vt omnes corã eo genu⸗
flecterent, & prępoſitũ eſſe ſcirẽt vniuerſę terrę Aegypti.

Certè ergo, vt dicit idẽ Iudocus Clicthoueus, Ioſeph
ob nimiam animi ſagacitatem & prudẽtiam à Pharaone
in excelſum dignitatis culmen à carcere ſublatus non ab⸗
ſurdè ſanctorum quemlibet nobis ſignificat ob vitæ ſan⸗
ctimoniam præclareq; opera ex huius mũdi ergaſtulo in
ſublimem thronũ regni cœleſtis euectũ à deo, & ſuper o⸗
mnia bona domini ſui conſtitutum, quòd ſeruus fidelis &
prudẽs in vita fuerit, iuxta illud Lucę xiȷ. Nunc deus ſplẽ
dida immortalitatis adornatum ſtola, coronaq; rutila de⸗
coratum publico eccleſiæ præconio vult à cunctis etiam
pia veneratione coli, vt celſitudo gloriæ eius ac ſublimi⸗
tas omnibus innoteſcat, quemadmodũ Pharao ipſum Io
ſeph à cunctis regni ſui incolis voluit ſublimem regio cur
ru honorari.

Pro ſecundo exemplo adducitur hiſtoria Mardochęi,
de qua habetur Eſter vȷ. Qui ob detectas inſidias duorum
eunuchorum regis Perſarum, qui conſpirauerãt in necem
Aſſueri indutus ſtola purpurea, & impoſitus equo regio,
circũductus eſt iubente rege per plateas ciuitatis ab Amã
vno ex primoribus eius clamante in propatulo. Sic hono
rabitur quemcunq; rex voluerit honorare. Ecce Mardo⸗
chęus vir ſpectabilis probitatis ac fidei, non ſolũ ſtolam
accepit regiã & ſplẽdidis veſtibus magnificè eſt amictus,
ſed & equo regio inuectus ſui honoris: publicum habuit
præconem palã buccinantẽ: Hoc honore condignus eſt,
quem rex voluerit honorare. Quod, vt dicit Iudocus Cli⸗
cthoueus, planè nobis inſinuat ſanctos ipſos propter ine⸗
loquibilem illã gloriam qua exaltãtur in cœlis, etiam di⸗
uino beneplacito & ordinatione in terris honorãdos eſſe,
quo aliȷs pateſcat magnitudo honorificẽtiæ quã obtinẽt
in cœlis: de qua ſtatim aliquid dicam ſummatim.

Pro tertio exẽplo huius noſtræ materiæ adducitur il⸗
lud Danie. iȷ. quod ponit Iudocus in dicto loco de Danie⸗
le, qui poſtq; Babylonis regis ſomniũ, qđ eius animo ex
ciderat enarrauit, & ſapienter vt cœlitus fuerat ſibi inſpi⸗
ratum interpretatus eſt: Rex ipſe nouitate reſerationis tã⸗
torum myſteriorum attonitus pariter & permotus, illũ
in ſublime, vt dicit ſcriptura, extulit: & munera multa &
magna dedit ei, & conſtituit eum principem ſuper omnes
prouincias Babylonis, & præfectũ & magiſtrũ ſuper o⸗
mnes ſapiẽtes Babylonis. Nimirũ hæc Danielis ſublima⸗
tio à rege, aptè nobis ſignificat exaltationẽ illam ſancto⸗
rum in regno cœleſti, qua ob actæ vitę ſanctitatẽ ſubuehũ
tur ad ſedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificen
tia de qua ſupra, clarè nobis innuit præclarum honorem
ex dei decreto & ſanctione à mortalibus exhibendum ſan
ctis, qui ita à deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exẽplo inſequendo prænominatum Iudo
cum inſeremus quæ eſt Danie. v. qui cum ſcripturã manus
apparẽtis regi Balthaſar in cõuiuio, diuinituſq; exarantis
quæ ventura erant, legiſſet & interpretatus fuiſſet, rege iu
bente indutus eſt purpura, & circundata eſt torques aurea
collo eius, vt ſacra refert hiſtoria: prædicatumq; eſt de eo,
ꝙ haberet poteſtatẽ tertius in regno. Et, vt dicit ibi Iudo⸗
cus, hæc etiã Danielis honoratio ſecundũ regis pollicita⸗
nẽ, cuiuſuis ſancti in cœleſtẽ tranſlati curiã deſignat glo⸗
rificationẽ. Pręd icatio verò illa de principatu eiuſdẽ pro⸗
phetæ tertio poſt regẽ loco obtinẽdo in regno, nobis pu⸗
blicã inſinuat venerationẽ, qua ſanctũ quẽlibet iã in cœlo
glorificatũ vult deus etiã in terris piè honorificari. Et de hu
iuſmodi veneratione ſanctorũ, vide eundẽ Clictho. in ſuo
propugnaculo eccleſiæ aduerſus Lutherañ. li. ȷ. de forma

missæ.c.xiiij.& xv.

Vigesimaquinta consideratio. Festa sanctorum celebrantur ab ecclesia die qua mortui sunt, & non die qua nati sunt: quia illa die qua moriũtur, nascũtur ad gloriam.glos. in l.cum quidam.ff.de annuis legatis.Glo.institutio.de ingenuis, in fine. Ludouicus Romanus singulari suo xxxiiij. adde & aliam glos. in capi.non licet.xxxiij.q.iiij.Et vide Panor.in c.licet.in vij.notabi.de ferijs.Et hoc est quod intendit Ecclesiastes vij. Vbi in principio dicit, ꝙ melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, ꝙ̃ dies natiuitatis. Propter quod vetus Gallorũ mos fuit pecunias aliquãdo credere & mutuo dare sibi reddẽdas apud inferos: quia cum ex doctrina Druydum pontificum suorum de quibus Cæsar in commentarijs suis de bello Gallico, libro vj. plenè meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est Græcus pallio more Græcorum indutus credidit: & sic maius præmium ex charitate à dijs immortalibus consequi sperabant post mortem perpetuò victuri. De quibus Valerius lib.ij.de institutis antiquis. & sic nõ abs re, quinimo prudentissimè & catholicè prospexit ecclesia, quòd mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundùm Lyram vbi suprà. In cuius vestigium cygnus cantat dum est moriturus secundùm Martia.ibi.

Dulcia defecta moderatrix carmina lingua:
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari cum moritur melius victurus, vt amplè declarat G.Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in verbo, testamentum, numero xiiij.de testa. Fallit tamen in virgine Maria, & beato Ioanne baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor qui fuerunt sanctificati in vtero à vẽtre matris, vt Iob, Ieremias, Beata virgo Maria, & Ioannes baptista, vt ait Petrus de monte episcopus Brixien. in suo dictionario, in verbo, sanctitas.§.quatuor.allegat c.nisi.in glos.ij. extra de renunciatione.

Vigesimasexta consideratio. Credo ꝙ Adam tanꝗ̃ pater omniũ & primus patriarcha sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bartholomęus Veronensis in tracta.de imperatore militum eligendo, in verbo, ratione dignitatis. vbi allegat Dãtem xxxij.c.paradisi hoc ponentem. Quei due che segioulasu piu fœlice pro essere propinquissimi ad angusta son desca rosa quasi due radice columbe, dasinistra elsa iusta el padre per colui ardito gusto lhumana specie tãto amaro gusto del dextro, vedi quale padre vetusto dy sancta chiesia à cui Christo le chiaue recommando dy quęsto su vetusto.

Vigesimaseptima consideratio. In ordine sanctorũ in paradiso videtur ꝙ patriarchæ seu prophetę sint præferendi, & omnibus alijs sanctis anteponẽdi: cùm, vt videmus in actibus ecclesiasticis maximè in lętanijs præponuntur apostolis, & inter illos Ioannes Baptista videtur esse maior: quoniam, vt habetur Matthei xj. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. quod testimonium est ipsius Iesu qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim patriarcha fuit, & propheta, & plusꝗ̃ propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mundo, & de alijs patriarchis & prophetis videatur amplè Anto. Florentinus in sua summa, in iij.parte.titu.xxxj.c.vij.per totum: ad quem recurras in materia laudis & excellentię patriarcharum, prophetarum, & Ioannis Baptistæ. & in fine illius.c.ponitur quomodo fuit propheta de præterito præsenti, & futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesimaoctaua consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette in sermone pro festo sancti Ioannis Baptistæ, qui quærit de dubio. Vtrum iuxta verbum Christi, Matthæi xj. & Lucæ vij. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Ioannes Baptista sit omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicẽ opinionem.

Prima est, vt dicit ꝙ apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis qui abundantius super omnes habuerũt spiritum sanctum, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thomas super illud Romano.viij. Nos ipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerũt. Ideo prima parte.q.xliiij.articulo vij. in primo sententiarum. distinctione xvj.articulo ij. Ioannes Scotus in iiij. & Durãdus eiusdem ordinis Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis tanꝗ̃ abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opinio ꝙ Ioannes euangelista, & si nõ fuit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ quæ sunt Ioanni Baptistæ concessæ, etiam Ioãni euangelistæ. Et secundùm Petrum Damianum sunt quinq;.

Prima, quia Ioãnes fuit virgo, & Ioannes euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda, quia Ioannes Baptista fuit germanus Christi, filius Helizabeth cognatę virginis Mariæ. Ioannes euangelista in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, videlicet filius Salome sororis matris.

Tertia, quia Ioannes Baptista fuit sanctificatus in vtero matris, Lucæ j. spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris: & Ioannes euangelista licet non fuerit sanctificatus in vtero matris, tamen accepit spiritum sanctũ tempore Pentecostes cum alijs apostolis.

Quarta, quia Ioannes Baptista fuit propheta. Ioannis j. Post me venturus est, qui ante me factus est. Et etiã prophetizauit in vtero, Luc.j. Exultauit infans in vtero meo. Et plus quàm propheta, Ioannis j. Ecce agnus dei. Ioannes euangelista fuit propheta in Apocalypsi, quia futura pronunciat. Et plus quàm propheta, quia fuit apostolus qui excedit omnes, cum abundantius habuerit spiritum sanctum. Et apostolus, id est missus. Vnde Ioannis j. Fuit homo missus à deo.

Quinta, quia Ioannes Baptista fuit martyr, ab Herode decollatus, Ioannes euangelista fuit martyr mentaliter quia, vt dicit Petrus Damianus, ille qui pforauit cor Mariæ, illemet cor Ioannis euangelistæ perforauit: vnde videtur quòd ad minus æqualis erit Ioanni Baptistæ: & si non Christi verba, Inter natos &c. non essent vera. Istas etiam rationes & cõparationes refert Robertus de Litio in quodam sermone de sancto Ioanne euangelista: & concludit, cùm quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cùm bene concordes sint in cœlis, ideo non est disputandum de eis in terris: pro quo recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Ioannem Andr. in capit.vnico, de reliquijs & veneratione sanctorum, in vj. Periculosum est de meritis sanctorum disputare.

Tertia

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, ꝙ Moyſes fuit eximius prophetarum: quia Eccleſiaſtici xliiij. dicitur. Nõ eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi.

Quarta opinio eſt, ꝙ fuit Adã, qui creatus, eſt nõ genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, ꝙ eſt primus poſt virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronenſis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione digniratis. ſed tamen de Adam non eſt bona argumentatio, eo quia non ſurrexit inter natos mulierum, ſed à Deo creatus, & ideo non cõprehenſus in dicto Chriſti.

Quinta opinio eſt Ieſu Chriſti (cum quo ſub venia nos erimus) vt dicit Barlette in dicto loco, quia vera: cũ qua opinio. eſt Tho. ij. ij. q. clxxiiij. artic. iiij. ꝙ inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta, vt habetur Matthæi xj. Quam concluſionem comprobat idem Barlette in dicto loco triplici ratione, quæ extrahuntur à doctoribus.

Primò ratione diuinalis prænominationis: quoniã, vt dicit S. Thomas iij. parte. q. xxvij. articu. v. ꝙ diuina prouidentia quoties mittere voluit aliquem ſanctum virũ in mundo pro vniuerſali pręparatione, voluit illũ prius mũdo oſtendere duplici modo. Primò verbo prophetico. Secundò ſigno diuino: quod patet triplici lege. Primò in lege naturæ, quãdo miſit Noë in impoſitione nominis. Gene. v. dicit. Pater eius Lameth, vocabitur nomẽ eius Noë. Iſte conſolabitur nos ab operibus manuum noſtrarum in terra, cui maledixit dominus. Secundò in lege ſcripturæ de Moyſe per ſigunm diuinum quando in terram proiecit coronam regis. Tertiò in lege gratiæ tempore Chriſti quando miſſus eſt Ioannes baptiſta qui oſtenſus eſt verbo prophetico per angelum, Lucæ j. Erit magnus coram domino. Et iſta magnitudo fuit in pluribus. ſ. circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius quam habuit ab ipſo Chriſto qui eum laudauit in conſtantia, in auſteritate, in prophetia, & in perſeuerantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo ſequitur ſecundò, ꝙ fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua ſumuntur laudes & magnificentiæ ipſius, quas ponit idem Gabriel in dicto loco. verſi. Secundum dicitur.

Ex quo & tertiò ſequitur, ꝙ infuſæ ſunt & fuerunt in Ioanne infinitæ gratię: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & pluſꝙ propheta magnus coram domino. Apoſtolus, martyr, confeſſor, virgo, eremita, & ibi concludit illũ omnibus cęteris præpoſitũ: quod credo eſſe verum, & ſum in hac opinione, ꝙ poſt Mariã eſt primus in cœlo, & habet proximiorẽ ſedem, & ſedet ante omnes & quoſcunqꝫ: quia magis dilectus à deo propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem: quæ tria ibi amplè explicat & declarat idem Gabriel in fine. ibi: Tertiũ dicitur &c.

Et de eodem & eius excellentia videatur etiam Ioannes Ludouicus Viualdus in ſuo opere regali, in tracta. de pugna partis ſenſitiuæ. in iiij. notabi. vbi etiam amplè. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omnium patriarcharum & prophetarũ, quos videre poteris cũ de vnoquoqꝫ veniet ad propoſitum.

Legimus & de Ioãne Baptiſta, ꝙ triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc exiſtens. Primò gratiam qua in vtero ſanctificatus fuit: vnde fuit ante ſanctus quã natus, in quo cum Ieremia conuenit. Secundò gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero matris exultans deum adeſſe cognouit. Tertiò gratiã habuit, qua ſuis meritis matri prophetiæ ſpiritum tradidit. De quibus ample G. Benedicti in ſua repetitione ca. Raynutius. in verbo, & ſoboles quam geſtabat. numero xxij. extra de teſta. vbi concludit ex verbo Chriſti ꝙ nullus ſurrexit maior Ioanne Baptiſta inter natos mulierum corruptarum.

Vigeſimanona conſideratio. Ex primoribus eccleſiæ tam militantis, ꝙ triumphantis cenſentur apoſtoli, qui etiã videntur præferri debere patriarchis & prophetis. Quoniã, vt habetur ad Epheſios iiij. ponit apoſtolus narrando dona collata à Chriſto in ædificationẽ corporis ſui, id eſt eccleſiæ. Primò ponit apoſtolos, deinde prophetas & euangeliſtas. & in ca. ij. eiuſdem, de fidelibus omnibus loquens, ait: Eſtis ciues ſanctorum & domeſtici dei ſuperędificati ſupra fundamentũ apoſtolorum & prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. ſ. doctrinam eorum vtrunqꝫ ſiue teſtamentum, ſiue populum Iudæorum & gentium. Chriſtus lapis angularis dictus, quia vtrunqꝫ in ſe coniungit: & ideo ſe excuſat, & rationem reddit Anto. Florentinus in iij. parte ſuæ ſummæ. titu. xxxj. ca. viij. ꝙ prius de prophetis ꝙ apoſtolis ſcripſerit, & eos in ordine ſuæ ſcripturæ præpoſuerit, reddens rationem ſolam, eo quia tempore præceſſerunt apoſtolos.

Sed videtur ꝙ ſunt præferendi tanꝙ principes populorum, vt habetur Pſal. xlvj. Principes populorum congregati ſunt cum deo Abraham. & Pſal. xliiij. Conſtitues eos principes ſuper omnẽ terram. Et de his habetur Apocalypſis vltimo, cùm dicitur. Quòd murus ciuitatis, ſcilicet ſupernæ Ieruſalem eſt habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apoſtolorum & agni, & poſt cherubin & ſeraphin inceſſabili voce clamantia, Sanctus &c. dominum laudat in cœlis glorioſus apoſtolorum chorus, quorum dignitas eſt veneranda: quoniam, vt canit eccleſia. Eccleſiarum ſunt principes, belli triumphantis duces, cœleſtis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum ſibi a deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam Andræas fuit princeps populi Achaienſis in Græcia.

Iacobus maior, princeps populi Hiſpanię, & quod ſibi defuit honoris in mundo, quia in capite anni à paſſione Chriſti in Iudæa decapitatus eſt, hoc deus ſuppleuit poſt mortẽ, quia in maiori veneratione eſt corpus eius, quàm alicuius apoſtoli.

Thomas princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor Ieroſolymorum populum regẽs primus ibi archiepiſcopus fuit, & primus miſſam cantauit ſeu legit, vt in cap. fina. lxvj. diſtinctione.

Philippus Syriam ſeu Scythiã ſpecialiter gubernauit.

Bartholomęus (cuius nomen porto) Armeniã & Licaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Anto. Florentinus in ſua hiſtoria, parte prima, titu. vj. c. xij. cuius verba hic inſerere volui ad laudem & decorẽ ipſius & nominis eiuſdem. Dicit enim, ꝙ Bartholomęus interpretatur filius ſuſpendentis me, vel filius ſuſpendentis aquas. De eo dicit Diony. in lib. de myſtica theologia. Diuus Bartholomęus dicit multã eſſe theologiam & minimã, & euangeliũ latũ eſſe & magnũ, & rurſus conciſum: vult dicere ꝙ vna cõſideratione oĩa poſſunt de deo affirmari, & alia magis propriè de deo negari. Euangeliũ eſt cõciſum. i. breue quo ad finẽ, qui eſt fides Chriſti & charitas. Latũ autẽ & magnũ

ratione materiæ propter inunmera documenta & myste ria comprehensa.

Hic vnus fuit ex senatoribus ecclesiæ apostolis Christi, vt patet Lucæ ix. & vj. Marci iij. & Matthæi x. & dicā infra in consideratione sequenti: & post aduentum Christi intrauit in Indiam quæ est in fine orbis, & ad quandam ciuitatem deueniēs habitare cœpit in tēplo vbi colebatur deus Astaroth. Diabolus autem habitans in illo idôlo ita decipiebat homines, immittens quasdam infirmitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione sacrificia idôlo offerrent: quo facto diabolus ab illa passione illata cessabat. Cùm autem templum Astaroth languentibus esset plenum, & quęrentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idôlum daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eū quare deus suus eis nō daret responsa, Berith respondit: Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo apostolus dei ciuitatem vestram ingressus est. Aiunt illi. Quis est iste Bartholomęus? Inquit: Amicus dei omnipotentis est, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes deos Indiæ. At illi: Da nobis signum eius, in quo valeamus eum discernere inter tot milia hominum, & cognoscere eum. Quibus dęmon ait. Capilli eius nigri & crispi, caro candida, oculi grandes, nares æquales, & directę, barba prolixa habēs paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti sex anni sunt ex quibus vestimenta eius & sandalia nec veterascunt, nec sordescunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli dei eum comitantur, qui nec eum sinūt fatigari, semper eodem vultu & animo lætus & hilaris perseuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarum notitiam habet: & quod nūc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cùm eum quæsieritis, si volet ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cùm eum inueneritis, deprecemini eum ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Euntes ergo, cū per duos dies solicitè quęsijssent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus ambulans iuxta eum clamauit, dicens. Apostole dei Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. Cui Bartholomæus: Obmutesce, & exi ab eo. Qui subitò liberatus est. Audiens autem hæc rex illius prouinciæ nomine Polemius, cùm haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans, vt veniret & sanaret filiam suam demoniacam. Apostolus verò accedens ad palatiū regis cùm vidisset illam cathenis ligatam, eo ꝙ appropinquantes sibi morsibus lacerabat, iussit eam solui: cùm ministri timerent hæc agere, dicit: Ego dæmonium illud ligatum teneo, & vos timetis, quam solutam subitò à diabolo liberauit. Misit autem rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento, & lapidibus preciosis, vt quærentes dei apostolum ei prædicta ex munere regio offerrent. Cùm ergo inuenire non potuissent, reuersi sunt ad regem. Ipse verò apostolus mane sequenti cùm rex solus esset in cubiculo apparuit ei, dicens. Vt quid per totam diē hesternam me fecisti quærere cum auro & lapidibus pręciosis? Hæc necessaria sunt his qui terrena & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro. Tunc apostolus loquens ei de mysterio nostræ redemptionis, ostendit ei Christum diabolum vicisse per mirabilem congruentiam, potentiam, sapientiam, & iustitiam. Quibus declaratis, dicit apostolus. Si baptizari disponis, ego tibi & populo dabo deum vestrum catenis religatum. Quod cùm affirmasset se facere paratum die sequenti, congregatis sacerdotibus Astaroth & populo ad templum, cùm sacerdotes ei immolarent in præsentia regis & populi, dæmon in statua clamare cœpit, & dicere. Cessate miseri mihi sacrificia offerre, ne peiora, ꝙ ego patiamini tormenta. Qui catenis igneis religatus sum ab angelis Iesu Christi, qui crucifixus est à Iudæis putantibus eum à morte detineri, ipse autem Iesus per mortem regiam nostram deuicit, & principem mortis dominum nostrum vinxit. Statim omnes miserunt funes vt simulachrum euerterent, sed non valuerunt. Apostolus autem præcepit dæmoni, vt idôlum illud comminueret, & omnia illa simulachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est, & omnes infirmi qui erāt in templo sanati sunt orante pro eis apostolo, qui & templum Christo dedicauit. Sed & angelus domini circumuolans templum in humana specie apparens, in quatuor angulis templi signum crucis insculpsit dicens. Sicut sanati sunt infirmi ab apostolo à languoribus suis, ita sit hoc templum mundatum ab immunditia & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum (quo apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem quem videatis, non timeatis, sed signum illud quod insculpsi in templo frontibus vestris imprimite. Tunc viderunt omnes Aethiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba prolixa, crinibus vsque ad pedes protēsis, oculis igneis scintillas vt ferrum ignitum mittentibus, flammas sulphureas ex naribus spirātem, catenis igneis vinctum retrò manibus. Et dicit ei angelus domini. Quia apostolo obediens omnia idôla templi fregisti, soluam te, & perge in desertum locum, vbi nullus hominum moratur, ibi mansurus vsque ad diem iudicii. Qui cū magno strepitu & vlulatu disparuit, angelus cunctis videntibus ad cœlum ascendit. Rex verò Polemius cum vxore & filijs & omni familia baptizatus est, multusque populus cum eo: qui etiam Polemius relicto regno apostoli discipulus effectus est. Pontifices verò idôlorum conuenerunt ad Astyagem regem fratrem dicti Polemij conquerentes, & de deorum suorum iniuria ac templi mutatione, ac fratris sui per artem magicam deceptione cōtra apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehemēter iratus, misit mille viros armatos ad quęrendum apostolum, & captum ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se, ait Astyages. Tu es ille qui euertisti fratrē meum? Cui Apostolus. Ego non euerti, sed cōuerti fratrē tuum. Et Astyages. Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te deum tuum deserere, & meum adorare. Apostolus verò ait ad eum. Ego deum quem adorabat frater tuus ligaui, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego verò deos tuos comminuam, & tu crede deo meo. Hæc eo dicente, nunciatum est regi, ꝙ deus suus Baldach comminutus corruisset in terram. Quod audiēns rex præ tristitia scidit purpuram qua erat indutus. Et apostolū iussit fustibus cædi & cæsum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicque per martyrij palmam ad cœlum euolauit. Fideles autem corpus apostoli accipientes honorificè sepelierunt. Astyages autem & pōtifices idôlorum arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius verò factus episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiā rexit, & virtutibus plenus in domino requieuit.

Quia verò de morte eius varia est opinio. Nā beatus Dorotheus dicit, ꝙ Bartholomæus in Albano ciuitate magna Armeniȩ crucifixus est capite deorsum, Beatus verò Theodorus, ꝙ fuit excoriatus, ab alijs asseritur ꝙ fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, ꝙ fuerit primò excoriatus, exinde crucifixus, demum nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tēpus corpus beati Bartholomæi ad insulam Liparitanam circa Siciliam translatū est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annos domini cccxxxj. ossa apostoli per plateā sparserunt: sed iussu ipsius apostoli apparentis vni sancto viro in somnis, & designata quȩ essent ossa, scilicet splendentia vt ignis, collecta sunt: & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Anto. Florent. in sua historia, parte j. titu. vj. c. xij. sed in parte ij. titu. xiiij. ca. iiij. §. v. dicit illam translationem fuisse tempore imperij Caroli, qui fuit dccvj. ab incarnatione domini: & ibi ponit amplè modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregaret, qui bis recusauit: & ꝙ miraculosè nauis vbi ossa eius erant, euasit ab incursu infidelium. Redeundo ergo ad propositum vnde digressi fueramus, dignitates apostolorum conscribamus.

Matthæus Aethiopiam nigram, candidam doctrina fidei effecit.

Simon prius Mesopotamiam.

Thadȩus eius germanus Aegyptum simul ambo Persidam illustrarunt.

Mathias Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per apostolos. text. & ibi glo. in c. cleros. xxj. distinctione.

Ioannes euāgelista Asiam, cuius septem ecclesijs Apocalypsim scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinatè creditur in paradisum terrestrem trāslatus, vt cum Enoch & Elia contra Antichristum prædicet, vt de statu legis euāgelicæ habeatur testis Ioannes, sicut de statu legis naturæ Enoch, & de lege Mosaica Elias habentur: quod tenet dominus Ioannes Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anto. Florentinum in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. viij. §. j. vbi prædicta de apostolis dicit: subiungens tamen quòd communius creditur in patria cum cȩteris in corpore & anima, quia corpus eius non inuenitur, vel in anima tantum, exponentes illud: Sic eum volo manere donec veniam. Ioan. vltimo. quia non ad aduentum ad iudicium refertur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius ferè orbis prædicando.

Sed Petrus nō solum pontifex Galatiæ, Cappadociȩ, Antiochiæ, vbi prædicauit & Romæ, sed absolutè princeps fuit totius ecclesiæ autoritate & iurisditione plenaria sibi tradita, non ab apostolis cæteris vel concilijs, sed à domino Iesu Christo, vt infra plenè in sequenti consideratione dicam.

Principes ergo apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à domino Iesu Christo, vt ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellādo hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent: quod quomodo fit amplè demonstrat Anto. Florentinus in sua summa, parte iij. titu. xxxj. ca. viij. §. j. vbi amplè per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam iudices duodecim tribus Israël, sedentes cum filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim apostoli qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, vt habetur Matthæi xix. & Lucæ xxij. Et isti habent iudicium approbationis, vt dicit Archidiaco. viij. quæstio. j. capit. vereor. Et debent omnes alios præcedere, quoniā iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi infra in vij. parte. in prima consideratione. vbi dixi ꝙ iudices debent habere sublimiorem locum. facit cap. episcopus. xcv. distinct. Ex quo ergo apostoli fuerunt & principes nostri constituti & iudices, debēt quoscunque præcedere, vt dictum est, igitur &c.

Et iste numerus duodenarius apostolorum per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à domino consecratus.

Primò per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos. Genesis xxxv. & iterum xlij. c.

Secundò per duodecim fontes aquarum, quos in deserto Elim inuenerunt filij Israël. Exodi xv. & Numeri trigesimotertio capit.

Tertiò per duodecim lapides pretiosos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veste Aaron. Exodi, vigesimooctauo capit.

Quartò per duodecim principes electos de duodecim tribubus Israël, singulos per singulas tribus. Iosue, tertio capitulo.

Quintò per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria. Iosue quarto capit.

Sextò per duodecim panes propositionis qui ponebātur super mensam in conspectu domini. Leuitici xxiiij. ca. & Exodi xxv. cap.

Septimò per duodecim exploratores quos misit Moyses ad considerādam terram, quam daturus erat dominus filijs Israël. Nume. xiij. cap.

Octauò per duodecim boues qui sustentabant mare æneum. iij. Regum. vij. cap.

Nonò per duodecim præfectos quos posuit Salomō super omnem populum Israël. iij. Reg. iiij. cap.

Decimò per duodecim lapides quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Israël, & ædificauit de lapidibus altare in nomine domini. iij. Reg. xviij. cap.

Vndecimò per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet ecclesiæ. Apoca. xij. cap.

Duodecimò per duodecim portas ciuitatis Ierusalem, quas vidit Ioannes. Apocaly. xxj. cap.

Tertiodecimò per duodecim fundamenta supernæ ciuitatis quæ vidit Ioannes, & in ipsis nomina apostolorum & agni, de quibus iam dixi supra, & habetur Apocalypsis xxj. capit.

Decimoquartò per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid, Psal. octuagesimotertio. Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Hic autem dies habet duodecim horas, scilicet apostolos. Vnde ipse Ioannis vndecimo, ait: Nonne duodecim horæ sunt diei? In quo verbo dominus Iesus non Iudam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectualis, in quarto nota. vbi plenè ponit de excellentia omniū apostolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

TRigesima consideratio. Petrus apostolus qui
fuit inter apostolos domini primus, obtinuit
primatum in ecclesia, & constitutus fuit prin-
ceps totius ecclesiæ; & ideo primatum & pri-
mum locum in ecclesia triumphante, hoc est in cœlo em-
pyreo. Et ꝙ constitutus fuerit princeps totius ecclesiæ &
apostolorum, probatur autoritate sacræ scripturæ in duo
decim locis.

Primò Matthæi xvj. vbi dicitur: Tu es Petrus, & su-
per hanc petram ædificabo ecclesiam meam: petra enim
dicitur quòd primus in nationibus fundamenta fidei po-
suerit, & tanquã saxum immobile totius operis Christia
ni compagem molemq́ꝫ contineat. c. fidelior. l. distinctio.
faciunt hæc verba textus, vt in beatissimo Petro omniũ
apostolorum summo principaliter collocaret. Et in c. prę
ceptis. xj. distinctione ibi: Cura & totius ecclesiæ princi-
patus committitur. & in c. considerandum. ibi: Et tunc
præposuit cæteris. l. distinctio. Et ideo dicitur Romanã
ecclesiã caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab apo
stolis sed à summo deo primatum obtinuit. c. in nouo. cũ
c. sequen. xxj. distinctione. c. sacrosancta. xxij. distinctio.
& c. cum beatissimus. xxiiij. q. j. & probatur in c. roga-
mus. xxiiij. q. j. ꝙ Petrus fuit caput ecclesię, cuius sedes ius
su dei ab Anthiochia fuit translata Romæ: & vt dicit tex.
in c. cuncta per mundũ. ix. q. iij. Petrus voce domini prin-
cipatum ecclesiæ tenuit. probant etiam text. in c. relatum.
xj. q. j. & in c. audiuimus. versic. vnde cũ omnibus, xxiiij.
q. j. & in c. Paulus. & c. Petrus. ij. q. vij.

Secundus locus sacræ scripturæ Ioannis vltimo, vbi
dicitur. Pasce oues meas. Ex quo dicto probatur prima-
tus & principatus seu prælatio Petri ponderando verba.
pro quo in cap. significasti. in principio. & ibi glo. de ele-
ctio. extra & glossa fi. in cap. considerandum. l. distinctio.
& glossa in verbo, tu es. in c. in nouo. xxj. distinctione.
Quamuis enim dominus noster Iesus Christus omnibus
apostolis in communi claues dederit, vt habetur Ioan-
nis xx. & Matthæi xviij. similiter omnibus discipulis prę
cepit prædicare: Marci vltimo & Matthæi vltimo. In his
tamen non fuit datum regimen sicut per hæc verba, Pa-
sce oues meas, vt in c. in nouo. xxj. distinctione. quoniam
reges dicũtur pastores. iij. regum xxij. Vidi cunctum po
pulum Israël dispersum in montibus quasi oues non ha-
bẽtes pastorem. & Esa. xliiij. qui dico Cyro pastor meus,
& omnem voluntatem meam complebis. Nemo non no
uit Cyrum potentissimum fuisse regem, qui Astiage auo
materno interfecto transtulit regnum à Medis in Persas.
& probatur Esa. xlvj. Ipsi pastores ignorauerunt intelli-
gentiam. vbi taxat pastores velut maiores regentes, non
solum superintendentes. & Ieremię ij. Sacerdotes non, di-
xerunt vbi est dominus, & tenentes legẽ nesciuerunt me,
& pastores præuaricati sunt in me. & in c. seq. Et dabo vo
bis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia &
doctrina. Ipse quoqꝫ cui data est potestas in cœlo & in ter
ra, & qui est rex regum & dominus dominantium, vt ha-
betur Psalm. cxliiij. dixi supra in parte præcedenti, in j. cõ
sideratione, est pastor bonus, vt habetur Ioannis x. cuius
Petrus dicitur vicarius in terris, vt est text. in c. iij. §. j. de
translatione epico. Similiter papa gerit vicem dei in ter-
ris, ca. ij. circa principium de translatione episco. extra. &
c. ad apostolicæ. §. nos itaqꝫ. de sentẽtia & re iudica. in vj.
& clementi. j. §. ideoqꝫ. de magistris. & Iesus dedit Petro
claues regni cœlorum, vt habetur Matthæi xvj. ca. in no
uo, cum c. seq. xxj. distinctione.

Et quando in sacra scriptura fit mẽtio de pastoribus,
indubitatè intelligitur loqui de regentibus & princi-
bus, vt xxij. c. Ieremię dicendo. Omnes pastores tuos pa
scet ventus. & eodem loco. c. xxiij. Vę pastoribus qui di-
spergunt & dilacerant gregem pascuæ meę, dicit domi-
nus. Ideo hoc dicit dominus deus ad pastores qui pascunt
populum meum. Vos dispergistis gregem meũ, & eieci-
stis eos, & non visitastis eos. in quibus omnibus locis ap-
paret eos pastores appellatos, qui alijs prę fuerunt in re-
gimine & dignitate: quare Petro constituto pastori pri-
matus prælationis & regiminis ei datus est.

Istud etiam probatur Ezechielis xxiiij. quẽ ad hoc al-
legat Cyprianus in episto. xiij. ad Sthephanum papam
lib. iij. Ait dominus: Fili hominis propheta de pastoribus
Israël, propheta & dices pastoribus. Dicit dominus deus
Vę pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos: nõne gre-
ges à pastoribus pascuntur &c. Et habetur etiam Zacha-
riæ x. Ex quibus constat, ꝙ cum soli Petro fuerit data po-
testas pastoris, nec dictum fuerit alijs, pasce oues meas,
ipse fuit prælatus apostolorum: quod comprobatur in c.
hi qui. l. distinctione. & in c. si post. eadem distinct. & in
solitæ. de maiori. & obed. in c. significasti. de electio. in
fundamenta. de electio. in vj. & in c. fidelior. l. distinctio.
Et canit ecclesia catholica, cui credẽdum est. Tu es pastor
ouium, princeps apostolorum, tibi tradidit deus omnia
regna mũdi, & ideo traditæ sunt tibi claues regni cœlorum.

Tertius locus sacræ scripturæ est Lucæ xxij. vbi sic di-
citur. Ait dominus Simoni: Simon, ecce satanas expete-
ruit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autẽ rogaui pro
te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus con-
firma fratres tuos. De intellectu quorum verborũ Augu-
stinus in q. lxxv. de quæstionibus veteris & noui testamen-
ti. & facit tex. in c. j. xxj. distinctione. & ibi amplè Ioan.
de Turrecremata ponit potestatem summi pontificis
prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdi-
tionis. facit etiam tex. in c. maiores. de baptismo. vbi dis-
ponitur, ꝙ Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides
eius: quæ verba bene ponderata denotant, ꝙ Petrus ha-
buit primatum omnium à deo. Primò enim nominatim
eum appellat Simon, quasi ex alijs eũ vocando, & distin-
ctim alloquendo, Simon ait. Deinde ꝙ communem futu-
ram prædixit eorum tentationem, expetiuit vos: deinde
tertiò reuertitur specialiter dicendo. Ego rogaui pro te: non
dixit, pro vobis. Et iterum, vt non deficiat fides tua: non
vestra. Et ne aliquid dubitationis subesset, addit. Et vt
præsentia aliorum apostolorum: & vt indubitatissimè ab
alijs esset distinctus, addit: confirma fratres tuos. qui erant
discipuli & apostoli, ac si apertissimè diceret Christus: Ego
tui, tu, aliorum curam habeas.

Quartus locus euãgelicus pro primatu Petri inter apo-
stolos est Matthæi xvij. vbi Petrus iussus est dare didrach-
mam pro domino & pro se, cum dicatur: Et cum venissent
Capharnaum, accesserunt qui didrachma amputabant ad
Petrum, & dixerũt ei. Magister non soluit didrachma?
Et ibi, Et cum intrasset domum. peruenit ad eum Iesus di-
cens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus acci-
piunt tributum vel censum, à filijs suis, an ab alienis? Et
ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi sunt filij.
Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte
hamum: & eum piscẽ qui primus ascenderit, tolle, & aper-
to ore eius inuenies stateram, illam sumens da eis pro me
& te.

& te. Ex quibus verbis, & eo quia apostoli statim in his verbis dixerũt. Quis putas maior est in regno cœlorum? Beatus Hieronymus declarans prędicta verba, & sensum literæ dixit, ꝙ etiam hæc fuit mẽs apostolorum. Et etiam beatus Ambrosius, de quo habetur in ca. est aliud. xxiiij. quęstio. j. & etiam Augustinus in quæstionibus veteris & noui testamenti. q. lxxv. vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter apostolos.

Probatur & vlterius ex trina nominatione apostolorũ per tres euangelistas facta, videlicet Matthęi x. vbi sic nominantur.

Petrus, Andręas, Philippus, Bartholomęus, Iacobus Zebedęi, Ioannes, Thomas, Matthęus, Iacobus Alphęi, Thadęus, Simon Cananeus, Iudas Scariothis.

Marci iij. Petrus, Iacobus Zebedęi, Ioãnes, Andręas, Philippus, Bartholomęus, Matthęus, Thomas, Iacobus Alphęi, Thadæus, Simon cananeus, Iudas Scarioth.

Lucæ vj. Petrus, Andręas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacobus Alphęi, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamẽ semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis, quia Andræas fuit primò vocatus, Et dicitur in sermonibus discipuli, sermone xxxviij. de sanctis Iacobo & Philippo. & in sermone de sanctis Petro & Paulo. Et semper doctores theologi intellexerunt de primatu ratione pręlatiõis & principatus, ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est Ioannis xxj. vbi habetur. Simon Petrus cũ audisset, quia dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rhetia &c. quod singulariter declarat & ita intelligit Bernard. de Bustis, libro ij. de consideratione ad Eugenium.

Septimus habetur Lucæ v. quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum xxiiij. q. j. c. non turbatur. deniꝗ, vt dicit text. & si alijs imperatur vt laxent rhetia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, ꝙ̃ altitudinem diuitiarũ videre, scire filium dei, & professionẽ diuinæ generationis assumere, licet mens humana plenę rationis non queat inuestigatione cõprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur. Et ibi dicit Ioannes de Turrecremata, ꝙ licet dederit omnibus potestatem prædicandi, non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quęstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur Matthæi xviij. quem ibi declarat Chrysostomus.

Nonus habetur Marci xiiij. Cũm soli Petro dixerit Christus. Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi dominus voluit ostendere ipsum præ cęteris ex commisso sibi officio debuisse vigilasse.

Decimus habetur Ioannis vj. dum multi discipulorũ abijssent retrò, dixit Iesus ad duodecim. Nunquid & vos vultis abire? Respondens ei Simon petrus. Domine ad quem ibimus? & dicit glo. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur Lucæ xxvj. de amputatione auriculæ Malchi à Petro facta: quod declarat Grægorius papa relatus per Gratianum. c. si Petrus. xxiiij. q. j.

Duodecimus & vltimus locus est Ioãnis vltimo, vbi dominus dicit ad Petrum. Amen amen dico tibi, cũm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cũ autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet te quo tu non vis. Et infra dicit ei. Sequere me. quod non modo intellexit de genere martyrij, sed & ex magisterij, vt ait Theophilus. Inde quidã recẽtior ait. Sequere me gerendo vices meas, & in officio pastorali & martyrio. Et hæc sunt quæ satis probant ꝙ Petrus inter apostolos obtinet primatum, tãquam pastor inter eos. Et quoniam summi pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in ecclesia militãte, prout Christus: cuius vicarij sunt, in ecclesia triumphante. Dicam infra in parte sequenti. Et nota ꝙ Christus simpliciter magis dilexit Ioannem euangelistam ꝙ̃ Petrum ex pluribus priuilegijs ei concessis, vt ait Anto. Florentinus in quarta parte suæ summæ, titu. x. c. iiij. §. iij. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

TRigesimaprima consideratio. Ambrosius recitatus in c. beati. ij. q. vij. dicit. Beati Petrus & Paulus eminent inter vniuersos apostolos, & speciali quadam prerogatiua præcellunt: verùm inter ipsos quis cui pręponatur incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione: & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Nõ em̃ sine causa factũ putamꝰ, ꝙ vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, vt ad Christum pariter peruenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrumꝗ constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute &c. Et etiam Pelagius papa in c. quamuis. xxj. dist. Sic quamuis vniuersæ per orbẽ catholicæ & apostolicę cõstitutæ eccelsię vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Roma. ecclesia catholica & apostolica nullis synodicis constitutis cæteris ecclesijs prælata est, sed euangelica voce domini & saluatoris nostri primatũ obtinuit. Tu es, inquit, Petrus, & super hãc petram ędificabo ecclesiam meam. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicut hæretici garriunt) sed vno tempore, vna eadẽꝗ die gloriosa morte cum Petro in vrbe Romana sub Cæsare Nerone agonizans coronatus est, & supradictam pariter Romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, eamꝗ omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua pręsentia ac venerando triumpho, prętulerunt.

Ex quibus videtur dicendum ꝙ Paulus fuit æqualis Petro, & sic ꝙ Petrus solus non fuit princeps apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta. Ioan. de Turrecremata in c. vereor. viij. q. j. Et Ant. Florentinus in sua historia, in j. parte. titu. vj. c. iiij. ponũt hanc æqualitatem: sed dicunt illam fuisse in merito & pręmio & potestate ordinaria, sed nõ quo ad iurisditionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Paulo, vt in c. in illis. in fine. lxxx. distinctio. & glossa in verbo, pari. in c. in nouo. xxj. distinctione. Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula: & idem Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xxxj. capi. viij. §. j. Attamen Ioãnes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuę. in iiij. notabili. versic. Paulus apostolus, dicit ꝙ Paulus fuit Petro sublimior in quibusdã: hinc est ꝙ in bulla siue sigillo plũbeo ponitur Paulus à dextris & Petrus à sinistris. Aliam tamẽ rationem quare hoc fiat retulit Ioãnes de Selua, in suo tractatu de beneficio, in prima parte. quęstio. v. scilicet quia sinistra est pars mortis quã Christus habebat tẽpore quo Petrus venit ad Chri-

stum ante passionem. Dextera verò denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tēpore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra in hac parte, in ij. consideratione, vbi dixi de Christo quomodò sedeat ad dexteram. Et in dicto quarto notabili ponit ipse Viualdus de omnibus apostolis: sed dicit q̄ Paulus pręcellit alios apostolos sex rationibus. Et etiā de omnibus alijs apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florētinus in dicta sua historia, in prima parte, in vj. titulo a. iiij. c. vsq; ad finem ponit de apostolis & euangelistis, post quos ponit de discipulis, & solū ponit de tribus, videlicet de Lazaro, Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Bartholomæus Veronen. in tractatu de imperatore eligendo, in verbo, ratione dignitatis, q̄ Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, q̄ de iure appellatione apostoli simpliciter, intelligitur de Paulo, vt ait glo. in verbo Virgilius. de iure naturali gentium &c. in institutio. quę glo. à doctoribus approbatur. Cui concordat glossa iuris canonici in verbo, parte. in c. forus. de verbo. significa. quæ allegat pro hoc cano. apostolus. xxxij. q. vij.

TRigesimasecunda consideratio. Lazarus post apostolos discipulus Christi huius nostræ ciuitatis Heduen. patronus, protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demōstratur, summa gloria, summa laude, summo honore est glorificādus, laudandus & honorandus. Hic enim, vt dicit Florentinus in dicto sexto titulo. xix, c. frater erat Marthæ & Magdalenæ, à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur Ioānis xj. Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens ex populo Iudęorum patre Syro nūcupato, & matre Eucharia, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonij diuitias sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalena nuncupata est) in partem cōtigerit. Marthæ verò castellum Bethanię, quod erat propè Ierosolymam ad duo miliaria: Lazaro autem militię vacanti pars non modica Ierosolymorum, & eum quatriduanum à mortuis suscitauit Christus. Post passionem domini lapsis aliquot annis, Iudęi fugatis apostolis de partibus illis insurgentes contra Lazarum, Mariam & Marthā sorores eius, Marcellam pedissequam Marthę quæ Christo disputante contra Phariseos clamauerat, Beatus venter qui te portauit &c. & Celidonium quem à natiuitate cæcum Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex lxxij. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quàmcitissimè submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum, princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idôla ciuitatis confregit, ecclesias cōstruxit, fidem & baptisma plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum præfecerunt: deinde populum Prouincię ad fidem induxerunt. Reliqua verò vide infra in vltima parte, in consideratione quę de laude ciuitatum tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribūtur: & meritò, cum sit numen tutelare Heduorum.

TRigesimatertia cōsideratio. Post apostolos & prophetas dominum deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosij & Augustini. Vnde Ioannes apocalypsis vij. dicit se vidisse turbā magnam in ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & populis, & tribubus, & linguis, stantes ante thronum & in cōspectu agni amicti stolis albis & palmę in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum & agno: & omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium laudantes deum: & qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus, sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerūt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitabit super illos: de quo in prima consideratione huiusce partis. Et non esurient amplius neq; sitient, vt de his dicit Antonius Florētinus in sua summa, parte iij. titu. xxxij. ca. ix. vbi plenè de martyribus quos ponit post apostolos & propheras.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cūm sufferre martyrium sit actus maximę perfectionis: quod probat sanctus Thomas ij. ij. q. cxxiiij. articulo iij. duobus modis, vt ibi per eum.

Ex quibus concluditur, q̄ martyres sunt perfectiores doctoribus: quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus. vnde Augustinus, in libro de virginitate facit cōparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis: & etiam sanctus Thomas in quarto, distinctione xlix. inquit: q̄ licet vna aureola sit maior altera, secundūm quid, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum est potior aureola doctorum & virginum: quia cum martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse & excellentior aureola, quæ martyribus datur. Vnde glossa super illud Matthæi quinto. Beati qui persecutionem patiuntur &c. dicit quòd omnes aliæ beatitudines perficiuntur in isto. Ecclesia quoq; in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præeminentiam eorum respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater ecclesia, inquit deo: Quę vox, quę poterit lingua retexere quæ tu martyribus munera prępararas, q. d. nulla. ideo canit Dauid propheta, psalmo cxv. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, id est secundūm Alexandrum des Hales, ibi: Chara & grata est deo mors martyrum. Cūm enim ipsi ostenderint operibus arduis, q̄ super alios deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam omilia paschali, q̄ probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, q̄ deus in cœlestia illis præcipui amoris signa ostendet, eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis in suo rosario, in prima parte, sermo. xxxix prima parte. litera a & b. & in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioan. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ: in iiij. notabili, q̄ triumphus dignitas, magnificētia, honor & gloria totius Christianæ religionis est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum, videas ibi.

TRigesimaquarta consideratio erit de doctoribus ecclesię, qui etiam sunt de numero beatorum: imo etiam ad ecclesiastici corporis integritatem & consummationem cōstituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, docto-

tes, doctores qui veritatem palam edoceant, & populum recte instituant, quemadmodum testatur beatus Paulus in prima ad Corinthios epistola.c.xij.dicens. Et quosdã quidem posuit deus in ecclesia, primò apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores, deinde virtutes &c. & ad Ephesios iiij.c.idem affirmat his verbis. Et ipse Christus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas: alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi. Ex quibus etiam videtur, ꝙ pręcedant martyres, cũm ibi per apostolum ponantur in tertio gradu post apostolos & prophetas: sed parũ (vt credo) hic curatur de ordine literæ. de aureola doctorum dixi in pręcedenti consideratione: de quibus Daniel.xiij. dicitur. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. & vide per Anto. Florentinum in iij. parte suæ summæ. titu.xxx.c.viij.§.ij. Et nota ꝙ in paradiso sunt tot ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & fiunt tales differentiæ pro maiori concordia tantæ multitudinis, quę non posset alia ratione subsistere.c.ad hoc.lxxxix.di. & c.licet.ij.xlv.distin.

TRigesimaquinta consideratio erit de euãgelistis qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus alijs inferioribus ab apostolis, imo inter apostolos simul connumerãtur.c.vnico.de reliquijs & veneratio. sanctorum.in vj. Sed quis illorum sit præferendus? Videtur ꝙ sit Ioannes, tum quia apostolus, tum quia ecclesia canit ꝙ inter cæteros magis dilectus, tum quia dicit glo.in verbo miraculo.in c.per baptismum.de conse.distin.iiij.ꝙ beata Maria & Ioannes apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo ꝙ quatuor euangelistę figurãtur per quatuor elemẽta: videlicet per terram, aquam, ignem, & aërem.

Primò Mattheus figuratur per terrã, quia primò fuit valde terrenus deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam Ezechielis primo, & Apoca.iiij.per hominẽ figuratur, cui cõmissa est cura terræ, vt in ea operaretur. Gen.iij. Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundũm carnem, quam à terrenis traxit, incipiens euangelium, Liber generationis.

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate quę fundata est in aquis, scilicet Venetiarum elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo ꝙ multo humore abundat. Aqua summè nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu secundũm suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud Ecclesiastici xv. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit euangelium suum in aquis Iordanis dicens. Mox post exordium fuit Ioannes in deserto baptizans.

Lucas autem est vt aër. vnde euangelium scripsit ea lingua quæ melius vtitur aëre, in formando vocem q̃ alij. Dicit Isido.in Aety.libro, ꝙ orientales frangunt aërem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipuè Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius q̃ alij loquuntur vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundũm ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit euangelium secundũm Hieronymum. vnde seculari quadam redolet eloquentia: hic figuratur per vitulum, qui in veteri testamento figurabat mortem Christi, quæ in aëre facta est. Vnde & principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata. Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio, quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus. Nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & meritò, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat spherã ignis, vbi exustis plumis ad terram veniens iterum iuuenescit. Igni rectè comparatur, cuius verba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit quomodo sic deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis: id est, In principio erat verbũ, & deus erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exijt omnis flãma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt quæ dicit Antonius Florentinus prima parte suæ summæ, titulo iij.c.iij.§.ij.

Ex quo, vt dixi suprà ista parte, in xij. consideratione, ꝙ inter quatuor elementa dignius & excellẽtius est ignis: ideo etiam cũm euangelia Ioannis igni comparentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum, de Lyra, & alios scribẽtes in procemio seu argumento euangeliorum Matthæi, ex quo primus scripsit euangelium in Iudæa, sed propter hoc euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia, videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per Leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur Ezechielis primo. Et declarant de Lyra, & alij doctores theologiæ in dicto procemio euangeliorum.

TRigesimasexta cõsideratio. Post hos sunt quatuor doctores pręcipuè catholici, quatuor columnæ ecclesiæ, videlicet sanctus Gregorius papa, sanctus Hieronymus presbyter cardinalis, sanctus Ambrosius archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptum verò baptisma Episcopus Hypo. per totum mundũ celebris doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et, vt testatur Romanus pontifex in c.vnico.de reliquijs & veneratione sanctorum, libro vj. Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos prætera quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo domini positas errorum tenebris profugatis, totum corpus ecclesiæ tanquam sydus irradiant matutinũ. Et, vt iam prædixi ista parte, in xxij. consideratione, vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus, Hieronymo in historijs & translationibus, Gregorius verò in moralibus præponitur: vt notatur in verbo Græci.in c.vt veterum.ix. distinctione. & sic sensus historicus Hieronymo, tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio, Anagogicus verò Augustino attribuitur. Historia verò docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia

appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicũ in c. vnico, de reliquijs & venera. sanctorum. in vj. vbi probat ꝙ quandoq; vnus præponitur alteri in ordine literæ.

TRigesimaseptima cõsideratio erit de Innocentibus, quo loco collocãtur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Litio in sermone de Innocentibus recitat tres opiniones, quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilem, alteram verò veram. Et est quòd martyrij gloriam quam in alijs propria volũtas meretur, illi paruuli occisi dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum vicẽ gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam, vt ĩ. ista parte, in xlij. consideratione dicitur, sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes, dum inquit. Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat Christi. Non habebatis ætatem in qua in passurum Christum crederitis, sed habebatis carnem in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. hæc ille. Nec est dubium ipsos sanctos innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cũ primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint, ideo mirum immodum in terra glorificari debent. Vnde Augusti. in sermone Innocẽtium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit. Hodie fratres charissimi natalẽ illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo rege interfectos esse euangelij textus eloquitur. Ideo cũ summa exultatione gaudeat terra nostra cœlestium militum, & tantarum parens fœcunda virtutum. Ecce prophanus hostis nunq̃ beatis paruulis tantũ prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut pręsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abũdauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. hæc ille. Sed in quo loco sint in paradiso, si vis facere cõparationem ad sanctos qui præcesserũt eos, & ad sanctos qui sequuti sunt, essent collocandi post prophetas & patriarchas, & ante apostolos, quemadmodum & in letania descripti sunt.

TRigesimaoctaua consideratio de confessoribus sit, qui sunt in quadruplici differẽtia. Quidã sunt pastores, quidam scripturarũ doctores, quidã eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: vt de his scribit Anto. Florẽtinus in sua summa, parte iij. titulo xxxj. c. x. §. j. ij. iij. iiij. & v. Et de his dici potest id quod habetur psal. lxxxviij. Cõfitebũtur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorũ. Et meritò prælati cõfessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, cœlos, & planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis, & elementatis fiunt generatio & corruptio, mutatio, & omnis motus, sic ex dispositione prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operãdum, ad Hebræos. v.

Etiam doctores cœli dicuntur propter lumen sapientię, vt dicitur Ecclesiastici xxiiij. Ego feci vt in cœlis oriretur lumen. quia propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem. Iacobi v. Cœlum dedit pluuiam, scilicet ve-reum, & hi maximẽ confitentur mirabilia cœli, & veritatem, Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Gregorius ij. moralium tractans illud Iob xxxviij. Quis dedit Gallo intelligentiam? exponit de doctoribus & prædicatoribus ecclesiæ, quibus deus dedit intelligentiam sicut gallo, & non alijs. & ibi ipse Anto. scribit de natura galli, vbi dicit ꝙ gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Aestimatio enim sensitiua quam habet gallus secundũm quam operatur prorumpens ad cantum dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis secundũm instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensuram, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit. Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire faciet doctores? Ergo ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat, & quia vocem in cantu variat, & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primum gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas accipiat, & tunc demum vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper, quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit quibus, quid, quando, vel quomodo diuinitus ministratur. Non enim vna eademq; cunctis exhortatio conuenit, quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sępẽ enim aliis officiunt, quæ alijs prosunt: & pleræq; herbæ quę aliqua animalia reficiunt, alia occidunt: pro qualitate ergo auditium sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchrẽ ostẽdit gloriosus doctor Hiero. in epistolis suis. hæc ille. Vbi etiam amplẽ declarat quomodo capienda sit illa intelligentia Galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt de quibus agitur in vitis & collationibus patrum. S. Anachoritę scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, qui tantę perfectionis fuit, vt beatus Antonius animam eius egressam de corpore in choro angelorum viderit collocari Additi sunt eis Cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam contẽplationi dediti, vt Monachi omnes, de quibus ĩ. in proxima sequẽte parte, quasi circa finem in pluribus considerationibus, & hi cœlo meritò cõparantur: quia sicut cœli exaltantur à terra, Esaiæ j. & valde, ita pręcdicti eleuati fuerũt in altissimis contemplationibus, à terra separati, id est effectu terrenorum, confessi sunt & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum conuersatione & contemplatione dicitur Iob xxxix. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solutione domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæq; perquirit. Quæ verba ibi exponit Anto. Florẽtinus post Grego. in moralibus libro xxx. Et iste status religiosorũ excedit statum virginum, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxvj. artic. v. alleg. per Fel. in c. causam. col. ij. extra de probationi.

Quarti sunt cõfessores, qui vt cœli confitebũtur mirabilia dei, qui deum confessi sunt sanctis operibus, glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt, quia sicut mouentur continuò à primo mobili omnes alij cœli, sic & isti à deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandum: propter quod dicitur Esaiæ xxvj. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Et quia omnis motus noster interp-

tatur, quòd eſt nobis datus ad merendum & bene operan
dum, ideo dicit apoſtolus ad Galatas vj. Dum tempus
habemus, operemur bonum. Scribit autem Salomon
xxviĳ. tempora diuerſarum operationum, in quibus ho-
mo mouetur de vno ad aliud, vt habetur Eccleſiaſtes iĳ.
Omnia tempus habent &c. ſ. opera & tempus ſibi con-
gruum. De vna ad aliam expoſitionem moralem aſſumit
Florentinus in loco ante allegato, & reducit ad quatuor
ſtatus hominum iuſtorum. Quidam ſunt baptiſmum reci
pientes, quidam pœnitentes, quidam proficientes, & qui
dam præſidentes: quemadmodum ibi amplè declarat in
d. §. v. Etiam ampliſſimè de iſtis quatuor gradibus con-
feſſorum ponit Ioannes Ludouicus Viualdus in ſuo ope
re regali, in tractatu de pugna partis ſenſitiuæ & intellecti
uæ. Et quomodo varĳs tentationibus, ac perſecutionibus
in hoc ſeculo affliguntur. De beatitudine verò iſtorum &
aliorum ſcribit Robertus de Litio in ſuo tractatu de beati
tudine ſanctorum.

TRigeſimanona conſideratio de virginibus tractat,
quibus datur aureola in cœlo, de quibus viſus eſt lo-
qui Ioannes in Apocalypſi viĳ. cap. cum ibi oſtēdat illas
vidiſſe ante thronum dei per numerum determinatum,
ſcilicet centum quadragintaquatuor milia, vt dicit Anto.
Florentinus in iĳ. parte ſuæ ſummæ, titu. ĳ. capi. j. §. viĳ.
vbi amplè collaudat, extollit, & commendat virginita-
tem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur aureola,
vt ibi dicitur, & in fine huius conſiderationis: & de vir-
ginum ſtatu & laude tetigi in præcedenti parte, in xj. con
ſideratione.

Sed cùm & ad regnum cœlorum perueniāt & viduæ:
quæ ſint in digniori, ſeu altiori loco, an virgines, an vi-
duæ. Dicit enim Antonius Florē. loco pręallegato, ca. ĳ.
§. viĳ. ꝙ quāuis ſtatus virginalis melior ſit q̃ coniugalis,
tamen & in ſtatu viduali, vel coniugali poteſt quis perfe-
ctior eſſe virgine, & maioris meriti: ſcilicet quia maioris
meriti charitate exiſtit. Sed hæc dubitatio de his quæ ſunt
eiuſdem meriti reſpectu charitatis, quæ vita ſit perfectior,
ita quòd in perfectiori loco collocari debeat. Et videtur ꝙ
vidua ſit eiuſdem qualitatis, cùm ita commendetur vidui
tas, ſicut virginitas, vt de commendatione eius ponit ipſe
Anto. in d. iĳ. parte ſuæ ſummæ, titulo ĳ. c. iĳ. §. ĳ. vbi di-
cit commendatam fuiſſe viduitatem autoritate diuina, &
canonica. Cùm etiam caſtitas viduarum multum com-
mendetur, de qua ſupra in ĳ. parte, in xx. conſideratione.

Imo etiam videtur ꝙ virginitas non ſit excellentior
matrimonio ex multis.

Primò ex dictis Auguſtini in libro de bono coniuga-
li. Non impar meritum continentiæ eſt in Ioāne qui nul-
las eſt expertus nuptias, & in Abraham qui filios genera
uit. c. ſi enim. ver. cæterum. le ſecond. de pœnitent. diſtin.
ĳ. ſed maioris virtutis maius eſt meritum, ergo virginitas
non eſt potior virtus q̃ caſtitas coniugalis.

Secundò ſic. Ex virtute dependet laus virtuoſi, ſi ergo
virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur ꝙ
quælibet virgo eſſet laudabilior qualibet coniugata, ſed
hoc eſt falſum, vt dictum eſt: ergo virginitas non præfer
tur coniugio.

Tertiò ſic. Bonum commune potius eſt bono priua-
to, vt patet x. Ethi. tex. in §. pe. & ibi not. in l. vnica. C. de
caducis tollendis. c. ſcias. vĳ. q. j. Sed coniugium ordina-
tur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. l. in
bello. §. medio. ff. de captiuis & poſtli. reuer. l. j. & ibi glo.
in verbo reipublicæ. & docto. ff. ſoluto matrimonio. Lu-
cas de penna in l. fi. col. v. C. de incolis, libro x. vbi etiā
videtur tenere ꝙ matrimonia ſunt neceſſaria pro conſer-
uatione generis humani: dixi ſ. in xj. parte, in x. conſidera
tione, vbi ſcripſi ꝙ vxoratus præfertur non vxorato, ſed
virginitas ſolum tendit ad bonum priuatum.

Quartò, quoniam videtur quòd virginitas contrarie-
tur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ. ſ. cum di-
cat Ariſtote. in libro v. de animalibus. in primo de cœlo
& mundo, & in ſecūdo de anima, ꝙ natura appetit gene
rationem indiuiduorum propter conſeruationem ſuarum
ſpecierum, ſed matrimonium tendit ad ſobolem procreā
dam, & ad multiplicandum genus humanum. Hiero. c.
nuptiæ. xxxĳ. q. j. & eſt ad Paulam. Nuptię replent terrā,
virginitas verò cōtrariatur, igitur: & eam ſeruantes in ve-
teri lege & non relinquentes poſt ſe ſemen erant maledi-
cti, maledictione opprobrĳ, vt patet de Ioachin &c. quod
figuratur Matthæi xxj. quando Chriſtus maledixit ficul-
neæ: quia ſine fructu. Item contrariatur legi diuinæ, cùm
præceperit deus homini, Geneſis j. Creſcite & multiplica
mini, & replete terram. Et dicit Pau. j. ad Corinthios v.
Volo iuniores nubere, & filios procreare. Et ad Timoth.
ĳ. dicit. Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex
quibus videtur, ꝙ matrimonium ſit laudandum, & pœ-
na imponebatur apud Romanos ſeruantibus virginita-
tem: & qui vitam cœlibem ducebant, teſte Valerio. & ve
teri lege, Deutero vĳ. prohibebatur ſeruare virginitatē.
Ioannes de Turrecremata in c. integritas. xxxĳ. q. j. in iĳ.
dubio. Et Bernadi. de Buſtis in ſuo roſario, parte ĳ. ſermo
ne xxviĳ. in litera D. Et Gabriel Barlette in ſermone pro
feſto ſanctorum Innocentium. faciunt prædicta funda-
menta, ſed tandem concludunt, ꝙ virginitas ſit præferen
da, quia virginitas eſt in conſilio, & opera perfectionis.
Cadit enim ſub conſilio, quia apoſtolus conſuluit virgi-
nitatem, tanquā melius & perfectius. j. ad Corin. vĳ. Quia
bonum animæ pręfertur bono coporis, & bonum diui-
num bono humano, & bonum contemplatiuę vitæ, præ
fertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem eſt bonū ani-
mæ diuinum, & vitæ contemplatiuę. Coniugium eſt bo
num corporis ad conſeruationem humani generis, & ſic
humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir &
mulier in matrimonio viuentes neceſſe habent cogitare
quæ ſunt mundi, vt patet j. ad Corin. vĳ. & ibi reſpondet
ad motiua in contrarium facta.

Etiam ſecundò facit, quia ille ſtatus dignior qui maio
rem recipit fructum, ſed virginibus datur maior: quia, vt
dicit Lucas de Penna in l. quoties. quæ eſt finalis. C. de
priuilegĳs ſcholarium, libro xĳ. ꝙ cùm ſementem terræ
bonæ centeſimum, ſexageſimum & trigeſimum fructum
euangelia doceant, & centenarius pro virginitatis coro-
na primum gradum teneat, ſexagenarius pro viduitatis
labore, & trigenarius pro cōiugio, vt patet per parabolā
Matth. xiĳ. Vt tenēt theologi: quod etiā tenet & ſequitur
Berna. de Buſtis in dicta ĳ. pte ſui roſarĳ, ſermo. xxxviĳ.
in princip. Et ipſe Gabriel Barlette in dicto ſermone pro
feſto ſanctorum Innocentium. Vnde Ambroſi. libro de
virginitate. Bona eſt continentia coniugalis, melior con
tinentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertiò, ille ſtatus eſt dignior, de quo Chriſtus naſci vo
luit, ſed Chriſtus non de coniugata, ſed virgine naſci vo-

luit.& hoc,vt dicit Beda super Lucam,vt ostenderet praeconium virginitatis,& quantum ipsam diligebat.Ex hoc Ioannem euangelistam,& patrem putatiuum Ioseph,virginem custodiuit.Vnde Thomas in iiij. distinctio.xxxv. q.iij.articu.iij. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quartò,ille status est nobilior qui primò est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit quàm matrimoniũ,& in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati quàm homo,& in nobiliori loco,quia in empyreo coelo.Preterea & Adam positus est virgo in paradiso, & de terra virginea creatus,igitur.

Ideo videtur,quod virginitas apud deũ maiori praemio,& corona premietur & coronetur quàm viduitas: & viduitas quàm coniugium.Et hoc multis decisionibus, autoritatibus doctorum & rationibus probatur.

j Quoniam primò,vt inquit Hiero. ad Natalium, tria praecipuè sunt genera metallorũ, ferrum,argentum, & aurum.Ferrum est castitas cõiugalis,Argentum est viduitas,Aurum verò est virginitas. Cùm ergo aurum sit inter caetera metalla excellentius & preciosius, vt dicitur in vltima parte,in xcv. consideratione, ideo virginitas cui comparatur est excellentior.

ij Vt dicit,virginitas est vt regina,viduitas vt domina,coniugalitas vt ancilla.

iij Virginitas vt patria,viduitas vt portus,coniugalitas vt pelagus.

iiij Virginitas est summa gemma,thesaurus preciosus margaritis refertus.

v Sicut aquilia inter volucres,lucifer inter stellas,& gemma inter lapides,ita excedit matrimoniũ & viduitatem virginitas.

vj Augustinus in libro de viduitate dicit, quòd bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

vij Dicit Cyprianus,quò virginũ sublimior est gloria,melior est vita.

viij Dicit Cassianus in libro collationum. Maior est virtus castitatem tenere quàm demones expellere.

ix Dicit Damascenus, libro iiij.Quantò angelus homine est superior,tantò virginitas est nuptijs honorabilior.

x Hieronymus ait.Qui immundiciam luxuriç perfectae continentiae subijcit,sanctior Dauid existit,& fortior Sansone.

xj Inquit Bernadus.Virginitas est sicut lux solis,viduitas sicut lux lunae,& matrimonium sicut lux stellarũ.

xij Idem Bernardus. Sola virginalis castitas est quae in hoc mortalitatis loco & tempore statum quẽdam immortalitatis & gloriae repręsentat.Nam quod sancti habebunt in coelo,scilicet integritatem,& mũdiciam corporis & animae,hoc iam virgines obtinẽt ex gratia in terra.

xiij Ex quo,vt ait Plinius in suo libro xxj. naturalis historię.c.iiij.viij.& xix.Flos rosę inter omnes flores obtinet principatum: cùm sit iucundus,gratus odore,& colore commendatur,cùm nihil gratius tradatur aspectu, & ex rosa plures medicinae fiunt,& dixi in vltima parte: in xciiij. consideratione. Ideo non immeritò si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernardinus de Bustis, in ij. parte sui rosarij:sermo.xxviij.in litera B.

xiiij Hieronymus ait.In omni sexu & gradu virginalis pudicitia obtinet principatum.

xv Cyprianus dicit in libro de virginitate. Virginitas est soror angelorum,victoria libidinum,regina virtutum,possessio omnium bonorum,quae tenet in coelo,aureolam,& in terra principatum.

xvj Facit id quod supra dixi,scilicet quia virginibus datur fructus centesimus,viduis sexagesimus, coniugatis trigesimus.

xvij Augustinus dicit in libro de virginitate. Certa ratione,& scripturarum autoritate,nec peccatũ nuptias esse inuenimus,nec earum bonum bono virginalis,vel vidualis,continentiae aequare praesumimus.

xviij Facit,cuius finis melior est,ipsum quoque melius, secundùm Philosophum ij.& iij. Physi.Quia sic est,quod secũdùm Philosophum x.Ethicorũ,& dixi infra in xxxiij. consideratione, duplex est vita,actiua scilicet & contemplatiua:& perfectior sit secundùm Philosophum omnis vita contemplatiua quàm actiua.Castitas virginalis est perfectior quàm coniugalis,quoniam virginitas ordinat hominem ad finem vitae contemplatiuae:vsus autem matrimonialis ad vsum vite actiuae,vt dicit sanctus Thomas ij.ij. q.clij.articu.ij.in corpore quaestionis,& hic ante iam aliquid dixi.

xix Facit,quoniã vt dicit Apostolus j.ad Corin.vij. Mulier innupta,& virgo cogitat quae dei sunt,vt sit sancta,& corpore,& spiritu.Quae autẽ nupta est,cogitat quae sunt mundi,quomodo placeat viro.

xx Facit,quoniam vt dicit idem Paulus ibi.Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit,& qui nõ iungit,melius facit.

xxj Facit quod habetur Apocaly.iij.Qui nõ inquinauerunt vestimenta sua,ambulabũt mecum in albis:& ibi doctores intelligunt de virginibus.

xxij Facit, tantò aliquid perfectus est, quantò habet maiorem conformitatem cum suo principio.Et, vt dicit Philosophus v.Metaphy.Melius est simpliciter qd' primo principio propinquius est:cùm igitur deus sit principium & finis omnium.Apocaly.j.Et ipse sit actus simpliciter purissimus secũdùm Philosophũ xij.Metaph.Ideo castitas virginalis,quę est purior omni actu matrimoniali,perfectior est matrimonio,quia deo est cõformior,qui est ab omni libidine alienus.

xxiij Facit,nam virtus simpliciter circa bonum & difficile,secũdùm Philosophum ij.Ethic.Cùm igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus venerei,sicut fit in virginibus,quàm abstinere solum ab aliis delectationibus extra matrimonium,ergo magis merentur virgines quàm aliae.

xxiiij Facit,id quod dicit Ambro.relatus in c.nuptiae xxxij.q.j.Nuptiae implent terram,virginitas paradisum. Intellige facilius,vt ibi glo.j.declarat.Et istud est priuilegium virginitatis maximum secundùm glo.vlti.in c.causam.extra de proba.Vel quia,vt ait, virginitas est soror angelorum,vbi omnes erunt virgines vel continentes, neque nubent neque nubentur.

xxv Facit quod Hiero.ad Eustochium in sermone assumptiõis virginis Mariae ait:Bene angelus ad virginem mittitur,quia angelis semper est cognata virginitas,profecto in carne pręter carnem viuere nõ terrena vita est,sed coelestis:vnde in carne coelestẽ vitã acquirere maioris est meriti quàm habere.esse enim angelum felicitatis est:esse verò virginem virtutis,dum hęc viribus obtinere nititur quod gratia

gratia, quod habet angelus ex natura.

xxvj Facit quod dicit Ambro.in lib. de viduis. Super≠
greditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quã
homines angelis assimilãtur: maior est victoria hominum
q̃ angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines
autem in carne triumphant.

xxvij Facit quod inquit Chrisostomus super Matthęũ.
Licet omnes virtutes sint res angelicæ, specialiter tamen
castitas angelica virtus est.

xxviij Facit quod dicit ibi Augustinus. Quæ maior glo≠
ria super terram, quàm in carne corruptibili ducere vi≠
tam angelicam?

xxix Facit quod dicit Augustinus. Qui virginitatem
seruant, sicut angeli dei in terris sunt, immo & angelos
transcedunt.

xxx Facit id quod dicit idem Bernardinus de Bustis in
dicta secũda parte, sermone xxviij. in litera E. vbi dicit vir
ginitatem esse ante matrimonium.

xxxj Facit id quod idem ait ibi sub litera F. Quòd à
Christo in propria persona cõsecrata est virginitas, quod
probat ex dicto Leonis in quodam sermone, cùm inquit:
Christus virginitatis est filius, verùm super omnia quę di
ci possunt hanc virtutem commendabilem reddit: q̃ ipse
saluator humani generis de mundissima virgine nasci vo
luit, vt hic ante dictum est, versi.iij. Ille status &c. Et quòd
ipse virgo permansit, & præ cæteris illum discipulũ ama≠
uit, quem virginem de nuptijs carnis abstraxit. In tantum
enim ei virginitas placuit, q̃ speciali arbitrio vterum vir
ginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptæ nuptias ce≠
lebrauit.

xxxij Facit quod dicit Cyprianus in libro de virginita
te. Flos est enim virginitas, ecclesiastici germinis decus,
atq; ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio do≠
minici gregis. Ideo dicitur Esaiæ liiij. Lætare sterilis quæ
non paris, exulta quæ non parturis: quoniã multi filij de≠
sertæ magis, quàm eius quæ habet virum.

xxxiij Facit, quoniam Christus semper est cum virgini
bus, & ipsi cum eo. Vnde Apocalyp.xiiij. Virgines enim
sunt, & sequuntur agnum quocũq; ierit. Et canit ecclesia.
Quodcunq; pergis virgines sequuntur, atq; laudibus post
te canentes cursitant.

xxxiiij Facit quod dicit Hiero.in epistola ad Eustochiũ,
vbi ostendit quomodo Christus dilexerit virginitatem:
quoniã, vt dicit, statim vt filius dei ingressus est mundũ,
istam nouam familiam sibi instituit, vt qui in cœlis habe≠
bat angelos, haberet proximè in terris virgines.

xxxv Facit quod habetur Apocalyp.xiiij. vbi virgines
suauius canunt in cœlo quàm alij sancti, cum dicat: Can≠
tabant quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo
poterat dicere canticum illud, nisi hi qui cum mulieribus
non sunt coinquinati.

xxxvj Facit, quoniam sunt ministri dei. hinc dicere pos≠
sunt illud Ecclesiasti.xiiij. In habitatione sancta corã ipso
ministraui, sine macula enim sunt ante thronum dei. Apo
calypsis xiiij.

xxxvij Facit, quoniam Iesus Christus est corona virgi≠
num, vt cantat ecclesia.

xxxviij Facit, quoniam, vt ait Hieron. contra Iouinianũ:
Nuptias quidem recipimus, sed virginitatem pręferimus,
sicut ramo præferuntur poma & fructus.

xxxix Facit quod dicit Bernardus. Virginitas est gẽma
virtutum, germana angelorum, & lux animarũ. Ipsa cal≠
cat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & de
primit omne periculum: ipsa est lampas ecclesiæ, & semi≠
ta cœlestis patriæ.

xl Facit, quoniã, vt habetur Sapien.iij. Felix sterilis
& incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit
fructũ in respectione animarũ sanctarũ. Et Ecclesi. xxvj.
Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et ha≠
betur in c.tunc saluabitur.xxxiij.q.v. q̃ non solũ prodest
virginitas illam obseruantibus, sed etiam parentibus con
fert ad salutem proles in virginitate perseuerans.

xlj Facit quod dicit Hierony.ad Natalium. Virgini≠
tas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cũctis
eminentior erit.

xlij Facit quod dicit Ambro.in li.de virginitate. Pul≠
chritudinem non potest quis maiorẽ æstimare decore vir
ginitatis, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur
à domino, consecratur à deo.

xliij Facit, quoniã, vt dicit text.in aut. de lenonibus.§.
sancimus.colla.iij. Sola castitas est potẽs animas hominũ
deo præsentare. quẽ tex. recitat gl. in ver. pudicos, in pro≠
œmio decreta. & eum intelligunt glos.vlt.in c.causam.de
probat.extra. & ibi doct. & etiam gl.fi.circa finẽ.in c.cùm
ad monasteriũ.extra de statu mo. & glo.vlt.in c.j.extra de
voto & voti redemp. q̃ sola est de per se sine alijs virtuti≠
bus: sed non q̃ aliæ virtutes hoc nõ possint, quia hoc esset
falsum. Cùm etiam & viduæ seu continentes & cõiugati
virtuosè viuendo: & per rectã fidem & operationẽ bonã
placentes deo, vitã æternã acquirere possunt, vt ait tex.in
c.firmiter.§.fi.extra de sum.trini. & fide catho.

xliiij Virginitas est principium & fundamentum alia≠
rum virtutum. tex.in aut. quomodo oporteat episcopos.
§.neq; autem secundas.colla.j.glo.vlti.in dicto c.causam.
extra de probatio.

xlv Facit, quia in incessu etiam virgines sunt viduis &
coniugatis præferendæ, vt dicit Bald. & post eum Barba.
& Feli.in d.c.causam.extra de probat.

xlvj Facit, quia etiam testimonio vnius virginis ma≠
gis creditur q̃ viduarum & coniugatarum, vt dicũt Bar≠
ba. & Feli.in d.c.causam.col.ij.de probat.extra.

xlvij Et vltimò, quoniam solæ virgines laureolam con
sequuntur, quæ solis virginibus datur, vt in dicta gloss. fi.
in d.c.causam.tex.in c.si Paulus.§.j. & ibi glos.in verbo,
suscitare.in fine.xxxij.q.v.

Et de hac aureola dicit Io. de Imol.in d.c.causam. q̃ di
citur sertum siue gyrlanda quæ fit de lauro, qua olim vin≠
centes alios in aliquo actu virtutis, in signum laudis coro
nabantur. Ideo virgines per similitudinem in signum lau≠
dis laureolam habebũt. Erit antẽ, vt dicit, quædam coro≠
na laudis, & quidã splendor, quo mediãte virgines discer≠
nentur ab alijs: & hæc corona fit à lauro, quæ semper est
virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, in d.c.causam. & ait
S. Thomas in iiij.sent.dist.viij.q.j.art.ij. circa medium, q̃
laureola nõ cuilibet datur, sed illis tantum qui sunt in sta≠
tu perfectionis: sed etiã, vt dixi ante in præcedenti conside
ratione, status religiosorum excedit statum virginum.

Et vide plures quęstiones quas ponit sanctus Thomas
de laureola in iiij.senten.dist.xlviij.qõ.v.articu.j.ij.iij.iiij.
& v. vbi ponit, vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud
præmium ab essentiali, & vtrum differat à fructu, & vtrũ
fructus debeatur soli virtuti cõtinentię, & vtrũ cõueniẽter

assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, & vtrum ratione virginitatis debeatur laureola, & vtrum martyribus, & vtrum Christo, & an angelis, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes quęstiones, & de laureolis in generali & speciali tractat Antonius Floren. iij. parte suæ summæ, titu. xxx. c. viij. per totum.

Et aduertendum est quòd præeminentia dignitatis ex huiusmodi laureola considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnæ, ex parte permanētię, & ex parte materię.

Primò modo aureola illa est potior quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo aureola martyrum alijs aureolis supereminet, quia ibi est difficilior pugna.

Secundò modo considerari potest aureola ex parte permanentiæ; & sic aureola virginum alijs aureolis supereminet, quia pugna carnis periculosior est inquantum est diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertiò potest aureola considerari ex parte materię, de qua est pugna: & sic aureola doctorum & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est, quia pugna doctorum vel prædicatorum versatur circa bona intelligibilia: aliæ verò pugnæ, scilicet virginum, & martyrum versantur circa passiones. Quamuis autem vna aureola sit secundùm quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est in xxxiij. cōsideratiōe, autoritate, ratione, & obseruatiōe. Vide etiam in hoc per speculum humanarū. q. Bertholomæi Sibyllæ c. iij. primę decadis. in ix. quæstiuncula. ij. quæstionis.

QVadragesima cōsideratio. Post virgines collocabuntur viduæ, quę si longo tempore fuerint viduæ, non procul distant à virginibus, vt inquit tex. in authenti. de non eligendo secundo nubentes & c. §. optimum. colla. j. Et beatæ atq; felices dicuntur, vt in authen. de nuptijs. §. saluto, colla. iiij. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. in d. §. optimum. Et pulchra de his tradit Nicolaus de Lyra Matth. xiij. ibi: & dabant fructum. vbi ponit tres gradus in qualibet virtute. Exēpli gratia, in virtute castitatis primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licitè tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus est castitas vidualis, per quem euitatur decætero omnis concubitus, vt animus possit decætero liberius deo seruire, licet possit licitè matrimonium cōtrahere.

Tertius est castitas virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter euitatur, vt mēs ipsa tanq; sponso suo soli deo per amorem copuletur, secundùm quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur & declarat Guillelmus Benedicti, in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt numero xlvj. vsq; ad numerum l. extra de testamentis. vbi etiam dicit, ꝙ viduæ adeo non distant à virginitate, ꝙ si priuilegium detur alicui & suis descendentibus, tam masculis ꝙ̄ fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebunt filiæ viduæ, vt notat singulariter Bart. in l. quoties. quę sequuntur ibi omnes doctores. C. de priuile. scholarium. lib. xij. & dominus meus Iason in l. j. in fi. ff. de constitu. principum. & in l. cum quę dam puella. colun. mihi ij. post Ludo. Romanum, ff. de iurisdi. omnium iudi. licet Alexā. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum, l. mulieres. ff. ad municipales. ita & viduæ.

Nam etiam iste status vidualis est à deo acceptus, vt probat Bernard. de Bustis in suo sermone xxviij. secunda parte sui rosarij, in ij. parte illius sermonis, sub literis t. vsq; ad literā C. vbi amplè laudat & extollit viduitatem.

Primò, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis, quoniā deus viduas gratiosissimè visitauit. Vnde habetur iij. Reg. xvij. Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quæ postq; dedit comedere Eliæ, hydria farinę eius nō defecit miraculosè, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus

Secundò patet de Iudith regina Iudæorum, quę, vt legitur eiusdem lib. c. xiij. erat grata omnipotēti deo: cui viduæ tantam gratiam contulit deus, vt populum suum ab impetu & furore inimicorum liberaret.

Tertiò etiam probatur, quoniam habetur Lucæ secundo. Erat Anna prophetissa vidua vsq; ad annos octoginta quatuor, quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate: & hæc non discedebat à templo ieiunijs & obsecrationibus seruiens deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Symeoni prębuit se videndum, illamq; dignatus est visitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redēptionē Israel.

Quartò etiam legitur Lucæ vij. ꝙ dominus Iesus consolatus est viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quintò probatur commendatio viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam Lucæ xxj. scribitur, quòd accepta fuit Deo oratio viduæ pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes viduarum. Vnde Ecclesiasti. xxxv. dicitur: Lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super ducentem eas. A maxilla enim ascendunt vsq; ad cœlum, & dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur in cap. fina. lxxxj. distinct. ꝙ viduæ quæ stipendio ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis ecclesiam adiuuare.

Sextò probatur earum commendatio, ex eo quòd à deo fuit commendata viduitas. Dedit nanq; deus præceptum omnibus regibus, principibus, iudicibus, & aduocatis, omnibusq; hominibus vt viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent vel molestarent.

Septimò quoniā Esa. j. dominus ait: Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Exodi xx. ait. Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos vociferabūtur ad me, & ego exaudiam clamorē eorum, & indignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ & filij vestri pupilli.

Octauò probatur Iere. xxij. cùm dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi opressum de manu calumniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristrare, neq; opprimatis iniquè.

Nonò facit id quod etiam habetur Iere. v. vbi dīs de his qui viduas spernunt & abijciunt, sic loquitur. Prætereunt sermones meos pessimè, causam viduæ non iudicauerunt: nunquid super his nō visitabo dicit dominus, aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimò facit id quod habetur Iob xxij. vbi dicitur: Viduas

Viduas dimiſiſti vacuas,& lacertos pupillorum comminuiſti:propterea circundatus es laqueis,& cõturbat te formido ſubita.

Vndecimò facit dictum Iacobi v.c.ſuę canonicę,dum ait:Religio munda & immaculata apud deum & patrem hęc eſt,viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimò facit quod dicit Pau.j.ad Timotheum v. Viduas honora,quæ verè viduę ſunt. facit tex.in authen. de non eligendo ſecundò nubentes.§.optimum.ſ̃.alle.in principio huius conſiderationis.

Decimotertiò facit,quoniam etiam viduæ tanq̃ afflictæ debent conſolari,& magnum meritum eſt eas conſolari:quoniam,vt ait Iob xxix.ca. Cor viduæ conſolatus ſum.& xxxj.capitulo.Oculos viduæ ſpectare non feci.

Decimquartò,ſancta mater eccleſia præcipit defendere & adiuuare viduas:quoniam, vt habetur j.ca.lxxxvij. diſtinctio.præcipitur prælatis,vt viduis ſuum prêſtent auxilium,& prêſidium , & protectionis patrocinium cõtra improborum violentias.

Decimoquintò etiam prêcipitur principibus facere iudicium,& miniſtrare iuſtitiam,maximè viduis,liberando eas de manu potentum,à quibus faciliter calumniãtur & opprimuntur,vt habetur in c.regum.xxiij.q.v. Ideo imperatores & reges volunt eas eſſe ſub protectione eorum, & prohibẽt ne opprimãtur,vt habetur in l.vnica.C.quãdo imperator inter pupillos vel viduas vel miſerabiles perſonas cognoſcat.& ne exhibeantur,facit text.in c. ab imperatoribus. Vniuerſis iuſtum eſt auxilium poſtulandũ propter afflictionem pauperum,aduerſus potentias diuitum,xxiij.diſtinctione iij.

Decimoſextò faciunt pro laude viduarum multa quæ in prêcedenti conſideratione dixi de virginibus,quæ habent locum in viduis propter earum continẽtiam habito reſpectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur , quę cum virginibus ad regnum cœlorum perueniũt:quoniã,vt habetur in c.firmiter.in fi. extra de ſumma tri.& fide catho. Nunquid enim ad regnum cœlorum ſolæ virgines perueniunt,perueniunt & viduę. Ex quibus conſtat,ꝙ ſtatus viduarum habet locum poſt virgines,& ante coniugatos,data in reliquis paritate meriti. Et de laude viduarum dixi in prêcedenti parte,in xj.& xx. conſiderationibus.vbi dixi quòd mulieres laudãtur ex cõtinẽtia,& in ſeruanda viduitate.

QVadrageſimaprima conſideratio,de cõiugatis ſubſequitur.Nunquid etiam habeant locũ in paradiſo?

Et videtur ꝙ nõ:quoniam , vt habetur in c.qui ſitit. xxxiij.q.v,alle.per glo.fi.in c.j.in fi. extra de ſumma trini.non expedit homini ad cœleſtia regna tendenti vxorem accipere.Sed contrarium eſt verius:quoniam,vt conſtat ex deciſione conſilij Niceni,de quo in c.j.in fine.extra de ſumma trini.& fide cat.in præcedenti ſępe alle. non ſolum virgines & continentes, verùm etiam coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo,ad æternam merentur beatitudinem peruenire.Et tales etiam dicuntur ſeruare caſtitatem,quæ dicitur pudicitia,quę eſt in legitimè coniugatis,vt in c. Nicena.xxxj.diſtinctione. l.mulier. §.cũm proponeretur.ff.ad Trebellianum. quæ quidem pudicitia etiam laudanda eſt,vt in prêcedenti parte dixi,in xij.conſideratione.& quam etiam obſeruauerũt plures ſancti prophetę & patriarchę,vt Iacob, qui Lyam ſecum iacẽtem,non illam eſſe cognouit,putans tenere Rachelem,vt habetur Gene.xxix.ſeundũm Lyram,ibi.Poſſent hic adduci omnia connubia ſeu matrimonia antiquorum patrum , prophetarum , & patriarcharum.ſ.primò illorum qui fuerunt ante diluuium,vt Adam,Seth,Enos, Caynan,Malalehel,Iared,Enoch,Mathuſalem,Lamech, Noë,Sem,Cham & Iaphet.Et poſt diluuium Abraham, qui tres vxores habuit,Iſaac,Iacob:qui quatuor vxores habuit,Ioſeph,Iudas ,Cath,& Amram, Moyſes,Aaron, & Maria eorum ſoror,Delbora,Barach,Siſaram,Iahin & Iahel. Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz,& Ruth, Ieſſe, & omnis eius generatio. Dauid, Salomon, Elias, Eliſeus, Ezechias, Ioſias,Daniel,Zacharias, Petrus,& apoſtoli,& Ioannes euangeliſta,qui omnes fuerunt coniugati,vt ſatis declarat Iouinianus contra Hieronymum , altercantem cum eo de præexcellentia virginitatis & matrimonij:de quibus connubijs ſanctorum ampliſſimè Auguſtinus Dathus in ſuo tractatu de connubijs ſanctorum,vbi exellentias illorum connubiorum ſatis denotat laudando caſtitatem matrimonialem:de qua etiam libro ij.contra aduerſarium legum & prophetarum deus inquit : Maſculum & fœminam propagandi generis cum nuptiali caſtitate coniunxit.Ad quod facit doctrina Bedę ſic dicentis.Bona eſt caſtitas coniugalis,melior continentia vidualis,& optima perfectio virginalis:quæ tria Chriſtus patenter approbauit.Primò ſtatum virginalem in eo ꝙ de virgine naſci voluit,ſtatũ viduale̅,in eo ꝙ ab Anna vidua benedici dignatus eſt,Lucę ij.& ſtatum cõiugalem, in eo ꝙ in Chana Galileæ nuptijs interfuit,quarum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculũ inter cætera inchoauit,Ioannis ij.

Similiter vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret,ſ.à cõiugatis,virginibus,& viduis matre̅ eius glorioſam in hoc triplici ſtatu eſſe voluit,ſcilicet virginem coniugatam,& viduam poſt eius morte̅. Ex quibus ſequitur ꝙ etiam coniugati poſſunt mereri & æternam beatitudine̅ conſequi:vt dictum eſt ante,& plenè comprobat G.Benedicti in ſua repetitio.c.Raynutius.in verbo,cuidam Petro tradiderũt.numero xlix.l.lj.& lij. extra de teſtame̅tis. vbi per eũ,de caſtitate & pudicitia coniugali,& de laude matrimonij dixi in cõme̅tario noſtro ad cõſuętudines ducatus Burgun.in tit.Des droitz & apparteñ.a gens mariez.

Et aduerte ꝙ ſecundùm Gabriele̅ Barlette in ſermone pro feſto S.Innocentiũ,ꝙ ſtatus cõiugatorũ fuit maioris meriti quàm abſtinentiũ, & ſtatus ille præferebatur ſtatui virginitatis,quia erat te̅pus multiplicãdi genus humanũ, ideo ſtatus virginitatis prohibebatur hoc habe̅do reſpectũ ad te̅pus legis ſcriptę ſiue naturæ. Si autem referatur ad te̅pus legis euangelicę quia eſt te̅pus multiplicationis fideliũ per generationem ſpiritualem , ſtatus virginũ eſt maioris meriti q̃ ſtatus cõiugatorum.Ideo virginitatis ſtatus eſt dignior & excellentior matrimonio, quod ibi cõprobat triplici ratione:ſed vide hic ante in ij.cõſidera.vbi longè plura alia media adinuenta ſunt ad laudem virginitatis.

QVadrageſimaſecũda conſideratio incipit de pueris baptizatis , qui ſtatim baptiſmate ſuſcepto decedunt anteq̃ mereantur,vbi collocabũtur in paradiſo,& an ex ſolo baptiſmo poſſit vnus plus habere gratię quã alius:hoc eſt:an plus poſſit operari baptiſmus in vno q̃ in alio quo ad remiſſione̅ culpę & pœne,quo ad diminutione̅ pœnę,& quo ad effectũ gratię.In hoc Io.de Turrecre.in c.cũ tantũ.de cõſe.diſ.iiij.ex dictis S.Tho.ſed prius aduertatur,ꝙ nemo pŏt ſaluari,nec vitã cœleſte̅ cõſequi, niſi fuerit baptizatus, vt hr̃ Io.iij. Niſi quis renatus fuerit

ex qua & spiritusancto nō pōt introire in regnū dei.& habetur in c.nō pōt.de cōse.dist.iiij.& ibi Io.de Turrecremata:& oēs baptizati ratiōe remissionis culpę originalis quę baptismo purgatur,gratiā dei cœlestis accipiūt.c.nō pōt.& ibi Ioan.de Turrecremata,de pœni.di.j.& in c.per baptismum.& in c.nō licet.de cōse.di.iiij.& in hoc cōcludit duabus cōclusionibus in d.c.cū tantū.ꝙ æqualiter operatur effectū remissionis culpę & pœnæ in omnibus,& cōtinet perfectionē salutis,ad quā deus oēs homines vocat,vt dicit Io.de Turrecremata in c.ex quo.de conse.di.iiij. infundit etiā gratiā,vt per eūdē in c.propriè.loco præalleg.Sed nūc videndū est,quomodo hęc gratia infundatur an plus in vno quā in alio.idē Ioā.de Turrecremata in c. cū tantū.§.allegato.distinguit inter adultos & pueros,& dicit qđ inter adultos nō ęqualiter se habet,sed secūdùm maius & minus:prout qdā cū maiori fide & deuotiōe accedūt ad ipsum sacramentū baptismi suscipiēdū ꝙ̄ alij,& hoc cōprobat ex dictis Dam̄.dicētis sic.Peccatorū remissio cūctis ęqualiter in baptismo datur:gratia aūt spiritussancti secūdùm proportionē fidei & purgationē,sed non oēs cū ęquali fide,nec æqualiter pręparati ad baptismū accedūt,ergo nō oēs ad baptismū accedētes æqualiter gratiā consequuntur,& ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est cōclusio in pueris,in quibus concludit ꝙ baptismus de cōi lege æqualē effectū gratiæ habet: qđ probat ex dictis S.Tho.in iiij.sentē.di.iiij.cū ait.In pueris baptizatis nihil ex parte eorū requiritur,sed habēt pro dispositiōe ad salutē fidē ecclesiæ,& pro effectiuo salutis virtutē passiōis Christi quę operatur in baptismo:sed hęc duo æqualiter ad oēs pueros se habēt,ergo ipsi pueri nō differūt quātū ad effectū baptismi suscipiendū,sed oēs æqualē gratiā suscipiūt.Ideo inter istos nō est disceptādū de prioritate aut posterioritate,cùm omnes simul simili gratia & æquali fruantur.

QVadragesimatertia cōsideratio erit de pueris decedentibus sine merito & absq; baptismate,in quo loco in iudicio vniuersali collocabuntur:an à dextris,vel sinistris comparebūt.Sanctus Tho.in iiij.sentē. dist.xlvij.arti.iij.& beatus Vincētius in suis sermonibus, dicūt ꝙ in iudicio dn̄i tales pueri cōparebūt:sed non sedebunt neq; à dextris,neq; à sinistris(cū electi boni erunt à dextris,& dānati mali à sinistris)sed tales pueri cū peccato originali mortui non sunt simpliciter mali nec boni, ideo in medio inferius collocabūtur,& videbūt gloriā iudicis,& vindictā exquirent eorū qui causam eis dederunt perditionis gloriæ & diuinę visionis:& oēs huiusmodi paruuli siue sint filij Christianorū,siue Iudæorū,siue gentiliū,siue in vtero,siue extra vterum decesserint sine baptismate,resurgēt cū corporibus integris in mēsurā ætatis plenitudinis Christi triginta annorū vel circa,vt habetur ad Ephesios iiij.sicut & alij mortui:& ita refert & tenet Bartholomęus Sybillę in suo speculo peregrinarū quęstionū, in sexta quęstiūcula quintę.q.tertij capitis primę decadis. sed in loco seu receptaculo limbi collocabūtur,in quo est carētia gratiæ,& pœna damni æternalis,sed nō pœna sensus,secundùm Petrū de Taranta,& Tho.in iiij.dist.xxxj.

Sed altius ista repetēdo quæreres,cū sint in limbo , & non in paradiso,an puniantur aliqua pœna,& qua.Et in hoc dicendū est secūdùm Tho.in loco inferius allegādo, ꝙ pœna conueniens puerorū qui sine baptismate cū solo peccato originali decesserūt,est substractio gratiæ :& per consequēs carētia diuinæ visionis,vt dictū est,ad quā homo p gratiā ordinatur.Sed vlterius vidēdum est,an tales pueri sentient aliquē dolorē vel afflictionē interiorem ex carentia visionis diuinæ.Responderi pōt secūdùm quod aliqui dicūt,ꝙ tales pueri in limbo ex carētia visionis di nullā afflictionē interiorē sentiunt:rationē assignāt,Quia vbi nulla est cognitio & cogitatio boni propter se facti, ibi nulla est afflictio:sed animæ puerorū cū solo originali decedentiū sunt in tantis tenebris ignorātiæ constituti,q nesciunt se ad beatitudinē creatos,nec aliquid de beatitudine cogitāt,ideo dicunt nullā illos pati afflictionem.Sed sanctus Tho.dicit hāc rationē non valere.Primò quia cognitio naturalis magis viget in anima separata,quàm in anima hic coniuncta.Ergo cum in pueris illis nō sit peccatū personale,nō debetur eis vt detrimentū aliquod patiatur in naturalibus.s.in naturali cognitione.Itē(vt dicit)secundùm hoc illi qui sunt in inferno,essent melioris cognitionis,quantum ad intellectū,quàm pueri in limbo.N qui sunt in inferno,nō sunt in tenebris ignorantiæ,pu autem secundū istos sic:& ita dānati melioris cōditionis forent quā pueri huiusmodi,quia nullus est(vt ait Augusti.)qui non mallet dolorē pati cū sana mente,ꝙ̄ gaudere insanus.Ideo assignatur alia ratio,quare pueri in limbo carētia visionis diuinæ nō habeant interiorem dolorē vel afflictionē,quæ talis est.Duplex cognitio de beatitudine pōt haberi,naturalis.s.& supernaturalis.Animæ infantiū in limbo cognitione quadā naturali non carent quæ debetur animę separatæ secūdùm naturā suā:imo a getur cognitio eorū naturalis,cū intrēt mediū cognosc intellectuū separatorū.Ideo de deo,& de creaturis mag scientiā habēt naturaliter,& maiorē ꝙ̄ vnꝙ̄ philosoph in mūdo habuerit.Cognoscūt em̄ naturaliter se ad beatitudinē factos,& ꝙ beatitudo cōsistit in adeptiōe perf boni:sed nō ꝙ tale bonū sit gloria quā sancti in cœlo p sidēt.Id aūt qđ per naturā habetur,possidetur absq; dolore:ex hac igitur parte pueri in limbo non dolent.Est au & alia cognitio de beatitudine, quæ habetur supernaturaliter,quæ hic in nobis per fidē plātatur:quæ est de glo & fruitione sanctorum in cœlo:quā nec oculus vidit,n auris audiuit,nec in cor hoīs naturaliter ascēdit.j.ad Co rū.ij.Quā deus nobis reuelauit per spiritūsanctū.ad Ro quę quidē reuelatio habetur per fidē in nobis hic planta in sacramētis,vel frequētatis actibus Christianis.Pueri au tem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt nec sacramenta fidei susceperunt,nec per reuelationē:ergo nec de carentia eius dolent.Nemo enim dolet de eo,quo priuari nescit : vel de perditione eius quod ad ipsum no tangit aut pertinet. Quia tamen pueri in limbo nō imp diūtur à perfecta cognitione naturali primæ causę,& & aliarum rerū ex immersione & afflictione pœnarū,s sus,ignis,& vermiū cōscientiæ & dæmonū,vt fit in dā natis,ideo de cognitione tali naturali ipsius dei & creaturum,gradum aliquē delectationis habent. Quilibet en in cognitione veritatis naturaliter delectatur : vnde & hac delectatione pueri laudant & laudabunt,reassumptis corporibus,deum causam causarū omniū rerum ab eis naturaliter cognitarū,quod dānatis non accidit,nec accid quia vermis eorū viuit & nō morietur , nec vnꝙ̄ ab infer no deerunt dæmones, nec ignis ibi à torrēdo in æternu deficiet.hæc S.Tho.in q.disputatis de malo.& in ij.sen dist.xxxij.q.ij.Et ad prædicta facit text.in c.firmissimè. consecra.dist.iiij.vbi Io.de Turrecrema.etiam disputat tales pueri puniantut pœna sensibili.

Quadrage

QVadragesimaquarta consideratio de reliquijs sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandæ, vt habetur in rubro & nigro, de reliquijs & veneratiõe sanctorũ in antiquis, & in libro sexto, & in clemẽtinis. Et, vt dicit sanctus Thomas in tertia parte, q. xxv. articulo vltimo. Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorum. Nam, vt ait Antoninus Florẽtinus in iij. parte suæ summæ, titulo xij. c. ix. in principio. Qui habet affectum ad aliquem, etiã ea quæ de ipso post mortem reliquuntur, venerãtur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes & huiusmodi. Nam, vt author est Herodotus, Mycerinus rex Aegypti, filiam quam habebat vnicam, adeo dilexit, vt mortuæ cadauer incluserit aureo bouis simulachro: quod in templis proximè deos posuit, floribusq; ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item Attedius melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Blesi mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis libro viij.

Pręstas hoc melior sciente fama.
Qui solennibus anxius sepulti.
Nomen non finis interire Blesi.
Et de munifica profusus arca,
Ad natalicium diem colendum,
Scribarum memori, piæq; turbæ.
Quod donas, facies ipse Blesianum.

Item Vrbinum in agro Reatino delitescentem, cùm milites ad mortem inquirerent, seruus eius domini ornamentis indutus in eiusdem cubile se reclinauit, vt irruentes hostes Vrbinum esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularẽt. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item fidem facit in hoc Arthemisia, quæ Mausolo marito mortuo sepulchrum memorabile fecit, vt ĩ. in vltima parte, in lxxv. consideratione dicitur.

Item Iulius Cęsar Syllanę factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta eius tropheа restituerit, statuasq; noctu erexerit in capitolio.

Item Phydias statuarius Agorantum Parium discipulum suum adeo dilexit, vt nomen eius suis operibus plerunque inscripserit.

Item Nicomedes rex Bithyniæ tam propenso fuit in Romanos animo, vt raso capite pyleũ sumpserit & se Romanorum libertum vocauerit.

Cùm autem sanctos dei in veneratione debeamus habere tanquã membra Christi Dei filij & amicos, & intercessores nostros, vt supra ista parte dictum est: ideo eorũ reliquias qualescunq; honore congruo in eorum memoria venerari debemus, præcipuè eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei, & organa Spiritussancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum pręsentia miracula faciendo. Et, vt dicit Hiero. ad Riparium. Nos nec martyrum reliquias nec angelos adoramus. s. adoratione latrię: honoramus autẽ martyrum reliquias, vt eum, cuius martyres adoramus honoremus seruos, vt honor seruorũ redundet in dominum. Et habetur psal. lxxv. Et reliquiæ cogitationis diẽ festum agẽt tibi: quoniam grata est apud deum ea quæ à nobis sic habetur præteritorum nostrorũ bonorũ recordatio, vt de his nõ in bonis, sed in domino gloriemur. Et ita remunerantur à deo bonorum reliquię & vtilis est ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicimus in iure humano, q̃ memoriæ seu reliquiæ pristinæ qualitatis bonę multum operãtur, vt per multa comprobat Fel. in. c. quæ in ecclesiarum. col. xxix. versi. fallit quinto. extra de constitutio. dicam latius ĩ. in iiij. pare. in xxxvij. cõsideratio. vbi de huiusmodi memoria pristinæ dignitatis scribitur. Et ad istud propositum Io. de Montholon ciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, reliquię. adducit decisiones Feli. in d. c. quę in ecclesiarum. Non tamen, vt dicit, sunt in publico venerandę, nisi fuerint prius approbatæ per summum pontificem, & per sedem apostolicam canozatatæ: quod quomodo fiat, & quæ requirantur, habetur in ca. j. de reliquijs & vener. sanct. in antiquis. de qua materia canonizationis sanctorum fient aliquæ considerationes in sequentibus.

QVadragesimaquinta consideratio. Non solũ sancti venerandi & honorandi sunt, sed etiam eorum imagines venerandæ sunt propter illos. c. perlatũ. & c. venerabiles. de conse. dist. iij. & ibi gl. in ver. fregisse. & in ver. cultu. & per glo. in ver. indeuotionis. in c. si canonici. de of. ord. in vj. Et, vt scribit Ouid. de põto. lib. ij.

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,
Quiq; deum coram corpora vera vident &c. Et sequitur:
Sic homines nouere deos quos arduus æster
Oculit, & colitur pro Ioue forma Iouis.

Et videatur Cardi. in cle. vnica. ver. O excellentissimũ. de reliq. & venerat. sanctorum. & in duobus canonibus supra allegatis satis probatur, q̃ licitum est in ecclesia dei facere imagines Christi & sanctorum, quæ sunt venerandæ: & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam hęretici insequẽtes damnabiles opiniones Lutheri hæretici, quem deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum & annhilandum.

Et amplè per Io. Damascenum & commentatorem, ibi in suo opere theologali, lib. iiij. c. xvij. vbi dicit quomodo imagines sanctorum etiã antiquo tempore fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis tertij imperatoris, & Gregorij ij. summi põtificis. & per Anto. Florẽ. iij. suæ summæ parte. ti. xij. c. ix. §. j. ij. & iiij. vbi expresse scribit de veneratiõe imaginũ.

QVadragesimasexta cõsideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorũ, sciendũ est qui dicãtur sancti, & in hoc sic distinguẽdũ est: aut consideramus hanc ecclesiã militantẽ, & sic in hoc seculo viuentes. Aut ecclesiam triumphantem, & per cõsequens eos qui de hac vita migrauerũt, & cùm ambo sint laudandi & venerandi de ambobus dicetur.

Primò de his qui in hoc seculo sunt viuẽtes, qui vidẽtur esse omnes mundè ac virtuosè viuentes, qui merito sancti dici possunt. & ita intelligitur quod habetur in c. tenere debet. xxxj. distinctione, & Leuitici xj. & j. petri c. j. vbi dicitur. Sancti estote quoniam ego sanctus sum dominus deus vester. & in c. proposuisti. & c. plurimos. lxxxij. distinct. & est text. in c. non oportet. lxxxj. distinct. & ibi Archidi. & facit tex. in c. Maximianus. ibi: quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. ea. distin. quẽ ita intellexit Archid. in d. c. tenere. facit etiam tex. in c. non vos. ver. quis enim sanctum dubitet. iiij. distincti. & psal. xvij. Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud. Nõ enim loca sed vita & mores sctõrũ faciũt sacerdotẽ. de quo in prin. iiij. dis. & in c. multi. & in capitu.

non est facile, ea. distinct. Et ecclesiastici xxvij. Cum viro sancto assiduus esto. & facit tex. in c. sancta quppe rusticitas. ij. q. vij. Et facit satis tex. in l. sanctum. ff. de rerum diuisione. vbi sanctum dicitur quod ab iniuria hominum defensum est, atq; munitũ. Facit tex. iuncta gloss. in verbo, sanctificetur. de successio. ab intesta. Et dicit Geminia. in c. non decet. de immunita. eccle. in vj. φ loca sacra sunt sancta, id est firmata pœnis & statutis contra delinquẽtes in illis: vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §. penul. inci. quia verò. colla. viij. & in §. sanctę. institu. de rerum diuisione. & l. si quis in hoc genus. C. de epis. & cle. & per id quod habetur in c. imprimis. ij. q. j. Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes id quod dicit sanctus Thomas ij. ij. q. viij. arti. vltimo. quòd nomẽ sanctitatis duo importare videtur. Vno modo mundiciem, & huic significationi cõpetit nomen Grecum. Alio modo importat firmitatem: vnde apud antiquos sancta dicebantur, quę legibus erant munita, vt violari non deberẽt. Vnde aliquid dicitur esse sanctum, quia est lege firmatum, vt dicit Vlpianus in l. sacra. §. propriè. ff. de rerum diuisione. vel etiã (vt dicit sanctus Thomas in loco ante alleg.) hoc nomẽ sanctus secũdùm latinos ad mũdiciã pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus: eo φ antiquitus illi qui volebant purificari, sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isidorus in lib. x. etymologiarũ. c. inci. Sapiẽs &c. & vtraq; significatio competit, vt sanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur, ita φ nõ solum homines, sed etiã templũ, vasa & alia huiusmodi sanctificari dicũtur, ex hoc φ cultui diuino applicantur. Hinc etiam dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Panor. in c. j. de vita & honesta. cleri. Mundicia enim necessaria est ad hoc, φ oẽs deo applicẽtur: nã mens humana inquinatur ex hoc φ inferioribus rebus coniungitur, sicut quęlibet res ex immixtione peioris sordescit, vt argentum ex immixtione plumbi: oportet autem φ mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc φ supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia deo applicari non potest. Vnde ad Hebræos penul. dicitur. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum.

Firmitas etiã exigitur, φ mens deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi aũt oportet, maximè immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus ad Ro. viij. Certus sum, φ neq; mors neq; vita separabit me à charitate dei. sic ergo sanctitas siue sanctimonia, qđ idẽ est, per Archi. in c. victor. iij. di. dicitur per quã mens homini seipsam & suos actus applicat deo, ideo Iurisconsultus in d. l. sanctũ. ff. de rerum diuisione. qđ sanctum dictũ est à sagminibus. Sunt aũt sagmina herbę quędam quas legati populi Romani ferre solebãt, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorũ ferunt ea quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl. in verbo, violaret. legati dicuntur sancti per. l. fi. in principio. ff. de legatio. hinc descẽdit verbũ, sanctio inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statuitio. & ita intelligitur. l. sanctio legum. ff. de pœnis. & sumitur multipliciter, vt habetur in prima glos. in procemio fforũ. & notatur per Archidia. in c. statutum. de rescriptis, libro vj. & vide Dionysium de diuinis nominibus c. xij. Et ista sanctitas in multis honoratur, id est priuilegiatur, vt infra in vltima consideratione.

Aut verò consideramus ecclesiã triũphantẽ, & sic oẽs habitantes in cœlesti patria nõ solũ animas beatorum, sed etiã ipsas intelligẽtias, hoc est angelos sanctos dici debere, cũ omni refulgeant mũdicia: imo non possent esse mundi, aliàs essent imperfecti: quæ imperfectio, in c... nõ admittitur, vbi est deus, qui est summũ bonum, & ... perfectissimũ, quo oẽs beati fruũtur. Vnde meritò eos ... ctos appellamus, imo deus ipse dicitur sanctus, vt ... dixi supra ista parte, in j. consideratione, & habetur ... xv. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Aduerte tñ, quoniã apud nos sanctus & beatus di... rũt: quoniã beatus dicitur cuius nec dies mortis, nec o... ciũ in eius memoriã celebratur. Nec etiã sibi ecclesia d... catur, Sanctus verò nõ dicitur nisi præcedente canoniza... tiõe inducta ab ecclesia, & secũdùm formã ab ecclesia ... ditã, de qua j. dicetur. & ita cõis vsus loquẽdi obseruat... in multis attẽditur. l. librorũ. §. qđ tamẽ Cassius. ff. de l... gatis. iij. & ibi Bar. & in l. cum de lanionis. §. asinã mo... dinariam. ff. de fundo instructo instrumentoq; legato. ... amplè post Anto. de Butrio in procemio decretalium.

Quandoq; tamen, etiam canonizati dicuntur beati, ... in c. j. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero. xx... & in c. non nos beatum Petrum. xl. dist. vnde omnis s... ctus canonizatus dici potest beatus, sed non econtra.

In vita verò quis non potest dici beatus secundũ T... mam in j. parte. q. xij. arti. x. & xj. & ij. ij. q. ccxxxiij. ... & in iiij. di. xlij. Nam beatitudo idem est quod vita ... na, quod est pax, & regnum cœlorũ, secundũ Tho. in ... di. xlix. arti. vij. viij. & ix. Et secundùm Albericum de ... sate in suo dictionario, in verbo, beatitudo. nihil al... est beatitudo, φ reuelatio magni dei & saluatoris no... Iesu Christi, vt in c. ieiunium. de consecra. di. v. de quo ... per Tho. ij. ij. q. clvj. in vltimo arti. vel secundùm Bo... in iij. libro de consolatione philosophiæ. c. iij. Beati... est status omnium bonorum aggregatione perfectus ... ibidem beatitudinẽ summũ bonũ esse diffinit. ad hoc p... test allegari illud Oui. metamor. Diciq; beatus
Ante obitũ nemo, supremaq; funera debet.
Beare ... est beatũ facere. i. prodesse. tex. est in l. bonorum. ff. de ... bo. sig. impropriè tñ in hac vita dici põt beatitudo, p... loquitur. d. l. bonorũ & l. iniquũ. C. qui accusare nõ p... vbi dicit litera, Iniquũ & lõgè à beatitudine seculi ... esse credimus. & ita intelligitur illa beatitudo, quæ su... mis põtificibus attribuitur. & tex. in c. legi. in fine. ibi ... titudo tua. xvj. q. j. etiam in vita dicimus sanctitatem, ... ante dixi, etiam dicitur de papa, qui & sanctissimus di... tur, & de episcopo & de principe, vt j. in iiij. & v. pa... bus, vbi de papa, episcopo, imperatore, & rege no... Frãcorũ dixi. Sed prout in hac parte intelligimus san... dicitur, qui est ab ecclesia canonizatus, aut canizatiõe ... clesiastica confirmatus & approbatus, secũdùm quod ... cipitur in c. sanctorum. in prin. lxx. di. & in rubri. & te... de reliquijs & veneratione sanctorum. in decretalibus ... libro sexto. & habetur in c. j. de vita & honestate cleri... rum. in antiquis. Sic quòd non licet aliquem venerari p... sancto, nisi sit approbatus à summo pontifice, & sic ca... nizatus, vt statim dicam.

QVadragesimaseptima cõsideratio. Nũc ad ma... riã canonizationis cõdescendamus, in qua dico ... lus papa põt canonizare sanctum, & ista ... opinio Panor. & Imo. in ca. fi. de ferijs. per tex. in c. j. in ... de reliquijs & veneratiõe sanctorũ. extra. vbi expresse ... uetur φ sine speciali licẽtia papę quis canonizari nõ p... Idẽ Imo. in c. venerabili. de testibus. extra. Host. in sum... eodem titu. de reliquijs & venera. sanc. Antonius Flo...

in iij. parte suæ summæ, tit. xxij. ca. v. §. v. & pro hac opinione Ioan. And. in c. vnico. in verb. sedis. de reliquijs & venera. sanc. in vj. adducit quinq; rationes post dictã glo. quæ ibi videri possunt: quibus accedat quòd papa repræsentat deum in terris, & tenet eius vices. ca. quãto. de trãslatione episcopi. c. vt nostrũ, vt ecclesiastica beneficia sine diminutione cõferantur. c. fundamẽta. §. docet. de electio. lib. vj. clemẽ. j. §. j. de magistris. Specular. titulo de legato. §. nũc est sciendũ. versi. lxxxix. & gl. in verb. quod deo. in c. serpens. de pœniten. dist. j. Et fuit de mente Thomæ in tractatu suo cõtra Grecorum errores. q. lxxj. inquantũ allegat Chrysostomũ super omil. di. lxxxv. dicentẽ de Christo, Iacobũ localiter in loco terminauit, Petrum autẽ totius orbis magistrũ & doctorem. vbi latius per ipsum, & dixi ante: & idem voluit in iij. parte summæ. q. viij. arti. j. & in iiij. senten. dist. xv. dicẽs papam esse caput vniuersalis ecclesiæ. facit c. in nouo. cum c. sequẽ. xxj. dist. Et idem in tractatu contra impugnãtes religionẽ. & Scotus in tractatu de perfectione statuũ. q. ix. dicit ꝙ Papa est vicarius Christi, nõ solũ inquantũ Christus fuit ecclesiæ prelatus, sed inquantũ fuit totius mũdi dominus, & quòd iustè de statu & bonis hominũ potest ordinare. Et dicit Thomas in iiij. senten. dist. xix. quòd papa habet plenitudinẽ potestatis in vniuerso, sicut rex in regno. Et idẽ in tractatu de errore Græcorũ, cõsilio lxij. tenet quòd de necessitate salutis est subesse Romano põtifici: & allegat Cirillum in lib. thesaurorũ, & Maximianum in epistola directa orientalibus. vnde dicit Hosti. in d. c. quanto. quòd deus & papa faciunt vnũ & idem tribunal. & dicit Bal. in l. Barbarius Philippus. ff. de officio prætoris. quòd papa est supremus dei vicarius, & qui cõtrariũ dicit, mentitur: & in finalibus verbis dicit, ꝙ papa est omnia, & super oĩa in spiritualibus. dixi supra, ista parte xxx. consideratiõe. versi. secundus locus. circa fi. & infra in v. parte, in vij. consideratione. Ex quo cũ sit vicarius supremus dei, & sit in locum eius in hoc mũdo subrogatus, tanq; sapiat naturã eius qui canonizat sanctos in ecclesia triũphante, sic canonizabit in ecclesia militante. & ista est communis sentẽtia, vt dicit Imola in d. c. fi. extra de ferijs. Et ita etiã tenet Ioan. de Turrecremata. in c. j. de cõsecra. dist. iij. vbi dicit ꝙ canonizatio sanctorum rationabiliter reseruatur summo pontifici triplici ratione, quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur cõsensus cardinaliũ. gl. in verb. cõtingeret. in d. c. fundamenta. in §. decet. de electio. in vj. ita etiam tenet Ioan. And. & Dominicus in c. super eo. de hereti. li. vj. Salice. in rub. C. de legibus. allegãs notata per Archi. in c. quæ ad perpetuã. & in c. sunt quidã. xxv. q. j. & in c. quãuis. de officio ordinarij. in vj. Cũm hoc pẽdeat ex illa dubitatione, an papa possit ardua sine cõsilio cardinalium: de qua amplè Barbat. in cõsilio j. in j. volu. & in tractatu de præstantia cardinalium. Cũm canonizare sanctũ sit quid arduum, vt dicit Ioan. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorum. in vj. hanc etiam partem tenet Antonius Florenti. in sua summa, in ij. parte tertiæ partis, in xiiij. charta.

Martinus Laudensis in tractatu de cardinalibus. q. lxxviij. videtur tenere contrarium: & istud idem tenet Ioan. Monachi in dicto c. super eo. Cardi. Florentinus in c. petitio. & ibi Ioan. de Anania, de homicidio. idem Cardi. in cap. ij. de clericis non residentibus. Bald. in l. cum nulla. C. de bonis quæ liberis. & in l. fi. C. de diuersis rescriptis. Et pro certo istud est mare magnum: sed ad propositũ, bonum est, quòd papa faciat ex consilio, non quòd teneatur ad hoc, nec illud sequi.

QVadragesima octaua consideratio. Episcopus an possit decernere in sua diœcesi aliquẽ sanctum venerari & feriari seu solennitatẽ illi celebrari sine populo? Videtur ꝙ sic, prout visus est aliquãdo tenuisse Anto. de Butrio in c. fi. de ferijs. extra. sed post mutauit opinionẽ: sed istam etiã opinionẽ tenet Panor. in d. c. fi. ꝑ textum ibi, & in c. j. de consecra. dist. iij. vbi expresse dicũt textus: Cæterisq; solennitatibus quas singuli episcopi in suis diœcesibus cũ clero & populo duxerũt solenniter venerandas. Et ita etiã tenet ibi Barbat. vbi dicit ꝙ Anto. de Butrio nõ bene dicit dicẽdo ꝙ ille textus habet duas lecturas: quia, vt dicit papa in d. c. fi. ponit verba d. c. primi. & sic declarat qualiter debeat intelligi ille textus: aliàs si esset dubius nõ mereretur ad hoc allegari: qm̃, vt inquit Philosophus, Qđ multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur. Refert Bal. in l. nec quicq;. §. vbi decretũ. ff. de officio procõsulis. Et facit qm̃, vt ait gl. in verb. vsuris. in clemẽ. dispẽdiosam. de iudicijs. Papa non põt tollere ordinẽ iudiciariũ in foro seculari, sed bene põt in foro suo. quã gl. pro singulari allegat Bal. in l. eos. §. fi. C. de vsuris. Ideo licet episcopus possit decernere aliquẽ sanctum in suis ecclesijs venerãdum sine populo, non tñ populo præcipere, vt veneretur abstinẽdo ab operibus, sine eius cõsensu, cũ de eius præiudicio agatur. Quoniã in his in quibus versatur præiudiciũ populi, aut subditorũ, non põt statuere episcopus, sine eius cõsensu, vel saltẽ eis præsentibus, vt dicit Imola in c. vestra. extra de locato. & in c. fi. de officio legati. & cõfirmat Federicus de senis cõsilio xvij. allegato per Imolã in d. c. vestra. Ita etiã tenent ipse Imo. in d. c. fi. & Archid. in d. c. j. de cõsecra. dist. iij. Dicit tñ Abbas in dicto c. fi. quòd si populi cõtradictio non sit ex iusta causa, & episcopus moueatur aliquibus iustis causis ꝙ poterit hoc facere nõ obstãte contradictiõe populi: puta (vt dicit) si decernat quem sanctũ venerandum qui fuerit ortus de loco, prout videtur sentire gl. vlti. in d. c. j. de consecra. dist. iij. & quod in simili dicit Arch. in c. vt animarũ. de cõstitu. in vj. & tex. in c. j. de his quæ fiũt à maiori parte cap. Et idẽ etiã dicit Barba. in dicto c. fi. ꝙ si episcopus habeat iustã causam, puta quia sanctus sit oriũdus de loco, ꝙ põt etiã inuito populo decernere illũ venerãdum: qm̃ propter sanctimoniã recedimus à legibus cõmunibus: quia dicitur esse gloria patriæ suæ. Allegat in argumentũ textum singularem, iuncta doctrina Bald. in l. sed & reprobari. §. fi. ibi: valde tamẽ disciplinatos. ff. de excusatio. tutorum.

Quicquid tñ dicant Panor. Imola, & Barbatia, videtur ꝙ opinio Anto. de Butrio sit verior per rationem per eum allegatam. Cũ in his quæ tendunt in fauorem animę quilibet est subiectus episcopo. c. cũm sit generale. de foro cõpe. c. nouit. de iudicijs. c. per venerabilẽ. qui filij sint legitimi. extra. Et huic rationi non respondet Panor.

Facit, qm̃ quo ad actus spirituales peragendos, cõsensus laicorum nõ debet esse in cõsideratione: sicut videmus in electionibus faciẽdis de prelatis ecclesiarũ, vt in c. Messana. c. sancrosancta. de electio. cũ pluribus alijs. facit qđ habetur in c. ij. de institutio. & in c. fi. de rebus ecclesiæ nõ alienandis. & in c. ecclesia. de cõstitutio. Ergo in hoc casu vbi est quæstio de actu spirituali non est necessarius consensus populi tanq; laicalis

Et ad textus allegatos pro opinione Panor. & sequacium respõdeo, ꝙ textus nõ dicũt, ꝙ veneratio sanctorũ

sit induceda & decernenda per episcopum cū clero & populo: sed dicunt, ꝙ festiuitates sanctorū sunt venerandæ per episcopum cū clero & populo, quod aliud est, prout dicit ibi Bal. qui hoc cognouit, cū dicit: non intelligas, ꝙ isti possint has festiuitates inducere, sed inductas possunt feriare. s. clerici respectu officij celebrādi in ecclesia, & populi respectu artis non exercendę illo die.

Vel aliter dici pōt ꝙ dictio, cum, ibi posita, cùm dicit quas singuli episcopi in suis diœcesibus cū clero & populo, nō coniungit principaliter, sed accessoriè. l. j. & ij. ff. de penu legata. notatur in §. si quis ancillas. insti. de legatis. facit quod dicit Bart. in aut. ingressi. col. pen. C. de sacrosan. eccle. vbi facit differentiam, an quis dedicat se cū suis bonis, an se & sua bona: quia dictio, &, cōiungit principaliter: & dictio, cum, accessoriè. d. l. j. & ij. Ex quo cū in illo textu illa cōiunctio cleri & populi nō fiat principaliter sed accessorie, non est dicēdum quòd consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessariò, sed solū per quandam consequentiam tanquā accessoriè ad ipsum episcopum, qui in spiritualibus est caput, & principalis omnium in sua diœcesi. c. omnes basilicæ. xvj. q. vij. & in c. regenda. x. q. j.

QVadragesimanona cōsideratio. Duo requiruntur ad hoc vt quis possit sanctus canonizari, vitæ scilicet sanctitas pręteritæ, & ꝙ deus in eius psona, siue invita, siue in morte operatus fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vitæ quo ad actū canonizādi nō sufficit, q̃m pōt esse ficta vel simulata, & non ad bonū finē, sed potius appetitu inanis glorię. s. vt diceretur bonus, licet nō esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum Matthęi vij. Incedūt induti pellibus ouium, intus verò sunt lupi rapaces. Vnde huiusmodi vita nō est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Pau. in epistola v. Vide quantū bonū est charitas, si ita martyriū ferimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionē vulgi sectātes intrepidi sanguinē fuderimus, & substātiam nostram vsq; ad medietatē propriā dederimus, huic operi nō tam præmium q̃ poena debebitur, & perfidiæ magis tormēta sunt q̃ corona victoriæ. de quo transumptiuè in c. vide. j. q. j. Ideo dicit ibi gl. j. quòd dare eleęmosynā ad vanā gloriā peccatū est, arg. c. militare. xxiij. q. j. & c. odi. xxiij. q. j. Vñ dicitur in euāgelio Matth. j. Cùm facis eleęmosynā, noli tuba canere ante te. Et eodē loco in fine. Nesciat sinistra qd faciat dextera. Et hæc bonitas vitæ cōsideratur in multis laboribus, in moribus castis, in strenuis actibus. c. miramur. lxj. distin. Et hoc oportet præsenti testificatione prædicari, & bonæ famę præconijs non taceri. c. quatuor. xij. q. ij. Maximè quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Iacobi iiij.

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. c. omnis qui. vij. q. j. & an passus ex charitate. c. fi. inci. ibi adunati. in loco ante alle. & d. c. vide quantū bonū. Ista probantur per doctores in c. j. de reliquijs & venera. san. extra. per Io. And. & alios doc. in c. vnico. eo. ti. in vj.

Et ad probationē vitæ laudabilis canonizandi in confessoribus adduci pōt, quod dicitur de episcopo cōfirmādo secūdùm Hosti. in summa de electione. §. quis eligitur. versi. canon tñ antiquus. dicens, ꝙ debet esse natura prudens, docilis, moribus tēperatus, vita castus, sobrius, suis negotijs semper cauēs, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege domini instructus, in scripturarū sensibus acutus, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, & ante oīa fi[dei] documenta simplicibus asserēs. s. patrem, & filium, & spiritū sanctū & c. c. qui episcopus. xxiij. di. & c. fi. l. dist. In martyribus enim nō fit tāta examinatio, sed quæritur tū[m] de miraculis & causa propter quā passi sunt. argumēto. c. catechuminū. & c. baptismi vicē. de cōsecra. dist. iiij. secundùm Hosti. in summa, de reliquijs & veneratione sanctorum. versi. & hæc intelligas. Sufficit tamē ista sanctitas vitæ ad meritū animæ canonizandi secundùm Augustinū in c. teneamus. j. q. j.

Secundò (vt dixi) requiritur vt ad sanctum canonizandum sit miraculum, vt notant doctores in loco s. allega. & in hoc requiruntur quatuor.

Primò ꝙ ex deo, nō ex arte vel diabolo cōtingat, quoniā aliquando etiā miracula fiūt per malos: ideo necesse est martyres à deo impetrasse quæ mādat. c. si quis præpostera. l. dist. & hoc casu procedit illud qd' dicitur, ꝙ facere miracula est donum spiritussancti, vt in c. quærendum. de poeni. dist. ij. & ibi notatur. aliàs nō est miraculum, sicut fecerunt magi Pharaonis qui fecerūt ranas, & serpentes conuertentes eorum virgas, sicut faciebat Moyses. de quibus in c. nec mirum xxvj. q. v. & illud propriè dicitur prodigium. c. re vera. & ibi Archi. de conse. di. ij.

Secundò requiritur ꝙ sit cōtra naturam, sicut dictum est de virga Moysi mutata in serpentem, & de asina lo[]quēte ad Balaam: de quibus in d. c. re vera. & in c. cum ex iniuncto. de hæreticis. & in d. c. re vera. ponitur de virtute dictæ virgæ. de qua etiam habetur Exo. vj. viij. xiiij. xvij. & Iosue iij. & iiij.

Tertiò requiritur ꝙ nō vi verborū, sed ex hominis merito illud contingat. Nam panis & vinū potestate, & virtute verborū transsubstātiatur in corpus & sanguinem ... cū Marthe. extra de cele. mis. & sic requiritur ꝙ miraculum sit euidens, nō aūt latens & credibile, vt est eucharistia.

Quartò requiritur ꝙ sit ad coroborationē fidei. Herba enim ministerio hominis trāsit in vitrum, & nil ad coroborationem fidei: ideo ad canonizationē nisi hæc quatuor cōcurrerent in miraculo, non prodessent, quia nō esset miraculum, sed potius miraculosum, vt dicit Io. And. in d. c. vnico, de reliquijs & veneratione sanctorū. in verbo, sedis. circa finem. & Hostiē. in summa supra alleg. versicu. item quærendum est de miraculis. Archid. in d. c. teneamus. j. q. j. Hostien. Io. And. & alij in c. venerabili. de testibus. extra.

QVinquagesima consideratio, in qua de forma canonizationis sanctorum scribitur, & sequendo doctrinas doctorū in dicto c. j. de reliquijs & venera. sanc. in antiquis. reperio ad hoc duodecim esse requisita, quæ seruari debent, secūdùm ordinem infra scriptum.

Primò debet expectari ꝙ aliquæ personæ honestæ authenticę denūcient factū Romano pōtifici, & supplicent pro canonizatione faciēda, & hoc non semel, sed pluries & instanter: sicut notatur de cessione & petitione pallij ... quidā cedendi. extra de renūciatione. c. cùm post petitionem de electio. Non em̃ consueuit statim moueri ad cōmittendam talē inquisitionem Romanus pōtifex, sed potius expectare q̃ diu pulsetur, & famā accedere, & vtrum miracula crescāt & cōtinuentur, anteq̃ inquisitionem cōmittat ... & bene, cùm miracula seu miraculosa quandoq; fiant per malos. c. teneamus. & c. nec mirum xxvj. q. v. glo. & doc. in c. cùm ex iniuncto, de hęreticis. Bald. in c. venerabili. de testibus.

testibus.extra. Vnde cauendũ est ne populus decipiatur, vt in c.si.extra de reliquijs & veneratiõe sanctorũ.& quia circa maiora, maius periculum vertitur, ideo cautius est agendum, cap.quiescamus.xlij.distin. c.miramur .lxj.di.c. nuper.vij.q.ij.c.vbi periculum.in prin.de electio.in vj.& in l.j.§.sed & si quis.ff.de Carboniano edicto . dicunt tamen aliqui, ꝙ si fiat elusio, vix possunt continuari miracula vltra quadraginta dies.

Secũdum est requisitũ, quòd si cõtinuẽtur supplicationum instãtiæ, & fama & miraculorũ cõtinuatio perdurare dicatur, cõsueuit Ro.pontifex hoc proponere inter fratres, & aliquibus episcopis patriæ illius qui dicitur sanctus, vel cõuiciniæ, vel alijs personis honestis & incorruptibilibus committere vt inquirãt de fama, & deuotione populi, & de miraculis, & alijs, quę sunt eidẽ nunciãda in genere & nõ in specie, & quo ad famã, & non quo adveritatem, & quòd scribãt quæ inuenerint, & an eis videatur quòd super veritate eorundẽ sit inquisitio committenda.

Tertium est, si tales rescribunt talia per quæ videatur ꝙ inquisitio veritatis sit committenda, requirit iterũ summus pontifex fratrum consilia, & diffinit, vtrum sit inquisitio committenda vel non.

Quartum, ꝙ si inquisitio ei committenda videtur iterum rescribit eisdem, vel alijs, quòd iterum veritatem requirant, primò de fama, secundò de vita, tertiò de miraculis exactè, diligenter, fideliter, & prudenter, secundũm articulos & interrogatoria, quæ sub bulla sua transmittit: de quo notatur in c.venerabili.de testibus.extra.& quod inuenerunt remittant suis sigillis inclusum.

Quintum, quòd remissa inquisitione cõmittatur examinatio in curia aliquibus capellanis vel alijs personis authenticis & discretis, quæ etiam forment rubricas.

Sextum, ꝙ rubricæ sic factę exacta diligẽtia examinẽtur per dominum papã & eius fratres, & requirat papa cõsilia eorundem, an scilicet videãtur probata talia propter quæ sit canonizatio non immeritò facienda.

Septimum, ꝙ si videtur papæ ꝙ sit facienda, hoc secretè diffinit inter fratres: pro hoc facit quod in simili dicitur de substantia ex forma electionis, vt notant doctores in c. quia propter.de electio.& ibi glo.in verbo, maior.

Octauum, quòd coadunatis episcopis qui sunt pręsentes in curia narret publicè in consistorio ea quę acta sunt, & probata, secreta diffinitiõe iam facta suppressa, & requirat consilium prælatorum: facit glo.in verbo, consilio.in c.Anastasius .xix.dist.quę dicit ꝙ papa tenetur requirere consilium episcoporum vbi de fide agitur: quam glos.sequuntur ibi Dominicus & Cardi.etiam facit quod dicit Panor.in c.significasti.de electione.

Nonum, ꝙ assignatur certa dies, vt omnes conueniãt ad certã ecclesiam, in qua accendẽtur cerei multi, & sternitur tapetis ecclesia & paratur: & illuc cõueniunt papa, fratres, & totus clerus, & facit sermonem summus pontifex processum recitans & probata, inducens populum ad orãdum ꝙ deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, ꝙ flexis genibus fiat deuota oratio, & cantetur: Veni sancte spiritus. vel alius hymnus siue antiphona conueniens.

Vndecimum, ꝙ surgat papa ab oratione, & diffiniat illũ de quo agitur sanctũ esse, & sanctorum catalogo conscribẽdum, & festum suũ tali die colẽdum, in quantũ dicitur sanctorũ catalogo cõscribendũ. Facit pro hoc gl.notabilis in l.eos.in verbo, qui.C.de officio magistri militũ.quæ dicit quòd qui nõ sunt scripti in matricula, sunt tanꝗ priuati. Ideo dicit Ang.in aut.de mãdatis principũ. §.pe.inci.siquidem.post gl.ibi in d.verbo.colla.iij.ꝙ solũ militibus scriptis in matricula dãda sunt priuilegia militaria. Vnde dicit Bal.in l.diximus.i fine.ff.de excusatione tutorum.ꝙ mercator non descriptus in matricula non gaudet priuilegio mercatorum.facit.c.si Romanorũ.xix. dist.vbi probatur ꝙ qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non præsumitur esse de vniuersitate.

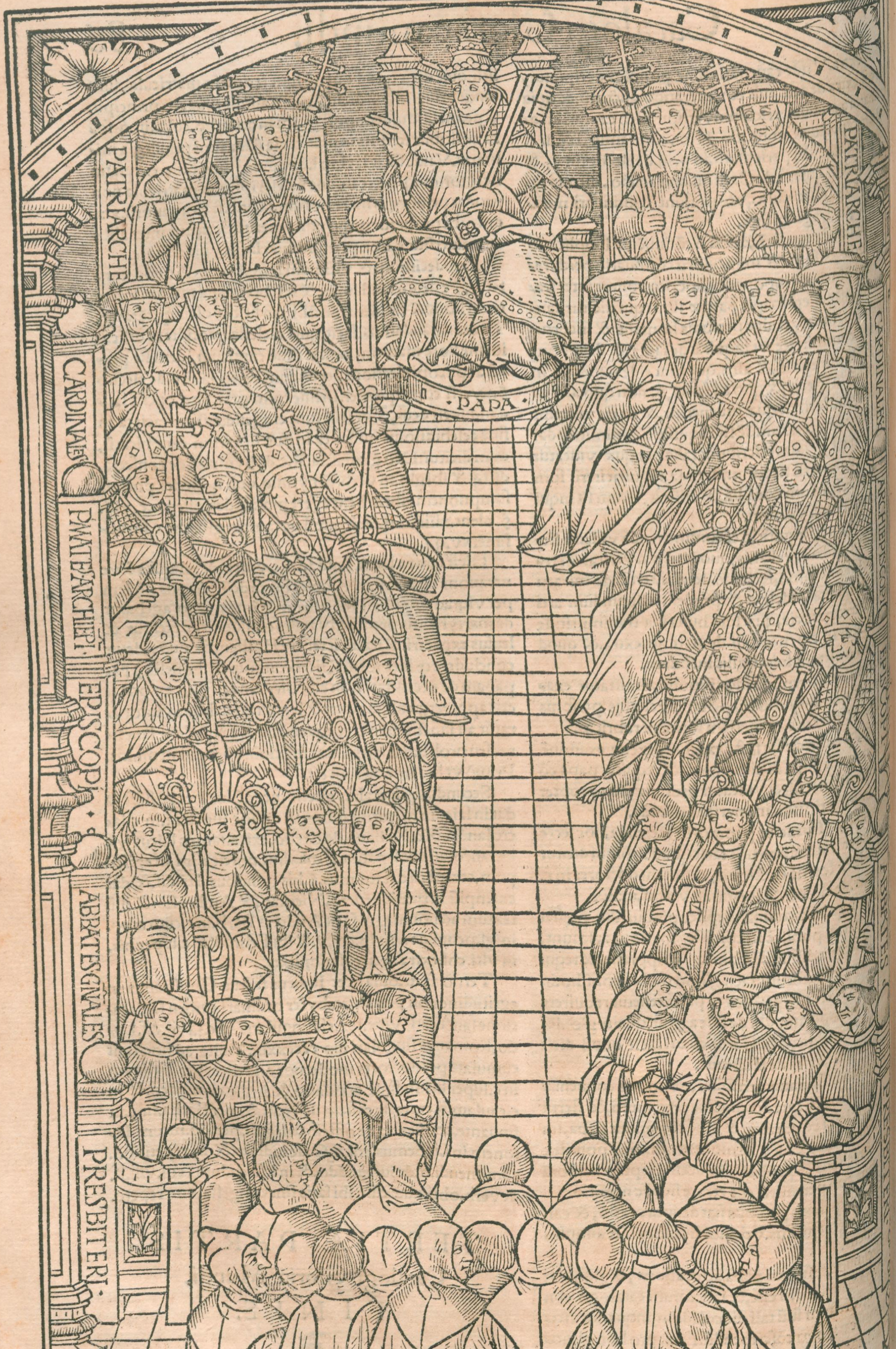
Duodecimum & vltimum requisitum est, quòd cantetur, Te deum laudamus.& celebret papa missam solẽniter in honorẽ eiusdem sancti. Et in hoc ꝙ dicit ꝙ cãtatur, Te deum laudamus.facit, quia ecclesia quotidie in officio in fine horę matutinę cantat illud canticum. Idem fit peracta episcopi electione, secundũm Specula.titu.de electio §.j.versi consequenter. In fine enim cuiuslibet operis laudandus est deus, & gratiæ sunt ei agendæ: sicut facit tã in fine celebrationis missæ ꝗ in fine horarum canonicarũ, dum dicitur: Deo gratias.facit.c.de hymnis . de consecra. dist.j.& ibi glo.in verb.& hymno.vult ꝙ clerici post assumptionem cibi debent agere gratias deo.allegat.c. vlti. §.edent.xliiij.dist.facit quod notatur in glo.fi.in c.firmissimè.xv.q.j.

Dicit tamen Ioan. And.in d.c.vnico.de reliquijs & veneratione sanctorũ.in vj.quòd hic ordo hactenus nõ semper vsq; ad vnguẽ est seruatus, maximè quãdo agebatur de martyrizatis pro fide. Nã tales consueuerũt facilius & leuius expediri: & ita dicit tenere Hostien. Ex quo videtur concludere ꝙ hæc forma (licet congrua & honesta) per papam de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex prædictis apparet, probitas vitæ & legalitas seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam, quæ quidem sanctitas seu probitas aut legalitas maxima operatur in multis. Primò vt hic ante dictum est.

Secundò, ꝙ licet aliàs electio, nec actiuẽ, nec passiuẽ cadat in laicum in spiritualibus, vt de hoc sunt text.in c.sacrosancta.& c.Messana.de electio.extra.tamen laicus vitæ sanctitatis & legalitatis maximę potest eligi in episcopum, tex.est in c.statuimus.§.his omnibus .lxj.dis.& dat exemplũ in beatis Seuero, Nicolao, & Ambrosio: & illũ textum ad hoc magni facit Andręas Barb.in c.cũm adeo. in gl.penul.de rescrip.col.v.& ibi Felin.& in c.super his. in vlti.col.extra de accusationibus.

Tertiò facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ęgritudine non possit presbyter ordinari, tamen fallit ratione sanctitatis vitæ.tex.est singularis in c.j.lvij.dis.Ludo, Romanus singulari suo cccxxiij. Multa ad hoc sunt cumulata per doctores modernos, videlicet per Felinum in c.super his.in fi.de accusatio.& in d.c.cum adeo.& in c.causam.ij.extra de officio delegati.& per Barba.in c.insinuante.col.j.extra de officio delegati.per do.meum Iasonem in l.iubemus.col.ij.C.de iudicijs.& in repetitio.l. admonendi.ff.de iureiurãdo.& in l.sciendum . col.viij.ff. de verb.obli.quæ cũm ibi satis sint congesta, non repeto.

TERTIÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

PAPA
PATRIARCHE
CARDINALES
EPISCOPI
PRESBITERI

QVARTA huius libri pars erit DE LAVDE, GLORIA, Honore, & ordine Eccleſiaſticarum perſonarum inter ſe: & ad omnes alios huiuſmodi ſtatus.

Vnã & octoginta Conſiderationes habet.

PRO CVIVS EXpeditione præmitto. Cùm hę & omnes huiuſmodi hierarchiæ ſpirituales & tẽporales ſeu ordines huius mũdi, loquendo groſſo modo, poſſunt illo modo diſtingui quo diſtinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, ſcilicet per tres hierarchias cum ſuis ordinibus: & aliquomodo per ſimile videri poteſt in terreno principatu miniſtrorum, qui ſunt ſub vno principe. Triplex eſt differentia, hoc eſt triplices ſunt hierarchię ſeu gradus. Nam quidam operantur immediate circa perſonam principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen principatus in communi. Quidã verò ad regimen alicuius partis.

Primus aſſimilatur primæ hierarchiæ. Secundus ſecũdæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia ſunt tres ordines, quorum ſufficientia ſic poteſt haberi. Quia videmus, ꝙ inter miniſtros qui circa principis perſonam operantur eſt triplex differentia, in ſtatu ſcilicet ſpirituali, id eſt eccleſię militantis.

Quidam ſunt ſicut aſſeſſores, vt ſunt domini patriarchæ, & his ſimiles: ſunt illi de ordine ſuperiori ſcilicet Seraphin, quod interpretatur ardens in amore.

Quidam ſunt ſicut conſiliarij, vt ſunt domini cardinales, & his ſimiles ſunt illi de ſecundo ordine qui dicuntur Cherubin, quod interpretatur plenitudo ſcientiæ: quoniã ſciunt omnia quæ fiunt in eccleſia militãte triumphante.

Quidã ſunt cubicularij & ſeruiẽtes in domo principis, & his ſimiles ſunt illi de ordine qui dicũtur throni. In ſtatu verò tẽporali ſunt in regno noſtro pares Franciæ in primo ordine, in ſecũdo Duces & alij principes, in tertio verò ſunt camerarij & alij officiarij regis immediatè perſonam eius ſeruientes, vt ſunt magiſter domus & alij ſupremi huius ordinis, ſub quibus multos cõnumerabimus in diſcurſu huius libri ſuis locis. Vel in iuriſditiõe ſunt Cancellarius & Conneſtabilis in primo ordine, in ſecundo cõſiliarij magni conſilij & magiſtri Requeſtarum, in tertio præſides & conſiliarij curiarum parlamentalium: & iſti etiam poſſunt poni in ſecunda hierarchia.

Quantum ad ſecundam hierarchiam ſciendum eſt, ꝙ inter illas quæ deputantur ad regimen commune in totius principatus eſt etiam triplex differentia.

Nam ad hoc quòd regimen alicuius communitatis benè & pacificè diſpenſetur, ſunt aliqui tanq̃ ſententiantes quid vnicuiq; debeatur. Veruntamen quia ſententia debet eſſe efficax & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuãte: ideo ſunt alij ſententiã exequẽtes & executionẽ facientes, vt nihil ſit impoſſibile qđ ꝑ ſententiã determinatur.

Item ſunt alij vt ſententia ſit recta tanq̃ dirigentes cõſulentes & imperant primis, aſſimilatur tertius ordo ſecundæ hierarchiæ qui dicũtur poteſtates, ſunt Comites & alij inferiores Barones. Et iſti in ſtatu ſpirituali aſſimilari poſſunt Abbatibus & alijs dignitatibus immediatè ſequen. poſt epiſcopales: in ſtatu verò temporali ſunt Comites & alij inferiores Barones.

Secundis verò ſecundus vel medius ordo qui dicitur principatus. Et iſti in ſtatu ſpirituali ſunt epiſcopi, in ſtatu verò temporali ſunt duces, alij ſupra comites & marchiones.

Tertijs aſſimilatur primus ordo ſecundæ hierarchiæ qui dicitur dominationes, quibus attribuitur dirigere & imperare omnibus miniſterijs diuinis. Sic in ſtatu ſpirituali Archiepiſcopi in ſuis prouincijs qui dirigũt & imperãt in omnibus miniſterijs eccleſiaſticis, reges & alij principes inferiores à ſupremo principe qui ſuas prouincias gubernant, inter quos ſunt multi, vt dictum eſt ſupra, & dicam infrà.

Quantum ad tertiam ſciendum eſt, ꝙ inter illos qui habent poteſtatem limitatam & determinatam ad aliquam partem principatus triplex eſt etiam differentia. Quidam ad vnam prouinciam ſunt in ſtatu ſpirituali Archidiaconi & alij inferiores prælati habentes adminiſtrationem, de quibus infra dicam: & in ſtatu temporali Barones habentes ſub ſe plures ſubditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt ſunt in ſtatu ſpirituali curati, in ſtatu temporali Seneſcalli & Balliui, & his ſimiles.

Quidam autẽ ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantum ad bonum commune multorum quod expletur per vnam perſonam, ſicut conceptio virginis, vel ſicut in ſtatu ſpirituali ſunt religioſi prædicatores, in ſtatu tẽporali, vt ſunt inferiores omnes habentes adminiſtrationem à ſuperioribus iudicibus.

Aut quantũ ad ea quę pertinẽt ad ipſum tantũ, vt quilibet ſimplex ſacerdos in ſtatu ſpirituali: & in ſtatu tẽporali quilibet ſimplex homo. Primi, ſcilicet virtutes q̃ ſunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ aſſimilantur primi ſupra nominati: ſecũdis, ſcilicet archãgelis aſſimilãtur ſecũdi, & tertijs tertij, vt dictũ eſt. Hæc oĩa videri poterũt clarius in diſcurſu duarũ partiũ ſequentiũ. Et hãc ęquiparationẽ & aſſimilationẽ in quibuſdã videtur facere Bernar. de Placẽtinis in ſuo Elucidario miſſę, in pręfatiõe generali: &, vt dicit Hoſtien. in ſumma de ordinatis ab epiſcopo qui renũciauit epiſcopatui. §. j. ꝙ ſunt nouẽ ordines in eccleſia militãte ad inſtar eccleſiæ triũphantis, vbi ſunt nouẽ ordines angelorũ. facit tex. in c. ad hoc. lxxxix. di. & de diuerſitate graduum & ordinũ in eccleſia dei quomodo ſit conueniens ponit Iudocus Clicthoueus in ſuo Antilu thero, libro ij. c. ij. & iij. vbi amplè.

PRO secunda consideratione præmittendum est, ꝙ status ecclesiasticus in omnibus statui temporali est præferendus: cùm sacerdotes sint honorādi ab omnibus ex quinq; causis, seu ex quinq; rationibus.

Primò ratione institutiōis, quia instituti sunt in terris non ab homine, sed ab ipso deo, imo tanq; veri Christi vicarij, non solum in lege euāgelica, sed etiā in lege veteri. Primus enim sacerdos qui, iubēte domino, victimas obtulit in veteri testamēto dicitur fuisse Aaron, vt patet Genesis xiiij. Similiter & Melchisedech in lege naturę, dictus rex Salem dicebatur sacerdos dei altissimi, qui primò panem & vinum obtulit, vt patet Ge. xiiij. & notatur xxj. distinc. c. deniq;. Sed in lege nostra Iesus Christus volēs exire de hoc mundo rediens ad patrem suum die Iouis sancta sacerdotes instituit, & suos vicarios in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: Ite in vniuersum mundum docentes omnes gentes, & baptizātes eos &c. Quos regibus & principibus totius orbis præesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet beatum Petrum in tota ecclesia catholica, quando dixit ei Ioannis. ij. Simon Petre amas me? Respondit ei Petrus. Domine, cùm scis omnia, tu scis quia amo te. Et dixit ei dominus: Pasce oues meas. Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunq; ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis. Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas sacerdotibus & maximè eius vicario, dicam infra in cōsideratione vj. vbi ponam de præcedentia, excellētia & honore summi pontificis supra alios huius mūdi homines. Sed redeundo ad propositum, magna est ergo dignitas sacerdotalis quę vice domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atq; regēdis in terra habet & obtinet à sui prima institutione: ideo Ecclesiastici vij. ad eorum honorem hortatur sapiēs dicendo. In tota anima tua time deum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica. Et contra eos spernentes ait dominus, Lucæ x. Qui vos spernit me spernit. Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo quantò spiritus nobilior est corpore, tantò sacerdotalis dignitas nobilior est quacūq;. c. inter corporalia. extra de transla. episcopi. Et hoc est qđ notatur xcvj. distinct. c. duo quidem. vbi sic habetur. Aurum non tam preciosus plumbo q̄ regia potestate sit ordo sacerdotalis altior. de quo per Albe. de Rosa. in l. gloriosissimo. C. de summa tri. & fide catho. Barba. in c. nouit. nume. cxlj. cxlij. cxliij. de iudi. Prępositus in c. adverū. xcvj. distin. Et etiam habetur eadē xcvj. di. c. quis dubitat sacerdotes Christi regum & principum, omniumq; fidelium patres & magistros censeri: imo per sacerdotium iubente domino regalis dignitas est ordinata. Vnde primi Regum viij. dicit dominus ad Samuelē sacerdotem. Audi vocem eorum, scilicet filiorum Israël petentium habere superiorem, puta regem. Et constitues super eos regem. Inde est, ꝙ spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare si bona non sit: quod probatur per apostolum dicentem ad Corinthios vj. Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quantò magis secularia. Quod etiam notatur in c. per venerabilem. extra, qui filij sunt legiti. & ix. q. iij. c. nemo. de qua quidem dignitate ait Petrus, prima Petri secundo. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius qui vos vocauit in admirabile lumē suum Christus Iesus de tenebris. De quo dicto ciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris. in verbo, sacerdos.

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedum temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum & magnorum magistratuū nulli Imperatores aut reges fuerunt nisi sacerdotes. vnde distinc. xxj. c. cleros. Ante autem qui pontifices & reges erant, dicitur. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt rex esset & sacerdos & pontifex. vnde & Romani imperatores & pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de nobilibus & burgensibus, qui de presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratę sanctum sanctorum corpus dominicū quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima. Contra quos dicit apostolus, ꝙ nemo militans deo secularibus negotijs se implicet. Et Esaiæ lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri domini dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotijs. Et habetur xj. q. iij. c. absit, vt quicq; sinistrum de vobis arbitremur qui apostolico gradu succedētes Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes ante iudicij diem iudicant. Ita q; in veteri lege habetur. Quòd quicunq; sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Deuterono. xvij. xvj. q. j. cap. si clericatus dicitur. Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tēpore ministrat domino deo tuo & decreto iudicis, morietur homo ille &c. Et habetur ī c. sacerdotes. vj. q. j. vbi Hieronymus dicit. Non est humilitatis meæ neq; mensuræ iudicare de cæteris, neq; de ministris ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Et habetur in c. sacerdotibus. xj. q. iij. Quòd sacerdotes qui proprio ore corpus domini conficiunt ab omnibus sunt timendi non dilacerandi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Manutio imperatori scribit, dicens. Sacerdotibus non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti cōsideratione propter eum cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquijs sacerdotes aliquando dij, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est Exo. xxij. Dijs nō detrahes: id est sacerdotibus, vt exponit text. in c. sacerdotibus. xj. q. iij. & in c. cūm ex iniuncto, circa medium. de hæreticis. & in futuram. xij. q. j. Et propheta Malachiæ ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vocantur etiam ministri dei: vnde dicitur Esaiæ lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri dei. Alijs nominibus vocantur, quæ colliguntur in c. j. xliij. distinctio. Pastor enim est, quia pastor dum lupum videt venientem non debet aufugere: id est loquenda tacere, & sic aliorum vitia parere. Canis etiam dicitur: quia latratu prædicationis debet lupos arcere à gregibus, ne cadat super eas. vnde illud Esaiæ lv. Canes muti non valentes latrare. Propheta dicitur, quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, vt glos. prima ad Corinth. xiiij. Et plura alia vide per Ioannem de Turrecremata summ-

summa, distinctio. xliij. versicu. hæc autem. & dicit Arch. in c. quisquis. xij. q. ij. quòd sacerdotes quandoq; vocantur Christi, id est vncti, quandoq; dij, quandoq; angeli, quandoq; vicarij seu ministri dei. xxxiij. q. v. c. vltimo. quandoq; successores apostolorum. c. absit. xj q. ij. quandoq; successores discipulorum. capitu. cor episcopi. lxviij. distinctione. Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi, quos non solum reueriti sunt principes fideles, vt infra dicam, imo etiam infideles.

Recitat enim magister historiarum, quòd cùm Alexāder capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in deo altissimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret, & pontificalibus indutus, Alexādro obuiam pergeret. Quo adueniente sic fecit, cum sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cùm Alexander magnus videret pontificalibus indutum, & laminā desuper caput eius videret, in qua erat scriptum nomen domini Tetragrammaton, descendit de equo, solus cum sacerdote abijt in ciuitatem sanctā, & in Salomonis templo nomen domini dei cœli & terræ adorauit, cuius principatū sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentibus suis militibus cur sic fecisset in hac ciuitate & huic sacerdoti, & non alijs, sic respondit: Quia in somno deum in tali habitu vidi, qui mihi principatum Persarum daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero cclxxxiij. de testamentis. Ex supradictis enim satis patet, q; sacerdotes sunt honorādi ex sui institutiōe, cùm ex illa sint subrogati in locum pastorum Christi animarum, & sic repræsentant personam Christi. Ideo dicitur in c. ouis. vj. q. j. Oues pastorem suum non reprehendant, plebs episcopum suū non accuset, nec vulgus eum accuset: quia non est discipulus supra magistrum. Vide Bernardinū de Bustis in ij. parte sui Rosarij, sermo. xxv. in litera M. vbi etiam recitat historiam prædictam.

Tertia consideratio, q; sacerdotes sunt honorandi ratione mediationis: quoniam, vt ait sanctus Thomas in tertia parte, relatus per Ioannem de Turrecremata in c. sacerdos. de consecra. distinctio. ij. Proprium sacerdotis est esse mediatorem inter deum & populum, inquantum scilicet diuina populo tradit: vnde sacerdos dicitur quasi sacra dans, secundùm illud Malachię ij. Legem requirent ex ore eius, scilicet sacerdotis. Et iterū inquantū preces populi deo offerūt, & pro peccatis populi deo aliqualiter satisfaciunt. Vnde Apostolus dicit ad Hebræos. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cōstituitur in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Et etiam, vt dicit sanctus Thomas in iiij. distinc. xiiij. & xxv. Sacerdotes orāt pro nobis, vt deus nostri misereatur, & nobiscum pacificetur: vt patet de celebra. missa. c. presbyter. xxj. dist. c. j. & ij. & habetur plenè per Bernardinum de Bustis in ij. parte Rosarij, sermone xxv. in litera N. Et vt practicè loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures deo loquuntur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, quæsumus, & non quæso: oremus, & non oro &c. Sunt enim tanq; publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim angelus est medium inter deum & animam seu populum, sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atq; exercitiū. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur quasi sacra dans, sacra docēs, sacer dux, vt dicit Antoninus Florentinus in tertia parte summæ, titulo xiij. capitu. vij. §. j. & continentur hæc in his versibus.

Sacris dotatus, vel sacris deditus, atq; sacra dans,
Sacra docens, sacra dos, vel dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamē ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magister sententiarum in quarto, distinctione nona.

Quarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi ratione principalitatis & vtilitatis: quia principales sunt apud homines pro eorum salute procuranda. Sicut enim officium capitis est influere singulis membris vitam & sensum quibus corpus regitur, & in suo esse manutenetur: sic & sacerdos sacræ scripturæ sensum in verbo dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ & salutiferæ licet dei populo ex officio sibi credito dispensare & administrare. Ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dos, aut sacra dans, vt dictum est.

Et ideo vtilitatis: quia vtiles sunt in populo Christiano, quem à manibus peccatorum, & sordibus conscientiarum immundarum purgant, & tanquam spirituales medici à varijs sanant languoribus. Sunt enim summi regis seruitores, & filij excelsi, Psalmo dicente: Dij estis, & filij excelsi omnes. super quibus deus, & super faciem eorum imponit honorem suum. Ecclesiastici, capitulo quarto.

Et, vt quidam dicunt, legitur beatum Franciscum dixisse, quòd si obuiaret simul angelo & sacerdoti, plus debitam reuerentiam viro sacerdoti inferret, quàm angelo dei. Multi tamen sunt mordentes sacerdotes propter vitia aliquorum: sed vadant ad Gregorium, de quo in capit. multi secularium. j. quæstio. j.

Sed quicquid sit, aut quid de eis dici possit, periculosius & damnosius esset non habere sacerdotes, quàm habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit sanctus Thomas, tertia parte summę, quæstione octuagesima secunda. quòd etiam oratio sacerdotis peccatoris prodest populo, cùm orat tanquam persona publica.

Quid enim modernis temporibus sequeretur, si cessaret verbum dei à populo, quod à multis ecclesiasticis, licet peccatorib⁹, quotidie in ecclesijs populo proponitur, qui velut spina rosam producunt? Igitur verbū dei à spina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missæ à malis ecclesiasticis fortassis quotidie celebratæ?

Quis tam, tāta, & etiam tot traderet quotidie populo Christiano sanctissima sacramenta, quibus ad dominum post offensam reuertimur, & ab eo tam benignè suscipimur, & ideo lucem debeant coram hominibus exhibere? Matthæi quinto. Ita q; non auaritiæ studere debent, nec alijs vitijs. Contra quos inuehit Hieremias vj.

Veruntamen quantūcunq; sint mali, tamen quia ministri dei sunt, & personam eius repræsentantes, precipuè in baptizando, in absoluendo, in confitendo, in administrando sacramenta ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cùm enim mittitur à rege, non attenditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis. hæc dicit Anto. Floren. in tertia parte suæ summæ. titu. xiij. cap. vij. §. j. in fi. vbi ponit quomodo sunt honorandi, & maximè propter necessitatem, cum sacerdotium fuerit necessarium pro vtilitate reipublicæ, vt dicit Ioā. de Turrecre. in cap. ius publicum. j. distinctio.

QVinta cõsideratio. Sacerdotes sunt honorandi ex emplo sacerdotum paganorum & infidelium. Si enim tales honorabantur & venerabantur propter figuram sacrificiorum quæ suis manibus tractabant, quantò magis nunc sunt honore digni propter dignitatẽ verorum sacramentorum quę veraciter ministrant. Vnde & dominus noster, Lucæ xvj. cùm decem leprosos curasset, dixit eis. Ite, ostendite vos sacerdotibus. & xciij. distinctione, dicitur. Dominus noster Iesus Christus rex, iudex & deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorem pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorẽ dei, nec agnitionem seruassent. Nam cùm leprosum mundasset, dixit illi: vade, & monstra te sacerdoti & offer munus tuum. Nam humilitatem humilis nos docuit. Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nónne infidelissimus qui deos ligneos & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudęorum in Aegypto educari de suo ęrario publico. c. non minus. de immunita. eccle. De huiusmodi honore sacerdotibus attribuendo dicit Ambrosius. Honor, fides & sublimitas episcopalis, imo & sacerdotalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori compares & principum diademati. i. regię potestati, longè erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorẽ compares, cùm videas regum colla & principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorũ dextra credunt eorum orationibus se communicari & posse iuuari: de quibus ait Gregorius xcvj. distinctione. c. Quis dubitet sacerdotes Christi regum & principum, omniumq; fidelium patres & magistros censeri? Ideo qui eos accusant & dãnant, dei ordinationem accusant, vt habetur in c. in scripturis. xcvj. distinctio. de Constantino imperatore fidelissimo, qui cùm cõcilium sacerdotum in ecclesia congregasset seu conuocasset, tantum eos reueritus est, ꝙ nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum comiscere sedibus, sed nouissimã occupauit. Consiliationes verò & rationes quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cũ ei fuissent scriptæ accusationes contra episcopos, libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant episcopos conuocans, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: Vos causas vestras iudicate & disponite, quia non est dignum, quòd nos iudicemus deos. de quo suprà dicit in scripturis. Et non est dubium, quòd in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quòd non licet eos tangere nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus, cùm sint amplissimè tractata, quomodo rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide amplè Guilielmum Benedicti in sua repetitione capitu. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, in quinq; amplissimis decisionibus seu conclusionibus ibi positis, de testamentis. quæ cùm sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi in commento consuetudinum ducatus Burgundiæ. in tit. Des iustices & droictz dicelles. §. vj. in glo. S'il n'a grace du prince.

SExta consideratio est, ꝙ sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mũdi propter eorum potestatem quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatẽ corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creaturæ põt conuenire, cuiuscunq; ordinis vel dignitatis existat, vt declarat Io. Scotus in iiij. dist. xiij. Alexander de Hales in iiij. parte summæ, in tractatu de eucharistia. Bonauentura in iiij. senten. distin. xiij. Richardus ibi articu. j. q. ij. tex. in c. j. §. vna verò. extra de summa trinitate & fide catho. c. perlectis. xxv. distinctio. Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, ꝙ omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quàm omnes homines mundi. Quoniam secundùm doctrinam Scoti, in ij. v. nus minimus angelorum siue bonorũ siue malorũ, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, domino permittente. Et tamen vnus minimus sacerdos habet maiorem potestatem omnibus illis. Nituntur enim dęmones cœlum claudere peccatoribus: sed postꝙ clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentiæ ministrãdo, cœlum per confessionem aperit, ita ꝙ quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, tot⁹ infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum cùm sacerdotes ab episcopo ordinantur, potestas clauiũ cum eodẽ gradu sacerdotali ministratur, vt habetur iiij. sent. distin. xix. Quod & Petro dñs annuit cũ dicit. Tibi dabo claues regni cœlorũ, & portę inferi nõ pręualebũt aduersus eã. &c.

Secundò sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia, vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere, tamen nõ potest vnum ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito & subitò corpus Christi verum trahit à cœlo summo ad terram in altari tanta temporis breuitate & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur in iiij. sententiarum. distinc. xix. Item verè superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est mittere ipsos angelos ad terram, vt dicit Dionysius in angelica hierarchia: sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram cùm dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum de [illegible] cœlis manibus tractãdo facit descẽdere, vt dicitur in quarto senten. distinctio. xj. Agnoscens Augustinus & videns hãc dignitatem in li. de ecclesiasticis dignitatibus, inquit: O sacerdos dei si altitudinem cœli contemplaris, altior es. Si pulchritudinem solis, lunæ & stellarum reuerenter pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Solo omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es. Bernardus quoq; in sermone [illegible] octaua parte, ait: O quantam dignitatem & quantam nobilitatem quãtumq; donum contulit vobis deus.

O sacerdotes prærogatiuã enim ordinis vestri prætulit deus omnibus regibus & imperatoribus terræ; prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi: imo, vt altius loquar, prætulit vos deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ. Sicut enim nõ angelos sed sinum Abrahæ apprehendit ad faciendam redemptionem, sic non angelis sed hominibus, solisq; sacerdotibus commisit dominici corporis & sanguinis consecrationem.

Item etiam excedunt potestatem virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt amplè denotatur per Bernardinum de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xxv. in litera O P Q. vbi ponit de potestate sacerdotũ, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali. O igitur veneranda sacerdotis dignitas in terra, in cuius manu velut in vtero beatæ Mariæ virginis filius Dei incarnatur.

carnatur. O cœleste mysterium, per quod pater, & filius, & spiritussanctus tanta mirabilia operatur, ita quòd subito idem dominus qui in cœlis residet, in manibus sacerdotis sacrificatur. De quo angelus admiratur, horret infernus, contremiscit diabolus: quem revereri etiam plurimũ debet omnis humana atque mundana celsitudo. Hæc sunt verba Bernardi quæ recitat Bernardinus de Bustis, in suo Rosario, in secunda parte. in sermone xiij. in principio illius sermonis. Et dicit, quòd quantum sint venerandi sacerdotes, apparuit ex visione cuiusdam pueri Mantuani, qui à septem annis vsque ad duodecimũ, quasi quotidie in missa vidit sacerdotẽ post cõsecrationem corporis & sanguinis dominici circũdatum à duobus angelis, qui in capite eius tenebant vnam pulchram coronam, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Io. Gerson libro iiij de imitatione Christi. c. v. Quando sacerdos celebrat, deũ honorat, angelos lętificat, ecclesiam ædificat, viuos adiuuat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quę omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Benardinum de Bustis in quadam epistola sua directa capitulo generali scripsit fratribus suis dicendo. Audite fratres, si beata virgo Maria sic honoratur, vt dignum est, quia Christum portauit in vtero, & si beatus Ioannes contremuit, & non ausus est contingere dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquot tempus iacuit sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viuentem, & glorificatum, in quem desiderãt angeli conspicere contrectat manibus, corde & ore sumit, & alijs ad summendum præbet? Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote, quoniam dominus deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secundũm ordinem Melchisedeh. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Qui etiam de Christo vltra ea quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera con uersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad senatum Romanum. Altera Pilati, ad Claudium Ty berium imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodam modo extra propositum.

Prima videlicet Lentuli ad senatum Romanum h est. Apparuit istis tēporibus, & adhuc est homo mag virtutis nominatus Christus Iesus, qui dicitur à genti propheta virtutis, quem eius discipuli vocant filium d suscitans mortuos, & sanãs omnes languores. Homo q dem staturæ procerę, mediocris, & spectabilis: vultum bens venerabilem, quē intuentes possunt diligere & fo midare, capillos habēs coloris nucis auellanæ præmatu ræ, & planos ferè vsq; ad aures, ab auribus verò cincin crispos aliquantulum ceruleiores & fulgentiores ab h meris vētilantes, discrimes habens in medio capitis: iuxt morē Nazaręorum. Frontem planam & serenissimã, cu facie sine ruga & macula aliqua, quam rubor modera venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, b bam habens copiosam & impuberem, capillis conco rem non longam, sed in medio bissurcatam. Aspectũ h bens simplicem & maturum, oculis glaucis, varris & c ris existentibus: in increpatione terribilis, in admonit blandus & amabilis, hilaris seruata grauitate, qui nu visus est ridere, flere autem sic. In statura corporis pr gatus rectus, manus habens & brachia visu delectab in colloquio grauis rarus & modestus, speciosus inte lios hominū. Et in hoc vltimo concordat cum prophe Dauid, psal. xliiij. Speciosus forma præ filijs homin Ista pro certò est singularis & admirabilis descriptio lius & multum honoranda. De qua vide etiã Bened. in pe. in c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore. le mier. numero cclvij, de testa.

Alia est epistola Pilati ad prædictũ Claudium Tyb rium quę talis est. Pontius Pilatus Claudio Tyberio tem. Nuper accidit quod ipse probaui Iudæos per inuidia se suosq; posteros crudeli damnatiõe peremisse. Cũm promissum haberent patres eorum, quod deus illorum ret illis per virginem sanctum suum filium, qui rex eor meritò diceretur, hunc me præsente misit in Iudęam. C cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, pa ralyticos curasse, dæmones effugasse, mortuos suscita ventis imperasse, pedibusq; siccis super vndas maris a bulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis popu Iudæorum dicit eum esse dei filium, principes sacerdo tum inuidiam passi sunt contra eum. Hunc itaq; mihi diderunt, & alia pro alijs mentientes eum magum ac contra legem eorum agere dixerunt. Ego autem ita esse credidi, eumq; flagellatum eorum arbitrio tradid qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhibuer at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit.

In tantum verò nequitia Iudæorum contra eum extarsit, vt ipsis custodibus p[illegible]niam, darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus: sed illi quod factum erat tacere non valentes, testati sunt eum resurrexisse, seq; visionem angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendacijs Iudęorum. Hec sunt que in dicta epistola scripta sunt: sed ex dicta epistola, & ex dictis euangelistarum clarè constat, & constabit, ꝙ Pilatus male processit cõtra Christum, & ꝙ male eum ad mortem condẽnauit, imo ꝙ sententia eius fuit nulla pluribus de causis.

Quoniam, vt dicit in sua epistola, Iudęi mentientes eũ magum esse, & contra legem eorum agere dixerũt, quod vt dicit, ita esse credidit: & tamen euangelistæ attestantur contrariũ. Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis euangelistarum credendũ sit, potius ꝗ excusationi falsæ Pilati, non credidit eum magũ esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: aliàs aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti iudicis.

Secundò peccauit Pilatus in huiusmodi prolatiõe sententiæ contra Christũ, quia ad furorẽ populi & clamorẽ lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poëtæ Aeneidos j.
Sæuitq; animus ignobile vulgus.

Et habetur Lucæ xxiij. At illi clamabãt dicentes: Crucifige, crucifige eũ. Et instabant vocibus magnis postulãtes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorũ. Nec aduertens Pilatus, ꝙ sicut fauore populi liberari nõ debet. l. ad bestias. ff. de pœ. ita nec ipsius furore innocens erat dãnandus, adiudicauit fieri petitionem eorum dicentium: Si hunc dimittis, nõ eris amicus Cęsaris. Nec ꝙ vanę voces populi nõ sunt audiẽdę. l. decurionũ. ff. de pœnis. Ex quo male fecit condemnando Christum, vt dicit glos. in dicta l. decurionum.

Tertiò peccauit, quia nõ zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cùm dictum ei fuerit: Si hũc dimittis, non eris amicus Cæsaris, quia se regem facit. Et timor est vnũ de quatuor quæ peruertunt verum iudicium. cap. quatuor modis. xj. quæstione iij. Iuxta illud:
Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,
Sępè solent hominum rectos peruertere sensus.

Quartò, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eã proferendo peccauit Pilatus propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestã vocem sacerdotum ipsum accusantiũ, contra l. fi. C. de accusat. Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis, ideo cùm nulla vnq; de morte hominis longa cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus, ꝙ vix decem durauit horis, contra tex. in clemẽ. pastoralis. de re iudic. vbi nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Salustij in Iugurthino. Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quintò, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sentẽtiæ & notoria iniustitia, cùm sæpius dixisset Iudæis: Nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Et iterũ: Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo, Lucæ xxxiij. cap. quod & cæteri euangelistæ testantur, ꝙ sæpe hoc dixit Pilatus, ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocẽtia non fuisse erroneam, Non enim præsumitur de errore alicuius confessionem reiterantis. Ideo valet cõfessio reiterata etiam extra iudicium absente parte facta tanquã vera, & ex certa scientia procedens, secundùm Bart. in l. cùm scimus. C. de agrico. & censi. lib. xj. pro quo est text. quem ipse non allegat: vt dicit Benedicti in loco statim allegando, in l. j. C. de plus petitionibus. ibi, secundis confessionibus. Et etiam præsumitur cum beliberatione facta, quia reiteratio præ[illegible]ponit deliberationem. glos. in ca. si quis iratus. ij. q. iij. Curtius consilio lv. in vj. colum. Et si perfidi Iudæi euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo: qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia Tyberio Cęsari scripsit epistolam hic ante positam, quam Tyberius cum suffragio magnifaciens retulit ad senatum Romanũ, & postulauit vt Christus deus haberetur. At senatus recusauit, indignatus, ꝙ sibi secundùm morem epistola fuisset sibi delata, cùm esset mos Romanis, vt prouinciarum iudices senatui scripto renunciarent, [illegible]quid noui in his quas regebant prouincijs accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus salutem. De Iesu Christo quẽ tibi planè postremis meis declaraueram, nutu tandem populi acerbum me quasi inuito & subtimente supplicium sumptum est, virum hercle ne pium & seuerum nulla vnquã ætas habuit nec habitum est, sed merus extitit ipsius populi conatus, omniumq; scribarum, principum & seniorum cõsensus, suis prophetis more nostro sibyllis contra præmonentibus hunc veritatis legatum cruci, signis etiã supra naturam apparentibus, dum penderet & orbi vniuersorum philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vrge[illegible]s discipuli opere & vitę continentia magistrũ non mentientes, imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionẽ populi æstuantis exoriri pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus ꝗ volũtate mea adductus, pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, [illegible] hominum malignitate iniquè in eorum tamen, vt scripturæ interpretantur exitum, pati & vęnundari. Vale. v. Calendas Aprilis.

O gloriosum & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimoniũ Christum innocẽtẽ profitentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mortis qua scripsit titulum Pilatus, in quo scriptum erat: Iesus Nazarenus rex Iudęorum. pariter & post mortem, vt in prædictis epistolis cõtinetur, [illegible]ntiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruãs: quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi excellẽtis Iudæorũ historiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate & innocentia xviij. antiquitatũ libro. c. ix. de illo tempore loquentis sic ait. Fuit autẽ hisdem temporibus Iesus vir sapiens, si tamen eum virũ nominare fas est. Erat enim mirabiliũ operum effector, ac hominũ, maximè qui quę vera sunt libenter audiuit. Hãc ob rẽ multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus sibi adiunxit, Christus hic erat. Hunc autẽ cũ Pilatus à principibus nostræ gentis instigatus in carcerem agendum cẽsuisset, non tamen hi deseruere qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortẽ viuus apparuit, quẽadmodum diuinitus inspirati prophetę, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prędixerant perseuerat: & vsq; in hodiernum diem celebre Christianorũ nomen, ab ipso sumptum, perseuerat & gens. Hęc ille. Ex quibus constat de vera innocentia Christi.

Sextò ꝙ ſententia Pilati fuerit nulla & iniqua conſtat, quia fuit condẽnatus ad dictum falſorum teſtium, quorũ teſtimonia nõ erant cõuenientia, imo varia, cõtraria & ma nifeſtè vacillãtia. Mar. xiiij. ad inſtar teſtium Suſannæ, de quibus habetur Dan. xiij. & gl. in l. ad teſtium. C. de teſti.

Septimò, peccauit Pilatus, & eſt eius ſententia nulla, quia Pilatus expreſſit errorẽ in ſua ſentẽtia. Quia videns, ꝙ nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus corã populo, & ſedendo pro tribunali dixit: Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius. Ac protinus Ieſum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Matthæi xxvij. Quia in mũdo maior iuris error in ſententia nunꝗ fuit, ꝗ in fatẽdo aliquẽ fore innocentẽ ipſum condẽnare ad mortẽ, ſicut fecit Pilatus Chriſtũ: non aduertens, ꝙ in mente iudicis debẽt eſſe duo ſales, ſal ſcilicet ſcientię, aliàs eſt inſipida, & ſal ſecuræ conſcientiæ, aliàs eſt diabolica, vt dicit Bal. in l. ij. circa finẽ. C. de ſenten. ex periculo reci. Apices enim iuris in foro cõſcientiæ nõ excuſant, quia forus conſciẽtiæ eſt forus boni & æqui ſimul coniuncti, & eſt tribunal veritatis & non fictionis. Nam quãdo bonũ ęquo opponitur, diuina iuſtitia potius amplectitur ęquũ, ꝗ id quod ius ciuile vocat bonum: cũm perfecta iuſtitia requirat hæc duo ſimul. Bal. in l. vnica. C. de confeſ. Iſtos denique apices diſtinctionum iuris ciuilis ſimplicitas naturalis ignorat, ſecundũm Bal. in c. fi. col. xij. de conſuetudine. De his quomodo autem multò magis attendẽdum eſt quod conſcientia perſuadetur ꝗ quod autoritate legum ordinatur, vt perpulchrè declarat in hoc caſu Benedicti in ſa repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaque teſtatore. le pręmier. numero cclj. cclij. ccliij. de teſtamentis. & do. meus Iaſon in §. æquè. xxj. colum. inſti. de actio. vbi multum amplè declarat quomodo in conſcientia eſt iudicandum, & quomodo ſcientia ſine conſcientia diabolica eſt. Et, vt dicit Benedicti in loco hic ante dicto, iudex debet potius ſequi conſcientiam ſuam ꝗ conſcientiam partium, maximè conſcientiam ſuam quæ nemini nocet: qđ ſi Pilatus feciſſet. i. conſcientiam ſecutus fuiſſet, & non Iudæorum latratum crucifige clamantium, rectè iudicaſſet in foro conſcientiæ, quæ ſecundũm Bal. in l. fi. C. de pœna iudi. qui male iudic. ita excuſat iudicem, ꝙ iudex faciendo ſecundũm cõſcientiam licet faciat contra ſcriptam iuſtitiam, non incidit in pœnam. c. cum æterni. de re iudi. in vj. Et, vt ibi dicit, eſt triplex, ſcilicet ligata rebus viſis, & ligata rationibus legum: necnon eſt motiua cõſcientia & adhærens quibuſdam machinationibus intellectu, prout alibi dicit Bal. in c. niſi cum pridẽ. iiij. col. de renũ. Quòd conſcientia eſt animi motus ſibijpſi perſundens & ſeſe cõcernens, vt pariter dicit in c. j. §. ſacramentum. de conſuetudine recti feudi. vnde licet hæc vltima non obliget animam iudicis, cum ſit conſcientia impulſiua & non arctatiua, tamen infelix Pilatus ſciens Chriſtum omni ratione legum poſtpoſita, & quod deterius eſt, cõtra motiua imaginationibus ſui intellectus adhærentia (ſciebat enim qđ per inuidiam tradidiſſent eum) contra veritatem & æquitatem iudicauit illum: quod non feciſſet Bal. qui in c. quoniam contra falſam. de probat. dicit veritatem & æquitatem eſſe duos lapides iuſtitię angularis, vt probat ibi tex. dum dicit ne falſitas veritati præiudicet, aut iniquitas pręualeat æquitati. facit. l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præſidis. & l. quod ſi Epheſi. ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudicijs. Nam ſcientia eſt verorum duntaxat, ſecundũm Bal. in c. fi. de conſuetu. not. in l. ſi paterfamilias. ff. de hæredi. inſtituen. igitur ſententia Pilati non fuit bona iure ciuili, nec tenuit in foro contentiolo, fuitque minus æqua: nec valuit in foro conſcientiæ iure diuino, quin imo fuit nulla ex tali expreſſione erroris. c. j. de re iudica. l. cum prolatam. C. de ſenten. & interlo. omnium iudi. l. ij. C. quando prouocare non eſt neceſſe.

Octauò fuit ſentẽtia dicti Pilati nulla & proceſſus nullus, & male proceſſit Pilatus, ꝗ pro vno actu inflixit quinque ſentẽtijs pœnalibus, & tres ſentẽtias corporales contra eũ exequi facit, cũm illum alapis cędi fecit, deinde flagellari, coronamque ſpineam in capite eius apponi, deinde illudendum Iudeis tradidit dicendo: Ecce homo, deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta inhumanitas tantaque ſeueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim ſe filium dei fecerit, in quo peccauit? Si enim dixerit in triduo hoc templum deſtruam, & in triduo reædificabo illud, in quo reprehendendus? Si enim cęcos illuminauerit, leproſos curauerit, aut plura alia miracula fecerit, cui præiudicium intulit, aut cui authotitati, aut poteſtati præiudicauit? Nónne ipſe ſolus eſt qui mirabilia magna fecit, aut facere poteſt?

Nonò peccauit in acerbitate pœnę inſolitæ, cõdemnando eum crucifigendum. Crudeliſſima enim morte afficit eum, vt iam prophetatum, Sapientiæ ij. Circumueniamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ, promittit ſe ſcientiam dei habere, & filium dei ſe nominat, cõtumelia & tormento interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpiſſima condemnemus eum. Et deinde ſequitur: vt cognoſcatur nullitas iniquitatis ſententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum, neque mercedẽ iuſtitiæ ſperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum.

Decimò peccauit, quia dicta ſententia non fuit in forma ſententiæ diffinitiuæ, ſed in forma ſimplicis ſententiæ interlocutoriæ & nudi pręcepti. Non enim condemnauit eum aliquo ordine ſeruato, ſed ſimpliciter ac præcipitanter Iudæis tradidit illum vt crucifigeretur. Ioan. xix.

Quinque aut ſex cauſas cum ſupradictis ponit Guil. Benedicti in ſua repetitione cap. Raynutius. in verbo, mortuo itaque teſtatore. le premier. numero ccxxxvij. vſque ad numerum cclvij. de teſtamentis. vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

Septima cõſideratio eſt, ꝙ Papa omnes dignitates mundi præcedit, & eſt ſuperior: vt habetur in clemen. paſtoralis. de ſententia & re iudicata. & de iureiurando. c. romani. prima. facit text. in cap. patet profectò. xj. q. iij. nemo. & cap. aliorum. & alijs ſequentibus. & xl. diſtinct. c. ſi Papa. & ibi gloſſ. Et eſt prima dignitas in eccleſia dei, in authent. de eccleſiaſti. titulis. in principio. & xij. diſtinct. cap. primo. Ita ꝙ eſt maior imperatore, vt plenè per Bal. ba. in cap. nouit. numero cxlj. cxlij. & cxliij. extra de iudi. vbi plenè Præpoſitus dictus Cardinalis, in capit. cũm ad verum. xcvj. diſtinctione. ita etiam tenet Albericus de Roſate in l. glorioſiſſimo. de ſumma trinitate & fide catholica. vbi tamen videtur concludere, ꝙ vnus præſidere debet in ſpiritualibus, ſcilicet Papa, & alter in temporalibus, ſcilicet Imperator. Et eſt dominus dominantium. Et habet ius regiminis regum in ſubditos, dicit Baldus in capit. in eccleſia ſanctæ Mariæ. in iij. colum. de conſtitutio. & apud eum eſt ſuprema poteſtas, in qua non habet parem. Bal. in ...

c.j.in prima col. de proba. prout per plura declarat dominus meus Iason in l.rescripta.in ij.colun.C. de preci. impe.offe.

Imo Papatus videtur esse prior Imperio, cùm sacerdotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos dei summi, vt habetur Gene.xiiij. Et hũc tradunt Hebræi fuisse Sem, primogenitum Noë. Dominium verò tẽporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à deo, postꝗ secuti sunt iudices, vt habetur in libro iudicum per totum. licet Augustinus de ciuitate dei, libro xv.c.j. dicat primum dominium incepisse à Cayn, & Nemroth, & dicã infra in parte sequen. in prima consideratione. Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa, in tertia parte, libro xxij.c.v.§.xiiij. dicit illud fuisse dominium tyrannicum: aliud verò quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum, sic etiam autoritas & dignitas papæ excedit imperialem. c. duo sunt. xcvj. distinctio. Sicut etiã sol dicitur pater omnium planetarum & dominus, ita papa est pater omnium dignitatum: cùm papatus, seu papalis dignitas assimiletur soli, & regalis seu imperialis lunæ. Et sicut luna recipit lumen à sole, ita imperialis dignitas à papa. c. solitæ. de maiorita. & obedi. vbi notatur. Et dicit Augustinus de Anchona in suo tractatu. de potestate ecclesiæ, ꝙ sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur cuiuscunqꝫ status essent, sic omnes Christiani maiores & minores Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur. Et de obedientia exhibẽda summo sacerdoti Leuitici generis & punitione inobedientiæ habetur Deutero.xvij. & amplè per eundem Archiepiscopũ in sua summa, tertia parte, libro xxij.§.xvij. & in dicto libro xxij.c.primo.ij.iij.iiij.v.& vj. amplissimè ponit de honore, gloria, & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia quomodo sit papæ per reges præstanda, vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Felin. in c. si quando. vbi per eum. extra de rescriptis. Et aduertendũ est ad id quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait. Huiusmodi regni mysteriũ, vt à terrenis spiritualia essent discreta, nõ terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita pręcipuè summo sacerdoti Christi vicario Romano pontifici, cui omnes reges Christianos oportet esse subiectos sicut ipsi domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allega.c.vj.§.iiij.

Imo etiam videtur, ꝙ summus pontifex & sacerdotes secundi ordinis, & alij inferiores sint subiecti regi & principi: cùm, vt habetur iiij. Regum xxiij. præcipit rex Helchiæ pontifici & sacerdotibus secundi ordinis & Ianitoribus, vt proijcerent de templo domini omnia vasa quæ facta fuerant Baal. & facit quod habetur iiij. Regum xij. c. vbi habetur. Prohibitiqꝫ sunt sacerdotes. & ibi ponitur verbum principis ad sacerdotem imperatiuè. Nolite ergo &c. Ex quibus etiam videtur dicendum, ꝙ etiam sacerdotes debent obedire principi reciprocè.

Sed tamẽ dic, ꝙ Papa est primus & maximus omniũ Episcoporũ & Patriarcharum, in totã ecclesiam Christi vniuersalem pręlationem habens. Refert sanctus Thomas in tractatu suo quem fecit contra errores Gręcorum, c.lxvj. & lxvij. Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouiũ Christi per hæc verba: Pasce oues meas. vt tenet Ioannes de Turrecremata. in c. cùm ad verum. xcvj. distinctio. licet prohibeat se propter humilitatem vocari vniuersalem episcopum, aut patriarcham: re vera tamen est vniuersalis episcopus & patriarcha, vt tenet idẽ Ioan. de Turrecremata in c. nullus. xcix. distinctio. Et primum locum in consistorio obtinet. c.j. & ij. xxij. distin. & Præpositus in c. episcopos. xvij. distinctio. Imo intantum est honorandus, ꝙ debet osculari in pede, vt dicit gl. & Ioannes de Platea in l.j.C. de domesti. libro xij. Imo videtur idem consistorium facere cum deo. Innocen. & Hostien. in c. iiij. de trãsla. prælato. ideo post deum præ omnibus debet honorari. Abbas siculus in consilio xxj. libr.j. vide etiam Bernardinum de Bustis in sermone xxxj. secũdæ partis sui Rosarij. in litera G.

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota ecclesia, & quomodo sit summus pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florentinum in dicta summa, tertia parte, libro xxij.c.vj.§.j.& ij. Et est supra omnia iura mundi. c. cuncta per mundum. ix.q.iij.c. proposuit. de conces. præbendæ. ita etiam ꝙ est superillustris: imo quasi talis dici non debet, cùm sit supra dignitatem & culmen omnium dignitatum. ita tenet Bald. in c. cùm accessissent. extra de constitutio. do. meus Iason in l.j. colun.j. de offici. eius cui mandata est iurisdi. & ibi amplè Purpuratus, qui ponit quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit Zodericus Zamoren. in suo Speculo humanæ vitæ, li.ij. c.j. quòd hui⁹ summi põtificis tanta est sublimitas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortalium nedum cõprehendere aut satis exprimere, sed nec cogitare possit: quod multis comprobat rationibus, quas non transporto, cùm habeatur in impressione: & ibi vsqꝫ ad octauum capitulum ponit de miserijs summorum pontificum & breuitate eorum vitæ plures causas assignando. Supremus enim dei vicarius est, & qui contrarium dicit, mentitur, vt dicit Bald. in l. Barbarius Philippus. ff. de officio præto. & idem Bald. ibi in finalibus verbis dicit ꝙ est omnia, & super omnia in spiritualibus. & allegat Bernardum de contemplatione ad Eugenium. & idem Bald. in procemio Gregoriano in princi. dicit, ꝙ papæ commissa est tota machina spiritualis: & thesaurus omnis dignitatis est in eo, ita vt nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica cui non præsideat. & idem Bal. in l. rescripta. C. de precibus impera. offerẽ. dicit ꝙ omnes dignitates omnẽqꝫ potestatem quam habuerunt omnes patriarchæ solus Papa habet. Et maior est autoritas Papæ ꝗ sanctorum. c. de libellis. xx. distinctio. de cuius autoritate Petrus de Ancharano in repetitione c.j. circa secundam chartam. de cõstitutio. & per Panor. in c. nouit. in glo. ij. de iudicijs.

Octaua consideratio. Cardinalis Hostien. ex priuilegio & ex merito, quia Papam consecrat & imperatorem inungit, obtinet secundum locum in consistorio Papæ. Ita tenet Hostiensis, Petrus de Ancha. & Cardina. Zabarella in c. antiqua. de priuilegijs. Cardin. Alexandrinus in c. episcopos. xvij. distinctio. & sic est primus post Papam, ideo dicitur honorabilior cæteris: cùm ille honorabilior dicatur qui est proximior domino, vt est glos. in §. aliam. institu. de bono. posses. & dicam j. in liiij. consideratione incipiente, ex prædictis fundatur. Et iste Cardinalis episcopus licet sit tantũ episcopus vtitur pallio, vt dicam j. xxvj. consideratione. incipien. Episcopus Heduen. Et ꝙ iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & prę

eminentia sacri magni concilij.in prima opinioẽ pro magno concilio.

NOna consideratio. Quatuor patriarchæ, scilicet Constantinopolitanus, Alexandrinus, Anthiochenus, & Hierosolymitanus obtinent primum locum post apostolicum. Patriarcha verò lingua græca summus patrum interpretatur.c.cleros.versic.patriarcha.xxj.dist.Et secundùm ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in ecclesia. Primum videlicet Constantipolitanus. Secundum verò Alexandrinus. Tertium aũt Antiochenus.& quartum Ierosolymitanus. secundùm quem ordinẽ ponuntur in c.antiqua.extra de priuilegijs.& in authen.de ecclesiasticis titu.post prin.colũ.ix.Et ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt verè patriarchæ, seu primates: cùm primas idem sit ꝙ patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia sed vocalis.xcix.di.c.j.vocantur tamen prędicti patriarchę.

Et isti quatuor reprę̄sentãt quatuor euangelistas in ecclesia dei, vt est tex.in c.scriptũ est.de electio.Et dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor euangelia incessabili tuba didiscimus, & ꝙ per orbem terrarum illũ illustrantes prædicamus & agimus, vt dicit text.in c.huius.lxxv.dis.& per Ludo.Roma.in consilio suo.ccccxxiiij. incipien. Vos estis lux mundi.in vj.col.

Et isti patriarchę sunt spectabiles: quia redacti sunt ad instar regum ex quo multas prouincias regunt. Bald.in l.prima.§.primo.ff.de offi.præfec.præto. do.meus Iason in l.prima.col.iij.ff.de offic.eius cui manda.est iurisditio. imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres: quem vide post dominum meum Iasonem. Et dicuntur sanctissimi, in authẽtico.vt determinatus sit numerus.saltem vt dicit Purpura.in dicta.l.prima, post Cardinalem Hostiensem, in consistorio sedent immediatè.

Alij autem de quibus habetur per Archidiaconum in c.periculoso.de statu monacho. libro vj.& in c.ij.& iij.xcix.distinctio.& in c.primo, & ij.lxxx. distinctio. non sunt propriè patriarchæ, sed primates, vt tenent Aluaro.& Præpositus dictus Cardina. Alexan.in titulo, episcopum, vel Abbatem.§.primo.colũ.vj.Et de his primatibus vide etiam quæ dicunt Cardina. Zabarella & Petrus de Anchara.in dicto c.antiqua.vbi dicunt, ꝙ si episcopus Hostien.Cardinalis sit pręsens, ꝙ sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt, quia Papam consecrat, Imperatorẽ vngit, & est palliatus, & ideo videtur esse maior dignitate patriarcha Constãtinopolitano: quia, vt dicũt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci.c.ex ore.de priuile.c.j.& c.statuimus.de maio.& obedien. Dicit tamen Lucas de Pẽna in l.vnica.C.de metropoli.Berito.in fi.lib.xj.ꝙ in Constantinopoli præest patriarcha.

Alia de his patriarchis & primatibus, vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Monthelono in suo promptuario iuris, in verbo, patriarcha.& in verbo, Dauid. Actuũ ij.vbi Dauid, Isaac, & Iacob patriarchas appellat: vt etiam habetur in c.Ebron.xiij.q.ij.Et hos quatuor credo pręcedere debere omnes cardinales præter episcopũ Hostien.cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem patriarcharum ponitur per Aluarotum & Præpositum in dicto titulo episcopum vel abbatem, hic ante alleg.& per Florentinum in iij.parte suæ summæ, libro xx.c.iiij.vbi amplè.

An autem alij patriarchæ seu primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedant aut præcedere debeant cardinales, vt sunt Aquilegien. Granden. Tolentinus, Cantuarien. Biturien. Pisanus, dicã infra in xix.cõsideratione.

Sed quia, vt dicit Aluaro.in d.titu.episcopum vel abbatem.ꝙ patriarchę seu primates nihil iuris vel priuilegij præ cæteris episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit: ideo cum iure non dicatur, ꝙ alij vltra prædictos quatuor teneant primum locum post papam, ideo stabunt in suis locis post cardinales. Cùm cardinales etiam diaconi præcedant quoscunque episcopos & archiepiscopos, vt infra dicam in xj.consideratione, incipiente, sumitur ex prædictis.& in consideratione supra allegata.

Aduerte tamen ad vnum quod dicit Gemi.in c.quamquã.in fine ij.q.vij.quem allegat Felin.in rubri.de maio. & obedien.v.col.ꝙ dignitas cardinalatus est maior post papam quacunque alia dignitate, cùm cardinales post papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur.ix.q.iij. c.nemo.cum alijs per eum ibi allegatis. Et etiam voluit tenere Antonius de Butrio in quodam consilio quod est inter consilia Pauli de castro: consilio ccccxij.incipiente, ipso puncto transmisso.ꝙ cardinales post papam primum locum obtinebant.c.per venerabilem.§.rationibus.extra qui filij sint legitimi.

DEcima consideratio. Sicut primo summo pontifici domino nostro Iesu Christo in triumphanti ecclesia tres patriarchæ angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera cardinalium obsequentium ipsis vicarijs fuerũt instituta. Quiquidem cardinales sunt vocati in partem solicitudinis.c.ad honorẽ.extra de v[...] pallij.ij.q.j.c.decætero.& quorũ cõsilio summus pontifex agenda ordinat & disponit.c.fundamẽta.§.docet.de electio.libro vj.& sunt sibi collaterales.c.j.& c.penul.de offi.legati.libro vj.Et pars corporis.c.verum.vj.q.j.Laurentius. & Cardi.Zabarella in clemen.j.de celebratione missarum. Speculator in titulo, de legato.§.sequitur post principium.in versicu.laterales. Et interpretãtur cardinales, id est columnę ecclesiæ.c.ministerum.de offic.archipresbyteri. Oldradus consi.xlvj.Cardinalis Alexan.in c.in nomine domini.xxiij.distinctio. Imo papa est de numero cardinaliũ. Archidiaconus in c.sacrosancta.de electio. Et inter papam & cardinales dicitur esse vnio identitas secundùm Ioannem Andreæ in c.requisisti.in fi.de testamentis. Philippus Francus in c.j.de offi.legati.& faciunt vnũ corpus cum papa, & iudicant totũ orbem.c.per venerabilem.qui filij sint legitimi. Ita ꝙ præferendi sunt cardinales episcopis.ij.q.vij.c.quãq̃.Cardi.Zabarel.in clemen.ij.§.irritum.tertia quęstione.de electio.do.Alexan.in rubri.ff.de iurisdi.om.iudi. Eo quia cardinales habent maius officium q̃ episcopi. Bart.in l.j.§.si quis.ff.de appellat. Panor.in c.ecclesia vestra.le dernier.de elec.& in c.ij.de clericis non residentibus.licet tamẽ episcopi sint maiores ordine.d.c.quamq̃. ij.q.vij.

Faciunt ad hoc quæ dicit Felin.in rub.de maioritate & obedien.in v.colum.vbi ponit ꝙ etiam cardinalis episcopus præcedit episcopum non cardinalem. dic[...] infra in sequenti consideratione.& vide ibi Felin.in d[...] rubri. An episcopatus cardinalatus, & papatus sit cu[...] dignitatũ, & quomodo intelligatur, & de prælato v[...] & de numero cardinalium, & quot sint episcopi, qu[...] presbyt[...]

Presbyteri,& quot diaconi vide per Aluarotum & Præpositum in dicto titu.episcopum vel abbatem. Fortè dicam alibi,licet & tales cardinales æquiparentur regibus. do.meus Iason in l.nemo potest.in ij.colum.ff.de lega.j. Ioan.Andr.in c.j.de offic.legati in nouella, ponit vndecim prærogatiuas seu maioritates cardinalium quas vide.Et ex vnaquaqꝫ posset fieri vna consideratio de per se, quas vide:& de his tangã in considerationibus sequen. Et quomodo cardinales regibus æquiparentur: & quòd sint illustres,ponit Purpuratus post Alexãdrum in rubri. ff.de iurisdi.omnium iudi.

VNdecima consideratio sumitur ex prædictis, videlicet maior officio,minor verò ordine præfertur. Et quia cardinalis etiam non episcopus præfertur episcopo, vt tenet Panor.post Cardinalem in c.ecclesia.le second, in vltima colum.extra de electio.Idem Abbas in c.quod super his.in lectura Parmensi.de fide instrumentorum.& ibi de Bellonzinis in xx.colum.allegando Bart.in l.j.§.si quis in appellatione.circa princi. ff.de appellationibus. vbi dicit,ꝙ cardinales non habent maiorem dignitatem q̃ꝫ episcopi,licet habeant maius officium.vide Feli.in loco hic ante in præcedenti consideratione allega.Ita etiam tenet Florent.in iij.parte suæ summæ,libro xxj.c.ij.& in illo lib.plenè habes materiam status cardinalium.

DVodecima consideratio. Cardinales episcopi præferuntur alijs non episcopis. Ita tenet Cardi. in cle. ij.§.irritum.de elec.Ratio est,quia habent duplex vinculum.Habẽt enim officium vltra episcopos,& vltra id habent etiam episcoporum ordinem.Ita tanq̃ꝫ habẽtes duo vincula sunt cæteris præferendi,argu.eorum quæ infrà dicam in xv.consideratione:nec valeret consuetudo ꝙ diaconus cardinalis præferretur presbyteris.Felin.in c.statuimus.extra de maioritate & obedi.

Et aduerte ꝙ sunt septem cardinales episcopi, videlicet Hostiensis,qui propter papæ consecrationem,vt iam supra dixi in ij.consideratione, dignior est alijs. Episcopus Portuen.Episcopus Albanen. Episcopus Sabinensis.Episcopus Palestinus.Episcopus sanctæ Ruffinæ. Episcopus Tusculanus.Et isti episcopi tanquam vicarij domini papæ:in dominicis diebus,festis & pręcipuis solennitatibus in altare sancti saluatoris Lateranensis ecclesiæ debent deseruire,vt dicit Aluaro.& Præpositus in locis s̃.allega.Et isti cardinales succedunt in locum alterius per optionem,ita ꝙ si moriatur cardinalis Hostiensis, cardinalis Portuen.accipiet locum cardinalis Hostiẽ.& sic deinceps:ita ꝙ nouiter creatus cardinalis episcopus,erit in loco cardinalis Tusculani,qui est vltimus illorum. Non sic in alijs cardinalibus, quia sunt cardinales secundũm titulos eis assignatos,& in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundũm prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alij cardinales supernumerarij, qui sint episcopi, non tamen habeant alium titulum ab episcopatibus,debeãt præferri alijs cardinalibus,presbyteris, aut diaconis numerarijs,secundũm ꝙ est eis numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia sint ccxxxvj.prout fuerunt tempore Pontiani papæ,vt refert Cardinalis Zabarel.in d.clemen.ne Romani.§.porrò.in ij.notabili.de electio.Et de illis cardinalibus supernumerarijs sint centum episcopi cardinales: an debeant tales præcedere alios presbyteros & diaconos numerarios secundũm titulos eorum & eis impositos, de quibus in locis hic ante allegatis.

Licet sit quidam numerus cardinalium taxatus secundũm numerum discipulorum Christi,vt habetur in locis hic ante allegatis: potest tamen summus pontifex vltra illum numerum tot quot voluerit creare de suę plenitudine potestatis,& oẽs tales numerarios facere si velit,notant docto.in locis pręallegatis.Si tñ aliquos faciat quos velit esse supernumerarios,tales supernumerarij nõ dicuntur veri cardinales:cũm qui super numerum militat,quasi nec militare dicatur.l.fi.C.de apparito.magistri militũ. &,vt dicit Bart.in l.vnicuiqꝫ.C.de proximis sacrorũ scriniorum.tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locorum.Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios.Et dicuntur supernumerarij,qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos alijs supernumerarijs.Et sunt numerarij cardinales,videlicet septem episcopi supra nominati.Presbyteri verò cardinales sunt xxviij.numero qui diuisi per numerum septẽnarium quatuor patriarchalibus ecclesijs vrbis Romæ sunt intitulati.Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam sancti Petri, videlicet cardinales sanctę Mariæ trãstyberim,sancti Grisogoni,sanctæ Ceciliæ,sanctæ Anastasię,sancti Laurentij in Damasco,sancti Marci,sancti Martini in monte.

Alij autem septem qui sunt intitulati ad ecclesiam sancti Pauli,qui debent in altari maiori deseruire:sunt isti,videlicet Cardinales sanctæ Sabinę,sanctæ Priscæ,sanctæ Balbinę,sanctorum Nerei & Achillei,sancti Sixti,sancti Marcelli,sanctę Susannæ.

Alij autem presbyteri cardinales sanctæ Marię maioris,sunt isti:videlicet Cardinales sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum,sed per Basilicam,& in eo est speciale,vt notatur in c.cũm olim.de priuilegijs.& de re iudicata.c.apostolicæ,libro vj.& tenet Io. And.in tit. de libellorum conceptio.§.nunc iam videãdum.post princi.Cardinales sancti Cyriaci in termis,sancti Eusebij,sanctæ Potentianę,sancti Vitalis,sanctorum Marcelli & Petri,sancti Clementis.

Alij verò presbyteri cardinales sancti Laurentij,sunt isti:videlicet sanctæ Praxedis,sancti Petri ad vincula,sancti Laurentij in Lucina,sanctæ crucis in Ierusalem,sancti Stephani in celio monte, sanctorum Ioannis & Pauli, sanctorum quatuor coronatorum.

Diaconi verò cardinales sunt.xvj. videlicet sanctæ Mariæ in donica.Et iste est archidiaconus aliorũ,& ideo cęteris pręferri debet,sanctæ Luciæ in cirro palatij iuxta septifolium,sanctæ Marię nouę,sanctorum Cosme & Damiani palatij,sancti Adriani palatij,sancti Gregorij palatij,sanctæ Marię in schola gręca,sanctę Mariæ in porticu,sancti Nicolai in carcere, sancti angeli, sancti Eustachij, sanctę Mariæ in aquario,sanctæ Marię in via lata, sanctę Agathæ,sanctę Lucię in capite Sabinę,sancti Quiriaci.Et istos titulos sic enumerat Speculator in titu.de legato.§.sequitur.& Aluarotus in dicto titulo,episcopum vel abbatem.vbi ponit quomodo intitulentur.Et dicit ꝙ possunt esse ex supradicto nume, quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum,ꝙ si sint vltra illum numerum & titulos supradictos,ꝙ sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundũm ordinem creationis si velint: aliàs possunt

subrogari pro secundo vel tertio, argumento notatorum per Bartolum in dicta l. vnicuiqꝫ. supra allegata.

Et intellige, ꝙ iste supernumerarius subrogatur quantum ad incorporationem, vt scilicet sit incorporatus vt numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos qui pręferuntur ei in honoribus & alijs prelationibus, & sic non per omnia subrogatur loco illius, vt in d. l. vnicuiqꝫ. & in l. comperimus. C. de proxi. sacro. scriniorum. Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet vt hic supernumerarius subrogandus nō præcedat socios supernumerarios priores eo: item etiam vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea in dicta l. vnicuiqꝫ. in ij. colum.

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Heduen. in canonicis supernumerarijs, quos pręcedunt numerarij etiā posteriores. Et dicuntur canonici in albis, quia præbendæ eorum sunt in albo descriptę: & tales nullis canonicorum priuilegijs gaudere deberēt. Sunt tamen exempti à iurisditione episcopi Heduen. & subijciuntur iurisditioni venerabilium virorum dominorum decani & capituli Heduē. Quod an debeat fieri, non insisto, & ex causa.

DEcimatertia consideratio. Inter cardinales in cancellaria præfertur vicecancellarius: nam cūm olim de pari contendere voluisset cūm papa ex gloria propter excellentiam tantæ dignitatis qui cancellarius erat, fuit statutum pro lege, ꝙ non amplius cancellarius, sed vicecancellarius à cæterò vocaretur, quod & hodie seruatur, vt dicunt Guillelmus & Zabarella in clemen. ne Romani. de electio. Et ita etiam vocatur in procemio sexti. in §. sanè. olim vocabatur bibliothecarius. c. Adrianus. lxiij. distinc. secundūm glo. ibi.

Et inter officiarios curiæ Romanæ post papam dicitur maior. Notat Zabarella in d. clemen. ne Romani. versicu. eo ipso. ibi: quarto quæro. Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem bullarū, regulas apostolicas regit, cuius dispositione in curia dantur, & extra cum subscriptione duorum abbreuiatorum, & capit certam partem de registro bullarum, quia tenetur de omnibus ibi contētis reddere rationem, secundūm glo. in procemio regularum cancellariæ Innocentij octaui. Et est præses iustitiæ in curia, ponens decretū, irritans & alias clausulas: de quo per glo. in c. statutum. de rescript. libro vj. §. j. in verbo, literarum. Et sedere potest & stare cum auditoribus Rotæ in decisionibus causarum, etiam in præsentia papæ: quoniam, vt dictum est, est pręses iustitiæ secundūm gloss. in dicto procemio. Sicut videmus de cancellario regni Franciæ, qui tanquam primus post regem præsidet in omnibus parlamentis regni, sicut Moyses in regno & synagoga Iudæorum pro deo verus cancellarius fuit: sic papa in ecclesia dei cancellarius vocatur, cuius & dei vnum & idem dicitur esse consistorium, secundūm Hostiensem in c. quantò. de transla. præla.

DEcimaquarta consideratio. Camerarius sedis apostolicæ habet dignitatem vltra alios ratione iurisditionis quam habet. Eo tamen quia semper solet esse cardinalis, extra locum cameræ sedet in suo loco, vt cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur camerarius, qui recipit & custodit bona. c. ad audientiam. de præscriptionibus. Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota decisione clxxiij. in fine. in nouis. & iurisditionem exercet circa omnes debitores cameræ. Et papatu vacante nihil ab eo recipiunt cardinales. c. vbi periculosum. §. prouisionis. de electio. in vj. Ioan. Andreæ in clemen. ne Romani. §. eo tamen. de electio. Et habet iudicem qui dicitur Auditor cameræ, qui de causis appellationis ad papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerunt per vicecancellarium cōmitti & tractari, vt dicunt domini de Rota decisione cccxxxvj. in nouis.

Et ad officium camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare. gloss. in dicta clemen. ne Romani. versiculo eo tamen. iam suprà allegato. in verbo, camerarium: quod bene obseruauit beatus Laurentius respondendo tyranno. Thesauros quos quæris manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare, dicto. c. ad audientiam. Et duabus rationibus non expirat eius officium morte papæ. Prima, vt non negligantur redditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. j. q. iij. si quis abiecerit. c. ex officij. de præscriptio. c. cūm secundò: de præbendis. Secunda propter sustentationem pauperum ne interim fame moriantur. lxxxvj. distinctio. c. pasce. vt tenet Zabarella in dicto versic. eo ipso. iam supra allegato.

DEcimaquinta consideratio. Cardinales presbyteri præferuntur diaconis cardinalibus ea ratiōe solum quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent, notatur in c. cleros. xxj. distinctio. dicam infra in xv. consideratione. ideo non insisto. facit tex. in c. placuit. xviij. distinctio. & c. oportebat. & c. si quis ex episcopis. lxxix. distinctio. & in c. cūm redemptor. xij. quæstione ij.

Et aduerte, quia isti cardinales & patriarchæ equiparantur præfectis prætorio, vt dicit Albericus de Rosate in rubrica. ff. de statu hominum. Ioannes de Platea in l. Intelle rialibus. in ij. & iij. colum. C. de decurio. libro x. vt dicit prædicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit in c. legimus. xciij. distinctio. De consuetudine Romanæ curiæ diaconi cardinales præferuntur presbyteris cardinalibus: & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Prępositus in c. episcopos. xvij. distinctione. in fin. vbi dicit ꝙ indies vidit contrarium obseruari in presbyteris cardinalibus. Et poterat scire, quia erat cardinalis tempore suo. Et credo ꝙ non valeat ex dictis Hostiensis, in c. j. de maio. & obedi. vbi dicit ꝙ non valet consuetudo ꝙ minor præcedat maiorem.

DEcimasexta consideratio. Cardinales manentes in curia sunt digniores alijs. Bald. in rubrica. ff. de offici. procōsulis. quoniam præsentia principis illustrat. l. vna. C. de præpo. labo. libro xij. Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à principe, non tamen æqualiter splendet qui abest ei qui præsens est: sed vt infert domi. Nicolaus Boërij in suo tractatu de præeminentia magni concilij & parlamentorum regni Franciæ in prima ratione pro magno concilio. in fine. quòd simplex cardinalis in curia residens debet in honoribus pręferri cardinali legato. Et facit vna ratio: nam quando consul qui est illustris, quando mittebatur extra vrbem, erat tantum spectabilis. gloss. in rubrica. ff. de offici. consulis. & rubrica. ff. de offi. proconsulis, quod tamen

dicit nunquam posse practicari. Cùm eoipso ꝙ legatus ingreditur vrbem, deponit officium & officia legationis. l.j.& vlti.ff.de officio proconsulis. iuncto c. legatos. de offic.legati, libro vj. notat glo. in c. excommunicationis, eodem tit. Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus cardinalis vltra cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet preeminentiam, cùm tanquã legatus summi pontificis eidem honor debet adhiberi. notat Philippus Francus in c. grandi, de supplen. negligen. prælatorum, in vj. Dixi suprà, infra sic, videtur ꝙ cardinalis legatus propter autoritatem sui magistri ratione legationis precedit alios. Sed solue, dic ꝙ intrando vrbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio prædicta. Et istud etiam videtur tenere do. meus Iason in l.j. in iij. colum. ff. de offic. eius cui mandata est iurisditio. & de dicto Bald. in dicta rub. vide Felin. in c. clerici. in vlti. colum. extra de iudicijs. & vide de hac materia quæ dixi in prima consideratione sextæ partis.

DEcimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatẽ. Et secundum stylum curie solet esse cardinalis, notatur in clemen. ne Romani. de electio. Et istud officium non expirat morte papæ propter periculum animarum euitandũ, argu. c. primi: ne sede vacante. & c. primi: de sepulturis, libro vj. Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine, quia non agitur de præiudicio alicuius, cùm non habeat potestatem, nisi in foro pœnitentiali: quod etiam procedit quo ad minores pœnitẽtiarios, quia quo ad maiorem videtur esse eo quia cardinalis quibus de obseruantia curiæ creditur. notat Zabarella in dicta clemen. ne Romani. §. eoipso.

DEcimaoctaua consideratio. Legati cardinales sunt digniores & excellẽtiores, pluribusq; prerogatiuis decorati alijs legatis missis vel natis. c.j. & c. excommunicatis. & c. nolentes. de officio legati. c.j. eodem titu. libro vj. Et tales dicuntur de latere, vt dicit Philippus Francus in dicto cap.j. de officio delegati. vbi etiam dicit, ꝙ etiam cardinales, si non sunt legati, sunt cæteris præponendi & honorandi: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine, tamen isti sunt minores ordine, cùm sint pars corporis papæ. vj. q.j. cap. si quis. & de pœnis, in vj. c. felicis. Et cardinales legati æquiparantur proconsulibus & sunt illustres, vt dicit Bald. in cap. penul. de officio legati. Alij verò legati præsidibus prouinciarum, vt est tex. glo. & docto. in c. ij. de offi. deleg. in vj.

DEcimanona consideratio. Primates, seu patriarche etiam alij ꝙ supra nominati in ix. consideratione, incipiente: quatuor patriarchæ precedũt archiepiscopos & episcopos, cùm maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent præferri presbyteris cardinalibus. probatur ex subscriptione c. cõstitutus. le premier. de appellationibus. vbi patriarcha Grandens. præfertur presbytero cardinali, quæ subscriptiones attendendæ sunt: imo ad huiusmodi preeminentias multum faciunt nota. glos. in verbo, predicatorum. in c. quorundam. de electio. libro. vj. & gloss. penulti. in clementi. ij. de rescriptis. Si tamen sit cõsuetudo, seruanda est, vt dicit Præpositus distinctio. Quia est cõsuetudo Rome ꝙ cardinales preferuntur, ideo seruanda est: & sunt alij patriarche inferiores à supra nominatis, vt dicit ibi Præpositus, Aquilegiensis, Bituricensis, Grandensis, & Pisanus: de quibus per glos. & Archidiaco. in c. cleros. xxj. distinctio. & in c. fina. xxij. distinc. & per Florentinum in iij. parte sue summæ, libro xx. c. iiij. per totum.

VIgesima consideratio. Archiepiscopus præcedit episcopum in loco vbi ambo habẽt administrationem, cùm sit maior in dignitate, vel etiam in ordine. Et sic etiã presbyter prefertur diacono. De his est text. in dicto. c. placuit. xviij. distinctio. suprà proximè allegato. Et isti archiepiscopi preferuntur præsidibus prouinciarũ. Albericus de Rosate in l.j. ff. de offic. eius cui mandata est iurisditio. Et ibi domi. meus Iason & alij, qui faciunt aliquas cõparationes seu æquiparationes de prælatis ecclesiasticis ad principes & officiarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate & excellẽtia patriarcharũ, archiepiscoporũ, & episcoporũ, vide Zodoricũ Zamorẽ. episcopũ in suo speculo humanæ vite, libro ij. c. x. vsq; ad c. xiij. ponit etiam de miserijs & periculis eorum, vide etiam de archiepiscopis per Florẽtinum in iij. parte sue summe, libro xx. c. iij. vbi amplè.

VIgesimaprima consideratio. Archiepiscopus Mediolanensis precedit Rauenatẽ, illiq; anteire debet, argumento sumpto ex tex. in c. bene quidem. xcvj. distin. per gloss. ibi: & glos. in l. decernimus. C. de episco. & clericis. Albericus de rosa. in epistola, inter claras. C. de summa trinitate & fide catho. Martinus Lauden. in tractatu, de dignitate, articu. x. eo quia prior ibi nominatur: de quo per Philippum Decium in consilio clxj. colum.j. ad fin. vbi tractatur ordo scripture. Faciunt quæ dicit Alexander in consilio cxij. versicu. non obstante. in ij. volumine. dicam infrà in hac parte, in lxxiij. consideratione. Bituricen. etiam præcedit Senonen. & Lugdunensis, archiepiscopos qui sunt in Francia, secundùm Albericum de Rosate: in rubrica. de statu hominum. Et licet asserant se Galliarum primates, non est tamen de iure cautum. Præcedit etiam Burdegalen. archiepiscopum, vt de hoc est textus in capi. fina. de maioritate & obedientia. & in capi. fina. de dilationibus. & tenet Albericus de Rosate in dicta rubrica, qui dicit ꝙ Bituricen. est primas in Burdegalensi prouincia, & etiam Narbonen. prout facit text. in c. conquestus. ix. q. iij. & de predictis vide Boërium in dicto suo tractatu, de preeminentia sacri concilij. & Iacobum Bonaudi in additio. ad Ioan. de Terrarubea in suo libro, de vinea. in articu. ij. primi tractatus. in iiij. conclusio. in glo. in verbo, à dextris. vbi tamen dicit ꝙ Lugdunensis & Senoñ. Bituricen. archiepiscopum de facto in concilijs generalibus Franciæ precesserunt.

VIgesimasecunda consideratio. Archiepiscopus in terra episcopi debet honorare episcopum, gloss. in l. nihil. C. de palatijs, libro xij. & ibi ꝙ reuerentia non solum ab inferioribus debetur superioribus, imo quandoq; à superiori debetur inferiori. facit gloss. in l. apud eum. ff. de manumissio. ꝙ quando sunt duo æquales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero. faciunt que dicit Cepola in suo tractatu de impera. mili. eligendo. versicu. pro imperatore. colum. xij.

VIgesimatertia consideratio. Episcopi in sessionibus & subscriptionibus in concilijs illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: vt qui primò ordinatus fuerit primum locum, & qui secundò secundum sibi vendicet, & sic de cæteris. lxxiiij. distin-

ctio.c.episcoporum.& xxv.distinc.c.vlt.& c.j.& Felin. in rubrica,de maiori.& obedien.& c.episcopus.xvij.distinctio.vbi Ioan.de Turrecremata,post alios.Et sublata prioritate promotionis quomodo episcopi archiepiscopi & primates sedere debeant,vide amplè per Albericum de Rosate in rubrica.ff.de statu ho.quoniam,vt dicit Felin.in dicta rubrica:de maio.& obedientia.debent sedere secundùm illum ordinem ibi per eundem Albericū positum & descriptum.Et de huiusmodi prioritate promotionis est text.ad literam in l.j.C.de consulibus & non spargendis ab his pecunijs.in l.j.C.de prępo.sacri cubiculi,libro xij.dicam infrà amplius:sed vide Lucam de Penna in l.ij.C.de pręfec.prætorio.vbi dicit tamen hoc posse limitari,& non esse verum in loco in quo ecclesiæ concessum est priuilegium in contrarium, vt est in c.cùm antiqua:de priuilegijs.de quibus supra dixi.& etiam quia iste ordo est ordo temporis cui pręfertur ordo qualitatis.xvj.q.vij.capi.laicis.dixi.s.in j.parte. De episcopis & potestate eorum.amplè Florentinus in iij.parte suæ summæ, libro xx.cap.j.& ij.

Vigesimaquarta consideratio. Episcopi exempti, hoc est immediate subditi papæ debent in concilio generali sedere in altiori loco ꝙ non exempti.facit.c.per tuas.cum gloss.j.extra de maio.& obedien.Ita dicit & tenet Ioannes Montaigne,in suo tractatu de præeminentia & autoritate sacri magni concilij,in secunda ratione primæ partis.Ex quo videretur dicendum,ꝙ episcopus de Podio cùm immediate sit subiectus summo pontifici, ꝙ omnes episcopos suę prouinciæ præcedere debeat.sed in concilijs generalibus Galliç post primates attenditur semper prioritas promotionis, non habendo respectum ad alia,quæ facere possent ad habendum altiorem locum.

Vigesimaquinta consideratio. Episcopus debet præcedere quoscunqꝫ suæ diœcesis cùm sit culmen dignitatum.notatur in c.j.de præben.& per Felin.in rubri.de maiori.& obedien.Abbas in c.cùm Vintonen.in iiij.colum.de electio.& in c.venerabilis,in vl.colum.de præbendis.& in c.dilectus.in primo notabili.de cōcessio.præbendarum.Do.meus Iason in l.imperium.in iiij.colum.ff.de iurisdi.omnium iudi.Et episcopatus dicitur honor, id est honorabilis dignitas,notat Zabarella in c.episcopatui.de priuilegijs.Imo dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum per.c.innotuit.de electione.Ita ꝙ cùm est in ecclesia debet in sublimiori loco sedere in concessu presbyterorum.xcv.distinctio.c. episcopus.ij. Et dicit Bald.in addi.ad Specu.in titu.de iurisdi.omnium iudi.in verbo, superillustres,ꝙ episcopus dicitur illustris,& ita etiam tenet in l.nullus qui nexu.C.de decurionibus,libro x.& in l.ad similitudinem.C.de episcopis & clericis.Ita etiam tenet domi.meus Iason in l.j.in colum.iiij.ff.de officio eius cui manda.est iurisditio.Et ibi Purpuratus qui multum amplè disputat,an sint illustres an spectabiles.Barto.in l.omnes populi.in iiij.quæstione.in princip.ff.de iustitia & iure.Imo etiam dicitur summus pontifex.tex.in c.si officia.& in c.qui ecclesiasticis.lix.distinctio.& c.si episcopus.xviij.distinctio.& vide amplè per Bertachinum de Firmo,in suo tractatu de episcopo.in princi.& etiam in iiij.libro in j.parte illius quarti libri dicit ꝙ portat crucē antè se,secundùm gloss.in c.fina.vt lite pendente. Et aduerte,ꝙ princeps seu rex debet ei pręhere honorem in assurgendo in aduentu ipsius,& ei iuxta se venerabilem sedem assignare, & sic ad dextram.Ita dicunt Panormita. & Ioannes Andreæ in c.solitæ.de maioritate & obedientia.& Corsetus in tractatu de potestate regia.q.lvij.vbi dicit,ꝙ quādo accusatur,debet sedere & non stare. dicam infrà in vij.parte,vbi ponam effectus illustrium personarum,& est in iij.consideratione.Imo etiam dicitur serenissimus in clemen.in plerisqꝫ.de electione.Imo dicitur dux, marchio,comes,& rex.notat Speculator.in tit.de rescrip. præsentatione.§.fin.versicu.sed nunquid expresso.Et est caput sue diœcesis etiam si alij sint in dignitate positi.notatur in c.cùm nō liceat.de pręscriptionibus. Imo etiā est caput capituli.extra de verborum significatiōe.c.cùm clerici.notat Innnocē.in c.cùm dilectus.in prin.glo.de maioritate & obedient.& de offici. ordinarij c.irrefragabili. intelligant quando non est priuilegium in contrarium, dicam infrà.

Et licet sint multi ordines & dignitates in ecclesia dei c.cleros.xxj.distinctio, tamen papa appellat se episcopum:eo quia in ecclesia dei nullus est maior ordo episcopali,vt dicit gloss.in procemio sexti.in verbo,episcopus & facit gloss.in c.quamqꝫ.ij.quæstione vij.quæ dicitꝙ episcopus est maior presbytero cardinali : de quo tamen vide text.in c.si abbatem.de electio.in vj.& Gemini.in dicto.c.quamqꝫ.& in c.j.in ij.colum.de officio delega. in vj.Barto.in l.j.§.si quis appellationum.in j.colum.ff.de appella.Domini.meum Iaso.in dicta.l.imperium.in ij. columna.vide Cursium seniorem in consilio suo lxxx. in ij.columna.

Aduerte tamē,ꝙ episcopus debet,honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti,de quo in c.ego. de iureiurando.& tenet Specula.in titu.de legato.§.j.ver sic.honorādus.Hinc dicit Bertachinus de Frmo,in j.tra cta.de episcopo.in j.parte quarti libri,ꝙ inoleuit consuetudo ꝙ episcopi assistentibus dominis cardinalibus non portant rochetum saltem discoopertum,nec domini cardinales assidente papa: nec prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt assidente præside prouinciæ.Quem autem locum habere debeat in capitulo : dic ꝙ si est vt canonicus,non præcedit capitulum,sed habet secundum locum in capitulo.Panor.in c.postulasti.de concess.præben.Felin in rubri.de maio.& obedientia.in iij. colum.dicam latius in xlv.consideratione.

Vigesimasexta consideratio. Episcopus Heduen.debet præcedere alios episcopos prouinciæ Lugdunensis,cùm habeat pallium quod est signum & autoritatis archiepiscopi,in quo plenitudo pontificalis officij confertur.c.nisi,extra de vsu & autoritate pallij.Ita ꝙ post ceptionem pallij potest se archiepiscopū nominare.Notatur ibi quòd priuilegium habuit episcopus Heduen. à summo pōtifice tempore sancti Syagrij tunc episcopi Heduē,vt habetur in c.rationis ordo.& c.in ea synodo.dist.Vtūtur etiam pallio episcopus Ipodiē.episcopus Hostiensis: primus cardinalis episcopus omnium cardinalium,vt dixi supra in ij.consideratione,& etiam episcopus Arelaten.c.pallium.c.distinctio.

Et aduerte,ꝙ palliū est de candida lana cōtextum, habēs desuper circulum humeros contegentē,& duas lineas ex vtraqꝫ parte,videlicet ante & retro pēdentibus.A sinistris est duplex, & à dextris simplex, & quatuor cruces purpureas añ & retro à dextris & à sinistris,& añ et retro insigūtur.In pallio tres acus ,quorū nullum vacat à

sterio, vt dicit magister Alexander de Halis in iiij. & omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacris, vt dicit Guillelm⁹ in rationali. & plenissimè Io. de Turrecremata in c. episcopos. dicta c. distinc. & post eum Cardi. Ale. de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecremata, illum tamen tacendo. Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xx. c. iiij. §. ij. dicit ꝙ pallium est quoddam ornamentum ad modum stolę sacerdotalis cum quibusdã crucibus nigris contextis, qđ defertur supra alia ornamẽta, circũdans pectus & humeros ad modum coronæ ante dependens, & ibi ponit dies quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponemdis. Et quomodo sit petendum pallium, & infra quod tempus, vide in c. quoniam. & c. cum instantia. eadẽ distinctione. & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis ecclesię romanę pręstãdo in receptione pallij, in c. optatum. eadem distin. & in c. significasti. de electi. Nec potest quis pallium alij accommodare, imo cũ eo sepeliri debet. c. ad hæc. c. ex tuarum. extra de autoritate & vsu pallij.

Et ideo ex prędictis inferrem, ꝙ si episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo pontifice, ex quo tunc poterit se nominare archiepiscopũ, ꝙ pręcedet omnes alios episcopos non vtentes pallio: sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictũ est ante in xxiij. consideratione, incipiente, episcopi in sessionibus &c.

Vigesimaseptima consideratio. Exempti & habentes iura episcopalia in diœcesi tenẽtur pręstare reuerentiã episcopo. Bal. in l. fin. C. de ope. liber. Feli. in c. conquerente. extra de offi. ordi. nota in c. cùm non liceat. de prę scrip. Imo etiam canonici exempti ad reuerentiam pręstãdam diœcesano episcopo tenẽtur, & possunt cogi. Nam non est dubium, ꝙ episcopus est maior dignitas, q̃ sit in ecclesia, imo est culmen dignitatum. notatur in c. j. de prę ben. dixi supra in xxv. consideratione.

Ideo est maior canonico etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanq̃ digniori debent exhibere. C. de offi. rectoris prouinciæ. c. statuimus. extra de maio. & obedien. Nec debent irasci minores ꝙ maiores præferantur, & ꝙ eis reuerentia exhibeatur. xj. q. iij. c. qui resistit. Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeant reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna in l. sacri. C. de præpositis sacri cubiculi. glo. in l. j. §. si vicinus. ff. de aqua plu. arcen. in verbo, seruitutem. facit l. iij. ff. de alie. mutan. iudicij causa facta. & canonici debent appellare episcopum patrem, sed episcopus debet eos vocare fratres. Panor. in c. nouit. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. in ij. notabili.

Hinc ex his episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos canonicos, qui tempore quo ipse benedictionem dabat populo nolebant assurgere, nec ei reuerẽtiam præstare in flectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare, licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per curiam parlamentalem Franciæ.

Crederem ꝙ decisio Bald. in d. l. fi. C. de oper. lib. esset vera in exemptis per pactũ inter episcopum & monasterium factum, secus autẽ esset in exemptis per summũ pontificem ex priuilegio. Ita alias dicebat do. meus & præceptor do. Thomas Cusenier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui: quem postea audiui esse aduocatum fiscalẽ in parlamẽto Burdegalen. de quo semper in mente habui, ꝙ non erat eo maior & subtilior in iure nostro in tota Gallia. Nihil tamẽ tunc mihi pro hac distinct. allegauit, sed sicco pede trãsijt. Sed videtur ꝙ pro opinione illus sit, eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. l. alia. §. eleganter. ff. sol. matr. Et ibi dicunt Ange. & Imola, ꝙ licet ecclesia sit exempta pacto, tamẽ tenetur ad reuerentiã episcopo, de quo per canonistas in ca. cũ venerabilis. de testi. in c. pastoralis. de donatio. & etiam per Bal. in l. fina. per illum text. C. de bonis liberto. & in dicto c. cùm non liceat. de præscriptio.

Vigesimaoctaua cõsideratio. Episcopũ honorare debet princeps quantũcunq; maximus. text. est & ibi Abb. in c. solitæ. de maio. & obed. & in c. omnes. & Martinus Laudẽ. in tracta. de dignitatibus. versi. x. Imo etiã, vt videmus in concilio Niceno, Cõstantinus Romanus imperator primũ locum tenere non ausus est, nec se presbyterorum consessibus, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Policratus in libro de nugis curialium & vestigijs philosophorum, libro iiij. c. iij.

Aduerte tamẽ, ꝙ rex præfertur & pręsidet quibuscũq; pręlatis feuda tenentibus ab eo, secundùm Panor. in c. cũ virum. in fi. de foro cõpe. maximè rex noster Franciæ, eo ꝙ oleo sancto vnctus est: de quo latius vide infra in sequẽti parte. in xxxj. consideratione. Imo episcopi regni debẽt ei iurare fidelitatem seu reuerentiam: quam reuerentiã in cõcilio sibi reseruasse declarat Theodoricus rex. c. cõcilia. §. hinc etiam. xlij. dist. quod intellige verũ ratione feudorum & rerum temporaliũ, vt tenet Panor. in c. nimis. extra de iureiur. quo casu tenẽtur pręstare fidelitatẽ. c. nimis. & ibi Panor. & alij, de iureiur. Bal. in præludijs feud. Henricus Bohic in c. fi. extra de re iudic. no. in c. solitæ. & in c. dilecti filij. extra de re iudica. & in talibus reb⁹ feudalibus prælatus efficitur subditus regi: in alijs autem nõ, sed reuerentiæ debitor. dicit Bal in d. c. nimis. Sed etiam quo ad alia tẽporalia licet non sint feudalia subijciuntur regi, imo constitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bal. in c. cùm venissent. de eo qui mittitur in possessionẽ causa rei ser. Et ideo videtur ꝙ si princeps aut rex exigeret collectas nouas super omni temporalitate sui regni pro necessitate defensionis suæ patriæ, ꝙ etiam bona temporalia clericorum & maximè feudalia essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Petrus de Ancha. in d. c. nimis: quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam quia regens etiam in his quæ concernunt negotia ecclesiæ potest præcipere sacerdotibus primi & secũdi ordinis, vt habetur iiij. Regum xxiiij. vbi rex præcepit Elchiæ pontifici & sacerdotibus secũdi ordinis. Dicam infra in quinta parte quando ponam de excellẽtia & præeminẽtia Regum, in xxxij. considera. incip. quilibet rex seu princeps in suo regno. vbi posui de reuerentia præstanda regi per prælatum anteq; administret.

Vigesimanona consideratio. Protonotarij participãtes, cùm habeant officium in curia, præferuntur omnibus officiarijs post vicecancellarium, camerarium, pœnitentiarium, & referendarium, post tamẽ episcopos: & si sint episcopi præferuntur ratione dignitatis officij cæteris episcopis. Quoniam Protonotariatus est dignitas, eùm sint notarij papæ. xij. q. ij. capitu. ij. & capitu. cùm redemptor. v. q. j. capit. quidam. notatur in capit. cupientes. de electio. in vj. gl. j. in c. scriptum. de elec. Et dicitur Pro-

tonotarij, id est primi notarij apostolicæ sedis, à protos græcè, quod est primus latinè: inde dicitur protomartyr, id est primus martyr, vt declarat gl. in authenti. de tabellio. §. illud quoq;. colla. iiij.

Ex quo ergo habent dignitatem. l. maximum. C. de excusatio. munerum, libro x. l. j. C. de mãda. principum. l. præclaram. C. de primipila. libro xij. l. j. C. de præposi. labo. libro xij. l. neq; Dorothæum. C. de decurio. lib. xij.

Istud tamen nomen Protonotarius nunquã ponitur in Bulla, nec in alijs dispositionibus apostolicis, sed tantum notarius. Licet in regulis cancellariæ ponatur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit commentator vbi suprà.

Et istud officiũ in principio ecclesiæ primitiuæ à beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atq; scribenda fuit institutum, vt legitur in historia sancti Clementis papæ & Fabiani. Et sunt septem ordinarij, qui dicuntur participantes, qui expediunt hodie bullas ecclesiarum, & monasteriorum, & habent bonum lucrum: hoc est intelligendum ante bullam papæ Pij, & solebant præcedere episcopos vsq; ad tempus papæ Pij: sed ipse Pius mandauit sub bulla contrarium, & sic seruatur hodie, vt dicit glo. regularum cancellariæ apostolicæ, in regulis papæ Iulij ij. in iij. parte. Et, vt dicit Lucas de Penna in rubrica de magistris scriniorum. C. libro duodecimo, tales hodie sunt secretarij domini nostri papæ, qui sunt maiores post vicecancellarium, & sunt similes magistris scriniorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij præferuntur quibuscunq; clericis secularibus cùm dignitatem habeant, vt hic ante dictum est, & rochetum portare possunt, duntamen vigesimum annum habuerint, aliàs non: nec possunt ante fieri Protonotarij, prout statuit Paulus secundus. Et etiam q; post annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinarentur, vt ponit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. nu. xiij. Et dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum excessiuum, vt dicit Abb. Panor. in c. j. de priuilegijs.

Videtur tamen dicẽdum, q; etiam ante prædictos Protonotarios sint alij officiarij sedis apostolicæ qui præferantur illis, vt sunt referendarij, qui debẽt esse octo, vt ista patent ex ordine literæ: de quo per commentatorem regulæ cancellariæ Iulij papæ ij. in iij. parte. de quibus referendarijs dicam infra in vij. parte in xj. consideratione.

TRigesima consideratio. Post prædictos officiales curię Romanæ sunt alij qui ex ordine literæ sedere aut præcedere debent, secundùm quod habetur in regulis cãcellariæ, post quos Protonotarios est corrector literarum apostolicarum, cuius officium est magnum & valde honorabile in curia Romana: quia corrigit minutas rescriptorum iustitiæ, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit sua autoritate ad plumbum nomine Papę: & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum vicecancellarius & scribit hoc modo, scilicet. mandetur ad plumbum: puta in sua nobis & similibus, & iste habet bonum lucrum, quia habet vnam taxã rescrip. Et de potestate ipsius refert Speculator in titu. de rescripti præsentatio. & in titu. de appella. & ibi Io. And. in additionibus, vbi multa alia de huiusmodi officiarijs, & vide commentatorem regularum cancellariæ Iulij papæ secũdi, in tertia parte principali, vbi amplè: ad quem te remitto. De officiarijs curiæ Romanæ cùm non multum viderim eos in practica, sed intellexi & cognoui per tres menses quibus fui in ciuitate Bononiæ tempore quo Iulius papa ij. illam recuperauit medio Ludouici xij. Francorum Regis: pro quo erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia locuntenens regius in Italia & magnus magister Franciæ qui illam subiugauit, & in subiectione Iulij papæ ij. nomine regio posuit, expellendo Ioannem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro auditore seu magistro requestarum, & semper illũ concomitatus sum: & illa patria Bononiensi subiugata, ibidem remansi in curia apostolica per tres aut quatuor menses pro negotijs dicti illustrissimi domini de Ambasia apud Iulium papam expediendis, tam ratione officij cardinalatus eius fratris huius ciuitatis Heduen. episcopi, q̃ multis alijs, vbi aliqua de prædictis officiarijs intellexi.

TRigesimaprima consideratio. Sumendo argumentum à titulis ecclesiasticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet sancti benedicti Cluniacensis, Cistercien. & Præmonstraten. præferri debere omnibus alijs abbatibus, cùm dicantur reuerendi patres in Christo: alij verò tantum reuerendi patres. Et sic etiam præferri debere omnibus protonotarijs etiam ordinarijs: licet protonotarij deferant rochetum, quod non faciunt abbates: & tanquã quilibet sit caput in suo ordine, vt Abbas Cluniacen. qui facit caput in ordine Cluniacen. vt tenet Oldradus consilio quod incipit: Prima quæstio est, vbi mouetur tribus fundamẽtis, quæ videas, cùm sint optima pro autoritate Abbatis Cluniacen. qui est vnũ caput in toto ordine, & exẽptus in ordine debet pręcedere omnes quoscunq; Abbates. notatur in c. ad apostolicę. de priuilegijs, libro & in c. per tuas. extra de maiorita. & obedient. dicã in lv. consideratione. Et exempti Abbates possunt in concilio generali vti Mitra auri friziata, sed non exempti debent deferre albam & planam. notatur in dicto capitulo apostolicæ. Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boe... suo tractatu de autoritate & præeminentia sacri magni concilij, in prima parte, in secunda ratione. dixi supra vigesima consideratione huius partis. Abbates tamen Cistercienses non sunt exempti, quin secundùm formam suæ iurisditionis teneantur reuerentiam & obedientiam episcopis exhibere, seruata regula sua: vt habetur in c. ... ne dei. & ibi gloss. & docto. extra de simonia. Audiui ... quando dici à quibusdam, q; abbates Cluniacẽ. & Cistercien. ordinum, qui sunt duo capita in ordine, in curia apostolica stant ad pedes summi pontificis in illa sede, in qua sedent protonotarij participantes & episcopi: qui ... vidẽtur præcedere episcopos, eo quia sunt viciniores principali prælato & superiori, scilicet summo pontifici ... tex. in ca. perlectis. xxv. distinct. de quo infra dixi in lv... lviij. considerationibus.

Et aduerte quòd Abbates habentes terras in quibus exercent iurisditionem, habent magnam dignitatem ... æquiparentur præsidibus prouinciarum, & sic sunt clarissimi, secundùm Bald. in l. prima. §. his cunabulis. circa ... dium. ff. de officio præfecti prætorio. Crederem tamen istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparari com... tibus propter generalem administrationem in inferio... quam habent.

Trigesima...

TRigesima secunda cõsideratio. Abbas regularis prę fertur, cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus, sed alijs constitutis in dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo. Abbas in c. decernimus. & post eum Philippus Decius de iudicijs. Gemini. in c. fin. in prin. per illum tex. de offi. dele. in vj. vbi dicit, ꝙ Abbas præfertur canonicis ecclesiæ cathedralis: idem etiam tenet Bal. in c. pastoralis. in ver. extra quęro. extra de offi. delega. dicens, ꝙ magis est deferendum vni abbati foraneo q̃ꝫ in canonico cathredalis ecclesiæ, quia est in dignitate, cùm præsit capitulo. Et canonicus cathedralis ecclesię non dicitur habere dignitatem. Dominicus de sancto Gemi. in c. statutum. in prin. per illum text. de rescriptis in vj.

Sed intellige prædicta, nisi canonici collegialiter procederent, quia tunc ecclesiam cathredalem reprę sentant, quę plus alijs honorari debet, vt notanter dicit idem Dominicus de sancto Gemi. in c. q̃ꝫuis. in prin. §. quamq̃ꝫ. in tertio notabili. de pręben. in vj. & Felin. in c. postulasti. col. vij. extra de rescriptis. & in c. meminimus. in fine secundę col. de accu. vbi dicunt, ꝙ canonici ecclesię cathredalis pręcedunt abbates in processionibus. Ad quod bene facit quod not. domi. Ab. in c. cùm non liceat in prin. de præscri. vbi dicit ꝙ ecclesiæ inferiores debent reuerentiam episcopo, & sic ecclesiæ cathedrali.

Ex quibus constat, ꝙ fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin., quõdam bailliui Hedu. volendo tunc vltimum locum tenere cum cappa in eorum ecclesia etiam post episcopum & canonicos ecclesię cathedralis: cùm etiam si fuisset ibi abbas non potuisset prætendere maiorem locum in pręsentia episcopi & canonicorum ecclesię cathedralis collegialiter procedentibus, vt hic ante dictum est.

Et ꝙ abbatia alijs dignitatibus inferioribus secularibus ab episcopo præferatur, facit tex. in c. penul. de off. vica. in c. insinuãte. de offi. dele. in c. ij. de renuncia. in c. cùm dilecti. de electi. in c. ex parte. in princip. de verbo. signific. & in d. c. decernimus. de iudi. ibi, abbates archidiaconi. vbi ex priori nominatione pręfertur abbas archidiacono & prior nominatur, et ex priori nominatiõe maior dignitas arguitur, notatur in c. bene quidẽ. xcvj. distinctio. & in c. quorũdam. de electi. in vj. & in c. pręsenti. in prin. de off. ordina. in vj. & in c. fi. de offi. delega. in. vj. dicam infra latius in lxiij. consideratione.

Ex quibus supradictis infert Barbatia in d. c decernimus. ꝙ abbas pręfertur archidiacono cathredalis ecclesię. Pro quo est deci. Panor. in c. ex ore. in iiij. notabili. per illũ tex. de priuilegijs. Faciũt tex. ꝙ pręferatur abbas archidiacono cùm prior etiam nominatur. in c. fi. de dilati. in c. dilectas. de offi. dele. & in c. fi. de confirma. vtili vel inutili. & in c. cùm oporteat. de accusationibus.

Faciunt quæ dicit Andrę. siculus, dictus Barba. in d. c. decernimus iã supra pluries allegato. in iij. & iiij. col. vbi etiam abbas præfertur Duci, cũ prior sit in nominatione. aut. habita. C. ne filius pro patre. ibi tñ dicit Felin. ꝙ videtur ꝙ abbas non habeat dignitatem, imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum, vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primò ponam argumenta pro vtraque parte, & responsiones ad argumenta vtriusque partis, tum ponam quasdam conclusiones.

Primò ergo videtur dicendum, ꝙ Abbates debean pręcedere capitula ecclesiarum cathedralium ex eo, quia tex. in c. fi. de maiori. & obedien. ibi, pręlatorum Burdegalen. prouinciæ & cathedralium capitulorum. vbi tex. pręponit pręlatos capitulis cathedralium ecclesiarum: modo Abbates dicuntur pręlati. c. ij. de iudi. & ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. l. quoties. ff. de vsufr. l. generaliter. §. & siquidem. ff. de fidecom. liberta. l. moribus. §. prius. vbi dominus meus Iason post alios. ff. de vulga. & pupil. substi. l. cùm pater. §. penul. ff. de lega. ij. c. mandato. de pręben. c. penulti. in princi. de electio. in vj. xliiij. distin. c. sit rector. in fi. Felin. in c. cùm dilecta. col. iij. de rescrip. Are. in consi. ciij. Faciunt plura allega. per do. Præpositum cardi. in c. nicolao. in pe. col. de appella. per Angelum Areti. in §. licet. ex quibus causis manumit. non pos. & in §. ante hæredes. institu. de legatis. & in. §. siquis. instit. de inutilib. stipula. & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ, igitur &c.

Secundò sic probatur. Nã, vt videmus, ex eodem ordine abbates post episcopos nominantur, vt est tex. in c. decernimus. de iudicijs. & in c. in nomine domini. in princi. xxiij. dist. & in authen. habita. C. ne filius pro parte. vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatij. facit tex. in c. fi. de off. deleg. libro vj. & in rubro & nigro episcopum vel abbatem. & in c. j. in prin. de his qui feudum dare possunt. & per illum tex. in d. c. decernimus. in iij. col. dicit Barbatia hoc esse sine dubio ꝙ Abbates præferuntur canonicis ecclesiæ cathedralis: imo videtur ibi tenere ꝙ præferantur archidiaconis, & digniores sunt illis: imo, vt ibi dicit, consuluit ꝙ prior perpetuus & abbas pręferuntur archidiaconis, decanis, & canonicis ecclesię cathedralis. Cõsuluit tamen & dicit, ꝙ in processionibus ecclesię cathedralis pręfertur abbatibus.

Tertiò facit, quoniam abbas obtinet dignitatem. c. vt apostolicæ. de priuil. li. vj. ibi: quibus nõ competit ex propria dignitate. not. glo. fi. in c. exposuisti. de corpore vitiatis. c. indemnitatibes. §. verum. de electi. lib. vj. Sed canonici ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi, notatur in c. statutum. in prin. de rescri. lib. vj. ibi: habentes dignitatem, & habentes personatum. & canonici ecclesiæ cathedralis ponuntur vt diuersi. ad idem c. j. §. hoc autem. ibi, dignitatibus & canonicatibus. de iudicijs. cum similibus. Inno. in c. fraternitatem. de sepulturis. Hostien. in summa, tit. de filijs presbyterorum. §. fi. Barba. in c. quęsitum. in j. col. de rerum permutatione. Sed habentes dignitatem debent alios in sessione, sententijs, vel opinionibus, & in subscriptionibus, & alijs similibus præcellere. l. j. & ij. ff. de albo scribendo. xvij. distincti. §. hoc quoque notandum. c. episcopos. vbi prępositus, de Turręcremata, Gemini. & alij xvij. dist. & digniora præponenda. insti. de iure natu. gentium & ciuili. §. vlti. glo. in §. alia. insti. de bono. posses. Ad istud posset respõderi ꝙ nõ videtur esse bene determinatum, ꝙ abbatia sit dignitas: sed potius officiũ, vt videtur tenere, Felin. in c. ij. de iudicijs.

Quartò facit, quia Abbas est de maioribus ecclesiæ, & alij dicuntur inferiores. c. si quis deinceps. coniungendo principium cum fine. xv. q. vij. per quem tex. dicit Archidiaconus in c. ij. in verbo, dignitates. de præbendis, libro vj. ꝙ in odiosis appellatione dignitatis non venit episcopatus, vel Abbatia, eo quia sunt dignitates primi gradus. Alię verò dignitates dicũtur inferiores, & refert hoc tenere

Ioannes Monachi Cardinalem in c.inquisitoris.de hæreticis, lib.vj. idem tenet glos.ordinaria in d.c.ij.glo.j.in fine.ꝙ sub illo c.continentur episcopatus, vel Abbatiæ & ita seruat Romana curia, quæ huiusmodi dignitates in ipsa curia vacantes suę dispositioni specialiter & expresse reseruat.

Quintò Abbates habent iurisditionem ordinariam in suis Cœnobijs & Monasterijs, ita ꝙ possunt subditos suspendere, interdicere, & excommunicare.c.quāto.vbi gl. no.in glo.penult.de offic.ordi.c.ad nostram.iuncta subscriptione.& c.reprehensibilis.in fi.de appel.c.sicut tuis, cum subscriptione.& glo.in verbo, anathematis.in princi.de simo.optimè tex.in cap.nullū.in cap.abbates.xviij. q.ij.per Barbatiam in c.cùm contingat.xxxij.col.de fo. compe.Abbatem in repeti.c.si quis contra clericum.eo. titu.de foro competen.Et quod amplius est, etiam abbatissa habet iurisditionem.c.dilecta.de maio.& obedien.& in c.detecta.de excessi.prælatorum.non tamen potest excommunicare.vt ibi notatur, imo & prior maior siue cōuentualis habet aliquam iurisditionem.c.cùm in ecclesijs. eodem titu.extra de maiori.& obedien.& ibi doc.Et taliter dicitur habere dignitatem per text.in c.nisi essent viri. de præben.ita ꝙ poterit esse delegatus.clemē.ij.de rescriptis.quod non habet capitulum seu collegium ecclesiæ cathedralis, cùm nō habeat iurisditionem in singulos canonicos de iure communi, imo episcopus habet illorum excessus corrigere, & de eorum causis cognoscere.c. irrefragabili.§.excessus.de offi.ordi.nec etiam dignitatem. notatur in c.statutum.de rescriptis, in vj.

Sextò abbates debent esse sacerdotes.c.j.de ætate & qualitate.ita ꝙ ordo presbyteralis est annexus dignitati abbatiali aptitudine non actu: hoc est nō est necesse ꝙ tēpore promotionis ad abbatiā sit presbyter, sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & ꝙ primùm illum ordinem recipere, not.Panor.in c.cùm in cunctis.§.inferiora.penulti.col.circa medium: de electio. post glos.valde notabilem in verbo, annexi.clemē.vt hi qui.§.j.de ætate & qualita.Ioan. Andr.in nouella in c.ei cui.in fi.lecturæ.de præben.in vj.

Sed canonicatus & prębendæ etiam cathedralium ecclesiarum nullum habent ordinem actu vel habitu præter psalmistatum aut primam tonsurā adiunctum.c.quęris: de ætate & qualita. cum ibi notatis per Io.And.& Anto.de butri.honus text.in cle.ij.in prin.de ætate & quali. vbi dicitur, ꝙ tales canonici non existen.in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, ꝙ priuantur voce capitulari: ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates preponi capitulo vel canonicis.c.statuimus. de maio.& obedi.c.fi.de constitu.c.cùm olim.de consuetu.iuncto c. ad hoc in princi.de offi.archi. & c.j.de offi. archipresbyteri.dicam infra in consideratione incipiē.minor ordine. vbi dicam de archidiacono qui præfertur archipresbytero, eo ꝙ est maior administratione, licet archiprsbyter sit maior ordine.

Septimò abbates assumuntur per electionem fratrum vel religiosorum suorum. c.ij.& iij.& c.abbatem.ij.c.quā sit.§.aliàs.versi.defuncto.xviij.q.ij.c.fi.xvj.q.vij. Adeo ꝙ omnes solennitates requisitæ in electione episcoporum debent interuenire in canonica vocatione abbatū, c.quia propter in princi.de electio.Honorabilius est autem assumi per viam electionis aut postulationis, ꝙ per prouisionem aut collationem: vnde in gratia generali per quam mandatur alicui de dignitate ad alicuius præsentationem, institutionem, collationem, vel aliam dispositionem quamlibet, non includitur dignitas electiua siue ad quam quis consueuit per electionem assumi, vt est text.in c. cùm in illis.§.j.de pręben.libro vj.clemen.j.§.ad hæc.& ibi gloss.multum notabiliter in verbo, quamuis.eod.titu.canonicatus verò & præbendę vacantes replentur per collationem episcopi & capituli, alterutrius illorum secundùm diuersas cōsuetudines.c.cùm in ecclesijs, de præben. libro vj.no.Panor.post glos.in c. cùm ecclesia Vulterana.de electio.gloss.in c.fi.de supplen.negli. prælato.xxx. distinc.in summa, in glo.in princ.& in c.irrefragabili.§. excessus.circa medium gl.vnicæ, de offi.ordi.facit.c.nulla.§.j.de concessione prædendę, li.vj. & c.ea noscitur. de his quæ fiunt à prælatis.

Octauò abbas dicitur prælatus ecclesię.c.ij.de iudic. cùm ab ecclesiarū.cum ibi no.de offi.ordina.c vt apostolicæ.de priuilegijs, li.vj.cle.prima.in verbo pręsidentes. de rescri.c.quanto.in fi.de offic.ordina.c.fin. de regularib. in prin.quasi prę alijs dilati, vel lati, secūdùm Panor.in c.cùm ab ecclesiarum.primo notabili cum diuersis concordantijs ibi allegatis.Et pastor ecclesiæ dicitur, ita ꝙ per eius obitum dicitur monasterium viduatū.c.ne pro defectu.in princi.de electio. in d.ca.sicut.in prin.vbi glos.notabilis.in verbo, pastores. qui ponit allusionem bonorum & malorum pastorum.

Item pater dicitur.capit.vltimo.ibi, patres abbates.de rescri. regulari.gloss.in l.secunda.in clemen.abbates.de relig. vnde abbas nomen Hebraicū secundùm aliquos, vel Syrum, secundùm alios, interpretatur pater.ad Galatas iiij. iuncta gloss.ordinaria.& ad Romanos viij.capit.xxiiij. iiij.cap.hæc autem.aliàs §.ex his omnibus.in fine.sub cap. Archimandritæ Græcè, hoc est principes ouium monachorum, qui sunt quandoꝗ lupi rapaces.No.Accursius in epistola, Inter claras. in verbo, archimandritæ. circa medium.C.de summa trinitate & fide catholica.& in authent.de monachis.§.illud. Quæ nomina non inueniuntur imposita capitulo vel canonicis, nec illorum officio conueniunt.Et cū sint nomina dignitatis & honoris, maximè cùm sint appellatiua ab eis augmentum sumere decet, vt facit text.in §.est & aliud.institu.de donationibus. & l.decernimus.ibi, & ipsorum monachorum nomen poscit.vbi gl. ponit interpretationē verbi monachus.C. de episcopis & clericis. & l.j.in fine. C.de officio præfecti vrbis. ibi, vt sciat ex ipso nomine quid præfecto debeat annonæ.& l.defensores.ij.ibi, nominis sui tantum fungatur officio.C.de defensoribus ciuitatum.xvj.q.j.c.cupis.in principio. ex quo videtur dicendum, quòd cùm sint maioris dignitatis & honoris quàm canonici, quòd præcedere debeant.

Nonò abbates habent multa priuilegia in corporis clausa, quę non cōpetunt capitulo ecclesiæ cathedralis nec canonicis: inter quæ dispensant in pluribus articulis contra regulas iuris communis.ex quibus Spec.in tit. de lap.& disputa.§.sunt quoꝗ nonnullæ alię personę.vel alias quoꝗ enumerauit xxxv.casus.

Item possunt conferre primam tonsuram & minores ordines vsꝗ ad lectoratum inclusiuè subditis suis, in quibus iurisditionem habent quasi episcopalem.lxix.distinctione.c.j.iuncta gl.in verbo, alia.de supplen.negli.prælat. c.cùm

c.cùm contingat.& de ætate & qualitate.c.abbates.in fi. iuncta glo.penul.de priuile.lib.vj.facit c.j.cum gl.in verbo,à non episcopis.de ordinatis ab episcopo qui renunti. episcopatui.duobus tamen concurrentibus vt copulatiuè interuenien.videlicet,ꝙ sint presbyteri,& ꝙ benedictionis munus susceperint.d.c.cùm contingat.aut saltem per eos nõ steterit quominus receperint per dictũ c.primum.

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione pro violenta manuum iniectione in personam ecclesiasticam incursa iuxta determinationem c.ij.c.canonica.& c.cum illorum. de sentẽtia excommunicationis.

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur secundùm glos.ordinariam in verbo priuilegiatum.in c.accusatus.§.sanè.de hereticis.lib.vj.facit c.volentes.de offi.legati.l.fi.ff.de offi.procon.xxj.distin.c.deniq;.facit de priuilegijs credi.per totum.ff.& C.& qui potiores in pigno.habeantur.l.assiduis. cum duobus authẽ.sequentibus.& etiam facit C.de officio fisci.& de priuilegio dotis .per totum.

Decimò,abbas benedicitur ab episcopo: dicitur primo cap.& cap.cùm contingat,supra alleg.cap.quoniam. lxix.distinc.c.meminimus.de accusatio. cap.inter monasterium.de sententia & re iudicata.vbi etiam plenè tractatur,maximè per Panormita.& Feli. an electus & confirmatus ante benedictionem debeat appellari abbas vel electus.& idem Feli.in cap.eam te.colum.v.versic.tertio restringũtur.de rescriptis.

Intantum ꝙ ista abbatis benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatoriam & simplicem mediũ tenens: tamẽ plus participat ordinatoria quàm simplici,eo quòd per illum potestas conferendi certos ordines & benedicẽdi abbates subditos confertur,prout no.Io.andr.in versi. ad sacros.post Hostien.ibi in c.tuam de æta.& quali.in c. meminimus præallegatis.in verbo,benedictionis. glo.ordinaria plenior de iure in verbo,benedici. clement.attendentes.§.statuimus.de statu monachorum. ratione cuius benedictionis possunt benedicere ornamẽta ecclesiæ,imagines,crucem,libros,&similia,notant Stephanus, Guilelmus de Lauduno,&Cardinalis in dicto §.statuimus.& in dicto cap.Abbates.vbi Ioan.Andr.in nouella.Dominicus de sancto Geminiano, & Philippus Francus de priuilegijs,lib.vj.Angelus de Claua,in sua summa,in verbo benedictio.§.primo & secundo.

Vndecimò,Abbates dicuntur sponsi vel mariti spirituales suorum monasteriorum,non sic canonici.not.glo. j.post Innocen.in cap.quia propter.de electio.non tamen ita propriè sicut episcopi ecclesiarum cathedralium. notatur in ca.vltimo.de postulatio.prælatorũ.iuncto capitu. si abbatẽ.de electio.lib.sexto. vbi probatur quòd episcopus non potest eligi ad aliã prelaturam,sed bene Abbas.

Duodecimò,Abbates vtplurimum ex priuilegio aut consuetudine vtuntur insignijs põtificalibus,scilicet anulo,baculo,mitra,sandalibus, & benedictione solenni. ca. abbates.de priuilegijs , libro vj . & capi.vt apostolicæ. eo.titu.de priuilegijs,libro vj.quæ non inueniuntur concessa simplicibus canonicis vel alijs inferioribus, saltẽ ita communiter.Et hæc dignitas summè est attendenda,cùm illa tendat ad gloriam & honorem maximum ratione delationis prædictorum pontificalium:de quibus plene per Specula.in titu.de priuilegijs.§.j.ver.abbas.Et propterea dicebat Geminia.in d.cap.vt apostolicæ.ꝙ plus debet honorari prælatus qui potest vti talibus insignibus pontificalibus,quàm qui non potest vti:subdens quòd ex maioritate ornatus quo quis potest vti,colligitur etiam maioritas dignitatis:& hoc dicit esse notandum pro ordinãdis abbatibus in actibus qui per eos geruntur: quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus & maioribus præfulgent honoribus,etiam debent in digniori loco collocari.facit glos.xlj.distinctio. cap.parsimoniam.cum text.in §.j.institu.de iniurijs.& in capi. penulti.& cap.quoniam. de vita & honesta.clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Lucas de Penna in.l.vnica.C.nulli licere in frenis.libro xj.in iij.colũ.ꝙ inferiores non possunt præsente maiore dignitate aut potestate,vti ornamento eius qualitatis & decoris quod maiori conuenit: quod no.per textum in d.cap.vt apostolicæ.quoniam vidi de hoc dubium.& vide Geminia.in dicto cap.vt apostolicæ. vbi ponit quando & quomodo, & quibus mitris abbates possint & debeant vti,& in quibus locis.

Decimotertiò,maior idoneitas exigitur in abbate quã in canonico.Promouendus enim in abbatem,debet habere vigintiquinq; annos.notat Panormitanus per illũ tex. in cap.cùm in cunctis.§.inferiora.de electio.Maior autem septennio,licet minor quatuordecim, potest esse canonicus ecclesiæ cathedralis.c.super inordinata.cum ibi notatis.de præbendis.bonus text.cum gloss.in ca.ex eo. de electio.lib.vj.facit cap.ex ratione.& cap.indecorum.de ætate & qualita.Ac etiam moribus.xviij.q.ij.c.si quis abbas. in authen.de monachis.§.j.collatio.j.& in authen.de sanctissimis episcopis.§.iubemus.colla.ix. in maioribus autem dignitate,maior idoneitas & sufficientia requiritur.d. cap.cùm in cunctis.in principio. prima.q.j. capit. vilissimus.facit l.qui indignus.ff.de senato.facit quod not. glo. in verbo,præsumptione.in cap.scriptum.de electio.Et ex istis fundamentis tenent multi, ꝙ abbates sunt canonicis ecclesiæ cathedralis & cęteris inferioribus dignitatibus ecclesiæ cathedralis præferendi.Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montagu, post tractatum de bigamia, qui hanc materiam disputauit.Et licet aliqua fundamẽta pro parte contraria faciat,ad illa tamen respondet, & videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua pro parte contraria, & tandem quid tenendum dicam.

Et primò pro capitulo ecclesiæ cathedralis facit: quia episcopus & canonici ecclesiæ cathedralis constitunt vnũ corpus spirituale & mysticum, cùm episcopus sit caput, canonici qui simul capitulum efficiunt alia membra: vnde episcopus sine sui capituli consilio, nihil de spectantibus ad regimen ecclesiæ suę tractare vel concludere debet. c.nouit.& cap.quanto.de his quæ fiunt à prælato sine cõsensu capituli.nisi consuetudo legitimè præscripta haberet contrarium.c.non est.de consuetudi.lib.vj.Modo mẽbra caput sequuntur.cap.non liceat.in principio. de præscriptioni.l.cùm in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerum.

Et quidam doctor me existente in studio male interpretans illam legem,allegauit eam ad istud propositum, ꝙ vbi est caput,cẽsetur esse totum: quod adhuc peius pro doctore intelligentes scholares, ceperunt eius capones,& dimiserunt capita. Et cùm conquestus fuisset doctor de suis caponibus,accesserunt ad eum scholares & dixerunt. Domine,vos interpretando legem, cùm in diuersis. ff.de religiosis & sumptibus funerũ. dixistis ꝙ illa lex faciebat

ꝙ vbi erat caput censetur esse totum: ideo illam volendo deducere ad effectum accepimus panes, & dimisimus capita. Sed quia videmus ꝙ nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui censentur esse in loco in quo sunt capita secundùm illam legem: ideo videtur ꝙ aut illa lex hoc non dicat, aut ꝙ nostræ leges sunt fraudulosæ, aut ꝙ interpretatio vestra non est bona, aut ꝙ indebitè conquesti fuistis de dictis caponibus: & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respõdit, ꝙ illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaueris mortui & non in caponibus: & ꝙ interpretatio scholarium erat nimis larga, & vltra quàm intellexisset dictus doctor.

Secundò pro hac parte canonicorum & capituli facit, qa maior est cõmunio inter episcopũ & suũ capitulũ seu ecclesiam, ꝙ̃ cũ alijs corporibus, vel ecclesijs inferioribus. c.requisisti. §.si verò in fi. de testamen. adeo ꝙ qcquid acquirit presul, suę ecclesię vł capl'o acquirit, vt ibi, & c.j.ĩ fi. §.ti.c.ij.& iij.de peculio clerico.& c.vnico.xvij.q.j.ĩ fine.

Tertiò canonici dicuntur fratres episcopi.d.cap.& c. quanto.de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. xxv.distinctio.c.esto subiectus, sicut cardinales omnes dicuntur fratres pontificis.c.licet tertiò de testi.c.j.cum glo. de offi.legati.c.fundamenta.in prin.iuncta glo.in verbo, fratres.de electi.lib.vj.sic & episcopi ac superiores fratres Romani pontificis appellãtur.c.ꝙ̃ graui.de crimine falsi. Quia ergo episcopus vt maior ordine & dignitate abbates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & capitulum suum ratione dictarum conuentionis & fraternitatis: cũm videamus dignitatem & honorẽ paternum ad filios transire.l.fœminę.l.filium & l.liberos.ff.de sena.l.cum legitimè.cum ibi notatis.ff.de statu hominum.c.ij.de conuersi. infidelũ. Et facit, quia connexitas & coniunctio operatur ampliationem priuilegij, vt tenet do.meus. Iason. & ibi ostendit per multa in l.j.C.de trãsa.& dixi in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię, in ti. Des iustices & droictz dicelles.§.iiij.in glos. Et sur ses hommes subiectz.ibi, Additio. Et aduerte. Sic etiam, vt videmus, ratione cõiunctionis siue dignitatem siue nobilitatem defendit in vxorem, etiam post eius mortem, quandiu vidua manserit. dicta l. fœminæ.l. prima & vlti.ff.de senatoribus.l.mulieres.ff.de incolis.l.mulieres.C.de dignita.lib.xij. c.ex parte.vbi gl. fina.Panor.& Feli.de foro cõpe.bonus tex.in ca.is qui.§. fina.de sepulturis.lib.vj.

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respõdere idẽ Ioannes Montaigne, ꝙ communio & fraternitas existens inter capitulum & episcopum non transfert honorem debitum episcopo ad capitulum, sicut frater aut socius non transfert honorem aut nobilitatem seu dignitatem ad fratrem vel socium, maximẽ quando episcopus nõ est de capitulo, vt in pluribus, vt dicã in xlv. consideratione. quoniam, vt etiam dicit, episcopus nõ venit appellatione capituli. probat rubrica de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. vbi prælatus & capitulum ponuntur tanꝙ̃ diuersa. & dicit esse glos. magistram & singularem in cle. ij.§.illi verò.in verbo, in eisdem.de æta.& qualita.facit c. vnicum.ne sede vacante.lib.vj.c.postulasti. de concessio. præben.c.à collatione.de appel.lib.vj.quod not.glo.in c. causam.de electio. Tamen suæ responsiones non stringũt ad predicta, in casu, maximè in quo episcopus vadit processionaliter & est in capitulo cum canonicis, quia tunc cũ sit canonicus. Panor.in c.postulasti.de conces.præben.& ibi est tanꝙ̃ caput, & canonici membra, repræsentantes simul ecclesiam cathedralem. Non enim liceat à capite membra discedere. Ideo statim post episcopum debẽt esse canonici, tanꝙ̃ mẽbra immediate sequentia caput, & hoc tenet Gemi.& alij in c.ꝙ̃uis.§.quemꝙ̃ in tertio notabili de præben.in vj.& alij supra allegat. in principio huius considerationis.

Et licet dignitas nõ transferatur ratione cõmunionis aut fraternitatis, tamen ratione communionis & connexitatis quis sortitur priuilegium seu consequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante: & faciunt infinita quæ adduci possent, de quo plura per do.meum Iaso.in d.l.j. C.de transactio. Vltra eum faciunt, ꝙ ratione connexitatis quis sortitur seu consequitur priuilegium. glo.in c.postulasti. quasi in fi.de conces.præben. Hinc videmus, ꝙ plures delinquunt quorum aliqui sint clerici, ꝙ ratione priuilegij clericatus non solum clerici delinquẽtes sunt remittendi coram iudice ecclesiastico, verũetiam laici delinquentes cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri in l.ij.ff.quæ sententię sine appellatione rescindũtur. allegatum per Felin.in c.j.de prescript. pro hoc facit dictũ Bar.in l.præcipimus.§.eodẽ obseruando.C.de appella.dixi plenè in consuetu.nostris ducatus Burgũdiæ.in ti. Des iustices & droictz dicelles.§.v.in glo. S'il n'a grace du prince.ver.anteꝙ̃ tamen ponam illos versus, numero lxx. Nã nulla maior esse connexitas potest ꝙ̃ sit inter caput & membra, cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis idem debet esse iudicium de vno cõnexorum ꝙ de alio. Felin.in c.translato.in ij.col. & in xvij.consequenti. Hinc est ꝙ sentẽtia generalis extenditur ad connexa. Idẽ do.meus in l.si de certa re.in ij.col. C.de transactio.& ratione connexitatis ecclesia cognoscit de causa prophana. Panor.in c.licet ex suscepto.in ij. col.extra de foro compe. Et ratione connexitatis iudex impetratus super petitorio cognoscit de possessorio. Panor.in c.ex conquestione.extra de resti. spoliato. Imo electio taxatiua non tollit cõnexa.do.meus Iason in l.actionem.C.de procura.& si quis se extendat vsꝙ̃ ad connexa, dicitur obseruare fines mandati.do.meus Iason in l.si procurator ad vnam speciem.C.de procurato. Et ratione fraternitatis quis etiam consequitur priuilegium, vt dicit Bar.in l.qui iurisditioni præest.in fi.ff.de iurisdi.omnium iudicum. vbi ponit de duobus fratribus feudum commune habentibus, & vnus committit felloniam propter quam priuari deberet feudo, alter verò nõ, ꝙ neuter priuabitur. quam decisionem sequitur Corsetus in singularibus suis in verbo, cõmunitas, & do.meus Iason in d.l.j.C.de transactio. allegat Bald.in c.j.quib.modis feudum amittatur. sed non allegauit Bar.in dicto loco.

Quartò pro hac parte facit, quia capitulum sede vacante episcopo succedet in omni iurisditione episcopali & in exercitio eiusdẽ in libera spiritualium & temporalium administratione.c.his quæ.& c.cũm olim.in fi.de maiori. & obedi.c.vno.eo.ti.lib.vj.c.si episcopus.& c.fi.de suppl. negli.prælato.lib.vj.clemen.statutũ.de elec.cum concor. Et licet ad istud fundamentũ respondeatur, ꝙ illud priuilegium est temporale durante vocatione sedis episcopalis tantum: & ideo ꝙ sit honor ratione priuilegij impendendus, eodẽ tempore finiri debet quo ipsum priuilegium ex quo, vt dicitur, quãdo sedes vacat, & capitulum gerit vices episcopi, preferri debet abbatibus & inferioribus prælatis, per c.præcipimus.xiiij.distinctione.c.sanc. de o

de offi.delegati.quæ no.Felin.in rubri.de maio.& obedi. col.v.in princ.adducuntur not.per Ioã.Andr.in nouella. in c.deliberatione.super glo.ij.de offi.legati,libro vj.vbi dicitur ꝙ præpositura ecclesię Taurinen.sit ibi maior dignitas post episcopalem seu pontificalem,eo ꝙ immediate sedet post episcopum,conuocat capitulum,& similia, quæ sunt signa maioritatis:licet archidiaconus dictæ ecclesię mortuo episcopo gerat vices episcopi de iure specia li.& ibidē Dominicus & Philippus Francus & Felin.in d.rubrica.penulti.col.in princ.Sed prædicta nihil faciunt ad propositū,quia ea tantum ratione in hoc casu de iure communi capitulū sede episcopali vacante gerit vices episcopi,quia est maior quo ad administrationē ecclesiæ cathedralis,quæ est magistra totius diœcesis post episcopū cum sit membrum immediate inhęrens capiti: ideo tanꝙ habens maiorem dignitatem iura dant ei administrationē de iure communi.In casibus autem alijs allegatis sunt casus speciales qui habent dicta priuilegia ex speciali cōsuetudine locorum,ex quo non debent trahi in consequentiam,nec ex illis arguendum est,ad quod ex iure communi dispositum est.Faciunt ad pręd.cta.l.quod verò.cum l. sequenti,& sequē.ff.de legibus.vbi ea quæ sunt singulariter & in fauorem alicuis introducta contra rationem iuris non debent in consequentiam trahi,ex quo in hoc casu si ex priuilegio speciali competat maioritas præposito, ergo non est dicendum ꝙ vacante sede episcopali competat eidem administratio:quod secus est in casu nostro,cū maioritas in hoc casu competat iure communi : ergo etiā ratione maioritatis est extendenda ad administrationem vacante sede episcopali.& in his responsionibus ad prædicta argumēta nō ambulat recto pede dictus Ioānes Mōtaigne,qui voluit fauere abbatibus,in his maximè quę cō cernūt ea quę fiunt cū episcopo,vt infra dicetur amplius.

Quintò pro hac parte facit,quia cathedralis ecclesia quam capitulum constituere videtur,maiori gaudet prærogatiua ꝙ ecclesiæ inferiores,& amplius debet honorari,ita ꝙ in odiosis appellatione ecclesiarum ciuitatis vel diœcesis non venit,nec includitur,capitu.quamuis.in §. quamꝗ.de pręben.libr.vj.vbi Dominicus de sancto Geminiano colligit,ꝙ in processionibus generalibus canonici debent præcedere Abbates ciuitatis vel diœcesis , & esse proximiores episcopo.de quo dicto suprà dixi in principio.Est enim matrix ecclesia,hoc est maior vel ma ter aliarum ecclesiarum totius diœcesis.lxiij.distinctio.§. ex his constitutionibus. aliâs est §.cùm ero.capitu.venerabili.in fine.de verborum signific.capitu . videntes.xij. quęstione prima.& est generalis parochia,vnde possunt diœcesani pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere ad ipsam.capitu.apostolicæ.vbi Hostiensis,Ioannes Andr.Panormita,Zabarella,& Ancharra.notant de donatio.capitu.fi.de sepulturis.& ibi Panormita.in primo notabili.idem Panormita.in capitu.ij.de parochijs.bonus tex.in capitulo vltimo.ix.quæstione ij. in cap.sicut alterius.Archidiaconus & Geminia.in iij.notabili.vij.quæstione prima.in capitu.presbyteri.& quod ibi notant Geminia.& Præpositus.xxiiij.distinctio.capi. bone.xij.quæstione ij.capitu.videntes.xij.quęstione prima.capitu.licet.iuncta subscriptione de ferijs.capitulo si episcopus.iuncta glos.ij.de pœniten.& remissio.libro vj. gloss.notabilis in capitu.officium.de offic. archipresbyteri.gloss.fin.Panormita.& alij in capitu.omnis:de pœnitentijs & remissio.Cardina.Floren.in clemen.dudum. §.statuimus,de sepulturis.imo est ita mater & maior , ꝙ etiam non est necesse in expressione illius exprimere nomen sancti sub quo est dicata:quod tamē secus est in alijs, vt tenet Præpositus.in dicto capitu.presbyteri.

Nec obstat,ꝙ capitulum solum non constituit ecclesiam,sed simul cum prælato:ita ꝙ episcopus censetur esse in ipsa ecclesia,& ecclesia in ipso,vt est text.in capitu.scire.vij.quæstione j.vbi gloss.notat quot modis dicatur ec clesia,& plenior in capitulo querelam. gloss.fin.ne prælati vices suas.Vnde mortuo episcopo ecclesia dicitur va cans.capitu.cùm ecclesia.de causa posses.& proprie.c.ne pro defectu.c.cùm Vinton.c.Messana. de electio.c.primo & ij.ne sede vacan.libro vj.capitu.quia sæpe.de electio.libro vj.quia verum est ꝙ capitulum non constituit solū,nec episcopus solū,sed simul cōstituunt ecclesiam, Episcopus tanquā caput, & canonici faciētes capitulum tanquam mēbra:ex quo mortuo episcopo ecclesia cathedralis non est extincta,nec mortua,sed solum viduata pa store,id est capite,cuius potestas propter connexitatem remansit penes capitulum tanquā proximius & magis at tingens episcopo,ex quo ratione huius maioritatis , & cō nexitatis seu propinquitatis dicitur maior esse omnibus alijs ecclesijs:& ideo in maiori dignitate sunt qui proximiores sunt episcopo,& dicuntur maiores & digniores. dixi supra in hac parte,in lviij.consideratione quæ incipit,querendum est de ratione.

Sextò facit pro hac parte,quia canonici maioris ecclesiæ dicuntur clerici primi gradus.Alij autem secundi gradus vel ordinis.notat Innocen.in c.sedes.in j.gloss.de rescriptis.& in c.fraternitatem.de sepulturis.vbi dicit ꝙ maior est honor esse canonicum vnius ecclesiæ cathedralis, ꝗ alterius inferioris etiam collegiatæ.facit c.statutum.in princ.de rescriptis,libro vj.vbi canonici ecclesiæ cathedralis possunt esse delegati à summo pontifice.

Hinc est etiam,ꝙ minor quatuordecim annorum nō potest esse canonicus in ecclesia cathedrali ,licet maior septennio possit esse in ecclesia collegiata.regula cancellariæ xvij. & Baldus in margarita in verbo , canonicus. imo infamis non potest esse canonicus ecclesiæ cathedralis:notant Innocen.& Panormita. in dicto capitulo fraternitatem.ex quo videtur esse dignitas , igitur &c. Et licet dicatur ꝙ abbates non sint simpliciter clerici,sed prę lati,pastores & in dignitate constituti,tamen non est negandum quin canonici sint maiores ordine ex pręmissis, cùm sint primi ordinis,& quia etiam sunt maiores administratione,cùm administrent ecclesiam cathedralem,quę est maior quacunꝗ alia,vt dictum est:ideo & sic sunt maiores & ordine & administratione,& etiam quia in administrando sunt proximiores episcopo,ideo etiam in digniori loco,vt ex pręmissis satis demonstratum est.

Septimò cœtus clericorum secularium est dignior & honorabilior ꝗ religiosorum , not.gloss.fin.in capitulo qualiter,le secund.de accusationibus,dixi suprà amplè in hac parte in quinquagesima consideratione.nec obstat ab hoc ꝙ illud erat tempore quo Abbates & monachi erant solum laici:hodie autem sunt clerici sicut canonici, ideo præferuntur omnibus clericis secundùm gloss.in ca capitulo à subdiacono. decimaquarta distinctione. quia non illa ratione clericus secularis pręfertur religioso,quia clericus,sed quia clerici seculares fuerunt primò introdu-

r

cti, & quia fuerunt primi q̃ religiosi. Et quia licet vita cõtemplatiua sit fructuosior q̃ actiua, tamen vita actiua est melior, vt dixi in dicta consideratione hic antè allegata.

Octauò facit, collegium & quælibet congregatio vel vniuersitas videtur honorabilior, & dignior q̃ persona singularis. facit capitu. statutum. de electio. libro sexto. vbi appellatione ecclesiæ parochialis in odiosis non venit ecclesia collegiata, licet aliàs sit parochialis. per quod dicit Panormitanus in rubrica, de vita & honestate clerico. quòd in materia restringibili sub nomine clericorum non comprehenduntur canonici, nec habentes dignitatem tanquam habentes quandam qualitatem super alios simplices clericos. idem notatur in capitu. bonæ. extra de postu. prelatorum. in primo notabili. & in capitulo primo. de iuramento calumnię. Ad principale dictum facit capitulum nobis: de iure patronatus. non habet ius præsentãdi prelatum in ecclesia collegiata, sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura, & plures prærogatiuas, quia potest statuta facere. capitu. cùm omnis, & capitu. quę in ecclesiarum. cum ibi notatis. de cõstitutioni. capitu. cùm dilectus. de consuetudine. notant Innocen. Ioannes Andr. & Panormitanus in capitu. cùm consuetudinis. eodem titulo. gloss. notabilis, in capitulo constitutionem. de verbo. significa. libro. vj. in versi. statutum. l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. instit. de iure naturali gentium & ciui. §. j. vbi amplè notatur materia statutorum & per totum. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et habent alia priuilegia, de quibus quod cuiusꝗ vniuersitatis nomine. & de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. & ad municipales. & in l. ciuitas, ff. si certũ petatur. Quę non habet singularis persona.

Nec obstat si dicatur, ꝙ illud procedit in singulari persona priuata cęteris paribus: sed Abbas habet dignitatem, & pręest corpori hoc est monasterio siue congregationi monachorum: & sic licet argumentum prædictum bene concludat, ꝙ capitulum est dignius & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte, facit capitu. finale. de sponsa duorum. ibi: turpis est pars quę suo non congruit vniuerso. cap. in toto, cum concordan. de regulis iuris, in sexto.

Quia ad hoc respondetur, ꝙ quemadmodum præest pluribus q̃ abbas, & quia etiam maiorem habet administrationem in ecclesia: quia maiora administrat, & in maiori loco quod dignius & maius q̃ abbas: qui licet præsit aliquibus, sunt tamen illi quibus pręest minores q̃ canonici ecclesię cathedralis qui sunt honorandi, & dicuntur habere dignitatem, admimus æquiparantur habentibus dignitatem, quod non est dicendum in monachis, quibus præsunt abbates.

Nonò, capitulum siue ecclesia cathedralis dicitur vxor siue sponsa spiritualis episcopi: contrahit enim quasi matrimonium cum dicta ecclesia vel capitulo, quod initiatur per electionem, roboratur per confirmationem, & consummatur per cõsecrationem: sicut carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro, robur & firmitatem in prolatione verborum de præsenti, & cõsummationem in carnali commistione. c. cùm inter canonicos. circa medium. de electio. iuncto c. inter corporalia. post principium. de translatio. episcopi. c. sicut vir. vij. q. prima. dixi in consuetudi. ducatus Burdundiæ. in titulo. Des droictz & appertenan. à gens mariez. §. primo. in gl. Apres la consummation. Modo vxor vel sponsa de præsenti coruscat radijs mariti vel sponsi. l. mulieres. C. de incolis, libro x. & l. mulieres. C. de dignitati. libro xij. Sicut ergo episcopus præcedit abbatem, ita & capitulum vel ecclesia cathedralis. Nec obstat quod dicit, ꝙ illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non sunt extendenda in matrimonio spirituali: quia aliàs sequeretur, ꝙ ecclesia dispensaret in casibus in quibus episcopus dispensat, quia istud est absurdum: quoniam cùm hoc, solùm licét dispensare, & alia quæ concernunt dignitatem episcopalem seu officium episcopale, competant episcopo ratione officij episcopalis, non extenduntur ad eius vxorem, seu sponsam. Sicut nec etiam in matrimonio carnali quæ competunt marito ratione officij, non competunt eius vxori: cùm fœminę ab omnibus officijs sint exclusę, sed solum ea quę competunt ratione honoris & præeminentiæ in quibus non est dubium ꝙ hęc competant vxori, ergo de similibus ad similia arguatur, & idẽ erit in matrimonio spirituali: vt idem honor & reuerentia quę debetur episcopo ratione præeminentiæ, post eum debetur suę vxori, seu sue sponsæ. Et quicquid dicatur, bonum est argumẽtum de matrimonio carnali ad spirituale, cũ ęquiparentur. Panormita. in c. innotuit. in v. colum. in glo. prima. de electione.

Decimò & vltimò. Abbas est monachus. c. cùm ad nostram. c. cùm causam. & c. officij. & c. cùm in magistrum. de electio. c. nullus. de electio. lib. vj. & venit appellatione monachorum. capi. fi. de simonia. sed monachus per ingressum religionis amittit nobilitatem & dignitatem, secundùm glo. in c. scripsit. xxvij. q. ij. in c. fi. in verbo. personarum. de statu monacho. c. j. in glos. fi. de purga. canonica. & vbiꝗ Abbas. Felin. qui approbat in c. inter dilectos. col. iij. ver. & ista limita. de fide instrumẽ. c. super literis. col. vij. ver. secunda regula. de rescriptis. in c. sane. col. ... cond. in fi. de offi. delegati. & in c. cùm deputati. j. col. C. si contra iudi. do. meus Iason in. l. præscriptione. in iij. col. C. si contra ius vel vtili. publi. licet non perdat iura sanguinis, ... in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat ꝙ ille glo. sint reprobatæ, quia veritas est in contrarium: licet quodãmodo ex eo quòd istud ... ris, excusatus fuerit quidam monachus qui dixerat se ... bilem: quoniam ex hoc non fuit sua impetratio subreptitia, cùm in his quæ sunt iuris, si papa hoc non obstantia cedat videtur dispensare, vt dicit Ludo. Roma. in singulari suo xxxvij. incipien. vtrum nobilis. allegatus per meum Iaso. in dicta. l. præscriptione. suprà allegata.

Ex quibus concludo, ꝙ Abbates debent superſedere canonicis ecclesię cathedralis, nec debent eos præcedere, maximè quãdo processionaliter incedunt. Maximè ... etiam nomen abbas est potius nomen solicitudinis ... dinis vel honoris. glo. fin. circa medium in capi. tuam. de ætate & qualitate. & ibi originaliter dictum Innocen. in fine sui apparatus. Non debent ergo curare Abbates vel religiosi de honoribus vel prælationibus, sed humilitatis excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent, secundùm ea quæ notantur ... fi. in clementi. prima. de religiosis domibus. Et istam tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius in suis consilijs, consilio clxv. in secũdo volumine. vbi sunt quinquagintaduo tantum consilia. Et hãc credo esse veriorem ... iure, quicquid dicatur. Et ita quasi vniuersaliter seruatur ...

maximè in regno Frãciæ, vbi semper ecclesiæ cathedrales prẹferũtur in quibuscũq; processionibus, & alijs actibus ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus habent locum in cõmendatarijs cum sint eiusdem dignitatis, sicut Abbates & Priores. ex quo hodie (vt cõmuniter videmus) habẽt administrationem perpetuam, & sunt administratores: ita quod de fructibus liberè disponere possunt, prout veri Abbates & titulati: & quibus (vt cõmuniter) committitur cura monasterij in spiritualibus & temporalibus plenariè. Et hoc modo iura loquentia de Abbate habent locum in commendatario, vt dicit Panormita. in cap. querelam. de electio. in primo notabili. ita tenet per plura Barbatia in consilio ij. in secundo volumine. & dixi in casu emergenti in commentarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundiæ. titulo Des successions des bastardz. §. v. in consilio ibi descripto. versicu. sed nunc ex quo bona. & ita etiã videtur tenere Purpuratus in l. j. nume. cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisdit.

TRigesimatertia consideratio. Sicut abbas debet prẹferri cæteris dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo, ita præpositus qui est loco Abbatis, cùm idem de præposito iudicetur quod de Abbate, vt notatur per Panormi. in c. cùm illorum. cum glo. in verbo, abbatum. extra de senten. excommuni. secus verò si præpositus nõ sit loco abbatis: quia simpliciter consideratur, quoniam tunc archidiaconus præposito præfertur, no. Bal. in consilio suo cccxxxj. incipiẽ. Archidiaconus. in tertio volu. quod tamen nõ obseruatur in hac nostra ciuitate Heduẽ. in ecclesia cathedrali, quoniam etiam præpositus illius ecclesiæ cathedralis prẹcedit archidiaconos prẹdictẹ ecclesiæ, vt infrà videri potest in xlj. consideratione, incipien. præpositura videtur maior.

Sed aduerte, quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo ecclesię, vt dicit Petrus de Anchara. in c. secundo & fi. de statu monacho. & Barba. in consilio v. in secundo volumine.

TRigesimaquarta consideratio. Abbas si deposuit dignitatem abbatiatus (quia remanet monachus illius monasterij. Panormi. in c. sicut ex literis. in princi. de iureiur. & in c. cùm ad monasterium. & ibi Anto. de Butri. de statu regularium. Federicus de Senis in cõsilio suo xix. incipiẽ. quidam monachus. Felin. in dicto capi. sicut ex literis. in versic. tertij dicunt) debet habere primum locum in choro & in conuentu. Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xxxiiij. versic. fallit quintò seu declaratur. de cõstitutio. & hoc in memoriam pristinæ dignitatis: de qua etiam per eundem Felin. in c. super literis. in xviij. col. de rescriptis. & do. meus Iason in l. iij. in iij. col. ff. de acqui. posses. Purpuratus in l. j. col. vij. ff. de officio eius cui mãdata est iurisditio. quod intellige prout intellexit Felin. in dicto loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio, quia hoc casu non teneret primum locum.

TRigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de abbate, idem dic de abbatissa, cùm etiam habeat dignitatem. c. indemnitatibus. de electio. in vj. ca. primo. de ætate & qualitate. cùm Abbatia dicatur dignitas. Geminia. in c. ij. col. iij. versi. super ij. dubio. de prẹbẽ. in vj. Ioan. monachi in c. inquisitores. de hæreticis, in vj. legistæ habent text. in l. generali. C. de sacrosan. eccle. Felin. in c. meminimus. in ij. col. versicu. vlterius quæro. de accusa. non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ionnes de Turrecremata in c. verbum dei. de pœniten. disti. prima. etiam si esset consuetudo. Felin. in c. dilecta. col. ij. ver. amplia etiam. de maioritate & obedientia. maximè si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisditionem exercet, quoniam in administratione æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bal. in c. j. qui feudum dare possunt. col. v. & iurisditionem exercere potest. Panormita. in c. dilecta. in ij. notabili. de maiorita. & obedien. & comprobat Decius in c. cùm dilecta. de confirmatio. vtili vel inutili. col. vj. & in l. fœminæ. ff. de regu. iuris. Et quæ dicta sunt de Abbatissa, idem in priorissa, vt in sequenti consideratione patet.

TRigesimasexta consideratio. Quę dicta sunt de Abbate, habent etiam locum in priore qui habet locum abbatis, & est principalis prælatura in ecclesia regulari collegiata: & prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gloss. notabilis in clementina prima. in princ. in verbo, Lateranen. de supplen. negli. prælato. Imo prior conuentualis dicitur habere dignitatem. c. nisi essent. in fi. de præben. & clemen. ij. cum glo. in verbo, conuentualem. de rescriptis. Et sunt apud nos, prior sancti Symphoriani Heduen. prior sancti Saturnini de Bosco, prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur & efficiuntur ibi priores, quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares, & canonicos ecclesię cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab episcopo. Intellige tamẽ semper, vt dixi suprà in consideratione xxxij. incipi. Abbas regularis. dũtamen tales canonici ecclesiæ cathedralis non incedãt collegialiter, sed sint in cõcilio prouinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in priorissa, quemadmodum prætactum est suprà in Abbatissa, quoniam tota vis cõsistit an prẹsit monasterio habẽti iurisditionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. in dicto cap. j. qui feudum dare possunt. Et facit, quia dispositio loquens de prẹlato, quę comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in priorissa, vt tradit Fulgosius in consilio cxxj. incip. prẹsupposita bulla sanctissimi. quem ad hoc allegauit Purpuratus in l. prima. numero cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio.

TRigesimaseptima consideratio. Decanus in ecclesia est maior dignitas post põtificalem dignitatẽ secundũm Calixtũ, quẽ allegat Zodericus Zamorẽ. in suo Speculo humanæ vitæ, lib. ij. cap. xiij. vbi amplè loquitur ad propositũ de decano ecclesiæ cathedralis, dicit q decano post pontificẽ maior & principalior cura & collegij administratio cõgruit, & proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in concilio & assistentia. Ipse collegiũ necnõ personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo, iudicãtes vniuersitatẽ decanus constitui iubetur: ex quo, vt dicit, sacri canones venerãdã eã dignitatẽ decreuerũt. Est enim caput collegij, de quo scriptum est. Cõstituit eum dñs in caput nõ in caudam, quòd cęteris corporis mẽbris autoritate & iudicio prẹcellit, idq; primitus loci in ecclesia iudicat. Habet deniq; decanus in collegio & capitulo primã vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici qui postmodũ ponit eius calamitates & miserias, quas vide: & intellige prædicta de decano pontificalis ecclesiæ qui alius est ab archipresbytero, vt dicit Ioannes & Turrecremata in

cap.in capite.l.dist.& tales habent primum locum,vt dicunt domini de Rota deci.ccccxlvij.incipien.fuit dubitatum.in nouis.dicam infrà.

De his dignitatibus sequen.quomodo vna præferatur alteri,multum attenditur consuetudo,quoniam,vt dicit Boërius in suo tractatu de autoritate & præeminentia sacri magni concilij,cõsuetudo in hoc multum operatur, secundùm Felin.in rubrica de maiori.& obedientia.in v. col.& videatur Cardi.Florenti.in consilio suo xxxiij.& in consilio suo lxiij.& quid de iure, ponit diuersos text. Boërius in loco hic antè allegato.

TRigesimaoctaua consideratio. Priores,rectores,seu preceptores, præpositi,thesaurarij, & alij seculares habentes iurisditionem,& qui præsunt ecclesiæ collegiatæ dicuntur habere dignitatem,ita q cæteris clericis secularibus sunt præferendi.Paulus de Leazarijs in clementina prima.de elec.& in clemen.ne in agro.de statu regularium.domini de Rota decisi.clxxiij.secundùm meã cotationem in nouis:imo etiam canonicus ecclesiæ cathedralis cùm non habeat dignitatem,vt supra dixi in xxxij.cõsideratione.incipien.Abbas regularis.Et tamen tales habent dignitatem,imo etiam dicuntur prælati.capitu.cùm ab ecclesiarum.ibi bona gloss.in capi.ij.de iudi.

Ex hoc infertur q præpositus nostrę dominæ Heduensis,decanus nostræ dominę de Belna,decanus sanctorum Andochij,Tyrsi,& Felicis de Sedeloco,decanus sanctæ capellę Diuionensis,debent præcedere canonicos ecclesię cathedralis:intellige semper non procedentes collegialiter,sed de per se,quonia si collegialiter procedant,quoscunq; alios totius diœcesis præcedũt,secundùm quod iã suprà dictum est in xxxij.consideratione,incipiente:Abbas regularis.

TRigesimanona consideratio. Archidiaconus in ecclesia tanquam oculus episcopi est maior post episcopum de iure cõmuni:vt est textus in capitulo ad hæc. & capitulo mandamus.de officio archidiaconi. &,vt dicit Zodericus in suo Speculo humanæ vitæ,libro secundo.capitulo xiiij.dignitas huius nec prerogatiua est,nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit præeminentias illius,de quibus amplè in iuribus hic antè allegatis.Intellige tamen,nisi sit consuetudo in contrarium,vt infrà dicam in sequenti consideratione. & vide Boërium in tractatu suo de autoritate præeminẽtia sacri concilij magni,vbi dicit multum esse attendendam cõsuetudinem loci in talibus officijs,vt suprà dixi.

QVadragesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in ecclesia,si habeat administrationem rerum aut prælationem & prærogatiuã in choro & capitulo:seclusa tamen consuetudine & reputatione ecclesiæ,de iure communi non sonat in nomine dignitatis:sed archidiaconatus & archipresbyteratus etiam si nullã habeant iurisditionem sonant in dignitatem , secundùm Innocentium in capitulo,de multa.de præben.Qui archidiaconus de iure communi est immediatus post episcopum in cathedrali ecclesia,tanq; oculus episcopi,& in multis gerens vices illius.capitulo ad hæc. & capitulo mandamus.de officio archidiaconi.Ita tenet domini de Rota deci.clxxiij.in nouis.& dixi hic ante.Et de statu huius thesaurarij & eius miserijs,oneribus , calamitatibus,& afflictionibus ponit Zodericus in dicto suo Speculo humanę vitæ,libro ij.capi.xvj.

QVadragesimaprima consideratio. Præpositura v[...] detur maior dignitas de iure q̃ decanatus,quia al[...] præponitur.capitu.quamuis.de verborum si[...] gnifica.Dicit tamen Innocẽ.in capitulo de multa.de p[...] bendis.& Archidiaco.in capitulo primo.de consuetudi[...] nibus,libro vj.q de iure non est dignitas,nec etiam deca[...] natus.domini de Rota deci.ccccxlij.in nouis.

Si tamen præpositura ecclesiæ collegiatæ habeat p[...] eminentiam in stallo chori,ac loco,ac voce capitulari,& administrationem ,censetur ibi principalior dignitas[...] videri potest amplius in deci.Rotæ,decisio.ccccl[...].vbi [...] plè ponit signa ad cognoscendum quam dignitatem ha[...] beat præpositus,& quam decanus, & quando vna dign[...] tas est maior,quod cognoscitur ex præmissis, videli[...] ex prærogatiua,iurisditione vel administratione,ex p[...] cedentia in choro seu in capitulo & processione.

Et potest etiã ita se habere consuetudo,q dignitas p[...] positurę in aliqua ecclesia sit maior archidiaconatu:v[...] net Ioan.And.in c.fi.de offic.delegati,in vj.qui dicit [...] consuluisse.& in addi.ad Specu.in rubrica,de pręben[...] ita refert & sequitur Barba.in cõsilio v.in secundo vo[...] Et istud est adhuc in ecclesia Heduen.vbi dignitas p[...] situræ est tertia post decanatum & cantoriam, quæ [...] duæ primę post pontificalem dignitatẽ.Olim tamen [...] prima,quia non erant dignitates decanatus & canto[...] tempore sancti Leodegarij episcopi Heduen.quo tem[...] re dignitas præpositurę erat prima post pontificalem,[...] constare potest ex creatione octo canonicorum per e[...] ibi facta , & fundatione eorundem.

QVadragesimasecunda consideratio. Dignitas c[...] toriatus est prima post decanatum in ciuitate H[...] duen . & hoc tam ex consuetudine q̃ ex sta[...] tis eorum & ordinationibus illius ecclesiæ : quod p[...] introducere consuetudo,vt hic ante in duabus aut tri[...] cõsiderationibus pręcedẽtibus,& Felin.in c.statuimus.[...] maio.& obedi.Et , vt dicit Zodoricus in suo Speculo [...] manæ vitę,lib.ij.c.xv.Cantor siue primicerius singu[...] honoris & dignitatis pręrogatiua in ecclesia fungitur,[...] ius ministerium ad cœlestes laudes,ad cultus diuini [...] gmentum ordinatur hic,vt canonica tradit institutio.[...] colitos & cæteros ecclesiæ inferioris gradus ac minis[...] ad diuina dirigit officia canẽdi,legendi hymnos,& p[...] modiã pręuidet atq; instruit.Et quicquid in diuinæ lau[...] in communi choro decantatur,per eum solicitè pr[...] natur:psallendi ordinem,orandi modum , ipse cõm[...] negligẽtes aut discolos,punit:& eius oneri incumbit [...] uina officia gnauiter & ordinatè altissimo persoluan[...] vt iuxta apostolum,omnia secundùm ordinẽ fiant in [...] clesia.Tantò igitur cantoris dignitas apud deum dig[...] acceptiorq; est,quãtò principalibus cœlestibus laudi[...] occupatur.Ex quo videtur q cùm cantor Heduen.sol[...] exerceat officium in festis principalibus,& solum q[...] episcopus & decanus faciunt officium,q dignius e[...] officiũ.Et quæ alia cõpetant cantori Heduen.vide C[...] in consilio suo clxvj.incipien.factum est tale.vbi dic[...] scholas ciuitatis & maioris partis diœcesis cõfert.Al[...] officio cantoris vide per Zodoricum vbi suprà.

QVadragesimatertia consideratio. Maior autem [...] te præfertur:& ideo decanus,cantor, thesaura[...] aut præpositus, vel archidiaconus præfer[...] canoni[...]

canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatē, licet sit posterior promotione, ordine, vel ętate: quia claritas tituli denotat claritatem & pręeminentiam honoris. Io. de imo. & Ang. in l. qui soluēdo. ff. de hæredi. insti. facit quod dicit Archidia. in c. quoniam. xvj. di. vbi infert, ꝙ vna syнodus licet posterior tēpore pręfertur alteri propter maiorem autoritatem. facit tex. in c. placuit. versicu. propter. & ibi notat glossa, eadem distinctio.

Hinc videmus ꝙ licet aduocatus fisci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam ætate iunior, tamē ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spectabilis, præfertur omnibus alijs aduocatis existen. in sua sede & prouincia, etiā si sint antiquiores, & prius promoti, vt dicā infra in septima parte, in consideratione xxxiij.

QVadragesimaquarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior archipresbytero. glo. in capi. deliberatione. de officio legati, in vj. Et ideo dicit Dominicus de sancto Geminiano in c. episcopus. xvij. dist. ꝙ archipresbyter in diuinis archidiaconum præcedit, non autem in alijs. c. primo. de ætate & qualitate. c. primo, secundo & tertio. lx. dist. ca. primo. de officio archipresbyteri.

Vnde extra missam pręcedit archidiaconus in loco, in voce, in iurisdictione, & similibus. Et sic intelligenda est gloss. prima, & ibi tex. in c. primo. de officio archipresbyteri. Ioan. de Anania in cap. ad liberandam. de Iudęis. col. x. Et de hoc vide plenè per Barba. in consilio suo quinto. in secundo volumine, vbi amplè disputat hunc casum. & ī. in septima parte, in xxxix. consideratione.

Sic etiam videmus in rectore studij, qui præcedit episcopum scholarem in ipso studio, vt dicit Abb. Panormita. in capitulo auditis. col. iij. de concessio. præbēda. quod intelligendum est in his quæ tangunt administrationem sui officij, puta sedendo in collegio, sed extra collegium, semper episcopus debet præcedere rectorem.

QVadragesimaquinta consideratio. Existens in maiori dignitate ꝙ sit locus vbi est, non præcedet oēs de illo loco, maximè quando est ibi vt vnus de loco. Abb. Panormita. in capitulo postulasti. de concessio. præben. qui ponit exemplum de episcopo existente in capitulo vt canonicus, quia nō pręcedit capitulum: debet tamen habere secundum locum: intellige si sit episcopus illius capituli, aliàs sedere debet in suo loco. Hinc est etiam, ꝙ licet canonicus alicuius ecclesiæ cathedralis sit vicarius episcopi eiusdem ecclesiæ, tamen sedebit in choro & capitulo ipsius ecclesiæ in loco aliàs suo. Gemi-nianus in capitulo à collatione. ad finem. de appellationibus, in sexto. Quando autem episcopus est in capitulo, vt prælatus, aut vt canonicus, vide glossam in dicto capitulo à collatione, vbi dicit quòd quando est in primo loco, & ei primò scribitur, tunc est in capitulo vt episcopus & caput capituli. Quando verò non est in capitulo in secundo loco & scribit post aliū, tūc est ibi vt canonicus: vt est in ecclesia Heduensi, vbi non scribitur, episcopus & capitulum, sed decanus & capitulum, & ideo est ibi vt canonicus: de qua gloss. vide Panormita. in capitulo postulasti. de concess. præben. vbi dicit, ꝙ episcopus est canonicus de iure communi. & vide Felin. in capi. irrefragabili. §. excessus. de offi. ordi. in vj. vbi ponit, an episcopus habeat iurisditionem in canonicos,

QVadragesimasexta cōsideratio. Q. vicarius episcopi existēs in actu in quo est vt vicarius, sedebit in loco maioris. d. c. pręcipimus. xciij. dist. quē tex. in hoc extollit Ludouicus Roma. singulari suo cccxl. inci. & dicit. Panor. in cōsilio xxij. incipi. fuit à me postea quęsitū. in primo volumine. quòd nō valet consuetudo ꝙ Archidiaconus pręcedat vicariū episcopi. & in consilio xxj. ponit ꝙ Archidiaconus nō est maior vicario, imo vicarius est maior: qm̄, vt dicit, est in maiori iurisditione, ideo pręferendus in sessione. c. statuimus. xvij. dist. §. fi. & c. sequē. & etiā dicitur associari episcopo in iurisditione, vt dicit tex. in c. innouatiōe. xvj. q. vij. ergo pręferēdus est post episcopū omnibus diœcesanis, arg. in c. recolentes. de statu regula. c. cūm in tua diœcesi. de sponsalibus. Et etiā quia quātò quisqꝫ pręest melioribus, maior est & honestior, vt dicit tex. in authentico de defen. ciuitatū. §. nos igitur: sed vicarius episcopi pręest melioribus, quia etiam vicario & omnibus de diœcesi, vt dictū est, & habet iurisditionē ordinariam, & archidiaconus nullam nisi ex cōsuetudine in duobus, vt ibi dicit, cū ergo sit maior Archidiacono pręferendus est: & ideo, vt concludit in cōsilio sequenti, non valeret cōsuetudo quòd Archidiaconus præferatur vicario episcopi, tanqꝫ omni iuri cōtraria. Primò iuri diuino, vt colligitur ex c. ad hoc. lxxxix. di. & ordini naturali, vt colligitur in c. est ordo. xxxiij. q. v. & iuri canonico, cūm maior in administratione pręferendus sit. iure ciuili, vt colligitur ex ī. vt gradatim. ff. de muneribus & hono. & l. j. ff. de albo scribēdo. ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis ꝙ cōsuetudo, iuxta ea quæ habētur in simili in c. ad nostram. in textu & glo. de probatio. & etiā contra honestatem: & ideo non valet. c. cūm decorem. extra de vita & honesta. clericorum. & etiā contra rationē & contra primum gradum humilitatis, vt probat Panor. in d. consilio xxij. quem sequitur Felin. in c. statuimus. extra de maio. & obedi. Hęc tamen cōsuetudo est in diœcesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt vicarium & officialē episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

QVadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdē dignitatis & nominis præferūtur qui in maiori loco habent dignitatem & nomē: vt inter plures canonicos præferūtur qui sunt canonici in ecclesia cathedrali canonicis ecclesię collegiatæ, no. Inno. in c. fraternitatem. in fin. de donatio. facit c. statutū. de rescrip. in vj. Felin. in rubrica, de maio. & obe. facit c. quāuis, le premier. de præben. lib. vj. & facit dictum Inno. singulare in c. sedes apostolica. in prima sua gl. de rescriptis. vbi dicit ꝙ canonici cathedralis ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus, alij autem dicuntur clerici secundi gradus. Rationē huius assignat Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & pręeminentia sacri magni cōcilij, in secūda ratione primi articuli, eo quia, vt dicit, ecclesia cathedralis est matrix & cōmunis omnium diœcesanorū, adeo ꝙ ad illā singuli vtriusqꝫ sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere possunt sine proprij curati autoritate: & sine iniuria & licentia, cū tota diœcesis sit ipsi episcopo parochia, & episcopus cōcurrit cum omnibus curatis suis diœcesanis in curæ animarum excercitio, licet nō in iuriū parochialiū perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo episcopus habet quartam omnium decimarum intra suæ diœcesis fines óbuenientium. Hęc omnia, vt dicit, probātur in dicto c. quamuis. §. quamqꝫ. de præben. in vj. in c.

apostolicæ.in princ.de donatio.c.parochiano vtrobiq;. Abb.de sepulturis.iuncto c.vltimo,& ij.de parochijs.c. cùm contingat.de deci.c.conquerente.de offi.ordi.Et intellige prædicta,q tales canonici præcedunt omnes alios canonicos,etiam si sint æquales in redditibus,etiam si sint canonici capellæ regiæ seu palatij regalis,& si simul incedant canonici ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram,& alij manum sinistram,vt dicit Nicolaus Boërij in loco suprà allegato.versicu.Et deinde seculares. Sed his temporibus nostris Christianissimus rex noster Franciscus primus, impetrauit à summo pôtifice Leone papa x.priuilegium tale, q canonici suæ cappellæ ordinariæ præcederent omnes canonicos totius regni, etiam ecclesiarum cathedralium & metropolitanarum.

Et aduerte, q canonici ecclesiarum Cathedralium in Francia in hyeme habent tegmentum in capite pro ornamento eorum,quod dicitur almutia,quæ fit diuersis modis,vt dicit Cardina.Zabarella in clemen.j.col.ij.de statu monachorum ,quasi in tota Gallia fiunt ex pelle grisea desuper,& intus ex pelle varia,quę apud nos dicitur, Menu vers.In ecclesia verò cathedrali huius ciuitatis canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle seu penna: alij vero canonici ecclesiarum collegiatarū ex pelle quæ vulgò dicitur,Dung escorieulx,ad differentiam maioris ecclesiæ.Sed in ecclesia Lingonen.portât ex pelle nigra: & dicunt q omnes ecclesiæ cathedrales fundatę à Carolo magno ita portant.

QVadragesima octaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur qui merito vitę,nobilitate,aut scientia alios antecellit. no.gl.in c.placuit.in prin.in glo.in verbo,præponimus. xvj.di.vbi archidiac.Et ideo episcopus doctor præfertur episcopo nô doctori.Dñicus de sancto Gemi.in c.Isidorus.xvj.di.Feli.in rub.de maio.& obe.& dicit Bal.in ca. cùm olim.consue.in princ.q doctor etiam tardius receptus præcedere debet.& dicit Bald.in l.nemini.C.de aduoca.diuerso.iudicio.de meliori sanguine præfertur cæteris: & de episcopo doctore qui pręcedit alium,vide Cardinalem Alexan.in capitu.Isidorus.xvj.dist.& Barba.cô silio lvij.in fine.in ij.volumi,& ita limitat Felin.d.c.episcopos.suprà allegatum.

Sic etiā videretur q canonicus doctor,& sic de singulis similibus pręcedere deberet nô doctorem primò receptū,quod tñ non obseruatur.Et videtur hoc esse,eo quia prioritas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur,vt dixi ante in xxiij.consideratione,inci.episcopi in sessionibus &c.& maximè inter personas,vt tenet glo.in c.sacrosancta.in verbo,pręsenti sessione.circa medium.de autoritate sacrorum côciliorum.vt ibi Guymier,qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die,quia tunc isto casu merita personarum debent attendi,per l.j.& ibi Bar.& Alex.ff.de obsequijs prestā.de duobus doctoribus eodem tēpore factis,de quo infrà dicā.Et ita etiam tenet Nicolaus Boërij in suo tract.de autoritate & preeminentia sacri magni concilij.vbi dicit q ita fuit obseruatum in congregatione Turoni & Lugduni congregatis,vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

QVadragesima nona côsideratio. In habentibus eādem dignitatē in vno eodemq; loco,præfertur qui à maiori recepit dignitatē,vt in canonico à summo pôtifice,qui prefertur canonico ab alio inferiore creato:intellige data paritate tēporis creationis.Faciūt quæ d[icunt] Panormi.Cardi.Zabarella,Petrus de Ancha.& A[...] to,de Bu.in c.per tuas.extra de maio.& obedien.Dica[m] latius infrà in prælatione dignitatum temporalium,ma[xi]ximè quando ponam præeminentiam militum quæ e[st] nona pars huius tractatus,in xxvj. consideratione:& in septima parte,in xxxviij.consideratione. incipien.quo[...] niam inter istos.

QVinquagesima consideratio. Officialis pr[in]cipalis episcopi cum dignitatem habeat,alios clericos seculares pręcedere debet.notatur p[er] Cardina.in cle.ij.de rescri.Intellige tamen d[um]modo tales nô sint in dignitate maiori côstituti:imo e[t] si sit canonicus ecclesiæ cathedralis non præcedet ipse [of]ficialis alios canonicos prius eo receptos in dicta eccl[esia] vt dixi supra in xlv.consideratione.incipien.existens [in] maiori dignitate.Dicit tamen Panor.in consi.xxj.in j.[co]lu.q officialis generalis episcopi debet præcedere om[nes] totius diœcesis post episcopum,cùm faciat idem con[sisto]rium cum episcopo.c.ij.de consuetudini. lib.vj. Sun[t] alij duo post officialem qui habent aliquam præemin[en]tiam,vt est vicedominus,qui præest rebus vel iuribus [epi]scopalibus:de quo Speculator in titu.de vicedomin[o] habetur lxxxix disti.c.volumus.& c.seq.& Oeconom[us] qui pręest rebus capituli,de quo infra dicam.

QVinquagesimaprima consideratio. Clericus se[cu]laris præfertur regulari & pręcedit regularem.no[ta]tatur in c.legi epistolam.& in §.alia.xvj.q.[...] an. Andr.in regula delictum,libro vj.in Mercur.co[l...] & glo.ij.in c.qualiter,le second.de accusatio.quæ dic[it] dignior est cœtus clericorū q monachorum. Et ant[iquior] est status clericalis,ergo honorabilior. glo.in c.quor[un]dam.versi.predicatorum,lib.vj.& c.fi.de pactis,lib.vj. de his mentio habeatur in psal.cix.ibi:Tu es sacerdos [in æternum se]cundùm ordinem Melchisedech.& ad Heb.vij.in prin[c.] & vj.in fi.Religio verò propriè dicta post Christum [...] cessit authoribus Basilio ,Benedicto , & Augustino [...] quibus Ange.de Claua.in sua summa.in verbo,relig[io ...] sus.in princ.De antiquitate tamen monasticæ religi[onis &] quomodo etiā fuit ante Christū,dicā alibi.Et plenis[sime] per Iudocum Clicthoueum in suo Antilouthero,libro [...] c.v.& vj.& in toto illo libro multum extollit & mag[ni]facit vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin.in d.rubrica [de] maio.& obedien.incidere in dubium:An vita activa [sit] dignior q contemplatiua,& ibi plures remissiones a[lle]gat,quas vide.Vide etiam Lucam de Penna in l.ij.C.[de] digni.libro xij.& in l.ij.C.vt dignitatum ordo ser[ue]tur.libro xij.& Bernardinū de Bustis in ij.parte sui rosa[rii] sermone viij.in litera O.vbi ponit q vita actiua est f[ru]ctuosior.Hieronymus tamen inter alios multum com[men]dauit vitam anachoritarū,eremitarum,seu religiosor[um] de qua commendatione amplissimam fecit mentione[m] Ludouicus Viualdus de monte regali in suo libro,q[uem] opus regale intitulauit,in tractatu de pugna partis se[nsi]tiuæ & intellectiuæ.Et etiam Ang.in consilio suo c[...] incipiente:visis prædictis.colum.iiij.q vita contem[pla]tiua est melior actiua.Albericus tamen & domi.[...] son post eum in l.j.in iiij.colum.ff.de iustitia & iur[e] ferentes Hostiēsem in procemio summæ,in iiij.colum[...] referunt & dicunt q vita actiua est melior contemp[lati]ua,Hinc ex hoc inferūt,q recti iudices & aduocati [...]

recto iure, prout debẽt plus merentur & meliorem vitam, faciunt q̃ fratres prędicatores & alij religiosi. Et idem etiã tenet idem Albe. in l. per diuersas. C. mandati. quod dicit esse verum Menizani in sua sylua nuptiali, si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præceptis diuinis, & nõ gratia lucri vel ambitus. Nam deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Gene. iij. & ca. in capite. l. distinctio. Et istud etiam tenet idem Alberi. in l. si qui desideria. C. de suffrag. Vbi etiam dicit, ꝙ officiũ aduocatorum apud deum non implicat peccatũ. de quo dicã infra, in parte septima, in xxix. consideratione, incipien. officium aduocationis. Et de huiusmodi vita actiua & cõtemplatiua dicam infra in xij. parte, in xlviij. consideratione, vbi ponam etiam de mista vita seu communi.

QVinquagesimasecunda cõsideratio. Quo ad pręeminentiã vnius religionis ad aliã sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxviij. dicit ꝙ exellentia vnius religionis quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundũm hoc inter religiones illa quæ ordinatur ad docẽdum & prædicandũ tenet summum gradum. Et ratio est, quia quamuis prædicare & docere sit actus vitæ actiuæ, procedit tamen ex plenitudine contemplationis, secundũm Gregorium: vnde pręfertur simplici contemplationi, sicut maius est illuminare q̃ lucere solum: &, vt ait Euãgelista: Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regnum cœlorum. vt dicitur de Ioanne, Lucæ j. qui fuit præcursor & prædicator illius, dicit. Ego sum vox clamantis in deserto &c. Propterea dictum est de eo per angelum. Et erit magnus coram domino. Tales enim sunt doctores prædicãtes euangelium dei, qui ante fulgere debẽt, Daniel. xij. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamẽti. facit etiã. c licet. de regularibus. vbi dicitur: Sicut maius bonum minori præponitur, ita vtilitas communis speciali. Et quia in his est maior latior & prolixior, ex quo maiora stipendia saltem honoris & præeminentiiæ sunt adhibenda. l. nemo. C de officio magistri officiorum. Et in hoc rectè præponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religiosissimè ad ista deputatę sunt propinquissimę perfectioni episcoporum, ex quo videntur tenere primũ gradum, & secundum gradum tenent illi qui ordinantur ad contemplationem. Tertium qui occupantur circa exteriores res. Ex quibus videretur inferendum, ꝙ sunt præferendi, cũm principaliter in his attendant. s. prædicando & docendo, vt sunt prędicatores, minores, carmelitę, sancti Augustini eremitę: & quòd deberẽt dici digniores alijs religiosis ex rationibus prædictis.

Secundò attenditur exellentia vnius religionis ad aliã secundũm quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum q̃ altera: puta si religionum quę ordinantur ad contemplatiuam vitam ordinetur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendum, erit perfectior prima: quia altioris cõtemplationis est oratio q̃ lectio, licet dicatur secundũm Augustinum: Cum oras, loqueris deo: cum verò studes, deus loquitur tibi &c. Et inter opera vitæ actiuę potius est redimere captiuos q̃ recipere. Et ideo religio quæ ordinatur ad redimendum captiuos erit excellẽtior, q̃ quæ ordinatur ad hospites suscipiendos cęteris paribus. Potest etiam attẽdi ista excellentia si vna illarum ad plura ordinetur quã alia: vnde si ordinetur vna ad legendum & ad orandum, potior erit q̃ illa quæ solũ ad legendum. Et ita tenent canonistæ in c. quod dei timore. de statu monachorum. & in c. nisi cum pridem. extra de renun. & Archidi. in c. si quis vult. xxxvj. distinct. vel etiã si cõuenientiora habeat statuta ad cõsequendum finẽ propositum dicetur perfectior alia quæ huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in concilio Bononien. ędito in materia pręlationis monachorum & canonicorum regularium, in prin. & prima parte, in vj. & vij. fundamento: quę melius hæc declarant. Hinc per hoc deueniemus ad dispositionem canonistarum, quæ habet, ꝙ illa quæ habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione statim dicemus.

Tertiò, dicitur præeminentia religionis vnius ad aliã ex parte exercitij, non quidem quantum ad quantitatem, sed quãtum ad proportionem eius ad finem intentũ. Vnde in colla. ij. Moysi beatus Antonius præposuit discretionem, quę omnia moderatur vigilijs, ieiunijs, & alijs huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anto. Flo. post Thomã supra alleg. in sua summa. parte iij. titu. xvj. c. §. ij. ꝙ nõ, ex hoc ꝙ religio aliqua habet arctiores obseruantias debet iudicari potior, sed ex hoc ꝙ maiori discretiõe sunt eius obseruantiæ ordinatæ ad finem intentũ religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi & potus, efficacius ordinatur ad continentiam, q̃ per substractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has præeminentias ponit Io. Andr. in c. sanè. de regularibus. in nouella. Sed postq̃ illas posuit, subdit. Nos canonistæ, non ponderatis his subtilitatibus, solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi. Vnde in c. licet. de regula. & transeun. ad religio. dicitur de arctiori vita & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cũ omnes religiones sint ordinatę ad summũ finẽ, qui est charitas, per quam coniungimur deo, vt in extrauaganti Ioannis xxij. ad cõditorem dicitur. Et sic cũm finis sit idem, solum ponderamus arctiorem modum viuendi. vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili, tamen sine deficiendi periculo, non admittimus transitum ad religionem in qua esset contemplatio & actio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi: quod tamen theologi admittunt secundũm notata per Thomã ij. ij. q. vlti. articulo viij. in corpore articuli. & addit Ioannes Andr. post Thomam, ꝙ paupertas religionis ex hoc ꝙ post maior, non facit religionem perfectiorem alijs. hæc dicit Ioan. Andr. vbi supra: & hoc refert & recitat Anto. Floren. in loco supra allega. paucis additis per nos.

Sed reperio, ꝙ canonistæ nostri habent alios modos & alias causas ad cognoscendum & inducendum, an vna religio sit excellentior altera. Et sic vltra prædictos quatuor modos suprà tactos, ꝙ alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera & excellentior.

Quintò ergo modo vna religio dicitur excellẽtior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam in sequenti consideratione, & ad quam multum attendendum est, Quoniam qui prior est tempore, potior est in iure. regula qui prior. de regulis iuris, libro vj. c. antiqua. de priuilegijs. c. renouãtes. xxij. distinctione. l. qui prior. ff. de iudici. §. singulorum. institu. de rerum diui. quæ regula habet locũ in honoribus & sessionibus, text. in l. honores. ff.

de decuri.& in l.fi. & ibi Bar.C.de tyro.libro xij.vbi dicit Bar.textum illum esse contra iuuenes doctores qui volunt locum celsiorem habere. Ad idem tex.in §.ordinationem.in authē.de monachis.& in §.quibus.in prima constitu.C.dum tex.dicit,vt ordo temporū earumq; constitutionum,non solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa cōpositione clarescat.Primis quidē in primo loco,posterioribus verò in secūdo ponēdis.Et ibi dicit Bal.ꝙ qui prius est tempore,prius est in situationis ordine.Et dicit Feli.in rub.de maio.& obedi.in iij.col.ꝙ inspicitur anterior origo per glo.in c.quorūdam.de elec.in vj. Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorūlibet ordinū,tam in institutione ꝙ̄ in confirmatione,vt infra videri potest, quod quo modo sit consideranda, cogita ex infra dicēdis.

Sextò,excellentia & præeminentia consideratur in illis qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiā si sit posterior tempore.c.quia sæpè.c.si eum.c.si à sede.c.hi qui.de præben.lib.vj.ca.per tuas.de maiori.& obediē. & dicam infrà.

Septimò cōsideratur ꝙ vna religio sit excellentior altera ex approbatione ,vt notatur in c. fina.de religi.domibus:& ideo vna religio approbata est excellentior altera,& si primò approbata,ideo quia vtraq; approbata, prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior:quæquidem approbatio multa operatur, vt habetur in concilio Ferrarien.in xiij.colum.ibi:item non obstat inquantum dicebatur regulam beati Benedicti nō requirere approbationem &c.& plus attenditur ꝙ̄ institutio,vt habetur in concilio Bono.in vj.colū.& concilio Ferrarien.in iiij.colum.infra allega.

Octauò consideratur excellētia & præeminētia vnius religionis ad aliam:ex quo vna habet plures religiosos ꝙ̄ alia.Qui enim præest pluribus,maior est.aut.constitutio, quæ de dignita.§.generaliter.vbi glo.dicit.nota nobiliorem propter subiectos.Est enim præmium dignitatis habere plures subiectos.dixi alibi.

Nonò consideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera & in scripturis,vbi fit de eis mentio, quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ,dignitatis & maioritatis : quoniam qui primò nominatur, dicitur dignior,& honorari dicitur.Bal.in authē.hoc amplius.in vlti.colum.C.de fideicommis.& probatur in c. si quis iusto impedimento.de electio.in vj.& in l.seruus communis ita.& quod ibi notat Bar.ff.de stipu.seruorū. & de huiusmodi ordine literę latissimè per Feli.in c.cūm dilecta.extra de rescriptis.vide Imolam in rubri.extra de præben.do.meum Iason.in l.ij.§.prius.ff.de vulga.& pupil.sub stitu.de quo infra dicam in consideratione xxxiij. quando ponam ꝙ prius nominantur monachi nigri quā canonici regulares:de qua in c.auaritiæ.de præben.vbi Panor.Feli.in rub.de maio.& obe.in iij.& iiij.col.

QVinquagesimatertia consideratio est,ꝙ antiquitas religionis est etiam multum attendenda,quoniā est maxima,cūm reperiatur monachos & religiosos etiam fuisse in veteri testamento : quoniam,vt habetur in volumine scholasticæ historiæ,in rubrica: de signis in morte domini,de sancto Scarioth qui abbas monasterij fuisse dicitur : quo mortuo eius monachi & sub eius obedientia degentes inconsolabiliter doluerunt , ex quo comprehenditur ꝙ Scarioth abbas fuit & non simpliciter abbas,sed sub se monachos habuit. Legitur etiam in eadem historia,sub rubrica:de sectis Iudęorum.ꝙ Essęi in omnibus ferè vitam monasticam ducebant,omnia habentia communia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes,post ortum solis vsq; ad quintam horam operantes,silentium obseruantes,consortio suo neminem adhibentes,nisi sub probatione anni : mortem pro iustitia immortalitate meliorem iudicantes .Probatur etiam ex l.j.§.religionis causa.ff.de collegijs illicitis.vbi etiam non prohibebantur fieri collegia religionis causa:& sic in veteri testamento cūm ante Christum,eo quia libri digestorum sunt ante Christum,vt est gloss.in verbo,in nomine.in rubrica.ff.de iustit.& iure.& allegat pro hoc l. §.j.ibi:reperimus autem.& §.cumq; hoc.in fin.C.de veteri iure enucle.Nicolaus de Neapoli in rubri.institu. propè fin.& dicit Bart.in l.multum interest.ff.de verbo obli.ꝙ condentes iura digestorum erant pagani,cūm leges fuerunt factæ per tercentum annos anteq; Christus veniret vel plus.facit gloss.vlt.l.pridie.de ferijs.ff.& in l. Titia.§.fi.in verbo,dei.de auro & argento lega.ff.dicit tamen Io.Fabri in §.restituta.col.ij.in glo.j.institu.de fidei cō.hæredita.ꝙ iura digestorum & iuriscōsultorum fuerunt post passionem domini,& tempore gratiæ.tex.in l.nō distinguemus.§.sacerdotio.ff.de arbitris.Dic tamen ꝙ plures fuerūt gentiles,licet post Christū fuerint, & maxime quia est lex Martiani,qui fuit tempore Iuliani tyrāni imperatoris qui erat infidelis,& regnauit post Helium pertinacem,& ante Seuerum imperatores.Ex quibus colligitur ꝙ religio fuit etiam ante Christum.Imo etiam refert historia tripatita,libro j.ca.ij.& Isidorus titulo de officijs,c.ꝙ Elias & Eliseus vitam monasticam duxerūt:plures etiam alij ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt,quos amplè ponit Volaterranus in sua antropologia,libro xxj.vbi ponit amplè initium anachoritarum & ordinum omnium . Postmodum à sanctis apostolis ordo monachalis initium habuit:quoniam eorum vitam sectantes , omnia in cōmuni ponebāt,propriorumq; bonorum dispensationem apostoli,sipsis,vtpotè patribus & superioribus relinquentes discipuli,vt apud Cassianum libro collationum suarum.colla.xviij.c.v.apertissimè legitur.Probatur etiam ex autoritate Niceni cōcilij,de quo fit mentio in c.qui verè. xvj.q.j.vbi hęc verba de cœnobitis & monasteria inhabitantibus inscribuntur.Probatur etiā ex textu Calixti papæ,qui habetur xxvij.dist.c.presbyteris.qui Calixtus fuit anno domini ccxxvij. Et idem Calixtus facit mentionē,de quo in c.interdicimus.xvj.q. j.vbi abbatibus & monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare,vnctiones facere,& publicas missas cantare interdicit.Fit etiam mentio de monachis ab Euticiano papa,q fuit anno domini cclxxvij.de quo in c.si quis episcopus aut abbas.Fit etiam à Felice papa,qui fuit anno domini cclxviij.de quo in c.eos quoq;.de consecra.distinct.iiij.Fit etiam mentio à Syluestro papa, qui fuit anno cccxix.de quo in c.à subdiacono.xciij.distin.Fit etiam mentio à Syricio papa,qui fuit anno ccccxc. vt habetur in c.monachis quoq; . xvj.q.j.Fit etiā mētio per Innocentium primū,qui fuit anno dn̄i ccccxj.vt habetur in c.de monachis . xvj.q.j.Et per concilium Nicenum,de quo supra, quod fuit anno dn̄i cccxlj.quæ omnia iura sunt an̄ Benedictū,cū Benedictus fuerit anno dn̄i cccccxxxvj.vt habetur per Archiepiscopū florentinū in sua historia,li.xv.c. xiij.per totū,in ij.parte.licet quidā alij dicāt,ꝙ fuit anno domini ccccl xxv . Sed veritas est, ꝙ fuit anno domini cccccxx.Et de eo etiam fit mētio in concilio Calcedonensi iuxta

iuxta Calcedonẽ.xvj.q.j.& sic quicquid sit reperietur ꝙ
antiquitas religionis est maxima.Imo Bernard⁹ in sermo
ne,quem apologeticum appellat,in c.de intemperantia
vestimentorum,monachalem ordinem primum in eccle
sia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo ar-
gui,ꝙ monachi deberent præcedere clericos seculares,cõ
tra id quod dictum est s̃.in lj.consideratione.

QVinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo
Benedicti fuit primus ordo monachorũ post Chri
stum institutus ab eo,insequendo vitam anti-
quorum monachorum: sed ante eum fuit Basilius,qui fuit
in oriente,& Benedictus in occidente,vt refert Anto.Flo
renti,in ij.parte suæ historiæ,tit.xv.c.xij.in fine. Ex quo
concludendũ est,ꝙ hic ordo omnes quoscunq; alios exce
dit seu pręcedit,etiam canonicos regulares,vt dictum est.
Et ista est opinio omnium doctorum canonistarum &
scribentium,videlicet primò Felin.qui multos allegat in
d.rubri.de maio.& obe.videlicet omnes scribentes in c.
quorundam. de electi.in vj.& in c.auaritiæ.de præben.in
c.deus qui.de vita honestate cle.in c.sanè.de regularibus.
in c.ꝙ dei timorem.de statu monachorum.in c.intellexi-
mus.de ætate & qualita.in c.nimis,le second.de exces.pręlato.in c.episcopos.xvij.distinct.in c.alia.xvj.q.j. Et ista
est communis quam omnes tenent,de qua multũ amplè
per consilia Paduana & Bononiensia,quæ sunt nimis pro
lixa,ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris cùm sint
impressa:& per Volaterranũ in sua antropologia.in ij.to
mo,libro xxj. Et sub hoc ordine sancti Benedicti quibus-
dam constitutionibus additis sunt plures ordines,de qui-
bus sigillatim & particulariter dicam,videlicet ordo Clu
niacẽ.monachorum nigrorum,sanctæ Iustinæ,ordo Ca-
maldulensium,ordo Vallis vmbrosę,ordo Cistercienſis,
ordo Gradimontẽsium,ordo Cœlestinorum,ordo Mõ-
tis oliuarum,ordo Montis sani,Siluestrini,& plures alij.

QVinquagesimaquinta consideratio. Post ordinem
sancti Benedicti primus orgo qui est in regula & sub
dicto Benedicto est ordo Cluniacen.qui fuit in
stitutus anno domini.913.vt refert Vincentius in specu-
lo historiali,libro xxv.Nam,vt dicit Berno,abbas mori
turus Odonem olim musicum constituit abbatem Cluni.
cœnobij ea cõditione,vt ecclesia Cluniacen.solueret an-
nuatim ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denario-
rum.Et,vt dictum est,in eo monasterio à Bernone cõstru
cto seruabantur instituta patris Eutichij,qui fuit tempori
bus Ludouici magni,vir charus regi,omnibusq; amabi-
lis.Nam cùm esset laicis & peregrinis studijs eruditus,de
ferens ea vnde superbire sol et humana fragilitas,totum se
patrum regulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam
diuersas sumpsit, vnoq; volumine colligauit. Nec multò
post monachus effectus est,& in tãto amore apud regem
habitus,vt intra palatium suum,monasterium ei construe
ret.Decurso autem vitæ stadio, circunstantibus fratribus
spiritum emisit. Et cùm ab eius discipulis exequiæ para-
rentur viuus redijt,illisq; attonitis & admirantibus ait:deo
gratias.Sciatis,ꝙ in his xl.annis vnum tantum diem non
memini me cibum cœpisse,nisi prius fleuisse:hodie autem
sublato mœrore me cõsolatus est deus,& inter choros an-
gelorum tribuit mihi dominus requietionis locũ. His di-
ctis perpetuò requieuit.Ipse fuit institutor consuetudinum
quæ in monasterijs hactenus seruantur. Tandẽ abbas Ber
no exitiali morbo decumbens,vicinos episcopos accersi-
uit,& ab ordine se deponens flebili voce clamabat se reũ
& indignum tali monasterio præfuisse:tunc manibus fra-
trum,frater Odo captus coram abbate suo vi est adductus
proclamantibus omnibus vt ordinaretur: & cùm nec sic
vellet cedere vt locum pastoris subiret,superatus est tan-
dem episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit
monastica deuotio iam exsiccata,& beati Benedicti insti-
tutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit,
reparata. Hic verò ordinem Cluniacen.instituit,quibus-
dam regulis,traditionibus & constitutionibus additis.

Quiquidem ordo Cluniacen. non est amplius sub or-
dine sancti Benedicti,sed est vnum caput de per se in toto
suo ordine,vt dicit Oldra.in consilio cciiij. Dixi suprà in
xxxj.consideratione.Et sunt diuersi ordines habentes qui
libet de per se vnum caput,vt tenet Aegidius de Bellame
ra in consilio suo xxxij. Sed quandoq; isti deuiauerunt à
regulis eorum postq; incrassati & impinguati fuerunt plu
ribus monasterijs,vt dicit idem Anto.eodem libro, capi.
xxiij.§.ij. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum
domini Millesimum,cccc.in abbatia sanctæ Iustinę,vt ibi
per eum.

QVinquagesimasexta consideratio. Sed cùm sit ma
gna altercatio inter monachos nigros ,(cuiusmodi
sunt monachi sancti Benedicti,& Cluniacen.
ordinum,& canonicos regulares,qui eorum pręcedere de
beant,cùm sit cõmunis inter omnes scribentes,quòd mo-
nachi nigri præcedere debent ex multis rationibus dedu-
ctis,quæ non habent locum in alijs ordinibus infra dicen
dis & ponendis: ideo stabit ad minus firma conclusio, ꝙ
post monachos nigros erunt canonici regulares, qui de-
bent præcedere omnes quoscũq; alios religiosos,siue sint
non mendicantes,siue mendicantes: & hoc,quia licet te-
neant omnes, quòd ordo canonicorum regularium initiũ
habeat(à Marco euangelista,& postea à beato Augustino
ante Benedictum,& qui fuerunt maiores Benedicto,vt sa
tis demonstratur in concilijs dominorum Bononiensium
& Paduanorum supra allegatorum,tamen antiquitas mo
nasticæ religionis est ante Marcum & Augustinum, cùm
sit etiam in veteri testamento,vt dictum est.Et etiam sunt
plures rationes hincinde allegatæ , ex quibus concluditur
monachos nigros esse præferendos. Et ideo cùm sint plu
res rationes pro eis militantes ,(vt in prædictis cõcilijs,ad
minus post dictos monachos nigros,& ante omnes alios
religiosos admittendi & collocandi sunt.

QVinquagesimaseptima consideratio. Post ordinẽ
tamen Cluniacẽ. ponit Antoninus Florentinus in
dicta ij.parte suarum historiarum,titulo xv.§.
xvij. ordinem Vallis vmbrosæ , qui fuit institutus anno
domini M.xl.sub regula sancti Benedicti,quibusdam cõ-
stitutionibus eorum superadditis:quę religio fuit instituta
seu ordo fuit institutus à Ioãne Gualberto,& habet multa
monasteria in Tuscia & in Lõbardia sub habitu griseo:
quod quomodo fuerit,ponit idem do. Anto. in dicto lo-
co. Dicit tamen idem Anto. in titulo xv.eadem parte hi-
storiali,cap.xxiij.§.ij. ꝙ ipsi claudicauerũt à semitis Gual
berti eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Be-
nedicti,vt vix esset qui faceret bonum.Sub eodem habitu
& regula quidam Siluestrini dicti,eo quòd Siluester dictus
est primus autor eorum , qui talem ordinem intrauit in
monte Phano propè Fabrianum in Marchia Anchoni-
tana multiplicati , plura monasteria construxerunt in di-
uersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quòd iam quasi de-
fecit ex toto dicta religio ex carentia fratrum,vt ibidem

videre poteris. Et isti non sunt prefferendi religiosis Cistercien. licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cistercien. & strictior est eorum vita, ex quo illis praeferendi, vt infra dicam. Tamen eos hic antè posui, cùm ordo eorum, sit prior institutus quàm Cistercien.

QVinquagesimaoctaua consideratio erit de ordine & fundatione ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eũdem Anto. Floren. in ij. parte suae historię, titu. xv. §. xviij. vbi dicit quod initium habuit anno domini M.xcviij. sub quodã abbate Stephano: sed paulò post mirabiliter dilatatus per beatum Bernardum, & (vt dicit) fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugonis Lugdunen. ecclesiae archiepiscopi sedis apostolicę tunc legati, & religiosi viri Vulterij Cabilonen. episcopi, necnon & clarissimi principis Odonis Burgundiae ducis fręti consilio, & autoritate roborati, inuentum eremum in abbatiam construere coeperunt, praefecto Roberto abbate ab illius dioecesis episcopo, videlicet Cabilonẽ. curã virgamque pastoralem, cęterisque in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At verò post non multum temporis factum est, vt idem abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molismensibus papae Vrbani secundi iussu Vulterij episcopi Cabilo. licentia & assensu Molismum reduceretur, & Albericus vir sanctus & religiosus in ipsius loco substitueretur: hoc sanè inter vtranque ecclesiam foedere pacis retento gratia & autoritate apostolica seruato, vt ex eo iam tempore neutra illarum vtriuslibet monachũ ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto, nouum monasterium noui patris solicitudine & industria breui non mediocriter deo cooperante in sancta religione ac conuersatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Anto. Florenti. allegans Vincentium in speculo historiali, quod tempore Guillelmi secundi regis Anglię coepit religio Cistercien, &, vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, quod talem virum genuit Anglia, qui huius religionis & author fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui aliàs Stephanus à puero Surburnae monachus postea pannos illos perosus Scotiam, mox Franciam, contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalteriũ cantitabant. Deinde Burgundiam regressus in Molismo nouo & magno monasterio se totondit. Ibi quum ei proponerentur obseruanda quae non erant de regula, coepit rationem eorum inquirere. Et tandem de quibusdam superfluis cum vno & alio disputauit, vt abbatem ipsum & alios xvij. in suam sentẽtiam induceret. Igitur Cistercium venere, locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio archiepiscopi Viennẽ. qui postea factus est papa. Abbas tãdem qui cum eis venerat à suis monachis requisitus, ad eos redijt quasi coactus. Sed omnes qui cum eo venerant de Molismo cum illo regressi sunt, prȩter octo qui sibi abbatem constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem verò Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit quod ad Vincentium plenius recurrendum est & titu. xvj. c. j. §. ij. eodem libro, dicit quod Cistercien. vtique fuerunt magna columna ecclesiae sub beato Bernardo &, postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigijs patrum, inutiles facti sunt. Circa autẽ annos domini M.ccccxxxvj. quidam ex monachis abbatię Florentinae sub Eugenio iiij. transierunt ad ordinem Cisterciensium in obseruantia regulari, collato eis monasterio septem propè Florẽtiam dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium hoc procurante reuerendissimo domino Cardinali Firmani & ex pusillo grege adauctus est. Sed si bene consideremus illud fuit tantum in Italia, quia semper Cistercien. apud nos, & in Gallia fuerunt semper decorati scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, & etiam Carthusienses reputantur sanctimoniae vitae: ita quod non est aliqua sinistra supicio praesumenda cõtra eos. Ita etiam quod ex hoc possunt esse iudices in causa propria vel suorum, vt dicit domi. meus Iason in authen. iubemus. C. de iudic. in ij. colũ. ibi: secundò facit. & Felin. in c. super his. in fi. extra de accusationibus.

Sub hoc habitu Cistercię̃. est alius ordo apud nos, vbi sunt tãtum priores, qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum ordine, & habet mulros prioratus sub se, vt est prioratus Vallis sancti Benedicti, iuxta Heduam, & prioratus Vallis Crescẽ. qui dicitur Vaultcroisant propè Sedelocum, & plures alij qui sunt modici prouentus, & in quolibet prioratu sunt pauci religiosi. Et melius esset, quod reducerentur in totum sub habitu Cistercien. cùm habitum eorum deferant.

QVinquagesimanona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensium, qui fuit institutus à Rõmaldo viro magnae sanctitatis & sanctimoniae: & fuit institutus anno domini M.xxx. Et sic ante ordinem Vallis vmbrosę, & Cistercien. de cuius institutiõe habetur per Antoni. Florenti. in suo libro historiali. ij. parte. tit. xv. c. xv. Qui licet fuerit institutus ante Cistercien. non tamen habetur in tanto honore nec in tanta extimatione, cùm vita Cistercien. sit arctior & strictior quàm vita illorum: & ideo in maiori praerogatiua, excellentia & praeeminentia, secundũm quod dicit Ioann. And. in c. sanè. de regularibus, quã doctrinam refert & sequitur Florentinus in sua summa. iij. parte, titu. xvj. c. j. §. ij. vbi dicit quod canonistae non ponderatis subtilitatibus theologorum solent solum pro praeminẽtia religionis ad aliam, quod vna sit arctior, strictior, durior vel fortior in modo viuendi. Ex quo inferendum est quod ordo Cistercien. est praeferendus, cùm vita eorum sit arctior, strictior, & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, qui degenerantes alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasterijs & eremi reclusis. Sed circa annos domini M.ccclxx. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in dioecesi Aretina, sed territorio Senen. episcopus Aretinus tunc temporis dedit habitum similem & regulam ipsius beati Benedicti, ex quibus crescentibus in gratia dei, & numero cõstitutus est ordo Mõtis oliuarum dictus ab ecclesia, & ipse approbatus, & in monasterijs per Italiam multiplicatus ac priuilegiatus, & à dioecesanis exemptus factus. Qui religiosi super capita sua ponunt generalem vnum ex eis abbatem de triennio in triennium. hȩc Anto. Floren. vbi suprà, in ij. parte, titu. xvj. c. j. §. ij.

SExagesima consideratio. Sub eadem regula sancti Benedicti fuit ordo humiliatorũ, qui licet habuerit primũ initiũ anno do. M.xvij. tamen in processu tẽporis fuit tripliciter variatus in modo viuẽdi. Sed vltimus eorũ viuẽdi modus fuit approbatus anno

anno domini M.cc.& per Innocentium tertium confir-
matus. Et postmodū per successum à diœcesanis exem-
ptatus & priuilegijs multis munitus,& sub regimine vni-
us principalis & generalis præpositi cōstitutus. Sumpse-
runt enim in tertio modo viuendi pro norma partem re-
gulæ beati Benedicti non totam, superiores eorum præ-
positos nominantes: multiplicatiꝗ; valde fabricauerunt
sibi multa monasteria, tam fratrum ꝗ; monialium per par
tes Tusciç & Lōgobardiæ, maximè Mediolani. Hi inter
alia priuilegia habent, ꝙ in sabbato paschæ celebrant eo-
rum officium illius diei de sero post meridiem in introitu
noctis, ita quòd missa illius diei de nocte in vigilia pascheç
cantatur. Et de institutione, approbatione,& conseruatio
ne prædicti ordinis, habetur per eundem Antoni. Floren
tinum in suo libro historiali, secunda parte. titulo xv. cap.
xxiij. vbi amplè.

SExagesimaprima consideratio. Sub regula beati Be-
nedicti adhuc sunt quidā apud nos qui dicuntur Cœ-
lestini, de quibus est notabilis conuentus in ciuitate Pari-
siensi,& in multis alijs locis Franciæ. Et isti sunt obseruā-
tes, sub regula beati Benedicti degentes. Hi etiam sunt à
diœcesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusien.
præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia
tamen non sunt omnino mendicantes, ideo omnibus alijs
mendicantibus præferuntur. Et quòd sint sub regula beati
Benedicti, dicit Antoninus Florētinus in tertia parte suæ
summæ, titulo xvj. capit. primo. §. xviij. in principio. vbi
dicit. ꝙ talis ordo fuit institutus à beato Petro de Murro-
ne, qui fuit papa Cœlestinus, sed renunciauit papatui,

SExagesimasecunda consideratio. Crederem, ꝙ licet
ordo Carthusientium non sit sub regula beati Benedi
cti, nec aliquarum quatuor regularum ab ecclesia appro-
batarum: sed habent sua statuta pro regula, tamen haben
tur in magna veneratione ab ecclesia, vt dicit idem Anto
ninus Florentinus iij. parte suæ summæ, titu. xvj. c. j. §. vj.
Et est venerabilis religio. quæ vsq; ad pręsentem diem ser
uat rigorem suarū obseruentiarum per annos circiter qua
tuor centum, vt dicit idem Florē in suo libro historiali. ij.
parte, ti. xv. c. xxij. §. ij. Austera, vt dicit, siquidē est in mul
tis, in abstinentia quidē, quia prolixa ieiunia & sextis om
nibus ferijs in pane & aqua, ab esu carnium semper absti-
nēt, etiam in grauissima infirmitate, ita vt qui eis vesci vo
luerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret per-
manere. Quo ad vestitum, quia semper silicio induūtur ad
carnem. Quo ad solutionem, quia nunq; exeunt exceptis
priore & procuratore: & in sellis suis soli manent cum ar-
cto silentio: vigilias magnas habēt propter prolixitatem
officij. Vnde Bernardus qui epistolā ad eos scripsit, quia
dicitur ad fratres de Monte dei, multum commendat
inter cætera dicēs. Vestrum est frui deo. in fine autem ar-
guit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorū:
& magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset,
maximè quo ad conuentum Papientium, qui distat à ciui
tate Papien. duabus leucis seu quatuor aut quinq; miliari-
bus, vbi est talis sumptuositas in ędificijs, ꝙ vix vltra dici
possit. Et etiam apud Diuionem est conuentus Carthusiē
sium valde sumptuosus in ædificijs, & apud Parisien. Et
cōuentus principalis dicti ordinis est in delphinatu, iuxta
Grationopolim ciuitatem. Et ex dictis Ioan. Andreę in di
cto cap. sanè. de regularibus. Hic ordo, cùm propter eius
nimiam austeritatem sit cæteris præferendus, maiorē prę-
eminētiam deberet habere; tum etiam quia fuit institutus
anno domini M.lxxxvj. secūdùm quod habetur per An-
toninum Florentinum in sua historia, secunda parte. titu-
lo xv. cap. xxij. vbi amplè, iam supra allegat. Et Iacobus
Bergomensis in suo supplemento chronicarum, libro xij.
Et etiam propter eorum antiquiorem institutionem præ
ferri debent ordini Cistercien. & Præmonstraten. Et Ber
nardo teste, primatum obtinet inter omnes ordines eccle-
siasticos, non ratione temporis, sed ratione religiositatis.
Et etiam Policratus libro suo septimo. cap. xxj. incipien-
te, licet autem. ponit de laude & origine istius religionis,
& aliarum religionum, quem hic non insero, quia est im-
pressus. De laude huius ordinis etiam Sebastianus Brant
scripsit.

SExagesimatertia consideratio. Alius est ordo, qui di
citur ordo sanctæ trinitatis, cuius caput est in ciuitate
Parisiensi: qui dicitur, Es Maturins: qui sunt deputati ad
redimendum captiuos: qui, vt videtur, debēt omnes alios
religiosos, saltem post monachos nigros, præcedere: saltē
præcedet religiosos sancti Antonij, qui sunt deputati ad
suscipiendum hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordi
nati ad redimendum captiuos, ideo religio eorum est ex-
cellentior, vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa,
tertia parte, tit. xvj. c. j. §. ij. Et de his & certis alijs facit mē-
tionem idem Florentinus in sua historia. ij. parte, titu. xv.
cap. j. §. iij. in fine.

SExagesimaquarta consideratio. Post ordines supra
dictos non mendicantes sub regula beatorum Basilij
& Benedicti, sunt alij ordines religiosorum non mendicā-
tium sub regula diui Augustini: vt sunt ordo sancti Ioan-
nis Ierosolymitani, qui dicuntur cruciferi, & sunt milites
Rhodiani seu templi, de quibus dicam infra in ix. parte, in
iiij. consideratione. quibus assimilantur milites sancti Ia-
cobi de Spata militātes pro fide, qui sunt in Hispania, qui
sunt milites regis Hispanię: de quibus infrà dicam in illa
ix. parte: de eo hic non insisto.

SExagesimaquinta cōsideratio. Alij sunt hospites san
cti Antonij, qui dicitur ordo hospitalarionum sancti
Antonij, qui sunt in diœcesi Vienen. qui ex consuetudine
& vsu videtur sumpsisse principium. Et etiam extensum
fuit ad hospitale curie Romane: quoniam sicut in secula-
ribus in vrbe Romana legitur duos fuisse prætores, vnū
qui pręerat, alterum verò qui Romanis iustitiam exhibe-
bat, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. & cùm placuisset. & de iudi
cijs. l. ij. §. j. sic in spiritualibus dignum & rationi consonū
fuit vbicunq; est ipsa vrbs, id est Romana curia, diuersos
esse superintendētes curæ animarum. Quosdam Iacobos
& parochiani sunt & religiosi quantum ex dispensatione
sedis apostolicæ permittitur. Quosdam verò peregrinis
siue curialibus: vt sunt fratres sancti Antonij, vt satis cla-
rè probatur c. quoniam in plerisq;. extra de offi. ordinarij.
c. cùm secundùm. de temp. ordinan. Rationabiliter ergo
Romana ecclesia voluit & in vsum deduxit ꝙ essent in cu
ria fratres sancti Antonij, qui pro pauperibus curialibus
hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ec
clesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundē
interesse deberent. Ita dicit Oldra. in consilio suo ccxj. vbi
ponit de emolumentis eorum, etiam in curia Romana,
de quibus alitet pro nunc non dico, cùm quo ad præemi-
nentiam eorum cum alijs, standum est consuetudini lo
corum.

SExagesimasexta consideratio. Alij sunt ordinis Præ
mōstratensium, sub regula beati Augustini, quorum

ordo fuit & incepit anno Domini M. cxx. cuius ordinis fundator fuit vir dei Northbertus ex partibus Lothoringiæ oriundus. Et dicit Anto. Florenti. in dicto libro historiali, titu. xv. c. xix. Quiquidē est vnus apud nos de principalibus ordinibus. Et abbas illius in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnum caput, sicut abbas Cluniacē. in toto suo ordine, ideo cæteris alijs abbatibus nō facientibus caput in ordine, in cōgregatione generali præferēdus est, tanq̄ faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cùm vltra illum locū vbi est caput pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia aut præeminentia.

SExagesimaseptima cōsideratio. Alij sunt qui sunt de ordine Grandimontensi, qui fuit institutus anno Domini M. lxxvj. sub patre Stephano viro nobilissimo, de Aruerniæ partibus, filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigesimū ætatis suæ annū agens, habitare cœpit eremū, in ieiunijs, vigilijs, & orationibus continuis seruiens deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farina siligine sorbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtiq; seruit non voluptati. Incedebat quoq; armatus lorica ferrea contra carnis tentamenta & mētis lasciuiam, quousq; toto corpore exsiccato, plenam de seipso obtineret victoriam: indumenta quibus super loricam induebatur nullo tempore augebantur, sed hyeme & æstate ad repellendum frigus & cauma semper erant ęqualia & eadem. Et plura alia de eius vite austeritate & miraculis ponit Antonius Florentinus in suo libro historiali, ij. parte, titulo xv. c. xxj. quæ hic non transporto, cùm sint ibi clara, nec faciant ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate & arcto modo viuendi: ex quo videretur, q̄ in hoc essent pręferendi, si illum modum viuendi obseruant, quod nō credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt & collocantur præcedere debeant alios vel non.

De austeritate verò aut arcto modo viuendi prędictarum religionum non credo q̄ hodie possit fieri fundamētum de vna ad aliā, cùm omnes supradictę ita hodie relaxatę sunt & tepefactę, vt apertè dici possit Ieremię Threnorum cap. j. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniacē. religiosos monachos relaxatos, videlicet. Vnde inter monachos tanta intemperantia in cibis, in potationibus, & vestimentis, in lectisternijs, in equitatiuis, & construēdis ędificijs mollescere potuit, quatenus vbi hæc studiosius, voluptuosius atq; effusius fuerint, ibi ordo melius teneri dicatur, ibiq; maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas, austeritas creditur, silentiū, tristitia reputatur. Econtrà remissio, discretio dicitur. Effusio, liberalitas: loquacitas, affabilitas: cachinnatio, iocūditas: mollicies vestimentorum, equorum fastus, honestas lectorum, superfluus cultus: munditia. Quidq; hęc alterutrum perpendimus charitas appellatur. Ista certè charitas destruit charitatem: hęc discretio discretionē cōfundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. & vt dicit Anto. Florēti. in suo libro historiali, secūda parte. titu. xvj. ca. primo. §. primo. sub hac abusione iam ferè vbiq; pro ordine ista tenētur: ferè iam ab omnibus sine querela & irreprehēsibiliter obseruantur, quāq; dissimiliter, vt ibi declarat & demonstrat: quæ multò cùm plus intentionis nec sit dicere & declarare quę laudanda veniant, q̄ quæ vituperanda: sed hæc dixi vt cognoscatur, q̄ non est multum insistendum quo ad pręeminentiam vnius religionis ad aliam in arcto & stricto modo viuēdi, cùm in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio in vita & modo viuendi datis à regulis in quolibet ordine, de quibus suprà dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum pręeminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mēdicantium.

SExagesimaoctaua consideratio. Post omnes ordines supradictos qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij generales mendicantium, inter quos (vt sæpissimè vidづemus) est contentio qui illorum debeant pręcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum alijs religionibus vel etiam quandoq; & sæpius cū ecclesijs cathedralibus, aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis aut sanctimonię semper tamen appetunt aliquid gloriæ, laudis & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet, ordo prędicatorum, ordo minorum, ordo carmelitarum, & ordo eremitarum sancti Augustini facientes contra dictum Christi, de quo Lucæ xxij. Et omnes istos tres ordines præcedere aut pręcedere debet ordo prędicatorum. Et, q̄ pręcedere debeat fratres minores, dicam infrà. Et aduerte, q̄ isti prędicatores fuerunt sub regula sancti Augustini: sed quibusdam cōstitutionibus additis fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissimè per Anto. Floren. in tertia parte historiarum. titulo xxiij. per totum, vbi habetur q̄ habuit initium Anno domini Millesimo ccxvj. vt dicit idem Antonius sub Innocentio primo. Et anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio iij. vt dicam infrà sequenti consideratione. Et refert idem Anto. Floren. eodem titulo, capi. iij. quomodo prędictus ordo reuelatus fuit sancto Dominico à virgine Maria, à Iesu Christo eius filio commendatus: cui datus fuit socius, videlicet Franciscus pro alio ordine instituendo ad instructionem totius vniuersalis ecclesiæ in sermonibus & prędicationibus, vt ibi videre poteris.

SExagesimanona consideratio. Ordo minorum sub regula sancti Francisci fuit institutus, circa annum domini Millesimum ccviij. de cuius vita & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione habetur plenè per eundem Florenti. in suo libro historiali. titulo xxiiij. per totum: & de eius confirmatione quo tempore fuerit confirmatus prędictus ordo, infrà patet.

Sed cùm sint minores, vt nomem sit consonans rei, debent esse in minori loco: ideo tanq̄ humiliores, quia minores non debēt prętendere contra aliquos de aliqua præcedentia, quia aliàs videretur, q̄ facerent cōtra eorum ordinem & statum, qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ debet esse minor: imo quod plus est à certo tempore voluerunt vocari minimi in vim cuiusdā reformationis, sed video q̄ illud est tantū verbo & nō opere, quia volunt nō solū cōtendere de paritate [illegible]

[illegible] . Sed tūc illud euenit ex superbia cuiusdam guardiani, qui multum fuit reprehensus in capitulo generali tunc sequētis per ministros & alios correctores totius ordinis, qui actum illū in capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt & retractauerunt, & prædictum guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum inceperit prius q̄ ordo prędicatorum, cùm ordo minorū inceperit Anno domini Millesimo ccvj. Et ordo prædicatorum Anno domini Millesimo ccxvj. vt refert Albertus de Eib in sua margarita poëtica, in primo secundæ partis tractatu. c. x. in fine tamē prædicatores præferūtur minoribus, vt not. glo. in c. quorūdam. de electio. in vj. & in cap. fi. de pactis. & Archidiaco. in cap. j. de decimis in vj. Ioannes de Turrecremata in cap. episcopus. xvij. dist. plenè per Felin. in rubr. de maio. & obedien. in iij. & iiij. col. Et hac ratione, vt dicunt, quia ordo fratrum prædicatorum, licet primò nō fuerit institutus, fuit primò approbatus, cùm fuerit approbatus sub regula diui Augustini, Anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio papa tertio, & ordo beati Francisci sub eodem Honorio, Anno domini Millesimo ccxxiiij. vt refert Iacobus Philippus Bergomen. in suo supplemento Chronicarium, libro xiij. faciūt quæ dicit Philippus Decius in consilio clxj. col. j. ad finem.

SEptuagesima consideratio. De ordine carmelitarū qui sub ordine sancti Basilij sunt, vt dicit Anto. Florē. in sua summa, in iij. parte. titu. xvj. c. j. §. viij. quo tempore habuerint initiū, dicit Anto. Florenti. in sua tertia parte historiarum, libro xx. c. v. §. primo. q̄ tempore Honorij quarti, cùm fratres ordinis carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris religiosis, videlicet capam circulatam largis virgis albis & griseis: quem habitū asserebant fuisse Eliæ prophetę habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamē, vt dicit Anto. neq; in sacra scriptura, neq; in authētica scriptura reperitur (licet in historia tripartita, libro primo, capitulo ij. & ex Isidoro in tit. de officijs. cap. xv. reperiatur scriptum, q̄ vita religiosa fuit in Elia & Eliseo) Honorius iiij. propter maiorem honestatem mādauit habitum illū dimittere, & desuper cappas ex toto albas & tunicas subtus griseas cum scapularibus assumere. Hi habuerūt initium sub quodam patriarcha Ierosolymitano, cùm in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis alijs ciuitatibus: degebant autē in monte Carmelo vt eremitæ & sub regula beati Basilij, vt etiā dicit idem Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ, in titu. xvj. ca. j. §. viij. vbi dicit, q̄ anno domini M. ccxlvij. dominus Innocētius iiij. addidit quasdā ordinationes per modum regulę traditas eis à dicto patriarcha Ierosolymitano dicto Alberto, extractas ex regula Basilij, cum quibusdam additis declarātes & mitigantes regulā illam per dominū Hugonem cardinalē ordinis prædicatorū dictatas. Sed Honorius iiij. cōfirmauit ordinē illum, & postmodum papa cōmisit Hugoni cardinali ordinis prædicatorum, vt adderet quasdā constitutiones quas imposterum obseruarēt. Sed in processu tēporis occupantibus Saracenis ex toto partes Syriæ, recedentes carmelitæ de locis illis dispersi per orbē in terris Christianorū ędificauerūt plurimos cōuētus ex eleemosynis fideliū collatis propter eorum deuotā conuersationē exemplarem. Aliqui tamē referunt, q̄ Soldanus Saracenorum qui prius eos habebat in reuerentia propter Eliam prophetā, mutato habitu eis dato per papā, in contēptum papæ & fideliū fecit eos expelli de mōte Carmelo, vnde Carmelitę dicuntur, non quod ab Elia habuerint initiū. Et isti præferēdi sunt & fratribus prędicatoribus ordinis sancti Augustini, & minoribus, cū primò fuerint instituti, cùm fuerint sub regula beati Basilij quæ prius fuit q̄ regula beati Augu. sub qua erāt prædicatores, & regula beati Francisci quæ fuit solū anno domini M. ccviij. vt dixi suprà. In multis tamē locis in processionibus vidi eos præcedere & esse in loco digniori: in alijs verò vidi & fratres prædicatores & minores prędecedere, & esse in digniori loco. Vnde tāta discordia & diuersitas, videtur esse ex cōsuetudine loci, aut ex prioritate institutionis, aut fundationis conuentus in loco qui sibi ratione prioritatis temporis vsurpauerūt locum. Sed quid de iure fiendum, dicam postq̄ declarauero prioritatem institutionis ordinis & confirmationis.

Vtrum autē Carmelitæ sint mendicātes, notat & declarat Lapus allegatione sua xlvj. vbi plenè in princ. & ibi etiā ponit de fratribus seruorum, qui dicūtur seruitę, q̄ tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis in c. j. §. cæterùm. de religiosis domibus, in vj. & ponit Angelus in consi. xij. incipien. sancta carmelitarum religio. vtrum possint habere propriū. Et de laude huius ordinis Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

SEptuagesimaprima cōsideratio. Sunt & alij mendicantes qui dicuntur eremitæ sancti Augustini, qui, vt dicit Antoni. Florentinus in sua summa. iij. parte. titulo xvj. ca. j. §. viij. aliàs fuerunt sub regula beati Basilij, nūc autē, vt dicit, militant sub regula beati Augusti. Sed quæ sint præcepta sub regula dicti beati Basilij vel non, extra essentialia religionis dicit se nō inuenisse à quoq; declaratum. Et q̄ isti sint mendicantes, est text. & ibi doctores in c. vnico. §. cæterū. de religiosis domibus. in vj. Et Ludouicus Romanus in consilio ccxxxv. ponit, an possint habere immobilia: vbi etiā ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadā consuetudine & pręscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitę, vt supra dictum est, tamē debent pręcedere minores cùm sint instituti à digniore, videlicet ab Augustino q fuit dignior Frācisco. Quòd sint digniores, eo quia à digniore instituti, facit gloss. in l. restituendę. C. de aduoca. diuerso. iudi. & in l. ij. ff. de albo inscriben. & in c. per tuas. de maioritate & obedietia. vbi data paritate tēporis prefertur ille qui est à digniore coronatus & laureatus, vt dicā infra in x. parte. Meritò ergo q̄ institutio ordinis sancti Augustini sit ante Franciscū, de quo sunt prędicti eremitę, qui etiā, quòd plus est, etiā videntur habuisse initium ante Augustinū. Sed tn̄ sine dubio sunt ab eo approbati & reformati, & sic dignior Frācisco, & ratione tēporis, & ratiōe dignioris instituentis debēt pręcedere minores: & etiā qa ecclesia Romana primò approbauit Augustinū & eius acta & opera q̄ Franciscū, vt habetur in c. sancta Romana ecclesia. xv. di. vbi opera Augustini approbata fuerūt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honoriū tertium, cùm Gelasius fuerit anno domini M. ccccxc. Et Honori⁹ tertius fuit anno domi. M. ccxvij. Ex quo cōstat multipliciter de multiplici causa pręceden-

tię fratrum eremitarũ sancti Augustini quo ad fratres prędicatores & minores, quę etiã considerari possunt ex dicẽdis in cõsideratione sequenti, vbi ponam in genere causas pręeminentię vnius religionis ad aliam.

SEptuagesima secunda consideratio, de excellentia & antiquitate monialiũ seu sanctimonialiũ tractat, quarum institutũ est excellẽtius, cũ sit multò vetustius, ꝗ̃ quęuis alia monachorũ religio. Quippe nulla (vt ait Augustinus de bono virginali) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si haruu quęritur mater, ecclesia est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa quę despõsata est vni viro casta exhiberi Christo, vt scribit Polidorus de inuentoribus rerũ, lib. iiij. c. x. vbi dicit Apostolos primò, deinde Pontifices exemplo vestalium virginũ introduxisse fœminarũ religionẽ, vt vterqꝫ sexus domino in castitate famularetur, & in collegia coiuere, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis vitã virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matthęus apostolus in Aethiopia, cui ea prouincia obtigit, posteaqꝫ regẽ (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto regno ad fidẽ conuerterat, item illius filium à morte suscitauerat, filiam postremo virginem nomine Ephigeniam sacro velamine cõsecrasse dicitur, ex quo apparet iam tunc cœpisse fœminas per hũc modũ deo dicari. Sunt tamen qui tradant (quę cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse id institutũ Romę profiteri. Alij asserunt Helenam Constantini matrem virgines sacras primitus legisse, quę publico stipẽdio nutrirentur, seu quę puritate vitę, ac precibus indesinenter laudem dei prædicarent. hęc Polidorus: vbi & plura alia de constitutis summorum pontificum circa pręcdictam religionem.

SEptuagesima tertia cõsideratio ex supradictis fundatur. Ex eo quia cũm monachi primò nominãtur, ꝗ̃ canonici regulares, vt in c. deus. de vita & honestate clericorum. & in rubrica, de statu monachorum & canonicorũ regularium. & in c. ij. de supplenda negligentia prælatorum. & in c. perniciosam. xviij. quęstione ij. vbi Papa enumerans quasdã regulas approbatas, incepit à regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat Augustinũ. ideo præferri debent monachi canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiaconus in c. primo, de decimis, in vj. infert prædicatores præferendos minoribus. De quo etiam ordine literæ vide Felinum in hac materia, in rubrica de maioritate & obedien. & in dicto c. cũm dilecta. versicu. ordo scripturæ. vbi plures decisiones adducit. & etiam dominum meũ Iasonem in dicto §. prius. Et quinqꝫ limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Felinus, & inter alias dicit prædictam regulam non habere locum in actu denotante vitia nominatorum, quia tũc primò nominantur minores, vt per Abbatem in ca. auaritiæ. de præbendis. Et facit pro hac opinione tex. in c. irregularibus. extra de simonia. vbi in vitio simoniæ prænominantur canonici regulares. Et ex his notat idem Felinus in dicto c. cũm dilecta. ꝙ in ingressu carceris vel simili actu debent prędcedere minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, ꝙ illa declaratio ad c. auaritiæ. per Panormitanum & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Felinus in dicta rubrica non omnino firmat illam, nec illi assentit in totum, imo dicit, ꝙ illud non semper obseruatur: vt patet in cap. j. de decimis, in vj. vbi fratribus prædicatoribus & minoribus qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant scribitur reprehensoriè, & tamen præmittuntur prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur minores c. ij. de supplenda negligentia prælatorum.

De præcedentia istorum inter se satis amplè disputauerunt plures, de quibus sunt consilia Bono. Paduani [illegible] Ferrariẽ & Baptistæ Cassialupi, de quibus supra feci mentionem in pluribus locis, quæ cũm sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum: conclusiuè tamen tenendo, ꝙ monachi cæteris paribus præferuntur canonicis regularibus.

SEptuagesima quarta consideratio. Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio. Nã vt in pluribus monasterijs vidi maiores de mane præcedere. Ad vesperas verò sequuntur, & in pluribus alijs contrarium obseruatur. Cur tam variè, videtur ꝙ istud sit ad demonstrãdum ꝙ quo ad seruitium diuinum nulla est maioritas inter eos: sed credo, ꝙ in hoc quo ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felinum in c. statuimus. extra de maioritate & obedientia. & dixi suprà.

SEptuagesima quinta consideratio. Quęrendum est de ratione diuersitatis quare est ꝙ in actibus ecclesiasticis maximè in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est in statu ecclesiastico minores præcedunt, & maiores sequuntur. Et è diuersò in statu temporali, in eadem cõgregatione maiores præcedunt, & minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, ꝙ credebant, ꝙ in hoc sit tantummodo consuetudo locorum quæ in honoribus deferendis inspicienda est, vt dicit Baldus in l. obseruare. §. anteqꝫ. ff. de officio proconsulis, in prima lectura. Dicit tamen ibi, ꝙ vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora secundũm qualitatem personarum, vt dixi ante, quę attendenda est, quo ad loca sedendi, maximẽ etiam in Francia meminit Bald. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt.

Mihi tamen videtur, ꝙ alia & melior potest dari ratio, ex eo ꝙ qui sequuntur quo ad statum ecclesiasticum sunt in honorabiliori loco, quia minores episcopo, vt dicit Præpositus in c. episcopos. xviij. distinc. Bene tamen facit textus in c. perlectis. xxv. distinct. vbi in officio faciẽdo vicinores episcopo sunt honorabiliores & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores episcopo. Et cũm iam statim sequantur episcopum, ideo maiores præcedere debent, quoniã qui stat proximior post dominum dicitur maior, vt dicit glo. in §. aliam. institu. de bonorum possessione. in verbo, altiori loco. Et episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio doctorum & c. Lucæ ij. Et iste est honor sedere in medio, quoniã locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, vt dicit Cassiodorus, libro iij. variarum epistolarũ. Et apud Numidas erat honor sedere in medio, vt refert Salustius in Iugurtino. Et ita dicit & refert Lucas de Penna in l. quisquis. C. de præfectis prætorio siue vrbis, libro xij. & etiam episcopus tanquã pastor adducit oues ante clericos, docens eos modum eundi & incedendi, laicos verò post, vt exemplo clericorum incedant. Ex quo hac ratione vt cunctorum habeat respectum ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij prælati in processionibus semper capiunt medium locum, tanqꝫ honorabiliorem in talibus.

Septua-

SEptuagesimasexta consideratio. Antiquiores clerici
& doctores debent habere primum locum, deinde cæ
teri per ordinem, vt tenet Baldus in cap. cùm olim. per il-
lum textum. extra, de consuetudi.

De antiquioribus & doctoribus quomodo sunt præ-
ferendi notant doctores, maximè Alexander & dominus
meus Iason in l. cùm quid. ff. si cert. pet. Dicam latius infra
in statu temporali, in pluribus considerationibus, vbi di-
cam ꝙ in opinionibus dandis iuniores debent habere pri
ma vota, maximè dicam in xj. parte.

SEptuagesimaseptima cõsideratio. A subdiacono vsq;
ad lectores omnes subditi sunt diacono in ecclesia, re
præsentantes ei honorem prout pontifici presbyter, pres
bytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono aco-
litus, acolito exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius,
ostiario abbas, abbati monachus. intellige in abbate non
clerico, vt erant antiquitus. ca. generaliter. xvj. quęstione
prima. sed hodie abbas præfert̃ alijs clericis, vt dixi suprà
in xxxij. cõsideratione. & prædictam considerationem vi
de in c. à subdiacono. xciij. dist. vbi est text. ad literam sic
distinguens honores fiendos inter clericos.

SEptuagesimaoctaua consideratio. Vbi concurrunt
dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesia
stica. c. solitæ. de maioritate & obe. dixi suprà in princi.

Vnde simplex sacerdos militi seculari pręferri debet,
vt dicit Ioannes de Turrecremata in capitulo episcopus.
xvij. dist. quia si ille miles est imperatoris, iste Christi. ca.
quoniam omnia. xl. dist. miles Christi præponitur. xj. quę
stione iij. c. Iulianus. Ita etiam tenet Ioannes And. in cap.
eo libentius. de seruis non ordinandis, & facit quod dicit
Spec. in titulo de rescripti præsenta. §. iiij. versi. vt autem.
vbi dicit, ꝙ militi præferendus est presbyter in scriben-
do. dicit tamen Panormita. in ca. Nicolao. de appellatio.
ꝙ miles pręfertur monacho in honoribus, non tamẽ præ
fertur clerico qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panor-
mita. Et, vt habetur Ecclesiastici vij. In tota anima tua ti-
me dominum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deũ
ex tota anima tua, sacerdotes illius honorifica. c. sacerdo-
tes. vj. quæstione prima. exemplo beati Martini præferẽ
tis sacerdotẽ imperatori in porrigendo. dixi suprà in prin
cipio huius partis.

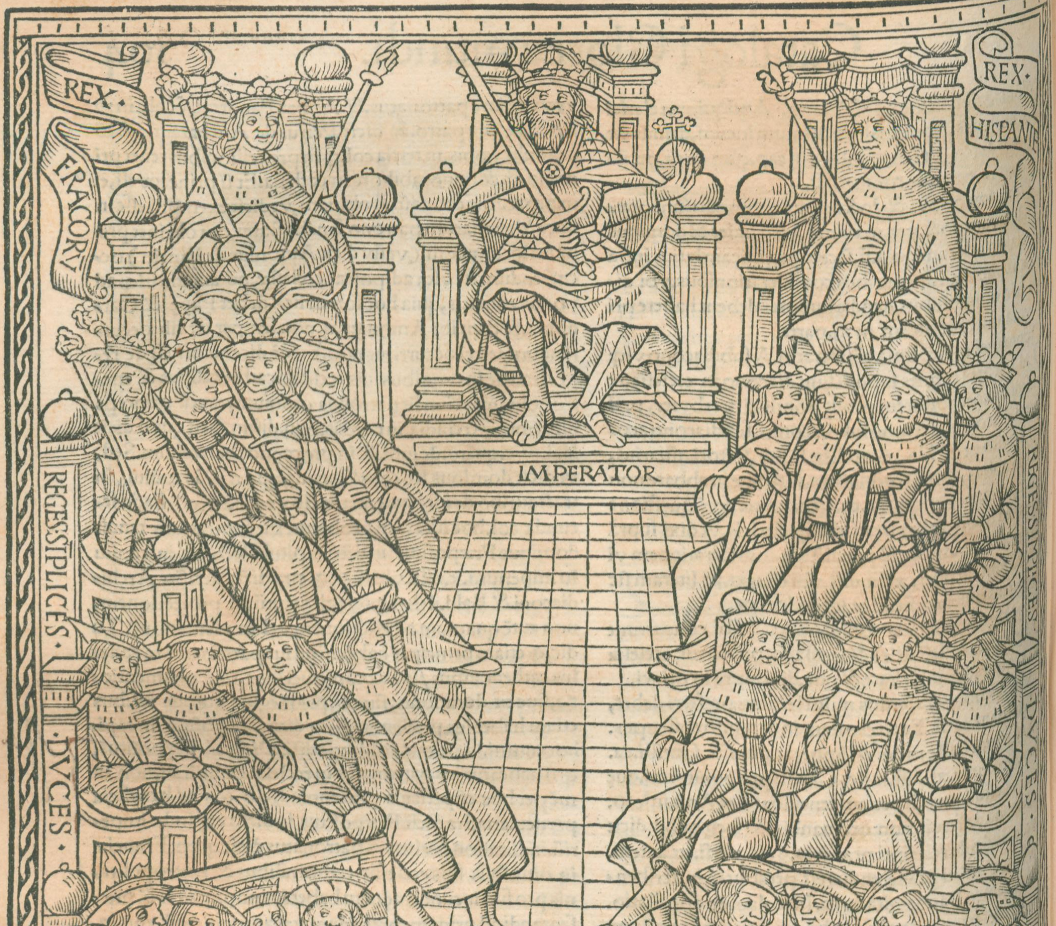
SEptuagesimanona cõsideratio. Filius sacerdos præ-
cedit patrem nõ sacerdotem in actu sacerdotali, & est
maior patre in illo actu tantum, vt tenet Hostien. in cap.
primo. de officio archidiaconi. quem refert Barba. consi-
lio v. in tertia col. in secundo volu. & facit de filio episco-
po quę præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad ho-
norem reuerentialem patri, in ecclesia tamẽ pater tenetur
pręstare reuerentiam filio episcopo: vt dicit Hostien. in ca
pitulo Iudęorum. de ætate & qualitate. dicã alibi. Et ideo
quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consi
deratione. facit tex. in c. olim. de re iudica. & in c. à colla-
tione. de appella. in vj.

OCtuagesima cõsideratio. Patronus in ecclesia
præ alijs est honorandus. c. piæ mẽtis. xvj. quę
stione vij. & c. Frigẽtius. Ita dicit Rofredus Be
neuẽtanus in suis libellis, in tractatu de iure ca
nonico, in quinta parte. titulo, quem honorem debeat ha
bere patronus in ecclesia, vbi dicit, ꝙ habere primum lo-
cum est magnus honor. vnde Pharisæi primos accubitus
desiderabant in cœnis, vt dicit. & facit text. in capi. nobis.
extra de iure patronatus. & Abbas Panormi. & alij in ru
brica, de iure patro. & dicit Petrus de Anchara. in dicto
capitulo, nobis. in tertia col. ꝙ in processionibus tenet pri
mũ locũ, & honorabiliorẽ in ecclesia. Et si princeps est, ei
in processione eundũ est obuiam, vt dicit exemplũ esse in
duce Venetiarum patrono sancti Marci, qui obtinet pri-
mum locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) oc-
currendum est vsq; ad portas ecclesiæ, nõ autem vsq; ad
portas ciuitatis, quia hoc solum fieri debet Papę & Car-
dinali. & dicit ibi Antonius, ꝙ non semper est illi occur-
rendum, sed ei occurritur raró. Et idẽ dicendum est de re-
ge Francię in omnibus suis ecclesijs cathedralibus & me-
tropolitanis, cùm sit patronus omnium, tanq; princeps
supremus. Archidia. in c. lectis. lxiij. distin. facit quod dicit
Bal. in c. quãtò. de iudi. & in proœmio decretalium. Sed,
vt dicit dominus Rochus Curtius, quem aliàs audiui, in
tractatu suo de iure patronatus. in verbo, in ecclesia, in se-
cunda col. hoc iure non probatur. Et contrarium tenuit
dominus Præpositus in dicto capitulo lectis. & in capitu
lo imperium. x. dist. vbi dicit ꝙ prædicta decisio Archi-
diaconi & Bald. debet intelligi quantũ ad protectionem,
non autẽ quantum ad electionem vel præsentationẽ. Tu
dic, ꝙ etiam principes habẽt istud ius patronatus in eccle-
sijs cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatio-
ne, siue ex dotatione, siue ex priuilegio: quibus casibus
etiam habet ius præsentandi, vt dicit Præpositus in capi.
hortamini. in prima col. lxxj. disti. Dicit tñ Prępositus,
ꝙ si habeatur ius patronatus in ecclesia cathedrali, non ta
mẽ per hoc cõpetit ius præsentandi clericos ad beneficia
particularia. Ita dicit Præpositus in dicto capitulo impe-
riũ. x. di. ratione cuius ius patronatus dicit ꝙ rex Franciæ
in omnibus suis ecclesijs cathedralibus & metropolita-
nis pro suo iucundo aduẽtu habet ius nominandi & præ-
sentandi ad primam prębẽdam vacaturam, post eius in-
troitum. Et ita vtitur in regno suo, ita ꝙ vult pętendere,
ꝙ in talibus etiam Papa non potest pręuenire, eo quia est
ius sibi debitũ in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidi
in facto. De rege vero Hispaniæ ꝙ habeat istud ius poni-
tur amplè per Ioãnem Lupi. in repetitione rubricę, extra
de donatio. inter virum & vxorem. in principio, in tertia
præuidentia, vbi etiam de rege Franciæ.

OCtuagesimaprima consideratio. Rector vniuscu-
iusq; parochiæ, ibi pręferendus est & honorandus.
Ecclesiastici decimo. In medio fratrũ rector eorum in ho-
nore. Et, vt dicit Anto. Florẽ. in sua summa. iiij. parte, tit.
v. capitulo decimo. §. ij. Multò magis prælati ecclesiæ, q̃
seculares personæ. prima ad Timotheum v. Qui bene
præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumen-
to ad hæc c. duo sunt. xcvj. distinctio.

Hic inserendus esset ordo Alberici de Rosate, quẽ po-
suit in rubri. ff. de statu hominum. quem posuit etiam Ni-
colaus Boẽrij post tractatum suum: de pręeminentia sacri
concilij, qui talis est, vt per eos videre potes.

QVARTÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

REX FRACORV
IMPERATOR
REX HISPANIE
REGES SIPLICES
DVCES
COMITES
REGES SIMPLICES
DVCES
MARCHIONES
PRINCIPES
BARONES
VICECOMITES

QVINTA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS,

declarans laudes, honorem, gloriam, & excellentias Principum secularium.

Quinquagintasex habet considerationes.

CONSIDERATIO, ergo prima, vt intelligatur id de quo est quæstio, erit quomodo à principio reges & alij principes dominia habuerunt. Nam ab initio post peccatũ ex quodam fastu superbiæ dominiũ per vsurpationẽ incepit, sicut in lucifero volente super alios exaltari: Ezechie. xxxviij. & de pœnitẽ. di. ij. c. principiũ. & Esaiæ xiiij. Et hoc argumento notorio demonstratur, quoniam soli reprobi in principio mundi dominiũ acceperũt, vt ante diluuium primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit Augu. libr. xv. de ciuitate dei. c. xx. qui ciuitatẽ ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch, vt habetur Gene. iiij. Post diluuium verò qui dominiũ acceperunt fuerũt de malefacto genere Cham, filio Noë, vt habetur Gene. ix. c. &, vt dicit Iosephus in libro j. antiquitatũ, primus accipiẽs dominiũ fuit Nembroth de genere Cham. Gene. ix. & di. vj. §. fi. Cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt ad dominãdũ. In cuius signũ legitur Gene. ix. ꝙ volebant ꝙ cacumẽ eius in cœlum ascenderet, ignorãtes altitudinẽ cœli innumerabilẽ, ad significandũ cordis ambitionẽ in pręeminẽdo alijs: propter qđ deus ad suam displicentiã ostẽdendam scissuram eorum dominij confundẽdo, eorum linguas diuisit, cùm vnius labij omnes essent, vt prædicto c. Gene. xj.

De Nembroth descẽdit Belus rex Babylonię, de quo natus est Ninus rex Niniue, qui fuit primus Monarcha Assyriorum, arte magica procreatus, vt habetur in historijs. Et hic primus statuam erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam censuit, quæ fuit occasio idolôrum, quę primò vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundùm diuersitatem linguarum.

Ex quibus supradictis satis apparet, ꝙ dominium in principio mũdi consideratis personis quę illud assumpserunt, corrupta processit intentione, scilicet fastu superbiæ & tyrãnidis. Vnde primus qui imperauit post diluuium fuit Nembroth, non rex, sed tyrannus erat, quia homines opprimebat: vnde venator rubustus corã deo dicebatur, Gene. x. & distinctio. vj. §. fin. Et ideo non placuit deo. In cuius signum Cayn primus imperans fratricida, occisus est à Lamech, Gene. iiij. xxxj. q. j. c. quomodo. Primus verò rex in Barbaria occisus est à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat & familiarem habebat. Et cõclusiuę omnes antiqui Monarchæ quia tyrãni, dura morte interierunt, vt Pharao contra dominum induratus rex Aegypti, in mari rubro submersus est, vt habetur Exodi c. ix. & xxiij. q. iiij. c. Nabuchodonosor. Dathan & Abyron principari volẽtes absorpti à terra. Nume. xvj. de consecra. distinctio. ij. c. & dicit. ij. q. j. capi. deniq;. Sennacherib à filijs iugulatus. iiij. Regum xix. Antiochus à vermibus cõsumptus. ij. Maccabæorum ix. dixi supra in tertia parte.

Saul primus rex in Israël prius humilis, in regno superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & domino & famuli ministro dei & prophetæ inobediens, insuper Phitonissam consulens & diabolum loco Samuelis adorans vulneratus à sagittarijs in bello Philistijn, & vehementer arripiens gladium proprium, incubuit super eum, primi Regum, vltimo capitulo.

Absalon filius Dauid insurgens contra patrem & se regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab transfixus est, & sic à decem armigeris Ioab hærens quercui interfectus est. ij. Regum xiiij. xv. xvj. xvij. & xviij. c.

Adonias filius, contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est. iij. Regum ij. c.

Achab impijssimus rex Israël, quia vineam Naboth occupauit & consensit vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum & pulmonẽ in curru suo mortus est, & canes linxerũt sanguinem suum. iij. Regum xxj. & xxij. c.

Ochozias rex Israël consulens deũ Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. iiij. Regum primo c.

Ioram rex Israël malum agens corã domino percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. iiij. Regum ix.

Azarias rex Iuda, licet aliàs bonus, quia tamen permisit populum sacrificare in excelsis cõtra dominum, lepra percussus mortuus est. iiij. Regum xv.

Zacharias rex Israël ambulãs in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam, à Sellon coniurante contra eum interfectus est. iiij. Regum xv. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariã qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahẽ mortuus est: & idem de Phaceïa rege Israël in Samaria, quia ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. ibidem iiij. Regum xv.

Sennacherib rex Assyriorum venit contra Ezechiam regẽ in Ierusalem: & quia dominũ Israël blasphemauit, & in superbia grãdi sua dicit, ꝙ nõ erat deus q posset liberare Iudæos & regem eorum de manu sua: ideo egressus angelus domini, interfecit de castris Assyriorum clxxxv. milia. Cumq; Sennacherib reuersus esset in Niniuẽ ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nesrach deum suum & idôlum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. iiij. Regum xix.

Amon filius Manasses fecit malum in conspectu do-

mini sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. iiij. Regum xxj. & ibi habetur de Manasse. & ij. Paralipo. c. vltimo.

Rex Ioachin fecit malum coram domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonē per regem Babylonis Nabuchodonosor. iiij. Regum xxiiij. & Sedechias fuit captus à rege Babylonis, qui eidē oculos eruit, & filios occidit. iiij. Regum xxv.

Ochozias rex Ierusalem, quia fecit malum in conspectu domini, interfecit eum Iehu. ij. Paralipomenon xxij. Et habetur ij. Paralipo. xxj. de Ioran, quia malum fecit in conspectu domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.

Alexander monarcha orientis, quia cor eius eleuatum est, & gloriam deo non dedit de potētia quam ei dederat: & vt tradunt historiæ victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito monarchiam perdidit, regnans annis xij. primo Maccab.

Quomodo autem rex Aegypti Antiochus propter multa mala quæ fecit mortuus sit, habetur j. Maccab. vj. & ij. Maccab. ix. c.

Quomodo autem Herodes Ascalonita rex in parte Iuda qui innocentes pueros interfecit in vita pœnam sustulerit, & tandem quomodo obierit, narrat historia scholastica, & etiam Remigius qui dicit, ꝙ gladio quo pomū purgauerat, se occidit. Et habetur per Philip. Bergomensem in suo supplemento Chronicarum.

Alter Herodes qui despexit Christum in passiōe, qui erat rex in Galilæa à vermibus consumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria sua. Actuum duodecimo.

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, ꝙ omnia ferè volumina sunt repleta: nisi ꝙ Romani eius infamiam non ferentes in eum impetum fecerunt: & vsq; extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns ꝙ non posset euadere, fustem dentiū morsibus exacuit, & se per medium palo transfixus est, alibi tamen dicitur, ꝙ à lupis deuoratus sit: sed Boëtius in libro ij. de consolatione, dicit ꝙ gladio confossus est.

Maximianus rex Romanorum ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est. & Diocletianus eiusdē consors à regno fuit expulsus.

Multi alij reges & principes & ferè omnes mala morte perierunt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitandū est de regibus nostri temporis, qui tot & tanta crudelia committere permittunt suis armigeris, & satellitibus seu auanturerijs. Ita ꝙ non potest aliud dici, nisi ꝙ mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum peditum, qui vulgò dicuntur Auaturiers, quod principes permittūt & sub silentio pertranseūt, & plusq; insupportabilibus exactionibus, tallijs, subsidijs, & impositionibus nouis & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitādum est, ꝙ non pereant & dies suos finiant, prout alij principes & reges qui malè vixerūt, ac suos subditos malè rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos reges, & hoc ex eo: quia, vt dictum, est faciliter delinquūt propter eorū ambitionem dominandi quam habent: vt fiant nō solum reges & principes & in statu eorū permaneant, sed vt fiāt maiores, ex quo in eis est tam magna & tam execrabilis ambitio dominādi & dominationes eorum ampliandi & augmētandi, ꝙ totus populus sub eis cruciatur. Vtinam deus in manibus cuius cor eorum est, corda eorum ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanq; eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest, ꝙ quamuis ambitio dominandi deo esset odiosa, dominorū tamen ambientium regimen ad refrenādam hominum malitiam & ad conseruandum vnūquenq; in sua iustitia, & ad disponendum ciues in cōcordia, permissum est à deo dominium & prouisum.

Permissum quidem ad punitionē malorum. xxiij. q. v. §. habere notandum. distincti. iiij. §. sancte. Vnde non est potestas nisi à deo. Vnde Christus ad Pilatum. Non haberes potestatem aduersum me vllā, nisi datum tibi esset desuper. Ioannis xix, xxiiij. q. j. c. paratus.

Prouisum etiam est à deo dominium siue considerata natura entis, siue motus, siue finis. Primò ratione entis, quia omnis res per participationē habet se ad ens perfe: sed illi qui habent dominium plus vigent in natura entis quā priuatæ personę, quia gerunt vices quasi totius entis, cui pręsunt. Vnde & benè præsidētes & regentes merentur quasi diuinos honores & duplicatos secundū Augustinū: propter quod dicit Apostolus j. ad Timoth. v. Qui benè præsunt duplici honore digni sunt: quò ergo magis appropinquāt ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participāt. Hinc de Saule scribitur, quòd assumptus in regem per Samuelem ex hoc influentiā meruit prophetiæ: vnde insiluit in eum spiritus domini & cū prophetis prophetauit, primi Regum x. capitulo. Et de Salomone legitur, ꝙ ordinatus in Regē meruit sapientiam. iij. Regum iiij. Et Caiphas cōtra dominum impius concionator, contra dominū prophetauit. Ioan. xj. Hinc etiam videmus ꝙ reges nostri post regnum adeptum virtutem habere dicūtur, vt de Rege nostro Franciæ, qui tanq; rex vno morbo curat qui dicitur morbus regū: de quo infra dicam. Rex Hispanię, vt quidā dicūt fugat dęmones à corporibus humanis: & de pluribus alijs dicā fortè infra, & ista est ratio prima, scilicet ratione entis: ꝙ principes sunt cæteris præferendi & honorandi, cum à deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus: quoniam, vt ait Philosophus viij. Ethicorum, in mouentibus & motis nō est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouēs quod non moueatur, & hoc est deus, iuxta illud. Immobilisq; manens dat cuncta moueri. Cùm ergo reges & principes in gubernando sint motores orbis, ergo oportet motum sui regiminis in deum sicut primum motorem reducere. Vnde Iob ix. Sub eo curuantur qui portant orbem. Hāc rationem ponit Augustinus de ciuitate dei, libro iij. vbi ordinem motoris & mobilis ponens ab inferiori corpore, id est terra ꝑ subtiliora & virtuosiora dicit moueri gradatim ascendendo secundùm ordinem elementorum vsq; ad supremum mouens, quod est deus, in quo cōsistit tota ratio motus. vnde Apostolus Actuum xvij. In ipso vniuersi mouemur & sumus.

Tertia ratio, quia omne dominium quodcunq; sit, à deo sumitur ex parte finis. Diuina eñ prouidentia omnia in debitum finem deducit, inquantum mouet vnāquāq; creaturam in suū finem distinctū, sicut sagittarius sagittā ad determinatū finem: qua ratione dicit Augu. iij. de trinitate, ꝙ deus quibusdā ordinatissimis motibus, primò spiritualibus, deinde corporalibus super cuncta descendit, & vtitur omnibus ad incōmutabile arbitriū sententiæ suæ, sicut ad finē congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato

ordinato fine concludit, multò magis creaturam rationa-
bilem vt hominem, quod apparet quando ipsum guber-
nat, dispensat per suos dispensatores, vt sunt reges & prin
cipes. Hinc est, ꝙ cùm dixisset apostolus ad Roma. xiij.
Non est potestas nisi à deo: subdit. Quę autem à deo, ordi
nata sunt, itaq; qui potestati resistit, ordinationi dei resistit,
quia ad hoc deus de eis huic mundo prouidit, vt vnus-
quisque statum suũ prosequatur in debitum finem. Hinc
dicitur Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum con-
ditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & po
tentes decernunt iustitiam, Propterea quantò quęlibet na
tura nobilem finem apta est consequi, tantò habet magis
mouentia disposita ad conseruationem finis, sicut manife
stè in corruptibilibus patet. Sicut etiam in corpotibus cœ
lestibus & spiritibus angelicis qui sine agente cõtrario mo
uentur ad suum finem, puta corpus cœleste ad dominium
sui motus. Angelus autem. ad diuinorum cognitionem
& suum ministerium adimplendum. Cùm ergo creatura
rationabilis ordinata sit & producta, vt sit dei capax, &
hoc est finis eius pręcipuus, vt dicit Augusti. xiiij. de trini.
& idem Augu. Natus est homo ab exterioribus ad interi
ora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere. Tantæ
enim dignitatis est humana conditio, vt nullũ bonũ præ-
ter summum bonum possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum & si homo adiu
uetur à diuinę lucis gratia, maximè verò manutenetur per
mundi gubernatores, tum per bonæ vitæ exempla, tum
per quotidiana documenta, tum per correctionem conti-
nuam: qua ratione Paulus vocat rectores coadiutores dei
dicens. j. ad Corin. iij. Dei enim adiutores sumus. Sũt enim
rectores mundi & principes, sicut instrumenta dei princi-
paliter agentis.

Ex quibus constat. ꝙ principatus non potest esse sine
magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, ꝙ non est sine magno labore, studio,
cura, miseria, vigilijs & calamitate: vt dicit Lucas de Pen-
na in l. iubemus. C. de proxi. sacro. scriniorum, libro. xij.
Bald. verò in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. videtur di-
cere ꝙ dominia sint de iure gentium instituta & ordinata:
quod recitat Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in
verbo, cõdidit, primo. numero xxix. & xxx. de testamen-
tis. dicam alibi.

Quomodo aũt dominia processerũt ponit etiã Anto.
Florentinus in sua summa, parte iij. libro iij. capitulo ij.
vbi satis amplè, sed meliori modo et stylo. & amplè ponit
Petrus de Ancha. in consilio suo cccxxxix. incipiẽte. Pro
maiori intelligentia. ꝙ Reges etiã iure diuino cœperũt, vt
in Dauid, Salomone, Saule & pluribꝰ alijs approbatis à
deo. ca. j. de sacra vnctione. Imo etiam in lege noua habe-
tur de regibꝰ. j. Petri. ij. Deũ timete, Regẽ honorificate. &
alibi: Subditi estote omni potestati, siue regi &c. dicã etiã
alibi & quomõ ꝓcessit. à primo violẽtia ponit Alberi. de
Rosate in. l. j. in. v. col. C. de summa trinita. & fide catholi-
ca. Cardin. Zabarel. in cap. venerabilẽ. §. verũ. de electio.
extra. col. ij. & sequẽ. dicit, ꝙ ardua est inter doctores an-
tiquos disceptatio de imperij origine & initio monarchię
terrestris: & ibi demonstrat ꝙ omnes monarchię habue-
runt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchię,
nunq; tamẽ reperietur ꝙ fuerit monarchia vniuersalis, vt
ibi dicit. & dixi infra. & etiã Bertrãdi episcopus Heduen.
in suo tractatu de iurisditionũ origine. q. j. satis demõstrat
per processum sacrę scripturę, ꝙ quatuor monarchię fue-
runt per violentiam vsurpatę. dicam infra.

SEcunda cõsideratio. Honor & gloria est boni regis
pręmiũ. argumẽto c. ius militare. j. distinct. veluti cum
corona vel torques donatur & . lxj. dist. c. miramur. ad fi-
nem.. ibi, nec potest de eius prouectione dubitari cui labo
ribus multis pro moribus castis, pro actibus strenuis cel-
sioris loci premium debetur.

Ex quo quibusdã visum est regis pręmiũ nõ esse aliud
q̃ honorẽ & gloriã: & Tullius de republica diffinit prin-
cipẽ ciuitatis alendũ esse gloria, tanq̃ id sit pabulum sua-
uissimũ, vt dicit Beroal. in tracta. de felicitate. vbi quęrit,
an gloria sit summum felicitatis. quem Ciceronem refert
amplissimè Patritius in suo libro ix. de regno & regni in-
stitutione. titulo xix. vbi amplè de huiusmodi gloriæ &
honoris pręmio. Cuius rationẽ Aristoteles iij. Ethicorũ
assignat, quia princeps cui non sufficit honor & gloria,
cõsequenter tyrannus efficitur. Cùm si non sit contentus
gloria & honore, quęrit voluptates & diuitias, & sic ad
rapinas & iniurias conuertitur subditorũ: quod intellige,
ꝙ intentio regis nõ debeat esse talis, sed quia tolerabilius
est, si gloriam quęrat, q̃ si pecuniam quęrat vel cupiat vel
voluptates sectetur. hoc enim vitiũ virtuti propinquius
est. Cùm gloria quam homines cupiunt nihil aliud sit (vt
Augustinus diffinit) q̃ iudicium hominum bene de ho-
minibus opinantium. Cupido igitur glorię aliquod ha-
bet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbatio
nem quęrit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad virtu-
tem peruenientibus tolerabilius videtur si pręferatur ad re
gimen qui vel iudicium hominum metuens à malis mani
festis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera via per
virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbetur vel
saltem dolis ad hoc tendit atque fallacijs aut per apertissi-
ma scelera quęrit obtinere quod diligit: vnde bestias supe-
rat siue crudelitatis siue luxuriæ vitijs, sicut in Nerone Cę
sare pater, cuius, vt Augustinus dicit, fuit tanta luxuria, vt
nihil putaretur ab eo virile metuẽdum, tantę crudelitatis,
vt nihil mole habere putaretur. Hoc autem satis exprimi-
tur per id quod Aristoteles in Ethicis dicit de magnani-
mo, ꝙ non quęrit gloriam & honorem: nec aliquid ma-
gnum est quod sit virtutis sufficiens præmium.

TErtia consideratio. Non solum pręmium regis est
gloria & honor mundauns, sed etiam gloriam à
deo consequuntur reges pro pręmio regiminis & ad-
ministrationis. couueniens enim est & fidele, vt rex
bene tegens expectet à Christo rege regum & domino
dominantium præmium, Apocalip. xix. Minister & cu-
ius est merces magna nimis. & Genes. xv. & Matth. v. ibi:
Merces vestra copiosa est in cælis. vnde Augustin. quod
Deus praeparauit diligentibus se non capitur, spe non
accingitur, charitate non comprehenditur, & vota trans-
greditur: acquiri potest, opinari non potest. Rex autem
populum gubernando minister Dei est, ad Roma. xiij.
Omnis potestas à dño Deo est. xxij. q. j. c. mouet. xxiij.
q. j. c. quid culpatur. & demum in apostolo. Nam prin-
cipes nõ sunt timore boni operis sed mali. Vis autẽ nõ ti
mere potestatem, bonũ fac &c. si aũt malefeceris, time. nõ
enim sine causa gladiũ portat: dei enim minister est & vin-
dex in iram ei qui operatʳ malũ. xxiij. q. iiij. c. si nõ ex fidei.

Renumerat autem deus interdum pro suo ministe-
rio bonis temporalibus. xxiij. q. §. hinc notandum si-
cut alios. xxij. q. ij. sic quęlibet. & Exodi primo. de obste-
tricibus reseruantibus pueros Hebręorũ quibus dominꝰ

conſtruxit domos.& Ezechi.xxix.dominus dedit.Nabuchodonoſor rex ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum, & merces nō eſt reddita ei neq; exercitui eius de Tyro,pro ſeruitute qua ſeruiuit mihi aduerſus eam,ea ſcilicet ſeruitute,qua ſcilicet poteſtas ſecūdùm apoſtolum Roma.xiij.dei miniſter eſt, vt proximè dictū eſt,& poſtea de primo ſubditur .Propterea hæc dicit dominus deus. Ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis in terra Aegypti,&,diripiet ſpolia eius , & erit merces exercituum eius.

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam.prime Petri v. ibi Paſcite qui in vobis eſt gregem domini, vt cùm venerit princeps paſtorū ,ſcilicet Chriſtus,percipiatis immarceſſibilem gloriæ coronam.xcv.di.c.eſto.de qua corona Eſaiæ xxviij. Erit dominus ſertum exultationis & diadema gloriæ,populo .Iſta corona eſt beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum comprehendens omnia deſiderabilia:tale autem non eſt bonū terrenum,quod nunquam ſatiat.xiiij.q.iiij.c.quid dicam.

Cùm ergo nihil terrenum quietare poſſit animā,neq; terrenū aliquod beatum facere poteſt , vt eſſe poſſit regis cōueniens præmiū. Itē nihil eſt quod hominē beatū poſſit facere,eius amplitudo deſideriū tuū. Tātæ enim dignitatis eſt humana conditio,vt nullum bonum præter ſummū ei ſufficere poſſit,vt habetur Pſal.lxxij.Quid em̄ mihi eſt in cœlo,& à te quid volui ſuper terram? Et ſequitur: Mihi aūt adhęrere deo bonū eſt,& ponere in dn̄o deo ſpē meā.Ipſe eſt qui dat ſalutē regibus.Pſal.cxliij.nō ſolū tēporalem, quæ communiter ſaluat homines & iumenta, Pſal.xxxv.Homines & iumenta ſaluabis domine,ſed etiā ſalutem:de qua habetur Eſaiæ lj.Salus autem in ſempiternum eſt,quia homines ſaluat perducens eos ad æqualitatem angelorum.de conſecra.diſtinctio.j.c.hi duo.dixi ſupra in ſecunda parte,& in tertia.

Sic ergo iuſtificari poteſt,ꝙ Regis præmium ſit honor & gloria , quis enim mundanus & caducus honor huic honori ſimilis eſſe pōt,vt homo ciuis ſit & domeſticus dei?ad Ephe.ij.& inter filios dei cōputatus, & hęreditatem regni cœleſtis aſſequitur cū Chriſto hęres dei,cohæres Chriſti.Rom.viij.De hoc honore habetur Pſal.cxxxviij.Nimis honorati ſunt amici tui deus,quos conſtituiſti principes ſuper omnem terram, & gloria & honore coronaſti eos, Pſalmo viij.& hæc eſt gloria de qua primę ad Corinthi.iiij.& Lucæ xiiij.Gloria enim hæc eſt omnibus ſanctis eius,quā qui quærūt inueniūt: & qui eam non quęrunt humanā cōſequūtur . Qui enim officiū regium laudabiliter exequuntur,hanc gloriā conſequuntur ,cùm ſe & alios regant,& vltra alios eminenter,tum quia bonū multitudinis diuinius eſt q̃ vnius,tum quia à deo datur præmium cuiq; priuatę perſonę,ſi egēti ſubueniat. Mat.xxv. lxxxvj.di.c.paſce.ſi diſcordias pacificet.xc.di.c.j.& c.pręcipimus.ſi oppreſſum à potente eripiat.Pſal.lxxj.qa liberabit pauperem à potente.c.ab imperatoribus.xxiij.q.iij. quātò magis laudandus eſt ab hominib⁹,& pręmiandus à deo,qui totam prouinciam facit pacē gaudere,violētiā cohibet,iuſtitiam ſeruat,& diſponit quid agendum ſit ab hominibus ſuis legibus & pręceptis. Tū quia magnitudo Regiæ virtutis præcipuè dei ſimilitudinē gerit,dum hæc agit in regno,quod deus in mundo. vnde Exodi xxviij. iudices multitudinis vocantur dij.facit gloſ.in l.iubemus nulli.C.de ſacro.eccle.& dicit Bald.in authen . hoc amplius.verſi.an filij,regis.C.de fideicommiſ.& vicarij dei in terris dicuntur ab inſtar imperatoris.Bal.in l.j.C.de iure aureorū annulorum.& dicit Fran.Patritius in lib.de regno & regni inſtitutione.titu.xviij.ꝙ vetuſtiſſimi poetę, Heſiodus imprimis,multis in rebus reges ſimiles dijs faciūt,& in hoc præcipue ꝙ cū maxima ipſi quotidie mortalibus elargiātur,paruo thure,tenuiq; hoſtia cōtenti ſunt: ſic reges magna dādo parua aūt accipiēdo, lætari debent. Parthorū reges ſine munere nemo adire poterat: hoc initū admodū extitiſſet, niſi parua quęq; munera lęto animo accepiſſent.At qui ſicut numina non aurū neq; argentum ab hominibus voluit,ſed ſynceram mētē, liberamq; volūtatem,ſic etiam reges ſatis eſſe ducant,ſi ciues bene animati in eos ſunt,dictis audiunt,& mandatis prompto animo obſequūtur.Hęc ille.Illoſq; ſacroſanctos appellat idē Patritius eodē libro,titu.v.in fine:& ideo Perſæ ſuos reges vt deos venerabantur.Idem Patritius libro primo, titulo ſeptimo.de regno & regni inſtitutione.

QVarta cōſideratio. Ex veritate etiam multum laudātur principes:qm̄,vt ait Fran.Patritius lib.iiij.ti tulo primo.de regno & regni inſtitutione.Socrates vir ſapientiſſimus,veritatē idē eſſe dicebat,ſicut enim illa nec creſcit nec minuitur,ſic virtus ſemper eadē inuenitur: & quia numeros ſuos habet,plena omni tēpore ac perfecta exiſtit. Veritati enim,vt dicit, omnia conſonant,vt in fidibus & cantu , in quibus ſi quid diſſonat, armonia omnis peruertitur:ſic veritas ipſa paruo nonnunq; iudicio oſtenditur,nec diutius poteſt ſub vanitatis inuolucro latere.Falſa em̄ veris & cōcinnata ſemper ſeipſa indicāt.Hinc,vt ibi dicit, Iſocrates regē ſuū monet,vt veritatem añ omnia colat,idq; manifeſtiſſimè ſemper & indiſſimulatè agat,adeo vt cuncti cognoſcant iniurato potius regi q̃ priuatis omnibus iuratis fidē adhibendā eſſe:dicit tamē Benedicti in ſua repetitione c.Raynutius.in ver.teſtamentū.iij.nume.xliij.de teſtamentis. ꝙ hodie principes promiſſionem etiā iuratam non verentur tergiuerſari,vbi multum exclamat contra tales.& etiā Franciſcus Patritius in loco ſuprà allegato multū inuehit contra mendaces principes;ſed cùm non aſſumpſerim niſi materiam laudis gloriæ & honoris,non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto,Dicit etiam Bernardinus de Buſtis in ij.parte ſui roſarij,ſermone xxiiij.parte ij.litera F. ꝙ primum documētum quod dat principibus eſt documentum obſeruationis,ſcilicet veritatis,vt nunq; dicant falſitatem.Inquit enim ſapiens,Prouerbiorum xvj.Non decet principem labium mendax.& Prouer.xx. Veritas & miſericordia cuſtodiunt regem.

QVinta conſideratio. Cùm iuſtitia ſit maior ex quatuor virtutibus cardinalibus,ex quibus principes magis laudātur ,cùm inter omnes virtutes cardinales iuſtitia teneat principatum, adeo ꝙ Ariſtot.in v. Ethicorum,in ipſa aſſerit omnes virtutes contineri.Quę quidem virtus neceſſaria eſt noſtræ ſaluti,vt ſatis oſtēdūt Theologi in iiij.diſt.xlvj.Quantum autem ſit vtilis,oſtendit Salomon,Sapien.v.Iuſti autem in perpetuum viuent, & apud dominum eſt merces eorum.& Pſal.cxj.habetur: In memoria æterna erit iuſtus,ab auditione mala non timebit.Et habetur Prouerbiorum xv.Abominatio eſt domino vita impij , qui autem ſequitur iuſtitiam, diligitur ab eo.& Actu.x.dicitur. Acceptus eſt deo quicunq; iuſtitiā operatur,& de vtilitate illius & laude dixi in ru.De iuſtices & droictz dicelles,in conſuetudinib⁹ ducat⁹ Burg. vbi dixi iuſtitiā de cœlo ortam , ſecundūm quod habetur

Pſal.lxxxiiij. Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo
proſpexit. Vnde, vt refert Franciſcus Patritius in lib. de
regno, lib. viij. titu. j. Nigidius cognomēto Figulus philo
ſophus peregregius, & in Aſtronomię ſciētia, Romanorū
peritiſſimus: cū de poëtarū figmentis quæ in ſignifero cœ
lo fingūtur ſcriberet, ait ad aſpectum Bootis inter Leonē
& Librā, Virginem eſſe quæ iuſtitia ſiue æquitas appella
tur. Addit præterea hanc à mortalibus receſſiſſe, & ad ſu-
peros reuocaſſe, vt quæ ſolita eſſet in hominū cœtus ver-
ſari, eiſq; præcipere ne à recto atq; honeſto diſcederēt: qui
bus monitis donec paruerūt ſecuri ſine anxietate, aut ſo-
licitudine victitarunt. Ex quibus ſatis demōſtratur, quòd
iuſtitia cœleſtis virtus eſſe demonſtratur: & hoc ſatis oſtē
dit Homerus, cū ait. Reges, diſcipulos ſummi regis Iouis
eſſe, à quo iuſtitiā imprimis ediſcant, quam deinde inter
mortales obſeruent, & eam omni ſtudio, omniq; diligētia
tueātur. Plato etiā philoſophorum ſummus, Iuſtitiā bo-
norum omnium maximum eſſe ait, à deo hominibus da-
tum: proinde deum ipſum iuſtitię authorē, cauſam ac prin
cipium multis in locis aſſerit, & pręcipuè in libris de repu
blica, & etiam de legibus: quod etiam aſſerit Patritius, vbi
ſuprà: cuius, vt diſſerit, duę ſunt partes: deum pietate om-
ni honorare, & hominem diligere vti fratrem: & titulo ſe
quen. in quatuor iuſtitias diuidit, ſcilicet diuinam, natura
lem, ciuilem, & iudicialem. de quibus ibi per eum cùm ſa-
tis habeatur, videri poteſt.

Sed magis ad ſpeciem deſcendendo de iuſtitia princi-
pum: diuido eam in duas partes ſeu ſpecies, in ſeueritatem
ſcilicet, & liberalitatem: vt habetur in morali dogmate
philoſophorū. Eſt autē ſeueritas virtus debito ſupplicio
coërcens iniuriam. xlv. diſtinc. c. diſciplina. verſi. moueri.
xxiij. q. v. c. prodeſt. dicam alibi. De liberalitate verò di-
cam infrà, in conſideratione viij. huius partis.

Quæquidem iuſtitia maximè eſt in principe neceſſa-
ria, cùm per eam regnent reges: vt habetur in epiſtola, in-
ter claras. C. de ſumma trini. & habetur Eſa. xxxj. Ecce in
iuſtitia regnabit rex, & principes eius præerunt. Propriū
enim regis officium eſt facere iudicium & iuſtitiā. xxiij. q.
v. c. regis eſt. Vnde dicitur iij. reg. x. de Salomone. Conſti
tui te regem, vt faceres iudicium & iuſtitiam: & honor re
gis iudicium diligit. Et habetur Sap. vj. Audite reges &
intelligite, & diſcite iudices finium terræ. Et, vt dicit Ma-
crobius libro x. Iuſtitia eſt vnicuiq; ſeruare quod ſuum eſt.
l. j. ff. de iuſtitia & iure. notatur in proœ. decret. & de ea ve
niunt concordia, innocentia, amicitia, pietas, religio, affe-
ctus, humilitas, ex quibus omnibus laudantur principes:
& inter cæteros principes ſemper reges Franciæ laudati
fuerunt ex iuſtitia tam ex ipſius iuſtitię ſtatu, vt in vij. par
te huius libri ponam, vbi ponitur hierarchicus ſtatus iu-
ſtitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in
inſtitutione parium, parlamentorum, & cæterorum offi-
ciariorum Franciæ ſupremorum & aliorum inferiorum,
de quibus infra aliquid dicam. Et quia ſuper cæteros ſe-
culi huius principes dilexit iuſtitiam, & iniquitatem odio
habuit, vnxit eum deus deus ſuus oleo lætitiæ prę conſor
tibus ſuis. Pſal. xliiij. Ex quo maximā meretur gloriam,
iuxta dictum Ciceronis, lib. iij. de officijs. Qui veram glo
riam adipiſci vult, iuſtitiæ fungatur officijs.

Secundò oſtenditur iuſtitia regum Francorum ex re-
giorum ſtipendiorum cuilibet ſufficientiū imperuertibili
aſſignatione, quæ reges Franciæ ſemper fecit anteire, vt
in eis verificetur quòd ſcribitur in l. nemo. C. de offi. ma-
giſtri officio. cùm nihil rationabilius, quā vt is gradu cæ-
teros antecedat, quem ſtipendia meliora, vel labor proli-
xior fecit anteire. Certum enim eſt, quòd ſtipendia quæ à
rege noſtro capiunt ſingulis annis ſui officiarij in toto re-
gno, aſcendunt ad ſummam ducentum millium librarum
Turonen. & ſecundùm G. Benedicti aſcendere valent ad
viginti centum mille libras Turonen. & vltra, præter ſta
tum ſuæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra di-
cam in vj. parte & ix.

Tertiò, quoniam licet papa ſolus & imperator de cau
ſa propria & non alius inferior cognoſcant. c. cùm veniſ-
ſent. de iudicijs. & l. proximè. ff. de his quæ in teſtamento
delentur. tamen reges Franciæ iudicio ſuorum officiario-
rum nedum curiarum parlamenti, ſed etiam ſeneſcallorū
ſeu balliuorum ſuorum ſponte ſe ſubmiſerunt, & quod iu
dicatū eſt cōtra ſe, efficaciter exequi permittunt & patiun
tur, iudicatoq; obediunt, imo illud proprijs patentibus
literis exequi mādant. facit c. nos ſi cōpetenter. ij. q. vij. &
l. eſt receptū. ff. de iuriſd. om. iudi. ad inſtar Romanorū &
Sparthanorū regum, qui tribunos plebis ſeu ephoros. i.
magiſtratus eligebant ad moderandā regiam poteſtatē, et
qui de cauſis regum & conſulum loco regum exiſtētium
cognoſcebant, illorumq; poteſtatē moderabantur: prout
narrat Valerius lib. iiij. titu. de moderatione animi, vt re-
fert G. Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verb.
& vxorem nomine Adelaſiā. nume. 598. 599. 600. vſq;
ad numerū. 603. de teſtamentis. vbi prædicta dixit inferē
do, q; ſic pariter ſalubri exēplo ſupradictorū reges Chri-
ſtianiſſimi ſemper moderatione vſi ſunt. Et, vt ibi dicit,
virtus ſuos habet numeros, vt iuſtitia diuidatur in ſex par
tes, ſcilicet in religionē, pietatem, gratiam, fidem, vindica
tionem, & obſeruationē: quæ dotes præcipuæ regū in mo
derationem ſuę poteſtatis conſiderantes, q; faciles motus
mens generoſa capit, vt dicit Ouidius, & etiam Saluſtius
in Iugurtino. Plerunq; (inquit) regis voluntates vt vehe-
mentes, ſic mobiles ſæpè ipſę ſibi aduerſę, vnde opus fuit
moderatione, quæ tanta extitit apud reges Franciæ: vt ex
ordinatione pluriū regum ac verbali præcepto officiarijs
Franciæ ſæpius fuiſſe iniunctū literas regias iudicialiter
& publicè poſſe impugnari de nullitate ac ſubreptiōe, &
vt tales per iudices quibus diriguntur poſſe declarari, etiā
de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curijs Fran
ciæ ſeruatur, inſequendo ordinationē regis Caroli vij. ſu-
per hoc ęditā in ordine lxxiij. incipien. Item, & que ſouuē
teſfois pluſieurs obtiennēt de nous & de noz chācelliers.
Et idē ordinauerat Philippus ſextus eius prædeceſſor: de
qua meminit Affrerius in ſuo tractatu ordinat. titu. de re-
ſcriptis. c. quia ſæpè contingit. Quæquidē ſunt multū lau
danda in rege Franciæ, quia de iure cōmuni vbi reſcripta
non ſunt falſa nec ſubreptitia nec contra bonum reipubli
cæ, licet iniquitatē contineant, non poſſunt de iniquitate
impugnari coram iudice inferiori, ſed debet iudex reſcri-
bere principi. ca. ſi quando. de reſcriptis. tamen in regno
Franciæ poſſunt etiam de iniquitate coram inferiori cui
diriguntur redargui, & inciuilia declarari. & hoc eſt quod
dicebat Caſſiodorus loquendo de cancellario regis: Pro
ęquitate, inquit, ſeruanda, nobis quoq; patimur contradi
ci. De quo idem Benedicti in dicta repetitione. in dicto
verbo, & vxorem. in fine ſecundæ deciſionis.

Ex quibus prædictis tanta regum Franciæ fama in-
temeratæ iuſtitiæ per vniuerſum orbem euolauit, quòd
plures eiſdem nō ſubditi, etiam infideles eorum iudicio ſe

ſubmiſerunt, vt in eis verificatum ſit quod de glorioſo Scipione Africano concludit Plutarchus, ꝙ tanta eſt virtutis vis & tam magna apud omnes gẽtes, cũm non ſolum bonos ſed etiam improbos ad ſe amandum alliciat: quod exemplũ fuit in pluribus Francorum regibus cõpertum, qui ſi acceptare voluiſſent, extraneas nationes regerent in eos conſentientes, præſertim in perſonam Dagoberti regis Franciæ huius nominis primi. de quo Guaguinus, libro iij. c. iij. Sic de duce Sabaudię qui Francorum regis iudicio ſponte ſe ſubmiſit, conſuluit Bal. in iij. parte conſiliorum, conſi. cccxviij. incipien. petita venia flexiſq; genibus loquar &c. vbi ponitur tenor ſubmiſſionis, quod conſilium videndum eſt cũm ſit pulcherrimum. Et adeo ſemper apud Francos reges cultus iuſtitię acceptus & gratus fuit, & ſperatur perpetuo vigere, ꝙ de ipſo Chriſtianiſſimo rege dicere veriſimiliter poſſumus, quod per Pſalmiſtã dictum fuit, pſal. xcv. Iudicabit orbem terre in ęquitate, & populos in veritate ſua. & iterum Pſal. xcvj. Iudicabit orbem terrarum in iuſtitia. Et ſequitur retributio, pſal. xliiij. Propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam deducat te mirabiliter dextera tua. Quoniam notoriè videmus Francorum reges ſupra omnes principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit in eis quod Cicero, libro ij. de officijs dicit. Qui veram gloriam adipiſci vult, iuſtitiæ fungatur officijs: quoniam, vt dicit Seneca in libro de quatuor virtutibus: Iuſtitia eſt diuina lex & vinculum ſocietatis humanę, quiſquis hãc deſiderat ſectari, deũ prius amet, vt ametur à deo: quod in Francis regibus vidiſtis adimpletũ, quibus rectè & iuſtè appropriari poterat illud & pariter eorum ſubditis quod de rege iuſtiſſimo ſcribitur. Lętentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Sed timeo quòd hodie non ſit verificatum illud de quo habetur per Auguſtinum de xij. abuſionum gradibus, cuius dictum retuli in rubrica, Des iuſtices & droictz dicelles, in initio. in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgũdiæ, vbi ſcripſi per cõtrarium quid operetur iniuſtitia: quod cũm non ſit meæ intentionis in hoc meo opere aliquid tangere aut parum, niſi de his quæ tãgunt laudem gloriam & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, ꝙ iuſtitia eſt, quædam turris fortiſſima triangularis quodam triangulo contenta, vnus angulus eſt honeſtè viuere, alius alterum non lædere, tertius ius ſuum cuiq; tribuere: cuiuſquidem iuſtitiæ ſex ſunt partes principales ſeu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & ſatis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentionem Benedicti in loco hic ante allegato.

Bernardus verò in ſermone quarto de aduentu aſſignat alias partes iuſtitię, vbi ait: ꝙ iuſtitia eſt virtus quod ſuum eſt vnicuiq; tribuens ſuperiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia & reuerentia, ſcilicet prælato & principi. de hoc xxiij. diſt. per totum. Aequali ſiue pari cõſilium & auxilium: vt conſilio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, ſecundũm illud ij. Corinth. xij. Quis infirmatur & ego nõ infirmor? Inferiori debetur cuſtodia & diſciplina. ſ. vt nõ regnet in eo peccatũ, & vt dignos fructus pœnitẽtię faciat. xlvij. diſt. c. omnes. quibus omnibus debet adiungi rectum iudiciũ, quę ſeptẽ poſſunt ſignificari per ſeptem columnas quas excidit Sapientia in domo quam ædificauit, Prouerb. ix. prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immeritò ſi principes ex iuſtitia laudentur, & gloriam conſequentur: quoniam Auguſtinus libro vij. de ciuitate dei. c. xij. ſapientum ſententiam recitans cõcludit hoc veriſſimum eſſe, rempublicam cuius princeps eſt maritus, ſecundũm Lucã de Penna in l. quicunq;. in iij. & iiij. col. C. de omni agro deſerto. & cuius cõmiſſionem habet à deo. in authen. vt differẽtes iudices, in prin. colla. ix. Ad cuius etiã vtilitatem reſpicere debet, in authẽ. vt iudices ſine quoquo ſuffra. colla. ij. & eius ſuſtentationem. in prima cõſtitutione C. §. ideoq;. quã debet cunctis præponere. Bal. in authẽ. de hęredibus & falcidia. in ij. colũ. colla. j. ſine iuſtitia cõſeruari nõ poſſe nec regi. Et, vt ait Macrob. libro j. de ſomno Scipionis: ſine iuſtitia non ſolum reſpublica, ſed nec exiguus hominum ictus, nec quidem parua domus cõſtabit. Et, vt ait Cyprianus libro de xij. abuſionibus. Iuſtitia regis eſt pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentũ gentis, gaudiũ hominum, & meritò. Nam reſpublica per iuſtitiam tẽpore pacis & belli optimè gubernatur, vt habetur in procœmio Inſti. Per iuſtitiam nãq; mali terrentur, & boni conſeruantur. l. capitaliũ. §. famoſos. & l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis. Nam per ipſam cũ punitur vnus malus, reliquis incutitur metus, & iſto modo pax & tranquillitas conſeruatur. l. j. C. ad legem Iul. repetundarum. l. diuus. ff. de cuſtod. & exhibitio. reorum. dixi in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ: in dicta rubrica, Des iuſtices.

Ex hac iuſtitia maximã etiã gloriã cõſecutus eſt Traianus. Vnde Helinãdus in geſtis Romanorũ narrat ꝙ cũ aſcendiſſet equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehẽſo pede eius miſerabliter lugens ſibi fieri iuſtitiã petijt de his qui filium eius bonum & innocentem occiderãt, dicens: Tu (inquit) Auguſte imperas, & ego tam atrocem iniuriã patior. Cui imperator. Tibi ſatiſfaciam cũ rediero. Cui illa dicit: quid ſi nõ redieris? Succeſſor (inquit) meus tibi ſatiſfaciat. Et illa. quid tibi prodeſt ſi alius bene fecerit, tu mihi debitor es, ſecundũm merita recepturus, et fraus vtiq; eſt nolle reddere quod debetur: ſucceſſor tuus iniuriã patiẽtibus pro ſe tenebitur, te nõ liberabit iuſtitia aliena, & bene agetur cum ſucceſſore tuo, ſi ſe liberauerit. His verbis victus imperator deſcendit ſtatim de equo, & cauſam exaudiuit præſentialiter, & cõdigna ſatisfactione viduã conſolatus eſt: & inde ſtatua Traiani in foro poſita fuit, repræſentãs quomodo in expeditiõe poſit⁹, viduã liberauit, & in ſenatu exclamatũ fuit: Nõ alter felicior Auguſto: nec melior Traiano. Vnde & de eodẽ legitur, ꝙ cũ filius eius equitaret in durũ equum, ex eius pedibus filius cuiuſdã viduæ interfectus eſt: & ideo eidẽ viduæ ſibi conquerenti, filiũ ſuũ pro filio illius viduę mortuo tradidit, & hæreditatẽ cum eo. Iſte Traianus Hiſpanus fuit clementiſſimus & iuſtiſſimus: ſed quia paganus, dãnatus erat. vnde magnus Gregorius diu poſt mortem Traiani de iuſtitia eius & pietate quæ eſt pars iuſtitiæ audiẽs, orauit pro anima eius, ante altare beati Gregorij, & ex priuilegio ſingulari & inaudito, oratione eius liberata eſt anima Traiani de inferno: de quo teſtis eſt totus mundus ſecundũm Damaſcenum, vt ſcribitur in legenda beati Gregorij: facit de eo mentionem Lucas de Penna in l. ij. in. iij. colum. C. de exacto. tributo. lib. x. Io. Fabri in procœmio inſtit. Bened. in repetitionę c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. nume. 602. de teſtamentis.

Vſque adeo iuſtitia in rege laudanda eſt, ita quòd melius eſt regi iuſto rege ſeu principe, quã iuſta lege, cũm ipſe in

ipse in singulis causis iudicat secundùm æquitatem quæ
sibi videtur, vt not. Bar. & post eum Pau. in l. præsenti. in
sui initio per illum text. C. de his qui ad ecclesiam confu-
giunt. Nam ipse est supra ius, & lex viua seu animata in
terris dicitur. text. in authēti. de consulibus circa fi. & ibi
glo. in verbo, legem, hoc expresse not. colla. iiij. Et ipse so
lus iudicat de causa à iure non diffinita, vt ĩ. ista parte scri-
bitur, in consideratione in qua specialia solis principibus
cōpetentia describuntur. ver. lxix. & de hoc vide Corsetū
de potestate regia. q. lxvij.

In quibus autem consistat iustitia regis ponit Cypria
nus de xij. abusionibus dicens. Iustitia verò regis est ne-
minem iniustè per potentiam opprimere, sine acceptio-
ne personarum inter se & proximum suum iustè adiudi-
care: aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, cohibere
furta, adulteria, & omnem mœchiam punire. xxiij. q. v. c.
regum. & c. rex. debet iniquos deprimere & bonos exalta
re, impudicos verò & histriones non nutrire. ad hoc lxxx-
vj. distinctione. c. donare. impios de terra perdere, parri-
cidas & periurātes viuere nō sinere. prædicto. c. rex debet
ecclesias defendere. d. c. regū. pauperes eleemosynis alere.
lxxxvj. distinctione. cap. non satis. & cap. pasce. & de pœ-
ni. distinctione j. cap. quamobrem. iustos super regni ne-
gotia constituere, senes, sapientes, & sobrios consiliarios
habere. j. q. j. ca. estote. Magorū & aliorum phitonissarum
superstitionibus non intendere. xxvj. q. vj. nec mirum. &
j. ij. iij. & iiij. q. eiusdem causę. iracundiam suam differre. xj.
q. iij. c. cùm apud. & c. illa. & c. summo. patriam fortiter &
iustè contra aduersarios defendere. xxiij. q. ij. c. iustū. cum
c. sequen. & quęstione. in c. fortitudo. & q. viij. c. vt pridē.
& q. j. c. militare. & c. noli. & per omnia in deum confide-
re. vt Psal. cxxiij. Qui confidunt in domino & c. de conse-
cratione, distinctione j. c. omnis Christianus. prosperita-
tibus animi non eleuare, sicut fecit Nabuchodonosor rex.
de pœni. distinct. j. c. voluissent. versi. Nabuchodonosor.
cuncta aduersantia patienter tollere. xxiij. q. j. §. j. & c. pa-
ratus. fidem catholicam in dominum habere. xcvj. di-
stinctione. c. si imperator. l. epistola inter claras. C. de sum
ma trinita. filios suos non sinere impiè agere. xxiij. q. v. c.
rex. certis horis orationi insistere vt rex Dauid. Psa. cxviij.
Septies in die laudem dixi tibi domine. & c. & c. j. de celeb.
missarum. & ante horas congruas non gustare cibum. Et
subdit Cyprianus. Hæc regni prosperitatem in præsenti
faciunt, & regē ad cœlestia regna deducunt. sermonē ac-
cusantium inuestigare, quoniā vt habetur Prouer. Gloria
dei est cęlare verbum. & gloria regū inuestigare sermonē.

Sexta consideratio. Multum laudātur principes ex pie
tate seu clementia: quoniam, vt dicit Iudocus Clicthо
ueus: trac. de nobiritate. qui hac virtute insignes floruerūt
perpetua celebrantur laude, nullaq; ætate obsolescet eorū
gloria, maximè quæ iunata est principi. l. monēte. qui mi
litare non possunt. libro xij. C. §. quoniam verò. in authē.
de exhiben. reis. colla. v. Dominus enim constituit Moy-
sen super populū, cum esset super omnes mitissimus, Nu-
meri xij. & iij. Regum xx. Et habetur Ester iij. q reges Is-
raël clementes erant: vbi dicit. Volui petentem nequaquā
abuti magnitudine, sed clementia & bonitate gubernare
subiectos. & Esa. xvj. Emitte agnum domine dominato-
rem terræ. Et de Christo habetur Matthæi xx. Ecce rex
tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim, pietas, miseri
cordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, beneuo
lentia, preciosa sunt monilia regiæ maiestatis. Hinc De-
mosthenes ad Alexandrū. Nil (inquit) habes rex vel for-
tuna tua maius quàm vt possis, vel natura tua melius quā
vt velis seruare plurimos. Nulla enim de virtutibus gene
rosior misericordia, vel admirabilior clementia, nec per
aliud propior deo accedere potes q̃ vt salutem conferas
hominibus, vel dando si eguerint, vel parcēdo si delique
rint, vel indulgendo si supplicauerint. Cùm enim vinca-
mur à dijs in omni munere, sola clementia est quæ nobis
deos reddit æquales. facit l. imperialis. C. de nupt. Tullius
quoq; libro j. de officijs. Nil (inquit) laudabilius, nil ma-
gno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.
quoniam, vt inquit poëta. Sola deo æquat clementia. Nā
si egregium est hostem abijcere, non minus tamē laudabi-
le infelicis scire misereri: quoniam, vt dicitur Prouerb. xx.
Misericordia & veritas custodiunt regē & roboratur cle-
mentia: thronus illius bonitatem & principis & populi
confirmat. Prouerb. xvj. Clementia regis quasi imber se-
rotinus, sicut imber temporaneus est & c. vt ibi, & habe-
tur Prouer. xj. Clementia præparabit vitā, operatur ma-
lorum mortem. & Seneca, lib. j. de clementia ad Neronē.
Magni certè animi est placidum esse, tranquillum & iniu-
rias atq; oppressiones semper despicere. Muliebre autē est
furere in ira. Nam de Cæsare legitur, q omnium memo-
riam habebat, præterq; iniuriarū reminisci. Pariter Octa-
uianus detrahentibus ei, in ciuitate libera, liberas debere
esse linguas, respondebat. & cū in testem produceretur li-
benter obiectus etiā contra personā suā tolerabat: nec cōn
tra obijcientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti in repe
titione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero
lxxxix. de testamentis. Et, vt dicit Beroaldus in tracta. de
felicitate. clemētia est prima dos regū, authore Vopisco.
hinc apud Claudianū Theodosius Honorio filio salubri
ter præcipiēs. Sis pius imprimis. Nam cùm vincamur in
omni munere, sola deos æquat clemētia nobis. Et vt dicit
videtur opifex rerū ac parens natura demonstrasse clemē
tiæ insigne principibus potissimū conuenire, quæ regem
Apum sine aculeo exarmatū esse voluit, vel si spiculum
dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse principes,
vt dicit ibi Beroaldus, quem videas. Ideo imperator dicit
se clementē, in auth. de trien. & se. §. consideremus. col. iij.

Lucas verò de Penna in l. monente. C. qui militare nō
possunt. lib. xij. ponit duodecim exēpla, ex quibus docet
quomodo clementia est multum laudanda in principe, et
etiam scripsit de clementia in l. duos. C. de suscep. & arca.
Plinius libro vij. clementiam Cæsaris commendat, vt ha
betur in officina Textoris. in verbo, clemētes & humani.
vbi enumerat trigintasex qui de clementia & humanitate
laudantur. & videatur etiam de clementia Romanorum
per Valerium, lib. v. titu. de humanitate & clementia. po-
nit Bernardinus de Bustis in sua ij. parte rosarij. sermone
xxiiij. parte ij. litera b. ibi: quartum documentum. com-
mendat etiam & multum laudat Albertus in sua marga-
rita poëtica. ij. parte. tracta. j. ex v. libro Valerij. Et etiam
ex pietate laudatur cùm congruat principi qd' subiectos
debet diligere vt coniunctos, imo vt filios. Est enim com
munis pater omnium, vt in auth. neq; virum quod ex do.
ad finem. colla. viij. vt dicit Lucas de Penna in l. j. C. de
thesauris, lib. x. & de huiusmodi dilectiōe principū in sub-
ditos, ponit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij.
sermone xxiiij. parte ij. in litera L. Et vt dicit ibi Lucas de
Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in
cœlo, quę multum seruāda est in correctione. xxiij. q. iij. c.

quod Christus.c.licet.xlv.distinc.& amplissimè demonstratur ex quadam mirabili & singulari epistola Ignatij missa ad Thymophilum monachum inserta in libris Dionysij de diuinis nominibus, quam videas, cùm quæstio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ reges vngũtur, vt sint alijs clementiores & dulciores, notatur in ca.j. de sacra vnctione. Et plura ponit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cõdidit.j.numero lvij.lviij. & lix. de testamentis, quem videas: & Iudocum Clicthoueum in tracta. suo, de vera nobilitate.c.xiij. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendã.

Septima consideratio. Principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis: quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriã quis inter mortales consequatur. Respondit: Optima dixerit, necnõ pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cũ primis est, & in principe longè speciosissimum exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benignè & comiter desideria adeuntiũ. Nam, vt dicit Clicthoueus in trac. de vera nobilitate.c.xij. Nihil enim æquè animos hominum deuincit, gratiamq́; ducit & allicit atq; morum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in oẽs affabilitas. Enimuerò hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitq́; vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturq́; in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate miro prçconio Pompeius magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatẽ: de quo dixi suprà in prima parte, in xxvj. cõsideratiõe, vbi de salutatione fit mentio. Hoc & iuriscõsulti in procõsule ac præside, veluti officiũ necessarium deposcunt: vt scilicet omniũ desideria audiant, & in adeundo se facilem præbeant. l. nec quicq̃.§. obseruare.ff. de offi. procõsulis & legati. Et, vt refert Beroaldus in suo libello de optimo statu, Philippum Macedonum regem olim adiuit anus paupercula rogãs, vt causam audire vellet, qui cũ respondisset ociosum se non esse: exclamauit anus, Etiã ne regnes. tãq; imperare nõ debeat qui adeũtes adire cõtẽnit. Verbũ hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, & cæteris deinceps prçstitit se facilem. Huius affabilitatis & facilis admissionis nobis est etiam exemplo Alexãder magnus à suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla ediuersò quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa scribunt Beroaldus & Clicthoueus vbi suprà. Ex qbus lucidè apparet, q̃ princeps debet obseruare illud Ecclesiastici xxxij. in princi. Rectorem te posuerunt noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri documentum euangelicum. Nolite in sublime tolli.

Octaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur & commendãtur quæ multum conuenit principi. l. cùm multa. C. de bonis quę liberis. vt enim imperialis fortuna oẽs supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit F. Patritius titulo nono, libro iiij. de regno & regni institutione: q̃ liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bal. in l. & in legatis, in fi. C. ad. l. Falcidiam. q̃ propriè proprium principis est, q̃ debet esse liberalis & gratiosus. l. j. in fi. C. de caducis tollẽdis. l. si quis rogatus. §. vltimo. ff. ad Trebellianũ. & de huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bustis in secũda parte sui Rosarij, sermo. xxiiij. secũda parte, litera I. Facit quod habetur Prouerb. xxij. Gloriam & honorem acquirit qui dat munera. & c. xviij. donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit. Imo donare quod est liberalitatis laudatur, etiam si non præstetur: vt facit tex. in l. cedere. §. munus. ff. de verbo. significa. vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de castrensi omnium palati. peculio. libro duodecimo. & Artaxerses Xersi filius aiebat: beneficium addere longè magis regale, q̃ auferre.

Et hęc liberalitas viguit in Tito imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia sine re aut spe habẽdi. Et interrogatus ab amicis cur plura polliceretur q̃ præstare posset. Respõdit, quoniã nõ oportet quemq̃ à facie & sermone principis tristẽ recedere. Et recordatus super cœnam, q̃ nihil tota die illa dedisset, dixit: Hũc diem perdidi. Et, vt ait Seneca, libro ij. de beneficijs, q̃ Alexander cuidam petenti vnum denariũ, ciuitatem dedit: ille verò dicit, tantum donũ non cõuenire fortunæ suę, cui Alexander. Nõ quæro, inquit, quid te accipere oporteat, sed quid me dare. Et de eodem narrat Seneca epistola iiij. q̃ respondit cuidam ciuitati dimidium omnium suarum rerum eidem promittenti: Ego inq̃ proposito veni in Asiam, nõ q̃ acciperẽ id quod dedissetis, sed vt haberetis id quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri ponit Ioannes Lupus in sua repetitione rubricę, de donationi. inter virum & vxo. §. ix. vbi amplè de liberalitatibus nobilium.

Nona consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate & magnificentia. tex. est in l. j. C. de thesauris, libro x. ibi, & vtimperatoriæ magnanimitatis videatur præuenire liberalitas postulando. & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cùm magnanimitas sit in honore, magnificentia in expen. vel magnanimitas sit in aggressione, magnificentia in consummatione. Et dicit Lucas de Penna in l. j. C. de veteranis. libro xij. q̃ in principe magnificentia circa duodecim præcipuè versatur, quæ ibi ponit. & de hiusmodi magnanimitate, & magnificentia amplè Aristoteles iiij. Ethicorum. c. ij. & iij. vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam secunda secundę de magnanimitate. & per Egidium de regimine principum. c. xxiiij. quod incipit, amatores. & c. xix. hæc enim virtus solis regibus ac principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patritius in suo libro, de regno & regni institutio. libro vij. titulo x. vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar Porsenna fuerunt laudati de magnificentia.

Decima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quæ maximè requiritur in principe. l. penulti. C. de his quibus vt indignis. ibi: ne princeps philosophiæ plenus. & habetur Ecclesiastici x. Principatus sensati stabilis erit, rex autem insipiens perdit populum suũ. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitãtes in ea. Ecclesiastici x. Salomon enim ad regendum populum nõ diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. iij. Regum. iij. Et de Christo dicitur Ieremiæ xxiij. Et regnabit rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Aegyptiorum? Actuum vij. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? ij. Regum. xiiij. cap. Nam regale opus est sapere & dijudicare, vt ait Tullius libro primo de diuinatione: & refert Iacobus in suo

suo sophologio Sapientiæ,libro j.c.ij.vbi narrat multos
reges qui dilexerunt sapiētiam:& ibi maximè de Alexan
dro qui eruditus fuit ab Aristotele:de quo amplius dicā
infra in x.huius libri parte,in prima cōsideratione.Et re-
fert etiā Antonius Florētinus in sua chronica.parte.ij.tit.
xvj.c.ij.§.v.ꝙ Olfredus rex Angliæ iam duodenus ex-
pers omnis literaturæ erat,vt ibidem de eo habetur plenè
& ibi multū cōmendatur propter eius literaturā,per quā
magis q̄ꝫ viribus regnum suum optimè rexit.Et,vt dicit
Aristoteles in Ethicis,Nemo iuuenes eligit in duces:quia
non constat eos esse prudentes,& ideo dicit Sapiens Ec-
clesiastici x.Vę tibi terra cuius rex est puer.& dicit Boë-
tius de consolatione,in ij.& Valerius libro vij.titulo.de
sapienter dictis aut factis.& recitat Benedicti in sua repe-
titione c.Raynutius,in verbo,duas habens filias,nume-
ro cij.de testamentis,in additione,Platonē dicentem bea
tas esse ciuitates si aut Philosophi regnarēt,aut reges Phi
losopharentur:&,vt inquit Seneca,seculum esse aureum
si sapientes regnarent.ideo Sapientiæ vj.dicitur.Concu-
piscentia sapientiæ deducet ad regnum perpetuum.Si er-
go delectum in senibus & sceptris ô reges populi,diligite
sapientiam,vt imperpetuum regnetis:diligite lumen sa-
pientiæ omnes qui præestis populis.Multitudo enim sa-
pientium est sanitas orbis terrarum,& rex sapiens popu-
li stabilimentum est.Et ex prædictis Bernardinus de Bu-
tis in loco supra allega.in litera H.dat documentum prin
cipibus,vt sint sagaces:ex quo dicendum est,ꝙ in huius-
modi sapientia laudari debent.Ad quæ faciunt quæ dicit
Lucas de Penna in l.omnes.C.de decurio.libro x.in xij.
col.vbi dicit.Impossibile est enim vt salubriter disponat
principatum,qui non agit consilio sapientum.Ecclesia-
stici ix.Et Policraticus,libro v.c.vj.de his pauca dicenda
sunt,cùm pauci tales reperiātur.Legitur enim in Policra
tico,libro iiij.ꝙ Traianus rex Romanorum hortatus est
regem Frācorum,vt filios suos liberalibus disciplinis in-
strui procuraret,dicens ꝙ rex illiteratus,quasi asinus co-
ronatus.

Et ideo principes debent habere in honore doctores,
& nō ignaros:quoniā,vt ait Pogius in epistola ad Nico-
laū quintū.Vbi doctrinarū cessant exercitia,ibi nullū in-
ter doctores atqꝫ indoctos discrimē viget.Vbi nullus vir
tuti locus,nulla studiorum ratio habetur.vitia ibi regnāt,
torpescunt ingenia,principatus & regna decidunt,rerūqꝫ
omnium dominetur confusio necesse est,& prouenit ta-
lis ruina:quia imperia & dominatiōes sanguinem sequū-
tur & non virtutes,vt dicit Benedicti in sua repetitione
c.Raynutius in verbo,condidit,primo.nume.xxxiiij.de
testamentis.

Et sapiētia in regibus est multum necessaria,quoniā,
vt ait Vegetius libro j.de re militari.Nullus,inquit,est
cui sapientia conueniat q̄ꝫ principi,cuius doctrina omni
bus debet prodesse subiectis.Nam,vt inquit Policraticus
libro iiij.& vij.Sapientia fecit Romanos dominari.& ibi
plura dicit Iacobus in suo Sophologio sapiētiæ,lib.j.c.v.
dicam infra in x.parte.quomodo scientia & sapientia sit
necessaria vtilis & laudabilis.

VNdecima consideratio. Principes multum laudan
tur,& gloriam,& honorem consequuntur,ex casti-
tate & continentia.Cùm,vt ait Imperator in l.si qua illu-
stris.C.ad Orficia.illustribus enim castitatis obseruatio
præcipuum debitū est,imo Imperator pudicitiā semper
esse colēdam censuit.Hinc per illum textum dicit Io.An-
dreæ,in c.fi.de filijs presbyterorum.ꝙ nō valeret dispen-
satio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili &
soluta nobili,nisi de nobilitate fieret mētio,per Feli.in c.
postulasti.in iiij.colū.de rescriptis.Hāc pudicitiā & casti-
tatem præ oculis habuit Abimelech Palæstinorum rex,
qui visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro
suo,pręcepit omni populo,dicens.Qui tetigerit hominis
eius vxorem,morte morietur.Gene.xxvj.

Hannibal Carthaginēsium dux inuictissimus,qui,vt
Trogus refert,nunqꝫ inter innumeras captiuas miræ pul
chritudinibus puellas,castitatem perdidit.

Et Marcus Claudius Marcellus Romanorum consul,
teste Augustino libr.j.de ciuitate dei.c.vj.ante captā vrbē
Siracusanam eius ruinam fleuit,& priusqꝫ ciuitas inua-
deretur ędicto perpetuo constituit,ne quis corpus libe-
rum violaret.

Et Alexāder,vt Vegetius lib.ij.de cōtinētia Alexādri
narrat.Licet diues & potētissimus rex esset,cū ei pulcher
rima virgo oblata fuisset,cuidā tamen nobili desponsata,
illam non aspexit,sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus alterius Scipionis filius,
vt Valerius tradit,libro iiij.de abstinentia & continentia.
Cùm in Hispanias profectus esset,capta Carthagine vir
ginem quandam speciosam captiuam,vt etiam Liuius
dicit,sponso generoso concessit,puellęqꝫ pretium dotis
nomine condemnauit,vbi prius omnem carnis volupta
tem è castris amouerat,ita ꝙ duo scortorum milia legun
tur ab eius tunc exercitu abijsse,vt idem refert Valerius,
libro ij.de disciplina militari,& dicam ī.in vij.parte.Id
idem Totillam ferocissimum regem Gothorum fecisse
cùm Romam vastaret,vt nulla ingenua mulier virgo vel
nupta,aut vidua foret,violaretur præcepisse,idqꝫ seuere
custodiuisse recitat Anto.Florentinus in historia.ij.parte
tit.xij.c.v.hæc dicit Benedicti in d.sua repetitione c.Ray-
nutius,in verbo,cuidam Petro tradiderūt.nume.lxxj.&
lxxij.& ibi videatur quid etiam eueniat principibus effœ
minatis,quæ cùm non sit materia nostra:quia tantum ea
quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia,ad
ibi dicta me remitto.

Et non solum principes laudantur ex huiusmodi con
tinentia carnali,sed etiam ex continentia gulæ,auaritiæ,
& ambitionis,& superbiæ,vt de continentia gulæ dici-
tur de Alexandro,libro iiij.Vegetij de re militari,ꝙ in
itinere ambulans cum amicis accepto pane vesci solitus
erat.Item legitur de Scipione Aemiliano.Et Catonem
fuisse contentum eodem vino quo remiges siue serui remi
gantes.Et de Arubolo rege Barbarorum qui deuicit Ro-
manos legitur fuisse contentum,ꝙ ante noctem non re-
quiescabat,de nocte surgere solitus erat,& in crepusculo
ad cœnam vacabat:vt ibi Vegetius,qui narrat de alijs,
quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur ꝙ Cęsar erat minimi
cibi atqꝫ vulgaris,& tantum vescebatur loco & tempo-
re quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam cōcupitam aquam effudit.ij.Regū xxiij.
& xlj.dist.c.deliciæ.

Et Alexander,qui cùm in inaquosam terrā & inuiam
potum inuenire minimè poterat siti laborabat cum suo
exercitu fugiens,aquam inuentam à Cophino milite in
aurata galea oblatam,volenti plus regi q̄ꝫ sibi etiam si-
tienti cōsulere,effudit,ne bibente corā,alij magis sitirent:
laudauit tamen & remunerauit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, ꝙ antiqui principes non quærebant lauta vel preciosa alimenta, nec epulis vel commessationibus vacabant. xliiij. distinctio. c. commessationes. §. j. & de consecra. distinctio. v. c. ne tales. xvj. distin. per totũ. & xxxv. distinc. §. vj.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in principibus, ex qua laudati fuerũt. vnde narrat Valerius lib. iiij. Cùm Scipio accusaretur apud Senatum Romanũ de pecunia, respõdit: Cũ totã Africam vestræ potestati subiecerim, nihil ex ea quod meũ diceretur præter cognomen tetuli. Et iterũ addidit, non me Punicę. i. Africanæ, nec fratrem meũ Asiaticæ gazę auarum reddiderũt.

Narrat etiam Valerius, libro iiij. de prædicta continẽtia principũ, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cùm enim legati Sannensium venissent ad eũ in agresti scanno assistentem foco, atq; in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent vt auro vti vellet, vultum risui dissoluit, dicens: Superuacuè enim, ne & dicã ineptè aurũ obtulistis: dicite Sannitibus Marcũ Curium malle locupletibus imperare, ꝙ ipsum fieri locupletẽ: atq; istud vt preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse. Hęc ille. & ibi ponit alia de eo: & de Fabricio Lucinio, & de pluribus, quos vide. sed multũ facit quod dicit Tul. li. ij. offi. Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in principibus rempublicam gubernantibus, vt refert Lucas de Penna in l. professos. C. de muneribus patrimoniorum, libro x.

DVodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, habens in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit. Habet plures partes potentiales, de quibus habetur amplè in l. vnica. C. de metropoli Berito, libro xj. vbi amplè ponit de septem virtutibus, quarum tres sunt theologicæ. s. fides, spes & charitas: & aliæ quatuor sunt cardinales. s. iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. & istæ sunt multum in principe necessariæ, & ex his laudantur & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. & tantum hic tetigi & tango ea quę faciũt ad laudem & honorem principum, cùm hic sit locus de his quæ concernunt alias virtutes non maximè necessarias, licet tamen omnes vtiles videantur. Lucas de Pẽna in d. l. vnica. C. de metropoli Berito. Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco in septima parte discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia quæ est alia virtus cardinalis, ideo aliter hic nõ insisto, & etiam quia satis in discursu huius partis tangã, ponendo alias laudes & honores principum.

Et de temperantia quomodo sit necessaria in principe, & non declinet in virtutis excessum. i. ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optimè differit Policra. lib. iiij. c. ix. vbi dicit ꝙ iniuriam non admittit. & vide Aegidium de regimine principum, li. ij. de temperantia. c. xv. Et de huiusmodi fortitudine, vide Martinum magistum qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

DEcimatertia cõsideratio. Etiã principes ex fide gloriã & honorẽ consequuntur, quoniã nihil est quod lumine clariore præfulgeat, ꝙ recta fides in principe. l. epistola inter claras. C. de summa trini. &, vt ait Tul. libr. j. offi. neq; enim vlla res vehemẽtius rempublicã cõtinet, & est fundamentũ iustitiæ. Quoniã vbi nõ est sana fides, ibi nõ potest esse iustitia. c. vbi. xxiiij. q. j. & dicit Lucas de Pẽna in l. quoties. C. de ponderato. & auri illato. libro x. ꝙ fides præfertur prudentiæ, & ibi multum amplè cõmendat fidem: & dicit tex. in c. in quęlibet. xxiij. q. viij. ꝙ rempublicam magis ꝙ sudores corporales gubernat, vt dicit Lucas de Pẽna in l. probatorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. vbi ponit multiplices effectus fidei. Frãci. verò Patritius in libro de regno & regni institutione, lib. viij. tit. xx. in principio dicit, ꝙ fides in principe tanto splendore fulget, vt sine ea omnes regũ ac principũ virtutes obscuriores fiant: ab ea singulæ sic lumẽ accipiunt, vt à sole luna, sydera ac stellę omnes. Vnde, vt dicit, prudentia sine fide vana ac mendax esset, & vasta quædam versutaq; calliditas temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius ꝙ fidem fallere, promissa non pręstare, conuentisq; non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, ꝙ cùm cœnãtibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio apud Sextũ Pompeium magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem inierant, Menodorus Pompeianæ classis præfectus per internuncium Pompeio significauit tunc tempestiuum esse parentis ac fratris iniurias vlcisci: quòd si occasionem sumere vellet se operam daturum, vt è nauibus euadat nemo. cui Pompeius, refer, inquit, Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esse, qui fidem fallere nescio. quęquidem vox & decora fuit & magni Pomperij filio digna.

Parmenoni quoq; suadẽti quidpiam Alexãdro quod præter fidem ac decorum esset, respondit. Facerẽ id quidẽ si Parmenon essem: verũm Alexãdro neutiq; licet. necid iniuria dicebat Alexãder. Nouerat enim vir animi tã excelsi qui sibi orbis terrarũ polliceretur nihil esse posse quod magis gloriã suam obscuriorẽ redderet, ꝙ si promissam fidẽ aliqua ex parte falleret. hęc Patritius ibi: & ibi ponit de fide Romanorũ & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiã in sua officina ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium regulum, qui maluit ad suppliciũ redire ꝙ datam Carthaginẽsibus fidem violare. de quo etiã Benedicti in d. sua rep eti. c. Raynutius in verb. testamentũ, tertio. nume. xviij. de testamẽtis. de quo etiã in l. postliminij ius. in §. captiuus. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & etiam Silliusl, ibro vj.

Seranus clarum nomen tua regale proles,
Qui longum semper fama gliscente per æuum,
Infidis seruare fidem memorabere pœnis.

Et non est mirandũ si Textor ponat paucos fidelissimos: qm̃, hęc virtus est valde chara & valde rara. Vnde Prouerbio. xij. Virum fidelẽ quis inueniet? & j. ad Corin. iiij. Hic iã quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, quæritur inquã, & vix inuenitur. Tẽpore em̃ Christi inter duodecim apostolos inuẽtus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie verò duodecim, & plus inueniũtur infideles, quàm inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti cõmittit dominus bonorũ suorum dispẽsationẽ, Mat. xxiiij. Quis putas est fidelis seruus & prudẽs? Et huic virtuti dat deus gloriam suam, Mat. xxv. Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui. Et etiã huic virtuti dat deus augmentum gratiæ, Lucæ xix. Euge serue bone & fidelis, quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates.

tates, insequẽdo stylum Textoris propter paucitatem talium, pauca dicam.

Et talis fides maximè in principibus est seruanda, quã do est cum iuramento, prout seruauit Alexander (contra tamen eius velle) prout narrat Valerius, qui cũ iret ad dissipandum ciuitatem nomine Lapsacũ, obuiã habuit Anaximenem præceptorẽ suũ: quod ferens Alexãder, ꝙ pro ciuitate eum interpellaret, iuramento præuenit dicens se non facturũ quod petijsset: quod vidẽs Anaximenes postulauit, vt prælibatam ciuitatẽ destrueret, quod audiens Alexander suæ paci reliquit: quod hodie nõ faciunt principes, sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia, videatur de hoc Guillelmus Benedicti in sua repe.c.Raynutius.in verbo, testamentũ tertio.numero xlij.& xliij.de testamentis.

DEcimaquarta cõsideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud oẽs laudatur principatus Romanorũ: ex quibus etiã omnia cõprehendi possunt ex quibus principes possunt laudari, quæ sunt: scilicet syncerus amor pro patria, traditio legũ sanctissima, & morum beneuolentia. Nam, vt ait Augu?t.tertio libro de ciuitate dei, plures causę ex quibus Romani claruerũt, primitus & ex eis tanꝗ̃ mercedem cõdignã dominiũ meruerũt. Hinc dicitur xxviij.q.j.§.ex his. Romani virtutibus promeruerunt imperium: sed inter illas post supradictas quas declarauimus tantum ponemus tres, quæ multas ex prædictis comprehendunt, quæ omnia faciebant ad honorem, laudem, & gloriam consequendam.

Quantũ ad primũ patet ex exẽplis Romanorũ, quoniam tota eorũ intẽtio erat in regimine ipsorũ, & administratione dominij, ad conseruandã rempublicã, vt eiusdẽ consulerẽt profectibus. vnde Augu.de ciuitate dei. dicto libro quinto.c.xij.& xiij. inducens verba Salustij de bello Catilinæ sententiã Cathonis in dicto libro cõtentã de virtutibus Romanorum veterũ attollit: vnde respublica diuina prouidentia facta est, magna dicens. Nolite, inquit Catho, maiores nostros armis rempublicã magnam fecisse: si ita quidẽ esset, multò pulcherrinam nos haberemus, quippe sociorũ atꝙ ciuiũ, præterea armorũ & equorũ maior copia est nobis ꝗ̃ ipsis: sed alia sunt, quæ viros illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustũ imperiũ, animus in consulẽdo liber, nec delicto nec libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriã & auaritiã publicè: egestatẽ, priuatã opulentiã, laudamus diuitias: sequimur inertiã, inter bonos & malos nullũ discrimẽ: omnia virtutis præmia ambitio possidet, vt ęrarium esset locuples res priuatæ egebant, nunc econtra.

Et hic syncerus amor pro republica fuit apud Romanos, ꝙ Romani pauperes erant in rebus priuatis, vt vtilitati publicæ consuleretur, vt narrat idem Augusti. dicto quinto libro.c.xviij.de Lucio Valerio defuncto in suo cõsulatu, qui adeo pauper fuit, vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius de re militari, de Attilio Regulo, qui cùm summis rebus præfuisset, adeo pauper fuit, vt coniugem liberosꝙ in agello collocauerit, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici nisi possent proficere: vt legitur de Aelio qui noluit ꝙ filius suus eligeretur imperator post eum, dicendo principatum deberi meritis & non sanguini: prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset.c. Moyses.viij.quæstione prima.

Vtilitatem & salutem reipublicæ propriæ vitæ præponebant, prout narrat Aurelius Augusti.libro j.de ciuitate dei.c.xv.& Tul.de officijs, libro j.& iij.q cũ Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus, & missus Romam sub iuramento redeundi pro commutatione captiuorum, ille Romam veniens in senatum venit, & captiuos reddi vel commutari negauit esse vtile: ꝙ adolescentes & boni duces, ipse autem senectute confectus. Et cùm retineretur à propinquis & amicis, redire maluit, magis ꝗ̃ hosti fidem datam frangere. Nam secundùm Augusti. fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est.xxiiij. q.j.c.noli.quod quomodo intelligatur notatur ibi, & in Clementina Romani.§.porro.de iureiurando.& per Alexan.in l.j.ff.de dolo. Nam graue est fidem fallere.l.j.ff.de constitu.pecunia. Narrat etiam idem August.libro xviij. de ciuitate dei.c.xviij.& Tul.in lib.de Senectute.de Theodoro rege Atheniensi: cùm enim instaret bellum inter Athenienses & Peloponeum, & accepissent in reponsis, ꝙ illi essent victores, quorum dux occideretur: hoc audiẽs Theodorus in habitu pauperis transiuit ad hostes, seꝙ obiecit eis, necem per iurgium prouocando. Maluit enim mori dum vicerent sui, quàm viuere sub superatis. Seruauit autem iste Theodorus verbum domini, sed non propter deum. Maiorem charitatem nemo habet, ꝗ̃ vt ponat animam suam pro amicis suis. Ioan.xv.& Ioã.iij. Ille pro nobis animam suã posuit & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere.& j.Maccab.ix. Moriamur in virtute ꝓpter fratres nostros. Sed qualiter hoc intelligatur habetur vj.q.j.§.hoc tunc.de hoc etiam de pœniten.distinctio.ij.c.qui vult facere.& c.si quis tantam.&, vt ait Tull.libro j.offic.ex scientia Platonis fuerunt duo pręcepta volentibus proficere reipublicæ seu prodesse: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueãtur, vt quæcunꝙ agãt ad illam referant, obliti commodorum suorum. ad hoc viij.q.j.c.sunt in ecclesia. Alterum, vt totum corpus reipublicæ tueantur, nedum partem aliquam tueantur: vt quæcunꝙ agant ad illam referant, obliti commodorum suorum reliquas deserant.& ideo Augusti.eo.libro narrat de Marco Curio qui se armato equo sedentem in abruptum terræ hyatum pręcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo qui consulendo saluti vrbis, à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filijs pro republica, prout narrat Valerius libro v.& Augusti.libro v.de ciuitate dei.c. xviij.de Bruto qui filios comprehensos pro tribunali virgis cęsit, & post ad palum religatos securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinij à se expulsam reducere voluit. Exuit enim patrem, vt ageret consulem: orbatusꝙ filio, quàm publicæ vindictæ deesse maluit. de quo poëta laudator ait.

Natosꝙ pater noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate locabit.
Infelix vtcunꝙ ferent ea facta minores.

Sed versu sequẽti consolatus est infelicem, sic dicendo.
Vicit amor patriæ, laudumꝙ immensa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi supra in princ.

Narrat etiã idẽ Aug.vbi.s̃.de Torquato qui filiũ nõ quia contra patriam, sed etiam pro patria pugnabat: quia tamẽ cõtra imperiũ suũ, licet vicisset, occidit, vt plus mali in exẽplo cõtempti imperij, ꝗ̃ gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul, rege qui Ionatham filiũ suum, qui contra hostes strenuissime dimicarat, quia con-

tra edictum suum fecerat de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter & ignorans edictum patris: occidere voluit, nisi populus obstitisset. j. Regum xiiij. c. xxij. q. ij. §. Item opponitur. versicu. Ionathas. facit etiam pro hoc xxiij. q. v. c. si audieris. Deutero. xvj. c. disciplina. distinctio. xlv. ibi: Ite & redite. & Exodi xxxij.

Narrat etiam ibi Augustinus multa alia exempla de laude Romanorum ratiõe amoris quem habebant in rẽpublicam. Ex quibus sic cõcludit. Talibus, inquit, dominandi potestas non datur nisi summi dei prouidentia, quãdo res humanas iudicat talib⁹ dominis esse dignas, prout & dicẽdum est, de quolibet dominio & principatu, maximè nostro, vbi tot miranda deus regibus nostris concessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia & principatus habuerũt fuit traditio legum sanctorum, per ora principum diuinitus promulgatarum. l. leges sacratissimę. C. de legibus, xvj. q. iij. c. nemo. ad conseruandũ vnumquẽq; in sua iustitia. Dnde, vt dicit August. libro xviij. de ciuitate dei. c. xxij. ꝙ deo placuit orbẽ terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem reipublicæ legum perductum longè lateq; parare. Vnde idem Augustinus in v. libro. c. xv. dicit ꝙ quia Romani auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libero, neq; delicto secundũ suas leges, neq; libidini obnoxij, sed his omnibus artibus tanq; vera via nisi sunt ad honores imperium & gloriã: honorati sunt in omnibus ferè gentibus, imperij sui leges imposuerũt multis gentibus, hodieq; literis & historia gloriosi sunt penè in omnibus.

Ex traditione autem legum & iustitiæ administratio ne quãto tempore viguerit regnum Franciæ ex Chronicis satis patet, & satis dixi ante, & dicã infra: & inter alia regna mũdi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo Cęsarem appellante, de quo Festus pręses ait: Cũm essem Ierosolymis adierunt me principes & seniores postulãtes aduersus Paulum damnationem. Ad quos respondi, quia non est consuetudo Romanis damnare priusq; habeant accusatores, literas defendendi, accipiendi ad abluenda crimina accipiat, vt habetur Actuum xvj. & c. si in adiutorium. x. distinctio. & in pluribus alijs chronicis quas longum & fastidiosum esset recitare, cũm iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio propter quam Romani laudem & gloriã meruerunt, fuit morũ beneuolentia in conseruando amicitiam. Est autem secundùm Senecam animus hominis generosus, qui magis suauitate verbi & operis ducitur, ꝙ rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis, & præcipua laus in eis erat parcere subiectis, & debellare superbos: & accepta iniuria ignoscere mallebant, quàm persequi, vt dicit Augusti. lib. j. de ciuitate dei. c. vj. & propter eorum morũ strenuitatem Iudæi cõfœderati sunt cũ eis, primi Maccabeorum viij. & refert Augustinus plura exempla de benignitate morum Romanorum in dicto c. vj. supra allegato.

Ex quibus debẽt etiam aduertere principes Christiani, ꝙ si Romani qui non verum deũ colebant, ex talibus laudẽ & gloriam meruerũt, ꝙ si prædicta habeant, ꝙ nõ solum gloriam humanã, quæ sunt merces Romanorum, vt habetur per Augustinum, libro v. de ciuitate dei. cap. xv. sed etiã mercedem sanctorũ, quæ alia est, habebunt. eodem lib. c. xvj. vt etiam dixi supra in iij. consideratione.

Decimaquinta consideratio. Reges & principes etiã ex lata gente gloriam consequuntur, vt habetur j. quæstione iiij. cap. ecclesia. §. hic itaq;. Nam gloria regis in lata gente, quoniam quantò quis maioribus pręest, tantò maior ipse & honestior est, in authen. de defenso. ciuitatum. §. nos igitur. colla. iij. & quãtò maiora quis tractat, tantò maior est. de conse. dist. v. cap. de his verò. Hinc etiã Grego. in moralib. & Salustius in Iugurtino, maximam gloriam in maximo imperio putauere, vt declarat Lucas de Penna in l. ij. in iiij. col. C. de dignitati. libro xij. & facit quod dicit idẽ Lucas de Pẽna in l. ij. in ij. col. C. de his qui sponte munera publica, libro xij. & dicit tex. in authenti. constitutio quæ de dignita. §. volumus. ꝙ præmium dignitatis est habere subiectos, & in §. generaliter. dicit glo. no. nobiliorem propter subiectos. & probat hoc Baptista Cacialupus in suo consilio. de pręcedentia & præeminentia monachorũ & canonicorum regularium. in xviij. col. versi. nec per vos. vide j. in iij. consideratione sequen.

Aduerte tamẽ quòd princeps non potest esse sine multis, vt in l. omnium, in principio. & ibi notatur in verbo, inter tot. C. de testamentis.

Decimasexta consideratio. Honor regis & principis in pace subditorũ consistit, quoniã, vt ait Cassiodorus libro primo epistolarum, episto. xxij. decet apices regalis curam generaliter custodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid enim est quòd principem melius prædicet ꝙ quietus populus, concors, sanatus, & tota respublica morum honestate vestita? & libro ij. epistola xxix. etiam inquit. Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquilitas. & libro iij. epistola xxxix. dicit principis opinionẽ longè lateq; distentat subditorum custodita tranquillitas. & libro v. epistola xxix. ait. Quies suauissima populi, & dispositio tranquilla regionum, præconium probatur esse regnantium. Anchises quoq; dicit filio suo Aeneæ vt refert Virgilius vj. Aeneidos.

Hę tibi erunt artes paciq; imponere morem.

Et principes semper eam commendare debent secundũm quod fecit Federicus imperator in titulo de pace tenenda. sed amplissimè per Bald. in suo commento super titulo, de pace Constantiæ, in gloss. finali. vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, ꝙ sunt tres bonæ matres quæ generant tres pessimos filios, veritas, scilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum: & pax vitium seu ocium: ex quo vitium, dicitur etiam ꝙ communitas generat discordiam, vt est text. in l. cũm pater. §. dulcissimis, in fine. ff. de lega. ij.

De laude pacis amplè videatur per Bernardinũ de Bustis in sermone xxxiiij. suæ secundæ partis sui Rosarij. Priuilegia pacis ponit Anto. Corsetus in tracta. suo de potestate regia: vbi ponit tractatum particularẽ de priuilegijs pacis. Est aũt pax, vt inquit propheta Esa. xxxij. ca. opus iustitiæ. & dicit Bal. in procemio Gregoriano, in ij. col. ꝙ pax est animi tranquillitas naturã seruãs: & temperantiã non relinquens. secundùm verò Augusti. in libro de sermone domini in monte sic diffinitur. Est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hec simultates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit

scit extolli, nescit inflari, hanc qui accepit teneat, qui per-
didit repetat, qui amisit acquirat. Sine tamen iustitię admi-
nistratione pax resistere nequit, vnde Sapien. xviij. c. In
disponenda concordia est lex iustitiæ. Vnde de aduentu
domini nostri Iesu Christi scriptũ est Psal. lxxj. Orietur in
diebus eius iustitia, & abundabit pax. Ideo dicitur Psal.
lxxxiiij. Iustitia & pax osculatę sunt. Sex modis causatur
pax, & sex causæ prohibent eam, per Guillelmum le Ro-
uille in suo compendio iustitiæ. c. xv. de pace. Et remedio
pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est. tex. in
c. j. xxxiiij. q. j. & dicitur, Odia pax pellit, castum pax nu-
trit amorem.

DEcimaseptima consideratio. Etiam principes tem-
porales huius seculi maiorem gloriam, honorificen-
tiam: & excellentiam apud creatorem habere nõ possunt
q̃ si per eos ecclesiarum dispersarum potuerit societas re-
staurari, tex. est in. c. sicut excellentiam. xxiij. q. iiij. & etiã
scriptum est in c. fi. xcvj. dist. boni principis esse & religio
si ecclesias contritas atq; concisas restaurare: nouasq; ędi-
ficare, imo etiam potest rex reparare ecclesias in negli-
gentiam sacerdotum ex proprijs redditibus ecclesię, exem
plo Ioiadis Israëlitę regis, qui negligentias videns sacerdo
tum captis redditibus templi, autoritate sua ipsum repara
ri fecit. iiij. Regũ xij. & xxij. c. & ij. Paralipomenon xxiiij.
Cogere enim & facere & reparare ecclesias ac religionẽ
exequi est misti fori, pertinens nedum pontificibus, sed
etiam principi seculari, per tex. in l. hæreditas, in fine. ff. de
petitio. hæredi. facit. l. si in aliquam ædes sacras. ff. de offi-
cio proconsulis. vbi hoc principi pertinet & suis maiori-
bus officiarijs, quales sunt consules, qui apud nos sunt gu
bernatores patriarum, & præfecti prætorio, id est præsi-
dentes in parlamento, principem repræsentantes. Præte-
rea dicit textus in c. j. ne sede vacante. q rex cum proceri-
bus regni multum potest & operatur circa statum eccle-
siæ reformandum. habemus etiam textum apertum in c.
filijs vel nepotibus. xvj. quæstione vij. vbi prælatis dissi-
pantibus bona ecclesiæ adiri potest dignitas regia. Ita di-
cit & tenet Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in
verbo, si absq; liberis moreretur, de fideicommissa. substi
tutione. numero xxxiiij. & xxxv. de testamentis.

Ex quibus dictis potest sustineri, q rex noster Chri-
stianissimus potuit facere reformationes monasteriorum
tam monachorum q̃ monialium in suo regno etiam exẽ-
ptorum & exemptarum de consilio & consensu suorum
prælatorum regni, etiam absq; autoritate summi pontifi-
cis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi
abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christia
nissimi regis nostri. Et vtinam esset mihi data facultas scri
bendi ea quæ hic possent scribi, vt cæteris cederet in exẽ-
plum: sed distinguenda sunt tempora, & sic vno tempore
vna lex est bona quæ non est alio, vt dicit Bald. in l. vni-
ca. in princi. C. de caducis tollen. ita vno tempore scriben
da essent aliqua, quæ alio tẽpore scribi nõ possunt. Cùm,
vt dicit Bal. ibi, sicut medicus obseruat tempora, ita iuris
peritus, quia vno die dant vnam medicinam alio die aliã
&c. vide eundem ibi. sed ecclesiastici iudices & prælati de
berent aduertere ne si videant etiam tempus bene disposi
tum ad faciendum ea quæ in eorum voluntate habent, di
uertant à veritate & recta prosecutione iurium eorum: &
ne ea quæ facere debent per eorum iurisditiones spiritua-
les, attemptent facere per potentiam secularem, quoniam
si pro varietate tẽporũ veritas immutetur, inuẽta oppor-
tunitate resecanda est potius q̃ obseruanda, tex. est in c. il-
la autem. xij. distinctione.

DEcimaoctaua consideratio. Principes & reges lau-
dantur ex pulchritudine. Cùm, vt ait Strabo de situ
orbis, libro xv. Indi qui Catheam incolunt, adeo pulchri
tudinem excoluerunt, vt regem eligerent qui forma præ
cæteris pręstaret, & ceterorum esset pulcherrimus. Et idẽ
Strabo libro decimoseptimo, scribit Aethiopes regem cõ
stituere solitos, qui forma eleganti cæteros excelleret. Et
hoc imitantes naturam quæ apes etiam docuit reges sibi
deligere insignis formæ, dissimilisq; cæteris, tũ magnitu-
dine, tum nitore, vt testis est Plinius libro naturalis Histo
riæ xj. capitulo xxj. in fine. & Columella libro ix. capitu.
decimo. etiam Basilius magnus in Exameron viij. vbi de
apibus loquens à natura, inquit, principatum omnium
obtinet magnitudine, forma, mãsuetudine, cæteris omni-
bus antecellens. Et, vt dicit Cepola in tractatu de impera
tore militum eligendo. charta penultima. in decima con-
clusione. in dubio eligendus est pulchrior in imperatorẽ
exercitus, & dixi infra in nona parte. in xvij. consideratio
ne. Neq; immeritò, quoniam plerisq; gentibus in corpo-
rum maiestate & dignitate veneratio est, & reuerentia, ma
gnorumq; operum non alios capaces putant, quã quos
specie eximia & egregia donare natura dignata est: vt scri
bit Curtius libro quinto. Et Proculus Lycius philoso-
phus in commentarijs quos in Alcibiadem Platonis de
anima & dęmone scripsit, ita pulchritudinem estimauit,
& tanti fecit, vt iustitiæ anteferret, & multis comprobat
omne pulchrum à natura esse bonum: omne verò tur-
pe, malum. Constat enim pulchrum esse amabile sua na-
tura, quandoquidem & extrema pulchritudo diuinæ pul
chritudinis imaginem ferens est amabilis, primoq; aspe-
ctu animos ad se mouet. Et pulchrũ dicitur siue quia pro-
uocat animos, siue quia permulcet intuentes, certè secun-
dùm naturam est amabile. Quapropter & amor ad pul-
chrum dicitur amantẽ ducere. Quicquid autem est amabi
le est appetibile. Omne verò appetibile est, & bonum, si-
ue re vera bonum, siue apparens, & consequenter omne
pulchrum est bonum. Item omne pulchrum preciosum,
vt inquit Maximus Tyrius Platonicus, sermone xj. vbi
etiam dicit, q pulchrum est, id neq; exitiosum vnquam,
neq; lubricum, neq; flagitium aliquod efficit, neq; quęq;
ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neq; in
pœnitentiam desinit, & si amabile sit, pulchrum esse opor
tet. Et subiungit. Et si vnq; pulchrum versatur in terra, nõ
alibi magis, id q̃ in homine pulcherrimo intelligentissi-
moq; cunctorum terrestrium corporum participiq; animi
ipsius pulchri affinis cernere licet.

Et in vniuersum Platonici oẽs diffiniunt pulchritudi-
nẽ esse gratiã quandã viuacem, & spiritualẽ dei radio illu-
strante, angelo primùm infusam, inde & animus hominũ
corporũq; figuris & vocibus quę per rationẽ visum, audi
tũ, animos nostros mouet atq; delectat, delectando rapit,
rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corpo-
ris confert ad felicitatem in hoc mundo, secundùm Bal. in
procemio ff. in verbo, Flauius. in additiõe. Et tantũ existi
matur pulchritudo, q si iuuenis formosus nubat mulieri
nobili & diuiti sed tñ rugosæ, aut aliàs turpi, licet sit pau-
per & inops, nõ dicitur mulier nubere indigno. Cùm mu
lieris nobilitas, & diuitiarũ copia cum forma viri cõpen-
sari debeant, per notata in simili per Bald. in c. super eo, le
second. de testibus. dixi j. in vndecima parte. Apuleius

quoq; libro ij. de magia, ait etiam virginem formosam, & si sit oppidò pauper, abundè tamen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouidius cōsonat. Dos est sua forma puellis. hæc Celius, libro antiq. lectionum xiij. c. vij. & ix.

DEcimanona consideratio. Docet Bal. in c. intellecto. col. fi. de iureiurādo, ꝙ honor regis augetur per dignitates subditorum, & fit status regis magis potens & magis honorabilis & timendus. facit tex. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter autē. collatio. vj. dixi. s. in iij. cōsideratione præcedenti. & j. in cōsideratione incip. videtur ꝙ rex Hispaniæ, quæ est xxxvij. Maximè ad decus regis & regni spectat plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potiusq; redditus feudorum manu sua percipere & militibus conductitijs erogare, quorum nō par est fidelitas nobilium vasallorū fidelitati, quia vt plurimū qui pecunia redimuntur in necessitate deficiunt. Vnde cūm Alexander magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valerius libro vij. tit. de sapienter dictis & factis, vbi inquit: q; probabilis epistola, qua Alexādrū quorūdam beneuolentiam & seruitiū largitione ad se attrahere conatū sit, increpauit. Quæ te filij ratio in hāc tam vanā spem induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorē tuum cōpulisses. A charitate istud probatur, scilicet amor & beneuolētia quæ inter principē & vasallos suos cōsistit ratione feudi & fidelitatis, & nō ꝙ pecunia redimatur, qua cessante amor esse desisteret. vt dicit Guil. Benedicti in sua repet. c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiam in materia successionis ab intestato. nume. 859. Hinc dicit Bal. in d. §. generaliter. ꝙ principi licitū est infeudare ducatus & comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium prestent contra hostes: dummodo nō infeudet vltra modum consuetum aliorum regum. Alienare tamen non potest nec iura regni, nec ea quæ tendunt cōtra honorem coronæ, aliàs ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Bal. qui parificat iura regni & honorem coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu si alienatio sit contra honorē coronæ, aut in perniciem reipublicæ: quoniā, vt inquit, quia facta hosti non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum. notatur in l. prima. §. non fuit. ff. de dolo, quoniam in malis promissionibus fidem non seruabis, vt dicit Præpositus in c. ius militare. prima col. prima distinctio. do. meus Iason in l. prima, in principio. ff. de iureiurādo. & Archidia. in c. valens. xxij. quæstione ij. & facit in terminis talium alienationum tex. in dicto c. intellecto. qui dicit alienationem factam per regem contra honorem coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiā cum iuramento non tenet nec valet. faciunt quę dicta sunt supra in prima parte, in quadragesimaquarta conclusione. versi. in oppositum. vsq; ad finem.

Hic non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem de ducatu Burgundiæ, & comitatu Flandriæ: qui licet sint de corona regni & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerāt cum Carolo Austriaco in imperatorem electo, ꝙ eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato, quod an fieri potuerit, videtur quòd non ex deductis per Guil. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiā, in secūda decisione. nume. ccccclxvj. vbi fit mentio de tractatu de Bretigniaco: etiam in verbo, in eodem testamento relinquens, primo. nume. clj. extra de testamentis. & per Ioannem Igneū in sua repetitione l. donationes. C. de donationibus. & fortè alibi sparsim dicam, cūm tēporis opportunitas nunc non patiatur, semestreq; opus ex hac recompilari posset.

VIgesima cōsideratio. Ex seueritate laudantur principes & honorātur, qm̄ secundùm Tul. ij. rhetoricorū. Seueritas est p quā iudiciaria potestas vel vindicta in aliquē districtius exercetur. Hęc perutilis est reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. viij. Politicorū. &, vt dicit Tullius primo officiorū, ita probāda est mansuetudo atq; clementia, vt adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris delictorum iniquitas quā legum æquitas, vt in authenti. vt non fiant pignoratio. in princip. Collatio. v. Tanta est etiam in republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, dicit Cassiodorus xij. variarum. epistola. iij. & Augusti. xxiij. q. v. c. prodest, in princip. Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, ꝙ ad reparationem reipublicæ conquassatæ expedit potius seueritas q̄ remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur qui punitur, ex remissione offenduntur lex, rex, & grex, imo omnes: per lenitatem rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: & per grauitatem & seueritatem rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna in l. fi. C. de his qui ex publica collatione illata sunt nō vsurpan. libro x.

VIgesimaprima cōsideratio. Gloriosum est optimo principi habere rationē studiorū, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria & asilum (vt ita dicā vtendo verbis Beroaldi in suo tracta. de felicitate) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndiq; cōueniant multijugæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi principis beneficiū amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatē emolumentaq; sapiētię doctoribus impartiri. Est enim, vt inquit eleganter Simachus, hoc specimen florentis reipublicæ, vt disciplinarū processoribus pręmia opulenta pēdantur. Hinc Traianū omnes scriptores meritò laudant, ꝙ ingenuas artes earūq; processores in complexu oculisq; auribus habuerit: quòd studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, deniq; ꝙ sub ipso spiritum & sanguinem & patriam studia receperint. Quoniam verò sunt studia necessaria, ponit Iudocus Clicthoueus in suo Antiluthero, libro ij. c. xxix. & xxx. vbi inuehit cōtra Lutherum studia & gymnasia reprobantem.

VIgesimasecūda cōsideratio. Honorātur in hoc principes, qa coronantur maximè reges, quibus datur corona pro gloria seu victoria glorię, notatur in l. j. C. de athletis, li. x. Nec debet rex se sine diademate. i. corona aurea regē nominare. not. Lucas de Penna in l. vnica. C. de reis postulatis, lib. x. vbi dicit ꝙ diadema siue corona nō tribuit regnum, sed est signū honoris & designat plenitudinem imperij, nō tn̄ tribuit imperiū: & corona regū quæ olim erat in vsu, erat magni pōderis, puta vnius talēti, ex auro &

auro & gemmis preciosissimis,& vocabatur Diadema.ij.
Regum xij.ca.in fi.tulit Dauid didadema regis eorum de
capite eius pondo auri talentum habens & gemmas pre⸗
ciosissimas:& impositum erat super caput Dauid.& idem
Paralipomenon xx. Et hanc coronam auream protabāt
etiam reginę. Ester vij. Coronam auream portans in ca
pite.Et,vt infra dicam,reges Franciæ,& regina Franciæ
coronis aureis coronantur gemmis preciosissimis orna⸗
tis,inter quas debent esse duodecim lapides preciosi.Et
aurea esse debet corona regis,vt sicut aurum preciosius &
grauius & splendidius cæteris metallis est,quæ omnia ex
terra sumuntur,sic rex grauitate morum,spendore vitę ac
preciositate intellectus cunctos homines tenetur excellere:
neq; enim est rex qui non per se sufficiens est ac omnibus
superexcellens.viij.Ethicorum:ex quo ergo infertur,ꝙ co
rona solū regi virtuoso debetur.l.fi.C.de statuis & imag.
l.j.C.de Metropoli Berito,libro xj.

Et ad huius significationem & demonstrationē quòd
vltra alias margaritas & lapides preciosos qui in corona
ponuntur debent apponi xij.lapides preciosi.

Primò eñ in summitate ipsius diadematis debet poni
Sardius rubræ terrę speciē habēs,quo monetur alijs subli⸗
mior esse in rōne loci quo ponitur.i.in regio solio pręci⸗
puę dignitatis,suam tamē terrestreitatem agnoscere.Cùm
terra sit,filius Adę,& ad terram iturus.

Alij verò lapides suis locis collocātur secundū ordinē,
scilicet primò Topazius lapis nimiū preciosus,q oim co⸗
lores lapidū in se habet:quo moneri debet prīceps seu rex
oēs in se habere virtutes.Reges eñ illi solū dici merentur,q
se & alios virtutū plenitudine regunt,xij.q.j.c.duo sunt.

Deinde Smaragdus qui preciosissimus lapis est,adeo
virens,vt omniū herbarū virorē superet,& facies aspiciē⸗
tiū reddat virides:per quē designatur vera iustitia,quę sem
per in eo debet esse virentior sicut Christ⁹,iuxtà Malachię
iiij.Vobis timentibus nomē meū orietur sol iustitię,vt in⸗
tantū vireat,ꝙ etiā aspiciētes sibi subditos potissimè ma⸗
gistratus faciat esse iustos.Hęc virt⁹ in regibus debet esse
pręcipuè,quoniā secūdū Aristotelē ad Alexādrū. Iustitia
regnātis vtilior est subiectis q̄ fertilitas temporis:dixi su⸗
pra in v.consideratiōe huius quintę partis:& de mala iu⸗
stitia regis,qūo noceat,vide ibi.& per Lucā de Pēna in.l.
iudices.C.de dignitat.lib.xij.& de Smaragdo habetur in
l.pediculis.§.pe.ff.de auro & argento legatis.

Iaspis etiā in corona regis debet apponi,& est coloris
viridis,sed terrestris:& licet sit parū preciosus,tñ designat
in principe ꝙ debet ꝓcurare pabula subditis q̃ à terra ꝓue
niūt & per viriditatem ipsius designātur,famē q; repellat.

Crisopassus qui aurei & viridis est coloris,hoc mone⸗
tur sapiētię intendere quę designatur auro & viriditate ca
tholicę fidei ad cœlestem patriam aspirare.

Calcedonius qui fortissimus est natura q̄uismodicum
preciosus,hoc instruitur vt in obseruatione iustitię ac to⸗
tius regiminis sit fortissimus:ne frangatur in aduersis,nec
erigatur in prosperis.Habet etiā ipse lapis in colore simi⸗
litudinem lucernę pallētis quo monetur,vt anima eius sit
referta prudentia & vitę sanctitate conspicua,vt sicuti lu⸗
cerna lucens in obscuro lumen alijs prębet,sic rex in con⸗
silio quod in obscuro.i.in secreto agendū est sibi assisten⸗
tes illuminare tenetur,In hoc monetur,vt sit fortis per sub
stantiam,prudens per colorem.Nā prudentia latet in ani⸗
ma priusq; in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est qui similis est aquę,solis radio perfusę,
quo mouetur per aquā,vt in cūctis tēperatus incedat:per
solis radios,vt diuinis illuminatus effulgeat:& sic hic la⸗
pis monet principem seu regem debere esse temperatum,
& habere debere temperantiam,quę est vna ex quatuor
virtutibus cardinalibus,de qua habetur in l. vnica.C. de
metropoli Berito,libro xj.

Amethystus,hic tribus coloribus,purpureo,violaceo
& roseo decoratur:hoc monetur ꝑ purpurā vt onus regię
dignitatis attēdat postq; soli sibi purpurę prærogatiuam
vendicauit.l.temperent. C.de vestibus oloberis,lib.xij.
per violam,quæ herba est satis humilis,pulcherrimum ta⸗
men florem & iocūdū odorem exhibens, hoc instrui⸗
tur,vt florem morū regalium odorēq; famę seu vitę lau⸗
dabilis indesinenter ostendat.Per roseum suadetur ꝙ tanta
charitate flamescat:vt vsq; ad effusionem sanguinis pro
iustitia & turba seu populo & suis fidelibus nō lentescat.

Beryllus hic viridem & pallētem colorem habet, quo
dirigitur ęternorum contemplationi inhęrere:vt ita curā
subiectorum habeat:ꝙ plerunq; nimia laborum solicitu⸗
dine redeat cùm expediens fuerit ad pallorem.

Chrysolithus qui velut aurum fulget,quasdā ferè scin
tillas ardentes emittens:hoc monetur luce sapientię reful⸗
gere,suasq; virtutes atq; sententias cū verbo exhortatiōis
& exēplo actiōis in subiectos effūdere,& in cūctis bonis
operibus omnes sibi subditos pręsertim magistratus simi
les sui facere.Nam facilius est(si dici fas est) errare natu⸗
ram,q̄ principem sui dissimilem formare posse rempu⸗
blicam,dicit Cassiodorus in variarum epistolarum.xij.

De chrysolitho:smaragdo & amethysto habetur ff.de
au.& argē.leg.l.& si non sunt.§.proueniamus.

Sardonix compositus ex sardio & onice,cuius precio
sior subtus est niger,medio rubicundus, superius cādidus
& ita sardonix appellatur in l.fi.§.species.ff.de publica.
vel aliàs sardonica dicitur,vt habetur in l.diuus Adrian⁹.
ff.de bonis damnatorū.Hoc docetur rex, vt per humili⸗
tatem sit niger.i.terrę similis vel humilis: per candores,
idest per virtutes,irradietur:per ruborem inflammetur, vt
si necesse fuerit charitatis officio ꝓ iustitię debito sangui⸗
nem quoq; fundat.

Sapphyrus de quo habetur & de aliquibus ex supradi⸗
ctis in l.fi.§.diui quoq; Marcus,& Commodus,versi. spe⸗
cies.ff.de publicanis.vltimo loco ponendus est,qui licet
non sit multum preciosus,in ministerio tamen est valde
pręclarus.Hic colorem habet aërēū alijs lapidibus in nul⸗
lo participans:hic dicitur gerentem reddere castum , ad
quod reges debent nimium anhelare non se libidinis ven⸗
tilabro volutare,vnde plerunq; sequitur offensa dei,& de
curtatio vitę.Eius colore monetur sic se regimine impli⸗
care,vt postq̄; se populo in cunctis iuxtà sibi debitum ex⸗
hibet,cœlestia nihilominus mente petat, iuxta aposto⸗
lum dicentem.Nostra autem conuersatio in cœlis est.Ex⸗
emplo Moysi, qui post sui debitum quod populo tem⸗
poraliter exhibebat,ingressus tabernaculum diuinę con⸗
templationi vacabat,extra de renuncia.c.nisi.§.nec pu⸗
tes,prope finem.Hęc omnia dicit Lucas de Pēna in rubri.
de auro coronario,libro x.C. vbi sic ponit pręd ictos xij.
lapides eo modo,vt dictum est.

Sed de sapphyro & eius natura,& quid denotet,dicā
latius infra ista parte, in xxxj. consideratione,de rege
Francię.

Aduerte,quia etiā in veteri testamēto rationale summi
sacerdotis Israël.xij.lapides preciosos, quatuor distinctos

ordinibus significans, ꝙ pontifex cuius exemplo etiam rex quatuor principales debet habere virtutes, scilicet iustitiã, fortitudinẽ, prudentiã, & tẽperantiã: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significãs, ꝙ põtifex in primo debet habere fidem, spem, & charitatẽ. In secundo modestiã, mãsuetudinem, & benignitatẽ. In tertio pacem, misericordiã, & largitatẽ. In quarto vigilãtiam, solicitudinẽ, & longanimitatẽ. Per lapides enim preciosos figurãtur virtutes, iuxta illud: Aliȷ ędificãt aurum & argentum & lapides preciosos. ita notat Archidia. in c. qui ecclesiasticis. xxxvj. di. & videatur Exo. xxviij. vbi dicitur. In rationale summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapidis sardius, topazius, & smaragdus. In secũdo carbunculus, sapphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & ametist⁹. In quarto chrysolith⁹, onychin⁹, & beryllus. Inclusi erũt auro per ordines suos, habebũtq; nomina filiorũ Israël duodecim nominibus &c. Et de virtutibus supradictis quomodo ex his honorantur reges & principes satis suprà dixi, maximè de his ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et propriè hæ coronæ dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur imperatoribus ob honorem triũphi, vt dixit Textor Niuernensis in sua officina, in c. diuersæ coronæ. & in c. sequenti scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharũt: de quibus diffusè supra in prima parte, in xxxvj. consideratione.

Et aduerte qm̃, vt dicit idem Lucas De Pẽna in d. rub. C. de auro coronario, lib. x. tale diadema regi cũ constituitur imponendum est. Necnon & liber legis in manu eius. ij. Parali. xxiij. c. Eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntq; in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem. & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus. Deutero. xvij. &, vt inquit Lucas in loco ante allegat. Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur, & coronatur. text. in c. venerabilem. ibi: est enim. extra de electio. & ibi Inn. & aliȷ.

Per hæc excellentia regiæ potestatis descẽdere à Christo significatur, vt ipse regnet sub Christo & in populo Christiano, vt ait sanctus Thomas de Aquino in iij. parte suæ summæ. q. cviij. arti. iij. Et sicut episcopus in capite ac manibus cũ vnctione debita cõsecratur, ex quo ea quę spectãt ad solũ ordinẽ intelligitur cõsecutus, vt notatur in c. penul. extra de cõsecra. eccle. vel altaris. ita & rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur & benedicitur. c. vnico. de sacra vnctio. versi. vnde in veteri. Et ex hoc iustum est, ꝙ ea quæ sunt pręcipua regiæ dignitatis, intelligatur ex potestate seu cõcessione diuina assecutus: & etiã ex hoc confertur sibi gratia, & virtutis augmẽtum. Nam cor eius ad prudentiã & cõstantiã dilatatur. c. j. de consecra. dist. v. Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos, puta vitia, eadẽ dist. c. ij. Ideo inungitur, vt potestas in eo plenior ex dei benedictione descendat, iuxta illud Esa. ix. Factus est principatus super humerum eius. & d. versi. vnde in veteri. Vnde rõne tãtæ dignitatis in eo existẽtis dici potest illud qđ habetur dist. xl. c. non nos. Quis enim sanctũ dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attolit? in quo si desint bona acquisita per meritũ, sufficiunt quæ à loci prędecessore testantur: aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui erigũtur illustrat. Ideo inquit sanctus Thomas in opusculo de regimine principum, lib. ij. in fi. Omnes reges soliciti ad reuerentiam dei, habuerunt felicem exitum: qui autem neglexerunt fuerũt infelices: de quibus aliquid ante dictum est.

Diuersas coronarum species describit ipse Lucas in dicta rubrica, quæ olim erãt apud Romanos, puta athletarum, oleagena, laurea, graminea, quernea, myrthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus in prima parte: in xxxvij. consideratione. versicu. secunda conclusio est, dixi.

Vigesimatertia cõsideratio. In sceptro etiã honoratur rex, qđ signat iustitiã. c. Cõstãtinus. xcvj. di. ibi: cõferentes ei etiã imperalia sceptra. & c. regum. xxiij. q. v. vbi dicit tex. in fi. Ipsis aũt principibus fidem & reuerẽtiã seruari oportet. & in d. c. Cõstantinus. scribũtur signa quibus honorãtur principes, & p Anto. Corsetum in tra. suo de potestate regia. q. xxxj. puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificẽtia, & iurisditione super inferioribus, in possessionibus, diuitiȷs, lata gẽte diuersarum regionũ & nationũ: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & aliȷs indumẽtis, quæ principẽ decẽt, & in diuersorum ordinũ officialibus sibi seruinetibus & alia hmõi. Et quomodo sceptrũ datur regibus & sacerdotibus, differit Aug. Dathus in suis oratiõibus, oratione xxxviij. lib. iij. vbi etiam dicit ꝙ virga datur principibus.

Vigesimaquarta cõsideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorãtur & priuilegiantur, quippe multa iura eis cõpetunt, & sunt reseruata in vim regaliæ & superioritatis, quę aliȷs non: de quibus & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt oĩa aut saltem maiorẽ partẽ priuilegiorũ eorundem cõprehendere possim, istam tm̃ considerationem pro his describam principum priuilegia cõtinentem: maximè regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

j Habetur in titulo quę sint regalię: in vsibus feudorũ, ꝙ principes habent plura iura vltra alios in subditos, vt sunt armandię, qđ exponitur per aliquos, quòd est ius faciẽdi fieri arma, vt in authẽ. de armis. colla. vj. & C. de fabricensib⁹, lib. xj. Vel, vt aliȷ volũt, sunt litora, q̃ sunt publica & regalia, vt dicit Andręas de Isernia: quo ad defensionem et protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicq̃, si vsus litoris & publicus impediatur l. litora ff. de acqui. rerum domi. & §. litora. insti. de rerum diuisione.

ij Sunt vię publicæ de regalibus, vt dicunt tex. in prin. & Io. de Isernia in d. ti. quæ sint regaliæ. ideo tenẽtur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorum commissorum in viȷs publicis spectat ad officiarios regios: cũm ipsæ viæ publicę sint de regalibus, & idẽ dicas de portu armorũ, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię. in rub. Des iustices. circa finem. versi. aduertendum est, numero cj.

iij Flumina nauigabilia, & quomodo scribit in dicto titu. Io. de Isernia. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pædagium.

iiij Portus, idest redditus seu vectigal: port⁹ hoc est redditus qui prouenit ex his quæ ĩ portu vel ex portu vehũtur, quia sunt publica vectigalia stricto modo. i. in patrimonio regis, vel cęsaris vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. l. inter publica. ff. de verb. & rerum signi. Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum prę cedenti prescribi possint contra principem, vide eundem de Isernia in dicto titu. in verbo, flumina nauigabilia.

v Ripatica sunt de iuribus regalibus, hoc est redditus &

tus & prouentus ex ripis percepti. Et ipse Andręas dicit hęc supra dicta principes vsurpasse: sed cùm sit de his tex. sto illi, quicquid dixerint qui malè sentiunt de fide, volentes aliter interpretari euangelium q̃ꝫ debeat intelligi.

vj Vectigalia hoc est octaua pars eius quod vehitur vel vẽditur solui debet. tex. in l. a pręstatione. & l. à legatis. C. de vectigalib⁹. vt ferè in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur, & sunt octonarij hoc est firmarij & constituti ad hoc qui octauas recipiunt: de quo verbo vtitur tex. in dicta l. à legatis.

vij Ius faciendi & cudendi monetam competit cuilibet regi in regno suo, vt est tex. in d. titu. quę sint regalię. & ibi Andręas de Iser. tex. in c. quanto. ibi: patris tui cõseruare monetam. & ibi notatur in verbo, defraudata. & ibi in tex. alia sub nomine patris tui moneta cudatur. & ibi glo. & in verbo, patris. extra de iureiurando.

viij Multarum & pœnarum compendia, hoc est lucra competunt iure speciali principibus. tex. est etiam in l. multarũ. C. de modo multarũ. Hodie verò etiam hęc iura competunt nobilibus in Gallia habentibus iurisditionem, vt dixi amplè in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię. ti. des confiscationis. §. j. per totum.

ix Bona vacãtia cõpetũt principib⁹, vt est in multis casibus: de quibus habetur in l. j. & ij. ff. de iure fisci. & in ti. de bonis vacantibus, lib. x. C. & dixi in loco ante alleg. & vide per eundem de Isernia in dicto titu. quę sint regaliæ.

x Principibus competunt bona eorum quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedantur. ff. & C. de his quibus vt indignis.

xj Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. l. qui contra. C. de incest. nup.

xij Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundùm quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur in titu de bonis proscriptorum seu damnatorum. C. quod quomodo intelligendum sit scribit Andręas de Isernia in dicto ti. quę sint regalię. in verb. condemnatorum.

xiij Competunt angariarum perangariarum plaustrorum, & nauium præstationes: vt eodem titu. quæ sint regalię. & hic possent fieri quatuor specialia, secundùm quod sunt quatuor iura quę competunt principibus: de quibus recurre ad ipsum de Isernia in dicto loco.

xiiij Competit principibus indicendi seu super indicendi extraordinariam collationẽ ad felicissimam eius exercitus expeditionem, & pro certo ista habent magnã declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omniũ extraordinariarum collationũ quæ fiunt per principes: de quibus dixi in tractatu meo de muneribus. & nunc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superq́ꝫ est apud nos practicatũ, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia, in dicto titu. versi. & extraordinaria collatio. Dixi etiam aliqua in commento nostro super cõsuetu. ducatus Burgundię. ti. Des iustices. §. iiij. cuius initium est, le droit de indire &c. Et aduerte, ꝙ ipse solus princeps imponit superindictum. l. ij. C. de superindic. lib. x.

xv Competit principibus potestas faciendi seu cõstituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendã, Quia lege regia popul⁹ Romanus trãstulit hanc potestatem in principẽ. l. j. in prin. ff. de consti. principũ. in. §. sed & quod principi. in prin. institu. de iure natu. gen. & ciuili. l. vnica. circa initium, ibi: regimẽtis reipublicę ad imperatores translatis. ff. de officio pręfecti pręt orio & in l. j. §. cũ enim. C. de veteri iure enucleando. Princeps enim iudex est iudicũ, in authẽ. cõstitutio quæ de dignitatib⁹ &c. §. j. coll. vj. & vt dicit Bal. in. c. j. quis dicatur dux, marchio comes. in verb. à prĩcipe. Omnes magistrat⁹ & dignitates à principe profluũt & deriuantur tanq̃ꝫ à fonte, quia in eo sunt omnes dignitates, & in eo sunt omnes dignitatũ thesauri reconditi: & dixi infra, versi. lxxj. & in prima consideratione septimę partis. versi. imprimis tamen. & vide de materia per ipsum Andręam de Iser. in d. ti. quę sint regalię. in verbo, potestas constituendorum, & sequenti.

xvj Argentarię competũt principibus, & intellige de quolibet metallo, vt declarat Andręas in d. tit. in verbo argentarię. & quantum solui debeat fisco de metallo, habetur in. l. j. et. iij. C. de metallarijs & metallis, & procur. metallorum, lib. xj.

xvij Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt propriè domus principum, quę solis principibus competunt, vt in dicto tit. que sint regaliæ. & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorũ. & infra in vltima parte, in lxxvij. consideratione dictum est.

xviij Principibus solis competunt redditus piscationum & salinarum: vt est tex. in d. tit. quæ sint regaliæ: de cuius materie intellectu ipse Andræas ibi explicat in verbo, redditus piscationum.

xix Ipsis etiam competunt bona cõmittentium crimen lęsę maiestatis, in quos committitur tale crimẽ, vt est tex. in d. ti. Et ibi Andręas in verbo, & bona committentium crimen lęsę maiestatis, & in l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis.

xx Competit dimidiũ thesauri inuenti in loco Cęsaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totũ ad prĩcipem pertinet. tex. in loco sæpè allegato, & ibi ipse Andræas: & dixi in commentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgundię, ti. Des iustices. §. j. in glo. espaues. versi. sed circa: & consului pluries.

xxj. Princeps ĩ hoc priuilegiatur & honoratur, quòd non tenetur seruare ordinem iudiciarium, vt habetur per Felin. in c. ĩ causis. extra de re iudic. & in c. ad petitionẽ extra de accusat. ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tractatu feudorũ ĩ verbo, princeps. in prima specialitate principis. & ꝑ do. meũ Iasonẽ in. l. certũ. col. pe. C. vñ legitimi.

xxij Princeps in hoc honoretur & priuilegiatur vltra alios, quòd potest adire hæreditatem per procuratorẽ, quod non potest priuatus. l. pupillus. aliàs incipit, per procuratorem. ff. de acquirẽda hęreditate. & hoc vult Bar. ibi, & Bal. in. l. j. C. qui admitti.

xxiij In hoc honoratur princeps, quòd ipse creat tabelliones, & statuit quòd eius scripturę fides adhibeatur, vt habetur in l. generali. C. de tabularijs, lib. x. Per Innocẽ. & alios in c. cum P. tabellio. extra de fide instru. Specu. in titu. de instru. ęditione §. restat. Sed vtrum tales tabelliones habeãt iurisditionẽ? vide Andręã de Isernia. ĩ ti. q̃ sint regalię. in vsibus feudorũ. in verbo, ad iustitiã expediẽdã.

xxiiij Solus princeps creat aduocatos, aut concedit potestatem creandi, vt in l. quisquis. §. vlti. ibi: quos agere ꝑmisimus. C. de postulando. & in l. nemo. C. de aduocatis diuersorum iudicum.

xxv Solus princeps approbat medicos,& dat eis potestatem curandi egros,vt voluit Lucas de penna in.l.cōtra publicam.versicu.x.C.de re militari.lib.xij. vbi dicit de hac esse constitutionem in regno Siciliȩ,vbi fuit consiliarius:& (vt credo) cancellarius regis Siciliȩ bonum pro certo esset vt ita obseruaretur apud nos,sic quòd medici non possent exercere eorū artem sine speciali licentia (vt ita loquar) principis:propter multa inconuenientia quȩ ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in prȩsentia officiariorum regiorum.

xxvj Solus princeps restituit ad famam.l.j.§.de qua.ff.de postulando.per Barto.& alios in l.infamem.ff.de publicis iudicijs.Lucas de penna in d.l.contra.in xxvj. priuilegio.Et notant canonistȩ in c.cùm te.extra de sententia & re iudicata.vbi Felin.& quomodo.vide Lucam de penna in d.l.contra.versi.xxvij.C.de re militari.dicā ĩ.versi.lxxiij.& dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiȩ,titulo.Des iustices.§.v. in gl.S'il na grace.versi.restitutio.numero vij.& ibi etiam patet,ꝙ non solum restituit ad famam,sed etiam dat gratiam ad vitam.

xxvij Solus princeps vniuersalem legem condere potest.l.fi.§.pe.& fi.C.de legibus.ipse enim supra ius est,ac solutus legibus.l.princeps.ff.de legi.

xxviij Solus princeps legem dubiam vel inter ȩquitatem & iuris rigorem interpretatur.l.j.C.de legibus.& ꝑ Lucam de penna in l.j.in verbo interpretandi.C.de professo.qui in vrbe,libro xj.Et etiam testamentum voluntatis interpretatur princeps,vt dicit Bal.in l.cùm apud.C.de communi seruo manumisso,vt tenet Franciscus lucani in tract.de priuilegio fisci.in cxxxix.priuilegio.

xxix Soli principi licitum est egredi vires libelli,vt dicit Anto.de Butrio in c.licet Eli.extra de simonia.Panor.in c.cùm super.extra de confessis,in fi.ij.col.vbi dicit ꝙ si reus fateatur defectum iuris sui,& tamen actor nihil probauit,si causa ventilatur coram inferiore à principe reus erit absoluendus.Si verò ventilatur coram principe,ex eadem instantia sine noua petitione poterit priuare reum qui confessus est defectum iuris.allegat Specula.in titul.de actio.& petitio.§.super actionibus.versicu.sed quid si reus.Iacobinus de sancto Georgio in d.tract.de feudis.in verbo,princeps.in quinta specialitate principis addit Bald.in repetitione.l.Aemilius.col.xviij.ff.de minoribus.vbi dicit,ꝙ princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis.Quia coram principe non attenditur ineptitudo libelli,& potius attenditur causa q̃ conclusio,sed coram delegato attenditur conclusio:& ita intelligitur quod notat Innocē.c.super literis.extra de rescriptis.

xxx Princeps mutat substantiam quantum ad inducta per ius ciuile.l.j.in princ.C.de rei vxoria actione.glo.singularis in c.j.de capellis monachorū.Franciscus Curtius consi.xlix.col.xix.

xxxj Instantia in curia principis nō currit.faciūt quæ dicit Felin.in c.in causis.extra de re iudi.

xxxij Solus princeps ratificat id quod ipso iure nullū est.l.adoptio.la.ij.ff.de adoptionibus.l.ij.ff.de rebus eorum.& c.quippe.iij.q.v.& vide infrà versiculo lxxvij.

xxxiij Solus princeps de inhabili facit habilem.l.quidam consulebat.ff.de re iudica.& de indigno facit dignum in authen.quibus modis naturales efficiuntur sui.§.discretis.colla.vij.Franciscus Curtius consi.xlix.colū.xlv.vbi plenè.

xxxiiij Honoratur in hoc princeps,quoniam in eo omnis pœna est arbitraria,vt dicit Bald.in l.cunctos populos.in lectura ordinaria,circa viij.col.C.de summa trini.

xxxv Solus princeps facit gratiam iurisiurandi.l.fin.in princ.ff.ad municipales.no.Lucas de Penna in l.j.C.qui militare possunt vel non,libro xij.

xxxvj Solus princeps approbat militem,ad ipsumꝗ spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum.l.neminem.C.de re militari,libro xij.& Lucas de Penna in d.l.j.C.qui militare possunt.&,vt dicit,hoc patet j.Regū xiiij.in fine.dum dicitur.Nam quemcunꝗ viderat Saul virum fortem & aptum ad prȩlium,sociabat eum sibi.dicit tamen tex.Ierem.vlti.quòd princeps militiæ probat tyrones:vbi circa finem dicitur.Et de ciuitate tulit &c.& scribam principem militum,qui probabat tyrones.Sic enim Abrahā approbauit & numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo,Gene.xiiij.qui erant habiles ad militiam,vt habetur in l.si militi.in fine.ff.de castrensi peculio.

xxxvij Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum,vt habetur in l.licet.ff.de iudicijs.Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia principis non possunt ratificari per dominum.ita dicit Bald.in l.falsus.col.j.C.de furtis.allegat notata per Innocen.in c.ex parte decani.extra de rescriptis.

xxxviij Princeps potest iudicare secundùm conscientiā,vt dicit Bart.in l.j.in fine.C.vt quæ desunt aduocatis partium &c.Felin.in c.in causis.col.ij.extra de re iudica.dominus Iason in l.siue nostrum.ff.de in litem iurando.Barba.in consilio xxiiij.in ij.volu.col.j.Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci.priuilegio cxxxix.& dixi infra in vij.parte,in iij.consideratione.versi.octauum effectum addit.

xxxix Solus princeps concedit immunitatem à munere publico,vt habetur in l.vnica.C.de his qui à principe vacationem acceperunt,libro x.& l.immunitates.C.de agricolis & censitis,libro xj.

xl Solus princeps immunitatem tribuit à tributis.j.Regum xvij.vbi dicitur.Et dicit Dauid:vnusquispiam de Israël qui percusserit Goliam,ditabit rex diuitijs magnis,& filiam suam dabit ei,& domum patris eius faciet absꝗ tributo in Israël.Nam & pluribus ciuitatibus imperatores remisere tributa.l.j.& fi.ff.de censibus.de quo Lucas de Penna in l.medicos.post glo.in verbo,muneribus.C.de professo.& medicis,libro x.

xlj Si princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis,prȩcipiendo sibi aliquod iustum,si ipse vasallus nō obediat:illa verba sub pœna indignationis important quòd poterit eum priuare feudo,ita tenet Bal.in c.j.§.porro.in tit.quȩ sit prima causa beneficij amittendi,in vsibus feudorū.vbi dicit ꝙ qn̄ in literis apostolicis apponuntur ista verba,indignationē Petri & Pauli & beatorum apostolorū se nouerint incursuros.talia verba comminatoria important ꝙ inobedientes possunt priuari eorum beneficijs.Et de ista pœna indignationis loquitur idem in l.cunctos populos.C.de summa trinitate.& in authē.statuimꝰ.in q.de quȩstiōe Flandrēsi.C.de episco.& cleri.vbi videt̄ velle,ꝙ ille q incurrit indignationē superioris potest

poteſt puniri arbitrio ipſius ſuperioris. allegat Iaobi. de
ſancto Georgio in d.verbo,prīceps.in ix.ſpecialitate.tex.
in l.ij.ibi:indignationem noſtri numinis ſuſtinebit.C.de
peti tis bonorum ſublatis,lib.x.

xlij Citatus à principe,etiam die feriata tenetur cō-
parere,vt dicit Bar.in l.ij.§.fi.quaſi in fine.ff.ſi quis in ius
vocatus non ierit.quoniam(vt inquit)ferię ſunt de iure
ciuili,cui princeps derogare poteſt.l.digna vox.& ibi no-
tatur in glo.j.C.de legibus.l.princeps legibus eſt ſolutus.
ff.eodem.vide infra verſi.cxx.

xliij Princeps committit cauſas ſuas cui vult.l.j.& ij.
C.vbi cauſę fiſcales.notat Innocen.in c.ex parte. extra de
verborum ſignificatione.

xliiij Solus princeps poteſt iubere ſeu concedere,vt
alicui ſalariū de iuribus reipublicę tribuatur .tex.in l.vni-
ca.C.de pręben.ſala.lib.x.

xlv Princeps quod vult fieri habetur pro facto.l.
apud eum.ff.de manumiſſionibus.vt comprobat Lucas
de Penna in dicta l.contra.in xvij.priuilegio.C.de re mi-
litari, lib.xij.

xlvj Sol9 princeps remittit pœnā merēti.l.ad beſtias.
ff.de pœnis.&§.planè ibi:nā quod ob meritū īdulſit alicui.
& ibi glo.inſt.de iure natu. & vide ī.verſi.cxxvj.

xlvij Solus princeps poteſt augere pœnam à lege ſta-
tutam,vt eſt tex.in d.§.planè.ibi: vel ſi cui pœnam irro-
gauit.iuncta glo.in d.verb. irrogauit. Et hoc ſine cauſa,
quoniā cū cauſa poteſt etiā inferior augere,vt dixi in com
mentarijs noſtris ſuper conſuetu. ducatus Burgūdię.titu.
Des iuſtices.§.v.in glo.a larbitrage. Sed in his ſola volun-
tas principis(quę habetur pro cauſa)ſufficit,vt dicit Lu-
cas de Penna in d.l contra. verſic.xxvij.C.de re militiari.
libro xij.

xlviij Solus princeps inſtituit noua vectigalia.l.iij.C.
de vectigalibus.c.innouamus.extra de cenſibus.notāt do
ctores in c.ſuper quibuſdam.extra de verborum ſigni. Et
idem de tributis,muneribus & collectis .l.iij.C.de anno-
nis & tributis,lib.x.dixi hic ante in xiiij.priuilegio.

xlix Solus princeps reſtituit ſiue diſpenſat ſuper na-
talibus.l.qui in prouincia.ff. de ritu nuptiarum.l. quęris.
ff.de natalibus reſtituendis.l.imperialis.§.itaq;.C.de nu-
ptijs.& ius aureorum ānulorum tribuit.l.j.& ij.C.de iure
aureorum annulorū,& natalibus reſtituendis.& ibi Bald.
in l.j.numerat quędam ſpecialia ſeu priuilegia principū:
& in l.reſcripta.C.ſi contra ius vel vtilitatem publicam.

l Solus princeps legitimat illegitimos,in authēti.
quibus modis naturales efficiuntur ſui.§.illud tamen.ver-
ſicu.ſi quis ergo filios.ibi,hoc agat per noſtrum reſcriptū.
colla.vij. Imo etiam filium proprium tanq; ſubditum.c.
per venerabilem.§.videbatur.verſi.inſuper.extra qui filij
ſint legitimi.ita dicit & tenet Lucas de Penna in dicta l.
contra.C.de re militari .verſic.xxviij. Et q rex Francię
ſolus in ſuo regno legitimat,ſcribit Iacobus Bonaudi in
ſuo panegyrico:vnà cum opere Ioannis de Terrarubea
impreſſo

lj Ipſe ſolus princeps cum dignitatis donatione
omnem maculam abſtergit.tex.in dicta l.imperialis.§.ſi
miles.C.de nuptijs.

lij Ipſe ſolus poteſt transferre milites de vno nume-
ro ad alium.tex.in dicta l.contra publicam vtilitatem.ibi
niſi hoc anguſta.C.de re militari,lib.xij.quoniā,vt dicit
ibi tex.honoris augmentum,non ambitione ſed labore
ad vnumquenq; conuenit deuenire.

liij Ipſe ſolus poteſt auferre ius alterius.l.quęris.ff.
de natalibus reſtituendis.notant doctores in l.fina.C.ſi
contra ius vel vtilitatem publicam.Et ſolus poteſt rem
priuati dare militibus.l.item ſi verberatum.§.j.ff.de rei
vendica.Et plenè Lucas de Penna in l.fi.in verbo,dona-
uerit.C.de locatio.prędiorum ciuilium,libro xj.ſed hoc
eſt de plenitudine poteſtatis,ſecundūm Bal.in l.ij.col.vj.
verſiculo item nota.C.de ſeruitut.& aqua,dixi infra ver-
ſiculo cxxxij.

liiij Ipſe ſolus dat commeatum & remeatum ab exi-
lio.l.relegati.in fine.ff.de pœnis.& reſtituit in integrum
per viam gratię aduerſus ſententias criminales.lege diui.
ibi:vel eorum pœna imminuta eſt,vel in integrum reſti-
tutio conceſſa eſt,quod duntaxat à principibus fieri po-
teſt.ff.de pœnis.& dixi plenè in commentarijs noſtris ſu-
per conſue.ducatus Burgundię.ti.des iuſtices.§.v.in glo.
s'il.na grace.

lv Solutus à militia propter delictum.i.remotus ſi-
ne ſpeciali autoritate principis non reſumit nec ad eandē
admittitur.l.ij.C.de diuerſis officijs,libro xij.facit.l.ſi quis
ex grege.C.de cohartalibus,eodem lib.quę.ll.expreſſè fa-
ciunt,quòd priuati dignitate vel officio ſine expreſſa licē-
tia principis rehabilitari non poſſint.

lvj Solius eſt principis de plenitudine poteſtatis re-
uocare per ſe factum,vt dicit Bal.in l.ij.col.vj. verſi.item
nota.C.de ſeruit.& aqua.Ita dicit Felin.in c.nouit.col.ix.
in fi.extra de iudicijs.vbi ſcribit regulā,quando princeps
poteſt reuocare priuilegium per eum conceſſum vel non,
ad quem recurre.In dubio tamen princeps nō pręſumitur
vti plenitudine poteſtatis,vt dicit do.meus Iaſon in.l.quā
q;.col.ij.C.de teſtamento militis.

lvij Solis principibus competit autoritas belli indi-
cendi,& ſola autoritas in bello gerendo eſt in principe.l.
vnica.C.vt armorum vſus inſcio principe interdictus ſit,
lib.xj.& in c.quid culpatur.xxiij.q.j.ibi: ordo autem ille
naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit,vt
ſuſcipiendi belli autoritas atq; conſilium penes principes
ſit.& ibi glo.in verbo,principes.

lviij Solus princeps magnas dignitates confert.l.pro
batorias.C.de diuerſis officijs,libro xij.& vide infra in
verſicu.lxj.

lix Diſputare de poteſtate principis incurritur cri-
men ſacrilegij.l.ij.C.de crimine ſacrilegij.& an dignus ſit
quem ipſe elegerit.d.l.ij.& ibi glo.fi.&.l.reſtituendę.in fi-
ne.ibi:nam qui nobis digni iudicati ſunt.cum ibi notatis
in glo.vlti.C.de aduocatis diuerſorum iudicum.

lx Solus ptinceps liberat à curiali fortuna.l.fi.C.
de decurionibus,lib.x.

lxj. Nullus aſſumitut ad officium principis, etiam ſi
ſit apparitor ſine literis probatorijs principis.dicta l.pro
batorias.C.de diuerſis officijs,lib.xij.Alexander conſilio
ſuo cvij .in vij.volumine.Et iſtæ literę ſignari debent ma-
nu propria principis, vt dicit ibi tex.quod hodie apud
nos in Gallia non obſeruatur,ſed ſufficit vt ſignentur vno
ex quatuor ſecretarijs pręceptionū,de quibus infra in vj.
parte dixi in x.conſideratione.& ſint ſigillatę ſigillo re-
gio,quod eſt penes cancellarium : & in his ex communi
obſeruantia & ſtylo regni requiritur ſigillum, aliàs fides
eis non adhiberetur,etiam ſi eſſent ſignatę manu regia,eo
quia ita ſe habet cōſuetudo,vt dixi in cōmentarijs noſtris
ſuper conſuetudines ducatus Burgundię:in concluſione,
in vltima gloſſa. Et aduertendum eſt, quòd actus non

dicitur perfectus nisi quando est appositum sigillum in talibus apponi solitum, vt dicit Io. riminaldus in l. pacta nouissima, in fi, C. de pactis.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, hic se offert casus in quo necessaria est scriptura etiam authentica, vt patet ex textu in d. l. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatorijs manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio pręstandis: & quòd dignitates & officia conferantur & concedantur per literas, tex. est in. l. filiussa. insti. quibus modis ius patrię potestatis soluitur, & ibi expresse notat Ange. per illa verba, imperialibus codicillis pręstitis. Alios xxviij. casus scribit glo. in verbo, inscriptis. in cap. j. de censibus. in vj. Quinque alios vide per do. meũ Iaso. in l. non solum. §. morte. col. xj. ff. de noui ope. nuncia. & vide alios per eundem do. meum in l. cũ proponas. C. de pactis. vbi dicit ꝙ omnibus casibus in quibus requiritur scriptura si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, vt dixi in cõmentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ. tit. Des iustices. §. vj. in gl. sont creuz. ver. additio &c. ibi: clericatus debet. & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam, vt ibi dixi.

Alius est casus in extrauaganti iniunctæ. de electione. in extrauagãtibus communibus, scilicet in prælatis habẽtibus prouisiones à sede apostolica, qui non possunt se in illis intromittere sine literis apostolicis. Ex quo videtur, ꝙ literæ beneficij in prælatis habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficijs, vide per Ioannem de Selua in tractatu de beneficio, in iij. parte. q. xxij. vbi discutit, an in collatione beneficij requiratur scriptura. Et licet videatur concludere ꝙ non, ego tamen dixi & consului in contingentia facti de præpositura ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. ꝙ in collatione beneficij requiratur scriptura: nunc pendet processus, postea videbitur consilium.

lxij Nemo potest dicere principi cur ita facis, vt habetur Ecclesia. xliij. & in c. in memoriam. xix. distinctio. do. meus Iason plura ad hoc allegat in l. rescripta. col. j. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. & in l. j. ff. de constitu. principum. vbi etiam dicitur quòd apud eum est pro ratione voluntas. facit glo. in verbo, inuestituit. in c. proposuit. extra de concessio. præben. & in c. si gratiose. in verbo, à Romano. de rescriptis, in vj. in l. releganti. in gl. fin. ff. de pœnis. & in l. j. §. pueritiam, in verbo, ratus. ff. de postulando. & §. quod principi placuit. institu. de iure naturali. & l. non omnium quæ à maioribus. ff. de legibus. facit c. in memoriam, in princip. & l. prospexit. circa princi. ff. qui & à quibus manumissi liberi. vbi dicitur sufficit ita scriptũ esse, quamuis illud durum sit. vide. j. ver. cxxxv. & versicu. ccviij.

lxiij Solus princeps reuocat benè statuta p. prædecessores. notat Archidia. in c. ita dñs. §. hæc autẽ. xix. dist.

lxiiij Solus princeps tollit priuilegia cõcessa per quẽuis. l. j. §. j. C. de indictionibus, libro x. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, vt dicit Federicus de Senis in cõsil. xlvij. incipiente: habita super casu prædicta collatio. Paul. de castro in l. j. ff. de constitu. principum. & in l. si mihi & tibi. ff. de lega. j. Imol. in l. licitatio. §. earũ, in fin. ff. de publicanis. Si tamen sint scripta in corpore iuris non sufficit clausula generalis, non obstante, sed requiritur quòd de eis fiat in specie mentio. §. si quæ verò. vbi Bald. in ij. constitutione. C. & est tex. in l. decurionibus, in prin. ibi: non prejudicatura quacunq; generalitate pragmatica. & ibi glos. j. C. de silentiarijs, libro xij. Alexan. consi. cj. incipien. visis exemptis, col. ij. in j. volu. cum pluribus alijs allegatis per do. meum Iason. in l. j. col. vltima. ff. de constitu. principum. & per Felin. in c. j. colũ. viij. in iij. fallentia. ibi: vnum in proposito. extra de rescriptis. Imol. in consil. cvij. & vide eundem Iason. in l. sunt certi. C. de testamento militis. col. penul. imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud. c. suborta. extra de re iudicata.

lxv Solus princeps imponit vel mãdat imponi pœnam capitalẽ alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis l. diui fratres. §. de decurionib⁹. ff. de pœnis.

lxvj Solus princeps inuito patre liberat filium à patria potestate. l. fi. C. de cõsulibus, libro xij. & in authẽ. cõstitutio quæ de dignitatibus in princi. collatione vj.

lxvij Solus princeps cognoscit de causa, præscriptione temporis non obstante. l. ij. §. fi. ff. si libertus ingenuus esse dicatur. Et quomodo & quando princeps tollat præscriptionem, scripsi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, titu. fi. §. pe. versiculo sed quæro nunquid &c.

lxviij Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latã in eum sententiam, etiam sine appellatione vel in integrum restitutione. l. j. in fine. ff. de quæstionibus.

lxix Solus princeps causam quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit prout sibi videtur. l. cũm de nouo. C. de legibus. l. itaq;. ff. de fideicommissa. libertatibus.

lxx Solus princeps tutorem ante finitam tutelã absoluit ab ea. l. idem. §. sunt enim. ff. de excusa. tutorum. Et idem si assumpsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iurisperitos. ff. eodem. de quo dixi in iij. consideratione vij. partis. versiculo addo alium effectum.

lxxj A solo principe tanq; à capite in omnes velut reipublicę membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita. dominus. xix. distincti. c. fundamenta. §. j. de electio. lib. vj. Ab eius enim potestate omnes aliæ progrediuntur: dicit Lucas de Penna in l. contra. versi. lxvij. C. de re militari, lib. xij. Et vide hic ante. versi. xv. & infra ista parte in xxxv. consideratione.

lxxij Princeps soli deo de peccato habet reddere rationem. c. totam. de pœniten. dist. iij. Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem. c. aliorum. ix. q. iij. & sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo. dominus est qui me iudicat. ita Barb. in c. cũm venissent. col. iiij. extra de iudicijs.

lxxiij Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura, ita dicit Albe. de Ros. in authẽ. nisi breuiores. C. de senten. & l. inter. omni. iudi.

lxxiiij Solus princeps restituit in integrũ ad famã (dixi s. hic ante. versi. xxvj.) ad primos natales, ad ordinẽ pristinũ & ad honores. l. j. C. de sentẽtiã passis. Quod est verũ si specialiter ad hoc & expresse restituit, aliàs aũt si solã indulgentiam facit, infamiam non tollit. l. indulgentia. C. de generali abolitione. l. cũm patrem. C. de sententiam passis & restitutis. l. cũm tutor. & l. generaliter. C. eodem titu. notatur in c. cũm te. in glo. fi. extra de sent. & re iudi. & in l. j. §. an autem. versi. pro qua. in verbo, eximi. ff. de postulando. Et solus ipse princeps propter honorẽ domus suæ concedit abolitionem generalem in criminibus, & alicui specialem.

ſpecialẽ: & facit vt quod erat vindicandum, aliàs tranſeat impunitũ. l. ſi interueniente. ff. ad Turpillianũ. & l. ſequẽte, in fi. & l. ij. & fi. C. de generali abolitiõe. Intellige tamẽ quod remittit infamiã. i. infamię pœnam, vt ſic infamia ſibi opponi non poſſit, & hoc modo dicitur demi pœna, tamen culpa perẽnis erit. d. l. fi. quę incipit, indulgẽtia. & ibi notatur. Talis em̃ infamia dicitur hominẽ vrere, & in eũ infigere notam. i. cicatricẽ, quę quantũ ad rei veritatẽ nulla medicina ſanatur. tex. in l. oẽs iudices. C. de decurio. lib. x. Ideo in textu illo dicitur. Nec imperiali ſeu ſpeciali quidem reſcripto notã elidere ſeu eruere mereatur. concordat tex. in l. fi. in fine. C. arbitriũ tutelæ. quaſi dicat principẽ nõ poſſe infamiã tollere, ſed fingere ipſum nõ eſſe infamẽ. Quoniam huiuſmodi criminoſi & infames ſemperj habẽt vulneris cicatricem. ca. ventũ. circa initiũ j. q. j. quia & ſi pœniteãt, remanet tamẽ macula, quæ per pœnitentiã nõ deletur. c. illud. l. diſt. c. ſi quis omnem. j. q. vij. c. Euthemiũ §. j. & ibi glo. in verbo infamiã. ij. q. iij. & notatur in c. per tuas. in verbo, debilitarent. extra de ſimonia.

lxxv Solus princeps obligationem pignorum, quæ nulla eſt, roborat per reſcriptum ſuum. l. ij. in fine. ff. de rebus eorum qui ſub tutela &c.

lxxvj Solus princeps tranſactionem, quæ nulla erat, vt ſit aliqua vel vt non retractetur, validat. c. j. extra de tranſactio. & c. veniens. in glo. in verbo, confirmatam. eodem tit. vide. s̃. verſi. xxxij.

lxxvij Solus ipſe princeps id, quod aliàs de iure nõ tenet re integra nõ exiſtente, confirmat. c. quia Ioannes. xij. q. v. vide hic ante verſic. xxxij.

lxxviij Solus princeps tollit poteſtatem domini quam habet in ſeruum quæ eſt de iure gentium. l. pe. & fi. C. qui militare poſſunt vel non, lib. xij.

lxxix Solus princeps facit, vt per adoptionem homo liber tranſeat in alterius poteſtatem. l. ij. §. vlti. ff. de adoptio. & hoc per reſcriptum ſuum.

lxxx Solus princeps contra libertatem iam conceſſam dat beneficium in integrum reſtitutionis. l. niſi. ff. de minoribus, & ibi amplè notatur, & in l. j. in verbo, reuocari. C. ſi aduerſus libertatem.

lxxxj Licet in integrum reſtitutione petita aduerſus ſentẽtiam nõ debeat pendẽte tali iudicio ſentẽtia executioni mandari. l. ſi cauſa cognita. C. de tranſactio. tamen fallit quando poſtulatur reſtitutio in integrum aduerſus ſentẽtiam principis, quia tũc non ceſſabit manus executoria. c. ſuſcitata. extra de in integrum reſtitutiõe. & ita vult Bal. in l. vnica. C. in integrũ reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat. & idem Bal. in d. l. ſi cauſa cognita.

lxxxij Princeps poteſt cõtrahere compaternitatẽ per procuratorem, vt dicit Bal. in l. vnica. §. ne autem. col. iij. C. de caducis tollendis. Et an ipſa cõpaternitas poſſit per procuratorem contrahi ſcribit amplè Ange. de Aretio in §. illud. inſtitu. de nuptijs.

lxxxiij Quãdo quis ſe ſubmittit gratiæ & miſericordiæ principis per talia verba, nõ videtur contuliſſe abſolutũ arbitrium in ipſum principẽ, ſed debet benignè tractari ab eo, quia talia verba debẽt intelligi ciuiliter. Ita dicit Ange. in l. ſi cui. ff. de ſeruitu. ti. generali. allegat textũ & Inno. in c. veniens. extra de renunciatio. facit quod habetur in c. ſanè. eodem titu. Guido Pape, quæſtione ccccxcv. Alexan. conſi. lxx. col. penul. in primo volumine.

lxxxiiij Solus princeps concedit veniam ætatis. l. j. & ij. C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt.

lxxxv Ipſe ſolus princeps apponit decretum in arrogationibus. l. ij. ff. de adoptionibus.

lxxxvj Solus princeps interponit decretũ ſuper emãcipatiõe infantis. l. iubem⁹. C. de emãcipationibus liberorũ.

lxxxvij Solus princeps poteſt facere ſtatuta ſuper lite pendente, & non inferior. in authen. vt cùm de appellatione cognoſcitur &c. in princ. colla. viij. notatur per canoniſtas in c. fi. extra vt lite pendente.

lxxxviij Solus princeps liberè delegat merũ & mixtum imperium. l. vnica, in fine. C. qui pro ſua iuriſditione iudices dare &c.

lxxxix Principis præſentia ſupplet omnem defectum ſolennitatis. textus eſt in l. omnium, in prin. & ibi notatur per dominum meum Iaſo. poſt alios. C. de teſtamentis. vide ĩ. verſic. cxxiiij.

xc Ipſe ſolus deſignat inſulã deportatis à pręſide, vt habeẽ in l. illicitas. §. q̱ vniuerſas. ff. de officio pręſidis.

xcj Princeps ſolo verbo creare poteſt quẽ doctorẽ, vt dicit Ange. in l. j. C. de ſentẽtiam paſſis. Ad iſtud propoſitũ audiui aliàs do. meũ & præceptorem meum do. Iaſonem referẽtem ſe vidiſſe ſemel (cũ fungeretur officio legationis apud Maximilianũ electũ in imperatorem) quendam qui voluit doctorari in medicina ab ipſo imperatore: & cũ ipſi imperatori præſentatus fuiſſet genibus flexis, ait illi imperator Maximilian⁹, Eſto doctor in legibus, quod audiẽs talis, dixit: Sereniſſime imperator volo doctorari in medicina. Et ſtatim reſpondit idem Imperator. Et in medicina, & ſic in vtroq; ſcibili fuit doctor, & nõ ſine cauſa, quoniã tantũ ſciebat de vno ſicut de altero.

xcij Quando princeps aduocat ad ſe cauſam, nullus inferior iudex debet eſſe ita audax, vt ſe intromittat de illa cauſa. ita dicit Bald. in c. vt noſtrũ. extra de appellatio. notatur per docto. in c. cùm M. Ferrariẽ. in fin. extra de cõſtitutio. Et quomodo & qualiter debeat ad ſe aduocare cauſam, declarat Bal. poſt Inno. in d. c. vt noſtrum. & idẽ Bal. etiã de aduocatione cauſæ per cognitionẽ principis in ti. de pace iuramento firmanda. §. ad hoc in iij. colũ. de vſibus feudorum. & Calcaneus conſilio viij. col. xij. Dixi aliquid in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica, Des iuſtices. circa finem. verſicu. vnde quæri poſſet &c. numero xcviij. & ſeq. & numero cj. verſi. & ideo pro tertio. & in d. rub. §. v. in gl. S'il. n'a grace. verſi. pe. inci. additio.

xciij Princeps contractui celebrato in magnum dãnũ ſui principatus non tenetur ſtare. Ita dicit Alberi. in l. j. ff. de off. procuratoris Cęſaris. & Bal. in c. intellecto. extra de iureiurando. & hic infra dixi in xxxvj. conſideratiõe, cuius initium eſt. docet Bal. in c. &c.

xciiij Si princeps cõpellat aliquem ad emẽdum bona alicuius, puta Sẽpronij: talis cõpulſio principis excuſat emptorẽ à mala fide, ita quòd poterit rẽ illã præſcribere quantũcunq; ſciat illã eſſe alienam: ita dicit Nicolaus de Neapoli in l. nouiſſimè. verſic. quod em̃. & per illũ textũ. ff. quod falſo tutore autor[illegible]tum eſſe dicetur. quod eſt notandum ad limitationem eorum quæ habentur in c. fi. extra: de præſcriptio. & in c. poſſeſſor. de regu. iur. lib. vj.

xcv Licet inferior à principe non poſſit quem cogere ad pacem ſeu concordiam, ſed bene hortari: tamen princeps quando partes diu litigauerunt poteſt eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur in l. furti. §. qui iuſſu. & ibi glo. in verbo, qui iuſſu. ibi, videtur tamen cõtra quia nec ordinarius poteſt iubere tranſi-

gere,sed hortari.& ibi Barto.ff.de his qui notantur infa-
mia.secundum dictũ probatur ex his quæ decidit Panor-
mi.in c.cũm inter R.seniorem.extra de electione.& vide
Corsetum: de priuilegijs pacis. versicu.lix.incipien.rex
seu princeps.

xcvj Licet in criminalibus sentẽtia debeat statim mã
dari executioni,vt habetur in l.cum reis.C.de pœnis.c.si
cut.ij.q.j.tamẽ si princeps ira seu furore ductus ferret cõ-
tra aliquẽ sentẽtiam capitalem,nõ erit statim exequenda,
sed differẽda per xxx.dies.Ita est textus multũ singularis
in l.si vindicari.C.de pœnis.& dicit do.meus Iason in l.
puniri.C.si contra ius vel vtilitatem publicam.ꝙ sanctus
fecit hanc legem constitui,& fuit sanctus Ambrosius.&
vide etiam glo.vnicam in c.cũm apud Thessaloniam.xj.
q.iij.vbi enumerat casus in quibus differtur executio sen-
tentiæ capitalis,quos etiam recẽset Cepola in suis caute-
lis,cautela j.& dixi in commẽtarijs nostris super cõsuetu.
ducatus Burgundiæ,ti.des iustices.§.v.in glo.S'il n'a gra
ce.versi.sunt alij casus.cum tribus seq.nu.cxxiiij.

xcvij Solus princeps remouet officialem quem ipse
probauit l.ij.C.de agẽtibus in rebus,lib.xij.Itẽ ipse prin
ceps potest minuere numerum suorum officiariorum,vt
dixi in d.cõmentarijs nostris in eadem rubri.des iustices,
versi.additio.aduerte,nume.xcvij.vide.j.versi.clxxxix.

xcviij Solus princeps prorogat bimestre,aut trimestre
tempus ad inueniẽdam pecuniã ad quam fisco quis tene-
tur.l.in fraudem.§.fiscalibus,in fine.ff.de iure fisci.

xcix Princeps est patronus ecclesiarum cathedraliũ,
& metropolitanarum & maiorum sui regni.notãt Archi
diaconus,Prępositus,Dominicus & Ioãnes de Turrecre-
mata in c.lectis.lxiij.di.Bal.in c.quanto.de iudicijs,in fi-
ne.Marti.Laudensis in tracta.de principibus.arti.lxxiiij.
& Corsetus de potestate regia.q.xxxiiij.

c Promissio facta per principẽ sine causa pręsumi
tur facta in dubio ex causa donatiõis: quia propriũ prin-
cipis est donare.c.j.extra de donatio.Quod tamẽ intelli-
ge,nisi ex tali pręsumpta donatione enormiter lęderetur,
vt notatur per Innocẽtium & Ioan.And.in capi.grandi.
de supplen.negli.prælatorum.Quid autẽ in priuato,habe
tur in l.ij.§.circa.ff.de doli mali & metus exceptio.& in l.
à Titio.ff.de verbo.obliga.& per canonistas in capitulo
si cautio.extra de fide instrumentorum.

cj Persona ignominiosa nõ debet stare coram prin
cipe.Ita dicit textus ĩ l.ij.§.ignominię.ij.& ibi Angelus.
ff.de his qui notantur infamia.

cij In hoc honorantur principes,ꝙ subditi tenen-
tur eis iurare obedientiam.gloss.optima in l.non videtur
data.§.qui iussu.& in l.velle non creditur.ff.de regulis iu-
ris.Marti.Laudensis in tracta.de principibus.articu.xix.

ciij Princeps in hoc priuilegiatur,ꝙ licet non ap-
pelletur nisi de inferiori ad superiorem,text.in authen.de
appellatio.& infra quæ tempora.§.illo videlicet.collat.
iiij.tamen de ipso male informato ad eundẽ bene infor-
mandum de veritate licitum est appellare.l.j.in fine.C.de
relationibus.l.j.§.quæsitũ est.ff.de appellatio.facit quod
notat Bald.in l.fi.dicto titulo de relatio.Martinus Lau-
densis in dicto tracta.articulo xlij.& Frãciscus Lucanus
de Parma in tractat.de priuilegio fisci.priuilegio cxxxix.
Suppetit in hoc exemplum quod refert Cęlius libro anti-
quarum lectionum xij.capi.xlvj.dum ait.Machetas cau-
sam agebat apud Philippum:intendebat is minus eis quę
dicerentur,dormitabatq; interim.Mox aduersus Mache-
tam pronũciauit.At ille vociferans,& rei indignitate in-
tonans altius:prouoco,inquit.Tum Philippus iam vigi-
lantior,sed & cõmotior,& ore serio.Ad quem obsecro
te? Et Machetas.Ad te,inquit,sed vigilantem,intenden-
temq;.At is excitatior etiam & ad se amplius rediens cũm
audisset iniuria affectum Machetam,non rescidit quidem
iudicium,sed iniunctam ipse exoluit multam.Facit quia
à papa male informato ad seipsum bene informatum be
ne appellatur.c.apostolicæ.& c.sententiam.xxxv.q.ix.c.
cũm apud.xj.q.iij.c.tum ex literis.de in integrum restitu-
tione.extra.& peccaret Papa si talem appellationem non
admitteret,iustitiam enim denegaret.ad hoc notatur per
docto in c.consultationibus.de officio delega.Cardina.in
clementi.pastoralis.de re iudicata.

ciiij Epistola missa per principem habet vim legis,
in omnibus causis,tex.& ibi Ange.in l.item veniunt.§.
pe.ff.de petitio.hæredita.quod dictum Angeli declara-
tur per notata in l.ij.C.de legibus,& in l.nemo.C.de sen-
ten.& interlocu.omnium iudicum.Marti.Laudensis in
d.tract.articu.lviij.

cv Licet imperator aut alius princeps nõ recogno
scens superiorem non habeat ordinem,potest tamen offi-
cium subdiaconatus episcopo ministrando exercere.glo.
vlti.in c.Valentianus lxiij.distinctio.Marti.Laudensis,
articu.lxxxiij.dicti tractatus.

cvj Contractui roborato per iuramentum nominis
principis non potest cõtraueniri,sine incursione infamię.
textus in l.si quis maior.§.fina.C.de transactionibus.

cvij Pro principe præsumitur,quòd est bonus & iu
stus:proinde rescripta eius sunt secundũm iustitiam intel
ligenda.Bald.in l.prima.ff.de constitutionibus principũ.
Ideo voluntas principis in dubio præsumitur esse talis,
qualis esse debet de iure,vt notat Bald.in capitulo ex fa-
cto.in iiij.notabili.ff.de vulgari & pupil.& in capitulo li-
cet in corrigendis.de officio ordinarij.& in præludijs feu-
dorum,in xiiij.col.& in l.omnes populi.col.xvj.ff.de iu-
stitia & iure.Imo plus etiam si princeps scribat cum clau-
sula motu proprio,eius intentio non præsumitur quòd
aliquis grauetur vel iniuriam patiatur secundũm Bald.in
c.ad aures.de rescrip.Panormita.in cap.j.col.xiij.de re iu-
dicata.canonistæ in capitulo causam,secundò.de testibus.
Imo adhuc fortius dicit gloss.solennis quæ est tertia in or
dine in capi.paratus.xxiij.q.j.quòd verba in rescriptis
posita debemus conformare æquitati,licet etiam verba
non patiantur,& ibi plura ad hoc iura adducuntur.sequi-
tur Oldra.in consilio cclxviij.incipiente.quæstio est per
priuilegium &c.ad fin.ita domi.meus Iason in l.iustitia.
col.j.ff.de iustitia & iure.& idem in l.causas.colũ.ij.C.de
transactio.,& in l.fi.col.iiij.ff.de constitutio.principum.
Et ꝙ in principe præsumatur iusta causa vide amplè Cur
tium consilio xx.& quomodo illud intelligatur,in colũ.
iij.& consi.xlix.in xix.xx.& xxj.col.vbi scribit,an cõtra-
tium probari possit:& quòd in principe præsumatur iu-
stitia seu iusta causa,vide Hippolytum de Marsilijs singu
lari suo vj.quod limitat nisi rescribat ad postulationẽ par
tis.Quia magis præsumitur ad importunitatem postulan
tis:ideo intelligit prædicta quando rescribit generaliter,
vel motu proprio.Et talis præsumitur intẽtio principis,
qualis legis & rationis naturalis.Bald.in c.j.in titu.apud
quem vel quos controuersia feudi debet dici seu diffinia-
tur.refert Cęlius libro antiquarum lectionum xij.c.xlvj.
in fine Antigoni illud memorabile.Nam asserente quæ-
dam

dam esse regibus honesta, omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris. Nobis verò ea modo honesta quæ honesta, & iusta quæ iusta: & illud possumus quod de iure possumus. c. aliud. xj. quæstione j. & cap. faciat. xxij. quæstione ij. Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. tex. in l. nepos proculo. ff. de verbo. & rerum significatione.

cviij Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione principis. Textus est in l. fi. ff. ne quid in loco sacro fiat. refert Marti. Laudensis in tracta. de principibus. articulo cclj.

cix Prædia principis data in emphyteosim non soluunt extraordinarias præstationes seu superindicta. text. in l. priuatæ, & ibi glos. j. C. de excusatio. munerum, libro x. Quod dicit Marti. Laudensis in tracta. de fisco. artic. ix. esse notandum, vide j. versicu. cxciij.

cx Licet ad interrumpendam præscriptionem requiratur saltem citatio partis, vt habetur, in l. cùm notissimi. in principio. & ibi glo. in verbo solam. C. de pręscriptione xxx. vel xl. annorum. tamē hoc fallit in principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per canonistas in c. nihil prodest. extra de præscriptio. Marti. Laudensis in tractatu de principibus, articulo cxlij.

cxj Licet testimonium vnius notarij sit præstantius quàm alterius qui non esset notarius, vt notat Bald. in authentica, sed cùm testator. circa iij. col. C. ad legem Falcidiam. tamen testimonium principis plus valeret, dūmodo non ageretur de facto suo. Ita dicit Andræas de Isernia in cap. sancimus. titulo, quo tempore miles, in vsibus feudorum. & post eum ita tenet Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum, in verbo, princeps. in xxxviij. specialitate. & Martinus Laudensis in tractatu de principibus. articulo cccclxix.

cxij Licet coram inferiore à principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, vt notant omnes doctores in l. ędita. C. de edēdo. tamen coram principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. ita dicit Angelus in l. omniū, in principio. C. de testamentis.

cxiij Supplicatiōe principi porrecta & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur acsi lis contestata fuisset: vt habetur in l. j. & ij. C. quando libellus principi datus &c. & ibi do. meus Iason dicit illud tantum habere locum in principe non recognoscente superiorem.

cxiiij Quando princeps vēdit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium habet regressum contra principem, seu fiscum. l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadriennij præscriptione. quam tamen l. limitat septem limitationibus Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis. in verbo, princeps. in quarta specialitate principis. & vide etiam limitationes ad illam. l. per Felin. in c. cùm olim. col. iij. de senten. & re iudicata. & per eundem Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xiij. extra de constitutionibus.

cxv Licet partes de iure possint renunciare ferijs, tamen si feriæ sint introductæ in fauorem principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. glos. in verbo, ob necessitates, in clementina sæpè. de verbo. signifi. ita refert Marti. Laudensis in dicto suo tracta. de principibus. arti. ccccx. Ideo videtur quòd illa die quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pōpæ pro victoria principis, vel pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisditionales.

cxvj Principes in hoc etiam honorantur, quòd eis obuiā iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iocunda receptione: & debet honorari in sua receptione. Nam tota ciuitas Ierusalem exijt obuiam Iesu, sciderunt que ramos de arboribus dicentes, & clamantes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, vt scribitur Mat. xxj. Marci xj. Lucæ xix. & Ioan. xij. Et die qua ingreditur debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima & decora. ij. Regum xix. in medio. teste Vincentio Cigault in tractatu suo de bello Italico, in iiij. cap. regali. versicu. viuamus. & dixi in cōmento nostro super consuetudi. ducatus Burgundiæ titu. de iustices. articulo iiij. in glo. j. versi. additio. itē etiam adde. Et quòd obuiandū sit principi etiam cū psalterio, tympano, tibia, & cithara clamādo viuat rex, & munera sint offerēda, scribitur clarè de Saule. j. Regum x. c.

cxvij Magis est obediendum principi, quàm patri. Quia princeps est anima reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius quàm patri, vt amplè dicit Albe. de Rosate in l. veluti. ff. de iustitia & iure. & aliquid vide per do. meum Iaso. in l. j. §. fi. ff. eo. titu.

cxviij Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad principem, vt dicit Cy. in l. absentem. C. de accusatio. & refert Marti. Laudensis in suo tractatu de principibus, arti. ccccciiij. Hinc pro tuitione subditorū principes habent suas saluasguardias, quę impetrantur à principibus ab his qui timent lædi & offendi in corpore, vel in bonis: de quibus scripsi in sępè allegato nostro cōmento, in rub. des iustices. circa finem. versicu. secundus est. ibi, & ideo pro tertio. vbi scripsi quomodo ista saluaguardia principis est intantū priuilegiata, quòd trahit ad se totam causam: & vide j. versi. clxix. & plenius, versi. cxcv.

Et talis secularitas altero de tribus modis conceditur. Vno modo per personæ publicæ adhibitionem, argu. l. ij. & l. fi. C. de erogatio. militaris annonæ.

Secundo modo per tituli appositionem. i. per signa, aut flores lilij vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo. vt nemo priuatus, titu. prædi. C. faciunt notata per Barto. in l. sanctum. ff. de rerum diuisione.

Tertio modo per promissionem & iuramētum, quòd nil mali faciet ei qui timet sibi de illo. l. præsenti. ibi, de sua conscientia. C. de his qui ad eccle. confugiunt. in authenti. de monachis. §. si verò intra triennium. ibi, debere iurare quòd nihil mali faciet. & hoc fit per traditionem byrreti, nasitergij, aut alterius rei similis in manu eius à quo timētur verbera aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio nō obseruatur apud nos, sed hoc fit pręhabito iuramento per iudicē ab eo (qui dicit sibi timere) quòd illum timeat, atque timet: & tūc à iudice præcipietur sibi sub pœna asardi seu mortis: aut arbitraria secundùm communem vsum & obseruantiam diuersorum magistratuum & etiam locorum, ne illi habeat dæceterò iniuriari verbo, neque facto: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi in suo panegyrico impresso post opus Ioannis de Terrarubea.

cxix Principes honorantur à suis vasallis & subditis, maximè in quatuor casibus, in quibus princeps habet ius

indicendi suos vasallos, vltra casus supra positos, vt dicit Spec. in tit. de feudis. §. qm. versi. & no. ꝙ vasalli comitũt &c. in antepe. col. vbi primò scribit, ꝙ tenẽtur cõferre pro exercitu imperatoris (hoc est cum dñs vocatur per regẽ aut imperatorẽ ad bellũ) secundùm qualitatẽ & quantitatẽ rei feudalis, quam à principe tenent & recognoscunt. Alia scripsi in cõmentarijs nostris super cõsuetu. ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. arti. iiij. in glos. j. & vide Guil. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in iiij. decisiõe. nume. cccccliiij. extra de testamentis. & in d. decisione inserit quomodo talliæ imponi possint per principes.

Sed quia, vt dicit Spec. in loco ante allega. vasalli tenẽtur etiam pro redemptione dñi ab hostibus capti: iuxta hoc quæri posset, an Christianissimus rex noster Franciscus pro sua redemptione, aut suorũ filiorũ nũc obsidum pro redemptiõe eorũ patris, possit indicere subsidium in ecclesiasticos & nobiles sui regni? Quo ad ecclesiasticos expeditum est à nobis in d. commentarijs. in loco supra allegato.

Sed quo ad nobiles videndum esset, an princeps possit etiã eis indicere subsidiũ pro prædicta redẽptione, prout hoc anno dñi millesimo quingẽtesimo vigesimoseptimo fecit: sed reuocatũ fuit in dubiũ, an potuerit: & multi dicebant quòd nõ, eo quia nobilitas pręstet immunitatem & excusationẽ à muneribus, collectis, tallijs, indictis, seu muneribus tam realibus ꝙ personalibus, vt tenet And. de Isernia. in titulo, quæ sunt regalia. in verbo, & plaustrorum & nauium pręstationẽ. colũ. ij. Iacobinus de sancto Georgio in trac. suo feudorum. col. pe. in princi. imo licet immunis aliàs à collectis & tallijs non excusetur tempore belli & necessitatis, vt dicit do. meus Iason in l. si ex toto. in prin. colũ. ij. & seq. ff. de legatis primo.

Nobiles tamen excusantur etiam tempore belli, cùm seruire debeãt personaliter in bello, & non debent duplici onere grauari pro eadẽ re, argumento l. Titia cũ testamento. §. qui inuita. ff. de lega. ij. l. nauis. §. cùm autẽ. & §. quid ergo. ff. ad l. Rhodiam de iactu. & l. pe. ff. de dote prælegata. Ita ꝙ nobiles & vasalli non debent etiam tẽpore guerræ subuenire domino de pecunia, ita tenet Io. de Anania. in consilio suo. vij. incip. visis & ponderatis his quæ narrantur in themate. col. iij. per textum in tit. si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. §. licet. in ij. responso. Et est bona ratio, quia isto casu militat ratio duplicis grauaminis, cùm eo tempore & casu domino seruire tenentur in persona sua.

Limitat tamen illud dictũ suum Io. de Anania in vno casu, puta si est magna necessitas vel dominus sit in euidẽti periculo propter bellum, & vasallus sit diues, tunc tenetur subuenire domino de pecunia: ita dicit teneri & concludi per Iaco. Ardizo. in summa feud. ti. quomodo negligen. feud. perda. §. item quæritur. versicu. item quæro. refert & sequitur do. meus Iason in dicta. l. si ex toto, in principi. col. penulti. in fine. ff. de legatis primo.

Ex his videtur concludendum quòd nobiles Franciæ non potuerũt indici pro subsidio redemptionis regis aut suorum filiorum. Sed si nondum factum esset, consulerem ꝙ non fieret: sed ex quo factum est, opinor non esse erratũ in hoc, & ꝙ nobiles non possunt conqueri.

Cùm primò ad tollendã consuetudinẽ quam possunt allegare in his obstat, id quod tempore Ioannis regis Franciæ captiui in Anglia factũ fuit, cùm esset quæstio de eius redemptione: quoniã, conclusum fuit in Parlamẽto Parisiensi (vbi Carolus dalphinus, Franciæ primores regni & plures alij conuocati erant) quòd etiam nobiles collectarentur, & indicerentur, etiã pro eorum parte: vt recitat Guaguinus in chronicis Franciç, libro ix. c. j. cùm ait. Hic nobis (inquiunt) optima factu visa sunt, si à clero atq; nobilitate decima & semis omnium prouentuũ anni vnius exigatur, & reliqua. Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his verbis ibi descriptis, dũ ait: De subsidio quidem pecuniario, atq; militum copijs (ita vt supra memoraui) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba: Clerus decimam, nobilitas ex cẽtum librarum annuo prouentu solidos centum ponderet &c. Imo ipse Ioannes ante eius captiuitatem subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in princi. dicti capi. primi. folio ij. vbi inquit. Nec fuit quispiam in omni Franciæ regno annuum vel ex suis operis, vel ex prouentibus censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam, vt ante dictum est, istud est de iure, ꝙ dominus potest vasallos suos collectizare, etiam nobiles & tenentes in feudum ab eo, quãdo vrget magna necessitas, & talis quæ nõ posset supportari per alios subditos: puta quãdo est ita magna pecuniarum summa imponenda & contribuenda, ꝙ possidentes allodialia & bona ruralia non possent (aut nõ sine maximo discrimine & scandalo) in totum supportare onus, tunc etiam licitum est imponere & indicere bona feudalia, vt satis probant antedicta.

Maximè pro illo anno in quo non seruiunt personaliter, nec prçliantur pro principe & republica: vt hoc anno & à pluribus annis retroactis nullum seruitium præstiterunt regi nostro nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum) quoniam licet multi prælia sequantur & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi & tanquã vasalli, sed tanquã stipẽdiati à rege, prout & sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia quæ adduci possent pro hac parte descripta per Lucam de Penna in l. fi. C. de mãcipijs & colonis patrimo. libro xj. vbi probat, ꝙ tandiu durat priuilegiũ quandiu durat in priuilegiato illud propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis nobiles Franciæ in maiori parte habentes altam iustitiã habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos, hoc tamẽ nõ est de iure, sed ex cõsuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorem tolerata & approbata ex priuilegio ipsius principis: & cùm talia habeãt ex priuilegio principis qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non cõcedere inferioribus, ideo non debent ęgrè ferre nobiles si semel casus aliquis ex quatuor prædictis principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & nõ de alijs. Vide quæ dixi infrà in viij. parte, in xlviij. cõsideratione: cuius initium est, notabilitas in hoc honoratur &c.

cxx Nulla lex potest coartare curias principum quo ad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere secũdũm Specu. titu. de ferijs. §. j. circa fi. versicu. item nota. & pro hoc allegat l. præsenti. in principio. ibi: præsentanea constituta. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Et per hoc infert, ꝙ valet consuetudo curiæ regis Franciæ, vt tẽpore parlamẽtorum omnibus diebus, etiam feriatis reddatur ius.

datur ius: maximè venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & ſequitur Marti. Laudenſis in tracta. de principibus, arti. xliij. quod tamen intelligerem quoties vſus ſeu caſus exegerit, vt vtar verbis dictæ l. præſenti. vide ante verſi. xlij.

cxxj Pręfertur princeps in emptiõe metallorũ. l. j. C. de metallis, li. xj. dixi in cõmentarijs noſtris. in cõſuetudines ducatus Burgundiæ, titu. des retraictz. in rubrica.

cxxij Princeps põt mandare ſuo officiali, vt ſic iudicet vel pronũciet, vt dicit Bal. in l. j. in vltima col. C. quo modo & quãdo iudex. dicit tñ Marti. Laudẽſis in d. trac. articu. ccccv, quòd princeps cauere debet ne quid iniuſtũ mandet. pro quo allegat c. j. de re iudicata, libro vj.

cxxiij Ad ſolum principem ſpectat creare comites palatinos cum poteſtate, ꝙ poſſint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Bald. in l. reſcripta. C. de precib. imperato. offerendis.

cxxiiij Vbi eſt princeps non pręſumitur dolus. Bar. in ſimili in l. j. C. de pręd ijs decurionũ ſeu curialium, libr. x. vbi dicit, ꝙ vbi eſt interpoſitum iudicis decretum, ibi pręſumitur dolum abeſſe. Bald. in l. reſcripta. C. de preci. imperato. offerendis. allegat. l. probatorias. C. de diuerſis officijs, libro xij. vbi gloſſ. in verbo, dolus. vbi expreſsè notat, ꝙ nullus dolus poteſt cõmitti cum principe, nec ambitio. allegat l. j. ff. ad l. Iul. de ambitu. nec deficere ſolennitas, l. omnium. in principio. C. de teſtamentis. dixi hic ante, verſicu. lxxxix.

cxxv Vbi eſt princeps ibi eſt ſecuritas, & nulla formido niſi vana, quæ nõ patrocinatur formidoloſo. Iſta ſunt verba Bald. in l. j. C. de his qui per metum iudicis non appellauerunt.

Hinc videmus Palatia principum importare talẽ ſecuritatem, ꝙ offendẽtes aliquem in illis capitaliter puniẽtur: & iſtud obſeruatur in omnibus Palatijs, etiam ſummi pontificis, qui tamen præ alijs miſericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij papę cùm exercitus Chriſtianiſſimi regis Francorum Ludouici duodecimi capta Bononia, & dicto Iulio liberè reſtituta, receſſiſſet; ibi pluresGalli remorati ſunt pro obtinendis certis diſpenſationibus conceſſis per ipſum Iuliũ in recõpenſam ſeruitiorũ. Et ipſe ibi remãſi à feſto ſancti Martini hyemalis ad Epiphaniã domini ſubſequentem in proſecutione Cardinalatus domini Ludouici Damboiſe, fratris germani illuſtris domini, domini Caroli Ambaſiaci Magni magiſtri Frãciæ locũtenen. generalis in Italia pro ipſo regę Ludouico cuius eram tunc auditor ſeu magiſter requeſtarum: & hac occaſione facilis acceſſus mihi patebat ad ipſum Iulium. Et inter alios cùm remanſiſſet ibi quidam Gallus ex comitiua domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidã in Palatio Papę, & ſtatim fuit captus à birrerijs, & ductus ad præpoſitum, qui ex mandato Papę illum furca ſuſpẽdi facere volebat, & niſi pro certo citò ad Papam accurriſſem pro obtinenda eius gratia, ſuſpenſus fuiſſet, ſolum pro illa alapa, eo quia dicebat in ſuo Palatio omnem ſecuritatem debere eſſe.

Et non ſolum Palatium tali gaudet priuilegio, ſed etiã confinia Palatij: vt per plura tenet & comprobat Alber. in l. præſenti. C. de his qui ad eccleſiam confugiunt. vbi dicit ita communiter obſeruari. Ex quo infero quemadmodum nemo poteſt portare arma ad Palatium principis. Textus in titulo, de pace tenenda. §. ſi quis ruſticus. in fine. ita nec in confinibus Palatij ſeu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt domini de parlamento Pariſienſi contra quendam tonſorem & alios qui contra Grauille admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Pariſienſis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

cxxvj Solus princeps poteſt remiſſionem pœnæ facere poſt ſententiam diffinitiuam, vt dicit Bald. in c. at ſi clerici. de iudicijs. facit l. j. §. vltimo. ff. de quæſtionibus. vide hic ante, verſicu. xlvj. Poteſt etiam ſolus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum à furcis, vt dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetu. ducatus Burgundie, titu. Des iuſtices, articulo v. in glo. du principe. verſicu. primo. in fine.

cxxvij Aſſiſtentes principi conſequuntur & dignitatẽ, & nobilitatem, & immunitatem, vt ꝭ. dicitur in proxima parte, circa finem. vbi multa priuilegia curialium ſeu aulicorum deſcribuntur. & in viij. parte, in xix. conſideratio. cuius initiũ eſt: Adhęrentes lateri principis &c. & per Frãciſcum Lucani de Parma in ſuo tractatu de priuilegio fiſci, priuilegio cxxxix. vbi inter cætera dicit, ꝙ ratione excellentiæ principis medicus principis dicitur fungi dignitate principis, qui etiam æquiparatur comiti. l. j. C. de comitibus & archiatris, libro xij. Cùm aliàs eſſe medicum nõ ſit dignitas, cùm interdum obſtetrici ęquiparetur. tex. in l. ſi duobus. §. ſi autem. C. communia de legatis. & in c. fi. in glo. ſecunda. xiiij. q. v. & ibi ipſe Franciſcus de cubicularijs principum curialibus & negociatoribus qui propter excellentiam principis immunitatem conſequuntur, de quibus in d. proxima parte dixi.

cxxviij Cũm princeps ex certa ſciẽtia poſſet tollere oĩa pædagia nobilibus quæ acquiſiuerunt ex conſuetudine: quia poteſt derogare cuilibet conſuetudini cum clauſula, ex certa ſcientia: multò magis poſſet illa moderari & taxare propter immoderatas extorſiões quę fiunt. Iſta ſunt verba Bald. in c. fi. in vltima charta, extra de conſuetudine. & ex hac vltima ratiõe dicerem vnum quod multum laudarem ſi fieret à principe (quod facere poſſet) vt infinitas paruas iuriſditiones quas habent plures domicelli reuocaret: cùm optimę faceret propter infinitas & immoderatas extorſiones, ne dicam cruciationes, quæ exercentur per huiuſmodi domicellos tales iuriſditiones habentes erga ſuos ſubditos in exigendis emendis ſeu multis ex paruis & minimis rebus: quod an fieri poſſit dixi in commẽtarijs noſtris ſuper conſuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iuſtices. circa fi. verſi. vnde nemo. nume. xciiij.

cxxix Rex poteſt donare filijs ſuis etiam non emancipatis propter autoritatem Regiam. Bald. in c. j. §. item ſacramenta. in tit. de pace iuramento firmanda. Et ſic l. ij. C. de inoffi. donatio. non habet locum in principe. Corſetus de poteſtate Regia, quęſtione vj.

cxxx Proditorem principis reuelare & manifeſtare debemus. l. Metrodorum. ff. de pœnis. Andręas de Iſernia in c. j. §. præterea ſi vaſallus. per illum textum in titulo, quæ fuit prima cauſa beneficij amittendi. Iſtud ſatis amplè declaratur per Bart. in l. vtrum, ff. ad l. Corneliam de ſicarijs. & per Felin. in c. j. de officio delegati. vbi amplè Panor. in ca. primo. de reſtitutio. ſpoliatorum. & Paulum de Caſtro in l. fi. C. de inſtitu. & ſubſtitu. ſub conditione factis. vbi tenet opinionem Barto. in dicta l. vtrum.

cxxxj Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere poſſit cum eccleſia de rebus immobilibus eccleſię, licet nõ ſit nec intendatur vtilitas eccleſiæ, dũmodo

non intendatur præiudicium.c.j.de rerum permutatio. in vj.in aliȷs secus:quia in quocũq; cõtractu cum ecclesia celebrato,attenditur vtilitas ecclesiæ,alias non valet.c.tua. extra de his quę fiunt à pręlato &c.Ita dicit Anto.de Butrio in d.c.j.quem refert Mar.Laudensis in dicto tractatu, de principibus.articulo ccccxlvj.

cxxxij Solus princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis.Bal.in commento suo super tractatu,de pace Constantiæ.§.vasalli nostri.in verbo, libellarię.circa finẽ.Et ex hoc infertur,ꝙ licet ipse princeps creauerit comitem Palatinum cum potestate ꝙ possit legitimare illegitimos,tamen ille comes Palatinus non posset legitimare in pręiudicium filiorum legitimorum,nec aliorum quibus esset iam ius quęsitũ:quia est speciale priuilegiũ principis,vt de plenitudine potestatis possitius vnius auferre,& dare alteri,dixi.s.ver.liij.& tenet Bal.in proœmio decreta.col.ij.in medio.& hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in comitem Palatinum,oporteret ergo ꝙ spaciliter fieret mentio in concessione de tali potestate.ita dicit notabiliter Bald.in l.ij.col.mihi.vj.versi.Item nota ꝙ si Papa &c.C.de seruitu.& aqua.& istud refert & sequitur Iaco.de sancto Geor.in d.tracta.suo de feudis in xlviij.specialitate.Et quid sit plenitudo potestatis,& quòd tamen à deo concedatur,vide Bal.in loco ante allegato.

cxxxiij Princeps non subijcitur alicui necessitati.c.ij.de arbitris,libro vj.& per Alexan.consilio lxxx.incipi.viso & diligenter animaduerso.col.v.in primo volu.& consilio xij.cuius initium est diligenter visis.in secundo volu. do.meus Iason in l.nemo potest.col.viij.ff.de leg.j.& Frãciscus Curtius in consilio suo ij.incip.vasallus habens castra.col.j.ideo dicit Bald.in l.ij.C.de seruitut.& aqua.col. vj.versi.item nota.ibi,dicitur enim tribus modis aliquid liberũ,quòd in principe est sedes libertatis,& quòd potest præferre æquum magis ęquo,& minus bonũ maiori bono:quod probat Franciscus Curtius senior consilio xlix. cuius initium est,recolendę memoriæ.col.xij.

cxxxiiij Princeps potest ferre sentẽtiam non conformẽ libello,vt dicit Bar.in l.æmilius.circa finem.ff.de minoribus vigintiquinq; annis.& ibi reddit rationem dicens,ꝙ imperator vt finem litibus imponat potest hoc facere veritate inspecta potius ꝙ̃ rigorositate.& idem tenet Alexãder in l.vinum.colũ.vltima.ff.si certum petatur.

cxxxv Princeps potest tollere leges positiuas, quia nõ subijcitur illis,sed ille sibi.c.ij.extra de concessio.præbendæ.Alexan.consilio suo ij.col.v.versicu. comprobatur, in primo volu.ideo dicit Bald.in tit.de alienatione feudi. quòd deus subiecit principi leges,& nulla lex eius celsitudini imponi potest.de quo per Felin.in c.j.col.vij. versi. quartò limita.extra de cõstitu.Curtius consi.xlix.in xix. col.& vide supra.versi.lxij.& per Bal.in proœmio Gregoriano in.ij.col,versi.& adde quod notatur in proœmio sexti.

cxxxvj Princeps potest esse iudex in causa propria,sed non inferior qui recognoscit superiorem.l.proxime. ff.de his quę in testamento delentur.l.& hoc Tyberius Cæsar. ff.de hæred.instituendis.optimus & clarus tex.in c.nunc autem.xxj.dist.notatur per Innocen.in.c.cũm venissent. post glo.extra de iudicijs.& ibi amplè per Barba.Et quòd princeps non recognoscens superiorem possit, notatur per Bald.in c.j.in titu.de inuestitura in maritum facta.& in l.fi.ff.de rerum diuisione.& per Bal.in.l.vnica.C,ne q̃s in sua causa iudicet.& de materia vide Felin.in c.j.col.iiij. in ij.notabili.de probatio.Alexan.& post eum dominus meus Iason in l.qui iurisditioni pręest.ff.de iurisditione omnium iudicum. Alexander consi.j.colum.iij.in v.volu.& consi.xxiiij.in ij.volumine.Antonius de Pratouetteri in consilijs Barbariæ:in fine primi voluminis.

cxxxvij Princeps potest rescindere sententiam quæ transiuit in rem iudicatam, vt tenet Panormi.in c.qualiter & quando.col.ij. extra de accusa.duntamen dicat,non obstante tali sententia,vt dicit glo.vnica in l.fi.C.sententiã rescindi non posse.notatur in c.nõnulli.in §.j.in verbo,fecerint.extra de rescriptis.&,vt dicit Angelus in l.j.C.de sententiam passis.potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

cxxxviij Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab episcopis tenentibus feuda ab eo.c.verum.extra de foro cõpeten.notat Panor.in c.veniẽs.extra de accusa.Corsetus de potestate regia.q.liiij.& Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Francorum,in x.priuilegio.Quomodo autem personæ ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obedientiam, & reuerentiam principi seculari, & an possint,& quomodo committere crimen lęsæ maiestatis in eum & puniri possint,scribũt amplè Io.de Terrarubea in suo lib. de vinea ecclesię.& ibi Glossator in v.arti.tertij tractatus, vbi ponuntur xviij.conclusiones.

cxxxix Licet in cõtractibus regulariter non habeat locũ ius accrescendi.l.si mihi & Titio.ff.de verborum obliga. in donatione tamen facta à supremo principe habet locũ ius accrescendi.l.vnica.C.si liberalitatis imperialis socius sine hęrede decesserit,lib.x. Cynus in l.vnica.C.quando non petentium partes &c.& M.Laudensis in tractatu de principibus,articulo ccxcvij.vbi dicit quòd ius accrescẽdi habet locum in iurisditione ordinaria non delegata,vt dicit Bal.in dicta.l.vnica.C.quando non peten.Et in hoc articulo Iacobinus de sancto Georgio in tractatu de feudis:in verbo,princeps.in l.j.specialitate disputat, nũquid hoc procedat in feudo concesso à principe duobus in eodem instrumento & coniunctim:& concludit ꝙ sic.

cxl Princeps transfert dominium sine traditione, quia non subijcitur legibus exigentibus traditionem:vt dicit Ang.in l.officium.ff.de rei vendica.Alexã.consi.iij. incipien.ex his.col.penul.in v.volu.do.meus Iason in l. traditionibus.C.de pactis.Purpuratus in l.imperium,numero lxxxiiij.ff.de iurisditione omnium iudicum.

cxlj Ex pręcedenti articulo infero,ꝙ si princeps donat vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit,tamen primus cui res non fuit tradita,erit potior:& ita limitatur l.quoties. C.de rei vendica.non habere locum in principe,prout cã sic limitat do.meus Iason in dicta.l.quoties.colũ.viij. Ludouicus Roma.cõsi.cclxxxviij.inci.circa præmissum dubium.& hoc est,quia prima cõcessio principis est pręferenda secundæ,etiam facta cum clausula motu proprio, nisi sit clausula, non obstante concessione alteri facta:vt dicit Bart.in l.j.C.de locatione prædiorum ciuilium vel fiscalium,libro xj.Faciunt & plura alia,quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis.in verbo,princeps.in lij.specialitate,vbi adducit ad istud propositum viij.decisiones.Sed cum eo conclude ꝙ istud est verum in priuilegijs per eum concessis:sed in contractibus præsumitur contrahere de iure cõmuni,nisi expressè dicatur,ꝙ intendit transferre dominiũ sine

ſine traditione: quod facere poteſt, prout & lex: vt in l. vltima. §. pe. & ibi glo. in verbo, ſine. & in verbo, donata. C. de ſacroſanctis eccleſijs.

cxlij Princeps poteſt retrahere ab epiſcopatu epiſcopum promotum ad epiſcopatum per ſimoniam, prout etiam ſi commiſiſſet crimen læſæ maieſtatis, vt videtur eſſe tex. in l. ſi quemcꝫ. C. de epiſ. & cle.

cxliij Cauſa ſpiritualis poteſt committi principi per ſummum pontificem, licet princeps ſit laicus: vt in c. pręter. §. verum. in glo. ducibus. in fi. xxxij. diſtin. & in c. valde. in glo. pręcipimus. xciiij. diſt. & in c. bene quidē. xcvj. diſt. & in c. Mennam. in verbo, arbitrio. ij. q. iiij. & in c. ij. incipieñ. decernimus. in verbo, non præſumant. & ibi doctō. extra de iudicijs. dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, titu. Des iuſtices. articu. v. ī glo. S'il n'a grace. verſic. fallit iſta regula. numero xlviij. & eodem titu. articulo. iiij. in glo. ſur ſes hommes. verſicu. nunquid autem. circa finem. Ioannes de Selua in tractatu ſuo de beneficio, in ij. parte. q. iij. colum. v. & in eadē parte. q. xxiij. vbi ample. & in eadem parte. quæſtiōe xix. colum. ij.

cxliiij Omnis contractus celebratus cum principe habet naturam bonæfidei contractuum. Ita dicit Bal. in ſuo commento ſuper tractatu pacis Conſtantiæ. §. ſententiæ quocꝫ. verſic. ſi qua verò. in dicto verbo. Curtius conſi. xlix. in lxxiij. col.

cxlv Quando ſeruitium debet fieri perſonę principis non debet fieri per ſubſtitutū. Bald. in c. j. §. mutus. col. fi. in ti. epiſcopū vel abbatē. in vſibus feudorū. niſi de volūtate principis. l. ſi quis ex corpore. C. de murilegul. lib. xj.

cxlvj Donatio facta à priuato in principem non indiget inſinuatione. tex in authē. itē. C. de donati. & in authē. vt nō fiant pignorationes. §. ij. aliàs §. aliud quocꝫ. vnde ſumitur. colla. v.

cxlvij Supremus princeps de poteſtatis plenitudine poteſt auferre feudum vaſallo, ſi tamen ita faciat, tenetur ei ad intereſſe: & ideo ſi papa auferat beneficium alicui ſine cauſa, debet ei prouidere de alio cum ſimili beneficio. Ita dicit Bal. in c. j. incipien. ad hoc. & eſt ſub titu. de allodijs, in vlti. q. ſed ipſe Bal. poſuit ſub titu. de pace iuramento firmanda & ſeruāda, in vſibus fendorum. & idem Bal. in c. j. §. cùm autem. ſuper verbo, cambium. de controuerſia inueſtituræ. aliàs ſi de inueſtitura feudi cōtrouerſia fuerit. dicit ꝙ princeps pōt accipere vtile dominiū vaſalli, & dare ſibi directū, & ſic permutare dominiū directū cū vtili, Et quomodo papa poſſit priuare epiſcopū epiſcopatu ſuo: vide Feli. in c. q̄ in eccleſiarum. col. xiiij. extra de conſtitutionibus.

cxlviij Princeps omnem dilationem poteſt abbreuiare, etiā ſine cauſa. ita dicūt Petrus de Ancha. & Io. de Imo. in c. ex ore ſedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. mouentur per illum textum, iuncto c. ij. de cōceſſio. præbendæ. & notatur per Barto. & alios in l. ij. ff. de re iudicata.

cxlix Princeps in ſuo territorio poteſt creare nouam dignitatem. Ita tenet Andręas de Iſernia in c. j. §. ſi quis de manſo. in penul. col. in d. titu. de controuerſia inueſtiturę. aliàs ſi de inueſtitura feudi cōtrouerſia &c. Lucas de Pēna in l. cōtra. C. de re militari. in vij. priuilegio, lib. xij. & in l. vnica. C. de metropoli Berito, lib. xj. & dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetu. ducatus Burgundię, in rubrica. Des iuſtices, circa finē. verſicu. vnde nemo. numero xcvj. ſcilicet ꝙ princeps noua officia creare poteſt.

cl Palatia principum non ſunt parietibus, & ædificijs priuatorum coartanda. tex. in l. quicuncꝫ in principio. ibi: quòd priuatorum nō eſt parietibus coartandum, hoc eſt conſtringendum. C. de operibus publicis. facit c. nulla. & ibi glo. xij. q. j.

clj Licet regulariter quis non poſſit ſtipulari alteri. tex. in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de verbo. obli. & in §. alteri. inſtitu. de inutilibus ſtipulatio. tamen hoc fallit in ſupremo principe. vt voluit gloſſa notabilis in procemio decretalium. in verbo, ſeruus ſeruorum.

clij Princeps poteſt facere de ciue forenſem propter ſuum delictum, vt dicit Bal. in l. ſi quis filium. C. de liberis præteritis.

cliij Licet regulariter donatio facta per patrem filio in poteſtate exiſtenti non valeat. l. j. & ij. C. de inofficio. dona. tamen hoc fallit in rege ſeu principe donante filio in poteſtate, quia talis donatio valet, dūmodo exprimat ſe donare velle autoritate regia. Ita Bal. in c. j. §. item ſacramenta. col. mihi pe. ibi: ſecundò vtrum rex &c. in titu. de pace iuramento firmanda & ſeruanda. & pro hoc allegat in arg. l. bonorum. C. qui admit. ad bonorum poſſeſ. poſſunt. Et Curtius in conſilio lxv. col. vj. vbi ample.

cliiij Princeps donans aliqua filiofamiliàs, in illis pater non habet vſumfructum. tex in l. cùm multa. C. de bonis quæ liberis &c. refert Iacobinus de ſancto Georgio in ſuo tractatu feudorum. in verbo princeps, ī pe. ſpecialitate.

clv Autoritas principis dat cauſam, vt præſumatur bona fides. Bal in l. j. C. furtis.

clvj Solus princeps deportatū aut in metallum damnatum ex ſua lege priuat iure ciuili ſibi aliàs competēti, vt ſcilicet non ſuccedat liberis, parentibus, & libertis: quem ſi reſtituit, omnia in eum reintegrare cenſetur. l. j. in fi. ff. de bono. poſſeſſione cōtra tabulas. l. ſiue. in prin. ff. de iure patronatus. l. ij. §. ſi deportatus. ff. de bonis liberto. l. ad ſucceſſionem. ff. de interdictis. & relegatis.

clvij Solus princeps per ſuum decretum ligat ignorātes. c. j. de conceſſione prębē. in vj. notatur per Archi. in c. ſi apoſtolicę. de pręben. eo. libro.

clviij Princeps de plenitudine poteſtatis (cui contradici non poteſt) poteſt tollere citationem ſecundùm Hoſtienſem & Ioan. Andr. in c. in noſtra. extra de procura. Bald. in. l. fi. verſi. extra opponitur. C. de fructibus & litiū expēſis. imo abſcꝫ clauſula de plenitudine poteſtatis aliqua cauſa ſubſiſtente poteſt tollere citationē. glo. in. l. antepe. quæ incipit, is qui reipublicæ. ff. ex quibus cauſis maiores. Curtius conſi. xlix. col. xxj. vbi ample.

clix Princeps difficillibus finē imponit. in authē. de inſtrumētorū cautela & fide. tex. in §. qa igitur. colla. vj. & factū pro non facto haberi. facit c. is qui fidē. extra de ſponſalibus & matrimonijs. & ſcitū pro nō ſcito. clemē. j. de cōceſſione prębendæ. & conſtitutionē antea obſeruatā facit haberi pro infecta. gloſ. in clemen. j. in verbo, pro infectis. de immunit. eccleſia. vt dicit Frāciſcus Curtius conſi. xlix. col. xix. quod tñ vltimū non opinor verum, eo quia hoc ſolo priuatur deus, ꝙ facta infecta haberi nō poſſunt. tex. in l. in bello. §. factæ. ff. de captiuis & poſtlimi. reuerſis. & in c. in pręſentia. extra de probatio. Quia ad pręteritū nō eſt potētia. & facit tex. in l. vnica. in prin. & ibi glo. in verbo, reſtitui. C. de raptu virginū. & ī c. ſi Paulus. xxxij. q. v.

clx Diuinatio in labijs regis eſt, & in iudicio nō errabit cor eius. Prouer. xvj. Nutu em̄ dei agere pręſumitur.

Curtius consi.xlix.colum.xxj.Et ideo tanta est eius celsi-
tudo,quòd non potest ei imponi lex in suo regno,vt dicit
Curtius in consi.lxv.colum.vj.ad finem.Maximè in rege
Francorum,qui super omnes reges est,quia tanq̃ stella
matutina in medio nebulę meridionalis imminet, & cùm
ipse sit in regno suo,tanq̃ quidam corporalis deus:verba
sunt Baldi in c.j.in §.fi.in fi.de ꝓhibita feudi alienat.per
Federicum.in vsibus feudorum.Sicut dicitur de papa qui
obtinet vicem dei viuentis in terris.c.inter hæc hyrcum.
de pœni.distin.iij.

clxj Sicut mentiri deo vel papę sacrilegium est,vt in
c.serpens.in medio c.& ibi glo.in verbo,quod deo.de pœ
niten.distin.j.ita & mētiri principi:vt dicit Lucas de Pē-
na.in l.contra.col.v.C.de re militari,lib.xij.Et ibi scribit
quòd magna est potestas regia.Esdrę iij.c.viij. Quoniam
omnia præcellit.Et qui scrutator est maiestatis,opprime-
tur à gloria,Prouer.xxv.

clxij Princeps habet iura in subditos de quibus habe-
tur j.reg.viij.c.vbi scribitur quòd ius regis q imperaturus
est vobis,filios vestros tollet,& ponet in curribus suis,fa-
cietq́ sibi equites & pręcursores quadrigarum suarum,&
constituet sibi tribunos & centuriones,& aratores agrorū
suorum,& messores segetum,& fabros armorum,& cur-
ruum suorum:filias quoq; vestras faciet sibi vnguentarias
& focarias,& panificas.Agros quoquę vestros,& vineas
& oliueta optima tollet,& dabit seruis suis. & plura alia
quæ sequūtur &c.Et,vt dicit ibi Nicolaus de Lyra,prin-
ceps habet hęc iura tempore necessitatis iure diuino,vt
refert Lucas de Penna in l ij. C.de quibus muneribus vel
præstationibus nemini liceat se excusare,lib.x.vbi tandē
cōcludit quòd princeps potest imponere collectā,etiā cle
ricis tēpore necessitatis.& ita etiā tenet G.Benedicti in sua
repetitione c.Raynutius.in verbo,& vxorē nomine Ade
lesiam.numero 1036.extra de testamen.Maximè (vt di-
cunt)quando tenent terras & possessiones:& in hoc non
faciunt dubiū.Pro quo facit tex.iuris diuini j.regum viij.
c.supra alleg.cùm ĩ ordine sequatur textus,scilicet.Sed &
segetes vestras,& vinearum redditus addecimabit.in qui-
bus etiā comprehenduntur clerici,cùm deus alloqueretur
ad populū Israël per os Samuelis prophetæ, qui petebat
regem sibi dari,ex quo comprehenduntur clerici,cùm cō
tineātur appellatione populi,vt est tex.in cano.si.qui inci
pit:si fortè. lxv.dist.Ex quibus satis apparet de iuribus re
gum in quibus honorari & priuilegiari debēt vltra alios,
& ex his elicio aliud priuilegium sequens.

clxiij Princeps etiā pro necessitatibus suis potest im-
ponere collectam super viris ecclesiasticis pro rebus eorū
temporalibus,vt amplè scripsi in cōmentarijs nostris su-
per cōsuetudinibus ducatus Burgundię,ti.Des iustices.§.
iiij.in gl.j.versi.aduerte tamen,vsq; ad finem illius glossę.
vbi fit mentio de Bonifaciana quam rex Frãciscus hodie
regnans voluit executioni demandare,Anno domini mil
lesimo quingentesimo vigesimosecundo,vt ibi dixi.

clxiiij. Reges habent prædicta regalia,& ita seruat to-
tus mundus,& dicit Bal.in l.iij.C.ad Trebel.ita etiam di
cit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorū,
in lviij.specialitate,imo etiam habent imperium, & dici
possunt imperatores,vt dicit textus j.regū viij.c.cùm in-
quit:Hoc erit ius regis,qui imperaturus est vobis &c. Et
de rege nostro Francię,ꝙ sit imperator in suo regno,Cor
setus in suo tractatu de potestate regia.q.xlv.& dicitur in-
fra ista parte,in xxx.consideratione,quæ de excellētia re-
gis Franciæ describitur.Etiā principes perpetui habent
iura imperij.dixi in commentarijs nostris super conclu-
sione consuetudinum ducatus Burgundiæ,in verb.nous
auons.& in titu.des successions des Bastardz.articulo iij.
in gloss.& ab intestat,versic.nūquid rex Francię &c.Ad-
uerte tamen ꝙ comites & alij principes inferiores à regi-
bus non possunt habere talia iura regalia,etiam ex conces
sione supremi principis,vt tenet in terminis Lucas de Pē-
na in l.contra.col.vij.C.de re militari,libro xij.Imo non
potest princeps talia iura inferiori concedere,vt dicit Lu
cas de Penna in l.an respublica.C.de iure reipublicæ,li-
bro xj.Ideo si reperiantur inferiores à principe supremo
habētes talia iura,possunt eis inhiberi per supremum prin
cipem,cùm talia habeant per vsurpationem,quæ non est
in hoc toleranda:nec videntur posse præscribere ea,cùm
sint incapaces talium iurium, cùm incapacitas respectu
personę reddat eam inhabilem ad præscribentum, vt di-
xi in commentarijs nostris super consuetudinibus duca-
tus Burgūdiæ,ti.des iustices,arti.ij.in gl.& la preuue,ver
sicu.contra &c.vide etiā Bal.cōsilio ccj.in ij.parte,vbi po
nit an regalia ab inferiore à principe præscribi possint.

clxv Principi non est maledicendum,Exo.xxij.dici-
tur.Principi populi tui non maledices.& in l.vnica.C.si
quis imperatori maledixerit,& glo.rubricaria.C.de præ-
positis laborum,libro xij.

clxvj Princeps dicitur maritus reipublicæ,iuxta illud
Lucani poëtæ in ij.vbi patet:vrbiq; maritus, Nam sicut
inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahi-
tur & œconomicum,sic inter principem & rempublicam
matrimonium morale,& politicum.Item sicut inter eccle
siam & pręlatum matrimonium spirituale contrahitur &
diuinum.c.scire.vij.q.j. quam ipse pręlatus castè regere
debet.c.sicut.xxj.q.ij.ita princeps in republica & respu-
blica in principe:vnde ecclesia comparatur congregatio-
ni hominum politicę,in iij.parte summę sancti Thomæ,
q.cx.articu.j.& papa est quasi rex in regno propter pleni
tudinem potestatis.eadem q.articu.iij.& princeps dicitur,
c.corpora.de cōsecra.distinctio.j.facit c.in apibus.vij.q.
j.vbi comparantur rex,imperator,& episcopus.Ita sicut
vir est caput vxoris,vxor verò corpus viri.c.si qs.xxxiij.
q.j.& c.manifestum.§.ex pręmissis.xxxiij.q.v.ita prin-
ceps caput reipublicæ,& respublica eius corpus,secundū
Plutarchum in institutione Traiani.Ita dicit Lucas de Pē-
na in l.quicūq;.col.iij.C.de omni agro deserto,libro xj.et
in l.nemini.C.de consulibus,libro xij.

clxvij Licet non sit licitum baptizare pueros(casu ne-
cessitatis secluso)in cameris, filij tamen regum & princi-
pum possunt in aulis vel cameris baptizari.tex.in clemē.
vnica.§.j.de baptismo & eius effectu.& ibi Cardinalis,
& Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris,in
verbo,princeps.in glo.multi.

lxviij Ad solum principem spectat conferre honorē,
& licet honor sit præmium virtutis,est tamen in arbitrio
principis cui & quando conferre placuerit:vt dicit Lucas
de Penna in l.nemini.C.de consulibus,libro xij.dixi hic
ante in j.parte,in iiij.consideratione.

clxix Princeps est dominus omniū rerum sui regni.l.
bene à Zenone.circa princ.ibi:cùm omnia principis esse
intelligātur.& ibi gl.in verbo,omnia.C.de quadriennij
pręscriptione.quod quomodo intelligatur,scripsi in no-
stris commentarijs ad cōsuetudines ducatus Burgūdię,ti.
Des fiedz.arti.iiij.in glo.apres ledict hōmage.versi.nun-
quid

quid autem rex.& vide Corſetum in tracta.de poteſtate regia.q.lix.vide.s.verſi.cxviij.

clxx Licet de iure quid non valeat,ſi tamen princeps de facto mãdat ſeruari,perinde eſt ac ſi de iure valeret quo ad ſubditos,vt tenet & probat Albericus in l.cunctos populos.C.de ſum.trini.dixi in dictis commentarijs noſtris.titu.Des droictz & appartenãces a gens mariez .arti.j.in glo.ne auſſi par teſtament.verſi.j.

clxxj Princeps poteſt facere,ꝙ priuilegium ſuum:aut aliorum ſit ius commune quo ad omnes:notatur in l.fi.C. de iure dominij impetran.& in l.Cæſar.ff.de publicanis. dixi in dictis noſtris commentarijs:titu. Des iuſtices.arti. iiij.in glo.ſur ſes hommes,verſi.quia hic ãte,numero lxv.

clxxij Princeps poteſt facere ꝙ munera quæ ſunt extra ordinaria ſint ordinaria:vt tenet Calderinus conſi.vij.in rubri.de cõſtitu.& in cõſi.ij.in rubri.de cẽſib⁹.& dixi in d. noſtris cõmẽtarijs,ti.& arti.añ allegatis.in gl. indire,in fi.

clxxiij Veniens contra pręceptũ principis peccat mortaliter,vt notant doctores in c.cũ contingat.extra de iure iurando.dixi in dictis commentarijs,titu . Des droictz & appertenances &c.in glo .ſupposé.verſi.& iſtam partem &c.Et principi obediendum eſt ſub pœna peccati mortalis.c.ij.de maiorit.&obediẽ.& ĩ titu.Des iuſtices,arti.viij. in glo.congié & licence.verſi.vltimò eſt vidẽdum.& Corſetus in tracta.de poteſtate regia.q.xxxiij.

clxxiiij Princeps pręſumitur ſcire conſuetudines multũ vulgatas:ita dicit Bal.in l.ij.in fi.C.quæ ſit longa conſuetudo.Ita dicit Iacobinus de ſancto Georgio in tracta.de feudis.in verbo,princeps.in xlv.ſpecialitate.etiam dicit Alexan.conſilio xxiiij.in v.volumine,quòd princeps pręſumitur ſcire vulgatos vſus.

clxxv Princeps poteſt dare reſcriptum reparationis,deſertionis,appellationis,cum clauſula non obſtante vel cũ alia clauſula ęquipollente,ex qua appareat de pręciſa intentione principis.Ita dicit Bald.in l.impetrata.circa finẽ. C.ſententiam reſcindi non poſſe.

clxxvj In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas principis & ſuperioris:& hoc multis comprobat do.meus Iaſon in l.fi.ff.qui ſatiſdare cogantur. ad quem recurre.melius Corſetus in trac.de poteſtate regia. q.xxvij.

clxxvij Principes poſſunt conferre beneficia ex priuilegio apoſtolico.Corſetus tract.ſuo de poteſtate regia.q.xj. Ioan.de Selua in tracta.ſuo de beneficio.in ij.parte.in q. xxiij.circa principium.& per totum:vbi dicit,ꝙ rex Frãciæ iure regali & ex priuilegio confert prębendas ſede epiſcopali vacante,maximè in eccleſia Carnotenſi.& Speculator in terminis de rege Franciæ,in titu.de legato.§.nunc tractemus.verſi.ſed nunquid legatus.vbi dicit ꝙ rex Frãciæ habet ius vendicãdi regalia in quibuſdam eccleſijs ſui regni vacantibus: quia habet collationem beneficiorum ad illas ſpectantium,& illo tempore vacationis etiam temporalia illarum eccleſiarum recipit:& quę ſint illę ſcribit Iacobus Bonaudi in ſuo panegyrico deſcripto poſt opus Ioãnis de Terrarubea,vbi ãplè põit de iſtis iurib⁹ regalib⁹.

clxxviij Literę geminatę principis habent vim & effectum motus proprij.Bal.in l.nec damnoſa.& ibi do.meus Iaſon.C.de precibus imperatori offerendis.& Corſetus in dicto ſuo tractatu de poteſtate regia.q.xvj.vbi ponit tractatum de geminatis.

clxxix Principes non recognoſcentes ſuperiorem : vt ſunt papa,imperator,reges Franciæ,& Hiſpaniæ ſunt ſuperilluſtres,alij verò illuſtres.Corſetus in dicto tractatu.q. xxj.vide ĩ.in vij.parte.in ij.cõſideratione.verſi.tertio &c. ſaltem remiſſiuè:& in iij.conſideratione ſequenti:vbi effectus & priuilegia illuſtrium deſcribuntur.

clxxx A ſententijs principum appellari non poteſt,vt dicit Bal.in l.j.in fi.verſi.vltimo nota.ff.de officio pręfecti pręcorio.& in c.cùm veniſſent .'colum.ij. extra , de eo qui mittitur in poſſeſ.cauſa rei ſeruandæ.Corſetus in d.tracta.q.xxij.

clxxxj Omnes reges dicuntur clerici.vt dicit Corſetus in dicto ſuo trac.de poteſtate regia.q.xl.

clxxxij Princeps eſt lex animata in terris,vt eſt tex.in authẽ.de conſulibus,circa finem.& ibi expreſſè notatur in verbo,legem.colla.iiij.& in authẽ.quibus modis naturales efficiũtur legitimi.§.ſat igitur licentia .colla.vj.& glo. fi.in l.more.ff.de iuriſ.omnium iudicum.Dixi in commẽtarijs noſtris ad conſuetudines ducatus Burgundię,tit.des iuſtices.articulo v.ĩ glo.S'il.n'a grace.verſi.hic eſt ergo.nume.xiiij.& Corſetus de poteſtate regia.q.xlv. Franciſcus Curtius conſilio xxxv.

clxxxiij Nomina regum & principum debent apponi in inſtrumentis,ſecundùm Speculat . in titu.de inſtrumentorum ędirione.§.ij.cuius initium eſt,breuiter.verſi.ij.incipien.ſunt autem.& verſi.poſt diem &c.& Panor.in c.j.in prin.col.iij.extra de fide inſtrumentorum.vt in authẽ.vt pręponatur nomen imperatoris documentis &c.& quod ibi notatur in glo.iij.collatio.iij. vide Corſetum in dicto tractatu de poteſtate regia.q.xlvj.

clxxxiiij Ad reges & principes ſpectat cuſtodia eccleſiarum ſaltem maiorũ ſui regni vacantiũ,& hoc iure regalię, argu.c.generali.de electione,in vj.Ita dicit & tenet Ioãnes de Selua in ſuo tracta.beneficiali.in ij.parte.q.xxiij. col. viij.circa fi.& Corſetus in d.tractatu.q.lvj.

clxxxv Soli verbo principis propter excellentiã dignitatis ſtatur.c.nobiliſſimus.xcvj.diſtin.facit clemen.literis, de probatio.& c.ſi papa.de priuileg.lib.vj.Quod quomodo apud nos intelligitur,ſcripſit Coſmas Guymier in ſuo commento ſuper ſublatione clemen.literis.de probatio. & Corſetus in dicto ſuo trac.q.lxxxviij.& dixi ſuper concordatis in d.titu.de ſublatione.clemen.literis.

clxxxvj Sententia principis poteſt per eius ſcripturam ſuo ſigillo ſigillatam probari,etiam ſi ſit lata ad eius vtilitatẽ,vt tenet Petrus de Bellapertica,quem refert ibi Bal. in l.exemplo,circa finem.C.de probatio.ita etiam tenet referendo Bald.Corſetus in d.tract.q.xlvij.quoniam,vt dicit,ex quo poteſt pro ſe iudicare,vt dictum eſt, ergo etiam pro ſe iudicatum ſigillo ſuo approbare,argu.l.proximę.ff. de his quę in teſtamento delentur.

clxxxvij Verbum principis debet eſſe firmiſſimum,vt tenet Innocẽ.in c.ad apoſtolicæ.extra de ſentẽtia & re iudi.in ore enim principũ debet eſſet firmior veritas:vt dicit Frãciſcus Curtius conſilio ſuo xlix.in lxxiiij.colum.

clxxxviij Illud quod dependet à ſola voluntate principis dicitur apud nos impoſſibile.Solet ad hoc allegari tex.in l.apud Iulianum.§.fi.ff.de lega.j.& in l.iiij.in prin.ff.de fideicommiſ. libertat. Quod quomodo intelligatur,vide Iacobinum de ſancto Georgio in ſuo tractatu de feudis:in verbo,princeps.in xliiij.ſpecialitate.quę cùm non mihi videantur bene ad hoc adaptari,non inſiſto.

clxxxix Solus princeps poteſt diminuere numerum officiariorum,vt dicũt Bart.& Iacobus Rebuffi in l.comperimus.C.de proximis ſacrorum ſcriniorum,lib.xij.Bald.

consilio cccxxvij.in j.parte,incipien.pridie enim consului.in j.& ij.col.dũ modo nõ afferat præiudiciũ officiarijs iam electis,vt dixi in commentarijs nostris super consuetu.ducat⁹ Burgũdiæ,ĩ rubri.des iustices.in glo.& droictz. versiculo.additio.aduerte etiam quia princeps.vide supra versicu.xcvij.

cxc Restauratio murorum ciuitatis destructæ non potest fieri inconsulto principe,vt est tex.in l.sacra.§.vlti.ff.de rerũ diuisione.& ibi glo.in verbo,reficere.dicit idẽ in constructione Iacobus Rebuffi in l.restaurationi.& ibi gloss.j.C.de diuersis prędijs,lib.xj. Barto.in d.l.sacra.& in l.opus.ff.de operibus publicis.& idem Rebuffi vbi suprà,scribit quomodo solent concedi in Francia ciuitatibus certę impositiones pro reparatione murorum.Et quo modo circa hoc debent attendere principes,vide Lucam de Penna,in d.l.restaurationi.

cxcj Pro re ecclesiastica potest cognoscere princeps, quia peculiari studio principis debet defendi res ecclesiæ, Istud notatur argu.l.vniuersi.ij.C.de fundis rei priuatę,li. xj.quod argumentum multis est incognitum,vt dicit ibi Iaco.Rebuffi.

cxcij Licet accipiens rem in emphyteosi à priuato,teneatur ad tributa pręterita.l.imperatores.ff.de publicanis. tamen si accipiat ab officiali principis ,non tenetur ad pręterita.l.hi quos.C.de fundis rei priuatæ,libro xj.Iacobus Rebuffi allegans alia iura.

cxciij Emphyteotæ principis non debent pro muneribus extraordinarijs fatigari,& sic quis non debet duplici onere pręgrauari.Ita est tex.& ibi Iacobus Rebuffi in l.patrimoniales.C.de collatione fundorum patrimonialium, & emphyteoti.lib.xj.quod,vt ibi dicit,facit in vineis pro quarũ fructu seu vino soluitur quartũ principi,& etiã salinis,pro quarũ fructu soluitur certa quota principi , debeant esse immunes à solutiõe aliarũ indictionũ,vt patet ibi:& dixi hic ante versi.cix.ꝙ emphyteotę principis nõ soluunt superindictum,vt etiam tenet Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci.

cxciiij In electionibus pręlatorũ debet requiri consensus principis,ita ꝙ si non præstet assensum nõ debet electio confirmari.tex.est singularis in ca.Adrianus.lxiij.di. Panor.in c.sacrosancta.c.cũm terra.& c.qđ sicut.de electione.& in c.j.de cõsuetudinę.Imo põt introduci cõsuetudine,ꝙ nõ valeat electio,donec mors pręlati fuerit principi nunciata,& fuerit requisitus cõsensus regis de procedendo ad nouã electionem:& si fieret confirmatio est cassanda.c.abbatẽ.le ij.& ibi glos.xviij.q.ij.ita ꝙ si eligatur suspectus principi,põt appellare,vt dicit Bal.in d.c.qđ sicut.& añ cõfirmationẽ se põt opponere,si dubitat de proditiõe patriæ,vel reuelatiõe secretorũ,vt dicũt præfati doctores dictis iuribus:& Innoc.in c. super his.de accusa.Ita dicit Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Frãcorũ.in ix. priuilegio.& etiã Guymier in suo cõmẽto super decretis Basilien.in ti.de electio.§.verũtamen.in verbo , põtifex. & Ioannes de Salua in suo tractatu beneficiali.in ij.parte. q.xxiij.col.vj.versicu.ij.prædicta conclusio &c.cum seq.

cxcv Ad solũ principem spectat dare custodiam siue saluãguardiã, vt videtur facere tex.in l.vltima:quæ incipit,cum sæpè.& ibi Io.de Platea,de rege Francorũ.C.de erogatio.militaris annonę,li.xij.& hoc maximè cũ saluaguardia generali.Cũm nulli liceat generaliter loqui,nisi principi,vt dicit Bal.in commento pacis Cõstantiæ.c.j. versi.dispensationem.Etiam quia tales saluęguardiæ fun dantur pro æquitate generali seruanda,& sic soli principi reseruanda,arg.l.primæ.C.de legibus.Et in hoc cognitio seu coactio iudicibus principum reseruatur, argu.l.ij. C.vt nemo priuatus titulos prędijs &c.Et licet inferiores à principe dent aliquas salua guardias,illę sunt speciales, & de certa persona,aut de certa re,& cum aliquibus requisitis,de quibus per Ioannem Ferrault in dicto tractatu de priuilegijs regni Francorum,in xvj . priuilegio, quibus non subijciuntur salueguardiæ generales principum:vide hic ante,versiculo cxviij.

cxcvj Nulla communitas etiam bursam communem habens potest se congregare,& pro suæ ciuitatis vtilitate disponere sine expressa licentia principis obtenta.Ita dicit Ioannes Fabri acutissimus doctor & practicus Franciæ in §.vniuersitatis.institu.de rerum diuisione.qui dicit istud obseruari in regno Frãciæ.Ad prędicta facit qđ dicit Bart.in l.fi.ff.de collegijs illicitis.& in l.j.C.de metropoli Berito,libro xj.vbi dicit communitates ciuitatum non posse seipsas diuidere in plures sine licentia eius cui subsunt.facit text.& quæ ibi notantur in c.cũm tempore.extra de arbitris.notat Feli.in c.dilecti.extra de maio.& obedien.& domi.meus Iason in l.debitorum pactionibus.C.de pactis.Quoniam de facili possent fieri illicitæ conuentiones.Bart.in l.actor.ff.rem ratam haberi.ex quibus monopolia sequũtur & seditiones,vt ibi:ex quo sequitur regni quãdoq; sectio,seu diuisio.Dixi satis amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,titu.vltimo .articulo vj.incipien.gens de poẽte&c.

cxcvij Non est orandum coram principe seculari,nisi cum habitu honesto,gestu decenti,prolatione non præcipiti,mente distincta & attenta,verbisq; compositis:vt recitat Alber.de Ferra.in tract. de hor.cano.dicen.& amplè declarauit Guymier in suo cõmento decreti Basilien. in tit.quomodo diuinum officium sit celebrandum.

cxcviij Princeps potest facere numerare populum suũ, vt habetur de rege Dauid ij.Regum xxiiij.c.qui fecit numerare populum Israël,vt sciret numerum eius.& habetur Lucæ ij.in prin.ꝙ exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.de quo meminit gloss.in verbo,descriptiones.in l.j.C.de apochis publicis.

cxcix Securitas data à principe quo ad debita nõ extenditur ad debitum suum,& sic ad debitum sui fisci,nisi expresse dicatur in securitate,vt habetur in authẽ.de man. prin.§.publicorum.collatio.iij.vt tenet Franciscus Lucani de Parma in tracta.de iure fisci : in j.parte.arti.xxxij. allegat duo consilia : vnum Bald. alterum Angeli,quæ nõ potui reuoluendo volumina inuenire.Facit istud pro istis quinquẽnalibus aut dilatorijs ad annũ quæ impetrantur à principe,vt non extẽdantur ad debita principũ cõcedẽtiũ talia rescripta.& etiã dicit Guido Papę q.ccccxx. ꝙ non impediunt executionem sentẽtiæ parlamenti.Ego tamen vidi in curia parlamenti Burgundiæ fuisse aliàs impetrata & interinata per curiam contra arrestum illius.

cc Soluẽs camerario seu thesaurario principis,non liberatur nisi inquantum Camerarius aut Thesaurarius principis est soluendo.notatur per Iacobum Rebuffi in l. securitates.C.de suscepto . præpositis & arcarijs,libro x.

ccj Ponens signa principis in domo sua vel bonis, videtur illa incorporare dominio principis , secundũm Bart.in l.facultas.C.de iure fisci,libro x.aliàs illa.l.incipit defensionis facultas.vide.s̃.in j.parte, vbi tractatur de insignijs

de inſignijs & armis.in xvij.concluſione.

ccij Conſeruator priuilegiorum alicuius non poteſt eſſe de ſuis ſubditis,niſi ſit rex,vt eſt tex.in c.hac conſtitutione,de officio delegati,in vj.

cciij Priuilegium conceſſum per papam quòd quis excommunicari interdici vel ſuſpendi non poſſit,non extenditur ad ſententias ordinariorum,niſi ſit rex:quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad reges,vt eſt tex. in c. ne aliqui.de priuileg.in vj.

cciiij Soli principi cõpetit portare veſtes deauratas, oloberas,ſeu fortè de ſcarlata.l.auratos. quæ eſt prima l. Velleia.& l.tẽperent.C.de veſtibus oloberis,lib.xj.dixi alibi.& idem de ornamentis equorum,in quibus non debẽt appõi hyacinthi,margaritæ,& ſmaragdi,niſi in frẹnis equeſtribus,& ſellis principum:vt eſt text.in l.nulli licere in frẹnis & equeſtribus ſellis &c.libro eodem xj.

ccv Cor regis in manu dei eſt,& quocunq; voluerit inclinabit illud,vt habetur Prouer.xxj.& eſt tex.in epiſtola inter claras.C.de ſum.trini.

ccvj Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in ẹternum firmabitur,vt ſcribitur Prouer.xxix.

ccvij Reges honorandi:quoniã,vt habetur j.Petri ij. c.Deũ timete,regẽ honorificate,in licitis & honeſtis obediendo:vt habetur in c.ſi dominus.& in c.Iulianus.& in c.qui omnipotẽtem.xj.q.iij. Nã, vt ait Paulus ad Roma. xiij.Qui reſiſtit poteſtati,dei ordinationi reſiſtit.

ccviij Et vltimò,nunc in his pedẽ figendo,nec omnia ſit noſtrẹ curæ recenſere,ſed aliquis ocioſus & curioſus indagator alios caſus poſt me addat eſt,ꝙ principis magna eſt poteſtas & prærogatiua,& quod ipſe facit,nos facere debemus.c.in cauſis.de ſenten.& re iudi.notatur in c.j.de tempore ordinã.in vj.& magna eſt eius potẽtia.Eſdræ iij. ca.iiij.dicitur em̃.Rex ſuper omnia prẹcellit & dominatur eorum,& quodcunq; dixerit illis, faciũt,& verbum regis nõ prẹtereunt,& omne quod voluerit, faciet,& ſermo illius poteſtate plenus eſt,nec dicere ei quiſq; poteſt, cur ita facis?Eccleſi viij.Quid plura?Temerariũ eſt maieſtatẽ regiã velle terminis limitare,iuxta illud.Prouer. xxv.Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria. Hẹc dicit Lucas de Penna in l.cõtra.col.iiij.in fi.C.de re militari,lib.xij. vide hic ante verſi.lxij.Poteſt enim mutare quadrata rotundis. Hoſti.Ioan.And.& poſt eos Barba.& alij in c.cùm veniſſent.extra de iudicijs.Franciſcus Curtius cõſilio ſuo.xlix. in xix.colũ,vbi multa ſcribit & allegat de poteſtate principis.Et de ei⁹ excellentia & multis caſibus ſupra enũeratis dixi iſta parte.xxxv.conſideratione.Ipſe em̃ eſt omnia & ſuper omnia,& princeps facit vt deus.Bal.in c.j.de noua forma fidelitatis,habet enim cœleſte arbitrium.l.j.C.de ſumma trini.& fide catho.Eſt enim iudex ordinarius ordinariorũ,& legatus dei,teſte Curtio in dicto cõſilio.colũ. xxj.dixi hic ante.Principes etenim miniſtri dei ſunt.c.licet de fo.compe.& principes Romanorum diui vocabãtur, ſecundùm ſanctum Thomam lib.ij.c.ix.de regimine principum.& in multis legibus ſic inſcribuntur.Franciſcus de Parma in ſuo tract.de priuilegio fiſci,in prima parte,artic.cxxxvj.Et,vt teſtis eſt Cẹlius lib.antiquarum lectionum xj.c.lxvij. natum eſt,vt reges & imperatores perinde ac dij haberentur colerenturq; ex vi benefica aut prẹclaro inuento.Vnde Cẹſar apud Romanos primus,viuens q; dei nomen eſt ſortitus:ſed & eiuſdem filius Auguſtus ne dominum quidem ſe dici patiebatur,eſt enim hoc dei cognomen.Et ex Appiani Alexandrini hiſtoria conſtat templa Iulio Cæſari veluti deo publicis ſtatuta decretis,atq; inſuper commune ipſi clementiẹq; conditum vnũ.Lyſandro item ſed primò Græcorum templa fuiſſe erecta. Cyro mortalium primò adorationis cultum fuiſſe delatum ſcribit Arrianus.Quam humilitatem Perſẹ poſtea ſeruarunt & Medi.Quando vt Curtio etiam credimus,inter deos recenſuere reges,tanq; maieſtas imperij ſalutis ſit tutela.Porrò cùm legimus faſtigium imperatori decretum,intellige, vt ait Cẹlius,dignitatem humano faſtigio celſiorem, aut templum faſtigio inclytum,vel etiam conſecrationem.

Sed quia prĩcipes multum priuilegiantur in ſuis fiſcis, non eſſet fortè abſurdum hic inſerere priuilegia fiſci:ſed quia amplè deſcribuntur à Franciſco Lucano de parma in ſuo tractatu de priuilegio fiſci,vbi centum quadraginta fiſci priuilegia enumerat,ideo non repeto,ſed ad illum (licet corruptè impreſſum) recurre.

Si verò velis ſcire & accumulare multos caſus ſedi apoſtolicẹ reſeruatos,& in quibus ſolus papa abſoluit,vide primò Hoſti.in ſumma,de ſenten.excõmuni.§.iij.in prin. vbi enumerat xxx.caſus.Secundò per Ioan.And.in d.titu.de ſent.excom.c.eos qui.lib.vj.vbi recẽſet xxxij.caſus. Tertiò ſunt alij xvj.caſus papẹ ſpecialiter reſeruati, quos ipſe Ioan.And.ſcribit in clemen.j.in verbo,excommunicationis.eodem ti.& vide Io.de Selua in trac.ſuo beneficiali,in ij.parte.q.iij.vbi ſexaginta duos caſus ponit ſoli papẹ competentes.

VIgeſima quinta conſideratio.Rex ſeu princeps etiã conſequitur gloriam & laudem in conſtruendo ciuitatem ſi eligat regionem temperatam,quia multum confert ad ſanitatem,& longam vitam,animoſitatem,& ciuilem vitam.Sed nimis calida facit vigere ingenio,& deficere ſanguine,frigida autem ecõuerſò.Ita dicit ſanctus Thomas in opuſculo de regimine prĩcipum ad regem Cypri. c.xiij.li.ij.vnde Homerus appellat reges ornatores populorũ. Hinc dicit Beroaldus in opere de felicitate (vt opinatur) principis officium ſit ornare ciuitates,& ornatu, cultuq; magnifico ſe prẹbere monſtrabilem. Maximum (vt ait) haud dubiè ornamentum eſt,& ornatiſſimo principi digniſſimum extructio ẹdificiorũ. Olim gloriatus eſt Auguſtus ſe vrbem marmoream relinquere,quam lateritiam accepiſſet.Et,vt inquit,in laudem Domitiani dictũ eſt,vt autumat Plutarchus,ẹdificare gaudes.Atticus Marcus quartus Romanorum rex ẹdificator cum laude nominatur.Ideo chriſtianiſſimus rex noſter Franciſcus huius nominis primus,ob oppidũ à paucis annis ab eo conſtructũ in Normania quod Frãciſiam a ſuo nomine nominari voluit:& ibi eſt portus maris mirabilis & multum regioni conueniens,laudandus eſt,& magnam gloriam conſecutus eſt.Maiorem tamen conſequeretur ſi ciuitatem noſtram Heduenſem antiquã reſtauraret,& in priſtinum ſtatnm reduceret:quod eidem perſuadere conatus ſum in oratione quam coram eo habui in ſuo iocundo aduẽtu & aditu huiuſce ciuitatis, Anno domini M.cccccxxj.

VIgeſima ſexta conſideratio. Honor principis multum exaltandus eſt,quando ſicut pro vtilitate publica poteſt rex capere bona cum precij ſolutione,vt amplè ſcribit Lucas de Penna in l.ij.col.ij.in medio.ibi:quid autem.C.vt ruſticani ad nullum obſequium deuocentur,lib. xj.ita & fortius pro honore ſuæ celſitudinis bona ipſa capere,alijq; concedere poteſt,quibus pretium intra quadriennium ſe ſoluturum pollicetur.l.fina.C.de quadriennij prẹſcriptione. imo etiam rigor iniuſtus propter

honorem principis ſuſtinetur,quoniã etiã pro honore iu-
dicij ſeu eorũ quę aguntur in iudicio etiã iniquitas tolera-
tur.l.eleganter.§.ſi quis poſt.ff.de cõdictio.indebiti.For-
tius pro honore principis qui iudices conſtituit.& facit.l.
cùm plures.§.j.ff.de adminiſtra.tutorum.ſic & aliàs ſuſti-
netur iniquitas in caſu in quo nõ tãta ſubeſt ratio ęquita-
tatis & honoris reipublicę,vt in l.cũ in eo.ff.de pactis.ho-
nor enim publicus publico cõmodo pręferendus eſt.C.de
inſtitutio.& ſubſtitutio .etiã ſi cũ honore ſeueritas miſcea
tur.l.miles.§.ſocer.ff.de adulterijs . Quinimo in dolo eſſe
pręſumitur,qui commodum pręfert honori.l.Iulianus.ff.
ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti.ita dicit Lucas de Penna in
l.pręedia.C.de locatiõe pręediorum ciuilium vel fiſcalium.
col.viij.verſic.xxiiij.lib.xj.

VIgeſimaſeptima conſideratio. Imperator inter oẽs
principes ſeculares mundi videtur eſſe primus,cuius
magna eſt authoritas & præeminẽtia,cũ ſit vicarius dei
in temporalibus.Bal.in l.j.C.de iure aureo.annulorum.&
põtifex appellatur:notatur in c.de capitulis.x.diſt. Card.
in cle.ij.de iureiu.ſanctiſſimus eñ dicitur & nobiliſſimus.
tex.in l.quęris.ff.de natalibus reſtituendis.& nil ei hono-
rificentius,ꝙ quòd dicatur filius eccleſiæ.c.conuenior,ad
finẽ.xxiij.q.viij.& Chriſtianiſſimus appellatur . epiſtola
inter claras.C.de ſumma trin.Et ſupremus omniũ dicitur.
l.pe.& ibi Bal.C.de bonis quę liberis.Sed non regis Frã-
ciæ.Specula.tit.de appel.§.iij.poſt principium.dicã ĩ.nec
regis Hiſpaniæ.c.Adrianus.lxiij.diſt.& Cardi.in cle.j.in
prin.de iureiu.oẽs verò alios reges coronare debet.gl.in c.
in apibus.vj.q.j.dominus eñ eſt & ſuperior omniũ pro-
uinciarum.d.c.Adrianus.& omniũ rerũ.c.quo iure.lxxx.
diſt.c.conuenior.xxiij.q.viij.& l.bene à Zenone.in prin-
cipio.C.de quadriẽ.pręſcriptio.Card.in cle.j.de ſumma
tri.gl.in c.per venerabilẽ.de electio.& etiã Iudæorũ.l. Iu-
dęi.C.de Iudęis.& nulla ciuitas quãtũcunqꝫ pręſcribat me
rum imperium,etiã reſeruata imperatori poteſt excutere
iugũ ſubiectionis,quominus eũ recognoſcat. Panor.in c.
cùm nõ liceat.col.fi.de pręſcriptio.& cõtra Senarum ciui-
tatem.Decius cõſilio cccvij.col.ij.verſic.reſpondetur.ad-
ducens Ange.in l.hæc autẽ.ff.de ſeruitu.vrba.pręediorum.
dicit ꝙ iuriſditio & imperium poſſunt præſcribi cumula-
tiuè cum imperatore,ſed non priuatiuè,vt quis ab eo ſit li
ber:quod an ſit verum de rege Frãciæ ĩ.patebit.Et etiam
eſt ſuperior regum.c.in apibus.vij.q.j.& omnium natio-
num.c. volumus .xj.q.j.& totius mundi.l.deprecatio.ff.
ad.l.Rhodiam de iactu.quod an ſit verum dicam in conſi
deratione ſequente.Solutus eſt enim legibus.l.princeps.
ff.de legibus.& eſt ſupra ius ciuile.c.propoſuit.extra de
conceſſione præbendæ.quod tollere poteſt,notatur in c.
quæ in eccleſiarum.de cõſtitutio.& in l.fi.C.ſi contra ius
vel vtilitatem publicam.Miniſter enim dei dicitur,& ſer-
uus.Bald.in authen.habita.in vj.notabili.C.ne filius pro
parte.Et lex animata in terris.textus in authẽti.de conſuli
bus.circa finem.colla.iiij.& in authẽ.quibus modis natu
ra.efficiuntur legitimi.§.igitur licentia.colla.vj.& glo.in
l.& quia.ff.de iuriſditio.omnium iudicum.Speculator in
titu.de ferijs.§.j.in fine.Solo verbo illi creditur.xcvij.di-
ſtinctio.c.nobiliſſimus.etiam in facto proprio ſine die &
cõſule.Bal.in l.ex his . in vlti.col.C.de teſtamẽ.militis,&
etiã dicitur philoſophiæ plenus,vt dicit tex.in l.cùm Syl-
lanianum.C.de his quibus vt indignis.& ibi do.meus Ia-
ſon:quæ omnia dici poſſunt de quolibet ſummo princi-
pe,vt de rege noſtro.

Et omnes iuriſditiones deriuantur ab eo,ſicut à fonte.
Bal.in c.primo,in primo notabili.titulo,qs dicatur dux,
marchio,comes.de quo per do.meum Iaſo.in l.j.col.ij.C.
de ſumma trinita.Sereniſſimus etiam nũcupatur.ad quod
facit c.Salonitanæ.lxiij.diſtin.& l.j.C.vt nemini liceat in
emptio.ſpecie.li.x.& de celſitudine & maieſtate Imperia-
li eſt textus in l.fi.C.de cõſulibus,lib.xij.& de celſitudine
in §.j.inſti.quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.&
videatur in c.ſolitę in ſupraſcriptione & nigro:vbi intitu
latur illuſtriſſimus & præcellens:& de eius ſublimitate vi
deatur ibi.Præeſt eñ vniuerſæ ditioni quæ videt aſcendẽ
tem & deſcendẽtem ſolem,& quæ ex vtroqꝫ latere eſt,vt
dicit textus in authẽ.vt omnes obediant iudicib.prouin-
ciarum.§.hæc cõſiderantes,in princ.colla.v.& eſt domi-
nus oriẽtis,occidentis,meridiei,& ſeptẽtrionis.Bal.cõſi.
ccclix.li.iij.& dicit Barba.cõſi.xxxviij.in j.volu.& cõſi.
xxiiij.li.ij.quod licet ſint aliqui principes & reges qui in
eorũ territorio ęquiparãtur imperatori,vt de rege Frãciæ,
vt infrà patebit,tñ nullus eſſe videtur qui tanto titulo ſit
honeſtãdus ſicut Imperator:quod nõ aſſentit Bal.in d.cõ
ſi.ccclix.nec Barbatia in cõſilio ſuo xxxiiij.in ij.vol.& di
cit Barba.in c.verum.de fo.compe.in fi.quòd non credit
quod leges apponẽtes pręcipua priuilegia Imperialis cul
minis extendãtur ad regem: quoniam,vt dicit,Imperator
æquiparatur deo.l.ſi quis maior.C.de trãſac.& ideo dicit
ibi Bal.quod illa lex nõ habet locũ in rege,vt dicit ibi Bar
ba.quod crederẽ eſſe verum de regibus recognoſcentibus
Imperatorẽ in ſuperiorẽ,ſecus verò de rege noſtro Fran-
corum qui eſt monarcha in ſuo regno,vt infra dicam.

Et licet omẽs alij principes vna tñ corona coronen-
tur,tñ imperator triplici coronatur.notatur in cle.j.de iu-
reiur.& ibi glo.dicit,ꝙ prima eſt ferrea quã recipit ab ar-
chiepiſcopo Coloniẽſi Aquiſgrani eiuſdẽ dioeceſis:ferrũ
autem fortitudinẽ deſinat,qua vincere debet rebelles,&
infideles conculcare.

Secũda eſt argentea,quã ingreſſus Italiã recipit ab ar-
chiepiſcopo Mediolanẽſi in villa Modinenſi eiuſdẽ dioe-
ceſis:tamen Henricus recepit illam Mediolani in eccleſia
ſancti Ambroſij.Argentum autem mundiciam & clarita-
tem ſignificat,& ipſum principẽ talem eſſe debere.eſt cõ-
trarietas in hoc,vt ſtatim dicam,quia aliqui dicunt ꝙ pri-
ma eſt argentea,& ſecunda ferrea.

Tertia eſt de puro auro,qua coronatur per Papã in ec-
cleſia ſancti Petri ad altare ſancti Mauricij,& deſignat au-
rũ quod oĩbus metallis eſt excellentius ipſum Impera-
rem alijs regibus & principibus in potentatu & iuſtitia
excellentiorem eſſe debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tri-
buta,vnde fuit indictio,quæ eſt terminus quindecim an-
norum cõtinens tria luſtra,& quodlibet luſtrum cõtinet
terminum quinqꝫ annorum:vt probatur in l.item quæri-
tur.§.qui impleto.ff.locati.Et indictio dicta eſt,eo quia in
ſingulis quindecim annis indicebantur tributa Romanis.
Nam in primis quinqꝫ annis indictionis dabantur Roma-
nis tributa in ferro pro armis,in ſecũdis argentũ pro ſti-
pendiarijs,in tertijs aurum pro republica:& de hoc.l.vni-
ca.in fi.C.de iuſtinia.codice confirmando.& gloſſ.in au-
thenti.vt præponatur nomen imperatoris.in verbo,indi-
ctionis.colla.quinta.Panor.& Cardi.Florentinus dictus
Zabarella in cap.inter dilectos.in gloſſ.indictionis.extra
de fide inſtru.vbi dicunt,ꝙ ad ſimilitudinem huius dan-
tur tres coronæ Imperatori.

Et cũm

Et cũm corona imponatur capiti propter honorẽ, vt
dicit Bar. in l. sed & reprobari. in ij. col. in princ. in versicu.
Raynerius. ff. de excusatio. tutorũ. inducit ff. de excusatio.
tutorũ, in lectura Neapoli, nõ tamẽ ita clarè loquitur. me-
lius facit textus in l. vnica. C. de athletis, li. x. vbi dicit co-
rona. i. gloria victoriẹ. & facit. l. commodius. ff. de re iudi.
& quilibet rex ratione vnius regni tantum habet vnam:
imperator verò tres, ideo à maioritate honoris etiam eidẽ
maior honor debetur q̃ cæteris principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit
Alberi. in suo dictionario, in verbo, corona. vbi dicit, q
Imperator accipit tres coronas ad denotandũ tria, quæ de
bẽt esse in eo. Primũ, quia inquantũ est rex vniuersi orbis
debet habere puritatẽ cõsciẽtiæ, honestatis & cõtinentiæ.
Nam, sicut refert Tullius, cũ Pericles & Sophocles philo
sophi colloquerentur, contigit puerum iuuenẽ inde tran-
sire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sopho
cles. O Pericles, nõ solum prætoris manus à pecuniæ lu-
cro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse
debent. Et ideo Imperator primò corona argentea coro-
natur, qua continentiam notat. Secundò debet Imperator
habere virtutẽ & conscientiã. Vnde Salomon Ecclesi. vij.
Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute
disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur,
quod est durissimum metallũ, & omnia domat. Tertiò de
bet habere scientiam & prudẽtiam discernendi bonum à
malo: & ideo coronatur tertia corona aurea. Vnde Salo-
mon. Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bo-
num & malũ. Sicut enim metallũ auri est preciosius omni
bus, ita etiã & sciẽtia preciosior est omnibus quæ possunt
desiderari. Et iste coronæ indubitanter processerunt ad si-
militudinem saluatoris nostri qui fuit rex vniuersalis, &
ideo sacra scriptura eum dicit coronatum his tribus coro-
nis, Zacha. v. Sumes, inquit, argẽtum, & pones in capite
Iesu. De corona ferrea figurata est ĩ Sedechia qui fecit sibi
coronã ferream & mitrã ornatam: de quo habetur ij. Re-
gũ c. xxij. Fecit quoq; sibi Sedechias filius Chanana cor-
nua ferrea. & ij. Paralipo. c. xviij. Sedechias vero fili9 Cha
nana, fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur
Apoca. xliiij. Vidi, inquit, supra nubẽ similem filio homi
nis habentem in capite suo coronã auream. Hanc coronã
auream etiã figuratã reperimus in Aaron, vt Ecclesi. xlv.
Et propria corona aurea dicitur diadema, vt not. gloss. in
clemen. j. de iureiuran. faciens differentiam inter coronã
& diadema: de quo etiam vide per Io. de Platea in proœ.
institutio. Idem Alberi. in dicto loco dicit se inuenisse in
quodam sermone in festo sancti Stephani hoc modo, vi-
delicet. Imperator recipit tres coronas, primam in Alema
nia ab archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quan
do dat ei archiepiscopus dicit, q Imperator in anima sua
& corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentũ
quod est purum inter alia metalla. Secundam recipit in
Mediolano ab archiepiscopo Mediolani in ecclesia cathe
drali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & di
cit ei archiepiscopus. Istam coronam mihi defendes: non
intelligens de illa corona materiali, sed quia sicut ferrum
est metallum, de quo fiũt infiniti labores & est durissimũ
& fortissimum metallũ, ita Imperator debet esse paratus
ad sustinẽdũ omnem laborem corporalem pro posse, &
constans debet esse in iustitia exhibẽda, maximè pupillis
& viduis & miserabilibus personis. Tertiã coronam reci
pit Romæ à summo pontifice vel ab alio eius vices geren
te, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput di-
cit. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vi
tæ, Apocalipsis ij. & ista designat fidelitatem & pruden-
tiam sciẽdi discernere bonum à malo. dicit tamen Hostiẽ-
sis in capitu. antiqua. de priuilegijs, q episcopus Hostien
sis qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio
ius coronãdi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cũm tres
habeat coronas, honorandus est vltra alios principes &
reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scilicet vnius
regni: quia habẽs duo regna, potest habere duas coronas,
vt dicit ibi Albericus.

Cũm ergo rex Hispaniæ habeat septem regna, vide-
tur q habere debeat septem coronas, & sic quòd maiorẽ
gloriã habere debeat: cũm corona seu diadema detur pro
gloria, vt dicit Lucas de Penna in l. temperent. C. de vesti
bus oloberis & auratis, lib. xj. dicã. j. ista parte, in xxxvij.
consideratione.

Vigesimaoctaua consideratio. Videndum est an Im
perator sit dominus totius mundi, ita q etiã reges
Franciæ & Hispaniẹ sint illi inferiores, & sic an sit maior
totius orbis. Et in hac consideratione recitabo opiniones
sequentes, & adducam rationes hincinde, vt intelligantur
ea quæ hic ante dicta sunt de imperatore.

Prima opinio est Italorũ, qui tenent q imperator est
dominus titius orbis, maximè glossatorum: vt est gl. in l.
bene à Zenone. C. de quadriẽ. præscriptio. glo. in c. per ve
nerabilẽ. qui filij sint legitimi. glo. in c. super specula. extra
de priuile. glo. in c. in apibus. vij. q. j. gloss. in c. Adrianus.
lxiij. dist. glo. in c. venerabilem. de electio. glo. in c. conue-
nior. xxiij. quæstione viij. glo. in c. futura. xij. q. j. glo. in c.
si imperator. xcvj. dist. gl. in c. vltimo. l. distin. facit textus
in l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. & in l. be-
ne à Zenone. C. de quadriẽ. prẹscriptio. facit tex. in l. cũm
multa. C. de bonis quæ liberis. vbi dicitur summus supe-
rior. facit tex. in l. ij. C. de offi. præfecti prẹtorio Africẹ. in
prin. ibi: & omnia quẹcũq; in partibus Hispaniæ vel Gal
liæ siue Francorum agũtur. facit tex. in l. si duas. §. j. versi.
vniuerso autẽ orbi conueniens est cuius subiectum est ca-
pitulum hoc. ff. de excusatio. tutorum. facit tex. in l. j. versi.
nostri orbis. C. de raptoribus virginum. facit tex. in ex-
trauaganti ad reprimendam. ibi, omnia esse principis.

Hanc opinionem sequuntur canonistæ, videlicet Ho
stiensis, Ioan. Andr. & Anto. de Butrio in d. c. per venera
bilem. qui filij sint legitimi. Cardi. Zabarella in c. pastora
lis. de senten. & re iudi. Andræas Siculus in c. nouit. de iu-
dicijs. idem Hostien. in summa. de offi. ordinarij. §. j. ver.
sed & imperator.

Hanc etiam opinionem tenuit Bar. & omnes Itali &
vltramontani in l. j. C. de summa trini. & fide catholica.
Bulga. & Alberi. in d. l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. prẹ
scriptio. & Martinus ibi dicit etiã quo ad proprietatem,
quod dicit esse verum coram Federico imperatore, quod
Bulgarus negauit. vñ successit illud: Bulgarus dicit ẹquũ,
sed Martinus habuit æquum. & cum Martino tenuit Bar
to. idem Bar. etiam in l. j. §. per hanc. ff. de rei vendi. idem
in extrauaganti ad reprimendam. in verbo, totius. ibi, o-
mnia esse principis. idem in l. si duas. §. grammatici. per il-
lum text. in verbo, vniuerso. ff. de excusatio. tuto. idem gl.
& Bald. in c. j. de pace iura. firman. colla. x. vbi plus dicit
Bald. q cũm rex Franciæ sit de comprehẽsis in l. ij. C. de
offi. præfecti prætorio Africæ. q peccant Francigenæ &
multi alij reges qui ex consuetudine dicũt se non esse sub-

ditos imperio:sed dominus Bal.non bene dicit & ignorauit veritatẽ in hoc casu,vt statim dicetur.idẽ tenet Bar. in l.hostes.col.ij.ff.de captiuis & postli.reuersis.vbi dicit nõ agnoscens veritatẽ in hoc casu & errans notoriè,& in terminis iuris,& in vera iuris dispositione,ꝙ fortè si quis diceret imperatorẽ non esse dominum & monarcham totius orbis,ꝙ esset hęreticus:quia diceret contra determinationem ecclesię, videlicet contra textum euangelij.Exiuit edictum à Cæsare,vt describeretur vniuersus orbis,Lucæ ij.& ꝙ ita Christus vt populus recognouit imperatorẽ vt dominum,idem notat Ange.Areti.in l.j.ff.à quibus appella.non licet.& in §.j.in expeditione gloss.in verbo, Romanorum.insti.de patria potestate,sed in hoc omnes errauerunt & non intellexerunt quomodo sit capiendum istud verbũ vniuersus orbis,quia debet intelligi cũ restrictione,scilicet subiectus populo Romano & imperatori, vt infra dicam:quia si assumeretur vniuersaliter in genere vniuersali & generalissimo esset falsissimum, cùm nunꝗ̃ vniuersus orbis generaliter fuerit subditus iperio. Et etiã Bar.assumpsit istud verbum hęreticus nimis generaliter, quia pro tam simplici casu non debet dici quis hęreticus, cùm istud non sit contra decem pręcepta decalogi,nec contra symbolum.

Et si hoc dicunt iura imperatorum,affirmãt de seipsis quod alij non dicunt:ad quod alij principes non consenserũt nec fuerunt vocati.Istam eandẽ opinionẽ etiã tenent ferè oẽs qui scripserunt moderno tẽpore in l.j.C.de summa trini.& fide catho.& inter alios ibi do.meus Iason qui vidẽtur tenere istam:sed salua etiã eius pace errauit,& hoc maximè,quia tunc tẽporis erat subditus duci Mediolani, qui dicit se esse subditũ imperatori,cùm quo dux ipse habebat confederationẽ,maximè cũ Maximiliano imperatore,qui tũc prætendebat auxiliũ ab ipso imperatore cõtra Ludouicũ duodecimũ Francorũ regẽ,qui prętẽdebat dictũ ducatũ Mediolani cõtra Ludouicũ Sfortiam,quem dictus Ludouicus duodecimus expulsit à dicto ducatu,& illum in Franciã adduxit captiuum,vbi mortuus est,ita ꝙ dictus Ludouicus gauisus est ipso ducatu,& post eũ Franciscus primus Francorũ rex eius successor,maritus Claudiæ reginæ filiæ dicti Ludouici:& timuisset fortè ipse do. Iason aliquid scribere contra Imperatorem , ne fortè dux Mediolani egrè tulisset:sed aliàs credo ꝙ nisi fuisset timor prædictus,dixisset veritatem:& licet postmodum fuerit stipendiatus sub rege nostro,& potuisset pro eo multa dicere,tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiã opinionem tenuerũt Cy.Bal.Paul.de Castro & Saly.in d.l.j.& Nicolaus de Neapoli in d.l.si duas.§.j.ff.de excusatio.tutorũ.Eadẽ opinionẽ tenet Bar. in l.fi.per illum text.C.in quibus causis coloni censibus, lib.vndecimo.& eãdem tenuit Bertachinus in suo tractatu,de solutiõe vectigaliũ.in secũda parte.eandẽ tenet Bar. in proœ.fforũ.& Bal.in l.j.in princ.ff.de offi.pręfecti vrbis.Oldradus in consilio suo lxix.incipi.cõsueuit dubitari.Bal.in l.cùm multa.per illum textũ.C de bonis quæ liberis.& in l.ex hoc iure.ff.de iustitia & iure.eandem etiam tenet Ioan.de Imola in l.infamẽ.circa finem.ff.de publicis iudicijs.vbi dicit,ꝙ aliqui sunt reges qui nõ recognoscũt superiorem:de quibus in ca.per venerabilem.extra qui filij sint legitimi.quod dicit verum esse de facto,quare vidẽtur magis delinquere:& idem Ioannes de Imola in l.imperatores,in principio.ff.de appellatio.& Ange.in l.si retentus seruus.ff.de legatis j.

Alia est opinio contraria,quã doctores citramontani tenuerũt,videlicet ꝙ imperator nunꝗ̃ fuit dñs totius orbis:& ita tenuerũt Iac.de Rauẽna,Petrus & Ioãnes Fabri in dicta l.j.C.de summa trinitate.& in l.bene à Zenone. C.de quadriẽ.præscriptio.& in l.prima.C.de summa trinitate & fide catholica.vbi adducit testimonia antiquarũ scripturarum veteris & noui testamenti ad probandum ꝙ fuerunt alij qui habuerunt dominia omni tempore vt fuerunt:& hoc iure diuino,humano,& ciuili probatur.

Et primò videndo de iure diuino,quod testamentum vetus continet:quoniam in veteri testamento nõ reperitur inuentum fuisse imperium,sed solum initium habuisse tẽpore quo populus Romanus in eũ transtulit potestatẽ, l.ij.ff.de origine iuris.Vñ deus qui cũcta creauerat,vt habetur ij.c.Gene.secundùm vetus testamẽtũ dominus erat omnium.vñ Psal.xxiij.dicitur.Dñi est terra,& plenitudo eius:orbis terrarũ,& vniuersi qui habitant in eo.Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisditionẽ exercuit,sicut factor rem suã gubernat & regit:& homini dedit pręcepta & prohibitiones,Geñ.ij.& ipsis transgredientibus pœnã imponit,Gene.iij.& iiij.c.quia expulit eos à paradiso,& per se puniuit Lamech,Gen.iiij.& v.& multos alios etiã & hoc ante dicunt Inno.Hostien.Io.Andr.& Abbas in c. licet ex suscepto.extra de foro competenti.& sic deus rexit mundum per seipsum vsq; ad Noẽ.

Tamẽ quia propter hominẽ tanta creauerat,Gene.j.l. in pecudũ.ff.de vsuris.ea ipsi homini cõcessit,vt habetur Psal.cxiij.Cœlum cœli dño,terrã autem dedit filijs hominum.Et quia cõmunio parit discordiã.l.cùm pater.§.dulcissimis.ff.de leg.ij.voluit ꝙ occupãti cõcederetur,vt habetur Deu.xij.c.vbi dicitur.Quãcũq; terrã calcauerit pes tuus,tua sit.& à lege ista promissa fuerunt regna,vt appareret in Dauid,Saul,& Salomone,& pluribus alijs approbatis à deo:vt habetur in c.j.de sacra vnctione.§.vnde in veteri.& j.Regum xviij.c.vbi enumerantur aliqui reges vncti mãdato domini.Et dicitur Prouer.viij.c.Per me reges regnant.& in epistola inter claras.C.de summa trinita.& Psal.lxxj.Deus iudicium tuum regi da.& per libros regum per totum fit mentio de regibus.

Ex quibus constat,ꝙ dignitas regalis potius saltem prius est introducta à deo ꝗ̃ imperium,cùm illo tempore nulla mẽtio esset de imperio & imperatore,vt dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię,in procœmio:in glo.du sainct empire.& meritò si nulla tunc fieret mentio de imperatore,cùm nullũ adhuc esset imperium:sed postea per multa tẽpora & post nouã legem,id est post testamentũ nouũ incepit,cũ tempore testamẽti noui adhuc nõ fiat mentio de imperio,bene fit mẽtio de regibus,cùm habeatur,prima Petri ij.c.Deũ colite,regẽ honorificate.& illud:Subditi estote omni potẽti , siue regi tãꝗ̃ pręcellẽti, & ducibus ab eo missis,vt extra de maio.& obedien.c.solitæ.imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructę & reprobatę.Fuit ille lapis sine manibus abscissus qui statuã percussit in pedibus & contriuit : per quã statuam ille quatuor monarchiæ figurantur,scilicet Assyriorum, quæ fuit prima,& dictum fuit regnũ Babylonicũ, quod fuit orientale & sub rege Nino primo introductum. Alij sub Belo tempore Thare patris Abrahæ,& ab illo tempore non desit,nec intercidit nomen regum, vt testatur Iodocus Clicthoueus in suo libro,de officio regio.cap.ij. Alij sub Nemroth venatore robusto,qui dictus fuit venator,id est Tyrãnus,sub quo fuit principium regni Babylonici.

lonici, vt habetur Genesis decimo.

Et de Assyrijs translata est ad Medos & Persas sub Cyro et Dario, vt habetur amplè Danielis quinto: & hoc propter superbiam Balthasar regis, & iniustitiam, et quia vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexandro magno. & à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano magno: quod dominium demum subiugatum est & subditum Christo. Et illis temporibus vtrum essent reges & principes apud alias nationes, dicit archiepiscopus Florentinus in tertia parte suæ summæ, libr. xxij. c. v. §. xiiij. ignotū esse apud eū saltem, sed apud Historiographos non est ignotū: cùm tempore Nini primi regis Assyriorū Aegialeus erat rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis in suo supplemēto Chronicarum, libro ij. & Augustinus de ciuitate dei, libro lxxxj. sic dicens. Sicyoniorum regnū admodū paruum erat, et tale regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum regnum ortum habuit à Thubal Iaphet seu Phaleæ filio, testante Isidoro, vt refert idē Philippus Bergomen. eodem libro.

Hoc eodem tempore fuit Zoroastes artis Magicę inuentor primus Bactrianorum rex, teste eodem Philippo, loco quo supra. Erant et plura alia regna, vt Boëmorū, Scytharum, Thessalorum, Aegyptiorum & Amazonū fœminarum vsq; ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumęa regio quæ habuit regem, et Ogyppus in Athica prouincia Achaiæ rex.

Hoc tempore fuit regnum Frācorum, vt habetur per eundem Philippum, libro iiij.

Et erant tunc temporis reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à deo approbati, vt videri potest amplè in libris Regum.

Erant etiam reges in Lydia, quorum regnum habuit finem tempore initij Persarum regni, vt refert ibi idem Philippus.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunū, qui nulli subijciebantur: de quibus amplè Iulius Cæsar in suis cōmentarijs.

Ex quibus constat et ex his quæ videri possunt per supradictos, ꝙ vsq; ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc imperiū seu illa monarchia mille ccxl. annis secundùm Augustinū, libro quarto de ciuitate dei: sed vt habetur Genesis decimo, illo tempore non erat monarchia, quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noë.

Tempore verò Cyri Darij primi regis Persarum, qui habuit secundam monarchiā, erant plures alij reges apud alias nationes. Nam talis monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij regis filius, qui rex fuit apud Romanos, & regnauit annis xxxv.

Balthasar Caldæorum rex, Zorobabel apud Iudæos princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno regni sui erāt reges Romani qui tunc exacti fuerunt et consules creati: qui rexerunt Romanos vsq; ad annum nonum post exactos reges, quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decē virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictę monarchiæ Persarum regnum Atheniēsium, & tēpore Darij ;cognomēto notus, Alcibiades Atheniensium imperator: etiā post eum Zenophon, & Horestes tertius Macedonum rex, & Amynthias xv. Macedonum rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia et regna, de quibus per eundem Philip. Bergomensem in suo supplemento chronicarum, libro v.

Ex quo constat, ꝙ licet Persæ & Medi obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis Danielis v.

Tempore verò primi regis Græcorum qui fuit Alexāder, in quē translatum fuit regnū Persarum, licet se nominari fecerit terrarū regem & mundi principē, non tamen fuit vniuersalis, cū suo tempore Pyrrhus fuerit rex Epyrotarum, Brutus rex Anglorum, & Suardus rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergomen. lib. vj. sui supplemēti chronicarum. j. arti. de quo tamen Suardo non facit mētionem Guaguinus in chronicis Frāciæ, nec eum inter reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brenus Gallorum Senonēsiū dux, qui totam Asiam subegit, ita ꝙ reges Asiæ lacessiti ingenti pecunia pacem mercati fuere. Ptolemæus verò Macedoniæ rex ausus illi occurrere victus est, et multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum regnum.

Sed regnū Alexandri post eius mortē fuit in duodecim ptes diuisum, anno mūdi ante Christi aduētū cccxij. vt habetur li. j. Maccabęorū, in prin. tempore cuius fuerūt & multa alia regna, multę dominatiōes et principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi, eodem libro vj. Maximè regnum Syriorum, regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander Antipatri filius rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabāt: Tarentini verò & Carthaginenses tunc etiam principes habebant. Cūm essent potentes & bellum gerebāt in Romanos & Romani in eos. His etiā temporibus fuit regnū Parthorum, cuius regni fuit primus rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodē verò tempore erāt reges in Aegypto & etiā in Asia & Syria, et plures alij principatus & dominatiōes, de quibus supra dictū est, quæ nō erant extinctæ, vt erant in Anglia, & Francia reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo regna scilicet Macedonū & Aegyptiorum post Alexandrū fuerūt per multa tempora simul, & eodē tēpore diuersa post Alexādrū magnū, tempore cuius erāt plura, vt supra dictū est: & fuerunt etiā pro maiori parte temporis vsq; ad imperium Romanum, & tempore Octauiani imperatoris. Et durauit regnum Macedonum annis sexcentum quadraginta quatuor: sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi deniq; reges, vt supra dictum est vsq; ad Octauianum: imo iam incœptum erat regnum Romanorum quod mutatum fuerat in consules, dictatores, deinde & decemviros, post modum & consules iterum vsq; ad tempora Octauiani.

Ex quibus cōstat, ꝙ per hæc tempora illa monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini legistæ vltramontani, & archiepiscopus Florentinus in loco supra allegato, qui non viderat nec legerat chronicas historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prędictorum regnorū alias nationes habuisse reges. Et ex his cōstat prędicta regna dñationes & imperia

originem habuiſſe à violentia, vt perpulchrè examinat Petrus Bertrandus huius noſtræ ciuitatis & diœceſis Heduen. Cardinalis epiſcopus in ſuo tractatu de origine iuriſditionum, in prima quæſtione.

Tempore verò Octauiani imperatoris in quē plures dicunt translatū fuiſſe imperium, credo ꝙ in hoc eſt error, quia Caius Iulius Cæſar, qui fuit ante eum quinquageſimoprimo anno ante Chriſti aduētum, fuit imperator Romanus, qui imperio Europe tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomas, libro vij. & cùm in Græciam traieciſſet, vniuerſi orientales reges ad eum conuenerunt, & tempore ipſius Iulij Cęſaris imperium Romanum initium habuit, & nō fuit dictus rex Romanorū, ſed Cæſar. Hinc eſt, ꝙ non dicebātur reges, quòd id nominis Romanis odioſum eſſet, ſed Cæſares appellati ſunt: quo tempore nō reperitur ꝙ plura alia regna principatus & dominationes de quibus ſupra fuerint ſubiecta imperio, imo tempore ſuo erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum in ſuis cōmentarijs: nec reperitur ꝙ tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicā: nec Hiſpaniam & Gręciā, nec regnum Macedonicum, Parthorum, Syriæ, & alia de quibus ſupra in totum, maximè ſine controuerſia & bello, quoniam tam breui tempore quo imperauit tot regna obtinere non potuiſſet. Cūm à tempore adepti imperij, quod fuit anno quadrageſimooctauo ante aduētum Chriſti, tantū vixerit quinq; annis, & ſic mortuus eſt ante Chriſti aduentum anno quinquageſimoprimo, quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquagintaſex, menſes ſex: quo tempore erant multi reges, & principes, multa etiam dominia & principatus, quę nō ſubijciebantur imperio Romano, de quibus infrà.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Octauiani frater Aſiam, Ponthum & orientem tenuit.

In Germania etiam Iolianam, & Varianam cladem perpeſſus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Chriſtus, cui data erat poteſtas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem ſuam occidi iuſſit, eo ꝙ accuſata fuiſſet ꝙ ad Octauianum effigiem ſuam trāſmiſiſſet, vt in ſui deſideriū prouocaret: & vſq; ad illū diem non defuerūt principes Iudęis. Tēpus quippe erat vt veniret ille cui promiſſum erat, quo nouo promiſſum eſt teſtamēto, vt ipſe eſſet expectatio gentium, ex quo ceſſauit eorū vnctio, hoc eſt imperium: quia ex Danielis ſententia ſanctus ſanctorum venerat, & ideo Herodem in alienigenā habuerunt. Cui poſtea ſucceſſit Herodes antipas Herodis filius: & Archilao è regno pulſo Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id eſt partes diuiſum eſt, & huic Galilæa obuenit, quę eſt regni Iudęorū quarta pars. Poſt quos ſucceſſit Agrippina Germanici coniunx regina Iudęorum, & poſt eam Agrippa magnus Ariſtoboli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodē Calcidis regem.

Et tempore quo regnare incepit fuit anno ante Chriſti aduentum xxxj. & Burgundionum regnum initiū habuit poſt Chriſti aduentum anno xxxv. quod nō habuit finem niſi poſt Chriſtum ccccl xxxviij. & ſic nec tempore Octauiani erat monarchia vniuerſalis.

Plures etiam tunc temporis erant principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam imperium à tempore Iulij cęſaris, & etiā in Hiſpania et Aphrica, de quibus ſupra: de quorum annihilatione & euerſione nō conſtat, & ſi hoc fuiſſet factum, eſſet ex violentia & rapina, nō ex debito modo.

Quodquidem imperium, quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniuſtitias fuit ſubiugatum & ſubditum Chriſto, vt habetur in viſione Danielis c. ij. ſignatum per lapideam ſtatuam illam in puluerem redigentem: & hoc dignum fuit, quia dignum eſt, ꝙ propter iniuſtitias regū & diuerſos dolos regnum de gente in gentem transferatur, Eccleſiaſtes x. c. & oſtenſum eſt Octauiano imperatori per Sibyllā Tyburtinam die qua natus eſt Chriſtus dominus dominantiū, vt dicit idē Archiepiſcopus Florentinus in loco hic ante allegato. Et factum eſt regnum huius mūdi domini noſtri Ieſu Chriſti: cùm, vt habetur Apoca. xj. c. ſibi enim data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra, Mat. vlti. cap. vt impleatur illud Ezechielis. Faciam eos gentem vnam, & erit vnus rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes. vnde glo. Danielis ij. dicit, ꝙ ſicut à principio nihil fortius imperio Romano, ſic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his conſtat nunquā ante Chriſti aduentum fuiſſe aliquem de iure monarcham & dominum vniuerſi orbis, cùm, vt dictum eſt ſupra, fuerūt plura regna etiam à deo permiſſa & inſtituta, vt de rege Dauid, Salomone, & ſic de alijs. Nec licuit imperatori ea ſibi appropriare prohibente lege naturali & diuina quæ habet: quod tibi nō vis fieri, alteri ne facias. Mat. vij. & in prooemio. decreta. Nec licuit eis tranſgredi terminos quos poſuerunt patres antiqui, Prouer. xxij. c. in fi. & in pręceptis decalogi, Non cōcupiſces rem proximi tui, Exodi xx. in quo omnis rapina & violentia prohibetur. xxiiij. q. v. c. pœnale.

Et prædicta faciunt, quòd de iure diuino non reperitur imperium fuiſſe inſtitutum prout regna, & ſic quòd nunquā imperium ante Chriſti aduentum habuerit vniuerſale dominium totius orbis.

Imo etiam imperium Chriſti nunquā fuit vniuerſale quo ad temporalitatem, cùm ipſemet dixerit: Regnum meum non eſt de hoc mundo, Ioā. xviij. & ſuo tempore fuerūt principes, vt Octauianus Tyberius, ſub quo paſſus eſt, & voluerit eorum iura intacta ſeruari dicens. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cęſari: & quę ſunt dei, deo. Marci xij. Matthæi xxij. & Lucæ xx.

Et tunc tēporis erant plures principes in Gallia, Aſia, Affrica, Burgundia, Italia, Hiſpania, etiam in Calcide, & Iudęa. Et ſtatim poſt incœpit eſſe regnum Burgundionū, vt iam dictum eſt ſupra, videlicet anno Chriſti xxxv. vt refert idem Philippus Bergomen. libro viij.

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manſerunt. Darium regem Perſarum à Scythia turpi ſummouere fuga. Cyrum cum omni exercitu trucidarūt. Alexandri magni ducem cum copijs vniuerſis delęuerūt. Romanorum audiuere, non ſenſere arma.

De iure verò humano ſiue naturali adhuc minus, quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus, & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt l. j. ff. de iuſtitia & iure. §. ius naturale. & prima diſtinctio. c. ius naturale. & de iure gentium, quod etiam naturale vocatur, inſtitu. de rerum diuiſione. §. ſingulorum. per occupationem dominia ſunt diſtincta & regna condita. l. ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure.

Et ſic conſtat, ꝙ iure illo naturali ſeu iure gentium ſolum erant reges, cùm non dicat imperium, nec tunc erant imperatores, vt antę dictum eſt; reges tamen erant imperatores,

ratores cũm dicit tex.j.Regum viij.c.hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis.notando verbum,imperaturus: ex quo quilibet rex potest hoc respectu dici imperator.

De iure verò ciuili dicit Albericus in loco supra allegato,ꝙ duplex est propriũ:scilicet propriũ cuiuscũq; ciuitatis,vt in l.oẽs populi.ff.de iustitia & iure. Aliud est propriũ ius ciuile Romanorũ per excellentiam.§.sed quoties.insti.de iure naturali.Et tunc sic,si ius ciuitatũ vel prouinciarũ consideremus,multæ ciuitates & prouinciæ nõ subsunt imperio.Nam,vt dicit,in Hispania,vt dicũt doctores in c.causam,le second.extra q filij sint legitimi.& Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio.ab intesta.cxij.charta.versi.vltimus modus legitimãdi.quicũq; allegaret legem imperatoris,capite punitur.Veneti verò & multi alij non seruant iura imperatorũ,nec etiã Galli & Franci.quia non subijciuntur legibus imperatorum,nec eas allegant,nisi inquãtum fulciuntur ratione,& nõ aliàs,vt dicit Bal.in l.nemo.C.de senten.& interlocu.omni.iudicum.

Si verò cõsideramus ius ciuile Romanorũ,& isto possemus nos de facili expedire,quia nõ est credẽdũ illis quorũ repellerentur actores.c.fraternitatis.de hęreticis.c.licet ex quadam.de testibus.l.mathematicos.C.de episco.audien.Et non plus creditur mortuæ voci q̃ viuæ:sed leges sunt mortuæ voces principis,ipse autem est vox viua,in authenti.de consulibus.§.fin.colla.iiij.Cũm itaq; populo Romano nõ esset credẽdum in facto propio,vt.l.nullus.ff.de testibus. ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiuè tenet Alberi.loco quo suprà,ꝙ nunquã imperator fuit dominus totius orbis,& hoc etiã tenetur à multis,maximè ab omnibus doctoribus Aurelianẽsibus & citramõtanis cõtra sentẽtiam glossarũ iuris ciuilis,& canonici.Hãc etiam opinionẽ tenuerunt Iacobus de Rauenna,Petrus,& Io.Fabri in d.l.j.C.de summa tri.& fide catho.& in l.bene à Zenone.C.de quadri.præscriptio.per eosdẽ in §.j.insti.de patria potestate.per eosdem etiam in procæ.fforum.quos secuti sunt Raphael Fulgo.Guillel.de Castillio,& Bernardus de Castillio in dicta l.j.supra allegata.Et istam etiam opinionem tenet Cardinalis Zaba.in c.venerabilem.§.verũ.in ij.col.extra de electio.vbi dicit ꝙ in hac materia multa ingenia laborauerunt inuestigando initium monarchiæ terrestris,& prodierunt plurimi libri de monarchia,nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim,vt dicit,ꝙ imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum,& sic etiam in alijs regnis quæ habuerunt monarchiam,vt fuit Assyriorum,quod dicitur Babylonicum. item Macedonum,quod floruit sub Alexandro.item Carthaginense,quod maximè viguit tempore Hannibalis,vt in Tito Liuio,de secundo bello Punico.Hæc tamen regna pręter Romanorum dicuntur monarchiæ,non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem,sed ad magnampartem:imo etiam Romani nunquã habuerunt totum,sed ferè totum,vt dicit Zabarel.ibi.

Et,vt dicit Albericus,hanc opinionem tenendo legibus eorum sunt conuincendi,argu.text.in c.qui syncera.xlv.distinctio.sic.Nam imperator non est mundi domini,quoniam secundũm legem imperatorum,qui dicit se dominum de iure gentium vel ciuili,habet hoc probare.l.in rem actio.ff.de rei ven.

Imperator enim duas solas causas dominij allegat, qa scilicet habuit à populo Romano,vel quia per iustũ bellum occupauit ab hostibus imperij.ff.de captiuis & postlimi.reuersis.l.postliminium.& l.hostes.ff.eodem titulo.

Sed ad primum respondetur, ꝙ populus non potuit plus in eum transferre q̃ habuerit.l.traditio.ff.de acqui.rerum dominio.sed non habuit dominium super alias nationes,vt.s.dictum est,& demõstratum fuit,& adhuc infrà demonstrabitur:ergo nec ipse quod populus non habuit.Et si populus Romanus allegaret se habuisse,incumberet ei probatio:tamen onus probationis assumendo cõstat satis fuisse probatum ex supradictis, & infra adhuc per chronicas Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissimè probari.

Notorium est enim ꝙ ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemũ fratres:notatur in l.ij.ff.de origine iuris,in prin.& notatur in l.fi.ff.de rerum diuisione.& habetur etiam in chronicis,lib.iij.prædicti Philippi Bergomensis, quoquidẽ tempore erant multa regna,de quibus ibi plenissimè:quoquidem tẽpore,vt ibi clarum est,& supra satis demonstratum fuit,Romani non dominabantur toto orbi, imo etiam minimę parti orbis,& tunc habebant solum reges,& sic eorum regnum erat distinctum illo iure ciuili,quo dictum est supra:& tantum iurisditionem habuerunt cũm locum ędificauerunt,vt in §.si verò forsan.in authen.de quęstore.colla.vj.Vnde populus ille pro prædictos reges expellendo videntur contra se dei iram prouocasse.vij.q.j.c.deniq;.& sic nec dominium nec iurisditionem de iure habuerunt.Nam ius dicitur quod iustum est.j.dist.c.ius naturale.& per vim & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt.notat Inno.in c.super his.de voto.ita ꝙ propter vilitatem initij cõnubia fuerunt eis à Sabinus,Albanis,& cõfinitimis partibus denegata,quod cũm hoc nouisset Romulus finxit se velle ludere ludos,idq; publicare fecit: qua nouitate allecti populi vicini,vt noui populi spectaculum viderent,asciuerũt,ductis vxoribus & filiabus, quas cũm tenerent rapuerunt:exinde ortum bellum in Albanos,quos suę ditioni addiderunt,& paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt:nec pręscriptione se iuuare possunt, cũm semper malam fidem habuerint, tam ipsi q̃ habentes causam ab eis:& de violentia eorum constat per iura quæ sunt certa.l.& hæc ignorantia.ff.de iuris & facti ignorantia.ideo est ignorantia iuris quę eos non excusabit.l.nunq̃.ff.de vsucapio.l.iuris ignorantia.ff.de iuris & facti ignorantia.

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra pręedicta nunc reassumendo monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsq; ad tempora hodierna: demonstrãdo ꝙ semper fuerũt alij principes,reges,& dominationes per vniuersum orbem in pluribus & diuersis partibus mundi,maximè tẽpore illorum qui dixerunt seipsos mũdi dominos,& faciendo in hoc casu fundamentũ pro opiniõe cõtraria à Iulio Cęsare qui primus imperator et nomẽ tale sibi assumpsit,eo ꝙ Romanis imperabat, vt tradunt historiographi:de quo gl.in l.j.ff.ad le.Iul.de adulterijs.aliquid sentit, vbi dicit Iulium Cæsarẽ auũculum Gaij Augusti fuisse primũ imperatorẽ:cũm añ tantũ dominiũ haberent Romani,vt dictũ est,per rapinã vsurpatũ,& in sua origine per vim violentiã & rapinã inchoatum,ex quo ergo initiũ seu origo nactę possessiõis de iure inspicienda sit.l.clã possidere.in prin.ff.de acqui.possessio.l.nam origo.ff.quod vi aut clam.quæ cũm sit vitiosa nunq̃ prodest violento.l.autoritatem.C.vnde vi.l.si qua

loca.C.de fundis & saltib.limitro.libro xj. Et maximè etiam de iure canonico.c.si.& c.vigilanti.extra de pręscriptio.in regula possessor.de regul.in vj.& regula peccatum,eodem tit.quia semper requiritur bona fides etiam si deserit titulus,& sit tempus immemoriale.cap.j.de præscriptio.in vj.in l.vnica.C.de vsucapio.transforman.ita ꝙ tale vitium transit ad successores.l.an vitium.ff.de diuer.&temporali.pręscriptio.l.Pomponius,in principio.ff.de acqui.posses.§.fina.institu.de vsucap.l.hæres.ff.de vsucapio.Ideo cùm non potuit primus scilicet Romulus terras & dominia per eum rapta,vt dictum est,nec etiã Iulius Cæsar,vt dixi & dicam statim,ideo nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare,& vti iure suo & successoribus,& sic si de iure gentium hoc licuit Iulio Cęsari.d.l.ex hoc iure.licuit & Gallis suo tempore,qui etiam quasi ab initio vrbis conditæ ferè totã Italiã etiã vsq; Romam ipsa euersa dempto capitolio,prout refert Titus Liuius in quarto primæ decadis,& Iustinus,libro xxiiij.qui etiam imperium Romanum per multos annos tenuerunt,ita ꝙ fuerunt septem aut octo reges Franciæ imperatores Romanorum,cùm à principio de Græcis translatum fuerit in francos,videlicet in Carolum magnum:quod fuit anno Christi vcccj.vsq; ad Coraldũ primum successorem Ludouici tertij in imperio Gallorum:qui omnes reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum vsq; ad annum domini vccccx.quo tẽpore fuit translatũ imperium in Germanos,quoquidem tempore semper erat alius imperator in Gręcia,qui dicebatur imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum quod potest esse est de Iulio Cęsare,qui dicit se Gallias deuicisse,quod non est verum in totum,cùm semper Aluernia,Britannia,& plures alię ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunq̃ sine continuis querelis paruerunt Romanis,vt constat ex chronicis historiographorum:vt etiam dicit Oldradus consilio suo lxix.incipien.consueuit dubitari.imperatores Romani nunq̃ fuerunt in pacifica possessione orbis,cùm de his,vt suprà dictum est,nunq̃ gauisi fuerint pacificè.

Vnde sub Valentiniano vniuersa Gallia defecit,exinde coacti sunt Romani viuere contenti sedibus suis,& legibus,nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere,nisi media virtute Gallica,vt satis patet ex chronicis:quęquidem etiã allegandę sunt in decisionibus causarum,& credendum est illis etiam in iudicio,vt dicunt Bald.& Anto.de But.in c.inter dilectos.extra de fide instrumen.glos.in verbo,transtulit.in c.venerabilem.de electio.glo.j.circa medium.in c.ex literis.extra de in integrũ restitut.Bar.in l.j.col.vj.& ibi do.meus Iason & alij.ff.si certum petatur.glo.& Geminia.in c.placuit.xvj.distinc.glo.ij.& Geminia.in c.in nomine domini.xxij.distinctio.& glo.iij.& Geminia.in c.j.xxvij.distinc.& idem Geminia.in c.absit.l.distinc.& glo.in proœ.fforum.§.hæc autẽ tria.in verbo,vrbibus.

Et idem de libris historiarum quo ad facta antiqua. Geminianus in c.quamuis.ante finem.xxj.distinc. Felin.in c.cùm causam.extra de probatio.& in dicto,c.inter dilectos.in viij.col.extra de fide instrumentorum.

Si igitur ex pręd ictis propter vim illatã populis Galliæ debeat dicere se dominos,prout dixi suprà post Inno.in d.c.super his.in fi.extra de voto & voti redempt.clarũ est,ꝙ ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura quę eis prodesse possint,nec etiã titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta pro opinione dicẽtium & tenentiũ nunq̃ fuisse vniuersalẽ monarchiam in mũdo,nec imperatorem vnq̃ fuisse dominũ totius orbis adduco fundamẽta sequẽtia quæ faciant cõtra illos,maximè qui se dixerunt dominos totius orbis:prout fecerũt quidã imperatores,de quibus sunt leges in libris Codicis & digestorum.Primò tpe Iustiniani,qui qñq; se dicit dñm totius orbis,vt supra dixi in legibus allegatis,maximè in l.ij.C.de officio præfecti prętorio Affricę.Nã illud nõ est,verisimile:cũ,vt habetur in authẽ.vt pręponatur nomẽ imperatoris.col.iiij.vbi vtit̃ his verbis.Qui sub imperio nostro sunt,aut quos nostrũ regit imperiũ.& ibi:post in qua nos deꝰ Romanorũ supposuit rebus.& in §.sed hoc tẽpore.instit.de his quæ sunt sui vel alieni iuris.ibi:nullis hominibus quę sub imperio nostro sunt.& in l.j.C.de sum.tri.& fide catho.ibi:quos clemẽtię nostrę regit imperiũ.quos textus nõ intellexerũt,& nimis crudã interpretationẽ ad illos fecerũt doctores vltramontani,qui voluerũt illud verbũ relatiuũ vltra suam naturã extendere:cũ de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedẽtis.notãt doctores in d.l.j.

Tempore verò Theodosiani & Honorij,qui fecerunt l.mercatores.C.de cõmercijs & mercatoribus.erant plures non subditi imperio.Et tempore etiã Alexandri quarti imperatoris,vt satis constat ex l.omnibus ciuitatibus,quę sub imperio nostro.ff.ad Trebel.Et quod plus est,ex chronicis cõstat,ꝙ tẽpore Antonini xij.& Cõmodi Lucij Antonini,& Marci Antonini plures erãt nationes nõ subditę imperio.Ex quo cõstat ꝙ relatio Iuliani cõditoris illius legis deprecatio.nõ est vera,& quòd nõ est verisimile,ꝙ imperator ita respõderit,quoniã veritas erat in contrarium.Nec etiam est credendum Iuliano,cũ fuerit malæ vitæ & modicę æstimationis & tyrannus:& sic nõ omni exceptione maior,& vocatus fuit Didius Iulianus,qui tyrannicè imperauit per aliquod tempus,& pauci eũ inter imperatores enumerant:& sic non multum facit illa lex,deprecatio.cùm conuincatur dictus Iulianus de mẽdacio,eo quia tẽpore Antonini xij.Parthi non erãt subditi imperio,cùm Marcus Antoninus qui eidem successit eosdem debellauerit.Germanos,Marcomannos,Squados,Sarmatas ingenti virtute vnà cũ filio Commodo Antonino superauerit,tẽpore cuius Commodi Antonini Britones non erant subditi imperio,nec etiam Arabes.Nã illo tempore regnabat Lucius rex Anglorum.

Et sic constat,ꝙ illis temporibus nunq̃ aliquis Antoninus fuerit mũdi dominus,saltem vniuersalis,quicquid dixerit ibi Iulianus:ex quo satis responsum est ad illã legẽ deprecatio.& ad omnes leges Iustiniani & imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratã per chronicas historiographorum,vt dictum est.

Item etiã dicta.l.deprecatio.cũ extrauagãti:ad reprimendũ.laborant eodẽ morbo,ꝙ ab indignato principe factæ sunt.Prima ab Antonino propter piratas.Idem secundùm Bar.in d.extrauaganti:in Henrico qui indignatus hoc dicit propter principes qui terras imperij occupabãt,& maximè propter Robertum Siciliæ regẽ,propter quẽ fuerunt factæ duæ extrauagãtes,scilicet ad reprimendũ,& qui sint rebelles:quæ tñ postea fuerũt reuocatę per Clementẽ quartũ.clemẽ.pastoralis.de sentẽ.& re iudi.vnde à principe irato factum nõ disponit.l.j.ff.de cõsti.principum.

cipum.§.sed quod principi.institu.de iure natu.l.metum.§.sed cum prætor.ff.quod metus causa.

Imo quod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium clarè ostenditur contrarietas omnium imperatorum & iurisconsultorum, cū Iustinianus in §. sed si ab hostibus.insti.quibus modis ius patriæ po.sol.dicit imperiū Romanum debere habere limites & fines: si enim imperator haberet vniuersale dominiū ratiōe sui imperij, nō haberet limites nec essent aliqua limina imperij, & quæ caperentur de facto, non censerētur redire postliminio, vt patet in l.à postliminio.§.à piratis.ff.de captiuis & postlimi.reuersis.& in l.qui à latronibus.ff.de testamentis. Et sic cùm limina habeat imperium à limitato loco non orbe, nescio quomodo dici possit imperatorem esse dominum orbis.

Et faciunt adhuc vltra prędicta contra eos leges ipsorum quæ dicunt imperatorem seu populum Romanum habere hostes.l.j.C.de offi.præfecti præto. Africæ.§.j.in authē.de hæredi.& Falcidia.colla.j.ff.de collatio.l. in bello.l.postliminium.& l.hostes.ff.de captiuis & postli.reuersis.& ille tex.in d.l.postliminium.facit multū inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos regesꝗ moribus & legibus constitutum, & ibi: regem socium aut amicum. cùm populus aut rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text. in l.non dubito.ff. de captiuis & postli.reuersis .& glo.in dicta.l. hostes.vbi tex.in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostib9 Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt.d.l.non dubito.& d.l.postliminiū.quæ quidem leges postliminium.& hostes.fuerunt conditæ ab Vlpiano & Paulo iurisconsultis tempore Alexandi imperatoris, qui statim regnauit post Antoninos, qui inceperunt anno Christi cliiij.& fuerunt quinꝗ aut sex, & finierūt in Bassiano Antonino & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander, anno Christi ccxxiiij.

Et sic constat, ꝙ ille Iulianus, de quo in d.l.deprecatio. nō dixit veritatem: & per hæc ad illam legem plenissimè constat esse responsum.

Albericus verò ad illam.l.vlterius respondendo dicit, ꝙ licet imperator in vno loco dicat se mundi dominum, tamen alibi fatetur multos esse qui non erant imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij reges, alij amici, vt in d.legibus hic ante allegatis.& dicta.l.mercatores. C.de commercijs & mercatoribus.

Ad ca.in apibus.facilis est responsio: quia licet dicatur ꝙ in vno regno debeat esse rex, non sequitur ꝙ nō possint esse diuersa regna: imo ꝙ plus est, deus ordinauit à principio plures reges, & in vno quoꝗ regno vnū regem. Nec hoc prohibet d.c. in apibus. nam vnus apes non est rex omnium apum de mundo, imo in quolibet vase apum est vnus rex, nec oēs grues de mundo sequuntur vnā, sed vna congregatio sequitur vnam, & alia aliam, & sic in quolibet regno erit rex, vel in qualibet ciuitate vnus rector: quāꝗ tamen reperitur duos fuisse imperatores.l.imperatores. de pactis.& l.diui fratres.ff.de pœnis.& ita illum tex. declarat Ioannes de Turrecremata.in d.c.in apibus. vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiā quòd nunꝗ fuit monarchia vniuersalis

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia, quòd imperator est dominus totius orbis, & habet monarchiam: est verū, orbis, scilicet subiecti Romano imperio, cùm tempore quo translatum fuit imperium per populum in principem, transtulerunt ei omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cùm ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subijceretur ipsi populo Romano, sed tantum vna pars, debet intelligi illa pars esse vniuersaliter illum totum orbem, & non vltrà. Quia si extenderetur ad patrias etiam tunc non subditas imperio, sequerentur, tot inconuenientia, quòd in mense scribi non possent. Sequeretur enim quòd transtulisset in eum plus iuris ꝗ habuisset: sequeretur etiam quòd potestatē habuissent tollendi ea que de iure diuino erāt introducta, vtputa regna & dominationes, de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatē.l.eū. ff.de iudicijs.notatur plenè per do.meum Iasonem in l.j. §.nunciatio.col.iiij.ff.de noui operis nuncia. & ne sequatur absurdum, notat Felin. in c.cognoscentes.col.vj.extra de constitu. Absurdum enim esset & contra iuris dispositionem, quòd populus Romanus transferēdo omnem potestatem quam habebat in principem, plus iuris ei dedisset ꝗ habuisset: & ideo illa vniuersalis locutio seu generalis debet ad partem mūdi subditam Romano imperio restringi, & non ad alias partes eidem non subditas extendi, ad euitandum incōuenientia & absurda, de quibus supra dictum est: & ne incidant in mendacium, quod facerent vt notoriè constat ex omnibus chronicis mundi. Et etiam ad id quod est possibile restringuntur. Florianus in l.eum debere.ff.de seruitut.vrba.prædiorum.& non ad impossibile, quod esset hoc casu.

Non obstat vlterius quod voluerunt dicere multi tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maximè ad c.conuenior.xxiij.q. viij.vbi dicitur ꝙ imperatori licent omnia & ipsius sunt vniuersa, quia vltra responsionem quæ dari potest, ꝙ hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines & limites sui imperij: quia nō ibi dicitur decisiuè, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad.c.quo iure.viij.distin.responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de regibus ꝗ imperatoribus: domino enim sunt (dixit ille tex.quibus principaliter hic mundus regitur) autoritas sacra pontificum, & regalis potestas: non enim dicit imperialis, vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo, quia tūc nec esset opportunum ecclesiam dei in sua regularitate quiescere, quæ mundum vniuersum regit, & sub qua omnis spiritus requiescit.c.solitæ.de maio.& obedien.in c.conuenior.xxiij.q.viij.in c.si imperator.xcvj.distin.qui nec priuilegium à sede apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectum imperatoris necesse fuit, ꝙ reges Franciæ subuenirent ecclesiæ afflictę: quibus & à deo hoc donatum est semper.c.hortatu.xxiij.q.viij.c.Adrianus.lxiij.distinc. & ideo ille tex.in d.c.quo iure.melius intelligi debet de rege Franciæ, ꝗ de imperatore, cùm plus reges Franciæ subuenerint ecclesię ꝗ imperatores, vt supra dixi: & etiam ille tex.in dicto c. quo iure.non loquitur decisiuè & præcisè, sed tantum exemplatiuè, vt satis ibi confitetur glossa.

Et pro responsione l.ij.ff.de offi.præfec.præto. Africæ.quæ lex fuit Constantini, quo tempore translatum est imperium in Gallos, scilicet in Carolum magnū, de quo ante dixi in terminis illius legis non probat ꝙ imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec ꝙ habuerit vniuersale dominium, imo nec habuerit dominium in Gallia in his verbis ponderatis ab omnibus tenentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ & Galliæ siue

Francorum:& nota verbum,in partibus:non enim dicit ꝙ Gallia subesset imperio , verũ est bene ꝙ aliquę partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici,vt patet in l.fi.ff.de censi bus.& quę forsitan obediebant imperio Romano,vt erat Massilia,Narbonen.Viennensis,& illa pars Burgundiæ quæ allobroges attingit,quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de regno Franciæ,& de facto à Romanis impe ratoribus occupabantur,quę etiam de facto per Theodo bertum regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij regis re cuperatæ sunt,& denuo Francię regno additę,& vsq; ad hæc tempora conseruatę.

Vnde ergo bene dicit text. quę in partibus Gallię seu Francorum,quia & ille partes sub Gallia Aquitanica,vel secundũm Pliniũ Lugdunẽsi, cõprehenduntur: vnde nec per hoc cõcludit Gallias vniuersas subesse tunc imperio.

Ad.l.si duas.§.j.ff.de excusa.tutorum.ibi: vniuerso or bi conueniens est,cuius subiectum est capitulũ. Nam ille textus nihil facit, & etiam sunt verba Antonini Pij,de quo in l.deprecatio.iam pluries s̃.allegata, & nõ sunt ibi decisiuè posita,sed allegatiuè:allegãdo quandã epistolam illius Antonini Pij missam comiti Asiæ solũ.Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuersalitas seu generalitas,scilicet vniuerso orbi Asiæ,& sic ista vni- uersalitas hic limitatur & distinguitur in illo casu,cũm sit dictũ ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asiæ,quod fit de iure.notat do.meus Ias.in l.si conuenerit.col. vlti.ff. de iurisditiõe omnium iudicũ.per textum in l. quoties.C. familiæ herciscũ.per quem Bal.notat ibi ꝙ verba genera- lia indefinitè prolata recipiunt à verbis specialibus intel- lectum:& plura alia ad propositũ adducit idem do. meus Iason in l.si de certa re.& in j.& ij.col.C.de trãsact.faciũt quæ dicit Alex.in consi.suo xxij.in fine.in j.volu.

Cũm ergo prędicta epistola fuerit solum missa comiti Asiæ,non extendetur vniuersalitas sequens vltra distri- ctum cõmissum dicto comiti , quia etiã extra territorium ius dicenti non paretur:& cũm comes Asiæ solum habe- ret administrationem in Asia,vt sonant verba,scilicet co- miti Asiæ , non extendetur illa vniuersalitas vltra suam administrationem.

Et etiam facit,quia epistola non probat nec ligat non recipientes,vt satis probat Barto.in l.filiusfamiliàs. ff.ad Macedoñ.Ex quo ergo non constat ꝙ alij receperint præ dictam epistolam & tacuerint,nõ eos ligauit.Cũm etiam epistola nõ probet,notant Bal.& alij in l.nõ nudis.C. de probationibus.& etiam satis supra demonstratum est ꝙ nũquam Antoninus fuerit dominus vniuersi orbis,imo suo tempore ęrant plures reges & principes,qui nõ erant tunc subditi Romano imperio.

Ad dicta Bar.& aliorum dicentium reges peccare,qui negant imperatorem esse dominũ orbis, & dicentes con- trarium esse hęreticos,& etiã eos esse hęreticos fundantes se ex dicto Lucæ ij.c.Exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis,cũm hoc non probet ne- cessariò ꝙ ergo Cæsar fuerit dominus vniuersi orbis,pro ut in veritate rei nõ erat.Nam nõ sequitur, exiuit edictũ, igitur est dominus : nec per hoc probatur in imperatore esse dominiũ.Nam ergo sequeretur.Cũm turcha magnus dicat se dominum orbis,ꝙ hoc sit verum:sępè ẽm gloriã- tur domini principes in assumptione titulorũ generaliũ, quos tamen nõ habẽt,nec vnquam habuerunt, nec in ęter num habebunt,vt de illo Turcha magno, & satis demon stratum est in pluribus alijs.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur,ꝙ per hoc qs efficeretur hęreticus , nã istud nõ est nec de prę ceptis ecclesiæ,nec de præceptis decalogi,nec de cõtentis in symbolo,vt supra dixi in prin.huius secundi tractatus: & licet sit in euangelio,non tamen est ibi pręceptiuè,sed solum narratiuè.

Ex quo etiam , quod plus est ,reperio contrariũ fuisse determinatũ per summos põtifices,qui dixerũt & ordina- uerunt regẽ Frãcię neminẽ recognoscere in spiritualibus & tẽporalibus.d.c.per venerabilem.qui filij sint legitimi. qui tex.loquitur de iure,& nõ de facto:quia nũq; summus pontifex loquitur in facto,sed in iure tantũ.gl.est in c.cõ- sultationi.in glo.fi.extra de tempo.ordinã.quã glo.in ter- minis nostris reputat singularẽ Felin.in c.cũ nõ liceat.ex- tra de pręscrip.vbi addit ꝙ illã glos.notat Cardi.Alexan. in c.quę in ecclesiarum.in verbo,videbatur.extra de cõsti tutio.& illam glo.& interpretationẽ firmat Panor.in c.no uit.& ibi Felin.extra de constitutio.& facit tex.in l.mora. in prin.ff.de vsuris.ibi:neq; constitutiõe vlla,neq; autoris iuris quæstione decidi posse,cũm sit facti magis ꝙ iuris.& facit tex.in l.eum quem.in fi.versi.de facto autem cõsulen tibus.ff.de iudicijs.Cũ tanq; habens omnia iura in scrinio pectoris nunq; de facto loquitur,sed de iure : quod etiã ex pluribus rationibus ex illo textu ponderari potest,maxi mè in prin.in versicu.insuper.ibi:sine iuris alterius læsione in eo se iurisditiõi nostræ subijcere potuit.Ad quæ verba aduertendum est,cũm si verum fuisset ꝙ rex Frãciæ fuis- set subiectus in temporalibus imperatori de iure,non po- tuisset ipse rex Franciæ sine magna læsione iuris alterius scilicet imperatoris se subijcere alienæ iurisditioni,scilicet pontificis,maximè cũ tractaretur de legitimatione filio- rum,& consequenter de successione regni & alijs feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus spe- cialis ipsius imperatoris in istis feudis maioribus,per tex- tum in c.naturalis.vbi oẽs notãt.si de feudo fuerit contro- uersia.vbi glo.& oẽs feudistæ post eam in vsibus feudo- rum,imo papa in talibus in iurisditione imperatoris non potest se intromittere,vt tenent omnes in c.cæterũm.de iudicijs.& legistæ in l.Gallus.§.& quid si tantum.ff.de li- be.& posthumis.

Et facit tex.in l.ij.ff.de natal.restituẽ.ꝑ Bal.& Paul.de Cast.in l.j.C.de iure aureo.annulorum.per illũ tex.quod tamen intellige,nisi concerneret materiam peccati.glo.in c.si duobus.extra de appella.Innocen.in c.licet.extra de foro compe.Abbas in c.nouit.extra de iudicijs.Felin.in c.j.extra de constitu.

Et si dicatur,ꝙ in dicto c.per venerabilem.magis tra- ctatur de efficacia & validitate matrimonij quã de legiti- matione filiorũ,ex quo poterat ad summũ pontificẽ spe- ctare cognitio.Cũm causę matrimoniales debeãt corã iu- dice ecclesiastico terminari,& per summũ pontificẽ super talibus est dispẽlandum,& nõ per alium.notatur in c.la- tor.qui filij sint legitimi.& in dicto c.ꝑ venerabilẽ.& per Bar.in l.Titia.ff.soluto matri.Ex quo dixerunt quidam ꝙ papa potest incidenter filios naturales in tẽporalibus legitimare,licet nõ principaliter;quod tamẽ multi doct. non affirmant in dicto c.per venerabilem.

Ad prædicta respõdetur,ꝙ ille textus loquitur in legi timatione vera & expressa,quia aliàs non fuisset opus di cere,ꝙ potuerit rex subijcere se iurisditioni summi ponti ficis,quia si fuisset tãtũ causa matrimonij ipso iure iã fuis set subiectus: & iõ lex nõ loquitur in casu arido sed viridi, vt patet

vt patet in l. Arriani. C. de hæreti. & in casu non dubitabili. l. labeo. ff. de Carbo. edicto.

Et etiam ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, vt ibi dicit tex. & glo. in verbo, videbatur. & ideo filij erant naturales tantum, & non legitimi, ex quo requirebatur legitimatio filiorum natorum ex illo matrimonio quam rex petijt, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo erat princeps neminem recognoscens, & non subditus imperatori: quia si fuisset illi subditus non potuisset legitimare quo ad feuda, vt dicunt omnes in dicto §. naturales.

Et cùm dicatur quod potuit tanquam princeps, ergo de iure, cùm istud dicatur per summum pontificem, cùm verba illius diriguntur ad ea quę de iure fieri possunt & non ad ea quę de facto. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. substi. c. eam te. de rescrip. l. fi. C. de testa. milit. l. ij. C. de noxal. & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur quod papa voluisset sustinere regem Francię contra imperatorem in his quæ facere non posset, & sic in male gestis quę vidētur illicita: vnde ex eo fonte ex quo iura proueniunt sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. in d. c. per venerabilem. loquitur de iure & non de facto contra gl. ibi, contra quam etiam tenent Innocen. Abbas, Felin. & plures alij in dicto c. nouit. extra de iudicijs.

Et facit textus in d. c. nouit. extra de iudicijs. pro huiusmodi interpretatione, quod ille textus in d. c. per venerabilem. debeat intelligi de iure & non de facto, secundùm glo. ibi, sic inducendo. Dicit enim ibi tex. non enim intendimus de feudo, cuius ad ipsum spectat iudiciū, loquendo de rege Franciæ: in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim rex Franciæ habuisset superiorem imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter ipsum & regem Anglię, tunc suum vasallum occasione comitatus Pictauen. cùm ageretur de causa feudali, sed debuisset imperator cognoscere. c. j. apud quē vel quos quęstio feudi terminetur, in vsibus feudorum. & faciunt quæ dicit Bal. & Iacobus de Beluiso & alij in c. j. de inuestitura in maritum facta. quod si est quęstio inter maiores, vt sunt duces, comites, & reges, in quibus non potest faciliter haberi iudicium, imperator est iudex, & non alius. c. j. de lege Corradi, in vsibus feudorum. idem Bal. in l. j. ff. de rerum diuisione. Cùm ergo ille tex. in d. c. nouit. dicat quod illa quęstio feudi debuit determinari per regem Franciæ dominū feudi, cùm ad eum spectet & non ad alium, patet quòd de iure imperatori non subiacet. & hoc ibi tenet Panor. duabus rationibus quas vide, imo nec vnquam iugum imperij suscepit, vt tenet Lucas de Penna in l. vnica. C. de colonis Palęstinis, libro xj.

Ex quo sequitur, quod si rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse imperator non est mundi dominus, quod indubitāter teneo verum ex supradictis & multis alijs rationibus quæ hic possent adduci: sed cùm ex euidentia rei & per existentiam aliorum regnorum quæ semper fuerūt in esse tēpore imperij Romani, dicendum est indubitanter quod nunquam fuit vsque ad hęc tempora aliquis imperator qui fuerit vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen regiū odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum principe post reges, consules & dictatores, nomen imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi principes ratione illius dignitatis esse primus & cęteris excellentior: non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alij propterea eidem subijciantur, quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à deo, neque eius vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici imperator in suo regno, prout infra dicam, prout rex Romanorum in suo regno dicitur imperator: & quod tale imperium est, ita in rege Francorum sicut in rege Romanorum. Cū, vt habetur in chronicis Eusebij imperiū fuit translatū de Græcis ad personam Caroli magni regis Frācorum. & facit. lxiij. distin. c. ego Ludouicus. & ibi nota. in vlt. glo. Et virtute istius translationis Carolus magnus & sui successores receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis prouincijs & terris, pręsertim occidētalibus, quę nō erant ante tempus dictę translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi a regibus & principibus regnorū, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatem transtulit in imperatorem, vt patet ff. de origine iuris. l. ij. §. nouissimè. insti. de iure natu. gentium & ciui. §. sed & quod principi. ff. de constitu. principum. l. j. Et postmodum ex diuisione ipsius imperij quæ fuit facta per Carolum magnum Aquisgrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius regni, Ludouicū filium suum Aquitanię regem, cunctorum consilio sibi totius regni & imperialis nominis hæredem sub anno domini 800. constituit, impositoque capiti eius diademate imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum verò nepotem suum filium Pipini filij sui Italię pręfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus qui Pius est cognominatus, mortuo patre suo generalem conuentum Aquisgrani sub anno domini 817. habens, filium suum primogenitum Lotharium nominis atque imperij sui constituit, & cæteros reges appellatos, vnum Aquitanię, scilicet Pipinum, alterum Bauarię, scilicet Ludouicū pręfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas imperialis apud Francos, imo primò habuerunt nomen imperatoris, cùm dicto Ludouico fuerit impositum diadema & imperator & Augustus ex iussu Caroli magni vocatus fuerit. Et licet postmodum āno domini 842. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolū, & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud Pagum Antissiodoreum, in loco qui dicitur Fontaines, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundùm Eusebium, & imperium remanserit apud Lothariū, qui appellatus fuit imperator: tamen potestas imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit regnum occidentale Frācorum, à Britannico mari vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit rex Gallię: sed tamen cum potestate imperiali in suo regno quam semper vsque nūc exercuit, & adhuc exercet faciendo ea omnia quæ imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici quod præscriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat in contrarium, ei prodest. Dicit tamē Bal. in titu. de prohibita feudi alienatione per Federicum. §. fi. col. pe. in fi. quod licet dictus rex Francię sit super omnes reges, & quo ad subditos suos sit in regno tanquam corporalis deus, non tamen, vt dicit, est alter imperator.

Sed quia tamen postmodū ab ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas imperatoris: & propter approbationem quam fecit ecclesia Romana de imperio illud transferendo de Francis seu Gallis in Germanos

in personam Othonis: de quo legitur in c. in synodo. lxiij. distin. q̃ regum: in omnibus locis indifferenter extra regnum Franciæ semper imperator sedet à dextris, & rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit regem Frãciæ propter autoritatem & præeminentiam quam habet ab ecclesia, ex vnctione & coronatione quam recipit ab ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur in c. per venerabilẽ. extra de electio. & notatur in plurib9 locis. De huiusmodi trãslatione est magna altercatio: sed cùm non sit magnæ vtilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum Ioannis le Cirier de primogenitura, in xij. quęstione secundi libri: vbi per vij. aut viij. colum.

VIgesimanona consideratio. An etiam si electus in imperatorem nondũ sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tãtum rex Romanorum, pręcedere debeat regem Franciæ. Hęc quæstio fuit hoc anno domini 1521. in mense septẽbris, in oppido Caleti, vbi fuerunt ambassiatores & legati Caroli illustrissimi electi in imperatorẽ & regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & pręstantissimus vir dominus Mercurinus cancellarius electi in imperatorem, & legati Francisci Christianissimi regis Franciæ, inter quos erat nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de prato cancellarius regis Franciæ: inter quos fuit quęstio de præcedentia. Mouebatur prędictus Antonius ea ratione, quia prædictus Carolus licet fuisset electus in imperatorẽ, non tñ erat adhuc vnctus & coronatus, & sic tãtum erat rex Romanorũ, qui tanq̃ rex Romanorũ non vngitur nec coronatur ab ecclesia: & etiam licet esset rex Hispaniæ, tñ quia nõ vngitur, ideo dictus cancellarius Franciæ debuit pręcedere cancellarium prædicti electi in imperatorem: eo quia rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus verò electus in imperatorem & rex Hispanorum non erat vnctus nec coronatus.

Ex parte verò dicti domini Mercurini cancellarij electi in imperatorem multa in contrarium dicebantur: & ꝙ prædictus electus erat vnctus & coronatus ab archiepiscopo Colonien. ad quem pertinet eidem regi primã vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. in c. venerabilem. extra de electio. dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in regem seu in imperatorẽ à principibus habentibus potestatem eligendi vel à maiori parte, possit statim ex ipsa electione licite nomen regis assumere, ac bona regni & imperij, tanq̃ habens eandem potestatẽ quam imperator in Italia & in alijs prouincijs regno & imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primò dicendum, ꝙ electus in imperatorem non potest sibi assumere nomen regis, nisi post approbationem suam ab ecclesia factam: quod sic probatur. Examinatio personæ electi in regem Romanorum pertinet ad ecclesiam Romanam. c. venerabilem. §. verum. extra de electione. clemen. Romani. versi. præfatis itaq̃. de iureiuran. & non solum examinatio imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. quæquidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius vel saltem persona eiusdem electi approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates ecclesiasticas regulariter obseruatur: vt patet in c. nosti. extra de elect. & in c. qualiter. eodem titulo. & c. auaritiæ. eodem titu. libro vj. Ergo videtur ꝙ approbatio electi in regem Romanorum, etiam si sit electus à principibus in cõcordia peti debet ab ecclesia Romana antequã administret, nec nomen imperatoris assumere, vt dicit glo. in dicta clemen. Romani. in verbo, futurus. ibi: ego enim. quem ad hoc allegat Felin. in c. eam te. in ij. col. extra de rescriptis. vbi amplè ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem seu confirmationem.

Secundò sic: Si rex Romanorum ex electione cõcordi vel à maiori parte principum electorum facta posset statim administrare iura & bona regni & imperij, ergo vnctio & coronatio quæ regi Romanorum Aquisgrani per atchiepiscopum Colonien, & vnctio & coronatio quę per archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notatur per Io an. And. in dicta clemen. Romani. viderentur superfluæ & inanes, & de nihilo viderentur seruire: quod est absurdum & inconueniens, cùm tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertiò sic: Rex Romanorũ nõ habet eandẽ potestatẽ quam imperator, qui non dicitur imperator nisi post vnctionem & coronationem: cùm, vt habemus in l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscriptio. in fi. vbi imperator nõ concedit priuilegiũ ante infulas imperiales susceptas, per quarũ susceptionẽ intelligimus coronationẽ imperialem: & sic videtur ꝙ rex Romanorum non habet eandem potestatem quã postea factus imperator. & facit text. in l. athletæ. ff. de excusa. tutorum. quem ad hoc allegat Barba. in c. eam te. in ij. colum. extra de rescriptis.

Quartò faciũt tex. in c. in nomine dñi. versi. eligatur autẽ. ibi: & futurus. xxiij. dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi: eligendũ in regem, in imperatorem postmodũ promouẽdũ. extra de electio. & in cle. Romani. versi. priusq̃ de iureiurãdo. vbi dicitur. Ego enim rex Romanorum, futurus imperator. Ex quibus omnibus patet quòd primò quis efficitur rex, & postmodum futuro tempore imperator, & sic rex non videtur habere eandem potestatem, quã imperator: cùm rex prius existens postmodum promoueatur in imperatorẽ, vt sic aliquid importet plus promotio in imperatorem, quàm in regem.

Quintò sic probatur, nam nihil operatur anteq̃ sit. l. j. ff. de collatio. bonorum. §. si impuberi. vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cùm adhuc viuat is cuius de bonis quarta debetur. l. j. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre inspiciendo. l. quoties. ff. de nouatio. Sed imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. l. omnes. C. de ferijs. ibi: vel ortus imperij protulerũt. & ibi in glos. quę exponit: id est coronatus, ergo ante hoc non operatur quę ad imperatorẽ pertinẽt, vt de hoc dicit Io. An. in c. i data, li. vj. in gl. q̃ incipit, scire debes. Et trib9 corõis coronari debet, vt notatur per eũ in cle. Romani. de electio. & dixi supra.

Sextò ꝓbatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus qui exercetur in re pręter volũtatẽ dñi vel custodis, etiã si exerceatur per eũ cui traditio fieri debet. l. si ex stipulatione. ff. de acqui. possessio. l. nec ex vera. C. de quadriẽ. pręscriptio. sed per Christũ beato Petro & successoribus tradita sunt vtriusq̃ regni gubernacula, cœlestis scilicet & terreni. xxij. dist. c. oẽs. xv. q. vj. c. alius. & c. nos sanctorũ. & c. iuratos. j. q. iiij. c. quia pręlatus, in principio. & c. ad apostolicę. de re iudicata. in vj. Quicunq̃ ergo sine volũtate successoris beati Petri terreni regni gubernaculum assumit, rem illicitam facit: quod optimè probat Innocentius, per rationes in c. licet ex suscepto. de foro competenti. & probatur in d.

tur in d.ca.per venerabilē.extra qui filij sint legitimi.quod etiam probatur Psal.cxxxv.vbi dicitur.Qui fecit lumina-ria magna.Solem in potestatem diei, Lunā & stellas in po testatem noctis,in quo transumptiuè significatur sacerdo-tium & imperiū: vt per solem sacerdotiū significetur,per lunam imperium demonstratur.c.solitæ.extra de maiori-ta.& obedien. Luna autem nō lucet nisi per influentiā so-lis,ergo,nec imperator nisi per influētiam à Papa.& cum hoc bene facit d.l.bene à Zenone.suprà in quarto funda-mento allegata in fine,dum dicit:imperiales suscepimus infulas,vt dicatur infula,quasi influa siue influentia:de qui bus iufulis habetur in l.fi.C.de Iudęis.& in authē.vt om-nes tam milites ꝙ militares iudices,in prin.

Septimò probatur sic:nullum imperfectū operatur per fectè,aliàs perfectum ab imperfecto non dignosceretur.l. ædificia.§.perfectissimè.ff.de ędili.edicto. perfectum autē non est cui aliqua particula deficit.l.cùm Silleianum.C.ad Silleianum.Probat Philosophus v.metaphysicę. c.de per fecto.& hoc etiam probat lex dicens:neq; balneum,aut theatrum fecisse intelligitur,qui ei propriam formam quę ex consummatione contingit,non dederit.l.si is qui qua-dringenta.§.quędam.ff.ad.l.Falcidiā.Hinc dicit do.meus Iason in l.si pro fundo.& in l.sub prætextu,secunda.in ij. col.C.de transactio.ꝙ imperfectum & nullum idem sunt: sed constat ꝙ ante approbationem,vnctionem & corona tionē aliqua pars imperiali dignitati deficit,alioquin esset superflua:quod nemo sanę mētis probabit,vt.l.si ita quis stipulāti.ff.de euictio.l.posthumius.ff.de captiuis & post li.reuersis.ergo non est perfecta,& sic non potest perfectè imperialia operari,quod posset si ea que sunt iurisditionis liberè exercere posset,cū tota sua potestas in hoc cōsistat.

Octauò probatur sic: quoties sunt duo gradus succes-siui adinuicem ordinati,existens in vltimo non debet at-tingere ea quę sunt primi,sicut diaconus ea que sunt epi-scopi vel presbyteri.c.diaconus.& c.sequenti.xciij.dist. ne vni commissum alius surripiat.l.consulta diualia.C.de testa.Et in electo in imperatorem est cōsiderare duos gra-dus,vnum incęptum est rex,alterū incęptum promouendus est imperator,vt.d.c.venerabilem.de electio.& clarius in d.ca.in nomine domini.xxiij.dist.ibi.dilectissimi filij no-stri habeant.existens ergo in primo gradu scilicet regis,nō vsurpabit quę sunt secundi,scilicer imperij.

Nonò probatur sic:præceps & præmaturè vtitur quis gladio ante efficacem commissionem eiusdem.l.obserua-re.§.fi.ff.de officio proconsulis.arg.l.j.C.de executio.rei iudicatæ.& quis administrationi imprudēter se immiscet ante administrationem decretam.l.fi.C.arbitrium tutelæ. & in authē.vt hi qui obliga.habe.se perhibēt res minorū. sed sic est,ꝙ vterq; gladius est apud ecclesiam,quod nota-tur per verba apostolorum in quorum persona ecclesia de-signatur:Ecce duo gladij hic.scilicet i ecclesia:& Christus dicit nō superflua esse,sed dicit sufficit:& ideo cùm Petrus gladium exercuit,nequaq; vt abijceret iussit,sed vt in va-ginam conuerteret,quasi exercitium prohibens,non im-perium auferens.Exercitium autem imperatori commit-titur in approbatione,vnctione & coronatione.argu.ff. de milita.testa.l.ex eo.& l.si Titius.& in authē.de defenso. ciuitatum.§.interim. collatio.tertia.ergo ante hanc com-missionem administrare non potest.

Decimò probatur:electus ad militiam nō prius miles est ꝙ stigmata receperit,& in numero militum sit descri-ptus:l.ex eo.& l.si Titius.ff.de testa.militis.l.stigmata.C. de fabricensibus,li.xij.sic etiam imperator licet sit in im-peratorem electus,donec habeat stigmata & insignia im-peratoris,non debet dici imperator.

Vndecimò:nam cùm post eius electionem requiratur confirmatio papæ & ingressus officij per coronationem iuribus supra allega.sequitur ꝙ ante non habet plenariā potestatem,ergo nō potest officium in inuitum exercere. l.Publius.ff.de conditio.& demonstratio.in authē.de cō-sulibus.§.hec autem.colla.iiij.& in authē.de defenso.ciui-tatum.§.interim.& l.post duos.C.de aduo.diuerso.iudi-cum.& c.pe.extra de transla.prælato.

Duodecimò:cùm,vt ante dictum est,ante cōfirmatio-nem,consecrationem,& vnctionem,non dicatur impera-tor,sed tantū rex Romanorū,ergo potestatē imperatoris habere nō debet:cū carētia nomine carere debēt & effectu. l.a nullo.C.de ferijs.& ista tria vltima motiua facit Sali. in d.l.bene à Zenone.C.de quadrien.præscriptio.

Contrariam tamē opinionē.s.ꝙ statim electione facta possit administrare tenent Bar.Bal.post gl.& Cy.in d.l. bene à Zenone.Bar.in extrauaganti ad reprimendam.in verbo,regibus.& idem Bar.in l.ex eo.ff.de testa.militis.& in l.sed & reprobari.in princi.ff.de excusatio. tutorum.& in prima constitutione ffοrum.in fine principij.gloss.in c. legimus.xciiij.distinc.Innoc.in c.cùm M.Ferrarien.extra de constitu.Collecta.in c.nosti,in fine.& ibi in apostillis. in versi.sic nec imperator. extra de postula.prælatorum. Panor.in c.venerabilem.extra de electio. Felin.in c.eā te. col.ij.versi.similiter.extra de rescriptis.Oldr.cōsil.clxviij. & cōsil.cxcx.Alberi.de Rosate & Sali.in d.l.bene à Zeno ne.qui mouentur rationibus sequentibus.

Primò,quia sicut matrimoniū mutuo consensu perfi-citur.ff.de regu.iuris.l.nuptias cum similibus,ita mutuo consensu eligentiū & electi acceptantis debet dici esse per-fectum,& est similitudo bona:quia sicut marirus vxorem tenetur defendere,vt institu.de iniurijs.§.patitur.ita & imperator rempublicam in vniuerso & in particulari,vt in d.l.bene à Zenone.& C.de nouo codice componen.in prin.Sed videtur ꝙ ista similitudo non sit bona,cùm,vt dicit Rofredus Beneuentanus in libellis iuris canonici,sub titulo de sponsalibus.in j.col.sicut matrimonium per spō-salia initiatur,per verba de pręsenti completur,& per co-pulam carnalem consummatur,ita matrimonium per ele-ctionem post consensum initiatur,in confirmatione rati-ficatur,& in consecratione consummatur.c.licet.& c.inter corporalia.extra de transla.prælatorum.& etiam dicit Lu cas de Penna in l.mulier,in prin.C.de incolis,lib.x.ꝙ ma trimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia,& con-summari per copulam carnalem.allegat iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendū,ꝙ ista similitudo nō est sufficiēs ad æquiparandū vnū ad aliud.ita ꝙ sit verū argu mētū,cū etiā si similitudo esset vera quòd nō tantū cōclu-dit idētitatē,nec habet eandem rationem:& ideo nō valet argumētū.Panor.in c.qm̄ frequēter.§.fi.in pe.col.extra vt lite nō cōtestata.quasi similitudo nō sit cōmoda,in rōne nihil operatur,vt dicit idē Panor.in c.cū dilectus.in iij.co. extra de ordine cognitio.& ideo cùm hic sit alia ratio in matrimonio carnali,eo quia solus consensus facit matri-monium non concubitus,vt dictum est,& nihil vltra re-quiritur ad perfectionem,non est hoc casu arguendum ad hunc casum:cùm sola electio etiam cum consensu illius nō faciat eū imperatorem,imo requiritur consecratio,vnctio & coronatio iuribus supra allegatis,igitur &c.

Secunda ratio Salic.& aliorum pro hac opinione est
talis:quoniã,vt dicit,eiusdẽ virtutis & potestatis debet es-
se electio facta à principibus Alamaniæ cuius potestatis
& effectus erat electio facta à populo Romano.Cũ subro
gatũ sapiat seu assumat naturam subrogati.l.si eum.§.qui
iniuriarum.ff.si quis cautionibus.l.j.§.hæc actio.ff.si quis
se liber esse iuss.Sed electio olim facta à populo Romano
acceptatiõe secuta,erat tantę potestatis ꝙ omnẽ iurisditio
nem trãsferebat in principẽ seu imperatorẽ.l.ij.§.nouissi-
mè.ff.de origine iuris.& §.initio.& postea in imperatorẽ.
l.ij.§.cùm enim.C.de veteri iure enucleando.& l.j.ff.de
constitutio.principum.ergo & electio facta per illos prin
cipes Alamaniæ subrogata loco populi Romani.c.vene
rabilem.de electio.idẽ debet operari:& sic sequitur ꝙ vir-
tute suæ electionis præest legi,vt.ff.de legibus.l.princeps.
& C.de legibus.l.digna vox.& per consequens habet po
testatem beneficia & priuilegia concedendi,& contra iu-
ra dispensandi.

Istud argumentũ etiam nõ militat hoc casu,cùm licet
sit verum,ꝙ ex electione facta per populum Romanum
omnis iurisditio & potestas quæ erat penes populum Ro
manum fuerit translata in electum,non tamen fuit trãsla-
tum imperium in eum,cùm tunc nondum esset imperium
saltem specialiter aut specificè:sed erat solũ potestas, quæ
fuit translata in consules,reges,& dictatores,qui non fue
rũt imperatores nec iura imperij habuerũt,nisi quia tanq̃
habens administrationem regalem etiam dici potest im-
perator.ij.Regum viij.c.ibi:iura regis qui imperaturus est
vobis,vt.s̃.dixi.Et solum imperiũ habuit initium à deo,
ex quo potestas imperij assumi debet ab eius vicario: cũ
eidem omnis potestas data fuerit,vt habetur Mat.xxviij.
c.Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiã illa potestas quæ erat in populo Romano non
est in electoribus,cùm iurisditio integralis esset penes po-
pulũ iuribus supra allegatis:nõ sic in electoribus qui nul-
lam iurisditionẽ nec potestatẽ imperij habent,sed solũ fa-
cultatem eligẽdi,dicto c.venerabilem.& c.Romani.supra
alleg.Et etiã quia dicta potestas quæ data fuit per populũ
Romanũ nõ potest extẽdere effectum suũ extra iurisditio-
nem populi Romani,& quã tũc habebat,cùm extra terri
torium ius dicenti non paretur.l.fi.ff.de iurisditio.om.iu-
dicũ.& ideo licet electores habeant illã potestatẽ quã ha-
bebat populus,non potest extẽdi nisi quo ad regnũ Ro-
manorum,ex quo,vt videmus,per illã electionem dicitur
solum rex Romanorũ,cùm,vt dicit textus in locis supra
allegatis,postmodũ sit futurus imperator scilicet per co-
ronationẽ,vnctionẽ,& consecrationẽ,vt dicunt textus iu
ris canonici,& textus iuris ciuilis,scilicet in d.l.bene à Ze
none,in fi.ibi:ex eo tẽpore valitura,quo nutu diuino im-
periales suscepimus infulas.Et etiam vt constat ex iuribus
supra allegatis,electio quę fit simpliciter per electores im-
perij nõ est simpliciter subrogata in locũ alterius electiõis
quæ fuit facta per popolũ,cũ in hac sint additæ aliæ solẽ-
nitates,& fuerit alio modo limitata & qualificata,& ideo
cũ suis limitationibus debet procedere,vt scilicet per ele-
ctionem tantũ fiat rex Romanorũ et postmodũ per coro
nationẽ vnctionem & consecrationẽ futurus imperator.

Tertiò arguit Salicetus sic.Negari nõ potest,quin ante
coronationẽ rex Romanorũ appelletur,& , vt dicit verè.
d.c.venerabilẽ.de electio.& in c.in nomine domini.xxiij.
di.& si sic,ꝙ prępositus est ad regẽdũ Romanos & rẽpu
blicã Romanorũ,vt in authẽ.vt prępona tur nomẽ impe
ratoris.in versi.mox authore deo & c.collatio.v.ergo o-
mnem potestatem quã reges Romani habebant habet,&
quæ illi facere poterant,potest.d.§.initio.igitur &c.

Ad hoc est clara responsio, ꝙ Salicetus satis fatetur,
quòd nõ est imperator,sed solũ rex Romanorũ,ergo par
uã habet potestatẽ:cùm reges Romanorũ sint exacti,ita ꝙ
nulla potestas penes eos remãsit.l.ij.§.exactis.ff.de origi
ne iuris.& etiã qa regnũ Romanorũ est hodie penes aliũ,
scilicet penes summũ pontificem,per donationẽ factã per
Constantinũ:igitur nullã iurisditionẽ habet,& si habeat,
dicitur tantũ habere habitu & nõ exercitiũ:quod idem est
acsi nullã iurisditionẽ haberet,vt in simili videtur tenere
Barba.in c.nouit.in iij.col.in iij.notabili.extra de iudicijs.
imo si fuerit exactũ nomẽ regũ fieri potuit,cũ etiã nomen
imperatoris possit per populum tolli.Quoniam,vt dixit
Guillelmus de Cugno & ibi Barto.qui eum refert in l.nõ
ambigitur.ff.de legibus.posset hodie adhuc degradare im
peratorem,& eidem tollere potestatem regiam:de quo di
cto an sit verum,vide Barba.in d.c.nouit.in iij.col.in se
cundo notabili.extra de iudicijs.

Quartò arguit idem Salic.sic.Hoc est in Papa,ꝙ ex so
la electione,acceptatione secuta omnem habeat iurisditio
nem.extra de electio.cap.licet de vitanda.xxiij.distinctio.
c.in noĩe domini.ergo & idẽ in imperatore.Cùm vtrunq;
scilicet sacerdotium & imperium deus de cœlo constituit,
vt in authen.quomodo oporteat episcopos,in prin.colla
tio.iij.& de fide instrumentorum.§.j.colla.vj.nec impera
tor vllum superiorem cognoscit,sicut nec papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio,ꝙ cũ imperator se
subiecerit iurisditioni summi pontificis,in hoc ꝗ teneatur
ab eo cõsecrari;vngi,& coronari:vt dixi supra,ꝗ papa di
eo superior,& si non in temporalibus nisi habitu, saltem
in spiritualibus,cuius etiã imperator est protector quo ad
defensionẽ,cũ adiuuare debeat papã in conseruatione sua
iurisditionis.notatur per Barba.in d.c.in secũdo notabili.
extra de foro cõpeten.& cùm acceptat electionẽ de se fa
ctam per principes Alamaniæ,cùm fiat autoritate summi
pontificis & ex eius dispositione,videtur suam autoritatẽ
approbare:& ideo si illam approbet in vno,non in alio
reprobare potest.Cùm quod approbo,non reprobo:ex
quo ergo cùm in constitutione facta per summum ponti
ficem sit expressè cautum & statutum,ꝙ ex electione fiat
rex Romanorum,& postmodum imperator per vnctio
nem ,coronationem & consecrationem , sequitur ꝗ Pa
pa in hoc est eo superior:& sic non est bona argumentatio
de vno ad alium.Et licet multi teneant ex pluribus ratio
nibus,ꝙ licet imperator quandoq; requisierit tales vnctio
nes,coronationes & consecrationes,quòd tñ non teneatur
illas petere & accipere necessariò,videtur tñ dicendũ con
trariũ:cùm qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris,
debet illud in totũ approbare: nec potest in eo in quo ius
assumit approbare & in alio reprobare:quoniã cùm,vt di
cit textus in c.venerabilem.de electio.& in cle.Romani.de
iureiuran.principes Alamaniæ habent potestatem eligen
di regem in imperatorem promouẽdum : videtur ꝙ nõ
possunt illum eligere nisi sub illa conditione & qualitate
eisdem data ,quoniam vnum approbando,scilicet actum
electionis,aliud reprobare nõ possunt,scilicet qualitatem
vel conditionem,vt satis facit tex.in l.in causę.ff.de procu
ra.& l.Aurelius.§.idem quęsijt.vbi Bar.ff.de libera.lega
ta.vbi dicit ꝙ quis non potest approbare pro parte scri
pturam,& illam pro parte reprobare.Et infinita ad hoc
per

per Felin.in c.venerabilis in vj.col.verſic.limita ij.extra de exceptio.& in c.capitulũ.in xj.col.extra de reſcriptis. per Alexan.in conſilio lxxxvij.in primo volu.

TRigeſima cõſideratio. Rex Franciȩ in ſuo regno imperator dicitur,vt dicit Bal.in l.exemplo.C.de probatio.& eſt tanq̃ ſtella matutina in medio nebulȩ meridionalis,vt dicit Bal. in tit.de feudi alienatione per Federicũ,in vſibus feudorum.in vlt.col.Sitq̃ quidã corporalis deus in regno ſuo. Bal.in authẽ.hoc amplius.verſi.quæro an filij regis.C.de fideicõmiſſis.Qui lege intellectus regitur,& eſt apud nos Polus antarcticus.Bald.in cõſilio ccccxvj.in prima parte.in temporalibus nullum ſuperiorem recognoſcens.c. per venerabilem.extra qui filij ſint legi.

Et licet Bonifacius octauus per ſuã conſtitutionẽ miſſam Philippo Pulchro regi Francorũ declarauerit regnũ Frãcorũ eidẽ ſubeſſe in tẽporalibus:tñ Clemens quintus eius ſucceſſor eam reuocauit,prout liquet ex extrauaganti meruit.de qua per Io.de Monthelono conciuẽ & contẽporaneũ noſtrũ in ſuo promptuario iuris.in verbo,Gallus.in his verbis:vel quis dedit Gallo intelligẽtiã.quȩ verba adaptat ad regẽ noſtrũ Chriſtianiſſimũ,ponens illam extrauagantem in his verbis. Meruit chariſſimi filij noſtri Philippi regis Frãcorũ illuſtris ſyncerȩ affectionis ad nos & eccleſiã Romanã integritas,& progenitorũ ſuorũ præclara merita meruerunt.Meruit inſuper regnicolarũ puritas ac deuotionis ſynceritas,vt tã regem q̃ regnum fauore beneuolo proſequamur.Hinc eſt ꝙ nos regi & regno per diffinitionẽ & declarationẽ bonæ memoriæ Bonifacij papæ octaui prȩdeceſſoris noſtri,quæ incipit:vnã ſanctã.de qua.ſ.oẽs integrè ſubeſſe apoſtolicæ ſedi declaratur, nullũ volumus vel intẽdimus prȩiudiciũ gñari,nec ꝙ per illã rex,regnũ,& regnicolæ prȩlibati amplius eccleſiȩ ſint ſubiecti Romanæ q̃ antea exiſtebant:ſed oĩa intelligãtur eſſe in eo ſtatu in quo erant ante diffinitionẽ præfatã,tam q̃tum ad eccleſiã,q̃ etiã ad regẽ,regnũ & regnicolas ſuperius nominatos.Ita dicit textus in d.extrauagãti Clemen. de priuilegijs,habẽs immediate regnum à deo,cùm oleo ſancto vngatur ſuper oẽs Chriſtianorum reges,coronã libertatis & gloriæ obtinet.Ità ꝙ ſuper vexilla prima inuictiſſimi regis Frãcorũ nemo prȩſumere debet honorem. Bal.in tit.de prohibita feudi alienatio.per Federicũ,in vſibus feudorũ.& in conſilio j.in primo vol.Cuius vmbra totus mundus regitur.Bal.in c.j.de renũciatio.ſupemã iuriſditionẽ in ſuo regno habẽs.Frãciſcus Curtius in cõſilio xlix.col.xxxiij.& xxxiij.ibi:nono oſtenditur.Anto.Corſetus in apoſtillis ad Panor.in c.quæ in eccleſiarum.in ij. cõl.extra de cõſtitutio.Ita ꝙ etiã prȩlati non poſſunt confirmari,niſi ab eo laudentur & inueſtiantur.c. Adrianus, le prmier.lxiij.diſt.Nec bona temporalia clericorum alijs legibus & cõſtitutionibus decidi & determinari ſeu ſubijci,q̃ ſuis ordinationibus & cõſtitutionibus.Bal.in c.cùm veniſſent.de eo qui mittitur in poſſeſſionẽ cauſa rei ſeruãdæ.habens eandem poteſtatẽ & maiorem in ſuo regno,q̃ imperator ĩ imperio.Cardi.Alex.in c.j.quæ ſunt regalia, in vſibus feudorum.hinc monarcha in ſuo regno dicitur. Sozinus conſi.ſuo lxxvij.in j.colũ.& conſi.ſuo clxxv.in ij.col.Qui etiã inter cæteros excellentiſſimus dicitur.c.excellentiſſimus.xj.q.iij.Et etiã glorioſiſſimus nũcapatur. c.hoc quippe.iij.q.vj.& dixi de aliquibus ex prȩdictis in cõſuetudinibus noſtris ducatus Burgũdiȩ,in ti.des ſucceſſions des baſtardz.§.iij.in glo.ab inteſtat.verſi.nunquid autẽ.Et etiã magnificus dicitur.c.nouit.de offi.dele.& illuſtris.c.nouit.de iudicijs.& qui etiã Chriſtianiſſimus dicitur,vt habetur ĩ extrauagãti Io.xxij.quȩ incipit:prodiẽs. cuius nominis magna eſt dignitas promiſſa à propheta, Eſaiæ lxij.vbi dicitur.Vocabitur nomine nouo,quo dñs vocauit eũ,& eius corona gloriæ in noĩe domini,& diadema regni in nomine dñi dei tui.de quo Ignatius epiſtola ij.in libris Dionyſij ad Magneſianum ex Smyria.Ita ꝙ nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad inſtar Iuſtiniani imperatoris,qui etiam Chriſtianiſſimus dictus fuit,vt in epiſtola inter claras.C.de ſumma trini.& fide catholica.qui eſt ſuper omes reges. Bal.in tit.de prohibi. feud.aliena.per Federicum.§.fi.in pen.col.& aliquos ex his titulis ponit Iaco.Bonaudi in ſuo Panegyrico impreſſo vna cùm opere Io.de Terrarubea vulgò vinea eccleſiæ nuncupato,in ix.& x.col.vbi ponit priuilegia regis Frãciæ.& etiam in xiij.col.dicit ꝙ licet non ſit ex Alamania, eligi tamen poteſt in imperatorem.

Et dicit ſanctus Thomas in quarto ſentẽtiarum,diſti. xix.articu.iij.in ſolutiõe vltimi argumẽti,ꝙ orans pro rege Franciæ habet cẽtum dies indulgentiarum cõceſſarum à Clemente,& decem ab Innocentio quarto,ex quo laudandum eſt hoc:cùm ita dicebat eſſe faciendum Baruch primo.ibi:Et orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babylonis,& pro vita Balthaſar filij eius,vt ſint dies eorũ ſicut dies cœli ſuper terram &c.

Habet multa iura & ſingularia priuilegia quæ non habent alij principes:de quibus plenè per Ioannem Ferrauldum in ſuo tractatu,de iuribus & priuilegijs regni Francorum:quæ conſiſtunt in parte ex ſacra vnctione cœlitus demiſſa,ex aurea flamma,quæ eſt vexillum regis,ex apertis miraculis quæ reges Franciæ faciunt etiam ipſis viuentibus,ſanando infirmos ex illa infirmitate qua miraculosè tres reges qui adorauerunt Chriſtum ſanant in locis vbi venerantur:& dixi in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ in procœmio,in verbo,du ſainct empire. & per Ioannem de Selua in ſuo tracta.de beneficio.in ij. parte,in xxiij.q.colum.ij.vbi ſcribit decem priuilegia regi Franciæ conceſſa.Et ampliſſimè de priuilegijs regis Franciæ,ipſi ſoli ſpecialiter conceſſis,& quæ ſolus facere poteſt,ſcribit Iacobus Bonaudi in ſuo Panegyrico impreſſo vna cũm opere Ioan.de Turrarubea,vbi inter alia in xviij.col.dicit quòd præcedit omnes alios reges Chriſtianos.

Ideo non debet ſequi imperatorem,tanquam non eidem ſubditus:imo ſi conuenirent ſimul,ambo lateraliter pergerent,ſecundũm quod recitat aliàs audiuiſſe ita fuiſſe factum Guido Papȩ deciſiõe ſua ccxxxix.& prout refert Guaguinus libro x.c.ij.de Carolo Romanorum imperatore & Carolo quinto Francorum rege ſimul tranſeuntibus,qui lateraliter per portam trãſiuerunt ſimul.Dicit tamen Guaguinus in loco ſupra allega.ꝙ rex Romanorũ tunc à dextris ſedebat & deambulabat,rex verò Frãciæ à ſiniſtris,ſed ſic eſt quòd qui ſedet à dextris eſt in digniori loco,vt infra dicam.Igitur videtur ꝙ imperator ſit in digniori loco.

Sed ad hoc poteſt dici,quòd de duobus contendentibus de paritate,qui prætendit maioritatem,non eſt magnum inconueniens ſi ſimul deambulando detur dextra prætendenti maioritatẽ per illũ qui prætẽdit ſe eſſe æqualem:& ideo quia non ſolũ imperator prætẽdit ȩqualitatẽ cum rege Franciæ imo maioritatem:& rex Franciæ præ-

tendit cum eo æqualitatem poteſtatis in ſuo regno, ideo nimirũ ſi permittit ꝙ illi detur dextra ſimul deambulãdo.

Et aduerte etiam, ꝙ imperator Sigiſmundus aſſiſtens in parlamento Pariſienſi, anno domini milleſimo quater centeſimo xv. die xv. menſis Ianuarij curia tacente creauit militem, quod egrè tulit rex & eius magnum cõciliũ, ſub ſilentio tamen præterijt, vt refert Enguerranus de Mõſtrelet in ſuis chronicis, volu.j.c.clv. ſed tamen ſine ratione, cùm prædicta non arguant ſuperioritatem, nec præeminẽtiam, vltra poteſtatem regiam. Cùm etiam vnus ex paribus Franciæ ſi ibi tunc aſtitiſſet in abſentia regis creare militem potuiſſet: cùm creatio militis nõ importet collationem dignitatis, quia militia nõ eſt dignitas, vt notatur per do. meum Iaſo. in l. fi. C. de teſtamento militis. & dixi infra in ix. parte, in xxvj. conſideratione: vbi dixi ꝙ militia non eſt dignitas, imo miles poteſt alium militem facere, vt dicit Bart. in l. j. in x. col. ver. quartò infertur. ibi: ſed circa prædicta. C. de dignitatibus, lib. xij. & vide Corſetum in tractatu de poteſtate regia. q. lxxx.

Trigeſimaprima conſideratio. Rex Franciæ tanquã imperator in ſuo regno ſolus in temporalibus omnibus tam laicis ꝙ clericis præeſſe debet: notatur per Innocẽ. in c. nouerunt. de ſentẽtia excommunicationis. Et ideo benedicit Panor. in c. cùm verum. in fine. de foro compe. ꝙ rex præfertur & præſidet quibuſcunq; prælatis feuda tenentibus ab eo, maximè rex noſter Franciæ, eo ꝙ oleo ſancto vnctus eſt cœlitus demiſſo in perſona Clodouei regis Francorum primi Chriſtiani, medio Clotildis eius vxoris filiæ regis Burgundionũ, imo in eo habet locũ c. ſolitæ. de maio. & obedientia. de quo murmurant plures contra principes huius ſeculi præcedentes epiſcopos & cardinales ab eis feuda tenentes.

Et ſic eſt concluſio veriſſima, ꝙ in ſuo regno omnes quoſcunq; præcedit, imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes quoſcunq; huius mundi reges Chriſtianos præcedit, cùm primus nominetur inter reges Chriſtianos enumeratos per doctores, vt per Albericum in rubrica, de ſtatu hominum. Anto. Corſetum in tracta. de poteſtate Regia. quæſtione xxj. & xxij. Boërium in ſuo tractatu, de autoritate & præeminentia ſacri magni concilij, in prima parte. & dicit Bald. in §. fi. penulti. col. de prohibita feudi aliena. per Federicum, ꝙ eſt ſuper omnes reges. Et ita habetur in obſeruantia Romæ, & ita fuit aliàs dictum per multos ſummos pontifices, quòd legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoſcunq; alios legatos aliorum regum, etiam ſi ſint legati regis Hiſpaniæ, qui catholicus dicitur: & meritò, cùm reges Franciæ Chriſtianiſſimi dicantur ad inſtar imperatoris qui ſic dicitur. epiſtola inter claras. C. de ſumma trini. & c. eccleſiæ meæ. xcvij. diſtinctio. imo etiam ſanctiſſimus dicitur. l. iij. ff. de natalibus reſtituendis. Et hoc ex multis ſeruitijs ſedi apoſtolicę impenſis: vt habetur in pluribus & diuerſis locis per Guaguinum, quæ potius laborioſum eſſet inuenire, quàm ſubtilè.

Et licet reges Francię fuerint inuictiſſimi pugiles pro eccleſia dei, eccleſiæ chriſti, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus tempore Stephani papæ fuit Pipinus contra Gayfirum Aquitaniæ ducem, ſacerdotum prouentus ſibi vſurpantem, & contra Aſtulphum Lõgobardorum regẽ: quem cum ſuo exercitu fudit & dominia per eum occupata in Italia eccleſię Romanæ, cuius erant, reſtituit, illiuſq; tyrannidem deleuit. Et de eo etiã fuerat prophetizatum per Io. in Apoca. xiiij. c. vltra medium. ibi: Et ecce nubem candentem. per quam ſecundùm Lyram ibi intelligitur regnum Francię moribus & fide prę cæteris cãdidatum. & ſuper Pipinum Franciæ regem habentẽ in capite ſuo coronam aureã, cũ reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu ſua, id eſt poteſtate ſua. falcẽ acutã, id eſt exercitum ſummè bellicoſum, per quam Pipinus multas & magnas habuit victorias, maximè pro eccleſia Romana contra dictũ Aſtulphum regẽ graui tributo Romanos prementẽ, Et etiam Bononiã & Romãdiolam eccleſię Romanæ dedit, vt refert Speculator in tit. de reſcrip. præſenta. §. nono. verſi. item quia obtentũ. & inſequẽdo textũ Apoca. de quo ſuprà. Et alius angelus ſcilicet Papa Stephanus exiuit de templo, ſcilicet Romanæ eccleſię. clamans voce magna, id eſt deprecans ex magno affectu. ad ſedentẽ ſuper nubem, id eſt ſuper Pipinum regẽ. mitte falcem tuã & mete, ſcilicet dirigẽdo tui exercitus potẽtiam cõtra Aſtulphum tyrannizantẽ. quia venit hora vt metatur, id eſt, vt eius tyrãnis per tuã potẽtiam tollatur. qm̃ aruit miſſis, id eſt ipſe Aſtulphus, & exercitus obdurati ſunt in iniquitate. & miſit qui ſedebat ſuper nubẽ falcẽ ſuam in terra, qm̃ Pipinus valida manu intrauit & meſſuit terrã, quia cõtra Aſtulpum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere cõpulit quæcunq; ſui iuris erant. Hæc ita interpretatus eſt dictum Apoca. Nicolaus de Lyra in d. xiiij. c.

Et de retributiõe Pipini ponit Guaguinus in ſuis chronicis, lib. iij. c. iiij. quoniã Stephanus eidem & ſuæ poſteritati benedixit, & eũ qui temeritate aliqua aduerſus Francos bella moueret, communione Chriſtiana interdixit.

Alius verò Carolus magnus rex, in numerum ſanctorum relatus, qui eccleſiam auxit, Adrianum & Leonem quartũ ſummos pontifices ab omni tributo & moleſtia liberauit. c. Adrianus. & c. in ſynodo. lxiij. diſt. Et imperator factus eſt, eo quia imperium primò de Græcis in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc ſecundùm gloſſ. in c. ego Ludouicus in fine. lxiij. diſt. Et refert Archiepiſcopus Florentinus in ſua ſumma, in tertia parte, titu. xxij. §. xiiij. & iuxta dictum Alexandri maluit ſe diſciplinis antecellere, ꝙ opulentijs. Et quem etiam Ioan. in Apocalypſi xiiij. c. eccleſiam liberaturum pręuidit, dũ dicit: Et alius angelus, ſcilicet Carolus magnus. exiuit de tẽplo, ſcilicet Nouiomenſi in quo fuit coronatus. habens & ipſe falcem acutam: id eſt exercitum fortem, imo exercitu patris ſui Pipini fortiorem. & alius angelus ſcilicet papa Adrianus exiuit de altari, ad quod pro miſſę celebratione, vt vellet deus eccleſiã protegere venerat. & clamauit voce magna, id eſt affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. mitte falcem tuã acutam, id eſt exercitus tui potentiam. & vindemia botros, id eſt Longobardos eorum auferendo potentiam. quoniam maturæ ſunt vuæ eius, id eſt Longobardi ſunt deſtructione digni. Et miſit angelus, ſcilicet Carolus magnus falcẽ ſuã, id eſt exercitus potentiam, & vindemiauit vineam terræ, ſcilicet auferendo potẽtiã Longobardorũ de terra Italię. Et miſit in lacũ irę Dei magnũ, quoniam Deſiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus eſt locus extra ciuitatem, quia regem cum vxore demiſit in exilium extra terram ſuam. Et exiuit ſanguis de corpore occiſorum, ſcilicet ex multa Lõgobardorum occiſione quę terribilis fuit vſq; ad fręna: quia ex ſanguine occiſorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati: vt in talibus bellis fieri ſolet per

ſtadia mille ſexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli
fuit longè lateꝗ; diffuſa per quatuor orbis partes, vt ait de
Lyra in d.c.xiiij.licet glo.in c.venerabilem.de electio.vi-
deatur quodammodo diſſonare ab huiuſmodi declaratio
ne, qua dicitur imperium fuiſſe translatum de Græcis in
Francos: quia videtur dicere quòd translatũ fuit de Græ-
cis in Germanos: ſed illud reprehẽdit Zabarella, cùm Ca
rolus fuerit rex Franciæ, & fuit imperator ipſe & eius ſuc-
ceſſores reges Francorum per annos centum tres & am-
pliusvſqꝫ ad Aſtulphum: cuius tempore, cũm eccleſia op-
pugnaretur à Berengario tyranno, nec Aſtulphus ſuccur
reret, in ſubſidium vocauit Othonem ducẽ Saxoniæ qui
eum ſuccurrit, & ob id per Leonẽ papã octauum conſtitu
tus fuit Imperator, & deinde remanſit imperium apud ger
manos: ſed, vt dicit, primò fuit trãslatũ de Græcis in Frã-
cos in perſonam Caroli qui dicebatur magnus, de cuius
ſtatura vide Vincẽtium in ſuo Speculo Hiſtoriali, libro
xv.c.j.& de eius moribus & actibus eodem libro in capi-
tulis ſequentibus. & per Guaguinũ in ſuis chronicis libro
iiij.cap.j.vbi plenè, qui etiam feruore fidei Chriſtianę plu
rima templa extruxit, & quæ dirupta cognouit, manda-
uit per locorum ſacerdotes reſtitui atqꝫ reſtaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes ferè Frã-
corum reges, qui ſecuti ſunt magnis atqꝫ excellentiſſimis
factis dignitatem fidei Chriſtianæ & religionis eiuſdem
conſeruarunt, atqꝫ ampliauerunt: de quibus amplè per Io
annem Ferrault in ſuo tractatu. de iuribus regni Franciæ,
quos plus laborioſum eſt diſcutere, ꝗ̃ ſubtilè.

Cùm hic Carolus magnus tantę amplitudinis & in-
tegritatis vir fuerit, vt poſtea neminem parem nedum ſu
periorem Gallia habuerit. Inter alios mihi viſum fuit illũ
non fuiſſe ſilentio pręterundum. Ex quibus ſimul colle-
ctis poteſt indubitanter dici, ꝙ rex Franciæ propter eius
claritatem & ſynceram fidei deuotionem inter omnes re
ges mundi eſt pręferendus. Eo etiam quia regnum Fran-
ciæ vnica eccleſiæ vniuerſalis fuit & eſt: de quo vaticina-
tum eſt Eſa.v. Vnica facta eſt dilecto meo in cornu filio
olei: & ſepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vi
neam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & tor-
cular extruxit in ea. de quo Ioannes de Terrarubea in ſuo
tractatu ſupra mentionato. & ſecundũm Lyram intelligi
tur regnum Franciæ, qui etiam dicit regnum Francię eſſe
nubem candidam quam præuidit Io.in Apoca.xiiij.c.cũ
ſit moribus & fide pręcæteris candidatum ac relucens. Et
poteſt etiam dici ciuitas illa quam pręuidit Io.in Apoca.
xxj.c.vbi ait, & vidi ſanctam ciuitatẽ nouam deſcẽdentẽ
de cœlo à deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo,
& audiui vocẽ magnã de throno dicẽtem: Ecce tabernacu
lum dei cũ hominibus, & habitabit cum eis: & ipſi popu
lus eius erunt, & ipſe deus cum eis erit eorum deus.

Et etiam quia regnum Frãcię ſuper cæteros obtinet,
ꝙ ſemper reges iuſtitiam adminiſtrauerunt, & eam dilexe
runt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugãdo & eijcien
do Iudęos & ſectas Iudęorum & hęreticorum, ideo vnxit
eos deus præ cõſortibus eorum: ex quo inter cæteros re-
ges huius ſeculi prędominantur. Quoniam Chriſtianiſſi-
mus rex Francorum inter cæteros quoſcunqꝫ reges oleo
ſancto cœlitus demiſſo in coronatiõe regis Clodouei pri
mi Chriſtiani regũ Frãcorum ad inſtigationẽ Clotildis
eius vxoris filiæ regis Burgũdorum inungitur, vt habe-
tur in vita beati Remigij: cui in baptiſmo Clodouei fuit
cœlitus demiſſa phiala, quæ dicitur ampula plena oleo
ſancto per columbam, ex quo adhuc hodie reges Francię
vnguntur, & ſacrantur in coronatione, vt refert Guagui-
nus in ſuis chronicis, libro j. quę adhuc eſt in Abbatia ſan
cti Remigij, in ciuitate Rhemẽſi, & in qua ſolum apparet
oleum tempore quo ſunt coronandi reges Franciæ: quo
tempore oleum & non alio tempore apparet, vt eſt noto
rium in tota Gallia, & ſic licet ſint alij reges qui vngantur,
non tamen oleo cœlitus demiſſo, vt eſt rex Franciæ, ideo
prę cæteris pręferendus eſt.

Et aduerte ꝙ ſunt tantum quatuor reges qui vngun-
tur, ſcilicet Ieroſolymitanus, Francorum, Anglorum, &
Siculorum, vt habetur in libro cenſuali Romanę eccleſiæ
ſecundũm Alberi. de Roſate ſuper gloſſ. rubri. ff. de ſtatu
hominum. Alij autem non niſi ex priuilegio vel conſue-
tudine hoc ius habent, per Hoſti. & Goffre. in ſumma. de
ſacra vnctio. Archidia. tamen in c. quoniam. x. di. dicit ꝙ
olim & hodie principes vngebantur & vnguntur per no
tata in d.c.j. de ſacra vnctio. Aluar. tamen in c.j. in tit. quis
dicatur dux marchio, comes in x. col. verſi. qui reges vngã
tur, & qui non, in vſibus feudorum, dicit. Imperator vn-
gitur & coronatur tribus coronis, & cęteri quatuor reges
ſupra nominati, ſcilicet Ieroſolymitanus, Francorũ, An-
glorum, & Siculorum, de quibus fit mentio in iure in plu
ribus locis, maximè de rege Francorũ in locis ante allega
tis. De rege verò Anglię, in c. nouit. de iudicijs. & in c. nõ
eſt. extra de ſpõſa. vbi etiam fit mentio de rege Britãniæ.

Cęteri verò nec vnguntur nec coronantur, quiquidẽ
ſunt Caſtellę ſiue Hiſpanię qui hodie catholicus nomina
tur: de quo fit mentio in iure, in c. quanto. de iureiu. rex Le
giõis, Portugalię, Aragonũ, Nauarrę, de quibus etiam fit
mẽtio in c. ad noſtram. de iureiur. & in d.c. quanto. de rege
Vinceſtrię in ſubſcriptione c.j. de probatio. rex Daciæ,
Boëmię, rex Armeniæ, rex Cordubiæ, rex Cypri, rex
Conachię, rex Numianię, rex Vichonię, rex Catholicus,
rex Nauarchię, rex Colen, rex Mamię, rex Voloẽgamæ,
rex Maioricarum, rex Minoricarũ, rex Poloniæ, rex Sco
tiæ, & omnes ſupradictos nominat Anto. Corſetus in tra
ctatu ſuo, de poteſtate regia. xiiij. quęſtione. & de rege Sco
tię fit mẽtio in c. chariſſimus. de conuerſio. coniugato. &
in c. venerabilem. de electio. de rege Vngariæ, habetur in
c. licet & in c. non eſt dicendum. de voto & voti redem-
ptio. & in c. intellecto. de iureiuran. & in c.j. de ſacra vn-
ctio. de rege Gothorũ. xvij. di. ca. cõcilia. §. hinc etiã. de re-
ge Apuliæ, & Siciliæ, habetur in c. veritatis. de iureiur. de
rege Scotiæ, habetur in c. inter alia. extra de immunita. ec-
cleſiarũ, & hęc dicit Iac. Aluarotꝰ in loco hic añ allegato.

Aduerte tamẽ, quia fuerũt alia regna, vt regnũ Burgũ
dionum, vt refert Guaguinus in ſuis chronicis, libro j. cũ
dicit, Clodoueum regem deſponſaſſe Clotildem neptem
Gondebaldi regis Burgundorum. & de his fit mentio in
iure, in l. in Luſitania. ff. de cenſibus. in cano. ſi gens An-
glorum. lvj. diſtin. & in c. volumus. xj. q. j. & Iaco. Bergo.
in ſuo ſupplemento, libro viij. vbi ponit initium regni
Burgundionum, quod fuit anno domini poſt Chriſtum
trigeſimoquinto. & etiam libro ix. ponit finẽ qui fuit poſt
Chriſtum, anno domini quadringenteſimo lxxxviij.

Et etiam eſt regnũ Iuetoti, de quo fit mentio per Gua-
guinũ in ſuis chronicis, li. ij. vbi ait: Fuit inter familiariſſi
mos Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus, agri
Rhotomagen. apprimè nobilis, & qui regij cubicularij
primus cultor eſſet. Hic pro ſua integritate de Clotario
cùm melius meliuſqꝫ in dies promereretur, reliqui aulici

inuident,deprauãtes quodlibet ab eo gestum,nec desistũt
donec irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiunt.
Quamobrem iurat rex se hominem necaturum: percepta
Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cede-
re regi irrito cõstituit.Igitur derelicta Francia in militiam
aduersus religionis catholicæ inimicos pergit,vbi decem
annos multis prospere gestis rebus,ratus Clotariũ simul
cum tempore mitiorem effectum Romam imprimis ad
Agapitum pontificem se contulit;à quo ad Clotarium li
teris impetratis ad eum Suessione agentem,se protinus
confert veneris die,quæ parasceue dicitur,cogitans reli-
giosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam.
Verùm literis pontificis exceptis cùm Galtherum Clota
rius agnouit,veteri ira tanq; recenti liuore percitus rapto
à proximo sibi equite gladio hominem statim interemit.
Tam indignam insignis atq; innocentis hominis necem
religioso loco & die ad Christi passionem recolendam ce
lebri pontifex inequanimiter ferens,confestim Clotariũ
reprehendit,monetq; iniquissimi facinoris rationem ha-
bere,se alioquin excommunicationis sententiam subitu-
rum.Agapiti monita reueritus rex,capto cum prudenti-
bus consilio Galtheri hæredes,& qui Iuetotum deinceps
possiderent ab omni Francorum regum ditione atq; fide
liberauit,liberosq; prorsus fore suo singrapho,& regijs
sceptris confirmat.Ex quo factum est,vt eius pagi & ter-
ræ possessor regem se Iuetoti hactenus sine controuersia
nominaret.Id autem anno Christianæ gratiæ dxxxvj.
gestum esse indubia fide inuenio.hæc Guaguinus in loco
hic ante allegato.

Aliud etiam ante fuit regnũ Persarum,de quo supra-
dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit mentio in l.
mercatores.C.de cõmercijs & mercatoribus.sed istud re-
gnum non est de his quæ sunt sub registro Romanæ cu-
riæ,quod tamen aliquando fuit regnũ Bungundiæ,cùm
Burgundi fuerint Christiani ante Gallos & Francos per
multos annos & vltra,cùm Galli effecti fuerint Christia-
ni anno domini cccclxxix.post Christum,vt cõstat ex Ia
cobo Bergomensi,lib.ix.quando ponit tẽpus quo bapti-
zatus fuit Clodoueus post Christũ,qui effectus fuit Chri
stianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris,filię Chil-
perici regis Burgundorum,vt dicit ibi Iacobus Bergomẽ
sis.Et de dicto regno Persarum & pluribus alijs,vide Ia-
cobũ Bonaudi in suo panegyrico xix.col.vsq; ad xxvj.

Et vt plenius declarentur excellentię,claritates & prę-
eminẽtię regis Francorum qui omnes alios antecellit,in-
sequendo doctrinam Ioannis Ludouici Viualdi in suo
opere regali,in tractatu de laudibus ac triumphis triũ li-
liorum Franciæ.& G.Benedicti in sua repetitione c.Ray-
nutius.in verbo,duas habẽs vxores.à nume.lxxix.vsq;
ad numerum cxxvj. de testamentis. Et recitat Enguer-
ranus de Monstreler,quòd anno domini 1420.cùm rex
Franciæ & rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciui-
tatẽ,rex Franciæ equitabat à dextris & primus osculatus
est reliquias sanctorũ.Et vide per eundẽ in primo volumi
ne chronicarũ eiusdẽ,ca.ccxxxij.in princ.Dico ꝙ claritas,
nobilitas & excellẽtia regũ Frãciæ ex multis supra omes
alios reges perpẽdi & cognosci potest vltra superius di-
cta:maximẽ ex scuto cœlitus demisso,in quo plura com-
prehenduntur:quoniã perseuerante vsq; ad hanc ætatẽ fa-
ma vulgò dicitur,ꝙ olim reges Franciæ pro scuto tribus
buffonibus vtebantur,quod tamẽ non erat sine ministe-
io:& hoc credo fuisse,eò quia sicut de natura buffonis est
in quacunq; parte terræ sit semper se collocare in meliori
& pinguiori loco:& ideo cũ rex Frãciæ ex vniuersali mũ
do meliorẽ,pinguiorem & vtiliorem terram teneat & ha
beat,ideo insequẽdo naturam buffonis pro armis assum
pserant reges Frãciæ ante Christianitatem tres buffones,
habendo respectum ad ea quæ magis naturaliter confor-
mabantur circa eius naturã in aliquibus.Nũc verò tẽpore
Christianitatis & à tẽpore quo reges Franciæ effecti fue-
runt Christiani mutata est natura,quia insequendũ est id
quod tẽdit ad finem & effectũ illius Christianitatis,cuius
nomen,fidem & protectionem assumpsit: quod deus ad-
uertens & volẽs illi prouidere secundùm quod decẽs erat,
postq; Clodoueus Christian⁹ effectus fuit,demissum fuit
ei è cœlo scutum,id quod reges Franciæ nunc gestant,cõ
tinens tria lilia aurea,quibus subest cœli sereni color,quẽ
asuri Franci dicunt:in quo sunt quatuor consideranda.
Primò ꝙ in scuto lilia depinguntur,
Secundò ꝙ depinguntur aurea,
Tertiò ꝙ in numero ternario,
Quartò ꝙ in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est,ꝙ lilia fuerunt à supe-
ris multiplici ratione regibus Francis data.

Primò,qa sicut liliũ plerũq; de spinis oritur,inter spi-
nas moratur,& q̃tò magis spinis pungitur,tantò vehe-
mentius odor eius sentitur: sic Frãcorum reges licet à spi-
nis & infidelibus originem duxerunt vsq; ad tẽpora prę-
fati Clodouei,qui quatuor reges prædecessores habuit in
fideles,videlicet Pharamũdum,Clodionem,Merouẽum,
& Childericũ dicti Clodouei patrẽ,nihilominus postq;
nomen Christi Francis innotuit,tam reuerentem cando-
rem & odorem illibatæ fidei retinuerũt,vt nil eis dulcius,
nil clarius q̃ gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundò,quia lilium plantam habet rectã,quę ad vnã
partem non inclinat nec ad aliã,sed recto tramite tẽdit ad
alta.In quo rectitudo bonorum operum figuratur,iuxta
illud:Iustus germinabit sicut lilium,& florebit in æternũ
ante dominum.Sic rex animi magnitudinẽ habere debet,
cùm nihil honorabilius existat in regia maiestate q̃ recti-
tudo voluntatis,sicut per oppositum nihil execrabilius in
eo q̃ simulatio aut duplicitas,vt suprà dixi in prin.huius
partis.Ideo pristini Francorum reges duplicitatis vitia ni
mium horrentes,semper cum animi rectitudine ac cordis
integritate seipsos ecclesiæ obsequio præbuerunt:sicut Pi
pinus pro Stephano antistite contra Astulphum,& Ca-
rolus magnus pro Adriano contra Desiderium Longo-
bardorum regem,vt supra dixi in hac consideratione,vbi
de his duobus regibus dixi.

Tertiò,quia inter lilia quiescere & cõuersari Christus
q̃ plurimũ delectatur. Vnde in cãticis cãticorũ,liliũ ipse,
qui sapiẽtia diuina est,se nominat.Ego(inquit)flos cãpi
& lilium conualliũ.ita ꝙ spiritus sanctus in persona eccle
siæ Cãticorũ ij.ait.Dilectus meus,scilicet Christus mihi,
& ego illi qui pascitur inter lilia.Et iterũ: Dilectus meus
descẽdit in hortũ suũ,vt ibi pascatur & lilia colligat.A-
mat em̃ valde Christus & delectatur lilijs.i.personis puris
& mundis à peccato:qa cũ sit summa puritas,mentes pu-
ras diligit:sic reges Christianissimi semper delectati fue-
rũt in lilijs.i.secum habere & amare personas doctas,pu-
ras & mũdas ab omni peccato & vitio,veritatẽ sequẽtes.

Quartò,quia lilium sui natura,teste Plinio libro xxj.
c.v.est nobilissimum,quo nulla florum excelsitas maior.
Cuius flos languido semper collo,quasi inclinans,& nõ
sufficiens

sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Est etiã Christus sedens à dextris virtutis dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Tantò melior angelis effectus, quãtò differentius præ illis nomen hæreditauit, vt ait apostolus ad Heb. j. Qui tanq̃ fons humilitatis cœlos inclinauit, descendẽs in vtero virginis: humiliauitq́ semetipsum factus obediẽs vsq; ad mortem, teste Apostolo ad Phil. ij. & tandem inclinato capite tradidit spiritum. Ioan. xix. Cuius fragrantia alijs est odor vitę in vitam, alijs verò odor mortis in mortem.

Sic rex Franciæ cũm sit Christus, scilicet oleo sacro diuinitus emisso vnctus & sacratus, omnibusq́ celsior atq; maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatẽ, & ad audiendum singula caput inclinatũ, nihil de seipso præsumẽs: & odoris suauitatem per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatẽ odoris, & nõ exemplum cuiusquam sceleris. Quia cãdidũ & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur Exodi xxv. Quòd in cãdelabro tabernaculi erant lilia [ex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba, & opera pura, & cãdida tanq̃ lilia: quoniam virtutes sunt candidæ & lucidę, peccata verò & vitia nigra sunt & obscura.

Quintò, lilia in scuto regis nostri Christianissimi sunt apposita, quia liliũ multas habet virtutes. Nã virtute suæ naturæ, radix eius secundũ Physicos valet contra duriciẽ splenis & neruor, ũmaximè sub prunis cocta, & cũ oleo roseo trita vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cũ sit exiccatiua, mollitiua, abstersiua, & consolidat. Valetq́ lilium incisionibus neruorũ, & splenis apostemata maturat: &, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cũ melle decoctus veterib⁹ vlceribus medetur. Sic rex noster Christianissimus (quasi virtute lenitatis liliorũ prouocatus) vltramodũ horrere debet tumorem arrogãtię, discordię, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas reipublicę ægritudines correctiõe, & (cũ opus fuerit) punitiõe malorum salubriter curare. Et insuper totum se cõferat ad regias virtutes, ad pietatem, clemẽtiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolẽtiam: quæ preciosa sunt monilia regiæ maiestatis, vt supra hac parte, in vj. consideratione dictum est. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum vsturas sanat, ita misit deus lilium cum oleo, vt dictũ est, ad denotãdum reges Frãciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciũt: quoniam, vt videmus, notoriè ipsi sanant quasdã vsturas, quę in vulgari nostro dicũtur les escruelles, vel aliàs morbus regius.

Sextò, vt dicũt dicti Ioan. Ludo. Viualdus & Guillelmus Benedicti in locis antè allegatis, in scuto dicti regis sunt lilia, quia lilij oleũ est resolutiuum & aperitiuum: cõuenit etiã dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem. Sic rex Christianissimus in aperto esse debet, & copiã sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de oĩbus informetur, & singulis prouidere possit, ne assistentes eidem faciliter eum decipiãt proprijs cõmodis inhiantes in reipublicæ destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorũ officialiũ autoritas vilesceret. Vnde imperator in l. ij. C. de officio vicarij. Relationes (inquit) omnium, præsertim officiariorum libenter audimus, ne administratorum decrescere videatur autoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi principes susurronibus & detractoribus aures præbent, ab eisq́ domesticis suis tenentur inclusi & excęcati, vt nihil veritatis, & eorum quæ prauè gerũtur sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdũ personas subditorum perdant: quod & aliàs contigit in hoc regno Franciæ tempore Theodorici regis Franciæ, vt refert Guaguinus, libro iij. ca. iiij. de Francorum gestis.

Septimò lilia in scuto regis figurantur, quia lilium sua virtute saniem & immunditiã purgat. Quo demonstratur, q̃ ad regem pertinet immũditias & labes hæresum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab ecclesia dei diligẽter abstergere, & repellere. Quia hæresis fundamẽtũ oĩm bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet ecclesię dei. Estq́ omniũ peccatorum grauissimum, vt ait Thomas iiij. sentent. dist. xiij. q. xxij. per totum. facit text. in l. Manichęos. & in authen. Gazaros. C. de hęreticis. & inde est q̃ hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus magnus qui barbaras gentes, Saxones, Hispanos, Longobardos, cæterosq́ populos, qui falsos ritus sequebantur, in potestatem subegit.

Et etiã Philippus tertius Frãcorum rex, qui Petro Aragonum regi bellum intulit, eo q̃ varijs erroribus fauerat; vt refert G. Benedicti in loco ante citato, nume. lxxxiij.

Octauò Frãcorum regi lilia data sunt, quia lilium suæ naturæ virtute morsum serpẽtis, & similiter eius folia, vexationẽ serpentum curãt, eiusq́ radices, vt Plinius attestatur dicto lib. xxj. c. xix. valent contra serpentũ ictus. Et secundùm Auicennã lilium confert puncturæ vermiũ venenosorũ atq; scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscorides) potui datum ad serpentũ morsus facit. Ideo, vt enarrat G. Benedicti, Reges Frãcorum ter religionem Christianã à morsu Machometi serpentis venenosi sanauerunt & restaurauerunt: & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianã sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminauit, quę fuerunt extirpatę à rege nostro Francisco Christianissimo, qui nõ cessat insudare, vt Clemens summus pontifex à sua sede eiectus restituatur, quẽ Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in imperatorem in vrbe obsederat hoc anno domini 1527. die vj. maij, in qua obsidione ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa verò Roma ab Hispanis & Alamanis tũc depopulata fuit, & ipse Clemẽs captiuus extitit, cum maximo dolore Christianitatis, maximè Gallicanę, quod rex noster Christianissimus ęgreferens, motus pia deuotione, & pro honore sanctæ sedis apostolicæ (quam semper reges Franciæ venerati sunt, & defensarunt) aduersus illius hostes misit copiosum exercitum Francorum in Italiam, vt summus pontifex in sua sede reponeretur, expellerenturq́ dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur papa) & à tota Romania saltem terris sedi apostolicæ subditis.

Secundò in scuto regis lilia figurantur aurea, & non argentea vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsis regibus necessaria, propter octo singulares naturas & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus alijs, vt ĩ. dicam in vltima parte, in cxv. consideratiõe. Et ad istud propositum videatur G. Benedicti in dicto loco, numero c. vsq; ad numerum cvij. vbi

dicit, ꝙ primò aurũ est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet: & inde dicitur aurũ ab aura. i. splendore, vt ait Isidorus, lib. etymologiarum xvj. c. xvij. ꝙ repercusso aëre plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorũ plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auro ræ nomẽ traxisse putãt. Et aurum in corporibus est sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur dñs stellarum & lumen earũ, vt dixi ĩ. in vltima parte, in viij. consideratione. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omniũ. Ex hoc auro prouocatur rex Christianissimus ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est & splendidior. Imo omne aurũ in cõparatione illius arena est exigua, & tanꝗ lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Sapien. vij. Comparatur enim auro sapientia ratione puritatis & splendoris in cõspectu ęterni iudicis, vt dicit ibi Guil. Bene. & Cęlius libro antiquarũ lectionũ iiij. c. xxiiij. Et aurũ pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt in c. multi in fi. de pœnitẽ. dist. ij. & pro sapientia, vt in c. principiũ. loco pręallegato: quæ sapientia est regi necessaria, vt hic ante scripsi in x. consideratione, quæ viguit in multis regibus Franciæ, vt ibi declarat Guil. Benedicti.

Secundò aurum habet proprietatem lætificandi, quã non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundũ Thomam. Vnde limatura auri, vt dicit Auicenna, ingreditur medecinas melãcholiæ & alopecię. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Necnon timori animæ, & data cum succo boraginis auxiliatur sincopizantibus. Ex quo instruitur rex Christianissimus, ꝙ gaudens sit & lętus, quia animi lętitia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia verò humanę vitæ ęmula est, & passio mortifera: iuxta illud Prouerbio. xvij. Animus gaudens floridam ætatem facit, spiritus tristis desiccat ossa.

Tertiò, quia verum aurum ponderositatem habet, & soliditatem: ideo dicit Arnaldus de Villa noua, in libro de vino. Vinum extinctionis auri sua soliditate cõfortat. Et in libro de natura rerum dicitur, quòd in duplo ponderosius est argento, ęre, aut stanno, habetq́ ex sua soliditate puritatem & generositatem super omnia metalla: ideo est preciosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cæteros sensus. Ex quo regi Francię datur salubre documẽtum, vt tanꝗ aureus sit solidus, maturus, secretus, & grauis in discutiendis rerum causis, ne leuitate aut furore ductus, feratur in pręceps.

Quartò, quia aurum secundùm Physicos temperatius est omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & cęteros sensus, vt dicit Arnaldus de villa noua, in loco hic ante citato. Non quòd incorporetur, aut membra nutriat, sed quia alteratiua virtute corpus immutat: & ideo confortat, quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit naturę, vt medici dicunt, tamẽ eius caliditas est modici excessus, ob qđ non locatur in gradu, licet alij locent. Sic rex Christianissimus quasi aurũ erit temperatus, calidus quidẽ per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, exẽplo Moysi, qui Exo. xxxij. Aut (inquit) dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Similiter Apostolus ad Rom. xj. loquens. Optabam ego anathema esse pro fratribus meis. Et hic syncerus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante, in xiiij. consideratione scripsi. Et præ oculis debent illud habere principes: quoniam, vt ait Sene. Si vis amari, ama, quia ita decet viuere principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligat, vt pro ipsis etiam mori nõ timeat. Sicut Codrus Atheniensium rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valerius Maximus, lib. v. tit. de pietate erga patriam. Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur j. Petri ij. vnde princeps ita agẽdo, à suis mirum in modũ diligitur.

Nam dux, vt dicere solebat Cęsar, qui non laborat vt militibus charus sit, militẽ amare nescit. Legitur de Alexandro magno, qui videns militem Macedonẽ pręnimia senectute frigore stupefactũ, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Aliàs princeps qui à suis non diligitur, tãꝗ tyrannus dominatur, nec securitate vbi est, fruetur. Sicut de Dionysio tyranno legitur, cui cùm corpus suũ iuberet à multis militib⁹ custodiri, Plato dicit, quod inquit malum fecisti, vt à tot militibus custodiri habeas: Quapropter dicit Claudianus. Non sic excubiæ, non circumstantia tela, quem tutatur amor. Hoc est, qui amatur, non indiget custodia. Ob id dicere solebat Traianus Romanorum imperator. Talem priuatis imperatorem esse oportet, quales priuatos sibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, sed & fœminas gloria belli pollere, regnisq́ potiri, vt de Amazonibus, libro iij. de gestis antiquis refert Diodorus, dicens eas omnium subditorũ beneuolentiam iusto æquoq́ imperio adeptas. Quibus sententijs datur intelligi, ꝙ tota pastoralis cura, amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia incumbit ad subditorum vtilitatem & consolationem. iuxta illud Ouidij. Regia crede mihi res est succurrere lapsis.

Regum profectò est omnibus prodesse, nulli nocere: quod in beluis clarè monstratur, qm̃ sic viuũt apes, ꝙ rege amisso totũ dilabitur examen. Et cũ sint animalia iracũdissima, ac pro corporis captu pugnatissima, quæ aculeos in vulnere relinquũt: rex tamen apum aculeo caret, aut saltem eo non vtitur, teste Plinio, libro ix. c. xvj. Nec voluit illum natura sæuũ esse, à quo telũ detraxit, sed maiestate armatũ: quod regibus & principibus dignũ exemplũ est, vt & ipsi ab exiguis animalibus discãt turbas populorũ sine aculeo seueritatis in debitũ finem dirigere, & tunc velut aurea lilia aureę veræ charitatis erũt radiantes.

Quintò, vt ait idẽ G. Benedicti post Ioannem Ludouicum Viualdũ, aurum sub malleo nõ resistit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terreum: nec resonat, vt cymbalum: sed si malleo percutiatur cedit, & in omnem partem dilatatur. Et sicut in libro de rerum natura dicitur, licet aurum sit gratiosissimũ super omnia metalla, nihilomin⁹ est maximè ductibile & tractabile. Ex quo plura documenta regi Christianissimo ostenduntur patientiæ, hilaritatis, cõstantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in principe, vt hic ante de pluribus huiusmodi qualitatibus dictum est.

Sextò, quia verum aurum diutius & durabilius in sua operatione permanet, ꝗ aurũ sophisticatum, teste beato Thoma, quoniam aurũ sophisticatum non habet aliquas virtutes, de quib⁹ hic ante: vt dicit Arnaldus de Villa noua in loco supra allegato, &, vt ait G. Bene. aurũ cunctis corporibus nobilius est, & rex eorũ ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrũpitur aut minuitur, sed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ita quòd in eo nõ est additio neq; diminutio. Et iterũ, aurum in igne positum non

non comburitur, ſed probatur & purgatur. Nec aurum ru-
bigo vlla, nec erugo eius bonitatem conſumit, pondusve
minuit. Ex cuius auri proprietate animari debet rex Chri-
ſtianiſſimus ad perſeuerantiam diuinæ legis. Quia hęc vir-
tus ſola. ſ. perſeuerantia meretur coronam, eſtq́ vnica ęter-
ni regis filia, ac cunctarum virtutum finis, ſine qua deū ne-
mo videbit. Natura enim (teſte Valerio lib. iij. tit. de con-
ſtantia, in prin.) ſic comparatum eſt, vt quiſquis ſe aliquid
ordine ac recte mēte complexum confidit, vel iam geſtum
ſi obtrectetur acriter tueatur, vel nondū æditum ſi inter-
pelletur ſine vlla cunctatione ad effectum perducat, profe-
ctò in vanum bonum agitur ſecūdùm Gregorium in mo-
ralibus, ſi ante vitæ terminum deſeratur. Et fruſtra veloci-
ter currit, qui priusq́ ad metas venerit, deficit: vt repetitur
in c. incaſſum. de pœniten. diſtin. iij. Tolle perſeuerētiam,
ait Bernardus. Nec obſequium mercedem habet, nec be-
neficium gratiam, nec laudem fortitudo: deniq́ non qui
incœperit, ſed qui vſq́ in finem perſeuerauerit, hic ſaluus
erit: vt habetur Mat. x. & xxiiij. & recitatur in c. non reuer-
tebantur. c. mirandum. & c. apoſtolus. de pœniten. diſtinc.
ij. quemadmodum inclyti Francorum reges fecere, qui à
Clodoueo primo Francorum rege catholico nunq́ in fide
defecerunt, vnde Chriſtianiſſimi nuncupantur.

Septimò, verum aurum cæteris metallis eſt precioſi-
us, virtutem habens conſeruatiuam, nec vnq́ putreſcit,
ſed putrida reſoluit & corrigit: adeo q̄ ſecundùm Auicen-
nam. Cauterium melius & velocius ſanabile quod fit ex
auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores,
imo vſturæ factæ ex aureo inſtrumento meliores ſunt q̄
ex alio metallo, quia non cauterizantur nec eriſipilantur.
Et dicit Arnaldus de Villanoua in dicto tractatu de vino,
c. incipien. vinū extinctionis, &c. q̄ ſciſſura facta cum eo
non tumeſcit: & propter ſuam perennitatem eſt quaſi ſtel-
la cœli, quoniā ipſum eſt impaſſibile. Et, vt ibi ait, aurum
eſt res archana perfectiſſima temperamento æquali, com-
poſitum mirabili proportione elementarium virtutum,
cui de compoſitis non eſt ſimile, & iuuentutem cōſeruat,
& virtutes mineralium perſeuerare facit in earū operatio-
nibus. Et multi modernorum (eodem teſte) de nobilio-
ribus, maximè prçlatis faciunt bullire petias auri in coqui-
na eorum. Et alij recipiunt in pānellis cum electuarijs, &
alij in limatura, ſicut in cōfectione quę dicitur diacamerō,
in quam intrat vtraq́ auri ſcilicet & argenti limatura. Et
quidam vtuntur tenendo fruſtum auri in ore, & ſaliuam
deglutire. Et quidam alij cōuertunt in aquam potabilem,
& faciunt aurum potabile, & ſufficit modica quantitas in-
vice, & in anno, & eſt conſeruatiuū ſanitatis & prolonga-
tiuū vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur rex Chriſtia-
niſſimus ad veram humilitatem, quæ virtus eſt aurea, cæte-
rarū virtutum cōſeruatiua, teſte Hieronymo in epiſtola
ad Celantiam, vbi humilitas, inquit, eſt præcipua conſer-
uatrix, & quaſi quidam cuſtos virtutum omnium. Ni-
hilq́ ita eſt quod nos hominibus gratos eſſe deo faciat, q̄
ſi vitæ merito magni humilitate infimi ſimus. Et Iſidorus
lib. iij. c. xlix. Qui rectè vtitur regni poteſtate, ita ſe pręſta-
re omnibus debet, vt quantò magis honoris celſitudine
claret, tantò ſemetipſum mente humiliet: quoniam funda-
mentum gloriæ eſt humilitas, vt in j. parte. in lij. conſidera-
tione ſcripſi. Et hoc patet exemplo Dauid, qui de ſuis me-
ritis nō tumuit, ſed humiliter ſe deijciens dicit: Vilis ince-
dam, & vilior apparebo ante deum.

Octauò & vltimò, aureis lilijs ideo decoratur ſcutum
regis Franciæ, quia verum aurū fiſtulas & hęmorrohidas
ſanat, vlcera putrida & tetri odoris emēdat, corporiq́ hu-
mano maximè cōgruit. Ita quòd in cibo ſumptum, iuuat
multum, ac vinum in quo extinctę fuerint laminæ aureæ
candentes ſpleneticos iuuat: vt hic ante dixi ex dictis Ar-
naldi de villanoua. Hęc profectò virtus medicinalis auri
prouocat regem Chriſtianiſſimum ad iuſtitię amplexum,
quæ virtus ſola magna eſt & mater omnium, quos ma-
gnos facit. Eſt enim iuſtitia virtus confortatiua & corro-
boratiua, quæ ſui ſplendore reges & regias ſedes magnifi-
cat. Quibus dictū eſt Sap. j. Diligite iuſtitiā qui iudicatis ter-
rā. Vnde Hiero. inquit. Iuſtitia quaſi aurea virtus curatiua
eſt morbidarū ęgritudinū: qa puniēdo tollit ſcelera & pec-
cata, atq́ putridas carnes ac ſcabroſas curādo abradit. Et
quō ex iuſtitia principes laudātur, dixi hic ante in v. cōſi.
Faciūt q̄ dicit G. Bnd. in loco hic ante dicto: vbi ait, q̄ rex
Francorum de ſeipſo & alijs ita fecit, & dilexit ſemper iu-
ſtitiam, & odiuit iniquitatem, vnxit eum deus oleo lętitię
præ conſortibus ſuis. Ad quorū differentiam nomē Chri-
ſtianiſſimum adeptus: ita quòd propter veritatem & mā-
ſuetudinem & iuſtitiam deduxit eum mirabiliter dextera
ſua. Cuius ſedes in ſeculum ſeculi virga directionis virga
regni ſui, pſal. xliiij. dixi in antedicta conſideratione.

Tertiò principaliter in ſcuto Francorum regum aurea
lilia in ternario numero & non maiori nec minori figurā-
tur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis: puta
principium, medium & finem. Nam ſecundùm chronicas
etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebantur numero
ternario ad ſacrificationes deorum: vt habetur libro j. de
cœlo & mundo, ſuper quo beatus Thomas in commēto.
Sicut (inquit) natura perficit omnia in ternario numero,
ita gentiles qui diuinum inſtituerunt cultum volētes deo
tribuere omne quod perfectum eſt, attribuunt ei ternariū
numerum in ſacrificijs & laudibus ipſorum. Legimus prę-
terea in ſcripturis ſanctis numerum ternarium multiplici-
ter conſecratū, eo q̄ opera mirabiliora dei in eo facta & or-
dinata ſunt. Vnde ſi myſterio triū liliorū regis Chriſtianiſ-
ſimi explorare quis conet̄, tātò magis exuberabit ratio diſ-
ſerendi, quātò plura myſteria in ternario nūero eluceſcūt.

In primis ergo redolētia lilia quę in ſcuto regis figurā-
tur, odoramēta catholicę fidei in beatiſſima trinitate affe-
rūt: ſcilicet q̄ patri in diuinis attribuitur potētia, filio ſapi-
entia, & ſpiritui ſancto clemētia. Quę tria attributa ſicut
ſanctiſſimā trinitatē ornant, ita regiā maieſtatem magnifi-
cant. Quæ ſacratiſſimæ trinitati debet pro viribus cōfor-
mari. ſ. vt ſit rex primò clarus potentia patris ad tyrannos
debellādum, & barbaras gentes ac Turcorum perfidiam
extinguendum. Secundò conuenit vt ornatus exiſtat ſa-
pientia filij in diſcutiēdis rerum cauſis. Tertiò q̄ ſit clemē-
tia plenus, quæ quātò in eo maior fuerit, tantò in conſpe-
ſpectu dei & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secūdò, vt ait Guil. Bened. principaliter tria lilia quæ
in ſcuto regis figurātur, tres ſubſtātias in pſona Chriſti de-
notāt. Sicut em̄ in diuinis eſt trinitas perſonarū in eſſentię
vnitate, ita in Chriſti perſona eſt trinitas eſſentiarū ſeu na-
turarū i vnitate perſonę, deitas ſcilicet aīa, & caro: & ſicut
in diuinis per diuerſas perſonas nō diſtinguitur eſſe, ſic in
xp̄o per diuerſas naturas nō diſtinguitur perſona. Pariter
tria lilia tres Chriſti natiuitates oſtēdūt. Pr̄ia dicitur, quia
ęternaliter naſcitur ex patre, ſecunda qa naſcitur tēporali-
ter ex mr̄e, tertia quia in mēte naſcitur ſpūaliter: licet iſta
bn̄ cōueniāt Chriſto, tn̄ nihil faciūt ad ꝓpoſitū, ad denotā-

dum aliquid in rege ex eius natiuitate. Sed dici posset, ꝙ sicut hæc trinitas essentiarum est in Christo, ita trinitas præceptorum iuris debet esse in principe, pro iustitiæ administratione & complemento, prout tria iuris sunt præcepta. s. honeste viuere, alterum non lædere, & ius suũ vnicuiq; tribuere, quæ omnia debent esse in principe, de quibus in vltima parte, in xxxvj. consideratione dixi. Aut aliter per illa tria lilia significatur, s. per medium fides Christiana, per dextrum clericatus, & per sinistrum militia.

Tertiò, tria lilia tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem dei creata est. l. si quis in metallum. C. de pœnis. patenter ostendunt. Nam sicut deus est vnus in essentia, & trinus in personis, sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potẽtia. Quia habet in se memoriã, intellectum, & voluntatem. Memoria quidem repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis regis, sed attribui deberent tribus modis regẽdi rempub. qui debẽt esse in rege nostro, vt verè sunt in se & in suo regno: de quibus infra in vlti. parte, in lv. consideratione scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quartò, tria lilia in scuto regis posita, tres angelorum hierarchias significãt, in quarũ singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante in iij. parte, & per Isidorum libro vij. Etymologiarũ. c. v. & in libr. de summo bono. c. xij.

Quintò, tria lilia in scuto regis depicta, tres virtutes theologales, fidem scilicet, spem, & charitatem significãt, quæ tres virtutes debent esse in principe, & aliæ virtutes ex his denotantur in principe: de quibus per Guillelmum Benedicti in loco supra sępè allegato.

Sextò, vt dicit, tria lilia in ipso scuto regis ordinata, ad tria opera verę pœnitentiæ nos ire compellunt, videlicet ad contritionem, confessionem, & satisfactionem; sed cũ parum quadrent, non insisto.

Septimò, vt ait Benedicti, tria lilia regem Christianissimum ad tria salutifera concilia, in quibus cõsistit omnis perfectio Christianę religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauò, tria lilia in scuto regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ necessariò requirũtur ad conseruandam veræ Christianę religionis dignitatem, & habendã bonorũ morũ honestatẽ: de quibus Apostolus ad Ephe. iiij. Vnus dñs, vna fides, vnũ baptisma. Hęc tria sunt quę verũ perhibent testimoniũ de excellentia fidei catholicæ: vnde sunt laudabilia oĩa catholicę fidei opera, quæ rex explere debet, pro suę dignitatis ac totius religiõis Christianorũ salute, nullum maius, nullũ honorabilius, nullũ deniq; gratius deo offerri potest, ꝙ barbaras gẽtes, & Turcorum perfidiã, cęterosq; populos qui falsos ritus ac deos colũt alienos expugnare, atq; ĩ frena submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Frãcorum reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissimè laudatur insignia regis Francię per Ioannem Ludouicum Viualdum in tract. de triumphis ac laude trium liliorum Francię. vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra in vlti. parte: in xxxvij. consideratione.

Quartò principaliter & vltimo, lilia aurea ponũtur in scuto regis Christianissimi sapphirino, id est colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo) conuenientissimè depicta, multiplici ratione.

Primò, quia cùm rex sit paranymphus ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei primi inter Frãcorum reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriã Christianę religionis extollere & magnificare: decentissimũ fuit insignia maiestatis suæ sereno cœlo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex regum & dominus dominantium, Apocal. xix.) quodammodo pro scuto habet cœlum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decoratum, sic rex Frãcorũ Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra ĩ sereno cœlo affixa fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur quanta sit suę dignitatis sublimitas: tanta est autem altitudo cœli, ꝙ à mortali homine non potest mensurari, vt habetur Eccles. j. Altitudinem cœli, & latitudinem terrę, & profundum abyssi quis dimensus est? quasi dicat nullus. Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminẽtiori, atq; inter omnia corpora altius eleuatum, ita etiam, vt habetur Esa. liiij. promissum est illi, ꝙ esset fundatus in sapphiris tanq̃ pater Christianitatis. Cùm etiã idem propheta vbi ĝ. loquẽs in persona Christi dixerit. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, hoc est in Christum, & ecclesiam tuam, & filios tuos, & ecclesię tuę protectores: prout est inter alios rex Christianissimus, qui tanq̃ filius Christi, & pater Christianitatis habet arma sua fundata in sapphiris. Sic rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis dignitate, potentia, diuitijs, ac nobilitate est sublimior atq; admirabilior, & ad sustinendam ecclesiam potentior & promptior.

Secũdò, vt inquit G. Bene. campus scuti regij nedum cœlo, sed etiã sapphiro lapidi in colore assimilat rationibus sequẽtibus. Quia sapphirus colore videtur trahere regem ad cœlestia desideria per rectã fidẽ, cũ nihil sit quod lumine clariore præfulgeat, ꝙ recta fides in principe. Nam dicit Grego. li. xviij. moralium. c. viij. Sapphirum tenere similitudinem coloris aërei, per quod designant appetitum languẽtis animæ tẽdentis ad cœlestia. Vnde dicit Helinandus, qa sapphir⁹ cœlo sereno similis est, castè portari vult, gemmaq; gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo in libro de natura rerũ dicitur. Qui sapphirum portat, expedit vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tantò dicitur preciosior & melior, quãtò colori cœlesti est similior. Sic rex Christianissimus tantò magis erit deo & angelis gratior & charior, quantò magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic quantũcunq; excellat in dignitate, potentia, diuitijs, vel adundantia temporalium, nihilominus felicitate prosperarũ rerum huius seculi nõ debet corrumpi aut deprauari: sed magis ac magis oculos mentis cõuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ac delectationes ęternas. Ex quo infert ibi G. Benedicti, ꝙ rex suam regiam dignitatem in Christo regere, quem in speculo limpidissimo cõtẽplari debet, vt quod in se prauũ deprehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, cõponat, quod pulchrũ, seruet, quod sanũ, excolat, quod infirmũ, assidua meditatione corroboret, præcepta diuinę legis efficaciter impleat, & quid sibi cauẽdũ, quidve sectandum sit, agnoscat. Decẽs quippe est, vt rex se totũ ĩ vita & moribus cõponat: qa quãtò mirabilius præ cũctis regibus vniuersi orbs excedit honoris dignitate: ita cõuenit vt cęteros transcendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulgeat maiestate. & subdit ibi G. Benedicti pulchra notatu digna de excellẽtia sapphiri, de qua infra in vltima parte, in xc. consideratione dixi.

Tertiò tria lilia in cãpo sapphirino aurea depinguntur. Quia

Quia sapphirus animum hominis pium & deuotũ efficit ad deum, atq; in bonis firmat, & pacem conciliat, ita vt in ter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem hominẽ disponit. Ob id legi- tur Exo. xxviij. & xxxix. ꝙ Moyses ad præceptum domi ni vestem sanctã fecit Aaron summo sacerdoti in gloriã & decorẽ, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphi- rus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum iiij. Destru- ctionem Ierusalem ruinam templi & sacerdotum recogi- tans eorum pulchritudinem assimilauit sapphiro, dicẽs. Cãdidiores Nazarę̃i eius niue, nitidores lacte, rubicũdio res ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Cõuenit itaq; vt maiestas regia sit tota siderea & sapphirina per reuerentiã & beneuolentiam ad omnia quæ diuinum cultum con- cernunt; vt sicut in dignitate & potentia cæteris est emi- nentior, ita expedit vt in amore rerum diuinarum sit ami cabilior, & conformior, sicut eius fuerunt prædecessores. hæc Benedicti vbi supra.

Quartò, sapphirus secũdùm Arnaldum corpus huma num vegetat, ac mẽbra integra conseruat, curat dolorem frõtis, & sudorẽ restringit, corpora prębet integra, boniq; coloris, torsiones ventris tollit, & omnia vlcera cum la- cte sanat. Præterea in libro de natura rerum, & in ortu sa nitatis dicitur in tractatu de lapidibus. c. cix. quòd sapphi rus morbum illum horribilem, noli me tangere appella- tum, fugat. Ex quo instruitur rex Christianissimus, vt vi- gilans sit & solicitus ad corpus mysticum. i. ecclesiã, pro tegendum. Sicut enim in vno corpore multa mẽbra ha- bemus, quæ secundùm apostolum ad Roma. xij. non eun- dem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Chri sto: huius autem corporis mẽbra tenetur rex vegetare ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerẽtur, & ne morbida ægritudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac eleemosymas largiri, quibus recreatur tanq; membra corporis mystici, quia sicut sapphirus membra corporis conseruat & recreat, sic conuenit vt rex qui tria lilia in sap- phiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuios sequãtur effectus. hec etiã Benedicti.

Quintò (vt idem ait) sapphirus est gemma preciosa se reno cœlo similis, quæ percussa à radijs solaribus ardẽtẽ emittit fulgorem. Præterea dicit Isidorus lib. A etymolo- giarum xvj. c. ix. ꝙ sapphirus pulueres habet aureos spar- sos. Ex quo hortatur regia maiestas, vt solicita sit gratias deo reddere in tanto cumulo beneficiorum: quia quantò plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia, tantò ma- gis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et econuersò, tantò grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo, quantò magis multiplicatis be neficijs ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chryso- stomi. Quãtò maiora beneficia sunt hominibus cõstituta, tantò grauiora peccantibus parantur iudicia.

Sextò, sapphirus est gemma valde delectabilis, lę̃ta, & pulchra. vnde lapidarius ait.

Sapphiri species digitis aptissima regum.
Aegregia & fulgens, puroq; simillima cœlo.
Vilior est nullo virtutibus atq; decore.
Hic & syrtites lapis est à plerisq; vocatus.
Quia circa syrtes libicis permixtus arenis.
Fluctibus expulsus feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen asseritur nunq; transmittere visum.
Quem natura parens tanto ditauit honore.
Vt sacra & meritò gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, nec vlla fraude necatur.
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos.
Obstructasq; fores, ac vincula tacta resoluit.
Fertur & ad pacem bonus esse conciliandam.

Ex quo instruitur rex Christianissimus, vt delectabili- ter & cũ gaudio, pulchritudinem ac decẽtiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt reges nostri, qui in cũctis locis habẽt iudices ad puniẽda peccata, maxi- mè blasphemias, quod & facere debẽt, alias nõ dicerẽtur veri reges: vt scribit Guillel. Benedicti in loco sępè alleg.

Septimò, in colore sapphiri extẽdũtur aurea lilia, quia sapphirus suo valore & precio vires acuit regis Christia- nissimi ad cogitandum sumptuositatem cœlestium ædi- ficiorum. Nam, teste Isidoro vbi suprà, Sapphirus inter gẽ mas purpureas computatur, habet pariter excessum valo- ris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus videns excellẽtiã cœlestis patrię dicit por- tas eiꝰ esse ex sapphiro cõstructas: vt scribitur Thobię xiij. Pariter Io. Apoca. xxj. ait fundamenta muri supernæ ci- uitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphirꝰ erat secundum fundamẽtum. Ex quo instruitur rex totus sap- phireus, vt omnino inclinetur, & sit memor cœlestis pa- triæ, & excellentissimorũ ædificiorũ supernæ ciuitatis, & sanctę Ierusalem, de qua scriptum est per prophetam, psal mo lxxxvj. Fundamenta eius in montibus sanctis. & se- quitur: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.

Octauò & vltiò, scutũ regis Christianissimi in sapphiri colore figuratur, qa sapphirus sua significatiõe eũ incitat ad cogitandũ nedũ ædificia supernę ciuitatis, sed etiã prę- eminẽtiã glorię ętemę. Nec solũ sapphirꝰ significat gloriã ęternã, verũ suo colore animũ hominis ad cœlestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodẽ G. Benedicti) quia cũ omne simile naturaliter appetat suũ simile, & sapphirꝰ inter oẽs gẽmas similis sit sereno cœlo: vnde rex sapphiro nõ cõue- niret, nisi ad cœlestia inclinaret, ac superna appeteret. Sap- phirus etiam in sacra scriptura, ęternã gloriã significare vi- detur: vt habetur Exo. xxiiij. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israël deũ viderũt, sub cuiꝰ pedibus erat quasi opꝰ lapidis sapphirini, & quasi cœ lũ cũ serenũ est. Pariter Ezech. x. c. legitur, ꝙ species glorię domini super cherubin erat quasi lapis sapphirꝰ: quę ver- ba quomodo intelligãtur scribit in dicto loco Guillielmus Benedicti.

Ex quibus tandem concludit insignia regũ Frãciæ esse excellentiora alijs, cũ in eis sint duo colores nobiliores, Aureus scilicet, & Azureus: de quibus dixi ante in prima parte, in liiij. & lv. conclusionibus. xxxviij. consideratio- nis. Et de laude Sapphiri aliquid scripsi ĩ. in vltima parte. in xcij consideratione.

Nõ mirũ ergo si reges Frãcię plura priuilegia habeãt vltra alios reges, de quibꝰ antè dixi, & quę etiã scribit Iaco bus Bonaudi in suo panegyrico posito post tractatum Io annis de Terrarubea, contra rebelles suorum regum.

TRigesimasecũda consideratio. Quilibet rex seu prin ceps in suo regno in culmine sedere debet, cùm prin- ceps sit regni dominus. l. deprecatio. ff. ad l. Rhodiã de iac. & regale culmen appellatur. l. bene à Zenone. C. de qua- driennij præscriptio. ca. principes seculi. xxiij. q. v. & cul- men appellatur locus altus super omnes gentes ad curiam suam conuocatas, regnum suum & terras repræsentantes.

& dicitur pręcipuum.l.pe.ibi:vt enim imperialis fortuna oēs superemineт alias,ita oportet principales liberalitates culmē habere pręcipuū.C.de bonis quę liberis. Vel principale dicitur.l.iij.§.si autem,C.de iure dominij impetrādo.quòd dicitur cathedra existens in altiori loco,sicut ædificia domus dicuntur culmina quòd culmis teguntur:& in dicto culmine,id est altitudine sedet rex supra cathedram quæ est alta vel excelsa sedes,secundùm glos.in cle. dudū. de sepulturis.Vel in solio sedere debet,hoc est armario ex vno ligno facto in quo reges ob corporis sui tutelam sedebant,extra de electio.c. quorundam, in principio. & ibi per Archi.Et dicitur thronum græcè,quod latini solium dicunt.de quo habetur Gene.xlj.ibi:Vno enim solio regis te præcedam.Et est etiam sedes Romani pontificis tanquam excelsa.c.fundamēta.§.ne autem,in fine.de electio.in vj.& glos.in d.cle.dudum.facit differentiam inter solium,cathedram,& tribunal.& ponit hunc versum.

Rex solium,doctor cathedram,iudexq; tridunal
Possidet,ac sedem pręsul,prætorq; curule.

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitię:de qua in c.multi.xl.distinctione.Et rex & dominus & præexcellēs in solio alto super omnes principes sedere debet:cùm scriptum sit Prouerbiorum xx.Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.& j. Regum ij.ibi:Et solium gloriæ teneat.& iij.Regum j.Viuat rex Salomō, & sedebit super solium.& Esaiæ ix.Super solium Dauid, & super regnum principis terræ surrexerunt de solio.& Iob xxxvj.Et reges in solio collocat imperpetuum,& illic eriguntur.& in plerisq; alijs locis probari posset.& habetur j. Regum x.vbi de Saule rege loquitur.Stetitq; in medio populi,& altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et princeps dicitur quasi primum locum capiens,secundū gl.in c.fundamenta.§.proinde.de elect.li. vj.& Lucas de Penna in rubrica.C.de principibus agēt. in rebus,li.xij.vbi amplè ponit quis propriè sit princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetū sedendi,qui multum attendendus est in hoc,cùm consuetudo in hoc multum attendatur.Bald.in c.j.§. marchio.in tit.qui feudum dare possunt.videndum est ꝙ sunt aliquę congregationes in Francia quæ fiunt ordinariè,vt est coronatio regis,& in ista coronatione est datus certus ordo quo ad illos qui interesse debent in ipsa coronatione,qui est talis:videlicet quòd duodecim pares Francię pręcedūt omnes alios principes regni:de quibus ī.ista parte.xliij. cōsideratione.licet videatur de primogenito regis ꝙ oēs quoscūq; pręcedere debeat,quod intelligerem esse verum in alijs actibus ꝙ̃ in coronatione:quoniā est dubiū ꝙ tūc non habeatur pro primogenito regni,tanq; natus anteq; esset rex.De eo etiā dicam infra in xlj.consideratiōe,& de alijs quos ponā infra suo ordine,secūdùm quod debēt sedere in dicta conuocatione faciēdo distinctionem suis locis de alijs congregationibus extra illam,in quibus seruādus est alius ordo,prout infrà dicetur.

TRigesimatertia cōsideratio erit prosequēdo materiā & nō excedendo terminos honoris regis, cū ab eo procedant oēs dignitates tēporales,vt notant Bar.& Io, de Platea in l.j.de dignita.li.xij.C.idē Io.de Platea in l.j. in fi.C.de silētiarijs,lib.xij.Aluaro.in c.j.in princi.quis dicatur dux,marchio,comes.& in c.j.in principio.de feudo marchiæ.qui allegat tex.in l.sacrilegij.C.de diuersis rescriptis.meritò debet illis præesse, & ab illis honorari : imo quod plus est adorari,non tñ adoratione quæ deo debetur,sed regia subiectione debet salutari:vt probat text.in l.j.C,de silentia.lib.xij.ibi:vt tam in adorāda nostra serenitate,& ibi gl.quam sequitur Io,de Platea in l.primiceriū,C,de fabricē.lib.x.& Lucas de Penna in l.euectionū. per illum tex.C.de cursu publico,lib.xij.vbi dicit,ꝙ ipse meretur venerari,adorari,coli,sibi supplicari,& gratiarū impēdi munera.facit tex.in l.si quis seruū.ibi:nostrā purpurā adorātes.C,qui militare nō possunt,libr.xij.Et ideo dicit Io,de Platea in d.l.j.C.de silentiarijs,eodē lib.xij.ꝙ nullus debet se genuflecti corā alio,ꝙ̃ coram principe vel maiestate regia.Et ideo errat quidam Cardinalis Dehyer Anglus,qui tanta elatione vtitur,ꝙ suos domesticos & famulos patitur talia,aut quod deterius,cogit eidē ministrādo etiam in cibarijs deferendis & alijs actibus domesticis & familiaribus,imo etiā nobiles patriæ genuflecti,prout cōmuniter dicitur,quod ridiculosum dici debet,cùm non sit nec papa,nec rex: imo quod plus est (vt communiter fertur) nō est nobilis origine,ex quo deberet contentari honore sibi debito,non assumere honorem debitum regibus secularibus,imperatori,aut papæ.

Et,vt dicit idem de platea,tantus honor debetur papæ,ꝙ in pede osculatur,vt dicit glos.in l.j.C.de domesticis,libro xij. & ibi dicit, ꝙ etiam imperator osculatur in pede sicut papa.

Imo etiam,quod plus est,quilibet nō admittitur ad salutandum principem,vt dicit glos.in l.j.C.de veteranis. & Io.de Platea in d.l.j.C.de silentia.& in l.j.C.de domesticis,& protectoribus,libro xij.

Et corā eo est eūdū,& illi est obuiā eundū cū barba rasa & veste pulcherrina,prout habetur ij.Regū xix.c.illis est honor deferēdus in introitu ciuitatis in salutatiōe,quæ nō debet fieri sine munere,ad instar regis Parthorū qui salutari nō poterat sine munere,vt refert Petrus Candidus in proœ.Apiani Alexandrini,in principio.de bellis.

Imo etiā reuerētia debetur principi per quoslibet viros ecclesiasticos,vt dicit tex.in c.Regū xxiij.q.v.et c.si apud. pro quo prima Petri ij. vbi dicitur,regem honorificate.

TRigesimaquarta consideratio. Principi obtēperandū est,cū generale sit pactū societatis humanæ obtēperare principibus,c.quæ cōtra mores.viij.di.in summa. xciiij.dist.c.quid culpatur.xxiij.q.j.& dicit Hieronymus. Principibus & potestatibus fidē & reuerētiā seruari oportet,quā qui nō exhibuerit,apud deū pręmia habere nō poterit.xxiij.q.v.c.reg.c.sicut apud carnales.facit qd' notatur in l.fi.C.de exactio.tributorū,li.x.Et dicit Apostolus ad Titū iij.Admone illos principibus & ptātibus subditos esse,dicto obedire,ad oē opus bonū paratos esse,& ad Roma.xiij.Omnis creatura ptātibus sublimioribus subdita sit,qui aūt resistit ptāti,dei ordinatiōi resistit.facit qd' habetur Esdrę iij.iiij.ca.vbi dicit tex.O viri nū præcellūt hoīes qui terrā & mare obtinēt,& oīa quę in eis sunt:Rex aūt super oīa pręcellit,& dominat eorū,& oē quodcūq; dixerit illis faciūt.Et sequitur:Et oīs plebs & virtutes ei obaudiūt.imo etiā sacerdotes etiā primi & secūdi ordinis eidē obediūt,cū eis pręcipere pōt princeps,vt habetur iiij. Regū xxiij.ibi:Et pręcepit rex Elchię pōtifici & sacerdotibus secūdi ordinis.imo principes sacerdotes constituēbant iure diuino,prout habetur Exodi xxviij.de Moyse Hebræorum duce,qui cōstituit Aaron fratrē suum sacerdotem:& de Iuda Maccabæorum duce,qui elegit sacerdotes qui purgarent sancta.primo Maccabæorū.iiij.imo prælatus electus & confirmatus non potest administrare donec

perlectis.lxiij.dist.& in c.abbates.xviij.q.ij. & per Con-
postella.in c.quod sicut.de electio.col.antepe.versi. prin-
cipi pręsentari.prout recitat Henricus in c.nobis.de iure
patro.& ita obseruatur in Francia,& in Hispania,vt dicit
Ioannes Lupus in repetitio.rubricę,de donatio.inter virũ
& vxorem, in principio.in iij.pręuidentia.princeps tamẽ
debet honorare episcopũ.dixi suprà in iiij.partè.in xxviij.
consideratione.

TRigesima quinta cõsideratio.Pro rege etiam orandũ
est exemplo Baruch primo,qui dicit esse orãdũ pro
rege Nabuchodonosor,& Balthasar eius filio,& maximè
pro rege Franciæ:cùm etiam orantes pro eo lucrentur cẽ-
tũ & decẽ dies indulgentiarũ.dixi ante.Imo intantum est
honorandus princeps,ꝙ pro cõseruatione sui honoris to-
leratur iniquitas:& præterendus est honor principis com-
modo publico,vt dicit Lucas de Pẽna in l.ij.in viij.& ix.
col.C.de locatio.prædiorum ciuilium,libro xj.& in di-
cta l.in vj.col.ponit quedã de potestate eius mirabili,ex
quo multum honorandus est.

Quæ autẽ sint iura regis,& cuiuslibet alterius supremi
principis esset hic inserendũ,vt magis cognosceretur præ
eminentia illorum:sed videri potest in ti.quę sunt regalia,
in vsibus feudorum.& per Iacobinum de sancto Georgio
in tractatu feudorum,verbo princeps.& de quibus plenè
ante in xxiiij.consideratione.

Quid autem dicemus de iuribus regis,de quibus habe-
tur primi Regum octauo capitulo,cũ dixerit deus per vo-
cẽ Samuelis populo.Iura regis qui imperaturus est in eis
quod erit tale:filios vestros tollet,& ponet in curribus suis
facietq́ sibi equites & pręcursores quadrigarum suarum:
& cõstituet sibi tribunos,& cẽturiones, & aratores agro-
rum suorum,& messores segetum,& fabros armorum &
curruum suorum:filias quoq́ vestras faciet sibi vnguen-
tarias,& focarias & panificas,agros quoq́ vestros & vi-
neas & oliueta optima tollet,& dabit seruis suis,sed & se-
getes vestras & vinearum redditus addecimabit.

Notãdum est istud verbum addecimabit,quod est ibi
dupliciter positum:quoniam ex hoc videtur ꝙ rex habeat
ius decimandi,& sic ꝙ etiã non videntur peccare nobiles
Franciæ qui dicunt se habere decimas infeudatas à rege:
cùm si rex habeat potestatem addecimandi,ergo etiam il-
las dare in feudum.

Dicemus solum,ꝙ talia ibi specificata non sunt iura re-
gis ex diuina institutione introducta,sed magis per pro-
phetam pronunciata ex eorum tyrãnica vsurpatione,qui
postq́ reges sunt ius iniquum constituunt,in tyrannidem
degenerantes,subditos opprimentes,& sine causa depræ
dantes secundùm Andręã de Isernia in procę. feudorũ.&
in titu.de capitaneo qui curiã vendidit.in vsibus feudorũ.

Et ne transcendã materiã nostram relinquo nũc deprę-
dationes & exactiones principum,fortè alibi dicam: sed
etiã ibi dicit,ꝙ talia possunt esse iura regis ex diuina insti-
tutione,quãdo rex est in extrema necessitate positus,quòd
etiã nõ solum illa sed & maiora facere & maiores exactio-
nes:& solũ impręsentiarũ sufficit mihi ꝙ Guillelmus Bene
dicti doctor Gallus illas pręuidit,& multum bene descri-
psit in sua solẽni repetitione ca Raynutius.de testa.in ver-
bo,cõdidit,le premier.incipiendo in medio illius vsq́ ad
finem amplissimè:ad quem semper de his est recurrẽdum,
Et etiam est aduertendum ad illũ textum, ibi hoc ver-
bo,ius regis qui imperaturus est in eis.ꝙ quilibet rex põt
dici imperator per illũ textũ,qui hoc verbo vtitur in rege.

Et,vt semel finiam,à principe tanq́ à capite in omnes
inferiores honorum & potestatum munera diffunduntur.
xix.dist.c.ita dominus.c.fundamenta.§.j.de electio.intan
tum,ꝙ lex animata in terris dicitur.tex est in authẽ.de cõ-
sulibus.in fi.& in authẽ.quibus modis naturales efficiun-
tur legitimi.§.igitur licentia.glo.in l.& quia.ff.de iurisdi-
tio.om.iudicum.dixi in consuetu.nostris ducatus Burgun
diæ,in titu.des iustices.§.v.in glos.S'il n'a grace.in princi.
ibi:hic est ergo.& supra in prin.xxxij.considerationis. Et
quicquid statuit aut sentẽtiam dãdo decreuit,pro lege ser-
uatur.§.sed & quod principi.insti.de iure naturali.gent.&
ciuili.Ipse enim sicut est solus legibus solutus,solus legem
condere potest.l.princeps.ff.de legibus.& pro dispensatio
ne habetur,quod probatur principem voluisse.c.cùm no
stris.de concessio.prębendæ.maximè vbi ei exponitur de-
fectus quem videt ex expositione l.quidam consulebat.&
ibi Alex.& alij ff.de re iudicata.l.Vlpianus.ff.excusatio.
tutorum.& sanctio principis nihil habet imperfectum.l.
fi.C.qui militare non possunt,lib.xij.l.fi.C.de his quibus
vt indignis.Nemo enim potest ei dicere.Cur ita facis.Bal.
in procemio feudorũ,in.xij.co. & isto dicto sæpius aduo
cati in palatijs vtũtur:quod dictũ est Speculatoris in titu.
de legato.§.nũc ostendendũ.versicu.lxxxix.per tex.in c.
q́uis. de pœniten.distinc.iij.ibi:quis tamen audet dicere
deo,cur huic parcis?& gl.ibi in verbo,deo,dicit idẽ in pa-
pa.& ideo idem dicẽdum in quolibet principe supremo,
cũ sit deus in terris.Bald.in authẽti. hoc amplius.versicu.
quæro an filij regis.C.de fideicommissis.& dicit Bald.
in c.ecclesia sanctę Marię.in penulti.col.vt lite pendente.
ꝙ cùm princeps sit causa causarum non est de eius potesta
te inquirẽdum,cùm primæ causæ nulla sit causa. Cùm id
quod primum est,ante se aliud habere non potest.Hęc &
plura alia vide quæ dicit dominus meus Iason in l.rescri-
pta.in prima col.C.de precibus imperato. offeren.& in l.
j.ff.de constitutio. principum. vbi ponit quædam quę so-
lus potest princeps,ita ꝙ principis verbo eiusq́ narratio-
ni super rebus per se vel in sua præsentia gestis creditur,
etiam si solus testificetur,per c.cùm à nobis.de testibus.
quod & in his quoq́ quæ ante principatum se pręsente ge-
sta sunt locum habet.glos.singularis in c.primo.in verbo,
statuit.de renunciatio.libro vj.glo.in c.apostolicę.in ver-
bo,promisissent.de re iudic. lib.vj.dicit tamen Andræas
de Isernia in c.fi.in titu.quo tempore miles.in vsibus feu-
dorum.quod late examinat ibi Prępositus,ꝙ princeps in
re propria testificari nõ potest.Nulla etiam iuris solenni-
tate princeps astringitur.l.apud eum.in fi.ff.de manumis-
sio.imo sola pręsentia principis solennitates iuris suplet,
actumq́ qui defectu solennium nullus est instaurat & re-
ponit.l.adoptio.ff.de adoptio.l.ij.ff.de rebus eorum.glos-
sa post tex.in authenti.vt non fiant pignoratio.colla.v.
facit.l.sancimus.§.exceptis.cùm authenti.ibi posita.C.de
donatio.Bald.in l.omnium.C.de testamẽtis.Ad hęc prin
ceps iudiciorum ordinẽ obseruare non tenetur.Sola enim
veritatis inuestigatio coram eo fit,qua cognita diffinit
etiam,si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omis-
sus:causę tamen cognitio exigitur.Ita Baldus in l.finali.C.
de legibus.idẽ in c.j.§.finali.de noua forma fidelitatis:ad
finem.in vsibus feudorum.& est tex.in c.ad petitionem.
in fine.de accusatio. Et ideo illud quod dicit Paulus de
Castro in lege si testamentum.C.de testamẽtis.quòd prin
ceps sine causæ cognitione concedere possit,non est in-
telligendum in his in quibus litis diffinitio expectatur.

Princeps etiam crimen non ſolum indulget, ſed etiã abolet. Andræ. de Iſernia in titulo. quæ ſit prima cauſa. §. prçterea. in vſibus feudorum. remittit infamiam & ad honores priſtinos omnino reſtituit. l. j. §. deinde, le ſecond. ff. de poſtul. l. fi. C. de ſenten. paſſis. remanet tamen cicatrix. argumento c. ventum. j. q. j. c. illud. l. diſtinc. argumento. l. ommes iudices. C. de decurio. libro x. Largiendo magiſtratum, dignitatem donando: imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abſtergit, remouet impedimentum. l. imperialis. §. nam omni macula. C. de nuptijs. l. Barbarius. ff. de offi. prætoris. d. l. quidam conſulebant. ff. de re iudicata. imo etiam princeps pœnam meritam ſola voluntate remittit. l. j. C. de deſerto. lib. xij. de innocentia etiã damnati ſine appellatione cognoſcit. l. j. in fine. ff. de quæſtionibus. Alia principi reſeruata ponũtur per Bal. in d. l. reſcripta. & in l. j. C. de iure aureorũ annullorum. & de multis caſibus & ſpecialibus principi cõpeten. dixi ſ. iſta parte. xxiiij. cõſideratiõe. vbi iã quçdã ex antedictis poſui.

TRigeſimaſexta conſideratio erit. Et licet ſubiecerit principi deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita ꝙ deus etiam eidem ſubiecerit contractuum vincula quæ iuriſgentium naturalique ratione conſiſtunt: & ꝙ non eſt communis omnium iuriſperitorum doctrina, in l. princeps. ff. de legibus. Cy. Bal. & docto. in l. digna vox. C. de legibus. & in c. j. de probatio. vbi doctores canonici, qui ita communiter tenent. do. meus Iaſon in l. ſi ciuitas. in ij. colũ. ff. ſi certum petatur. & in l. j. ff. de pactis. Alexan. in conſilio cj. in. ij. col. in primo volu. & idem Iaſon in l. j. ff. de conſtitutio. principum. & in l. ſi teſtamentum. C. de teſtamen. Felin. in c. quæ in eccleſiarum. in xxj. col. de conſtitutio. Barba. in conſilio j. in iiij. col. in primo volu. in xliij. tamen col. dicit caſum eſſe vbi poteſt reſilire à contractu: & etiam aliũ ponit Iacobinus de ſancto Georgio in ſuo tractatu feudorum in prin. videlicet ꝙ poſſit reuocare feudũ inuito vaſallo. allegat Bal. qui hoc non dicit nec etiã hoc placet Vdalrico Zaſio in repetitio. l. ij. §. eodem tẽpore. in gl. ratum eſſet. ff. de origine iuris. vbi plura ex prædictis dicit: & ibi dicit ꝙ licet abſoluta poteſtate legibus nõ ligetur, ea tñ poteſtate abuti nõ debet. dixi alibi.

TRigeſimaſeptima conſideratio. Videtur ꝙ rex Hiſpaniæ ſit omnibus alijs regibus prçferendus, cùm plura habeat regna ſub ſe, & plures coronas: quoniam rex eſt Aragonum, Caſtellç, Legionis, rex Granatiæ, rex Maioricarum, rex Cordubç. & etiam catholicus dicitur, rex Galliciæ, rex Andeloſiç. Et ſic dicitur habere ſeptem aut octo regna, & ſic ſeptem coronas: ex quo videtur ꝙ ratione multiplicationis coronarũ debeat cæteris regibus præferri: ſicut videmus, ꝙ ille qui eſt marchio & comes præfertur marchioni, cùm duo vincula ſint fortiora vno. Bal. in l. ſed & milites, in princ. ff. de excuſa. tutorum. vt etiam in ſimili dicitur de doctore in vtroque iure, qui præcedit doctorem in vno tantum ſecundùm Bal. in dicto loco: & dicam infra in decima parte, & faciũt quæ ſuprà dixi in hac parte, in xxvij. conſideratione in fine, incipiente, imperator inter omnes principes. vbi dixi, quòd magis honorandus eſt imperator cùm tres coronas habeat, quàm alij reges qui de per ſe non habent niſi vnam. & in xix. conſideratione cuius initium eſt, docet Bald.

Et etiam qui pluribus præeſt dicitur maior, vt dixi ſupra in prima parte, & in quarta parte, in lj. conſideratione. verſic. viij. vbi allegaui glo. in authen. conſtitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter. quæ dicit, nota nobiliorem propter ſubiectos. Et habetur Prouerbio. xiiij. in fine. In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis, ignominia principis.

TRigeſimaoctaua cõſideratio erit de rege Angliæ, eo etiã quia eſt etiã monarcha in ſuo regno, & ab eius ſententia nõ appellatur, quia præfectus eſt multorũ prælatorũ ſui regni, vt ff. de offi. prçto. l. prima. prout dicit Bal. in c. cùm veniſſent. ij. col. extra de eo qui mittitur in poſſeſſione cauſa rei ſeruãdç. Refert & ſequitur Felin. in c. cauſam quæ. in xx. col. in fine. extra de reſcrip. & per Io. Lupi in repetitione rubricæ, de dona. inter virum & vxorem. qui licet videretur præferẽdus regi Hiſpaniç qa vngitur, vt ſupra dictum eſt, tamen rex Hiſpaniæ præfertur, vt ante dictum eſt. De alijs verò regibus Chriſtianis, dicens eſſe collocãdos ſecundùm numerũ poſitũ in Martiniana, de quo fit mẽtio per Albericũ de Roſate in rubrica, de ſtatu hominũ. & dixi. ſ. in pluribus locis. Et de excellẽtia plurium regnorũ vide infra in xij. parte, in cõſideratione

TRigeſimanona conſideratio. Quoniam mulieres radijs maritorum coruſcant & honorantur. l. fœminę. ff. de ſenato. in authenti. de cõſulibus. §. hçc itaque. colla. iiij. facit l. fi. in prin. C. de incolis, libro x.

Ideo regina Frãciæ tanquam excellens inter omnes, tanquam dilecta illi qui paſcitur inter lilia, cæteros quoſcunque huius regni poſt regẽ præcedere debet, cùm etiã vltra quoſcunque ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno præter regem portare aut deferre poteſt: imo regina appellatur. c. dilecti. de arbitris. & in ſupraſcriptione c. cùm deuotiſſimam. xij. q. ij.

Et eadẽ priuilegia quæ habet imperator habet & Auguſta: vt eſt tex. in l. princeps. ff. de legibus. & in l. cubicularios. C. de prçpoſ. ſacri cubicu. li. xij. vbi Lucas de Pẽna.

Et licet vxor ſedere debeat à ſiniſtris, vt habetur Pſal. cxxvij. Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuç. Regina in hoc priuilegiatur, qa ſedere debet à dextris, vt habetur Pſal. xliiij. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato &c.

Et dicit tex. in l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. præſcriptio. ꝙ Auguſta vtitur eadẽ prærogatiua qua vtitur imperator. facit. l. fiſcus. in fi. cũ. l. ſeq. ff. de iure fiſci. & plene per Lucã de Penna in l. iij. C. de prçpoſitis ſacri cubiculi. libro xij. vbi dicit ꝙ etiã miniſtri Auguſtç eodẽ quo & miniſtri principis priuilegio gaudẽt. Auguſta tñ nõ gaudet oĩbus priuilegijs imperialibus, ſed his quæ nullũ præiudiciũ parãt, aut modicũ: & tribuitur ei etiã priuilegiũ in non præſtandis vectigalibus. l. licitatio. §. fiſcus. ff. de publicanis. & tribuũtur ei priuilegia quç cõueniũt mulieri, ſed non omnia. Vñ non põt condere legẽ & ſimilia, quæ tributa ſunt principi ſolum inſpecta eius dignitate. Et faciunt prçdicta ad quæſtionem, de qua ibi per Lucam, an ſi regina lædatur poſſit in integrum reſtitui vt princeps.

Faciunt etiã ad prædicta, ꝙ gratiæ quæ dãtur per reginam in regno in quolibet ſuo iocundo aduentu, ſint validæ, cùm habeat eadẽ priuilegia quç & rex: quod ius habet ex coſuetudine in Frãcia, de qua dixi ĩ cõſuetudinibus noſtris ducatus Burgũdiæ, ti. de iuſtices. §. v. in gl. du prince.

Aduerte quòd ſi regina ſit filia ducis aut comitis, tamẽ dicitur regina propter dignitatem mariti, & ſi ſit filia regis maioris præeminentię retinet illam dignitatem quam habet à patre. Iacobus Rebuffi & alij in l. j. C. de dignita. libro xij. vide ſupra in ij. parte. in xl. conſideratione. Ex quo cùm nobiliſſima domina Claudia de Francia regina Franciæ

Franciæ ſit filia regis Ludouici xij.& nũc vxor Chriſtia-
niſſimi regis Franciſci primi,debet præcedere dominam
Loyſiam de Sabaudia matrem prædicti Franciſci primi,
cùm tantũ ex quacunq; parte nõ ſit dicta Loyſia niſi duciſ
ſa:& ita vidi obſeruari hoc Anno domini Milleſimo quin
genteſimo vigeſimoprimo in hac ciuitate Heduen.quo-
niam ſemper regina præcedebat matrem, & ponebatur
in digniori & altiori loco,& eam ſequebatur mater,licet
ſit maximæ autoritatis apud filium,& maioris autorita-
tis quã legatur fuiſſe quandoq; aliqua mater apud filium:
imo etiam excedit autoritatem Vetruriæ apud Coriola-
num eius filium,de qua infra in ſequenti conſideratione.

QVadrageſima conſideratio. Mater regis vi-
detur eſſe cunctis alijs preferenda: cùm, vt ha
beatur iij.Regum ij.ca.poſitus eſt thronus ma
tris iuxta thronum regis:prout allegat Anto-
nius Florentinus in quarta parte ſuæ ſummæ,in titu.xv.
c.xx.vbi ponuntur gratie priuilegiorum beate Mariæ.
§.xv.& dicit textus in dicto loco,q rex Salomon iuit in
occurſum matris ſue venientis ad eum,adorauitq; eam,&
fecit poni thronum ad dexteram ſuam:quod credo verũ
ſi regina nõ adeſſet,quia ſi eſſet preſens,ſederet ad dextrã,
vt ante dictum eſt in præcedenti conſideratione,& ita vi-
demus obſeruari.

Imò etiam eſt textus in c.iiij.Eſdræ iij.q concubina re
gis ſedebat ad dexteram ſuam: ſed ille textus non eſt ibi
niſi ad denotandam fortitudinem facti mulierum,& non
locum eidem debitum,niſi dicatur q illo tempore concu
binatus erat permiſſus:non aliter inſiſto.

Et dicit Speculator in tit.de teſtibus.§.iij.verſic.illud
quoq;.q licet matri nõ ſit eadem poteſtas,quæ eſt patris,
tamen eadem eſſe debet reuerẽtia,honor & pietas.& ideo
habetur Exodi xx.& Deutero.iiij.Honora patrem & ma
trem,ſi vis longeus eſſe ſuper terrã.Filij tamen debẽt eſſe
ſubditi matri,ſicut habetur exemplum de Chriſto,Luc.ij.
Et erat ſubditus illis.Habemus & tertio exẽplũ de Corio
lano,qui tantum honorauit matrẽ,q Romanos & patriã
liberauit precibus matris:de qua per Valerium in libro
quinto, in rubrica de pietate erga parẽtes.Et de his tribus
exemplis vide Bernardinum de Buſtis in ſecunda parte
ſui Roſarij,in ſermone xx.in prima parte,in litera M.&
vide Prouer.primo,vbi dicitur. Et ne dimittas legẽ ma-
tris tue,vt addaẽ gratia capiti tuo ,& torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honoraue
runt,etiam in morte,qui vt ſacerdos eam inſequens ad ſa
crificium curru veheretur colla dedere iugo loco equorũ,
vt Argias equo aſcenderet.refert Cicero libro j.Tuſcula.
quæſtio.Claudianus etiam ſic inquit.

Si vetus Argolicos illuſtrat gloria fratres,
Qui ſua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis,q non eſt bonum ſemper
credere matri:& ideo ,vt refert Guaguinus,libro ſuo deci
mo,vbi loquitur de rege Ludouico xj.in ſuo teſtamento
ordinauit Carolo octauo eius filio,ne matri ſue crederet:
non aliter inſiſto,dicam infrà.

Et etiam habetur de Heliogabalo cuius mater in tan-
ta veneratione fuit,q vix credi poſſet:prout habetur per
Philippum Bergomen.libro viij.in verbo,Marcus Au-
relius.& in verbo,Semiamira.

QVadrageſimaprima cõſideratio. Poſt regem & re
ginã in regno præfertur primogenitus eius filius,
qui habet dignitatem ratione primogenituræ,
ex quo ſedet à dextris ſecundũ gl.in c.quam ſit.vij. quæ-
ſtione j.& in l.decernimus.C.de ſacroſanc.eccle.vbi Bal.
dicit,q primogenitus regis ſedet à dextris regis.Et qui ſe
det ad dextram manum ſuperioris,dicitur magis honora
ri ſedente ad ſiniſtram:vt ante dixi in prima parte,in xj.
cõſideratione.Et in regno Frãciæ dicitur Dalphinus, eo
quia dalphinatũ habet pro ſuo ſtatu,etiam viuente rege.
Imo etiam viuente rege põt dici rex per textum,& ibi gl.
in c.fin.xxiiij.queſtione j.& habetur de pace Conſtantie,
in procemio,& in c.Adrianus.lxiij.di.& Bal.in l.in ſuis.
ff.de liberis & poſth.per Lucam Pẽna in rubrica de auro
coronario.in rubrica de comitibus conſiſto.lib.xij.Car-
dina.Alex.in c.j.quis dicatur dux,marchio &c.in vſibus
feudorũ.Iacobinus de ſancto Georgio in tractatu ſuo feu
dorum.in verbo,comites.& per Oldradum cõſilio xciij.
incipiẽte:eleganter circa negotium.Cùm etiam, vt habe
tur iiij.Regum xv.c.Azaria rege impedito Ioathan eius
filius quãdiu pater eius vixit,regnum gubernauit,licet mi
nor eſſet:cùm poſtea mortuo patre rex effectus eſſet ſolũ
xxv.annorum.Et hoc ſatis patet ex hoc,q Chriſtus xij.
annorum exiſtẽs dicit,Lucæ ij.c.in fi.Neſcitis quia in his
quæ patris mei ſunt oportet me eſſe.

Et q ſit dignitas tenet gl.in c.q̃ periculoſum.vij.qõne
j.& eſt prima dignitas poſt paternã,ita q filius regis pri-
mogenitus habet primã dignitatem,ſcilicet primogenitu
ræ poſt patrem regẽ,ſecundũ Bal.in l.ex hoc iure.verſic.
ſexto queritur.ff.de iuſti.& iure.Et ad dextrã regis ſedere
debet ſecũdum Bal.in l.decernimus.C.de ſacro.eccleſijs.
pro quo eſt textus de Chriſto filio dei in Symbolo.qui
ſedet ad dexterã patris.& etiã habetur Gen.xxv.c.& Ge-
ne.xxj.notatur per Lucã de pẽna in l.tyrones.C.de tyro-
ni.lib.xij.& Pſal.cix.vbi dicit dñs,ſcilicet deus pater,do-
mino meo,ſcilicet Chriſto eius filio:ſede à dextris meis tã-
q̃ primogenitus.Mat.primo.c.in fine.vbi Ieſus Chriſtus
vocatur primogenitus,eo quia primogenitus ſanctifica-
tus fuit,vt habetur Exodi xiij.Sanctitifica mihi omnẽ pri
mogenitũ,quod aperuit vuluã in filijs Iſraẽl.& Luc.ij.ha-
betur,q omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum
domino vocabitur.

Et iſtud etiã certum eſt in regno Franciæ apud nos, q
primogenitus filius in regno præfertur quibuſcunq; ſuis
fratribus & omnibus alijs principibus regni:& hodie in
Frãcia habet dignitatem annexã cũ primogenitura, quæ
dicitur Delphinatus,& Delphinus vocatur,& ex cõmu-
ni vſu loquẽdi in Francia vocatur dñs ſine cauda,ſeu ſine
adiũctione.Secus autem de fratre regis primogenito quo
ad alios,ſecũdo tamẽ genito quo ad regem,vt infrà dicã.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogeni-
turæ examinandam,quia tamen iã ſatis eſt examinata tã
per Martinũ de Cazarijs, q̃ per plurimos alios, maximè
per quendam nouitium le Cirier,qui plures alios cumula
uit nihil de ſuo addendo:ſed ſolum dicta aliorum in vno
cumulando,ſe plumis alienis veſtiẽdo,prout ipſe de alijs
dicit:ex quo de alijs ſilere debebat,cùm hoc morbo labo
ret,vt videri poteſt per expertos in arte:& turpe eſt do-
ctori,cùm culpa redarguit ipſum.& cum de alijs iudicat,
in ſe fert ſententiam.Vnde Lactan.libro iiij.Anteq; mo-
res aliorum corrigas,tuos corrige.

QVadrageſimaſecunda cõſideratio erit,an ſicut pri-
mogenitus prefertur,ita etiã filius primogeniti præ
feratur ſecundogenito,& ſic ſumus in caſu in
Gallia,in quo nepos præcedit auunculũ,quæ eſt quæſtio

magna & ardua:& quæ aliàs fuit decisa iudicio gladiato-
rio,& aliàs aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniã materia se offert,reperio in hoc dubio tres
fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioã. And.in additio.ad Speculũ su-
per rub.de feudis.col.v.& Old.in cõsilio suo ccxxiij.inci.
istæ sunt allegatiões.vbi ponuntur eadẽ fundamẽta,quæ
ponuntur per Io.And.& sic credo ꝙ prima opinio fuerit
Oldradi,cũ additiões Io.And.ad Speculum sint de verbo
ad verbũ in suis locis in cõsilio Oldradi.Et in hãc opinio
nem inclinat Bal.in l.liberti.versi.sed hic quęritur si filius.
C.de ope.libertorum.vbi dicit ita fuisse determinatũ illis
diebus in regno Angliæ.idẽ tenet Cyn.in l.imperialis.C.
de nuptijs.idẽ tenent Pet.de Ancha.Cardi.Zabarella,&
Panor.in c.licet.de voto.idẽ tenet Bal.in l.cùm antiquio-
ribus.C.de iure deliberãdi.motus decem rationibus,vbi
dicit hãc opinionẽ inualuisse in maximis regnis Franco-
rũ & Angliæ.idẽ Bald.in l.ex hoc iure,in vj.q.ff.de iusti.
& iure.vbi etiam narrat ita fuisse obseruatũ in regno An-
gliæ in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclu-
sus secũdogenitus princeps de Gaules:subiungens ibidẽ
ita sæpè iudicatũ fuisse per inclytũ regem Francorũ.idem
Bal.in l.si viua.C.de bonis maternis.Pau.de Castro in l.
maximũ vitium.C.de liberis pręteritis,& in l.is potest.ff.
de acqui.hæred.Alberi.de Rosate in proœ.fforum.idem
Pau.de Cast.in cõsilio clxj.inci.in pręsenti causa.idem te-
net Panor.in cõsilio suo lxxxv.incip.in pręsenti quæstio.
in prima parte,& in cõsilio iij.in secunda parte.idẽ tenet
Franci.Areti.in cõsilio suo clxiiij.incip.diligenter & ma-
turè discussis.in decisione secundi dubij.idẽ tenet Barba.
cõsilio xj.inci.sapienter scribitur.in xiij.col.in ij.volu.idẽ
tenet Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio.ab in-
testato.xxvj.col.ita etiã tenent Iaco.& Aluarotus,& Pręę
positus Mediolanen.in c.j.in fi.de feudo marchię,in vsi-
bus feudorũ.idẽ tenet Pet.de Anc.cõsilio lxxviij.inci.di-
cta facti narratio.& in cõsi.lxxxij.Felin.in c.prudentiã.de
offi.delegati.& in c.auditis.in vj.col.extra de pręscriptio.
idẽ tenet Io.Fabri in §.cũ filius.versi.sed quid dices.insti-
tu.de hæredi.quæ ab intesta.decisio.capellæ Tholosanæ
cccccxxxiij.Io.de Anania in cõsi.lxxxix.Romanus cõsi.
xxix.Sozynus in cõsilio suo cclij.in xiiij.col.versic.ad se-
ptimã.in secũdo vol.& tenet pro hac parte Iacobinus de
sancto Georgio in tractatu suo feudorũ.in prin.in verbo,
quid si rex.col.ij.ver.sed pone &c.versi.sed pone decessit
rex.&,vt dicit do.meus Ias.in l.maximũ vitiũ.C.de libe-
ris pręteritis.ꝙ Otho imperator supra rhenũ apud Treue
rim existẽs cũ baronibus,dũ hæc q̃stio de facto accidisset
inter patruũ & nepotẽ,voluit eã decidi iudicio gladiato
rio,ꝙ vix nepos vicit:quod cùm extimaretur iudicio dei
processisse,ordinatũ fuit,vt abinde in antea nepos præfer
retur.Prędictam etiam opinionẽ tenere videtur Nicolaus
Boërij in cõmentarijs cõsuetudinũ septenę Bituricen.in ti
tu.de testamẽtis.§.ij.hanc etiam opinionẽ videtur tenere
do.Ioãnes de Monthelono conciuis & contemporaneus
noster in suo promptuario iuris.in verbo,primogenitus.
vbi dicit hãc opinionẽ pro nepote esse ęquiorẽ & melio-
ribus rationibus comprobatã.hãc eãdem tenet Lucas de
Penna in l.iij.C.de tyro.lib.xij.& in l.j.C.de priuilegijs
eorũ qui in sacro palatio militant,lib.xij.Io.Bertachinus
in suo repertorio.in verbo,nepos.versicu.nepos regis.&
miles in suo repertorio.in verbo,filius.versi.filius primo
genitus.hãc etiã opinionẽ seruauit Lycurgus Lacedęmo-
niorũ princeps ac legislator æquissimus contra seipsum,
qui secundogenitus erat,qui pro suo nepote ex fratre pri
mogenito practicauit decidendo,vt refert Philippus Ber
gomen.in suo supplemento chronicarum,libro quarto.

Et hæc quęstio fuit etiam nostris temporibus de co-
mitatu Niuernensi inter vxorem dominam de Oruallo,
filiam secundogenitam comitis Niuernensis,& filios pri
mogenitę dicti comitis & vxoris domini Gilberti de Cle
ues,quę longo tempore durauit:fuit tamen in curia parla
mẽti Parisien.terminata pro nepotibus,vt refert Boërius
in loco supra allegato.

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotẽ,quam
tenent Cy.& Richardus Malumbrę in l.si viua matre.per
illum textũ.C.de bonis maternis.& Bal.more solito sibi
cõtrarius in l.si tutela.§.si duo.ff.de legitimis tuto.& Bar-
to.in authen.post fratres.& ibi Alexand.in additio.C.de
legitimis hæredibus.Andreas de Isernia in c.j.§.pręterea.
in ij.col.de prohibita feudi alienatio.per Federicum.& in
c.j.de successio.feudi.& in c.j.de eo qui sibi & hæredibus
suis.Imola & Geminia.in c.grandi.de supplen.negli.prę
lato.Cumanus in l.cùm ita.§.fi.ff.de legatis secundo.Frã
ciscus de Aretio in cõsilio ciij.incipiente:diligenter & ma
turè discussis.Archidia.in c.fi.xxiiij.q.j.Salice.in d.l.si vi
ua matre.M.Lauden.in trac.de primogenitura.Alexã.in
consi.cxxix.in v.volu.& idem Alex.in consi.cxxiij.in j.
volu.Et idẽ Alex.in consi.iiij.in iiij.volu.incip.pondera
tis verbis testamenti.vbi dicit,ꝙ semper secutus est hanc
opi.tanꝗ̃ melioribus rationib⁹ probatã & cõmunẽ:& pro
ea iudicauit ecclesia.vt in clemẽ.pastoralis.de re iudi.licet
Bal.in l.liberti.C.de operis libert.dicat ꝙ papa fuit in hoc
partialis.Vnde refert ꝙ licet tũc fuerit pro rege Roberto
iudicatũ,tamen ipse rex Robertus cũ similis causa fuisset
sibi cõmissa in ciuitate Auinionensi iudicauit pro nepote
contra patruũ,vt etiã referunt Paul.& do.meus Ias.in d.l.
maximũ vitiũ.Hanc etiã opi.pro patruo tenuit Oldradus
etiã sibi cõtrarius cõtra morẽ suũ in cõsi.suo xcix.inci.circa
ca negotiũ.Ioan.Fabri in §.cæterũ.institu.de legit.agna.
succes.Lucas de Penna in l.nepotes.col.j.cum seq.C.qui
numero liberorum.& plenius in l.j.C.de priuile.eorum
qui in sacro palatio militãt.& in l.j.C.de tyronibus,libro
xij.& in l.si quis.col.j.vers.& faciũt.C.de professo.& me-
dicis,lib.x.ita etiam consuluit Petrus de Ancha.pro hac
parte,in consi.lxxviij.Antonius de Butrio in cõsil.xlvij.

Fuit etiã iudicatum pro patruo cõtra nepotẽ in regno
Castellæ cũ de ipso esset quæstio inter secũdogenitum &
nepotem ex primogenito.In regno etiam Franciæ & im
perio post Carolum magnum successit Ludouicus secun
dogenitus excluso Bertrãdo filio Pipini primogeniti:vt
refert Guaguinus,libro iiij.c.ij.& habetur in mari historia
rum.Sed non mirum,quoniam etiam videmus quãdoq;
in regno secundogenitum expulisse primogenitum:vt re
fert Guaguinus,libro ij.suarum chronicarũ de Gondoal-
do secundogenito Franciæ qui Gotrannum eius fratrem
primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bal.in l.vt intestato.C.de suis & le
gi.hęredi.quæ videtur esse concordatiua duarũ pręcedẽ
tium,qui sic distinguit,ꝙ aut patruus & sic filius secũdo-
genitus est natus ante nepotẽ,id est ante filiũ primogeni-
ti,& succedit tunc filius secundogenitus,nõ autem nepos
ex primogenito filio,aut nepos ex filio primogenito na
scitur ante filiũ secundogenitũ patruũ suũ,quod esse põt
quandoq;,& tũc si consuetudo est per hæc verba,ꝙ filius
primogenitus

primogenitus ſuccedat, præfertur patruus, & ſic filius ſecundogenitus. Aut verba conſuetudinis non dicunt, ꝙ filius primogenitus, ſed dicunt ſimpliciter ꝙ primogenitus ſuccedat, & pręfertur nepos ex filio primogenito pręmortuo non iure alicuius tranſmiſſionis: quia filius qui deceſſit viuo patre ſuo nihil trāſmittere potuit ad filium ſuum, cùm quaſi caduca nõ tranſmittuntur nec incerta. l. vnica. §. pro ſecundo. & §. ſi autem ſub conditione. C. de cadu. tol. Si autem non appareat de verbis, tunc natura plus influit in filio q̄ꝫ in nepote, & ita ſeruatũ fuit in rege Roberto ſecundũ Bal. in loco. s̄. alle. qui dicit hāc ſuā diſtinctionem cõſuetudinis: & ſecũdùm hanc refert Alex. in conſi. iiij. in iiij. volu. ſemper ſe cõſuluiſſe. Quid in hoc ſit dicendum, vide Benedicti in ſua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, in eodē teſtamēto relinquēs. à numero clxxxviij. vſqꝫ ad numerũ cxcix. de teſt. vbi ponit prędictas tres opinio.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competēt primogenito me remitto ad Martinũ de Cazarijs dictum Laudēſem in trac. ſuo de primogenitura: quē poſtea quidā nouitius le Cirier, aſſumpſit ĩ tra. ſuo de primogenitura, quē allegaui in fi. præcedē. cõſiderationis, & etiam vide lo. de Terrarubea in ſuo tractatu de vinea eccleſiæ, in primo tractatu, articulis ij. iij. & iiij. vbi amplè.

QVadrageſima tertia cõſideratio. Licet conſuetudo ſedēdi quo ad nobiles & principes iuxta regē attendi debeat, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feu. dare poſ. in vſibus feudorũ. & generalis cõſuetudo in hoc attendatur, vt etiā tenet Felin. in c. ſtatuimus. extra de maio. & obedi. &, vt ibi dicit, iſte honor appellatur priuilegiũ: tamen ſunt aliqui principes & nobiles in Gallia & Francia, qui nõ ſolũ attendunt cõſuetudinē, imo etiā prętendũt prima loca eiſdem deberi ex præeminētia & ratiõe officiorũ ſeu dignitatũ: ita ꝙ etiā ſi nõ ſint principes ratiõe officiorũ, prætendũt pręcedentiā ante principes, vt infra dicetur in pluribus dignitatibus regni Frāciæ, quas primò diſcutiendo dico oēs pares Franciæ eſſe cæteris principibus regni pręferendos. Cũ, vt ait Guaguinus lib. iiij. c. j. ſuarũ chronicarum, Carolus fidei Chriſtianæ charitate adductus exercitũ in Hiſpaniā duxit: prius tñ q̄ꝫ expeditionē produceret, rem tāto principe ordinat. Ex omni præcipua Francorũ nobilitate duodecim ſelegit, quos ſecũ in militia produceret, eos pares appellās, quia. ſ. æquali inter ſe dignitate regi cõſtātes perpetuò eſſent, neqꝫ cuiuſq̄ꝫ niſi parlamenti tm̄ ſenatus iudicio obnoxij tenerētur, qui cõſeruādis itē coronādiſqꝫ regibus adeſſent, & fuerũt tunc inſtituti in Frācia duodecim, ad inſtar duodecim apoſtolorũ quos Chriſtus in fidei propalationē, conſeruationē, & perpetuā confirmationē, necnon ad iudicandũ duodecim tribus Iſraël elegerat, ſecundũ apoſtolũ ad Ephe. j. ibi: Benedictus deus & pater &c. Vel inſtar Arualiũ ſacerdotũ quos Romulus primus inſtituit, ſeqꝫ duodecimũ fratrē appellauit inter illos, vt ait Plinius lib. xviij. c. ij. Inter quos erant ſex eccleſiaſtici, & ſex laici: & ex eccleſiaſticis tres duces, videlicet Archiepiſcopus Rhemēſis, epiſcopus Laudunen. & epiſcopus Lingonen. & tres comites, ſcilicet epiſcopus Bellouacus, Nouiomē. & Cathalaunenſis: & ſic etiam ex laicis tres duces, ſcilicet Burgũdiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ duces: & tres comites, videlicet Flandrēſis, Tholoſanus, & Cāpanus. Hodie verò oēs ducatus & comitatus laicorũ ſunt vniti coronæ præter comitatũ Flādrēſem qui eſt ĩ manibus Caroli nũc regis Hiſpaniæ & imperatoris Romani. Guaguinus tñ in dicto loco dicit hāc pariũ inſtitutionē proceſſiſſe ab Arthuro Anglorum rege, vt quidam aſſerunt: ſed dicit hoc nõ eſſe verum. Hi enim iudicāt de cauſa domini, & q̄ꝫ tum ad hoc ſunt ſuperiores: vt eſt tex. ĩ c. j. de cauſa feudi apud pares terminā da. & de l. Corradi. circa prin. & de prohibita alienatio. per Federicum. §. præterea. ita tenet & refert Oldrad. in conſi. ſuo cxxviij. in col. ij.

Qui aũt dicātur pares curię Panor. Ant. de But. & Barba. in c. cæterũ. de iudi. dicũt ꝙ pares ſunt q habēt cõſimilia feuda: vel etiā dicit Alex. in conſi. ſuo lxxix. in ij. col. in j. volu. ꝙ pares dicũtur ſimiles vaſalli ab eodē dño ſine fidelitatis iuramēto feudum tenētes. c. j. ſi de inueſtitu. inter do. & vaſal. lis oriatur. & de controuerſia feudi apud pares terminanda. c. j. & §. præterea. de prohibit. feudi alie. per Federicum in vſibus feu. Et iſti cognoſcũt de materia feudali, notatur in locis præalle. & per Panor. in cõſi. lxxxij. inci. conditoris omnium, in j. volu. & Old. in cõſi. cclxxij. incip. reuerendiſſime pater. Areti. conſil. xiiij. & eundem Alex. in conſi. ſuo j. in v. volu. Et pares curiæ habent iuriſditionem ordinariam de iure, vt dicunt Anto. de Butrio, Panor. & Barba. in d. c. cæterùm. extra de iudi.

Hodie verò in Francia pares Francię ſunt de parlamēto Pariſiēſi, & poſſunt aſſiſtere, imo pręcedũt omnes alios conſiliarios in ſedendo & deambulando.

Et hodie loco ducis Burgũdiæ eſt Alenconiēſis, loco ducis Aquitaniæ dux Borbonij, loco ducis Normaniæ dux Vandeſmi, loco comitis Tholoſani & loco comitis Campaniæ, comes Niuernēſis: quiquidē in locũ aliorum fuerunt ſubrogati in coronatione regis Ludouici xij.

Eſſet tamē dubiũ an præcedere debeant præſidētes in parlamēto, & cancellariũ in cõſilio regis: ſed videmus ꝙ non in loco parlamēti, & in auditorio, in alijs aũt locis in deābulando vidi eis deferri, & per cancellariũ & præſidētem in parlamento Pariſienſi, ſed credo hoc eſſe propter excellentiam ducatuum aut comitatuum, quia vt plurimum ſunt de ſanguine regali. & dicam latius infrà.

QVadrageſima quarta cõſideratio. Inter alias dignitates mũdi temporales poſt reges reperio ſolũ vnā, quæ dicitur Archiducalis, & eſt dignitas archiducatus Auſtriæ, & qa de ea in ſpecie nõ reperio tactũ, dico eā præferēdā oĩbus ducibus, ſicut archiepiſcopi præferũtur epiſcopis arguēdo ex aſſumptiõe huius vocabuli archiepiſcopalis ad epiſcopalē. Nā ſicut archiepiſcopus dicitur ab archos. i. princeps quaſi princeps epiſcoporum. xxij di. c. cleros & viij. diſt. per totũ. & facit gl. in ru. C. de comitijs & archiatris, lib. xij. q̄ dicit ꝙ archos. i. princeps, Ideo videtur, ꝙ ſicut duces debent poni & ſedere poſt reges, ideo etiā, quia anteponũtur archiepiſcopi epiſcopis, vt s̄. parte præcedenti. conſideratione xx. ideo etiam archidux omnes duces pręcedere debet.

Audiui aliquos dicētes, ꝙ iſtud nomē archidux in Alamania tm̄ vſitatur, & eſt ex cõſuetudine introductũ inter plures fratres q ſunt filij vni9 ducis, qm̄ poſt mortē patris primogenitus habet maiorē partē, & inter eos vocat archidux. i. primus dux fratrũ habentiũ ius in ducatu patris in quo ſuccedũt, & eſt nomē prioris dignitatis ſeu primogeniturę ducũ: ſicut in Gallia habens maiorem dignitatē filiorũ regis dicitur Dalphinus, nihil aliud legi. ideo non inſiſto, cùm de iſta dignitate vltra duces nulla fiat mētio in iure. Et ideo iſte præferendus eſt alijs ſuis fratribus aut ducibus, qui omnes ſunt duces, ſed quilibet habet ſuā portionē: ſed inter alios nõ video, ꝙ aſſumptio huiuſmo-

di nominis inter eos faciat, nisi ꝙ iste pręcedat alios duces, sicut archiepiscopi præcedunt episcopos.

QVadragesimaquinta cōsideratio. Dux Burgūdiæ in coronatione regis & in loco vbi principes regni cōgregātur quoscunq; alios principes & duces pręcedit, & primū locū iuxta regē habere debet tanq; primus par & pariū Frācię decanus sit, vt ait Guaguinus, li. ix.c.j. his verbis. Rege consecrato cū ad cōuiuij locū ventū est, id em̄ in ædib⁹ archiepiscopi apparatū erat, principibus incidit de sessiōe, ordine atq; prælatiōe cōtrouersia. Nā Andegauus ætate grādior Philippo anteire cōtendebat. Philippus parē & pariū decanū se esse, atq; propterea primā sibi post regē deberi sedem argumētabatur. Eā litē cōsultatiōe procerū habita rex negotiū diremit, & Philippo recubitū primū quaten⁹ ad pręsens negotiū attinebat, decernit: quare offensus Andegauus regi, ꝓximū nihilominus locū vsurpat. At Philippus nihil cūctatus medius inter regem Andegauūq; insilit, recubuitq;: quo vel facto vel audaci temeritate, audacis cognomen adeptus est.

Et, vt refert Philip. Bergo. li. viij. Dux Burgūdiæ cæteros duces Christianos antecellit, & primū locū post reges obtinere debet his verbis. Burgūdionū prouincia in Frācorū cessit ditionē: hos aūt reges cōstat per multa tempora regnasse in Celtica Gallia, vbi fuerant hæ ciuitates, Senonis, Lugdunum, & Vienna: hi populi aliqn̄ Hedui, qn̄q; Burgūdiones, & interdū Sequani sunt appellati: hodie verò regia dignitate omissa, ducatus titulū tātummodo retinēt. Quorum dux cæteros principes Christianos atq; duces præcedit: &, vt dicit Alex. in cōsi. suo ccxxxv. in vij. volu. est magnus princeps in suo territorio.

Et cū cōtrouersia fuisset in cōsilio Basiliēsi de sessionis ordine atq; prælatiōe inter electores imperij primū locū ante ducē Burgundiæ seu eius ambasiatores sibi deberi prætendētes pluribus de causis tūc per dictos ambasiatores allegatis, fuit per cōcilium generale dictū & pronūciatum ambasiatores ducis Philippi Burgūdiæ debere præcedere electores imperij rōne ducatus Burgundiæ: eo etiā maximè, quia erat primus par regni Frāciæ, & de familia regum Francorū ex parte patris, & imperatoris & ducis Bauariæ ex parte matris, & etiā quia plura fecerat pro ecclesia Romana ꝙ electores imperij, etiā quia electores habebant solum nomen officij, & dux Burgundiæ nomen dignitatis, & fuit dictum ꝙ esset primus post reges.

Et doctores vtplurimū de eo mētionem facientes nomināt eum illustrissimū: vt habetur per Alex. in cōsil. suo vj. in iiij. volu. Et licet videatur ꝙ duces sint tantum spectabiles, vt videntur tenere doctores in l.j.ff. de offic. eius cui man. est iurisd. & Specula. in ti. de iuris. om. iudi. versi. medij. tamen quo ad nos duces in Gallia sunt illustres, cùm sint perpetui & non temporarij, vt tenet Purpuratus in dicta l.j. in xxvij. col.

QVadragesimasexta cōsideratio. Oēs etiā alij duces semper sunt præferēdi comitibus, ex quo ex ordine literæ est prior quis, ideo maior: vt habetur in rub. quis dicatur dux, marchio, comes. c. fundamenta. de electio. in vj. c. clericis. de immu. eccle. in vj.

Quis dicatur dux, vide in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundię, in proœ. in verbo, duc.

Et aduerte ꝙ licet quis sit dux tātum præfertur comiti & marchioni, licet, habeat duas maiores dignitates: eo qa nulla de per se sufficit ad præcedēdum alium, vt tenet Ludo. Rom. in consi. suo cccxxxiiij. inci. quo ad primū. versi. quo ad secundum. eo quia vbi in aliquo concurrit duplex dignitas, quia est dux, & comes, vel dux & marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominatur, secūdū Innoc. in c. solitæ. de maio. & obe. facit quod habetur in c. inter dilectos. de maio. & obe. do. meus Ias. in l. imperiali, in iij. col. ff. de iur. om. iu. & melius in l.j. in v. col. ff. de ver. obl. qa à maiori & digniori fit denoīatio. l. quæritur. ff. de sta. ho. & l. cū ex aliqua. ff. de acqui. re. dn̄io. dicam infra.

Et inueni quendam ordinē ducū & comitū in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis, inter quos primò sunt duodecim pares Franciæ: de quibus s̄. dixi in xliij. consideratione. qui sunt sex duces, & sex comites: vltra illos erant duces vndecim, & xiiij. comites: duces verò erant sequentes.

Dux Britaniæ. Dux Aurelianensis.
Dux Borbonij, Dux Narbonæ.
Dux Andegauensis. Dux Bituricensis.
Dux Aluerniæ, Dux Turonensis.
Dux de Valesio. Dux Nemortij.
Dux Alenconiensis.

Hodie verò ex istis xj. sunt. vij. ducatus in manibus regis, videlicet ducatus Britaniæ, Aurelian̄. Narbonæ, Andegauen. Bituricen. Turonen. & de Valesio: sed dedit ducatum Aurelianen. in appanagium secundo filio suo, & secundò dedit ducatum Andegauen. eius matri, & tertiò dedit ducatum Bituricē. dominę Margaretę sorori eius & vxori ducis Alenconien. Alios aūt ducatus tenēt, videlicet Carolus de Borbonio ducatus Borbonij & Aluerniæ, quos pretendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi regis nostri tanquam proxima Suzannæ de Borbonio mortuæ absq; liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa & præfatus Carolus in parlamento Parisiensi: & ex aduersò multa per dictum Carolum proponuntur, videlicet ꝙ ipse est de domo de Borbonio & masculus ex masculo, & est ducatus in quo fœminę nō succedunt. dixi in commenta. nostris super cōsue. ducatus Burgundię, in ti. des fiedz. §. v. versi. quid de ducatu Borbonij. ideo non insisto, quia nō est materia pręsentis speculatiōis. Et etiā quia hoc anno 1527. vj. Maij decessit ab humanis: & fuit interfectus in obsidione contra Romam quæ crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alamanis, Carolo de Borbonio duce exercitus pro Carolo Austriaco rege Hispanorum & electo in imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alēconio tenebat ducatum Alenco. qui pręcedebat omnes, tum quia de sanguine regali & proximior, tum quia honoratur à principe, eo quia sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno domini 1524. Ducatum verò Nemortij tenet domina Maria de Sabaudia amita regis per donationem eidem factam per regem.

Comites verò qui tunc interesse debebant aut intererant in dicta coronatione, erāt sequentes.

Comes Darthois. Comes de Vermendoys.
Comes de Guysæ. Comes de Sanlys.
Comes Carnotensis. Comes Montisfortis.
Comes Dampmartin. Comes de Bellomonte,
Comes Melunensis. Comes du Perche.
Comes Blexensis. Comes Dreuxensis.
Comes Destampes. Comes de Dunois.

Et isti omnes comites tenent prædictos comitatus à rege in feudū, & rex tenet hodie multos comitatus ex illis.

Plures

Plures sunt alij comites sub ducatibus supradictis, videlicet sub duce Burgundiæ sequentes.
Comes Niuernensis. Comes kadrellensis.
Comes de Charny.
Sub ducatu Aquitaniæ sequentes.
Comes Pyctauensis. Comes de Rodardz.
Comes Armigniaci. Comes de la Marche.
Comes de Perdriac.
Comes Angolismensis. Qui fuit effectus ducatus tempore patris regis nostri Francisci nunc regnantis.
Comes de Perigourt. Comes de vantadourt.
Comes de Benon.
Sub ducatu vero Normaniæ nulli subsunt comites.
Sub ducatu verò Narbonæ sequentes.
Comes de Rouissillon. Comes de Nysmes.
Comes de Castres. Comes de Leon.
Comes Carcassone.
Sub ducatu Britaniæ sequentes.
Comes de Pontyeure. Comes de Nantes.
Comes de Parreuel.
Nulli sunt comitatus sub ducatu Aurelianensi.
Sub ducatu Aluerniæ sunt comitatus sequentes.
Comes Claromontensis. Comes de Mont pensier.
Comes de Boys.
Sub ducatu Borbonij sunt comitatus sequentes.
Comes Foresij.
Comes Claremonten. en beauvoysin.
Nulli sunt comitatus sub ducatu Turonensi.
Sub ducatu verò de Berry sunt sequentes.
Comes Vendomy. Comes de Blasmont.
Comes de Vigny, seu de Ligny.
Sub ducatu Andegauen. sunt comitatus sequentes.
Comes du Mainne. Comes Vendomi.
Comes de Beaufort. Comes de Laual.
Nulli etiam sunt comitatus sub ducatu de Valesio.
Nec etiam sub ducatu Nemortij.
Sub comite verò Campaniæ sunt sequentes comites, qui tenent in feudum à dicto comitatu quem tenet rex in manibus suis, videlicet.
Comes Barry.
Comes de Tonarre. Comes Altissiodoren.
Comes de Bryanne. Comes Porciensis.
Comes Ruthelen. Comes de grand pre.
Comes de Vertum. Comes de Malle.
Comes de Bussy. Comes de Vienne.
Comes de Ioigny. Comes de Brye.
Et aduertendũ est, ꝙ hic comitatus potius deberet dici & esse ducatus, ꝗ̃ comitatus: qm̃ sub se habet decẽ & vltra comitatus. Sicut em̃ rex debet habere sub se decẽ duces, ita dux debet habere decẽ comites seu marchiones: & comes seu marchio decẽ barões, & baro decẽ feudatarios.
Sub comitatu verò Tholosæ, qui est vnus ẽ tribus comitibus parium Franciæ sunt comitatus sequentes.
Comes de Fouez. Comes de Comminges.
Comes de Bigorre. Comes de Lustrac.
Comes de Lisle. Comes de Guercy.
Nulli verò sunt comites sub comite Flandriæ qui est vnus de paribus Franciæ, imo est primus inter comites, vt dixi in commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titu. de feudis. §. v. versi. quantum ad comitatus est considerandum.
Sub comite Darthoys sunt sequentes.
Comes de Ponthieu. Comes sancti Pauli.
Comes de Guynes. Comes Boboniæ.
Comes de Faulcomberge.

Et ordo supradictus aliàs fuit obseruatus in Frãcia in coronatiõe regis Frãciæ, inter principes Frãciæ, licet sint alij officiarij, qui etiã debẽt interesse & habere locũ in loco vbi sedet rex, videlicet in cadaphali in quo sunt multi gradus: quod quidẽ cadaphale est ad modũ throni lignei, vt habet̃ de simili Esdræ c. vi. Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneũ tribunal, & soliũ regiũ stat in loco superiori in quo collocatur paratũ more regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis secundũ Bal. in consilio cccl xxx vij. incipiente: Archidiaconus habet &c. volumi. primo.

In congregatione verò generali trium statuum totius regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus & obseruatur, qui est talis.
Primò in superiori loco post regem erant cardinales:
In secundo principes, & illi qui de sanguine seu prosapia regali sunt, & cum eis connestabilis.
In tertio pares Franciæ ecclesiastici.
In quarto prȩlati secundũ ordinem promotionis.
In quinto capita quatuor ordinum principalium.
In sexto quatuor principales officiarij & milites ordinis: de quibus ꝭ. dicam, ideo aliter non insisto.

In oppositum prælatorum erant multi comites & magnates, videlicet.
Comes de Candalles & de Benandes.
Comes de Ponthyeure.
Dominus de La tremoille comes de Benon.
Dominus de Pons. Comes de Sanxerre.
Comes de Roussy. Comes de Brayne.
Dominus de Lestrac & comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Castillon comes de la Vaur.
Franciscus dominus de Luxebourg comes de Martigny.
Dominus vicecomes de Polignac.
Domin⁹ de clermõt de Lodeue vicecomes de Nebousan.
Dominus vicedominus de Chartres.
Comes de Ioigny. Vicecomes de Thuraine.
Vicecomes de Combert dominus de Trignac.
Dominus de Montmorency primus baro Franciæ.
Dominus des granges filius comitis de Vantador.
Dominus destouteville. Dominus de Crony.

Dñs Diury prȩpositus Parisien. & sic de singulis. Et in hoc loco ponũtur & poni debẽt omnes comites vicecomites & magnates seu barones qui nõ sunt neꝗ de paribus Franciæ, neꝗ de principibus & sanguine regali.

Post eos fuerunt collocati consiliarij magni consilij regis: & in hoc nõ est sine dubio an debeant prȩcedere quatuor generales seu magnũ thesaurarium regni, dicã infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerũt duo scamna nobilium: primum scilicet & secundũ, & ibi nullus fuit datus ordo inter eos propter multiplicitatem & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habẽtur in quodã paruo volumine vulgo nũcupato, les trois estatz tenuz à Tours. vbi etiã ordo ciuitatum & patriarum ibi conuocatarũ ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi & delegati ducatus Burgundiȩ tanꝗ existentes de primo pari Franciȩ, & decano parium: in quibus fuerunt comprehensi Heduen. & aliæ patriæ de ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem videre potes tu ipse quo ordine ibi positi fuerint & vocati: & ibi ponuntur illi de comitatu Burgũdiæ: eo quia tunc erant subditi regi Franciȩ, imo adhuc nõ est sine dubio an sint sub regno, eo quia sunt de feudo ducatus Burgundiæ: cùm ita sit ꝙ anno domini 1307. Philippus comes Pictauen. filius secundogenitus Philippi le bel regis Franciæ ratione Ioanne primogenitæ Othelini comitis comitatus Burgundiæ præstitit fidem & homagium Roberto duci Burgundiȩ pro terris, quȩ tenebat in comitatu Burgundiæ causa dictȩ Ioannȩ suæ vxoris: & multa alia dici possent pro fundamento & comprobatione huius dicti quȩ forte alio loco dicentur: sed nunc de his taceo: cùm præscriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat in contrarium posset ad prædicta obijci.

QVadragesimaseptima cõsideratio. Videtur etiam dicendum, ꝙ marchio comitem prȩcedere debet, argu. literȩ in rubrica. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. &, vt dicit Bal. in c. j. de feudo marchiæ est dignitas regalis. & habetur in commen. nostris super consue. ducatus Burgundiȩ: in procemio. in verbo, marquis. & vide Iacob. de s. Geor. in suo tractatu feudorum, in verbo, marchio in Italia. do. meus Iason in l. v. in princ. col. ff. de verbo. obli. dicit quòd marchiones perpetui ȩquiparãtur imperatori in suo marchiona. & dicit Bald. in l. donationes. C. de dona. inter virum & vxo. ꝙ sunt multi duces & marchiones qui in eorum territorio non magis ligãtur legibus ꝙ̃ imperator. & ideo tales debent dici illustres. Et de marchione Mantuæ & Ferrariæ, vide Bald. in consi. cxcv. libr. ij. vbi vocat eos illustres. & Sozi. vocat illustrissimum in consilio. lxvj. libro iij. colũ. vj. quoniam, vt dicit Bal. in consi. ccclix. libro iij. imperiũ non est eis commissum sed in eos translatum. vide Purpuratum in l. j. in xxix. col. ff. de officio eius cui man. est iurisdi. Consuetudo tamen Franciȩ se habet, ꝙ comes prȩcedit marchionem, maximè quando sunt de comitibus qui sunt pares Franciæ, aut qui sunt de sanguine regali. Cùm sanguis regalis semper cȩteris præferatur, vt dictũ est s. in xxxij. cõsideratiõe. Cũ oẽs dignitates à principe tanꝙ̃ à fonte defluãt, vt dicit Bal. in c. j. i prin. quis dicatur dux, marchio, comes. Ex quo ergo semper iura sanguinis & naturalia sunt fortiora accidẽtalibus, dicendũ est ꝙ comites ex sanguine regali sunt cæteris prȩferendi: & hȩc consuetudo est etiã in Alamania, vbi comites prȩcedũt marchionẽ. In Italia verò marchiones prȩcedunt comites, vt dicit Lucas de Pẽ. in rub. de comitibus cõsistorianis, lib. xij. C. vbi amplè ponit quis dicatur comes: de quo statim dicã. dicit tamẽ ibi ꝙ in diuina scriptura maior erat dignitas comitatus: nã is qui erat princeps militiȩ dicebatur comes regis. ij. Regum c. xx. Ecce qui voluit esse pro Ioab comes Dauid. vnde Ioab princeps, & dux nominatus est j. Para. c. xj. cuius successor comes dictus. d. c. xx. Hodie autem seu propter personas indignas, quæ ad dignitatẽ hanc indifferenter aspirant, seu propter multitudinem excrescẽtem ad vilitatem hȩc dignitas est redacta: sed hoc potest esse in Italia, sed in Francia secus vbi pauci sunt & in competẽti numero, & ideo suo gaudent ibi honore. In Italia verò hȩ dignitates multitudine effusæ honestate ꝓpria muniũtur, argu. tex. in authen. de referendarijs, in prin. de quibus Lucas in dicto loco. Et cùm comites sint perpetui, apud nos sunt illustres, vt per plura tenet Purpuratus in l. j. ff. de offi. eius cui man. est iuris. in xxviij. col. & vide quæ dixi infra in viij. parte, in xv. consideratione.

QVadragesimaoctaua consideratio. Ille qui est marchio & comes simul, prȩfertur ei qui est marchio tantum: vt notat Bal. in l. sed & milites. in prin. ff. de excusa. tut. quia duo vincula vincunt vnũ. insti. de tute. in prin. vt in simili dicitur de doctore i vtroq; iure, qui prȩcedit doctorẽ in vno tm̃, secũdũ Bal. in d. loco, & Alexan. in apostil. ad Bar. ff. de obsequijs præstãdis. do. meus Iason in l. cohȩredi. §. qui discretas. ff. de vulg. & pupil.

QVadragesimanona consideratio. Dux, marchio aut comes expulsus à ducatu, marchionatu, vel comitatu retinet dignitatem, ita ꝙ sedere debẽt in loco ducum, marchionum vel comitum. Bald. & Cardi. Alexã. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. quoniam ex quo inuestiti fuerũt de ducatu, marchionatu, vel comitatu, retinent dignitatem, vt tenet Iacob. de s. Geor. in tractatu feudorum. in verbo, comes. facit tex. in c. Nabuchodosonor. xxiij. q. iij. ibi: regnum quod perdiderat rursus accipit. & facit cle. j. de fo. compe.

QVinquagesima cõsideratio. Comites palatini vel comites sacri palatij qui creãtur à principe ad legitimãdũ & ad creãdum tabelliones, licet nõ sint propriè comites cũ non habeãt territoriũ, vt dicunt Bal. & Cardi. Alex. in d. c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. tñ quia habẽt volũtariã iurisdictionem & dignitatẽ, prȩferũtur quibuscũꝗ alijs nõ habentibus comitatum cum territorio, vt tenet Iacobinus de sancto Geor. in dicto trac. feudorũ. in verbo, comes. de his & abusibus etiã in Io. de Ter. rub. in proœ. in glo. sepiuit.

QVinquagesimaprima cõsideratio. Comes qui habet dignitatẽ comitatus à iure & non à principe, est doctor qui legit vinginti annis secũdũm glo. in l. j. C. de profes. qui in vrbe Constantinopoli. li. xij. Cardi. in d. c. j. col. j. Bar. in l. Alexãdrinis. C. de decurio. lib. x. & in l. j. in iij. quȩstio. C. de dignitatibus, lib. xij. & in j. constitutiõe codicis. prȩcedit aut prȩcedere debet milites & barones: cùm pari passu ambulent lex mortua & lex viua. Cũ ergo comes sine territorio à lege viua, videlicet à principe creatus prȩcedere debeat alios nõ comites, sic etiam comes à lege mortua creatus.

QVinquagesimasecũda cõsideratio. Comes nõ recognoscens superiorẽ ȩquiparatur principi: si verò superiorẽ recognoscat, ȩquiparatur prȩsidi, vt dicit do. meus Ias. in l. stipulationũ. in v. col. ff. de ver. obl. vbi etiã ponit ꝙ ȩdicta eorũ & statuta sunt ius prȩtorium non ciuile, quando maximè superiorẽ recognoscũt: secus si superiorẽ nõ recognoscunt, qa tũc sunt ius ciuile, vt ibi.

QVinquagesimatertia consideratio. Comes est nomẽ dignitatis, qñ profertur simpliciter, qui nũꝗ̃ debet ornamẽto carere. Nam inornati moribus & virtutibus nedum à comitatiua principis debẽt arceri, sed etiã nequeũt iuxta eius palatiuum habitare. l. quicunq; C. de operibus publicis. Ad idẽ de cõse. di. v. c. fucare. vnde sicut indecorũ moribus nõ decet pallio decorari, vt [illegible] dist. c. contra morem. ita non decet comitatus titulo [illegible] gniri: absq; virtutibus enim comes sicut & rex eo deformior, quo illustrior patet. Nũquid potest abscõdi ciuitas supra montem posita, desolatio, aut latere fumus extin[illegible] lucernæ super candelabrum. Simia in tecto, rex fatuus [illegible] in solio sedens: vt ait Bernar. de consideratione, libro [illegible] & indignum ad honores promoueri, nihil aliud est ꝙ̃ de[illegible] cipere. lxj. dist. c. quid proderit. hoc dicit Lucas de Penna in rub. C. de comitibus cõsistoria. libro xij. sed quandoq; est nomen [illegible]

est nomẽ officij tantum, vt quando profertur sub istis nominibus comes largitionum, comes domorum, comes horreorum, comes laborum, comes cõsistorianus, comes scholarum, comes palatij: de quibus infra dicam in parte sequen. vbi ponam de officiarijs principum.

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quę suo speciali nomine dicitur principatus, vt dicit Iacobinus de sancto Geor. in suo trac. feudorum. in verbo, princeps Pedemontium. vbi dicit ducem Sabaudię esse principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de principe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in gallia qui habent hanc dignitatem, vt est princeps Oriengię, princeps de Thalmõt, princeps de la Roche sur yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponit principatum ante comitatũ, indiscriminatim tamen pręcedunt barones: vt ſ. dictum est in viij. parte. in xv. consideratione. Et Iacobinus de sancto Geor. in dicto loco: quid veniat appellatione principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus principũ ponit vsq; ad lxvj. specialitates, quę sunt in principibus ratione principatus: ex quibus in hoc cognoscitur excellentia principum in multis, vltra alias priuatas personas: de quibus hic ante in xxiiij. consideratione.

Aduerte tamen, quia, vt dicit Ioan. de Imol. in rub. ff. de verb. oblig. in versi vij. nota. dicit ꝙ imperator intelligit principatum esse dignitatem post dignitatẽ regiã, facit illud Exo. xxij. Non maledices populo tuo. de quo vide Iacobum Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in proœ. Ioan. de terrarubea, in lib. intitulato, vinea ecclesię.

QVinquagesimaquinta consideratio. Est adhuc alia dignitas, puta quandoq;, vt videmus, sunt qui dicuntur vicecomites. & dicit Specu. in d. c. de vicecomite, ꝙ vicecomes est is cui dominus castri cõmittit vices suas seu executionẽ iurisditionis in castro: & ibi ponit quomodo sit cõstituẽdus vicecomes: apud nos tamen vicecomes non est nomen officij, prout vult & intendit Specu. sed est nomen dignitatis, quę est quodãmodo maior dignitate baronię, sed minor dignitate comitatus: & quasi sit apud nos minor q̃ comes, sed maior q̃ sit baro: & sunt plures apud nos: vt erat dominus gubernator Burgũdię, qui dicebat̃ vicecomes de Thouars, vicecomes de Thuraines, & vicecomes de Combert. Apud nos etiã habemus maiorẽ Diuioneñ. qui dicitur vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij q̃ dignitatis, cũm ex quo Diuio fuit olim tantũ castrum, nũc est oppidũ, & ex quo est maior illius castri Diuioneñ. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur vicecomes ratione custodię illus castri: denotat tamen aliquã maioritatẽ & pręeminentiã inter maiores ciuitatum esse in illo plus q̃ in alijs. Ex quo etiam alios pręcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatũ, & sunt officiarij ciuitatũ, & ipse est tãtum officiarius castri seu oppidi: eo quia officiarij maioris ciuitatis præferuntur alijs officiarijs minoris ciuitatis, vt dicit Decius in c. clerici. in vj. col. extra de iudicijs. dicam alibi.

Fuit aliàs quęstio inter vicecomitẽ de Talardo & marchionem de Transio in prouincia Prouincię qui olim erat baro tãtũ, & fuit creat⁹ marchio à rege Ludouico xij. Et dicebat dictus vicecomes ꝙ nõ poterat creari dict⁹ marchio, quoniam ante erat baro in præiudicium sui qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus marchio: sed cùm omnes dignitates à principe procedant, cùm dignus honore sit quem princeps vult honorari, dixi amplè alibi. Ideo potuit de barone facere marchionem, qui cùm marchio sit, pręcedere debet vicecomitem: & ita fuit dictũ per arrestum parlamenti Aquen. anno domini 1511. vt refert Iacobus Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in procemio Ioannis de Terrarubea. in tractatu intitulato, vinea ecclesiæ.

QVinquagesimasexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cùm non habeant omnimodam potestatem principis, tantum inter nobiles computantur: præcedunt tamen quo ad nos simplices nobiles, eo quia ratione baroniæ habent sub se vasallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita vt eorum subiecti in eos conspirantes dicãtur crimine lęsę maiestatis teneri. Ioannes Fabri in procemio institutionũ, in prin. super verbo, maiestatem. post Azonẽ in summa videtur tenere quòd nõ, sed Aegidius de Bellamera in consilio xv. in versi. iuxta quod ad propositum. videt̃ tenere quòd sic. c. si quis. ij. q. j. & c. & imprimis. & v. q. iij. c. iij. & ita videtur tenere Archidia. in c. felicis. de pœnis, in vj. quẽ ibi allegat Aegidius. Et qui habet caput baronię magis est honorandus, cùm videatur ꝙ ille solus nõ alij habẽtes partẽ in baronia debeat reputari baro, argu. l. peculiũ. §. quadrigæ. ff. de leg. ij. l. cũ quidã. ff. de fun. instr. & l. quęsitum. §. si quis. & ff. de officio procon. & l. si in aliquã. in princ. & ff. de re militari. l. qui cõmoratus. §. arena. & quod notatur in l. cùm diuersis. ff. de religio. & sumptibus funerum. vbi habetur: ꝙ vbi est caput censetur esse totum, licet in contrarium videatur facere text. in l. ij. ibi, aliquid ordinare. C. vt dignitatum ordo seruetur. & ibi Ioannes de Platea. Sed de intellectu illius legis quomodo scholares eam intellexerunt, videatur supra in iiij. parte, in xxxij. consideratione. Et baro habẽs iura imperialia æquiparatur comitibus, licet comitatus & baronia differant: quia comes cæteris paribus præfertur baroni, vt tradit Curtius iunior in tractatu feudorum in ij. parte. colum. xxviij. versicu. sed quia. gloss. per text. in c. fundamenta. de electio. in vj. vide Purpuratum in l. j. in xxix. colum. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Et in suprascriptione tex. in c. grandi. de supplẽda negligentia prælatorũ, in vj. præponit barones comitibus. Ideo videretur ꝙ essent maiores: dic tamen ꝙ baro præcedit militem, vt in c. venerabilis. de confirma. vtili vel inutili. dicam infra in viij. parte.

QVINTÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

SEXTA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, est de officiarijs principum.

Et habet triginta & octo considerationes.

OFficiarij nanq; principū sunt in quadruplici differētia. Quidam sunt circa personam principis. Quidam etiam circa ærarium principis: & de his omnibus in hac parte dicetur. Quidam verò circa iustitiā administrandā: & de his dicetur in sequēti parte. Quidam verò circa militiā: & de istis infrà in nona parte dicturus sum. Et in his comprehēduntur omnia officia principum.

PRIMA CONSIDEratio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce sextæ partis, & sequentium, de præsuppositione. l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. quæ est talis. Omnes priuilegia dignitatū hoc ordine seruanda esse cognoscant, vt primo loco habeantur hi qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secūdo veniant vacantes, qui presentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium verò ordinem eorū prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorariorū, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis addepti sunt. Quintum eorum quibus absentibus similiter sine singulo mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorarijs anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorarijs credimus præponendos: sed eos vacantes illi honorarijs qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, non quæstorius prefecto quæstorio præponatur. Pariq; modo quæstorius questorio: non vacans comes thesaurorum vel comes rei priuatæ honorario quæstorio vel magistro officiorum preferatur. Et inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis vel ante commisimus, vel postea committemus peragendum: verbi gratia, si vacantium magistro militum belli cura committatur, cur enim aut vir magnificus germanus magister militum vacans appellatur cui bellum contra hostes mandauimus, aut cùm excellentissimus Propentadius non egisse dicitur prefecturam cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ prefecturę miles in expeditione copia commeatuum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, q; sunt tres principales ordines dignitatum officiorum, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorū: inter quos ordines administrantes præferuntur omnibus, vacantes vero præferuntur honorarijs in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrantes computantur non solū qui bus à principio committitur dignitas cum administratione, sed etiam illi qui cùm essent vacantes, iterato vocatur ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu hoc continet tota illa lex, quę licet faciat quinq; gradus, tamen gloss. ibi: in verbo, vacantibus. reducit ad tria membra, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorum: quorum duo membra, scilicet vacantium & & honorariorum subdiuiduntur inter pręsentes & absentes.

SEcunda cōsideratio ex dicta lege est, q; licet textus in prædicta lege connumeret istos tres ordines solum in illustri dignitate, tamen etiam idem ordo maioritatis habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus alijs dignitatibus, vt dicit Io. de Platea in d. l. omnes. & etiam in omnibus positis per eum in l. fi. C. de decurio. libr. x. Et, vt dicit, etiā effectus istorū ordinum est, vt sit inter eos prior sedes, locus conspectior, decernendi, loquendiq; facultas, vt in l. ij. in fi. C. de præfectis prætorio. & alię prælationes de quibus per eum in l. j. C. de prępositis sacri cubiculi: & de omnibus dixi in prima parte.

TErtia consideratio ex dicta lege etiam infertur, q; maior honor administrantibus, vacantibus, & honorarijs pręsentibus q; absentib9 debetur. Et dignitas collata pręsenti est honorabilior & prælatior ea quę confertur absenti, siue vtraq; sit dignitas cum administratione: vt quia vnus administrat Romę, alius in prouincia, nam pręfertur administrans Romę propter excellentiam ciuitatis. Ideo pręfectus vrbis seu ciuitatis est in maiori dignitate, quia illustris, vt notatur in rubri. ff. de officio pręfecti vrbis. q; alij præfecti alibi administrātes, qui sunt spectabiles, vt dictum est per Io. de Platea in l. fi. C. de decurio. li. x. & facit l. j. C. de silētiarijs, lib. xij. & l. vnica. C. de prępositis laborū, lib. xij. siue vtraq; sit dignitas honoraria sine administratione, quia pręfertur dignitas collata in præsentem dignitati collatæ in absentem, siue vtraq; fuerit ad postulationē, siue vtraq; motu proprio principis. Et hoc facit pręsentia principis qui actum extollit, argumento l. omnium. C. de testamentis. & de silentiarijs. l. j. C. eo. lib. Ex quo dicit Ioā. de Platea in d. l. omnes. quę est l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. q; maioris est honoris electio facta pręsente cancellario principis, q; si mittatur sibi ad domum, arg. d. ll. & iurium supra allegatorum. & dixi in xvj. consideratione quartæ partis, & fortè etiam infrà dicam. Quia hęc possunt adaptari ad omnia officia eiusdem status in hoc, q; prouisus præsentialiter est maior q; in sua absentia, data paritate in reliquis.

QVarta consideratio ex prędicta lege, q; inter vacantes, illi qui priori tempore vacauerunt pręferuntur. l. fin. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, lib. xij. ita dicit Io. de Platea in d. l. ij. C. vt dignitatum ordo &c. & , vt dicit, vacātes sunt in duplici genere: quidam qui deposuerunt dignitatem & administrationem, vtputa dici potest de illis qui certa habebant officia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt, vel quia aliquo tempore fuerunt officiarij alicuius loci seu vrbis, vbi non sunt amplius talia officia: vt de illis qui fuerunt consiliarij in senatu Mediolanensi sub rege Franciæ, & nunc (quia ipse rex non tenet ducatum Mediolani) non amplius sunt consiliarij.

Quidã verò quibus est data vel missa dignitas, sed nõdum habent administrationem: puta quia quis est creatus consiliarius ad primam vacaturam, vel creatus secretarius vel magister hospitij seu domus ad primam vacaturam, & isti sunt vacantes qui inter eos præferuntur secundùm prioritatem temporis vacationis, sed ex quo habent administrationem, semper præferuntur.

QVinta cõsideratio. Ex ante dicta lege, q semper habens administrationem præfertur honorario, etiã in dispari dignitate. secus autẽ in vacante, quia vacans eiusdem dignitatis præfertur honorario, sed non præfertur maioris dignitatis honorario: quoniam procurator fisci qui dicitur comes thesaurorum vel procurator Cæsaris, id est comes rei priuatæ nõ præfertur honorario quæstorio vel exmagistro officiorum, scilicet honorario qui habet dignitatem magistri officiorum sine administratione. Non enim habet locum prælatio, quia sunt dissimilis qualitatis. ita dicit Ioannes de Platea in dicta l. secũda, in fine ij. col. C. vt dignitatum ordo seruetur. vbi dicit q honoraria dignitas tanq̃ extraordinaria non impedit quin possit quis acceptare aliud officium stante statuto, q quis non possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte. C. de proximis sacrorum scriniorum. & ibi Ioannes de Platea, libro duodecimo.

Honorarij enim sunt apud nos, qui tantum habẽt nomen officij & dignitatis, & non administrationem nec salaria assueta, vt sunt plures magistri requestarum domus regis, qui dignitatem illam honorariam tantum habent, sed tamen adhuc licet non habeant administrationem, tamen debent pręferri omnibus alijs inferioribus dignitates inferiores & minores habẽtibus: & ideo dixi in casu emergenti tales debere præcedere oẽs aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus regius, præferendus esset cæteris aduocatis regijs, & si locũtenens, cæteris locũtenẽtibus. Ego autem aliàs tales literas obtinui à Christianissimo rege Ludouico xij. sub domino Guidone de Rupeforti cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italia, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in consiliarium magni cõsilij regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negotijs meis, vt infra duos menses redirem ad curiam cum libris: sed statim infra mẽsem decessit ab humanis, nec amplius prosecut⁹ sum quoduis officiũ, sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduen. retraxi, vt scribere & componere possem commentaria super consuetudinibus ducatus Burgundiæ (quod & factum est deo authore) & plura alia quæ tandem in lucem mittentur. Verùm cùm Christianissimus rex Franciscus hanc ciuitatem Heduen. primò ingressus fuisset, ei orationẽ nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R. d. Archiepiscopum Senoneñ. & episcopum Siluanectẽ. qui mihi parte regia iniunxerunt, vt sequerer eius magnum consilium, eo quia intendebat ipse rex, & volebat me esse consiliarium in dicto consilio: quod recusaui, ex quo tale consilium non est firmum nec stabile, sed potius cursorium seu deambulatoriũ, quia semper vadit & currit cum curia principis: & istud me retraxisset à reuolutione librorum & cõpositione aliquorũ tractatuũ quos iam inceperam. Nec à tempore quo decessit dictus dñs Guido intentionis meæ fuit vsq; nũc habere aliquod officiũ, quod me retrahere seu auocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: fortè cùm ero quinquagenarius prosequar aliquod si video esse mihi vtile & facilis prosecutionis. Si videro nõ posse ad id peruenire, nisi eo modo quo hodie peruenitur, scilicet cũ pecunia, stabo cũ opinione Labeonis de qua in l. ij. §. post hunc. ver. ex his. ff. de origine iuris.

SExta cõsideratio erit alia, q officiarioriũ existentium circa personã principis, & sic officiariorum palatij seu hospitij domus regalis, quidã sunt qui habẽt cogitare de epulis dicti palatij, qui & præpositi & tribuni scholarum de iure vocãtur: vt in l. vnica. C. de comitibus scholarum, lib. duodecimo. Et hoc per quãdam similitudinẽ, q a sicut scholaris in studio addiscit & studet, sic studiũ est istis parare epulas regales seu imperiales: vnde huiusmodi paratores dapũ regiarum tribuni ac præpositi scholarum dicti sunt de iure. de his dicam infrà suo loco.

Sunt etiam quidã in dicto palatio qui comites sacri stabuli dicũtur, vt in dicta l. vnica: quia stabulum regale aut imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur grandis scutifer. dicam infra in x. consideratione.

Reperiuntur etiam alij qui comites curæ palatij dicuntur, id est qui curant de ornatu scilicet cultricis, linteaminibus & vtensilibus domus imperialis seu regalis: & prædicti omnes habẽt diuersos ordines inter se. Quia nõnulli sunt in primo ordine, id est maius & nobilius seu primarium habẽt officium, vt est inter cambellanos regios primus cãbellanus, qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Tremoille, gubernator Burgundię pro rege Franciæ. Alij sunt in secundo ordine, alij in tertio, & alij consequenter in quarto, & sic de singulis: & credo q omnes alij à primo sunt æquales, nisi q qui prior est promotus ad talem officium, prior est in ordine, & sic de alijs.

Et generaliter in quolibet ordine & statu officiariorum principis est vnus qui est præpositus ordinis de ordine suo, & prouidet etiam vt quilibet de tali ordine diligenter probè & benè faciat quod ordini suo incũbit. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum, libro duodecimo.

Sunt etiam quidam qui prouidẽt de medicinis, vt sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

SEptima consideratio. Veniendo ad praxim nostram quam hodie habemus in Gallia, & qua vtuntur curialistæ & Aulici est, q inter omnia officia domestica palatij, seu hospitij domus regalis maius officium & dignius inter omnia est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, le grant maistre, & in Cicilia dicitur magnus senescallus, & in Aragonia maior domus, prout dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum. Et ita etiam tenet Nicola. Boerij in suo tractatu de præeminentia sacri magni concilij: quando ponit ordinem sedendi in regno: sed, vt mihi videtur cùm esset curialista & Aulicus, eo quia erat consiliarius in magno consilio regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cùm in palatio regis officium magni magistri sit aliud à magno senescallo, & illa duo officia sint penitus distincta & diuersa, & de vtroque dicetur infrà. Dominus verò Guillelmus Budæus qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitij regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cùm dicat in lege vltima. ff. de senatoribus, in suis annotationibus, quòd primiores regiæ dignitatis ministrales sunt Cancellarius, magister

magiſter equitũ, camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore officium huius magni magiſtri ſecundùm mentem ipſius domini Budæi, cum ſit talis de primoribus, & non poteſt ſub alijs vocabulis comprehendi: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita eſſe, cũ ſit alius qui dicatur pincerna maximus, de quo etiam ĵ. patebit.

Sed quantum ad huiuſmodi officium magni magiſtri poteſt & debet dici magnæ autoritatis & præeminentiæ, honoris atq; excellentiæ inter alia officia, cùm hoc nomine appelletur, & ei addatur magnus, ad maiorem expreſſionem & denotationem magiſterij, eo quia decens eſt nomen eſſe conſonans rei. §. vulgato. eſt & aliud, inſtit. de donatio. & eſt bona argumentatio in iure ab etymologia, ſeu ſignificatione vocabuli. inſtitu. de tutelis. §. primo. & in §. tutores. & inſtitu. de teſtamentis, in principio. & notatur in cap. ij. in principio. extra de teſtamentis. & ita habetur tex. in l. ager. §. fina. ff. de verborum ſignificatio. vbi tributum à tribuendo, & donum à donando. l. inter donũ. ff. de verborum ſignificatio. & iudex, quaſi ius dicens. cap. forus. §. iudex. extra de verborum ſignificatio. & ſimiliter de verbo poſſeſſio, quaſi pedum poſitio. l. j. in principio. ff. de acquiren. poſſeſ. & ſimiliter in mutuo, quaſi de meo tuum. l. ſecunda. §. appellata. ff. ſi certum petatur. etiam in verbo, excommunicatio, dicitur quaſi extra communio, vt notatur in capitu. placet. de ſententia excõmunicationis extra. vt de pluribus alijs ſimiliter dici poſſet. Sed ad propoſitum noſtrũ dicitur, quia maior eſt in ſtatione: ſteryon grecè, ſtatio latinè dicitur ſecundùm Papiam. Et dicitur is cui totius rei gubernatio eſt commiſſa. l. j. §. j. ff. de exercitoria. l. item magiſtri. ff. de pactis. l. actor. ff. rem ratã haberi. vel magiſter dicitur à monendo vel monſtrando, qꝫ alios monere & eis monſtrare quid acturi ſint, debet. Et etiam magiſter militiæ dicitur princeps militum. ij. Regũ x. cap. de quo verbo magiſter, ponit Hoſtiẽ. in ſumma de magiſtris. §. j. Ioan. Andr. in clemen. ij. eodem titu. de magiſtris. Nec huiuſmodi nominatio alicui debet eſſe moleſta, cùm Chriſtus vt à ſuis diſcipulis ſic vocaretur Io. xiij. acceptauit. Vos vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis, ſum etenim. Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis quàm cæteri diligẽtiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt debent, hi magiſtri appellantur: quinetiam ipſi magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominantur. l. quibus. ff. de verborũ ſignificatio. idcirco magiſtri & iudices eodẽ præcepti ordine ponuntur, Deuterono. xvj. Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio. & dixi infra, in nona parte, in quarta conſideratione. verſiculo, prædicti. & hic magiſter, de quo hic, dicitur comes illuſtris. l. iij. C. de curſu publico, lib. xij. vbi iam cõſtat, qꝫ præeſt curſoribus publicis, quos vulgò, poſtes dicimus.

Item prȩeſt tranſlationi ſeu euectioni armorum. l. j. C. de fabricenſibus, lib. xj. Et ipſi fabricenſes eidem ſubſunt. l. penul. & vlti. C. eodem. de fabricẽſibus, in duabus gloſſis, vbi imperator vocat magiſtrum officiorum, ſublimẽ. Item etiam ad eum ſpectat curare ne arma fiant à priuato, neq; vendantur, neq; reponantur alibi quàm in publicis armamentis, vt in authen. de armis. in ſuperſcriptione, & in fine, & per totum. collatio. vj. Et, vt dicit Lucas de Penna in l. iij. C. de caſtrẽſianis, lib. xij. hoc eſt officium de quo ſæpius in legibus Codicis fit mentio. Caſſiodorus vj. variarum epiſtolarum in formula ipſius officij ſic deſcribit: cuius verba hic inſerere volui, prout etiã inſeruit ipſe Lucas modo ſequenti. Reuerendum honorem ſibi aſſumit, quiſquis magiſtri nomen acceperit: quia hoc vocabulum ſemper de peritia venit, & in nomine cognoſcitur, quid ſit de moribus æſtimandum. Ad eum nimirum pertinet palatij diſciplina. Ipſe inſolentium ſcholarium mores procelloſos moderationis ſuæ terminis proſpere diſſerenat: tã multi ordines ſine aliqua confuſione componũtur, & ipſe ſuſtinet onus omnium quod habet tutela diſcretum.

Sic nominis ſui grauitate perfunctus ornat actibus prĩcipatum: per eum ſenator veniens noſtris præſentatur obtuitibus, amouet trepidum, componit loquentem.

Sua quinetiam verba ſolet inſerere, vt nos decenter omnia debeamus audire, aſpectus regij haud irritus collocutionis noſtræ glorioſus donator: aulitici conſiſtorij quaſi quidam lucifer. Nam ſicut ille diem venturum promittit, ſic iſte deſiderantibus vultum noſtræ ſerenitatis, attribuit. Cauſarum præterea maximum pondus in eius audiẽtiæ finibus, maxima ſecuritate reponitur. Verẽdorũ quin etiam opportunam velocitatẽ, quorum ſtatus ſemper in curſu eſt, diligentiæ ſuæ diſtrictione cuſtodit: vt ſolicitudines noſtras, quas conſilio iuuat, beneficio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem reipublicæ noſtrȩ celſitudinis ordinatur hũanitas, & nolentes redemit, quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quãuis feſtinantiũ, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis noſtri deſtinatur euectio, & iſti principaliter creditur, quod tam neceſſarium eſſe ſentitur. His etiam laboribus æſtimatis poteſtatem maximam huic decreuit antiquitas: vt nemo iudicum per prouincias faſces aſſumeret, niſi & hoc ipſe fieri decreuiſſet. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipſum rediret, quod alteri viſus eſt prȩſtitiſſe: moleſtias quidem non habet exigendæ, ſed latȩ bono fruitur poteſtatis adeptæ. Credo qꝫ ex diuerſis titulis defloraretur dignitas ob leuamen principis inſtituta.

Perȩquatores etiam victualium rerũ in vrbe regia propria voluntate conſtituit, & tam neceſſe rei iudicem facit. Ipſe enim gaudium populis, ipſe noſtris temporibus prȩſtat ornatum: quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula ſeditionem habere non debeat ſatiata.

Officium verò eius tanta ingenij prærogatiua decoratur, vt militiȩ perfunctus muneribus ornetur nomine principatus, miroq; modo inter prætorianas cohortes, & vrbanæ præfecturæ milites videatur inueniſſe primatum, à quibus ſibi humile ſoluebatur obſequium. Sic in fauore magni honoris iuſtitia quædam à legibus venit, dum alienis excubijs proponitur, quod alibi militaſſe declaratur. Adiutor etiam magiſtri noſtris obtuitibus præſentatur, vt vicariæ ſorte beneficij, nos eligamus eius præſidium, qui nobis præſtat fidele ſolatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot inſignibus opulentam per indictionem illam gubernandã tibi congrua grauitate committimus: vt per omnia quæ geſſeris, qua nihil moribus reſiduum relinquitur, ſi (quod abſit) à tanta maturitate peccetur. Hæc ſunt verba ipſius Caſſiodori, loco quo ſupra: quem Caſſiodorum in dictis epiſtolis, minimè inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuerſitatibus, & alijs locis huius regni: ſed, vt dictum eſt, verba ſupra ſcripta ſunt relata per Lucam de Penna in dicta lege tertia. quæ incipit: hi qui,

C.de castrẽsianis,libro xij.per quę clarè cognoscitur qualis sit & fuerit huiusmodi officium,& cuius dignitatis,honoris & præeminentiæ fuerit tempore Cassiodori.

Istud verò officium aliàs fuit tantę autoritatis & pręeminentiæ in Francia,ꝙ omnia tanquam rex expediebat talis magister sub nomine regis.Hodie verò non est eius authoritas tam magna nec excellens: quoniam in omnibus quæ tangunt iustitiam(saltem quo ad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit,sed solum Cãcellarius,de quo dicam in sequenti parte.Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea quæ cõcernunt hospitium regis,& etiam circa prouisionem regni in prouidendo militibus est satis ampla : licet propriè eius autoritas concernat principaliter administrationem & superintelligentiã officiariorũ hospitij regis.Et maximè illorum qui prouident circa epulas,& est propriè officium magistri officiorum: de quo habetur rubrica,de officio magistri officiorum,C.& propriè cognoscit de causis officiariorum principis etiã cubiculariorum,vt est textus in l.cubicularios. C.de præpositis sacri cubiculi,libro xij.& sub eius cognitione & punitione sunt omnes officiarij hospitij regis,vt dicit Iacobus Rebuffi in rubrica de quęstoribus,libro xij. C.vbi dicit eos esse illustres,l.eos,C.de principibus agentium in rebus.eodem libro.

Et etiam cognoscit de causis principum agentium in rebus,& ipsorum agentium in rebus,l.ex eo,C.de agentibus in rebus,lib. xij.& ibi Iacobus Rebuffi,qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus,licet videatur esse textus in l.j.C.de principibus agentium in rebus.eodem libro.& ibi idem Rebuffi,ꝙ princeps agentium in rebus,cognoscit de causis agentium in rebus:sed ipse Rebuffi ibi dicit ꝙ est verum quando sunt centenarij aut ducentenarij,de alijs verò qui non sunt centenarij,aut ducentenarij cognoscit magister officiorum,vt ibi per eum dicam latius infrà.

Cognoscit etiam de causis Fabricensium, vt supra dixi,l. penultima,quæ incipit,eos.C. de fabricensibus, libro vndecimo . Similiter de causis silętiariorum.l.ne ad diuersa.C.de silentiarijs,libro duodecimo.Item de castrẽsianis. l.iij.& iiij.C.de castrensianis, libro xij.Item de decanis,l.ij.C.de decanis,eodem libro:vt declarat Ioan.de Platea in rubri.C.de quæstoribus & magistris officiorũ, libro eodem xij.vbi quęstores, magistri officiorum,& comites sacrarum largitionum,& rei priuatæ æquiparãtur, & sunt illustres.

Octaua consideratio. Videtur,ꝙ post istum magnũ magistrum sit præpositus sacri cubiculi,qui dicitur magnus Senescallus secundùm vulgare Gallorum,vt dicit Lucas de penna in rubri.C.de præpositis sacri cubiculi,& de omnibus cubicularijs,& priuilegijs eorum,libro xij.vbi dicit ꝙ post debilitatum imperiũ cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus,notitia tamen,vt dicit,est necessaria. c.fuerunt.§.paulatim, vij.distinctio.Et illum vocat Marescallum Io.de Platea in d.rubri.sed errat quo ad nos, quia Marescalli in Gallia sunt alij,vt dicam alibi.

Sed quia apud nos alludendo vocabulo videtur ꝙ sint Cabellani.i.custodes vel fabricatores lecti qui habẽt sub se plures,vt sunt illi qui vocantur les chambriers,ou varletz de chambre, vel etiam aulæ,vel cameræ,vbi cubat princeps, dicuntur custodes cameræ, quæ debet esse sancta,id est immaculata,& ad cuius custodiã boni,probi,& electi sunt cubicularij assumendi,l. quicunq;.C.de operibus publicis.Et,vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta rubri.de præpositis sacri cubiculi. allegando Odofredum, isti præposito sacri cubiculi imperatoris æquiparari potest magnus Cambellarius regis Franciæ vocatus,le grãt Chambellam,qui præest cubiculo,hoc est cameræ regiæ. Alij autẽ cubicularij,de quibus loquitur ille titulus,in illa particula,ibi:& de omnibus cubicularijs,æquiparãtur alij cambellani regis qui sunt sub magno seu primo cambellano:& hunc honorem cõmuniter volũt habere Senescali & alij officiarij regij maiores laici,qui hoc sibi reputant ad magnũ honorem quãdo sunt Cambellani regis,& nõ immeritò , vt statim videbitur.Hic verò tempore Constantini dicebatur paracemomenus cubilis,vel præfectus cubilis.i.curam habens cubilis imperialis:& hic pręfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus. Vidi etiam arresta parlamẽti Franciæ vbi fit mẽtio de domino Ludouico de Trimollia(qui erat primus Cambellanus) & vocatur ibi protocambellanus. Olim etiam tamen lis erat subditus paracemomeno,id est magno senescallo, pręerat tamẽ omnibus cubicularijs,hoc est qui in cubiculo ministrabãt:& hic præpositus sacri cubiculi.i.magnus senescallus,secundũ Lucam de Penna vbi suprà,æquiparatur in dignitate,immunitate,vel honore,non tamẽ excellentia vel potestate præfecto prętorio.i.cãcellario,vel melius præsidẽti.Cùm nullus præter Cõnestabilem Cancellario sit æquiparãdus vel præfecto vrbis qui potest dici præpositus Parisiensis,vel magistro militũ,qui potest dici Marescallus ,vel verius Capitaneus:& æqualis honor est eis seruãdus in sedendo iuxta principẽ & sedibus collocandis,vt qui prædictorum prius promotus ad officium reperitur,primũ locum obtineat in sedẽdo.Ita est tex.cum notatis per glo.doct. & maxime per Lucam de Penna,in dicta l.j.C.de præpositis sacri cubiculi.

Nona consideratio erit in hoc.Quoniam,vt dicit Lucas de Pẽna in rubri.C.de prępositis sacri cubiculi lib.xij.In cubiculo principis quidam magnificentissimus gerebat officiũ,qui chartularius vocabatur:& huius forte inter cætera erat officiũ,vt codicilli,id est literæ cõmissionis officiorum ,quæ diuersis magistratibus mandabãtur & quæ erant subscribendæ manu seu chirographo principis,per eum expedirentut:& hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna in d.rub.C.de præpositis sacri cubi.lib.xij.Et hi secundùm eundẽ hodie secretarij(vel dicuntur) dicũtur:quasi tius à secretis,hoc est cui secreta cõmittũtur,) dicũtur communicãtur, scribunt secretiora,quæ vel nullis vel paucis cõmunicãtur,scribunt, putà in dictant,& explicant,quę scilicet princeps secretò, putà in cubiculo(quod vulgò dicimus,le cabinet)iubet,ordinat & disponit:libellosq;,puta epistolas, & petitiones secretas principi legunt & explicant:& hodie apud nos dicuntur les secretaires des commandemens : & sunt quatuor ordinarij,scilicet do.Robertet,Gedoyn,de Neufville,& Duruet:sed inter omnes semper fuit & est præcipuus,& maximæ autoritatis apud reges Franciæ ipse dominus Robertet.Et hi sunt maiores omnibus alijs secretarijs regis,& omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera, seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Petrus Constereau,in suo schedulari magistratuũ ciuilium,titu.de quæstore.Alij autem sunt,qui sunt de parua,& sunt clarissimi, qui verò de magna,spectabiles,& magistri sacrorum scriniorum dici possunt,l,vnica. C.de proximis sacrorũ scriniorum

niorum.& toto titu.de proxi.ſacro.ſcri.lib.xij.C.de qui-
bus infra dicam:vbi fortè ſtatum conſiſtorij principis de-
ſcripturus ſum.

DEcima conſideratio. In palatio ſeu hoſpitio
principis eſt alius officiarius qui comes ſacri
ſtabuli (vt iam ſ.in hac parte,in vj.cōſidera-
tiōe dictum eſt) vocatur,& apud nos magnus
ſcutifer dicitur: hic verò plures ſub ſe habet, quorum eſt
præfectus,qui dicti ſunt ſtratores,hoc eſt qui præſunt e-
quis ferrandis;& ſellis,& frenis,de quibus habetur titulus
de ſtratoribus,lib.xij.C.Et eundem,comitem ſacri ſtabu-
li appellat text.& ibi Iacobus Rebuffi in d.l.vnica.C.de
comitibus & tribunis ſcholarum,eo.libr.xij.Et inter illos
ſtratores eſt primus,ſecundus & tertius ordo, ſecundùm
quod principi placet in ſuo ſtatu ordinare.Apud nos ve-
rò tales dicuntur Eſcuyers deſcuerie.Et talis dicitur vnus
ex primoribus regiæ maieſtatis officiarijs,quem Budæus
in ſuis annotatiōnibus,in l.fi.de ſenatoribus.ff.magiſtrū
equitum vocat.

Et de ordine iſtorū & eorum præeminētia ſeu autori-
tate videri poteſt in breuiario principis,ſeu in quodam li
bello qui dicitur ſtatus Franciç qui fit ſingulis annis:& in
eo apponūtur & deſcribūtur ſeriatim omnia noīa officia-
riorū,ſub quibus ſubſunt,taxa eorum ſtipēdiariorū,quid
tenentur facere & eorum incumbat officio,& quomodo,
& in quibus,& per quæ & quot tempora deſeruire:quem
fortè ſuccincte alibi ponam eidem adaptādo & conferen-
do officia antiqua de quibus in iure fit mentio.

VNdecima cōſideratio. Alij reperiūtur officiarij ho
ſpitij principis,qui dicuntur domeſtici & cōmenſa-
les,ſeu protectores & cuſtodes perſonæ principis: quorū
quidā ſunt qui eum ſequūtur,quidā verò qui eum præce-
dunt,quidam qui eum de nocte cuſtodiunt.Et tales prote
ctores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quili-
bet eorum vnum præpoſitum,qui princeps agentium in
rebus nuncupatur.Et ſunt centenarij,aut ducentenarij,vt
ſunt in curia Chriſtianiſſimi regis Franciæ illi milites qui
dicūtur vulgò,Les cent gentilz hommes de cheux le roy.
qui habēt capitaneū qui poteſt dici primicerius ,ſeu prin-
ceps agentium in rebus.Et illi etiā ſagittarij equeſtres,qui
hyppotoxatæ dicuntur,ſeu fortè pilati , dicti Les deux
centz archiers,qui etiam habent capitaneum quem primi
pilo fortè non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores ſeu cuſtodes corporis princi-
pis,qui vulgari noſtro dicūtur La garde du roy (vt ſunt
cōmuniter quidā Eluetij) & propriè eos ſtipatores, late-
rones,& ſomatophylacas dicemus,& gerūt haſtile,quod
alabardam vocant.Et tales ſalutatione prius facta,pote-
ſtatem oſculandi habebant vicarios præfecti.i.locūtenē-
tes capitanei ianuæ principis,vt dicit tex.in l.j.C.de do-
meſticis & protectoribus,libro xij.

Et hic aduerte,quia princeps dicitur adorari.Alij verò
ſalutari.gl.fi.in l.j.C.de ſilētiarijs,eo.lib.& ꝙ princeps di
catur adorari,text.in l.vnica.C.de comitibus & tribunis
ſcholarū,illo eod.lib.licet ibi gl.verbū adorandi exponat
i.ſalutandi.ſic in l.ſancimus.de conſulibus.C.eod.li.& in
l.ij.ibi:æternitatē noſtram adoraturus.C.de fabricēſibus,
lib.xj.ſed etiam ibi gl.dicit ꝙ eſt impropriè,cū ſolus deus
adoratur.Imperator verò ſeu princeps cum reuerētia adi-
tur & honorari debet.Et ꝙ ſolus deus eſt adorandus,& ſo
li ſibi ſacrificium eſt offerendum,dicit Innoc.in c.ij.de ce-
le.miſſarū.de ſalutatiōe dictū eſt in j.parte,& plenè in prę
cedēti parte,in xxxiij.cōſidera.inci.proſequendo materiā
&c. & infra iſta parte,in xxij.conſideratione. Et ꝙ alij à
principe dicentur ſalutari aut reuereri,tex.eſt in l.ij. & v.
C.de proximis ſacrorum ſcriniorum,eodem libro.

DVodecima cōſideratio. In palatio ſeu regia princi-
pis ſunt & alij qui de perſona eius curāt,vt ſunt me
dici,& ſunt in hoc officio tres ordinarij,primus videlicet,
ſecundus,& tertius:& quilibet ordo habet vnū præcipuū
etiā ſummū medicum & ſuperiorē qui vocatur princeps
medicorum,& tales vocantur archiatri,vt in l.medicos.
in prin.C.de profeſſoribus & medicis,libro x.

Et tales habent tātam dignitatē quantam habēt duces
& vicarij principis qui adminiſtrauerūt,qui apud nos di-
cuntur gubernatores patriarum, vt dicit Ioan. de Platea
in rubri.C.de comitibus & archiatris ſacri palatij,libro
xij.vbi etiam dicit poſt Bartho.ꝙ medici principum qui
meruerunt eſſe in primo ordine medicorum nobilitātur,
vt efficiantur Palatini Comites,& ſunt in dignitate ſpe-
ctabili:& ibi ſunt tres dignitates,ſcilicet Archiatrorum,
i.medicorum principis,Vicariorum,& Ducum,quę ad-
æquantur.Et non eſt differentia niſi in prioritate tempo-
ris,vt dicunt ibi tex.Iacobus Rebuffi,Ioan.de Platea, &
Lucas de Penna.

DEcimatertia conſideratio. Alij ſunt Archiatri,qui
dicuntur oſtiarij palatij, ſeu hoſpitij principis. Et
Archiatrus eſt princeps eorum , quaſi princeps atrij prin
cipis. Et atrienſis hoc eſt ianitor ſeu oſtiarius,aut is cui
credebatur cura atrij id eſt primæ partis domus, cùm de
atrijs intramus domum.Vnde Victru.libro vj.In vrbe
atria proxima ianuis eſſe debent.Vnde in Euangelio dici
tur. Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace
ſunt ea quæ poſſidet.

Et iſte Archiatrus eſt in magna dignitate,cùm ęquipa
retur vicario & duci,vt in l.j.C.de comitib.& archiatris
ſacri palatij,li.xij.& ita exponit Lucas de Pēna in d.rub.
vbi dicit ꝙ in regno magni viri conſueuerunt hoc officiū
pro magno munere gerendū ſuſcipere. Hodie verò defi-
ciēte iuſtitia,huius ſicut & cæterorum claritas eſt deleta:
ſed quicquid dicat hoc pōt eſſe in regno Siciliæ,& Nea-
politano,de quo ibi intendit loqui cùm ibi tum reſideret.
Sed in regno Franciæ eſt in magno honore,& ſolet con-
cedi nobilibus,& his quos princeps fauore & beneuolen
tia proſequitur.

Idē tñ Lucas de Penna in rub.C.de comitibus cōſiſto
rianis,in fi.lib.xij.dicit ꝙ Magiſtri oſtiarij in curia regis
ſunt comites cōſiſtoriani.Cuius officium eſt cōuocare ad
pręceptū principis,vel quęſtoris iuriſperitos aut alios,il-
loſq; cum neceſſe eſſet introducere in cōſiſtoriū principis.
Et hic poſt quęſtorē & magiſtrum officiorū præerat in cō
ſilio principis:& hic dicitur comes conſiſtorianus.

Dicit em̄ Pyrrhus in lib.j.de magiſtratibus Romanis.
ꝙ comites conſiſtoriani ſunt qui principis conſiſtoriū &
tribunal comitantur.Hiq; ſunt illuſtres , cuiuſmodi ſacri
cōſiſtorij regij,qui regem aut ipſum conſiſtoriū,cui præ-
eſt Cancellarius,ſequūtur.Sed credo illud eſſe generaliter
ad omnes:ſed ſpecialiter comes conſiſtorianus dicitur ille
qui habet curam,& gerit officium cōuocandi ad præce-
ptum principis omnes de conſilio & cōſiſtorio eiuſdem.
Dicit vlterius Pyrrhus ꝙ admiſſionales ſunt quos oſtia-
rios Galli vocant.Alij archiatros dicunt ab atrio cuſto-
diendo,nonnulli atrienſes,vt dictum eſt.Cōſiſtoriani ve
rò ab Ambroſio dicuntur qui ſenatorij ordinis vel am-

plissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

DEcimaquarta cõsideratio. In domo principis sunt plures comites qui semper principẽ comitãtur. Cũ comes à comitãdo vel sequẽdo dominum. l. itẽ apud. §. comitẽ. ff. de iniurijs. l. j. §. fi. ff. de extraordinarijs criminibus. Et habẽt officia in domo principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris, sunt nomina officiorum tantum. Secus quando cum adiectione patriæ aut prouinciæ, quoniam tunc sunt nomina dignitatis, vt suprà in præcedenti parte plures nominaui in xlvj. cõsideratione. Sunt etiã quandoq; sine comitatu, vt in authen. vt ab illustribus & qui super eam dignitatẽ sunt &c. in prin. iuncta glo. ibi in verbo, comites. colla. v.

Et, vt in hac parte dixi suprà, est comes sacri stabuli. de quo in x. consideratione. etiã comes scholarũ, vt in vj. cõsideratione. Sunt tñ alij comites: primò Comes largitionũ, & est, vt dicit Pyrrhus in suo tractatu de togatis seu palatinis, lib. j. qui largitiões principis in comitatu faciebat: quis aũt hodie fungaẽ huiuscemodi officio, fortè scribam infrà, vbi officia deputata circa ærariũ principis enumerantur, & est propriè thesaurarius secretus principis, q dicitur, Le tresorier des menuz plaisirs. Vel fortè crumenarius (quẽ argẽtarium vocãt) qui etiã fortè rationarius, i. accepti expẽsiq; librũ cõficit, aut eleemosynarius principis, de quo statim dicam. Nam dona facit & liberalitates exercet princeps, vt in l. vnica. C. si liberalitatis imperialis socius sine hærede decesserit, li. x. Et liberalitas seu munificentia est propriũ regis, & ex ea plurimum laudatur: vt dixi in præcedenti parte, in viij. consideratione.

Est & comes domorũ, qui teste Pyrrho vbi suprà, est qui præfecturã in domesticos principis habebat secundũ Iustinianũ. Fortè dici posset hodie Pręposit⁹ domus principis (qui vocatur vulgò, le preuost de l'hostel) cùm habeat iurisditionem & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiã videtur habere officium irenarchæ, cùm habeat cognitionem causarum criminalium, & pacem procuret inter domesticos & aulicos principis: imo in omnes curiales fascinorosos animaduertit, quod videtur esse officium irenarchæ, vt in l. vnica. C. de irenarchis, libr. x. Et ab isto hodie deputantur in prouincijs irenarchę, seu liminarchę, hoc est præpositi mareschallorum.

De alijs verò comitibus suis locis dicetur, maximè de comite stabili, qui erat primus inter oẽs, & omnibus pręerat: loco cuius hodie est conestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqui volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio regis nostri, quę ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statum curiæ Christianissimi Francorũ regis, vt oĩa officia dictæ curię adaptare satagerẽ officijs antiquis & in iure descriptis: sed cùm ad me nõ deuenerint aliter nõ insistã, nisi in iure & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ vsitata fuerint, in alijs me remittẽdo ad Pyrrhũ, ad Fenestellam, & Põponiũ Letum.

Aduerte etiam q̃ olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio principis deputata, vt ait text. in l. fi. in prin. C. de castrensianis & ministerianis, lib. xij. sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum officiariorum) non habemus, vt dicit ibi glo. j.

Quę enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent, vt ait Budæus. A Gręcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem status regis Salomonis, habetur compendiose iij. Regum iiij. ca. vbi sic dicitur. Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israël. & principes & præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describũtur, vt & multi alij eiusdem officiales.
Primò nominantur tres, quos pro scribis habuit, quos dicimus à secretis.
Secundò vnus nuncupatur, qui à commentarijs dicitur, & fortè talis cõmentaria componebat: loco cuius subrogari videtur in francia Cancellarius.
Tertiò vnus solus qui super exercitum dominabatur, vt hodie apud nos est Conestabilis Franciæ.
Quartò tres erant super eos qui assistebãt regi, & fortè hodie loco istorũ sunt electi secreti, aut stricti cõsiliarij regis.
Quintò vnus erat amicus regis.
Sextò vnus nuncupatur, qui erat præpositus domus.
Septimò vnus erat super tributa, quem voco generalem finantiarum seu magnum thesaurarium.
Octauò duodecim præfectos habebat super omnẽ Israël, quorũ nomina ibi describũtur, & quibus regionibus præerant: & hi præbebant annonam regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temerè fortè crediderim à Carolo magno Frãcorum rege instar istorum duodecim præfectorum olim fuisse institutos duodecim pares Franciæ.

Ibi etiã de expensis seu sumptibus & cibis mẽsæ ipsius Salomonis dũ scribitur. Erat autẽ cibus Salomonis per singulos dies triginta chori similæ (hoc est farinæ albę, seu floris farinæ triticeæ) & sexaginta chori farinæ (quę erat ex omnibus frugibus & leguminibus. Chorus verò medimnos atticos xlj. capiebat. Medimnus verò sex modios continet.) Item decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum atq; bubalorũ, & auium altilium. Item habebat quadraginta milia præsepia equorum currilium, & duodecim milia equestrium, nutriebãtq; eos supradicti regis præfecti, sed & necessaria mensę ipsius regis cum ingẽti cura præbebant in tempore suo.

Et de officiarijs diuersorum ordinum (tam pontificalis dignitatis, q̃ imperialis fit mentio in c. Constantinus. xcvj. distin. & ibi videtur q̃ militiæ clericalis officia sint adinuenta instar secularis.

Sed longè ante Salomonẽ, cùm iam sexaginta anni & vltra elapsi erant cũ regnare incepisset Salomon, Samuel sanctissimus dñi propheta Hebræorũ magnus põtifex & iudex leges seu iura regni Hebræorum, iussu dñi dederat Sauli in regem Hebræorũ assumpto, quæ descripta erant in libro, vt habetur j. Reg. viij. & x. ca. in fi. vbi satis elici potest de statu regis Saulis: de quo in præcedenti parte, in consideratione de priuilegijs principum. versi. clxij.

DEcimaquinta cõsideratio. Aliud est officiũ domesticum principis, quod dicitur Comes horreorũ pistrini principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus in suo trac. de togatis & palatinis.

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquẽdoq; pani principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

DEcimasexta cõsideratio. Est & aliud officiũ domesticũ principis, quod dicitur officiũ comitis sacri palatij, secũdùm Lucam de Penna, vt ĩ. dicetur. Sed secundũ Põponiũ Letũ dicitur officiũ præfecti fabrorũ: qñ vt ait,

Sunt

Sunt artifices qui castra sequuntur, vt fabris lignarijs, fer-
rarijsq; præsint. Et is magistratus eligebatur idoneus, &
qui castris sciret bene prouidere, præsertim qui in vrbium
expugnatione cuniculos subterraneos facere, atque id ge-
nus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fa-
brorum C. Cæsaris in Gallia: qui (teste Polidoro de inuen
toribus rerum libro iij. c. viij.) fuit primus qui parietes do
mus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio for
tè latius infra dicetur in ix. parte. Et talis ꝓpriè apud nos
dici posset magister operum.

Dicit tñ Lucas de Pēna in l. vnica. C. de comitibus &
tribunis scholarū, lib. xij. ꝙ comes sacri palatij erat prępo-
situs custodiæ, conseruationi, & ornamento imperialis pa
latij. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pe
des regios primus incedens, auream virgam ferens in ma-
nu. hic peruigili cura vigilabat circa decorē palatij, vt anti
quum nitorem in pristinum cōuerteret, & noua simili an-
tiquitate produceret.

Crederem autem potius, ꝙ talis pręfectus fabrorum,
seu operum esset sub comite qui habet curā sacri palatij,
cū hic comes curæ sacri palatij sit de primoribus, & æqui-
paretur comiti & tribuno scholarum, etiam comiti sacri
stabuli, vt est tex. in d. l. vnica. & sit in maxima dignitate in
qua nō est præfectus fabrorum: licet ad similitudinem hu-
ius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc iu-
risditio magistri operū seu latomorū, qui cognoscere ha-
bet de operibus & ædificijs factis pro principe, & potest
ille magister latomorum adaptari huic præfecto fabrorū.
Et ꝙ tales magistratus habeant iurisditionē super prædi-
ctis corroboro sic. de iure em̄ magistri militum habent iu-
risditionem inter suos milites. casus est in l. magisteriæ po
testati inter militares viros. C. de iurisditio. om. iudi. Secū
dò sic. ratione professionis vel negotiationis quis subijci-
tur iurisditioni illius qui præest talibus, & de his quæ per-
tinent ad eius artem seu curam. l. fi. in prin. vbi est propria
officina. C. eodem. Hodie tñ de consuetudine regni Fran-
ciæ centum milites regis, de quibus. s̄. dixi ista parte, in xj.
consideratione. litigant coram dominis requestarū in par-
lamento Parisiensi, prout & alij domestici principis si ve-
lint, & hoc virtute literarum regiarum ab eis impetrata-
rum, quas Committimus vocamus.

DEcimaseptima consideratio de alijs officiarijs prin-
cipis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet princi
pi & alijs quibuscunq; magistratibus, necessarij, & sunt ęra
rij qui ærarium principis administrare habent, & in reci-
piendo, & in distribuendo, & tales inter cæteros sunt lau-
dandi: & retroactis tēporibus, & de iure & de facto fuerūt
laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est
pecunia: quoniam olim ęs fuit in precio magis, aurumq;
iacebat, vt ait Lucret. Nunc (versa vice) iacet æs, aurum
summo successit honore. Et primò ex ære pecunia signata
fuit. vnde Ouidius in fastis.

Aera dabant olim melius, nunc nomen in auro est.
Victaq; concessit prisca moneta nouæ.

Aduerte, ꝙ in hoc ęrario plures sunt officiales. Sūt em̄
primò generales, secūdò magistri cōputorū, tertiò thesau
rarij, quartò receptores. Sed quomō hi possint ad officia
olim in iure scripta adaptari videndū est: imprimis apud
nos in Frācia quatuor sunt generales finantiarū, scilicet ge
neralis Franciæ, Normānię, Britāniæ, & Linguæ Occita
nę. Hic etiā prius præmitto ꝙ apud nos principes singu-
lis annis faciunt breuiarium in quo describunt statum eo-
rum generalem: & in illo statuūt tam de ærarij pecunia q̃
de fiscali quid eo anno fieri velint: quā summam instrumē
to ministerioq; omni aulico ferri placeat, quam argenta-
riā nunc & officiales domesticos vocant. Quā etiā rei mili
tari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia)
quā stipendijs: qm̄ & officiarijs & militibus stipendia sunt
necessaria. Ideo habetur Lucæ iij. Neminem concutiatis,
estote cōtenti stipēdijs vestris. Quam liberalitatibus, quā
venatico apparatui, q̃ auitio equitioq; id est falconariæ
scutariæq;, vt verbis nostris vtar. Quibus etiā vsus est ille
elegās vir dn̄s Guillielmus Budęus in suis annotatiōibus
in pandectas, super l. vnica. ff. de officio quæstoris. sed ad
rem redeo. Quam deniq; in euentus varios, & ad incerta re
rum casuūq; (quo nomine præfecti ęrarij immanes sum-
mas suæ potestatis faciūt) in legationes dimittendas, ad-
mittendasq;, atq; etiā in lautitiam destinati, hoc est mune-
ra & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In
eo etiam breuiario, princeps anniuersaria constitutione sti
pendia quædam augeri, quædā circuncidi, quædam eradi
iubet. Ex quo velut archetypo quini quotannis veluti tra
duces ducuntur. Quorum vnū præfecti fisci communem
inter se sumunt & sunt thesaurarij. Reliquos præfecti æra-
rij (& sunt generales finantiarum) habent suum quisq; cū
suo tribuno ærario (hoc est receptore generali) commu-
nem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coa-
ctoribus prouinciæ suæ: hoc est receptoribus particulari-
bus faciūt, in quibus attributas prouincię suę pecunias va-
rijs nominibus exponūt & erogant. Nomina intellige ca
pita breuiarij hoc est rationis argentariæ, titulique earum re
rum & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus ex-
pensæ pecunię feruntur.

Ex his autē velut subbreuiarijs fiunt rursus, quæ pycta
cia, breuiaq; dicuntur, & breues vulgò borderellos appel-
lant. i. commentariolos summā rerum continētes, de quo
exempla sunt in l. actuarij. l. excellentia. & l. iubemus. ij. in
fine. C. de erogatiōe militaris annonæ. libr. xij. Attributæ
aūt pecuniæ (teste Budęo) ab antiquis dicebantur, quas
nūc assignatiōes dicimus. Tributū dictum est à tribubus,
ꝙ ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à sin-
gulis pro portiōe census exigebatur. Ab hoc ea quę assi-
gnata erat, attributum dictū. Ab eo verò quibus attributa
erat pecunia, vt militi reddant, tribuni ærarij dicti sunt. Id
quod attributū erat, ęs militare dictum. Tribuni igitur ęra
rij secundū Asconium ea officia gerebāt, quę nūc genera-
les receptores obeunt exequūtur, attributā pecuniam quæ
storibus prouincialibus (pro quibus hodie habemus the-
saurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam.
Tñ secundū Varronē lib. primo de lingua latina, in fi. Tri
buni ęrarij dicti erāt qui militibus ipsis protinus adnume-
rabant, qui nūc thesaurarij sunt bellorum. Nec immeritò
forte hi officiales ęrarij inter domesticos & palatinos prin
cipis adnumerātur, cū sint officiales generales ad omnem
statū principis, tam suijpsius, suorum officiariorum dome
sticorum, q̃ iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in
hac parte fit mentio. Etiam generales rectè apud nos dicū
tur, cum eorum officium, scilicet illorum qui sunt dignio-
res in ęrarij administratione, habeāt officium generale ad
omnes circa rempublicam versantes.

Nūc ergo ad hos deueniamus qui qn̄q; dicti sunt quæ
stores seu pręfecti ærarij (vt dicūt Budęus & Pyrrhus) &
tales sunt illustres, vt voluit Purpuratus in l. j. col. xiij. ibi:
illud aūt recipi pōt. ff. de officio eius cui mandata est iuris-

ditio. Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis post quatuor primores domus regiæ, de quibus antè dixi. nõ tamen præferuntur cancellario & præsidentibus in parlamento in cõgregatiõe generali, nec magistris requestarũ & cõsiliarijs, vt dicit Boërius ĩ tractatu Ioãnis Mõtaigne. de autoritate magni concilij: vbi vide modũ sedendi in cõsistorio Christianissimi Frãcorũ regis. Imo dicit idem Ioãnes in d. tract. in secũda ratiõe, ꝙ tales quęstores olim ex plebeis & ignobilibus eligebãtur. l. ij. §. deinde cũ ærariũ. ff. de origine iuris. & l. vnica. ff. de officio quæstoris. & ibi glos. in verbo, plebeios. vbi glossa tria genera quęstorũ declarat. & etiã gl. in proœ. institutionũ. §. cũq; hoc. in verbo, exquęstori. sed videret̃ dicẽdũ per glossam in d. l. vnica. ꝙ tales quęstores sint tñ spectabiles vel clarissimi, illustres tñ nominãtur, per tex. in l. ij. C. de offi. quæstoris. & Ioãnes Montaigne vbi suprà dicit, ꝙ sufficit vt sint humilioris ordinis. q̃bus nõ assentit Purpuratus in l. j. nume. xliij. cũ quinq; seq. ff. de offi. eius cui mãdata est iurisditio. et infra in parte seq. in xv. cõsidera. inci. cùm vt. Sed cùm Budæus & Pyrrhus tales quęstores dicant eos esse quos magistros seu dños cõpotorũ vocamus. Ideo eos insequẽdo videret̃ dicendũ, ꝙ tales generales finantiarũ sint illi, qui præfecto ærarij comparantur. de quo fit mentio in l. senatus. ff. de iure fisci. & per Pyrrhum plenè in libro de quæstorijs magistratibus. vbi dicit, ꝙ talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi in l. pręcepit. & in l. j. C. de canone largitionaliũ titulorũ. lib. x. videtur tales administratores ęrarij alio nomine vocare, qm̃ eos nominat comites. Nã (vt ait) princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationẽ istorũ pręponebãtur duo comites, scilicet Comes sacrarũ largitionũ, & Comes rerũ priuatarum, & habebãt idẽ priuilegiũ, vt in l. vlti. C. de palatinis sacrarũ largitionũ. li. xj. Nã quilibet erat illustris, vt de comite rerũ priuatarũ ꝓbatur in l. vnica. C. de offi. comitis rerũ priuatarũ. iũcta l. fi. ante finẽ. C. de assesso. Probatur de comite sacrarũ largitionũ. l. siue ex pretoriano. C. de executo. et exact. li. xij. & l. j. §. ideo. C. de nouo codice cõponendo. & l. vnica. C. de offic. comitis sacrarũ largitionum. & l. viros deuotos. C. de palatinis sacrarũ largitionũ & rerum priuatarũ. eodẽ lib. xij. Vñ officium comitis rerũ priuatarũ erat, vt gubernaret res fiscales quæ appropriabãtur ad cõmodum principis, nec cõuertebantur in vtilitatẽ publicã. de quo Lucas de Penna in l. iij. quæ incipit, si qñ. C. de bonis vacãtibus. lib. x. & in l. ij. de petitis bonorum sublatis. C. eodẽ libro. vbi refert ea quę pertinebant ad eius officium. Et iste cõstituebat procuratorem Cęsaris qui sibi reddebat cõpotum. l. penul. C. de iure fisci. lib. x. & licet glo. in d. l. vnica. C. de officio comitis rerum priuatarum. vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris, tamen contrarium est verum vt notatur in dicta l. penul. C. de iure fisci. & in l. si quis intra. C. de bonis proscriptorum. & in l. si quando. ij. C. de bonis vacantibus. eodem libro x.

Officiũ verò Comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt paulò antè dictũ est) nec cõuertebatur in vtilitatẽ principis: tñ isti comites habebãt diuersa officia, vt probatur in l. in prouincijs. C. de numerarijs & actuarijs. libro xij. Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri, & reddebat rõnem pręfecto prætorio, vt in authen. de collatoribus. §. eos autem. colla. ix. & l. fi. in fin. C. de exact. tribu. libro x. & omnes collatores & exactores reddebant sibi compotum, & ipse præfecto prętorio vt dixi. Ex quo videtur dicendum, ꝙ generales prædicti æquiparari possunt dictis comitibus, quia nõ reddũt alicui compotum nec subijciuntur, nisi præfecto prętorio, hoc est cancellario. Licet videantur aliqui dicere, ꝙ tales sint thesaurarij Franciæ, sed potius credendum est, ꝙ tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres. Cũ sint in maximo honore, & semper fuerint magis q̃ thesaurarij & receptores qui subsunt eis, & tenentur reddere compotum eisdem: & hæc dixi ad sustẽtationẽ opinionis Purpurati, in hoc quod dicit ipsos generales esse illustres in quo multum extolluntur, cũ officium eorum in extraordinarijs pecunijs & subsidijs quęrendis & conseruandis versetur.

Vnde et de quęstoribus sentit Guillielmus Benedictũ in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ noĩe Adelasiam. nume. cccccix. de testamentis. vbi ita ait. Quæstores sunt gñales & receptores talliarũ, quas rex annis singulis indicit pro necessitatibus regno occurrẽtibus secũdũ maius & minus pro modo necessitatum, quæ tallię leuantur à nõ priuilegiatis pro valore rerũ, et bonorum ruralium, quas quisq; plebeius habet et possidet: & ibi ponit quomodo talliæ seu collectæ dictorũ subsidiorũ indicunt̃, leuãtur & exigũtur, & per quos, saltẽ in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorũ, quia vt refert Budæus in d. l. vnica. ff. de officio quæstoris. & Pyrrhus in loco ante allegato, tria pensitationum genera seu solutionũ fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur canon, & est hodie id quod domaniũ dicitur. exemplificat Budæus, in portorijs, vectigalibus & huiusmodi.

Secundũ dicitur oblatio, & est id quod nunc auxilia dicimus, Aydes in vulgari: vt octauini heminatim, hoc est per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cuppatim culeatimq; venit, reliquarum mercium, quæq; à solidarijs negociatoribus venduntur (quos grossarios appellant) quæq; à minutarijs & venditoribus, qui & propolæ dicũtur, hoc est non sua vendẽtes, sed à negociatoribus pręempta, vt postea pluris vendant.

Tertiũ est indictio (quã talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationũ est differentia, teste G. Benedicto in loco supra allegato: quoniam thesaurarij administrant domaniũ quod est ordinariũ, generales verò talliã, quæ dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habent iurisditionem in palatio Parisiensi, in qua sunt duo præsidentes, octo consiliarij, aduocatus, procurator, graffarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes emissæ à sententijs & iurisditionibus electorum & grenetariorum deuoluuntur ad eorum iurisditionem & curiam: quiquidem electi cognoscunt de auxilijs seu subsidijs, & grenetarij, seu mauis granarij vel horrearij de gabellis salis.

DEcimaoctaua cõsideratio ad thesaurarios se offert, relinquẽdo magistros compotorũ in parte sequenti, quatuor cum sint officiarij iustitię. Hi thesaurarij (qui sunt quatuor generales in Francia) præfecti fisci vocari possunt. Autore Budæo in l. vnica. ff. de officio quęstoris. & tales etiã possunt dici illustres, vt ait Purpuratus in l prima. colũ. xiij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. per textum quem dicit ad hoc facere in l. fi. C. vbi senatores vel clarissimi.

clarissimi.in princ.ibi:cui sacros nostri nois thesauros,aut res priuatas nostræ pietatis,vel serenissimæ Augustę no- stræ cõiugis gubernandas iniunxit nostra serenitas.& ibi facit differentiã inter generales & particulares, de quibus infrà.Videretur tñ dicendũ ex rationibus deductis in pręcedenti cõsideratione de generalibus,ꝙ sunt tãtum specta biles,& sufficit ꝙ tales sint: cùm etiam magistri militum (qui vocãtur marescalli Franciæ aut capitanei)sint tantũ spectabiles,vt dicit Specu.in ti.de iuris.om.iud.versi.me- dij.& dicam ĩ.in ix.parte,in xvij.consideratione.

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo,& vxorem noie Adelasiam.nume.cccccvj.vsq; ad numerum lix.de testamẽtis.ponit originem istorũ thesaurariorum seu quæstorũ,vbi dicit ꝙ huiusmodi quęstores seu thesaurarij à populo Romano originẽ seu ortũ habuerunt in principio nascẽtis ciuitatis.Cũm ærariũ populi auctũ esse cœpisset,in quo pecuniæ publicæ reponebantur:qa vt essent qui ęrario thesauri pręessent,cõstituti fuerũt quæstores,qui pecunię præsiderẽt, & dicti sunt ab eo quòd inquirẽdæ & cõseruãdæ pecunię causa creati erant. Verba sunt l.ij.§.hisdẽ tẽporib⁹.ibi:deinde cũ ęrariũ &c. ff.de orig.iur.ob quod dicit tex.in d.l.vnica.ff.de offi.quęsto.qđ origo quæstoribus creãdis antiquissima est,& pe- nè ante oẽs magistratus.Habuerũt em̃ Romulus conditor vrbis,& Numa Põpilius binos quæstores,quos ipsi non sua voce sed populi suffragio,hoc est cõsensu & electione crearũt.Et in hoc videtur dictus G.Benedi.quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalib⁹:& in Frãcia sunt quatuor principales qui de causis inter fiscũ & priuatos cũ pręsidibus.i.senescallis aut balliuis cognoscũt.l.ij.C. si aduer.fiscũ resti.postu.& hoc fit Tholosę, teste eodẽ G. Bñdi.vbi simul cognoscũt:& horum officiũ est(vt dicit) quærere & exigere oĩa quæ domanij regis & de patrimonio seu de mẽsa sunt,& debẽt discurrere prouincias & visitare domanium,illud cõseruãdo,& si iuste fieri posset augẽdo,& occupatũ ac perditũ recuperãdo auxilio præsidũ,vbi de redditu vigintiquinq; librarũ turoñ. & infra questio fiet.Si autẽ de maiori summa ageretur,curiæ parlamenti in cuius ressorto est,cognitio pertinet.Et tñ,vt dicit,officiũ generaliũ in pecunijs extraordinarijs & subsidijs quærendis versatur,vt etiã dictũ est in præcedenti cõsideratione.Dicti etiam thesaurarij in hoc videntur laudã di,cùm administratio eorum versetur circa ordinarium munus,generalium verò circa extraordinarium.

Decimanona cõsideratio. Generales receptores Franciæ tribunis ærarijs cõparari dicũt Budæus & Pyrrhus.Qui verò dicãtur tribuni ęrarij,dictum est suprà ista parte,in xvij.consideratione,vbi dixi post prædictos,ꝙ ea munera obibãt quæ nunc generales receptores obeũt, assignatam pecuniã thesaurarijs bellicis adnumerãtes ex ærario promptã.Sed teste Varrone, hi erant qui militibus ipsis protinus,hoc est omnino vel longe à finibus adnumerabãt,qui hodie thesaurarij bellici vulgò dicti sunt, Les tresoriers des guerres.Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendijs.

Tribuni nõ tã ærarij q̃(vt appellãtur)ærati.Aeratos tribunos Cicero pro obęratis dixit,id est ęre alieno obrutis & implicitis.Gallia verò memoria nostra (vt ait Budæus)alterius generis ęratos,huiusmodi tribunos,oẽsq; argẽtariam factitãtes,hoc est pecunias numerãtes,semper habuit,id est bene nummatos.Refert tamẽ Nicolaus Boẽrij in suo cõmento super cõsuetudinibus septenę Bituricẽ. tit.de cõsuetudine matrimonij.§.v.quòd clerici finãtiarũ ab initio magnã faciunt pragam seu bragã,& per exteriora apparent diuites,sed in fine mittrãtur,& in exiliũ mittũtur,vt ait factum fuisse tẽpore Ludouici duodecimi Frãcorum regis.Sed peius est hoc anno 1527.die nona Augusti:quidã generalis Franciæ detentus incarceratus Parisius in arce,quæ vulgò Bastille dicitur,fuit condẽnatus per iudices commissos à dño nostro Rege,vt in patibulo Mõtisfalconis suspenderetur & strãgularetur(quod & factum fuit die lunæ.xij.eiusdem mẽsis sequente)oĩa bona sua cõfiscando:& in dicta sententia cõtinetur,ꝙ dicti iudices declarauerũt dictum generalẽ astrictũ & cõuictum de furtis,falsitatibus,abusibus,interuersionibus:hoc est callidis surreptiõibus & malis administrationibus finãtiarum regis mẽtionatis in processu,& priuatũ ab omni honore & statu,pro reparatiõe dictorum criminũ & delictorum: ordinantes insuper summã tercentũ milium Parisiensiũ, super dictis bonis,& cõfiscationibus accipi pro restitutione summarum & partium malẽ captarum per dictũ generalem super finantijs regis & alijs dãnis & interesse in eis factis,dictam summam adiudicantes regi pro restitutione prædictorum.

Istud verò deinceps cedat alijs in exemplũ, vt sint inculpati,nulliusq; culpę notatiõe digni.Inculpabiliter em̃, teste Cassiodoro,necesse est viuat,etiam qui solã sui præsentiã nouit principibus offerendã.Quomodo tamẽ parcendum sit honori & verecũdiæ domus regiæ,& his qui pro domo & parentibus regijs laborarunt,vide per Guillelmum Benedicti in repetitiõe c.Raynutius,in verbo,& vxorẽ nomine Adelasiã.numero 808.extra de testamẽtis.Allego pro hoc textum in c.sed & quod principi,ad finẽ,ibi:nã quod ob meritũ.iuncta gl.in verbo,ob meritũ. quam seq.ibi docto.instit.de iure naturali &c.& ibi notat Ange.per illũ tex.ꝙ iusta causa minuendi vel remittendi pœnã alicui delinquenti est propter multa seruitia quę cõtulit principi vel reipublicę.Plures etiã alij referuntur detenti ob supradicta delicta in carcerib⁹ Parisianis,de quorũ vita dubitatur,quæ cũ vitiosa sint stirpitus(vt nulla radix inde remaneat)eruenda sunt,vt vtar verbis l.ij.C.de peritis bonorũ sublatis,lib.decimo. licet hodie talia potius radices effundãt,cùm essent omnino tollẽda, quia ex mala radice procedũt.Et huiusmodi ærarij administratores,vulgò in Frãcia porci regis dicũtur,tanq; vitã in ocio & sine solicitudine degentes.ꝑ quo bene faciũt ea quę dicit Lucas de Pẽna in d.l.ij.post Policra.lib.v.ca.ij.Hi autẽ(vt ait) in republica ventris & intestinorũ imaginẽ ferunt: q si immensa auiditate rapta cõgesserint, & cõgesta tenacius reseruauerint,innumerabiles & incurabiles morbos corpori reipublicæ generant,& vitio eorũ totius corporis ruina immineat.Et secũdũ Hippocratẽ crassa & obesa corpora,cũ crescẽdi modum impleuerint, necessariã esse sanguinis diminutionẽ,& nisi fiat,in paralysim & plurima genera morborũ pessima erũpere:vt refert textus in c.ne tales.de cõsecra.dis.v.Vñ non sine causa oĩm talium & similiũ raptorum hęres in præsenti seculo est fiscus,qui eos bonis alienis impinguatos minuit:qđ fieri necesse est, ne æternaliter pereãt,saltẽ expediẽs est,vt quod vi, clam vel aliàs iniustè perdidit, proximus capiat fiscus. Cuius oĩa digerendi & rapta deuorandi est capax stomachus,vt ait G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiã.nume.938.& ibi vide numero præcedenti, quomodo exclamat contra cupiditatem

Gallorum,maximè contra collectores,custodes seu gar- diatores portuum & pædagiorum : quos scoriatores , ne dicam tortores vocat.& per eundem in dicto c.in verbo, condidit primo.circa finem.contra oppressores huiusmo di,& eos qui ad opprimendum iniquis vectigalibus po- pulum auctores extiterunt.

Vigesima consideratio. Etiam inter tales admi nistratores ærarij,seu fiscalium pecuniarũ prin cipis,sunt multi inferiores,qui respondent su- pradictis & magistris cõputorũ:vt sunt apud nos receptores particulares balliuatuũ , seu senescalliarũ, quos Pyrrhus & Budæus vocant coactores:& coactio ar gentaria pro ipso munere cogendi pecunias quam nunc receptã vocant,de quibus infrà in sequenti parte,in xxxv. consideratione.

Et pecuniæ collectæ per eosdẽ ad præpositos thesauro rum seu generales receptores deferri debent.l.diu.C.de susceptoribus,lib.x.Et ipsi receptores particulares singu lis annis rationem de susceptis reddere debent. textus in l.neminẽ.C.eo.titu.de susceptoribus.& hoc fit apud nos coram præsidẽte & magistris computorum Diuione de- nariorum receptam ordinariam concernentibus.

Itẽ thesaurarij sub se habent plures clericos , qui acto- res seu procuratores dici possunt.Nã procurant executio nes fieri cõtra inferiores receptores prouinciarũ pro pecu nijs per eos debitis.pro quo facit l.fine.C.de executori.& exactoribus,lib.xij.& l.missi opinatores.C.de exactori- bus tributorũ,li.x.& exactores particulares thesaurarijs reddere rationẽ tenentur de omi pecunia per eos percepta & collecta,vt in l.j.C.de canone largitionalium titulorũ, libr.x.Et omnes supradicti,tam quatuor thesaurarij quã quatuor generales tenentur annis singulis reddere regi cõ puta & rationes de receptis & administratis,seu his qui ab eo deputati sunt:vt dicit G.Benedicti in repetitio.c.Ray- nutius.in verbo,& vxorem nomine Adelasiam.numero cccccx.extra de testamentis.

Vigesimaprima cõsideratio. Sunt & inter prædictos administratores ærarij quidã obseruatores, quos ho die cõtrarotulatores dicunt,quos dicunt Budæus & Pyr- rhus cõparãdos esse antigrapheis,hoc est , ꝙ acta prædi- ctorũ antigraphant,hoc est contra scribãt.Et tales etiã cu stodes appellãtur,secũdũ Ciceronẽ,teste Budęo,in l.vni ca.ff.de officio questoris.allegãs etiã Vlpianũ in l.iij.§.j. in fine.ibi:dati sunt em̃ quasi obseruatores actus eius & cu stodes.ff.de administratio.& periculo tutorũ.De antigra pho ait Aristote.in politicis.Ne interuertãtur pecunię pu blicæ instituí oportet,vt palàm oĩbus ciuibus tradantur, antigraphaq; earũ fiant per phratrias,& tribus singulas: id est phratriatim,tributimq;,quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia & administrationem,& sic digni tatem,sed non sunt in tam magna dignitate q̃ præceden tes,cùm eis subsint,& omnes eisdem generalibus & the- saurarijs seu receptoribus generalibus subsunt.

Supradictorũ administratorũ munera nunc diuersissi- ma sunt q̃ olim fuerint.Erat em̃,teste Budęo alia prorsus ratio apud eos ærarij administrãdi,atq; nunc apud nos. Pecunia em̃ publica vno in loco cõdita erat,quod ęrariũ dicebatur.(de quo alibi dixi) quã tribuni ęrarij cũ opus erat,promebant.Nunc autem priuatim asseruatur,priua- timq; eius ratio constat,quo fit vt ærarium nostrũ disper- sum in potestate sit paucorũ:cæterùm imperatores exer- cituum ex prouincijs decedẽtes,rationes suas ad ærarium referebant,id est computos reddebãt,vt nunc loquimur, hæc Budæus in l.vnica.ff.de officio quæstoris.

Vigesimasecunda cõsideratio.Quia in hac parte po- tissimum de officiarijs principum,qui curiam prin cipis sequuntur,vt eidẽ in suo & pro debito officij obse- quantur,vnde curiales dicti sunt,ex quo cum cura esse de bent:ideo pro merito obsequij aliqua in quibus honoran tur & priuilegiantur ipsi curiales,non incongruè hic in- serere curaui,& quæ plerisq; in locis iuris respersa erant, in vnum coëgi,vt studio & labori parcatur.

Imprimis curiales in hoc honorantur , quòd adorare possunt & salutare principem,etiã sine munere,quod ta- men alijs non permittitur.Nã nemo adire potest princi- pem,nec ipsum salutare absq; dono,instar regis Partho- rum,& refert Petrus Candidus in procœmio Apiani Ale- xan.in prin.de bellis ciuilibus.Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,tit.des iusti- ces.§.iiij.ad initium.versi.Additio.item etiam &c.

Tamen curialistæ possunt quãdocũq; adorare princi- pem & salutare,vt de pluribus ante dixi suis locis: & ha- betur in l.j.C.de silentiarijs,lib.xij.& ibi Iacobus Rebuffi dicens,ꝙ princeps adoratur,cæteri autem salutantur.Et non debet quis genuflectere,nisi coram principe:& à qui- bus salutetur vide in l.j.C.de veteranis,lib.xij.Et sola re- gia maiestas adorari debet.Cæteri verò vt barones & alij salutari debent,vt ibi inquit Rebuffi.Et dixi suprà ampl. in v.parte,in xxxiij.consideratione.inci.prosequẽdo ma- teriam &c.Et in prima parte,in xxvj.cõsideratione.inci. quis dicitur honorari in salutatione.Et in xxxiij.conside ratione.incip.honor etiam in adeundo.Et ista eadem par te,in xj.consideratione,cuius initium est:Alij reperiuntur officiarij.Et ꝙ curiales sine munerum exhibitione lęten- tur honore curiæ,videtur tex.iuncta gloss.in verbo,fun- ctione.in l.iij.C.de silentiarijs,lib.xij.

Vigesimatertia cõsideratio. Honorantur curiales in hoc,quòd q̃uis priuatis nõ liceat deferre vestes olo- beras,aureas,paragaydas,hoc est broscatas sericas,& mu- rice tinctas : cùm tales sint vestes principum.l.ij.iij.& iiij. C.de vestibus oloberis,lib.xij. tamen curialibus princi- pi ministrantibus (vt ornatiores fiãt coram principe) li- citũ est & permittitur tales vestes ferre,vt dicit Ioannes de Platea in dicta l.ij.Potest tamen princeps eis auferre cùm recedunt,vt ait Lucas de Penna in dicta l.ij.& dixi infrà in vltima parte,in xcv.consideratione.

Vigesimaquarta consideratio. In hoc etiam honora- tur curiales , ꝙ illegitimus seu naturalis per tradi- tionem seu oblationem curiæ à patre factam (hoc est si fuit curialis) legitimatur,& legitimus efficitur.text.est in l.communium.& l.si quis.C.de natural.liberis.in authẽ. quibus modis naturales efficiuntur sui.§.primus.& §.si quis igitur.& §.et quoniam.& §.filium.vsq; ad.§.tribus. collat.vij.in authen.de monachis.§.si verò relinquẽs.col latio.j.§.vl.& ibi notatur ĩ verbo,curiæ.insti.de nuptijs. in c.per tuas.& ibi gl.in verbo,filium.& per docto.extra qui filij sint legitimi.in l.fi.& ibi notat Lucas de Penna co lũ.iiij.C.de his qui sponte munera publica,libro x.& per eundem in l.si cohartalis.col.iiij.de cohartalibus , li.xij. Et tales succedũt parẽtibus ex testamẽto & ab intestato.l. qm̃ desideria.C.de naturalibus liberis.Sed quoniam,vt dicit Angelus in §.j.in authenti.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.colla.vj.hodie talis legitimatio non est in vsu,non aliter insisto.Sed vide ea quæ dixi in com- mento

mento nostro super consuetudinibus ducatus Burgũdię, titu. des successions des bastars. §. iij. in glos. ab intestato. versiculo, secundus modus. vbi modi legitimandi describuntur.

Vigesimaquinta consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur ꝙ prædia eorum non possunt alienari sine solennitate, de qua in l. fi. C. de prædijs decurionũ seu curialium, lib. x. Et istud est in fauorem ipsorum curialiũ, vt respublica habeat diuites curiales, vt in l. ij. illius. & in tantum in hoc priuilegiatur res curialium, quantum res minorum & ecclesiæ: & in hoc pari passu ambulãt, vt notatur per Purpuratum in l. mandata. ff. de officio eius cui mãdata est iurisditio. Et aduerte in hoc ad singulare, quòd quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debẽt causæ sigillatim exprimi, nec sufficeret generalis expressio causæ, vt si dicatur, vendo propter æs alienum exoluendum, sed oportet singulariter & sigillatim exprimi causas, hoc est vt nominentur creditores, & quantum cuilibet debentur, vt habetur in. l. j. C. de prædijs curialium, li. x. & ibi Iacobus Rebuffi dicit idem obseruandum in rebus minorum & ecclesiarum vendendis. allegat l. magis putò. §. si ęs. ff. de rebus eorũ. facit ad hoc l. si quis mihi bona. §. iussum. versicu. sed vtrum. ff. de acquiren. hæreditate.

Vigesimasexta cõsideratio. Curiales principis in hoc honorantur vltra alios, ꝙ debent habere pro legitima sua nouem vncias, licet alij filij non habeãt nisi trientem, vel semissem, vt in auth. de triente & semisse. §. j. collatio. iij. Quod bene notare debent cortesani principis, vt dicit Martinus Lauden. in tracta. de official'. dominorũ. articu. xxxiiij. vbi tamen dicit hoc esse verũ in legitimis, & non in naturalibus legitimatis, secundùm Iacobũ Butriga. & notant moderni in authenti. nouissima. C. de inofficio. testamento.

Vigesimaseptima consideratio. Curiales etiã in hoc honorantur, & sequentes curiam principis, quòd ignobiles efficiuntur nobiles, & consequenter nobilitantur assistendo seruitio & obsequio principis: vt dicit Angelus in §. fi. colũ. j. insti. de exceptio. per tex. in l. vnica. C. de mandatis principum. & do. meus Iason post eum in l. omnium. in primo notabili. C. de testamentis. Purpuratus in l. j. colũ. xviij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Dixi infra in viij. parte, in xix. consideratione. vbi deciditur ꝙ adhærentes lateri principis & eidem in officio quocũq; minimo, nobilitantur. Pro isto dicto Angel. in dicta l. omnium. allegat l. quam dicit notabilem in l. vnica. C. de præpositis labarum, seu laborum, lib. xij. vbi dicit tex. Nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus; illustrat.

Vigesimaoctaua consideratio. Etiam curiales, & famulantes principi consequuntur dignitatẽ in quocunq; seruitio sint deputati, etiam si sit cocus principis, vt dicit Barbatia in tractatu de præstantia cardinalium. q. j. colum. xxij. dixi infra in viij. parte, in xij. consideratione. & in xj. parte, in xxxv. consideratione. vbi constat omnes artifices principũ præferri cæteris, & gaudẽt multis immunitatibus, quibus carent alij artifices, per l. ij. C. de excusatio. artificum, lib. x. & vide quę supra relata sunt in prima parte, in lxvj. consideratione. cuius initium est: cùm ergo ex virtute &c.

Vigesimanona consideratio. Illustriores dicuntur curiales qui seruiunt principi respectu aliorum etiam illustrium qui non resident in curia, vt probat Barbatia in consilio suo lvij. incipiente: præclarè scribitur apud Iob. colum. viij. in ij. volumine. ꝙ præferuntur in eadem dignitate constituti illi qui sunt in curia & qui seruiunt & assistunt principi, per textum in l. prima. in versiculo, quos lateris nostri decus illustrat. C. de præpositis laborum, seu labarum, libro xij. vbi omnis ordo recipit splendorem à principe, sed non æqualiter: quia non ita resplendet ille qui abest à curia & latere principis, sicut ille qui est in pręsentia principis. tex. et ibi. Et facit quod dicit Bald. in rubrica. ff. de officio procõsulis. vbi inquit ꝙ principis pręsentia seu papæ cardinales illustrat. allegat d. l. j. dixi s. in quarta parte, in xvj. consideratione. cuius initium est: cardinales manentes &c. adducit Barbatia in d. consilio rationem textus in l. bene à Zenone ad finem. C. de quadriennij præscriptio. ibi: qui enim suis consilijs suisq; laboribus pro toto orbe terrarum, die noctuq; laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam? Vbi est textus mirabilis, ꝙ illi qui sunt in seruitio principis debent esse præmiati. Et licet textus loquatur in imperatore, tamen quia ratio generalis est dispositio, dispositum ampliatur ad amplitudinem rationis legis, vt voluit glo. in verbo, factam. in c. j. de electio. in vj. probatur in l. pater filium. §. fundum. ff. de legatis iij. & in l. cùm pater. §. dulcissimis. ff. de lega. ij.

Faciunt ad præcedentia, quæ dicit Angelus in l. j. ff. de testamen. militis. quòd doctor qui est ad latus principis præfertur militi. Ita resenset Purpuratus in l. j. colũ. xviij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Pars enim corporis principis familiares eius seu curiales esse censentur. textus in l. quisquis in principio. C. ad legem Iuliam maiestatis. canonizata in c. si quis. circa principium. vj. q. j. & recitatur per glo. in verbo, cùm familiares. in c. cùm dilectus. extra de clericis non residentibus.

Trigesima consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur, ꝙ non possunt conueniri coram iudice ordinario loci, vbi habẽt domicilium: sed debent conueniri in curia, & ibi causæ eorum tractari debent. Maximè pro negocijs curialibus coram magistro officiorum, aut magno præposito domus principis, de quibus supra in hac parte dictum est. In alijs verò causis non concernentibus eorum statum curialem, sed negotia priuata seu particularia, & suarum rerum habent in Gallia omnes curiales iudices eorum destinatos qui Parisius in palatio habent cameram iudiciariam (quæ dicitur camera requestarum) & istud impetrant à principe curiales in vim quarundam literarum regiarum (quæ vocantur literę de committimus) in vim quarum causæ ipsorum curialium committuntur, deputantur, assignantur talibus iudicibus pro earũ decisionibus, & sunt pars dominorum de parlamento habentes cameram separatam. Ab his tamen ad curiam magnam appellatur, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in secunda decisione. numero 480. in fine. de testamentis.

Et prædicta satis probantur in l. fi. C. vbi causæ fiscales, vel diuinæ domus, hominumq; eius agantur. vbi etiã coloni principis conueniuntur in ciuili negocio coram præposito sacri cubiculi (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) vt supra ista eadem parte, in viij. consideratione. cuius initium est, videtur ꝙ post istum &c. dixi.

Etiam facit extrauagans Eugenij quarti incipiens,

diuina. & textus concordatorum in titulo de appellationibus. quo ad curiales summi põtificis, qui alibi q̃ in ipsiꝰ curia conueniri non possunt. Et, vt dicitꝰ cõmentator regularum cancellariæ super regula sexta, capellanus honoris papæ est exemptus ab ordinario, etiã si non exerceat actu officiũ suũ: pro quo allegat glo. in verbo, videatur. in authen. vt ordinariæ præfecturæ &c. col. v. & ibi idem commentator dicit idem esse in cubiculario.

TRigesimaprima consideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur, quoniã excusantur à tutela. text. in l. iurisperitos. ibi: cũ dicit in consilium principũ assumptos. & ibi: q̃m circa latus eorũ agerẽt, & honor delatus finẽ certi temporis ac loci nõ haberet. ff. de excusa. tuto. concordat l. fi. ibi, circa latus nostrum militãtes. C. eo. titu. dixi in ꝓxima sequente parte, in iij. cõsideratione. versicu. addo alium effectum &c. concordat etiam text. in l. verum. §. ex facto. ibi: vel hi qui circa principem sunt occupati, vt in consiliarij Menandri persona est indultum. ff. de minoribus.

TRigesimasecunda cõsideratio. Curiales & domestici principum excusantur ab hospitijs militũ, seu exempti sunt ab onere hospitandi milites, textus in. l. decurionibus. ibi: domos quocꝫ. C. de silentiarijs & decurionibus eorum, lib. xij. & licet ibi tantum videatur loqui de silentiarijs (hoc est qui excubias faciebãt in palatio principis, apud nos vulgò dicti, les archiers du guet) idem tamen dicendum de alijs, vbi eadẽ ratio militat. facit etiã text. in l. in sacris. ij. C. de proximis sacrorũ scriniorum. & in l. ij. C. de præpositis sacri cubiculi, eod. lib. xij. & l. archiatros. (quę medicos sacri palatij molestia hospitali liberat.) C. de metatis & epidimeticis, lib. xij. & in l. penulti. illius tituli plures enumerantur, vt consulares, & patritij, cõsules, pręfectorij, magistri militum, Magistri officiorũ vel quęstores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & primicerius notariorum istam habentes immunitatem, diuerso tamen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam tantum immunes à pręđicto onere. Similiter tribuni ex primicerio illa potiuntur libertate, vt in l. fi. illius tituli. Plures etiam alij excusantur, vt doctores legum, & comites: vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des iustices. §. iiij. in glo. j. versi. sed quæritur, cum versi. sequente.

TRigesimatertia consideratio. Curiales in hoc honorantur, cùm, vt communiter videmus in Gallia, & apud nos excusantur à tallijs & collectis, exactionibus & impositionibus principum, & donis, aut alijs muneribus extraordinarijs, quæ fiunt & conceduntur principi & regi, vt apud nos fit in fenagijs: quoniam communiter in literis regijs triplici statui huius patriæ directis dicitur qđ ab his sint reseruati & exempti. Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarij domestici principis.

Sed an ista exemptio, seu immunitas eis competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quãtum ad nobiles dixi ĩ. in viij. parte, in xlviij. consideratione, cuius initium est: nobilitas in hoc honoratur.

Quantum verò ad huiusmodi officiarios de iure plures excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officij: vt in toto titulo, de excusationibus munerum, libro. x. C. vt in l. maximarum. illius tituli: enumerãtur superillustres comites, consistorij, notarij, cubicularij, & excubicularij. Item in l. fina. illustres comprehenduntur. Item in l. eos. omnes comites, vt præsidum, procõsolum, & procuratorum Cæsaris & magistri scriniorum, memoriæ, & sacrarum epistolarum vel libellorum, & qui signabant responsa imperatoris. Item in l. certis. protectores, & præpositi laborum. Item in l. negotiantes. Purpurarij, & vestiarij, quiquidẽ omnes habent immunitatẽ à muneribus ciuilibus & extraordinarijs, vt in d. ll. patet: & non solum habent illam prærogatiuam quãdiu principi seruiũt, sed quãdiu vixerint. l. eam legẽ. C. eo. tit. & de pluribus habemus titulos particulares, de quibus fit mentio de eorũdem immunitatibus, vt in l. j. & ij. C. de primicerio, lib. xij. l. in sacris. secunda. & l. iubemus. C. de proximis sacrorum scriniorum. & l. ij. C. de priuilegijs eorũ qui in sacro palatio militant. l. ij. C. de prępositis sacri cubiculi. & de omnibus cubicularijs. l. prima. C. de palatinis sacrarum largitionũ. & idem dicendum in alijs vbi eadem ratio militat. textus in l. fi. C. eodem ti. lib. duodecimo. & dicit imperator in l. vnica. C. de præpositis laborũ, lib. duodecimo. Nã & immunitate digni sunt quos nostri lateris comitatꝰ illustrat.

Et cũm senatores excusentur, vt l. iiij. C. de dignitatibus, libro duodecimo. ideo à fortiori curiales & familiares principum. Nec ex eo eorum cõditio deterior fieri debet, cũm circa principem se obsequiales exhibent vniuersis. tex. in l. cũm dilectus. & ibi glo. fi. extra de clericis non residen.

Facit, quia docentes in vrbe Romana (quę est communis patria sicut & curia regia) non minus priuilegiantur quã docentes in propria patria. tex. in l. sed & reprobari. §. penulti. ff. de excusatio. tutorum. vbi dicit textus. Quoniam communi opinata & existẽte patria regia vrbe decẽter vtiqꝫ tanquam in propria patria vtilẽ seipsum tribuẽs & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officium nemini debet esse damnosum, nec ad compendium. l. videlicet. ff. ex quibus causis maiores. c. peruenit. extra de fideiusso. & l. si seruus communis. ff. de furtis. Facit etiam quia curiales (vt forenses & peregrini) mereri possunt indulgentias in anno Iubilei: vt in extrauagan. Bonifacij viij. incipien. Antiquorum. de pœnitentijs & remissionibus.

TRigesimaquarta consideratio. Etiam curiales sunt exempti à vectigalibus, & pædagijs, quæ imponuntur pro rebus eorum vehendis & transportandis ad curiã, aut sequendo curiam. l. iubemus. C. de proximis sacrorũ scriniorum, libro duodecimo. l. ij. C. de silentiarijs & decurionibus eorum, eodem lib. sic & senatores. l. quarta. C. de dignitatibus, eodem libro.

Istud optimè probari potest pro omnibus ex generali cõsuetudine, quæ in hoc obseruatur in toto regno, & quę in talibus est obseruanda, vt dicit textus in l. si publicanus. §. fin. ff. de publicanis & vectigalibus. & ibi gloss. in verbo, municipum. in dicta l. in §. de rebus. enumerat plures casus in quibus quis excusatur à solutiõe gabellarum & vectigalium, quod Ioannes de Imola dicit esse intelligẽdum in quatuor, scilicet quòd in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personę, aut ratione priuilegij, aut ratione consuetudinis. pro quo facit. l. maximarum. & circa initium. C. de excusatio. munerum, libro decimo. & crederem tales curiales esse exemptos, tam ratione priuilegij, q̃ personæ & consuetudinis & præscriptionis, cũm liberatio à vectigalibus seu non præstatio pręscribi possit. tex. in l. licitatio. §. earum. ff. de publicanis. Et consuetudo pro immunitate cõsequenda inspici debet, text. in l. negociantes.

ciantes:ibi,ſecundũ veterem conſuetudinem.& in l.maximarũ.ibi,vetuſto more durante.C.de excuſationibus munerum.lib.x.l.vlti.§.penulti.cuius initiũ eſt,ſed:ea.ibi,vel more.ff.de muneribus & honoribus.

TRigeſimaquinta conſideratio. Subiecti ad reſidẽtiã alicuius officij vel beneficij,ſi efficiantur curiales,excuſantur ab illa reſidentia,& non obſtãte abſentia, ſalaria et ſtipendia officiorũ huiuſmodi percipere debent,argu.c.cum dilectus.extra de clericis nõ reſidentibus. Et eſt ratio ſecũdum tex.quia familiares circa principem ſe obſequiales vniuerſis exhibent,vt ſuprà in ij.proxima cõſideratione dixi.& principi & omnibus proſunt.& qui in ſeruitio & familiaritate principis ſunt,pro præſentibus habentur,ſecundũ gloſ.vlti.ibi.facit ca.decætero.extra eo.tit.& ſeruire officio intelliguntur.dicto ca.cũ dilectus.c.ad audientiam.eod.titu.arg.c.ſcire.vij.q.j.& c.ſimiliter.xvj.q.j.et c.hoc huius placiti.xij.q.ij.& intellige curiales,hoc eſt exiſtentes in ſeruitio principis,vel officiales curiæ trahentes ibi moram ex præcepto ipſius principis. Nam ſatis tunc dicũtur abeſſe cauſa reipublicæ.vt dicit Panor.in dicto c.cùm dilectus.ibi,ſed quæritur.& pro hoc alleg.l.ſed & ſi per prętorem.in fi.& l.reipublicæ.ff.ex quibus cauſis maiores.Et,vt dicit cõmentator regularũ Cancellariæ ſuper regula v.Illi potiſſimè curiales dici debent,per quorum curam & cõſilia reſpublica expeditur,hoc eſt extollitur,vel vtilis fit,vel reipublicæ negotia explicãtur. Et curia ſic diffinitur in cõmento Valerij,lib.ij.de inſtitutis antiquis.in c.vbi de Eumene rege Aſię fit mẽtio:ſic quòd nihil aliud eſt niſi fidũ pectus & altum reipublicæ.et quemadmodum ea quorum animus noſter conſcius eſt ſecreta in pectore noſtro ſeruantur,ita archana cõſilia reipublicę in pectore curiæ reponi atque ſeruari debent. & ibi vide duo exempla de ſecretis curiæ non reuelandis.

TRigeſimaſexta cõſideratio. Curiales laudãtur apud principẽ,qui ſunt prædití virtutibus,induſtria prouidi,moribus honeſti,in miniſterijs experti.Et tales erant curiales & miniſtri Salomonis.iij.Reg.x.c.vbi dicitur:Videns regina Sabba omnẽ ſapientiam Salomonis,habitacula ſeruorũ et ordines miniſtrantium,veſteſq; eorum,nõ habuit vltra ſpiritũ.et Canti.iij.c.En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraẽl,omnes tenẽtes gladios & ad bella fortiſſimi.Et vt tales ſint debet princeps ſollicitè ſtudere.Secundũ enim iudicem populi,ſic & miniſtri eius:& qualis eſt rector ciuitatis,tales et habitantes in ea.Eccleſiaſti.x.in princ.Et in hoc exaltari debet curia principis,quòd ſemper multę nobiles,probatęq; perſonæ ſunt aſtantes:vt in l.omniũ.in princi.& ibi notat Angel.C.de teſta.& in §.j.illius l.dicit per illum §.quòd ideo princeps habet omnia iura in ſcrinio pectoris,& totã philoſophiã:quia in curia ſua ſunt& eſſe debent pręnotabiliores homines mundi,in quacũq; facultate,pro quo allegat prooemiũ C.ſed particularius eſt in prima conſtitutione C.in §.ideoq;.& in ſecunda.in §.ſed cùm.ibi,et electis viris.iuncto §.incipiẽ.ad iſtum enim laborem.facit prooemium inſtitu.in §.cunque.

TRigeſimaſeptima cõſideratio. Si videas ſemel curialem carentem ſeptem vitijs ſequentibus,laudes eum vſque ad extremum.

Primò q́ non ſit ambitioſus dignitatum:ideo laudabimus Priſcatum Millenum,qui tãdiu imperium ſuſtinuit quãdiu cum Athenienſibus bellum gerendum fuit.poſtq; verò pax ex victoria facta eſt,depoſuit imperium,ne vltra q; reipublicæ neceſſitas exegerat,dñs ciuium permaneret,vt dicit Valerius lib.vj.cap.v.Et vltra laudabimus illum qui gratias egit,quando conſulatum amiſit.de quo Valerius libro iiij.cap.tertio.

Secundò q́ non ſit adulator.

Tertiò q́ caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quartò q́ nõ ſit officiorũ,vel cõmodorum venditor.

Quintò q́ nõ ſit ſimulator exterior amicitiarũ,nec fingat ſe amicũ donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

Sextò q́ non ſint aſtuti & ſophiſtici machinatores ad calumniandũ vel illaqueandũ:& ex conſequenti ad excoriandum,vel ſpoliandum populum, iniquas leges ſtatuendo,vel eis fauendo,peruerſas conſuetudines allegando,vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimò q́ comeſſationibus,& ocijs & vanis ludis nõ vacent,de die nõ faciãt noctẽ,nec de nocte diem. Tales em̃ qui talia vitia nõ habent inſigniter ſunt laudandi & commendandi,& vſq; ad cœlum extollendi:ſed cum pauci tales reperiantur,ideo aliter non inſiſtam,cùm etiã ſit vltra intentũ noſtri operis.ſed de miſerijs curialium,& de his ſeptem vitijs te remitto ad Ioan.Valenſem in ſua ſumma de regimine vitæ humanæ ſeu cõmuniloquio.pte j.viij.diſt.ca.j.ij.iij.iiij.v.vj.& vij.vbi amplè.& ad Policraticum de nugis curialium,ferè in toto ſuo tractatu. potiſſimè vide in libro quinto.cap.decimo.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Curiales ſeu aulici in hoc priuilegiãtur,q́ eis facilius parcendũ,ſeu mitius agendũ eſt q; alijs.gloſ.j.in fi.in c.quãdo.lxxxvj.diſt.c.ſi verò.j.in initio.extra de ſent.excõ.c.qualis.in fi.xxv.diſt.Iõ teſte G.Bene.in ſua repe.c.raynuti⁹.in verbo,& vxorẽ noĩe Adelaſiã.in materia ſucceſſionis ab inteſtato.nume.808.Iſta fuit cauſa propter quã Ioãnes et Paulus fratres,Iuliani Imperatoris primicerij ad fidẽ cõuerſi,nõ fuerũt publicè,ſed in carcere decollati,ad quos Terentianus ad eos decollandos miſſus.Non(inquit)decet vos intra aulã regiam nutritos,vt publicè occidamini:ſicut habetur in eorum legenda.Et ratio videtur,quia tales pro rege,domo, et parẽtibus regis laborare ſolent. Ex quo Abiathar(licet eſſet morte dignus)veniã obtinuit à Salomone,vt ſcribitur iij.Reg.c.ij.ibi,Abiathar quoq; dixit rex. Vade ĩ agrũ tuũ,& q̃dẽ vir mortis es:ſed hodie te nõ interficiã,q̃a ſuſtinuiſti laborẽ in oĩbus,in quibus laborauit pater meus. Et pro iſta parte adduco gloſ.optimã in verbo,ob meritum.§.planè.inſti.de iure natu.quæ gloſ.ab oĩbus approbatur.et dicit q́ fit remiſſio pœne,quando quis multum ſeruierit principi,et ſic iuſta cauſa minuẽdi vel remittendi pœnam alicui delinquenti eſt,propter multa ſeruitia quæ contulit principi vel reipublicæ.Et dixi hic ante,in xix.conſideratione.incipiente, Generales receptores &c. verſicu.quomodo tamen parcendum &c.

CATALOGI GLORIÆ
Mundi Sextæ Partis.
FINIS.

SEPTIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, OFFICIA

iustitiæ & iurisditionum continebit: depu
tata tam circa consistoria, parlamenta, q̃
tribunalia seu prætoria, & alias sedes rega
les inferiores. Et fiet de his vna cõmixtio
secundùm quòd est quæstio de omnibus
officiarijs iustitię: sed tamẽ de dignioribus
primò fiet mẽtio, & secundũ eorũ dignita-
tes, & prout vnus præcedere debeat aliũ.

Vnam & quinquaginta con-
siderationes complectens.

GENERALIS EST
hæc prima consideratio ad
omnes dignitates seu magi
stratus, quoniam Alij sunt
maximi, vt superillustres.
Alij magni, vt illustres.
Alij medij, vt spectabiles:
vt probat text. in §. pe. ibi:
et medias habentes admini
strationes, quos spectabi-
les vocant. in auth. de non alienandis aut permu. colla. ij.
Alij minimi, vt sunt clarissimi.
Et alij infimi, pro quo facit tex. in l. raptores. §. sinau-
tem. primo. ibi: Necnon alij cuiuslibet ordinis iudices. C.
de episco. & clericis. vt sunt defensores ciuitatũ vel loco-
rum, & iudices municipales seu pedanei. Et hoc ordine
istos quinq; gradus seu genera magistratuũ posuit Spec.
in titu. de iurisd. omniũ iudi. in princi. quæ distinctio pro
batur per glos. in verb. post magnificentissimos. in authẽ.
vt ab illustribus, & qui super eam dignitatẽ &c. §. penul.
colla. v. & per glos. in verb. illustribus (quã ibi sequuntur
Ang. Aret. & Io. de Platea) in §. cũq;. in pœmio institu-
tionũ: vbi glos. expresse specificat gradũ infimorũ, licet
ab initio notat quatuor esse ordines dignitatũ: & de his ali
quid supra dixi in prima parte, in lxvj. cõsideratione.

In primis tñ sciendũ est, q̃ oĩs potestas est à solo deo,
siue iubente, siue sinente: vt ait text. in ca. quid culpatur.
xxiij. q. j. potestas nãq; dei precellit oẽm hominũ potesta
tem, vt in c. quę cõtra. viij. dis. Et qui potestati iudiciariæ
obsistit, dei ordinationi resistit. text. in c. qui resistit. xj. q.
iij. Nisi pręcipiatur illicitũ, quia tunc potestas potius est
condemnanda, vt ibi.

Item ipsa potestas iudiciaria regẽdi hũc mundũ est du
plex, videlicet pontificalis & regalis: vt est tex. in ca. duo
sunt. xcvj. di. & c. principes. xxiij. q. v. &, vt dicit Bal. in c.
j. quis dicatur dux, marchio &c. omnes dignitates & iuris
ditiones à papa & imperatore deriuãtur, & ad curã prin-
cipis magistratuũ creatio tantũ pertinet. tex. in. l. vnica, in
prin. ff. ad le. iul. de ambitu. dixi supra in v. parte. in xxxij.
consideratione incip. q̃ quilibet. & xxiiij. consideratione.
versic. xv. versic. lviij. & versi. lxxj. Et ius vtriusq; potesta
tis Christus actibus suis discreuit. c. cũm ad verum. eadẽ
distinctio. vtraq; tamẽ potestas mutuo se iuuare tenetur.
dicto ca. princeps. & cap. incestuosi. xxiij. quæstione v. c.
primo. & ca. quoniam. & ibi notatur in glossis finalibus.
extra de officio ordinarij.

Et sicut excellunt diuina humana, cœlestia terrena, &
spiritus carnem, sic pontificialis potestas regalem excellit.
textus in c. suscipitis. decima distinctio. c. solitę. de maiori
tate & obedien. & c. nouit. de iudicijs. Imperator quippe
potestati papę subesse debet. c. si imperator. & c. sicut. xc-
vj. distin. hæc Lucas de Penna in l. ij. C. de silentiarijs, lib.
xij. sed è diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur sunt superillustres. exemplifico secun-
dùm Specu. vbi supra, vt sunt papa & imperator, qui su-
pra omnes sunt. d. c. duo sunt. xcvj. distinctio. c. in apibus.
vij. q. j. c. cuncta per mundum. ix. q. iij. l. deprecatio. ff. ad le
gem Rhodiam de iactu. & de istis duobus, quomodo sint
supra omnes alios, dixi supra in quarta & quinta partibus,
ideo aliter non insisto. Sed an sint superillustres, & an su-
perillustris sit gradus, an adiectio qualitatis seu dignitatis
ad primum gradum, amplè disputant doctores, maximè
Purpuratus post Decium, & dominum meum Iasonem
in l. prima in principio. ff. de officio eius cui mandata est
iurisditio. Alciatus tamen libro tertio dispunctionum. c.
iiij. tenet intrepidè hunc non esse gradum, & reprehendit
hanc distinctionem officiariorum ex pluribus, vbi etiã cõ-
probat illos quos dicimus, & illustres & spectabiles sępè
fuisse dictos clarissimos, vt infra in xvij. cõsideratione pa-
tebit, ex quo non bene stat cum hac distinctione: sed ad
istud vltimum satis respondet Purpuratus vbi. s. numero
clxij. & clxiij. Speculat. in dicto titulo etiam inter super-
illustres ponit consules, & patritios, & Bar. in dicta l. pri-
ma, etiam adnumerat senatores: sed quibus hi comparen-
tur, & an inter tales sint situandi, vide Purpuratum in d. l.
prima. versicu. secundò circa senatores. vbi amplè de
vnoquoq; post domi. meum Iaso. & Decium. Et hæc de
primo gradu, scilicet de superillustribus, si gradus dici pos
sit, in quo non insisto, cũm satis de his per supradictos do-
ctores sctiptũ sit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt
vtar verbis Lucæ de penna in l. fi. C. de petitis bonorũ sub
latis. libro decimo) tamen quia delectabilia sunt, visum est
occupare membranas.

Et de singulis infra fiet mentio suis locis, referendo of-
ficia iustitiæ, & quos ex magistratibus nostris ęquiparare
possimus antiquis: verùm teste Purpurato in dicta l. pri-
ma. versicu. sed circa hoc exemplum, si similitudinem per
omnia quęramus, vix erit similes inuenire. Vnde dicit Pyr
rhus libro ij. de magistratibus, q̃ nunq̃ eadem omnino
huius tẽporis magistratuum cum antiquis cõparatio fiat.

SEcunda consideratio sit de illustribus, inter quos pri-
mò est præfectus prætorio, vt probat textus in l. præ
cipimus. §. primo. C. de appella. & in. l. de ordinario. C.
de officio præfecti prætorio orientis &c. etiam textus in
§. illo. in authen. de appella. & infra quæ. collatio. iiij. pro-
bat eum posse dici illustrissimum. Et verum est, quia hoc
superlatiuũ nõ mutat gradũ, sed quãdam maiorẽ præemi
nẽtiã designat ad alios qui illustres sunt, siue honorarios,
siue administrationẽ habẽtes. Nã accidẽtia denominant
subiectũ, not. Bald. in c. vnico. §. cæteri, quis dicatur dux,

marchio &c.in vsibus feudorum.Et istius loco hodie subrogatur Franciæ cancellarius,de quo inferius in hac parte dicet,& de eius excellētia ad oēs alios officiarios pricipis.

Secundò inter illustres est præfectus vrbis secundùm do.meum Iaso.in d.l.j.cum quo transeunt cæteri post Specul.in d.titu.de iurisdit.om.iudicū.versic.magni.pro;quo tex.est in l.viros.C.de palatinis sacrarū largitio.lib.xij.& huius magistratus magnum erat imperium,vt patet in l.j. ff.de officio præfecti vrbis.& in l.tertia.vbi dicitur:præfectus autem vrbis,cunctis quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus.C.eodem.

Tertiò sunt reges,& cardinales,vt ponit pro exemplo do.meus Ias.in d.l.j. & post eū ibi Purpuratus, vbi amplè disputat,an rex Francorum sit illustris , aut superillustris. dixi de eo supra in quinta parte.De cardinalibus verò etiā superius tactum est in quarta parte , & etiā de patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doctores in d.l. j.& hos ponunt pro sexto exemplo illustrium.Item consiliarij principum sunt illustres,de quibus etiam infra videbitur.Et doctores,qui per viginti annos legerūt,vt ibi per Purpuratū,de quo ī.in x.parte.in xxvj.consideratione.

Tertia consideratio. Quia circa gradum illustrium & excellentiam illius dignitatis deuentum est,ideo priuilegia seu effectus illustriū,qui sunt multiplices, hic referre curaui.Et circa eos (studiose lector aduerte) quia poterunt tibi honorē afferre coram magnis dominis. Primus est,quoniā illustres litigantes, debent necessariò comparere per procuratorem,aliàs puniuntur in amissione causæ. tex.est in l.penul.quæ incipit:quicunq;. C. de procurato. Sed tex.in authen.vt ab illustribus, & qui super eā dignitatem sunt &c.collat.v.hoc restringit solum procedere in magnificentissimis illustribus,qui differunt à simplicibus illustribus (cùm illustrium multa sint genera.l.ij.C.vt digni.ordo ser.lib.xij.) quamuis cōmuniter in omnibus illustribus intelligatur.pro quo facit generalitas rubr.dicti authen.Quod procedit teste Purpurato in d.l.j. nume.cxlv, etiam si esset causa talis in qua pœna corporalis posset imponi,secundùm Salice. in l.reos.col.mihi v. C.de accusat. Felin.in c.cùm te.col.iij.de re iudicata. Maria.Sozi.in ca. veniens.col.x.de accusatio.

Secundus effectus est, quia illustres personæ non possunt ducere vxorem sine confectione dotalium instrumētorum.tex.in authen.vt liceat matri & auiæ.§.quia verò. le premier.colla.viij.Sed istud de iure canonico nō est,necessarium (videtur tamen honestum,& tutius est ita fieri) teste Purpurato in l.j.numero cxlvj. ff. de officio eius cui manda.&c.qui pro hoc allegat Panormita. in cap.tanta, in princ.qui filij sint legitimi.

Tertius effectus,quia illustres possunt per alios legere suas sententias.tex.in l.ij.C.de sententijs ex periculo recitandis.qui probat hoc verum in omni illustri:imo idem si quis solum sit redactus ad modū illustris, & propter dignitatis prærogatiuam,vt in episcopo.tex.est in c.fi. de re iudicata, libr.vj.& hoc procedit etiam si nullum verbum proferat,cùm in alio sufficeret q̃ diceret: & ita cōdemno, vel absoluo,vt in potestatibus Italiæ secundùm Speculat. in titu.de sententia.§.sequitur.circa principium.Barto.in l.certi iuris.ff.de iudicijs. & ita hodie obseruat per omnes iudices secundùm Io.Andr.in d.c.fina.& Accursiū in glo. j.in l.fi.C.de senten.ex pericu. recitā. & tres prædictos effectus posuit dominus meus Iason in l.j. sæpè allegata. ff. de officio eius &c.

Quartus,quia illustris non potest citari nisi per literas. tex.in l.quoties,in fine.C.de dignitatibus,libro xij.Felin. in c.ij.de iudicijs.col.xiiij.ideo nō sufficeret citatio hoc casu facta per nunciū sine cōmissione expressa , & in hoc ille tex.est singularis secundū Purpura.in d.l.j.nu.cxlviij.

Quintus est,quia si datur iurisditio alicui vicario,sub persona officiali in tali iurisditione non comprehenditur persona illustris.Decius in d.l.j.ff.de officio eius.alleg.tex.in c.ij.in fine. de officio vicarij,in vj.(& bene meo iudicio , saltem iuncta glo.j.in fine.quę docuit allegare textum sequentē) sed Purpuratus vbi suprà, dicit q̃ ille tex.nihil facit,sed voluit allegare tex.in c.j.in fine . de officio ordinarij, eodē lib.vj.qui tamen secundùm eum non concludit:quia ratio ibi assignata ,scilicet ob reuerentiam pontificalis officij specialis videtur esse in episcopo, qui eo respectu videtur transcendere illustres,etiam si non sit illustris: de quo dixi supra in quarta parte.Et tenendo hunc effectum habere locum,adducit pro eo similem tex.in c.inquisitores.de hæreticis,libro vj.& ibi glos.in verbo,expresse:quæ etiā pro ista parte allegat c.quia periculosum. de senten. excōmunicationis,eodem lib. Sed talia iura nō extenduntur vltra casus in eis expressos,vt voluit Decius in c.præterea.versic. quintò limita.de officio delegati. quia,vt dicit tex.in ca. de offi.delega.eo.libro vj. pōtificali dignitate præditis ob reuerentiam sacri officij quod exercent, plurimum deferri conuenit,& eos plus alijs honorari decet.

Sextus,quia illustris dignitas liberat à patria potestate,vt tenet Barbatia in tractatu de præstātia cardinalium in prima questione prime partis.pro quo facit textus per totum in authē.cōstitutio quę de dignitatibus.& episcopatus filiū liberat à patria potestate.collatio.vj.quod an sit verum,vide per d.meum Iaso.in l.qui se patris.col.iij.versi.alios casus.C.vnde liberi.

Septimus,quoniam si mulier vt illustris,spurius filius ei in aliquo nō succedit legitimis stantibus.tex.in auth.si qua illustris.C.ad Orficia.Sozi. tamen limitat illum tex. in consilio cxlviij.inci.memini me.& secundùm illud fuit iudicatum per Bal.de Bartholinis,scilicet quando coitus non est accusabilis aut punibilis de iure ciuili:vt est,vt dicit in simplici coitu,quo casu,vt inquit,spurij succedunt patri & matri,& istud dicit procedere G.Benedicti in sua repeti.c.Raynutius.in verbo,& vxorem nomine Adelasiam, nu.ccccccxcviij.extra de testamen.s.in casu istius fallentiæ, vbi talis mulier esset cōcubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea que dicit Sozynus in lege Gallus.§.quid si is.ff.de liberis & posth.vbi dicit,q̃ coitus per vxoratum cum soluta non est punibilis nec accusabilis de iure ciuili.& dicit de hoc esse casum in l.j.C.de adulterijs.ccccc dicit tamen G.Bened.vbi suprà,nume.cccccclxxiij.cccccclxxiiij.& cccccclxxv. quòd hodie omnis actus fornicarius,& quicunq; cōcubinatus quātūcunq; simplex & occultus multipliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus.Idem etiam tenet Barba.in c.per tuas,in principio.extra de probationibus.

Octauum effectum addit Purpuratus in dicta l.j.vt dicit vltra omnes scribentes:quoniam,vt dicit,illustres iudices possunt iudicare secundùm eorum conscientiam,facta ea quæ ponit Bar.in l.j.circa finem.C.vt quæ desunt aduocatis.vbi dicit q̃ papa iudicare debet secundùm conscientiam suam.& dixi supra in v.parte, in xxxij.consideratione.versicu.xxxviij. princeps potest iudicare,quod inferiores facere non possunt:qui præcise tenentur iudicare secundùm

ſecundũ allegata & probata.tex.in l.illicitas.§.veritas.ff. de officio præſidis.& ibi do.meus Iaſ.& in c.iudicet.iiј.q. vij.Et ſi conſcientiam deponere nõ poſſint,cauſam alteri delegare debẽt,vt tradũt doctores ibi:& Angelus de Clauaſio in ſua ſumma Angelica.in verbo,iudicare.§.vij.aut aliàs ſe exonerare à iudicãdo,vt per Abbatẽ in c.paſtoralis.§.quia verò.col.penult.extra de officio delegati.Et ita in dñis de parlamẽto ſecũdùm deciſio.Guidonis Papę.q. xxix.quod nõ placet Purpurato in d.l.j.Nec etiam credere m eſſe verũ in caſu,vbi reperiri poſſet deciſio iuris in cõtrariũ.Quoniã non poſſunt facere legẽ contra ius,multominus iudicare,cũ ſecundũ iura ſit iudicandũ.c.j.de conſtitutio.& c.paratus.ibi:percutiat te.xxiij.q.j.& c.ſummopere.xj.q.iij.Sed in caſu dubio,vbi non eſſet deciſio iuris, ſententia eorum,ſeu arreſtum etiam in cõſcientia factum haberet vim legis.Et dicit M.Laudẽſis in tractatu,de principibus,ꝙ licet princeps poſſit iudicare ſecundùm veram & iuſtam conſcientiam ſuam,caueat tamen(vt dicit) ne ſua conſcientia ſit malè informata.pro quo allegat c.j.de re iudica.libro vj.

Nonus eſt in tutorum forma & excuſatione quæ ſpeciales reperiuntur in pupillis illuſtribus Romanis,vt in l. prima & ij.C.de tutoribus vel curatoribus illuſtrium,vel clariſſimarum perſonarum.

Decimus,quia princeps ab illuſtribus vt à præfectis prętorio ſalutatus aſſurgit aliquantulum,vt eſt tex.in l.j. iuncta gloſ.in verbo proceſſiſſet.C.de ſententiam paſſis. Ita dicit Feli.eſſe in omnibus illuſtribus,in rubri.de maioritate & obedientia.col.iiij.dicens,ꝙ ex hoc arguitur maior honor:quod an ſit verum ſcribit Purpuratus in d.l.j. numero clxij.ff.de officio eius &c.

Vndecimus,quia ſi illuſtres ſint in ius vocati, habent ius ſedẽdi,etiã ſi ſint accuſati & propriã cauſam defendãt, per tex.in l.fi.§.ſedẽdi.& ibi Bal.C.vbi ſenatores &c.vbi infert ad epiſcopum accuſatũ,quod tñ alijs nõ illuſtribus non cõceditur.l.j.C.de officio ciuiliũ iudicum.& ibi gl.in verbo,honorati.exponit:id eſt aduocati.quẽ textum Felin.in rub.de maioritate & obedi.col.iiij.nimis extẽdit ad oẽs cõſiſtoriales principis.Et dicit idẽ Felin.in rub.de magiſtris.col.fi.ꝙ quilibet iudex tenetur doctorem ad ſe venientem inuitare ad ſedendum,allegando l.finalem.C.de aduocatis diuerſorum iudicum.Niſi quando eſt hora cauſæ propriæ. d.l.j.C.de officio ciuilium iudicum.vel pro alio cauſam egerit.l.quiſquis.in fi.C.de poſtulãdo.quod quomodo prædicta intelligantur explicat Purpuratus in dicta l.j.numero clxvij.clxviij.& clxix.ff.de officio eius &c.Et dixi alibi de epiſcopo & doctore.

Duodecimus,ſtatur iuratoriæ cautioni illuſtrium , tã in cauſis criminalibus,quàm ciuilibus,nec aliam dare cogi poſſunt in iudicio.textus eſt in l.quoties,in principio. C.de dignita.libro duodecimo.

Decimuſtertius,in pœna corporali magis defertur illuſtri ſeu nobili ꝙ̃ plebeio.Purpuratus dicit hoc probari in l.properandum.§.ſin autem vtraꝗ.C.de iudicijs.& dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetu.ducatus Burgundiæ,tit.des droictz & apparten.à gens mariez.§.xx. in gloſ.deſcẽdre.numero v.& j.in viij.parte,in xxxiij.cõſideratione.

Alium ſcribit effectum Purpuratus : illuſtres palatini ſiue officiales principis ſi ſint perpetui poſſunt emere res ſubditorum.allegat pro hoc Alexandrum in l.principalibus.ff.ſi certum petatur.

Sed ad vltimum effectum quem pro decimoquinto ponit Purpuratus deuenio,in quo dicit ꝙ illuſtres in hoc priuilegiantur:ꝙ ſi legati ſint miſſi ex parte illuſtris in aliquã ciuitatem,poſſunt expelli hoſpitati in hoſpitio ſi ſint inferioris conditionis,vt ſuſcipiantur tales legati.Ita tenet Marti.Laudenſis in tractatu,de legatis principũ.c.ij.incipien.ſuperuenientibus legatis.argumento textus in l.iubemus.C.de ſacroſanc.eccle.credo ꝙ ſit ſecunda in §.ſcietes,ibi:ea enim quæ ad beatiſſimæ eccleſiæ iura pertinẽt, vel poſthac forte peruenerint,tanꝗ ipſam ſacroſanctam eccleſiam & religioſam intacta cõuenit venerabiliter cuſtodiri.Licet aliàs hoſpitatus non debeat expelli.l.vnica. §.caupo.& ibi Angelus.ff.furtim aduerſus nautas, caupones,ſtabularios.

Addo alium effectum , ſcilicet ꝙ illuſtres excuſantur à tutela vel cura, etiam iam ſuſcepta . textus eſt in l.ſpadonem . § .ſcire.verſiculo ſi autem quis.ff.de excuſatio. tutorum . & in l.iuriſperitos,in principio . ff . eodem.& in l.verùm.§.ex facto.ff.de minoribus. Corroboro prædicta : nam propter officium procura.fiſci à tali munere excuſatur. textus in §.item diuus.inſtitu . de excuſatio.tutorum . Item ſilentiarij principis . l . finali . C . eodem.& l.finali.C.de ſilentiarijs , libro xij.Item præſides & magiſtratus ciuitatum . l.athletæ §.primo.& §.remittuntur. Item adminiſtrantes res principum,præfectus vigilum vel annonæ propter magiſtratum excuſantur .l. adminiſtrantes,in principio.ff.de excuſatio.tutorum.qui tamen ſunt in inferioribus ordinibus: ergo à fortiori, qui in ſuperioribus conſtituuntur.Item ſacerdotes.textus in l.penultima,in principio.ibi:vel qui ſacerdotium.ff.de vacatio.& excuſatio.munerum.& c.generaliter.xvj.q.j. facit quia iudex ſeu arbiter effectus ſacerdos non cogitur ſententiare,& ſoluitur compromiſſum,ait iureconſultus Paulus in l.non diſtinguemus.§.ſacerdotio.ff.de arbitris. Et ratio ibi aſſignatur,ſcilicet quia id,non tantum honori perſonarum,ſed & maieſtati dei indulgetur,cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet:ita dicendum eſt in illuſtribus perſonis qui maximam dignitatem habent,& nõ ceſſant laborare pro maiori reipublicæ munere & commodo ꝙ̃ ſit tutela,ideo à tutela vel cura exempti ſunt.Et ꝙ deferẽdum ſit dignitati & perſonæ,text.eſt & ibi concordan.in gloſ.in verbo,ſuperioribus.in c.paſtoralis.in §.j.extra de officio delegati.

Adde & alium effectum,ꝙ illuſtres perſonæ ad munera ſordida,& extraordinariæ neceſſitatis dãna non tenentur.tex.in l.fi.quæ incipit:ab illuſtribus.C.de excuſationibus munerum,libro x.

QVarta cõſideratio ſit de medijs,q ſpectabiles dicuntur,inter quos primò ponit Specu.tit.de iuriſditio. om.iudi.verſi.medij.magiſtros militũ.allega. l.ij.C.de officio magiſtri militũ.de iſto latius infra in nona parte,& paulò inferius vbi de coneſtabili,qui adaptari poteſt magiſtro militum.Et inquantũ iſte magiſter militum poſſet capi pro coneſtabili dicerẽ illum eſſe illuſtrẽ, ſecũdùm quod etiã voluit eſſe & nominat talẽ imperator in l.j.& ij.C.de officio magiſtri militũ.ſed inquantũ caperemus magiſtros militum pro capitaneis guerrarum , videretur dicẽdum ꝙ eſſent tantum ſpectabiles.pro quo voluit allegare Specul.l.ij.C.de comitibus rei militaris,lib. xij.licet etiam Purpuratus in d.l.j.nume.cclij.vbi de ſpectabilibus exemplificat,videatur quodammodo dubitare dicendo illos poſſe dici etiam illuſtres.

Secundò exemplificat Specula.vbi suprà de prætore, qui dicitur spectabilis,secundùm tex.in authen.de appellatio.& j.quæ.§.similiq; modo.colla.iiij.& in §.Præconizamus.in authenti.de lenonibus.colla.iij.Item præfectus vigilum.text.in l.iij.ad principum.ff.de officio præfecti vigilum.Item proconsul,vt probatur in præallegato §.similiq; modo.& in authen.de non alienan.aut permutãdis rebus.§.hæc omnino.versicu.dicimus autem.colla.ij.Item præfectus Augustalis.§.supra allegato.& l.vnica.C.de priuatis carceribus.

Item præfectus Aegypti vicarij,& duces.text.in l.raptores.§.sinautem primò.C.de episco.& clericis,& de ducibus etiam text.est in ca.anteriorum.§.penultimo & fi.ij.q.vj.

Item comes rerum priuatarum.procu.fisci, & comes orientis (non tamen comites Italiæ,& Alamaniæ quia clarissimi sunt) comites verò prouincias regẽtes,vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ,vel Campaniæ,spectabiles sunt,vt prę allegato.§.similiq; modo.& d.c.anteriorũ.§.similiq; modo,hæc sunt exempla spectabilium posita per Specu,vbi supra.do.meus Iason & post eum Purpuratus in d.l.j.ff.de officio eius.ponit alia exempla.s.episcopum & archiepiscopum,de quibus ante dictum est.

Item capitaneos guerræ,& ciuitatum. Itẽ marchiones & barones:& ibi Purpuratus probat q quandoq; duces, comites,marchiones,& barones illustres dici possunt.vide amplè per eum,& de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio insequendo Speculat.in d.titu.de iurisditio.om.iudicum .versicu.minimi.de ipsis minimis tractat,qui clarissimi vocantur.Inter quos primò ponit pręsides prouinciarum,pro quo tex.in l.vnica.§.j.& ibi notatur in verbo,rectoribus.C.de priuatis carceribus.& in authenti.de nõ alienandis aut permutandis,ad fi.ibi:dicimus autem.collatio.ij.melior tex.in l.ij.C.si aduersus fiscum.Item ciuitatum & prouinciarum rectores,vt in l.raptores.§.sinautem primò,ibi:& viri clarissimi rectores prouinciarum.C.de episco.& clericis.do.meus Iason & post eum Purpuratus in d.l.j.ff.de officio eius &c.ponunt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic non discutiam:sed suis locis in hoc opere dicemus ne peruertamus ordinem & intentum nostrum, eò etiam maximè,quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus quas gerunt in administrando secundũ diuersa tempora, præcipuè constitutionũ huiusmodi officiariorum,& tempora hodierna secundũ quę administrãt in effectu; & insequendo Alciatum in lib.iij.dispũctionum.c.iiij. dicam q hæ claritates terminorum potius fuerũt datæ ex voluntate principum,q̃ ex necessitate officij,cũ talia non necessitant,ex quo in his nõ multum insistere intendo. Ponunt tamen do.meus Iason & Purpuratus in dicta l.j.de isto gradu abbates,cõmẽdatarios,abbatissas, priores,& priorissas,in casibus in quibus præsunt monasterio.dixi suprà in quarta parte.Etiam procuratorem Cæsaris,iuridicum Alexandriæ,doctorem legentem inter scholares,auditores sacri palatij,gubernatores, & barones, memoriales, propositores consistorij imperialis:etiam videtur ponere magistros scriniorum,quos voluit comparare magistris requestarum,sed in vtroq; errat,ideo non insisto,sed latius & clarius infrà dicetur, cùm de vnoquoq; suo loco fiet mentio,& pro certo in hoc gradu & in his multũ errauit Purpuratus,ad quæ tamen nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis.Et sic de quinto gradu secundùm Specula,quem etiam videtur sequi do.meus Iason & Purpuratus in d.l.j.ff.de officio eius cui mandata est iurisditio.&,vt exemplificat Specul.isti sunt defensores ciuitatum, vel locorum, & magistratus municipales qui nõ possunt cognoscere vltra summam.ccc.solidorum, vt in authenti.de defenso.ciuitatum.§.& iudicare.collatio.iij.in authenti.de iudicibus.§.audient.collatio.vj.l.magistratibus.ff.de iurisditio.omnium iudicũ. Item pedanei iudices (vt putat) qui non possunt cognoscere nisi de paruis,& in duobus aureis punire.l.fi.C.de pedaneis iudicibus.c.ei qui.§.item cùm certa.ij.q.vj. Item fortè secundùm eundem duũuiri.l.fi.C.qui admitti ad bonorum possessio.l.dies.§.si fortè.ff.de damno infecto.Item rationalis qui cognoscit de causa libertinitatis & seruitutis,non tamen ingenuitatis.l.penulti.C.vbi causa status agi debeat.

Et omnes supradicti sunt officiarij iustitię ordinarij habentes iurisditionem & sic dignitatem:& de his vide Petrũ Cothereau in suo schedulari magistratuũ ciuiliũ,in titu.de magistratibus municipalibus.Et quicũq; in magistratu sunt,dicuntur esse in honore.l.honor,in princ.ff.de muneribus & honoribus.c.penulti.& fi.xlj.dist.vt notat Decius in c.vt debitus honor.extra de appellatio.& in c.licet causam.in ij.notabili.extra de probatio. Ideo tales honorandi dicuntur.facit tex.in §.pe.ibi:eo q honorare nobis placet dignos.in authen.de cõsulibus. colla.iiij.

De delegatis verò nihil est dictum,sed inferius in hac parte post ordinarios,in xviij.consideratione.cùm etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus alijs excellentiora & principaliora, quorum vnum est primum & prius in iustitia. Aliud autem in re militari.pro quo facit tex.in authen.de nõ alienandis aut permutandis.ad finem.ibi:seruabunt autẽ eam nostrę reipublicæ iudices maiores,& minores,ciuiles,& militares.colla.ij.vt à priore & excellentiori incipiamus. Cùm oẽs alij subsunt eidem in iurisditiõe & iustitia,& deinceps ad sequentes in ordine prosequamur fiet initium à quæstore seu præfecto prętorio,qui hodie apud nos est dignior,maior,& excellẽtior,qui Cancellarius dicitur,& apud quem est omnis potestas præfecti prætorio & quæstoris:vt dicit Purpuratus in l.j.nume.xciij.ff.de officio eius cui mandata est iurisditio.vt statim dicetur.

In Gallia verò post pares Frãciæ in coronatione & sacratione regis Franciæ duo sunt habentes officia qui præcedunt omnes principes,& semper adsunt ad latus principis:puta Cancellarius regni Franciæ & conestabilis,de quibus cùm nunc quadret ad rem, videndum est quis istorum sit præferendus:& imprimis de Cancellario,& qualis sit eius officium,vt cognoscatur in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à regia maiestate in iustitia distribuenda magistratũ à cancellando dictum,obtinet.Et officium eius est rescripta & priuilegia per regem concessa aut concedenda sigillo regio muniri,sed apud se est q priusq̃ eo muniantur,corrigit & cancellat:de quo Polycraticus in initio sui libri ita.

Hic est (inquit) qui leges regni cancellat iniquas,
Et mandata pij principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus est inimicum,
Quicquid obest per eum desinit esse nocens.

Et talis

Et talis cancellarius dicitur quæstor, vt habetur in gl. vniuersos. C. de diuersis rescrip. ita dicit Lucas de Penna in l. neminẽ. C. de decurionibus, libro. x. Et, vt dicit Guil. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in glos. & vxorem nomine Adelasiam. in ij. decisione. versicu. habemus pariter in Francia. numero ccccLxxxv. Adhuc cãcellarius loco quæstoris in Francia habetur: de quo in l. præcipimus. C. de appellatio. secundũm gl. super verbo, quæstor. in l. ij. C. de petitis bonorum sublatis, libro x. & in l. fi. C. de diuersis rescriptis. pro qua glos. est, textus in authentic. vt diuinæ quoq; iussiones. colla. viij.

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones sicut & Logothera in regno secũdũm ipsum Lucã de Penna in dicta l. ij. C. de petitis bonorũ sublatis. quas signabat, & in eis se subscribebat, vnde archigrammateus. i. scribarum princeps dicitur, vulgò verò cancellarius vocatur, teste Calepino in suo dictionario, quem sequitur in hoc Beroaldus: & eum etiam nominat auricularium principis, & hic ad latus principis sedere debet, & est illustris, vt dicit Bald. in dicta l. ij. in iij. notabili.

Hodie tamen secretarij regis in subleuamen cancellarij propter multitudinem negotiorum in cãcellaria & curia regis affluentium se in talibus subscribunt. facit glo. in §. cũq;. in proœmio institutio. secundũ vnum intellectũ. Et Bald. in dicta l. ij. dicit duos alios esse quęstores, de quibus ad eum me remitto, cũm nihil de his ad rẽ. Et de præeminentia dignitatis ipsius satis patet in l. j. ff. de officio præfecti præto. Est enim principis vicarius & præpositus auditorio principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Aegypto, Gene. xlj. Creat præsides & alios magistratus vice principis, in authen. vt iudices sine quoquo suffragio, post principum. colla. ij. Etiam proconsules, & rectores consulares. C. de officio præfecti pretorio Africæ. l. j. §. deo itaq;. & de eius autoritate infra latius dictu rus sum: prędicta tamen scripsit Lucas de Penna in rub. C. de præfectis prętorio siue vrbis &c. lib. xij.

Budæus verò in suis annotationibus, in tit. de officio pręfecti prætorio. ff. dicit hunc cancellarium dici posse pręfectum prętorio, vel etiam dicit ꝗ loco dictatoris est: & inter alia dicit ꝗ hodie eius partes primæ sunt videre vt nulla principis cõstitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regij non ẽ republica, atq; etiam ẽ dignitate reipublcæ principaliq; exeãt. Cuius censurę aut stylo principum maiestas acta sua eximi nunq; voluit: deniq; qui principis præsentis vicarius & peregrè agente principe interrex quodammodo esse cẽsetur iure, ac propriè (vt idẽ Budæus arbitratur) nomophylax. i. legum præsidium, iuris asylum (id quod de Papiniano quondam dictum est) morum, institutorũq; ara, æqui boniq; columen appellari potest: atq; etiam esse debet id quod etiam credere me cogit consensus ferè hominum institutũq; quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac verticem iustitiæ appellantium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: Comperit anno M. cxj. Stephanum quendam cãcellarium diplomati subscripsisse à Ludouico rege cognomento Grasso monachis diui Dionysij indulto.

Et, vt dicit, multò antiquius legit diploma Caroli cuiusdam in quo hæc verba addita erant. Ganzelinus notarius vice Rogerij archiepiscopi, summiq; Cancellarij recognouit indictione viij. anno xxviij. regnante Carolo rege glorioso. Videtur autem fuisse Carolus ille magnus, Anno etiam millesimo centesimo quinquagesimo septimo. Hugonem alterum cãcellarium subscripsisse comperit ipse Budæus diplomati cuidam quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictitatus est, ius regaliorum antistiti Aurelienti remisit, quatenus ad supellectilem elegantiorem & instrumentum fundorum episcopalium attinet. Aliumq; item Bartholomęum anno centesimo quadragesimo septimo eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Et, vt dicit ibi idem Budæus paulò post: Cancellarij nomen apud nos vereor, vt iam consentaneum tãtæ rei esse possit. Quę est enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atq; apud alias gẽtes proculcata, significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certè nomen non est, nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis festiuum nomen fuit. Cancellarij diploma quoddam legimus comitis Viromãduani, in quo addita hæc verba erant. Ego cancellarius scripsi ac subscripsi. Fuit apud alios honoratioris scribæ nomen, qui græcè archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quasi princeps scribarum. Apud nos verò iam inde ab initio magnum huic magistratui honorem habitum esse. Prꝑterea, quæ diximus etiam ex eo conijcere possumus, ꝗ anno M. ccxxv. Guarinus quidã antistes Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo (qui Augusti cognomẽtum meruit, & annis quatuor & quadraginta imperauit) diu nullus cancellarius apparuit. In codicillis enim regijs illis temporibus indultis additum ferè legimus, vacante cancellaria. Anno autem millesimo trecentesimo vigesimo constitutione Philippina interdictum esse comperitur consiliarijs parlamenti, vt ne ab vrbe abnoctarent, duntaxat quominus omnibus consessibus curiæ interessent citra commeatum, aut regium, aut cancellarij cum principe curę, qui tum supremus appellabatur. Nunc verò cũm in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi cancellario licet, tum verò à principe curię primo ei loco ceditur, quasi magistratuũ omnium antistiti. Itaq; cãcellariatus summum est hodie honorum fastigium, vltra quod nihil sperare licet homini quidem priuato & togato, quasiq; quoddam summa quęq; ambiẽtis animi solstitium. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc qui norma est omniũ iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ reipublicæ principis vicem implere aut certè obtinere creditur. Cuius ore facundi reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velut emissitijs circumspicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid vsq; subsultet non suo loco positum. Cuius auribus, vt dicitur perpurgatis, plenãac iustam operam postulatoribus dare didicerunt. Qui caput est sanctioris interiorisq; consilij.

Hunc deniq; qui promus condus clementiæ, benignitatisq; principalis factus est. i. qui illius ęquitatis officinæ, quam cancellariam dicimus, liberam administrationem habet. Qui morũ legũq; regimen perpetuũ recepisse videtur, quod munus primus omniũ Augustus imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse sumpsisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac

variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est: in hoc vno acumen dialecticorum, sententias philosophorum, verba oratorum, memoriam iurisconsultorum, ingenium poëtarum, pariter ad omnia versatile, acre, impigrum indefessum esse oportet.

Hunc omnia quæ ætas ista capit complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituēdū, excolendūq; politicum virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regēdę reipublicę ratio & scientia tanq; muneris huius materies quædam subiecta esse debent, quasiq; in numerato condita.

Hunc deniq; id autoritatis esse oportet cui oēs magistratus honorū suorū fasces submittere non indignentur. Cæterorū magistratuum imperiū suis ac certis finibus circūscribitur, sub huius iure imperioq; oēs nostrę prouincię sunt vt olim omes erant Romanæ sub consulis. Itaq; domū eius totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atq; adeo oraculum esse par est, veluti quandā iuris æquitatisq; officinam. Eius ianuam ac vestibulū omni postulāti, omnibus horis patere, nulli tamē hiare. i. à nullo quicq; poscere oportet. Imo verò non claudi veluti perfugium ac portum disiectis & leges iuraq; implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atq; asylum his qui contra vim aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc deniq; qui tantā tā augustam personā ab optimo principe impositam sibi sustineat omnibus numeris, grauitatis, constantię, seueritatis, prudentiæ, temperātiæ, fortitudinis, integritatis absolutum esse virum, vndecūq; doctum, vndiq; placentem, omnium deniq; horarum hominem esse oportet. Earūq; rerum seueritatem multis condimentis humanitatis, comitatisq; commitigare. Hūc eū esse decet, in quem bonorū suorum sinū natura mira benignitate effuderit, qui magistratui non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaq; perpetua ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperio opus est q; exemplo. Euius tot tantæq; sint animi dotes, vt cuius esse plurimę maximæq; videntur profectitiæ illę quidem & dominicæ (quas gratias vulgò vocant) non hominum peculiares. Est planè vir qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atq; omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentię conscientia gloriaq; virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus cuius res in vtraq; partem gestæ minimè in tenebris latere, aut quoquomodo abditę esse possint, quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est Galliæ in auribus tot tantarūq; gentium sit positus. i. finitimarū nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se veluti in medio amplissimi imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeūtibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullū habitum absurdū, nullum motum incōcinnum, nullum flexum indecorum ediderit. Huic porrò non modo optimatibus atq; sibi. i. conscientiæ inseruiendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo & scenæ. i. multorum existimationi quantum per naturam rerum licet. Arduum sanè opus & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotētissimis ceptis quorūdam opibus atq; aulicis factionibus præpollentiū obsistere. Principem ira nōnunq; aut alio vehemētiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare cautè & circūspectè fortem & intrepidum, cū opus est ita esse, ne fortitudo in neruū erūpat. Postremò in comitatu regione physicū animū, integrum ac sartū (vt dicitur) & tectum ab insidijs assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nonnunq; intentantium conseruare. Mira eñ blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sępè consopita conniuere visa est. Hęc Budęus in loco suprà designato: ad illius magistratus festiuitatē decorem, ne dicam instructionē. Et idē in tractatu suo de asse. in fi. Est eñ ille magistratus (vbi de cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylaciū dicitur) iuris custodia, legū ac cōstitutionum præsidiū, oppressorū asylum, flagitiosorū scopulus, æquitatis officina, ara supplicū, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet: nullis prope finibus munia eius circunscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerisq; trahat, cūm principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic cancellarius Franciæ apud Gallos patritius vocabatur: de quo in c. j. de dona. iuxta supra scriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate, vt §. ij. instit. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. & in l. fi. C. de consulibus, libro xij.

Inter pręclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur, in Gallia decoratus & functus est Iacobus de rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secūdūm Bart. in l. j. C. de sententijs, quę pro eo quod interest proferuntur.

Etiam Petrus de Bellapertica Burgūdus doctor regens Aurelianen. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro ecclesiæ cathedralis Parisius palàm visitur sepultus insignisq; decoratus.

Fuit etiam Ioānes Fabri vir vndequaq; literatus, & in iure peritissimus ac summ⁹ practicus, regni Frācię Cācellarius, vt habet in prima epistola ad breuiariū eiusdē super C. vbi ita ait: Affirmāt pręterea summū in Gallia gessisse magistratum, neq; his dissentio hoc argumento, q; ciuitatum ac populorū locales consuetudines, quæ plerisq; etiā doctissimos (vt iura testātur) latent, viro inter literas atq; à reipublicæ regimine viuenti notę fieri non soleant, quas tñ sępius refricat ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Emardus, qui fuit Cancellarius Caroli magni, & scripsit epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & historiam temporum, & de monte Dulphi diœcesis Angolismæ Burdelgalen. Et flauus fuit, vt habetur in suis commentarijs: in procæmio stitu. in verbo, flauus.

Fuit & ille inter alios pręstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineq; nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (post fratrē suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit sibi similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guil. Benedicti in dicta sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, numero 498. vbi plurimum laudatur. de testamentis. Et prædictus Guido etiam laudatur à Ioāne de Gradibus in apostillis ad Petrum de Rauēna, in alphabeto aureo, super verbo, iudex. & accumulatius per Budęum in trac. suo de asse. in fi.

Fuit & tempore suo Tribunianus Iustiniani imperatoris Cācellarius, de quo vide Guidonē Papę, quæstione ccccxxxvj. versic. xxxij. quæro. & est tex. in l. j. in fi. versi. ex his. ff. de officio quæstoris.

Fuit

Fuit & Ioſeph Pharonis regis Cancellarius. Nam cũ Pharao rex Aegyptius de periculo futuræ famis marridis ſomnijs vrgeretur, nec viſionem tantam humanum poſſet reuelare conſiliũ, Ioſeph vir beatus inuentus eſt qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentiſſimè ſubueniret. Ipſe primus huius dignitatis infulas cõſecrauit, ipſe carpentum reuerendus aſcendit: ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per ſapientiam conferret populis, quod præſtare non poterat poteſtas dominantis. Ab illo nanq̃ patriarcha, & nũc pater appellatur imperij, vt habetur iudiciũ Gene. xlj. & , vt ibi habetur, vno tantum regni ſolio rex eum pręcedebat, ex quo eſt primus poſt regem, & ſecundus in ordine: & de eo ponit Lucas de Pẽna in dicta rubrica de præfectis prętorio, libro xij.

Fuit & Moyſes dei cancellarius, vt habetur Numero. xij. & Ioſaphat regis Dauid cancellarius. ij. Regum viij. ſecundũm interpretationem Lyræ, de qua per eundem Benedicti in dicta ſua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelaſiam. nume. ccccxcj. extra de teſtamentis.

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipſe Benedicti vbi ſupra. & fuit etiam Cancellarius in eccleſia Romana, vt dixi ſupra in iiij. parte, in xiij. conſideratione. Plutarchus verò ſcribit Eumenẽ Cardianum fuiſſe archigrammatea, hoc eſt cancellarium Alexandri magni. Et Antoninus in ij. parte hiſtoriarum, tit. xj. c. xiiij. dicit Caſſiodorum fuiſſe cancellarium Theodorici regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus præfectus prętorio ſimpliciter ſine adiectione loci, & talis leges condere poteſt, negotia ſine appellatione terminare, poteſtate nulla dignitas eſt æqualis, vbiq̃ vice ſacra iudicat, nullus miles de fori ſui autoritate præſcribit, excepto magiſtro militum, de quibus per Lucam de Penna in l. duos. C. de ſuſcepto. præpoſi. & arcarijs, libro x. Circa latus principis ſtat, & in eius comitatu ſemper eſt. l. præcipimus. §. huic. C. de appellatio. ibi tamẽ textus facit differentiam inter præfectum prętorio, & quæſtorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Speculator in titu. de iuriſditio. omnium. iudic. verſicu. magni. quòd iſte eſt illuſtris & præeſt omnibus iudicibus alijs, & excellentior eſt magiſtratibus omnibus alijs, & trina ſpecialitate lętatur. Primò, quia ab eo nõ appellatur. Secundò, habet poteſtatem condendi legem. Tertiò, quia minores cõtra eius ſententiam non reſtituuntur. l. vnica. in fi. ff. de officio præfecti prętorio. niſi à principe. l. in cauſę. & l. fi. ff. de minoribus, & talis eſt illuſtris. §. illo in authentica, de appellationibus. collatio. iiij. qui probat eum dici poſſe illuſtriſſimum. Et etiam eminentiſſimus appellatur. l. ij. C. de ſententijs ex periculo recitandis. Et glorioſiſſimus dicitur. §. fi. in authenti. de non alienandis. colla. ij. Et præfecti prætorio dicitur ſublimiſſima ſedes. l. apertiſſimi. C. de judicijs. Et magnifica ſedes. l. fin. C. vbi ſenato. vel clariſſimi. Et ipſe magnificus appellatur. l. præcipimus. C. de appel. Et ad eum nomine magnificentiæ reſcribit imperator. l. ſancimus. la premiere. C. de aduocatis diuerſorum iudiciorum. & aliàs de eius laude & excellentia, vide Purpuratum in l. j. in xj. col. ff. de officio eius cui man. eſt iuriſdi. allegando Budæum vbi ſ.

Cuius conſilio & directione vniuerſalia regni & ſumme ardua, ſtatum regni, aut ſi aliquod ſit inter pares vel principes bella mouentes iurgium, aut parlamenta de limitibus aut prerogatiuis diſceptent, rex audit, gubernat & diſcutit. facit tex. in authen. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. §. hæc omnia. colla. ij.

Hinc princeps dicit ſe legem facere apud eum. in authent. de priuilegijs dotis mulie. hæreti. nõ præſtan. §. quę igitur. in fi. colla. viij.

In omni enim pater eſt, princeps & dominus vniuerſę domus ſuæ, ac princeps in toto imperio. Gene. xlv. Hæc dicit ipſe Lucas de Penna in d. rubrica. de præfectis prætorio, li. xij. & ꝑ eũ amplius in d. l. duos. à quo omnia prædicta excerpſit dictus Benedicti in loco ſuprà allegato.

Et hic cancellarius omnes alios huius regni officiarios quicunq; ſint, ſiue ſit in conſilio regis, ſiue in omnibus alijs parlamentis pręcedit, & primus poſt regem ſedet, prout dicit idem Benedicti. & dicit Caſſiodorus, libro vj. variarum quæſtionum ſic. Si honoris alicuius eſt origo laudabilis, ſi bonum initium ſequentibus rebus dare poteſt, præconium tali autoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentiſſimus & diuinitati probatur acceptus. Et ibi amplè ponitur per Caſſiodorũ de poteſtate, autoritate, dignitate, & officio cancellarij, & qualis eſſe debeat, qui eſt relatus per Lucam de Penna in d. l. duos. vbi etiam ampliſſimè per eum.

Sed an Cancellarius Coneſtabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulum expreſſum de pręfectis prætorio ſiue vrbis & magiſtris militum in dignitatibus exęquandis, libro xij. vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt eſt cancellarius & magiſtri militum, vt ſunt magni mareſcalli in Francia, qui ſunt ſub principe militiæ. i. coneſtabili adæquantur, ita q̃ prior incedit qui primò promotus ad officium inuenitur, etiam ipſis depoſitis ab adminiſtratione officij, vt in l. j. eodem titulo. ergo multò fortius coneſtabilis dicitur maior. Tamẽ ipſe Lucas de Penna doctor celeberrimus in rubrica dicti tituli dicit q̃ præfectus prętorio cæteris dignitatibus antefertur, & repręſentat reuerentiam principis, & eſt eius vicarius. notatur in l. j. C. de officio. vica. Ex quo ex hac conſideratione poſſumus dicere cancellarium debere pręcedere Coneſtabilem.

Aduerte tñ, q̃ vbi filius regis primogenitus eſt, ſedet ad dexterã, & cancellarius ad ſiniſtram, vt tenet Nicolaus Boërij in tractatu Ioannis Mõtaigne, de autoritate magni conſilij ibi: nunc condeſcendo ad aliam partem.

OCtaua cõſideratio. Alia tamen ratione dici poſſet coneſtabilem debere præcedere cãcellarium & anteferri ex ordine literæ. Quiquidem ordo in talibus facit, vt qui primò nominatur à principe, prior ſit & dignior. dixi ſuprà amplè in prima parte, in xvij. conſideratio. Quoniã, vt habetur ij. Regum viij. Ioab qui fuit Coneſtabilis Dauid, qui dicebatur princeps & præpoſitus militum, fuit primò nominatus à Dauid in creatione, q̃ Ioſaphat qui fuit eius cancellarius, vt ſuprà dictũ eſt. Et etiam in l. ſi quãdo. C. de appella. primò vir ſublimiſſimus magiſter officiorum nominatur, q̃ vir excellentiſſimus quæſtor, qui dicitur Cancellarius. Et etiã tex. in l. j. C. de nouo codice componendo. & in multis alijs locis ſemper præponũt arma legibus. Ex quo videtur, q̃ Coneſtabilis qui circa arma verſatur, cancellario præferatur qui circa iuſtitiam intendit. Et coneſtabilis nomen eius eſt qui militie apud Francos primus poſt regem præficitur.

Et videtur, q̃ primum officium creatum à deo fuit tale officium, eo quia cũm poſt creationem angelorum prælium factum fuit in cœlo, & Michaëli fuit data poteſtas

pugnādi cū̀m angelis eius quibus fuit prępositus & tanꝗ̄ princeps illius exercitus, vt habetur Apocal. xij. Ex quo constat, ꝙ cū̀m fuerit factus princeps militum seu exercitus, vt dicatur præpositus paradisi, qui dicitur dux belli, vt dicit glo. in l. iij. in fi. ff. de re militari. quod idē est, quòd conestabilis, ꝙ tale officiū fuit institutum ante officium cancellariatus.

Et sicut arguitur, ꝙ matrimoniū est dignius cęteris sacramentis ex tribus, primò propter institutorē & autorē: quia deus fuit autor & institutor, & quia fuit institutū in statu innocentiæ, & in paradiso terrestri. Alex. consi. lvj. in iiij. volu. & dixi in rubri. des droictx & appertenāces à gens mariez. in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ, sic etiā dicendum est de officio Conestabilis, ꝙ fuit institutum in paradiso à deo & in statu innocentię quo ad eos qui præliabātur in vim potestatis cōcessæ à deo, vt cōstat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, ꝙ Conestabilis præcedere deberet oēs & quoscunꝗ̄ alios officiales regni propter excellentiam illius officij, quę cōsistit in illis tribus, vt dictum est.

Et, vt refert Budęus in suis annotationibus super titulo de officio pręfecti prætorio. ff. in celeberrinno triū ordinū conuentu (quos status dicimus) vidit & nouit magistrum militum (quem cōstabularium vocat) principis vbiꝗ̄ legatum in re quidē militari, primo loco inter magistratus sedisse, proximeꝗ̄ eum Cancellarium. Sed etiam iij. Regū iiij. c. in statu regis Salomonis viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendū est, ꝙ videtur ꝙ isti duo pręcedere debēt Duces, cū̀m de sentētia ducū apud tales appellatio sit terminanda. l. si quādo. C. de appella. Imo quod plus est, dicit Guido Papæ, ꝙ de sententia Delphini ad Conestabilem, vel Cancellarium appellatur per illū textū, vt in quæstione sua ccccxxxvj. versi. lxxiiij. Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. c. non putamus. de consuetudine, in vj.

Et de materia, ꝙ de inferiori ad maiorem sit appellandū amplè per Præpositū in rub. de appellatio. in vj. colū. quod an sit verū de iure ciuili vide Bal. in sua Margarita, in litera S. ibi: sentētia. versi. xv. de quo vide in l. à consulibus. & in l. præcipimus. C. de appellatio. Et Anto. nicellum in concordantijs glossarum iuris ciuilis & canonici, in sexta concordia. versi. xlj. & xlij.

Et quia omnia regna gubernantur tam per iustitiā, ꝗ̄ bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita adinuicem coadunantur, ꝙ vnū est ita necessarium sicut reliquū, notatur in procemio Insti. Et dicit textus in l. j. C. de Iustinia. codice cōponendo. ꝙ summa reipublicæ tuitio de stirpe duarū rerū, armorū, atꝗ̄ legū veniens vimꝗ̄ suam exinde muniens felix Romanorū genus anteponi nationibus omnibusꝗ̄ dn̄ari tam præteritis effecit tēporibus, ꝗ̄ deo propitio in æternū efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legibus in tuto collata est, ꝗ̄ ipsæ leges armorū præsidio seruatę sunt, & intra se est per iustitiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus & stabilimentum totius imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusꝗ̄ beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius libro ij. titu. de disciplina militari. in princi. Ob quod mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cū̀m de Lucio Quintio cincinato loquitur, cuius militiæ director in pręsenti regno est Conestabilis, qui ad res bellicas secundus post regē est, teste Gaguino suarum chronicarū lib. iiij. c. vltimo. vt refert G. Benedicti prædicta in dicta sua repetiti. c. Raynutius. in gl. & vxorē nomine Adelasiā. de testamentis. qui, vt dicit, ibi olim tribunus celerum (id est militū qui celeres equos habēt) vocatus, de cuius initio, nomine, & officio ac potestate habemus in l. ij. §. quod ad magistrat⁹ attinet. ff. de origine iuris. vbi habetur, ꝙ fuit creatus tribunus celerum qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Romanos. Huius Iunij Tarquinius superbus ex cuius cognatione erat patrē & fratrem interfecit: Iuniū verò Brutū (quòd stultitiā simularet) vita donauit, eiꝗ̄ fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnaseū de se enarrat) magistratū dedit, vt præfectus celerum esset, fortè ne nullo diceretur honore à cognato rege affectus. Hic Brutus cū & ingenio excelleret & prudens, autor erat regiæ tyrannidis ejciendæ. hinc in d. l. ij. §. ex actis. deinde regibus tribunitia lege regias leges exoluisse dicatur.

Hunc Brutum tribunum celerum ibidē intelligendū est, vt dicit Vdalricus Zazius in d. l. ij. in §. ꝙ ad magistratus. in sua singulari repetitione. In veteri testamento princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum rege qui regnabat in Niniue magna. Iudith j. c.

Et Nabuzardā sub rege Babylonis etiā princeps militię vocatus est, & post regem secundus, Ieremiæ vltimo.

Et sub Saule primo Iudęorum rege fuit Abner. j. Regum xvij. c. in fine. Et sub Dauide Ioab: vt dictum est ij. Regum v. & viij. cap.

Et sub rege Syriæ Naamā. iiij. Regū v. c. Et sub Salomone Banaias. ij. Regum xxiij. c. & prædicta dicit ipse G. Benedicti in prędicta sua repetiti. c. Raynutius. vbi supra, vbi dicit vltra ꝙ habet quatuor Marescallos sub se, qui olim Romę magistri equitū ac peditū. i. militū dicebātur: & de his infra plenius dicam in nona parte, in materia laudis & glorię militum, an sit officium potius respiciēs militiam, ꝗ̄ gubernationem domus regalis.

Nona cōsideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt præferendi præfecti prætorio aliorū locorum, vt sunt honorandi Præsidentes parlamentorum Franciæ, qui sunt præsidentes: & ibi di secundū institutionē locorū vbi sunt presidentes, dicūtur cum adiectione locorū prætorij, vbi sunt præfecti.

Et quoniā parlamentū Parisiense est primū & primò institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscūꝗ̄ alijs secundūm ordinē illorum præponuntur & anteferuntur: ita ꝙ etiam ex quatuor pręsidentibus, vltimus pręcedere debet primum aliorum parlamentorum.

Et ꝙ parlamentū Parisiense primò fuerit institutū & erectū, refert Gaguinus in chronicis Frāciæ li. iij. c. finali. propè finē. vbi ita inquit. Parlamentū publicū ad iustitiā administrandā conuentū Frāci vocāt, cuius instituēdi autor ab historijs nō traditur. Id em̄ cuiusꝗ̄ anni definito tēpore loco quē rex designasset habebatur. Verū ꝗa hæc generalis ex toto regno coitio impēsis & laboribus cōuenientes afficiebat, obseruatū postea est, vt ex maioribus ciuitatis & prouincijs periti iudiciorū & cōsuetudinis hoīes ad id munus delecti ius cuiꝗ̄ per prouocationē litigāti dicerēt. Quæ institutio cū vaga interdū incertaꝗ̄ cōmutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes in qua iudices designati seiugiter sisterent perpetui prouoca-

prouocationum definitores. Qui octoginta ſunt annua ex
regis fiſco ſtipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias diſtributi ſeorſum cō
ſidunt, ſuoſq́ presidentes habent. In prima quam Franci
cameram vocant præſidentes quatuor, & conſiliarij trigin
ta cauſas & lites audiunt, dilationes & quæ ad iuris cogni
tionem attinent, conſtituunt, leuiora quidem & tempora-
nea finientes.

In reliquis ſingulis duabus cameris decem & octo in-
quiſitionibus preſunt, qui enqueſtarum .i. inquiſitionum
cōſiliarij dicūtur, quibus preſidētes quatuor preficiuntur.

Horum omnium pars ex clero, parſq́ ex laicis cōſtitui-
tur, ſententias dictant, quas ſtatutis diebus alter præſiden-
tium in prima curia palàm enuntiat: idq́ arreſtum, id eſt fi-
xum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare
poſſit: qui verò reus ſententiam in ſe excipit, librarum ſe-
xaginta Pariſienſium multa afficitur. Si quis tamen in iu
dicio error admiſſus videbitur, errorem proponendi &
in iudicium eiuſdem curie deducendi poteſtatem habet:
nec prius auditur, q̄ duplicatam multam depoſuerit.

Quarta curia eſt eorum quos requeſtarum, id eſt ſup-
plicationum Palatij magiſtros vocant, apud quos cauſa
eorum tantum agitur qui regis obſequijs deputati vel pri
uilegio donati ſunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo
ſunt, prouocare ad parlamentum licet.

At cùm in decidendis iudicijs nodus aliquis & anceps
in cauſa difficultas ſurgit, omnium curiarum & camerarū
conſiliarijs conuenientibus ſententia fertur.

Eius parlamenti tanta ſemper fuit apud Francos au-
toritas, vt quæ rex ipſe de republica, deq́ iure, & prouen-
tibus regni ſtatuerit, ea ſine huius ſenatus decreto nō pro-
cedant.

Sunt preterea ipſius parlamenti cōiudices dum adeſſe
volunt Franci pares, de quibus ſupra in quinta parte, in
xliij. conſideratione incipiēte, licet conſuetudo ſedēdi &c.

Atq́ vt huius ſacroſancte concionis regē autorē, certū
ſit, regia ſingulis quibuſdam annis reſcripta eduntur, qui-
bus ad diui Martini diē feſtum parlamentum inchoandi
iudicibus autoritas datur.

Ad hoc præterea parlamentum ſpectant alij ſupplica
tionum magiſtri, qui regij Hoſpitij peculiari nomine ap-
pellantur, qui regi frequentius aſſiſtunt cancellariam ſe-
ctantes: & hi poſt primæ curiæ præſidentes omnium pri-
mi ſedēt. Hec ſunt verba Gaguini in ſuis chronicis, li. iij. c.
fin. quæ refert de verbo ad verbum G. Benedicti in ſua re
petitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine A de
laſiam. de teſta. vbi dicit q́ ſunt tantum octo magiſtri re-
queſtarum domus Regiæ, prout nec erant tempore ſuo:
ſed hoc anno do. milleſimo quingenteſimo vigeſimoſe-
cūdo Chriſtianiſſimns Rex noſter Franciſcus addidit &
creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiuſmodi parlamentum fundatū ad inſtar ſe-
natus Romani à Romulo vrbis conditore, Tito Liuio
primæ decadis lib. j. teſte inſtituti, in quo erant centum Se
natores. l. fina. C. de petitio. hæredi. notatur in rubri. ff. de
ſenato. & l. j. C. de caducis tollendis. & vocabantur vene-
rabilis cœtus. l. leges. C. de legibus. & patres cōſcripti. C.
de emendatio. Iuſtiniani codicis, in principio. & horū po-
teſtas erat ampliſſima, vt dicit Albe. in d. l. fi. & de his par
lamentis fit mentio in c. decet. de immuni. eccleſia. & in c.
fundamenta. de electio. & de eius poteſtate & præeminen
tia in iuriſditione, q́ ſit æqualis cū rege, ita q́ Rex ex ſua
ordinaria poteſtate non poteſt tollere ea quæ acta ſunt
per eius parlamenta: imo etiam de plenitudine poteſtatis
ordinata, tenuit dominus meus Iaſon in quodam conſi-
lio, quod fecit, quod aliàs vidi & legi in ſuo ſtudio, ſed il-
lud non potui habere.

Et poteſtas Senatorum, ſeu conſiliariorum illius adæ-
quatur principi, cùm in necē eorum machinantes tenen-
tur l. Iulia maieſtatis. Cùm cenſetur pars corporis princi-
pis. l. quiſquis. C. ad legem Iuliam maieſtatis. quod tamen
contrarium tenet ibi Salice. & Guido Pape, quæſtione ſua
cccxliiij. in fine. Et rebellantes iniuſtè in his quæ ad eorum
officium ſpectant, vt rebelles regni puniuntur in extraua-
ganti Henrici: quoniam & ſicut à ſententia ſenatus non
appellatur. ff. à quibus appellare non licet. l. j. l. præfecti.
ff. de minoribus. c. anteriorum. ij. q. v. Nec etiam ab arre-
ſto parlamenti. Specula. titulo de appellatio. §. videndū.
circa finem. facit quod notat Bal. in proœ. fforum. & Pa-
nor. in rubri. de appellatio. Guido Pape quæſtione. l.

Et tale Parlamentum non poſſet alius habere præter
regem in ſuo regno, vt videtur tenere Bar. in l. & hoc Ty-
berius Cæſar. ff. de hæredibus inſtituen. & melius in l. ij.
circa finem. in penul. notabili. ibi: harencum tamen illud
ſeu parlamentum. vbi non eſt aliquis ſuperior, quoniam
cognoſcere de appellationibus in vltimo reſſorto, eſt de re
galibus. c. j. quæ ſunt regalia.

Et præſidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, ſed
cum adiūctione, ſicut olim dicebatur, prefectus prætorio
Africæ. Et tales ſunt in eadem poteſtate qua ſunt magiſtri
militum, vt dictum eſt ſuprà. Et præferūtur omnibus alijs
poſt cancellarium in Francia, qui ſimpliciter dicitur præ-
fectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, q́ ſolus Rex poteſt habere
parlamētū in ſuo regno, vnde ergo iſtud q́ dux Philippus
Burgundie, & poſt eū Carolus eius filius etiā dux Burgun
diæ habuerunt parlamenta in ipſo ducatu Burgundiæ, vt
patet ex conſuetudinibus noſtris compilatis ab ipſo duce
Philippo in proœmio illarū: & ibi glo. noſtra ponit quid
dicatur parlamentum, & multa de his que hic ante dicta
ſunt.

Sed cùm prædicta ſint de regalibus. ſ. cognoſcere de
appellationibus in vltimo reſſorto, vt notatur in d. c. j.
q̄ ſunt regalia. qūo potuit cognoſcere de talibus dux Bur-
gundiæ, cùm ſit vnus ex paribus Frāciæ, imo decanus, &
ſic recognoſcit regem Franciæ in ſuperiorem, ſaltem in
ducatu. Niſi dicatur, q́ hoc fuerit ex priuilegio regio, ſed
videtur q́ hoc non poſſit cōcedere rex in ſuo regno: cùm
quæ ſunt de regalibus alteri committi non poſſunt, nec al
teri concedi, vt tenet per plura Lucas de Penna in l. cōtra
publicam. in vj. col. C. de re mili. Niſi dicatur q́ rex de fa
cili reuertitur ad ſuam primæuam naturam. l. ſi vnus. §.
pactus ne peteret. ver. idem dicemus. in fi. ff. de pactis. Et
ideo cùm olim Burgundia fuerit regnum, & ſic iura rega-
lia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomēſis, in
in ſuo ſupplemento chronicarum, libro viij. circa princi-
pium. vbi ponit multos reges fuiſſe in Burgundia, & fuit
extinctum regnū, & habuit finē, eo quia deuenit ad ma-
nus Childeberti & Clotarij poſt mortē eorū patris, &
Clotildis filiæ regis Burgūdiæ eorum matris, à quo tem
pore amiſit nomen regni.

Sed non eſſet ſine dubio, an potuerunt ſupprimere il-
lam dignitatē regalem, & deducere eam ad ducalem: ſu-
per quo nō īſiſto, nec aliud dico niſi q́ ex quo rex Frāciæ

adiuncta ſibi patria potuit ſupprimere illam dignitatem regalem, ideo etiam ſi quodammodo exierit extra manus regis Franciæ, poſſet ipſe rex facere & conſentire ꝙ fuerit & ſit cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæ ditiones & diuiſiones principatuum ſunt de iure poſitiuo, quibus poſſunt derogare principes, & in hoc non eſt dubium.

Et poſt prędictos pręſidentes, pręſidẽtes aliorũ parlamentorum pręſident in ſuis locis tanq̃ pręfecti pętorio: in parlamento verò Pariſienſi etiam pręferuntur conſiliarijs illius loci poſt tamẽ alios pręſidentes, ſecũdùm eorũ gradum & dignitatem quæ inter primos aliorũ parlamẽtorum attenditur, ſecũdùm dignitatem parlamenti illius in quo pręſident, quæ dignitas in hoc conſideratur ſecũdùm prioritatẽ inſtitutionis parlamenti, ita ꝙ pręſidens parlamenti Tholoſæ pręcederet alios, & ſic deinceps, & poſtmodũ habebitur reſpectus quo ad alios ſecundũ prioritatẽ ꝓmotionis aut dignitatis loci ſecundũ cõſiderationes ſuperius poſitas de prioritate loci & promotionis ſecundùm quas prędicta declarari poſſunt.

Poſſet tamen dici, ꝙ ſi fieret vna congregatio generalis omniũ pręſidentiũ regni, ꝙ pręſidẽtes Burgundię alios à parlamento Pariſienſi præcedere deberẽt, eo quia in cõgregatione principum dux Burgundiæ tanq̃ primus par Franciæ & decanus alios pręcedit: vt dixi ſupra in quinta parte, in xlv. conſideratione. Et ibi etiã dixi, ꝙ in concilio ſeu congregatione vniuerſali totius regni Frãciæ quæ fuit facta Turonis tempore Caroli octaui regis Franciæ, gentes trium ſtratuum ducatus Burgundiæ habuerũt locum incontinenti poſt præpoſitum Pariſieñ. & meritò etiam cæteris ſint præferendi in Chriſtianitate, quia fuerunt primi qui fidem chriſtianã & ſacrum ſal ſuſceperũt, & medio quorum ferè tota Gallia ad fidem Chriſti conuerſa eſt. Nec in hoc eiſdem nocere deberet prioritas inſtitutionis in alijs, eo quia ex quo eſt ordo qualitatis, nõ eſt curandum de ordine temporis. l. j. C. de conſulibus, libro xij. & dixi ſupra in prima parte, in lxxviij. conſideratione. Etiam facit, quia ſi bene inſpiciatur, aliàs fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam ſupra dixi in quinta parte, in xlv. conſideratione: & ideo in memoriã priſtinæ dignitatis deberent eſſe & collocari in primo loco & ordine poſt parlamentum Pariſienſe, ante parlamenta aliarum prouinciarum.

DEcima conſideratio. Poſt tales præſidentes ſunt præferẽdi domini locũtenentes regij ſeu gubernatores patriarũ & prouinciarum, qui pręcedũt in auditorio omnes cõſiliarios poſt primũ pręſidentẽ, & tales rectores, legati, vicarij, viceregcs vocari poſſunt etiã pręſides ſecundùm Budæũ in l. ſi in aliquam. ff. de officio proconſulis.

Licet videretur in hoc eſſe dubium, ex quo locũtenenti regio, ſeu vicegerẽti qui dicitur eſſe apud nos gubernator patriæ talis honor & reuerentia debeatur, qualis domino, & ſic videretur, ꝙ ſicut princeps & rex noſter pręcedit pręfectos pętorio etiã in auditorio, ꝙ etiã eius vicegerens ſeu locũtenens, per ea quæ dicit Philippus Francus in c. grandi. in quinto notabili. de ſupplenda neglig. prælatorum.

Sed licet tales quãdoq̃ dicãtur in ſuis literis inſtitutionis locũtenentes regij, tamen officiũ eorũ propriè dicitur eſſe officium procõſulis, qđ eſt ſupra oĩa alia officia poſt pręfectũ pętorio. Cũ talis dicatur ſpectabilis, vt habetur in l. præcepit noſtra ſerenitas. verſi. illud etiã generali. C. de canone largitionaliũ titulorũ, lib. x. Et tales laudabiles vicarij dici poſſunt, & ſunt tales qui apud nos locũtenentes regij in prouincijs ſibi decretis vocantur. Et horũ officium magnum eſt, & pręfecti pętorio vice fungũtur in ſibi commiſſis. Nam ſi præfectum cęteris dignitatibus antefert, vicarius ex ipſo vicariatus nomine ſe eius trahere indicat portionem. dicit l. j. C. de offic. vica. & habetur per Lucam de Penna in. d. l. pręcepit. in. d. ver. illud. Et dicit tex. in. d. l. j. ꝙ talis repręſentat reuerentiam domini.

Sed videtur, ꝙ ille textus loquatur ſolum de vicario pręfecti pętorio, prout videtur ſentire Lucas de Penna in l. eos qui. C. de comitibus qui prouincias regunt, libro xij. ideo ſecus de his qui ſunt vicarij principis, cùm tales vna & eadem perſona reputentur. c. j. de officio vicarij, libro vj. & hi ordinariam iuriſditionem habent, & cauſas audiunt per querelas ſimplices ſubditorum, & generaliter quæ in principali ſtatuta ſunt, in vicario reperita intelliguntur, l. diffinitio. ff. de peculio. xciij. diſtinc. c. vltimo. vbi eſt hoc verbum, locumtenens. facit text. in ca. primo. de officio vicarij, in vj.

Et tales qui prouincias gubernant ſeu adminiſtrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio vicariatus, vt eſt text. & ibi Lucas de Pennã in l. j. C. de comitibus qui prouincias regunt, libro xij. Perſonam enim principis tales repręſentãt. l. etiã eos. ibi: qui imaginem principalis. C. de appella. vnde cũ tales perſonam principis repræſentent, debent omnes ei parere & reuerentiã exhibere. tex. in ca. pręcipimus. xciij. diſtin. & ibi gloſ. ordinaria de hoc, & gloſ. ij. in cap. cùm olim magiſter. extra de offic. delegati. quæ dicit per d. ca. præcipimus. & per ca. primũ. xciiij. diſtin. ꝙ delegatos honorare debemus tanquã ipſum delegantem, vt notat Goffredus in ſumma, de maiorita. & obedien. §. reuerentia debetur, in fine. & notat Specula. in titu. de legato. §. j. verſi. honorandus autem eſt legatus. & probatur in ca. ſanè. ij. in princip. extra de offi. delega. facit totus titulus, de offi. eius qui vicem alterius gerit. & maximè l. ij. quæ eſt ſi. & in d. iuribus habetur, maximè in dicto ca. præcipimus. ꝙ omnis legatus eſt honorandus & plus & minus ſecundũ locum illius cuius legatione fungitur. & vide ante in prima parte, in vj. conſideratione. verſi. vj.

Et ideo legatus principis maioris præcedere debet legatum principis minoris, licet ipſe vt priuatus eſſet inferior. Inde dicitur, ꝙ ſi ſubditum honoro, videor dominũ honorare, vt dicunt Andr. de Barrulo, & Ioannes de platea in l. fina. in fine. per illum textum. C. de re militari, libro xij. & Cepola in tractatu ſuo, de impera. militum eligendo. in verſi. pro imperatore. in iij. & iiij. col.

Ideo videtur dicendum, ꝙ pręcicti domini gubernatores ſeu locumtenentes regij in ſuis prouincijs ſibi deputatis præcedunt præſidentes præterquã in ſede iudicandi in auditorio parlamenti, propter rationem poſitam infrà, in xxiiij. conſideratione. incipiente: gerẽtes magiſtratum. ¡De poteſtate tamẽ ſeu autoritate proconſulum quibus videntur adaptari gubernatores patriarum videatur Purpuratus in l. prima, in xxvj. colla. ff. de officio eius cui mandata.

VNdecima conſideratio. Poſt hos præſidentes ſunt hodie octo magiſtri requeſtarum, vt dictum eſt ſupra in ij. conſideratione proximè poſita, qui regi frequentius aſſiſtũt cancellariã ſectãtes, & hi ꝓpriè magiſtri requeſtarum

ſtarum hoſpitiȷ̃ regis vocantur, qui poſt primę curiæ parlamenti Pariſienſis præſidentes omnium primi ſedent in ipſa curia parlamenti, vt dicit G. Benedicti in repetitio. ſua c. Rayuntius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. extra de teſtamentis.

Hi enim pręcedunt omnes conſiliarios totius regni in quacunq; curia parlamentea aſſiſtant, & in omnibus aſſiſtere poſſunt, tam in curia parlamentali Pariſiẽſi, Diuionenſi, Tholoſana, Burdegalenſi, Rothomagenſi, Aquenſi, & Grationopoliten. quę omnes curiæ habent præſidentes poſt quos aſſiſtunt dicti magiſtri requeſtarũ qui dicuntur referendariȷ̃. i. aduocati ſacri palatiȷ̃, cùm petitiones ſupplicantium coram principe proponant, & referant: vt dicit glo. & Iaco. de Beluiſo in authen. de referendariȷ̃s. collat. iȷ̃. & tales magiſtros requeſtarũ vocat Iac. Rebuffi in l. eos. C. de excuſatione munerum. lib. x. referendarios. & vide etiam ſpeculato. in titu. de ſupplicatio. §. j. poſt principium. vbi ponit qui ſint referendariȷ̃.

Et non debent eſſe vltra octo, vt dicit tex. in d. authẽ. ex quo ex illo textu fuerunt antiquitus in Gallia ſolum ordinati & inſtituti octo, nunc verò (vt dixi in præcedente conſideratione) ſunt nouem. Et licet inhibeatur ne fiãt vltra octo, ſi tamen fiãt, deponi non debet ſupernumerarius: vt dicit ibi textus & Angelus de Peruſio, & gloſſator ſeu commentator regularum cancellariæ Iuliȷ̃ papæ ȷ̃. in tertia parte.

Et, vt dicit ibidem tex. tales ſunt ſpectabiles, prout eſt præſes prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in aliȷ̃s locis & prouinciȷ̃s ſeneſcallus) vt eſt glo. in §. cumq; hoc. in gl. in verbo, ex quęſtori. in proœ. inſtitutio. qui licet maius imperium omnibus poſt principem habeat, vt dicit tex. in l. præſes prouincię maius. ff. de officio pręſidis. l. & ideo. ff. de officio proconſul. & legati. imo nec quicq; eſt in ſua iuriſditione, quod nõ per ipſum expediatur: tamẽ prædicti magiſtri requeſtarũ præferũtur illi & præſident ante eum in ſuis iuriſditiõibus. Et hoc eſt quia, vt dicũt quidam, pręſides prouinciæ ſunt ſolum clariſſimi, vt eſt textus in l. fi. C. de decurio. libro x.

Et obſeruatur in tota Gallia in quibuſcũq; locis ſint, ſi velint tenent locum præſidis. i. balliui ſeu ſeneſcalli, expediunt cauſas ſui præſidatus ſeu balliuatus aut ſeneſcalliæ: & ita vidi ſæpè fieri per nobilem ac ſapientem virum dominum Dionyſium poillot, iurium doctorẽ & magiſtrum requeſtarum quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. cauſa habitandi & ſuos parẽtes viſitandi poſtq; tres menſes in curia ſeruierat, vt moris eſt.

Et tales poſt longã exercitationẽ taliũ officiorũ vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea in d. l. eos. C. de excuſatio. munerum, lib. x. & in l. fi. de decurio. C. eo. libr. vbi ipſe Io. de Platea ponit duodecim dignitates quæ liberant quem à decurionatu, curia, & patria poteſtate, inter quas eſt dignitas referendariorum, quorum officium eſt reponſa principum peragere & ſignare, vt ibi.

Et tales ſunt exempti ſeu eximuntur à muneribus, ſubſidiȷ̃s, impoſitionibus ſeu talliȷ̃s. d. l. eos. & Io. de Platea in locis præallegatis. Budæus tñ & poſt eũ Pyrrhus in ſuo tractatu de magiſtratibus Romanis, li. j. magiſtros requeſtarũ & proximos ſacrorũ ſcriniorũ comparauerũt, quod non credo tales eſſe, ſed potius eſſe, les ſecretaires des cõmandemẽs, qui ſunt quatuor tantum, aut tres ordinariȷ̃.

Tales etiam hodie apud nos habent iuriſditionem ordinariam, quam tenent ſeorſum à curia in qua de officiȷ̃s regiȷ̃s cognoſcunt, ab eis tamen appellatur ad parlamentum. Et ita deciſum fuit arreſto, anno domini milleſimo ccclxxxiiiȷ̃. vt refert Aufreriȷ̃, in tractatu arreſtorũ. c. xliiȷ̃. & G. Benedicti proximẽ dicta repetit in repetitio. c. Raynutius. in glo. & vxorem nomine Adelaſiam. in additio. extra de teſtamentis.

DVodecima conſideratio. Poſt prædictos præſidẽtes, & magiſtros requeſtarum ſunt cęteris aliȷ̃s quibuſcunq; officiariȷ̃s dominis & principibus præferendi conſiliariȷ̃ curiæ parlamenti in ſuo auditorio & curia, cũ diſtinctione ſeu modificatione quadam: videlicet, quoniã in parlamento principis ſolent eſſe conſiliariȷ̃ eccleſiaſtici & ſeculares, vt eccleſiaſtici à dextris, & ſeculares & laici à ſiniſtris, & quilibet in ſuo loco & ordine ſeſſionis ſecundũm ordinem promotionis, vt qui primò promotus ad tale officium, primò ſedeat in ſuo loco & aliori, dixi ſupra in pluribus locis.

Et quo ad hanc conſiderationem, q; conſiliariȷ̃ tales pręferantur aliȷ̃s pater, quoniã ſunt ſenatores, & loco ſenatorũ ſunt, vt ſupra dictũ eſt in ix. cõſideratione huius partis. Cùm ad inſtar ſenatus Romani fuerint inſtituta parlamenta in quo ſunt ſenatores ſeu conſiliariȷ̃, & tales ſunt propriè curię maximę, vt parlamentorum principis: ex quo cùm quælibet ciuitas habebat ſenatum ſuũ, vt in authen. de natura. liberis in curia deputa. in principio. vt dicit Lucas de Penna in rubri. & in l. omnes. la premiere. iȷ̃. col. de decurio. C. libro x.

Et tales in corpore reipublicæ obtinent locum cordis ex quo imperator ĩter ſenatores cõnumeratur, vt eſt tex. in l. ius ſenatorum. & ibi Lucas de Penna. C. de dignita. libro xȷ̃.

Et de corpore reipublicę quomodo regaẽ, & per quos regi debeat, vide eundem Lucã in l. ȷ̃. C. de apparito. proconſulis & legati, eodem libro xȷ̃.

Et talibus nõ poſſunt indici munera per quoſcunq; iudices cuiuſcunq; autoritatis ſint, imo ſi quid eis eſt mandãdum, hoc ſolũ per principẽ fieri debet. l. nemo præfectus. C. de dignita. lib. xȷ̃. Nec bona eorum cõtribuere debent in ſumptibus operum publicorũ, quæ pręſides prouinciarum in ciuitatibus iubent fieri vel ædificari. l. quoniam diuerſi iudices. & l. ſenatorum ſubſtantias. C. de dignita. ex quo malè faciebant ciues Diuionenſes, qui volebant cõpellere ſenatores ſeu conſiliarios parlamenti Diuionenſis ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et ſub his ſenatoribus cõprehenduntur patritiȷ̃ & conſules vſq; ad omnes illuſtres, quia hi ſoli poſſunt dicere ſententiam in ſenatu. l. fi. §. primo. ff. de ſenato.

Aduerte tamen, q; appellatione populi continentur etiam ſenatores. notatur per Inno. & alios, in c. ſedes. de reſcriptis. Et horum magna eſt autoritas, vt l. humanum. C. de legib. glo. in §. cõſtat autẽ. in verbo, ſed & plebiſcita. inſti. de iuſtitia & iure. Et hi poſſunt facere legem. l. nõ ambigitur. ff. de legib. & ſenatuſcon. notatur per Ioan. Fabri in l. fi. C. de ſenatoribus. hodie tñ cùm condere legẽ ſit vnũ de reſeruatis principi, & ſic ſolus rex in ſuo regno leges cõponit: ipſi verò conſiliariȷ̃ bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant ſtylum curiæ, aut addunt.

DEcimatertia conſideratio erit, quia offendentes tales cõſiliarios principis cõmittũt crimen læſę maieſtatis. l. quiſquis. C. ad legẽ Iuliã maieſtatis. & vidi Guidonẽ Papæ. q. cccxliiȷ̃. in fine. & dixi ſupra in ix. cõſideratione huius partis. Quæritur ſi dicatur vni ex talibus con-

ſiliarijs,ſi non eſſet ob reuerentiam officij tui & regis,bene te caſtigarem.dicit ille,non reſpicias regem:nec cures de officio,ſed defendas te ſi potes,& deponit veſtes & inſignia regis.iſte eum acriter verberauit,nunquid in pœnam verberãtis ſenatorem aut officiarium regis incidat? Videtur ꝙ non,argumen.l.quãuis.ff.de in ius vocan.& quia hic videtur ceſſare intereſſe partis,ergo & regis.l.ij.ff.ſi quis in ius vocatus non ierit.& hanc opinionẽ tenet G.de Cug.in dicta l.quamuis.

In contrariũ videtur facere l.ij.§.vſq; adeo.ff.de iniurijs.eo quia ille a ſe abdicare non potuit officiũ regis.l.legatus.ff.de offi.procõſulis.l.fi.C.de defenſo.ciuitatum.& hanc opinionẽ tenet Io.Fabri in l.ſeruus.C.de pœnis.& ita tenui in cõmentarijs noſtris ſuper cõſuetudinibus ducatus Burgũdiȩ,in titu.des iuſtices.§.viij.in gloſſ.ſimple reſcouſſe.verſicu.ſeptima concluſio.hanc quæſtionẽ examinauit Alberi.in ſuis ſtatutis,qõne xliij.ſed neſcit in quã partem inclinare.

Et ſenatores dicũtur à ſenio,eo quòd ſoli ſenes ad tale officiũ eligi debent,quorũ inſtitutionẽ Romulus Romanæ vrbis cõditor primò inuenit:vt ſupra dixi in.d.ix.cõſideratione huiuſce partis.Et ideo ſapienter dicebãt Innocen.& Bal.in c.j.de renũ.ꝙ plus valet vmbra ſenis q̃ enſis iuuenis.De quorũ ſeniũ prȩeminentia vide G.Benedicti in ſua repeti.c.Raynutius.in verb.adiectȩ impub.de teſtamen.& dicam latius infrà.

Et ideo neſcio quid dicendũ de quibuſdam conſiliarijs noſtri temporis nouiter inſtitutis & creatis in parlamentis,quos video ad dignitatem promoueri in ætate xx.aut xxv.annorũ mediante pecunia,aut alia via neſcio quali,niſi ꝙ difficile ſit ꝙ quæ malo inchoantur principio,vix bono peragãtur exitu.ex quo ſi malè oĩa gubernẽtur nõ poteſt aliud dici niſi ꝙ,Conſilium iuuenum Roboam fecit egenum.iij.Regũ xij.c.mihiq; propono verſus ſequentes morales.

Roma vetus veteres cùm te rexere quirites,
Nec bonus immunis,nec malus vllus erat.
Defunctis patribus ſucceſſit praua iuuentus,
Conſilio cuius præcipitata ruis.

Et quòd conſilium ſenum ſit conſilio iuuenum præferendum & magis laudandum,vide Guill.Benedicti in loco hic ante allegato,cuius dicta & temporis noſtri gubernacula taceo,cùm omnibus ſint nota:& melius eſt in his tacere quàm male loqui,cùm ex plurimis pauca exprimere ſufficiat. Et quia hic materia ſenum & iuuenum non ſe offert,niſi quodammodo extraordinariè,ideo non aliter inſiſto.

Ex duabus proximis cõſiderationibus infero vnum,ꝙ curia parlamentalis Franciæ eſt prima & principalis omnium curiarum,& ſic ſi per modum curiæ congregatæ & conuocatæ incedat,& in actu in quo tota curia repreſentantur,præcedet omnes alias curias.Et licet generales Franciæ,aut prȩſidentes in camera computorum videantur eſſe maioris dignitatis,q̃ cõſiliarij de per ſe,cùm ſint primi,& præſidentes in eorum curia,non tamen in congregatione prædictarum curiarum debent præcedere conſiliarios curiæ parlamenti:imo nec graphar ios eiuſdẽ curiæ,ex quo tota curia tenet primum locum honoris,omnes curialiſtæ ſeu miniſteriani illam ſequuntur,& ſic prȩcedunt etiã ipſos præſidentes computorũ,qui ſunt de ſecunda curia,& ſic de ſecundo loco honoris:argumento eorum,quæ ſupra deducta ſunt in quarta parte,in xxxij.conſideratione.vbi dixi ꝙ canonici eccleſiæ cathedralis,qui nõ ſunt in tanta dignitate de per ſe,quantũ abbates,ſi tamen incedãt proceſſionaliter in congregatione eccleſiæ cathedralis & aliarum,præcedũt abbates,& quæcũq; alia collegia cuiuſcunq; prȩeminentiæ,exemptionis,aut priuilegij fuerint,cùm ſint de primo loco honoris.Ex hoc ergo infertur,ꝙ domini cõputorũ ſi vellent incedere ȩqualiter cũ curia parlamẽtali errarent,cùm vellent attẽtare id quod nocuit lucifero,quia vellent fieri ſimiles altiſſimo,quod naturæ repugnat.Sed adhuc non eſt ſine dubio,an debeãt prȩcedere præſidem prouinciæ,vt j.in ſecũda proxima conſideratione ſequenti dicitur. Ex quo adminus clarum eſt,ꝙ etiam præſidentes computorum de per ſe non poſſunt prȩcedere dictos conſiliarios,cùm conſiliarij ſint illuſtres,prout & quæſtores:ſed hodie ſunt de priori loco honoris in quo etiam ſecundus eſt maior primo loci honoris ſequentis.

DEcimaquarta conſideratio. Inter hos conſiliarios quia ſunt quidam in magno conſilio regis,quod dicitur cõſiſtorium,alij ſunt in parlamẽtis,quæ dicuntur tribunalia,eſt magna altercatio de prȩeminẽtia iſtorum,videlicet,qui iſtorum ſint præferendi:& quia Ioannes Mõtaigne,& Nicolaus Boërij ſatis ſuper hoc inſudauerunt in tractatu quem fecerunt de autoritate magni conſilij,ne dicta eorum tranſportem,& ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his,ad dicta eorum me remitto,ex quibus vnuſquiſq; cogitare poteſt,& clarè decidere,quis illorum ſit prȩferendus,& in quibus locis.

DEcimaquinta conſideratio. Cùm,vt ſatis claret,in hac parte fit mentio de ſtatu iuſtitiæ ſine qua regnũ in ſe durare nõ poteſt:cùm,vt ait Augu.libro iiij.de ciuitate dei.Quid enim ſunt regna,niſi latrocinia vbi non eſt iuſtitia? & qua imperatoriam maieſtatem oportet eſſe armatam & decoratam:vt habetur in prooemio inſtitutionum,& infra latius dicam.

Et neuter iſtorum ſtatuum iuſtitiæ,ſcilicet & militiæ ſine pecunia conſiſtere poteſt.Vnde Philippus animam reipublicȩ eſſe dicit pecuniam(de qua plenè in finali parte,in liiij.conſideratione)cùm nummus profectò pro his omnibus quibus homo indiget fideiubeat,& de publicis pecunijs officiarijs iuſtitiæ ſalaria & militibus ſtipẽdia aſſignari debẽt,de quibus viuũt,ne ſubditos cõcutiant,aut deprædentur,ſecundùm quod dictum eſt Lucæ iij.Nemině concutiatis neq; calũniam faciatis,ſed eſtote cõtenti ſtipendijs veſtris.Ideo introductus eſt tertius ſtatus in Francia,& in omni parte mundi,qui eſt ſtatus theſaurariorũ,qui à quȩrendis & conſeruãdis pro reipublicȩ vtilitate pecunijs olim quȩſtores nominabantur,vt ſuprà in prȩcedẽti parte,in xviij.conſideratione incip.ad theſaurarios.& olim primus honoris gradus quȩſtoris erat,vt dicit Cicero in orationibus,& hodie tales apud nos ſunt generales Francię,qui habent ſub ſe theſaurarios,qui tamen omnes ſunt ſub camera computorum,vt refert G.Benedicti in repetitione c.Raynutius.in verbo,& vxorẽ nomine Adelaſiam.numero ccccc x.extra de teſtamentis.

Sed quoniam hic ſolum intendo facere mentionem de magiſtris computorum(cùm tales ſint iudices & officiarij iuſtitiæ)ideo reliquis præmiſſis dicendum videtur,quòd præſidentes computorum hodie ſint ſubrogati loco procuratoris Cæſaris,cuius officium conſiſtit de iure in iudicando.l.ij.C.ſi aduerſus fiſcum.& qui cognoſcit de rebus tangentibus,& de venditionibus fiſcalibus

fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur in rubrica vbi causæ fiscales. & in l. ij. C. si aduersus fiscum. Et iste dicitur comes rerum priuatarum. l. si quis. & l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales. Ex quo textu sumendum est, ꝙ præses prouinciæ est maior præsidente computorum. facit l. iiij. C. de officio præsidis. imo per illum textũ, in dicta l. procurator. non habent potestatem condemnandi aliquẽ ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, ꝙ cùm sint illustres, vt l. ij. C. de officio quæstoris. etiam comes rerum priuatarum, vt est tex. in dicta l. si quis. & præsides prouinciarum tantũ clarissimi, vt supra ista parte, in quinta consideratione, ꝙ debent præferri illis, sed illi textus loquũtur tantum de quæstoribus qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales pręferri possent pręsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi in pręcedenti parte, in xvij. consideratione incip. de alijs officiarijs. ex quo sunt loco procuratoris Cęsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: quia procurator Cæsaris est ille qui administrat redditus prouenientes ex bonis quæ princeps habet tanquã bona priuata, vt est domaniũ. Procurator autẽ fisci est ille qui administrat bona principis, quæ cõuertuntur in vsus publicos: vel, vt dicit Pau. de castro in l. prima. C. vbi causæ fiscales. quia officium procuratoris Cæsaris est qđ consistit in iudicãdo, dicta l. ij. C. si aduersus fiscum. vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus. l. j. ff. de officio procura. Cæsaris. & iste est de quo hic ante dictum est, qui est præsidens in camera computorum, qui aliquãdo officio præsidis vtitur, prout dicit tex. et ibi Salice. in l. procurator. C. vbi causę fiscales. Procurator verò fisci est qui causas fisci agit & procurat, & quandoꝗ vocatur curator reipublicę. l. curator. C. de modo multarum. quãdoꝗ logista, id est rationalis. dicta l. curator. & de isto infra dicemus in hac parte, in xxxiiij. consideratione. vbi fit mentio in quo loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prędictis magistris computorũ videatur Budęus in titu. ff. de offi. quæstoris. & illos pręfectos ratiociniorum vocat. Iacobus Rebuffi vocat eos magistros scriniorum, vt habetur per eum in rubri. C. de magistris scriniorũ, li. xij. & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus verò in tractatu de quæstorijs magistratibus dicit, ꝙ Imperator eos vocat præsidentes sacris ærarijs per text. in. l. vlti. C. de aduoca. fisci. Ab eorum tamen sententijs appellatur ad parlamentum, ex quo sunt inferiores dominis de parlamento. Cùm nõ oporteat ad cõpares iudices appellationes referri: sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit tex. in authen. de appella. & infra quę tempora. §. illo videlicet. collatio. iiij.

Et in ista camera computorum sunt alij officiarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus) de quibus per Iacobum Rebuffi in l. instar. C. de iure fisci, libro decimo.

DEcimasexta consideratio. In supremis curijs, tam cõsistorialibus ꝗ̃ parlamẽteis sunt grapharij, hoc est scribę, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium, & inter hos primi sunt, cùm spectabiles dici possunt, & sic videtur quòd pręcedere debeant pręsides prouinciarum, hoc est Balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisditionis, sed nõ in loco iurisditionis magistratus dictorum Balliuorum, quoniam sibi quoscunꝗ pręcedere debent. pro quo l. iiij. ff. de officio pręsidis. & j. hac parte dicetur, in xxiiij. consideratione. vbi dicitur quòd gerentes magistratũ generaliter in suis iurisditionibus, cæteris sunt pręferendi. Et, vt dicit Iacob⁹ Rebuffi in rubri. C. de magistris sacrorũ scriniorum, lib. xij. secundũ Bar. & Andr. de Barrul. magistri scriniorum sunt notarij magnę curię principis, quibus potest æquiparari magnus notarius magnę curię parlamenti Parisius, qui vulgò vocatur grapharius vel notarius principalis principis, qui tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuff. in l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro duodecimo. vbi dicit ꝙ tria sunt scrinia, siue camerę in quibus reponũtur scripturæ principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponũtur epistolę seu literę quæ per principem alijs mittuntur, seu ab alijs mittuntur principi. Et istud est officium secretariorum principis, de quibus supra dixi in parte pręcedente.

Et licet plures in curia principis secretarij instituãtur, tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur prępositus huius sacri scrinij: quia præponitur alijs scriniarijs, hoc est alijs secretarijs. Etiam vocatur proximus, quia plus se approximat & appropinquat principi, ꝗ̃ alij secretarij: & qui habet principalem custodiam vnius scrinij seu cameræ, vbi tales sunt scripturæ, & literæ reponuntur, cùm talis sciat arcana, & secreta principis, vt l. proximos. C. de proximis sacrorum scriniorũ. & est apud nos hodie & à multis annis, scilicet à tempore Caroli octaui vsque nunc dominus Robertet, qui pręest & semper præfuit in talibus omnibus secretarijs regni, & meritò, cùm non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi, erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundùm scriniũ suæ cameræ, vbi tales sunt scripturæ & literæ positę, cùm talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus vbi solent libri vel chartæ recondi, tanquã cancelli quidam, vt in l. librorum. §. libris. ff. de legatis tertio. Et sic cùm in palatio summo erant duo latercula, puta magnum & minus, id est duæ cameræ, magna & minor, & istud erat minus laterculum, seu minor camera, in quo vnicum erat scrinium, in quo sacræ dispositiones recondebantur: hoc est principum legales constitutiones, seu ordinationes, quæ vnà cùm codicillis, hoc est literis officiorum imperialium quorumcunꝗ, etiam militarium recondebantur: vt facit textus in. §. primo. in authenti. de mandatis principum. collatio. iij. vbi optimus textus. Et quòd codicilli militarium officiorum ad solicitudinem pertineant quæstoris in eodem minori laterculo, vide textum in l. prima, iuncta l. secunda. C. de officio quæstoris. Et quòd cum legalibus libris codicilli, id est literæ officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide tex. in dicto §. primo. ibi: vnà cùm codicillis. in authen. de mãdatis principum. quod quidem laterculum de quo in illo. §. primo scribitur, erat minus, quod apparet ex l. j. C. de officio quæstoris. & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia, quę pro vno habebãtur,

vt dictum est. In laterculo verò maiori erãt tria scrinia, vt
statim dicetur, & in hoc laterculo minori erat vnũ quod
erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alte-
rum pro codicillis: licet vt videtur tenere Petrus Cothe-
reau in suo schedulari magistratuũ, in tit. de quæstore pa-
latij, & cancellario Franciæ, qd' non distincti essent scri-
niarij librorum principis, & codicillorum: sed permixti
essent tantum quatuor scriniarij libris & codicillis deser-
uientes in scribendo & dictando, & reuoluendo, & exci-
piendo, seu registrando, qui quatuor antiquarij (vt putat
idem Cothereau) sunt, de quibus loquitur text. in l. hac
parte. C. de proximis sacrorũ scriniorũ, lib. xij. Mouetur,
nam ibi dicitur ꝙ quatuor antiquarij scriniorum, seu se-
cretariorum memoralium segregabantur à generali scri-
nio memoriæ, & ei nõ obsequebantur: sed specificè erant
istorum antiquorum quatuor scriniariorũ partes. Et isti
quatuor antiquarij habent permixtũ munus ad obseque-
dum libris & codicillis: quiquidẽ antiquarij dispositionũ
adęquantur nostris cõmendatorijs secretarijs, quibus di-
ctatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarũ
incumbit. Alij verò sunt secretarij Libelleñ. Alij memo-
riales. Alij epistolares: de quibus ibi amplè per Petrũ Co
thereau. Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cùm tan
tum apud principem & in aula ipsius ad illi deseruiẽdum
seu obsequendũ sint prædicti quatuor antiquarij, qui di-
cuntur, les secretaires des commandemens.

Alij verò obsequuntur, & deseruiunt tantũ consisto-
rio, & sic cancellario (qui est principalior illius) & in his
quæ concernunt iurisditionem seu iustitiam, non in his
quæ concernunt res priuatas principis. Et isti sunt de ma-
gno laterculo seu de magna camera, in qua sunt tria scri-
nia memoriæ, scilicet epistolarum, & libellorum. Ista pro
bantur in l. prima. ij. iij. & iiij. C. de proximis sacrorum
scriniorum. Et de primo scrinio vbi reponebantur literę,
dixi hic ante: de secundo verò vbi reponebantur scriptu-
ræ libellorum & cognitionum potest poni exemplum,
Parisius in camera parlamenti vbi reponuntur tales scri-
pturæ qui magistri parlamenti dicuntur sunt ibi plures,
sed sunt ibi quatuor præsidentes, qui præponuntur alijs
magistris parlamenti, & habent ibi præsidentiã, qui pos-
sunt appellari vno respectu prępositi huius sacri scrinij,
hoc est cameræ parlamenti, & hoc etiã iure vocantur
proximi: quia magis se approximant principi. Sed quia
istud exemplum non est bene conueniens, ideo aliud po-
nit magis quadrans, scilicet in graphario curiæ parlamen
ti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curiæ,
& sunt tres principales: vnus qui dicitur grapharius ciui-
lis. Alius criminalis. Alius præsentationũ: & sub eis sunt
alij quatuor qui in absentia eorum signant, & quilibet il-
lorum principalium habet suum scrinium seu suam came
ram, quam burellum vocant.

Et ibi vocantur præpositi dictæ cameræ, seu magistri
dicti burelli, seu ptoximi sacrorum scriniorum: vt dicit Ia
cobus Rebuffi in dicto loco.

De tertio verò scrinio, in quo sunt magistri computo
rum prępositi, non hic repeto, cùm ante dixerim.

Aliud est scrinium in palatio regio Parisius seu came-
ra, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates,
& notabiliora facta regni, quod scrinium vocatur came-
ra thesauri: & destinatur ibi vnus principalis præpositus,
seu præsidens pro gubernatione seu custodia illius came-
re, tenens clauem principalem illius cameræ, & præponi
tur alijs etiam habentibus alias claues illius, & qui etiam
proximus vocari potest, cùm se magis appropinquat re-
gi q̃ꝫ alij. Et tales proximi seu præpositi sacrorum scrinio
rum eisdem honore & dignitate funguntur, quibus vica
rij principis, & ex eo tempore quo officium proximatus
sunt adepti. l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorũ,
libro duodecimo. Et isti possunt salutare principem, & se
dere in iudicio cum iudicibus. l. in sacris scrinijs. la prima.
de proximis sacrorum scriniorum. C. eodem libro.

Et aduerre ꝙ isti secretarij propriè sunt adiutores can-
cellarij, vt dicit Petrus Cothereau in suo schedulari magi
stratuum. c. de auditorio principis. & debent esse septem,
vt ibi dicit, vt facit textus in l. comperimus. C. de proxi-
mis sacrorum scriniorum. quorum primus inter omnes
est audientiarius apud nos, qui æquiparari potest mello
proximo, de quo in. l. peculiari. C. de proximis sacrorum
scriniorum, qui dicitur prior illorum qui erant adiutores
quæstoris.

DEcimaseptima consideratio. Post principaliores
officiarios supremarum curiarum videndum est de
alijs pluribus iudicibus ordinarijs, qui sunt apud nos. Et
primò de præfecto vrbis, qui à quibusdã adaptatur præ-
posito Parisiensi, & Tholosani eum volunt adaptare
viguerio Tholosę, quod non credo: sed inquãtum pos-
sit adaptari præposito Parisiensi videtur ꝙ sit magnę au-
toritatis, dignitatis & excellentię, cùm pręfectus vrbis sit
illustris, vt supra ista parte, in secunda cõsideratione dictũ
est. Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet
per huiusmodi adaptationem, & talis ęquiparatur de iure
pręfecto pretorio. l. j. C. de præfectis prætorio siue vrbis
&c. libro xij. dicit tamen Purpuratus in l. j. numero xcvj.
ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. ꝙ huius præ-
fecturę simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisdi-
tionẽ ad pretorẽ translatã esse autor est Fenestella. Capi-
tanei tñ ciuitatũ, qui apud nos videtur, quorum tanta nõ
est potestas, vt tradit Iaco. Rebuff. in l. j. col. ij. in fine. C. de
mulieribus in quo loco &c. lib. x. huic pręfecto vrbis non
sunt æquiparãdi. Ego autẽ dico ꝙ huic posset ęquiparari
capitaneus iustitię Mediolani, cùm pręfecto pretorio ęq-
paretur: cũ ab eo, prout nec à pręfecto pretorio appellat:
et ita vidi tpe quo assidebã magnifico do. Roberto de Par
dines capitaneo institię Mediolani, tempore quo illustris
dñs Carolus de Ambasia erat locũtenens generalis in Ita
lia pro Christianissimo Francorum rege.

DEcimaoctaua consideratio de prætoribus tractat,
qui sunt spectabiles, vt supra ista parte, in iiij. consi-
deratione dixi: & tenent omnes in l. j. ff. de officio eius cui
mãdata est iurisditio. sed quibus adaptari possint incertũ
est, cùm tales prætores potestatem haberent legem cor-
dendi, seu ius quod honorarium appellabatur. §. pretorũ.
instit. de iure naturali, gentiũ & ciuili. Et in vrbe pretor à
pręessendo nominatur, cui consulũ insignia cõcessa sunt,
vt tradunt Pompon. letus & Fenestella, libro de magi-
stratibus, ca. xix. Et, vt Varro scribit, prætor dictus, quia
iure præiret: qui iura condere, vt iam dixi, & abrogare in-
stitu. solus poterat, & in causis ciuilibus, criminalibúsve
summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, ma
xime Zasius in l. ij. §. cumq́ꝫ consules. ff. de origine iuris.
Ideo dicit purpuratus in dicta l. prima. numero cciiij. ꝙ
Bar. meritò eum æquiparat senatoribus & præfecto præ
torio in l. omnes populi. iiij. quęstione j. principalis. ff. de
iustitia & iure. & ideo non videtur, ꝙ omnes alij essent si-
miles,

miles, cũm solũ ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit do
minus meus Iason in dicta.l.prima. ex quo malè videtur
æquiparari ducibus, marchionibus, comitibus, & episco
pis, qui non possunt eo modo statuere.c.cũm inferior. ex-
tra de maio. & obedien. & hoc nisi essent vicarij principis
vel præscripsissent iurisditionẽ, merũ & mixtum impe-
riũ, & principi reseruata: vt declarat Aretinus in l.stipula
tionũ aliæ, in prin.col.pe.ff. de verborũ obliga. quo casu
tales essent illustres, vt dicit idẽ Purpuratus in dicta l.pri-
ma, numero ccv. vbi facit illam differentiam inter præto-
rem vrbis, & alios, quam etiam facit Bald. in l.receptitia.
C. de non numerata pecunia. Et ideo (vt idem Purpura-
tus ibi, in sequenti numero voluit) difficile videtur reperi
re inter magistratus nostros qui æquiparetur huic præto-
ri, quicquid de poteitatibus nostri temporis dicant Bald.
& Barbatia in rubrica. C. qui admitti. Maximè quia nul-
lam habẽt autoritatem nisi quatenus eis est attributa per
statuta seu rescripta constitutionũ, vt tradit Bal. in authẽ.
cassa. colla. prima. C. de sacrosanctis eccle. quamuis largè
omnis magistratus possit dici prætor, vt dicit Bald. in l.fi.
in prima questiõe. C. de ędilitijs actio. & Decius in l.vbi-
cũq; per illum textum.ff. de reg. iuris. Huic prætori vrbis
ita possunt adaptari præpositus Parisiensis, & viguerius
Tholosanus, sicut prefecto vrbis: nisi in hoc quod non
habent autoritatem cõdendi ius, nisi in his, quæ respiciũt
stylum iurisditionis eorum.

DEcimanona consideratio. Præsides prouinciarum
per Specula. in rubrica de iurisditio. omniũ iudicũ.
versicu. minimi. & per Bar. in l. prima. à quo ibi nemo di-
screpat. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. tãtum
clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur mini-
morũ ponuntur. Et q̃ pręses prouincię sit clarissimus, est
textus in l.ij. in fine. C. de delatoribus, lib. decimo. Et talis
etiam est rector prouinciæ. bonus tex. in l. nemini. §.j.C.
de aduoc. diuerso. iudiciorũ. & qui apud nos dicitur Bal-
liuus, & ĩ multis locis Frãcię Senescallus, quiquidẽ rector
prouincię dicitur clarissimus, vt est tex. in l. vnica. §. finau
tẽ post. C. de raptu virginũ &c. & dixi supra ista parte, in
v. cõsideratione. Nec tenuis est hic titulus, vt dicit Purpu
ratus in d.l. prima. nume. cclviij. maximè in superlatiuo
positus. Cũ dictio clarus sit figuratè posita & pro insigni
atq; excellenti accipiatur, eumq; denotet, qui veluti fulgo
re quodam famæ resplendet, ita vt perinde sit, acsi dica-
tur excellẽtissimus præses prouinciæ, & dicitur iudex or-
dinarius. textus in l. eos, in principio. C. de modo multa
rum. & in l. omnes. §. primo. C. de episcopis. Et licet mul-
ta iura dicant præsides clarissimos, per hoc tamẽ non ex-
cludunt quin esse possint in superiori gradu. Nam etiam
senator dicitur clarissimus. textus in l.ij. C. de his qui ve-
niam ætatis impetrauerunt. qui tamen in primo gradu su
perillustrium positus est supra in hac parte, in prima con
sideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus
appellatur, & pro hoc Purpuratus allegat authenti. de Bi
lisario vicario consulis. colla.iij. sed puto voluisse allega-
re in authent. de mensura ordinandorum, in fine. colla.iij.
quem tamen fore illustrem nemo vnq̃ dubitauit, vt etiã
dictum est in hac parte, in ij. consideratione. Et prætor di-
citur clarissimus in l.j. in prin. C. de tutoribus vel curato-
ribus illustrium &c. qui tamen inter spectabiles ponitur,
vt in consideratione præcedente dixi. Etiam proconsul
dicitur clarissimus, vt in l. & si seuerior. C. ex quibus cau-
sis infamia irrogatur. & tamen spectabilis est, vt superiùs
ista parte in dicta iiij. cõsideratiõe probatur. Similiter Co
mites dicũtur clarissimi, vt in l.j. C. de aduocatis diuerso-
rũ iudicum. & tamen prædictos monstrauimus esse spe-
ctabiles supra in v. parte. in xlvij. cõsideratione. & in su-
pradicta iiij. cõsideratione. Ideo Alciatus in l.j. C. de per-
fectissimatus dignitate, lib. xij. & lib. iij. dispũctionum. c.
iiij. bene se resoluit in his altercationibus, dicens non fuis-
se firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas con-
cedi secundũ merita personarum, & considerata plerũq;
loci cui præerant qualitate. Licet non neget hoc crebrius
fuisse verũ, quod à doctoribus tradit̃, & post eũ Purpura
tus in d.l.j. nume. cclxiij. sic cõcludit, q̃ cũ appellatio præ
sidis generalissima sit, sic q̃ largissimè accipitur pro eo q
præest alicui rei, vt per textũ in l.j. & ibi glo.j.ff. de officio
pręsidis. Largè qñ dicitur pręses prouincię, & sic præses
secundũ varias potestates diuersimode põt in his magi-
stratuũ gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri possit, q
inter illustres cõnumeretur: vt in præsidibus seu pręsidẽti
bus parlamẽtorũ, de quibus supra ista parte, in ix. cõside-
ratiõe. Et hoc propter concurrentẽ quo ad quædã autori-
tatẽ præfecti pretorio, & q a specialiter principis est cõsi-
liarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, pręses pro-
uinciæ maius imperiũ habet oĩbus post principẽ. text. in
l. pręses prouincię, quę est tertia. ff. de officio pręsidis. Etiã
quandoq; perfectissimatus dignitatẽ dicitur habere, vt di
cit Purpuratus in dicto loco, nume. cclxv. cũm tribus se-
quentibus. Et q̃ pręsidis nomẽ generale sit ad oĩes magi
stratus prouinciarũ rectores, vide Petrũ Cothereau in suo
schedulari magistratuũ ciuiliũ. c. de pręsidibus prouincia
rũ. vbi amplè de his. Dicit tamen Budęus in l. si in aliquã.
ff. de officio procõsulis, q̃ balliui seu senescalli dicũtur pre
fecti aut etiã iuridici, & non cõtinentur nomine proconsu
lis nec pręsidis, quia in Gallia nõ sunt prouincię sed pro-
uinciolæ. Itẽ quia ab his appellatur ad curias parlamento
rũ. Sed tuẽdo communẽ videtur, q̃ vocari possint præsi-
des prouincię, nec est respicienda multitudo terræ, sed po
testas. Itẽ à sentẽtia pręsidis & proconsulis appellatur. l.ij.
& fi. C. de tẽporibus & reparatio. appellationũ. & in l.j.
ff. quis & à quo appelletur. Et aliqñ prouincia capitur pro
territorio, siue districtu, vt in authen. qua in prouincia. C.
vbi de crimine agi oportet. Et aliqñ vnus pręsidatus dici-
tur vna prouincia, pręses enim erat caput prouincię, & ei
suberant plures ciuitates, vt in oĩbus. ll. quę faciunt men-
tionem de præside prouincię. Et si fuerint facti duo præsi
des in eadẽ prouincia, censentur duę prouinciæ. l. si eadẽ.
ff. de officio assessorum. & non capitur hic, vt appellatio
ne prouinciæ veniat regnum seu regio, vt est Francia, Hi
spania, Germania, Italia, & huiusmodi. de officio pręsidis,
& q̃ iudicem oportet habere iuris & ęqui notitiam, volũ
tatem boni, & potestatem exequendi: & q̃ iuramento de-
bet esse legibus alligatus, & à sordibus munerum alienus,
vide in Policratico, libro v.c.xj.

VIgesima consideratio. In patria nostra duca-
tus Burgũdię habemus & alia officia seu ma-
gistratus, qui dicuntur iudices Cancellarię cõ-
tractuum ducatus Burgundiæ, quibus dicitur
præesse, qui apud nos dicitur gubernator Cancellarię con
tractuum ducatus Burgundiæ, quod est officium ordina-
rium, & cuius iurisditio ordinariè exercetur in ciuitatibus
& oppidis (in quibus ditiones seu præfecturę balliuorum
exercentur) per se, si velit, aut suos locũtenentes, & ab eo-
rum sententijs ad supremam curiam appellatur: & de isto

etiam infra ista parte, in xxxviij. cõsideratiõe dicetur. Sed videndum est, quæ sit eius autoritas, & vtrum sit æqualis præsidi prouinciæ, seu balliuo, an verò inferior: & si sint in loco indifferẽti, quis istorũ præcedere debeat. Nam, vt videmus, sua est cognitio tantũ ad cõtractus receptos sub sigillo cancellariæ ducatus Burgũdiæ, qui habent executionem paratam, ex quo videtur delegatus à principe ad vniuersitatẽ causarum. Ex quo ergo est delegatus à principe, videtur esse maior pręsidi prouincię, & sic balliuo qui est ordinarius. Cùm delegatus à principe sit maior quocũq; ordinario, vt est casus in c. studuisti. extra de officio delegati. melius probatur ĩ c. pastoralis. de offi. ordinarij. & in c. sanè quia. de officio delegati. vt dicit Alexã. in rub. ff. de offic. eius cui mandata est iurisditio. col. j. & hoc communiter tenetur. Ratio est, q͂a delegatus repręsentat ipsum principem delegantem. c. sanè, le second. de offi. delegati. Abbas in c. decernimus. col. ij. de iudicijs. extra. Ideo eius volũtati se conformare debet. c. super literis. de rescriptis. limitando vt ibi per Decium v. notabili. & consil. cxliij. colũ. ij. Ideo Alciatus in paradoxis, libro ij. c. xij. disputat vter in iudicando dignior esset delegatus, an verò ordinarius iudex, & cõcludit delegatum: &, vt dicit, licet doctores qui de hoc disputant nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat tex. in l. j. C. de officio vicarij. vbi si vicarius & comes simul cognoscãt de causa, vicarius tanq̃ à principe delegatus pręferẽdus est. facit doctrina Bart. in l. duo. ff. de re iudicata. vbi si ordinario iudici fuerit adiunctus delegatus à principe, qui aliã sententiam tulerit quàm ordinarius, quòd sententia delegati vim obtinet, potiusq̃ ordinarij, cùm delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, ꝙ cùm in causis concernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellarię receptis datus sit delegatus à principe, siue tanquã collega siue etiam per modum priuationis iurisditionis, ꝙ videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alexan. consi. lxxix. inci. circa primũ. col. iij. versicu. quis igitur in j. volu. ꝙ delegatus papæ est maior episcopo, & delegatus ab episcopo est maior vicario episcopi in illa causa: vnde ab eo ad vicarium nõ posset appellari. Romanus singulari cccclviij. incip. tu habes titulũ & communem. tenet Guido Papę q. cclxxij. & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem causarum, vt per plura tenet Alexan. in l. more. ff. de iurisdi. omniũ iudicum. & Decius in c. cùm causam. extra de appel. in fine.

Contrarium tñ mihi videtur esse de iure dicendũ hoc casu, videlicet ꝙ dictus gubernator non sit maior nec dignior pręside prouinciæ, & sic balliuo, cùm præses prouinciæ in ea prouincia in qua est, maius imperiũ habet oĩbus post principem, vt dicit tex. in l. pręses prouinciæ. iij. ff. de officio pręsidis. & dixi in pręceden. consideratiõe. & talis gubernator cãcellariæ est tantũ iudex ad certas causas, creatus à principe in priuilegiũ alteri. s. Philippo primo duci Burgũdiæ concessum, eo quia dux Burgũdię nõ erat supremus, nec habebat talem potestatẽ, ꝙ executiões factæ virtute sigilli sui haberent executionẽ paratã, quod obtinuit à rege, vt videlicet haberet iurisditionẽ cancellariatus, quæ videtur depẽdere à Cãcellaria Frãcię, quę tantæ potestatis est, ꝙ instrumenta sub sigillo regio recepta, habẽt executionem paratam, ideo hoc casu nõ videtur ꝙ fuerit solum delegatus, imo fuit creatus talis iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere rex, cùm noua officia creare possit, vt dicit Alberic. de Rosate in l. studentibus. quæ est prima. C. de officio pręfecti vrbis. Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica. des iustices. versicu. Vnde nemo potest. & in hoc quando esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ex quo est perpetuus, & non tẽporalis dicitur habere iurisditionem ordinariã, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem causarum, tamen quia sunt perpetui habent iurisditionem ordinariam: quoniam quando cõmittitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisditio ordinaria. Ita Alexan. & domi. meus Iason, & post eos Purpuratus in l. more. col. vij. & viij. ff. de iurisdi. om. iudi. Ex quo maximè hodie talis gubernator instituitur tanq̃ ordinarius, & nõ tanq̃ delegatus, ita quòd loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere autoritate concedentis. s. regis, sed tanq̃ ordinarius loquitur, itaq; pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cùm ordinario in illo genere causarũ prouenientium ex virtute sigilli, & sic videt̃, ꝙ possit æquiparari magistro cẽsus, qui dicitur clarissimus, vt in l. cõsulta diualia. C. de testamentis. Ex quo videndum est an sit datus accumulatiuè cùm ordinario, an verò priuatiuè, ita ꝙ ordinarius possit semper se intromittere de huiusmodi causis si per partes primò adeatur. Et videtur in hoc si ęquiparatur magistro cẽsus, ꝙ nõ, vt est tex. in l. testamenta omnia. C. de testamẽtis. vbi Angelus multũ se extendit circa huiusmodi dubiũ, & dicit istũ articulum multum esse intrincatũ, sed tandẽ sic distinguit. Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio causarũ alterius ad eandem causam, quod omnibus alijs intelligitur denegata. l. cùm pręτor. ff. de iudicijs. alias nil vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem si post tale præceptũ alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiuè constitutis æquiparando mandata adinuicem, vt dicit glo. in l. iudicium. ff. de iudicijs. coniuncta l. si quis cùm procuratorio. §. fi. ff. de procurato. & in c. j. de procurato. libro vj.

Quandoq; sunt plures habentes iurisditionem vniuersalem ordinariam, & vna causa contẽta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinarijs, & tũc idem vt intelligatur delegata alijs: de quo dicit esse casum in terminis in dicto c. studuisti. extra de officio delegati.

Quandoq; plures habẽt iurisditionem vniuersalem, & vnus habet iurisditionem in certa specie causarum contenta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicẽ habentem in ea specialem cõmissionẽ, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimatur. & de hoc dicit esse textum in dicta l. j. C. de officio præfecti vrbis.

Quandoq; contingit ꝙ plures habent iurisditionem ordinariam vniuersalem, & certum genus causarum indeterminatè vel determinatè, quo ad certum genus personarum committitur alijs, & tunc aut constat de intentione vtrum voluerit auferre habenti vniuersalẽ iurisditionem vel non, & tunc stamus sub certo. Aut verò non constat, & tunc cõmissio specialis fit fauore personarũ, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut fit fauore reipublicæ, aut dubitatur: si fauore personarum, tunc aut fauor est eis, quòd intelligatur adempta omnibus alijs iurisditio, & intelli

& intelligitur adempta: dat exemplũ. si monachi vnius monasterij impetrent à papa certum determinatũ visitatorẽ, quia ille solus visitabit & nõ alius, sic intelligit quod habetur in l. quod in rerũ. §. si quis. ff. de legatis primo. & ibi per Iacobum de Arena, vt in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur quod habetur in l. fi. C. de apparito. magistrorum militũ, li. xij. vbi apparitores eorum habent certos iudices, & nõ alios. l. fi. C. de iurisdi. omniũ iudi. Si verò fauor est eis habere plures iudices, vt in scholaribus, & tunc non intelligitur alijs adempta iurisditio, vt in authen. habita. C. ne fi. pro patre.

Si verò eorum iurisditio attributa est, vt in inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate, & tunc nihil detrahitur iurisditioni ordinarij, vt in c. per hoc. de hæreticis, libro vj. & in c. statuimus. iuncta glo. Innocen. de offi. delegati, eodem libro vj. Ita dicit Angelus in d. l. testamenta omnia. C. de testamẽtis. si fauore reipublicæ sit data alicui aliqua potestas seu iurisditio in aliqua specie causarum fauore reipublicę: quoniam nõ videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali, eo quia expedit plures habere potentiam cognoscendi, & determinandi causas tam ciuiles quàm criminales, in authen. vt differentes iudices. & l. ij. C. vbi de crimine agi opor. Ista est distinctio Angeli in d. l. testamenta. ex qua videtur ꝙ cùm hæc potestas sit tam in fauorem ducis Burgundiæ, & suorum, etiam reipublicæ: & ꝙ in concessione illius iurisditionis nõ est expresse adẽpta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem reipublicæ, ꝙ talis potestas iudicis Cancellarię non est data priuatiuè ad iudicem ordinariũ, & sic ad balliuũ, qui ante huiusmodi cõcessionem etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus pręcisis, sed tantũ accumulatiuè, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur quàm iudex dictæ Cãcellarię: & ita se obseruat consuetudo apud nos. Non tamen pręses valet eius iurisditionem impedire, vt in simili dicitur de defensore ciuitatis, in authẽ. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collatione iij.

Et de materia amplissimè Barba. in d. c. studuisti. extra de offic. delegati. ad quem vltra alios recurre: & in c. cùm contingat. col. iiij. extra de foro competẽti. vbi plures decisiones & remissiões ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid sit, concludendum est ꝙ semper balliuus est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordinarius in certo genere causarum, & balliuus maius imperiũ eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia. & allego textum ad prædicta multum clarum in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionum. vbi dicit: reuerentia non solum ab inferioribus sed etiam à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum debetur atque defertur.

Vigesimaprima consideratio. Apud nos etiam sunt aliæ diuersę & penitus distinctę iurisditiones à iurisditionibus ordinarijs balliuatus, & cancellarię contractuũ supra nominatis, qui etiam habent omnimodam iurisditionem in certo genere causarum: vt sunt gruarij duo in Burgũdia, quorum vnus dicitur gruarius Burgundiæ, & habet cognitionem in sua gruaria in tribus balliuatibus Diuionensi, scilicet Auxeti & montis. Alter verò est Heduensis, qui cognitionem habet in balliuatibus Heduen. Cabilonen. & Cadrellẽ. Et cognitio seu iurisditio eorum se extendit circa forestas, ligna & nemora principis, & de forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediate subsunt curiæ supremę, ita quòd ab eorum sententijs immediate ad supremam curiam appellatur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisditionem in auditorijs publicis: sed an tales debeant præferri balliuo semper, vsque nunc non pręfuerunt balliuis, sed balliui eos præcedunt in quibuscunque congregationibus. Sed ex pręcedenti consideratione cogita an balliuus posset cognoscere de forefactis, seu emẽdis factis in lignis seu nemoribus & stagnis regijs, cùm isti habeant iurisditionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiui aliàs magnum gruarium Franciæ, qui dicitur magnus magister aquarum & forestarum dicentem, ꝙ isti gruarij erant sub eo sicut sunt alij in Francia, & ꝙ volebat constituere locũtenentem generalẽ in Burgũdia, qui nõ subijceretur eis, sed nõ credo quòd potuisset fecisse, ideo aliter non insisto. Et tales gruarij possunt dici præfecti lignorum, seu forestarum, & aquarum. Et hac dictione foresta vtitur tex. in c. cùm dilecti. extra de donatio. & ibi gloss. j. exponit, ꝙ foresta est locus in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venandi, sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ, & vix illa loca carẽt feris. Sed gruarij vocantur ad similitudinem illorum qui antiquitus gruarij dicebantur, qui aucupio principis præerant, hodie qui custodię & gubernationi forestarum & aquarum præsunt & pręficiuntur, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. des forestz & riuieres. articu. vij. in fi. Et sic videntur esse præfecti, & in dignitate seu ordine spectabilium, secundùm quod sunt communiter alij præfecti, vt dicit Specula. in rubrica. de iurisdi. omnium iudicum, ad principium. versic. medij. Sed si hoc esset verum, videretur ꝙ præferẽdi essent balliuis seu pręsidibus prouinciarum, qui videntur esse clarissimi, vt sæpè suprà dictum est: licet etiã spectabiles dici possint, saltem hi à quibus non appellatur. Nec credo ꝙ gruarij nostri sint spectabiles, sed in inferiori gradu collocabuntur: verùm bene crederem magnum gruarium Franciæ debere præcedere balliuos & senascallos præter Præpositum Parisiẽsem, qui æquiparatur præfecto vrbis, vt supra hac parte, in xv. cõsideratione. Et iste est maior omnibus alijs, & habet iurisditionem in palatio Parisiensi in mẽsa marmorea.

Alia tamẽ vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius libro antiquarum lectionum xiiij. c. vj. in fi. qui ingenium exercuit in laudabili tantę materiæ descriptione: & ibi syluarum præfecturam consulibus iniungi solitam cõprobat, & pro hoc primum citat Virg. illud ex Buccolicis.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimus poëta) morẽ respicit veterem, quo consulibus syluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus materia vnquã deesset, quæ sanè prouincia minor dicebatur, vt à maioribus distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datã scribit operam, vt prouinciæ futuris consulibus minimi negotij. i. syluæ collesque decernerentur. Apud iureconsultos de prouincijs minoribus mentio est, in quibus syluarum statuitur cura. hæc ille. Opinor, ꝙ voluerit intelligere & allegare rubricam cùm duabus eius ll. de cupressis, &c. libro xj. C. sed in l. ij. interpretes, vt Lucas de Penna, & Ioan. de Platea, ex illis verbis insertis in d. l. ij. ibi: sciant absque permissu magnitudinis tuæ arborẽ præcidendi vel

transferendi licentiam denegandam: referunt ad permissionem præfecti prætorio, & non consulis, sed hoc non arguit inconcussè, quia non constat cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletiua à dictis interpretibus, in casus illius legis positiõe: & si ita esset forestarij nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est q; super illa l. secunda fundatur constitutio seu ordinatio regia qua cauetur, vt de forestis regijs nulli sit licitum incidere arbores, non merchatas ad mercham regis, nec eas collapsas alibi transferre absq; permissione forestariorum sub certa pœna, vt in simili notat ibi Bart. & post eum Ioannes de Platea: pro quo gloss. optima in verbo, saltui. in l. si serui vestri. C. de noxalibus actio. & hoc ex identitate rationis.

Etiam elicitur, quòd quædam possunt cõcedi per istos forestarios seu præfectos syluarum, quæ non possunt cõcedi per alios: vt etiam in simili ibi notat Ioannes de Platea, qui & ibi notat vnam arborem æstimari ad valorem vnius libræ auri, & multa alia, puta quando quis dicatur incidere arborem, & sic pœnam incurrisse: & si inciderit tantum partem arboris & non totam, an incidat in pœnam incidẽtis arborem: & qui incidit geminam arborem vna copula cõiunctam, an punietur pro vna vel duabus. de quibus q. ad eum ibi recurre.

VIgesimasecunda consideratio. Idem à simili vt in præcedenti consideratione dicendum esset de Granatarijs, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici præfecti salis. Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de alijs præfectis, de quibus in præcedenti cõsideratione: aut fortè comites horreorum, vt in simili vtitur his verbis text. in l. vnica. C. de pistoribus, libro xj. Sed cùm hæc officia non sint principalia officia præfecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalibus Franciæ: quibus data est omnimoda cognitio, potestas & iurisditio de sale, tanquam sit de his in quibus rex habet plura iura, commoda, indictiones seu gabellas, ideo tales sublaterni officiales non sunt in tanta dignitate quanta principales: prout etiam videmus de receptoribus particularibus prouinciarum seu præfecturarum, qui dicũtur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & thesaurarij generales, & receptores generales, de q̃bus supra dictum est in parte præcedenti.

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisditionem & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas curias parlamentorum, prout de balliuo seu præside prouinciarum.

Et de his memorat Guaguinus in suo compendio super Francorum gestis, libro vij. c. ij. vbi ait. Cùm multa & grauia bella inter Philippum Valesium Francorum regem, & Edoardum Angliæ regem mota essent. Cùm Philippo parum pecunia sufficeret, nouam exigẽdæ pecuniæ formam excogitat, qua sine cuiusq; conditionis discrimine omnes regnicolæ tenerentur. Sal quo nemo facilè abstinet cõparari aliunde q̃ ex publicis, quæ instituerat prõptuarijs vetat. Quod autem à mercatoribus aut emptum hactenus, aut posthac emendum esset id ab ijs quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum prætio indicto distribuendum fore. Id tributi genus, & si graue multis visum est, ad hanc tamen vsque ætatem penditur, ingeniosum profectò (aitille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens rebus pecunia quotannis venit.

VIgesimatertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de electis franciæ, qui habent suas certas & distinctas prouincias in regno, & cognoscũt de tributarijs, capitationibus seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante pręses prouinciæ: vt tenet Petrus Cotherau in suo schedulari magistratuũ ciuilium, titulo de præsidibus prouinciarum. Et ibi scribit quomodo nomẽ præses est generale ad omnes magistratus, prouinciarum rectores, ex quo videretur dicendum, q; etiam tales iudices particulares habentes cognitionem & potestatem in certo genere causarũ vltra balliuos & senescallos possent etiam dici præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in pręcedentibus considerationibus, cũ talibus non sit attributa iurisditio priuatiuè: sed accumulatiuè, ex quo (vt sæpè dixi) videntur iudices dati ad certum genus causarum.

VIgesimaquarta consideratio generalis est, in qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus & iurisditionis cæteris paribus ratione magistratus præferẽdi sunt omnibus alijs & in sedendo, cùm honor debeatur in sedendo. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi. Iacobus Rebuffi in l. ij. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. Et debet iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimior. c. episcopus xcv. distinc. Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primũ videlicet & supremum, in quo debet sedere ipse magistratus seu iudex ad ius reddendum. Secundum & inferiorem, vbi recipiendi sunt viri illustres, cùm personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium & infimum, qui reliquis altercantibus deputatur, vt patet in d. l. quoties. §. sedendi. vbi est tex. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati secundùm eorum gradus pręrogatiuam, vt infra dicam. facit. l. fin. C. de officio diuersorum iudicum. vt sit non autem in primo. l. j. C. de offi. ciuilium iudicum. vt sit delectus aliquis inter eos secundùm Speculat. titu. de aduocato. §. v. incipi. hic dicendum. in princ. pro quo facit tex. in c. fin. incip. episcopos. xvij. distinctio. Et quantumcũq; quis sit maximus & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. in authen. vt ab illustribus. §. sancimus. iuncta gloss. in verbo, indignè. collatio. v. Ita dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de apparitoribus præfecti vrbis, libro xij. Et de laude & honore huiusmodi iudicum amplè scribit Rodericus in suo speculo vitæ humanæ, libro j. c. xiij. q; tales sunt honorandi à cunctis mortalibus, imo etiam apud gentiles plurimum honorabãtur, vt ait Valerius. Quoniam Apollo requisitus de iustissima gistratibus, respondit se nescire, vtrum deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit vt illud omni potentatui præferrent. Quod enim, teste Cicerone, præclarius digniusq; inter mortales exercitium excogitari potest, q̃ vnum hominem in republica reperiri qui communi vtilitati seruiat, qui communia pro suis, sua pro cõmunibus habeat, qui velit & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem, decus sustinere &c. vt ibi. Et non solum tales honorari debent, imo beati dicuntur, vt habetur Psalmo cv. qui faciunt iudicum & iustitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorandi. c. vt debitus. in gloss. j. extra. de appella. Specula. in tit. de aduocato. §. v. in prin. vbi dicit q; iudex debet sedere propter honorẽ, & aduocatus stare. tex. in l. quisquis. in fi. C. de postulando. & idẽ Specula.

Specu.ti.de disputatio.& alleg.aduocatorũ.§.vj.in prin. Imo iudices sunt nobiles,& acquirũt nobilitatẽ ex officio iudicis:intellige tamen de iudicibus principis,in loco vbi sunt iudices,vt est tex.& ibi Bar.in l.iudices.C.de dignitatibus,lib.xij.dixi in cõmento nostro super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ,tit.des enfans de plusieurs lictz.§.iiij.in glo.j.versi.& ideo etiam.& j.latius dicam.

Aduerte,ꝙ iudicis appellatione venit maior iudex,in authen.de iudicibus.colla.vj.& in authen.vt omnes obediant iudi.prouinciarum.collatio.v.Bald.in l.j.in ij.lectura,in prin.ff.de iurisdi.omnium iud.& etiam ordinarius, vt in d.authen.vt omnes obediãt.§.si verò alter.& ibi notat gloss.in verbo,iudex.Et intantum honorandus est iudex in loco suæ iurisditionis, ꝙ debet sedere in cathedra præ omnibus alijs.tex.est in authen.de iudicibus.§.sedebunt.colla.vj.Imo,vt dicit Ange.ibi,coguntur sedere in cathedra.facit tex.in dicta authen.vt ab illustribus.§.sancimus.colla.v.& in d.l.j.C.de officio ciuilium iudicum.& d.l.fin.C.de officio diuersorum iudicum.d.l.quisquis.§.fin.C.de postulando.& d.l.fi.§.sedendi.C.vbi senatores &c.Specula.tit.de sententia.§.iuxta.versi.item est nulla ratione modi.

Et talis sedes dicitur sapientiæ & scientię secundũm Hierony.in tractatu de fide & credulitate.Et ad hoc legitur ij.Esdræ viij.c.ꝙ Esdras stetit super gradum ligneum quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moysi.Et qui bene sederit super cathedram,honorem accipiet cathedræ:qui verò malè sederit,iniuriam facit cathedræ.tex.in c.multi.xl.distinctio.

Intantum est etiam honorãdus,ꝙ inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto,serico,vel alio nobili panno:in circuitu cuius est circulus aureus, quod ornamentum propriè dicitur fasciale:dictũ fasciale, eo quia olim fasces erant lanistæ.i.falciolæ purpureæ, quibus redimebãtur coronæ lauri,quas qui gestabant in summis fascibus.i.dignitatibus & magistratibus positi dicebantur. Et aliquãdo dicũtur fasciæ & non falces,vt in l.argumento.ff.de auro & argen.lega.Et tales deponebant iudices finito officio in aduẽtu successoris.tex.in authẽ.vt iudices sine quoquo suffragio.§.necessitatẽ.in prin.colla.ij.Et tales olim iudices fasciati prȩerant oĩbus alijs, quorum præsentia terrorem oĩbus inducebat.Hodie verò apud nos & in pariamento Parisiensi,& in alijs parlamentis Francię, tale ornamentum dicitur mortarium:vt dixi supra in prima parte,in ix.conclusione,in fine.

Intantum etiam tales iudices honorantur,ꝙ doctorali cappa induuntur,quæ infula dicitur,de qua in l.j.C.de tẽpo.& reparatio.appella.& in l.fin.C.de primicerio,libr. xij.& in l.fin.in princip.C.de decurio.libro x.Et infula propriè dicitur ornamentum honoris,& est magna adiectio honoris deferenti:& dicitur infula quasi influa,secundũm Cy.in l.fi.C.de quadriẽ.præscriptione. ex quo in ea influit dignitas,qua ornantur iudices & consiliarij.d.l.fi. C.de decurionibus.

Intantum est etiam honorandus iudex,ꝙ filius iudex præfertur parri,vt refert Aulus Gellius in secundo noctiũ Atticarum libro.c.j.vbi ait,ꝙ filius in gerendo magistratu præferendus est patri,& eidem pater cedere ac præstantiorem locum dare debet.Recitando historiam de clarissimo viro præside Cretæ prouinciæ,qui cũm ipse & eius pater Athenas ad visendum cognoscendumq; Taurum Philosophum adijssent,ac inter eos qui potius sederet, ac potiorem locum obtineret, disceptaretur, hanc super ea re Taurus perpense & ponderate tulit sententiam.In publicis locis atq; muneribus, atq; actionibus patrum iura cum filiorum qui in magistratu sunt potestatibus collata, interquiescere paululum & conniuere.Sed cũm extra rempublicam in domestica re, atq; vita sedeatur, ambuletur,in conuiuio quoq; familiari discumbatur, tum inter filium,magistratum & patrem priuatum publicos honores cessare,naturales & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur historia de filio Quinti Fabij maximi existente consule, qui patrem equo descendere iussit:de qua etiam apud Valerium maximum in titu.de institutis antiquis. Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentem ad consulem venire debere,sed honoris gratia antequã consuli appropinquasset,descendere.Cuius Valerij verba sunt hæc.Idem Fabius à senatu legatus missus ad filium Consulem Suessam postquam animaduertit eum ad officium suum extra mœnia oppidi processisse,indignatus quoq; quòd ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset,plenus iræ sedere perseuerauit:quod cũm filius sensisset,proximo lictori vt sibi appareret, imperauit.Cuius voci Fabius continuò obsecutus. Non ego (inquit) fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires consulem agere:nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur,verũm publica instituta priuata pietate potiora iudico.Facit quia contemni solet magistratus,ac regendi frãgitur autoritas,dum nimium seruatur humilitas.tex.in c. quando.lxxxvj.distinctio.Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum & autoritatem,ne contemptibilis videatur.l.nec quicq̃.§.circa.ff.de officio proconsulis & legati.& l.obseruandũ.ff.de officio præsidis.& dixi in proœmio huius libri.

Aduerte tamen quòd omnia post religionẽ sunt ponenda,etiam in his in quibus summæ maiestatis decus cõspiciendum videtur,vt in imperio,ita ꝙ nullus ratiõe officij honoris seu magistratus seu consulari aut prætoria dignitate fungatur,consequi debet immunitatem,aut vacationẽ,seu excusationẽ prætendere debet ab officio & labore circa sacra impendendo,prout recitat Valerius, titu.de seruata religione.Exemplum de L.Furio Bibaculo,viro pij simul ac religiosi animi,qui prætor à patre suo collegij saliorum sacerdotũ magistro iussus sex lictoribus præcedẽtibus,arma ancilia tulit,quamuis vacationem huius officij honoris beneficio haberet.Et ibi reddit rationem Valerius,quia nunq̃ dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum futura regimen existimãtia,si diuinæ potentiæ benẽ & constanter fuissent famulata.Et sic non est dedecus magistratibus,dum deferunt & portant capsas sanctorum,aut pallium,seu velum corporis Christi in festo eiusdem,dum itur processionaliter per vicos vrbis,apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte,ꝙ iudices seu officiales principis,quoties contigerit celebrari festum vel congregationem in honorem principis,vel fieri focos publicæ lętitię, ob partam victoriam contra hostes,vel natiuitatem liberorum,vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam,debent huic actui interesse,per textum ad literam in l.si quãdo.C.de statuis & imaginibus.Et ideo cũm ibi sint ob reuerẽtiam principis,vt ornamentũ actui præbeatur,debent alios præcedere.

Iudex etiam aduocatis in sua curia seu auditorio po-

stulantibus pręcipere potest, vt dent ei; cõsilium in causis tãgentibus principem, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. in sacris. j. per illũ tex. C. de proximis sacrorũ scriniorum, lib. xij. Et idem ibi notauit glos. per tex. in l. sancimus, in fine. C. de aduocatis diuersorũ iudiciorum. & c. pastoralis. §. j. extra de officio delegati. quod extende etiam in causis criminalibus secundũ Ioannẽ de Platea ibi, per. l. custodias. ff. de publicis iudicijs. Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria seu honoraria, quę percipiunt à clientulis succedũt loco salariorum publicorum, secundũm Bar. in l. prouidendũ. C. de postulãdo. cũ illa percipiant autoritate principis, & ad postulandũ admittantur cũ licentia principis, seu suorũ iudicum. l. petitiones in prin. C. de aduocatis diuersorũ iudicũ. l. nemini. & l. petitionẽ. C. de aduocatis diuerso. iudi. Scias tamẽ ꝙ Paris de Puteo in tractatu de syndicatu. in verbo, potestas. charta xxv. post longam disputationem concludit, ꝙ nõ possunt cogi aduocati & iurisperiti consulere etiam pro fisco sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa huiusmodi materiam. Apud nos seruatur, ꝙ coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi nõ possunt per iudices sine consilio quatuor peritorum, secundũ ordinationes & constitutiones regias.

Et quia hic se ingerit occasio, pertractare libet quod recitat Cælius post Aristo. lib. xij. lectionũ antiquarum. ca. xlvj. Ire verò ad iudicẽ ait, est ire ad ipsum ius, quia iudex esse debet veluti animatum ius. i. sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nã Cicero in legibus, Magistratũ esse dicit legẽ loquentem: Legem verò mutũ magistratũ. Et ibi Aegyptium iudicẽ vice adagij intelligi scribit sanctum, nihil pręmio, nihil metu à iustitiæ semita digredientem: & planè eum qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Nã tu quis es, qui iudicas? Mala vtiꝗ audita te nõ moueant, aut passim dicta absꝗ certa probatione nunꝗ credas, sed ante audita diligenter inquiras, nec præcipitando quicꝗ agas, vt ait tex. in c. nullũ. xxx. q. v. Estꝗ talis iustitia ipsa iustior, & vel Stachane ęquior. Est autem doribus trutina. Non aberrabit vtiꝗ is à vero. Et, vt in veterum monumẽtis reperitur, Aegyptijs regibus ex præscripto legis antiquæ fuit iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si rex quidem iniusti quippiam iniunxisset à virtutis medio non declinaturos, nec lineam omnino, quod dicitur moturos: quia patienter (vt ait Romanus pontifex. in c. si quando. extra de rescriptis.) sustinebimus, si nõ feceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum. facit c. licet. xvj. q. iij. & l. nemo. C. de senten. & interlocu. omnium iudicum. Etenim quandoꝗ per nimiam importunitatem petentium princeps nõ concedenda concedit, tex. in l. j. C. de peti. bonorum subla. libro x. & c. cùm in iuuentute. extra de purgat. canonica. quæ res omnium cẽsetur excellentissima, quãdo neꝗ hesperus neꝗ lucifer ita nitet, sicut iustus vir.

Vigesimaquinta cõsideratio. Quæ dicta sunt de balliuis seu senescallis in supradictis cõsiderationibus, habent locum in eius locumtenentibus, qui sunt magistratus iustitiæ, & exercẽt iurisditionem omnimodam: & eisdem honor talis & reuerentia debetur, quæ & domino. tex. in c. vlt. xciij. distinctio. vbi est hoc verbum, locumtenens. dixi supra ista eadem parte, in x. consideratione. versicu. sed videtur.

Intellige tamen de locumtenentibus generalibus, qui resident & præsunt in loco principaliori sedis balliuatus seu senescalliæ, cùm habeant officiũ à rege qui est lex animata in terris, vt dicit tex. in §. fi. in authẽ. de cõsulibus. colla. iiij. & vigor iustitiæ secundùm tex. in l. prohibitũ, in fine. C. de iure fisci, lib. x. quoniam tales habent eandẽ potestatem, quam ordinarius ex codicillis hoc est literis officij, & per statuta seu ordinationes regias. Secus autem de locumtenentibus particularibus seu localibus in aliqua sede balliuatus qui est solum commissus ab ipso balliuo: quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, vt tenet P. Francus in c. grandi. in v. notabili. de supplenda negligentia prælatorum. tamen non habet eandem potestatem, quia non habet cognitionem causarum meri imperij. Ita dicit Bald. in authen. sed nouo iure. in princ. C. de seruis fugitiuis. & sic locumtenens autoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed locumtenẽs autoritate legis vel principis sic. glos. fi. & ibi per Bart. in l. ij. C. de officio eius, qui vicem alicuius iudicis vel præsidis obtinet. Bart. in l. j. §. hi quibus. ff. de legatis iij. dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ, in rub. des iustices. in glo. & droictz. in additione incipien. concorda prædicta.

Sed an tales balliui seu senescalli habentes locumtenẽtes possint exercere iurisditionem in absentia suorum locumtenentium aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quòd sic, quando ambo sunt à lege. Nam locumtenentes generales, vt ante dixi, constituti & ordinati sunt à principe, qui est lex viua, & habent iurisditionem vniuersalem, secus in alijs. Ita tenet Cardinalis Alexandrinus in §. ad hoc. versiculo pone capitaneus. colũ. ij. titulo. de pace iuramento firmata tenenda, in vsibus feudorum. Et ex dictis illius videtur quòd dominus gubernator cancellariæ contractuum ducatus Burgundiæ (de quo ante in xvij. consideratio.) ex quo habet commissos locumtenẽtes sub se per seipsum ad exercendam iurisditionem suæ gubernationis, ꝙ in eorum absentia non potest exercere illam iurisditionem.

Vigesimasexta consideratio erit de iudice locũtenente criminali seu maleficiorum, qui in iure dicitur latrunculator: vt est textus in l. solemus dicere. §. latrunculator. ff. de iudicijs. sic dictus, quia de latronibus iudicat, vt ibi dicit glo. fi. hic iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & potestatis est, nam de causis criminalibus cognoscit: & quia præerat capitalibus causis & sententijs, ideo quęstor dictus est secundùm gl. pe. in l. vnica. ff. de officio quęstoris. Vnde Budęus in l. ij. ff. de origine iuris. dicit: quęrere enim est informationẽ facere, & legibus vindicare. A quo quęstio pro publico iudicio: accipitur etiã pro tormẽtis & inquisitione, vt in l. itẽ apud Labeonẽ. §. quęstiõis. ff. de iniurijs. l. j. §. quęstionẽ. ff. de senatus. syllaniano. & toto titulo de quæstionibus. ff. & C. vnde decernere quęstionem dicimus: & iudex quęstionis prætor dicebatur secundùm Budæum, vel fortè præfectus vrbis, cuius magna potestas erat in criminalibus, vt in l. j. ff. de officio præfecti vrbis. Idem qui & quæsitor, qui publicis iudicijs exercendis & maleficijs puniendis præerat. Virgi. quæsitor Minos vrnam mouet. & Claud. quęsitor in alto conspicuus solio pertẽtat crimina Minos. Et propriẽ cum hoc habet potestatẽ præfecti vigiliũ, cùm de nocte etiã per se & suã familiã circuit ciuitatẽ ad obuiandum criminibus, quę cõmuniter fiunt de nocte. l. pe. ff. de offi. pręfecti vigilum. In vrbe verò Romana est iudex ordinarius in hoc, qui dicitur barizellus, seu bilisarius. Mediolani verò dicitur capitaneus

pitaneus iuſtitiæ,ſub quo aliàs aſſidebam. Pariſius verò
præpoſitus Pariſienſis,& habet vtrãq; cognitionem quo
ad ſe:ſed habet locumtenentes diuerſos,iuriſditiones ſuas
in Caſtelleto Pariſienſi exercentes.Quippe vnus eſt,qui
de cauſis criminalibus cognoſcit.Alter verò de ciuilibus,
& re pecuniaria.pro quo facit textus in dicto §.latrũcula
tor.In pluribus alijs ciuitatibus,& balliuatibus,ſeu ſene-
ſcallijs fuerunt etiam de nouo creati tales iudices ſeu lo-
cumtenentes,qui ſolum cognoſcunt de dictis cauſis cri-
minalibus.

Ex quo in hoc ſuboriri poſſet altercatio,quis iſtorum
præcedere debeat:an iudex criminalis,an verò iudex ci-
uilis & ordinarius.Et videretur q iudex criminalis,quo-
niam indifferenter de his cognitionem habet quæ ſunt de
mero imperio,vt eſt animaduertere in facinoroſos homi
nes.l.imperium.ff.de iuriſditio.omnium iudicum.& quę
verſatur in pluribus alijs caſibus,quos enumeraui,in cõ-
mento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgũdię.
in rubrica,des iuſtices.Ex quo cùm merum imperium di-
gnius ſit & excellẽtius alijs,quia officio iudicis nobili ex-
peditur,& ad vtilitatem publicam, interſitq; reipublicæ
ne delicta remaneãt impunita.tex.in.l.ita vulneratus,ad ſi
nem.ff.ad legem Aquiliam.& in cap.vt famæ.§.primo.
extra de ſententia excõicationis.cũ pluribus alijs cõcord.
per glo.in verbo,impunita.vtrobiq; adductis.Et ita etiã
tenent doctores,maximè Purpuratus,nũe.ciiij.in d.l.im-
periũ.vbi expreſsè dicũt q merũ mperiũ cõcernit ea quę
reſpiciunt publicam vtilitatem, vbi expreſsè dicunt q
merum imperium concernit ea quæ reſpiciunt publicam
vtilitatem.Alia verò duo,ſcilicet mixtum imperium & iu
riſditio concernunt ea quæ reſpiciunt priuatam vtilitatẽ,
ex quo præferendum eſt:& dicitur dignius merum impe
rium,cùm publica ſeu communis vtilitas præferatur pri
uatæ,vt habetur primo Ethicorum iij.& l.vnica.§.pe-
nulti.C.de caducis tollendis.l.vtilitas.& ibi Lucas de Pẽ
na.C.de primipilo,libro duodecimo.& per eũdem in l.
ex omnibus.C.de decurio.libro decimo.Et dicit domi-
nus meus Iaſon poſt alios in dicta l.imperium.quòd ex
quo imperium eſt dignius quàm iuriſditio,ideo mixtum
participans de vtroq; aſſumpſit nomen ab imperio & nõ
à iuriſditione,ex quo dicendum eſt,quòd merum impe-
rium eſt dignius alijs. Et ideo iudices criminales viden-
tur eſſe digniores iudicibus ciuilibus, & quòd in loco
indifferenti ipſi iudices rerum capitalium præcedere de-
bent dictos locumtenentes ciuiles.Et vidi Mediolani iu
dicem maleficiorum(qui dicitur vicarius capitanei iuſti-
tiæ) præcedere poteſtatẽ Mediolani,& omnes quoſcũq;
alios iudices à ſenatu inferiores,ita etiam quòd tempore
meo non ſubijciebatur ſenatui,cùm ab eo nec eius ſen-
tentia appellaretur: quod videmus hodie etiam in Gal-
lia obſeruari,cùm à magno præpoſito ſeu generali do-
mus regiæ,& à præpoſitis mareſcallorum Frãciæ non
prouocatur,& tamen nullus eſt iudex in tota gallia qui-
cunq; ſit in ciuilibus à quo nõ appelletur ad ſupremas par
lamentorum curias.

Poſſent tamen aliqui dicere,q locumtenentes gene-
rales,& ordinarij qui cognoſcunt de omnibus cauſis ci-
uilibus ſint digniores & præferantur iſtis locumtenen. cri
minalibus:quoniam iſti non videntur eſſe ordinarij ſed
delegati ad vniuerſitatem cauſarum,cùm de illis tantum
cognoſcere poſſint,nec de alijs ſe intromittere poſſint.d.
l.ſolemus.§.latrunculator.ff.de iudicijs. Et dantur tales
tantum in ſubſidium ordinarij,& non priuatiuè,ſed accu
mulatiuè.Cùm omnis iuriſditio & criminalium & ciuiliũ
cauſarum ſit penes præſidem prouinciæ ſeu balliuum,ſe-
neſcallum,aut præpoſitũ:vt toto titulo ff.de officio præ-
ſidis.qui habent vicarios ſeu locumtenentes ſub ſe diſtin-
ctos.Sed iſtę rationes non mihi videntur veræ: quia hu-
iuſmodi locumtenentes non ſunt delegati,nec habent iu
riſditionem accumulatiuè ad alios locumtenentes,ſed pri
uatiuè. Et etiam dicebatur cùm maior cognitio ſit cauſa
rum ciuilium,q̃ criminalium,cùm plures ſint & in maio
ri numero,ex quo plures ſub ſe habent,ideo videntur eſſe
maiores,& digniores dicuntur qui plures habent ſubie-
ctos,& gloria eſt in lata gente:dixi ſupra in quinta parte,
in decimaquarta cõſideratiõe.vbi poſui plura,& in quar-
ta parte,in lij.conſideratione.verſi. Octauo,quæ poſſunt
facere pro hac parte,quæ non repeto.

Saltem debẽt præcedere aſſeſſores & alios cõſiliarios
nouiter creatos à principe:quia tales non habent tantam
poteſtatẽ & autoritatem,q̃ habet iudex ſeu locumtenens
criminalis,qui eſt iudex de per ſe,& qui in perſonam ſuam
format ſentẽtiã,quod facere nõ poteſt aſſeſſor,nec alij cõ-
ſiliarij,licet aſſeſſores de iure ſint antiqui officiarij, & de
nouo nũc creentur dicti iudices criminales in illa poteſta
te & præeminentia in qua erat iudex ordinarius,ſeu locũ-
tenens ordinarius alicuius diſtrictus ſeu balliuatus, vel
ſeneſcalliæ, qui etiam in criminalibus & quomodo-
cunq; ſit, ſemper erat maior aſſeſſore, & ſuis conſiliarijs.
Ergo etiam alius,qui eſt creatus eiuſdem poteſtatis in il-
lo genere cauſarum,tanquã ſocius ipſius locumtenentis
ciuilis:cùm etiam talis aſſeſſor videatur eſſe illius iudicis
criminalis aſſeſſor,ſicut & alterius locumtenentis. Etiam
tales conſiliarij videntur eſſe conſiliarij illius iudicis crimi
nalis,ſicut & alterius iudicis ciuilis:pro quo textus opti-
mus in authen.vt defuncti ſeu funera eorum &c.§.illud.
colla.v.& in authen.de iudicibus.§.primo.collat.vj.vbi
non fit diſtinctio an ordinario vel delegato iudici aſſeſſor
ſeu conſiliarius aſſideat.

Vigeſimaſeptima conſideratio de aſſeſſoribus erit.
Quoniã aliquos habemus in Gallia ordinarios in
pleriſq; curijs regijs,qui habent tantũmodo conſulere in
pręſentia iudicis ordinarij & maioris:& in aliquibus locis
vocantur aſſeſſores,vt in ſeneſcallia Pictauienſi, vbi eſt
aſſeſſor,& etiam ſunt conſiliarij nouiter à paucis annis à
rege noſtro Franciſco creati,ſine quibus aſſeſſore & con
ſiliarijs non poteſt iudicare locumtenens ſeneſcalli, imo
nec aſſeſſor in abſentia locumtenentis ſine conſilio dicto-
rum cõſiliariorum iudicare põt.Et q aſſeſſores in abſen-
tia locumtenen.ſint iudices,tex.in authẽ.de iudicibus.§.j.
ibi:noſtris enim adminiſtratoribus.collat.vj.Et licet ha-
beat ſolum aſſidendi præſidi poteſtatem,tamen præſide
per abſentiam vel aliter impedito præſidere poteſt & prę
ſidendi poteſtas ad illum transfertur.dicto §.primo.

Et licet de iure aſſeſſor nullam habeat iuriſditionem.
Bar.in l.præcipimus.§.q ſi à duce.C.de appellatio.& in
authen.ad hęc.C.de iudicijs.vbi etiam dicit,q ſubdelega
re non poteſt, apud nos nulli ſunt aſſeſſores,ſed poteſta-
tes in Italia habent aſſeſſores, & tales ſedent incõtinenti
iuxta poteſtatem aut eius vicarium:prout in Gallia in lo
cis vbi ſunt,ſedent iuxta locũtenen.& continuò poſt eos
& ante oẽs alios aduocatos,& hoc maximè quando tale
officium datur à principe,quoniam hoc caſu habet digni
tatem etiã illam & eandem iuriſditionẽ quam habet locũ-

tenens in eius absentia ex generali obseruātia: ideo apud nos sunt maiores & in maiori dignitate q̄ in Italia, qui tantum iurisditionis habent, quātum tribuit eis statutum, & apud nos quantum cōmunis obseruantia ex ordinatione & institutione regia. Et propriè assessor est collega iudicis ordinarij, & consuluit ei quid agere debeat de iure, prout etiam sunt alij consiliarij ordinarij, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare nō potest: quoniā ex quo tales consiliarij sunt à principe instituti & ordinati, & habent dignitatē vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infrà dicam de examinatoribus qui apud nos vocantur, Les enquesteurs, & inter hos cōsiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu in prima eorum institutione deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de cōsiliarijs consistorij, & parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quòd propter eius excellentiam esset alijs præferendus, quod fieri potest & debet probata eiusdem excellentia, eo modo quo supra probatum est in prima parte, in lxxvj. consideratione. & infrà in decima parte, in xxx. consideratione, vbi scriptum est, ꝙ iunior doctor excellens etiam præferendus est antiquiori, non tamen credo, ꝙ iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrādum est à principe à quo omnis honor & excellētia prouenit: & ab eo tanq̄ excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et nō potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine principis licentia. l. fina. C. de crimine sacrilegij. l. in consiliarijs. C. de assesso. & l. si eadem. ff. eodem.

Et quoniam hic fit mētio de officio assessoris, ex quo pauci intelligunt quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primò ꝙ assessor secundùm Specula. titulo de assessore, dicitur esse is quem ille qui iudicandi potestatē habet sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad rectè causam decidendam instruat: & sequitur in pulchro casu Philippus Decius in consilio viij. colū. iij. versicu. sed his non obstantibus. Nam officium assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habentibus ordinariam vel delegatam iurisditionem legibus ignaris, & sic defectus eorum supplerent. ita probatur in l. prima. ff. & C. de officio assessorum, seu de assessoribus. secundùm quod ponderat Angelus consilio cclxxij. incipiente: punctus. Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex. l. certi iuris. C. de iudicijs. debet habere assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cy. Bald. & do. meus Iason: ideo dicit Geminia. in c. statutum. §. assessorem. de rescriptis, in vj. quòd in iudice sufficit peritia causarum, quoniam defectum scientiæ supplet assessor, vt tradit Felin. in c. sciscitatus. col. v. de rescriptis. Non tamen negatur quin peritus habere possit assessorem, dicto §. assessorem. prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui aliàs locumtenētes esse non possunt, iuxta textum in authenti. de iudicibus. §. primo, ibi: Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximè legum inten ditorum, deinde nec̄ causarum habentium experimentum. collatio. vj. & nisi sint graduati ex ordinatiōe regia, tamen adhuc habent assessores ex consilio quorum teneantur etiam iudicare.

Licet videretur, ꝙ deberet esse in hoc differentia, quoniam de iure iudex peritus habens assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui assessoris: secus in iudice imperito, hoc est, qui non est graduatus, quoniā si sit graduatus, presumptio est, ꝙ est peritus. Ista differentia ponitur per Antonium de Butrio in capi. cùm olim. col. fi. de arbitris, & per Alexandrum in l. si conuenerit. colum. fi. ff. de re iudicata.

Et aduertendum est, ꝙ varijs nominibus appellatur assessor, Nam secundùm dominum meum Iason. in rubri. ff. de officio assessorum. corrupto vocabulo dicitur vicarius, Et aliqn̄ dicitur comes. l. prima. §. sed & si con [illegible]. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Et socius & particeps consiliorū iudicis, cui assidet. l. prima. C. de assessoribus. & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo in tractatu de syndicatu. charta xxiiij. in verbo, assessor. vbi multa ponit de assessore. Et aliquando dicitur consiliarius. l. consiliarios. iuncta gl. prima. C. eo. de assessorib. ideo qui non pōt esse assessor, nō potest esse cōsiliarius. l. nemini. & ibi Bald. C. de aduocatis diuersorū iudiciorū. non tn̄ consiliarius & assessor idem sunt, qm̄ licet omnis assessor possit dici consiliarius, nō tamen è diuerso omnis cōsiliarius dici potest assessor, vt dicit Bal. in dicta l. nemini. & idem Bal. in l. nō dubium. col. iiij. versi. sed petrus addit alia. C. de legibus. quē sequitur Anto. de Prato inter cōsilia Alex. lib. iiij. cōsilio lix. incipien. paucis vtar. Ex quo fortè hac ratione Specula. fecit duos titulos, vnū de assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie isti assessores dicuntur & sunt consiliarij & iudices in absentia locūtenentium, & sunt etiam collegę & comites iudicum seu locūtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt iudices in absentia eorum. Et cū sint tales à principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales principis, videntur habere dignitatem. Dominus meus Iason ī dicta rubrica, de officio assessorū. ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt assessores, vt fuit Vlpianus, vt probat, & dicit de se in l. metū autem præsentem. §. sed quod prætor. versic. sed ex facto. ibi: prætorem mę assidente interlocutū esse. ff. de eo quod metus causa.

Etiam Sabinus iureconsultus. l. lex Cornelia. §. hac lege. ibi: sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi glossa. ff. de iniurijs. & Cynus fuit assessor domini Ludouici de Sabaudia senatoris. & refert Angelus in dicta l. metū. quòd Raymūdus de Forliuio multum gloriabatur, ꝙ fuerat assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti. & vtrobiq̄ fuit Bartolus assessor, vt refert ipse Angel. in l. prima. C. de iudicijs. & refert Ioan Andr. in additio. ad Specula. titu. de iuramen. calum. §. sequitur. versicu. sed quid de causa. magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui assessor seu vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, ꝙ idem honor debetur assessori, qui debetur ei cui assidet in causis peragendis. dicta l. prima. ff. de officio assessorum. quia, vt ante dictum est, est collega, & consiliarius, dicta l. prima. C. de assessoribus. quę (vt dicit Paris in prædicto loco) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à principe eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à principe. Ideo in absentia iudicis formant sententias in personas eorum. Baldus in lege prima. C. qui accusare non possunt. ideo ait Paris in dicto loco, quòd in magna curia insitulantur in sententia, & iudices ap

ces appellãtur. Maximè quado dati sunt à superiore, quod fieri debet. l. nullus. C. de assessoribus.

VIgesimaoctaua consideratio. In loco vbi redditur iurisditio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, vt hic ante dixi in xxiiij. consideratione. Et tale officium nobilitat hominem, vt est textus, & ibi Albericus in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & ibi: ꝙ aduocationis officium est honor & laudabile, vt dicit dominus meus Iason in rubrica C. de procuratoribus. vbi ponit sex differentias inter aduocatum & procuratorem. & septimam vide in. l. si procurator ad vnam speciẽ. C. eodem. de procuratoribus. & in dicta rubrica dicit, ꝙ ex quo officium aduocati est honor, aduocatus nõ potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vilitatem, secundùm Bartol. in l. vniuersos. & in l. si quis procurationem. C. de decurionibus, libro decimo. & in. l. prima. C. de primicerio, libro xij. & glos. magna in. l. generali. C. de tabularijs. libro decimo. dicam infrà. Imo aduocati quandoq; honorati dicuntur. text. in l. prima. & ibi glos. prima. C. de officio ciuilium iudicum. inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, vt in l. prima. §. in honorarijs. ff. de varijs & extraordina. cognitio. l. si sub specie honorarij. C. de postulando. & in dicta l. prima. §. est enim. in glos. honor ponitur quare dicitur honorarium. & pro modo litis, facundia aduocati, fori consuetudine & iudicij in quo aguntur causæ debetur, vt dicit tex. in dicto §. in honorarijs. Sic ꝙ licite pro singulis causis centum aureos recipere potest, vt in dicta l. prima. §. si cui. ibi: licita autem quantitas. Et dicuntur non minus militare q̃ qui gladijs, clypeis, & thoracib9 militãt. l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorũ. imo etiã sacerdotes dicuntur. textus in l. prima. §. nam vt. ff. de iustitia & iure. & togati. dicta l. laudabile, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & multis alijs modis nuncupãtur secundùm Albericum in l. quisquis. columna prima. C. de postulando. Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ deniq; eloquentia, ac dicendi suadendiq; artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui nõ minus prouident humano generi, q̃ si prelijs atq; vulneribus patriã, parentesq; saluarent. dicta l. aduocati.

VIgesimanona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cùm non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam iure diuino, ex quo de sui natura peccatum nõ implicat licitè potest exerceri, vt colligitur super illo Ioannis xxj. Vado piscari. quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio quod dicitur licitum, cùm sui natura peccatũ non implicat. Nam eiusmodi officium non implicat peccatum, cùm regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuiq; quod suum esse prætenditur. institu. de iustitia & iure. quod iustum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum omnibus generaliter prohiberetur, seu interdiceretur. Sicuti ars necromantię: & tamẽ est generaliter cõcessum & specialiter, interdum certis ex causis. l. j. ff. de postulando. & per totũ. & C. eod. ideo sequitur ꝙ licet aduocato vendere rectum patrociniũ, & iurisperito iustũ & verũ consilium. tex. in c. nõ licet. xj. q. iij. & in c. fi. xiiij. q. v. & ibi per Ioã. de Turre cremata, & Anto. archiepm Florentinũ in sua summa, in iij. parte, titu. vj. §. iiij. vbi amplè. & ibidẽ in. §. v. ponit vitia aduocatorum, quę reticeo, cũ hic quæ ad laudem, & honorem, & nõ ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specu. titul. de salarijs. §. sequitur. in princip. dicit tamen F. Patritius, libro iij. titu. vj. de institutione reipublicæ, ꝙ præmium aduocatorum debet esse bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orãdi pretiũ donũve accipere, vt l. Cynthia cauebatur. Turpe quidẽ & inhumanũ est linguam hominibus in dicẽda ea quæstui esse, & vt dicit, Antipho Ranusius primus omniũ ob defensam causam, mercedẽ accepit. Cuius exemplũ multis temporibus græci ac latini secuti sunt: longe pluris linguã quã quæstuosam quãuis mercaturã dictitabãt. Sed Romani à quibus exempla probitatis atq; virtutis sumenda sunt, lege Cynthia oratorũ auaritiæ modũ statuerũt, & ne iuuenes præmij spe sublata negligentius causas orarẽt, Appij Claudij rogatione legem Cynthiã temperari passi sunt, qd' & hodie apud nos statutum & ordinatũ est, cũ sit ordinatione regia certũ pretiũ determinatũ pro salario aduocatorũ in placitando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Etiam ꝙ tale officiũ aduocationis sit licitũ, patet per exempla Christi, qui multoties officiũ aduocationis exercuit in hoc mundo, & cõtinuè exercet in cœlo. Fuit enim aduocatus diuæ Mariæ Magdalenes in tribus causis. Primò cõtra Marthã sororẽ suam, vt in euãgelio habetur, Lucæ x. in fi. dum pro ea excusanda dicit, Martha martha solicita es, & turbaris erga plurima &c. Maria optimã partem elegit, quæ nõ auferetur ab ea. vbi dicit Augustinus, Dñs pro Maria respondit Marthę, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundò fuit eius aduocatus cõtra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo ꝙ vnguento vnxerat caput, & pedes Christi, allegauit em̃ pro ea dicẽs: Quid molesti estis huic mulieri? bonũ opus operata est in me. Nam pauperes semper habebitis vobiscũ, me autẽ nõ semper. vt habetur Io. xij. Matthęi xxvj. & Marci xiiij.

Tertiò cõtra Simonem leprosum pharisęũ, qui ipsam despiciebat tanq; indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa dominus dicens: Cui multũ remittitur, multum diligit. Lucæ vij.

Item etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi dicentes eam debere lapidari secundùm legem, vt patet Ioannis capitu. viij. vbi Christus allegando pro ea excepit contra accusatores quòd non erant idonei, quia infames & peccatores, dicens: Qui sine peccato est vestrum, primus in eam inijciat lapidem.

Fuit etiã aduocatus discipulorum suorum multoties, Matthęi xij. in princip. vbi dicitur, ꝙ discipuli euellebant spicas & comedebant, & cùm arguerentur à pharisæis, excusauit eos dicens hoc eis licere in vltima necessitate, vt etiam habetur Marci cap. ij. in fine. & Lucæ vj. in principio. & cap. discipulos. de consecratio. distinct. v. & gloss. magna in l. neminem. C. de sacrosanctis eccle. Et cũ Pharisæi & Scribę dixissent discipulis Christi. Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? hoc audito Iesus respondit illis. Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.

Et, vt habetur ad Hebræos ix. in fi. introiuit Christus in cœlũ: vt appareat vultui Dei pro nobis. & dicit Beda super illud qd' legitur primo sabbato quadragesimę. Cũ sero factum esset. quod est Marci vj. vbi dicit, Filius v-

formam hominis impleret obsecrãdum patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus ipse est. Aduocatũ enim (vt habetur primę Io. ij.) apud patrem habemus Iesum Christum iustum. & est tex. in c. si enim. de pœniten. distinctione ij. quem textum nõ allegat Albericus in l. vnica. C. de suffragio. vbi ponit argumenta supradicta, ad probandũ officium aduocationis esse licitum.

Fuerũt etiã plures aduocati sancti, & inter alios vnus ex quatuor doctoribus ecclesiæ, videlicet Ambrosius, qui per vndecim annos causas Romæ in palatio splendidè perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Liphardus frater beati Leonardi, in honorem cuius est ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi.

Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quòd aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij quos longum esset enumerare, & plus laboriosum q̃ subtile.

TRigesima cõsideratio. Officium aduocati etiã vtile est, cũm, vt dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. ambigua facta causarum dirimũt, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus præuident humano generi, q̃ si prælijs, ac vulneribus patriam parentesq; saluarent, & qui laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

TRigesimaprima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto, vt dicit Rodericus in suo Speculo humanæ vitę, libro primo. c. xvij. vbi dicit ꝙ cũm hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat vt veritatem agnoscat, teste philosopho, ex quo ad ipsum in rebus agilibus auidius humana properat inquisitio, præsertim cũm ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quę à iusto plerũq; diuertere cogunt propter rerum humanarum varietates, difficile quidẽ veritas ipsa & iustitia agnosci potest. Hinc per Esaiam prophetam de iustitia humana dicitur: Tanq̃ pannus mẽstruatę vniuersæ iustitiæ vestræ. vt humanam iustitiam difficulter attingi & cognosci posse liquidò dem̃strarct. Auarius enim q̃ iustius homines lites & iurgia mouent: quia, vt inquit sapiens, Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se infinitis quęstionibus. Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia eas sine bellorum fragoribus quæstiões deciderent, quas humana peruersaq; auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & meritò diuersis honorum titulis illustrantur iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit explicant, atq; è tenebris ad lucem vsq; deducunt, quorum tanta vis est, vt non vnq̃ eas veritates quas vel natura vel industria, verius astutia humana in damnũ simul & pœnam peccati humani generis occultas fecerit. Ipsi iurisperiti sui ingenij subtilitate ad reipublicę quietem atq; nostrã commoditatem reuelent. Plurimę siquidẽ veritates incognitę, plurimæ iniustitiæ impunitę manerẽt, si iurisperitorũ cessaret sapientia: & sua quærendarũ rerũ studiosa sagacitas, contemptui aut nõ vsui haberetur. Deniq; nemo vnq̃ dubitauit verũ & iustum multò esse meliora q̃ falsum & iniustũ. Esset enim rationi dissonũ si verũ à falso, iustũ ab iniusto vinceretᷣ. Qď vtiq; funestũ in republica sæpè accideret, si iuriscõsulti deessent, quorũ id præcipuũ studiũ est, iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quòd etiã sit necessarium, est tex. ad literam in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudicum. Dicit enim laudabile vitæq; hominum necessarium aduocationis officium. Rursus q̃ necessarium humanæ reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: quoniam, vt Philosophus inquit in Ethicis: Sunt nõnulli homines pessimè quidem persuasibiles, qui nõ facilè credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimũ sunt cõmendandi, qui virtute scientiæ iuridicæ certissimas vel propinquas, imo fortissimas persuasiones eliciũt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasq; violentias & iniustitias. Et paulòpost sequitur: vt paucis agamus, summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana quę generalibus atq; indeterminatis verbis statuũtur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorũ subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legũ ad causas particulares mentẽ legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium insontes defendũtur, oppressi releuantur, & vt paucis multa comprehẽdamus, iustitia periret, si deesset qui iustitiã allegaret. hęc Rodericus vbi suprà, cum quibusdã alijs, de quibus infrà in decima parte, in xix. cõsideratione, vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam cõmendantur aduocati per Prophetam, Psal. lxxxiij. cũm inquit, Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur deus deorum in Sion. Etiã habetur Daniel. xij. c. Qui docti fuerint, fulgebũt quasi stellę firmamenti, & qui ad iustitiã erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates. transumptiuè in c. fin. de magistris, extra.

TRigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorium est apud deum non modicum, prout dicit Alberic. in d. l. vnica. quæ incipit: si qui desideria. C. de suffragio. qď sic probat, præsupponendo ꝙ duo sunt genera operũ misericordiæ seu eleemosynæ: quædam enim sunt corporalia, quę sunt septem, visitare scilicet infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus. vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absq; dubio q̃ temporalia, vt dixi infrà in vltima parte, in xxix. consideratione. Cũm igitur per dicta opera misericordiæ seu eleemosynæ multum mereamur, vt habetur Matth. xxv. Venite ad me benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirm⁹, & visitastis me: in carcere erã, & venistis ad me. Sequitur ꝙ homo plus meretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impẽdere consilium dubitãti, & cõsolari & adiuuare tristes & miserabiles personas, quę adiutorio carent (cũm desolatis & tristibus sit consulendum. l. vnica, in fi. C. de his qui ante apertas tabulas

bulas hæredit.)& redimere & iuuare captiuos,qui contra iustitiam detinentur,quod faciunt aduocati iustè & debitè exercentes officiũ eorum,ideo non parũ apud deum merentur. Vnde dicit Hostiẽsis in summa sua decretaliũ.col. iiij.ꝙ vita bonorum aduocatorum est melior ꝙ̃ fratrum prædicatorum,vel aliorum religiosorum.dixi alibi.

Et aduerteex his quæ dicit Alberic.ibi, quia consulit aduocatis, vt patrocinium præstent pauperibus gratis, quoniam hoc faciendo multum merentur,non tamen dicit omnibus.Et materiam aduocatorum in reliquis plenè vide per Anto.Florentinũ in tertia parte suę summæ,li. vj.& per Specu.in rub.de aduocato.ad quos vos remitto. Cùm hic tantũ tractauerim de huiusmodi officio,& de his quæ tangũt honorem,vtilitatẽ,& necessitatẽ eiusdem, & quomodo sit honestum,licitũ,vtile,necessarium,& meritorium.Nam pericula aduocatorum recitare esset transcẽdere materiam huius operis,sed de his habetur per supradictos, maximè Rodericum in dicto libro j.c.xviij.per Anto.Floren.in dicta parte tertia,libro vj.& per Alberi. in d.l.vnica.C.de suffragio.

TRigesimatertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus prę ferendus est aduocatus fisci illius loci.pro quo allego tex. in l.ij.quæ incipiet, aduocatos.in fi.ponderando ibi verbum, germanas.C.de aduocatis diuerso.iudi.& l.iubemus.& l,restituendæ.§.j.in verbo,primatibus.C.eodem titulo.cùm etiam inter clarissimos numeretur,per text.in l.laudabile.& l.restituendę.C.de aduocatis diuersorum iudi.Lucas de Penna in l.j.C.de dignitatibus,libro xij.dixi in commentis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,titulo,des droictz & appertenances à gens mariez.§.xix.in gloss.entre gens nobles.versicu. aduerte.& titu. des enfans de plusieurs lictz.articulo iiij. in gloss.j.versicu.& ideo &c.Imo etiam spectabilis dicitur.text.est in l.in sacris.iij.§.modum.C.de proximis sacrorum scriniorum,libro xij.ibi,nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum.& in authenti.de iudicibus. §.vetus,in fi.ibi:id est Apione viro spectabili & fisci aduocato.collatio.vj.Et tales aduocati fisci possunt ex literis principis illustri dignitate decorari.l.restituendæ.§.sacras.in verbo,illustrãdos.C.de aduocatis diuersorum iudicum.Verùm vnum ex filijs tali dignitate decorari facere poterunt,secundùm text.ibi.Comites etiam merentur appellari.l.j.C.de aduocatis diuersorum iudicum. Lucas de Penna in dicta l.j.& l.mulieres.col.penultima.C.de dignitatibus,libro xij.Et olim erant duo aduocati fisci (vt & hodie sunt duo in parlamento Burgundiæ.)vt de hoc text.in l.binos.C.de aduocatis diuersorum iudi.Vnus generalis,qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat l.j.& ij.C.de aduocatis fisci.nisi in casibus.l. fin.ff.de postulando.§.in causa propria, filiorum, parentum suorũ, & pupillorum, quorum curam gerunt.Alter est aduocatus specialis,prout sunt aduocati fisci in balliuatibus seu senescallijs, qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra principem, tamen videtur per d.l.ij. esse secus in alijs.Ex quibus videbatur dicendum,ꝙ si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema parlamenti,ꝙ si aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulãs,vt est apud nos aduocatus in balliuatu Diuionensi,posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamẽ apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici xij.nume.xxxiiij.quę prohibet aduocatis ne postulare aut consulere habeant contra regẽ & iura ipsius: vnde melius erit quòd se abstineãt si sit causa quæ tangat factum regis, vt in l.ij.in fin.C.de aduocatis diuersorum iudi. Etiam est text.dicens quòd aduocatus & procurator fisci pro priuatis postulare non possunt.l.penul.iuncta glo.& ibi Bal.C.ne fiscus vel respubli.& Pau. in l.cùm allegas.C.eodem titulo.Et istud esset verum, si esset stipẽdiatus,prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ percipiebat ab ęrario publico pro salario.l.per hanc §.sexenti autem aurei.C.de aduocatis diuersorum iudic. quoniam si hodierno tempore quo solum habent aduocati fisci in balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras turonen.prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur, & egeni efficerentur,quod est contra text.in dicto.§.sexcenti. & officia eorum essent eis damnosa. Et cùm labor in damno est, crescit mortalis egestas,ait ille moralis Cato.Nec reperiretur,qui vellet talia officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationes regias ne consulant contra regem:imo non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus,prout iudicibus & procuratoribus regijs:vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici xij.articu.xxxiij.xxxiiij.& xxxv.

Olim verò tale officium erat annale.l.cùm aduocatio. ibi:annumq́ completum.C.de aduocatis diuersorum iudicum.& post prorogatũ vsq; ad duos annos.l.sancimus. ij.C.eodem titulo.Hodie verò in Francia omnia officia regia sunt perpetua,quia venalia:vt infrà dicam,ita ꝙ habeãtur in vita officiariorũ pro patrimonio, vt dicit G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo,duas habens filias.numero xxxviij.extra de testamẽtis.& ibi numero xl.ait ꝙ officiarij Franciæ creati quãdiu regi placuerit,non possunt reuocari,& rationem ibidem assignat. Et cùm hodie, vt iam bis vidimus à quatuor aut quinque annis citra,stipendia integraliter officiarijs non fuerint soluta,nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas fisci deserere: vt dicit textus in dicta l.j.C.de aduocatis fisci.

Aduocatus verò fisci ab Adriano primum institutus est,teste Budæo in suis annotationibus,in pandectas,titulo,de officio quæstoris.ff.Et intellige,vt dixi,ꝙ prę cedit quoscunq; aduocatos,etiam eo antiquiores,quoniam maior est autoritate.argumento eorum quæ dicuntur per Archidiaco.in ca.quoniam.xvj.distinctio.vbi infert,ꝙ vna synodus licet posterior tempore,præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit quia claritas tituli designat claritatem & præeminentiam honorum.Ioannes de imo. et Angelus in l.qui soluendo.ff.de hæredibus instituendis.dicam latius infrà.

Et aduerte,cùm hodie(vt dixi) in curia parlamentea sint duo loco vnius,ꝙ tantum priuilegij & dignitatis habet vnus,quantum & alter:& tantum quilibet illorum habet,quantum solus haberet si esset.textus est in dicta l.binos.& l.post duos,in principio.C.de aduocatis diuersorum iudicum.grauiores tamen causæ placitantur per primum: verùm etiam multò plura negotia per eum expediuntur,& quisq; mallet esse primus quàm secundus etiã in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci,etiã ante omnes alios aduocatos simplices non habentes aliam dignitatẽ: cùm procurator fisci aduocatus dici potest.glo.est notabilis in verbo,restituũtur.in l.non intelligitur.§. fin.ff.de iure fisci.facit glo.rubricaria C.de procuratoribus.vbi dicit ꝙ procuratores sunt similes aduocatis,imo procurator dicitur aduocatus.Specu.in rubri.de salario.§.nũc de pro curatorum.ver.sed nunquid salarium procuratoris. facit tex.in l.j.§.aduocatos .ff.de varijs & extraordinarijs cognitio.quod intellige verum de larga significatione,vt dicit dom.meus Iason in dicta rubri.C.de procuratoribus. vbi ponit aliquas differentias inter eos,ergo sequitur ꝙ in aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maximè procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere,cùm habeat dignitatem,secundùm Areti.§.fi. col.fi.insti.de exceptio.& ibi Ioannes Fabri allegat textũ in l.j.C.de mandatis principum.& in l.laudabile.C.de aduocatis diuersorum iudi.Idem voluit Romanus singulari 805.per textum quem dicit singularem ad hoc in l.nemo perfectus. C.de dignitatibus,libro xij.Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis.in tertia parte.num.cxlij.Et ibi ante ponit,ꝙ doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati,sed bene aduocati licẽtiati possunt.Rationem ibi assignat de doctoribus,quia officium procuratoris priuati est vile,secus dicit in officio procuratoris principis:quia tale officium confert dignitatem,& est nobile officium,vt dicit do.meus Iason in d.rubrica.& Iacobus Rebuffi in l.si quis procurationẽ.C.de decu.lib. x.dicit tamen etiam Ioannes de Platea in l.vniuersos.C. eodem titu.de decurio.ꝙ aduocatio est dignitas,sed quia officiũ procuratoris immediate procedit à principe, ideo maior videtur esse illa dignitas ꝗ̃ aduocatorum quæ non procedit à principe,nisi mediate & nõ immediate.Ideo ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci est ipse princeps,à quo omnes dignitates descendũt,vt dictũ est suprà ista parte,in j.cõsideratione.& princeps in aduocato nõ est causa proxima nec immediata,sed remota & mediata,ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci ꝗ̃ simplicis aduocati, cùm causa immediata sit potius in cõsideratiõe ꝗ̃ causa mediata,vt elegãter notat Bal.secundùm Nicolaũ de Neapoli in l.j.colũ.iij.in fi.ff.sol.ma.& Cepola in consi.ij.in suis consilijs criminalibus.

Et aduertendũ est,ꝙ fiscus est duplex,vniuersalis, scilicet & particularis,vt videmus apud nos.Duo sunt procuratores fisci,vnꝰ generalis,qui semper residet in parlamẽto. Alius est particularis,vt in hoc balliuatu Heduẽsi,vel in balliuatu Diuionensi,& in alijs balliuatibus:& his diebus vidi in curia parlamẽti Burgundiæ,ꝙ fuit per eã ordinatum & arrestatũ procuratori fisci in dicto balliuatu Diuionẽsi,ne decętero intitularetur procurator generalis in prædicto balliuatu,sed solũ procurator regius in ipso balliuatu Diuionensi.Cùm tantũmodo ad procuratorẽ dicti parlamenti spectet se intitulari facere procuratorẽ generalem simpliciter in tota patria & ducatu Burgundiæ.Et de huiusmodi diuisione facit mentionẽ Præpositus Cardinalis Alexandrinus,in titu.de pace iuramento firmãda.§.ad hęc.in vsibus feudorũ.col.ij.versi.quæro vtrũ apud fiscũ. vbi dicit ꝙ talis fiscus nullã habet iurisditionem & nulla est iurisditio penes ipsum,& ex hac distinctione generalitatis & specialitatis infero ꝙ fiscus generalis seu procurator generalis est præferẽdus specialibus,cùm species subalternetur generi.Et,vt videmus apud nos obseruatur,ꝙ procurator generalis sedet in curia parlamenti inter duos aduocatos fiscales.Et tales fiscales habẽt locum superiorẽ & supereleuatum atq; distinctum ab alijs aduocatis simplicibus postulantibus in dicta curia, & in alijs curijs & auditorijs huius patriæ & ducatus Burgundiæ:puta balliuatus & cãcellarię procurator fisci semper pręcedit alios aduocatos simpliciter graduatos,quod tamen recusarunt aliàs Cabilonenses,licet ex prædictis constat ꝗ errabant. Imo,quod plus est,fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burgundię,ꝙ si procurator balliuatus Diuionẽsis interdum assisteret in ipsa curia,ꝙ sederet in loco & ordine aduocatorum,& ibi pręcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem ꝗ̃ aduocationis simplicis,etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertẽdũ est,ꝗ procurator generalis principis in aliqua prouincia est illustris, vt tenet Martinus Laudẽsis in tractatu suo,de officialibus dominorũ.Et specialis in aliqua prouincia est spectabilis,vt supra ista parte dixi,in iiij.cõsideratione.per tex.& ibi glo. rub.in l.vnica.C.de officio comitis orientis. Eadem ergo & maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia.Et inter alios dicit Purpuratus in l.j.ff.de officio eius cui mãdata est iurisdi.col.v.& vj.Istud esse in procuratore generali illustrissimi ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta cõsideratio sit de coactoribus regijs (de quibus aliquid dixi in præcedẽti parte,in xx.cõside.)qui vulgò dicũtur receptores particulares in aliqua prouincia,seu in aliquo balliuatu,qui etiam multas pecuniarias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiũt: & bona confiscata fisco incorporant.Et teste Budęo super titulo de officio quæstoris.ff.differt fiscus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & imperij. Fiscum verò pecuniam imperatoris quã domanium vocamus:vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quã priuatę,factum est vt fiscus pro pecunia publica,& inde confiscare dicatur secundùm Asconium.

Aduerte tamen,ꝙ indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij,secundũ tex.in l.penul.quæ inci.nemo.C.de aduocatis diuersorũ iudi.Et hodie quæstores & coactores fiscis pecuniã publicã deferũt, binos fiscos singulis clitellarijs equis imponentes,vt ait Budæus.Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores,vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis,& in hoc obseruant dispositionem l.per hanc.§.sexcenti.C. de aduocatis diuersorũ iudi.scilicet vt soluantur in calendis mensis Octobris:& calendis Aprilis:& quitantiæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeãt præcedere in auditorio aduocatos etiã simplices? Et videtur ꝙ sic,cũ habeant dignitatẽ ab ipso principe,vt dictũ est in præcedẽti consideratione de procuratore fisci:pro quo etiam facit textus in l.restituẽdæ,in fine.C.de aduocatis diuersorum iudicum. & l.fi.ff.de albo scribẽdo.vbi dicitur,ꝗ promotus ad aliquam dignitatẽ à principe potius honorãdus est ꝗ̃ alius, & dixi suprà in prima parte,in xxxvj.conclusione.

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij seu sedis iudicialis,pręferuntur in loco indifferẽti habẽtes aliam dignitatẽ nõ habẽti,eo quia dignitas istud operatur inter alias ęquales,ꝙ pręfertur habens dignitatẽ non habenti,maximè in sedẽdo,textus est in c.episcopus xcv.dist.facit quia dignioribus

bus dignior locus debetur.viĳ.q.j.c.iſtud lxiĳ.diſt.c.me-
tropolitano.c.ſtatuimus.extra de maioritate & obedient.
Albericus de Roſate in l.nemo.C.de officio magiſtri offi
ciorũ.vbi allegat Inno.c.j.de maioritate & obediẽ.& xĳ.
q.ĳ.c.Vulteranæ,& ibi glo.fi.c.fi.& ibi gl.optima.& per
Archidiaco.xvĳ.diſtinctio.in c.cùm olim.extra de con-
ſuetudine.facit tex.in authẽ.de cõſulibus.§.ſi verò forſitã.
ibi:eo ꝙ honorare nobis placet dignos.& ibi glo.in ver-
bo,dignos.colla.iiĳ.& tex.in §.fi.& ibi gl.fi.quæ notat.
ꝙ digniora præponenda ſunt.inſtitu.de iure naturali gen
tium & ciuili.cui concordat l.ſancimus.C.de ſacroſanc.
eccleſĳs.& c.ſtatutum.§.j.de reſcriptis,in vj.& ille potius
debet antecedere,qui magis potitur honore ac dignitate.
l.fi.ff.de fide inſtrumẽtorum.facit textus in l.potioris.C.
de officio rectoris prouinciæ,qui dicit potioris gradus iu
dicibus,ab inferioribus competens reuerentia tribuatur.
faciunt quæ dicit Alberibus in epiſtola,inter claras.C.de
ſumma trinitate.plura alia ad hoc allegat Cepola in tra-
ctatu de imperatore militum eligendo.in verbo, ratione
dignitatis.qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ
hic non repeto.

Ideo aduocati tãtummodo graduati & non aliàs qua-
lificati exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignita
te conſtitutis:quoniam licet aduocati ſimplices,vt ita lo-
quar,ſint in dignitate,cùm aduocatio ſit dignitas,vt dicit
Ioãnes de Platea in l.vniuerſos.C.de decurio.libro x.ta-
men quia officium iudicis,aut aduocati fiſcalis eſt maior
dignitas ꝙ ſit ſimplex aduocatio,ideo talibus honor ex-
hibendus eſt ab alĳs.Facit l.iĳ.in prin.ff.de alienatio.iudi
cĳ mutandi &c.& eſt textus,qui ad hoc multũ facit in ca-
no.fi.qui incipit:ad hoc.lxxxix.diſtinctio.ibi:vt dum re-
uerentiam minores potioribus exhiberent.Ex quo vide-
mus,ꝙ in parlamento huius patriæ eſt ordo talis in ſeden
do quo ad aduocatos non fiſcales poſtulantes in curia, ꝙ
in priori loco ſedent iudices regĳ ſi qui ſint,aut interdum
aſſiſtant,& poſt eos aduocati fiſcales balliuatuum patrię,
& ſequenti ordine alĳ aduocati ſimpliciter poſtulãtes ſe-
cundùm quod infra dicetur.

Dixi tamen in caſu ex quo quidam aduocatus erat ma
giſter requeſtarum hoſpitĳ regis,licet ad honores tãtum,
vt ſunt multi, ꝙ debeat alios aduocatos præcedere,p tex.
ad literam in authen.vt ordinariæ præfecturæ.ibi:ſi verò
ſolo eos participare voluerit honore &c.collat.v.vbi eſt
tex.ad literam,ꝙ etiam princeps poteſt dare officia non
tantum ad effectum adminiſtrationis,ſed etiam honoris
tantum,vt ſunt tales magiſtri requeſtarum,prout & gloſ.
ibi in verbo, videatur.exemplicat de capellanis domi-
ni papæ.

TRigeſimaſeptima conſideratio. Cùm minor ordi-
ne,maior tamẽ adminiſtratione in loco adminiſtra-
tiõis pręferatur maiori ordine.gl.in verbo,electiõis.in c.
deliberatione,in princ.de officio legati.in vj.dixi ſuprà in
quarta parte,in xliiĳ.cõſideratione.ideo aduocati fiſcales
cùm habeant adminiſtrationem apud nos in curia cancel
lariatus contractuum ſicut & balliuatus,cauſas regis pla-
citando in dicta curia cancellariatus pręcedere debent oẽs
alios iudices eiuſdẽ dignitatis, puta ſpectabilitatis,ideo
præcedere debent locũtenentes balliuatus,ſi ibi aſſiſtant
vt aduocati.Secus verò vbi comparerent & aſſiſterent ali
quando pro cauſis ſuis,aut pro aliquo negotio tangente
factũ regis,ſeu reipublicæ:quia tũc honor eſſet eis deferen
dus.Et de hoc eſt quęſtio inter aliquos aduocatos fiſcales
huius patrię & locũtenẽtes in balliuatibus,nõ inſiſto,cùm
ex ſupradictis & inferius deducendis videri poteſt, quid
iudicãdum ſit.In quocunq; tamen actu aſſiſtant maiores
dignitate,puta illuſtres, ſemper ſpectabiles debent eis pręſ
ſtare reuerentiam & dare locũ,ſi cõmode fieri poſſit abſq;
impedimento adminiſtrationis fiendæ per ſpectabilem,
vt dixi ſuprà in quarta parte,in xxvĳ.conſide.

Addo tamẽ pro cõplemento huius cõſiderationis in-
ſequendo cõmunem deciſionem illius dubĳ,quis præfera
tur,an doctor vel miles in honoribus,ſedendo,ambulan-
do,vel opinãdo:quæ eſt,ꝙ in actibus militaribus miles
doctori præfertur,quia ibi non librorum ſed armorũ cer
tamina exercentur:in actibus verò ſcholaſticis & eorum
locis doctor militi præfertur.l.nemo clericus vel milita-
ris.C.de ſumma trinitate.vt plenè dixi ſ.in nona parte,in
prima conſideratione. Quod nobis exemplo patefecit
Actius poëta antiquus in Iulio Cęſare in collegiũ poëta-
rum veniẽti,non aſſurrexit:de quo Valerius lib.iĳ.tit.de
fiducia ſui.Magno,inquit,ſpatio diuiſus eſt à ſenatu ad
poëtã Actium tranſitus:is Iulio Cæſari ampliſſimo & flo
rẽtiſſimo viro in collegiũ poëtarum venienti nunq; aſſur
rexit,nõ maieſtatis eius immemor,ſed ꝙ in cõparatione
cõmunium ſtudiorũ aliqñ ſuperiorem ſe eſſe conſideret:
quapropter inſolentiæ crimine caruit,quia ibi voluminũ
non imaginum certamina exercebantur.faciunt quæ ſcri
buntur in xj.parte,in xĳ.conſideratione,in fine.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Quoniam inter ad-
uocatos habentes dignitatem inſurgit ſæpè conten
tio de præcedentia ſeu prælatione,maximè euenit his die-
bus inter aduocatum fiſcalem balliuatus Diuionenſis,&
locumtenentem cãcellariæ in dicto loco,etiam inter duos
locumtenentes in dicta curia cãcellariæ,de quibus primò
dicturus ſum.

Et pro intellectu horum locũtenentium ad ſciendum
an debeant præcedere extra locum ſuæ iuriſditionis aduo
catos fiſcales,pręmitto,ꝙ tempore quo dux regnabat in
Burgundia,& quo ducatus Burgundiæ non erat additus
coronæ,ipſe dux Burgundię habebat ex priuilegio regis
dictam cancellariam contractuum,in qua erat deputatus
& commiſſus vnus gubernator,de quo ſuprà iſta parte,
in xx.conſideratione dixi,ad regendum dictam cancella-
riam,qui in ſingulis locis & ſedibus vbi ſunt apud nos cu
riæ balliuatus committebat locũtenen.ad exercendam iu
riſditionem,quę tantum ſe extẽdit circa cognitionem in-
ſtrumentorum guarentigiatorum,& ſub ſigillo dictę cu-
riæ receptorum.Nunc verò à tempore quo Chriſtianiſſi-
mus rex Frãcię tenet dictum ducatum Burgundię ſemper
etiam remãſit gubernator dictæ cãcellarię,qui propriè vi
detur delegatus ad vniuerſitatẽ cauſarũ,qui ſolitus eſt cõ-
mittere cùm ſuis locumtenẽ. particularibus,ſeu localibus
vnum locumtenen.generalem,qui ex quadam vſantia ſu
pra alios particulares dicit ſe habere poteſtatem. Et quia
illuſtris dominus cãcellarius Frãciæ dicit ꝙ à ſeipſo depẽ
det omnis cognitio in Francia reſpectu ſigilli cancella-
riæ,cuius eſt fons & origo,alĳ autem locumtenẽ.dicti gu
bernatoris,& ipſe gubernator,ſunt tanq; riuuli & iudices
particulares ab eo dependentes:ex quo conſtituit & ordi
nauit locumtenen.particulares,etiam locumtenen.gene-
ralem,prout & gubernator.Et licet fuerit inter prædictos
locũmtenen.particulares ipſius gubernatoris cancellarię,
& locumtenen.domini cancellarĳ quæſtio de poteſtate &
præeminentia,& quis illorum maior eſſet,tãdem arreſta-

cum est per curiam parlamenti Burgundiæ, ꝙ locumte-
nen. constitutis & ordinatis à prædicto domino cancella
rio aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locum
tenen. præfati gubernatoris: & hoc quia licet habeant ean
dem dignitatem, in vno & eodem loco, tamen locumte-
nentes domini cancellarij receperunt dignitatē à maiori,
ideo præferēdi, & in maiori loco collocandi sunt, vt satis
notatur in c. per tuas. extra de maioritate & obediē. & ibi
per Felin. & ibi ponuntur multa exempla quæ videri pos
sunt. Facit & pro hac decisiōe text. in c. præcipimus. xciij.
distinctio. quia substitutus à maiori debet esse in loco ma
ioris, quem tex. ad hoc ponderat Ludo. Romanus singula
ri suo cccxl. incipien. Bartho. in l. si filius. etiam facit quia
delegatus à papa est maior delegato ab imperatore, cùm
papa maior sit imperatore, vt tenet Purpuratus in rub. de
officio eius cui mandata est iurisditio. ff. col. vj. ibi, sexto.
& dixi supra in quarta parte, in xlviij. consideratione. ex
quo cū istud sit decisum quo ad tales non insisto, licet mul
ta in hoc dici possent, quæ viderentur facere in contrariū,
de quibus fortè in sequentibus dubijs dicetur.

Ex his infero vnum, quòd cùm ita fuerit decisum per
dictam curiam supremā, quòd frustra prætendebatur præ
latio aut superioritas per locumtenē. generalē gubernato
ris dictæ cancellariæ contra locūtenentē generalē domini
cācellarij in dicta cācellaria, cùm nō maior videatur ratio
in vno ꝙ̃ in alio: & tantæ virtutis & potentię est genera-
litas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Spe-
cula. in titulo de locato. §. tertio.

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia
questio suborta est ex istis locumtenen. sedis huius-
modi cancellariæ in senatu seu parlamento Burgundiæ,
ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuionē. voluerunt
præcedere aduocatum fiscalem in balliuatu Diuionen. &
alios aduocatos fiscales balliuatuum huius patriæ. Moue
bantur primò ea ratione, quoniam clarum est, vt ipsi pro
ponunt, ꝙ ipsi sunt iudices, etiam maiores, cùm de his im
mediate appelletur ad curiam parlamenti: imo quod plus
est, prędicti aduocati fiscales comparent & assistūt in suis
curijs & auditorijs tam pro procuratore regis quàm alijs,
& ibi assistūt vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec
præferuntur eis iudicibus, ex quo videtur nunc inconue-
niens, ꝙ in alio loco indifferenti in quo nullam maiorem
habent administrationem dicti aduocati fiscales particu-
lares ꝙ̃ præfati locumtenen. ꝙ ipsi aduocati eosdem prę-
cedere debeant.

Quicquid sit credo ꝙ sit error, & ꝙ non debeant prę-
cedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suę
iurisditionis, quoniam constat ꝙ tantum dici possint cla-
rissimi, vt satis ante hac parte, in xvij. cōsideratio. dictum
est: ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt
hic antè dixi ponendi sunt, quoniam clarissimi post spe-
ctabiles enumerantur, vt patet supra in prima considera
tione. & per tex. in §. illo videlicet. & ibi glo. in illo ver-
bo, & in verbo spectabiles. in authen. de appellatio. & j.
quæ tempora. collatio. quarta.

Facit etiam quia aduocati fiscales habent autoritatem
à principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumtenē.
ab inferiori à principe, ergo sunt digniores, vt in præce-
denti consideratione dixi. & facit quod dicit Lucas de Pē
na in l. in albo. C. de decurio. libro x. ꝙ Romani in albo
prius scribebāt, q dignitates & honores iudicio principis
cōsecuti essent. pro quo facit l. prima. ff. de albo scribēdo.

Item aduocati fiscales habent stipendia à rege, pręno-
minati verò locumtenentes nulla habēt stipendia, ergo
maior honor debetur eis, argumento textus cum glo. pe.
in c. si officia. lix. distinc. vbi dicit textus: & meritum pro-
bitatis stipendia ante acta testentur. & notat ibi illa gloss.
ꝙ magis præsumitur pro illo qui plura stipendia habet.
allegat ad hoc textū in l. nemo. C. de officio magistri offi
ciorum. vbi ait textus: is gradus cæteros antecedat, quem
stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. con
cordat c. miramur, ad finem. lxj. dist. vt j. plenius dicetur
in x. parte, in xxvij. consideratione.

Item tales locumtenen. sunt solum delegati ad vniuer
sitatem causarum ab alio ꝙ̃ à principe, ideo solum iudices
pedanei censendi sunt, prout dicit Specula. in titulo de iu
dice delegato. §. ij. versic. primo, in fine. Sed pedanei iudi-
ces sunt infimi, imo etiam post clarissimos situantur, vt su
prà in prima consideratione huiusce partis. & per eundē
Spec. in rub. de iurisdi. om. iudicum. §. j. versic. infimi. Qui
tales magistrastus municipales cū habeant solū cognitio
nem seu iurisditionem vnius rei limitatæ, vt sunt tales lo
cumtenētes qui solum cognoscunt de causis tangentibus
sigillum Cancellariæ prędictæ, & in hoc tantum sunt cō-
missi à domino Cancellario Franciæ, vel gubernatore
huiusmodi Cancellariæ, qui est in hoc delegatus à princi
pe, igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferio
res à spectabilibus. Ex quo ergo cū aduocati fiscales sint
spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur.
Imo propriè sunt iudices Chartularij, qui habent potesta
tem præcipiendi vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ
Cancellarię executioni demandentur præcisè in vim prę
cepti: quod faciunt cùm recurritur ad eos, vt satis declarat
Benedictus de Bazis in suo libello de guarētigia. colum. j.
& sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vlterius, quia ex quo, vt dictum est ante, aduo
catus fisci est maior autoritate extra locum iurisditionis
dictæ Cancellarię cùm sit spectabilis, & iudices huiusmo
di curiæ, & sedis Cancellarię prætactę sunt infimi, eo quia
pedanei ad plus nō possunt esse nisi clarissimi, ideo debet
præferri: cùm claritas tituli designet claritatem & honorē
loci. Ioannes de Imola, & Angelus in l. qui soluendo. ff. de
hęredibus instituendis.

Et licet locumtenētes in sua sede præcedant aduocatos
fiscales, tamen non sequitur vt extra illa loca debeant eos
pręcedere. Sicut dicitur de archipresbytero qui præcedit
archidiaconum in missa, vt dictum est ante in quarta par
te, in xliiij. consideratione. non tamen in alijs locis: sic idē
de locumtenente Cancellariæ contractuum Burgundiæ
in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales, quia ibi ha-
bet administrationem: non tamen in alijs locis, in quibus
non habet administrationem, & sic extra suam admini-
strationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non
administratio. faciunt quæ scribuntur in xj. parte, in xij.
consideratione ante finem.

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de
nonnullis alijs locūtenentibus ordinarijs aliorum
rum iudicum ordinariorum: puta locumtenen-
tibus gruarij, hoc est magistri forestarum He-
duen. aut Diuionen. qui habent illud officium à principe,
an tales in sede Balliuatus aut Cancellariæ contractuum
seu etiam in curia parlamēti debeant præcedere alios ad-
uocatos ibi postulantes non habentes aliquam dignitatē
præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de locum-
tenentibus

tenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo quæri posset, an tales locumtenentes gruariorum in alijs sedibus q̃ Cancellarię præcedere debeant locumtenē. præ dictę Cancellarię. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium q̃ officium Cancellariatus, videtur ꝙ tales locumtenentes gruariorum præcedere deberent locumtenen. ipsius Cancellariæ, eo etiam quia creati sunt officiales à rege, alij verò non. Consulerem tamen in hoc quòd attēderetur prioritas promotionis in officio, & qui primò constitutus esset officialis pręcederet: vrget tamen pro locumtenen. seu iudicibus dictæ Cancellariæ, ꝙ iurisditio eorum maior est, & circa plures & maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur: quantò enim quilibet pręest melioribus, tantò maior ipse & honestior est. verba sunt in authen. de defensoribus ciuitatum. §. nos igitur. colla. iij.

Quadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in auditorio iudicis, post officiales in sedēdo nobiles plebeis præferendi sunt, ita ꝙ debet sedes eorum esse paulò iudicantium inferior, & contēdentium altior. l. fi. vbi glos. notat in verbo, sedēdi. C. vbi senatores vel clarissimi. Idem probat tex. in l. fina. in fine. C. de officio diuersorum iudicum. dicam in sequenti parte, in xxxviij. consideratione. vbi de priuilegijs nobilitatis tractatur.

Quadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis creati sunt noui officiarij in regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes loco iudicū ordinariorum, qui dicūtur in vulgari nostro inquestarij, hoc est examinatores seu æquatores & iudicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à principe, sed à partibus secūdùm ordinationes regias habent summam denariorum taxatā secundū vacatiões per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur qui illa emunt, & qui nõ sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret an in sedibus iudiciarijs, vbi tales inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos etiam simpliciter graduatos. Credo ꝙ nõ, quia cùm circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionē iudicandi, licet aliquā talem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à principe, prout etiam de coquo principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in xviij. consideratione dicitur: tamē non est æquum ꝙ pręcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem, vt supra dictum est, & ꝙ ratiõe gradus tanq̃ graduati cæteris non graduatis præferri debent.

Super huiusmodi præcedentia post ante scripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus inquestarium seu examinatorē in balliuatu isto Heduen. ita vt ab eius priuigno seu filiastro fuerunt impetratæ literæ regię in cancellaria Diuionen. quibus mandabatur balliuo nostro, vt graduatos anteponeret dicto inquestario, & eundē sedere faceret in ordine & gradu procuratorum dictę curiæ: & cùm hęc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum ex quo (vt tactum est) dictus inquestarius habeat dignitatem à principe immediatè dependentem à dignitate & potestate iudicis, quæ pręcedit dignitatem aduocatorum: cùm iudices præcedere debeant aduocatos, vt hic antè dixi in xxiiij. consideratione, & dicti inquestarij censentur subrogati in locum iudicis quo ad examinationem testium, quæ competit iudicibus, vt est textus qui multum benefacit in l. iudices, & in authē. sequente, apud eloquentissimū. C. de fide instrumētorum. ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius in cuius locum subrogantur. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. sed multi dicunt, ꝙ ille textus nõ probat, sed est bonus textus in c. ecclesia sanctæ Marię. extra, vt lite non cõtesta. probat tamen ille textus stipulationem accessoriè positam ad cõtractum regulari, secundùm naturam illius contractus. Ampliat tamen etiā illum textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet: quia in alijs assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paulus in consilio cxxxj. cuius initiū est, licet ista differentia visa. col. vltima. quem allegat do. meus Iason in dicto. §. qui iniuriarum. Ex quibus concludendum, ꝙ siue inquestarij præfati sint accessoriè dati ad iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in alijs discrepant, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorū etiam in accessorijs: ideo sicut iudices pręcedunt aduocatos, ita etiam inquestarij pręcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et fortè hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliarijs parlamenti huius patriæ & ducatus Burgundiæ executioni demandando quoddam arrestum curiæ posuit inquestarios balliuatus Auxeti, eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgundia non debere pręcedere graduatos & practicantes in curijs ante eos, quoniam clarum est eos esse creatos instar inquestariorum pręposituræ Parisien. in Castelleto & aliarum sedium regalium in Francia, vt satis constat ex creatione illorum: nec istud denegant, sed sic est ꝙ expresè disponitur ordinationibus regijs tales examinatores non debere sedere in sede iudicis prępositi. Nec sunt aut reputantur pro aduocatis, aut notarijs, ex quo tales sedes scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibitæ obseruanda est ordinatio regia, quę optimis fundatur rationibus. Nõ enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: qa nullā habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissę, scilicet examinationis testium, quę etiā alteri q̃ iudici cõmitti potest, vt notatur per Albericū & alios in authen. sed iudex. C. de episco. & clericis. Ex quo cùm tabellio sit capax & habilis ad recipiendam cõmissionem examinationis testium, etiam à iudice, & recipiendo, non mutat dignitatem, quia non efficitur maior q̃ esset: ideo idē videtur in principe cõmittente examinationē testium, quoniā videtur illam cõmittere, cum illa qualitate quā potest habere. Secus si talis examinatio alicui non possit cõmitti, præterq̃ graduato, aut aduocato, quia hoc casu committēdo alicui licet non esset graduatus, videretur eidem cõferre dignitatem ad hoc necessariam, & cùm eo super hoc dispensare. l. quidam cõsulebat. ff. de re iudicata. l. Vlpianus. ff. de excusatio. tutorum. Sed cùm nõ eidem hoc casu dat maiorem dignitatem, quàm habeat ille cui committi põt talis examinatio testium: quoniā princeps nõ videtur vno instāti tot specialia cõcedere, videlicet ꝙ cõmittat ei talem examinationē priuatiuè ad iudicē (cui deberet cõpetere) & vltra hęc, det ei dignitatem vltra aut pręter naturam actus, quem cõmittit fieri, cū tot specialia non præsumuntur concurrere, argumento glo. in l. prima. C. de dotis promissione. arguendo de lege mortua quę talia nõ admittit ad legem viuam (quæ est princeps)

quæ debet illam sequi inquantum potest.

QVadragesimatertia cõsideratio. Licet aduocati prę fecturæ quæstorianæ, qui dicuntur aduocati in camera computorum sint vt alij aduocati fiscales priuilegiati, vt dicit Ioannes de Platea in l.fi.C.de decurio.lib.decimo. tamen cùm apud nos & in camera computorũ nulla aut modica habeãt stipendia, ideo extra locum suæ prefecturæ, quęstorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales pręsidatuum: quoniã, vt prædixi supra ista parte, in xxxix. cõsideratione pręferũtur qui maiora stipẽdia habent data paritate, ergo multò magis præferri debẽt, qui habent stipẽdia his qui nõ habent. Ex quo licet patronus cameræ computorum pręcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos, tñ non debet præcede alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede pręsidis prouinciæ, qui dicitur balliuus, aut senescalus.

QVadragesimaquarta cõsideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatus, & qui honestioribus vestimẽtis indutus erit: vnde vt dicit Spec.tit.de aduocato.§.sequitur videre. quẽ iudex magis ornatum inspiciet, maioris existimabit esse autoritatis, & ei assurget salutatione debita & honorifica dicẽs ei sede à dextris meis: ad quod quidem tenentur. l.fi.in fine. C.de officio diuersorum iudicum. & eum præ alijs honorabit. l.penultima. C.eodem titu. quod fortè procedit de ignotis & alienigenis. Sæpè etenim maximè ignotis vestis est causa honoris, iuxta illud.

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.
Et iuxta illud metricum.
Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honestè,
Nullius es laudis, quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu. (quẽ videas) ꝙ aduocati gerant vestem suæ professioni congruenti, & ibi scribit quibus vestibus vestiri, & quibus carere debẽt: de quo latius infrà. Et ꝙ honor est in habitu & vestibus dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna in l.ij.C.de vestibus oloberis, libro xj. & dixi suprà in prima parte, in xxiij. consideratione.

QVadragesimaquinta consideratio. Post prædictos videtur astruendum ꝙ inter aduocatos simpliciter graduatos præferẽdus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede, vbi aliàs oẽs alij cùm eo sunt eiusdem qualitatis. textus videtur esse ad literam in l.laudabile.§.primo. C.de aduocatis diuerso.iudicum. & in l.nemini.§.filios. & l.petitionem.§.filijs. C.de aduo.diuerso.iudiciorum. & ꝙ alijs etiam æquè bonis præferantur secundùm textũ & gl.in verbo, sumptibus. in l.iubemus. C.eo.titu. facit quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, secundũ Martinũ de Laude, in tractatu de dignitate. conclusione xvij. vbi refert ita aliàs dixisse propter dictum Bald.in l.Gallus.§.quidam rectè.ff. de liberis & posthumis. vbi etiam dicit, ꝙ tales debẽt gratis doctorari, & cæteris paribus præferri alijs, allegata gl. in d.l.iubemus. de quo etiam vide per eũdem in tracta.de priuilegio.arti.xcviij. intellige tamen prout dicit Lucas de Penna in l.vnicuiq;.C.de proximis sacrorum scriniorum, libro xij.col.prima. si solito tempore legum doctrinam meruerũt. d.l.nemini.§.si verò. & d.l.iubemus.§.nec decætero. & l.petitiones.§.nec decętero. C.de officio diuerso.iudicum. & si sunt facundia & studijs eruditi & cõspicui. eo.titulo. l.per hanc, in principio. vel si per principem subrogentur. l.fi.§.penulti. C.de officio magistri officiorum. & l.neminem. C.de re militari, libro xij. aliàs non, cùm in honoribus simpliciter nõ succedatur iure hæreditario. l.iij.§.quæri.ff.de legiti.tutori. & potius sunt acceptanda merita & virtutes. c.Moyses. & c.si ergo. viij. quæstiõe prima. & l.honor.§.de honoribus.ff.de muneribus. & honoribus. l.si quis. C.de professoribus & medicis, libro x. & l.qui cùm vno.§.grauius autem.ff.de re militari. & vnusquisq; secundùm labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. tex.in l.fi.§.quoniã ideo. C.de officio pręfecti prætorio Africę &c. concordat tex.in l.nemo.in fi.C.de officio magistri officiorum.

QVadragesimasexta cõsideratio. Inter plures aduocatos eiusdẽ sedis cæteris paribus præferuntur primò promoti. tex.est in l.prima. & ibi Bart.C. de consulibus & non spargendis ab his &c. & l.prima.in fine. C.de præpositis sacri cubiculi, libro xij. & dixi suprà in quarta parte, in xxiij. cõsideratione. Cũ etiã sint anciani supra alios, vt vtar verbis gl.primæ in l.iubemus, in principio. C.de aduocatis diuerso.iudicum. & secundùm tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia, gradum sibi vendicare & in matricula inscribi debent. l.petitionem, in princ. C.de aduocatis diuerso.iudiciorũ. & l.fi. C.de aduocatis diuerso.iudicum. & qui primo matriculatus est præferri debet posterius matriculato, secundũ textum in l.fi.ibi: locum iuxta matriculę ordinem obtineat. C.de officio præfecti vrbis. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati. notatur in l.eos. C.de officio magistri militum.

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis: vt dicit Lucas de Penna in rubrica. C.vt dignitatum ordo seruetur. & dictum est suprà in dicta quarta parte, & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet in x. parte, in xxix. consideratione.

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, autoritate, aut scientia etiam quãdo sunt eiusdem facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoto. notat glo.in verbo, præponimus. & ibi Archidia. in c.placuit. in principio. xvj. dist. facit c.in canonicis. xix. dist. ideo episcopus doctor vel nobilis pręfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Geminiano in c.Isidorus. est verò si. sub dicto. c.placuit. Felin. in c.primo. extra de maioritate & obedientia. & secundùm Barbatiam in c.cùm olim, in principio. de consuetudine. doctior etiam tardius receptus præcedere debet prius promotum: ego verò allego tex. in l.prima. C.de annonis ciuilibus, libro xj. & ibi gl. prima quę facit pro scholaribus optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen ꝙ prędicta non faciant quẽ maiorem cùm extrinsecus veniẽt, vt per prędicta. remissiuè do. Felin. in dicto. c.primo. de maioritate. maximè cùm ista excellẽtia & melioritas debet probari per quindecim testes. textus est singularis in l.vnicuiq;. & ibi notat glo.in verbo, superatus. C.de proximis sacrorũ scriniorum, lib.xij. do.meus Ias.in l.cùm quid. col.quarta.ff.si cer.pet.in prima lectura. Et ista excellentia est multum consideranda, quoniã in multis propter excellẽtiam hominis receditur à regulis iuris. do.meus Iason in l.iubemus. C.de iudicijs. & in

& in repetitio.l.admonendi.in lxvij.col.ff.de iureiurãdo. Felin.in c.super his.de accusatio.dicã infrà amplissimè.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter aduocatos doctores prçferẽdi sunt licẽtiatis, & licentiati baccalarijs, qm̃ doctoratus est dignitas, dixi.j.in x. parte, in xxvj.cõsidera. & maior est illius autoritas q̃ licẽtiati, cũ licentiatus tm̃ habeat potestatem docẽdi, regẽdi, & publicè legẽdi, notatur in l.vnica.C.de professoribus qui in vrbe &c.libr.xij.& in l.vnica.C.de studijs liberali. vrbis Romç.lib.xj.notat Ioãnes Fabri in §.responsa.institu.de iure naturali.secundũ gl.in c.primo.in verbo, interpretatus.extra de postulatio.prælatorum.& Panor.ibi qui dicit quòd doctor potest interpretari dubia illius facultatis in qua est doctor, per d.l.vnã.C.de professo.& quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si detur licẽtia alicui scholari hoc faciẽdi, potius fit vt addiscant, quàm vt doceant. Ex quo magis est credendũ doctori q̃ licentiato, nã licentiatus nõ habet dignitatẽ, sed tãtum licentiam cõsequendi dignitatem: & dignius est quod est in actu q̃ quòd in prosecutione actus, sicut dignior est qui est cinctus q̃ cingendus, licet qñq; habeatur pro cincto, & de his scripsi, & de præcedentia doctorũ ad licentiatos, & licentiatorũ ad baccalarios, in commento nostro super concordatis.in titu.de collationibus.

QVadragesimanona cõsideratio. Aduocati ex pulchritudine laudẽ consequi videnẽ, & propter eam cõmendabiles fiunt, exemplo Iustiniani q Papinianũ iuriscõsultum acutissimum (prætermisso oĩ alio laudis genere à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis prçconio cõmendauit. pulcherrimũ ipsum nũcupans in procemio fforũ.§.tertij.versic. vobis aũt. Et licet Albericus & Angelus ibi ad decorẽ scientiæ & animi referant, tñ ad corporis pulchritudinem & elegãtiam referri põt, cùm & ipsa plurimũ pollet ad felicitatẽ habendã, qa, vt ait Aristote.lib.j.Ethycorũ c.viij. Non satis est ad felicitatẽ idoneus qui deformis est aut ignobilis. & refert Bal.in superscriptione dicti procemij.in verbo, Flauius.in additio.ꝙ decor corporis confert ad felicitatẽ in hoc mundo. & tanti fecit Alexan.pulchritudinem, vt in consilio ccix.incipien.ponderatis his.colum.ij.lib.vj. consuluerit nobilem diuitemq; mulierem deformen, quæ pauperem quẽpiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupsisse indigno, cum debeat mulieris nobilitas, & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notat in simili Bald.& alij in c.super eo.le second.de testibus.& de pulchritudine dixi in v.ix.xj.& in secunda partibus huius operis.

QVinquagesima consideratio. Sciendũ est quòd in quolibet auditorio, vbi reddiẽ iurisditio per magistratum, debet esse notarius seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absq; notario seu scriba, cõmodè exerceri non põt, probat tex.in c.quoniam cõtra falsam.de probationibus. extra.& ibi doctores. Persona em̃ publica est, vt dicit ibi textus & Panor.& dicitur habere officium honoris, vt est textus in l.j.& ij.C.de primicerio.libro duodecimo.& habetur Ecclesiastici ix. In manu dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponet honorem. Guillelmus le Rouille.in libro de iustitia & iniustitia.lib.iij.c.iiij.

Et ꝙ diuersis nominibus in iure vocentur. vide Ioãnẽ de Platea in rubrica, de tabellionibus.libro decimo. Et in curijs supremis apud nos sunt officia regalia, vt suprà dixi ista parte, in xiiij.consideratione. In alijs verò curijs regijs inferioribus, cùm emolumẽta quæ proueniũt & percipiuntur ratione scripturæ soleant dari ad firmã pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia regalia.

De notarijs verò simplicibus, qui sunt iudices chartularij, vt dicit Bartolus ĩ l.iubemus.§.sancimus.circa finẽ. C.de sacrosanctis ecclesijs. Quod an sit verum vide amplè per Benedictum de Bazis.in suo libello guarentigiarũ.in prima quæstione, vbi plura ad hoc. Et licet dicãt plures, ꝙ notarius sit iudex chartularius, quòd illud non põt esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo qa sibi conceditur à principe, quòd possit facere prçceptum de cõsensu partium, ideo solum habet iurisditionẽ voluntariam, & non cõtentiosam. Hodie verò apud nos in hac patria iudices chartularij sunt locũtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciũt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cãcellariç: de quibus hic ante in xx.consideratione.

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit Vdalricus Zazius in repetitione l.ij.ff.de origine iuris.§. postea cum Apius Claudius.in verbo, scriba. Et dixi in parte præcedente, in ix.consideratione. vbi posui de primicerio, qui est scriba principis, & infrà in xj.parte, vbi laudaui scribas.

QVinquagesimaprima consideratio. Etiã in auditorio cuiuslibet magistratus & iudicis sunt necessarij apparitores seu executores, qui dicũtur esse milites, vt est in l.oĩbus.C.de sportulis.ibi, quatenus militia exuti pœnas luant corporales. maximè tales apud nos in curijs regalibus dicuntur habere dignitatem. Cùm solum hodie creantur à principe, & secũdùm Ioannẽ Fabri in §. igitur.colũ.j.instituta, per quas personas acquiritur. dicuntur seruientes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenẽtur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss.in l. non dubito.in verbo, cliẽtes.ff.de captiuis & postliminio reuersis.hoc verbum clientes, id est seruientes: & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculũ in manu depictum, vt tenet Speculator in titulo, de citatione.§. sequitur videre.versiculo, quandoq; per nuncium. & versiculo, solutio. dicunt quidam quòd obseruant seruientes nostri, quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum & ornatum armis regis, hoc est lilijs, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo Des iustices. articulo vj.in glo.prima. vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss.sequente inseritur, an eis credatur.

Sed aduerte quia apparitores propriè sunt de curia ecclesiastica, & tales nunc̃ ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum siue laicum viua voce in via publica, prout recitat Ioãnes Galli in suis arrestis, in arresto pronunciato Anno domini Millesimo trecentesimo quadragesimo sexto: quod tamen solent facere nostri apparitores Heduen.& malè, licet habeant etiam statutum in suo foro in cõtrarium, nisi sint notarij causarum, quod est intelligẽdum in causis iam inceptis, & in quibus iam sunt notarij seu grapharij.

FINIS.

OCTAVA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS,

Nobilium seu gentilium ordinem extollit: præcedentiasq́ tã inter se, q̃ quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITVR PRIMA sit de descriptione nobilitatis. vnde secũdũm authores nobilitatem diffinientes dicitur esse generis, vel alterius rei excellentia, ac dignitas, vt ait Iudocus Clicthoueus in suo tractatu nobilitatis in principio c. primi. Et licet Barto. in l. prima. C, de dignitatibus, libro xij. multum amplè disputet, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit quòd non, sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis quæ est apud deum, vt in authẽtico, vt iudices sine quoquo suffragio. §. itaq́. collatio. secunda. l. prima. & l. in nomine domini. C. de officio præfecti prætorio Africæ. & l. imperialis. in principio. C. de nuptijs. Sicut ergo ille apud deum est nobilis, quem deus sua gratia gratum sibi fecit: ita in foro nostro ille est nobilis, quem princeps sua gratia vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamẽ, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud deum, theologis. Nobilitatem verò, quæ est apud nos, sic diffinit.

Nobilitas, est qualitas, illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur, & ibi amplè examinat illa verba diffinitionis: sed nõ amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequẽtib⁹ dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit vndecunq́ procedat, siue per principatum tenentem siue aliàs, ex quo non recito opiniones per Barto. relatas in dicta l. prima. de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bart. & stet cũ illa supradicta quæ adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi sicut prima. Boetius etiam in tertio de consolatione prosa sexta, diffinit alio modo, dicens quòd est quædam parentum laus de meritis veniens. & ita etiam diffinit Lucas de Penna in l. mulieres. C. de incolis. col. quarta. libro vndecimo. sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis, quia oẽs nobilitates (de quibus infrà dicetur) non comprehendit. sed Landulphus in clementina secunda, de sententia excommunicationis. hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas, est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio quàm diffinitio. ita etiam diffinit Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in secunda parte circa finem. vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi & mixtam, de quibus statim dicam in tertia consideratione.

Secunda cõsideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est, quòd nobilitas à nosco dicitur, idem significans quòd noscibilitas. hinc nobilis idem est quod notus, & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgilius.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis. & Martialis.
Prostratum nemees vastaq́ in valle leonem
Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosq́ verbum hoc nobilis, & ad eos qui vel deploratissimis moribus nominatiores facti sunt relatum legitur. Hiero. in Heludium hæreticum. Nobilis factus es in scœlere. Et Laidem illam Corinthiam cui decem milia nummorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans, se pœninere tanti non emere, ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum. testatur Aulus Gellius in suis noctibus atticis, libro primo. c. viij. idẽ & de re quæ summo eius exitio in omnium notionem deuenerit, Liuius de strage Cannensi. Nobilis ille clade Romana locus est. & Martialis.
Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinderatiõe eos qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt seu vulgatiores, & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit. quem non opes, non generis excellentia, sed ingenij mores, virtutesq́ nobilitauerunt. & Hiero. ad Principiam virginem de obitu Marcellæ. Nihil in ea laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius. quòd ex opibus, & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior. & ibidem. qui virtutes, non sexui sed animo iudicamus, contemptæq́ nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.

Etiam apud legistas & canonistas nobilis nuncupatur qui opibus, vel genere, vel virtutibus fit insignitus, etiam capitur pro præeminentia quadam, quæ nos à plebeis differre facit. text. iuncta glo. in verbo, species. ad finem. in §. plebiscitum. institut. de iure naturali. in §. interim. ibi, vniuersi nobiliores. & in §. fina. ibi, conuenit enim vnumquenq́ nobilium. in authen. de defensoribus ciuitatum. collatio. iij. textus in l. quæris. ibi, sanctissimus & nobilis imperator. ff. de nata. restituen. per quem textum satis probatur, quòd etiam imperator dicit se nobilem. etiam text. in capitulo venerabilis. ibi. Non generis sed virtutum nobilitas. extra de præbendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de commercijs & mercato. quęquidẽ præeminẽtia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, vt in plerisq́ locis in sequentibus dicetur.

Tertia consideratio. Cùm nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, gentilz hommes, & magis se existimant vocari, gentilz hommes, quàm nobiles, ideo dicit Budæus in suis annotationibus in pandectas, in l. fina. in fine. ff. de origine iuris. quòd non temerè

lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellat: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruierit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budæus in loco prædicto, nihil videt Sceuolam pontificem ad hanc diffinitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sunt qui eodem nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valesij, Borbonij, Vindocinij, Trimollij, Viennenses, & similes: quod si serui sint nulla gentilitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur, quod si rursus in familiam gentis suæ non manserint, gentiles iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero lib. primo de Oratore, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumuiri iudicauerunt, cùm Marcelli Auli liberti filij stirpe Claudij Patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent redijsse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iure dicendum. Tria fuerunt iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse Gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: eorum, scilicet qui imagines generis sui proferre poterant, vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpè solent, & erant insignia Gentiliũ, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius supra in prima parte, vbi posui de armis centum conclusiones.

Quarta conclusio. Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. primò Barto. in l. prima. colũ. septima. C. de dignitatibus, libro xij. dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quam Barto. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam iudicis apud quem nulla est obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud deũ est nobilis omnis, qui est in gratia faciente gratiam vel gratum, & sic omnis qui est virtuosus, & in statu virtutis, deus facit eum felicem & gratum sibi. intelligit Barto. de illa virtute quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet si est in charitate, vt habetur per fratrẽ Bonauenturam de balneo, & sanctum Thomam in prima. ij. quæstione. cx. & quæstione. l. quos Barto. allega. & per magistrum sententiarum libro ij. distinctio. quem Bonus de Curtili in dicto tractatu de nobilitate in secunda parte, etiam allegat. & hoc est verum, vt dicit Barto. & probatur primi Regum secundo capi. vbi dicitur. Quicunque honorificauerit me glorificabo eum, qui autem cõtempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barbatia in capi. primo. colũ. j. de donatio. relatus per Bonum de Curtili in dicto loco. Et dicit Bart. quòd istos nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi per reuelationẽ. dicitur enim Ecclesiastici decimo. Nescit homo vtrũ amore, an odio dignus sit, & multi sunt prædestinati qui apud nos reputantur ignobiles: vt patet ex apostolo ad Corinthios. iiij. & xx. cap. Et de his nobilibus nobilitate theologica, ponit tex. in cap. nouit. cum duobus sequen. de pœniten. distinctio. iiij.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bart. primò prout congruit animalibus etiam irrationalibus & alijs etiam sensu carentibus, & isto modo dicuntur nobilia secundùm bonitatem operationum, vt in brutis patet. videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles. exemplum in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, vt dicit idem Bar. in tractatu de Falcone. & Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali, in verbo, & cùm venationibus. colum. secũda. Idem dicit Bonus de Curtili vbi suprà de leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facilè testantur nobiliorem. de quo meminit Ouidius lib. de tristibus, Elegia. iiij.

Quo quisque est maior magis est placabilis ire,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cùm iacet hostis habet.
Et lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curtili, quòd exemplo itidem sunt duo canes Laconis vnico ventre ęditi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt testatur Erasmus in moria. & in chiliadibus. & idẽ nos docet experiẽtia in arboribus, in fructibus, in metallis, & ferè in omnibus rebus, etiam sensu & intellectu carentibus, etiã inanimatis, nec aliquam animam etiam vegetatiuam habentibus: & in his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus in dicto loco, vt de pluribus in finali parte patet, de excellentia nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundò modo considerari potest nobilitas, prout cadit in hominibus ista nobilitas naturalis: & tũc debet intelligi naturalis, id est ratione naturali inducta, quòd nos iuristæ appellamus de iure gentium primæuo, quòd apparet, quia solis hominibus congruit, & de ista nobilitate loquitur philosophus primò Ethicorum. capit. iiij. vbi dicit, quòd nil aliud quàm virtus & materia determinant seruum & liberum. nobiles, & ignobiles. Hoc autem nõ est intelligendum de omni virtute, sed de ea quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea prout apti sunt subijci, vt patet per philosophum. primò Politicorum ix.

Ex quo etiam dicit Bonus vbi suprà post Bartolum quòd hoc modo sumpta naturalis nobilitas est quidam habitus electiuus in medio consistens, circa quæ pertinet ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur in capi. nunquam de vitijs. distin. lvj.

Tertia verò nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secũdũ quod accepimus apud nos & in foro nostro, & de qua principaliter hic est quæstio, quam magis discutere intẽdo, & de eius laude & excellentia declarare, & est proprie illa de qua suprà in prima consideratione dixi illam diffiniendo. quòd est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus ostenditur.

Panor. verò in c. venerabilis. col. ij. post principiũ. de prębẽdis, aliter distinguẽdo nobilitatẽ quàm fecerit Bar. in d. l. j. C. de dignitatibus. dicit duplicẽ esse nobilitatẽ, generis, scilicet et animi, de quibus cũ alijs statim dicetur. sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus, quoniã nõ oẽs cõprehendit.

Bald. verò in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

catoribus. quem refert & simpliciter sequitur Felin. in ca. super eo. ij, extra de testibus. dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secūda virtutis, & hāc veram nobilitatem philosophus amplectitur, præcedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraq; ex præcedētibus speciebus partem capiens. Et hanc verissimā cęteris, & omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato verò diuidit nobilitatem quam dicit esse quadrifariam. Vnam enim earū asserit quibus clari, boni, iustiq; parentes fuere. Alteram parentis qui potentes, aut principes extiterunt. Tertiam cùm nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eamq; præstantissimam omniū scribit eorum quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatē donauit: quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur. ita dicit & refert Pogius Florentinus in tractatu de nobilitate. & hanc vltimā laudat Lucas de Penna in l. mulieres. col. iiij. C. de incolis, lib. x.

Aristoteles verò in quarto Politicorum, dicit etiam quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum, scilicet generis, virtutis & disciplinæ. Nihil quoq; prohibet, vt à patrię soliq; natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ antiquūq; decus plurimum valet ad laudem gloriamq; comparandam: sed ea perq; exigua est modiciq; momenti, vbi virtutis quoq; præstantia accedat, quæ vel sola verè hominē nobilitat. Proinde Themistocles cùm esset patria Atheniensis Scriphio cuidam in contentione obiectanti, φ non propria virtute, sed patriæ splendore gloriosus factus esset, rectè respondisse fertur. Neq; tu si Atheniensis esses clarus extitisses, neq; ego si Scriphius essem ignobilis. significans hisce verbis se rerum gestarū magnitudine & gloria clarum factum, neq; patriam solum ad id quicq; contulisse.

Sic Anacharsis philosophus exprobranti sibi Attico, φ Scitha esset, authore Laërtio pręclarè respondit. At nihil quidem mihi probro est patria, sed patriæ tu. Verùm prætermissis alijs rebus vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantum de duabus eius speciebus, duabus partibus ex quibus humana coalescit substantia, corpori inquam & animæ congruenter respondentibus, scilicet nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à maioribus & proauis deducta generis excellentia, & præstabilitas: & hæc sanè corporis conditionem naturamq; respicit, quandoquidem idipsum nascentes ex parentum propagine traducimus.

Virtutis verò nobilitas est ob insignem animi virtutem, morumq; probitatem comparatas excellens gloria & dignitas: quāquidem ad animum pertinere nemo dubitet, cùm vsu & assiduo bonę operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrysostomus ait. Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet, si dedignetur seruire vitijs, & ab eis superari. Vtranq; autem specierum complexus est Apuleius, cùm de quodam dicit, quem nō excellentia generis, sed mores virtutesq; nobilitauerunt.

Porrò ex hisce duabus coniunctis atq; vnà connexis, tertia oritur nobilitatis species vtranq; supradictarum complectens, scilicet nobilitas generis atq; virtutis, quę est tum generis, tum virtutis in vno eodemq; homine præcellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quædam prouenieris à coruscatione sanguinis à parentibus originem sumens, virtutibus inde probis, ac commēdatis moribus illustrata: & hæc, vt prædixi, cæteris tanquam præstantior, excellentior, elegantiorq; anteferenda est autoritate notatorum in authenti. itaq;. C. communia de successionibus. & in cap. primo. de treuga & pace. Et quomodo inter se differant, quomodoq; inter eas adinuicem sit habitudo, vide per Iudocum Clicthoueum in suo tractatu de nobilitate. capi. primo, & secundo. & in tertio capi. ponit etiam quomodo hęc vltima est præstantior alijs, vt infra amplius dicetur. & per Bonum de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in secunda parte, vbi amplè. Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infrà ista parte, in vltima cōsideratione.

QVinta consideratio. An dabilis sit vera nobilitas, quę dici possit de numero laudabiliū. Videtur quòd non, quoniam ea quæ sunt, aut sunt bona, aut mala, aut media: in malis nobilitatem nullus vnq; posuit. Absurdum enim esset rem à deo laudatam atq; appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel exterius, aut corporis situm erit. Nam in fortunæ bonis minimè consistit, quæ qui adipiscuntur non nobiles, sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt valitudo & forma egregia, illam largiuntur: nam si qua in vllo horum bonorum inesset, deficientibus opibus forma & valitudine, nobilitas quoq; cessaret, ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi quę virtutis dicuntur, eas aūt in intellectualibus & moralibus distinguūt, an vlla sit inquirēda: sed prudētia prudentē, sapientia sapientē, iustum iustitia, tēperantia temperantē, ita ex reliquis virtuosum nō nobilem fieri certū est. Nulla quippe est vna virtus, quæ ex se nobilitatem producat, neq; omes illam generabūt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his quę media dicūtur, cùm nūc bona, nōnunq; mala ferantur pro varietate vtentium: si nobilitas ita esset, ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeret, vt boni maliq; pariter nobilitate potirētur: quod cùm sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitatis comparari posse.

Hoc & alia ratiōe videtur esse probabile, vt dicit Pogius Florētinus in tractatu de nobilitate. Nam si quid ea est: aut in expetendis, aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculū sanè videtur, cùm nullus sanę mentis fugienda appetat. In expetēdis verò multò minus: ea nāq; appetere debemus, quę ratio pręscribit & sapientia: hæc sunt honesta & quęcūq; nos beatos ac felices pręstāt. Sed nobilitas cū neq; virtutes aliquas, neq; bonū quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetēda sit non intelligo: ergo ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neq; in vituperabiliū numero adscribetur. Non enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, at multò minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Siquidem benè, hoc est virtuosè agitur, laudabile est, & id secundùm aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur, neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit, ergo in laudabilium cōsortio non erit.

Pręterea si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa re collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas, tunc

omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operãdo cõtinget, at ex actionibus operationibusq; boni, mali, prudẽtes, docti industrij & similes redduntur, non nobiles. neq; est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua nobilitas excudatur.

In rebus verò si esset posita, hę absq; studio nostro in quęcunq; inciderent, nobilem veluti diuitiæ diuitem redderent, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæpius cùm ipsis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterũ tanq; in antiquum hospitium sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Pogius in loco ante dicto) apparet nihil esse hanc præter iacturam quãdam quæ nos deliros efficiat. Etenim absq; illa affectione cogitans (vt inquit) non videt cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid boni vel vtilitatis habeat hæc quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur.

Sed tandem post multa hincinde argumenta ex dictis Aristotelis & Platonis laudat illam veram nobilitatem, quam dicit esse splendorem quendam ex virtute progredientem, qui suos possessores illustrat, ex quacũq; conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui non ad vulgarem nobilitatem quæ dicitur generis attendunt, sed ad illam quæ ex virtute procedit, hi vt alia multa, ita & hoc verissimè videntur dixisse, Nobilitatem ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato qui quadrifariam nobilitatem ponit, vt in præcedenti consideratione dixi: & ex dictis Pogij videtur q nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium q̃ nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione sequenti facilè cognosci poterit, quòd quęlibet nobilitas sit de numero laudabilium.

SExta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicetur, tamen ob illam non est animo intumescendum, nec est inaniter & vanè gloriandum de generis nobilitate: quoniã, vt dicit Boëtius in tertio libro de consolatione philosophiæ: Alienum est bonum atq; à parentibus deriuatum etiam, quoniam laus à parentibus emanãs, ipsos quidem parentes claros reddit, filios verò nequaquam, nisi propriam habeãt virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur nanq; esse nobilitas quędam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudinem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicãtur, quare splendidum te (si tuam non habes) aliena prędicatio non efficit: quòd si quod est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem est, me meis rebus gestis florere, q̃ maiorum opinione niti & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exẽplum, vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius in Iugurthino in oratione Marij allegatus per Lucam de Penna in l. mulieres. columna iiij. C. de incolis, libro decimo.

Dicit tamen Baptista Mantuanus magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentibus. Solent enim iuuenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur maiorum suorum dignitatem æmulari, & ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomẽ Alexandrum, sic maioris Aphricani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulij fama Octauianum excitauit, sic deniq; Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris: & hoc amplè declarat Iudocus Clicthoueus in tractatu nobilitatis, capit. quinto & septimo, vbi etiã ait. Quia verò nullam maiorem hæreditatem possunt filijs parentes tradere, q̃ rerum bene gestarum gloriam, & integritatis anteactæ vitę laudem: quia teste Cicerõe in officijs, optima hæreditas à patribus traditur liberis, omniq; patrimonio præstantior, gloria virtutis rerum gestarum, cui dedecori esse nefas & vitium iudicandum. Cui concordat illud Platonicum. Gloria parentum natis est præclarus magnificusq; thesaurus. Ideo filij illam hæreditariam traditionem libenter amplecti debent, ardenter sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulò accommodare, atq; ex adita huiusmodi hæreditate id capere commodi, vt inuentario & contemplatione virtutis & glorię paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationem. Quisquis enim (nisi iners) cùm maiorũ suorum res præclarè gestas animo diligenti contemplatur, non parum ad dignam earum imitationem prouocatur. Cùm authore Salustio, Publius Scipio, & Q. fabius, cùm maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicerent, quàmmaxime ad virtutem se inflammari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexandri magni imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus est. Qui etiam (vt scribitur) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totũ ferè orbem suæ ditioni subegerat: ita Alexandrum ipsum liberi patris triumphi tanquã admotis stimulis ad decus & famam, deniq; ad nominis sui immortalitatem comparandam impulerunt. Sic Themistocles quoq; post pugnã Marathoniam (in qua Milciades dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per vrbem ferebatur vt amens: interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos, quia, inquit, trophea Milciadis me excitãt, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuerò prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat quonam pacto tale quidpiam pro patria præstaret: de quo supra in j. parte, in xxj. consideratione. versi. hinc est. vnde Faustus poëta regius accommodatè ait.

Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,
Illud posteritas æmula calcar habet.
Scilicet, vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta mouent.
Ceu tenet instantem catulus cùm viderit vrsum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio libro ij. c. de institutis. maiores natu in conuiuijs antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenum animi ad ea imitanda alacriores redderẽtur: & vlterius ait. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? Quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ pretulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis se adhuc adolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Petrarchæ insignis poëtæ imaginem, in cubiculo quo detinebatur captiuus repositam, eiusq; contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniũcti, suarum magnitudine virtutum infigunt aculeos

aculeos generoso animo ad virtutis amorem, quid prode rit viua & spirans vox, pariter & facies atq; acta parentum? Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acrius incitari debeant ad rectè honesteq; viuẽdum. Proinde Aeneas Ascanium filiũ suum ad virtutem incitat verbis sequeñ. vt ait Virgilius.

Disce puer virtutem ex me, verũq; laborem
Tu facito, mox cũm matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Verũetiam ad propositũ faciunt sacræ literę. Nam habetur Exodi xxv. q iussit dominus Moysi fabricaturo tabernaculũ fœderis. Inspice, & fac secundũ exemplar qd' tibi in monte monstratum est. Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis considerare vtrum quẽpiam, in monte sublimitateq; perfectionis vitæ constitutũ, in quo omnigenum virtutum exemplar eminentissimè diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde Sapiens, vt scribitur Ecclesiastici xliiij. nos hortatur sic. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerũt nomen narrandi laudes eorum: non vtiq; ad vanitatem autinanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matathias inclytus legis Mosaycæ propugnator & vindex, Maccabæorumq; pater, prope moriturus filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur: exemplo maiorum & antiquorum patrum qui iustitiam sectati, diuinaq; iussa complentes, eximiam consecuti sunt laudem. Nunc ergo ait (vt habetur j. Maccabęorum ij.) O filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam & nomen æternum. Item dñs ipse virtutum & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus qui eius discipulatum suscepimus contestatur: scribitur Ioan. xiij. Exemplum dedi vobis, vt quẽadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & imitari Deum debemus qui facit oriri solem super bonos & malos. ca. vlti. xxviij. distinc. & imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. ca. dominus. lxvj. distin. & c. proposuisti. lxxxij. distin. Nam si filij dei sumus, quæ ipse fecit imitari debemus. capitu. dominus. lxxxvj. distin. Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis in patientia & humilitate. cap. dominus. xciij. distinct. Quinimo nihil æquè clarissimos nostrę religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, q̃ ut audita aut cõspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. hęc Iudocus vbi suprà.

Sed quid, quibus unus idemq; pater est præcipuus & primus, ij nullũ habent originis discrimen atq; diuersitatem. Omnibus autẽ hominibus, idẽ est pater cœlestis, ad quem diuina institutione edocti cũ oramus, dicimus: Pater noster qui es in cœlis. Pater inq; animarũ nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suã fecit: ipse enim fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobat Boëtius in iij. consolationis philosophicæ, quem etiã allegat Lucas de Penna in dicta l. mulieres. C. de incolis, lib. x. sed nõ omnia eius dicta, prout Iudocus in dicto tracta. de nobilitate. cap. v. & ita inquit.

Omne hominũ genus in terris, simili surgit ab ortu,
Vnus em̃ rerum pater est, vnus cuncta ministrans,
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ,
Ille homines etiam terris dedit, & sydera cœlo.
Hic clausit membris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & idem Iudocus, q ignobiles animo sunt qui degenerant à sua origine, quicũq; à Deo omnium authore per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducẽtesq; nebulam illi: vnde rectè degeneres dicuntur & ingenerosi, quemadmodum Boëtius in loco pręctacto subcinit.

Quid genus & proauos strepitis? si primordia vestra
Autoremq; Deum spectes, nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens, proprium deserat ortum.

Sicut etiam per scripturã loquitur nobis dominus j. Rgum ij. Qui contemnnut me erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. capit. domino sancto. l. distinctio.

Quid si ad corporũ originem cõsideremus & illã comperiemus in omnibus eandem, vtpotè terrã & lutum, ex quo formatus est homo. vnde Geñ. ij. Fecit deus hominẽ de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ. & Iob xxv. Homo putredo, & filius hominis vermis. & iterum Iob vij. Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contemptũ superbiæ, quam egregij maiorũ tituli, aut stẽmata clara parentum, aut alia quæuis extollentię materia suggerit, inquit Ecclesiasti. x. Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoq; nostrum nimirũ dicitur, vt habetur Gene. iij. q puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profectò sunt omniũ nobilitatis insignia, cinis, inquã puluis & terra quæ nobiscũ vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assiduè meditari contueriq; debemus, more nobiliũ huius mundi qui maiorũ suorũ insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetisq; intexunt, aut splendidarũ domorũ parietibus insculpũt, vt supra in prima parte dictũ est vbi de armis fit mẽtio. Cũq; ad extremos dies peruenerimus, morte resoluti communem omnium matrem, terramq; repetemus, quæ nobilium huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnésque sine deletu suo sinu recepta in fauillámque redigit. Perit enim morte atq; intercidit clara nobilitas, gloria neq; suos post funera comitatur alumnos. sicut grauiter & præclare libro ij. dicit Boëtius.

Licet remotos fama per populos means,
Diffusa linguas explicet.
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit, altam gloriam.
Inuoluit humile pariter, & celsum caput,
Aequatq; summis infima.
Vbi nunc fidelis ossa fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.

Demum vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundũm carnem originem reducimus omnes in Adam primũ parentem nostrum. Nam, teste scriptura, Actuum xvij. Fecit deus ex vno omne genus hominũ, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cũm itaq; omnibus secundũm corpus idem sit primarius author & pater, quid efferũtur, insolescũt, & turgidi inflãtur, qui specimẽ & decus

nobilitatis habent,super cæteros ignobili domo progna tos,quid intumescũt more vtris vento distenti? Salomon quoq; singulari sapientia decantatissimus,& generis itidẽ nobilitate insignis attestatur,idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordiũ,de seipso ita verba faciens, Sapiẽ. vij. Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est,& in ventre matris figuratus sum caro,decem mensiũ tempore coagu latus sum in sanguine,& semine hominis & delectamen to somni cõueniente. Et ego natus accepi cõmunem aërẽ, & in similiter factam decidi terrã,& primã vocem similẽ omnibus emisi plorans:in inuolumentis nutritus sum,& magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiui tatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quòd si hęc cõmunis omnibus origo,& nouissima vitę meta altius animo infigatur atq; inhęreat, salutaris erit medicina ad elationẽ superbiãq; (quæ ex car nis nobilitate succrescit) è mente hmõi nobiliũ euellendã, expurgandã,non aliter ac pauo cũ deformes suos spectat pedes,caudã pennis stellantibus explicatam illico demit tit & inuoluit ad ima. hæc Clictouęus in dicto ca.v. etiam vide quæ dicit ibi in cap.xij. quæ recensere volui,licet ad depressionem,& humilitatẽ,& nõ ad fastigiũ glorię & lau dis tendant,cũ hodie nobiles sint satis superq; pręumidi, et nihil est in quo de se gloriam & laudem non quærãt & vendicent: quippe ait Lucas de penna in.l.militantibus. C.de decurio.lib.x. Nobiles vtplurimũ sunt superbi,& li cet habeant quatuor bonas cõditiones: quia sunt magna nimi,magnifici,dociles,& industrij,politici,& affabiles: tamen sunt nimiũ honoris appetitiui,& progenitorum despectores: vt ait Lucas de pẽna in l.ij.C.ne rusticani ad vllum officium deuocentur,lib.xj.

Septima consideratio. Inter plures eiusdem qualitatis, scientię & dignitatis præferuntur nobiles vbi non est maior dignitas,q; nobilitas simplex,de quibus suprà di xi. Ideo ista est firma cõclusio,q nobiles simplices præfe runtur quibuscũq; alijs simplicibus plebeis in quocunq; actu,vbi comparent aut assistunt cũ eis. Probatur in l.ho nor.§.de honoribus.ibi: origo nataliũ.ff.de mu.& hono. et in l.prouidendũ.in verbo,nobilissimos.C.de postul.& in l.j.& fi.& qđ ibi notat Bar.ff.de albo scribẽdo.facit l. fi.ff.de fide instru.& in l.j.C.de conditis in pub.horreis. in verb.nobilis,lib.x.& ibi Ioan.de Platea,qui dicit per il lum text.q in electione officialis consideranda est nobili tas. Et apud nos verbum nobilis capitur pro quadã pręeminentia,quæ nos à plebeis differre facit.text.iuncta gl. in §.plebiscitum.in verb.species.ad finem.institu.de iure naturali,gentium & ciuili.in §.interim.ibi: vniuersi nobi liores.& in §.si qua verò.ibi: conuenit enim vnumquẽq; nobilium.in authen.de defenso.ciuitatum.colla.iij.text. in.l.quæris.ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator. ff.de natalibus restituendis.& in cap.venerabilis.ibi: non generis sed virtutum nobilitas.extra de præbendis.& in l.nobiliores natalibus. C.de natalibus restituendis.& in capitu.ex literis.ij.in principio,ibi: duo nobiles.extra de sponsalibus.

Et de hac pręeminentia nobilitatis ad plebeios dixi in commentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgundiæ.titu. Des droictz & appartenãces à gens mariez. articulo xix.in glos.ij.& titu.des enfans de plusieurs lictz. articu.iiij.in glos.prima.

Aduerte,quoniam,vt dicit Iudocus Clictouęus in suo tractatu de nobilitate,capitu.ix. generis nobilitas semper apud homines præstantiam quandam dignitatis habuit, & super cæteros pręeminentiam testantur omnes histo riæ,quòd ea virtuti (vt debet) coniuncta semper esse exi stimetur,& ob præstabilem virtutis excellentiam singu lari splendore præfulgens. Potissimum verò sacræ scri pturæ testimonio eius excellentia probatur,vt habetur Deuterono.j. vbi Moyses de tribubus populi Israëlitici viros sapientes & nobiles constituit iudices.& j. Regum ix.cap. Samuel vocatur nobilis ob prophetiæ dignitatẽ. & ij. Regum xxiij. vbi Abisai frater Ioab inter tres nomi natus dicitur nobilior. & Prouerbiorum xxxj. vbi vir cõ mẽdatur ex titulo nobilitatis.ibi: nobilis in portis vir eius, quando sederit cũm senatoribus terræ. & Ecclesiastes de cimo,vbi rex laudatur eo quia nobilis,cũm dicat. Beata terra,cuius rex nobilis est. Cõmendatur etiam Ioseph ab Arimathia q nobilis esset,Mar.xv. etiam Lucæ xix. Cõ mẽdatur homo à nobilitate,ex quo ei datur ibi titulus no bilitatis. Et non ab re dictum est Actuum xvij. q ad Pau li prædicationem conuersa est ad dominũ de gentilibus multitudo magna,& mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Aristo.iij. Politi corum,cap.vj. post aliquam commendationem ait,q no bilitas apud omnes in honore habetur: insuper quia con sentaneum est ex melioribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas. vnde rectẽ à Seneca dictum est. Habet hoc proprium generosus animus,quòd concita tur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant,& sordida; quod lepide à Fausto poëta regio ex pressum est hoc disticho.

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,
Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum,nobilitatem esse de numero laudabilium & commendabilium.

Octaua consideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primò,vt ante dictum est,ex nobilitate progenito rum,& de ista primò pertractabimus,deinde de ea quę est virtutis: in qua dico q nobilitas causatur ex genere proge nitorum,quoniam,vt habetur Sapiẽ.iij. Gloria hominis ex honore patris sui,& contumelia filij pater sine hono re: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis.facit quod habetur Prouerbiorum xviij. vbi dicitur. Gloria filiorum,parentes eorum.& quod di cit Iob.de quo Osee nono. Gloria eorum à partu,ac ab vtero & conceptu honor illius.& habetur Deuterono.j. De vtero vestro sapientes & nobiles constitui principes. & satis facit textus in §.primo.institu.de ingenuis. Et ta men intellige hoc casu quòd non ex vtero simpliciter,sed ex nobilitate patris non matris.ita dicit Baldus in l.finali, ad finem.C.de seruis fugitiuis. Et Iacobus de Aluarot.in in capitu.primo,titu. quis dicatur dux,marchio,comes, in vsibus feudorum. Ita quòd Barto.& post eum Ioannes de Platea in l.exemplo.per illum textum. C. de decurio. libro decimo,dicunt quòd non valeret statutum quòd quis censeretur nobilis vel ignobilis ex progenie mater na.ad quod facit l.prima.ff.ad municipales. Quod est cõ tra consuetudinem Comitatus Campaniæ,qua cauetur quòd si ex patre & matre vnus sit nobilis,etiam si sit ma ter,filius sequitur conditionem illius: de qua consuetudi ne seu statuto aut simili fecit mentionem G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in princip.in verbo,Raynu tius.numero xv.extra de testamentis.

Et quòd

Et quòd nobilitas consideretur ex parte patris non ma
tris,dicit Bar.in l.j.col.vij.versicu.videndum est vtrum.
C.de digni.lib.xij.pro quo facit dictum Ciceronis in suis
officijs,vbi ait.Optima autem hæreditas à patribus tradi
tur liberis,omniq́ꝫ patrimonio præstantior gloria virtu-
tis,rerumq́ꝫ gestarum.Faciunt etiam ad propositum dicta
per eundem Benedicti in loco hic ante allegato,vbi ponit
amplè materiam cũ regula & limitationibus, & an licitũ
sit alicui se denominari facere à matre relinquendo nomẽ
patris:quæ vide ibi per eum,numero xxv.

Sed dictam opinionem Bartoli,& Ioannis de Platea
in d.l.exemplo.impunant dominus Philippus Decius in
regula fœminæ.de regulis iuris.in ix.col.in fi.ff.& in c.no
uit,in vj.colum.de iudicijs.& domi.Rochus de Curte in
c.fi.in xvj.col.extra de consuetudine.& post eos Bonus
de Curtili in suo tractatu nobilitatis,in iiij.parte, nume-
ro xxviij.dicentes ꝙ si à principe imperatore vel populo
qui neminem in superiorem recognosat,talis consuetudo
introducatur valet:quoniam ꝙ nobilitas sit à patre hoc
est iure ciuili introductum,sicut ius ciuile agnatiõis,quod
tolli & mutari potest.§.fin.institu.de legitima agnato.tu
tela.Vnde in totum nobilitas à statuto induci potest, vt
notat Bart.in d.l.j.in charta finali.versiculó iij.ex prædi-
ctis.& in versic.iiij.infertur.C.de dignita.libro xij.Pau-
lus de Castro in consi.cxxvj.incipien.dubitatur primo,
in iiij.dubio,in nouis.

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra tales, qui fa-
stu superbiæ se denominari faciunt à matre,cessante præ-
dicta consuetudine,de quibus etiam per eundem G.Bene
dicti in loco supradicto: & contra tales,qui dicunt se no-
biles ex vtroq́ꝫ parente,& contra quosdam qui habent sta
tutum,ꝙ nemo in ecclesia eorum sit canonicus,nisi sit no
bilis ex vtroq́ꝫ parente,de qua consuetudine per eundem
de Curtili ibi,circa quam non insisto cũm sit vltra mate-
riam nostram, & propria officina sit in c.pe.quod inci-
pit,venerabilis.extra de præbendis.vbi etiam tex.innuit
aliquem fore nobilem & illustrem ab vtroq́ꝫ parente.

Et,vt ad propositum redeam,ista nobilitas generis est
illa quæ apud nos vsitatur & practicatur, de qua amplè
etiam per Lucam de Penna in l.mulieres.in iij.col.C.de
dignita.libro xij.& ista generis nobilitas est qualitas quę-
dam siue dignitas proueniens à coruscatione clari sangui
nis à parẽtibus originem sumens,& in liberos legitimos
per carnem continuata.Ita diffinitur per Landulphum &
Cardinalem in clemen.ij.in princ.de senten.excommuni.
Et vide de hac nobilitate generis Cepolam in suo tracta
tu de imperato.militum eligendo.in iij.& xxij.opinioni-
bus.vbi amplè:dicit tamẽ Iudocus Clicthoueus in suo tra
ctatu de vera nobilitate.c.x.quòd hæc nobilitas generis
vt vera sit & perfecta,virtutibus est adornanda.

NOna consideratio. Secundò causatur nobilitas ex
sapientia,quoniam in sapientia vera nobilitas con
sistit,Sapientiæ vij.Omnibus nobilibus nobilior est sa-
pientia.& vt habetur Prouer.viij.Melior est enim sapiẽ-
tia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile
ei non potest comparari:per eam reges regnant, & legũ
conditores iusta decernunt:per eam principes imperant,
& potentes decernũt iustitiam.&,vt habetur Ecclesia.ix.
Melior est sapientia quàm arma bellica.& ibi x.c.Precio
sior est sapientia paruaq́ꝫ gloria ad tempus stultitia.& de
hac sapientia cũm pauci illam habeant,vide Ecclesiastici
xxiiij.xxv.& xxix.vt amplè per Ioannem de Monthe-
lono in suo promptuario iuris.in verbo,sapientia.Et hãc
habuit Salomon quam petijt à domino,iuxta ea quæ ha
bentur Sapien.ix.vbi dicit.Deus patrum meorum,& do-
mine misericordiæ,qui fecisti omnia verbo tuo,& sapiẽ-
tia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ,
quæ à te facta est,vt disponat orbem terrarum in æquita
te & iustitia,& in directione cordis iudiciũ iudicet:da mi-
hi sedium tuarum assistricem sapientiam &c.Et subiun-
git.Mitte illam de cœlis sanctis tuis,& à sede magnitudi-
nis tuæ,vt mecum sit,& mecum laboret,& sciam quid ac
ceptum sit apud te.

DEcima consideratio. Quo ad nos ex scientia
nostra quis consequitur nobilitatem.Vnde vt
dicit tex.in l.prouidẽdum.C.de postulando.
meritum scientiæ ciuilis iuris ipso iure reddit
peritum nobilissimũ.vnde Vlpianus dictus est nobilis.l.
ij.§.fi.in fi.ff.de excusa.tutorũ.& nobilissimus.l.dicimus,
in fi.ff.de excusa.tutorum.Item dictus fuit clarissimus.l.
custodias.ff.de publicis iudicijs.

Hinc est ꝙ princeps iurisperitis reuerentiam habet.l.
quicquid.C.de aduocatis diuersorum iudiciorum.Ex hoc
dicũtur iurisperiti à principe præhonorari secundũm An
gelum in l.cũm salutatus.C.de sententiam passis.

Hinc etiam est,ꝙ doctores legũ sunt ab omnibus ho-
norandi nec debent ab alijs quantumcunq́ꝫ maximis fra-
tres appellari,sed domini .l.ij.C.de offic.diuerso.iudicio.
faciunt ad prædicta,quæ dicit Felin.in c.cũm à deo.in iij.
col.extra de rescriptis.vbi dicit,ꝙ sola literatura quẽ nobi
lem facit.& pro hoc etiam facit text.in l.j.§.est quædam
sanctissima.ff.de varijs & extraordinarijs cognitio.Ita vo
luit Angelus in l.sed & si susceperit.§.j.ff.de iudicijs.Ale-
xand.in additio.ad Bart.in l.j.C.de dignita.libro xij.&
faciunt,quæ dicit in l.quisquis.C.de postulando.faciunt
quæ dicit Barba.in rubrica,de officio delegati.in iij.col.
& in consilio lvij.col.viij.in ij.vol.imo ex tali scientia nõ
solum quis consequitur nobilitatem testante Cassiodoro
libro ix.epistola viij.& Roderico in speculo vitæ,libro j.
c.v.sed etiam honor & vtilitas testante imperatore Iusti-
niano in §.summa.in procemio instit.ibi:& vosmetipsos
sic eruditos ostendite,vt spes vos pulcherrima foueat,to-
toq́ꝫ opere legitimo perfecto posse etiam nostram rempu
blicam in partibus eius vobis credendam gubernari.hinc
dicit tex.in §.fi.in finalibus verbis,in authen.de hæredi.
& falcidia.colla.j.neminem leges in anxietate, nec etiam
in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili in dicto suo tractatu nobili-
tatis,in iij.parte,numero xcvij.dicit ꝙ Bart.in l.iudices.
C.de dignitat.libro xij.videtur sentire,quòd non solum
scientia sufficit ad nobilitandum aliquem,nisi etiam cum
scientia concurrat dignitas doctoratus vel officium,vt di
cit apparere ex verbis ibi positis,qui tamen exuti dignita
tate inter priuatos habentur.Idem videntur sentire Cyn.
in dicta l.prouidendum.& Alexan.in consilio xciiij.col.
ij.versicu.sed ita .in j.volu.dum dicit quòd sola ratione di
gnitatis doctoratus,doctor dicitur nobilis.allegat text.in
l.ij.§.fin.ff.de excusa.tutorum.Idem sequitur Romanus
in l.si vero.§.de viro.in quinta fallentia.ff.solu.matrimo.
Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia,dicen
do quòd aut loquimur de nobilitate animi,quæ virtuti-
bus causatur atq́ꝫ scientia secundũm Philosophos:& tunc
verum est quod dicit gl.in d.l.prouidendum.scilicet sciẽ
tiã nobilitare suũ possessorẽ,nulla alia adiecta dignitate.

Aut verò nos loquimur de politica nobilitate seu ciuili, & tunc procedit quod dicit Bar. in dicta l. iudices. & alij suprà allegati.

Rationẽ ibi diuersitatis assignat, ex quibus cõcludit, ꝙ ratione scientię simplicis acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: eo quia doctoratus est dignitas quę datur in remunerationem & compensam laborum exactorum, iuxta l. j. C. de assessoribus. & l. fi. C. de statuis & imagi. Et scientia confert vnam nobilitatem quæ est animi. Aliam verò confert doctoratus quę est politica, aliam iudicatura: de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quòd nobilitas causatur ex iudicatura: quoniam, vt dicit Bar. in l. iudices. C. de dignitatibus, libro xij. Iudices sunt nobiles. dixi amplè in cõmentarijs nostrarum consuetudinum. in titulo. Des enfans de plusieurs lictz. §. iiij. in glo. entre gens nobles. Imo, vt ibi dixi, videtur quòd officiarij principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis aut clarissimatus, cùm habeant dignitatem, & dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bar. in l. j. C. de dignitatibus, libro xij.

DVodecima consideratio. Quia cũ doctoratus sit dignitas. c. quãto. de magistris. Bar. in prima cõsti. C. iij. col. versi. quęro circa. vbi cõmuniter doc. Alex. in cõsi. xv. xviij. & xxiiij. in j. volu. Felin. in rub. de magistris. & in c. quanto. Areti. in c. super eo. col. ij. versi. quartò nota. de testibus. infinita per eũdẽ Bonũ de Curtili in d. iij. parte, nume. xcix. & dicit Iacobus Bonaudi in gloss. ad Io. de Terrarubea in verbo, officia. artic. j. tertij tractatus, quòd magisterium & doctoratus sunt honor & dignitas, & dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. in d. l. j. C. de dignita. libro xij. Et ista est magis honorabilior inter plebeios & coram populo, ꝙ̃ nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili in d. suo trac. iij. parte, nume. cij. ꝙ virtuosus & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica seu ciuili, secũdũm ꝙ Bart. sumit nobilitatẽ politicam in d. l. j. C. de dignita. Et benè dicitur politica seu ciuilis eo quia dicitur satis conferri per principem seu principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur, arg. tex. in l. j. versicu. omnia enim. C. de vete. iu. enucle. vbi dicit se omnia facturum, quæ per iureconsultos facta sunt, quia ab ipso omnis eis impartitur auctoritas. facit tex. in c. apostolicæ. de præbẽ. in vj. & quę dicit Felin. per illa iura. & in c. cùm accessissent. in rub. de consti. dum loquitur de principe confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quàm doctoratus satis practicatur in voce & loquela, maximè apud Diuionenses: quia omnes aduocati & doctores Diuionen. dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes, nõ tamen per hoc à muneribus, prout nobiles origine qui excusantur ab omnibus subsidijs, impositionibus, & fenagijs principis: dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo ꝙ cæteris quibuscunq; est præferenda propter multa quando ponam ordinem literatorum inter se.

DEcimatertia consideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute ꝙ̃ ex supradictis causatur, & sic generaliter ex quacunq; virtute, vt ait Salustius in Iugurthino: quamuis virtus & sapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur. Hiero. ad Celantiam. Et summa apud deum nobilitas, est clarũ esse virtutibus: vnde ille apud deum maior est qui iustior, nõ econtra. xl. dist. c. multi. in fine. Io. And. in c. venerabilis. circa mediũ. de præben. in nouella. & exteriora virtutum opera viros eminentes in hac vita constituunt. xxiij. q. iiij. c. si non ex fidei. ad hoc etiam c. ex studijs. extra de præsumptio. Vnde, vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. nobilitas nihil aliud est quàm habitus operatioq; virtutis in homine, vt in hac specie: illa etiam nobilitas quæ ex bonis moribus procedit includatur, iuxta illud.

Degenerant homines vitijs fiuntq; minores:
Exaltat virtus nobilitando genus.

Vnde etiam Ouidius de Pontho libro. j.

Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit.

Et alibi.

Nobilitas sola est animum quæ moribus ornat,
Exaltare velis si quos insignat honestas.
Quos sublimet apex morum licet ampla facultas,
Et patriæ desit & gloria sanguinis alti.
Virtus nobilitat animum virtute remotus.
Migrant in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi sola est atq; vnica virtus.

Et, vt dicit Bald. in l. ij. C. de commer. & merca. quicunq; est virtute præditus, est nobilis. &, vt dicit Hostien. in summa de institu. §. si quis institui. circa princip. Non genus nobilitat hominem, sed virtutes. & videntur hæc probari in l. j. C. de cond. in hor. publi. ibi: nobilis prudens. & ibi Bart. & Io. de Platea, libro x.

Et hæc est vera nobilitas, quę plus est cõmendanda ꝙ̃ illa quæ habetur à parentibus, vt dicã infra: imo hęc progreditur ad parẽtes. Vnde Tullius iij. de offi. Marcus Catonis sententiam dixit. Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus, sic hic qui illud meruit ex filio est nominandus. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres. in ij. column. C. de dignita. lib. xij. Et facit quod supra dixi in parte præcedente, vbi dixi, quòd filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

DEcimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex quacunq; dignitate: & de ista habetur plenè in l. j. C. de dignita. libro xij. quoniam, vt amplè dicit Bar. in d. l. j. dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoq; maximè accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua loquitur in d. l. j. & etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic. Sola dignitas est illa quæ facit quem à plebeis differre. l. j. in fine. & l. iij. §. tutores. ff. de suspectis tuto. vbi Iacobus de Arena ponit, quòd omnis carẽs dignitate est plebeius, aliàs qui est in dignitate desinit esse plebeius, probatur in l. ne quis. C. vt nemo priuatus. illud ergo quod secundùm mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas, quæ facit quem non esse plebeiũ. Propterea, vt dicit Bart. hoc videtur esse expressum in §. plebiscitum. institu. de iure naturali gentium & ciuili. vbi dicit gl. ꝙ plebs cõtinet oẽs, exceptis nobilibus. & in tex. dicti. §. appellantur nobiles patritij & senatores, qui habent dignitatem. facit. l. plebs. in prin. ff. de verborum significatio. & ita cõcludit ibi Bar. licet quodãmodo videtur arguere intelligẽdo alio modo dictũ. §. plebiscitũ. quę videas. & vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. ista nobilitas extẽditur etiam ad liberos, vnde susceptus ex patre clarissimo, ob dignitatem retinet nobilitatẽ, per d. l. j. C. de digni. Et, vt dicit, hoc progreditur etiã in ascendẽtes: vnde pater nobilitatẽ ex nobilitate filij, in authen. cõstitutio quę de dignita. §. generaliter. Et idẽ dicit esse de nobilitate quę prouenit ex virtute & scientia, de qua hic ante dixi.

Decima

DEcimaquinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex ducatu, comitatu, baronia, vel dominio huiusmodi: & quantò maior est dignitas, tantò magis est nobilis: & de his maioribus dignitatibus dixi suprà in parte præcedente, vbi posui de ducibus, comitibus, marchionibus. Hic verò tantum loquar de baronijs, & alia dignitate simili vel inferiori.

Sed quia suprà promisi hic loqui de baronia & principatu, videndum est quis baro, & quis princeps dicatur. Nam Franciscus de Curte iunior in suo tractatu feudorum, in ij. parte, col. xxviij. versicu. sed quia gloss. & doctores. dicit post Barbatiā in repetitione extrauagan. volentes. illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen Baro, & subijcit, ꝙ tex. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. videtur tacitè exprimere hoc nomen dum dicit: Qui verò à principe vel à plebe aliqua aut plebis parte per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui propriè valuasor magnus appellabatur. Nam, vt dicit, si ille textus rectè ponderetur, importat hominem inferiorem à comite: & sic videtur intelligendus de Barone. & ad hoc adducunt Bald. in c. j. in prin. qui feudum dare possunt. dū dicit. Sunt quos vulgò barones appellamus. & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Addit Franciscus vltra Barbatiam, quòd illud probatur in illo tex. iuncta gloss. & eo quòd voluit Dominicus de sancto Gemi. in c. fundamenta. circa fin. de electio. in vj. Nam tex. ibi facit mentionem de barone. & gloss. declarat quis dicatur dux, marchio, comes. non autem declarat quis dicatur baro, sed bene declarat quis dicatur capitaneus: & tamen Dominicus de sancto Geminia. ibi dicit quòd differentia sit inter principem & baronem, vt in gl. ergo sentit expressè ꝙ capitaneus dicatur baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluarotus in d. c. j. in ij. colum. quis dicatur dux marchio. &, vt dicit idem Franciscus ibi, baro dicitur à bares, latine verò grauis. Et etiā dicit Albericus de Rosate in suo dictionario. in verbo, baro. quòd barones dicuntur graues personæ, à græco vocabulo baria, quod idem est ꝙ autoritas grauis. & Calepinus in suo dictionario. in verbo, baro. ponit ꝙ baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum barunculus.

Et licet supra dixerim ꝙ ex ordine literæ ex suprascriptione. c. grandi. de supplen. negligen. prælato. barones videntur debere præferri comitibus. tamen est fortis tex. in contrarium in d. c. fundamenta. de electio. in vj. vbi preponuntur comites baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ, & maior est autoritas scripturæ dispositionis quā subscriptionis. Et de his vide suprà in v. parte, in xlvij. cōsideratione. Mihi videtur quicquid isti boni patres dixerint, ꝙ hodie baronia sit quædam dignitas inter nobiles habens quandam præeminentiam inter solos simplices nobiles post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodā modo vtendi diuersimodè secundùm diuersas patrias. Et apud nos propriè barones dicuntur tales qui habent præeminentiam aliquam vltra simplices nobiles, & subsunt sub ducibus aut comitibus. Cùm vt vera citer dux dici possit, debet habere decem comites sub se, sicut archieps debet habere decem episcopos sub se, & rex debet habere decem duces sub se, seu decem ducatus dignitatem habentes: vt notatur in c. constitutus, le. ij. in ij. nobilita. extra de testibus. & facit text. in capit. scitote. vj. q. iij. dux verò comites, & consequenter comes barones, qui inquantum habet maiores sub se, intantum est maior: sic etiam baro inquantum sub se plures vasallos seu feudatarios habet, sic maior dicitur. quantò enim quisq; maioribus præest, tantò ipse maior & honestior est. in authen. de defenso. ciuitatū. §. nos igitur. vnde & illud: Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio principis. j. q. iiij. §. his ita. versicu. Item Dauid. & quantò maiora quis tractat, tantò ipse maior est. de consecra. dist. v. cap. de his verò. & Salustius in proœmio cathilinarij. Maximam gloriam in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius qui dicitur banneretus: hic dicitur Baron banneretz, qui videlicet tales dici debent ꝙ banneriam, quæ apud nos dicitur vexillum antè eorum dominum portare possunt. Et tales barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quàm simplices domini habentes solum iurisditionem omnimodam: quoniā etiam in patibulis seu furcis eorum demonstratur diuersitas, eo quia eorum patibula possunt facere ædificari cum quatuor pillaribus & summitate ascendente: simplices verò nobiles hæc patibula faciunt cum duobus pillaribus seu columnis, aut cùm vna columna seu potentia. Et tales barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & balliuos qui sunt iudices ad quos ab eorum castellanis seu præpositis appellatur, & de huiusmodi balliuis ad balliuum principis.

Apud Neapolitanos verò omnes quasi nobiles habētes iurisditionem in suis oppidis & castellis dicuntur barones, & de his me remitto ad totalem vsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infrà dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur baronia, nisi habeat quatuor castellanias sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam cùm sigillo authentico: & hoc modo cùm tales inueniantur, credo eas esse dignitates pręcipuas antè simplicem nobilitatem, & post comitatum.

De dignitate verò principatus specialem, credo eam etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorē baronia, quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex priuilegio: vt est principatus Orengiæ, Pedemontium, & Achaiæ, quæ habent iura regalia, vt videmus, & dixi s̄. in v. parte, in liiij. consideratione. Cùm habeant parlamēta & alia regalia: & apud nos quicquid sit ex cōsuetudine nostra excedunt dignitatem baroniæ & quasi adęquātur comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit, cùm in talibus multum operetur, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt. & dixi supra in pluribus locis quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id quod dicit Iacobinus de sancto Georgio in tract. de feudis. in verbo, princeps. vbi aliqua ponit quæ hic non transporto. Et vide etiam quę posui in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in titulo. des iustices & droictz dicelles. in §. v. in glo. du prince. vbi ponitur diffinitio huius dictionis, princeps.

Et redeundo ad propositum vnde digressi sumus, ex baronia vel dominio huiusmodi quod dominus habet in homines & fideles suos, censetur habere dignitatem etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis pręfertur omnibus alijs nobilibus.

Hinc videmus, ꝙ in hac diœcesi Heduen. in introitu episcopi Heduen. si assistāt nobiles, pręferuntur omnibus

quattuor qui dicũtur barones, videlicet baro de Sullyaco, baro de Luxiaco, baro de Motha sancti Ioannis, & baro de mõte Petroso, qui tanꝙ primi huius diœcesis, eo quia barones præferuntur quibuscunq; nobilibus, & obtinent primũ locum, tam in ambulando cũ episcopo, aut iuxta episcopum, ꝙ in portãdo cathedrã seu tangendo, aut pallium portãdo: ex quo denotatur, ꝙ ista baronia habet aliquid præeminentiæ vltra alios nobiles.

Et, vt dicit Lucas de Penna, hæc nobilitas nõ quæritur ex alio feudo ꝙ in quo sunt vasalli & fideles secundũ Andreã de Isernia in tit. de capita. qui curiam vẽdidit. in c. j. in fi. in vsibus feudorum. ita quidẽ ꝙ non sint modici numero, sed multi, vt notat ipse Andr. in vsibus feudorum. in tit. quibus modis feudũ amittatur. imo etiã in numero copioso, eo quia præmiũ dignitatis seu nobilitatis est habere subditos. in authẽ. vt iudices sine quoquo suffragio. §. nolumus diuites & locupletes. eo. ti. §. j. & quãtò quisq; maioribus præest, tantò maior est, vt dixi hic ante.

Et, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. mulieres. non dicitur vero nobilitas ex infeudatione, nisi sit à principe, vt in c. j. quis dicatur dux marchio. & in l. j. C. de domesti. & protectoribus. & quod ibi no. & in l. j. C. de præpositis laborum, libro xij. & in l. vniuersos. C. de decurio. libro x. in medio glo. illius, ibi: cùm enim tale officium sit à principibus.

A rege enim emanat origo dignitatum tẽporaliũ, vt sentit Orosius ad Augusti. ad hoc c. ita dominus. xix. dist. tamẽ dicit etiam Bal. in consi. cxxix. in ij. col. in ij. volu. ꝙ qui ex priuilegio vel aliàs iurisditionẽ habet, dicitur nobilis: de quo dixi in cõmentarijs nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiæ, in titu. des droictz & appartenen. à gens mariez. §. xix. in gloss. entre gens nobles. versicu. vel quarto. vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est, ꝙ feudũ nobile nobilitat suum possessorem. Aluaro. & Iacobus de Beluiso in præludijs feudorum. in in prin. in x. col. tit. qui feudum dare possunt.

Et dicitur feudũ nobile feudum antiquũ, quod est infeudatum nobili à principe, secus si alteri, quoniam nobilitas ictu oculi non nascitur, secundùm Bald. in preludijs feudorum. in decima diuisione. allegat. l. stemmata. ff. de gradibus cognatio. sequitur Decius consil. liij. col. ij. post mediũ. de quo amplè per Bonum de Curtili in suo trac. nobilitatis, in tertia parte, nume. cc. & ccj.

Aduertendum est tamẽ etiam ad id quod dicit Lucas de Penna in l. cùm neq;. C. de incolis, libro x. ꝙ si rusticus emat feudum nobile nõ ex hoc fit nobilis. res enim à persona sumit conditionem & honorem & non econtra. l. iustissimè. ff. de ędilitio edicto. l. j. C. de imponẽ. lucra. descriptio. libro x.

Aduertendum est etiam ad huiusmodi barones, ꝙ pręcedunt milites. c. venerabilis. de cõfirmatio. vtili vel inutili. in subscriptio. & Barba. in consi. lvij. col. ij. in fine. cùm seq. in ij. volu.

Et Lucas de Penna in l. fi. C. de mãcipijs & colonis patrimo. lib. x. vbi dicit, ꝙ cùm reges haberent plures filios nec omnes reges facere possent, eo ꝙ regnũ sectionem nõ patitur. Innocen. & alij in c. licet. de voto. & vni administratio regni est committenda. Archidia. ij. q. vij. §. idem obijcitur. donabat eis ampla castra cũ iurisditione & imperio, inde vocabãtur barones. i. filij alijs excelsiores secũdùm eũ. & pro hoc est bonus textus in extrauagãti, volẽtes. versi. comites, barones & nobiles, & ibi Andr. Barbatia in sua eleganti repetitio. Et licet tex. in subscriptione c. grandi. supra allega. præponat barones comitibus, tamen comites sunt præferendi: vt dixi suprà in quinta parte, vt etiam tenet Fran. de Curte in tractatu suo feudorum. in ij. parte principali. versi. ij. principaliter videndũ est. nisi tamen tales barones essent filij principum, quia etiam præferri debent comitibus, sicut comites filij regum præferũtur alijs ducibus. dixi suprà in quinta parte.

Decimasexta cõsideratio. Causatur interdum nobilitas ex cõmuni opiniõe, puta si aliquis communiter pro nobili habeatur. l. cũ de laniõis. §. asinam. ff. de fundo instructo instrumentoq; legato. l. j. §. j. ff. de fluminibus. l. fi. ad finem. C. si seruus aut libertinus ad decurio. aspira. & C. mandati. l. si pro ea. in principio.

Et horum nobilium infinitus est numerus, & tales nõ sunt veri nobiles, sed asserti tales: vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. in iij. colũ. C. de dignita. libro xij. Nihil enim stultius est quàm sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, vt ait Tullius de legibus. sed huiusmodi assertiones quandoq; sunt mendosæ, vt facit text. in l. si priuatus. in ij. reponso. ff. qui & à quibus. & ff. de officio prætoris. l. Barbarius. sic etiam falsa erat assertio quam de lesu turbæ faciebant: nam alij dicebant ipsum esse prophetam, alij Ioannem baptistam, vt dicitur Lucæ ix. dicit tamen Felin. in hoc in c. super eo. de testibus. colũ. iij. quòd inhærẽdo communi opinioni vulgarium secundùm quã verba intelligi debent cùm de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis. not. Matthæus Matthesillanus notabili suo ciij. incipi. nota quòd si capitulum. quod an sit verum, vide Bonum de Curtili in d. suo tractatu. in iij. parte, numero clxxix. & clxxx. vbi arguit in cõtrariũ, eo quia verba sunt intelligenda secundùm modum loquẽdi peritorum, & videatur ibi, non insisto.

Et ideo hoc casu dicit Sozi. consilio suo ccxlvj. col. ij. versicu. prima ratio. quòd non sufficit in tali casu dicere, quòd talis est nobilis, imo etiam dici debet quòd talis reputatur. Faciunt quæ dicit dominus meus Iason post Barto. & alios in l. j. C. de testamentis. vbi dicit, quòd non sufficit ꝙ dicatur ꝙ testis est infamis aut excõmunicatus, sed etiam requiritur, quòd dicatur ꝙ talis tenetur & reputatur, idem tenet Barto. in l. si arbitro. C. de sententijs. & in l. cùm ad testium. §. primo. & in l. cùm lege. ff. de testamentis.

Et ad prædicta faciunt quæ dicit Paulus de Castro consilio cvij. col. secunda, & tertia. alleg. per Archidiaco. in capi. primo. de cõsuetudine, libro sexto. Philippus Decius in capitulo nouit. in sexto notabili. de iudicijs. & in l. fœminæ. in ix. col. ff. de regulis iuris. Rochus de Curte in repetitione capitu. fi. col. xvj. versiculo, septimò infertur de consuetudine. Albericus de Rosa. in prima parte statutorum, quæstione cxxxvij. facit text. in l. prima. §. quotidiana. ff. de aqua quotidia. & æstiua. facit quod dicit idem Decius in c. ad aures. in prin. extra de rescriptis. faciũt quę dicunt Hostien. Anto. de Butrio & Abbas post alios in c. illud. de præscriptio. Bald. in l. siue possideris. in iiij. oppositione. C. de probatio. cũ similibus per domi. Decium adductis in consilio cxviij. col. j. ad finem. & do. Franciscum Balbum in suo tractatu de præscriptio. in iij. parte, in xvij. col. in fine. versic. tertiò præmissa. vbi dicunt ꝙ si quis longo tempore fuit reputatus clericus & in possessione beneficij etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus præsumitur & rector beneficij.

Et ideo hęc nobilitas probari potest per famam, ꝙ fama est, ꝙ talis reputatur nobilis. Bal. in l. prouidēdū. C. de postulãdo. Alex. in additio. ad Bart. in l. de minore. §. tormenta. col. pe. ff. de quæstionibus. sequitur idem do. Decius in c. j. in iiij. col. in princ. versi. secundus casus. extra de appellatio.

De hac materia quomodo ex cõmuni opinione & reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curti. in tracta. suo nobilitatis, in iij. parte, nume. clx. clxj. clxij. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Cardi. Alexand. in c. per venerabilem. §. quod autem. col. xxij. cùm seq. extra qui filij sint legiti.

Faciũt & vltra quę dicit Bartho. Cepola in suo tracta. de imperato. mili. eligēdo. in verbo, nobilitatis. versi. xj. fuit opinio. vbi dicit ꝙ statuta & cõsuetudines loci faciũt quem esse nobilē qui aliàs nõ esset, qa ibi ratiõe statuti aut cõsuetudinis reputatur talis, vt est apud Venetos & Florẽtinos, apud quos ex eorũ statutis & cõsuetudinibus reputãtur nobiles tales q aliàs de iure nõ essent: & hoc dicit probari in l. j. §. pe. ff. de muneribus & honoribus. & hoc sentit Bar. in l. vnica. C. de mulieribus. in quo loco. li. x. in ij. col. ver. sed quęro quę dicãtur. versi. venio ad secundũ. vbi dicit ꝙ honor est ille qui sic reputatur ĩ loco, & sic officiũ in vno loco reputatur honor, alibi nõ. allegat. l. numerum. circa principiũ. ibi: calẽdarij quoqꝫ. ff. de muneribus & honoribus. vbi hoc optime ꝓbatur. & faciũt quæ dicit Ioã. de Imola in c. de multa, in fine. extra de præbendis. ꝙ ad discernendã dignitatē secularē attendēda est consuetudo sicut attenditur in beneficijs ecclesiasticis, per ea quæ habentur in c. cùm olim. extra de consuetudine.

Et ideo, vt dicit Cepola in loco supra alle. cũ apud exteras gentes sint in hoc diuersæ consuetudines, necesse est, vt diuersis modis nobiles censeantur. & in casu prędicto, vt dicit ibi nobiles sunt ex statuto vel cõsuetudine qui admittũtur ad cõsilia & officia, non cõprehendũtur bastardi & spurij, vt notat Bal. in l. cũ legitimè. ff. de statuis & imaginibus. Aluarotus in c. j. in antepe. col. in prin. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorũ. dixi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũdiæ. titulo des successions des bastardz. §. iij. in gloss. j. in fine. vbi dixi ꝙ ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobilitatem, & possunt portare nomē & arma domus. pro quo etiam videatur Bonus de curtili in d. tracta. in quarta parte, numero xlv. & xlvj. vbi amplè.

Vnde, vt dicit text. in l. gñaliter. §. spurios. ff. de decurio. spurij ad honores & decurionatus nõ admittũtur, nec etiã ad beneficia. c. cũ in cunctis. de electio. propter tñ sua merita, virtutes & cõmēdatos mores nedum ad beneficia simplicia imo etiam ad maiores dignitates & põtificatus sedē admittũtur. c. j. sed & hoc intelligendũ lvj. dist. prout fuerũt Felix tertius natione Romanus, qui ex Felice patre presbytero fuit. Gelasius natione Apher ex patre episcopo Valerio natus est. Agapitus natiõe Romanus ex patre Cordiano pręsbytero originē duxit, ꝗ̃plures etiã alij fuerũt qui ex sacerdotibus nati apostolicæ sedi pręfuerũt, de quibus in c. Osyris. lvj. di. dicit tamē ibi Io. de Turrecremata, ꝙ licet tales fuerint filij sacerdotũ, non tñ erant spurij, quia fuerãt suscepti in laicali statu parentum, & anteꝗ̃ ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vlterius idē Cepola in dicto tracta. in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione, ꝙ cõsuetudo & statuta Venetorũ faciũt aliquos nobiles, qui aliàs de iure non essent nobiles: qm̃, vt dicit, licet mercatura impediat nobilitatē tñ apud eos si fuerint de senatu eorũ vel de certis familijs, etiã si exerceant mercaturã, non perdũt nobilitatem ex statutis & cõsuetudine illorũ: quod dicit esse verum, si exerceant mercaturã magnam & copiosam, secus si est tenuis & vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero in lib. de officijs, tamē quicquid sit mercatura est contraria nobilitati, cùm eis sit interdicta. l. nobiliores. C. de cõmercijs & mercatoribus. Et de hac nobilitate Venetorũ non obst. eorũ mercatura etiam meminit Bonus de Curtili in dicto suo tractatu. tertia parte, numero cxxxiiij. & cxxxv.

Decimaseptima consideratio. Nobilitas causatur & inducitur ex principis concessione siue priuilegio, quod potest facere princeps secundũ Bald. in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis. facit tex. in c. cùm redemptor. xij. quæstione ij. & in l. ij. & fi. ff. de natali. restituen.

Et talis sic nobilitatus à principe non perdit iura popularium. Bar. in l. Alexandrinus. C. de decurio. libro decimo. facit l. quod fauore. C. de legibus. cum vulgaribus. nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alexãder in consilio xxxvij. in quinto volu. Bald. in l. per adoptionem. ff. de adoptio.

Contrarium tamen in hoc videtur decisum in tractatu intitulato Speculum humanæ vitę, libro primo. ca. octauo. dicens non rectè dici posse principem sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sint parentibus. Vnde requisitũ quadã die plurimũqꝫ lacessitum pręcibus Sigismundum Cæsarē à quodã plebeio sibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, respondisse quidē non indoctè, sed prudenter ac facetè. Refert diuitem quidē aut exemptum te facere, nobilem verò minimè.

Sequor tamen opinionem Bal. in d. l. sacrilegij. quam etiam opinionem secutus est Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in iij. parte, nume. cxxvj. cxxvij. cxxviij. & cxxix. vbi amplas ponit remissiones quomodo intelligitur statutum, ꝙ nobiles æquiparentur popularibus. de quo per Alex. in consi. cvij. col. iiij. in ij. volu. & per eundem in l. sub conditione. ff. de liber. & posthu.

Et an statutũ seu consuetudo faciēs mentionem de nobilibus cõprehēdat tales, licet Felin. in c. super eo. de testibus. in iij. col. dicat ꝙ inhęrendo cõmuni opinioni vulgariũ, secundũ quã verba debēt intelligi cùm de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, prout notat etiã Mathesillanus notabili suo ciij. incip. no. ꝙ si capitulum. & Pau. de Castro consilio ccxxviij. & dixi suprà.

Cùm aũt cõsuetudines in ducatu Burgũdię habeamus dantes quædã priuilegia nobilibus tam in §. xix. in titu. des droictz & appertenã. à gens mariez. ꝗ̃ in ti. des enfans de plusieurs lictz. §. iiij. cũ sequē. eo quia sunt factæ à viris doctis & literatis, vt patet in proœmio illarũ. ideo debēt intelligi de quacunqꝫ nobilitate iuridica, eo quia verba à doctis prolata sunt intelligēda secundũ loquēdi modum peritorũ. gl. vbi Bar. no. in l. quid si nepotes. quam Bar. legit cũ. l. si quis filiabus. ff. de testa. tutela. Alex. cõsi. lxxxij. in j. volumi. & ita in simili casu arguit Barba. in repetitione extrauagantis volentes. in verbo, nobiles. & in consil. lvij. in iij. & v. col. & consil. cxxxv. j. colũ. ij. volu. de quo plenè per Bonum de Curtili in d. suo tracta. de nobilitate in iij. parte, numero clxxix. & numero clxxx. vbi amplè de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mētionem faciente de nobilitate: in casu tamen nostrarũ consuetudinum supra mentionato quædam dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, ꝙ si quis nobilitetur à principe gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobilitatis, & non aliàs. Ex quo dixi in casu de quodam populari alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus à principe, tamen quia actus nobilium nõ exercebat, imo semper cum popularibus morabatur more popularis: & ipse & vxor eius vestibus popularibus semper vestiebantur, debebant reputari populares & non nobiles, eo quia in hoc quo ad tales est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobiliũ solẽt portare in capite toreta ex veluto, mulieres verò populariũ portare solẽt caputia ex pãno laneo, & ista est notoria & manifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: nã eo q͂a habitus demonstrat qualitatẽ & dignitatẽ personæ deferẽtis, vt ex multis colligitur in l. murileguli. C. de murilegulis, libro xj. facit tex. in c. si iudex laicus. de senten. excõmunicationis, in vj. & mouebar argumẽto eorum quæ dicit Anto. de Butrio in c. cũ desideres. extra de sen. excõicationis. Bal. in l. j. C. de iuris & facti ignorã. & in l. militẽ. C. de procurato. Saly. in l. non prohibẽtur. C. qui accusare nõ possunt. ꝙ milites non exercentes militiã nõ gaudent priuilegijs militũ. facit tex. in l. fi. ibi: pristinum exerceant. ff. de excusatio. tutorum. faciunt quæ dicit Cardi. Florenti. in c. j. in ix. quęstio. extra de celebra. missarum. dixi in prædictis nostris commentarijs in §. xix. supra iam allegato.

Faciunt & alia quæ dicit Bonus de Curtili in prædicto suo tractatu. parte tertia. numero lxxxvij. vsq; ad numerum. xcj. vbi dicit tales qui gratia principis nobilitatẽ acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium, si tamen non agant actus nobilium, non gaudent priuilegijs nobilium nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

DEcimaoctaua consideratio. Nobilitas etiam causatur ex loco, quoniam ciuis ex vrbe splendida oriũdus nobilis est. facit c. nos qui. xl. dist. & c. illud. & c. Adã. facit. l. non tantũ. §. j. ff. de excusatio. tutorũ. facit. l. seruos. C. ad. l. Iuliam de vi publica. facit l. in vrbe. ff. de stat. hominum. &, vt dicit Bal. in l. j. C. de Alexan. primat. libro xj. ꝙ melius est esse popularem nobilis ciuitatis, q̃ nobilem esse mediocris ciuitatis. & ibi etiam Iacobus Rebuffi & Io. de Platea. & facit textus in authen. de hæredibus & Falcidia. in principio. collatio. prima. & sequitur Ludouicus Romanus in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio. in xj. fallentia primæ partis. licet glo. in l. prima. C. de colonis Palęstinis. dicat quòd natus in terra in qua Christus est natus, nõ gaudet priuilegio maiori, quàm coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte quia, vt dicit dominus meus Iason in §. itẽ Seruiana. in iiij. col. institu. de actio. nobilis inhabitans villam siue rus non censetur propterea rusticus, quia nobilis à rustico non loco sed genere distinguitur: quamuis textus in l. prima. C. vt rustic⁹ ad nulla obseq. aduocetur, libro xj. dicat ꝙ omnes illi censentur rusticani qui habitãt extra muros ciuitatis. quem textum ita refert Bar. in l. cõficiuntur. §. codicilli. ff. de iure codicillorum. & etiam Lucas de Penna in dicta l. mulieres, in iij. col. de dignita. vbi etiam ad hoc allegat textum in l. cùm scimus. prope finẽ. C. de agricol. & censitis, libro xj.

Et quamuis Raphaël Fulgosius in l. fi. C. de testa. dixerit illum cẽsendum rusticum qui per totam diem, vel pro maiori parte stat in rure, quamuis sit nobilis: sed, vt dicit dominus meus Iason in dicto §. credit ꝙ loquatur quantum ad hoc vt disposita in rusticis in eis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cyn. Raynerius, Ange. & Salyce. in dicta l. fi. & in locis ibi per eum allegatis. bene dixit, ꝙ leges pluris existimant & faciunt nobilem habitantem in ciuitate, quàm habitãtem in villa. Ita probat textus in authen. presides. in verbo, nobiliores ciuitatum habitantes. C. de episco. audien. & textus vnde sumitur in. §. interim. in verbo, nobilioribus. in authenti. de defenso. ciuitatum. colla. iij.

Apud nos Gallos tamen nobiles vt plurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum (saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per familiam vacant: curam circa gregem atq; armenta gerentes suam, redditus suos sibi annu. debitos pecuniaria re non mercimonia quærentes, quandoq; venationibus intendunt. de quibus latè & verè inferius dicetur ista parte, in xlix. consideratione. Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. iij. parte, numero cxliiij. dicit, ꝙ vbi quis prædicta obseruat capax est, & si recenti compertus sit familia, hoc tamen viuẽdi modo lucriq; genere eidẽ patescit aditus. &, vt dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hęc habent, ꝙ omnes suo redditu aut etiam quæstu non vili fere putant nobiles licet habitent in ciuitatibus, quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam infra in xj. parte de plebeis, in xxvij. consideratione. sed tamẽ vide in l. ne quis. in verbo, officijs. & in verbo, stationarijs. & ibi Bart. Iacobus Rebuffi, & Ioã. de Platea. C. de dignitatibus, lib. xij. Cepola in tract. de imperato. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. col. v. Et tales exercentes tales artes viles & mœchanicas non possunt esse nobiles, vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

Videmus tñ apud nos, ꝙ cuiuscunq; conditionis sint homines nostræ ciuitatis Heduen. oriundi, habẽt iura nobilitatis, eo quia habent facultatẽ & priuilegiũ acquirendi & tenẽdi feuda nobilia acsi essent nobiles: & tale priuilegiũ habent etiam Diuionenses, quod impetrauerũt à rege Ludouico. xij. cuius anima requiescat in pace, quia erat zelator pacis, iustitiæ & tranquillitatis suorum subditorũ, nec credo fuisse à quingentis annis regem in Francia qui magis dilexerit iustitiam & odierit iniquitatem: & in priuilegijs eorum est appositum, quòd possint vti tali priuilegio, prout ciues Heduen. & Cabilonen.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu facultas extendatur etiam ad vilissimas artes exercentes, cũm dignitatem habere non possunt. Et nobilitas & dignitas idẽ sunt, vt dixi suprà in lxxvj. consideratione primæ partis, ergo nec iura nobilitatis.

DEcimanona cõsideratio. Adhęrẽtes lateri principis & eidẽ in officio quocũq; minimo seruiẽtes, nobilitant & nobiles efficiunt. faciũt quę dicit Ang. Aret. i. §. fi. in. j. col. insti. de exceptio. ꝑ textũ in l. j. C. de mãdatis principũ. & in l. laudabile. C. de aduoca. diuerso. iudicio. ꝙ secretarij pricipis dicunt in dignitate cõstituti. sequit Felin. in c. fraternitatis, in ij. col. extra de hęreti. facit quod dicit Ang. in l. j. C. de prępositis sacra. larg. per illũ tex. quẽ refert & sequit do. meus Ias. in l. omniũ. in ij. col. C. de testamentis. & quod dicit Barto. in l. j. C. de mulieri. & in quo loco, libro xij. vbi dicit cubicularios principis esse in dignitate & honore constitutos. & quod dicit Barba. in tracta. de præstantia cardinalium. quæstione. j. col. xxij. vbi dicit

dicit coquum principis esse in dignitate,& habere digni-
tatem:imo,vt dixi suprà in prima parte,in lvj.considera-
tione.& in vj.parte,in xxvij.cõsideratione.omnes famu-
lantes principi sunt in dignitate,& ideo nobiles,cũ digni
tas & nobilitas idem sunt.Bar.in l.j.C.de dignita.lib.xij.
& dixi suprà.

VIgesima consideratio. Nobilitas etiã causatur
ex vsu tanti temporis cuius initij memoria nõ
extat in contrariũ,cũ hoc tempus habeat vim
tituli iustitiæ,priuilegij & veritatis. Barbatia
consil.ix.in j.col.in j.volu.& operatur etiam circa ea quæ
sunt regalia,vt per canonistas in c.super quibusdã.§.præ
terea.de verb.sig.& tantũ potest quãtum Imperator cum
causa.Andr.de Isernia in titu.quæ sint regalia.in versi.flu
mina nauigabilia.col.ij.circa medium.

Et multa de effectu huius temporis immemorialis di-
xi in cõsuetudinibus ducatus Burgundiæ.titu.de iustices.
§.ij.in glo.& la preuue.& in multis alijs locis.& adde plu
ra cumulata per Alex.in cõsi.vj.in ij.col.in prin.in j.vol.
per do.meũ Iaso.in authẽ.si quis in aliquo. C.de edendo.
& in §.omniũ.in xiiij.col.instit.de actio.& in l.ex his ver
bis.C.de milit.testa.in repet.l.admonendi.in xc.col.ff.de
iureiurã.per do.Philip.Deciũ cõsi.lxxxv.col.ij.& consi.
xlij.col.j.cõsi.xxxv.col.ij.cõsi.clxxiiij.col.ij.& in c.j.char
ta vij.extra de fide instrumen.de qua plenè per Bonũ de
Curti.in suo tracta.nobilitatis.iij.parte.nume.cxxxij.vbi
dicit ꝙ licet talis nobilitas nõ habuerit principiũ ab origi
ne pgenitorũ,dicitur tamẽ generis nobilitas:& quãtò an
tiquior tantò nobilior:& magis relucet à parentibus reli
cta ꝙ̃ à principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur:quoniam in
eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud
nos qui hodie magni nobiles,& de nobilissima domo na
ti reputãtur & habentur,qui tamẽ descenderunt ab anti-
qua familia,quę nobilitatẽ acquisiuit virtute,& habuerũt
antiquos prędecessores,qui suis virtutibus,prudentia aut
scientia,non origine nobilitatem acquisiuerunt,quorum
nunc nulla aut parua extat memoria:& ista est nobilitas
de qua Aristo.ij.Rheto.dicens nobilitatem esse maiorum
quandam claritatem honorabilem progenierum secun-
dũm virtutem generis.& dicit Boëtius de consolat.philo
sophię.prosa sexta.Nobilitas est quędam laus proueniẽs
de merito parentum.

VIgesimaprima consideratio. Nobilitas dependet &
causatur ex materno vxoris psona cõsiderata. Vxo-
res nanq; dignitatibus, nobilitatibus ac virorum pręemi
nẽtijs fulgẽt,& ideo mulier plebeia copulata matrimonio
nobili,efficiẽ nobilis.test est in l.mulieres.C.de digni.lib.
xij.& in l.fi.C.de incolis.lib.x.ibi:honore mulieres mari
torũ erigim⁹,genere nobilitamus.& in l.fi.C.de nup.ibi:
vxor marito cõcrescat & sentit eius fulgorẽ.dixi in cõmẽ-
tarijs nostris sup cõsuetudinibus ducatus Burgũ.in titu.
des mains mortes.§.vij.& s.in ij.parte.in xl.cõsiderat.&
plura amplè per Bonũ de Curti.in suo tracta.nobilitatis.
nu.184.& 185.vbi dicit ꝙ si nobilis qui nõ tenetur ad tri
buta soluẽda cõtraxit matrimoniũ cũ plebeia siue villana
quæ habebat bona patrimonialia pro quibus solita erat
cõtribuere cũ alijs vicinis in collectã,cui nobili ipsa bo-
na in dotẽ dedit,nõ tenetur ad munera patrimonialia,mi
xta vel extraordinaria.alleg.notata per Iaco.de beluiso
in l.Lucius.§.idẽ respõdet.ff.de muneribus & honoribus.
quæ reassumit Petrus Antiboli in tractatu de muneribus.

charta lxxij.& etiam dixi in tertia parte.

Tamen in cõtrariũ tenet Lucas de Penna in d.l.mulie
res.in j.col.in j.notabil.C.de dignita.lib.xij.quòd solum
personæ decorantur honore virorũ,non tamen res earũ
consequũtur priuilegia,quæ habent res maritorum.l.spa
donem.§.liberti.ff.de excusa.tutorum.

Ex quo arguit,ꝙ si vir est immunis à collectis ratione
propriæ dignitatis,nõ trahitur hæc immunitas ad bona
vxoris.Cogita si casus eueniat, cùm hic sint duæ opinio
nes cõtrariæ non insisto,cùm latius in tractatu de muneri
bus insistam,vbi est materia:& in loco suprà allegato po
nitur quomodo ista nobilitas tantum durat quantum ma
trimonium aut viduitas vxoris,aut castè & pudicè viuat,
secus si luxuriosè:& quòd non habet locum econtra.dixi
suprà,& dicam infrà.

Aduerte tamẽ ad prędictã decisionẽ ꝙ̃ pro opi. Lucę
de pẽna adhuc magis faciat dictũ cõmentatoris regularũ
cancellariæ Iulij ij.in vj.parte,allegando in l.fi quod dicit
Bal.in l.nec filiũ.C.de nup.ꝙ si nobilis contrahat matri-
monium cũ plebeia perdit nobilitatẽ:quia,vt dixit,deho
nestauit nobilitatẽ,sed nõ credo hoc esse verũ:eo quia ma
riti nõ acquirunt nobilitatẽ ex parte vxorũ,& per conse-
quens nec perdere debent,diminuitur tamẽ quodãmodo
de honore illius apud probos & graues viros.

VIgesimasecunda consideratio.Nobilitas ex diuitijs
causatur,maximè vetustis quæ ab antiquis proge-
nitoribus obuenerũt.l.ad subeũda.C.de decurio.& de prę
dijs curialiũ.l.ij.in fi.lib.x.l.rescripto.in prin.ff.de mune-
ribus.l.j.in prin.ff.de custo.reorũ.vbi æquiparantur ho-
nor & amplissimæ facultates.Ad idẽ text.in authẽ.de de-
fen.ciui.in prin.diuites em̃ ob diuitias celeberrimi fiunt.l.
si res.ff.de admi.tu.dum tamẽ sint honestis rationibus,&
iustitia,& bonis operibus cõquisitę.Et facit quoniã perso
næ vilitas ob diuitias tegitur.l.eos qui.in fine.ff.de decur.
vnde Cassiodorus iij.variarũ epistolarũ.xvij.Tãtũ quis
nobilior est quãtum & moribus probus,& luculenta fa-
cultate reluxerit.Ita dicit Lucas de Penna in dicta l.mulie
res.in iij.col.C.de dignit.lib.xij.vbi tenet ꝙ hæc nobili-
tas nõ est vera nobilitas,quoniã ad pecuniã dignitas non
mensuratur,vt habetur ix.Ethicorũ.In homine enim,vt
ait Seneca ad Lucillum , id laudãdum est quod ipsius est,
familiã formosam habere,& domũ pulchrã, multũ fert,
multũ fœnerat,nihil horũ in ipso est sed circa ipsum:lau-
do in ipso qđ nec eripi potest,nec dari quod propriũ est
honoris.ꝙ̃ꝙ̃ hodie, vt ait Ambr.ij.de offi.ita incubuerũt
mores hominũ admiratione diuitiarum,vt nemo nisi di-
ues putetur dignus honore:vnde solet dici.

In pretio pretium nunc est,dat census honores,
Census amicitias,pauper vbiq; iacet.

Et, vt dicit Bonus de Curtili in dicto suo tracta.nobi
litatis.numer.cxix. Nobilitas sine diuitijs penè mortua
est:hæc tamen nobilitas diuitiarũ est fluxa & fragilis:&
quomõ hęc cũ nobilitate generis generẽt superbiã,dicam
infra in xxviij.cõsidera.in hac parte,& in xj.parte in xx-
vj.considera.dicam amplè de diuitijs,quomodo faciunt
quem inter plebeios preferri.

VIgesimatertia consideratio. Nobilitas causatur ex
adoptione:quoniã,vt dicit Ioan.Raynaldus Gallus
in suo cõprehensorio feudali.in trac.nobilitatis.fili⁹ ado-
ptiuus vel arrogatus per patrẽ nobilẽ efficitur nobilis.l.
liberos.& l.senatoris filiũ.ff.de senato.vbi adoptatus à se
natore,senatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt.in d.suo trac.in iiij.parte tenet cõtrariũ & mouetur,quia cui nõ cõueniunt diffinitionis verba,nõ cõuenit & diffinitum.l.quod cõstitutũ.vbi Bar.in specie notat.ff.de testa.milit.& in.l.ita autẽ.in prin.& ibi Bar.etiã notat.ff.de admi.tut.& in.l.iiij.§.pretor.versi.roties.ff.de dã.infec.Faciunt quæ dicit Alex.in cõsi.xviij.in col.j.in j.vol.& Barba.in cõsi.ij.in v.col.in j.volu.sed his filijs adoptiuis nõ cõueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis,quæ est qualitas q̃dã siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis,à parentibus originem sumens,& in legitimos liberos per carnem continuata : ergo nec diffinitũ. Quòd autẽ non cõueniant patet:quia in illis nulla clari sanguinis per carnẽ cõtinuatio fit,vt patet ad oculũ.Dicit tamen ꝙ nõ negat quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiores magis reddantur cæteris:& ita procedunt iura in cõtrarium allegata,quę de nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere,fateor ꝙ cũm adoptiui nihil habeant de genere patrũ adoptiuorum,vt plenè notatur in l.si arrogator.ff.de adoptio.per G. Bened.in sua repe.c. Raynutius.in verbo,& vxorẽ nomine Adelasiã.ꝙ nec habent nobilitatem generis:si tamẽ adoptio seu arrogatio fiat autoritate principis, de qua ibi,videtur ꝙ etiã illã dignitatẽ habere possint,vt hi qui habent à principe seu principis concessione:nõ tamen principaliter vt illi,sed consecutiuè & accessorie: de qua nõ est multũ insistendum cũ pauci tales reperiantur apud nos.Etiã quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat,licet quãdoq; viderim plures acceptos fuisse in filios secundũ l.quidã cũ filium.ff.de verb.obliga.imo quãdoq; tales voluerũt se dicere saisitos secundũ cõsuetudinem nostrã & generalẽ in toto regno,scilicet ꝙ mortuus saisit viuũ &c.eo quia erant filij ciuiles,& ciuilitas seu fictio ciuilis habet locũ in statutis,vt dicit Bar.& do.meus Iason in l.si is qui pro emptore.ff.pro emptore.sed dixi ꝙ hęc erant somnia,& scripsi in casu emergẽti,sed non vltra circa hoc remorori,cũm in Gallia tales nõ succedũt,ꝑut nec naturales simplices : vt dicit idem Benedicti in loco supra allegato.

VIgesimaquarta cõsideratio. Nobilitas etiã causatur in filios nepotes & descendẽtes in infinitũ,quando causa nobilitatis existens in parẽtibus transit in eos. Abbas in c.licet.de censibus,dicit tñ glos.in l.j.C.de dignita.lib.xij.ꝙ nobilitas ciuilis durat & cõtinuatur vsq; ad nepotes inclusiuè,nec vltra eos extẽditur:quod est verũ qñ causa nobilitatis nõ transit in posteros,vt dicit Bar.in d.l.j.C.de digni,vbi sic distinguit. Aut em̃ illud ex quo causatur nobilitas transit ad posteros vt regnũ,ducatus,comitatus,& similia:de quibus suprà dixi in viij.cõsiderat.huius viij.partis:& tunc vsq; in infinitum nobilis erit ille ad quẽ transit ipsa nobilitatis causa,nec ex parentũ quidẽ persona,quia ipse id habet ex quo nobilis est,scilicet feudum nobile,& ideo in promptu adest.ex quo enim durat causa nobilitatis,scilicet ipsum feudũ nobile,durat etiam effectus illius & sic nobilitas ipsa,arg.notatorũ in ca.ad hoc.versi.sepelierunt.de priuilegijs.

Aut em̃ illud nõ trãsit,vt dicit Bar.& tunc de iure cõi ex parentũ persona nõ transit vltra pronepotẽ nobilitas politica siue ciuilis,& ita ꝓcedit glos.in d.l.j.C.de dignit. In istis tñ vt dicit Bar.cõsuetudo multũ attendẽda est,& apud nos extẽditur in infinitũ:cũ inter nobiles originis,& inter quos qui per tantũ tẽpus cuius initij memoria nõ extat in contrariũ,tales fuerunt reputati,de quibus in ista parte iam suprà dixi.Et de hac nobilitate trãsitoria ad successores,vide Bonũ de Curti.in d.suo tracta.in iiij.parte. quæ cũm non sit materia nostra principalis,sic transeo.

VIgesimaquinta cõsideratio. Nobilitas etiã causatur ex militia,de qua dixi in cõmentarijs nostris super cõsue.ducatus Burgũd.in ti.des enfans de plusieurs lictz.§.iiij.& pro hoc videtur facere tex.in ca.cũ esset.extra de simonia. Hoc tñ,vt dicit Lucas de Pẽna in d.l.mulieres.C.de digni.lib.xij.nõ videtur esse tutũ,qm̃ simplex militia,vt dicit dignitatẽ nõ habet:quod latius alibi dicã,maximè infrà in ix parte,in xxvj.consideratione.

VIgesimasexta cõsideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura,ex eo ꝙ quis est clericus efficitur nobilis,ita dicit Io. And.in ca.libẽtius.de seruis non ordinã. facit quod suprà dixi in xij.cõsider.huiusce viij.partis,ꝙ adhęrentes principi etiã in quocũq; minimo officio dicũtur nobiles,ergo multò fortius istud procedit in istis clericis seruiẽtibus summo principi,cui etiam principes cæteri seruire debent.Si em̃ de quo minus inesse videtur inest,multò fortius & de quo magis.auth.multò magis.C.de sacrosan.eccle.faciũt & plura alia quæ ponit Bonus de Curti.in suo trac.nobilitatis.in iij.parte.in fine.

Et hęc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur,& in pluribus locis huius patrię vbi clerici excusantur,seu sunt exempti à pluribus muneribus à qbus alij ciues & incolę nõ sunt ĩmunes,vt in hac ciuitate Heduẽn.à quodã iure quod dicitur ius franchisię,& in oppido Diuioneñ.& Beluẽsi à quodã iure qđ dr̃ les martz,à qbus sunt exempti & immunes clerici etiã simplicis tonsurę cõiugati,& etiã in pluribus alijs locis & villagijs vbi tonsurati excusantur à quibusdã corueis debitis dñis tẽporalibus dictorũ locorũ,& in casu emergenti aliàs cõsului,ꝙ simplices clerici cõiugati viuentes mecanice,prout alij rustici & rurales nõ deberẽt tali iure gaudere,& ita fuit dictum & pronũciatũ per curiã pro dño de Beriono cõtra suos subditos dicti loci de Beriono:tñ quicqd dixerim & cõsuluerim in causa Abbatis sancti Ioãnis Reomẽsis contra suos subditos fuit iudicatũ cõtrariũ in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiã Bonus de Curti.in iij.parte sui tractatus nobilitatis,in fi.& vlti.col.

VIgesimaseptima cõsideratio.Intrando materiã præcedentiæ & pręlatiõis habẽdo respectũ ad septimã consideratione huius materiæ ꝙ nobiles præferũtur plebeis,& quia multi sunt nobiles ĩter se,hmõi erit ordo pręlationis,ꝙ primò qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti cæteris singularibus speciebus decoratis pręferuntur quo ad honores:vnde doctor genere nobilis aliũ inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bal.in.l.nemini.per illũ tex. C.de aduoc.diuer.iud. Abbas in c.venerabilis.col.ij.de pręben.& in ca.j.de dona.quos sequitur Felin.in ca.clerici.col.fi.in prin.de iudicijs.& in rub.de maio.& obe. Barba.in cõsi.lvij.in viij.col.& seq.in ij.volu.Decius consi.suo clxj.

Quod tamen intelligẽdum est data paritate temporis, vt tenet Inno.in ca.statuimus.de maio.& obe.& Decius in d.ca.clerici.& dicam latius infrà.

Hinc infert Sali.in.l.societates.ff.pro socio.quòd si in canonicatibus assumendis æquiparãtur nobiles & literati,nobilis & literatus pręferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald.in l.sed & si milites.in prin.ff.de excu.tuto.ꝙ Comes & Baro debet pręferri comiti tantum, vel

vel Baroni tantũ: Dux & Comes prefertur simplici Comiti,& in his attenditur maior dignitas.dixi s̃.& dicam infra quando dicam q̃ à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prędicta q̃ miles & doctor preferẽdus est simplici militi,aut simplici doctori: vt dixit Alexan.in l. centurio.in prin.in ij.col.ff.de vulg.& pupil.subst.

Hinc etiã dicit Cy.in l.ꝑuidendũ.C.de postulãdo,q̃ nobilis moribus præferendus est nobili genere tm̃,sed si quis sit nobilis moribus & genere præferendus est ei qui est nobilis moribus tm̃:quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorũ.Et illud dictum Cy.sequitur Bal.in l.cũ plures.§.j.ff.de admi.tutorum.

Faciunt quæ dicit do.meus Iason in l.cohæredi.§.qui discretas.ff.de vulga.& pup.vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas authoritatem vnius.Et facit regula geminatorũ actuum siueverborum, de qua in l.balista.ff.ad trebel.Bar.in.l.cũm scimus.C.de agrico.& censi.Pau.de Cast.in l.j.C.de legit.hæred.Barba.in ca.ex literis.in xxxiiij.col.de rescrip.& in consi.xxvij.in xxv.col.in j.volumi.& in consilio primo,in xxvj. & xxx.col.in j.volumi.vbi de geminatione peccati.& per Rochum in ca.si.in prin.extra de cõsuet.Feli.in cap.si quãdo.de rescrip.do.meus Iason in l.nec damnosa.C.de precibus imper.offeren.plura alia allegat ad hoc Bonus de Curti.in suo tracta.nobilitatis.in iij.parte.nũe.xxiiij. vbi alleg.do.meum Iaso.in pluribus locis,& Decium in multis consil.quæ iam cumulaueram in d.l.nec damnosa.ad Iaso.meum,& plura alia quæ alibi dicturus sum.

Vigesimaoctaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus,ac bonis moribus pręhonorantur, cũm præferendi sunt his qui ex genere & diuitijs seu loco aut priuilegio nobilitatis decorantur.Ita tenet Lucas de Penna in l.mulieres.in iiij.col.in prin.C.de dignita.libro xij. quod sic probat in ij.col.Cũm hæ tres species nobilitatis ex sapientia, sciẽtia & virtute sint in anima:spirituales, cœlestes,pariter & ex deo,sunt in omnibus præferendæ his quę sunt terrestres & ex homine,& sine dubio digniores.Nam sicut anima præfertur corpori.l.sancimus.C.de sacrosanc.eccle.& sol lunæ.c.solitæ.de maio.& obedien. sic & nobilitates quæ sunt spirituales in anima pariter & ex deo cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est preciosius plumbo.xcvj.distinctio.c.duo sunt.tantò hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles,vt dicitur v.Politico.& ij.Rhetori.vbi dicit Aristo.quòd ille est generosissimus qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium.Sanctius est me meis fulgere moribus,quàm maiorum opinione inniti,vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exẽplum. Et contra eundem:quod deficit,incipit in me:ego enim meis maioribus virtute mea proluxi,vt si prius noti nõ fuerint à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat q̃ Salustius degenerabat & nobilitatem maiorum perdebat, ipse verò proprijs virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates cũm Cerdonis esset filius ad Hermiodium qui sibi ignobilitatem exprobrauit.Meum (inquit) genus à meipso initium sumit,tuum autẽ in te finit.vt refert Plutarchus in Apophthegma.Melius est enim de cõtemptibili genere clarum fieri,quã de claro genere contemptibilem nasci.Hinc dicit Iuuenalis.

Malo pater tibi sit Thersites,dummodo tu sis
Aeacidæ similis,Vulcanaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Vt no.glo.in c.vndecunq;.lvj.distinctio.& facit text. & quod ibi notat glo.in c.nunquã.eadem dist.Qui enim de claro genere clarus nascitur,gloria claritatis nõ est eius solius sed etiam generis.Vnde idem Iuuena.Miserũ enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi.

Tota,licet veteres exornant vndiq; ceræ
Atria,nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Et alibi.

Stemmata quid faciunt, quid prodest pontice longo Sanguine censeri?

Vt notat glo.in l.stemmata.in prin.ff.de gradibus cognatio.vnde Cælius lectionum antiquarum,libro xj.c. xxviij.refert Licurgũ prædicare solitum qui ciuibus suis comprobare nitebatur,nil profuturã illis nobilitatem,& quòd ab Hercule viderẽtur propagati,nisi ea facerẽt meditarẽturq;,quibus ille hominũ summus euasisset.Catulorũ etiã argumẽto quos isdẽ natos parẽtibus educationis dissimilitudine,moribus etiã lõgè diuersis ostẽtabat,cũm lucernarius foret vnus,alter venaticus.& ibi vide cur Romani qui nobilitate præstarent lunulas in calceis gestare soliti essent,quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur,qui ex virtute q̃ si essent genere:& de his amplè suprà in ista viij.parte,in vij. considera.& per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligẽdo.in verbo,pro imperatore.in xj.col.vbi amplè. à quo Bonus de Curtili excerpsit quicquid boni in hoc dixerit.

Neq; etiam nobilitas generis sed virtutum quem deo gratum facit:c.venerabilis.extra de præbẽ.vbi Panor.& alij.Christus quidem nõ multos secundùm carnẽ nobiles elegit,sed ignobiles & pauperes:quia nõ est personarum acceptio apud deũ,vt ibi per doc.Et faciũt quæ dicit Bonus de Curtili in suo tracta.nobilitatis,nume.liij.vbi dicit q̃ apud deum nõ gradus elegantior, sed vitæ melioris actio cõprobatur.c.sicut excellentiam xxiij.q.iiij.& quis iustior.c.non loca.c.nulli.xl.distinctio.

Et facit quod notatur in l.j.in fi.C.de cõsulibus,libro xij.& dicit Bernar.ad Euge.Genus apostolorũ,est nõ aliũde nobile,quàm morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tñ videtur & sit incidẽter dictũ,q̃ ex duodecim apostolis si bñ inspiciatur eorũ gñatio,erant septẽ nobiles gñe.Nã,vt est gl.& doc.in d.c.venerabilis. Paulus & Bartholomæus erãt nobiles.& habetur Ioã.xix.q̃ Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus Iacobus maior,& Maria Zebedęi,ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioannes, & Simon:& sic erant cõsanguinei Mariæ,quæ erat nobilis genere,cũm esset ex semine Abrahę,& ex progenie regali,sacerdotali,& prophetiali. Cũm, vt canit ecclesia,Natiuitas beatę Mariæ orta est à semine Abrahę clara ex stirpe Dauid: & etiam regali ex progenie Maria exorta refulget &c.vt amplè demõstrat Antoninus Florẽ.in sua summa,parte vlti.titu.xv.§.iij. vbi ponit de eius cõceptione:imo etiã, vt ibi dicit Elizabeth,quę erat cognata virginis,erat orta de tribu sacerdotali,ergo eius maritus erat de tribu regali:cũm tribus sacerdotalis & regalis tãtum possent tunc inter se contrahere cõiugia,& nullę alię tribus secundũ legem,& tñ ex his descendit diuus Ioannes baptista,& sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet

ꝙ etiã nobiles genere fuerũt in magna æstimatione apud Deum cũ eos prę omnibus pręposuerit: dicã latius infrà quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus, nobilitas virtutum quæ dicitur animi, præfertur oĩbus alijs, etiã eo quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicãdus est eo qui proauorũ nobilitate subnititur: hæc autem tantũ præsumpta. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edic. Cyn. in l. prouidendum. C. de postulando. Iaco. Aluar. in ti. quis dicatur dux, marchio, comes. in vlt. charta, in vsibus feud. & faciunt dicta Ouidij.

Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipsi
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouidius alibi.

Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria & propria, vt dicit Bonus de Curtili in prædicta parte, in j. & ij. col.

De hmõi etiã nobilitate animi & virtutũ, vide amplè Zodericũ Zamoreñ. in suo Specu. humanę vitæ, li. j. c. vj.

VIgesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutum prefertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boëtij ij. de cõsolatio. Dignitatibus ex virtute, nõ virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres. in iiij. col. C. de dignit. lib. xij. & in l. vnica. C. de comitibus & arcarijs. lib. xij. Imo quod plus est, cùm minus idonei promouẽtur ad dignitatẽ, fit iniuria dignitati. §. sed hæc quædam. in authẽ. de sanctiss. episc. imo & ipsi eidem cui tribuitur, cũ illa indignus sit. vnde Prouerb. xxvj. Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe. & Valerius li. iij. c. ij. Ignominiæ loco apud indignum est dignitas, & deforme est quos dignitate præstas ab his virtute superari. De hoc etiã Hiero. ad Eliodorũ episcopũ. Aliàs est ad Pãmatiũ de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ipsa dignitas quã multi indigni possidẽt: vnde egregiè de Cæsare Tullius. Dũ quosdam (ait) ornare voluit, nõ illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: & infra latent in multitudine laureæ & triũphi, & interdum triumphantẽ sordibus polluũtur. Quod ante per manus patritijs tradebať, & sola nobilitas possidebat: quo Marius victor inuidia & Teuthonum atq; Cymbrorũ nobilitate familiæ putabať indignus, qď Scipio vltra annos ꝑ virtute meruit, nunc sola militia possidet, & agrestia dudum corpora nũc fulgẽs palma circundat. hec dicit Lucas de Penna in rubr. C. de digni. li. xij. in ij. col. Et hæc oĩa hodie videmus apud nos, ꝙ officia & dignitates nõ dãtur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunq;, dũmodo habeant pecunias, & emant pretio appretiato.

Ex quo videmus multos indignos ad officia publica assumptos: nimirũ ergo si respublica periclitetť cũ periclitari dicatť, vbi dignitas ĩdigno cõfertur. c. Cenomanẽsem, in fi. lxj. dis. Ita Lucas de Pẽna in loco hic ante allega. vbi dicit ꝙ dignitas facilius crescit q̃ incipiat. allegat Senecã epistolarum libro xix. epistola centesima.

TRigesima cõsideratio. Si quis animi solũ nobilitate illustratus reperiatur idoneior ad susceptionẽ conferẽdi regiminis, ille est cæteris quãtumcunq; nobilioribus præferẽdus. arg. eorũ quę voluit Bar. in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substi. Panor. Felin. & Decius in c. clerici. in v. col. de iudi. ꝑ tex. in l. honores, in princ. ff. de decurio. & in l. vnicuiq;. C. de proxi. sacrorũ scri. li. xij. facit text. in §. ordinatione. in authẽ. de monachis. facit tex. ĩ c. sed ergo. viij. q. j. & in c. constitutus. extra de appel. vbi in promotiõe dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligiť: & faciũt infinita quæ dicit Cepola in suo trac. de impera. militũ eligẽ. in verbo, pro imperatore. in xj. col. Et in hmõi idoneitate inspiciť qualitas ꝑsonæ: vñ legitur Saul post asinas in regẽ assumptũ fuisse. j. Reg. c. ix. & meminit Iosephus antiquitatũ Iudaicarũ li. vj. c. iiij. dicẽs Saulem virũ moribus nobilẽ & noĩe laudabilẽ, quasi ipsum sentiat non gñe sed moribus tm̃ nobilẽ fuisse: in regẽ tñ Iudaici populi à deo electũ per os Samuelis prophetę: quod virtus in eo prelucens nõ generis nobilitas egit. Idem de Dauid rege habetur j. Reg. x. c. qui post fœtantes in regem Hebręorum est constitutus, & refert hoc Iosephus vbi suprà.

TRigesimaprima cõsideratio. Nobiles nobilitate generis cęteris sunt anteponẽdi, arg. tex. in c. de multa. ibi: circa sublimes tñ & literatas ꝑsonas. extra de prębendis. Sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundũ quod ibi cõmuniter sumũt canonistæ attento ordine literæ qui attẽdendus est, pręponũtur ibi nobiles gñe nobilibus nobilitate animi, quales sunt vt plurimũ literati viri, quorũ doctrina mũdus illuminatur, vt ait imperator in authen. habita. C. ne filius ꝑ patre. & Hiero. in epistola ad Paulũ. & Felin. in c. nõnulli. in xxj col. in versi. & fauore publicæ. extra de rescriptis. vbi etiã inter cætera literatas personas stellas cœli appellat. dicã infra in x. parte. Et quòd valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi suprà in prima parte, in xvij. consideratione.

Et ꝙ nobiles genere pręferẽtur, facit tex. in §. interim. ibi: vniuersi nobiliores ciuitatum. & in §. fi. post prin. ibi: cõuenit enim vnũquenq; nobilium. in authen. de defen. ciui. Et ita tenet Bonus de Curtili ex prædictis in d. suo tracta. in iij. parte, ibi: secundò elicio. & Zodericus Zamorẽ. in suo speculo humanæ vitæ, libro j. c. vij.

TRigesimasecunda cõsideratio. Oẽs penè virtutes nobilitati famulãtur: vt dicit Zodericus Zamorẽ. in suo speculo humanæ vitæ, lib. j. c. vij. hic ante allegato.

Primò quidẽ nobiles humiles & mãsueti assistũt, elationẽ fugiũt, pro eo maximè qa eorũ progenitores potentia & diuitijs rectè & moderatè vsi fuere: quo fit vt nõ facilè superbia inflẽtur quẽadmodũ q nuper atq; recẽter ditati sunt, qui vt cõiter sunt elati & superbi. de quibus amplè per Lucã de Pen. in l. militaribus. C. de decurio. lib. x.

Secũdò nobilitati deseruit magnanimitas, quę res agit vt contumeliosi minimè existãt. Hi enim cùm ad magna suspirent parua iniuria nunq; cõmouentur: parcũt, indulgent, sufferũt, tantò facilius imbecillibus quantò resistunt fortius superbis, & maximè hoc est in magnis nobilibus, vt sunt principes, cui multũ conueniũt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de thesauris, lib. x. & in l. fi. C. vt rustici ad nullũ obsequiũ. ꝙ nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatem, magnificẽtiã, & affabilitatem, docilitatem & industriam, de quibus infrà dicetur.

Tertiò, vt dicit idem Zodericus vbi suprà, nobilitatẽ conciliat temperãtia: sunt enim nobiles vt plurimum reipublicæ cura occupati, ea de re assueti sunt temperatè viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in principibus, vt tenet Lucas de Penna in l. nempe. C. de fabricensibus, libro xj. vbi amplè de ea.

Quartò

Quartò, vt dicit idem Zodericus, nobilitas est pluri-
mum honoratiua nec aliorum despectiua. Non enim re-
putāt nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos
non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas in d.l.ij.C.vt ru
stici ad nullum obsequium. sunt nimium honoris appeti-
tiui, & progenitorum despectores.

Quintò nobilitatem ipsam prudentia & industria co-
mitātur, subtiliter enim generosi inuestigāt quid eos age
re oporteat: vnde dicit tex. in l. omnia. C. de cōditis in pu
blicis, lib.x. ꝙ certa officia pro vtilitate reipublicæ cōmit
tuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, ꝙ prudentia co
mitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa
de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sextò nobilitas affabilis est & plurimum curialis, cō-
muniter em̄ versantur in regum domibus & principū cu
rijs, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus re
gum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Lucas in d.
l.ij.C.vt rustici ad nullū obsequium. Nobiles sunt politi
ci & affabiles, quod secus est in rusticis qui sunt solitarij,
rudes & siluestres, & in campis vititant: & ob eā rem (vt
Philosopho placuit) nequaq̄ sunt bene cōuersatiui: vnde
solet dici.

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimò, quia nobiles spontè promittunt & exoluūt
& in beneficijs crescūt. c.j. de donatio. l. cùm plures. §. pe.
ff. de admi. tu. l. filiusfami. ff. de dona. §. si minus. in authē.
de nō alienā. & §. sed neq;. in authē. de māda. prin. ibi: cu-
stodiens datū ei verbū. vnde Prouerb. xxv. ventus, & nu
bes, & pluuia nō venientes, dicitur vir gloriosus promis-
sa nō complēs. Nam & interdū est qui prę cōfusione pro-
mittit amico, & lucratur eū inimicū gratis, scilicet nō im-
plendo promissa. ita dicit idem Lucas in l. mulieres. in v.
col. C. de dignitatibus, lib. xij. vbi ponit xxxv. priuilegia
nobilitatis. plura etiā ponit Cepola in tracta. suo de impe
rato. militū eligendo. in verb. nobilitatis. vbi ponit xlvij.
priuilegia nobilitatis. & in finalib⁹ verbis dicit, ꝙ tot lau
des habet nobilitas, quot in ęthere sidera fulgent. & Bo-
nus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in quinta parte.
vbi ponuntur lvj. priuilegia nobilitatis.

Octauò ergo laudandi sunt nobiles in hoc & priuile-
giantur, quia nobili reuerētia debetur ab ignobili sicut se-
ni à iuuene. Esaię ij. & Maccab. ij. c. vj. quasi in fi. ideo ex
his infero ꝙ nobilitas quę virtutibus est adornata est per-
fecta, & cūctis alijs prę ferēda, vt ait Iudocus Clicthoueus
in tractatu de nobilitate. c. decimo.

Et isti nobiles genere lingua vernacula gentiles homi
nes vocantur quasi ingenui, ab origine gentis & quorū
maiores seruitutē nullam prorsus seruierunt, videlicet ab
ascriptitijs & conditione quadā obnoxijs, distinguere eos
volens qui ob id eadē lingua villani dicuntur, vt dicit Bu
dęus in scis annotationibus in l. ij. ff. de orig. iur. ibi: ex ea-
dem l. paulò post vindicias &c. in fin. & ibi dicit, ꝙ apud
antiquos tria erant genera hominū: agnationis, gen[illegible]ita-
tis, & stirpis. & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint ho
mines terræ & cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiā in pœnis
honorātur, quia mitius puniūtur. c. fi. vbi glo. & do
cto. extra de pœnis. vbi habetur. Mitius punitur nobilis
quo ad pœnā corporalē, q̄ ignobilis: qd' intelligendū est
vt per Felin. in c. pastoralis. in prin. de offi. delegati. & ibi
limitat hoc in sex, aut septē casibus, videlicet in ꝓditore,
in hęretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contuma
cia, in illo qui delinquit in officio suo. dixi in cōmentarijs
nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ. in tit. des
droictz & appartenā. a gēs mariez. §. xx. inci. entre toutes
aultres gens. in verbo, descendre. Alias tres limitationes
ad hoc ponit idē de Curtili in sæpè dicto tractatu, in quin
ta parte, in primo priuileg. vbi dicit ꝙ hoc fallit quādo ex
illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti & princi
pis mādatum contēnitur, secundū Bal. in c.j. §. si quis verò
temerario. de pace iura. firmāda. qui casus satis cōprehendi
tur per Felin. quādo dicit in proditore, & in officio delin-
quente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt
ibi per eum, & istud priuilegium describit pro quarto Ce
pola in supradicto loco.

Hinc est, ꝙ nobiles nō torquētur in casibus in quibus
aliàs plebei torquerētur. ita dicit Cy. in l. diuo Marco. C.
de q̄onibus. de quo plenè etiā per eundē de Curti. vbi s̄.
in secūdo priuileg. Sed quia, vt dicit Benedicti in sua repe.
ca. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore primo. in
octaua fallen. nu. ccxxij. extra de testa. hęc non habēt locū
in Francia, cū quilibet torqueatur indistinctè casu exigen
te. Cùm reatus omnē honorē excludat. l. j. C. vbi senato.
vel clarissimi. ideo aliter non insisto, cùm satis plenę exa-
minet idem de Curtili vbi suprà.

Hinc etiam est, ꝙ ex consuetudine nobiles nō suspen-
duntur, sed decapitātur. Bar. in l. capitalium. §. serui cæsi.
ff. de pœnis. & in l. desertorē. §. pœna militum. post glos.
ibi. ff. de re milita. Bald. in ca. j. §. si rusticus. in fine. de pace
tenenda. in vsibus feudorum. & istud priuilegium posuit
Cepola in loco suprà allegato in sexto priuilegio. & Bo-
nus de Curtili in primo etiā iam s̄. alleg. vbi ponit ꝙ pœ
na suspensionis est ignominiosior q̄ decapitationis. Secū
dùm tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi fa-
cit mentionē de consuetudine Frāciæ, in qua pœna suspē
sionis nō est ignominiosa, vt dicit G. Benedicti in loco su
prà allega. & etiam Bonus vbi suprà, dicit pœnam suspē
sionis esse grauiorem extensiuè pœna decapitationis, secū
dùm quod cōprobat cōsulendo Decius in consil. suo lxv.
incip. & pro tenui mea facultate

Hinc etiā est, ꝙ mulier nobilis non dānatur in metallū
in perpetuū vel ad tempus, licet aliàs si nobilis nō esset da
mnari posset. tex cū glos. in l. aut damnū. §. in ministeriū.
ff. de pœnis. Et istud est sextū priuilegiū Cepolę in loco su
prà alleg. positū per Bonum in xxvij. priuilegio.

Hinc etiā est ꝙ magis ignoscitur alicui propter nobi-
litatem, teste Cicero. lib. ij. rhetoricorū. vbi de deprecatio
ne docens ait. Hęc ignoscēdi ratio quęreretur ex his locis,
si plura aut maiora officia, q̄ maleficia videbūtur consta-
re, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo qui supplicabit. &
facit text. in. l. splendidioris. C. de diuersis officijs. lib. xij.
vbi habetur ꝙ crimina nobiliū facilius occultātur. Lucas
de Pēna in l. mulieres. in xx. priuileg. C. de dignit. lib. xij.
Et istud est septimū priuilegiū Cepolæ, & Boni xxix. in
locis iam sæpè suprà allegatis.

Et istud priuilegiū multū facit pro gratijs impetrādis,
quoniā etiā si possint aufugere nobiles nō tenētur, vt te-
nent Bar. & alij in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Et ideo eis
facilius cōceditur gratia q̄ rustico & ignobili qui aufuge
re debet si potest. & faciūt etiā ad prædicta quę supra dixi
ꝙ intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiā, ꝙ si nobiles in adulterijs deprehendātur,
nō ita faciliter vt plebei deprehēsi occidūtur, notatur in l.
Gracchus. C. de adulter. & in l. marito. ff. eod. titu. & hoc

pro priuilegio ponit idem Lucas in d.l.mulieres.in xviij. priuilegio.& Bonus de Curtili vbi s̃.ꝑ primo priuilegio.

TRigesimaquarta cõsideratio. In promissis nobilium maior fides adhibetur, quia promissa nobiliũ pro factis habentur.arg.tex.in l.nemo.ff.de in integ.resti.ita ad hoc illũ tex.allegat Andr.de Isernia in c.j.§.hoc intelligẽdum.in tit.qui successores teneãtur.in vsi.feudo.plus dicit Corsetus in repeti.c.grandi.de supplẽ.negli.prela.col.xij. li.vj.per tex.in c.j.de donatio.ꝙ promissa nobiliũ sunt debita, cũ dicat ille textus nobilitas legẽ ponit, vt debere se quod spõte tribuit.i.retribuere promisit existimet.& istud est tertiũ priuilegiũ, qđ Bonus de Curtili in loco suprà allegato inseruit. Ratio prędictorũ est, quia in nobilibus maior creditur fides inesse q̃ ignobilibus, & in ipsis tutior ꝑpter decus nobilitatis, pro qua pręsumitur secundũ glos. singularẽ in c.illud.xl.distin.quã dicit esse singularẽ Romanus singulari suo.dccxxij.incipien.scis hoc.

Ex quibus inferunt doctores, ꝙ excusatur quis nobili cõfidendo, puta de eo qui castri custodiã habebat, & in locum sui subrogauit nobilẽ, fuit excusatus: quia verisimiliter credere potuit, ex quo nobilis nõ facturũ proditionẽ. de quo per Io.Andr.in additio.ad Spec.in tit.de locato, §.j.qđ posuerat Oldr.ante eos in cõsi.xciiij.& Barba.in cõsi.xxxv.incipien. præclarè.in ij.vol.& in extrauagãti, cupientes.in sua repetitio.in verb.nobiles. Et de potestate qui nobilẽ incarcerauit tm̃ in palatio.de quo per dñm meũ Iaso.in l.iubemus.in ij.col.de iudicijs.& in repetitione l.admonẽdi.in lxv.& lxviij.col.ff.de iureiuran.cum pluribus concord.allegatis per Bonum in dicto suo tracta.in v.priuilegio.

Hinc est ꝙ nobiles vocãtur ad nuptias, vt dicit Alberi.de Rosate in suo dictionario.in verbo, nobiles.& Cepola in dicto loco, in xij.priuilegio.& Bonus in quinquagesimo priuilegio.

TRigesimaquinta cõsideratio. In multis casib⁹, in quibus non licet plebeio donare, tñ licitũ est nobili donare, & ei permittitur cũ propriũ nobilitatis sit donare.c.j.vbi Panor.de donat.facit quod notatur in d.c.grãdi.in verb.liberã.de suppl.negli.pręla.facit l.filius.§.j.ff.de donatio. Et hoc quia debẽt esse liberales, vt amplè per multa deducit Bonus de Curtili in d.tracta.in iiij.priuilegio.& ibi ponit quomodo in multis pręsumitur donatio fauore nobilitatis quæ aliàs nõ præsumeretur, vt in marito nobili & potẽte qui pręsumitur donasse bagas & iocalia quæ trãsmisit vxori secundũ Bal.in c.iurauit.de ꝓbatio.quod aliàs nõ præsumeretur secundũ Bar.in l.si vt certo.§.interdum.ff.cõmodati.& etiã si maritus sit nobilis pręsumitur donare ea quæ cõcessit vxoxi, vt vult glos.in.l.vxori.ff.de lega.iij.& ibi Bar.notans ad hoc illã glo.& Bal.in.l ij.post princip.C.de iure dotiũ.& in c.j.ad fi.qui feudũ dare pos.& facit qđ dicit idẽ Bald.in l.si paterno affectu.C.de nego.gest.ꝙ si vitricus faciẽs expẽsas priuigno sit nobilis, facilius præsumitur donare q̃ ignobilis.

Faciunt & alia quæ ponit idẽ de Curtili in dicto loco vbi per eũ amplè, dicẽs ꝙ liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria, quæ cũ sit extra propositũ nõ insisto. Et etiã duos alios casus ponit in vij.& viij.priuilegio, in q̃bus aliàs potius pręsumeretur fatuitas seu stultitia q̃ donatio, secundũ Bal.in l.generaliter.C.de nõ nume.pecu. Tamẽ ibi fauore nobilitatis pręsumetur donatio quæ sub hoc comprehendi potest.& de hoc etiam vide per Ioannẽ Lupum in repetitione rubricæ, de donatio.inter virum & vxorem.in §.ix.

Hinc est quoniã licet maritus de iure cõmuni confitendo plus recepisse ab vxore q̃ receperit, nõ sibi præiudicat talis cõfessio ad id quod plus est cõfessus, quin ad illud agere possit.l.si volũtate.C de dotis promissione.ita ꝙ sibi competat exceptio non numeratæ dotis.l.j.C.de dote cauta nõ numerata. Et etiã hoc habemus ex consuetudine nostra ducatus Burgũdiæ in tit.des droictz & apparteñ. à gens mariez.§.le mary & la femme.& in pluribus locis Franciæ: tamẽ si plebeius vel aliàs nõ nobilis in vxorem ducat nobilẽ mulierẽ, & se plura recepisse ab vxore confiteatur, q̃ in veritate receperit, nõ poterit agere ad id quod pluris est, nec em̃ excipere de nõ numerata pecunia fauore nobilitatis: præsumitur em̃ id ei donare voluisse in recompẽsam seu remuneratione honoris sibi per ipsam impensi eũ despõsando, siue etiã in recõpensam damni, qđ patitur ipsa nobilis mulier accipiendo eũ in maritum, cũ propter id sua nobilitate priuetur.l.j.& l.mulieres.C.de dignita.lib.xij.ita dicit Bar.in.l.si voluntate.C.de dotis promissione.dicens esse suũ nouũ dictum, & de cõsuetudine seruari.& in.l.si diuortio.quẽ sequũtur ibi Alexan.dominus meus Iason & alij.ff.de verbo.obli.cum pluribus alijs allegatis per dictũ de Curtili in loco suprà allega.in vj.priuileg.vbi dicunt ꝙ Romanus in d.l.si diuortio.& do.Sozi.in l.j.in xiij.col.ff.solu.matri.dicunt cõtrariũ de iure esse verius in puncto iuris, quos allegat idem do.Ias.in d.l.si diuortio.vbi amplissimè tractat, & idem do.Ias.in.l.fina.in iij.col.C.de verb.sig.& in.l.ex hoc iure.ff.de iusti.& iure.& in.l.si nõ sortẽ.§.libertus.ff.de cõdictio.indebiti.

Quicquid sit de iure, ego semper tenui & teneo ꝙ hæc non habent locum apud nos constante matrimonio per consuetudinem nostram ducatus Burgundiæ, in titu.des droictz & apparteñ.a gens mariez.§.vij.incipiẽ.le mary & la femme. & si hæc essent vera, esset magna limitatio ad consuetudinem nostram, quæ non limitatur, ideo cautius est vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio quam voluerint: quia aliàs nõ esset valida, ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego tamen vidi in casu emengenti inter quondam nobilem virum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondam nobilis viri Ioan.de Rabutin domini de Bourbilly, ꝙ Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eundem dominũ de Bourbilly, quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis, vbi cõfessus fuit se habuisse ab eius vxore bona immobilia vsq; ad summam duorum mille francorum, & fuerũt super illa confessione facta per eum adiudicati mille franci per modum prouisionis, quod videbatur durum stante dicta cõsuetudine: cùm etiam, quod plus est, vterq; esset nobilis in pari gradu nobilitatis, ex quo cessare debebat prædicta præsumptio secũdùm Bar. in dicta l.si voluntate.& in dicta l.si diuortio.vbi ita intelligit dictam l.primã. C.de donationbus ante nuptias. & ita amplè etiam limitat Cepola in dicto tractatu de Imperato.milit. el gendo. in verbo, nobilitatis.in xxxiiij. priuilegio nobilitatis.

Hinc est, quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: nam licet de iure cõmuni duo specialia circa vnum concurrere non possunt.l.prima. C.de dotis promissio. de quo per dominũ meum Iasonem in §.fuerat.in xij.col. institu.de actioni. tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa, vbi concurrunt duo specialia, videlicet

videlicet prę sumptionis donationis, cõtra l.cùm de inde bito.ff.de probatio.& validitatis donationis inter virum & vxorem.contra titulũ.C.& ff.de donatio.inter virũ & vxorẽ.Et istud priuilegiũ ita collegit Bon9 de Curtili ĩ d. suo tractatu, in nono priuilegio.sed qa hoc nõ haberet locũ apud nos stante consuetudine nostra,nõ aliter insisto.

TRigesimasexta cõsideratio.In electionibus debẽt nobiles anteferri:in dubio em̃ prę sumiť pro nobilitate ad officia regẽda.tex.est in §.interim.in versi.vniuersi nobiles ciuitatũ.in authẽ.de defenso.ciuitatũ.& in §.audiẽt. ibi:conuenit em̃ vnũquẽq; nobiliũ.eo.auť.& in authẽ.de referẽdarijs.§.fi.collř.ij.& satis etiã probatur xxiiij.dist.c. q̃ntò episcopus.ĩ versi.genus.& notat Bar.in l.j.in iij.col. ibi.Nã plebeius.C.de dignit.& Io.de Pla.in l.j.per illum tex.C.de conditis in horreis publicis,lib.xij.dũ dicit q in electione officialis cõsideranda est nobilitas.Amplè per Cepolã in d.tract.in primo priuilegio nobilitatis.& per Bonum in suo trac.in x.priuilegio.vbi dicit,q interest reipublicæ gubernari per nobiles, & non per plebeios. Non enim secundùm numerũ siue ordinẽ,sed secundùm hominum qualitatẽ seu dignitatẽ sunt honores conferendi:vt.l.honores,in principio.§.is qui.ff.de decurio.& amplè dicitur in locis hic ante allegatis.

Et habet etiã istud locum in electionibus beneficiorũ. c.officij.ibi: quendam virum nobilem.extra de electio. Cepola in loco.s̃.allega.in xv.priuilegio.

Hinc est,quia si in electionibus & alijs actibus voces sint æquales,& hincinde numero pares,nobiles præferũtur,argumento.ff.de pactis.l.maiorem.ibi,qui dignitate inter eos præcellit.& ibi domi.meus Iason notat& etiam Bar.in l.j.in xij.col.C.de dignit.libro xij.argumento d.l. maiorem.& l.iij.§.j.ibi:cuius dignitatis.& ibi:alia dignitas.& l.ob carmen.§.fi.ff.de testibus.

Et facit quod dicunt Innocen.& Abbas in c.dudum. de electio.vbi Abbas Panor.dicit,quòd maioris autoritatis est vox nobilis quàm plebei.

Etiam facit quod dicit Archi.in c.hæc autem scripsimus.in fine.xxx.dist.vbi dicit,q in electionibus habenda est ratio.& istud est secundum priuilegium quod posuit Cepola in d.suo tracta.& decimum tertium Boni de Curtili in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est quòd in eligẽdo marito pro puella cõsensus nobilis est præferendus.c.primo xxxij.q.iiij.quem text. ad hoc allegat Lucas de Penna in d.l.mulieres.in vj.col. C.de dignita.libro xij.in xxvj.priuilegio.

TRigesimaseptima cõsideratio. Nobiles honorantur q̃ntũ ad testimonia,qa in dubio in testimonijs ferendis nobiles præferũtur.l.iij.in prin.ff.de testibus.l.ob carmẽ.§.fi.ff.eo.Specu.in ti.de teste.§.circa prin.ibi,quartò fallit.vbi dicit q si quęriť an matrimoniũ sit vel nõ sponsa fortè dicẽte cõtractũ,spõso negãte,si ipe sit nobilior vel honorabilior,pr̃ & mater spõsæ non admittunť ad testificãdũ:si verò par vel inferior,sic in fauorẽ mr̃imonij.c.super eo.extra de testib9.& c.super lr̃is.extra de spõsalibus. ita dicit Cepola in d.trac.in tertio priuilegio nobilitatis. Maior em̃ fides præsumitur ĩ nobili ,ppter eius nobilitatẽ.firmat gl.in c.si testes.§.testiũ.in versi.quis decurio.iiij. q.iij.Bal.in l.testiũ.in iij.col.C.de testibus.& ibi Bar.dicẽs,q magis crediť duobus testib9 nobilibus q̃ pluribus plebeis seu rusticis.sequitur do.meus Ias.in l.maiorem.in prin.ff.de pactis.& Alex.in consi.xxviij.col.iij.in j.volu. repetito in cõsi.xxxj.in ij.volu.& istud cõsi. Alexãdri allegat Bonus in loco suprà alleg.in xiiij.priuilegio.sed nõ facit ad propositũ,cũ solũ dicatur ibi p Alex.q dictũ notabilis viri inducit iustissimã credulitatem, quod procedit etiã in multis alijs qui sunt notabiles licet nõ sint nobiles: de quo dicto plenè per do.meũ Iason.in l.properãdum.§. sin autem alterutra.in iiij.col.C.de iudicijs.in repetitione l.admonẽdi.in lxxiiij.col.ff.de iureiurãdo.per Felin.in c. cùm contingat,in ccxxxiiij.col.extra de re iudi.& in c.de quarta.in vij.col.versi.prima doctrina.extra de præscriptio.& per eundẽ do.meũ Iason in l.de pupillo.§.si quis ipsi prætori.ff.de noui ope.nunciat.Vnde statur interdũ dicto vnius nobilioris .viij.q.iij.c.finali.Lucas de Penna in d.l.mulieres.in ix.priuilegio.

Hinc est,q testes vilis conditionis contra verè nobiles seu in dignitate positos non admittuntur ad testimonium,vt dicit Lucas de Penna in d.l.mulieres.in xxv.priuilegio.& in l.j.C.de reis postulatis.

TRigesimaoctaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores,quo ad salutationẽ,& sedis inter iudices assignationẽ.tex.est in l.fi.§.sedẽdi.C.vbi senatores vel clarissimi.& in l.ij.& fin.C.de offi.diuer.iudicio.facit quod no.gloss.in c.necesse.in verbo,quantumcunq;.in q. x.& in §.aliã verò insti.de bonorum possessio.in verbo, altiori.& istud est vnum ex priuilegijs Boni numero xij. in dicto suo tractatu.& in xlv.priuilegio eiusdem.& sic de vno facit duo.

Hinc est q si qs alicui nobili tenetur reddere rõnem, debet accedere ad eũ.tex.est iũcta gl.in verbo,æstimãdũ. in l.pe.§.fi.ff.de cõdi.& demõ.& istud est xxv.priuilegiũ Cepolæ in loco supra allegato.& boni de Curtili xvj.

Hinc est etiam q circa res publicas maior eorum est autoritas.l.ij.in fine.C.de prædijs curialium.Lucas de Pẽna in dicta l.mulieres,in v.priuilegio.

Hinc est,qa etiã circa legatiões est maior eorũ autoritas & pręferunť.l.pe.ff.de legatio.& istud posuit idẽ Lucas in d.l.mulieres,in vj.priuilegio.& in rubr.C.de legatio.vbi ponit quę requiruntur in legato seu ambasiatore.

Hinc etiã est,qm̃ ad eos mittiť tanq; ad egregias p̃sonas.ita tenet Ludo.Ro singulari suo clxx.inci.Itẽ quero. vbi dicit ita fuisse determinatum per dños de rota Romæ dũ casus cõtigisset de facto:& intellige de nobili paupere, qui ,ppter verecũdiam nõ potest venire ad iudiciũ,vt videntur tenere gl.in c.si qui testiũ.de testibus.& ita videntur tenere Cepola in d.trac.de imperatore militum eligẽdo.in verbo,nobilitatis.in xxxij.& xxxiiij.priuilegijs.& Bonus de Curtili vbi s̃.in xvij.priuilegio.

Istud tñ non placet do.meo Ias.in l.ad egregias.in ij. col.ff.de iureiu.qa istud priuilegiũ nõ conceditur egregiæ personę ,ppter paupertatẽ,aut ,ppter verecũdiã,imo propter excellẽtiã personarũ & earũ dignitatẽ.Et mihi vr̃ verior ista opinio dñi mei in magnatibus & magnis nobilibus,ad quos etiã solet mitti,qñ maximè sunt ĩ ciuitate:& ita practicatur apud nos.De paupere aũt nobili licet illa glo.sit in d.c.si qui testium.tamen nihil quo ad nos practicatur,quoniam cogũtur venire ad iudicium,quicquid dicat Bonus in prædicto loco,in xviij.priuilegio.

Hinc etiã est,qa ad imperatoris,pricipũ,dñorũ & potẽtũ latus nobiles stare debẽt,non aũt plebei,seu populares.l.oĩm.circa principũ.ibi:inter tot nobiles.C.de testa. & ibi Bal.in prin.q dicit,q vbi est princeps,& ibi astant nobiles:quẽ sequiť do.meus Iason post Angelũ in primo notabili,vbi etiã plus infert,q pñtia principis nobilitat

hoiem, ita q̄ eo q̄ quis adest principi seu ipsum comitat̄, præsumitur esse nobilis.l.j.C.de prępo.labo.libro xij. Et istud est tertiū priuilegium Cepolæ in d.tracta, de impera to.militum eligendo.inverbo, nobilitatis.vbi dicit, quòd hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veronen.& etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curtili in xxj.priuilegio.in loco s̄.allegato.

Hinc etiā est, quia nobiles debent mitti obuiā princi pi cū veste pulcherrima & decora, & barba tonsa.ij.Reg. xix.de quo Vincentius Segault in suo opere in iiij.c.rega li.& istud priuilegium ponit Cepola in dicto tractatu, in xxx.priuilegio.nihil tamen allegat.

TRigesimanona cōsideratio. Nobilitati in beneficijs magis est ꝓuidēdū, vt no.Goffre.in summa, in ti.de tēpo.ordinādo.§.sed circa hospitalitatē.in fine.ibi, in secūdo casu.lxxxj.dist.c.nō.versi.irē cōsiderādo. faciunt regulæ cācellariæ Innocētij viij.in regl̄is l.lj.& lij.& in regulis cācellariæ Iulij ij.in ij.& iij.parte.& ibi cōmentator Hispanus q multa accumulauit de hm̄oi priuilegio.& ibi fit mētio de triplici genere nobiliū, scilicet ī secūda de illustribus, vt sunt nobiles de ducū, comitū, marchionū genere:& in tertia de alijs magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Innocentij.& postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatis.

Et etiā, vt dicit idē cōmētator allegādo quēdam suum tractatū, Nobilitas generis est sextuplex: magna vt baronū, maior vt ducū comitū & marchionū, maxima vt regū & imperatorū. Parua, vt nobiliū magnatum nō habētium dignitatem baroniæ seu aliam superiorē: vt sunt isti nobiles apud nos qui habent castra magna cum castellanijs, aut præposituris & simplicib⁹ iurisditionibus absq̄ sigillo & balliuatu. Minor, vt inferiorū à magnatibus, vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex redditibus eorū simpliciter viuūt cū statu fortè duorum aut triū equorum. Minima, vt sunt plures q habēt aliqua bona ex quib⁹ viuūt & contētantur vno equo, & in suis domibus faciunt colere & laborare suas terras:& sunt fortè illi de quibus s̄.dixi in xviij.consideratione istius partis.& tales latius distinguit dictus commentator in dictis locis, quia etiam in beneficijs obtinendis habentur in consideratione.

Aduertat̄ tñ ad vnū, q̄ etiā in bñficialibus rōne nobilitatis spectat̄ gen⁹ maternū (qa mulieres etiā dicunt̄ nobiles, vt s̄.ī fi.cōsideratiōe scd'ę partis.)& ita fuit iudicatū ꝑ rotā, vt ibi refert dict⁹ cōmētator.ꝓ quo facit c.nouit.de iudicijs.& qd' ibi notat Hostiē.Io.And.& Panor.& facit gl.iūcto textu in aut̄.de incestis nuptijs.§.j.in verbo, generi.col.iij.& ibi Ang.in alijs tñ sec⁹.l.j.ff.ad municipales. Dy.in regl̄a generi.de regulis iuris, in vj.& prędicta faciūt pro cōcordatis nostris in tit.de electione.versi. quinquēniū verò.ibi:in qbus &c.vbi loquit̄ de nobilib⁹ ex vtroq̄ parēte, qui priuilegiātur & dispēsant̄ de minori tp̄e studij vltra alios. Et de ista materia qñ nobilitas ex ꝑte p̄ris, aut matris attēdatur ponit amplè G.Benedicti in sua repetiti.c.Raynutius.extra de testamētis.in primo verbo, scilicet, Raynutius, in prin.dicā latius alibi.& aliquid tetigi supra ista parte, in ij.consideratione.

Hinc est qa solius nobilitatis fauor est sufficiēs ad causandā dispēsationē sup̄ pluralitate bñficiorū scd'm Inno.ī c.dudū.ad finē.de electio.ibi:Itē si papa.vbi sentit q̄ sola nobilitas est sufficiēs ad causandā dispēsationē sup̄ pluralitate bñficiorū ēt sine lr̄atura.facit tex.& q̄ ibi notat̄ ī c.de multa.extra de p̄b.facit tex.in extraua.Io.xxij.quę incipit execrabilis.ibi:q ꝓpter ipsorū sublimitatē & gn̄is claritudinē.& vidi aliquas dispēsatiōes impugnari & illas nō hr̄e effectū, eo q̄ qui īpetrauerat dispēsationē de quarto asseruerat se nobilē ex vtroq̄ parēte, & tñ non erat nobilis, nisi ex vno parēte. Nā ī hoc ex quo asserit qs se nobilē ex vtroq̄ parente, cū nō sit nisi ex vno, cōmittit mēdaciū, ex quo carere debet īpetratis.l.& si legibus.C.de p̄ci. imp.offe.canonizata xxv.q.j.c.& si legib⁹.& tales ēt incidūt in falsum, & tāq̄ falsarij sunt puniēdi, nisi vulgò reputētur nobiles.tex.ī l.eos.§.q se ꝓ milite.ff.de falsis.vbi ille q se ꝓ milite gessit, qui nō erat, punniēdus est tanq̄ falsarius.quē Bar.no.cōtra illos qui se doctores appellāt, cū non sint.idē Bar.in l.reddatur.C.de professo.& medicis, libro x.Petrus de Ancha.in c.ad ap̄licæ.de priuilegijs.in vj.Io.de Anania in rub.de magistris, in vj.col.& in rub. de crimine falsi, in vj.col.Felin.in proœ.decretaliū.in xij. col.versi.iij.conclusio.cū alijs allegatis per Boniū de Curtili in suo tracta.nobilitatis in ij.parte.nume.clxv.ex quo sequitur, q̄ vnde puniri debent priuilegiū consequi non possunt:dolus enim & delictum alicui patrocinari nō debent.c.pe.extra de concessione præbendæ.

Vlteri⁹, q̄ ī bñficialibus gen⁹ maternū cōsideretur, patet:qa, vt dicit Io.And.in c.fi.de filijs presbyterorum.nō valeret dispēsatio facta ꝑ papā cū nato ex coniugato nobili, & soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mētio, vt plenè per Felin.in c.postulasti.col.iiij.extra de rescriptis. Nā nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima cōsideratio. Nobili defert̄ in bonis, qa propter nobilitatē viri maior & latior dos est ab vxore cōstituēda:qm̄ iuxta viri nobilitatē dos cōstitui debet, secūdùm gl.j.iūcto textu in c.nullum.xxx.q.v.facit tex.in l.quæro.& in l.cū poteest.§.gener.& §.sequē.ff.de iure dotiū.& in l.si filiæ pater.ibi:ex dignitate.ff.de legatis tertio.faciunt quæ dicit Decius in cōsilio suo clxxx.in iij.col.in princ.quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra:quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur. notatur in l.si voluntate.C.de dotis promis.dixi in commen.nostris super consue.ducatus Burg.in rubr.des droictz & appertenens mariez.& amplè s̄.in ij.parte huius operis, in xxij. considera. Istud priuilegium enarrat Bonus de Curti.vbi suprà in xix.priuilegio.& per Cepolā vbi suprà in xxxv. priuilegio.in quibus locis prædicta allegant præter limitationem præcedentem.

QVadragesimaprima consideratio. Licet aliàs pater plebeius dotās filiā habētē bona materna siue aduēticiū peculiū, si cōstituat filiæ suę maiorem dotē attenta cōditione sua, q̄ tenet̄ seu q̄ cōpelli possit iudicis officio dotare, iuxta.l.liberos.ff.de ri.nup.& in l.obligamur.§.lege.ff.de ac.& obli.vt qa plebeius attenta sua qualitate nō debuisset eidē vltra florenos mille cōstituere: verū qa diues & opulētus cōstituit sibi duo mille in dotē, nō ꝓpterea poterit allegare se illa mille excedētia cōditionem sui status constituisse de bonis filiæ suę maternæ seu aduētitijs, quinimo totā dotē cōstitutā de p̄rimonio suo soluet, non imputando in illa bona materna.text.est in l.fi.ad fi.versi.si verò.& ita intelligit ibi illum tex.in glo.in verbo, idoneā.C.de dotis ꝓmis. Si tñ fuerit aliquis nobilis & de nobili ꝓsapia ortus, habens filiam bona materna tenentem seu aduenticiū peculium, illamq̄ dotando simpliciter constituat sibi mille scuta solis, dotem quippe nimis

nimis excessiuam attẽtis facultatib⁹ ipsius pr̃is, cũ sit satis paup & tenuis in bonis, sed attẽto statu suę cõditiõis, nobilitatis & familię cõpetẽtẽ & cõdecentẽ, poterit ĩputari sibi id qđ plus cõstituit attẽtis facultatibus, iuxta quas dos est cõmẽsurãda, iuribus hic in p̃cedẽti priuilegio allegatis: videlicet ĩ bonis ipsius filiæ maternis, & tũc partẽ dotis constituisse de bonis filię, partẽ de bonis suis. text. est in d. l. fi. versi. vbi aũt. C. de dot. ꝓmis. Et hoc operat̃ status & conditio nobilitatis. Et rõnẽ diuersitatis assignat idẽ de Curtili in d. loco, in xx. priuilegio: q̃a secũdo casu pater dr̃ fecisse conditionẽ filię meliorẽ, & vtiliter gessisse negotiũ suũ, attẽto nobilitatis statu ipsius filię, primo casu nõ, ita dicit declarasse do. Carolũ Ruinũ in l. j. ff. solu. matr. &, vt dicit, facit in arg. tex. in l. ius alimentorũ. ff. vbi pupillus educari debeat. & text. in l. cũm plures. §. nimium. ibi: respectu æstimationis pupilli. & §. seq. ibi: pro dignitate nataliũ. & in l. tutor secundũm dignitatem. ff. de admi. tu.

Ego volui de verbo, ad verbũ hic inserere hmõi priuilegiũ ad demõstrandum ꝙ ille tex. in d. l. fi. nihil facit ad ꝓpositũ, ꝙ in hoc plus priuilegiet̃ nobilitas in secũdo casu q̃ȝ in primo, nec ꝙ hoc faciat stat⁹ nobilitatis in secũdo casu plusq̃ȝ in primo: imo ꝙ ita dici põt ꝙ in primo casu erat nobilis, ꝓut in secũdo, vt clarè videri põt, & sic probatur. Nã, vt dicit ibi tex. etiã in primo casu liberalitas autẽ p̃rña dotẽ vel ante nuptias donationẽ dare suggessit. & decidẽdo primũ casum dicit: Liberalitas itaq; talis remaneat vera & irreuocabilis, vt puro noĩe liberalitas & debitam suã sequat̃ fortunã. quęquidẽ liberalitas cõuenit nobilib⁹. tex. in. §. hoc ampli⁹. institi. de rerũ diui. & in l. fi. C. de cõsulibus. li. xij. Ludo. Ro. singu. suo 644. inci. nobilitas. ergo in vtroq; casu est nobilis, sed in vno cõsiderata est inopia, & in alio abundãtia bonorũ, & hoc ne pater deueniat ad inopiã, quę est sola cõsideratio secũdi casus & diuersificationis à p̃rio, & nõ nobilitas in secũdo vltra q̃ȝ sit in primo casu. Et ita mihi videtur contra opi. Caroli Ruini & prædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout nec etiam posuit Cepo.

Hinc etiam est, ꝙ nobili ad paupertatem redacto debet dari gratis soldata, vt tenet Bartholo. Cepola in d. suo tractatu, de impera. militum eligendo. in verbo, nobilitatis, in xxxj. priuilegio.

QVadragesimasecũda cõsideratio. In cõstitutione dotis, aut donatiõis ꝓpter nuptias furiosorũ, in q̃bus nõ solũ curatores sed etiã hi q̃ sunt ex eo gñe nobiliores adhibẽdi sunt, vt est casus ĩ l. tã demẽtis. C. de epi. aud. Ideo dicit ibi Alberi. ꝙ nobiliores de gñe puellę sunt vocãdi, cũ agit̃ de dote sibi restituẽda. & idẽ Raph. Ful. in l. qui dicit idẽ in filijs maritãdis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est xj. priuil̃. in loco sæpè alleg. positũ, & xxxiij. quod posuit Bonus de Curt. in suo trac. de nobilitate. vbi affert rõnẽ, ex eo quia multum pręsumitur pro nobilib⁹, quę est multũ generalis ad plures casus.

QVadragesimatertia consideratio. Nobiles noĩa sua apponi solẽt facere in instrumentis aut inscribi. tex. est in l. si pupillus. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tu. & probatur in l. optimam. in verbo, optimas. C. de contrahen. & cõmit. stipu. & istud est xiij. priuileg. Cepolæ in loco suprà sæpè allegato.

QVadragesimaquarta cõsideratio. Nobilitati defertur in priuilegio condendi testamẽta, vt est casus in l. oim, in prin. C. de testa. ibi, tot nobiles. Sed nõ video ꝙ in hoc nobilitas sit causa istius priuilegij sed prę sentia principis, vt dicit Cepola ĩ d. loco in xiiij. priui. Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bene. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore. j. numero ccxxj. extra de testamentis.

QVadragesimaquinta cõsideratio. Nobilitas in hoc honorat̃, ꝙ si aliq̃s sit incola duarum ciuitatum, & ab vtraq; parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendũ. arg. in authen. & hered. & Falci. §. si quis autem, coll̃. j. in authen, de defen. ciuita. §. interim. coll̃. iij. & in l. fin. ff. de fi. instru. & l. si quis. C. de naru. libe. & hoc no. glo. in l. j. C. de mune. patrimo. in glo. magna circa finem, libro x. Et istud est xviij. priuilegium Cepolæ in loco suprà allegato.

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fenagiorum, sed semper fuit decisum ꝙ teneatur ad fenagia illius loci in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendo respectum ad nobilitatem loci.

QVadragesimasexta consideratio. Nobiliũ appellatiõe comites & marchiones cõprehendunt̃. c. grãdi. ibi: nobilẽ virũ comitẽ Bononiẽsem. de sup. negli. prælа. in vj. & c. constitutis. ij. ibi: sororis nobilis viri marchionis Misinẽ. extra de testi. qđ̃ scđ'm Dñi. de sancto Gemi. ĩ d. c. grãdi. in pri. in iij. notabili. facit ad priuilegia quę comitibus palatinis cõcedũtur, vt possint legitimare illegitimos exceptis filijs nobiliũ, q̃a cõprehẽdunt̃ filij comitũ & marchionũ in illa exceptiõe. & istud est xl. priuil̃. Cepolæ in loco. s̃. relato, & Boni de Cur. xxiij. vbi dicit, ꝙ idẽ in ducibus, excepto tñ vno casu, videlicet vbi ageretur de derogatione aliquorũ suorum iuriũ, vt puta in derogatione iurispatronatus laicorũ etiã nobiliũ facta à sede ap̃lica: q̃a in hac derogatiõe nõ cõprehẽderentur iurapatronatus regum, ducum, comitũ, & marchionũ, vt dicit Felin. in suo trac. quando literæ apostolicæ pręiudicent patronis. in v. col. versi. ampliatur octauò.

QVadragesimaseptima cõsideratio. Nobiles laudant̃ ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, policia, & affabilitate: vt de his s̃. in v. parte dictũ est in multis cõside. Ita dicit Lucas de Pẽna in l. si q. col. ij. C. vt rusticani ad nul. obse. deuocent̃, lib. xj. Et ibi addit ꝙ etiã cõmercia fugiũt. Et multis alijs laudantur nobiles si euitauerint iniustã rapinã, & iustitiam in oẽs seruauerint, vt amplè Iudocus Clicth. in suo trac. de vera nobilitate. c. xiij. Ex religione in deũ & diuini cultus reuerẽtia. eodẽ trac. c. xj. Si cõsortia virorũ ꝓborum colant, & luxuriã euitẽt. eodẽ trac. c. xx. Ex abstinẽtia à deieratione dei & sanctorũ. Clicthoueus ibi c. xv. Si à ludis inhonestis se contineãt. ibidem c. xvj. Si talia euitauerint, quę recenset ibi Clicthoueus c. xvij. & xix. sed cũm videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti & assuefacti sunt vt plurimum saltẽ tempore belli ingruẽtis, non aliter insisto, cũm etiam esset vltra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

QVadragesimaoctaua cõsideratio. Nobilitas in hoc honorat̃, ꝙ nobiles excusant̃ à munerib⁹ tã realib⁹ q̃ȝ personalibus sordidis, & à tallijs, & collectis: primo de iure, vt tenet Guido Papę in decisio. Dalphina. 384. & post eũ Io. de Mõthelono ciuis & cõtẽporaneus noster ĩ suo promptuario iuris. in verbo, tributum. in gl. reddite. ad fi. ibi: quartò collectã & c. & pro ista parte allegant l. iij. §. j. ff. de mu. & hono. & l. à munerib⁹. ff. de vaca. mune. sic inducendo illos tex. quòd milites qui actu militant, & veterani qui à militia missi sunt: & sic militare de

fierunt, excuſantur à collecta, ergo & nobiles, cùm nobiles vel militent, vel militare deſierunt, vel ſaltem apti nati ſunt militare.

Facit ſecũdò & fortius q̃a ꝓpter nobilitatẽ ſolet q̃nq; à principe tribui immunitas etiã à tutela, vt eſt text. quem oẽs ſingularizant in l. non tm̃. §. j. in prin. ibi: & propter inclytã nobilitatẽ. ff. de excu. tu. & ibi hoc no. Bal. & Nicolaus de Neapoli dicentes, ꝙ nobilitas tribuit immunitatem, ſiue eſt cauſa immunitatis concedendæ.

Itẽ nobiles excuſantẽ apud nos à collectis ex priuilegio principis. Nã rex Carol⁹ ſextus anno dñi 1408. ordinauit nobiles ad contributionẽ Galliarũ non teneri ꝓ bonis etiã ab ignobilibus quoquo mõ acquiſitis, q̃diu illa ĩ ſuis tenebũt manibus, imo cẽſeri debẽt nobilia, & ſic exempta quouiſmodo eis obuenerint: & iſtã ordinationẽ refert & ſequitẽ G. Bene. in ſua repe. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiã. in iiij. deci. in fi. illius. ff. de teſta. & Aufrerius in tit. de tallijs. & eſt poſita in ordine duodecimo apud eundem.

Item etiã ex præſcriptione cũm immunitas præſcribi poteſt, vt tenet Iacobinus de ſancto Ge. in trac. ſuo de hom ag. in verbo, & promiſerunt. col. pe. ad medium.

Itẽ etiã ex cõſuetudine gñali, vt dicit Iac. Rebuffi in l. j. C. de indictionibus. li. x. & Ioã. de Mõthelono vbi ſ. & Guido Papæ in d. deciſione. innuẽs ꝙ ex cõſuetudine, in cõſeſſiõe triũ ſtatuũ patriæ Dalphinatus, quę fit ꝓ ſubſidijs indicẽdis excipiũtur nobiles nobiliter viuẽtes. Lucas de Penna in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis, li. xj. Et dixi in commento nr̃o ſup cõſue. ducat⁹ Burg. ti. des iuſtices. §. iiij. in gl. & ſur ſes hõmes. verſi. additio. Lucas de Penna nu. lx. & p Bonũ de Curtili Brixiẽſem ĩ ſuo trac. nobilitatis, in v. parte, nu. xliiij. vbi dicit ꝙ ita ſeruari ſolet in ſua patria Breiſſie: & ibi amplè per eũ diſcuritẽ in verſi. vigeſimũ ſecũdũ eſt. nu. xliij. an nobiles excuſentur à muneribus pſonalib⁹ & realibus. vbi tenet ꝙ nõ excuſentur de iure, ſed quia ex rõnibus ante deductis hodie in Francia & apud nos aliter obſeruatur, ideo eius fundamẽta recitare eſſet ſuperuacaneum, & præter propoſitum & intentum huiuſce operis: dixi tamẽ ſ. in v. parte, in xxiiij. conſidera. incipi. principes vltra alios in multis. verſicu. cxviij. incip. principes honorantur &c. ibi: ſed quia vt dicit Specu. ꝙ nobiles tenentur pro redemptione regis captiui, & pro magna neceſſitate communi, & euidenti periculo. & vide Iaco. Rebuffi in loco ante allegato.

QVadrageſimanona cõſideratio. Diuerſi reperiũtur ritus & mores nobiliũ ſecundũ diuerſas patrias & ꝓuincias, qm̃ quęlibet patria ĩ ritu viuẽdi quoad nobiles ſuo ſenſu abũdat. Et ita inter nobiles habetẽ & conſideratẽ laus nobilitatis diuerſa (cũ multiplex & varia ſit obſeruatio illi⁹) ſecundũ diuerſos vſus & mores patriarũ, vt ſcribit Pogius in trac. ſuo de nobilitate, & quantum inter ſe differant, vt etiam ex ſequentibus pateſcit.

Neapolitani verò qui prę cæteris nobilitatẽ prę ſe ferre videtur, cũm in deſidia ac ignauia cõſtituere videntur. Nulli etenim pręter q̃ inerti & in experto ocio intẽti, ſedẽdo, atq; oſcitãdo ex ſuis poſſeſſionibus vitã degunt. Nephas eſt (vt opinantur) nobili, rei ruſticæ, aut ſuis rõnib⁹ cognoſcendis operã dare. Sedẽtes in atrijs in hemicyclis, aut in equitãdo tẽpus terunt. Etiam ſi improbi abſurdiq; fuerint, dũmodo priſcis domibus orti, ſe nobiles profitentur. Mercaturã vt rem turpiſſimã viliſſimamq; exhorrent, adeo faſtu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atq; inops citius fame interiret, q̃ filiam vel opulentiſſimo mercatori matrimonio collocaret, mauultq; furtis & latrocinio, quàm honeſto quæſtui vacare.

Venetorũ cõſuetudo huic abſurditati, inertiæ, ineptitudini & obſeruatiõi cõtraria eſt: inter quos nobilitas, veluti factio quędã ab reliquo pp̃lo diſcreta, mercaturã oĩs exercet: ea quoq; quæ equeſtris ordinis inſignio potitur, neq; mercaturã à nobiliũ exercitio exiſtimãt alienã. Oẽs em̃ qui reipublicæ muneribus fungũtur, quiq; (vt dicũt) ex ordine ſunt ſenatorio, naſcũtur atq; appellantur nobiles. Adeoq; hac vulgari aura inflantur nonnulli, vt etiã ſi quis parente abſurdo, ſtulto, inſulſo, inopi, ipſe quoq; aut diſſimilis patri fuerit, tñ ſi in popularẽ virũ inciderit quãuis doctũ & ſapientem, eũ præ ſe contẽnet tumore ſeu rumore nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apulei ſe eſſe aſinum, quàm vt talis eſſet, aut ortus ex eo cui minimus quàm aſello ſenſus, aut prudentiæ ineſt.

Romani qui appellantur nobiles, mercaturam vt rem vilem, atq; abiectã contẽnunt, cultui agrorum, & rei ruſticæ vacare, gregis atq; armentorũ curã gerere, re pecuaria opes quærere, quęſtũ honeſtũ & viro nobili dignũ putãt. Idq; eis qui poſſunt agere, etiam ſi recenti ſint familia, hoc lucri genere pateſit aditus ad nobilitatem. Eſt apud ſeos (vt ait Pogius) honeſta, licet ruſticana nobilitas, longè diſtans à Neapolitana.

Sed ſecundùm eum rectius de nobilitate ſentire videtur, dum ait. Habẽtur em̃ & apud omnes dicuntur, & eſſe nobiles affirmantur, orti ſeu originem trahentes antiqua familia & ſtirpe, quorum maiores opulenti functi honore officijs aut dignitate ciuitatis in reipublicæ adminiſtratione verſati ſint: quorum pars ſe ad mercaturã confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, venatu, & aucupio oblectatur.

Ianuẽſibus idẽ quod Venetis vſu venit, negociationi deduntur omnes, præſertim maritimæ, nobiles atq; ignobiles, qui nulla alia re niſi origine diſtinguuntur.

Sunt ex his quidã in caſtellis montanis diſperſi Cacci more, itineribus infeſti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et itẽ tractat⁹ ſeu diſtractus oĩs Venetorũ qui dicũtur nobiles viuũt ex pręmiorũ fructu, & paterna hæreditate, nullo prætereq; venãdi aucupandiq; ſtudio ducti: his ſola origo & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani atq; Alemanni quibus cẽſus patrimonij ad victum ſuppetit, & his qui procul vrbibus, aut qui caſtellis & oppidulis dñantur, quorum magna pars latrocinio dedicatur, nobiles cẽſent. Quibus humanius ingeniũ natura dedit, hærent principibus, quorum in aula aſſueſcunt cultiori vitæ, rudes tamen & moribus aſperi.

Galliæ oĩs vna eſt nobiliũ norma. Nã rura & prædia ſua (dicã potius caſtra) incolẽtes vrbes fugiunt, in quib⁹ habitare nobilẽ turpe ducitur: qui in illis degũt ignobiles habẽtur à nobilibus. Mercatores aſpernãtur, vt vile atq; abiectũ hoĩm genus. Prædijs ſuis (hoc eſt cenſibus, redditibus ſeu prouẽtib⁹) cõtentũ ac ꝓdigũ eſſe (vt eis à natura ineſt) neq; futura quicq; penſi habere, ſignũ nobilitatis volũt. Ea quotidie augetur, vel pecunia vel famulatu. Nã mercatorũ aut quorũuis opificũ filij, qui diuitijs præſtãt (quos burgenſes vocamus honeſtiori vocabulo) aut vrbe relicta atq; eius fructu contenti, ſeminobiles ſeu nobilitati empto prædio (hoc eſt ſeignoria) rus ſe conferunt, euadũt, ſuiſq; poſteris nobilitatẽ præbent. Aut famulãtes principibus aliquo prædio collato ꝓ nobilibus honorãtur. Ita

tur. Ita plus illis rura & nemus cõferũt q̃ vrbes atq; ocij aut negotij rõ ad cõsequẽdã nobilitatẽ. Salua pace Pogij, quia nõ bene intellexit nobilitatẽ Gallorũ. quippe illi apud nos habẽtur nobiles, & tales reputãtur qui origine antiqua & ĩmemoriali sunt nobiles, aut eorũ prædecessores, ex priuilegio principis, & tales vt cõiter morãtur in rure, vbi hñt sua castra, hoc est casas altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris, & vallis, atq; etiã sua dñia seu domania habẽt quibus victũ percipiũt, cũ cẽsibus super ruricolis sibi assignatis: super quibus hñt iurisditionẽ & venationib9 & aucupijs cõtinuè occupanť. Qui verò ẽt si nobiles forẽt, in villis seu vicis ruralib9 (vbi sunt ædificia sine muris, vel vallo) habitẽt, à nobilib9 reprobãtur et dedignãtur. et deritib9 Gallorũ nobiliũ iã dixi. s̃. ĩ xviij. cõsider. ver. apud nos Gallos. Et puòd nobiles Galli sint optimi venatores, multũq; eis venatio cõueniat, satis scribit G. Bened. ĩ sua repe. c. Raynuti9. in verbo, & vxorẽ noĩe Adelasiã. in materia successiõis ab inte. nu. 88. vbi inquit: est em̃ Gallicæ nobilitatis vana cõsuetudo, ad feras venatu deprehẽdẽdas se cõuertere. c. quorũdã. 34. di. vbi dicitur q̃ germani & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus multũ cõfert, q̃ canes, qui leporarij vo cãtur, leues & agiles hñt, de quibus insigniter meminit Ouidius lib. j. Metamor.

Ipse amor admisso (hoc est veloci) sequitur vestigia passu.
Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo
Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem.

Præterea dulcis & naturalis venatio poti9 fit cã spatij et exercitij, q̃ commodi aut lucri, quia non tam gaudẽt nobiles de magna præda, q̃ de volatu & cursu, quæ animos recreant, præsertim Gallorum.

Hos Britãni sequũtur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ciuitatibus morari ignominię loco putãt, rura siluis ac pascuis seclusa inhabitãt, nobiliorẽ ex cẽsu iudicãt, rẽ rusticã curãt, vendẽtes lanã & armẽtorũ fœtus: neq; turpe existimãt admisceri questui rusticano, & vt refert Pogius: vidit hoĩem relicta mercãdi cura, cũ prædia præciosiora emisset, atq; in ea cũ familia vrbe relicta se cõtulisset, authorẽ nobilitatis filijs extitisse, et ipsum nõ reiectũ à nobiliũ cœtu. Multos hmõi hodiẽ videmus in Gallia, qui à plebeis orti cũ eorũ prędecessores vrbe posthabita possessiões iurisditionales sibi cõpararint, ex qbus vitã degũt se nobiliũ cõsortio immiscere, & pro nobilibus reputari volũt, quòd absurde fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod pręstans in bello facinus acceptis à principe donis nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtiť. Nã & q in suis ciuitatibus antiquo gñe orti cæteris p̃sunt, diuitijs p̃diti, & qui in cãpis commorãtes nutriũtur ex p̃diorũ censu cũ ornatiore quodam viuendi ritu, quæ cęteris præstant, nobilium nomẽ tenẽt. Inter omnes illos equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Gręcos qcũq; ad ĩperatoris aulã vocati seruitio ei9 insistũt, quantũuis abiecti gñis, ob principis cõsuetudinẽ ac famulatum nobilitatis titulo potiuntur, appellãturq; deinceps nobiles: & de ista nobilitate dixi. s̃. ista parte: in xix. conside.

Hodie verò apud principes is mos inoleuit nobilitandi, vt quilibet princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita illi (quod risu dignũ est secundũ Pogiũ) vsu & obsequio est, scriptura & cera nobilitatem adipiscuntur. & de hac dixi. s̃. in xvij. considera. huiusce partis.

Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilitatis mores.

Aegyptijs ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodum pręfecturas equitum prouinciarumq; sortiti, vsq; adeo fortunæ beneficio efferuntur, vt ex eis potentior regnum occupet, viribus armorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitãt. Nã qui ordines ducunt, ditati prædijs nobiles dicunť: & ipsi quoq; ex seruitio maiori ex parte ad militiã asciti, pueri em̃ empti p̃tio militiã cõdiscunt, in qua excellere parit nobilitatẽ, & de ista nobilitate quæ causať ex militia, habetur. s̃. ista parte: in xxv. cõsideratione.

Sed quæ istarum sit certa & vera nobilitas, disputat Pogius in dicto opere de nobilitate, & tandem concludit, q̃ sola nobilitas animi, & quę virtute procedit, est vera nobilitas & excellentior alijs: de quibus diffusè ista parte dixi, pręcipuè in v. consideratione: ideo non repeto.

Quinquagesima cõsideratio. Ex oĩbus superius deductis bene pensatis inferť illud vulgatũ (quod solẽt nobiles qñq; dicere) ie suis gentil hõme cõme le roy: & quod inferior nobilis dicit superiori. Ie suis gẽtil hõme cõme vous: nõ esse verũ imo falsum: & p hoc fit iniuria superiori. Cũ vt hic ante scriptũ est ĩ xv. cõside. etiã rex, dux, marchio, & comes dicãtur nobiles, & sint in alia dignitate q̃ inferiores. Et rex sit in maiori dignitate q̃ dux, & dux q̃ comes, & sic de singulis. Cũ dignitas & nobilitas idẽ sint, vt dixi ante in prima p̃te, in lxvj. cõsideratiõe. Sicut ergo dignitas capit augmẽtũ vel diminutionẽ secundũ qualitatẽ eidẽ adiectã, ita & nobilitas secundũ dignitatẽ ei adiectã. Quia nobilitas non põt esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic antè dixi in vij. cõside. quod nobilitas dr̃ eo, q̃ secernitur, & differt à plebe siue plebeis, q sunt sine aliqua dignitate. Ideo conclusiuè oẽs nobiles habẽtes annexam dignitatẽ principatus pręferũtur om̃ibus inferioribus. Et tales dici possunt eẽ in primo gradu meræ nobilitatis. Quoniã sicut iurisditio diuiditur ĩ tres, in merã, mixtã, & infimã. Et merę iurisditiõis sunt sex gradus, vt dicit Bar. in l. imperiũ. ff. de iuris. om. iud. aut tres scd'm Bal. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. in d. l. imperiũ. de qbus per Purpuratũ ibi, nume. ccvj. qui sequiť diuisionẽ Bar. Sed qa de his. s̃. dixi in v. parte hic nõ repeto, cũ in hac parte etiã discutiať de alia nobilitate, quæ non est in mero gradu sed in mixto, scilicet post principes. Et licet de hoc gradu mixti imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species, secũdũ quod Bar. facit sex gradus, tñ do. meus Iason facit tm̃ tres, & sunt maximi, medij, & minimi: & hic erit idẽ in nobilibus, qa erũt maximi vt barones, medij vt castellani, & alij minimi vt minimi valuasores, seu alij dñi habẽtes tm̃ omnimodam iurisditionẽ, & nullos vasallos sub se habẽtes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate pręeminẽtię & iurisditiõis, & ex maiori reputatiõe, & quis ex his põt dici maior & maiorẽ habere nobilitatẽ. In infimis qui sunt tertij gradus, etiã sunt tres species, vt dicit do. meus Ias. in d. l. imperiũ. in pe. colũ. & sunt isti parui nobiles, q habent aliquã paruã iurisditionẽ, & qui nõ possunt mulctare delinquentes, nisi vsq; ad lx. solidos. alij vsq; ad septẽ solidos tãtũ, quę diciť iurisditio seu iustitia sub solato, hoc est sub laicte. Alij q habẽt aliquod dominiũ nobile & frãcum, nõ subiectũ alicui, sine aliqua tñ iurisditione: & isti etiã dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Ex his põt cõsiderari in vna quaq; p̃sona secundũ eius qualitatẽ cui9 gradus sit nobilis, & an sit verũ dicere, q̃ existẽs in vltimo gradu infimę nobilitatis possit dicere existẽti in primo genere & gradu nobilitatis, q̃ est ita nobilis sicut & ille: qm̃ ex pręditis cõstat q̃ nõ: & sic q̃ fit iniuria superiori, qui põt ornare suã nobilitatẽ ex multis qualitatibus supradictis, ex qbus diuersificabitur ab alia. Ideo erit verũ dicere, q̃ vnus est magis nobilis q̃ alius: vide hic ante in xxvij. cõsidera. Et tali, si dicať per inferiorẽ q̃ sit ita nobilis, fit iniuria vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quòd vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriã, vt. s̃. in prima parte, in xv. xx. xxj. xxiij. & plerisq; alijs conclusionibus. xxxviij. considerationis. Sic hoc casu, si inferior & minus nobilis vsurpet nobilitatẽ maioris & superioris & suã inferiorẽ adęquare voluerit maiori, & istud facilè cognosci põt ex multis quę elici possunt ex antedictis in hac parte: quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

FINIS.

MARESCALLI
CONESTABILIS
MARESCALLI
CAPITANEI · VEXILLIFERI · ARMIGERI · CAPITANEI · PEDESTRES · SIGNIFERI
AVANTVRIEZ

NONA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, laudes & honores militum declarat.

Quadraginta & octo habet Conſiderationes.

CVm militiæ ſumma laus ſit, vt habetur in c. ſumma. in initio. & in fin. xxxiij. q. j. & Seneca in Hercule furēte Tragœdia prima. Omnis (inquit) in ferro eſt ſalus. ideo dicitur bellū omni iure diuino, naturali, & gentium pro tuitione rerū ſuarum permiſſum eſſe, ſecundùm Paulum de Caſt. conſilio ſuo xxxiij. & dicit text. in c. militare. xxxiij. q. j. quòd militare non eſt delictum. Quoniam plures fuerunt milites à deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit deus. Inueni hominem ſecundū cor meum. & de pluribus alijs de quibus habetur Regum primo. ij. iij. & iiij. & Macha. j. & ij. dicam infrà in iij. & xj. conſiderationibus.

ERIT EX EO PRIMA conſideratio: quia hic ponitur ordo militum ante ordinē literatorū, propter quòd quæri poſſet, quis præcedere debeat, an doctor, an miles.

Et imprimis reperio inter alios dominum Signorolum de Homodeis legū doctorem, qui hanc quæſtionem diſputauit, Anno domini milleſimo cccxl. & quęſiuit, An doctor inſignis honoris & præcellentiæ militem præcedere debeat, vel econuerſo. & poſt eum Ludouicus Bologninus, qui in huiuſmodi diſputatione introduxit nouum duellum inter illuſtrē ac excellentiſſimum in toto terrarum orbe iuriſconſultum domi. Franciſcum de Accolitis dictum de Aretio, pro parte doctorum tuenda loquētem. Et inuictiſſimum, ac iuſtiſſimum principem armorumq́ ducem & totius Italiæ capitaneū benemeritū dominū Federicum Vrbinum pro parte militari defendēda loquentem. & vltimo loco pro omniū concordia introduxit do. Alexā. Tartaginnum Imoleñ. cuius ſentētiæ oēs acquieuiſſe atteſtatur. Cuius etiā ſnīæ acquieſcendo, dico prout Alex. omiſſo tñ primo loco ſedēdi inter milites & doctores, quē credo dādum eſſe militibus, quicquid dicant oēs doctores, vt ſatis phaui in octaua cōſideratiōe ſeptimæ partis hui⁹ operis.

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, ꝙ in omnibus ferè locis iuris ciuilis, vbi fit mentio de armis & legibus, ſemper præferuntur arma, non ſolum in legibus Imperatorum, vt in l. j. in prin. C. de iuſtinia. codice componendo. & in l. j. C. de veteri iure enucleādo. & l. tanta, eo. titu. & in procœ. inſtitutio. in princi. verumetiam in legibus iuriſcōſultorū. l. his honorib⁹. ff. de vacatio. munerū. vt ſuprà dixi in viij. conſideratione ſeptimæ partis: etiam iure diuino, vbi fit mentio de officiarijs militaribus & iuſtitiæ, præponuntur militares in ordine literæ ſeu ſcripturæ: quiquidem ordo ſeruandus eſt. l. qui ſoluēdo. ff. de hæredi. inſti. & dixi. ſ. in quarta parte. in lxxiij. cōſideratione, vbi amplè. in alijs autem locis præter illum primum inſequendo doctrinam Alexandri in l. centurio. ff. de vulgari & pupi. ſubſtitutio. dico in hunc qui ſequitur modū.

Poſt prædictum primum locum quem dimitto ſuo loco, vt ſuprà dictum eſt in actibus doctoreis, ſine dubio doctor præfertur militi. l. nemo clericus vel militaris. C. de ſumma tri. & econtra, in actibus militaribus, milites doctoribus præferuntur. l. ciuilibus. C. de officio vica. ſed in actibus promiſcuis ſeu neutralibus primò pręferentur doctores exiſtentes ad latus principis: & hi habent primum locum poſt ſupremum quem omitto. Secūdum verò locum tenent milites qui militant ad latus principis, vel qui ſunt equites Romani. Tertium verò locum habent doctores excellentes qui nō ſunt ad latus principis. Quartū verò locum habent ſimplices milites. Quintum verò & vltimum locum tenent doctorelli: & ita dicit ſe aliàs tenuiſſe in lectura in l. cēturio. in ij. col. ff. de vulg. & pupil. ſubſtitutio. in verſi. puto ꝙ in actibus militaribus. Et quicquid dicant, & d. Alex. & alij, ego ſum huius opinionis, ꝙ ſemper in actibus doctoreis præferuntur doctores, in actibus militaribus milites: ſed in actu indifferēti data paritate militum & doctorum, videlicet in magiſtro militum primò qui dicitur apud nos cōneſtabilis: & in præfecto prætorio ſeu quæſtore, qui etiā vulgo cancellarius nuncupatur, ꝙ ſemper miles præfertur doctori. & ſic de ſingulis de gradu in gradum: quia in ordine literæ præponuntur arma legibus, ex rationibus ſuperius per me deductis in dicta ſeptima parte. in viij. conſideratione. ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SEcunda conſideratio. Plura militum genera reperiuntur quoad nos. Quidam enim ſunt milites militiæ eccleſiaſticę, qui etiam licet ſequantur arma, tamen ſunt milites eccleſiæ ſeu militię eccleſiaſticę, qui dicūtur Hieroſolymitani, & participāt de vtraq;: tñ quia plus attingūt dignitatē eccleſiaſticā quàm temporalem, ideo eos præponendos cēſui cæteris militibus: quemadmodum eccleſia ſeu ſpiritualitas temporalitati præfertur, cùm à digniori fiat denominatio. dixi ſuprà in quarta parte.

Alij ſunt milites ordinis ſeu torquati apud nos, qui ſunt milites exiſtentes ad latus principis: qui propriè & maximè habent in vim illius ordinis quandam dignitatem ſeu prærogatiuam particularem vltra militiam ſimplicem de per ſe.

Alij ſunt milites armatæ militiæ ſimpliciter, & de per ſe, de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, præeminentia & dignitate.

TErtia conſideratio. Inter omnia exercitia mortaliū nihil excellentius, nihil præclarius armata militia. ea enim exercitatio vtilitate, & honore cætera præſtat. Per militiā em̄ & armorū exercitiū reipublicæ quies, atq; ſalus queritur & cōſeruatur, & ab omni hoſtili vaſtitate liberatur. Cui⁹ exercitij laudes et vtilitatē ip̄a hūana indigētia demōſtrat & extollit. vt em̄ antiqui voluerunt, militia rectè manibus cōparatur, quę naturę īperio parata eſt ad

corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutę ad repellendū nociua, ad percutiēda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaq; augenda, sic milites ad ista conficienda in rempublicam pernecessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris imperio Romano, ponit Valerius in suo libro ij. in titu. de disciplina militari. Et meritò dicitur, ꝙ summa militiæ laus sit, vt habetur in c. summa. xxxiij. q. j. in princ. & in fine. & Seneca in Hercule furente, Tragœdia j. omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, ꝙ bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt amplè scribit Ioā. de Terrarubea in opere de vinea ecclesiæ, articu. x. tertij tractatus in glo. in verbo, sufficiant.

Imo & nos de regno Franciæ dicere possumus illud quod scriptum est in l. j. C. de Iustiniano. C. componendo: quod dicebat Iustinianu . summa reipublicæ Francorum tuitio de stirpe duarum rerum armorum atq; legum veniens, vimq; suam exinde muniens. Felix regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus q̄ deo propiciò in eternum efficiet, vt de his infrà dicetur, & primò de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda. l. mulierem. ff. de accusatio. hinc Plato de republica. Cùm cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longè cæteris anteposuit, qui arma tenerēt, ciuesq; alios ab hostibus defenderēt, quib⁹ mirifica priuilegia tribuit: honoreq; & dignitate cæteros voluit antecellere, quòdq; si minime honorarentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Aristotelis sententiam. apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quiq; honorantur, & secundùm Ciceronem iacent semper & parum vigēt, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo respublica tyrānidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponet, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur? hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in republica deessent, virgines passim raperentur, matresfamiliæ ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana polluerētur, tandemq; cūcta cœdibus & incendijs misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atq; innocentes pati oporteret. Et ideo Hipodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate, primam quidem agricolarum, de quibus infrà dicturus sum in xj. parte. secundam artificum, tertiam pro pulsatorum belli & arma tenentium.

Quòd videntes nostri Hedui & huius nostræ ciuitatis incolæ post habitas literas regias in forma edicti generalis de fugando, dejciendo, & inuadendo quosdam ribaldos dictos, auanturiers, qui se absq; licentia principis insurrexerant, omnia deuastando & quasdam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nephanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & deuastationibus illorum, secundùm mandatum & edictum domini regis nostri, in eorum ciuitate hoc anno domini 1523. statum militarē ordinauerunt decernēdo capitaneos, decenarios, & cētenarios. ita ꝙ per huiusmodi ordinationem militarē populum & vicinos ex mandato regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarūt, quòd nec ausi fuere attentare aliæ quęcunq; ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduē. in huiusmodi fascinorosos homines, quos ita castigauit & disrupit hæc nostra ciuitas, ꝙ quoscunq; potuit interfecit, & laqueo suspendi fecit: quòd fuit gratissimum regi & toti reipublicæ, & plusq̄ fructuosum & necessarium: aliàs totā Galliā deprędassent, non habendo respectum ad nobiles quos spernebant, virgines quas violabant, & matronas quas adulterabāt, omnesq; alios quos cruciabant & bona eorum deprędabant.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, has vitæ militaris vtilitates Aristoteles conspiciens, in septimo Politicorum ait, quòd meritò bellicis artibus vacantes propriè sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat. subdit enim quòd prædicti Bellici homines. Item consiliatiui, iudicatiui, ac etiam sacerdotes sunt verè partes ciuitatis. Mercatores verò inquantum tales & Agricolæ, ac artifices mecanici & mercennarij (quātumcunq; sint diuites licet necessarij sint in ciuitate,) non tamē sunt verè partes nec ciues illius. rationem ibi assignat quam etiam posuit Zodericus Zamorensis in suo Speculo humanæ vitæ, libro j. c. ix. vbi per eum vide de laude militaris exercitij.

Et hęc exercitatio militaris fuit primò inuenta à Publio Rutilio. vt refert Valerius libro ij. de institutis, & ibi dicitur, quòd Neuius centurio inuenit vsum velitum, id est, des archiers. Virgilius polidorus libro. ij. de inuentoribus rerum c. x. dicit quòd primo fuit inuenta à Tubal caym. & ibi postmodum ponit de pluribus alijs, qui inuenerunt artem ciuilitatem. dicit tamen in princi. ꝙ tāro literis preferenda videtur, quanto facta dictis pręstant.

QVarta cōsideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum, qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodienses, eo quia principalior locus eorum religionis est constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Collossenses tempore Pauli, ad quos scripsit epistolam. & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomē accepit, quorum ordo est sancti Ioānis Hierosolymitani: & incepit Anno millesimo. cxx. ab incarnatione, prout refert Vincentius. libro xxvij. c. xxvij. hi degunt sub regula beati Augustini habentes habitum nigrum modo laicali, sed cū cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide suprà in quarta parte, in lxiiij. consideratione. Et licet firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locū religionis: sperandum tamen (deo auspice) seditionibus principum semotis ipsam insulā recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsunt magno magistro Rhodiensi, quod nomē est sibi impositum instar illius, qui habet regimē & administrationem plurimorum militum. Et, vt de quo est rubrica. C. de officio magistri militū. denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuum magnus, ad denotandum maioritatem & superioritatē vltra illam quam habet magister militum, qui dicitur illustris, vt habetur pręđicto ti. i l. vltima. in superscriptione cū dicitur. Imperator Iustinianus Zitę viro illustri magistro militū. Et magister dicitur, quia maior est in statione, & magister ō grecè, statio latine dr̄ secūdū Papiā. vn̄ & magister militū dicit̄ princeps militū. ij. Reg. x. c. habet̄ per Hostiē. in summa. de magistris. §. j. & Ioan. Andr. in clemen. ij. de magistris

magiſtris.qui dicit ꝙ nemini debet huiuſmodi nomina-
tio eſſe moleſta,cū Chriſtus ſic à diſcipulis vocaretur,Io.
iij.qđ etiā ipſe acceptauit,Io.xiij.Vos vocatis me magi
ſter &c.ſum etem̄.Et eſt propriè is cui totius rei guberna
tio eſt cōmiſſa.l.j.§.j.ff.de exercito.actio.& facit l.itē ma
giſtri.ff.de pactis.& l.actor.ff.rem ratam haberi.vel dicū
tur magiſtri à monendo.Nam quibus pręcipua rerum o-
nium cura incumbit,& qui magis ꝙ̃ cæteri diligentiam
& ſolicitudinem rebus quibus præſunt,debent hi magi-
ſtri appellari:quinetiā ipſi magiſtratus per deriuationem
à magiſtris cognominātur.l.quibus.ff.de verbo.ſigni.id-
circo & iudices & magiſtri eodem ordine præcepti ponū
tur,Deutero.xvj.Iudices & magiſtros conſtitues in omni
bus portis tuis:vt iudicent populū iuſto dei iudicio.imo
magiſtri ſunt maiores,eo quia dictio,&,eſt augmentati-
ua.do.meus Iaſon in l.ij.in §.v.de ſucceſſo.edicto. Et etiā
quandoqꝫ dicitur comes.l.iij.C.de curſu publico,lib.xij.
vide ad prædicta Lucā de Penna in l.hi qui.C.de caſtren
ſiarijs,lib.xij.vbi ponit de officio magiſtri.dixi ſuprà in
ſexta parte,in vij.conſideratione.

Et quoniā,vt hic ſuprà dixi,iſte magnus magiſter &
milites Rhodij non amplius habent inſulam,nec vrbem
Rhodienſem,habent tamen in Gallia & multis Chriſtia-
nitatis partibus pulchra templa & oratoria,quæ multa
ſunt & opulenta.Sed quia pauci eorum ſunt clerici , licet
ſint religioſi,vt dictum eſt ſuprà,& gaudeant priuilegio
perſonali & reali clericorum,ideo commmuniter dicunt
horas ſuas ſeu officium ex oratione dominicali,id eſt Pa-
ter noſter.

Bernardus autem in ſuis ſermonibus talem religionē
militum cōmendans docet quales mores habere,& à qui
bus abſtinere debeant.Sic em̄ dicit ad milites templi ſcri
bens.Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in ter-
ris,& inexpertum omnibus ſeculis:quos gemino pariter
conflictu atqꝫ infatigabiliter decertatur,tum aduerſus car
nem & ſanguinem,tum cōtra ſpiritualia nequitiæ in cœ-
leſtibus.Quid autē viuens vel moriens timeat,cui viuere
Chriſtus eſt,& mori lucrum? Gaude fortis athleta,ſi viuis
et vincis in dño:ſed magis exulta & gloriare ſi moreris &
iungeris dño.ſi beati qui in domino moriūtur,multò ma
gis qui pro domino moriūtur.O vita ſecura vbi pura cō
ſcientia.O verè ſancta & tuta militia,atqꝫ ab illo duplici
periculo prorſus libera,quo id hominum genus ſolet fre
quenter in militia ſeculi periclitari , vbi Chriſtus non eſt
cauſa militādi.Quoties nāqꝫ congrederis qui militas mi-
litia ſeculari timendum omnino,ne aut occidas hoſtem
quidem in corpote,te autem in anima:aut tu fortè occi-
daris ab illo in corpore ſimul et anima. Ex cordis nanqꝫ
affectu non belli euentu penſatur , vel periculum vel vi-
ctoria Chriſtiani.Viuunt enim hi milites in cōmuni ſub
vnius obedientia abſqꝫ vxoribus et liberis,& abſqꝫ omni
proprio.Nullo autem tempore,aut ocioſè ſedent,aut cu
rioſè alicubi vagantur : ſed ſemper dum non procedunt,
ne gratis panem comedant armorum ſeu veſtimētorum,
vel ſciſſa reſartiunt , vel vetuſta reficiunt,vel inordinata
componunt,& quęcunqꝫ poſtremò facienda magiſtri eo-
rum voluntas & cōmunis indicit neceſſitas. Perſona in-
ter eos minimè accipitur,meliori non nobiliori defertur:
verbum inſolens,opus inutile,riſus immoderatus,mur-
mur vel tenue ſiue ſuſurrus nequaqꝫ deprehēditur,inemē
datus relinquitur.Scacos & aleas deteſtantur,abhorrent
venatione,nec ludicra illa auium rapina,vt aſſolet, dele
ctantur.Mimos & magos & fabricatores ſcurrileſqꝫ can-
tilenas atqꝫ ludotum ſpectacula tanꝙ̃ vanitates & inſa-
nias falſas reſpuunt & abhominantur , capillos tōdent,
ſcientes iuxta apoſtolum ignominiam eſſe viro ſi comā
nutriat:nunquā compti,raro loti,magis autem neglecto
crine hiſpidi,puluere fœdi,lorica & caumate fuſci. Porrò
imminente bello intus fide,foris ferro,non auro ſe mu-
niunt,quatenus armati & nō ornati hoſtibus metum in-
cutiant,non auaritiam prouocent:equos habere cupiunt
fortes & veloces,non tamen coloratos & phaleratos,pu
gnam quippe nō pompam,victoriam ſed non vanā glo
riam cogitantes,& ſtudentes magis eſſe formidini ꝙ̃ ad-
mirationi.At vbi ventum fuerit ad certamen priſtina leui-
tate depoſita(tanꝙ̃ ſibi diceret,Nónne qui oderant te do-
mine oderam &c.)in aduerſarios irruunt velut oues eorū
reputantes,quia non de ſuis viribus pręſumere nouerūt,
ſed de virtute dei ſabaoth victoriam ſperare,cui facilè eſſe
confidunt,iuxra Maccabęi ſententiā,cōcludere multos in
manus paucorū.Quia non in multitudine exercitus victo
ria belli,ſed de cœlo fiducia eſt.Ita miro & ſingulari quo-
dā mō cernūtur & agnis mitiores,& leonibus ferociores,
quibus nec deeſt monachi manſuetudo,nec militis forti-
tudo:de qua re quid dicendū eſt,niſi quia à domino factū
eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis noſtris.Tales enim elegit
ſibi deus & collegit à finibus terrę miniſtros ex fortiſſimis
Iſraël,qui viri lectulum Salomonis,id eſt ſepulchrum vi-
gilanter fideliterqꝫ cuſtodiant,omnes tenentes gladios in
manib⁹ & ad bella doctiſſimi. Hęc Bernardus vbi ſuprà
relatus per Anto.Florentinū in ſecunda parte hiſtoriarū.
titu.xv.c.xx.vbi etiam inuehitur contra prædictos mili-
tes in pompis eorum & cupiditatibus,dicens.Quis hic ô
milites tam ſtupendus error & furor tantis ſumptibus &
laboribus militare, ſtipendijs verò nullis niſi aut mortis
aut criminis? Operitis equos ſericis,& pendulos neſcio
quos panniculos loricis ſuperinduitis:depingitis haſtas,
clypeos,& ſcellas,fręna,& calcaria auro & argento circū
ornatis,& cum tanta pompa pudendo furore & impu-
denti ſtupore ad mortem properatis:militaria ſunt hęc in
ſignia,an potius muliebria ornamēta?Nunquid fortè ho-
ſtis mucro reuerebitur aurū,gēmis parcet,ſerica penetra-
re nō poterit? deniqꝫ ipſi ſępius certiuſqꝫ experimini,tria
eſſe præcipuè neceſſaria prælíāti:vt ſcilicet ſtrennuus,in-
duſtriuſqꝫ & circunſpectus ſit miles ad ſe ſeruandum,&
expeditus ad diſcurrendum,& promptus ad feriendum.
Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmi-
neo comam mutritis,longis ac profuſis camiſijs propria
vobis veſtimenta obuoluitis,delicatas ac teneras manus
amplis & circumfluentibus manicis ſepelitis. Nec aliud
inter vos bella mouet liteſqꝫ ſuſcitat,niſi aut irrationabi-
lis iracundię motus,aut inanis gloriæ appetitus,aut terre
næ qualiſcunqꝫ poſſeſſionis cupiditas. Talibus certè ex
cauſis neqꝫ occidere neqꝫ occumbere tutum eſt . At verò
milites Chriſti ſecuri præliantur prælio domini ſui,ne-
quaquam metuentes de hoſtium cęde peccatum,aut de
ſua nece periculum:quandoquidem mors pro Chriſto fe
rēda ſit vel inferenda. Hæc Bernardus vbi ſuprà,relatus
per Antonium Florentinum in loco præallegato.

Neſcio quid dicendum de talibus militibus hodier-
nis, nec ſolum inuectiua Bernardi poteſt eis applicari,
imo et multo maiora, qm̄ ſi tales fuiſſent prout dicebat

Bernardus, quòd erant tempore suo, fortè Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiã quandoq; dicta fuit ebrya: sed cùm iudicia Dei abyssus multa, ideo tacere melius & vtilius q̃ male loqui: maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ fortè temporibus eorum qui amiserunt non recuperabitur: & vt verisimile est, si pecunias quas in suis negotijs particularib⁹ et in pompis, & alijs quæ satis notoria sunt (quæ iam nõ dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his quæ erant ad illius tuitionem necessaria exposuissent, melius Christianitati cessisset.

Crederem q̃ iste magnus magistet Rhodi post Papã præcederet omnes patriarchas, cardinales, & alios pontifices ecclesiasticos.

Et cùm videatur esse tantæ dignitatis cuius est patriarcha, quòd post imperatorem & alios principes habentes iura imperij, vt sunt reges Franciæ, & Hispaniæ, q̃ præcederet omnes principes recognoscentes superiorem, et non habentes iura imperij, puta reges subditos imperio, et quoscunq; duces.

Sub se habet multos milites qui dicũtur priores, & habent aliqui adiectionem huius verbi magni in qualibet prouincia: vt in Francia est vn⁹ qui dicitur magnus prior Franciæ, & habet ille magnus prior multos alios commẽdatarios. Est etiam vnus magnus prior Aluerniæ, alius magnus prior Cãpaniæ, & sic de singulis quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundũ eorũ ordinem, & secundùm antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polidorus Virgilius de inuentoribus rerũ, lib. vij. c. v, Hierosolyma antequã à nostris postremò circiter annum salutis millesimum nonagesimũnonum recepta fuisset, à saracenis obtinebatur. Christiani Latini nominis qui inibi degebant ab illis impetrauerũt, vt sibi liceret iuxta saluatoris sepulchrum habitare, vbi cœnobium diuæ genitrici construxere, quod latinorum appellabatur, cui Abbas præerat: huius erat in primis officium hospites excipere latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum cœnobium diuæ Magdalenæ iuxtà dedicarunt, qd' item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cùm locorum non caperet angustia hospitalem domum propè etiam constituerunt, quod diuo Ioanni baptistæ dedicarunt, admoniti Zachariæ patris memoria quòd eo loci sæpè ad meditandum conueniret. Sunt tamen qui scribant Ioanni eleemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes quas pauperibus dabat eleemosynas.

Huic etiam domui vnus præficiebatur, quare procedẽte tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum socijs, crucem in nigro pallio candidam affixit, et eũ assumpsit ritum quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes quæ virginum cœnobio præerat professa est: res postea per pontifices Romanos, & patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas principum liberalitate sint assecuti.

Ramundus autem primus creatus est magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censentur diui Augustini ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cùm militiam deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, demum Rhodum insulam (vt testatur Platina) à Turcarum imperio armis vindicarũt, quam Clemens quintus illis attribuit: qui fuit annus millesimus humanæ salutis trecentesimus octauus. Sunt qui tradant eam insulã à Gotthofredo rege vrbis Hierosolymæ primò concessam: plures tamen quibus assentio, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodianæ militiæ milites ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infestant, sæpè & ipsi bello petiti oppugnatiq; acriter nostra præcipue, vt dixi supra memoria & ætate, cũ eam male defensitasse notũ sit, ita quòd nunc exulant.

Aduerte etiam, quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, vt in consilio suo clxx. incipien. ad euidentiam præmittendum est. in secunda parte.

Vlterius aduerte ad dictũ Oldra. cõsi. suo cxxvij. incipien. quoniam ad inuestigationem sapientiæ. q̃ conuentus prædictorum militum est superior magistro & maiorem potestatẽ habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem conuentus, & ipsum conuentum esse supra magistrũ seu superiorem magistro. videas eum, quia ibi amplè per eum de illius potestate disserit.

QVinta consideratio. Fuerũt & alij milites, qui templarij dicebantur, & circiter annũ dñi millesimum cxvij. sub põtifice Gelasio secũdo Hierosolymis initium sumpserunt: vt refert idem Polidorus in loco suprà allega. & Philip. Bergomẽ. in suo supplemento Chronicarum, lib. xij. hi quia in parte ædium templi habitabãt, templariorum nomen inde habuerunt. Hi primũ deuotionis gratia non longe à sepulchro domini habitantes Christianos peregrinos hospitio cũ charitate suscipiebãt, atq; eos per sacra loca & templa armati deducebant & comitabãtur, vt omnem terram sanctam tutò inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reducebant. Fuerũt huius charitatis officij autores viri pietate insignes nouem numero: quorum principes Hugonem, Paganum & Gaufredum de sancto Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atq; incedebant mantellis albis cũ cruce rubea, durauitq; hæc religio fermè ducentos annos, & maximas facultates et oppida q̃ plurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Verũtamen conuicti demũ impietatis, quòd qui Hierosolymis agebãt ad Saracenos defecissent, essentq; in fœda vitia propter rerum abundantiam, à Christianis comprehensi tanquã infideles & hæretici pontificatu Clementis quinti exterminati sunt. Et etiam qui apud Gallos stabant, cùm vbiq; ignominiosè nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum rege pontifice Roma. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis templarijs Hierosolymitanis priuilegium concessũm erat, vt excommunicati per suum priorem qui sacerdos erat, absoluerentur: vt in capitu. canonica. de sententia excommunicationis. extra.

SExta considerattio. Alij reperiuntur milites Theutonici & eorum religio ex vtraq; priorum mixta est, cùm hospitio suscipiunt peregrè illuc profectos, & cùm res exigit pro Christianitate & fide armis certãt. Initium fecit vir natione Theutonicus, qui post Hierosolymam recep

receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ nationis
ibi remanserat:is vxorem & facultates habens motus suo
rum popularium (qui sepulchrum domini quotidie visi
tabant misericordia) qui neq; linguam nouerant, neq; di
uersorium inuenirent, domum suam hospitalem illis cō-
munem fecit, ac inibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui
postea turba magna fideliū, tā pro infirmis curādis & soli
citādis, quā ꝓ tuēda fide dicauit: vñ deiparę Mariæ virgi.
milites sunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra
cruce; subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Theu
tonicus illius militiæ esse potest, atq; idem claris ortus sit
natalibus, & cui proponatur ante receptionem vt contra
fidei hostes & sacratissimæ crucis domini nostri paratus
sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisq; nu-
triat præter eos qui sacris intendunt, & demum domini-
cam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Theutonicæ militię origo, & est multum
laudanda, cùm eam Romani pontifices postmodum
approbarint.

Hi post Hierosolyma iterū amissa reuersi sunt in Ger-
maniam, & terram Prusiam subegerunt & occupauerūt,
et prius castellum ad visulam fluuium construxerunt, et
mox successu temporis oppidum frequēs cultu apparet,
Mariemburgum vocant, caput atq; sedes eorum qui vni-
uersi ordinis funguntur magisterio. Abundāt diuitijs: nec
minor q̄ regibus est illis potentia: vnde nullus ambige-
re potest quantus, & qualis honor & reuerentia eisdem
exhiberi soleat.

SEptima consideratio. In Hispania sunt milites sancti
Iacobi sub regula diui Augustini instituti, & sub Ale
xandro tertio pontifice Romano (qui ordinem eorum
approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit ma-
gister Petrus Ferdinandus.

OCtaua consideratio. Alios esse milites quos Cala-
tranenses à loco sic dictos ponit ipse Polidorus in
dicto suo libro. Istius militiæ fuit autor rex Sanctius in
anno millesimo centesimo sexagesimo, nigrum amictū
cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisterciensi profi-
tentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania quam Portu
galiam vocamus milites Iesu Christi (quos teste Plati-
na) Ioannes vigesimus secundus sub Dionysio rege an-
no domini millesimo tercentesimo vigesimoquinto in-
stituit, vt essent qui ex officio Saracenorum insultibus Be
thicam id temporis tenentibus resisterēt: crucem rubram
affigunt pallio seu mātello. Huius ordinis est gubernator
abbas Alcohasiani monasterij, Cisterciensis congregatio
nis, Vlysbonensis diœcesis, qui & conscribendi & exau
ctorandi milites habet potestatem.

NOna consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcan
tariam oppidum in regno Castellæ milites, de
quorum initio parum recitant scribentes. Iacobus rex
Aragoniæ duos etiam ordines militum circiter annum
salutis millesimum ducentesimum duodecimum ordina-
uit: quorum alteros sancte Mariæ de redemptione capti-
uorum siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos
redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum ni-
gra cruce. Alteros Montesiæ milites rubra cruce muni-
tos nuncupauit: vtranq; militiam Gregorius ix. sua auto
ritate approbauit. De his militibus etiam & ordine eo-
rum ponit Volaterranus in sua antropologia, libro xxj.
& ordines militares. quem videas.

DEcima consideratio. Alij sunt milites parti-
culares qui habent certum ordinem regularē,
inter eos vltra milites simplices: & isti in Frā
cia dicuntur milites ordinis: quod aptè & ac-
commodatè fit, eo quia militia potest dici ordo, cùm mi-
lites laudabiliter & virtuosè viuere debeant, vt dicit Lu-
cas de Penna in lege. his quidem in ij. colū. C. qui mili-
tare possunt, libro xij. Et ideo meritò dicuntur milites
ordinis: habent tamen inter eos aliquod signum particu
lare propter quod dicūtur habere dignitatem militarem
particularem & specificam vltra alios, vt in Francia tor-
quem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. in c.
ius militare. j. dist. vbi dicit tex. ꝙ ius militare est belli in-
ferendi solennitas fœderis, faciendiq; nexus signo dato,
egressio in hostem vel pugnę commissio. Item signo da-
to receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus dese-
ratur: item stipendiorum modus dignitatum gradus, pri-
morum honor veluti cū corona vel torques donatur: &,
vt dicit Ioannes de Turrecremata ibi: illo iure militari
habetur in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium
pręcedat, vtputa in quo gradu comitē dux, marchio mar
chionem, dux ducem: & vt dicit, princeps autem omnes
excellit dignitate. Et qualiter distet vnus comes ab alio
comite, & dux à duce, & marchio à marchione, & prin-
ceps à principe: dixi supra in v. parte vbi etiam posui de
istis militibus & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in
regno Franciæ per Ludouicum regem xj. in honorē san-
cti Michaëlis archangeli certo militum numero decreto
& ordinato, inter quos rex ipse est primus & caput, &
cuilibet certorum millium librarum annuorū pro status
augmentatione assignata regia pēsione. Et isti milites de
ordine regio vocantur portātes auream torquem, & diui
Michaëlis, regium insigne aureum pendens, vt publicè vi
deri pōt. Vnde secundùm Budęū in suis annotationibus
super l. vlti. ff. de senato. torques aurei militibus ob rē strē
nue gestam donari ab imperatoribus solebant. Vnde tor
quati dicti. Torquati tamen hodie vocitari debent equi-
tes, qui vulgò cochleati dicuntur, quos rex noster gestami
ne suo regioq; insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc in-
signi ornamento, nisi cui rex cōcesserit instar Ionathę cui
Anthiochus dedit potestatē bibere in auro & esse in pur-
pura, & fibulam aureā ferre, Maccabæo. xj. & figurata est
Gene. xlj. Vbi Pharao rex Aegypti in signum præmij &
fauendo Ioseph præpositum sue domus, insigne militiæ
& dignitatis dedit ei torquē auream. & Daniel. v. vbi etiā
per regem Balthasar circundata est collo Danielis torques
aurea, quod est signum pręeminentiæ militaris in domo
principis. Cui adiunxit Christianissimus rex imaginem
diui Michaëlis, cùm nemo sit adiutor illius, nisi ipse Mi-
chaël princeps fidei Christianæ in locum synagogę su-
brogatæ, vt dixi s̄. in iij. parte huius tractatus.

Et ideo cùm sanctus Michaël sit signum & tanquam
patronus & protector huius ordinis excellentiss. potest
dicere rex noster Christianissimus illud Daniel. x. Ecce
Michaël vnus de principibus primus venit in adiutoriū
meum. & eodem c. in fi. Nemo est adiutor meus in omni
bus his, nisi Michaël princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædi-
cti milites, & quomodo alios præcedere debeant, dixi su-
prà: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo
& ordine præcedendi, quæ est talis.

Item & pour oster toutes erreurs, doubtes, scrupules & difficultez qui porroient venir touchant la priorite & posterite des honeurs, estatz & degrez dentre lesditz chevaliers cōpaignōs & freres de l'ordre. Attēdu que vraye et fraternelle amour ne doibt point auoir regard à telles choses, Nous voulons & ordōnons que tant en aller, venir, seoir en leglise, ou chapitre, à table, nōmer, parler, & escripre, & en tous aultres faictz & choses quelconques depēdans regardās & touchans la situation en l'ordre present, les freres & compaignons dicelluy ayent & tiennēt maniere lieu et ordre selon que auant ou apres ilz auront receu l'ordre de cheualerie, Etsi plusieursen y auoit qui en vn mesme iour eussent estez faictz cheualiers. Ordonnōs que le plus ancien deulx ait premier lieu en ce que dit est, et les aultres ensuyuant. Et quand à ceulx qui cy apres seront mys à l'ordre par election du souuerain & desdictz freres de l'ordre: ordonnons qu'ilz auront le lieu selon le temps qu'ilz serōt entrez en l'ordre. Et si plusieurs en y auoit d'un mesme iour ilz l'auront selon leur eage comme dit est. Excepte, empereurs, roys, ou ducz: lesquelz pour la grandeur & haultesse de leurs dignitez auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ilz auront receu l'ordre de cheualerie sans en auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur de seigneuries, offices, estatz, richesses, ou puissances.

Philippus verò dux Burgundiæ in suo ducatu Burgūdiæ & in vrbe Diuionensi hūc ordinē militarē ordinauit. et pro hmōi ordine instituēdo accepit signū velleris aurei pendulum cū torque aurea. Alij verò principes habentes tales ordines alia & alia habēt signa quæ eis relinquo. Sed an quilibet princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insisto.

Sed quicquid sit hi milites preferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices non existentes de hmōi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cęteris nobilibus, cū vltra nobilitatem quo ad nos habeant illam dignitatem à principe, & sunt aggregati consortio seu societati principis: ita q̄ liberū ad eum habent accessum, in negotijsq; regni pertractandis assistūt, & sunt de cōsilio secreto ipsius principis. Et, vt dicit Lucas de Pēna in l. vnica. C. de equestri dignitate, libro xij. plus laudandus est qui militiam à rege suscipit, quàm is qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus in l. j. col xj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. patrijs, sed nō video eius bonam adaptationem.

VNdecima cōsideratio. Alij sunt milites simplices & cōmunes, de quibus in iure loquitur & laudantur in pluribus, dūmodo habeant ea de quibus in gl. in l. penult. ff. ex quibus causis maiores. cui addo gl. in §. fi. in verbo, siquidem. in authen. de mandatis principum.

Et ideo Cy. & Salic. post eum in l. j. C. de iuris & facti ignorantia. & post eos do. meus Iason dicunt, q̄ milites nostri temporis nō gaudent priuilegijs militum, eo quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar. in l. filiusfamilias. §. veteranus. ff. de procurat. & in l. militibus. C. de procuratoribus.

Quæ autem sint illa priuilegia militum, & vtrum extendantur ad doctores & clericos qui sunt milites cœlestis militiæ, pónit Alexand. in l. centurio. in prin. ff. de vulga. & pupil. substi. & fortè ea ponam infra, & etiam priuilegia doctorum in suo loco.

Militiæ huius summa laus est cōmuni vtilitati intendere, vt dicit tex. in summa xxiij. q. j. Lucas de Pēna in l. vnica. in ij. col. vt armorum vsus, libr. xj. Instituta est em̄ propter duo, scilicet propter iniuriā propulsandā, & vindictā inferendam. xxiij. q. j. c. j. Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceātur, & boni sublimentur. xxiij. q. j. c. apud & c. sequenti. Nanq; & pleriq; sancti patres ex militia laudem acquisierunt: vt propheta Dauid, qui militasse legitur j. Regum xxviij. c. & Centurio, vt in c. noli. xxiij. q. j. & de pluribus alijs, vt infrà dicam suis locis: ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militādum est, q̄ nil vltra stipendia queratur. c. militare. eadem causa & quæstione. & vide Lucā de Penna in l. j. in j. col. C. qui militare possunt vel non. & in d. l. vnica. C. vt armorum vsus.

Miles em̄ procedens ad bellum si occidat aliquem nō est reus homicidij, quia legitima superioris autoritate occidit. c. miles xxiij. q. j. Militaris quippe est disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusq; beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valerius, libro ij. c. ij. in prin. Disciplina siquidē militaris acriter retēta principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarū vrbium, magnorum regnum, validissimarum gētium regimen largita est, fasces Pontici sinus patefecit, Alpium Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit, ortusq; & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen, hęc vbi s̄. Et refert Lucas de Penna in l. tam collatores, in iij. col. C. de re mili. libro xij.

DVodecima cōsideratio. Duplex est militia secularis, s. equestris & pedestris. l. à caligato milite, in gl. C. de nuptijs. & pedestres milites dicūtur qui habent caligas de corio. Et equites qui in equis vadūt. & notatur etiā in l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re militari. inde magister militum dicitur equitū & peditum magister. l. j. & ij. C. de officio præfecti prætorio. & l. j. C. de officio magistri militum. Et, vt dicit Titus liuius de bello Macedo. libro iij. Equestres milites dicūtur equi milites. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. in j. colū. C. qui militare possunt vel non. Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate, & ordine post clarissimos, vt est tex. & ibi idem Lucas in l. vnica. C. de equestri dignitate, lib. xij. & infrà amplius dicturus, vbi ponā eos post cōstitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria verò loca in theatro xiiij. gradibus concludebantur qui & ipsi ordines dicuntur. Sępè em̄ apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de xiiij. ordinibus mentionem fieri inuenies, per quos equestria loca xiiij. gradum nomine intelligi conueniet, vt dicit Vdalricus Zasius in repetitione l. ij. §. posthunc. maximè ff. de origine iuris. in verbo, in equestri dignitate.

Et aduerte, q̄ secundùm Budæum in suis annotationibus super lege fi. ff. de senato. dignitas equestris quæ hodie à regibus & regum legatis, aut exercituum præfectis donare apud donatur, decus est militię, & ius annulorum donare apud antiquos erat, id fermè quod equitem facere dicimus. Et dicit idem Budæus in dicto loco q̄ insigne militis equestris erat olim annulus aureus, hodie verò calcar aureum. & hoc accipiendo militem pro illo qui habet illam dignitatē, quod tamen in iure non reperitur, sed pro milite simplici tam equestri quam pedestri.

DEcimatertia consideratio. Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate, vt sunt duces seu principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgò dicitur Conestabilis, de quo supra

quo supra dixi in vij.parte huius operis,in vij.in fi.& in viij.considerationibus:vbi posui de eius excellentia & dignitate,& quomodo habet primum locum post principem,ita(vt ibidem dixi)videtur quòd pręcedere debeat cancellarium.

Et tales duces sunt qui præsunt exercitui à ducendo dicti,licet fortè melius dicerentur gubernatores.argumento eius quod notatur in l.quemadmodum.§.si nauis.ff.ad legem Aquil.vt dicit Lucas de Penna in l.tam collatores.in ij.colū.C.de re militari.& ibi dicit,ꝙ tales duces debēt ordines instruere,tempora ostēdere,& tramites per quos sit eundum manifestare,vt in proœmio ffōrum.§.ij.vt nihil ex militari arte relinquitur incognitum: his autem cessantibus,& exercitus & populi corruunt.l.item quæritur.§.ij.ff.locati.& Prouerb.xj. Vbi non est gubernator populus corruit,salus autem vbi multa consilia. Hi ergo duces,vt dicit,verius & vtilius pugnant.Vnde Ouidius xiij.Metamorphoseos.

Quippe manu fortes,nec sunt tibi marte secundi.
Consilijs cessere meis,tibi dextera bello
Vtilis ingenium est,quod eget moderamine nostro.
Tu vires sine mente geris,mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes,pugnandi tempora mecum
Eligit atrides,tu tantum corpore prodes.
Nos animo,quantoꝗ ratem qui temperat anteit.
Remigis officium,quanto dux milite maior:
Tantum ego te supero,necnon in corpore nostro.
Pectora sunt potiora manu,vigor omnis in illis.

Et,vt ibi dicit Lucas de Penna pro his & eorum salute etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est,ꝙ quādo creatur talis tribunus.s.primus qui dicitur Conestabilis debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus,& dici:Accipe sanctum gladiū in quo deijcies aduersarios populi mei.prout olim fiebat,vt habetur ij.Maccabęorum c.vlti.De officio huius multa reperiuntur scripta,tam in sacra scriptura,iure canonico,quàm ciuili,& in dictis historiographorum & poëtarum:ex quibus multa ponit Lucas de Penna in l.tribuni.C.de re militari,libro xij.quæquidem ad simplicium iuristarum notitiam (cùm multum faciant ad laudem militiæ,& illius dignitatis) hic inserere volui. Nam,vt dicit,secundùm sacram scripturam debent milites ad pugnam præparare,instruere,& pręcepta dare,vt formidolosi etiā corde pauidi,& plures alij ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum:& ista habentur plenè Deutero xx. vbi instruuntur duces exercitus quid habeant agere ante conflictum belli.

Adde tamen vltra Lucam,quòd debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum , & de dispositione ciuitatis,& terræ expugnandę , sicut fecit Moyses pro terra Chanaam , qui misit xij.exploratores,vt habetur Numeri.xij.Similiter fecit Iosue,vt habetur Iosuæ ij.& habetur j.Regum xxvj.c.vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure verò ciuili plus in obseruanda disciplina quā in præcipienda eius consistit officium.l.officium.ff.de re militari. Debent autem parcissimè commeatum dare, equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere.(Istud optimè practicant Hispani,cùm non permittūt,quòd equi eorum qui sunt multum agiles nostris armigeris Gallicis vendantur.) Ad opus priuatum , piscatum,venatum,militem non mittere (quod malè obseruant Galli)cùm sint plus dediti venationibus ꝗ exercitio rei militaris:sed milites in castris retinere , quo ad exercitationem producere,claues portarum suscipere,vigilias interdum circuire , frumentationibus commilitum interesse,frumentum probare,mensorum fraudem coërcere,delicta huiusmodi secundùm suam autoritatem castigare,principijs frequenter interesse,querelas commilitonū audire,valetudinarios inspicere,vt eadem l.officium.per totum.Et adde quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure verò canonico debent duces exercitus milites monere & instruere,vt parati sint ad laborem,in hostes etiam à dorso excurrere,& vt viros fortes condecet laborare,quatenus eorū opinio ex laboris qualitate amplius in republica deo auxiliante proficiat.Scultasꝗ.i.exploratores mittere,quicquid hostes faciant , indagare.Ita ꝗ in aliquo reprehendi nequeunt,nec vtilitas reipublicæ intelligatur.Iuxta monita Gregorij xxiij.q.viij.c.vt pridem. vtꝗ omni timore & terrore deposito cōtra inimicos sanctæ fidei seu reipublicæ omnium religionum aduersarios viriliter agere studeant:adijcientes,ꝙ si quis eorum morietur pro fidei veritate,patriæ defensione,ac saluatione Christianorum,à deo cœleste præmium cōsequetur,eadē quæstione.c.omnium.debent quippe duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinē,sed tantum causa dilatandæ reipublicæ(in qua deus colitur) affectare,eadem causa.quæstione iiij.c.si non ex fidei.vt sic nomē Christi per subditas gentes fidei prædicatione circūquaꝗ discurrat:ibidem & forensibus bellis debent aduersarijs catholicæ ecclesiæ pro Christiano populo vehementer obsistere,& ecclesiastica prælia sicut decet bellatores domini fortiter dimicare,eadem quæstio.c.sicut excellētiam.non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio , vt mali coërceantur & boni sublimentur . eadem causa, quæstio: j.c.apud. & hæc est summa militiæ laus. Inter alia bona merita,obedientiā reipublicę vtilitatibus exhibere,quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare, eadem q.in summa.Hęc Lucas vbi s̄.

Secundùm verò poëtas & scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur.Nam secundùm Salustiū in Iugurthino de Merello & Mario referentem , debent trāsuersis itineribus castra mouere,iuxtà ac si hostes adessent vallo fossaꝗ munire , vigilias crebras ponere & eas ipsi vel per alios circuire in agmine:interdum in primis, modo in postremis,sæpè in medio adesse , ne quisꝗ ordinē egrediatur,sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant diligenter explorare.

Sed adde,ꝙ hanc explorationem multum commendauit Vegetius de re militari,libro iij.titulo.xxvj.dicens: Difficile vincitur qui verè potest de sui aduersarij copijs iudicare.Et Frontinus libro j.titu.ij. laudat Scipionem Aphricanum qui misit exploratores in castris aduersariorum ad scrutandum de eorum viribus,& de situatione castrorum:redeundo ad eundem Lucam,vbi cū opus est cunctam militiam secum habere,ac vt formido & fuga hostiū latius crescat,diuersa castra agitare simul acsi nullo proposito omnia prouidere,apud omnes adesse,laudare & increpare mœrentes.Item prælijs interesse : nam ob pudorem suæ præsentiæ augetur audacia pugnatoribus, non tn̄ se certamini faciliter ingerat.Nam in milite vnius sors est,in imperatore.i.duce exercitus,periculum vniuersorum,dicit Egisippus de bello Iudaico,libro,vj.secundū

Quintilianum in milite Mariano: debet tribunus milites continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallo fossaq́ scutis innixi cingant exercitum, cibumq́ stantes capiãt. Et, prout ait Petrus Blesenen. in quadam epistola. Nihil damnabilius est in milite quàm ociũ, per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immũditiæ actus animus occupatur. Item debent continere militiam castrẽsis disciplinæ, percipere seueritatem, imperatore vel rege curis maioribus districto delicta militum coërcere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt ff. de re militari. in pluribus locis: quia non solum militibus, sed etiam centurionibus præpositi partem quandam imperatoriæ obtinent potestatis, secundũ Quintilianum ibidem. Plenius in hoc Egisippus de bello Iudaico, libro iij. Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere muros, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosq́ & bello promptissimos adscire sibi impigrè curabat, regiones latrocinijs defendere, quotidie in castro militem Romanæ militię more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur, ne quemq́ lateret quæcunq́ munera propria deseruisset. Instruebant etiam vt agnoscerẽt excitationes tubarum & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerẽt, vt murali vice, si fortè vis hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defensarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militię docere, sed etiam ante bellũ quæ amplius ante bellantes iuuarent denunciare, vt miles sibi cibũ & arma portaret, vallo & fossa sese muniret, castrisq́ ponẽdis præueniret, hostem obtemperare præceptis, furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret si nihil dispẽdij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus qui ipse hostium modo auferat, & tam socios quàm aduersarios spoliat; plerunq́ in bello valere bonam conscientiam, eo q̃ amplius de diuino auxilio presumeret, qui se nulli affinem crimini recognosceret. Hæc ille de Penna in loco vbi suprà, & de singulis omnibus infrà dicam.

Franciscus etiam Patritius in libro de institutione reipublicæ, libro nono. titulo secundo, ponit huiusmodi officium ducis exercitus secundũ quod de iure ciuili ponitur in dicta l. officium. vbi etiam ponit quomodo coërcẽdi sunt milites, scilicet per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutatiõẽ, gradus deiectionem, ignominiosam missionem, l. desertorem. ff. de re militari. & per capitis truncationem. l. qui commeatus. §. arma. ff. de re militari. & l. omne delictum. ff. eodem.

Missionum tamen triplex est causa, vt in l. milites. ff. de re militari. & duo sunt genera. l. ij. ff. de his qui notantur infamia.

Dicit etenim F. Patritius vbi suprà, quòd nihil rarius, aut difficilius optimo duce exercitus, seu imperatore inueniri posse: ex quo Alexander Macedo admirabatur, quòd Athenienses singulis annis nouos imperatores, seu duces exercitus eligerent, cùm ipse in omni vita non nisi vnum ducem bonum Parmeniona inuenisset. Et cùm de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegãtissimus haberetur, eum prætulit qui de Agamennone est hic. Vtrunq́ fuit bonus & rex miles & Acer. quasi manus & mens in duce sunt necessaria, consilium & robur, quæ duo in Parmenione pręcipua extiterant. Nam manu strennuus & prudentia præstantissimus habitus est: quin etiam septuaginta annos natus iuuenis ducis & egregij militis munera sępè implebat, quem dicunt scriptores multa sine rege Alexandro prosperè egisse.

Et refert Ciceronem dicentem, in imperatore, id est duce exercitus existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, autoritatem, & felicitatem. & deinde addit: Virtutis imperatoriæ sunt labor in negotijs, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, vbi multas virtutes ducis exercitus seu imperatoris ponit laudando eas.

Et huic duci, imperatori, seu gubernatori tenentur oẽs obedire, quę obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mãdato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quomodo sit tali obediendum ponit amplè Bartholo. Cepola in tractatu suo de imperatore militum eligendo. in verbo, pro imperatore. vbi amplissimè.

De huiusmodi duce, officio ipsius, & de dictis ducum vide Raphaëlem Volaterranum in suis commentarijs vrbanis, libro xxx. c. iiij. cum seq. vbi multa præclara ponit quæ hic nõ sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quòd Agesilaus dicebat oportere ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem.

Epaminondas videns pulchrum exercitum sine duce, video (inquit) pulchram bestiam sine capite.

Philippus solebat dicere se malle habere exercitũ ceruorum, cui pręesset leo, q̃ leonũ cui præesset ceruus. Alia verò egregia dicta ducum videre poterit quisq́ ibi.

Decimaquarta consideratio. Locumtenentes regij in aliquo actu eis commisso habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedũt omnes & quoscunq́ alios principes in illo actu, eisdemq́ debetur per omnes alios quoscunq́ (etiam si fuerint maiores) obedientia, quæ consistit in reuerentia exhibenda, & in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit in hoc vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt notat gl. notabilis in summa xciij. distinctio. & notatur per Goffredum in summa, in titulo de maio. & obedientia. in §. reuerentia debetur. per illam glos. quæ vult, q̃ minori cui maior administratio est commissa, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cepolam Veronen. in tractatu suo de imperato. militum eligendo. in verbo, pro imperatore. in viij. col. & ibi probat hoc esse verum per plura, etiam si alij sint maioris autoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis, magis diuites, aut quomodocunq́ sint post principem, qui eidem administrationem dedit. de quibus omnibus suis locis dicemus. & dixi suprà in vij. parte, in x. consideratione.

Decimaquinta consideratio sit ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis, seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cepola posuit xlvj. conclusiones in suo tractatu de imperatore militũ eligendo, in fine. quas in procinctu suę materię optimè probat,

probat,& ne sim tędiosus solum illas conclusiones referã.

PRima conclusio. In imperatore, seu duce belli, aut exercitus quinq; requisita sunt, fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, autoritas, & felicitas. hæc singula probat in d. tractatu. in principio, quando arguit pro illo qui contendebat contra electum, & etiam pro imperatore electo. versiculo, pro imperatore verò &c.

SEcunda conclusio. Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Cepola in versiculo, pro imperatore, ibi: hæc autem fides. col. vj. illius versiculi. vbi plura ad hoc allegat.

TErtia conclusio. Infidelitas præsumitur ex inimicitia, & auaritia. ex quo sequitur correlarium, quòd sine fide præsumitur inimicus, & auarus: probat in dicto versiculo, pro imperatore. col. vj. ibi: Item ex amicitia. & ibi: Item præsumitur infidelitas.

QVarta. Quòd inimicus, vel auarus non eligatur in principem, ducem, seu gubernatorem militiæ. probatur in loco pręallegato.

QVinta. Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad vsum militarem pertinentium. probatur ibi in verbo, scientia.

SExta. Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris: de quibus satis probatur ibidem in d. verbo, scientia: & in verbo virtutis, & amplè in pluribus considerationibus sequentibus.

SEptima. In milite præsumi potest & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. de singulis declarat Cepola ibi in verbo, scientia. & in verbo, natione.

OCtaua. Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, Consilium in prouidendo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo, siue exequẽdo, Astutia, siue Sagacitas in stratagematibus, hoc est astutijs rei militaris, solertia, & vigilantia cum assiduitate & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorũ. Fides etiam adiungi potest, sed eam non vt partem virtutis, imo vt necessarium & primum in principe tenet Cepola: vt ait in prima conclusione suprà posita, & ibi dixi in dicto ver. pro imperatore. Nam quantò magis valeret miles in cæteris, quę in imperatore necessaria dicuntur, tantò magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

NOna. Potius eligatur prudentior, quàm formosior. Ex quo sequitur, quòd in duce exercitus præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia siue scientia, quàm fortitudo, vt probatur clarè in d. tractatu. in verbo, virtutis.

DEcima. Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in imperatore exercitus eligendus est. probatur ex infrà dicendis. & ibi per Cepolam.

VNdecima. In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, tẽperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atq; iustitia.

DVodecima. Autoritas acquiritur propter virtutẽ, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur amplè in d. tractatu. in verbo, autoritatis, & dixi suprà in prima, & infrà in vndecima partibus.

TErtiadecima. Quæ ex prædictis infertur in eligendo duce, seu imperatore exercitus, consideranda est in primis persona quæ eligitur, si possit esse Dux vel Imperator exercitus. Secundò ętas illius. Tertiò natio, siue origo. Quartò nobilitas. Quintò dignitas. Sextò facultates, siue diuitię. Septimò fides. Octauò scientia rei militaris. Nonò virtus. Decimò autoritas. Vndecimò felicitas: de quibus omnibus explicat ibi Cepola, & infra particulariter dicetur.

QVartadecima. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt cõsideranda, quæ ponit glo. rubricaria C. quemadmodum ciuilia munera, lib. x. & ibi Ioã. de Platea, de quibus in prima parte, in xliij. consideratione dixi, ideo hic non repeto.

QVintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi quæ habentur in libro Leuitici: de quo c. licet. viij. quęstio. prima. scilicet qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui deniq; in omni virtute eminentior, ille ad ducatum siue gubernationem eligatur exercitus: & satis probatur ex his quę dicta sunt de virtute & scientia.

SExtadecima. Non debet, nec potest de iure eligi in duce exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. & hoc probatur ex dictis Cepolæ in d. tracta. in principio. vbi dicit seniores, & antiquiores esse pręponendos.

DEcimaseptima. Si exercitus Imperator, seu dux electus, vel constitutus est alijs fidelior, indistinctè oẽs militum duces sub eo de iure militare tenentur. probat hãc conclusionem Cepola amplè, in d. versicu. incip. pro imperatore &c. & infrà dicetur.

DEcimaoctaua. Si electus est magis dignus, & sufficiens, quàm alij, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamuis alij sint eo nobiliores, & digniores. probatur hæc cõclusio in dicto versiculo, pro imperatore. in distinctione magna.

DEcimanona. Item si Imperator, seu dux, & cæteri militum duces sunt pares fide, virtute, præstantia, & sic sunt æquè sufficientes ad regendum exercitum, non possunt duces armorum de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & aliàs nobiliores & digniores: quæ conclusio est verissima, & necessaria. & probatur in dicto versic. pro imperatore. in tertio casu principali distinctionis magnæ.

VIgesima. Quando est dubium quis sit melior & præstantior, potest princeps gratificare cui vult in pręponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur in dicto versiculo, pro imperatore, in quarto casu distinctionis prædictæ.

VIgesimaprima. Si exercitus Dux electus est dignus & sufficiens illi gubernationi & ducatui, & si alius esset eo dignior & magis sufficiens satis est, quia cogitur ei de iure subesse, etiam si aliàs dignior dici possit.

VIgesimasecunda. Princeps non tenetur eligere de iure gentibus, seu militibus suis Imperatorẽ, seu Ducẽ

ęxercitus seniorem, nobiliorem, digniorem, ditiorem, ac
pręstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat. pro
batur in dicto versiculo. in dicta distinctione.

VIgesimatertia. In dubio potius eligi debet ille qui est
de ciuitate, vel prouincia, vel regno principis, q̄
alienigena, nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum
loci principis. probātur ista in dicto tractatu, in versi. pro
pter nationem, in fine.

VIgesimaquarta. Non debet imperator eligi, nisi qui
assiduè militauerit, & pręponendus est in electione
qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt
ibidem, in versi. dignitatis ratione comprobatum est.

VIgesimaquinta. Etiam nati ex damnato coitu pos-
sunt eligi & creari duces & imperatores exercituū,
dummodo sint virtute præstātes. probatur vbi suprà. ver
si. pro imperatore. col. x. ibi: vnde dicitur.

VIgesimasexta cōclusio. Electus vel creatus impera-
tor, vel dux exercitus ī dubio pręsumitur dignus, &
sufficiēs. pro quo faciunt ī. dicēda, in xxxviij. cōclusione.

VIgesimaseptima. Non detrahitur honori alterius si
ipse subijciatur imperatori siue gubernatori genera
li exercitus: digno inquam & sufficiēti, licet ipse aliàs esset
senior, nobilior, dignior, atq; pręstantior.

VIgesimaoctaua. Si electus in imperatorem seu du-
cem exercitus per principem non est pręstantior &
dignior alijs, detrimentum & deducus est principis eligē-
tis seu constituentis, non autem alterius sub eo militantis:
vt constat in d. versi. pro imperatore. in distinctione.

VIgesimanona. A principe, seu populo, vel senatu
non à militibus imperator eligi, & ab ipso cōstitui
solet & debet: vt per dictum Cepolam in d. versi. pro im-
peratore, in principio.

TRigesima. Imperatori seu duci belli non benè nec le-
gitimè constituto non est obediendum, vt habetur
vbi suprà.

TRigesimaprima. Quando duo vel plures duces, seu
capitanei exercitus electi sunt, pares in vocibus, seu
suffragijs, in dubio præferri debet qui est fidelior. dictum
est suprà.

TRigesimasecūda. Si electi sunt pares fidelitate, pręfer
ri debet qui est alijs virtute præstantior. versi. virtu
tis. & versi. pro imperatore. in d. tractatu Cepolæ.

TRigesimatertia. Si electi sunt pares virtute, præferri
debet dignior honore: vt si est vnus dux, comes, vel
marchio, alter nō. argumēto l. ille à quo. §. tēpestiuum. ff.
ad Trebellianum. probatur in l. fi. ibi, amplioris hono-
ris inferiori. ff. de fide instru. probatur & s̄. in v. parte.

TRigesimaquarta. Quādo imperatores sunt pares vir
tute ac dignitate senior debet anteponi, licet alter sit
nobilior, quia senior in dubio præferri debet, etiā si sit mi-
nus nobilis. d. l. fi. de fide instru. vbi arguēdo ab ordine lite
ræ, quod fieri potest, videtur præferre seniorem maiori in
dignitate seu honore. Faciūt ad hoc dicta Cepolę in d. tra
cta. in principio, vbi posuit priuilegia antiquitatis. & am
plè per eundem in hac sua conclusione. & dixi ī. in xj. par
te, vbi posui de antiquitate & senectute.

TRigesimaquinta. Duobus electis ducibus belli virtu
te ac nobilitate paribus, præponi debet senior iunio
ri. Cepola ibi, & in principio illius tractatus.

TRigesimasexta. In præferendo vnum alteri in actu
militari, primò inspiciatur fides, secundò scientia rei
militaris, tertiò virtus, siue præstantia, quartò autoritas,
quintò fidelitas, sextò dignitas & honor, septimò ętas &
tempus, octauò nobilitas, nonò natio siue origo, decimò
diuitiæ. adde multa quę ī. dicam ex quibus laudantur mi-
lites, & quę dicta sunt suprà in iij. & xiij. conclusionibus,
cum sequenti.

TRigesimaseptima. Si imperator eligatur indignus
fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum duci, vt
probat Cepola in d. versicu. pro imperatore. in sexto casu
principali distinctionis magnæ, in principio.

TRigesimaoctaua. Si electus dux belli non est sufficiēs
neq; dignus, licet alij reperiantur digni & sufficien-
tes, si tamen facta est electio per principem ex certa scien-
tia, alij nō possunt obedientiam denegare ratione personę
indignæ vel insufficiētis: quia reputabitur dignus & suffi
ciens. Vide supra in vigesima conclusione. & in d. versic.
pro imperatore. & ī. in xl. conclusione.

TRigesimanona. Imperator belli creatus præsumitur
scire gubernare exercitum. facit quod dictum est su-
prà in xxv. conclusione.

QVadragesima. Si princeps elegit vnū ducem
belli ignorās de sua sufficientia & dignitate, po
test vnus dux militię recusare venire vel ei sub
esse, donec principi hoc significauerit. Facit p
hoc c. si quādo cū ibi, notatis: de rescriptis. extra. & ibi per
Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato vel executore,
qui iubetur per principē quòd exequatur. Nā si habet cō-
scientiā læsam debet supersedere & rescribere principi opi
nionē suam, & expectare prius secundā iussionem anteq;
aliud faciat: vt de hoc est glo. in verbo, nuncians. in §. fi. col
la. bi. in authen. de mandatis principum, in principio. colla.
iij. & plures alias remissiones ad hoc allegat Cepola in d.
tractatu. in hac conclusione.

QVadragesimaprima. Si princeps videt ducem sui
exercitus non esse sufficientem, neq; militibus gra-
tum, debet si potest cautè mutare.

QVadragesimasecunda. Caueat princeps, ne eligat
indignum & insufficientem ducem, & minus gratū
militibus suis. Facit quod dicit ibi Cepola i xj.
articu. de diuitijs.

QVadragesimatertia. Si princeps vult omnino ali-
qua ex causa (forte fidei) vnum ducem constituere
qui nō videatur dignus neq; gratus alijs, cum
nō eligat, nisi cū consensu & volūtate aliorum: sicut fecit
(vt ait Cepola) excellum ducale dominium Venetorū,
qn̄ cōstituit magnificū gentilē Leonissam totius exerci-
tus sui gubernatorem generalem, de quo ibi erat quęstio,
& pro quo Cepola fecit prædictum tractatum.

QVadragesimaquarta. Si data notitia principi de ma
iori alicuius dignitate, aut præstantia, vult omnino
quòd electus sit dux exercitus, quilibet ei subes-
se tenetur, nisi iuste timeret pro se & militibus suis. Istā cō-
clusionem probat Cepola vbi suprà. versicu. circa hanc.
in sexto casu principali distinctionis magnæ.

QVadragesimaquinta. Aduertat quis ne procuret in-
cautè electum vel creatum ducem non admitti, ne
sub eo fortassis postea inimico clandestino mi
litare cogatur, vt ait idem Cepola in dicto sexto casu
principali, in fine.

QVadragesimasexta & vltima conclusio. Cautus sit
quilibet miles, vel dux siue princeps armorum, vt
quando conducitur cùm gentibus suis, faciat
sua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitatiōes. Hę
sunt

unt concluſiones quas dictus Cepola ex prædicto ſuo tra
ctatu illum recapitulando extraxit, quæ ſunt multum vti-
les & ſingulares principi, & duci exercitus.

DEcimaſexta conſideratio. Poſt locũtenen. generalẽ,
ſeu gubernatorem, aut ducem belli apud nos admi-
ralis præferri videtur, qui habet & dicitur habere maxi-
mam dignitatem poſt coneſtabilem, pręcipuè in mari, cui
pręeſt. Et iſti admirales antiquitus apud Romanos non le
guntur fuiſſe creati, ſed ſolum tempore Conſtantini ere-
cti ſunt iſti admirales magiſtratus: vt inquit Petrus Co-
thereau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium, titulo
de præſidibus prouinciarum &c. Purpuratus in l. j. colũ.
xxx. in nono exemplo. ff. de officio eius cui mandata &c.
dicit quòd hic admiralus comparari poteſt comiti rei mi-
litaris, qui mittitur extra mare, ex quo habet iuriſditionẽ
ſibi mandatã in prouincia ſibi decreta, quæ eſt in his quæ
eueniunt in mari, & talis dicitur illuſtris: cũm, vt ait text.
in l. j. C. de comitibus rei militaris, libro. xij. ea reuerentia
altiſſimarum dignitatum ſubiugantur, vt his locum præ-
ſtent, qui procõſulatus inſignibus adornantur. Et non cõ-
prehenditur in ſtatuto prohibente ne rector ꝓuinciæ,
aut aliquis officialis quid capiat.

Antiquitus in Gallia erant tres. vnus in Aquitania,
alius in Britannia, & alius generalis in Francia: ſed ho
die hæc tria officia habet illuſtris dominus Philippus
Chabot dictus de Brion gubernator & locumtenens re-
gis generalis in Burgundia pro Chriſtianiſſimo rege no-
ſtro Franciſco. Et iſte admiralus habet iuriſditionem
apud nos, quæ exercetur in palatio Pariſienſi in men-
ſa marmorea.

DEcimaſeptima conſideratio. Poſt hunc ducem exer
citus & admiralũ ſunt alij quatuor ſub eo, qui olim
dicebantur magiſtri militum: loco quorum hodie apud
nos ſunt quatuor mareſcalli in Francia, qui etiam tales
ſunt tribuni, & duces belli etiam dici poſſunt, vt dicit Lu
cas de Pẽna in l. tribuni. C. de re militari, libro xij. Hi ẽm,
vt dicit, præerant equitibus, & ſecundum locum à regi-
bus obtinebãt. l. ij. §. in initio. ff. de origine iuris. & iſti qua
tuor fuerunt ordinati & inſtituti inſtar quatuor magiſtro-
rum militum qui erant Romæ, vt habetur in l. ij. §. ſanci-
mus. C. de officio magiſtri militum.

Mareſcallus enim eſt nomen officij eius qui parte ali-
qua bellicis rebus præeſt, vt dicit Guaguinus in ſuis chro
nicis, libro vij. de quorum origine, inſtitutione, officio &
poteſtate eſt text. in d. l. ij. §. poſt deinde. verſicu. populo
deinde aucto. ff. de origine iuris. & in l. milites. C. de officio
magiſtri militum.

Et ſic ſicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor
principales magiſtri militum. dicta l. ij. §. ſancimus. ſic
etiam in regno Franciæ ſunt quatuor mareſcalli, & fuerũt
ſimul cum dictatoribus, quorum loco ſunt hodie præfe-
cti prætorio. d. §. poſt deinde. & in Francia præſidentes &
magiſtri in parlamento. Nam præfecti pretorio. i. magi-
ſtri in parlamento & magiſtri militum non modicam in
ter ſe habent connexitatem, quæ apparet ex l. j. loquens
de præfectis pretorio. & ex l. ij. loquens de magiſtris mili-
tum ſub eodem titu. poſitis. C. de offi. præfecti prætorio
Africæ. & tex. expreſſè eos iungit in l. j. ff. eo. titu. imo re-
ſpectiuè ſunt ęquales & origine & poteſtate in his quę eo
rum incũbunt officijs. & facit rub. C. de præfectis præto-
rio ſiue vrbis, & magiſtris militum in dignitatibus exe-
quendis, & ibi Lucas de Penna, libro xij. vbi ponit aliquã
diſparitatem.

Sed ex ſuprà deductis in quarta parte vbi poſui de cã-
cellario, dixi eſſe differẽtiam inter pręfectum pretorio ſim
pliciter (qui dicitur cãcellarius, & pro certò eſt maiòr ma
giſtris militum, & eſt æqualis conneſtabili, qui eſt ſupra
magiſtros militum. i. mareſcallos) & præfectum præto-
rio cum adiectione loci, puta Pariſienſis, Tholozę, Bur-
degalen. Diuionen. &c. qui tales (vt credendum eſt) ad-
æquantur magiſtris militum, & magiſtri militum illis. Et
tales magiſtri militum non ſubijciuntur talibus præfectis
prætorio cum adiectione. ſ. præſidentibus parlamentorũ.
Hinc videmus ꝙ in ſignum huius & memoriam ſub eo-
dem tecto præſidentes in parlamento & mareſcalli qui
ſunt ſub conneſtabili in palatio Pariſienſi curias tenẽt di-
uerſas, vicinas tamen & contiguas. ſ. præſidentes & domi
ni de parlamento in magna camera auditorij, & mare-
ſcalli in magna Aula eiuſdem palatij ſuper tabula mar-
morea in alto capite dicte aulę ſita, ſolum de actionibus
& quæſtionibus bellicis cognoſcentes, ſupra quos dicta-
tores nunquam fuerunt pares in poteſtate exiſtentes, niſi
quis equitum magiſter pro neceſſitate temporis, aut gra-
tię cauſa voluntariè dictatori ſe ſubiecerit. l. eſt receptum.
ff. de iuriſditio. omnium. iudi. vt Romę ſemel contigit, ꝙ
Minutius equitum magiſter ſeu mareſcallus Fabio dicta-
tori pro ſubſidio ei impẽſo gratificauit: de quo Valerius,
libro v. titu. de gatitudine. aliter enim & aliàs mareſcalli
præſidentibus & pręfectis pretorio locorum ęquales ſem
per fuerunt.

Tales etiam mareſcalli habẽt iudices qui dicuntur prę
poſiti mareſcallorum vulgari eloquio, qui crimina belli-
gerorum coërcent, à quibus non appellatur ad curias par
lamẽtales: & ſi ab eis appellaretur, appellatio eſſet deuol
uenda coram mareſcallis in palatio Pariſienſi ſuper tabu
la marmorea, & non in curia parlamentea.

Et dicit G. Benedicti in ſua repetitione ca. Raynutius.
in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. nume. liij. de te-
ſtamentis. ꝙ tales mareſcalli non ſubijciuntur quæſtoris
ſeu cancellarij iudicio, nec pręfecto pretorio, ſecundùm
Caſſiodorum, ſi pares Franciæ non eſſent pręſentes: ſed
ſolum regem habent vltorem. l. fin. C. vbi ſenato. vel cla-
riſſimi. vel eum cui rex ipſe commiſerit: vt ibi tex. & in l.
j. C. de offic. magiſtri militũ. Sed nõ credo, ꝙ iſtud ſit ve-
rum quo ad cancellarium, per ea quæ dicta ſunt ſuprà de
cancellario & eius autoritate, dignitate, præeminentia &
excellentia.

Et etiã iſti mareſchalci ſecundùm Budęũ in ſuis anno-
tationibus ſuper l. poſteriore, de origine iuris. ff. fortè ho-
die dici poſſunt tribuni militum, aut certè pręfecti militũ.

Et aduerte, ꝙ pręfectus vrbis, & pręfectus pretorio, &
magiſter equitum & peditum ſunt in pari gradu digni-
tatis, & præcedit qui primò fuit dignitatem adeptus. l. j.
& ij. C. de præfectis pretorio ſiue vrbis, & magiſtris mi-
litum exequendis, vt dicit Ioan. de Platea in l. fi. ibi: quin
ta dignitas eſt. C. de decurio. libro x. &, vt ibi dicit contra
Speculatorem, tales magiſtri militum ſunt illuſtres. l. j. &
ij. C. de officio magiſtri mili. & l. ij. C. de comitibus rei mi
litaris, libro xij.

DEcimaoctaua cõſideratio. Poſt iſtos mareſcallos ſeu
mareſchalcos, ſunt capitanei qui dicũtur quandoꝗ
tribuni, qñ ſcilicet pręſunt mille hoĩbus: quandoꝗ centu-
riones. i. centũ militibus præfecti, ſicut erat ille de quo in
euãgelio Mat. viij. & Lucæ vij. Alij quinquagenarij, qui

præsunt quinquaginta militibus. Alij decani, qui decem.
Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietro
nis cognati seu Soceri, vt habetur Exodi xviij. Cùm dicit,
prouide autem de omni plebe viros sapientes & timẽtes
deum, in quibus sit veteritas, & qui oderint auaritiam, &
constitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagena
rios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

Fuit etenim ordo castrẽsis (autore Liuio libro viij. ab
vrbe condita) vt miles centurionis, centurio tribuni, tri-
bunus legati, legatus consulis, magister equitum dictato-
ris pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicũtur comites rei militaris. Lu-
cas de Pẽna in l.j.C. de comitibus rei militaris, li. xij. ador-
nantur tñ insignibus proconsulis, id est gubernatoris pa-
triæ, dicta l.j. imo ducibus seu administratoribus prouin
ciarũ adęquãtur, qñ illuc mittũtur pro defensione patrię.
l.ij.C. eodem. & dicit Lucas de Pẽna, in d.l.j. cũ venerint
ad cõsistorium assurgendũ est eis, & præstari eis debet lo-
cus. & dicit Io. de Platea in dicta l.j. ꝙ tales capitanei guer
rarũ qui mittuntur extra patriam sunt pares proconsuli-
bus in dignitate: imo videtur ꝙ sint maiores, cũ procon-
sules sint tantũ spectabiles. l.j.C. de comitibus cõsistoria-
nis. notatur in rub. ff. de officio procõsulis. Purpuratus in
l.j. nume. celij. vsq; ad numerum cclvj. ff. de officio eius cui
mandata est iurisditio. videtur intelligere dictam l.j. de il-
lo capitaneo qui mittitur vltra mare, & qui habet iurisdi-
tionem, & sic videtur ille tãtũ, qui apud nos dicitur admi
ralus: de quo antè dixi, qui, eodem teste, vt alij capitanei
guerræ sunt tantũ spectabiles, & ibi vide differentiam in-
ter capitaneos guerræ, & ciuitatum.

Et istorum plures sunt ordines: quidã sunt in primo,
quidã in secundo, quidã in tertio, & sic de singulis, & se-
dent inter eos secũdum eorũ ordines. vt dicit Iacobus Re-
buffi, in dicta l.j.C. de comitibus rei militaris.

DEcimanona consideratio. Habemus & alios milites
apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducentũ
balistarij, seu velites, sagittarij, aut rorarij, vulgò dicti ar-
chiers: sed sunt equites, quiquidem sunt domestici, custo-
des & protectores personæ regis nostri. & isti sunt hono
randi, ita quòd postquam salutauerint vicarios princi-
pis, possunt eos osculari. l.j.C. de domesticis & prote-
cto. libro duodecimo. Et habent primicerium qui est eius
dem dignitatis cuius sunt duces, vt est textus in l. primice
rius. C. eodem. & qui sub primicerio sunt, inter clarissi-
mos collocãtur. dicta l. primicerius. vide ante in sexta par
te, in xj. consideratione.

VIgesima consideratio. Post hos supradictos
capitaneos sunt alij milites habentes dignita-
tem, qui etiam ab alijs militibus sunt honorã-
di, qui dicuntur in vulgari nostro, les porteurs
Denseignes, & des Guydons. & isti in iure vocantur pri-
mipilarij, & sunt hi qui primum vexillũ portant ante Re-
gem, vt per Lucam de Penna in rubri. C. de primipilo. li.
xij. & etiã hi habebant pecuniæ & stipẽdiorũ suorũ mili-
tum administrationẽ, vt per eũdẽ Lucã de Penna in l. vti-
litas. C. eo. Et isto officio fungitur propriè ille qui portat
vexillum in societate cẽtum nobilium, seu militum regis
(qui dicũtur apud nos) les centz gentilz hõmes du roy.

Alij verò qui sunt in alijs societatibus militię dicuntur
præpositi laborum, qui clarissimi sunt, & sunt digni tali
immunitate quali gaudent qui circa latus principis com-
mittuntur. l. prima. C. de præpositis laborum. libro duo-
decimo. Et vt dicit Lucas de Penna in rubrica, quòd legi-
tur in j. libro. tripartitæ historiæ, quòd Constantinus in
somno signum crucis vidit in cœlo, & angelos astantes
& dicentes Constantino. In hoc signo vinces. & extunc
signum crucis ante se præferri fecit in acie, & in signum
vel vexillum crucis transformari fecit signum victoriale
quod vocabatur labarum, quodq; ante ipsum consueue-
rat in acie prius ferri: &, vt dicit, tale fortè est aurea flãma
regis Francorum. Signum autem Imperij Romani etiam
ante Cæsarem est aquila, vt patet ex Valerio, libro vj. c.j.
ibi, libidinosi. & lib. j. c. de prodigijs. ibi, non sinit nos, &
quare, dixi s. in v. parte.

VIgesimaprima consideratio. Etiam in exercitio sunt
alij habentes officium vltra militiam, vt sunt mare-
scalli hospitiorum, qui in iure dicũtur epidimetici. ab epi,
quod est suprà, & metis, id est metatis seu militibus in ter-
minis castrorum existentibus, quasi supra milites deme-
tiantur. i. diuersis diuersa assignent hospitia secundùm gl.
in rubrica. C. de metatis & epidimeticis, libro xij. vbi &
in l.j. ibidem. Ioan. de platea vocat eos marescallos. Et hi
epidimetici secundum gloss. in l.ij. C. eo. titu. habent Mẽ-
sores sub se, quos lingua nostra Forrerios appellamus,
qui cùm proficiscitur principis exercitus, vel cùm prin-
ceps hospitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, men-
surant hospitia militibus assignanda. de quibus habetur in
rubri. C. de mensoribus. lib. xij.

Et hi Forrerarij metati dicuntur à meatis. i. hospitijs.
vt in l. omnes. C. eod. titu. & est propriè metari. i. diuidere
castra, vel mutare, vel ponere, secũdùm Hugutio. quia in-
certas metas castra constituebant & fossis circundabant. l.
omnia. C. de episcopis & clericis.

Metator autem est qui locum præparat aduẽtui pote-
statis, dictus quia castra designat à metiendo secundũ Pa-
piam, vt dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de metatis &
epidimeticis. libro xij. vbi dicit, quòd in regno assignare
hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad marescal-
los, quibus generaliter pertinet cura exercitus, ordinare
castra, & facere explanari vias, & pontes cõstrui, vt exer-
citus transeat salubriter & habiliter, id est aptè, constitue-
re custodias: primò pro regis persona, secundò pro toto
regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribu-
nus agebat, & ideo habet aliquam præeminentiam &
excellentiam vltra simplices milites, ex quo inter milites
est honorandus.

Cauere tamen debet, ne postquam sua manu scripse-
rit super hospitis domus nomen illius militis, cui tali do-
mus est pro hospitio assignata, illud nomẽ postea deleat,
aut variet: quia aliàs incideret in falsum, & instar falsi te-
neretur. l.j. cum sua glo. C. eodem titulo.

Et etiam si alicui assignatum fuerit hospitium & in
illo posuit aliquod signum, fortè scutum suum seu no-
men, vt solent facere milites, & aliquis illud signum sub-
stulerit, quòd tanquam falsarius puniri debet. ita ipse
Lucas de Penna in dicta lege prima. & Ioannes surge-
tes in suo libello (qui Enchiridion militaris disciplinæ
dicitur) in prima parte. & aliqua dixi in commentarijs
nostris super consuetudinibus nostris ducatus Burgun-
diæ, in titulo. des iustices. in §. le droict de indire. in
gloss. prima. Et de istis marescallis hospitiorum ponit
etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in ver-
bo, & vxorem nomine Adelasiam. numero liiij. de te-
stamentis.

VIgesimasecunda cõsideratio. Adhuc vltra simplices milites habemus castrensiarios in iure, qui habent curam castrorũ, id est tentoriorum quæ sunt in castris. sic dicuntur atrienses serui, qui custodiunt atriũ ff. de verbo. signi. l. in lege censoria. vel qui lauant atria, vt notatur ff. de vsufru. l. sed & si quid. §. primo. vel castrensiani qui faciebant tẽtoria, in quibus princeps morabatur in castris. glo. rubricæ. C. de castrensianis. lib. xij. ita dicit Lucas de Penna in rubrica illius tituli.

Isti etiam apud nos dicuntur capitanei, seu castellani, & tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpuratus in l. j. col. xxx. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. de quibus in l. liminarchæ. ff. de seruis fugitiuis. et ibi Budęus. & in l. prima. C. de fundis limitrophis. & ibi Alciatus. libr. xj. & in l. munerum ff. de muneribus & honoribus. Et limitanei dicti qui stabant, limites suos tantum tuentes, & isti solum inuasiones & ingressus hostium per loca eis disposita impediebãt. de quibus memoratur Petrus Cothereau in suo schedulari magistratum ciuilium. titulo, de magistris militũ. vbi etiã ponit de alijs militibus qui dicuntur comitatenses, & præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam, ex quo habent administrationem.

VIgesimatertia consideratio sit de militibus pręsentalibus, qui in comitatu sacro militare deputati erant, & præsentiæ Imperatoriæ obsequiosi erant, vt ad mãdatum principis mitterẽtur, vnde præsentes milites, vel pręsentales seu pręsentuales, erãt Imperatoris diuinæ pręsentię obsequẽtes: qui regulariter stabãt in vrbe Cõstantinopolitana, vbi florentissimũ palatiũ, & Imperatoria sedes erat. et ibi hi milites morabãtur, nisi a principe trãsmitterẽtur. vide text. ĩ l. nemo milites. C. de re militari. li. xij. de quibus præsentalib⁹ scribitur in l. fi. ibi, sed et de pręsentalibus & orientalibus & alijs agminibus segregatos. C. de officio magistri mili. Vnde isti non tãtũ bellis erãt dicati, sed Imperatoriæ maiestati erant in armis obsequiosi. Vn dedicatissimi, hoc est dedicatissimi & sacrati milites isti præsentales dicebãtur, vt in l. fi. in principio. C. de re militari. isti li. xij. vbi pręsentiales milites spectabilib⁹ ducib⁹ cõmittebãtur, vt dixi suprà in xj. cõsideratione sextæ partis, vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducentum balistarijs Christianissimi regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistri cum aliquibus præsentialibus militibus mandato principis transmisi essent, ipsi duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt l. fi. in fine. C. de re militari, lib. duodecimo. Sed quantum ad iurisditionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erant iustitiabiles magistri militum: sed milites præsentiales suis ducibus parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, vt in prædicta l. fina. Et de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabant l. si quando. C. de appella. Et isti milites videntur debere præferri alijs simplicibus militibus sub alijs capitaneis ordinarijs militantibus, vt de eis satis amplè Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuilium. titu. de magistris militum.

VIgesimaquarta consideratio. Inter milites sunt aliqui qui habent certa officia seu certas administrationes, ex quibus alijs præsunt. Cum qui præest aliquibus dicitur inter tales habere dignitatem, vt dicit Baldus in c. primo. §. cęteri in fine. quis dicatur dux, marchio, comes. & tales sunt præferendi cæteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et vt dicit Pirrhus in tractatu de militaribus officijs, factus est militiæ gradus, & in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguenda aut cauenda incendia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent comparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pirrhus in pandectis de institoria actione. Circitores sunt qui res venales proponentes vrbem circumeunt, vt de hoc est text. in l. quicunq;. ff. de institoria actione. vbi etam dicit, q; sunt medici qui circũeunt ciuitates curando infirmos. l. si duas. §. primo. ff. de excusa. tuto. de pluribus alijs vide Pirrhum ibi, licet non sint multum in vsu apud nos, nisi de his de quibus hic ante dictum est, vt de metatis, & epidimericis, & stratoribus.

Si quis verò sit curiosus indagare plures species magistratuum, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterranum in suis commentarijs libro. xix. in capitulo, de magistratibus Græcorum & Romanorum. ex pluribus tamen pauca referre huic rei facientia sufficiat.

Magnus dux classis imperatoriæ, hoc est exercitus præerat, cui magnus drũgarius parebat & admiralus, & protocomes, hoc est qui largitionibus imperatorijs pręerat, ceteriq; classis curatores.

Magnus domesticus post Cæsarem erat spatham ante imperatorem ferebat, quo honore functus est Catacunzenus apud Andronicum iuniorem.

Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum.

Scuterius fert scutum ante imperatorem quocunq; proficiscatur. & præcedit.

Acoluthus verò sequitur imperatorem quocunq; ierit.

Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ, subest autem magno duci.

Magnus stratopedarcha est curator exercitus necessariorum & commeatuum.

Domesticus murorum curam habebat castrorum aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat.

Præfectus vestiarij imperij curat vectigal datiq; & accepti rationes.

Vestiarius imperatorem per mare sequitur, curamq; habet eius instrumenti ac vestium.

Protocomensis in mari præest omnibus curatoribus.

Protostrator qui in absentia magni domestici ferebat spatham imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulę palatinę gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens ducit ad portam vbi adequitet: idem quoq; cũ descẽdit ordo seruatur.

Comes præterea equitatum pompæ imperatoriæ in itinere disponit, ireq; iubet ordine quo sibi placet. Habet etiam dona regia ephippia, habenas, omneq; equi imperatorij veterem ornatum singulis annis, q; eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur.

Protostrator etiã post exercitum adequitat, ac si quos videt inordinatos ire corrigit, de quibus officiarijs posui s̃. amplè in vj. & vij. partibus.

VIgeſimaquinta conſideratio ſit circa gloriam militum, quæ multum eis eſt exhortanda: quoniam, vt ait F. Patritius in libro de inſtitutiõe reipublicæ, libro ix. c.j. docendi ſunt milites exemplo M. Cathonis vt feroces aduerſus hoſtes ſint, humani erga amicos & ſocios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciſcendas, & tãdem nihil magis cupiant quàm laudem ac gloriam adipiſci, quæquidem perſuaſio optima eſt. Cyrus ad milites ait: Quod maximum eſt omnium vobis perſuaſiſtis, laudem præ omnibus rebus eſſe expetendam: laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum diſcrimen aut periculum detractant, ſed gloriæ cupiditate incenſi, maxima quæq; pericula obire non ambigunt. dicam infrà in xxxix. conſideratione, vbi dicetur quomodo appetunt laudari milites. Et videndum eſt in quibus laudari & extolli poſſunt, quod ex pluribus demonſtrabitur.

VIgeſimaſexta conſideratio. Miles etiam laudatur, & honorem conſequitur ex cingulo. Cũm in ſignũ dignitatis à principe cingi debet: hinc cingulum militare dicitur quo cingitur, & gladius quo cingitur miles, debet eſſe aureus, id eſt deauratus, prout probatur ij. Maccab. c. vlti. vbi etiam probatur quid debeat dici quando cingitur miles: quoniam, vt ibi habetur, dici debet. Accipe ſanctum gladium, ĩ quo deijcies aduerſarios populi mei &c. Et ſi hoc cingulo ſpoliantur, omne perdunt militiæ priuilegium, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius ſi vexillum amittatur, in bello nunq; portabit vexillum, donec aliud recuperauerit.

Aduerte etiam quoniam milites dicũtur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, vt dicit tex. in c. quod quidam. verſi. & ſi fortè. j. q. j. vel aliàs habere debent ſymbolum, vt cognoſcantur ne aufugiant: de quo fit mẽtio per Calepinum in litera S. ante Y. in verbo, ſymbolũ. Et propriè dicitur apud nos, La liurée, quę datur eis. & aliquando dicitur teſſera, vt idem Calepinus in verbo, teſſera. & laudantur ſi non dimittant ſignum eorum: quoniam ſi dimittunt, eſt præſumptio ꝙ habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoſcantur.

Et aduette ꝙ cingulo militari prouida maiorum inſtitutione gladius inſertus eſt, & hoc vt collato honore cinguli, poteſtas quoq; ipſius gladij aliqualiter intelligatur eſſe collata: & rectè cingulo decoratur ad militiam quiſquis accedit, quia eum expeditum eſſe ad munera reipublicæ officij ſui neceſſitas exigit. Accingi nanq; ſolet cui gerenda imminẽt, & cui vacatio datur, licet eſſe diſcinctũ. Vnde illud in libro regum. Non æquè gloriabitur accinctus & diſcinctus: quia ſolicitudo laboris imminentis gloriam, diligentia non amittit, vt ait Policratus libro vj. c. xiij. vbi habetur amplè de cingulo, quem allegat prædicta dicendo Lucas de Penna in l. his quidem. in iij. col. C. qui militare poſſunt vel non, libro xij.

Et tales milites hodie apud nos habent quandam præeminentiam vltra ſimplices milites, quia per conſuetudines noſtras, ſi efficiãtur milites, poſſunt indicere ſuos ſubditos: quod intellige dummodo in exercitu & in ſeruitio principis hoc fiat. Et iſta militia collata à principe, cõfert dignitatem, ita quòd cæteris ſimplicibus nobilibus eiuſdem qualitatis pręferuntur propter illam militiam. Et pręſtant in huiuſmodi cinguli collatione ſacramẽtum, quòd nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittãt capitaneum ſub quo militabunt, nunquam faciant concuſſiones (quod vulgò pilarias vocant) viuendo ſuper & expenſis populi. Si ſciant aliquem machinari contra principem & regni cõmodum, reuelabunt: nunq; induãt arma cõtra illum principem qui eis cingulum dedit: pluraq; alia iurant & promittunt quæ pro certo non obſeruant: & de huiuſmodi ſacramentis militiæ meminit Vegetius, lib. ij. de re militari. c. v.

Simplex tamen militia de per ſe nõ eſt dignitas, vt dicunt Cy. Bar. Bal. & Sali. in l. j. C. de iuris & facti ignorãtia. Bal. & Ange. in l. filiuſfamilias. §. veterani. ff. de procur. Io. de Imo. & Panor. in c. in noſtra. de procur. & do. meus Iaſon in l. fi. C. de teſtamẽtis. & in l. ſi quis in cõſcribendo. col. j. C. de pactis. vbi plus dicit, ꝙ militia nedum eſt dignitas, ſed nec nobilitas: quòd licet non ſit tutum de iure, vt ante dixi in viij. parte: in xxv. conſideratione. tamen apud nos ex communi reputatione milites ſaltem equeſtres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegijs nobilium, ita quòd non cottizantur in tallijs & collectis ordinarijs.

VIgeſimaſeptima conſideratio. Milites ſunt laudandi ex corpore bene diſpoſito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cũm militia duritia appelletur. Vnde ad pugnãdum fortes ſunt fabri & cęteri qui laboribus cõtinuis viuunt. Hi autem qui debiles, parum valent ad corporalem pugnã, quoniã licet in ſtudio ſapientiæ & ſcientiæ molles carne aptos mente dicamus, vt Philoſophus dicit in ſecundo de anima: tamen in armis, eſt oppoſitum ſecundũ Vegetiũ de re militari. Nõ eſt (inquit) dubitãdum aptiorem armis eſſe ruſticam plebem, quæ ſub dio & in labore nutritur ſolis ardorem patiens, vmbrã negligẽs, balneorum neſcia, deliciarũ ignara, ſimplici animo, paruo cõtenta, duratis ad omniũ malorum tolerantiam mẽbris, cui geſtare ferrum, foſſam ducere, & quodcunq; onus ferre cõſuetudo eſt: vt per exempla infra videri poterit. Piſcatores autẽ, aucupes & cęteri omnes qui tractare videntur ad muliebria pertinens longè arbitror pellendos à caſtris: ſed fabros, ferrarios, carpẽtarios, aprorũq; venatores ſociare cõuenit militiæ: quoniam, vt ad Lucillũ dicit Seneca, Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro tranſierunt. Ex quo ſequi videtur, ꝙ de eſſentia militiæ non eſt nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium eſſe. ſecundũm Ioã. de Platea in l. j. C. negociatores ne militẽt, lib. xij. Hęc dicit G. Bened. in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, teſtamentum. j. nu. xxv. & xxvj. de teſtamentis.

Mos tamen Gallorum eſt, ꝙ omnes milites equeſtres ſunt nobiles vtplurimum: quantũ verò ad pedeſtres pauci ſunt mobiles, imo ferè omnes rurales & plebei, dẽptis capitaneis, ex quo cũm carent virtutibus, & ſint vitijs dediti, tot & tam nephanda delicta comittunt, ꝙ vix poſſet enarrari: imo mirãtur omnes quomodo talia poſſunt adinuenire quæ perpetrantur & cõmittunt à certis annis circa in hoc regno, nec ſatis in eos poſſem excandeſcere, ob quòd iam pluries chriſtianiſſimus rex noſter eos publicari & proclamari fecit in toto ſuo regno inimicos, hoſtes, & diffidatos ſui regni & reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles & iuſtitiarios inſurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & aliàs morti tradere, prout hoſtes regni vbi paſſim reperirentur.

Et ex pręd ictis conſtat quomodo capitanei iſtorum pedeſtrium debent aduertere ad eligẽdum illos, quos corpore bene complexionatos & robuſtos viderint, vt ſuprà dictum eſt.

Vigeſimaoctaua

VIgesimaoctaua cõsideratio. Etiam, vt dicit Cepola Veroneñ. in suo tractatu de imperatore militũ eligendo. in verbo, pro imperatore. in versi. potuit etiam esse tertia ratio. Laudãdi sunt milites ex formositate & pulchritudine. Cũ, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus. dicit eñ Philosophus j. Politicorum. vbi si tãtum fuerint differẽtes corpore, solũq; deorum imagines seu defectuositatis homines dicent dignos seruire alĳs: quasi diceret quòd deformes debent alĳs seruire. Item dicit Porphyrius quòd Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio. vnde de eo dicitur.

Facies Priami digna est imperio. vnde Virgil.
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus Adiuuat.

Et. F. Barbarus in libello quem de re vxoria scripsit, sic ait. Formosos cuncti diligũt, dignos credunt imperio, eis facilius obsequuntur. Imo quandoq; dignitas capitur pro pulchritudine: cùm, vt ait Tullius libr. j. officiorum, Pulchritudinis duo sunt genera, vnum muliebre, quã venustatem appellamus, alterum virile, quã dignitatem dicimus. Et facit quòd prẹsumẽdum est pro formosiore, eo quia, vt dicit Bal. in prima constitutione ffor[u]. in §. itaq;. in fine secundę col. si sint duo nati simul nec iudicari possit quis esse debeat, iudicandum est pro formosiore. & de pulchritudine satis dictum est ante in v. parte, in xviĳ. cõsideratione. vbi laudantur reges & principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formositatem, vt de Adone filio Myrrhę, de quo Virgilius Aegloga x.
Et formosus ouas ad flumina pauit Adonis.

Et Ouidius libro x.
Laudaret faciem liuor, quoq; qualia nanq;
Corpora nudorum pabula pinguntur amorum
Talis erat.

Et Propertius libro ĳ.
Testis qui niueum quondam percussit Adonim
Venantem Idalio vertice durus Aper.
Illis formosum fleuisse paludibus illuc
Diceris effusa tu Venus isse coma.

Et de Auentino. de quo Virgil.
Victoresq; ostentat equos satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Adon.
Astur.
Atys.
Anthinous bithynicus.
Acanthus.
Amaracus.
Augustus.
Amphimedon.
Bathyllus
Pollux.
Cestus,
Diadumenus.
Demetrius.
Endymion.
Filius maximini.
Ganymedes.
Artaxerces.
Troilus.
Gyges.
Hylas.
Hyppoclides.
Iuuencius.

Alexis.
Auentinus.
Achillas.
Alcibiades.
Asterius.
Alfus.
Bellorophon.
Castor.
Cyllarus.
Daphnis.
Democles.
Euryalus.
Ephestio.
Galetes.
Pelops.
Cyrus.
Patroclus.
Hippolytus.
Hyas.
Iulus.
Iason.

Ioseph. Lausus.
Magnes.
Ligurinus.
Magnes Sinyrneus.
Nisus.
Nearchus.
Paris.
Phędrus.
Roscius.
Hymen.
Spurina.
Turnus.

Lygdus.
Museus.
Marathus.
Narcissus.
Nireus.
Pyramus.
Phaon.
Parthenopeus.
Idas.
Serranus.
Scipio cognomento.
Demetrius.

Tibullus poëta elegiographus.

Xerces qui in exercitu habuit lxviĳ. myriades: quę rõ habet bis & quinquagies centũ octoginta tria milia hominum. Herodotus tamẽ scribit in tanto mortaliũ numero neminẽ fuisse pulchriorẽ rege ipso, aut proceriore statura, vt refert Textor in sua officina, vbi etiã quæ fuerunt mulieres pulchræ: & suprà dixi de illis in secunda parte.

Fuerunt et temporibus nostris principes formositate mira decorati.
Philibertus Sabaudus.
Philippus Austriacus.
Henricus Anglus.
Franciscus Francus rex noster, qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens oẽs homines totius regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quã placabilitate: & quod magis est fortitudine, vt infrà dicetur.

Subtilissimus ille & acutissimus Papinianus iurecõsultus laudatus fuit de pulchritudine, vt est text. in prooemio ffor[u]. in §. & hos tres libros &c. ibi: vobis aũt ipse pulcherrimus Papianianus. & ibi Albericus.

VIgesimanona consideratio. Miles laudatur si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius. Nam (vt plurimum si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander magnus in bello valentissimus, vt dicit G. Bened. in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, quæ ex eo filium suscipiẽs. de testamentis) effigiẽ habeat, ferox vt plurimũ et audax erit in bello: quia Audaces (vt li. x. Aeneid. Virg. habetur.) Fortuna iuuat, timidosq; repellit. Quoniã, vt dicitur in libro principiorum, Anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus, quod masculi habentes effigiem mulieris sunt communiter quasi foemina mollis, ocĳ & delitiarũ amatores, quæ multũ cõtrariãtur militiæ, quæ oĩa mala sustinere habet pro alĳs & republica vsq; ad mortem inclusiuè, & ita iurant milites. institu. de testa. milit. super rubric. & in l. fi. ff. ex quibus causis maiores in integrum restituuntur.

Timere enim non debet miles hostes quantumcunq; superbos nec eos fugere, vel ab eis accedi permittere, sed in faciem eorum occurrere: & qui contrarium apud Romanos faciebant, ignominiosè puniebantur, vt de Lucio Minutio consule libro secundo, titulo de disciplina militari refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strennuum, promptum ad omnes labores absq; timore mortis. iuxta illud Senecæ ad Lucillum. Generosos animos: labor nutrit, nec est viri timere sudorem. Quinimo dicit Philosophus iĳ. Ethicorum. Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. textus in l. milites. C. de re militari, libro duodecimo. vt infra amplè, vt laboribus subesse non

timeat.l.j.ff.de militari testamēto. Cū ars tritos, vsus prōptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habent contrarium plusq̃ ociū: de quo valerius vbi suprà. Hæc G. Benedicti in d.repetitio. c. Raynutius. in verbo, testamentum.j.nu.xxvij.de testamentis.

TRigesima consideratio. Milites etiā laudantur ex latitudīe pectoris, & ex lōgitudine brachiorum, & ex pluribus alijs quę dicit Vegetius de re milita.li.j.c.vj.vbi dicit. Sit ergo adolescēs Martio operi deputandus vigilātibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valētibus digitis, lōgioribus brachijs, vētre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distētis, sed neruorū duritia collectis. Cūm hęc in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes esse q̃ grandes. iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinij.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus. Scribit Homerus Tideum paruo fuisse corpore decoratū, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Priapeis a poëta decenter scriptum est,

Vtilior Tideus, qui si quid credit Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippus Lecedęmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Sillio.

Exiguis vigor admirabile membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius lib.j.scribit corporaturā boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Pręterea in amplitudine & latitudine plusq̃ in longitudine sapientia cōsistit, secūdū Petrū de Bellapertica, quod summè displicuit Cyno qui vltra modū longus erat, vt dicit Bart.in l.j.ff. de iurisd.om.iud, nec sunt cōmuniter audaces, nec valētes velut cor multū distās à cerebro habētes. Hęc ipse Benedicti in loco s̃.allega.

TRigesimaprima consideratio. Milites laudantur & in sobrietate: qm̃ miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus nō multum curet nec de lecto. Non em̃ assuesci debet sensualib⁹ delitijs: qm̃, vt ait Facet⁹ poëta,

Nil valet in bello qui delitiose viuit,
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam, quia miles dicitur à malo, quod sustinere debet pro republica.l.j.§.miles autē.ff.de testa. militis. vbi miles dicitur à militia.i.duritia quā sustinet. Ideo cū in expeditione degūt, tradi eis debet panis bucellatus ad comedendū per biduū.i.panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & pōderosos humores attrahit & bibit, quos cūm superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis sunt milites agiliores ad pugnādū, & pręseruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionē facilè gignunt. Et tertia die panis integer nō bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc est textus in l.j.C.de erogatione militaris annonæ, lib.xij.vbi hæc omnia amplè declarat Lucas de Pēna, quare ista fiant. Etiam G.Benedi.in sua repet.c.Raynutius.in verbo, testamentum.j.numero xxx.extra de testamen.

TRigesimasecunda cōsideratio. Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendijs contentabantur, de quibus viuere debent, & non super ęgros, vt habetur Lucæ iij. Nec debent subditos regis ad eis prębendum vinctualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum est cuilibet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria autoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuasores. Capitaneo qui eos delegauit, temporali exillo, puniendo, quia militibus transeuntibus solum permittitur hospitari in domibus, & nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus, etiam sponte offerentibus recipere, nō soluto valore.l.cœnaticorū.C.de erogatiōe militaris annonæ.& l.deuotū.C.de metatis & epydimeticis, lib.xij.vbi Io.de Platea dicit æqualitatē debere esse in eo qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite vltra hospitalitatē. facit tex.ī l.vnica. & quæ ibi dicit Io. de Platea.C.de salgamo hospitibus nō præstādo, eo.lib. xij. Nec possunt milites tempore pacis faciendo mōstras personarum suarū, equorum, armotū, & cæterorum militibus stipēdiarijs necessariorū, viuere de bonis rusticorū, & aliorum subditorum, nec cōuocari in magna multitudine l.fi.§.erit autē.C.de re militari, li.xij.ne grauēt subditos. O deus cūm videamus hodie modum eorū viuēdi esse omnino in contariū, ita quòd excruciāt pauperes rusticolas quotidie, & tēpore pacis, & alio modo viuēdo super populo, quid fiet de anima eorū? vnde nō debet dici quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bal.in c.cū causam. extra de testibus. & in authē.ad hoc. colla.viij.C.de vsuris.) sed quo ibit anima armigeri seu militis qui non contentantur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitū rapiunt quicquid possunt more pędatorum, & vt plurimum eos verberant & cogunt soluere, & dare certā summam, vt a domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quę magis cupit arma q̃ leges.l.fi.ī prin. C.de iure deliberandi. vnde refert Valerius lib.iij.de fiducia sui. Scipionem Aphricanum in cōcione publica dixisse, quòd cūm totā Aphricā Romanæ ditioni subiecesset, non tamē aliud ex ea quod suū diceretur præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquēs. Nō (inquit) me Punicę, nō fratrē meū Asiaticæ gazę auarum reddiderunt, sed vterq̃ nostrū inuidia magis q̃ pecunia locupletior est. Quā Scipionis accusati constantem defensionē Romanus vniuersus senatus cōprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idē li.iiij.de Valerio Publicola post Tarquiniū eiectum primo cōsule, dicit ꝙ post tres cōsulatus acceptissimè peractos tantæ paupertatis fuit, ꝙ patrimoniū eius ad expensam exequiarum suarū defecit. Ex quo patet quid viuus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit.

Fabricius quoq̃ pluries consul & imperator Romanus (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit.

Marcus etiā Curius contra Samnites bellum gerens, legatis eorum se in scāno assidentem, & in catino ligneo cœnantem, spectamentum præbuit. Cūq̃ magnum auri pondus ei post attulissent, risit dicens: Referte & dicite Samnitibus Marcum Curium magis locupletibus imperare, q̃ ipsum locupletem fieri: & mementote me nō acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.

Attilius verò ab aratro ad imperium Romanum vocatus, postq̃ rempublicam stabiliuit, & ingentes hostiū vires confregit, multosq̃ triumphos consecutus deposito imperiali sceptro ad aratrū redire non erubuit. Textus

tamen

tamen in d.l.fi.in princi.C.de re militari.vocat eos ditissimos.& contra istos imperatores seu duces belli,de quibus hic ante qui fuerunt pauperes,multum faciunt ea quę dicit Cepola in suo tractatu de imperatore militum eligẽdo.in verbo, diuitijs.vbi imparator seu dux exercitus & militum plurimum commendatur in diuitijs:quod probat duodecim rationibus,& ibi scribit xxxj.priuilegia diuitiarum,quę sunt multum laudanda:quæ ibi videre poteris:& satis declarantur per Albericum in l.si quis ad declinandam.C.de episcopis & clericis.

Phocion Atheniensis vir non minus virtute quàm rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper,cùm ditissimus esse potuisset ob frequẽtes ei delatos honores.Huic cùm legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerent, hortarenturque vt ea acciperet:quòd quis enim facilè ijs careret,liberis tamen eius essent necessaria,quibus difficilè foret in summa paupertate ad paternam gloriã peruenire.Si mei(inquit)similes erunt,idem hic agellus alet illos,qui me ad hanc dignitatem perduxit:si dissimiles,nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.

Trigesimatertia consideratio. Laudantur milites in castitate,quoniam casti esse debẽt:inde stationes militum dicũtur castra,à castrando quasi castrata,vel casta, quòd ibi castrari debet libido,& castè ibi viuebãt milites antiqui cõsiderantes castitatẽ secum habere fortitudinẽ annexam,quam seruarunt semper vt pupillam oculi. Iuxta illud poëticum in Georgicis.

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus in milite Mariano. Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. Deutero xxiij. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno,egredietur extra castra & non reuertetur priusquam ad vesperam lauętur aqua. & infra.Dominus deus tuus ambulat in medio castrorũ, vt eruat te,& tradat tibi inimicos tuos,vt sint castra tua sancta,& nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te.Propterea imperator amatorem castitatis se dicit in authenti.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.collatio.vj.Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius libro ij.titulo,de militari disciplina.quòd contra Numantinos imperator missus eo momẽto quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacuefactus exercitus (qui paulò ante metu mortis deformi se fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute aciẽ illã fortẽ & animosam Numantiã superauit,& incẽdijs exustam,ruinisque prostratam Numãtiã solo æquauit.

Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus,qui Carthaginem obsidens,oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ,& nobilitatis, intactam & dotatam restituit. Hæc G.Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius.in verbo,testamẽtum.primo.numero xxxvij. de testamentis.extra.de laude verò castitatis dictum est in secunda parte,in xij.consideratione.Idcirco non est mirãdum hodie apud nos,si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cùm in eis nulla sit castitas, imo si fiat exercitus viginti mille hominum,tertia pars illius erit scortorum & meretricum quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros. Maximè per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat: quod cõtingit culpa capitaneorum,& ducum exercituũ, qui talia pati non deberent:ideo facilius & frequentius Thaydis castra quàm Hannibalis videmus euerti,vt ait Lucas de Penna in l.vnica.C.de castrensi omnium palatinorum peculio.col.v.in principio.lib.xij.

Trigesimaquarta consideratio. Milites multum & summè laudantur ex obediẽtia:quoniam,vt ait tex. in ca.summa xxiiij.q.prima.summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est,obtemperare.ita dicit Bartho.Cepola in tractatu suo de imperatore eligendo. in verbo,diuitijs.versicu.x.diuites &c. Imo præcepto ducis omnino parendum. c.quid culpatur,in fine.cum c.sequẽ.ibi,igitur quod Cæsar præcipit ferẽdum est,quod imperator tolerandum est.eadem causa & quæstione.Ex tali enim obedientia victoria sequitur,& satis imperij gloria parta est,dicit Lucas de Penna in lege tam collatores.col.iij.C.de re militari,libro xij.& iussionibus gubernatoris exercitus,quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas,etiam si rem prosperè gesserit,capite puniendus est.l.iij.§.in bello.ff.de re militari.historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium in libro de disciplina militari descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filiũ proprium licet victorem occidi fecit ob violatam disciplinam militarem.& de Papyrio dictatore qui Fabium Rutilium magistrum equitum,qui aduersus edictum eius quàm prosperè pugnauerat,virgis iussit cędi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem,eumque profugientem Romam prosecutus est:nec ibi quidem remissio prius supplicij metu, quàm ad genua eius & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent.Hæc tamen seueritas non in tantum est exercenda,vt animum militum ab imperatore exercitus auertat,quia tempore belli rigor non debet omnino seruari.c.fin.de transactio.& c.sciendum.xxix.distinctio.secundùm Ioan.Fabri in procemio institu.super verbo,gubernari.vbi etiam dicit,quòd tempore belli,iura non seruantur de facto,licet sanctius esset quòd iustitia illo tempore fieret,quàm alio: quia,vt dicit Cicero primo Officiorum: Nullum est tempus quod iustitia vacare debeat.

Trigesimaquinta consideratio. Milites etiam multum laudantur ex scientia militari,quam habere debent,vt habetur in lege vnica.C.de castrensi omnium palatinorum peculio,libro xij.ibi:qui pręsto sunt super actibus quos intentos & eruditos studijs itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet:& probatur in l.j.ff. de decretis ab ordine faciendis.ibi:& peritia artis.& Ioã. de Platea in lege j.C.de conditis in horreis publicis,libro x.Et hoc est, quoniam turpe est ignorare scientiam & artem,in qua quis versatur. l.ij.§.Seruius autẽ Sulpitius. ff.de origine iuris. Vnde dicit Vegetius libro j.cap.j.de re militari.Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciã, nemo facere metuit quod se bene didicisse cõfidit.Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cędem.Ideòque xxiiij.c.secundi libri scribit. Cuius manibus est seruanda respublica,studiosius

oportet ſcientiam dimicandi, vſumq; reipublicæ iu-
gis exercitijs cuſtodire. Et dicit idem Vegetius capit. xiij.
ſecundi libri. in pugna vſum prodeſſe amplius q̃ vires.
Nam ſi doctrina armorũ ceſſet, nihil paganus diſtat à mi
lite: quęquidem ſcientia neceſſariò requiritur in duce exer
citus, & in capitaneis ad guerram, aut alijs habentibus ad
miniſtrationem ſeu autoritatem in exercitu, vt amplè de-
monſtrat Cepola in trac. de imperatore eligẽdo. in ver-
bo, ſcientiã. vbi ait, ꝙ hęc ſcientia militaris per armorum
exercitationẽ acquiritur: vt eſt caſus in l. in nomine do-
mini. verſi. hæc autem. ibi: iubemus vt ſemper milites ad
exercitationẽ armorum teneant. C. de officio præfecti prę
torio Africæ. & ibi Albericus qui dicit per illum textum,
ꝙ milites armorum vſu quotidiano ad bella ſe preæpara
re debent. allegat l. milites. C. locati. & eſt caſus in l. mili-
tes. ij. ibi: vt armorũ quotidiano exercitio ab bella ſe prę-
parent. C. de re militari, lib xij. vnde exercitus nomen ab
opere exercitij & exercitatione traxit. tex. in l. j. in fine. ff.
de militari teſtamento. Veget. lib. ij. de re militari. c. j. ideo
dicit, ꝙ omne artificiũ ſeu ſcientia exercitio creſcit, & per
illud ſuſcipir incrementum. tex. in l. legatis ſeruis. §. orna-
tricibus. & ibi gloſ. in verbo, incrementum. ff. de legatis,
tertio. notat glo. in verbo, poſſit. in c. peruenit. lxxxiij. di.
& dicit Policra. in ſuo ſexto libro, quòd tria fecerunt Ro
manos eſſe triumphantes & victores, ſciẽtia rei militaris,
exercitatio, & fides. pro quo facit tex. in §. cũq;. in proœ-
mio inſtitutio. ibi: quorum omnium ſolertiam, & legum
ſcientiam, & circa noſtras iuſſiones fidem. & tex. in ij. con
ſtitutione C. in principio, dicit arma & leges Romanos
omnibus anteponi gẽtibus et nationib⁹: ſcientia & digni
tate etiã dominari præteritis effecit temporibus: quęqui-
dẽ ſcientia rei militaris optimè cognoſcitur ex experiẽtia,
vt per plura oſtendit Cepola in loco ſuprà citato.

Ex quo infero milites expertos plurimnm eſſe laudã-
dos: quoniam experientia eſt rerum magiſtra. c. quàm ſit.
de electio. in vj. in prin. cum alijs per eundem Cepolã al-
legatis. & dicit philoſophus. Natura potentem, ars facilẽ,
vſus promptum reddit artificẽ. & in ſecunda conſtitutio-
ne C. ſed cùm ſit iuriſperiti, commendantur experientia
rerum. & in l. certi. C. de iudicijs. vbi cauſarum experti iu
dices dari poſſunt. Et dicit Bernard. ad fratres de monte
dei. Ruſticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercita
tio hoc facit: in ocio ſimul cum corpore molleſcit volun-
tas: facit vſus vſum, exercitium vires in omni labore mi-
niſtrat. Et de huiuſmodi exercitatione quomodo à duci-
bus, & tribunis militum docenda eſt facit tex. in l. officiũ.
in princip. ff. de re militari. & in l. vnica. §. j. C. de officio
prætoris Africæ. & quæ amplè ponit Lucas de Penna in
l. milites. ij. col. ij. C. de re militari, libro xij.

TRigeſimaſexta conſideratio. Milites ex vigilantia
laudantur, quoniam miles debet eſſe vigilans ad cu-
ſtodiam eorum quibus præpoſitus exiſtit, ne dormiens
inuadatur ab hoſtibus. Et inde dicitur præfectus vigilũ,
ꝙ tota noctevigilare debet, armatuſq; diſcurrere, & inqui
linos admonere, ne culpa eorum aut negligẽtia incendiũ
oriatur. tex. in l. pe. §. pe. ff. de officio pręfecti vigilũ. Vigi
lare etenim debent milites præcepto diuino excitati per
Chriſtum in euangelio: vt habetur Matthæi xxiiij. Mar.
xiij. & Lucę xij. Vigilate, inquit, & parati eſtote, quia ne-
ſcitis qua hora furveniet. Nam hoſtes dicũtur fures, quos
per dolum & inſidias, licet vincere, ſi eis aliter fides pro-
miſſa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginenſiũ
dux contra Aſſyrios miſſus, quos vincere dubitans vino
& mãdagoris doloſè inebriatos dormiẽtes interemit. Nã,
vt ait Hiero. in libro vigiliarum. Vigilãdo timor omnis
excluditur, fiducia naſcitur: quæ multum proſunt in exer-
citu militari. Et de vtilitate vigiliarum ſcribit Lucas de Pẽ
na in l. vnica. C. de ſtudijs liberalibus vrbis Romæ. colũ.
xj. libro xj. imo ita in eis laudatur & eſt neceſſaria vigilã
tia, ꝙ ſi excubias ſibi ordinatas dimiſerint, capite puniun
tur. tex. in l. qui excubias. & ibi gloſſ. ff. de re militari. facit
l. iij. §. ſi præſidis, eod. titu.

TRigeſimaſeptima conſideratio. Etiam milites laudã
di ſunt ex patientia in aduerſitatibus, & belli ſudori-
bus: quoniam patientes eſſe debent in aduerſitatibus &
belli laboribus ſuſtinendis: fame, ſiti, æſtu, frigore, ac cæ-
teris calamitatibus, quę innumerabiles exiſtunt. l. vnica.
§. j. C. de caducis tollendis. Et ad iſtud comprobandum
G. Benedicti in ſua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, teſta
mentum, primo, numero xxxix. verſiculo viij. miles de
teſtamentis, adducit plura dicta & hiſtorias antiquorum.
Primò enim in teſtẽ adducit Senecam libro iij. de ira ſcri-
bẽtem hiſtoriam de Timagine hiſtoriarum ſcriptore, qui
cùm quædam cõtra Auguſtum Cęſarem ſcripſiſſet, mo-
nuit eum Cæſar vt ſermone moderatiori vteretur, quod
facere renuit, nec tamen Cæſar ſe vindicauit, ſed ſolum ei
domum ſuam interdicit. Adducit pariter Policra. libr. iij.
c. xiiij. (qui plura exempla ibi de patientia ſcribit) de ipſo
Octauiano Cæſare Auguſto, ꝙ miræ patiẽtię fuit, & quæ
dam alia de patientia aliquorum, quæ cùm non multum
faciant ad propoſitum aliter non inſiſto.

De huiuſmodi patientia melius faciunt dicta Aeneæ,
in primo & ij. Aeneidos, cùm dicat.

Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Et ſequitur.

Lætitiam vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Et libro iiij. de eo dicitur.

Mens immota manet lachrymæ voluuntur inanes.

Et in primo.

O paſſi grauiora, dabit deus his quoq; finem.

Sed, vt dicit Lucas de Penna in l. milites. ij. C. de re mi
litari, libro xij. allegando Tullium in ij. de Tuſculanis
quæſtio. noſtri exercitus primũm vnde nomen habeant,
niſi ab exercitatione, vt facit textus in l. j. in fine. ff. de mi-
litari teſtamento. deinde quis labor, quãtum agminis fer-
repluſq; dimidiati menſis cibaria ferre, ſi quid ad vſum
velint ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, galeam, in
onere noſtri milites non plus numerant quàm humeros,
lacertos, manus. Arma enim membra militis eſſe dicunt.
quæquidem ita gerũtur aptè, vt ſi vſus foret abiectis one-
ribus expeditis armis, vt mẽbris pugnare poſſent. Quid
exercitatio legionum? quid ille curſus, cõcurſus, clamor
quanti laboris eſt? Ex hoc ille animo in prælijs paratus
ad vulnera adhuc pari animo inexercitatum militem, mu
lier videbitur. Cur tantum intereſt inter nouum & vete-
rem exercitum? quantum experti ſumus ætas Tyronum
plerunq; melior eſt, ſed ferre laborem, contemnere vul-
nus conſuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie affer
ri ſæpè ſaucios, & quidem rudem illum & inexercitatum,
quamuis leui ictu ploratus turpiſſimos ędere, at verò ille
exercitatus & vetus ob eamq; rem fortior medicum mo-
do requirens à quo obligetur.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Milites laudantur in
fortitudine, & in pluribus locis imperator vocat
milites

milites fortissimos eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est textus in l. tā collatores. in principio. & duobus alijs locis. C. de re militari. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites. C. de erogatio. militaris annonæ. libro xij. Et in milite fortidudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono nō perseueratur, & qua omnia roborantur, & moderantur. de qua ait philosophus. ij. Ethicorum. fortitudo tenet mediū inter timores & audacias. & Cicero Rhetoricorum j. Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumq; perpessio. & in Tusculanis quæstio. libro iiij. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summę perpetiendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur subeundis, vel repellendis, vel est scientia rerum formidolosarum, contrariarumq;, aut omnino negligendarum conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur fortitudinem locum habere in arduis, & in grandibus. probatur, cū sit illa de qua dicitur: Tendit ad ardua virtus. hanc si quidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit, imo nec mortem pauebit. Cùm viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura, & effectu fortunam superat. Vnde Valerius. Fortiter, inquit, se ī aduersis gerere, quid aliud est, quàm fortunam seuientem in adiutorium sui pudore victam vertere, vt dicit G. Benedicti in loco allegato in præcedenti cōsideratione. qui, vt ait, non sunt optāda pericula, vt fortem quis se ostendat, sed sufficit pericula si contingant valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt egrotare cupiam, tamen si egrotandum fuerit, sufficit vt nihil effœminatè faciam. Nō enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cūm nō possit athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud:

Sanguis fusus humi vires accenso roborat igne.

Tunc enim proiectus animum non proijcit, sed cum magna spe ad pugnam descendit. eaq; virtute mala fortuna vincitur, & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos nulla vi, nulloq; terrore à proposito recedentes & considerare, vt ait Valerius, titulo de constantia. in principio. quòd natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquis ordine ac recta mente complexum confidit, vel iā gestum, si obtrectetur acriter tueatur, vel nondum ęditum si interpelletur sine vlla cunctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarum narrans, prope finem. Catilinam Romanum potētia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse. Nemo, inquit, nisi victor pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma quibus corpus tegitur ab hoste auerteris, ea verò dementia est semper in prælio, his est maximum periculum qui maximè timent, audacia pro muro habetur. Cùm vos considero milites, & cùm facta vestra æstimo. Magna me spes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus vestra me hortātur. prętereа necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliādum. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsq; tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Romanus contempsit dum speciosum mētis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Machabæus, primo Machab. iij. ibi: Et surrexit Iudas qui vocabatur Machabęus, & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prælijs, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibꝰ suis, & sicut catulus leonis rugiēs in venatione, & de prælijs inde narrabant omnes gentes.

De Catone maiore refert etiam Valerius libro iij. titulo, de fortitudine. felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familię principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atq; vndiq; hostilibus pedibus circundatum postquam abesse sibi animaduertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum nō periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postera die ad eum supplices pacem petentes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syrię regem missus sua fortitudine, & audacia acsi totus senatus adfuisset, regem terruit. de quo idem Valerius, libro vj. titulo de grauiter dictis aut factis.

Iulius quoq; Cæsar, vt idem Valerius titulo de fortitudine refert. Cùm in Gallijs innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit: eoq; tectus acerrime præliari cœpit. Quo facto, fortitudinem, & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemq; belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla, & historiæ quæ G. Benedicti in dicto loco pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cū illustribus victorijs, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textorem in sua officina, vbi amplissimè.

Addo etiam de Parmenione duce fortissimo bellicoso & strennuo per F. Patritium libro nono de institutione reipublicæ. titulo secundo.

Dicit etiam Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, libro xij. q̄ ad militiā (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, pręparati ad pericula & pręstātis animi, & ibi amplè. vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt plura pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

TRigesimanona consideratio. Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce eorum exercitus, cum de strennuitate laudantur. Titus Liuius, ij. ab vrbe condita, addebātur & laudes, quibus haud minus q̄ præmio gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur. l. j. §. sed vtrum. ff. de seruo corrupto. & c. sunt nonnulli. lxviij. distinctio. vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi, tam mollem habebit, quā non meditatione & ratione corroboret. vt ait Cicero ij. de Tusculanis quæstio. ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. colum. vltima. ibi, quartumdecimum. C. de erogatio. militaris annonæ, libro xij. hinc est quòd, vt videmus, milites attribuunt glorię & honori mori in bello, cum de talibus ibi mortuis dicant eos esse mortuos in lecto honoris. pro quo text. in §. j. in fine. ibi. Hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. institu. de excusatio. tutorum. facit text. in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam. &, vt dixi ante in xxv. cōsideratiōe, nihil timent propter

laudem consequendam.

QVadragesima consideratio. Milites laudantur ex deuotione, quoniam imperator eos etiã vocat deuotissimos.l.tam collatores.C.de re militari.& l.fortissimi.ac deuotissimi milites. C.de erogatione militaris annonæ, libro xij. Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem. de cœlo enim est fortitudo.j.Machabæo. c.iij.& c.xj.Scidit Ionathas vestimẽta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt.& Exodi xvij. Cũm leuaret manus Moyses & oraret, vincebat Israël.ita tenet Lucas de Penna in dicta l.fortissimi.ibi: Octauum deuota oratio &c.

QVadragesimaprima consideratio. Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quę licet in quocunq; necessaria sit, maximè tamen militantibus congruit vt sint fideles.in hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur. quia, vt Cicero ait, libro j.de Officijs.fundamentum primum iustitię est fides.& Seneca ad Lucillum, fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonũ, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrumpitur, imo & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercent, & quod promittunt minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quãtum salutis bona fides pręstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipuè, quorum status militaris, quorũq; vocatio est rempublicam defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio de re militari.cap.ij.vbi dicit, q totius reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones i.milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atq; iuramenta suis principibus facta obseruẽt. Cui assentit Policraticus.libro vj.c.v.dicens, duo esse præcipua in milite, scilicet electio seu delectus, & sacramentũ, vt scilicet fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, testamentum.j.numero xlij.ibi, decimò requiritur.de testamentis.& Textor in sua officina.c.fidelissimi.scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad suppliciũ redire, quàm datam Carthaginensibus fidem violare.pro quo facit l.nihil interest.ff.de captiuis.l.conuentionum.ff.de pactis. & in c.noli.ibi, fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quẽ bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur.xxiij.q.j.& ca.innocens.xxij. q.iiij.Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent, cum tantum sit acsi promitterent sub fide, vel iurarent per deum, aut per sacra euangelia, vt dicunt Ang.Ludo.& Alex.& post eos do.meus Iason in l.iij.§.iurari.col.ij.ff.de iureiurando.

Et de commendatione fidei & fidelitatis in milite, vide Cepolam in tractatu de imperatore eligendo.versicu. pro imperatore.

QVadragesimasecunda consideratio. Milites etiam laudantur ex perseuerantia.nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseuerauerit, nunquam reportabit victoriæ triumphum, imo deficiens in vno, factus est omnium reus.c.defleat peccator.de reg.iuris. Nec meretur dici Athleta, qui saltẽ non vicerit.l.j.C.de athletis.libro decimo. Vnde Romani, quia cõtra Carthaginẽses in bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus perseuerantia, quę milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundũm Ciceronem Rheto.primo. perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaq; permãsio. Nam talia continuata vigent: imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem perseueranter cadendo. secundũm Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo,
Sic tu proficias, non vi, sed sæpè studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in oratione ad Cæsarem senem de re publica, simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerẽtur in bello, non reputabãt se felices ad finemvsq; non perseuerantes, de quibus Valerius libro secundo de institutis. Mortui enim morbo, vel senio, verè mortui sunt mundo, nec cõputantur in numero liberorum viuentiũ, sed qui in acie principis pro republica ceciderunt, adhuc post per gloriam viuere dicuntur.§.j.institu.de excusationibus tutorum.quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. hinc est, q milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeũt, vt ante dixi. De Aenea legitur libro secundo Aeneidos, quòd per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes, tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit: imo suos consolando, fortius perseuerauit, vt pulchrè habetur libro primo Aeneidos, vbi ad suos milites.

Reuocate (inquit) animos, mœstumq; timorem
Mittite, & hæc olim forsan meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur.

Lęta vultu simulat, pręmit altum corde dolorem.

Et libro iiij.de eo sic dicitur.

Mens immota manet, lachrymæ voluuntur inanes.

Et Valerius libr.iij.c.ccl.de fortitudine.ponit de perseuerantia cuiusdam militis.& libro iij.titu.de fiducia.scribit de perseuerantia vtriusq; Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsq; summos perseuerantiam militarem, libro vij.suorum commentariorum de bello Gallico extollit. Et intantum est laudanda in militibus, q ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsq; ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G.Benedicti in repetitione c.j. Raynutius.in verbo, testamentum.j.numero xliij.de testamentis, quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

QVadragesimatertia consideratio. Milites etiam laudantur ex charitate inter eos. Cũm in militibus debeat esse charitas & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinę, desolabuntur. Imo videtur q maior debet esse dilectio inter milites, quàm inter parentes.cum, vt facit tex.in l.militem.C.de procuratoribus. Miles admittitur ad comparendum tanq; procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea pactum de succedendo velut mortis captandæ

ptandæ inductiuum non valet.l.fi.C.de pactis. Et tamen inter milites valet.l.licet inter priuatos.C.eo.de pactis.eo quia abundantia mutuæ dilectionis facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum:& sicut sunt socij passionum, ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli ad Corinth.j.& cùm socij sint & vnius societatis debent se adinuicem diligere tanq̃ fratres, cum vt habeatur Prouerb.xviij. Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit q̃ frater.facit tex.in l.verum.in princ.ff.pro socio.vbi societas dicitur ius seu species fraternitatis.& ibi gloss.in verbo, fraternitatis.& vt dicit G.Bened.in loco in præcedenti consideratione.in fi.allegato.si se non adiuuarent in prælio essent peiores dæmonibus.dęmones enim si se nō diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio: Sic faciunt milites & armigeri, quoniā si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium & placitum, nec illi nec cæteris. Et ista charitas cōsistit in duobus s.vno modo adiutorium proximi habendo, alio modo veritati adhærendo, vt dicit Lucas de Penna in l.fortissimi.col.j.ibi:quartum.C.de erogatione militaris annonæ. libro xij.

QVadragesimaquarta consideratio. Etiam milites laudantur ex sapientia: quoniam, vt habetur Prouerb.xxiiij. Vir sapiens fortis est, & vir doctus robustus est.& Gregorius in moralibus. Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius libro ij.de bello Punico. Malo te sapiens hostis metuat, q̃ stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temerè agentē metuet. Non enim tantum viribus corporis & lacertis fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi. dicit Ambro.j.de officijs.& Cicero.j.de officijs. parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panormi.in c.ex multa.col.ij. versicu.nota ꝙ pollens consilio.extra de voto.& perierūt gigantes quos dominus non elegit, quia non habuerunt sapientiā. Baruch.iij. Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum. Ecclesia.xlvij. Expedit enim interdum astutia insidijsq́ pugnare, maximè in bello iusto & contra eos, qui nequeunt apertè deuinci. c.dominus noster.xxiij.q.ij.& ibi plures concordantias.l.j.§.non fuit.ff.de dolo. Vnde Grego.in registro.libro iij. cap.vlti. Terrenus hostis qui munita loca cupit inuadere. pugnandi arte sic vtitur, latenter quidam ponit insidias, & ad vnius loci expugnationem totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius vbi instat periculum conuenitur, loca alia de quibus nulla est suspitio capiantur.& euenit: vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Pēna in l.fortissimi.ibi:quintum sapientia.C. de erogatio. militaris annonæ.libro xij. Et quòd in militibus requiratur sapientia, probatur in l.postliminium.§.fi.ff.de captiuis & postliminio reuer.not. Angelus in l.quod constitutum.ff.de militari testamento.& in l.vnica.C.de conditis in publicis horreis.libro x. Et ibi per Ioā.de Platea.facit etiam quod notat Bald.in l.ex diui.C. de locato.in fine. per dicta l.vnicam. Et ad hæc vide Valerium.titulo: de sapienter dictis.qui de Scipione scribendo sic ait. Turpe est viro militari dicere non putaram, ex explorato & excusso consilio quę foro aguntur administrari oportere, arbitrabatur summa ratione.irreuocabilis est enim error, qui violentię martis committitur. Vnde Cicero libro primò de senectute. Non viribus aut velocitate corporis res magnæ geruntur, sed consilio, autoritate, & scientia. dantes enim consilia plus agunt alijs, & philosophi consilia plus valuarunt in bellis quàm principes aliunde. vt idem ait libro j. Officiorum:& salus est vbi consilia multa. Prouer. xj. Vnde Trogus Pompeius.lib.xj.ait. Alexander victoriam obtinuit qui consilio gubernauit exercitum. Ita Cepola in tractatu.de imperatore militum eligendo.in verbo, virtus.vbi apprimè comprobat quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictū Horatij in odis.libro iij.ode.iiij.

Vis consilij expers mole ruit sua.
Vim temperatam dij quoq; prouehunt,
In maius ijdem odere vires.
Omne nephas animo mouentes.
Testis mearum centimanus gygas.
Sententiarum notus & integre
Tentator Orion Dianæ
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus.lib.iiij. Argonauticon ita scribit. Sæpè agri potior prudentia dextra. Et habetur Ecclesia.ix. Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine.& paulò post. Melior est sapientia quàm arma bellica.& Sapien.vj. Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens q̃ fortis, & melior forti est sapiens vir.& prudens vnum cōsilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum.libro.ij.Iliad. Agamenon asserit facile se Troia potiturū, si decem sibi adessent Nestori similes, tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium quàm magnam militū manum. testis est Celius libro antiquarum lec.vj.c.xxxj.

Facit optimè poëtica historia ab ipso Homero Odysseæ viij.descripta, dum ait. Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, ꝙ furtim cum Marte cōcuberet, nec vires suppeterent, quibus adulterantes deprę henderet, ad artes ingeniumq́ confugit: lectum suum cathenulis inuisibilibus circumuinxit, quod vbi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circum agerent, vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit.

Nonnunq; assequitur tardus celeremq́ citumq́
Sicvti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus
Mauortem cœpit, qui percutissimus vnus
Cunctorum, quicunq; tenent supera astra deorum:
Et q̃q̃ est claudus pede, rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet penas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio. Capitur ergo & ab infirmis celer. Aquilāq́ breui testudo vincit.

Ad hæc accedit alia & vera historia quam recēset Plutarchus in vita Sertorij, & Valerius maximus libro vij.c. iij.& Sextus Iul. Frontinus libro stratagematum vltimo c.fi.de qua etiam meminit Ioā. Andr.in c.j.in verbo, difficile.extra de treuga & pace.quòd cum Sertorius ipse dux strenuus suis copijs ex barbara turba conflatis, rationibus persuadere non posset in re militari plus habere ponderis & momenti consilium quàm vires temerarias: postea quam illi interdum parum feliciter certassent, hoc cōmento vsus est. Conuocata totius exercitus turba, duos

equos prope adduci iubet:alterum macie senioq; confra ctum,alterum vegetum cauda pilosa:atq; macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura,& viribus admirandis.Contra valenti & forti pusillum imbecillum & debilem admouet hominem.hic, vt illi præceptum erat,singulos pilos robusti equi paulatim vellens,breui tempore totam depilauit caudam.iuuenis ediuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtrisq; deprehensam,vi atq; impetu conatur euellere.Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit.Sub hęc assurgens Sertorius,cuius consilio præceptoq; hæc acta fuerant: Videtis (inquit) commilitones,quanto plus possit ingenium quàm vires:cui historię concordat dictum Horatij.libro ij.epistolarum.ad Augustum cum ait.

Vtor promisso,caudæq; pilos vt equinæ.
Paulatim vello,demo vnum,demo etiam vnum
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad fastos,& virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus in suis legibus connubialibus,in prima lege.

QVadragesimaquinta consideratio. Etiam milites plus laudantur & inter eos extollūtur felices quàm alij. Vnde Vegetius libro iij.de re militari.in princip.dicit.Rem militarem virtute sola,vel certè felicitate contineri.Et Cepola in tractatu ante allega.in versic. ob felicitatem.amplè commendat felicitatem in militia, maximè in duce exercitus,adducendo plura exempla de multis,qui laudem meruerunt ob felicitatem.Et felix dicitur prosper,quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur in procemio institut.in verbo,felix.Textor verò in sua officina,in c.fortunati & felices.annumerat plures qui fuerunt multum fortunati & felices.Et istud interdū prouenit à virtute animi,vel propter multas diuitias,vel cognitionem rerum mundi,vt per gloss.in dicto verbo, felix.in procemio ffõrum.vel ex custodia & administratio ne bonorum angelorum cuiuslibet,qui iuuant personas quibus sunt commissi:ita quod vnus angelus deputatus vni est fortior & maior altero,sicut suprà dictum est in iij. parte,in xvj.consideratione.incipien.istorum angelorū. versicu.tertio protexit.cum sequen.quod quandoq; vnus angelus vnius patriæ seu gentis resistit alteri, vt habetur Daniel.x.Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis resistit alteri,prout in casu simili recitat Plutarchus libro,de Romanorum fortuna.allegatus per Celium lib. antiquarum lectionum.j.cap.xxxj.in fine.vbi dicit Marcum Antonium & Augustum singulari amicitia & beneuolentia iunctos,cum suppeteret ocium, sæpè lusibus inter se diuersis transmittere solitos:verum in his cū semper victus abiret Antonius,quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita admonuit.Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum,& vita:Tu quidem illustrior es natu,item grandior,sed plurium quoq; imperator,bella multa exanclasti,peritia rerum prǽstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dęmon reformidat tuus.Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quod ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio. Quis in pugnando consequitur maiorem honorem in duello pro impresia facto ex multis,vt dicit Paris de Puteo,de re militari & duello.libro x.c.j.

Primò qui cūm maiori virilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporeis vtendo:vt membris mouendo se in armis vt inermem,& agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatiōe, & cum brachiorum & pedum temperamento,offensas & defensas faciendo vbi & quando oportunitas aderit,fines modestiæ non exeundo,ac arte & artificio belligerendo, & non sola fortitudine,sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incaute,nec defendendo indefensus, armaq; cum mensura mouendo.

Secundò etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat,& qui melius occupatum spacium,seu rendum conseruat & tenet.

Tertiò is etiam honoratur, qui proprium vultum nū quam cōuertisset nec retro,nisi oportune cessisset:denique & is qui melius insidias hostis & offensas vitasset, & is qui in faciem percussus & repercussus inuictus permansisset,& qui hosti non cessisset,& is qui se non exanimasset,& is qui se non plicasset,nec manus aut crura ad terrā tetigisset:quia cadenti similis esset,& is maximè qui sanguinem inimico fecisset se illæso,is etiam qui inimicum in capite percusserit, vel in manu,aut in membris nobilioribus.Ideo dicit Vegetius de re militari,quòd pugnator pedestris debet scire artem dimicandi.& dicit Salomon, quòd in bello requiritur prudentia.Idem etiam ait Vegetius libro j.c.ij.in fine.

QVadragesimaseptima consideratio. Milites & armigeri de consuetudine nō habēt soluere collectas, vt dicit Iacobus Rebuffi in l.j.numero.iiij.C.de indictio.& in l.fi.C.de fundis limitrophis.lib.xj.vbi amplè tractat istam materiam.& ibi dicit, q milites in acie existentes ab extraordinarijs muneribus excusantur.l.in honoribus.§.angariarum.ff.de vacatio.munerum.vbi dicitur, q ab angariarum prǽstatione & recipiendi hospitis necessitate excusantur.pro quo etiam facit l.vlti.§.pe.ff. de muneribus & honoribus.

Aduerte etiam,quia milites in multis alijs priuilegiantur seu honorantur.

j Quia miles accusatus de crimine non quęstionatur.l.milites.C.de quæstionibus.

ij Quia miles furca non suspenditur.l.iij.§.j.& ibi hoc notat Bar.ff.de re militari.

iij Miles in xx.casibus in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in verbo, testamentum.j.numero xxij.extra de testamentis.Et vide Bar.in l.neq;.§.deportati.ff.de testament.militis.qui alio modo illos ponit:& Bald.in lege milites.C.de testamen.militis.

iiij Contra militantes stantes in bello non currit prę scriptio, vt ait Martinus de Laude in tractatu de milite.articulo ij.

v Militibus datur restitutio.l.fi.C.de restitut.militum, & etiam eorum vxores, titulo de vxoribus militū, & etiam medici illorum.l.inter eos.§.militum medici.ff. ex quibus causis maiores.& Albericus in l.j.C.de vxoribus militum.

vj Præuentio iurisditionis non tollit priuilegium nisi quis post litis volentis declinare iurisditionem.gloss.in l.si quis posteaq̃.ff.de iudicijs.Martinus de Laude in dicto tracta.de milite.articulo xxij.

vij Miles non potest cogi esse tutor nisi filiorum cōmilitonis.

militonis.l.ſed miles,in prin.& ibi Bar.ff.de excuſa.tuto. & idem Bar.in l.propter.§.ſi in caſtris.ff.de excuſa.tutorum.inſtitu.eodem.§.idem & in milite.

viij Miles præfertur alijs creditoribus etiam anterioribus in re empta ex pecunia ſua.glo.in l.ideoq;.ff.qui potiores in pignore habeantur.

ix Licet miles teneatur ſoluere gabellam de rebus quas portat,non tamen res quas portat cadunt in commiſſum. Baldus in lege omnibus .C.de vectigalibus & commiſſis.

x Miles nõ tenetur niſi quatenus facere poteſt.l.miles.ff.de re iudicata.

xj Miles excuſatur à vera contumacia & dolo præſumpto. Ideo non obſtante contumacia appellat. Alexand.in lege ij.ff.ſi quis in ius vocatus non ierit.& Ang. in l.j.ff.de edendo.

xij Aſſertioni militis ab hoſtibus remiſſi creditur ſuffragantibus meritis.Speculator in titu.de teſte.§.xj.verſicu.tamen fallit.

xiij Miles corporaliter non eſt puniendus, cũm inſignijs militum,ſed debet exauctorari, hoc eſt nudari inſignijs militum.lege ſecunda.§.ſed ſi cum.ff.de his qui notantur infamia.

xiiij Si procurator militis ſimpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini ſui.Paulus de Caſtro in l.ſi pecuniam.ff.ſi certum petatur.

Alia priuilegia militum ponit Specula.ti.de procuratore.§.j.verſicu.item quòd eſt miles.

QVadrageſimaoctaua conſideratio. 'Miles habens cicatrices ex vulneribus ſibi illatis in prælio laudandus eſt.Vnde legitur in hiſtoria ſcholaſtica, quod Antipater Idumęus pater magni Herodis in quodam ſeruitio imperatoris fuit multis vulneribus cõfoſſus. Qui tandem ab æmulis accuſatus apud imperatorem,reiectis veſtibus totus denudatus dixit.Ego Cæſar,nolo me verbis apud te excuſare,ſed iſta vulnera quæ ſuſcepi pro te,loquantur pro me ſi ego diligo te:& ob id Cæſar illum in gratiam recepit, & inculpatus remanſit.Exemplum eſt nobis cicatricũ repręſentatio in corpore ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti,& ſtigmata perpetua quæ ſunt quoddam ſigillum irrefragabile,& ſupra omnia alia ſigilla autenticam oſtendẽs veritatem ſuæ victoriæ & glorioſę reſurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum.Nam,vt inquit Auguſtinus in vlti.de ciuitate dei.In corporibus martyrum remanebunt poſt reſurrectionem cicatrices in ſignum victorię præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit. Videbimus in corporibus martyrum cicatrices quas pro Chriſti nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, ſed dignitas:& in eorum corpore quædam ſingularis pulchritudo fulgebit.Ideo à ſimili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à ſuis ducibus laudari debent.

NONÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

THEOLOGIA
SCIA·CANONICA
SCIA·LEGALIS
PHILOSOPHIA
MEDICINA
RETORICA
POESIS
HISTORIA
GRAMMATICA
DIALETICA
ARITHMETICA
GEOMETRIA
MVSICA
CARDINALIS·SENONENSIS
ASTRONOMIA

DECIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, de præeminentia scientiarũ enunciat.

Secta in quinquaginta duabus Considerationibus.

CVm, vt suprà vidimus, multa sint quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, Alium secundùm consuetudinem, quartum secundùm genus, quintum violentum. & vt idem Plato ait lib. iij. de legibus. Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & sors: & de singulis suis locis dicitur, hic tantũ amplè de prudentia, quę ex sapientia & scientia constat, cùm cæteris omnibus anteponi debeat, in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos. de quibus etiam in sequenti parte proxima dicetur.

HVIUS PARTIS PRIma consideratio materiam introducit ad demonstrandum ꝙ dictũ Aristo. in primo de anima sit verum. s. scientia est de numero bonorum honorabiliũ, & ideo literati & habentes sciẽtias, sunt multum laudandi. Cũ scientia sit plus ꝙ vtiles necessaria. cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit, vbi enim non est scientia, non est bonum. Prouerbio. xiij. Et cupiditas discendi, est optima ratio viuendi. l. apud Iulianum. ff. de fideicommissarijs libertatibus. Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit. hæc enim, vt dicit August. libro xij. de trinitate. c. xiiij. nec virtutes ipsę, quibus rectè viuitur haberi possunt, per quas, hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ vere beata est, perueniatur æternam. rursus qui hac pollent, deum hic, saltem per speculum & enigma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. hinc habetur Danielis xij. qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates.

SEcunda consideratio. Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bust. secunda parte sui Rosarij, sermo. xxix. in litera D. E. & F. iiij. rationibus.

Prima scilicet ratione perfectionis: quoniam, vt ait philosophus. ij. Metha. humana natura est multipliciter ancilla, et multis angustijs oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ. vj. Politicorum quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus vbi habetur. vj. Ethicorum. & ideo imitatur naturam inꝗtum potest. l. adoptio. §. minorem natu. propterea diffinitur natura à Philosopho in ij. Phisicorũ, quòd est principium motus & quietis eius in quo est primò & per se, & non per accidens. q. d. vt perfectè quiescat natura mouetur ad artem seu scientiam: & ideo Seneca dicit ad Lucillum scribens. dociles nos natura ędidit. & Hierony. in prologo bibliæ comparat naturale ingenium molli ceræ, quę indiget artifice informante. & Tullius in tuscula. quęstio. libro ij. Sicut ager ꝗtuncunq; fertilis absq; cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius in quinto de tristibus, inquit.

Fertilis assiduo si non renouetur aratro
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia aĩa cũ corpus intrat, est tãꝗ tabula rasa cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiã tamen perfectibilis, vt habetur iij. de anima. & intellectus est in potẽtia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum nisi per scientiam. ij. de anima.

Quæquidem scientia est perfectio animæ, vt ibi dicit cõmentator Auerrois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. v. Metha. & ij. Phisico. ideo quilibet affectat sciẽtiam. Nam, vt multi philosophi dixerunt, anima est posita in corpore, vt scientijs perficiatur. ita etiam tenet magister sententiarum in ij. distinctione.

TErtia consideratio. Scientia etiam dicirur necessaria ratione illustrationis, ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis, necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam: & hoc est propter pericula multa & dęmonum insidias, & in figurã huius deus educens populũ de Aegypto pręcedebat eũ in nocte in colũna ignis. Exo. xiij. Hęc autem illustratio est scientia contra tenebrositatẽ ignorãtię, quæ est mater cũctorũ errorũ. xxxviij. dist. c. j.

Sed facit pro hac ratione & melius ad propositum, ꝙ scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius esset ꝙ militia: quoniam, vt ait Ouid. ix. Metamor. Vlixes cõtra Herculẽ militiæ gloriã obtinuit, cùm sapiens esset.

Vnde Apuleius li. de deo Socratis. Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur. si quia fortis, ęgritudine debilitatur seu fatigabitur: si quia nobilis, nõ ipsum sed parentes eius laudas, & si quia pulcher, pulchritudo in senectute abiet: sed si laudas virum, quia sapiens & quantumlibet bonis moribus ornatus, tunc ipsum virum laudas. hæc dicit Iacobus magnus in suo sophologio Sapientiæ lib. j. c. j.

Vel esset, dic, ꝙ per scientiam totus mundus illuminatur, vt est tex. in authẽ. habita. C. ne filius pro patre. imo sine illa mũdus regi non potest. vnde ecclesia vniuersalis indiget viris literatis. c. cum ex eo. §. j. de electio. in. vj. c. fin. de magistris. extra, & nõ asinis ferratis secundũ Io. Monachi in ca. super eo. de hæreticis in vj.

QVarta consideratio. Sciẽtia dicitur necessaria ratione appetitionis. deus enim nõ dedisset homini naturalem appetitũ nisi esset reducẽdus ad actũ: qm̃ ipse dñs & natura nihil agũt frustra, secundũ Arist. j. de cęlo & mũdo. & iij. de anima. & j. phisico. &, vt ait philosophus j. metheo. omnes homines naturalirer scire desiderãt. quod etiã dicit Tullius in j Tuscul. quæstio. & Lactan. in j. diuinarum institu. Et ideo dicebat iurisconsultus Iulianus in dicta lege, apud Iulianum. ff. de fideicommissis

liberta.& est gl.in c.nisi cũ pridẽ.in verbo plerunq;.extra
de renuntiatio.c.si habes.xxiij.q.iij.& glo.in c.de cõstãti
nopolitana.xxij.dis.Si pedem in foueam haberem,adhuc
addiscere quidem vellem.& ratio huius est,quia omnes
res naturaliter habent inclinationem ad propriam opera-
tionem,in qua etiam delectantur vt aues ad volandum,
pisces ad natandum,& calidum ad calefaciendum &c.sed
propria hominis operatio est intelligere.vt ait Aristo.in
iij.de anima.& j.Ethi.& Tullius in j.de Officijs.& Quin
tilianus in primo de Oratoria institutio.& in hoc differt
ab alijs animalibus.sine scientia enim homo appellatur
animal brutum,dicente Dauid,psalmo xlviij. Homo cũ
in honore esset non intellexit.i.intelligere neglexit,cõpa-
ratatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.
& idẽ psalmo xxxj.Nolite fieri sicut equus & mulus qui-
bus nõ est intellectus.& Aug.ad Hæreticos ait.quid enim
homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus
non equus vel mulus,quibus non est iutellectus.vnde in
terrogatus Solon Atheniensis quid esset diues sine literis,
respondit. Ouis aureo vellere.& Diogenes videns diui-
tem literarum ignarum sedentem super lapidem dicit.La-
pis super lapidẽ sedet.Quidã aurem alius philosophus di
xisse fertur,ꝙ tantum distant docti ab indoctis:quantũ
homines à bestijs.& Diogenes cũm ascendisset in locum
eminentem,& clamasset venite homines,multis de turba
irruentibus dixit.Non enim homines estis,qui non datis
operam scientię.Sicut enim anima informat corpus,ita
scientia intellectũ,& ideo intellectus hominis sine sciẽtia
dici potest sine forma.hinc etiã dicit Cicero in li. Officio.
ꝙ multi sunt homines nomine,pauci re.ad denotandum,
ꝙ prorsus ignari nõ merentur appellari homines:sed po
tius imagines hominum.sicut in simili dicit tex.in.c.mul-
ti.xl.dist.Panor.in.c.prudentiam.in prin.de offi.delegat.

Hæc autem scientia studiosè quærenda est,vt honoris
nomen adipisci possit,quod obtinuerunt hi qui sapientiã
dilexerunt,vt fuerunt Theodosius,Abraham,Dauid,Sa
lomon,Alexander,& plures alij enumerati in Sopholo-
gio sapiẽtiæ.c.j.& ij.qui omnes magnũ appetitum sciẽ-
di habuerunt.De hoc appetitu sciendi loquitur Hiero.in
prologo Bibliæ dicendo.legimus in Hystorijs veteribus
quosdam lustrasse prouincias,transijsse montes,& no-
uos adijsse populos,vt eos quos ex libris nouerant,pa-
lam coramq; viderent. Et ibi loquitur de Pithagora &
Platone,& de Apollonio magno philosopho,ac de alijs
multis,qui prædicta fecerunt discendi causa,licet in pa-
tria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus
etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in
omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulen
sem,qui causa discendi,ferè totam Europam,& Asiam
transfretauit,& partem Africæ etiam transcurrit,vt vi-
ros doctos & perfectissimos literis gręcis,latinis,hebrai-
cis,& chaldæis,inueniret.

Non video prætereundum do.& præceptorem meũ
doctissimum do.Iasonem Maynum,qui,vt perfectam
scientiam haberet,& ne in cognitione & perscrutatione
veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris,nunquã
vxorari voluit:memor doctrinæ Ciceronis,ꝙ vxori &
doctrinę difficile vacare esset.

De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius in princi
pio primi diuinarum institutionum dicens. Magno &
excellenti ingenio viri cũm se doctrinæ penitus dedissent,
quicquid laboris poterat impendi contemptis omnibus
publicis,& priuatis actionibus,ad acquirendæ veritatis
studium se contulerunt:existimantes multò esse præcla-
rius humanarum diuinarumq; rerum inuestigare,ac scire
rationem,q̃ struẽdis opibus aut cumulandis honoribus
inhærere.hæc Lactantius vbi s̃.

Hinc etiam inter viros literarum & literatorum ama-
tores enumerat multos Textor Niuernen.in sua officina,
c.alij,qui literarum & literatorum fuerunt amantissimi,
quos multum laudat & honore maximo extollit,vt fue-
runt Anaxagoras,Democritus,Ciprianus,Scipio & plu
res alij.numero xlv.quos ibi enumerat Textor.& in ca.
præcedenti ponit viros doctos habitos in magno prętio
& honore vsq; ad numerum lxvij.quos statim ponam.

Non erant inter alios omittendi Nicolaus Rolin can
cellarius Burgundiæ,tempore Philippi ducis Burgun-
diæ,Guido de Rupeforti Cancellarius Francie,Ioannes
Anthonius de sancto Georgio,qui fuit præpositus Me-
diolanen.& propter eius eminentem scientiam effectus
cardinalis Alexandrinus. Adrianus de traiecto qui ob
eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam
fuisset Romæ visus nec cognitus) à cardinalibus fuit ta-
men electus in summum pontificem in ciuitate Romana,
licet esset tunc in Hispania.

Prætereundus ne sit ille vir doctissimus domi. Clau-
dius de Seysello dictus de aquis (q licet nothus) propter
eius laudatam scientiam tam apud reges Franciæ claruit,
maximè apud Ludouicum xij.ꝙ eius consiliarius secre-
tus habebatur:& tandem effectus episcopus Marsilien.&
archiepiscopus Taurinen.

Nonne Guillelmus Budæus illę apud omnes lati-
nos notissimus,& famatissimus ob eius præclaram scien
tiam ad maximã dignitatẽ referendariorũ (qui dicti sunt
hodie magistri supplicationũ seu requestarũ ordinarij do
mus aut Hospitij regalis) elatus & promotus fuerit.

Quid de illustri viro domino Anthonio de prato in-
ter cunctos excellentissimo,qui etiam ob inenarrabilem
eius scientiam,dignitatem præfecturę prętorio,hoc est
cancellariatus regni Frãciæ cum omnimoda administra-
tione & gubernatione regni assecutus est.

De huiusmodi autem appetitu,de quo iam supra di-
ctum est,vt compleri possit:oportet discere cupientẽ in-
tento esse animo ad studium,vt inquit Tullius in Tuscu.
quæstio.libro iiij.& ideo Ecclesiastes vj.c.dicitur.Si in-
clinaueris tuam excipies doctrinam,& si dilexeris audi-
re,sapiens eris.imo etiam habetur Prouerbio.j.in princi.
ꝙ audiens sapiens sapientior erit.

QVinta consideratio. Scientia dicitur necessaria ra-
tione fructificationis:quoniam,vt dicit Bernardi-
nus de Bustis in loco.s̃.allega.innumerę enim
sunt scientiæ vtilitatis.facit enim scientia hominem hone
stum & virtuosum.ex quo dicitur apud Tullium primo
Officiorum.primus honestatis locus qui in veri cognitio
ne consistit,maximè attingit naturam humanam.item
(vt dicit) est bonũ quod nobis auferri nõ põt:sed homi
nẽ sequit̃ quocunq; perrexerit,dicẽte Boë.in j.de cõsola.

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde,vt refert Valerius maximus,& Tullius in para
doxis,libro.j.Bias philosophus qui fuit vnus ex septem
sapientibus Græciæ,cũ capta ab hostibus patria alij cõpa
triotę eius fugiẽtes pręciosa quę habebant asportarẽt,&
ipsum ad similiter faciendum inuitarẽt,ille rñdit.oĩa mẽa
mecum

mecum porto. Nihil enim suū reputabat, nisi scientias &
virtutes. & ideo Seneca ad Lucillum scribit. Lauda homi
nem in eo quod ab eo nunꝗ eripi potest, & quod est pro
priū hominis inꝗtum homo, hoc autē est animus et ratio
perfecta. & vt ait Macrobius Saturnalium lib. vij. existi-
ma disciplinas multas multis esse pecunijs prestantiores:
istę quidem cito desinunt, illę verò per totum tempus per
manent, scientia enim sola possessionum immortalis.

Scientia quoq est illa per quā deo assimilamur. Geñ.
iij. eritis sicut dij scientes bonum & malum. & Tullius in
primo de natura deorum, inquit. Nihil est per quod ma-
gis dijs immortalibus assimilemur, ꝗ per ipm scire: ideo
Salomon optimè prępotuit illam regnis & sedibus, & di
uitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec compa-
rauit illi lapidem pręciosum, & aurum in comparatione
illius arena est exigua, & tanꝗ lutum æstimabitur argen-
tum in conspectu eius.

Propter aūt ipsam suā scientiam à deo amamur. vnde
philosophus x. Ethicorū dicit, ꝙ deus valde curat de his
qui diligūt intellectū, tāꝗ de suis amicis, & ideo ibi dicit,
quòd per scire & intelligere homo cōiungitur deo & sub-
stantijs separatis. & ideo non est mirum, si omnes scire af-
fectant: vnunquodq enim naturaliter desiderat cōiungi
suo principio, dicēte Maximiano poëta. Ortus cūcta suos
repetunt. & Boetius lib. iiij. de consolatione.

Repetuntꝗ suos singula cursus
Redditurꝗ suo singula gaudent.
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini iunxerit ortum.

SExta cōsideratio. Scientia laudatur propter eius vti
litatem, cùm sciētia sit vtilissima. dixi s̄. in principio.
& vt dicit Augusti. in lib. Enchirid. & magister Sentē. in
ij. dist. fecit deus rationalē creaturam, vt summum bonū
intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, pos-
sidendo frueretur. & ideo cùm omnia desiderent ad finem
suum pertingere. ij. & viij. Phisico. nō est mirandum si ab
omnibus appetatur.

Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos.
l. prouidendum. C. de postul. vnde stoici dicebant omnes
sapientes & doctos liberos esse. & Tullius in paradoxis,
inquit: Nullus vir doctus, seruus aut ignobilis esse potest,
nisi fortè volutabro vitiorum fuerit infectus. & vt dixi
s̄. in prin. Ari. in lib. j. de anima, ponit sciētiam esse de nu-
mero bonorum honorabilium. & in primo Politicorum
idem philosophus inquit, ꝙ homines ratione & intelle-
ctu vigentes, sunt domini & rectores aliorū. & ideo in pri
mo de officijs inquit Tullius: Omnes trahimur & duci-
mur, cognitionis sciētiæ cupiditate, in qua excellere pul-
chrum putamus. dixi alibi in pluribus locis.

Refert etiam Aulus Gellius, ꝙ dum Aristoteles Alexā
dri magni pręceptor libros de phisico auditu publicaret,
recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba pro-
rumpentem. Egrefeto, ꝙ, ea quę à te hausi & didisci in pu
blicum profitearis: ego enim non tam cupio & delector
opibus & potentia alios excellere, ꝗ tū literis & doctrina
præstare. hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in
literario conflictu alijs cedere velint, sed vnusquisq, & si
non existētia, sed etiā in apparētia alios excellere satagit,
atq alijs doctior apparere. vnde Marcial. ait.

Diuitias & opes frequens donabit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem Sapiæ vij. de sapientia inquit: Pro-
posui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in
comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pręcio-
sum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena
est exigua, & tanꝗ lutum æstimabitur argentum in con-
spectu illius. & etiam Prouer. j. ait: doctrinam magis ꝗ au
rum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus, &
omnia quæ desiderantur huic non valent comparari. pro
pter quod inquit Tullius in ij. de Officijs. Optima hęredi-
tas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præ
stantior dignitas virtutis. Cùm ergo omnia bonum ap-
petunt, vt philosophus j. Ethicorum. j. Rheto. iij. Thopi.
& iiij. Metaphi. ideo cū scientia sit tam bona & vtilis, ab
omnibus desideratur, cùm secundūm philoso. j. Metaphi.
omnes hoīes naturaliter scire desiderāt. &, vt inquit bea-
tus Tho. ij. ij. q. clxxxviij. articu. v. Studia literarum diri-
gunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diui-
na, illuminando intellectum, & offerunt ea quæ possunt
nos impedire à statu salutis fugando errores, & etiam cō-
ferunt ad euitandam carnis lasciuiam. vnde Hiero. ad Ru-
sticū ait: Nunꝗ de manu tua & oculis tuis recedat liber,
ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis:
prosunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum at-
ꝗ auaritiam: quoniam, vt ait Salustius in Catilinario:
Auaritia pecunię studium habet, quam nemo sapiens cō-
cupiscit. Sciētia enim, vt dicit Bernardus in lib. meditatio
num, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, fre-
quentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia faci
lem impetratorē. Et nullus animę suauior est cibus, ꝗ per
fecta cognitio veritatis, dicit Lactā. Firmianus in primo
diuinarum institutio.

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philoso-
phus x. Ethicorum. & ij. Politico. & dicit Franciscus Pe-
trarcha in suis triumphis, aliā delectationem ꝗ dicere nō
reperio, vt amplè ponit Bernardinus de Bustis in d. ser-
mone. in litera F. in fine. Felices etiā homines reddit: quo
niā, vt ait Aristo. x. Ethi. Homo sapiēs, maximè felix est.
& Seneca ad Lucillum. beatā (inquit) vitam sapiētia per
fecta efficit. & sequitur: Scio neminem bene viuere sine sa
piētiæ studio. per ipsam enim Salomon obtinuit princi-
patum & honorem, ipso dicente de sapientia. præposuit
(inquit) illam regnis & sedibus. & sequitur: Infinitus est
enim thesaurus hominibus. & Prouer. ij. Melior est (in-
quit) acquisitio eius acquisitiōe auri & argenti, ipsa enim
est præciosior cunctis opibus. dixi ante. Per ipsam enim
Alexander potius ꝗ viribus sublimatus est: habuit enim
Aristotelem in doctorem, prout narrat Aulus Gellius
lib. noctium Atticarum ix. c. iij. vnde pater Alexādri, sci-
licet Philippus Macedo, eo nato Aristoteli misit epi-
stolā, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & dijs gra-
tias agere debere, non quia natus esset sibi, sed quia suis tē
poribus ipsum nasci contigerat, sperans ꝙ sua eruditione
fieret dignus regno, quam statim in sequenti cōsideratio-
ne ponam. Et etiam narrat Iacobus magnus in d. suo
Sophologio Sapiētię. lib. j. c. j. vbi ponit qualiter Alexā-
der pro studio vitam exposuit. & ibi in c. ij. ponit de prin
cipibus qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra in v.
parte, in x. consideratione.

SEptima consideratio. Scientia vtilis est, quod exēplis
probatur, cū multi ex scientia & doctrina habiti sunt
in magno honore, & præcio. Nam sancti viri cōmendā-
tur ex peritia sciētiarum secularium, vt arguit Ioannes de
Turrecremata, in c. legimus. versiculo, sed cōtra. in prin.

xxxvij.di,quòd probat exemplis.Nam legitur Actuum
vij.ꝙ Moyses fuit peritus in omni sapientia Aegiptio-
rū.& de Daniel,vt habetur Danielis primo.ꝙ dominus
dedit sibi & socijs suis scientiam & disciplinam in omni
libro,& in omni sapiētia,& super oēs sapientes qui erant
in regno Chaldeorū.ideo vltra principes ponit Textor
in sua officina c.viri docti &c.vbi enumerantur multi ex
quibus aliquos ponam infrà,& quanti olim æstimatæ
sint bonæ literrę,q̄tūq; doctis sit concessum,nullo certius
argumento,q̄ sequentibus patet exēplis,de quibus etiā
infrà.in xxx.& xlv. considerationibus aliquid dicetur.

Scipio Africanus statuam Ennij poëtæ(quem in suis
expeditionibus comitē semper habuerat)sepulchro suo
imponi iussit,cui viuenti hortos suis proximos donaue-
rat.Ouidius lib.iij.de arte.

Ennius emeruit,Calabris in montibus hortos
Contiguos penè Scipio magne tuis.

Et Politianus in Nutritia,Longe gratissimus olim
Scipio magne tibi,& Calabris vicinus in hartis virtute
emeritis,cuius gentile sepulchrum mox tenuit,eundē &
Fuluius nobilior ciuitate donauit.& de eo ponit Philip-
pus Bergomeñ.libro septimo.

De homero legitur,ꝙ Alexander Magnus capto in-
ter spolia Darij Persarū regis vnguentorū scrinio(quòd
erat auro gemmisq;,ac margaritis pręciosum) quos tan-
to dignos loculo existimabat,inclusit.

De Pindaro vate ac poëta etiam legitur,ꝙ idem Ale
xander cum Thebas euerteret.& in omnes sine discrimi-
ne særuiret,Pindari vatis penatibus parci iussit,& omni
familiæ eiusdem.

De Aristotele idem Alexāder patriam noīe Aristo-
telis pręceptoris sui condidit,eiq; multa hominū milia pa
rere iussit,ad scribendos rerum naturalium libros.

Archilochi poëtæ interfectores Apollo arguit Del-
phis.de isto Archilocho ponit Philippus Bergomen.in
suis chronicis.libro iiij.

De Sophocle tragico poëta defuncto legitur,ꝙ ipsum
sepeliri iussit liber pater.Nam obsidentibus Lacedemo-
nijs mœnia,& Lysandro eorum rege in quiete sæpius ad-
monito,vt pateretur humari delicias suas. Lysander vbi
intellexit Sophoclem mortuum,pacem funeri dedit.

De Platone legitur,ꝙ cum Siciliā ipse venisset, Dyo-
nysius tyrannus quamuis ad superbiā seuiciamq; natus,
vittatam nauem misit obuiam,& egredientem in littore,
quadrigis albis excepit.

Legitur etiā ꝙ Annicetus Cyreneus eundē Platonem
ab Aeginetis captū,& īter mācipia expositū,ne quid in-
dignū pateretur,nūmis aliquot mercatus est,& honesto
comitatu Athenas ad suos remisit,quā pecuniā cū à Pla-
tone sibi remissam intellexisset,profecto(inquit) pecca-
tū videri pōt,ꝙ maiore summa nō iuuerim tantū virum.

Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus,vt
nomini eius aram in templo construxerit,statuāq; conse-
crarit,in qua scriptum erat,hunc esse illum,quem probi
omnes merito debeant & imitari & commendare.Vnde
extant Criniti versus in Parthenicis.

Hæc illa est ara Floribus redimita suaue olentibus,
Quam gratus benemerenti statuit discipulus seni.

Tituloq; hoc testatus animum suum atq; officium Pla
tonem probandum probè à probis.

De Socrate legitur,quòd viginti talentis vnam ora-
tionem vendidit.

Aeschines Demosthenis orationem(qua tñ in exiliū
pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate.

Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem
ab exilio reuocauere,eloquentiam mirati,cuius virtutem
damnauerant.

Menāder Comediographus ab Aegypti regibus per
legatos magnis præmijs inuitatus est.

Gneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris do
mum intraturus,fores percuti de more à lictore vetuit,&
fasces lictorios ianue submisit,is cui se oriens occidensq;
submiserat.

Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti
eius verecūdiā vetuit,eidem in theatro recitanti vniuersus
populus Romanus,perinde ac imperatori assurrexit,ha-
ctenus Pli.li.vij.eisdē Virgilij diē natalē (qui fuit Octo-
bris idibus) quotānis celebrabat,& quibusdā velut cere
monijs venerabatur Sillyus.Vnde Martialis. Maię mer-
curium creastis idus,Augustis redit idibus Diana, Octo-
bris,Maro consecrauit idus,Qui magni celebras Maro-
nis idus.

Constantius Imperator Ablabium Aepyptium phi-
losophum prætorij sui præfectum,& vnà cūm Constan
tio filio imperij rectorem constituit.

Frontoni philosopho M.Anthonius princeps statuā
erigi fecit,autore Capitolino,quem Augustus quoq; con
sulari ornauit dignitate.

Anaxenori Cytharedo è Tyana ciuitate M.Antho-
nius tributa quatuor ciuitatum legenda præbuit.

Augustus Alexādrinus(in quos bellū gerebat)tribus
de causis fassus est se pepercisse ob Alexandri memoriā,
vrbis pulchritudinem,& amorem Arrij philosophi.

Arcadij & Honorij imperatorum patrocinio statua
Claudiani fuit erecta.

Dyonē Prusieū sophistā,& philosophū Traianus cur
ru suo plerumq; dignatus est,Romam etiam ingressus cū
triumpho.

Artaxerxes rex Persarū Hiscani pręfecto Hellesponti
literis scripsit,vt Hypocratē medicū quibuscūq; fieri pos
set pręmijs in familiā suam inuitaret,epistola ad hūc fere
modū se habebat.Rex regū magnus Artaxerxes Hiscani
S.Hypocratis medici Aesculapio prognati ad me fama
peruenit.da igitur operā,vt aurum illi tribuas q̄tū cupit,
aliaq; itē quorū indiget,& ad me mitte.erit em̄ par hono-
re summis in Perside viris.Et si quis alius fuerit ī Europa
vir clarus,hūc amicū nostrę domui redde,nec parce pecu
nijs.eidem Hypocrati ab Illirijs redeunti eosdē honores
(quos Herculi)decreuit Gręcia ob pręDictam pestilentiā.

Iunio Rustico philosopho Marcus Anthonius impe-
rator,publica oīa priuataq; cōsilia solebat credere,quem
postea consulatu,& mortuum statua decorauit.

Ciceronē ab vrbe pulsum Pōponius Atticus sestertijs
ducentis & quadraginta milibus iuuit,& prosecutus est.

Oppianus poëta cūm Anthonio imperatori Seueri
principis filio,poëma de piscibus nuncupasset,ab eo toti
dem aureis donatus est nummis,quot illic erant versus.

Daniel propheta Cyro rege(quem theologiæ myste-
ria perdocuit) familiarissime vtebatur.author Theoderi-
cus Cyrenensis.

Theombrotum medicum Ptholemæus rex centū do-
nauit talentis,seruato Anthioco rege patre suo: dicit ta-
men idem Textor,ꝙ habet codicē Plinianū in alterutro
mendosum.nam libr.vij.cap.xxxvij.hoc de Teombroto
scribit.

scribit. libro verò xix. & c.j. de Erasistrato.

Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinus auream statuã & solidã sibi posuerit Delphis.

Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentum & sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philippus Bergomensis libr. vij. sui supplementi chronicarum.

Zenonem philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsumq; ornarent aurea corona, & imagine ærea.

Plinius iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commẽtarios Largio Licinio quadringentis milibus nũmum. quis nũc regum (inquit Budęus) emere bibliothecam confertissimam decem aureorum milibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est: hęc Textor vbi suprà.

Philippus Macedo Amyntæ filius, quamuis omni ferme tempore negotijs belli esset implicitus, nunq; tamen à liberali musa, studijsq; humanitatis recessit. propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrũ tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cũm virtute: epistola autem in hunc modum sequentis se habebat, vt prodit Aulus Gellius libro nono. cap. tertio. Philippus Aristoteli. S. D. Filiũ mihi genitũ scito, quod equidem dijs habeo gratiam, non perinde quia natus est, quàm pro eo q eum nasci contigit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, vt edoctus eruditusq; abs te dignus existat & nobis & rerum istarum successione. Hanc epistolam narrat etiã Iaco. in suo sophologio sapientię. lib. j. c. j.

Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans.

Euripides tragœdiographus Archelao Macedonũ regi sola virtutis admiratiõe fuit familiaris, adeo vt frequẽtibus cõuiuijs ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo: in eius quoq; gratiã Syracusani plerosq; Athenienium (qui apud se seruiebant) libertate donatos domum incolumes remisere.

Iulius Calidius poëta, cum à publico Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est.

Cor. Gallus elegiographus fauore Augusti ad pręfecturæ gradum conscendit, tribunusq; cohortium effectus est: de quo Philippus Bergomensis libro vij. Anno ante christi aduentum 5181.

Vespasianus tantũ concessit Saleio Basso poëtæ Lirico, vt propter ingeniũ singularẽq; eruditionẽ auri plurimum eidẽ sit elargitus. Et refert idẽ Bergomẽ. in loco suprà allegato, q C. Bassus ornatissimus orator & copiarũ Augusti prę̃stãtissimus dux, fuit missus cõtra Parthos per Augustũ Cæsarẽ & cõstitutus imperator strenuissimus.

Statium Domitianus magnifico atq; apparatissimo donauit conuiuio, coronaq; insigni, & alijs muneribus honestauit.

Eiusdem imperatoris beneficio Syllius ad tertium cõsulatum prouectus est. vnde Martial.

Augusto pia thura victimasq;
Pro nostro date Syllio camenæ.
Bissenos iubet en redire fasces,
Noto consule nobiliq; virga
Vatis castaliam domum sonare.
Rerum prima salus & vna Cæsar,
Gaudenti superest adhuc quòd optet,
Felix purpura, tertiusq; consul.

Stertinius vir clarissimus tãtum cõcessit Martialis ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit.

Ausonius Cæsaris gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragijs dignitatem adeptus est consularem.

Aurelius prudentius beneficio Theodosij imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est.

Lampsaco vrbi Helesponti propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria amplè ponit Philippus Bergomas libro suo v. chronicarum. Anno ante Christi aduentum 4720.

Phalaris Agrigentinus tyrannus aliàs sæuissimus templum Stesichoro poëtę ædificandum curauit, suasitq; diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat.

Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum cõpedum paribus & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est. author Theodorus in Thalia. de quo dicit P. Bergomensis in suis chronicis libro v. sic, q inter captiuos Darij existens cum ob inuersum pedẽ Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire nõ posset, Darium sanitati restituit: ita q in maximo honote apud regem & Persas habitus est.

Matthias rex Pannonię Ioannem Monteregium hominem germanum, & ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitijs.

Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cũm multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, eũq; in Cayana villa honorificentissimè excepit, quam cũm instructissima bibliotheca eidem obtulit.

Robertus Sicilię rex Franscicum Petrarchã omnesq; eruditos viros in precio habuit.

Ptholemæus Philadelphus senes lxx. bibliacæ hystoriæ scientissimos ab Iudæa vsq; in Aegyptum vocauit, quos regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisq; muneribus donatos dimisit.

Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinũ gymnasium (quo ad publicam literarum professionẽ fuerat inuitatus) proficiscẽti, ab vrbis magistratibus gymnasiarchisq; magna hominum frequentia obuiam itum est.

Vicentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit.

Quintilianus ex Hispania veniens è fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano.

Thadæus Florentinus medicus tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam egrotorum extra vrbem vocatus, non vilius quàm quinquagtnta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusq; ab Honorio iiij. centum sibi statui voluit, à quo curato decem milia reportauit.

Marcus popilius Andronicus opusculum quoddam annalium xvj. milibus nummorum vendidit.

Arrianum historicum (qui historiam magni Alexandri octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consularem euexerunt.

Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca.

Cyrus panapolyta poëta beneficio Theodosij iunio-
ris & Eudoxiæ eius vxoris, presul factus est.

Democritus Diagoram Milesium philosophum ser-
uum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. prædictos
recenset Textor in loco supra allegato, vbi etiam quosdã
alios pictores, & ludi magistros enumerat, quos alibi po
nam, cũm non multum hic faciant ad propositum.

Multi alij iurisconsulti propter eorum scientiam emi
nentem fuerũt in maximo honore, vt fuit Seruius Sulpi-
tius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit;
de quo & pluribus alijs qui fuerunt in maxima autori-
tate, habetur in l. ij. §. iuris ciuilis. vsq; ad finem. ff. de ori-
gine iuris. Et plures alij reperiuntur quos plus laborio-
sum esset recitare q̃ subtile.

Seneca qui fuit consul vrbis Romæ. §. restituta. institu.
de fideicom. libertat. & familiaris ac preceptor Neronis,
de cuius morte Boetius in iij. de cõsolatione philosophiæ.

Temporibus verò nouissimis visum fuit in quãta au-
toritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus
Nicolaus Rolin, ciuis hui⁹ nostre ciuitatis Heduẽ. apud
Philippum ducem Burgundiæ, cuius fuit cancellarius, &
cuius consilio omnia regebatur. Et in tanta veneratione
apud eundem fuit, ꝙ pater à dicto duce appellabatur: ita
ꝙ ex eius sciẽtia acquisiuit viginti quinq; mille libras tu-
roñ. reddituales singulis annis, quas suis hæredibus reli-
quit, de quo iam supra dictum est.

Cuiquidem adiungendi sunt duo circũspecti viri hu-
ius ciuitatis Heduẽ. oriũdi, qui ex eminẽti scientia effecti
sunt præsules & episcopi, videlicet reuerẽdus in Christo
pater dñs Guillelmus de Clugny episcopus Pictaueñ. &
Ludouici xj. regis christianissimi nostri francorũ secretus
cõsiliarius & cãcellarius Frãciæ. Et reuerendus in Christo
pater dominus Ferricus de Clugny eius frater, Tornacẽ.
episcopus, qui primò fuit Heduen. officialis, & referenda
rius seu magister requestarũ in domo Philippi ducis Bur
gundiæ. & de his amplè dixi in meis commentarijs super
consuetudinibus ducatus Burgun. in proœmio, super ver
bo, messire Ferry.

Pretereundus nõ est quondã dñs Ioannes Rolin, deca-
nus primò ecclesie Heduẽ. & sancti Martini Heduen. ab-
bas, qui ob eius eminentẽ sciẽtiã à Ludouico xj. Frãcorũ
rege in studijs fuit vocatus, & ipso adhuc existente in stu-
dio, & ne ad partes Flandren. vbi vocatus erat, à ducibus
Burgundie ne illuc accederet euocatus, & tãdẽ habitus in
magno honore, & effectus fuit Heduen. episcopus.

Et his nostris tẽporibus prudẽtissimus vir dñs Diony
sius Poillot, noster ciuis & cõtemporaneus, vtriusq; iuris
doctor peritissimus, prætermittẽdus non est. Cũ ob eius
eminẽtem scientiã, ita in pretio habitus fuerit apud Chri-
stianissimum regem nostrũ Franciscum primũ, tum quia
fuerit effectus consiliarius in suo magno consilio, tũ post
multas in Anglia, Scotia, & Alamania legationes fuit ma
gister ordinarius requestarum domus regie, & multis mu
neribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidẽs
in parlamento Parisiensi, cuius memoria tanta est, vt quę
duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recita
re solet.

Claudius Seysellus dictus de aquis, iuriscõsultus acu-
tissimus à Ludouico xij. Francorum rege euocatus, & in
magno pretio & honore habitus, cui rex Ludouicus pu-
blica omnia priuataq; consilia solebat communicare, &
ei in omnibus credere, in magistrum sui hospitij ordina-
rium requestarum receptus, tandem in episcopum Marsi
lien. & deinde in Taurinen. archiepiscopum fuit ob eius
eminentem scientiam prouectus & ordinatus.

Et etiam reuerẽdus pater dñs Philippus Bondet Lin-
gonẽ. episcopus in parlamẽto Parisien. consiliarius & prę
sidens, fuit ob eius eminentem scientiam primò decanus,
deinde episcopus Lingonensis electus & confirmatus.

Quid de Guidone de Rupeforti Burgundo, qui in tan
ta fuit veneratione apud Christianissimum regem Ludo-
uicum xij. cuius tempore erat cancellarius, ꝙ de eo dixerit
post eius mortem, ꝙ voluisset donasse centum mille au-
reos, vt tantum vixisset in officio cancellariatus Franciæ
quantum ipse Ludouicus rex viueret.

Nonne cũ supradictis annumerabitur reuerendus pa-
ter & dñs & preceptor meus, dominus Ioãnes de Magda
lena, iuriũ doctor & nostras: quẽ in meis primis iuriũ cu-
nabulis vniuersitate Dolana legentẽ audiui, quiquidẽ ob
eius eminentem scientiam cum maxima & mirabili pro-
secutione, prosecutus est ab ordine Cluniacẽ. vt in illo ha
bitum & professionem faceret: in quo fulget & splende-
scit, sicut sol inter planetas; & in illo ordine obtinet pri-
matũ statũ, & dignitatẽ magni prioris habẽtis regimen,
administrationem, & gubernationem totius ordinis: in
quo nõ legitur fuisse à centum annis talis, nec in scientia,
nec in peritia, nec in religione sanctitate, & deuotione. ha
bet sub dicto ordine prioratum de Charitate, in quo & in
prioratu Cariloci, & pluribus alijs locis miranda, tam
in reparationibus ecclesiarum & monasteriorum, quàm
etiam fundationibus & dotationibus fecit, vt vix dici
aut scribi possit. Monasteriũ enim abbatiæ sancti Rigaul
di funditus & totaliter destructum à fundamentis restau-
rauit, & de nouo deuotissima cõpositione cõstrui & ędifi
cari fecit: dormitorium etiam abbatiæ Cluniacen. ruino-
sum de nouo cõstrui & fabricari fecit, & cũ mirabili deuo
tione factum apparet pluribus cellulis adornatum.

Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi ꝙ omnia fe
rè monasteria & prioratus prædicti ordinis ruinosa, aut
destructa, aut suis sumptibus, pœnis & laboribus cõstrui,
ædificari seu reparari fecit, aut saltem procurauit, ita ꝙ de
eo dici potest: resplendet sicut sol in medio nebulæ meri-
dionalis. Nõ omittendũ est, ꝙ post mortem abbatis Clu
niacen. fuit electus vnanimiter in abbatẽ illius loci, sed ad
preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorem illo
rũ de Boisy, qui tũc erãt in maximo fauore apud ipsum re
gem, ita ꝙ omnia negocia regni eorum consilio expedie-
bantur, nec quisq; illis resistere potuisset.

Octaua consideratio. Scientia est honorabilis & glo
riosa, qm̃ ex illa cõsequimur gloriam. Viris nanq; li-
teratis debẽtur præmia & honores. Sapien. vij. Venerunt
mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis hone
stas per manus illius. & Esdræ c. fi. in fine. Magnificè sunt
exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde iurisperitis
etiã princeps honorem exhibet, & multa priuilegia con-
cessit. l. quicquid. ibi, reuerentia studiorũ. C. de aduocatis
diuerso. iudiciorum. & talia studiorum labor iustè meretur
qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, non his
quę sunt incongrua libertati. tex. in l. j. C. de assessoribus.
& bona dona danda sunt doctoribus, vt habetur in c. in-
fames. in verbo, nõ ad turpe. iij. q. vij. & ꝙ scientia & do-
ctrina tribuũt vitam suo possessori, infrà dixi ista parte, in
xliiij. consideratione. in fi. Nam, vt ait Cassiodorus x. va-
riarum epistolarum. Nec aliqua in mũdo potest esse for-
tuna,

tuna, quam non augeat literarum glorioſa notitia. Cùm etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur Sapien. vij. Omnibus enim nobilibus nobilior ſapiētia, vt tenet Lucas de Penna in l. proximos. C. de proximis ſacrorum ſcri. libro xij. & hic ante in vj. conſideratione dictum eſt. Et ampliſſimè de laude ſcientiarum ſcribit G. Benedicti in proœ. ſuæ repetitionis. c. Raynutius. de teſtamen. in antiquis.

NOna conſideratio. Ex quo ſolum in hac parte fit mentio de literatis & ſcientias ſeu artes liberales habentibus (quoniam de mechanicis in ſequenti parte dicetur.) Ideo de ipſis artibus liberalibus, & earum profeſſoribus ſeu in eis profitētibus videndū eſt, quæ ſint illę, & quibus partibus alię quæ hic cōprehenduntur ſubijciantur.

Primò & in hoc conueniunt omnes, ſunt tantum ſeptem artes liberales, quæ ſic denominantur, vt ait F. Patritius libro iiij. de inſtitutione rei publicæ. titu. vj. quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac ſordido quæſtu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad ſapientiam: qua nihil præſtantius mortalibus eſſe poteſt, quaq; deo optimo maximo coniuncti eſſe cernimur. faciunt quæ hic ante in vj. conſideratione. verſic. facit etiā &c. dicta ſunt. vel, vt dicit Io. de Turrecremata. in c. de quibuſdam. in fi. xxxvij. diſtinctio. dicuntur liberales tribus de cauſis. Primò, quia liberam mentem requirunt, ad differentiam ſeruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus ſecundùm corpora ꝗ̄ ſecundùm mentem occupantur. Secundò dicuntur liberales, quia licite & abſq; ſeruitute peccati, & ſuperſtitione addiſcuntur. Tertiò quia ad ipſas addiſcendas pueri liberorum & nobilium debito tēpore & competenti ponebantur & inſtruebantur. Et ſunt (vt ibi inquit) ſeptem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Muſica, Arithmetica, & Aſtrologia, de quibus ſingulariter ſuis locis dicetur. & ꝙ ſint ſeptem aſſerit glo. in verbo, continebuntur. in l. j. §. j. ff. de varijs & extraordinarijs cognitionibus.

Primò tamen dicendū eſt de theologia & iuriſprudētia, ſeu ſcientia iuris ciuilis, & philoſophia, quæ potius liberales artes dici poſſunt, ſed propriè non ſunt artes, ſed ſunt veræ ſcientiæ: tamen etiam ſcientia ſeu profeſſio iuris dicitur ars liberalis, aut ſtudium liberale, text. in l. j. C. qui ætate vel profeſſione ſe excuſant. libro x. & ibi Ioan. de Platea contra gloſſ. pro quo allego text. in l. medicos. C. de profeſſoribus & medicis. eodem libro x. & in l. vnica. C. de ſtudijs liberalibus vrbis Romę, in fi. libro xj. vbi inter profeſſores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. facit l. vnica. C. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopolitana docētes &c. libro xij. l. j. §. nam vt eleganter. ff. de iuſti. & iure. ibi: veram philoſophiam non ſimulatam profitētes. Etiam moralis ſcientia lex dicitur, ſecundùm gloſſ. in authen. de nuptijs. in princ. in verbo, degere. colla. iiij. Et in toto corpore iuris vera theologia inuenitur & docetur, cùm eius præcepta cum diuinis concordant. §. iuriſprudentia. & ibi gl. in verbo, notitia. inſtitu. de iuſti. & iure. & in l. iuſtitia. §. eodem. ff. de iuſtitia. Ideo ciuilis ſcientia ſanctiſſima dicitur. l. j. §. eſt enim quidem ff. de varijs & extraord. cognitio. cum leges ſint ſacratiſſimæ. l. leges. iij. C. de legibus & conſtitu. Ideo iura reddentes & profitentes, meritò ſacerdotes appellantur. d. §. nā vt eleganter. Et de materia amplè tractatur ī. iſta parte, in xviij. conſideratione.

Et āduertendum eſt, ꝙ vt habeamus cognitionem eorum de quibus in hac parte & ſequenti dicemus. Philoſophia vniuerſalis diuiditur in ſpeculatiuam ſiue theoricā aut practicā. Et theorica ſiue ſpeculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in metaphiſicam, quę eſt aut diuinitus inſpirata, vt eſt theologia vera in veteri & nouo teſtamento tradita, aut humanitus perquiſita, de qua dicetur infrà. aut verò in mathematicam, & huius partes ſunt quatuor: vna eſt arithmetica, alia geometria, alia muſica, & alia aſtronomia. Aut verò in phiſicā ſeu naturalem, ſub qua dicunt medicinam theoricam cōprehendi, quæ poteſt videri in libris Ariſtotelis Phiſicorum de cœlo & mundo, de generatione & corruptione, Metheororum, Mineralium, de elemētis, de anima, & ſic de ſingulis. de quibus ſuis locis dicetur.

Quantum verò ad Philoſophiam practicam, aut eſt actiua aut effectiua: de actiua quo ad polyticum, dicā ſparſim in pluribus locis. de factiua cuius partes ſunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte ſequente. Et de vnaquaq; parte philoſophiæ, etiam dicam ſecundùm intentū noſtrum quo ad laudes & excellentias illarum inter ſe & ad alias, & non aliàs.

Secundùm aliquos aliter diuiditur Philoſophia in tres partes. ſ. in moralem, naturalem, & rationalem, vt in c. legimus. iuncta gloſ. pe. xxxvij. diſtinctio. quæ per tria munera domino oblata à magis dantur intelligi, ſecundùm text. ibi. & ibi Ioan. de Turrecremata ſic exponit. Prima verò pars dignior, eſt metaphyſica & naturalis. cum ſit quę tractat de cœlo & mundo, ac partibus eorum, quę eſt realis, id eſt rebus ſpeculatiuis, quæ tanꝗ̄ nobilior per aurum ſignificatur. Secunda eſt ſermocinalis comprehendēs grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, quæ ratione ornatus & facundiæ, per thus intelligitur, quod orationū odorem deſignat. Tertia verò pars eſt moralis, quæ mores ornat, ac paſſiones ſenſibiles mortificare, & rationi ſubijcere docet, vt meritò per myrrham quę vermes mortificat intelligatur.

DEcima conſideratio. Inter omnes literatos mūdi præferendi ſunt habentes ſcientiam theologalem. Et ſic theologi omnibus ſunt præferendi, & in primo loco ponendi. quod probatur multis rationibus.

Nam ſciētia theologalis eſt nobilior & dignior omnibus alijs ſciētijs, rōne nobilioris ſubiecti: qm̄, vt dicit Philoſophus & cōmentator in primo de anima, & primo metaphiſicæ. & Porphyrius in vniuerſalibus. Vna ſciētia dicitur nobilior & dignior rōne nobilioris ſubiecti. Quāto em̄ ſubiectum alicuius ſciētiæ eſt nobilius & excellentius, tāto ſcientia illa eſt dignior. Cùm ergo ſubiectum ſciētiæ theologię ſit dignius ſubiecto omniū aliarū ſcientiarū. Cōcludendū eſt, ꝙ ipſa eſt excellentior omnibus alijs ſciētijs. Et ꝙ ſubiectū theologię ſit nobilius & excellentius oībus alijs ſubiectis cæterarum ſcientiarū, probatur hoc modo. Quia ſubiectū illius ſciētię eſt ipſe deus, vt dicūt theologi in prologo ſententiarum, maximè Richardus q̄one. vj. & Thomas prima parte ſummę. art. vij. q. j. vbi probat theologiam eſſe alijs ſcientijs digniorē: vnde theologia à theos quod eſt deus, & logos ſermo, quaſi ſermo de deo. Raymundus verò Lullius in ſuo introductorio artis generalis in principio. Vbi ponit ſubiecta ſcientiarū, dicit, ꝙ deus eſt ſubiectum in theologia. Et dicitur ſubiectum, eo ꝙ oīa quæ tractat ipſa theologia, dirigūtur ad dandū notitiam de deo. Et ideo, vt dicit Ioānes de Turrecremata in proœ.

decretorũ,ꝙ ſubiectũ theologiæ eſt infinitũ ipſe deus,qui
nobiliſſimus eſt,& infinitę nobilitatis.Et etiam ibi dicit,
ꝙ theologia eſt ſermo de deo.Et ꝙ deus ſit ſubiectum in
ipſa ſcientia theologię probatur per philoſophum primo
poſteriorum,vbi dicit,ꝙ illud eſt ſubiectum,in ſcientia,
cuius per ſe proprietates conſiderat ſcientia,ſed ſacra ſcri-
ptura & theologia conſiderat dei proprietates & opera-
tiones,ergo deus eſt ſubiectum in ea.Nam theologia tra-
ctat de deo multipliciter ſeu multis modis.

Primò enim tractat de deo ſecundũm rationem ſuę na
turalis perfectionis.Eo quia intra diuinam perfectionem
comprehenduntur attributa diuinæ eſſentiæ perſonarum
emanationis,& diuinę proprietates:ideo de illis tractatur
in primo ſententiarum.

Secundò tractat de deo inquantum eius perfectio relu
cet in operibus conditionis,& ſic tractat de creatione re-
rum,de creaturarum diſtinctione,& diſtinctorum ordina
tione:& hoc in ij.libro ſententiarum.

Tertiò verò tractat de deo inquantum eis operatio re-
lucet in operibus reſtaurationis,& multa opera compre-
hendũtur facta à Chriſto,vt de natiuitate & paſſione &c.
Et de his tractatur in tertio libro ſententiarum.

Quartò tractat de perfectione ipſius,inꝗtũ relucet in
operibus ſanctificationis,in quibus intelligendum eſt vir
tutum infuſionem & ſacramentorum nouæ legis inſtitu-
tionem:& de infuſione virtutum tractatur in fine ipſius
tertij libri.De ſacramentorum verò inſtitutione in quar-
to libro.Item de operibus retributionis,ibidem.Et ſic pa
tet ꝙ omnia quæ cõſiderantur in ſacra ſcriptura ſiue theo
logia:Aut ſpectant ad dei intrinſecam perfectionem,aut
ad refulgentiam ſuæ perfectionis per multiplicem eius
operationem:quia per quandam eius appropriationem
eius potentia maximè relucet in creatione.

Sapientia in adminiſtratiõe,gubernatiõe & diſtinctio
ne,miſericordia in reſtauratione & ſanctificatione,iuſti-
tia in reproborũ dãnatione,bonitatis affluentia in electo
rum glorificatiõe.Cũm igitur omnia quæ cõſiderantur in
theologia attribuãtur ipſi deo,ſequit̃ ꝙ ſubiectũ eſt deus:
quod tenet Antoninus Florẽ.in ſua ſumma,i iiij.parte.ti.
xj.§.vij.ex quo in §.viij.illius partis & tituli,dicit eam eſ-
ſe nobiliorẽ cęteris alijs ſcientijs,quod etiam tenet & mul
tum latè explicat ſanctus Thomas j.q.j.in vij.qõne per
totum.dicit etiam eadem q.iij.ca.j.prolo.iiij.per totum,
ꝙ ens diuinum rationabile eſt ſubiectum theologiæ.

Hac igitur ratione theologia omnes alias ſcientias ex-
cellit.Vnde.v.metaphyſicę dicitur,ꝙ ſcientia de deo eſt
nobilior,quia eſt de nobiliori ſubiecto.Et viij.Ethycorũ
dicitur,ꝙ eſt ſcientia ſcientiarum,& habet rationem capi
tis inter omnes ſcientias:& in prologo metaphyſicæ ap-
pellatur dea ſcientiarum.Ea propter Auguſtinus de ciui-
tate dei,libro xj.c.j.inquit.Omnũ gentiũ literas,omniũ
ſibi genera ingeniorum humanorum diuina ſcriptura ex-
cellit,& authoritate ſubegit.Omnibus em̃ imperat quaſi
principalis,& vtitur omnibus in obſequiũ ſui quaſi vſua
lis. Sanctus Thomas in prologo duodecimo.ca.primo.
Dantes quoq; in ij.c.Inferni,in commendationem theolo
giæ introducit Virgilium loquentem Beatrici,quæ theo-
logiæ comparatur,& dicẽtem.O mulier virtutis ſola per
quam humana lex excedit omne contentum.in quibus
verbis oſtendit,quòd per theologiam humanum genus
tranſcendit omne quod continetur intra orbem lunæ,&
aſcendit vſq; ad quintam eſſentiam. Omnibus enim ſine
delectu doctrinis præponi debet.Omniumq; ſcientiarum
reginam eſſe teſtantur omnes diuina & humana ei tribuẽ
tes,& iam non vſq; ad nubes,ſed in ęthera quoq;,quin &
illas quondam Luciferi ſedes eã collocãtes,vt ſtatim am-
plius dicam,ponendo alias cauſas eius excellentiæ & præ
eminentię vltra omnes alias ſcientias.

VNdecima conſideratio. Excellentia theologię pro-
batur ratione certioris veritatis.Quoniã,vt ait Phi-
loſophus & commentator primo commento de anima.
Quantò vna ſcientia certiori demonſtratione procedit,
tantò eſt dignior.Et iſta ſcientia quæ procedit per demõ-
ſtrationem propter quid,id eſt à cauſa ſuper effectum,di-
gnior eſt illa quę procedit per demonſtrationem:quia id
eſt ab effectu ad cauſam.Et ideo demonſtrationes mathe-
maticę hac ratiõe ſunt digniores,quia ſunt in primo gra-
du certitudinis,& naturales ſequuntur eas,vt dicit Linco-
nen.in primo poſteriorum,Auerrois in ij.Metaphi.Pro-
cedunt enim ex principijs & dignitatibus notioribus no
bis.abſtrahentium enim mathematicorum non eſt men-
dacium.ij.phiſicorum.Sed theologia hac ratione omnes
alias ſcientias excellit ſeu excedit.Nam omnes aliæ ſcien-
tię habent certitudinem ex naturali lumine rationis huma
næ.Ipſa verò ex ſuperno lumine ſapientiæ increatę,quæ
errare non poteſt.j.Petri.j.Spiritu ſancto illuminati locu
ti ſunt ſancti dei homines. Errare enim non poteſt circa
principia,nec circa concluſiones,quia deus veritas eſt.Io.
xiiij.& c.ſi conſuetudinem.& c.qui cõtempta.viij.diſtin
ctio.Nihil autẽ verius eſſe poteſt,ꝗ̃ quod à veritate pro-
fertur.Ideo Propheta ait.Pſal.cxviij.Principium verbo-
rum tuorum veritas:in ęternum iudicia iuſtitiæ tuę,id eſt
verba tua procedunt à veritate tua,quæ eſt veritas increa
ta,& omnis veritatis creatæ regula,ac ideo ſunt ſtabilia.
Matthæi v.& Marci xxiiij.ait ſaluator. Cælum & terra
tranſibunt,verba autem mea non trãſibunt.Et tunc theo
logi concludunt in iij.diſtinctio.xxiiij.ꝙ fidei noſtræ ni-
hil poteſt ſubeſſe falſum.Et ſi aliquis dicat,ꝙ etiam in xij.
metaphi.tractatur de ipſo deo,& de intelligentijs ſepara-
tis:propter quod theologia non videtur nobilior meta-
phiſica.Et in viij.phyſicorum,tractatur de deo,inquantũ
eſt primus motor.Reſpondendum eſt,quòd hoc eſt tan-
tummodo quo ad ea quę poſſunt inueſtigari lumine natu
rali,& inquantum ipſe deus ſe habet ſecundũm aliquam
habitudinem ad ens,quod analogicè dicitur de creatore
& creaturis.Metaphyſica enim tractat de deo,quia eſt de
ente ſecundũm quod ens,vt videtur velle Philoſophus
iiij.metaphyſicæ.& Auicenna libro primo ſuę metaphy
ſicæ c.j.Sed theologia tractat de deo ſub ratione nobilio-
ri & mirabiliori.Quia ea quæ non ſunt nata cognoſci de
deo à creatura niſi per reuelationem,mirabiliora ſunt ꝗ̃
ea quæ poſſunt cognoſci de deo per inueſtigationem na-
turali lumine factam.Nec etiam obſtat prædictis,ſi dica-
tur quòd certitudo pertinet ad dignitatem ſcientiæ:ſed ali
quę ſcientię certiores ſunt,vt metaphyſica,quia de earum
principijs dubitari non poteſt:ergo ſunt nobiliores theo
logia,quia in ſacra ſcriptura principia non ſunt ita indu-
bitabilia,vt ſunt articuli fidei.Quia reſpondetur ſecundũ
Thomam,prima parte ſummæ,quæſtione j.articulo v.
quòd nihil prohibet illud quod eſt certius ſecundũm na-
turam eſſe quo ad nos minus certum.primo Phyſicorũ,
vbi dicitur.Quæ ſunt magis nota naturæ,ſunt minus no-
ta nobis.Et hoc propter debilitatẽ intellectus noſtri,qui
ſe habet ad manifeſtiſſima in natura:ſicut oculus noctuæ
ad

ad radios solis.ij.Metaphysicæ. Et tamē minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum desiderabilius est, quàm certissima cognitio quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur xj.de animalibus.prout dicit Florentinus in sua summa, in iiij.parte, titulo xj.§.viij.vel secundùm Richardum in prologo.j.quæstione.vj. Theologia est nobilior alijs scientijs simpliciter, id est in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundū quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri.Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos.j.physic. Certitudo autem quæ est certitudo simpliciter reddit scientiam nobiliorem: quàm certitudo quæ est secundùm quid, hoc est quo ad nos.Et vt dicit idem Antonius Florētinus in sua summa.iiij.parte, titulo xj.§.viij.Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ quæ decipi non potest.Aliæ autem habent certitudinem ex luminæ naturalis rationis humanæ, quæ errare potest: vt etiam dicit sanctus Thomas in dicta prima parte.q.j.articulo.v.suprà allegato.Et ita etiam tenet Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali.in tracta.de persecutione ecclesiæ.in decima persecutione, vbi dicit, q̄ vtitur in obsequium sui omnibus alijs, quod ibi amplè probat, vt videri potest.

DVodecima consideratio. Etiam probatur excellentia scientiæ theologalis ratione dignitatis materiæ: eo quia, vt dicit Anto.Floren.in loco suprà allegato.Ista scientia theologię est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcēdunt: vnde aliæ scientię dicuntur ancillę, hæc verò domina.iuxta illud Prouerb.ix. Sapientia ædificauit sibi domum &c.Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis.& alijs scientijs vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quib9 nulla accipit principia, sed à deo per reuelationem.sanctus Thomas j.q.j.v.

DEcimatertia consideratio.Probatur excellentia theologię ratiōe nobilioris, potioris, & salubrioris finis. Quod sic probatur, quoniam secūdùm Philosophum ij. Metaphysicę.Scientiarum quędā sunt speculatiuæ, quædam practicæ.Finis speculatiuæ est veritas, finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas theologiæ, q̄ nedum speculatiua scientia, sed etiam practica dici potest. Richardus vbi suprà in iiij.quæstione.Et scientiarum speculatiuarum nobilitas seu excellentia attēditur penes nobilius obiectum atq; subiectum, & certiorem modum procedēdi.Et his duobus modis theologia excedit alias scientias, vt dictum est antè. Practicarum autem nobilitas secundùm Philosophum primo Ethicorum c.j.attenditur penes nobiliorem & potentiorem finem, quia tanto scientia practica est dignior, quanto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam sicut ad vltimum finem ordinantur omnes fines aliarum scientiarum practicarum, dicit Antonius Florē. in loco suprà allegato.vel, vt dicit Bernardinus de Bustis in loco statim allegando, est charitas & æterna felicitas: quoniam ipsa theologia inserit virtutes, docet facienda & omnia ad salutem pertinētia.ij.ad Timotheū. Aliæ verò scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem trāquillitatem, vt dicetur amplius infra in alijs sciētijs & articulis suis locis. Hinc ex his sequit̄, q̄ est dignior & nobilior omnibus alijs scientijs ratione finis.

DEcimaquarta consideratio. Probatur excellentia theologiæ ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu cū illuminet. Ad quod facit quod habetur Psal.cxviij.Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Et Petrus in cā.sua.Habetis propheticū sermonē, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso.Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen & aliter.Illę quidem vt nocti lucēt in nocte & interpollatim.Hæc autē sacra doctrina, vt radius à sole iustitiæ procedens domino deo semper & in totum orbē: illuminatio siquidem illarum sciētiarum defectibilis est, quia siue speculatiuę sint siue practicę vel morales, tamē ordinant hominē ad felicitatem, quæ in præsenti haberi potest polyticā vel speculatiuam, nō autem futuram: quam nō nouerunt authores illarū, vt habetur di.xxxvij. §.hinc etiā filius. Vnde Hierony.tractās illud Ecclesiastes x.Labor stultorū perdet eos, quia nescierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures philosophos, Platonē, Aristotelem, Parmenidem, & alios quos stultos appellat, q̄a non habuerūt rectum iudicium de vltimo fine deo.Nam & si multum laborauerunt in speculando & inquirendo veritatē, in multis tñ ex suo labore non reportauerunt vitæ ęternæ donum, sed perditionis.Et hoc quia nescierunt pergere in vrbē supernā.Non enim eorū doctrinæ habēt tale lumen, sed hęc vera theologia seu sacra scriptura, quę est vera sapientia, perducit ad claritatem ęternam, docens copiosissimē de vltimo fine vero deo & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera & indeficiens: hęc dicit Antonius Florē.in sua summa.iiij.parte.ti.xj.c.ij.§. ij.vnde in §.v.dicit illam esse etiā necessariā ex rationibus ibi per eum adductis, quę tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta cōsideratio.Probatur excellētia illius scientiæ theologicæ ratione excellentioris doctoris. Ab excellētia enim & dignitate doctoris dignificatur scientia: vnde grammatica Prisciani est dignior.Et rhetorica Ciceronis apud latinos, & Demosthenis apud græcos, & poësis Maronis apud latinos.Homeri apud græcos. & philosophia Aristotelis, & sic de alijs authoribus aliarum scientiarū.Hęc enim sacra theologia, non Tulliū, non Maronem, non Homerum, non Abrahā, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non prophetas, non Petrum, non Paulum, nō Ioannem, aut alios apostolos seu quoscunq; alios homines: sed filium dei, qui est sapientia patris, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi.ad Collocen.ij.Cui omnia nota sunt.ad Hebræos iiij.& c.deus.ij.q.j.qui dicit Moysi.Exodi iiij.Ego ero in ore tuo.Et Hierem.j.Ecce dedi verba mea in ore tuo.Et Ioan.xv.Omnia quęcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis.& Lucæ xxj.ait apostolus.Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarij vestri.Hanc autem scientiam non solum tradidit nobis deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipsos apostolos à spiritu sancto instructos, quibus ait Matthæi x. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.Sed etiam voluit docere per seipsum.Matthæi v.Aperiens os suū docebat eos.Vnde Claudianus poëta ait illi.

Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ.
Passus corporea mundum vestire figura.
Affari̲q; palam populis, legemq; fateri.

Hinc dicit Antonius in sua summa.iiij.parte.tit.xxxj. c.ij.§.j.q̄ autoritas sacræ scripturę est magna, & maior esse non potest: quia à deo est reuelata.Ideo dicitur Psalm. cxviij.hic ante allegato. Declaratio sermonum tuorum,

quæ ſcilicet ſunt à te deo proferēte. Et vt ait Petrus in ſua can.ij. Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines. Et de Paulo ad Hebræ.j. Multipharie multiſq; modis olim deus loquens patribus in prophetis, ſcilicet in veteri teſtamento. Nouiſſimis diebus iſtis locutus eſt nobis in filio &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas theologiæ à tam excellentiſſimo doctore tradita à quo proceſſit. Ex quibus ſupradictis conſiderantur origo, effectus & finis huius ſcientię, ex quibus laudatur ſcientia.

DEcimaſexta conſideratio. Etiam apparet eiuſdem ſcientiæ excellentia ratione diſcipulatus perfectionis. Nullus enim philoſophorum aut poëtarum, vel oratorum, aut aliorum magiſtrorum cæterarum ſciētiarum in magnis gymnaſijs habuit tales diſcipulos. nam Socrates habuit Platonem, Plato Ariſtotelem, Ariſtoteles Alexandrum magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Neronem, Mutius Publius Aquilium Gallum, Cornelius maximus Trebanum, Voluſius Aulum Caſſellium, & quàm plures alij: de quibus in lege ij. ff. de origi. iur. quo ad ſcientiam legalem. Sacræ autem ſcripturę diſcipuli ſub deo prę ceptore & doctore fuerūt Moyſes, Samuel, Dauid, Abraham, Aaron, Ieremias, Eſaias, & alij prophetæ. In nouo quoq; teſtamento fuerunt Ioannes baptiſta, quo inter natos mulierum non fuit maior, Mat.xj. & apoſtoli, cęteriq; diſcipuli ac fideles, quibus (vt dicitur ad Hebręos xj.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernardinus de Buſtis ad demonſtrandum eius excellētiam, in ſecunda parte ſui roſarij, in ſermone xxix. in ij. parte, in litera N. in fine, poſt aliquas ex prædictis. ſed cùm non videantur mihi habere magnum ſaporem, ad illum te remitto, & in litera ſequente quæ eſt N N. duplicata ponit quomodo in ſe continent omnes alias ſciētias: ex quibus concludit illam eſſe digniorem, nobiliorem, & excellentiorem omnibus alijs ſcientijs.

Ex quibus concludēdum eſt, quòd doctores theologi omnibus quibuſcunq; alijs doctoribus ſunt præferendi. Ex quo, vt videmus, tam per cōcordata, quàm per regulas ancellariæ apoſtolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, præferendi ſunt doctores in theologia: licet Prępoſitus dictus Cardinalis in procœmio decreti, in fine dicat, quòd in beneficijs conferendis, præferendus eſt canoniſta theologo. dicam amplius in gloſſis concordatorum, & infra.

DEcimaſeptima conſideratio. Scientia iuris canonici cæteris poſt theologiam dignior eſt, quod multipliciter oſtenditur: & maximè q; ſit dignior ſcientia iuris ciuilis, in quo per conſequens ſit dignior omnibus alijs ſcientijs: cū ſcientia iuris ciuilis ſit dignior omnibus alijs. Quod oſtenditur ex multis.

Primò ex eius neceſſitate, cum ſcientia iuris canonici, ſeu eius vtilitate: quæ neceſſitas oſtenditur ex quinq;.

Primò quidem quātum ad fidei munitionem & eccleſiæ ſanctæ dei contra errores & hæreſes ſubortas. Licet enim in ſacra ſcriptura quid credendum ſit cōtineatur pleniſſimè, nihilominus multi errores & hæreſes ſubortæ ſunt in eccleſia dei occaſione peruerſorum hominum, qui aliter ſcripturam ſanctam interpretari niſi ſunt quàm ſpiritusſanctus efflagitat. Quocirca neceſſarium fuit ad habendum veram conſonantiam ſcripturæ ſacræ, vt ſancti patres ſpiritu dei pleni ſimul conuenientes multa explicarent, exponerent, & interpretarētur de ſcripura ſancta. Et ita illuſtrata veritate nubila propalarētur errorum, quod maximè factum eſt in quatuor vniuerſalibus concilijs, quorum canones & diffinitiones ſanctæ propugnacula & lucernæ fidei noſtræ ſunt in eccleſia ſancta dei. Vnde beatus Gregorius in c. ſicut. xv. diſtin. illa quatuor cōcilia ſunt quatuor libros euangelij quos ſe profiteri & venerari teſtatur, quare in c. ignorantia. xxxviij. diſtin. dicitur, q; ignorantia mater cunctorum errorum, maximè in ſacerdotibus dei, vitanda eſt, qui docendi officium in populis ſuſceperunt. ſequitur ibi: Sciant ergo ſacerdotes ſcripturas ſanctas & canones.

Secundò prędicta ſcientia eſt neceſſaria ad morum informationem. Tradit enim hæc ſcientia canonica plurima præcepta & documenta ſanctæ matris eccleſiæ, quæ ad religionem, pietatem, & ſanctimoniam omnes homines maximè componunt. iuris namq; pręcepta ſunt, honeſtè viuere, alterum non lędere, ius ſuum vnicuiq; tribuere. l. iuſtitia. §. iuris. ff. de iuſti. & iur. & in procœmio Gregoriano. quare optimè conuenit huic loco illud prouerbiorum. Audi fili diſciplinam patris tui, ne dimittas legē matris tuæ, vt addatur gratia. i. corona capiti, & torques collo tuo. gloſſ. i. fulgor perfectę operationis. de quo habetur j. diſt. c. ius militare.

Tertiò prædicta ſcientia canonica eſt neceſſaria ad diſcretionem graduum & ordinum eccleſiaſticorum, & litium & iurgiorum terminationem. Creſcente enim eccleſia ipſa deo authore gradibus & ordinibus rite in ea diſpoſitis, cum ad eos diſcernendos, & lites quas cupiditas effrenata pacis ęmula quotidie generat, lex non ſufficeret euāgelica, tam ab apoſtolis quàm eorum vicarijs per ſucceſſiones temporum, ſtatuta plurima ſunt ędita quæ generali vocabulo canones appellati ſunt. Per quæ & diſpoſitionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipſa eccleſia tanquam regina ornata eſt) diſtinctio haberetur, & noxio humano appetitu ſuo iuris regulis limitato iurgia eccleſiaſtica ſopirentur. Quare in ca. ſacerdotibus. diſtinc. xxxviij. inter alia quę ipſis ſacerdotibus ſunt neceſſaria ad addiſcendum beatus Hieronymus ponit canones: ergo ſcientia canonica eſt neceſſaria ad ſeruandam vnitatē doctrinæ & religionis in eccleſia dei, cuius vna debet eſſe fides & obſeruantia pietatis: quod fieri non poteſt, ſi nō haberetur notitia regularum & ſanctionum ſanctorum patrum, quos Chriſtus tanquam operis ſui vicarios eccleſiæ ſuę præeſſe voluit paſtores & doctores. quare in c. nulli ſacerdotum. xxxviij. diſtinctio. dicit Celeſtinus papa, nulli ſacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere quod poſſit patrum regulis obuiare.

Quartò eſt neceſſaria ad multarum quęſtionum ſolutionem, quę in ſacris canonibus, & ſanctionibus ſanctorum ſummorum pontificum ſunt apertę & illucidatę illius maximè ſedis eſt fidei & altiſſimarū cauſarum dubia plana facere. iuxta c. quoties. & eſt fides. xxiiij. q. j.

Quintò hęc ſciētia canonica eſt neceſſaria, quia in nulla alia ſcientia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorum eccleſiaſticorum, ſicut ī canonica. Vnde, vt dicit ex prędictis Ioan. de Turrecremata in procœmio decreti. verſicu. ad prẹmium. manifeſta eſt huius ſcientię neceſſitas, vbi reſpondet ad argumenta quę fiunt in oppoſitum, quòd videbatur q; non eſſet neceſſaria attenta theologia, quę ſatis videbatur ſufficere ad determinationē eorū quę ſunt in ſcientia iuris canonici.

Pro ſexta ratione dicit Hoſtienſis in ſumma in procœ. ibi, quę vtilitas, quòd hęc ſciētia affert magnam vtilitatē,

vt inter

vt inter iustum & iniustum, æquum & iniquum sciamus discernere, vt honestę viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuiq; tribuamus, vt in procemio Gregoriano. §. ideoq; lex. sed istud est propriũ iuris ciuilis, vt infrà dicam in sequenti consideratione.

Secundò excellentia illius sciẽtię probatur ex eo: quoniam, vt dicit Hostiensis in procemio Gregoriano. versi. cui parti philosophię supponatur, non est quærendum cui parti philosophiæ supponatur, sed cui scientiæ tota philosophia supponatur. & potest responderi, q̀ canonicæ, quę omnia comprehendit. & dicit Io. de Turrecremata in proce. decreti. in versicu. ad tertium, q̀ saltem theologiæ partim, & philosophiæ partim supponitur. Sed inquãtum philosophiæ supponitur, est ea ratione qua dicitur de scientia iuris ciuilis, vt amplius dicam.

Tertiò eius excellentia probatur ratione finis, quæ est eadem cum theologia, vt scilicet ædificentur. vt dicit Hostiensis in dicto procemio suæ summę. versicu. quis finis, ibi: secundæ vt ædificentur. & ad hunc tendunt theologi & canonistæ.

Quartò excellentia huius scientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori subiecto ad alias sciẽtias: quod quale tamen sit, sunt diuersæ diuersorum opiniones. Et inter alias Hostiẽ. in loco prę allegato dicit, q̀ subiectum huius sciẽtiæ est fides catholica: cum, vt dicit, sit materia. Sed hoc non approbat Ioannes de Turrecremata in loco suprà allegato. versic. ad quintũ. cum, vt dicit, illud est subiectũ in scientia, de quo & eius proprietatibus est principalis & totalis cõsideratio talis scientię: sed fides catholica non est huiusmodi, de qua & eius proprietatibus sit tota sciẽtia iuris canonici. Et etiã quia subiectũ sciẽtiæ, debet complecti omne quod determinatur in illa sciẽtia, hoc aũt nõ facit fides catholica respectu omnium quę determinãtur in iure, igitur &c. Et etiã fides est virtus theologica, cũ deum habeat pro obiecto & fine. Vnde si subiectum alicuius scientiæ esset dicendũ, magis scientię theologicæ esset dicẽdum subiectũ, q̃ iuris canonici, quod tñ non dicitur. Et vt finaliter ponam subiectũ Ioannis de Turrecremata, omittendo alia quę reprobat vbi suprà, est bonũ ciuilitatis Christianæ secundũ ordinem iusti & recti, secundũ leges siue cõstitutiones canonicas per os sanctorũ patrũ promulgatas diuinitus: quod, vt dicit, sic oñditur: id est subiectũ in aliqua sciẽtia: quod principaliter intenditur & gratia eius oĩa alia in eadẽ sciẽtia cõsiderãtur. Sed oĩa alia quę tractantur in sciẽtia iuris canonici nõ alterius gratia tractari videntur, q̃ vt cõicatio ciuilitatis Christianę rectè & sanctè regatur ac honestè viuat, vt dicit Greg. in dicto proce. gregoriano supra allega. vel, vt dicit, sciẽtia subalternans & scientia subalternata debent aliqualiter cõuenire in subiecto, licet subalternata addat aliquid ad subiectum scientię subalternantis, vt dicit ibi: sed subiectum sciẽtiæ moralis, vt dicit Albertus, est bonũ hominis, secũdùm quod homo: & subiectum scientiæ policitę est cõicatio ciuilis secũdùm ordinem recti & iusti, vt idem Albertus testatur. ergo subiectum scientiæ iuris canonici quæ morali scientiæ subalternatur, vt dicit idẽ de Turrecremata in dicto loco suprà allegato. versi. ad tertium. sit bonũ ciuilitatis Christianæ secundùm ordinẽ recti & iusti, secundùm leges siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hę partes ponuntur ad distinguendum subiectum huius scientiæ à subiecto aliarum scientiarum humanarum practicarum. Quoniam scientia iuris ciuilis habet idem subiectũ, quod ciuilitas Christiana: magis tendit ad saluationem animæ & actus concernentes animam quàm scientia iuris ciuilis. Et ideo cum anima sit corpori præferenda, vt est tex. in l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. videtur q̀ etiam scientia iuris canonici sit scientia iuris ciuilis præferenda. dicam infrà.

Quintò excellentia iuris canonici est cæteris omnibus scientijs præferenda propter vicinitatem quam habet ad theologiam: quod probatur sic. Scientia canonica est vicinior scientiæ diuinæ q̃ sit scientia ciuilis & quęcunq; alia: ergo conclusio vera. consequẽtia patet, quia sicut gradus nobilitatis & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum, ita gradus nobilitatis inter scientias accipiendus est penes earum maiorem similitudinem cùm scientia diuina. assumptum probatur ex dictis per Ioannem de Turrecremata in dicto loco, & ex his quę antè dixi.

Sextò probatur ex parte materiæ sic. Materia iuris canonici est nobilior materia scientiæ iuris ciuilis, & quarũcunq; aliarum scientiarum, ergo scientia iuris canonici est dignior cæteris. consequentia patet per Aristotelem primo de anima, vbi vnam scientiam dicit nobiliorem alia, quia mirabiliorum & honorabiliorum est. assumptum patet & est manifestum, quia scientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officijs & ecclesiasticis sacramẽtis & documentis, quæ multa dignitate excellũt materiam, quę tractatur in scientia, scilicet ciuili, vt suprà dictũ est, & infra latius dicam, igitur &c.

Septimò ostenditur ex parte finis sic. Finis quem intendit scientia iuris canonici est superior & altior, quàm sit finis scientiæ iuris ciuilis aut aliarum scientiarum. ergo sequitur, quòd scientia iuris canonici sit cæteris nobilior. consequentia est bona, per Aristotelem. vbi secũdùm ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter disciplinas. assumptum est manifestum, quoniam finis scientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei catholicæ & doctrina ecclesię, cõsistit tantum in habitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione digestorũ. est felicitas humana nullo habito respectu ad beatitudinẽ alterius vitæ perpetuę. Finis verò scientię iuris canonici non modo est bonum hominis in perfectionem virtutũ moralium: sed secundùm perfectionem infusarum virtutum, quę ad beatitudinẽ supernã præparant & disponũt.

Octauò probatur & ostenditur ex parte ipsarũ legum: qm̃ lex & canonica regula est tanq; dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis: ergo sciẽtia iuris canonici est dignior & nobilior. consequẽtia patet ex terminis. assumptum verò patet di. iiij. per totum, vbi ostenditur, q̀ constitutiones principũ ecclesiasticis constitutionibus nõ prę eminent, sed obsequũtur. ij. q. iij. c. Eufemiũ. leges seculi sacros canones sequi non dedignantur. & habetur in authẽ. vt clerici. & in authenti. de ecclesiasti. titu. in princi. & est tex. in c. clerici. vbi doc. de iudi. de correctione verò habetur, in c. constitutiones. di. iiij. vbi dicit tex. constitutiones principum contra canones & decreta Romanorum præsulum vel bonos mores, nullius sint momenti.

Nonò probatur eius excellentia ex parte conditoris. Cõditor enim canonum est papa verus Christi vicarius, vniuersalis ecclesiæ pastor. Conditor verò iuris ciuilis est imperator, qui in protectionem ecclesię papę minister est: iurat illi fidelitatem & defensionem ecclesiæ. c. tibi domino. lxiij. distin. ergo videtur, q̀ ex hac parte etiam scientia

iuris canonici sit dignior, quàm scientia iuris ciuilis. conse-
quentia patet, & assumptum. de conditore tamen iuris ci-
uilis aliter dicam infrà, dum ponam eius excellentiam vl-
tra alias quascunq; scientias.

Ex quibus infertur, quòd doctor iuris canonici præfe-
rendus est doctori iuris ciuilis. & ita tenent Ioannes An-
dreas & omnes alij in capitulo clerici. de iudicijs. dicit Io-
annes de Turrecremata, in procemio decreti. dicit tamen
Præpositus ibi, ꝙ diceret bonum doctorem legistam præ
ferendum doctorello ignaro canonum, per textum in ca-
pitulo, quę ipsis. xxiij. distinctione. dum narratis pluribus
quæ oportet sacerdotes scire, subijcit: ex quibus omnibus
si vnum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit.
facit gloss. in verbo, omnino. in §. ordinatione. in authen.
de monachis. Ludo. post Angelū, & post eos Alexan. &
do. meus Iason, in lege cūm quid. ff. si cert. petatur. Archi.
in c. de quibusdam. xxxj. distinctio. l. j. C. de athletis. libro
vndecimo. l. prima. C. de annonis ciuilibus. eodem libro.
dicam latius infrà. Sed ibi dicit Præpositus, ꝙ Io. Andr. in
c. j. de consang. & affinita. dicit, ꝙ in beneficijs conferen-
dis, præferendus est canonista theologo, nisi beneficium
esset vbi hæreses pullularent, secundūm etiam Gemi. in d.
c. episcopos. xvij. distinctio.

Decimaoctaua consideratio. Cūm hic versamur in-
ter scientias iuris canonici & iuris ciuilis, videndum
est an scientiæ dici possint. Et videtur ꝙ non, eo quia legi
stæ vel canonistæ. vt inquiunt logici, non habent modū
arguendi nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantum
modo autoritate legis vel canonis: quia dicunt, ita lex di-
cit, ita canon loquitur: sed qui per causam non cognoscit
non scit, quia scire est per causam cognoscere, secundūm
Aristotelem primo Posteriorum. & ij. Metha. & xxiij. q.
viij. c. occidit. de testi. c. cūm causam. & Rofred. in princi.
suorum libellorum. per Io. Andr. in procemio vj. in l. pu-
pillus. vbi Bar. & Bal. ff. de acqui. hære. per Ang. in l. qui
Romæ. §. duo fratres. in xiiij. col. ff. de verbo. oblig. An-
dræas Barbatia in c. clerici. in v. col. ibi, nam scire est rem
per causam cognoscere. extra de iudicijs.

Secundò facit, quia leges dicuntur amare simplicitatē
non autem subtilitatem, vt. l. sicut. circa fi. versi. si debito-
ri. ibi, hæ autem subtilitates à iudicibus non admittuntur.
ff. quib. mod. pignus vel hypothe. soluitur. l. j. C. vt actio.
ab hæredi. & contra hæred. incipiant. ibi, nec propter ni-
miam subtilitatem. & in c. dilecti filij. ibi, prouidentius at
tentius, ne ita subtiliter sed simpliciter & purè. extra de iu-
dicijs. c. capellanus. extra de ferijs, cum multis alijs quę al-
legari possent.

Tertiò facit, quia lex est voluntaria, vt per Aristotelē
in primo de cœlo & mundo. not. gloss. insti. de vsucapio.
dum dicit, ꝙ sufficit pro ratione voluntas. & probatur in
l. prospexit. ibi, quia ita verba faciunt. ff. qui & à quib. &
ibi, perquam durum est, sed ita lex scripta est. de intellectu
cuius legis videatur Felin. in c. si quando. in viij. col. extra
de rescriptis. & do. meus Iason in l. non dubium. vij. colū.
C. de legibus. facit ad propositum. l. non aliter. ff. de lega.
iij. l. j. §. si is qui. ff. de exercito. hinc dicitur quod principi
placuit, legis habet vigorem. dicit tex. in §. sed quòd prin
cipi. insti. de iure natur. gen. & ciuili. Et non omnium quæ
à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. l.
non omnium. ff. de legibus. & subiungit lex sequens. Et
ideo rationes eorum quæ constituuntur inquiri non opor
tet: alioquin multa ex his quæ certa sunt subuertuntur. &
facit l. benignius. ff. eo. de legibus. vbi dicitur, benignius
interpretandæ sunt quo voluntas earum cognoscetur: &
pro certo illa lex, non omnium. est singularis & multum
prodest legistis, vt dicit Alex. in apostil. ad Bald. in l. solā.
C. de testi. allegando Ang. in d. l. non omnium.

Quartò facit, quia est opinatiua & formitudine permi-
xta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari in
§. responsa prudentum. in verbo, opinionis. instit. de iur.
natura. gentium & ciuili. & in l. si me & Titium. in verbo,
subsisto. ff. si certum peta. & in l. seruum quoq;. in verbo,
subsistimus. ff. de procurato. ex quib9 iuribus patet, ꝙ nō
sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubijs
post quasdam rationes hincinde allegatas, dicunt finali-
ter, cogita, aut alia similia verba. ad demonstrandum, ꝙ
tantum opinatiuè loquuntur, & non decisiuè, prout pos-
sunt facere ex prædictis.

Quintò facit, quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non
est passim necessaria, quia vt habetur in cap. licet. de regu-
la. quę spiritu dei reguntur, non sunt sub lege. & quod In-
nocē. dicit in cap. pastoralis. de officio ordina. vbi habe-
tur. possunt cum tanta ratione regi, ꝙ non subijcerentur
exercitio legis. & no. dominus Abbas in ca. rex pacificus.
in procemio decretalium. & bonus text. in authen. de nu-
ptijs. §. si verò. collatio. iiij. Imo etiam quod plus est, est va-
riabilis. ca. j. de constitutio. libro vj. l. non est nouum. cum
ibi notatis. ff. de legibus. c. non debet. de consangui. & affi
ni. qui text. facit tamen ꝙ non debet dici per hoc quin sit
scientia, cum dicit text. non debet irreprehensibile videri,
si secundūm varietatem temporum, varientur & iura: cū
deus etiam ex his quæ in testamento veteri statuerit, etiā
in testamento nouo mutauerit. Nam si deus quādoq; va-
riet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare pos-
sumus exemplo dei, cuius actio nostra est instructio.

Sextò facit, quia notitia legalis & canonica non est
vtilis, sed localis, vt capitulo super specula. ibi, quia ta-
men in Francia & nōnullis prouincijs Romanorum im-
peratorum, nisi inquātum nituntur ratione, & non aliàs,
& etiam Iudæi & pagani non ligantur nec subijciuntur
canonibus. ca. gaudemus. de diuor. Felin. in capitulo pri-
mo, in xij. col. extra de constitutio. Et etiam videmus ꝙ
quasi omnes patriæ & prouinciæ: imo etiam ciuitates ha-
bent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus re-
pugnantia, & contraria quibus viuunt, secundū quod no-
tatur in l. de quibus. ff. de legib. & in §. ex non scripto. in-
sti. de iure naturali gen. & ciuili.

Septimò facit, quia non omnibus prouidit cū omnes
casus possint sub lege comprehendi, vt dicit text. in lege
neq;. ff. de legibus: ergo talis cognitio vel notitia non po-
test dici scientifica, quia scientia debet esse de immuta-
bilibus æternis & determinatis, vt per Aristole. v. Ethi
co. & lex debet poni vniuersaliter & non particulariter,
vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia par-
ticularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non pos-
sunt, sed cūm sit de artibus humanis, impossibile est vni-
uersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu par-
ticulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exem
pla possunt poni, vt patet ex notatis in lege omnes po-
puli. ff. de iusti. & iur. per Barto. in vj. quæstione. & per id
quod notant Innocen. Panor. & doc. in c. j. de constitutio.
dum dicūt, ꝙ licet aliquando leges transgredi ex magna
causa. de quo ibi plura per Felin. in xiiij. colum. ibi, fallit
septimò. & per domi. meum Iaso. in l. non solum. §. mor-
te, in

te.in xvij.& xviij.col.ff.de noui oper.nuntiatio.& Bar-
ba.in rubrica.C.qui admitti.& in c.at si clerici.de iudi.&
per eũdem do.meum Iaso.in l.j.in j.& ij.col.C.de preci.
impe.offe.vbi limitat dictum Inno.duobus modis.in ij.
col.& etiã dicit q̃ hoc casu consulendus est superior secun
dùm doctrinam Ludo.Ro.de qua ibi per do.meum Iaso.
& in §.ex maleficijs.in iij.col.instit.de actio.dixi alibi in
cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię, in titu.des iusti
ces.§.v.in glos.pour la premiere foys.

Octauò.Nam nulla doctrina potest appellari scientia
quæ est verorum & æternorũ in veritate & impossibiliũ
aliter se habere.cũ,vt ait philosoph⁹ in j.posteriorũ.quia
nihil scitur nisi verum,vt voluit Bald.in c.ij.de constitu.
vbi dicit,q̃ scientia est entium,nõ eorum quæ natura aut
ars reuelauit.Bald.in c.cum contingat.de rescrip.Pet.de
Anchara.in cle.j.de concessio.præben.per glos.in l.si pa-
ter.ff.de hęred.insti.probatur in d.c.qui occidit.xxiij.qõ.
viij.sed legalis scientia & canonica est circa contingentia
in humanis actibus extrinsecus contingen.aliter se habe-
re,& diuersimode se habere.ex quo dicit Barba in d.c.si
clerici.in vj.& vij.col.q̃ lex adaptatur tempori,& est mu
tabilis,vt dixi:igitur &c.

In contrarium tamen. Quod ius ciuile & canonicum
sit scientia,probatur ex pluribus.

Primò per tex.in proœ.ffor um,circa principium.in
verbo,professores legitimæ scientiæ cõstitutos.& ibi,pri
ma vestigia cuiusq; scientiæ mediocriter tradentes.& in
iiij.col.ibi,& hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ cape-
scendæ aspirant.& in penul.col.ibi,nihil legitimæ sciẽtiæ
eis deerit.& ibi,hæc sola scientia finem habet mirabilem.

Secũdò probatur per tex.in l.j.ff.de iusti.& iur.ibi,ius
est ars boni & æqui.& ibi,æqui & iniqui notitiam profi-
temur.& ibi,æquũ ab iniquo separantes,& licitum ab il-
licito discernẽtes.Nam si ius est ars:vt ibi,& in proœmio
fforũ,in penul.col.ergo est cognitio.quoniã,vt dicit phi-
losophus primo posteriorũ.Omnis ars & doctrina fit ex
præexistenti cognitione,sicut cõtingit in iure, cũ in eo di
stinguamus æquum ab iniquo,quę distinctio fieri nõ po
test sine cognitione,& non potest capi ars nisi pro habi-
tu scientifico.

Tertiò probatur per tex.cũ glos.in l.j.C.de studijs li-
berali.lib.xj.dum ibi iurisperiti & medici dicũtur esse phi
losophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quartò probatur,quia leges habent rationem & cau
sam:ideo eam doctores,& præsertim legentes,semper in-
uestigant quærentes de ratione dubitandi.Item de ratio-
ne decidendi.De ratione dubitandi : quia lex non fit nisi
in casu dubio.l.Labeo.ff.de Carbo.edicto.l.antiquæ.C.
de furtis.in claris enim non opus est laborare.l.continuis.
§.illud.ff.de verborum obligatio. Item quia de singulis
dubitare non est inutile,vt in prædicamentis Aristotelis.
& per glos.in l.tertia.C.de summa trinitate & fide catho
lica.De ratione decidendi,vt intelligatur, q̃ est cum ra-
tione facta,sicuti esse debet.iiij.distinctio.capit.erit autem
lex.Et sic multis alijs omissis,constat ex his ius ciuile esse
veram scientiam.

Quintò,quia constat,q̃ non est solum scientia practi
ca,sed etiam speculatiua,quoniam oportet prudentem iu
ris soluere nodos,quæstiones & controuersias,quæ nun-
quã etiã contigerũt,quod non potest fieri nisi per subtiles
indagationes,& per speculationem.Quo fit vt quia subti
liter indagandum est & procedendum per argumenta,ra
tiones & similia,& alijs varijs modis secundùm regulas
iuris,quas decet habere notas,q̃ detestãdi sunt illi qui tan
tummodo(vt sunt multi)vtuntur temeritate pro scien-
tia.contra tex.in l.quisquis.C.de postulan.vel qui tantũ-
modo vadũt per repertoria,& qui nihil volentes à seipsis
excogitare timent consulere vel pronũciare,quoniam id
à doctoribus non reperiunt tactum,& hoc licet adsit bo-
na ratio vel bonũ simile,sed male,quia vt etiã inquit Pau
lus de Cast.in l.Clodius.ff.de acquir.hæredi.perniciosus
est talis timor,& miserrimus est talis intellectus. Miserri-
mi enim est ingenij vti inuentis & non inueniendis,dicit
Boëtius de disciplina scholariũ.Et dicit Felin.in c.cùm or
dinem.in iiij.col.extra de rescriptis,q̃ expedire consulta-
tiones per regulas generales est officium procuratorũ,&
eorum doctorum quos vulgus positiuos appellat.& pro-
pterea etiã rationibus innitendum est,vt dicit tex.in l.ij.§.
sed quia.C.de vete.iur.enucle.& in proœ.vj.Natura sem
per nouas deproperat ędere formas.Et quę de nouo emer
gunt,nouo indigent auxilio.l.diuus.ff.de restitu.in integ.
Et quia cùm plura sint negotia q̃ vocabula,non possunt
omnes articuli sigillatim decidi:sed debet procedi per ra-
tiones & similia,vt l.non possunt.ff.de legib.imo quod
plus est,est certissima sciẽtia,quia habet finẽ quem nõ ha-
bent aliæ scientię, vt suprà dixi,& habetur in proœmio
fforum.col.penult. habetq; certissimas rationes causas &
demonstrationes,vt peritis notum est.sed vt dicit Philo-
sophus in primo de anima. vna scientia dicitur nobilior
altera,vel à subiecto nobiliori,vel quia est certior,vel ꝓ-
pter vtrunq; simul.Et de subiecto nobiliori dicam amplis
simè in duabus sequentibus considerationibus.

Sextò, imo non solum est scientia simplex, sed inter
alias dignissima.cùm sit diuinarum atq; humanarum re-
rum notitia,iusti atq; iniusti sciẽtia,authore Chrysippo.
vt l.iustitia.ff.de iustitia & iure,& institu.eodem titu.in
princip.quæ est illius diffinitio,à qua non est recedendũ,
quia secundùm philosophum vij.Metaphisice. diffinitio
est sermo indicans quid est esse rei per essentialia.& secun
dùm Bald.in rubrica.C.qui admitti.allegantem Boëtiũ.
diffinitio essentiam rei claudit,& allusio siue ethimolo-
gia intelligentiam rei.et propterea dicit Baldus in l.non
sine.C.de bonis quæ liber.q̃ illud dicitur inesse, quod cõ
stat ex sui diffinito.

Septimò quod plus est,non solum dicitur scientia:sed
et sapientia secundũ iurisconsultum in l.prima.§.proin-
de.ff.de varijs & extraordina.cogni.qui dicit,q̃ sanctissi-
ma res est ciuilis sapientia. & facit,quia secundũ beatum
Thomam secũda secũdę,questionæ prima.articulo secũ-
do.de dono scientiæ. Cognitio diuinarum rerum voca-
tur scientia,sed cognitio legalis est huiusmodi per iura al-
legata.& bonus textus in l.prima.C.de vete.iure enucleã
do,vbi dicit textus.Nihil tam studiosum in omnibus re-
bus inuenitur,quã legum authoritas,quę & diuinas & hu
manas res bene disponit, & omnem expellit errorem,&
sic sapiẽtia:quoniam,vt dicit glos.in d.§.proinde.ciuilis
scientia est sanctissima quoad animã,& firmissima quo ad
mũdum.et dicit philosopbus ad Alexandrũ. Sapiẽtia est
cõseruatiua animę sicut sanitas corporis.sed hæc sciẽtia est
huiusmodi:quia facit homines virtuosos dirigens eos in
deũ,tollẽs lites,rixas,cõtrouersias,& alia ex quibus sequi
solent homicidia & omnia alia mala:ergo est conseruati-
ua animæ & corporis,& sic sanctissima quo ad animam,
et firmissima quo ad corpus.

Octauo cũm,vt clarum sit,doceat quid sit iustitia &
eius effectus, & quomodo iustitia sit administranda,vt
habetur.ff.de iustitia & iure.& institu. eodem, & quasi
per totum.ergo est diuinarum rerum notitia,cũm iustitia
de cęlo prospexit.& est essentia trinitatis cum iustitia à iu
re descendat,& ius sit ars boni & æqui.l.j.de iusti.& iure.
& dixi in rubrica,de siustices.In princi.in commento cõ-
suetudinum ducatus Burgundiæ, vbi etiam posui quo-
modo sit vtilis.

Nonò,quia seipsum regere est summa sapiẽtia,vt per
Philosophum de regimine principum:sed hæc sciẽtia ne-
dum docet seipsum regere,sed etiam ciuitates & prouin-
cias,& totam rempublicam,& omnem orbem terrarum:
quãtofortius dicitur sapiẽtia.probantur prædicta per te-
xtum in authẽ.vt omnes obediant iudi.prouinciarũ.Sine
ea factum est nihil,& est præcipua omniũ aliarum,quum
per eam reguntur omnia:quia docet iurisconsultum habe
re docendi peritiam,dicendi facundiã,discernendi copiã,
interpretãdi subtilitatem,solertiã,fidem,honores,mores,
& laudabilem vitam. Notitiam iusti & iniusti,boni &
æqui.& sic notitiam ipsius dei, cũm bonitas & æquitas
sint essentiæ trinitatis & ipsius dei.

Quid enim plus operatur theologia,dicam infrà la-
tius.faciunt ad prędicta l.magistros.C.de professo.& me
dicis.libro x.l.j.C.de professo.qui in vrbe Constantino
polita,lib.x.l.j.ff.de iusti.& iur.& instit,codẽ.vbi dicitur,
ꝙ ius est ars boni & ęqui.

Decimò facit,quia ius ciuile est dogma omniũ sapien
tum,vt dicit tex.in l.ij.ff.de legibus.& vera philosophia,
& non simulata,l.j.ff.de iusti.& iure.ergo est sapientia &
scientia.Et si dicatur,ꝙ sunt legistę,qui ita dicunt & asse-
runt,& non alij.Ad hoc est responsio, ꝙ illis est creden-
dum,cũm sint periti in arte: & peritis in arte credendum
est.c.fraternitatis.de frigidis & maleficiatis.c.significasti.
le ij.de homicid.lege prima.circa princip.ff.de ventre in
spicien.l.semel. C.de re milita.libro xij.Alexan.in consi-
lio primo,& cvij.in ij.volu.post Pet.de Anchara.in quę-
stione incipien.in antiquis.

Vndecimò facit,quia professio iuris dicitur ars libera
lis,vt est tex.ad literam in l.prima.C.qui ætate vel pro-
fessio.libro decimo.pro quo etiam facit rubri.iuncto tex.
in l.vnica.circa finem.C.de studijs liberalibus vrbis Ro-
mæ,libro xj.& dixi suprà ista parte in nona consideratio
ne.versicu.primò tamen.

Non obstant adducta in contrarium.

Et primò non obstat illud quod dictum est in primo
fundamento contrariæ partis,videlicet,quòd legistæ vel
canonistæ non habent modum arguendi,nec cognoscũt
per causas. Quia vtrumqꝫ falsum est,vt suprà satis decla-
raui. Et etiam quia primò licet non habeant eundem mo
dum quem habent dialectici,vel habẽt aliarum scientia-
rum professores, non propterea sequitur, ergo non est
scientia: eo quia habent alium modum scientificum &
concludentem secundũm eorum rationes & causas, quod
sufficit,cum quælibet scientia habeat diuersa genera lo-
quendi:intantum quòd proprius modus loquẽdi est ab-
surdus in alia,vt dicit Specul.in titu.de aduocato.§.nunc
de exordijs.versicu.quid si aliter.& sunt verba Augusti-
ni in cap.locutio.xxxviij.distinc.& dicit philosophus in
primo posteriorũ.vnaquęqꝫ scientia habet suas proprias
ymaginationes,rationes & disputationes.Et bene, Quia
ocutiones habent esse secundũm subiectam materiam.l.
si vno.C.locati.& secundũm philosophum primo Ethi-
corum, tunc perfectum enunciamus,cũm subiectam ma-
teriam loquimur.de quo etiam per Baldum in lege data
opera.circa medium.C.qui accusa.non pos.imo si bene
inspiciamus reperiemus, quòd in omnibus legibus ob
seruantur primò regulæ grammaticales, vt habetur per
Lucam de Penna in lege grammatices.C.de professo.&
medic.libro decimo.vbi ponit diuisiones grammaticales
quæ obseruantur in legibus,& etiam figuræ grammatica
les,vt habetur per Lucam de Penna in lege prima.C.de
consulibus, libro duodecimo. vbi ponit omnes figuras
grammaticales,& ꝙ legistæ eas obseruãt.Et de vnaquaqꝫ
dat text.quem ibi videre poteris.& ne transcendam mate
riam non transporto.

Et etiam si bene videamus iura nostra & argumen-
tationes iurium,in his sunt obseruandæ regulæ logicales
ad argumentandum. Primò quo ad propositiones logi-
cales, quomodo obseruantur videatur Barto.in lege si is
qui ducentum.§.vtrum.ff.de rebus dub.vbi amplè decla-
rat primam figuram logices.Et etiam Bald.in lege testiũ.
C.de testi.deducit decem prædicamenta logices, quæ
etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ & in
deductione iuris ciuilis ad effectum prout etiam in argu-
mentationibus sunt ferè omnia media argumentandi lo
gices obseruanda,licet possit dici,ꝙ vltra illa sint et alia.
Et ideo ineptè & malè dicitur legistam vel canonistam
non habere modum arguendi. & omnes modos arguen-
di & argumentandi logicorum habent legistæ & multos
alios quos videre poteris per Albericum in suo dictiona-
rio.in verbo,argumentum,quæ hic non transporto cũm
sint impressa.

Nec sunt redarguendi in hoc, ꝙ non omnes modos
argumentationum logicalium obseruant,aut quòd vltra
eos alios obseruant. Quoniam,vt inquit textus in capi-
tulo,indignũ. & in ca.ecclesiastica.xviij.distinctio.cano-
nes non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam
ociosis philosophorum scholis. Et facit quia legistæ sunt
reales locutores,rebus & non verbis intendentes. Quia
non verbis, sed rebus leges imponuntur.text.in lege se-
cunda in fine.C. communia de legat.& in cap.commis-
sa.§.porro.de electione.in vj.Et ideo Baldus in lege vete
ris.C.de contrahen.& committen.stipulatio.dicit,ꝙ le-
ges sunt veræ philosophiæ legalis & non dyalecticæ.&
ponderat ad hoc illum textum,& concordant verba Io-
annis Andr.in regula,infamibus. de regulis iuris in vj.
qui dicit.absit ꝙ per sophisticationes verborum naturam
immutemus.& ideo secundũm eũ in capi.primo de con-
fessis.in vj.ex mente Didimi ad Alexandrum. Non artẽ
bene loquẽdi discimus,nec facundię oratorum rhetorũqꝫ
operam damus,cuius officium est falsatis sermonibus fi-
gmentare mendacia & innocentiæ fidem conferre crimi-
nibus,ac parricidij reos accusare pijssimos:qui dũ putant
se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam se rapuis-
se,nesciunt munimentum suæ conscientiæ perdidisse.pro
quo facit text.in c.sedulo.xviij.dist.qui pręclarissimè ad
propositum loquendo dicit:Cordi casto linguam exerci-
tatam conferre non audeant,& putant præponendas esse
verbis sententias,sicut præponitur animus corpori, de-
betqꝫ veriores q̃ꝫ disertiores audire sermones,sicut pruden
tiores q̃ꝫ formosiores amicos habere.

Item & secundò: quia,vt ex suprà deductis clarè de-
monstratũ est,legistæ & canonistę cognoscunt per causas
& rationes

rationes,cũ ratio legis dicatur ipsa anima legis.ff.de pa
ctis.Et strictius est obseruanda,quã ipsa lex,secundũ Bal.
in.l.quicunq;. C.de seruis fugitiuis.& in.l.non dubium.
C.de legibus.in v.col.& in l:si quis seruo.C.de furtis.vbi
dicit,ꝙ ratio est sicut anima , & verba sunt sicut superfi-
cies.& in dicta l.non dubium.dicit ꝙ est spiritus viuificãs
legem.& dicit Panor.in consilio primo,in iiij.col.in pri-
mo volu.ꝙ ratio est sicut spiritus & anima.

Et dicit idem Bald.in l.nemo,in prin. C.de senten.&
interlocuto.omniũ iudic.ꝙ ideo Francigenæ tantummo
do allegant legem,nisi pro ratione in ea contenta. Et di-
cunt,sic est ratio legis,non autem dicunt sic est lex,vel sic
lex dicit:sed concesso etiã,quòd simpliciter lex allegetur,
vel dicatur,sic lex dicit prout fit,quid ad rem?cũ talis al-
legatio non est sine ratione,cùm lex contineat rationem
& fit ratione facta,quo fit quòd allegata lege,etiam ratio
legis habetur pro allegata.

Nam & idem fit de dictis philosophi:quia eius dictis
simpliciter adductis philosophantes acquiescunt , quod
non est nisi quod continent rationem vel causam . Sicuti
etiam de dictis Pythagoræ.

Refert Boëtius in prin.suæ arithmeticæ,ꝙ sufficiebat
dici,sic Pythagoras dicit.& ad propositum etiam dicit
Bal.in c.ad hæc.col.vj.de pace iura.firman.ꝙ leges nõ al
legantur in curijs regum pro autoritate, sed pro ratione.
et hoc fit breuitatis causa:quoniã gaudent breuitate mo
derni,vt inquit glo.j.in l.j.ff.quod metus causa.facit tex.
in l.ampliorem.§.in refutatorijs.C.de appel.

Non obstat vlterius quod dictũ est in secundo funda-
mento,ꝙ leges dicũtur amare simplicitatem & nõ subti-
litatem,quoniã nõ est verũ:inquãtum tractatur de inter-
pretatione iurium,vel de enucleatione quæstionũ,& ad
veritatem eliciendã:sed ne subtilitatibus fiant deceptio-
nes,peruertantur vera & recta iudicia:iniquitates æquita
ti præferantur sub genere boni & æqui,vt inquit tex.in l.
si seruum.§.de illo.ff.de verbo.obliga.plerũq; sub auto-
ritate iuris scientiæ perniciosè erratur,aliàs secus . & hoc
est de quo propriè loquũtur iura contraria:& id quod di-
cunt leges subtilitates non amare:quia est verum eas non
amare:inquantum tendunt ad decipiendum,vt etiam de-
clarat Panormita.in capitu.dilecti filij.in secunda colum.
de iudicijs . extra . vbi latius per eum . quæ subtilitates
sint attendendæ, & quę non , & ad quid per Romanum
consil.cccj.incipien.omnipotẽtis dei postulato suffragio.
in proposita consultatione.& in c.si cupis.xvj.quæstio.j.
quæ dicit,habet simplicitatem columbę,ne cuiquàm ma
chineris dolos,& serpentis astutiam,ne aliorum supplan
teris insidijs.

Ad tertium verò fundamentum,quod factum est,ꝙ
lex est voluntaria.Respondetur,ꝙ falsum est,vt ex dedu
ctis in parte contraria,quoniã etiam sola voluntas princi
pis non facit legem.quia imo debet esse regulata ratio-
ne.Nam & voluntas eius subiacet regulæ rationis.est em̃
animal politicum,mortale,& rationale secundũ Bal.in l.
ij.C.de seruit.& aqua.& ideo non potest iniquum statue
re,vt inquit Panor.& scriben.in c.j.de constitutio.& per
beatũ Tho.ij.ij.q.ix.articu.vj.& secundũ Ange.in consi
lio incip.sanctissima.in iiij.col.

Opinioni eius non est standum,si contraria sententia
est melioribus rationibus comprobata.alleg.tex.in l.æmi
lius.ff.de minoribus.et multa dicit Paris de Puteo in tra-
cta,suo syndicatus,in c.j.& ij.ꝙ nõ licet principib⁹,nec re
gibus in aliquo excedere,nec quicquã facere,quod nõ cõ
ueniat probatissimo,ac sapientissimo viro.Et si aliter fa-
ciunt,nõ sunt principes,nec reges,nec eis obediendũ est:vt
ibi latissimè per eum.& per Ioan. And.in ca.j.de constitu
tio.in vj.post Hostien.ibidem.vbi dicunt ꝙ propriũ prin
cipis est iustitiam exercere , & si deficit,in hoc aufertur ei
nomen boni & religiosi principis,& si carebit nomine,
carebit & re.l.à nullo.C.de ferijs.l.imperialis.§.j. C . de
nuptijs.& c.nam & ego.extra de verbo.signi.Et concor-
dat,quia rex dicitur à regendo . vnde debet regere & non
regi.ff.de legibus.l.fina.aliàs non est rex secundũ Bald.in
l.non ambigere.post Cyn.ff.de legibus.& in l.post susce-
ptum.ff.de excusa.tuto.imo expresse attestatur princeps
se velle de legibus viuere.l.digna vox. C.de legibus.l.ex
imperfecto.C.de testa.& §.fi.institu quibus modis testa.
infir.ita ꝙ si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cũ
iniuria alterius,non esse exequendum,imo esse nullum &
irritum.l.quoties.& l.nec damnosa.C.de precib.impera.
offeren.l.autoritatem. C.vnde vi.l.j.§.meritò.ff.ne quid
in loco publico.l.nec auus.C.de emancipatio. libero.fa-
cit cle.pastoralis.de re iudi.facit quod dicit Pau.de castro
consilio lxx.in impressione noua incipien.In Christi no-
mine,quia frustra petitur.& hoc etiam,quia aliàs non es-
set lex,nisi esset rationabilis,communis & honesta.vt in
ca.erit autem lex.iiij.dis.& xxiij.q.iiij.c.si ecclesia.in fi.&
concordat tex.in auth.de instrumentorum cautela & fide.
collatio.vj.Et faciunt tex.in authenti.vt non luxurientur
contra naturam,in prin.colla.vj.& in authen.de priuile-
gijs dotis,in prin.collatio.viij.

Ex quibus patet,ꝙ leges sunt per ora principũ diuini
tus promulgatæ,vt patet in ca.nemo.xvj.q.ij.vnde nõ
possunt fieri,nisi cum vera & iusta ratione . Et si tollatur
lex,semper remanet ratio legis cui subijcimur.l.j.cũ glos.
ff.de coniungẽ.cum emancipato liberis.glos.in ca.fuerũt.
vij.dis.Barba.in ca.clerici.in ix.col.ibi.xxj.de iudi.extra.

Nec etiã obstat.l.pspexit.in d.tertio fundamẽto allega.
quia,vt aperit ibi Bal.illa lex habet rõnẽ,& ibidẽ Bal.in
l.j.C.q̃ sit lon.cõsue.& Felin.in c.si quãdo.col.viij.extra
de rescriptis.& potest adduci Bald.in ca . primo,de con-
stitutio.vbi dicit,ꝙ lex dicitur satis rationabilis,ex quo
non est prohibita,licet non possit demonstrari ratio eius,
secundũ glos.singularem,in l.prima.§.pueritiam.in ver-
bo,ratus.ff.de postulando.& per ea quæ not.Archid.in
ca.frustra.viij.dis.& per Bal.in ca.cũ venissent.de eo qui
mit.in posses.causa rei seruandæ.extra.

Ad quartũ fundamentũ,in quo dicitur,ꝙ lex est for-
midine permixta & opinatiua,nõ certa.Respõdet̃,ꝙ imo
est certa,cũ sit ratione facta:quę,vt dictũ est,facit omne ra
tum & firmũ,vt per Bal.in l.nõ dudium.C.de legi.& pro
batur in l.solã.C.de testi.cũ ibi nota.& in auth.de hęre.&
Falcidia.§.his igitur.cum concord.colla.j.

Præterea philosophicum est respondere per verbum
dubitatiuum,vt per verbum,fortè:vt glos.in l.cum res.
§.sed si Stichus.ff.de legatis j. Et sub dubio fortè respon-
dent sępe periti.glo.in verbo,fortè.in auth.quomõ opor
teat episcopos.§.semel autẽ.colla.j Pręterea leges quibus
vtimur sunt approbatę:quoniã quę visæ sunt nõ rationa
biles,vel bonę, fuerunt reprobatę:ergo verborum quali-
tas non habet vitiare seu nocere.

Ad quintum verò fundamẽtum quod fit,ꝙ leges non
sint passim necessarię,& quòd vbiq; non seruantur.nõ se-
quitur,ergo non sunt scientificæ;quoniã & aliæ scientiæ

licet nō seruentur vbiq;,tamen ex hoc nō sunt minus verę aut bonæ scientiæ,vt de medicina,quæ in pluribus nō seruatur,vt in Scotia nulli sunt medici,& etiā valentibus non est opus medico,vt infrà dicam. Et etiam theologia apud paganos & infideles non est in obseruantia,nec attenditur.Non enim tantum attenditur id quod fit,sed & quod fieri debet.l.sed licet.in fi.ff.de officio pręsi.sed leges deberent vbiq; seruari.l.leges sacratissimæ.C.de legibus. Et omnis quantūcunq; iustus subest legi,sed nō exercitio eius,no.Panor.in c.omnis anima.de censi.& in c.rex pacificus.& sentit Philosophus x.Ethico.ꝙ nō tantū propter iuuenes,sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum verò fundamentū in quo dicitur,ꝙ doctrina legalis & canonica est variabilis & mutabilis.Respondetur,ꝙ illud dictum ita simpliciter dictū est falsum. Nā quātum ad ius naturale vel gentium attinet,probatur,vt in §.sed naturalia.insti.de iure natu.gen.& ciuili.vbi dicit ꝙ talia sunt immutabilia.Et idem de iure diuino,vt ibidē notatur,& in l.ex hoc iure.de iusti.& iur.ff.

Quātum verò ad ius ciuile,quia ius nostrum est tripartitè collectum.vt in §.fi.insti.eod.dicitur ꝙ licet immutetur aliqua constitutio,nō tamen sciētia iuris immutatur, cū talis immutatio fiat secndū regulas iuris,quæ volunt sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente.c.nō debet.de consang.& affi. Lex enim debet deseruire tempori.c.fraternitatis.xxiiij.distinc.& ca.erit autem lex.iiij.distinc.& quæ de nouo emergunt,nouo indigent auxilio.l.de ætate.§.ex causa.vbi est tex.ff.de interroga.actio.Et ideo etiā Deus omnipotens ex his quæ in testamento veteri statuerat,nonnulla in nouo mutauit.text.in cap.non debet.in princ.extra de consang.& affin.ob quod Panor.in dicto c.non debet.dicit,quòd licet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere,vt habetur j.Posteriorum.non tamen expedit vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia,ex eo ꝙ immutetur in aliquo:quia omnino est scientia, vt ibi dicit.Pro quo etiam faciunt quæ notantur per eundē Panor.in c.ij.in penul.col.versi. sed reducendo ad concordiam.extra de proba.& per eundem in c.filij.colū.v.de cōsuetudine.vbi secundùm eum potest ex causa induci consuetudo antiqua dānata,& etiā fieri statutum contra cōsuetudinem,quia hoc fit ex mente legis quæ est ipsa lex:& facit,quia secundùm varietatem temporum & locorum,etiā remedia & canones medicorum expedit immutari,& tamē immutatio eorū, quia fit canonibus medicinæ sic dictātibus non arguit defectum, sed potius bonitatē & scientiam:ergo idem in iure nostro dicendū est,quia quod medicamēta morbis,hoc exhibēt iura negotijs,vt est tex.in authē.hæc constitutio innouat in prin.colla.viij.& dicit Bal.in l.vnica.in prin.C.de caducis tollēdis.in ij.col.ꝙ sicut medicus obseruat tempora & loca,sic etiam iurisperitus:de quo dicto dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgūdiæ,in §.ij.in gloss.fi.ti.de confiscationibus.Et quomodo ratione loci varientur iura & consuetudines, vide Aluaro.in c.j.§.item si fidelis.quibus modis feudum amit.in vsibus feudorum.& do.meum Iaso.in l.iustitia.in fin.de iusti.& iure.ff.vbi allegat prædictum verbum Bald.in loco suprà allegato.

Ad septimū fundamentum in quo dicitur,ꝙ nō omnibus prouidet professio legalis,ergo non est scientia,quoniam hoc est falsum,quia imo lege,ratione legis vel simili possunt omnia decidi,vt dictū est hic ante,& facit tex. in l.siue oportet.§.sufficit.ff.de excusa.tu.& in c.secundo requiris.in j fin.de appellat.extra.& vbi sub autoritate legis,potest etiam allegari ratio naturalis,ratione legis vel simili deficiente.& notat glo.in c.consuetudo.j.dist.facit etiam tex.in c.de quibus.xx.dist.vbi ponit ad quos sit recurrendum,cum sacrosanctæ scripturæ autoritas non occurrit:dicit etiam ad exempla esse recurrendum.

Et quia ita fit seu fieri potest,igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam,& habere suos modos arguendi & rationes decidendi.Et sic constat, quòd non est etiam verum,ꝙ sit impossibile,ꝙ lex vniuersaliter verum dicat:cum sit vtile oppositū legis in aliquo casu obseruari,quoniam imo in tali casu oppositi lex quantumcunq; generalis recipit restrictionē vel iure vtilitatis, vel necessitatis,vel cōgruentię,vel verisimilittudinis,vel honestatis,vel etiā alijs de causis,put expedit,& hoc omnino ex præcepto legum,quæ mandant sic fieri restrictionem,vt.l.cūctos populos.cū ibi plenè notatis.C.de summa trini.& fide catholica.in l.omnes populi.ff.de iusti.& iure.l.vt gradatim.ff.de muneribus & honoribus,in l.fi. §.in computatione.C.de iure deliberandi.in l.serui nostri.C.de noxalibus.l.nec auus.ff.de emācipa.liberorum l.ij.§.meritò.ff.ne quid in loco publico.

Ad octauum fundamentum satis respōsum est suprà, respondendo ad sextum & quartum fundamētum,& vltra dicitur:ꝙ notitia iuris est scientia verorum & æternorum in veritate,& impossibile se habere aliter,cum sit certa & determinata habens certum finem & terminum.

DEcimanona consideratio. Posito ergo pro firmo, quòd ius ciuile sit scientia,excellere debet & excellit omnes alias scientias,& debet inter omnes sciētias dici nobilior & dignior:quoniam multa sunt ex quibus sciētiæ sublimitas commendari potest,videlicet origo, effectus,& finis,in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem,conditorem,& necessitatem.

Et quia primò ab institutiōe seu origine vniuscuiusq; scientiæ origo seu exordium capiendum est,in procemio fforum.§.sed cum vos.lege.j.versicu.iustitiam namq;.ff. de iusti.& iure.quos tex.Bald.ponderat ad hoc in l.argētarius.§.edi.ff.de edendo.ideo de origine iuris primò videamus.

Et licet dici possit generalē oēm scientiam fuisse à deo ortam,cum omīs ratio supernæ sciētię vel terrenæ creaturæ in eo est,qui est caput earum & autor.tex.est in c.legimus de beato Heronymo.§.fi.versic.omīs ratio.xxxvij. distinc.c.j.de summa trini.l.ij.ff.de legibus.c.reuertimini. xvj.q.j.Et ideo dicitur Ecclesi.xxiiij.Ego ex ore altissimi prodij.Et Baruth iij.Hic.s.Christus,adinuenit omnē viā disciplinæ,& dedit puero suo Iacob:tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à deo immortali,quem alij dixerunt Iouem,alij Apollinem,alij Mercurium:sed melius dicēdum est non insequendo fabulas antiquorum,sed Archidiaconum & Præpositum in procemio decreti. Leges à deo optimo processisse dicemus.Cúm enim Adam citatus fuisset,& data eidē fuisset lex,ne de fructu arboris vesceretur,legē accepit, quā statim violauit,& iuris ordine seruato pœnam sustinuit:quia exclusus fuit à loco in quo positus fuerat sub lege,ne de fructu illius vesceretur.Qui cūm de inobedientia argueretur à dño quasi autori, exceptionē obijciēs,relaxationē criminis in cōiugem,imo in coniugis autorem conuertit dicens: serpens me decepit: mulier

mulier quã dedisti mihi sociam, ipsa me decepit, & come
di. de pœni. dist. j. §. serpens. Sicq; litigandi &, vt vulgari
ter dicimus, placitandi forma in paradiso videtur exorta.
Hæc nõ ignorauit propheta Psal. lxxxviij. Veritas de ter
ra orta est, & iustitia de cęlo prospexit. Nonne etiam ipsa
lex seu iustitia gloriatur, q̃ semper fuerit cũ deo: cũ, vt ha
betur Prouerb. viij. c. Dominus possedit me ab initio via
rum suarũ. & etiam ibidẽ dicitur. Cum eo erã cuncta com
ponens. Nonne etiam habetur Esa. xxxiij. Dominus iu-
dex noster, domin⁹ legifer noster. & Iob. xxxvj. Ecce de⁹
excelsus in fortitudine sua, & nullus est similis in legisla-
toribus. Et est donum dei. l. nam & demosthenes. in prin
ci. ff. de legibus. Ille fuit qui dedit leges Moysi vt trade-
ret Hæbręis, vt habetur Exo. xxxj. c. & Deuter. x. & Exo.
xxv. Et post hoc cõstituit iudices & alios pro iustitiæ ad-
ministratione ex consilio Ietronis eius soceri: vt habetur
Exod. xviij. c. à quo oẽs alij qui scripserunt, & leges dede-
runt, modũ sumpserunt qui sunt post eũ, videlicet Foro-
neus qui primo Græcis leges cõstituit. Mercurius qui pri
mo leges Aegyptijs tradidit. Solon vel Draco, qui leges
Atheniẽsibus primus dedit. Lycurgus qui Lacedemoni-
bus iura cõposuit ex authoritate Apollinis. Numa Pom-
pilius, secundũ aliquos, vel secundùm alios Romulus, qui
primus Romanis leges dedit: vt habetur ca. j. vij. distin.

Reperio plures alios legislatores diuersarũ gentium.
Nam Ceres mortalibus leges tulit, teste Põponio Leto
de legi. Minos Cretẽsibus authore Valerio de simu. reli.
Philolaus Thebanis secũdũ Voltera. fo. cccvj. Magi, Per
sis secundũ eũdẽ eodẽ loco. Apollo Archadibus, vt ait
Cice. iij. de natura Deorũ. Dryide Gallis. Zalẽcus, vel vt
alij, Selencus Locrensibus. Hippodamus Milesijs. Gyn-
nosophistę Indis. Zoroaster Bactrianis, secundũ Cęl. lib.
x. c. xix. Plato Magnesijs. idem vbi suprà. Phaleas Car-
thaginẽsibus. Voltera. vbi s̃. Caldęi Babylonijs. idẽ ibi-
dem. Phido Corinthijs. idẽ Zomolxis Scythis. Cęli. vbi
suprà. Charondas Turijs, teste Lęto vbi suprà.

Aduerte tamẽ legislatores eo fuisse animo, vt cogno-
scerent humanos suis legibus nil fidei habituros, nisi ali-
cuius numinis autoritate fulcirentur. hinc suarũ legũ ori-
ginem cõmentitio facto ad deos retulisse, quod exemplis
patet. Nam Zoroastes ad Oromazim. Trimegistus ad
Mercuriũ. Charondas ad Saturnum. Draco & Solon ad
Mineruã. Zomolxis ad Vestam. Plato ad Iouẽ & Apol-
linẽ. Minos ad Iouem. Numa ad Egeriã nympham retu-
lerunt: & ita apud nos fit. nam cũ cãcellarius pro suo tem
pore facit statuta, constitutiones, seu ordinationes in re-
gno Franciæ, sub nomine regis tunc existentis, ędũtur
& intitulantur.

Sed quicquid posteri post Moysen, id totũ tãq; simię,
vt Fiscinius ait, à Moyse pro Eusebij sententia mutuati
sunt, & Moyses à Deo. Nonne etiã Plato in libro de legi
bus à Deo legum cõditore exorditur, asserẽdo leges sine
deo constitui nõ posse. Et idem Plato in Prothagora di-
cit cæteras humanas disciplinas à Promotheo, id est hu-
mana prouidentia, solam legem à Ioue per Mercuriũ. i. à
Deo per angelũ processisse. Nonne etiã hoc attestãtur Im
peratores cum dicant ipsas esse diuinitus per ora eorũ pro
mulgatas. l. fi. C. de prescrip. lon. temp. l. j. §. sed neq;. C. de
veteri iure enucl. in auth. vt hi qui perhibent se habere res
minorũ. in princ. colla. vj. iuxta illud Prouer. viij. Per me
reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Marcilius Ficinus habuit mirabilem intellectum ad
huiusmodi originem legum, considerando, cur potissimũ
in tria numina Iouem, Apollinem, & Mineruam legũ in-
uenta veteres contulerunt, quod nõ caret mysterio. Dicit
enim legem rationalem quãdam esse regulam, quæ certo
ordine mortales ad bonum producit, atque à Deo regu-
læ ratione sapientia inuestigatur, potentia seruatur, boni-
tas temperatur.

Ex q̃bus colligitur, q̃ per sapiẽtes origo iuris in his tri
bus colligitur & ponit̃: videlicet per Apollinẽ potentia,
q̃nquidẽ sol planetarũ dñs est. Per Iouẽ clemẽtia, & p̃ Mi
neruã sapiẽtia intelligat̃: hoc est q̃ à Ioue Minos, ab Apol
line Licurgus, & Solon à Pallade leges accepisse dicũtur,
vt tres illas legum dotes à tribus his numinibus tres illi fa
matissimi & primi legũ latores mutuati credant̃. Sed apd'
nos Christianos, si verum admiserimus, eius rei ratio con
stabit, quãdo & legẽ diuinam deus Moysi dedit, cuius tri
nitatem tribus his rationibus hodie explicamus: patri vi-
delicet potentiã, filio sapientiã, & spirituisancto clemen-
tiam attribuimus: vt pulchrè reluceat, quod nos trinitati
diuinæ assignamus. Id gentiles theologi tribus his numi-
nibus attribuebant. hæc tria iuriscõsultus in l. j. ff. de iusti.
& iure. eleganter significasse videtur, cũ dicat, boni nos &
æqui notitiam profiteri: ecce in hoc denotatur sapientia,
deinde subiungit æquũ ab iniquo separantes, licitum ab
illicito discernentes, ecce potẽtia: & tandẽ bonos nõ tan-
tum metu pœnarũ, verum & præmiorũ coartatione fieri
cupientes, in quo denotatur clementia. Quid porrò q̃ hę
tres legum dotes trino insuper vsu construũtur: potentia
enim tum in ipsa lege, tum in iudicio magistratus, tũ de-
niq; in ministris esse debet: sic & de clementia & sapientia
censemus. Cũ autem ter repetita nouẽ faciant, non ociosẽ
apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale
didicisse dicitur: vel vt Marcilius Ficinus voluit, hoc nu-
mero nouẽnario nouem angelicarũ mentium ordines in-
telligi possunt. quod per angelos tanq; interpretes legis
sanctiende ratio ad nos vsque transferatur. Et Imperator
quoq; noster ad hunc tam ternariũ, q̃ etiam nouenarium
aliquod respexisse videtur. Cum tria volumina videlicet
Codicem, Institutã, & Collationes. & Codicem in duo
volumina: quorum vnum continens ius priuatorum con
tinet nouem libros, & aliud continens ius publicum con-
tinet tres libros. Collationes verò continent nouem li-
bros. Et deniq; ex omni digestorum volumine, sex tantũ
& triginta libros, quæ quadruplicatum nouenarium fa-
ciunt, publicè legendos tradidit.

Vigesima consideratio. Si scientiam iuris ciuilis
ex origine & institutione laudauerimus, non
est prætermittendum q̃ etiam ex effectu il-
lius est cæteris præponenda, & omnes alias
excellere debet. Cùm effectus illius sit maior & nobi-
lior, & maioris vtilitatis q̃ effectus omniũ aliarum scien
tiarum. Nam & maiores nostri ciuitatis animam legem
dixerunt, q̃ sicut sine anima corpus, ita sine lege nulla ci-
uitas persisteret: imo nec exiguus hominũ cœtus sine iu-
stitia esse potest: vt ait Macrobius in libro j. de somno Sci
pionis. Quis enim furentem in arma populum frenabit,
et nullo implicitus sedabit ligamine gentes: nisi iura quæ
prohibent vim. l. vt vim. ff. de iustitia & iure. & nemini
insidiari permittunt. quis virtuosos homines faciat inui-
tans eos ad bonum, & prohibens eis malum, nisi iura. l.
prima. ff. de iustitia & iure. quis alta dabit cõsilia, publica
suadebit, statuet cõmoda, quis terras, maria, loca cõseruet

quis pauperi, inopi, depreſſo, peregrino, incolæ, ciui ſuũ cuiqꝫ ius redder, ſi legem aut ius ciuile, per quod iuſtitia adminiſtratur, ſuſtuleris, ex rapto ſine lege viueretur, non eſſet hoſpes ab hoſpite tutus. fugeret pudor, fugeret honeſtas, verũqꝫ fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorũ locũ fraudes, doli, vis tyrãnis, ſubſtituerentur. Vnde, quid em̃ ſunt regna niſi latrocinia remota iuſtitia, dicit diuus Auguſtinus libro iiij. de ciuitate dei. c. iiij. Et dixi amplè in rubrica, des iuſtices. in princ. ſuper conſuetud. ducatus Burgundiæ: vbi etiam vide iuſtitiam ortam eſſe à deo, & eius vtilitates, per quas demonſtraui ꝙ effectus illius demonſtratur in hoc, ꝙ eſt vtilis ſibijpſi, omnibus & reipublicę, quę hic non tranſporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iuſtitiæ mortalibus infundendum eſſe conſulebat, quod ſine lege non vlla reſpublica ſed nec exiguus hominum cœtus nec parua quidem domus perduraret, vt dixi ſupra. Et lex (vt inquit Tullius) vinculum eſt ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis fons, mens, animus, conſilium, ſententia ciuitatis: vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus & neruis ſanguine ac membris vti non poteſt. facit l. nam & Demoſthenes. ibi, ciuitatis compoſitio communis. ſecundũm quam omnes decet viuere qui in ciuitate ſunt.

Quòd enim ſtamus, quòd incedimus, ꝙ viuimus tuti, ꝙ dominia rerum aſſeruamus, ꝙ tandem diuina & humana non violãtur, id iuri totum legibuſqꝫ debemus: hæc eleganter vt omnia Cicero ſignificaſſe mihi videtur, qui ait. Nihil in ciuitate diligentius retinendum, quàm ius ciuile, quo ſublato exploratum eſſe nemini poſſe quid ſuũ, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret, nihil deniqꝫ inter mortales æquabile, nihil concors remaneret: proinde eum qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, ſed & publicæ vtilitatis vitęqꝫ communis vincula refellere, cũm & imperator noſter in authẽticis ſcribit dicens: lege fieri ꝙ patria habitetur cautè propriè, facultates ſecurè retineantur, iudiciorumqꝫ proceſſus iuſtitia ornaretur. Legis enim imperio, vt decreta patrum ſentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia, infeſta inimicorũ iacula proteruntur, potentesqꝫ frenis manicisqꝫ (vt cum Caſſiodoro & propheta loquar) ferreis conſtringuntur. Vt meritò dixerim ſicut à cæteris humanis diſciplinis ſalubritatẽ, ita à lege ipſam peti, ipſam obtineri ſalutẽ, ꝙ legis cuſtodia pro Philoſophi ſententia certa ſit incorruptionis conſummatio, ex qua vna pendet quicquid vitę, quicquid cõcordiæ, quicquid ciuilitatis, morum, honeſtatis, ęquitatis, boni, & quicquid vſqꝫ in vniuerſo rei exiſtat, quo nõ ſuccurrente omnia mundi regna (teſte Caſſiodoro) peſſundarentur, & pro Platonicorum aſſertione ipſa vitæ humanæ compago diſſolueretur: & iuxta dictum Auguſtini ſupra allegatum, regna non eſſent niſi latrocinia. O igitur pulcherrimum omnium regnorũ decus. O ſingulare vniuerſorum præſidium, fiducię priuilegium, prærogatiua ſecuritatis perfectæ. O ſaluberrima noſtrorum medicina morborum. O vera, non ciuitatis ſolum, ſed totius reipublicę anima vita beata, vita felix, aurei ſeculi mater & regina, quæ pulchrè florere facit quodcunqꝫ aſpexerit, & quæ regalibus ſuis ſceptris omnia cõplectitur, fouet, tuetur, moderatur, regit. O pax populorum, tutamẽ patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aëris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas. Hinc dicit Ariſtoteles, libro ij. thopicorum. Iuſtitia regentis eſt vtilior ſubditis quàm fertilitas temporis, ſolatium pauperum, hæreditas filiorum, & ſibimetipſi ſpes futuræ beatitudinis, vt ait Cyprianus lib. de duodecim abuſionibus.

Et effectus huius extendit ſe ad nobilitatem & vtilitatem, quę ex iure ſeu iuris ciuilis diſpoſitione, & ſic ex iuſtitia, à qua ius deſcẽdit, ſequitur: quoniam ex ipſa huiuſmodi ſcientia nobiliſſima homines fiunt nobiles, vt habetur in l. ij. §. fin. ff. de excuſa. tuto. l. prouidendum. C. de poſtulando. per Bar. Bald. & doctores. in procemio ffo rum. per Bar. in prima conſtitutione C. per Alexan. in cõſi. xv. col. penul. & conſi. xviij. in fine. in j. volumi. & conſi. xciiij. col. ij. verſi. ſed ita. eodem volu. & per Felin. in c. quanto. de magiſtris, cum vulg. & dixi in conſuetudi. noſtris ducatus Burgũdiæ, in ti. des droictz & appertenãces à gens mariez. §. xix. in glo. entre gens. in principio.

Et etiã, quia huiuſmodi ſcientia ciuilis facit profeſſores eius in orbem terrarum ſolenniter principari, & ſedere in aula imperiali, vt dicit Azo in procemio inſtitutionum. & propterea dicit Ange. de Peruſio in l. cũm ſalutatus. C. de ſenten. paſſis. ꝙ licet papa non recipiat ad oſculum pacis, tñ Vrbanus papa recepit eum ad oſculũ pacis.

Et etiam doctores iuris ciuilis alium effectum conſequuntur ex huiuſmodi ſcientia, quia ſunt immunes ab hoſpitijs militum, vt dixit tex. in l. iij. vbi etiam glo. C. de muneribus patrimoniorum. libro x. Imo verſantes circa huiuſmodi ſcientiam vocat Philoſophus magnificos, vt habetur iiij. Ethicorum. & ita etiam eos appellat text. in prima conſtitutione C. & in procemio inſtitutionum.

Et habent multa priuilegia de quibus per Alexan. in l. centurio. in v. col. ff. de vulg. & pupil. ſubſtitu. & per Ludouicum Bologninum, in authen. habita, in primis iiij. folijs. C. ne filius pro patre. qui dicit, ꝙ doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infrà ſuis locis dicam.

VIgeſimaprima conſideratio. Sicut videmus ſcientiã iuris ciuilis laudãdam reſpectu effectus, ſic & finis ex effectu reſultantis, qui alius eſſe non poteſt, niſi ꝙ ad eum omnia referuntur, ad quæ cognitio pertinet, teſte Cicerone. Ad hęc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non ſolum noſipſi rectitudine quadam inſtituamur, ſed & proximo bene velimus, pro paceqꝫ & ſecuritate hominũ propaganda laboremus: quoniã ea eſt præcipua legis ratio, vt & omnis pellatur improbitas, & virtus ipſa vigeat & floreſcat. Nam quis neſciat niſi iners iniuriarum mole, temeritate, ſeuitia, iniquitate humana, omnia premi & profligari, & non eſſe regna niſi latrocinia, vt ſæpè antedictũ eſt in precedenti conſideratione.

Et hoc eſt quod dicit Cicero lib. ij. de legibus. vbi ad ciuium ſalutem, ciuitatũ incolumitatem, hominũqꝫ vitã beatam & quietam leges eſſe adinuentas atteſtatur, & ſanctis iuribus demonſtratur, per text. in l. ij. §. poſt hæc deinde. ff. de origine iuris: vbi Bald. colligit, ꝙ ciuitas non poteſt ſtare ſine iureperito. Cũm leges tendant ad conſeruandam rempublicam, ciuitates & hominum congregationem. Quapropter legalis ſapientiæ finem, quæ ita ad humani generis conſeruationem & ad concordiam tendit, eò eſſe nobiliorem nemo inficiatur, quòd homine nihil ſub cælo ſit nobilius. Cũm teſte Cicerone quædam ſit cũ deo cognatio: ſeminaqꝫ in nobis à diuina origine profuſa eſſe dicantur, quibus & conſequens erit etiam hac noſtra ſcientia nihil eſſe præſtantius, quando nobiliſſimo ipſa

ipſa fine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis ſententia legem in optimis rebus eſſe habendam meritò concludendum eſt. At fine cognito quo pacto ad eum perueniatur nouiſſe non erit inutile. Et ſanè iuris noſtri principes quidem illa cæterum prægnantiſſima iuris præcepta tradiderunt, vt porrò honeſtè viuamus, nemini damno, omnibus vtilitati, ius ſuum vnicuiq; tribuamus, ex quibus iuſtitiam conſectemur. Cùm iuris præcepta ſunt hæc. l. iuſtitia. ff. de iuſti. & iure. Quæ pręcepta quamuis numero tria, ſub vna tamen vitę honeſtate duo alia cõprehendi poterunt, niſi iuris prudentes hoc velint genere poſito aliarum, quę vel alioquin comprehenderentur ſpecierum enarratione oẽm ambiguitatis nubem detegere voluiſſent vitæ. igitur honeſtatem latiori patere præcepto nemini poteſt eſſe incognitum. ad hanc honeſtatem iuris ſtudioſus quam commodiſſime accedet, ſi ante omnia deum colat & timeat. hoc in breuiuſculis quibuſdã præceptis Pythagoras iuſſit, quod in libris de legibus Cicero vſurpauit. Cuius lex prima quam poſuit ad diuinum cultũ pertinet, ad diuos inquit, caſtè adeunto, pietatem colunto. hoc Plato in libro iiij. ſuarum legum iuſſit. Qui licet vniuerſum populũ exhortetur, vt pro ſe quiſq; in eorum numeto collocetur, vt deum veneretur, pręcipuis tamen legum obſeruatoribus expedire. finis enim legum tendit ad notitiam boni & æqui, hoc eſt ad notitiam ipſius dei, in quo ſunt bonitas & ęquitas eſſentialiter. Cũ nomen domini, quod eſt Chriſtus, eſt ipſa iuſtitia. c. æſtimant. xj. q. iij. ad ſeparationem ęqui ab iniquo, liciti ab illicito, diſcretionem & exhortationem bonorum ad præmium, quod eſt diuinum & ęternum, quoniam qui cuſtodit legem beatus eſt. Prouerb. xxix. & vt habet. Sap. j. Iuſtitia immortalis eſt, quia facit homines dignos immortalitate ęternę gloriæ. Et teſte Cicerone, in libro de ſomno Scipionis, omnibus qui patriã auxerunt, adiuuerint atq; ſeruauerint, certum eſſe in cœlo diffinitum locum, vbi ſempiterno ęuo fruantur, vt dicit Barba. in c. clerici. in vij. col. verſi. tertiò facit. de iudicijs. Cuius etiam finis tendit ad vtilitatem tam ſibijpſi, cũ per eam honeſtè viuere doceatur. l. iuſtitia. ff. de iuſti. & iure. hic ante alle. §. iuris præcepta. inſti. de iure natu. gen. & ciui. & habetur Ecclesi. iiij. Pro iuſtitia agonizare, pro anima tua & vſq; ad mortem certa pro iuſtitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. & etiam habetur Pſal. xliiij. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te deus tuus oleo lętitię prę conſortibus tuis. Et intantum profuit Traiano infideli, quoniã pręcibus Gregorij fuit à pœnis inferni eductus, vt refert Lucas de Penna in l. ij. in ij. col. C. de exacto. tributo. libro x. Ioan. Fabri in proœ. inſtitutionum. §. j. G. Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero 602. de teſtamentis. vbi etiam refert, quod ait Cicero li. ij. de Officijs, q qui veram gloriam adipiſci vult, iuſtitiæ fungatur officijs: quæ etiam omnibus & reipublicæ vtilis eſt, prout dixi amplius in rubri. des iuſtices. in princ. in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ. Alias quaſdam vtilitates poſui in conſiderationibus quæ tendunt ad demonſtrandum effectum & finem huius ſcientię, tã particulariter q̃ omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo, cum vt habeatur de Lucifero qui voluit fieri ſimilis altiſſimo, propter quod prælium factum eſt in cœlo, & pugnauit Michaël cũ dracone, ita q per iuſtitiã fuit pugna intellectualis, per quam deuictus fuit Lucifer, vt habetur Eſa. xiiij. quomodo cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris. Et Apocalip. xij. Et factum eſt pręliũ magnum in cœlo, Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerũt, neq; locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo, & proiectus eſt draco ille magnus ſerpens antiquus qui vocatur diabolus & ſathanas, q ſeducit vniuerſum orbem, & proiectus eſt in terrã, & angeli eius cũ illo miſſi ſunt: & ſequitur. Nũc facta eſt ſalus &c. propter verbum teſtimonij ſui, quod fuit tale. ſ. iuſtitia mediante, q ex quo maiorem locum ſibi non debitum vſurpare volebat, poneretur in remotiori, ſecundùm quod iura dictãt. l. neminem. C. de offi. magiſtri militum. & c. præcipimus. xciij. diſ. quæ tunc ita erat apud deum, ſicut nunc eſt apud mundũ: quoniã, vt ſuprà dixi, dicit lex. Dominus ab initio poſſedit me, & cùm eo eram ſemper cuncta componẽs, & ſint poſtmodũ per ora principũ iura promulgata.

Vigeſimaſecunda conſideratio. Alio etiã modo laudãdam & magnificandam dicemus eſſe hanc noſtri iuris ſciẽtiam: quoniã ſi quid in honore & excellentia ſacræ theologię dicitur aut reperiatur, multum eſſe extollendam cenſeremus, ſi ad legis ſcripturæ honorẽ q̃ maximè pertinere comprobamus: diuinam ſanè theologiam quibus immenſis laudibus eius profeſſores extollant, neminem præterire põt, vt quia omnibus ſine delectu doctrinis & ſcientijs oẽs præponendã eſſe dicãt, omniumq; ſcientiarum reginam eſſe teſtantur diuina & humana ei tribuentes, & iã non vſq; ſed in æthera quoq;: quin & illas quondã luciferi ſedes eam collocantes, quod ſi verũ eſt, ſicut id ipſum & nos quoq; verũ eſſe fatemur, vt ſuprà diximus & probauimus, quis negabit legalẽ ſcientiam eſſe nobiliſſimã? Euidentia ſiquidem veritatis, compertum eſt theologiam tanto iuris ſcripti patrocinio niti, tanta eius ſuffragatione adiuuari, vt ſi legitima illi ſuſtuleris, ſi legum ab ea fulcimenta ſeparaueris, velut ſterilis, arida & mãcha modiciq; in humana ditione momenti ſit apparitura. Cùm theologia ad duo inſignia ſeſe extendere dicatur, ſpeculationem & actionem: certè ſi aliquam ipſa ſui vtilitatem præſtare velit, in ſolis ſpeculatiuis finibus nõ remanebit, ſed & ad vitæ actiones ad humanos actus moderãdos ſeſe accommodet neceſſe erit. Ad hoc poſterius totum noſtrum eſt. Cum enim ſeries vitæ actiuę in tribus conſiſtat, vt viuatur honeſtè, nemo lædatur, & ſuum ius integrũ intactumve perſiſtat & conſtet: quòd tria iſta nullius alterius q̃ legali traditione cognoſcãtur, conſequẽs erit vt totũ illud quicquid ad virtutes ad vitia aliaſq; humanæ vitę actiões pertineat, à noſtro potiſſimum iure theologus mutuetur. Si igitur diuina mater theologia qñ ſecundùm vnam ex diffinitionibus, quas in ſecũdo ſententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nil aliud eſt q̃ voluntas conſequẽdi retinendiq; quod iuſtitia vetat. Si de peccato illi negotium ſit, ſi de eo quod ſancta prohibet iuſtitia ſit, diſcretiua, interq; lepram & non lepram iudicatiua, quo id præſidio faciet? An ſola & nuda rerum diuinarum illi ſuffecerit ſpeculatio, non eſt arbitrandum. Auguſta igitur legũ ſcita ſacroſanctaq; noſtrorum patrum decreta adibit: vtpote q propria ſubiectaq; iuris ſcripti ſit hæc materia: quoniã nec peccatum eſſet, ſi lex non eſſet. Sed quid in re aperta tam anxiè laborandum eſt, tolle ex quatuor ſententiarum libris iuris poſitiui documenta, non ſolum illos explumabis, ſed & tota diſtinctionum capita in fine tertij: vbi de mendacio, de periurio, de conſilijs patrum diſſeritur: quin & quartus ipſe totus qui de baptiſmo, de cõiugio, de pœ-

nitentia,de clauibus ecclesiæ tractat,concident & interi-
bunt.Paria de magnis illis iuris elegantium summã inscri
ptoribus sentire veritas cogit.Ex quibus si legum,tum di
uinarũ,tum humanarũ iussa demantur,vniuersus ille tam
insignis tantorũ patrũ labor exarmabitur.Adeò in seipsa
parũ theologia in humanis actibus operabitur,nisi legũ
sufulcro velut tibicine sustineatur:nec id iniuria fieri,quòd
ille ambæ professiones affinitate cognoscantur.ex eisdem
enim autoribus,Moyse & prophętis processerũt,qui nõ
solũm rerum diuinarum,sed & legis cognoscendæ cam-
pum aperuerunt:imo vtraꝗ; ab ipso optimo maximoꝗ;
deo originẽ assumpsit,vt suprà amplè demõstratum est.
Et ideo dicit Lucas de Penna in rub.de professo.& medi-
cis.lib.x.C.ꝙ scientia legalis est pars theologiæ:imo effe
ctualiter vtraꝗ; habet idem subiectũ,quicquid dicãt mul-
ti qui non intellexerũt neꝗ; originem,neꝗ; effectum,neꝗ;
finem illius,qui dicere voluerunt non habere subiectum.
Cũm verũ subiectum ipsius sciẽtiæ sit ius,cuius diffinitio
est,ꝙ est ars boni & æqui:quæ quidẽ bonitas & æquitas
sunt essentiæ ipsius dei,cum dicatur Lucæ xviij.Nemo
bonus nisi deus.& etiam Marci x.& habetur Iob xxxiiij.
c.Absit à deo impietas,& ab omnipotente iniquitas,&
orbẽ terræ in ęquitate iudicabit.Psal.ix.& lxvj.Et illius
scutũ est æquitas,quod est iustitia,vt habetur Sap.v.& vt
dicit Augustinus in lib.de pœnitentia.Tanta est æquitas
ipsius dei,ꝙ quicquid homo fecerit laudabilem in suis fa-
ctis deum inuenit.Si rectè egit,laudabilem inuenit per iu-
stitiam præmiorũ:si peccauerit,laudabilẽ inuenit per iu-
stitiam suppliciorum:si peccata cõfessus ad rectè viuendũ
redierit,laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarũ.Sem
per enim rectus & iustus est dominus,& fidelis absꝗ; ini-
quitate.Esaiæ j.& ipsa æquitas est pars iustitiæ,vt dicit
sanctus Thomas ij.ij.q.lxxx.imo inest ei,vt dicit idẽ san
ctus Thomas ij.ij.q.cxx.c.j.Cũm ergo finis & effectus iu
ris non sint aliud nisi bonum & æquũ,quæ sunt essentiæ
dei,non est dubiũ,ꝙ ita deus potest dici subiectum in sciẽ
tia iuris,sicut in scientia theologica.Cũm etiã vtraꝗ; ten-
dat ad notitiam diuinarum rerum,vt s.dictum est.Vnde
ergo si immortalibus titulis,eminẽtissimis pręconijs,lau-
datissimis prædicationibus theologia digna iudicari de-
bet(vt debet & quidem meritissimè)quę per lapideum
Iouem celeberrima,quę excellẽtissima nostræ legalis sciẽ-
tiæ erit,& maiestas & amplitudo,qua sine ea ipsa theolo
gia quantum circa hominum vitam & actiones versatur
consistere nequeat,vel quæ sanctissimi iuris nostri pręstã
tior,quæ pręrogatior vel colligi vel æstimari dignitas po
terit,vt quoties magna illa theologia celebrationum de-
coramentis extollitur,toties & legalis scientiæ cãdor eius-
dem laudis vel præcipuam partem communionis partici
pationisꝗ; iure sibi vendicet:hæc Zasius in suis orationi-
bus post repe.l.ij.ff.de origine iuris.vbi satis amplè ponit
laudes iuris ciuilis.

VIgesimatertia consideratio. Visum est hic quomo-
do theologia participat cum scientia iuris canonici
& ciuilis,& ꝙ etiam est quædam similitudo inter ius ca-
nonicum & ciuile:ita ꝙ ille tres scientiæ pręcedere debent
& excellunt omnes alias scientias,& de alijs inferioribus
infrà amplius dicetur:sed quia quandoꝗ; deficiunt consti-
tutiones papales,& in defectum eorum allegantur dicta
Hieronymi,Augustini,Ambrosij,& Gregorij,aliorũꝗ;
sanctorum doctorũ,quorum dicta sancta mater dei eccle-
sia veneratur,si in decisionibus causarũ inducatur lex ci-
uilis,quæ omnino disponit contrarium,quod eorum ser-
uabitur in foro ecclesiastico.Videtur primò ꝙ dictum san
ctorum lege repulsa.c.j.xx.dist.vbi post cõstitutiones Ro
manorum pontificum seruanda iubet ipsorum dicta san-
ctorum magnanimiter retinenda & promulganda.& cũ
de legibus nihil dixerit,ideo id omisisse videt.l.quicquid.
ff.de verborum oblig.l.j.§.si autem ad deficientis.C.de
cadu.tollendis.c.dilectus.de tempo.ordinandorum.c.is
qui.in prin.de senten.excommunicatio.libro vj.

Secundò facit,quoniam si canones præferantur legi-
bus,vt suprà dictum est,multò fortius dicta sanctorũ.Cũ
etiam canonibus pręferantur.c.cõstitutiones.x.dist.quod
probatur eo quia videtur repręsentare personas sanctorũ,
qui vidẽtur autoritate diuina potiusꝗ; alia loqui:quoniã
ex quo loquuntur diuina inspiratione,videtur accusare
Christum qui eos accusat,argu.c.sacerdotis.vj.q.j.l.ij.C.
de statuis & imaginibus.viij.q.j.c.qui.si enim ecclesia san
ctorum patrum dicta approbet,quomodo ea recusare po
tuit,cum eandem potestatem ex approbatione habeant
quam ex constitutione.l.ij.§.ne autem.& §.sed neꝗ;.C.de
veteri iure enucleando.

Tertiò,imo quod fortius est,videtur ꝙ leges principũ
in causis ecclesiasticis sunt repellẽdæ,ne diuinis rebus prę
sidere videãtur secularibus negotijs implicati.xcvj.dist.c.
cũ ad verum.in fi.Illicitum namꝗ; est eum qui modo se in
ordine sanctissimorũ episcoporum ecclesiasticis immisce-
re tractatibus.eadẽ dist.c.seq.ad sacerdotes enim deus vo-
luit quæ in ecclesia dispẽsanda,sunt pertinere non ad secu-
li potestates.eadẽ dist.c.si imperator,quæ distinctio in to-
tum facit ꝓ hac parte.Et qm̃ sancti doctores ecclesię sunt
ampliori gratia spiritussancti,ita ampliori sciẽtia alijs ne-
dũ regibus pręcellentes rationi magis probantur adhæsis-
se:vnde hoc exemplo Natã propheta Dauid regem incre
pauit,& Daniel nulla alia potestate functus,nisi quia ex
reuelatione diuina id præsumpsit,iudices à populo consti
tutos condemnauit.ij.q.vij.c.nos si competẽter.§.sed no-
tandum.versicu.item Daniel.

In contrariũ tñ,quoniam etiam videtur ꝙ ex sentẽtia
Romani põtificis leges sint diuinitus per ora Romanorũ
principũ diuinitus promulgatæ.c.nemo.xvj.q.iij.Nã &
beatus Petrus princeps apostolorũ secũdũm leges seculi
causas ecclesiasticas iudicabat.vj.q.j.c.beatus.in fi.& Gre-
gorius in causis ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit
argumenta.ij.q.j.c.legum.in fi.& Augustinus eadẽ quæ-
stione.c.nomẽ.sensatus est enim qui credit legi dei,& lex
illi fidelis.Ecclesiastici xxxiij.

Secundò facit,qm̃ infames sunt ex ecclesiæ statuto,qui
Christianę legis normã abijciũt,sicut qui ecclesiastica sta-
tuta contemnunt.vj.q.j.c.infamis.in principio.

Itẽ nullę accusationes à iudicibus ecclesiasticis admittũ
tur,quæ per leges seculi prohibẽtur:hæc em̃ sunt sancto-
rum patrum vestigia.eadem.q.c.nos sequentes.

Item & tertiò papa iubet sacræ scripturæ legibus esse
subiectum.xxv.q.j.c.satagendum.ergo & causæ ecclesia-
sticę in defectũ canonũ maiori eis debent ratione subesse,
vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur.ad idem.l.dist.
c.si ille.x.dist.c.si in adiutorium.& c.seq.& seq.vsꝗ; ad fi-
nem.xvj.q.vj.c.inter memoratos.

Quartò,nam ex quo leges per Romanos pontifices
sunt receptæ,ita habendæ sunt ac si essent per Romanum
pontificẽ promulgatæ.Omnia enim nostra facimus qui-
bus à nobis autoritas impartitur.l.j.§.sed neꝗ;.C.de ve-
teri

teri iure enucleando.

Quintò, quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum. ca. quis aut leges. liiij. distinctione. quoniam si in ordine, ergo in obseruatione. l. hęredes. in fine. ff. ad Trebellianũ. Ordo namq; verborum ordinem obseruationis ostendit. c. in Christo patre. de conse. distinc. ij. faciunt notata per Felin. & alios in c. cùm dilecta. de rescriptis. & per docto. in c. mandato. de præbendis. in vj. dixi suprà in prima parte.

Sextò facit, quia textus in c. summopere. xj. quæstione iij. dicit, ꝙ diuina & humana lege resoluātur dubia. nihil de dictis sanctorum patrum dicendo.

Septimò facit textus in capitulo, si inter. vj. quæstione iiij. vbi papa leges humanas & principum suas leges vocat.

Octauò, quia etiam habetur xiij. quæstione secunda. cap. vnaquæq;. & §. item quæ, quòd quæ legibus diffinita sunt, mutari non licet. hinc Ambrosius in cap. iudicet. iij. quæstione vij. dicit: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat. si quis sentētijs suis obtemperat, non indulget proprię voluntati. nihil paratum & cogitatum de domo defert & infra. obsequitur legibus non aduersatur, scilicet naturæ, & infra. qui iudicat non suæ voluntati obtēperare debet: sed tenere quod legum est, nec immeritò, quoniam per imperatores leges humano generi deum distribuisse notum est, dicit Augustinus viij. distinctio. capitu. quo iure. igitur & sancti quorum dicta ecclesia recipit, nihil debent contrarium legibus ex arbitrio suo dicere: sed iuxta leges & iura pronunciare. Postquam enim sunt factæ leges non de eis, sed secundùm eas iudicandum est. capitulo in istis. iiij. distinctio. & hoc iustè: quia lex est lux & via vitæ. Prouerbiorum sexto.

Nonò facit, quia etiam similitudo legis recipitur in argumentum ad decisionem causæ ecclesiasticæ. capitu. in audientia. de sententia excommunicationis. extra. capitu. si iudex. de sententia excommunicatio. in vj. fortius præualebit ipsa lex. ad idem facit xv. quæstione iij. cap. sanè. §. cùm autem.

Decimò facit, quinimo etiam causa ecclesiastica per leges expresse deciditur. c. præsulum. in fine. xvj. quæstione iij. ibi, & tricennalis lex concludit: quia & filiorum nostrorum principum manauit autoritas. & c. nos sequētes. vj. q. j. & xcix. distinctio. c. prouinciæ.

Vndecimò facit, quia sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, in authen. de ecclesiasticis titulis. in principio. colla. ix. ita & sacri canones principum constitutionibus adiuuantur. c. j. cùm concordan. de oper. noui nunciatio. extra.

Duodecimò, quia custoditio legũ consummatio est incorruptionis. Sapientiæ vj. vnde dicitur xxv. quæstione j. c. generali. quicunq; regum censuram in quocunq; crediderit vel permiserit violandam, vt execrandum anathema quidem fiat, & velut præuaricator fidei catholicæ apud deum reus existat. & eadem quæstione, capi. ideo. in prin. vbi dicitur, quòd in mundanis affixum est legibus excedere minime nos debemus. contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si quod ipsi diuino statuerunt consilio intactum non conseruamus. Dicta verò sanctorum credenda non sunt, nisi scripta in lege domini inueniantur: & ipsorum pręcepta prius veniunt discutienda, ꝙ implenda. l. dis. c. si quis præpostera. vnde Ioannis j. c. iiij. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex deo sint. & ex his & pluribus alijs motiuis & rationibus, ita tenet Lucas de Penna in lege medicos. in secunda & tertia colũna. C. de professo. & medicis. libro decimo.

Et ad hanc vide Christoforum Longolium in suo Panegyrico in ciuilis sapientię laudem, quo comparatis ad inuicem cuiuslibet facultatis excellētioribus, facilè aperit nullam earum nedum excellere, sed nec sibi coęquari, talemq; inter eas omnes & istam esse delectum, qualis inter continentia & contenta solet adhiberi. Et hac velut vicaria dei opera fungente omnes in hoc seculo egere necessariò. Reliquis verò contingenter.

VIgesimaquarta consideratio. Ex prædictis ergo inferendum est, ꝙ doctores iuris ciuilis sunt multum honorandi, nec immeritò: quia sunt ad aliorum eruditionem. capi. super specula. de magistris. Et dicit textus in capi. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratio. sanctorũ. ꝙ sunt luminosæ cādelę ardentes super candelabrum positæ, quę in vniuersum corpus orbis terrarum tenebris profugatis veluti sydus irradiat matutinũ. & text. in dicto capitulo. super specula. dicit, ꝙ fulget veluti splēdor firmamenti, & veluti stellæ sunt in ęternitates perpetuas permansuræ. & capitu. multi. de pœnitentia distinctio. secunda. dicit, ꝙ sunt radij solis, & textus in lege si arborem. §. si tamen. in verbo, locus opacus: quoniam sole cœpit esse plenus. ff. de seruit. vrba. prędiorum. cum ibi notatis per Angelum, qui multum extollit illum textum ad hoc. & antecessores appellantur, vt in procemio ffvorum. §. primo. & §. discipuli. & domini vocantur. authen. habita. C. ne filius pro patre. & patres iuris, vt in l. prima. C. de excusatio. artificum. libro decimo. imo prophetæ dicũtur, vt in capi. sic rector. xliij. distinctio. in versic. prophetæ quippe. vocantur etiam nobilissimi, vt l. secunda. §. fi. ff. de excusatio. tuto. & amici principis. l. diui. ff. de iurepatronatus. & parentes, vt in l. ex diui. C. de locato. vt per Barbatiam consilio suo inci. præclarè scribitur apud Iob. col. ix. in secundo volumine. imo & patres principis, & non fratres. l. ij. C. de officio diuerso. iudicum. Et professores dicũtur. C. ne filius pro patre. authen. habita. & doctores, vt in procemio, Grego. & procemio vj. & in clemen. ij. de magistris. & magistri, vt in procemio ffvorum. §. his igitur. Et his nominibus: scilicet magister & dominus vocabatur dominus Iesus Christus, vt habetur Ioannis xiij. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. Item vocantur præceptores. l. si in ędibus. ff. de damno infecto. & etiam dicuntur sacerdotes. l. prima. ff. de iustitia & iure. imò sanctissimi. Cùm sanctissima lex seu iuris ciuilis scientia dicatur, vt in l. prima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Et etiam iurisperiti dicuntur. l. prima. C. de professoribus qui in vrbe Constantino. libro duodecimo. & etiam celsiores. vt in l. secunda. C. de officio diuerso. iudiciorum. Magnifici etiam viri appellari debent, quia & sic versantes magnificos viros appellat philosophus, quarto Ethicorum. & ita etiam eos appellat textus in prima constitutione. C. §. primo. & in procemio institutio. §. cũq;. Sunt enim doctores iuris optimi, iustitiæ & reipublicæ ministri, inquit textus in procemio ffvorum. §. discipuli. & §. penultimo. & dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. hi qui dirimunt ambigua facta causarũ, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, ꝙ si prælijs ac vulneribus patriam pa-

rentesq́ȝ saluarent: & aliqua ex nominibus prædictis po-
nit Cardinalis Florẽtinus dictus Zabarella in clemen.ij.
de magistris.in iij.q.& ĩ quarta ponit quæ sunt priuilegia
illorum.fortè ea sum descripturus,ad denotandum, ꝙ ex
quo vltra doctores aliarũ scientiarum sunt priuilegiati,ꝙ
etiam sunt honorãdi.Illorum etiã priuilegia ponit Alex.
in l.centurio.ff.de vulg.& pupil.substitutio.

Vigesimaquinta consideratio. Anteq́ȝ ponam quo-
modo vnus doctor etiam eiusdem scientiæ sit alteri
præferendus,ponam illam antiquam & Carnolinam di-
sputationem,quę tamen est sine rationibus validis ex par
te medicorum.An legistę sint digniores medicis,& sic an
debeant præcedere medicos.An verò medici legistas.&
in hoc legistę,medici, & theologi insudauerũt. Legistę ve
rò suas partes tueantur, medici suas. Theologi verò ar-
guunt ad partes pro excellentia vtriusq́ȝ scientię,sed nihil
decidunt.ideo adhuc sub iudice lis est.

Et imprimis capiam fundamẽta pro medicis, tuendo
earum partes,ponendo multa vltra posita per doctores
nostros iuristas,quæ primo referam, deinde fundamenta
medicorum,tandem aliqua addam.

Inter cæteros iuristas reperio,ꝙ Barba.in c.clerici.de
iudicijs.melius cæteris hanc materiam disputauit. Et pri-
mò dicit,ꝙ in hoc vult stare tanq́ȝ agnus coram tonden-
te,nec vult alicui molestus esse: & adducit in medium illud
quod scribitur apud philosophum in iij.aliàs in primo
Ethi.opus morale,vt dicit,sumpsit nõ vt sciamus, sed vt
boni efficiamur,& sic philosophia moralis non est intro-
ducta vt per eã sciamus,ex quo datur intelligentia quædã
ad iurisconsultũ nostrum in l.j.in principio.ff.de iusti.&
iure.dum dicit veram,nisi fallor, philosophiam,nõ simu
latam affectantes:vt non sit philosophia ad sciẽdum, sed
vt boni homines fiãt.vt probatur in l.iustitia.§.iuris prę-
cepta.ff.de iustitia & iure.Ergo nõ est scientia,vt dicit do
minus Abbas Panor.in dicto c.clerici.

Nam scire,est rẽ per causam cognoscere,vt in primo
Posteriorum.& in primo Phisicorum dicitur.tunc enim
opinamur vnumquodq́ȝ cognoscere,cum causas cogno-
scimus primas & principia prima vsq́ȝ ad elementa.capi.
qui occidit.xxiij.q.viij.Ergo sequitur,ꝙ non est scientia
facultas ciuilis aut canonica,sed est quædam philosophia
moralis per quam homines inducuntur ad bonum facien
dum, & ad euitandũ malũ, & sic se habet vt imperatrix,
faciat illud Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et l.prima.in princ.& ibi glo.in verbo,metu.ff.de iu-
sti.& iure:ergo eo respectu excellentior est naturalis philo
sophia,metaphisica,aut medicina.vt dicit Barba.in dicto
loco pro suo primo fundamento.

Sed istud fundamentum est plusq́ȝ debile, cũm præ-
supponat falsum,cũm satis suprà in quarta consideratiõe
huius partis probauerim,legalem facultatem esse scientiã
habens suas causas & modos arguendi.imo magis dicitur
scientia,q́ȝ phisica & medicina,vt statim probabo.

Secundò Barbatia adducit textũ in c.nõ sanè.xiij.quę
stione v.vbi Gratianus ponit verba Augustini ad Mace-
donianum.in quibus pręmisit medicos,legum aut cano-
num doctoribus.& clarum est ꝙ ex ordine literę validum
est in iure argumentum,vt in l.generaliter.§.quid ergo.
versic.ordinem scripturæ.ff.de fideicommis.libertati.no-
tatur plenè ĩ c.cũm dilecta.extra de rescriptis.vbi per Fe-
lin.& dicit ipse Barba.quod dicit in c.decernimur.extra
de iudicijs:ergo pręferuntur medici legistis.

Ad istud fundamentum dabitur responsum clarum,
tenendo partem contrariam, vbi simili modo arguetur
pro parte contraria.

Tertiò, idem Barba.adducit tex.quem dicit esse singu
larem coniuncto dicto Barto.in l.j.C.de comitibus & ar
chiatris.libr. xij.vbi dicit,ꝙ medicus principis,aut papę,
æquiparatur ducibus & vicarijs principis,& obtinet lo-
cum comitis primi ordinis,quem gradum non habet le-
gum doctor consiliarius principis,vt notatur in l.iurispe
ritos.ff.de excusatio.tutorum.

Ad istud est facilis respõsio,ꝙ ex quo tenet primũ lo-
cum inter medicos,ꝙ ratio est ꝙ aliqua dignitate decore-
tur:sed non dicit ꝙ ille qui inter consiliarios principis te-
net primũ locũ,vt est cãcellarius,qui dicitur quæstor vel
præfectus pretorio,sit minor eo,cũ etiã sit supra duces,co
mites,& vicarios,vt suprà amplè dictum est in sexta par
te,in j. & secũda consideratiõe.vbi amplè de cãcellario &
eius præeminentia seu excellẽtia: & etiam in d.parte posui
de primo medico principis,qui stat longè post cãcellariũ.

Quartò pro suo fundamẽto dicit,ꝙ illa scientia est no
bilior,cuius subiectum est nobilius,vt dicit philosophus
in primo de anima:sed subiectum philosophiæ naturalis,
vt dicit,est nobilius subiecto legum.est enim subiectum
corpus phisicum,vt mundus & cætera quæ in eo sunt,vt
stellæ,cœli,planetæ,elementa,mixta,homo,animalia ir-
rationabilia:de quibus philosophus proprietates & pas-
siones considerat,& hæc subiecta sunt nobiliora subiecto
legum,quod est iustitia in politica conuersatione.

Quòd autem cœlum,intelligentię,& planetæ sunt no
biliores ipsa iustitia ciuili apparet:quoniam,vt dicit,sunt
corruptibiles in simplices,& ꝑpetuæ causę sunt eorũ,quę
in mundo sunt,à quibus ratio & natura rerum dependet,
& oẽs eius operationes inferiores:&,vt dicit, legalis po-
tentia est quædam operatio variabilis.Ipsa etiam anima
humana nobilior est sine comparatiõe potentia legali,&
ipsa iustitiæ communicatione,cum sit subiecta simplex &
perpetua.& eodem modo est dicendum de intelligentijs
superioribus,vt habetur in libro de anima.

Similiter & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia
legali,quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso
causato,vt ca.cũm cessante.extra de appellatio.l.adigere.
§.quãuis.ff.de iurepatro.& habetur in lib.de causis.& fa-
cit l.eam quam.C.de fideicõmissis.sed iustitia est effectus
causatus ab homine,& etiam ad finem inuentus, ergo nõ
est nobilior ipso homine,& per consequens scientia illo-
rum est nobilior scientia legali.

Et eodẽ mõ probo,ꝙ subiectũ medicinæ est nobilius
subiectò legis.Nã subiectũ medicinę est corp⁹ humanum
aĩatũ sed subiectũ legis est iustitia cõmunicatiua,ergo sub
iectũ medicinę est nobilius subiecto legali,eo quia homo
est dignior,quia est nobilissima creaturarum.Nam causa
efficiens alicuius operationis est nobilior effectu à se pro-
ducto,iuxta illud.Manus tuæ domine fecerunt me.& pro
batur in lib.de causis.ergo homo est nobilior iustitia poli-
tica & cõmunicatiua,& sic nobilius est subiectum medici
næ,q́ȝ legis,& per consequens est nobilior scientia.

Pro responsione præcedentium persuasionum,seu ta-
lium qualium inductionum,necesse est demonstrare erro
rem ita arguentium,qui in omnibus errant extrauagando
terminos,& aliter sumendo q́ȝ sumi debeant.Nam nõ est
verum,

verum, ꝙ homo ſit ſubiectũ in metaphiſica, philoſophia, & medicina, quæ omnes res ſupra declaratæ ſunt ſubiectũ in illis ſcientijs: ſed in philoſophia naturali ſubiectum eſt cognitio rerum naturalium & effectus illarũ quæ ſunt facta cauſa hominis, cũ oĩa hominis cauſa facta ſunt, nõ ſolùm medicina: ſed etiam planetæ, cœlum, terra, aër, aqua, omnia elementa, iuſtitia, ius, & omnes aliæ res quæcunq; ſint. Ita ꝙ homo in qualibet ſcientia eſt ita ſubiectũ in vna ſicut in alia: & vnaquæq; ſcientia eſt ita facta ad effectum hominis ſicut alia: cùm, vt dictũ eſt, hominis cauſa facta ſunt omnia, vt dictũ eſt amplè ſuprà in ſecunda parte, in prima conſideratione. ad quam recurre ad demonſtrandũ ꝙ omnia ſunt ſub homine, & non ꝙ homo vni rei ſubijciatur, & non plus vni ꝙ̃ alteri: imo omnes quęcunq; res, quæ ſunt in mundo, & à deo creatæ ſubijciuntur homini, vt ibi amplè dixi. pręter rationem cui ſubijcitur homo, & non ratio homini. vnde, vt ait Sene. ad Lucillũ. Si vis oĩa tibi ſubijcere, ſubijce te rationi. vt dicit gloſſ. in verbo, rationis. in c. ex eo. de electio. in vj. de qua do. meus Iaſon in l. dedi, la premiere. §. ſi liber. ff. de conditio. ob cauſam. & in lege quoties. in vj. & vij. col. C. de rei vendi. & in lege illam. C. de collatio. ſed nihil aliud eſt lex, niſi quod ratione conſiſtit. j. diſtinctio. c. conſuetudo. imo ratio eſt anima legis. l. cùm pater. §. dulciſſimis. ff. de legatis ij. quoniam per rationem reſtringitur, ampliatur & ducitur. vt tenet Felin. in capitu. ex parte, in fine. extra de conſtitutio. Panor. in c. ſi, in iij. col. extra de reſcriptis. Petrus de Ancha. in conſilio ccliij. in ij. col.

Item & magis errant qui tali fundamento vtuntur, dicendo ꝙ ſubiectum in ſcientia legali ſit iuſtitia politica & communicatiua, cùm verũ ſubiectum ſit ius, quod ars boni & æqui, quę ſunt eſſentiæ deitatis. vt ſupra dictum eſt, ex quo ſubiectum ipſius ſciẽtię legalis poteſt dici deus, ſicut in theologia vno reſpectu, tamẽ licet alio ꝙ̃ ad theologiam. Cùm licet deus ſit ſubiectum in theologia eodem reſpectu, ſcilicet quia conſiderat dei proprietates & operationes, ex quo eſt eius verum ſubiectũ ſecundùm philoſophum, primo Poſteriorum. & dixi ſuprà in ſecũda conſideratione, ſic etiam ſcientia legalis: quia conſiderat bonitatem & æquitatem, quæ ſunt partes iuris, & ideo cũ ſint eſſentiæ & proprietates & operationes dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur, ideo ſubiectum in illa ſcientia legali eſt ipſe deus, vt amplè ſuprà dixi. & ſcientia medicinalis ſolum habet reſpectum ad ſanitatem corporis, & non animæ nec morum, quod tamen facit ſcientia legalis: quoniam ea ratione qua homo poteſt dici ſubiectũ in medicina, quia medicina habet reſpectum ad ſanandũ corpus, eadem ratione & digniori poſſet dici ſubiectum in ſcientia legali, cùm medicina habeat reſpectum ad illũ ſanandum, & ſcientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum: & non ſolum hominem in ſpecie prout medicina, ſed totum hominem in genere & in republica quæ homini priuato præferenda eſt: circa quam verſatur ſcientia legalis, non autem medicina. & ſicut ſecundùm communem opinionem & illorum qui non vltra voluerunt dicere ſubiectum iuris ciuilis eſt homo politicus & rationalis dirigibilis conſtitutionibus legalibus in bonũ & in noticiam diuinarum atq; humanarum rerum, vt ſupra dictum eſt. Ita homo non ſimpliciter, ſed ęgrotus dirigibilis ad ſanitatem ęx conſtitutionibus & ordinationibus medicinalibus eſt ſubiectum in medicina: ſed non poteſt dici ꝙ homo ſimpliciter ſit ſubiectum in medicina cũ homo ſanus non ſubijciatur medicinæ: quoniam, vt habetur Mathæi ix. Marci ij. & Lucæ v. Non eſt opus medico valentibus, dicit Ieſus phariſæis. cui Chriſto credendũ eſt, cùm quæ dicit vera ſunt, & verum eſt teſtimonium eius: & ideo non poteſt eſſe verum, ꝙ homo ſimpliciter ſit ſubiectum in medicina: quod adhuc quod plus eſt poteſt ſemper dici in ſciẽtia legali, quoniam licet dici poſſit, ꝙ quæ ſpiritu dei reguntur non ſint ſub lege. verum eſt quantum ad exercitum, ſed quantum ad rationem legis ſemper homo ſubiectus eſt. Panormi. in cap. omnis anima. de cenſibus. dixi ſuprà in quarta conſideratione. Nec eſt etiam verum, ꝙ iuſtitia ſit magis corruptibilis, & ꝙ cœlum & intelligentiæ ſeu planetæ cœli ſint magis incorruptibiles ꝙ̃ iuſtitia. Cùm ſit conſtans & perpetua voluntas. vt habetur inſtitu. de iuſtitia & iure. in principio. & in l. iuſtitia. ff. eodem. & dixi ſupra vbi ſatis probaui, ꝙ non eſt variabilis nec commutabilis.

Et ſi dicatur, ꝙ cauſa efficiens ſit maior cauſato: ergo etiam ſequitur & in hoc non eſt dubium, ꝙ omnes aliæ ſcientiæ, imo inter alias plus medicina minoratur, cùm homo ſit cauſa efficiens illarum, & homo non eſt factus propter medicinam, ſed medicina propter hominem: quia homo eſt dignior quacunq; ſcientia, imo quacunq; re mũdi, cùm omnia eius gratia facta ſunt. dixi ſuprà amplè in ſecunda parte, in prima conſideratione. ex quo ſequitur, quòd prædicta fundamenta Barbatiæ non militant.

Quintò Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit ꝙ illa ſcientia eſt nobilior altera, cuius finis eſt dignior: quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finem, & finis eſt, qui mouet agentẽ, & eſt cauſa cauſarum, vt dicit philoſophus. & probatur in lege eam quam. C. de fideicommiſſis. ſed finis philoſophiæ naturalis eſt dignior, ꝙ̃ finis legalis cenſuræ, quod demonſtrat, vt dicit: quia finis intentus à natura in philoſophia eſt felicitas actuum humanorum, ſed finis legalis cenſuræ non eſt felicitas actuum humanorum: ergo finis naturalis philoſophiæ eſt dignior fine legalis cenſuræ, quod vt dicit apparet, finis legalis cenſurę eſt felicitas quędã circa quoddã cõmunicari ſecũdũ ciuilem cõuerſationẽ, talis aũt non eſt vera felicitas actuum humanorũ, vt probatur in lib. Ethicorũ. & eodẽ modo eſt dicendũ de medicina, vt finis medicinæ ſit dignior fine legalis cenſurę. Nã finis medicinę eſt conſeruatio ſubſtantię & eſſentię hominis: finis autem legis eſt cõſeruatio qualitatis & accidentis, q̃a bona & honeſta conuerſatio, in alijs aũt ſubſtantialis & cõſeruatio ſubſtantiæ & formæ eſt dignior finis & magis neceſſarius fine qualificatiuo & conſeruatiuo qualitatis, & vt dicit, hoc eſt clariſſimum, quia ſubſtantia eſt dignior accidente: quia accidens eſt in eſſe, vt voluit philoſophus v. Ethicorum. & in l. eius. ff. ſi cer. peta.

Parcat mihi autoritas domini Andręę Barbatiæ: quia non bene cõſiderauit finem legalis ſcientiæ, q̃m ſi vidiſſet Ciceronẽ, aut de eo recordatus fuiſſet, & ſequẽtibus allegandis, non dixiſſet finem legalis ſciẽtiæ eſſe talem quem dicit. Nã Cicero lib. ſecũdo de legibus, ad ciuiũ ſalutẽ, ad ciuitatum incolumitatem hominumq; vitam beatam & quietem leges eſſe adinuẽtas atteſtatur, & ſatis iuribus demonſtratur per textum, in l. ij. §. poſt hæc deinde. ff. de origine iuris. vbi Bald. dicit, ꝙ ciuitas non poteſt ſtare ſine iuriſperito. cum leges ad conſeruandam rempublicam ciuitatis, & etiam finis legis eſt conſeruatio pacis inter ho-

mines, vt dicit Alberi. in rubrica. ff. de legibus. Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationē vnius hominis in specie, puta talis, aut talis; sed omnium & totius reipublicæ. Et tamen finis medicinę non tendit ad cōseruationem vniuersalis status hominis. Cùm medicina sit tātum pro ęgrotis: quoniam, vt dictũ est, non est opus medico bene valentibus, Mathæi nono. Nec est in potestate medici facere hominem quantumcunq; specialem immortalem, iuxta illud Psal. lxxxvij. nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt. quod non est medicorum suscitare, sed solius dei. Vnde dicit. Confitebuntur tibi, quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis sed à deo solo rediuiuos faterētur, prout ita declarat illum textum Archidiaco. in c. cōuertimini. §. hinc etiam medici. de pœniten. distinctio. prima.

Item & sic. ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem reipublicæ, finis verò medicinæ ad conseruationem priuatorum hominũ, est pręferenda sciētia legalis. Cùm vtilitas publica pręferenda sit priuatæ. l. vtilitas publica. C. de primipilo. lib. xij. & ibi Lucas de Penna.

Nam bonum gentis diuinius est q̃ bonum vnius hominis, vt dicit philosophus primo Ethicorum. Et apud Platonem. Iustissimè illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quisq; nescit affectus. viij. distinctio. in principio. hinc Tullius de Officijs, libro iij. Natura quidem cōsequimur, vt communem vtilitatē nostræ anteponamus: vt enim leges omnium salutem, saluti singulorũ anteponunt, dicit Lucas de Penna in lege j. C. de collatione fundorum patrimonialium. libro vndecimo.

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis, sed legalis censura ad conseruationem hominum reipublicæ & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atq; humanarum notitiam tendit, vt dicit gloss. in l. j. §. proinde. ff. de varijs & extraordi. cognit. in verbo, sanctissima. vbi dicit, ꝙ scientia legalis est sanctissima quo ad animã: quia eius præcepta concordant cum diuinis, docet enim honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiq; tribuere. ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas, & respublica: sed anima saluatur, quoniam in his tribus pendent leges & prophetæ: sed anima præferenda est corpori & quibuscunq; rebus. lege sancimus. C. de sacro sanc. eccles. & satis suprà demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse ęquiparanda scientiæ theologicæ, quę cùm suprà scripserim, nolo hic transportare.

Ex quibus constare potest, ꝙ nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ, aut philosophiæ naturalis. Cùm in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ fine medicinę & philosophiæ.

Sextò, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit ꝙ nulla doctrina pōt appellari scientia, nisi quæ est verorum & æternorum in veritate & impossibilium aliter se habere: quoniam, vt dicit, scientia est verorum, secundùm philosophum primo Posteriorum. & Commentatorē in tertio de anima. & facit text. in c. qui occidit. xxiij. q. v. & quod voluit Bar. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iuramento calumniæ. quoniam nihil scitur nisi verum, vt voluit Bal. in c. ij. de constitu. vbi dicit, ꝙ scientia est entium nō eorum quæ natura, aut ars reuelauit. Bal. in c. cùm contingat. de rescriptis. Pet. de Ancha. in cle. j. de concessio. præbendæ. & per glos. in l. si pater. ff. de hęred. instit. probatur in d. c. qui occidit, sed philosophia est huiusmodi, & legalis censura est circa cōtingentia in humanis actibus extrinsecus contingētibus aliter se habere & diuersimodè se habere. & ideo dicit, ꝙ lex adaptatur tempori & est mutabilis ex varietate temporum. iij. dis. c. erit autem lex. c. non debet. de consang. & affi. c. pe. de clericis non residen. c. suggestum. de decimis. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. Et per consequens videtur, ꝙ doctor philosophiæ aut medicinę sit præferendus doctori legum seu canonum.

Ad istud fundamentũ est amplissimè responsum. s. in hac parte, in iiij. cōsideratione. ibi, Ad quartum. & ibi, ad sextũ. vbi satis probaui, ꝙ scientia legalis sit immutabilis licet quãdoq; mutetur ex illa aliqua cōstitutio, nō tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis. cùm oĩa semper fiãt cũ ratiōe, quę est aĩa legis. & sicut qñq; medicus mutat medicinã rōne loci aut tēporis, etiam in vno & eodē corpore, & per hoc non dicitur facere cōtra sciētiam suam, sic ętiã dicendũ est de iurisperito aut alio habēte potestatem mutandi aliquas leges: sed cũ scientia legalis non sit in toto mutabilis, prout nec scientia medicinalis, ideo est certa & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimò, pro parte medicorum adduco alia fundamēta. videlicet, ꝙ sunt honorandi, quoniam vt habetur Ecclesiastici xxxviij. Honora medicum propter necessitatē, etenim illum creauit altissimus. à deo enim est omnis medela, & à rege accipiet donationē, disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam, vbi amplè cōstat ꝙ medici sunt honorandi, & ꝙ medicina est à deo.

Sed ad hoc dico, ꝙ ex origine ipsius non est tam honoranda quàm scientia legalis, cùm medicina sit de terra, & iustitia de cœlo prospexit. vt supra dictum est, & ideo à digniori loco dignior dicitur. argumento eorum quæ dicũtur de matrimonio quod est dignius sacramētum, eo quia in paradiso fuit celebratum & ordinatum, Gene. ij. Erunt duo in carne vna. prout amplè dixi in cōsuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in rubri. des droictz & appartenances à gens mariez. in principio.

Octauò, facit text. in l. j. §. medicorum. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vbi dicit textus, ꝙ medicorum eadem causa est quæ & professorum, nisi ꝙ iustior quo ad petitionem salarij, ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cùm ex quo mercenariam operam non spernunt, non amplius inter philosophorum professores numerantur, vt dicit ibi tex. ibi, An philosophi. & ideo ex quo legistæ non petũt salarium, sed eis datur honorarium, sic dictum, quia honor est donanti, & cui datur. vt dicit gloss. in verbo, honor. in d. l. j. §. est enim. quædam enim tametsi honestè accipiuntur, inhonestè tamen petũtur, vt dicit ibi tex. Ex quo textu clarè constat, ꝙ status aduocatorum est honorabilior q̃ medicorum eadem causa.

Nonò, per illum textum hic ante allegatum dicitur, ꝙ medici præsunt corporibus humanis. Legistę verò rebus, sed corpus præferendum est rebus, cum sit dignius q̃ res: & digniora sunt quæ dignioribus præferuntur, vt in authen. de defenso. ciuitatum. §. nos igitur. collatio. iij. igitur medici sunt præferendi legistis.

Ad hoc est supra responsum, ꝙ licet legistæ præsint rebus, & habeant eas subiectas, habent etiam non solum corpus ad instruendum ipsum quomodo alterũ lędere nõ debet, honestè viuere. & ius suum vnicuiq; tradere debet. lege. j. ff. de iustitia & iure. vt dixi ante: sed etiam præfertur animæ

quam instruit & docet (vt etiam prædixi) quę pręciosior
est corpore, igitur.

Decimò facit, quia leges impediunt cognitionē verita
tis. Medicina autem facit ad eam deuenire, qd' sic proba-
tur per dictum Auerrois, in fine secūdi Phisicorū, vbi di-
cit. Ille in quo congregatur consuetudo & comprehensi-
bilitas veritatis non habet impedimentum à veritate: sed
impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo in
quo non est veritas, nec falsitas. vt in legibus, & secūdo
Metaphisicæ Aristotelis textu commenti xiiij. quantam
vim habeat consuetudo leges ostendunt, in quibus iuue-
nes apologos plus animo applicabiles q̄ summe verita-
tis, & tamen medicina ex quo est scientia speculatiua, &
per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum
est ante, igitur cognitionē veritatis impediunt leges, quā
medicina amplectitur: & per consequens medici legistis
sunt laudabiliores.

Sed ad prædicta est satis responsum ex quo nō solum
scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi,
igitur &c.

Vndecimò facit, quia iuristæ, vt iuristæ non possunt
esse prudentes. igitur nō possunt esse ciuiles. cōsequētia pa
tet ex dicto Philosophi secūdo politicorū, qui dicit. ne-
cesse est ciuilem hominem esse prudentem. & probatur an
tecedens, quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iu-
ra autem sunt cum formidine, quoniam sunt opiniones:
sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verū
affirmando vel negando, vt sexto Ethicorum. sed ea falli
contingit, igitur &c.

Ad hoc satis est responsum suprà. Et dicit Laurentius
Valla in procemio tertij libri suarum elegantiarū, q quin
quaginta digestorum libros, cum admiratione relegit. pri
mum qd' nescias, vtrum diligentia ne an grauitas, prudē
tia an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præ-
stent, & maiori laudi danda esse videatur, deinde qd' hæc
ipsa ita in vnoquoq illorum omnia sunt egregia, & perfe
cta, vt vehementer dubites, quem cui pręferendum putes.
Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet quæ publicè
legatur tam ornata, atq aurea, vt ius ciuile? Tantum igi-
tur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim
qui capitolium ab armis Gallorum, atq insidijs defende-
runt, per quos factum est, vt non modo tota vrbs non a-
mitteretur, verūetiam vt tota restitui posset, ita per quo-
tidianam lectionem digestorum, & semper aliqua ex par
te incolumis, atq in honore fuit lingua Romana. hæc ille
inter plura alia.

Duodecimò facit, quoniam qui à deo commendantur
sunt magis approbati, vt dicit Apostolus. secūdæ ad Co-
rinth. decimo. Non enim qui seipsum commendat, ille ap
probatus est, sed quem deus commēdat: sed medici à deo
commendantur, vt dictum est suprà in septimo argumen
to, Iuristæ autem seipsos commēdant, vt habetur in cap.
clerici. per doctores. de iudicijs.

Sed medici qui faciunt istud fundamentum, aut non
omnia viderunt, aut veritatem tacent: quoniam etiam iu-
ristæ & legislatores laudantur à deo: quoniam, vt habetur
Psalmo lxxxiij. Benedictionem dabit legislator, & ibunt
de virtute in virtutem, quoniam etiam ipse deus legisla-
tor dicitur. Iob xxxvj. Ecce deus excelsus in fortitudine
sua, & nullus ei similis in legislatoribus. & Iaco. iiij. vnus
est legislator & iudex qui potest perdere & liberare. & vt
dicit Bernardinus de Bustis in secūda parte sui Rosarij. ser
mone xxix. ij. parte in litera C. hæc sciētia est à deo, vt ha-
betur Prouerb. viij. per me legum conditores iusta discer
nunt. & habetur Psal. ix. Constitue domine legislatorem
super eos, vt sciant gentes, quoniā homines sunt. imo di-
citur Actuū v. Doctores legum dicūtur honorabiles, cùm
dicatur. quidam erat in concilio pharisęorum nomine
Gamaliel legis doctor honorabilis.

In contrarium tamen & pro parte legistarum, quæ est
ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam
tenet sedes apostolica, q legistæ præferuntur medicis &
magistris in artibus, teneo q indistinctè doctor legum &
canonum, aut vnius illarū facultatū tantū, præfertur do-
ctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur
multis fundamentis, ex quibus iam suprà plura posui, sed
ea quæ posui non recitabo, sed tantū de eis mentionem fa
ciam remissiue ad loca supradicta, & suprà descripta.

Primū ergo fundamentū est Barbat. semper tenendo
eius ordinē & aliqua addendo, est eo quia anima est præ-
ciosior corpore, & semper est præferēda. l. sancimus. C. de
sacrosan. eccl. c. cū infirmitas. de pœni. & remis. sed legalis
censura est medicina animæ, & curat animā. tex. est valde
singu. iuncta sua glos. in verbo, nouis. de iuramento calū.
extra. & maximè ius canonicum, qd' tendit ad bonū ani-
mæ simpliciter, & ad dirigendū animas ad ipsum deum,
vt in ca. vt animarū periculis. de constitu. in vj. & est glo.
magna, circa medium, quæ ad hoc reputatur singularis.
in ca. cū contingat. de iureiurando. extra, sed idem etiam
dicendum est de scientia legali, cùm sit sanctissima etiam
quo ad animā, vt est tex. in l. j. §. est em̄. cum glos. in verb.
sanctissima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vt dixi s̄.
respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed me
dicina curat quandoq corpus ægrotū, non semper: quia
non est in medico semper releuetur vt ęger: eo etiā quia
constituti sunt vnicuiq termini qui præteriri non pote-
runt, vt habetur Iob xiiij. & cùm corporalia nihil sint ad
comparationem animę & spiritualium, vt c. inter corpo
ralia. de translatio. prælatorū. quoniam etiam, vt inquit
Hierony. temporalis vita vitæ æternę comparata potius
est dicenda mors q̄ vita. & apud Ciceronem de somno
Scipionis. Vestra quæ dicitur, vita mors est. Et etiam mi-
litat hoc argumentū quo ad philosophiā: quia licet philo
sophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quā-
dam felicitatem cognoscendi, iuxta illud quod dicitur in
Georgicis. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Nō
tamen tendit ad beatitudinem animę, & per consequens
scientia legalis est nobilior philosophia & medicina.

Secundò facit, quoniam illa scientia dicitur honorabi
lior altera, cuius subiectum est honorabilius. assumptum
est philosophi in primo de anima. & pluries suprà rela-
tum est, sed subiectum legis (vt dicit Barba.) est iustitia,
& iustitia maior est omnium aliarum virtutum. vnde scri
bitur apud Ciceronem in libro de senectute. Optimo iu-
stissimo cuiq iter in cœlum pateret, & expeditissimū, pro
pter iustitiam quis acquirit beatitudinem. & ideo dicebat
Aristoteles quinto Ethicorum, q iustitia est virtus lucēs,
vt Hæsperus, ergo scientia legalis est nobilior artibus &
medicina. Hæc sunt quæ dicit Barbatia. Sed de huiusmo-
di nobilioritate iustitiæ ad alias virtutes & excellentia,
seu præcedentia ad omnes alias, dixi in rubrica, des iusti-
ces. in principio. in commentarijs nostris super consue-
tudinibus ducatus Burgundiæ. Et de subiecto digniori
dixi in hac parte, in sexta consideratione, vbi posui quòd

ratione ſubiecti etiam æqualis cum theologia, participat cum theologia ſcientia noſtra legalis, ideo hic non repeto. quę quidem iuſtitia domina eſt & regina virtutũ, vt dicit Beroaldus in tractatu de felicitate: imo cũ iuſtitiæ pars ſit religio, vt ibi dicit, cùm dei cultus iuſtitiæ aſcribatur. ex quo vt dicit, eſt animæ conſeruatiua.

Tertiò facit, quia oĩa denominantur à fine, & finis eſt qui mouet agentẽ, vt voluit philoſophus: ſed finis legalis ſciẽtię eſt cõſeruare rempublicã, ciuitatẽ, & hominũ congregationẽ, vt probat in l.ij.§.poſt hæc deinde.ff.de orig. iuris. & ibi Bal. colligit, ꝙ ciuitas non põt ſtare ſine iuriſperito. tendit em̃ ab bonũ publicũ, propter quod homines efficiuntur beati, teſte Cicerone in libr. de ſomno Scipionis. in verſi. oĩbus qui patriã auxerint, rexerint, adiuuerint, atq; ſeruauerint, oĩbus eſſe certũ in cœlo diffinitũ locum, vbi ſempiterno ęuo fruantur. Sed ad hunc finem non tendunt artes & medicina, ergo ex fine legalis ſcientia excedit artes & medicinam. & de huiuſmodi fine ſcientiæ legalis ſatis amplè ſuprà ſcripſi in hac parte, in ſeptima cõſideratione, quæ hic non refero: ſed ex ibi deductis eſt ampliandum iſtud fundamentum.

Quartò facit, illa ſcientia eſt nobilior alia per quam humana vita melius diſponitur. Nam homo eſt nobiliſſima creaturarum, iuxta illud Porphirij. Sumus enim rationales nos & dij, ſed mortales additum nobis ſeparat nos ab illis. & in vj. Aeneidos ſcribitur.

Igneus eſt illis vigor, & cœleſtis origo.

Et in illo Ouidiano.

Pronaq; cùm ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumq; videre.

Et dixi amplè ſupra in ij. parte, in j. cõſideratione. Sed per cẽſuram legalẽ melius diſponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur inſidiari. l. vt vim. ff. de iuſti. & iure. imo non ſolũ vna ciuitas, ſed nec exiguus hominũ cœtus poteſt eſſe ſine iuſtitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Maccrobius li.x. de ſomno Scipionis. Ita ꝙ non ſolum eſt vtilis & neceſſaria cuilibet adminiſtranti & exercenti, ſed etiam omnibus & reipublicę, vt dixi in dicta rubrica, des iuſtices. in prin. ſuprà allegata. in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ.

Quintò, illa ſcientia eſt nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens deo, & magis ipſi deo coniũgitur: ſed per legẽ nos efficimur virtuoſi, vt. l. j. in prin. ff. de iuſti. & iure. & iungimur deo, & ſumus filij ipſius dei, quoniam dij & nos rationales ſumus, vt dicit idẽ Barbatia in c. ſignificaſti. de foro competenti. nume. xiij. imo, vt dicit propheta. pſal. lxxxiij. Etenim benedictionẽ dabit legiſlator; & ibunt de virtute in virtutẽ. & habetur Daniel. xij. Qui ad iuſtitiam erudiũt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas ęternitates. c. fi. de magiſtris. & dixi ante in vij. parte, vbi dictum eſt, quòd aduocati ſunt laudandi & honorandi in ſede magiſtratus. ita ꝙ legiſtæ, etiam ſacerdotes & ſanctiſſimi vocantur. dixi hic ante in x. conſideratione. Sed per medicinã in nihilo deo attingimur, imo nihil habet quòd concernat conſcientiam aut animam niſi à iureconſultis, vt in ca. cùm infirmitas. de pœniten. & remiſſio. imo per medicinã quandoq; curamur ab infirmitate corporis tantum, nec deo coniungimur, igitur &c.

Sextò facit: quoniã, vt inquit ſummæ ſapientię Chryſippus, lex eſt rerum humanarum & diuinarum cognitio. l. nam & Demoſthenes. ff. de legibus. & medicina eſt tantum cognitio rerum naturalium & humanarum, ergo excellentior eſt legalis ſcientia. Cùm eius ſubiectum. ſ. iuſtitia aut ius, verſetur circa diuina, vt dictum eſt ſuprà amplè, in xviij. cõſideratione. & voluit Philoſophus in primo de anima.

Septimò facit, quoniam lex eſt donum dei. d. l. nam & Demoſthenes. ff. de legibus. & fuit inuenta à deo, & ſic proceſſit à deo. Exod. xxxj. c. ibi, digito dei ſcriptos. & Deutero. x. c. & dicitur Exod. xxv. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata quæ ſcripſi, vt doceas filios Iſraël. & dicitur Prouerbiorũ vj. quòd eſt lux mundi, & fons vitæ. xvj. c. Et procedit à ſapientia. Eccleſia. xix. & fuit inuenta à deo, ex quo eſt magnificanda, ſicut matrimonium magnificatur ab authore. capitulo primo. de voto. libro vj. & dixi ſuprà hic in v. conſideratione. quomodo leges inuentæ ſunt à deo, & origine à deo proceſſerunt, vbi amplè. & ſunt per ora principum diuinitus promulgatæ. lege fin. C. de præſcrip. longi temporis. & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per me reges regnant. Medicina verò eſt inuenta ab homine, videlicet ab Apolline, Aeſculapio, & Hippocrate doctiſſimo. iuxta illud Ouidianum. Inuẽtum eſt medicina meum. ex quo ſequitur, ꝙ magis eſt honorandus legiſta quàm artiſta aut medicus.

Octauò, dicit Barbatia hoc probari ex gloſ. in verbo, nec medico. in capitu. non ſanè, quod eſt c. fina. xiiij. q. v. vbi dicit, ꝙ medici non ſunt maioris valoris quàm obſtetrices, vt videtur facere tex. in lege, ſi duobus. §. ſin autem artifices. C. communia de legatis.

Nonò, dicit Barbatia, quòd etiam ex modo acquirendi ſcientia legalis eſt dignior, cùm faciliori modo acquiratur ſcientia legalis quàm artis aut medicinæ, quoniam licet modus ſciendi in Philoſophia naturali ſit demonſtratiuus, & ſit certior & verior, iuxta illud, Certior aure arbiter eſt oculus. l. ſi irruptione. §. fin. ff. finium regundorum. l. ij. verſi. atrox aſpectu. ff. de ferijs. Et eodem modo modus ſciendi medicinam eſt demonſtratiuus aut diffinitiuus: vt apparet in primo Teh. primo canonis tertia Fen. primo. Item modus ſciendi leges eſt poſitiuus & fallax. Ideo non eſt certus & demõſtratiuus, ſed modus ſciendi leges licet ſit poſitiuus, tamen eſt finitus, & ſic eſt certus: & adducit tex. quem dicit valde ſingularem in prooemio fforum. §. quibus. imo eſt ſub. §. duabus, in imoreſſionibus nouis. vide tamen tex. alium ad hoc in prooemio. inſtit. in §. cunct. in fi. ibi: vt & initium vobis & finis legum. Ex quibus textibus tria inferuntur.

Primò, quod legalis cenſura eſt ſcientia contra multa argumenta in contrarium, & ſuprà amplè probaui in iiij. conſideratione huius partis.

Secundò probatur, quod eſt ſcientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiã tex. in auť. de priuilegijs dotis. in prin. colla. viij. Vnam nobis eſſe in omni noſtræ reipublicæ & imperij vita. In deo ſpem credimus, ſcientes quia hæc nobis & animæ & imperij dat ſalutem: vnde & legiſlationes noſtras inde pendere competit, & in eam reſpicere, & hoc eis principium eſſe, & medium, & terminum.

Tertiò probatur, quòd finis ſuus eſt mirabilis: & faciat illud quod habetur in amphoriſmis Hippocratis, cùm dicitur. Vita breuis, ars uerò longa: tempus acutum, experimentum uerò fallax, & per conſequens ſequitur quod ratione modi per quem ſcitur ſcientia legalis eſt excellentior quàm artis & medicinæ.

Decimò facit, prout dicit Barbatia, illa ſcientia eſt alia excellentior, cuius finis excellẽtiorem producit effectum, quia omnis effectus aſſimilatur cauſæ: quia natura eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſimilia ꝓcreans, vt in primo de generatione & corruptione. c. ius naturale. j. diſtin. l. quod ſi nolit. §. ſi mancipiũ. ff. de edil. ędic. ſed peritus in cenſura legali, efficitur parens imperatoris, vt eſt text. in l. diui. in verſi. apud Vlpianũ parentem noſtum. C. de locato. Et alios plures effectus habent iuriſtæ, quos non habent medici: vt ſuprà dixi in vj. & x. conſideratione huius partis: ſed non inuenitur iure cautũ, ꝙ medicus aut philoſophus ſint parentes principis, aut alios effectus habeant, de quibus ſuprà. Et licet dicatur, ꝙ primus medicus principis æquiparetur duci, vt ſuprà dictum eſt. Non tamen ſequitur ꝙ propter hoc ſit præponendus iuriſcõſulto. Nam iuriſconſultus eſt pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem l. j. C. de comitibus & archiatris. libro xij. Quoniã ſi in curia principis aut papæ ſint duo doctores, quorum vnus ſit medicus principis, & alter cõſiliarius: ꝙ pręferet doctor cõſiliarius: quia dicit pater imperatoris.

Adde vltra Barbatiã ꝙ maximè iſtud debet habere locum in cancellario principis, qui non ſolum medicos, ſed etiam omnes alios, etiã duces (quibus aſſimilatur & æquiparatur medicus) præcedit, vt dixi ſuprà in vj. parte, vbi amplè de eius excellẽtia & poteſtate deſcripſi: & ita ſe habet conſuetudo, de qua dicam in fine.

Vndecimò facit, illa ſciẽtia dicitur nobilior cuius ſplẽdore illuminatur vniuerſus orbis. Nam publica vtilitas priuatæ præfertur. l. j. §. pe. C. de cadu. tollen. c. bonæ. j. de poſtula. pręlatorũ. dixi ſuprà. ſed per ſcientiam legalem illuminatur mundus: vt probatur in authẽ. habita. C. ne filius pro patre. dixi ſuprà in x. cõſideratione. & reſpublica legiſtis cõmittitur gubernanda. §. fina. in procemio inſtitutionũ. §. duabus. in fi. & §. pe. in procemio fforũ. Sunt etiam iuriſtæ omni tempore felices, vt dicit tex. in procemio fforũ. d. §. duabus, in fi. Nec permittũt leges aliquem iuriſconſultum in anxietatę aut paupertate viuere. ita dicit tex. in authẽ. de hære. & Falcid. §. fi. colla. j. Sed hoc nõ multum facit, quia etiam idem dicẽdum eſt de medicina, cùm vt dicat gloſ. in verbo, ditiſſimi. in dicto procemio fforum. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & ſanctio Iuſtiniana,
Ex alijs paleas, ex iſtis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus legiſtas ditiſſimos ꝙ̃ medicos.

Duodecimò facit, quia orbis maior eſt vrbe. c. legimꝰ. verſicu. ſi autem. xciij diſtin. ſed legalis ſciẽtia prodeſt vniuerſis, quia bonos inuitat ad pręmiũ, & malos prohibet à malo. l. j. ff. de iuſtitia & iure. vt dicit Barba. in dicto loco. ſed adde, ꝙ etiam omnis homo eſt ſubditus legibus. c. de capitulis. cum quatuor ſequẽtibus. x. diſtinc. etiam in foro conſcientię, vt notat gloſ. Bal. & doctores in ca. quę in eccleſiarum. extra de conſtitutio. Abbas in prin. decretaliũ. Petrus de Ancha. in conſi. xxj. incip. videtur prima facie dicendũ. dixi in cõmẽtarijs noſtris ſuper cõſuetudinibus ducatus Burgũ. in titu. des droictz & appartenãces à gens mariez. §. vij. in glo. des prochains parens. ver. cõtrarium tamẽ. Et redeũdo ad Barba. Sed medicina nõ prodeſt niſi ęgrotis: cũ, vt dicat dñica veritas, Matthæi ix. & ca. multi. ij. q. i. non opus eſt medico valẽtibus. dixi ſupra. ergo melior & honorabilior eſt ſcientia legalis.

Decimotertiò, ſacerdotes præferuntur laicis: ſunt em dij. c. cũ ex iniuncto. §. licet autẽ. ibi, dijs non detrahes, ſacerdotes intelligens, de hæreticis. extra. c. ſacerdotibus. in prin. xj. q. j. dixi ſuprà in iiij. parte. in j. ij. iij. iiij. v. & vj. cõſiderationibus. Sed doctores legum dicuntur ſacerdotes. l. j. §. ij. ff. de iuſt. & iure. dixi ſuprà in hac parte, in decima conſideratione. Ergo doctores legum præferuntur doctoribus artium & medicinæ.

Decimoquartò, vt dicit idem Barba. facit quod habetur in ca. vnico. quod incip. glorioſus Deus in ſanctis ſuis. §. j. de reliquijs & veneratione ſanc. in vj. vbi dicit text. ꝙ doctores quaſi illuminoſas & ardentes lucernas ſuper candelabrum poſitas vniuerſum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut ſydus irradiat matutinũ: & ſic doctores iuris ſtant ſicut ſydus in cęlo, ergo pręferuntur medicis. & facit tex. in c. ſuper ſpecula. quod eſt ca. fi. de magiſtris. extra. vbi dicitur, ꝙ doctores velut ſplendor fulgent firmamenti, & velut ſtellæ in perpetuas ęternitates permanſuri, cùm plurimos ad iuſtitiam edocere valeant: facit etiam tex. in cano. multi. de pœniten. diſtĩ. ij. vbi tex. appellat doctores ſolis radios. & dicit Hoſtienſis in procemio ſuæ ſummæ. in vj. mihi col. verſi. ciuili. ꝗ recti iudices & aduocati fideles vtentes legibus prout debent, meliorem vitam ducunt, ꝙ̃ fratres prædicatores, aut alij fratres: vide quæ ſcripſi ſuprà in hac parte, in dicta x. cõſideratione. Ergo ex prędictis infertur, ꝙ doctores legum pręferuntur artiſtis & medicis.

Decimoquintò, facit pro iſta parte, vt dicit Barb. tex. cui mũdus reſpõdere nõ poſſet, in procœ. fforũ. §. duabus. verſi. quibus. vbi tex. dicit, & quod penè in nulla alia euenit arte, cùm & ſi viliſſimę ſint. vnde probat ibi tex. ꝙ omnes alię artes dicuntur viliſſimę habito reſpectu ad ſcientiam legalem, ex quo ſequitur qđ habito reſpectu ad doctores iuris, doctores artium & medicinę ſuccumbent.

Et ſi dicatur, ꝙ lex nõ eſt ars: dicit qđ ibi probatur cõtrarium, qđ imo eſt ars, ſcientia, philoſophia vera & nõ ſimulata, vt in l. j. §. nam vt. ff. de iuſtitia & iure.

Additio tamen ibi poſita ad Barbatiã dicit, qđ illud argumentũ eſt ab autoritate iuriſconſulti, qđ nullũ eſt ſecundũ Philoſophũ & veritatẽ: & vt dicit ibi, ſi valet, artiſtæ habent autoritatem magni Auerrois qui appellat ſequentes leges inuoluentes & ſtultos, vt patet viij. Phyſic. tex. cõmen. iiij. & in ꝓlogo eiuſdẽ: ſed ad talia dicta per eũdem apoſtillatorem, ibi ſupra ſatis eſt reſponſum, ideo nõ inſiſto, cùm conſtet de contrario.

Decimoſextò, facit ſecundũ eundẽ Barba. quoniã facultas legalis dicitur eſſe theſaurus: ita probatur in d. ꝓœ. fforũ. §. nos verò. ergo excellentior eſt artibus. hinc vt ibi etiã dicitur, doctor iuris ciuilis dicitur anteceſſor, & pluribus alijs nominibus excellẽtiſſimis & egregijs ſuprà poſitis in x. conſideratione, quam vide ad hoc.

Decimoſeptimò etiam facit vnũ aliud, quod ęgrè & moleſtè ferre deberent omnes qui ſaluatorem dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ colunt, qđ Iudæi aſſumuntur ad doctoratum in medicina, ſed non poſſunt aſſumi ad doctoratum iuris, vt l. fina. C. de poſtulando. Ex quo ſequitur, qđ cùm Iudæi nõ poſſint aſſumi ad doctoratum iuris, vt per Bar. in l. fi. C. de Iudæis. eo quia eſt dignitas quam Iudæi babere nõ poſſunt. Si ergo aſſumũtur ad doctoratum medicinæ, ſequitur qđ doctoratus in medicina nõ eſt dignitas, & per conſequens præferẽdi ſunt legiſtę artiſtis & medicis, niſi dicamus, vt dicit, qđ de facto & nõ de iure Iudæi vſurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decimooctauò facit argumentum ab ordine literæ, quod est validum in iure.l.generaliter.§.quid ergo.ff.de fideicōmissis libertati.sed ex ordine literæ notarius pręfertur medico,vt in l.fi.in prin.C.cōmunia de legatis. Ergo multofortius iurista siue doctor legis pręfertur medico:& facit,vt dicit, quoniam seruus nō potest esse notarius,vt in l.generali.C.de tabularijs.libro decimo.& tamen seruus potest esse medicus : vt ibi.ergo inferioris gradus est medicus q̄ȝ notarius.

Decimononô facit rubri.C.de professoribus & medi. libro decimo,vbi professor iuris præfertur medico. vbi dicit Lucas de Penna,ꝙ licet medici in ordine prępositionis pręferātur patronis causarum.c.nō sanè.quod est c.fi. xiiij.qō.v.etiam præponūtur professoribus in iustitia petitionis,cùm publicè viuentibus prosint.l.si duas.in fine. ff.de excusatione tutorum.Et de salute hominum curam agant.l.prima.in prin.ff.de varijs & extraordinarijs cognitio.Et in ordine literę etiam pręferantur.in l.medicos. C.de professoribus & medi.vbi dicit literam esse præpo steratam.Cùm etiam grāmaticus in tali ordine etiam medico præferatur.l.fi.C.eodem.Et professor medicinæ siue Romę, siue in patria profiteatur,habet excusationē à muneribus.l.eos qui.ff.de vaca.munerum.quod doctores legum non habent.Et etiam medicus habet excusationem à patrimonialibus.d.l.medicos.quod non inuenitur in doctore legum secundū quosdam:imo etiam ibi de legū professoribus dicitur idem.Non tamen cōcluditur ex his honoribus,ꝙ scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æquè nobilis,imo totum oppositum: vnde Aristote. j.Ethicorū,prope finem.Oportet politicum scire aliqualiter eorum quæ circa animā,quēadmodum,& qui oculos curat,totum corpus,& tanto magis quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tantæ nobilitatis,ꝙ principatur dijs,vt habetur v. Ethicorum.Et dicit ibi Lucas de Penna qui multum inuebit contra medicos æmulos scientię:&,vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimò,vt dicit idem Barbatia facit,quoniam subrogatum sapit naturam illius in cuius locum subrogatur.lege eum qui.§.qui iniuriarum.ff.si quis cautio,quod an ille textus,hoc probet,ponit ibi dominus meus Iason: sed melius facit text.in capitu.ecclesia.j.extra vt lite pendente.sed doctores legum subrogantur loco dei,ergo præferuntur medicis.minor probatur , vt dicit. Nam deus à principio creauit cœlum & terram , & omnia quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam spiritualia & temporalia:quæ omnia per seipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini quem fecit, pręcepta dedit, & transgredięti pœnam imposuit, vt habetur Gene.ij.iij.& iiij.c.Et rexit mundum vsq; ad tempus Noë,quo tempore deus incœpit regere creaturas suas per ministros suos,quorum primus fuit Noë:postea per patriarchas,per iudices,per reges , vsq; ad tēpus Christi,qui fuit verus & naturalis rex noster,iuxta illud Psalmistæ.Deus iudicium tuum regi da.Prout ita scribit pulchrè Innocen.in c.licet.de foro competenti.

Et sic apparet,quòd iudices,vt cōstat in libro Iudicū, successerunt loco dei ad regendum populum,ergo doctores iuris dati sunt , vt regant populum in locum ipsius dei , quod regimen non fuit datum artistis & medicis: ergo nobilior est scientia legalis,quàm artium & medicinæ:quia deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus deus sanat ab omni malo & non medici.Sapien.xvj.& infra subijcit.Etenim neq; herba,neq; malagma sanauit illos,sed tuꝰ domine sermo,qui sanat omnia, tu es qui vitę & mortis habes potestatem &c.vt ibi:& ita dicit Lucas de Penna in dicta rubr.C.de professoribus & medicis.libro x.

Vigesimoprimò secundūm Barbatiam facit:quoniā, vt scribit.si quis opponat quòd scientia legalis est reducibilis ad nihilum,ergo non est scientia:quia est de contingentibus,quæ possunt adesse & abesse,& scientia est ens entium,vt sæpè suprà dictum est.Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius,vt per gloss.in verbo , sacramentum.in lege, rem non nouam.in princi.C.de iudi.& glos. in verbo , frangere.in fine.in capi.primo.de treuga & pa. extra.de per dispositionem principis , quia illam tollere potest & corrigere,quia eius est tollere cuius est condere. l.rem non nouam.C.de sacrosan.ecclesijs.Facit.c.erit autem lex.iiij.distinc.vbi lex adaptatur tempori.c.non debet.de consang.& affinit.cum similibus:& dictum est supra,ergo peritia legalis non est sciētia.Quia ad ista pōtest respondeꝛi,ꝙ licet lex corrigatur,tamen ratio legis non corrigitur,sed semper remanet firma.l.j.ff.de coniungen.cū emancip.liber.in glo.& per glo.in verbo,quicunq;.in c. nouit.§.nos igitur.de iudicijs.extra.& in c.fuerunt.vij.distinctio.cùm similibus.& per consequens remanet firma scientia legalis,posito ꝙ lex non obseruetur : dixi amplè suprà in iiij.consideratione.

Ex quibus omnibus supradictis,vt dicit Barbatia in loco suprà allegato,sequitur & inferendum est,ꝙ licet artista & medicus sint doctorati à principe vel in loco illustriori:& iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à principe,vel in loco non ita celebri, quo casu data paritate pręferretur doctoratus à principe,non tamen artista vel medicus pręferendus est iuristis.Ista sunt fundamenta Barbatiæ, quibusdam per me additis pro corroboratione materiæ.Ex quibus tamen noluit cōcludere in ipsa materia pro aliqua parte,eo quia,vt dicit,nō adhiberet sibi fides,quia etiam quasi velit se dicere ita medicum sicut artistam.

Omnes tñ alij canonistæ tenent indistinctè,ꝙ semper iurista doctor quicūq; sit præfertur medico doctori,& sic de similibus,prout tenent & decidunt in d.c.clerici.supra allega.Et istud etiā tenet & obseruat ecclesia Romana,vt habetur tam in regulis cancellarię apostolicæ Iulij secundi,q̄ȝ in concordatis nostris initis inter summū pontificē & Christianissimū regem nostrū Franciæ.in tit.de collationibus.in quibus habetur & declaratur clarissimè,ꝙ doctor theologus pręfertur doctori in iure,doctor in iure canonico,doctori in iure ciuili,& doctor in iure ciuili doctori in medicina pręferendus sit,etiam in nominationibus. Ex quo cum sit expressa decisio de prælatione inter eos,tā summi pontificis q̄ȝ regis,videtur ꝙ non sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio,in qua nō est dubium quo ad ecclesiam & quo ad tēporalitatem in curia Romana & in Gallia,ꝙ doctores in iure canonico & ciuili,vel in altero tm̄,pręferuntur doctoribus in medicina.Et idē in licentiatis & bacchalarijs.Et de hoc sunt regulę cancellariæ,& apud nos concordata,& ante idē determinabatur per pragmaticā sanctionem,quæ dant istā prælationem doctoribus in iure,etiam in nominationibus ad beneficia consequenda:ex quo satis denotatur,ꝙ sunt maiores,& in hoc nō est dabile respōsum,neq; ægrè ferre

ferre debent medici, si eisdem ad oculum demōstratur prę latio iuristarum quo ad eos, tam ex decisione sedis apostolicæ q̃ regis nostri: & ista est quæ confundit quicquid voluerit dicere Petrus de Bayro in suo tractatu super hoc edito, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, seipsum tamen confundit & intrincat in illis, cùm omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur ex superius deducitis, satis confundantur, & ad ea satis sit responsum. & cùm ita sit decisum, nō est amplius disputandum: quia videretur ꝙ per hoc vellent impugnare potestatem principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit tex. in. l. ij. quæ incipit, Disputare de principali iudicio non oportet, sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit quem elegerit imperator. C. de crimine sacrilegij.

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, ꝙ vltra casum decisum seruaretur opinio theologicorū, iuxta dictū apostoli ad Roma. xij. Honore enim inuicem præuenientes, ꝙ sibi adinuicē honorem præstent, secundū mores & virtutes illorum, & secundū quod inferius dicitur, ꝙ vnus doctor in vna scientia debeat pręcedere alium, quodq; simul cōmunicent inter eos, prout si essent vnius & eiusdem scientiæ doctores, nec alter alterum contemnat aut derideat.

Et pro conclusione dicerē seruādā esse cōsuetudinē in istis, quæ est, quòd inter doctores & medicos iuristas antiquior præferatē, nō habita differētia facultatis. & istā cōsuetudinem recitat & refert Decius in d. c. clerici. col. vj. de iudicijs. vbi dicit, ꝙ debet obseruari: quia in istis prælationibus cōsuetudo attenditur, vt per Bal. in l. obseruare. §. anteq̃. ff. de offic. proconsulis. & in c. cum olim per illū text. de consuetudine. extra. dixi s̃. in v. parte in xliij. consideratione.

Vigesimasexta consideratio. Inter tamen omnes doctores cuiuscūq; facultatis sint, præferūtur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores qui non legant: prout probat tex. in l. ij. & ibi Andreas de Barrulo, & Ioānes de Platea. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij. Idem Andreas de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli in l. j. C. de consulibus. lib. xij. Alexander in l. cum quid. ff. si certum petatur. & in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substitu. ita dicit do. meus Iason in d. l. cùm quid. in prima lectura. col. iiij. Et hoc maximè, quoniā tales si legerint perviginti annos, dicūtur comites, vt habetur per glo. & doctores post tex. in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe Constātinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuā. lib. xij. & per Cardinalem in c. j. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in vsibus feudorū. & de comite dixi suprà in v. parte, in liij. consideratiōne. Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bal. in proœ. Gregoriano. in v. col.

Sed aduertendum est, ꝙ tales habere debent multas cōditiones, de quibus habeē in d. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Constātin. & inter cęteras, ꝙ sint inter doctores ad legendum cōnumerati. Secūdò, ꝙ laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertiò, ꝙ docendi peritiam habuerint. Quartò, ꝙ etiam facundiam dicendi habeant. Quintò, subtilitatem interpretandi. Sextò, ꝙ copiā differendi se habere patefecerint. Septimò, ꝙ cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessariò requisita ad hoc, vt sit comes legens per viginti annos, per textum in dicta l. vnica, quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicēs ibi, in secūda col. ꝙ secundū Boëtium de disciplina scholariū. debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, māsuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans: quæ singula particulariter ibi declarat, ideo non transporto, cúm omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi fortè de vnoquoq; dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnibus ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inueniētur qui possint se dicere comites: scivi tamen & cognoui dominū & pręceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & ꝙ seipsum patefecit publicè, habuisse copiam differendi in cœtu amplissimo, scilicet Mediolani, & etiam totius Franciæ dignū fuisse ęstimatum, & inter doctores ad legendum deputatos, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & vltra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem, in se probis moribus viuentem: ex quo meritò inter comites annumerari debet. Et de his doctoribus qui sic actu legerunt per viginti annos quòd dicantur illustres, & de effectu illius ponit amplè Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. col. xviij. versicu. octauum ponit in doctoribus. Et tales à tallijs excusantur. Guido papę quæstione ccclxxxvj. & quæstio. xxxix.

Vigesimaseptima consideratio. Inter tales etiam doctores actu legentes præferuntur qui maiora stipēdia habent. Panormi. in cap. clerici, de iudicijs, extra, facit tex. in l. prima, in verbo, ordine stipendiorum. C. de agentibus in rebus. libro xij. in l. prima. ibi, pro merito laborū stipendiorumq;. C. de castrensia. & in l. fina. ibi, stipendiorum prolixitas suffragatur. C. de tyronibus. eodem libro. et do. meus Iason in dicta l. cum quid. ff. si certum petatur. facit l. prima & secūda. C. de officio magistri officiorum. vbi dicit text. is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire. cui concordat ca. miramur. §. penul. & fina. lxj. distin. notat glos. fin. in ca. Vulteranæ. xij. q. ij. notatur in d. l. vnica. C. de profes so. qui in vrbe Constantinopo. per Andręā de Barrulo. faciunt & plura alia quæ dicit Barthol. Cepola. in tracta. de imperatore eligendo. in verbo, virtutis. in principio. ij. col. & in verbo, ratione dignitatis. in iij. colū. ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ pręferēdus erat do. & præceptor meus do. Iason Maynus, cum propter eius eminentem sciētiam, & eo quia comes, & legerat perviginti annos & vltra, vt dixi: & maiora stipendia habebat q̃ vnq; habuerit doctor legens, eo quia scio ipsum fuisse stipendiatum à Christianissimo rege nostro Ludouico duodecimo, de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentum alijs ducatis, ita quòd habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquā habuerunt neq; Bartolus, nec Baldus, nec Alexander, neq; Barbatia, nec quicunq; alius doctor qualiscunq; fuerit. & pro certo non solū prædicta, sed & multo maiora merebatur: & scio ꝙ recusauit & cardinalatum & multa beneficia, sed nunquā voluit, neq; vxorari, neq; promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet, tam doctoribus, quàm aduocatis in magistratu & officio,

vide per G.Benedicti in sua repetitione,ca.Raynutius.in verbo,& vxorem nomine Adelasiam.in quinta decisione.nume.cccccLxxxix.per Specu.in titu.de salario.& Bar. in l.j.ff.de varijs & extraord.cogni.

Vigesimaoctaua consideratio.Inter plures doctores præferuntur,qui libros composuerunt,seu scripserunt,cũ,sint maximo honore digni. Cùm sint velut stellę in firmamento cęli.Danie.xiij.Et satis magni sunt,qui inueniunt sapiẽtiam,& scientiam.Ecclesiasti.xxv.Non em̃ solum sibi laborant,sed omnibus exquirentibus veritatem.Ecclesiasti.xxxiiij.De his vere dici potest illud sacræ scripturæ.Beati qui seminant super aquas.i.super populos.c.cum marthe.§.verum.de celebratio.missarum. Semen quippe satum in chartis perpetuo manet,& quilibet lector inde metens potest sumere incremẽta,sed quod verbo diffunditur tanquã naturaliter fluidum,non sic de facili germinat,cùm interdum suprà petram,& secus viam, et inter spinas,& aliàs in mala herba cadat,vt dicit Lucæ viij.Hi sunt qui cùm nihil videantur agere,maiora siquidem & humana tractantes secundũ Senecã lib.j.epistolarum,Epistola viij.vt plenè dicit Lucas de Penna in.l.mulieres.in penul.col.C.de dignita.li.xij.vbi dicit, ꝙ hi sunt qui omnibus gentibus recentes semper edunt,& floridos sapientiæ fructus,è quibus,quia teneris ætatibus doctrinarum abundãtia satiantur,optimos habent sapiẽtiæ sensus,instituunt ciuitatibus & humanitatibus mores,æqua iura,leges,quibus absentibus nulla ciuitas potest esse incolumis.Honorandi enim atq; cõmendandi sunt hi qui viam veritatis aperiunt,teste Philosopho dicente. Etiam ex falsis commendabor:quia veritatis inuestigandæ viã et materiam prębui,pręparaui,& iuuat vt veritas sciatur.

Hinc dicit idem Lucas in dicto loco,cùm ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatim publicíq; omnibus fuerint præparata,non solũ arbitror palmas & coronas his tribui oportere,sed etiã triumphos,& inter deorũ sedes eos dedicãdos iudicari,& dicit hæc scripta in libro, victoriã architectoriæ.& tales etiam multum commendat Hierony.super Ecclesi.ij.c.De laude verò scriptorum scripsit amplè Ioannes abbas sancti Martini episcopi in spanhem,& Ioannes Gerson in libro quem fecit de laude scriptorum,qui incipit,scrutari scripturas.

Sed vtrum scriptores librorum debeant nomina sua in suis libris inscribere.Ioan.Andr.plenissimè in Mercurialibus.in data post regulas iuris,vbi arguit ad vtramq; partem,& pro vtraq; parte multa bona argumenta adducit:& ibi etiam ponit,an liceat doctori ex se dicere laudem suam:vide eundem,& in c.nisi.§.fi.de renuncia.extra.& per doctores in lege prima.C.de nouo codice componendo.vbi dicit Alberi.ꝙ licet in ore proprio sordescat laus, tamen etiam & Deus & Paulus & Augustinus quandoq; se laudauerunt ore proprio,vt supra dixi in prima parte, in consideratione incip.consideratio erit,an homo gloriari debeat &c.

Vigesimanona consideratio. Antiquior doctor iuniori præferri debet,secũdùm gl.in verbo,nouum. in l.cũ quid.ff.si cer.pet.facit tex.in l.j.ff.de albo scribendo.& in c.j.extra de maiorita.& obedientia. notatur expresse in §.audient.in verbo,iudice.in authẽ.de defensoribus ciuitatũ.coll.iij.& in l.j.C.de cõsuli.li.xij.& l.fi.C.de decu.eo.lib.facit.l.semper in ciuitate nostra.ff.de iure immu.l.fi.ff.de fide instrumentorũ.c.episcopi.& ibi gl.vnica.xxiiij.di.l.prouidẽdum.in prin.ibi,aut vetustas.& ibi glo.ij.C.de postulãdo.vbi dicit,ꝙ seniores aduocati præferuntur iuuenibus:de quibus suprà dictum est in vij.parte.Et facit,quia senes melius scire præsumuntur,facit glo. vnica.in c.sic viue.xvj.q.j.vbi dicit,ꝙ seniores magistri potius sunt audiendi,q̃ iuuenes.

Etiam faciunt per me dicta in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in procœmio. in gloss.de nostre conseil.& in gloss.ordonne,vbi scripsi, ꝙ consiliarij seniores & antiquiores præferendi sunt. Facit & ratio c.nisi cùm pridem.§.alia verò causa.de renuncia.extra:quoniam qui est ætate maior, pręsumitur maturitate sensus pręstãtior.& facit c.sciendum.ibi:accessit etiã dæmonibus.& ibi glo.magna ibi:item quia per antiquitatem.xxvj.q.iiij.quoniam præsumitur ex rerum experientia doctior,& ideo sapiẽtior.& c.porrò Moysi.quod est c.fi.lxxxiiij.di.& Prouerb.xx.Præsumuntur enim senes probi,scientes,graues,vt dicit Lucas de Penna in l.j. C.de consulibus.libro xij.vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles,& etiam vituperabiles: &,vt dicit gloss.in verbo,ad senilem.in c.cùm in iuuentute.quod est c.pe.de pręsumptio.extra.meliores iuuenibus præsumuntur seniores,& consilium senum melius est q̃ iuuenum.c. ex multa.§.secundò quęsiuisti.in fi.extra.hinc dicitur.Cõsilium iuuenum Roboam fecit egenum.vt in ca.ecclesia. xvj.q.j.& etiam his versibus ostenditur.

Roma vetus veteres cum te rexere quirites,
Nec bonus immunis,nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi.Et vt dicit tex.in c.fi.xx.di.seniores sunt potius interrogandi & cõsulendi q̃ iuuenes. Vnde & iuriscõsultus quandoq; ex verbis senum rusticorum argumentari solet,vt in l.si chorus.§.j.ff.de legatis iij.Et vt dicit Bal. in c.j.per illum text.de renuncia.extra.plus valet vmbra senis,quàm eloquentia aut gladius iuuenis.idem Bal.in l. cum antiquioribus.C.de iure deliber.Felin.in c.j.de maioritate & obedientia.

Et ad prædicta videatis do.meum Iaso.in l.cùm quid. in secunda lectura.in pe.& vl.col.ff.si cer.pe.vbi ponit in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus,& seniores pręferuntur.Et de huiusmodi pręcedentia respectu antiquitatis,dicam ĩ.in xj.parte,quãdo antiqui & seniores ciues præferuntur cęteris.Decius tamen in d.c.clerici. col.v.in iiij.& vj.fallentijs,dicit hoc esse verum in honoribus delatis,sed in honoribus deferendis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est,vt per tex.in l.honores,in prin.ff.de decurio.ad idem text.in l.vnicuiq;.C.de proximis sacrorum scriniorum.libro xij.facit tex.in §.ordinationem.in authen.de monachis.colla.j.

Ex prędictis etiam dici potest,ꝙ ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philippus Decius in d.c.clerici.in ij.col.de iudicijs,extra.dicat, ꝙ antiquior in hoc intelligitur non ætate,sed gradu & dignitate,vt dicit glos.notabilis in verbo,antiquiores.in c. fi.& ibi Dominicus.de consuetudine.in vj.& facit tex.in c.statuimus.de maio.& obedientia.extra.

Et ista consideratio ampliatur & procedit,etiam si posterior sit ditior vel nobilior, quia iste qualitates non tollunt pręrogatiuam temporis à iure ordinatam,vt notabiliter voluit Innocen.in dicto c.statuimus: sed consideratur data paritate in tempore,vt notat Bar.in l.j.ff.de obsequẽs.Bald.in lege nemini.C.de aduocatis diuersorum iudiciorum.

iudiciorum.Decius in dicto c.clerici.

TRigesima cōsideratio.Doctor in sciētia excel⸗
cellens etiam si sit iunior, antiquiori præfer⸗
tur,per glo.in verbo,tempus.in §.ordinatio⸗
ne. in authen.de monachis.& ibi Ange.colla.
j.facit l.prouidendum.in prin.ibi,aut meritum.vbi Sali.
notat.C.de postulando.imo fortius tenuit glos.j.in l.j.C.
de annonis ciuilibus.libro xj.ꝙ scholaris si sit peritus &
excellēs doctrina, doctorē pręcedere debet in sufficientia,
cùm nō pro titulo dignitatis,sed pro meritis stipēdia assi
gnari debēt,secūdùm tex.ibi:& quomodo procedere de⸗
beat illa gl.vide Panor.in d.c.clerici.Facit tex.pro huius
modi excellente in l.sed & reprobari.§.valde disciplina⸗
tos.ff.de excusa.tuto.& ibi Bal.notat:& per illum tex di
cit Roma.ꝙ aliàs fuit determinatum Bononię vbi erat sta
tutum,ꝙ minor vigintiquinqꝫ annis non posset habere
lecturam ordinariam,fuit recessum à statuto propter ex⸗
cellentiam.ita notat Roma.in l.si verò.§.de viro.ff.soluto
matrimonio.& sequuntur Alexā.& do.meus Iason in d.
l.cùm quid.ff.si certum peta.& Felin.in rubri.de maio.&
obedien.& Decius in d.c.clerici.

Homini em̄ excellenti deferēdum est in multis, prout
enim primo nobis exēplo tradidit Athenarum excellens
curia in persona Zenocratis philosophi,cui testimonium
reddenti propter eius excellētiam iuramentū remiserunt,
soli eius verbo credētes:quod sibi iudicibusqꝫ suis nuncqꝫ
remiserant.de quo Valerius libro ij.tit.de maiestate.

Pariter senatus Romanus accusationem lege Iulia re⸗
petundarum contra Metellum consulem Numidicū pro
positam,propter eius excellentiam & sanctitatem repule
runt,vt refert idem Valerius libro ij.in prin.

Similiter Alexander magnus licet Thebas igni & fer⸗
ro militibus diripiendas concessisset,vnicam Pindari cla
rissimi illius philosophi propter ipsius excellētiam crema
ri vetuit,secundùm eundem Valerium.lib.viij.

Et licet Dionysius tyrannus fuisset,Platonem sapien⸗
tem propter eius excellentiam honorificè suscepit,narran
te Policrat.li.viij.c.xxxviij.Platoni obuiam Dionysium
tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert,ipsumqꝫ
quadrigis albis egredientem in littore excepisse.

Fertur & Mytridates Persarum rex imaginem in aca
demia locasse,& ei inscriptum. Mytridates Rodobati fi⸗
lius Platonis,hanc Musis imaginem dicat.

Cneus Pompeius Possidonij domum intraturus licto
rem,id est bidellum pręeuntem vetuit de more pulsare fo⸗
res,sed consulares fasces ianuæ philosophi inclinari sub⸗
mittiqꝫ iussit.

Hippocrati quoqꝫ Pythagorę discipulo ob singularē
eius doctrinam,auxiliaqꝫ medicinę hominibus impēsa,ho
nores quos Herculi cōsueuerat impēdere,Gręcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis,
eo quia vir multum excellens in sua arte propter eius ex⸗
cellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi
deberet puniri,text.est in lege,ad bestias.ff.de pœnis.do.
meus Iason in lege j.in ij.col.ff.de legibus.Nam inter arti
fices longa est differentia & ingenij, & naturæ, & do⸗
ctrinæ,& institutiōis.verba sunt textus in lege,inter artifi
ces.ff.de solutio.

Multa alia de excellentia hominis,quę in pluribus re⸗
laxat ius,vide per G.Benedicti in sua repetitione c.Raynu
tius.in verbo,Adiectę.insequēdo materiam iuuenis excel
lentis,à nume.xviij.vsqꝫ ad finem.de testamentis,extra.

Nec in hoc fit iniuria maiori,si à minore melius dicitur,in
iure.l.potioris.§.j.C.de offi.rectoris prouincię.& antiqui
doctores nō sunt maiores nouis in solertia.gl.in verbo,iu
dice.in §.audiēt.in aut.de defen.ciuita.coll.iij.& qn̄qꝫ re⸗
uelatur minori quod maior & antiquior ignorat,vt in c.
ad audiētiam.in glo.j.de consuetu.extra.Etsi malitia sup⸗
pleat ætatē,vt in c.monachus.& ibi notatur in glo.in ver
bo,deuotio.quæ allegat ad hoc l.iij.C.si minor maiorem
se dixerit.& c.de illis.secūdo.extra de despōsatione impu⸗
be.Non est mirum etiam si scientia suppleat.l.j.C.qui &
aduersus quos.& c.fi.extra de desponsa.impuberum.& l.
vnicuiqꝫ.C.de proximis sacrorum scriniorum.libro xij.
Cùm sit donum dei,vt in c.qualiter.de electio.& in c.illo
vos.de pignori.extra.Ita ꝙ sunt aliqui qui plus addiscunt
in vno anno qꝫ alij in tribus,quia tunc ingenium ipsorū
vtetur duplomate,vt in lege,continuus.§.cùm ita.ibi, ꝙ
si duplomate vsus.ff.de verborum obliga.presertim quā
do sunt iuuenes,quia ad addiscendum sunt natura aptio⸗
res.l.præcipiunt.ff.de edil.edic.

Nonne Baldus qui in decimoquinto suæ ætatis anno
publice repetijt legē centum Capuæ.ff.de eo quod certo
loco.dignus erat & excellens inter alios,& esset alijs præ⸗
ferendus.

Barbatia etiam qui secūdo anno quo leges audire cœ⸗
pit,publicè sub domino Ioanne de Anania de iure respō⸗
dit in materia satis difficili.l.j. de conditione indebiti.ff.
& anno tunc sequenti,& sic in triennio sui studij ad legen
dum publicè conductus Bononiæ extitit,vt ipsemet atte
statur in c.cùm vigesimum.in xv.col.de offi.delega.& in
c.fi.in princ.de solutionibus.

Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus
Dionysius Poillot olim magister ordinarius requestarū
regis,nunc præsidens in parlamento Parisiensi effectus,
fuit doctor in ætate viginti annorum in vniuersitate Tici
nen.& similiter viri excellentes in iure nostro conciues &
contemporanei nostri domini Franciscus & Ioannes de
Monthelono effecti sunt doctores in ætate viginti duorū
annorum.Ego verò in ætate viginti vnius anni asside⸗
bam capitaneo iustitiæ Mediolani, & in ætate viginti
duorum annorum effectus sum doctor in vtraqꝫ censura,
licet immeritus.

Et aduerte,ꝙ dato concurrente de excellentia inter ali
quos ipsa est probanda per quindecim testes, & nō mino
res,per text.qui est singularis in l.vnicuiqꝫ.ibi:vt xv.pri⸗
matum eiusdem &c.C.de proxi.sacro.scri.libro xij.prout
tenet do.meus Iason in l.cùm quid.col.iiij.ff.si certum pe
ta.& G.Bened.in loco suprà alleg.numero xx.

Aduerte etiā ꝙ non omnis excellentia est laudanda &
vtilis,sed solum illa quæ procedit ex virtute,vt ait Aristo
te.libro iij.Politico.c.ix.

TRigesimaprima consideratio.Doctor creatus à sum
mo pontifice vel imperatore præferendus est docto
ri ab alio inferiore creato,etiam si talis ab inferiore crea⸗
tus fuerit antiquior.Ita tenet Roma.in lege,si verò.§.de vi
ro.in xlix.col.ff.solu.matrimo.sequitur do.Alexan.in le⸗
ge.ij.§.si prius.ff.de vulga.& pupil.substitutio.argumen
to,cap.per tuas.extra de maio.& obędien.vbi Felin.post
alios qui idem dicūt in militibus de quo suprà dixi.& Pa
normita.in cap.postulasti.col.ij.de concessio.præbendæ.
& fuit dictum Francisci Tigrini,in lege secūda,per illum
textum.ff.de albo scribendo,prout refert Barbatia in ca.
quod clericis.in penulti.col.extra de foro competenti.&

facit gloss.fi.in lege,restituendæ.C.de aduocatis diuerso-
rum iudicum.& in c.dominus noster.quod est.c.penul.in
gloss.in verbo,elegit.xciij.dist.& per gloss.vnicam in ca.
fi.xvij.distinc.Istud tenet & sequitur do.meus Iason in le-
ge secunda.§.prius.ff.de vulg.& pupilla.& in lege si quis
maior.in fine.C.de transactio.& idem Felin.in dicta rub.
de maio.& obedien.quod dicit idẽ do.meus in d.§.prius.
intelligendum esse in doctore ab imperatore vel papa cũ
rigore examinis,secus si sit doctor simplici verbo,puta,
esto doctor,quod potest facere imperator,vt notat Ang.
in.l.cũm salutatus.C.de sentẽtiam passis.Et talis sic docto
ratus non pręcedit doctorem cũ rigore examinis,vt tenet
Andræas Siculus in procœmio clemen.in xiiij.col.& Ma
ria.Siculus in c.qualiter & quãdo.in tertio notabili.extra
de accusatio.per text.in l.nemo.C.de aduocatis diuersorũ
iudicũ.dicit enĩ Bart.in l.magistros.C.de professo.& me-
dicis.lib.x.ꝙ tales præsumuntur paruæ doctrinæ.

Sed tamen,vt dicit Philippus Decius in d.c.clerici.de
iudicijs.in iij.col.istud videtur potius procedere de æqui-
tate quadam,q̃ ex rigore iuris:quia tota vis in ipsa digni
tate consistit,quæ ab imperatore etiam sine examine tri-
buitur.Cũm ipse solo verbo,doctorem creare possit:&
quia talis prærogatiua dignitati cõceditur,quo casu exer-
citum nõ cõsideratur,vt notat Dominicus in proœ.sexti.
in fine.Bald.in l.qui sub prætextu.C.de sacrosan.ecclesi.
Bart.in l.lege,maximarũ.in fine.C.de excusatio.numerũ.
lib.x.& Areti.in d.c.clerici.vbi etiam cõcludit,ꝙ doctor
ignarus gaudet priuilegio doctorum.& ibi vide,quando
quis est in matricula alicuius artis,si non exerceat artẽ,an
debeat gaudere priuilegio illorum.vbi dicit ꝙ sic,donec
fuerit remotus.Plus dicit idẽ Decius in d.c.clerici.quòd
idem dicẽdum est de doctorato à comite palatino qui au-
toritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab impe-
ratore vel Papa.quod dicit secus si haberet potestatem do
ctorandi generaliter,non nominando personã,argu.text.
in c.hi qui.ibi,vel alterius autoritate apostolica sibi spe-
cialiter in hac parte concessa.de præbendis.in vj.& facit
tex.in c.si cui.de præben.eo.libro.& c.sequẽti.& c.is cui.
de offi.delega.dicto libro.

Et ad hoc facit,quia ille qui simpliciter consequitur
potestatem à Papa vel Imperatore non videtur habere il-
lam prerogatiuam,quæ in ipso Imperatore vel Papa con
sideratur,vt notat Innocen.vbi loquitur in materia dispẽ
sationis.in capitu.dudum.le second.col.fi.versicu.item si
Papa mandat alicui.de electio.& idem Bald.in lege si te-
stamentum.in principio.C.de testamentis.versicu.item
potest.Felin.in cap.postulasti.colũ.xv.versicu.quartus
casus.de rescript.Alexã.consilio xciiij.incip.consideratis.
col.pe.libro j.& in consilio lx.col.vij.incip.visa legitima
tione.libro ij.quod tamen intellige verum nisi nomina il-
lorum exprimantur,cum quibus facultas dispensandi cõ-
ceditur,vt not.Io.milis in repertorio.in verbo,dispensa-
tio.quem allegat Felin.in dicto capi.postulasti.sed est di
ctum Speculator.in titu.de dispensatio.§.videndum re-
stat.char.vij.versicu.quid si Papa dat potestatem alicui.
in fine.Et dicit Decius,idem esse si autoritas doctorandi
tribueretur expresse cum illa prærogatiua quę esset in ipso
imperatore vel papa.vt in simili notat Bald.in lege filius.
ff.de testamen.militis.Alexã.consilio lxvij.incip.conside
ratis.versiculo corroborantur prædicta.in primo volu.
Paulus consilio ccxxv.incip.super primo dubio.colum.
penultima.

Secundò limitat Felin.in capitu.per tuas.extra de ma-
iori.& obedien.dummodo imperator creet eos in terris
imperij,quia si sint creati extra,non habent illam præemi
nentiam:imo creati à Papa in terris ecclesiæ præferuntur.
Cũm creati ab imperatore non habeant pręrogatiuam in
terris ecclesiæ.allegat Petrum de Anchara.in consilio suo
cccxvj.incipien.primum dubium.vbi dicit,quòd impera
tor iurans non exercere iurisditionem in terris ecclesię,nõ
potest etiam creare doctorem.

Tertiò limitat non habere locum in doctore creato ab
imperatore in iure canonico & in sacra pagina,quia de
istis non videtur ei data potestas.& verba intelliguntur,
secundũm quod patitur qualitas illius in quem proferun-
tur.lege plenum.§.equitij.ff.de vsu & habitatione.& no-
tatur plenè per Felin.in capitulo,causam.de rescriptis.Et
cũm imperator subsit istis scientijs,iuxta notata in capitu.
ecclesia.de constitutio.extra.non videtur talis doctoratus
posse emanare ab eo in tali materia.ita dicit Feli.in dicto
capitulo per tuas.audiuisse aliàs fuisse attẽtatum:sed quia
non reperit scriptum,non affirmat.

TRigesimasecunda consideratio.Ex quo doctor crea-
tus ab ipso Papa vel imperatore,præferendus est ra
tione maioris dignitatis creantis,ideo videtur dicendum,
ꝙ creatus in maiori,famosiori,& digniori vniuersitate sit
alijs præferendus.Et ideo doctores in theologia & iure ca
nonico,aut medicina in vniuersitate Parisiẽsi præferri de-
bent omnibus alijs doctoribus in illis scientijs creatis in
alijs vniuersitatibus,reddendo singula singulis,& data
paritate in reliquis,cũ illa vniuersitas sit maior,dignior,
& antiquior omnium vniuersitatum,maximè Galliæ,
& apud nos,& maximè in sacra theologia,quæ semper
floruit in dicta vniuersitate.Quæquidẽ vniuersitas à Ca-
rolo magno rege Francorum fuit institura,vt refert Ga-
guinus in suis chronicis libro quarto.Nam delati naue ex
Scotia Claudius & Ioannes,Rabanus quoq;,& Alchui-
nus ex venerabilis Bedę discipulis in Galliam cũm venis-
sent,nec quicquã præter bonas disciplinas patria expor-
tassent,se sapientiam profiteri eamq; venalem proclamãt:
quare ad Carolum perlata,illos ad se vocat,vocati liberè
profitentur sapientiam illis esse,quam adipisci cupientes
gratis edocerent,si vita locusq; tantum eis præberetur.In-
tellexit imperator ingenuam hominum mentem,eosq; cũ
aliquot dies apud se tenuisset,videns ꝙ studia literarum
iam erant vbiq; in obliuione,vt dicit Antonius Florenti
nus in sua historia.in secunda parte,titulo xiiij.capitulo
iiij.§.duodecimo.Claudium,cui nomen erat,conuersari
Parisijs & generosos adolescẽtes bonis disciplinis instrue-
re iubet.Ioannem vero Papiam misit & monasterium san
cti Augustini iuxta Ticinẽses,quod est in Papia eidẽ de-
legauit.vt refert idem Florentinus vbi supra.

Hoc initium habuit Parisiẽsis schola celebre,mox phi
losophis atq; theologis gymnasium.

Dicit etiã Zabarella cardinalis in cle.prima.de magi-
stris.in v.q.ꝙ fundatores studij Parisiẽsis fuerũt Alchui-
nus,Rabanus,Claudius & Hestorus:&,vt ibi dicit,legit
ꝙ caput aureũ statuæ,de qua Danielis ij.per Carolũ ma-
gnũ exercuit deus in Scotis,qui cũ Franci regnarẽt & stu-
dia literarũ nõ haberẽt & essent in obliuione,& cultus dei
periret,contigit duos Scotos monachos de Hybernia cũ
mercatoribus Britãnis venire ad littus Gallicum in sacris
& secularibus literis eruditos:qui cũm nihil venale osten-
derent ad turbas venientes causa canẽdi clamabãt:si quis
esset

esset auidus sapientię veniat ad nos,& accipięt eam. Nam apud nos nō est venalis.& alijs putātibus illos esse insanos,venit ad aures regis,vocatiq; sunt ad eū,& cū interrogarētur an haberēt sapiētiā,dixerūt q sic,& se paratos eā dare petētibus in nomine dñi,quo querēte,quid ꝓ ea vellēt,respōderūt tria.s.bona loca,aīas ingeniosas,& alimenta.tūc rex gaudēs cū iret ad bellum,vnū noīe Clemētem dimisit Parisius & nobiles pueros ei commendauit,& victualia ei ministrari præcepit,& loca optima concessit. Aliū secū in Italiam duxit,cui monasteriū in Papia sancti Augustini delegauit,vt qui vellent addiscere ad eū accederēt.Et hoc audito,q rex gratāter sapiētes & religiosos admitteret,venit Alchuinus ad eū in oībus scripturis exercitatus,quē vsq; ad finem secū retinuit,nisi cū ibat ad bella: & dedit ei abbatiam sancti Martini,vt ibi,qñ rex esset absens quiesceret,& ad se confluētes instrueret:& sic Franci æquati sunt Romanis & Atheniensibus quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus.hæc ille vbi suprà.

Nolo prętermittere,q hoc etiā tempore ex dictis Gaguini,Anto.Florētini in sua historia,& etiā Zabarellę in locis præallegatis,schola,vniuersitas seu Gymmasiū Papien.habuit saltē initium,ex quo cōtendere potest cū vniuersitate Parisiensi de institutione eodē tempore facta,& sic de paritate temporis,& hęc dico,eo quia fui alūnus & scholaris Papien.sub quondā recolendæ memorię domino meo Iasone de Mayno præceptore meo excellentissimo,& ibi doctoratū accepi sub eo & dño Francisquino de Curte,necnon dño Philippo Decio, ac dño Rocho de Curte,qui fuerunt ibidem pręceptores mei eximij per quinquēniū,& ideo nolui tacere laudē illius vniuersitatis Papien.quæ me enutriuit,educauit,& aluit in iure canonico & ciuili:postq; tñ habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana & Pictauen.de quibus infra dicturus sum,prout suo loco quadrabit de vnaquaq;.

De vniuersitate verò Paduana dicit Zabarella in clemē.dudū.versi.ab olim.de sepulturis.& Iacob⁹ de Arena in procemio fforū,q ciuitas Paduana ex cōsuetudine lōgissima habet studium.& in clemen.j.de magistris.in v.q. in fine.dicit,quòd non est memoria qñ incepit:habuit tñ,vt dicit,postea priuilegia & apostolica & imperialia.

Sic ergo ex prædictis cōstat,q hæ vniuetsitates,scilicet Parisiensis & Papiensis habuerunt saltē initiū tempore Caroli magni Frācorū regis circa annum dñi septingētesimū quadragesimū.& Anto.Florētinus nūc canonizatus in sua secūda parte historiæ.li.xiiij.c.iiij.§.xij.prędicta de studio Parisiensi narrat.& in c.v.in fine.dicit,q ille Alchuinus origine Anglus philosophia excellētissimus studiū ab vrbe Romana transtulit Parisius,quod studiū à Gręcia ad vrbē Romanam translatū fuerat à Romanis. Et apud nos tenetur ꝓ prima & principaliori totius Galliæ vniuersitate,quo ad philosophiā,theologiā,artes, medicinā & cæteras artes:sed nō quo ad leges : quoniā in ea nō leguntur leges,nec iura ciuilia,vt est textus in c.super specula,extra de priuilegijs.rationem duplicem assignat ibi tex.ne scilicet iura ciuilia sint impedimento theologię, vt etiam dicit Lucas de Penna in l.vnica.col.vj.C.de studijs liberal.vrbis Romę.lib.xj.& quia ciuitas Parisiensis est maior & principalis ciuitas Franciæ,vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum imperatorum,cum eas non receperint,vt ait glos.j.in c.de accusationibus.iij.q.v.dixi amplè,eo quia Franci non subijciuntur imperatori in aliquibus,vt dixi amplè suprà in quinta parte.imo etiam Hispani non vtuntur legibus imperialibus.& quod plus est,Hispani alias ordinauerunt in regno,q quicunq; allegaret leges imperatorū in iudicio,capite puniretur,vt dicit Oldradus consilio lxix.& aliàs fuerunt expulsæ leges à regno Hispaniæ,ita q fuit prohibitum,ne quis retineret libros,vt refert Ioannes Lupus in repetitione rubri.de donatio.inter virum & vxorem.in principio.versi.idem mihi videtur dicendum.in antiquis.refert tamen Ioannes le maire in Illustrationibus Gallię,in tertio libro.in c.incip. Semyramis,q Sarron filius magi tertius rex Gallorū primus instituit studia,vniuersitates,& collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum theologos & philosophos vocauerūt Saronidas:in maximo & pręcipuo quondam honore habitos.& hæc excerpsit Ioannes le Maire à Beroso,libro xv. antiquitatum.

Sed redeūdo ad propositū vnde digressi fueramus,etiā in Gallia apud nos sunt aliæ celebres & famosæ vniuersitates,vt est vniuersitas Tholosana,quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia,vt dicit Ioannes de Platea in §.item Romę grammatici.circa finē.institu.de excusatio. tutorum vel curatorum.&,vt ait Philippus Bergomē.in suo supplemento Chronicarum.libro sexto.Ioānes xxij. in ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit,ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianen.quæ similiter est approbata saltem ex consuetudine tāti temporis cuius initij memoria non extat in cōtrarium.& habet priuilegia tam apostolica q; regalia.Cuius tamē institutionem primariā non memini legisse,nec parum admiror,cur Pyrrhus doctor dictæ vniuersitatis,qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ,quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarū,vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam,eius tamen fundationem (vt loquar) & vnde,& quando ortum habuerit vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas quæ Pictauensis dicitur,quæ est excellētissima,& de antiquioribus huius regni,in qua oēs scientiæ liberales leguntur,exercentur,profitētur,& in ea etiā exttaordinariè textus iuriū ciuilis,scilicet & canonici. In qua audiui oēs textus meos iuris ciuilis & canonici,& studui per triennium cū dimidio:sed in fine legi instituta cum certis alijs socijs meis,& maximè conuersatus sum cum excellentissimo viro magistro Thoma Cusenier Vascone,propter eius excellentem doctrinam,vt viderē eius modum studendi.audiui postmodum, q fuit aduocatus fiscalis in parlamento Burdegalen.deus eum conseruet & longæuos eius vitam protrahat in annos si superstes fuerit,post obitum beatitudine fruatur:quoniam,vt verum fatear,multum illi debeo,& ab eo multa didisci,& multa singularia sub eo scripsi,nec credo vnquā vidisse aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similē in Gallia,qui veros sensus legum,vt ipse,haberet, caperet,& intelligeret.

Illa enim vniuersitas tempore meo abundabat doctoribus excellentissimis, & legētibus, & alijs lectoribus doctissimis ī omni scibili,ita q affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum & Franciæ, Flandrię, Scotiæ, Alemaniæ,& Britanniæ,cū viderim in ea vltra quatuor milia scholarium studentium & residentium: & qm̄ in ea leguntur omnes scientiæ liberales,theologia scilicet, iura canonica,& ciuilia,medicina,artes & cęterę,prout in

vnaquaq; vidi doctorari plures, dicẽda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni, cùm etiam multa priuilegia tã apostolica q; regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet.

Multi viri solennes & literatissimi antiquitus in prædicto Gymnasio floruerũt, vt Guillelmus de monte Lauduno, doctor in vtroq; iure, qui commentarium egregiũ & vtile fecit super clemẽtinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicolaus Dorbellus doctor thelologus: cæteros omitto, quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaq; vniuersitate floruerũt, quiq; scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est finem imponerem.

Alia est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene. quæ fuit instituta per Ioannem vigesimumsecundum, vt refert G. Benedicti doctor dictæ vniuersitatis in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in successione ab intestato. nume. ccccxcv. extra de testamentis. & idem Benedicti in d. glos. nume. 1046. dicit ꝙ in collegio sancti Nicolai, quod est collegium doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tãtum oriundi ex prædicta vniuersitate.

Sic etiam faciunt doctores Papienses, Mediolanen. & Parmenses, & ferè in omnibus collegijs Italiæ non admittuntur, nec recipiuntur extranei & non oriundi, & doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia.

Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen cùm assidebã capitaneo iustitiæ Mediolani, & essem magister requestarum illustrissimi principis domini Caroli Ambasiaci tũc locũtenentis generalis pro rege Frãcorũ in Italia, fui admissus ad prędicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod gratanter acceptum habui: sed eo nunq; vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papien. sed nõ fui inscriptus: ex quo post hac non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti.

Parisienses etenim doctores vltra prędicta adhuc magis grauãt extraneos, cùm nolint doctores extra eorũ vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate Theoricã eorum ad practicã deducere, & ibi practicare. vt voluerũt facere de doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatẽ creatos, quos nolũt pati ibi practicare, quod nõ video multum æquum, nec iuridicum: sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam, cùm non solum quod capere non possunt, sed etiam alijs capere non permittunt. Cùm & pro eis & pro alijs sit sufficiens vniuersitas Parisien. & si sint doctiores alijs demõstret vnusquisq; quòd sciat alter scire suum, cùm aliàs nihil sit, testãte Persio in suis satyris.

Licet enim oriundi & originarij sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Rochus de Curte in tracta. de iurepatro. quem scripsi sub eo. in verbo, honorificum. xxj. col. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in dicto verbo, & vxorem nomine Adelasiam. à numero 1048. vsq; ad numerum 1057. & Barba. consilio xxiiij. in primo volu. & dixi in sequen. parte, in xxij. consideratione. tñ extranei & peregrini non sunt omnino reijciendi, & in totum abijciendi. Maximè in exercitio artis & scientiæ & in officijs secularibus, cùm præferantur originarijs. l. fi. C. de crimine sacrilegij. Nam Carolus magnus non eiecit Claudium, & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes, sed vnum præposuit Parisijs, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam iuristarum in Gallia. Cùm non solũ oriundos & originarios, imo etiam quoscunq; extraneos alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, honorant, & collaudant, cùm non habeant respectum ad loca vnde sint orti: sed an sint sciẽtes, sapiẽtes, & docti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benignè recipiunt tractantq;.

De his originarijs & peregrinis, seu extraneis quomodò præferuntur dicturus sum latius infrà in vndecima parte.

Alia est vniuersitas in Gallia quę dicitur vniuersitas Montispessulani: & qm̃ studium gñale seu vniuersitates, nõ soleãt nec debeant fieri nisi in ciuitatibus, vt est glos. in verbo, Bononiæ. & ibi Panor. & alij in proœ. decretaliũ. per textũ, gl. & docto. in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. libr. xj. & per gloss. in verbo, hac regia. in l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constãtinopolitana. li. xij. melior tex. in proœ. fforũ. §. hęc aũt tria. & ibi gloss. in verbo, regijs vrbibus. Tñ ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrũ) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynũ super proœ. de reg. iuris. quę est Nicolai Boërij, quæ dicit se ibi originẽ sumpsisse, & studuisse in vtroq; iure. & fuit Placẽtinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatẽ erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter do. Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam summam super tribus libris. C. vt ipse refert in princ. dictæ summæ.

Dicit etiam Io. Fabri. in §. j. insti. de societa. ꝙ studuit in Montepessulano. & etiam Iacob. Rebuffi & multi alij, ex quo põt & debet dici vniuersitas famosa, prout & aliæ vniuersitates. de quibus suprà.

Et isto termino, famosa, vtũtur concordata nostra facta inter summũ pontificẽ, & Christianissimum regẽ nostrũ Franciscũ, in tit. de collatiõibus. §. prætereavolumus. vbi inter cætera cauetur, ꝙ prelati dabẽt prouidere debeneficijs in mẽsibus graduatis & nominatis assignatis, vacãtibus illis graduatis simplicib⁹, aut nominatis, q in vniuersitate famosa per tempus competẽs studuerint. & ideo prodest scire quę sit vniuersitas famosa: qm̃ ex quo requiritur ꝙ vniuersitas sit famosa, cũ sit qualitas iuncta actui, nõ sufficit probare actũ, scilicet quòd studuerint in vniuersitate, sed etiã qualitatẽ illi adiunctam, scilicet ꝙ sit famosa: qm̃ vbi requiritur actus cũ qualitate, nõ sufficit probare actũ, nisi probetur & qualitas, & econtra. Bar. in l. Fulcinius. §. cùm hoc. ff. quibus ex causis in possessionem eatur. do. meus Iason in l. non solum. §. sciendum. in j. col. ff. ne quis eũ qui in ius vocatus est. & Panor. in c. ij. in ij. colũ. de rescriptis. & ibi Felin. in xij. col.

Sed cũ prædictę vniuersitates sint notoriè famosæ in Gallia, illa notorietas nõ est probanda, cũ notoriũ releuet ab onere probãdi. vbi dicit gl. notabilis in verbo, alias, in clemẽ. appellãri. de appella. imo etiã videtur, ꝙ nõ sit allegãda illa qualitas ĩ prædictis vniuersitatibus. cũ dato actu & cõcesso ꝙ sit vniuersitas, satis est notoriũ, aut debet esse & iudici & partibus, ꝙ est famosa. Cũ tales suprà nominatæ sint satis superq; famosæ in Francia, secundũ doctrinã

Bar.

Bart.in l.iij.ff.de iudicijs.de qua materia do.meus Iason in l.ex quacunq; causa.ff.si quis in ius vocatus.& dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.in procemio.in j.glo.& in alio loco ibi per me allegato.

Ex qbus videtur cõcludendũ,ꝙ prædictæ vniuersitates s.noiatæ,videlicet Parisien. Tholosana, Aurelianen. Pictauen.& cæteræ sunt ita famosę,quòd non est nec proponenda,nec alleganda famositas illarum.

Cõsulerem tñ quòd allegaretur,ex quo non sunt oẽs scriptæ in iure:sed de his,quę sunt in iure descriptæ & approbatæ de iure,vt est vniuersitas Romana,vt in rubr.& l.vnica.de studijs liberalibus vrbis Romæ.lib.xj.C.& in cap.ij.de priuilegijs.in vj.& vniuersitas Bononien.vt in procе.Gregoriano,sexti,& clemẽtinarum.& vniuersitas Parisien.vt in clemẽ.j.§.hoc sacro.de magistris.& c.super specula.de priuilegijs.extra.ꝙ talis famositas non est alleganda nec probãda,cũm,vt dicit Barbatia cõsi.lxij.inci. illud in medium referã.in iij.col.in j.volu, Notorium legis non est allegandum.

Quid aũt de vniuersitate Andegauensi & Bituricensi, quę etiã sunt in Frãcia,& Valentinẽ.quę est in Delphinatu,an tales apud nos reputari debeãt famosę.videť ꝙ cũ hę vniuersitates fuerint à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegijs apostolicis & principũ,ꝙ de his esset iustificãdũ in alijs locis remotis & extra sua loca.Sed q̃m in vniuersitate Bituricen. archiepiscopus loci seu eius officiarij sciũt & vidẽt notoriè ibi vigere vniuersitatẽ,nõ pñt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis,ex quo tenẽtur illis graduatis in prędicta vniuersitate prouidere de bñficio, sicut & cæteris in alijs vniuersitatibus famosis graduatis: sed extra loca prędictæ vniuersitatis,crederem ꝙ ibi graduati tenerẽtur iustificare & probare famositatẽ dictæ vniuersitatis.Et idẽ dicendũ est de vniuersitate Andegauẽ.Ex quo bene fuisset actũ (saltẽ ad tollendam oẽm dubietatem) per summum põtificem & regẽ nostrũ si fuissent nominatim expressæ vniuersitates,quas ipsi reputant & tenent famosas quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quęreret quispiã,nũquid graduato in vniuersitate Dolana, quę est in comitatu Burgũdiæ, quę nõ vtiť dictis cõcordatis,vel etiã ibi noĩato ad bñficia cõsequẽda, debeat prouideri de bñficio in Francia,posito ꝙ illa sit vniuersitas famosa vel cũ notoriũ sit,ꝙ Roma, Bononia, Papia, & Padua,quæ sunt in Italia sint vniuersitates famose & etiã apud nos,an ibidẽ graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficijs vacãtibus in regno in vim gradus:& si ibi obtinere possint noĩationes à prædictis vniuersitatibus dirigẽdas episcopis & alijs collatoribus & patronis Gallię & Franciæ ipsis cõcordatis subditis,cũ non sint ipsę vniuersitates subditę dictis cõcordatis.Et ista nõ sunt sine dubio,eo qa Papa q est supremus oĩm & iudex, & prĩceps.c.cũcta per mũdũ.ix.q.iij.fecit & cõstituit præ dicta cõcordata:& priuilegiatus seu habilitatus in vno loco est vbiq; priuilegiatus.c.cũ olim.de clericis cõiugatis. extra.Et ideo in simili dicit Zabarella in clemen.dudũ.§. ab olim,in xvj.qõ.de sepulturis.ꝙ habens licentiã docendi ab illo qui est princeps oĩm,potest vbiq; docere. Licet textus in dictis concordatis videatur facere in cõtrarium, cũm loquatur de vniuersitatibus regni Frãciæ tantum,vt in tit.de collatiõibus.§.monemus autem.dicam in glossis meis supra dictis concordatis,vbi hęc quadrant ad propositum,nec sint præsentis speculationis.

Ad vnum tñ aduertendũ est,ꝙ studia talia pñt dici generalia,& sic famosa,etiam si priuilegia specialia non habeant,& de ipsis non doceatur,dummodo talia reputentur à talia tempore,cuius initij memoria non extat in contrarium.Ita dicit & tenet glo.in verbo,generalibus.in clementina,dudum.§.nos autem.& ibi Zabarella in xv.quęstione.de sepulturis,quoniam tale tẽpus habet vim priuilegij.c.super quibusdam.§.præterea.& ibi gloss.in verbo,non extat memoria.quę allegat concordantias.de verbo.signi.extra.l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aqua quotidiana & æstiua.dixi amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,in tit.de iustitia.§. ij.in gl.& la preuue estre sienne.Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem.de qua in proce.fforum.§.hęc autem tria.

Aliqui etiam videntur tenere,quòd an studia sint generalia,relinquitur arbitrio iudicis,vt si vigeat ibi sacra pagina,iura,& artes ibi doceantur,vt notat Hostien.in cap. tuæ.de clericis non resident.quem sequitur Paul.& Petr. de Ancha.in clementi.dudum.de sepulturis.

Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia & præclara.§.hæc autem tria.suprà allegato.Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali,vel de iure communi,vt in capitulo secũdo de priuilegijs.in vj.vbi dicit quòd studium generale,& priuilegiatum est Romæ: vel etiam de antiqua consuetudine,in cuius contrarium memoria non existat, quia talia æquiparantur iuribus allegatis, vt dicunt Zabarella & Petrus de Ancharano,in locis prætactis.pro quo optima glo.in verbo, priuilegio. in princ.in titu.de causis.§.statuit & decreuit.super pragmatica sanctio.

Sed nũc in quantũ hæc tangunt materiam nostrã, credo quòd sicut pręfertur doctor creatus à maiori principe, ita etiã præfertur creatus à maiori & digniori vniuersitate,studio,seu gymnasio: data tñ paritate in reliquis.hinc est ꝙ plus æstimãtur apud nos creati doctores in theologia in vniuersitate Parisien.q̃ in alijs vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis æstimantur doctores iurium creati in Italia,maximè Papiæ,Bononię,Paduæ,q̃ creati in Gallia:nisi sint creati in vniuersitate Aurelianẽ.vbi maiori rigore examinis examinãtur,q̃ alibi,ex quo cũm propter magnũ rigorẽ examinis pręsumať ꝙ sint doctiores: ideo magis honorãtur,& sic videtur quòd alios præcedere debeãt eiusdem tẽporis & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis tẽporis,aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa,q̃ pręeminãtia,aut maioritas loci in quo creati essent.Et istud fuit etiam quo ad beneficia cõsequenda de mente Cosme Guymier,in suo commentario pragmaticæ sanctionis,in titu.de collationibus.§.ita tamen.in glo. non teneatur.vbi dicit quòd quo ad nominãdum omnes vniuersitates sunt æqualiter priuilegiatæ.

In iure nostro reperio multa fuisse studia,seu gymnasia,primò studium Romanũ,quod venit à Græcis,vt refert Anto.Florentinus in secunda suarum historiarũ parte,titu.xiij.c.iij.§.xij.in princip.& ibidem in c.v.in fine. & de isto fit mentio in lege vnica.C.de studijs liberalibus vrbis Romæ,libro xj.& in c.cũm de diuersis.de priuileg. in vj.Et quomodo Romani habuerunt leges à Græcis,vide in lege ij.§.j.& ibi gloss.ampla in verbo,constitui.de origine iuris.ff.& in §.& non ineleganter.de iure naturali gentium & ciuili.in institutio.& ibi gloss.in verbo,institutis.sed quod dicit Accursius quasi stulto interueniente qui prætẽsa manu trinitatem significauerit leges Romani

obtinuerint.reprehēditur per Vdalricum Zasium in suis scholijs super d.l.ij.§.postea.in gloss.j.post Budæum in suis annotationibus in pādectas sup.d.l.ij.vbi dicit,quòd Accursius ibi fabulam narrat,tam ridiculam,q̃ falsam.& vltra dicit,ꝙ veritas historiæ est,quòd tres tantummodo legati & non decem ad Græciā pro legibus ferendis missi sunt.ideo eum ibi vide.tota tamen & cōmunis schola legistarum semper hucusq; cum Accursio nostro cōmuni præceptore pertransijt.& quomodo Roma origo legum saltem apud latinos.imo patria legum dicitur & fons sacerdotij,& pluribus alijs nominibus elegantibus sit insignita.vide tex.in authen.vt ecclesia Romana centum annorum &c.in prin.& ibi glo.j.& ij.collatio.ij.

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in suo tracta.de magnificentia dignitate,& excellētia vniuersitatis Parisien.vbi dicit,quòd in isto studio studuerūt Iulius Cæsar, vt patet in libro de vita Cęsaris. Cato, vt narrat Solinus libro j.Virgilius,& Tullius.& in eo Aurelius Augustinus docuit rethoricam,vt ipsemet fatetur, libro v.confessionum.

Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, ꝙ Plotinus Lugdunen.primus Romæ latinam rhetoricam docuit.à quo Cicero se Romæ puerum cùm Q.fratre latinè primum doctum retulit.& ita scribit Philippus Bergomen.in suo supplemento chronicarum.libro vj.Istud etiā studium Romanum est generale & priuilegiatum de iure communi,vt est textus in c.ij.de priuilegijs.in vj.

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanæ, de quo fit festum in titu.de professoribus,qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam libro xij.C.& in d.tit.de studijs liberalibus vrbis Romæ & Cōstantinopolitanæ.lib.xj.& in ti.de priuilegijs vrbis Constātinopolitanę.eo.ti.& in glo.in verbo,regijs vrbibus.in procemio.ffforum.§.hęc autem tria.& in glos.fi.in l.sed & reprobari.§.fi.ff.de excusatio.tutorum.

Aliud etiam fuit studium Beriti seu Beritensium(quæ est ciuitas in prouincia Phenicis,secūdùm tex.in l.j.C.qui ætate vel professione se excusant.libro x.) de quo studio dicit glo.fi.in d.l.sed & reprobari.ꝙ est eiusdem præeminentiæ cuius est studium Romanū.pro quo est tex.in d.§. hęc autem tria.vbi etiam legum nutrix appellatur.& in l. vnica.C.de metropoli Berito.lib.xj.

Aliud pariter floruit in Alexādrina ciuitate in Aegypto,& in Cęsariensi,de quibus habetur in d.§.hęc autem tria.& etiam de cęsariensi habetur,in d.lege sed & reprobari.§.amplius,& vtrobiq; prędicti text.sonant, ꝙ erant & fuerunt alia studia,de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense,quod est in Anglia,de quo in clemē.j.§.hoc sacro de magistris.& dicit ibi Zabarella col.v.ꝙ Alexander in libro,de natura rerum dicit,ꝙ iuxta vaticinia Merlini vigent studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamātino,quod est in Hispania etiam fit mentio in d.clemē.sed quo tēpore habuerit initium, non reperitur apud scribētes,vt dicit Zabarella in prædicto loco.& ibi vltra dicit esse incertum quo tempore studia incœperint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi,& maximè quādiu Romę viguit imperium.& tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria & in poëtica.

Et ista duo studia Oxonien.scilicet & Salamantinum sunt priuilegiata cùm studijs Parisiensis,Bononiensis,& Romano,secundùm quod in dicta clemētina scribitur.ita ꝙ in illis quinq; studijs legi debent & interpretari literæ Arabicæ,Hebraicę,& Caldęę,& debent esse duo periti in qualibet lingua,in quolibet illorum locorum docētes, quibus prouideri debet in stipendijs cōpetentibus & sumptibus per ibi nominatos in fine dictę clementinæ.

De studio Bononiensi,etiā fit mentio in d.clemē.j.de magistris.& in d.glo.in verbo,regijs vrbibus.§.hęc aūt. in procε.fforum.& in gl.fi.§.fi.in l.sed & reprobari.ff.de excusatio.tutorum.Et etiam tex.in proce.Gregoriano.& ibi gl.in verbo,Bononię.Et fuit factū seu incœpit esse primo tēpore Theodosij imperatoris,vt p gl.in d.verbo,regijs vrbibus.quā ad hoc dicūt doctores esse notabilē.sed pro hoc vide clariorē in verbo,Bononiē.in d.cle.j.& tempore Accursij legalis studij obtinebat monarchiam secūdū eundē.in rub.de studijs liberalibus vrbis Romæ.li.xj. C.& tēpore Azonis ibi erāt decē milia scholariū,vt refert Odofre.in authē.habita.C.ne filius pro patre.& secūdùm Beroaldū in suo opusculo de felicitate.licet Bononia inter oēs Italicas vrbes sit florens & famigerata,eam tn̄ Forentissimā illustrissimāq; nulla fermè res alia peręquè facit ac Diatribe, & Gymnasia literarū atq; cōciliabula scholasticorū,quę haud dubiè cū oībus totius Italiæ celebrationibus Gymnasijs claritudine contendunt,nulli cedunt.quæ Alexandrino Attico Tharsensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasijs proxima accedunt,& q̃q̃ longo interuallo tamen proxima.

Aliud fuit Athenis,& quidem solennissimum & celebratissimum apud oēs authores.Vnde Hiero.cōmendās ciuitatē Athenarū.dicit illam studio fuisse aptissimā,primoq; leges tradidisse,alijsq; ciuitatibus iura transtulisse.& nō solū leges,vt suprà dixi,sed etiā quęlibet sciētia habuit ortū & descendit à Græcis,vt dicit glo.in verbo,cōstitui. in fine.post Priscianū.in l.ij.§.j.ff.de origine iuris.Et in illo studio(vt refert Robertus Gonletus.in d.suo tracta.de prestantia vniuersitatis Parisiensis circa principium) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare.& si videbat signa impatientiæ repellebātur,si autem patientiæ admittebantur.Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita, Christianę religionis doctor eximius.

Alia verò octo Gymnasia antiqua enumerat Textor in sua officina quę sunt sequentia.

Craneū,quod erat apud Corynthum secūdùm Cice.

Cillarauium,de quo Plutarchus in Cleomene.

Lyceum,quod fuit Athenis Aristotelis schola,& etiā Ciceronis in Tusculano.

Academia, Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero.

Inq; Academia vmbrifera,nitidoq; lyceo,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Et Horatius.

Atq; inter siluas Academi quęrere verum. Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneū de quo Cicero li.de oratore.& vt ei victus quotidianus in Prytaneo publicè pręberetur.

Canopum verò agnoscit Philostratus in Herodis Attici vita.

Pecile verò porticus varia à latinis appellatur.nobilitata etiam propter picturam Marathonicę pugnę Zenonis philosophi stoici conuentu, vndę à porticu stoici philosophi dicti, & stoica secta.

Tempe

Tempe etiam fuit Gymnaſium Athenis.

Iſta ſu,t ſtudia nunc nobis antiquiſſima,ſed plura alia antedicta ſunt nouiſſima & quædam in iure deſcripta,& ideo ſatis nobis nota & certa.

De ſtudio verò Senenſi dicit Zabarella in dicta clemẽ. dudum.§.ab olim.de ſepulturis.ꝙ tempore Pauli de Eleazarijs,qui cõmentatus eſt dictas clementinas fuit nouiter reformatum,& antea fuerat deſtructum:ſed tamen dicit illud eſſe generale,ſed nõ multum durauit in bono ſtatu: quia denuo fuit reformatũ tempore Petri de Ancha.qui conductus à Senenſibus ad lecturam Decretalium triẽnio ibi legit,vt fatetur ipſe Pet.de Ancha.in d.clemen.dudũ. in.iij.col.circa finem,in meo volumine.

Refert etiam Philoſophus Bergomas,lib.xij.ſui ſupplementi cronicarũ, ꝙ in Vienna vrbe Auſtriæ magna eſt ſchola liberalium artium,& ſacræ theologiæ,& iuris pontificij,in qua magnus ſtudentium confluit numerus. Non eſt tamen ciuitas quæ habeat epiſcopum: ſed eſt in diœceſi Patauiẽſi Auſtrię prouincię ciuitate,& maior eſt filia matre.&,vt fertur ibi,ſtudẽtes pauci emergunt docti. cum voluptati nimium operam dent,& mulierũ procacitas,& laſciuia eorum mentes à ſtudio alienet.Et in hac ſæpe dedecoroſa perpetrantur,& enormia fiunt,qđ diu nođ rixę admodum belli fiunt.Nũc artifices aduerſus ſtudentes,nuncq; curiales in artifices arma corripiunt.ita,vt rara ſolennitas ſine homicidio peragi poſſit. Quod & fit in pleriſq; alijs vniuerſitatibus,cũ ſint in vrbibus excellentiſſimis,& populis cõſtitutæ.ſciũt quos alloquor,qui viderunt brigas(vt ita loquar)ſuo tempore factas propter graues & corporales iniurias ſæpe à viliſſimis hominib⁹ ſine cauſa ſibi illatas,quas ferre non poſſunt. ideo vitam multis periculis exponunt:vt vtar verbis authen.habita. C.ne filius pro patre.& ſic dici poteſt.Felix ille ſcholaris qui ſaluus redijt ab vniuerſitate.felicior ille tamen qui bene ſtuduerit,& doctus redierit.Cùm frequentius accidit, plures eſſe cõmorantes in ſtudijs,q̃ ſtudentes,licet ſint ibi cauſa ſtudij.vt dicit Geminia.in prooemio ſexti.col.mihi quinta.Nec eſt vlla vniuerſitas quæ non habeat ſua impedimenta.cùm apud nos in vulgari dicatur.

Les fleuſteulx & ioueulx, de paulme de poitiers.
Les danſeurs Dorleans.
Les braguars Dangiers.
Les crotez de Paris.
Les brigueurs de Pauye.
Les amoreulx de Turin.de Tholoſanis tamen dicitur,
Les bons eſtudians de Tholouze.

Dico ſane in alijs ſupra de malis & nõ de bonis,nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris neceſſaria & honeſta,quibus cũ magno ſalutis corporeę cõmodo,& ſtudiorũ augmento indulgere poſſumus,nec continuũ literarũ certamen approbo.ſtudentes enim debent habere recreationes:quia ex vehemẽti ſtudio incurrunt ęgritudines mortales,vt ait Felin.in c.lator.de homicidio.diſpenſandæ ſnnt horę pro cuiuſq; rei officio,dummodo ab illecebris & ludis alearum atq; taxillorum abſtineamus. Et quia forte non erit alienũ ab inſtituto noſtro inſerere quomodo tempus ſit diſtribuendum ſtudẽtibus. Ideo epiſtolam Auguſtini Dati deſcriptam in primo libro ſuarum epiſtolarũ,in princip.quæ non fuit facta ad aliud,& eſt multum elegans & vtilis:hic referre arbitratus ſum.Auguſtinus dathus Thomę Rimbotto.S.Petis quid agere oporteat,vt facilius in literarum ſtudijs proficere poſſis.paucis à me poſtulaſti,& ipſe quoq; reſpõdeo paucis.Tempus ante omnia itatuo diſtribuendum eſſe,& ordinem vehementer probo. Medio noctis dies ſumit initium,media nocte gallicinio.Conticinio quieſcendum videtur,aut ſi vigilare contingat, quæ ante percepta ſunt, cogitatione & memoria repetentur.Diluculo eſt lectionibus danda opera,ac ſi quid proximo die agendum ſit, id eſt accuratius mente atq; animo volutandum,vt præuia meditatio futuram actionem tanto perfectiorem efficiat,quanto diligentius fuit pręparata.Mane cùm primũ domo fueris egreſſus,templum pete,Deum venerare,regnum Dei quære, ſaluta penates,ſacras peruolue lectiones. Hieronymi ſcripta libenter amplectere,vbi & orationis ornatum,& rectam vitæ inſtitutionem abundè poteris adipiſci.Quę verò ſplendidiora delegeris:ea in optimo theſauro reconde memoria.Cum his verſare,cum his colloquere,cum his confabulare,à quibus aut cumulatiorem eruditionem,aut ſalutaria pręcepta haurire queas:de eſca,& potu nihil eſt quod ſcribam,veterem ſerua frugalitatem,& tuum laudatiſſimum morem obtine. Meridie in tuis te laribus oblecta: peruagari noli. Quid eſt enim aliud fruſtra circũcurſare,atq; errantem plateas,angiporta,ac forum luſtrare,q̃ puerorum more ludere,q̃ ſeipſum perdere. Cenſeo cum cibo & quẽpiam ex leuioribus ac iocoſis libris,quos noſti,legendum,vt corpus ſimul paſcatur,& animus ac poſt modicã quietẽ,quæ aut legeris, aut audieris mente complectere,difficilium locorum expoſitionem tracta:pręcipuam quẽpiam capeſſe ſententiã, vt ea ſit ſibi iucundũ pabulũ,ac poſtmodum deambulanti ſalutare viaticum.qđ ſi exire libebit,anguſta & religioſa(quo ad potes)perquire loca,bibliothecas adi,& quos optaueris meliores percurre codices.Inde excerpe ſemper præclarũ aliquod atq; frugiferũ:hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio,domi te opprimat occiduum tempus & veſpera,foris nũq̃.Nam abnoctare imprimis pernicioſum ſimul putatur ac turpe.domũ reuerſus fac vt ad futuras lectiones animũ applices tempeſtate ſuprema, & veſpera ipſa ac prima face perfruere,vt nulla pars tẽporis effluat tibi prorſus inanis.Cũ oportunũ noueris,genio indulge. Ex ſacris codicibus excerpta ne deſere,& anteq̃ ad cubitũ accedas.Pythagoreorum more quid egeris dixeriſve,tecum ipſe repete.ac ſi tempus ſuppetat aliquid præclarius commenda memorię,Deum comprecare.Inde enim ſunt quę optantur nobis bona omnia,concubina,& in intempeſta nocte,ſile,quieſce,vt vitam tranquillam & recte inſtitutam degas.Vale.

De ſtudio verò Peruſino nulli eſt dubium,ꝙ ſit gene nerale,antiquiſſimum,& famoſum.Nam Barot.legit ibi per multa tempora,& ex eo orti ſunt Bald.Petrus,& Angelus de Vbaldis fratres germani vtriuſq; iuris doctores excellentiſſimi.

In illo etenim ſtudio eſt quædam fundatio facta anno dñi milleſimo tercẽteſimo ſexageſimoſecũdo,die verò vigeſimaſexta menſis Aprilis.per quendã Cardinalem Tuſculanum nomine Nicolaum tunc archidiaconum Hedueñ.pro duobus ſcholaribus eccleſiæ Hedueñ. aut ciuitatis ſeu diœceſis,qui poſſunt pręſentari pro ſex annis per epiſcopũ & capitulum Hedueñ.& ibi habẽt victũ tantũ. Et iſtud cõſtat ex tenore fundatiõis hic poſt inſertæ,vt ſit illius memoria in poſterum,& illã vidi ſignatã debite.& ſigillatã in archiuis dictæ eccleſię Hedueñ.tanq̃ ballius, & conſiliarius ipſius:tenor ideo eſt talis.

Reuerendo in Chriſto patri domino dei gratia epiſco po: ac venerabilibus viris decano, & capitulo Heduen. Nicolaus miſertatione diuina epiſcopus Tuſculañ. ſanctę Romanæ eccleſiæ Cardinalis ſalutem, & ſinceram in domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura conſtringit, eiſdemq́ diuini & humani iuris ſcriptura demonſtrat, ꝙ in officijs chatitatis primo loco eis tenemur obnoxij, à quibus nos cognoſcimus beneficium recepiſſe: quodq́ ratione ſanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendẽtes autem eccleſiarum noſtrarum magis beneficia, & vitæ ſubſidia magna quę dudum recepimus, & de præſenti recipimus ab eiſdem primo loco ipſarum eccleſiarum promouendis honoribus, & procurandis vtilitatibus obligamur, & eiſdem eccleſijs ratione ſpiritualis coniunctionis. Quæ nobis omnes cõiunctos ſanguine in charitatis cõiunctione procedunt plus ad benefaciendum aſtringimur, cũm ſcribatur in canone. Nullus nobis hęres videtur eſſe proximior q̃ eccleſia, quę nos domino ſociauit. Sane præmiſſa diligenti meditatione in mente noſtra ſæpius reuoluentes ac cernentes, ꝙ modernis temporibus peccatis exigentibus à deo In nonnullis partibus increuit ignorantia ſecularium clericorum, qđ rariſſimè reperitur ſecularis clericus, qui ſciat ꝓponere populo verbũ dei, intelligere canones, eccleſias & populũ regere, æquũ ab iniquo diſcernere, & intelligentes iuſtitiam miniſtrare. Cupienteſq́ exhibere huic defectui pro noſtræ poſſibilitatis modulo, in locis aliquibus ſupplementum, & alijs Chriſtifidelibus, præſertim prçlatis quibus ad hoc ſuppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt reſplendeat domus domini ex claris luminibus plurium lampadarũ diuina, quam inuocamus nobis, aſſiſtente clementia. Ad reuerentiam Dei & beatę Marię virginis ac beati Gregorij papæ doctoris egregij pro animæ noſtræ remedio, & nonnullarum eccleſiarum & locorum, à quibus grandia bona recepimus hactenus, & in pręſentiarum recepimus, vtilitate ſpirituali, ac etiam temporali in ciuitate Peruſina vtiq́ pacifica, & quieta ĩ qua viguit ab antiquo, & adhuc viget vtriuſq́ iuris & aliarum ſcientiarum ſtudium generale. Quãdam domum ſcholarium quorum alij ſtudere debeant in ſacra theologia, & alij in iure canonico duximus ordinãdam, & pro ipſorum victu dũtaxat certos redditus perpetuos & poſſeſſiones emimus, & adhuc præſtante domino alios emere intendimus in futurum. Conſiderãteſq́ ꝙ ab eccleſia noſtra Heduen. ex archidiaconatu, quem ex conceſſione & diſpenſatione apoſtolica obtinemus, in ea dudum bona recepimus & de pręſenti recipimus, & quòd propterea eidem eccleſię, tam ſpiritualis coniunctionis q̃ recepti beneficij ſeu ſubſidij temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur nobiſq́ reputamus ad debitũ, vt huiuſmodi ordinationes ſeu eleemoſinę noſtræ dictam veſtram eccleſiam participem faciamus. Igitur tenore pręſentium vobis & veſtris ſucceſſoribus titulo donationis perpetuæ ac irreuocabilis, quę dicitur inter viuos damus, donamus, & concedimus, quòd duos ſcholares pauperes de dicta eccleſia ſi reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœceſi veſtra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinq́ florenos auri portatos ad ſtudium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel ſaltem in grammatica ſufficienter inſtructos, bonæ indolis, diſcretione præditos, ac de honeſtate vitæ & moribus commendabiles, qui ſtudere debeant in dicto iure canonico per ſex annos ad ſtandum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda & habendũ in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præſentare poſſitis. Ita quòd finito huiuſmodi ſexennio aut cedẽtibus vel decedentibus eiſdem ſcholaribus per vos præſentatis, alios pręſentare pro ſimili ſexennio valeatis. Voluműſq́ quòd vos domine Epiſcope veſtriq́ ſucceſſores duas voces in aſſumptione huiuſmodi ſcholarium habeatis. Hortamur autẽ vos omnes in domino Ieſu Chriſto, quòd in aſſumptione prædicta nulla (quod abſit) apud vos ſit acceptio perſonarum, ſed illos ad hoc eligatis & aſſumatis, quos ſecundũm deum credideritis meliores & magis pręfatæ eccleſiæ, ad cuius ſpecialiter vtilitatem & honorem intendimus, veriſimiliter profuturos. Super quo veſtras conſcientias oneramus: volumus etiam ꝙ pręſentes noſtræ literę in communi dictæ eccleſię veſtræ capſa, in qua reponuntur alia iura ipſius eccleſiæ perpetuo conſeruentur: & nos ſimiles literas ad cautelam in ſacriſtia eccleſiæ Peruſine faciemus nihilominus conſeruari. & ad maiorẽ claritatem & memoriam perpetuam omnium præmiſſorum pręſentes literas per notarium infraſcriptum publicari fecimus, & noſtri ſigilli appenſione muniri. Datum & actum Auinioñ. die vigeſimaſexta menſis Aprilis. Anno natiuitatis domini milleſimo tercẽteſimo ſexageſimoſecundo, indictione decimaquinta, pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri domini Innocentij diuina prouidentia papæ ſexti anno. x. Pręſentibus venerabilibus viris domino Angelo prępoſito eccleſiæ ciuitatis Caſtelli, & Raymũdo Boſco canonico Terracoñ. ac Bertholino de Sagijs de Placentia macerio domini papæ teſtibus, ad pręmiſſa vocatis ſpecialiter & rogatis. Et ego Franciſcus quondam Matthæi Ieremię ciuis Piſanus publicus imperiali autoritate notarius prædictis donationi, dationi & conceſſioni ac omnibus & ſingulis ſupradictis vnà cũm pręnominatis teſtibus præſens ſui, ipſaq́ de mãdato ſupradicti reuerendiſſimi patris & domini dñi Nicolai Tuſculañ. epiſcopi cardinalis in hanc publicam formam redegi, tamen alijs occupatus per alium ſcribi feci, meq́ vnà cum appenſione ſigilli præfati domini Cardinalis ſubſcripſi cum ſigno & nomine conſuetis in teſtimonium omnium præmiſſorum. Pręmiſſam vltimam dictionem quę dicit, tercenteſimo, & vltimo additam quæ propter inaduertentiam dimiſſa erat, veram eſſe approbãdo.

Sunt & multa alia ſtudia in diuerſis patrijs & prouincijs, quæ enumerate longum eſſet & fortè tædioſum, & cum vnaqueq́ patria ſuo ſenſu abundet. text. eſt in c. certificari. extra de ſepulturis. Ideo relinquo illis diſcutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, ꝙ cũ maior honor debeatur his, qui doctorantur ſeu graduati ſunt in maiori vniuerſitate, ꝙ etiam magis honorari & præferri debent hi qui doctorantur in vniuerſitatibus famoſis, vbi ſunt doctores legẽtes & ſcholares ſtudentes, q̃ hi qui doctorantur in locis vbi non eſt vniuerſitas, ſed tãtum habent priuilegium doctorandi, vt ſunt plures ciuitates & vrbes in italia, prout ſunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella in loco ſuprà ſæpè allegato, quòd quædam ſunt ſtudia generalia actu & priuilegiata, vt ſunt illa de quibus ſuprà, & in clementina prima de magiſtris: & iſta præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata ſed non actu generalia. Quædam generalia ſed non priuilegiata. Quædam particularia nõ priuilegiata. & ibi dicit, ꝙ actu generalia etiã nõ priuilegiata magis pręferãtur q̃ priuilegiata

giata non actu generalia. Ex quo concluditur, ꝙ doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus magis priuilegiantur & præferantur q̃ doctores in vniuersitatibus tantũ priuilegiatis & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis per doctrinam Zabarellę, vbi suprà. Quoniam tales non videntur nec præsumuntur examinati in vniuersitatibus priuilegiatis tantũ, sicut in vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam infertur, ꝙ doctores qui gradum accipiũt in facultate eis incognita causa honoris tantũ, non ita honorantur, nec honorem assequi debent, ratione illius gradus, vt dicit Petrus de anchara. in ca. j. de parochijs. & Panor. in ca. clerici. de iudicijs. Sicut de doctoribus promotis à doctoribus corruptis, vt notat Archid. in ca. de quibusdam. xxxvij. distin. argu. textus in l. prima. C. de athletis. libro x. quod non placet Philippo Decio. & Areti. in dicto ca. clerici. quia, vt dicũt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cùm pręrogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Barto. in l. maxima rum. in fine. C. de excusationibus munerum. libro x. Bal. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanctis ecclesijs. Geminia. in procemio sexti. in fine.

De cõmendatione verò studiorum & gymnasiorum dixi s. in v. parte, in xxj. consideratione. vbi dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

TRigesimatertia consideratio. Inter plures doctores pręfertur qui plures habet gradus. Exemplum in doctore vtriusq; iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno & magis ligant. c. j. de treuga & pace. extra. authen. itaq; C. cõmunia de successio. & §. si verò. institu. de adoptio. ita tenent Abbas & alij in d. ca. clerici. & Ioan. de anania. in rubrica de magistris. videantur tenere, ꝙ hoc sit verum cæteris paribus, hoc est data in cæteris inter eos paritate: ex quo videntur inferre, ꝙ si doctor in vno iure tantũ esset prior tempore, qđ præferretur: tamen hoc non videtur verum, eo quia nunq̃ aut parũ eueniret, ꝙ semper nõ esset aliqua disparitas temporis, que etiam in vna hora attenditur, vt per glos. in l. si ex pluribus. §. fin. ff. de solutio. facit textus in l. Titius. §. lucius. ff. de liberis & posthu. Et intentio doctorum in d. c. clerici. videtur esse, qđ semper doctor in vtroq; pręcedat doctorem in vno tantũ, etiam si habeat vnum gradum priorẽ tempore: quoniã illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis quæ non multũ consideratur vbi est alia qualitas: quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit. & vbi est maior dignitas, prioritas temporis nõ attenditur, vt per glos. in verbo, pręponimus. in ca. placuit. xvj. dist. notatur in ca. statuimus. de maio. & obedien.

Ex quibus inferunt doctores, qđ doctor canonum & theologiæ simplici theologo præfertur, vt dicunt Hostiẽ. & Abbas post alios in ca. j. de consanguini. & affinitate. Sic etiam doctor artium & medicinæ præcedit doctorem artium tantùm, vel medicinæ tantùm, vt notat Dominicus in dicto ca. placuit. in fine.

Ex his etiam inferunt doctores, ꝙ vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicẽ dignitatem præfertur ratione duplicitatis, etiam si illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit comitem tantũ, vt dicit Bal. in l. sed milites. ff. de excusatio. tutorum. dixi suprà in v. parte. vbi dixi de Marchione & Comite qui pręcedit Marchionem tantũ. & ibi dixi etiam ꝙ ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferendus est illi qui non habet tot regna: intellige tamen prædicta quãdo illa dignitas quæ est augmentata & duplicata esset talis, qđ de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vtputa si quis est doctor in iure canonico tantũ, alius qui est doctor in eodem iure canonico & ciuili simul, habet duplicationẽ talem, ꝙ vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundãs quæ augmentat dignitatem, secus si ambę sint inferiores, ita qđ de nulla ad simplicem possit fieri comparatio: vt si dicamus qđ quis sit doctor in iure canonico tantũ, alius verò sit doctor in iure ciuili & medicina aut artium. Nam hoc casu semper præfertur doctor in iure canonico, quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illã, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Romanus in consilio suo cccxxxiij. incip. quo ad primũ. ita etiam tenet Philippus Decius in dicto ca. clerici. in v. col. de iudicijs. Et ideo Comes pręcedit & Marchionem Baronem. Dux, Comitem & Marchionem. Rex, Ducem & Comitem, & vnus Rex multum autenticus præcedit habentem plura parua regna, sicut Imperator præcedit Regem habentem plura regna. Rex etiam Franciæ tanq̃ excellens inter omnes præcedit etiam regem habentem plura regna, quæ sunt multum inferiora à regno Franciæ. Cùm Rex Francię omnes præcedat, non ratione suę personæ, sed ratione excellentię dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post imperatoriam tenetur & reputatur.

Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id quod dicit Decius in d. c. clerici. in vj. col. ꝙ de consuetudine seruatur, ꝙ doctor in vno gradu prior in tempore præcedit doctorem in vtroq; iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. in l. obseruare. §. anteq̃. ff. de officio proconsulis. & in c. cum olim. in princi. per illũ tex. de consuetudine. istud non est multum securum, quia doctori de consuetudine attestanti nõ creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet do. meus Iason post multos in l. de quibus. col. penulti. ff. de legibus.

TRigesimaquarta consideratio. Inter plures doctores præfertur qui primo licentiatus & postea doctor illi qui secundò licentiatus & primò doctor effectus fuit, per textũ in l. j. C. de cõsulibus. li. xij. quẽ ad hoc adducit Ange. Areti. in §. quædã. col. v. institu. de actio. Cuius verba illũ sequẽdo ponit Alexã. in l. j. ff. de obsequijs. & sequitur Feli. in c. j. de maio. & obed. in ij. col. Tñ do. meus Iason in l. cũ quid. ff. si cer. peta. & Philippus Decius in d. c. clerici. post eũ dicũt, ꝙ ille textus nihil facit, qa in illa vtraq; erat dignitas & patritiatus & consulatus, nimirum si prima dignitas facit eum præferri illi qui habuit secundã dignitatem. In casu verò nostro supradicto, ille qui primo fuit licentiatus nullam primò habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi, & ex licentia simplici dignitas nõ tribuitur. Sed quicquid sit moderni in d. c. clerici. & in d. l. cũ quid. tenent opinionem Angeli duplici ratione.

Prima ponderando rationem quæ ponitur in dicta l. prima, in fi. dum ibi dicitur, qđ ille præponitur qui prius fuit consul, quia prius meruit patritiatum: quia ista ratio videtur habere locum in isto casu, ex quo primo licentiatus videtur primo meruisse doctoratum, vt per licentiam declaratur, ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, ꝙ hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitatem, vt concludit Cardinalis, in

clemen.ij.in ij.q̄ōne.de magiſtris.In caſu verò dictæ legis meritum declaratur per dignitatem conſulatus,vt ibi dicitur:vnde præfertur virtute dignitatis,& nō propter meritum ſimpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba,qui prius meruit patritiatū:vt habetur in d.l.j.referuntur ad illum qui fuit prius patritius:vt ibi patet.vnde ille tex.nihil facit,quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo qui fuit prius patritius,& meritum conſideratur cum dignitate.

Crederem ꝙ quo ad nos ille textus multum facit,eo quia in Gallia licentiatus dicitur habere dignitatem,cū ſit gradus tentus & reputatus pro gradu,eo quia licentiatus: imo qđ minus eſt,baccalarius in altero iurium præfertur doctori ſeu magiſtro in artibus.vt habetur in cōcordatis initis inter papam,& regem noſtrum,in titu.de collationibus.§.quo verò.& pri⁹ erat deciſum in pragmatica ſanctione.in eodem titu.§.inſuper.cum ſeq. Et ita admittuntur licentiati ad conſulendum , & ad dignitates & officia ſicut doctores in Gallia:& ideo cū ſit dignitas,magis ſtabit opinio Angeli apud nos,quę magis fortificabitur per rationem ſecūdam per modernos adductam,cū dicant ꝙ ſecundū Bal.in l.qui indignus.ff.de ſenatoribus.Licentiatus etiam dicitur habere dignitatē:ſed,vt dicit,ſine adminiſtratione,& per doctoratū ſola adminiſtratio acquirit: vnde,vt dicunt , ſuccedit,ꝙ ille qui prius habuit dignitatem ſine adminiſtratione,ſi poſtea adminiſtrationem cōſequatur,præfertur illi qui medio tempore dignitatem cū adminiſtratione habuit,vt eſt tex.in l.ij.C.vt dignitatum ordo ſeruetur.lib.xij.Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem,eo quia non fatetur dictum Bal.eſſe verum:ſed cùm apud nos ſit verum,qđ licentiatus habet talē adminiſtrationem,qualem habet doctor in conſulendo & in officijs,etiam in beneficialibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cùm illa verba,damus & concedimus licentiam docendi,regendi,interpretandi &c.apponātur in eorum literis apud nos.Ideo ſtante hoc pro firmo,ſtat illa doctrina Angeli multū roborata per illam rationem modernorum.

Aliam & tertiam rationem adducit Decius in d.c.clerici.vbi dicit,ꝙ doctoratus qui poſtmodum ſequitur licētiā habet relationē ad licentiam.Examen em̄ videtur principuum per ea quæ habentur in l.magiſtros.C.de profeſſo.& medicis.lib.x.ſed quando finis habet relationem & neceſſariam conſequentiam ad principium , principium attenditur.l.iij.§.Seio.ff.de minoribus.vnde doctoratus, qui ſequitur virtualiter,trahitur ad tempus licentiæ,& ſic prius doctorat⁹ videt̄:ad quod bene facit quod notat Bal. in d.l.qui indignus.circa finem.vbi pluribus rationibus probat ꝙ licentiatus in vno loco,non poteſt in alio loco doctoratum accipere.Ex quo datur intelligi,ꝙ doctoratus refertur ad licentiam præcedentem.

Ad iſtud etiam reſpondet & dicit ꝙ iſta translatio , vt videatur doctoratus tempore licentiæ non fit,nec attenditur in pręiudicium tertij qui interim medio tempore doctor efficitur,ex eo quod in ſimili tradit Bart.in l.ij.ff.de decurio.vbi dicit ꝙ doctor reſtitutus ad collegium,non recuperat priorem locū in pręiudicium eorum , qui medio tempore doctorati ſunt.

Sed ad hoc eſt facilis reſponſio,eo quia interim pendēte huiuſmodi tempore quo fuit poſitus pro nihilo reputabatur quo ad collegium:quod ſecus eſt in licentiato qui medio tempore habet dignitatem,licet non habeat adminiſtrationem de iure,ſed quo ad nos ſic.

Vel etiam idem Decius aliter reſpondet,& dicit,ꝙ dictum Barto.loquitur in reſtitutione quæ eſt contra ius commune & de iure ſpeciali.Ideo non eſt in conſideratione,& tempore priuationis acquiſitum fuit ius alijs in collegio ingredientibus, & non amplius expectabatur reſtitutio:ſecus in hoc caſu,quia habita licentia expectabatur doctoratus ſecundùm ordinem iuris,& præſens ſtatus tēdebat ad hoc,vnde interim nō videtur ius eſſe alteri quęſitum,ex quo eſt clarum quòd illa deciſio Angeli eſſet vera quo ad nos.quam etiam tenet Marianus in cap.quanto.de magiſtris.& ꝙ ille textus hoc probaret ſi bene & recte ponderetur:quia ibi licet conſul prius haberet dignitatem,tamen illa dignitas non erat in cōſideratione reſpectu dignitatis patritiatus alterius:ſed prior conſul ibi præponitur propter patritiatum poſtea acquiſitum,& illa coniunctio patritiatus poſterioris cum anteriori conſulatu facit illum præferri : &,vt dicit,iſta ratio videtur in caſu iſto procedere , quia licentia quæ præceſſit coniuncta cum doctoratu poſtea ſecuto debet operari , quòd iſte præferatur , eo etiam quia doctoratus habet neceſſariam conſequentiam & relationem ad licentiam, vt dixi ſupra. Igitur mihi videtur ſtandum eſſe cum Angelo. Audiui ꝙ ita fuit aliàs iudicatum inter duos doctores Aurelianenſes,qui aliquando inter eos diſputauerunt de huiuſmodi præcedentia.

TRigeſimaquinta conſideratio. Data paritate temporis & gradus inter doctores,habetur conſideratio diuitiarum & nobilitatis : quia duo vincula magis ſtringunt : ſecus ſi non ſit paritas temporis & gradus , quia tunc non habetur conſideratio diuitiarum & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis.c.ſtatuimus.extra de maio.& obedien.Bar.in lege j.ff. de obſequijs.& Bal.in lege nemini.C.de aduocatis diuerſo.iudiciorum.ita dicit & tenet Decius in dicto c.clerici. in vj.col.extra de iudicijs.

Aduerte quòd literati & nobiles ęquiparantur,etiam circa diſpenſationem beneficiorum . per text.in capi.de multa.extra de præbendis.facit gloſſ.ſingularis in verbo, ſuppleat.in lege ſocietas.ff.pro ſocio.quæ dicit,ꝙ bene literati ita recipiantur in canonicos ſicut nobiles,& meritò: quia literati & docti dicuntur nobiliſſimi.tex.in l.prouidendum eſt.in prin.C.de poſtulando.& dixi ſ̄.iſta parte, in xxiiij.conſideratione.& dicit Bal.in l.nemini.C.de aduocatis diuerſorum iudiciorum.ꝙ ſi doctor eſt valens,licet plebeius,præfertur tamen doctori nobili minus literato.Sed ſi ſunt ęqualis ſciētiæ,pręfertur ille qui eſt de meliori ſanguine,& iam dixi.Sed contra dicta Bald.ſcripſit Barbatia in conſilio ſuo incip.præclarè ſcribitur ab Iob pro certo patientiſſimum.colū.viij.in ſecunda parte, vbi tenet,ꝙ data æquali ſciētia pręferatur ille qui ſit plebeius. Mouetur primò per gloſſ.quam dicit ſingularem in cap. nunquam.lxj.diſtinctio.quæ dicit,quòd natus à parentibus prorſus alienis à virtutibus,dum tamē ipſe ſit bonus & virtuoſus,præferri debet illi qui natus eſt ex bonis parentibus , licet etiam ſit bonus & virtuoſus.Secundò mouetur ad hoc,per id quod voluit glo.in ſimili (quam etiā dicit valde ſingularem) in c.fidelior.l.diſtinctio.quæ dicit,ꝙ peccator correctus & emendatus eſt præferendus in promotionibus illi qui nunquam deliquit,& ſemper fuit bonus & innocens,exemplo Petri apoſtolorū primatis. ita in propoſito data ſciētiæ æqualitate plebeius præferri videtur nobili.Et ſic infert,ꝙ regula cancellariæ dictans vt illuſtris

vt illuſtris ex ſanguine præferatur non nobili, intelligi nõ debet de literato & doctore & licentiato in iure, aut docto re qui non ſolum eſt nobilis, ſed nobiliſſimus, vt dictum eſt. Saltem nõ præfertur nobilis indoctus ignobili docto- ri, vt per Barbatiam in conſilio ſuprà allega.

Et de his quæ ſuprà dicta ſunt de doctoribus, idem in- telligendum eſt de licentiatis, & baccalarijs (cùm ſit gra- dus apud nos) referendo ſingula ſingulis.

TRigeſimaſexta conſideratio. Doctores honorantur inſignijs pluribus, quæ eis dãtur in aſſumptione gra dus. Nec ante debet ſe quis doctorẽ nominare, priuſq̃ ſibi tradantur inſignia doctoratus, vt dicit Lucas de penna in l. vnica. C. de athletis. lib. x. quoniã, vt dicit Apuleius pri- mo floridorũ, nõ licet inſignia honoris veſtitu & calcea- tu temere vſurpare: imo qđ plus eſt, aſſumens inſignia do ctoratus cùm non ſit, incidit in crimen falſi. notat Bart. in l. eos. §. fi. ff. de falſis. & ibi Alexã. de Imol. & per Angelũ in l. vnica. C. ad legem viſcelliã. per Angelũ de Clauaſio in ſua ſumma, in verb. inſignia. §. ſecus autem ſi ſe docto- rem ſimplici verbo noĩet aut dicat: quia tũc tantũ extraor dinarie punitur. notat Bal. in l. qui ſub prætextu. C. de ſa croſan. eccle. & Roman⁹ in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquiren. hæredi. per Petrum Rauẽnatem in ſuo alpha beto aureo, in verb. falſum. idem Bal. in l. data opera. C. qui accuſare non poſſunt. vbi dicit, ꝙ dicens ſe comitem, & faciens actus comitis cùm non ſit, debet grauiter puniri citra mortem. idem Bald. in ca. nõnulli. §. ſunt & alij. de re ſcriptis. dicit, ꝙ impetrans ſupplicationem nomine alte- rius punitur arbitrio iudicis. facit tex. in cap. quãto. de his quæ fiunt à prælato &c. per quem dicit ibi Petrus de An chara, ꝙ ſcribens literas nomine alterius eo ignorante di- citur falſarius. Cyn. Bal. & Saly. in l. fina. C. de requiren- dis reis. vbi dicunt ꝙ citans aliquem fingens ſe nunciũ pu blicum cùm non ſit, punitur criminaliter, & ad intereſſe ci tati tenetur. tex. ſingularis in l. Titio cùm eſſet Romæ. ff. ad municipales. per quem dicunt Bart. & Bal. in rubri. C. de fide inſtrumẽ. ꝙ abradens ex literis nomen ſcribentis, & ponens ſuum, punitur vt falſarius. faciunt notata per Dominicũ in c. j. j. diſtinc. vbi inuehit cõtra doctores ſibi appropriantes dicta aliorum, & qui ſe etiam gerit pro do ctore cũ non ſit examinatus & approbatus, nõ excuſatur à muneribus. l. reddatur. C. de profeſſoribus & medicis. libro decimo.

Hinc ſumpta occaſione ponam quæ ſint inſignia do- ctoratus, & reperio ꝙ ſunt ſex aut ſeptem, quæ eidem dã- tur in examinatiõe, quæ debet eſſe triplex, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de athletis.

Primò videtur ꝙ ſit liber qui eidem aſſignatur in exa minatione quæ fit. Sed an ſit de ſubſtantia doctoratus iſta libri aſſignatio, videndum eſt. & videtur ꝙ non, ſicut nec in conſecratione epiſcopi: vt patet ex eo qđ legitur xxiij. diſtinc. ca. epiſcopus. & lxxv. diſtinc. ca. primo. Sed in cõ trarium facit, quoniam cùm Rex coronatur, datur ei liber legis. vnde ij. Paralipome. cap. xxiij. Eduxerunt filium re gis, & impoſuerunt ei diadema, dederuntq́ in manu eius tenendam legem & conſtituerunt eum regem. fortius vi- detur hoc neceſſarium in docendo cuius officium mere in librorum lectione conſiſtit: vt patet Deuterono. xvij. vbi præcipiuntur reges à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & Io- ſue. j. ca. Non recedat volumen legis de ore tuo cũctis die- bus vitæ tuę, & hoc eſt verius, pro qua facit etiã ſatis aper te textus in ca. lector. xxiij. diſtinc.

Secundò datur birretũ, & eſt habitus philoſophiæ qui datur doctori cum dignitate magiſterij decoratur. & dicit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. qđ almirati regni Siciliæ honorantur tali inſigni. Et dici tur birretum quaſi bis rectum: quia bis rectum decet eſſe philoſophũ & doctorem, ſcilicet in docendo & operan- do, & ſe & alios virtutibus regere & ſordibus mũdare de bent. c. duo ſunt. xij. q. j. Et de iſto birreto habetur mentio in ca. ſi quis virorum. xxx. diſtin. vel dicitur biſrectum ex multis alijs cauſis poſitis per eũdem Lucam de Penna in prædicto loco, ad quem recurre. Sed ſolum aduerte ꝙ da- tur hoc modo. Accipe birretum rotundum ad modum co ronæ in ſignum ſanctitatis & veritatis ac doctrinæ, vt ta- les ſitis in mente quales fueritis in conuerſatione, nec à do cendo ceſſaueritis, quia non coronabitur in regno cęlorũ, niſi qui legitimę certauerit. Corona nempe in regni ſuſce ptione poni conſueuit in capite: quia corona ſignum eſt perfectionis, cùm ſit ſphericæ figuræ angulo carens in ſi- gnum carentiæ ſordium: quia vbi angulus, ibi ſordes eſſe dicuntur. glo. in clemen. ij. de vita & honeſtate clericorũ. ſuper verbo, & tonſuram.

Tertiò datur anulus, ad denotãdum ꝙ per eum factus eſt verè ſponſus philoſophiæ & ſcientiæ, quã profitetur docendãq́ ſuſcepit, vt dicit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de profeſſo. & medicis. lib. xij. Et dicitur, accipe anulum ſubarrationis. Nam ſicut per eum contrahitur matrimo- nium inter virum & vxorem, ita inter ſcientiam & docto rem. Qui em̃ talem poſſidet ſponſam, ſancti ſpiritus donũ poſſidet. & licet Ioan. Andr. dixerit in ca. vt apoſtolicæ. de priuilegijs. in vj. qđ clericus anulatus eſt fatuus vel epi ſcopus. Fallit tamen vt dicit ibi in doctore qui in ſignum matrimonij inter ipſum & ſcientiam deferre poteſt anu- lum, vt dicit gloſ. quę ponit caſum in d. ca. vt apoſtolicę. Anulus verò in ſignũ dilectionis mutuę in cõiugatis po- ni conſueuit in quarto digito ſiniſtrę manus, vbi ſecundũ medicos, eſt quędam vena ſanguinis, quę ad cor hominis vſq́ perueniat, vt dicit tex. in ca. fœminę. in fi. xxx. qõ. v. Doctores tamen ponunt anulum huiuſmodi in police, vt facilius teſtificare poſſint ſub ſuo ſigillo.

Quartò cathedra, cum dicitur, ſedete virtuoſi viri in cathedra non peſtilentiæ & vitiorum, ſed ſcientię & vir- tutum, & hęc cathedra eſſe debet quadrifrõs. In anteriori enim parte depingendi ſunt duo iuuenes propter robur, per quos deſignatur amor & labor: hi namq́ foris opus peragãt, labor agit, amor perficit. In poſteriori duę puellę per quas intelligũtur cura & vigilia, quę intus in ſecreto conſiliũ pariunt, cura ꝓuidet, vigilia attendit. In alia verò à latere deſcribitur iuuenis accinctus, modica ſecum ferẽs, per quem intelligitur paupertas: quia nõ ſectari ſuperflua pertinet ad quęrendã diſciplinã, vt enim ait Hiero. in tra- cta. fidei & credulitatis. Fluxu rerũ & vbertate copiarum animus ſoluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate nõ laſciua cõuiuia, nõ turpes potationes: omnia ſobria, omnia rigida, omnia humilia non abiecta: quoniã pura conſcientia & virtute ſunt ple- na. non facilè ad diuitias animi, id eſt virtutes, diues acce- dit. In reliqua verò parte vir fugientis pręſentans effigiẽ, quia philoſophãs & ſtudens voluntariũ exiliũ ſibi debet indicere pro ſcientia perquirẽda. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. vnica. C. de profeſſo. qui in vrbe Conſtantinopol.

in x.& xj.col.lib.xij.vbi allegat & citat Hugonem in didascholis hęc dixisse, quoniã vt etiã dicit Sapiẽtie cupido patria est charior, vt ait Tullius de fine bonorum & malorum.libro v.& qđ gloriosa debet esse cathedra doctoris, habetur ij.Esdrę.c.vlt.Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneum tribunal.& infrà.Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine, præsidebat enim in gloria in conspectu omniũ, & magister debet docere in alto. ca.plerũq;.in verbo, altiora.ij.q.vij.

Doctorem tamen non facit cathedra: sed cathedra doctorem per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrisosto.canonis conditor, videte quomodo sedeatis super cathedram &c.Etiam habetur ca.vlti.xl.distin. Ad locum cathedræ paulatim cũ virtutibus & magno sudore aspirare debent bene meriti doctores, aliàs si nimis festinant ad ipsam cathedram, delectantes in ipsa cathedra, vt in loco gloriæ, fiunt alijs authores ruinæ.c.quoniam multa.xlviij.distin.Non enim locus sanctificat hominem, sed homo locũ.Qui autem bene sederit suprà cathedram, honorem accipiet cathedræ: sed qui male sederit, iniuriam faciet cathedræ.c. fina.xl, distin.

Quintò datur ei zona in hunc modum. Accipe zonam aureã, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus tuûm sit ornatum exterius, & apud deum & homines se ostendat perfectius. quæ zona deponi non debet nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur prius soluere militiæ cingulum, q̃ cedat victori aduersitas præliorum.c.j.de renũtia.iuncta l.ij.C.de his qui nõ impletis stipendijs &c.libro x.

Sextò datur osculum pacis, vt habetur per Ioan.and. in clemen.ij.de magistris.in verbo, insignia.& ibi Cardi. Floren.dictus Zabarella in prima quęstione principali. Et sic datur. Accipe pacis osculũ, vt fœdus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum. Beati quidẽ pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur in c. pacem.de consecra.distinctio.ij.

Septimum est benedictio, licet dicat Zabarella in dicta clemen.ij.in j.q.principali, ꝙ osculum & benedictio potius sint de bene esse, seu ad bene esse reputantur, quàm sint de insignijs.

Et prædicta insignia dat doctor doctori tanq̃ pater filio secundùm Ioã.Fabri in l.ij.C.de veteri iure enucle.Et aduerte, ꝙ doctores possunt vti insignijs doctoratus vbi est princeps, sed non coguntur.l.vnica.C.de honoratorũ vehiculis.libro xj.& Anto.Corsetus in suis singularibus. in verbo, & vbicũq;.etiam extra suum locum in quo sunt doctores, vt dicit Zabarella in clemen.vnica.in j.quęstione.de foro competenti. Eo quia talia insignia tãtum sunt ad honorem, vt dicit ibi.& ibi ponit de prælatis, an possint vti insignijs suis extra sua loca: quod distinguit in insignijs honoris tantum, & tunc sic: aut iurisditionis, & tũc non.dicam alibi.

TRigesimaseptima consideratio.Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insignijs, sed quando vult, vt tenẽt Iacobus Rebuffi in lege vnica.C.de honoratorũ vehiculis.libro xj.& Antonius Corsetus in singularibus suis, in verbo, doctores. faciunt ea quæ suprà proximè dicta sunt, quæ ideo vide.

TRigesimaoctaua consideratio. Si quis vsus fuerit insignijs doctoralibus anteq̃ esset doctor, puta quia portauerit togam seu cappam, Zonam, & birretum, si postea efficiatur doctor, non debent ei dari talia insignia. Cassus est in c.quod quidam.versi.si fortè.in lectura.gloss.in verbo, exhorruit.j.q.j.quam ibi sequuntur Archidia.& Ioan.de Turrecremata: refert & sequitur Romanus singulari suo 721.incip.quidam vtitur insignijs doctoratus.& etiam apostilla ad Iacobum Rebuffi in dicta l.vnica.C. de honoratorum vehiculis, libro xj.

TRigesimanona cõsideratio. An insignia doctoratus possint præscribi per licentiatũ aut baccalariũ, puta ꝙ portet Zonam auream, cum nemini cõcedatur portare deauraturam nisi habẽtibus dignitatem.tex.est in c.clerici.extra de vita & hone.clericorum.Ludouicus Roma.cõsilio suo ccxcj.dicit, ꝙ talia possunt præscribi per tantum tẽpus cuius initij memoria nõ extat in cõtrarium.Insequẽdo opinionem Hosti.in c.cùm contingat.de ætate & qualitate.Si verò pręscriptio sit minor, quia scitur eius initiũ, tunc insequẽdo opinionẽ Ioã.And.in c.abbates.de priuilegijs.in vj.in nouella.non possunt præscribi.

QVadragesima consideratio. Doctores in hoc honorãtur, ꝙ iudex tenetur eos ad se venientes salutare & inuitare ad sedendum.tex.in l.fi.& ibi gl.in verbo, honoratis.C.de officio diuer. iudicum.Nisi quãdo est hora proprię causæ.tex.in l.j.C. de officio ciuilium iudicum.quod quomodo sit intelligendum declarat Purpuratus in l.j.numero clxvj.clxvij.& clxviij.ff.de offi.eius cui mandata est iurisdi.

QVadragesimaprima consideratio.Doctores in hoc etiã honorãtur, ꝙ cõsiliarij principis vocãtur, vt dicit Alex.in addi.ad Bar.in l.j.C.de dignita.libr. xij.pro quo allegat l.fi.C.de offi.diuer.iudicum.quod tñ nõ est de mente Angeli in l.quisquis.C.ad le.Iul.maie.ita ꝙ Bar.nõ potuisset se dixisse cõsiliariũ principis ex eo solũ quod esset doctor: & ita sequitur Purpuratus in l.j.col. xvij.versi.septimũ.& col.xxij.in prin.ff.de officio eius cui mãdata est iurisditio, Propterea non abs re à dominis cõsiliarijs de parlamẽto huius patriæ fuit inhibitum, ne amplius simplices aduocati dicerent & intitularent se cõsiliarios, nisi cum effectu essent officiarij regis.

QVadragesimasecunda cõsideratio. Cùm ex præcedẽtibus satis sit ostensum & demonstratũ de præcedentia sciẽtiarum & doctorum tã theologiæ, iuris canonici, ciuilis, q̃ medicinæ, & qualiter inter eos sunt honorãdi & alijs præferendi, & de insignijs doctorum, de dignitate excellẽtia & priuilegijs eorũdem. Nunc deueniẽdum est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores post prædictas. Et inter inferiores videndum est quę illarũ præcedere debeat. Et inter alios qui melius demonstrauerit præeminentiam, autoritatẽ, honorem, & gloriam illarum, fuit Philippus Beroaldus Bononien. qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios, philosophum, medicum, scilicet & oratorem, & illũ hæredem fecit & instituit qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem cuius fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas paterna cedere debeat. Et inter illos philosophus primò causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens ꝙ Philosophia est regina cunctarum disciplinarum. Quã M.Tullius inuentum deorum, Plato verò donum deorũ esse tradiderũt: quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datũ est à dijs, nec vnq̃ dabitur. hæc est enim vitæ lex, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, lumen legum, magistra morum, rerum elementariorum exploratrix, cœli & mundi contemplatrix, qui in altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam

plam vestigat.Et,vt inquit Platonicus Apuleius in esti-
mo mundi,tergo degit,hac internuncia homines deo co-
gnati & proximi(imo vt verius loquar) dei terreni effi-
ciuntur.Quid per deos immortales excellentius sacratissi
ma illa philosophia,quæ supra hanc caliginem,in qua vo
lutamur,excedens docet quid agatur in cœlo.meritoq; Se
neca philosophorũ sincerissimus scientissimusq;,cui vtiq;
credi conuenit naturæ rerum gratias agit, cũm secretiora
eius ingressus discit quæ vniuersi materia sit,quid sit deus
totus in se intenderit.An ad nos aliquãdo respiciat,faciat
quotidie aliquid.An semel fecerit pars mundi sit,an mun
dus,an mundi anima,an potius opifex & factor,liceat ne
illi ex lege fatorum aliquid derogare.An maiestatis dimi
nutio & erroris confessio sit mutanda fecisse.Ad hæc nul
la res magis discusserit caliginem illam nebulæ crassissi-
mam,quæ (vt duo poëtarũ clarissimi prodiderunt) ob-
tutus mortalium hebetat,mẽtesq; obducit oppauso igno
rationis velamento. Quid porrò vtilius illa philosophię
parte,quam partim Ethicen,partim moralem appellant:
quæ maximè ad homines spectat,quæ docet quid in ter-
ris agendum sit.Et errores nostros discutit.Quæ vrbes pe
perit,dissipatos homines in societatem conuocauit,respu-
blicas bene moratas instituit.facit text.in lege vnica.circa
finem.ibi,igitur vnum.C.de studijs liberalibus vrbis Ro
mæ.libro x.& vt disserit Cęlius.libro antiquarum lectio
num xij.c.xxj.post Socratẽ.Nisi philosophi ciuitatibus
dominentur,vel hi qui nunc reges potentesq; dicuntur
legitimè,satisq; philosophentur,in idemq; ciuilis poten-
tia & philosophia concurrant,neq; quod nec fit à diuer-
sis hæc tractentur ingenijs,non erit ciuitati hominum ge-
neri,vlla malorum requies,neq; prius respublica orietur
pro viribus,& lumen solis spectabit.quod confirmat Ci
cero in epistola ad Q.Fratrem didascalica,& hanc coniun
ctionem,inquit Plato,potestatis & sapientiæ saluti cen-
suit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immeritò sectatores philosophiæ vbiq;
philosophos nominant nomine sancto & religioso,qua-
si solos sapientiæ studiosos.Qui ante Pythagoram.So-
phi,id est sapientes & habebantur & vocabantur. Quid
est enim per deos immortales (vt ait Tullius libro secun
do de officio capi.primo) optabilius,quid præstantius,
quid melius,quid homine dignius sapientia,qua philoso
phi nominantur? Nõ est, inquit, aliud philosophia præ-
ter studium sapientiæ.& est res religiosa,vt est textus in le
ge prima.§.an & philosophi.ff.de varijs & extraordi.co-
gnitio.Vnde philosophꝰ verus, teste Augustino,dei ama
tor esse creditur,quia sapientia deus est,per quem omnia
facta sunt.Ioannis j.Nomen enim philosophi sanctum,
vt dicit idem Tullius in Thusculanis quæstio.libro ij.c.
iij.Cũm,vt inquit,philosophia medetur animas inanes,
sollicitudines detrahit,à cupiditatibus liberat,pellit timo
res.Et,vt ait Seneca ad Lucillum epistola xvj.philoso-
phia quieta est & contemni non potest,quinimo apud
pessimos honori est.& Augustinus de ciuitate dei libro
xxij.cap.xxij.Philosophia,inquit,vel sapientia donum
dei est,donum dei & auxilium contra miserias huius vitę.
Et,vt dicit ipse Tullius in dictis quæstio.libro v.est vitæ
dux,virtutum indagatrix,inuentrix legum,magistra mo
rum & disciplinæ.&,vt inquit Seneca ad Lucillum episto
la xcviij.est lex vitæ.& in Policratico.libro iij.cap.ix.de
philosophis sic dicitur.In ipsis fuit imago virtutis,& vti-
nam inueniatur in nobis qui virtutis imaginem teneat.
Quis vmbras virtutum induit quibus videmus floruisse
gentiles.Quis enim Themistoclis diligentiam,Frontonij
grauitatem,

Socratis continentiam, Fabricij fidem,
Scipionis pudicitiam, Vlixis longanimitatem,
Cathonis puritatem, Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri quasi quædam seculorum suo
rum sidera splenduerunt illustrantes tempora sua.hæc ille
ibi.vt etiam sequitur & refert Iacobus magni in suo so-
phologio Sapientiæ libro j.c.xiij.vbi ponit de dignitate
philosophiæ.

Et,vt semel finiam,philosophus,hoc est sapiẽs,est oĩa:
&,vt inquit ille,vno minor est Ioue,diues,liber, honora
tus,pulcher,rex deniq; regum. Et in tanta apud priscos
æstimatione ac reuerentia habiti philosophi fuere, vt Pla
toni Sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittatam
nauem obuiã miserit:ipse quadrigis albis & curru regio
egredientem in littore exceperit,& triumphantium more
ad vrbem deduxit.vt Alexander magnus Aristotelis phi
losophorum doctissimi patriam restituerit in honorẽ præ
ceptoris.Cui se non minus debere quàm Philippo patri
profitebatur.& teste Gellio libro ix.c.iij.Philippus Ma-
cedonum rex scripsit ad Aristotelem,se dijs gratias age-
re,q filium illius temporibus sibi nasci contigisset.& au-
tore Plinio libro vij.capitu.xxx.Cneus Pompeius Mitri
datico bello confecto Possidonij philosophi domum in-
traturus fores à lictore percuti vetuit,licet ex consuetudi-
ne cũm consules domum aliquam ingressuri essent,cla-
mosè simul & imperiosè ianuæ pulsarentur.& idem Pli-
nius libro xxiiij.capitu.viij.inquit. Non ęre captus,nec
arte vnam Zenonis statuam in expeditione nõ vendidit.
Cato,quia philosophi erat.Et veteres perfectionis loco
existimabant:si vel Aristotelis vel Pythaci vel alius ma-
gni philosophi imaginem ad bibliothecę ornamẽtum ha
buissent.Vnde Iuuenalis Satyra secunda.Nam perfectissi
mus horum si quis Aristotelem similem vel Pythacon
emit,vt Pythagoram Crotoniatę,ac Metaponthini pro
deo colerent,& ex eius domo templum facerent.Qui in
tanta fuit admiratione,vt qui pręsentia illius frui meruis-
sent,id perscriberent ad suos,tanquam magnum quiddã
ac pręclarum adepti forent,quod Pythagoram vidissent.
& Pythagorici discipuli si quid affirmarent disputando,
cũm ex his quæreretur,quare ita esset,respondere solebãt:
ipse dixit.ipse autem erat Pythagoras.tantũ opinio præ-
iudicata potuit,vt sine ratione valeret autoritas,vt inquit
Cicero, primo de natura deorum.

Ex quibus videtur dicendum,quòd philosophus sit
pręferendus & medico & oratori.Cũm sit & medicus &
orator,vt dicit Beroaldus vbi supra.imo & quod plus est,
videtur quòd legista sit philosophus,cũm vt dicit textus
in lege prima.ff.de iustitia & iure.§.nam vt eleganter.in
fine.legistę veram philosophiam non simulatam profi-
tentur & affectant.Nam ciuilis sapiẽtia vera philosophia
dicitur,vt in dicta lege prima.§.est enim quidem res san-
ctissima ciuilis sapientia.ff.de varijs & extraordinarijs co
gnitio.Ideo etiam hac ratione legistæ præferendi sunt cę-
teris. Verum ipsi iurisconsulti pro eorum sententijs ad-
ducunt philosophos, vt Aristotelem in lege si pater.§.
fina.ff.de solutio.& in lege proponebatur.§.fin.ff.de iudi
cijs.vbi arguunt ex autoritatibus philosophorum & in
plerisq; alijs locis.

Quomodo tamen aliquando & in quibus reprobetur

philosophia videatur.xxxvij.distinctio.quasi per totum. in quibus non insisto,cũm hoc opus tantummodo assum pserim,ad declarandum ea quæ sunt honoris,gloriæ,laudis,& dignitatis.Plura in laudem philosophiæ: vide per Beroaldum in oratione per eũ habita in enarratione quęstionum Thusculanarum.& per Cęlium libro antiquarũ lectionum iiij.capitulo xxx.per Senecam in epistolis,pręcipuè in libro xj.epistola lxxiiij.

QVadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris gloriæ & laudis medicorum contra philosophos & oratores. Nam contra iuristas satis supra dictum est in hac parte,in xxv. consideratione.& omnia fundamenta & argumenta pro medicis ibi facta, multò magis hic prodesse poterunt & possent adduci.licet hic sit tantum quęstio ,quis istorum fratrum sit vtilior ciuitati.In cuius dubij elucidatiõe cognoscetur, & quis honorabilior.& tuendo iura medici,sic inquit Beroaldus in dicto loco.

Quis nescit medicum ad omnes totius ciuitatis ordines,ad omnem sexum,ad omnem ætatem pertinere,cum summatibus,infimatibus,viris,fœminis,senibus , pueris ægrotare contingat. Cũm omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant,meritoq; dici potest. Medicum rem communem terrarum esse. & profectò,si vera dispicimus , si curiosè cuncta perpendimus,sola medicina soloq; medico opus est omnibus. Medicina est, quæ vna contra facta depugnat eaq; identidem expugnat: quę languentibus vitam prorogat, quę iam deploratos , iam defletos , iam in familia orci numeratos luci, auræq; vitali persæpè restituit. Multiq; medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam, quę ab Aesculapio Hyppolitum,& Tyndaridam advitam reuocatos ferunt.Nonne Asclepiades inter medicos famigerabilis argumentum huiuscæ rei vel potissimum est,qui homini iam conclamato,depositoq; dum effertur,fatum attulit.Cuius animam in corporis latibulis delitescentem euocauit, eumq; ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim iurisconsulti sacrati in libris corũ sententias medicorum recitant,vt in lege septimo mense.ibi,propter autoritatem doctissimi viri Hipocratis.ff.de statu hominũ. Et de sententijs Hipocratis& Galeni.in capitu.ne tales.de consecratio.distinctio.v.

Huc adde,q; huic arti tantum honoris tribuere maiores,vt dijs inuentores suos assignauerint,cœloq; dicauerint Apollinem, Aesculapiumq; prodendo, quem ob id, Archiatrum seu Protomedicum,id est medicorum principem dicit antiquitas.Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentoribus scribit Polidorus in suo libro de inuẽtoribus rerum.cap.xix.& Ioã. Mathæus Lunensis capite iij.& c.vj.Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polidorum: & per Rodericum in suo Speculo humanę vitæ.libro primo.c.xxij.vbi describit medicinam inter artes mechanicas , licet videatur quòd sit ponẽda inter artes liberales,& ibi dicit eam multum vitę humanæ necessariam,cũm salutem hominum agant, textus in lege j.§.medicorum.ff.de varijs & extraordina.cognitio.Et si amplissimè,melius,&singularius quàm per aliũ de laude medicinæ videre velis,videas Erasmũ in suo Encomio.de laude medicinæ.

Aduerte etiam ad vnũ,quòd grãmatici,oratores , medici.& philosophi sunt,exempti ab hospitio militum,textus est in l.medicos,C.de professoribus & medicis.libro.decimo,& in lege fina.in fine. ff. de muneribus & honoribus.sed ibi oratores præferuntur in ordine litere medicis, & medici philosophis: sed tamen etiam scilicet grãmatici videantur esse de minoribus scientijs,quandoq; præferũtur in ordine literæ,& oratoribus,& medicis,& philosophis: sed hoc est,quia est fundamentum aliarum scientiarum,& initium,vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta cõsideratio erit de oratore,qui callet rethoricam,& eloquens dicitur,an sit cæteris præferendus.Et eius causam sustentando,videtur primò quòd sic ex eius diffinitione.Cũm orator sit vir bonus,dicendi peritus,rhetoricæ verò bene dicendi scientia,vt ait Isidorus libro secundo Aethimologiarum. capi.primo,& secundo.Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat,elegantia pollet,nitore splendescit. Cuius ope & opera præclara omnia fiũt,& magna.Equidem cõditores vrbium,non tam phlilosophica doctrina, quàm elegantia oratoria,& illicio facundiæ pellexerunt dispalatos , seu disparatos homines ad ciuilitatem,politicamq; viuendi rationem. Et,vt multa omittam,nihil est ita incredibile,quod in dicendo non fiat probabile,nihil tam horridum,atq; incultum , quod non splendescat oratione,ait Cicero in paradoxis.Et eloquentes pro aliis loquuntur.Vnde habetur Exodi.iiij.Non sum eloquens, impeditoris & tardioris linguæ sum.Et sequitur.Aaron eloquẽs est,ipse loquetur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati.l.per hanc.C.de aduocatis diuersorum iudicum.Qui etiam oratores dicũtur,textus in procemio digestorum.§.nos verò.ibi,ditissimi regum oratores efficiantur.& in lege omnes.§.in hac.ibi,& oratorum affluẽs in defensionibus copia larga præstetur.& ibi,glossa.C.de episcopis & clericis.

Hinc videmus conditores legum , quibus nihil penè emunctius,limitius,& sententiosum magis adminiculatos fulturis eloquentiæ:leges saluberrimas , eloquentissimasq; condidisse. Formatores quoq; rerum publicarum, & imperatores bellicorum exercituum regere consilijs, & moderari res magnas sine docta voce,& oratoris vi nullatenus potuisse.Vnde,vt ait Frãciscus Patritius libro secundo.titu.iij.de institutione reipublicæ.Animi medicina eloquentia est,quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos comprimit,depressosq; eleuat,& ignauos fortes efficit.Vera est enim illa Euripidis sententia,qua dicitur.Omnia conficit ratio,quæ etiam hostile ferrum nequitiq; efficere valeat.Quæ enim alia vis quàm eloquentia potest furẽtem populum refrenare,aut metum perculsum excitare.Quod,vt exprimeret diuinus poëta Maro,oratorem minime furentem,aut populum maritinæ tempestati comparauit,his versibus.

Ac veluti magno in populo cũm sæpe coorta est
Seditio,sęuitq; animis ignobile vulgus.
Iamq; faces,& saxa volant,furor arma ministrat.
Tum pietate grauem,ac meritis,si fortè virum quem
Conspexere,silent,arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos,& pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi occidit fragor ęquora postq;,
Prospiciens genitor,cœloq; inuectus aperto,
Flectit equos,curruq; volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant.Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcunq; partem vellet,reperet:& ea dulcedine mellis

mellis comparatur, per textum. in capi. legimus. xxxvij. distinctio. Nec in pace, & otio solum vtilis habetur: sed in bello atq; tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirotarum rex. Nam cùm bellum in Italia gereret, comitem quasi gerendorum, ac sociũ Cyneam Thessalum oratorẽ, Demosthenisq; discipulum accepit. Eiusq; opera impensæ admodũ vtebatur. Nam ad ciuitates quas vi, & armis subigere nõ poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte, in sententiam suã adducebat: Adeo vt sæpenumero Pyrrhus diceret plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis esse superatas. Et, vt inquit idem Patritius, si rectè iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quàm oratoria: quæ (vt ait) in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt, & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et, vt ait Budæus vir eloquentissimus. libro quinto. de asse. vt sine aqua & igni sacrificiũ aut consecratio nõ rite peragitur, sic sine stylo & eloquentia nullius aut principis, aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, & æternę memorię consecrari. Meritò apud Romanos qua republica nulla vnquã maior, nulla sanctior, nulla bonis exẽplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, vt author est Cor. Tacitus. nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod vt de alijs taceam. Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit: qui latine facũdię pomerium promouit ad consulatum vsq;, amplissimamq; dignitatem, ex humilitate natalium & loci euectus est. Quo, quid vtilius in Romana republica excogitari potest? Quo suadente legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanę tribus. Cuius linguę fulmẽ Catilinę infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes à senatu decretę sunt.

Per eam de magnis mirè & sublimiter, de paruis propriè & subtiliter, de mediocribus iucundè & grauiter, de omnibus sentẽtiosè, & luculenter dicere quis docetur, vt hic dicit Budæus in suis annotationibus. in lege j. §. quod ait prętor. ff. de seruo corrupto. &, vt etiã ait ipse Beroaldus in oratione per eum habita in enarratione epistolarũ Ciceronis, & Lucani. Maximum deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest, eloquentia. Qua vna vel maximè separauit hominẽ à cęteris mutis animantibus deus ille parens & mundi fabricator: quæ quia sermone carẽt, irrationabilia meritò vocantur. Eloquẽtia homines palabũdos in agris atq; dispersos congreuauit in populum, & ex feris atq; immanibus mites reddidit & mansuetos, vt iã in principio huius cõsideratiõis dixi. Eloquẽtia multæ vrbes cõstitutæ sunt, plurima bella restincta, firmissimę societates, sanctissimæ amicitiæ cõparatę. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Meritò itaq; flexanima, & omnium regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tanta potentia, tanta maiestas, vt duce eloquentia, dijs similimi esse videamur. Et homines eloquentes (qui oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines Bestijs antecellunt. Nihil mediusfidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato oratore prętantius. Et quanti olim fuerunt in prętio, & ęstimatione artes (maximè oratoria) scribit Budæus in libro ij. de asse, & partibus eius. & G. Benedicti in procemio repetitionis ca. Raynutius. de testamentis. in antiquis. Sed in oratore hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia philosophorum, verba prope poëtarum, memoria iuriscõsultorum, vox tragedorum, & gestus penè summorum artificum: ex quibus omnibus alijs de per se est præferendus. ita inquit Budęus in lege prima. ff. de iustitia & iure. Siquidem & de ipsis oratoribus sæpe fit mentio in libris iurisconsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, vt in lege aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis. vbi allegatur, & dicitur Demosthenes apud Gręcos maximus orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquij fit mentio in lege Cicero. ff. de pœnis. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possessio. eatur. & in l. in quęstionibus. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Et, vt semel finiam, concludit Beroaldus in sua declamatione, q; orator philosopho & medico est anteponendus: sic q; credibile est (vt ait) post peroratam causam à tribus fratribus corã ipsos iudices concordi cõsensu omnibus sententijs simul pronunciasse pro oratore. Illiq; adiudicasse paternam hæreditatem. & hãc partem fouet ipse Beroaldus cũ esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, pręcipue in cathedra.

Textor in sua officina sub titulo, oratorum quorundã nomina, scribit plures oratores fuisse: sed ferè omnes per eum nominati erãt pagani & infideles, & cũ nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes vt Pagani. Ideo illos oratores Christianos hic describere volui. & sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum episcopus.
Dionysius episcopus Corinthi.
Quadratus ap'orũ discipulus, & Athenarum episcopus.
Aristides philosophus.
Philocrates Ephesiorum episcopus.
Ignatius episcopus Antiochensis post beatum Petrum.
Policarpus Io. apostoli discipulus, Smyrneę, ciuitatis episcopus.
Egesippus historicus, & martyr.
Philippus episcopus Cretensis.
Basilius episcopus Cæsaręę Capadociæ.
Pantheus philosophus.
Gregorius Nazazenus.
Athanasius.
Pamphilus martyr.
Ioannes Chrisostomus, id est os aureum.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Cassianus.
Damasus Romanus pontifex.
Hylarius Pictauen. episcopus.
Iustinus rhetor & martyr.
Apollonius rhetor Romanus.
Hyreneus episcopus Lugdunensis.
Cyprianus episcopus Carthaginensis.
Isidorus episcopus Hispalensis.
Ambrosius Mediolani pręsul.
Hieronymus cardinalis.
Augustinus Hipponensis episcopus.
Gregorius summus pontifex.
Fortunatus.
Leo papa.
Fulgentius episcopus Ruspensis.
Hylarius Arelatensis episcopus.
Sidonius Auernorum episcopus.

Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anselmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonius.
Franciscus Petrarcha.
Bocatius.
Pius pontifex secundus.
Bessarion ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & Constantinopolitanæ patriarcha.
Paulus gentium apostolus.
Dauid regius propheta.
Salomon sapientissimus rex.
Ieremias propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat, & refert Reuerendus quondam pater, dominus Petrus Rolin canonicus, & archidiaconus Heduensis sanctæ sedis apostolicæ prothonotarius, & Ciuis noster Heduensis, in suo excellentissimo libro, quem composuit in defensionem artis oratoriæ, in prima parte.

Nam etiam (vt ait Cassiodorus in expositione Psalterij) Omnis splendor rethoricę, eloquentię, omnis modus poëticæ elocutionis, quælibet varietas decore pronūciationis à diuinis scripturis sumpsit exordium. recitatus in capitulo legimus. versicu. in Leuitico. ibi: denicꝫ in expositione xxxvij. distinctio. Ipsa quocꝫ rethorica pars est ciuilis scientiæ, ait Cicero primo rethoricorum. inde aduocati dicuntur negotia perorare, hoc est, postulādo ornatius loqui, textus est in lege nemini. i fine. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. In his enim non requiritur mobilitas linguę, non celeritas verborum, non denicꝫ ea quæ nobis non possumus fingere: facies, vultus, sonus. In oratore autem Acumen Dyalecticorum, sententia philosophorum, verba prudentium poëtarum, memoria iurisconsultorū, vox Tragedorum, gestum penè summo citatiorem non sanè displicet adhibere. Educendi deinde dictio est ex hac domestica exercitatione, & vmbratuli, medium in agmen & in puluerem, in clamorem, in castra, atcꝫ in aciem forensem subeundus vsus omnium, & periclitandæ vires ingenij. Et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poëtæ, cognoscendę historiæ, omnium bonarum artium doctores atcꝫ scriptores legendi & peruoluendi, & exercitationis causa laudandi, & interpretandi, corrigendi, vituperandi, disputandumcꝫ de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quacꝫ re, quod probabile videri possit, eligendum atcꝫ discendum & perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina, reipublicæ iura, sociorum fœdera cognoscenda, est libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidā lepos, quo tancꝫ sale conspergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro j. de Oratore. Necꝫ enim solum acuenda nobis, necꝫ procudenda lingua est, sed in enarrandum, cōplendumcꝫ pectus maxima rerum suauitate copia, & vbertate, vt idē ibi ait in secundo. hęc Lucas de Penna in rubrica. de legationibus. in principio. libro decimo. C. vbi etiam dicit, ꝙ potissimè legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentię & facundię, & ꝙ ad huiusmodi legationis officium pręcipuè iurisperiti sunt assumendi, & consueuerūt assumi, qui maximæ facundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alij Christiani oratores, qui non sunt connumerati, à prędicto domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius Turonensis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus & Gallus &c. qui elici & extrahi possent ab historiographis, pręcipuè à Collectanea de scriptoribus ecclesiasticis: quos hic inserere potius esset fastidiosum quàm vtile, ideo recurratur ad illam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis absurdè dicit Antonius Florētinus omnes artes & liberales, & mechanicas inuētas fuisse ab infidelibus & reprobis hominibus, cūm, si bene consideretur, omnes scientiæ, maximę principales fuerunt inuentę à viris honestissimis & à deo approbatis. Primo, ple deus caput, & autor est totius eloquentiæ, scientię, & sapiētiæ, vt plenè in dicto capitu. legimus. circa finem. xxxvij. distinctio. Secundo ab Adam omnes scientiæ inuentę & demonstratæ fuerunt. Nam etiam Iosephus in primo antiquitatū, tradit liberos Seth Adæ filij in duabus colūnis disciplinam rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse, & sic constat ante diluuium Noë omnino vsum extitisse literarum, & sciētiarum. Post vniuersale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarū monimenta deleta fuerunt) Noë literarum artiumcꝫ notionē restaurasse, atcꝫ prophętas: vt Abrahā, Moysen, Esdram scribam legiscꝫ doctorē illustrasse, & introduxisse semper arbitratuscꝫ. Et in testem pro parte adduco Polidorum de inuentoribus rerum. libro primo capi. vj. Et sic theologia à prophętis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ieremia & plerisꝗ alijs inuentę sunt. Et nullus alius post Dauidem fuit elegantior eo quicquid sentiant oratores & Historiographi. de alijs verò suo loco dicemus.

Sciendum est etiam, ꝙ intentio principis est, vt Oratores, maximè legū, ditissimi efficiantur: textus in procemio digestorum. §. nos verò. ibi, ditissimi legum oratores efficiantur, iam suprà allegato. Ad quod etiam facit lex per hanc. §. sexcentis. C. de aduocatis diuerso. iudicum. & leges necꝫ in paupertate viuere, necꝫ mori in anxietate permittunt. textus in authenti. de hæredibus & Falcidia. collatio. prima. vnde dicitur.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses thalamos medicina subintrat.

Et iterum, vt notatur in dicto. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana:
Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Et prouerbiorum xviij. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum. & xij. capi. de fructu oris sui, vnusquiscꝫ replebitur bonis. & hoc habet eruditio & sapientia, ꝙ vitam tribuit possessori suo. Ecclesiastici vij. & Prouerbiorū viij. In vijs iustitiæ ambulo, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. & ca. xj. Anima quę benedicit, impinguabitur. Ipsa quocꝫ iura nimis appetunt literatos honorari & ditari, vt in capi. de mulcta. in fine. de præbendis in antiquis. & Prouerbiorum ca. viij. dicit Sapientia. Mecū sunt diuitiæ & gloria, opes supernę & iustitia.

QVadragesimaquinta consideratio. Ars poëtica laudabilis est, ipsicꝫ poëtæ laudandi sunt, & licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copiosius & præclare de his disseruit Beroaldus in oratione habita in enarratione Lucani. vbi sic exorditur. Poëtica quādam imprimis sacratissima est, quam antiqui primariam

dam philosophiam esse tradiderunt, quæ à cunabulis viuendi formulam nos doceret, quæ mores, quæ affectiones ostẽderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet: vnde veridicè ait Horatius.

Os pueri tenerum, balbumq́; poëta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Instruit exemplis, inopem solatur & ęgrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimę liberos in poësi imprimis erudiebant, solum poëtam sapientem esse dicentes. Et, vt diuus Augustinus attestatur, poëtæ theologi dicti fuerũt cùm de dijs immortalibus diuinitus multa scriberẽt. Quales Orphæus, Musęus, Linæus fuisse commemorantur. Quippe artis poëticæ studia (vt scribit Cicero) adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium præstant: Oblectant domi, non impediunt foris, pernoctãt nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat, quòd decor poëticus exercetur ab oratore, vt testis est Cornelius, quòd oratori lectionem poëtarum plurimum conferre Theophrastus affirmat (vt hic ante in præcedenti consideratione aliquid dictũ est) apud quos in rebus spiritus, in verbis sublimitas, in affectibus motus omnis, & in personis decor exprimitur: ideoq́; in hac lectione ipse Cicero existimat esse quiescendum, atq; omnem loquendi elegantiam expoliri augeriq́;. Est enim finitimus oratori poëta, suntq́; inter se cognatione quadam coniuncti.

Deniq;, vt Cicero ait, se à summis hominibus, eruditissimisq́; accepisse, cùm cæterarum rerum studia præceptis constent atq; doctrina: poëtæ soli ipsa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quasi diuino quodam spiritu inflammãtur. Vnde Plato ille diuinus scribit. libro iij. de legibus, poëtarum genus esse diuinum. & ab eodem dicitur in libello de furore poëtico, poëtas diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitariq́; magnetis lapidis naturam, qui non solum ferreos anulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis anullis latenter insinuat. Origentes quoq; in libris ecclesiæ, quibus titulus est, Periarchon. virtutem quandam esse docet spiritualem, quæ poëtam inspiret, cuius inspiratione poëtæ repleantur. Platonis, Origenisq́; sentẽtię astipulatur Ouidius, sic scribens.

Est deus in nobis, agitante calescimus illo.

Et alibi.

Est deus in nobis, sunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco merito poëtas prisci sacros intitularunt. Vnde ab eodem scribitur.

Ad sacri vates, & diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait.

Ille fuit vates sacer.

Et Lucanus.

O sacer & magnus vatum labor.

Ennius verò sanctos poëtas appellat, ꝙ quasi deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, ꝙ poëtæ antiquitus in maxima veneratione, maximoq́; præcio habebantur: ꝙ à principibus fouebantur, ꝙ à regibus ditabãtur, ꝙ ab omnibus certatim amabãtur. Vnde ob id verè & pulchrè canit Naso.

Cura ducum fuerant olim regumq́; poëtæ.
Præmiaq́; antiqui magna tutele chori.
Sanctaq́; maiestas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes.

Nam, vt hic ante in septima consideratione scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archias meritò atq; Lucullus. Cherilum poëtam quamuis ignobilem in delitijs habuit Alexander. Virgilium fouit Augustus, cuius versiculos, cùm in Theatro. Po. Ro. audisset, surrexit vniuersus, præsentem, spectantemq́; Virgilium, tanquam Augustũ veneratus est. Horatium Męcenas adamauit, Tibullum Messalla dilexit, Papinium Domitianus auro palladio coronauit, Ausonium, Gratianus consulatu decorauit. Neq; solum viuentes poëte, qui honorificentius vates dici existimantur, sed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Siquidem Alexander magnus, cũ inter spolia Darij Persarum regis scriniolum cepisset, auro, gẽmisq́;, ac margaritis præciosum, in eo libros Homericos reposuit, vt præciosissimum humani ingenij opus opere ditissimo seruaretur. Idem Homerũ adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinũ poëma edidiscerat, quod viaticum rei militaris appellabat, noctu sub puluino, vnà cũ pugione subijceret, & ita cum Homero poëtarum principe vigilabat, cum homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos poëtas prȩstantissimi, familię ac penatibus parci iussit, cùm Thebas euerteret. Alter verò Alexander, qui Romano prȩfuit imperio, Virgilium adeo admirabatur, vt eum Platonem Poëtarum vocaret, eiusq́; imaginem in Larario consecraret. Quinetiam Aelius Verus Romanus imperator Martialem Epigrammaticum poëtam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fausto apud nos factum est, qui poëta regius, sæpeq́; regineus dictus est tẽporibus Caroli octaui, Ludouici duodecimi, & Francisci primi hodie moderantis Francorum regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde, quòd etiam dij amatores, vltoresq́; extiterunt poëtarum. Siquidem Apollinis oraculum (vt inquit Eusebius Pamphilus) Euripidem laudibus in cœlũ tulit, & Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de tẽplo, quod Archilochum poëtam interfecisset. Sophoclem quoq; tragici coturni principem liber pater tanq; delitias suas sepeliri iussit.

Præterea poëtæ quadam suauiloquentia adeo sunt dulces, vt non legantur modo, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tãta est, vt illorum dicta pro certissimis testimonijs habeãtur. Nam & Plato & Aristoteles principes philosophorum Homeri, aliorumq́; poëtarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quinetiam iurisconsulti illi sanctissimi in libris. fforũ. frequenter allegant poëticos versus. Maximè in lege prima. §. sed an. vbi ter fit mentio de versibus Homeri. ff. de contrahenda emptione & venditione. & in §. item præcium. cum. §. seq. institut. eodem titulo. & in lege aut facta §. fi. ff. de pœnis. vbi Homerus prȩcipuus poetarum dicitur, & in lege non facile. §. affines. ibi, viri soror. ff. de gradibus. & de Virgilio fit mentio in lege in tantum. in fine. ibi, testis in ea re est Virgilius. ff. de rerum diuisione. verũ etiam in lege quæ extrinsecus. in principio. ff. de verborũ obligatio. apponuntur hæc verba Virgilij. Arma virũq; cano. & in plerisq; alijs locis citant testimonia poetarum.

In decretis quoq; Virgilij carmina afferuntur, vt in c. nunq̃. de consecratio. distinctio. v. & ibi. in capi. legimus. Horatius allegatur. item Lucanus in capitu. nec mirum. §. magi. xxvj. quęstione vj.

Et apostolus Paulus vas electionis, Tuba euangelij, & sanctarum scripturarum armarium poetas studiosè le-

gisse videtur: qui (vt habetur in sua epistola ad Titum) illum versiculum Parmenidis poetæ recitat. Cretēses semper mendaces, malæ bestiæ, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, martis curia disputans illud Arati poetæ inducit. In quo viuimus, mouemur, & sumus, vt habetur Actuum xvij. Præterea scribitur Exodi iij. & xj. & recitatur in capit. legimus. xxxvij. distinctio. dominus præcepit Israeliticis, vt Aegyptios argento spoliarent, Tropologicè intelligens, vt argentum, id est eloquentiam apud poetas inuentam colligerent, possiderent, in vsumq; salutiferæ eruditionis applicarent; vt dicit tex. in dicto c. legimus.

Dauid quoq; ille Psalmographus psalterium numeris poeticis cōcinauit. Quod (vt inquit Ieronymus) in morē Horatij & Pindari, nunc iambo currit, nūc alcaico personat, nunc saphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Deniq; Esaię, & Iob, & Salomonis luculenta volumina exametris & pentamentris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam vt Cassiodorus attestatur recitatus in dicto capi. legimus. Omnis Poetica elocutio à diuinis scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, leposq; poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeo carmina moduliq; numerosi placuerunt, vt deos existimarent esse placabiliores si eos versibus adorarent, & carminibus præcarentur: vnde ab Horatio dicitur.

Carmine dij superi placantur, carmine manes.

Et non minus verè ꝙ facundè ait Lucretius.

Calliope requies hominum, diuumq; voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen poetarum, qui principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures deorum mulcent, eosq; exorabiles mortalibus faciunt, qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias è penetralibus philosophiæ depromptas sub velamento quodam interserunt, mentes nostras optimis consilijs frequenter instruunt, & vt testis est Manlius.

Omne genus rerum docti cecinere poetæ.

Idem linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Deniq; solis penè poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Merito nos admonet Socrates platonicus, vt diligenter caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et principes quos versibus ornant diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit.

Dignum laude virum musa vetat mori,
Cœlo musæ bear.

Hæc Beroaldus vbi suprà, vbi etiam excusat poetas, qui ludicra atq; amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus verò in suis annotationibus in lege prima. ff. de contrahenda empt. plura de laude poetices explanat. etiam F. Patritius in libro ij. de institutione reipublicæ, titulo vj. vbi ait, ꝙ poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cūm propter eorum raritatem (nihil enim rarius in omni hominum ęuo optimo poeta inueniri potest) tum propter ingenij magnitudinem, diuinamq; naturam, vt suprà deductum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) poetę ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cūm vtiles admodum esse cernantur. Quid enim grammaticæ sine poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguę proprietas, suaues trāslationes, verborū sententiarūq; licētia, quæ oratiōes quasi stellis quibusdam ornant, nōne à solis poetis inuēta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui verò scripserint in poesi, tā gręci ꝙ latini: vide per Textorem in sua officina. in tit. de poetis gręcis & latinis. vbi ferè infinitos connumerat. Sed inter gręcos excellentior est Homerus, & inter latinos Virgilius, pro quo text. in §. sed ius in fi. de iure naturali gentium & ciuili. in institu. ciuilibus. & Beroaldus de re rustica, hoc est in oratione habita in enarratione Georgici carminis. Et de laude vniuscuiusq; satis succinctæ ibi describit ipse Textor.

Sed de poetarū comicorum latinorū gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gallio noctium atticarū. libr. xv. c. xxiiij. Sedigitus in libro quem scripsit de poetis, & quem prętare ex oībus cæteris putet, ac deinceps quo quęq; in loco & honore ponat, his versibus suis demonstrat.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam poete comico cui deferant.
Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cecilio palmam statuo de comico.
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Neuius qui seruet pręcio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio,
Post insequi Licinium, facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Lucium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

Qvadragesima sexta cōsideratio. Historici etiam in ciuitatibus recipiēdi, & inter alios literatos laudandi sunt, qm̄ (vt inquit Beroaldus) in oratiōe per eum habita in enarratione Titi Liuij, cuius verba trāsportare curaui. Cūm omnium disciplinarum cognitio vtilis atq; iucunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem mediusfidius vtilissimam iucundissimāq; esse censeo, ex quo cūm multum omnibus scriptoribus debeamus, qui nō sibi sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere nos non possumus inficiari, quorum labore ac industria effectum est: vt omnium ætatum, oīm gentium, omnium populorum res gestæ, omnia pręclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur & cognoscerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta, facta ve memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret: quare quidem re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificentius, excogitari posse contenderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptum est) nihil earum rerū scire, quæ antequā nascereris factę sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere verò res gestas, antiquitatum, exemplorumq; memorabilium habere notitiam, vtile, decorū, laudabileq;, ac propè diuinum est.

Senibus, ideo maior autoritas & fides est, quoniam ob lōgam ętatem plurimas res nosse, ac vidisse credūtur, & in antiquis est sapientia, & in multo tēpore prudentia. Iob xij. Ad hoc iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteactis seculis vixisse videantur, & illi profecto adolescentes

adoleſcentes qui hiſtorias habeant ad manum & exem-
pla illuſtrium virorum in promptu, tanto ſenibus ſunt
anteponendi, quanto plura negotia complectitur hiſto-
ria multarum ætatum quàm faciat hominis vita longiſſima.

Accedat quòd qui bonis orator eſſe affectat, in primis
abundare debet exemplorum copia, & legiſſe atque noſſe
quàm plurima. Nam cùm hiſtoria teſtis ſit temporum lux &
euangelium veritatis, magiſtra vitę, nuncia antiquitatis,
nihil ambigitur, quin orator optimus eſſe non poſſit: niſi
fuerit vetuſtatis, exemplorumque cognitione inſtructiſſi-
mus, niſi hiſtorias perinde ac vngues ſuos habuerit explo
ratiſſimas: quoniã, vt inquit Quintilianus. Hiſtoria alere
poteſt orationem molli quodam ac iucundo ſucco.

Præterea operepretiũ eſt, teſte Liuio lib. j. in volumini
bus hiſtoricorum cuiuſque exempli documẽta, velut in mo
numento inſigni poſita contemplari, intueri. Vnde quæ
ſectanda ſint depromere, ac nobis proponere ad imitan-
dum quæ fugienda cauere poſſimus: quia (vt vere inquit
Diodorus) pulchrum eſt ex aliorum erroribus vitam no
ſtram in melius inſtituere, & quid appetendum, fugien-
dumve ſit, ex aliorum exemplis poſſe cognoſcere. vnde
meritò Demetrius Phalereus Ptolemęum regem ſubin-
deadmonebat, vt libros de imperio regnoque compoſitos
legeret ſæpiſſime. quoniam quæ amici timent principi-
bus dicere, aut demonſtrare ea in libris ſcripta reperiũtur:
hoc eſt, in cognitione rerum ſalubre atque frugiferum ſcire:
quibus artibus, qua diſciplina, quibus moribus maxima
imperia orta ſint. Maximi imperatores nomen ſibi im-
mortale comparauerint. Et e diuerſò qua vitiorum ſenti-
na infecta ampliſſima regna collapſa ſint.

In ſumma hiſtoria ad id quod honeſtum & vtile eſt ca
peſſendum inflammat, incitat, deteſtatur vitia, probos ex
tollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur in
l. prima, circa princip. ff. de iuſtitia & iure. Hiſtorięque (vt
ait Victruuius) per ſe tenent lectores cùm habeant noua-
rum rerum varias expectationes.

Cæterum, cùm omnes hiſtorici ſint legendi, ediſcẽdi,
ſcriptores potiſſimum latini, rerumque noſtratium enarra-
tores ſunt colendi & legendi, quòd hiſtorici latini ſanctio
res, varioreſque Græcis ſcriptoribus fuiſſe exiſtimantur, te-
ſte Satyrico qui ait. Quicquid Græcia mendax audet in hi
ſtoria. Annales ideo illorum legamus qui monumenta re
rum geſtarum recta, incorrupta, integra, atque fideliter con
ſcripta reliquerunt, primam illam imprimis obſeruantes
legem. hiſtoriæ, quæ præcipit, ne quid falſi dicatur, etẽm
dempta ex hiſtoria veritate, ita narratio omnis inutilis, ac
penitus manca efficitur, ſicut corpus animantis inutile fit
oculis effoſſis: vt ſcribit Polibius. hactenus Beroaldus.

Ex quibus ſatis clare concludendum eſt hiſtoricos eſſe
laudandos, & honorandos, atque latinos græcis anteponẽ
dos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titũ
Liuium, ſed in epiſtola per eum habita in declaratione Sa
luſtij ait, quòd Saluſtius ob elegãtiam immutabilemque in ſcri
bendo breuitatem, aſſequutus eſt primas inter hiſtoricos
partes: teſte epigrammatico poëta, qui ſic inquit.

Hic erit vt perhibent doctorum corda virorum,
Criſpus Romana primus in hiſtoria.

Ex cuius oratione nil demi ſine detrimento ſententiæ
poteſt, vnde non immeritò dicit Macrobius Saluſtium in
genere dicendi breuiſſimo dominari.

Sed attende, dicit inſuper Auguſtinus in libro primo
ſuarum orationum in oratione de laudibus hiſtoricorum
& oratorum, quòd magna ſemper apud præclaros prin-
cipes ac populos non modo græcię ac latij, ſed etiam cæ-
terarum totius orbis nationum atque gentium laude & glo
ria digni habiti ſunt geſtarum rerum ſcriptores, qui vel hi
ſtorias, vel annales literis cõmendauerũt, quòd plurimũ,
tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam
rerum publicarum adminiſtrationem ſcriptorum monu-
menta prodeſſe videantur.

Intantum etiam ſunt vtilitatis chronicæ, quòd probant
in cauſis decidendis, ſecundũ Barto. in l. j. ff. ſi certum pe-
tatur. Bald. Anto. & alij in cap. inter dilectos. extra de fide
inſtrumentorum. poſt gloſ. ibi: in verbo, magis. & etiam
gloſ. in verbo, tranſtulit. in cap. per venerabilem. extra de
electio. & gloſ. j. circa principium. in ca. cùm ex literis. ex-
tra de reſtitut. in integrum. gloſ. & doct. in ca. placuit. xvj.
diſtin. & glo. ij. in c. in nomine domini. xxiij. diſtin. & glo.
in ca. primo. xxvij. diſtinc. & gloſ. in verbo, Romani. poſi
to in ſupraſcriptione. c. abſit. & vbique Dominicus notat
l. diſtinc. & gloſ. in verb. regijs vrbibus, in procemio ffo-
rum. in §. hæc autem tria. vt refert Felin. in dicto ca. inter
dilectos. col. vij. vbi etiam dicit idem eſſe in libris hiſtoria
rum quo ad facta antiqua ſecundũ Dominicũ in cap. quã-
uis. ante finem. xxj. diſtinc. & vide etiam de materia domi-
meum Iaſonem in dicta l. j. ff. ſi certum petatur. Si vis vide
re nomina multorũ ſcriptorum in hiſtoria, recurre ad Te-
xtorem in ſua officina. in cap. hiſtoriographi plerique græ-
ci & latini.

QVadrageſima ſeptima conſideratio. Ars grammati
ca etiam laudanda eſt, quæ in republica eſt multum
neceſſaria. Cum ſit fundamentum omnium libe
ralium artium: vt dicit Iſidorus libro j. Ethymologia. cap.
iiij. Ideo grãmatici ponuntur & deſcribuntur ante orato-
res, vt habetur in l. grãmaticos. j. & ij. C. de profeſ. & medi. li-
bro x. Nam orator ſine grammatica eſſe non poteſt, & ta
men grammaticus eſſe poteſt ſine oratoria.

Et, vt dicit F. Patritius li. ij. de inſtitutione reipublicę.
titu. primo in fine, quòd fundamentum omnium diſcipli
narum eſt grammatica. proinde (vt inquit) videndum eſt,
vt ſolida ſit: ſi alias res ediſcere volueris, quandoquidem
inconcinne & rudes admodum reliquæ doctrinæ viden-
tur, quæ infantes ſunt, & barbaro eloquio hærentes. Grã-
maticen Romani tanti fecerunt, vt in triuijs eam ex ſena-
tuſconſulto publica mercede doceri ediſcerint: quocirca
triuialis ſcientia diutius nuncupata eſt. Hortaturque ibi Pa
tritius reipublicæ præſides, vt curent, & publica quidem
mercede, vt ſingulæ quæque doctrinæ præceptores habeãt,
& de ipſis mercedibus, vt conſtituantur & ſoluantur. pre
dictis etiam aliorum ſtudiorum liberalium præceptori-
bus cognoſcit præſes prouinciæ. textus in l. prima. & ibi
gloſ. prima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. opti-
mus textus in l. medicos, in fine. C. de profeſſoribus & me
dicis. libro decimo. Et inrer alios ſint egregij profeſſores
grammaticæ: & non tantũ literis, ſed etiam moribus pro-
batiſſimi. Cùm etiam tales excellere alios oportet mori-
bus primum, deinde facundia, vt dicit textus in l. magi-
ſtros ſtudiorum. C. eodem titu. l. vnica. C. de ſtudijs libe-
ralibus vrb. Romæ. §. oratores. libro vndecimo. Et ſunt
immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus,
et perſonalibus ciuitatis, vt dicit textus in l. medicos. &
maximè archiatros, vel ex archiatris grãmaticos, & profeſ
ſores alios literarum & doctores. C. eodem titu. de pro-
feſſoribus. vbi patet quòd grammatici ponuntur in ordine

literæ ante legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura, l. si duas. §. grãmatici. & ibi glos. ff. de excusatio. tutorum. concordat text. in. §. item Romæ. institu. eodem titu.

Huc adde etiam: quoniã, vt dicit textus in ca. si quis artem grãmaticam. xxxvij, distinc. grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta, & in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. facit tex. in §. oratores. suprà allega. Et non sunt ferendi (teste Quintiliano in libro de arte oratoria) qui artem grammaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris finaliter corruet necessaria pueris, iocũda senibus, dulcis secretorũ comes. Et Augustinus verè ait, ꝙ grammatica est scientia qua apta cæteræ aperiũtur, & qua clausa ceteræ claudũtur. Ex quibus & multis alijs eã plurimum extollit Ioã. Ludouicus Viualdus de mõte regali in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ, in persecutione x. & vt dicit, est prima, non tamen, ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autẽ fuerint grãmatici, & qui in grãmatica scripserint, vide per Textorem in sua officina, in c. grãmatici.

QVadragesimaoctaua consideratio. Dialectica etiã est laudanda & cõmendanda. Cũm nonnulli philosophorum eam eloquẽtiæ comitem dicant. Aristoteles verò æquilancem. hinc opinatur. F. Patritius lib. ij. titu. v. in libro de institutione reipublicæ, eam ciuili viro non negligendam, tum qđ iter ad a ias quascunqꝫ disciplinas adolescentibus aperire videtur, tum qđ ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam cũm duo sint orationis genera, alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum concisum cui dialecticæ, vtrumqꝫ necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat: hoc verò secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitqꝫ ea fateri verbis, quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeo coniunxit, vt hanc compresse in pugnum manus, illam verò explicite, ac planè simi lem esse diceret: vtcunqꝫ tamen sit rethoricen sine dialectica imbellem, dialecticen verò sine rethorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare: aliena verò fortius infringere possint: vtqꝫ ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hierony. super epistolã ad Titum recitatus in ca. si quis artem xxxvij. distinctio. si rectę loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa dijudicet, non improbetur ab ecclesia, tamen quia non multum placuit deo patri, filio, & spirituisancto, vt in ca. omnem. eadem distinctio. & dialecticorũ sophismata sint tendicula, & fantasmata, & vmbræ quędam & imagines, quæ cito pereunt & resoluuntur, vt in c. vino. eadem dist. Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu. de persecutionibus ecclesiæ dei in x. persecutione. quòd theologus tenetur scire dialecticam, quam ibi probat esse necessariam theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam seu dialectici in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo tex. in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romę. §. oratores. libro x. & sunt immunes, vt grammatici & alij professores, de quibus in pręcedenti cõsideratione, per. l. medicos. C. de profes. & medi. li. x. eos tamen excellere oportet moribus & facundia. l. magistros C. eodem tit. facit text. in l. vnica. C. de professoribus qui in vrbę Constantinopolitana docentes. lib. xij.

QVadragesimanona cõsideratio. De sciẽtijs mathematicis præcipuè de arithmetica tractat Cęlius lib. suarũ antiquarũ lectionũ iiij. c. xxx. ad rem sic ait Pythagoras Italice philosophiæ prĩceps, & cũ eo multi, ac eo duce amplissime astruxerunt, absqꝫ mathematico quadriuio nõ facile philosophię apicem cõtingi, nec verũ posse percipi: propterea qui illud neglexerit, philosophari rectè nõ poterit: qm̃ mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait, & libro ix. c. iiij. in fine. Subsellia quædam sint ac elementa vel gradus, quibus conscendantur altiora.

Eas verò sic nuncupatas existimat Anatolius, quòd cũm cæteræ disciplinæ deprehendi, vel nõ docente aliquo possint omnes. Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeũte aliquo, cuius solertia & industria succidantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicum in anima sicut theoreticum, hoc est, speculatiuũ in moralibus vocat Plutarchus. Equidem. & M. Tullius mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte, multipliciqꝫ ac subtili versari scribit. Sunt qui ex demonstrationum formitate dici mathematicos opinentur.

Cęterum initio Geometria pręcipuè, vt ibi ait Cęlius, & arithmetica in mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatæ: quòd ad omnem scientiam, omnemqꝫ disciplinam capescendam has in primis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cęlius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assilientibus cũ foret excussus, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit, quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitatiõis acumẽ à Platone suscepta est, quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin expetere perrexerimus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius lib. ij. de institutione reipublicæ, tit. ij. quadripartitam mathematices scientiã ciuili viro necessariã esse autumat: quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustra quẽqꝫ philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verũ omnino exhauserit. Censet etenim sapientiam earum rerum esse, quæ sunt, quæqꝫ substantiam immutabilem habent, veram, ratamqꝫ cognitionem, esse autem ea solum putat, quę cum immutabilis substantiæ essent, neqꝫ intentione crescerent, neqꝫ detractione minuerentur, neve accidentibus vllis variarentur, sed propria vi, propriaqꝫ natura semper niterentur. veluti sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraqꝫ eiusmodi quæ corpori coaugmentantur. Intelligibilia namqꝫ omnia esse dicimus, videri autem

corporea

corporea talia per sese spectacula semper eodem modo inueniuntur: iuncta verò corpori variantur, quippe quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigētq́; immutabilis substantię ratione, sed corporis cōtagione mutantur, subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitę scientiæ cognitionem.

Et licet Cęlius in loco iam citato inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: Attamen Iudochus Clictoueus in sua epistola ad introductionē Arithmeticam Iacobi Fabri præponit Arithmeticam, vbi sic ait. Inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quòd ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisq́; ignoratis ne quicquā reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim arithmeticam non edoctus, musicen sanè intellexerit? Quis item geometrię inexpertus inspectiuam, aut astronomiam probe calluerit? Quāquidem hisce duabus cæterę matheseos partes subijciantur, ex ipsisq́; pendeant. Quarum prior arithmeticę numeros absolutos, eorumq́; affectiones determinat ad diuinorum cōtemplationem priscorum iudicio accommodatissima & grauissima Pythagoræ autoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorumq́; indagatricem Arithmeticam posteris reliquit commendatissimā. Is enim ad cęlestia dispicienda illorum præsidio vsq; adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurdè cecinisse videatur. Ouidius.

Isq; licet cęli regione remotus
Mente deos adijt, & quæ natura negabat,
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato scribens in Epimenide: inter omnes liberales artes, & scientias cōtemplatrices, præcipuam, maximeq́; diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item cur homo animal esset sapientissimum, respōdisse fertur, quia numerare nouerit. Cuiusquidē sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sanè nō ab re, nempe id numero, inquā, rerum discernicula, discretionesq́; dignoscere, inter animalia dūtaxat homini (vt qui solus omnium rationis sit particeps) cōcessum esse perq́; exploratum est: hæc ille. Et vt repetam à loco. F. Patritij præallegato. Numerorum quidem cognitio singulis penè artibus necessaria est, aut enim numerādum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputādeq́; rationes ad vsum ratiocinādi, qui quotidie penè singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse videntur &, inciuiles.

Ex quibus etiam concludo magistros, & in tali scientia expertos esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cūm huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse creditur.

QVinquagesima consideratio. Geometria ijsdē ferè laudibus & præconijs (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiā vt ait. F. Patritius in libro ij. de institutione rei publicæ, titu. ij. Dimensionis disciplina artes singulas adiuuat, vix enim quippiam agere possumus sine mensura, & turpe admodum videbitur, in singulis quibusq; dimensionibus ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq́; versatur: Hebetis nāq; & obtusi ingenij est, vel manifestę omnino negligētię ea ignorare, que singulis q̄busq; horis necessaria sunt. Et, vt inq̄t Iudocus Clyctoueus in epistola præcedēti cōsideratione allegata: ipsa Geometria circa magnitudines earūq; proprietates versatur, quæ à plurimis, maximè Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis Marcelli Romanorum ducis (cūm Syracusas obsidione premeret) victoriam multos dies remoratus est. Et hanc quoq; disciplinam ad diuinam anagogen, seu intelligentiam q̄plurimum cōducere putauit antiquitas, quæ per circulos, sphæras, triquetra, pyramidasq́;, & cætera id genus: in primis ardua, cognituq́; dignissima peruestigari posse cōtendit.

Cæterum Geometria (teste Cęlio libro antiquarum lectionum iiij. ca. xxx. initiū est ac metropolis cæterarū sciētiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhęrentes agglutinatosq́; auellit assiduè, seducitq́; ad intelligibilem, æternāq́; naturam, cuius contemplatio sit philosophiæ finis.

Nam etiam deus satis approbat hanc scientiā, cū ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patino ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ & librauit pondere montes & colles in statera, vt habetur Esaie xl. & iterum xlviij. c. ait. Manus quoq; mea fundauit terram & dextera mea mensa est cęlos. Ita ait Io. L. Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ in x. persecutione, vbi laudat Geometriam dicens talem doctrinam videri necessariam theologo, cūm etiam dicatur Sapieñ. xj. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus: vt amplè infrà in finali parte, in xxxvj. consideratione dicetur. Et ars scientia liberaliū artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. c. de quibusdam. xxxvij. distin. & quēadmodum artes liberales ad virtutē non perducant, sed præparant. vide Senecam in epistolis ad Lucillum, epistola lxxxviij.

Hæc ars est licita & approbata. l. artem geometrię. C. de malefi. & mathematicis. imo discere atq; exercere publicè interest, vt ibi textus est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna in l. ij. C. de excusationibus artificum. libro x. vbi ait tex. q̄ tales habēt excusationem à muneribus. Et geometri dicuntur calculatores, secundū glos. in verbo, calculatores. in l. oratione. C. de profess. & medicis lib. eod. x. Sed potius mensores. l. si irruptione. ff. de iudicio finiū regū. l. geometri. & ibi glos. ff. de excusa. tuto. & habetur per totū titulum. Si mensor falsum modum dixerit. in libris ffforum. & ibi Budæus qui nomina mensurarū describit, quæ singula preter duo, & plura alia recitat Textor in sua officina. in ca. mensuræ quædam.

QVinquagesimaprima cōsideratio, ad artē Musices se cōuertit, & an cantores & periti in musica sint laudādi. Etem, vt iq̄t Beroal. i oratiōe sua habita in enarratiōe Horatij Flacci. Musica adeò delectabilis est: vt eius dulcedine cūcta viuētia capiatur, cuius origo cęlestis memoratur, ipsiusq́; ratione mundū esse cōpositū Pitagorici ascripserūt: vnde theologi nouē musas esse dixerūt, pter octo spherarū cęlestiū musicos cōcentus, & vnā maximā cōcinentiā, quę cōstat ex oībus, quā Armoriā noīauerunt. Cęlūq́; ipsum canere asseruerūt. Musicā antiquis illis tpibus in veneratione maxima fuisse memoria pditū est, ac maximos duces fidibus, tibijsq́; cecinisse: quin etiā apd priscos, tā Grecos q̄ Romanos in cōuiuijs post cœnā lyra circūferebatur, qua laudes atq; virtutes virorū fortiū cane

bantur. quam cū̃m olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior: testis est Cicero in Tusculanum. contra laudatus Epaminundas Thebanus, ꝙ citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoqꝫ iam senio confectus, instrui lyra non erubuit: & Plato ciuili viro quem politicum vocat, musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles in politicis dicit musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vnà cum literis & gymnastica adolescentes priscis temporibus discere consueuerunt.

Et hanc à teneris annis didici in gymnasijs: quia olim & tēpore meo præceptores, & gymnasiarchæ his in hebdomada post prandium loco solatij & recreationis musicam docebant, qđ hodie male obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientię. Ideo non est in honore quemadmodum fuit, & esse deberet.

Deniqꝫ F. Patritius in præfatione de institutione reipublicę dicit, qđ libera sunt hominum ingenia, & quisqꝫ ad ea studia incenditur, quæ patria consuetudine laudantur, musices laus in omni Græcia quā maxima habebatur. Nec quisquā satis egregius, satisqꝫ eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinæ expers esset, quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. quāquidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, vt ad eius numerum pleraqꝫ in republica constituit, & mutationem quoque harmoniæ seu musices deterrimam, periculosamqꝫ reipublicę arbitretur. hæc etiam & plura recitat idem Patricius in lib. ij. titu. ij. & Cęlius lib. antiquarum lectionum v. c. xx. in princip. vbi etiam recitat: ꝙ Lycurgus ꝗuis durissimas Lacedæmonijs suis leges iniungeret, musices tamen studium egregiē videtur amplexatus, quando ipsam hac natura parēs impertiuisse animaduertitur, quo trāsmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem (vt Fabius inquit) cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificijs ac funeribus adhibebatur: curas enim abigit, clemētiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimū valet: &, vt inquit eleganter apud Philostratum canius tibicen. Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad deos laudandos paratiorem, eademqꝫ varijs moribus accommodata animos auditorū quocunqꝫ vult sensum trahit, vt ait Beroaldus in dicta epistola. Magnus equidem iuxta Citharedum Theophilum, stabilisqꝫ thesaurus musica est: mores enim instituit, componitqꝫ: atqꝫ mollit irarū ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musicas rationes cōcinnatum, compositumqꝫ argumentorum subtilitate visi sunt. Quum & artium veluti præstātissima diuinis se inseruit rebus, & quod testatur Ptolemęus, numinibus placādis adhibetur. Plato etiā esse gentibus contributam putat musicam, ad pręclarius quoddā, pręstantiusqꝫ opus. Nam cū̃m sit concinnatatis inter frequentamenta varia præcipue artifex musica, non ideo à dijs data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt ꝙ animæ cōsonantiā turbat, & harmoniā huiuscæ voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Cælius vbi suprà.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel linire, neqꝫ solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur Musica modulatio. Cū̃m ad febrem quoqꝫ ac vulnera cautiones quotidie adhibeantur. Nam legitur ꝙ à Peone & nonnullis alijs medicis ægroti penè desperatæ salutis musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Zenocrates. qui organicis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoqꝫ ad affectiones animi moderā das tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem cytharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum Boëtios cōplures Ischiaco seu Stiathico morbo diuexatos modulis suauioribus persanasse tradunt. Et in testamēto veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante Saul refocillabatur à furore dementiæ, quo idemtidem corripiebatur, vt habetur. j. Regum xvj. in fine.

Quid, nonne bella musicis modulationibus accendūtur? quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuaqꝫ moliebantur? quorum concentus, equos, militesqꝫ pariter acuebat, animabat. Lycurgus etenim tibias in re militari constituit, quibus progressui, recessuiqꝫ canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam eiusmodi concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæqꝫ victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedæmonij, quod animaduertens Tyrtheus Tibicen egregius, mutatis tibiæ modulis adeo militum animos in pugnam concitauit, acrioresqꝫ reddidit, vt Messenios iam penè victores Lacedæmonij subiecerit. Cretenses etiam impetum in hostes facturi lyræ seu citharę modulis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut latini tubarum clangore, & galli olim cornuum strepitu, nunc verò tibijs ex ære fabrefactis, & sonorosis. & de multis tibiarum speciebus scribit Cælius, libro antiquarum lectionum v. cap. xxvj. Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit concinnentes fistulatores, atqꝫ fidicinas?

Thimotæus quoqꝫ musicus (vt testis est Dioprusensis) celebratur, ꝙ Alexandrum magnum nihil tale periditempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato concētu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyræ chordā addidit, & antiquam musicam in meliorem modū mutauit: & huius Thimotęi meminit Cicero libro ij. de legibus. Profuit ergo Lacedęmonis musica, pfuit Alexādro, & multis. Et ꝗtum vtilis sic musica, indicat nobis Arion Methymnęus citharedus, & poëta Lyricus, dū Lesbon patriam peteret, videretqꝫ insidias & coniurationem parari sibi à socijs vel nautis (quibuscū nauigabat) propter opes quas ferebat secum rapta cithara nōnihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin dorso exceptū portauit ad littus, hoc est in Laconiā, anteqꝫ nautæ illuc applicuissent: in cuius rei monumentū erecta est illi statua cū græco epygrāmate, quod Raphaël Volaterranus latinum fecit hoc modo.

Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin.
A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouidius libro secundo. Fastorum de eo abundę meminit his verbis.

Quod mare non nouit, quæ nescit Ariona tellus.

Carmine

Carmine currentes ille tenebat aquas.
Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum.
Sæpe canes, leporesque vna iacuere sub vmbra,
Et stetit in saxo proxima cerua Leæ.
Et sine lite loquax cum palladis alite coruus
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanque fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium siculas impleuerat vrbes,
Atque ita quæsitas fortè ferebat opes.
Forsitan infelix ventos vndasque timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namque gubernator districto constitit ense,
Cæteraque armata conscia turba manu.
Quid tibi cum gladio? dubium rege nauita puppin.
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat sumpta pauca referre lyra.

Et subiungit.

Protinus in medias ornatus desilit vndas,
Spargitur impulsa cęrula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo,
Se memorant oneri supposuisse nouo.
Ille sedet, citharamque tenet, preciumque vehendi
Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodotus in Clio, & post eum Aul. Gellius in suis cõmentarijs noctium Atticarum, libro xvj. ca. vltimo. vbi fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia. Idem lib. iij. de arte.

Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur,
Piscis Arioniæ fabula nota lyrę.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lętis celebrata fuere? quod et adhuc his temporibus obseruantissimè fit apud nos, dum nunciatur publicę lętitię, & foci festiui ob quid prosperi, vel pacem compositã, aut partam victoriam, natiuitatemque Delphini, seu primogeniti regis & huiusmodi.

Cæterum huius magna vis est ad animos in quemcũque affectum commouendos. Pythagorã enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ domui afferendã musatis in spondæum tibiæ modulis compressisse.

Eius quoque discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorẽ gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum, mansuetumque reddidit.

Et Caius Gracchus ferè populum Romanum in volũtatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis, affectus orationis longè pręcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates: vt Martianus affirmat, ad lyram leges, decretaque publica recitabant. Quid multa? musices disciplina, non solũ homines, verũetiam bruta animalia demulcet. Cerui fistularũ cantu capiuntur, Delphines (vt ante patet) musica arte mulcentur, Aues fistulis alliciuntur, Architectus quoque citra Musicem perfectus non erit, quæ imprimis efficax est, vt inquit Victruuius ad balistarum catapultarum scorpionum temperaturas. Hidraulicas quoque machinas efficere nemo poterit sine musices ratiocinationibus. Cũm ergo inter homines reliquaque animantia musicæ tanta sit dominatio, eiusque dulcedine capiantur omne quod viuit, celeberrimi scriptores extiterunt, qui ad lyram carmina componerent, & Rythmis musicis, numerosisque modulationibus, sua scripta contexerent. Quod nõ solum à Gręcis Latinisque, verumetiam ab Hebręis factum est. Tanta quippe est suauitas, tantaque voluptas in musica modulatione. Quid enim psalterio Dauidico modulatius? Quid canorũ magis? quod in morẽ Pindari, Horatijque decurrit? Quid Deuteronomij & Esaię cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius? Quid perfectius Iob? quæ omnia exametris & penthametris versibus, vt eruditi testantur, & hic ante. in. xlv. consideratione dictum est, apud hebræos cõposita citra salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & multorum instrumentorum musicorum, & quomodo scribit Textor in sua officina. ca. cithareди, tibicines, cantores, & musici, & F. Patritius in dicto libro. ij. de institutione & republicæ. titu. ij. & ibi textor dixit q; poetæ faciunt Orphæum principem musicæ lyræ. Dorcæus verò cantu citharæ apud Thraces secundam post Orphęum meruit palmam. Martianus tamen Capella ait. nam Orphęus, Amphion, Arionque doctissimi aurata omnes testudine consonantes flexanimum pariter reddidere concentum. & de his tribus Citharœdis omnium præstantissimus meminit Pacificus sic.

Orphęus Euridicem cithara reuocauit ab orco,
Et que suis mouit saxa nemusque iugis.
Pisce fuit pelagus per longum vectus Arion.
Hac etiam Amphion Mœnia struxit ope.

Anaxenori citharedo, M. Antonius tributa quatuor ciuitatum legenda concessit propter eius artis peritiam.

Eunomius Citharœdus Locrensis statuam, quæ insidentem citharæ cicadam habebat. Nam cũm in certamine (quod cũm Aristone regio musico de cãtu susceperat) chorda vna fracta defecisset, cicada superuolans vocem fertur suppleuisse. Et de plerisque alijs, vide ibi per Textorem, qui enumerat. lxxvij. & apud priscos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt Cicero neget, si sibi duplicetur ætas se habiturũ tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat, quorum (teste Beroaldo in epistola, in principio huius considerationis allegata) apad Græcos longè Pindarus princeps extitit, apud Latinos Horatius, qui (vt ait Quintilianus) fere solus lyricorum poetarum legi dignus est.

Sed, vt semel finiam, de laude illius etiam satis constat ex dictis Isidori, in tertio libro Ethimologiarum. capitu. xiiij. vbi dixit tam turpe esse musicam nescire. q̃ literas, vt refert Ludouicus Viualdus in suo opere regali. in tracta. de persecutionibus ecclesiæ, in decima persecutione ecclesiæ. vbi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait Christum fuisse summum musicum, & quod plus est, qd' fere totum corpus sacræ scripturæ non solum versatur circa musicam, sed etiam vniuersos ad cantandum in musicis hortatur. vnde Dauid, qui teste Hieronymo Christum Lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgentem, in Psalmo trigesimosecundo ait. Cõfitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione. & Psalmo xlij. Confitebor tibi in cithara deus deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Et adhuc nos hortatur sacra scriptura laudare dominum in musica, cũm dicatur Psalmo nonagesimo septimo. Psallite dño in cithara in cithara: & voce psalmi, in tubis ductilib9, & voce tubę cornee. & ps. cl.

Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. & Laudate eum in cymbalis benesonãtibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiritus laudet dominũ. Et ideo dicitur Ecclesiasti. xl. Vinum & musica letificant cor. & super vtraq; dilectio sapiẽtiæ. Quocirca tam exemplo, q̃ ratione satis constat musicam in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem esse: verum necessariam, & non modo animũ oblectare, verum ingenium fouere, & promptiores alacrioresq; viros reddere, non solum ad rem militarem, verum ad summa quæq; negotia obeũda, diuinaq; persoluenda, & veneranda. idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

QVinquagesimasecunda & postrema consideratio iamiam ad aliam artis, seu sciẽtię mathematicę, partem deuenire nos admonet, quæ Astronomia, vel Astrologia vocatur, quæ tamẽ inter se discrepant, cũ Astronomia cęli conuersionẽ, ortus, obitus, motusq; siderum contineat, vel qua ex causa, ita vocentur.

Astrologia verò partim naturalis, partim superstitiosa esse creditur.

Naturalis dum exequitur solis, & lunę cursus, vel stellarum, certasq; temporum stationes.

Superstitiosa verò est illa quã mathematici sequuntur, qui in illis augurantur, quiq; etiã duodecim cęli signa per singula animæ vel corporis membra disponũt: sidereoq; cursu natiuitates hominũ & mores prædicare conãtur. vt dicit Isidorus iij. Aethimologiarum. c. xxvj.

In primis antequã vlterius progressum faciam, quoniã intentio huius operis solum ad laudẽ protendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus supersedeo, vos remittẽdo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt, videlicet ad principalem inter alios post doctores ecclesię, Picum Mirandulam in suis disputationibus contra Astrologos: dicit tamen Ludouicus Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ dei. in decima persecutione: quòd theologus tenetur scire Astrologiam, eo quia in sacra scriptura multis varijsq; modis de cœlis, de cursu solis, lunæ, & astrorum tractatur: ideo conuenit vt theologus discat ipsam Astrologiã, de qua hic intendo tãtum dicere prout est permissa. & secundũm quod Ecclesiastici & theologi doctores illam approbauerunt, decisionibus eorum me submittendo: & cũ protestatione, quòd nullo modo intendo deuiare à decisionibus doctorum ecclesiæ.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maximè extollendam, cũm si vera sit & talis, vt à nonnullis etiam ecclesiasticis existimatur, est multum necessaria, & vtilis reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, videtur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus, & exemplis.

Primò rationibus sequentibus, quoniam vna est vox Theologorum & Philosophorum, mundum inferiorem à deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à superioribus reguntur: hoc Aristotelis vulgatissima illa sententia docet, necessario mundum hunc inferiorem superioribus motibus esse contiguum, vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoq; dixit Augustinus per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atq; moueri. quis igitur (inquiunt Philosophi & Theologi) dubitauerit mutationes quascunq; rerum terrenarum à motibus fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia quæ hoc demonstrat, cũm variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atq; recessu: vnde viuentium quoq; habitus & conditio variatur, dum temperat arua cœlum, dum variat fruges, redditq;, rapitq;. Sed & in diurna reuolutione sol aëris qualitates immutat plus minus, tum meridie, mane, vespere, calefaciens, exsiccans, humori, frigoriq; derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora præsertim fluxiora quis ignorat? Aestus hæc oceani faciens, ascendens, atq; descendens: pontum mouet, & terris immittit, & affert: sed & submersa fretis concharum & carcere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Crisimi seu critici, vel decretorij dies à medicis obseruati. Lunæ solisq; motus sequuntur, luna plena nascente, diuina persæpè cieri tempestates, & in corporibus agitari videmus humores. hinc pastorib⁹, nauticis, agricultoribus, obseruationes multæ de lunæ motibus acceptæ, multiplici q; experientia multis retrò seculis comprobatæ. Cur igitur si luminarium manifestiores impressiones, & in permutandis inferioribus autoritatem persentimus cessare reliquas stellas, & inefficaces esse credamus? nec eorum vires ad nos, quamquã occultiores, peruenire: quibus subdita illis corpora varijs modis afficiantur. Quarum gnari atq; prudentes, secretiora quædam de futuris euentis possint pręcognoscere, quàm quę medici, pastores, agricolę, nautici prædiuinant.

Tertia ratio etiã sumitur ex dictis Pici mirandulæ in suis disputationibus cõtra Astrologos libr. iij. c. ij. vbi ait post præcedẽtia. Pręterea nemo negabit aëris habitũ tempestatesq; desiderum statu, posituraq; variari: cũm & calor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcũq; in sublimi fiunt impressiones à cœlestibus motibus & influxibus generentur. Quod si terræ visceribus inclusi sicciores halatus terrã mouent, si causationes in aëre ex quatuor illarum qualitatum, vel exuberantia, vel defectu: si caritatem annonæ vel humiditas nimia facit, vel siccitas, cũ aut fructus leguntur, aut seruntur inuicem fertilitatẽ status aëris modicus & oportunus. Quis negabit à stellis non modo tempestatum mutationes, & terremotus, sed pestilentias quoq;, & morborum varia genera in hominibus, in pecoribus, salubritatẽ regionum, & fertilitatem, sterilitatemq; prouenire? Tum si cõstamus nos quoq; ex ijsdẽ qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaq; variantur, integra tñ libertate seu libero arbitrio, cur nõ fieri potest, vt propensiones in nobis ad irã, mãsuetudinẽ: ad effectus, alios bonos & malos, à sideribus fiant bilem, sanguinem, pituitam, atram bilẽ vel suscitãtibus, vel frenãtibus, quòd humores affectus illi plerũq; comitantur? Cur nõ pariter sicce calidæq; cœlorum impressiones bilem exacuantes in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare possunt? Vnde bella, cœdes, vastatiões, vnde imperia regnaq; mutantur. Post hæc ita colligit Prolemæus. Si faciũt stellæ diuersitatem corporis & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea quæ sunt quidẽ extrinseca, sed habent cum illis affinitatem qualem cum corpore vxor, facultates, cũ animo dignitas & honores: hæc est pręcipua ratio Prolemæi nec omniũ effectricem siderũ vim probat, aliter vllo loco quàm ex efficientia primarum qualitatum, quas produ cendo, cætera quoq; producant consequenter: quare nec aliàs affert causas, quàm hæc quidem Saturnus, hæc Iupiter, illa verò Mars operetur, q̃ ꝙ Iupiter sit planeta calidus & humidus, Saturnus siccus & frigidus, Mars siccus magis

magis & feruidus:hoc de stellis erraticis,hoc de non erra-
ticis pariter sentit,ex natura primarum qualitatum errati-
cas,ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verum
enim verò possent alij,relictis primis qualitatibus,ad oc-
cultas vires eminentioresq; confugere, quas inesse cœle-
stibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico.Si quid in terre
nis quascunq; singulares & excellentes dotes ditemur,eas
cœli solemus munera existimare, quæ non elementares:
de quibus illa corpora coalescunt qualitates, sed infusam
illis potius virtutem cœlitus consequantur.Quanto igi-
tur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprieta-
tibus nobilissima illa corpora luce tam clara,mole tam va
sta,agitatione tam rapida,aut quonam pacto si cum mo
tu lumine transmittuntur ad terram,non erunt mirabiliũ
apud nos effectrices.

Quinta ratio(vt ait Picus) cùm cursus humanarum
rerum,de quibus Astrologorum potissime diuinatio,cœ
lisatiq; potestatem vel nolentibus vndiq; persuadere vi-
detur:in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tũ
multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus,mul-
ta præter rationem & meritum,plurima præter ordinẽ &
institutum cõditionis humanæ,quę causas alibi q̃ in cœ-
lo nullas habere posse videnẽ:hic habilis ad philosophiã,
ille nascitur ad poëticã , alius literas aspernatus,vel ciuile
negociũ,vel arma libẽtius feliciusq; pertractat : vnde ista
varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui
animam lucro vẽdat:hic sobrius,ille nequam:hic audax,
ille meticulosus:vnde tãta in moribus dissimilitudo? Ale-
xander orientem tam cito vicit q̃ vidit.vnde impetus tã
tæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ
Platoni, prius Pythagoræ Socrati cæteris naturæ secre-
ta reserauit? Hæc ratio maior q̃ vt terra pullulasse creda-
tur.Illa rursus astrorum fortuitis cursibus quis non ascri-
bat? hominem innocentem condemnari,nocentem præ-
mijs affici,industriam plurimorum,solertiam,ingenium,
doctrinam mendicare,aliorum ignauiam,nequitiamq; lo
cupletari.Pyratam cœdibus cruentatũ inter mille pericu-
la maris & terræ,tandem domi inter suos & senectute vi-
ta fungi,hominem mitissimum & paratissimum,vel à no
centibus imprudenter gladijs obtruncari: tum portenta
ingeniorum quædam & monstra vel fœtidis gaudentiũ:
vel,vt semel dicatur,à legibus exorbitantium humanita-
tis:nonne illam sibi vim quandam, necessitatemq; fatalis
potentiæ testari videntur? vt.j.amplius dicetur in finali
parte in xvj.consideratione.vbi de excellentia climatum:
propter influentias maiores in vno climate q̃ in alio dice
tur,& has quinq; rationes scribit Picus in loco suprà alle
gato:ad quas tamen tandem respondet impugnando eas-
dem,& de quibusdam rationibus suprà descriptis vide in
margarita philosophica.lib.vij.tractatu.ij.c.viij.

Et sic videretur inferendum,quòd Astrologia ad hoc
valet, potissimum vt sciamus quibus auspicijs , quibus
præsidijs dextro ne an amico Hercule,demum res nostras
sic frugi & optime instituamus: ne impingamus veluti de
cura cuticulæ,de bellis & aciebus instituendis, de itineri-
bus,copijs ,seruorum vel amicorũ fortuna.Quæq; sua tẽ
pora & obseruationes habent.Herculi propterea feliciter
non cessisse suos labores aiũt,quod non in tempore bono
natus sit:& hoc Poëtæ probant,vt infrà patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in republica,autoritati-
bus comprobari potest,poëtarum dicta in primis ad hoc
adducendo.Vnde Virgilius inquit.

Ipsa dies alios alio dedit nomine lunæ.
Felices operum quintam fuge.
Septima post decimam,& ponere vites,
Et præhensos dominare boues,& licia telæ
Addere.
Nona fugæ melior contraria furtis.

Omnium verò elegantissimè Hesiodus in libro cuius
titulus,opera & dies.

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est,& quarta, & septima.
Prima natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda sit vxor:
Omine captato sunt omnia prospera rebus.
Et licet incuruam trabibus componere nauim.
Et quintas fuge , namq; illarum pallidus orcus,
Tum dirę eumenidum facies toto orbe vagantes
Castigant,si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Lęta viris,multiq; etiam nascuntur in illa.
Hac oculus fœtum licitum castrare vel hœdos:
Scindimus octauo forti genitalia tauro,
Castramusq; sues felix est ponere plantas.
Nona viros gignit vel amica sorte puellas,
Luce viris decima faustos quoq; credimus ortus.
Vna post decimam felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera natu,

Et rursus de naturis planetarum. Virgilius.

Ad hęc,vt certis possumus cognoscere signis,
Aestusq;,pluuiasq;,& agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret,
Sol quoq; & exoriens & cùm se condit in vndas
Signa dabit,solem certissima signa sequentur.
Solem quis dicere falsum audet?
Me etiam cæcos instare tumultus?
Sæpe mouet fraudemq; & aperta tumescere bella.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omnes,& in exorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius libro secundo.de
institutione reipublicæ titulo secundo. Astrologia vtilis
est in omni republica,propter agriculturam (quæ ma-
gnam rationem ab ea accipit) sideribus suis vertendam
esse terram docet Maro in Georgicis,vt suprà patet.&
Hesiodus arandi, serendiq; tempora,syderum ratione si-
gnificat,cum ait.

Pleiados est subigenda seges athlantidos ortu,
Hac autem sese stella condente serendum est.

Columella verò singulos quosq; dies astronomicã
ratione obseruari præcipit,tum propter rei rusticę vtilita
tem , tum propter pericula quàm plurima,quæ moniti à
peritis eius disciplinæ,cauere possumus: vt infrà dicetur
vbi de exemplis fiet mentio.

Et,vt dixit Ptholemęus Astrologię maximus indaga
tor in suo centiloquio.Ex constellationibus, & planeta-
rũ influentijs, ea quæ in mundo accidunt causantur.Ideo
videretur,quòd nihil melius aut potentius habere valeat
homo,q̃ sub bonæ influentiæ planeta nasci. Fato enim
omnia fiunt,inquit Tullius libro primo de diuinatione.

circa finem. Vnde Lucanus libro vi.

Preceps agit omnia fatum.
Nec medij dirimunt morbi vitamq́, necemq́.

Et Seneca in libro Traged. ait.

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus, venit ex alto. Et iterum.
Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius libro primo naturalis historiæ. Singulis sidera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusq; lucẽtia ad munera mortalibus.

Et Quintilianus libro Declamationum.

Fato viuimus, languemus, morimur, medicina quid præstas, nisi vt iuxta te nemo desperet. Et de potentia Fati Ouidius iij. de tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis libro iij. Satyra j.

Distat enim quæ sidera te excipiant modo primos
Incipientem?
Egere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quàm
Sidus & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone xxxj. sub litera N. Et iterum Iuuenalis libro vltimo.

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos veneris commendet epistola Marti.

Et Boëtius de consolatione.

Mutare fata non possumus,
Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus libro ij. ait. Corpora cœlestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones. & Ptholemæus Astronomus libr. iij. quadripartiti. dixit. Sol interficiendi & sanandi vim habet. & ibidem ait. Corpora cœlestia cogunt hominem peccare, & bene facere. Et, vt dixit Quintus Curtius libro v. Eludant videlicet, quibus fortè ac temerè humana negocia volui, agiq́ persuasum est. equidem ęterna constitutione crediderim, nexuq́ causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quemq; ordinem immutabili lege percurrere. & Augustinus de ciuitate dei. c. v. dixit fatum esse ordinem quẽdam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producendos in his corruptibilibus, & generalibus, pręter dei & hominum voluntates. propter quod dictum etiam videntur tenere aliqui, quòd tales dispositiones fatales ex sideribus prouenientes necessitant, quod non est verum. & istud reprobant theologi, vt inferius in vltima parte, in xvj. consideratione dictum est. & habetur plenè & catholicè per Bartholemæum Sibille in suo Speculo peregrinarum quæstionum, in c. ix. primæ decadis in pluribus quęstiunculis, in quibus declarat quid credendum sit de huiusmodi influentijs & constellationibus siderum, & fato reprobando, aut confutando opiniones philosophorum, & astrologorum: etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula in loco præallegato. & Ioã. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de persecutionibus ecclesiæ. in tertia persecutione. vbi ponit plures errores istius scientiæ existentes in pluribus, & ex quibus ecclesia multum grauata & turbata extitit: & est tã à Lutheranis, quàm pluribus diuinatorib9 & sortilegis, qui his temporibus pullulant: sed cũm hæc sint extra propositũ, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur astrologiam non esse negligendam. Nam, vt refert F. Patritius in loco suprà allegato. Anaximander Milesius Lacedæmonijs prędixit, vt ciuitatem ac tecta custodirent: instare enim terræ motum hac disciplina pręuidit, quod quidem factũ est, & magna pars eius vrbis montisq́ Taygeti concidit.

Sic Hipocrates venientem ab Illiricis pestilentiam prædixit, discipulosq́ circũ vrbes Græcię dimisit, vt ęgrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium imperator exercitum suum solis defectiõe perterritum, iamiamq́ hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum consedentem liberauit, reddita ratione id sideris natura fieri, nõ ira dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunq̃ pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu cõfusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idẽ accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio diuinitus facto milituum animi deficerent.

Cicero de natura deorum adducit exemplum duorũ fratrum, qui cũm simul nati essent, etiã simul postea ęgrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodẽ medicamine sanati sunt. de quibus dicit Possidonius Astronom9, q ideo hæc ęqualiter & vniformiter illis acciderunt: quia eandẽ constitutionem astrorum in conceptione, & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimũ claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentũ. Nam cũm disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cũm & geniti, & orti ijsdem sideribus essent: & ipse artis suę partes tueretur, negareturq́ id fieri propter celerem cœlestium orbiũ motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu, longo interuallo in extremitatibus rotæ guttę inuentę sunt: quomodo igitur, inquit, opinãtur, cũm tam cęleri vertigine cœlum rapiatur posse & gigni & oriri geminos eodem sidere, cum figuli rota paruo cõcitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplum addo de filio Io. de Lignano tẽpore papæ Martini. quiquidem Io. doctissimus iurisconsultus, ac celeberrimus Astronomus, pręuidens ex genitura filiũ quendam suum cruci affigẽdum, volensq́ fatali geneseos dispositioni succurrere, eũ sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri: sed nec sic quidem euitare potuit vim fati. Nam cũ eum patria Bononiensis pro pace componenda ad Martinum pontificem maximum legatum misisset, & ipse magis ad exitium q̃ commodum patriam clanculo prodidisset põtifici, idq́ post reditum dominis innotuisset, eum nocte patibulo affixerũt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans inquit. heu fili mi, tuum infelicissimũ fatum, nec humanis literarum adminiculis, nec diuinis ministerijs superare potuisti.

Item Eschilius Atheniensis tragicus primus in Sicilia mœnibus vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens elusa splendore

splendore capitis (quod erat capillis vacuum) eandē perinde ac lapidi illisit, vt factæ testudinis (Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa sors (vt ait Plinius libro naturalis historiæ decimo c. tertio) interemit illum poëtam Eschilum, prędictam fatis eius diei ruinam secura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus, me existēte Mediolani (vbi assidebam capitaneo iustitię Mediolani) cùm semel quidam Eximius astrologus dixisset duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria vicecomes, quintus Mediolanēsium dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo, interrogatus à duce qua morte ipse Astrologus moriturus esset: qui cùm eidem dixisset in publico occidi & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei dux verba fecit dicens, hodie secus fiet, scientiamq; quam prædicas ex rei euentu non esse veram apparere faciam, quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitandum ab executore iustitiæ in brolio publicè, & cùm interim pararetur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarentur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori: & cùm hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor eum ducens ad dictum locum, exeundo palatium sub porta magna, quæ est ante ecclesiam cathedralem (quæ vulgò le Dome dicitur) tunc cecidit turris, seu coopertura dictæ portę & prædictos astrologum, & executorem iustitiæ vnà cum certis alijs Birrerijs interfecit: & illo anno dux Mediolani in festo sancti Stephani protomartyris, & in ecclesia ipso sancto dicata, Mediolani vniuerso astante populo, omnibusq; aulicis ipsius ab vno ex suis vasallis, multis vulneribus turpiter confossus est. quod & verum est de cœde ipsius ducis, sed de astrolo. & alijs non vidi nec legi: sed à quibusdam (vt dixi) accepi qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

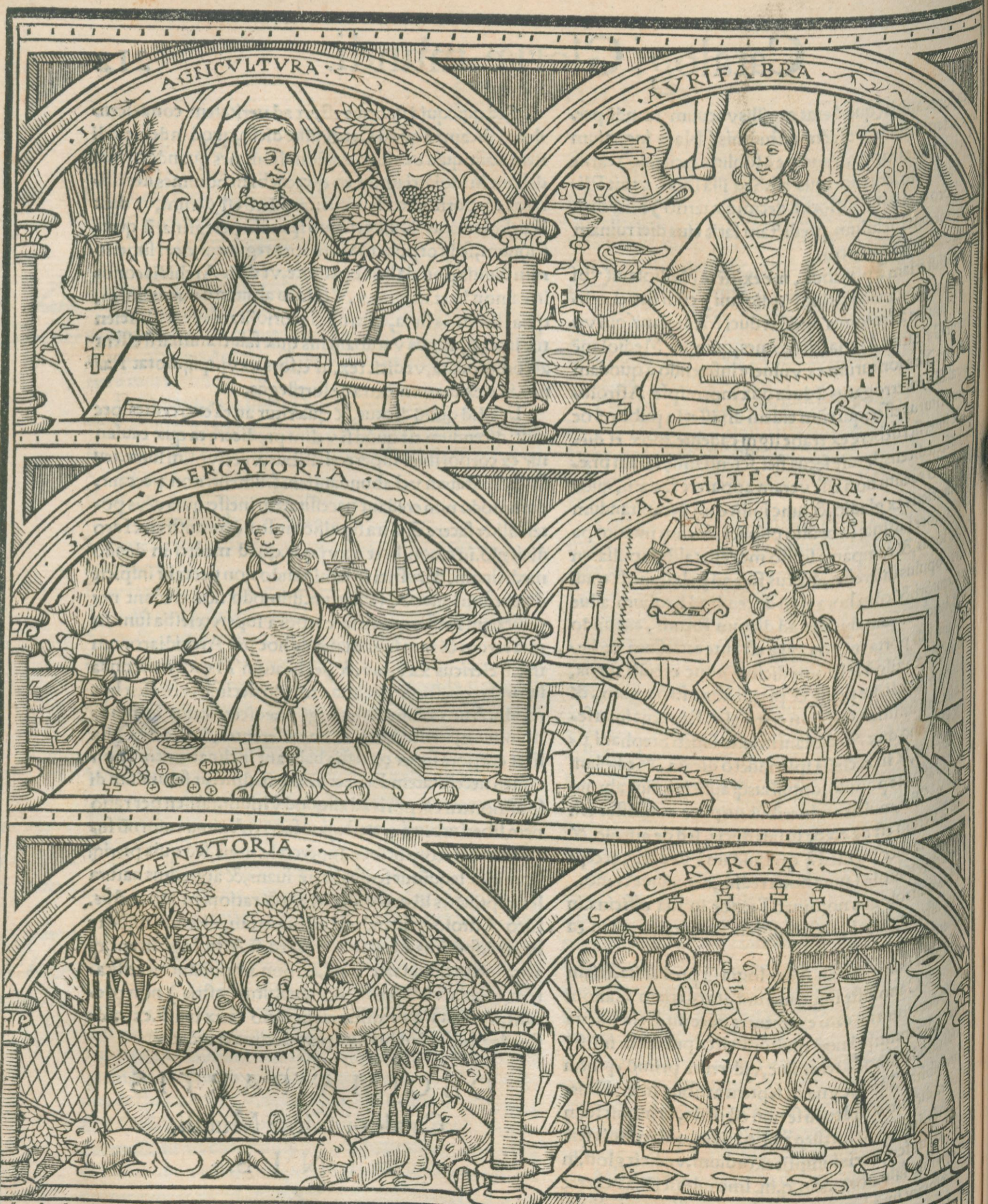
Plures astrologos nominat Textor in sua officina. in capitu. astrologi. qui Astrologiam inuenerunt, & in ea scripserunt.

Ad hanc materiam an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistę insudauerunt, Ita ꝙ etiam Canonistæ disputauerunt an eam exercentes peccent. Et in hoc varij varia dixerunt: sed non multum circa prædicta insistēdo nisi quodammodo remissiuè, videretur primò ꝙ non sit prohibita. Cùm sit vna ex septem artibus liberalibus, vt suprà dictum est. Ideo in se non est mala, vt inquit Ioannes Andr. in ca. ij. de sortilegijs. Eo etiam, quia omnis sciētia à diuinis scripturis sumpsit exordium, vt dicit gloss. in cap. qui sine saluatore xxvj. q. iij. Imo tales sciētias exercētes præmiant iura. lege prima. ff. de varijs & extraordi. cognit. facit. l. eorum. C. de mathematicis.

Sed quicquid sit opus est, vt ad veritatem condescendens, dicam id quod Canonistæ dicūt, quod in desuetudinem abijt: quia ex eius occasione homines quandoq; incidebant in idolatriam, ex eo ꝙ credebant homines necessitatos corporibus cœlestibus: quod nō est verum, vt dicit Bartholemæus Sibillæ, in suo speculo peregrinarū quæstionum, sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum diuina potētia hoc operante, vt dicit Archidiaconus in ca. non licet xxvj. q. v. Vel ideo abijt in desuetudinem, quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his quæ saluti animarū essent accommodata, vt dicit tex. in c. sors xxvj. q. iij. notat Panor. in c. ex tuarum. extra de sortilegijs.

Et ad id quod dicitur, & quæritur an eā exercentes peccent: dicendum est quòd si velint prędicere ea quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt eclypsim lunæ, seu solis, siccitatem vel abundantiam frumenti non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia deus potest aliter facere ꝙ̄ astra significent seu demonstrent. Ideo dicit glo. in c. non licet xxvj. q. v. quòd medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciēdo cursum lunæ vel stellarum, dūmodo non credant necessitatem inesse: quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum & non sunt causæ. de hoc per Archidiaconum in c. si clericus xxv. q. v. & per beatum Thomam secunda secundæ, quęstione decima. articulo decimo. vbi dicit hoc modo. Aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccāt. Quia licet corpora super cœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem. Et licet homo inclinetur secundùm dispositionem corporis ad aliquod vitium, tamen per rationem liberi arbitrij potest aliud facere. Anima enim nō subijcitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia pleriq; homines sequūtur sensualitatē suam, & appetitus naturales, captiuātes liberum arbitrium & rationem intellectus. Ideo Astrologi quandoq; dicūt verum, dicendo quòd talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, ꝙ astra inclinant ad tale quid, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant, ita dicit Panormitanus in dicto ca. ex tuarū. extra de sortilegijs. Et cùm his hæc pars decima claudatur.

DECIMÆ PARTIS
Catalogi Glriæ Mundi,
FINIS.

1. AGRICVLTVRA:
2. AVRIFABRA
3. MERCATORIA:
4. ARCHITECTVRA
5. VENATORIA:
6. CYRVRGIA:
7. TYMPANISTRIA

VNDECIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS,

de plebeis, artificibus, seu opificibus: & de laudibus eorũ tractat.

Secta in quinquaginta duabus Considerationibus.

NOTATV DIgnum venit primò pro introductione huius partis, qui reipublicæ prȩsunt, imprimis operam suscipiant, vt iuuenes vel studijs bonarum artium, indulgeant. Cura em̃ disciplinarũ præcipua omnibus esse debet in omni libera ciuitate. Plato enim beatas fieri respublicas ait, quæ à sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus. Mercatura, nautica, aliæ ve artes ciuili societati vtiles exerceantur. Pro se laborare quisq; debet, vt vsui sit sibi, familiæq; & alijs conciuibus. hinc ocij magis quam negocij rationem exigere debẽt qui reipublicȩ prȩsunt, & optimi etiam patresfamilias ab his, quibus imperant: quodquidẽ & doctissimi veteres censuerũt & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: Nihil magis odio prosequendum arbitrabantur q̃ segniciẽ, ac torporem animi. Quocirca, anteq̃ epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisq; rationem exigebant, quid officij, quidve negocij per diem peregissent: & illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant, illos autem ex cœnaculo extendebãt, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, negocio ve, vt lucrarẽtur, imperabant. vt scribit Franciscus Patritius lib. primo de institutione reipublicæ, titulo octauo, vbi ait exemplum formicarum, & apum omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, vt ocij damnati capite punirentur, tamen ratione neutiquam caret. Cũm etiam, vt scribit Diodorus, legem fuisse apud Aegyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte quove lucro viuerent ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu viuerent, capite damnabãtur. Nec, vt dicit, mediusfidius inuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, proni ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena apperunt, & denique seditiosi & turbulẽti euadũt, adeo vt pessimè cũ illis agatur (vt etiã planè in præfatione huius operis in initio scripsi) & infrà ista parte, in xxix. cõsideratiõe. iõ neq; admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigendi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extorres, &, vt ait Paulus iureconsultus in lege iij. ff. de officio præsidis. curare debet is qui prouinciæ præest, malis hominibus prouinciam purgare: quia homines pestilentes dissipant ciuitatem. Prouerbiorũ xxix. & ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suȩ magis oneri, q̃ honori sunt, teste Valerio. libro de testamentis quæ rescissa sunt c. ij. & idem libro ij. titu. de institutis antiquis dicit. apud Athenienses inertes, id est, qui sine arte seu exercitatione viuebant, tanq̃ obnoxij delicto etiam in forũ protrahebantur, vt punirentur. eius sunt verba. apud Athenienses inertia in latebris suis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitq; vt facinorosæ, ita erubescendæ rea culpæ. & in ca. seq. subdit. Areopagitæ (qui officium simile Romanis censoribus gerebant) quod quisq; Atheniensium ageret, aut quoniam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: vt homines honestatem vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur. Vnde in euangelio dicitur. Redde rationẽ villicationis tuæ, hoc est negociationis, vt scribitur Lucæ xvj. Et mirum immodum & seuerè increpuit aliàs quidam philosophus adolescentem Romanum ex equestri familia stantem segnem apud se, & assiduè oscitantem: vt scribitur apud Gellium in ca. ij. octaui libri. qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius libro iiij. c. vltimo refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui steterat fortè apud censores oscitabundus, dum ait. Altera seueritas eiusdem sectæ & disciplinæ est, deliberatum est de nota eius. qui apud censores ab amico aduocatus est, & in iure stans, clarè nimis ac sonore oscitauit. Atq; inibi propè, vt plecteretur, fuit: tãq; illud iudicium vagi animi foret, & allucinantis, & flexæ, atq; aptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuitissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatȩ exemptus est. &, vt ait Gellius P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immeritò Textor in sua officina laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo, laboriosi, vbi ait, q̃ Cleãthes philosophus inopia mercennarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi comparauit, interdiu liberalibus studijs dedit operam: pinsebat quoq; farinas sepenumero, vt penuriam illam necessarium plerisq; malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatẽ dies & noctes, scribebat enim fabulas suas interdiu, noctu verò operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemcunq; faciebat quæstum. Sed quȩ inter alias sit ratio, vt inertes & ociosi extorres fiant, est: quoniam sæpenumero fit, vt eiecti patria cùm peregrinantur & à parentum delitijs absunt, egendo discant quærere, & parta non modo luxu prodigere, verum omni parcimonia & continentia conseruare. Idcirco cũ opifices parant ea quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commodè viuitur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam cũ vrbes diuersis ornamentis illustriores reddunt: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui opifices, & artifices vtiles fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio duce expugnatore, qui Rhodum accedẽs ab ea parte muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni ta-

bula collocata erat. Cùm iam incendium vrbi pararetur, certior ab oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monimenta deleret, vrbi & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius libro xv.c.vltimo. Olimpij Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit, Capitolini autẽ Mentoris. Tales opifices ciuitates illæ quę protulerunt: inter suas laudes comnumerare possunt. Solonis lex præcipuè laudatur, quaquidem sanciuit, filium nequaꝗ̃ parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum opifices, verum etiam mercatores in ciuitatibus fouendi sunt & extollendi. cùm ciuitates longè magis abundantes reddunt his rebus quæ magis vsui esse possunt, vt inferius eadem parte, in xlv. consideratione latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, opifices honestioris quęstus qui ciuitatem rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos: Sed taliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendam. Et si illis locus inter primarios non sit, inter reliquos honestè esse possunt. iustum namq; esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandam maximè accommodatum, si hi sine quibus ciuitas vix esse potest, quiq; participes onerum sint, honorum etiam participes aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos & virtuosos primò, secundò verò disciplinarum liberalium expertes, tertiò nobilis in suffragijs reddẽdis habenda est ratio eorum: qui mercatura, artificio, & industria ciuibus prosunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremq; reddunt.

Si verò opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem.iij. Politico.c.iij.

Inter plebeios reperiuntur quatuor status, secundũm Lucam de Penna in lege. in albo. C. de decurionibus. libr. x. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt qui in magistratu constituuntur. in secundo honore qui sequentem honorem administrauerint, vt post officiales regios, sunt officiales ciuitatis. & post eos tertiò dignantur honore, vt sunt decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimò & quartò qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infrà dicetur.

SEcunda consideratio. Bartholemæus Cepola in tractatu de re militari & duello. lib. septimo, vbi de nobilitate scribit. in iiij. colũ. dicit, ꝙ triplex est hominum status, scilicet Maiorum, & hi sunt qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante in iiij.v.vj.vij.ix.& x. partibus. Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his in viij. parte scriptum est. Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebei. Et horum modi sunt nouem, vt vult Iacobus Faber in sua introductione in politica Aristotelis.

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versantur.

Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, ementiumq;, mercatorum, & nummulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piscatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiatorum marmorum.

Octauus manu operariorum paruas facultates habentiũ.

Nonus Liberorum non tamen ex vtroq; parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est, & in hoc opere explicabitur, vt compræhendatur status reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum, & rerum: de quibus satis scripsi, præter plebeios hic describendos, vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum qui sunt in dignitate, nobilium, & plebeiorum. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. col. vltima. C. de desertoribus. libro xij. &, vt dicit Guil. Budæus in lege diuus Marcus. ff. de officio præsidis, qui vulgô status dicitur, in iure ordo dicitur: &, vt dicit, sunt tres ordines inter quos sunt plebei. & ait Zazius in repetitione l.ij. in §. post hunc maximè autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris, ꝙ Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis verò sententia & Politicorum primo, esse inter homines quosdam velut natura imperantes seu principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur, ac dominari. Qui verò ita corpore effectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse fere ex ratione dispiciens, natura paret, atq; seruit. Nihil enim natura facit tale qualem Chalcotypi, id est ærarij fabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cœlo libro antiquarum lectionum. x.c.viij. de quo infrà latius ista parte, in viij. consideratione.

TErtia consideratio. Antonius Florẽtinus in sua summa, parte prima. tit. primo. capi. iij. §. iij. dicit, ꝙ mechanica ars septem habet species. Lanificium, Armaturã, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinã & Theatricam. Et dicitur mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis secundũ glossam. in verbo, mechanicis. in authentico. de non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis &c. §. quod autem dictum est. collatio. ij. Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quę humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Lucas de Penna in lege ij. C. de excusatio. artificum. libro x.

Lanificiũ verò prima est eius species, ad quã pertinet om̃is operatio nẽdi, retorquẽdi, consuẽdi, quicquid fit instrumẽto, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, canapi, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorũ, sagorum, sagmarum, sportarum &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterũ habet duas species Architectonicam, scilicet & Fabrilẽ. Architectonica in cementariam, & carpentariam. Cementarij sunt qui ædificium ex lapidibus & cemento faciunt & construunt. Carpentarij qui ędificia ex ligno componunt. Fabrilis in ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet & flamma. malleatoriam & fusoriam, & hæc fabrilis & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego verò eam primam constituo insequẽdo modos plebeiorũ à Iacobo Fabro hic in pręcedenti consideratione designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniã anteꝗ̃ Adam laborasset terram, dominus deus fecerat ei & vxori eius vestes pelliceas quibus induit eos, vt scribitur Gene. iij. in fine. quodquidem artificium cõtinetur sub arte lanifica. de qua hic ante, & ĩ. in xlj. consideratione dicetur.

Agricultura verò quatuor habet species, scilicet aruũ seu agrũ, q satiõibus deputatur. Cõsitum, qui nemoribus cõstat, vt sunt vineta, oliueta, pomerium. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridum, vt hortus & rosaria.

Venatio

Venatio pro quarta specie ponitur ab eodem. &, vt ait, tres habet species, scilicet ferinam, aucupium, & piscaturam: quę quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem scribit post venationem, quę continet omnem industriam emendi & vendendi. hæc vniuersa littora adit, pacem & familiaritatem cū exteris nationibus componit, & priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antonius, sed Lucas de Penna ponit chirurgiā, & credo quod melius: quia medicina est ars seu scientia liberalis: vt suprà in præcedenti parte dictum est, in xxiiij. consideratione. Medicina verò corporis vel tuetur vel restaurat salutem: hæc continet occasiones & operationes, vt latius infrà in xlviij. considera. dicetur.

Septima species est theatrica, quæ ludos diuersi generis continet, vt in penultima consideratione huiusce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non sequar, nec ordinem Antonini Florentini, nec Iacobi Fabri, nec Zoderici Zamoreñ. in suo Speculo humanæ vitæ.

Et aduerte ad vnū quod scribit Budæus in l. vltima. ff. si mensor falsum modum dixerit, ꝙ in omni arte, tres homines sunt considerandi. Opifex, Architectonicus, & in arte institutus, & eruditus.

QVarta consideratio. Priusq̃ ad particulares plebeiorum modos, seu mechanicorum species condescendamus, præponere generalia decens est. Primò, in omni statu, seu modo masculi pręferendi sunt fœminis, & sunt plus honorandi q̃ fœminæ: quia per masculos conseruatur agnatio. l. pronuntiatio. §. pater. ibi: cōmuni iure. in fi. ff. de verbo. & rerum significatio. l. j. iuncta glos. ff. de probatio. Et per masculos conseruatur memoria æterna ascendentium. l. liberorum, in fine. ff. de verborū & rerum significa. facit l. & quia. ff. de interrogato. actio. facit etiam tex. in §. item vetustas. in princip. institu. de hæredita. quæ ab intestato deferuntur. & de senatuscōsulto Tertuliano, in principio. vbi masculi præferuntur fœminis. Et naturaliter parentes plus diligunt masculos, q̃ fœminas. Quinimo matres quibus fortè, & cōmuniter filia dulcior esset, & magis gratiosa, velut ei similis, in sexu semper conciperent & parere mallent masculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & pariunt: secundū philosophū in libro animalium. Quę (inquit) fœminam ferunt, fiunt pallidiores, et grauius degunt & varia auidius appetunt, statimq̃ fastidiunt, quā quæ mares: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert q̃ fœmina, & celerius prodit, & sic matrem non tantū torquet in partu. Et etiam masculi sunt lōgioris vitę fœmellis, cùm callidius animal sit masculus q̃ fœmella, teste Aristotele libro de longitu. & breuit. vitę. et eodem autore in libro de animalibus. in genere humano, pauci gemini seruantur, si alter mas, & alter fœmina sit, quæ mari nocet in breuitate vitæ. inde dicitur Ecclesiastici xxxvj. omnem masculum excipiet mulier, id est gratum accipiet in partu plusquā si mulierē pareret, secūdū Lyrā, ibi: Quia fœmina nō est homo simpliciter, sed homo occasionatus, secundū philosophū lib. de animalibus. quod denotat imperfectionē ratione defectus materię, ex quo prouenit ꝙ fœmina generatur, & calor est causa maris, & frigiditas reddit fœmellam, & per membra dextra generantur masculi, per sinistra fœminę. Et in vtero mr̄is à dextris sunt masculi, & à sinistris fœminę, vt scribit Arnaldus de Villanoua in suo tracta. de coitu. in prin. circa fi. & in primo c. & Cęlius lib. antiquarum lectionum. ij. c. liiij. & lv.

Et ex his facile cognoscimus & cognoscere debemus nos summo deo teneri, & obnoxios esse, quòd nos homines creauit, & non mulieres. vnde refert Lactantius libro iij. nō sine causa Platonem de quatuor gratias egisse deo. Primò ꝙ homo natus esset & non animal brutum. Secūdò ꝙ Græcus potiusq̃ Barbarus. Tertiò ꝙ Athenis tempore Socratis. Quartò ꝙ mas potiusq̃ fœmina: quia teste Thoma in prima, quæstione xcix. articulo ij. Fœmina est quid occasionatum & defectuosum, eo quòd virtus productiua quæ est in semine maris producere intendit simile sibi perfectum secundū masculinum sexum, sed quòd fœmina generetur, est propter virtutis actiuæ debilitatē vel aliquam materiæ indispositionem, aut transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australibus, qui sunt humidi, secundū Aristotelem in dicto libro de animalibus. vbi dicit, ꝙ virtus septemtrionalis coadiuuat generationem masculorum. Australis verò ad generationem fœminarum. Vnde si Adam non peccasset in paradiso delitiarum residens, qui est suprà omnes ventos, de quo in sequenti parte in iiij. consideratione scripsi, homines tot fœminas, & non plus q̃ viros generassent.

Et nobilitas masculi, & excellentia illius vltra fœminam cognoscitur, tam ex eo quòd creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo solo, & in sexu virili tantū: vt habetur Genesis primo & secūdo. vt sic esset primus homo principium omnium indiuiduorū naturę humanæ, & cōsequenter totius speciei suo modo: sicut Deus est principium totius vniuersi, vt quoad esset in masculo quædam similitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem. iuxta illud Actuum xvij. Fecit Deus ex vno, omne genus hominū, id est ex Adam, quem solū (cum Eua tunc adhuc creata non esset) posuit in paradisum voluptatis, eiq̃ soli adduxit omnia quę creauerat, quibus ipse nomina imposuit, & deinde Euam creauit, vt patet Genesis ij. & j. ad Timoth. ij. vbi dicitur. Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Nec obstat quod in primo ca. Genesis dicitur. masculum & fœminā creauit eos: quia hoc ibi dicitur per anticipationem: vt dicit Nicolaus de Lyra ibi, vt recitat Guilliel. Benedicti i sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero cxxxvj. de testamentis. & numero cxxxvij. dicit, ꝙ maiorem habet dignitatem sexus virilis q̃ fœmineus per textum in l. prima. ff. de senatoribus. vbi sunt verba Vlpiani, ꝙ maior dignitas est in sexu virili. & ad corroborationē huius scribit ibi plura exempla Guil. Benedicti. & in glos. in verbo, si absq̃ liberis, secundo. de exemplari substitutione. numero xlj. allegans Augustinum de ciuitate Dei. lib. xviij. & ibi dicit, ꝙ dignior est homo quā fœmina; & quòd licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris, tamen Neptunus iratus, & iniuria motus: quia mulieres ex vna obtinuerunt, aquas laxauit per totam regionem, in maximā eius destructionē, & perditionē, pro quo placando fœminæ extunc fuerunt triplici pœna afflictę.

Primò ꝙ nunquā vocem in deliberatione cōsiliorum haberent, ex quo etiam obseruarunt Romani, ꝙ in legibus condendis soli viri, & non fœminæ vocarentur. vnde Papinianus in l. prima, ff. de legibus. Lex, inquit est, cōmune pręceptum virorū prudentū, consultū: & hoc quia mulieres sunt fragiles, & eorū consiliū inualidū. & consilium proprie virorū est, nō mulierū. arg. l. quidā decedens. §. papinianus. ff. de administra. tutorum.

Secundò qđ nunquam proles nomen matris gestaret.

de quo ſcribitur per eundem Guillielmũ Benedicti in eadem repetitio.in j.gloſſ.pro quo text.expreſſus.in §.j.in fine.inſtitu.de legitima agnatorum tutela.

Tertiò ꝙ nunq̃ fœmina hoc pulchro nomine Athena vocaretur, vt dicit Auguſtinus vbi ſuprà.

De pluribus priuilegijs, prærogatiuis, & honoribus quibus viri honorantur, & non mulieres habetur in lege fœminæ.ff.de regulis iuris. & quia ibi ampliſſimè per Philippum Decium, vbi eſt propria officina, & iam aliquid ſupra dixi in ſecunda parte huius operis, non inſiſto.& pro materia ſemper recurras ad Decium, vbi ſcribit multos caſus, in quibus fœminæ ſunt deterioris conditionis: prout etiam habetur in lege Papiniani, quæ incipit, in multis iuris noſtri articulis, deterior eſt conditio fœminarum quàm maſculorum.ff.de ſtatu hominum.& ibi gloſſa enumerat lv.& idem Decius multos caſus in quibus fœminæ ſunt melioris cõditionis, & plures in quibus pari paſſu ambulant, ſcripſit in dicta l.fœminæ.

Adde quæ notat Dominicus in c.ſtatutũ ij.col.mihi.j.in fine.de hereticis in vj.ꝙ quo ad honores filij ſequũtur lineam paternam, & non maternam, quod facit (vt ait) ꝙ filius nõ debet portare arma familię maternę, ſed paternę.

Aduerte tamẽ, ꝙ actus deambulationis in altiori loco, & ſedendi in menſa denotant prærogatiuam, vt ſuprà dixi, in prima parte in xvj.xxx.& xxxvij.cõſiderationibus. Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam vicatim q̃ oppidatim, & etiam in ſedendo & epulando: vt ſuperius in ſecunda parte, in xxxvij.conſideratione ſcripſi. Ideo videtur quòd fœminæ ſunt honorabiliores, ſaltẽ in illis actibus.

Vlterius ad antedicta facit & comprobatur maſculos fœminis eſſe præferendos pluribus rationibus.

Primò ratione naturali, ex eo, ꝙ naturale eſt illum dominari & pręeſſe qui viribus corporis pręſtantior eſt: quoniã, vt ait Ioſephus apud Egeſipum.libr.v.excidij Ieroſolymitani c.xv.& etiã lib.vj.belli Iudaici c.xij.lex naturæ eadẽ oĩbus hominibus, volatilibus, feris beſtijs infuſa: vt vnuſquiſq; cedat potentiori. Taurus Leoni, Ceruus Vrſo, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Colũba ſeu Alauda. Ipſi tauro iuuenci inferiores, Arieti ouium greges, hirco caper, ne diuerſi generis videatur aliqua diſtantia. & refert Plato lib.iij.& iiij.de legibus iuſtum imperiũ ac ſecundũ naturam eſſe, vt potẽtiora imbecillioribus dominẽtur. Quod ſatis approbare videntur iura, cũ velint victum captũ in bello victoris ſeruũ fieri, vt habetur toto titu.de captiuis & poſtliminio reuerſis.ff.& C.& latè per ſcribẽtes in l.ex hoc iure.ff.de iuſtitia & iure. Quæ iura etiã apud extraneos à Romanis locum habuere ex teſtimonio Zenophontis.libr.vij.lex eſt (inquit) inter oẽs homines perpetua quando Belligerentium vrbs capta fuerit, cuncta eorũ eſſe, qui ceperunt.& corpora eorum, qui in vrbe ſunt, & pecunias.& illam ſentẽtiam ſequitur Ariſtoteles lib.iiij.Politicorũ c.iiij.quod locum habet veritatis, cùm bellum fuerit iuſtum, vt in c.iuſgentium.di.j.& in c.dicat xxiij.q.v.vbi Ambroſius in li.j.de patriarchis ſcribit prædam regis Sodomorum vtiq; fuiſſe in poteſtate victoris Abrahæ, & habetur per ſcribẽ.ſuper iiij.ſententiarum.di.xv.& per Bal.in c.j.verſic.ſed nunquid.de milite vaſallo qui cõtumax eſt.& do.meus Iaſon in l.j.in iij.q.in vtraq; lectura.ff.de acquirenda poſſeſſione.

Sed conſtat mares fœminis eſſe robuſtiores corpore, atq; animi viribus multo præſtantiores: quod licet ſit clarũ, tamen ſic probatur. Primò, quia vir ita nominatur, quia maior in eo vis eſt quàm in fœmina: & hinc virtus nomen accepit, vt voluit Lactantius libro de opificio dei.c.xij. Mulier verò, vt Varro interpretatur, & repetit ipſe Lactantius à mollicie dicta eſt, immutata & detracta litera, quaſi mollior, vt etiam habetur in cap.quod propoſuiſti.xxxij.q.vij.licet ibi ad molliciem mentis referatur, ad corpus verò refert Lactantius vbi ſupra.quod & idem ſcribit libro primo diuinarum inſtitutionum.c.xvj.& Plato in libro v.de republica, vnde Ariſtoteles lib.ix.de natura animaliũ.c.j.& Plinius libro ix.naturalis hiſtoriæ.c.xlviij.ſcribunt omnes mares in omĩ ſpecie animaliũ fortiores eſſe, atq; animoſiores, præterq̃ in Pantheris & Vrſis: & dixi in ſequenti parte, in lxxviij. conſideratione. Auicenna verò lib.de animabus ix.in princ.in Leopardis & Lupis. Albertus autem magnus lib.viij.de animalibus cap.j.in Vrcis & Leopardis excipit. Ariſtoteles etiam libro iiij.de generatione animaliũ.c.vj.ſcribit fœminas ſua natura debiliores eſſe q̃ mares, & idem orbicularium quęſtionum libro xxxix.c.xj.dixit, mulierem interfeciſſe iniquius eſſe quàm virum (q̃ q̃ naturæ ratione mas ſit præſtantior fœmina) quia mulier infirmior eſt, minuſq; proinde iniuriam facere põt. Hinc idem lib.iiij.de natura animalium.cap.vltimo.& lib.iij.de partibus animalium.c.j.autor eſt, partes quas velut arma natura animalibus dedit: vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiuſmodi, aut maribus tantũ naturam ipſam cõceſſiſſe, aut certè potiores atq; robuſtiores q̃ fœminę: quod & ſcribit Plinius libro xj.ca.xxxvij.& Albertus li.de animalibus.xij.c.vl.ad fi.& lib.xviij.tract.ij.ca.v.vbi ex hoc arguit mulieres citius creſcere, compleri, & ſeneſcere quàm viros.

Ex hoc effici poteſt, ſi mas & fœmella eodem caſu ſimul moriantur ſeu perierint, de iure præſumitur vir tanq̃ robuſtior diutius vixiſſe, & mulier pręmori tãq̃ debilior. & in l.caſus eſt.l.qui duos.§.ſi maritus.ff.de rebus dubijs.& in l.cum hic ſtatus.§.ambo.& ibi glo.in verbo, ſimul.ff.de donatio.inter virum & vxorẽ.& in l.ſi poſſeſſor.§.ſi eodẽ.vbi hoc notant glo.vlti.& Bal.ff.de religioſis & ſumptibus funerũ. Felinus in c.capitulum ſanctę crucis.col.antepenulti.extra de reſcriptis. Hippolitus de Marſilijs in repetitio.rubri.C.de probatio.col.lxxxiij.de quo tamen vide Signorolũ de Homodeis, conſilio ix.incipien.hoc capite quomodo præſupponitur.& conſilio clv.incipien.in proceſſu facto.col.fina. Facit, quia ſi gemini puta maſculus & fœmina naſcantur, & de natiuitatis ordine nõ appareat, præſumitur maſculus prior ęditus.caſus eſt in l.ſi fuerit.§.fina.ff.de rebus dubijs.

Et inter theologos dixit Alexander de Halis in ſecũda parte ſuæ ſummæ.qõne lxxxviij.membro v.conueniſſe mulierẽ fieri corpore debiliorem: virum autẽ validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum deſcriptis.

Illud verò nec admiratione caret ex hoc quòd quæ maſcula ſunt, ea quoq; ſunt valentiora & firmiora, vnde & maſculum pro forti, vehementi & magnanimo vſurpauerint antiqui, vt ſcribit Neuius. Econtrario Hipocrates libro Aphoriſ.v.ca.xvj. carnium effœminationem in ſua translatiõe ſcribit pro debilitate: vt ſentit ibi Galenus interpres, quoniã fœmina maſculo ſit debilior. Hinc quoq; mulier, vt ſcribit idem Hipocrates aphoriſ.vij.c.xliiij.retulit.& Plinius lib.vij.c.xvij.ambidextra nõ efficitur: hoc eſt quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nõnulli viri vtraq; manu vtentes ſæpenumero nobis apparent.

Cuiuſmodi Aioth fuiſſe teſtatur, libro Iudicũ c.iij.& Aſte
ropeum Homerus lib.Iliad.xxj.Nempe ob naturę mulie
bris debilitatem, vt prodit Galenus in eo loco.Nam ſi am
babus(inquit)manibus ob neruorum robur ac muſculo-
rum quidam viri vtũtur, optima ratione, nulla mulier vte
tur:ſed ſatis abũdeq; habeat ſi vna dextra modice vtatur.
Amazonidas quidem ſolitas dextram amburere mammã
tradit hiſtoria, vt in proximã manum plus alimenti con-
currens, & proueniens maior vigor, & valentia ei adeſſet:
vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur. vt ſcribit
Cęlius lib.antiquarum lectionum ij.ca.xxxv.circa mediũ.
vbi etiã ſcribit qua ratione phyſici tradunt ambidextrũ
fieri hominẽ, aut ſiniſtra vtatur aliquis pro dextra.

Accedat huc quòd ſcribunt qui numerorum rationes
ſcrutati ſunt, numerum parẽ fœminam eſſe, imparem verò
marem:quia ſemper fortior ſit ad omnia, vt copioſè diſſe
ruit Macrobius lib.j.de ſomno Scipionis.& Lucas de Pẽ
na in l.iij.poſt initiũ.C.qui morbo ſe excuſant.lib.x.vt in
ſequenti parte, in xxxvij.conſideratione dixi.

Pro hac ratione militat, quòd rerum naturæ ſcriptores
plantis, herbis, arboribus, & virgultis, quibus maior vis
ineſt, maſculi nomen ac titulum aſſignant:quibus verò mi
nor fœminæ, licet non propriè, ſed ſimilitudinariè, ꝙ quę
dam illis inſint maſculorum proprietates & fœminarum,
& quẽadmodum maſculus maioris eſt virtutis, vt pluri-
mum q̃ fœmina.Ideo planta cui maior vis adeſt fructus
promendi, maſculi adepta eſt nomen. Cui autem minor
fœminæ, vt ſcribit Plinius naturalis hiſtoriæ.lib.xiij.cap.
iiij.circa initium. Arboribus, imo potius omnibus quę ter
ra gignit, herbiſq; etiam vtrũq; ſexum eſſe diligentiſſimè
naturæ tradunt: vt etiam refert Cęlius libro antiquarum
lec.xj.cap.xxxiiij.in fi.& de quibus in ſequen.parte.in xc.
conſideratione dictum eſt.

Secunda ratio eſt, quoniã qui plus habet rationis, inge
nij, prudentiæ, & conſilij, aliorum rector, & dominus cõ-
ſtitui debet. qui verò minus, ſeruiat:quia, vt ait Salomon
Prouerbio.xj.Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti.& xvij.cap.
Seruus ſapiens dominabitur ſtultis filijs.Et ſcribitur Ec-
cleſiaſti.x.Seruo ſenſato liberi ſeruient.Et infrà hac parte
in viij.conſideratione: latè dicetur, ſcilicet Sapientes eſſe
præferendos illis qui inſcita rerumq; ignoratione tenẽtur.
Sed conſilium mulierum eſt inualidum, vt inquit Ariſto-
teles lib.j.Politicorum.cap.vltimo.& refert Bal.in rubri.
C.de rerum permutatione. verſi.item quare donatio.vbi
dicit hoc eſſe naturale & immutabile.& in ca.j.in ſecunda
lectura.col.penul.verſi.vltra quæro.extra de iudicijs. Cũ
plerũq; fœminarum conſilium aduerſus ꝓpria cõmoda la
borat.l.ſi pater.in fine. C.de ſponſalibus.& dicit gloſ.in
l.j.C.de confirmando tutore.quòd conſilium mulierum
eſt fragile.& in §.j.inſtitu.de ſatiſda.tutorum.dicit eſſe in-
firmum.Et etiam Cicero in oratione pro Lucio Murena.
Mulieres omnes(ait)propter infirmitatem conſilij, maio
res in tutorum poteſtate eſſe voluerũt.& multo plura alia
pro fragilitate huius conſilij dici poſſent, quæ cũm ſint ex
tra propoſitum, relinquo ea Andręę Tiraquello in ſuis le
gibus cõnubialibus in principio.vbi multa contra mulie-
res ſcripſit. vnde aduerſus eum Almericus Bonchardus
Gallicus apologiam fœminei ſexus ędidit.Et ibi cõcludit
Tiraquellus, ꝙ cũm mulieres ſint viris longè inferiores, &
animi & corporis viribus, vt ibi, & ante aliquid dictum &
comprobatum eſt, à quibus viribus poteſtas proficiſcitur
& dominatio:illud concludendum eſt, vt viri vxoribus
præſint, dominentur, imperent vt domini contra vxores,
quas rationes(vt ait)à diuo Auguſtino aſſumpſit.Cuius
verba ſunt huiuſmodi in libro quæſtionum Gẽ.vbi &
gloſſa ordinaria citat.Eſt ordo naturalis in hominibus, vt
ſeruiant fœminæ viris, quia & illis hæc iuſtitia eſt, vt infir
mior ſeruiat fortiori, & hæc in dominationibus & ſeruitu
tibus clara iuſtitia eſt, vt qui excellũt ratione excellant do
minatione:quæ verba(corruptè tamen & diminutè)re-
petuntur in ca.eſt ordo.xxxiij.q.v.Imo etiam vir inferio
ris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis, cũm
vir præfectorius præferatur fœminæ conſulari.l.j.ff.de ſe-
natoribus.vbi Vlpianus ſcribit conſulari fœminæ conſu-
larem virum præferendum eſſe nemo ambigit, ſed vir prę
fectorius an fœminę conſulari præferatur videndum eſt,
& puto præferri.Quia maior dignitas eſt in ſexu virili.In
quã ſententiam Euripides in Iphigenia inquit.

Præſtat vir vnicus, eſtq; lucis huius munere
Dignior, quàm multa ſane fœminarum milia.

Ideo firmabitur, quòd nimis glorioſę quędam domi-
cellæ in pompis, ſupplicationibus, rogationibus ſeu pro-
ceſſionibus dominicalibus, & feſtiuis incedũt ſtatim poſt
ſacerdotes, & ante maſculos, quoniam ſemper maſculi in
actibus publicis præferendi ſunt.

Tertia ratio pro excellentia ſexus virilis ad muliebrẽ
quantum ad dignitatem procedit, & eſt in principiando,
omnes tam viri q̃ fœminæ ex vno viro fuerunt, in quo
eſt expreſſa repreſentatio egreſſus rerũ ab illo vnico prin-
cipio primo & ſummo, quæ ratio confirmatur ex dictis
Pythagoræ dicentis.Marem in omni genere animalium
eſſe naturæ & virtutis principium.ſicut ſcribit Albertus
Magnus lib.xviij.de animalibus.c.ij.ad fi.& de hoc infrà
eadem parte.in xvj.conſideratione.verſi.honor.

Quarta ratio eſt virtus in agendo, quia viri eſt agere,
& mulieris eſt pati.vnde plus habet ſexus virilis de virtu-
te actiua, propter quod robuſtior eſt, & re & nominatio-
ne.& iſtud tenet Bal.in l.vltima.C.de ſeruis fugitiuis.vbi
dicit marem eſſe fœmina nobiliorem, quoniam agens no
bilius ſit patiente.ſicut etiam dicit Barto.in l.j.ff.de regu.
Cato.& Iaſon in l.prima, in prin.v.col.ff.de verbo.obli-
gatio.qui & paulò poſt illud dictum allegat pro notabili.
Et fortior eſt cauſa in agente q̃ in patiente.l.ij.& vltima.
C.ad Tertulianum.& l.ij.§.obijcitur.ff.eodem. Ideo &
res magis denominatur ab agente q̃ à patiente.l.prima.ff.
de ſeruitut.ruſticorum prædiorum.& l.ſi quis binas.ff.de
vſufructu.& vtrunq; tradit per ea iura Signorolus de Ho-
medeis cõſilio clxvij.incipien.hoc capite in curia Barani.
col.iij.verſicu.nunc perueniamus. vbi & illud quoq; di-
cit ſexum maſculum obtinere vicem agentis, per notata
in l.prima C.ad legem Pompeiam de parri.Et Albericus
de Roſate in l. veluti.numero vij.ff.de iuſtitia & iur.dicit,
ꝙ pater magis eſt diligendus à filijs q̃ mater, ſecundũ Phi
loſophum, inquãtum ſunt principium generationis:quia
pater eſt agens in generatione, & mater patiens:tamen ibi
dicit, ſi mater multum excederet patrem in virtute, eſſet
magis diligenda.facit quia boni domeſtici(vt ait Ambro
ſius)ſunt malis filijs præponendi.

Quinta quia vir pręcellit fœminã, ex quo habet autori
tatẽ in pręſidẽdo.Nã ſecũdũ verũ ordinẽ nõ mulier viro,
ſed vir pręfert mulieri tãq; caput corpori, ſicut dicit Apl's
ad Epheſ.v.c.ad Corinth.xj.ad Colloſſ.iij.& j.Pet.iij.&
has tres rõnes poſuit Bonauẽtura in iij.ſen.diſt.xij.arg.iij.
q.j.vbi & alij alias rationes ſexus virilis dignitatem com

probantes adducunt super illa quęstione. An Deus huma
nam naturam potuit assumere secundũ mulibrem sexum,
in qua re, concludunt diuus Thomas, Richard. & alij id in
dubitanter potuisse, decentius tamen atq; conuenientius
Christũ hominem in sexu virili induisse, qui dignior est,
perfectior, atq; honorabilior, vt tradit Augustinus lib. 83.
quęstionum antedictis tribus rationibus, quas repetit Ti-
raquellus in suis legibus connubialibus, in commentario
ante primam legem connubialem.

QVinta consideratio sit imprimis de defensoribus ci
uitatum, qui inter plebeios numerantur: ex quo ge-
runt magistratũ inter plebeios, omnib⁹ plebeis
præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta in vij. parte,
in xxiiij. consideratione comprobatum est. Sed quia de his
ibi, & in vj. parte reseruaueram hoc loco scribere. ideo de
potestate eorũ & iurisditione dicendum est. Nam ante Iu-
stinianum imperatorem iam id officium fermè defecerat,
cuius officij autoritas ab ipso Iustiniano reparata est. vt
habetur in authẽ. de defenso. ciuitatum. in initio, colla. iij.
& ratio fuit, vt scribitur ibi in §, nulla. quia præsides pro-
uinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuita-
tum (qui erant magistratus, seu iudices ciuitatum) in qui-
bus sedes præsidalis erat: vnde ex præsentia præsidum au-
thoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum apud nos in plerisq; locis di-
cuntur maiores, habentes magnam authoritatem & iuris-
ditionẽ, vt est maior Burdegalẽ. Rupelle, de quo fit men
tio in suprascriptione c. ex parte. extra de consuetudine Pi
ctauẽ. & multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vi-
cecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis
plurimũ honoratur, & de multis cognoscit quæ ad cogni-
tionem & iurisditionem præsidis spectare videtur. In hac
verò nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Ver-
gobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat
tempore Iulij Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat,
creabatur annuus, & vitæ necisq; in suos potestatem habe
bat, teste Cæsare in suis commentarijs. libro primo de bel
lo Gallico circa initium. Et licet tẽpore Iulij Cæsaris duo
s. Diuitiacus & Liscus huic magistratui præerant: nunc
autem vnicus præsidet, qui vulgariter le Vierg, appella-
tur, vt per g. scribatur: iuxta allusionem vocabuli, nec tã-
tam habet potestatem: quam officiarij regij sæpe conan-
tur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in
hac ciuitate existentes, qui habent iurisditionem in pluri-
bus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles viri
domini Decanus & capitulũ ecclesię Heduẽ. qui habẽt iu-
risditionẽ in eorum claustro, sed Vergobretus & Scabini
ciuitatis pro viribus iura ciuitatis nostrę tuentur & cõser-
uant. Verũ à diuerticulo ad iter incœptũ redeamus. Vnde
sciendũ est, q; ciuitas sumitur generaliter pro quolibet mu
nicipio totius ꝓuinciæ, quę caput est alicuius ꝓuinciæ, vñ
per singulas ꝓuincias vna erat ciuitas pręsidalis, facit l. in
defensoribus. ibi, ciuitatũ vniuersarũ prouinciarum. C. de
defensori. ciuitarũ: & in authẽ. pręsides gẽtiũ. ibi, per vnã-
quãq; ciuitatem. C. de episco. audientia. & vide hic infrà in
xiiij. cõsideratiõe. Et qa in huiusmodi ciuitate erat sedes me
tropolis, cui o͂mia municipia prouinciæ suberãt, ideo ibi
q; plurimi nobiles affluebãt, & sæpius habitabant. Vñ in
ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & nõ de decu-
rionibus coartalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed
de nobilioribus habitantibus ciuitatem. l. ij. C. de defenso
ribus ciuitatum. & hic magistratus defensor ciuitatis dice-
batur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis,
idẽ ab habitatoribus simul & ab episcopo, vt in lege de-
fensores ita præcipimus. C. eod. Postea tñ iure nouissimo
ista immutata sunt, quoniam nec prohibitum est de incor
poratis municipalibus & decurionibus assumere in defen
sorẽ, nec etiã de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed vltra
albũ seu matriculam curialiũ erat albũ quoddã seu matri-
la, in qua certus numerus cõstitutus erat nobiliorũ ciuita-
tis tã decurionũ q; cęterorũ ciuitatis habitatorũ, & secun-
dũ decursum illius albi seu exẽplaris obtinebat dignitas,
vt in aut. de defen. ciui. §. interim. sed circa hęc plus immo
rari in cassum laboraremus, cũ electiões horũ defensorum
hodie diuerso modo fieri cõtingit: vt satis innuit ibi gl. in
verbo, circulum. & apud nos raro iura obseruentur in tali
bus, cùm ferè vnaquæq; ciuitas sua insequendo priuile-
gia à principibus eis concessa, certis anni diebus suos de-
fensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defen
sorem ciuitatis nostrę, qui nec decurio seu scabinus fuerit,
& indiscriminatim oẽs habitatores etiam coartales (quos
Petrus Cothereau dixit esse burgenses) eligebant: sed à
paucis annis vnus ex ciuibus nostris prospectans, q; plu-
rimum gratia valeret apud burgenses & primarios ciues,
sed nõ apud plebem, literas à rege impetrauit: quibus cau
tum erat, vt bailliuus Heduorum ad electionem defenso-
ris ciuitatis procedi faceret, cùm numero l. ciuium prin-
cipalium & maiorum ad hoc tantum collectorum, vnà
cum officiarijs regijs, quod & actum extitit, plebeis infi-
mis non admissis, & meritò, cùm tales in præceps ferãtur:
nec de cõmodo aut damno ciuitatis pręuideant, & rogati
aut per machinationes seu per brigas, vt ita dicam, tanq;
coacti eligebãt: qa obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut
propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut
metum, ne si fortè contra vota eorum defensorẽ eligi con
tingeret, cũ in officio esset, vindictã de eis sumeret: ex quo
laudandus est mos antiquus, & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxatam habebant iurisdi
tionem vsq; ad summã l. solidorum de iure. C. vt habetur
in lege. C. de defensori. ciuita. sed de iure nouissimo vsq;
ad xxx. aureos, vt in authẽ. eodem. §. & iudicare. colla. iij.
prout adhuc & taxatam habent iurisditionem apud nos.
Et ratio assignatur ibi, quia ĩ ea ciuitate aderat ipse pręses
qui forenses quæstiones digne & pro magnitudine posset
& deberet determinare. Sed in municipijs non erant præ-
sides, ex quo iurisditio magistratuum municipalium non
erat taxata, vt in sequẽti consideratiõe dicetur. Sic ergo in
simili idem erit dicendum de magistratibus municipali-
bus, quòd ratione propinquitatis si habeant præsidẽ pro-
uinciæ propinquum, etiam municipales magistratus ex-
cusantur à necessitate officij, tex. in lege dies cautionis. §. si
tam vicinum. ff. de dam. infec.

Item defensor ciuitatis est maioris autoritatis q; magi-
stratus municipij, quia omniũ prouincialium ibi reperto
rum iudex est, imo omnium rusticorum ibi repertorũ to-
tius prouinciæ iudex est per pręuentionem, vt omisso ma
gistratu municipali coram defensore in pecuniarijs causis
litigetur, vt lege vtili ratione. C. de defensoribus ciuitatũ.
Et huius rei ratio est, quoniam ipse defensor, est tanquam
parens humilium & plebeiorum, vnde nomen habet de-
fensoris ea ratione, & plebis parẽs dicitur in lege in defen
soribus. & lege defensores nihil. C. eodem. Ideo à rusticis
recusari non potest, vel à sede sua rustici euocari non pos-
sunt. Cũ eis sit tutor, parens, & defensor ab omni oppres-
sione

ſione & moleſtia officialium: quoniam ſi temerarie vexa-
tus ſit ruſticus, diſtractus à labore ſuo, erit defenſoris coer-
cere calumniam aduerſarij, & omnino in re prouidere, nõ
tanq̃ ſimplex magiſtratus, ſed tanquã capitaneus plebis,
decurionum, & cæterorum nobilium: ita q̃ oppreſſiones
& abuſus in prouinciã fieri impedire facto ſuo debet. Vn-
de quorũ cunq̃ nobilium in hoc caſu oppreſſionis popu-
laris ipſe capturam habet, non tamen cognitionem cauſę,
ſed referre debet cauſam cognitioni iudicis competentis,
ſiue ſint militares, ſiue ciuiles iudices, vt in l. defenſores ci-
uitatum. cum ſeq. C. de defenſ. ciuitatum. & in §. audient.
authen. eod. Non enim mulctare poſſunt, nec mulctas in-
fligere plebeis, nec ſeueriores quæſtiones exercere, ne no-
men defenſoris amittãt: ſed plebem, & decuriones ab omni
improborum inſolentia, & temeritate tueri debent. l. defen
ſores nihil. ſuprà allegata. Ideo, vt recenſet Petrus Cothe-
reau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium. titu. de ma-
giſtratibus municipalibus. Iuriſditio defenſoris ciuitatum
non eſt eis patrimonialis, quoniã plebeios ad emendas cõ
demnare nõ poſſunt. & hoc eſt quod vult dicere textus in
l. vnica. in prin. ibi: non tamen &c. ff. ſi quis ius dicenti nõ
obtemperauerit. Et ratio eſt, quia cùm ipſi defenſores, vel
municipes archam cõmunem habeant pro ære, & theſau-
ro ſuæ cõmunitatis vel vniuerſitatis, vt in l. j. §. j. ff. quòd
cuiuſq̃ vniuerſita. nomine. periculũ erat ne nimis ſuo ęra-
rio fauerent, ſi emendas haberent. Iuriſditio verò principis
eſt patrimonialis. vide G. Pape deciſi. ſua 626. vbi quærit
an Caſtellani poſſint mulctare, & mulctas imponere: vn-
de præſides principis iuriſditionem penali iudicio, id eſt,
amendis amendari habent. l. penul. & fin. C. de modo mul
ctarum. Hodie tamẽ aliter obſeruatur ferè in omnibus de-
fenſoribus ciuitatum Franciæ, cùm habeant poteſtatem
condemnandi plebeios ad emendas, & illas de ærario ciui
tatis applicant, ſed hoc fit ex conceſſione principis cõmu-
niter: vt plurimũ in diuerſis locis habẽt cognitionem cau
ſarum criminalium, etiam in forenſes delinquentes in eo-
rum ciuitate, & diſtrictu repertos: vt maior Diuioneñ.
qui habet cognitionem in omnibus cauſis criminalibus:
ſed gentes regiæ volunt excipere certos caſus: vt in crimi-
ne læſę maieſtatis, falſæ monetę, & alijs, vt de hoc pendet
proceſſus in parlamento Diuionẽſi. Etiam iure nouiſſimo
videtur habere locum, cũ talibus leuiora crimina audire,
& competenti caſtigatione tradere permittitur, vt eſt tex.
in §. audient. in initio. C. de defenſoribus ciuitatũ. nec mi-
rum eſt, quia ſimplex iuriſditio ſine modica coertione nul
la eſt, textus in l. vltima. ff. de officio eius cui mãdata eſt iu
riſditio. quod videtur verum, niſi expreſſe prohibitum eſ-
ſet à principe.

Et, vt concludam ex predictis, defenſor ciuitatis tanq̃
totius prouinciæ gubernator habetur: vt colligi poteſt ex
l. in defenſoribus. cum quatuor ll. ſequeñ. C. de defenſori-
bus ciuitatum. Eo etiam quia habet cenſuram, ſeu politiã
morum, ſeu ſtatus, non ſolum hominum, ſed & ipſius pa
triæ. vt l. penul. C. eodem. Et ſcias q̃ defenſor ciuitatis (cũ
ſit loco patris ciuibus, vt ante dictum eſt) non poteſt per
aliquem ex ciuibus in ius vocari ſine venia. ita tenet An-
gel. in l. generaliter. ff. de in ius vocãdo. quem ſequitur do.
meus Iaſon, in §. pœnales. numero lxix. inſtitu. de actioni.
allegat text. in §. eos autem qui ita ſine mercede. in authẽ.
vt iudices ſine quoquo ſuffrag. colla. ij. Sed hodie eorũ po
teſtas non ita extenditur, cùm maiores ciuitatum hodie lo
co defenſorum ciuitatum conſtituti, tantùm in vrbe, ſeu
infrà circuitum, & muros ſuæ vrbis, vel incolatum aut bail
liuiam defenſionem ſuæ plebis habent.

Item plebanatum habent in vrbe qui ordini decurio-
num coartales ſunt, ſeu fide coartati, quos Franci Burgen
ſes vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores noſtri non ſun
ius dicentes, ſeu in illis magiſtratus non eſt: ſed ſolummo-
do tribunus eorum, id eſt capitaneus pro obſeruatione, &
cuſtodia loci, & habet reſpectum ſuper obſeruandis mori-
bus, ſeu ſtatu & politia ipſius vrbis. Et hæc eſt autoritas
maiorum vrbicariorum, qui per prouinciã extra vrbem
nihil poſſunt, nec ſunt iuridici inter ruſticos prouinciæ: ſi-
cut ſunt iure ſcripto defenſores ciuitatum. Defenſores ve-
rò patriarũ ſeu gubernatores maximi decori ſunt, de qui-
bus ante in ſeptima parte, in decima conſideratione & in
ix. parte, in xiiij. conſideratione dixi. nam inſignijs regijs
fruuntur, ita regis perſonæ locum repreſentãt, ſed munus
ſeu partes gubernatoris patrialis ęedem ſunt, cum parti-
bus defenſorum ciuitatum, vt ſcribit Petrus Cothereau
in loco allegato.

SExta conſideratio. Sunt et alij plebeiorum ſeu incola-
tuum municipiorum, dicti magiſtratus municipales,
& in multis differunt à defenſoribus ciuitatum, de quibus
in præcedenti conſideratione dictum eſt: quoniam iſti me
liores partes in iure dicendo habẽt q̃ ciuitatũ defenſores,
licet in iure agẽdo minores ſint, quia ciuitatum Capitanei
ſunt defenſores, & nõ magr̃atus. ſed magr̃atus ius dicũt de
iure ſ. ccc. aureos, & nõ ipſi defenſores. Et iſti magiſtratus
municipales nullum imperium exercent merum aut iuriſ-
ditioni mixtum: ſed cauſas tantũ expedire poſſunt. In qui
bus iudicis dandi licentia eſt, ſeu quæ delegari poſſunt, iu-
xta ea quæ ſcribuntur in l. imperium. ff. de iuriſd. om. iud.
Et ſic coram magiſtratibus municipalibus tantũ expediri
poteſt legis actio, hoc eſt iuris actiones exerceri coram eis
ſolum poſſunt. facit l. ij. §. deinde ex his. ff. de origine iur.
Edicere autem, vel diſcernere non poſſunt hi magiſtratus
municipales. ita ſcribit Petrus Cothereau in ſuo ſchedula-
ri magiſtratuum ciuilium. titu. de magiſtratibus munici-
palibus. in initio, vbi declarat quid ſit edicere, & de pote-
ſtate bailliuorum, vaſallorum ſeu dominorũ Franciæ, &
quam iuriſditionem habeant, dicẽs ipſos habere maiorem
iuriſditionem q̃ magiſtratus municipales. Et ſcias in Frã-
cia communiter Barones & magni domini in ſuis baro-
nijs, & magnis ſeignorijs, quæ meliori feudi nomine deco
rantur, duos habent iudices, & apud eos ordo iuris dicen-
di obſeruatur, nec habet locum præuentio. Nam pri-
mus qui eſt inferior, & ſubalternus ſæpe in vulgari no-
ſtro Caſtellanus dicitur, & in prima inſtantia cognoſcit
de cauſis inter perſonas dictorum locorum, & aliqui ha-
bent iuriſditionem limitatam vſq̃ ad certam ſummam:
& à ſententijs eorum appellare licet ad ſecundum iudi-
cem, qui dicitur balliuus, & eſt ſuperior, cum maiorem
poteſtatem habeat. Iuriſditionem enim habent non ta-
xatam pro quantitate ſummæ. Edicta & decreta facere
poſſunt, dummodo legibus principis non refragantur.
Merum, mixtum imperium & iuriſditionem exercere
poſſunt: & hoc vel ex ſpeciali beneficio & expreſ-
ſo priuilegio principis: quia præſcriptis verbis inueſtire
cauetur. de collatione iuriſditionis, vel moribus com-
petit ex tali intitulatione Baroniæ vel dignioris feu-
di, iure communi fundata eſt iuriſditionem omnimodam,
& ipſum modum imperiũ habere, vnde amplior eſt pote-

ſtas dictorum balliuorum. Aliquãdo etiam qui habet ita feudum nobile cum iuriſditione à principe cum illa poteſtate conſtituendi balliuum, poteſt omnem iuriſditionem ſub ſe concedere, nec tamen abdicare videtur iuriſditionem: quia ad ſuum balliuum appellabitur à iudicæ minorum vaſallorum, qui pedanei vaſalli dici poſſent, ad inſtar iudicum, vel minores valuaſores dicantur, qui apud nos habent iuriſditionem taxatam, & ſolam iuriſditionem infimam exercere poſſunt. Et à ſententijs huiuſmodi balliuorum, licet ſecundariò appellare ad curiam præſidis prouinciarum, qui etiam apud nos balliui vel ſeneſcali vocãtur. de quibus antè dixi in ſeptima parte, in xix. conſideratione. Sed vnde egreſſi ſumus redeamus. Municipes hodie dicundur omnes ciues ſeu inhabitantes municipium, vt in l. prima. ff. ad municipales. Municipium autem eſt quod proprium publicum, & ordinem habet. facit lege legatis. ff. ex quibus cauſis maiores. etiam ſi ſit ciuitas. l. prima ante allegata. tamen de locis vbi eſt ciuitas habens ſuum defenſorem, diximus in præcedenti conſideratione. Ideo hic de municipijs fit mentio, quæ fortè ſunt oppida, ſeu vrbes non maximę, hoc eſt mediocres, vel minores. vt ꝓpriè eſt locus belnę qui tamen Maiorem habet. locus de Sinemuro, in quo eſt magiſtratus municipalis. locus Auxonæ, Surri, Montiſbarri. imo etiam ciuitas Cabilonẽ. non habet defenſorem ciuitatis, ſed magiſtrum municipalem, & Scabinos, qui nihil habent cõmune, quoniam ipſe magiſtratus municipalis, non habet aliquid agere cum ſcabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iuriſditionem, ſed ſubijciuntur ipſi magiſtratui municipali.

Et ipſa vniuerſitas municipij ſeu ordo decurionum, ad iuriſditionis expeditionem tenebatur ſibi aſſumere magiſtratum. Non enim ipſe ordo ius dicere poterat, ſed per ſuos magiſtratus: quiquidem magiſtratus duumuiri dicebantur, quia duo in numero ordinabãtur iudices eiuſdem poteſtatis in iure dicendo, & per præuentionẽ vnicum magiſtratum, ſeu officium exercentes, & vnius ſolius hominis vicem agentes, vt in lege magiſtratus municipales. ff. ad municipales. ex qua lege in finalibus verbis conſtat, quòd omnia municipia vniuerſitatem, ſeu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magiſtratum vel expreſſa lege municipali, hoc eſt, ex ſingulari lege, & ſpeciali priuilegio principis, vel ex moribus & iure communi, dummodo eis municipibus id non ſit expreſſe prohibitum.

Et non ſolum municipia debent habere magiſtratum municipalem, ſi nõ habeant defenſorem ciuitatis, vel eius vices gerentem: ſed etiam quęlibet Caſtellaniæ, & alij diſtrictus iuriſditionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere proprium magiſtratum, per quẽ iuriſditionem expedire in ſua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iuriſditionem habent, vel vnam ſpeciem iuriſditionis tantum, vel ex expreſſa conceſſione inueſtituræ feudi, vel expreſſo priuilegio principis, vel ex præſcrione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, ſeu alias qualitercunq;. vt declarat Petrus Cotereau in loco hic antè allegato. Vnum ex antedictis concludam, quòd cùm ipſi magiſtratus habeant iuriſditionem in ſuos municipes & ſubditos, debent eis præferri, ex ante deductis in ſeptima parte, in vigeſimaquarta conſideratione. vbi ſcripſi de gerentibus magiſtratum, ſeu adminiſtrationem, qui alios pręcedere, & præhonorari debent.

SEptima conſideratio. Habentes dignitatem pręferuntur non habentibus dignitatẽ, vt ante in prima parte, in lxvj. conſideratione ſcripſi. ex quo illi qui præſunt cognitioni villæ, ſeu villagij, vel caſtri, aut burgi, de quibus in pręcedenti cõſideratione dixi in fine, cùm habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bal. in c. primo. §. cęteri verò, quis dicatur dux, marchio, comes. in vſibus feudorum. præferuntur omnibus alijs plebeis. vt etiam in dicta ſexageſimaſexta conſideratione dictum eſt. & in ſeptima parte in vigeſimaquarta cõſideratione. vbi ſcripſi magiſtratus cęteris eſſe præponendos. Videtur tamen, ꝙ dignitas temporalis non ſit in conſideratione quo ad præcedentiam, data paritate in alijs, vt dicit Franciſcus Niconitius in repetitione c. quoniam contra falſam. verſicu. nota ſexto loco Abbatis. extra de probatio. Sed inter alios officiarij regij cæteris pręferuntur, ex quo maximè ſunt perpetui: & non temporales, nec reuocabiles ad nutum principis, vt ſcribit Guillelmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. in v. deciſione. numero cccccclxiiij. de teſtamentis. & quòd præferãtur facit c. vt debitus honor. extra de appellatio. & l. omnem honorem ſaluum iudicibus reſeruantes. quæ eſt. l. fi. C. quando prouocare non eſt neceſſe. l. iudices. & ibi Lucas de Penna C. de dignita. libro xij. & in l. penult. C. de veteranis eodem libro. Et poſtea cõſules quos in Gallia vocamus Scabinos. ca. primo. de immunitate eccleſiarum libro ſexto. & in clemen. prima. §. poteſtas. & ibi gloſſ. in verbo, ſcabini. de pœnis. c. ij. cuius initium eſt, ex parte ſcabinorum. extra de alienatione iudicij mutandi cauſa facta. & ita refert Ioannes Mõtaigne in ſuo tracta. de autoritate magni concilij. intellige tamen dummodo exiſtens in dignitate, dico & in dignitate, quia ſi efficeretur vilis, tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. ita dicit Frãciſcus Niconitius in dicta ſua repetitione c. quoniam contra falſam. verſicul. nota ſexto loco Abbatis. vbi plura allegat. extra de probationibus.

Et quilibet magiſtratus etiã infimi ſunt in honore. l. honor. in prin. ff. de mune. & hono. c. fi. xvj. diſt. Decius in d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. extra. de appella. Ideo tales honorandi ſunt, vt dicit Purpuratus in l. prima numero cccx. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſditio. qui præferri debent ſcabinis, hoc eſt decurionibus, ſeu cõſulibus, cùm habeant iuriſditionem ante ſcabinos, vt hic ante in præcedenti conſideratione dictum eſt.

OCtaua conſideratio. Poſt nominatos in præcedentibus conſiderationibus, pręferendi ſunt alijs Satrapæ ciuitatis, qui ſecundùm glo. in verbo, Satrapis in c. fundamenta. de electione. pro ſapientibus accipiuntur: vt ſunt aduocati, & patroni cauſarum, qui debent per iudices honorari. l. nec quicquam. §. circa. ff. de officio proconſulis & legati. notat Boërius in apoſtillis ad Dynum ſuper regula, in iudicijs. de regulis iuris. in vj. & ante in ſeptima parte, in xxviij. conſideratione deductum eſt, & comprobatum. & latius infrà eadem parte, in xviij. conſideratione. & aliquando ſagacitas dicitur prudentia. l. quæſitũ. ff. de conditio. & demonſtratio.

Facit quod ſcribitur Deutero. j. ibi, Date ex vobis viros ſapientes & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. & ibi ſequitur, ꝙ Moyſes elegit de tribubus Iſraël viros ſapientes, & nobiles quos conſtituit principes, tribunos, & centuriones,

turiones,& quinquagenarios,ac decanos,qui docerent il-
los singula,atq; recte iudicarent, Prouerbio.xj.Qui stul-
tus est,seruiet sapienti.& xvij.c.seruus sapiens dominabi
tur stultis filijs.& Ecclesiastici.x.seruo sensato liberi ser-
uiẽt,Idq; est quod Aristoteles libro primo Politico.dixit,
eos esse seruos in republica,qui inscitia rerumq; ignoratio
ne tenentur,qui verò ingenio præstant, naturaliter præ-
stant.dixi hic ante in secunda consideratione.in fine.& in
iiij.versi.secunda ratio.vbi scripsi masculos anteponi fœ-
minis,quia plus habent prudentiæ,intellectus, consilij &
rationis.Et Platonis est sententia, in li.iij.de legibus.septẽ
esse rationes,quæ ad dignitatẽ imperandi facere vidẽtur:
quæ sunt,paternitas, de quo hic.j.in xvj.consideratione.
Nobilitas,vt dixi ante in viij.parte.dominatio & poten-
tia,de quibus etiam dixi in iij.iiij.v.vj.vij.& ix.partibus.
Senectus,vt hic infrà in xvij.consideratione. Prudentia,
vt s.in x.parte.Sors,vt ante in j.parte,in xliij.considera-
tione.& in v.in xlv.consideratio.& j.in vltima in lij.cõ-
sideratione.Sed prudentiam omnibus anteponit,vt intel
ligantur quæ humanorum saluti expediant,& satis scri-
psi in d.x.parte,in principio.& meritò quia princeps ille
(inquit Euripides) quisquis præeminet sapientia. Astro
nomi pariter istud confirmant,testantes solem ac Mercu-
riũ præ cæteris planetis propinquos assidue in cœlesti cir-
cuitu comites inuicem esse:vt scilicet quicunq; solem fide
rum dominũ viderint,absq; sapiente Mercurio in cœlo,
nusq; incedere planè intelligãt,& in terris potentiam atq;
dominationem nunq; absq; sapientia,vel concedi debe-
re,vel concessam diu posse regnare:ideo principes pluri-
mum laudandi sunt,si sapientia præditi fuerint.vt ante di
xi in v.parte,in x.consideratione.Et in omni negotio ne-
dum in re militari absq; consilio,prudentia,&ratione(vt
dixi ante in ix.parte,in xliiij.cõsideratione.)nihil aut pa-
rum prosperè geri potest.Cùm prudentia nimiũ plus põ
deris & momenti habeat,q; robur corporis.vt Homerus
lib.xxiij.Iliados.vbi Nestor prudentissimus introducitur
alloquens Antilochum filium,his versibus comprobat.

Consilio sanè multo quàm robore præstat,
Hirsutam quicunq; parat succidere syluam.
Consilio rursum nauclerus in ęquore nigro
Dirigit vndiuagam nauim,raptantibus austris.
Consilio auriga aurigam vincitq;,preitq;.

Accedat & illud Tintinij apud Marcellum,Sapientia
gubernator nauem torquet,non valentia.& illud validis-
simum Ciceronis in Lelio.Non enim viribus,aut veloci
tatibus,aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed
consilio & autoritate,& scientia.& quod idem scribit li-
bro Officiorum.parum sunt arma foris,nisi sit consilium
domi,quod citat Panormitanus in capi.ex multa.§.j.ver
sicu.nota quòd pollens consilio.extra de voto.& ibi dicit
textus,quòd non sunt inutiles ad pugnandum qui etsi per
se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij ad-
esse valent pugnantibus.Et non solum ius postliminij est
his qui pugnare possunt,sed omnibus q eius naturæ sunt,
vt consilio,vel auxilio,seu alijs modis vsui bellico adesse
possunt.l.postliminium.§.vltimo.ff.de captiuis & post-
liminio reuersis.facit l.ij.§.corporis.ibi,cæterum quæ cõ
silio prudentis viri &c.non remittuntur.ff.de vacatio. &
excusatione munerum.Nec cum antedictis discrepat illud
Horatij in Odis.libro iij.Ode.iiij.

Vis consilij expers mole ruit sua,
Vim temperatam dij quoq; prouehunt in maius.&c.

Et vide in dicta xliiij.consideratione.facit etiam quia
aduocati,& causarum oratores non minus prouident hu-
mano generi(ex maturitate & salubritate consilij)quàm
si patriam armis defenderent.vt dicit textus in lege aduo
cati.C.de aduocatis diuersorũ iudiciorum.vt ante in vij.
parte,in xxviij.consideratione scriptum est.

NOna consideratio. Stulti & imbecilles,seu minus
sapientes interdum sunt admittendi nec sunt omni-
no abijciendi:quoniam,vt ait Gellius libro secundo c.vj.
& Macrobius libra Saturnalium.vj.Nemo quisq; tam
efferis moribus,quin faciat aut dicat nonnunquã aliquid,
quod laudari queat.in quam sententiam,profertur græcũ
prouerbium.Sæpe etiam est olitor verba oportuna locu-
tus.de quo Rochus Curtius in ca.fin.colũ.xviij.versiculo
sextò nota.extra de consuetudine.Sed Erasmus dicit,q; in
illo prouerbio græco debet esse stultus pro olitor: sed
vtcunq; sit, vtrũq; huic proposito optimè conuenit.Et fa
cit quia quemadmodũ nemo est adeo malus, atq; impro
bus,quin interdum boni quippiam faciat.textus in cap.
quid ergo turbamur.de pœnitentia distinctio.iij.Ideo di-
cit Plinius in panegyrico ad Traianum.laudabilia multa
etiam mali faciunt.sic etiam nemo tam infimæ sortis &
notæ,quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer
accommodatum,& neutiq; aspernendum,etiam summis
viris,& prudentia præditis.Non multum discrepat dictũ
Ciceronis libro iij.q. Tusculanarum.Sæpe est etiam sub
pallio sordido sapientia summa,etiam sæpe ingenia sub
occulto latent,vt scribit Plautus,in ea fabula quæ intitula
tur,captiui duo.& ait Seneca.potest ingẽium fortissimũ,
ac beatissimum sub qualibet cute latere.Sed melior est sen
tentia pro hac cõsideratione, in lege prima.§.sed neq;.C.
de veteri iure enucleando.ibi,cùm possit vnius forsitan &
deterioris sententia,& multos & maiores in aliqua parte,
superare.quem textum dixit aureum Frãci.Curtius consi
lio quinquagesimoseptimo.incipiente,super eo quod ab
ordine.colum.iiij.& ante eum Barbatia consilio primo.
col.xix.libro iij.& facit singularem Panormitanus.in ca.
j.colũ.vltima.extra de constitutio.& ipse Barbatia in le-
ge si dari stipuler.col.xj.ff.de verborum obligatio.& con
silio xv.incipiẽ.deum inuocent adiutorem.col.vij.libro
iij.& consilio xl.quod incipit, à Ioue principium.col.v.
eo.libro iij.& consilio lxiij.incip.illud referam in mediũ.
col.v.eo.libro& in repeti.rubrica.C.qui admitti.col.viij.
& in clemen.ne Romani.col.ij.de electio.& alibi dicit es-
se valde notabilem Panormitanus in capitu.capellanus.
col.ij.extra de ferijs.& ponderauit ipse Panormita.consi-
silio primo.in fine.in primo libro,vbi etiam dicit nota-
bilem.& iterum consilio lxxxv.incipien.in præsenti quæ
stione.in principio.eodem libro:& Romanus in repetitio
ne.l.si verò.§.de viro.in liij.fallentia.ff.soluto matrimo-
nio.& Barbatia.consilio ix.incipi.praclare scribitur.col.
fi.libro ij.& consilio xxxiiij.incipien.præclarè optimus
dicit Psalmista.col.xiij.eodem libro ij.& alibi sæpe,vt cu
riosus lector in his indagare poterit.

Quam sententiam clarè comprobat illud dei optimi
maximi, vt scribitur Mat.xj.& Lucæ x.Abscondisti hęc
à sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis.ideo
non abs re dicit gloss.j.in cap.ad audientiam.extra de cõ
suetudine.Non esse inconueniens ab insipientibus,id est
minus sapientibus(vt ibi gloss.declarat) petere consiliũ,
quia quandoq; reuelatur minori,quod maior nescit.lege
potioris.C.de officio rectoris prouinciæ.& ca.esto subie-

ctus.in fine.xcv.distinctio.& c.si habes.xxiiij.quæstione. iij.quam gloss.ad hoc notant doctores in dicto ca.ad audientiam nostram.& ferè omnes ibi scribentes post Ioan. Andræ.referunt historiam,huic materiæ congruentem de quodam fatuo Parisiensi, qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam,& tabernarium. Nam cùm tabernarius pecunias peteret ab egeno,quoniã panem veluti suauius comederat ad culinæ suæ fumum & odorem.Iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij.Quamquidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus(vt dicunt Ioan.Andræ.& Panor.)ęquius decidere.Hanc etiam historiam post illos refert Barba.in lege j.col.vij.versi.pone quòd furiosus.ff.de verbo.obligatio.& consilio lviij.incipien.clementissimi dei patris. col.ij.libro primo.& consilio lix.incipien.illud in mediũ afferam.col.iiij.libro secundo.& Rocus de Curte.in cap. vltimo.col.xviij.versicu.sextò nota.extra de consuetudine.Subiungit autem Panor.in dicto ca.ad audientiam nostram.audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis)cùm locum illum legeret, Bartolum sæpius in causis,in quibus ab eo petebatur cõsilium cum mercatoribus conferre solitum,& per notata in dicto ca.& dicto.c.esto subiectus.monet Specu.in titu.de aduocato.§.nunc tractemus.versicu.facto autem intellecto.ante finem.vt etiam minus peritos consulamus,cum quibus conferre aliquando profuit.Et ex dicto Speculat.sępe dixit nõnunquã fore bonum in consilijs,seu consultationibus quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius partis litigantis,aut in decisione causarum,seu visitatiõe processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam nõ multum peritos,nec sunt despiciẽdi: quoniam,vtplurimum,mouęnt aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt:dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis.facit tex.in l. munerum.§.mixta. ibi,vt Herennius Modestinus,& notando & disputando bene & optima ratione decreuit.ff.de muneribus.& honoribus.

Accedat huc exemplum apud Gellium libro xviij.c. iij.ex Eschine in oratione qua Timarchum accusauit,vbi cùm populus Lacedæmonus de summa reipublicæ quidnam esset vtile & honestum deliberaret, & vir quispiam improbatissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium dedisset probatissimum,turpi autore mutato,consilium tamen secutus est.quod etiã recenset Plutarchus de ciuili institutione,vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius.libro vij.titu.de testamentis nõ rescissis.c.j.Tuditanus ciuis Romanus, vir notę insaniæ, vtpote qui populo nummos sparserat,togãq; velut tragicam vestẽ in foro trahens maximo cũ hominũ risu visus fuerit,multaq; alia furoris testimonia dederit:fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum,vt à centumuiris comprobatum sit.licet T.Longus ei sanguine proximus illud subuertere conatus est,quoniam ex Romanorũ legibus furioso & insano testari non liceret. Magis em̃(vt scribit Valerius) centũuiri,quod scriptum esset in tabulis,quàm quis eas scripsisset considerandum existimauerunt.& fortè rationem istam habuerunt,quia licet furiosus, tempore furoris condere testamentum nõ possit.l.in aduersa.ff.de testamentis,quæ est.l.pauli iureconsul.Tamen si habuerit dilucida interualla,illo tempore testamẽti factionem habet.l.furiosum.C.qui testamenta facere possunt.& §.furiosi.institu.eodem.de quo satis constabat ex ordinatiõe illius testamenti,ideo ratũ mansit.Istã historiã post Valerium etiam recitat Io.And.in c.fi.in fine.de successio.ab intest.Bald.in c.j.col.ij.in verbo,sed iusta.titu. per quos fiat inuestit.Roma.Alexan.Corneus & Iason in d.l.furiosum.Barbatia in lege j.col.iij.ff.de verbo.obli.& consilio lviij.col.ij.libro ij.& l.is cui bonis.col.ij.eo.titu. Corneus consilio lxix.incip.visis nonnullis actis.col.antepe.versi.& quod ex qualitate.lib.j.& consilio lxxiij.incipien.visis & diligenter inspectis.col.j.versi.insuper dicit.eodẽ lib.j.& cõsilio ccxvj.incip.in causa vertenti.col. vlti.lib.iij.Ang.Aretinus in §.præterea testamẽtum.insti. quibus nõ est permissum facere testamẽtum.Et ex antedictis vnà cũ pluribus alijs rationibus cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus,in cõmentario ante.xj.legẽ, ꝙ licet etiã cõsiliũ mulieris sit quodãmodo debile & fragile vt cõmuniter,tamen interdũ à maritis exquirendum est & laudãdum,vt dixi suprà in ij.parte,in x.consideratione.Possent & multa alia adduci ad rem facientia.& quomodo ab iniquis & prauis sententiæ veræ & certæ interdum proferuntur,vt Cayphas,qui licet non esset verax, tamen verum dicit, vt in cap.dominus.j.quæstione.j.& Saul rex malus prophetauit.c.prophetauit.eodem loco. & ibi plura.

DEcima consideratio.Vxorati præferuntur nõ vxoratis,cùm per matrimonium quis consequatur magnã dignitatẽ.quia,vt dicit textus in authenti.de nuptijs.§.deinceps.nuptiarum magna est dignitas.collatio.iiij.dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,in rubrica.des droictz & appertenances à gens mariez.ante finẽ. in additione.& ibi plura scripsi pro laude matrimonij.Et perpulchrè scribit Aulus Gellius.libro secundo.c.xv.maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus,maximè si habent liberos.& eius verba, elegantissima,quia etiam multas quæstiones in materia huius considerationis.& xij.subsequentis decidunt,transportaui.Postq; soboles(ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmijs atq; inuitamẽtis vsus fuit,tum antelati quibusdam in rebus,qui vxores, quiq; liberos haberẽt seniorib⁹,neq; liberos,neq; vxores habentibus.Sic capite.vij.legis Iuliæ priori ex consulibus fasces sumendi potestas sit,non qui plures annos natus est,sed qui plures liberos q̃ collega,aut in sua potestate habet,aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtriq; est maritus,aut qui in numero maritorum est,præfertur.Si verò ambo & mariti & patres, totidem liberorũ sunt, qui maior natu est,prior fasces sumit,& in omni specie honoris prior,potiorq; habetur.Super his autem qui aut cœlibes ambo sunt,aut partem numerum filiorum habent,aut mariti sunt,& liberos non habent: nihil scriptũ in lege de ea ætate est, solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent,fasces primi mensis collegis concedere,aut longè ætate prioribus, aut nobilioribus multo,aut secundum consulatum ineuntibus.& pro hoc est casus.lege prima.C.de consulibus.libro xij.vbi deciditur inter habentes eandem dignitatem, ille debet antecedere qui prius est adeptus dignitatem, etiam si posterior pluries eandem assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in lege mulieres.col.v.C.de incolis.libro.x.vbi scribit laudem matrimonij.& Cælius libro antiq.lectionum.xv.cap.xix.& xxiij.

Et prædicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres

lieres virgines in incessu, & alibi præferuntur viduis, & maritatis. vt dicit Bald. & post eũ Barbatia. in ca. causam. extra de probatio. quod tamen non est absq; dubio. in viris virginibus & castis. cùm, vt ait ibi Barbatia, dictum illius. c. in muliere virgine habeat locum in viro. de virginibus dixi ante in secunda parte, in xj. consideratione. & iij. parte, in xxxiiij. consideratione.

Filijs verò etenim pueris consulum Romanorum ante patres eorum ambulandi ius erat, & hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores (quamuis officij causa vna progrederetur) se interponerent. vt ait Valerius libro ij. titulo. de institutis antiquis.

VNdecima consideratio. Sicut inter plures plebeios, præferuntur ciues habentibus incolatum. l. libertus. §. præscriptio. ibi, potior est originis causa. ff. ad municipales. & de incolis de quibus hic. j. in xxij. consideratione. ita burgenses alijs inhabitationem seu mansionem habentibus, quoniam burgenses dicũtur habere quandam præeminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciæ. & de his fit mentio in capi. ij. extra de his, quę vi metusve causa fiunt. & in cap. ex parte. in suprascriptione. de consuetudine. & apud nos Burgenses dici possunt, qui cũ aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuunt, absq; tamen aliqua administratione, & sunt originarij loci, maximè vrbis, aut oppidi, habueruntq; prædecessores in loco à tempore longęuo. Item opulenti sunt & amplas habent possessiones, & pingues redditus: raro exercent mercationes, nisi de his quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles, & magistratus, tertium obtinet honoris & ordinis locum. Et scias, quòd tales burgenses si emant baroniam (vt plures faciunt) non tamen per hoc sunt barones, nec inter barones sedere debent, nisi habeant à principe. ita dicit Iacobus Rebuffi in lege in his. nume vol. C. de prædijs & alijs rebus nauiculariorum. libro xj. Et de his infrà ista parte, in xxvj. consideratione etiam aliquid dictum est.

DVodecima consideratio. Inter quoscunq; similis status, etiam inter plebeios habens filios pręfertur non habenti. textus sunt ad hoc expressi. in lege spurij. in fine. ff. de decurionibus. & in lege in albo. C. eodem titulo. lib. x. et, vt dicit gloss. finalis in dicta lege in albo. in ordine scripturæ anteferri debet. & eius vox in sententijs & consilio debet esse prima. etiam anteire deambulãdo & loquẽdo per iura in ipsa gloss. allegata. & per. l. j. C. de consulibus. libro xij. ratio est ille fauor publicus, vt ciuitas liberis repleatur. l. prima. ff. soluto matrimonio. l. liberorum. §. præter. ff. de verbo, & rer. significatio. Et dicit Pyrrhus in eadem. l. in albo. in fine. se audiuisse doctos viros legentes illum locum, qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri non habenti, & ex multis concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt quæ scripsi hic ante in x. consideratiõe. & in commentarijs nostris super consuetudi. ducatus Burgundiæ §. v. in gloss. sur ses hommes. versicu. quid autem. Et idem Pyrrhus dicit idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in iiij. consideratione huius partis, magis præferretur qui liberos masculos haberet. Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi, vt dicit Petrus de Rauenna. in suo compendio iuris. in dictis notabilibus. folio xcix. Et etiã in honoribus assequendis, vt inquit Ioannes Sanxon in consuetudinibus patriæ Turonensis. titulo des douhaires de femme noble. articulo primo. & ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritus & vtilior est præferendus. dixi ante in vij. parte, in xxiiij. consideratione. Secus in actibus priuatis, vt in familia, in cuius ordine ordo naturæ tantum inspici debet. c. est ordo. xxxiij. quęstione. v. hinc cùm in domo sedetur, ambulatur, in conuiuio quoq; familiari discumbitur, cessant honores inter patrẽ priuatum, & filium gerentem magistratum, aliàs non, vt hic infrà in xvj. consideratione scribitur.

Et in rectore studij qui pręcedit episcopum scholarem in studio existentem, sed in alio loco non, vt dicit Panormi. in c. auditis. col. iij. de electione. & Felin. in rubrica. de maioritate & obedientia. & plenè dixi ante in iiij. parte, in xliiij. cõsideratione. cum seq. & in vij. parte, in xxxvij. cõsideratio. Sic etiam filius episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri, sed in ecclesia præcedit patrem: vt dicit Hostien. in c. indecorum. de ætate & qualitate. Ex quibus concludendum, quod quis potest haberi maior, & minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent: & ita dicit gl. ij. in c. quæritur ij. q. vij. quę allegat. c. quicquid. eodem loco. & c. perlectis xxv. distinctio.

DEcimatertia consideratio. Inter duos ęquales, qui est in suo territorio, est maior, altero. glo. vlti. in l. apud eum. ff. de manumissio. imo etiã Archiepiscopus vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum episcopũ, vt notant gloss. fi. & ibi Io. de Platea per. l. nihil. per illum textum. C. de palatinis. libro xij. dixi ante in iiij. parte. in xxij. consideratione. Et ratio, quia per eius aduentũ & pręsentiam non perdit suam iurisditionem, nec desinit eã exercere. l. cũctos, quæ est l. iij. C. de metatis. eodem libro xij. c. ij. de officio delegati.

Et dicit textus in ea. l. nihil. exemplificando in palatino Comitis thesauri qui, fortè in prouincia præsidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur, & defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus, sed etiam à maioribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Pẽna in col. j. deberi reuerentiam & honorem à maiore minori, cùm in domo maioris est minor, & econuerso. Cùm in domo minoris est maior. allegat text. in authen. de defensoribus ciuitatum. §. iusiurandum. in fi. collatio. iij. & in authen. vt iudices sine quoquo suffragio. §. illud videlicet. versicu. nõ sinimus. coll. ij. & d. l. ij. & c. q se scit. ij. q. vj. & c. quicquid. xxiij. distinctio. & vide ante in prima parte, in xx. & xxj. considerationibus.

Ex quo etiam concludo, defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est, scabinos in ordine & loco vbi sunt scabini. Ideo quando fit congregatio trium statutum huius patrię Diuionę, nõ est dubiũ quod maior Belnę: & Vergobretus, Heduen. præcedunt scabinos Cabiloneñ. sed si fieret dicta cõgregatio Cabilone, esset dubium, an ibi essent præferendi argumento supradictorum.

DEcimaquarta consideratio. Ciuis alicuius ciuitatis supremę pręfertur, seu anteponitur primario mediocris ciuitatis, vt tenet Decius in cap. clerici. col. vj. extra de iudicijs, quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu præfertur: vt dictum est in consideratione præcedenti. Fertur tamen cùm Iulius Cæsar in Alpibus oppidulum præteriret, amicis quærentibus an etiam illic seditiones aliquæ de principatu forẽt. Mallem, inquit, hic esse primus,

quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Barto. in extrauagã. quoniam. in principio. in gl. Lombardiæ. circa medium. Quædam enim sunt ciuitates minores & pusillæ, vt communiter omnes habentes iurisditionem absq; mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quæ habent mixtum imperium. Aliquæ verò sunt maximæ, quę habent merum & mixtum, vt ciuitas metropolitana. nec dico (vt ait Bart.) propter episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates. allegat l. si duas. §. est autem. cùm §. sequenti. ff. de excusatio. tuto. vide infrà in lx. consideratione. in fine. & hic ante in v. consideratione.

Ex antedictis erat argumentũ, quòd Vergobretus Heduen. in congregatiōe triũ statutũ huius patrię pręcedere debebat, & maiorē Diuioneñ. & Belneñ. cũ Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio verò & Belna sunt vrbes, seu oppida, nisi vrgeret ea ratio, de qua ante: quia dictæ congregationes communiter fiunt & fuerunt vsq; in pręsentem diem factæ Diuioni & Belnę, & cùm Belna sit de bailliuatu Diuioneñ, & sic de territorio, dicunt Belnenses dũ sunt in vrbe Diuionensi ea ratione, ꝙ maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio. Inter plebeios legitimi plebei præferuntur, etiam bastardis nobilibus: vt dicit Geminianus in cap. statutum. le second. de hæreticis. in vj. asserens Angelum ita consuluisse. est in consilio xxx. incipien. domina Francisca. prout etiam refert & sequitur Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xxxij. extra de testamentis. abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij, & incestuosi. propterea scribitur in ca. si gens Anglorum. lvj. distinctio. quod diuulgatum est tales incestuosos & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec deo amabiles, vt sunt Hispani, & Burgundiones, qui sunt fortes, stabiles, honorabiles, & amabiles. vt dicit ibi textus. Et proles naturalis deturpat familiam. Et si proles nõ fuerit legitima, sequitur quod habetur Sapientię. iij. Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur, & si quidam longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur. & tales spurij sunt infames, vt dicit Azo. in summa. C. ex quibus causis infamia irrogatur, vt infrà dicam.

Et aduerte, ꝙ conditio liberorum tacita non comprehendit bastardos, cũ affectio legis non sit ad eos, qui propriè non dicuntur filij, quia non sunt ex matrimonio nati. l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. per quam pulchrè dicit Bald. in cap. quæ in ecclesiarum. col. penult. extra de constitutio, quòd filius nomen naturæ est, scilicet geniturę, caro ex carne parentis decisa, & ex lumbis eius transmissa. & sicut natura manifestum est. Et, vt dicit Guillielmus Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. extra. de testamentis. post Bald. in eo loco supra allega. ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honestè potest filius nominari. qualis est filius legitimus, lege finali. ff. de iure deliberandi, non de eo in quem non decet vel non potest disponere virtus agendi in splendoribus: illegitimi nec succedunt, quia sordidi sunt. quibus non cõmunicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur postq; deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domiciliũ ex persona viri, sicut; mulier, quæ illegitimè nupsit, secundùm Bar. in lege finali. §. idem rescripserũt. le second. ff. ad municipales. vnde si statuto cauetur, quòd de relictis factis filijs non soluatur gabella, tamen de legato facto & relicto filio bastardo debebitur, & soluetur gabella secundũ Barto. cõsililio ccxxij. incipiẽ. statuto cauetur. Bastardi enim non includuntur in dispositione legali quantum ad commodum & honores, secundùm glos. in clementi. vnica. in verbo, liberi. in fine. de baptismo. & dixi alibi.

Nec includuntur in feudis, posito, ꝙ essent simpliciter legitimati per rescriptum. ca. naturalis. si de feudo fuerit controuersia. in vsibus feudorum. de quo Panormitanus in cap. cũm Vintonensis. col. iiij. & c. innotuit. de electio. quia feudum est beneficium & honor, qui non intelligitur sentire de reprobatis. l. Lucius. §. Lucius. ff. de lega. ij. Alexan. in consilio lxiiij. col. iiij. in primo volu. vbi dicit, ꝙ non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. & idem Alexan. in consilio cxxviij. eodem volumi. & cõsilio lx. in secundo volumi. Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteotica secundùm Specula. tit. de locato. §. nunc aliqua. versicu. clxxij. de quo per Bald. in dicto capi. quæ in ecclesiarum. col. mihi pe. & finali. versicu. dubitatur vtrum naturalis. vbi etiam dicit, quòd in priuilegijs consequendis non continentur naturales, per l. lege Iulia. §. nec distinguitur. ff. de ritu nuptiarum. & idẽ Alexan. in locis ante allegatis. & per dominum meum Iason. in lege generaliter. §. cùm autem. col. penul. C. de institutio. & substi. ignominiosum est enim tales filios habere. l. penulti. C. quemadmodum testamenta aperiantur. secundùm Bald. in dicta lege generaliter. Et non solum ignominiosum est tales filios habere: sed etiã ignominiosum est filijs patrem habere talem, cuius vitio spurij vocantur. ita quòd melius foret, & honestius patrem habere legitimũ, quamuis plebeium & pauperem, quàm ꝙ sit filius illegitimus, maximè Spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excelsæ nobilitatis. facit textus in lege si qua illustris mulier. §. primo. C. ad Orficianum. Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia: sed etiam sensu carentes, qui malunt se filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, vt ecclesiastici & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quàm maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiam si agricola, aut mercator, aut alterius negociationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamq; matrem impudicam demonstrant, scilicet si verum fatentur. aliàs si fastu superbiæ fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros. & talibus debet improperari, cùm sint quomodocunq; infames. vt dicit Azo in summa C. ex quibus causis infamia irrogatur. suprà allega. & per Alexand. in dicto consilio xciiij. vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiuè) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamẽ vt bona consequi possint, se bastardos & spurios dixerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incurere putant ampliorẽ (cum spurij citius & feruentius ad vindictam domus aduolent) quàm legitimi, vt dicit Angelus cõsilio suo xxx. incipien. domina Francisca. & consilio cxcj. incipien. super puncto videtur. sufficiat exemplũ de Goliath spurio, vt habetur. j. Regũ xvij. in quo vituperari debẽt, prout de Hercule legimus, cui improperatum fuit se filiũ Iouis ex

Alcmena

Alcmena matre genitum dicentem. de quo Ouidius libro ix. Metamorphos. in principio. ita ait.

Nam quo te iactas Alcmena matre creatum?
Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus
Matris adulterio, patrem petis elige fictum:
Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo dei, q̃ temporalis peccati habere iocunditatem. vt dicit Apostolus ad Hebræos vndecimo.

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare veruit clamans, de post fœtãtes, de prope fontes suscepit me domin⁹, vt scribitur Psalmo lxxvij. in fine.

Pariter legimus de Gordio patre regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potitus Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrũ (quo interdũ vsus fuerat) destinauit, & ex funib⁹ quibus colla boum subiugarat nodum connexuit miro & inextricabili artificio: vt neq; principium, neq; exitus deprehenderetur in eo. Eumq; Ioui consecrauit, donec qui eum solueret, occurreret.

Qua de re secundùm omnes Alexander ille magnus reprehensione fuit maxima dignus, quòd potius se voluit Draconis filium, scilicet dei Hammonis in specie draconis apparentis, & spurium nuncupari: q̃ regis Philippi. de quo Valerius libro ix. titulo de superbia. Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout cõmuniter sunt nobiles, & nimium honoris appetiui, vt dicit Aegidius de regimine principum, parte tertia.

Accedat huc Olympiadis Alexãdri matris super hoc comis ac prudens ad filium rescriptio. quam scribit Aulus Gellius libro xiij. capi. iiij. in plerisq; monumentis rerum ab Alexandro gestarum. & Paulò antè in libro M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de insania. Olympiadam Philippi vxorem festiuissimè rescripsisse legimus Alexandro filio. Nam cùm ipse ad matrem ita scripsisset, Rex Alexander Iouis Hammonis filius Olympiadi matri salutem dicit. Olympias ei rescripsit ad hanc sententiã. Amabo (inquit) mi fili quiescas, neq; deferas me, neq; criminere aduersum Iunonem. Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cùm me literis tuis pellicem illi esse confiteris. Ea mulieris scitę atq; prudentis. erga ferocem filium comitas sensim, benignè non grauatè admonuisse eum videtur, deponendam esse opinionẽ vanã, quæ non nisi ex magna gloriæ inanis cupidine & fatuitate nõ mediocri oriebatur, & quam ille ingentibus victorijs, & adulantium blandimentis & rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sesę de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tãq; molles, effœminatos, & lasciuos, se ab Aenęa adulterino coitu ex venere Vulcani vxore, & Anchise concepto processisse, gloriasse. Vnde Aenęadæ dicti sunt, vt est textus Iustiniani imperatoris in authentico. vt præponatur nomen Imperatoris. §. primo. collatio. prima. imò tales, qui familijs alienis se immiscent (præsertim infimi) vt magnatum & potentũ honore, & successione participent, acriter puniuntur lege prima. C. de crimine falsi. cùm rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est (vt dicit Valerius libro ix. titulo vltimo. qui ęst de his qui in infimo loco nati, mendacio se clarissimis familijs inserere conati sunt. in principio) hoc impudẽtiæ genus, & anceps non ferenda temeritas. Et ibi recenset de quodam, qui cùm sanctissimæ & clarissimæ sororis Augusti vtero genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remo publicæ triremis (hoc est nauis implendæ triplici remorum ordine ad rempublicam pertinentis) fuit affixus. Nã veteris moris erat (vt & hodie vsus inoleuit de inertib⁹, ociosis, & in tenebris ciuitatũ languore torpẽtibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigiũ dãnare, vbi talis superbia domatur. Ideo tales spurij & illegitimi, nati etiam in matrimonio non verẽtes impudicitiam matris patefacere propter eorum superbiam, nedicam temeritatem, & impudentiam in republica perniciosissimam: & contra bonos mores & politiam, ad remigium damnari seu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea quæ in decore consistunt, vt ad dignitates. c. cùm indecorum. de filijs presbyterorum. Ex quo non potest bastardus, & spurius, etiam magnatis; dicere legitimo etiam filio plebei, quòd sit magis æstimandus & honorandus. sed potest impugnè filius plebei legitimus dicere huiusmodi spurio. quil est plus homme de bien queluy. & in hoc nõ errat. Cùm in his quæ sunt honoris, & dignitatis, seu decoris, bastardi tanq; infames nihil prætendere possint; vt antè dictum est. Sed infamibus portæ non patent dignitatum, iuribus vulgatis, & infrà dicetur.

Imo etiam consiliarij principis esse non possunt, secundùm Bald. in lege cùm legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum, & non immerito cùm sint (vt dixi) infames secundùm Azo. in loco antè allega. & Bald. in lege iiij. in principio. ff. de liberis & posthumis, quem ibi sequitur Alexan. & idem Bald. in lege in bonæ fidei. C. de rebus creditis. & in lege prima. C. de iure aureorum anulorum. Alexander in consilio xciiij. antè allegato. Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto inter bonos & graues notatus. dicta lege iiij. in principio. ff. de liberis & posthu. cum quo transit Alexander in lege ex facto. col. v. ff. de vulga. & pupilla. & in dicta lege iiij. col. ij. & dixi suprà in principio huius considerationis. Et sic tabellio ad banchum iudicis, hoc est, grapharius esse non potest, vt dicit Barto. in lege eadem. ff. ad. l. Iuliam repetund. quem sequitur Alexander consilio lxxx. incip. exanimato processu. in secundo volu. per quorum dicta dixi aliàs in contingentia facti: q̃ condemnatus actione famosa, tanq; infamis non poterat esse grapharius ad banchum pręsidis seu bailliui, aut curię seu sedis cancellarię: de quibus curijs ad longum suprà in vij. parte, in xix. & xx. considerationibus dictum est.

Nec sufficeret, q̃ cõmuni opinione haberetur pro tabellione, nisi etiã pro homine legitimo reputaretur, quod est verum secundùm aliquos, etiam si esset legitimatus.

Nec etiã testis esse potest, vt plenè notatur in l. j. in verbo diuina. C. de summa trinita. & Panor. in ca. testimoniũ post gl. ibi. in verbo, emendatus, extra de testibus.

Nec etiã potest doctorari, quia doctoratus est dignitas, vt dicit Barto. in prooemio. C. & Zabarella in prooemio clementi. &, vt scribit Bald. in dicta. l. prima. C. de summa trinita. licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit. Tamen spurio doctoratus conferri nõ potest, vt dicit Zabarella in clementi. ij. de magistris, quod videtur

esse verum,etiam si essent legitimati.Cūm legitimatus sit
similis archimiæ,quæ facit apparere quod nō est:vt dicit
Bal.in c.j.col.v.extra de constitutio.quem refert & sequi-
tur dominus meus Iason in l.cūm acutissimi.C.de fideicō-
missis.& idem Bal.in c.fi.extra de translatio.episcopi di-
cit,legitimatum assimilari homini medicato à morbo , in
quo semper aliquæ remanēt cicatrices.cuius dictum recen
set Curtius,consilio lxxviij.col.xxvj.& sequenti.sed ta-
mē Guillielmus Benedicti in dicta sua repetitio.c. Raynu
tius.in verbo , eodem Raynutius.numero xxix.extra de
testamentis.videtur tenere etiā legitimatos doctorari pos
se.licet legitimatio id non exprimat in verbis, ꝙ sit legiti
matus ad doctorandum:quoniam tales etiam simplices le
gitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiu
diciabiles,secundūm Innocen.in c.per venerabilem.qui fi
lij sint legitimi.& plùs dicit idem Zabarella in clementi.
ij.de magistris,valere consuetudinem vt etiam non legi-
mati doctorentur.quem sequitur Felin.in cap.quanto.de
magistris.

Vnde nō sine causa,præsertim inter illustres bastardi
pro nihilo reputantur,quos magnatum ac nobilium con
suetudo non nouit propter bonos mores obseruandos &
retinēdos:vt notat Barbatia in additio.ad Baldum in ca-
pitulo.naturales.titulo.si de feudo fuerit controuersia in-
ter dominum & agnatum vasalli,in vsibus feudorum.&
dicit Curtius in consilio xvj.incipien.clarus vir.col.vj.ꝙ
totus mūdus abhorret & detestatur istos spurios.facit tex.
in dicto capi.per venerabilem.& in §.finali.in authē.qui-
bus modis naturales efficiuntur sui.collat.vij.hinc cōmu-
ne prouerbiū de eis habetur.que ce seroit contre nature si
faisoient bien.eo quia sunt male nati,vt cōmuniter male
nutriti,male edocti(ideo dicit Bald.in d.c.naturales ante
finē.)ipsos esse rudes & indoctos,& ab omnibus spreti,
ex quo non nisi mala facere possunt,& sic non nisi male
agere,prout ad rei veritatem communiter videmus.Non
enim sunt de parentela nobilium , cùm sordes nominari
non mereantur inter præcipuos:vt dicit Bal.in d.l.cū le-
gitimæ nuptiæ.ff.de statu hominū.& in c.per tuas.extra
de maiorita.& obedientia.ꝙ bastardus,quantūcunq; legi
timatus,sedere nō debet in eadem mensa cum fratre legiti
mè nato,cui semper honorē & reuerentiam debet.l.humi
lem.C.de nuptijs.facit.§.soror.institu.de inofficioso testa
mento.Nec etiam spurij habēt ius retractus: vt per plura
tenui in cōmentarijs nostris super consuetu.ducatus Bur-
gundiæ.tit.des retraictz.§.primo.in gl.le plus prochain.
versicu.additio quando.ita etiam decidit Decius consilio
suo cclxxv.ibi per me allegatus.in versic.plenè de hac.&
vide etiam Guil.Benedicti in sua repetitio.c.Raynutius.in
verbo,& vxorem nomine Adelasiam.in secundo princi
pali articulo.circa finem.extra de testamentis.

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia.vt
dicit Bald.in d.l.cūm legitimè.& est de mente Angeli in
consilio xxx.& cxcj.ante allegato.nisi esset cōsuetudo in
contrarium,vt apud Francos vbi bastardi portant arma
domus cum quadam tamen barra per transuersum (quæ
incipit à sinistris & tendit ad dextram) vt dicit Guido Pa
pę quæstione lviij.& dixi ante in prima parte in xxxviij.
consideratione.in xxiiij.& lxxvij.conclusionibus, secun-
dū Nicolaum de Vbaldis in tractatu successionum. parte
prima.col.xix.& xx.Quia si barra inciperet à dextris &
tenderet ad sinistrā,non designaret genus illud infectū:sed
esse de matrice domo legitimè,fortè collateraliter proces-
sum,vt sunt illi de Borbonio, vel alij,qui habent barram
originalem in suis armis,vt illi de Longo vico,qui habēt
barram azuream in campo aureo.& illi de Cabilone ha-
bent barram auream in campo rubeo.in d.xxxviij.consi
deratio.in lxxiij.conclusione.

Nam si bastardi illarum familiarum portēt arma sine
barra tendente ad dextrā & incipiente à sinistra,potius fa
cerent agnationi & domui iniuriam,ꝗ̄ honorem:quoniā
alias non est eis permissum.Et possunt abradi & deleri ab
illis de agnatione,& prohiberi bastardis ne aliter portent,
quoniam expedit ita fieri,vt familiæ distinguantur & di-
stinctè recognoscantur:& præsertim hoc debet seruari in
bastardis,vt differentes & distincti à legitimis cognoscan
tur,ne sordes per errorem computentur inter splendores.
facit c.nisi cūm pridem.§.pro graui.in fine.extra de renun
ciatione.maximè in participatione honorum.Cūm por-
tare arma sit honor,qui non competit bastardis:vt tenet
Bal.in d.l.generaliter.& in l.filiū.ff.de his qui sunt sui,vel
alieni iuris.Nec dicuntur bastardi esse de genere patris,cū
appellatiōe eorum de genere solum veniant agnati,& nō
cognati.l.prima.iuncta glo.ibi.ff.de probatio.Et ipsi ba-
stardi agnati non sunt nec habent agnatos,qm̄ etiam,vt
dicit Bal.in d.l.generaliter.bastardi propriè,iure,aut con
suetudine non sunt de domo,nec familia seu agnatione pa
tris:quod tenet Bar.in l.fi.C.de verbo.& rer.significatio.
& Petrus de Ancha.in cōsilio ccxc.in initio.incipien.vi-
sis diligenter.ex quo nimis superbè & præsumptuosè lo-
quuntur bastardi aliquorum magnatū seu nobilium,qui
dicunt se esse de domo & familia illorum,quia nō habent
iura sanguinis:vt in §.vulgo.institu.de successione cogna
torum.l.ex parte.& l.spurius.ff.vnde cognati.l.pronun-
ciatio.§.familiæ.ff.de verbo.signi.vt dicit Barba.in addi-
tio.ad Bal.in d.c.naturales.imò plus dicit Petrus de Anc.
in dicto loco,quòd filius legitimè natus ex bastardo non
potest dici nobilis,cùm nascatur ex radice corrupta.l.fin.
C.de naturalibus liberis.etiam si mater eius esset nobilis.
Cuius nobilitas verè obnubilatur si nupserit bastardo.&
sentit Bal.in l.ex libera.C.de suis & legiti.hæredib.per l.
j.C.de dignitatibus.libro xij.quòd mulier nobilis nubēs
plebeio perdit nobilitatem.Et ideo cū carent agnatis,non
habent tutores legitimos,secundūm Bal.per illum textū
in l.matres.C.quādo mulier tutelæ officio fungatur.Nec
etiam tutores testamentarios secundūm gloss. & Bartol.
in l.j.ff.de testamentaria tutela.

Nec etiam bastardus dicitur coniuncta persona,secun
dūm Innocen.in ca.nonnulli.de rescriptis.& Bal.in l.cūm
acutissimi.C.de fideicommiss.& Angelus in cōsilio cxcj.
suprà allegato.Nec etiam eius filius . ideo non agunt vt
coniuncta persona sine mandato:vt consuluit Paulus de
Castro cōsilio cxxxiiij.vt dicit Guillielmus Benedicti in
loco suprà allegato.

Nec etiam bastardo debetur legitima , nec aliquod
remedium contra testamentum patris : secundūm gloss.
in hoc singularem.in lege j.ff.de bonorum possessio.con
tra tabulas.quam sequitur Bald.in lege humanitatis.C.de
impuberum & alijs substitutio.Nihil enim capit contra,
vel pręter voluntatem patris,vt ibi.Nec econtra pater na
turalis in bonis filij naturalis secundūm Azo. singulariter
in sua summa , titulo. de legitimis hæredibus.quem se-
quitur Barto.in lege fi.col.ij.ff.de his quibus vt indignis.
& dominus meus Iason.in §.pœnales.numero lxj.versi-
cu.accedat dictum.institu.de actio.

Nec

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetu-
dine: vt dixi in commentarijs nostris super consuetudini-
bus ducatus Burgundiæ. in rubri. des successions des ba-
stards. vltra quę ibi dicta sunt, adduco Bald. in l. j. in iij. op
positione. C. de his quæ pene nomine. vbi dicit tale sta-
tutum esse contra ius diuinum. vnde habetur Genesis trige
simoprimo. quod renouat Apostolus ad Galathas quar-
to. in fine, quòd filius ancillæ non erit hæres cum filio libe
ræ. vnde pœna in cõtrarium non teneret, neq; iuramentũ,
secundũ Bal. in l. j. & Bar. in l. Seius & Augerius. ff. ad le-
gem Falcidiam. Et intantũ legitimi præferuntur bastar-
dis, quòd si statutum ciuitatis quo ad honores & dignita-
tes, præferat filios nobilium filijs popularium, certè intel-
ligendum est de legitimis: quia legitimi plebei præferun-
tur bastardis nobilibus: vt dicit Ange. quem refert & se-
quitur Dominicus de sancto Geminiano in ca. statutum.
col. ij. in fine. de hæreticis. in vj. Alleg. em Ang. in cõsi. suo
xxxiij. & corruptè: quia est in consi. xxx. cuius initium est,
Domina Francisca suprà allega. Cùm bastardi sint dũta-
xat in defectum legitimorũ assumendi. l. generaliter. §. spu
rios. ff. de decurionibus. Facit dictum Bal. in dicta l. filiũ.
in secũda lectura. in prin. qđ si alicui conceditur priuilegiũ
in causam filiorum, bastardi vti priuilegio nõ poterunt. l.
si liberti ius. ff. de operis libertorum. & l. ij. ff. de excusatio.
tutorum. & idem Bald. in dicto ca. quæ in ecclesiarũ. col.
vlti. extra de constitutionibus.

Similiter idem Bal. dicit in. l. parentes. circa finem. ff. de
in ius vocando. q si doctori fuerit concessa immunitas,
et filijs: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed
accidentalis: qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tũc
naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbi-
cunq; agitur de cõmodo & honore filiorum & nepotum,
non veniunt filij naturales tantũ aut spurij. Circa ea videa
tis Barto. in l. in tutela. ff. de capitis diminutione. & in l.
pronunciatio. ff. de verborum significatiõe. & in l. j. & ij.
ff. de accusatio. Ioannes Andrẹę in additio. ad Specula. in
titu. qui filij sint legi. Bald. in capit. nonnulli. de rescriptis.
Panor. in ca. per tuas. & ibi etiam Bald. de probatio. Bart.
Bald. Ange. & alij in l. fi. C. de verbo. signifi. & plures re-
missiones ad hoc adducit do. meus Iason in §. penales. nu-
mero lviij. institu. de actionibus.

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ con-
siderationis, quòd legitimitas hominis est valde decorus
titulus, quem parentes debent filijs procurare per legiti-
mum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum, q vbi ageretur de
illegitimorum onere & incõmodo, & sic in materia odio-
sa, veniunt appellatione filiorum & comprehenduntur in
dispositione liberorum: de quo plenè per Ioãnem de Pla
tea in l. prima. C. de imponenda lucratiua descriptione. li-
bro x. per Ange. in dicto cõsilio xxx. & Dominicũ de san
cto Geminiano in d. ca. statutum. de hæreticis, in vj. Ita q
sicut filius patrem naturalem & legitimũ occidens tenetur
& punitur l. Pompeia. de parricidijs. Sic etiam tenebitur
bastardus & spurius. per tex. in l. hos accusare. §. omnibus.
ff. de accusationibus. Bald. in ca. per tuas. col. ij. extra de p-
batio, & in dicto cap. quæ in ecclesiarum. col. penul. versi.
ex nobili. extra de constitu. Et comprehẽduntur in l. quis-
quis. C. ad legem iuliam maiestatis. quia tunc cũ de eorũ
agitur incommodo, dispositio legis ad naturam refertur,
& non ad ciuilitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit
Barto. in l. cùm scimus. C. de agricol. & censitis. lib. xj. q
spurij possunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria fa-
cta alicui de genere, quod nõ credo verum, cùm spurij sint
infames, vt ante dictum est. Ideo videtur q cùm nulla bo-
na fama tolli potest cùm non habeant: & sic frigiditas nõ
potest esse sine substãtia vel subiecto. l. ij. Et ibi Bar. ad hoc
notat. ff. de vsufructu. Nec potest esse accidens sine substã
tia vel subiecto: ita per illum textũ dicit Bald. in l. ij. C. de
bonorum possessio. secundũ tabulas. & in l. omnium. C.
de testamentis. Cùm enim non sit substantia bonæ famæ,
quomodo restitui possit: & priuatio præsupponit habi-
tum, & non entis nullæ sunt qualitates: vt dicit do. meus
Iason in. l. eius. versicu. quòd si stipulatus. ibi: nota tertiò.
ff. si certum petatur. & quòd non poest. l. quoties. ff. de no-
uatio. Idem do. meus Iason in l. singularia. col. ij. ff. eodem.
si certum petatur. Faciunt quæ dicta sunt in prima parte,
in xlij. consideratione. quòd praui, hoc est infames, & tur-
pes personæ non sunt digni honore, quoniã & infamibus
porte non patent dignitatum. tex. in l. ij. cuius initium est,
neq; famosis. C. de dignitatibus. libro xij. & regula iuris
infamibus. de regulis iuris. libro vj. Et sic cum honor de-
beatur, tantũ his qui sint capaces honoris: quia actus agen
tium operantur tantum in patiente bene disposito: secun-
dùm Philosophũ ij. de anima. probatur in l. ij. ff. de statu
hominũ. & in cap. venerabilem. vbi colligitnr de electio.
Non est dicendum, q homo infamis sit patiens bene dis-
positum ad recipiendum honorẽ. Nam qualia sunt subie-
cta, talia debẽt esse prẹdicata, & per cõsequens, q infamis
possit petere qđ sibi tanq; honorabili honor fiat: quia ho
hor nõ cadit in eo tãq; in suo penitus cõtrario. Cũ honor
& infamia tãq; duo cõtraria nõ possunt esse in eodẽ subie
cto. l. prima. C. de furtis. Et sic etiam prædicatum, scilicet
honor, nõ esset dispositum ad subiectũ, scilicet ad homi-
nem infamem, nec simul stare possunt in eodem subiecto,
tanquã cõtraria. Nam homo, qui est subiectum, habet iam
prẹdicatum infamiæ, quomodo nunc possit habere cõtra
rium subiectum respiciens honorem cum infamia, & ho-
nor omnino contrarientur: vt dictum est. ideo bene dicit
tex. in dicta l. neq; famosis & notatis. & quos scẹlus aut vi
tæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorũ cœ-
tu segregat, dignitatis portæ patebunt. Faciunt quæ dicit
Lucas de Penna in l. vnica. C. de professoribus, qui in vr-
be &c. col. tertia, libro duodecimo. vbi dicit q infamis nõ
potest fieri doctor: quia doctorari est honor, vt hic etiã
prẹdictum est.

DEcimasexta cõsideratio. Inter plebeios maximè, vbi
nulla est dignitas, patres filijs sunt prẹferẽdi. Cũ per
filios honor debeatur patribus in tribus. s. in exhibitione
reuerẽtiæ: vt habetur Eccli. vij. Honora patrem tuũ, & ge
mitum matris tuæ ne obliuiscaris: quod in multis cõsistit,
vt Eccli. iij. Secũdò eis obediendo: vt habetur ad Collos-
senses iij. Filij obedite patribus vestris. Tertiò in necessita
te subueniẽdo, vt habetur. j. ad Tymoth. v. Filij reddite vi
cem parẽtibus, vt scribit Antonius Florẽtinus in sua sum-
ma, in iiij. parte. tit. v. c. ix. §. j. & in §. ij. declarat emolumẽ
ta, quę filij cõsequũtur ex huiusmodi honore & reuerentia
erga parẽtes: que sunt tria. Primũ. s. prolõgatio vitę: vnde
Eccli. iij. scribitur. Qui honorat patrẽ suum vita viuet lon
giore. Item. Honora patrem tuũ, & matrem tuã, vt sis lon
geuus super terrã, vt scribitur Exod. xx. Deutero. v. Mat-
thei xv. Marci vij. Et ad Ephes. vj. Secundũ est exauditio
orationis & consolationis in filijs. Eccli. iiij. Qui honorat
patrem suum iocundabitur in filijs, & in die orationis suæ

exaudietur. Tertium est in multiplicatione temporalium & spiritualium rerum. Ecclesiasti. item iij. Honora patrem tuum & matrem tuã, & superueniet tibi benedictio à deo. Lege enim naturę, patres sunt honorandi. & eis obedire tenentur filij. l. j. §. j. iuncta. l. sequẽti. quæ incipit, veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de iustitia & iure. Lege etiam humana & ciuili præcipitur filijs, vt reuerentiam & honorem parẽtibus exhibeant. l. parentes. & l. generaliter. cum ibi notatis. ff. de in ius vocando. & l. filia. C. de patria potestate. & l. j. ff. de obsequijs à liberis & libertis parentibus a patronis præstandis. facit l. cùm oportet. §. nõ autem. C. de bonis quę liberis. & in authen. de nuptijs. §. sed quod sancitum est. ibi: erubescit em̃ lex castigatores filios genitoribus statuere. & sequitur. Illos quidem erubescit. col. iiij. Et de hoc scribit Bernardinus de Bustis in secunda sui rosarij parte, sermone xxv. in tertia parte.

Hinc parentes (hoc est pater & mater) in ius vocari nõ possunt à filijs, venia nõ impetrata. d. l. generaliter. ante al leg. & l. ij. eod. titu. ff. de in ius vocan. etiam si mater esset meretrix. d. l. iiij. in fi. cum l. seq. eodem loco. Aliàs puniuntur filij, vt in §. pœnales, insti. de actionibus.

Etiam pater cõuentus à filio venia impetrata habet beneficium, vt solum cõdemnetur inquãtum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, ꝙ possit inde viuere, vt est tex. in §. sed & si quis. institu. de actio. cõcordat l. sunt qui in id. in fi. cum l. seq. ff. de re iudicata. & hoc ob reuerentiam paternam, secundũ Dynũ in d. §. sed & si quis. licet Nicolaus de Neapoli ibi: quẽ sequitur do. meus Iason. Item ibi dicit, ꝙ ratio est: quia tũc hubet locum regula. dolo facis quod petis, qđ statim restiturus est. Cùm filius patrem egentem teneatur alere. l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de liberis agnoscen. Et vnum etiam scias, ꝙ metus reuerentialis qui est in filio erga patrem, est sufficiẽs ad rescindendum contractum filij factum in præsentia patris, aut cum patre: lege prima. §. quæ operandæ. ff. quarum rerum actio non datur. dominus meus Iason in lege transactionem. C. de transactio. & per eundem in §. quadrupli. numero lviij. cum ix. numeris sequen. institu. de actio. & per Felin. in cap. causam matrimonij. extra de officio delegati. Etiam frater maior qui gubernat, causat metum reuerentialem. Idem dominus meus Iason in lege pactum. in fin. C. de collatio. & idem dicendum est in marito erga vxorem, vt ait dominus Iason in dicto. §. quadrupli. loco ante dicto. Quia non minor debetur reuerẽtia per vxorem marito, quàm per filium patri, secundũm eũdem dominum meum Iasonem in dicta lege, trãsactionem. vbi declarat idem esse in socero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. sed cùm hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solum pater naturalis est honorandus, sed etiã pater spiritualis: vt per plura tenet G. benedicti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero lxxvj. extra de testamentis. vbi etiam amplè de patrino, hoc est, de illo qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia: ita quòd pœnæ inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per dominum meum Iasonem in dicto. §. pœnales. numero lxiiij. institu. de actio.

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis: vt in cap. quæritur. ij. q. vij. vbi est tex. seruamus honorificentiam patri quæ debetur à filio, nõ æquamus filium patri in honore, sed pręponimus filiũ patri in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt nõ perdat æquitas meritum. Et iuxta dictum Senecæ: nõ quis, sed quid dicat attendito. vt recenset Lucas de Penna in l. omnes iudices. col. xv. C. de decurio. lib. x. quia præualet veritas & vincit. c. consuetudo. viij. distinctio. & dixi infrà in sequenti parte, in xxvj. consideratione.

Item quando filius est iudex aut gerit magistratum, vt plenè dixi ante in vij. parte, in xxiiij. cõsideratione. vbi citaui ad hoc Aulum Gelliũ libro ij. c. ij. vbi disertè scribit, quę ratio obseruatioq́ꝫ officiorum esse debeat inter patres filiosq́ꝫ in discumbẽdo sedendoq́ꝫ, atqꝫ in id genus rebus, domi forisq́ꝫ si filij magistratus sint, & patres priuati. cui addo Valerium in libro ij. titu. de institutis antiquis. dum ait Q. Fabius Maximus à senatu legatus missus ad filium consulem Suessam, postq̃ꝫ animaduertit eum ad officium suũ extra menia oppidi processisse, indignatus quoqꝫ ꝙ ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod cũ filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius cõtinuo obsecutus. Non ego, inquit, fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Consulem agere. Nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote qui debet præcedere patrem in ecclesia, vt hic ante in xij. consideratione scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt lege sed si vnus. §. interdum. ff. de iniurijs. lvj. distinctio. cap. nunquam. in fin. habetur per Lucam de Penna colũ. penult. C. de priuilegijs scholarium. libro xij. Nam aliàs videretur & censeretur quædam insania si filius patrem, discipulus magistratũ, aut superiorem inferior subiugare conetur. c. si quis dubitet xcvj. distinc. Non enim est seruus maior domino suo, nec apostolus illo qui misit illum. Ioan. xiij. & vide ij. q. vij. per totum. & facit extra de officio delegati. c. vltimo. ij. & iij. responso.

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat. xxiij. q. vltima. c. est ordo. licet nõnunq̃ꝫ vicarius sit melior principali. l. iustissimè. post principiũ. ff. de edilitio ædicto. Lucas de Penna in lege j. ante allegata.

Et hic notabimus, ꝙ vna persona dicitur alijs præesse quinqꝫ modis, vt notat Archidiaco. in c. quamuis. versic. in his xxj. distin. scilicet officio, vt in c. in nouo. eadem distin. Secundò vitæ merito. c. beati. ij. q. vij. Tertiò ordine, vt in c. à subdiacono. xciij. dist. Quartò administratiõe, vt archidiaconus archipresbytero. c. j. extra de officio. archipresby. Quintò cõsecratione, vt episcopus oibus. c. j. d. di. xxj. Et hæc pręlatio consistit in tribus, in iudicijs. c. inferior. eadem dis. in pręceptis. c. nunc autem. eodem loco. & in sacramentis. c. deniqꝫ. eadem item dist. vt per singula ante in iiij. parte dictum & comprobatum est. & ista diuisio etiam seruit potius pro illa. iiij. parte.

Subditur & meritò, an parentes sint præponẽdi omnibus alijs in honore. Hanc quæstionẽ plenè examinat Albericus de Rosate in lege veluti. numero viij. ff. de iustitia & iure. vbi dicit diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminentia principij triplex est. Prima est quantum ad esse naturale, quæ producit de nõ esse in esse,

tiesse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione hono randus est parens carnalis præ aliȷs. & ideo dicitur, Hono ra patrem & matrem. & Ecclesiasti. vj. Memẽto, ꝙ nisi per eos natus nõ fuisses. & dixi hic ante in iiȷ. consideratione. versi. tertia ratio.

Alia pręeminentia principiandi est quantum ad esse spirituale, & ista ratione honorãdus est prælatus pre aliȷs. vnde Ecclesiastici iiȷ. scribitur. Tanquam dominis seruite eis qui genuerunt opere & sermone. & de ista præeminen tia dixi ante in dicta iiiȷ. parte.

Alia est præeminentia principiãdi quãtum ad esse tem porale, & secundũ hanc honorandi sunt principes secula res, vt imperator, & rex. vnde scribitur. j. Petri ȷȷ. c. Deum timete, & regem honorificate. & de huiusmodi pręeminẽ tia, vide suprà in v. parte.

Secundus gradus principalis honoris est ratione sapiẽ tiæ: & secundũ hoc honorandus est doctor, iudex, literatus & senex. vnde Leui. xix. Corã cano capite consurge, & ho nora vultum potẽtis. de quibus singulis scripsi, scilicet de doctis & literatis, in parte præcedenti. de iudicibus seu ma gistratibus, suprà in vȷȷ. parte, & etiam de senibus in sequẽ ti considera. & de potentibus, infra eadẽ parte, in xxvj. cõ sidera. & suprà amplè in sexta, octaua, & nona parte.

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonita tis, & secundũ hoc honorandus est, vir sanctus. vnde Apo stolus ad Philip. ȷȷ. de Epafrodito dicit. Excipite illũ. & se quitur. Et honore habetote: quia ꝓpter opus Christi vsq; ad mortem accessit tradens animam suam.

Est etiam sciendũ, ꝙ honor paternus in duobus præci puè consistit, scilicet in reuerentia, & in sustentatione cor porali. de quibus ante ista cõsideratione aliquid dixi.

Reuerentia autẽ paterna cõsistit in tribus. In affectu, ti mendo offensam paternam. ex amore. vnde Hieroñ. Præ beatur patribus honoris mixta formido. In effectu, & hoc obediendo. ad Ephes. v. Filiȷ obedite parẽtibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponẽdo, & simi lia faciendo, quæ sunt signa honoris. vnde Apostolus ad Romañ. xiȷ. Cui honorem, cui tributum. & de huiusmo di signis scripsi suprà in prima parte, in xj. consideratione, & pluribus aliȷs sequentibus.

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet: in solatio verborum. vnde Ecclesiasti. iiȷ. Dedecus filiȷ pater sine ho nore. quia vt dicit glos. Honore & solatio debent fouere parentes. vnde Hieroñ. De honorandis parentibus nemo patrem asperis verbis lędat. affectum sonent quicquid lin guæ dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur, qđ parentes debeant audire. In seruitio, vnde Ecclesiastici iiȷ. Qui timet Deum, honorat parentes. & ibi alia ad hoc. Itẽ in exhibitione necessariorum. vnde Hieroñ. Honora pa trem tuum, nõ in verborum sono, qui potest inopiam pa rentum cassa adulatione frustrari: sed in victus necessariȷs ministrandis. Et Philosophus ix. Ethicorũ dicit, ꝙ in his quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nu trimentum filiȷ, maximè debent sufficientiam præbere pa rentibus: sunt em̃ in hoc eis debitores, & sic filiȷ coguntur alere parentes. l. si quis à liberis. in prin. & §. si vel parens. ff. de liberis agnoscendis. & hic ante dictum est.

Concludit tandem Albericus in eadem l. numero x. quòd non omnis honor debetur patri, quia nõ est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis: nec conti net in se omnem pręeminentiam honoris. & id dicit Phi losophus. ix. Ethicorum. Non omnem honorem de bent homines parentibus: quia neq; eũdem honorem de bent patri & matri, nec patri debent honorem qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vlterius quærit ibi Albericus. an in omnibus obe diendum sit parẽtibus? vbi sic resoluit, licet videatur ꝙ sic, vt habetur ad Collossenses iiȷ. Filiȷ obedite parentibus ve stris in omnibus. tamen Philosophus ix. Ethicorum decla rat, ꝙ nõ omnia parentibus debeantur, sed quædam etiã debentur consanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuo sis. & secundũ Alexandrum de Hales. iiȷ. volumine sum mæ. Non solum obedientia debetur parentibus, sed & a liȷs: puta prælatis ecclesiasticis & secularibus, secundũ gra dus & distinctionem corporalium & spiritualium, vt præ lato ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalibꝰ, patri in regimine familiæ. & idẽ decidit Tho. in ȷȷ. ȷȷ. qõne xxvj. articu. iiȷ. Apud legistas verò ista quæstio facilius ex peditur, sic ꝙ in atrocioribus filiȷ non debent obedire pa rentibus, aliàs secus. notatur in l. liber homo. ȷȷ. in gloss. ma gna in fi. ff. ad legem Aquiliam. facit. l. ad ea quæ non ha bent atrocitatem. ff. de regu. iuris. & c. non semper malum est non obedire præcepto. xj. q. iiȷ.

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & pa rendum: super ea re relatis Græcorum, Latinorumq́; (qui de officiȷs scripserunt) sententiȷs, Aulus Gellius libro ȷȷ. c. vȷȷ. ita concludit. Omnia quæ in rebus humanis sic fiunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media. quę sua vi recta aut honesta sunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt ami cos diligere, ea fieri oportet siue imperet pater siue nõ im peret. Sed quæ his contraria, quęq; turpia, & omnino ini qua sunt, ea ne imperet quidem, vt si proditionẽ patriæ, si matris necem, aut alia quædam imperarit turpia, aut im pia. Sed ea tamen quæ obsequi non oportet, leuiter & ve recũdè, ac sine detestatione nimia, sine opprobratione a cerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquenda esse dicunt, qui de officiȷs scripserunt: q; respuenda. Quæ verò in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicun tur: vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorem ducere vti iussum, proficisci, vt accersi tum venire: quoniam & hæc & his similia per seipsa, neq; honesta sunt, neq; turpia, sed perinde, vt à nobis agũtur: ita ipsis actionibus, aut probanda fiunt, aut reprehenden da: propterea in huiusmodi omnium rerum generibus pa tri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere impe ret, aut causas pro reis dicere. quid enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam? Aut pro eo Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam di cere? Non scilicet parendum, quoniam accedente ali quo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc me dia atq; indifferentia.

DEcimaseptima consideratio. Quia in antiquis est sa pientia, & in multo tẽpore prudẽtia. Iob xȷȷ. & vbi inter plebeios est quęstio de imunitate, hoc est exẽptione, seu vacatione munerũ & onerũ: semꝑ fuit venerãda sene ctus priuilegio ętatis. l. semꝑ in ciuitate. ff. de iu. immu. vbi sunt verba hęc Calistrati moralia. Semꝑ in ciuitate nr̃a se nectus venerabilis fuit. Nãq; maiores nostri penè eũdem honorẽ senibus quẽ magr̃atibus tribuebant, circa munera quoq; municipalia subeunda. idem honor senectuti tribu tus est, & semper honorandos dicit esse antiquos. Barto.

in l.j.ff.de albo scribendo.& in.l.ij. C.de decurio.libro.x. Canonistæ in ca.statuimus.extra de maiorita.& obedien. Imo absurdum est & iniquum nouos,& sic iuuenes antiquis preferre.text.in ca.statuimus.circa initium.lxj.distin. & ibi notatur ꝙ seniores semper præponendi sunt iunioribus,in electione,in responsione,& in subscriptione,per plura iura ibi allegata:quoniã qui est ætate maior presumitur maturitate sensus præstantior.text.in ca.nisi cùm pridem.§.alia verò causa.extra de renunciatio.& dixi in pluribus locis in iiij.& vj.parte.Et vtinam Hedui nostri(qui olim confęderati Romanis,& ab eis fratres conscripti fuere)more ipsorum Romanorum,suos antiquiores concorditer præhonorarent: cùm hodie iuuenes antiquioribus præferri,& senum consilia postpònant,quod & præpostere fit,cùm in consilijs senes sint anteponendi:vt plenè scripsi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdię.in procemio super textu.ordonne que six de ṅoz consilliers.Et eorum prouerbia sunt etiam attendẽda.tex.in l.si chorus.§.i.ff.de legatis iij.& glos.in ca.cùm in iuuentute.in verb.senilem.de presumptio.& pro causis decidendis seniores sunt consulendi.c.de quibusdam.in fi. xx.distinctio.Et antiquorum sententia in dubio est amplectenda.c.domino sancto.in fi.l.distinc.& ibi Archidia.de priuilegijs antiquorum.& Ludouicus Romanus in l.si verò.§. de viro. in liij. fallentia.ff.soluto matrimonio. Et iuuenes antiquis pro eorum eruditione tradendi sunt. cap.omnis etas.xij.q.prima.Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio,vt scribitur Ecclesiastici xxxij. Loquere maior natu, decet enim te.& post alia sequitur de adolescente.In medio magnatorum loqui non præsumas,& vbi sunt senes non multum loquaris.Etiam de iure in deliberando senior debet primitus loqui secundùm ordinem sessionis.c.j.de cõtrouer.feud.apud pares termi. & ibi Bal.Specu.titu.de aduocato.§.iam nũc videndum. ver.porrò. Tamẽ domini de Rota vtũtur ꝙ iunior prius loquatur,quod practicant aduocati palatij Parisiensis in collatiõibus,vt dicit Cosmas Guymier in suis commentarijs.Ita Bal.in l.obseruare.§.anteꝗ̃ vero.ff.de officio proconsulis.Et pro isto dicto facit bonus textus cum gloss.in c.sciendum.in initio.xxvj.q.iiij.& text.in l.clarum.C.de autoritate præstanda,& in lege fi.§.filij.C.de bonis quæ liberis.vbi antiqui præsumuntur magis temperatiores iuuenibus.& dixi amplè in parte precedente:in xxix.cõsideratione.vbi scripsi quomodo doctores antiqui preferuntur iunioribus.dixi etiam in vij.parte,in xlvj.consideratione,ꝙ aduocati seniores iuuenibus anteferuntur,quę hic nõ repeto.Intellige tamẽ,vt dixi in dicta parte præcedenti,in xxx.consideratione.Nisi iuuenes sint excellentiores sciẽtia,quod quadrat ibi ad propositum de literatis,sed in non literatis etiã iuuenes excellentes ingenio naturali præferuntur senioribus.Ita decidit Imola in clemen.j.de ætate & qualitate.& Ludouicus Romanus in repetitio.d.l.si verò.§.de viro.in v.fallentia.ff.soluto matrimonio.Alexander in apostil.ad Bar.in lege j.ff.de albo scribendo.Quoniam habens ingenium naturale excellens ita debet doctorari,sicut habens excellentem scientiam.

Et,vt reassumam de honore impenso senibus à iuuenibus,quodꝙ antiquitus ætati senectæ potissimum habiti sint ampli honores: elegãter scribit Aulus Gellius lib. ij. c.xv.in initio.Apud antiquissimos Romanorum neqꝫ generi neqꝫ pecuniæ prestãtior honos tribui ꝙ̃ ætati solitus. Maioresꝙ natu à minoribus colebantur ad deum prope,& parentum vicem.Atqꝫ omni in loco,inqꝫ omni specie honoris priores,potioresꝙ habiti.A conuiuio quoqꝫ,vt scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebãtur:eũꝙ morem accepisse Romanos à Lacedæmonijs traditũ est:apud quos Licurgi legibus maior rerũ omnium honos maiori ętati habebatur.Et graui stylo in hãc sentẽtiam disserit Vale.Maxi.lib.ij.titu.de institutis antiquis.vbi ait.Senectuti iuuẽtus ita cumulatum & circunspectum honorem reddebat, tanꝗ̃ maiores natu adolescentium communes patres essent:quocirca iuuenes senatus die vtiqꝫ aliquem ex patribus cõscriptis, aut propinquum,aut paternum amicum ad curiam ducebant,affixiꝙ valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur:quaquidem voluntaria statione,& corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborant,breuiꝙ processu rerum in lucem futurarum virtutũ suarũ verecundia,laboris meditatione ipsi doctiores erãt. Et sequitur.Inuitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei conuiuio essent interfuturi,ne senioris aduentum discubitu præcurrerent,sublataꝙ mensa priores consurgere & abire patiebantur:ex quibus apparet cœnæ quoqꝫ tẽpore quàm parco,& ꝙ̃ modesto sermone his presentibus soliti sint vti.Et ibi sequitur de maioribus dantibus exemplum virtutis iuuenibus,quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ętate,sed etiam ex tempore.Nam qui longiori tempore laboribus assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est tex.in l.prouidendum.in initio.ibi:aut meritum nobilissimos fecerit aut vetustas. C.de postulãdo.& in l.ij.ibi: vt is gradus cæteros antecedat quem stipẽdia meliora,vel labor prolixior fecerit anteire.C.de officio magistri officiorum.& in c.miramur.circa finẽ.ibi: nec potest de eius prouectione dubitari,cui pro laboribus multis,pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci præmiũ debetur.lxj.dist.& in lege j.& ij.C.de præfectis prætorio siue vrbis & magistris &c.& in lege vnica.C.de comitibus & archiatris sacri palatij,& in l.vnicuiꝗ.in initio.maximè ibi,vt nemini penitus liceat,cũ sit posterior tẽpore locũ præcedẽtis ambire.C.de proximis sacrorũ scriniorũ. & in l.fi.§.illud præcipue.C.de primicerio.lib.xij.cũ pluribus alijs allegatis per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligẽdo.in prin.ibi:quod aũt dictum est.& ante illũ versiculum enumerat quinquaginta priuilegia antiquitatis,in quibus senex est magis honorãdus,ad quę pro his te remitto.Et declarat Ludo.Ro.in d.l.si verò.§. de viro.ff.soluto matrimonio.in liij.fallentia. antiquitati seu senectuti deferẽdum est in multis.s.in cõsilijs quærendis,& etiã sequẽdis,in onere excõmunicatiõis,in onere eũdi ad iudicẽ pro testimonio ferẽdo,in onere non comparẽdi,in onere assumẽdi officia autoritate vel vtilitate publica,aut autoritate tantum,in seruitiorum exhibitione,in suspitionis remotione,in pœnæ relaxatione,in maiori probationis fide,in testificatione,in reuerentiæ exhibitione, in sessione,vocis redditione & subscriptione,in consuetudinibus suscipiendis,in prælatis eligendis,in facienda reuocatione,in ordinis præposteratione,in liberis corrigendis,in obseruatione instrumentorum.De quibus singulis amplè per eundem Romanum in eo loco.Et de vltimo,in obseruatione instrumentorum & actorum inter duos notarios,vide per F.Niconitium in repetitione c.quoniam contra falsam.versi.nota sexto loco abbatis,quòd notarij officiũ circa tria versatur.extra de probatio.vbi etiam di-

dit,ꝙ claues castri debent esse penes maiorem natu.hone-
stum est enim iuuenibus ministrare & obedire senioribus.
quod tamen limitat,nisi sit maioritas interesse in minori:
quoniam tunc præfertur minor,& ideo qui habet maio-
rem partem in re dicitur habere maiorem potestatem,&
ibi plura ad quæ recurre.Et etiam in quibus senes & iuue-
nes sint laudabiles & vituperabiles.scribit amplè Lucas
de Penna in l.prima.C.de consulibus.lib.xij.vbi dicit,ꝙ
præsumitur pro senibus,quòd sint probi,scientes,& gra
ues.quem (vt sim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur senex,notatur in l.si paterfamilias.§.in
arrogationibus.in verbo,sexaginta.ff.de adoptionibus.
& l.inuiti.in prima glos.ff.de testibus.& per glos.ij.in di-
cta l.semper in ciuitate.ff.de iure immunitatis.vbi notat
senem esse,qui habet sexaginta annos.l.nõ tantùm.§.pri
mo.ff.de decurio.

DEcimaoctaua consideratio.Inter plebeios etiam pre-
ferendi sunt literati,& habentes aliquam scientiam,
maximè legalem.quoniam,vt scribitur in procœmio insti
tutio.§.fi.habentes illam scientiam erunt patriarũ suarum
gubernatores.& de hoc ante in p̃cedẽti parte:vbi laudaui
viros literatos.& in ix.parte in xxxv.consider.de quo Cę
pola in suo tractatu de imperatore militũ eligendo in ver
bo,scientia.vbi probatur,ꝙ miles callens sciẽtiam rei mi
litaris præfertur alijs.Augustinus Dathus etiã in suis ora-
tionibus.lib.ij.in xiiij.epistola,dicit inter homines ciuita-
tum literatos esse honorandos,& honore maximo extol-
lendos vltra quoscũq; alios:cùm, vt ait,Omnia quę sunt
in ciuitate non sunt omnibus apta temporibus:quis enim
bellica virtute præditus toga vir vtitur? Quid militaris di
sciplina in pace prodest? quapropter bella gerũtur:cætera
non sunt ætatum omnium.quod testatur Cicero.delirum
nã q; senem appellauerimus,qui canes alat,pascat equos,
studia venandi consectetur,feris plagas trudat,ac turpiter
demũ repuerescat:cætera nõ cõueniũt pluribus locis.Qui
enim ciuitate pulsum atq; extorrem hominẽ decet reipu-
blicæ gubernatio? Mitto mercaturam quæ nusquã apud
priscos quicq̃; habuit ponderis.Apud Thebanos verò nul
lus mercator fungi poterat publicis muneribus,nisi decẽ
annos negotijs ac mercatuta destitisset. Sola literarum ac
rerum cognitio ætatẽ omnẽ exigit,nunquã intempestiua
est,& vbiq; gentium magno celebratur honore. Imo etiã
scientia supplet:vt scribit G.Benedicti in sua repetitione.
ca.Raynutius.in verbo,adiectæ impuberi.nume.xxxvij.
de testamentis.Qni enim adepti sunt illam, verè homines
sunt,& maximis p̃mijs muneribusq; dignissimi,Quapro-
pter nõ iniuria pleriq; iurecõsulti,quos nulli⁹ ferme rei sciẽ
tia fugiebat,cũ de sciẽtię dignitate ac nobilitate dissererẽt,
doctos viros nobiliũ nobilissimos,& verè & elegãter ap-
pellare soliti sunt,vt ante in viij. & x.parte,in pluribus cõ
siderationibus.& in dicta epistola Augustini deductũ est.

Cõcludo igitur,ꝙ inter plebeios aduocati cæteris præ
ferendi sunt,atq; multis honoribus decorari debent,vt &
suprà in vij.& x.parte dixi in diuersis considerationibus.
Quomodo sunt honorandi etiam inter nobiles & litera-
tos,multò fortius inter solos plebeios.Etiam quia aduoca
ti dicuntur habere officium,vt dicit Iacobinus de sancto
Georgio in l.j.in prin.ff.de iurisditione omniũ iudi.per c.
fina.extra de postulando.Et post eos etiam sunt honoran
di medici:vt in dicta decima parte scripsi,in xxv.conside
ratione,licet inter eos quandoq; fuerit contentio de pari-
tate,vt ibi,vtraq; tamen scientia iuris & medicinæ à Deo
est.Nam leges diuinitus per ora principum sunt promul-
gate.& scriptum est de medicina.Ecclesiastici xxxviij.Al-
tissimus de terra creauit medicinã,& vir prudens non ab-
horrebit eam.Et de iure seu legibus.Prouerb.viij. Per me
reges regnant,& legum cõditores iusta decernunt in l.in-
ter claras.C.de summa trinita.& vtraq; est necessaria ho-
minibus,iura ad pacificationem hominũ,medicina verò
ad sanationem corporũ.c,factę.iiij.dist.Et vtriusq; peritus
multum ab hominibus honoratur.c.non sanè.xiiij.qõ.v.
Et de iure quo exercetur iustitia.Sapieñ.viij. Per hane ha-
bebo claritatem ad turbas,& honorem apud seniores.Et
de medico dicitur Ecclesiastici xxxviij. Disciplina medici
exaltabit caput illius,& in conspectu magnatũ collauda-
bitur.Ideo debent seruare iurisperiti & medici illud Apo-
stoli ad Roma.xij.Honore inuicẽ preuenientes,vt ait An
toninus in iij.parte suæ summæ.ti.v.c.ij.§.iiij.

Et ne absit dictũ pulchrum Arnaldi de villa noua sub-
iungo id quod in cautelis medicorũ sctibit,ꝙ primus lo-
cus in mensa solet seruari sacerdoti & medico,quod intelli
ge de sacerdote,qui est rector in sua parochia.vt.s̃.dixi in
quarta parte,in vlti.consideratio. Et etiam in medico in
domo infirmi.

Et de laude literarũ scribit F.patritius lib.ij.de institu-
tione reipublicę.ti.j.vbi dicit literas imprimis ab omnib⁹,
si fieri potest,ediscendas esse propter fructũ illarum.& vix
arbitrari potest (vt ait) in libera ciuitate quẽq; sine literis
ingenij ciuis nomen mereri.qui enim sine literis non solũ
liberales disciplinas:sed minimas quasq; artes discere aut
tueri possunt? Nec mercatura ipsa nec agricultura sine eis
satis tuta esset: cætera prosequere,vt in eo loco.

DEcimanona consideratio. Notarij & tabelliones,
etiam tanq̃; literati post aduocatos & medicos præ
feruntur alijs plebeis. Tabelliones enim dicuntur iudices
ordinarij voluntariæ iurisditionis,secundũ Innocen.in ca.
cùm à nobis.de testibus.& tenet clarius Paulus de castro
in cõsil.lxxiij.col.iiij.Et esse notariũ aut tabellionẽ est ho
nor.vt habet Eccl'i.x.Super faciẽ scribę imponet honorẽ.
Et magis credit tabellioni aut notario q̃; alij,secundũ glo.
in verb.tabularijs.in §.si verò absunt.in authẽ.de hæredi.
et falcid.calla.j.Bal.in authẽ.sed cũ testator.C.ad leg.falc.
Felin.in c.in nostra.col.iij.circa medium.extra de testi.Et
hoc propter officium publicum,quod habet tabellio.tex.
inucta glos.in verbo,officij,in authen.de testibus.§,sanci
mus.collatio.vij.Imo officium notarius & tabellionatus
est dignitas,vt dicit Lucas de Penna in l.vniuersos.C.de
dignitatibus.libro xij.Maximè quando est notarius,aut
tabellio à principe,vt ibi dicit Lucas de Penna.Quis em̃
(ait) non diligat eum,& honestate magna compleri pu-
tet,qui decreto principis ad tabellionatus officium per-
uenit.in authen.vt iudices sine quoquo suffragio.§.ideo
licebit.collatio.ij.

Et etiã propter necessitatẽ & vtilitatẽ in republica sunt
honorãdi,cũ videãtur esse necessarij:qm̃ tabellariorũ siue
notariorũ ars,& viuendi formula q̃; honesta honorabilis
& laudãda sit,ex plurimis presertim illi⁹ necessitate & vti
litate facilè cognoscitur.periret siquidem omnis iudicio-
rum tela,nisi essent notarij qui acta conscriberenr,pe-
riret ipsa veritas,& fides in contractibus,& com-
mercijs,periret omnis ordo in iudicio forentium cau-
sarum,nisi esset aliqua fidelis publicaquè persona,cui
iudex crederet de his quæ ab vtraq; litigantium parte,
aut offeruntur,aut dicuntur. Item sunt instituti notarij

ad confirmationem veritatis,sed ipsa veritas vbicunq; sonuerit,ab illo est,qui dicit.Ego sum via & veritas.Ioan. xiiij.vt scribit Zodericus Zamorensis in speculo humanæ,vitæ,libro primo.c.xix.

Faciunt dicta Corseti in tractatu de potestate regia.q. xc.circa medium.vbi dicit esse notarium est habere officium,vt in ca.vt officium.de hæreticis.libr.vj.quod recta ratione est laudabile,quia in veritatis comprobatione & confirmatione radicem & fundamentum suscipit.

Etiam huius artis laudes patent,quia publicæ vtilitati deseruiunt.hi nãq; nedum apud pædaneos,minoresq; magistratus creditum & autoritatem obtinẽt:sed apud reges & principes.& cuncta eminentia tribunalia acceptissimi & familiarissimi existũt,de quibus ante dixi in xj.parte, in ix.cõside.& in vij.parte,in xvj.& l.cõside.Hi enim eorum manibus admirãda fide instrumẽta,priuilegia,& literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt.Et post multa temporum secula,ex horum sola notariorum subscriptione indubitatam probationẽ inducũt.hi typum tenẽt euãgelistarum Christi,qui eius gesta & acta in euãgelio tã fideliter,q; vtiliter descripserunt.Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercent magna lucra, summos honores assequuntur,vt breui tempore ac paruo labore opulenta vtilitatis compendia adipiscuntur,& tandem ab omnibus honorantur,quia omnes illis indigent, ita Zodericus in loco antè allegato,

Notarij tamen principis sunt digniores,vt dicit F.Niconitius in sua repetitione cap.quoniam contra falsam.in versi,nota quarto,numero xxix.extra de ꝓbatio,quoniã, vt dicit, esse notarũ est dignitas,vt est casus singularis secundùm eum,in l.j.C.de mandatis principum.Bal.in lege.Cassius.ff.de senatoribus.& de his vide plenè per Lucam de Penna in dicta l.vniuersos.& per Iacobum Bonaudi in glosis ad Ioannẽ de terra rubea in tractatu qui vinea ecclesiæ dicitur.articulo x.tertij tractatus.in gloss.officia. vbi etiam scribit, an infames possint esse notarij:& cõcludit ꝙ nõ,licet infamis possit esse procurator,nisi sit procurator regis vel episcopi:quia tales non possunt esse infames.dicit tamen Cynus in l.reum.C.de procurato.ꝙ ille qui fuit condemnatus de crimine,& sic infamis per sententiam non potest esse procurator per dictam l.reum.cõcordat textus in c.j.iuncta glo.j.& ij.iij.q.vij.Si enim pendente iudicio criminali contra eum remoueatur, ipse multò magis post condemnationem.Sed si esset infamis quia cõdemnatus alia actione famosa q; criminali,tũc potest esse procurator vilium personarũ.Ita Angelus & Io.Fabri in §.fi.instit.de exceptio.de quo late per eundem Iacobum Bonaudi in loco ante dicto,vbi dicit officium simpliciũ procuratorum esse vilissimum officium,per.l.si quis procurationem.C.de decurio.libro x.cùm tamen proueniat ex quadam literatura, preferendus est alijs mechanicis & plebeis artificibus.Cùm omnes tales plebei quodãmodo dicãtur feces vrbiũ,& sic viles:vt in principio huius partis dictũ est.Et facit quia officium procuratoris est ars.c, quia episcopus in fi.iuncta glo.vltima.v.q.iij.

VIgesima consideratio. Etiam inter plebeios & populares præferri debent virtuosi, quoniam virtutum præmia tribui merentibus cõuenit. l.fi.quæ incipit.vt virtutũ.C.de statuis & imaginibus.clemen. cupientes in principio.de pœnit.& remissio.facit c.nõ loca.xl.dist.& hoc est(vt dicit Philosophus.viij.Ethicorum) honor est præmium virtutis.dixi plenè in j.parte,in xlvij.& lxiiij.consideratio.in iiij.parte,in xlviij.cõsideratio.in vij.parte,in xlvij.cõsideratiõe. & in viij.parte,in xxviij.cõsideratione.& in sequen.proxima considera.Faciunt plura quæ ad hoc accumulat Cepola in suo tracta.de imperatore militũ eligẽdo.in verbo, virtutis.de quo dixi in ix.parte,in xliij.cõsideratiõe.vbi scripsi milites etiam ex virtute esse honorandos.licet hodie pauci sint tales.Et ex hac cõsideratione, etiam laudari possunt & aduocati & medici ꝓpter virtutes quas ex sciẽtijs sibi acquirũt.de quo hic ante.in xviij.cõsideratione dixi.Imo, vt ait Aristoteles.lib.iij.Politicorũ.c.ix.excellentibus virtute in ciuitate parendũ est sponte,ita vt tales pro regibus habeãtur. Alios aũt excellẽtes potẽtia,aut diuitijs dicit esse à ciuitate expellẽdos.& inter cæteros preferũtur qui sunt probatæ vite,& bone fidei,aut magne legalitatis reputãtur.tex.in l.iij.in prin.ibi,& an honeste,& inculpatæ vite.ff.de testibus.& ibi gl.que notat ꝙ presumitur bene fieri si à bono fiat,argu.l.si quis ex argentarijs.§.j.ff.de edẽdo.& in authẽ.de testibus.§.sancimus.ibi, multorum bonorũq; copia virorum.colla.vij. Cùm tales in multis priuilegiantur,& honorãtur vltra alios.& decẽ casus scribit do.meus Iason in lege iubemus.C.de iudicijs.& vide eundem in repetitio.l.admonendi.in lxvij.col.ff.de iureiuran.idem in lege sciendum.col.viij.ff.de verbo.obligatio. Barba.consilio.xxiij.in primo volu.Felin.plenè in ca.super his.in fine.extra.de accusat.idem Barbatia.in ca.insinuante,col.j.extra de officio delega.

Et quantum valeat virtus in vita beata perficiẽda,scribit Gellius libro xviij.ca.j.& amplissimè per Beroaldum in suo opere de felicitate,vbi quærit an virtus sit effectrix vitæ beatæ.vbi plura ad laudem virtutis disertè accumulantur.& in libro quo septem sapientum sententiæ continentur,in sententijs Cleoboli.

VIgesimaprima consideratio.Inter omnes honorandus est & laudandus,qui ab omnibus,& publico iudicio bonus,& optimus iudicatur.Quod in persona Scipionis Nasicæ contigit.vt refert Valerius lib.viij.c.quæ cuiq; magnifica contigerunt.c.v.dum ait, verũ specimen honoris à Scipiõe quoq; Nasica oboritur.eius namq; manibus & penatibus nondũ questoris senatus,Pythij Apollinis monitu Pesimõti accersitã deam excipi voluit,quia eodem oraculo præceptũ erat,vt hæc misteria matri deũ à sanctissimo viro præstarẽtur,explica totos fastos,constitue oẽs currus triumphales,nihil tamẽ morũ principatu speciosius reperies.Et tunc vnum esse dicit Plinius,qui à cõdito euo,vir optimus sit iudicatus.dicit tamen Boetius in iij.de consolatione philosophiæ.est mentibus hominũ veri boniq; naturaliter ĩcerta cupiditas,sed ad falsa deuius error abducit.Et nihil est,tam pupulare(vt dicit Cicero) q; bonitas,hoc est,nihil est tam charum,& gratum populo,& quod magis fauorem populi conciliet,q; esse bonũ: & idẽ deteriorum magna natio est: boni verò singulares, omne tempus Clodios non omne Catones,inquit Seneca.ad deteriora faciles sumus,& ab adolescentia viri procliui ad malum sensualitas humana declinat.vt in proœmio clemen.& non est qui faciat bonum:non est vsq; ad vnum.Psal.xiij.& Catilinam,vt ait Satyrographus.

Quocunq; in populo videas,quocunq; sub axe,
Sed nec Brutus erit,Bruti nec auunculus vsq;.
Rari quippe boni numero,vix sunt totidem quot
Thebarum porte,vel diuitis ostia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi assurgito

litera pitagore discrimine secta bicorni humanae vitae speciem praeferre videtur. nam
virtutis dextrum petit ardue callem, difficilemque aditum primum spectantibus offert
requiem praebet fessis in vertice summo. Molle ostentat iter via lata sed ultima m
pitat captos volvit
per ardua saxa.

aſſurgito, illi caput aperito, illum vt deum colito: via vitiorum lata eſt & decliuis: & ideo cunctis peruia, via virtutis anguſta, cliuoſa, ſenticoſa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in cauſa Pythiæ, qui ſponſionem fecerat, quòd vir bonus eſſet, iudicatu illo ſuperſedit dicẽs, nõ liquet: quoniã, vt vir bonus aliquis ſit, ea res innumerabilibus officijs & laudibus cõtinetur. &, vt dicere ſolebat Pittachus perdifficile eſt, bonum eſſe. hæc Beroaldus in libr. de ſeptem ſapientũ ſententijs, in ſentẽtijs Biantis. vbi concludit, ꝙ quoquomodo mali dicantur ſiue improbi, ſiue imperiti, ſiue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremus, imo enixè curemus, vt ſimus potius ſimiles ſacerdotibus Aegypti, quos piromas vocant. eſt autem piromis in græca lingua, idem quod honeſtus & bonus, in noſtro ſermone.

Item qui optimus habetur & iudicatur non ſine laude nominatur. Quòd optimi cognomen Traianus (vt idem Beroaldus ait lib. de optimo ſtatu) veluti peculiare accepit ex ſenatus populiq; Romani appellatione. Quo nomine ampliſſima haud dubiè bona continentur. Quod nomen ſibi quiſq; mallet (vt inquit Liuius) q̃ honores imperiave, de quo Silius Italicus.

Optimus heu nomen melius maiuſq; triumphis.

Et, vt author eſt Plinius panegyriſta nomen Auguſti & Cæſaris, minus eſt q̃ optimi, Iuppiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur, dicebatur enim Iuppiter optimus maximus. qua in re illud annotandum, quòd antè optimus, id eſt beneficentiſſimus dicebatur, quàm maximus, quia, vt inquit verè Cicero, maius eſt certeq; gratius prodeſſe omnibus, q̃ opes magnas habere. Interrogatus Ageſilaus ille magnus quo pacto quis gloriã apud mortales conſequatur, ſic reſpondit. ſi optima dixerit, necnon pulcherrima factitauerit.

Prudenter em̃ Solon vnus è ſeptẽ ſapientibus, & legũ ſcriptor ſolus ex ſeptẽ rempublicã duabus rebus contineri dixit, præmio, ſcilicet & pœna: vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honoribus exornentur. Illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes ſint. concordat l. j. §. Nam, vt ibi bonos non ſolum metu pœnarum, verũ præmiorum quoq; exhortatione efficere cupientes. ff. de iuſti. & iure. & ibi gloſſ. in verbo, metu pœnarum. allegat verſus Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et ſicut bonos præmio proſequi decet, ita malos pœna affligi. Et ſi mali à malitia reuocari non poſſint per indulgentiam, pœna coerceri debent per ſeueritatem. ſic ſecreti ſint à bonis mali, vt à frumento lolium in cerniculo ſeparatur. fiat more medicorum, qui interdum vrit, ſecat, abſcindit in corpore membrũ quod inſanabile eſt, ne pars integra cõtagione obreptẽte pariter corrumpatur. iuxta illud. Immedicabile vulnus
Enſe reſcidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

Cõſimiliter ſecari interdũ & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc eſt, ciues malefici, ſceleraci, perfidioſi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atq; tolli de medio.

Supereſt, vt & propius ad rẽ redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimũ honorari debẽt. quoniam mores præferũtur ſciẽtiæ, arg. c. ſedulo. xxxviij. di, & l. magiſtros. C. de profeſſo. & medicis li. x. vbi dicit tex. ꝙ magiſtros ſtudiorũ, doctoreſq; excellere oportet moribus primũ, deinde facũdia. cõcordat tex. in l. vnica. ibi, ſi laudabilẽ in ſe probis moribus vitã eſſe monſtrauerint, ſi docẽdi peritiã &c. C. de profeſſoribus, qui in vrbe Cõſtãtinopo. docẽtes &c. libro xij. & patet ex argumento literali pſal. xcviij. Bonitatẽ, & diſciplinã, & ſcientiam doce me. Ideo ſcholares bene morigerati præferẽdi ſunt doctoribus male morigeratis & vitioſis: cũ doctores debeant inter alia præcellere ſcholares moribus iuribus añ allegatis. l. j. & ibi notatur. C. de annonis ciuilibus. li. xj. & viliſſimus cõputãdus eſt (niſi præcellat ſciẽtia & ſanctitate) qui eſt honore præſtãtior. tex. in c. viliſſimus. j. q. j. adminus debet eſſe bonus. vt ibi in gl. illaudabilis em̃ eſt ſciẽtia, quã vita maculat. c. niſi cũ pridẽ. §. pro defectu. extra de renuncia. ideo bene dicitur, mores ornãt ſcientiã, qui oẽs excedunt diuitias. l. ſcire oportet. §. pe. ibi, neq; enim facultates. neq; dignitas eſt ita ſufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores. Ex quo concluditur bonos & optimos, etiam moratos, cæteris præferendos eſſe.

VIgeſimaſecunda cõſideratio. Inter plebeios præferri debent originarij cæteris, vt facit textus in l. ij. C. de officio prętoris hinc dicit ibi Alberic⁹, ꝙ ſyndicus potius eligendus eſt de vniuerſitate, q̃ alius. facit dictum Ciceronis in li. de amicitia. Potiores (inquit) ſunt ciues, q̃ peregrini. Vñ inquilinus probri vel odij cauſa qs appellatur, quaſi domũ propriã non habeat. Vnde Saluſtius M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ. ideo dicit text. in d. l. ij. potius eligẽdos eſſe prætores, qui habẽt larem in vrbe, q̃ illi qui ſunt de prouincijs, vt facit etiã tex. in c. in nomine dñi. xxiij. di. ideo, vt dicit F. Patritius in lib. de inſtitutione reipublicæ. lib. iij. ti. ij. quæri ſolet à nõnullis, an oẽs magiſtratus inter ciues diſtribuendi ſunt, an aliqui peregrinis tradendi. Et (vt ait) placet quibuſdã magiſtratus oẽs qui iuri dicũdo præſunt, quiq; ditionem aliquã in ſontes exercẽt peregrinos: eſſe dicũt nãq; ſimultates, inimicitias atq; odia inter ciues oriri, cũ ciuis in ciuẽ ſuum aĩaduertit. Alia autẽ ex parte longe faciliores eſſe, & ad gratiã clementiãq; proniores ciues inter ſe, q̃ ſi res à peregrinis agatur. Qua quidẽ rõne adducti pleriq; Italiæ populi, eiuſmodi magiſtratus aliunde accerſire conſueuerunt, & his aſſentit. l. fin. C. de crimine ſacrilegij. & l. iij. quæ incipit, nullus. C. de diuerſis officijs & apparito. iudicum. lib. xij. Et de hoc alias fuerunt ordinatiões regię, ſcilicet Philippi Pulchri, & Caroli quinti regum Franciæ. de quibus per G. Benedicti in ſua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero 1050. vſq; ad numerum 1052. extra de teſtamentis. vbi ſcribit rationem quare beneficia originarijs ſint conferenda, & non officia ſecularia. quoniam (vt ait) officium ſeculare dari non debet illi, qui eſt de loco oriundus propter noticiam & familiaritatem, quas habet ſeu habere præſumitur cum illis de loco & compatriotis ſuis, quibus fortè nimis faueret, aut odio cõtra aliquos ex æquali vel inæquali conſeruatione concepto: inter pares fit aliquando, & ſępe inuidia, ac dignitatis cõtemptio. l. obſeruandum. circa initium. ff. de officio præſidis. eis læderent contra iuſtitiam, quam fauores & odia multum turbant, & interdũ iudicia peruertunt & ſuffocant. ca. penul. ibi, de terra vxoris ſuæ oriundus. extra vt lite non conteſtata. Ideo, vt dicit, fuit ordinatio Philippi Pulchri, qua ꝓhibuit quem præfici in ſeneſcallum, præpoſitũ, iudicem, vicarium, aut bailliuum in loco vnde oriundus dicitur.

Verumtamen idem Franciſcus Patritius inclinans ad contrariam opinionem dicit, ꝙ longe melius ciues impe-

rabunt quam peregrini, quod dicit esse manifestum & notorium ex experientia, non solum apud Romanos, Carthaginenses, Athenienses, Lacedæmonios, aliosque complures, qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclita Venetorū republica, in qua peregrinis nullus est locus, & tamen nec iustitia, nec seueritas deest. & ex eiusmodi iudicijs nullæ discordię, nullæ seditiones, nullęque inimicitiæ oriuntur. Et vnum de illa republica refert, quod nunquam alibi se lectitasse aut vidisse meminerit, quòd ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus cōstitutus fuit, semper mā sit, & nunquam mutatus est. Hi namque, qui eā vrbem ędificauerunt, inter se suosque magistratus diuiserunt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hæreditatem posteris reliquerūt, vt aduenam, colonum, peregrinū, inquilinumque ad magistratus admitterent nullum: & ita antea obseruatum est, iam pene annis mille. Quocirca posteri illorum, qui vrbē ædificarunt, semper reipublicæ præfuerunt, & senatores, patricij, ac nobiles appellati sunt. reliqui autem omnes plebei. Plurimum tamen (vt ait) valet consuetudo, à qua difficile est recedere. Sed si ab initio cōstituatur, tutius ciues quam peregrini imperabunt.

Nam etiam, vt habetur iij. Politicorum, noui incolæ qui ciuitatem & patriam incolere cœperunt honoribus ciuitatis non participant: sed antiqui, qui mores patriæ nouerunt sunt illis præferendi. Moderni verò, maximè penitus extranei postponendi, coram quibus non est agendū consilium: quia scribitur Ecclesiastici viij. Coram extraneo ne facias consiliū. Nescis enim quid pariet. facit textus in authen. de collatoribus. §. sed neque prouinciarum iudices. collatio. ix. vbi imperator possessores exprimit eosque repetit. non autem habitatores simplices, de quibus mentionem antea fecerat, cum hominibus profecto communionis alienæ nullum fas est inire certamen. xxiij. quæstione iij. c. cum quibus. in fine.

Facit quod dicit Zenzelinus in extrauagañ. Ioā. xxij. incip. execrabilis. ibi, in diuersorum regnorum partibus, quod contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnius regni. de regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis: si promouendum haberet suspectum de proditione terræ suę, vel consiliorū, & secretorum suorum, arg. l. si quis aliquid. §. transfugę. ff. de pœnis. l. omne §. exploratores. ff. de re militari. c. petitio. de iureiurando. & notant Innocen. Hostieñ. Abbas. Areti. & Felin. in ca. super his. de accusatio. Idem Abbas post glo. in c. ex parte de testibus. & in c. quod sicut. & in c. j. & in c. cùm intervniuersas. & melius in c. cum terra. de electio. Et est ratio, quia alicui non conuenit scrutari archana regni alieni. l. mercatores. C. de commercijs & mercatoribus.

Peregrini enim & incolæ officium est, præter negociū suum agere nihil, de alio inquirere, minimeque esse in aliena republica curiosum. c. leges. iij. quæstione vj. & ait Cicero libro primo officiorum. Vnde vt amicos quærat laborare curat. Genesis xix. & Lucas de Penna in lege quisquis. C. de omni agro deserto. libro xj. vbi tractat prædictam q. Francisci Patritij. & illam decidendo assentit opinioni illius, quod originarij sunt præferendi: peregrini verò non se debent de republica ciuitatis intromittere. cūm certum sit oriūdos à patria potius mores regionis scire, quàm extraneos. c. quosdam. & c. quanto. de præsumptio. Vnde Terentius in eunucho. sola (inquit) sum. habeo neminē hic, neque amicum neque cognatum, quam obrem alio cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quòd facilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit. quæ pericula in originarijs, & antiquis habitatoribus non pręsumuntur. Auspicijs enim patrijs non alienigenis rempublicam administrare oportere antiqui iudicabant. dicit Valerius libro primo, titu. de auspicijs. in principio. Cùm originarij sint potius in bonis opulenti, & diuitiarū pleni. pariter olim non præsumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant. cùm tunc breui tempore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non posset, imo nec appeti. hactenus G. Benedicti in loco ante allegato, quæ excerpsit à Luca de Pēna in dicta lege. quisquis. qui post eum dicit attendendum esse, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui antiquis nō debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerat Moysi Deutero. xvij. regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est de tua patria, seu gente natus. Et ibi per eundē G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quę cōceduntur à rege nostro extraneis: quoniam alias non possent in regno habere hæredes ex testamento, vel ab intestato. Et ex his etiā videmus hodie in regno esse consuetudinem: vt in officijs secularibus originarij, & patriotæ potius admittuntur sublatis illis antiquis constitutionibus & ordinationibus regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpola in tractatu de imperatore militum eligendo. in versi. propter nationem, vbi de istis. in fine.

Etiam de iure canonico beneficia sunt conferenda originarijs indigenis, & oriundis de loco seu regno, aut diœcesi vbi sunt sita. faciunt notata in capi. si proponente. in glos. fi. extra de rescriptis. & text. in lege in ecclesijs. C. de episco. & clericis, quæ vult quòd ad ecclesias eligantur potius illi qui sunt ex vico, in quo sunt possessiōes beneficij, quam alij. & dicit ibi Bal. quod vbi in ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debēt promoueri de ipsa & nō aliū de. & idem dicit ipse Bal. & Albericus in lege diuus. ff. de tuto. & curato. datis ab his. idem not. gloss. vnica & doctores. in lege planè. ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine. & idem tenet gloss. in cap. cùm inter canonicos. in verbo, ad ecclesiam alienam. extra de electio. & idem tenet Cępola in tracta. de imperatore militum eligendo in d. verbo, propter nationem. in fine. ibi, sed etiam si essent. Idem etiam tenet Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus. in verbo, honorificum. in xxj. col. dixi in præcedeñ. parte, in xxxij. consideratione. versi. licet enim oriundi. idem tenet Barba. in d. c. si proponente. & consilio suo xxiij. inci. scripsit propheta optimus. in primo volu. col. vij. vbi dicit. quod si imperator beneficij in sua gratia non faciat mentionē de loco vnde est oriundus, talis gratia est subreptitia: quia papa non intendit prouidere extraneo, sed vnicuique in patria sua. imo tenet ibi Barbatia. quod huiusmodi prouisio est nulla contra Bal. quos videas cùm casus euenerit. quia est casus quotidianus, qui euenit mihi consulendo in casu, in quo extraneus seu alienigena à regno impetrauit mandatum apostolicum in vim concordatorum, non facta mentione, quod nō erat de regno. tenui ex dictis per Barbatiam, in eo loco, huiusmodi mandatum non habere locum in loco vbi habent locum dicta concordata, cùm ipsa & contēta in eis sint data regi, & regno in priuilegium pro incolis regni, & non extraneis, qui non sunt de regno. & scripsi amplè in commentarijs dictorum concordatorū. Et ē nostris aliquid de materia tractant Cosmas Guymier in suis commentarijs.

commentarijs.in verbo,exterorum.folio mihi.x.& post eum,Ioannes de Selua in suo tractatu.de beneficio in ij. parte,in xxvj.q.& maxime quia rex Franciæ habet priuilegium,ꝙ alienus clericus non regnicola,sine eius permissione & literis naturalitatis,non possit beneficiari in suo regno,vt per eosdem in locis antè allegatis.

VIgesimatertia consideratio.Inter omnes cuiuscunq; status laudabiliores sunt,qui pulchriora nomina habent:quoniam honor & decus est habere pulchrũ nomẽ. hinc dicit Io. Andr.in cap.cũm secundùm Apostolum.de præbendis.& in.c.j.de deposito.vxorem suam Milanciã dixisse,ꝙ si pulchra nomina venderentur,caro esset præmio emenda.vt dixi suprà in ij.parte,in x.consideratione. & refert Panor.& alij doctores in procemio decretalium. & laudabile est habere pulchrũ nomen.Panor.in c.j.col. penul.in initio.de iudicijs.ideo pulcha nomina imponenda sunt filijs.Et bona præsumptio oritur ex bono nomine,& quãdoq; sinistra ex prauo & turpi nomine oritur. faciunt textus & notata in l.facta.§.si in danda.ff.ad Trebellianum.in procemio sexti.in verbo, Bonifacius.& in procemio decretalium.in verbo,Ioannes.& plura ad hęc scribit Guilliel.Benedicti in sua repetitio.c.Raynutius in verbo,Raynutius de Clara.numero lij.& liij.de testamẽtis.Quia à nomine & cognomine multotiens sumitur argumentum.de quo plenè per Felin.in procemio decretalium.Et sic vnusquisq; curare debet & laborare diligenter de bono nomine habendo.Cũm multo melius sit nomen habere bonum, quàm diuitias multas. Prouerbiũ xxij. Nobis enim necessaria vita nostra,alijs fama nostra.in c. non sunt audiendi.xj.q.iij.& qui negligit famam crudelis est,textus Augustini.in cap.nolo.versicu.duæ res.xij. q.j.bona autem fama impinguat ossa.Ecclesiastici.xxx. hoc est,augmentat virtutes in quibus robur hominis interioris consistit,sicut in ossibus consistit robur hominis exterioris.vt ibi declarat Nicolaus de Lyra,de quo hic.j.in xxviij.consideratione.

Quod etiam clarè ostendit P.Scipio,vir ille insignis Romanus consul.de quo refert Valerius libro iij.titulo de fiducia sui.c.v.quòd cũm fratrem suum de bene gestis obtrectatum defenderet,dixit.Nam cũm Aphricam totam potestati vestræ subiecerim,nihil ex ea quod meum dicere tur præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Aemilio post triumphum Macedonicum,libro iiij.titulo de abstinentia & continentia. penates (inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit,præclare secum actum existimans,ꝙ ex illa victoria alij pecuniam,ipse gloriam,atq; memoriam nominis sempiternã occupasset & reportasset. Et paulò post de Scipiõe Aemiliano dicitur.Itaq; quum per socios & exteras gentes iter faceret,non mancipia eius , sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti : sed quantum amplitudinis, scilicet gloriæ , famæ,& nominis pondus secum ferret ęstimabatur.

Ex quibus constat,ꝙ de bono nomine curandum est, adeo ꝙ Salicetus.in lege prima.in principio.C.de summa trinitate,per illum textum parentes exhortatur pulchra& honesta liberis imponere & non turpia:quę secundùm eũ quodammodo infamiam & deducus important,vna em̃ quæq; res quemadmodum intelligi debeat,ex ipso nomine apparet.l.diuus.in principio.ff.de bonis damnatorum, & ibi fit argumentatio ex nomine.& per gloss.facit quod scribitur Exodi xxiij.cũm deus dixerit ad Moysem.Inuenisti gratiam coram me,& teipsum noui ex nomine. Faciunt quæ dicit Felin.in dicto procemio decretalium.col. vj.Hyppolitus de Marsilijs.in l.j.in initio.col.penul.ff. de quæstio.Petrus Giraldi in cautelis suis,cautela.lxxxv. incipien.magnũ.Cacialupus in dicta l.j.col.x.C.de summa trinita.Simphorianus in chronica Sabellici.de hoc nomine Franciscus.

Et bonum nomen facit,vt plus credatur illi ꝙ habenti malum,notatur in c.in nostra.extra de testibus. Franciscus Niconitius in repeti.c.quoniam cõtra falsam.ibi,notat Abbas quinto.numero xlvj.& Ioannes Nenizani in sua Silua nuptiali.folio mihi xcix.

VIgesimaquarta cõsideratio.Inter exteros & aduenas præferũtur qui non sunt nationis infamatę: qm̃ , vt dicit tex.in l.quod si nolit.§.qui mancipia vendũt,nationẽ cuiusq; in vẽditiõe pronunciare dñt,plerũq; em̃ natio serui,aut prouocat aut deterret emptorem.idcirco interest nostra scire nationem.præsumptum etenim est,quosdam seruos bonos esse,quia nationis non sunt infamatę,quosdam malos videri,quia ea natione sunt,quæ magis infamis est.ff.de edilitio ędicto.id etiam probatur ex sacra scriptura.Ioã.iiij.vbi mulier Samaritana dicebat se non esse dignam dare aquam Christo,quia Iudæus,& natio Samaritanorum erat probata apud Iudæos:ex quo etiam Iudęi improperauerunt Christo , quòd esset Samaritanus , aut dæmonium haberet.vt habetur in c.nõne bene dicimus. extra.de præsumptio.

Et licet vnicuiq; propria patria videtur maior & præstantior alia.l.fin.& ibi gloss.C.si seruus exportandus veneat.Nam patria est dulcis amor.l.qui habebat.ff.de leg. iij.vnde Virgi.

Nos patriæ fines,& dulcia linquimus arua.

Et illud Nasonis ad Rufinum.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit,& immemores non sinit esse sui.

Et idem.

Dulcis amor patriæ,quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas patrię,qua pleriq; omnes tenemur:vt sua cuiq; patria charissima atq; gratissima,dulcissimaq; sit, vt patriam suam qualiscunq; est quisq; laudet,& extollat. more Vlpiani in l.j.ff.de censibus.vbi suam patriam miris laudibus commẽdat.vnã tamen habet gratam qua caret altera opem.& vnus laudat Rhodon, & alius Rhodopen.alij autem alia pro mentis captu & arbitio : nobis sit satis ad rem,propria quarundam gentium epitheta referre,vt scribit Textor in sua officina,ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius eruditos appellat Aegyptios,sicuti Iudæos superstitiosos.Nabathæos,mercatores. Fluxos vestium, Arsacidas.Frugũ pauperes, Scythas.odorũ diuites, Arabas.legimus Alexandrinos esse fallaces.Vopiscus scribit Aegyptios esse ventosos,furibundos,iactantes, iniuriosos,auidosq; nouarum rerum.

T.Liuius perfidiam Penis,Cicero calliditatem,vt numerum Hispanis,robur Gallis,artes Gręcis,Italis senium, Romanis pietatem ascribunt.

Io.Picus Mirandula ponebat in Hebræorum doctrina misteria & prodigia,in Græcorũ disciplinis ingeniũ, in Romana Academia politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens.

quædam(inquit) gentes ita à cœlo formatę sunt, vt pro-
pria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feri
tatis credulitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobi-
litate præfulgidi. Galli stollidi, leues Græci, auari Syri,
Afri subdoli, Acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici &
voluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animo-
sitate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos, Ligures duros,
Campanos superbos.

Ex nostris verò Christoforus Longolius Pariensis, in
oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum: vocat
Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos,
industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andega
uos, Bellicosos vascones, Burgundos feroces, Picardos
alacres, frugi Santones, atq; Pictauos, Narbonenses fide-
les, fortes Arueruos, Hanonios pertinaces, magnanimos
Senones, versutos Cenomanos, militares Bituriges. Apo
stolus verò ex testimonio Epimenidis thebani sacerdotis
refert ad Titum primo, quòd Cretenses sunt semper men
daces, malæ bestiæ, ventris pigri. & scribitur in cap. do-
minus j.q.j. Et de his & alijs in sequenti parte, in xvj. cō-
sideratione dictum est. & vnde ista procedant & inferius
paulo post dicetur.

Aduerte tamen, ꝙ extranei in multis priuilegiantur, &
inter alia, ꝙ in causis eorum est summariè procedendum.
vt tenet Paris de Puteo in tractatu de sindicatu. in verbo,
negligentia. charta. lxxij. allegat Andręam de Isernia in
prooemio constitutionum feudalium, qui dicit hoc esse ve
rum, maximè vbi causa est modica, per authē. nisi breues.
C. de sententijs ex periculo recitādis. vel si sit causa in qua
plus expenditur q̃ sit valor rei, vt si sit quæstio de equo,
qui interim in hospitio satis comederet. vt dicit Bart. in l.
ij. ff. de re iudicata.

Et, vt reassumā quod paulo ante omissum fuerat, facit
quoniā ex patria mores accipimus, & ex varijs cœli locis
aspectibusve diuersę ingenerātur morū cōtemperationes.
vt dicit Hippocrates Cous in libro de aëribus cœli. & Pla
to in Thimeo. & Aristoteles lib. vij. Politico. c. vij. & lib.
Orbicularium quæstionum libro xiiij. c. xx. & ibi Petrus
Aponensis, & Galenus in libro de substantia virtutū ani-
malium. c. ix. & Auicenna libro x. Meta. & Cicero in ora
tione, quam de lege agraria scripsit contra Seruilium Ru-
tilium. & Plinius lib. ij. c. lxxx. & Lucanus lib. viij. & Ve-
getius lib. primo de re militari c. ij.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomici istud
astris ascribentes: vt Ptolemæus ij. quadripartiti, & ibi
Haly eius interpres, & Albumasar introductorij. lib. iij. &
v. et Firmicus Maternus ad Mauortium Lollianum libro
astronomicum. j. c. j. cuius verba hęc sunt. quædam gentes
à cœlo ita formatæ sunt &c. vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt Herodotus in Calliope,
& Plutarchus in apophtegma, quòd cùm montuosa esset
Persarū regio et aspera, vellentq; propterea regnante Cy
ro campestrem ac mollem capere, id quidem non passus
est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, et hominū mo-
res, & ingenia regionum quoq; similitudinem trahere.
vnde formatum est antiquum adagium. Mores hominū,
vt plantæ, ad regionis habitum respondent.

Vnde inferri posset, ꝙ cùm terra Burgundie meliora
vina et subtiliora producat, q̃ reperiantur in tota Gallia,
vt in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione scripsi. ita
etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit textus ante allegatus. in d. §. mand-
pia, ex quo notat glos. in authen. de referendarijs. in ver-
bo, ex patribus. colla. ij. ꝙ ratione patriæ quis pręsumitur
bonus aut malus. facit textus in c. quando xxiiij. dist. & in
c. cōstitutus. extra de purgatio. canonica. vbi habetur con
sideratio ad patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis
sit: vt inde sciatur quib⁹ moribus sit imbutus. Et sicut prę
sumitur pro aliqua ratione patriæ, & aliquando præsumi
tur contra aliquem ratione patrię: vt est textus in c. Afros
xcviij. dist. & ibi glo. j. & archidiaconus (qui adducit di-
ctum Firmici Materni suprà allega. tacito autore) & Bal.
in l. data. col. x. versic. octauo modo. C. qui accusare non
possunt. facit etiam dictum Bar. in tracta. de Guelphis &
Gebellinis. col. iiij. ꝙ de iure quis præsumitur esse eius affe
ctionis, qualis est eius patria. Est enim præceptum iurisgē
tium, vt patriæ pareamus. l. veluti. ff. de iusti. & iure. quod
dictum singularizat Barba. cōsilio xxxiiij. incipien. præ-
clarè optimus dicit. col. xviij. libro ij. & alibi commendat
in repeti. c. Raynaldus. col. iij. & lxxxviij. de testamentis.
& Francis. Curtius consilio xlv. incip. statuto seu consue-
tu. versicu. quia quilibet. col. iiij.

Adduci possent multa quæ faciunt ad hæc scripta, per
Bartho. Cepolam in suo tracta. de imperato. militum eli-
gendo. versicu. propter nationem. & in tractatu. de simula
tione contractuum. in xxj. præsumptione. & in suo libel-
lo de vita, & modo viuendi in studio. Et quòd Albertus
de Gandino in tractatu maleficiorum. in tit. vnde, aut quo
loco possit fama procedere. in principio. quòd fama vel
infamia potest ex loco, maximè originis procedere: cùm
quis à natura & origine propria præsumatur esse bonus,
vel malus. per dictum. §. mancipia.

Et huius rei aliæ quoq; rationes vltra vim astrorū de-
duci possent: tum ex eo quòd quædā nationes pręcęteris
multa vitiorū irritamenta subministrant. Nam quid aliud
Cāpanos luxu ac libidine affluentes reddidit, q̃ terra ipsa
omnium quæ libido luxusq; expostulat feracissima, quæ
& inuictum armis Hannibalem (vt ait Valerius) illece-
bris suis complexa vincendū Romano militi tribuit. illa
enim vigilantissimum ducē, illa exercitum acerrimū, dapi
bus largis, abūdantis vino, vnguentorum fragrātia, vene
risvsu lasciuiore ad somnū & delicias euocauit, ac tum de-
mum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profecto,
quod magis homines molles reddat q̃ rerum copia. hinc
Arabes à Virgi. lib. j. Georgi. molles dicti sunt.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionū sit fertilissima Arabia. dein
de sunt sui cuiq; patriæ peculiares mores, vna quęq; enim
prouincia seu patria suo sensu abūdat. vt ait Hiero. ad Lu
cinū in c. vtinā. lxxvj. dist. & in c. certificari. extra de sepul
turis. & dicit Quintilia. Gentibus proprij mores sunt. Nec
idem in barbaro Romano Græco probabile est, & ciuita
tum etiā leges instituta ac opiniones habēt differentiā, ob
idq; scribit argumēta à natione sumi. & scribitur in ca. oēs
j. dist. aliæ alijs gentibus leges placent. vnde ortum est ve-
tus Græcorum prouerbium, lex & regio.

Vigesimaquinta consideratio. Inter ciues & plebeios
eiusdem qualitatis honorabiliores sunt ac præferri
debēt, qui ex honestis & probis parētibus orti sunt & pro
geniti. vt suprà dixi in ij. parte, in xxiiij. cōsideratione. vbi
scripsi mulieres ortas ex bonis parentibus esse laudādas,
potissimum si ex bona matre, proba, & pudica. Et idem
de filijs dicendum, Mouebar ratione sequenti. Nam licet
sua cuiq;

sua cuiq; mens sit,tamen pleræq; sunt animi vires,quę si-
mul cùm corpore à parentibus transfunduntur in filios.
prout amplè ibi deductum est.Et de filijs facit gloss.in ver
bo,non infamatæ.in l.quod si nolit.§.qui mancipia.ff.de
ædilitio ędicto.& in l.quisquis.§.j.in verbo,in quibus.C.
ad l.Iuliam maiestatis.in quibus notatur.Sæpe solet simi
lis filius esse patri.& etiam in c.venerabilem.§.eos.in ver
bo,progenitores.extra de electio.& ibi Panor.col.iiij.fa-
cit text.in authen.de referendarijs sacri palatij.§.pe.& ibi
gloss.in verbo,ex patribus.col.ij.& in ca.j.lxj.dist.& ibi
gloss.j.quæ dicit hanc vnam esse causam quare filij pres-
byterorum non promouentur ad sacros ordines.tex.in c.
si quis.ibi,filij verò eius &c.vj.q.j.& ibi glo.in verbo,me
tiuntur.quæ addit ad versiculũ præcedentẽ.Et sequitur le-
uiter filia matris iter.& in c.vltimo.in fi.de cõsecra.di.vlt.
& in c.ij.super verbo,defectu.de filijs presbyterorum.in
vj.quę & illud quoq; dicit.hac inter alias duas ratione spu
rios sacris non initiari.& facit quod voluit glos.in verbo,
domum.in l.cùm vnus.§.j.ff.de alimẽ.& cibarijs legatis.
& Cyn.in l.in bonæfidei.in vij.quæstio.C.de iureiur.&
Bald.in l.j.ad finem.C.de locato.& in l.si quos.in fine.&
ibi Ang.C.de captiuis.& Franci.de Aretio.in l.iubemus.
in fine.C.de aduocat.diuerso.iudi.vnde scribitur Sapien.
iij.de impijs & ijs qui sapientiã abijciunt.Nequissimi filij
eorum quasi nequissimorum nequissimi sint etiam filij.&
facit dictum Esdræ lib.iiij.c.ix.Qualis ager talia & semi-
na,& quales flores tales & tincturæ,qualis operator,talis
& creatio,& qualis agricola,talis & cultura.atq; Mat.vij.
& Luc.vj.scribitur.Nõ potest arbor mala bonos fructus
facere,neq; arbor bona malos fructus facere.cuius senten-
tiæ initium refert gloss.in verbo , non infamatæ,in dicto
§.qui mancipia.Et eleganti similitudine insinuant Theo
gius,dum ait in verbis transpositis.

Non etenim è squila rosa nascitur,aut Hyacinthus,
Sed neq; ab ancilla filius ingenuus.

Et sub simili forma Horatius li. carminũ iiij.Odę iiij.

Fortes crantur fortibus & bonis,
Est in iuuencis,est in equis patrum
Virtus,neq; imbellem foroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridicè huiusmodi sententiam tanq̃ prouerbio ce
lebrem extulit Euripides,verbis tamen translatis.

Heus,heus,vt illud dictitant,rectè probum
Patre ab improbo,non posse nasci filium.

Et Aristoteles Politico.j.c.iiij.ex quorundam senten-
tia ait.Sicut ex hominibus hominem,& ex bestia bestiã:
sic ex bonis bonum generari.& libro iij.c.viij.Consenta
neum est(inquit)ex melioribus ortos esse meliores,& ite
rum in pręceptis rhetorices,de causis ciuilibus.Nemini est
obscurum,qui ex bonis clarisq; parentibus nati sunt , eos
consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles.& Cicero
pro Roscio Comedo.Nemo ex improbo patre probum
filium nasci posse æstimaret.& Quintilia.libro v.de argu
mentis,scribit argumenta sæpe à persona esse ducẽda.Nã
similes parentibus ac maioribus suis,filij plerumq; credũ
tur,& nõnunq̃ ad honestè turpiterq; viuendum,inde cau-
sæ fluunt.Diogentes Cinicorum princeps , cùm ebrium
in foro vidisset:illius (inquit) pater ebrius fuit . autor
Laërtius.in quam sententiam Martialis miratur , q; filia
ebriosi potaret aquam.dum ait libro vj.Epigrammat.ad
Catullum.Miror,q; Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia.
Quale istud est.Mali corui,malum ouum.cuius meminit
Gellius li.v.c.x.& illud Homericum.libro Odyssęæ xix.
& iterum Iliados xxij.E quercu è saxis prognatus.

Vnde & illud Virgilianum lib.viij.Aeneidos.

Gensq; virum truncis & duro robore nata.

Item illud Quintiliani.generosioris arboris statim plã
ta cum fructu.& plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit,vt pręsumatur filius esse eius
dem voluntatis,& effectus cum patre.l.si operarum iudi-
cio.ff.de ope.lib. & ita dicit per illũ text.Bald.in l.liberti.
col.j.versi.Op.iij.C.eodẽ ti.per doctores.in d.l.quisquis.
C.ad.l.Iuliam maiestatis.propterea Albertus de Gandi-
no in tracta.maleficiorum.titu.de præsumptio.& iudicijs
dubitatis.col.iiij.versi.præsumptio enim naturæ est:mo-
uetq;,vt parentũ eius qui accusatur mores cõspiciãtur.vt
proinde etiam sciamus,quibus sit accusatus moribus.Nã
qui bonos habuit parentes bonus,qui malos,malus præ-
sumitur.vt pluribus iuribus hic ante allegatis comproba
tum est.Et pulchrè dicit Angelus in lege si fugitiui.C.de
seruis fugitiuis,quòd ex eo quis præsumitur transiuisse ad
hostes,quòd natus est ex progenie eo nomine infamata.
& sequitur Barbatia consilio xxxiij. incipien. præclarè
optimus.colũ.xviij.libro iij.& Ioannes Nenizan inter
consilia Alberti Bruni,consilio xij.incipien.patres conce
derunt.col.x.hæc Tiraquellus in suis legibus connubiali-
bus ante legem septimam.

VIgesimasexta consideratio.Inter populares,siue ple
beios ciuitatis præferri debent primates:qui inter re
liquos maioris potestatis vel dignitatis habentur. vt no-
tat Lucas de Penna in rubri.de Alexandriæ primatibus.
libro xj.C.& in lege quinq; summates.C.de decurioni-
bus.libro x.facit quod dicitur de Christo.Mat.vij.in fine.
erat enim docens eos sicut potestatem habens. Et de his
qui habent aliquam autoritatem inter alios,q; sint præfe
rendi & honorandi:scribit amplè Cæpola in tractatu , de
imperatore militum eligendo.versicu.autoritatis.& dixi
in prima parte,in xxxj.consideratione.vt sunt nobiles &
burgenses,vt dicit Ioannes Montaigne in suo tractatu de
autoritate magni concilij.allegat.capi.ij.extra quòd me-
tus causa.& ca.proposuit.de clerico excommu.ministran
te.& cap.literas.de præsumptio.& Lucam de Penna in le
ge qui curiæ.C.de fundis rei priuatæ.libro xj.Et ibi decla
rat vnde dicantur burgenses,scilicet à burgis : sed aliter ac
cipiuntur in Gallia , quia est quædam pręeminentia inter
plebeios,quę quibusdam acquiritur ex sua declaratione:
cùm se declarat burgensem regis.Et tales soluunt certum
quid regi,pro huiusmodi iure & pręeminentia.& ex hoc
etiam multa priuilegia consequũtur,sed cũ non sint apud
nos non insisto.Aliqui verò fiunt ex antiquitate domus
cùm antiquiores dicantur burgenses.Reliqui verò tan-
tum ciues vel habitatores.Et huiusmodi burgenses cæte
ris ciuibus præponuntur. vt hic ante in xj.consideratio-
ne dixi.Et an in potentia sit collocata felicitas,seu an po-
tentia sit summum bonum.vide Beroaldum in suo ope-
re de felicitate.

VIgesimaseptima consideratio.Diuites præferuntur
cęteris in honoribus,vt habetur in lege honor.§.de
honoribus.ff.de muneribus & honoribus.Cùm de hono
ribus siue muneribus gerendis facultates quoq; an suffice-
re oneri iniuncto possint:considerandum est.text.in lege
paupertas.& ibi gloss.ff.de excusa.tuto.& in lege ad sub-
eunda.& ibi gloss.ad hoc clarior.ibi : vel potest dici.C.de

decurio.libro x.& notat gloss.in rubrica.C.quemadmodum ciuilia munera.ibi : quinto facultates.& ibi:facultas vt sit sufficiens eodem libro.& dixi suprà in prima parte,in xliiij.consideratione.ratio est quia etiam diuites sunt fideliores.vnde Iuuenalis.

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet fidei.

Et potius obseruãt pacta q̃ pauperes:quoniam,vt ait Philosophus, pauperes & miseri citò flexibiles fiunt. & probat tex.in l.iij.in prin.ibi,& an locuplex vel ęgens sit, vt lucri causa quid facile admittat.ff.de testib⁹.& propter paupertatem quandoq; quis est suspectus.l.suspectus.& l. suspectum.ff.de suspectis tuto.vnde Lucas de Penna notat in l.fi.col.ij.C.de spectaculis.li.xj.etiam per illum tex. ꝙ quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur.vide eũ ibi,quia plura ad hoc allegat Salustius in Catilinario.semper ĩ ciuitate quibus opes nullæ sunt bonis inuident,malos extollunt,vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student:ergo diuites sunt pręponendi.Cùm etiam magis credatur diuiti quàm pauperi.tex.in authen.de testibus.§.sancimus.ibi,aut diuitiarum.iuncta glo.in eodem verbo.colla.vij.& probatur in l.spadonem.§.fin.ff.de excusat.tutorum.vbi dicit text. iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor,affectasse videtur:& ideo suspectus efficitur.l.scire oportet.§. fi.ff.de tuto.& curato.datis ab his.Ad quod optimè facit quod notat Speculat.titu.de testibus.§.j.circa principiũ. ibi : quartò fallit.& dicit Ioannes de Platea in lege ne quis C.de dignitat.libro xij.Debent enim diuites,contra quos non est turpis suspitio lucri,& qui possunt debitum honorem dignitati impendere,eligi ad honores & dignitates, dicta lege ad subeunda.Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pauperibus digniores.dicta lege iij.in principio. ff.de testibus.& hæc per plura alia comprobantur per Cępolam in suo tractatu de imperatore militum eligendo.in verbo,diuitijs.vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philippus Beroaldus in suo opere de felicitate.vbi quærit an diuitiæ sint finis bonorũ:& dixi in sequẽti parte, in liiij.conside.& ante in viij.parte,in xxij.cõsideratione.vbi scripsi nobilitatẽ causari ex diuitijs saltẽ antiquis.Et diuitũ & potentũ laudabilia & vituperabilia ponit Lucas de Pẽna in l.j.C.vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur.col.ij.& iij.lib.xj. vbi refert post Philosophum ij.Rethoricorũ,ꝙ quædam mulier interrogata,vtrũ melius foret hominem diuitẽ esse q̃ sapiẽtem,respondit.ꝙ sæpius videbat sapiẽtes frequẽtare ianuas diuitum,q̃ diuites ianuas sapiẽtũ.Et in quibus casibus est melior cõditio paupertatis,& in quibus deterior recẽset idẽ Lucas in l.fi.C.de his qui nu.libe.vel pauper.excusa.meruerũt.eo.lib.x.vbi enumerat xliiij.priuilegia paupertatis.& xvij.incõmoda ipsius.etiam de priuilegijs paupertatis:vide remissiões per Cæpolã in loco ante citato.de quibus etiã per Bernardinũ de Bustis in secunda parte sui rosarij,sermone xxx.post Ioan.de Indagine qui librum vnũ scripsit de laude paupertatis,qui incipit. Beati pauperes.& recurre ad Bar.in lege illicitas.§.fi.ff.de officio præsidis.& Ioan.de Turrecremata in capi.pauper.xj. q.iij.vbi octo priuilegia paupertatis refert.& per doctores in lege si quis ad declinandam.C.de episco.& cle.& dixi ante in ix.parte,in xxxij.cõsideratione.ꝙ milites laudãtur ex paupertate.& multa hic possent accumulari in laudem paupertatis contra diuites:sed quia parum faceret ad propositum,non amplius immorandum est.

VIgesimaoctaua cõsideratio. Honestus præferendus est inhonesto,& infami, & habens bonam famam anteponitur infami.argumẽto tex.in l.j.in prin.ibi,& an honestæ & inculpatę vitæ , an verò quis notatus & reprehensibilis.& iterum ibi,vel propter personam à qua fertur,ꝙ honesta sit.ff.de testib.& in authẽ.eodẽ de testibus. §.sancimus.ibi,bonæ opinionis esse oportet.& iterũ ibi, quia inculpabilis atq; moderata vita est.coll.vij.& c.j.ibi, absq; vlla infamia.extra de excep.& c.testes.ij.q.vij.& c. super eo.§.j.ibi,vbi vir superior est diuitijs & nobilitate, potentia vel honore,extra de testibus.& Lucas de Penna in lege ij.C.de dignitat.libro xij.& per eundem ibi in rub. colum.ij.& hoc est,quia bona fama est multum extollenda.Ideo dicit Bernardinus de Bustis in sermone xxxj.in secũda parte sui rosarij:in litera S.ꝙ bona fama omnibus rebus est præponenda,quam omnes appetunt , maximè poëtæ.Vnde Ouid.in iij.de arte amandi ait.

Quid petitur sacris nisi tantum fama poëtis,
Hoc votum nostri summa laboris habet.

Et iterum idem ibi.

Sed famæ vigilare iuuat,quis nosset Hemerum,
Ilios æternum si latuisset opus.

Per bonam enim famam homo viuit in æternum,tex. & ibi notatur in §.filij autem.ibi,hi enim qui pro republica.institu.de excusa.tuto.& l.qua actione.§.si quis in collucta tione.ff.ad legem Aquiliam.vnde scribitur Eccle. xxx.Lux oculorũ lætificat animã;bona fama impinguat ossa.de quo dicto vide hic ante in xxiij.consideratione.& idem sapiẽs Eccle.xlj.Curam habe de bono nomine,bonum autem nomẽ permanebit in æuum,atq; idipsum magis permanebit tibi q̃ mille thesauri magni & preciosi.& ꝙ cura sit habenda de bona fama.tex.in clemẽ.exiui.§.cęterum.in fi.& ibi Cardinalis.de verborum signi.c.j.§.ad exhibendum.extra de sacra vnctione.& ait Iacobus Beneuentanus libro ij.Ille beatus erit cui bona fama viget. Et quæquidem bona fama est nobis necessaria propter alios.j.ad Tymoth.iij.& c.nõ sunt audiendi.xj.q.iij.c.nolo.xij.q.j.& c.iubemus.de consecra.distin.j.cum alijs allegatis per Lucam de Penna in d.l.ij.col.iiij.C.de dignitatibus.lib.xij.Et probatur hæc cõsideratio ex dictis per Lucam de Pẽna ibi,isto medio.Honor namq; dignitatis honestat homines.Nam illa sunt honesta,in quibus sunt pręmiũ & honor.vt dicit Aristoteles.j.Rhetoricorum.Sed econuerso maculatur dignitas,cũ honor tribuitur inhonesto.l.ij.C.si seruus ad decurionatum aspirauerit.libr.x.vñ Aristoteles iiij.Ethico.inquit,quòd solus bonus est honorandus . Itaq; honor non debet tribui vilibus & indignis. vt dicit Salutius in Catilina. Quinimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi . vt in authenti. vt iudices sine quoquo suffragio.§.eos autem. versicu.ideo q̃ licebit.collatio.ij.Ergo ex his sequitur quòd si sint simul honesti & inhonesti , honesti veniunt præferendi.Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vtilem & inhonestam.Qui verò dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles . scribit F.Patritius libro primo.de institutione reipublicæ.titu.viij.& Lucas de Penna in lege maximarũ.C.de excusatio.munerũ.vbi refert,ꝙ omnes mercẽnarij quorum opera vendũtur,non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam qui mercantur à mercatoribus quòd statim vendant,nihil enim proficiunt nisi

nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero j. officiorũ. c. lvij. Nam etiam, vt plurimũ, mercatores sunt mendaces. lxxxviij. distinc. c. eijciens. & ca. seq. Lucas de Penna in l. ij. C. de incolis. lib. x. Item mercatura si tenuis est, sordida est: vt infrà ista parte, in xlv. consideratione. Possunt enim viles censeri qui huiusmodi mercimonijs præsunt. argumẽto l. humilem. C. de nuptijs. & l. prima. C. negotiatores ne militent. lib. xij. & l. ne quis. C. de dignitatibus. eodem libro. Potissimè si vtensilia vendunt, hoc est esculẽta & poculenta: vt l. eos. in prin. ff. de decurio. Et hi tricoli Bononiæ dicuntur. vt in l. ij. in glos. vltima. ff. de nundinis. vbi Calistratus ait. deniq; summæ prudentiæ & autoritatis apud Græcos Plato. cùm institueret quemadmodum ciuitas benè & beatè habitari possit: imprimis istos negotiatores necessarios dixit. Apud nos verò regretarij negotiãtur enim & emunt insimul à rusticis, & reuendunt minutatim seu ociosè distribuũt ciuibus: ita Lucas in dicta l. maximarum. vbi etiam ait, q̀ sæpe tales mulctantur, eo quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt, ex quibus mulctari possunt. l. ij. C. de conditis in publicis horreis. lib. xij, Et vltra quæ sint artes viles: vide plures remissiones per Cepolam in tracta. de imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione. de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis: sed de honorandis: & de vtraq; specie, vide infrà ista parte xxxiij. consideratione.

VIgesimanona consideratio. Diligens & vtilis præferendus est inutili & pigro, & de nihilo seruienti. facit text. in l. suspectum. ff. de suspectis tutoribus, vbi sunt verba Vlpiani. Enimuero tutor quãuis pauper est, fidelis tamen & diligens remouendus nan est. & illa verba reassumuntur in §. fina. institu. eadem ratio. Cùm turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem in quibus versantur. argumento. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origine iuris. vnde inertes, id est sine arte cogendi sunt ad laborem & negotiationem. l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de mendicantibus validis. lib. xj. Et tales inutiles non afferentes fructum reprobãtur: vt habetur Mat. iij. & vij. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Vel quia etiam nõ sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione ij. ff. de verborũ obligatio. in clemen. cupientes. de pœnis. in ca. de forma. xxij. q. v. not. glos. in verbo, cuiq;. in princi. in. l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustitia & iure. & institu. in eisdem locis. in glos. ius suum. in initio. quæ allegat. c. non satis. lxxxvj. distinc. Sicut enim piger vituperatur. Prouerb. xxj. & vj. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum. in suo quoq; opere. c. nihil. lxxxiij. distinc. dixi in prefatione huius operis circa initium. & alia plura ad hoc refert Lucas de Penna in dicta l. vnica. Ideo dicit Cicero libro j. officiorum. c. lvij. quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum: hę sunt his quorum ordini conueniunt honestè: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate omnico expellendi. Cũ Athenienses ignauos hoĩes & languore marcescentes, qui vitã in ganeis, & popinis, atq; illecebris locis silentio trãsigebant, in forũ protrahebant: eosq; vt facinorosos & flagitiosos supplicio plectebant: vt plenè in. j. cõsideratione huius partis scripsi, & refert Guil. Lepcreus Heduẽ. in suo tracta. artis memoratiuæ, lib. iiij. ca. x. vbi de ocio disserit.

Ocia ergo tollamus: cùm pro omni verbo ocioso reddituri sumus rationem in die iudicij. vt ait Hierony. relatus in ca. quoties. xxij. q. v. & multam malitiã docuit ociositas. Ecclesiastici xxxiij. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miserias animas captiuandas. c. nisi cùm pridem. §. verum. extra de renuntia. & ibi glos. in verb. ociositas. allegans illud.

Ocia si tollas perire cupidinis artes.

Et iterum.

Quæritur ægistus quare sit factus adulter,

In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur in ca. nunq;. in gloss. penul. de consecra. distin. v. vbi Hierony. hortatur Rusticũ monachum, q̀ cùm in desiderijs sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper diabolus inueniat eũ occupatũ.

TRigesima cõsideratio. Cùm pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero lib. j. officiorũ. Ideo pulchriores cæteris preferri debent. vnde Beroaldus in suo opere de felicitate, ait. sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinẽ) nõ posse esse veram felicitatem. & vt ait Aristoteles. non satis idoneus est ad felicitatẽ homo penitus deformis. Est ẽm forma dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloriosa nequaq; aspernanda. Ideo apud Platonem in gorgia. & ij. de legibus cantio cõuiualis celebratur, quã cantores in conuiuijs vsurpabant, ita concinentes, optimum quidem esse bene valere. Secũdò loco formosum esse. Tertiò habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert, q̀ sine pulchritudine nõ potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum Agamennon, Achilles, Menelaus, Polyzinus, Nireus, Patroclus, Deiphebus, Aeneas, Vlisses, Thelemachus, Euryalus, & alij quos in membrorum formęq; dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi doceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoq; Apollinem formosum appellauit. Eglog. quarta. ibi, formosus Apollo. etiam in libris Aeneidum, Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Eurialo de hac re ita sententiat.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexand. consilio ccix. incipiẽ. ponderatis his. colum. vj. vbi refert. q̀ Cynus in l. prima, in tertia quæstione. ff. de iurisditione omnium iudicum dicit. quòd in corpore pulchro residet anima virtuosa, quia quo quisq; pulchrior est: eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orphæus extollit Iasonem hoc pacto.

Clarior in cunctis diuus splendebat Iason:

Iuno etenim lętos oculis afflarat honores,

Et pulchrum dederat, magnũq; & pectore fortem.

Plato verò libro j. de legibus. & libro vj. de republica. Bona bifariã diuidit, alia scilicet, esse diuina, & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem, deinde pulchritudinem, tertiò vires ad cursum, & ad alios corporis motus. quartò diuitias, imo multi formã & pulchritudinẽ bonę valitudini preferre nõ dubitarunt: moti ex hoc, q̀ secũ pariter forma sanitatem habere existimetur. de quo Cicero libro j. officiorũ ca. xxxv. quo loco de temperantia disserit. Venustas & pulchritudo corporis secerni nõ põt à valitudine. & Ambrosius lib. j. officio. Pulchritudo (inquit) su-

pra ſalubritatem ac valitudinem videtur excellere: & tamen ſine his eſſe non poteſt, neq; vllo ſeparari modo: quoniam niſi bona valitudo ſit pulchritudo eſſe ac venuſtas non poteſt. Et idem Cicero lib. iiij. Tuſculanarũ. q̃ō. Inter pręcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocat, dum inquit, Sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud poëtas forma hominis, & pulchritudo ſemper in honore & prętio fuit, vt hic ante patet. quòd & elegantius Titius Lucretius docet his verſibus.

Condere cœperunt tum vrbes arcemq; locare
Præſidium reges ipſi ſibi perfugiumq;,
Et pecudes, & agros diuiſere, atq; dedere
Pro facie cuiuſq;, & viribus, ingenijq;.
Nam facies multum valuit.

Et non mirum ſi principes in diſtribuendis rebus formoſos cæteris anteponant: cũ & antiquo tempore principes & reges apud pleroſq; deligebãtur, qui forma pręcæteris præſtabant; vt dixi ante in v. parte, in xviij. conſideratione. vbi dixi reges & principes inter cæteros laudari ex pulchritudine, & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. verũetiam non ſolum principes, ſed etiam plures alij laudãdi ſunt ex pulchritudine: vt plures annumerat Textor in ſua officina & vltra lx. ſub verbo, formoſi, vt etiam iuriſconſulti & aduocati. vt ſuprà in vij. parte, in xlix. conſideratione. vbi dixi aduocatos ex pulchritudine eſſe commendabiles. De pulchritudine verò mulierum dixi in ij. parte in xxij. conſideratione. & quomodo milites laudantur ex pulchritudine, in nona parte, in vigeſima octaua conſideratione dictum, & iſta conſideratio ſit generalis ad illas.

Trigeſimaprima cõſideratio ſit de artificio, quoniam mutat hominis conditionem & potẽtius eſt officio, cum quadã naq; animi perpetuitate diſcitur, & ex artificio vberior & honeſtior quæſtus etiam percipitur. notatur in l. legatis. §. j. in verbo, officium, circa finem. ff. de legatis. iij. Lucas de Penna in l. ij. C. de excuſa. artif. li. x. Ideo dicit Bar. in l. ſeruis vrbanis. §. ſi alij. ff. oe. de legatis. iij. q; artificium ſuperat officium, niſi quis haberet plura officia & artificia, quia tũc attenditur id in quo magis verſatur. Et ratio quare artificium extinguit officium, eſt: quia officiũ in quo quis prius erat, non poteſt dici artificium, & ſic nouũ incipit habere: ſi aũt prius erat in artificio, & poſtea tranſiuit ad officium, ſecus eſt, quia artificium poteſt dici officiũ. Hæc autem ratio ceſſare videtur, vbi ex artificio tranſit ad aliud artificium. Ideo Rogerius in dicta gloſ. officiũ, reddit aliam rationem quæ non ceſſat, quia officium ideo non mutatur per officium, quia artificia potentiora ſunt, & cum quadã animi perpetuitate diſcũtur: eo q; inde vberior & honeſtior quæſtus percipitur. Officia verò ad tempus propter neceſſitatem vel inopias inſurgentes ſubeuntur, vt dicit ibi gloſſ.

Aduerte tñ, vt intelligamus. id eſt de quo eſt quæſtio. q; artifex eſt ille qui emit rem, & mutata forma vendit, vt eſt emẽs ferrum, & vẽdit enſes ex ipſo ferro fabricatos, & ſic de ſingulis. pro quo facit tex. in ca. eijciens dominus. §. quicũq;. lxxxviij. diſtinctio. quod facit ad limitationem. c. quemq;. de cenſibus. in vj. Quis autem ſit mercator & negaciator, ſcribit Alexan. in d. l. legatis, & vide in d. §. quicunq;. ſed latius. j. dicam iſta parte, in xlv. conſideratione.

Trigeſimaſecunda conſideratio. Artificium eſt ita neceſſarium in republica, q; non ſolũ quis cogitur exercere artem quam nouit: ſed etiam ignorãs compellitur addiſcere. Ideo ſi in ciuitate aliquod artificium fuerit neceſſarium, nec ſit aliquis ibi qui illud exerceat, vniuerſitas ad hũc actum aliquem eligere poteſt & debet, & cogit facere artẽq; illam addiſcere, vt poſtea exerceat. argumento notatorum in capi. ſuper ſpecula. extra de magiſtris. xxiij. q. j. in ſumma. c. quid ergo. xj. q. iij. l. moris. §. ſed dãnare. ff. de pœnis. l. ſemper. §. quibuſdã. ff. de iure immunitatis. ibi neceſſariam operam. & l. ij. C. de ponderato. & auri illatione. lib. x. & in authẽ. de defenſoribus ciui. §. & iudicare. verſi. præcepta verò faciat. coll. iij. & l. ij. §. poſtea ne diutius. ff. de origine iuris. & c. ex ſtudijs. extra de præſumpt.

In his enim quæ ad vitæ communis vſum pertinent, peccatum eſt laicis, niſi ſibijpſis inuicem fideliter operam dederint. ca. te quidem. & c. ſicut enim. xj. q. j. & c. placuit. xc. diſtinctio. & cap. clericus. cum ſeq. xcj. diſtinctio. & c. in ſcriptutis. viij. q. j. Nec enim deſidia blandiente quis reſpuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater ſua reſpublica deſiderauit. argumento. c. vos autem. xvj. q. j. Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. l. eadem. §. lege. ff. ad legem Iuliam reputundarum. & lege qui cum vno. §. j. & ij. et §. eum qui. ff. de re militari. & l. quod cui tandi. C. de conditio. ob turpem cauſam. ita tenet Lucas de Penna in lege j. C. de excuſatio. artificum. libro x. Et cũ ſemel inceperint artifices aliqui exercere officium, non poſſunt illud dimittere, verum ad hoc cogi poſſunt. vt recenſet idem Lucas in lege j. col. iiij. C. vt ruſtici ad nullũ obſequium deuocentur. libro xj. Ex quibus pluries dixi in ciuitate noſtra, q; cũm aliquando deſinit nec reperiantur qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid quod in republica ſit neceſſarium, vt de cõmiſſarijs ad diſtribuendũ victualia pro equis armigerorum ſeu militum ſtationariorũ, ſecundũ ordinatiões regias, quòd ad hoc exercendum poſſunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cũm interdum deſint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos qui de talibus ſoliti ſunt ſe intromittere, quòd poſſunt cogi ad exercendum & ad ea quæ ſunt neceſſaria inueniendum: prout ante faciebant: vbi ex deſidia eorũ (aut fortè quia carius, velint vendere res mercales) mercari deſiſtant. ex antedictis & alijs per Lucam de Penna in d. l. j. C. vt ruſtici ad nullum offi. facit tamen dubium ibi, an poſſint cogi ad vendendum potius in vno loco q; in alio. vide eum. Et quomodo artifices ſint neceſſarij in republica, hic ante in j. conſideratione dictum eſt.

Trigeſimatertia conſideratio. Licet Budæus, vir bonarũ literarũ dicat in ſuo tractatu de aſſe, & partibus eius. folio mihi cxxxix. artifices eſſe feces vrbium, vt & j. dicetur de aliquibus. tamen inter artificialia eſt contentio de nobilitate. vt ſcribitur in Viola animæ, in dialogo primo. c. j. & teſte Bar. in lege. j. col. vij. C. de dignitatibus li. xij. inter artifices diſtinctio fit talis. Nam quidam ſunt nobiles, quidam autem ignobiles. per tex. & notata per doctores ibi in lege j. ante finem. C. de conditis in publicis horreis. libro x. & in l. prouidendũ. in prin. C. de poſtulãdo. Et iſto modo ſeruus & ancilla poteſt eſſe nobilis. vt habetur Leuitici xix. poſt medium. ibi, quæ ſit ancilla etiam nobilis. & de hac nobilitate loquitur Ariſtoteles ij. Ethicorum. in prin. vt refert Bonus de Curtili in ſuo tractatu. de nobilitate. in ſecunda parte.

Facit etiã dictũ Sabellici. lib. x. ſuorũ exemplorũ. Pulchrum eſt (inquit) in oĩ artiũ genere excellere, & quia pulchrum

chrum & optabile, idcirco natura, homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine pręstare. quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusq́ nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus. i. variarum epistolarum xiij. qđ ars est decus vrbium. vt refert Lucas de Penna in rubri. C. de excusatio. artificum lib. x. Et æquiparantur à lege aliquem ali & artificio erudiri. per text. in l. prima. in fine. C. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel fortè ad discendum artificium iustè cōsumpta fuerint, restitues: licet aliàs aliqualiter differant. l. impēse. ff. de verborum & rerum significatione. Et interdum ars laudatur: vt ab August. iiij. de ciuitate dei. vbi dicit, ars est virtus, benè recteq́ viuendi. & pro hoc Ecclesiasti. xxxviij. vbi de multis artificibus pręmisso subiungit. Omnes hi in manibus eorum sperauerūt, & vnusquisq́ in arte sua sapiens est, sine his oībus nō ędificabitur ciuitas. Item appellatione inopum non continentur agricolæ, nec artifices c. quod super. §. j. extra de voto. facit l. filij. §. vltimo. ff. ad municipales. Et licet ab operarijs seu artificibus vectigal exigitur l. ad reparationem. C. de aquęductu. libro xj. Verūtamen hi odiosè grauandi non sunt, imo leuiandi, si ipsorum artificium vtile est in ciuitate. argu. l. ad bestias. ff. de pœnis. c. quæritur. ante finem. ibi: probatur hoc xxij. q. ij. honor enim alit artes, ait Tullius libro Tuscula. quæstionum. Et propterea his artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere l. vacuatis. C. de decurio. libro x. Nam & à pluribus oneribus artifices sunt immunes. l. j. C. de excusatio. artificum. eodem lib. & agricolæ l. prima. C. de agricolis & censitis. libro xj. de quibus infrà ista parte, in sequen. & xxxvij. consideratione. & l. fina. ff. de nundinis. Imo & omnes artes perutiles, & ex hoc fouēdę sunt. vt enim ait Tullius, ij. de officijs. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valētium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multę nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu & cultu bestiarum. Et quomodo ars generaliter, sumpta multa comprehendit. vide Lucam de Penna in rubri. & l. j. in prin. C. de excusa. artificum. lib. x. vbi dicit, q̄ magi dicuntur habere artem.

Verum artifices à pluribus honoribus sunt arcēdi. censentur enim quidam artifices ignobiles. tex. in §. sancimus. et ibi notat glos. in verbo, ignobiles. in authē. de testi. colla. vij. vnde Eccl'i xxxviij. iam ante allegato: præmisso de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabūt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neq́ palam facient iudicium & disciplinam, & in parabolis nō inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accōmodantes animas suas, & cōquirentes in lege altissimi. nec est grande lucrum ipsorum artificum. iuxta illud.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

TRigesimaquarta consideratio. Multi artifices descripti in l. j. C. de excusationibus artificum. lib. x. in hoc priuilegiātur & honorantur: quòd à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet, sunt sequentes.

Architecti, hoc est artifices principales, qui ædificijs cōstruēdis & tectis præsunt, de quibus infrà ista parte, in xlij. consideratione. & de his fit mentio in l. vltima. ff. de iure immunitatis.

Medici, de quibus in præcedenti parte, in xxv. consideratione. & infrà ista parte, in xlviij. cōsideratione.

Pictores, de quibus excellentia & laude illorū hic infrà in xliij. consideratione.

Statuarij, de quorum excellentia & laude hic, infrà in xliij. consideratione.

Marmorarij, de quibus in d. xliij. consideratione. & de excellentia marmorum dixi in sequenti parte, in xcj. consideratione. & sunt illi qui marmor cędere vel æquare sciūt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarij, vt ibi exponit glos. & sequitur Lucas de Pēna: sunt qui faciunt breues lectos, de quibus habetur in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de lega. j. & in l. legatis. §. j. et ij. ff. de legatis iij. vbi glos. vtrobiq́ exponit lecticarios pro illis qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus in dicta l. prima. scilicet pro illis qui dominū in lectica portabant.

Actarij, vt dicit gloss. sunt qui faciunt machinas instar lacus vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Arcarij, hoc est qui arcas faciunt, quorū mentio est in l. vlti. ff. de iure immunita. Tales etā vocātur scriniolarij. Actuarius verò habetur tanq́ notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante in ix. consideratione.

Clauicarij, & tales possunt dici qui claues, seu clauos aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum, aut clauarum. Sicuti Lucas de Penna in dicta l. j. annumerat securios, hoc est fortè qui securim seu instrumenta ad secāda ligna, & id genus ferramentorum fabricant. & claustrarij etiam dicuntur qui claues & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat glo. sed etiam quadrigarius ductor quatuor equorum in quadriga seu curru iunctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo in l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. ff. ad legem Aquiliam.

Quadratarij, qui faciunt lapides quadratos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi glos. exponit: sed Pyrrhus ibi amplè exponit. & dici possunt latomi, qui operantur in lapidibus cędendis & quadrandis, vel qui lapides incisos & structuram constituere & componere solent: quos statuentes, seu collocatores vocant. Et loco vocabuli Græci pectas in d. l. j. positi. dicit Luc. de Pēna ibi meli⁹ stare septa, exponens septa pro his qui faciūt clausas ex quacūq́ materia sit: vt in medio aluei liberè fluat aqua. alleg. l. j. §. septa. ff. de riuis. & hos fossores dicere possumus.

Structores. i. ædificatores murorū, & qui muros faciūt ex minutis lapidibus fortè.

Sculptores ligni. i. incisores, secūdū gl. ex q̄bus postea statuæ vel aliæ operationes fiunt. Et bene dicit ligni, quia ante de marmorarijs & statuarijs dixerat lex, hoc est de his qui cedēdo statuas aliquas in marmore, & alijs lapidibus, aut in ære seu ebore & faciunt sculpunt.

Muscarij, quia multi in expositione huius vocabuli musitant, & credo eos diuinare. Ideo pro tuo arbitrio expone, licet Pyrrhus dicat eos fortè gypsarios esse: vel qui aurum aliquo colore obscurant (quod nos emalliare dicimus) quòd illic vel muscas interdū, vel flores depingi soleant, vel quòd muticaræ à murice legi debeat.

Deauratores qui res auro cooperiunt vel cęlant, inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: vt est in text. d. l. prima. sed Pyrrhus post Alciatum dicit legendum esse coniatas: vt per albinos, albariosue intelligamus eos qui

albario muros ſpargunt:& hoc magis quadrat,teſte Pyrrho.Eſt autē albariū(ſecundū eū)calx ipſa liquefacta,qua muri exalbantur ac renouantur.Sed Lucas ibi legit comatas,de hoc remittens ad le.pe.§.in ægypto.ff.de extraordinarijs criminibus.vbi verò textus eſt.In ægypto qui comata rumpit vel diſſoluit,plectitur extra ordinem.Hi ſunt aggeres,quiquidem ſolent aquam Niloticam continere: ſed de his qui aggeris & foſſata ſciunt facere,dictum eſt ante in verbo,quadratarij.

Argentarij,qui dicuntur campſores ſeu nūmularij:de quibus in l.prętor.ff.de edendo.vel,vt dicit gloſ.qui pingunt in argenteo colore.Et de his Budæus in l.ſi hominē.§.quoties.ff.depoſiti.vbi dicit,ꝙ argentarij Romę,tabernas in foro publico conductas habebant.de his hic infrà in xxxviij.conſideratione dicetur.

Barbacarij,gloſ.Accurſij dicit,eos eſſe qui faciunt recepta,quæ aliàs dicuntur barbacana:ſed melius putat ibi eſſe legendum Pyrrhus,poſt Alciatum,barbaricarios qui barbaricas veſtes intexunt:quas barbaras & Babylonicas vocat Apuleius in Floridis.Hi quoqꝫ (vt ait)frigiones dicebantur,qui ex auro & coloratis filis in veſtibus hominum,animaliumqꝫ effigies exprimebant.

Diatrecarij.gloſſ.dicit,quòd ſunt illi qui faciunt calices de vitro.pro quo allegat lex,ſi ſeruus ſeruum.§.ſi calicem.ff.ad legem Aquiliam.eo fortè ſic dictos:quia de facili terantur ſiue rumpantur. Et quamuis(teſte Alciato)legi poſſet Diabathrarij,hoc eſt coriarij ſutores:tamen melius ſtabit ſecundùm Pyrrhum inſequendo Budæum diatretarij:hoc eſt tornatores: quāuis etiam ſecundùm eoſdem diatrocharij dici poſſit: & ſunt qui rotas pilaſqꝫ ligneas faciunt,& carros.

Aerarij fuſores,qui fundunt æs.gloſ.exemplificat,vt qui campanas faciunt,vel ſimilia,vt vaſa ænea:vel dic ſecundùm illam gloſſ.ꝙ ſunt duo vocabula ſeparata,ærarij ſcilicet,qui operantur in ære,& qui faciunt vaſa ænea. & fuſores qui fundunt æs,ex quo fit lamina,aut aurea,argentea,aurichalcea,ſtānea, plumbea,ferrea,electrea,aut ærea,ſiue ex alio metallo,quia ęs capitur pro omni metallo.pro quo facit text.in lege vltima.ff.de iure immunitatis.vbi per ſe ponuntur ærarij. Et,vt dicit Lucas,fuſores aliàs foſſores legitur.de quibus tamen dictum eſt. Et aduerte ꝙ quidam Theodorus nomine primus ferrū fondere docuit,& ex eo ſtatuam fecit ferream.

Signarij, qui faciunt ſigilla, cùm ſignum pro ſigillo capiatur.facit.l.iij.iuncta glo.§.hoc interdictum.ff.de tabulis exhibendis.

Fabricarij, qui dicuntur fabri,in dicta lege vltima.ff. de iure immunita.& dicuntur fabri magiſtri etiam de lignamine vel murorum.vt notat gloſſ.in verbo,fabrorū. in §.certè.inſtitu,de rerum diuiſione.facit.l.iij.§.item Iulianus.ff.de eo quòd certo loco.Vel etiam magis propriè à ferro,& inde faber ferrarius dictus eſt,& non eſt inuentus faber ferrarius ī omni terra Iſraēl.vt habeť j.Reg.xiij. Et faber lignarius diciť non ſolū eū,qui ligna dolaret,ſed oīs qui ædificaret.l.ferri.in fine.ff.de verborū & rerū ſignificatio.de quo vide infrà hac parte,in xlij.conſideratione.

Braccharij,à longis bracchis Theutonicorū vel torcularium, quæ pro femoralibus accipiuntur,quibus pudenda teguntur:ſicuti vulgariter accipi ſolent.vnde Ambroſius libro j.officiorum.Sacerdotes(inquit)veteri more bracchas accipiebant,ſicut ad Moyſem dictum eſt à domino.Et facies illi bracchas lineas,vt tegatur turpitudo pudoris,à lumbis vſqꝫ ad femora erunt.vocātur etiam ſubligaria,ſeu ſubligacula.campeſtria,ſuccinctoria,fœminalia lumbaria, & perizomata.vt habetur Geneſis iij.Cūmqꝫ cognouiſſent Adam & Eua ſe eſſe nudos,conſuerunt folia ficus,& fecerunt ſibi perizomata:ex quibus elicitur,ꝙ poſt tranſgreſſionem ipſi Adam & Eua primum ſartoris artificium exercuerunt,faciendo ſibi bracchas:& ſic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum ꝙ̄ aliud,vt vſum in tegendis verecundis pręſtaret.Hodie loco braccharum habemus & vtimur caligis,quæ à planta pedis ad vmbilicum,tybias & alias partes corporis obtegunt.

Particarij,vt eſt in textu dicta l.j.ſed Pyrrhus voluit legere perticarij,quos putat eſſe menſores ſeu menſuratores ad perticam:de quibus Budæus in l.vltima.ff.ſi menſor falſum modum dixerit.& in tractatu ſuo de Aſſe in diuerſis locis.& Textor in ſua officina in c.menſuræ quædam. folio mihi cclxxij.Sed fortè bene ſtaret particarij:& tunc dicentur negociatores particulatim,hoc eſt minutatim vēdentes:de quibus hic ante in xxviij.conſideratione.

Libratores à libra(vt ait Accurſius)id eſt ponderatores à pondere:cùm libra & pondus,idem ſignificēt.vt ſcribit Budæus in libris de Aſſe,in principio libri primi, & in ij.libro non prope initium.

Figuli qui faciunt vaſa ex terra in figuris.vt l.vltima. ff.de ſeruit.vrba.prædiorum.& iſti græcè dicuntur ceramei & non ceranei.

Aurifices,qui faciunt vaſa aurea,vel anulos,vel id huiuſmodi:de quibus hic.ĵ.in xxxviij.conſideratione.

Vitrarij,qui artificiosè de ferro vel de materia trahūt vitrum vel fundunt.Et iſti apud nos pro nobilibus reputantur,ex quo alijs præferēdi ſunt:de quibus infrà iſta parte,in xliij.conſideratione.

Plumbarij,qui extrahunt plumbum.

Specularij,ſunt q faciūt ſpecularia.&,vt dicit Budęus in l.ſylua cedua.ff.de vſufructu.& Blōdus in ix.lib.de Roma triūphāte.Specularia in domus ornamento fuerunt, quę nunc per vrbes,eccleſias,pręſertim ad vmbonem ſiue pulpitū lectionarijs paratū videmus,marmora diuerſi coloris ita expedita,vt ſpeculi vices reddāt:quibus priſcorū domus,& ipſis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij qui faciūt opera ex ebore.vt habetur de eboreis tabulis in l.ij.§.poſtea.ff.de origi.iu.dicit tamē textus ibi in tabulis eburneis.

Pelliones dicti ſunt,qui veſtes pelliceas aut alia quæcūqꝫ opera ex pellibus conficiunt,qui primo à deo inſtituti fuerunt.Nā ſcribitur Gene.iij.Facitqꝫ dn̄s deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas,& emiſit eos de paradiſo voluptatis.Lucas verò alias legit polliones.Pollio verò flos tritici dicitur.indę pollinarij qui cribrū faciūt de lino non de ſetis equorū ad pollinem purgādum.Nam cribra quę ad excutiendam farinam fiunt,excutoria dicuntur.vnde Plinius lib.xviij.Cribrorum genera Galliæ ſetis equorū inuenere.Hiſpani cliuo excutoria,aç polinaria.

Fullones verò ſunt,qui maculas è pānis detergunt,& eorum ars vocatur fullonica,vt in l.æquiſſimū.§.fructua rius.verſi.item ſi domus.ff.de vſufructu.& in l.apud Trebatiū.in prin.ff.de aqua pluuia.arcenda.& ſunt illi qui lauant pānos ac telas.& dicit tex.in §.fi.inſti.de mādato.ꝙ fulloni dantur veſtimenta polienda curanda ve:& dicitur, vt ait gl.penul.qui tingit & lauat pannos,& etiam polit eleuando ſuperflua:& ibi etiā addit quis ſit ſarcinator,& propriè is eſt,qui ſarcit veſtimentum,vel ſciſſum conſuit.

Carpentarij

Carpentarij dicuntur propriè fabri lignarij, qui carpēta conficiunt. Et carpentum genus est currus, seu vehiculi: sed secundùm Isidorum libro Ethymolog. vltimo. capit. xij. est currus Pompaticus, quia in Pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehuntur. vnde Ouidius libro primo fastorum.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.
Hæc quoq; ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carmentum à carmenti Euandri matre dicatur.

Sculptores, secūdū aliquos tex. in dista l. prima. sed Lucas ponit loco illorum, sutores.

Dealbatores (ait glos.) armorum vbi debent fieri subtilissimę picturæ de quocūq; colore, & vulgo, Forbisseurs: sed quia dicit dè quocunq; colore, videtur tunc non esse dealbatio, sed tamē prius fit dealbatio & nitor ꝙ pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo, Blanchisseurs.

Et in hac ciuitate Heduen. sunt excellentes qui conducuntur à multis prælatis & nobilibus diuersarum regionum ad dealbanda templa, & palatia, & quod ante dictū est Albiui. iunge, deauratores Albiui.

Clusores, aliàs clausatores secundū nōnullos, tamē nulli exponunt quid important hæc vocabula, & fortè dicuntur qui faciunt clausuras, hoc est fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendū domos faciunt, cùm cludo olim pro claudo accipiebatur, & in vulgo, Menusiers.

Trigarij qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde trigagenus currus habens tres rotas, sicuti bigę habent duas.

Signarij superfluit in dicto textu. l. j. quia ante de eo dictum est. ideo Lucas scribit. Tignarij, hoc est fabri nō solū ij qui tigna dolant, sed etiam qui solaria lignea, hoc est qui trabes cæterasq; ad tabulata domus vtilia, & omnes qui ædificant intelliguntur, vt inquit Caius iurisconsultus in l. ferri. §. fabros. ff. de verbo. & rerum significatio. quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia constant) significatur, vt ipse Caius ait. in l. tigni. ff. eo. titulo. vel, vt idem Lucas ait, pone tinarij, hoc est qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur: vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur. etiā sub hoc vocabulo apud nos habentur. his etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus verò in dicto loco cisiarij legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi birori genus est. pro quo est lex Vlpiani, in l. item quæritur si cisiarius, id est carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit. ff. locati & conducti. & ibi Budæus in suis annotationibus.

Bractearij (vt dicit Accursius) sunt, qui faciunt quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur pentalarge, à penta, quod est quinq;, & largæ, id est latæ, quasi quinq; latę, & volubiles rotulæ: quia tantum quinq; debent esse, vt dicunt frenarij, & sic ipsis opificibus & ipsis rotulis conuenit nomen pentalarge. Budæus verò in l. apud Labeonem. ff. de præscriptis verbis. vbi fit mentio de vascularijs. dicit ꝙ inter artifices sunt vascularij, celatores, inauratores, & bractearij, id est qui aurum malleis tusum, & ad quāuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt, & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrrhus, nō debet legi pentalarge, sed petalurgi. petalem em̄ bractea, seu folium de bracteis dicitur.

TRigesimaquinta consideratio. Inter plures artifices eiusdem artificij, pręferūtur illi qui sunt artifices principum, cum dicantur habere dignitatem: vt habetur de coquo principis, qui dicitur artifex. ita quòd venit in statuto faciente mentionem de artificibus. vt tenet Frā. de crema in notabili suo. xcviij. incip. statuto cauetur. per l. si qd venditor. §. fina. ff. de edili. ędicto. Martialis.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namq; coquus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludouicus Romanus singulari suo. 649. & etiam dicit eum habere artē et officium, ratione cuius officij præfertur, glos. in verbo, coquus. in l. legatis. iij. ita etiam tenet Felin. in rubri. de officio & potestate iudicis delegati. col. ij. versicu. tribus modis. imo dicit Ioan. Andr. in ca. j. de sagitta. ꝙ coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium & artem. allegat textum in cap. ne tales. de consecratio. distinctio. v. & de coquo principis qui habet officium, vide Iacobinum de sancto Georgio, in l. prima. in principio. ff. de iurisdi. omnium iudicum.

TRrigesimasexta consideratio. Inter plebeios præferēdi sunt qui habent officium, & ideo cū habere custodiam portarum & pascuorū sit officium, vel tenere stationem ad vendendū sal, & oleū dicatur officium: ideo videntur præferendi alijs. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iacobinus de sancto geor. in l. j. ff. de iurisd. omniū iudicum. ideo non præstant aliquā prelationē inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt magistri operū seu architecti. in quo opere sunt artifices, puta inter latomos. in ciuitate Pictauen. est magister operum in illa arte: & illud officiū cōceditur à rege, & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi artifices: & de dānis & ruinis murorū vel parietum, vel quomodo de nouo cōstruēdi, solet iudicare. Et dū studebā legibus in vniuersitate Pictauen. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartholemeum vnum ex filijs suis ex sacro f nte: & pro certo probus vir erat, multū expertus in sua arte, atq; laudādus: & cū id officium haberet à rege, hac ratione quādam dignitatē & pręstantiā in sua arte habere videtur. Et hmōi magistros operum rex creauit in vrbe Diuionen.

TRigesimaseptima consideratio. Præmissis his generalibus, ad nouē particulares modos plebeiorū hic ante in ij. cōsideratione expressos nostra se cōuertit oratio. Et primò de primo modo, scilicet de agricolis laude, & honore illorū qualēcunq; honorē mereantur inter plebeios. & licet videatur ꝙ nullum merentur, per tex. in l. j. & l. colonos. ij. C. de agricolis & censitis, lib. xj. & l. j. C. de agricolis & mancipijs dn̄icis. lib. eo. vbi dicit Iaco. rebuffi. ꝙ agricultores, & fossores vinearum non debent eligi in consules, vbi est copia aliorum sapientum. quoniam indecorum esset consulatui tales esse consules: nisi in defectum aliorū, vt ibi notatur. & per Lucam de Penna in l. ij. colum. iij. C. de agricolis & censitis. eod. libro xj. vbi scribit ad quę munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero, libro primo officiorū.) omnium autem rerū ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro verò de senectute, sic ait. veniam ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad fa-

pientis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quae nunquam recusat imperium, nec vnq; sine vsura reddit quod accipit. Agroq; ornato & bene culto nihil potest esse, nec vsu vberius, nec specie ornatius: quinetiam satis est accomoda ad fugiendum odia ciuitatum. vnde Terentius in eunucho. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neq; agri, neq; vrbis odiũ me vnq; percipit. Optimus etiam populus est qui terrae cultiuus est: vt scribitur vij. Politicorum. & refert Lucas de Penna in rubri. C. de agricolis & censitis. libro xj. Amplè de laude rei rusticę scribit Beroaldus in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis, vbi ait post Varronem. Vitę hominum duae sunt, rustica & Vrbana, quae quemadmodum loco distinctae sunt, ita temporis interuallo separatae. Longè enim antiquior rustica est. Cùm rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorũ numero agricolę vrbanis antecellunt, et meritò. Cùm diuina natura dederit agros, ars humana aedificauerit vrbes. Ipsam verò rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoricam & agriculturam. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neq; idem sunt pastio, et agricolatio. Quae ab exiguis profecta primordijs ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis praeponerentur: vt apud veteres Romanos rusticae laudatissimae iudicarẽtur, vrbanae verò ignominiosę. Et apud antiquos Graecos illustrissimus quisq; pastor erat, ex quo alios polyaruas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudine, videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani verò cũ virum bonum laudabant, eum bonũ agricolam, bonũq; colonum appellabant. Amplissimè enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto deniq; honore, tantaq; aestimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos nõ puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligoneas & sarcula, qua gladios, & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur: &, vt inquit Elegiarum scriptor.

Centum illi in prato saepe senatus erat.

Et cùm consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum, senatores ducesq; in vrbem accersentibus: vt inquit Columella in praefatio. Aranti enim Cincinato viator attulit dictaturam. Serranum inuenere serentem oblati honores. Porcius Cato ille censorius, & omnium bonarum artium magister, agricolandi studiosissimus fuit, & villaticis voluptatibus imprimis oblectabat. Inter alios quoq; Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltrò oblata sunt regiae maiestatis insignia. Praeterea nobilissimarum familiarum non aliundè cognomina accepta sunt, quàm à rebus rusticanis. Nã Fabij, Lẽtuli, Cicerones à leguminibus (quae quisq; optimè sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati. Multa quoq; nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios, Bubulcos, Statilios, Tauros, Pomponios, Vitulos, cognominauerunt. & Porcij Catones, & Annij Caprae inde dicuntur. & Romanorum populum à pastoribus esse ortum omnes praedicant.

Item ex agricolis milites gignuntur strenuissimi, & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebãtur. Firmiora etenim salubrioraq; sunt corpora eorum qui sub dio artus roborant, forisq; versantur: quàm qui in vrbibus intra concepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quòd Graeci, Romaniq; templa Aesculapio medicinae deo extra vrbes aedificabant. Quia videlicet credebãt fidelius constantiusq; illos valituros, qui in agris, q̃ qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata: & sub dialibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasq; exercitationes facilè sustinuit, & aduersus externos hostes victrix extitit. Enimuerò tempora illi ita partiebãtur, vt nonis tantum idibus res vrbanas reuisitarent: reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuentus constituti. Praeterea cùm mercatorum quaestus sit periculosus & calamitosus, cùm foeneratorũ inhonestus & dedecorosus. Cùm opificum sordidus & illiberalis. Sola est agricultura, ex qua quaestus stabilissimus honestissimusq; consequitur, minimeq; inuidiosus. Quam Aristoteles in economicis potissimam secundùm naturam possessionum esse cõmemorat: in qua Catonis oraculum, vitem quaestuosissimam indicauit. Scropha verò pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerũt. hinc locupletes appellati loci, hoc est agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumq; peculium à pecore nomen sortiuntur, quod in rusticatione quaestuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volunt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex aere nummus à Seruio Tullio rege Romanorum. Thesaeum quoq; apud Graecos memoriae proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ita ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quinetiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremq; rusticorum vitam, quàm vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo, Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem praediolum colebat: sed annuis victibus largè sufficiens. ex quo nunquam egressus ferebatur. & Diocletianus imperator Imperio imperatoriaq; purpura depositis, se contulit ad tranquillitatem rei rusticae: illicq; in quiete beatissima consenuit. Et Attalus rex, omissa regni administratione, hortos fodere coepit, & gramina seminare. Vnde non minus verè, q̃ eleganter scripsit Virgilius.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas. Quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem.

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.
Flumina amen, syluasq; inglorius.

Et ab Horatio dicitur.

Beatus ille qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni foenore. haec Beroaldus.

Blondus verò de Roma triumphante. libro octauo. de dignitate agriculturae scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbanã, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturę, quam tamẽ primam posuit Varro, tantum ei tribuendo: vt longitudinem vitae hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturae fructu viuebatur, ea quam posterae habuerunt aetates delitijs vsę. Itaq; & plura de dignitate idẽ Varro edocet & origine agriculturae, quae recensęt ibi Blondus, & ferè omnino sub eisdem verbis: vt scripsit Beroaldus. idem Blondus tres agriculturae partes ostendit.

Nempe

Nempe agri seminari curæ, vna pecuariorum, & pastio-
nis secunda, & tertia villarum.

Et, vt dicit Francis. Patritius de institutione republi-
cæ. libro iij. titulo ij. nisi nos ipsos nimium amamus, no-
bisq; ipsis eblandiri volumus, & molliciem quandã mu-
liebrem sequi. Agricultura sola est, cui & ingenium excel
lentes viri manus admouere debeant: tum propter necessi
tatem, cùm sine ea neutiquàm viuere possumus: tum etiam quod
quæstum nobis honestissimum & sine fallacia ac menda-
cio præbet. ita quòd opus agriculturæ est ad vitam huma
nam vtile & necessarium. vt enim dicitur Prouerbiorum
xxviij. Qui operatur terram suam replebitur panibus. &
ibi scribitur. Egestatem operata est manus remissa, scili-
cet ad laborandum. & Ecclesiastici vij. inquit Sapiẽs. Nõ
oderis laboriosa opera & rusticitatem creatam ab altissi-
mo. Nam deus eam instituit. dicitur enim Genesis iij. Emi
sit dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur
terram de qua sumptus est. & post diluuium, vt habetur
Genesis ix. Noë vir agricola cœpit exercere terram & plã
tauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignoraba-
tur. vt etiam scribit Antonius Florentinus in tertia parte
suæ summæ, titulo viij. capitu. iiij. §. xiij. vbi etiam vide
de fraudibus agricolarum, cùm sit extra propositum.

Propterea cùm agricultura sit ad vitam humanam vti
lis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi & cõ
fouendi: ita quòd tempore agriculturæ nullo pacto de-
bent molestari. l. colonos nunquàm. C. de agricolis & censi-
tis. libro xj. & ab oneribus publicis eximendi. vt dicit Lu
cas de Penna in lege prima. C. eodem. Cùm perutiles sint
reipubli. vnde Plutarchus ad Traianum imperatorem pe
dibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, qui-
bus capitis prouidentia tanto magis necessaria est, quo
plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis
in terra gradiuntur. Eisq; iustius tegumentorum debetur
suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promo-
uentq; molem: pedum adminicula robustissimo corpore
tolle, suis viribus nõ procedet: sed aut turpiter, inutiliter,
inhonesteq; manibus repet, aut brutorum animalium ope
mouebitur. Ex his sequitur, quòd nimium fouendi sunt
rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnul-
la specialia contra iuris rationem constituuntur. vt lege fi
nali. C. de seruit. & l. finali. §. item Sabinus. ff. de aqua
pluuia arcenda. vt inquit Lucas de Penna in dicta lege pri
ma. Sed maiora specialia & priuilegia agricolis concedũ-
tur. Non enim pro quocunq; munere etiam tempore guer
re turbari deberent: vt dictum est & comprobatum. ne ab
agricultura reuocentur, aut diuertantur. facit. l. prima. ff.
de tigno iniuncto. quod si fiat destruitur, aut saltem minui
tur annone præbitio in detrimentum boni publici, pro
quo conseruando singulari gaudent agricultores priuile-
gio, & immunitate: quia licet videmus ante felicem ambo
lam, seu exercitum regis nauem ecclesiæ, & minus cuiusli-
bet alterius pro transuehendo exercitum non excusari. l.
iubemus nullam. C. de sacrosan. eccles. & lege iubemus.
C. de nauibus non excusand. libro xj. Attamen instrumẽ-
ta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus
persona eorum ab agricultura diuerti: ne publica impe-
diatur vtilitas, quæ in præbitione annonæ consistit, & si-
ne qua mundus viuere non potest: sed irrationabiliter pe-
riret, vt est textus & doctores. in lege prima. C. de agrico-
lis & censitis. libro xj. idcirco merito Guillielmus Benedi
cti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem no-
mine Adelasiam. numero xcij. extra de testamentis. excla
mat contra principes tyramnos, qui nedum tempore ne-
cessarij belli agricultores eorumq; animalia occupant, &
agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quæ-
runt. vt omnia etiam subditorum suorum, quos protege-
re tenentur, penitus consumant, & destruant. qui si iuri po
sitiuo hoc prohibenti obedire nolint quo talia prohiben
tur, imo mẽti humanæ ab initio naturaliter insitum ipsos
agricolas, etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem, nõ
esse occupandos nec molestandos: saltem veterum genti-
lium annales reuoluant, qui agricolas omnino in liberta-
te agrorum colendorum tutabãtur, nedum in suo, sed etiã
in suorum hostium regno contra quos bellabant. Vnde
Diodorus Siculus. libro iij. Indorum ante bellum Troia-
num gesta narrans vetera. cõfert, inquit, ad Indorum fer-
tilitatem consuetudo quæ in bellis seruatur. Nam apud cę
teras gentes, scilicet tyrannico more viuentes, hostes bello
rum tempore regiones spoliant, vastantq;, neq; agros co-
li sinunt. Apud Indos verò belli tempestate in cãpis opus
rusticum exercent, absq; cura agricolæ procul ab omni di
scrimine belli: hostes in prælijs mutua cęde granssantur,
agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanquàm
communis vtilitatis ministros, neq; verò hostium agros
vrunt, nec cędunt arbores. & idem septem tribus Indorũ
describens. secunda, inquit, tribus est agricolarum qui mul
titudine superantes alios à bello reliquoq; opere liberi so-
lis agris colendis tempus impartiũt, nullus hostis lacessit,
neq; spoliat: sed existimans eos in communi vtilitate ver-
sari ob omni iniuria abstinet, ita soluti metu agricolæ ter-
ramq; liberè colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nabuzardam princeps militię Nabuchodo-
nosor capto rege Sedechia, eiusq; filijs in patris cõspectu
trucidatis, ac eo excæcato, vincto & cõpeditato, quibus-
cunq; occisis, ciuitate & templo demum spoliatis & in ter
ram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pau-
peribus terre vinitores reliquit, & agricolas in pace pro fu
tura communi vtilitate. vt habetur Ieremiæ vltimo. iusta
igitur ratione oportunoq; fauore sunt agricolæ humani-
ter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximen
di propter bonum reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates
prætactas.

j Primò quod non obest ei, si intra præfixum tẽpus non
petijt bonorum possessionem pro consequenda hæredita
te alicuius sui parentis, vel proxi. l. penulti. C. qui admitti
ad bonorum possessio. possunt.

ij In corruptione albi pretoris, vbi non ita puniuntur
sicut alij. l. si quis id quod. §. in seruos. ibi, vel rusticitatem.
ff. de iurisditio. omnium iudicum. quod quomodo intelli-
gendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi
per do. meum Iaso. in vij. col. & in l. fi. C. de iuris & facti
ignorantia. & in lege iuris. C. qui admitti.

iij Si vocatus in ius non iuit. l. ij. §. j. ff. si quis in ius vo-
catus non ierit.

iiij In vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatæ agri-
colis, à quibus non potest recipi, nisi octaua pro modio,
& siliqua pro solido. Nec potest creditor populi retinere
pignori terram, boues, vel aratra eius. in authen. ad hæc.
& in corpore vnde sumitur. C. de vsuris. Et de hoc etiam
est ordinatio regia Caroli octaui, de qua meminit G. Be-
nedicti in loco ante allegato. ita quòd, vt ibi dicit, etiam
illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita

quòd huic priuilegio etiam rusticus & agricola renunciare non potest.

v In testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinq; testes. l. fi. C. de testa. & ibi do. meus Iason. de huiusmodi priuilegio.

vj In opponendo exceptionem peremptoriã post sententiam sicut opponit miles; vt notatur, in lege prima. C. de iuris & facti ignorantia. quod an sit verum, vide domi. meum Iaso. ibi. in ij. col.

vij Boues, & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia capi non possunt pro executione, vel pignore. l. executores. & l. sequenti. cum authen. ibi posita. & corpore vnde sumitur. C. quę res pignori obligari possunt, vel non. imo dicit textus in d. authẽ. quæ incipit, agricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunq; parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutũ ausu temerario violare præsumpserit, ĩ quadruplũ ablata restituat, in infamię notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.

viij Si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne perdat pręctium, sed sibi restituatur. l. vnica. C. non licere habitatoribus metrocomię. libro xj. & notat gloss. in l. quemadmodum. in verbo, emptor. C. de agricol. & censitis. eodem libro.

ix Quia coloni & agricolę dominorum tributariorum non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis. l. colonos. C. de agrico. & censitis. libro xj. & ita dicit Ioannes de Platea in l. j. C. eodem titu. vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ & vacare, vt opera rustica in opere expleãtur. l. si merces. §. conductores. ff. locati. ita ꝙ non possunt cõpelli vt vadant in exercitum cũm sint immunes ab ordinarijs & extraordinarijs: imo, vt dicit, ob officia publica etiam volentes vocari non debent. quod intellige tẽpore quo vacant: scilicet tẽpore seminum, messium, & vindemiarũ, vel etiam tẽpore quo vacant in præparamentis. quoniam eadẽ priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi qui est in actu. l. qui mittũtur. §. penultimo. ff. quibus ex causis maiores. Eo etiam quia fructus vidẽtur colligi tempote quo aratur, & terra pręparatur ad futura semina. l. diuortio. §. non solũ. ff. soluto matrimonio. & quomodo præparamenta idem iudicantur sicut actus. dominus meus Iason. in l. si pecuniam. ff. de cõditio. ob causam. Et hæc nouem priuilegia ponit post Lucam & Io. de Platea Io. de Monthelono ciuis noster in suo promptuario iuris. in verbo, Agricola. vbi & alia duo addidit.

x Quia rusticitas dicitur patiens, & quieta: ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, ꝙ non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti. Et alibi dicit glossa in verbo, coloni. in §. item Seruiana. institu. de actio. ꝙ sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait textus in cap. sancta. ij. quæstione. vij. & hoc cũm simpliciter & piè viuit, vt ibi glos. inquit. & ita refert Albericus in l. vtili ratione. C. de defenso. ciuitatum. vbi scribitur inter alia priuilegium quod semper de causis eorum debet defensor ciuitatum cognoscere, & hic ante in v. consideratione dictum est. versicu. item defensor ciuitatis. & ibi Albericus quędam alia priuilegia ex suprapositis describit.

xj Habet hoc priuilegium agricultura, quòd si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis, tunc dominus minus potest prætendere deceptionem: secundũm quod videtur facere decisio Bart. in lege ij. C. de omni agro deserto. libro xj. ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiam si aliàs esset prohibita alienari. capi. ad aures. de rebus ecclesiæ non alienandis. Nec eidem potest augeri pensio, aut cẽsus. ita per plures optimas decisiones tenet Guilliel. Benedicti. in dicta sua repetitio. capi. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 983. extra de testamentis. & plura alia in laudẽ & dignitatem agriculturæ Beroaldus & Franciscus Patritius in locis antè allegatis accumularũt. &, vt ante ista parte, in iij. consideratione dictum est. hęc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor. scilicet in agrorum, seu aruorum seminatione, aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomerijs, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis & rosarijs cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata: Columellą in suo opere agricolationis libro iiij. c. iij. concludit, nihil magis rusticis cõuenire, ꝙ vitẽ colere. vt ibi ad partes arguit. de quo infrà in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione dixi.

Aduerte tñ, ꝙ fodere herbam, vel lapides non est ars. glo. in l. lex quæ tutores. in verbo, labore suo. C. de administratio. tutorum. Ludo. Romanus singulari suo 649. Sed cũm ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus hac ratione, & etiã ea, quia inuẽtus ante alios modos. s. per Adam. vt ante dixi, & post diluuium cœpit Noẽ vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. Gene. ix. (Attamen quasi sordidus quęstus habetur agricultura, & ludibrio habent: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati, non tamen honorandi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur proprię dispositiõi & determinationi) imo non solũ ab Adã: quoniam, vt dicitur Geñ. ij. plantauerat autẽ dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quẽ formauerat, produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud quod fuit primò necessariũ pro vita humana fuit cultura: quod deus nobis ostẽdit, cũm à principio talia fecerit. quod plus est, Christus patrem suum Agricolam vocat. vt scribitur Io. xv. ego sum (ait Christus) vitis vera, & pater meus agricola est. huc adde ꝙ pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos. vt de Caprarijs legimus, qui apud Mendesios populos maximo afficiuntur honore. vt refert Textor in sua officina. ca. animalia diuersa. versicu. capræ. Etiam pastoribus primo annunciatus fuit aduentus domini. vt scribitur Lucæ ij. Et suarij seu porcarij ciuitatum sunt priuilegiati. vt habetur in titulo. de suarijs. libro vndecimo. C.

TRigesimaoctaua cõsideratio. Qui circa maiora & digniora versantur honestiores dici debent: & qui circa necessarias artes versantur magis laudandi sunt, & honorandi ijs, qui circa voluptarias & honestas. Cũm multo magis propter necessitatẽ prosint reipublicæ ꝙ alij: ideo cũm aurum sit excellẽtius omnibus rebus quę sunt in mũdo, vt amplè disputauit Matthæus. Vegius in suo tractatu de sole, terra, & auro. & dixi in sequẽti parte, in xcv. cõsideratione.

ſideratione. Quapropter qui circa aurū verſantur digniores ſunt ac alijs præferri debēt in ciuitate inter plebeios artifices, vbi ſolū ſunt artifices auri. vt ſunt hi quos cōmuniter vocamus argētarios ſeu aurifabros, & hic tātū loquor de artificibus non habentibus officium circa adminiſtrationem metallorum, quoniā de his alibi dixi. Et abſq; dubio (vt paucis abſoluam) ſicut aurum inter omnes res mūdi excellit, ſaltem inter metalla, ita inter omnes plebeios metallarios artifices aurifabri præferendi ſunt. Inter quos numerantur vaſcularij, qui vaſa conficiunt aurea & argētea, cælatores, inauratores, & bractearij, qui aurum malleis tuſum & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurādis deducunt. vt dicit Budæus in l. apud Labeonem. ff. de præſcriptis verbis. vbi textus facit mentionem de vaſculario, de quibus hic ante, in xxxiiij. conſideratione. in verbo, aurifices. & in verbo, bractearij.

Si verò inſpiciamus initium artificū metallorum, alij erunt artifices qui illis præferentur. vt ſunt pelliones, ſeu pelliparij, qui lana vtuntur: de quibus infrà iſta parte, in xlj. conſideratione. qui primò fuerunt inſtituti & à deo, quia ſcribitur Geneſis iij. deus cùm eiecerit Adam & Euā ex paradiſo terreſtri, fecit eis veſtes pelliceas. Tubalcayn verò fuit optimus malleator, & faber in cuncta opera æris & ferri, vt habetur Geneſis iiij. & ſic artificium ex lana fuit primò factum & per ipſum deum.

Poſt aurifabros non videtur eſſe ordo inter metallarios, niſi prout cōmunis vſus inter eos aſſignat, aut quod aliqui faciunt dignius, aut excellentius artificiū: qm̃, vt habetur in additione ſuper gl. in verbo, ex multis rerum argumētis. in §. cūq; in procœmio Iuſtiniano, ex cōmuni prouerbio. Opus laudat magiſtrū, dicit textus. & Iacobus Rebuffi per illum textum. in l. j. C. de fabricenſibus. libro xj. quod materia ferri dicitur nobilis. Aut ꝙ vnus maiorem experiētiam habet q̃ alius, aut ꝙ ſit felicior, vt de his qualitatibus ante, in ix. parte dixi, vbi ſcripſi milites eſſe laudādos ex maiori experientia, ex maiori felicitate, & fortuna, & ex pluribus alijs quæ etiā adaptari poſſunt artificibus, maximè quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico quoniam, inter omnes artifices cuiuſq; artis, magna ſeu lata eſt differentia, vt eſt text. in lege inter omnes artifices longa eſt differentia. ff. de ſolutio.

Et inter metallarios qui ſint præferendi, & qui ſint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dātes. de extrahentibus materiam ſunt textus in rubro & nigro, de metallarijs. libro xj. C. & tales nullā habent dignitatē, ſed fabricēſes de quibus eſt titulus, de fabricenſibus. eo. li. C. in multis honorātur, & priuilegiantur, vt in l. iure proditum eſt. & in l. eos qui. & in l. fi. C. eo. titu. de fabricenſibus. ſed hoc eſt quantū ad illos, quia quantū ad particulares, q̃a forma eſt dignior materia, ideo fabricēſes in omni ſpecie metalli ſunt digniores metallarijs ſimplicibus. Etiam inter iſtos præferuntur, qui dicuntur cælatores, ſeu ſculptores, & fuerunt plures qui in argento cælando claruerunt. quos refert Textor in ſua officina cap. ſculptores, cælatores, ſtatuarij, & marmorarij, & ſunt propriè illi qui argentarij apud nos dicuntur, & quantò magis ſunt in eorū arte experti, tantò magis alijs præferuntur. & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor in ſua officina. in cap. fabri & alij artifices. qui præ cæteris laudantur ab antiquis ſcriptoribus propter excellentia opera ab eis facta. etiā Plinius libro xxiiij. capitulo viij. ponit nobilitates operum ex ære.

Tanquam lutum æſtimabitur argentum: in comparatione illius. Sapientiæ vij.

TRigeſimanona cōſideratio. Inter artifices præferuntur Librarij & Impreſſores, ſeu calcographi, aut bibliothecarij: quoniā, vt ait Polydorus Virgilius de inuentoribus rerum. libro ij. capi. vij. cùm indies magis magiſq; hominum ingenia ſola librorum commoditate vigeant, & ad capeſſendas diſciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipſaq; literarum ſtudia mirum in modū vbiq; floreant, piaculum hercle ſe feciſſe duceret, ſi tale inuentum ſilentio præteriret. Cùm etiā, vt ait Hieronymus ad Marcellam, huiuſmodi ſcriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera & æterna monimenta ſint. Vnde Ageſilaus teſte Plutarcho, cùm benemulti vellent ſui corporis ſimulachrum gratis effingere, nunq̃ id fieri paſſus eſt, animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens. Illud enim ſculptorum, hoc ſuum. Illud diuitum, hoc bonorum eſſe opus ducebat. & plenè ſcribit Philippus Beroaldus de inuentoribus literarum. & inuentores literarum ſummopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atq; Saluſtij, & etiam ſcripſit in dicto ca. vij. ipſe Polydorus de ijs qui libros ediderunt & compoſuerunt, & qui bibliothecas habuerunt, & primò fecerunt, de quibus in ſequenti parte, in lxxiij. conſideratione dictum eſt. vbi poſui de excellentioribus bibliothecis: & tandem dicit, quòd fuit hoc magnum mortalibus munus ꝙ plures libros ſcripſerunt: ſed nequaq̃ conferendum huic, quod à pauco tēpore repertum eſt in nouo ſcribendi ſeu potius imprimēdi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarū imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus ſcribi poſſet. Vnde adeò diſciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius ſuperfuturum ſit opus, quod ab homine, quamuis egeno deſiderari poſſit. Illud inſuper addit, quòd autores quoq; plurimos tam Græcos, quàm Latinos ab omni prorſus interitus periculo vindicauit. Quare (vt inquit) tantæ rei autor non eſt ſua laude fraudandus, præſertim vt poſteri ſciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaq; Ioannes Cuthembergus natione Theutonicus, equeſtri vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Maguntiam vocant) hanc Imprimendarum literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit. Non minori induſtria reperto ab eodē (vt fertur) autore, nouo atramenti genere, quo nunc Impreſſores tantum vtūtur. vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures verſus hos luſit.

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces præmendo.

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus homo itidem Germanus Romam primò attulit, quam deinde Nicolaus Ieson Gallicus primus mirum in modum illustrauit, quę passim hoc tempore per totum ferè terrarum orbem floret. Cùm ergo ex prædictis constet eos esse vtiles reipublicæ propter vtilitatem illius artis, sunt laudādi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus ante dictum est in præcedenti consideratione.

QVadragesima consideratio. An alchimistæ sint connumerandi inter metallarios, sic q̄ inter artifices laudari possint. & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeāt: & sic incidenter quæro an Alchimia sit prohibita, & si eam exercentes peccent.

Et videtur q̄ sic, quia vna species transmutatur in aliā. Cùm plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum, sed citra deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare. cap. episcopi. §. quisquis ergo. xxvj. quæstione. v. & etiam: quoniam, vt videtur communiter nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur. ij. ad Thimotheum iij. & in capi. nec mirum. §. aruspicinæ. xxvj. quęstione v. semper addiscētes, nunq̄ ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur quòd sit verum aurū, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparēter verum (quod tamen raro) fit cum tam magnis expēsis, quod est damnosum, & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam. vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, Alchimia.

Ioannes tamen Andræas in additio. ad Speculum in titulo, de crimine falsi. cōmendat Alchimistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica (vt inquit) siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt pręciosum. Nec hoc faciē do dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem. vt de stanno, vel ære faciunt argentum, vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo: habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit glos. j. in c. ferrum. l. distinctio. sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producitur metallum preciosius. Vnde per influentiā astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis pręciosam, vt tenet Panormita. in c. ij. de sortilegijs. Cùm ergo ars imitetur naturā in hoc inquantum potest, videtur bene agere alchimistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elemētorum, vnū vile metallum in pręciosius reducant, cùm ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cùm data fuerit oportunitas temporalis atq̄ casualis prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit text. in dicto ca. nec mirum. §. aruspicinæ, circa finem. ex quibus etiam Oldradus in cōsilio suo lxix. approbat & laudat Alchimistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse. sed potius consulerem cum Ioāne de Platea, in l. vnica. C. de argēti pręcio quod thesauris infertur. libr. x. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo quia non est sciētia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones: & de isto videātur etiam And. de Ilernia in c. quæ sunt regalia. in vsibus feudorum. & Surgetus in suo compendio militaris disciplinæ, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villa noua se iactauerit fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimēto submittebat: credo tamen hanc artē esse apud humanum genus deperditam, cum arte fundendi lapides, & ter refundēdi aurum. Ioannes xxij. in extrauaganti, quę incipit: spondent. etiam hanc artem reprobauit.

QVadragesimaprima consideratio sit de artificijs lanificiorum, qui sunt necessarij in vita humana. vnde dicitur Prouer. xxxj. Quæsiuit lanam & linum, & operata est cōsilio manuum suarum. & sequitur. Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, retorquenti, & quæ fiūt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgilo, alabro. Insuper continet vsum floccorum, filtrorum, sagorū, sagmarum, funium, mattularum, & sportarum ex straminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia, quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam verò ex lino seu canopo, vel ex pilo & suberis. Et inter istos qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi alijs. vt sunt illi qui vtuntur serico, cùm sit dignius lino, canopo, vel pellibus, vt in sequenti parte, in xcvj. consideratione tactum est. Ideo artifices serici seu sericarij digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices) lanificiorum pelliones seu pellipparios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris, tum quia fuit primum artificium factum, etiam à deo ipso optimo maximo, cùm scribitur Gene. iij. Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradisum terrestrem ejciēdo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante hac parte, in xxxviij. consideratione dictum est. & recenset Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij. sermone xix. in ij. parte in litera S. & sermone xxxij. in litera X.

Contra tamen nituntur & instant Architectores dicētes, deum prius exercuisse architecturam creando cœlum & terram in principio. Genesis j. Et agricolæ dicūt deum exercuisse agriculturā in horto delitiarū, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantādo arbores & fructus pro homine, à quo Adā & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos ejciendo fecit eis vestes pelliceas, ex quo & architecturam & agriculturam, primò fecit, docuit, & exercuit. Fuerat etiā statuarius, quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, anteq̄ fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur Gene. j. & ij.

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & pannorum, de quibus habetur per Bartholemæum Anglici in suo libro de proprietatibus rerum. libro xxix. in tractatu de coloribus. in fine. Sed an tales potius debeant cum artificibus picturę q̄ lanificij poni, dicā infra: ex quo videtur pictores lanificis esse præponendos, propter picturę excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur quæ ponantur in armis, vt ante in prima parte: in lx. conclusione: & pluribus alijs sequentibus. xxxviij. cōsiderationis dictum est. & in sequenti parte, in xciij. consideratione.

Sed quicquid sit, si tinctores lanarū inter lanificos cōputentur, credo illos nō esse pręferendos illis qui pannum faciunt,

faciunt,cùm lana & pannus non accedat tincturæ,ſed tin-ctura lanæ aut pãno:& ſic cùm materia prima ſit dignior & maior q̃ illud quod illi adiungitur per tincturam.Ideo maior erit ille qui pannum facit,q̃ qui intingit ſeu inficit. vt eſt tex.in l.ſed ſi ex meis.& l.quicquid.in fi.ff.de acqui ren.rerum domi.& §.cùm ex aliena.in gloſſ.ab aliquo.ff. de rerũ diuiſione.& textus magis ad literam in §.ſi tamen alienam purpuram veſtimento ſuo quis intexuit:licet prę cioſior ſit purpura acceſſionis vice cedit veſtimento.inſti tu.eodem.de rerum diuiſione.Ideo tanq̃ acceſſorium non eſt maius principali,ex quo tinctores acceſſorĳ ad lanifi-cos & pannificos non ſunt maiores illis,imo tãquam ac-ceſſorĳ ſunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacobus Rebuffi in l.qui ali-quem.C.de murilegulis.lib.xj.vbi dicit ꝙ tinctererĳ Mõ-tiſpeſſulani præferuntur in ſedibus textoribus & canabaſ ſerĳs:cùm habeant dignius officium.per.§.ſi quis in alie-na.inſtitu.de rerum diuiſione.In artificĳs verò in quibus ferruminatio eſt maior materia,tunc materia artificio & ferruminationi accedit:& hoc caſu minus præcioſum ce-dit pręcioſiori,ſicut videmus in metallarĳs.Nam quod fa ctum eſt ex ferro non denominatur ab illo qui primo fer-rum fecit,ſed ab illo qui ferruminauit.Sic etiam in aurifa-bris res aurifica facta per aurifabrum non eſt illi qui fecit aurum,ſed illi qui compoſuit & ab eo denominatur,& il-lius eſt:licet aurum ſit alterius quando forma eſt mutata: quod non poſſit reduci ad priorem ſtatum in quo erat.di-cto §.cùm ex aliena.& ibi doctores.Et hoc eſt quia maior & potentior eſt forma q̃ materia,quia forma dat eſſe rei & conſeruat eam in eſſe.l.iulianus.§.quæſitum.ff.ad exhi bendum.Et eſſe & forma conuertuntur.glo.in c.in ciuita-te.extra de vſuris.& do.meus Iaſon in l.iiĳ.§.catho.ff.de verborum obliga.Ideo concluditur ꝙ omnes artifices dã tes formam materiæ,& illam ſpecificantes tanq̃ dignio-res præferuntur illis qui faciunt materiam,notatur in iuri bus ante allegatis.

Intellige tamen prædicta etiam quãdo tales artifices fa ciunt & ſpecificant materias in opus neceſſarium & hone ſtum:quoniã tales & propter neceſſitatem vitæ humanæ (quæ præferenda eſt) & honeſtatem,quæ etiam ſummè commendãda eſt.vt in ſequenti parte,in xxxvj.cõſidera-tione.in prin.pręferendi ſunt illis qui faciunt opus volu-ptarium,ſeu res voluptati tantũ hominis deſeruiẽtes.Vñ facientes pannos neceſſarios ad vitã hominis ad veſtiendũ homines qui neceſſario veſtiri debent ad arcendũ frigus, nuditatem tegendam laſciuiam prouocantem,& decentẽ ornatũ perſonę.vt dicit Antonius Florẽtinus in iĳ.parte ſuę ſummæ.ti.viĳ.c.iiĳ.§.ĳ.ſunt pręponẽdi illis qui faciũt ſericum,qui ſerifici ſeu ſetaroli dicuntur.Et autore eodẽ in d.loco.§.v.& Bernardino de Buſtis in d.ĳ.parte.ſermone xxxĳ.in litera.x.licet hæc ars ſit honorabilis in humana ci uilitate:tamen de ſe eſt illicita,cùm deſeruiat vanitati in multis,cũ ſericis vtentur hodie,& velutis,& charmuſinis ſtipendiarĳ & mulieres , non ſolum vxores principum, baronum,& militum,ſed etiam mercatorum & artificũ: quod eſt ſatis indecens,& magis ſecundùm abuſionem q̃ conſuetudinem locorum.Et in ſignum deteſtationis talis vanitatis legitur Lucæ xvj.ꝙ diues epulo qui induebatur purpura & byſſo,ſepultus eſt in inferno.Et quod dicitur in c.quiſquis.xlj.diſtinctio.ꝙ in ĳs debet quis ſe cõforma re moribus patriæ.Intelligitur tamẽ ſemper ſalua honeſta te & decentia.ex quo ex dictis Florentini videretur, ꝙ la-nifici eſſent præferendi ſerificis ſeu ſericarĳs.

Sed videtur cõtrarium eſſe aſtruẽdum,cùm in ſequenti parte,in xcvj.conſideratione dixi,ꝙ veſtes præcioſæ quę fiunt ex ſerico & auro,ſunt veſtes ſolis principibus decen tes,& ex quibus principes ex honeſtate veſtiri debẽt,& ſo lis principibus cõueniunt.vt ibi dictũ eſt.& habetur in ru bro & nigro de veſtibus oloberis.libro xj.C.Ideo huiuſ-modi artifices in maiori dignitate conſtituti ſunt,cùm vi deantur eſſe artifices principis,dixi hic ante in xxxv.cõſi deratione.Ex quo etiam coquus principis cùm dicatur di gnitatẽ habere,vt dicit Romanus ſingulari ſuo 649.prę ferri debet cuicunq; plebeio & artifici.Ideo multo magis ſerifici qui ſunt artifices principis,quibus princeps permit tit ſericum facere in ſolis gyneciarĳs,hoc eſt locis ſecretis, vt ait tex.in l.j.C.de veſtibus oloberis.Et etiam dicit Ber nardinus de Buſtis in d.ſermone xxxĳ.ꝙ ad ſerificos nõ ſpectat diſcernere ſi velutũ vel brocatum emat quis ad de-centiã ſui ſtatus vel ad vanitatem & exceſſum : dũmodo iuſto pręcio vendant,& bona intẽtione.ſ.pro illis pro qui bus decẽter eſt portandũ & ſine fraude.Etiam:quoniã, vt communiter videmus,potius talia fiunt in honorem dei pro ornamentis maiorum eccleſiarum,quæ frequẽtius ex ĳs q̃ ex lana,lino,aut canapo fiunt.Ideo verſantes circa hanc artem cęteris præferendi ſunt.

Ex prædictis idem inferendum eſſe ad artifices tapeto rum,quę videntur tãtum fieri ad ornatũ & voluptatem in palatĳs & domibus:quod dic eſſe verum quo ad inferio-res:ſed quo ad principis ornatum & honeſtatem videntur neceſſarĳ,cùm ea quæ ſunt & tendũt ad honorẽ principis ſunt ita neceſſaria,ſicut ſi ad cõmodum:imo quod plus eſt cõprehendũtur in ſupellectili,vt habetur in l.de tapetis.ff. de ſupellectili legata.Ideo de his dicẽdum eſt,prout de ſeri ficis.cùm videantur eſſe artifices eorum quæ ſpectant ad principes & magnates.Ideo cùm digniora tractent & no-biliora ſeu pręcioſiora cæteris in eorum arte paritate data artificĳ præponendi ſunt ex antedictis.

Inter hos etiam lanificos ſunt textores & lanarum,& linorum,& canapis,& vt maiorem experientiam & artẽ callent,ſunt inter eos honorandi.Hi tamen cùm videan-tur dare formam & panno & telis,videntur præferri illis qui pręparãt & lanas & linũ,nec tales apud nos habentur in magna æſtimatione.imo etiã in pluribus qñ fit mentio de his in iure reputãtur & qualificãtur pro ſeruis,vt ſcribi tur in l.Titiæ textores.ff.de legatis.j.Ideo pro abiectis ha bentur,videntur tñ tales alĳs ſub hoc artificio lanificiorũ comprehẽſis præferendi,ſcilicet chordarĳs ſeu ſcenofacto rĳs:nam ſcenofactorĳ dicuntur qui funes ſeu chordas fa-ciũt.In quibus comprehẽduntur qui faciunt funes ad ve-nandum & piſcandum.Et huius artis ſcenofactoriæ fuit Paulus apoſtolus.vt refert Antonius Florentinus in ſuis hiſtorĳs,parte.j.ti.vj.c.v.Et miror quomodo Paulus fuit huius artis artifex,cùm eſſet ciuis Romanus.vt ſcribitur Actuum.xxĳ.in fine.Crederem fortè eum feciſſe ſolum fu nes ad piſcandum,aut ad capiendum aues,non autẽ groſ-ſiora rhetia quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiã ſunt ſutores,cũ ſutoris ars in veſtimẽtis faciendis conſiſtat,tam ex lana,quã panno ſerico aut lino. Et iſti etiam dicuntur ſarcinatores vel cerdones.vt facit textus in l.& ſi quacũq;.§.fi.ff.ad legẽ Aquiliam.& l.item quæritur.§.ſi quis ſeruum.ff.locati. Et ſunt in multiplici differẽtia:ſed omnes ſub vno nomine ſutoris(vulgò cou-ſturiers) dicũtur.Et tales cum textoribus & pluribus alĳs

ante nominatis quasi debentur pro fecibus vrbium, vt di-
cit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoris
exercuerunt, vt hic ante in xxxiiij. consideratione huius
partis dixi, in versicu. bracharij. de pluribus qui sub huius-
modi artificio lanificij cõprehendi possunt. vide per Tex-
torem in suis denominationibus à varijs artium possessio
nibus positis in sua officina.

Accedat huc ꝙ lanificiorum artifices debent celebrare
festum sancti Seueri, cùm fuerit artifex lanificij, & in tali
artificio existẽs fuit assumptus ĩ archiepiscopũ. vt est tex.
in c. statuimus. §. his omnibus autoritatibus. lxj. distin.

QVadragesimasecunda consideratio sit de artificibus
vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte archi-
tectoria, de qua ante ista parte, in iij. considera-
tione. Et hæc consistit in cementariam & carpentariam, &
est ars necessaria vitæ humanæ pro domibus & habitatio
nibus fiendis, quæ nos defendũt à pluuijs, & ventis, frigo
ribus, & caumatibus: vt quiescere valeat vnusquisq;, & se
cretè operari, quæ expedit. vt est testis Antonius Floren-
tinus in iij. parte suæ summæ, titul. viij. c. iiij. §. viij. Et Ber
nardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij. sermone xxxij.
in ij. parte in litera T. vbi etiam dicunt, ꝙ Cy. fuit primus
qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & do-
mos. Gen. iiij. Et ante diluuium Noë fecit arcam de lignis
leuigatis, & mansiunculas in ea, bitumine liniens eas in-
trinsecus & extrinsecus. vt scribitur Genesis vj. Et egres-
sus arcã Noë ædificauit altare domino. Gene. viij. Et post
diluuium Nembroth primus tyrannus ædificauit ciuita-
tem, vt scribitur Gene. x.

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex
deductis in iij. consideratione huius partis. & in sequenti
parte, in xcv. consideratione comprobari potest. Ita etiam
artifices metallorum & lanarum artificibus lignorum pre
ferendi sunt. Licet Franciscus Patritius libro j. de institu-
tione reipublicæ, titu. ix. videatur præferre architecturam
fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium orna-
mentum atq; vtilitatem necessariam esse, verum in bello
ad repugnandum oppugnandumq;. prout eleganti stylo
ibi describit.

Sed crederem, ꝙ sicut forma dat esse rei, & est illa quæ
dat laudẽ artificio, cũ opus laudet magistrũ, inter eos qui
in illa arte dant digniorem formam & excellẽtiorẽ sunt di
gniores, & præferendi: vt sunt qui vulgò vocãtur menusa
rij, cùm digniorem & elegantiorem dent formã lignis es-
sent preferẽdi carpẽtarijs, qui grossiorem formã dant: pro
carpẽtarijs tamen faceret ratio ante adducta, ꝙ ea per eos
facta ad vitæ humanæ necessitatẽ fiũt, puta domus & alia
ædificia. quæ verò fiunt per menusarios videntur fieri ad
voluptatem saltem ad honestatem, quæ non est præferen
da necessitati. Cùm necessitas vitæ humanæ oĩa vincat. Et
omnes tales etiã dicuntur fabri lignorũ. vnde, vt dicit Io-
annes Chrisostomus in sermone de epyphania. Sanctus
Ioseph sponsus gloriosæ virginis carpentarius lignorum
fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur. l. ij. §. j. ff.
ad legem Rhodiam de iactu. Et aliàs pro lignario accipi-
tur. l. ferri. §. fi. ff. de verbotum & rerum signifi. Et etiã dici
tur faber lignaminis. l. ij. §. vltimo. ff. de eo quod certo lo-
co. glo. in §. certæ. institu. de rerum diuisione. vt suprà hac
parte, in xxxiij. considera. versi. fabricarij. dictum est.

Textor verò in sua officina multos scribit architectos,
quos dicit fuisse nobiles. vt fuit Democrates qui Alexan
driam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum con-
struxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesię, vbi simulachrũ
ipsius Deæ vitigineum fuerat. Vnde Plinius. Operi (in-
quit) præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ prienensis.

Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.

Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.

Hermogenes ædem Doricam Iunonis magnesiæ.

Sugilas mausoleum Artemisiæ.

Zenodotus nobile pauimentum Pergami.

Hermodorus nomen est Architecti qui obeliscũ fecit.

Aemilius, Rholus, & Theodorus, architecti fecerunt
Labyrinthum Leminium.

Valerius Hostiensis architectus fuit, qui theatrum Ro
mæ texit.

Mnesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometriæ & architecturæ
peritissimus.

Apollodorus Traiani forum, metodeum, & gymna-
sium Romæ fabrefecit, hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit Franciscus Patritius in
lib. j. de institutione reipublicæ. titu. ix. ante allegato.

QVadragesimatertia consideratio. Horum artificum
qui circa lapides, vel cementa operantur, multiplex
reperitur differentia: quia aliquando dicuntur
cementarij, aliquando verò latomi: & etiam status huius
artificij exaltandus est & existimãdus secundùm vtilitatẽ
quã affert in republica, & secundùm excellẽtiam artificio-
rum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicit
F. Patritius lib. vij. de institutione reipublicæ. titu. vj. La-
pidicinæ commoditatem vel maximam habẽt, ex quibus
quadrata saxa, & cementum copiæ comparantur. Et præ
cipuè si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores
illi speciem potius præ se ferunt quam vtilitatem: labore
enim plurimo indigent, & diligenti impensa. vt in sequen
ti parte, in xcj. consideratione dictum est.

Inter hos tamẽ primos autumo esse vitrarios, qui vitra
conficiunt ex lapidibus, & ĩsti fundunt lapides in fornace
vi & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris præ-
ponendi sunt, cùm apud nos ex communi opinione pa-
triæ pro nobilibus habentur. Et talis communis opinio
est potens ad causandum nobilitatem, vt ante dixi in viij.
parte, in xvj. consideratione. Etiam sunt immunes à mu-
neribus personalibus. vt hic ante, in xxxiij. cõsideratione.

Sed cùm sit hic quæstio de excellentia quæ procedit
ex forma, quę maior est quàm illa quę procedit ex mate-
ria. Ideo infero artifices marmoreos & circa mamor artẽ
exercentes, esse ceteris excellentiores, propter excellentias
& nobilitates ędificiorum, operum, & artificiorum quæ
fuerunt, & fiunt ex marmore potiusq̃ ex alijs lapidibus.
& ex ijs Plinius libro xxxvj. naturalis historię. cap. v. po
nit. cxxvj. artifices in marmore. & ibi ait hanc artem tan-
to vetustiorem esse quàm picturam aut statuariam. Etiam
Textor in sua officina. in cap. sculptores, cęlatores, statua
rij, & marmorarij, plus artifices marmorarios q̃ alios
laudat. & etiam F. patritius. libro j. de institutione reipu-
blicę. tit. ix. inter architectores multum extollit marmora
rios, pro ꝗbus ad illos recurrere, & inter hos artifices scul-
ptores maximè laudantur.

Dipenus verò & Scyllis Cretenses Scicyonem se con-
tulere, vbi fuit quondam pręcipua omnium metallorum
officina.

officina. Ibiq; ſculpendo marmore primi omnium claruerunt; teſtis eſt Plini⁹ in dicto loco. c. iiij. Qui verò inter hos excellentior ſit iudicandus. Plinius eodē lib. c. v. dicit Phidiam clariſſimū ac artificē nunquā ſatis laudatum. Is fuit Athenienſis ſculptor & minoribus ſimulachris ſculpendis claruit. Idem fecit ſtatuā Mineruæ ex auro & ebore amplitudine xxvj. cubitorū. In cuius ſcuto cęlauit prælīū Amazonum, & Gigantomachiam, in ſoleis Lapytharum pugnam & Centaurorū. Fabius Phidias (inquit) dijs q̃ hominibus efficiendis melior, in ebore verò longè citra ęmulum, vel ſi nihil niſi Mineruam Athenis, aut Olympium in Aelide Iouem feciſſet. Martialis libro iij.

Artis Phidiace toreuma clarum
Piſces aſpicis, adde aquam, natabunt.

Idem libro vj.

Quis te Phidiaco formatam Iulia cœlo,
Vel quis Palladiæ non putet artis opus?

Statius libro ij. ſil.

Phidiacæ raſere manus.

Lyſippus Sicyonius adeo claruit ſculptura, vt ab eo ſolo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à ſolo Apelle. Horatius.

AEdicto cauit, ne quis ſe præter Apellem
Pingeret, aut alius Lyſippo duceret ęra.

Stroza pater.

Cędit Lyſippus Phidiacuſq; labor.

Hunc Plinius ait feciſſe ad lxx. opera, quæ ſingula arti claritatem dare potuiſſent. Propertius.

Gloria Lyſippo eſt animosè fingere ſigna.

Sabellicus verò in x. libro ſuorū exemplorū dicit tres opifices fuiſſe ſummos. Et etiā dicit Alexandrum ſuo ędicto tribuiſſe tribus diuerſarum artium principibus viris præclarum laudis teſtimonium, ſuū cuiq; in ſuo genere, & inter cæteros, q̃ nullus alius pręter Pyrgotelem imaginē ſuam ſculperet. & de his ſculptoribus & ſtatuarijs, & laude illorum etiam ſcripſit F. Patritius lib. j. de inſtitutione reipublicæ, tit. x. Etiā plures ſtatuarij laudātur à Textore in loco præallegato poſt Pliniū ex notabilitate operum q̃ fecerunt, tam ex marmore lapidibus quā alia materia.

QVadrageſima quarta conſideratio tractat de artificibus qui circa colores verſantur, qui ſunt in duplici differētia. Quidā ſunt tinctores, de quibus ante hac parte in xlj. conſidera. verſi. inter hos dictum eſt. Alij verò ſunt pictores, & de his hic ſcribitur: de excellentia verò colorum dicetur in ſequenti parte, in xciij. conſideratione. & ſuprà in prima parte in lxiiij. cōcluſione xxxviij. conſiderationis. vbi de armis narratur, quæ laudantur, diſtinguntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc ſolum eſt quæſtio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum verſatur in omnibus tam lanis quā linis, ſerico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quib⁹ ſolet cauſa voluptatis honeſtatis aut etiam laſciuiæ adiungi pictura, quæ olim fuit in multo & maximo honore, miraq; æſtimatione. & vt ait Franciſcus Patritius de inſtitutione reipublicæ, libro j. titu. x. Pictura eruditionem maximam præ ſe fert, & commercium cum poetica & oratoribus habet. hinc dicit Laurentius valla in procœmio ſuarum elegantiarum quòd artes liberales proximę ſunt, ars pingendi, ſculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis poëte ſententia picturam dicit eſſe tacentem poëſim, Poëſim autem loquentem picturam. & certe magni ingenij eſt, & diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumq; ſpecies ſic mente concipere, vt penicello, & varijs coloribus adeo exprimantur, quaſi in illis nihil præter ſpiritum deſit. Et certè cùm optimam picturam cernimus id dicere poſſumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipſam deniq; pone cū catella, aut vtrāq; putabis eſſe verā, aut vtrāq; putabis eē pictā. Legim⁹ etiā bouē ad aſpectū pictę bouis mugiſſe, & pictis vuis nōnullos fuiſſe deceptos, aueſq; ad pictā ſpeciem ſui generis excitatas. vt refert Plin. lib. xxxv. c. x. Et vt diſſerit Budæus in. l. athletas. ff. de his qui notantur infamia, huiuſmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id eſt omnibus liniamentis ad exempla expreſſas: ſed etiam ethicas, id eſt ſenſibus expreſſis propemodum ſpirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam ſeruat, & hyſtoriam rerum geſtarum ante oculos noſtros perpetuò præfert. Quinetiam legendo picturas in quibus præclara facinora exprimūtur, excitamur ad ſtudium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti ſi alicuius hyſtoriæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiuſmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere poſſumus. quod Plinius lib. xxxv. c. x. inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminē minoris talento annis decem. quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. & huius autoritate effectum eſt Sicyone primum. deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenij ante omnia graphicen, hoc eſt picturam in buxo docerentur. Reciperetur q; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenij eam exercerent, mox vt honeſti perpetuo interdicto, ne ſeruitium docerentur.

Locum igitur habeant (teſte. F. Patritio de inſtitutione reipublicæ.) Pictores & honeſtum quidem, vt ſtudio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adoleſcentulos inuitent. Non enim puduit Fabium patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum ſuorum nobilitatem ab Hercule vſque recenſebat pictura exercere, & ab ea cognomentum accipere. Nec diu poſt pœnituit Marcum Antonium doctiſſimum ac ſanctiſſimum imperatorem operam picturæ dare ſub Diogene præceptore, quanquam illuſtrioribus diſciplinis indulgebat, & magiſtris quibuſq; eruditiſſimis vtebatur.

Legimus Etiā Platonem picturæ ſtudioſiſſimū fuiſſe. & Cicero in ea eruditos oculos ſe habere aſſerit. Quocirca nō erit verendū ne manus adoleſcentulorū coloribus inquinentur, cū proxima doctrina accedat pictura, hinc fundamentū præbet ars illa, quam ſignandi nuncupare poſſumus: vnde & ſigna dicuntur, & per diminutionē ſigilla. Hanc artē Ariſtoteles ſummopere laudat, vultq; vt pueri illā ediſcāt, quādo alijs pleriſq; artibus neceſſaria ſit. Non modo ſculpturæ & cęlaturę, quæ ſine ea nullo modo eſſe poſſunt, verū cōpluribus & pręcipuè architecturæ: de qua ſuperius hac parte: in iij. & xlij. cōſiderationibus diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorū opera apud veteres gratiam aliqua meruerunt: ſcribit Plinius eodem lib. xxxv. c. viij. ix. x. & xj. & primò Polignot⁹ & Aglaophon fuerūt qui ſimplici dūtaxat colore vſi ſunt, & ſui ſtudioſos cōplures habuerūt propter ſimplicitatē illam, quæ fundamēta artis ſola imitatione naturę iecit. Fuerūt tñ alij ante eos, & Canachus imprimis, cuius ſigna rigidiora extitiſſe, quàm, vt imitarentur veritatem Cicero ait dura etiam Calamidis fuiſſe, ſed tamen meliora quam: Ca-

nachi.Mironis propius ad veritatē accedebant.In Protho
gene,Actiōe,Nicomacho,& Apelle iam perfecta omnia
videri idem adſtipulator eſt.Nihil enim ſimul & inuentū
et perfectum eſſe docet.

At verò Zeuſis,& circa eius tempora Parrhaſius(qui
vixit tp̄e Socratis)plurimū huic arti addiderūt.Nā Zeu-
ſis luminū vmbrarūq; rationes inueniſſe dicitur,& pictu-
ræ arte tantas opes ſibi comparauit,vt in earum ſuſtenta-
tione olympię nomen ſuū aureis intextum literis oſtenta-
ret;poſtea opera ſua donare inſtituit,q̄ nullum prętiū pu-
taret eſſe illis dignum,autor eſt Plinius in loco antè allega
to.ca.ix.Parrhaſius autem lineas examinaſſe ſubtilius tra-
ditur,& geometricam quādam rationē picturæ addidiſſe.
& de eo Plinius in dicto loco.c.x.ait.Parrhaſi9 Epheſi na-
tus primus Symmetriam picturæ dedit, primus arguria
vultus,elegantia capilli,venuſtate oris,confeſſione artifi-
cum in lineis extremis palmam adeptus.Inter alia ei9 ope
ra q̄plurima pinxit Archigallum.quam picturam amauit
Tyberius princeps,atq; lx.ſeſtertijs æſtimatam cubiculo
ſuo incluſit.

Suam quoq; laudem meruit Ariſtides Thebanus,quē
æqualem dicit Apelli Plinius,dicto c.x.col.iiij.primus ani
mus animū pinxit,& ſenſus omnes expreſſit. Vnam eius
tabulam Attalus rex centum talentis emiſſe traditur.Cæ-
ſar quoq; dictator eiuſdem pictoris tabulas duas lxxx.ta-
lentis emit.

Philippus Macedo.& eius filius Alexander quādoqui
dem pictura delectati ſunt,artem hanc ſummopere extule
runt,quorum temporibus pręcipuè floruit,& diuerſis vir
tutibus laudabatur.

Verum & omnes pri9 genitos(vt vtar verbis Plinij)
futurosq; poſtea ſuperauit Apelles,eouſq; in pictura ꝓue
ctus:vt plura ſolus propè q̄ cæteri oēs contulerit,volumi
nibus editis,quę doctrinā eam cōtinēt.Nam decorū opti-
mè ſeruauit,& ſuæ cuiq; perſonæ modū dedit & venuſta-
tē,hoc eſt ſuā venerem(quā Græci charita vocant)ne aut
nimiū offenderet,aut parū defraudaret:qua in re alios pi-
ctores peccare dicebat,q non ſentirent quid eſſe ſatis.Eius
prudentia maximè apparuit cū Antigoni imaginem pin-
xit,quā latere tantū altero oſtendit,vt amiſſi oculi defor-
mitas lateret.Fuit enim & comitas illi,propter quā & gra
tior Alexādro magno erat,frequenter in eius officinā ven
titanti(vñ etiam ędicto vetuit,ne ab alio pingeretur)ſed
& in officina imperitè multa diſſerēti ſilentiū comiter ſua-
debat,rideri eum dicens à pueris qui colores tererēt:tantū
autoritatis & iuris erat,& in regē alioqui iracundum.Pin
xit & ipſum Alexandrū magnum fulminigerū in templo
Dianę Epheſię talentis.xx.Venerē Cois incœptam mo-
riens reliquit imperfectam , nec inuentus eſt qui tam ęgre
gio operi ad præſcripta liniamenta ſuccedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in purgula ſeu porti-
cu tranſeūtibus,atq; poſt ipſam tabulam latens,vitia quæ
notarentur auſcultabat , vulgum diligentiorem iudicem
q̄ ſe præferens.feruntq; à ſutore reprehenſum,q̄ in crepi
dis vna intus pauciores feciſſet anſas:eodem poſtero die
ſuperbè emendationem priſtinæ admonitionis cauillan-
te circa crus,indignatum proſpexiſſe denunciantem,ne ſu
pra crepidam ſutor iudicaret,quod & ipſum in prouerbiū
venit.Apelli autem fuit perpetua conſuetudo nullum diē
quibuſcūq; negotijs occupatū præterire,quin lineam ali-
quam duceret,ducendo exerceret artem.Et de Apelle &
Parrhaſio fit mētio in §.ſi quis in aliena.inſti.de rerū diui
ſione.vbi dicit textus,Ridiculum eſt picturā Apellis vel
Parrhaſij in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere.

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabu-
la qua Colotē vicit.Nam cū in immolanda Iphigenia tri
ſtem Calcanta feciſſet,triſtiorem Vlyſſem , & mœſtum
admodum Menelaum:conceptis animo affectibus ob-
uoluendum caput Agamennonis eius patris eſſe dixit,vt
videlicet cogitandum relinqueret ſummum illum luctū,
quem penicillo non poſſet imitari.

Protogenē verò cura cōmendabat,de quo in prima cō
ſideratione huius partis dictū eſt.Ratio aūt Pamphilū,ſi-
cut facilitas Meluntium.Antiphilus per id fermè tempo-
ris cōcipiendis viſionibus laudem meruit:vt diligētia &
decore Polycletus cui plerūq; palmam,vnum tantum de-
fuiſſe volunt,q̄ pōdere quodam careret in pingēdis numi
nibus.Et vt humanæ formę aliquid ſupra veritatem adde
ret.Ita aliquid de autoritate deorum demeret. Atquilenes
dūtaxat genas pingere nitebatur,grauiorem autem ætatē
conſilio fingebat:hæc F.patritius de laude pictorum,qui
in multis laudati fuerunt:& de laudibus plurium aliorū
ſcripſit Textor in ſua officina in ca.pictores diuerſi.ſed ne
laudem ab aliena opera conſequatur,fatetur ſe omnia de-
libaſſe à Plinio,prout & re vera fecit.& Patritius,& Bu-
dæus,& qui poſt Plinium de hac re ſcripſerunt:ideo ad eū
recurre in dicto lib.xxxv.Quæ tamen opera præcipuam
laudem meruerunt,ſcribit Textor in d.loco.c.ſculptores,
cælatores,ſtatuarij,& marmorarij.in fine.

Aduerte,q̄ pictores ſunt ita de iure priuilegiati,q̄ exē
pti ſunt ab hoſpitijs militum.textus in lege archiatros.C.
de metatis.libro xij.

Et ex his antedictis , & multis alijs per Plinium, Pa-
tritium , & Textorem in locis ſuprà allegatis enarratis
pictores plurimum laudari poſſunt & debent.Sed obſta-
re videtur , quòd illa ars ſit quodammodo plus volupta
ria quàm neceſſaria & vtilis,ex quo non ita ſit laudanda.
vt comprobat Antonius Florentinus in iij.parte ſuę ſum
mæ.titu.vij.c.iiij.§.xj.Tamen quia eſt honeſta & grata
principibus & magnatibus,vt ante ſcriptum eſt,etiā quia
tendit ad ornatum eccleſiæ,ita q̄ à quocunq; non obſtan
te prohibitione fieri poteſt.vt dicit Bart.in lege prima.ff.
ne quid in loco ſacro fiat.vbi habetur q̄ pictura quæ fit
ad ornatum pōteſt fieri non obſtante prohibitione.Ideo
videtur q̄ tales alijs artificibus ſint pręferendi,intellige ta
men prout ſuprà dictum eſt.

QVadrageſimaquinta cōſideratio ſit de mercatorib9
qui ſunt honorandi,cū nobis neceſſarij eſſe videan-
tur,cū quæ nobis ſuperſunt deuehāt,& permu
tando ac vendēdo ea aduehant quæ neceſſaria ſunt.Et,vt
ait Cicero.j.de officijs.Mercatura ſi tenuis eſt,ſordida pu
tanda eſt,ſi magna & copioſa multa vndiq; apportans,
multiſq; ſine vanitate impartiens,non eſt admodum vi-
tuperanda,ac etiam ſi ſatiata quæſtu vel contenta potius.
vt ſæpe ex alto in portum,ex ipſo portu in agros,poſſeſ-
ſionesq; contulerit,videtur iure optimo poſſe laudare:vt
per plura tenet & comprobat Bartholemæus Cæpola
in tractatu.de imperatore militum eligendo,in verbo,no
bilitatis. in xviij.opinione. vbi dicit quòd apud Vene-
tos mercatores etiam ſunt nobiles : quod intellige tamen
ſapienter. Fortuna enim illa ſemper aptanda ſtudenti-
bus minus optanda eſt,vt glorianti mercatori quòd in
omnes oras maritinas nauigia dimiſiſſet,dixiſſe fertur La-
con. Finis perſcribendus eſt lucro propter varios for-
tunę

tunę euentus. Ne paruo temporis momento id mercator
amittat, quod in omni vita sua perlucratus est: cogaturq́;
decoquere, quod quidam sine ignominia ac probro ne-
quaquã accedere potest, etiam si id sine culpa aliqua fieret:
hæc Cicero in ij. Philippica Antonio obijcit his verbis.
Tenes ne memoria prętextatum te decoxisse patris (in-
quies) ista culpa es, etem̃ est pietatis plena defensio. Illud
tamen audaciæ tuæ, qđ sedisti in xiiij. ordinibus. Cũm es-
set lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus quã-
uis quis fortunæ vitio nõ suo decoxissent. Eiusmodi igno-
minia, vt careant mercatores auiditati finem imponant,
ne pauperiem in senectute, cũ irrisione etiam pati cogan-
tur, plures vituperationes de mercatoribus dici possent: &
quasdam refert Lucas de Penna in rubri. C. negotiatores
ne militent, libro xij. Et in quibus cõmittunt crimẽ stellio
natus, scribit Vlpianus in l. iij. ff. de crimine stellionatus.
Sed quia tantũ quæ faciunt ad laudẽ intentionis nostrę est
scribere, ideo dic secundũ eundem Lucam, ꝙ mercatores
necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, extra de voto. qđ
super. Et sine ijs omnibus non ædificabitur ciuitas. Eccle-
siasti. xxxviij. & Plato cũm institueret quẽadmodum ciui
tas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessa-
rios dicit: & vide plenè ea quæ dicta sunt ante hac parte,
in prima consideratione.

Adde ꝙ locatores ratiociniorũ dicũtur mercatores, vt
vult Bar. & Alex. in apostillis. in l. legatis. ff. de legatio. &
ibi ponit Alexander differentiã inter mercatorẽ seu nego
tiatorem, & artificem. Nam vt dicit: Negotiator seu mer-
cator est ille qui emit vnã rem, & non mutata forma illã
vendit vt lucretur, vt sunt qui emunt candelas & vendũt.
Et tales an dicantur candelarij, an verò solũ illi qui eas fa-
ciunt, vide Iacobũ Rebuffi in rubri. de nauicularijs seu nau
clerijs. libro xj.

Artifex verò est qui emit rem & mutata forma vendit,
vt est quãdo emit ferrũ, & vendit enses. vt est tex. in c. pa-
tratũ. lxxxviij. distin. Et remissiuè quis sit mercator, nego-
tiator, & artifex: vide allegata per Fely. in procemio decre
talium, incip. Gregorius. in fine. & ibi, an ex vno actu an-
tequã sit inscriptus in matricula mercatorũ quis dici pos-
sit mercator, & de statu mercatorũ, & diuersis negotiato-
ribus, vide Antonium in sua summa. in iij. parte. titu. viij.
cj. iij. & iiij. & Bernard. de Bustis. ij. parte sui Rosarij. ser-
mone xxxij.

Aduerte tamen, ꝙ nobiles se negotiationi & mercatu-
rę immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bald. in. l. no
biliores. C. de cõmercijs & mercatoribus. Quod an sit ve-
rum disputat Antonius de Butrio in rubri. extra ne cleri.
vel monachi. & Barthole. Cępola. in loco antè allegato.
Et lex fuit apud Romanos ne senatores mercaturę essent
nimium intenti, autor Blondus libro quinto de Roma
triumphante.

Plures laudauerũt mercaturã & artificiũ, vt Augu. Da
thus in suis ep̃lis. lib. iij. oratione ix. & teste F. Patritio. li-
bro j. de institutione reipublicę. titu. viij. fouendi sunt pro
pter vtilitatem reipublicę mercatores. & dixi in dicta pri-
ma cõsideratione huius partis. Et refert Blondus eodẽ lo-
co mercatorũ societates reipublicæ vsui fuisse. vnde Cice-
ro pro Plancio orans eum ex bono loco visus est laudare,
cũ patrem eius equitem Romanũ dixit maximarũ societa
tum autorẽ plurimarũ fuisse magistrũ. Et ad Crassipedem
scribens, idẽ de Bythinijs mercatoribus sic habet. Quãq; ti
bi presens cõmendaui, vt potui diligentissimè socios By-
thiniæ, quę societas ordine ipso hominum genere pars est
maxima ciuitatis. Iuuerũt autem difficillimis tp̃ibus rem-
publicã societates mercatorũ. Liuius xxiij. Cũ Scipiones
in Hispania frumentum, vestimentaq́; exercitui supplẽda
postulassent, nec vnde darent senatus populusq́; haberẽt.
Fuluius pretor in concione exhortatus est eos qui redem-
ptitijs auxissent patrimonia, vt reipub. qua creuissent tem
pus cõmodarent. Tres societates. xix. hoĩm effecerũt pa-
cti, vt quę in naues imposuissent ab hostiũ tempestatisq́;
vi publico periculo essent, exoluitq́; postea senatus. Et xx-
iiij: cũ censores ob inopiã ærarij se iam locationibus obsti
nerent ędiũ sacrarũ tuendarũ ciuiliũq́; equorũ prębẽdorũ,
ac similiũ his rerum: cõueniunt ad eos frequẽtes, qui hastę
huius generis assueuerãt, hortanturq́; censores, vti omnia
perinde agerent, locarent, acsi pecunia in ærario esset, ne-
minẽ nisi bello confecto pecuniam ab ęrario petiturũ esse.

QVadragesimasexta cõsideratio sit de laude hospitũ,
quos crederẽ inter alios mercatores multũ esse lau-
dandos, & extollẽdos. Et sub istis mercatoribus
cõprehendũtur etiã tabernarij, vt not. Bar. in l. cũ pater. §.
mense. ff. de leg. ij. ideo etiã cõprehendunt caupones & sta
bularij, cũ q̃bus addẽdi sunt nautę, vt hic sit titulus de tri-
bus furibus. s. de nautis, cauponibus, & stabularijs, qui est
in ff. veteri. Nautę caupones stabularij. vt recepta resti-
tuant, quia vt dicit tex. in l. nauta. & caupo, & stabularius
mercedẽ accipiũt. ff. eo. titu. Et licet isti sint de genere præ-
donũ, cũ nec nunc quidẽ abstineant ab hmõi fraudibus: vt
dicit tex. in l. j. §. j. ff. eod. not. Alexand. in l. j. in prin. C. de
edendo. & Franciscus Niconitius in repeti. c. quoniã con-
tra. in prin. nume. xxvj. & xxvij. extra de probatio. Tamẽ
hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocãtur ho
spites. Cũ hospitalitas sit multum necessaria, & multũ etiã
commẽdatur ab Apostolo. vt scribitur ad Roma. xij. ibi,
hospitalitatem sectantes. Et ex causis laudanda, amplectẽ
da, & inquirenda est, vt dicit Ioan. de Turrecrema. in sum
ma. xlij. distinctio.

1 Quia est res valde decora, & honesta. sacra enim res est
mẽsa hospitalis, vt ait Seneca lib. iiij. de offic. & Tulli⁹ lib.
ij. de officijs. recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospi
talitas. Est em̃, vt mihi videtur, valde decorũ, patere do-
mos hominũ illustriũ, illustrib⁹ hospitibus: idq́; etiã reipu
blicæ est ornamẽto homines externos hoc liberalitatis ge
nere in vrbe nõ egere. Est etiã vehementer vtile his qui ho
nestè posse multa volunt, per hospites, apud externos po-
pulos valere opibus & gratia.

2 Quia hospitalitas disponit ad susceptionẽ diuinę gra-
tiæ & pręparat. vt ostẽsum est Luc. vlti. vbi discipuli co-
gnouerũt dñm coactum hospitari cũ eis, etiã in fractione
panis. vnde Grego. in Homilia. Ipse quoq; dñs nõ est co-
gnitus in via à discipulis dum loqueretur, & in domo co-
gnosci dignatus est, dum pasceretur. Sic etiã ex hospitate
Christi in domo Marthę: ipsa, Lazarus ei⁹ frater, & Mag-
dalena eius soror receperũt à Christo diuinã cognitionẽ.
Sic etiã quãdoq; diuina cognitio infunditur hospiti gratia
alicuius sancti viri in hospitio recepti.

3 Quia hospitalitati bona tẽporalia multiplicat, exẽplo
viduę, quę Aeliã in hospitio recepit. Cui toto tempore fa-
mis, farinę & oleum nõ defuerunt. iij. Regum xvij.

4 Quia à malo etiã tp̃ali seruat, exemplo Raab, quę quia
recepit nũcios filiorũ Israel, ideo cũ parẽtibus suis saluata
est, & omnes alij ciues in Ierico occisi sunt. Iosue vj.

5 Quia meretur angelos recipere, exemplo Abrahę &

Loth.vt habetur Gen̄.xviij.& xix.& in summa.xlij.dist. et in c.sexto.§.at non Abrahā.xxxv.distin.vnde Aposto lus ad Hebręos vltimo.Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt angelis hospitio rece-ptis.vnde Hierony.Abraham & Loth angelos suscepe-runt,quia hospites dilexerunt.

6 Hospitalitas est amanda,quia deum meretur recipere Mat.x.Qui vos recipit,me recipit.et Mat.xxv.Qui reci-pit vnum talem paruulū in nomine meo,me suscipit.vn-de Hierony.ad Nepotianū.Mēsula tua pauperes & pere-grinos suscipiat,& cū illis Christus cōuiua erit.hoc autem nō modo accipiendum est,cū in membris suscipitur Chri stus,sed etiā quādoq; personaliter,vt narrat Grego.de mul tis,tam in dialogo q̃ in Homilijs euangeliorum.

7 Quia etiam per Christum cōmendatur hospitalitas,vt scribitur in dicta summa.xlij.distin.Cū dicatur Mat.xxv. Hospes fui,& non recepistis me.et etiā per Paulum & Pe trum apostolos.vt de Paulo ad Roma.xij.& ad Hebręos vlti.& de Petro j.Petri iiij.cūm dicit:Hospitales inuicem sine murmuratione.

8 Quia etiam apud Barbaras gentes commendatur,vt facit textus in c.a,offerebat.xxxij.q.vij.vbi dicit illam de-bere esse inuiolabilem,ita ꝙ hospes hospitem defendere tenetur,vt tenet ibi glos.& l.j.ff,nautæ caupo.stabu.cū il-lius dicatur habere custodiam.

9 Quia hospitalitatem sectātes exēplo Iotici qui primo hospitalitatem fecit,habent multa priuilegia.de quibus habetur in l.omnia priuilegia.C.de epis.& cle.Et licet ille tex.videatur loqui de his qui pauperes recipiunt gratis & & sine mercede,crederem fortè etiam prædicta priuilegia debere habere locū in alijs hospitibus etiā peregrinos reci pientibus:cūm,vt dicat Hierony.ad Nepotianū.Mēsula tua pauperes & peregrinos suscipiat.Ecce quomodo non solūm commēdat pauperes,verūetiā peregrinos.Si enim nulli essent hospites ad recipiendū peregrinos nō paupe-res,quomodo hospitari possent:ecce quomō pauperibus subueniretur & alijs nō.Ideo putarē hospites esse ita priui legiandos sicut hospitalarios,saltē in his quæ possunt im-pedire hospitalitatem peregrinorū,vt est in recipiēdis & hospitādis militibus,nisi tanq̃ hospitibus in quo priuile-giantur hospitalaria,vt scribitur in d.l.omnia priuilegia. Ex quo pluries dixi quando milites seu armigeri ponūtur in aliqua ciuitate vel vrbe ad castrametationem seu potius stationē(garnison vulgo) & eis deputantur hospitia ab officiarijs loci in domibus ciuiū,vt moris est fieri in Gal-lia:ꝙ nō debent poni in domibus hospitū,ne per eos im-pediātur peregrini ad hospitādū.Et licet aliàs cōtrarium viderim fieri in hac ciuitate,hoc tñ perperā & contra meū iudicium fiebat.Nam hospites saltem principales ab hu-iusmodi hospitijs militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio,quoniā sicut videmus ergasteria mercatorū esse exēpta,quia à mercimonijs occupata.l.in qualibet.& l.pe.C.de metatis.lib.xij.Eadē ratiōe domus hospitū,quæ omī hora possunt,& sunt hospitibus occu-patę,ad quod etiā tenētur eos recipere.l.j.§.fin.& ibi Bar. ff.nautę,caupones,stabularij.ex quo,cūm teneātur ex de-bito peregrinos recipere,& in hoc onerātur,debēt in alio onere releuari,quia est onus patrimoniale,quod recusare nō possunt.l.iij.C.de muneribus patrimoniorū.libro x. ideo in alio simili grauari non possunt.Et differit Budęus in lege solent.ff.de officio proconsulis.ꝙ huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis.Cūm secundūm morē an-tiquum dabatur tessera dimidiata,vt agnosci possent,& deus hospitalis erat Iuppiter,& tale ius erat honorarium, vt ibi narrat,& etiam vt erat sanctissima hospitij necessi tudo,ideo violari non poterat.Sed an hodie sit honora-rium,& nomen amiserint ex fam.a eorum:videtur ꝙ sic, cūm vtplurimum sunt rapaces,& plus exigere solent à pe regrinis,q̃ expenderint.

Adde tamen vnum,ꝙ ex quo quādoq; sunt multū ra-paces in exigendis debitis hospitij causa(quod scotū vul-gò vocant)pōt pro hoc taxari certum pręciū,vt tenet Al bericus in suis statutis.in prima parte,rubri.lxxix.

Aduerte etiā ad vnū,ꝙ ex quo dixi hospites debere es-se immunes ab hospitio militum,ita etiā ab hospitio iudi cum,qui debēt hospitari prout milites in loco,vbi nō est domus principis,& sic in loco vbi non est prætoriū,pos sunt exercere eorū iurisditionē,nec pōt eis denegari locus. ita videtur tenere Lucas de Pēna in l.fi.C.de professio.& medicis.li.x.vbi textus ante finē parificat hospitiū militū & iudicū in his verbis.Nec eorū domus vbicūq; positæ militē,seu iudicem suscipiant hospitandum.Amplè verò de hospitijs militum,vide in tractatu quē fecit Surgetus, qui dicitur Enchiridion militaris disciplinæ.

QVadragesimaseptima cōsideratio.Cū in præcedēti cōsideratione de hospitibus attigerimus,binas or-dinis officiorū sententias vtrāq; grauē afferre li-bet.s.quo loco ponendus sit hospes,ex testimonio Auli Gellij.li.v.c.xiij.vbi ait in hæc verba.Seniorū hoim,& Romę nobiliū,atq; in morū disciplinarū veterū doctrina, memoriaq; pręstātiū disceptatio quędā fuit,pręsente atq; audiente me de gradu,atq; ordine officiorū.Cūq; quæreretur quibus nos ea priorib⁹,potioribusq; facere oporteret, si necesse esset in opera dando,faciūdoq; officio,alios alijs anteferre nō cōstabat.Conueniebat aūt facile,constabatq; ex moribus Po.Ro.Primū iuxta parentes locū tenere pu-pillos debere,fidei tutelæq; nostræ creditos.Secundū eos proximum locū clientes habere,qui sese itidē in fidem,pa trociniūq; nostrum dederunt.Tum in tertio loco esse ho-spites,postea esse cognatos,affinesq;.Massurius autē Sa-binus in libro iuris ciuilis tertio,antiquiorem locum ho-spiti tribuit,q̃ clienti,& post primum locum tutelæ secun dum hospiti tribuit.verba ex eo libro(teste Gellio)hæc sunt.In officijs apud maiores ita obseruatum est,primum tutelæ,deinde hospiti,deinde clienti,tum cognato,postea affini.& post Aulū Gellium vtrāq; sententiam succinctē enarrat Blondus de Roma triumphante.libro v.

QVadragesimaoctaua consideratio.Hic scribi posset de medicina,cūm inter artes mechanicas ponatur, autor est Anto.Florentinus in prima parte suę summæ,titu.j.c.iij.§.iij.vbi ait,ꝙ medicina corporis vel tuetur,vel restaurat salutē.hęc cōtinet occasiōes & opera-tiones.Occasiones sunt sex.Aër circundans nos,cibus & potus,somnus & vigilia,motus & quies,exinanitio & repletio,& accidentia animę.i.passiones insurgentes.Ope rationes sunt intus & foris.Iutus,vt ea quæ intromittun-tur per nares,per os,per anum,ad excitandas sternutatio nes,vomitationes,& purgationes.Foris,vt sunt em-plastra,incisio,& vstio.Et duplex est medicina,spiritua-lis,scilicet & corporalis.ca.vltimo.xxix.distinctio.Cor-poralis medicinę pręcepta diuinæ cōditioni cōtraria sunt: quia nec ieiunare,nec flere,nec similia sinunt.c.contraria. de consecra.distinctio.v.vt scribit Lucas de Penna in ru-brica,de professoribus & medicis.libro x.Sed quia de eis dixi in

dixi in præcedēti parte, in xxiiij.cōſideratione.& hac par
te in iij.et xviij.conſideratio.ad ibi dicta de laude medico
rum,& excellentia recurrendū eſt.& ad Eraſmum in ſuo
Encomio de laude medicinæ.Sed quia ſub his comprehen
di poſſunt aromatarij,Chirurgi.c.tua nos.de homicidio.
et etiā dentarij:vt ait Franciſcus de Ripa.in tracta.de peſte
fo.lxxv.verſicu.ſed iam de ſalarijs medicorū.nō tamē bar
bitonſores ſecundū gloſ.in ca.j.in verbo,cū de ſtatu regu
larium.in vj.dicā ſtatim.& ideo de eis pauca dicenda ſunt.
Etenim aromatarij honorādi ſunt:quia quo ad medicina
lia deſeruiūt ad vitæ hūanæ cōſeruationē:& eſt neceſſariū
eorū miniſteriū ad eſſe ſeu cōſeruationē & ſanitatē huma
nam,& quo ad alia ad bene eſſe.vt dicunt Antoninus Flo
rentinus in tertia parte ſuæ ſummæ.titu.viij.c.iiij.§.vj.&
Bernardin⁹ de Buſtis,in ij.parte ſui Roſarij. ſermone xxx
ij.in ſecūda parte,in litera y.Et iſti aromacopolæ, vulgò
apud nos apothecarij dicūtur,et propriè ſunt pharmaco
polæ,ſeu vnguentarij qui vendunt medicinas,et vnguen
ta,aliasq́ꝫ medicinas ſecundū recepta medicorū conficiūt.
vnde gloriantur in hoc,ꝙ deus dictus ſit vnguentarius.vt
ſcribitur Eccleſiaſti.xxxviij.ad principiū.& per Ioan.de
Turrecrema.de cōſecratio.diſtin.j.in procemio.nume.iij.
ſic dicatur.Et appropiās alligauit vulnera eius,oleum ſu
per infundēs,& vinū.& habetur Pſal.lxxxvij.Sicut Deus
creauit medicinalia.et Eccleſiaſtici eodem. Altiſſimus de
terra creauit medicinam.ita & ipſe primus autor extitit ar
tis & ſcientiæ medicinalis.vt refert Anto.Florentinus iij.
parte ſuæ ſummæ.titu.vij.ca.j.in princip.& de ſapiētia ha
betur Eccleſiaſti.xxiiij.Quaſi cinamomū,& balſamū aro
matizans odorem dedi.Et myropola etiam dicitur vendi
tor vnguentorum. Et medicamentarius eſt qui medetur,
ſeu qui morbis affert remedia.

Barbitonſores etiā ſub medicina comprehēduntur.au
tor Anto.Floren.in d.loco.§.vij.& Bernardinus loco ſu
pra citato:quia ad medicinalia pertinet minutio ſangui
nis ſedādi feruoris gratia,quæ phlebotomia dicitur.ideo
propter vtilitatē quā afferunt reipublicæ,& etiā neceſſita
tem creauerit Deus medicum.Eccleſiaſti.xxxviij.in prin
cipio.ſed iſti propriè ſunt chirurgi,qui ſunt medici vulne
rum,multum neceſſarij & vtiles in republica. Maximè in
exercitu militari; & apud nos ſunt in magno honore &
precio.Inter hos etiā comprehēduntur obſtetrices,quę me
dicinam exhibere videntur.l.j.§.j.ff.de var.& extraordi.
cognitio.& l.item ſi obſtetrix.ff.ad legē Aquiliā. Plinius
lib.xxviij.c.vij.Sotyrā & Salpem obſtetrices facit,quarū
etiam placita in quibuſdam morborū remedijs citat.idem
lib.xxxij.c.vj.de Salpe meminit.Et dicūtur eſſe artis pro
batæ & fidei.tex.in l.j.circa principiū.ff.de ventre inſpi
ciendo.Et ibi Bar.quomodo iurent.Quādoqꝫ tamen earū
manus & oculus fallitur.text.in ca.nec aliqua.xxvij.q.j.c.
penul.extra de proba.c.fraternitatis.extra de frigid. Et ta
les obſtetrices debent ſcire formā baptizandi,cū ferè ſem
per ſint in partu fœminarum,vt vbi eminet periculum de
vita infantis:& neceſſitas ſuadet,baptizare poſſint.c.mu
lier,de conſecratio.diſtin.iiij.

Crederē,& fortè nō inconſultè oēs cuiuſcunqꝫ ordinis
ſub hac arte comprehendi poſſe. Cūm ferè nullus igna
rus & expers huiuſce artis reperiatur,ſaltē pro aliqua par
te corporis.Cū etiā Medicus dicatur,qui alicui parti cor
poris medicinam præbet.vt dicit Bar.in d.l.j.§.j.ff.de va
rijs & extraordi.cognitio.Ex quo euenit cū ſemel quidam
Aulicus ducis Mediolani,& quidem familiaris de ſuo fra
tre conquereretur,quē medici non recte curauerant:vt ex
eorum incuria,ne dicā fortè inſcitia morbo interijſſet,pe
tijt ab eo duce vnum Carlinū impoſitionis ſuper vnūquē
qꝫ medicum ſui dominij & ducatus Mediolani.quod & fa
cile cōceſſit dux,putans deridere Aulicū,cūm pauci eſſent
medici:ſed aliud in mente retinebat Aulicus.quoniā tan
dem coram vno ſe finxit infirmū dolore dentium,coram
alio dolore ventris, & ſic de alijs:& poſtremo omnes re
perit eſſe medicos:& vnuſquiſqꝫ dedit ei aliquam medici
nam pro ſpecie morbi,quo detineri & affligi aſſerebat,&
ita plus exegit,q̄ꝫ cogitaſſet princeps. Idcirco cūm ſit ars
oībus cōmunis,oēs illam laudare debent,ne ſeipſos illam
deprimendo vituperent.Maximè qui paſſi interdum fue
rint aliquam infirmitatem,ſi poſtmodū conualeſcant,infi
nita conſilia dant. vnde Terentius, Dum conualuimus
ægrotis recta conſilia damus.

Quid autē de māgonibus,ſeu Hippoconijs(quos vul
gò mareſcallos vocant)& alijs curantibus corpora bruto
rum,an dicātur medici.vide gloſ.in l.j.C.de excuſatio.ar
tificum.libro xj.Ioan.de Platea in l.cūm te.C.de profeſ
ſoribus & medicis.lib.x.vbi ait eos habere excuſationem
à muneribus perſonalibus.

Et aduerte ꝙ nō ſolum eſt licitū laudare medicos,verū
etiam ipſi ſe laudare poſſunt.vt dicit Cardinalis in ca.ad
aures.extra de ætate & qualitate.& Franciſ.de Ripa in tra
cta.de peſte.fo.lxxv.verſi.ſecūdo aduertant ad artis peri
tiā,vbi ſcribit quomodo licet alicui ſe laudare.de quo ante
in prima parte,in lix.conſideratione.

QVadrageſimanona conſideratio ſit de venatoribus
ſeu de arte venatoria,quæ vt autor eſt Antoninus
Florētinus in prima parte ſuę ſummæ,ti.j.ca.iij.
§.eodē numero.cōſiſtit in tribus ſpeciebus,ferina.ſ.aucu
pio,& piſcatura:ſed ꝓpriè venatio ferina cōuenit nobilib⁹
plebeis aūt venatio aliorū aīalium.Et iſti ꝓprie apud nos
ſunt Macellarij:tn̄ pro ſordidis artificijs & mechanicis re
putātur.Macellarij verò dicūtur,qui macellū exercent,nō
ſolū carniū,ſed oīm obſoniorū.quinetiā panis & frumen
ti vēditor,quippe hęc oīa in macello venūdabantur. Var
ro.Duo ſunt Orinthonis genera,hoc eſt auiariorū.vnum
delectationis cā,alterū fructus gratia,quo genere macella
rij,& in vrbe quidā babent loca clauſa,& rure maxime cō
ducta,& ſunt loca vbi mittuntur ꝓpriè aues & gallinę ad
vendēdū,& diſtribuendū:& magis extensè vbi nutriūtur
aīalia ad eadē diſtribuēda pro alimēto ciuiū & populariū.
Macellū verò eſt locus quo venalia oīa,quæ ad victū hu
manū pertinebāt,cōtrahebātur:dictū Macellū à Macello
quodā viro,qui in vrbe latrociniū exercebat,quo damna
to cenſores Aemilius & Fuluius ſtatuerūt,vt in domo ei⁹
obſonia venderentur,redactis in fiſcum eius bonis.Dona
tus à mactandis pecoribus deriuat. Alij à macerando,qđ
pecora dum eò ducuntur,ibiqꝫ tenentur,macerantur.hinc
dicti ſunt macellarij,eo qđ mactant carnes,et vendunt in
illo loco publico ad hoc deſtinato.& de hoc ſcribitur ad
Corinth.x.Omne quod venit in macello,manducate. Et
ſi qui artifices,aut negotiatores laudem et honorem conſe
qui debeant ex cōmuni vtilitate et neceſſitate quam affe
runt reipublicę,iſti nullo pacto ſunt prætermittendi abſ
qꝫ honore.Cū multum ſint neceſſarij in republica,maxi
mè norūt qui carnibus veſcūtur,vt Alani,nō autē icthio
phaſi,qui piſcibus viuūt,apud quos piſcinę,et viuaria in
prętio.Etiā qui tales diſtribuunt carnes populo vocantur
viſceratores, quoniam carnis crudæ diſtributio viſcera

tio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus vel in solẽni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.

Q Vinquagesima consideratio. Cũ in præcedenti cõsideratione de materia venationũ tractatum sit, quę est frequẽtata apud nos: hic quęro primò an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluã, nõ insistendo in venatione quę dicitur hominũ oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Io. de Turrecre. in ca. qui venatorib⁹ lxxxvj. dist. Sed solũ in venatione, quæ dicitur saltuosa, quę est illa quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus interficiẽdo feras, vel aues: siue fiat propter necessitatẽ indigentiæ, vt cũ quis ex tali artificio sustẽtatur, siue propter necessitatẽ violentiæ, vt cũ quis venatur feras vastantes fructus suos, vel pecora: quo casu, licitũ est oĩbus venari de iure ad lupos, apros, vrsos, & leones. l. vnica. C. de venatione ferarum. libro xj. siue fiat propter vtilitatẽ, vt carnes habeat in cibũ, vel pelles ad vestimentũ, siue propter recreationẽ. & licet oĩa ista gña venationũ, de quibus ante dictũ est, sint opera de se indifferẽtia, & bene & male fieri possunt. Et dicit idẽ Ioan. de Turrecre. in loco ante allegato, quòd in laicis est licita, & licitè ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno, & lesione proximi. Ex quo primò fac conclusionem sequentẽ, ꝙ venatio omnibus laicis est permissa, ita ꝙ licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias, & fiunt occupantis. §. ferę igitur bestiæ. cũ §. sequenti. institu. de rerũ diuisione. quæ tamẽ in multis nõ habet locum. de quibus scripsi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũ. titu. des forestz. §. septimo. ad quem recurre. & ad G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam. à numero 868. vsq; ad numerũ 922. extra de testamẽtis. Et inter alia attende ad ea quæ dicit, ꝙ cõsuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio. vt autor est Ioã. Fabri. in §. fi. institu. eodem. de rerum diuisione. Ex quibus idem Guillielmus tenet ibi, quòd in Francia ex generali cõsuetudine, & etiam ex prohibitione dominorũ agricolis est prohibita, ne ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim turbari debet, nec interrumpi agricultura. lege prima. in principio. ff. de tigno iniuncto. Quod si fieret destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio, in detrimentum boni publici. Ne etiam ex sua venatione pecuniam lucrarentur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet. vt dicit Io. de Platea in l. domini. C. de agricol. & censitis. li. x. vbi etiam dicit, ꝙ nec canes, nec aues ad venandum debẽt habere agricolæ. & non solum in Gallia est eis prohibitum, sed etiã alijs non nobilibus. vt est testis idem Guillielmus in loco antè allega. numero 917. Et cũ huiusmodi sit prohibitum non possunt etiam venari: vt venationem captã domino, aut principi darent, à quo manauit prohibitio. lege prima. C. nemini licere in frenis equestri. libro xj. Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis, acsi pro eorum lucro proprio venati fuissent. secũdũ Io. de Platea ibi. Maximè vbi venatio artificiosa prohiberetur per superiorem. Quia etiam intelligeretur inhibita in apris & alijs feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat & operetur. In signum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliã regens, quia pastor quidam contra fecerat, & aprum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit. vt recitat Valerius. libro vj. titu. de seueritate. pro quo facit, quia ex quo lex erat scripta, seruanda erat. l. prospexit. ff. qui & à quibus manumissi libertatem non accipiunt.

Quomodo verò. & quando venatio sit clericis prohibita, scribit Ioannes de Turrecremata. in dicto cap. qui venatoribus. lxxxvj. distinctio. & toto titu. de clerico venatore. in antiquis. & per Guillielmum Benedicti in loco sæpe allegato. numero 875.

Item etiã venatio non potest fieri per illos (licet habeãt potestatẽ venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisditione alterius. vt per plura comprobat idẽ Guillielmus in sæpe dicto loco. nume. 869. vsq; ad numerum 875. Plures celebres venatores numero xxxiij. laudat Textor in sua officina. in c. venatores. & ibi ait Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neq; vrbis, neq; ruris tecto vteretur.

Q Vinquagesima prima consideratio de piscatura tractat, & an sit licita. de quibus dic autore Ioanne de Turrecremata in c. qui venatoribus. lxxxvj. distinctio. ꝙ piscatio, quę fit propter necessitatem, vt sunt illi qui de ea victum quærunt, est licita. & dixit istam esse cõclusionem Gregorij super Ioannem xxj. cap. vbi leguntur apostoli post Christi resurrectionem redijsse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circunstantijs. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per principes & dominos, nisi in contrariũ sit consuetudo. vt dicit Ioã. Fabri in §. flumina. institu. de rerum diuisione. Quæquidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ q. cccccxiij. & dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. des forestz. §. vij. Et duo sunt genera piscandi quæ consistunt rhetibus, & hamo. vt ait Ioan. de Turrecremata in c. est aliud xxiij. q. j.

Aduerte, quia, vt autor est Blõdus, libro ix. de Roma triumphante. fuerunt olim venationes, & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgò Luparij dicuntur. Hoc est qui capiunt lupos, & habent istud officium à rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci vbi capitur, & vsq; ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui verò olim habuerint piscinas celebres, scribit Textor in sua officina. in cap. piscinarij. Piscinarij verò dicuntur qui piscinas habent refertas piscibus, easq; magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimũq; saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio q̃ villam ędificauerat, admisso mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem (cũm hæres testamento Luculi seu Lucilij esset relictus) pisces de piscina eius xl. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirrius, qui cœnis triumphalibus dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit, & dedit in pondus.

Vedius Pollio cũm Piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosq; piscibus vorandos præbere: vt hominem cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortẽsius orator, murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies atratus fleuerit.

Antonia Drusi murenę, quam diligebat, in aures, hoc est ornamentum ex aure dependens addidit.

Coclearũ viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor in sua officina. in c. piscatores. quos laudat ibi. Et, vt autor est Hiero. in psal. lxxxij. &

lxxxij. & recitatur. in c. esau. lxxxvj. dist. Non inuenimus in scripturis sanctis sanctum aliquem venatorē, piscatores inuenimus sanctos. Nā ecclesiastici dicunt Petrū apostolum omniū pontificū primum fuisse piscatorē professione, Itē Andręā eius fratrē. Itē Iacobum Zebedęi & Ioannē fratres, vt scribitur Mat. iiij. Marci j. & Lucæ v. Et dicitur in scripturis sanctis hoc est in veteri & nouo testamento. vt exponit Io. de Turrecremata in d. ca. Esau. propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

QVadragesimasecunda consideratio erit de arte theatrica, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, quæ inter tales sunt extollendi & laudandi: & ista ars theatrica cōtinet ludos diuersi generis. vt ait Antonius Florētinus in prima parte suę summę. tit. j. c. iij. §. iij. de quibus etiā per F. Patritiū. lib. ij. de institutione reipublicæ. tit. viij. vbi etiā originem ludorū, & genera illorū scribit, quæ sunt quatuor. s. Ludi gymnici, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam ludus gymnicus est quādo fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinq; sunt genera. s. Saltus, cursus, iactus, virtus, atq; luctatio. dicitur autē hic virtus, immensitas virium in labore & pondere corporis.

Aut verò ludus, teste eodem Anto. Florentino dicitur Agon, teste eodem Anto. Florētino. & fiebat in quodam loco Romæ, qui circus Flaminius dicebatur, & exercebatur per modū certaminis, aut belli. Et agonū genera fuerunt, cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharā quoq; & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoq; & naualis perpetiendorumq; supliciorum certamina.

Aut circensis, & circenses ludi dicti sunt à circumeundo, vt dicit Antonius Florētinus loco ante allegato. Textor verò in sua officina in ca. ludi & specula diuersa ait. ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant & subsellia equitibus, patribusq; designata. Primus circū designauit Tarquinius Priscus.

Aut verò ludus est Scenicus. Scena autem eodem Anto. Florentino autore: locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici, & tragedi, saltabant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formā huius domus in conuentu religiosorum, maximè in loco qui dicitur refectoriū solent similia loca fieri. vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudē dei dū religiosi prādent. Blondus libro ij. de Roma triumphante dicit ex Placido grāmatico scenam esse camerā hincinde compositam quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabātur. Item Scenam dici arborum in se inclinantium quasi concameraram densationem, vt subter positos tegere possit. Item Scenam vocari compositionē alicuius criminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autē iurisconsultus in lege, quod ait prætor. §. ignominiæ causa. versicu. scena autem est. vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturq;, spectaculum sui prebiturus, posita sit ī publico, priuatoq;, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. ff. de his qui notantur infamia. Et, vt ibi declarat Accursius. Scena est obumbratio cortinarum, vel pannorum, quæ posita sunt in publico vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundùm Accursium, quod est chorda: quia modulatores faciunt ire caballos per chordā: & teste Blondo eodem loco, & lib. iij. de Roma instaurata, post Cassiodorum. theatrum, Gręca appellatione, visorium interpretatur, q; turba conueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binnis plurimis ve cogitatiōibus constratam in quibus histriones recitabant, mimiq; mirmilones & cæteri ludi varios ludos gesticulationesq; edebant. In scena autem cùm hemicicli formam haberet gradus sediliaq; fuere, de quibus primarij magistratus, honoratioresq; spectarent, eorumq; sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est tex. in lege athletę. in princ. ff. de his qui notantur infamia. Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam accitis ex Hetruria ludioribus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi in dicto libro ij. quòd singulis penè vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, & satis constat oēs fabulas à Plauto, Terentioq; & alijs comicis fictas in scena & theatro ab histrionibus, eorumq; ministris personatis deorum cultui spectante populo fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes & gladiatorij in amphiteatris.

Aut verò (insequendo ordinem Anto. Florentini in hac re) est ludus gladiatorius: & vt ait, gladiatores pugnabant in amphiteatro, & dixi ante proximo loco. Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladijs, modo circa bestias intendebant. hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus loco præallegato: vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postularet) assuescerēt: non expauescere congressum hostilem, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erāt equites equis albis, signisq; militaribus in honorem Martis. Secundi in honorē Neptuni, quem in bello nautico inuocabāt. Tertij secutores dicebantur, quòd rhetiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laquearij, deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eūdem F. Patritium libro ij. de institutione reipublicæ. titu. viij. Gladiatorum spectaculum fuit, autore eodem Blondo libro ij. de Roma triumphante. nō ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnaturos in gratiam ducis. Alios æmulatio & certamen, vt prouocarent prouocatiuè, aut abnuerent traxit quidā qui disceptando controuersias finire nequiuerant aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerūt neq; obscuri generis homines, sed clari illutresq;. Et de gladiatoribus habemus. l. vnicam. C. eodem titu. libro xj. vbi duella & torneamenta prohibentur. item nec pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lusores siue alij quicunq; sint, laudādi veniant. Non est dubiū, q; illi qui fiunt causa mercedis, ita q; fiant ludibria personarū, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperādi, imo etiam infamia notantur. vt dicit tex. in l. athletæ. ff. de his qui notantur infamia. Ludicros & Scenicos actores censoria damnauit nota, vt improbos mēte & nihil homines. Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrāmata à Cæsare coactū,

in histrionicam inuitum descendisse. Nero eam ob causam infamis habitus est: hodie apud nos sunt de huiusmodi lusoribus histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, abateleurs, in vulgari. Hos tamen histriones nõ esse infames sed eos laudandos dicit Blondus eodem lib. & libr. iij. de Roma restaurata. imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios siue gregalibus. Et Esopus ex histrionico quæstu ducenties sestertium filijs reliquit. & Roscius vir doctus, librũ scripsit quo eloquentiam cũ histrionia comparauit. Qui verò amœnitatis causa prædictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollẽdi: quoniam, vt ait Blondus dicto loco. Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero legum primo, etiam Platonis autoritate ostendit: erat enim lex de ludis talis. Ludis publicis, ꝙ sine curriculo & sine corporum certatione fiat, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibijs moderante. Eaq; cum diuino honore iungunto. Assentiorq; Platoni (vt ait Blõdus.) Nil tã facile in animos teneros atq; molles influere, q̃ varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtrãq; partem. nãq; & incitat languẽtes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tũ cõtrahit. De ludorũq; laudibus Cicero pro Murena hæc habet. Nam quid ego dicam populum ac vulgus imperitũ ludis magnopere delectari, minus est mirãdum. Quamq; huic satis est, sunt em̃ populi ac multitudinis comitia, quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, nõ est mirandũ, eam. l. Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta. Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem: sed etiã voluptatẽ. Itaq; lex hæc quę ad ludos pertinet est omniũ gratissima, ꝙ honestissimo ordini cum splendore fructus quoq; iocunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tã in titulo de spectaculis & scenicis lib. xj. C. Imo dicit textus in eo loco in l. nemo. quòd festiuitates in cunctis oppidis nõ debent impediri, q̃ etiam in titulo de expensis ludorũ. ibi, & etiam de mayuma. & in vltima rubrica trium librorum. C. & in pluribus alijs locis. C.

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur summos viros, & multa laude præsignes lusu non abstinuisse. Nam Herculem illum portentorum domitorem Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cùm puerulis sæpius collusisse, eoq; modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoq; deprehensus est Socrates cũ Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus cũ filio arundinem equitabat, qui puerulis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cũ pueris de famulitio lusus agitabat, hisq; oblectabatur plurimum dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait Cosmũ Medicem iam senẽ, & patrię principem nepotibus paruis collusisse: & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse. vt autor est Textor in loco ante allegato. vbi diuorsos ludos & varia spectacula scribit, maximè omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Græcos pręcipua & celebratissima quatuor fuerũt genera. Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia: quorum præmia & honores magni constituti erant victoribus Athletis Oleaster seu corona oleagina. Laurus, Apium, & Pinus. Fiebantq; in honorem Pelopis, Apollinis, Archemori Ligurgi filij, & Palemonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia, & Isthmia referant. Vnde Statius in libro j. Thebaidum.

Non aliter q̃ piseo sua lustra tonanti,
Quum redeunt.

Nam quinto quoq; anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercules apud Heliden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos verò quatuor erant ludi Megalenses, funebris, plebei, & Apollinares: & de aliquis scripserunt prædicti.

Augustus verò, vt scribit Sueto. spectaculorũ assiduitate & magnificentia oẽs antecessit. & Domitianus spectacula ędidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus alijs scripsit Textor in loco prędicto. et Blondus lib. iij. de Roma instaurata. & libro ij. de Roma triumphante.

Inter alia spectacula quę fuerũt in tota Gallia & etiam Europa à multis annis ędita, non fuit excellẽtius eo quòd fuit factum in hac ciuitate Heduẽ. anno 1516. in honorẽ diuinæ maiestatis, necnon diui Lazari nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales, ita ostensa fuit: vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte, & sumptuositate, in quo erant ducẽtum & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant nec nocere his qui in inferioribus cameris erant potuissent. vt amplè in sequenti parte, in lxvj. consideratione dixi, vbi de excellentia theatrorũ videre poteris.

Quicquid sit licet ludus gladiatorius, & sic torneamẽta de iure canonico vidẽtur esse prohibita. vt scribit, in tit. de torneamentis, extra. & etiã de iure ciuili, vt ante dixi. tñ cũ ars militaris sit vnicuiq; populo & reipublicę multum necessaria. vt ante scripsi in ix. parte in principio, quę cõmodè exerceri non põt sine arte gladiatoria. Ideo crederẽ tales artifices docẽtes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios esse recipiẽdos & in oppidis instituendos: vt armis iuuẽtutem exerceãt, & ijs iuuenes assuefacti minus hostes timeãt, nec vulnera aut sanguinẽ abhorreãt. quę ratio nos docuit temporibus elapsis vtile fuisse, iuuẽtutẽ Heduorũ esse institutam atq; exercitatã in armis, ad incursiones & deprædationes illorũ furciferorum (quos vulgò auãturerios vocant) euitandas & reprimẽdas, nec aliàs nisi armis resistendum erat. Ex quo dico vtile esse in ciuitate, imo quasi necessariũ: vt sint tales qui doceãt artẽ gladiatoriã in omni genere armorũ. Et ferè in tota Gallia tam ĩ ciuitatibus, oppidis & alijs locis obseruatur. vt sint certæ societates sagittariorũ & iaculatorũ, qui se exercent circa artẽ sagittariã. & singulis annis in mense Mayo fit certa cõgregatio seu certamen inter eos, vt qui vincat deijciẽdo signũ alicuius auis ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psitachi, dicitur rex sagittariorũ pro illo anno: & priuilegiatur & in hoc honoratur, quia efficit immunis à subsidijs, collectis, & impositionibus ciuitatis. & vocet rex sagittariorũ ad alliciẽdum iuuenes, vt artem illam discãt, ita ꝙ si respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum: & isti sunt laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios cũ in hoc magis appropinquant statui militari q̃ alij artifices.

Et inter istos etiã dicerem cõprehendi posse eos qui docent ludum gladiatorũ, qui dicuntur vulgò (maistres descrymes) quia sunt vtiles reipublicæ & quasi necessarij. Imo etiam officiarij ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se arma

arma bellica, quod aliàs in iſta ciuitate Heduẽ.fuit obſer
uatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cũm non
ſæpe apud nos frequẽtetur) ſufficiat pauca attigiſſe: prout
ad rem faciunt, & an tales inter artifices ſint honorandi &
laudandi.

Ad eos verò qui dicũtur athletæ, pugiles, & paleſtrię,
aut gladiatores, aut hiſtriones & actores, ſeu ſagittarij &
iaculatores, vos remitto ad Textorem in ſua officina in lo
cis antè allegatis. & ad capitula. athletæ, pugiles, & pale-
ſtriæ. Item gladiatores. Item hiſtriones & actores. Item
ſagittarij & iaculatores peritiſſimi. & de pluribus his po-
nit Blondus in locis antedictis.

Non tamen eſt omittendum, ꝙ hodie apud nos etiam
ſunt quędam ſpectacula permiſſa, vt dicit Ioannes de Pla
tea in l. vnica. C. de athletis. lib. x. vt ſunt ſpectacula, & lu-
di honeſti qui fiũt in ſcena, vbi ludũt tragœdi & comœdi
tragœdias vel comœdias recitãtes, & tales populo permit
tuntur. Et in talibus ſenatores præbent officiũ ſuum, vt di
cit textus cum gl. j. in l. j. C. de ſpectaculis. lib. xj. Sicut vide
mus ꝙ domini de parlamento Pariſien. præſtant autorita
tem ſuam in feſto Regum & alijs quibus ſolent ludi thea-
trales, tragœdiæ, aut comœdiæ, exerceri & recitari, & per
eos approbãtur: cũm fiunt ad honorem & decorem ciuita
tis, & ad populi recreationem & publicam lætitiam. Et
quomodo in illam cauſam poteſt legari, & qui ludi ſint
permiſſi, ſcribit Surgetus in ſuo libello, ꝗ enchiridion mi-
litaris diſciplinæ dicitur. Et Angelus de Cla. in ſua ſum-
ma in verbo, ludus. quorũ dicta nõ repeto, quia nõ eſt prę
ſentis ſpeculationis. Et ꝙ poſſit relinqui legatũ pro ludis
in ciuitate faciẽdis, tenet glo. in verbo, ludos. in l. ciuitati-
bus. ff. de legatis. j. quę ponit caſum cũ relinquitur recitãti-
bus verſus vel comœdias in ſcena, prout fecit quædã do-
mina Tholoſana. vt dicit Guillielmus Benedicti in repe-
titio. c. Raynutius. in verbo, ſi abſꝗ liberis. ij. in fideicom
miſſaria ſubſtitutione. numero xij. extra de teſtamentis.

Quinquageſimatertia conſideratio. In arte theatrica
etiã ſunt, qui dicũtur ſaltatores, ꝙ an ſint laudandi
videamus. Et videtur ꝙ ſic, ex quo ſaltatio lau
datur, & apud nos ſatis vſitata eſt, cũm ſæpe iuuenes in lu
dis ſaltatorijs ſe exercent, en moriſques vulgò, & tripudijs
quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus verò non
fuit, nec etiã contemptibilis eſſe debet ex multis. vt autor
eſt Cælius libro antiquarũ lectionum iij. c. iij. quoniã im-
primis apud antiquos nullæ ceremoniæ fiebant, quibus
non adhiberetur ſaltatio: quę res eò grauior videtur, quòd
à magnis profecta autoribus videtur. Orphęo videlicet ac
Muſęo, qui vt honeſtiſſimum quidam ſanxiſſe traduntur
cum rhythmo initiari & ſaltatiõe. Quo factum eſt, vt qui
myſteria prodidiſſent eos dicerẽt plerıꝗ deſaltaſſe. In De-
lo ſacrum nullum fiebat abſꝗ ſaltatione ac muſica. vt ple
nè ibi declarat Cælius & Protea. Item Apollinem & Io-
uem fuiſſe ſaltatores ait. Et legitur. ij. Regum vj. Quod Da
uid cytharam, pſalterium, & organa percutiens, ante ar-
cham domini ſaltabat. & recitatur in ca. vt cognouerunt.
verſi. quomodo charitatem non habebat. qui irriſus à Mi
chol filia Saul. de pœni. diſt. ij. Proptera Socrates hanc eſſe
perdiſcendam voluit, veluti multum inſit venuſtatis in
apto, concinnoꝗ motu, & corporis formatione compoſi
ta, nec erubuit iam ætate grandis inter diſciplinas ſerias ha
bere ſaltationem. Cęterum, inquit Plato. ij. legum. reliquę
animantes ſenſu ordinis, ordinationisꝗ ſuorum motuum
vacant, quibus bene compoſitis nomen inditum eſt nu-
meri & concentus. Dei autem ſenſum numeroſum, conci
num, ſuauem, & periucundum nobis dederunt. Mo-
dulos, ſaltandiꝗ genera docuere. Itaꝗ primam erudiendi
rationem effici muſarum & Apollinis opera clarum eſt.
Ineruditumꝗ hominem eſſe, qui choreæ muſarum expers
ſit. Eruditum verò qui compos eius ſit. Totumꝗ id genus
in choream, ſaltationemꝗ, & cantum diſtribui declaratur.
Vnde fit, vt qui bene eruditus eſt, bene cantandi ſaltãdiꝗ
peritiam habeat. Ex quibus deniꝗ omnibus liquet ſalta-
tionem, nullo modo facilium, expoſitorũꝗ artificem vi-
deri: imo (vt graues volunt autores) diſciplinarũ excellẽ-
tium apicem attigit, non muſices modo, ſed & rhythmi-
ces & geometriæ: imprimis verò philoſophiæ, tum phy
ſices, tum ethices, ſed nec rhetorices cognoſcitur ignarus:
quatenus mores indicat & affectus quos rhetores permo
nent: verum nec à graphica ſeponitur, aut plaſticę: quoniã
harum concinnitatem, eurhythmiamꝗ ſibi vendicat, ſed
imprimis memoria præcellens in ſaltatore exigitur. Imo
verò iuxta Calcantem Homericum, ſcire ſaltatorẽ opor-
tet quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, vt
nil prorſus eum lateat. Caput autem ſummaꝗ ſaltationis
eſt. Imitationis ſcientia eorum quæ conceperit, enuncia-
trix obſcurorum, latentiumꝗ illuſtratrix. Et quod de Peri
cle pronunciauit Thucydides. excellens eſt ſaltatoris laus
noſſe quod deceat, & idipſum poſſe explicare. Quoniam
verò imitatrix eſt ſaltatio prima in ea virtus perſpicuitas,
quæ in oratore deſideratur imprimis, vt eorum quæ ex-
primuntur geſticulatione ac motu, tanta ſit claritas vt nul
lis prorſum ſit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti
præſtantiſſimi ſunt) ſaltandi ſtudium non erat incelebre,
quando ephœbi non accuratius quàm ſaltationem diſce-
bant. Ab Caſtore & Polluce acceperant. Cariatiſſare, ſpe
cies ea ſaltationis erat, vocabulo à Carijs ducto, quę eſt
in Laconia ciuitas. hactenus Cælius: vbi & in ca. iiij. ſal-
tationum ſpecies & partes plures ſcribit: & cum his pars
vndecima finem ſortiatur.

FINIS
VNDECIMÆ
Partis Catalogi Gloriæ
Mundi.

ET BEATORVM SEDES
CELVM EMPIREVM
IMMOBILE LOCVS
DEI ALTISSIMI
meridies
primũ mobile
Scdm mobile sive celu cristallinu
Firmamentũ
celũ saturni
celũ Jouis
celũ martis
celũ solis
celum veneris
celũ mercurij
celũ lune
Oriens
Occides
Tropicus
Equinoctialis
Tropicus
Septẽ trio

DVODECIMA & vltima huius libri PARS, CENTENARIA

erit: centum enim conſideratio
nes continet, concernentes
diuerſarum rerum ma-
terias, & laudes
illarum.

INCIPIENDO A DI-
gnioribus erit prima conſi-
deratio de dignitate diuina,
cuius tanta eſt excellentia, ꝙ
mens de deo cogitãs deficit,
cùm ſit enim ipſe incompre-
henſibilis. Senſus enim non
percipit, cùm ſit inuiſibilis.
Lingua ipſum nõ explicat,
cùm ſit ineffabilis. Locus eũ
non capit, cùm ſit incircũſcriptibilis. Scriptura eum non
explicat, cùm ſit inæſtimabilis. Tempus eũ non mẽſurat,
cũ ſit immenſurabilis. Virtus eum nõ attingit, cũ ſit in ac
ceſſibilis. Deſideria & vota trangreditur, cũ ſit inſuperabi
lis, vel incõparabilis. & breuiter omnis creatura ad deum
cõparata defectum habet: quia finiti ad infinitũ nulla eſt
proportio. Quomodo ergo illũ laudare potero? Et in hoc
primo, dicã cum Auguſtino in ſuis ſoliloquijs. c. x. Vnde
hoc mihi domine, vnde mihi laudes ad laudãdum te? Si-
cut feciſti me ſine me, ſicut complacuit ante te, ita laus tibi
eſt ſine me, ſicut complaceat ante te. Ante te dñe laus tua
tu ipſe es, laudent te opera tua ſecundùm multitudinem
magnitudinis tuæ. Laus tua domine incomprehenſibilis
eſt. Corde non comprehenditur, ore non menſuratur, au-
re non percipitur, quia iſta tranſeunt, & laus tua domine
manet inæternum. Cogitatio incipit, & cogitatio finitur
vox ſonat, & vox tranſit, auris audit, & auditus definit.
Laus vero tua inæternũ ſtat. Quis ergo eſt qui te laudet?
Quis homo annunciet laudem tuam? Laus tua perpetua
eſt, tranſitoria non eſt. Hic te laudat, qui teipſum & laudẽ
tuam credit. Hic te laudat, qui teipſum noſcit in tua laude
non poſſe pertingere. Laus perpetua quę nunq̃ tranſit. In
te eſt laus noſtra, in te laudabitur anima mea. Nõ nos lau-
damus te, ſed tu te, & per te, & in te: nobis etiam eſt laus in
te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus
laudem: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tri
buis veram laudem. Quotiẽs ab alio quàm à te quærimus
laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa tranſitoria
eſt, ſed tua æterna. Si tranſitoriam quærimus, æternã amit
timus laudem. Si æternam volumus, tranſitoriam nõ amit
timus. Laus æterna domine deus meus à quo omnis laus,
ſine quo nulla eſt laus, non valeo laudare te ſine te, habeã
te, & laudabo te. Quid enim ego ſum domine per me, vt
laudem te? puluis & cinis ego ſum, canis mortuus & fœ-
tens ego ſum, vermis & putredo ego ſum. Quis ego ſum,
vt laudem te domine deus fortiſſime, ſpiritus vniuerſæ
carnis qui inhabitas æternitatem. Nunquid tenebræ lau
dabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ, tu
vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit?
Tu es veritas, ego homo ſimilis factus vanitati. Quid er-
go domine laudabo te? Nunquid miſeria mea laudabit
te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortali-
tas hominis quæ hodie eſt, & cras tollitur laudabit te?
Nunquid laudabit te homo & filius hominis vermis? Nũ
quid laudabit te domine qui in peccatis conceptus eſt, &
natus, & nutritus? Non eſt enim ſpecioſa laus in ore pec-
catoris. Laudet te domine deus meus incomprehenſibilis
potẽtia tua, inconſcriptibilis ſapiẽtia tua, & ineffabilis bo
nitas tua. Laudet te ſupereminens clementia tua, ſuper-
abundantia miſericordia tua, ſempiterna quoq; virtus &
diuinitas tua. Laudent te omnipotẽtiſſima fortitudo tua,
ſumma quoq; benignitas tua, & charitas tua, propter quã
creaſti nos domine deus vita animę meæ. Hæc Aurelius
Auguſtinus loco ſuprà allegato. Laudẽt te tñ dñm deum
omnes angeli & virtutes tui, laudent te ſol & omnes ſtel-
læ & lumen, & omnis ſpiritus laudet te, & dicat laus, glo-
ria, & virtus ſit domino deo noſtro: prout dicebat vox
magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habe
tur Apoca. xix. & habetur primæ ad Thimo. primo. Regi
ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli deo honor et gloria.
Sibylla Erithrea etiam præcepit, eum honorare. Cùm di-
cat omnium nutritorem creatoremq;, qui dulcem ſpiritũ
omnibus appoſuit, ac principem omnium deorum fecit,
eum dedit deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiã de huiuſmodi gloria, laude, & honore deo
attribuẽdis dictum ſit ſupra, in tertia parte in prima con-
ſideratione: tamen vltra prædicta, ꝙ adorandns, magnifi
candus, laudandus, & honorandus ſit ex pluribus ſacræ
ſcripturæ autoritatibus comprobatur. vt ex ſequentibus
patet, propter eius ſapientiam, bonitatem, iuſtitiam, & po
tentiam, & alia innumerabilia.

Ipſe enim deus creauit cœlum & terram, cum omni orna-
tu eorum, vt habetur Gene. primo.

Ipſe dominus eſt omnipotens. Gene. xvij.

Ipſe eſt dominus cuius non poſſumus reſiſtere voluntati.
Geneſis l.

Ipſe eſt dominus deus meus, qui facit magna, & inſcruta-
bilia, & mirabilia abſq; numero.

Qui dat pluuiam ſuper faciem terrę, & irrigat aquis
vniuerſa.

Qui ponit humiles in ſublime, & merẽtes erigit ſoſpitate.

Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint imple
re manus eorum quod ceperant.

Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium
prauorum diſſipat, vt habetur Iob v.

Qui ſapiens corde eſt, & fortis robore.

Qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi quos ſubuertit in
furore ſuo.

Qui cõmouet terrã de loco ſuo & colone eius concutiunt.

Qui præcipit ſoli & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſub
ſignaculo.

Qui extendit cœlos ſolus, & graditur ſuper fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora auſtri.

Qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia quo
rum non eſt numerus.

Ipſe eſt dominus deus apud quem eſt fortitudo, cuius iræ
nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur qui portant
orbem. vt deſcribitur Iob ix.

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius, & latior mari.

Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis cõtra dicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis?

Iob x. Nam quis resistit ei, & pacem habuit. Iob ix.

Ipse est in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia, & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est qui ædificet, si incluserit hominẽ, nullus est qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.

Qui adducit cõsiliarios in stultũ finẽ, & iudices in stuporẽ.

Qui baltheũ regũ dissoluit, & pręcingit fune renes eorũ.

Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Commutãs labiũ veracium, & doctrinam senum auferẽs.

Qui effundit despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant releuans.

Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos vt frustra incedant per inuium.

Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios. vt scribitur Iob xij.

Ipse est deus qui fecit spiramentum.

Ipse est coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem superuacuum, & appendit terram super nihillum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solij sui, & expendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est ad cuius nutũ, colũnæ cœli cõtremiscũt & pauẽt.

Ipse est in cuius fortitudine repentè maria cõgregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricãte manu eius eductus est coluber tortuosus. vt habetur. Iob xxvj.

Ipse est deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.

Quis poterit scrutari vias eius, aut quis audet ei dicere, operatus es iniquitatem.

Ipse est deus magnus vincens scientiam nostram.

Ipse est cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui aufert stillas pluuię, & effundit imbres ad instar gurgitũ qui de nubibus fluunt, quæ pretexunt cũcta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoq; maris operiet. vt scribitur, Iob xxxvj.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuijs & imbri fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Ipse magnus fortitudine & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Iob xxxvij.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij dei.

Qui cõclusit ostijs mare, circundans illud terminis suis posuit vectẽ & ostia: & dixit hucusq; venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui aurorę locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundũ maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dñs cõsiderauit latitudinẽ terræ, qui nouit in qua via habitat lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodq; ad terminos suos, & intellige seminas domus eius.

Qui scit quando nasciturі sunt homines, & numerum dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, q̃ pręparauit in tẽpus hostis in diẽ pugnę & belli.

Qui scit per quam viam spargitur lux, & diuiditur æstus super terram.

Ipse dominus dedit vehemẽtissimo imbri cursum, & viam sonãtis tonitrui: vt plueret super terrã absq; homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam & desolatam, produceretq; herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiẽ abyssi constringit.

Ipse est qui coniungere potest micantes stellas pliades, & girum arcturi dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.

Ipse nouit ordinem cœli, & ponet rationem eius in terra.

Qui mittit fulgura & vadunt, & reuerentia dicunt ei assumus.

Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de deo. Iob xxxviij. & ibi etiam scribitur, ꝙ ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo ꝙ non habeant cibos. Et concordat dictum psalmi. psal. cxlvj. cum ait.

Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non est sanctus vt est dñs, & non est fortis sicut deus noster: dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.

Suscitat puluere ęgenũ, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus & solitum gloriæ teneat,

Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. j. Regum. ij.

Ipse est quem cœlum, & cœli cœlorũ capere non possunt. iij. Regum viij.

In fine j. paralipo. vbi Dauid orat. Benedictus es domine deus Israël patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est domine magnificentia & potentia & gloria, atq; victoria, & tibi laus.

Cuncta enim quę in cœlo sunt & in terra, tua sunt.

Tuum domine regnum, & tu es super omnes principes.

Tuæ

Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnium.
In manu tua virtus & potentia.
In manu tua magnitudo & imperium omnium.
Et in fine ij. Paralipomenon in oratione Manasse.
O domine, immēsa est & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ, quoniam tu es dominus altissimus super omnem terram, longanimis, & multum misericors, & pœnitens super malitiam hominum.
Ipse est Deus Deorum, & dominus dominorum, cuius misericordia in seculum & inæternum.
Qui facit mirabilia magna solus.
Qui fecit cœlos in intellectu.
Qui firmauit terram super aquas.
Qui fecit luminaria magna.
Solem in potestatem diei.
Lunam & stellas in potestatem noctis.
Qui percussit ęgyptum cum primogenitis eorum.
Qui eduxit Israel de medio eorum.
In manu potenti & brachio excelso.
Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.
Et eduxit Israel per medium eius.
Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.
Qui traduxit populum suum per desertum.
Qui percussit reges magnos.
Et occidit reges fortes.
Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.
Et redemit nos ab inimicis nostris.
Qui dat escam omni carni. Psal. cxxxv.
Qui fabricatus est auroram & solem.
Qui fecit omnes terminos terræ, æstatem & ver plasmauit ea. Psal. lxxiij.
Qui ambulat super pennas ventorum. Psal. ciij.
Ipse est dominus excelsus terribilis rex magnus super omnem terram.
Non est similis illi in dijs. Psalmo lxxxv. & etiam omnes gentes quascunq; fecit adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia, & Deus solus est. eodem psalmo lxxxv.
Ipse est dñs qui vitæ & mortis habet potestatem. & deducit vsq; ad portas mortis & reducit. Sapieñ. xvj. & ipse est qui liberat ab omni malo, vbi supra.
Ipse est, qui cōstitutus est Iudex viuorum & mortuorum, Actuum decimo.
Ipse dominus dinumerat arenam maris, & pluuię guttas, et dies seculi.
Qui dimensus est altitudinem cQli, latitudinem terræ, & profundum abyssi. Ecclesiasti. primo.
Ipse est omnipotens super omnia opera sua, terribilis dñs et magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.
Honora Deum ex tota anima tua. Ecclesiasti. vij.
Ipse maior est omni laude. Eccl'iastici xlij. & ibi plenissimè de laude creatoris.
Qui oīa in mēsura, numero & pōdere disposuit. Sapiē. xj.
Ipse est Deus noster, suauis & verus patiens & in misericordia disponens omnia. Sapieñ. xv.
Ipse est dominus qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit.
Qui appendit tribus digitis molē terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera. Esaie xl. c.
Ipse est cui milia milium ministrant, & decies centena milia assistunt ei. Danielis vij.
Ipse est qui bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Marci. vij.
Ipse est apud quem omnia possibilia sunt. Mar. x.
Ipse est ante cuius thronū turba magna quam dinumerare nemo potest, gratias agit. Apoca. vij.
Ipse est ante cuius conspectum centum quadraginta quatuor milia sunt citharizātes in citharis suis. Apoca. xiiij.
Ipse est dominus quem laudat omnis militia cœlestis exercitus, & omnis creatura. Lucæ ij.
Ipse solus omne bonum.
Ipse solus omnia sciens. c. fundamenta. §. proinde. de electio, libro vj.
Ipse solus nouit corda filiorum hominum.
Ipse solus cognoscit oīa præsentia præterita & futura.
Ipse solus seipsum comprehendit.
Ipse solus est vbiq; præsens.
Ipse solus creat res de nihilo.
Ipse solus de instanti operatur.
Ipse solus stabilis manens, dat cūcta moueri, inquiens, ego enim dominus et non mutor. Malach. iij.
Ipse est secretorum cognitor. c. erubescant. xxxij. distinct. apud quem omnia sunt cognita. c. nouit. de appella. c. nouit. de offic. lega. &. c. nouit. de iudicijs. & Barbatia plenè in d. locis. Augustinus in lib. de trinita. Oportet Deū cuius est & summè cuncta sentire atq; intelligere, nec mori, nec corrumpi, nec mutari posse, nec corpus esse: sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.
Ipse est cui omnia seruiunt.
Ipse est iustus, & rectum iudicium eius. Psal. cxviij.
Ipse solus ex autoritate miracula facit.
Ipse solus de qualibet creatura; facit quod vult.
Ipse solus voluntatem hominis cognoscere potest.
Ipse solus in ictu oculi mortuos suscitare potest.
Ipse solus essentiæ animæ illabi potest.
Ipse solus peccata dimittere potest.
Ipse solus gratiam infundere potest.
Ipse solus in igne perpetuo corpus seruare potest.
Ista soli diuinæ maiestati conueniunt & nulla alteri, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet. vt describitur in cōpendio sacræ Theologiæ. c. xxij. in primo libro.
Ipse vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. j. Thimothei ij.
Ipse est qui in rebus per tempus ortis summam gratiā fecit. Cū propter salutem humani generis, qđ nimia charitate dilexit, misit filium eius vnigenitum æternaliter generatum in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum. quem verū Deum & hominē confitemur. Qui factus est obediens vsq; ad mortē crucis, vt nos redimeret à peccato: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorū. et omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus Chrstius in gloria est Dei patris. ad Philip. ij. Hæc est fides nostra, hęc consolatio nostra, hæc vita nostra, hæc spes beatitudinis nostræ, firmior quā Cœlum & terra, per eum qui dixit, Marci. xiij. Cœlū & terra transibūt, verba autem mea non trsibūt. Cui Deo nostro bñdictio, claritas, sapiētia, grārū actio, honor, virtus, et fortitudo in secula seculorum. Apoca. vij. Qui est splendor gloriæ, vt dicit Paul. ad Hebræos primo. et gloria eius est super oīm creaturarū gloriā, claritas super claritatem, sublimitas super altitudinē, beatitudo super beatitudinē, thronus deniq; super thronū, vtpote

cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra. dixi suprà in tertia parte, in secũda cõsideratione.

Aduerte etiã, ꝙ deus fecit omnia propter honorẽ suũ, vel hominis vtilitatẽ. Deus em̃ cũ sit oĩm bonorũ & pul-chrorũ ditissimus possessor, & copiosissimè plenus seipso, ideo intra se crescere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. ho-mo verò cùm sit creatura de nihillo facta semper indigẽs, & de se ad nihillum vergẽs: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione, & ideo ei de-betur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaꝗ̃. Deus igitur, qui omnia operatur prĩcipaliter propter seipsum, & quia intus crescere non potest, ideo oĩa operatur extra se propter suum honorem. Et cùm sit summè bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatẽ, multo tñ principalius suũ intendit honorẽ, ꝗ̃ vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hęc intelligãtur, scribitur in tractatu in-titulato, Viola animæ, in quarto dyalogo. c. xxxv. vbi multipliciter cõprobatur, ꝙ Deus omnia operatur ad suũ honorem. Et ibidem in c. xxxvij. ponitur quomodo ho-mo tenetur deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ pater & filius & spiritussanctus, æquales in deitate, ita ꝙ vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide magi-strum sentẽtiarum in primo libro. distinctio. xx. ordinem tamen illarum posui. s. in tertia parte, qui intelligẽdus est, secundũ quod dicitur ibi. & quod ibi ponit sanctus Tho-mas vbi quærit. vtrũ in diuinis personis sit ordo, vbi di-cit aliquem esse ordinem quẽ clarè explicat: ponẽdo ꝙ or-do in ratione sua includit tria, scilicet ratione prioris & posterioris, distinctionem, & rationem ordinis, de quibus dixi suprà in prima parte, in lxxviij. consideratione.

Et de laudibus Dei ponit Dionysi⁹ Rylrel qui fecit tra-ctatum vnum.

Et de honore dei Ioannes de Teneramunda scripsit li-brum vnum.

Ipse em̃ magnus est dñs super om̃es deos. vt habetur psalm̃. xciiij. Sed olim apud homines idolatras plures ha-biti fuerũt pro dijs: de excellentia quorum non curo, cùm in eis non possit dici excellentia quo ad deitatẽ, quoniam omnes dij gentium dęmonia. psalmo xciiij. & de pluribus dijs & deabus, vide Textorẽ in sua Officina ĩ c. de dijs. vbi ponit de viris qui fuerunt reputati dij, & de mulieribus quæ fuerunt reputatæ deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus deos dicimus. vnde Virgilius de Venere.

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes

Expedior. Et etiam de stellis & planetis qui coleban-tur pro dijs, & etiã de animalibus, & omnes illos multi in uocabãt in eorũ necessitatibus, & putabãt auxiliũ habere ab eis secundùm diuersitates necessitatum. vt ibi declarat. & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habe bantur. hodie vero loco istorum deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent deũ pro nobis, nec deos alie-nos adoramus, prout nec fecit Dauid.

SEcunda consideratio. Paradisus cœlestis est excellen-tior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita quæ nõ sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclita felicitas, cũ sit ciuitas cœlestis in qua scripti sumus, & ciues decreti. Vnde dicit propheta psalm̃. lxxxvj. O ꝗ̃ gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Sicut lætantiũ omniũ habitatio est in te: fundaris enim exultatione vniuersę ter-ræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: nõ est in te mancus, nec claudus, neq; gibbosus, neq; deformis, dũ omnes occurunt in virum perfectum, in mensuram æta-tis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius? vbi nõ est paupertatis metus, nõ ęgritudinis imbecillitas? Nemo lę-ditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exar-descit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut pote-statis pulsat ambitio. Nullus ibi diabolicus metus, insidię dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neq; cor-poris, neq; animæ, sed immortalitatis munere iucunda vi-ta. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cun-cta consona, cuncta conuenientia, quia omnium sancto-rum vna erit concordia, pax cuncta & lætitia continet: tranquilla sunt omnia & quieta, iugis splendor. Non ille qui nunc est sit tanto clarior quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est agnus, vbi sancti fulgebant vt stellæ in perpetuas ęternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudiunt multos. Quapro-pter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nul-lus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit tem-peries, quam nec oculus vidit, auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nisi illorum qui ea perfrui digni inue-niuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Ve-rum super hæc omnia est consociari chori angelorum & archangelorum, atq; omnium cœlestium virtutum, intue-ri patriarchas, & prophętas, videre apostolos atq; omnes sanctos, videre etiam parẽtes nostros. Gloriosa sunt hęc, sed multo gloriosius est præsentem dei vultum cernere, incircunscriptum lumen videre: superexcellens gloria erit, cùm deum videbimus in seipso, videbimus & habe-bimus in nobis quem cernere finis non erit. hæc Augusti-nus in suo manuali. capit. xvij. ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit. O vita vitalis, vita sempiterna, sempiternè beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, di-gnitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine lan-guore, abundantia sine defectione, vita sine morte, per-petuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate: vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes & visio facie ad faciẽ, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi pręsens maiestas Dei conspici-tur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satia-tur: vident semper & videre desiderant, sine anxietate desi-derant, & sine fastidio satiantur. vbi verus sol iustitiæ, mi-ra suæ pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuer-sos cœlestis patriæ eius illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra o-mnem solis nostri splendorem atq; cunctarum stellarum immortali adherentes deitati, ac per hoc immortales & incorruptibiles, facit iuxta ꝓmissionẽ domini saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecũ, vt videant claritatẽ meã, & omnes vnũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint: hæc ille. Et idẽ Augusti. amplè in libro soliloquiorũ. c. xxxvj. po-nit gloriam cœlestis patrię. fortè dicam latius infrà, quã-do ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna comedia quæ appellatur paradisus, allegatus per Alberi-cum de Rosate in suo dictionario.

Sanctus Thomas in tertio sententiarũ. distinctio. xxij. qõ. ij. articu. j. qõ. iij. dicit triplicem esse paradisum cœle-stem,

ſtem terreſtrem,& ſpiritualem,quę dicitur viſio Dei.

Vide quid dicant philoſophi & catholici de beatitudi
ne huius cœleſtis patriæ ſeu paradiſi per Simphorianum
Cāpegiū in ſuo lib.de vita ſupercœleſti.c.j.ij.iij.iiij.& v.

Aduerte etiam,ꝙ paradiſus dicitur cœlū empyreum,
vt dicit gloſ.in verbo,quæ in paradiſo.in ca.eccleſia.de cō
ſecra.diſtinc.iiij.vt habetur etiam Ezechie.xxviij.In deli-
tijs paradiſi fuiſti.de quo habetur de pœniten.diſtinc.ij.c.
principium. Et etiam dicitur viſio Dei,ſiue vita beata,
iuxta illud dictum latroni. Hodie mecum eris in paradiſo.
Lucæ xxiij.Et etiam habetur ij.ad Corinth.xij.Scio ho-
minem in Chriſto ante annos quatuordecim &c.& poſt.
Quoniam raptus eſt in paradiſum.

Vel dicitur etiā paradiſus quaſi parans dei viſum,vel
quaſi paratis dans viſum:quia ibi facie ad faciem deum vi
debimus j.ad Corinth.xiij.vt dicit Ioan.de Turrecremata
in d.c.eccleſia.de conſecra.diſtinc.iiij.

Tertia conſideratio eſt de anima,eo quia animæ bea-
torum collocantur in paradiſo cœleſti,qui locus de-
putatus eſt pro illis.gloſ.j.& ibi Ioan.de Turrecrema.in
ca.tempus.xiij.q.ij.quoniā dicitur Pſal.xliiij.Aſtitit regi-
na,id eſt anima,à dextris dei in veſtitu deaurato circūdata
varietate.vt dicit Antoninus Florenti.in iij.parte.in pœ-
mio illius iij.partis.& dixi ſuprà in iij.parte,vbi dixi,ꝙ
nedum angeli ſunt in paradiſo,ſed etiam ſancti.

Ideo etiam ante omnia laudanda eſt:quia cūctis rebus
præferenda eſt.Primo corpori:vt eſt text.in ca.ſchedulo.
xxxviij.diſtinc.Secūdò quibuſcūq; rebus inanimatis.tex.
eſt in l.ſancim⁹ j.C.de ſacroſan.eccl.do.meus Iaſon in l.li-
cet inter priuatos.in j.col.C.de pactis.& in auth.ſacramē
ta puberum.in xvj.col.C.ſi aduerſus venditio. Alexand.
conſilio ſuo xxxviij. in iij.col.in primo volumine.facit
text.in ca.cùm infirmitas.extra de pœni.& remiſ.& in ca.
præcipimus.in princip.xij.qō.j.& ca.ſi habes.xxiiij.qō.
iij.& ca.ſolitæ.§.verum.verſicu.quòd autem.extra de ma
iorita.& obedi.corpus tamen rebus.l.in ſeruorum.in fine.
ff.de pœnis.Alex.in cōſil.xiiij.in fi.in iij.volumine.

De excellentia animæ videatur Florentinus in ſua ſum
ma,parte prima,titu.j.ca.j.vbi ponit,quomodo eſt facta
ad ſimilitudinem dei.& in §.ij.& iij.de nobilitate illius &
pulchritudine habetur in ca.ij.§.primo & ſecūdo. Etiam
de dignitate & excellentia illius ponit Bernardinus de Bu
ſtis in ſecūda parte ſui roſarij,ſermone x.in litera T.vſq;
ad finē:vbi dicit,ꝙ nobilitas animæ ex tribus apparet,ex
ordine,ſcilicet magnitudine,& pulchritudine.

Primo ordine,quia in ſupremo loco ordinata eſt:bo-
num enim vniuerſi conſiſtit in ordine.xj.Methamor.Pri-
mo,deus in infimo loco poſuit terrā & terrena grauia. Se-
cundo loco ſuperiori & aſcendēdo poſuit aquam. Tertiò,
aërem.Quarto verò ignem,quem propter calliditatem à
nobis elongauit.Poſt ignem poſuit Lunam in primo cœ
lo:deinde Mercurium in ſecūdo cœlo:poſt Venerē,in ter-
tio.Solem,in quarto. Martem,in quinto,Iouem,in ſexto.
Saturnum,in ſeptimo.Cœlum ſtellatum cum duodecim
ſignis in octauo,& quaſi ſeptuaginta duabus conſtellatio
nibus qđ dicit firmamētū,poſt firmamentū ſiue cœlū ſtel
latū poſuit cœlū criſtallinū:& poſt cœlū empyreū ī quo ia
cent,& collocantur animę beatorum.dicā infrà ſuis locis.

Cùm igitur natura ordinet ignobiliora inferius.nobi-
liora verò ſuperius.paret animam eſſe nobiliſſimam oī-
bus ſupradictis ordine,quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo verò dicitur nobilior magnitudine,quia ma-
gna eſt terra,vt infrà dicemus. vnde dixerunt Theodo-
doſius & Euriſtenes philoſophi,ꝙ longitudo terrę eſt tri-
ginta,& vnum millia milliariorum. Licet autem terra ſit
tantę magnitudinis,tamen maior in decuplo eſt aqua.&
ſimiliter vnū cœlū altero.Et ideo cœlū empyreū eſt indi-
cibilis altitudinis & magnitudinis.vnde dicunt quidam,
ꝙ ſi maſſa plūbea à cœlo empireo deſcēderet,vix in quin
gentis annis vſq; ad terram veniret. Nam,vt refert Rabi
Moyſes magnus philoſophus,quodlibet cœlum cuiuſli-
bet planetæ habet in ſpiſſitudine viam quingentorum an
norum,id eſt tantum ſpatium,quantum quis poſſet ire de
via plana in quingentis annis.Et idem philoſophus dicit.
ꝙ inter cœlum,& cœlum ſimiliter eſt diſtantia viæ quin-
gentorum annorū.vnde ſecundū eum à centro terræ vſq;
ad concauum cœli Saturni,eſt via ſeptem milium ſeptin-
gentorum annorum,id eſt tantū ſpatiū quantū de via pla
na aliquis iret de ſeptem millibus & ſeptingentis annis ſi
tantum viueret.ita ꝙ quilibet annus computatur ex ccc-
lxv.diebus,& iter cuiuſlibet diei ſit quadraginta milliario
rum,& quodlibet milliare ſit duorum mille cubitorum.
Si autem tanta eſt diſtantia à terra vſq; ad cœlum ſaturni,
quod eſt ſeptimū cœlum,quāta erit vſq; ad decimū,ſcili-
cet empyreum,dicam latius infrà de his cœlis,ſed an ſint
hæc vera,deus ſcit,qui omnia fecit in pondere,numero,
& menſura.Sapien.xj.Indubitanter tamen eſt tenendū,ꝙ
cœlum ipſum empyreum eſt maximū & altiſſimū,in lo-
co autem illo maximo collocabitur anima.vnde ipſa dice
re poteſt illud Eſaiæ.Cœlum ſedes mea.& Eccleſiaſti.xx-
iiij.Ego in altiſſimis habitaui.& Baruch iij.O Iſrael,q̄ꝫ ma
gna eſt domus dei,& ingens locus poſſeſſionis eius. ma-
gnus & non habens conſummationem,excelſus & immē
ſus.Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelſo loco
et nobili collocandę.

Tertiò patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine &
pręcioſitate.de qua Augu.in epiſtola ad Deodatum,in-
quit.Animæ natura,nec terra,nec maria,nec ſidera,nec lu
na,nec ſol,nec quicq̄ꝫ oīno quod tangit aut videri poteſt.
nō deniq; ipſum quod à nobis videri nō poteſt, cœlū,me-
lius eſſe credendū eſt.Imo hæc oīa longa deteriora eſſe q̄ꝫ
eſt quęlibet anima,ratio certa cōuincit.hęc ille,vt dicit ber
nardinus de Buſtis in dicto ſermone x.in fine. Ex quo di-
cit ꝙ nobilior eſt anima q̄ꝫ omnes aliæ creaturæ pręter an
gelicam,quod etiam probat ſic.Nobilior eſt finis his quæ
ſunt ad finem.ij.phiſicorū.ſed finis quodammodo omniū
eſt homo,vt dicit Ariſtotel.ij.de anima. Quodammodo
dicitur,quoniā vt habetur.j.Ethicorū.Duplex eſt finis,ſci
licet principalis & ſecūdari⁹,ſiue finis ſub fine,vt ibi habet.
Si loquamur de fine principali,tūc ſecundū Bonauēturā in
ij.diſt.v.arti.ij.q.j.& Richar.in eod.lib.diſ.j.arti.v.q.iij.ꝙ
deus eſt finis omniū creaturarū quas ad ſui gloriā creauit.
Prouer.xvj.Si aūt loquamur de fine ſecūdario,ſic homo
eſt finis oīm.vnde Gen̄.j.dicit dn̄s.Dominamini piſcibus
maris,volatilib⁹ cœli,& beſtijs vniuerſę terrę,oīq; reptili
quod mouetur in terra.dixi ſ.in ij.parte.in j.conſideratio
ne.Si ergo homo eſt finis aliarū creaturarū,ergo eſt nobi-
lior illis.Pars autē hominis dignior eſt anima.vnde Au-
gu.de ciuitate dei.lib.viij.c.xv.dicit.Omni corpori pręfe-
runtur animæ.Et idē lib.ſoliloquiorū ca.xx.ait.Quicquid
em̄ cœli ambitu cōtinetur,inferius ab humana natura eſt
quę facta eſt,vt ſummū ſuperius poſſideret,cui⁹ poſſeſſiōe
beata fieret.Et ait Ouid.ij.Metha.Cœloq; animus pręſtā-
tior omni.Et ſic anima dignior eſt cœlo empyreo in quo

est collocanda. Nam & plerunq; contentum dignius est continente, sicut lapis prætiosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens in lib. de quantitate animæ Augu. ait. Queadmodū fatendum est animā humanā nō esse quod De⁹ est, ita præsumēdū est nihil inter oīa quę creauit ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Crisippus in libro de contemptu mundi. Quāto cœlum terra pulchrius, tanto animæ pulchritudo omnē formā quāuis pulcherrimam superat. Et ibidē ait. Si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernardinus in loco suprà allegato. Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate: vbi probat ipsam esse immortalē autoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinē peruenire possit anima. vide Simphorianū Campegiū in suo lib. de vita supercœlesti. ca. v. vj. & vij. & amplè in margarita philosophica. lib. xj. c. xxx. xxxij. & xxxxiij. & totus ille liber vndecimus est de anima: ad quem recurre.

Et aduerte, q determinatio Parisiensis ita se habuit in cōsilio vniuersali Parisius celebrato, q vna anima est perfectior alia, etiam in nataralibus, ita q vna anima differat ab alia naturali præstantia. quod etiā tenuit Bonauētura, et plures alij cōtra Thomā & Alexādrum de Halis, vt refert Simphorianus Campegi⁹ in lib. de vita cœlitus comparanda. lib. ix. dicam fortè alibi quādo ponam, vnde hoc quòd vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam quòd anima iure humano in multis priuilegiatur.

Primò, em̄ dicit ius humanum, q vnius animæ amissio maius damnū censetur, q̄ si innumerabilium corporū mors cōtingeret, textus in cap. si habes. versic. quid dicam de coniuge. xxiiij. q. iij.

Secundò, q probatio quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia acceptari debet, vt in notabili casu ponit Felin. in capi. præsentia in ij. notabi. colum. vij. de probationibus.

Tertiò, quia relictū pro anima dicitur relictum ad pias causas, glo. est. j. in l. si quis Titio. ff. de legatis. ij.

Quartò, quia fauori animę non potest renunciari. Bal. in l. j. in ij. colum. C. de vsu & vsufructu legato.

Quintò, in his quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues cōscientiæ remorsus tutior pars est tenēda. Ita dicit tex. in clemen. exiui de paradiso. §. itē quia. versi. nos itaq; de verbo. signifi. notatur in c. iuuenis. in tex. & glo. j. extra de sponsalibus. & in c. j. in glo. fi. de scrutinio in ordine faciendo. & est tex. in c. illud. §. licet autem. & ibi gloss. in verbo, in dubijs. de clerico excommu. ministrante. facit etiam tex. in c. fi. de senten. & re iudicata.

Sextò, licet vasallus feudū irrequisito dn̄i consensu alienare nō possit, etiam pro anima. vt est tex. in c. j. §. donare. qualiter olim poterat feudū alienari. in vsibus feudorū. Tamen dn̄s tanq; habens ius potentius inuito vasallo poterit feudū pro anima sua relinquere. text. in c. vnico. j. respōso. de allodijs. Ludo. Romanus per illū tex. in repetitione authē. similiter. in xiij. colū. in tertio priuilegio, piæ causæ inter vltimas voluntates. C. ad legem Falcidiam.

Septimò, q̄uis pater possit filium exhęredare, & filius patrē ex causis positis in authē. vt cū de appella. cognoscitur. §. causas. colla. ix. Tn̄ propter fauorem animæ si filius monasteriū fuerit ingressus nō poterit à patre exhæredari c. nō liceat. in prin. xix. q. iij. Quē ponderat ad hoc singulare Ludouicus Romanus in d. authen. similiter. facit tex. in authen. de monachis. in princ. collatio. iij.

Octauò, quia aliàs filiusfamilias qui non potest testari. l. tam is, §. fi. ff. de donatio. causa mortis. l. sentum. cum glo. fi. C. qui testamēta facere possunt. Tamen pro anima testari potest. c. licet. §. fi. de sepulturis. in vj. Roma. in dicta authen. similiter. in xv. colum.

Nonò, verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione. Bar. in authen. sacramēta puberum. C. si aduersus venditionem. hæc prędicta dicit cōciuis & contemporaneus noster dominus Ioānes de Mōthelono in suo promptuario iuris. in verbo, anima.

Quamvim potestatemq;, & imperium habeat anima rationalis in corpus humanum, & quā procliue ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum elegāter describit Cælius lectionum antiquarum. lib. xj. c. xv. cum sequenti. vbi philosophicè & historicè procedit.

QVarta consideratio est de paradiso terrestri, & secūdū aliquos sunt sex, quos enumerat Philippus Bergomē. in primo libro sui supplementi chronicarū. vt. ĩ. patet. Et excellentior oībus alijs est ille qui est in oriente, de quo, Gen̄. ij. Plantauit dn̄s deus paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominē quē formauerat, produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrū visu & ad vescendū suaue: lignū etiā vitæ in medio paradisi, lignūq; scientię boni & mali, & cætera huiusmodi: vt ibi habet. & hic locus est in orientis partibus, cuius vocabulū ex græco in latinū vertit hortus. Porrò hebraicè gau eden dicitur. hau hortus, & eden: in nostra lingua delitiæ interpretatur, quod vtrumq; iunctum facit hortū delitiarum. Est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum vitæ, non ibi frigus, sed perpetua aëris temperies, cuius medio fons prorūpens totum nemus irrigat, diuiditurq; in quatuor nescentia flumina. de quibus infra xviij. cōsideratione dicam. de quo cecinit poëta Ouidius.

Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris
Spirabant zephiri, natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.

Vt refert Ioānes Laziardus in suis epitomat. historiæ vniuersalis. in c. v. de paradiso terrestri. Cuius loci aditus post peccatū primi hominis interclusus est. septus est em̄ vndiq; romphea flāmea. i. muro igneo accinctus, ita vt cū vertice eius cœlo pene iūgatur incendiū. Cherubin quoq; i. angelorū præsidiū arcēdis spiritibus malis super rōphęę flagrantia ordinatum est, vt hoīes flammæ, angelos verò malos Cherubin submouerēt, ne cui carni vel spiritui trāsgressionis aditus pateat. vt dicit Pıholemæus in suo libr. de tribus orbis partibus. c. ij. Ita etiā de hoc paradiso loquitur Archid. in c. oībus. in prin. xxiiij. q. j. & Alberi. de Rosate in suo dictionario. in verbo, paradisus. in iij. notabili. in fin. vbi dicit, q paradisus est amœnissimus ex mirificis insectionibus, & plātis, & fragātissimis aromatibus ex vernātibus florib⁹, & tēperatissimis rorib⁹ & moderatissimis vētis ac placabilib⁹, ex amænissimis auiū cantibus, ex pulcherrimis floribus, ex validissimis sæpibus, & ex oculosissimis custodibus. De eo etiā loquitur Bal. in c. j. §. mutus. in prin ĩ ti, episcopū vel abbatē &c. in vsib⁹ feudorū. vbi dicit allegādo Albertū, q de paradiso terrestri propter eius altitudinem aquæ cadentes faciūt tantū strepitum, q oēs qui ibi noscuntur perdunt auditum: tamen non sunt surdi à natura

à natura: quia si transportarentur ad alium locum antequam surdescerent, audirent. Et de huiusmodi paradiso terrestri, dicit Damascenus lib. ij. ca. xj. sic: quia verò Deus ex visibili creatura plasmaturus erat, hominẽ ad suam imaginẽ, et similitudinem tanquã quẽdam regem & principẽ vniuersæ terræ, & eorum quę in ea sunt: pręstruxit ei quãdam veluti regiam, in qua diuersans beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam. & ipse est diuinus paradisus dei manibus in eden plantatus, lętitię & voluptatis omnis promptuariũ. Eden em̃ voluptas interpretatur: in oriente verò omni terra excelsior collocatus est, optima temperie et aere subtilissimo atque purissimo splendidus, plantis semper virentibus insignis, odoris suauitate refertus, plenusque lumine vniuersæ sensibilis venustatis & pulchritudinis supercellens intelligentiam: diuinus profectò locus ac dignus eius qui ad imaginem dei creatus fuerat incolatu, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarum manuũ factura. In medio verò eius lignũ vitæ deus plãtauerat, & lignũ sciẽtiæ &c. hæc ille. Et ibi amplè in cõmentario: an sit verum quòd nullum ibi habitauerit irrationale: sed nõ insisto, cũ non sit presentis speculationis, & solum intendo ad gloriam & commendationem illius paradisi terrestris, qui vltra commendari et laudari potest in multis.

Primò, propter antiquitatem plantationis: quoniam vt habetur Gene. ij. & suprà eadem consideratione in principio dixi. Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio & cetera.

Secũdò, nobilitate situatiõis siue fundationis: quia fundatus est locus ille in parte orientis, vt dicit beatus Isidorus, vt quidam doctores exponũt illud Gene. ij. Plantauit dñs Paradisum in principio, non quidẽ solũ temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars orientis quę nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et quod sit in oriente ponitur in margarita philosophica. lib. vij. xlv. vbi satis amplè.

Tertiò, propter nobilitatem hospitis: habuit enim nobilem habitatorem, scilicet hominem: etenim dicitur Genesis ij. Plantauit Deus paradisum voluptatis, in quo posuit hominem quem formauerat.

Quartò excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue delitiarum. vnde Gene. vbi suprà. Plantauit Deus paradisum voluptatis.

Quintò, excellentia illius denotatut ex arborum & florum amœnitate. cũ Geñ. ij. dicatur. Produxitque Deus om̃e lignum pulchrum visu.

Sextò, ex præciositate fructuũ, cũ in loco præallegato dicatur. Erat enim in medio paradisi lignum vitæ.

Septimò, ex puritate & munditia quę satis comprehẽdi potest ex fluuio egrediente de illo cũm dicatur Gene. ij. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigãdum paradisum. Ista dicit & refert Ioãnes de Turrecremata. in d. c. ecclesia. de consecratio. distin. iiij. vbi dicit ecclesiam cõuenienter comparari debere paradiso terresti, propter illa septem commendabilia quæ adaptat ibi ecclesię militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philippus Bergomeñ. & suprà dixi, sunt sex paradisi terrestres.

Vnus, vt dicit, est in oriente versus zephirum.

Alter, in ęquinoctiali inter eurum & euronotum.

Tertius de quo Beda meminit inter cãcri topicum, & circulum antarticum.

Quartus, ad oriẽtem versus eurrum vltra æquinoctialem in quo solis calores sunt.

Qnintus, paradisus terrestris ad polum antarticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in occidente alius voluptatis & delitiarum paradisus, de quo sic habem⁹. quod senatus populusque Romanus mandauit summũ sacrorũ pontificem, non nisi de Italiæ horto delitiarum eligi debere. Et de huiusmodi paradiso terrestri multa à theologis habentur in ij. sententiarum distinctio. xix.

Vide etiam Cęliũ in libris suarũ antiquarũ lectionum, lib. j. k. xxij. dicentem apud Platonem esse regionẽ similẽ paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse paradisus terrestris secundũ Arrianum, apud Græcos historicos tante in scribendo integritatis, vt veritatis cõseruator, studiosusque vulgò cognominatus: atque ita etiamnũ honestetur in libros. Hic in parte postrema Indici cõmentarij, veluti ipse quoque Moysi succineret. Ita scribit, Hãno Carthaginensis prouectus classe ab colũnis Herculeis in oceanum, relicta ad leuem Lybia, diebus triginta enauigauit occidua petẽs: mox vbi in meridiem diuertisset plurima sesè illi obiecere impedimenta. Nam pręter ardores feruidi syderis, vt in perusta regione mundi aqua potabili deficiebatur: audiebatur porrò creber de cœlo fragor, interim latè promicantia in sublimi fulgura oculos perstringebant, videbãturque veluti flammarũ riui præcipitantes è cœlo. quãque Cyrene ad extrema Lybie in tanta camporũ vastitate herbis nuda non sit, neque item aquarũ inops: & ibi allegat de paradiso dicta Damasceni, & sancti Thomę, & Conciliatoris dicentiũ paradisum esse in oriente, que portio mũdi nobilior est: quia dextra. vt ibi Cęlius, quem videas.

QVinta consideratio est de cœlo. quod dicit Augustin⁹ esse regnum felicissimũ carens more, & vacans sine fine, cui nulla tempora succedunt per ęuũ, vbi cõtinuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona, hæc dicit, Augustinus in suo manuali. cap. viij. Sedes enim domini est, & omnibus dominabitur. Psal. cij. & Psal. x. Dominus in cœlo sedes eius. & habetur Esaiæ lxvj. Cœlum sedes mea. & habetur Marci v. Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est. ca. et si Christus. extra de iureiurando. Altitudinẽ illius nemo dimensurare. Eccli ij. Nec quæ in cœlis sunt, quis inuestigare potest. Sapieñ. ix.

Aliqui dicunt, quòd sunt vndecim cœli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cœli secundi concaua continetur, & in orbes quatuor, & epiciclum diuiditur. Habet imprimis tres orbes sicut sol in figuratione dispositos: vltra hoc habet vnum orbem mundo concentricum prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur. insuper & epiciclum habet profunditati medij primorũ trium orbium immersum, in quo corpus Lunæ figitur & mouetur.

In secũdo verò cœlo stat Mercuri⁹, & in superficie cõcaua cœli tertij cõtinetur, & in orbes quinque & epiciclum partit. Habet em̃ duos orbes inequalis spissitudinis, quorũ superficies cõnexa supremi & cõcaua infimi mũdo cõcentricę sunt, supficies verò cõcaua supremi, & cõnexa infimi mũdo sunt ecentricę sibijpsis. tñ cõcentricę, & harũ centrũ (quod etiã centrũ parui circuli nominamus) à cẽtro ęquãtis tantum quantum centrum, quãtis à centro mũdi distat, et vocantur hi duo orbes augem ęquãtis deferentes. Quõ autẽ mouentur, dicam infrà in explanatione planetarum

Tertium est cœlũ, in quo solus planeta qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie cõcaua cœli solaris cõtinetur, insuper & in orbes particulares, quemadmodum Saturni, Iouis, aut Martis cœlũ partitur. Circũfertur autem hoc cœlum totum in xxiiij horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbes eius augem deferentes super axe & polis zodiaci ad motum octauæ sphæræ circunducuntur. Quo autem motu moueatur: vide in Margarita philosophica, lib. vij. de principijs astronomiæ. c. xxxij.

Quartum cœlum est in quo Sol est, & in quo mouetur in superficie concaua cœli Martis continetur, & in tres orbes particulares diuiditur, duos scilicet augem deferentes, & ipsum deferentem solare corpus. æquantem autẽ & epiciclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab oriente per occidentem redeũdo in orientem in xxiiij. horis ad motum primi mobilis, orbes augem deferentes eisdẽ mouentur motibus quibus & orbes auges Saturni, Iouis, ꝙ Martis deferentes. Deferens autẽ solis super polis & axe proprijs secundũ successionem signorũ ab occidente, scilicet versus oriẽtem quotidie quinquaginta nouem ferè minutis & octo secũdis circũfertur. Et ita Sol totum zodiacũ in ccclxv. diebus sex horis fermè peragrat nobisq; annum complet: dicam latius infrà vbi fiet mentio de planetis.

Quintum cœlum est in quo solus Mars rotatur cœlo lo sexto contiguum, & sub eo locatur (quemadmodum sextum sub septimo. In totidemq; orbes diuiditur & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est in quo stat sola stella Iouis: & est cœlo Saturni contiguum, ita scilicet vt superficies eius cõnexa concauam cœli Saturni contingat: de motu eius etiã infrà dicetur.

Septimum cœlum est in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos & cõtiguos partitur, de cuius motu infrà vide.

Octauum cœlum est quod firmamentũ dicitur, & stellis numerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellãtur, quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habet. Et in hoc cœlo sunt decem circuli imaginarij sese intersecantes, ac imaginum in cœlo situm, motum & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu.

Primus est ab oriente versus occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei.

Secundus & huic cõtrarius ab occidẽte, scilicet in ortũ secũdũ successionẽ signorũ ad motũ nonę sphęrę in cc. annis, gradu vno & xxviij. minutis fere, & sic in 49000. annis totus perficitur: & motus angiũ & stellarum fixarũ dicitur: quo scilicet motu stellæ quę sunt in firmamẽto cœli variãtur de signo in signum respectu zodiaci primi mobilis. vnde pleiades stellæ fixæ quę iuxta figurationẽ sunt in capite Tauri in firmamento respectu zodiaci superioris sunt in xxij. gradu Tauri, & sic de alijs.

Tertius motus repedatiõis, quo scilicet octaua sphęra mouetur super duobus circulis paruis, quorũ poli sunt capita librę & arietis nonę sphęrę, & semidiameter illorum circulorũ est gradus iiij. minuta. xviij. & secũda xlij. & ille motus accessus & recessus nominat. in vij. milibus quoq; annis complet: & solus octauæ sphæræ proprius est, quia vnius corporis naturalis tantũ vnus est motus secundùm naturam ratione illius motus stellæ fixæ, nõ semper æquè distantia polis immobilibus primę sphæręę. de his amplè per margaritam philosophicam, vbi suprà. c. vj.

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus quibus & decimum est insignitũ, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundò motu proprio ab occidente versus oriẽtem super polis proprijs in cc. annis, gradu vno & minutis xxviij. ferè secundùm successionem signorum respectu zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionẽ in 49000. annis cõplet, quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim Platonẽ scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo in initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem diuus Augusti. de ciuitate dei. libro xij. c. xiij. in fine explodendam & religioni nostræ contrariam ostẽdit dicens. Absit, inquã, vt nos ista credamus, semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris, resurgens autẽ à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum domino erimus, ad Romanos vj.

Hoc cœlum à quibusdam Aqueum, ab alijs cristallinum appellatur: supra firmamentum enim (quod octauũ cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit: vnde Genesis j. Fiat firmamẽtum in medio aquarũ, & diuidat aquas ab aquis: & dicunt scripturæ firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi superminentes ab aquis subsidentibus.

Quia autem supra firmamentum sint aquæ præter Geneseos sententiam, ostendit etiam Dauid Psalm. cliij. Qui extendis cœlum sicut pellẽ, qui tegis aquis superiora eius. Et psalm. cxlviij. Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomẽ domini. Dicam infrà amplius quãdo fiet mẽtio de elementis, sed nunc sufficit, ꝙ etiam istud vocetur ab aliquibus cristallinum.

Decimum cœlum omnium corporum primum est mobile motu, scilicet diurno ab oriente versus occidentẽ, iterum redeundo in orientem in xxiiij. horis sine fatigatione & pœna regulariter, id est non velocius vno tempore q; alio: & illo motu secum rapit omnes sphęras inferiores: fitq; talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellę, nec characteres & lineationes quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt visu acutissimo quasdam percipi posse, sed alios falsunt quia falluntur. vt habetur in dicta margarita loco suprà citato. capitulo ix.

De his decem cœlis scripsit Ioannes Laziardus in epythomatibus historiæ vniuersalis. c. iiij.

Vndecimum cœlum primo die immobile creatum, & mox angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimũ, primum mundi fundamentum & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratiõe sphæricum, locali situ supremũ, amplitudine spirituum, & corporum visibilium & inuisibilium contentiuum, dei summum habitaculum, & diuersas ob causas variè denominatur. potissime tamen dicitur empyreum, hoc est igneũ: cùm à superbenedicta trinitate in eodem residente, secundùm nonnullos illuminatũ sit.

Rabanus tamen dicit, ꝙ sunt tãtum septem cœli, scilicet empyreum quod est supremũ, cristallinum seu aqueũ, sydereum, igneum, olympicum, æthereum, & aëreum.

Inter hæc tñ de quibus Barthol. Anglici in suo libro de proprietatibus rerum li. viij. cœlum empyreum est dignius &

gnius & excellentius omnibus aliȷs. Cùm sit primum & summũ, & talis est locus angelorum, regio & habitaculũ hominum beatorũ. Illud enim est primum mũdi firmamẽ tum quãtitate maximum &c. vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt animæ sanctorum collocatæ. vt dicit de Lyra Danielis. vij. super illo verbo, Regnum autẽ & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum detur populo sanctorum altissimi. Licet enim deus sit vbiq;, tamen specialiter dicitur esse in cœlo, quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioannes Damascenus in libro ij. ca. vj. quem videas cum commentario illius, quorum dicta infrà latius referentur.

Ideo species cœli in visiõe gloriæ est. Ecclesiastici. xliij. dicitur. Et spẽs cœli gloria stellarũ mundũ illuminans in excelsis dñs. De huiusmodi cœlis videatur Aristoteles in lib. de cœlo & mũdo. & Antonius Florentinus in prima parte suæ summæ, tit. xiiij. & Cælius lib. j. antiquarum lectionum. ca. xiij. vbi amplè. & in iij. consideratione sequẽti, vide de nobilitate cœli circa principum. versi. & quòd corpora. sed mihi ad propositũ sufficit, vt denotem quòd inter omẽs cœlos sit vnum excellentius & nobilius aliȷs, scilicet cœlũ empyreum, quod dicitur regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circũfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historiȷs, vt habetur in suis libris lectionũ antiquarum, libro j. capitulo xix. vbi sic inquit. Cœli dignitatem eximiam vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoq;, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo deos, Cœlum, & liberum patrem. Ac cœlum quidem quia cernatur & syderum collucentibus oculis excellenter contextũ, solem præferat vtilitatis immensæ autorem incomparabilem. Neq; item excidit quod de Anaxagora philosopho proditũ scimus. Qui interrogatus. Cur nam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa, quãquidem vocem ab philosophis summa exceptam admiratiõe risu prosequitur Lactantius, putans nescientẽ quid responderet, in hęc proru pisse. Ego verò ni me quid secretius fallit (ait idẽ Cęlius) faciliè contenderim, non temerè id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculatè admodum & excusè. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquido cœlestem claritatem adeo præcellere naturæ quadam præsigni maiestate: vt in parenni ac vitali luce illa, augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à principe rerũ deo mouentur, illustrantur, perficiũtur omnia, atq; seruãtur: primò in quã, inter separatas, atq; spiritales formas, sicut inter corpora, longè clarissimo cœlũ principatu censetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehẽditur. Quicquid alia partiario, ac diuisim possidẽt, in vnũ id est amplissimè congestum. Sine hoc nec inferius genera bitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora cõfouet ac seruat, eiusq; fomento quæ agunt in nos, non frustra agunt: Ita si non adsit cœlestis ille calor, coporum virtus om̃is, præsertimq; ille ipse tam vitalis, tãq; familiaris nobis calor proflictus depereat necesse est. Cœlũ vtiq; naturale corpus est omniũ corporum naturalium perfectissimũ. Corpus naturale tam motus q̃ sensibilis qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporũ naturalium, perfectissimus quoq; motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam verò perfectissimum corpus est, comparem quoq; locum, id est supremum habere, ex rerũ dignitate consequens fuit. Ideo secũdùm Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, ex libro viij. Auscultationis Physicæ, motum primi cœli vitam esse omnibus, quandoquidẽ euidẽtissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autẽ cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore. item mundo si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapidis itaq; deorsum moueretur, neq; ascenderet ignis, quod mirum vtiq; est: sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primũ in vnoquoq; genere causa reliquorũ, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eadem causæ habeant rationem. Porrò quod de motu astruimus, patet in caloris item ratione. Nã si cœlestis intereat calor, nec ab frigore profluet frigiditas, nec ab caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sydereus, sicuti calor igneus. Sed omnes continet elemẽtares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes colores. hæc ille Cælius vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est sine dubio inuestigare. Cùm angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros angelorum, & vt dicit gloss. in verbo, apostolicæ. in l. omnes dies. C. de feriȷs. exaltata est super apostolos, angelos, & archangelos, an condecenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis secundùm nonnullos, de quo nunc dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cùm etiam Deipara dicatur. vt dicit Ioannes Damascenus libro iij. capitulo xij. vbi dicit Deiparam dei genitricem, deiq; parentem & propriè & verè sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus deus est qui ex ipsa natus est, ita vera dei genitrix, verum deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo dei genitrix est & mater, collocetur seu collocare debeat ad dextrã filȷ, prout mater collocãda est. vt dixi suprà in quinta parte, in quadragesima consideratione, & non sub filio. videtur ergo quòd virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo vbi est deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit tamen ego teneo quòd in quocunq; loco sit, est super omnes choros angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis & pręeminẽtiæ fuerint. dixi suprà in tertia parte huius libri, in quarta consideratione.

Etiam ex prędictis constat, q̃ Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum annunciat firmamentũ. Psal. xviij. quod est triplici via, & modo mirabili.

Primò ex eorum creatione ab immensa potentia.

Secundò ex eorum conseruatione & manutenentia ab eadem infinita sapientia.

Tertiò ex eorum virtuali operatione multiplici eis collata à suprema & inpendenti clementia.

Circa primum cœlorum creatio pandit & enarrat gloriam dei, quia tanta & talis operatio quæ est de nihillo ad

esse productio non potuit fieri ab aliqua intelligentia. Cũ ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ & angelo. ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam dei ex parte eorum creationis.

Circa secundùm cœlorum manutenentia, & eorũ cõseruatio quæ immediate à deo pendet etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam dei: quia omnis creatura tã spiritualis q̃ corporalis, quantum est de se tendit ad non esse, & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutenentia dei. sicut equus minori indiget manutenentia, q̃ angelus: quia angelus plures prefectiones habet equo, & omne esse præter primũ esse, quantum est de se sentẽdit ad non esse. Ideo cœli in manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam dei.

Circa tertium, cœli enarrant gloriam dei ex eorũ operatione virtuali. vnde tot variationes & temporum mutationes, frigora, calores, pluuię, sterilitates, guerrarũ abũdantia, & pauca pax & iustitia, & quandoq; inter homines infirmitates, pestes & inter animalia terræ, & volucres aëris, & viuentia in aquis, talia de communi cursu proueniunt ex influentia cœli, qui enarrant gloriam dei: & licet deus posset aliter facere, & faciat quandoq;, teste beato Augustino in libro de ciuitate dei. Sic deus cõdidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. agunt causæ secundæ in virtute primę causæ, & operationes earum quando placet suspendit prima causa concurrens immediatius ad effectum cuiuslibet causæ secundę, q̃ causa vniuersalis secunda. ita dicit amicus medicorum in declaratione illius psal. xviij. Cœli enarrant gloriam dei &c.

Aliqui ideò ponũt duodecimum cœlum, quod est cœlum trinitatis, quòd dicunt deum esse secundùm rem & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quàm virtutis eius excellentia, quæ continet & ambit oĩa creata. Et esse in tali cœlo est esse in æqualitate virtutis dei omnia continentis atq; saluantis, quod solum cõuenit patri, filio, & spirituisancto.

Nonnulli tamen dixerunt tantum esse tres cœlos. ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus. ij. episto. ad Corinthios. ca. xij. cùm ait. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim siue in corpore, siue extra corpus: nescio, deus scit, raptum huiusmodi vsq; ad tertium cœlum. Tres autem cœli de quorũ tertio meminit Apostolus sunt, vt dicit Damascenus. libro ij. c. vj. cœlum aërẽ, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis extasi raptum Paulus asserit. Alij interpretantur alio modo, q; primum sit aëreum, secundum firmamentum, tertium spirituale. vbi Angeli & animæ sanctæ dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secundùm tres angelicas hierarchias. vt primum cœlum dicatur postrema hierarchia, secũdum cœlum media, tertium verò suprema hierarchia. vt amplè explicant Ioan. Damascenus & commentator ipsius in loco suprà allegato.

SExta consideratio. In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi amplè supra in tertia parte huius libri. Prima scilicet supercœlestis quę consistit in tribus personis. Secunda cœlestis quę consistit in angelis. tertia subcœlestis quæ perficitur in prælatis. vt dicit Dionysius in suo libro de cœlesti hierarchia. Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior quę dicitur epiphania, & hec cõtinet tres ordines, scilicet ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum. & ista est excellẽtior alijs, vt dictum est ibi. ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, q; inter nouẽ ordines, ordo Seraphin est dignior & excellentior. & ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum quę sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam qui subtiliori succo de non discendo torporem operiunt. dicunt enim cœlestem hierarchiã non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culminæ finiri. vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis supremus est ordo, sub quo Cherubin qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, q̃ in Cherubin catholici negant. patet secundo libro sentẽtiarum. distinctio. ix. Tantũ igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate autem ille supremus ordo tanquam nobiliori dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à sciẽtia nominari debuit, quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, q; tanta est nobilitas & excellẽtia angelorum, quòd vt dicit Anselmus in quodam sermone. Si vnus angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles quot sunt stellæ, claritas istius solius angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. & ibidem dicit, q; ille angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, q̃tum sol transcendit pulchritudinem terre, imo magis incõparabiliter. hæc dicit Bernardinus de Bustis. in secũda parte sui Rosarij. sermone decimo. in litera b.

SEptima consideratio. Sanctus Thomas in scripto eius super libris de cœlo & mũdo. ij. lec. xv. dicit q; omnes stellæ præter planetas sunt in supremo cœlo, quod intellige in firmamento, quod dicitur secundùm aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellę sunt supra planetas, videntur esse digniores propter altitudinem & superiorem locum quem obtinent, & quia approximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate planetarum, vel econtra, ponit Cælius libro primo suarum antiquarum lectionum. capitu. decimoseptimo. vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoq; stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt, quandoq; verò ediuersò, & vt plurimum communem felicitatem pro nascẽtis modo, mensuraq; à prosperiore planetarum statu contribui sanciunt: à fixis verò quandam incomparabilem, & extra quam opinetur aliquis fortunę benignitatem. quam sententiam dicit comprobatam esse à Ptholemæo. Alij omnino planetas vi effectuq; præpotentiores ostendere conantur, cùm Procli sentẽtia, tum rationibus id euidenter monstrantibus. Accedente item veterum testimonio qui planetas, velut quosdam mundi principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarum studiosi. Astra (inquit secundo cœli Aristoteles) nequeũt per se & proprijs moueri motibus, aut locum mutare, sed orbi infiguntur, velut in tabula nodus. itaq; orbis motu feruntur, cui inhærent. Cęterum planetas deprehensum est diuerso ferri incessu, ac tum velocitate, tũ tarditate plurimum discrepante, atq; situ etiam, quosdam namq; extortum petere. In occasum alios remeare, porro in austrum dejici hos. In septentrionem protolli aliquos

Ideoq;

Ideoq; ex mot⁹ inęqualitate nomẽ quoq; indeptos & assequutos. Ex qua itẽ certius coniectatũ orbibus eos distinctis ferri. Fixas verò globi octaui stellas dicimus non ꝙ non moueantur. Nam duplici saltem circũagi motu animaduersum iunioribus est, quibus & globus in quo sunt motibus rotatur. Altero ab ortu in occasum. Reliquo ab occasu in exortum super zodiaci polis, tantę tamen tarditatis vix, vt percipi vel annis centum queat. Nec itẽ fixas dixeris, quòd orbis modo circunferantur ambitu. Nam est hoc etillis commune cum planetis, quod secundo cęli (vt dictum est) astruitur.

Sed ita dicũtur, quia eandem perpetuò seruant figurã, situm, propinquitatem, distantiam. diuersitas planetarum in motu, dum vel propiores nobis fiunt, vel remotiores, causa est (sicut philosopho placet) valida, vt varij ꝓducãtur effectus. Vniformis autem & constans motus mobilis primi id agit, vt diuersitas hoc genus ęterna sit, ac vniformi pergat periodo. ita dicit Cęlius in prędicto loco, qui etiam asserit Chaldęos dixisse planetas interpretes, quoniam ex alijs astris, quæ tum minime errant, tum certum seruant & statutum meatum. Sola hæc incessu proprio suoq; nitentia res futuras insignitius ostendant, ac veluti deorum mentem interpretentur. Esse autem hosce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem, de his statim dicam. Sed quo ad stellas fixas quæ sunt in octaua sphæra, cũm sit alijs inferioribus nobilissima, vt dicit Aristoteles in fine libri secundi. de cęlo. ex quo ergo etiam stellæ ibi positę sunt alijs nobilissimæ.

In hoc octauo cœlo sunt quadraginta octo imagines stellarũ, in quibus est concordia, apud oẽs antiquos, sicut dicebatur, & sunt in eis. 1022. stellę quæ dicũtur stellę fixe, & mouẽtur vno motu, scilicet ad motũ octauę sphęrę in cẽtũ annis ferè vno gradu, & antiqui posuerũt eas ĩ sex ordinibus, ita ꝙ illas quę sunt maiores posuerunt in primo ordine, & sunt quindecim: & quę sunt infra has posuerunt in secundo ordine, & sunt xlv. & quę sunt infra has posuerũt in tertio ordine. & sunt ccviij. quę verò sunt infra has posuerũt ĩ quarto ordine, & sunt cccclxxiij. Et quę sunt infra has posuerũt in quinto ordine, & sunt. ccxvij. & quæ sunt infra has posuerũt in sexto ordine, & sunt sexagintra tres. Ex his xlviij. duodecim sunt in via solis & in zodiaco, vt dicetur infrà. & sunt in eis ex stellis cccxlvj. Nomina earũ sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Pisces. de quibus infrà dicetur. Et remanent trigintasex imagines, quarum viginti vna declinant à via solis ad septentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad septentrionem habent ex stellis supradictis ccclx. & nomina imaginum sunt hæc.

Prima est vrsa minor. Secunda est vrsa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel succensus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona septemtrionalis. Septima incuruatus vel genuflexus. Octaua vultur cadẽs. Nona gallina. Decima sedens super sedem. Vndecima deferens caput algol, id est diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia serpentarius. Decimaquarta serpens. Decimaquinta accusator. Decimasexta aquila volans. Alij habent vultur volans. Decimaseptima delphinus. Decimaoctaua equus primus. Alij habent caput equi. Decimanona equus secundus: alius liber habet equus alatus. Vigesima mulier quæ non nouit virum. Vigesimaprima est triangulus.

Quæ verò declinant ad meridiem habent ex stellis supradictis cccxvj. quarum imaginum nomina sunt hæc.

Prima earum est leo, quem quidam vrsum appellant. Secunda algobar, id est canis validus. Tertia flumẽ. Quarta lepus. Quinta canis maior. Sexta canis minor. Septima archa Noẽ. Octaua serpens. Nona vas. Decima coruus. Vndecima deferens leonem, & ipsius medietas est humanæ figure altera equi. Duadecima leopardus. Decimatertia thuribulum. Decimaquarta corona meridionalis. Decimaquinta piscis meridianus. Hæc nomina ponit & ordines supradictos Ioannes de Saxonia in commento super textum Alchabitij quæ hic recitantur. solum pro ordine supradicto, & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Easdem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum in capitulo secundo secundæ differentiæ. vbi etiam ponit de ordine stellarum & imaginum visibilium cœli, tam in parte septentrionali ꝙ meridionali, quem ideo vide, quia ibi amplissimè.

Harum stellarum nomina ponit Ausonius Gallus his versibus.

Ad boreæ partes, arcti iunguntur & anguis.
Post has arctophilax, paritercq; corona genucq;
Prolapsus, Lyra, auis, cephęus, & cassiopęa,
Auriga, & perseus, deltoton, & andromedæ astrum,
Pegasus, & delphinus, telum, aquila, anguitenensq;,
Signifer inde subest, bis sex & sydera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & scorpius, arcitenens, capricornus & vrnam
Qui tenet, & pisces, hi sunt in partibus austri,
Orion, procyon, lepus, ardens sirius argo,
Hydrus, chyron, thuribulum quoq;, piscis & ingens,
Hunc sequitur pistrix, simul eridaniq; fluenta.

Octaua consideratio. In cœlis septem sunt principales planetę. Luna scilicet Mercurius, Venus, Sol. Mars, Iuppiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoq; luciferum, quandoq; vero hesperum fieri. Cæterum planetas: id est erratiles hos vocarunt, quòd ex aduerso cœli suũ motum peragunt. Nam cœlum & reliquæ stellę ab oriente in occidentem mouentur, at ipsi soli ab occasu in orientem motum habent. Et hoc exploratum habemus ex luna parumper singulo quoq; vesperi ad orientem remeante. vt dicit Ioannes Damascenus in libro primo c. vj. vbi enumerat illos semptem planetas, & posset considerari maioritas illorum ex altitudine loci secundũm scilicet, ꝙ sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, vt dictũ est in genere de existentibus in altiori loco suprà in prima parte, in xiiij. consideratione.

Et quòd corpora superiora sint nobiliora, constat ex eleuatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim corpus est nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum superiorum patet ex figura siue forma ipsorũ, quæ est rotunditas, quę est nobilior omnibus alijs figuris, sicut dicit Aristo. in libro de cœlo & mundo. quod patet ex eo quòd omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neq; finem, sed in se terminatus est. Et primo cœlum nobilius est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile & incorruptibile, virtutem habens actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens nobilius est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma sphęrica siue rotũda nobilior est omnibus alijs

formis,ſiue figuris corporalibus propter ſui capacitatem,
& interminabilitatem, quia non habet principium,necꝗ
finem, & eſt vna ſuperficie contenta. eſt enim ſpæra fi-
gura plana vnica ſuperficie contenta.ergo ſpærica forma
debetur cœlo,ergo cœlum eſt ſpęricum, ſiue rotundum:
vt dicit Albertus magnus in ſua philoſophia naturali.
libro de cœlo & mundo c.iij.& in capi.v.ſcribit etiam
quomodo nobilitas corporum ſuperiorum probatur ex
impaſſibilitate eorum. Sunt enim impaſſibilia,ingenera
bilia,& incorruptibilia,virtutemꝗ actiuam reſpectu infe
riorum habentia.

Et ideo ex quo Saturnus eſt in altiori loco, vt di-
cit amicus medicorum in iiij.c.differentiæ quintæ: vi-
detur eſſe dignior, Iuppiter poſt & ſupra martem, &
Mars poſt & ſupra ſolem, & Sol poſt ſuprà venerem,
& Venus poſt ſupra Mercurium,& Luna poſt,quę eſt in
primo cœlo aſcendendo,& Saturnus in ſeptimo vt ſuprà
dixi in hac parte.

Vel etiã vnus poteſt dici dignior & maior altero pro-
pter longitudinem,latitudinem, & magnitudinem in eo
quod continet plus altero.ideo cùm Sol & Luna plus cõ-
tineant quam alij planetę, eo quia Sol continet terram
centies ſexies ſexageſies.vt habetur in Margarita philoſo
phica libro ſeptimo.tractatu primo c.xxxj.Luna vnam
de tribus partibus terræ.Alij verò minus continent, cùm
Mercurius ſit vna pars de triginta duabus mille partibus
terræ, Venus vna de triginta ſeptem, Mars contineat tan
tum terram ſemel & dimidiam.Iuppiter terram nonagin-
ta quinꝗ vicibus,& Saturnus nonaginta vnam vicibus,
vt habetur in dicto libro vij.tractatu primo & ibi poni-
tur de motu illorum,prout etiam ſuprà hac eadem parte
dixi.Nam Saturnus in triginta annis totum perfecit zo-
diacum.Iuppiter in annis ferme duodecim percurrit zo-
diacum.Sol verò in tercẽtum ſexagintaquinꝗ diebus ſex
horis.Et,vt dicit Archidiaconus in capi.j.de regula.libro
vj.Sol omni anno curſum ſuum repetit. & Venus fere
idem,& idem etiam de Mercurio.ſed Luna ferè perambu
lat totum zodiacum in viginti octo diebus.vt habetur in
dicto loco capitu.trigeſimo quarto,trigeſimo tertio,trige
ſimo ſecũdo,trigeſimo primo,& trigeſimo.Sed quicquid
ſit hac ratione,& ea etiam ratione,quia Sol eſt in medio
ſtellarum & planetarum totum mundum vniuerrſaliter il-
luminans, tanquam ſit luminare maius ſpecialiter à deo
creatum,vt habetur Geneſis primo.dicitur rex ſtellarum
& planetarum ſecundùm Iſidorum in libro de natura re-
rum.quem refert & ſequitur Guillielmus Benedicti in ſua
repetitione cap.Raynutius in verbo,duas habens filias.
extra de teſtamẽtis. Solis laudes præcipuæ deſcribuntur
ſatis ad longum per Cælium libro ſuarũ antiquarum le-
ctionum xiij.cap.xiiij.quas hic referre volui.Sic enim ait
Solem Plato ipſius boni conſpicuũ filium nominauit, cre
didit quoꝗ eſſe ſolem perſpicuam dei ſtatuam in hoc mũ
do ab ipſo deo poſitam.hunc veteres vt deum veneraban
tur,deniꝗ quiſquis non videt ſolem in mundo imaginem
eſſe vicariumꝗ dei, is certè noctem nunquam conſidera-
uit,nec ſolẽ ſuſpexit exorientem,neꝗ itẽ illius animaduer
tit munera, nec Areopagitæ Dionyſij monumenta vnꝗ
adijt.Theologi veteres dicebant reginam omnium iuſti-
tiam è medio ſolis throno per cuncta propagari, omnia
dirigentem veluti ſol ipſe omnium ſit moderator: quic-
quid adeſt nobis boni,ſolari poteſtate adeſt,vel ab ipſa
tantum,vel etiam ſi ab alijs; id quidem vel à ſole abſol-
uitur, vel à ſole per alia. Eſt quoꝗ ſol elementalium vir
tutum dominus.Luna virtute ſolis domina generationis.
ideo Albumaſar per ſolẽ, inquit, & Lunã omnibus vim
inſinuari.Moyſes cœleſtium dominum in die ſolem arbi
tratur,nocte lunam,quaſi nocturnum ſolem M.Tullius
ſolem veneratur, vt ducem & principẽ ac moderatorem
luminum reliquorum,mundi mentem & temperationem.
Heraclitus fontem cœleſtis lucis nuncupauit. Phiſici etiã
cor cœli: id enim in æthere ſol eſt, quod in animali cor.
Cuius id proprium ne vnquam ceſſet à motu.Sunt & qui
ætheris oculum nuncupent ſolem. Pleriꝗ ex Platonico-
rum ſcholis in ſole mundi animam conſtituiſſe videntur.
Quæ ſphæram ſolis totam implens per globum illum
quaſi igneum, tanquam cor effundat radios veluti ſpiri-
tus inde per omnia,quibus vitam ſenſum motum vni-
uerſo diſtribuat.Hinc Aſtronomi dicunt.Sicut deus ſolus
intellectualem animam nobis tribuit, ita ſub ſolis modo
influxu eam mittere,id eſt quarto duntaxat menſe poſt
conceptum,vt etiam infrà patebit.In ſole etiam eniteſce-
re imaginem diuinæ trinitatis miram excogitatũ eſt.Inibi
ſiquidem tria quædam viſitari diſtincta pariter,& vnita.
Primum quidem naturalis animaduertitur ipſa fœcundi
tas ſenſibus noſtris prorſus occulta.Deinde lux eiuſdem
manifeſta ex ipſa manans fœcunditate,ipſiꝗ æqualis ſem
per. Poſtremò eſt ab vtroꝗ propagata calefactoria vis,
penitus vtriſꝗ par.Cæterum ex Platonicorum doctrina
non eſt negandum cœlum ſolemve eſſe calidum. Calefa-
ciunt autem ſolis radij ſalubriter pro ignea ſolis viuifi-
caꝗ natura,ſed ex quo propagatur talis calor,& lux cœ-
li,vide ibidem.De eo etiam habetur Eccleſiaſtes primo.
Oritur ſol & occidit,& ad locum ſuum reuertitur ibiꝗ re
naſcens gyrat per meridiem,& flectitur ad aquilonem.Io
annes Montaigne in ſuo tractatu de præeminentia ſacri
conſiſtorij.in primo argumento pro magno concilio,di-
cit.quòd ſol amplius illuſtrat lunã ſibi proximam quàm
cæteros planetas & ſtellas eidem remotiores: ſed non di-
cit verum,quoniam luna non eſt illi proxima.Cùm inter
ſolem & lunam,ſint Venus & Mercurius,ideo ſtandum
eſt in hac ratione eo quia eſt in medio planetarum. dicit
etiam Plinius libro ſecundo capitu.vj.quòd ſol medius
fertur ampliſſima magnitudine ac poteſtate,nec tempo-
rum modo terrarumꝗ: ſed ſyderum etiam ipſorum cœ-
liꝗ rector hunc mundi eſſe totius animum ac plenius men
tem hunc principale naturæ regimen ac numen credere
decet,opera eius æſtimantes. Hic lucem rebus miniſtrat
auferꝗ tenebras. Hic reliqua ſydera occultat. Hic vices tẽ-
porum annumꝗ ſemper renaſcentem ex vſu naturæ tem-
perat.Hic cœli triſtitiam diſcutit, atꝗ etiam nubila hu-
mani animi ſerenat.Hic ſuum lumen cæteris quoꝗ ſyderi
bus fœnerat præclarus,eximius,omnia intuens, omnia
etiam exaudiens. Et ſol ex ſententia Platonis ſecundũ Cę
lium.libro xiij. antiquarum lectionum c.xij.ſic deſcribi-
tur.Sol cœleſtis eſt ignis,qui ſolũ ab ortu ad occaſum ab
eiſdem aſpici poteſt. animal ſempiternum aſtrum anima
tum,diurnum ac maximum,huius ſyderis maieſtas vete-
ribus credita eſt diuina.Proinde religioſius dum percuti-
tur fœdus ab Agamennone aduocatur apud Homerum,
vt fœderum cuſtos,& inſpectrix omnium.Sunt qui tam
amplè poteſtatis ſydus oculorum metiantur argumentis,
& animi coniectura ſcrutentur. ſed vanitas multis coar-
guitur indicijs immenſum eſſe.Plinius inquit,quia arbo
rum in limitibus porrectarum in quotlibet paſſuum mil-
lia vmbras

lia vmbras paribus faciat interuallis tãquam toto ſpacio
medius. Epicuri ſcholæ ſunt quæ ſtatuunt ea magnitudi-
ne eſſe ſolem qua videtur. Cæterum non peruidiſſe illos
quanta inde conſequeret̃ abſurditas. Si enim inquit Cleo
medes in cœleſtium orbium contemplatione tãtus ſit ſol,
quantus apparet: profecto multæ ſimul in ipſo magnitu
dines erunt, ſiquidem exoriens & occidens maior vide-
tur. Porrò non apud omnes eodem exoritur tempore. Nã
cùm ſit globata ſpecie terra, aliàs apud alios oritur & oc
cidit, & medium cœli tenet. quamobrem cũm accidat eũ
dem apud alios oriri, & apud alios in medio cœli exiſtere,
ſimul & maior & minor fiet. Maior videlicet quibus ori-
tur, minor quibus eſt in medio cœli hora eadem, quod cer
tè in eo abſurdiſſimum cenſendum eſt. Horum namq; ef-
fectuum ratio ea promitur à ſcientiſſimis. Maior inquiunt
nobis ſol oriens & occidens videtur, & minor in cœli cõ-
ſtitutus meditullio, propterea quod in orizõte per aërem
denſiorẽ & humectiorem ipſum videmus. Eiuſmodi nãq;
eſt vicinus terræ aër. In medio autem cœli, quia in purio
re cernimus, emiſſus ab oculis ad ipſum radius non refle-
ctitur, quod in alio contingit ſitu. Argumento ſunt quæ
in aqua viſuntur grandiora, corpulentioraq;. Nam & ex
puteis altioribus ſol conſpectus, idipſum patitur. Eiſdem
porrò rationibus colligitur, cur in medio cœli ſol conſti-
tutus nobis videatur propior. Oriens verò aut occidens
remotior; hoc ſiquidem aëris efficit qualitas. In humecta
tiore namq; craſſioreq; cõſpectus longius abeſſe creditur.
Per purum verò interuallo videtur propinquiore. Proin-
de dicit Poſidonius. Si fieri poſſet, vt per parietes alia ve
ſolida corpora ſol videretur, multo amplior ſe nobis in-
gereret, & ampliore diſtare interuallo crederetur. viſum
porrò inſigniter falli iudicio eſſe poteſt colorum ſubinde
in ſole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille.
Iſti tamen planetæ diuerſis cauſis alias altiores, alias infe-
riores videntur. vt plenè declarat Plinius eodem libro ſe-
cundo. ca. xvj. quem videas, & altitudinem illorum etiam
ponit commentator Ioannis Damaſceni libro ij. c. vij.

Si vis tamen ſcire diſtantiam à ſuperficie terræ ad ſu-
perficiem planetarum, vide quæ dicuntur in dicta Marga
rita in dicto libro vij. tractatu primo, capitulo xxxvj. vbi
dicitur q; diſtantia à ſuperficie terræ ad ſuperficiem con-
cauam orbis lunæ (vt quidam ſcripſerunt) eſt milliarum.
107412. diſtantia vero à terra ad ſuperficiem connexam
orbis lunę & cõcauũ mercurij eſt milliariorũ 20818250.
ad connexam mercurij & concauam veneris 542750. ad
connexam veneris & concauam ſolis 3640000. Ad cõ
nexam ſolis & concauam martis 3965000. Ad conne-
xam martis & concauam iouis 28845000. Ad conne-
xam iouis & concauam ſaturni 46818250. Ad conne-
xam ſaturni & concauam firmamenti 65357500. & eſt
quantitatis dimidij diametri, ſingulorum diameter tota
eſt 130715000. Circunferentia eſt 410818571. Conti-
net autem cubitos 3000. Ex his orbium ſpiſſitudo facilè
cognoſcitur, & ibi dicitur, quòd id quod de quãtitate ſtel-
larum in ſuperioribus dictum eſt credibilius redditur. Cõ
tinet enim ſol terram centies ſexageſies ſexies, & tres eius
octauas. Terra autem continet lunam trigeſies nouies, &
inſuper ferè quartam eius. Sol autem maior eſt luna ſexies
millies ſexcenties quadrageſies ter: & inſuper eius cõtinet
medietatem, vti videre eſt in quinto almageſti Ptholo-
mæi. Diſtantia autem planetarum à terra non ſemper eſt
eadem propter ecentricitatem deferentis, & epiciclorum
quantitates proprior eſt. igitur planeta terræ in inferiori
parte epicicli, circa oppoſitum augis, & remotior in ſupe
riore parte epicicli & augen deferentis. Et dicam in hoc
cum alijs, q; nec ego iam dicta verificaui, ſed ab alijs poſi-
ta recitaui: cæteris de eadem re opinionibus prætermiſſis,
& ſunt hæc iocunda & miranda.

Vlterius eſt aduertendum. nam, vt dicit glo. in verbo,
die ſolis. in lege omnes iudices. C. de ferijs. ſeptem dies
denominantur à ſeptem planetis, & ſol eſt in medio illo-
rum & deſcenſiue ſunt in firmamento affixi. Hoc modo
ſcilicet Saturnus. Iuppiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius,
& Luna. Et iſti ſeptem planetæ maximam habent pote-
ſtatem atq; operationem in hominis generatione, quoniã
ſecũdum Aſtrologos, Galenum, & cæteros medicos. Cũ
mulier concepit.

In primo menſe dominatur ibi Saturnus, qui ſemen
in matrice mulieris receptum coagulat & condenſat frigi
ditate & ſiccitate ſua, iuxta illud Iob. decimo. ſicut caſeum
me coagulaſti.

In ſecundo menſe Iuppiter ibi mẽbra & ſanguinem tri
buit, & ſi ſit maſculus anima rationalis à deo infundi-
tur, ſcilicet quadrageſima die à conceptionis compu-
tanda, vt notatur in lege diuus. ff. de extraordinarijs cri-
minibus.

In tertio menſe Mars ſubtiliat ſanguinem & humores
condenſat, ordinat, & componit. Et à deo anima rationa-
lis infunditur embrioni ſi eſt fœmina die octuageſima pa
riter à die conceptionis computanda, vt notatur in glo. fi.
in c. primo v. diſtinctio.

In quarto menſe Sol ibi vitalem calorem & ſpiritum
epati & cordi tribuit.

In quinto menſe Venus organa ſenſibilia, & officialia
membra, ſcilicet aures & nares & ſimilia perficit & di-
ſponit.

In ſexto menſe Mercurius omnia foramina corporis
componit.

In ſeptimo menſe Luna ſuis limitibus membra diui-
dit. Et in hoc ſeptimo menſe (quia non ſunt niſi ſeptem
planetæ conceptui principaliter operantes) naſcitur par
tus perfectus, vitalis, & ſalubris. textus eſt de autoritate
Hipocratis in l. ſeptimo menſe. ff. de ſtatu hominum. Et
ſufficit intraſſe in ſeptimo menſe per duos dies. textus eſt
in l. inteſtato. §. finali. ff. de ſuis & legitimis hæredibus. &
notatur in dicta lege ſeptimo menſe, ideo ſi naſcatur puer
in ſeptimo menſe poſt nuptias iuſtas præſumitur legiti-
mus. Bald. in l. iura conſtitui oportet. cum. l. ſeq. ff. de legi-
bus. Sed pro hoc, tex. eſt clarus in dicta lege ſeptimo men
ſe. in fine. Si autem in hoc ſeptimo menſe partus naſci di-
ſtulerit & naſcatur in octauo menſe, tunc partus moritur,
quia ſaturnus redijt ſuper eo, qui frigiditate & ſiccitate ſua
partum mortificat. Alias rationes refert Cælius libro xj.
cap. primo quas vide.

Anima certè (quando ſpiritus eſt in ſicco) habitare
non poteſt. textus in c. Moyſes xxxij. quæſtione ij. quod
valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, vt poſ
ſint bibere fortiter, ne anima habitet in ſicco, vt dicit ibi
glo, in verbo, in ſicco. Si verò naſci diſtulerit in octauo mẽ
ſe & naſcatur in nono, hinc redit Iuppiter, qui ſuo calore
tẽperato partum refouet & cuſtodit, taliter q; naſcitur vi-
talis. Sed ſi partus diſtulerit naſci in nono mẽſe, naſci po-

terit in decimo, in quo redit mars qui sui caloris & siccitatis beneficio partum facit egredi iam robustum. facit text. in l. Gallus. in principio. ibi, in decem mensibus proximis ff. de liberis & posthumis. & in l. finali. C. de posthu. hæredibus instituen. Salomon verò decem mensium tempore fuit nutritus in vtero. vt habetur Sapientiæ vij. in principio. Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus Christus natus fuit in decimo mense post quinq; dies. vt dicit Guilliel. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius in verbo, & sobolem quam gestauerit in vtero. numero xxviij. extra de testamentis. vbi ponit quatuor miranda quę fuerunt in conceptione virginis.

Vltra verò decem menses mulier conceptum non portat in ventre, vt dicta l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus, saltem vltra duos dies in mensem vndecimum. vt in authen. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. versicu. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo. perfecto. collatio. iiij. in quo vndecimo mense redit sol super partũ, qui vtilitatem calorem & spiritum epati & cordi refouet. videatur de hac materia Plinius in vij. naturalis historiæ c. quinto. Aristoteles in libro de animalibus. do. meus Iason. in l. Gallus in principio. in xij. col. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liberis & posthumis. De huiusmodi tempore partus quæsierunt & medici & astrologi. vt dicit Aulus Gellius in noctibus Atticis libro tertio. ca. xvj. qui ibi plura disserit. Tandem in fine illius capi. refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullũ certũ tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui nõ sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula libro iij. suarum disputationum xviij. c. & in eodem libro xxv. capi. dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari. quem allegat idem Benedicti in loco præallegato. nume. xxxj. quẽ videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandam excellentiam dictorum planetarum supra alias stellas cœli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinq; dignitates essentiales horum septem planetarum. v. c. differentiæ ij. & in ca. seq. ponit virtutes accidentales per quas influentie eorum fortificantur. Altitudines autem illorũ siue exaltationes ponit commẽtator super Damascenum libro ij. c. vij. non insisto, cũm non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tñ est ad vnũ quod dicit Abrahamus, vt Laudinus ait. sunt septẽ angeli conductores horũ planetarũ, scilicet Caphiel qui interpretatur virtus dei, & est conductor saturni. Saliel qui interpretatur iustitia dei, & est cõductor iouis. Samael auxiliũ dei, & est cõductor martis. Annael populus dei, & est cõductor veneris. Michaël domus dei, & est conductor mercurij. Raphaël medicina dei, & est cõductor solis. Gautici & Gauriel & est conductor lunæ. Et dicit quẽlibet illorũ ducere mundum annos cccliiij. & iiij. mẽses: & fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primò, qa hora saturni creati sunt Sol & Luna. post saturnũ ducit Venus, inde Iuppiter, inde Mercuri9, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaq; ducatus omniũ septẽ planetarũ assumit annos 2480. & quatuor menses. Et cũ saturnus habuerit initium à creatione mũdi durauit vsq; ad annos cccliiij. & quatuor mẽses quo tẽpore incepit Venus, & durauit vsq; ad annos mũdi. 708. cũ octo mensibus quo tẽpore incœpit Iuppiter, & durãit vsq; ad annũ mũdi 1063. quo tẽpore incœpit Mercurius & durauit vsq; ad annum mũdi 1417. cũ quatuor mẽsibus. Quo tẽpore incœpit habere cursum Mars & durauit vsq; ad annũ. 1770. & mensibus octo. Quo tẽpore Luna incœpit habere cursum sui regiminis, & durauit vsq; ad annum 2126. Quo tẽpore Sol incœpit, & durauit vsq; ad annum 2480. & mẽsibus quatuor. Quo tẽpore iterũ ĩcœpit Saturnus habere cursum & durauit vsq; ad annum 2834. & octo mẽsibus. Et iterum Venus hoc tẽpore incœpit, & durauit vsq; ad annũ 3189 quo tempore incepit Iuppiter & durauit vsq; ad annum 3543. & mensibus quatuor. quo tempore incepit Mercurius & durauit vsq; ad annum 3897. & mensibus octo, quo tẽpore incepit Mars & durat vsq; ad annum 4252. quo tempore incœpit Luna & durauit vsq; ad annum mũdi 4606. cum quatuor mensibus. quo tempore incœpit Sol & durauit vsq; ad annum 4960. cum octo mẽsibus, quo tempore incepit iterum regnare Saturnus & regnauit vsq; ad annum 5305. sub quo natus est Christus. vt testatur satis Virgilius.

Iam redit & virgo, redeunt saturnia regna.

Quo tempore iterum incœpit Venus & durauit vsq; ad annum 5669. cum quatuor mensibus. quo tempore incœpit Iuppiter, & durauit vsq; ad annũ 6023. cum octo mẽsibus. quo tempore incœpit Mercurius & durauit vsq; ad annum 6378. quo tempore incœpit Mars & durabit vsq; ad annum 6732. cum quatuor mensibu. Et sic hoc anno domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto sumus adhuc sub regno & cursu Martis, & regnabit vsq; ad annum domini millesimum quingentesimum trigesimum quintum. quo tempore incipiet Luna, & erit annus mundi 7066. de alijs futuris temporibus non curo amplius determinare, cũm scio & certus sum me talia non visurum: qui verò illis temporibus existerint semper sic dinumerent & videbunt sub quo planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cũm tamen de martis ducatu adhuc habeamus decem annos dubitandum est si illo tempore vigebit pax & martis furor remissus fuerit (quod spero deo annuente) scire tamen melius possunt astrologi si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus deus nouit qui nihil ignorat. Non negabimus tamẽ, quòd inflentia planetæ aliquando aliquid operatur, ita q; magis potest aliquid euenire sub vno planeta q; sub alio, & diuersimode, vt dicit amicus medicorum. in vj. & vij. c. differentiæ secundæ.

NOna consideratio. In octauo cœlo (ex quo magis excellit) sunt decẽ circuli, quorũ sunt sex maiores & quatuor minores. Maiores sunt zodiacus, æquinoctialis, colurus solstitiorũ, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & orizon. Et inter istos zodiacus est maior, cũ in eo continentur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt libra, scorpio, sagittarius, capricornus, aquarius, pisces. Alia verò declinãt versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septẽtrionali, scilicet Aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, & hęc duodecim signa habent maximam operationem in cœlo & maximam influentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta tamen semper aries præcedit & dicitur dignius alijs. vnde secundũ philosophos est primum signũ, & secundũm catholicos, sol creatus est in ariete, de quo signo & oĩbus alijs vide Antho. Florentinũ in tertia parte suæ

te suæ summæ.titu.xxxj.ca.ij.§.iiij.vbi ponit de omnibus signis,& de naturis illorum.& quomodo Christus trãsijt de vno in aliud.Et etiã est dignus,quia in primo loco ponitur.Et,vt dicit Celius libro primo.ca.viij .Vt principẽ inter zodaici signa locum aries habere creditur:ex quo dicunt Astrologi mundũ habuisse initium tempore quo sol habuit introitum in arietem,&vocant Astrologi istud signum principem aliorum signorum.vt habetur in Algorismo.in lib.iij.de signis,de ariete & tauro.

Et ad obiectum qđ fieri posset,quare sit principium cùm circulus non habeat principium,neque finem.Respõdet Ptholemęus in clvj.propositione primæ partis quadripartiti,quòd ideo est principium ab ariete,eo quia est masculinum signum,& agens est dignius passo,& ęquinoctialis trãsit per ipsum:& abinde,id est ab ęquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret per istam rationem , videtur ꝙ initium debeat esse à libra:quia est signum masculinum,& equinoctialis transit per ipsum,& maior motus firmamẽti est ibi:quare ergo incœperũt ab ariete potius ꝙ̃ à libra. Ptholemęus in cxl.propositione quadripartiti soluit & dicit,ꝙ principium in firmamento est ille locus in quo complexio corporis est humidior,sicut prima ætas animaliũ est in qua complexio est humidior.Potest tamen aliter dici,ꝙ ab ariete incipit generatio,à libra verò corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonia in commento super textum Alchabitij .

Et licet dicatur ab astrologis,ꝙ prædicta signa habẽt magnã influentiam in corporibus inferioribus,eo tamen quia Augustinus in libro v.de ciuitate dei,is non assentit, nec etiam alij sancti patres doctores ecclesiæ & theologi, vt habetur in Margarita philosophica.lib.vij.tractatu ij. ca.xij.xiij.& xiiij.& etiam Picus Mirãdula in suis disputationibus multa scripsit contra eos.ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad theologos : vnde non liceat Christianis obseruare & colere elementa,aut lunæ,aut stellarum cursus,aut inanem signorũ fallaciam pro domo facienda,vel propter segetes vel arbores plantandas.vel cõiugia socianda.vide tex.ad hoc in ca.non licet.xxvj.q̃one quinta.aliàs est idolatrare,vt in ca.illos planetarios.cum cap.seq.xxvj.q̃.ij.

Aliquid tamen(sub protestatione quòd non intendo his assentire)ex doctrina aliquorum,dico de virtutibus & potentijs eorũdem in specie,scilicet ꝙ homines qui nascũtur sub his signis magis,& vt plurimũ participant de vna qualitate ꝙ̃ de alia hoc modo.

Primo nati sub Ariete sunt capite malleari,densis erinibus instar velleris suprà frontẽ eleuatis,quasi capite certarent vel pugnarent.Iulius Firmicus tradit nasci gibbosos, qui in septima parte Arietis habuerint horoscopũ. Et idẽ refert sericarium textorem nasci qui habuerit horoscopũ in xxviij.parte Arietis.

Homines verò signi tauri,sunt oculis magnis ,barba rotunda, collo grosso & breui,& magni comestores,& inquit Iulius Firmicus,& quicunꝙ habuerint horoscopũ in xxj.parte Tauri lanceati,hoc est iactu lanceę morietur.

Sub signo Gemini nati,callidi,bifrontes.& duplicis animi natura sunt.

Sub Cancro nuscuntur breues,sed lati pectoris, vt Cãcri homines,& sub hoc signo nati semper habent lites,cũ suis fratribus aut sororibus.

Homines verò lati cordis sunt sub Leone ad magnos aspirantes honores,dignitates,& dominia procurantes.

Sub Virgine homines nati,ephebi & tenues,plerique tamen eorum subtili ingenio sunt.

Libra tam viros ꝙ̃ mulieres pulchra facie barbaꝙ et superlicijs,& planis capillis.decenter ornat atꝙ parat.

Scorpionistæ facię sunt rubea, naso aquilino, oculisꝙ ardentibus,fraudulenti,& deceptores,vt in pluribus euadunt .

Sagittarius bellicosos, venatores,sagittarios facit.

Hæc Capræ constellatio homines longa facie,scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes.

Huius aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam suprà vidimus,ꝙ Aries est primus:sed quare positus sit Taurus post Arietem:deinde Gemini,postea cancer.dicit Albumasar ꝙ quatuor sunt qualitates simplices elementorum,scilicet caliditas, siccitas,humiditas, & frigiditas. Et due ex istis sunt sicut agentia,scilicet caliditas,& frigiditas.Alię verò duæ sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus,ideo incœperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis,scilicet caliditas,& aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas.Res autem prius generatur quã corrumpatur.ideo posuerunt Arietem in principio qđ est signũ calidum & siccum de natura ignis,qui est primo calidus. Et Cancrum in fine,quod est signum frigidum & humidum de natura aquæ,quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem,quod est signum frigidum,& sic cùm de natura terrę,quæ est primo sicca,quia siccitas terræ cõueniẽs est calori ignis.Etiã posuerũt signũ Geminorũ ante Cancrum,quia est signũ calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus,& humiditas aëris est cõueniẽs humiditati aquę,ita dicit Io.de Saxonia in loco.s̃.allegato.

DEcima cõsideratio est de mundo,& prius vidẽdum est quid sit mundus.Nam Cleomedes in libro de orbium cœlestiũ contemplatione,ita diffinit. Mundus est constitutio cæli & terrę,& naturæ rerũ,quæ intra cluduntur.Hic omnia continet corpora nullo penitus extra relicto , non infinitus quidem,sed terminatus:argumento qđ à natura gubernatur , nullius enim infiniti natura esse potest,cũ id continere,& ei dominari naturam oporteat,cuius sit natura . Quòd verò naturam habeat administrantem liquet.primo ex ordine partium:deinde earum rerũ quæ oriuntur inde.tertiò ex partium inter sese consensu,mox ex miro ordine qđ hinc ꝓfluit emolumento.Naturã esse Aristoteles censet principium motus & quietis,in quo primo est & non per accidens.Ad naturam efficientem,gubernantem,continentemꝙ Plato opificem vocauit.Aristoteles vero in lib.de mundo,dicit ꝙ mundus est vniuersitatis ordo,ac exornatio à Deo & per Deũ custodita:& quomodo mũdus constat ex duobus refert Celius libro antiquarũ lectionum j. cap.iiij.& ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos,quæ cùm non sint præsentis speculationis, non aliter insisto. Dicit etiam Possidonius,qđ mundus constat ex cœlo,terra,& terrenis,cœlestibusꝙ naturis,ex quo licet in hoc meo libro meo etiam ponantur aliqua de cœlestibus & laudibus seu excellentijs eorũdem,tamen omnia comprehendens,intitulaui Catalogũ gloriæ mundi tã terræ terreni ꝙ̃ cœlestis.quiquidẽ mundus lau-

dandus eſt, cùm ait Lucius Apuleius, in libro de dogmate Platonis. Quid enim mundo præſtantius, lauda quam putas ſpeciem, portio à te mũdabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima eſt ac maxime capax, item ex colore qui Cyaneus eſt. i. cœrule9. Ex magnitudine, poſtremo ex tot tantorumq; ſyderum varietate: Ita Cęlius libro prænominato. c. v. & ibi vide cur pulchra fiant in mundo & in c. ſeq. determinatur non eſſe dabile vacuum in mũdo. Quid autem ſit mundus, & vnde ſit dictus, & quare homo microcoſmos, ideſt minor mundus appellatur, & ꝙ caput eius & facies oriẽtalis regio. Vltima pars occidentalis eſt. vide in tractatu de locorum admirabilium mundi deſcriptione. capitulo lij. qui eſt impreſſus cum geographia Ptholemei,

Orbis dimenſionem hic addere fortè non erit alienum. vt eam deſcribit Philippus Bergomas in ſuo ſupplemento cronicarum. libro ſeptimo, ita dicens. Cæſar diuinis humaniſq; rebus ſingulariter inſtructus, cùm conſulatus ſui faſces ageret ex ſenatuſconſulto (vt Priſcianus in ſua coſmographia ſcribit) cenſuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à ſuo conſulatu vſq; ad conſulatũ ſaturni per triginta continuos annos miſſi ſunt dimenſores legati viri doctiſſimi, & in geometrica arte periti per omnẽ terram ad pręſides, duces, & iudices prouinciarum: vt deſcriberent, menſurarentq; terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerariũ, maritimũq;, etiam loca nauigaturi tangere debuerant: & ſi forte aliquod prodigium in his occurreret, illud ſenatui reiq; publicæ ſcripto nunciarent. Et ſic in eodem autore referente repertum eſt, quòd omnis orbis habet famoſa maria xxx. inſulas, xxvij. montes famoſos xl. prouincias lxxviij. vrbes inſignes ccclxx. flumina magna xciiij. gentes cxxv. Cuius etiam orbis ambitus eſt trecenties & quindecies centena paſſuum millia. Longitudo verò terræ habitabilis eſt ab ortu ſolis vſq; ad occaſum, & ab India vſq; ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies clxxviij. milliaria. Cuius quidem longitudinis dimenſio comprehenſior, id eſt intelligibilior eſt per mare quàm per terras. Latitudo autem terræ ab auſtrali litore oceani, ab Aethyopia vſq; ad oſtium Thanais fluminis in Septentrione ferè dimidio minor eſt quàm longitudo prædicta, & continet quinquagies cccclxij. miliaria. Repertum eſt etiam ꝙ profundiſſimum mare continet ſpatium xv. ſtadiorum in perpendiculo,

VNdecima conſideratio determinat quale ſeculorum ſit dignius & excellentius alijs: ſed prius ſcitu dignũ eſt, quòd Ioan. Damaſcenus libro j. capi. j. varias enumerat ſeculi acceptiões. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quęuis duratio, ſiue principium habens & finem, ſiue ſortita principium ſine fine, ſiue carens vtroq; exprimi & ſignificari comperitur. Enimuero ſeculum pro vita præſenti quæ principio & fine clauditur frequenter in ſacris literis accipitur. vt habetur Lucæ xx. c. Filij huius ſeculi nubunt & traduntur ad nuptias. & Mat. xxviij. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi. Inde tempora ſecularia dicta ſunt quæ alterna dierum noctiumq; reuolutione hac in vita ſuccedunt. Vnde Pau. ad Titum j. c. Quam promiſit qui non mentitur deus ante tempora ſecularia.

Seculum etiam ſæpenumero pro huius vitæ deſiderijs cupiditatibusq; ponitur quemadmodum etiam mundus, Paul. ad Rom. c. xij. Nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri.

Deus etiam ante ſecula eſſe dicitur, ꝙ ante mundi conſtitutionem ab æterno extiterit. Pſalm̃. lxxiij. Deus autem rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutẽ in medio. & creaſſe ſecula dicitur, quòd hanc viſibilem mundi machinam condiderit. Paul. ad Hebræos c. xj. Fide intelligimus apta eſſe ſecula verbo dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.

At verò ſeculum pro futura vita, quæ interminata eſt & principium habens fine caret: inuenitur frequenter in ſcriptura ſiue ea beatitudinis ſortem conſecutorum fuerit, vt Marci. c. x. Et in futuro ſeculo vitam æternã, ſiue eterna felicitate perpetuo priuandorum. vt Pſal. lxxx. Inimici domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorum in ſecula: quia perpetuus eorum futurus eſt cruciatus & damnatio.

Demum pro æternitate principij & finis ſæpe ſumitur ſeculum. vt Pſalm̃. lxxxix. Priuſquam montes fierent aut formarentur terra & orbis, à ſeculo & in ſeculum tu es deus: & in hoc ſignificatu ſumptum ſeculum ſeculorum omnium contentiuum eſt, quòd æternitas omnia pręambiat & ſuperambiat ſecula. Hinc deus ipſe rex ſeculorum dicitur apud beatum Paulum vbi ait. j. ad Thimo. j. Regi ſeculorum ſoli inuiſibili deo honor & gloria, vt dixi in j. cõſideratione ſuprà eadem parte. Et regnum eius regnũ omnium ſeculorum nuncupatur. Pſalm̃. cxliiij. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum & dominatio in omni generatione & generationem.

Et, vt dicit commentator Damaſceni, dictio geminata ſiue in ſingulari ſiue multitudinis numero perpetuitatem deſignat fine carentem. vt habetur Pſalm̃. cxliiij. Et laudabo nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi. & Apocalipſi iiij. c. Adorabant viuentem in ſecula ſeculorum. Idem Ioannes Damaſcenus accipit ſeculum pro ętate mundi, id eſt temporali duratione inter duas inſignes atq; notabiles hominum mutatiões intercepta. Et hoc pacto, vt dicit commentator Damaſceni, ſeptem ſolent aſſignari ab autoribus ſecula,

Primum fuit à mũdi exordio vſq; ad exordium Noë, quod durauit ſecundũm Hebræos annos 1556. ſecundũm verò quinquaginta interpretes & Iſidorum in v. Ethycorum 2242. Diuus verò Hieronymus milia duo non plenè dicit. Auguſtinus verò in xv. de ciuitate dei ca. xx. dicit 2262. Philoſophus Bergomenſis j. libro ſupplementi chronicarum.

Secundũm vero ſeculum à Noë vſq; ad Abraham, cui primum mandata eſt circuncisio, & durauit ſecundũ Hebræos, ducentis nonaginta duobus annis: ſecundũm verò quinquaginta interpretes, & Iſidòrum nongentis quadraginta duobus.

Tertium ab Abraham vſq; ad Moyſem, & hoc durauit quingentis duobus annis ſecundũm eundẽ Philippum Bergomatem, computato numero ſuo ab vno tempore ad aliud,

Quartum fuit à Moyſe vſq; ad regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vſq; ad annum mundi 4124. & ſic durauit annis 485. vt refert Philoſophus Berg. in princ. libri ſexti ſuarum chronicarum.

Quintum à rege Dauid qui fuit primus regum, à quibus ſecundũ carnem deſcendit Chriſtus vſq; ad trãſmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos quadringẽtos octoginta quinq;, vt Iſidorus ponit. Aduerte tamẽ quòd Philippus Bergomenſis de his duobus ſeculis non fecit

fecit niſi vnum.

Sextum ſeculum fuit à prędicta transmigratione Ba-
bylonica vſq; ad Chriſti aduētum, & durauit annis quin-
gentis vel circa.

Septimum ab aduentu Chriſti in carnem ad finē vſq;
mundi extenditur.

Octauum vero à conſummatione ſeculi ſempiternum
durabit. Et idipſum eſt quod venturum futurumq; ſeculū
dicitur prorſus in terminum. Et iſtud eſt poſterius omniū,
ſiue ſit ſeptimum ſecundūm aliquos, cūm ante cōſumma
tionem ſeculi complures enumerat tantū ſex. vt Philip-
pus Bergomenſis. & gloſ. in prooemio ſexti, in verbo, per
fectus. & Alexander in l. ſi infanti. C. de iure deliberandi.
Cardinalis & Moderni in ca. iij. de ſponſalibus. & in rubri
ca de delictis puerorum. ſiue ſit octauum, vt dicit commē-
tator Damaſceni, quod vtrunq; eſt vero conſonum, & nō
alienum à ratione, eſt excellentius & dignius cūm ſit po-
ſterius omnium, & cætera claudat, ſit ſine fine futurum &
beatis diem perpetuę claritatis ſine noctis alternatione ir-
radiaturum. quoniam, vt habetur Apocalip. xxj. Nox ibi
non erit. Improbis autem noctem perpetuam, ignem atq;
intranſibilem: quia nunquā finiendam, neq; in diem com-
mutandam eſſe ſuperuenturam. ita dicunt Damaſcenus et
eius commentator in loco prædicto.

DVodecima conſideratio eſt de quatuor elementis,
quæ ſunt in mundo, quod illorum ſit dignius, nobi-
lius, & excellentius. Et ſi credamus Ariſtotelis ſententiæ,
et Auerrois primo cœli confirmatę. Terra inter elemen-
ta ignobilior eſt. Ignis verò nobilitate præſtat quæ rerum
ſeries. vt dicit Cęlius lib. antiquarū lectionum j. ca. tertio.
non modo in ijs viſitur inferioribus, ſed in corporibus itē
cœleſtibus. Nam, vt Ariſtoteles in libro de animalibus di
cit. Lunæ naturam perſimilem videri terreſtri naturæ. Cæ
terum ſicut ignis naturæ ſuæ mobilitate, raritate, lucidita-
te in mundi ratione qui ambiret maximè contulit. Ita &
terra ſoliditate inſita ad media mundi compingēda peru-
tilis ac neceſſaria fuiſſe videtur. Eā verò optimū maximū
Deū chorū aliquē diuini tēpli mediū cōſtituiſſe amplius
animaduertendi patet. Nam cūm mundum (vt Platonici
volunt) vbique cōſtrueret rationis plēniſſimum, quo cla-
rius ſuum referret autorem: in ſphęra qualibet viuentia
pleraque collocauit, quæ non templum modo redderent
exultiſſimum: ſed ſummi pontificis laudes aſſiduè conci
nerent. Quod ipſum humanas itidem mentes in meditul-
lio poſitas facere voluit. Hæc verò eſt illa veteribus cele-
brata muſarum chorea, quę ad Apollinis ipſius imperium
recinit perpetuo. ſaltatq;, ipſe verò, vt ait Orphęus. Cœ-
lum vniuerſum cithara temperat canora. Apollo verò hic
nō alius, eſt ꝙ Deus, quem vniuerſalē vocat Pythagoras.
dictumq; vult ſimplicem ac vnum, vel ab alijs ſequeſtra-
tum, & multitudinis neſcium. Et quoniam Pythagorę in-
cidit mentio, quem Plato eximiè veneratur. In quoque in-
genium effulſiſſe diuinum grauiſſimi autores prodidere.
Succurrit quod ex doctrina promitur eiuſdem, pertinetq;
ad noſtri huiųs elementi præconiū. Hic enim ſicut accepi-
mus, & meminit in libris de cœlo & mundo. Ariſtoteles
Terram è ſtellis vnam eſſe prædicabat, & plerique alij di-
centes terram ſi vniuerſo comparetur, eſſe veluti punctū,
vel quaſi ſtellam quandam minimam reliquarum. Pro-
pterea ſi mente reuoluas te eſſe in quodam ſublimi mun-
di loco. vnde oculis ſubijciatur terræ moles, aquis circun-
fuſa, & ſolis ſyderumq; radijs illuſtrata non aliam profe-
cto viſum iri probabile eſt, ꝙ qualis modo viſatur Luna
ris globi ſpecies. Verum hoc quæſo cuiuſmodi putas, qd'
in ſpatij medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum
maieſtate obuallatur, quorū rotata vertigo motu, vt Var
ro dicit. Orbito immenſam illi confert ſalubritatem, dum
noctis dieiq; cuſtos ita attemperat annum, vt alimentorū
omnis generis nec copia deſit nec bonitas. Illa verò cœle
ſtium radiorum in vnam eam coniectio, ac veluti diſiecto
rum aggregatio, qualem non modo ſplendoris excitat mi
cantiſſimam claritatem. Sed cōparat inde virtutem: quan
quam non me fallit Plotinum ſcribere eam radijs contem
perationem nō poſſe obuenire, vt coalitu cumuloq; nouā
ſibi conſilient virtutē, aut mirabilis aliqua inde forma diſ-
ſultet. Quid verò ibi afferendum? Cūm Plato terram vo-
cat deam antiquiſſimam deorum omnium, qui cœli am-
bitu claudantur. putat Plōtinus hoc loco terræ à Plato-
ne animam eſſe contributam. Que cūm animantia pro-
paginat innumera, ſitq; animalis maximi, id eſt mundi
membrum, tunc imprimis non abſq; neceſſitate, tum nec
aſpernabile cenſendum eſt, inquit, animal eſſe, ſed intelle-
ctuale atque diuinum & ſenſu pollens. Nam cūm anima
vim iudiciariam habeat, habet & facultatem per quam dū
ſpectat in corpus de paſſionibus illius valeat iudicare:
ſed hæc ille viderit. Nobis certe ex ijs quæ hactenus de-
prompta ſunt, iamiam minus videtur mirum, cœleſtem
patrem rationales animas conditoris lumine obſignatas,
vbi late dominentur. Hic concludere, rurſumq; pręſcri-
ptio ambitu peracto canere receptui. Quod ſi quem per-
uicacius terræ nomen, vt vile offendit, is mihi haud ita
multa videtur lectitaſſe, cūm & ſcientiſſimi philoſophi
Lunam ætheream terram appellare non dubitarint. Nam
et Mercurio aquam attribuerunt: Aerem Veneri, Ignem
Soli. Sed amplius ordine mutato. Ignem Marti aſcri-
pſerunt. Aerem Ioui. Saturno Aquam. Sphæram ve-
rò quæ procul ab errore conſtituta Aplanes dicitur. di-
xerunt eſſe terram in qua celeberrimi apud poëtas Elyſij
cogitentur campi, quòd ne quis riſu explodere pergat,
non abſimile eſt, quod in ſanctis habetur litteris. Math.
quinto. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.
Et in theſauris eiſdem, nonne terram legimus viuentiū.
Nonne Moyſes & Dauid aquas per cœleſtia fundunt. Et
Nicolaus theologus. Aquæ dicuntur (inquit) æquiuocę.
Nam quæ ſunt ſuper firmamentum cœleſtis ſunt natu-
ræ, quæ ſub firmamento elementaris. Auguſtinus in
Geneſeos explanatione Saturni ſtellam eſſe frigidam
contendit, ex aquarum ſupercœleſtium vicinia. Solidi-
tatem verò quaſi terrenam adeſſe cœlo, ratione coniectari
Plotinus putat. Nam terræ noturam opacam, luci ad-
uerſam, & denſitate immobilem, brutamq;, à cœlo abeſſe
longe arbitratur lucidiſſimo, & ad motum maximè per-
nici. Rurſus & aquam quæ inſita frigiditate imprimis
cœlo aduerſetur, quod eſſe conſtat calidum primum. La-
tini firmamentum à firmitate dictum antumant: quoniam
vt in Iob legimus. Cœli quaſi ære ſolidiſſimi fundati
ſunt. Ex ijs iam ſatis conſtare poteſt, terræ elementum
non eſſe contemnendum. Sed audi Platonis Thimeum.
Diuini (inquit) decoris ratio poſtulabat talem fieri mun
dum, qui et viſum pateretur & tactum. Conſtabat au-
tem neque videri poſſe aliquid abſque ignis beneficio,
neque tangi ſine ſolido, & ſolidum nihil eſſe ſine ter-
ra. Vnde mundi omne corpus igni, & terra inſtruere
fabricator incipiens vidit, duo conuenire ſine medio

colligante non posse: inde aërem & aquam inter ignem terramq; contexuit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentie maiestate constitutũ? nonne regium verè? nonne animalium principe dignum? Vtinam tam gratè beneficam in nos, ac propensissimam conditoris bonitatem recognoscamus omnes, quàm non pigebit ęqua modo lance expendentes. In sede mediatam augusti tam diuini tẽpli, veluti sacerdotes locatos qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materię imperturus, cùm illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra laciuia retractum commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse. Satis (inquit) me in mundi sede media constitutam solidam, & vndiq; in me nutibus meis conglobatam contemplatus es. Caeterum quę species rerum est, quae varietatis maiestas, sic me inenarrabili verbarum, florum, fructicum, arborum, frugũ, copia conuestitam, & vt Apuleius inquit, Cęsariatam cõspici. Quid Arabum odoramenta recenseam? quid natadeo thura? quid orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumq; animalium & mitium & ferorum ac cicurum agmina subijciam? quid tantorum marium vastitatem? quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem: lauacris abũdis & collucentibus mirè gratam? quid piscium protentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac penè magnitudinem nullam memorem? An non cernis hic me speluncis vsq; ad delitias excauatam? illic accliuem ac superba mõtium proceritate surrectam, & quodammodo scansili supercilio coelũ affectantem ac humano genere dictantem vitę leges? Alibi sum depressa vallibus & cãpestri planicie speciosa incultaq; dulcissima vobis suggero alimenta, in visceribus nec homini sterilis. Ibi verò recondita seruantur auri, argenti, aeris, ferri, aliorumq; metalla, nec satis marmora produco omnifaria molibus fulciendis, conuestiendis, incrustandisq; parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes conformãda, nec gemmarum defuerit suppellex pręciosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchilia, margaritas foeminis suggerũt. Nec lenificae serum syluae luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid sustructiones magnifico impendio nobiles repetam? quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum. Ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagiẽtis fletum excipio prima, adultum educo etiam dilitiosè, opibus te contego meis, quicquid mihi est summa hilaritate condonatur tibi, quia magni conditoris lumẽ in animorum cleritate signatum animaduerto iam iam à reliquis naturę partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoq; & largius impertitura, nisi principem naturae deum rebelli animo, atq; intestabili nulla non hora conuelleretis. Haec sunt terrae praeconia & quę pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Caelio in loco suprà allegato.

Plura etiam laudabilia & multum singularia de ipsa terra vide per Plinium in suo ij. libro c. lxv.

Ioannes Damascenus in libro secundo c. vj. ponit ordinem quatuor elementorum & proprias qualitates explicat dicens inter cętera, quòd aqua est leuior terra, vbi nomen leuior tantundem valet atq; minus grauis, cùm aqua prorsus sit leuitatis expers sicut & terra: verum quia illa minus grauitatis quàm haec obtinet minusq; deorsum deprimitur aquea grauitas ad terram collata, quodammodo leuitas esse videtur. Et planè aqua ratione motus maiorẽ quàm terra sortitur nobilitatem, quòd terra ad suum duntaxat locum vbi extra illum fuerit decumbit: in suo verò loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet & immota. Aqua verò & ad suum praeceps ruit, & in eo collocata vltro citroq; agitatur, vt aqua fluuialis suo contenta alueo manifestum praebet indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest quàm pulchro ordine rerum opifex hunc mundum constituerit, & pro suae naturae conditione elementum collocauerit. Terram quidẽ in imo, quod omniũ sit imperfectissimum ob torporem, maximam densitatẽ, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam verò terrae supereminentẽ, quòd minus ea immobilitatis, dẽsitatis, grauitatis, & motus deorsum habeat, & perspicuitatẽ translucentiamq; in se ostẽdat. Deinde aërẽ aquae superposuit q͂ agitabilior sit, ratus, leuis, sursum tẽdens, magisq; perspicuus. Demum ignem supremo cõstituit loco, vt qui elementorum omnium maximè sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suã tenuitatem ampliusq; cętera dyaphanus, reliquaq; naturę dignitate excellens est: sed, vt dicit idem Caelius omnium bellariorum, iocundissimus ignis.

Caelius tamen lib. suarum antiquarũ lectionum. xiiij. c. xxxviij. dicit quòd aquae vtilitates longè videntur ignem praestare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quae absq; ignis degunt vsu, degere autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate exanguinata, exutaq; à principiorum liquore interarescunt, Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere certra aquae humectationem. Qua ex causa Pindarum rectè autumant dixisse, optima quidem aqua. & Nesiodum in theogonia. Aquam statuisse rerum initium & chaos nominasse, velut ab effusione. Siquidem fusilis, fluibilisq;, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur & illud creditum veteribus deos per stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à dijs & hominibus odio habentur qui ad decurium procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum omnibus elementis antiquior est aqua. Porrò cũ aquarum infinitę propemodum vtilitates sint, gratissimaeq;. Qui sacerdotia gerunt moribus aegytiorum, ostendunt res omnes è liquoris potestate consistere. Itaq; cùm hydria ad templum ędemq; casta religione defertur, tunc in terram procumbentes, manibus ad coelum sublatis diuine gratias agunt bonitati.

Cum praedictis concordant dicta F. Patritij in institutione reipublicae. libro vij. titulo x. vbi primò dicit, quòd aqua ciuitatis perquam necessaria est. Mortalium namq; natura facilius cuiusq; rei indigentiam quàm aquae ferre potest: desint frumenta, suppetunt surculorum, arboruq; fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quae aqua careat, vel quę eam noxiam habeat. Aqua itaq; pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur sine gladio interficitur. Iudith c. vij. Et ex ariditate aquae is qui patitur inter mortuos computatur. ibidem c. xj. Ad idem apertè facit text. in lege fina. ff. de riuis. & l. de pupillo. §. si quis riuos. & ibi notat gloss. in verbo, securitatis. ff. de operis noui nunciatione. & illud Ecclesia. xxxix. Initium necessariae rei vitae

hominum

hominum aqua,ignis,sal,panis,botrus,vuæ,& vestimen tum,& ca.xxix.Initium vitæ hominis,aqua,& panis,& vestimentū,& domus.Coluntur aquarum calentium fon tes & stagna,quæ vel opacitas vel immensa altitudo sacra uit.De aquarum præstantia sic apud Græcos comperitur. optimā ex aquis,quæ citra vllam sit qualitatem,vel sapo ris vel odoris:sed quæ mox hypocondria transmittant. Ille verò incomparabilis sunt excellentiæ. Nam quæ illis immorantur,ac inflant ventrē grauantq́;,censentur non bonæ.& amplius de aquarum præstantia per eundem Cę lium.c.seqn.&.ℨ.ista parte,in xviij.consideratione. Circa huiusmodi autem quatuor elementa non aliter insisto,cū reliqua quæ de ipsis possent dici,non sit præsentis specu lationis:sed videatur suprà allegatus.& in margarita phi losophica in lib.vij.tracta.j.c.xl.xlij.xliij.& xliiij.ad quā recurre pro summaria cognitione illorū,& ibi videre po teris multos doctores allegatos.

Aduerte tamen ad ea quæ dicit in xliij.c.vbi asserit,q in terra est quadruplex infernus,de quibus ibi,& amplissi mè in xj.lib.c.xlij,xliij.xliiij.xlv.& xlvj. Etiam de huius modi locis inferni amplissimè per Augustinū Dathum in suo libro in prima parte.c.xiiij.vbi de prædictis recenset quid sentiant & philosophi,& poëtę,& oratores,& theo logi,in quo non insisto.Cùm nostræ tantū intentionis sit laudare ea quæ sunt laudanda,et quæ tendunt ad excellen tiam,gloriam,& honorem,non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præstantia terræ videatur Mathæus Ve gius in tracta.quem fecit de terra,sole,& auro.

Et quomodo vsus aquæ necessariæ quo ad potum cō munis est omnibus de iure naturę,brutis sicut hominibus. vide per Lucam de Penna in l.penul.C.de aquæductu.li bro xj.Et quam vtilis & necessarius sit aquæ fructibus ter ræ,dixi infrà in lxxvj.consideratione.

Decimatertia consideratio. Sunt quatuor partes mun di seu terræ:ex quibus tota terra diuiditur. Vna est quæ dicitur oriens,alia occidens.tertia,septētrio,& quar ta meridies.Et,vt dicit Cęlius libro j.suarū antiquarū le ctionum.c.xxj.Oriēs est nobilior pars mūdi,quia dextra, quod tenet Aristoteles in.ij.de cœlo.Cleomedes tamē di cit,dextram mundi esse in septētrione,sinistram in meridie antiqua in occidente,posteriora in oriente.secundū quod item Cęlius eodē libro.c.ix.dicit in mūdo esse antica, po stica,dextra,& sinistra,sursum & deorsum. M.Varro se cundo linguæ latinæ fragmento diuersimodè orbis hasce cō stituit partes.Nam(inquit)cœlum qua tuimur dictū tem plum,eius templi partes quatuor dicūtur:sinistra ab Oriē te,dextra,ab occasu.antica,ad meridiē.postica,ad septen trionem.Eandem sententiam amplexatur,& Plinius cū ait.Errantia sydera contrarium mundo agere cursum,id est leuum,semper illo in dextram præcipiti. Pythagoras verò,Plato,& Aristoteles mundi dextras ad ortum par tes esse dixerunt à quibus sit principium motus. Sinistras verò occiduas,Empedocles autē dextras quidē in ęstiuū tropicum.Sinistras in hibernum reiecit. Et Titus Liuius ab V.c.j.augurum scientia dextras ad meridiem partes sta tuit,ad septentrionem sinistras.& vide infrà in lxj.conside ratione.Si verò dextra cœli pars oriens est,dicitur dignior & nobilior.Cùm dextra pars sit dignior. vt suprà dixi in prima parte.in xj.consideratione.

Etiam,vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa, in tertia parte titu.cap.ij.§.in principio. oratio fit versus orientem propter tria.

Primò,propter diuinæ maiestatis iudicium,quod no bis manifestatur in motu cœli,qui est ob Oriente.

Secundò,propter paradisum ad Orientem constitutū quasi quæramus ad paradisum redire.

Tertio,propter Christum qui est lux:& oriens nomi natur.Zachariæ vj.Et ab Oriente ascēdit,& ab Orientē expectatur ad iudicium venturus.vt habetur Math. xxix. Sicut fulgur erit ab Oriente,& apparet vsq; ad Occiden tem:ita erit filius hominis.Ioan.de Turrecremata in ca.ec clesiasticarum xj.distinc.citat alias rationes, videlicet eo quia in Oriente natus est nobis saluator noster:& quia ibi habuit initium euangelium,& per consequens salus no stra.Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudinē orandi ad Orientē,tāq; ad dextrā existētē,& sic in dignio ri loco.& has tres rationes ponit etiā Ioannes de Selua, in suo tractatu de beneficio.in prima parte.quæstione quin ta.vbi dicit q caput ecclesiæ Orientem respicere debet.& vide infrà in consideratione quæ fit de numeris.versic.& inter alios.vide etiā Polidorum de inuētoribus rerū.lib.v. c.ix.vbi scribit.Cur in Orientem versi adoremus.

Licet ex prætactis soluta videatur quæstio. An regio orientalis,communiter infidelium,eligibilior, gratior,& excellentior sit regionibus occidentalibus, & communi ter Christianorum:maximè propterea circa quę attendi tur salubritas regionum. Tamen eam altius disputando, prout disputatur in Speculo peregrinarum quæstionum, in cap.tertio primæ decadis. Dicunt orientales,quòd pa tria eorum sit gratior occidentali,& ad habitandum eligi bilior & rationibus comprobabant.

Primò,sic.Nam est de mente philosophi.vj. Polytico rum.septem esse,circa quæ attenditur salubritas & nobi litas patriarum:maximè ad plagam orientalem dextram cœli,vt dictum est,reperiuntur. Primum,nobilitas ve getabilium,scilicet metallorum,aromatum, & gemma rum. Secundum,salubritas fontium & fœcunditas flu minum pro generatione piscium & irrigatione terra rum. Tertium,situs congruentior ad solem,& propi tior influentia quo ad influxum cœlestem. Quartum, abundantia vtilium & nobilium animalium vsibus ho minum conuenientium. Quintum amœnitas situs ex montibus,syluis,fluminibus,fontibus, & mari proue niens. Sextum, conueniens copia & salubris victua lium. Septimum,temperies aeris ex regulari nascens dispositione horum.

Et ex his septem orientales se iactans excellere occi dentales reddentes causam suæ iactantiæ. Nam,teste Pe tro Comestore,sunt insulæ suauissimæ,& multum sene scentes nutriunt homines: ita q nec in ipsis insulis mori possunt,nisi ad alias insulas transferantur. Etiam in India sunt arbores(vt scripsit Alexander magnus Aristoteli) quarum fructibus sacerdotes solis & lunæ,quibus dicatæ sunt,vescuntur:ex quorum vsu ad trecentos annos sacer dotum vita protenditur.

Secundò sic probatur ex scriptura sacra,per quā Deus obedientibus promisit terram promissionis in Egyptum ad plagam orientis,quæ abundat lacte,melle,aquis.vt pa tet Esaie.j.& Deutero.vj.

Ad hanc quæstionem duabus conclusionibus in dicto Speculo respondetur.

Prima,quòd in quibusdam aromatibus,metallis,fru ctibus, gemmis præciosis orientalis infidelium regio excellit occidentalium Christianorum regiones,& econ

uerso. Hoc patet ex supradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primò propter mutuam & amicabilem regionum et hominũ adinuicem communicationem, quę nutrit dilectionem et amorem ad quę etiam disposuit: ꝙ vnus homo vel patria altero homine vel alterius patrię rebus indigeret, et econuerso, quoniam plecũꝫ euenit, vt vt qd' alteri superest, alteri desit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio. vt est tex. in. l. prima. in prin. ff. de contrahen. emp. Secũdò illud factũ est, vt nemo vel nulla regio inspectis pprijs excellẽtijs se extollat et superbiat, quasi omnibus perfectior sit, et sibijpsi sufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro est aliquis homo quin à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quẽlibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderauit & temperauit regionum conditiones, ꝙ ferè quelibet regio abũdat in aliquo, quo alia caret vel min⁹ habet.

Secunda conclusio, regiones occidentales Christianorum simpliciter in his cõmunibus, quę sunt cõuenientis et optimi victus humani, pro cõseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in temporalibus ordinatiores, et in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores regionibus infidelium orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, regiones occidentales Christianorum, omnẽ terrã Eiulath, Indiã, Iudeã superant & excellunt in bonis spiritualibus, in cũuenientissimis bonis corporalibus, & in ordinatissimis et honestissimis vsibus. Quod patet ratione, cũ felicior sit illa patria in qua conditiones oẽs optimæ regionis cõueniunt mediocriter & moderatè, ꝗ̃ illa in qua vna aliqua ex his vel plures, nõ tamen oẽs cõcurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia, & Francia, vt quæcunꝫ bonã regionẽ efficiunt, ipse sibi mediocriter et temperatè ministrent & suggerant: quod in alijs non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris regionibus orientalibus pręferendę. Orbis dimensionem posui suprà, in x. considerationequæ de mundo tractat.

DEcimaquarta consideratio. Secundũm astrologos, philosophos, & cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes. Subsolanus scilicet ab oriente, Hauster à meridie, Fauorinus ab occidente, Boreas à septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur in libro de mundi descriptione. c. lix. qui est additus geographiæ Ptholemæi. Habent enim geminos hincinde spiritus. vt ibidẽ dicitur. c. xxv. & ibi autor ponit Subsolanũ pro primo In d. verò. c. lix. ponit Boream pro primo, quem alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione, cũm diuersificãtur per eundem, sed ex alio excellentia illorum requirenda est.

Et ita diffinit Albertus, ventum esse vaporem terrenũ, aëris superiora transcendentem, & aërem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed in dicto ca. xxv. ventus dicitur, ꝙ sit vehemens & violẽtus. vis enim eius tãta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cœlum, terramꝫ conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, de quibus infrà. Seneca (autore Cælio. libro xj. suarum antiquarum lectionum. c. xviij.) eleganter & iucundè de ventorum causis finem complectentibus sic inquit. Ventos dedit summus ille rerum artifex ad custodiendam cœli, terrarumꝫ temperiem. Ad euocandas supprimendasꝫ aquas. Ad alendos satorum atꝫ arborum fructus. Quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ista iactatio. In summa cibũ attrahens & ne torpeat permouens. Dati quocꝫ venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitum animal & sine magna experientia rerũ homo, si circunscriberetur natalis solis fine. Dedit item ventos parens deus, vt commoda cuiusꝫ regionis fierent communia, non vt legiones equitesꝫ gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus qui græcè Apeliotes dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo ꝙ sub ortu solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum qui & Carcias vocatur. Hic dissoluit cũcta atꝫ desicca, & hic altè tonat, de quo Lucretius.

Altitonans Vulturnus, & hauster fulmine pollens.

A latere verò leuo habet Eurum, eo ꝙ ab eo fiat, id est ab oriente, & est calidus. Et videtur ꝙ sicut oriens sit nobilior pars mundi ex quatuor, ꝙ etiam hi venti prouenientes & flantes ex oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Hauster, ab hauriendis aquis, & est calidus & humidus, vnde & creassum seu nebulosum aërem facit & nutrit. Hic græcè Notus appellatur, eo ꝙ interdum aërem corrumpit. Nã Hauster flans pestilentia (quæ ex corrupto aëre nascitur) Hauster pestilẽtiam gignit, sic Aquilo repellit, & in hoc est extollendus Aquilo plusꝗ̃ Hauster. Nec est alienum inferere, quod refert Cælius loco prędicto, ventorum proprietatem mirã in Lesbo ferè apud Mitylenem obseruatam, vbi Austro flante ægrotant homines, at Coro tussiunt: à septentrione in integrum facile restituuntur. Scribit etiam Porphyrio Atabulum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocumentũ pestilentiamꝫ inferentem. Nam Atabuli flatus nimio calore Apulię pestifer est & grauis.

Habet & hic Auster ventus planè meridionalis à dextris Euroaustrũ, sic dictum, ꝙ ex vna parte habeat eurum, ex altera austrum: & est calidus. A sinistris verò habet Euronotũ & ex humili flantem, & est humidus, calidus, atꝫ fulminans, generans largas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores, temperatè calidus. dicit Virgilius. in Geor. ꝙ melior est vitis quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus ventus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis, seu cardinalis quem Ptholemæus esse primum autumat, & dicitur ab eo Septẽtrio, frigidus & niualis, flat rectus ab Axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. hic Aparctias dicitur. Circius qui & Thracias. hic à dextris septẽtrionis intonãs facit niuium & grandinum coagulationes. hunc Hispani Gallicum vocant, propter quod eis à parte Gallicię flat. Aquilo qui & boreas à sinistris ex alto flans gelidus atꝫ siccus & sine pluuia, quia nõ discutit nubes, sed cõstringit.

Hic enim sanus est corporibus humanis, cũm pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cũm eos sua siccitate nimis constringat, & semina adurat. Vnde Virgi.

Rapide ve potentia solis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries ꝙ quando diu flat ille ventus inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocãt, de quo philosophicè cecinit Ouidius libro vj. Metamor.

Apta mihi vis est qua tristia nubila pello,
Et freta concutio, nodosaꝫ robora verto,
Induroꝫ niues & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto,
Nam mihi campus is est tanto molimine luctor,

Vt medius

Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; canis elisi nubibus ignes.
Idem ego cur subij connexa foramina terræ,
Supposuitq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et, vt habetur Ieremię j. Ab aquilone pandetur omne malum. Vnde vulgò dicitur. Anglos Gallorum, Gallos verò Italorum virgam & scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab aquilone spectant. Aquilo igitur quē repurgatoriam cœli scopā philosophi vocāt, hos in Italiā, illos in Galliam reflā? expellit. vnde Hieronymus appellat aquilonem scopam viarum, cū flādo purget quicquid temerè in vijs obiacet simulq; cōuerrat puluerem. Ediuerso austrum ab eodē dici reperio pincernam pluuiarū. quoniam esse notum pluuiæ cōciliatorem. indicio nomen est. de his Hippocrates dicit Aphorismorum tertio. Austros hebetare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itemq; caput aggrauare, quod si tempus aquilonium fuerit, tusses, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horrificos costarum & pectorum accidere. Hæc & plura refert Celius lectionum antiquarum libro viij. c. xxviij.

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur, quia fouet quæ nascuntur. Ab occidente inferiore flat & est humidus, hyemis frigora grauissima, & vitem relaxat, floresq; producit. Aphricus qui dicitur Libs, ex Zephyri dextro latere intonans generat tempestates, & pluuias facit, & nubiū collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgurum visus & fulminum impulsus. Eurus qui & agrestis ex sinistra parte Fauonij aspirans, eo flante in oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi vētis vide Io. Damascenum & eius cōmentatorē. lib. ij. c. viij. & Plinium lib. ij. naturalis historiæ c. xlix. vbi ponit quomodo regnāt secundū quatuor tempora anni. & aliqui magis regnant in vno tēpore q̃ alij: vt ibi plene.

Accedat & huc quod Celius lib. antiq. lectionum xj. c. lxxviij. in laudem venti Borealis, ait sic. Dionysius classem coegerat aduersum Thurios, instructāq; ducebat. At vehementior coortus boreas naues disiecit omnes attritasq;: quo tāto permulti beneficio Thurij, Boreę, vti deo sacra peregere, insuperq; in ciuitatis iura cooptarunt, domo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat dici, ab Atheniensibus ventum hunc affinem, à Pausania etiam Megalopolitem.

Decimaquinta cōsideratio est de quinq; partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tantum sunt habitabiles. vna est quæ à tropico cancri versus septentrionem vsq; ad circulum arcticum protenditur. Altera quæ à tropico capricorni versus meridiem vsque ad circulum antarcticum porrigitur. Quod autem inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonam vocant, ob vicinitatem solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terrę inter circulos arcticū & antarcticum comprehenditur zonas frigidas nomināt nimio frigore non habitabiles, non quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodū parua est, ob caloris modicitatē, quo tamen humanum genus præcipue indiget. & hæ quinq; zonæ ponuntur in libro post Geographiam Ptholemęi addito, qui intitulatur de Mūdi descriptione c. liij. & in Margarita philosophica lib. vij. tractatu j. c. xlv. Sed quæ illarum sit excellētior & dignior licet Astrologi dicant, q̃ æquator seu zona torrida sit maior, aliæ verò minores, credo tamen q̃ illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsque ad tropicum capricorni. Quoniam illa est magis habitabilis q̃ alia quęcunq; sit zona, & ideo magis digna & excellētior. Cūm digniora sint ea quæ afferūt fructum q̃ ea quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud euangelij dictum. vt habetur Lucæ iij. Arbor non afferens fructum scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius quæ multum est laudanda & extollenda, secundūm quod eam extollit Policraticus de nugis curialiū. libro viij. c. de qua latius infrà dicturus sum, vbi laudes Galliæ describentur ob frugalitatem illius. Et etiam quia est maximè temperata, vbi aliæ sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiuæ, quæ temperies est causa frugalitatis, & multum laudatur: cūm sit corpori non solum necessaria, imo etiam fructibus terræ qui sunt necessarij ad vitam humanam.

Nam, vt dicit Philosophus Bergomen. in sui supplementi Chronicarū lib. j. media solis torretur flammis. vltimas autem continuū infestat gelu, duæ sunt habitabiles, quæ inter exustā & rigentes sunt, altera à quibus incolatur nullis vnq; licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autē torrida vtriq; hominū generi cōmerciū ad se commeandi omnino denegat, sola ergo superior incolitur, videlicet inter septētrionē & æquinoctialē circulū. Vel, vt alij voluerūt inter tropicū æstiuū, & circulū articum, ab omni quale scire possumus hominū genere semotū. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est q̃ vbi latissima.

Ex his patet, q̃ tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & q̃ aliæ sunt inhabitabiles. vnde videtur dicendum, q̃ cosmographi non bene nouerūt omnia climata, vt infrà dicā tū vt dicit Bergomen. vbi suprà tantū terra habitabilis diuiditur in septem climata. de his Virgilius in Geor. ita inquit.

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni est,
Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur.
Cærulea glacie concretæ: atq; imbribus atris
Has inter mediamq; duæ mortalibus agris:
Munere concessæ diuum & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinq; zonis in libro Metamor.

Vtque duæ dextra cœlum totidemq; sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis.
Sic onus inclusum numero distinxit eodem:
Cura dei, totidemq; plagæ tellure præmuntur,
Quarum quæ media est non est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter vtrasque locauit,
Temperiemq; dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione cuius temperiei etiam hæc plaga seu zona supra alias extollenda, vt iam hic antè dixi.

Decimasexta consideratio. in qua de climatibus terrę fit mentio, quæ secūdūm aliquos sunt septem, maximè secundūm Ptholemæum & alios Cosmographos antiquos: sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundūm quod describuntur in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione c. lv. & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia, videlicet primū quod initium habet, vbi dies maximus est

horarum quatuordecim & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli arctici supra horizōtem graduum, similiter xij. & semis & quartæ vnius. Mediū verò vbi dies maximus est horarum xiij. & eleuatio poli graduum xvj. Finis huius climatis est vbi dies maximus horarum xiij. & quartę vnius: & eleuatio poli graduum xx. & semis.

Habitantes in hoc climate in temporum & vmbrarū variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namq; duo habent solstitia alta, cūm sol arietem vel libram subintrat, sic habent æstates duas, vnam circa festum diui Gregorij. Alteram circa Lamberti, quod est in mense Septembris. Habent etiam duo solstitia. Ima sole initia Cancri & Capricorni lustrante, quibus temporibus etiam habent duas hyemes: sed nostra æstate calidiores propter solis vicinitatem. In ęstate vmbra eorum mane iacitur ad occidentem, vespere ad orientem. In meridie verò nulla est Sole super capita eorum currente. Cūm autem sol in cancro est vmbra eorum versus Austrum iacitur, in capricorno ad septentrionem protenditur.

In hoc climate habitabiles sunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Aethiopię, sub Aegypto, mare Rubrū, pars Arabię felicis, pars vtriusq; Indię, intra Gangem fluuium Sinarum regio.

Secundūm clima initium sumit in fine primi climatis. Medium verò habet vbi dies maximus est horarum xiij. & dimidię, & eleuatio poli graduū xxiiij. & quartę vnius. Finis autem vbi dies horarum xiij. & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum xxvij. & semis. Hi estatem & hyemen nobiscum habent, sed calidior est omni tēpore. vmbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur præterq; eo die quo sol tropicum cancri describit, tūc enim in meridie vmbra eorum nulla est: in ortu solis vmbra ad occasum vergit, occidente sole vmbra in orientem proijcitur.

In hoc climate habitant Aethiopes: & horum mores sunt pessimi. facies habent corruptas & atroces & comedentes homines. Et in hoc secundo climate sunt iste prouinciæ, pars vtriusq; Mauritaniæ, & Tinganicæ, & Cæsarieñ. Getulia, & deserta Libia, pars Africæ minoris, pars Numydiæ, Cyrene, & Marmaricę, ferè tota Aegyptus, & pars Lybiæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedrosia, maior pars vtriusq; & regionis Sinarum.

Tertium clima incipit vbi finis secundi est. Medium eius est vbi dies est horarum xiiij. & eleuatio poli graduū xxx. semis & quartę vnius. Finis autem vbi dies etiam est horarū xiiij. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradibus xxxiij. & duabus tertijs.

Habitatores in illo, tempora & vmbras nobiscum habent, nunquam sol à Ceuith capitis eorum pertingit minus his qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo quòd à nonnullis dicitur in terra sancta, aliquando solem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo libro de vita cælitus comparanda. c. ix. quòd Ierusalem & Aegyptus sunt in quarto climate. Inde dicit quòd Christus, Abraham, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusq; Mauritaniæ, pars etiam Africæ minoris & Numydię, & Cyrene, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Aegypti, & Lybię inferioris, pars Cypri insulæ & Syrie, tota ferè Iudęa, Arabia, Petrea, Arabia deserta, pars Babylonię, Susianæ, Persides, Carmanię & Ariæ, Paropanisi, tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusq; Indiæ, & regionum Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertij, & medium habet vbi dies est horrarum xiiij. & semis, & polus eleuatur gradibus xxxvj. & duabus quintis. Finitur autē vbi dies est horarum xiiij. semis & quartæ vnius: &, polus attollitur gradibus xxxix.

Habitatores in eo sunt Rhodiani, &, vt quidam dicūt, Aegyptij, & Iudæi. Et est terra multum temperata in qua nati & effecti sunt plures prophętæ & sapientes, vt infrà dicam: propter temperantiam aëris quæ multum in hoc operatur, vt dicūt Astrologi. Et in isto climate est ferè totum mare mediterraneum, cum suis insulis & regionibus ei collateralibus. scilicet partes Hispaniæ, quę dicitur Bethica, seu Granata, & alia quę dicitur Taraconeñ. & parte vtriusq; Mauritaniæ, Numydię, Africę minoris, Marmaricę, parte etiam Illyridis & Italiæ. Cūm ferè tota Sardinia Sicilia, Epyro, Achaia, Macedonia, Eribonia, cum parte Peloponēsi, & Creta insula, pars Asiæ minoris, Lyciæ, Gallacię, Capadocię, vtriusq; Armenię, maioris, scilicet & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprius insulę, pars Syrię Mesopotamię, Arabię desertę, Babylonię, tota Assyria, pars Medię, Susianę, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanisus, pars Hircanię, Margimię, Bactrianę, & Scythię qui est extra Imaum montem, pars Sericę regionis, atq; vtriusque Indię.

Quintum clima habet principium in fine quarti. medium verò vbi dies est horarum xv. & altitudo poli graduum xlj. & tertij vnius. Terminatur autem vbi dies maior est horarū xv. & quarte vnius, et polus sustollitur gradibus xliij. & semis.

Nomen illi Diaromes, quia parallelus ipsius Romanam ciuitatem summi sacerdotis sedem metitur. Ex quo dignius & excellentius alijs dici debet: cūm summus sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit. vt dixi suprà in iiij. parte, in vij. consideratione. Et eo etiā quia ciuitas Romana est dignior & excellentior alijs, cūm sit caput & domina orbis terrarum. vt plenè in glo. secunda in authen. vt ecclesia Romana cētum annorum. in principio. collatio. ij. vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclita, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotij. Licet posset argui de nobilitate & excellentia illius climatis, quod procedit ab oriente. Cūm oriēs sit nobilior pars mundi, vt suprà dixi in hac parte in xiij. consideratione.

Habitabiles verò in eo sunt prouinciæ sequentes, ferè tota Hispania, Lusitania, seu Portugalia, pars Galliæ Narbonensis, Pannoniæ, hoc est Vngarię, Illyrid hoc est, Bosinensis, Dalmacia, id est Sclauonia, magna pars Italię, Dacię, Mysię inferioris, tota Lysia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedonię, Peloponensi, Cretæ, Pontus, Bythinia, pars Asię minoris, Gallicię, Cappadociæ, Armeniæ vtriusq; Mediæ, Hyrcaniæ, tota ferè Margiana, Bacthrianę, pars Godiani, & vtriusq; Scythię, Sacharum regio, atque pars Sericę regionis.

Sextum clima exoritur vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit vbi dies horarū xv. & semis, & altitudo poli graduum xlv. & duarum quintarum. Finitur autem vbi dies est horarum xv. & semis & vnius quartę. & polus extollitur gradibus xlvij. & quarta vnius. Et in

isto

isto sexto climate sunt hæ prouinciæ. Pars Hispaniæ Taraconensis (quæ vulgo Catalonia seu Galeacia, hoc est prouincia sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota ferè Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ, & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ, & Italiæ, Rhetia, hæc est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pānonia superior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtraq; Sarmacia, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianæ, Godianæ, vtriusq; Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarum xvj. & altitudo poli graduum xlviij. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, ꝙ parallelus Ripheos montes qui sunt in Scythia contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionem clima sextum à Ponto, septimum à Borysthene nominant, & Ripheos montes octauo climati deputant.

Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt.

In septimo climate regiones sunt, tota ferè Gallia quadripartita, magna Germania, pars Capadociæ, Sarmatiæ, Asię minoris, & vtriusq; Scythiæ, atque Sericę regionis.

Octauum verò clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic propriè. Nam vltra hæc septem climata sunt plures insulę, & hominum habitationes: quia tamen intemperatæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuam frigiditatem, sub climate non merentur cōputari: quapropter particula ista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Verumtamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui, interpres in quarta parte Sphæræ mundi. c. iij. Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia, octauum clima addiderunt, ne regiones illæ extra climata remanerent. Et, vt dicunt aliqui, præter regiones & climata nominata sunt multæ aliæ habitationes hominum, scilicet ante primum clima & post septimum. ideo videtur insufficienter clima esse diuisa in septem.

Regiones verò ante primū clima sunt istę, pars Ethiophiæ quæ est sub Aegypto, & Arabiæ Felicis & Lybiæ interioris, & tota Aethiopia, interior pars vtriusq; Indiæ, Aurea, Chersonesus, pars regionis Sinarum, & Taprobana insula.

Regiones autem vltra septimum clima sunt hæ, Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia, & Scotia, & plures aliæ, ꝓuinciæ sitę sunt. magna pars Sarmatiæ Europæ, & Sarmaciæ Asiaticæ, Hyperborei montes & pars Imai mōtis & Sericæ regionis, Dacia, Suetia, Lubera, Dantiscum, Gillādia, Hollandia, Tile insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facilè perpendi potest quòd sunt nouem Climata prout etiam dicit Petrus Apianus in sua Cosmographia. prima parte. c. vj. de climatib⁹. Et octauū dicitur Dyaripheon. Nonum verò dicitur Dyadamas, vt ibi dicit Alpianus.

Aduerte, ꝙ terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magisq; decresceret, ad modicā quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur, quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioresq; arcus dierum supra hemisperium nostrum relinquuntur, ꝙ sint arcus noctium sub hemisperio dimissi, sole signa septentrionalia percurrente. Cōtrarium autem euenire solet sole in opposita parte vagante.

Vnde habitantes sub parallelo trāseunte per gradum quinquagesimum secundū ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum xvj. & semis. Sub parallelo hoc est circulo trāseunte per gradū liiij. dies horarū est xvij. Sub parallelo ducto per gradū lvj. dies est horarum xvij. & semis. Sub parallelo ducto per gradū lvj. dies maior habet horas xviij. Sub parallelo aūt cōtingente gradum lxj. dies est horarum xix. Sub parallelo vero ducto per Thilē insulam in mari oceano & gradum lxiij. dies est horarum xx. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit. econtrario vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies. Sub parallelo aūt ducto per gradū sexagesimū quartū, dies est horarū xxj. & nondum completo gradu lxv. dies efficitur horarū xxij. In gradu lxvj. dies est horarū xxiij. Sub arctico aūt circulo dies vna cūm solà fine geminorū initium cancri aggreditur est horarū xxiiij. & in opposita parte zodiaci dū sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis, tunc enim tropicus horizontē vbiq; sine intersectione contingit, & quasi circulariter supra horizontē sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circunrotatur. In parallelo autem trāseunte gradum lxviij. vnius mensis est dies, cūm sol à medio geminorum ad cancri mediū mouetur, & vnius mensis est nox, cūm sol in oppositis signis moratur. In parallelo verò qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsq; ad finem cancri. Et nox duorum mēsium erit sole opposita signa lustrante.

In parallelo qui gradum lxxij. transit dies vna erit triū mensium, sole à medio tauri ad medium leonis vagante, nox tanta erit sole existente in parte opposita.

Crescēt dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphærę mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cūm horizonte concordat. Cūm igitur sol est in medietate supra horizontem continuatus dies est dimidij anni, cūm autem in medietate mouetur quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidij anni. Verumtamen cūm ibi sol vltra signum vnum sub horizonte nunq; demergitur, radijs suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aēris grossities & nebulositas interturbat & offuscat.

Prædicta scribuntur in Margarita philosophica libro vij. tracta. primo. c. xlvij. sed de his vltimo dictis non meminit Ptholemæus, sed solum de climatibus de quibus suprà, & quod illorum commendabilius & excellentius iudicandum sit, satis perspici potest ex habitatoribus illorū & alijs infrà dicendis.

Et ne videātur prædicta fore superflua, dico ꝙ sunt necessaria etiā legistis ad iudicandum & cognoscendū qn̄ sit ortus solis secundus & qn̄ incipit in pluribus acquiritur ius. Nā vt statuto cauetur in ecclesia Heduen. canonici illius ecclesiæ qui sunt ebdomadarij in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationē illorū existētium. de iure patronatus illius ecclesiæ, ebdomada eorū īcipit quælibet die sabbati in ortu solis: quiquidem ortus est & incipit diuersimode secundū diuersitatem temporū & locorū & secundū ꝙ sol ascendit & descendit: & ad cognitionem illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit pro-

cessus in casu emergenti. vt dixi in commentarijs ducatus Burgundiæ. titu. des iustices. §. viij. in glo. & Iour. ibi, sed nunc maius est dubium. Et an curetur de momento, vide Sozin. in l. si tibi decem milia. ff. si certũ petatur. & F. Curtium in suo tracta. feudali. in titu. ex quibus causis feudum amittatur. in iiij. parte, versi. vij. quæro.

Item etiam ad cognoscendũ & videndum vnde hoc, ꝙ vnus est perfectior altero, ita ꝙ multi quærunt scire, vnde istud procedat, & cur deus hoc ita diuersimodè distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & similibus. Salomoni sapiẽtiam, diuinarũ legum peritiam, apud Hebręos Moysi. apud Aegyptios Mercurio Trimegisto, apud Bactrianos Zorastro, apud Carthaginenses Carondæ, apud Cretẽses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quòd tam diu eas intemeratè obseruarent: donec ipse rediret, è patria nunquam rediturus emigrauit. apud Athenienses Soloni, apud Romanos Numæ Pompilio, apud Christianos verò Petro, Paulo, et reliquis Apostolicis eorumq́ zelatoribus. Ipsam Poësim Homero & Virgilio, Rhetoricam Demosteni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphisicam & diuinam Platoni, medicinam Hippocrati et Galeno, Astrologiam Ptholemæo, iuris ciuilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Sceuolæ, Iaboleno, & cæteris de quibus in l. ij. ff. de origine iuris, Accursio, Ioanni placentino, Martino, Azoni, Petro de Bella pertica, Io. Fabro, Bartolo, Baldo, domino meo Iasoni & cæteris. Iuris pontificij scientiam Gregorio, Innocentio, Hostiensi, Gratiano, Panormitano, Ioanni de Imola, Petro de Anchara. Zabarelle, Ioã. Andreæ, Anthonio de Butrio. Artem militarem Alexandro magno. Iulio Cęsari, Hannibali. Consiliorum sagacitatem Catoni, magiã Zoroastro, Arithimeticam Iordano, Geometriam Euclidi, musicam Pythagoræ & Boëtio: logicã Crisippo, phisicam Straboni Lapsenseno tribuent.

Quęnam ratio fuit ita dispensandi, causa ne ista an influentia, an prouidentia vlla gubernentur. Hæc pro certò magnæ pręsumptionis est indagatio: cui Apostolus vas electionis vsq; ad tertium cœlum raptus ad Roma. ix. satis respondere videtur: cũm, vt habetur Psalmo cxxv. Nonne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidẽ vas in honorem, aliud in contumeliam facere. vnde sufficeret hæc dixisse, cũm, vt dixit idem Paulus ad Roma. xi. Iudicia dei abyssus multa, & quàm incõprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia. Nec tãtum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit quę latere deus instituit. Neq; enim domino gratus erit seruus qui penetralia cuncta quæ in domo sunt perlustrare tentauerit. Eaq; temeritas magis videtur explorantis insidias quàm serui præ se ferre officium. Et sic licet responderi possit: tamen cum Simphoriano Campegio in suo libro de vita cælitus comparanda. c. ix. dicam quæ ipse dixit, cũm protestatione tamen quod conclusiue non intendo ab ecclesia Romana & præceptis illius discedere. & de omnibus me remitto determinationi dominorum theologorum, ab opinionibus & determinationibus quorum non intendo discedere. dixit enim Campegius vbi suprà, quòd omnis sapiẽtia à domino deo est. Ecclesiastici primo. Et omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. & etiam allegando Augustinum, dicit eundem sic dicere. Sic deus res, quas condidit administrat: vt eas agere proprios motus sinat. Igitur sicut anima in toto corpore, sic deus semper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum deo patre fabri filius vsq; modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut nauta nauim sic iuuat, & dirigit ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum ociante anima membra sopiuntur, sic cessante deo, vt in igne Babyloniæ monstratum est, omnis naturę conatus inanis est, igitur omnia bona à deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium verò repellat, hęc nequeũt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus, Iudas autem pessimus, cæteriq; Apostoli sanctissimi. ideo dicit Christus. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. & Paulus ad Timotheum iij. ca. Non ex operibus iustitiæ quę fecimus nos, sed secundũm misericordiã suam saluos nos fecit. & Augustinus in libro de prædesti. sancto. Non quia futuros nos tales esse præsciuit: ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem suæ gratię qua gratificauit nos in dilecto filio suo. & idem Augusti. in lib. de libero arbitrio. Non propter fidem vel aliqua merita elegit deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit vt boni essent. Hæc ibi Augustinus.

Ad istud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenij, absq; tamen discessione à Romana & catholica ecclesia inquantum aliqui videntur dicere, quòd in hoc operentur influentiæ syderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærere volo & intẽdo cui ecclesia adhęret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexioni attribuunt excellentiam ingenij. de quo philosophus parte xxx. problemate primo ait. Propter quod homines quicunq; excellentes fuerunt viri, aut secũdũm politiam, aut philosophiã, aut artes melancolici fuerunt: sed vt in libris de vita sana dicitur, non intelligit philosophus, ꝙ omnis melancolia, vel omnis complexio melancolica hoc faciat: sed intelligit de illa solum quæ est temperatè calida, quę facit excellentes viros.

Et sic secundũm Aristotelem, videtur ꝙ prima cõplexio quæ facit homines ingenio excellentes, est complexio melancolica, quæ est calida temperatè. de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam. sed condescendo ad secundam opinionem quæ est præsentis speculationis, secundũm quod fit hic mentio de astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum dicentium cõplexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie & colore & corporum quãtitate & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes & robusti. Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constãtiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoq; agẽdis. Hispani iactabundi. Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellentur. Latini supercilio si ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait. Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fiũt regali semper nobilitate fulgidi. Aũari Syri. Acuti Siculi. Luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactãtie animositate præpositi. Galli stolidi: quod tamen non sine liuoris acerbitate ab

tate ab ipso Iulio in Gallos ructatum, aut quia, teste Stra-
bone, Galli sunt simplices ac nulla morum malignitate,
& ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Celius
libro x.c.xxj.

Non enim omniũ æquè nationum corpora sunt ad sa
pientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. vnde more
Thaletis, siue (vt alij dicũt) Socratis, dicunt multi propter
tria de se deo gratias maximè se habere, scilicet ꝙ meres
non fæminæ, homines non bestiæ, Galli nõ Bohemi. Sũt
enim Galli suapte natura, ad philosophiam veram & reli
gionem magis apti, eo ꝙ propter aëris & cœli temperiẽ,
corpora fortiti sunt ab excellentijs contrarietatum, vt phi
losophi aiunt remotiora. his de causis Parisienses ingenio
siores, Delphinenses robustiores inter Gallos habiti sunt:
quia videlicet illi in puriore, isti in crassiore ob montes al-
tissimos aëre versentur.

Notatu etiam dignum est, ꝙ sibi vicinæ imo & conti-
guæ prouinciæ in hominibus & animalibus multũ differ
re videntur. vnde Lugdunẽses (vt dicit idem Campegius
tanꝗ Lugdunẽ.) ingeniosiores, Delphinẽ. verò fortio
res, robustiores, moribus imbecilliores, animosiores, & in
armis magis strenui inuenti sunt. Forenses seu Foresiani
vani, ingeniosiores, subtiliores & eximij scribę seu scripto
res. Aluernigenæ robustiores, moribusꝗ inhumaniores.
Lemocinenses astutiores, moribus tamen minus vrbani.
Gascones & Vascones ad verbera promptiores, Normã-
ni corpulentiores & loquaciores. vt dicit Campegius vbi
suprà. Sed si vidisset gloss. in l. sequitur. §. pupillus. in ver-
bo, animum. ff. de vsucapio. quæ dicit Normannos esse
doli capaces, etiam à pueritia, eam allegare non omisisset:
quod vnde procedat vndecunꝗ sit illa glos. non omnino
caret veritate: imo etiam ipsi Normanni aliàs incendiarij
ecclesiarum fuisse perhibentur. vt in c. concedimus. de con
secratio. dist. j. & nimis crudeles seueri & furiosi, vt norũt
Parisienses, qui cùm soluant orare (vt fertur) inter alia di
cunt A furore Normanorũ Libera nos dñe. quod in ma-
lum sonat. Burgundiones verò sunt simplices, amicabiles
beneuoli & mãsueti, generosi ingenij, bello seculari fortes,
fide stabiles, hominibus honorabiles, & deo amabiles. vt
dicit textus in cap. si gens Anglorum lxj. distinctio. Inha-
bitantes enim regiones temperatas sunt sapientiores &
meliores, eo quòd super istas regiones syderum & plane-
tarum influxus sunt optimi. Et regiones intemperatas in-
colentes sunt syluestres & syluarum mores habentes: ideo
philosophus parte xiiij. problemate xv. dicit quòd habi-
tantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapien-
tiores, & in locis intemperatis contrario modo se habẽt.
Vide etiam infrà in xliiij. consideratione. vbi de poten-
tijs animæ. versicu. j. de potentia. & in præcedẽ. parte, in
xliij. consideratione.

Et in eodem loco dicit Aristote. quòd loca intempera-
ta sunt quæ aut nimium calida, aut nimium frigida exi-
stunt, in quibus locis habitantes ferinos mores & aspectus
atroces habent. Haly enim secundo quadriparriti dicit, ꝙ
vniuersaliter illi quorum latitudo est intra trigesimum-
quartũ gradum à linea æquatoris vsque ad latitudinem
graduum extant sapientiores ꝗ habitantes regiones
frigidas. sicut sunt aliquæ regiões in sexto & septimo cli-
mate, & maximè in locis sic extraneis non possunt nasci
homines bonæ complexionis, nec boni sensus. Galenus
vero de virtutibus animalium. c. ix. ita ait de Platone sic
dicens in Tymæo, quidem in principio sermonũ sic scri-
bit. Hunc quidem vniuersum ornatum & ordinem deus
prius perornans nos inhabitare fecit, eligens loca & in qui
bus generatur eucraxia: horum viri generantur pruden-
tissimi. Et in principio legũm dicit Plato, quòd in regione
temperata nascuntur homines meliores. Hoc idem sensit
Auicenna quem inducit Petrus de Ebano. & dicit Haly
Aristotelem & Galenum fuisse de quinto climate, qui
optimi fuerunt naturales & metaphisici. Platonẽ & Ptho
lemæum de tertio climate, qui excellentes fuerunt in ma-
thematicis. & Albumazar tertio introductorij dicit sapiẽ
tissimos esse Babylonios & Aegyptios. Sol enim nõ mul
tum elõgatur ab eorum capitibus neꝗ appropinquat. Est
enim motus solis æqualis super eos, ideo aër eorum fit cõ-
plexionis temperatæ, neꝗ superfluæ calidus, neꝗ super-
fluæ frigidus. Calores eorum & naturę & corpora sunt tẽ
perata. Et sensus & ratio & animi qualitas sunt bona, abũ
datꝗ in eis sapientia & intellectus, & rerum præstantia
& honesta qualitas animi. Et hæc est terra prophętarum
& sapientum.

Sed quid sunt habitantes secundum clima, sicut sunt
Aethiopes, horum mores pessimi, & facies habent corru-
ptas & turpes, atroces & comedentes homines. vt Haly
testatur, se vidisse in fine septentrionis & meridiei. & dicit
quòd ibi sunt spiritus maligni, & bestiæ comedentes ho-
mines: & ideo dicunt multi, quòd diutius remansit regnũ
Romanorum & sic auctum est, quia medio modo se ha-
bet regio Romana inter septentrionales & meridionales.
De Noë autem dicunt sapientes eum in astrologia claruis
se, & filius eius Sem inter astrologos annumeratur, & pa-
ter & filius viri pręstantissimi in Caldęam venerunt post
diluuuium regionem tẽperatam. Iste Sem post diluuium
biennio genuit Araphayath, qui fertur fuisse Melchise-
dech. qui primus post diluuiũ vrbem Salem condidit, quę
est Ierusalem: quę est in quarto climate, quòd est medium
inter septem climata. Videtur tamen, ꝙ secundũ nonnul-
los alios ponatur in tertio climate, vt suprà dictum est.

Et, ꝙ ex diuersis & varijs cœli locis aspectibusve diuer
si generentur mores, vide per Celium lectionum antiqua
rum. libro x.c.xviij. Et cur vergentes ad meridiem sint ti
midi, ad septentrionem verò audaces, per eundem in d. li-
bro cap. xx. idcirco si ad saturitatem quispiam velit scire
diuersarum gentium mores diuersos, & varios ritus, scili-
cet Persarum, Gallorũ, Britannorũ, Pannoniorũ, Germa
norũ, Hispanorũ, Mysorũ, Thracum, aliorũꝗ populorũ,
de Getis, Scytharũ, Atheniẽsiũ, Massagetarũ, Tapyrorũ,
Bactrianorũ. de Phigaleis Caspiorũꝗ, ac Derbicũ, Medo
rum, & Armeniorũ, Cappadocũ, Heptacometarum, Mo
synecorũ. de Tibarenis & Stathmis, Indorum, Taxilita-
rum, Assyriorum, Sirorũ, Phenicum, Arabum, Nabatæo
rum, Aegyptiorum, Aphrorũ, necnon de Carthaginensi
bus, videat & legat ipsum Celium in prædicto li. c. xviij.
& c. xx. cum xviij. c. sequentibus. & in globo in c. lxvj. in
eodem lib. vbi refert diuersos populorum mores.

In quaquidem famatissima ciuitate Ierusalem oĩa gran
dia & admiratione digna, tam veteris, ꝗ noui testamenti
patrata leguntur facinora. Quod verũ ostẽdere per huma
nas rationes, quę nonnunꝗ minus validæ inueniunt atꝗ
à pertinacibus disputatoribus, veritatisꝗ æmulis repro-
bantur, pręsens minimè videtur expostulare negocium.
Nec (vt dicit Andiuus poëta) hoc ipsa sibi tempus spe
ctacula poscit. Sed quiuis pius lector veritatisꝗ cultor ne-
dum ex diuinarum literarum seu (si mauis) sacræ Bibiliæ

contextu cui nullus nisi infidelis Christianæ fidei perpe-
tuus hostis, aut hæreticus à sanctæ matris ecclesiæ gre-
mio exclusus refragari audet, verumetiã ex fide dignorum
historiographorum qui res gestas literarum monumentis
fideliter mandauerunt compluribus voluminibus facili-
mè percognoscere poterit. vñ dominus noster Iesus Chri
stus secundũm humanitatẽ, item Abraham Caldæus sum
mus astrologię magister. Isaac, Iacob, Ioseph filius eius.
Moyses prophętarum summus & totius veteris legis cœ
litus edoctus interpres, cæteriq́ prophætę diuino afflati
spiritu ex quarto venerunt climate.

Albumazar Caldæos omnium peritissimos affirmat.
Caldęi enim sapientes interpretantur, & post ipsos Aegy
ptios. Philosophus enim in prologo Metaphysices dicit,
scientias speculatiuas apud Aegytios inuẽtas & maximè
mathematicas. Ex diuinis scripturis habemus, ꝙ Abrahã
ex Caldæa in Aegyptũ astrologiam nunq̃ ibi cognitam
transtulit. Et, vt Laertius libro iij. in vita Platonis scribit.
Plato in Aegyptum ad prophętas & sacerdotes se contu
lit. Et Diodorus libro ij. apud Aegyptios sacerdotes in
eorum sacris libris sic contineri transijsse in Aegyptum
Orphęum, Musæũ. Melampidem, Dedalum, Homerũ, &
& Licurgum, Solonẽ, Platonem, & Pythagoram, Samiũ
& cõplures insignes viros, qui in Aegypto perceperunt
omnia, quę illos apud Græcos mirabiles fecerunt. Quin-
etiam Licurgus, Solõ, & Plato multas ab Aegyptijs sum
ptas leges ad suam rempublicam detulerunt. Et Pythago
ras geometriam & arithmeticam, & cursum astrorum &
zodiacũ ab Aegyptijs ad Græcos transtulit. Et Orphęus
theologiam didiscit ab Aegyptijs.

Quatuor profecto celeberrima & bonarum literarum
& scientiarum studia in orbe extiterũt, scilicet in Caldea,
Aegypto, Græcia, & postremo in Italia, & nunc Gallia
ipsa siue Parisiense Gymnasium (pace omnium dicatur)
in theologia principatum tenet. & dixi suprà in x. parte,
in xxxij. consideratione.

Habuerunt nempe semper Galli facundiam suam ma
gistrosq́ sapientiæ Dryidas, qui terræ mundiq́ magnitu
dinem & formam, motus cœli & syderum, ac quid dij
velint, scire profitentur. Quemadmudum apud Indos,
Brachmani seu Gymnosophistę erant, sic Drydæ apud
Gallos vocitabãtur, qui vitæ erant integerrimæ. sic magi
apud Persas, philosophi apud græcos sapientes apud lati
nos, prophętæ siue sacerdotes apud Aegyptios, & Chal
dæi apud Assyrios. Sic ergo volunt astrologi, quod hæc
omnia ex cœlorum & syderum influxibus proueniant,
scilicet regio temperata, & viri probatissimi & scientiæ,
& artes, & omnia bonorũ genera ab ipsis cœlorũ aspecti
bus: quia superficies cœli cõcaua liber est primæ causę, in
quo omnia scribũtur quę in mundo sunt. Si quis ergo in il
lam inspicere sciret superficiem, omnia illa sciret præteri
ta, præsentia, & futura. Volunt etiam astrologi, quod non
modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes & vi-
ros optimos, verũetiã ꝙ particularis requiratur influxus
in conceptione & natiuitate illius, dum & concipitur &
nascitur. Similiter dicunt, ꝙ si quis in temperata nascatur
& educatur regione, in sua natiuitate malum habens in-
fluxum, hic pessimus erit: & sic cœlestes valere volunt
influxus, ꝙ diuitias, magistratus, militiam, bellum, victo
rias, & rerum omnium prosperitatem cœlis & cœlorum
influxibus attribuant.

Et hæc sunt quę Astrologi sentiunt secundũm Campe
gium vbi suprà. De hac materia licet interdum somnient
& deuient à semita veritatis. ideo his non assentit, nec ego
etiam, sed sto cum opinione quę sequetur.

Ex dictis tamen Astrologorum supra positis multum
sunt laudanda quartum & quintum climata, in quibus
sunt Aepyptij, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic
Roma. de sexto verò climate, vbi est Gallia etiam credo
illud esse extollẽdum ex his quę dicturus sum. j. de Gallia
in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum, quę somnia &
fantasmata recitat: ad tertiã opinionem verã quę est theo-
logorum, maximè Parisiensium, qui determinauerũt vnã
animam in naturalibus esse alia perfectiorem & excellen
tiorem, cui determinationi stãdum est. De hac autem per
fectione animæ secundũ theologos dixi suprà in hac par-
te, in iiij. consideratione.

Licet, vt dicit idem Cẽpegius, sanctus Thomas, Ale-
xander de Hales, & multi alij theologi tenuerunt ante
hanc determinationem Parisiensem animas in naturali-
bus nequaquã differre, sed omnes in naturalibus esse ęqua
les. Bonauentura tamen & complures alij ex theologorũ
schola animas in naturalibus differre asseruerunt: ita ꝙ
vna sit nobilior alia, & ita tenent theologi moderni inse-
quendo prædictam determinationem Parisiensium theo-
logorum secundũm eundem Campegium. Qui etiam di-
cit, ꝙ licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem ar
tium & scientiarũ, tñ hæc non fiunt sine actibus frequẽta-
tis, quod probat quinq́ ratiõibus ex quibus deueniri põt
ad triplicem perfectionem, sed cũm ista non sint pręsentis
speculationis, ea referre omitto. satis autẽ mihi est ad præ-
sens aliquid depromere de excellentijs climatum, & vt co-
gnoscatur excellentia vnius climatis ad aliud: & istud est
intentum huius considerationis. Vnde etiam diuersitas in
geniorum sit: sed de causa pręstantis ingenij, vide Celium
lib. antiquarum lectionum vj. c. xx. vbi triplicem assignat
causam, humanam, scilicet naturalem & diuinam, quę cũ
supradictis videntur concordare, licet breuiori & elegan
tiori stylo referat, ideo ad eum vos remitto.

DEcimaseptima consideratio aliam orbis diuisionem
complectetur. Nã in tres partes generales diuiditur
seu partitur. in Europam, scilicet Aphricam, & Asiam: sed
quę harum sit maior & excellentior videndum est.

Et imprimis quoniam dignitas & excellẽa potest ima-
ginari ex latitudine & longitudine. Ideo videretur dicen-
dum, quod Asia sit dignior alijs: cũm tantum ipsa con-
tineat quantum aliæ duæ, vt scribitur in libro de mundi
descriptione. c. j. licet. c. iij. dicat quòd Asia sit tantum ter-
tia pars orbis, & eo etiam quia est in parte orientali, quæ
præferri debet ex causis suprà positis in hac parte, in xiij.
consideratione. Et Aphrica tantum contineat quantum
duæ continerent Europę, ex quo Europa est tantum di-
midia pars Aphricæ. Ideo videretur dicendum, quod
Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit
excellentior Europa: licet dicat Ptholemęus ꝙ Europa est
maior Aphrica.

Quę autem regiones seu natiões in his partibus conti-
neantur, & quomodo diuidãtur, ponũt cosmographi, ma-
ximè in dicto lib. de mũdi descriptione. c. j. vsq; ad c. xvj.
& plures alij antiqui relati à modernis: & cõpendiosè po
nit Põponius Mela in principio suę cosmographię: etiam
Strabo.

Strabo.libro iij.de situ orbis.& in margarita philosophica.in libro vij.tracta.ij.c.xlix.l.lj.& lij.quas hic non transporto.Sed solum quãtum facit ad materiam subiectam dico Europam esse digniorem & excellentiorem alijs partibus terrę habitabilis,pluribus causis.

Primò,quoniã,vt dicit Strabo lib. iij.de situ orbis.imprimis multiformis est,& ad virorum virtutem ingenuè disposita,ciuiũq; & domesticarum ad alios rerum transfusiua:est em̃ tota habitabilis in exigua tantummodo parte ꝑpter frigoris vim inhabitabilis,quæ finitima Tanaidis,& Mæotidis incolis,Borystenensibusquè in curribus degentibus.

Secũdo,quia dignioies & nobiliores sub se continet regiones q̃ aliæ duæ:& sub ea digniores populi existunt.Europa nempe ab occidente clauditur mari Athlantico,à septētrione Oceano Britannico.ab oriente Tanai Meotide palude & põto.à meridie mari Mediterraneo.Et in ea sunt regiones & populi ob aëris temperiem.

Ab occasu versus ortum prouinciæ magis nominatę sunt Hispania,quæ Ibernia & Hesperia nonnunq̃ nominatur,cuius partes sunt.

Bethica seu Tudertana siue regnum Granatæ,quod Ferdinandus rex Hispaniæ decennali obsidione & bello Sarracenis abstulit:Christianitatiq; adiecit.Huius longitudinem & latitudiem ponit Plinius lib.iij.c.ij.Et dicit̃ Granata à grano quod Græci coccum,hoc est gramen rubens vocant.Nam in ea ferè tota copiosum coccum in maxima laude gignitur.

Lusitania seu Portugalia & laudatissimũ coccum nascitur circa Emeritã Lusitaniæ insignem ciuitatem:vt docet Plinius lib.ix.& in hac est regnum deperse,vbi est rex.Lusitanum verò littus ceraũo gemma pollet,quod aduersus vim fulgurum opitulari creditur.

Taraconia seu Taraconensis,quæ & Catilonia,hinc Taraconensia vina nobilitanter elegãtia.vnde Martialis.
Taraco Campano tantum cessura Lyęo.

Habet hæc prouincia Taraconensis Taraconē ciuitatem quæ caput est prouincię quam Scipiones condiderũt.Hę partes principales Hispaniæ,in qua & alia regna sunt.Inter quę regnum Galliciæ longè lateq; vulgatum propter vniuersalem peregrinationem ad sanctum apostolum Iacobum Compostellanum.

Compostellanum regnum insuper Castellæ & Legionis astronomis memorabile reddidit Alphonsus rex prudentissimus,qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compilauit.

Plinius verò diuidit Hispaniam in vlteriorem & citeriorem eodem libro iij.c.iij.& ca.j.& ibi ponuntur plures & ferè omnes particulares partes totius Hispaniæ,cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus rex Romanorum & electus in Imperatorem præter Portugalliã,& in Hispania obtinet septem regna,videlicet regnum Granatæ,regnum Castellæ,regnum legionis,regnum galliciæ,regnum Aragoniæ,regnum Cordouæ.& regnum Andelosiæ.

De laude verò & excellētia Hispaniæ,vide amplè per Philippum Bergomensem in suo supplemento cronicarum.lib.ij.qui eam laudat ex pluribus.primò,quia maxima est prouincia,quia felix & fertilis,quia plurima regna continet:quia plures habuit viros doctissimos,sanctos,& Romanos pontifices,& etiam habet mare vndiq;,& plures fluuios nauigabiles.vide etiam Celium libro x.capit.xxij.vbi dicit,q; puerperæ viris ipsarum decumbentibus administrant,& ibi plura alia scitu digna. Originem verò et eius antiquitatem ponit Ioannes Annius libro suo xij.ad Berosum de temporibus priscis c.j.ij.& iij.& capi.iiij.vsq; a finem dicti libri,describit seriatim vigintiquatuor reges Hispaniæ,& sunt sequentes.

Tubal.v.Iaphet filius.
Iberus.
Iubalda.
Brygus.
Tagus.
Betus.
Gerion.
Trigeminus gerion.
Hyspalus.
Hyspanus.
Hercules Lybius.
Hesperus.
Athlas.
Sicorus.
Sicanus.
Syceleus.
Lusus.
Sijculus.
Testa.
Romus.
Palatuus.
Cacus.
Erithrus.
Mellicola.

Gallia sequitur Hyspaniam medio monte Pyreneo, alia pars Europę omnium regionum excellentissima.

Et huius partes sunt Aquitania,Lugdunensis.Narbonēsis,seu Delphinat⁹,siue Prouincia & Belgica ferè ad Regni fluēta vsq; protensa,& plures aliæ quas enumerat Plinuius libro iiij.naturalis hystorię c.xvij.vbi tamen nõ fatit mentionem de Delphynatu seu Prouincia.

Partiales prouinciæ Galliæ sunt plures quas alibi ponam:sed nunc capiendo diuisionem antiquorum cosmographorum diuiditur in Narbonēsem, Lugdunensem,& Aquitaniam,vel secundũ Iuliũ Cæsarem in suis cõmentarijs,& Philippum Bergomensem libro iiij.sui supplementi in Belgicam,Celticam,& Aquitanicam.& alia est etiã Gallia quæ Cisalpina dicitur respectu Transalpinæ.

Et hę Galliarum partes plures aliàs partiales cõtinent.

Belgica verò prima est,quæ et à Belga insigni ciuitate nomen accepit,& hæc nunc Treueris.& dicta est Belgica, quasi bellorum gens:vbi vehicula quædã primũ inuenta fuere quę Essida dicuntur,esse gallicę.Vnde versus.
Belgica vel molli melius fieret esseda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamigi & circũuicini populi.
In hac quoque complures ducatus sunt & comitatus. vt Brachantia, Luguburgensis, Flandrensis, Picardia, Atrabatensis, Barensis, atque aliæ regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui,q; Flandria est Germaniæ regio, vt dicit idem Bergomeñ. vbi suprà.& in xij. libro suarũ cronicarum.

Celtica diuiditur in duas:quædam Lugduneñ.dicitur quędam verò Narboneñ.

Lugduneñ.cuius Lugdunum ciuitas est caput, tripartita est:cùm prima sit Lugdunensis, secunda Rothomagensis,quæ continet Normãniam, cùm caput sit Normanniæ.tertia deniq; caput est Turo metropolis ciuitas Andegauiæ,& Bituriceñ.finitima, Oceanoq; proxima. vt dicit Philippus Bergomensis in loco suprà allegato, sed hodie aliter fit diuisio, quia diuiditur in Ducatus & Comitatus,vt infrà dicam.

Tertia est Narbonensis Gallia,& ipsa in duas subdiuiditur partes, scilicet in Gothiam,cuius metropolis est Narbona,& Burgundiam,in qua plurimę sunt vrbes ce

ebres, videlicet Arelatę regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Tarentasia.

Hec regio longo tempore sub regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa ducatus titulo admodum est insignis: cuius duces cœterorum Christianorum duces facilè præcellunt. In hac duę præcipuę ciuitates Augustudunū scilicet, quam Iulius Cæsar Heduam nominat (cuius sum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Romanorum auxilio vniuersam penè sibi subiugauerit galliam. Senonensis item altera fuit, quę Romam obtinuit, & incendit ac spoliauit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in transalpina gallia condiderunt. garunnam verò Sagonam, Matronam, & Sequanam, inter alios fluuios hæc gallia habet.

Alia est gallia quę dicitur Aquitania, quę secundūm Ptholemęum lib. ij. ab occasu mari Aquitanico, ab ortu & septentrione Lugduneñ. regiōe terminatur. & à meridie Pyreneis montibus habet insignem ciuitatem Burdegaliam. Populi eius Auerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alij permulti.

Alia est Gallia transalpina, quæ in sex diuiditur partes seu regiones, à gallis celticis nūcupata. Ipsi namq; galli Celtici, quia etiam terra eos quos genuerat capere non poterat præ multitudine, duce Breno senonensi, trecenta eorū milia vnà cum vxoribus & liberis, siue glorię cupiditate pellecti: siue, vt alij volūt, ad intestiua bella vitanda ducti ad nouas sedes accessere, & in Italiam se transtulerunt (vt Iustinus in xxxiiij. epitho. habet (quorum portio nobilior in Italiam consedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, e quibus liberos suscipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes purissimi remansere Galli, atq; ita vniuersa Cisalpina prouincia appellata est Gallia, quę postea diuersis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non est de Gallia, nec etiam tunc erat sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiæ.

Gallia concomitatur & iungitur Germaniæ, ita quòd Germania magna sequitur Galliam, quæ Germania magna extensa vsq; ad Sarmatiam inter Rhenum fluuium ab occidente mare à septentrione, & Danubium à parte meriodinali. Et hæc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet & inferiorem. In superiore verò Saxones sunt ab Rheno diuisi, vbi Oceanū influit quibus semper quasi bello contendunt: deinde Bauaria, Austria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac secus Lemni fluenta est Curuania, & aliæ nationes multæ.

In inferiore autem Germania ab Albio flumine ad oceanum protensa, quæ circa Rhenum consistit sunt Albia, Daunia, Rusia, Marcomandia, & aliæ multæ nationes: &, vt fertur, quinquaginta quatuor gentes inhabitant vniuersam germaniam, vt Ansimari, Quadungeri, & alię gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat. & de pluribus alijs vide per Philippum Bergomeñ. in libro xij. sui supplementi chronicarum. Aliæ etiam partes germaniæ nominantur in margarita philosophica. libro vij. tractatu j. c. xlvij. videlicet Franconia siue Francia orientalis, Vuestualia, Frisia, Saxonia, Thuringia, Hassia, Marchia, Brandemburgeñ. Misia, Slesia, Bohemia, Marauia, Cimbrica Chersonesus, quæ nunc Dacia, vulgò Denumarck ad septentrionem: cūm alia sit Dacia quæ Vualachia nunc dicitur, de qua infrà. post Cymbricam Chersonesum, Noruegia, Suetia in mari. Inter Danubium & Alpes Reticas, primam Reticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vindelicia seu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia cui nonnulli Stiriam & Carintiam ascribunt. Pannonia superior nunc Austria. Pannonia inferior quæ & Vngaria à mari Adriatico, Histria, Illyris, Liburnia, quam dicunt Chroatiam, Dalmatia, quæ & Sclauonia: & ista videtur esse maior quàm alię tres regiones.

Italia verò altera pars Europæ sequitur Germaniam, & est ab alpibus vsq; ad mare mediterraneum. In ea sunt plures regiones sequeum. Lombardia, Tuscia, Ethruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de alijs; & hæ partiales positæ sunt in magarita philosophica, vbi suprà. Philippus verò Bergomensis libro iiij. sui supplementi, dicit hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis positam inter Adriaticum & Tuscum mare siue superum & inferum, & à iugis Alpium, dorsoq; Apenni montis porrectam se paulatim attolentem vsq; ad Reginum verticem & littora Brutiorum extenditur, in vltimoq; sui in duo scinditur cornua.

Eius autem latitudo ab Augusta prætoria, quę in Alpium fine versus occidentem est constituta, & per Romā Capuamq; porrigitur vsq; ad oppidum Rhegium, Solino teste, decies centena & viginti passuum millia colligit. Latitudo verò quadringenta & decē, vbi est maior latitudo: vbi verò minor centum triginta sex: vniuersæ autem ambitus tricies centena lviij. millia cōplectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino esse, autor est Varro: quem sequitur idem Bergomensis ibidem, vbi ponit quòd subdiuiditur in xviij. regionibus. sed libro x. dicit tantū quindecim regiones esse in Italia. & in dicto libro iiij. dicit q Iginus (qui de Italiæ vrbibus scripsit) refert septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero facta per singulas regiones dinumeratione dicit tantummodo ducentas sexaginta quatuor, quæ episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cætera, dicendo illum nōvel mediocriter doctum quem eius laudes aufugiant: quæ non solum humanarum rerum sed etiam diuinarum mater habita est. Dicit etiam Beroaldus in suis orationibus, quòd Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gētium in toto orbe traditur quæ omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, fœminis, ducibus, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiam per Strabonem. libro vj. suæ Geographiæ, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre: & ad Bartholemeum Sibillam in suo speculo. in iij. c. primę decadis iiij. quæstiuncula.

Inter has partes Europæ & post Vngariam est adhuc Misia, aut verius Mœsia superior: quæ Seruia siue Rhosciana & partim Bosna dicitur: Mesia inferior quę continet Bosinenses & Vualaccos, Bassos, & nunc Bulgutia: Datia quæ Vualachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Chersonesus, Epirus, seu Romania, Dedania, Molossa, Chaonia, Peloponessus, seu Morea, Achaia: ibi Chorinthus, Archadia quæ & Sitiona à Sitione rege à quo regnum Sitionorum, Macedonia, Thessalonica, Ellados, seu Atthica vbi Athenæ, Boëtia vbi Thebæ ciuitates nominatissimæ. Græcia ecce quàm lata hodie heu

heu à

Thebę ciuitates nominatissimę. Gręcia ecce ꝙ lata hodie,
heu à spurcissimo inimico crucis Christi Turcho fermè
tota deuastata. A Germania vsq; ad Scythiam, Sarmatia
est regio latissima: cuius partes, vt aiunt, Polonia Masso-
uia, Prusia, Lithuania, Samethia, Liuonia, Rusia &c.
Scythia & quæ nominatæ sunt Sarmatiæ regiones. Bar-
baria dicebatur à feritate gentium seu Tartaria. Hæ enim
partes & regiões supradictæ sunt omnes de Europa, & fe-
rè omnes Christianam fidem agnoscunt: vt infrà amplius
dicetur, ex quo magis laudanda Europa. Has partes am-
pliori stylo declarat Io. Laziardi in epithomatibus histo-
rię vniuersalis. c. xlij. quem videas.

Sed quę istarum quinq; regionum Europę sit dignior
& excellentior, & quę magis laudanda & extollenda, an-
tequàm ponam alias duas partes orbis Asiam, scilicet &
Aphricam, & cùm sis Gallus & quisq; suũ lauder, plus ex-
pedit laudare Galliam, eo etiam quia, vt plurimum, opera
nostra videbuntur apud Gallos ꝙ̃ alios, ne sim illis infe-
rius plurimum eos laudare cupio. Quoniã rerum nostra-
rum cognitio magis ad nos ꝙ̃ externarũ pertinere existi-
matur: & quãtum quisq; suę patrię debeat dici, non potest
l. veluti. ff. de iustitia & iure. de quo aliquid retuli in pręfa-
tione ad cõmentaria nostra super consuetudinibus duca-
tus Burgũdiæ. etiã quoniam, vt dicit glo. & Bal. summãdo
l. si. C. si seruus exportãdus veneat. patria sua debe cuilibet
esse maior ꝙ̃ alia, cùm pro ea pugnandum sit, vt ait Cat-
ho. & argu. l. fallaciter. C. de abolitio. & l. penul. C. ad le-
gem Iul. maiestatis. & pro patria multi se deuouerũt. quos
vide per Iaco. Capelli in suis fragmentis. Id quod etiã effi-
cit charitas quędam patriæ: qua pleriq; omnes tenemur.
Est sua cuiq; patria charissima atq; gratissima. Est & amor
patrię rõne valẽtior omni. vt ait Naso ad Ruffinũ, & qui
paulo post subiungit.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Et idem.

Dulcis amor patrię, quo non prestantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingens natura singulis inna-
tus est. Ideo apud Sceuolam iureconsultum in. l. qui habe-
bat. ff. de legatis iij. testator quispiam patriam suã dulcissi-
mam vocat, & ibi Accursius notat suam cuiq; patriã esse
dulcissimã. Atq; etiam Marianus Sozinus cõsil. xxxv. in
cipien. circa prædictam col. iij. versicu. ij. magis proximé.
& per illum textum etiam dicit Romanus consilio xlvij.
quod incipit, in proposita quæstione. versicu. iiij. ad idem
ꝙ sua cuiq; patria cœteris dulcior est & amabilior. Itaq;
natura ita comparatũ est, vt patriam suam, qualiscunq; est
quisq; laudet, extollat, prædicet, sicuti etiam facit Vlpia-
nus iureconsultus, in l. j. in pri. ff. de censibus. vbi suam
ipsius patriã mirum in modum cõmendat, magnisq; laudi
bus effert. Et cõsilium Aristotelis est relatum pet Policra-
ticum libro viij. c. ij. de nugis curialium. dicentis interesse
plurimũ, vbi quicqd laudetur vel vituperetur. Nã pluri-
mum refert qui sint audientium aut legẽtium mores. Ideo
de laudibus, & prius de origine gẽtis nostræ aliqd attinge
re decreui, sed ne grauem materiam omissa prefatiuncu-
la, seu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum
nostro Textore Gallo in suis epithetis. in verbo, Galli.
Cùm rerum clarissimè gestarum celebritas diu nunq; la-
teat in obscuro: miror atq; miror, quid fuerit causæ vt Gal
lorum (qui totius orbis nedum Europæ clarissimi fuerunt
& potentissimi) obscura, ac velut nescio quo obliuionis
conopeo, seu velo sepulta semper dormiuerit origo. Ne-
q; certum aliquid non modo prioris seculi scriptores po-
steris reliquerint: sed nec liberis quidam nobis proaui no-
stri verbum vnq; fecerint vllum. Nulla est ortus quantum
peregrini & obscuri natio, quæ aliquam sui ac principum
suorũ memoriã posteritati non dimiserit. Qui de Scythis
(exempli gratia) agresti tamen & barbara gente non lo-
quatur, quiq; de eorumdem regina Thomyri, non multa
garriat, iuuenitur nemo. Ponticam gentem solus Mithri-
dates fecit memorabilẽ. Colchos multa re magis ꝙ̃ vene
ficio insignes sola Medea suis clarauit parricidijs. Sauro-
matę seu Sarmatæ tractilibus casulis volubilibusq; tugu-
rijs (quia plaustris pro domibus vtuntur) famam sibi cõ-
pararũt. Trogloditas, Erembos, Astartas, Homeritas, Bra
chodios, Blemnyas, Aethiopię gentes & si remotissimas
memorant cosmographi. De Getulis, Numydis, Massy-
lis, Mauris, & Marmaridis Aphricæ loquuntur omnes
Gymnosophistę, Bragmanes, Hermanes, Orithę, Ictio-
phagi, Cynamolgi, Indorum remotissimi etiam prædican
tur. Abrabiæ (quę Petrea nuncupatur) Agrei Gerrei, Am
manitæ populi, & si ignoti, nomen tamen meruerunt. vt
multa paucis perstringã Parthi, Medi, Babylonij, Assyrij,
& aliæ cuiusq; regionis gentes suis illustratæ sunt titulis,
& amplissimis plerumq; voluminibus decoratę. Si ab
Asiaticis ad Europeos sit veniendum, Ethrusci, Pisani,
Insubres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes,
Precutini, Vestini, Marsi, Samnites: omnes Italiæ populi
scriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Athenien
sibus, Myceneis, & Corinthijs: quantum ampulletur & su
perbiat Græcia nemo non nouit. Soli Galli omnium tanto
nobilissimi quanto rei bellicæ peritissimi omittuntur, ac
velut incognita Demogorgonis spelunca inhumati, nihil
omnino aut certè parum in lucem adhuc emerserunt: ma-
gisne iniuria temporum an scriptorum negligentia conti
gerit, ignotum est. Audeam tamen dicere virtutum magni
tudine, probitate morum, consilio, prudentia, comitate,
religione, pietate, bellandi peritia, nullis vnq; terrarum
populis fuisse inferiores: quod satis amplè & veridicè, sty
loque elegãtissimo prosequitur Textor in dicto loco, &
ita Galliam cæteris Europæ partibus esse extolllendam
constat tam ex prædictis quàm origne, amœnitate, fru-
galitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obserua-
ta literarum traditione, & pluribus alijs que etiam testimo
nio autorum extraneorum sigillatim declarabimus.

Nempe, vt ibidem disserit Textor. Gallorum prima
origo incerta & obscura est. Sunt enim qui dicunt gallos
dici quoquæ galatas à Galate filio Herculis, qui (vt scri-
bit Diodorus) deuicto geryone in Galliam veniens ex
virgine quadam eius loci indigena Galatem genuit, qui
regno præfectus incolis dedit nomen. Quod & Berosi ver
ba confirmant scribentis, Celtas (qui sunt galatæ veteres)
constat à rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus
etiam galatę in Asia & gallogræci in Europa dicti sunt.
Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appel-
latos putat.

Sed hæc omnia ficta & commenta sunt eorum scilicet
arbitrio, qui vt aliquid scire viderẽtur, aut saltem lectores
nõ viderentur destituisse. Has ꝑ animi sententia fabricatæ
sunt origines. Verior videtur ratio vñ galli dicti sint à niueo
lactis colore, ꝙ galla dicitur. ꝙ scilicet eorum corpora ob

frigoris vim modo lactis sint alba & candida. Quod etiã non discrepat à Virgiliano versu.

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectitur. Vnde Baptista Mantuanus ex Dionysio, libro secundo.
Ignea mens gallis & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.

Cui⁹ sentẽtię adstipulator est Laziardus in suis epithomatibus historiæ vniuersalis, ca. xvij. in fine, licet Ioannes le maire in suis illustrationibus galliæ originem gallorum à rege Gallate filio Herculis, de quo s. fuisse asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci & terrę frugalitate seu fertilitate: cùm terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur nulla est pars terrarum, quę merito gallię conferri potest: siue eius situm, siue perẽnem salubritatem: siue quicquid quo carere vita non debet, scrupulosissimè requiratur. Itaq; ad hanc exornandã omnes naturæ vires incubuisse cur sit credibile dicam. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis ęstuet caloribus, nec rursus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocentissimus vbiq; ac saluberrimus aër durius nescias an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris Alpium vastitas, summouens ab arcto horridos aquilonis rigores Britannia patens ab ortu, regio quę nos à germanis Rhenus discriminat: prætenta occiduis flatibus Pyrenei iuga. Non hic, vt in Italia crebrò fulmina sęuiunt. Nam capitolium non semel, sed sępius fulmine ictum conflagrauit, ait Lactan. lib. iij. Nec anniuersarię lues debacchabant, vrbesq; totas exhauriũt. Nulla hic infida grassantur Maria, nulli terremotus vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia frequẽtissimum. Nõ hic campi vastis arenarum solitudinibus squalent: nec vt in Aphrica innumeræ, tum belluarum, tum serpentum pestes homines & deuorant, & lenta veneni tabe conficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere possit: quæ tyrannicis crudelitatibus nunquam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitum corio statim arena subest, peculiare Germaniæ & septentrionis malum. Dixeris hic palladem cum Baccho certasse, maior ne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia cùm nõ tam careat quàm indigeat. Fateantur Britanni oportet se duos præciosissimos naturæ liquores Francis debere accepto referant: quòd & Gallia abundantia Britannicam sterilitatem quotannis ferè leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiã atque ex gallia expectabunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus aspera, torrido solis vapore magna ex parte squallida, & siticulosi tractus iniuria, famem vel incolis suis indicit. Profecto Lusitanię, gallicię, Asturiæ, Cantabriæ, Gallia horreum est. Non à germania. Hæc enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potum coquit absumitq; in seruisiam. Quid bellatores Morinorum, Treuerorumq;, & Burgundorum equos commemorem? Quid optima Britonũ armenta? Quid felicia Lemouicũ, Auernorumq; pascua. Quid perpetua Cereris, & Pomenę in armoricis studia? Tot nobilia Biturigũ, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiorũ saxa? Tot splẽdida Heluetiorum æra? quid tenuia? quid candida? quid neruosa Atrebatum, Rhemorum, & Camoracensium lina? quid illa terris omnibus expetita Neruiorum aulea? Allobrogum, Lotharingorum, & Corisopitentium: quo recentiores sunt argenti auriq; fodinæ. Hoc magis arguunt galliam nondum effœtam esse tot seculorum prouẽtu. Nam apud Tectosagos, Tarbelios, & Aquitanici, maris accolas aurum effodi ex Strabone, apud metellam ex Plinio nemo nescit. Et etiam apud iurisconsultum Papinianum in lege diuortio. §. si vir. ff. soluto matrimonio, relatum est in gallia lapides renasci. Sed quis obrizum Baionensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto verum quàm certum Guarone, Rhodani, & Dordone auriferas esse vndas, Druentiæ veró non solum aureis arenis beata, sed & gemmeis lapillis præciosa fluenta. Narbonẽsis prouinciæ dotes qui pro merito attigerit? tam suaues florum odores? tam numerosos succorum sapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot suaue rubentia cocci grana? fragrantes thymo saliuncta libanotide campos? Feremicantes benigne calidorum fontium scaturigines? Fertilissimos croci Albigesiorum agros. In pleium autem Galliæ promiscua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis soli glebas. Tot lęta apricorum collium vineta. Iam superba frugiferarum arborum poma. Iam multiplices pecorum greges. Hęc Christoforus Longolius in sua oratione de laudibus diui Ludouici atq; Francorum habita in vniuersitate Pyctauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quo ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloquij causa scius prætermisit, vt sunt vina Belnensia seu Burgũdiæ, quæ super omnia vina sunt præcipua & extollenda: & ferè per vniuersam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normaniam, & Britanniam vehuntur, de quibus infrà in lxxxiiij. consideratione huius partis.

Et etiam, vt ait Campegius in libro de tropheis gallorum, tractatu, j. Terra galliæ est frumenti præcipuè & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestiuis imbribus, in omnia frugum genera fecũda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, verũetiã Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat subministret. Hinc etiam nõ frumenti tantum copia magna est, verũetiam vini, olei, mellisq;. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duob⁹ magnis fluuijs Rheno & Rhodano insignis: omnia ad vsum animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi galliæ fertilitate & bonis, meminit Budæus noster in libro de Asse & partibus eius lib. iiij. vbi ait. O beatam futuram Galliã, si tam ei contigisset heros habere frugi q̃ bonos habere solet. Nam mancipia vel quæ maximè vnquam prouincia dicto habet audientia. Iam primũ in ea summũ liberi patris cũ Cerere certamen, vt vini nobilitates non possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & q̃ vtriusq; maris cinctu & cõmercio cõmodè comiterq; habitatur: soli vbertas tãta est in vniuersum, etiã inter inopes frugũ steriles q; prouincias: vt quasi annonę prefecturã sub cardine nostro gerere existimemur. prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumq; abstemium cũm libuit possimus, quum sumen (vt ita dicam) occidentis arare videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritate corporum impigram atq; eximiam ad vices obeundas. Et idem Budęus in dicto libro, & libro iij. Inter alios principes mundi dicit regem Franciæ (qui tenet ferè totam galliam) habere magnas opes, & tot nũmos redditualeś habere,

habere, quot olim Rom̃. imperium habuit. Vnde dicit si tributa quæ quotannis ex occasione gerendarum rerũ variè indicuntur ad statam fixamq́ summam & formulã redigerentur, posse hylari populi conditione ad quinquies & vicies centena milia peruenire. Vectigalia autem & patrimonium regium ac diadematicũ duodecies centũ miliũ conficere, reliqua omnia quæ vices statas nõ habent (qualia sunt fortuita & aduentitia, & omnia in fiscum cedẽtia) in paginam liberalitatum sunt seponẽda, cũ muneribus & magr̃atibus & oĩbus dispẽsationibus quę codicillis conferuntur à regè, sed illa non taxat in. d. lib. iiij. sed lib. ij. aliter æstimat redditus regni Franciæ, ideo eum vide.

Extollenda & magnificanda est etiam Gallia ex moribus antiquis Gallorum, qui erant multum vtiles, laudabiles & virtuosi, de quibus multi attestantur. Nempe Gallorum prioris seculi mores nostris longè dissimiles fuerunt.

Primò, enim liberos ad conspectum suum prius venire non patiebantur, quã per ætatem adoleuissent, ac subeũdis militaribus periculis essent idonei: quod etiam legitur obseruatũ fuisse à Spartanis seu Lacedæmonijs, qui optimis Licurgi legibus seu institutis regebantur. vtinam, atq; vtinã ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroq; parente nimis delicatè enutriti deperderentur.

Item viuentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent: hæc nõ approbo, nec approbat fides nostra Christiana, licet mutuum dare, ex charitate procedat.

Tertiò, viri quantitas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepissent, tantũdem domesticarum fortunarum æqua ęstimatione cum dote conferebant: quicquid inde fructuum succrescebat asseruebatur, eratq; eius qui alteri fuisset superstes cum capite. Ita enim (teste Baptista Fulgosio in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus. lib. ij. titu. de priscis institutionibus) facta inter virum vxoremq; par conditio plus amoris retentura in matrimonijs putabatur. Et ibi scribit de Gallorum consuetudine circa matrimonia. Haud malus, ait Gallorum is mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne pro praeter ingratum matrimonium puellę parentes incusarent, parata magno inuitatorum numero cœna virgini permittebant, vt ex inuitatis maritum sibi deligeret, electionis autem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam manibus dedisset.

Quartò, viri in vxores sicut in liberos vitæ & necis potestatem habuere. Et pro hoc facit, quoniam nõ minor debetur reuerentia per vxorem marito, quã per filium patri, Dominus meus Iason in l. transactionem. C. de trãsact. dixi. §. in xj. parte.

Quintò, si qua mulier veneficij fuisset coniuncta, à mariti sui propinquis incendio, alijsquè cruciatibus consumebatur.

Sextò, quę viuentibus chara fuissent cum eisdem defunctis in funere cremari consueuerant, vel ipsa etiam animalia, ac etiam aliàs serui & clientes, quos ab his dilectos esse constabat.

Septimò, de republica nisi in publicis consilijs licebat loqui, & de prędictis, vide in commentarijs Cęsaris libro vj. de bello Gallico.

Octauo, qui vltimus in consilium venerat morti dabatur, vt idem Cęsar ait ibi. lib. v.

Nono, ei qui tumulatus esset, minister publicus vestes rescindebat, adeo vt reliquę partes prorsus essent inutiles.

Decimò, prolixas nutriebant comas: hodie verò breues deferunt ad modum Alamanorum.

Vndecimò, vestes auro pictas gestabant, & hirsutis vtebantur sagulis: propterea Iuuenalis satyra ix. textorẽ appellat Gallum, vbi ait.

Et male percussas textoris pectine galli
Accipimus.

Viliores enim vestes texebant. de his Strabo libro iiij. sic ait. Sagis vestiuntur comasq; nutriunt. Promissis vtebantur fœminalibus. Pro tunicis scissos gerebant amict⁹, vix pudenda natesq; velantes, lana quidem aspera, & oblongis villis, ad quod allusit Martialis dicens.

Me pinguis gallia vestit. Et libro iiij.
Accipe sequanicæ pinguem textricis alumnam.

Et Virgil. lib. viij. de eisdem sic meminit.

Aurea Cæsaries illis atq; aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quisq; Alpina coruscant,
Gesa manu, scutis protecti corpora longis.

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonij: plurimis vero lycijs Alexandrini texere, quæ polymita appellãt, ita galli scutulis vestes diuidere, quæ scutulata dixerunt instituere. Hastas alij, alij arcus, pleriq; fundas, nõnulli fustes in bella ferebant, prelongisq; vtebantur gladijs.

Duodecimo, galli humi corpora resupinabant ad quietem, Strobonis ætate, stramentis sedentes cœnitabant, lacte & suilla carne vescebantur, feroci omnes ingenio, ducebantur maiore belli quã agrorũ studio: torques aureos pẽsiles collo portabant, victoria efferebantur, victi autem stupebãt, eorum (quos in libello cecidissent) capita, equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio, mos etiam fuit apud gallos, pręcipuè Belgas, vt in cõmentarijs Cæsaris. lib. j. in princi. & in ij. de bello gallico. laudabilis q̃ mercatores minime ad se venire patiebantur, qui ea importent quæ ad effœminandos animos pertinent, quæ consuetudo approbatur à F. Patritio in suo libro de institutione reipublicæ, libro primo. titulo octauo.

Decimoquarto, Mercurium præter cæteros deos venerabantur, quem omnium artium prædicabant inuentorem. vt pater in commentarijs Cæsaris libro vj. de bello gallico. Ituri in pugnam, quicquid manubiarum inde retulissent, vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex pręda, graui supplicio puniebant.

Decimoquinto, vt scribit Diodo. Siccu. libro v. Fuit etiam apud eos moris, nullum absq; philosopho sacrificium facere. existimabant enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tãquam dijs propinquiores. Horum intercessione bona à dijs censebant petenda, quorum consilio in bello & pace vterentur. vnde & Druydas (qui vetustissimi eorum sacerdotes pędicantur) sacrificia curare publica & priuata solitos, religiones item interpretari, adolęscentes disciplinis instituere, rerum naturalium causas scrutari, de cæde, de finibus, cæterisq; controuersijs cognoscere fama est: ita vt siquis siue publicam siue priuatam personam gerens decreto non stetisset, eidem sacrificijs interdicerent.

Hi omnem hominum cõgressum & sermonẽ declinabant, ne cõtagione polluerentur, vnus omnibus pręerat, in cuius defuncti locum, suffragio alius sufficiebatur. Animas credebant non interire: sed in alia transire corpora.

Multa de ſyderibus diſputabant, de mundi & terrarũ ma-
gnitudine, de rerũ natura & poteſtate, vt de ijs & pluribus
alijs. Cæſar fecit mentionem in ſuis cõmentarijs. lib. vj. de
bello Gallico. & infrà dicetur in lix. conſideratio. vbi præ
cipuè de laude huius ciuitatis Heduæ deſcribetur.

Decimoſexto autore Celio lib. antiquarũ, lectio. xij. c.
xlij. Galli ſagittas helleboro cõſueuerant collinere, quòd ijs in
venatibus tranſfixæ ferę multò viderẽtur & efficerẽtur te-
neriores & delicatiores ad cibũ. Reſcindebant tamẽ partes
quæ ambibant vulnus propter hellebori contagium.

Tanta denique, teſte Celio lib. antiquarũ lectionum vij.
c. liiij. fuit Gallicarũ mulierum virtus, vt inter infeſtas ciui
lis furoris acies quãdoque ſeſe immittere conſueuerint, ac la
chrimis interdũ, quandoque etiam precibus obliterata diſ-
cordia pacem procurare.

Vnde & apud veteres Gallos mos diutiſſime ſeruatus
inoleuerat, vt cùm de pace belloque conſultaretur, mulieres
adhiberentur. Si qua præterea (vt fit) inter ſocios incidiſ-
ſet cõtrouerſia, mulieres ſedebant arbitræ, quod adhuc de cõ
ſuetudine approbata (quæ pro lege ſeruatur) apud nos
obſeruatur. Cùm in partibus Gallicanis fœminæ præcel-
lentes, vt regina, in ſubditos ſuos ordinariam iuriſditio-
nem habere noſcuntur. vt dicit textus in ca. dilecti. de arbi
tris. in antiquis.

Præterea in fœdere (quod ſanxerunt cum Hannibale)
voluerunt, vt ſi quis Gallorum ſe à Carthaginenſium ali
quo iniuria affectum quæreretur, eius rei iudex eſſet Car-
thaginenſium magiſtratus. Sin Carthaginenſium quiſque
ab vllo Gallorum iniuſti quippiam paſſus eſſet, Gallicas
mulieres de ea re iudicium facere. hæc Celius. vt refert Te-
xtor in ſua officina in fine, vbi deſcribit diuerſos mores
populorum. & in ſuis epithetis, in verbo, Galli. & dixi. ſ.
in ij. parte, in xix. conſideratione. vbi laudantur mulieres
ex ſagacitate. in fine.

Sed de Gallis vlterius proſequamur cum Textore no-
ſtro, ſi virtutis Gallorum inſpexeris (ait ipſe) maximè re
gum & principum per paucos reperies omnibus Roma-
norum imperatoribus non facilè præferendos. Quis regũ
noſtrorum pronus fuit in ſtupra & rapinas, vt Iulius? in
adulteria, vt Auguſtus? ebrietatem & comeſſationes, vt
Tyberius? vim ſororibus inferẽdam, vt Caligula? ad cru
delitatem, vt Claudius? Si quis inquam matrem interfe-
ciſſet, vt Nero? Auaricię ſtuduiſſet, vt Galba? ſordidę fuiſ
ſet gulæ, vt Vitellius? portentoſæ libidinis, vt Heliogaba
lus? ſenatorum interfector, vt Domitianus, vt Traianus
& Diocletianus? Chriſtianorum homicida, vt Adrianus
pedolatres? Aleator & popino, vt Antonius verus, vt Cõ
modus Neronis imitator? Parcus vt Aelius Pertinax?
Parricida & inceſtuoſus, vt Caracalla? Inſtar Maximini
guloſus? Inſtar Gordiani iunioris mulieroſus? Cæterorũ
denique inſtar omniũ probroſis omne genus flagitijs ado-
brutus. Sed noſtra Gallia his portentis caruit. Felix Gal-
lia regibus, inquit Italus Politianus. Et de virtutibus illo-
rum ſcripſit ſatis breui ſtylo Simphorianus Campegius
in ſuo tractatu de tropheis Gallorum, in cap. de genealo-
gia, & Gaguinus amplè in ſuis Chronicis de geſtis Fran-
corum. Et in hoc præ cęteris principibus & regibus mun
di veniunt laudandi, quòd à tempore fidei Chriſtianæ ſuſce-
ptę continuo veri zelatores & protectores eiuſdem exti-
terunt, quod patet ex ſignificatione vocabuli (cui eſt ſer-
uiendũ, vt inſtitu. de donatio. §. eſt & aliud.) cùm Chriſtia
niſſimi nuncupati ſint, nulloſque errores contra ipſam fidẽ
receperunt, fouerũt: ſed illos à regno extirpauerunt, tanque
fortes hæreticorum malleatores: ita quòd ſola Gallia car-
uit monſtris, vt infra proximè amplius dicetur. Inter alia
etiam ſemper floruit Gallia in adminiſtranda iuſtitia, vt
dixi in pluribus locis, propterea verificatum eſt dictum
pſalmiſtæ in Gallis, vbi ait. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti
iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo læti-
tiæ præ conſortibus tuis. Nec mirum, cùm maximè Gal-
lis innata eſt iuſtitia, temperantia, concordia, & vrbani-
tas, vt ſtatim dicam.

Præconizanda eſt vlterius Gallia tam ex religione an
tiqua & cultu deorum obſeruato, prout tunc tempus pa-
tiebatur, de quibus iã aliquid retuli ſupra proximè, quàm
ex fide Chriſtiana ſemper ſeruata, quam nunquam à tem-
pore quo illã receperunt (quod fuit anno domini 478.)
quo tempore Clodoueus rex Frãcorum effectus eſt Chri-
ſtianus hortatu & deprecatione Clotildis eius vxoris fi-
liæ regis Burgundiæ, quæ Chriſti documẽta ſequebatur,
cùm ante id tempus iam effecti eſſent Chriſtiani reges Bur
gundiæ, quæ pars eſt Galliæ, dimiſerunt, reſpuerunt, re-
pudiauerunt, nec ab illa receſſerunt; ſed ſemper in fide
Chriſtiana firmi & veri permanſerunt, ita quòd Gallia
ſemper monſtris caruit. vt dicit Petrus Bleſeñ. in ſuis
epiſtolis. & etiam Hieronymus in Vigilantium. & Petrus
Venerabilis Abbas Cluniaceñ. libro iij. epiſtolarum.
epiſtola xj.

Et primò de religione antiqua & cultu deorum videas
Iuſtinum de Maſſilia loquentem. Sed etiam ante Chriſtũ,
Galli iam de Chriſto prophętizauerunt facto & opere.
Cùm ſit pluſquam notiſſimum eccleſiam Carnoteñ. fa-
ctam fuiſſe & dedicatam in honorem virginis pariture,
prout Græci Athenis ædificauerũt templum, quod dedi-
catũ fuit deo ignoto. Sed poſt Chriſtum certũ eſt, quòd ex
Gallorum regibus à Clodouei tempore (qui primus, vt
dictum eſt inter eos Chriſti fidem agnouit) aut infidelem
effectum, aut de fide malè ſentientem legimus neminem.
Ex Romanis autem imperatoribus & poſtque veritatis viã
agnouerunt, complures retrorſum ea deſerta abierunt, ac
de Chriſto malè ſenſerunt.

Imprimis Canſtans Conſtantini magni filius.

Arrianus, nonne perſecutus eſt Chriſtianos?

Idem Conſtantius eius frater ſimilimis fratri Arrianus
fuit.

Iulianus apoſtata perfidus contra fidem (vnde apoſtata
vocitatus eſt) qui poſt Conſtantium à Chriſtiana fide re
ceſſit, & odio ſummopere habuit Chriſtianos, quibus of-
ficia & ſcientiarum ſtudia interdixit.

Valens Imperator in oriente tanque Arrianus perfectus,
Chriſti fideles perſecutus eſt. vnde præcepit, vt monachi
ſub temporali domino militarent.

Anaſtaſius imperator nonne factus eſt hæreticus per-
tinax?

Iuſtinus minor nepos Iuſtiniani homo fuit auarus, rapax,
& impius, & hæreticus.

Leo tertius Imperator Romanus vir vtique peſſimus fuit,
qui beatæ Marię, atque aliæ ſanctorum imagines in publi-
co concremari fecit.

Conſtantinus quintus perſecutor fuit eccleſiæ qui mul-
tos catholicos & monachos occidit impiè magicis va-
cans artibus.

Valerianus octauam in Chriſtianos poſt Neronem exer-
cuit perſecutionem.

Aurelianus verò nonã in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, vt Seuerus qui quintam in Christianos suscitauit persecutionem. Domitianus secundam, Traianus tertiam, Maximinus sextam, Decius septimam. Nõne omnes isti imperatores iniqui, pertinaces, infideles, hæretici. & de Christo malè sentientes fuere? Ita vt horũ æuo iusto dei iudicio Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in oriente Barbari continuè occupant, & Romani ab armorum vsu bellandiq; consuetudine abalienati: inermes, inertes, pusillanimesq; effecti, atq; ignauię dediti ad gallos tanq̃ strenuos & bellicosos milites, qui semper Romanæ ecclesię prõptissimi & adiutores & protectores fuere, qui nec mortem oppetere, id necessitate exigente, quandoq; dubitarunt.

Ideoq; dicit Franciscus Philelphus in epistola ad Carolum vij. Si verũ sine cuiusq; inuidia fateri licet, posteaq̃ impia & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit: nullum est vsq̃ hominũ genus cui plus debeat Christiana religio, quàm inuictæ Francorum nobilissimæq; virtuti. Cùm reliqui enim ferè omnes, & reges, & populi Christiani ignauo quodam animi torpore tanquam elanguissent: soli Franci inuenti sunt qui ingenti animo & excello omnium barbarorum & infidelium impetum non modo sustinuerint, sed represserint, fugarint, fuderint, oppresserint, vt dictum est suprà in quinta parte, in consideratione de rege Franciæ.

Quamobrem Carolum magnum Pipini filium imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum reges fermè omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud suos rebus bene gestis regnoq; pace acquisita feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum principum non modica pars, aut ignominiosè à suis, aut quouis alio infortunio periere. Et vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Cæsar viginti tribus plagis acceptis in senatu & consilio occiditur.

Octauianus Cæsar Augustus apud Campaniam intoxicatur.

C. Calligula postq̃ triennio & decem mensibus imperitauit, trucidatur à suis.

Claudius anno Imperij decimoquarto venenatur.

Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore constitutus (qui ardente Roma Troiæ alosim decantarat) seipsum suo pugione confodit.

Vitellius cum summa ignominia ex ædibus tractus luto & stercore conspersus, mucrone gladij mento supposito, ne præ pudore faciem inclinaret, ad scalas gemonias ductus, minutatim excarnificatur.

Galba senex Imperij mense septimo in vrbe ad lacum curtij trucidatur, & eius caput, quòd toti orbi legẽ dixerat, à Gregario milite amputatũ, ad calões & lixas est proiectũ.

Otho nonagesimoquinto imperij die seipsum pugione confodit.

Domitianus ex optimo patre pessimus filius Christianorũ persecutor sæuissimus anno imperij sui decimoquinto necatur à suis: tãto infelicior, q̃to eius potẽtia diuturnior. Prolongatio em̃ tam sęuæ tyrannidis quid fuit, q̃ coaceruatio diuinæ indignationis, iuxta dictum Valerij maximi. Lento etenim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemq; supplicij grauitate compensat.

Antonius Commodus, omnibus (vt dicitur) incommodus, duodecimo imperij anno strangulatur.

Aelius, q; illiberalis esset & sordidus, Imperij mense sexto palam occiditur.

Antonius Caracalla septimo imperij sui anno dũ veuãdę vesicæ gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur.

Heliogaballus homo flagitiosissimus quarto imperij anno tumultu militum necatur.

Decius Christianorum inimicus imperij anno secundo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusq; reperto.

Valerianus qui cum Galieno regnauit captus à Pacaro Parthorum rege, non occisus statim, sed occæcatus, & cathenatus, atq; ad diuturnam mortẽ reseruatus, erat enim ei equum ascendenti scabellum pedum, quod aliter dicitur suppedaneum.

Nonne & Tyberius veneno perijt, qui ex mansueto princpe in seuissiumam permutatus est bestiam?

Pertinax imperator in domo sua à militibus occisus fuit.

Iulianus Didianus in palatio occisus est.

Macrinus post Bassianum à suis occisus fuit.

Alexander Varij Heliogaballi filius à militibus opera Maximini occisus fuit.

Maximinus apud Aquilegiam cum filio suo à militibus occisus est.

Gordianus tertius interfectus est à suis militibus.

Philippus & suus filius eiusdem nominis ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti sunt, pater Veronæ, & filius Romæ.

Quintilis frater Claudij occisus est.

Florianus occisus est insidijs militum.

Probus de Pannonia occisus est à militibus.

Carus Romanus cum exercitu fulminatus est.

Carinus occisus est à Diocletiano, & frater eius.

Numerianus occisus est proditione Apri soceri sui.

Diocletianus venenum bibit.

Galerius postq; multis molestijs affecerat Christianos diuturno morbo contabuit. & cũm vermes ex eius corpore scaterent, cruciatus impatiẽs manu propria sese interfecit.

Licinius occisus est à suis.

Maxentius in fluuium cum suorum magna parte submergitur.

Constans Constantini magni filius occisus est.

Iulianus apostata transfixus telo in deserto Parthiæ, ab vno ignoto milite occubuit.

Valens vulneratus sagitta fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne.

Valentianus secundus strangulatus est apud Viennam fraude Arbogati comitis sui.

Honorius occisus est Romæ.

Valentinianus tertius occisus est Romæ ab vno suorum militum.

Martianus occisus est coniuratiõe suorum militum apud Constantinopolim.

Constantinus secundus occisus est à suis in balneo.

Iustinianus secundus qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit imperium Leonem ipsum & Tyberium qui inuaserat imperiũ in publico iugulari fecit: sed ipse ab vno militum suorum quem relegauerat vincitur & occiditur.

Sed quid pergo tyrannorum cædes recensere, cũ meæ tantũ intẽtionis sit laudes, honores, & glorias recẽsere? descendamus ergo ad laudes & triumphos Gallorum principum, qui non ita periere, vt de Clodoueo & alijs regibus vsq; ad Carolũ magnum videri põt, qui nõ minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus princeps Christianorũ, qui terrã sanctam occupatam à Sarracenis recuperauit in

oriente & in occidente, totã Hispaniam liberauit de mani
bus eorũ. Maximus pugil fidei Christianæ & ecclesię Ro
manæ protector. Hic fuit princeps qui occasus & septen-
trionis sparsa regna sub Francorũ congregauit imperio.
Carolus is est cui à rerum gestarum magnitudine magno
cognomẽ fuit. Qui patria æmulatus vestigia Hadrianum
& Leonẽ Romanos pontifices, illũ obsessum, hunc exulã
tem in integrũ restituit. Hic ille est qui Lõgobardorũ ty-
rannidẽ euertit, Hunnorum imperium excidit, Angliã re
cepit, Bauariã domuit, Hispaniam subiugauit, Italiã posse
dit. A Corsica Mauros, Sardinia Penos, Balearibus Sara-
cenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille qui Bohemos cõ
tudit, Dauorũ impietatem coercuit, Sclauorum ferociam
fregit, Saxones Christo audiẽtes reddidit. Hic ille qui Fluẽ
tinorũ vrbẽ ruderibus obrutã instaurauit, denominauitqꝫ
Florentiã à liliorũ floribus Francorũ insignibus. Hic ille
qui cũm tantus foret vixqꝫ ab armis (ingruentibus vndiqꝫ
hostibus) respiraret. Interea tamẽ Papię iuris vtriusqꝫ pro
fessores: sed & Parisijs maius aliquanto diuinæ humanæqꝫ
sapientiæ gymnasium instituit. ex quo quam multi omni
bus disciplinis conspicui Christianum orbem veluti mi-
cantia sydera illustrauerint: tam mihi nimirum dictu reor
difficile, q̃ꝫ longum vel summos hominum flores nobili-
tatis Francę delibare, vel nuda deuictarum prouinciarum
commemorare nomina. Hic ille cuius felicitatẽ miratus.
Oriens ab india vsqꝫ legatos cum muneribus amicitiam
eius petentes misit. Hic deniqꝫ ille est Carolus, quẽ Augu
sto parem fuisse, atqꝫ adeo maiorem, haud immerito con-
tendimus: nisi quòd nec vim patriæ intulit, nec imperium
armis inuasit, neqꝫ consules de se optimè meritos extinxit,
neqꝫ ciues suos truculentissimè proscripsit, neqꝫ collegas
& consanguineos ad mortem cõpulit. vixit autem annis.
lxxj. & mortuus est, vt Cæsar per violentiam, sed feliciter
apud suos cũm regnasset super Gallos annis xlvij. & im-
perasset post bellorũ suorum finem non tribus annis dũ-
taxat & mensibus septem vt Cæsar, sed annis nouem cum
magno omnium suorum planctu. de victoria eius quam
fecit pro fide dixi suprà in quinta parte, in xxiij. considera
tione. vbi scripsi qualiter de eo fuerat prophętisatum per
Ioannem euangelistam pro tuitione ecclesiæ.

Multi ex principibus Gallorum post Carolum in im
perio claruerũt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus co
gnomento pius Caroli magni filius, Lotharius, Ludoui-
cus secundus, Carolus secundus dictus caluus, filius Ludo
uici pij & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharij, Ca
rolus minor seu tertiꝰ nepos Caroli calui. Arnulphus qui
ex Carolorum fuit progenie, qui Normãnos mirabili cæ
de deleuit, & Romam cepit, Ludouicus tertius Arnulphi
filius. Isti fuerunt Gallorum reges qui non per tyrannidẽ,
sed per electionem ritè celebratã Romanum feliciter obti
nerunt imperium. Et de morte istorum, vide Pyrrhum in
suo sermone de fortuna. in Plutarchum & Campegium in
genealogia Francorum regum, vbi vitã illorum, initium
regni, & annos describit, & ex computatione temporum
secundũm Chronicas imperium annis centum & decem
Caroli magni progenies possedit. & cum M. Sabellico di
cere possum non minus Romanæ ecclesiæ q̃ꝫ reliquę Ita-
liæ calamitosum esse, quòd à Francis ad Germanos trans-
latum sit imperium.

Quid amplius de Gallis dicendum venit? profecto ni-
hil, nisi ꝙ vnus & verus est deus regnum, à gẽte in gentem
tranferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac
diuersos dolos, & disponẽs tẽpora, peccata quoqꝫ puniẽs.
Eccle. x. c. Quæ enim infirma sunt mundi quandoqꝫ ele-
git, vt cõfundat superba. Nam postquam res Asię Ilionqꝫ
superbum cecidit. Troianis per vniuersum pene orbem
profugis, ab eisdem tandem exordium Francorũ sumpsit
regnum: quod per duces aliosqꝫ officiales diutius mode-
ratum in sublimeqꝫ prouectum, paulatim Normandiæ,
Picardiæ, Aquitaniæ, atqꝫ Lugduni, cęterisqꝫ circũadiacẽ
tibus regionibus ampliatum fuit. Tandem regem fortissi
mũ totam Galliam & Cisalpinam, & non minimã Tran
salpinæ partem occupantem, & cunctas regiones à mari
vsqꝫ ad mare in ditione sua positas in manu forti, & bra-
chio extento, & prouida ordinnatione maturoqꝫ semper
consilio easdem regentem, huic regno diuina impartiri di
gnata est clementia. Huic generi hominum quòd reliquę
omnes fermè nationes admirentur & amore timoreqꝫ per
mixtis non immerito honorarent: deus verus qui superstiti
tione sollicita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentię
fontem adaperuit: promptiusqꝫ per hominem recturus ho
mines Gallorum regem, non modicas virtutes, & semper
in exteras nationes mirabilia operantem: vt ecclesiam suã
non habentem rugam, aut maculã ab infidelibus, qui He
racliti imperatoris negligentia per orbem increuerãt: atqꝫ
in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos
fidelium tuta esset libertas in subsidium, excitare voluit.
Propter quod & cũm etiam summos pontifices Roma
pulsos in suum locum restituerit. Tum quia Francorum
gens plus cęteris diuinæ dedita visa est religioni. hinc Frã
ci iusto titulo Christianissimi dicti sunt. dixi amplius & la
tissimè suprà in quinta huius libri parte, in xxiiij. conside-
ratione. vbi amplè dixi de regibus Francorum. Et ex ibi
dictis & his constat illud verificatum, ꝙ Gallia quo ad fi-
dem caruit monstris, nec vnq̃ꝫ deuiauit à fide, prout cæterę
aliæ nationes. vt sunt Orientales, Asiani. & Aphricani,
Aphri, & Græci, vt amplè scribit Ioannes Ekius in suo li
bro tertio. de primatu Petri. vbi ponit, quomodo aliàs
omnes prædictę nationes fuerunt sub Romano pontifice,
& deuiauerunt seu recesserunt à sede apostolica, imo etiam
quasi omnes à fide. Sunt tamen aliqui qui tenent aliquid
de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam
alibi. Imo etiam & Alemani, Itali, & Hispani, non ita car
uerunt monstris prout Galli: quia semper fuerunt aliqui
hæretici, qui omnes fuerũt, quasi Bohemi, Alemani, Itali
aut Hispani, & pauci fuerunt Galli. de quibus in capi. qui
dam hæreti. xxiiij. quęstione iij. & ibi amplè Ioannes de
Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc tẽpo-
ribus nostris insurrexit quidã Hæreticus Lutherus nomi-
ne apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scri-
psit, quę nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia. &
sic verificatur illud quod Gallia semper caruit monstris.
Itaqꝫ nulla alia natio Christiane fidei cultu vnq̃ꝫ habita est
religiosior. Romam sanè, qua, vt sacrosancta, Itali glorian
tur prophanissimam dixerim, si tantum Christiani san-
guinis sola penè hausit, quantũ ne reliquus orbis illa im-
perante effudit. vt inquit Longolius in dicta sua oratione
de laudibus Frãcorũ. O praua interpretatio. An quia per
tot piorum greges decem illis proscriptionibus plusqꝫ fe-
rina rabie desæuit. Ideo purè, Ideo religiosè, Ideo inuio-
labilis cognomentum meruerit? Sacer ne Diocletianus
quòd se Christianorum cædibus vsqꝫ contaminauerit?
pietate ne insignis Romanus ille populus, quòd suos in
pontifices penè semper grassatus est? Non Galliã æquius
sacrosanctam

sacrosanctam appellaueris, quæ profugos ecclesiæ pręsules suo semper Asylo texit, fouit, venerata est: & à sede sua expulsos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui si vel humillimum tuguriolum, hoc nomine conferam Christianę reipublicæ nedum Gallię sugillatio esset. Quod si ideo locus quispiam sacer est, quòd multis nobilibusq́ beatorũ reliquijs scateat, pulchrè vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Christi exuuias reperies. Quippe præputium, inconsutilem togam, Spineũ diadema, Crucem, Clauos, spongiam, Lanceæ cuspidem, & cum qua sepultus est sindonem.

Adde quorum dum in humanis ageret obsequio maxime vsus est, auiæ Annę, septemq́ apostolorum, ac trium magorum corpora. Neq̃ nõ Lazari (cuius corpus in hac nostra ciuitate Heduẽ. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur & in capsa nobili & diuiti reponitur in monasterio Vezelieñ. huius diœcesis Heduẽ.) Marthæ Martialis. ac trium Mariarum cineres. Ad hęc pręciosum diui Ioannis baptistæ caput, & digitũ (quo agnus dei immaculatus demonstratus est) virginum insuper milia vndecim, cũm deuota fidei Thebanorum illa legione, Præterea Dionysij, Martini, Cosmæ, Damiani, Sebastiani, Antonij, aliorumq́ selectorum heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ impietatis monimenta. Insuper Claudij & Edmondi (quorum corpora cũm carne & ossibus apud nos à peregrinis visitantur frequentissimè.) Leodegarij episcopi Heduẽ. Hilarij. Radegundis reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochij, Triũ gemellorum, Genouefæ, & Germani. Non omitto & corpus diui Quintini martyris, quod in vrbe à suo nomine dicta seruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Postea vero ab Augusto Cęsare (qui Iulio successit) & muro auctam, & fortissimo munitam Castello, à suo nomine Augusta appellata est: quod nomen illi ad inuentionem vsq́' corporis sancti Quintini mansit.

Et quia est meus & Basilicæ seu parochiæ meę patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus sum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis senatoris filius, baptizatus à Marcellino Petri successore. à quo in Galliam cũm vndenis condiscipulis missus in Ambianorũ vrbe Christi verbum propalaturus consedit: comprehensus tandem à Riciouaro præfecto, perductusq́ Samarobrinam, quæ tunc Augusta vocabatur: ibidẽ post multa supplicia sub Diocletiano & Maximiano imperatoribus capite truncatus, sanctorum martyrum cœtui annumerari dignus, habitus est, corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectũ quinquaginta annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana nomine Eusebia, monita ab angelo in Viromãduos (subleuãdi ab aquis eius corporis gratia) peruenit: visum quẽ antea perdiderat sperans se recepturam. quod & merito sanctissimi martyris impletum est. Nam inuẽto corpore & capite, mox visum recepit. Corpus & caput humo abscõdidit eo in loco, quo ingens basilica nomini eius dicata hodie visitur. Corpus deinde & caput post trecentos annos à diuo Eligio Nouiodunensi antistite (qui sub Dagoberto Francorum rege sanctitate claruit) subleuatum è terra aureo in loculo condita sunt: tẽplum quoq́ à regibus extructum percelebrius, pręclarius, & felicius. Exinde haberi cœpit diui Quintini nomẽ, quod & nunc seruat, turmatim ob indies facta sanitatũ miracula cõuolarũt & conuolant peregrini & deuoti viri. Aliorũ verò martyrum confessorũ ac virginũ corpora apud Gallos beatificata & mirificè venerata sub silentio prætereo, cũ innumera sint & fortè tædiosum foret. Sed cũ finem faciã, illud scilicet insolentiæ Venetę, Francięq́ religionis argumentũ: q̃ diuus Marcus paucis ab hinc seculis odio gẽtis ad nos migrarit, quia publico ędicto peregrini Venetijs pellebãtur, quorum è numero se vnum esse testatus est.

Et, q̃ Galli pietissimi religiosissimiq́ ab antiquo fuerint, attestatur exẽplũ memorabile & vetustissimũ quod descripsit Valerius, titulo de seruata religione. Licet summo labore nixus sit offuscare veritatem rei, ac nebulam & tenebras obijcere, vti gens illa Italorũ nostræ gentis glorię semper inuida: sed conuicti verũ (quod celari nõ põt) fateãtur oportet. Namq́ Gallis nostris capitoliũ obsidentibus vrbe iam capta, ne statutũ Fabię gẽtis sacrificiũ interrũperetur C. Fabius dorso Gabino ritu cinctus, manibus humerisq́ sacra gerens, cum de capitolio descendisset per medias Gallorum acies ęgressus in quirinalem collem peruenit: ibiq́ omnibus solenniter peractis in capitolium post diuinam venerationem ad suos sine offensa redijt, & hoc Gallis religione motis, cuius nequaq̃ negligens gens est, vt testatur Liuius, & Cæsar in suis commentarijs lib. vj. de bello Gallico. ita enim ait. Natio est omniũ Gallorũ admodum dedita religioni &c.

Laudanda est etiã ac plurimi facienda Gallia, eo quia nulla est alia terrarum pars, quę sit vrbibus frequentior, atq́ sacratissimis ædibus sanctior. Et licet ambitiosis titulis Itali ciuitates cætera quoq́ eorũ oppida insigniuerint. Certè Veneto auro non inuidebit Luteciæ seu Parisianę vrbis opulentia, quam Architenius Chryseam metallis dixit. Aediũ apparatu, ac turritorum mœniũ pulchritudine Mettis ęmulam reddet Florentiam, de magnitudine cũ Mediolano cõtendet Gandauũ, Neapolis elegantiã ęquabit vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunũ, vel Colonna, vel Turo, vel Diuio. Sanctonum seu Aurelianorũ feracitati, cedet Bononia, Heduorũ vetustati Rauenna.

Insignienda est quoq́ Gallia, eo q̃ si de riguis amniũ fluxibus & piscosis lacuum vbertatibus litem Galliæ mouerint, nũ Trasimenũ Lemano æquabimus? Verbanum Laterna? Larium Constantiensi lacu? Benacum Ruscinonensi? Sabinum Tholosano? Eupilim Massiliensi? Facinum Burdegalo? Nam quòd ad fluuium meatus pertinet vincimus. Haud dubie Carantono Ticinum, Mosa Vulturnum, Dordona, Arnũ, Athace, Druentia Truentum, Isara, Lyrim, Mosella Tiberi concurret. Rhenus Pado. Sed quem Rhodano conferent? quem Garunnæ opponent? quem Ligeri committent? & quod turmatim recensuisse conueniat, quos Scaldi, Liziæ, Sequanæ, Matronæ, Arari, seu Sagonæ, Sabi, Dordonę comparabunt? cũm nullus ex ijs non qualibet magnarum nauium capax, multis passuũ milibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuij, imo torrentes, trabibus verius quã ratibus meabiles, nisi qua mare influunt nauigia patiantur.

Hæc deniq́ illa est regio quæ in orbis principatu nobiles, religiososq́ Francos extulit: quæ frequenti gentium incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, animosos Burgundos & feroces, Picardos alacres, Frugi Santones, Aurelianos, atq́ Pyctauos, Narbonenses fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Ce

nomanos, denique militares Bituriges, Cadurcos, Pe-
tragoricos, & meritos omnes qui cis rhenũ habitãt Theu
togallos.

Et si de sanctitate & excellentia sacratissimarum ædiũ
contendere voluerimus, nonne reperiemus quòd capita
ordinum beati benedicti tam in eiusdem ordine quàm Clu-
niaceñ. quàm etiam Cistercieñ. sunt in Burgundia regia.
etiam in Gallia est caput ordinis Carthusiensium, & ordi
nis Præmonstratensis.

Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient
Lutecia, Pyctauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates
Galliæ, quæ excellentiores incredibili ac indicibili pro-
pè, tum impensa, tumque artis elegantia constructas ha-
bent ecclesias cathedrales, quàm Italia, quàm Hispania, quàm
Germania, aut quæcunque aliæ nationes. Quænã est in Ita-
lia, quæ nostræ dominę Parisiensi æquari possit? quæ ec-
clesiæ Bituricensis. Carnoteñ. Cluniaceñ. & infinitis alijs
quas fastidiosum esset enumerare.

Extollenda & laudanda est etiam Gallia vltra alias na
tiones ex literarum traditione. quoniam licet à multis in-
uidis & detractoribus, artium ignari ac disciplinarum iu-
dicati sint Galli. Certum est tamen apud ipsos antiquius
quàm latinos & græcos literas floruisse. Nam, vt Berosus li-
bro xv. antiquitatum scribit. Anno quarto Nini literis &
legibus, Celtas formauit Sametes, Dis cognomento, &
Celtiberos Thubal. A quibus demum mille post annis
græci non à Cadmo (vt docet Ioannes Annius) suas ac
ceperunt. Nam quas primum aduexit rudes quidem pau-
lo ante excidium Troianum Cadmus quintus eas à Gala
this traxerat. Quas Galathæ & Meones prius à Gallis
susceperãt. Neque ergo, inquit idem Annius, Galli à Grę-
cis sed potius à Gallis Asia & Græcia, cum colonijs etiã
literas & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde an-
nis post repertum literarum vsum regnauit apud Celtas
Sarron (quod fuit apud Heduos, cùm Celtarum Hedui
principatum tunc obtinerent, vt infrà dicetur in conside
ratione, vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum describen-
tur.) Qui vt hominum tum recentum ferociam contine-
ret, publica primus instituit gymnasia. A quo Celtarum
theologos & philosophos vocauerunt Sarronidas, in ma
ximo & præcipuo quondam honore habitos. Quinetiam
illa dea dicendi præses Pitho nomine, quam alij Suadam,
Suadelam, Leporem, Flexanimam, græci Psychagogon,
quasi ductricem animæ & oblectatricem vocant. maximi
loco numinis olim apud Gallos habita est. vt optimè ex
Luciano docet noster Budæus in lib. de Asse & partibus
eius libro iiij. & per Textorem in sua officina in vltimo
c. Addo quod & scribit Iul. Cęsar in li. vj. suorum cõmen
tariorum de bello Gallico, vbi de disciplinis Gallorum lo
quitur. Ita enim ait de eis, quod ipsi in rebus publicis priua-
tisque rationibus Græcis literis vtantur.

Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis fa-
cinora ad posteros clarius & notius multo non fluxerũt,
cùm tunc apud eosdem literas dicant floruisse. respon-
det idem Textor in suis Epithetis in verbo, Galli. vel
nulla omnino tanquam posteritatis negligentis monumen-
ta reliquisse, vel si qua reliquerunt iniuria temporum
euanuisse. Budæus verò in prædicto loco dicit Gallos &
Hispanos priscis hystoricis fuisse ignotissimos, & causa
ignorantiæ fuit, quod illi secum ipsi viuerent, cõmercia alia-
rum gentium auersantes.

Longolius verò in sua oratione de qua suprà laudan-
do Galliam ex literarum eruditione, dicit eam eruditionis
splendore Italiæ pręferendam. Quippe Itali de vnius elo
quentiæ laudibus nobis controuersiam faciunt: sed quæ
tanta est oratoris in inueniendo subtilitas, in distribuen-
do diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum me-
moria pronunciatio, vt Physicarum rerum indagationi,
vt morum vitæque rationibus, vt differendi subtilitati, vt
Arithmeticis supputationibus, Musicę concentui, dimen
sionibus geometricis, Syderali diuinitati, Medicæ vtilita-
ti, atque sacratissimis theologiæ mysterijs collidi possit?
Quibus disciplinis quantopere vel sola Parisiorum acade
mia reliquum orbem vicerit (vt Romanorum põtificũ
Architreuijque haud minus crebra quàm illustria elogia trã
seam) assiduus testis edocet Mantuanus alter poëta, alio
quin Franco nomini infestus: apud quem Paulus, Areo-
pagitam, Dionysium, Galliarum Apostolum, ita cõpel-
lat Caroli præcinens magnitudini.

Neu desit gallis vllum decus illa per orbem
Clara, per Aethiopes nigros, audita per Indos.
Illa tuę quibus in cœlum tolluntur Athenæ.
Tot sophiæ fœcunda bonis, tot lucida claris
Scriptorum ingenijs: quæ tanquam sydera lumen:
Aeterno splendore ferunt gymnasmata primus
Transferet ad gallos. Mox subdit.
Et tua de gratis migrans academia campis,
Ibit ad occasum, vacuasque relinquet Athena.

Ex his patet Athenas in franciam concessisse, & tale
super francos Baptistæ Mantuani fuisse iudicium, quale
Apollonij Mollonis de Cicerone. Et tamen, an Romani
literarum gloria Atheniensibus cesserint in dubium qui
reuocat, is dubio procul de omnibus dubitat. Ergo & stu
diorum laudem Romanis abstulimus, & doctrinarum de-
cus, vt Atheniensium hęredes nobis meritò vendicamus.
Hinc illa per vniuersam Galliam respersa literarum gym-
nasia, cùm summorum antistitum, regum, imperatorũque
liberalitate opulentissima: tum omnium liberalium disci-
plinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis mul
titudine nobilissima. Nam pręter Parisiensem scholam,
& suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Mogun-
tia, Treueris, Basilea. Iam celebrantur Pyctauium, Aure-
lia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nanetum, Caturcum.
Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Mõ
spessulan⁹, Dola Hyssidorus, & Bilionius. Quotus quisque
est in tam numerosa priscorum Romanorum turba, qui
præter linguæ lenocinium, superstitiosam verborum fe-
stiuitatem, calamistratæ orationis cincinos: aliquid ex na
turæ sacrarijs depromptum, aut ex cœli regia huc transla-
tum commodè, sapienter, aptè, tractauerit. Franci autem,
quàm omnis sermonis eliminato fuco, quàm omni relegato exo-
tico ornatu sint in disquirendo prudentes, in explorando
circunspecti, graues in considerando, in differendo ver-
suti, religiosi in decernendo, ingenuè omnes Europei fatẽ
tur. In Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia:
vt quondam in Aegyptum Græci. Ipsique Romani Athe-
nas, & Massiliam. Cæterum quia eloquentiã veluti filio-
lam exosculantur suam, non dixerim quòd ex ipsis qui-
dam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, cir-
cunscribere, præstigiari. Fallax verborum modulamen
non nisi ad circunagendam imperitæ plebeculę multitu-
dinem pollere, sapientẽ à proposito linguę tectorio auer-
ti, nunquam Francos patrij sermonis suos habere orato-
res. Et inter eos vnum Octauianum à sancto Gelasio, quo

Romanos

Romanos omnes poëtas rhetoresq; ferè prouocamus. Sed illud dicam Lu. Plotium Lugdunenſem, Romanos primum docuiſſe rhetoricem. Tullius certè latinæ facundiæ antiſtes ſeſe ab eo prima Romani eloquij rudimenta didiſciſſe fatetur. Quid ſatyricus Aquinas non peculiari appoſito Gallos ornandos putauit.

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

Et iterum.

Gallia vel potius nutricula cauſidicorum.

Quid Lucianus ille Samoſatenus in nullam alioqui gentem non debacchari ſolitus, non lepido apologo ex Herculis ſtatua Gallicam ęloquentiam inſinuauit? Audiamus diuum Hieronymum in Vigiliantium. Sola, inquit, Gallia monſtra non habuit: ſed viris ſemper fortibus & ęloquentiſſimis abundauit. Quid Crinam ſeu Critiam? Quid Charundam Maſſilienſes commemorem? quorum ille ob ſyderalem Mathematumq; peritiam Romani populi facta Nerone principe rexit. Hic dānatis Chriſippi, Eraſiſtrati, Herophili, Aſclepiadis, priſcorumq; medicorum placitis, omnibus tam græcis ꝙ latinis reclamantibus medendi artem immutauit: adeo vel eruditione, vel ęloquentia vterq; præſtitit. Quis Pythia coſmographiam repræſentauit apertius? Quis Lud. Floro hiſtoriam compendioſius ęlegantiusq; texuit? Quis Hylario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunenſi hæreſes proſcidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paſchalis diei curſum numeroſius ſtabiliuit? Quis animæ eſſentiā Claudiano ſubtilius aperuit? Quis Fauſtino diuinam graciam cum libero arbitrio copulauit ſanctius? Quis omnes dicendi veneres Remigio excoluit blandius? Vincentij nitidum apertumq; in dicendo ęloquium eo certè magis ſuſcipiendum exiſtimo, quo modeſtius ſe ſua gloria peregrini inſcriptione defraudare conatus eſt. Saluiani quàm ſublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, ꝗ vnus à condito æuo Epiſcoporum magiſter dictus eſt. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid Muſeum referam? Quid Euridemum? Statium, Surculum, Seuerum, Sulpitium, Rheticium? Quid duos Conſentios, patrem & filium? quid Herdicium? quid Clodium quirinalem? quid Eucherium, aliosq; innumeros diuinarum humanarumq; rerum peritiſſimos: in quibus eloquendi artificiū, & eruditionis altitudo de principatu certaſſe videri poſſunt?

Habuit etiam Gallia & alios quàm plures multifariæ eruditionis viros conſummatos, inter quos merito primarium ſibi vendicat locum Robertus regio honore digniſſimus. Multa quippè reſponſoria in eccleſia compoſuit: vt ſunt, Sancti ſpiritus adſit nobis gratia. ſiue, Veni ſancte ſpiritus, & emitte &c. Reſponſorium de natiuitate domini, ſcilicet Iudæa & Ieruſalem. Item illud Alleluya Eripe me de inimicis. Item illud de ſanctorum martyrum triumpho. O conſtantia martyrum. Item illud de ſancto Petro. Cornelius centurio &c. Quod Romę ſummo pontifice miſſam celebrante ſancto Petro in altari offertorij tēpore cum magna deuotione obtulit. Scripſerunt & Victorinus epiſcopus Pictauen̄. Auſonius gallus epiſcopus Burdegalen̄. Victorinus Maſſilien̄. rhetor. Sabbaſius epiſcopus prouinciæ gallicanæ. Muſeus & Saluianus pręsbyteri eccleſiæ Maſſilienſis. Claudius epiſcopus Viennen̄. Sydonius epiſcopus Aruernorū. Gennadius Maſſilien̄. eccleſiæ pręsbyter. Gregorius epiſcopus Turonen̄. Audoenus archiepiſcopus Rothomagen̄. Stephanus epiſcopus Heduen. Ruggandus epiſcopus Metenſis. Petrus Bertrandi epiſcopus Heduen̄. Freculphus epiſcopus Lexouiē. Theodolphus epiſcopus Aurelianen. Hylduinus abbas monaſterij ſancti Dionyſij apud Pariſios. Anſegiſus abbas Lobienſis poſtea archiepiſcopus Senonen̄. Turpinus archiepiſcopus Rhemenſis. Chriſtianus qui & Druchmarus monachus. Aquitanicus. Milo monachus. Hugbaldus monachus. Oddo primus abbas Cluniacen̄. Bernardus monachus Cluniacenſis. Hildebertus epiſcopus Cenomanenſis. Remigius Altiſiodorenſis epiſcopus. Sigebertus monachus Gemblacen. Gilbertus porrera epiſcopus Pyctauen̄. Oddo epiſcopus Cameracenen. Richardus monachus ſancti Victoris Pariſienſis. Petrus Bleſen̄. Mauritius epiſcopus Pariſienſis. Petrus abbas Cluniacen. Petrus cātor Pariſien. Hubertus ordinis prædicatorum. Vincētius natione Burgūdus theologus ęximius, & hiſtoricus pręcipuus. Galterus epiſcop⁹ Pictauēſis. Bernardus burgūdus abbas Clareuallēſis ordinis Ciſterciēſis. Philippus cancellarius Pariſiē. Symon de Tornaco. Petrus ordinis pędicatorum. Guillielmus epiſcopus Pariſien. Henricus de gādauo. Ioannes Pariſien̄. ordinis prædicatorum. Nicolaus ordinis fratrū beatę Mariæ de monte Carmeli. Guillielmus Peraldi. Ioannes de Alerio Carmelita. Bernardinus de Parentinis Tholoſanus ordinis prædicatorum. Ioānes de Regno Carmelita. Petrus de Palude ordinis fratrū prædicatorum. Petrus de Caſa Lemouicen̄. carmelita prior generalis illius ordinis, deinde patriarcha Hieroſolymitanus. Petrus Raymundi carmelita. Robertus carmelita. Petrus Rogerij. Petrus Berthorij Pictauen̄. Ioannes goleni Normannus. Iſuardus qui martilogiū compoſuit. Alquinus Caroli magni præceptor, ſummus thologus & philoſophus. Honorius Auguſtudunen̄. ſeu Heduen. eccleſiæ præsbyter. Petrus de Tarentaſia Burgundus. Petrus de Bella pertica etiam Burgundus. Ioannes Fabri Aquitanicus. Iacobus de Raignerijs Lothoringus. Ioannes de Blauaſco Burgundus. Lucas de Penna. Iodocus Lauuerinis Flamingus doctor Tholoſanus. Iacobus Dorbellus doctor theologus in gymnaſio Pictauenſi. Guillielmus de mōte Lauduno etiam doctor Pictauē. Nicolaus Ritzeius Tholoſanus carmelita. Philippus Ferrarien̄. Tholoſanus. Ioannes cognomento groſſus Tholoſanus. Blaſius Andenarius carmelita. Ioannes abbas monaſterij ſancti Bauonis gandaui in Flandria. Ioannes Capreolus Tholoſanus carmelita. Petrus de Aliaco epiſcopus Cameracen̄. Ioannes gerſon cancellarius Pariſien. Ioannes Noblet carmelita. Petrus Dorbelli. Ioannes Foreth normānus. Henricus cognomento prudens Flandren̄. Laurentius Burellus Diuionē. carmelita ex Heduis ortus. Robertus guaguinus. Arnoldus Boſtius.

Hi ſupra nominati galli ſcripſerunt in theologia, philoſophia, hyſtoria, & rhetorica, multum ſplendidè & amplè, per opera eorum conſtare poteſt, prout Campegius Lugdunen. in ſuo tractatu de galliæ viris illuſtribus declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis & alios qui ſcripſerunt in Poëſi, & in vtroq; iure ciuili & canonico, qui ſubtili ingenio præditi fuerunt: vt ſunt prædicti Petrus de Bella pertica. Ioannes Fabri cancellarius Francię. Guillielmus de Cugnyo, & Iacobus de Rauenna. ita quòd ab Italis nomen ſubtilium vltramontanorum acquiſierunt. Guillielmus Durandi dictus Speculator. Guido Pape. Ioannes Aufrerij. Henricus Bohic Brito. Coſmas guymier. Nicolaus Boërius præſidens Burdegalen̄. Ioannes Sanxon Turonenſes. Pyrrhus Igneus & Stella doctores Au-

relianensis. Ioannnes de Monthelono conciuis & cōtemporaneus noster, nunc presbyter sancti Victoris parisiensis. Vincentius Cygault. Ioannes Raynauldi. Ioannes Brunellus doctor Aurelianēsis. Ioannes de garouis. Guillielmus Rouillus Alenconiensis, Ioannes le Cirier Parisiēsis. Petrus de Brazio. Ioannes Montaigne, & plurimi alij qui in iure scripserunt, & multum copiosè & ęleganter.

Plures etiam in hystoria scripserunt, vt iam dictum est. vt Hylarius episcopus Pyctauensis. Gregorius Turonensis. Annonius monachus. Emardus cancellarius Caroli magni. Oddo primus abbas Cluniacensis. Sigebertus monachus. Richardus monachus. Guillielmus monachus sancti Dionysij apud Parisios. Vicentius, de quo suprà Guaguinus, & plures alij.

Longolius verò prosequens laudem gallorum in prædicta oratione enumerat multos ex prænominatis fuisse poëtas, & plures alios qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos excellēter scripserunt Germanus Brixius in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobęo ælegantiam, in Delpho candorem, in Pio ingenium, in Conrardo varietatem, in Briando acumen, in Castello eruditionem. Dicet Budęus diligenter, Briconetus leuiter, narrabit apertè Scissellus, eloquetur grauiter Tisardus, appositè Badius. Guaguinus luculēter, Pinus scitè, duo Fernandi splēdidè, Erasmus copiosè, acutè, nitidè. Faber Stapulensis philosophicè. Cuius incude expolita, iam purè loqui didicit philosophia. Clycthouei casto sermone theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathesi rubiginem detersit. Copo duce medici & cum eloquentia morbos curabunt: pręeunte Campegio, omnes philosophię partes tentabunt. Quid de Textore Niuernensi, qui tot singularia laboriosè in sua officina in vnum coniecit? Quid de Petro Turrello. Heduo qui alter Ptholemeæus in cosmographia, alter Alcabitius in astrologia, alter Cicero in arte dicēdi, alter Bias in philosophia, alter Liuius in hystoria dici potest: & vnum dicere non pudebit, quòd nec maiorem, imo nec parem recipit gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores: cùm nemo ex eis & prosa & versa oratione non polleat. Nemo item quin sit aut medicinæ, aut philosophiæ, aut iuris, aut theologię consultus omnes ferè atticissantes pleriquæ hebraicè periti & Chaldaicè, & omnes ferè græcam linguam tanquàm maternam habentes. Ex quibus satis notum est vnam Gallorum gentem plures in quocunquæ genere eximios vel tulisse, vel extulisse quàm reliquæ terrę. Ex quibus verificari potest dictum Iulij Celsi dicentis, galliā disciplinarum parentem, hinc dico.

Gallia doctrinæ genitrix tu prima proba.
Quicquid mendacij græcia voce refert,

Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi si bene videantur opera eius bellica, quod clarè apparet, maximè ex hystoricis extraneis. Nam galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: &, vt dicit Textor in suis epythetis. in verbo, galli. Ipsi galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, dij boni quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampulas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duobus Decijs, paucis Fabijs, Scipionibus, Curijs, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt deos magis quàm mortales se prędicent. Quanti ergo galli fulminantes per Italiam, duce Breno, Senonas ęstimare possumus? quorum fulgurantem impetum non prius retuderunt: quàm (vt in suo sterquilinio canes plurium valent) Romam omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus in epythomatibus historiæ vniuersalis ca. lvij. Quid concinemus oppressam à Gothis Italiam Merouei gallorum regis (cùm iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc est, in dubio videtur redacta subsidio fuisse liberatam, & idem subdit. Quo tempore rerum omnium summa & potestas Romanorum legibus paruit, nullam vnquàm scriptorum memoria gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam. Nihil Carthaginensium furores, nihil orientalium motus obstabant, quominus in vtranuis aurem dormirent ociosi: nihil denique æstimabatur omnium gentium vires, habita gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtriquæ paratum fortunæ. Cùm nulla vnquàm gente Romanus ipse populus intra extraque Italiam maiore hominum strage maioribusq; ducum & exercituum periculis debellauit. Nam licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoquæ desiderata sint: nihilominus tamen animo si pugnam acrius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici aut interficere volentes. Quo apparet indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de principatu. Cum Carthaginensibus de imperio: cum gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper, cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitiū, nisi Strabo lib. iiij. etiam nobis testis fidelissimus. Vniuersa inquit natio (quam hæc etas gallicam vel gallaticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigra, semperq; spectantes in Boream, aut Oceano propiores conserendis pugnis sunt audaciores. Florus item de Senonibus sic ait. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita: ad hæc ipsa corporum mole perinde ac armis ingentibus adeo omni generi terribilis fuit: vt planè nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ad vltimis terrarum oris & cingente amnia Oceano ingenti agmine profecti cùm media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Romam quin etiam aggresi, vniuersum populum in Capitolium sesuaq; omnia recipere compulerunt &, vt paucis multa dicentur, quaquaversum transirent, non fulminantes sed fulmina plane videbantur, dolebantq; ignaram cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi terroris indicium est, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gentem reperisses, quæ non habito gallorum præsidio & fauore securam se credidisset. Merito propterea. T. Liuius auidas armorum Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoque habere (inquit) accolas gallos inter ferrum & arma natos, feroces cum suopte ingenio, tum aduersus Romanum populum, quem captum à se, auroq; redēptū, non vana iactātes memorāt. Fuerunt etiā galli tanta hominū frequētia & multitudine: vt trecēta & ampliꝰ armatorū millia gens vna Belgica ad olim ad bellū mitteret. Eorū virtꝰ apertius cognosci nō potest q̄ lectiōe Trogi apud Iustinum lib. xxiiij. scribentis. Galli abundāti multitudine (cùm eos non caperent terrę quæ genuerant)

trecenta millia hominum ad ſedes nouas quærendas velut peregrinatum miſerunt. Ex his portio in Italia conſedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illiricos ſinus ducibus auibus: (nam, augurādi ſtudio galli prę ter cęteros clarent) per ſtrages Barbarorum penetrauit: & in Pannonia conſedit, gens aſpera, audax, bellicoſa, quæ prima poſt Herculem (cui ea res virtutis admirationem & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuicta iuga & frigore intractabilia loca tranſcendit: ibi domitis Pannonijs per multos annos cum finitimis varia bella geſſere. Hortante deinde ſucceſſu diuiſis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro proterentes petiuere: tantuſq́; terror Gallici nominis erat, vt etiam reges non laceſſiti vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item libro xxv. ait. Ea tempeſtate gallorum iuuentus tantæ fecunditatis fuit: vt Aſiam omnem velut examine aliquo implerent. Deniq́; neque reges orientis ſine mercenario gallorum exercitu vlla bella geſſerũt, neq́; pulſi regno ad alios ꝙ ad gallos confugerunt. Tantus terror gallici nominis ſiue armorum inuicta felicitas erat: vt Regum nullus ſuam maieſtatem tutam, neque amiſſam recuperare ſe poſſe ſine gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bythiniæ rege inuocati regnum cum eo parta victoria diuiſerunt: eāq́; regionem Gallogręciam cognominauerunt. Nec modo gallorum (quos & celtas græci dixerunt) innumeras recēſebo victorias: vt in ſeptētrionem profecti Celtoſcytis nomen impoſuerũt, vt Hiſpania longè lateq́; domita Celtiberos & Gallecos ſua victoria teſtes reliquerunt. Omittam quomodo à fertiliſſima Italia regione (quam latini propterea ciſalpinam galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronã, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam condiderunt: & Decimam Italiæ regionem ab incolatu ſuo Venetiam appellauerint. Non dicam qua virtute Senam fuſis Ethruſcis, deuictis vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis Galliopolim extruxerint, Qui Romanos ad Aliã fluuium ſtrauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint. Qui perpetuo ſucceſſu Tribalos, Getas, Peones ſubegerunt. Græciam impleuerunt: vt iam dixi, Macedoniam occuparunt, ſedes in ea parte Aſiæ poſuerunt, quam à ſe Gallatiam nuncupauere. Mitto habuiſſe Romanos (etiam cũ iam ſibi viderentur rerum domini) ad gallicos tumultus aurum ſanctius repoſitum pontificeorum (qui in reliquum militiæ vacatione honeſtabãtur) gallicis bellicis ab aris ad arma progredi ſolitos. Hic referam ꝙ ſolus rex Macedoniæ Ptholemęus aduentum gallorum intrepidus audiuit: iſq́; cum paucis & incompoſitis quaſi bella non difficilius quã patrarentur parricidiorum furijs agitatus occurrit. Dardanorumq́; legationem viginti millia armatorum in auxilium offerētem ſpreuit. Addita inſuper contumelia, actum de Macedonia dicens. ſi cùm totum orientem ſoli domuerint, nũc in vindictam finium Dardanis egeant milites ſe habere filios eorum, qui ſub Alexandro rege ſtipendia toto orbe terrarum victores fecerint. Que vbi Dardano regi nũciata ſunt inclytũ illud Macedonię regnum breui immaturi iuuenis temeritate caſurũ dixit. Igitur galli duce Beldio ad tentandos Macedonũ animos legatos ad Ptholemeũ mittunt, offerentes pacem ſi emere velit. Sed Ptholemęus inter ſuos belli metu pacem gallos petere gloriatus eſt. Nec minus ferociter ſe legatis, quã inter amicos iactauit, aliter ſe pacem daturum negando, niſi principes ſuos obſides dęderint, & arma tradiderint. Non enim fidem ſe niſi inermibus habiturum. Renũciata legatione, riſere galli vndiq́; acclamantes breui ſenſurum ſibi an illi cõſulentes pacem obtulerunt. Interiectis diebus præliũ conſeritur, victi Macedones cœduntur, Ptholemæus multis vulneribus ſaucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixũ tota acie ad terrorem hoſtium circunfertur. Paucos ex Macedonibus fuga ſeruauit, cæteri aut capti aut occiſi. Hæc cũ nunciata per omnem Macedoniam eſſent portæ vrbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amiſſorũ filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant. Nũc Alexandri Philippiq́; regum ſuorũ nomina ſecuti, numina in auxilium vocabant: ſub illis ſe non tutos, verum etiam orbis victores extitiſſe, vt tuerentur patriam ſuam, quam gloria rerum geſtarum cœlo proximam reddidiſſent: vt opem afflictis ferrēt, quos furor & temeritas Ptholemęi regis perdiderat orabant, deſperantibus omnibus non votis agendum. Soſthenes vnus de Macedonum principibus ratus, contractata iuuentute & gallos exultantes victoria compeſcuit, & Macedoniam ab hoſtili depopulatione defendit. ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnum Macedoniæ affectãtibus ignobilis ipſe præponitur. Et cùm rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſe nõ in regis: ſed in ducis nomen iurare milites coëgit. Interea Brenus, quo duce portio gallorum in Græciam ſe effuderat, audita ſuorum, qui Belgio duce Macedones vicerant. Indignatus parta victoria tam opimã prędam, et orientis ſpolijs onuſtam: tam facilè relictam eſſe, ipſe adunatis centumquinquaginta milibus prędítum, & quindecim millibus equitum in Macedoniam irrumpit. Cùm agros villaſq́; popularentur, occurrit ei cum inſtructo exercitu Macedonium Soſthenes. Sed trepidi à valentibus facilè vincuntur. Itaque cùm victi ſe Macedones intra muros vrbium condidiſſent, victor Brenus nemine prohibente totius Macedoniæ agros adprædatur. Audi & eundem Trogum apud Iuſtinum libro vigeſimo epythomatum, ita loquentem. Dionyſium gerentem bellum legati gallorum qui ante menſes Romam incendunt, ſocietatem amicitiamq́; petentes adeunt, gentemq́; ſuam inter hoſtes eius poſitam eſſe, magnoquè vſui ei futurum vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hoſtibus affirmant: grata legatio Dionyſio fuit, ita pacta ſocietate & auxilij gallorum auctus, bellum velut ex integro inſtaurat. Sed quid in tanta ſecula galli valuerint, qui & Romanos varia ſepenumero victoria fatigarint? Nam, vt Antias hiſtoricus ſcribit, Anno ab vrbe condita 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconſules aduerſus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas Gallorũ gẽtes, quæ tunc vt imperium Romanum extinguerent conſpirauerant, miſſi prouincias ſibi Rhodano flumine medio diuiſerunt, ibi dum inter ſe grauiſſima inuidia & contentione diſceptant, cum magno periculo Romani nominis Italici victi ſunt. Siquidem in ea pugna Marcus Aemilius conſularis captus atque interfectus eſt. Duo filij conſulis cæſi lxxx. M. Romanorum ſociorumq́; ea tempeſtate trucidata ſeptuagintaq́; millia Calonũ atque Lixarum interfecta. Ita & ex omni penitus exercitu x. tantũmodo homines qui miſerũ nũciũ ad augēdas miſerias reportarēt ſuperfuiſſe referunt. Galli binis caſtris atq́; ingenti p̄dia potiti, noua quadã execratione cũcta ceperãt, peſſundederũt,

vestis discissa & proiecta est, aurum argentūq; in flumen abiectum est. loricæ virorum concisę, phalerę quoq; equorum dispertitę, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt: Ita vt nihil prædę victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Maximus tunc Romæ nō solum luctus: verūetiam metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campegio in suo tracta. j. de tropheis gallorū. Et vltra inquit, q̄ circa annū ab vrbe condita 483. Galli Cisalpini noui extitere Romanorū hostes: aduersum quos varia sorte bellatū est. Nam in primo conflictu Valerio consule 3500. cecidere Romanorum. Et, vt Fabius historicus attestatur anno ab vrbe condita 645. Lucio Aemilio, Catullo, Gayo Attilio Regulo cōsulibus magna formidine consternatus senatus defectione Cisalpinæ Galliæ, cū etiam ex vlteriore gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maximè Gessatorū quod nomē nō gentis, sed mercēnariorum gallorum est. Itaq; permoti consules totius Italiæ ad præsidium imperij contraxere vires, Quo facto, in vtriusq; cōsulis exercitu 800. millia armatorum fuisse referuntur. Ex quibus Romanorum & cāpanorum fuerūt peditum 368000. equitū verò 26600. cætera multitudo fuit. Cōmisso prælio apud Aretium Atilius consul occisus est 8000. Romanorum, nec saltē tanta quanta eos terrere debuit cæsa sui parte fugerunt. Nam tria millia eorum tūc interfecta historici tradunt: qd' ideo ignominiosius turpiusq; est tam paucis amissis tāta agmina diffugisse. Idem Iustinus lib. xxxviij. de gallis & eorum virtutbus contra Romanos ait. Audiere populos Transalpinæ gallię Italiam ingressos maximis eam plurimisq; vrbibus possidere: & latius aliquāto solum finiū q̄ in Asiā, quæ dicatur in bellis eosdem gallos occupasse. Nec victā solum dici Romam à gallis, sed etiā captam: ita vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed precio remotum. Gallorum autem nomen quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse habeat. Nam hos qui Asiam incolunt gallos, ab illis qui Italiam occupauerant sedibus tantum distare, originem quidem ac virtutem genusq; penè idem habere. Quid em̄ Plutarchus de gallis dicit. Nonne de Cæsare loquens, sic ait, Cæsar nouem annis militans galliam vniuersam à Pyreneo saltu alpibusq; ad montem vsq; Gebennam & Rhenum Rhodanumq; populo Romano subegit. quòd, vt alius scribit historicus, pacata gallia à Cæsare maior gloria illi fuit quàm si totum sibi subegisset orbem. Fatetur tamen Cæsar in commentarijs suis libro primo, se Rhenum transijsse non sua sponte: sed rogatum & accersitum à gallis: non sine magna spe magnisq; præmijs prædicauit, domum propinquos reliquisse, sedes habere in gallia ab his concessas, obsides ipsorum voluntate datos, stipendium capere iure belli: quod victores victis imponere cōsueuerunt: non se gallis, sed gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de gallis dicendum venit si Cæsar ob galliam non tam deuictam, quàm ab ipsis gallis deditam, maiorem gloriam meruisse videatur quàm si reliquum sibi orbem pacasset. O gloriosum gallorum genus. O genus fortissimum. O gens bellicosa, vt dicit Salustius in bello Cathilinario: præterea q̄ natura gens gallica bellicosa est, gens aspera, nec minus religiosa, gens fœcunda, gens animosa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum auida, & pluribus alijs epythetis testimonio tam poëtarum quàm hystoricorū adornatur. Per ipsam enim reges regnant, per ipsam imperatores triumphant. Si galliam Cæsar non cognouisset, non solum imperium non vsurpasset, sed nec dictatoris perpetui nomen obtinuisset. Soli Franci, soli Francorum principes ac duces ex omnium gentium numero ausi sunt Cæsarę cōsulere vtilitati, & pompeianam bello Pharsalico inuadere ac debilitare audaciam. Sub Pompeio multoplures militabant quàm sub Cæsare: sed Cæsar virtute gallorum qui sub ipso militabant atq; impetu magno hostes adoritur ac multos cedendo, vulnerandoq; strauit. Cæsariani more hostium ora ferientes eos telis cuspideq; infestabant: quo feriendi genere hostes territi oculorum periculo, terga dare coacti sunt. Cæsar autem duobus & viginti tantum milibus, quorum maior pars gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero multoplures quàm bis totidem militabant. Sed hæc victoria non Italorum, sed Gallorum fuit, qui tanquā Persæ sub vno Cyro contra Cresum & Assyrios homines timidos bella gesserunt. Item Iulius Celsus gallorum tamen æmulus libro v. de bellis Cæsaris, de gallis sic ait. Galli homines sunt aperti, minimeq; insidiosi, qui per virtutem, magis quàm per insidias dimicare cōsueuerunt. Et Cæsar in cōmentarijs suis. Illud quoq; prouidentissimi ducis augebat curam, quòd insidiosissimo cum rege rem gerebat assuetus dimicare cū gallis apertis hominibus, insidiarum nescijs nec fraudibus, sed virtute bellantibus. Et hæc Campegius in dicto libro de tropheis gallorum. tractatu iij. Dicit tamen Frāciscus Patritius in libro de institutione reipublicæ. lib. ix. titulo iij. quòd antiqua consuetudo gallorum erat vt sagaces aliqui viri præficiantur qui famam ac rumorem hauriant & viatores inuitos etiam consistere cogant: vt quòd quisq; eorum de quaque re audierit, aut cognouerit quęrant, discantq; quibus è regionibus veniant, quidq; acturi sint; & quæcunq; acceperint moliantur q; pronunciare cogant: & ista consuetudo esset bona si obseruaretur in gallia. Sed pro certo sciunt alię nationes istud optimè deducere ad effectum, galli autem omnibus confidunt, oēs etiam exteras gentes & hostes suos ad se aduentare & residere sinunt: vnde eorum consilia sunt omnibus etiam inimicis nota & cito promulgata: quod non fit neq; apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Alemanos, qui non sinunt extraneos patriam eorum aggredi sine saluo conducto.

Et licet multi historici Itali & alij extranei æmuli sint, & Galli infesti suis scriptis, attamen verum nonnunquam profiteantur necesse est: mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis sentiant, adduco F. Philelphum Italum in quadam epistola ad Carolum septimum Francorum regem, ita enim ait. Si verum sine cuiusq; inuidia fateri licet, posteaq; impia & immanis illa scœleratissima Mahumeti secta inualuit, nullum est vsq; hominum genus, cui plus debeat Christiana religio, q̄ inuictæ Francorum nobilissimæq; virtuti, vt suprà iam dixi, vbi galli laudantur ex fide Christiana.

Antonius Sabellicus Aeneadis x. libro iij. de virtutibus & moribus gallorum, sic inquit. Ritus gallorū omnino diuersus ab eo qui olim fuit. Malorum quondam dæmonū cultores hi vt cæterę gentes, nunc verę pietatis obseruantissimi: viuebāt tunc populi quisq; sibi, viuebāt & ciuitates, Pauci numero reguli in tota gente, nūc regis imperium latè omnia tenet. Matrimonia Italico ritu celebrant. Liberales artes multis curæ sunt, & imprimis diuinarum artium studia. Gymnasium quod Parisijs est id declarat, omnium quæ sunt in terris celeberrimum. Sunt & Roma-

narum

narum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur. Penes magistratus iudicia sunt, regum est hos legere & instituere, In bellis cataphracto equite vtuntur, peditéq; leuiter armato vtuntur, & sagittarijs qui longiores intendūt arcus, nec corneos, vt Scythæ & totus ferè oriens: sed ex taxo aliave duriore materia, sunt Franciȩ Troiana stirpe oriundi. De pluribus alijs historicis æmulis gallorū, vide per Campegiū in tropheis gallorum. tracta. iij. per textorem in suis epythetis. in verbo, galli. per Lōgolium in sua oratione de laudibus Francorum. vbi etiam amplè de laudibus Caroli magni aliorūq; regum Franciæ. De Rolādo, de Gothofrȩdo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserat: de quibus suprà in quinta parte, in xxxj. consideratione. vbi fit mentio de regū Frāciæ laudibus.

Baptista Mantuanus (qui vt Italus nobis fauere non consueuit) testimonium de gallis & gallia tulit in libro ij. de sancto Dionysio. vbi terram ipsam, mores & virtutes populi collaudat in hunc modum.

Gallia terreni pars est non infima mundi.
Sed longè lateq; patens Hispanica tangit
Oppida ob occasu, sese coniungit ab ortu
Italiæ: nostro hinc pelago (qua respicit austrum)
Clauditur: Oceano geminas quȩ respicit vrsas.
Vnde venit boreas, hibernaq; frigora surgunt.
Et vada Theutonici tangit vastissima rheni.
Terra hominum, frugumq; ferax, armenta, gregesq;
Vberibus pascens globis, non languida cœlo
Tabifico: non mortiferis infesta venenis.
Vt Lybie non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor india) campos.
Non etiam noctis pallens semestribus vmbris:
Quale sub Arcturo positum mare & vltima Thulȩ.
Sed nec vt Aegyptus: quia fusa palustribus vndis,
Sed cœlo & tenere fœcunda vligine terræ.
Insita gallorum ingenijs (quāq; modò circa
Numina cum reliquis lusi mortalibus errent)
Relligio, postq; fuerint ad sancta redacti
Legis scita nonnulli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, belloq; domabunt
Quoscunq; audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subiungit tandem.

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quȩ Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta crasso
Facta sit extincto, signisq; superba latinis.
Quas gentes olim non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando aquilone vel austro,
Importata graui passim sonuere tumultu.
Scit Romanus adhuc, & quam Trapeia videtis,
Arx attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones, Aemathij norunt, scit Delphica rupes,
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset eos, non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria & auro.
Intrauere Asiȩ fines, prope littora ponti.
In gentem creuere nouam, quæ tenditur vsq;
Ad iuga Pamphilum garamantica sydera contra,
Inter cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

gnea mens gallis & lactea corpora nomen.
A candore, datum populis, muliebria tingit
Ora color tyrius, paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres, lusu, choreis, & carmine gaudent:
In venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra deum seruire, iugumq;
Ferre negant, fugiunt figmenta & hypocrisim, ore
Liberi, vt ingenuis mos est, tetricosq; perosi,
Venatu aucupio campos, montana lacusq;
Sollicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, loricȩ hastilia, & arcus.
Delitiæ genti, sub Dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole & ferrugine pulchrum est.
Puluere conspergi, grauibus sudare sub armis,
Pro patria, pro cognatis, pro regibus ire,
In pugnam & gladios & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus iurisperitus de felici imperio, & statu gallorum sic scripsit.

Francorum reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His deus imperium dedit, & sua iura tuetur,
Vnguntur, sancti fiunt quicunq; creantur:
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt, gentes & maxima regna,
His fines sine fine patent, pater vnus & orbis.
Innumeri his subsunt domini, dominiq; tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est bis arma recusans,
Pro sacro imperio Francorum & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis dominus bene cuncta gubèrnat,
Auget & imperium propria virtute deorum:
Hic prius indomitos superauit marte Ligures,
Auspice Sphorciadas pariter captosq; subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit vtrisq;,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De alijs verò duabus principalibus orbis partibus, Asia, scilicet & Aphrica, & earum partialibus prouincijs, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarū nunc scribere supersedeo. Cūm satis superq; de ipsis per historicos, cosmographos, & alios, quisq; studiosus videre & indagare poterit.

DEcimaoctaua cōsideratio. Quoniā ex quo aquȩ sunt necessariæ ad victū omniū animaliū, plusq; aliȩ res mūdi, ita q' ex siti hoies morerētur. vt dicit tex. in l. fi. ff. de riuis. excellentias aquarū paucis perstringēdo complectitur: qm̄ aliquæ sunt alijs excellentiores. Et primò de aqua cœlesti seu pluuiali, quæ excellentior est alijs. cūm, vt dicit Aristoteles libro viij. de natura animaliū. Piscium (inquit) genus maxima ex parte amnis fluuijs bene viuit. Ita enim non modo plus cibi nanciscūtur, verūetiam pluuio humore iuuatur, vt ea quæ terra gignūtur. Olera em̄ quāuis rigentur: tamen non tantū proficiunt quantum imbre. Quod & ipsum harūdinibus lacu prognatis euenit. nihil enim ferè accrescunt nisi aquæ pluuiæ accedant.

Adde Auerroen quoq; tracta.ij. primæ partis Canti-
cæ super eo cantico. Aqua pluuialis purior cęteras antę-
cellit: si ferme ꝑdere. Aqua pluuialis optima est, ac fon-
tanis fluuialibusve excellentior longè. Addit Auicenna
eam præcipue probari quæ æstiua sit, & Ioue tonante de-
cussa, tenuitatis ratione, sicuti interpretantur naturalium
periti. Quæquidem attenuatio fit tum virtute cęli eleuan-
tis, surrigentisve, tum calidę; siccæq; exhalationis intra nu-
bem inflammatæ. vnde sint tonitrua perrupta nube. Illud
obseruatione dignum quod ab eodem subnectitur Aui-
cenna. Nec præterijt medicinæ primo Paulus Aeginita,
esse quidem præcipuũ aquæ pluuiæ humorem, verum ci-
tissime computrescere, ꝙ sit attenuatus nimium. Proinde
celerius in eum agere corrumpendo terrestrem aëreumve
colorem non naturalem. Haustum verò potu humoribus
putredinem cõcinare, pectus obledere, vocem ebetare. Pu
trescendi tamẽ causas inde proruũt nõnulli, & Paulus prę
cipuè: quoniam aquæ id genus à diuersis admodũ humi-
ditatibus protollantur, velut de cadaueribus, paludibus,
vt lacus prætercam, stagna, mare. Quam rationem appro
basse Galenus videtur. Sed, inquit Auicẽna, si probari cau
sa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua. Igitur
attenuatio excellenter facta putrefactioni præceleri ansam
prębere verò fit similius. vt enim attenuatissimũ quicq; est,
ita etiam mutationi obnoxium maximè censetur. Statuen
dum tamen sic opinantur qui disceptantes cupiunt senten
tias consiliare. Nil prohibere quin quandoq; computre-
scat aqua pluuia: quia à tabidis corporibus aquarũ secer-
natur materia. Quod euenit ferè latius grassante pestilen-
tiæ vi, verum subnotemus & diuersitatem alteram. Gale-
nus idem in libro de bonitate aquæ sic propemodum scri
ptum reliquit. Aquas (inquit) pluuias serò leuissimas esse,
subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces. Edu-
cit enim sol & rapit tenuissimũ quodq; ex aquis. Vernæ
hyemalesq; censeri debent præstantissimæ, sicciores qui-
dem à terra tollũtur æstate vapores necnõ autũno quoq;.
At terrosus, vt sic dicã, aër est quẽ deiecta perpurgat plu-
uia. Propterea id genus aquę duriores euadant necesse est,
inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuię & dul
cissimæ, atq; item clarissimæ, ac tenuissimæ. Ratio aũt inqt
idẽ ex sole tenuissima quęq; ꝑliciente ac leuissima. Hęc Ce
lius lib. xiiij. lectionũ antiquarũ c. xxxv. Et rationẽ boni-
tatis cœlestium aquarũ ponit eodẽ lib. c. xxxvj. ꝙ videas.
& in c. xxxvij. ponit quibus nocumẽto sit cœlestis aqua:
sed circa talia nõ insisto. & de laude aquarum iam aliquid
suprà eadem parte, in xij. cõsideratione relatum est, in qua
fit mentio de quatuor elemẽtis, & infrà latius videbitur.

Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausa
nias ait) suppliciter à Ioue pluuiam cõprecantis. Cuius in
monte Hymetto visebatur ara, vt refert Celius libro le-
ctionum antiquarum xiiij. c. xxxix.

Addo aquã benedictam multũ laudandam, cũ magis
prosit ad salutem. Nã sanctificat & purgat nos, tollẽdo ve
nialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit,
& à fantasmatis versutijs hoĩes defendit. vt dicit textus in
cano, aquã. de cõsecra. dis. iij. & ibi Archidiaco. referens ꝙ
in cõcilio Nanetẽ. ita fuit statutũ oĩbus diebus dominicis,
quisquis prȩsbyter in sua ecclesia ante missarum solennia
aquã benedictam faciat in vase nitido, & de eadem popu
lus aspergatur: & vnũ mirandum est, & est grande experi
mentũ fidei nostræ ꝙ aqua benedicta quæ fit in vigilia pa
schæ vel penthecostes nũq; putrescit, ideo prȩstantissima.

Hic etiã de aquis terrestribus est dicendũ. Quæquidem
sunt diuersæ: aliæ em̃ salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, alię sul
phuris, aliæ bithuminis, aliæ curam morborum adhiben-
tes. Nam, vt scribitur in tracta. de locorum ac mirabilium
mũdi descriptione c. xxvj. & est post geographiam Ptho
lemæi. Iuxta Romam Albulæ aquę vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera & languo
res curat.

In Aethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo
nitescunt.

Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit.

Ex Clitorio fonte Archadiæ qui biberint, vini tędium
habent, eosq; abstemios reddit.

In Chio insula fontem esse dicunt quo hebetes fiunt.

In Boëtia duo fontes, alter memoriam, alter obliuio-
nem affert.

Cocici fons amorem veneris tollit.

Boëthiæ Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore
libidinis exardescit.

In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarũ,
& virorum insaniam abolere dicuntur.

Et refert Celius lib. antiquarũ lectionũ nono c. xxv. in
fi. fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontẽ
quoq;, & in propinquo fluuiũ Selemnũ, ab adolescẽte di
ctũ, qui Argyre Nymphę illaqueatus amore, ac desiderio
exardescens, sit à Venere in eũ deformatus. Vnde Selemni
aquam id adeptã laudis fuerunt, vt ea ablutos amore libe-
ret, tam viros, q̃ fœminas. Quod si est (inquit Pausanias)
omni auro prȩciosior est Selemni aqua.

In Aethiopia fonte rubro qui bibit, Limphaticus fit.

Lechircis fons Archadiæ, abortus fieri non patitur.

In Sicilia fontes duo sunt, quorũ vnus sterilitatem fœ-
cundat, alter fœcundam sterilem reddit.

In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues
nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias.

Clitũnus lacus in Vmbria maximos boues gignit.

Reatinis paludum aquis, iumentorum vngulas indu-
rari dicunt.

In Asphaltide lacu Iudȩæ nihil mergi potest quicquid
animã habet, & eũ aliqui mortuũ mare vocãt, & à fundo
seu picẽ euomit, quã etiam bitumen appellãt, & pro pice
in nauibus vtũtur. quæ res cũm adhuc humida ab antiqua
educitur, aiunt alio remedio disiungi, atq; à seipsa separari
non posse, nisi mulieris menstruo, sanguine, aut vrina.

In India Syden vocatur stagnum, in quo nihil natat,
sed omnia merguntur.

Econtra in Alce lacu per Porcidamũ omnia fluitant,
nihil mergitur.

Marçidæ fons in Phrygia Saxa generat.

In Achaia aqua profluit è saxis, Stix appellata, ꝙ illi-
co potata interficit.

Celomium stagnum Siciliæ, tetro odore remouet ap-
proximantes.

Fons est in Aphrica, circa templũ Ammonis, qui hu
moris nexibus humum constringit.

Fons Iob in Idumȩa quater in anno colorẽ mutare di-
citur in puluerulentũ sanguinem, viridem, & limpidum:
tribus mensibus in anno retinens ex his vnum colorem.

In Trogindịtis lacus est, qui ter in die fit amarus, & de-
inde totiens dulcis.

Fons Silua ad radicẽ montis Sion, non cõtinuis aquis,
sed incertis horis diebusq; ebullit.

In Iudęa quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur, licet alijs diebus satis ingentibus aquis præcepsq́; deflueret. ab eo facto sabbaticus appellabatur, & inter Archam & raphaneamq́ labebatur in ea Iudęę parte in qua regnauit Agrippa.

In Sardinia fontes calidi oculis medẽtur, fures arguũt. Nam cæcitate detegitur furtũ eorũ, si sacrameto dato oculos aquis eius tetigerint, & alij dicunt esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symetum amnem.

In Asia quoq; iuxta Thianã fons Iouis appellatus frigidus vehementer ebulit, ac potantes ex eo periuros statim graui vlcere, manibus ac pedibus eorum percussis magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autẽ iurantes nihil oĩno ledebat. vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius lib. j. de miraculis. c. de stagnis palici &c.

In Epyro fontem esse ferunt, in quo faces extinguntur accensę, & accenduntur extinctæ.

Apud Garamantes fontem esse ita algentem die. vt nõ bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangantur.

De pluribus alijs fontibus diuersarum virtutum. vide eleganter per F. Patritiũ in institutione reipublicę lib. vij. titu. x. & infrà ista consideratione in fine.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciãt, vt apud nos Heduos in oppido Borbonij Anserici, apud Borbonios in Borbonio larchembaut. Et est Aquis, quę est vrbs capitalis prouinciæ, & in pluribus alijs locis Galliæ. In Germania vt est Aquisgrani, aquę etiã calidæ scaturiunt. Itẽ in Italia vt apud Viterbiũ, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorũ, quibus benemerẽtibus & honesta militia missis locus ille quietis, ac inter balneas ad curandas ęgritudines Romęq́ proximus: vt ab his si opus esset cõsilium haberetur, designabatur.

Quòd euenit. Nam quædã terræ suut quæ mulum sulphuris & alumnis habend. Itaq; eum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cõtacta excandescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur dũ scaturit & venit. Sulphur enim & alumen secum ferunt aquæ vtrãq; materiam igne plenam, mirisq́ motibus incalescentem. sed de hoc plenè infrà in lxxvij. cõsideratione dictum est. Et adde vnum scitu dignũ, scribit Vict. lib. iiij. ꝙ aquæ neruicos & podagricos efficiunt, sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturas, de prædictis scribũtur in loco supra allegato, & plenissimè Plinius in lib. ij. naturalis historiæ cap. cvj. vbi de multis fontibus mirandis. &, vt dicit ibi, ꝙ aquarum natura à miraculis non cessat. Nam plures sunt fluuij & fontes qui nõ solum diuinis honoribus coluntur, verũetiam Iconijs & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infrà dicetur.

Natura autem aquarum est multiplex, & habet multas proprietates aqua. vt dicit Antonius Florentinus in sua summa. in tertia parte lib. xiiij. c. ij. §. j. vbi dicit, ꝙ est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcũdatiua animalium, suffocatiua & mollificatiua terræ. Aquarũ item mirandã naturam. vide per Celium lib. lectionũ antiquarum. xiiij. in fine. vbi inter alia dicit fontẽ apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipuè sunt admirati in nouem annorum siccitate, quibus pluit nunquam, accrescentibus cæteris omnibus,

Et inter plura maria est vnũ quod dicit mare magnũ, qđ ab occasu ex Oceano fluit in meridiẽ vergit, drinde de septẽtrionem qđ inde magnũ appellatur, quia cætera maria in cõparatione eius minora sunt. Istud est & mediterraneum: quia per mediã terrã vsq; ad orientẽ, Europam, & Aphricam, Asiãq; disterminans. Cuius primę partis sinus quæ in Hispanis perfunditur Ibericus & Balearicus appellatur, deinde Gallicus qui Narbonensem prouinciã alluit. Mox Ligusticus qui iusta Genuã vrbem est ꝓximus. post hæc Tyrrhenus, qui Italiam attingit, quẽ Gręci Ionicum, alij inferũ vocant. deinde Siculus q̱ à Sicilia vsq; ad Cretã vadit. deinde Creticus qui in Pãphiliã & Aegyptũ pertẽdit, & sic de singulis. vt in dicto libro de mundi descriptione. ca. xxviij. vbi describũtur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris. ex quo non insisto cũm sufficiat, quòd mare magnum est alijs excellentius

Sed tamen inter alias aquas terrestres aqua maris est excellentior. Cũm mare sit mater aquarũ. Et dicit Plinius ꝙ omnia Plenilunio maria purgantur, quedã & statuto tẽpore circa Messanã & Mylas fimo similia expuũtur in littus purgamẽta. vnde fabula, solis boues ibi stabulari. His adde, vt dicit plinius lib. ij. naturalis historiæ. c. cj. vt nihil quod nouerit prætereat, Aristoteles nullũ animal nisi ęstu recedente expirare affirmat. Obseruatum id multũ in Gallico Oceano. & dũtaxat in homine compertũ. Altissimũ est em̃ omniũ aquarum, vt dicit Plinius eodẽ lib. ij. c. cxv. vbi dicit, ꝙ altissimũ mare est quindecim stadiorũ, prout tradit Fabianus. Alij in ponto ex aduerso Coraxorũ gentis vocant Bathea ponti trecentis fere à continenti stadijs: immensam altitudinem maris tradunt vadis nunq; repertis. De diuersis nominibus maris, & quõ Oceanus dicitur pater ac perpetuus hospes omniũ aquarũ, & ꝙ sunt maria famosa numero liij. vide in supplemẽto Cronicarum. libro primo. circa princip. Cur mare vndabũdum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescentibus, per Celiũ lectionum antiquarũ lib. xiiij. ca. vij. & eodem lib. c. ix. Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidius. & ibi cap. xj. Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces estate fiant deteriores. & cap. xiij. Cur mare nauseabundos faciat, et mare cur salsum. ibidem c. xv. & cap. seq. An maris superficies sit salsior.

Aduertendũ est etiã, ꝙ inter alias aquas terrestres à mari sunt plures fluuij seu flumina. Et inter fluuios quidã proprijs ex causis nomina acceperũt: ex quibus nõnulli notandi sunt, qui in historijs celebres memorantur.

Geon em̃ fluuius est de paradiso exiens, atq; vniuersam Aethyopiam cingens, sic vocatus, ꝙ incremento suę inũdationis terram Aegypti irriget. Ge, em̃ Græcę latinę terram significat. hic apud Aegyptios Nilus dictus est, propter limũ quẽ trahit qui efficit fœcunditatem. vnde & Nilus dicitur, licet antea latine Milo dicebatur.

Aapparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Aegypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Aegypti facit. Aegyptus aẽris calore semper solem habet, nunquã nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore sole in cancro existente inundat, quo profluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum. Etesiarum flatus ex zephiri parte, id est ab occiduo flant. Et habent certum tempus Nascuntur enim mense maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nam flant ab hora sexta vsq; in duodecimã. hoc igitur flatu resistunt ei vndis op-

positis, quæ etiam ostijs eius quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicꝫ aquæ erumpentes propelluntur in austrum. quibus congestis Nilus in Aegyptum erumpit. quiescentibus quocꝫ Etesiarũ flatibus, ruptisꝫ arenarũ cumulis rursus in suum alueum redit fluuius. de cuius laudibus infrà videbitur. & vide Franciscum Patritium de institutione reipublicæ libro vij. titulo xij.

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicit̃ Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est cateruam: quia decem fluminibus magnis sibi copulatis repletur & efficitur vnus. Fertur autem Nili modo exaltari, & super orientis terras erumpere, ac secum arenas aureas erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

Alius & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens & contra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamię qui dicitur Tigris propter velocitatem, instar bestiæ tigridis nimia pernicitate currentis.

Alius & quartus est fluuius Mesopotamiæ Euphratẽs nomine de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui cõtra Caldæos vadit & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomẽ accepit. Nã Euphrata Hebraicè interpretatur fertilitas, Mesopotamiã enim in quibusdã ita vno & eodẽ tempore irrigat sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt quę dicũtur in ea mũdi descriptione c.xxxiij. vbi e supradictis satis perspici potest, Nilum esse excellentiorem oĩbus alijs fluuijs quòd apertè asserit Philippus Bergomeñ. in suo supplemento Cronicarũ libro j. circa principium. vbi ita inquit, ꝙ est fluuius totius orbis permaximus qui totam circuit Aethiopiam atcꝫ Aegyptum. de quo Lucanus in decimo dicit.

Archanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia em̃ illius cõsideratur ex multis. Primò propter eius longitudinem & amplitudinẽ, cũ sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secũdò qm̃ in eo sunt septingentæ insulæ, inter quas est illa celeberrima Meroę, Sabbæ reginæ sapiẽtissimæ regnũ. De Niloticæ aquę laude pręcipua refert Celius lectionũ antiquarũ li. xiiij. c. xxxix. Cũ ait, ꝙ ea cũctis virtutibus insignita creditur. Nã in medicinę ratiõe fluuialis aquę & palustris dãnatur, pręter Niliacã, est haustu suauis, mediocrẽ in aluo morã ducens. sitim porrò restringit cõmodè, nec frigida quidẽ vllũ inferẽs nocumẽtũ. & Galenus Nilũ ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodũ cõparari fluminibus possit. Nã & mulierũ fœcũditatẽ & partionẽ insigniter adiuuat. Ex eo præterea in Aegypto solę oĩm palustres aquæ reddũtur cõmodiores, qñ æstate nec computrescant oĩno. Seneca in naturæ qõnibus. Pleracꝫ sunt (inquit) quorũ rõ reddi non põt, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarũdam viscera longè præclusa sterilitate ad conceptũ relaxauerit. Auicenna primo canonis quatuor ex causis Nilo incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primã statuit à cursus lõgitudine. Secundam ascribit regionis nitori ac præstantiæ, per quã fit aquarũ delapsus. Tertiam putat ꝙ à meridie in septẽtrionem deferãtur sic, enim attenuari amplius. Postremo & immensam suffragari fluminis molem. Præterea dicunt Iouis vice fuisse Aegyptijs Nilum. Vnde apud poẽtam Parmenonem scribitur. Iuppiter Aegypti Nile. quoniã, vt dixi, certis annis, temporibus superfusus ripis imbrium modo miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysorrhoas quasi auro fluẽs. Ex quo videmus, ꝙ graues pœnæ sanciũtur à iure contra eos qui chomata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint oĩno, vel præter vetustatis morẽ, ita ꝙ cõcremari debent, vt est textus ad literam in l. vnica. C. de Nili aggeribus nõ rumpendis. & ibi gl. Cy. Albericus, & Salicetus dicũt idẽ esse in alijs fluuijs, vbi posset esse magnũ damnũ, vt in Pado fluuio Italiæ, quod nõ credo esse verũ. Cùm non possit esse talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Aegypto non pluit, vt dicit gl. rubricaria. C. de cupressis. sed secus in Italia, aut alijs locis. Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuij sterilitas & tantum damni inferri non potest, ideo &c.

Ad prædicta facit, quia etiã ementes & vendentes arbores cupressi, in certis locis Aegypti quincꝫ libris auri mulctandi sunt, vt in l. j. C. de cupressis. lib. xj. & est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres tenentes aquã Nili, quę oportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit dicta glo. rubricaria, & iam suprà tactum est.

Sed vlterius pergamus cũ Celio qui altius de aquarũ præstãtia inuestigat. Reliquorũ (inquit) aquæ fluminum difficiles cẽsentur arefaciẽdo ac sitim amplius accẽdendo, præsertim si regionũ adsit malignitas, nec aẽr admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auincẽna eam aquam ita probat quæ ortũ pręcipuè æstiuũ, sempercꝫ bonitate proficere, dũ à fonte disclusa abit longius. Secundò probatur quæ in septentrionẽ profluat, licet Eginita Paulus satis eam nõ probat: quoniam sit incessu tarda, duracꝫ aqua, rursum incalescere tardius, ac frigescere cui diuersum faciat ortũ petens. Improbantur omnino in occasum meridiẽve delabentes, præcipuè meridionali assiliente afflatu.

Putearias quocꝫ, nec satis probas præ fontanis arbitratur Auicẽna, ꝙ terrosæ plurimũ sint: vt quæ in arcto contineãtur occlusæ. Porrò inesse & putrescẽtis materię quippiã necesse est, illuc solis radio minus pertingẽte, nec prorsum perflatu vllo vapores corruptioni obuios detergẽte: dicũt Galenus & Paulus vnam esse bonarũ &, malarum aquarum cognitionem. Si hyeme quidem calent, frigent verò æstate: deinde si puræ sunt, nec colore obleso vitiatove. Et si mala nequacꝫ fuerit hypostasis, hoc est, subsistẽtia siue substantia. Itẽ si leues sint quando terræ promixtionem coarguit pondus. Consideratur præterea incalescantne statim frigescantve, huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est. vt scribit Arist. vt refert Aul. Gel. noct. Atticarũ lib. xix. c. v. An autem aqua sit coloris expers Celius lectionum antiquarũ libro xiiij. c. ix. & eodem lib. c. xvj. scribit rationem, cur aquę fluentes sint dulces & aquarum colores.

De balneis & modicis aquis eleganter scripsit F. Patritius de institutione reipublicæ lib. vij. vbi de sulphuratis, aluminosis, bituminosis, & nitrosis fontibus, & quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debent. Item de signis aquæ purę, & de aquis insalubribus.

Sed continuando materiã sunt & plures alij fluuij, qui & à poẽtis & historicis celebres memorantur, vltra quatuor supra enumeratos, inter quos enumerãtur in dicta descriptione locorũ vigintiduo, & sunt sequẽtes. Hydaspes.

Arar seu Araris, fluuius est Galliæ Celticæ per fines Heduorum. & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus

nus lib.vj.Rhodanumq́ fluentem præcipitaui Arar. Ori-
tur è finibus Garmanorum & labitur inter ducatum & co
mitatum Burgundiæ à parte orientis & vulgo apud nos
Sagona dicitur, mira tranquillitate per ciuitatis Lugdu-
nensis medium interlabens: & ita influit vbique incredi-
bili leuitatu, ita vt oculis in vtram partem fluat iudicari
non possit. Ista sunt verba Cæsaris in suis commentarijs
de bello Gallico lib.j. ideo molendina nulla aut rara habet
nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues & lau
datissimus, carpis crassissimis præcipuè.

Bactrus, Coaspis, Araxis. Orontes, Iordanis, Cydnus
Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanus, Inachus, Padus
Italiæ fluuius alio nomine Eridanus dictus, qui rex flu-
uiorum a Virgilio in Georgicis describitur, Tyberis seu
Albula.

Danubius siue Ister qui in Europa plus omnibus se-
cundùm eundem Pholemæū, famā habet, cum sit perma-
gnus Germaniæ fluuius à niuiū copia quibus augetur (vt
fertur) vocatus, de quo Ansonius epigrammatista.

Danubius penitis caput occultatus in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem medijs effundo Sueuis,
Imperijs grauidas quas seco Pannonias.
Et qua diues aquis Scythico soluo ostia Ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Inueniet fontes hic quoq́ Nile tuos.

De cuius laude & excellentia, vide Franciscū Irenicū
in sua descriptione Germaniæ lib.viij.c.xvij.cū pluribus
sequeñ. & ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. & ibi
etiam de pluribus germaniæ fluminibus.

Rhenus fluuius Galliæ inter tres Europæ maximos
fluuios computatus, qui de iugo Rheticarum Alpiū vsq́
in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Rhodanus Galliæ fluuius, qui adeo magni & velocis
cursus est, vt vix (præcipuè stante borea) aduersa possit
nauigari aqua. Ferunt, & verū est, hunc fluuium ex Alpi-
bus oriri, quę Italiam à Gallia diuidūt: non longe à fonti-
bus Rheni & Danubij. Fertur per Lemanū lacum Geben
næ vicinum, & versus occidentem per Galliam fluens mo
tu pręcipiti ciuitatis Lugdunensis muros ab orientali par
te alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eā Arar
Rhodano commiscetur. Inde ad meridiem conuersus &
Isaram Druentiamq́ suscipiens, in Thyrreni æquoris fre-
ta irrumpit. Scribit Aul. Gel. post M. Varronem noct.
Atticarum lib.x.c.vj. inter flumina quæ vltra imperium
Romanum fluunt prima magnitudine esse Nilum, secun-
dū Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluuijs Hispaniæ
prælatus est, quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluuij in Gallia percelebres & maxi-
mi nauigabilesq́, de quibus non fit mentio in prędicta de
scriptione locorum, sed Ptholemæus in suis tabulis lib.ij.
& de eis iam meminimus in ista parte supra de laudibus
Gallorum, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordo-
na. Athesis, Druentia, Isara, qui duo fluuij Rhodano seiun
gunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas,
Sabus. Garumna dilabens ex Pyreneo in Oceanum ex-
currit. Est enim in Gallia Nabornensi terminans Aquita-
nos, distans à Narbone stadijs octingentis tribus, de in-
de amplificatus amnibus per Bituriges & Santones Galli
cam vtranque gentem effluit.

Ligeris seu liger oritur in finibus Aruernorum, & di-
sterminat campos nostros à campis Borbonijs à parte me
ridiei, & in Oceanū influit, maximi cursus est, & vtriusq́
Ligeris, scilicet & Garumnæ duobus stadiorum milibus
nauigatio est.

Sequana fluuius est Galliæ Celticæ. Nam oritur in
ducatu Burgundiæ in finibus sancti Sequani, non procul
ab vrbe Diuionensi: & per medium ipse ducatus labitur,
etiam ciuitatis Trecensis & Parisiensis. vnde flumen Pa-
risiense dicitur. vt dicit glo. in verbo, manumitti. in l.ij.ff.
de officio proconsulis.

Textor verò in sua officina ponit nomina flu. præci-
puè, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est in folio
cclvij. & in folio cclvj. ponit fluuios auriferos & gemmi
feros. & in folio eodem ponit aquarum mirabilem natu-
ram, allegans Ouidium. quos videas, quia idem dicunt
quod hic ante dictum est.

Celius libro antiquarum lectionum nono c.lvij. flumi
num simulachra varie nunc humana, nunc bubula seu bo
uilla exprimi specie consueuisse refert, cuius verba sunt.
Quoniam poetæ multa illustres fabulositate in fluminum
mentione, quascunquæ collibitum fuerit illis imagines cir
cumponunt, ac velut graphicę deliniantes conformant,
visum ad præsens, quæ mihi suggerit hystoria ex super-
stitione veteri studiosis communicare, quo in poëticis
fiant quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igi-
tur illud imprimis non solum diuinis cultos horroribus
fluuios: sed & iconas illis, ac simulachra dicari frequenter
consuesse, verum non modi vnius. Siquidem humana
eos specie effingere nonnulli, quibus, bouinam alij effigiē
induxerunt, in ijs Erasinus est, Eurotas item apud Lacedæ
monios. Asopus apud Sicyonios ac Phlyasios, apud Ar-
ginos Cephisus hominis figuram præfert Alpheus, Ce-
phisum Athenienses hominem monstrant vtiq́. Sed ita,
vti promant se nihilominus cornua, Syracusani & Ana-
pum in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanem verò fon
tem fœminea circunuestiunt specie, Crimnisum quoq́ &
Telmissum humana honestari facie legimus. Pueri speciē
formosioris adamarunt Agrigentini in cognomine ciui-
tati fluuio, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicare,
fluminis ascripsere nomen. At pueri nihilominus simula-
chrum erat. & ita Parisienses Sequanam eorum fluiū sub
forma & effigie puellę venustę depingere solent, cui titu-
lum addunt, videlicet, Sequana mater Parisiorum. Sicut
& Arar seu Sagona mater Lugdunensium dici potest.

De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium
fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de
quo historici meminerint, aut poetæ: & videtur esse fons
paradisi terrestris totū nemus irrigās, diuisusq́ in quatuor
nascentia flumina, de quibus hic ante. de pluribus ponit
Textor in sua officina. folio ccclx.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres
fontes salsi in comitatu Burgundiæ in oppido, seu vrbe
nomine Salinæ, quæ vulgo Salius dicitur, ex quorū aquis
(quæ vt igni comprimuntur) fit sal admodum album,
quo tota Burgundia, ferè Sabaudia, & Sueuia vtitur: in
quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis & magnifi-
centiæ, operarij & artifices infiniti ad vsum ipsius salis.
Ex quibus fontibus ingens & Vix credibilis prouenit
redditus singulis annis, de summa tercentum mille libra-
rum & vltra. Quiquidem redditus obueniunt & princi
patrię, & multis alijs dominis, & ecclesijs. Et inter alios

domini de Cabilone, illustrissima & à Troianis oriunda familia, qui nunc dicuntur principes Orengiæ, habent vigintiquatuor mille libras reddituales ex ipso fonte. Percipiunt & ex eo multos redditus annuos ecclesia collegiata nostrę dominæ Heduensis. etiam Abbatia sancti Ioannis magui in burgo Heduensi & propè omnes ecclesię in Burgundia existentes.

Addo, quòd etiam mirabilis fons apud Gratiónopolim vrbem Gallicam reperitur, qui quamuis calẽtes aquas non habeat: tamen simul cum ipsis aquis flammas persæpè emittit, duobus eodem loco temporeq; simul manentibus inter se contrarijs elementis. vt refert Baptista Fulgosus in sua Collectanea de dictis factisq; memorabilibus libro primo, titulo de miraculis.

Non caret etiam admiratione (vt ait) fons in Britannia, qui est in diocesi Lincollensi intra Luntham & Norãtonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa siluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri.

Et subiungit, in regione quoque vbi Gothorum sedes in septentrione erat, fons est cuius experimentum à Federico primo factum Albertus magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub corij ac cerę specie, vt antè erat, remanente.

In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum qui Lochis dicitur, deprehensum est arbores quæ in eum iam diu ceciderunt in lapides conuersas.

Quædam etiã mira refert de fonte existente mille passibus à Senisi oppido Lucaniæ in Neapolitani regni parte (ea quẽ nunc Basilicatã vocant) qui salsis manat aquis ad eũ si quis accesserit nihil locutus, nequæ retro conuersus fontem puris clarisq; fluentem aquis inuenit, quòd si secus dum proficiscitur egerit, turbatum offendit fontem. Si verò seruatis quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus loqui cœperit, loquendo turbari fontem perspicit.

Et, vt ait Plinius libr. xviij. c. xxij. Aquarum differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus, totis eas quærãt viribus. Et cur vicalentium aquarum lapides gignantur, vide infra in lxxvij. consideratione.

Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis alijs. Cùm intersit reipublicę in ciuitate salubres & optimas esse aquas (dixi hic ante in xij. consideratione.) Cuius rei gratia plura statuerunt cõditores iuriũ volẽtes & cupientes, vt plurimũ semper reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere. vt dicit Frãci. de Ripa in tracta. de peste. folio xxxij. xxxiij. vsq; ad xxxvj.

1 Primò aquarum custodes (qui Hydrophilati nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur. l. decernimus. C. de aquæductu lib. xj. per quam legem dicunt ibi Bart. & Ioannes de Platea ꝙ generale bannum regis vocans quemlibet ad bellum non comprehendit hos aquarios, & aquarũ custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri. quod intelligit Franciscus in aquarijs deputatis per principem, seu eius vicarium pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquarijs huius temporis qui operas locant ad tempus alicui communitati. vt probatur, teste eodem, in dicta l. decernimus. Crederem tamẽ idem esse in quacunq; ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis. Quoniam tales deputati à ciuitatibus debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga principẽ. Sicut in simili videmus de multis officiarijs ciuitatum, qui sunt immunes quo ad eos, sed alij ciues supportãt eorum onera, quia in alijs deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi. Vt potius cognoscantur, signari debent in manibus per impresionem signi principis, aut illius domini, vbi sunt deputati. vt inquit textus in dicta l. decernimus. Loco cuius impresionis, seu caracteris hodie seruientes principi, aut alteri in aliquo officio, debent deferre baculum depictum signo domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum: vt cognoscatur ab omnibus, ꝙ seruiens est curiæ talis domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur sagmina) vt cognoscerentur, vt nullus eis inferret iniuriam l. sanctum. ff. de rerum diuisione. Ad quod accedat l. prima C. de latina libertate tollenda circa medium. vbi patet seruos debere portare pileum. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. decerminus. vbi etiam deducit, ꝙ in simili si ponatur quis in saluagardia, vt cognoscatur, debẽt apponi penuncelli regij in domibus, seu prædijs, vbi apponitur saluagardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penũcelli denotant talia esse in saluagardia principis datiua. Alij verò officiarij qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes principis, ex huiusmodi signis, semper sunt in eius saluagardia, hoc est protectione. Ideo in locis vbi aquarum custodes portant sua signa tutantur saluagardia principis, nec impunè offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, ꝙ prædia in quibus transeunt & sunt aquæductus, consequuntur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinarijs, & superindictionibus quæ pro illis prædijs imponuntur l. prima C. de aquęductu libro xj. Et istud rationi congruit, eo quia possessores prædiorum, vt per quę aqua publica defluit tenentur suo sumptu aquęductum purgare, dicta lege prima. Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cùm in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur. Ideo cessante causa, scilicet, si non teneãtur aquęductum purgare suis expensis & sumptibus: sed vt plurimum cùm purgentur expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum, licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, lege si locus §. cùm via ff. quemadmodum seruitus amittatur. dicta lege prima C. de aquęductu. satis facto tamen damno dominis prædiorum l. si venditor §. si constat. ff. communia prædiorum. Felin. in ca. quę in ecclesiarũ colsi. x. extra de cõstitutio. quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, non ad vsum priuatum l. quẽadmodum §. si protectum ff. ad l. Aquiliam. de Ripa tamen in loco antè citato dicit idem esse ad vsum priuatum ex decretis ducalibus ducatus Mediolani.

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum dominis prędiorum, per quę aqua publica commeat, ne plantent arbores propè aquæductus, nec natas, vel renatas teneant per quindecim pedes. dicta lege prima. Ratio ibi assignatur. Ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: &, vt ait Franciscus de Ripa loco antè allegato. Ex hoc

cognoscitur

cognoſcitur iſtud ſolum procedere quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac noſtra ciuitate Heduenſi. vbi aqua fontis, qua ferè omnes vtuntur, ducitur per canales olim plumbeos, nũc ligneos. crederem tamen neceſſarium fore, vt reducerentur ad priſtinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus verò (vt ait) ſi conducatur per patentes alueos, quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, quàm corrumpantur l. prima §. oportet ff. ne quid in loco oportet ff. ne quid in loco publico ripa ve eius fiat.

6 Quod qui ex publico aquæductu ad ſuum fundum aquam diuerterit vſq; licẽtia principis, vel illius ad quem ſpectat: fundum amittat, & fiſco acquiratur l. ij. C. de aquæductu. & vſurpatam aquam reſtituat. dicta l. decernimus. etiam librarũ decẽ multa plectatur l. finali. C. de aquæductu. Et contra eos qui in damnum accolentium quicq; in flumine publico ripave eius faciunt, proditum fuit remedium & interdictum, ne quid in flumine.

7 Quia intereſt reipublicæ, ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorve fiat, cuilibet de populo prodita eſt actio aduerſus contrafacientes. lege prima §. hoc interdictũ ff. ne quid in flumine publico, ripave eius &c.

8 Quia priuilegium extrahendi aquã ex publico aquæductu fauore publico reſtringitur ad aquam ſuperfluam & ſuperabundantem l. ſi quis per diuinam liberalitatem. C. de aquęductu. Quod facit ad permiſſiones, ne dicam licentias mercatoribus (etiam alterius gentis vt Anglis & Ianuenſibus) ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti, quoniam huiuſmodi indulgentię debent intelligi, ſi talis quantitas ſupereſt ab vſu habitantium, & ſic recipit conditionem, ſi reſpublica non indigeat, vt in ſimili de indulgentia conceſſa Ianuenſibus, de qua per Bart. & Ioannem de Platea in dicta lege ſi quis per diuinam. Et meritò, quia priuilegium alicui conceſſum non extendetur ad ea per quæ lęderetur publica vtilitas l. fi. C. de officio magiſtri militum l. humilioribus. C. de ſuſcepto. & archi. l. ij. C. de priuilegijs ſcholarum libro xij. Priuilegia enim publicæ vtilitati damnoſa, non ſunt recipienda l. nec damnoſa. C. de præcibus imperato. offerendis. Etiam facit quia de ſuperfluo erogari debet & elargiri, iuxta illud Sitientibus agris noſtris aquam non dabimus alienis. lege præſes. C. de ſeruitut. Quilibet enim primò ſibi elęmoſinam facit, deinde proximo c. ſanè. de pœniten. diſtinctio. ij. & vnuſquiſq; regulam diligendi à proximo accipit c. ſi non licet xxiij. q. v. Et dicitur Thobiæ iiij. Quomodo potueris ita eſto miſericors: ſi tibi fuerit multum abundãter tribue, ſi exiguum, etiam hoc libenter impartire. Et dixit textus in authenti. quomodo oporteat epiſcopos §. in omnibus. Dandum eſt ex his quæ deus dedit, quod eſt poſſibile miniſtrare. Vnde Eccleſiaſtici xxxv. ſcribitur. Da altiſſimo ſecundũ donatum eius. Hæc dicit Lucas de Penna in dicta lege. ſi quis per diuinam. vbi multum exhortatur magiſtratus qui rempublicam adminiſtrant: vt prouideant, vt primo ſit copia rerum neceſſarium in ciuitate anteq; aliquid extrahatur. Ita ſi viderint aliquod mercimonium vrbibus pernicioſum, prohibere debẽt ne ibi exerceatur l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus. Quod notandum eſt pro noſtris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatenſibus: quoniam officiales prouidere debent, ne tot vendantur & diſtribuantur, vt ciuitas non ſit euacuata illis, ſed tantum vendantur de ijs quæ ſuperabundant, & pro neceſſitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoq; inficit ciuitates, debent qui reipublicæ gerunt adminiſtrationem aut curam, prohibere ne in publico aquæductu, aut in aquis quę pro vſu publico ſunt neceſſariæ, quis res immundas proijciat, neq; mulieres pannos, cæteraq; ſordida, ne ſeruitores mulas, equos, & reliqua huiuſmodi lauent, neve porcos admittant. iuxta illud. Heu liquidis immiſſi fontibus aprum. Neue in eo quis natet, vel ſe abluant, niſi fortè in inferiori parte, & ſecretè. vt eſt textus in lege, cũm ſupra virentes. vbi Barto. & Ioannes de Platea. C. de re militari. libro xij. Et qui cõtrauenerit, & quodam modo aquas publicas ſpurcauerit, arbitrio iudicis grauiter eſt puniendus. lege prima. §. primo. ff. de varijs & extraordina. cognitio. imo non licet habenti fontem ſeu aquam priuatam, eam aliquo modo ſpurcam reddere, ſi cum eadem ſpurcitia in aquam vel fundum defluat alienum l. apud Trebatium. in principio. ff. de aqua pluuia arcenda Areti. conſilio xxx. Cepola in tractatu de ſeruitu. titu. de fonte. Alias teneretur actione iniuriarum F. de Ripa. in dicto loco. verſicu. vij.

10 Pro fontibus conſtruendis & aqua habenda advſum publicum poſſunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem de Ripa in prædicto tractatu. folio xxxiij. verſicu. octauo. & ita olim Romani faciebant eodem autore

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munẽre non eximit priuilegiatum ab oneribus quæ imponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus purgandis, aut reficiendis. lege ad portus. C. de opor. publicis. Nam ad talia onera etiam eccleſia tenetur. lege ad inſtructionem. C. de ſacroſancti. eccleſ. ſecundũm Ioannẽ de Platea in lege. ad reparationem. C. de aquæductu. Adducit etiam textum in lege abſit. C. de priuilegijs domus Auguſtæ libro vndecimo. & in lege ſecunda. C. de immunitate nemini concedenda. libro decimo. per quæ iura videtur, quòd etiam nemo poteſt ſe excuſare à refectione põtium ciuitatis per quodcũq; priuilegiũ immunitatis quod habere poſſit.

12 Extrahens aquam de publico aquęductu deriuando eam ad fundum ſuum, punitur in amiſſione illius fundi. vt eſt textus ad literam in lege ſi quis de cętero. C. de aquęductu. libro vndecimo.

Ad cognoſcẽdum ergo aquæ bonitatem quę nobis neceſſaria eſt, ponenda eſt in vas æneum, vel corinthium, & ſi maculam non fecerit, neq; in fundo vaſis arena, limuſve inueniatur, vel ſi legumina cum ea aqua coniecta, & ad ignem poſita celeriter percocta fuerint. Cognoſcitur deniq; ſi Limpida, & perlucida fuerit, & quocunq; profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neq; muſcum, neq; iuncos produxerit: his ſignis aqua tenuis, & in ſumma ſalubritate nobis oſtenditur.

Probatur etiã aquæ bonitas ex aſpectu incolarum, ſi ſint corpore robuſti, colore nitidi, non gibboſi, non ſtrumoſi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Franciſcus de Ripa in dicto ſuo tractatu de peſte. folio xxxij. verſi. dixi ex aqua. vt cognoſceretur aquæ puritas ſalubritaſq; maiores noſtri inſpiciebãt iecora pecorũ, quæ his locis paſcebantur, & pluries experti ſi liuida vel vitioſa reperiebant, ex aqua & pabulo malignis id euenire arbitrãtes iudicio, mutabant regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus peſtilentem futurã.

Et ibi amplè ſcribit quomodo ex aqua fœtida generatur vtplurimum peſtis. ideo conſulendum eſt hominibus, vt habitationem loci ſibi eligant, vbi ſit aquarum ſalubritas, & vbertas.

DEcimanona conſideratio mõtes depromit. Nempè, vt dicitur in libro de locorum ac mirabilium mundi deſcriptione c.xxiij. qui eſt additus geographiæ Ptholemæi. Quidã montes proprijs ex cauſis vocati ſunt, ex quibus notandi ſunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucaſus ab India vſqꝫ ad taurũ montẽ porrectus, pro gentium & linguarũ varietate, quoquo verſum vadit, diuerſis nominibus nuncupatur: vbi ad oriẽtem in excelſiorem cõſurgit ſublimitatẽ, propter initij candorem Caucaſus nũcupatur. Nam orientali lingua caucaſum ſignificat candidũ, id eſt niuibus denſiſſimis candidantem. Hic fertur ſecundũ nonnullos ſyderibus proximus, vnde aſtra maiora viſuntur, & eorũ ortus occaſuſqꝫ diligenter perſpiciũtur, & eſt aſper & inhoſpitalis. vnde Virgi.
Sed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus.

Et à pleriſqꝫ mons Taurus idem vocatur, qui & Caucaſus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Aſſyriorum, de quo meminit Plinius lib. naturalis hyſtoriæ v.c.xxvij.

Libanus mons Phænicum altiſſimus, cuius meminerunt prophætę, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius eſt mons qui dicitur Libanus in Iudęa: ſed, vt dicit Nicolaus de Lyra ſuper illud Canticorum iiij. Non eſt ille mons de quo ibi fit mẽtio: & ſic ſunt duo montes Libani, ſed excelſior ſeu altiſſimus eſt ille qui eſt in Phœnicia: de iſto monte meminit Plinius libro naturalis hiſtoriæ v.ca.xx.

Ararath mons Armenię, in quo archam hyſtorię poſt diluuium reſediſſe teſtantur: vnde & vſqꝫ hodie ibidem lignorum eius videntur veſtigia. Altius de materia refert Philippus Bergom. in ſuo ſupplemento chronicarum. libro j. in verbo, Noẽ. & ita inquit ꝙ ſtetit archa ipſa (vt ſacræ tradũt literæ) ſuper altiſſimos Armeniæ mõtes quindecim cubitis, vt patet Gen. vij. Exſiccatis verò aqs Noẽ primum animalia ex archa dimiſit, quibus emiſſis ipſe ſua cum generatione ſimul ęgreſſus confeſtim pro gratiarum actione deo ſacrificauit. Atqꝫ cum ſuis comedendo carnes epulari cœpit. Eum autem locum (vt Ioſephus refert) Armeni poſtmodum ęgreſſorium vocarũt, vbi & archæ ſaluatæ reliquias per multa tẽpora ipſi prouinciales oſtenderũt. De huiuſmodi archa Beroſus Babylonicus hiſtoricus in ſuo primo lib. de temporibus. cuius titulus, Beroſi defloratio eſt. perpulchrè tractat dicens. Ante aquarũ cladem famoſam, qua vniuerſus perijt orbis &c. ait enim in fine libri, ꝙ archa quieuit in vertice montis Gordiei, vbi aliqua ipſius pars ſuo tempore erat, & homines ſui temporis ex bitumine illo tollebant, & ad expiationem peccatorum ſuorum vtebantur.

Olympus mons Macedoniæ eſt nimium præcelſus, ita vt ſuper illo nubes eſſe dicantur. Vnde Virgi. Nubes exceſſit olympus. Dictus olympus quaſi ololampas, hoc eſt totus lucens, quia ſolem clarum habet nulliſqꝫ vnqꝫ nubibus fuſcatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant poëte, vt dicit Nicolaus Perottus in ſuo libro Cornucopiæ. Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de iſto monte & pluribus alijs meminit Iſidorus. libro xiiij. c. viij. poſt ipſum Ptholemæũ. Sunt aũt quatuor mõtes hoc noĩe. Primus mons altiſſimus inter Theſſaliam & Macedoniã, qui tñ Theſſaliæ aſcribitur. Alter in Gallograecia vel in Cypro. Alius & tertius apud Myſos, ad cuius radices Pruſa ab Hãnibale condita eſt. Quartus ad mare rubrũ in Aethiopia non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente ſole vſqꝫ ad quintam diei horam flammas emittit, vt dicit Calepinus in verbo, Olympus.

Alius eſt mons in Macedonia dictus Athos altior nubibus, tantoqꝫ ſublimis, vt in Lemnum inſulã vmbra eius protendatur, quæ ab eo lxxvj. miliaribus ſeparatur.

De multis alijs mõtibus ſcilicet Parnaſo, Ethna, Apẽnino, Pyreneo, Calpe, Ceraunijs, & Acroceraunij montibus, videatur in dicta deſcriptione, vbi ſuprà.

In Talaro monte Epyri centum eſſe fontes docet Plinius libro iiij. c. j. Talarus (inquit) mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

VIgeſima cõſideratio de tribus ſectis mundi declarat, quæ illarum ſit excellentior, cùm genus humanarum in tres ſectas principales diuidatur. In gẽtiles ſcilicet, Iudæos, & Chriſtianos, hoc eſt in præputium, circũciſionem, & baptiſmum. Petrus venerabilis abbas Cluniaceñ. lib. j. epiſtolarum quatuor ſectas in mundo præcipuas ſcribit, ſcilicet Chriſtianorum, Iudæorum, Sarracenorum, & Paganorum.

Secta verò gentilium ſiue paganorum, olim erat quæ colebat multos pro dijs, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proſerpinã, Palladem, deã Veſtem, Cererem, Vulcanum, Bacchum ſiue Liberum, Ianum, Quirinum ſeu Martem, Aeſculapium, Aeolũ, Dyanum, Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, ac multa alia idola manufacta. Et pro hac ſecta quidam allegant illud dictum Apoſtoli j. ad Corinth. viij. Siquidem dij ſunt multi & domini multi. Sed Scotus primo ſenten. diſtinc. ij. eis reſpondet, ꝙ Apoſtolus ibi loquitur ſecundũm opinionẽ idolatrarum. vnde eodem c. reprobat eorum ſectam dicens. Nam & ſi multi ſunt qui vocentur dij, ſiue in cœlo ſiue in terra, nobis tamen eſt vnus deus. Oẽs autem dij gentium dæmonia, pſam. xcv. Vel poteſt dici, ꝙ Apoſtolus ibi loquitur de his qui aliquid amant pluſqꝫ deum, & in eis ponũt finem ſuũ. hoc enim eſt eis pro deo, iuxta illud Auguſtini in quodam ſermone dicentis. Hoc pro deo ab homine colitur, quòd ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de guloſis, inquit idem Apoſtolus ad Philippẽ. ij. Quorũ deus venter eſt. Dicit tamen Bernardinus de Buſtis in prima parte ſui roſarij. ſermone xiiij. in prima parte illius ſermonis, in litera N. ꝙ prima expoſitio Scoti eſt melior contra gentiles & paganos adorantes ſtatuas manufactas pro deo, qualis erat ſtatua aurea Nabuchodonoſor Daniel. iij. Cõtra quos, inquit Dauid in pſal. cxiij. Simulachra gentiũ argentum & aurum, opera manuum hominũ: os habent & nõ loquentur, oculos habent & non videbũt &c. Et tandem. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Talia tamen ſimulachra gentiles ſapientes deridebant. Vnde refert Ambro. libro ſecundo. de virginibus, quòd Dionyſius tyrannus cùm intraſſet in templum Iouis, amictum aureum quo eius operiebatur ſimulachrum detrahi iuſſit, & imponi laneum, & dixit. Aurum hyeme eſt frigidum, æſtate verò oneroſum. deum autem ſuum ſic irriſit, vt nec onus ferre poſſet, nec frigus portare.

Item cùm Aeſculapij vidiſſet barbam auream, tolli eã imperauit, dicens incongruum eſſe ipſum barbam habere, quam Apollo eius pater non haberet.

Item ſimulachris tenẽtibus pateras aureas ademit eas,

allegans

allegans se accipere debere quod dij darent. & subdit Ambrosius. Ita ludibrio habiti sunt, vt neq; Iupiter vestem suã defendere potuerit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit. Nec hi, qui dicuntur dij, defendere potuerunt pateras quas tenebant. Apparet autẽ stultitia paganorum, qui, vt refert Salomon sapieñ. xiij. Putauerunt esse rectores terrarum deos solem, aut lunam, aut stellas, siue aërem, aut aquam, vel ignem. Nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia. Sicut Caldæi, de quibus legitur in quadam hystoria scholastica, quòd cùm ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant deum deorum, ad hoc etiam cogebant alios hoc modo. Offerebant enim quibuscunq; negantibus ignem esse deum, & alium deum pugnantibus, pugnam: ita quòd si deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent. Si verò ignis eorum deus aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarẽt. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas testeum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Caldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statimq; in foraminibus cera liquefacta descendit aqua, & ignem extinxit, & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi cuiusdam ciuitatis Aegypti deo Caldæorum. Et ideo dicit Bernardinus de Bustis in dicto sermone xiiij. in prima parte sui rosarij. q hæc secta fuit reprobata duplici de causa, & secundam comprobat ex pluribus alijs de causis, vt ibi per eũ, vbi plures theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiãt, cùm non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat est, vt intantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata in cap. caue. xxviij. q.j. q hodie pauci sunt gentiles, ex quo aliter in his nõ est immorandum.

Alię nempè sunt sectæ vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum an sit aliquo modo laudanda, videretur quòd sic: eo quia videtur q Christus non fuerit missus nisi pro natione Iudaica: cùm, vt habetur Matthæi xv. dicit. Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israël. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur Mathæi ij. Et ex virgine Maria quæ erat Iudæa, & de sinu Dauid, vt habetur Math. j. Qui non venit soluere legẽ, sed adimplere, vt dicitur Matthæi v. Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet Moysi cõductori filiorum Israël. vt patet Exodi iij. Et illis dati fuerunt prophætæ, plusq; cęteris nationibus. Matthæi xxiij. Et salus ex Iudæis est. Ioã. iiij. Et in quibus duodecim milia signatorum stantium ante thronum dei fuerunt visa à Ioanne euangelista, vt scribitur Apocal. vij. Et quibus dedit benedictionem, etiam domui Iacob, Aaron, Israël, Abrahę & semini, Dauid, & omni generationi eius. ita q, vt breui absoluatur, non fecit taliter omnj nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. psalm̃. cxlviij. Cùm humanã carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes choros angelorũ. Qui omnes suos apostolos, qui sunt tanquam principes sedentes super duodecim tribus Israël iudicantes ex ipsa Iudæa in consortium assumere voluit, qui illam in medio terræ posuit: cùm Ierusarem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ, vt dictũ est suprà. Ratione cuius medij consideratur maioritas, vt prætactum est suprà in prima parte, in xiij. consideratione.

Sed quicquid sit sola secta Christianorum seu sola fides Christiana est extollenda & laudanda, cùm aliæ reprobentur. De reprobatione verò sectæ Mahumeti non aliter insisto, cùm illam reprobat satis Bernardinus de Bustis in prima parte sui rosarij. sermone xiiij. prima parte. litera v.

De secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eundem in dicto loco in litera z. vsq; ad finem illius sermonis, vbi ponit notabile consilium contra Iudęos blasphemantes deum & sanctos, quo modo debeant puniri.

Cùm ergo ille oẽs sectæ reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij. sermone xv. in litera E. vsq; ad literam x. Dico autem illam esse extollendam pluribus alijs de causis.

Primò quia fuit prophętisata à prophętis non solum Iudęis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter iacet in duodecim articulis fidei contentis in Symbolo facto ab apostolis, quiquidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & quomodo figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem. de quibus Apocal. xxj. Et in duodecim stellis quæ erant in corona mulieris, de quibus Apocal. xij. Et in duodecim lapidibus portatis per duodecim viros perfectos. de quibus Iosuę iiij. Ponit Alexander de Hales in tertia parte suæ summę: in tractatu de fide informi, quęstione prima. Et Bonauentura in iij. distinctio. xxv. articu. j. q. j. Et Richardus in eadem distinctio. articu. ij. q. j. Et de fide & articulorum fidei nobilitate. vide infrà in xxvij. consideratione.

Et deueniendo ad primum articulum particulariter demonstrando quomodo in sacra scriptura dicti articuli erãt iam cogniti, cùm dicatur per Petrum Credo. de hoc habetur Eccle. ij. vbi dicitur. Qui timetis dominum credite illi. Et cùm dicitur In deum, habetur Deutero vj. Audi Israël dominus deus noster, deus vnus est. Et cùm dicitur Patrẽ, habetur Iere. iij. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Et cum dicit Omnipotentem. habetur Gene. vij. Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Et cùm dicit Creatorem cœli & terræ, habetur Gene. j. In principio creauit deus cœlum & terram.

Secũdus articulꝰ fuit Andræę, qui dicit quinq; videlicet, Et in Iesum, quod habetur Abacuch iij. cap. vbi dicit prophęta. Ego autem in domino gaudebo & exultabo in deo Iesu meo. Secundo Christum Abacuch vlti. Egressus es in salutẽ populi tui, in salutem cũ Christo tuo. Tertio Filium eius, vt habetur psal. ij. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. & psal. lxxxviij. Ipse inuocauit me pater meus es tu. Quarto Vnicum, dicit ibi, quia psal. lxxxviij. habetur. Et ego primogenitum, ponã illum, excelsum præ regibus terræ. Quinto Dominũ nostrum, quia habetur psal. xxiij. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo. & psalm̃. ij. Dicit deus pater filio quem mittere volebat ad incarnandum. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.

Tertium articulum posuit Ioannes dicens, Qui conceptus est de spiritu sancto. & hoc habetur Esaię lxiij. vbi dicitur. Spiritussanctus ductor eius fuit. Deinde dicit. Natus ex Maria virgine. Esaię vij. Ecce virgo cõcipiet & pariet

filium,& vocabitur nomen eius Emanuel,quod interpre
tatur nobiscum deus.

Quartus articulus fuit Iacobi maioris dicentis,Passus
sub Pōtio Pilato.& hoc babetur Esaiæ l.vbi inquit Chri
stus per os Esaię.Corpus meum dedi percutientibus,&ge
nas meas vellentibus:faciem meam non auerti ab increpā
tibus & conspuentibus in me Crucifixus,inde dicit,quod
habetur Iob vij.Suspēdium eligit sibi anima mea.& psal.
xxj.Foderūt manus meas & pedes meos,dinumerauerūt
omnia ossa mea.Itē & Morruus,dicit,quod habetur Esai.
liij.Tradidit in mortem animam suam,&cum sceleratis re
putatus est.Tertiò dicit Et sepultus,quod habetur Esa.xj.
Et erit sepulchrum eius gloriosum dicit prophęta videns
in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria.

Quintum articulum posuit Iacobus minor dicens.De
scendit ad inferos,& hoc habetur Zacha.ix.vbi prophæ
ta loquitur,dicens futura velut præterita more prophæti-
co,vnde ait.Tu quoq; in sanguine testamenti tui eduxisti
vinctos de lacu in quo non erat aqua.Anima enim Chri-
sti descendens ad inferos liberauit sanctos patres.

Sextum articulum posuit Thomas dicens,Tertia die
resurrexit à mortuis.Oseæ vj.Dicebant mortui qui debe
bant resurgere cum Christo,postq; intellexerūt illum esse
mortuum,fortè per annunciationem euangelicam.Viuifi
cabit nos post duos dies,tertia die suscitabit nos,& sic se-
inuicem confortabant.

Septimus articulus fuit Philippi qui dicit,Ascēdit ad
cœlos.& hoc habetur psal.xlvj.Ascendit deus in iubilo,
& dominus in voce tubæ.& iterū.Sedet ad dexteram dei
patris omnipotens psal.cix.Dixit dominus domino meo
sede à dextris meis.

Octauum articulum posuit Bartholemæus(cuius no
men indictum est mihi in baptismate) qui dixit,Inde vē-
turus est iudicare viuos & mortuos.de quo habetur Esa.
iij.Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi
sui & principibus eius.& psal.xcvij.Iudicabit orbem ter-
rarum in iustitia,& populos in æquitate.

Nonus articulus fuit Mathæi,qui ait.Credo in spiritū
sanctum.de quo habetur Iohel.ij.vbi dicit deus de spiritu
sancto,quem mittere debebat in die pēthecostes.Effundā
de spiritu meo super omnem carnem,& prophætabunt
filij vestri.

Decimum articulum posuit Symon dicens,Sanctam
ecclesiam catholicam,scilicet esse vnicam per totum mun
dum cap.j.§.vna verò.de summa trinita.& fide catho.&
extra quam nemo potest saluari.de qua Sophoniæ vlti.
dicit spiritussanctus.Reddam populis labium electum,vt
inuocent omnes in nomine domini,& seruiant ei humero
vno.Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus
ecclesiæ.iuxta illud Pauli ad Rom.xij.Multi vnū corpus
sumus in Christo.& eadem sentētia habetur primę ad Co
rinthios xij.licet per alia verba.Item dicit Communionē
sanctorum de quo habetur Sapien.vij.Sine inuidia com-
munico,dicit quilibet sanctus,& psal.cxviij.dicit Dauid
domino.Particeps ego sum omnium timentium te,& cu-
stodientium mandata tua.

Vndecimus articulus fuit Thadæi dicens,Remissionē
peccatorum.& hoc habetur Ezechiel.xxxvj.vbi dicit de⁹
de aqua baptismali.Effundam super vos aquam mundā,
& mūdabimini ab omnibus inquinamentis vestris.Hinc
sumpta occasiōe Bernardinus de Bustis explicans talia in
prima parte sui rosarij.sermone xv.ponit materiam indul
gentiarum,quam videas ibi per iiij.folia.

Duodecimum articulū posuit Mathias dicens.Carnis
resurrectionē.& hoc habetur Ezeciel.xxxvij.vbi dicitur
à domino mortuis resurrecturis.Ecce ego aperiam tumu-
los vestros,& educam vos de sepulturis vestris,& dabo
spiritum in vobis & viuetis.Deinde dicit.Vitam æternā
amen.In quibus verbis continetur virtualiter,vt prædi-
ctum est etiam æterna damnatio peccatorū per argumen
tum ab oppositis,vt dicunt theologi in iij.dis.xxv.& iste
articulus habetur Daniel.xij.vbi dicitur.Qui dormiunt in
terræ puluere euigilabunt,alij in vitam æternam,alij vero
in opprobrium sempiternum.

Vltra autem Symbolum apostolicum sunt alia duo,
scilicet Symbolum sanctorum patrum centum quinqua-
ginta in concilio Nicæno secundùm aliquos,sed melius in
concilio Constantinopolitano congregatorum,vt in ca.
canones xv.dis.& hoc factum fuit contra Manichæum &
Macedonium negantes spiritum sanctum esse æqualem
patri & filio,ac cantatur in missa.

Aliud verò quod cantatur in prima in diebus domini
cis fuit factum cōtra Arriū negantem filiū esse patri ęqua-
lem,compositum fuit ab Athanasio excellentissimo do-
ctore,& episcopo Alexandrino.Et vtrumq; istorū fuit ędi
tum ad declarationem primi,scilicet apostolici cōtra hæ-
reticos malè exponentes.Primum tamen est dignius,tum
propter compositorum excellentiam,tum quia oēs arti-
culos fidei plenius continet:& est magis sententiosum q̄
alia,vt dicunt theologi in tertio.dis.xxv.

Prosequendo materiā nostram,ꝙ secta Christianorū
magis est extollēda,ex eo ꝙ articuli fidei illius sunt appro
bati à veteri testamento,& cogniti à prophętis,etiam ante
aduētum Christi(qui est autor & institutor illius fidei) in
quē omnes fideles Christiani tenentes fidem & sectā illius,
credūt ipsum fuisse natum ex virgine Maria,passum sub
Pontio Pilato,& cętera huiusmodi,quæ sunt de articulis
fidei:& de vero Christo qui in mundum venit,& ꝙ verè
fuit incarnatus.vnde dicitur Amos iij.c.Non faciet domi
nus verbū scilicet incarnari,quin prius loquatur ad pro-
phætas suos:& ideo vidēdum est quæ fuerint principales
prophętiæ de Christo loquentes,vt cùm patuerit eas esse
verificatas,credamus eū verum fuisse Messiam per illā sen
tentiā Nicolai de Lyra,in suo opusculo contra Iudęos di-
centis.Quotienscūq; aliqua scriptura denunciat aliquid es
se futurū,& determinat tempus,locū,& modum,si omnia
prędicta simul concurrāt & veniant,manifestè patet,quòd
illud quod prædictū fuerat,verissimū est:& ideo ad oculū
demōstrabitur ex pluribus prophætijs,ꝙ verificatæ fue-
runt in Christo,qui habuit testimonium pro se validissi-
mum,fides sua est tenenda,& vltra alias extollenda.

Nōne primo de eo prophætizatū fuit Gene.xlix.Vbi
Abrahā patriarcha dicit.Nō auferet sceptrū de Iuda,neq;
dux de femore eius,donec veniat qui mittēdus est.& secun
dū trāslationē Caldaicā habetur,donec veniat messias:se-
quitur.& ipse erit expectatio gentiū.quia gētiles eius fidē
recepturi erāt.Et hoc quoq; prophætatum erat Daniel.ix
vbi dicitur.Cū venerit sanctus sanctorū,cessabit vnctio
vestra.Quod patet esse impletū,eo primò quia cōstat Iu-
dæos nunc nō habere regē.Nam antiquitus eorū reges vn
gebātur,vt habetur j.Reg.ix.c.quod hodie nō fit.sed hæc
vnctio data à deo regibus fuit trāslata in regem Franciæ,
propter Christianitatē in suo regno inuiolabiliter obser-
uatā,vt dixi suprà in quinta parte,in xxiiij.cōsideratione.

de Clodouco

de Clodoueo primo rege Francorum Christiano, cui diui-
nitus vnctio sancta in suo baptismate demissa fuit, ex qua
adhuc reges Franciæ inter alios reges vnguntur cum mi-
rabili deuotione & solennitate.

Nam in natiuitate Christi Iudęi amiserunt regnũ, quia
ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumęus,
et Auxilio Romanorũ debellauit Antiochũ regem Iudęo
rum qui descenderat à Machabęis, & prolem regiam occi
dit, & libros de genealogia combussit, ne in posterũ ejce-
retur ipse vel filij eius tanq̃ alienigenæ, & interfecit etiam
legis doctores qui dicebant in populo illud Deutero.xv.
De medio fratrum tuorum pones super te regem. Tempo
re cuius Herodis natus est Christus, & ideo audiens ma-
gos dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudeorum? turbatus
est, Mathęi ij. Ipse enim vsurpauit regnum Iudęorum, An
no incarnationis seu natiuitatis Christi, & ab illo tpe trãs
latum fuit regnum Iudęorum in Romanos, vt habetur Io-
an.xix. Non habemus regem nisi Cæsarem: & qui se regẽ
facit contradicit Cæsari.

Ex quibus patet, ꝙ verificata fuit illa prophętia, ꝙ ve-
rus messias qui mittendus erat (qui dicitur Christus) ve-
nit in mũdum, & fuit ille qui natus est de virgine Maria,
passus sub Pontio, verus Deus & homo. Cuius est fides
Christiana quã tenemus & seruamus, quę vera est & infal
libilis: & sic inter alias & supra alias extollenda.

Per cuius Christi natiuitatẽ lux orta est nobis, cũ vt ha
betur Esaiæ ix. Populus gentium qui ambulabat in tene-
bris, vidit lucem magnã: habitantibus in regione vmbræ
mortis, lux orta est eis. & omnes gentes preter gentes Iudę
orum erant in regione vmbræ mortis. Cùm non haberent
cognitionem veri dei, nec de præceptis legis, sed erant gen
tiles, sed tũc talibus lux orta. Eo quia deus sciebat illos de
bere tenere fidem Christianam. & gens Iudęorum fuit ma
ledicta, eo quia nõ cognouit dominũ. ideo habetur Esa.j.
Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinꝰ ꝑsepe dñi sui. Israel
autem me nõ cognouit. vę genti peccatrici, populo graui
iniquitate, semini nequã, filijs sceleratis. & ideo sequitur
Esaię ix. ꝙ ex quo fides Christi debebat recipi à gentibus,
populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnã &c.
Ex quo constat hanc fidem Christi esse extollendam, cùm
per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta
dictum Esaiæ ix. Multiplicabitur eius imperiũ vsq; in sem
piternum. & Danie.ij.c. In diebus illis suscitabit Deus cœ
li regnum aliud, quod non dissipabitur inęternum. quòd
põt intelligi de regno Frãciæ, in quo Christianitas nũquã
cessauit, nec cessabit: & sic est imperiũ diuinũ datũ à deo in
hoc mũdo regi Franciæ, vel secundũ theologos est impe-
rium Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruatur & te-
netur, quòd erit semel in toto mundo, cũ dictum sit. Data
est ei omnis potestas in cœlo & in terra. Math. vlti. Et fiet
vnum ouile, & vnus pastor.

Extollenda est etiam hæc secta: quoniam eam tenen-
tes peruenient ad vitam: quoniam, vt dicit Baruch iiij.ca.
Hic liber mandatorũ Dei, scilicet datus ab isto Deo incar
nato, de quo in c.iij.ibi. Qui adinuenit omnẽ viam disci-
plinæ, qui cũ hominibus conuersatus est: & lex quæ est in
æternum, scilicet euangelica, omnes qui tenent eam perue
nient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem:
conuertere Iacob, & appręhende eam. pro quo bonus tex.
in l.j.C. de summa trini. & fide catho.

Ex illis enim prophętijs suprà deductis & allegatis cõ-
stat ꝙ fides Christi est prior & antiquior lege Mosaica, ꝙ
etam alijs comprobatur medijs in fortalitio fidei lib.j.in
ij. consideratione. articulo ij. Eo videlicet primo, quoniam
Abraham ante legem & ante circũcisionem iustus fuit, &
non fuit iustus nisi merito fidei, vt patet Genes.xvj. Cre-
didit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, &
merito fidei fuit sibi facta repromissio, & specialiter illa.
In semine tuo benedicentur omnes gentes, vt patet Gene.
xxij. Sequitur ergo ex his ꝙ fides Christi fuit ipsa lege
Moysi tempore prior, & quãuis Apostolus hoc speciali-
ter probet, ad Galathas iij. exemplo Abrahę, tamen hoc
idem probat ad Hebræ.x. & xj. per plura exempla, sicut
patet de Abel, Enoch, Noe, Sarra, Isaac, Iacob, Ioseph, &
Moyse. Isti enim & multi alij iusti fuerunt ante legem iusti
ficati, vt patet ibidem. Eo etiam secũdò, quia Deus promi
sit Abrahæ inter cætera quatuor. primò, hæreditatis suc-
cessorem. secundò, hæreditatis adeptionem. tertiò, semi-
nis multiplicationem. quartò, vniuersæ gentis benedictio
nem. Et licet ad literam ista quatuor ei promissa fuerint de
aliquo temporali principaliter, tamen Deus spiritualia
intelligebat.

Primò enim promisit sibi Deus hęredem scilicet Isaac.
Genes.xv. Sed in hoc principaliter promisit sibi Christũ,
qui pro tanto hæres Abrahæ dicitur. Quia ex eo secundũ
carnem descendens in eius regnauit, regnat, regnabit hære
ditate. vnde Gabriel ait de Christo. Regnabit in domo Ia
cob inæternum. Lucæ j.

Secundò, promisit sibi hæreditatem temporalem, scili
cet hæreditatẽ Chanaã, à fluuio Aegypti vsq; ad fluuium
Euphratẽ, nõ vt dicto loco Gene.xv. Non ꝙ ipse vnq̃ illã
possederit, nisi in semine suo; vñ & semini suo dicebatur.
Et dabo tibi terrã hanc. In hoc spiritualiter sibi ꝓmittebat
ur spiritualis hæreditas, scilicet vniuersa congregatio fide
lium, tam Iudæorum q̃ gentilium, cuius ipse per fidem pa
ter est. Promittebatur etiã sibi hæreditas gloriæ, qui pro
pter fidem eius sinus Abrahæ nuncupatur.

Tertiò, promisit ei seminis multiplicationem, sicut stel
las cœli & arenam maris. Genes.xxij. Boni qui ex ipso de-
scendunt per Isaac & Iacob sunt sicut stellæ cœli. Sed præ
cipuè veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & se-
men Dei repromissum, inquantum eius fidem imitamur:
sed mali qui ex eo descendunt per Ismalem & filios Ze-
thuræ. & per Esau fuerunt sicci & steriles velut arena ma-
ris, sed præcipuè mali Christiani, qui si habẽt fidẽ Abrahę
nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt.

Quartò, promisit ei Deus omnium gentium benedi-
ctionem, quidem gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.
Non quòd per eum esset danda vel fiẽda hæc benedictio:
sed per semen, non per quodcunq; semen, sed per vnicum,
quod est Christus. Mon enim in Isaac, Iacob, vel Io-
seph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio ho-
mine potuit hoc verificari. In semine tuo benedicentur
omnes gentes, Gene. vigesimosecũdo. quod declarat Apo
stolus ad Galathas tertio, dicens. Abrahæ dictæ sunt pro-
missiones & semini eius. non dixit in seminibus, quasi in
multis: sed quasi in vno & semini tuo q̃ est Christus. Nota
vt dicit Abrahę, cui Deus nõ falleret propter eius fidelita
tem & amicitiã dictæ sunt, supple à Deo, merito suę fidei,
repromissiones: loquitur in plurali ꝓpter promissiones su
pradictas, vel quia secũdũ gl. frequẽter idẽ est, ęterna beati

eudo est sibi promissa,& semini eius.i.Christo nõ ad Chri
stum fieret promissio,sed ꝙ ad eum pertinebat,quia per
eum promittebatur danda benedictio.Et ꝙ illud semen sit
Christus & non alius,notatur ex verbis scripturæ,quę est.
In semine tuo benedicentur omnes gentes,non solum Iu-
dæi.vnde ait,nõ dicit supple scriptura,in seminibus,qua-
si in multis,quod faceret si de multis vellet intelligi,sed di
cit quasi in vno,& semini tuo,qui est Christus. Vnde de
vno solo vult intelligi,& illud vnum,est Christus.Si eñ
de multis vellet intelligi,dixisset.In seminibus tuis benedi
centur &c.sed dicit ibi,semini.volens de vno intelligi.ꝓ-
pter quod Apostolus,& semini tuo. Patet igitur,ꝙ cũm
promissio facta fuerit Abrahæ merito suę fidei.sicut Apo
stolus innuit ad Hebr.x.& xj.& ista promissio diu fuit fa-
cta ante legis dationẽ,satis demonstrat ꝙ fides Christi ꝓ
missi præcessit legem Moysi,& sic ex prædicta scriptura
Pauli,quasi ex quadã areola aromatum,collectus est etiã
hic flos pulcherrimus.de quo in dicto fortalitio fidei,ꝙ fi-
des Christi est lege Moysi antiquior.ratiõe cuius antiqui
tatis extollenda est vltra alias leges & sectas.

Et non solum extollenda est ex prædictis,sed etiam
quia lege Moysi est stabilior. Ad probationem cuius
articuli dicitur in dicto fortalitio fidei,articulo tertio.ꝙ
duo sunt notanda.

Primum,ꝙ sicut Apostolus dicit vbi suprà,à tempo-
re factę promssionis Abrahæ vsq; ad tẽpus quo lex Moy
si fuit data fluxerunt anni,cccc.& viginti,quos sic compu-
tat Rabanus,sicut dicit magister in hystorijs. Actuũ vij.
Dicit enim Rabanus,ꝙ à tempore promissionis primò fa
ctæ Abrahæ fluxerunt vsq; ad ingressum Aegypti anni
ccxv.qđ verũ est,quia tempore futuræ promissionis erat
Abraham lxxv.annorũ:& ab illo tẽpore vsq; ad natiuita
tem Isaac fluxerũt xxv.anni,& ab illo tẽpore vsq; ad na-
tiuitatẽ Iacob fluxerũt xl.anni:& ab illo tempore vsq; ad
ingressum Iacob in Aegyptũ fluxerunt anni lxxv.dein-
de ab ingressu Iacob vsq; ad mortẽ Ioseph anni lxxj.po-
stea vsq; ad exitum filiorũ Israël de Aegypto anni cxliiij.
& quinquagesimo die ęgressionis data est lex.Exod.xix.
& xx.& sic sunt cccc.& xxx.anni.Et si dicat cõtra Apo
stolum id quod dicit Dominus Abrahæ.Gene.xv.ꝙ se-
men eius esset futurũ peregrinũ in terra nõ sua cccc.annis.
Idq; dicit Stephanus Actuum vij.non faciendo mentio-
nem de xxx.annis.Dici potest,ꝙ scriptura non compu-
tat inimicitias.dicit etiam Augustinus ꝙ hęc computatio
debet protendi vsq; ad mortem Seon regem Amorreorũ
& Og regem Basan.

Secundũ verò quod est notandũ,est ꝙ ꝓmissio facta
Abrahæ quæ fuit iuramẽto dei cõfirmata,Gene.xxiij.Per
memetipsum iurauit dicit dñs &c.sequitur.In semine tuo
benedicẽtur oẽs gentes terræ.& Lucæ j.Iusiurandũ quod
iurauit Abraham,fuit dictũ propter sui stabilitatẽ & firmi
tatem testamẽti.Est eñ testamentũ scriptura authẽtica &
solida,& talis fuit illa promissio,qa fuit summę autorita-
tis & stabilitatis.vnde tantę fuit firmitatis,ꝙ lex post data
non euacuauit ipsam,sed potius semẽ promissum euacua-
uit legẽ,sicut declaratur in eodẽ lib.j.arti.vj.de cessatione
legis Mosaicæ.Si eñ lex euacuasset promissionẽ,tunc hæ
reditas glorię non esset ex promissione,sed ex lege:& si es
set ex lege,cũ Abraham,Isaac,& Iacob,fuerint ante legẽ,
tunc non haberẽt istam hæreditatem.Cũm tñ dicat Chri
stus Mathęi xxij.adducens illud Exodi iij.Ego sum deus
Abrahã,& deus Isaac,& deus Iacob:nõ est deus mortuo
rum,sed viuorum:viuunt ergo illi non vita naturæ, ergo
vita gloriæ.Quod planè dicit Christus.Mat.viij.Dico au
tẽ vobis,ꝙ multi ab oriente & occidẽte veniẽt & recũbẽt
cũ Abrahã,Isaac, & Iacob,in regno cœlorũ.Ideo hęc hæ
reditas nõ est ex lege,sed ex promissione,quæ cũ fuerit me
rito fidei Christi promissi,quia illã repromissionẽ habet
iam Abraham,& nõ habet eam ex lege,quia diu añ legẽ
fuit mortuus,ergo habet eam per promissionem:ergo cũ
promissio fuerit facta & iurata,vt prædictũ est merito fi-
dei,sequitur ꝙ fides Christi est summę stabilitatis & stabi
lior lege Mosaica,cũ illa sit euacuata ꝑ semẽ promissum.
Et hæc omni pulcherrime posuit Apostolus ad Galat.iij.
Hoc autem dico,vobis testamentum confirmatum à deo:
quæ post cccc.& xxx.annis facta est lex,nõ irritũ facit ad
euacuandam promissionem.Nam si ex lege hæreditas, iã
non ex promissione.Abrahę autem per repromissionem
donauit deus,quod sic explicatur:hoc aũt id est promissio
nem Abrahæ factam,dico id est firmo testamentum cõfir-
matum à deo etiam per iuramenta,quod scilicet testamen
tum post cccc.xxx.annos,post quos supple facta est lex,
non irritum facit.i.nõ euacuat.quod quidem faceret,si per
eam daretur benedictio:nõ ergo lex irritum facit prędictũ
testamentum ad euacuandum.i.vt euacuet promissionem
supple Abrahę factã.Non igitur per legẽ benedictio est,
qa data est lex post multũ tẽpus à promissione facta,quę-
quidẽ non dicit ꝙ ꝑ legẽ esset promissio,sed per semen.Si
eñ ex lege esset hæreditas,nõ esset ex promissione: & tũc
Abraham non haberet eã,quod est falsum,vt suprà dictũ
est,propter ꝙ dicit Apostolus.Lex nõ euacuat promissio
nem.Nã si ex lege hęreditas,quod oporteret,si lex euacua
ret promissionẽ:iam nõ esset supple hæreditas ex promis
sione:quod probat dicẽs.Abrahę aũt donauit deus supple
istam hæreditatem per repromissionem.Constat enim ꝙ
Abraham iam habet eã,& nõ habet eam ex lege,quia diu
ante legem fuit mortuus,ergo habet eam per promissio-
nem,cũm ergo promissio fuerit facta merito fidei,sequi-
tur ꝙ fides Christi promissi,est summe stabilitatis & stabi
lior lege Mosaica.Et ista veritas colligitur ex prædictis
verbis Apostoli,vt dicitur in pręallegato loco.

Extollẽda est etiam fides seu secta Christianorum ex
alia causa,eo quia lege Moysi est nobilior & perfectior,ad
cuius probationem prius quatuor notanda veniunt.

Primum,quòd quamuis lex Moysi non sit effectiuæ
iustitiæ nec meritoria benedictionis gloriæ,nõ tamen fru
stra fuit data.Fuit enim data propter quatuor causas,quas
breuiter tangit:& de quo infrà in xxxiiij.consideratione
apertius dicetur.

Prima propter peccati prohibitionem,vt saltem timo
re pœnæ homines cessarent transgredi,vt hoc tandem fa-
cerent voluntate,iuxta illud Horatij.

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Prout notat glos.in verbo,metu.in lege j.ff.de iustitia
& iure.Et pœna vnius est metus multorum,tex.est in l.j.
in prin.C.ad legem Iuliam repetundarum.faciunt text.in
l.aut facta.§.fi.& in l.capitaliũ.§.pe.ff.de pœnis.& §.ho-
die autem.in fine.institu.de exceptio.

Secunda propter populi eruditionem & dispositionẽ,
vt scilicet per legem morbum suum agnoscerent.de cuius
ignorantia in lege naturæ conuictus erat,vt scilicet popu-
lum dei erudiens ipsum dignum facęret ad percipiendum
promissionem,quæ est Christus.

Tertia

Tertia propter remediŋ flagitionem, vt ſcilicet homo ſuperbè in ſuis viribus fidens præcepta acciperet, in quib⁹ deficiens factus præuaricator liberatorem ſaluatoremq; re quireret. Data eſt enim lex: vt dicit Auguſtinus, vt ceruix ſuperborum, qui tantum ſibi arrogabant, vt liberum arbi trium ſibi putarent ad iuſtitiam ſufficere: quos cùm lex tranſgredi faceret humiliaretur, & ſic medicus optaretur.

Quarta propter futurorum ſignificationem. Legalia enim fuerunt quædam vmbra futura ſignificans, quædãq; figura futura veritatem prę ſignans, vt ſtatim dicetur,

Secundùm quod eſt notandum, ꝙ lex fuit ordinata, id eſt ordinabiliter angelorum miniſterio data, & bene ordi nabiliter: quia inter Abraham & Chriſtum, inter promiſ ſionem & ſemẽ, inter tempus legis naturæ & tempus gra tiæ. Magno enim conſilio factum eſt, vt non ſtatim poſt hominis caſum veniret mediator: ſed qđ primò humanũ genus conuinceretur de ignorãtia tempore legis, quæ nec morbi nec medici claram notitiam dabat, nec ad iſta ho mo ex ſuis naturalibus attingere volebat: demum conuin ceretur de impotentia legis ſcriptæ, quam homo virtute propria ſeruare non potuit, nec ipſa dabat adiutricem gra tiam ad ſeruandum, vt propter iſta duo, ſcilicet ignorantiã et impotentiam cogeretur ſaluatorem petere, nec Chriſti aduentum ſuperfluum reputaret. Multiplicatæ ſunt infir mitates hominum, contra quas nec per legem natúræ nec per legem Moyſi ſe iuuare poterant: propter quod accele rauerunt ad medicum, qui veniens tanquã alter Samarita nus vulnera ſanauit languidi, quem ſacerdos & leuita, id eſt vetus lex & ſacerdotium immiſericorditer pertranſie rant. Lucę x. Qui etiam tanquã alter Eliſeus coaptans ſe corporaliter puero mortuo Sunamitis filio ſuſcitauit eũ, quem tamen eius puer cùm ſuo baculo, qui deſignabat le gis duritiam non potuit ſuſcitare iiij. Regum iiij. Qui tan quã alter angelus deſcendens in piſcinam noſtræ immor talitatis ſanauit illum, quẽ inuenit ſibi ſuæq; eccleſiæ vni tum. Ioan. v. Qui omnipotentis ſermo Dei partis venit in mundum, dum omnia medium ſilentium tenerent. Sapiẽ. decimooctauo. Primum ſilentium fuit ante legem ſcriptã, ſecundũ ſub lege. tertium, in gloria. Primum fuit ignoran tia languoris. Secundũ, deſperatio creationis. Tertiũ, ade ptio ſanitatis. Ante legem enim homo morbum ſuum nõ cognoſcebat, ideo ſilebat, nec remedium quærebat. Lex autem oſtendit vulnera languidis: & ideo data lege mox fuit ruptum ſilẽtium, & cœperunt ęgri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diu turnos clamores fatigati homines, & de ſalute deſperãtes ceſſauerunt loqui, & ſic ſubſecutum eſt ſilentium ſecundũ. Et tunc omnipotens ſermo patris venit in mundum. Sa maritanus appropiauit ad vulneratum, angelus magni conſiliŋ in piſcina deſcendit, & Eliſeus ad ſuſcitandũ mor tuum acceſſit, id eſt ſummi regis filius deſcendit de æquali tate patris ad patibulum crucis, & de ſede patris ad offici nam peccati, de lumine cœli ad tenebras mundi & inferni. et veniens locutus eſt pacem, dedit gratiã, propoſuit miſe ricordiam, promiſit veniam. & ita rupto ſilentio cœpe runt ęgri magnis clamoribus flagitare remedium, & acce lerare ad medicum per quem vulnera ſanarentur, morbus curaretur: Recepta verò ſanitate & donata immortalitatis felicitate nihil vltra reſtabit petendum, & tunc erit tertium beatũ ſilentiũ ordinabiliter. Ergo & magno dei conſilio data eſt lex, ſcilicet inter Abrahã & Chriſtũ, inter promiſ ſionem & ſemen promiſſum, inter tempus legis naturæ & tempus legis gratiæ, inter primũ ſilentiũ & tertium. Quan do enim data fuit lex, cœpit frangi primũ ſilentium. Ipſa autem manante fuit ſecundum ſilentium., & tunc venien te medico, ruptoque ſecundo ſilentio, tertium homines optauerunt.

Tertium quod eſt notandum, ꝙ quando lex fuit data fuit poſita in poteſtate qui venturus erat verus mediator, vt ſtaret quãdiu ipſe vellet, & quando vellet ceſſaret. Ipſe autem voluit quòd ceſſaret, quando ipſe venit, & tamen verus mediator fuit. Ex quo patet, ꝙ contra mediatorem faciunt qui legem cũ euangelio obſeruare volunt. Ex quo vlterius patet cõcluſio intenta. ꝙ fides euangeliŋ ſiue Chri ſti non ſolũ eſt lege Moyſi antiquior & ſtabilior, ſed etiã perfectior: quia ipſam euacuat, ſicut illud quod perfectum eſt euacuat quod ex parte eſt. primę ad Corinthios xiij. Cùm enim venit mediator, & legem euangelicam ſtatuit. voluit ꝙ ceſſaret lex Moſaica propter ſuam imperfectio nem: & hoc ipſe facere potuit, quia in eius poteſtate tanq; vero domini poſita fuit.

Quartum verò quod notandum eſt, quòd hic media tor nõ eſt vnius naturæ, ſed duplicis, Eſt enim gigas gemi næ ſubſtantiæ: ſcilicet diuinæ & humanæ. Ipſe igitur cùm ſit Deus & homo inter homines & Deum mediat, dũ ho mines qui à Deo receſſerant, per ſe recõciliat. Ipſe, vt de⁹, omnia creauit. ſed inquantum Deus non omnia recrea uit, & ipſe inquãtum Deus, eſt cum patre & ſancto ſpiri tu vnus Deus: quia non ſunt plures dij, ſed vnus Deus. Ex quo patet, ꝙ hic mediator non eſt fœderator vnius par tis tantũ: ſed duarũ partium, Dei ſcilicet hominis. Et patet etiã: ꝙ inquãtum Deus non eſt propriè mediator inter deũ et homines: ſed inquãtum homo. Inquantum enim Deus nõ eſt medius, ſed æqualis Deo patri. Item iſte mediator non eſt arbiter vnius populi: ſed duorum, ſcilicet Iudeo rum & gentilium quos tanquã duos parietes eccleſiæ in ſe angulari lapide copulauerit, vtriuſq; populi euacuans ritum. ad Epheſ. ij. & primę Petri ij. Ergo qui obſeruant le galia Chriſtũ non mediatorẽ recipiũt: quia ipſum videtur recipere mediatorẽ tantũ iudęorum, quod eſſe nõ poteſt: quia mediator non eſt niſi duorum populorum.

Ergo qui ex circũciſione vel præputio ad fidem con uerſi ſunt, maneant ſicut ſunt, nec curent circũciſi de prępu tio, nec prępuتiati de circũciſione. quia, vt dicitur ad Gala. vlti. In vero mediatore Ieſu Chriſto, neq; circunciſio ali quid valet, neq; præpucium: ſed noua creatura. Hæc qua tuor notabilia ſupra poſita patent ex intentione apoſtoli ad Galathas vbi ſuprà.

Ex quibus elicit̃ ꝙ lex Chriſti & fides catholica eſt no bilior & perfectior lege Moſaica, ſecundũ qđ amplè de clarat̃ ibi per ap̃lm & cõmẽtatores illi⁹, & etiã in fortalitio fidei lib. j. in iij. cõſidera. in iiij. arti. vbi etiã exponit illud di ctũ ap̃li: ibi, Quid igit̃ lex, ꝓpter trãſgreſſionẽ poſita eſt.

Extollenda eſt fides Chriſtiana, ſeu ſecta Chriſtianorũ: quia eſt oĩbus aliŋs ſectis vtilior, qđ colligit̃ ex verbis ap̃li ad Gala. eodẽ c. iij. vbi cõſequẽter dicit̃ ſic. Lex ergo aduer ſus promiſſa dei: abſit. Si em̃ data eſſet lex quæ poſſet viui ficare, verè ex lege eſſet iuſtitia: ſed concluſit ſcriptura oĩa ſub peccato, vt ꝓmiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur creden tibus. vt ibidẽ ad Gala. iij. Ex quibus duo notãtur: Primũ, ꝙ per legẽ nũq; fuit vita animæ. Cuius ratio ſępe dicta eſt ſuprà, quia ei⁹ ſacramenta nõ afferebãt gratiã, & ſic nõ præ ſtabant animæ vitã. Secundũ eſt, ꝙ circũciſio non fuit ex lege, ſed ex patribus, vt ſaluator dicit in Ioãne. Diu enim

ante legem fuit circuncisio instituta, quia Gene. xvij. Dicē dum est etiam, ꝙ ex circuncisione nūq̃ fuit perfecta vita, quia nunq̃ potuit introducere homines vbi est perfectio vitæ. Vnde Iacob dicit circuncisus Gene. xxviij. Descendam in infernū lugens filium meum. & Dauid circuncisus dicit Psal. xxvij. Assimilabor descendentibus in lacum. Item per legem Moysi nunq̃ fuit perfecta iustitia. Hæc enim dicit Apostolus ad Roma. iij. Ex operibus legis nō iustificatur omnis caro. & illud ex primo sequitur. Si em̄ per legē esset vita vera, ac ꝓ hæc & vera iustitia quæ ducit ad regnum in quo est perfectio vitæ. ad Roma. iij. Iustitia dei est per fidem Iesu Christi super omnes qui credunt in eum.

Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea di dicit Apostolus. Lex igitur aduersus promissa dei, quasi dicat, ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio nunq̃ aduersatur diuinę promissioni, absit. Non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis. Verum est tamen, quòd fides cuius merito fuit promissio, est vtilior & efficacior lege. Quod probatur, quia lex nunq̃ potuit viuificare, nec iustificare. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est vitam spiritualē afferre, verè supple, & non opinatiuè ex lege: id est ex operibus legis esset iustitia, quod tamen verum non est. Sed conclusit scriptura, id est lex scripta conclusit, id est clausa reliquit omnia, id est omnes homines tam Iudæos quàm gentiles sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire. vel conclusit, id est clausa demonstrauit esse. Per legem enim cognitio peccati, ad Romanos iij. quæquidē prouidētia factū est, vt ꝓmissio vitæ scilicet & iustitiæ & benedictionis æternę ex fide Iesu Christi, non ex lege supple Moysi. Promissio dico: id est res promissa daretur credentibus supple in Christum.

Ex prædictis igitur patet clarissimè, ꝙ fides Iesu Christi est antiquior, stabilior, nobilior, & multò vtilior lege Moysi, ex quo vltra illas & omnes alias extollenda est. vt habetur in dicto fortalicio fidei. libro j. in iij. consideratione. arti. v. in principio.

Extollenda est etiam religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior ex pluribus. Primò videlicet ex parte patris. Secūdo ex parte matris. Tertiò ex parte hæreditatis. Quartò ex testimonio angelico. Quintò ex cōparatione morum & institutionū aliarum gentium, & sectarum. Sextò ex testimonio prophętarum & ex præfiguratione illius in toto veteri testamento. Septimò ex testimonio etiam gentilium.

Primò enim ex parte patris, quoniam Christiani filij dei sunt. Nam Christus appetit Christianos in sua fide spiritualiter generare. & ideo dicitur Ioannis j. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. i. in re nominis eius. Sed quo ordine filij dei fiāt, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali subdit. Qui nō ex sanguinibus, scilicet fœminæ quasi materiæ, & viri quasi formatiui, sed ex deo nati sunt, ecce generatio & natiuitas spiritualis. Vt autem securè credamus hanc excellentiam, scilicet hominem nasci ex deo subdit deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel filij dei fieri, & hoc est. Et verbum caro factum est, quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur in fortalicio fidei loco prædicto, art. v. sed ea omitto breuitati studens.

Secundò verò ex parte matris, quę est (vt dicit Apostolus) illa quæ sursum est Ierusalē mater nostra. ad Gala. iiij. quę est ecclesia. quæ est mater nostra. per baptismum em̄ regenerati sumus ex ea. Vnde habetur Esaiæ liiij. de hac generatione secunda. & in prædicto articulo.

Tertiò verò demonstratur excellentia seu dignitas illius sectę ex parte hæreditas, q̄a Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. primæ ad Corinthios. & Esaiæ lxiiij. ex quo arguitur nobilitas & excellentia hæredis Hanc autē hæreditatem nobis insinuat beatus Paulus ad Romanos viij. Si filij & hæredes hęredes quidem dei, idest visionis diuinæ in qua cōsistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum aggregatiōe perfectus secundùm Boëtium libro tertio. Prosa ij. cohæredes autem Christi. ad Romanos vbi supra: id est simul hęredes cū Chisto. Cuius hęreditas est esse gloriosum in corpore & anima. Ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, ꝙ sua electa habitatio vocaretur synagoga: sed ecclesia, dicens Petro. Super hanc petrā ædificabo ecclesiam meam, Mat. xvj. quod duplici ratione factū est.

Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hereditare, nomine Iudaico nominaretur.

Secunda ratio est proprietas vocabulorum, quia sicut, synagoga Græcè aggregatio latinè dicitur. sic ecclesia gręcè, conuocatio latinè dicitur. Et quia Christiani conuocati sunt ideo à conuocatione ecclesia dicta est. Congregatio enim est pecorum & bestiarum, conuocatio verò hominum. & secundùm hoc Iudęi, & quæcunq̃ alia hominum congregatio quales sunt Sarraceni, bestijs comparantur. Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudeorum & aliorum infidelium ad Christianos: quia illi congregantur. Christiani verò conuocantur: vt notat beatus Isidorus vndecimo Aethimologiarum. Quæquidem hæreditas quæ est gloria cœlestis debetur Christianis ex promissione, & non alijs populis, vt amplè demonstratur in dicto libro fortalitij fidei libro primo, tertia consideratione, articulo quinto, Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantibus, sed tantum bona temporalia: vt habetur Leuitici vigesimosexto. & Deuteronomij decimooctauo. Non enim Agarenis, quia solum eis promisit duodecim duces in generatione eorum. Genesis decimooctauo, quòd est impletum, vt habetur Genesis vigesimosexto. vbi nominantur illi duodecim duces: sed Christianis non talia promisit, sed regnum cœlorum, vt habetur Mathæi septimo. Quicunq̃ fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. & alibi in multis locis.

Quartò, ostenditur excellentia sectę & religionis Christianæ ex testimonio angelico; quia angelus intelligens prædictam excellentiam non sustinuit à Ioanne adorari. Apocalip. decimonono. Ait enim Ioannes. Cecidi ad pedes angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi. Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Cecidit Ioannes ad pedes angeli, vt adoraret eum, non tamē sicut creatura creatorem: sed sicut seruus vehementer ac cum seruili subiectione honorat dñm suum creatum. Nempe angelus in veteri testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod ta-

tamen non sustineret hic.imo manifestè prohibere videtur.Propterea sequitur. Et dixit mihi. Vide ne feceris,scilicet aliter reuerentiam mihi.cuius causam subdit dicens. Conseruus tuus sum,id est tecum,& sicut tu,sum seruus eiusdem dei,& domini Iesu Christi.

Et ne credatur,quod respectu solius Ioannis propter singularem prçexcellentiam eius hoc diceret,& non de omnibus Christianis,qui Christi sunt serui,ideo subdit. Et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu Christi,qui perfecto corde confitentur ac testificantur Iesum Christũ,esse verum Deum & dominũ vniuersorum,atque hominũ redemptorem & saluatorem. Et ideo merito fidelis Christiani confitentur Iesum Christum verum filium Dei,cuius sunt filij per gratiæ adoptionem:qui tam charam matrem dedit eis,& tam excellenrem hæreditatem promisit,& conseruos eorum angelos fecit.

Quintò,probatur excellentia ex comparatione morũ,& institutorum aliarum gentium & sectarum,sine qua nihil non parũ gratè laudatur:vt dicit Polidorus Virgilius libro viij.cap.si qui ad demonstrandum præstantiam & excellentiam Christianæ reipublicæ.ponit mores aliarum nationum & Christianorũ,& ostendit mores Christianorum,& instituta esse vtiliora & excellentiora alijs,ex quibus demonstratur excellentia.vide eum ibi amplé ponentem præstantiam Christianæ reipublicę.

Sextò,probatur excellentia illius fidei,cùm fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophętizata. Et ponit triginta prophetias Bernardi.de Bustis in secunda parte sui Rosarij in sermone xiiij.& quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerunt prçfigurati in veteri testamento. Ponitur in fortalitio fidei in tertia cõsideratione libri primi,vbi vide ampliùs,& iam suprà aliqua dixi. Ideo non aliter insisto.

Septimò,probatur hæc excellentia sectę Christianę ex testimonio gentilium,qui etiam illam præuiderunt,prophetizauerunt,& approbauerunt,& multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi.vt dicit beatus Thomas ij.ij.qõne ij.articulo vij.& probat de Bustis in suo Mariali vij.parte.sermone primo & quinto in fine. Vnde Iob fuit de populo gentili dixit xix.ca.sui libri. Scio quod redemptor meus viuit,& in nouissimo die de terra surrecturus sum,& rursum circundabor pelle mea,& in carne mea videbo Deum saluatorem meum,quem visurus sum ego ipse,& oculi mei conspecturi sunt,& non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur Iob more prophętico de futuris tanquã de prçteritis,maximè quia debebat in proximo fieri.

Et,vt dicit Campegius in propugnaculo religionis Christianæ libro primo c.v.non est omittendus Nabuchodonosor rex,qui cùm tres pueros vidisset in fornace,dicit. Ecce ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis & corruptio nulla est in eis,& aspectus quartus similis est filio Dei. O alienigena quis tibi annunciauit filium Dei,nondum quidem mũdo nascitur,& similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annũciauit,nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit,cùm illic apud te captiui tenerentur inimici Iudęi,sic diceres testimonium filio Dei.

Quid Sibyllę etiam vaticinãdo de Christo dixerunt? Vnde dicit Augustinus lib.xviij.ca.xxiij.de ciuitate Dei,quod sibylla Erythrea siue Cumana,vaticinata est de Christo his versibus translatis ex Græco.

Iudicij signum tellus sudore madescet,
E cœlo rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carnem præsens,vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis:
Celsum cum sanctis,æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt,quas iudicet ipse.
Cùm iacet incultus densis in vepricus orbis.
Reijcient simulachra viri,cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque polumque
Inquirens,tetri portas effringet auerni
Sanctorum.sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur,sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus,retexens tunc quisque loquetur
Secreta,atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus,stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis iubar,& chorus interit astris,
Soluetur cœlum,lunaris splendor obibit,
Deijciet colles,valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
Iam æquentur campis montes & cœrula ponti.
Omnia cessabunt,tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur,fluminaque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem dimittet ab alto
Orbe,gemens facinus miserum variosque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum
Recidere è cœlo,ignisque & sulphuris amnis.

Et dicit Augustinus ibi in his latinis versibus de Græco vtcunque translatis,ibi non potuit ille sensus occurrere qui fit:cùm literæ quæ sunt in eorum capitibus connectũtur,vbi y.litera in Grçco posita est:quia non potuerunt latina verba inueniri quæ ab eadem litera inciperent,& sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres,quintus octauusdecimus,& nonusdecimus.deinde literas,quæ sunt in capitibus omnium versuum connectentes,horum triũ quæ scriptæ sunt non legamus:sed pro eis y.literam,tanquam in eisdem locis ipsa sit posita recordemur,& exprimitur in quinque verbis Iesus Christus Dei filius saluator:sed cùm Græcè hoc dicitur,non latinè. Et sunt versus viginti & septem,qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt nouem & ipsa nouem si ter ducantur,vt ex lato in altum figura consurgat ad viginti & septem perueniunt.

Dicit etiam Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij in sermone decimoquarto,vbi ponit de secta Iudeorum in litera O.quod hæc sibylla Erythrea (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixit de Christo. In vltima ętate humiliabitur Deus,humiliabitur proles diuina,vnietur humanitati diuinitas,iacebit in fœno agnus,& puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos. Mulier vetustissima,scilicet Helizabeth puerum concipiet,stella orbis mirabitur,& ducatum præstabit,scilicet magis ad ortum,scilicet Christi. Hic habens pedes,Id est annos trigintatres eliget sibi de piscatoribus deiectis hominibus numerum duodenarium,vnũque diabolum,videlicet Iudam. Non in gladio bellòve Aeneadem vrbem regesquè subijciet:sed in hamo piscatoris,deiectione et pauperie superabit diuitias & superbiam conculcabit.& hoc etiam prædictum fuit Esaię trigesimosexto. Ciuitatem sublimem humiliabit,& conculcabit eam pes pauperis & gressus ęgenorum. Huic quatuor animalia,id est euangelistę surgent in testimoniũ.huic cõ-

tradicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autẽ bestia horribilis, scilicet Machomet ab oriente veniens, cuius rugitus vsq; ad gentes punicas audietur. Et horũ interpretationem & declarationẽ ponit ibi Bernardinus de Bustis vbi etiã recitat dicta aliarum sibyllarũ, quæ de Christo prophetizauerunt, & sic fidẽ nostrã Christianã præuiderunt. Et primo ponit de sibylla persicca quæ sic dicit.

Ecce bestia cõculcaberis, & gignetur dñs in orbe terrarum, & gremiũ virginis erit salus populorũ, & pedes eius in valitudine hominũ: inuisibile verbum palpabitur.

Secunda dicitur Sibylla Libyca, quę sic vaticinata est.

Ecce veniet dies, & illuminabit dominus condensa tenebrarum, & soluetur nexus synagogę, & desinent labia prophetarum, & videbunt regem viuentium, & tenebit illum in gremio virgo dña gentium: & regnabit misericordia, & vterus matris eius erit statera cunctorum.

Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic ꝓphetauit. Nascetur propheta absq; matris coitu ex virgine,

Quarta fuit Erythrea, de qua ante dictum est.

Quinta fuit Samia à Samo insula sic dicta, quæ inquit. Ecce veniet dies: & nascetur de paupercula: & bestiæ terrarum adorabunt eum: & dicent. Laudate eum in atrijs cœlorum.

Sexta fuit sibylla Cumana Amalthea nomine, quæ fuit tempore Tarquinij Prisci. quæ Cecinit dictum Virgilij in Bucolicis.

Vltima Cumęi iam venit carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo dimittitur alto.
Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.
Casta faue lucina, terris iam regnat Apollo.

Et ex hoc videmus, ꝙ Virgilius etiã gentilis de Christo testimonium perhibet.

Septima fuit Helespontina in agro Troiano nata, dicens. De excelso cœlorum habitaculo respexit deus humiles suos, & nascetur in diebus nouissimis de virgine Hebræa in cunabulis terræ.

Octaua fuit Pthrygia, quæ ait. Flagellabit deus potentes terræ, ex olimpo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cœlo, & annũciabitur virgo in vallis desertorum.

Nona fuit Tyburtina noĩe Albunea, quæ sic inquit. Nascetur Christus in Bethleem, & annunciabitur in Nazareth regnante tauro pacifico & fundatore quietis, id est secundũm glossam Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus, quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tempore Christus natus. sequuntur verba Sibyllæ. O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt. & concordauit in hoc, cum beata Marcellina pedissequa sanctæ Marthæ quæ (vt dicitur) fuit illa mulier quæ exclamauit dicens Christo. Beatus vẽter qui te portauit, & vberta quæ suxisti, Lucæ xj.

Decima dicitur Europa, quæ sic ait de Christo. Ecce veniet ille, & transibit mõtes & colles & lactices Olimpi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio, & ęgredietur de vtero virginis.

Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ sic dicit. Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt foliũ, non apparebit venustas eius, circũdabit eum aluus maternus, & flebit deus lætitia sempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Nascetur ex matre deus, conuersabitur, vt peccator.

Duodecima appellata est Cimæa seu Cimica in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pompilij secũdi regis Romanorũ, quæ sic ait. In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capillis prolixa, sedens super sedem stratam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum. hæc illa, quæ etiam clarius dicit. In diebus illis Exurget mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri de spiritusancto filius dei nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui verò ex ea nascetur erit verus deus, & verus homo, sicut oẽs prophætæ prædicauerunt.

Dicit etiam sanctus Thomas ij. ij. q. ij. articulo suprà allegato, ꝙ tempore Constantini Augusti & Helenę matris eius, inuentum fuit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat. Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O sol Helenæ & Constantini temporibus iterum me videbis.

In chronicis quoq; regũ Castellæ dicitur ꝙ apud Toletum sub quodam saxo inuentus est liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Greca, & Latina, & in illo dicebatur. Christus filius dei nascetur de maria virgine, & pro salute hominum patietur.

Nonne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quando nouum Sydus in noua hominis progenie velut lingua & digito, quo potuit natum deum & hominẽ gentibus monstrauit.

Nonne Plato diuinus appellatus affatus est suis præceptis acquiescendum, donec sacratio aliquis quam homo in terris appareat, qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem deniq; sequentur omnes. Et eo mortuo in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus suum aurea in qua scribebatur. Credo in Christũ nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturũ. Et de eodem Platone refert Augustinus libr. vij. confessionum se legisse in quibusdam Platonicorum libris principium euangelij Ioannis. In principio erat verbum. Non quidẽ his verbis, sed hoc idem multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quòd in principio erat verbũ, & cætera quæ sequuntur adusq;, & tenebre eam non comprehenderunt. Hæc & quædam alia refert Guillielmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaq; testatore, primo nume. 261. 262. 263. & 264.

Nonne etiam apud Francos notum est, ꝙ ecclesia beatissimæ virginis Mariæ Carnotensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem virginis pariture. Ex quo demonstratur, ꝙ si alij gentiles de Christo verbo, prophetizauerunt. Tamen Franci facto in eum crediderũt prout & Græci, qui templum deo ignoto construxerunt, vt per gloss. in verbo, magister. in ca. turbat xxxvij. distinctio. quæ recitat, ꝙ cũm Paulus venisset Athenas, vidit Aram ignoti dei, in qua erat scriptum. Hæc est ara ignoti dei, in quo viuimus, morimur & sumus. ex quo apostolus cœpit prędicare: & Dionysius cõuersus fuit per ipsius prædicationem.

Audiui alias à nostris, ꝙ in hac nostra ciuitate Heduẽsi fuit repertũ sepulchrum, in quo erãt plures imagines seu reprę sentatiões, quas vulgo Medallias vocant, in quarum altera erat vna figura seu repręsentatio natiuitatis. Christi in pręsepio inter bouem & asinum, & ante eum erat quędam

dam figura ſeu protractura hominis genibus flexis & manibus iunctis, & erat ſcriptum in rotunditate. Credo in Ieſum inter animalia ex virgine naſciturum. & multum curaui inuenire, ſed non potui.

Quomodo etiam Balaam aſtrologus pèr parabolam locutus eſt. Orietur ſtella ex Iacob. &c. Et tamen erat Caldæus. & vide Origenem in Omilia xiiij. ſuper numeros. Ambroſium in epiſtola xxxvij. ad Cromatium. Et quomodo magi regem Iudæorum Chriſtum prędicauerũt & dixerunt. Auguſti. libro iij. de Symbolo ad Cathecuminos c. iiij. & de interpretatione munerum eorum per Ambroſium in libro de fide c. ij. & in cap. legimus. §. in Leuitico xxxvij. diſ. & per Campegium in ſuo propugnaculo fidei Chriſtianæ libro j. ca. v. vbi etiam dicit, ꝙ Milleſius Apollo conſultus de Chriſto ita commendauit. Mortalis erat corpore, ſapiens, prodigiorũ effector, ſed ſub iudicibus Caldæis armis comprehenſus, clauis, fuſtibusꝗ amaram mortem paſſus eſt.

Porphirius verò inter gentes nequiſſimus in libro de reſpõſis, inquit. Chriſtum dij maximè pium pronũciauerunt, immortaleꝗ̃ euaſiſſe aſſeruerunt. Concedit ipſe Porphirius Chriſtum, & ſapientẽ, & pium fuiſſe, c̃ꝗuis Chriſtianos partim indoctos. partim magos nominet, tum veritati, tum ſibijpſi manifeſtè repugnans.

Veſpaſianus ac Titus imperatores auditis Chriſti operibus, eius potentiam timuerunt.

Alexander Seuerus templa Chriſto fieri ſtatuit, & orabat in matutinis in ſacrario ſuo corã ſtatua Chriſti, vt Capitolinus refert.

Et Adrianus, vt idem narrat, ſtatuit Chriſto templa facere, eumꝗ inter deos recipere: ideoꝗ templa abſꝗ ſimulachris in omnibus ciuitatibus fieri iuſſit.

Antonius Pius cũm audiſſet Chriſtianos hoc frequenter vti prouerbio. Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris, perſcrutatus eſt Chriſti vitam, eiꝗ ſtatuam tanꝗ̃ deo dicauit.

Refert etiam Polydorus Virgilius in libro octauo c. vij. & finali. de inuentoribus rerum. ꝙ in primo fidei teſtimonio Tyberius Cęſar, Tertuliano teſte ĩ Apologetico, cũm è Syria à Pontio Pilato Chriſti diuinitatem eiusꝗ religionis ſinceritatem accepiſſet: ſenatum conſuluit, cenſuitꝗ Chriſtũ inter deos referendũ, colendũꝗ templo. Senatus tñ quia prius ad Tyberiũ de ea re ꝗ̃ ad ſe Pilatus literas dediſſet, eiuſmodi relatione reiecta, Chriſtianos perſequẽdo decreuit, propoſito delatoribus præmio. Sed Cęſar in ſentẽtia manſit, & comminatus capitale ſupplicium accuſatoribus Chriſtianorum id ſcœlus inhibuit.

Traianus quoꝗ itidem ſenſıt, qui certior factus à Plinio ſecundo Bythiniæ procuratore nihil mali in Chriſtianis quotidie ad ſupplicium tractis repperi, iuſſit vt nõ inquirerentur: verum oblati punirentur. & ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano.

Conſtãtinus deniꝗ cũ Chriſti miracula in rebus ſuis manifeſtius fuiſſet expertus, deũ magis ꝗ̃ populũ timuit: ſolũꝗ Chriſtum & palam adorauit, idolorum templa ſubuertit, Chriſto templa paſſim pręcioſa ædificauit.

Hæc ſunt quę de Chriſto gentiles ſenſerunt, quæ ideo narrari poſſunt propter autoritatẽ Auguſtini, qui libr. ij. de doctrina Chriſtiana inquit. Philoſophi aũt qui vocantur, ſi qua fortè vera, & fidei noſtrę accommoda dixerũt, maximè Platonici, nõ ſolum formidanda non ſunt: ſed ab eis etiam tanꝗ̃ iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrum vẽdicanda. de qua materia in cap. legimus. cum ſequentibus xxxvij. diſtinctio.

Quomodo etiam multi Iudæi approbauerũnt Chriſtum, & de eo teſtimonium dixerunt, vide ſuprà in iiij. parte, in vj. conſideratione.

Vigeſimaprima conſideratio. Sectæ Chriſtianæ ſunt xiij. nationes illã tenẽtes, & ſunt quatuor quæ cõprehẽdũtur ſub latinis, ꝗa latini principaliter oẽs ſunt Chriſtiani. Et in natiõe latinorũ ſunt quatuor alię particulares natiões. ſ. natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hiſpanica, ſed vna eſt quæ illã tenuit, & tenet ſine monſtris, ſine aliquo errore & abſꝗ eo ꝙ vnꝗ̃ ab eadẽ receſſerit, aut in aliquo deuiauerit: quæ eſt dicta natio Gallicana, quæ (vt prædixi) ſemper caruit monſtris, ſemper fidem catholicã defendit, iuuit, protexit, auxit, & pro illa totis viribus contra ferè omnes nationes debellauit, vt dixi. s̃. in hac parte, & in quinta parte, in xxiiij. conſideratione.

In hac prima natione Gallicana eſt rex Francię principalis (qui dicitur Chriſtianiſſimus) inter omnes reges mũdi, vt dixi ĩ dicta quinta parte. ſub quo multi ſunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones eidem obedientes, de quibus ſupra in dicta quinta parte. Etiam rex Nauarræ, & rex Iuetoti, licet aliqui dicãt regnũ Nauarræ fuiſſe ſub natione Hiſpanica, eſt tamen nunc ſub natione Gallicana.

Secũda natio eſt natio Italica, in qua eſt principalis totius Chriſtianitatis, qui eſt Papa, qui habet ĩ tota eccleſia & ſecta Chriſtiana primatũ & principatũ, cui oẽs obediũt ſeu obedire tenentur. Et in illa natiõe ſunt rex Siciliæ, rex Neapolitanus, ducatus Venetiariũ, duces Mediolani, Ferrariæ, & Vrbini, Marchiones Mantuæ, Montiferrari, & plures alij. Etiã plures Comites, principatus & dominationes, vt ſunt Florentiæ, Senarum, & Genuæ.

Tertia natio eſt Hiſpanica, in qua ſunt reges Caſtellę, Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugaliæ, ac multi Duces, & Comites, & regnum principale dicitur Caſtellæ, Cuius rex nunc dicitur catholicus.

Quarta natio eſt Germanica, in qua eſt Imperator, & ſunt multi reges, vt eſt rex Anglię, Scotię, Vngarię, Bohemię, Poloniæ, Dathię, Friſiæ, Suetiæ, Noruegiæ, Dalmatiæ, Cruatiæ, & multi Lantgrauij, Duces, Comites.

Item in inſula rex Cipri. Omnes prędicti ſunt obedientes eccleſię Romanæ. plures tñ hæreſes ex huiuſmodi Germania emanarũt, quæ fuerunt dãnatę, & adhuc diebus nouiſſimis ĩſurrexit illa maledicta ſecta Lutherana, quę Chriſtianitatẽ in multis maculauit. deus velit illã extirpare ab huiuſmodi ſecta Chriſtiana. de laude verò Germaniæ, vide amplè per Frãciſcũ Irenicũ in deſcriptiõe Germaniæ.

Quinta natio eſt Gręcorũ, qui habẽt patriarchã Conſtantinopolitanũ, archiepiſcopos, epiſcopos, abbates, & cætera huiuſmodi in ſpiritualibus. In tẽporalibus imperatorẽ, etiam habẽt duces, comites, hysbotum &c. Pauci tamen ſunt nũc numero, quia Agareni, & Turchi occuparunt & detinent maiorem partem Græciæ. Et iſti nõ obediunt Romanæ eccleſię, licet quãdoꝗ fuerint ſubiecti ipſi Romano pontifici, tamen ſæpius inconſutilem domini tunicam tentarunt, vnde duodecim diuiſiones Græcorum ſolent numerari, quę ponuntur per Ioannem æchium in ſuo tractatu, de primatu Petri, libro iij. c. xvj. Nunc verò habent multos errores, & fuerunt condemnati per eccleſiam, quia dicunt ꝙ ſpirituſſanctus non procedit, à filio, & ꝙ non eſt purgatorium.

Sexta natio eſt Indiæ, in qua eſt pręsbyter Ioãnes qui

De Praesbitero Joanne

præest illi populo tanq̃ patriarcha, eiqꝫ centum & viginti septem archiepiscopatus subsunt. Quorum quilibet viginti episcopos habere dicitur. Hi Romano more fonte baptismatis In nomine patris, & filij, & spiritussancti renascendos baptizant. Eodemqꝫ ritu sacramentum eucharistiæ conficiunt. hoc solum excepto, ꝙ pater noster ante sacramenti eleuationem decantant. Et post beatam virginẽ Mariam, apostolos Petrum & Paulum, atqꝫ beatum Ioãnem baptistam præcipuo suscipiunt & venerantur honore. Alios quoqꝫ & præcipuè beatum Mathæum eorum præcipuum doctorem, maximo venerãtur obsequio. beatos insuper Paulum primum eremitam, Antonium abbatem, Macharium, atqꝫ alios duos eremitas summa deuotione prosequuntur. Eorum quippe Imperatorẽ ferunt Christianissimum, cui & septuaginta quatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes: duodecim dumtaxat Regulis exceptis, qui Mahumeteas obseruãt leges, qui tamen Imperatoris mãdatis in reliquis parent. Hunc sane Imperatorem tempore Clementis quinti, anno scilicet salutis nostræ 1306. ad Hispaniarum regem triginta Legatos misisse, illicqꝫ contra infideles auxilium protulisse, prout quidam presbyter Genuensis sancti Marci præpositus in tractatu suo de moribus huiusce gẽtis, Mappa mundi intitulato, declarat & scripsit. Qui & Auenionem ad prædictum Clementem pontificem quintum cum reuerentia accedentes de multis edocti, cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt. quibus inuisis cum gaudio ad propria rediere. Verum cùm Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa (vt fit) de eorum tribubus, moribusqꝫ, ac regionibus rogati scripto reliquerunt, quæ idem autor reserauit. Hæc dicit Philippus Bergomas in suo supplemento Chronicarum libro viij. Quando verò dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam, sed quando vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnam de auro, alterã lapidibus præciosis. In illa terra est corpus sancti Thomæ apostoli in maxima veneratione. Apud me credo hos esse extollẽdos in fine nostra Christiana post latinos, Gallos, scilicet, Italos, Hispanos, & Germanos, & ceteris omnibus alijs nationibus Christianis præferendos, cùm non multum discrepant à fide nostra Christiana. Nisi ꝙ non approbãt Papam Romanum in summum pontificem totius ecclesiæ, & non approbant eius primatũ. Fuerunt tamen aliàs sub Romano pontifice: cùm vt amplè declarat ipse Ioan. Echius in dicto suo tract. de primatu Petri libro iij. omnes orientales & Afri fuerunt subditi Romano pontifici: fortè alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis est Iacobitarum, dictorum à Iacobo hæretico discipulo patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus orientis occupant magnam partẽ Asiæ, & terram Mambræ: est propinqua Aegypto, & terram Aethiopiæ vsqꝫ ad Iudæã, plusqꝫ quadraginta regna. Hi circunciduntur & baptizantur, cũ ferro igneo caracterem crucis imprimunt frontibus, & in alijs partibus corporis, vt in pectore, vel in brachijs. Hi confitentur soli deo, & non sacerdotibus Indorum & Agarenorum. Hi dicunt in Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum loquũtur lingua Caldæa, alij Arabica, alij verò alijs linguis secundùm diuersitatem nationum. Isti fuerunt condemnati in concilio Calcedonẽ.

Octaua natio Christianitatis est eorũ, qui dicũtur Nestoriani, ab Nestorio hæretico discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnam diuinam, alteram vero humanam, & negant beatam Mariam esse matrẽ dei: sed bene hominis Iesu. hĩc negant vnum Christũ esse in verbo, & in carne: sed separatum, alterum dei, alterũ filium hominis, vt dicit amplè de his Ioannes de Turrecremata in c. quidam hæretici. in verbo, Nestoriani xxiiij. q. iij. Hi vtuntur lingua Caldæa in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi habitant Tartariã & maiorem Indiã & sunt multi numero. Terra eorum continet tantũ sicut Alemania, & Italia. Hi hæretici fuerunt condemnati in synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissimè scribuntur per ipsum Ioannem de Turrecremata in d. c. Philippus Bergomen. lib. ix. sui supplementi Chronicarum dicit hos habere adhuc aliũ errorem, quem prædicabat Nestor hæresiarches, scilicet nil ad vitam prodesse ꝙ homines virtuosè viuerent, vt habetur in d. c. quidam hæretici. versicu. quis autem. quia dicebat ꝙ prędestinatio importabat saluationẽ, aut damnationẽ: quod falsissimũ est. posset hic adaptari materia prædestinationis (quę ad theologos spectat) sed tantum remissiuè ad Bernardinum de Bustis in sermone xxxvij. in ij. parte litera N. & O. in prima parte sui rosarij, vbi confundit hunc errorem. & amplè per eundem in d. ij. parte, sermone xxij. vbi amplè de materia prædestinationis.

Nona natio est illorum qui dicũtur Moronetæ, à quodam hæretico Morone, qui vnum intellectũ, & vnam voluntatem in Christo tantũ ponunt. Hi inhabitãt Libyã in prouincia Fenicis, ĩ magno numero, præ lijs edocti & experti, specialiter vtuntur arcubus & sagittis. more latinorum Campanis, & eorũ episcopi anulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur. In scripturis diuinis litera Caldæa, & in vulgari Arabica vtuntur. Hi aliquando fuerunt sub obedientia Romanę ecclesiæ. Nam eorum patriarcha erat in concilio generali Lateranẽ. celebrato Romæ sub Innocentio iij. sed postea recesserunt. Hi primò fuerunt cõdemnati in synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ ecclesię: & iterum reuersi sunt ad eorum opinionem falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum qui dicũtur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ propè Anthiochiam. Hi proprium idioma & linguam communem omnibus, & scripturas sanctas & officiũ ecclesiæ cantant & dicunt in vulgari lingua, ita ꝙ ab omnibus secularibus viris & fœminis intelliguntur. Habent suum primatem, quem catholicum vocant, cui obediunt velut papæ cum magna deuotione & reuerentia. Quadragesimam ieiunant, in qua non comedunt pisces, nec bibunt vinum: in diebus tamen veneris comedunt carnes. His temporibus Constantini imperatoris cum Scotis seu Hybernis fidem Christi susceperunt, eo quòd Hybernis seu Scotis prædictis in occidẽtali plaga viciniores essent. Et hi Armenij in Asia inter Thaurum & Caucasum mõtes constituti sunt. Nam Hyberni & Armenij ac Colchides vna sub prouincia siue regione coniunguntur. Huius itaqꝫ conuersionis Thyriades tunc huiuscæ gentis causa fuit, qui rex quodam mirabili signo circa domum suam diuinitus ostenso Christi baptismum suscepit, qui vnà cum omnibus suæ ditioni subiectis vna die & vna præceptione deo colla submisere: ex quo factũ est, vt ad finitimas quoqꝫ gentes Christianũ dogma peruenerit,

uenerit,& multitudine dilatatum ſit: quorum commercio etiam Perſæ fidei rudimenta aliquantulum ſuſceperunt.

Vndecima natio Criſtianorum eſt illorum qui dicuntur Georgiani à beato Georgio, quem habent in præſidijs in patronum. habitant in partibus orientalibus: eſt populus multum pulcher, fortis, & delitioſus, Medis, Perſis, & Aſſyrijs (in quorum confinibus commorantur) valdè formidoloſi: vtuntur lingua græca, vtuntur ſacramentis modo græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus raſas, ſeculares verò quadratas. Et quando veniunt ad ſanctum ſepulchrum non ſoluunt Sarracenis tributum, & ingrediuntur Ieruſalem cum vexillis erectis, qa Sarraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur armis ſicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus ad altitudinem cubiti, & quando ſcribunt Soldano, ſtatim fit quod petunt. Philippus Bergomen. in ſuo ſupplemento chronicarum. libro ix. dicit, ꝙ Scoti ſeu Hyberni hodie Georgiani populi appellãtur, & vſq; in hodiernum diem Chriſtum colũt, quamuis procul ab apoſtolica ſede veritatis magiſtra: qa non omnem euangelij veritatem ſeruãt, eo ꝙ Barbaris gẽtibus circumfuſi ſunt. Hi enim (vt dicit) ſunt conſtituti in aquilonari parte, & anno Chriſti cccxxxviij. tẽpore Conſtantini imperatoris fœdera verbi dei & Chriſti fidem miraculosè ſuſceperunt, & muliercula quædam Chriſtiana ibidem captiua, huius tanti boni cauſam præſtitit. Quæ cùm vitam pudicam & ſanctam ea in regione duceret, ac dies noctesq; in oratione conſumeret, gentibus illis admirationi fuit. Quibus ſciſcitantibus cur ſe tantopere affligeret, ita ſe ſuum deum colere reſpondit, qui Chriſtus eſt. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari (quam nouitatem nouimus) mulierculam in honore habere cœperunt. Mos itaq; gentis illius erat, paruulus cũ ægrotaret per vicinas domos à matribus circũferri remedia exquirentibus. Accidit autem vt quædam mater, cùm puerum aliquandiu circumtuliſſet, nec ſalutare quicq; inueniſſet, captiuam tanquã ebria doloris adiret, eiusq; opem expeteret, quæ nihil humani illa ſe ſcire reſpondit: ſed dominum quem coleret Ieſum Chriſtum deſperatam ab hominibus ſalutem conferre poſſe, paruulumq; cilitio ſuo ſuperimponens, & orationem ad Ieſum fundens, ſanum matri confeſtim reddidit. Mox facti rumor totam repleuit vrbem, & ad reginam etiam peruenit, quæ dolore afflicta captiuam ad ſe adduci curauit. Cumq; illam regiam domum ingredi recuſaret, orationem ad deum pro illa fundens, illico regina ipſa eſt ſanitati reddita, atq; ex hoc admonita, vt in Chriſtum crederet, & eum qui ſalutem ei præbuiſſet, adoraret. Quibus beneficijs & verbis commota regina rogauit virum, vt Chriſtianus efficeretur. quod q̃q; ille promiſiſſet, ſegnis tamen erat, nec ſæpius ab vxore commotus baptizari curabat, non tam ꝙ fidei hoſtis eſſet, q̃ dubius. Contigit autem eum aliquando in ſiluas altiſſimas ire venatum, quò cùm perueniſſet, coorta ſubito tempeſtate, ita tenebrę cuncta operuere, vt nec omnes cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus eſſet, promiſſionis cõiugi factæ recordatus eſt: & tunc Chriſtum rogauit, vt ſi deus eſſet, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora dies clariſſima mundo reddita eſt: rex ad vrbem productus, reginæ quæ geſta erant miraculi loco expoſuit. Vocatur captiua, & eius conſilium audit. Illa ſtatim reijcienda idola, & Chriſtum colendum dicit, eiq; ſupplicandum, & baſilicam conſtruendam eſſe hortatur. Conuocato populo rex euangelium prædicat, & nondum ſacris initiatus fit ſuæ gentis apoſtolus. Credunt viri per regem, & fœminę per reginam, conſtruitur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu columnæ collocantur: ſed prima ac ſecunda erecta, tertia nullis machinis, nullisq; viribus erigi poteſt. Cùmq; ad noctem vſq; laboratum eſſet, recedentibus omnibus ſola captiua mulier apud eccleſiam in oratione perſeuerat. Poſtera vero die, prima luce redeunte populo columna reperta eſt ſupra baſim in aëre ſuſpenſa, quantum eſſet vnius pedis ſpacium: quo miraculo viſo, omnes magnificarunt deum, veramq; captiuę fidem recognouerunt. Et ſtupentibus omnibus ſenſim ſupra baſim nullo contingente depoſita eſt. Moxq; reliquæ columnæ magna facilitate erectæ ſunt. At perfecta eccleſia, & populi fide confirmata, ſuadente captiua, totius gẽtis legatio ad Conſtantinum imperatorem in Græciam mittitur: resq; geſta exponitur, & ſacerdotes petuntur, qui cœptum erga ſe munus expleant. Quibus & iucundiſſimo vultu imperator ſatiſfecit. Hæc Philippus Bergomeñ. vbi ſuprà.

Duodecima natio Chriſtianorum eſt illorum qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, quæ eſt eminentior in Suria vel Aſſuria. Hi vtuntur in ſermone vulgari lingua Sarracenica, in ſcripturis diuinis & officio miſſæ lingua Gręca. Habent epiſcopos & conſuetudinem Gręcorum ſeruant, & eis obediunt in omnibus. Conficiunt ſacramentum eucharistię in fermento, & habẽt opinionẽ Græcorũ contra Latinos. Hos ſequuntur aliqui Chriſtiani, qui in terra ſancta vocantur Samaritani: conuerſi primo tempore apoſtolorum, ſed non bene ſapiunt in fide.

Decimatertia natio eſt illorum, qui dicuntur Mozorabes. Hi olim fuerunt multi in partibus Aphicę & Hiſpaniæ, nunc verò ſunt pauci. Sunt enim dicti Mozorabes, quia modos Chriſtianorũ de Arabica in multis tenebant. Iſti vtuntur in diuinis officijs lingua Latina, & obediunt Romanę eccleſiæ, & prælatis Latinorum, & conficiunt in azimo vt Latini, ſed in multis diſcrepant ab eis. quia in diuinis officijs habent horas valde prolixas: quia cùm dies naturalis diuidatur in xxiiij. horas diei & noctis, tot officia habent, ſiue horas, & pſalmos, ac hymnos, necnon certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud quod Latini dicunt in principio, ipſi dicunt in fine, vel in medio. Sacramentum euchariſtiæ diuidũt aliqui in ſeptem partes, alij in decem. Eſt natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur niſi perſonis ſuæ gentis ſiue nationis, inter quas fœmina amiſſo primo marito nunq; coniungitur alteri, ſed permanet in caſtitate perpetua.

Inter has xiij. nationes natio Italica eſt prima, eo quia habet vicarium Chriſti, qui omnibus Chriſtianis pręeſt, ſaltem pręeſſe debet: ita quòd ſi fieret cõgregatio omniũ, ſemper Italia, hoc eſt eccleſia Romana præcederet, cùm omnes Chriſtiani ſubijciantur ſeu ſubijci debent ſummo pontifici, qui in tota Chriſtianitate primatum obtinet. vt dixi ſupra in iiij. parte, in vij. conſideratione. vbi amplè. Et de eius laudatione refert Plinius xxxvij. naturalis hiſtoriæ. capi. vlti. In toto orbe (inquit) & quacunq; cœli connexitas vergit, pulcherrima eſt omnibus rebus, meritoq; principatum naturæ obtinens Italia, rectrix, parensq; mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, ſeruitijs, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus. Iam ſitu ac ſa-

lubritate cœli atq; temperie,accessu cunctarum gentiũ fa-
cili,littoribus portuosis,benigno ventorũ afflatu.Etenim
contingit recurrẽtis positio in partem vtilissimam,& in-
ter ortus occasusq; mediam aquarum copia,nemorum sa-
lubritate,montium articulis,ferorum animalium innocẽ-
tia,soli fertilitate,pabuli vbertate.Quicquid est quo care-
re vita non debeat,nusq; est præstantius.Fruges,vinum,
olea,vellera,lina,vestes,iuuenci.Ne equos quidem in tri-
garijs præferri vllis vernaculis animaduerto metallis : au-
ri,argenti,æris,ferri,quamdiu libuit exercere nullis cessit.
Et ijs nunc in se grauida pro omni dote varios succos , &
frugũ pomorumq; sapores fundit.Et lib.iij.c.v.in prin.de
vrbe Roma & Italia dicit.Roma omniũ terrarum caput,
alumna eadem & parens,numine deum electa,quæ cœlũ
ipsum clarius faceret:sparsa congregaret imperia , ritusq;
molliret.& tot populorum discordes,ferasq; linguas ser-
monis cõmercio contraheret ad colloquia,& humanitatẽ
homini daret,breuiterq; vna cunctarum gentiũ in toto or
be patria fieret.Et dicit tex.in ij.constitutione.C.in princi
pio.ꝙ arma & leges Romanos omnibus anteponi natio
nibus,omnibusq; gentibus dominari præteritis effecerũt
temporibus.

Vigesimasecunda consideratio.Quia prędictæ sectæ
seu nationes,de quibus suprà in duabus pręcedenti
bus cõsiderationibus,tribus linguis vtuntur,scilicet Ara-
bica seu Hebræa,Gręca,& Latina,vnde(vt habetur Lu-
cæ xxiij.& Ioannis xix.Græcè,Hebraicè , & Latinè, erat
scriptus titulus,seu suprascriptio crucis Iesu Christi)viden
dum est quæ illarum sit excellentior.

Et videtur ꝙ Græca sit vtilior Latina:quod satis vide
tur probare tex.in authen.de non alienandis aut permutã
dis rebus ecclesiasticis.§.nos igitur.in fine.colla.ij.vbi di-
cit tex.non paterna voce,id est Latina legem conscripsi
mus:sed hac communi & græca,vt omnibus sit nota,pro
pter facilem interpretationem,& dicit gloss.in verbo,vo
ce.Ideo communior videtur lingua Græca q̃ sit Latina,
quia eam norunt nedum Græci,sed & Latini,quos opor
tet Græcè linguæ eruditionem habere propter interpreta-
tiones & translationes multarum legum & constitutionũ
quę Græca lingua fuerunt factæ,vt apparet in multis legi
bus.fforũ.Gręci verò parũ aut uihil curãt linguam latinã.
Præterea(vt legitur in diuinis) quando hebraica lingua
transferenda erat in Latinam,prius in Græcam transfere-
batur,vt facilior ex ea fieret translatio.

Aduerte ꝙ textus,gl.& doctores in clemen.prima de
magistris,faciunt mentionẽ de tribus linguis,scilicet He-
braica,Arabica,& Caldæa,quę sunt(vt dicit Cardinalis
ibi) vtiles ad sciendũ fauore fidei:& quare omisit de Gręca,dicit glos.ibi in verbo,Hebraicè.ꝙ illud verbũ Græcè
in originali erat cancellatũ,aut fortè propter literã in tex-
tu quæ supra ibi,quibus vtũtur infideles &c.vt nihil esset
superfluum.vel cãcellata fuit cũ Græci fideles fuerint sub
obedientia ecclesiæ.c.licet.de baptismo.& facit quod no-
tatur c.j.de summa trinitate lib.vj.Tamen hodie scismati
ci sunt,nec recognoscunt caput Romanæ ecclesiæ.Et,vt
dicit ibidem gl.forte esset expediẽtior suæ linguę doctri-
na q̃ aliarum.Iudæi autẽ habent literã Hebraicã,sed lin-
guam specialẽ in vulgari non habent.Habemus enim ꝙ
euanuit ipsorum lingua vulgaris.Arabica litera est Sarra
cenorum.Caldæa Caldęorum,de qua in c.legimus.§.sed
econtra.& c.turbat.& c.qui de mensa.xxxvij.distinctio.
sed fertur quòd hæc litera hodie non habeatur,vt dicit di-
cta gloss.Et recitat ibi Cardinalis ꝙ linguę sunt lxxij.vt
videtur probare textus in c.septuaginta.xvj.dist.Sed prin
cipales tres sunt,scilicet Hebraica,Græca,& Latina,quæ
totum orbem diuidunt.& etiam dicit ꝙ olim fuit vna lin
gua omnium nationũ.scilicet Hebraica,& quod creditur
& probabiliter,quòd in patria cœlesti erit tantũ vna lin-
gua.In multis autem linguis varietas est,& vbi varietas &
diuersitas ibi dissensus.Linguarũ etenim diuersitas , vt ait
Augu.libro xix.de ciuitate dei c.vij. Hominem alienat
ab homine,nam si duo sibimet inuicem fiant obuiã , neq;
præterire,sed simul esse aliqua necessitate cogantur , quo-
rum neuter nouit linguã alterius,facilius sibi animalia mu
ta,etiã diuersi generis,q̃ homines sociãtur.Scribit Strabo
trecentas nationes,quæ dissimilibus linguis vterentur de-
scendisse in Dioscuriadem vrbem Colchorum clarissimã.

Sed redeundo ad propositum,sciendum est quæ sit ho
norabilior & excellentior.Nã,vt dictum est , Græca vide
tur magis vtilis.Ideo magis laudanda ex effectu.& visus
fuit hoc probare text.in d.§.nos igitur.cum gloss.de qua
supra.

Sed videtur ꝙ illa ratio non concludat,cùm certum sit
paucissimos Latinorum Græcè linguæ scios esse: omnes
verò propemodum Græcos Latinam callere.Et si Gręca
lingua ab omnibus potuisset intelligi essetq; communior
Latina,nihil necessum fuisset vti circuitu trãsferendo scili
cet Hebraicã in Græcam,& postea Gręcã in Latinam,sed
suffecisset Græca trãslatio:vnde pro vtilitate Græcę lin-
guę,vt sic sit excellẽtior,videtur melior.tex.i c.vt veterũ.
vbi est textus Augustini.ix.distinc.qui tex.sic ait.Vt vete
rum librorum fides de Hebræis voluminibus examinan-
da est,ita nouorum veritas Græci sermonis normam de-
siderat,quod intellige de veteri & nouo testamẽto.Et etiã
dicit tex.in c.fi.xx.dist.de quibus causis nulla soluendi,li-
gandiq; autoritas in libris veteris & noui testamẽti,& qua
tuor euangeliorum,cùm totis scriptis apostolorum nõ ap
pareat,ad diuina recurrite scripta Græca.sed gloss.magna
in dicto c.vt veterum.dicit,ꝙ Hieronymus in secũdo pro
logo Bibliæ contrarium tenet dicens,quòd emendatiora
sunt exemplaria Latinorum q̃ Græca & Hebręa : sed Au
gustinus in dicto c.vt veterum.ad primitiuam ecclesiam
respicit,quando exemplaria Gręca & Hebræa non erant
corrupta,sed procedente tempore cùm populus Christia-
nus esset multum auctus,& hæreses multæ inter Græcos
pullulassent.Inuidia Christianorũ Iudæi & Gręci sua exẽ-
plaria corruperunt:& sic factum est,ꝙ exemplaria eorum
magis corrupta sunt q̃ Latinorum,ad quod tempus respi
cit Hieronymus.vel respicit ad Latina exemplaria à fide
libus interpretibus translata.Augustinus verò respicit ad
exemplaria latina à non fidelibus & falsatoribus transla-
ta,vel in hoc,vt dicit dicta gloss.magis credendũ est Hie-
ronymo quàm Augustino. Quia inter istos tres Augusti
num,Hieronymum,& Gregorium,magis credendum est
Augustino in disputationibus. Hieronymo in historijs
& translationibus.Gregorius in moralibus præponitur:
quia non omnes in omnibus,sed certi per certa,vt est tex.
in lege prima §.omnibus autoribus.C.de veteri iure ẽnu
cleando.Nec oĩa possumus omnes.& ita dicit dicta glo.
quam refert & sequitur Panor.& post eum Felin.in c.ne
initaris,in fine.de constitutio.& ibi Felin.dicit illam glo.
essę approbatam à Ludouico Romano in lege.si verò.§.
de viro

de viro.in xv. fallentia.ff. soluto matrimonio. & in l.j. §.fi.colũ.ij.ff.de verborum obliga.& in lege j.col.v.ff.si certum petatur.

Sed Archi.in d.c.fi.xx.distinctio.& post eum Præpositus& Geminianus dicunt,ꝙ quando scriptum reperitur contrarium vel dubium,ad Græcam linguam recurrendum est,prout in dicto ca.vt veterum.& dicto cap.fi.intelligitur secũdũm illa tempora,quibus fidei catholicę integras erat apud Gręcos: sed cũm hodie sint acephali,& exemplaria eorum corrupta & mendosa,non est ad eorum volumina recurrendum.Non est enim verisimile eos qui catholicæ fidei vnitatem non sincerè tenent,integritatem suorumvoluminum conseruasse:sed potius ea in odiũ Latinorum(qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse.Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur,vt est tex.in l.j.§.pręterea.& ibi plures concordantias in glo.ff.de quæstionibus.

Albericus De Rosate in prima constitutione.fforum. in §.illud.& in suo dictionario.ĩ verbo,lingua.dicit quòd inter omnes linguas tręs sunt excellentissimæ, Hebraica scilicet Græca,& Latina.Earum clarior & sonantior dicitur Græca:cuius varietas discernitur in quinꝙ partibus, quarum prima dicitur mixta siue communis,qua omnes Græci vtuntur.secunda Atheniensis,quæ vsi sunt autores Græci.tertia dominica quam habent Aegypti & Syrij. quarta Ionica.quinta Aeolica.vel sic.vna dicitur Athica. alia Boëtica.tertia Aeolica.quarta Dorica,& quinta Iadica.Quantum autem lingua Græca præstet Latinè scribit Budæus in tractatu de asse,& partibus eius libro primò. folio vij.

Latinæ verò linguę dicuntur esse quatuor,scilicet Prisca & condita quam sub Iano & Saturno vetustissimi Italici habuerunt.& Latina qua Italici vtuntur, & vsi sunt: à Latino & alijs regibus Tusciæ,ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit.& Romana qua post exactos reges populus Romanus est vsus.& Mixta quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus vrbẽ arripuit, per Solæcismos & Barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt sicut Hebræi,& Syrij.

Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palato,sicut Græci & Asiani.

Occidentales verò verba in dentibus frangũt,sicut Itali & Hispani.

Addo ꝙ septentrionales,vt Germani verba faciunt in pectore.Nos verò Galli ĩ gutture palato & pectore.Hinc vulgo dicitur,Itali caprisant,Alemani vlulant,Galli cantant,& Angli iubilant.

Et ita dicit Albericus in loco supra allegato, qui dicit se inuenisse in authenticis scripturis super Genesim,& in inuentario vniuersi orbis in rubrica de ædificatiõe turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum.Idem etiam dicit Isido.in lib.Aethi.vbi dicit quòd locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi suprà in tertia parte in penulti. consideratione.

Guillielmus Durandi in suo rationali diuinorum officiorum c.de parasceue.col.xj.dicit quòd lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater.Lingua gręca doctrix est,& lingua Latina interpretatrix,propter dominum Romani imperij & papatus.Et ideo dicitur quòd lingua Hebræa erat mater omniũ linguarum.Nã priusꝙ superbia turris Babyloniæ illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur Genes.xj.vbi dicitur. Erat autem terra labij vnius & sermonũ eorũdẽ.Et iterum dicit dñs.Ecce vnus est populus,& vnum est labium oĩbus.& ob id delictũ septuaginta linguę omnino diuersæ superindictæ sunt,vt ĩ.in lxix.cõsideratione,quæ de nonnullis celebribus turribus tracta.vnde dicit Remigius super illud j.ad Corin.xiij.c.Siue linguę cessabunt.Sicut(inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebręa,sic quidã doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna,& ideo vt dixi supra.In multis linguis varietas est,& vbi varietas ibi dissensio,sed in regno sanctorum non erit dissensio,igitur nec linguarum varietas.

Item Bernardus dicit.Multi multa sciũt, vna erit oĩm lingua,iubilatio indefessa,vnus affectus,amor æternus,& erit commune omniũ omnipotentia,sapientia,pax,iustitia,intelligentia,nec erit in illa pace diuersitas linguarum. Donum tamen est vti diuersis linguis.vnde Apostolus j. ad Corinth.xiiij.dicit.Gratias ago deo meo, ꝙ omnium vestrum lingua loquor.Et apostoli loquebantur varijs linguis,Actu.ij.

De laude autẽ istius linguæ Hebraicę, vide amplè in margarita philosophica,in institutione hebraica.vbi laudat eã ex antiquitate,seu prioritate,cũm fuerit prior omnibus alijs,ex puritate,sanctitate,significationũ affluẽtia ac vtilitate:ex quibus omnibus alias antecellit,vt ibi elegantissimè comprobatur.Et Isidorus j.Aethymologiarum. dicit græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum caracteribus esse sumptas,vti ab Aleph.Alpha,à & sic de nonnullis.E gręcorum verò fontibus latinorum linguam scaturisse indubitatũ habetur,& certum apud ferè omnes : quod an sit omnino verum, dixi suprà ista parte,in xvij.consideratione.vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

VIgesimatertia consideratio fit de tribus modis cognoscẽdi vires perfici seu habendi notitiã rerum: & quibus natura rerum apprehenditur.s.experientia,ratiocinatione:& fide,& quis illorum sit excellentior.

Nam primò de experientia dicitur,ꝙ est rerum magistra,vt est tex.in ca.quam sit.in prin.de elec.in vj.& dicit tex.in l.legatis.§.ornatricibus.ff.de lega.iij.ꝙ præbet nutrimentum cuilibet artificio.Faciunt tex.in l.certi.ibi,qui cuiusdam rei peritiam habent.C.de iudi.& in ij.constitutione.in §.sed cũm.ibi,ꝙ experientia rerum.& ait Aristoteles.Natura potentem,ars facilem,vsus promptum reddit artificem.

Quo ad ratiocinationem, hoc est argumẽtationem,videtur etiam,ꝙ sit multum laudanda.Nam dicit Bald.in l. pręcibus.C.de impuberum.& in l.si pecuniam.C.de conditio.ob causam.ꝙ viam ferro aperit,qui per cõtraria trãsit,& habetur per Aristotelem ij.de cœlo & mundo.Opposita iuxta si posita magis elucescunt.& in primo elencorum.Positis iuxta se contrarijs,maiora à minoribus discernuntur.& in ij.de anima etiã dicit,ꝙ consideras vnum oppositorũ,habet cõsiderare & reliquum,per cognitionẽ enim vnius,cognoscitur & aliud.l.j.in princip.ibi:nam si cognouerimus.ff.de his qui sunt sui vel alieni iur.& institu.eodem.in prin.l.j.ff.de tutelis.& institu.eodem.in prin. & l.Pomponius.§.sed & ijs qui.ff.de procu.& §.nec manifestum. institu.de oblig.quę ex delicto nascũtur.Idcirco idẽ Philosophus in prædicamento relationis ait.Dubitare in singulis non erit inutile.quod notatur per gl.in ver-

bo, requirens. in l. iij. C. de summa trini. & fide catholica. Sine dubitatione etenim nō bene res clarescunt. vnde Aristoteles in iij. metaphis. inquit. Querentes veritatem sine disputatione, similes sunt ire ignorantibus.

Hinc est, quòd apud iurisconsultos nostros dicitur, ꝙ disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est textus in lege munerū. §. mixta. ff. de muneribus & honoribus. ibi: meliorem rationem disputādo habuit. & dominus meus Iason in lege, cùm quidam. ff. de liber. et posthumis. l. Offilius, alias, Offidius. ff. de legatis. iij. l. ij. §. his legibus. ff. de origine iuris. l. diui fratres. ff. de iurepatro. Ideo dicitur, Iudicantem cuncta rimari oportet. c. iudicantem. xxx. q. v. c. cùm causam. extra de testibus. l. iudices. C. de iudicijs. c. imprimis. ij. q. j. & ca. occidit. xxiij. q. viij. Vnde, vt refert Hieronymus in libro contra Pelagianos. Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia quæ dici possent ex vtraqꝫ parte vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis exagitata, plus splendescit in lucem, tex. in c. graue. xxxv. quæstione ix.

Vel etiam ratiocinatio silogismus dicitur, diffiniturqꝫ ratio in qua quibusdam positis & concessis necesse est per ea quæ posita sunt, & concessa aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione quæ debet esse in quolibet. Ita quòd illud quod ratione non roboratur, extirpādum est. c. cor episcopi. lxvij. distinct. & ratione viuendū est. c. vides. xxiij. q. vj. Nec sunt recipienda quæ vacua opinione iactantur, sed quæ ratione vel autoritate iuuantur. c. deniqꝫ. xxvj. distin.

Tertius verò modus cognoscendi naturam rerum seu res perfici est fides. Quæ quidem fides secundùm theologos est certa, imo certissima, imo humana conditione via certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturas rerum in libro j. de trinitate. ca. ij. dicit quòd nihil firmius, nihil certius, nihil constantius fideles tenent, quàm quod fide apprehendunt. et vt primo cap. dicit. Si ad sublimium scientiam mentis sagacitate ascendere volumus, operepretium est primò nosse quibus rerum modis notitiam apprehendere solemus. Rerum itaque notitiam (vt dicit) modo triplici apprehendimus. Nam alia experiendo probamus, alia ratiocinando colligimus: aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum verò notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his quę credere iubemur, non modo supra rationem, verumetiam contra humanam rationem esse videntur: nisi profunda & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horum itaque cognitione vel assertione magis inniti solemus fide quàm ratiocinatione, autoritate potius quàm argumentatione, iuxta illud prophætæ Esa. vij. Nisi credideritis non intelligetis. Sed & in hoc in his verbis diligēter attendendum videtur: quia horum quidem intelligētia hac nobis autoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cùm dicitur. Nisi credideritis non intelligetis. Non ergo debent exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare: dū tantum se sentiant firmos in fide, & per omnia probatę cōstantiæ in fidei suæ assertione: hæc Richardus. Et ibi Faber Stapulensis in expositione, dicit vires perfici tribus cognosci modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscendi modos, experientiam, ratiocinationem, & fidem: perficiunturqꝫ hæc suo principio, medio, & fine: sic enim amant omnia trino consummari vestigio suum imitantia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. sic experientia cognitionum initium est infimum tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus: ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singularium est, & vltimorum cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina: vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus mētis humanæ suffragium quærens. Et fides maximè diuina lumen est animorum, & primæ veritatis infulgentia: quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, nō aliter fidei iniuria id obtingit, quàm diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nycteridis, & in illa ratiocinationem quærere est debili oculo vmbraculum subtendere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absqꝫ ratiocinatione illa quæ sunt fidei intueri, longè insignius videt & cognoscit quàm qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is sincerius solem agnoscit, quem tantus fulgor non ebetat ex aduerso contuentem, quàm qui vt illum videat, manum visui opponit ac obumbrat.

Ex quibus concluditur, & etiam ex his quæ dicit idem Faber post Richardum in ij. c. ꝙ inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

Vigesimaquarta cōsideratio de bonis disputat, quod sit vtilius seu maius aut melius altero.

Et primò aduertendum est, ꝙ bonum primò distinguitur inter minimum, medium, & maximum.

Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitię, honor, fama, potestas, & huiusmodi.

Media sunt potentiæ animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti benè & malè, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi.

Maxima sunt gratia & virtutes necessariæ ad salutem, & his bonis nemo malè vtitur. Vnde, vt dicit Augustinus, ꝙ virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona istud vltimū est maius, vt dicit Florentinus in prima parte suæ summæ, libro xiij. c. ij. §. viij. in princ. & in fine illius. §. ponit aliam distinctionem boni, quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, scilicet bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni enti, & tale bonum est perfectio debita & conueniens naturæ. Vnde Eccle. iij. Omnia fecit bona in tempore suo.

Secundùm est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet prīcipium intra nos, eo ꝙ virtus politica est virtus quæ acquiritur voluntaria consuetudine.

Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturę rationali benè dispositæ: & istud bonum habet principium partim intra nos, & partim extra nos.

Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his amplè idem Florentinus in d. §. viij. & in §. ix. ponit aliam distinctionem dicendo, ꝙ aliud est bonum secūdùm Tullium, Ambrosium, & Thomam. s. vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antoninus Florētinus ī dictis ꝑte, titulo, & c. ij. §. x. ponit quinqꝫ rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius seu melius

lius altero:& dicit textus iuris ciuilis in l.vbi autem non apparet.in princi.ff.de verborum obligatio.est dare melius bono,& optimum meliori.quod dictum refert gloss. magna.in.l.certum est.ff.si certum petatur.

Primo ergo vnum bonum est maius altero:quia diuturnius,quod probat ibi Antonius à contrario de malo, et etiā quia quanto bonū est diuturnius,tanto securius possidetur.Et ideo dicitur Threnorum iij. Bonum est viro si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cūm igitur(vt dicit)bona spiritualia virtutum permaneant,nec auferri vel amitti possint contra voluntatem habentis,vt dicit Ambro.de pœniten.distin.ij.c.sapiens.bona autem temporalia auferri possunt inuitis,vel amitti saltem in morte.vnde Ambro.super Lucam. Non sunt hominis bona quæ secum afferre non potest:ergo spiritualia sunt maiora & digniora ꝗ temporalia.

Secundò dicitur bonum maius altero:quia impermixtius seu purius altero.Bonum enim quod est sine malo, est maius & magis eligendum,ꝗ qđ habet admixtionem mali.& gaudium sine tristitia aut metu est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam seu metū. Ratio est,quia bonum quāto delectabilius,tanto melius,& magis eligēdum.Sed bonum quod est malo purius & impermixtius est delectabilius.Cūm ergo bona spiritualia non habeant mali aut tristitiæ admixtionem.vnde dicitur de sapientia vera.Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa,Sapiē. vij.& viij. Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius,sed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena,siue diuitiæ,siue voluptates habent multam tristitiam & anxietatem admixtā. vnde Saluator eas comparat spinis.Lucę viij.quia pungunt & mentem lacerant diuersis afflictionibus.Ideo spiritualia bona sunt meliora,maiora,& cęteris prȩeligenda.

Tertiò,dicitur bonum maius altero,quia cōmunis secundū Philosophū & Apostolū ad Galath.vj. Dum tempus habemus operemur ad omnes.Hinc dicit textus in c. scias.vij.q.j.ꝙ vtilitas cōmunis præferenda est priuatæ. habetur per Aristotelem.j.Ethicorū.& in c.bonę.j.& ibi glos.extra de postula.prælatorum.& in c.licet.extra de regularibus.& in l.actione.§.labeo.& ibi glos.ff.pro socio. in l.vnica.§.penul.C.de cadu.tollen.& in authē.de restitutio.& ea quę parit.§.sancimus.ibi:ea em̄ &c.colla.iiij.

Quartò,vnum bonum est maius altero:quia sufficientius.vnde iustitia est maius bonum ꝗ fortitudo:quia habita fortitudine,adhuc iustitia indigemus,scilicet ad recte cōuiuendū:sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficientius.quia per se sufficit sine alio, vel quia tale bonum est finis,quod potest esse sine his quę sunt ad finem,sed non econuerso. Nam habitis quę sunt ad finem,non habetur finis:sed habito fine, non indigemus his quæ sunt ad finem.vt patet de medicina & sanitate,de diuitijs & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono quod non est principium omnium.

Ex his sequitur Deum & gloriam eius,& gratiam,& virtutes,alijs bonis mundi esse maiora:sed bonum sufficiētissimum est Deus,quia nullo indiget,vt per ipsum Antonium Florentinum in.d.§.x.

Quintò,aliquod bonum est maius altero:quia eligibilius.Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile,vel ratione magis desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur,tanto est maius vel ratione maioris pretij.textus in.l.precia rerum.ff.ad legem falcidiam. Precium em̄ est quędā mensura rei appreciatę.vel ratione maioris damni.Nam illa sunt meliora,quorū damna seu amissiones eorū sunt maiora. Quia maiori bono maius damnū opponitur.Et quia beatitudo est bonū quod omnes maximè desiderant.vt ait Aug.de ciuitate dei.Et quia non est digna ponderatio animæ continentis,id est ęquale preciū ad bona temporalia:& idem de alijs virtutibus. & maximū damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus:quia priuatio beatitudinis verę,secundū illud.Iob.xxj.Ducunt in bonis dies suos,& in puncto ad inferna descendunt.Ideo eligenda sunt potius spiritualia et æterna ꝗ alia:hæc Antoninus vbi suprà. Et anteponitur ista consideratio de donis,quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus,licet tamen posteriora virtutibus theologicis,vt ait sanctus Thomas j.ij.qō.lxviij.in fine.

Vigesimaquinta consideratio de virtutibus exponit, quæ illarum sint excellentiores,an theologales,an cardinales,seu morales,& quę inter vtrasque.

Pro quo sciendum,ꝙ theologales sunt excellentiores, quoniam respiciunt Deū pro primo obiecto & principali.Cardinales verò seu morales non. Secūdò theologales habent veritatem pro prima regula actuū suorū ad quos inclinant,& non regulam aliquā acquisitam humanitus. Cardinales autem seu morales innituntur regulę humanę, scilicet prudentiæ,siue rectę rationi naturali. Theologicæ verò veritati diuinæ.Ex quo dicunt theologi, ꝙ virtutes theologicæ sunt digniores,excellentiores,& perfectiores virtutibus cardinalibus seu moralibus.vt ponit Gabriel xxvj.q.vnica.articu.vnico.lib.iij. Et dicit sanctus Tho.j. ij.q.lxviij.viij.q.per totum.&.ij.ij.q.ix.prima qō.ꝙ theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate verò virtutum ponit Gabriel xxxvj.q.articu.iij.dubio.iiij.lib. iij.& de ordine illarum ponit Anto.Florenti.in sua summa.iiij.parte.titu.j.c.ix.& sanctus Thomas in dicta j.ij.q. lxvj.ponit de æqualitate virtutum,& an virtus possit esse maior vel minor,& de cōparatione virtutū moraliū ad intellectuales:& de cōparatione moraliū intellectualium & theologicarū adinuicē.Et sunt tres tm̄ theologicæ,s.fides spes,& charitas,sed maior est charitas,secūdū Apostolū, vt habetur j.ad Corint.xiij.c.vbi dicit Paul.Si linguis hominū loquar & angelorū,charitatem autem nō habeam, factus sum velut æs sonans,aut cymbalum tinniens, Et si prophetiam habuero,& nouerim mysteria omnia,& omnem scientiam,& omnem fidem,ita vt montes transferam:charitatem autem non habeam,nihil sum &c. Charitas patiens est, charitas non emulatur,non agit perperam,non inflatur,non est ambitiosa,non quærit quę sua sunt,non irritatur,non cogitat malum,non gaudet super iniquitate,congaudet autē veritati. Omnia suffert,omnia credit,oīa sperat,oīa sustinet:charitas nunꝗ excidit. Tandem concludit. Maior autē horū est charitas. Fides em̄ & spes sunt excellentiora cęteris donis euacuandis,quia sunt virtutes theologicę,vt dicit de Lyra super illis verbis apostoli,quæ dantur nobis ad coniungendum nos deo. Alia verò dona sunt quædā dispositiones nobis datę,vt reddamur bene mobiles à spiritusancto:& sic ordinantur ad virtutes theologicas,vt ad fines.

Ex quo sequitur,ꝙ eo quia charitas est maior fide et spe,ꝙ etiam sit maior cęteris donis. Quod enim est maius maiore,est maius minore,qđ consonat cū regula nostra

iuris. Si vinco vincentem te, vinco te. de qua in l. de accessionibus. ff. de diuersis & temporalibus praescrip. in c. penul. de concesso. praebendę. per Felin. in cap. pastoralis. in prin. de officio ordinarij. per Oldra. consilio cxcviij. & Ludouicũ Roma. in consi. ccccxxxvj. Et amplius de laude charitatis videatur Hugo praesbyter & monachus sancti Victoris Parisieñ. in vno lib. quem fecit incipiente, Tam multos iam lauda. & Guillelmus Rouillus in suo compendio de iustitia libro j. ca. ij.

Etiam inter cardinales seu morales quae sunt quatuor, scilicet iustitia, prudeutia, temperantia, & fortitudo, dignior & perfectior est iustitia, secundũ Philosophũ quinto Etycorum. Et dixi in pluribus locis, maximè in rubrica, Des iustices. in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdię. & suprà in quinta parte, in quinta consideratione.

De his verò virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum videri potest ad saturitatem per Antoninum Florentinũ in sua summa. quarta parte. vsq; ad decimum titulum. Et vide Lucam de Penna in l. vnica. C. de Metropoli Beritho. libro vndecimo. vbi ait, ꝙ iustitia est maior, licet prudentia sit prior. & ibi vide diuisiones iustitiae. de quibus etiam habetur in Polyantea. in verbo, iustitia. & idem Lucas de Penna in l. euectiones. colũ. iiij. C. de cursu publico. libro xij. vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua alię non possunt, ipsa autem sine alijs.

Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam cõmunis hominum vita non attingit. Et vult Aristore. vij. Ethicorũ. tractatu primo. Heroicã virtutem dici, quae est supra nos. Heroicam, inquam, quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea ꝙ eximia bonitate praestabat dicentem Priamum introduxit.

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare subiungit Aristo. si ex hominibus ob virtutis exuperationem & dij fiunt (vt aiunt) talis quidam is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimae virtutis, qui communẽ hominum statum excedunt: vt qui magis mortem corporis, quàm vitiosam eligerent actionem, heroicos siue diuinos vocitabant. de quo lege Gabrielem sermone primo, de sanctis Petro & Paulo, qui incipit, Dij fortes terrae &c. Huic concordat dictum prophaetae in psalmo lxxxj. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Excelsi dicit, vt nõ quicunq; iustus deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellẽtia caeteros antecellit, & praecipuã apostoli diuini, vel dij appellantur, praecipuè Perrus & Paulus. vt apud Gabrielem vbi suprà. & in introductione morali Iacobi Fabri in Ethicem Aristotelis, & ibi amplè in commentario Iudoci Clicthouei.

VIgesimasexta consideratio de veritate demonstrat, ad ostendendum eius fortitudinem, cùm sit potentissima, expugnatissima & triumphantissima res totius mundi.

Quòd autem sit fortissima & potentissima res mundi habetur iij. Esdrae iij. & iiij. c. vbi dicitur, ꝙ cùm Darius rex Persarum fecisset coenam magnam magistratibus suis centum viginti prouinciarum, & post coenam obdormisset, tres iuuenes qui custodiebant corpus regis, quorum vnus erat Zorobabel Iudaeus, dixerunt adinuicem. Dicamus vnusquisq; sermonem, quae res praecellit: & qui vicerit, dabit ei rex dona magna, purpura vestiri & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post regem sedebit, & cognatus Darij propter sapientiam vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, forte est vinum. Alius verò, fortior est text. Sed Zorobabel scripsit. Fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas. Et ibi explicatur de fortitudine vniuscuiusq; secundùm quod etiam recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij. sermone xxxj. in literis x. y. z. vbi dicit quòd conclusum fuit, quòd veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, coelum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicq; iniquum. Iniquus rex, iniquae mulieres, & iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, si non est in ipsis veritas. Veritas autem manet, & inualescit inaeternũ, & viuit, & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum: sed quae iusta sunt facit omnibus, & non est in iudicio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo regum, & potestas & maiestas omnium quorum, benedictus deus veritatis, & desijt loquendo. Et omnes populi clamauerunt & dixerunt, Magna est veritas, & praeualet. Et surrexit rex, & osculatus est eum, & ait. Quia omnibus est sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. Cogita in hoc quòd dicit cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernamentum, quòd etiam gubernatores patriarum & habẽtes administrationem in prouincijs, vocantur cognati regis, licet non sint de prosapia & sanguine regio, vt vidimus de domino de Trimollia, de domino de Ionuelle eius fratre, & de domino de Brione, qui etiam nunc est gubernator Burgundiae, quem rex vocat cognatum in suis literis.

Et subdit ipse Bernardinus eodem sermone parte ij. versiculo. Secunda conclusio. quòd veritas est omnium rerum expugnatissima. & tertia parte versiculi, tertiam quaestionem. quòd est omnium rerum triumphantissima. ipsa enim vincit omnia, vt dictum est. & facit lege fina. ff. de probatio. de qua per Innocen. in capi. cùm pridem. de renunciatio. facit lege illicitas. §. veritas. ff. de officio praesidis. Et de laude ipsius veritatis fit mentio in capi. consuetudo viij. distinctione. vbi dicitur, quòd valet, vincit, & viuit inaeternum, & obtinet in secula seculorũ. Et meritò cùm veritas sit deus, vt habetur Io. xiiij. Ego sum via, veritas, & vita. & in c. si cõsuetudinem. eadem distinctio. hanc causam nesciunt multi praelati, qui volentes plus placere hominibus q̃ deo, infinita sine complemẽto promittunt. vnde hãc ignorant, & ideo interrogant cum Pilato. Quid est veritas. Io. xviij. c. in fine. vt refert gloss. in verbo, veritatem. in c. vnico. de officio delegati. in extrauagañ. cõmunibus. Et peccatum est eam celare c. primo. & ca. dilectorum. de testibus cogendis. & per totum illum titulum. & melior textus in cap. quisquis. xj. quaestione iij. & capi. primo. extra de crimine falsi. & proditor est veritatis, qui non liberè veritatem enunciat, vt dicit textus in capitulo. nolite. eadem quaestione. & veritas & ratio semper preponenda est. vt in capitulo veritate. cum sequentibus. viij. distinctione. Et de eius laude vide Guillielmum le Rouille in sua descriptione iustitiae. libro primo. capitu. xj. de eius verò dignitate & vtilitate Antonius Florentinus in sua summa, in quarta parte, titu. v. capi. xv. §. primo ij. iij. & iiij. dicit etiam Aristoteles primo Ethicorum, Duobus amicis contendentibus sanctum est laudare veritatem, & licet amicus Socrates, amicus etiam Plato, ma-

gis tamen

gis tamen amica veritas. & lib. iiij. Ethicorũ. Verum bonũ est & laudabile, verus est laudandus. Et veritas licet sit bona, parit tamen malũ filiũ scilicet odium, vt ait Terentius. ideo dicitur ꝙ tres sunt bonæ matres, quæ pariunt tres malos filios, veritas em̃ odium parit, pax, ocium, seu vitium, et nimia familiaritas contemptũ. de quo vltimo est tex. in l. obseruandum. ff. de officio præsidis. & in. l. nec quicꝗ. §. circa. ff. de officio proconsulis. & in. c. quãdo. & ibi glo. formalis in verbo frangatur. lxxxvj. distinc.

Vigesimaseptima cõsideratio de pręceptis diuinis adaperiet, quod dignius & excellẽtius sit. Nam certum est, ꝙ sunt decem præcepta decalogi, quæ ponutur amplè per Bernardinum de Bustis in prima parte sui Rosarij sermone xvj. & his versibus continentur.

Vnum cole Deum, ne dicas vana per ipsum.
Sabbata sanctifices, habeas in honore parentes.
Non sis occisor, fur, mœchus, testis iniquus.
Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.

Et hæc præcepta excedunt pręcepta legalia, vt ibi dicit de Bustis, Sed inter omnia præcepta vnum est dignius et excellentius, & maximũ, quod ponitur in quatuor locis scilicet Deute. vj. vbi ponunt̃ tria cõtenta in vno ꝑcepto. s. Diliges dñm Deũ tuũ ex toto corde tuo, ex tota aĩa tua. & ex tota fortitudine tua, & Math. xxij. vbi etiam ponuntur prima duo: & in tertio, & in tota mente tua. & Marci xij. additur quartum, videlicet, ex tota virtute tua. & Lucæ x. additur: ex omnibus virtutibus tuis. & tale pręceptũ (vt dicit Nicolaus de Lyra Math. xxij.) Dicitur primũ dupliciter, scilicet origine & dignitate, seu perfectione. Perfectione tali, scilicet ꝙ omnia alia comprehendit. remitto me in reliquis ad dños theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardinum: vbi multos allegat, qui de huiusmodi præceptis amplè ponunt. & vltra vide Antoni. Florentinum in prima parte suę summę, titul. xiiij. c. iiij. per totum. vbi amplè. De pręceptis autem moralibus, vide per eundem eadem parte. eodem titulo. c. ij. & per sanctum Thomam in prima secundę q. c. cj. cij. ciij. ciiij. cv.

Sunt alia præcepta diuina quę dicuntur articuli fidei, & inter hos quis illorum sit dignior & excellentior. de his suprà dixi in hac parte in xx. cõsideratione: vbi illos seriatim descripsi, ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter oẽs primus est excellentior: quia ab ipso omnes alij dependent, scilicet credere in deum patrẽ omnipotentem, creatorem cœli & terræ. & omnes huius mundi nationes credũt hunc articulum, scilicet Christiani, & Pagani, & infideles. et dicit Psalmista ꝑs cxviij. Dilexi mandata tua super aurum & topazion. Nec hodie sunt aliqui idolatræ, imo omnes indistinctè credunt in Deũ patrem omnipotẽtem, creatorem cœli & terrę, quoniam cũm pater sit, maior est filio. ideo habetur Ionnis xvj. ꝙ Christus de patre loquẽs dixit. Vado ad patrem qui maior me est.

Et quia hic de fide, eius articulis, & nobilitate fit mẽtio. Ideo quædam notatu digna, quæ ex sacris literis ortum habent, addere curaui. Est autẽ fides (vt habetur ad Hebręos xj.) sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, quam definitionem sic explico. Fides est quædam inchoatio seu fundamentum futurę beatitudinis, probatioꝗ, seu ostensio earum rerum quæ nunc non videntur, vt sunt diuinę personę in spũali ędificio. fides fundamentum ponit, spes parietes erigit: sed charitas tectum cõsummat, quæ operit multitudinem peccatorum: vt habetur Iacobi quinto.

Duodenarius articulorũ numerus secundũ duodecim lapides pręciosos Apocalipsis xxj. positos, & etiã duodecim apostolos primos, ex quibus structura murorum militantis ecclesiæ compaginatur, hic seriatim sequitur.

Primus est de diuinitatis vnitate, ibi. Credo in vnum Deum. Iaspide non immerito signatus, quoniam quidem Iaspis oculum purgat visum acuendo, sic primus de vnitate Dei articulus mentis aciem illuminat, postergatis erroribus.

Secũdus articulus de personarum trinitate ponitur in simbolo locis tribus, videlicet Credo in Deum patrem omnipotentem, in Iesum Christum filium eius vnicũ dominum nostrum, & Credo in spiritumsanctum. Hic articulus Saphyro notatur. quippe Saphirus lapis humanum corpus vegetũ efficit integra mẽbra cõseruans, simili modo hic articulus ecclesiæ militantis corpus adunat.

Tertius articulus est de mundi, & omniũ in eo contentorũ creatione: ibi, Creatorẽ cœli & terræ. qui Carchedonio lapide designatur: nempe hic lapis dęmonũ illusiones fugat, virtutes conseruat, sic hic articulus.

Quartus articulus est de opere iustificationis gratia spiritussancti, ibi: Credo, videlicet sanctã ecclesiã catholicã, sanctorum cõmunionem, remissionem peccatorum, quo septem sacramentorum ecclesiæ fides innuitur, qui bene Smaragdo signatur, qui est lapis valens contra caducum morbum, & hic articulus cõtra omne peccatũ originale, mortale, actuale, & veniale est præsens medicina.

Quintus articulus est de vniuersali omniũ bonorum resurrectione, ibi: Carnis resurrectionẽ, videlicet, Credo: quippe quia Christus resurrexit primitię dormientium. primæ ad Corinthios xv. & nos omnes resurgere oportet, & bonos & malos, sed fine dispari. quippe procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij, scilicet æternę damnationis. Io. v. Hic articulus recte per Sardonicẽ lapillum notatur: quoniã hic lapis hominem castum & humilem reddit, sic huius articuli frequens memoria.

Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorũ: ibi, Credo vitam ęternã. qui sane Sardio lapide designatur. Ille lapis hominẽ ad bonum incendit, & timorem fugat. huius articuli viua recordatio nos ad bene agendũ incitat pro tanto bono consequendo, & timores seruilem, videlicet & humanum expellit, non tamen illum filialem reuerentię timorem, qui manet in seculum seculi. Et pręnũcupati sex articuli potissime diuinitatem concernunt.

Septimus articulus & de Christi humanitate primus est de ipsius Christi cõceptione in virginis vtero per spiritussancti operationem facta & eiusdem natiuitate, ibi: Qui cõceptus est de spiritu sancto, natus ex maria virgine. qui satis oportunè per lapidem Chrysolitum designatur, qui lapillus intellectũ humanũ confortat, vt melius intelligat, sic hic articulus per eum conceptum & natum qui illuminat omnẽ hominem venientẽ in hunc mundũ. Ioan. j. hominum intelligentiam fouet & confortat.

Octauus articulus est de Chisti passione & sepultura: ibi, Passus sub pontio pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. qui non improbè Berilo lapide notatur. valet quippe lapis ille contra hostium lites, vt inuictum hominem efficiat, sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem, & mundum victores efficiet.

Nonus articulus est de Christi anima ad inferna descendente: ibi, Descendit ad inferna. qui satis decente:

Topazio lapide notatur,qui contra lunaticam passionem
suapte natura prodest.Sic huius articuli recogitatio cõtra
dęmonum insultus proderit,qui tunc fuerunt spoliati.

Decimus articulus est de Christi resurrectione,ibi,Ter
tia die resurrexit à mortuis.qui lapide Chrisopasso insi-
nuatur.valet em̃ is lapis contra lepram,quæ est quædam
corporis corruptio,sic quia tunc noluit Deus sanctum suũ
videre corruptionem.Illius articuli memoria nostræ resur
rectionis spem conferet.

Vndecimus articulus est de Christi ascensione ad cœ-
los:ibi,Ascendit ad cœlos,sedet ad dexteram Dei patris
omnipotentis.qui Hyacintho optimè notatur,qui lapis
valet ad membrorũ vigorem,& saporem salutiferum.Sic
huius articuli reminiscentia facit,vt membris vegetis,quę
sursum sunt sapiamus,non quæ super terram.ad Colos-
senses tertio.

Duodecimus & de humanitate Christi sextus articu-
lus est de futuro iudicio,ibi:Inde venturus est iudicare vi-
uos & mortuos.recte per Ametisthum denotatus. Ille la-
pis hominem vigilem facit ad bonum prætẽsum,& à ma
lis conceptibus liberat.Sic futuri iudicij memoria frequẽs
nos vigiles reddit,extranea expellens,vt bonam de com-
missis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in qua-
tuordecim distribuunt,septem secundũ diuinitatem ponẽ
tes,videlicet,Primũ,de vnitate Dei.Secundũ,de persona
patris.Tertium,de persona filij.Quartum,de persona spi
ritussancti.Quintum,de opere creationis. Sextum,de ope
re iustificationis.Septimũ,de opere glorificationis.Et se-
ptem de humanitate.Primũ,de Chisti conceptione.Secũ-
dum,de natiuitate ipsius.Tertium de morte.Quartum,de
descẽsu anime ad inferna.Quintum de eius resurrectione.
Sextum de ascensione.&Septimum de postremo iudicio.
Eadem manet vtrobiq; sententia,q̃uis partitio varietur.

Vnde propositionum excellentia seu nobilitas penes
obiectum,& maiorem iudicij nostri adhæsionem sumi so
let.Et quo purius est de deo iudicium sine creaturæ admix
tura,eo est huiusmodi propositio nobilior, excellẽtiorq;.

Quo fit,vt omnes articuli de diuinitate sint longè no-
biliores articulis illis,qui de humanitate partiuntur,& ar-
ticuli de dei vnitate,&personis sint nobiliores alijs de ope
ribus dei erga creaturas.Hinc factum credas,vt illis qua-
tuor secundùm diuisionem posteriorem præponitur in
præpositio.vt dicamus in deum,in patrem , in filium , in
spiritumsanctum,non autem alijs.non dicimus Credo in
ecclesiam catholicam,sed ecclesiam sine in præpositione,
& nõ incassum.quippe deo vni in essentia,& trino in per-
sonis,sic adhærendum fuerit,vt illi à quo omne datum
optimum,& omne donum perfectum,nõ sic ecclesiæ.ni-
si suo capiti adhærendum erit,ecclesiæ quidẽ sponsæ ad-
hæremus propter sponsum Christum.

Densum ille articulus,qui est de vnitate diuinæ essen-
tiæ omnium & primus & nobilissimus habetur.Cui pau
ci grandi malitia excecati dissenserunt , plurimi ignora-
bant personarum trinitatem:sed fermè omnes maximè Iu
dæi & naturæ legem obseruantes,vnum esse deum credẽ
tes,cõfessi sunt.Ideo notus in Iudæa deus in Israël magnũ
nomen eius,psalm̃,lxxv.Pauci,scilicet patriarchæ & pro
phætę personarum trinitatem deprehenderunt,vnum esse
deum oportuit omnes credere,secundũ id Apostoli Heb.
xj.Credere enim oportet accedendem ad deum quia est:se
cundò oportuit credere(vt ibidem habetur) q; inquiren-
tibus se deũ remunerator sit:tertiò credere oportuit q; ali-
quo medio hominis lapsum repararet,secũdùm illud Pe
tri Actuum iiij.Nec enim aliud nomen est sub cœlo datũ
hominibus,in quo oporteat nos saluos fieri.q; de Chri-
sto redemptore dictum est.Illud postremò alta mente recõ
das,quod vbi audies.Iustus ex sua fide viuet(vt prophæ-
ta & Paulus Abacuch ij.& ad Rom̃.j.scripserunt) de ea
fide intelligas,quæ per charitatem operatur, aliàs statim
homo corrueret in Lutheranorum errorem , quãdoquidẽ
sicut corpus sine spiritu mortuum est,ita fides sine operi-
bus mortua est,Iacobi ij.

Aduerte tamen multa sunt præcepta,quędam sunt dei
quę omnibus anteponenda sunt,vt in cap.quę contra.in
fin.viij.distinctio.c.si is.cum seq.xj.q.iij.quæ decem sunt
(vt dixi) sine quorum obseruatione salus esse non po-
test,quæ dicuntur decalogi.vt in cap.meretrices xxxij.q.
iiij.& in ca.quid in omnibus.eadem causa.q.vij.Sunt etiã
præcepta quędam moralia,quędam mystica,quędam sa-
cramentalia,quędam ceremonialia.de quibus in cap.si.di
stinctio.vj.Item quædam sunt pręcepta apostolica.id est
sanctæ Romanæ ecclesiæ,quibus nullus dura superbia re-
sistere debet.cap.præceptis.xij.distinctio.Item sunt præ-
cepta superiorum . quæ iniusta implenda non sunt.ca.si
episcopus.& c.si is.xj.q.iij.Nam & præcepta sanctorũ
virorum antequam impleantur sunt discutienda.videlicet
si iusta,si licita,si non contra dominum sunt,vt dicit tex-
tus in cap.si quis præpostera.l.dis.Sic & papa non vult q;
impleatur quod per subreptionem præcipit.c.si quando
extra de rescriptis.& l.nemo.C.de sent.Verum de pręce-
pto dei disputandum non est,Nam semper est licitum.vt
in c.paratus.xxiij.q.prima.

VIgesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus,
quę sunt septem,secundũ distinctionẽ graduum:q̃-
uis sint octo secundũ essentiam,quas Christus enumerat
in sermone facto discipulis in mõte.de quo habetur Mat.
v.& qm̃ vltima quę est octaua ponitur per essentiam,quę
est quędam firmitas omnium pręcedentium, debẽtur sibi
omniũ præcedentiũ præmia,& ideo redit ad caput,vt in-
telligãtur sibi omnia pręmia consequenter attribui.

Vnde prima est paupertas spiritus,quæ ponitur pro
abstinentia ab amore mundi.i.ab amore carnalium volu
ptatum,& diuitiarum,ac propriæ excellentię.

Secunda est mansuetudo,cũ dixit.Beati mites,& tales
dicuntur,qui nullam amaritudinem sentiunt.

Tertia est luctus,cùm dixit.Beati qui lugẽt.scilicet pro
peccato,& ipsum odiunt,ita q; insurgunt aduersus id ad
destruendum ipsum.

Quarta est esuries iustitiæ,& est vehemens desiderium
iustitiæ,siue summi boni.Esuries autem iustitię potius est
beatitudo,q̃ esuries aliarũ virtutũ cardinalium:quia per
iustitiam immediate coniungimur deo,quod non fit per
alias virtutes cardinales.Iustitia enim prout ibi capitur,
cùm dicitur,Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam: compre
hendit fidem,spem,& charitatẽ,de quibus suprà dixi,quę
immediatę nos coniungunt deo.

Quinto est misericordia,per quam pro terrenis cœle-
stia merentur,& illius sunt xiiij.opera, de quibus in consi
deratione sequenti,

Sexta est munditia cordis,qua clarificatur cor & mun
datur ad videndum deum,& ardentissimè diligendũ.Ac-
cipitur autem munditia cordis ibi nõ pro virtute,sed pro
statu qui est purgati animi.

Septima

Septima, est pax, quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. vnde patet, ꝙ pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, ꝙ alijs, quia dixit. Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur. Et licet misericordia maximè assimilet hominem Deo quãtum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

Octaua beatitudo est, de qua dicitur. Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Hæc virtus, scilicet sustinentia persecutionum propter iustitiam, annexa est paci. Cùm enim pacificus sit absq; contradictione carnis, mũdi, & diaboli, vt dixi, patet ꝙ idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, ꝙ octo sunt beatitudines quantum ad essentiam: sed tantum septem quantũ ad distinctionem graduũ. Quoniam super pacem non est virtus alia. dixit enim August. Pax est finis & consummatio omnium virtutum. Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primò, quia idem præmiũ sibi promittitur quòd primæ. Secũdò, quia omnes probant à prima vsq; ad vltimam vtrumverę sint. vnde dicit Grego. Qualis vnusquisq; apud se lateat, illata contumelia probat. vel secundũ Ambrosium. Pauperibus promitttitur regnum, quatum ad gloriam animæ. Passis autem in corpore persecutionem regnum, quantũ ad gloriam corporis.

Et est inter eas talis excellentia, ꝙ semper vna de gradu in gradum excellit aliam. quoniam ista præmia se habent per aditionem adinuicem. Nam plus est possidere terram regni cœlorum, quã habere simpliciter. Quoniã multa habemus quæ non firmiter & pacificè possidemus. Plus est etiam consolari in regno, quã habere & possidere. Multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quã simpliciter consolari. Nam saturitas abundãtiam consolationis importat. Misericordia verò excedit saturitatem, vt plus scilicet accipiet ꝙ meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deũ. Sicut maior est qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis, filius regis. ita dicit Antonius Florẽtinus in sua summa. quarta parte libro septimo. cap. v. §. liij. & ibi in toto illo cap. ponit amplè materiam beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cùm mihi sufficiat habere excellentiã vnius ad aliam.

Etiam aduerte, ꝙ beatitudines excedunt virtutes cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum cardinalium principaliter disponitur ad exercitium animæ: habitus verò donorum disponitur ad actus contemplatiuę. maximè. habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusq;, vt habetur in compendio theologiæ libro quinto. cap. lv. & dicitur in ca. xlvij. in fine. ꝙ sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponũtur digniora, ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo.

Sanctus Tho. prima secũdæ qõ. lxix. ponit, an beatitudines distinguent à virtutibus & donis, & ibi plenè per eũ.

Vigesimanona consideratio est de operibus misericordiæ, quę sunt quatuordecim. Quoniã sunt septẽ opera misericordię corporalia, septem vero spũalia. Corporalia em̃ sunt, de quibus habetur Mat. xxv. Esuriui, & non dedistis mihi manducare. & sunt hæc. pascere esuriẽtẽ, potare sitientẽ, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De primo, habetur Esaiæ lviij. Frange esurienti panẽ tuum. De secũdo, habetur Prouerb. xxv. Si sitit inimicus tuus potum da illi. De tertio, habetur Lucæ iij. Qui habet duas tunicas, id est ad superfluitatem, det vnã nõ habenti. De quarto, habetur per Apostolũ ad Roma. xij. Hospitalitatẽ sectantes. De quinto, scilicet de redemptione captiuorum habetur per Ambro. in c. aurum. xij. q. ij. vbi dixit, ꝙ ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet de visitatione infirmorum, habetur Iob quinto. Visitana speciem tuam, id est hominem in infirmitate, non peccabis. De septimo, qđ non ponitur Mat. xxv. habetur Actuũ viij. vbi habetur de Stephano lapidato, ꝙ sepelierunt eum viri timorati, & dicitur Eccl'iasti. vij. Mortuo nõ denegabis gratiam. de quo amplè dixi suprà in ij. parte in iij. consideratio. ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, & pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu.

Consule, castiga, remitte, solare, fer, ora.

De primò habetur ad Roma. xij. Qui docet in doctrina, scilicet subueniat proximo. De secũdo habetᷣ Thobiæ iiij. Consiliũ semper à sapientibus inquire. & xij. q. ij. c. pe. vbi dicitur bonæ rei dare cõsilium, & pręsentis habetur vitæ subsidium. & æternę remunerationis expectare cernitᷣ præmium. De tertio habetur per Apostolũ j. Thessa. iiij. Itaque consolamini inuicem in verbis istis: & non contristemini de dormientibus, sicut gentes, quæ spem non habent. De quarto habetur Mathæi xviij. & in ca. nouit. de iudicijs. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eũ inter te, & ipsum solum. & Apostolus ad Timotheum. Peccantem coram omnibus argue. De quinto habetur Lucæ sexto. Dimitte & dimittetur seu dimittemini. & Math. decimooctauo. Serue nequam omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne oportuit et te misereri conserui tui? De sexto habetur ad Romanos quindecimo. Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare, nõ solum secundùm quod infirmi sunt graues ex inordinatis actibus: sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda. secundũ illud ad Galath. sexto. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur Iaco. quinto. Orate pro inuicem vt saluemini. & secudùm Thomã secunda secundæ q. xxxij. articulo iij.

Ista sunt spiritualia opera, seu hę septem eleæmosynæ spirituales sunt potiores corporalibus triplici ratione, prout refert Antonius Florentinus in sua summa. iiij. parte. titu. v. cap. xviij. §. vij.

Prima est, quia id quod exhibetur in eleęmosyna spirituali est nobilius, scilicet donum spirituale, ꝙ præmiũ corporale, secundũ illud Prouer. iiij. Donũ bonum tribuã vobis. legem meam non derelinquatis.

Secundò, ratione eius cui subuenitur: quia spiritus nobilior est corpore. Vnde sicut homo magis sibi debet prouidere quantum ad spiritum quàm quantum ad corpus, ita etiam proximo magis debet prouidere de eleæmosyna spirituali quàm corporali, quem ex charitate diligere debet.

Tertiò quantum ad ipsos actus quibus subuenitur. Nã
actus spirituales, quales sunt eleęmosynæ spirituales, sunt
perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in
eleęmosynis corporalibus, Dicit tamen ipse Anto. floren
tinus vbi suprà, ꝙ secundũ aliquem casum particularem
interdum aliqua eleęmosyna temporalis posset præferri
alicui eleęmosynæ spirituali, sicut magis esset pascendum
fame morientem q̃ docendum, sicut dicit philosophus. ꝙ
indigenti melius est ditari q̃ philosophari, quãuis hoc sit
melius simpliciter.

TRigesima cõsideratio est de donis spiritus sancti, quę
sunt septem, scilicet timor, pietas, scientia, fortitudo,
consiliũ, sapientia, & intellectus. quæ enumerantur Esaiæ
vndecimo cap. vbi ea alio ordine ponit. quoniam primò
ponit donum sapientię. secũdò, intellectus. tertiò, consilij.
quarto, fortitudinis. quinto, scientiæ. sexto, pietatis. septi-
mo, timoris. Et ideo videtur ꝙ hoc ordine artificiali, de
quo suprà dixi in consideratione immediate præcedẽti, ꝙ
donum sapientiæ sit dignius, & sic de singulis vnum exce
dit aliud descendendo. & ideo dicit Antonius Florẽtinus
in sua summa in quarta parte. titu. decimo. cap. ij. in princi
pio. & §. vj. ꝙ comparando ipsa dona adinuicem digni-
tas eorum, qua vnum præferatur alteri, est attendenda, se-
cundũ enumerationem eorum, incipiendo à sapientia. vt
ponitur Esaiæ vndecimo, vt dictum est suprà. De istis se-
ptem donis & cõmẽdatione eorũ. vide amplè Guillielmũ
Paraldi in sua summa virtutum & vitiorum libro primo,
parte tertia. c. v. de donis. & ibi ponit, ꝙ quædam pertinẽt
ad diuina, & illa sunt digniora, quædam verò ad humana.
Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuã, & sunt quin
que: & de his primo ponit, eo quia vita actiua est ante con
templatiuam: quędam verò pertinent ad vitam contem-
platiuam, vt sunt donum intellectus, & donum sapientię,
& ista sunt digniora vt ibi.

TRigesimaprima consideratio de septem sacramentis
enunciat (quę sunt baptismus, confirmatio, euchari
stia, pœnitentia, vnctio postrema, ordo, & matrimoniũ)
quod illorum sit dignius, & excellentius.

De sacramento matrimonij dixi in commentarijs no-
stris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubri-
ca, des droictz & appertenan. à gens mariez. ꝙ est dignius
& excellentius alijs ex pluribus ibi descriptis ad laudem
matrimonij, quam ibi posui, cùm multum quadraret ad
propositum.

Celius verò libro xv. c. xix. ait, ꝙ matrimonium secun
dùm Augusti. quantum ad genus attinet mortalium, est
quoddam ciuitatis seminarium, & ibi asserit tria esse bo-
na coniugij: scilicet fides, proles, & sacramentum, quæ po
sui in dicto loco cum pluribus alijs laudibus matrimonij.
& etiam de laude illius idem Celius eodem lib. c. xiij.

Dico tamen hic, ꝙ eucharistiæ sacramentum est vene
rabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandũ
præcipuis magnificandũ laudibus, dignis præconijs exal
tandũ, cunctis honorandũ studijs, vt dicit textus in clemẽ.
si dñm in sanctis, de reliquijs & veneratio. sanctorum. imo
etiã excellẽtissimũ, & est maximũ sacramentũ ex themate
posito per Anto. Florẽtinum in sua summa. in tertia par-
te lib. xiij. c. iiij. in princi. vbi ponit tale thema. Memoriã
fecit mirabiliũ suorum misericors & miserator dñs, escam
dedit timentibus se. psal. cx. Excellẽtissimũ em̃ illud dicit
Textus in d. clemen. si dominũ. & Florẽtinus in d. §. pri-
mo. Eo quia oĩa alia ordinantur ad ipsum, vel perficiun-
tur per ipsum, nec quid pręciosius habemus in hoc mũdo,
Quid em̃ præciosius & melius corpore & sanguine domi
ni nostri, vt ait Hieronymus j. q. j. c. multi. quasi diceret ni
hil. de consecratio. dis. ij. c. nihil. Nihil em̃ in sacrificijs ma-
ius esse potest, nec vlla oblatio maior reperitur. & ibi po-
nit quomodo mirabilia sunt opera Christi. & dicit glos. in
verbo, quid melius. in dicto c. multi. & in dicto ca. nihil. ꝙ
sacramẽtũ eucharistiæ inter sacramẽta est maius, dignius,
& melius quo ad sanctitatẽ & reuerentiam. Et, vt dicit idẽ
Florentinus eadem parte suæ summę lib. xij. in principio.
est maximum sacramentum quo ad essentiam. Licet quæ-
dam alia dicantur maiora secundùm alios respectus, quos
infrà referam. vide tamen Bonauenturam, qui plura dixit
in suo lib. quem fecit de excellentia eucharistiæ.

Sed quantum ad istud sacramentum volo demonstra-
re eius excellentiam ex pluribus causis & rationibus.

Prima, quia fuit figuratum tam ante legem q̃ in lege,
primò per oblationem factã per Melchisedech, vt habetur
Genesis xiiij. Et fit mentio in c. accipite. de cõsecratio. dis.
ij. in qua figura habemus formam exteriorem sacramen-
ti, vt primum effectum, scilicet refectionem. ibi ante præ-
cessit figura spiritualis in pane & vino. Item in manna. vt
habetur in c. corporeum. de consecratio. distinctio. ij. Et in
hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figura-
tur in quo debet fieri oblatio, & super quem. sed Ioannes
de Turrecremata in dicto ca. corporeum. amplè disputat,
an conuenienter fuerit figuratum in manna, non insisto,
quia non est præsentis speculationis.

Item fuit figuratũ in diuersis sacrificijs, de quibus habe
tur in Leuiti. quibus figurabatur passio Christi. Itẽ in vir-
ga Ionathæ mellis, vbi figurabat̃ quis offerre debeat. per
fauum enim designatur deuotio offerentis, figura sangui-
nis Christi fuit vinum, ad designandum refectionẽ. Canti
co. primo. Introducit me in cellam vinariam.

Secunda, quia à prophætis prenunciatum, vt habetur
psal. lxxvij. Panem angelorum manducauit homo.

Tertia, quia à Christo verbo, & facto institutũ, vt ha-
betur Io. vj. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. fa
cto. vt Mat. ix. & xxvj. Accipite & comedite. Hoc est cor
pus meum, quod pro vobis tradetur, & c. panis est in alta
ri. de cõsecra. di. ij. & c. cùm Marthæ. de celebra. missa.

Quarta, quia ab apostolis seruatum, vt habetur j. ad
Corinth. xj. Conuenientibus in vnum.

Sexta, quia à summis pontificibus ordinatum, vt habe
tur in d. clemẽ. si dominũ in sanctis. de reliquijs & venera
tio. sanctorũ. Et hę sex causæ ponũtur in cõpẽdio theolo-
giæ. li. vj. c. xiij. & in c. xiiij. ponũtur mirabilia quę fiunt in
ipso sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicetur.

Septima, quia maiora, nobiliora, & excellẽtiora conti
nẽtur in isto sacramento, q̃ in oĩbus alijs. Continet em̃ in
se nobiliora in om̃i genere entis, & illud quod est nobilissi
mũ in fine nobilitatis. Continet aũt Christum, in quo tres
substantiæ cõcurrunt, scilicet caro, anima rationalis, & dei
tas. Corpus autẽ Christi de purissimis sacratissimæ virgi-
nis sanguinibus, spiritussancti manib⁹ formatum, atq; ipsi
deitati coniunctũ, omni corpore nobilius est atq; pfectus.
Anima verò Christi diuinis splendoribus cãdidata omni
sapientia, & virtute plenissima: vt puta cui non est datus
in donis & virtutibus spiritus ad mensuram. Io. vj. Intelle
ctualem creaturam nobilitate transcendit & perfectione,
deitas verò fontana & origo omnis boni, quæ ex insepara
bili vnione ad naturam assumptam, in hoc sacramẽto ve-

racitur

raciter ex cõcomitantia cõtinetur.In infinitũ nobilitate &
perfectione rebus ſupereminet vniuerſis,de quo prophæ-
ta in pſal.xlvij.Magnus dominus & laudabilis nimis, &
magnitudinis eius non eſt finis.Et hæ rationes ponuntur
ad demonſtrandum dignitatem huius ſacramẽti in dicto
compendio theologiæ.lib.vj.c.xiij.

Octaua colligi poteſt ex plenitudine ſanctitatis, quæ
eſt in hoc ſacramento.Continetur autem in hoc ſacramẽ-
to realiter ipſe Chriſtus ſanctus ſanctorũ, vt pote in quo
(iuxta Apoſtolum) abundat plenitudo diuinitatis cor-
poraliter,id eſt veraciter,ad Colocẽ.ij.In alijs autem ſa-
cramentis continetur quædam virtus ſanctificatiua inſtru
mentalis deriuata à Chriſto.Cùm autẽ ſemper quod eſt
per eſſentiam tale potius ſit eo quod eſt tale per participa
tionem,manifeſtè patet hoc ſacramentum ſeu ſacrificium
potiſſimum eſſe omnium ſacramentorum.Quoniam pro
pter vnumquodq; tale,& illud multò magis.authen.mul-
to magis.C.de ſacroſanc.eccle.& potẽtior eſt cauſa quàm
cauſatum.

Nona colligi poteſt ex ordine ſacramentorum adinui
cem.Nam omnia ſacramenta videntur ordinari ad hoc ſa
cramentum tanquam ad finem,vt dicit ſanctus Thomas
in tertia parte,quæſtione lv.arti.iij.Hinc beatus Diony-
ſius in cap.tertio eccleſiaſticæ hierarchiæ,dicit quòd non
conuenit aliquem perfici perfectione hierarchica niſi per
diuiniſſimam euchariſtiam.

Decima colligi & apparere poteſt nobilitas & excellẽ
tia iſtius ſacramenti ex ritu ipſorum ſacramentorum.Nã
ferè omnia ſacramenta conſummantur in ipſa euchariſtia
vt dicit Dionyſius in dicto c.iij.ſicut patet ꝙ ordinati &
etiam omnes alij, & etiam baptizati ſi ſint adulti,aſſumũt
illud ſacramentum.

Vndecima colligi poteſt ex ſingularitate & ſublimita
te miraculorum quibus ſplendet hoc ſacramentum præ
cæteris.Tantis enim & tot hoc admirabile ſacramentum
fulget miraculis,vt humana intelligentia omnino obtun
datur tanto ſplendore maieſtatis,deficiunt omnes ſenſus
in eo:tactus in contractatione,in comtemplatione viſus,
in ſapore guſtus,olfactus in odore,ſolus quidam auditus
fide Chriſti inſtructus percipit veritatem.Vnde huius ſa-
cramenti miraculorum ſublimitate ſancta eccleſia admira
tione ſuſpenſa in eiuſdem ſacramenti ſolennitatis officio,
de quo etiam in dicta clementi.ſi dominum.de reliquijs
& veneratio.ſanctorum.Quid hoc ſacramento mirabi-
lius eſſe poteſt? in ipſo namq; panis & vinum in corpus
& ſanguinem ſubſtãtialiter conuertũtur,& Chriſtus deus
& homo ſub modici panis ſpecie continetur:manducatur
vtiq; à fidelibus,ſed minime laceratur,quinimo diuiſo ſa-
cramento integer ſub qualibet diuiſionis particula perſe-
uerat.Accidentia in eodem ſine ſubiecto conſiſtunt.O mi
raculum (inquit Baſilius.) O omnipotentia.O dei circa
nos miſericordia,qui ſurſum ſedet ad dexteram, ſacrificij
tempore manibus hominum continetur. Alia miracula
ponuntur in dicto compendio theologiæ, c.xiiij.libro ſu
prà allegato.

Duodecima colligi poteſt ex conditione fontanę gra-
tiæ & virtutum,quas in ſe continet.continetur quidem in
hoc ſacramento omnium gratiarum fontalis origo,mare
virtutum,& omnium bonorum profluxus.Hic enim eſt
fons copiæ,omnia per gratiam irrigans,de quo Cantico.
iiij.Fons hortorum,puteus aquarum viuentium,quę fluũt
impetu de libano.Libanus candidus noſter eſt Chriſtus,
ex quo impetu fluunt riui gratiarum.Quare beatus Am-
broſius de hoc ſacramento loquens ita ait.Hoc ſacramen
tum præſtantiſſimum eſt,in quo eſt diuinitatis præſentia,
mundi redemptio,peccatorum remiſſio,gratiarum diui-
ſio,virtutum omnium congregatio.

Decimatertia colligi poteſt ratione præeminentię hu-
ius ſacramenti ſeu excellentiæ ex magnitudine vtilitatis
eius.Eſt enim vtile viuentibus in præſenti ſeculo,exiſten-
tibus in purgatorio,regnantibus in cœlo,etiam proſunt
ad cumulum gaudiorum.Et iſta vtilitas cõſiſtit ex multis
effectibus qui proueniunt ex iſto ſacramento euchariſtiæ
& ſumptione.Ex quibus ponuntur per Anto.Florenti-
num duodecim in ſua ſumma.in tertia parte.libro xiiij.c.
xij.§.vj.& fi.& xxiij.Aut vigintiquatuor in compendio
theologiæ.libro vj.capi.xv.quos ibi videre poteris,cùm
ſufficiat nobis demonſtraſſe cauſas & rationes quare ſit
excellentius alijs ſacramentis.Sex tamen vtilitates ſeu fru-
ctus huius ſacramenti ſcripſit Bernardinus de Buſtis in ij.
parte ſui Roſarij.ſermone xiiij.in iiij.parte.qui compre-
hendere videntur omnes alios:& ſunt magis clari,& au-
toritatibus probati,quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum eſt,ꝙ Ioannes de Turrecre-
mata in d.c.nihil.de conſec.diſtin.ij.dicit ꝙ quinq; modis
vnum ſacramentum dicitur dignius alio:& illi quinq; mo
di ponuntur in glo.fi.in d.c.nihil.& in glo.in verbo,non
debet.in c.ecce.xcv.diſtinctio.

Vno modo quo ad rem ſacramenti ſiue quo ad effectũ
eius,& ſic baptiſmus qui delet omnem culpam & aufert
omnem pœnam,eſt maximum bonum ſacramentorum.

Secundò quantum ad id quod continetur in ſacramen
to,& ſic euchariſtia eſt nobiliſſimum ſacramẽtum,in quo
continetur ipſe Chriſtus.

Tertiò modo,quantum ad gradum dignitatis in quo
conſtituitur ſuſcipiens ſacramentum.& ſic ordo eſt digniſ
ſimum ſacramentum:cùm ſacramentum ordinis dicatur
ſacramentum dignitatis,eo quia promotus ad ordinem
conſequitur dignitatem.textus in c.deniq;.in prin.iiij.di-
ſtinctione.Ita ꝙ nulla dignitas ſecularis ſimilis eſt ſacerdo
dotio.c.duo ſunt.xcvj.diſtinctio.Notat Panor.in ca.ve-
niens.de tranſactio.& de his in conſideratione ſequenti di
cturus ſum.

Quartò,quantum ad miniſtrum,& ſic confirmatio,&
etiam ordo ſunt digniſſima.Quia non niſi per epiſcopũ
miniſtrantur.c.inter corporalia.in princ.extra de transla-
tione epiſcopi.

Quintò,quantum ad ſignificatum & non contentum,
& ſic matrimonium eſt digniſſimum,quia ſignificat con-
iunctionem duarum naturarum adinuicem in Chriſto.

Sextò,poteſt dici quantum ad inſtituentem, vt eſt de
ſacramento matrimonij & euchariſtiæ,vt dictum eſt quo
ad matrimonium in commento noſtrarum conſuetudinũ
ducatus Burgundiæ,in rubri.des droictz & appertenãces
à gens mariez.vbi dixi ꝙ matrimonium eſt dignius ſacra
mentum ratione autoris,quia inſtitutum à deo patre, &
quod plus eſt in ſtatu innocentiæ,& in paradiſo terreſtri:
ſed idem dici poteſt de ſacramento euchariſtiæ,quod fuit
inſtitutum à Chriſto:ſed non in ſtatu innocentiæ,nec in
paradiſo,ſed inter peccatores & in cœna.

Si tamen has dignitates adinuicem comparemus,inue
nietur illa dignitas potiſſima,quã ſacramentum habet ex
contẽto,quia eſt eſſentialior.Et ideo ſacramentum eucha-
riſtiæ eſt ſimpliciter digniſſimum,ſicut dictum eſt.

Et ideo ad argumenta quæ facit Ioan. de Turrecremata in d. c. nihil. pro contraria parte contra sacramentũ eucharistiæ, maxime ad primum in quo dicitur, ꝙ bonum commune potius est q̃ bonum vnius, vt habetur primo ethicorum. Et ideo cùm matrimonium ordinetur ad bonum commune speciei humanæ per viam regenerationis, & tamen sacramentum eucharistiæ ad bonum proprium sumentis. ideo videtur ꝙ matrimonium sit potissimũ sacramentorum, & non sacramentum eucharistiæ.

Respondetur secundùm Thomam in iij. parte ꝙ matrimonium ordinatur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius ecclesię continetur substantialiter in ipso eucharistię sacramento, ex quo nobilius est q̃ sacramentum matrimonij.

Ad secundùm in quo dicitur, ꝙ digniora sacramenta esse videntur quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per episcopum, qui est maior minister q̃ simplex minister, qui est sacerdos per quem confertur eucharistiæ sacramentum: ergo illa sacramenta sunt potiora & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam quę imprimunt caracterem, vt baptismus, confirmatio, & ordo, quod non facit eucharistiæ sacramentum.

Respondetur ꝙ primum assumptum non est verum simpliciter: quoniam, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, q̃ ex parte ministri: vnde nihil prohibet aliqua sacramẽta secundùm quid: vt puta ministri esse digniora sacramento eucharistiæ, vtputa confirmationis & ordinis sacramenta, quibus tamẽ ipsum eucharistiæ sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationẽ deputãtur fideles Christi ad aliqua specialia officia quod pertinet ad officium. Ideo tradere huiusmodi sacramenta ad solum episcopum qui est quasi princeps in ecclesia, per sacramentum verò eucharistiæ nõ deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc sacramentum, vt inquit sanctus Thomas in tertia parte, est finis omnium sacramentorum, dictum est igitur.

Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam cõsequentia, ꝙ cùm caracter sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc sacramentũ cõtinet ipsum Christum, multò dignius est hoc sacramẽtum q̃ sacramẽta imprimentia Christi caracterem.

Ad quartum in quo dicitur, ꝙ vnum sacramentum dicitur esse dignius, ex quo alia dependent, & non econuerso: sed ex baptismo dependet eucharistia. Non enim potest quis eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo baptismus est potior eucharistia.

Respondetur sic, ꝙ ratio illa procedit ex parte siue ratione necessitatis, qua baptismus est maius cæteris sacramentis, cùm sine eo nemo saluari possit. iuxta illud Ioan. iij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnũ dei. & c. nulli. & c. firmissimè. de consecra. dis. iiij. & ita ex hac parte baptismus potissimum est sacramentorũ, sicut ordo & cõfirmatio habent quãdã eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & matrimonium ratione significationis. Nihil enim prohibet aliquid esse secundùm quid dignius, quod tamen non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecre. in d. c. nihil.

Aduerte etiam quia secundũ eundem de pœniten. dis. j. in summa. Ordo attendi debet intra sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectibus.

Vno modo & principaliter penes morbos ad quos curandos sicut ad finem sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Albertus magnus in prima distinctio. iiij. sententiarum.

Primus (inquit) inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit baptismus, consequens est pronitas ad malum, quam non tollit baptismus, sed diminuit: & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem prauitatis & quasi ex calore concupiscentiæ oritur deperditio bonorum spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliquæ autem debilitates semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundũ digniorem regenerationem: hæc Albertus magnus. Istum autem ordinem prosecutus est magister sententiarum & alij doctores theologi, & melior videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecremata in dicta summa.

Alio modo potest attendi ordo inter sacramenta secũdùm aliquam rationem dignitatis respectu omnium aliorum sacramentorum, inquantum sunt in remedium defectus communis siue in perfectionem multitudinis. Alia verò sacramenta sunt in remedium siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune cùm sit diuinius (vt dicitur j. Ethicorum.) prius est. Vnde hoc ordine considerato Gratianus primò determinauit de ordine & matrimonio. Tum, quia ordo habet prioritatem quandam respectu matrimonij & aliorum sacramẽtorum. Clarum est autem, quòd agens naturaliter prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officijs, q̃ de actionibus. Tum etiam, quia sicut dictum est habet digniorẽ generationem q̃ matrimonium. Pœnitentia etiã habet prioritatem quãdam respectu baptismi, secundũ illud Actuũ ij. Agite pœnitentiam & baptizetur vnusquisq; vestrum. & c. quis aliquando. de penitẽ. distinc. j. Item dicit Augu. libro de pœniten. & habetur in c. nullus. de pœniten. dist. j. Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cũ veteris vitæ pœnituerit. Item respectu eucharistiæ, etiam pœnitẽtia videtur habere quandam prioritatem, quam omnibus accedentibus ad communionem indicitur pœnitentia, sicut etiam colligitur ex c. omnis vtriusq; sexus. extra de pœniten. & remissio. vbi primò iniungitur præceptum de confessione, secundò de communione: in cuius signum agnus paschalis qui figuram gessit sacramenti eucharistiæ comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. Exod. xij. quod significat communicandum esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundùm hunc ordinem aliqui tractauerunt de sacramẽtis, vt Gratianus, prout refert Ioannes de Turrecremata in dicta summa. de pœnitentia distinctio. j.

Trigesimasecunda consideratio est cõsecutiua ad pręcedentem de vno sacramẽto. s. de ordine, & quia sunt septem secundũ aliquos, & octo secundũ alios, & secundũ canonistas nouem. Videndũ est inter octo ordines ecclesiasticos quis sit dignior & excellentior. Et sunt secundũ theologos septem. s. ostiarius, lectoriatus, exorcistatus, acolitatus, subdiaconatus, diaconatus, & pręsbyteratus, quos ponit magister sentẽtiarũ in iiij. di. xxiiij. c. j. & est tãtum vnũ sacramentũ, ita ꝙ quilibet ordo est de substãtia sacramenti ordinis, vt dicit Petrus de Palude in iiij. distin. xxiiij. & Florentinus in sua summa. tertia parte. tit. xiiij. c. xvj. §.

xvj.§.j.& in toto illo c.ponit materiam ordinũ:sed secun
dùm canonistas(vt dixi) sunt nouem ordines,quia est or
do clericatus,qui dicitur ordo apud eos,vt est textus &
ibi do.Anto.Panor.& alij in c.cũ contingat.extra de æta
te& qualitate.& est sacramentale signum tonsura,vt dicit
glo.in verbo,psalmista.in c.clericos.xxj.dis.quæ pro hoc
allegat c.duo sunt.xij.q.j.Et iste ordo est aliorum ordinũ
initium,& ex eo primo ordine vinculum promouendi ini
tiatur.Imo si omitteretur esset repetendus secundũ Panor.
post Hostien.in d.c.cùm contingat.Et etiam episcopatus
est ordo,vt dicit textus in c.cleros.& c.diacones.xciij.dis.
facit tex.in c.j.de ordinatis ab episcopo &c.De quibus no
uem ordinibus & de officijs eorum ponit Antonius Flo-
rentinus in dicto loco in §.ix.ad quẽ recurre.& ad textũ
in d.c.cleros.&c.perlectis.xxv.distin.& c.episcopus.& c.
seq.xxiij.dis.Et isto ordine non reperitur maior vel par,
vt est textus in c.j.de sacra vnctione.& in gl.in verbo,epi
scopus.in procemio sexti.in prin.quę pro hoc alllegat gl.
ij.in c.in nouo.xxj.di.& c.j.xxxij.di.De cuius dignitate vi
de Curtium seniorem in consilio suo lxxix.incip.super ar
ticulo,an abbas vel prior.in ij.colum.& dixi amplè suprà
in quarta parte,in xxv.consideratione.

TRigesimatertia consideratio.An vita actiua sit excel
lentior vita contemplatiua,manifestabit. Philoso-
phus enim.ij.Ethicorum dicit tres esse vitas hominũ excel
lentes.Voluptuosam scilicet quæ ponit finem in delecta-
tionibus corporis.Ciuilem quæ pertinet ad actiuam,&
contemplatiuam,de quibus Celius lib.antiquarum lectio
num ij.c.viij.vbi ait actiuos & voluptuarios haberi tãq
exules,quia cõtemplantes iam sunt in patria.Et dicit bea-
tus Augu.in libro de ciuitate dei c.xix.ꝙ tria sunt genera
vitę.s.ociosum,quod pertinet advitam contemplatiuam.
actiosum,quod pertinet ad actiuam:& ex vtroq compo-
situm,quæ dicitur vita mixta,& congruit prælatis & præ
dicatoribus.Alij assignant vitam secundũ inchoationem,
profectionem,& perfectionem.Tamen diuisio vitæ hu-
manæ magis propria est,quã ponit Gregorius super Eze-
chielem.& in vj.moralium.scilicet ꝙ duæ sunt vitæ,acti-
ua scilicet & contemplatiua,in sacro eloquio per duas so-
rores figuratæ in veteri testamento per Lyam & Rachelẽ
Lya figurat actiuam,exercens se in septem operibus mise-
ricordiæ corporalibus & spiritualibus,figuratis per septẽ
filias Lyæ.Nã septima fuit Diuina.Rachel venusto aspe-
ctu,quæ interpretatur visum principium,significat contẽ
platiuam quæ ad principium rerum.s.deũ speculator.In
nouo enim testamento figurantur per Martham & Ma-
riam Magdalenam.Martha actiuam insinuans quæ solli-
cita erat,turbata erga plurima.Maria contemplatiuam,
quæ sedens secus pedes domini audiebat verbum illius.
Lucæ decimo.

Et ꝙ ista sit sufficiens diuisio declarat beatus Thomas
ij.ij.q.clxxix.vnũquodq viuens ostenditur viuere ex ope
ratiõe sibi maximè propria,ad quam maximè inclinatur
sicut plantarũ vita dicitur in hoc consistere,ꝙ nutriuntur
& generantur.Animalium verò in hoc ꝙ sentiunt & mo
uentur.Hominũ autem in hoc ꝙ intelligũt,& secundũ ra
tionem agunt:vnde in hominibus vita vniuscuiusq vide
tur esse id in quo maximè delectatur,& cui maximè inten
dit,& in hoc vult quilibet præcipuè cõuiuere amico suo.
Quia igitur quidã homines per maximè intendũt cõtem-
plationi veritatis,quidã verò principaliter intendũt exte-
rioribus actionibus,inde est quòd cõuenienter vita homi-
nis diuiditur in actiuam & cõtemplatiuam.Nam vita vo
luptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) nõ conue-
nit homini inquãtum est rationale animal agens secundũ
rationem.Est enim bestialis talis vita communis nobis &
brutis.Vita autem mixta quam ponit beatus Augu.tertiã
post prædictas duas virtute cõtinetur in eis sicut media in
extremis quibus conficitur,vt tepidũ in calido & frigido.
Vita verò incipientium qui resistunt passionibus spectat
ad actiuam,& etiam cõmuniter proficiẽtium & perfecto
rum ad cõtemplatiuam.Datur enim ista diuisio de vita ho
minis secundũ intellectum,qui vtiq est aut practicus aut
opus intẽdens exterius per mœchanica & agibilia,vel in-
terius mortificando passiones.Aut speculatiuus intendẽs
veritatem speculari præcipuè circa diuina.hæc ille Anto.
Florentinus in loco statim allegando.

Sed secundùm intentum nostri operis quæ illarum sit
melior & excellentior videndum est.Quantum ad vitam
actiuam satis eam laudaui suprà in quarta parte,in l.consi
deratione.vbi dictum est,ꝙ videtur esse melior:& allega-
ui ibi & theologos & iuristas:sed,vt statim dicam,illud est
secundũ quid,id est in aliquo casu melior est actiua,sed sim
pliciter non.Eo quia simpliciter vita cõtemplatiua est me
lior & excellentior ex pluribus causis,inter quas sanctus
Thomas ij.ij.q.clxxxij.articulo j.ponit octo,quas scribit
Philosophus x.Ethicorum.

Prima est,quia vita contemplatiua cõuenit homini se
cundũ id quod est optimum in eo,scilicet secundũ intelle-
ctum:& respectu propriorum obiectorum scilicet intelli-
gibilium.Vita autẽ actiua occupatur circa exteriora: vn-
de Rachel,per quam figuratur vita contemplatiua,vt di-
xi,interpretatur visum principium.Actiua autem signi-
ficatur per Lyam,quæ erat lippis oculis.

Secunda ratio est,quia contemplatiua potest esse ma-
gis continua,licet non quantum ad summũ contempla-
tionis gradum.vnde & Maria per quam significatur con-
templatiua,describitur secus pedes domini sedens. Non
enim põt homo ita continuè exerceri in operibus miseri-
cordiæ corporalibus vel spiritualibus,quod pertinet ad
actiuam,quia non habet semper modum paratum ad ex-
hibendum ęlęmosynam vel ad docẽdum,sicut habet viã
paratam ad legendum,orandum,meditandum,& huius-
modi quæ pertinent ad contemplatiuam.

Tertia ratio est,quia maior est delectatio contemplati
uæ q̃ actiuæ:vñ beatus Augustinus dicit ꝙ Martha quæ
designat actiuam,turbatur.Maria verò epulabatur.vnde
de sapientia quæ gustatur in contemplatione dicitur Sap.
viij.Non habet amaritudinem conuersatio illius,neq te-
dium conuictus illius,sed gaudiũ.& Gregorius super Eze
chielem dicit,ꝙ contemplatiua vita amabilis valde dulce
do est,est enim delectabilis secundũ beatum Thomã vbi
suprà q.clxxx.articulo:vij.ex tribus rationibus ibi per eũ
descriptis.

Quarta ratio est,quia in cõntemplatiua homo est ma-
gis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget,quàm
in actiua,in qua eget adiutorio aliorum,vt possit eã exer-
cere.vnde Christus.Lucæ x.Martha sollicita es,& turba-
ris erga plurima,scilicet circa quæ versatur,& quibus in-
diget.

Quinta,quia contemplatiua magis propter se diligi-
tur,scilicet vt deus cognoscatur & veritas quæ perficit in-
tellectum,vt ametur ibi figitur.Sed actiua ad aliud ordi-
natur,scilicet ad subueniendum proximo,nec ibi figitur

ſed vt proximus inde in deum proficiat. Vnde in pſalm. xxvj. Vnam petĳ à domino hãc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitę meæ, vt videã voluntatem domini. Et Chriſtus. Luc. x. Vnum eſt neceſſarium. Vnũquodq́ʒ autem perfectius eſt quod eſt propter ſe ꝗ̃ quòd propter aliud, ſicut finis magis ꝗ̃ ea quæ ſunt ad finẽ, vt ſanitas melior medicina quæ ordinatur ad illã.

Sexta, quia contemplatiua conſiſtit in quadam vacatione & quiete ſecundũm illud pſal. xlv. Vacate & videte quoniam ſuauis eſt dominus. q. d. nõ poteſtis videre & guſtare ꝗ̃ ſuauis eſt deus, quod pertinet ad contemplationẽ: niſi vacando & ceſſando ab operibus: ſed actiua conſiſtit in motu, ſicut dicitur prælato cuilibet. Prouerb. vj. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne des ſomnũ oculis tuis: perfectior autem eſt quies ꝗ̃ motus ceteris paribus. vnde beatus Augu. in xix. lib. de ciui. dei. Ocium ſanctum ſcilicet cõtemplatiuæ vitæ quærit charitas veritatis. ſ. diuinę, cui maximè intendit contẽplatiua. Et ſignanter dicit ociũ ſanctum ad excludendum ocium pigritiæ, quod eſt malũ & ſentina omnium vitiorum. Vnde beatus Bernardi. ait. Vacare deo non eſt ocium ſcilicet malum, ſed negocium negociorum. Eſt enim exercitium vitæ beatæ ſecundũm illud beati Augu. in fine de ciuitate dei. ibi, vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus ſine fine.

Septima ratio eſt, quia contemplatiua eſt ſecundũ diuina, actiua ſecundũ humana. Quis autem dubitat diuina humanis præferenda, ſicut creator creaturæ? vnde beatus Augu. ſuper Ioannem. In principio erat verbum. ecce ꝙ Maria audiebat, id eſt contemplatiua cui vacat. ſ. audiendo diuina. Et verbum caro factum eſt. ecce cui Martha miniſtrabat, id eſt actiua ſcilicet humanitati ęgenti miniſtrando & ſubueniendo. Ipſa etiam conſideratio myſteriorum Chriſti. ſ. natiuitatis, vitæ, paſſionis, & huiuſmodi ad contemplationem pertinet: manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis ſecundũ illud quod cantatur in præfatione. Dum viſibiliter deum cognoſcimus, id eſt myſte- ſteria humanitatis. Per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.

Octaua ratio, quia contemplatiua eſt magis ſecundũm id quod eſt proprium homini. i. ſecundũm intellectum. In operationibus autem vitæ actiuæ cõmunicant nobis etiã vires inferiores, quæ ſunt communes nobis & brutis. vnde in pſal. poſtq́ʒ poſuit id quod eſt cõmune nobis & brutis, dicit. hoĩes & iumenta ſaluabis domine. ſubdidit poſt quod eſt ſpeciale homini ſcilicet, In lumine tuo videbimus lumen. vnde & ipſa contemplatiua vita transfert ad quandam mẽtis libertatem vires inferiores, quæ deſeruiũt actiuæ in moderatione paſſionum, & in alĳs habet quandam ſeruitutem. vnde & Boëtius de cõſolat. philoſophiæ ait. Liberiores animas neceſſe eſt eſſe, cũm ſe in mentis diuinæ ſpeculatione conſeruent, minus verò cũm dilabuntur ad corporalia. Et beatus Gregorius ſuper Ezechielem dicit, quòd actiua vita ſeruitus, contemplatiua libertas vocatur.

Nonam cauſam ſecundũm Thomam ponit Chriſtus ſcilicet quia diuturnior: cũm dicit. Maria optimam partẽ elegit, quæ non auferetur ab ea, vt ſcribitur Lucæ x. in fi. vbi Augu. dicit: non tamen malam elegit Martha, ſed illa Maria meliorẽ: audi vnde meliorẽ, quia non auferetur ab ea. Auferetur quãdoq́ʒ onus neceſſitatis, id eſt opus in quo exercetur actiua, ſcilicet paſcere eſurientem, docere ignorãtem, & huiuſmodi, quę ſunt hic neceſſaria. Sed in vita beata iſta indigentia non habetur: ſed æterna eſt dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationẽ.

Has nouem cauſas ſeu rationes excellentiæ vitæ contemplatiuæ ad actiuam ponit beatus Thomas in loco præallegato: quas refert Antonius Florentinus in iiĳ. parte ſuæ ſummæ. tit. x. c. iiĳ. §. ĳ. vbi addit decimam quę eſt.

Contemplatiua vita eſt maioris meriti. Vnde beatus Gregorius vj. moralium ait. Magna ſunt vitæ merita actiuæ, ſed contẽplatiuæ potiora. quod ſic declarat Thomas ĳ. ĳ. q. clxxxĳ. articu. ĳ. Radix merendi eſt charitas. Hęc autem conſiſtit in dilectione dei & proximi. Diligere autem deum ſecundũm ſe eſt magis meritorium, ꝗ̃ diligere proximum: & ideo directius pertinet ad dilectionem dei, eſt magis ex ſuo genere meritoriũ: ꝗ̃ illud quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ eſt propter deum. Contemplatiua autem directè & immediatè pertinet ad dilectionem dei. Actiua autem directè ad proximum ordinatur. Quia ſatagit circa frequens miniſterium: & ideo contemplatiua eſt maioris meriti ꝗ̃ actiua. Et hoc eſt quod inquit beatus Gregorius in iĳ. homi. ſuper Ezechi. Contemplatiua maior eſt merito ꝗ̃ actiua, quia hæc in vſu præſentis operis laborat: in quo ſcilicet neceſſe eſt proximis ſubuenire. Illa verò ſapore intimo venturam iam requiem deguſtat. ſ. in cõtemplatione dei. hæc ipſe Antoninus Florẽtinus vbi ſupra & Lucas de Penna in l. ĳ. C. vt dignitatum ordo ſeruetur. allegat illud dictum Grego.

Vndecima cauſa eſt, quia vita contẽplatiua eſt tutior, licet actiua ſit fructuoſior. c. niſi cumpridem. §. nec putes. extra de nunciatione. vt tenet Lucas de Penna in loco hic ante citato. & Cardinalis Zaba. in d. §. nec putes.

Duodecima cauſa, quia vita contemplatiua eſt celſior, vt eſt tex. in authen. de monachis. in prin. & ibi gl. in verbo, celſiorem. colla. j.

Dicit tamen Zabarella in d. §. nec putes. ꝙ vtriq́ʒ præfertur mixta ex vtraq́ʒ, vt in d. §. nec putes. &, vt ibi etiam dicit ſe habent vt excedentia & exceſſa. gloſſ. j. in c. ſancta quippe. ĳ. q. vĳ. quam vitã mixtam etiam multum cõmẽdat Anto. Florẽtinus in prędicto loco. §. iĳ. & dicit eã fuiſſe ſeruatã à prophæta Dauid, vt habetur pſal. lxĳ. vbi ait. Labia mea laudabũt te. Laudatur deus labĳs oris admonendo & prædicãdo, quod eſt præcipuum in vita actiua. Laudatur deus labĳs, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectibus deuotis, quod ſpectat ad cõtemplatiuã. vtrãq́ʒ pſalmiſtã non eſt dubiũ habuiſſe, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in ędítione & decãtatione pſalmorũ. Hãc vitam mixtã Chriſtus vt perfectiſſimã tenuit, & in ſe oſtẽdit. ſ. orando, & in deſerto, & in mõte, & morte: & aliqñ erat pernoctãs in oratione, vt referũt euangeliſtæ. & aliqñ prædicãdo, ſanando infirmos, corrigẽdo homines, paſcendo famelicos, vinum procurando in nuptĳs ęgentibus, conſolando afflictos, vt Martham, Mariã, & alios. Hanc mixtam tenuerũt apoſtoli perfectiſſimi pręedicando. Vñ ait Petrus ad ſedandũ murmur exortum in eccleſia primitiua. Non eſt ęquũ nos dimittere verbum dei & miniſtrare menſis, eligite vobis &c. Nos verò orationi & prædicationi vacabimus. Actu. vj. Hęc mixta etiam figuratur in Lazaro reſuſcitato (cuius corpus & caput præter mãdibulam inferiorẽ iacet in hac ciuitate Heduen.) qui poſt eius reſuſcitationem factus fuit epiſcopus Maſſilien. & fuit frater Mariæ Magdalenæ & Marthæ. Vnde dicitur Ioan. xj. Diligebat Ieſus Martham, deſignãtem

tem actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraq; etiam tenuerũt & complexi ſunt illi eximij prophætę, Eſaias, Ieremias, & Moyſes.

Alio ſtylo Celius libro lectionum antiquarum xiiij.c. xliiij. diſtinguit & illuſtrat vitam cõtemplatiuam ab actiua poſt beatum Thomam. In intellectu (inquit) ſpeculatiuã conſiderare vim poſſumus, cuius eſt finis veritatis cognitio: & practicã, cuius eſt finis operatio. Et ideo duplex aſſignatur hominis felicitas. Vna ſpeculatiua, quę eſt operatio ex virtute perfecta, contemplatiuaq; quam ſapientiam dicimus. Altera verò practica, quæ hominis eſt perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Eſt autem operatio quædam iuxta prudentiam, & ſpeculatio ex ſapientia hominis: quatenus id agit ſolus. Eſt & quædam prudentiæ operatio & ſpeculatio ciuitatis totius: ꝙobrẽ in perpenſionem venire actiua & ſpeculatiua hominis felicitas põt iuxta ſeipſum, poteſt & ciuitatis vniuerſi.

Forſitam verò hac parte aliquis quæreret, actiua ne vita pręcellat contemplatiuam, an contra omnino ſentiendum. Idem doctor ſanctus in explicatione ſeptimi Polyticorum libri. ſpeculationem cõmonet longè anteire, & pręterea ex iunioribus aliqui non neglexerũt, tamen M. Tullij ſententia depromitur. Multi (inquit) & ſunt & fuerunt qui eam, quam dico trãquillitatem expetentes, à negotijs publicis ſe remouerunt, ad ociumq; profugerunt. in his & nobiliſſimi Philoſophi, longeq; principes, & quidam homines ſeueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt. Et mox paulo facilior quidem & tutior, & minus alijs grauis aut moleſta eſt ocioſorum vita. Fructuoſior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemq; aptior eorum, qui ſe ad rempublicam & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forſitam concedendum ſit rempublicam non capeſſentibus, qui excellẽti ingenio doctrinæ ſeſe dediderunt. Et ijs qui aut valitudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore cauſa impediti à repub. receſſerunt. Cùm eius adminiſtrandæ poteſtatem alijs laudemq; concederent. Quibus autem talis nulla ſit cauſa, ſi deſpicere ſe dicãt, quæ pleriq; admirentur. Imperia & magiſtratus: his non modo non laudi, verũ etiam vitio dandum puto. Auguſtini quoq; non negligenda ſententia, quæ parte iſta vicem implebit auctarij. Si quidem illud enarrãs prophæticum. Defecerunt oculi mei in ęloquium tuum. Duo (inquit) oculi ſunt, myſticus acutior, moralis dulcior, Non eſt ocio mancipatus, qui verbo dei tãtum ſtudet. Nec maior eſt qui extra operatur, quàm qui cognoſcendæ veritatis ſtudio incumbit. Ipſa item ſapientia maximum eſt opus, & antefertur Maria quę audiebat Marthæ operanti.

Eſt alia vita quæ dicitur communis, quæ etiam laudãda eſt. Nam primo in ſtatu naturæ ante peccatum erant omnia communia. vnde Iſidorus. Ius naturale communis omniũ poſſeſſio, vt habetur prima di. & in primordijs ſtatus gratię iſta vita erat, vt habetur Actuum iiij. erant illis omnia communia, vt habetur in c. dilectiſſimis xij. q. j. & durauit vſq; ad tempora Conſtantini, vt colligitur in illa cauſa. Item in ſtatu futuræ gloriæ erũt omnia communia. Vnde Beda ſuper illud. Actuũ iiij. Qui ita viuunt, vt ſint omnia cõmunia in domo cœnobitæ vocãtur: quæ vita tãto felicior eſt, quantum ſtatum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cùm ergo, vt dicit Ioan. de Turrecremata in d. c. dilectiſſimis. in v. col. non ſit reperire meliorem ſtatum naturæ quàm ante peccatum, nec gratię ꝙ primitiuum, nec gloriæ ꝙ futurum: manifeſtum eſt quòd felix ſtatus eſt vitæ communis quæ talis ſtatus naturę, gratiæ, & gloriæ imitatur. De vita anachoritarum ſeu eremitarum Hieronymus plura ſcripſit illam ampliſſimè laudãdo, vt etiam amplè refert Ioannes Ludouicus Viualdus in ſuo opere regali. in tractatu. de pugna partis ſenſitiuæ & intellectiuæ. in ca. anachoritæ pro Chriſto aſperas elegerunt ſolitudines.

Lucas de Penna in d. l. ij. colũ. iij. C. de dignitat. libro xij. dicit quæ ſunt notanda deſcribendo vitã quæ eſt propriè vigor animæ: quia vim tenet viuendi, naſcendi, & creſcendi. Quandoq; accipitur pro actu viuẽdi irreprehenſibiliter iuſto & recto, vt in d. l. ij. ad hoc etiam. l. cũ filio. ff. de legatis iij. poſt principum. vel vita eſt bonorum lętitia miſerorum mœſtitia, expectatio mortis. Ita bona & recta vita cum fide ęligenda eſt. Nam ſi vita deeſt, fides meritũ non habet j. q. j. c. fertur. Et ſanctus eſt domino in hac vita ſub inferiore habitu irrreprehenſibiliter domino famulari, ꝙ alta indebitè appetendo damnabiliter in profundum demergi. c. de his. l. diſtinc. & plura alia ibi ſingularia de vita ſcripſit, quæ ita hic eſſent extra propoſitum, ſicut ſunt ibi poſita per eum.

De huiuſmodi vita contemplatiua Phylo Iudæus natione Alexandrina ſcripſit librum vnum: & Proſper epiſcopus Reginenſis tres.

TRigeſimaquarta conſideratio erit de legibus diuinis, quæ ſunt duæ, ſcilicet lex veteris teſtamenti, & lex noui teſtamenti. & iſta lex primò de per ſe eſt excellentior omnibus alijs legibus humanis propter quatuor ſecundũ Thomam ij. ij. q. xij. articulo iiij.

Primò propter cohibitionem omnis criminis: quoniã, vt ait Augu. de libero arbitrio. Lex humana non poteſt omnia mala quæ fiunt prohibere vel punire: quia dũ auferret mala omnia, ſequeretur q; multa bona auferrentur, & impediretur vtilitas boni communis, quod eſt neceſſarium ad humanam vitam. Vnde Augu. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinibus: quia accederent homines ad nuptas, virgines, vel alias corruptelas vnde ſcandala ſequerentur. Lex autem naturalis vt in pluribus obſcurata erat, & multa peccata ignorabãtur eſſe mala, & ideo vt nullum malum improhibitum & impunitũ remaneret: fuit neceſſarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit pſalmiſta. pſalmo xviij. Lex domini immaculata, id eſt nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundò, ratiõe directionis mẽtis: de his etiã põt homo legem ferre, de quibus põt iudicare. Iudicium aũt hominis non põt eſſe de interioribus animi motibus, vel volũtatibus quæ latent, ſed ſolum de exterioribus quæ apparent: qm̃, vt dicit Vrbanus papa. De manifeſtis loquimur: occultorum em̃ aliàs ſecretorum cognitor & iudex eſt deus. xxxij. di. c. erubeſcãt. & lex dicit. Cogitationis pœnam nemo patiatur. de pœniten. di. j. c. cogitationis. & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quòd in vtriuſq; actibus, ſcilicet interioribus & exterioribus homo ſit rectus. Lex autem humana non poteſt ſufficientes cohibere & ordinare actus interiores mentis: & propter hoc neceſſariũ fuit, ꝙ ſuperueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum. vt illud Exod. xx. Non concupiſces rem proximi tui. & illud Mat. vj. Qui viderit mulierẽ ad concupiſcendum eam, iam mechatus eſt in eam in corde ſuo. & ideo dicit pſal. ꝗ. Cõuertens animas, quia exterio-

res & interiores actus dirigit.

Tertiò, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet scire absq; omni dubitatiõe quid debeat agere, & quid vitare: sed per legem naturalem vel humanam non potest hoc scire, quod patet ex hoc, q̃a de rebus humanis ideo diuersa iudicia dantur propter incertitudinem humani iudicij: & præcipuè de rebus contingentibus & particularibus, ex quibus diuersæ leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo absq; dubitatione aliqua scire posset quid ei agẽdum, quid ei vitandum, necessarium fuit vt in actibus proprijs dirigeretur per legem diuinam, de qua constat ꝙ errare non potest.

Quartò, ratione adeptiõis felicitatis. Per legem enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantũ ad finẽ seu felicitatem naturalẽ, quę non excederet proportionẽ facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana, sed quia homo ordinatur ad finem supernaturalem. i. ad finem ęternæ beatitudinis quæ excedit facultatẽ humanæ vitæ: & ideo fuit necessaria lex diuina, per quã homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternę. Lex enim diuina tradit ea quæ sunt credenda fide, & sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinẽ supernam tẽdit. Hæc autem non habẽtur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur psal. xviij. s. alleg. Sapientiã præstãs paruulis. i. humilibus. Sapiẽtia enim est notitia diuinorum, quę perfectè habetur in superna beatitudine, nõ ĩ vita pręsenti. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi suprà. Tamen illa quę est noui testamẽti, & sic lex gratię, quæ est euãgelica, est dignior & excellentior q̃ illa quę est veteris testamenti, vt satis suprà dictum est in hac parte, in xx. cõsideratione. vbi de tribus sectis mundi fit mentio,

Sed vlterius aduertendum est, ꝙ hæ duæ differunt nõ in specie, sed vt perfectum & imperfectum, sicut puer & virilis ætas. vnde Apostolus ad Galath. iij. & iiij. Statum veteris legis puero existenti sub pędagogo, & legem nouam statui viri, scilicet perfecti, comparauit.

Attẽditur aũt ista perfectio & imperfectio q̃tũ ad tria.

Primò, ex parte finis vltimi, quia lex vetus ordinabat homines ad bonum sensibile & terrenum. Lex verò noua ordinat ad bonum intelligibile & cœleste. vnde Christus in principio suæ prædicationis statim inuitauit ad regnũ cœleste dicens. Math. iiij. Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.

Secundò, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat manum, noua autem animum: quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus, vt patet in nono & decimo præcepto decalogi: non tamen puniebatur per legem talis transgressio.

Tertiò, ex parte motiui, quia lex vetus inducebat ad obseruantiam metu pœnarum, quas taxauerat. Lex autẽ noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Christi: hæc Thomas j. ij. q. xij. arti. v. & ij. ij. q. cviij. articu. j. Et facit textus in ca. hæc autem. §. ex his omnibus. xxiij. q. iij. vbi dicit. In lege veteris testamenti corporalis pœna statuta est. In lege verò euangelij omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incœpit à terrore, dicẽs: Exodi xx. Ego sum domin⁹ deus zelotes, visitans peccata patrũ in filios vsq; in tertiam & quartam generationẽ. Hæc verò à leuitate mansuetudinis & misericordiæ: ita inquiens. Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, Mat. v. In illa dicebatur. Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In ista dicitur. Gaudeo super vno peccatore pœnitentiam agente, magis q̃ super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Lucæ xv. & vt vniuersaliter dicatur. In lege populus ille rudis seruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In euangelio autem populus gratiæ liber & adultus filiali amore, & hæreditatis certitudine ad cultum diuinę seruitutis inuitatur. hæc in dicto §. ex his omnibus. & ibi Ioan. de Turrecremata, qui satis prædicta declarat. & de huiusmodi lege euãgelica, quę est diuina & noui testamenti, videatur amplè Antoninus Floren. prima parte suæ summæ, titu. xv. c. vnico. in septem. §. qui ibi ponuntur: vbi omnia prędicta latius explicantur, & multa singularia. Et de lege Mosaica seu veteris testamenti habetur etiam in dicta prima parte, tit. xiij. c. j. vsq; ad finem illius tit. vbi amplè.

De legibus verò humanis quę inter eas sit excellentior aut dignior, videatur ipse Anto. Florentinus in dicta parte. ti. xiij. c. j. §. ij. qui dicit, ꝙ lex naturalis excedit alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in firmitate immutabilitatis, & in prioritate tẽporalitatis. quæ ibi amplè declarantur: & de hoc infrà in ij. consideratione sequenti. Sed inter alias leges humanas Franciscus Patritius lib. j. de institutione reipublicæ. titulo v. laudat leges xij. tabularũ ex dictis Ciceronis in lib. de oratore ad Quintum fratrem crassum loquentem.

TRigesimaquinta consideratio, Quia ex autoribus legis diuinæ. s. veteris testamenti fuerunt principaliores prophętæ, ideo est videndũ de quatuor gradibus prophętię, & quis illorum præcellat, ita ꝙ inter prophętas videamus quis illorum sit excellẽtior. Ante discussionẽ istorum præsuppono cum Celio lib. antiquarum lectionum xiiij. c. xlj. ꝙ prophętia secundùm Cassio. est inspiratio diuina rerum euentus immobili veritate denuncians, vt verò plenius absolutiusq; dicatur prophętia cognitio exigitur intellectualis, sicuti Daniel. x. comprobatur. ꝙ si intelligentia nõ contingat nõ propriè dici prophętiam, sed tm̃ dici potest videns, sicuti Pharao spicas vidit. Gene. xlj. Et Balthasar manum scribentem in pariete. Daniel. v. Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorũ prophæta. Cęterum nec in morte saluatoris Cayphas, cùm dixit Iudęis, Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo. Ioannis xviij. Et quia ex ratione prophæticæ veritatis est cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophætici gradus. Is namq; excellentissimus est, vbi paribus reliquis nõ clarior est intelligentia, dumtamen prophætię limites nõ transcendat.

Ergo gradus primus est, cũ videt q̃s & intelligit, velut Ieremias ollam vidit succẽsam, & faciẽ eius ab aquilone, vt habetur Ieremiæ j. quo significari intellexit Babylonici regis exercitũ ciuitatem Ierusalem exusturum.

Secundus gradus est vbi videtur nihil, sed instruẽs vox auditur. Hic verò est priore excellẽtior, quoniã veritatem expressius præmonstrant voces, sicut habetur j. Regũ iij. c. Samuel audiuit vocem domini sibi loquentis.

Tertius gradus est, cùm non vox tantum auditur, quę instat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur angustior. Cæterum vel ista contingunt in quiete: vocanturq; à theologis reuelationes per somnia, vel dum vigilamus: à iunioribus dicuntur visiones, qui est præclarissimus modus: quoniam & mentis fit illustratio maior, quæ quamuis sensuum vi exteriorum distracta, intelligibilem

intelligibilem tamẽ ſupernaturalium veritatem percipit,
qđ nõ fit in ſomno ſenſibus quietis. Porrò propheticus il
le modus qui raptu contingit vel extaſi ad eum fermè vo
catur qui eſt in quiete, quia tunc exteriore ſenſu nõ vtimur
ſicut nec in ſomno.

Adhuc gradũ ſtatuunt quartũ, vbi apparitione nulla
figuræ cuiuſpiã, vel ſenſibus ſigni occultorũ intelligibilis
veritas percipitur reuelatiõe diuina. Cuiuſmodi cognitio
ſummo prophetę Dauid contigiſſe dicitur, ſuper quem ſpi
ritus dñi à die vnctionis directus eſt. vt habetur primi Re-
gum xvj. vt extunc gratiã prophetãdi haberet. Et iſte gra-
dus eſt excellẽtior cæteris. Ex quo dicitur, ꝙ propheta Da
uid eſt excellentior, vt per plura demonſtratur per Nico-
laum de lyra in procemio lib. pſalmorum. vbi ampliſſi-
mè ponit iſtos quatuor gradus prophetiæ. & dicit hũc vl-
timũ excellentiorẽ alijs. tertiũ verò ſecũdo. & ſecundũ pri
mo. & de hoc vltimo ꝓbat ſic. Sicutiẽm ille diceret melio-
ris ingenij, & clarioris qui caperet veritatẽ concluſionum
geometricaliũ ſine deſcriptione figurarũ ſenſibiliũ, q̃ ille
qui capere non poſſet abſq; tali deſcriptione, ſic in cogni
tione prophetica illa mens videtur excellentius diuinitus
illuſtrata, quæ veritatem intelligibilem capit abſq; ſenſibi
libus ſignis, cuiuſmodi ſunt figuræ & voces ſupradictę, q̃
illa quę capit ſub talibus ſignis ſenſibilibus. ita de Lyra in
prædicto loco. & ibi multis modis comprobatur, ꝙ Da-
uid fuit eximius propheta & excellentior, licet multum de
Moyſe arguat. & idem de Dauid tenet Anto. Florentinus
in tertia parte ſuæ ſummæ, titu. xiiij. c. xiiij. § ix. in medio.
de pſalmis Dauid. De laude vtriuſq; plenè in cano. vt co-
gnouerunt. de poeni. diſ. ij. vbi dicitur, ꝙ de rege Dauid tu
lit teſtimoninium dominus dicens, vt habetur Actuum
xiij. Inueni hominem ſecundũ cor meũ, qui faciet omnes
voluntates meas.

TRigeſima ſexta conſideratio erit de iuribus, qđ ſcili-
cet iurium ſit excellentius. Nam clarũ eſt, ꝙ ius natu
rale eſt immutabile per quodcũq; aliud ius. cũ vt dicit Iuſti
nianus in §. ſed naturalia. inſtitu. de iure naturali gentium
& ciuili. ſed naturalia quidẽ iura, quæ apud omnes gentes
perequè obſeruãtur, diuina quadam prouidentia conſtitu
ta, ſemper firma, atq; immutabilia permanent. Et ibi ple-
nè doctores de huiuſmodi immutabilitate huius iuris, &
ideo dicemus, ꝙ hmõi eſt dignius alijs tribus de cauſis.

Primò, ratione cõmunitatis, de qua cõmunitate habe-
tur amplè per doctores noſtros canoniſtas in ca. dilectiſſi-
mis. xij. q. j. vbi Ioan. de Turrecremata. & per beatũ Tho
mam prima qõ. ij. articu. iiij. vbi dicit ꝙ ius naturale eſt cõ
mune omnium nationum. & text. in ca. ius naturale. j. diſ.
& declarant amplè ibi gloſ. & doctores.

Et etiam hoc iure naturali omnia ſunt cõmunia. dicto
cap. dilectiſſimis. & omnium eſt libertas. dicto cap. ius na-
turale. quod nõ ſolum ſeruatum legitur à Chriſticolis pri-
mitiuæ eccleſiæ. De quibus legitur Actuũ iiij. Multitudi-
nis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quiſq; eo
rum quæ poſſidebat aliquid ſuum eſſe dicebat. Sed etiam
ab antiquis philoſophis traditũ inuenitur. vnde & apud
Platonem, illa ciuitas ordinata traditur, in qua quiſq; pro-
prios neſcit affectus, ideſt aliquid non habet propriũ. viij.
diſ. cap. primo. beatus Thomas in loco ſuprà allegato. ar-
ticu. v. dicit ius naturale dupliciter cõſiderari, prout etiam
refert Antoñ. Florentinus in prima parte ſuæ ſummæ. tit.
xiiij. c. primo. §. ij. vbi videri poteſt. ſed Io. de Turrecrema
ta in dicto ca. ius naturale, dicit cõmunitatẽ cõſiderari de-
bere quadrupliciter, quæ cõſideratio ſoluit omnia dubia,
quæ poſſunt fieri in hoc caſu. Cùm, vt dicit, cõmunitas re-
rum poteſt iuri naturali attribui: non quia ius naturale di-
cet omnia eſſe poſſidẽda cõmuniter, & nihil eſſe quaſi pro
prium poſſidendum, ſed quia ſecundũ ius naturale non eſt
diſtinctio poſſeſſionũ: ſed magis ſecundũ humanum con
ditum, quod pertinet ad ius poſitiuũ ad vitãdum diſcordiã
quæ oriri ſolet ex cõmunitate rerum, vt ait Ariſtoteles ij.
politicorũ. ita dicit ſanctus Thomas ſecũda ſecũdę, qõne
lxvj. articu. ij. cui dicto Ariſtotel. concordat expreſſus te-
xtus in l. cùm pater. §. dulciſſimis. in fine. ff. de lega. ij. Ideo
nemo inuſtus cogitur ſtare in cõmunione. text. ad literam
in l. ſi quis ſortem. §. ſi centum. ff. de cõditio. indebiti. & l.
fina. C. cõmuni diuidundo. Et naturale vitium eſt negligi
qđ cõmuniter poſſidetur. tex. in l. meminimus. C. quãdo
& quibus quarta pars debetur. lib. decimo. Nec valet pa-
ctum, ne perpetuo diuidatur res cõmunis, ita ꝙ nunq; fiat
de illa diuiſio, ſed ſemper remaneat cõmunis. tex. ad literã
in l. in hoc iudicium. §. ſi cõueniat. ff. cõmuni diuid.

Secundò modo pertinet ad ius naturale cõmunitas re-
rum, intelligendo pro tempore extremę neceſſitatis. vnde
ſanctus Thomas ſecũda ſecũdę, qõ. xxxij. artic. vij. dicit ꝙ
in caſu extremę neceſſitatis oĩa ſunt cõia. Et ideo dicit glo.
ſuper illud Ambro. Propriũ nemo dicat, quod cõe eſt. i. cõ
municandũ. qđ pluſq; ſufficeret ſumptui etiam violenter
obtentum eſt. ca. ſicut hi. xlvij. diſ. vnde tunc licet ei qui ne
ceſſitatem patitur accipere de alieno ad ſui ſuſtẽtationem,
ſi nõ inueniat qui ſibi dare velit. Et idem Tho. q. lxvj. arti.
vij. dicit ꝙ vti re aliena in caſu extremę neceſſitatis non re
netur ratione furti proprie loquẽdo: quia per talem neceſſi
tatem efficitur ſuũ illud qđ quis accipit ad ſuſtentandam
propriã vitã. dixi plene de hac materia in cõmentarijs no
ſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundię. in tit. des
iuſtices. §. v. in gloſ. s'il na grace. verſi. primus ergo caſus.

Tertiò modo cõmunitas rerum aſcribitur iuri natura-
li quantum ad vſum, quemadmodum Ariſtoteles ij. Poli
ticorum ad Socratem loquens ponit, ꝙ poſſeſſiones de-
bent priuatim, ideſt vt proprię poſſideri: quia cùm vnuſ-
quiſq; natus ſit plus curę impendere proprio q̃ cõmuni,
nunq; ita diligenter colerẽtur poſſeſſiones cõmuniter poſ
ſeſſę, ſicut priuatę. d. l. meminimus. §. naturale. quippe vi-
tium eſt negligi quod cõmuniter poſſidetur. C. qñ & qui-
bus quarta pars debetur. lib. x. vſus tamen earũ debet eſſe
cõmunis ſecundũ illud prouerbiũ. ꝙ amicorũ ſunt omnia
cõmunia. de quo habetur in ca. dilectiſſimis. xij. q. i. Ami-
corum enim in vſu nihil eſt habere diuiſum. vnde Boëtius
lib. ij. de cõſolatione dicit. Nullus boni nõ in cõmune de-
ducti eſt iocũda poſſeſſio. Et videtur hic vſus rerum funda
dari in amore naturali, qui eſt hominis ad hominem.

Quartò modo cõmunitas rerum poteſt dici eſſe de iure
naturali: ſcilicet pro ſtatu innocẽtiæ. de iſto modo ſanctus
Thomas in prima parte. q. xcviij. artic. primo. dicit, quòd
in ſtatu iſto: ſcilicet naturæ corruptæ multiplicatis domi-
nis, neceſſe eſt fieri diuiſionem poſſeſſionum. quia commu
nitas poſſeſſionis eſt occaſio diſcordiæ. vt dixi ſuprà. ſed
in ſtatu innocentiæ fuiſſent voluntates hominum ſic ordi
natæ, vt abſque periculo diſcordiæ cõmuniter vſi fuiſſent,
ſecundũ quod vnicuiq; competeret de rebus quæ eorum
dominio ſubdebantur. Cũ etiam hoc modo apud multos
bonos viros conſeruet. hæc Thomas.

Ad idem eſt Albertus magnus in qõne de virtuti-
bus. vbi dicit, ꝙ vtrũque, ſcilicet tam omnia eſſe cõmunia

ꝙ esse aliquid proprie, est de iure naturali: quia, vt inquit, secundũ diuersos status vtriusq; sunt seminaria in iure naturali. In statu eñ in quo nõ est rapina, nec vsurpatio eius quod communi vsui est concessum dictauit ratio naturalis nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum sicut, & in commune creatum est. Sed variato statu & crescente malitia & rapina & rancore vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria ad prouisionem suorum & pauperum, & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis cõmunicandum. In hoc Io. de Turre cremata ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales quam videas in loco suprà allegato.

Secundò, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cũm alia iura humana frequenter mutentur, quia modo statuitur vnum, modo cõtrarium: ius naturale ab exordio creaturę rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet. ca. primo. §. primo. distinc. v. et supra dixi in principio huius considerationis. Et istam firmitatem multum amplè declarat Florentinus in dicto titulo xiiĳ. c. primo. §. secũdo. vbi ponit quomodo aliquãdo mutatur & variatur. imo etiam quandoq; variatur ius diuinum. Cũm, vt habetur in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. non debet irreprehensibile videri, si secundũ varietatem temporum variantur & iura. Cũm deus ex his quæ in testamento veteri statuerit,

Tertiò, ius naturale alia iura humana præcellit ꝓpter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano: quoniã, vt dicit Gratianus in ca. fi. in fine. dis. vj. ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, qđ ius datum fuit Adæ per deum statim eo creato. Cũm, vt ait Philippus Bergomas lib. j. sui supplemẽti cronicarũ, dedit deus Adæ legẽ obseruandã inter homines, videlicet vt ad oẽm actũ, & omne verbum, & etiam omnẽ cogitationẽ talem in alterum haberet animũ, qualẽ in se ab altero seruari cuperet. quia tũc æquitatis viã teneret, talemq; erga se alterũ esse qualẽ in se neminẽ vellet. Ius verò consuetudinis post ius naturale seu naturalẽ legem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cayn ciuitatem ædificasse legitur, quod cũm in diluuio propter hominũ raritatem fere videbatur extinctũ. Postea à tempore Nẽroth reparatũ siue potius immutatũ existimatur, cũm ipse simul cum aliĳs alios cœpit opprimere, & aliĳ sua imbecillitate eorũ ditioni cœperunt esse subiecti. Ius autẽ cõstitutionis cœpit à iustificationibus, quas dominus tradidit Moysi dicens. Si emeris seruum Hebræũ &c. de quo Exodi xxj. de ipso verò & aliĳs qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes exprimit Isidorus quinto Aethimologiarum. c. primo dicens.

Moyses gentis Hebręæ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit.

Phoronęus rex Gręcis prim⁹ leges, iudiciaq; cõstituit.

Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptĳs tradidit,

Solon primus leges Atheniensibus ędidit.

Licurgus primus Lacedæmonĳs iura ex Apollinis autoritate confinxit.

Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis ędidit,

Deinde decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis ex libris Græcis in Latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt,

Leges autem redigere in libris primus Consul Pompeius instituere voluit, sed nõ perseuerauit metu obtrectatorũ, deinde Cęsar id facere cœpit, sed ante ĩterfectus est.

Nouæ à Constãtino Cęsare cœperũt, & reliquis succedẽtibus factis ex prioribus ĩperatoribus codicẽ fecit Theodosius minor August⁹ ad similitudinẽ Gregoriani & Hermogeniani. hęc oĩa Isidorus dicto lib. v. & transumptiuẽ. di. vĳ. per totũ. hunc tñ codicẽ Theodosianũ postea immutauit Iustinianus imperator, & fecit vnũ codicẽ ex tribus. vt in tit. de nouo codice faciendo. in principio.

Lex euãgelica à Christo data fuit sub Tyberio imperatore, & postea per apostolos diuulgata vbiq; terrarum.

Lex canonica quantũ ad canones generaliũ cõciliorũ (vt idẽ Isidorus ait in lib. vj. Aethimolo. c. xviĳ.) à temporibus Constantini cœpit. & habetur xv. di. in princi.

Decreta & decretales epistolæ summorũ pontificum, quasi à principio ecclesiæ cœperunt, vt patet in actibus Apostolorũ, de Decisione circa obseruantiam legalium.

Ex quibus patet, ꝙ ius naturale est prius tẽpore oĩbus aliĳs iuribus, & in hoc inter oĩa primatũ obtinet, vt in d. di. v. in principio. & etiã in dignitate. vt ibidem. & amplè oportet in c. ĳ. in fine. di. viĳ. vsq; ad finem. Et ad prędicta facit tex. in §. commodius. insti. de rerum diuisione. qui dicit. palam est vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerũ natura prodidit. ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cũm & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Aduerte etiam, ꝙ ius Romanorum omnibus aliĳs iuribus est excellẽtius, cũm sit commune. Alia verò sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cętera huiusmodi. Ita per plura declarat Lucas de Penna in l. j. col. vj. & vĳ. C. de conducto. & procurato. libro xj. vnaquæq; tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cũm si sit iuri Romanorũ cõtrarium, seruãdũ est. imo etiam ius Romanorũ in aliquibus patrĳs nõ approbatur, puta in Hispania. vt dicit Io. Lupus in rubrica, in principio. extra de donatio. inter virum & vxo. & in Gallia (cũ Galli leges non receperint. vt notatur in c. de accusationibus iĳ. q. v.) Nisi inquantum ratione innititur, & ratio sic vult, nõ quia lex hoc dicat secundũ Bal. in l. nemo. in principio. C. de senten. & interlocutio. om. iudicum.

Aduerte, ꝙ hic dicendum est de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc. & honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiq; tribuere. vt est textus in §. iuris præcepta. institut. de iustitia & iure. & in l. iustitia. §. primo. ff. eodem titulo. & in procœmio Gregoriano. §. ideoq;. & ibi Bald. in fine dicti procœmĳ facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem, id est de tribus fortissimis angulis constructam.

Primus quorũ est, honestè viuas: & iste angulus est bonũ dirigẽs ad honestum, quod propriè appellatur bonũ. Cũ dicat Seneca, nullum bonũ nisi honestũ. & est secundũ Bal. vbi supra bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis regum. Et non immeritò pro angulo turris ponitur honestas. Cũm nihil honestum esse posset, quod iustitia vacet, prout dicit Tullius Officiorũ primo. Hinc idem Tullius officiorum iĳ. ꝙ ad honestatem nati sumus, eaq; sola expetenda est, & ibi multa de honestate.

Et, vt dicit Ambro. ĳ. Officio. Tantus est splendor honestatis, vt vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

Dicitur autem honestas secũdũm Isidorum libro decimo. c.

mo.cap.nono.& Archidiaco.in cap.erit autem lex hone-
sta.iiij.distinctio.quasi honoris status.vnde honestum est
quod sua vi trahit,& allicit dignitatem.Plus enim in iure
desideratur honestas,quã iustitia,vt dicit ibi gloss. prima
quæ allegat pro hoc cap.fina.xxxv.qõne tertia.& satis in-
nuit textus,dum dicit.Erit autem lex honesta,iusta,possi-
bilis secundũ naturam & secundũ consuetudinem patriæ.
Requiritur ergo primò,ꝙ sit honesta secundũ naturam &
consuetudinem patriæ,& iusta secundũ naturam & con-
suetudinem patriæ,& possibilis etiam secundũ naturam
et consuetudinem patrię,aliàs non dicitur lex,nec potest
esse vera lex,nec iustitia:quia vtrunq; illorum requiritur,
vt dicit ibi textus.ideo non sufficit quòd sit iusta & possi-
bilis,nisi sit honesta & secundũ naturam,& secundũ con-
suetudinem patriæ.facit textus in dicto cap.fina.incipien-
te,porro.Imo honestas detrahit legum rigori. Cùm àctio
nes furti non dentur patri contra filium,nec marito con-
tra vxorem, nec econtrario,& hoc propter honestatem.
De marito & vxore est textus in l.finali.§.finali.C.de fur
tis & seruo corrupto.& in l.si quis vxori.in principio.ff.
eodem.& quòd non detur patri contra filium.textus in l.
serui & filij.in principio.ff.eodem.& quòd non detur pa-
tri contra filium.textus in l.serui & filij.in principio.ff.eo
dem.& in l.qui seruo.§.item placuit.in dicto titulo. De
patre & filio est textus in dicta l.si quis vxori.§.primo.
Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur.l.pri
ma.in fine.C.de iure dotium.Item nec actio rerum amo-
tarum.l.secũda.vbi dicit textus. Constante matrimonio
neutri eorum,neque pœnalis,neque famosa actio compe
tit.C.rerum amotarum.Item nec filio datur actio de dolo
cõtra patrem,nec ecõtrario l.non debet.ff.de dolo. Item fi
sco nõ permittitur rem quam vendidit retractare propter
honestatem,& verecũdiam.l.prima & secũda.C.ne fiscus
rem quam vendidit euincat.libro decimo.

Quęquidem honestas in omnibus requiritur nego-
tijs,maximè in l.condenda.dicto capi.erit.iiij. distinctio.
et in cano.præcedenti qui est secũdus in ordine.vbi dicit
textus.Præterea in ista cõstitutione legum,maximè quali
tas cõstituendarum obseruanda est.vt contineat in se ho-
nestatem,iustitiam,possibilitatem,& conuenientiam.No
ta verba,honestatem & cõuenientiam.vnde Cicero ter-
tio officiorum ait.Recta cõuenientia & constantia natura
desiderat,aspernaturq; cõtraria,& si ad honestatem nati su
mus,eaq; aut sola expetenda est, aut certè omni pondere
grauior est habenda,quã reliqua omnia. & naturæ ratio
est lex diuina & humana, & inter alia ꝙ pro amico solum
faciendum quãtum religio & honesti ratio patitur,& qđ
in publicis cõsultationibus honestum præponẽdum,neq;
vllum cõsilium esse dãndũ,quod cum honesto repugnet.
Item in contractibus honesti ratio consideratur.clarè ostẽ
dit Cicero in præfato libro.& ibi vide exempla & regula
iuris.ff.semper in contractibus.

Quomodo autem esse potest,ꝙ inter illũ & illam qui
se matrimonialiter coniungunt,sit honestas,si fiat insciјs
pater & mater,& contra eorum voluntatem.quomodo
potest esse conuenientia si sit disconuenientia inter patrem
& filiam propter contemptum patris & inobedientiam
filiæ erga patrem.Quid enim peius est erga patrem,q̃ id
quòd fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maximè
quia expressè honestas requiritur in matrimonio,vt est tex-
tus in l.adoptiuis.§.primo.ibi,quoniam in contrahẽdis
matrimonijs naturale ius,& pudor inspiciendus est.& in
l.semper.ff.de ritu nuptiarum.vbi dicit textus. Semper in
cõiunctionibus non solum quod licet cõsiderandum est,
sed & quod honestum sit.quam legem ad hoc allegat glo.
in verbo,honestè viuat.in dicto proœmio Gregoriano.§.
ideoq; post glossas iuris ciuilis.in verbo,honestè.in dictis
§§.iuris pręcepta.suprà allegatis.

Et dicunt omnes doctores,nec aliquis discrepat in lo-
cis infrà allegandis,ꝙ consensus patris de honestate saltẽ
requiritur in nuptijs contrahendis,quę non est ita vilipen
denda,cùm sit de substantialibus legis,quod ex volunta-
te vnius papę possit tolli.Cùm per hoc fieret pręiudicium
scandalosum vniuersali populo Christiano,saltem maiori
parti.Cùm maior pars,imo maxima sit coniugatorum,&
filias habentium,q̃ aliorum.

Et ideo videtur,ꝙ si iuuenis per sollicitationes suas in-
ducat filiãfamilias cautelis,dolo,machinationibꝰ,& per-
suasionibus ad eidem ꝑmittendũ per verba de pręsenti si-
ne voluntate patris in cuius est potestate,& eam de pudici
tia interpellauit,aut se eam interpellasse iactauit.Maximè
quãdo habet patrem & matrem,& cõtra voluntatem eo-
rum,ꝙ ex quo inhonestè legit.& in hoc nulla est honestas
sed potius iniuria facta patri & matri:quia contra ciuilem
et naturalem rationem hoc fit.vt dicit textus in §.primo.
institu.de nuptijs.Cùm quo videtur concordare textus iu-
ris canonici.in cap.non omnis mulier.in fine.xxxij.qõne
secũda.Et fuit ordinatio Sotheris papę xiij.de qua habe-
tur per Platinam in sua cronica de vitis pontificum.etiam
per Philippum Bergomatẽ in supplemento cronicarum
libro viij.vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eũ,
ne qua haberetur vxor legitima,nisi quam sacerdos ex in
stituto benedixisset,& quam parentes solẽni pompa Chri
stiano more marito collocassent:quam etiam paranym-
phę de more custodiuissent, pręcauentes multa pericula
quæ in nouas nuptias euenire solent ex præstigijs & ma-
gicis artibus quorũdam improborum. Istud etiam fuit ex
ordinatione Euaristi papę vt probat textus in ca.ij.xxx.q.
v.ita ꝙ si postmodum pater contradicat & agat cõtra ta-
lem iuuenem de iniuria sibi illata,& de sollicitatione &
matrimonij interpellatione secundũ textum in l.sollicita-
tores.ff.de extraordinarijs criminibus.& de pœniten.dist.
j.c.sollicitatores.vbi volunt textus,ꝙ sollicitatores nuptia
rum alienarũ,& matrimoniorum interpellatores extraor-
dinariè puniantur.Et etiã ex ędicto de seruo corrupto,qđ
habet locũ in filia sollicitata.l.& tantũ.ff.de seruo corrup.
Et facit l.aduersus eum.C.de furtis & seruo corrupto.vbi
dicitur ꝙ sollicitans tantũ seruum,actione serui corrupti
potest cõueniri,& non tantũ puniendũ est factum licet nõ
sit perfectum,quia per eum non stetit quin corrumperet,
quod potest trahi in malum exemplum.l.si quis seruo. C.
eodem.& ibi glos.fina.extẽdit etiam ad filium sollicitatũ,
cùm eadem sit æquitas.Etiam facit quoniã sicut venditio-
ne serui vel filij cõmittitur crimen legis Fauiæ de plagia-
rijs contra vendentes,ita contra sollicitantes:vt est textus
in l.prima.& in l.abducti.C.ad legẽ Fauiã de plagiarijs.
et facit text.in l.non statim.ff.eodem. In quibus venit de
honestatio famę & dignitatis,ꝙ ipsa filia non tenetur cõ-
trahere matrimonium cum tali iuuene,qui sic eam in-
scio patre sollicitauit, & persuasionibus induxit,eo quia
in totum deficit honestas,quæ est vna pars legis,& si-
ne qua lex esse non potest.dicto cap.erit autem lex ho-
nesta.imo qđ fortius est,istud est contra ciuilem & natu-
ralem rationem,vt dixi,quæ non potest mutari,cùm ius

naturale ſit immutabile. imo non ſolum contra honeſta-
tem: ſed etiam generat ſcandalum contra patrem, qui ita
eſt ſpretus, quòd habet iuſtam cauſam exhęredādi filiam,
vt eſt textus in authē. ſed ſi poſt. C. de inofficio. teſtamen.
& in §. aliud quoque capitulum. in authenti. vt cùm de ap
pellatione cognoſcitur. vbi eſt textus multum formalis.
& Paulus de Caſtro in dicta authen. ſed ſi poſt illam ad
hoc notat. & iſtud tenet Bald. in authen. res quæ. C. cōmu
nia de legatis. & in l. fina. C. de dotis promiſſione. & dicit
idem Baldus in l. omnem. ad finem. C. ad Tertulianum,
qđ iſtud inducit odium capitale, vt refert Ioannes Lupus
in repetitione. cap. per tuas. folio lxxxvj. numero decimo.
extra de donatio. inter virum & vxorem. vbi permulta te
net quòd hoc caſu poteſt exhæredari. & ibi multa ſingula
ria, & multa notanda allegat, quæ poſſunt videri. & dicit
Paulus in dicta authen. ſed ſi poſt. quam legit cum l. ſi fi-
liam tuam. C. de inofficio. teſtmen. quòd etiam habet lo-
cum illa authen. de iure canonico, quod non placet domi-
no meo Iaſoni. in l. ij. §. quod ſi in patris. colū. vj. ff. ſoluto
matrimonio. Quod dicit intelligendum Guilielmus Bene
dicti in ſua repetitione cap. Raynutius. in verbo, dotem.
numero xxxvj. extra de teſtamentis. ſi filia non ſpectaſſet
tempus conſuetum nubendi ſecundū morem patriæ, vt
quia nupſiſſet perſonæ indignę. & fortè idem (vt dicit) ſi
nupſerit perſonæ dignæ & condecenti, patre ignorante,
aut inuito, non expectato dicto tempore conſueto, quia
tunc pater nou teneretur ei dotem conſtituere, ex quo pręceſſit culpa filiæ ſic imprudenter ac irreuerenter ſe haben-
tis erga patrē. Non enim expectare debet quis auxilium,
aut iuuamen ab eo quem contempſit, dicit text. in l. litiga
tores. ff. de arbitris. Aut ſi filia infrà vigintiquinq; annos
vitam elegerit inhoneſtam: meritricando, quo caſu credit
idem Guillielmus quòd. §. ſi alicui. dicta authen. remanet
hodie incorrectus de iure canonico, quia ius canonicum
ſolum ſe intromittit de matrimonijs in libertate relinquē-
dis, & non de meretricijs ſuadendis. Ex quo efficax eſſe vi
detur conſuetudo Aruerniæ de qua in titu. de ſucceſſio. ar-
ti. xxxvj. conſuetu. dictæ patrię, dicens ꝙ filia nubens vi-
ro indigno ſeu indecenti abſq; conſenſu patris, nō poteſt
aliquid quærelare in bonis eiuſdē. quod an valeat tale ſta-
tutum, vide Decium in l. nuptias. ff. de regulis iuris.

Sed quicquid dicat, nō credo, ꝙ filia quæ fecit promiſ-
ſiones matrimoniales ſub perſuaſionibus talis iuuenis, te-
neatur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia
vt clarum eſt, in hoc iniuriam fecit patri, quæ etiam vide-
tur eſſe ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impu
dicitia, imo ſe iactauit illam interpellaſſe, vt eſt tex. ad lite
ram in d. l. & c. ſollicitatores. quaſi in fine. ibi, aut mulierē
puellam ve interpellauerit, punitur capite. Nam ex his or
ta eſt inimicitia capitalis inter patrem & talem iuuenem,
ita pater eundem iuuenem proſequi pōt ex prædictis per-
ſuaſionibus & interpellationibus etiam criminaliter: cùm
etiam de matrimonio interpellauit, quòd dicit fuiſſe eo
quia dicit eam eſſe ſuam vxorem per promiſſiones, ergo
ſecutum & perfectum eſt flagitium de interpellatione ma
trimonij, ex quo capitaliter puniendus eſſet.

Ex quibus ſequitur, ꝙ cū ſit inter tales inimicitia capi
talis, cū ex verbalibus iniurijs etiā oriri poſſit, vt dicit do.
meus Iaſon. in l. procuratoribus. C. de procurato. imo etiā
pōt & debet eſſe inter omnes parentes ex vtraq; parte, ar-
gumento eorum quæ dicit Panor. in c. item cū quis. col. j.
extra de reſtitu. ſpoliatorum. ꝙ ſicut inimicitia oritur inter
ſpoliatum & ſpoliantē, ita inter amicos & conſanguineos
eorum propter diffamationem filiæ, quam voluerunt fa-
cere, eo quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles exitus fa-
ciūt, vt eſt textus in c. requiſiuit. in fine. & c. cū locum. ex-
tra de ſponſalibus & matrimonijs. & princeps pati nō de-
bet, vt hoſtili more matrimonio fiant, vt in l. vnica. §. nec
ſit falcultas. C. de raptu virginum. oportet etenim (vt ibi
dicit textus) vt quicūq; vxorem ducere voluerit, ſiue in-
genuam, ſiue libertinam, ſecundū noſtras leges & antiquā
conſuetudinē, parentes vel alios quos decet petat, & cùm
eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

Ideo videtur dicendum, quòd iuſta cauſa eſt dirimendi
tales promiſſiones talis inimicitia capitalis orta ex parte
dictorum iuuenis & ſuorum parentum propter dictas ſol
licitatiōes matrimoniorum & pudicitiæ interpellationes,
& ſcandaloſas ipſius diffamationes, contra veritatē tamē
prout confeſſi ſunt & cōfitentur. Imo, quod plus eſt, ſi di-
ctus iuuenis illam ſtupraſſet, aut corrupiſſet, etiam de vo-
lūtate illius, tanq; raptor puniri poſſet, ex quo ante matri
monij cōſummationem, prout eſt textus ad literam in d. l.
vnica. in principio. & §. pœnas. ibi, ſiue volētibus ſiue no
lentibus virginibus. C. de raptu virginum.

Et ideo talis inimicitia capitalis videtur eſſe cauſa ſuf-
ficiens ad dirimēdum tales promiſſiones etiam factas per
verba de præſenti (vt aſſeritur) probatas per duos alios
iuuenes eiuſdem ſtatus & conditionis cuius eſt dictus iuue
nis ſollicitator: qui ſponte ſe ingerentes ſcripto & ſub eo-
rum ſignatura in modum atteſtationis anteq; rogati & vo
cati fuiſſent in ius ad hoc, & à tempore aſſertarū promiſ-
ſionum atteſtati fuerunt ſe fuiſſe præſentes in dictis aſſer-
tis promiſſionibus, ex quo cū ſe ingeſſerunt non valet eo-
rum dictū, tanq; dictum teſtium: cū teſtis qui ſe ingerit ſu-
ſpectus ſit de falſo. l. quæ omnia. §. j. vbi eſt textus forma-
lis, & ibi Bar. ff. de ꝓcurato. Notat amplè do. meus Iaſon.
in lege ait prætor. la premiere. col. ij. ff. de iureiurādo. Hyp
polit. de Marſilijs in l. ex libero. colū. iij. & in l. vnius. §.
ſeruo qui vltro. ff. de quæſtio. Barba. in tractatu. de præ-
ſtan. cardina. ij. tractatu. q. ij. colū. iij. Felinus in cap. ij. col.
viij. de teſtibus. Corneus conſilio cclxxxiiij. incipiente, in
præſenti conſultatione. in iij. volu. plus dicit Panor. in ca.
cum P. de accuſatio. quòd ille qui offert deponere contra
me dicitur inimicus meus, ex quibus etiam conſtat tales
probationes eſſe nullas, vt dicam alibi. Eo quia, vt cōſtat,
filia dicit ſe neſciſſe, nec intellexiſſe quid velint verba de
præſenti, potiuſq; alia verba, & dicit ſe ſolum intellexiſſe,
feciſſe promiſſiones ſub voluntate patris ad effectū poſt-
modum contrahendi matrimonium, ſi patri & matri pla
ceret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium
contraxiſſe, prout nec intellexit, prout etiā (vt dicit) ſcit,
ꝙ ex communi vſu vtendi apud nos non fiunt matrimo-
nia ſine ſponſalibus, & promiſſionibus in manibus ſacer
dotis in eccleſia, aut in porta ſeu introitu eccleſiæ, & ali
ter non intellexit. Et quòd conſuetudo in hoc operatur, fa
cit textus in capitulo illud. ibi, mulier de more illarum quę
panes vendunt, ſe anulos detuliſſe dicebat. extra de præ-
ſumptio. & in capitulo ſuper eo. extra de cognatione ſpi-
rituali. ibi, ita ꝙ ſi cōſuetudo eiuſdem eccleſiæ habeat &c.
Nam etiam de iure ſponſalia præcedunt, & velut præpa-
ratoria præueniunt nuptias, vt dicunt gloſſæ rubricariæ.
de ſponſalibus. ff. & C. vbi etiam patet, ꝙ tituli de ſponſa-
libus præcedunt titulos de nuptijs, & etiam patet in titulo
de ſponſalibus & matrimonijs in antiquis.

Ex quo ſequitur, quòd etiam ſi talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum eſt matrimonium: ſed ſolum repromiſſiones futurarum nuptiarum. Et cùm errauit non conſentijt, quia qui errat non conſentit. l. nihil cõſenſui. §. non videntur conſentire qui errant. ff. de regulis iuris. Nihil enim eſt tam contrarium conſenſui, ꝗ̃ error. l. ſi per errorem. in fine. ff. de iuriſditione omnium iudicum. vbi dicit dominus meus Iaſon procedere, etiam ſi ſit error ex vna parte tantũ in his quæ requirunt conſenſum vtriuſque, vt eſt in matrimonio. vt eſt textus in cap. tua nos. extra de ſponſalibus & matrimonijs. Et etiam ꝙ error non habet conſenſum. textus eſt in. l. ij. in principio. ff. de iudicijs. & in. l. non idcirco. C. de iur. & facti ignorantia. In qua dicitur, ꝙ nullus eſt errantis conſenſus, & nulla eſt errantis voluntas. l. ſed hoc ita. ff. de aqua pluuia. arcenda. & proprium erroris eſt approbare falſum pro vero. in cap. quãuis. xxxviij. diſtinctio. Et errare eſt aliud pro alio putare, cap. in quibus. xxij. quæſtione. ij. & ꝙ error impedit conſenſum, declarat idem dominus meus in §. item ſi quis. primo numero lv. inſtitu. de actio. Et quibus dicit Philippus Decius in d. §. non videtur, ꝙ hæc regula nullam patitur limitationem, & vt dicit dominus meus Iaſon in dicta l. ſi per errorem. idem dicendum eſt de dubitante & ignorante, eo quia primò errans & dubitans æquiparantur. Bart. in l. ij. col. iij. ff. ſi quis in ius vocatus non ierit. idem dominus meus Iaſon in l. error. in principio. C. de iuris & facti ignorantia. in l. iij. §. genera. in ij. col. ff. de acquiren. poſſeſſio. in l. quãdiu. col. ij. C. qui admitti. Sed dubitans & ignorans æquiparantur l. finali. vbi Barto. & doctores. C. de conditio. indebiti. & l. manifeſtiſſimi. vbi Barto. C. de furtis. & dominus meus Iaſon in locis hic ante allegatis.

Sed ſic eſt quòd ignorantia probatur per iuramentum, gloſſ. eſt notabilis in verbo, accuſari. in l. ſi cui. §. iſdem. ff. de accuſatio. gloſ. in verbo. ſcienter. in ca. ij. de tempori. ordinationum. in vj. dominus meus Iaſon in §. ſed iſte. nume. lxxxix. inſtitu. de actio. & in repetitio. l. admonendi. in cv. col. ff. de iureiuran. Ergo etiam ſequitur quòd de tali errore ſtandum eſt iuramento prædictæ filię, maximè ad euitandum ſcandala quæ oriri poſſent ex tali matrimonio propter inimicitias ortas inter patrem & matrem dictæ filiæ: & ipſam filiam contra dictum iuuenem & ſuos parentes occaſione talium ſubornationum & ſeductionũ inſcio patre factarum, & etiam iniuriarum verbalium exitis in eos prolatarum, vt dictum eſt. & ꝙ propter ſcandalum impediatur matrimonium facit textus. in c. cùm in tua. ibi: vel de ſcandalo doceat. & ibi notatur. extra de ſpõſalibus & matrimonijs.

Item & talium verborũ fienda eſt talis interpretatio, q'd ſciilicet quo ad prædictam filiam prædicta verba non importent promiſſiones de preſenti, ſed vim ſponſalium ex ſua declaratione facta per eam ſub iuramẽto: per quod eſt eidem in talibus ſtandum, ex quo eſt præſmmptio iuris pro ea, quia neſcit quid talia verba importent, & præſumuntur potius eſſe per eam intellecta ſecundũ communem vſum vtendi, quem dicit, & ſecundũ quem intendebat promiſſiones facere, ꝗ̃ ſecundũ talem ſubtilitatem iuris, quæ facit differentiam inter verba de pręſenti, & de futuro, vt euitetur etiam inhoneſtas, & ſic delictum contra vtrũque. Nimia etenim ſubtilitas reprobatur, maximè in cauſis eccleſiaſticis, vt in ca. dilecti. & ibi notatur per gloſ. in verbo, ſubtiliter. quæ allegat multas concordan. de iudicijs in antiquis. Pernitioſa eſt in legibus, & ſimplicitas eſt amica veritatis. §. ſed quia ſtipulationes. inſtitu. de fidei commiſſ. hæredita. vbi dicit textus. In legibus magis ſimplicitas, quã difficultas placet. & in cap. veritatis. Amica ſimplicitas. c. veritatis. extra de iureiuran. Nec doloſis malitia ſua debet eſſe lucroſa. Nec ſimplicibus ſimplicitas damnoſa. l. prima. in principio. ff. de dolo. Cùm nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt. l. non fraudantur. §. nemo. ff. de regulis iuris. & malitijs hominum eſt obuiandum.

Item facit, quia iuramenta non extenduntur ad illa de quibus non eſt cogitatum, vt in cap. quintauallis. & in ca. veniens. vbi plenè notatur. extra de iureiuran. Et iuramẽta ſunt interprætanda ſecundũ intentionem iurantis, argumen. dicto ca. veniens. Nec debet aliquis verba conſiderare, ſed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deſeruire: ſed verba intentioni, vt dicit textus in cap. humanæ. xxij. quæſtio. v. Mens potius ꝗ̃ verba attendi debet. cap. intelligentia. de verborum ſignifica. extra. & plenè in dicto c. humanę.

Et ad iura quæ in contrarium allegantur, quæ dicunt, ꝙ filiafamilias poteſt contrahere matrimonium ſine conſenſu patris, vt dicunt eſſe gloſſam, quę eſt prima in ordine in c. ſi. quod incipit, hoc ſanctum. poſt textum. ibi xxxij. q. ij. Dico ꝙ nec ille textus, nec glo. dicunt ꝙ promiſſiones factas per filiã familias ſine conſenſu & voluntate patris teneatur filia adimplere ſi nolit. bene dicit textus, ꝙ viduæ propria voluntate maritos eligere poſſint: ſed poſt dicit, ꝙ ſimilis conditio eſt de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec ſuam cogantur maritos accipere. Nam ille textus facit totum contrarium, ad quod ponderat eum gloſſa: quoniam vt conſtat ad hoc, vt virgines habeant maritos, requiritur ꝙ non ſit extra ſuam voluntatem, nec parentum, quod hoc caſu fieret, ſi cogeretur habere talem in maritum qui contra honeſtatem, & per ſuas fraudes & cauillationes vult talem filiamfamilias habere in vxorem contra ſuam voluntatem & ſuorum parentũ. et ſic non eſt verum, ꝙ hoc caſu vbi non eſt honeſtas, nec ex parte parentum nec filiæ, ꝙ talis textus, nec iura canonica corrigant ius ciuile in hoc, & ſic. §. primum. inſtit. de nuptijs. l. ij. l. ſi nepos. cum l. ſequen. ff. de ritu nuptiarum. l. viduæ. & in. l. in coniunctione. in principio. C. de nuptijs, cũ pluribbus alijs. l. in dictis rubricis poſitis.

Item etiam, vt dictum eſt ſupra, videtur textus iuris canonici in. d. c. non omnis. in fine. xxxij. q̃one ij. & in cano. ſequenti qui incipit, honorantur. concordare, cùm dicat. Non eſt virginalis pudoris quærere maritum: ſed curę paternæ hoc relinquendum eſt: ita vt electionem mariti parẽtibus deferat ne appetentię æſtimetur autor. Maximè, vt dicit Panormitanus in conſilio duodecimo in primo volumine. Cùm ergo per hoc conſulatur ipſis mulieribus, quæ ſæpe contra propria commoda laborant propter ſexus infirmitatem, vt dicit textus in l. ſi pater. in fine. C. de ſponſalibus. imo expreſſe dicit textus in capit. noſtrates. Fœdera nuptiarum conſenſu eorum qui hæc contrahunt, et horum in quorum poteſtate ſunt, celebrantur. xxx. q̃one quinta. & ibidem in cap. ij. qui incipit, aliter. iam ſuprà allegato. Aliter legitimum non ſit coniugium, niſi ab his qui ſuper ipſam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus cuſtoditur vxor petatur, & à parentibus & propinquioribus ſpõſetur. quẽ tex. allegat ad hoc

gloſ.in verbo,nullum.in ca.videtur.extra qui matrimonium accuſare poſſunt.

Saltem gloſ.j.in fine.in ca.ſufficiat.xxvĳ.q.ĳ.& gloſ. in verbo,parentū.in dicto ca.hoc ſanctū.quæ allegant c. noſtrates.xxx.q.v.& ca.tuę.extra de deſpōſatio.impuberum.& gloſ.in verbo,paterna.in c.cū virum.de regularibus,quæ allegat textū iuris pro hoc in ca.j.de deſpon.impuberū,vbi dicit tex.poteſt autem filiū nondū adultū(volūtas cuius diſcerni nō poteſt)pater cui vult matrimonio tradere,& poſtq̃ filius peruenerit ad perfectā ętatem,oīno debet hoc adimplere.& dicit Guillielmus Benedicti in ſua repetitio.c.raynutius.in verbo,dotem.nu.xxxiiĳ.in fi. extra de teſtamētis,ꝙ viri honeſti vix aut nūq̃ cū puellis nubunt ſine conſenſu parentum ſuorum,cum omnia facere velint ſecundū debitam honeſtatem , & dictat prouerbium.quod in iſtis alloquendum eſt parentes filiæ.& oēs doctores etiā in dicto §.j.inſti.de nup.& Panor.in.d.cōſilio nō negāt,quin de honeſtate requiratur cōſenſus patris. Ex quo cū iſta honeſtas ſit de ſubſtātia legis,videtur ꝙ papa nō poſſit illā tollere per aliā legē,quoniā ſua cōſtitutio tanquā nō honeſta non erit lex,vt ſtatim dicam.

Ad textū in.c.fi.de iudicĳs.in vj.qui dicit,ꝙ in ſpiritualibus nō curatur patria poteſtas.bene dicit ille textus,ꝙ in his quæ ſunt ſpūalia filius poteſt cōparere in iudicio tam agendo q̃ defendēdo,ſine cōſenſu patris,ſed non vltra dicit ꝙ promiſſiones factæ per verba de præſenti per filiāfamilias ſine cōſenſu patris,perſuaſionibus,& indebitis inductionibus aliquorū ligant ipſam ad contrahendū matrimoniū cū eo,Quoniā ex hoc ſequeretur,ꝙ generalitas illius tolleret effectū legis in caſu ſpeciali,aliās prohibito, quod nō eſt dicendū,Quoniā alia ratio in hoc caſu reformat pactū.ſ,quia contra ius ciuile & naturale,vt dicit textus in d.§.j.inſtit.de nuptĳs,quod nō potuit tollere Bonifacius papa per ſuam generalitatem.bene facit tex.in l.ĳ. ff.de vſufruc.ea.rerum quæ vſu conſumun.vbi dicitur ꝙ ratio naturalis autoritate iuriſconſulti mutari non poteſt, Cūm naturalis æquitas ab æterno fuit,vt notatur.v.diſt. in principio.Maximè ſine conſenſu principum ſeculariū in ſuis locis,& etiam quia contra honeſtatem,quæ eſt vna de ſubſtantialibus legis.d.c.erit autem lex honeſta,diſ.iiĳ, & ideo cum nō eſſet lex ſua,ſi eſſet in caſu ſpeciali eo quia contra honeſtatem,multominus poteſt extendere effectū ſuum ad caſum prohibitum,Quoniam vbi habemus caſum ſpecialem,ſi fiat poſtmodum lex generalis,non derogat huic caſui ſpeciali,vt eſt glo.ordinaria quæ eſt prima, & ibi dominus meus Iaſon.in l.ſciendum.ff.qui ſatiſda. cogantur.eſt doctrina Saliceti.in l.in teſtament.C.de teſtamentis.Idem dominus meus Iaſon in l.j.§.ſed ſi mihi.ff. de verbo.obliga.& in l.poſtq̃ liti.in fine.C.de pactis.Et dixi in commentarĳs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ.in titu.des cōfiſcations.§.j.in gloſ.& appartient.ibi,additio,limita hanc noſtram cōſuetudinem. Item ille textus in fine reddendo rationem dicit.Cūm de his ſe intromittere non habeat,nequaq̃ requiri debet aſſenſus.ex quo reſtringit effectum illius.c.ad caſus tantum in quibus pater ſe intromittere non debet de negotĳs filĳ. Cūm ergo iſte caſus non ſit de illis,imo expreſſe de iure ciuili & canonico teneatur ſe intromittere & dotando filiam,cūm officiū paternum ſit filiam dotare.l.fi.§.vtrāq;. C.de dotis promiſſione.l.qui liberos.ff.de ritu nuptiarū. & eidē maritū quęrere.d.c.honorātur.Ideo requiritur eius aſſenſus,nec comprehenditur iſte caſus ſub illo textu.

Item,vt breuiter abſoluam,quoniā iura canonica non ita aperte loquuntur,ꝙ dicant in terminis , ꝙ ſi filiaſamilias fecerit promiſſiones per verba de præſenti,etiam ſine conſenſu & permiſſione patris,ex illis teneatur vltra voluntatem parentum, & eis contradicentibus contrahere matrimonium cum tali,cum quo tales promiſſiones fecerit,etiam ea inuita poſt tales promiſſiones factas,an ſi canon aut decretalis ita diceret in terminis,& eſſet ſic facta à ſummis pontificibus,tolleret deciſionem ſupradicti.§. primi.inſtit.de nuptĳs.ita quod filia hoc caſu cogi poſſet: & an hoc caſu pater cogeretur ad eam dotandam,prout ſi ſua voluntate contraxiſſet matrimonium. Iſtud videtur multis ſine dubio,& videtur de indubitabili eſſe quæſtio per ea quæ ſuprà dicta ſunt,& quæ dicit dominus meus Iaſon in d.§.quod ſi ī patris.in l.ĳ.ff.ſoluto matrimonio. & quæ notant doctores in d.§.j.inſti.de nuptĳs.& quę dicit Panor.in conſi.xĳ.incip.& clarè materia thematis.

Et videtur pro hoc facere tex.in c.ex publico.extra de conuerſione coniugatorum.vbi ſponſalia de præſenti nō poſſunt diſſolui,niſi per ingreſſum religionis vnius ex cōtrahentibus talia ſponſalia,eo quia habent talia ſponſalia vim matrimonĳ.facit tex.in c.coniunx.& in c.coniuges. xxvĳ.q.ĳ.vbi coniunx vocatur à prima deſponſationis fide,quam concubitu nō agnouerat Ioſeph,nec fuerat cogniturus,nec mendax manſerat coniugis appellatio,vbi nec fuerat nec futura erat vlla carnalis cōmixtio.Iſta ſunt verba text.in d.c.coniunx.& eſt textus eadē cauſa & quęſtio.in c.ſequenti,qui incip.omne.ibi,ſi quis ſponſam alterius in agro oppreſſerit morte moriatur, quia vxorem alterius violauit.& ibidem in cano.ſi quis deſponſauerit. vbi habetur,ꝙ ſponſa de præſenti eſt coniunx & vxor.& tenent Panor.& Felin.in c.j.de ſponſalibus.& dixi amplè in commentarĳs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundię.in articu.vĳ.in glo.mariee.titu.des droictz & appartenances à gens mariez.Cūm ergo ſit vxor & coniunx,ideo dicendum ꝙ nō poteſt fieri ſeparatio inter eos, niſi ob cauſam fornicationis ſecundūm dictum domini in euangelio,Luc.xvj.& habetur in c.dixit dominus.xxxĳ. q.j.& in c.j.& c.ex parte.extra de ſponſalibus.& in d.c.ex publico.ſ̃.allegato.in fine.

Item de hoc eſt doctrina omnium & legiſtarum & canoniſtarū,ꝙ papa in his quæ concernunt ſpiritualia,poteſt diſponere,& ſtatur diſpoſitioni ſummi pontificis,vt notant in ca.j.extra de noui operis nuncia.vbi amplè per Panormi.

Item & ad textum in ca.fi.de ſecundis nuptĳs.& in c. euthemium.§.pe.ibi,cūm enim.ĳ.q.iĳ.vbi doctores dicunt per illos textus corrigi omnia iura ciuilia loquentia de matrimonĳs,prout etiam videtur tenere G.Benedicti in ſua repetitione c.Raynutius.in verbo , dotem.numero xxxj.& xxxiiĳ.in fine.extra de teſtamentis.& Decius in regula,nuptias.ff.de regu.iuris.dico ꝙ illi textus nihil faciunt ad propoſitum in hoc caſu,cūm tantum loquantur de iuribus ciuilibus,loquentibus de mulieribus tranſeuntibus ad ſecunda vota intra annum luctus,quæ puniebantur ſecundūm ius ciuile nota infamiæ:ſed,vt dicunt,propter dictum apoſtoli.Mortuo viro,nubat mulier in domino,tolluntur illa iura ciuilia,&,vt dicunt,In matrimonĳs præſertim,ſeculares leges,ſacros canones imitari non dedignantur.& ibi gloſſæ quæ multos textus allegant ad hoc,ſed non eſt aliquis qui ponat hunc caſum ſpecialem, ſcilicet, ꝙ matrimonium filięfamilias poſſit fieri ſine con-

ſenſu

sensus sit requisitus, verumetiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum pontificum, vt suprà dictum est, vt est textus in d.ca.aliter non fit legitimum matrimoniũ nisi & c.xxx.q.v.qui est textus formalis, ponderando dictiones, aliter non, & nisi, quæ important formam & substantiam, vt dicit Felin.in ca.cum dilecta.colũ.ix.versicu. septimum.extra de rescriptis. Et in hoc nõ obstat somniũ aliquorum dicentium illum textum tantum loqui de solẽnitatibus: quoniam esset violare textum cùm dicat, aliter non fit legitimum coniugium, & in fine dicit. Aliter verò præsumpta, non coniugia: sed adulteria, vel contubernia vel stupra, aut fornicationes potius ꝗ̃ legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.

Sed adhuc quicquid sit ex prædictis non videtur ꝙ textus in d.§.j.institu.de nuptijs.sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ, & autoritates sint insignes: non tamen propter eas à textibus legum est recedendum.l. Labeo.ff. de suppellectili legata.& ꝗ̃ꝗ̃ dicant aliqui doctores d.§. esse correctum, vt dictum est. Hoc tamẽ apertè negari potest, cùm nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon per quem liqueat prædictũ §.esse correctũ: vt dixi. Imo videtur ꝙ expresse fuit approbatus ille §.per summos pontifices, puta per Sotherem, Agapitũ, & Euaristum, vt prædictum est, & per textus iam suprà allegatos. Et cùm non inueniatur canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorũ admittere debemus, vt in authen.de non eligendo secundo nubentes.§.si autem non valuerit.ibi: nec quælibet est lex aliquid tale dicens.colla.j.Erubescendum est enim legem correctam dicere, & corrigentem nõ allegare, vt in authen.de triente & semis.§.consideremus. colla.iij.& l.fi.in fine.C.de cõsulibus libro xij.de quo per do.meũ Iasonem in lege illam.C.de collatio. Hoc est sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, ꝗ̃ debita autoritate roborare, vt in cano.nunquid.in fine xxviij.q.j.Ad idem xxxvij.di.c.relatum.

Quòd ergo canon aliquis expressè legem corrigens, aut clarè contrarium statuens non diffinit, arguendi sunt doctores huiusmodi volẽtes cõtra expressam legem (quã canones venerandam dicunt, vt in cano.fi.xvj.q.iij.) pro prijs sensibus diffinire, vt in ca.fi.& ibi multi canones concordañ.per gloss.allegati xxxj.q.j.& facit.c.ego solis.ix. distinctio.& ca.consuluisti.ij.q.v.ibi: & quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est præsumendum.cum alijs allegatis per Lucam de Penna in lege prima in iij.col.C.de priuilegijs scholarum libro xij.vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, vt in authen.quibus modis naturales efficiũtur sui.§.tribus. ibi: oportet enim.coll.vij.vel quando posterior lex directè contrarium statuit c.j.de constitutionibus.libro vj.

Et facit quia antiquiori iuri standum est, vt in cap.domino sancto.l.distinctio.vbi dicit textus. Quotiescunꝗ in gestis conciliorum discors sententia inuenitur, illius cõcilij sententia magis teneatur, cuius antiquior & potior extat autoritas, quæ verba formaliter scribuntur in c.hoc ipsum.xxxiij.q.ij. Maximè si ambo sunt æqualis pietatis, vt in c.in canonicis.xix.distinctio. Nec inconuenit nouas leges trahi ad antiquas.l.sed & posteriores.ff.de legibus. Sed sic est, quòd nullo iure canonico cauetur, ꝙ filia subornata & seducta quæ per indebitas sollicitationes & machinationes promisit sine consensu & voluntate patris, etiam per verba de pręsenti teneatur adimplere promissiones patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure, ꝙ consensus patris de iure ciuili in talibus requisitus sit per constitutiones canonicas sublatus. Ideo videtur, ꝙ dictus §.j.de nuptijs.in institu.nõ est sublatus nec subrogatus. Quod ergo non mutatur stare non prohibetur l.pręcipimus.in fine.C.de appella.& l.sancimus.§.j.vbi textus formalis.C.de testamentis.

Standum est ergo potius dispositioni dicti §.in iure ciuili quàm rationibus & autoritatibus præmissorum doctorum, & maximè etiam istud habet locum in dispositione authen.sed si post.C.de inofficio.testamen.vt dicit ibi gloss.quæ debet stare, cùm non inueniatur expressè correcta, & quia casus expressos determinant, ideo non est tollendus ex interpretatiõe magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum cùm sit tantum probabilis. Cùm etiam prædicta lex sit rationabilis, cùm sit fundata super honestate, & habeat etiã ordinationem expressam summorum pontificum (vt suprà clarissimè ostẽsum est) quę non est spernenda.

Ex quo etiam videtur, quòd si esset lex seu constitutio in contrarium & expresse contra dictum §.j.institu.de nuptijs.quòd adhuc standum esset dispositioni illius.§.quoniam, vt dictum est, non est dubium, ꝙ etiam secundùm canonistas.lex canonistarum debet esse honesta, & est vna qualitas legis etiam canonicæ, vt probat textus sepius allegatus in dicto cap.erit autem lex honesta.&, vt ibi dicit Cardinalis Alexan.& Ioan.de Turrecremata in c.j.§.prę terea.cum quo legit dictum cano.erit autẽ lex.di.iiij. Lex tria continere debet, scilicet ꝙ religioni congruat: & hoc inquantum est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc quod religioni congruat cùm dicitur honesta.

Secundò ꝙ disciplinæ conueniat inquantum est proportionata legi naturæ: & ideo dicitur iusta possibilis secundùm naturam.

Tertiò ꝙ saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ, cũ dicitur & secundũ consuetudinem patriæ, & hæc tria posuit textus in c.consuetudo.j.dis.

Cùm ergo ad primum iure diuino & etiam iure ciuili, & canonico, & ex honestate patriæ requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est ante, & dicit expresse textus in dicto §.j.institu.de nuptijs.ꝙ ciuilis & naturalis ratio hoc suadet, ex quo ergo cùm ratio honestatis conueniat religioni, & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex sacris scripturis, quę satis demonstrant consensum parentũ interuenire debere in matrimonijs filiorũ. Abrahã enim pręcepit, vt filius suus Isaac non acciperet vxorẽ de filiabus Chananæorum, sed de cognatione sua, Gen.xxiiij. Nec præcepisset nisi de iure præcipere potuisset, & in matrimonio filij potestate habuisset. Itẽ seruus Abrahã pro coniugio Rebeccæ nõ requisiuit puellam sed parentes eius, Gen.xxiiij.& de multis alijs exemplis ponit Ioãnes Lupus in dicta repetitione c.per tuas.§. iij.numero xvij.de dona.inter virum & vxorem.& vltra omnes est textus de hoc ad literam: quod etiã est præceptũ dei ꝙ filia nõ possit contrahere matrimonium ex eius promissione & voto cum aliquo, patre eius contradicẽte. Numeri xxx.c.in princ.vbi dicit textus. Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramẽto, quę est in domo pa-

tris ſui, & in ætate adhuc puellari, ſi cognouerit pater votum quod pollicita eſt, & iuramentum quo obligauit animā ſuam & tacuerit, voti rea erit. Quicquid pollicita eſt & iurauit, opere complebit. Sinautem ſtatim vt audierit contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eo quòd cõtradixerit pater. de quo textu eſt textus xxxij.q.ij.c.mulier. & in c.ſequē. dicitur ꝙ Apoſtolus j.ad Corin.vij. de patre loquēs dicit. Seruet virginem ſuam, & det nuptui virginē ſuam. Et ſua det ratio ciuilis & naturalis, quomodo poſſet fieri lex in cõtrarium quę nõ tolleret & religionē, ſcilicet ratione honeſtatis, & ſic legem diuinam, & rationem ciuilem & naturalem. Et ſic videtur ꝙ cũm papa non poſſit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cũm naturalia ſint immutabilia. §. penulti. inſtitu. de iure natu. gen. & ciui. ꝙ nec etiam poteſt facere decretalem contra dicta iura ſupra allega. Imo etiam pagani ante Chriſti aduentum dixerunt nuptias patre non conſentiente factas non eſſe legitimas, imo filios ex eis natos ſpurios eſſe. quoniam, vt ait Apuleius de aſino aureo lib. iiij. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa ſine teſtibus, & patre non conſentiente factæ legitimæ non poſſunt videri, ac per hoc ſpurius iſte naſcetur: & ſic & mundus, & cœlum, & tota mundi machina literatorum contra contrahentes nuptias ſine conſenſu patris cũm filiafamilias clamant, quia ad minus cõtra honeſtatem, vt dictum eſt ante.

Et ſi dicatur, ꝙ talia iura poſſunt modificari, declarari, & alterari. vt dicit Angelus in d. §. penulti. tamen illud eſt intelligendum dũmodo lex quæ fit in contrarium, ſemper habeat ſuas qualitates, ſcilicet quòd ſit honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundũm naturā & cõſuetudinem patriæ, & loco, & tēpori conueniens. Cũm ergo vnum ex his deficiat, non eſt amplius lex: ex quo cũm in tali caſu ſemper abeſt honeſtas ſecundũm naturam d. §. j. inſti. de nuptijs. & ſecundũ conſuetudinem patrię quæ hoc reputat inhoneſtũ. Ideo videtur ꝙ talis conſenſus non poteſt expreſſe tolli, multominus per prædicta iura generalia, ad minus in ſpõſalibus quòd non ſit ſufficiens cauſa ad dirimendum ea ſi deficiat conſenſus patris, etiam ſi ſint promiſſiones de pręſenti, dummodo (vt dixi) ſint factæ ſine honeſtate, & per ſubornationes, ſeu ſeductioſas blãditias, & diabolicas machinationes.

Et ad ea quæ dicuntur, ꝙ ſpõſalia de pręſenti habētur pro vero matrimonio, ita ꝙ ſunt indiſſolubilia, dic ꝙ hoc põt eſſe verũ in ſponſalibus debitè & ſecũdũ honeſtatem factis, & non contra honeſtatem: qm̄ in his repugnat vna qualitas legis quę impedit ne talia ſponſalia cõprehendantur ſub lege, quæ eſt ſcilicet honeſtas. Et etiã non reperiuntur iura canonica quæ expreſsè tollãt diſpoſitionē dicti §. primi. inſti. de nuptijs. imo cõſtitutiones ſummorum põtificum (de quibus ſuprà) videntur illam approbare.

Etiam textus in d.c. ex publico. de conuerſione coniugatorum, dicit matrimonium eſſe diſſolubile quãdo eſt cõſummatum, ſed ante cõſummationem eſt diſſolubile vno caſu ſcilicet per ingreſſum religionis, vt ibi dicit textus. Alio etiam caſu per ſummum pontificem diſſolui poteſt, vt inquit gloſſa finalis ibi: ergo erit etiam in alio caſu vbi eſt maior ratio, ſcilicet quando non eſt qualitas legis, puta honeſtas, & contra ciuilem & naturalem rationem. Et in iure non tantum conſideratur iuſtitia quantum honeſtas c. porro. xxxv. q. iij. vnde leges, quæ dicunt concubinas poſſe haberi, non ſunt leges, quia ſunt inhoneſtæ, vt l. vnica. C. de concubinis. & lege ſi. in fine. C. communia de manumiſſio. Si ergo eſſet lex papalis, ꝙ promiſſio alicuius filiæfamilias etiam per verba de præſenti perſuaſionibus, machinationibus, blandicijs, ne dicam fraudibus, & deceptionibus alicuius iuuenis, ſine conſenſu patris extorta haberet vim matrimonij indiſſolubilem: ita ꝙ dicta filia ea inuita teneretur, etiam vltra velle patris conſummare matrimonium cum ipſo iuuene, tanq̄ iniqua non teneretur, & tanq̄ cõtra honeſtatem facta. Multo ergo minus leges generales, de quibus ſuprà ſunt ſufficientes ad inducendum ius expreſſum. Pro ſolutione huius quæſtionis, ita ꝙ dicta filia teneatur in vim alium aſſertarum promiſſionum conſummare matrimonium, iunctis his quæ ſupra dicta ſunt: ex quo etiam filia aſſerit ſe nunq̄ veraciter conſenſum præſtitiſſe, nec eidem promiſiſſe: ex quo cũm non ſint probationes ſufficientes nec legitimæ (vt dictum eſt) non tenetur matrimonium adimplere, argumẽto tex. in cap. conſultationi. extra de ſponſa. & matrimo. Ne tamen quid omittatur quo ad reſpõſiones obiectionum canoniſtarum allegantium etiam pro ſe textum, in lege nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. ff. de regulis iuris. Dico ꝙ clara eſt reſponſio, ita ꝙ ſi non eſſet niſi concubitus & non conſenſus, ꝙ non eſſet matrimonium. & hoc eſt clarum, vt vult ibi Decius poſt gl. ſed etiam quod textus ibi affirmet, ꝙ ſolus conſenſus faciat perfectum matrimonium & indiſſolubile non. Cũm ſit textus ad literam in d.c. ex publico. extra de conuerſio. coniugato. vbi non dicitur perfectum & indiſſolubile, niſi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in caſu præmiſſo talis textus nihil facit, quia non ſumus in conſenſu vero & legitimo, ſed erroneo, qui non habet effectum, cũm qui errat non conſentit. Et iura canonica dicentia ꝙ conſenſus facit matrimoniũ, intelliguntur de vero & legitimo conſenſu, & non de erroneo, deceptiuo, ſeu ſeductiuo, aut fraudulento, prout in proprijs verbis de legitimo conſenſu ſunt textus in ca. penul. de ſponſali. & in c. licet. & c. ſi. extra de ſponſa duorũ. Non enim legitimus eſt, quando fit ſine voluntate parentum, vt dicit tex. in dicto c. aliter. Aut quando eſt extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, vt in c. cũm locum. cum c. ſeq. & c. conſultationi. extra de ſpõſal. ſeu per fraudes, ſeductiones, ſollicitationes, & ſubornationes: ſed potius dici debet fraudulentus, ſeductiuus, deceptiuus, aut aliàs indebitus, nec verus & ſic non legitimus: & notanter voluerunt illi textus loqui de legitimo conſenſu ad tollendum fraudes & ſeductiones, ne iura dent occaſionem delinquendi, & extorquendi conſenſus illegitimos contra iura prohibitos.

Item etiam textus ibi & ſimiles non tollunt alia requiſita, nec dicunt ꝙ ſolus conſenſus filiæfamilias faciat matrimonium: ex quo non tollitur alia diſpoſitio requirens alium conſenſum q̄ filiæ: cũm non ſolum ſit de iure ciuili requiſitus, ſed etiam de iure canonico. d.c. aliter xxx. q. v. & d.c. non omnis. & c. honorantur. xxxij. q. ij. ex quo prædicti textus nõ tollunt illud quod dictũ eſt, ꝙ ex quo nondum eſt perfectum matrimonium, ꝙ patre contradicente ſeu inuito & filia non perſiſtente in primo conſenſu quòd teneatur, nec cogi poſſit ad perficiendum illud matrimonium, & iſte eſt caſus qui ſæpe euenit.

Non tamē vellem dicere ꝙ ſi matrimonium eſſet perfectum per conſenſum, & conſummatum per copulam

carnalem

carnalem sine consensu patris, quòd pater posset illud dirimere, aut facere simpliciter dirimere, sed multis videretur, quòd tunc non possit cogi ad eam dotandã, nec ꝙ debeat cogi, vide quæ hic ante dicta sunt.

Et, vt semel finis imponatur huic materiæ quę licet multum sit vulgata, tamen in dictis canonistarum malè intellectis datur occasio delinquendi, ita quòd hodie pullulãt huiusmodi sollicitationes, seductiones, machinationes, & subornatiões filiarumfamilias, quæ sunt faciles ad decipiẽdum: & vt plurimum contra propria commoda laborãt: cùm de facili credant. Etiam non est præsumendum, ꝙ ius canonicũ intendat inducere occasionem delinquẽdi. Credo indubiè, ꝙ necessarium esset facere statutũ aut ędictũ generale in Gallia: ꝙ nemo cuiuscũq; conditionis sit, audeat seu præsumat deinceps sollicitare, aut sollicitare facere verbis, donis, promissionibus, aut aliàs quouismodo seducendo, seu subornando filias cuiuscũq; conditionis existant ante vigesimumquintum annum, ab eisdem per verba de præsenti aut alias promittendum sine scitu & volũtate parentum sub pœna perpetui ęxilij & confiscationis bonorum: & quòd filiæ tales promissiones nõ faciant sine consensu eorum parẽtum sub pœna priuationis dotis, & bonorum parẽtum. Et intrepidè crederem istud statutum esse validum per doctrinam Bal. in lege omne. C. ad Tertulianum. vbi tenet valere statutum quod pœnam imponit filijs cõtrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu tale statutum non vetat substantiã matrimonij, sed punit malos mores. Et si statutum seu cõsuetudo possit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, vt dicit Bal. in rub. extra de cõsuetudine. Ideo multo fortius rei illicitæ, puta sollicitationi, seductioni, & subornationi, potest imponi pœna. Aliàs sequeretur, ꝙ ius canonicum (vnde tota æquitas, & forus animæ oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ fraudes, dolos, sollicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci debent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto cõtradiceret ius canonum. Ex quo negari non potest, quòd quo ad primum articulum valebit tale statutum, cùm sit punitiuum malorum, & delictorum: ex quo est fauorabile, cùm intersit reipublicæ ne delicta remaneãt impunita. Et de hoc articulo per quẽ imponitur pœna cõtra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutum & validum & rationabile cõtra huiusmodi sollicitatores, seductores, & subornatores, cùm solum fiat ad euitandam occasionem delinquẽdi, cùm sollicitationes ita puniãtur vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones, & subornatiões sint prohibitæ omni iure, etiam diuino, cùm seducere, sit extra bonos mores trahere, & de iure ciuili sollicitatiões prohibẽtur. l. & si abducti. C. de plagiarijs. l. & tuum. ff. de seruo corrupto. l. si quis filio persuaserit. C. eodem. Persuadere enim est plusq; cogi. l. j. §. persuadere. ff. de seruo corrupto. & dicit Salicetus in lege vnica. quasi in fine. C. de raptoribus virginum. ꝙ persuasio dolosa est plusq; violẽta coactio, & persuasio cũ donis habetur pro raptu, vt dicit Ange. in §. j. per illum textum. in authẽ. de lenonibus. colla. iij. & sequitur Baptista. de sancto Seuerino in repetitiõe l. cũctos populos in ix. charta. C. de summa trini. & fide cath. & contra prædictos sollicitatores est tex. multum notabilis in lege sollicitatores. ff. de varijs & extraordi. cognitio. canonizatus in cap. sollicitatores. de pœniten. distinctio. j. dixi in consuetu. ducatus Burgundię in rub. des iustices. in glo. & droictz. numero lviij.

De secundò articulo, quòd filia nõ posset aliquid petere, est iuridicum & rationabile, vt dicit Ioannes Lupus in repetitiõe cap. per vestras. de donationibus inter virum & vxorem. folio lxxxvij. & lxxxviij. vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quòd si filia cõtraxerit matrimonium sine cõsensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere. Et ista est cõsuetudo in ducatu Borbonij, vt scribitur in libro cõsuetudinario illius patriæ. tit. des successions. articu. 3012. Et in patria Aruerniæ. ti. eodem. des successions. artic. xxxvj. in lib. consuetudinum illius. Et dicit Petrus de Ancha. cõsilio suo xx. quòd valet tale statutum imponens pœnam amissionis dotis mulieri nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hęc iusta causa exhęredationis. l. nõ tantum. §. emancipatus. ff. de verborum posses. contra tabulas. facit. §. causas. in fi. iuncta gloss. in verbo, vsq; ad xxv. in authẽ. vt cùm de appellatione cognoscitur. collatio viij. Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, vt dicit Sali. in lege iij. C. de adulterijs. Et prędicta lex fuit à multis regibus Castellę facta: quos Ioannes Lupus in dicto loco. fol. lxxxix. recitat. Et, vt dicit, leges prædictas nemo sanæ mẽtis iniustas dicet, cùm per eas si obseruentur dissensionum & inimicitiarum tolletur materia, litiũq; & iurgiorum adimetur occasio, parentibus ac filiabus optimè consuletur. Et, vt ait, ne naturæ & parẽtum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia iniqui peruersiq; hominis dolis & suasionibus assentiret, parentes cognatosq; iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit & est, has & similes condere leges, quibus hominum & nonnunq; famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur sub coniugij velamine innocentes decipere filias, qualis exinde dolor, qualisq; animi commotio parẽtibus euẽtura sint, iudicet qui filias habet. Vnde, vt & idem Ioãnes Lupus ait, cõtra tales facinorosos rex Alphonsus insurgens grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

Redeundo ergo ad propositum vnde digressi sumus, dico etiam ꝙ honestas requiritur in voto. c. magnæ. §. Et quidem tria præcipuè duximus in hoc negocio attendẽda, quid liceat secũdùm æquitatem, quid deceat secũdùm honestatem, & quid expediat secundùm vtilitatem. extra de vo. & vo. redemp. Item etiam in iureiurando. c. de forma. xxij. q. v. & hoc in iuramento fidelitatis, prout etiã recitatur in titulo, de forma fidelitatis. in vsibus feudorum. facit. c. vnusquisq; xxij. q. iiij. & etiam in alio iuramento. c. quemadmodum. extra de iureiurando. Honestus enim modus in omnibus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, vt dicit textus in lege ex dãni. in princip. ff. de damno infecto. & grauis iniuria videtur quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. l. miles. §. socer. ibi, quare non iniquè. ff. ad legem Iuliam de adulterijs. textus notabilis in lege reprehendenda. C. de institutio. & substitu. dixi amplè suprà in prima parte, in ij. consideratione. vbi commendaui honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita.

Et cùm, vt ante dictum est, non tantum consideratur iustitia quantum honestas d. ca. porro. xxxv. q. ij. & dicit Ioannes de Turrecremata in capitu. primo. §. pręterea. cũ quo legit d. c. erit autem lex honesta. iiij. dis. Ideo videtur,

ꝙ istud præceptum iuris, honestè viuere, sit excellentius eo quod dicitur, ius suum vnicuiq; tribuere.

Secundus angulus turris Bal. continet secundum pręceptum iuris quod est, alterum non lædere. & ideo quod tibi non velles fieri, alteri non feceris: vt in principio decreti notatur, vbi textus dicit. Hoc est enim lex & prophætæ: ęquissimum enim visum est creditorem ita agere rem debitoris vt suam ageret. &, vt dicit Hierony. ad Celantiam, & allegat Guillielmus Rouille in suo compendio iustitiæ libro primo c. xiij. quòd infinitę sunt partes iustitię, quas omnes vna breuis sententia comprehēdit, videlicet. Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. facit text. in ca. ponderet. l. distinc. & habetur Thobiæ iiij. & in ca. licet. xlv. distinc. & in c. dilecti. de maio. & obediētia, ideo vt ibi dicit ipse le Rouille. Beatus est qui potest dicere cum beato Iob. Nulli nocui hominum, iustè vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canere cum psalmo cx. Perambulabam in innocentia cordis mei ī medio domus meę. Et, vt dicit Pyrrhus, post sua commentaria consuetudinum Aurelianeñ. ex hoc pręcepto pendent leges & prophætarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuēs iustitia. Hęc autem vera germanaq; iustitia est, quæ nunq; alterum lędit, nunq; quę vult lędere, nec ipsa, nec per alium, nec palā, nec clam, neque quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & suprà positis videtur, quòd istud pręceptum sit excellentius cùm omnes partes sub se comprehendat. Et, vt amplè probat Plato in suo dialogo de rhetorica. Maximum malorum est inferre iniuriam. ex quo ergo ex cōtrario maximum bonum est alterum non lędere.

Tertius angulus turris Bal. continens tertium præceptum iuris, quod est ius suum vnicuiq; tribuere. & istud debent habere principes & prælati in subditos, & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Baldus in dicto procemio Gregoriano in fi. & est iustitia ad alterum. Nā sibi ipsi propriè nemo est iniust⁹, et dicitur ad aliū. Et licet duo præcepta ante posita videantur excellētiora, tamē videtur ꝙ non sufficit honestè viuere, & alterum nō lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit glos. in verbo, ius suum. in §. iuris præcepta. insti. de iustitia & iure. et in lege iustitia. §. j. in verbo, cuiq;. ff. eodem. Non enim solum nobis nati sumus, ortusq; nostri patrem patria vendicat, partē amici: atq;, vt placet Stoicis, quę in terris gignūtur ad vsum hominum omnia creari. Homines autem hominū causa esse generatos, vt ipsi inter se aliij alijs prodesse possent. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre mutatione officiorum dando accipiendoq;, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero primo Officiorum. Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione. ff. de verborum obliga. & c. non satis lxxxvj. distinctio. Et de ista parte iustitiæ dixi in commento nostrarum consuetudinū in rubri. des iustices. in gloss. j. Et ex dictis ibi videtur ꝙ istud præceptum in quo comprehenditur iustia sit excellentius alijs, cùm iustitia prosit sibijpsi, omnibus & reipublicæ: & videtur quòd prima duo præcepta tantum prosint sibijpsi, ex qua ratione maioris vtilitatis tertium dicitur esse excellentius.

TRigesimaseptima consideratio. Eo quia, vt habetur Sapieñ. xj. Omnia in mēsura. & numero, & pondere disposuit Deus. Ideo videndum est primò de numeris, & quia suprà in decima parte, in xlix. consideratione. vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior & perfectior. textus in procemio sexti decretalium dicit ꝙ numerus senarius est perfectus. & ibi gloss. quæ ad hoc allegat ca. vnicum. xxxv. q. iiij. Et dicit dicta gloss. ꝙ secundùm Arithmeticos sunt quatuor generationes numerorum.

Prima quæ incipit ab vno, & durat vsq; ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos quod est vnum, vt dicit textus in ca. placuit ij. xvij. q. j. quia incipit ab vno.

Secunda dicitur decadicorum, à decade quod est decē, & durat vsq; ad centum.

Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum & durat vsq; ad mille.

Quarta verò milledicorum, à mille incipiens & durās vsq; in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tñ, alios imperfectos. ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes. Numerus perfectus est, qui constat vel resultat præcisè ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit ibi gloss. est ergo sciendum quæ sunt partes aliquotæ: & dicuntur quæ aliquotiens sumptę de per se reddunt suum totum præcisè. i. non plus, nec minus, vt in numero senario qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo et aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotę: quia quatuor aliquotiēs sumptum faceret octo vel plus.

Ex his infert, ꝙ omnes partes aliquotæ sunt hęc: vnū, duo, tria, sed vnum duo tria faciunt sex, ergo senarius numurus est perfectus secundū diffinitionem numeri perfecti, quæ est Ioannis Andręæ in prædicto loco.

Exemplificat idem ibi & in genere decadicorum, in quo (vt dicit) est alius numerus perfectus & solus, scilicet xxviij. tolle partes scilicet dimidiā & circa l. nomen. §. portionis. ff. de verborū signi. quia vltra dimidiā nō esset reperire aliquotas. Nam xiiij. est pars aliquota, quia bis sumptum facit xxviij. xiij. xij. xj. x. ix. viij. nō sunt partes aliquotę de xxviij. quia aliquotiens sumptę non inferunt pręcisè suū totum, sed plus vel minus. Nam xiij. bis sumptum facit xxvj. ter sumptum facit xxxix. & sic plus vel minus, & sic de singul. vij. verò est pars aliquota quia quater sumpta infert suum totum scilicet xxviij. vj. & v. non sunt partes aliquotę iiij. verò est pars aliquota, qa septies sumptum infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia xiiij. vicibus duo sumptum facit xxviij. & xxviij. vicibus vnum facit xxviij.

Ex prædictis etiam infert idem Ioan. Andr. ꝙ omnes partes aliquotæ de xxviij. sunt xiiij. vij. iiij. ij. j. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat præcisè totum, ergo secundùm diffinitionem præcedentem xxviij. est numerus perfectus, & ita de alijs numeris perfectis dicēdum est: hęc ille vbi suprà.

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosq; referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitā vnitatē alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatē, sed illam bonorum, hāc malorū exordium & causam esse dicebat.

cebat. Vnitatis ſiquidē natura inſita circūferentiæ temperiē, animis virtutem, ſanitatē corporibus, domibus & ciuitatibus pacem, & animorum gignit conſpiratum, hoc eſt vnanimitatē & tranquillitatē. At dualitas diuerſa oĩa, aëri hyemem cōtribuit, animis malitiam, ęgritudines corporibus, ciuitatibus ſeditiones, & domibus inſidia inducit: hæc ait Celius lib. xij. antiquarum lectionū c. vij. vbi dicit ꝙ omne malum ex diſparili inoritur volūtate. Addo de vnanimitate quod dicit Cicero lib. ij. offi. Magnas vtilitates adipiſcimur conſpiratione hominū atq; conſenſu. Hinc ex conſequentibus numeris parem quidem demonſtrauit indignū ac deficientē, atq; imperfectum, imparem verò plenum ac perfectū. Etenim pari permixtus vim ſuā ſeruat perpetuò, cōduplicatus verò eundem gignit: ita vt fœcundus ſit, habeatq; principij vim, diuiſionis ipſe neſcius, vnitate ſemper in eodem redundante: par verò imparem nunq̃ producit, neq; eſt indiuiſibilis. Et ideo Homerus vnitatis naturam in boni quidem portione conſtituit, in mali verò dualitatem, & ſuperis imparia ſemper conſtituit, vulgari prouerbio vtimur, quo etiam vſus eſt Poëta in Georgicis, vbi ſic ait.

Numero impari gaudet deus.
Inferis verò paria.

Carolus Bouillus in quada epiſtola ad dominū Ioānē Ganaium quærebat quare eſt, ꝙ Arithmetici parem numerum in fœminam, imparem vero in maſculum figurāt: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerum præſtantiorem eſſe.

Prima, quia quod vicinius & ſimilius eſt ſuo pricipio, id præclarius eſt: eo quòd ſuo fonti diſſimilius, aut ab eodem ſemotius. Atqui impar numerus ſimilior viciniorq; eſt monadi omniū numerorum fonti, quādoquidē à monade impariū inchoare ſeries dictitatur. Par verò numerus abiunctus eſt diſcluſusq; à monade, primatum habens in dyade. Eſt itaq; impar pare præſtantior, meritò vt maſculus & forma, par verò vt fœmina & materia.

Secunda ratio, quod magis vnum eſt, illo pręſtat quod eſt minus vnum. Impar autem numerus eſt numero pare magis vnus. Nempe monas imparium princeps eſt, maximè vna, & ex toto inſectilis. Omnis verò alius impar æquas partiones reſpuit, quæ tamen cunctis paribus accommodantur, eſt itaq; impar (vtpote magis vnum) pare præſtantius.

Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris eſt medium. Par verò imparis extremū. Ratio quippe medij, ratio eſt vnitatis, at extremi nomē dualitatis eſt nomen. in cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum eſſe medium, extrema verò duo aut plura medium ipſum vallantia, & circa illud collocata præcellit. Igitur impar parem, ſicut & monas dyadem, & medietas extremitatem.

Quarta ratio, imparitatem voca monadem, paritatem verò dixeris eſſe dyadem, liquet imparitatē in tātum præſtare paritati, quantū dyas ſuperatur à monade. Sicut em̄ pręſtat mediū eſſe per ſe ſine extremis, q̃ extrema per ſe ſine medio, ita præſtantior eſt ſimplex imparitas ſine paritate, q̃ ſimplex paritas ſine imparitate. eſt autem monas per ſe vt medium ſine extremis, ſiue vt medietas & imparitas ſine extremitate atq; paritate: dyas verò eſt vt extremū ſine medio, vt ve paritas & extremitas ſine imparitate & medietate. Sicut conſtat præſtare actum eſſe ſine potentia, q̃ potentiam ſine actu, vnū eſſe ſine duobus q̃ duo ſine vno, formā ſine materiā, q̃ materiam ſine forma: virū ſine muliere q̃ mulierem ſine viro: intellectum ſine ſenſu q̃ ſenſum ſine intellectu, perfectum ſine imperfecto, q̃ imperfectum ſine perfecto. Et ibi vide quomodo diffinit monadem, dyadem, & triadē: & dicit ꝙ trias eſt primus perfectus numerus, hoc eſt primus, ĩ quo omnis natura relucet tam medij q̃ extremi, tam paritatis q̃ imparitatis: ſed nō eſt paritas, nec forma, nec materia, ſed neutra, vt ibi comprobatur, ſed eſt totus integer perfectus, tam medij q̃ extremorū naturam vnicè cōplectēs. Ex his infert quicquid in numeris eſt, trinum eſt. Nam aut imparitas, aut paritas aut neutrum, quod eſt ex ambabus totū ſiue monas, dyas, trias. quicquid em̄ eſt poſt triadem priorum eſt reſumptio numerorū, quemadmodū nihil etiam philoſophi in rebus nouere præter tria, actum, potentiam, totum, formā, materiam, totum. Sed cū actus ante potentiam perſeueret infœcundus, & potentia pariter, priuſq; illi cōmiſceatur actus, nullipara ſteriliſq; eſſe dinoſcatur. Liquet primū partum oriri ex amborum copula, hoc eſt ex triade, quæ monadis ad dyadis eſt vinculum. Cùm itaq; quaternitas ſit primus poſt triadē numerus, manifeſtum eſt his tribus monade, dyade, ac triade, ſolam ſuperſtātialem dignitatem eſſe metiendam: quaternitate verò primum dei partum primam ve creaturam haud incongruè nobis pateſcere. In monade primus actus ineſſe procedit. In dyade potentia ineſſe ſtabilitur. In triade vero fit amborum congreſſio. In tetrade porro, & omni deinceps numero cūctis eorum partus ac fœtus liquido deſignantur.

At idem Bouillus in epiſtola ſequente inſtat pro numero pare. Primo ſic. Is numerus potior eſt, qui & origine antiquior, ſed numerus pars eſt huiuſmodi.

Secundò ſic inſtat & obijcit contra prædicta. Aequalitas eſt inæqualitate pręſtantior, par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur, igitur.

Tertiò, ſic opponit. Socialitas præſtantior eſt ſolitudine. paritas autem ſocialitas quædam eſt, & parium æqualium ve vnitatum mutua præſtantia, quod accidit in dyade, imparitas verò quędam eſt ſolitudo, quā ſocialis amor à cunctis rebus expellit, igitur.

Et ad prædictas tres inſtantias idem ibi luculentiſſimè & philoſophicè reſpondet & in fine cōcludit, ꝙ impar numerus eſt præſtantior pare.

Et facit, quia in c. nuptiæ, xxxij. q. j. dicit textus ꝙ impar numerus eſt mundus, par vero immundus. Celius lib. xij. c. ix. in princi. vltra dicit Monada numerorum eſſe patrem, Dyada vero matrem. proinde inter numeros prętare qui Monadi præcipuè aſſimilentur. Ex ſuprà deſcriptis iam poteſt ſciri quomodo laudandus ſit numerus ternarius. de quo amplius infrà eodem.

De laude verò quaternarij numeri ponit idem Celius eodem lib. xij. c. ix. de quo in c. non debet. extra de conſangui. & affini. vbi dicitur, ꝙ prohibitio cōiugij corporalis, ſeu copulæ coniugalis, quartū conſanguinitatis & affinitatis gradū non excedit. cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene cōgruit, quia quatuor ſunt humores in corpore qui cōſtant ex quatuor elementis, vt ibi. & in c. in quadā. in fine. de celebra. miſſarū. & in c. j. xv. diſt. & ſicut annus per quatuor voluitur tēpora, ſic & nos quaternum ſolēne agimus ieiuniū per quatuor anni tempora, vt in c. ij. lxxvj. di. Accurſius in gl. ij. in l. hæreditatum. ff. ad l. Falcidiā. ponit tm̄ quatuor ętates hominis, ſcilicet pubertatē, adolenſcentiam, iuuentutem, & ſenectutem ſeu ſenium.

De laude verò quinarij vide per eundem Celium vbi suprà.c.decimo.

De senario verò dixi hic ante aliqd,& gl.in prooemio sexti.in verbo,perfectus.eū extollit:ex eo quia sex sunt hominis aetates,etiam sex mundi generationes.vt patet in d.gl.& de isto numero Celius loquitur in d.lib.xij.c.xj.

De septenario,& eius potestate quae est multiplex idē Celius ibi c.xij.& lib.ij.c.lvj.& gloss.in verbo,senarium.in d.prooemio sexti.quae dicit eum esse perfectū.allegans ad hoc glo.j.in fine.in summa.de poenit.di.j.sed quòd intelligitur ibi perfectus:hoc est multis similibus approbatis in quantitate numeri,prout ponit multa exēpla ad hoc glo.fi.in c.j.de celebra.missarū.Primò,septē sunt horę,quibus laudare debet deminum deū nostrū pręsbyter.vnde psal.cxviij.Septies in die laudem dixi tibi.& iste septenarius numerus ob hoc sacratus dicitur,vt in cap.pręsbyter.xcj.di.Secūdò,septē sunt dona spiritussancti.Tertiò,septē petitiones in oratiōe dominica.Quartò,septē psalmi poenitentiales.Quintò,septem diaconi sicut septem candelabra.& Sextò,ibi gl.ponit,ꝙ septem sunt dies seculi,& septem aetates,quibus completis finietur mundus.

De isto numero vide per Beroaldū libro de septē sapiētū sentētijs in initio.& G.Bn̄dicti in sua repe.c.Raynu.in verbo,& soboles quā gestauerit.nume.xxv.de testamentis.Et amplē de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus paruus Bellosanēsis in suo septenario.vbi sunt tercentum versus & vltra.de materia,ideo videas illū.& idē Celius lib.xj.c.xxxvj.post Senecā ait,ꝙ septimus quisꝙ annus aetati signum imprimit.Et iuxta istum numerum septenarium istud opus continet 700.considerationes.

De octonario numero.idem Celius lib.xij.c.xiij.

De nonario vero habetur per eundē Celium eodem lib.c.viij.de quo dixi s̄.in iij.parte,in l.consideratione.

De numero denario seu decēnario & eius potestate habetur per eundem Celium eodem lib.xij.c.xiiij.

De laude aūt numeri duodenarij haberetur per scribentes super psal.cviij.qui incipit.Deus laudē meā ne tacueris.in versi.Fiāt dies eius pauci,& episcopatū eius accipiat alter.i.apostolatum,qui erat in numero duodenario.

Sunt etiam xij.articuli fidei,& duodecim tribus Israēl secundùm filios Iacob.de isto numero vide quę dixi suprà in tertia parte,in xxix.cōsideratione.vbi posui in quibus figuratus fuit numerus duodenarius apostolorum.hic nō repeto.

Et de duodecim numeris,vide in tractatu quem fecit Carolus Bouillus de eisdem.

De laude vero numeri ternarij (quoniā omnē trinum perfectū)& numerus ternarius est perfectus,teste Aristo.j.de coelo & mūdo.qui est suprà alios laudādus ex lxxxij.actibus quos discernit Io.Ludouicus Viualdus per ternarium numerū in suo tractatu de laudibus trium liliorum Franciae questio.ij.quos hic non transporto.de aliquibus dixi suprà in v.parte,in xxxj.consideratione.

Sed vltrà illos adde,ꝙ tres sunt gradus rationalis naturalis:naturae,deorum,daemonum,sed deorum est excellentior,vt ait Celius libro primo.suarum antiquarum lectionum c.xxiij.

Tria sunt praecepta iuris quae supra posui hac eadem parte,in xxxvj.consideratione.

Tres sunt modi cognoscēdi vires perfici,& ex quibus peruenitur ad notitiam rerum.de quibus etiam hac eadem parte,in xxiij.consideratione.

Tres vitas esse dicimus,actiuam,contemplatiuam,& mediam.eadem parte,in xxxiij consideratione.

Tres sunt sectae mundi.eadem parte,considera.xx.

Tres sunt modi regendi.hac eadem parte,conside.lv.

Tres psalmi & totidem lectiones dicuntur in habdomada paschae & pēthecostes c.in die.de consecra.distin.v.Et inter alios Celius eodem lib.xij.c.ix.loquens de numero ternario,dicit ꝙ philosophi Pythagorici voluerūt imprimis trinitatē mensuram omniū rerum esse,ea ratione (vt credit) quoniā summus oīm rerū opifex ternario numero vniuersa dispensat,imo etiā res ipsae numero eodem terminari dignoscūtur.ad quod respiciēs poëta iā s̄.allegatus.numero inquit deus impare gaudet.siquidē ineffabile illud agens creat primo singula,rapit mox,ac deniꝙ perficit.Singula quoꝙ imprimis ab illo perenni fonte effluunt,dū nascūtur:deinde in eundē refluunt dū originem mox suā repetūt,postremo perficiūtur vbi in suū redierint principiū.Idipsum vaticinatus Orphaeus Iouē principiū medium,& finē vocauit.vniuersi principiū,vt producit.medium,vt producta retrahit ad seipsum.finē,vt redeuntia perficit,sed in cōuersione hac trinitas obseruatur mira qn̄ in ea Mercurius primū obtinet gradū animos per rōnem ad sublima reuocās.Secundum Venus per visum ad superna proliciēs.Postremū Phaebus idipsum efficiēs per auditū.& Mercurius quidē ad ipsum pręcipuē prolectat bonū.ad intellectū Venus,in quo radiās pernoscitur pulchritudo prima.ad animam vero prouocat Apollo,cuius est harmonia peculiaris.hinc regem illum vniuersorū bonum,pulchrum,iustūm:quod saepius à Platone significatur,possumus nūcupare bonū,inquā,dum creationē obit,vbi allicit pulchrū.At iustū quatenus pro cuiusꝙ meritis perfectionē elargitur.Pythagoricos item Plutarchus scribit vnitatē solitos Apollinem nuncupare,Diada verò litē & audaciā.Triada autem iustitiā.Cùm em̄ iniuriae illatio aut perpessio per defectū obueniat,aut excessum inseritur ijs iustū ad aequalitatē retrahens.Sed illud multo grauius,principem deum tribus coli.Adoratione,Thuris sacrificio,& hymnis.Et id vtiꝙ ter ex totidem Hemispherij pūctis,mane,vespere,meridie.Proinde legibus sanciri notum est ortum ab adorantibus spectandum,quod est Pythagoricis obseruatum,nec spreuit Christiana religio,vt suprà ista parte dixi in xiij.consideratione,in qua de quatuor partibus terrae fit mentio.

Trimegistus ad meridiem conuersus ad ipsum obibat.Moyses,Iudaeiꝙ ad occidua.Ratio inde promi pōt,quòd ab oriente motus est diurnus.At planetę quos esse doctrina Ptolomaei statuit velut coelestiū signorū animas,ab occasum vertiginis sumūt initia.Sed viuificū lumē à meridie per circuli redit obliquitatem.Adoratio reuerentiae,cultū exhibet,Thus suauissimę cognitiōis diuinę distributionē cōplectitur,Hymnorū suauitas coelorum refert cōcentū,vt Pythagorici sentiunt.nec tacuit Mercurius,vel substātiarum harmoniam separatarum in laude intellectuali,vt Peripatetici.Et inter haec tria de adorationis praestantia scribit idem Celius libro iiij.c.xxv.vbi religiosissimè eam commendat.Cùm verò quaepiam adnotata comperi de supplicum moribus,hic transponere curaui.Celius enim libro antiquarū lectionum viij.c.xxxix.in fine.de ijs ait.Ad supplicantium ritum spectant,quae in Graecorum commentarijs obseruata nobis sunt.Veteribus inquiunt,diu receptissimi fuit moris,vt supplicantes caput,dextram,genua eius cui se ingererent supplices contingerent.non

tingerent.nõ tamẽ totũ caput:sed mentũ modo, vt statuere videtur Homerus. vel barbæ meditullium, qđ probat Euripides. id verò quia sit in nobis pars ea principalis, vt in qua rationalis collocetur potẽtia dextra, verò q̃m inibi maxima insit ad agendũ facultas. Genua propter motus et progressionis necessitatẽ. Tria verò hæc Symbolicè cõsensum, actionem, progressum ad ea quæ peterentur præstanda, complecti videntur, & velut Auguria finis supplicandi apud Persas, quem omitto.

Refert Aul. Gellius not. Atticarum lib. xiij. ca. xj. ꝙ numerus conuiuarum incipere debet à gratiarum numero, hoc est à tribus & progredi ad musarum, idest ad nouem, vt cùm paucissimi cõuiuæ sunt, non pauciores sint q̃ tres, cùm plurimi non plures q̃ nouem.

TRigesimaoctaua cõsideratio sit de tribus temporib⁹, præterito, scilicet præsenti, & futuro, qđ sit excellentius. Nam, vt dicit glos. in proœmio institutionũ. in §. j. in glos. prouidẽtia. Triplex est hominis status. Memoria pręteritorum, scientia præsentiũ, & prouidentia futurorũ. vnde Seneca libro de formula honestę vitæ ait. Si prudens est animus, tribus dispensari debet temporibus, pręsentia ordinãdo, futura prouidẽdo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdet vitã. qui nil de futuro pmeditatur, in oĩa incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi debent, vt illa sustinere possimus, & ista moderare. A pręterito verò nulla est potẽtia cũ factũ nõ põt nõ esse factũ. l. in bello. §. factę. ff. de capti. & postli. reuer. Et hoc solo priuatur Deus, quia non potest facere pręterita nõ fuisse. glos. in verbo, restitui. in l. vnica. C. de raptu virgi. vbi refert dictũ Augustini, ita dicentis. sed corruptę allegat: quia est dictũ Hierony. secundũ textũ quẽ allegat ad hoc in c. si Paulus. xxxij. q. v. vbi dicit. Audacter dicã, cũ omnia possit Deus, suscitare virginẽ nõ potest post ruinã. & ita dicit textus in d. l. vnica. Cũ virginitas, vel castitas corrupta restitui nõ potest. De pręsenti autem nõ habemus nisi nunc (vt dicunt philosophi) Ideo videtur, qđ futurũ sit excellentius quoad viuentes. Sed cũ nihil sit incertius eo. Cũ nihil sit incertius hora mortis. l. j. ff. de condi. & demon. & etiã scribitur Math. xxiiij. Marci xiij. & Luc. xij. Dico igit̃ vobis, vigilate: quia nescitis diẽ neq; horã, imo futura sunt incerta apud hominẽ. l. sed & si restituatur. §. fi. ff. de iudicijs. faciunt quæ scribũtur Ecclesiastici viij. ix. & x. Ideo videretur nõ esse considerãdum, nec ita extollendum sicut pręsens vel præteritũ qđ est certum. l. quia præsens. ff. si certum petatur. Et dicit textus in ca. si quis autem. de pœniten. dist. vij. Tene certum, & dimitte incertum. Et pro incertis à certis recedendum non est. c. fi. xxx. q. v. l. cogi. §. si pater. in fine. ff. ad trebellianũ. l. adoptiuus. §. cõtra. in fine. ff. de ritu nuptiarũ. Et in incertis locus est coniecturis. c. ad audientiam. extra de homicidio. l. continuus. §. j. ff. de verborũ obligat. Et inter omnia quę sunt de pręsenti: ideo excedere vidẽtur omnes res hui⁹ mũdi. sed illud tempus præsens labori impendendũ est & ad bonũ, iuxta illud Pauli ad Galath. vj. Dum tempus habemus operemur bonum.

Dicit tamẽ Lucas de Pẽna in l. j. C. de agricolis & censitis lib. xj. ꝙ inter cætera memoria gestarũ rerũ perutilis est, multitudinẽ em̃ scientiæ desiderat, qui scit pręterita. Sapientię viij. Et in alijs negotijs quę ingenio exercentur, imprimis magno vsu est memoria gestarũ rerum, vt ait Salustius in prologo Iugurthini. Nec dispar ędificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait Grego. j. dialogorũ. de his vide Senecam in loco ante allegoto recitatum per eundẽ Lucam de Penna in l. j. C. de conditis in publicis horreis lib. decimo. Ad hæc enim tria potissimè vita sapientis est dirigenda. vnde Bernardus.

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum, præsens, posterusq; sequens.
Præteriti recolens quæ sunt ventura videto,
Quæ præsentia sunt cum ratione gere.
Prodit enim vitam qui negligit anteriora:
Spernens ventura, captus vbiq; ruit.

Nam tela pręuisa minus lędunt. Si hic specialiter describere vellem oẽs excellentias præteriti temporis, quę antea factę fuerunt, nõ sufficerent decem volumina: sed quoniã omnia tendunt ad finem æternę beatitudinis, quæ est futuri temporis, cũ omnia excellat, vt dicit Petrus venerabilis in suis epistolis, ideo nihil est laudabilius. Cũ tali tempore, (vt habetur Apoca. xxj. Absterget Deus omnẽ lachrimam ab oculis eorũ, & mors vltra nõ erit, neq; luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt. Ideo meritò pręciosa in cõspectu dñi mors sanctorũ eius, beatarũ animarũ dotes erunt pro fide, visio Dei clara. quoniam secundũ Ioan. j. epl'a iij. videbimus eum sicuti est. de qua excellẽtia gloriæ visionis Dei, dixi suprà hac parte in ij. consideratione. Pro spe recta tentio. quoniã, vt habetur Sapientiæ iij. Tunc spes illorum immortalitate plena est. pro imperfecta dilectione Dei & proximi inerit feruentissima. de quo Sapientię v. Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes verò beatorũ corporũ erunt quatuor, de quibus Apostolus j. ad Corinthios xv. quæ non potuerunt esse tempore præterito, nec possunt esse de pręsenti. q̃m vt habetur Esaię lxiiij. & j. ad Corinthios ij. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ pręparauit Deus diligentibus se. hinc Plato in phedone multa de excellentia beatitudinis futuræ quę erit in patria cœlesti, & Aristoteles quos recitat Campegius in tractatu de vita supercœlesti, vbi amplè vide de beatorũ & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

TRigesimanona consideratio erit de annis, cũ habeamus plures annos, vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ in §. viij. in gl. dedans lan. titu. des iustices. de quibus ibi vide: quia non transporto. Licet ibi fiat mentio de anno felice, de quo habetur in l. vnica. C. de oblatione votorum lib. xij. & dicitur annus fertilis & abundans, quo anno debent fieri dona & oblationes principis.

Alius est annus magnus, de quo habetur in hystoria scholastica in ca. cœpit Noe. in fine.

Alius est annus Iubilæus. de quo habetur per Anton. Florentinũ in prima parte suæ summæ. titu. decimo. cap. iij. §. finali. vbi de eo. Et iste videtur excellentior propter eius vtilitates. de quibus ibi. et per Ioannem de Turrecremata in capit. quis aliquando. §. item in Leuitico. de pœniten. distinctio. prima.

Sed videtur, ꝙ annus Natiuitatis Christi sit excellentior, qui scit transactus vsque nunc ab initio mundi. Cùm dicatur annus gratiæ.

Est & alius annus magnus & maximus, de quo Censorinus in libello suo de die Natali c. xv. Item est & annus vertens. vt per eundem ibi c. xvj. & in ca. sequenti fit mentio de annis Romanis.

Sunt & alij anni de quibus per Lucam de Penna in l. siue ex prætoriano. in ij. col. C. de executoribus & exacto

vibus libro xij.vbi dicit,ꝙ est annus naturalis.de quo dixi
in dictis commentarijs.

Vsualis qui est à Ianuario vsque ad sequẽtem Ianua-
rium,& hoc apud Latinos.eo quia Ianuarius dicitur à Ia-
nua anni c.ieiuniũ ij.lxxvij.dis.vt dicit idem Lucas de Pẽ-
na in l.placuit.C.de collatio.fundorũ patrimonialiũ,lib.
xj.& dicam in consideratione sequenti.

Legitimus est ab Aprili vsq; ad aliũ Aprilem secundũ
lunationes,& hoc apud Hebræos & Græcos.d.c.ieiunium.

Ceremonialis est de festo ad festũ,& hoc apud omnes
gentes,de consecratio.dis.iij.ca.j.& in d.l.ex prætoriano.
Idem Lucas ponit quomodo annus à diuersis diuersam su-
mit incœptionẽ,& licet Christiani ab incarnatione Chri-
sti computent annos Christi,vt patet in textu.cap.primo
in principio,xxiij.distinctio.& ipsa computatio ita est fiẽ-
da.vt not Archidiaco.in cap.primo in principio,de reli-
giosis domibus libro vj.tamen in aliquibus regionibus à
natiuitate computantur,vt in Romana curia.vt in Deci-
sione rotæ.decisio.l.in nouis.Sed not.perpetuò,ꝙ secun-
dùm cursum Franciæ & Angliæ annus incarnationis nõ
incipit post annum Natiuitatis,sicut secundùm cursum
Romanæ curiæ:sed post annum resurrectionis Christi.&
hoc voluit dicere Decisio dominorum de Rota,numero
cviij.in nouis.Et de annorum calculatione,diuersitate,&
diuisione optimè tractat Philosophus Bergomas in sup-
plemento cronicarum libro octauo.& qui primi consti-
tuerint annum,& quod alij alium habebant,& quis inue-
nerit hunc annum quo vtimur,aut menses.de his vide
Polidorum de inuentoribus rerum libro ij.c.iiij.

QVadragesima cõsideratio erit de quatuor tẽpo-
ribus anni,scilicet vere,æstate,autũno,& hye-
me,& quod istorũ præcellat.Primò gl.in l.j.§.
æstatẽ.in verbo,autũnali.ff.de aqua quotidia-
na & æstiua,dicit,ꝙ quatuor sunt anni tẽpora.hyems,quæ
incipit medio Nouẽbris & durat tribus mensibus,finita
hyeme incipit ver & durat tantũdem,simili computatiõe
habita.Postea æstas quæ similiter cõputatur,postea autũ-
nus,& vltra dictã gl.sed hoc generalius dicit secũdũ textũ
ibi,ꝙ qñq; annus dicitur habere duo tẽpora,scilicet hye-
mẽ & æstatẽ,& durat quodlibet tẽpus senis mensibus.Et
incipit æstas ab æquinoctio vernali,et finitur æquinoctio
autũnali,& hyems alijs senis mẽsibus.& facit etiã tex.in l.
j.§.æstas.ff.ne quid in flumine publico,vbi etiã gl.in ver-
bo,refertur.idẽ refert,sed vltra addit quòd æquinoctiũ au-
tũnale est in nocte sancti Mathæi,& sic decimo die,exeun-
te Septẽbri.Sed vernale decimo die,exeunte Martio.Et,
vt ibidẽ dicitur æquinoctium vocatur,quia dies & noctes
coæquantur,quod bis in anno cõtingit,scilicet in autum-
no,& vere.Et quando incipiant hæ quatuor partes anni:
versibus sequentibus videri potest,

Dat Clemens hyemen,dat Petrus ver cathedratus,
Aestuat Vrbanus,autumnat Bartholemæus,

Celius lib,antiquarũ lectionũ xvj.c,xxxvij.dicit ver
esse tẽperatũ & saluberrimum,Sed autumnus acutissimos
morbos & exitiosissimos,quantũ in ipsammet temporis
vim & naturã agitur,importat.Siquidẽ ver maximè tẽpe-
ratũ,modificatũq; est,per autumnũ verò primũ quidẽ ea-
dẽ die mõ frigus,mõ æstus antepollet.Tũ aũt insequit æsta-
tẽ,in qua plerũq; succi torrẽtur,interdũ vires debiles exti-
terũt.Porrò nõ ob id solũ noxius autũnus cẽsetur,verum-
etiã ꝙ antea euocati ad cutẽ,reflatiq; succi per autumnum
ab aẽris circũcurrentis frigiditate in profundũ subitãt,co-
gunturq;:sed hæc cũctis hoĩbus indifferẽter eueniũt.At ijs
qui non rectè victitãt,neq; cupiditatũ dulces insidias reli-
quasq; oẽs exuunt passiones ceu Corollariũ,obuenit ex
fructibus detrimentũ,quorũ prolubio hæsitãdorũ pelle-
cti,quibusq; largè ingestis,malis succis implentur.Cæte-
rũ cũ eiusmodi ferè cẽseatur autũnus,tabidis tñ officit po-
tissimum.hoc Hippocratis corroboratur sententia.Autũ-
nus inquit tabidis malus est.Quod ideo putatur dictum,
qm̃ hoc modo affecti improtectũ nudũq; præsidijs natura-
libus.i.carniũ inuolucro exutũ obtinentes corpus,assiduè
iniquitate aẽris offenduntur.Nam & tabidis spiritus vita-
lis,viresq; naturales debiles fiunt.Verumtamen hoc Hip-
pocratis loco ambigunt peritiores,an tabescentes eos mo-
do intellexerit,quos tabe præhensos pulmonis exulcera-
tio infestet,an omnes vtcunq; absumptos,seu languidos
ægrotos & malè se habentes.

Autumnum tamen dici putat Festus,ꝙ tum maximè
coactis fructibus hominum opes augescant.vnde Clau-
dianus in Proserpinæ raptu.

Hæc tibi sacra datur fortunatumq; tenebris
Autumnum,& fuluis semper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarũ quatuor partiũ anni considera-
ri potest,ex æquiparatione & conuenientia,quæ fit de his
ad quatuor elementa.de quibus in hac parte suprà in xij.
cõsideratione.qm̃ ver est pars calida & humida,& conue-
nit cum elemento aẽris,& cum humore seu complexione
sanguinis.& sole ingrediente arietem incipit ver.

Aestas verò est calida & sicca,& conuenit cum elemẽ-
to ignis,& cùm humore seu complexione coleræ.& sole
ingrediente cancrum æstas incipit.

Autumnus est frigidus & siccus,& habet conuenien-
tiam cum elemento terræ,& cùm complexione melanco-
liæ,& incipit quando sol ingreditur libram.

Hyems verò est frigida & humida,& conuenit cũ ele-
mento aquæ,& cùm complexione seu humore flegmati-
co,& est sole ingrediẽte capricornum.vt de prædictis per
Archi.Cardi.& Dominicum in ca.statuimus lxxvj.dis.

Ideo ex prædictis cũ aẽr sit nobile elementũ & excel-
lens,etiã cõplexio sanguinis sit nobilior,vt dixi ĩ hac par-
te xlv.cõsideratione.Ideo videtur etiã,ꝙ ver est nobilior
pars anni,& est in se tempus temperamento attinens.vt
vult Galenus inde cõplexio.& de prædictis quatuor tẽ-
poribus scribitur in lib.de regimine sanitatis ĩ vltimis ver-
sibus.& ibi commẽtum magistri Arnaldi de Villa noua.

QVadragesimaprima cõsideratio erit de mensibus,
quis inter duodecim anni mẽses sit primus seu prin-
cipalis.Nã,vt primus annus Alexãdri magni di-
citur primus annus regni Macedonum,licet ante eũ fue-
rint plures reges in Macedonia,sed hoc fuit propter facta
nobilia Alexãdri:sic etiam primus mensis anni apud He-
bræos Martius dici põt,propter exitũ eorũ de terra Aegy-
pti in illo mẽse.iuxta illud quod habetur Exodi xij.Dixit
quoq; dominus ad Moysem.Mensis iste vocabitur prin-
cipium mensium,primus erit in mensibus anni.& ita di-
cit Nicolaus de Lyra.Gene.vij.versi.Anno sexcentesimo
vitæ nostræ,mense secundo.vbi etiam dicit quòd secundũ
Rabi Eliezer & sequaces Hebræos primus anni mensis di-
cebatur September,ex quo in mense illo sunt perfectæ
arbores in suis fructibus,sicut etiam mundum fuisse crea-
tum in illo mense dicebant;quia in eo principio ince-
perunt anni & menses,licet rabi Iosuæ & sequaces aliter
dicerent. & de hoc haberetur in capitu.huius obseruan-

tiæ

tlæ vtilitas.lxxvj.diſ.ſed,vt dicunt,Bal.in vſibus feudorũ
in titu.hic finitur lex,deinde cõſuetudines regni incipiunt.
§.his.& Andreas Siculus in rubri.de conſtitutio.in prima
col.in menſe Martij,Deus creauit hominẽ.& dicit Barba
tia ꝙ pro hoc facit textus Geneſ.j.c.ibi,Et protulit herbã
virentem.& latini ſecundũ antiquã computationẽ incipie
bant annũ à martio,vt dicit glo.j.in c.ordinationes.lxxv.
diſ.& gloſ.in verbo,certam diem.in clemen.vnica.de reli
quijs & veneratio.ſanctorũ.§.licet igitur.

Vnde autẽ menſes nomina ſumpſerũt,vt ſcribit Io.La
ziardus in ſuo epithomate hyſtoriæ vniuerſalis lib.ij.cap.
xxxix.& Cenſorinus in ſuo libello de die natali ca.xviij.
vbi etiã ponit menſium duo eſſe genera.Nam alij ſunt na-
turales,alij ciuiles.Naturaliũ autẽ partim ſolis,partim lu-
næ eſſe dicuntur.Secundũ ſolem fit menſis,dum ſol vnũ-
quodq; in zodiaco orbe ſignum percurrit.Lunaris autẽ,
eſt temporis quoddã ſpatiũ à noua luna.Ciuiles menſes
ſunt numeri quidã dierum,quos vnaquęq; ciuitas ſuo inſti
tuto obſeruat.vt nunc Roma à cal.in calen.

Naturales & antiquiores & omniũ gentium cõmunes
ſunt.Ciuiles & poſterius inſtituti ad vnãquãq; pertinẽt ci-
uitatem.Qui ſunt cœleſtes,ſeu ſolis,ſeu lunæ,nec peręque
inter ſe pares ſunt,nec dies habent totos.Quippe ſol in a-
quario moratur circiter vnde xxx.in piſce ferè xxx.in arie
te vnũ & xxx.in geminis propè xxxij.& ſic in cęteris inę-
quabiliter:ſed vſq;adeo non totos dies in ſingulis vt annũ
ſuum,ideſt ccclv.& portionem neſcio quam adhuc Aſtro
logis inexploratam in xij.ſuos diuidat menſes.Luna autẽ
ſingulos ſuos menſes conficit diebus,vnde triginta circiter
et dimidiato.Sed & hos inter ſe diſpares,alios longiores,
alios breuiores.

At ciuitatũ mẽſes,vel magis numero dierũ inter ſe diſ-
crepãt:ſed dies vbiq; habẽt totos.apud Albanos Martiꝰ eſt
ſex & triginta.Maius duodecim.Sextilis,hoc eſt Augu-
ſtus,duo de xxx.September ſexdecim Tuſculanorũ.Quin
tilis,ideſt Iulius dies habet triginta ſex.October triginta
duos.idem October apud Aricinos trigintanouem.Mini
mè videntur erraſſe,qui ad lunæ curſum menſes ciuiles ac-
commodarunt,vt in Gręcia pleraq; apud quos alterni mẽ
ſes ad triginta dies ſunt facti.Maiores quoq; noſtri idem
ſunt æmulati cũm annum dierum ccclx.habent:ſed Iulius
Cæſar cũm videret hac ratione,nec ad lunam menſes,vt
oportebat,neq; annum ad ſolem conuenire,maluit annũ
corrigere.Et ſic etiam menſes,vel cum veris illis ſolaribus
et ſi non ſinguli:tamen vniuerſi ad anni finem neceſſario
concurrent.hæc Cenſorinus vbi ſuprà.

QVadrageſimaſecunda conſideratio erit de diebus.
Vnde de his vide quæ dixi in commentarijs noſtris
ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ.in
titu.des iuſtices.§.viij.in gloſ.in verbo,& iour.Sed,vt ait
Cenſorinus in die natali c.xix.Dierum,quidam ſunt natu
rales & alij ciuiles.Naturalis nempe dies eſt tempus ab ex
oriente ſole ad ſolis occaſum.Cuius cõtrarium tempus eſt
nox,ab occaſu ſolis ad ortum.Ciuilis autem dies vocatur
tempus,quod fit vno cœli circumactu,quo dies verus &
nox continetur.huiuſmodi dies ab aſtrologis & ciuitati-
bus quatuor modis diffinitur.Babylonij quidem à ſolis
exortu ad exortũ eiuſdem diem ſtatuerũt.At in Vmbria
pleriq; & arabes à meridie ad meridiem.Athenienſes autẽ
ad occaſu ſolis ad occaſum.Cęterum Romani(vt & in to-
ta Francia obſeruatur)à media nocte ad mediam noctem
diem eſſe exiſtimauerunt,vt in l.more Romano.& ibi no
tat gloſ.ff.de ferijs.vt in ca.conſuluit.§.penulti.ff.de offi-
cio delegati.vbi dicit text.ꝙ ſecundũ conſuetudines & cõ
ſtitutiones legitimas more Romano dies à medietate no-
ctis incipit,& in medio noctis deſinit ſubſequentis.In ho-
ras duodecim diuiſum eſſe diem noctemq; in totidem,vul
gò notum eſt.In his horis quatuor & viginti qui naſcun-
tur eundem diem habent natalem.Sed hoc ſcilicet dictam
diuiſionem diei credit Cenſorinus Romæ poſt reperta ſo-
laria obſeruatum.Quorum antiquiſſimum,quòd fuerit in
uentu difficile eſt.Alij eñ apud eũdem Quirini primũ ſta-
tutum dicunt.Alij in capitolio.nonnulli ad ędem Dianæ
in Auentino.Illud tamen ſatis conſtat,nullũ in foro prius
fuiſſe,quã id quod M.Valerius ex Sicilia aduectum ad ro-
ſtra in columna poſuit.Quod cũm à climate Siciliæ deſcri
ptum ad horas Romæ non conueniret L.Philippus cen-
ſor aliud iuxta poſuit & conſtituit.Deinde aliquanto poſt
P.Cornelius Naſica cenſor ex aqua(prout fortè vt vidi ex
minutiſſima arena)fecit horarium,qđ & ipſum ex cõſue-
tudine noſcendi à ſole horas,horarium cœptum vocari.
Horarium tamen nomen non minus annos ccc.Romæ
ignoratum eſſe credibile eſt.Nam in legibus duodecim ta
bularum nunquã nominatę horæ inueniuntur:ſed aliàs &
aliter partes diei & noctis nomina ſortiebãtur,vt ibi Cen
ſorinus.& quomodo primitus diuidebantur dies ac no-
ctes tractat Polidorus de inuentoribus rerum lib.ij.ca.vj.
ſed de Horologio vide.j.in cõſideratione ſequente.

Sed de ſeptem diebus de quibus habetur Geneſis pri-
mo,videatur Picus miranda in ſuo Heptaplo de opere
ſex dierum.& omnes ferè doctores Theologi.Geneſis pri-
mo,qui declarant opera illorum ſex dierum,& excellen-
tiam vniuſcuiuſq;.

Sed cũm vlterius non intendam in ſequentibus mul-
tum inſiſtere cũm iam mihi generetur faſtidium ex prolixi
tate huius operis,& propter impedimenta quæ mihi ſin-
gulis diebus obueniunt.Ideo breuiter concludendo dico,
ꝙ dies dominicus eſt inter alios & ſupra alios venerãdus.
Tum quia mundus eo die ſumpſit exordium.Geneſis pri-
mo.Et in hac per reſurrectionem Chriſti,& mors interi-
tum,& vita accepit principium,vt dicit textus in ca.quod
die dominico lxxv.diſtinc.& quicquid à domino inſigne
conſtitutum eſt in huius diei dignitate ſit geſtum,vt ibi di-
citur.& per Ioan.de Turrecremata,qui etiam feriã quintã
laudat.cũm illa die Chriſtus cœlum aſcenderit.vt in ca.ie-
iunium.de conſecratio.diſtinc.v.& in corpus ſuum panẽ
tranſſubſtantiauit,& ſemetipſum comedendum diſcipu-
lis dedit,& pedes diſcipulorum lauit.vt per gloſ.in ca.de
penitentibus.de cõſecratio.diſtin.iij.Sed quicquid ſit dies
dominicus vltra alios venerandus.

Hinc eſt,ꝙ propter reſurrectionẽ Chriſti,quæ eſt dicta
die dñica,ab illo die vſq; ad pẽthecoſtẽ dicũtur dies letitię.
et ibi,Io.de Turrecremata in c.igitur.lxxvj.diſ.imo etiam
illo die natus eſt Chriſtus in mundo.vt dicit Anto.Floren
tinus in ij.parte ſuæ ſummæ.titu.ix.c.vij.§.iiij.ex quo ibi
dicit,ꝙ illa dies eſt multum priuilegiata.

Illo enim die dominico nihil eſt agendum,niſi deo va
candum,nulla operatio in illa die ſancta agatur niſi tantũ
Hymnis,& Pſalmis,& Cãticis ſpiritualibus dies illa trãſi
gatur,vt dicit textus in c.ieiunia.de conſecratio.diſtinc.iij.
Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abſtine
re,vt mercatum in eo non fiant,neq; placitum,neq; iudi-
cium,neq; iuramentũ pręſtẽ,niſi pro pace,vel alia neceſſi
tate.c.j.extra de ferijs.Nec alia tractari põt,niſi pietas hoc

ſuadeat.c.ſi.eo.titu.ſecundū Lucā de Penna in l.vnica.C. ne operę à collatoribus exigantur.& ibi ponit,an aliqua opera exerceri poſſint illo die,& quæ. Et epiſcop⁹ illo die in eccleſia ſua eſſe debet.c.epiſcop⁹.eadē diſ.iiij.Et ille dies ſemper pro feſto eſt obſeruandus,vt habetur in c.ſabbato.de conſecra,diſ.iij.vbi dicitur omnem diem dominicū ob reuerentiā reſurrectionis dñi noſtri Ieſu Chriſti eſſe celebrandam,prout & celebramus. Et cur dominicū diem loco ſabbati celebramus,refert Celius libro antiq.lectionum vij.cap.xliij.& in ca.præcedenti ſcribit cur Hebræi obſeruabant diem ſabbati.

Iſti duo dies ſcilicet reſurrectionis Chriſti,& natiuitatis domini multum extolluntur,venerantur,& ſolennizātur ab eccleſia,Cùm in eis cantatur,videlicet in die reſurrectionis domini.Hæc dies quā fecit dominus,exultemus et letemur in ea. Et in die natiuitatis. Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ,reparationis antiquæ,felicitatis æternæ.& ob reuerentiam feſti dictorum dierum,licet pœnitentiam publicam agentibus in talibus diebus & non alijs diebus carnes comedere,ſaltem in caſu poſito in c.admonere.xxiiij.q.ij.vbi eſt caſus de Aſtulpho,qui vxorem ſuam occiderat.Etiam dies ſancta veneris in qua paſſus eſt Chriſtus,vt dicit Bal.in l.j.circa finem.C.de nundinis.al legatus per do.meū Iaſo.in.l.in illa ſtipulatione.la j.col. iiij.ff.de verbo.obliga. vbi videntur innuere, ꝙ occidens hominem tali die puniēdus eſt grauiſſima pœna,ꝙ̄ ſi alio die.quia propter magnam & feruentiorē deuotionē Chriſtianitatis talis dies eſt ſolennis.vnde quia Clotarius rex Franciæ tali die veneris ſancta occidit Galterū Iuetoti dominum,ipſius hæredes ab omni Francorū regum ditione liberati fuerunt.& eius terræ ſeu ſeignoriæ poſſeſſor,regē ſe Iuetoti ſine controuerſia nominauerit.hæc Gaguinus in chronicis Francorum.

Item dicit tex.in l.dies feſtos.§.j.C.de ferijs.ꝙ dies dominicus ſemper honorabilis eſt & venerādus.& facit tex. in dicta ca.j.& vltimmo.extra de ferijs.vbi dicit textus,ꝙ talis dies cum omni veneratione eſt obſeruandus.& ſic patet quòd iure ciuili & canonico huius diei ampla veneratio eſt inducta.

Celius libro octauo ſuarum antiquarum lectionum c. ix.refert aliquos dies(ſecundùm ſuperſtitioſos) eſſe felices,& alios infelices,aliquos eſſe obſeruandos,alios verò minimè.idem etiam libro nono c,lv.dicit ſextum Thargelionis diem fuiſſe Græcis auſpicatiſſimum.

Bernardus doctor mellifluus Burgundus plura de geſtis die annunciationis beatę Mariæ virginis,hoc eſt feria vj.his ſequentibus verſibus exprimit,

Salue feſta dies,quæ vulnera noſtra coerces:
Angelus eſt miſſus,& paſſus in cruce Chriſtus,
Eſt Adam factus,& eodem tempore lapſus,
Ob meritum decimæ,cadit Abel fratris ab enſe.
Offert Melchiſedech,Iſaac ſupponitur aris,
Eſt decollatus Chriſtus baptiſta Ioannes,
Eſt Petrus captus,Iacobus ſub Herode peremptus:
Corpora ſanctorum,cum Chriſto multa reſurgunt,
Latro dulce tamen,per Chriſtum ſuſcipit Amen.

Et hos verſus refert Philoſophus Bergomas li,vij.ſui ſupplementi chronicarum in principio.Illa etiam die, vt dicunt nonnulli, innocentes mortui ſunt, Dauid occidit Goliam,& Dauid mortuus eſt,etiam Moyſes, & Helias cum trecentum prophætis occiſus eſt,etiam virgo Maria in cœlum aſſumpta eſt.

QVadrageſima tertia cōſideratio de horis inueſtigat, quæ illarum ſit melior & excellētior.In hoc primo aduerte quòd dies naturalis habet xxiiij.horas. Dies verò artificialis habet xij.vt amplè dixi in cōmento meo ſuper cōſuetudinibus ducatus Burgūdiæ tit.des iuſtices.arti.viij.in glo.& iour.& ſupra in præcedenti cōſideratione.in prin.ideo nō repeto.Sed pro materia dicit Paulus iuriſcōſultus in l.ij.ff.de verbo.ſignifi.Cuiuſq; diei maior pars eſt horarū ſeptē,primarū diei non ſupremarū.& vt dicit ibi gl.magna,eſt ergo maior diei pars prima,licet ſit minor,eſt ergo maior ꝑs diei nō ſpacio:ſed vſu & vtilitate,et laboribus hominū cōpetētior,vt l.ij.in fi.ff.de annuis legatis.Nā in ipſis primis horis diei vel poſt ſomnū ingeniū acutius eſt.& qn̄ aliquis eſt recēs melius operatur, vt dicit gl.in verbo,indefeſſo.§.ſed cū ſit.in ſecūda cōſtitutiōe.C.& eſt rō ſecūdū Martinū in d.gl.magna.ꝗa difficilius aſcēdit ſol mane,ꝙ̄ deſcēdat poſt meridiē.iuxta illud. Ardua prima via eſt:ſed ignis facilius aſcendit,cuius natura eſt aſcēdere in altū.Sed illa ratio Martini nō eſt bona ſecūdū Bar.ibi,ꝗa ſol non mutatur ſuo circulo plus vna vice ꝙ̄ alia.& ideo alia præcedens ratio eſt vera:ꝗa cōpetentior eſt laboribus hominū,et vſu vtilior:quia dū ꝗs ſurgit mane,non eſt amplius feſſus animo nec corpore.Ideo mane maiorē laborē ſufferre pōt,nec ipſum recuſare honeſtè valet,Vn̄ memoria matutina dici ſolet,quæ firma conſtansq; ſit,ac eorū quæ ſemel apprehēderit, retinētiſſima. Siquidē ſyncerius,cohærētiusq; adglutinātur,quæ proferente ſe die percipimus,quo iam auctiore ſubſultat virtus ea,hebeſcitq;,teſtis eſt Celius libro anti.lectionū xj.c.viij. in princi.et,vt ait Seneca epiſtola ad Lucillū cxxij.naturā ſequentibus oīa facilia ſunt,et expedita.& ibi amplè de his qui officia lucis noctiſq; peruertunt.

Quid autem ſit hora duodecima ædificare,& de horarum ratione diſſerit copioſè idem Celius libro lectionum antiquarum vij.c.ix.

Aſtrologi dicūt,ꝙ horarū alię ſunt maſculinæ,alię autē fœminæ. Maſculina vt prima,fœminina vt ſecūda,maſculina iterū tertia,et quarta fœminina.& ſic de ſingulis. ſicq; ſuccedūt per ordinē vna ſcilicet maſculina,alia fœminina vſq; in finē diei & noctis.et ꝗa in oī genere maſculus eſt dignior fœmina,vt dixi ſuprà in iiij.cōſideratione præcedentis partis.ideo dic ꝙ maſculinæ ſunt digniores.

Hic de Horologiorū laude dicendū fuiſſet, quo nihil iucūdius,aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis & ſi occultato ſole,per tintinnabulū ſeu campanam ſua, vt videtur, ſpōte ſonans horæ nobis nunciātur:vnde ꝙ̄tū vel ad vſum vitę,vel ad animū excolendū vtile ſit, ꝓbè iudicabitis,Pauca ideo aut nihil de eo dicenda ſunt,cū apud ſcriptores non fiat mentio ſaltē de illo quo vtimur. Licet de ſolario aliquid tetigerimus in præcedenti cōſideratione,ꝙ eſt locus in quo horę ad ſolē cōſpiciūtur,& plurimū fit apud nos in tabulis lapideis, aut ligneis aduerſis ſoli ꝑ diametrō,hoc eſt per lineas dimetiētes & tēdētes ad numeros horarū,et ī medio eſt virgula q̄ facit vmbrā ſecūdū ꝙ dū aſcēſum vel deſcēſum ſolis,& ſupputat̄ hora ſecūdū ꝙ fit vmbra ſolis ſupra lineā.Primus verò Roma.hoc ſtatuiſſe dicit̄ L.Papirius curſor ad ędē Quirini ante xij.annos, ꝙ̄ cū Pyrrho bellatū eſt.Nam prius tantū ortus & occaſus ſolis noīabantur, poſt aliquot annos adiecto meridie. Plenius tn̄ ſi velis ſcire quis horas primum ordinauerit, aut Horologia diuerſi generis inuenerit:vide Polidorum de inuentoribus rerum libro ij.c.v.refert tamen F.Patritius

tius lib.ij.de institutione respublicæ.titu.septimo ꝙ Anaximander milesius Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicitur.

QVadragesimaquarta cõsideratio erit de potẽtijs animæ sensitiuæ quæ sunt quinq; exteriores: videlicet quinq; sensus puta, visus, auditus, olfactus, gustus, et tactus, quis illorum sit excellentior. Et dicit Lucas de Pẽna in l.nemo carcerẽ.de exactoribus tributorum, libro x. Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio. Item sensus est rei cuiusq; inuentio, et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinq; sensus, visus est excellentior. de cuius excellentia amplè Augustinus de trinitate lib. xj. & Margarita philosophica lib.x.tracta.ij.c.v.vsq; ad xv. Et iste sensus visus, est cõior, ita ꝙ potest ad reliquos adaptari in attestationibus, vt tenet glos.in verbo, quæ nouerũt in ca.testes.iij.q.ix.& dicit Bal.post Cy.& Bar.in l.testiũ in iij.col.C.de testibus.ꝙ nomen visus est generale pro omni sensu, & est ratio: quia nomine visus cõtinetur discretio quæ inest cuilibet sensui, vt dicit etiã Anton.de Butrio in ca.cũ causam.extra de testibus. Vnde potest dici ꝙ visus fit, sicut genus qđ repræsentatur in qualibet specie sensuum.& ideo, vt dicit Bal.in d.l.testiũ.in iij. col.versi.secũdo quero quid si testis.qđ istud nomen visus probat nõ solum in eo quod videtur, sed etiã in eo qđ per aliam discretionem sentitur, qđ tamen dicit esse verũ, quãdo visus & alius sensus est coniunctus, secus si sit omnino discretus: quia de vno separatorum non infertur ad aliud. de hac materia amplissimè per Felin.in ca.cũm causam.col.vj.in ij. conclusione extra de testibus. Faciunt quæ dicit Alexan. in cõsilio xliij.in iiij.volumi.& oculi dicti sunt, quia oculant lumen, vel ꝙ oculant sensum. Inter omnes autem sensus corporis viciniores sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur atq; continẽtur. ita tenet Lucas de Penna in l.si ea cęcitate. C.qui morbo se excusant, libro decimo.& in l.nemo.C.de re militari.lib.xij.& Archid.in ca.nec solo.xxxij.qõ.v.vel secundũ Lucam de Penna in l.infamia. C.de decurio.lib.x. Oculi dicti sunt, vt eos ciliorũ tegmina occultent, ne incidentis iniuriæ offensione lædãtur. Vel oculi dicti sunt: quia occultum lumen habent, idest secretum, vel intus positum. vnde ait Policra.de nugis curialium, lib.v.c.iij. videndi nomen ad appellationem vtriusq; naturæ adaptabis.& Hieronymus super Ierem.xliij. Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiam peruenitur, sed magis mente retinetur quod oculis cernitur. vnde Fulgẽtiꝰ. Visus reliquos quatuor inspicit sensus, qui etem clamat videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & adorãda intendit.& Isidorus ca.j.dicit ꝙ visus dicitur, quia viuacior dicitur alijs sensibus ac præstãtior siue vberior, & amplius viget inter cætera mentis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanãt. est etiam vicinior animæ, vt dictũ est secundũ Lucam de Penna in dicta l.infamia.& per eũdem in dicta l. ea cęcitate. qui dicit ꝙ totius corporis humani debilitas est oculos perdidisse.& idem in dicta l.infamia. refert vt prædixi quòd in oculis omne mentis iudicium est: vnde animæ perturbatio in oculis apparet vel hylaritas. Hinc est qđ propriè illud scire dicimus, qđ sensu visus accipimus. l.ij.§.item Labeo.ff.de aqua pluuia.arcenda.& dicit idem Lucas in d.l.ea cæcitate.& Archid.in d.c.nec solo.ꝙ quintuplex est oculus.s.corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ contẽplationis, & administrationis: de quibus ibi.

Et aduerte, quòd propter nimiam senectutem quis perdit lumen oculorum, & cęcus efficitur, vt legitur de Iacob. Genesis xlviij.& legitur idem de quodam propheta iij. Regum cap.xiij.& de Isaac Genes.xxvij.& de Elia j. Regum cap.iiij.

De oculorum mira & excellentissima constructione Celius ornatissimè & copiosissimè aperit lib. suarum antiquarum lectionum ij.ca.xxviij.vbi inter alia dicit, ꝙ oculi sunt partes toto corpore pręciosissimæ. Hi oculi profecto lucis vsu vitam à tenebris, & morte mihi discernere videntur. Nam quã miserum quãq; funestũ est cæcitatis malum. Cęcum postulare nõ posse iureconsulti statuunt, qđ insignia magistratus videre, ac reuereri nequeat. Senatoriũ tamen ordinem retinere Appij cęci exemplo: ad nouum verò magistratum aspirare omnino prohiberi. vt est tex. in l.j.§.casum.ff.de postulando. Quinetiam hi arguti nimis quẽadmodum animo affecti sumus subinde loquuntur. Nam vt imago animi vultus est, ita iudices oculi, & propterea à prudentissimis dictum animũ in oculis habitare: quoniã ardere videntur, quandoq; incendi, humescere, cohibere. Hosce duos tantum contribuit diuina ratio, quòd numerus is speciosum quiddam complecti videatur. Oculos vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoq; membrum: & ibi ex qua substantia sint oculi, & quod obiectũ habeant, & ratio cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas, & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux. Item cur ira succensi non satis vident. Item quomodo oculus dicatur naturæ speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus. Item cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehendatur. Item quomodo oculi sunt causa peccati. Et in eodem libro capitu.xxvj. ipse Celius ponit cur interdum oculi aperiri nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre nõ tędet: cũ in mẽbro corporis nobili cõcipiatur, puta auribus, quarũ iudicium (teste Celio lectionũ antiquarũ lib.ij.ca.xxix.) post celebres autores superbissimũ est & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa prouidentia sunt in ꝓminentibus seu superioribus corporũ partibus cõstitutæ. In his rectus simplexq; meatus primũ euadit, mox tortuosus. Inde iuxta cerebrũ in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiẽdi est. Auerrois primo colliget, aurẽ in osse petroso locatã scribit. Itẽ meatus ille auriũ anfractu est tortuoso, secundũ Auicennã, ne subita aëris irruptio frigiditate vel caliditate cerebrũ oblędat, vel soni excessus neruũ quo perficitur auditus cõuelleret. Nam sonus oĩs harmonia quædã est. nũc verò ambagiosa obliquitas, illa moramẽto manifesto temperamẽtũ adijcit. Et ibi an auditus tantũ perficiatur ex aëre intimo se auribus infundente seu insinuante. Item cur in lateribus aures, ratio quippe cur aure duplici, simplex tñ hauriatur sonus. Nam vt in vidẽdi ꝓprietate nerui optici coniũguntur ne visibilis species delata fiat duplex. Ita & nerui quibꝰ audiendi facultas percipitur in origine cõcurrunt, & inde formarũ audibiliũ consurgit vnio. Item qđ oscitantes aut vehemẽtius spirãtes minus audiant, ratio est: quia sensorij auditus extremũ, partem cõtingit spiritalẽ ac ꝓinde quatitur, moueturq; cũ eadem vbi agitetur spiritus.

Item, vt inquit Vlpianus iureconsultus in l.vulgaris est.in princip.ff.de furtis.ꝙ qui aurem alicuius tetigit, totum eũ tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt per aures effici

biliosas cerebri redundantias,& iudicio esse colorem inde
luteũ.Sicuti excrementũ melancolicũ per oculos egeritur,
pituitosum & sanguinem per os.

Sensus verò gustus etiã extolli debet propter membrũ
à quo procedit, qđ est lingua humana quæ duplici fungi
tur munere,cõceptus animi enũciando:& saporũvim prę
sentiendo:ꝓptereaq̃ à cæteris disparatur,nec similis est:tũ
nullus locutionem prę̃staret articulatã sine lingua,ea nãq̃
conflatur ex literis,quarum enunciatio plurimum obtur-
bata,detruncata,nec intelligibilis præstaretur,ni ad hanc
rationem linguã vt & labra conformasset artificis infini-
ta prouidentia.hæc Celius prædicto lib.ij.c.xxxj.& in c.
sequenti de linguæ laude præcipua multa scripsit & recen
set,pauca tamẽ referam.Nam humanæ linguæ incompa-
rabile donum est,in quo bonitas infinita,inęstimabili mu
nificentia nos,vt legitimos filios,est amplexata.Quid em̃
in tot tantisq̃ corporis dotibus æqua pensandũ libra est?
huius siquidẽ facultate post mentem,quæ nos ex æquo fe
rè cum cœlitibus constituit,cõstat præcipuè illa(vt dictũ
à Sophocle est.)Regina rerum ęloquentia.Sunt qui inge-
niosè linguam plectri similem prodidere,chordarũ verò
dentes,nares cornibus,quis canenti accinitur.vnde Am-
bro.in hexamero ait.Plectrũ loquentis lingua est.Item lin
gua ipsa carnem habet raram,fungosam,& mollem,vt di
cit Auicẽna.Item & neruorum multitudinẽ,prout etiã vo
luit Auerrois:& hoc tam ad motum q̃ ad sensum spectan
tium,necnon venarum,arteriarũq̃:quãdo omnium horũ
magnitudo numerosa linguæ mensum longè videtur ex-
cedere:imo arterias maiores in lingua existere,sicut & in-
cole docuit Galenus in libello,qui est de motibus liquidis.

Item hæc pars aliud habet munus autore Lactantio,
quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit &
conglobatos vi sua deprimit,ac transmittit ad ventrem.
Bruta verò etiam lambendo potu adiuuat.

Item idem Lactãtius falli putat si quis saporis sensum
inesse palato arbitratur,quoniam lingua sit,qua sentian-
tur sapores nec tamen tota.Nam partes eius quæ sunt ab
vtroq̃ latere teneriores saporem subtilissimis sensibus tra
here.Plinius tamẽ inquit.Saporũ est cæteris in prima lin-
gua homini,& in palato,sed & in gustatu linguæ vice est
aquatilibus palatum.Ad hunc verò vsum oportet linguã
esse potentia humectam,actu autem minime:iudicio esse
ꝙ quibus nimio plus arescat lingua vel humeat,haud ita
sapores valeãt percipere.Et humectatio quidem insita in-
terpellat manifestè,quia ipsa primò linguæ tactum præ-
stat,quo occupante,nequit extima aduertere.argumento
est,quòd qui acrius quippiam gustu apprehenderit,mox
nõ valet aliud sentire.Scitu dignum est,ꝙ gustus exactior
est ad peruestigandum.Tactus verò cæteris sensibus he-
betior ac materialior.Sicut visus subtilitate sensus excedit
omnes,postea verò auditus.Deniq̃ placet Auicennæ ad
loquẽdum videri præstantissimam esse linguam,quę suos
tum longitudinis,tum latitudinis commensus habeat
quęq̃ in apice tenuis & acutior,in radice latior.Tritum
est,quod Gręci dicũt,oportere esse ociosam linguam,ma
num verò operariam.

Sensus verò tactus etiam laudandus est,cũm ex mani-
bus præcipuè percipiatur,& manuum laus præcipua in
multis consistit,vt dicit Celius libro antiquarum lectionũ
ij.vbi sic orditur.Quis verò ęloquentia vel ingenij clari-
tate maiestatem,quæ ex manibus adest homini,dignè va
leat exequi? q̃ aptę hæ? quamq̃ ad omnem motum nul
lo labore faciles?mira est artium numerositas,quã mem-
bri huius adiumento condiscimus & exercemus.Taceo
pingendi,fingendi,sculpendi,nobile artificium.Quid illa
musicorum cuiuscunq̃ modi organorum cõtrectatio sciẽ-
tissima,& maximè duana? Quid illa sustructionum subli
mitas,q̃ ęlegans,q̃ scita?Quid vrbium structura in omni
bus vel præstantissima?Quid multiplex agrorum cultus,
quo tot tantisq̃ ad vitam necessarijs instruimur?Quid illa
indumentorum varietas?Quid ornatus excellentia lis?pe
netramus in viscera terræ.Metallorum inde vim lõgè prę
ciosam eruẽtes.Imo verò & rerum natura agitur in planũ,
solo etiam æquatis montibus.Admittuntur maria,repel-
lũtur certis quoq̃ limitibus veluti extra præscriptum pro
ferre pedem vetantur,obiectis molibus.Penetramus aqua
rum ima,naturæ supellectilem vndiq̃ nobis vẽdicantes:
totq̃ modis rerum facies mutatur,camporũ dominamur
laxitati.Supercillia montium & verrucas,quantũuis sen-
ticosas nobis obnoxias reddimus,bestias itẽ omnes,terre
stres,aquaticas,aëreas.Quicquid ferè mundi vastitas cõ-
plectitur,manuum solertia nostri fit iuris.Quid illa scribẽ
di maiestas,quæ tantarum rerũ sciẽtiam nobis comparat,
vetustatem propagat,nil sinit interire.& quòd omnia cõ-
terit tempus,nostris cogitur manibus succumbere? quid
hoc magnificentius?quid æque mirãdum?id esse homini
datum,in quod ne mortis quidem rapacitas ius vllum ha
beat?Quid tot tantarũq̃ legum cõtexta volumina,quam
demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid di-
ctorum conuentorũq̃ publicis tabulis comprehensa fides
aduersus ingeniorum prauitatem?Ausim dicere(vt refe-
ram verba Celij)seiunctis manibus fuisse non inermes
modo nos futuros,sed vel brutis infeliciores.Quem enim
vsum rationis habeat lumen illud diuinũ omni ope desti-
tutum?Hinc rectè mihi fecisse videntur,qui rationis ac sa
piẽtiæ ministras esse manus pronũciarũt.Anaxagoras ve
rò ideo sapiẽtissimũ videri hominem dixit,quia manibus
foret instructus.Harum multiplex emolumentũ,vel tritũ
græcis explicat prouerbium,dicens.quid enim non efficere
re valeant manus?Quid verò artifex illa digitorum stru-
ctura,quodnam ingenium admirando non fatigarit?ne-
scias venustatis inde maius sit specimẽ,an emolumento-
rũ amplitudo clarior,maximus est in numero decor,ma-
ximus & in gradibus ac serie.Manuum porro emolumen
tum duplex,alterum est sensus,alterum verò retentionis.
Proinde excogitauit,optimus maximusq̃ rerum perpen-
sor Deus mollissimam palmã,quo sensus fieret solertior
exactiorq̃.Cutis palmę,vt autor est Auicenna,omni alia
cute est temperantior,excepta ea quæ in extremitatibus
digitorũ est prę̃sertimq̃ indicis.vnde Galenus primo de
complexionibus ait.Manum interiorem esse complexio-
nis mediæ inter extremitates omnes:hoc est inter calidum
& frigidum,humidum & siccum,durum & molle:veluti
ea sit sensibilium corporũ regula,& planè sensus instrumẽ
tum homini animalium sapientissimo.Indeq̃ pars eas pi-
lis caret,ne hirsuties tactus præstantiam læderet.Aulus
Gallius noct.Atticarum libro xix.c.ij.referens verba &
sentẽtiam Aristotelis.dicit ex quinque corporis sensibus
duos esse cum belluis maximè communes,quodq̃ turpis
& improba est voluptas:quæ ex auditu,visu,odoratuq̃
procedit:quæ verò ex gustu tactuq̃ est,rerum omnium
fœdissima est,cũm hæ duæ bestiarum etiam sint,reliquæ
hominum tantum.

Sensus vero olfactus seu olfaciendi potestas,videtur
minus

minus longè necessaria ab aliis, vt dixit Celius libro j. antiquarum lectionum c.xlix. Sed de eius laude infrà patebit vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicã in glo. bo. tamen & per plura idem Celius eodem lib.c.xlviij. refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus, de origine eiusdem. & in c.l. ponit cur tantum sint quinq; sensus. & in c.lij. quomodo homo tantum abutitur sensibus omnibus.

Sensus verò interiores sunt quinq;, videlicet sensus cõmunis, imaginatiua, æstimatiua, fantasia, quæ etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substãtia cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis, quæ primum totũ cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorũ anterior & medius, quoniam maiores sunt, rursus bipartiũtur. Prima portio ventriculi anterioris organum est sensus cõmunis, & iste sensus cõmunis est nobilior proprio, quia nobiliori modo recipit & proprius obiecto, vt dicit sanctus Thomas in scripto super libro Aristotelis de anima. Secunda vero imaginatiuæ, prima autem ventriculi medij attribuitur æstimatiuę, secunda fantasiæ, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guillielmus Leporeus Burgundus in suo tractatu de arte memoriæ. quæ de illis dixit: hic aliqua inserere curabo, cũm dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primò de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum non solum à sensu cõmuni receptarum quę excolendo, sicut omnia, augetur. l. inter artifices. in verbo, ingenij. ff. de solutionibus. &, vt dicit potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensum communem. Auicenna cerebrum esse principium sentiendi & mouendi asserit, temperatũq; causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso prouenit debilitaturq; memoria. vnde fit, vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malę memorię, propter nimiũ in ipsis augmenti & decrementi motuum. sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert quali in corpore animi locati sint, hoc proueniente ex qualitatum disproportione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidi facilè comprehendunt, sed non diutius seruant, rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore complectuntur memoria: vt etiam hoc habetur in margarita philosophica, lib.x. tracta.ij.c.xxix. Multa em̃, vt dicit idẽ G. Leporeus sunt quæ mentẽ facilitãt, multaq; quę obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus, velut organis ad operationes exercendas mens vtitur. vnde fit vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur, ingenia nempe aẽris qualitatem sequuntur. dixi supra in hac parte, in xvj. consideratione. in qua de climatibus: vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse. Ideo quia crassus aẽr Thebis. Rarior autẽ & subtilis Athenis erat. Istud apertè probatur in c. quia diuersitatẽ corporum diuersitas sæpe sequitur animorum. quãuis glossa aliter exponat. extra de concessione præbẽde. promptior contra vegetior, & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est. quamobrem Thraces ob crassum regionis aẽrem quem incolunt, obliuiosi, desides, tardi, torpescentes, nulliusq; memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cũm inq̃t. veruecum in patria crassoq; sub aẽre nasci. Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscentia, ponit ibi, eo quia memoria est continua conseruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscentia vero est eius, quod postq; apprehensum est oblitum fuit & iterum rememoratum. Celius vero lib. antiquarum lectionum vj.c.xv. dicit memoriam aliud esse, & aliud reminiscẽtiam. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoq; habere in philosophia prima colligit Aristoteles. Verum imperfectam, sicut & memoriam: in hominibus enim tãtum est reminiscentia. Ea vero est discursus rerum cum ratione ab vniuersalibus ad particularia, & à remotis à sensu vel indeptio ac recensio eorum, quæ in se memoria seruarit memoriæ plerumq; vegetandæ gratia. Sexto, naturaliũ Auicenna scribit cognoscerę aliquid sibi fuisse quod iã sit abolitum, in homine tantum est & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur facilè percipere, diu retinere, illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant q̃ percepta custodiant. Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem. propterea Aristoteles non in eisdem memoria viget ac reminiscentia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent, dociles autem reminiscentia. cuius ratio est, vt inquit sanctus Thomas & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animę operatiões ex diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea quæ difficulter ac tardè impressionẽ recipiunt validè, perseueranterq; eandem custodire, vt est lapis. Quę vero nullo admittant negotio, nõ partinaciter retinere, verũ tota facilitate remittere, vt cera, aut aqua. Et quia nil prorsum aliud memoria est q̃ perceptorum retentio constans, inde est, quod hebetium adminiculatior firmiorq; memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior ac magis lubrica. Cæterum in ijs reminiscentia longè pręcellẽs. Galenus post Hyppocratem summus artis medicæ in micro technæ, cerebrum tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem causamq; pręcipuam arbitratur: quoniã crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescant sensus: sicciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, ꝙ ęgregia illis suppetit memoria, quorum animę multis non distrahuntur motibus, nec cõuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri q̃uis humectioris sint naturę, pertinaciter tamen retineant, quę imbiberint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur amplius memoriæ adglutinantur, affiguntur q;, sicut quę quadam speciali annotatione notantur magis commendantur, admirantur autem ferè omnia pueri, vt quibus noua sint ac insolita: & hoc est quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores ait, eorum quæ a teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatij.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Tatu diu.

Contra vero in senioribus redundante humoris vi cõtingit memoriam esse nullam. Sed & timentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores congelantẽ: quibus coeuntibus concrescentibusq; nulla recipi impressio potest. vnde philosophicè ait Virgil.

Obstupuit, steteruntq; come, & vox faucibus hæsit.

Quod autẽ Aristot, inquit esse memoriam pręteritorũ tantũ. Quoniam quę adsint vel sentire dicamur, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostrã referendum

videri quæ ſenſimus prius vel percepimus,ſiue prǽſens id ſit ſiue nõ.Etenim recordari poſſumus non modo eorum quæ iam naturǽ cõceſſerint,ſed ſuperſtitum quoq;.Diuus Auguſtinus ſcribit modo memoriam eſſe animũ, modo ventrem animi,cuius aula ſit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat nunc antra vel etiam ſinus.hæc Celius d.c.xv.& c.xxj.eodem lib.vj.Ad memoriam item actio eſt neceſſaria,cũ vt dicit ipſe Guil-lielmus Leporeus.Quicquid natura,arteq; percipit, exer-citio cõſummatur.Nã,vbi abeſt exercitatio.ibi aut natura lis aut artificialis peritia ceſſet neceſſe eſt,cùm tota virtu-tis laus in ipſa actione conſiſtat.& huic ſequentiæ applau det Archadius iuriſcõſultus in l.munerum ij.§.mixta.ibi: & notando & diſputando.ff.de muneribus & honoribus & omne artificiũ per exercitium ſuſcipit incrementum,vt dicit iuriſconſultus in l.legatis ſeruis.§.ornatricibus.ff.de legatis iij.& facit tex.in lege milites.C.de re militari.lib. xij.de quo exercitio ibi per Lucam de Penna.Verum de memorię excellentia finiamus cũ Celio in d.c.xv.in prin. & c.ſeq.vbi ait.Memoria neceſſarium maximè vitæ bo-num,& theſaurus ęloquentiæ ac tanq; lumen aliquod, res eſt ex omnibus partibus animi,maximè delicata & fragi-lis in quam primũ ſenectus incurrit,vt ait Seneca ĩ proœ. ſuarum declamationum.ac plurimum autore Plinio.De-ficere tantat & meditatur,vel quieto corpore ac valido. Somno quoq; ſerpente computat,vt inanis mens quęrat, vbi ſit loci.Imo verò huic adagio occaſio data eſt,vt eum qui memoria ſit nulla,ſepulchra legiſſe dicamus.vnde Ca to apud Ciceronem.Nec ſepulchra legens vereor,quod aiunt,ne perdam memoriã.His enim ipſis legendis redeo in memoriam mortuorũ.Eſt profecto(vt inquit Celius) huius potentiæ natura miranda.Subito vetuſta ex longio re interuallo reuocata ingerunt ſeſe atq; exhibent interim ſponte,interim idipſum agentibus nobis ac meditãtibus, ſæpè & interquieſcentibus.Excidunt quandoq; proxima inhærẽt affixa,quæ vetuſta ſunt.Heſternorum obliti,acta pueritiæ in digitos mittimus.quod requiſiueris altius illa-tebrare ſe atq; recondere animaduertitur,mox aliud agen ti reddit ſe atq; offert.Nec manet ſemper memoria,ſed ali quando veluti poſtliminio redit.In quibuſdam animali-bus prope nulla reperitur memoria.Ceruario q̃uis in fa-me mandenti ſi reſpexerit,obliuionem cibi ſurrepere aiũt, digreſſumq; aliud quærere.Inter homines verò quibuſdã tanta,vt nihil non iiſdem verbis reddatur auditum.Hanc de ſeipſo eatenus florẽter excelluiſſe ſcribit Seneca,vt nõ ad vſum modo ſufficeret,ſed in miraculum vſq; procede-ret.Nã duo millia hominum,inquit, recitata,quo ordine erant dicta referebam.ducentos quoq; verſus ab vltimo incipiens recitabam,vt etiam refert Textor in ſua offici-na.in ca.memoria clari.vbi ſcribit xiiij.aut xv.qui memo ria claruerunt,& duobus cc.ſequẽtibus enumerat obliuio ſos,& qui memoria exciderunt,& alios qui verba facturi memoria exciderunt:quos non recito cùm ibi videri poſ-ſint.Quomodo Afranius poëta ſapientiã filiam eſſe vſus & memoriæ dixerit,ęleganter & veraciter ſcribit Aulus Gel.noct.Atticarum libro xiij.c.viij.

Quæ verò dicta ſunt,de memoria naturali intelliga-mus:verũ de artificiali Albericus de Roſate in ſuo dictio-nario,in verbo,memoria.copioſè diſſeruit.quibus omiſ-ſis,breuiter recitat quinq; multum vtilia ad memoriam, quæ expertus eſt in ſeipſo,vt dixit.

Primò,vt fiat diuiſio materiæ,quam recitare quis vo-luerit in partes paucas vel plures ſecundùm materiæ pro-lixitatem vel breuitatem.diuiſio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat,& memoriam artificioſè reformat,vt prætactum eſt in præfatione huiuſce operis.

Secundò,ad iſtam diuiſionem ordinatè procedat, vt vno memorato ad aliud ſubſequẽs procedatur.vnde Phi-loſophus in libro de memoria ait:ꝙ à locis facilè eſt remi-niſci,cùm velociter ab vno loco in alium deueniri poſſit.

Tertiò,vt ſollicitè adhibeat intentionem & affectum ad ea quæ vult recordari.Quia quanto aliquid in animo potius infigitur,tanto melius recordatur. Cauendum ta-men præcipuè,ꝙ circa ea quę memorari vult ſeu agere vel proferre,imaginationem ſeu phantaſiam ſuam ab aliis re bus amoueat.

Quartum eſt ſæpe legere vel recordari eorum quę vo-luerimus memoria imprimi.Ideo Philoſophus inquit in dicto libro,ꝙ meditationes memoriã ſoluunt: quia ſicut ibi dicit,conſuetudo eſt altera natura: vnde quod ſæpiſſi-me intelligimus cito reminiſcimur quaſi naturali quodã ordine.Ideo ait Seneca in libr.de beneficiis.Memoria nil perdit,niſi id ad quod non ſæpe reſpexit.

Quintum & vltimum eſt,quòd de re de qua volumus recordari ſeu memorari,faciamus in mente vel in libro ali quas ſimilitudines conuenientes memoriæ de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis.Nam vbi tracta batur de iuriſditione omnium iudicum,faciebant imaginẽ ſeu repreſentationem vnius prętoris ſedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum reſtitutione, pingebãt imaginem vnius minoris decepti,qui conquerebatur co-ram iudice.Vbi verò agebatur de manumiſſionibus, po-nebant imaginẽ domini & ſerui qui manumittebatur co-ram prætore.Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem,ponebant imagines viri & vxoris qui inuicem ſibi donabant.

Et ita fiebat in libris decreti.De materia conſecrationũ erat imago epiſcopi conſecrantis vaſa ſacra & alia conſe cranda.In materia de pœnitentia,erat imago ſacerdotis & peccatoris confitentis,& ſic de cæteris.Et ita hodie fit in li bris hyſtoriarum,vbi fiũt repreſentationes ſummorũ pon tificum,imperatorũ,conſulũ,regũ,& aliorum,vbi de eo-rũ vita tangitur.Sic etiam in libro Aeneidum Virgilij,qui fit cum hyſtoriis ſecundũ materiam ſubiectã.Sic de come diis Terentij,& pluribus aliis quos vidi.Et per talia recor datur & intelligitur,de qua materia ibi tractatur.

Secundò,de potentia ſenſus cõmunis qui in anteriori parte cerebri locatur:& eſt potẽtia ſenſitiua omniũ ſenſuũ particulariũ obiecta apprehẽdens.Dicitur autem cõmu-nis Philoſopho aſſerẽte,eò ꝙ omnes ſenſus exteriores ab eo velut à cõmuni centro ſcaturiunt,ſuorumq; obiectorũ ſimilitudines ad eum reducunt;quibus mediãtibus de ſin-gulis iudicat & diſcernit.Huic autem potẽtię tres actus at-tribuũtur,quorũ primus eſt cognoſcere ſenſationes & ſen ſibilia omnium ſenſuũ exteriorum etiam non prǽſentibus obiectis:ideo communis dicitur.Secundus eſt conuenien-tias & differentias inter obiecta ſenſuum diſcernere.pri-mò enim obiectum vnius cognoſcit, ſecundò obiectum alterius apprehendit,tertiò actum format continẽtem vir-tualiter notitias amborum obiectorum,in quibus conue-nientias & differentias ponit,vt album non eſt dulce. Ter tius eſt abſentias obiectorum diiudicare,vt quod viſus nõ videt,auditus non audit.Sic de ſilentio cæteriſq; obiecto-rum priuationibus iudicat.A centro huius organi neruí

ad organa

ad organa exteriorum protenduntur, & per hoſce neruos omnium viſibilium ſpecies recipit, & facilè quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non poteſt. Quapropter facta ſenſatione eas per neruorum meatus imaginatiuè tranſmittit: cuius operatio eſt receptas ſpecies & imagines reſeruare, vnde nomē ſibi vēdicat. Ne aũt potentiæ quę ſequũtur ocioſæ permaneant, ſpēs ab imaginatiua ad æſtimatiuam tranſeũt, ex quibus hæc potentia intētationes non ſenſatas, quēadmodũ ouis ex ſpeciebus Lupi colore & figura, & alĳs inimicitiā non ſenſatam eliciēs ipſum fugit, ſecundũ Auicennam. Et hoc vel ex naturali inſtinctu, ſi fortè prius fraudem Lupi experta nõ eſt: vel experimento, vt aſinus foueæ qua nuper periclitatus eſt appropinquãs, caſum timet & declinat, veluti canis popinam fugiēs propter aquam calidam. &, vt dixi in principio iſta potentia videtur eſſe nobilior alĳs: quãuis, vt dictum eſt, memoratiua ſit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non ſint ita digniores nec nobiliores, tamen quid de eis ſentiatur ſecũdũ mentem Guilielmi Leporei non præteribo.

Potentia phantaſtica (vt ait) eſt in ſecunda parte mediæ cellulę cerebri tanq̃ centrum inter imaginatiuam & memoratiuã: conuertit enim ſe ſupra imagines in vtraq̃ earum reſeruatas, & tunc componit & diuidit eas: hęc imagines cũ imaginibus, ſpecies cum ſpeciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monſtra, Chimeras, & operatur in ſomno ſicut in vigilia. Ex ſpeciebus præmemoratis cũ ad organum ipſius peruenerunt, diuerſas imagines componit, quæ à ſenſu cõmuni percipiuntur, dum iterum ad ipſum deſcenderunt. Quoniam verò hæc potentia in homine ratiõe naturali decoratur, de qua meminit tex. in lege at qui natura. & lege. nam hoc natura de condictione indebiti. ff. Ideo non neceſſario eodem modo operatur, nõnunq̃ enim ex cõpoſitione ſpecierum intentionum diuerſarũ monſtra fingit, quorum nec interdũ ſimilia vidit: in brutis autem inſtinctu naturæ regitur, quę in omnibus eiuſdem ſpeciei ſimilis eſt. Ideo in talibus phãtaſiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hyrundo nidũ, & aranea talē texit. huius verò potentiæ opera ſi vigilantibus non deſint, raro tamen ab ipſis percipiuntur propter fortiores motus ſenſuum. Dormientes autē quorũ ſenſus exteriores vacant, ſomnia appellant, quia in ſomno apparent.

Potentia autē imaginatiua eſt reſeruatiua ſpecierum à ſenſu cõmuni receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerũ hic vocantur imagines ipſarũ, vnde imaginatiua vocata eſt, & per hoc differt à ſenſu cõmuni, quia non eſt potentia indicatiua, ſed ſolũ reſeruatiua. Fatentur multi in natura noſtra ſenſibilium cõpoſitionem inter ſe ineſſe, oportet ergo vt in nobis ſit hæc virtus quæ hęc operatur, & hæc virtus inquantum imperat ei intellectus cogitatiua vocetur. Inquantum verò imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantũ occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit caſtra in ſphæra, Chimaram fingit, & lupo cornua, vt faciunt ſcholares, qui mentes à ſtudio literarũ auertunt, & malè intenti quãdoq̃ caſtra ædificant, vt ait glo. ſ. in lege vnica. C. de ſtudĳs liberalibus vrbis Romæ lib. xj. Nam ſenſus cõmunis virtuti formali quæ eſt imaginatio quaſi ad reponendum, impartitur quod ei tradunt ſenſus exteriores. Imaginatio verò reponit & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas ſenſibiles, virtus verò cogitatiua, ſiue imaginatiua, ſiue formatiua conuertitur ad formas, quæ ſunt in imaginatione, ad cõponendum vel reſoluendum eas: quoniam eius poteſtatis iugo ſubĳciuntur.

Potentia æſtimatiua ſecundũ Auicennam eſt vis ordinata in ſummo cõcauitatis mediæ cerebri ſenſibilium intentiones apprehēdens. vt puta lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunq̃ alias viſum dĳudicat cũ agno eſſe habitandum, & ęlicit ſpeciem, ſiue intentionem inimicitiæ quę non poterat per ſenſum apprehendi. Eſt autē virtus tranſcendens, quia apprehenſio ſua non eſt formarũ ſenſibilium & materialium, ſed immaterialiũ: bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & diſpendium in ſe non ſunt formæ materiales, nec in ſenſu cadentes exteriori, tamen ſunt accidentia ſenſibilium. Quid tamē diſcriminis habet ab imaginatiua, quia illa retinet ſpecies per ſenſum cõmunem receptas: hæc verò ælicit ex eis intentiones naturæ non ſenſatas, ſicut amicitiæ vel inimicitiæ, ex quibus ſequuntur actiones proſecutionis vel fugæ. Auicenna etiam ait, æſtimationem vtilium & nociuorũ triplici modo contingere.

Primus modus eſt ex cauſa materiali, ſicut accidit in puero qui cũ ęleuatur vt reſideat ſe caſurum æſtimat, ſtatim alicui adhæret: pręterea certum eſt cũ oculi lippitudine prurientes ſunt purgandi, ſtatim ille conniuet antequã cognoſcat quid ſibi accidat: & ſic inductu quodã naturæ ouis lupũ formidat, & animalia leonē, & aues accipitrē.

Secundus modus eſt per experientiã, ſicut accidit, cũm doloris rabies animal aliquod inuaſit, vel mellitis voluptatibus in re aliqua abſorbetur, cuius forma deſcripta eſt in virtute formali ſine imaginatione & intentiones vtilitatis, & nocumenti deſcriptæ in memoria ſtatim apparuerint res in vtilitatis vel diſpendĳ æſtimationē, obreptitiæ occurret. hinc canis lapidē vel fuſtem tanq̃ nociua formidat, & vacuis ſæpiuſculè oſſibus allicitur.

Tertius modus circa proprietatem coniunctã & modum ſimilitudinis verſatur, veluti ſi res aliquam formam vnitam cũ intentione æſtimationis in aliquo ſenſibiliũ haberet, ſicut contingit in pomo coloris coccinei quod eſt maturũ & dulce. Ideo cũ videmus dulciorē ineſſe pomo inductu quodam naturæ dĳudicamus.

QVadrageſimaquinta cõſideratio erit de complexionibus mortaliũ, quę ſunt quatuor pricipales, ſanguinea. ſ. colerica, flegmatica, & melancolica, quarũ nobilior & melior eſt ſanguinea. De ĳs tamen Guilielmus Leporeus Burgundus vir æloquētiſſimus, ſcripta reliquit in ſuo opere artis memoratiuæ libro j. ca. iiĳ.

Sanguinem ait, lætum, dulcem ſermone, vultu hylarē & amatiuũ, riſu facilem, liberalē, benignum, piũ, omnibus artibus aptum, ſecundũ alios delicata cibaria, primæq̃ bonitatis vinum, elementa per omnia indagantem, ad libidinem pronum. Vnde Alexander magnus imbecillitatem humanã ſe ſentire aiebat duabus potiſſimũ ex cauſis, ſomno videlicet & coitu. vocē habet acutam, neq̃ diu neq̃ multũ iraſcitur. Habent & ſanguinei alias bonas conditiones ſeu inclinationes, ex quibus non parũ laudabiles. Hæc complexio enim eſt calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & iſtorum quilibet de per ſe & ſimplex eſt melior alĳs, licet compoſiti ſint meliores, & ſic complexiones ex eis compactę.

Colerica verò eſt calida & ſicca, vt dicit Galenus primo complexionum c. viĳ. vnde colericus eſt impetuoſus

in suis agendis, ælati animi, vanos vltra modum appetẽs honores, bonorumq́ myrmecias, in iram facilè prorumpit, eademq́ pacificatur, prodigus, & sine libra comedens procliuis ad ebrietatem, fidelibus deditus vigilijs, lucrum assiduè venatur, ingeniosus, docilis, fidus, syncerus, amator iustitiæ, impingentes in lingua vbi irascuntur, oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, nasum acutum, faciem citrinam, ęloquium velox, pectora ampla & hirsuta & vmbilicotenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres, oculos citrinos, linguam asperam.

Flegmatica verò est frigida & humida: vnde flegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis non defluens, bonorum contemptor, aurę́q́ popularis rumusculos pro nihilo habens ac sputifaciens, paruæ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorũ ad honores aspirant: ideo Messalam Coruinum sui nominis immemorẽ flegmaticum extitisse dijudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententiæ aduersari videtur. Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus: vt nomen suum ignoret. textus est in lege cùm in libris Vlpiani. §. neque enim. C. de hęredi. instituendis. Item est facie præditus præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus debile, venas strictas, coitum nõ appetit nisi vino admodum madidus aut aliundè calefactus.

Melancolica est frigida & sicca secundũ Galenum: & est pessima ex compositis, vt idem dicit de ingenio c. x. & ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt medici dicunt. Melancolicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistræ semper suspicatur, alienisq́ vulpina quadam sanctitate delictis illatrat, mundanarum rerum nephando amore irretitur. Implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis cõstat ꝙ natura in vno sanguinem grauauit, & in alio restaurauit: & idem de colerico, melancolico, & flegmatico: cui sententiæ applaudet Paulus iureconsultus in lege eum qui. in princ. de iureiurando. ff. cùm qui in vno grauatur, in alio releuari debet. Et si quidam sint quos eousq́ perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem atq́ id admodum perspicuè deprehendi potest. Quicquid enim præter naturam accersitum est vel cõquisitum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioannes Indagine in librum de quatuor complexionibus. vbi miranda dicit de ijs & de pernoscendis planetis horoscoporum, & signorum ascendentium ex ipsis quatuor complexionibus.

Et, vt concludam, complexio sanguinea (vt iam dictũ est) optima & nobilior alijs iudicanda est propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt suprà in hac parte tetigi, in quadragesima consideratione.

QVadragesimasexta consideratio, quod membrorũ coporis humani sit excellentius indagat. Celius em̃ lib. antiquarum lectionum ij. cap. xxxix. Inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit, cerebrum, scilicet cor, epar, & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen, ꝙ caput sit excellẽtius & nobilius mẽbrum coporis ex tribus quæ in ipso capite respectu aliorum membrorum singulariter inueniuntur.

Primò, enim excellit ea dignitate in tribus scilicet, in altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes vt imaginatio, memoria, intellectus, sensus cõmunis, & huiusmodi, de quibus suprà, habẽt locum in capite & in perfectione, quia in capite congregantur omnes sensus, cùm in alijs membris sit solus tactus.

Secundò, à capite sunt omnes vires animales in alijs membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium dans illis sensum & motum.

Tertiò, quia dirigit alia mẽbra in suis actibus propter imaginationẽ et sensus q̄ i eo radicaliter abũdãt et insunt.

Ratione etiam primę proprietatis, scilicet perfectionis omne quod est perfectissimum in quacũq́ natura dicitur caput, sicut leo in animalibus.

Ratione autẽ secundæ proprietatis omne principiũ dicitur caput, & certè cuiusq́ rei potẽtissima pars principiũ est, vt dicit Gaius iureconsultus in l. j. ff. de origine iuris. sicut caput fluminum fons dicitur. & sic caput viæ seu libri dicitur. vnde ratio ędi debet à capite. text. in l. argentarius. §. edi. facit. l. si quis. §. si initium. ff. de ędendo.

Ratione verò tertiæ proprietatis dicitur omnis rector caput, sicut rex, dux, vel pontifex. Ita dicit Ioãnes de Turrecremata in ca. j. distinctio. xij.

Ideo dicit Lucas de Penna in l. nemini. C. de consulib. & non spargendis lib. xij. quòd princeps in republica qui pro quodam corpore ponitur, obtinet vicẽ & officium capitis. Et Christus caput est ecclesiæ. ad Collocen. c. j. & ad Ephęsios v. Et, vt dicit Paulus iureconsultus in l. cũ in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerũ. caput est principale membrũ hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, vbi caput inhumatur humanum, etiam absq́ alijs corporis partibus, & non econuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, vt ibi dicit textus. & illud sequuntur omnia mẽbra, ad Ephę. iiij. & c. nolite. xj. di. Et indecẽs est mẽbra perfectiora esse capite. c. miramur. lx. di. & dicit Felin. in c. cùm nõ liceat à capite mẽbra recedere. in principio. extra de pręscriptio. ꝙ caput est honorabilius mẽbrũ cæteris. & dicit Bald. in c. j. §. ad hoc. in iiij. col. de pace iuramento firmanda. ꝙ excellẽtia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. & ait Aristote. allegatus per Bald. ibi quòd cerebrum est membrum diuinũ, in quo est sensus & intellectus. vnde locus ab autoritate hominis est in capite. & ibi notat ꝙ in re animata caput subiacet oculis corporis, & in re inanimata caput est principium. Item idem est ꝙ potissimum, vnde subiungit versum istum.

Principum caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. in d. c. de facie hominis loquitur, quæ non est dehonestanda seu fedanda, cũ sit ad similitudinem dei formata, vt dicit textus in lege si quis in metallũ. C. de pœnis. per quẽ etiam ibi no. glo. & post Ang. ꝙ homo nõ est bullandus in fronte. dicit tamẽ ibi Felin. ꝙ facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte ꝙ vbi caput dolet, cætera membra dolent. vt dicit tex. in cano. sunt plurimi. & in ca. ex merito vj. q. j. Specu. in titu. de inquisitio. §. iij. versic. si autem. & ita caput est dignum, quòd ab eo inchoandum est. Specu. in titu. de ęlectio. §. j. versicu. publicatione. pro quo facit textus in l. vnica. ff. de officio præfecti augustalis. vbi dicitur præfectus Aegypti habet iurisditionem, & officio suo non est priuatus, quousq́ eius successor Alexãdriam sit ingressus. Cũm sit metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem. l. meminisse. ff. de officio proconsulis. & in l. si forte. ff. de officio præsidis.

Ex quibus ínfero vnum obſeruatum apud nos,ꝙ nõ debet haberi reſpectus,nec eſt in cõſideratione aduentus, ſeu ingreſſus regum,aut principum ĩ aliquod regnum ſeu prouinciam:niſi aduenerint vel ingreſſi fuerint principalem,aut ita loquar, capitalem ciuitatem regni,vel prouinciæ,quod tu notabis,quia alibi non reperies.

Item caput ara potentiarum animæ dicitur,teſte Celio libro ſuarũ antiquarum lectionum xj.c.xiij.& idem libr. ij.c.xxiij.ſic ait.caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus.& Plato in Thimæo.caput nõ principale ſolum,ſed etiam totum in corpore nuncupauit.eſt ergo caput præcipuum,excelſiusq́ in homine menbrum. primo regiminis acutorum Galenus,& Platonici oẽs rationalis animæ ſedẽ nũcupant ſecundũm aliquos,qm̃ ibi cerebri eſt conceptaculum,ac membrorũ animalium,quę organa ſint,& principia virtutis animalis tam apprehendentis,q̃ ęligentis,ſeu voluntariè mouentis,quibus potiſſimum conſtat animalium inter ſe diſſimilitudo.Licet nõ me fallat Bedæ ſentẽtia ſuper Marcum.Animæ locus(inquit) principalis non iuxta Platonẽ in cerebro,ſed iuxta Chriſtum in corde.Portionem verò hanc cœli ſimilitudine quadam poſſidemus ſublimen,ſicut etiam interpretatur Ariſtoteles.quin & vniuerſa in hominis corpore ſitũ præferũt vniuerſi,cũm cętera nullo eiuſmodi ſint conſtituta reſpectu,aut cõfuſo admodum.Porrò & in quæſtionibus,idem caput eum obtinuiſſe locũ ſcribit,quia ſit diuiniſſimũ membrum.ab eo enim ſternutamẽta quoq́ proueniũt,quod eſſe ſacrum auguriũ conſtat.inde quoq́ obrepſiſſe noſtris moribus opinatur Celius,vt quibus exhibeatur reuerẽtiæ cultus,ijs caput aperiamus.Galenus poſt Hippocratem ſcribit fuiſſe capitis ſuſtructionem potiſſimum ob vidẽdi excellentiam,qui ſenſus ad circũſpectum omnem veluti in Specula collocari debuerit,ſicut item eſt Auicẽna.A quo etiam illud proditur prima tertij.Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam,ꝙ manus dextra eſt dignior lęua ſecũdũm Lucam de Penna in l.aquarum poſſeſſores.col.j.C. de aquæductu lib.xj.ad quod allegatur ij.Maccha.ij.c.ibi porrectis dextris & iureiurando.inde dicitur iuramentũ dextra manu præſtandum eſſe.Eſaiæ lxiij.c.iurauit dominus in dextra ſua.& j.Macchab.c.vj.ita dicit Iacobus Bonaudi in gloſis ad Io.de Terra rubea in tractatu,vinea eccleſiæ nuncupato.arti.ij.primi tractatus in iiij.cõcluſione. in verbo,à dextris.vbi etiam dicit,ꝙ dextra arguit nobilitatem,& præeminentiam honoris.

QVadrageſimaſeptima conſideratio de excellentia ſanitatis erit,quę plurimum extollenda eſt:cũm,vt dicit philoſophus primo Ethicorũ c.iiij.deſiderabiliſſimum eſt ſanum eſſe.& in libro eiuſdem operis c. xxxj.iterum dicit.Vero ſanum eſſe optimum eſt,vt nobis videtur.quid enim prodeſt homini habere omnia mundi imperia,ſi infirmitate afflictus in eis conſolari,& gaudere non poteſt? Ideo,inquit Eccleſiaſticus c.xxx.Non eſt cenſus ſuper cẽſum corporis.Qua ex re,ait Iuuenalis libro primo Satyra prima.

Orandum eſt,vt ſit mens ſana in corpore ſano.

Et Cato moraliſſimus ſic nos hortatur.

Corporis auxilium medico committe ſodali:
Sit tibi præcipuè,quod primum eſt,cura ſalutis.

Hęc Bernardinus de Buſtis ſermone ſuo xxxj.ſecundæ partis ſui Roſarij.in litera T.Et ideo,vt refert Celius antiquarũ lectionum lib.iiij.c.xxiiij.Fertur Pyrrhũ Epyrotarum regem poſt Alexandrũ prudentiſſimũ rei militaris adiudicatum,vbi immolaturus templa inuiſeret,non regni ampliorem modum,non de hoſte victoriam preſignem,neq́ item gloriam illuſtriorem,aut diuitias,& id genus alia,quibus mortalium pleriq́ attoniti inhiant:ſed ſanitatem modo à dijs comprecari ſolitum,ſeu parte hac bene conſtituta,proſperius ceſſura viderentur omnia.Nã ſi toto ſinu ſeſe affundat,abſit autem valetudo recta,nullum illinc profluit æmolumentum quod iuuet.Propterea Antiochum cognomento Sathera prælio cum Galathis congreſſurum legitimus in quiete arbitratum Alexãdrum ſibi aſſiſtere,moneretq́ vt prius q̃ in aciem milites produceret,non aliud proponeret illis ſignum quàm bene valere.Quod cũm is non neglexiſſet,nobilem de hoſtibus victoriã eſt aſſecutus.Scimus porrò(inquit Celius) mandatorum librum ab Imperatore dari ſolitum in quo præceptum primum erat de ſanitatis cura.Pythagoras quoq́ in epiſtolis non alia eſt vſus conſalutatione,q̃ vt iuberet bene valere.Id inſtitutum & Pythagorici mox ſeruarunt,veluti animæ,corporiq́ nil amplius congrueret, hocq́ vno hominis bona vniuerſa comprehenderentur. Quin & Symbolum,quo inter compares vterentur,dicebatur ſanitas.&,vt dicit Galenus in libro Hæreſeon,id eſt ſectarum.ſanitate nil vtilius eſt mortalibus.Academici & Peripatetici,hoc eſt Platonici,& Ariſtotelici ĩter tria genera bonorum ſanitatem annumerant.Tradunt enim tria eſſe genera bonorum,ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona,vt virtutes.Secunda corporis,vt valetudinem,& pulchritudinem.Tertia externa,quæ fortunæ aſcribuntur,vt diuitias & honores.Carneades item Academicus nil bonum eſſe cenſebat,niſi præmia naturę, hoc eſt ſanitatem,robur,pulchritudinem,& alia id genus. Quibus autem conſtet ſanitas & ſeruari poſſit.vide Celium lib.xj.ca.xxxvij.& vberius libro xvj.c.xlj.ſuarum antiquarum lectionum.& quemadmodum animi letitia eſt ſanitati humanæ valdè propicia,ita triſtitia contraria. vt per Lucam de Penna in lege decurionibus.C.de ſilentiarijs libro xij.

QVadrageſimaoctaua conſideratio de laude laboris exprimit,de qua Heraclides Lycius(vt ſcribit Philoſtratus in vita Sophiſtarum) librum vnum cõpoſuit,& illum laudibus laboris dicauit,ſine quo dicebat nihil in rebus humanis frugiferum geri poſſe,adeoq́ probari vt caſſus etiam labor(modo non vitioſus) ſit otio ac delitijs anteferendus.Xenophon dicit nullam eſſe verã voluptatem citra laborem.Nam ſi ſomni,aut cibi,aut potus appetitum præuenias,nihil dulce ſentiri.Labore autẽ exercitatis omnia dulcius ſuppeditari.ex quo Socrates dum corpus ambulando ſeu quoduis aliud agendo exercebat,obſonare famen dicebat,quod item noſtris religioſis ante cibum præceptum eſt.Idem opus conferre dictitabat ad hominum bonitatem,otium verò vitium.Bonos igitur in opere eſſe,q̃q́ ocioſi viderentur.Improbos autem qui aut alea,aut opere aliquo turpi,ſiue etiam plus æquo ambitione ſeu quæſtu occupati appareant ocioſos eſſe. Idem cũm laboraret circa Citharam,dicenti cuidam.Iam ſenex diſcis? Repondit,Præſtat tardè diſcere,quàm nunquam.Laſſus Hermioneus interrogatus à quo ſapiẽtiam didiciſſet,à labore(inquit)& experientia.Pythagoræ quoq́ ſententia fuit,legendam eſſe ab initio vitam optimam ac laboribus quam maxime exercitatam:quam cõſuetudo paulatim ex aſpera dulcem redderet,& homines

robustos faceret, laborẽ namq; voluptatẽ quoquomodo
semper comitari. Si bona sit voluptas, illa præcedit. Si au-
tem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cùm sępe pro
voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labo-
res maximos subeamus, quid mirum si pro gloria, pro
æquitate eosdem adeamus, exemplo Cornicum & Gal-
lorum, qui quãq; rationis expertes, adeo pro gloria certãt
vt vsq; ad extremum spiritum inuicem pugnent. Vnde
Eusebius Corpus vitium corrũpit, animum verò earũ re-
rum negligentia, quę ad diuinã faciunt cõtemplationem.
Vltra præcedẽtes philosophorũ sententias quæ de re sen-
tiant poëte adducũtur. primo, Epicharmus ait. Laboribus
omnia nobis dij venditant bona. Euripides. Fortunas ex
laboribus venari oportet. Idem. Labor, vt dicitur gloriæ
pater. Idem Laborantes deus adiuuat. Labor verò solus
citra fortunam sumptus mortales adhuc minime affligit,
labores audent boni, timidi nihil vnq; assequuntur. Ex la-
boribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis ci-
tra laborẽ felix esse, neq; gloriam assequi vllam nihil agẽ-
do potest. ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud.
Omnis laus in actione cõsistit, & otiosus nullus cęcę deos
habens in ore, victũ sine labore parare posset. Sophocles.
Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt.
Menander. Cuncta & labore, & diligẽtia deprehendi pos-
sunt. Philemon. Quam mihi dulcia sunt priora mala. Nisi
enim tunc laborassem, nunc minime gauderem. Aulus
Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert. Me-
mentote si quid vnq; rectè per laborem feceritis, labor ille
cito à vobis abscedit, benefactum autem semper remane-
bit. Si quid verò nequiter per voluptatem, voluptas repẽ-
tè abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit.
Virgilius. Labor omnia vincit. Cicero pro Archia. Nul-
lam enim virtus mercedem laborum periculorumq; præ-
ter hanc laudis & gloriæ desiderat, quaquidem detracta,
quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo tantis
nos laboribus exerceamus? Certè si nil animus præsenti-
ret imposterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot
curis, vigilijsq; angeretur. Nunc insidet quidam in opti-
mo quoq; virtus, quæ noctes atq; dies admonet, non cùm
vitę tempore dimittendam commemorationem nostri
nominis, sed cùm omni æternitate adæquandam. Dauid.
Tu domine laborem & dolorem consideras. Grego. in
Moral. Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic
in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem. &
alibi pulchrè dicit. Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt
iustius negligentię puniatur quòd scire contempserit, quę
sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, con-
tra verò studiosus tarditate punitur, vt eo maiora pręmia
ferat, quo magis laborauerit. Deniq; Sophocles, Plato,
Isocrates, Hieronymus, & alij complures, qui diu vixerũt
vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierũt,
finemq; discendi cum vita fecerũt. Ad quam rem multum
faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisq; bonus aliena
gloria magis excitabitur. Thucydides puer cùm audisset
Herodotum senem suam Historiam recitãtem, collachry-
masse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligẽ-
tia excitare solebat. Themistoclem Milciadis Trophæa
somnum capere non sinebant. Alexander Achillis. Cæ-
sar Alexandri conspectis tumulis, laudis æmulatione in-
gemuisse feruntur. Hæc Volaterranus libro xxxj. commẽ-
tariorum in Philologia c.j. Guillielmus verò Leporeus
Heduẽ. in suo tractatu artis memoratiuæ libro iiij. c. vlti.
dicit ꝙ ex labore memoria augetur, sensus interiores assi-
duitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ cõparatur.
c. ieiunium. de consecra. dist. v. Omnia vt iam dictum est,
vincuntur. de quo canit poëta.

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immeritò (vt dicit) Licurgi leges iuuen-
tutem erudiere, venando, currendo, agendo, æstuando.
Iustus enim labos honoribus, præmijs, splẽdore decora-
tur. Vnde Diogenes censebat se scientiam, bonaq; animi
nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. de quo Ho-
ratius sermonum primo. Nil sine magno vita labore de-
dit mortalibus.

QVadragesimanona consideratio quærit, an otium
aliquo modo sit laudãdum, cùm illud multi expro-
brent, & ferè omnes semper otium vituperant.
Sed cùm duplex sit otiũ, primum laudatũ, & alterum illau-
datum, vt amplè scribit Lucas de penna in l. j. col. ij. C. de
excusatio. artificum libro x. Ideo laudes illius otij laudati
referam (prætermissio illaudato. de quo in præcedẽti par-
te, in j. & xxix. cõsideratio. dictum est) eo quia est litera-
torum, ac contemplantium veritatem, de quo Cato dice-
bat. Viro nobili quemadmodũ negotij, sic & ocij rationẽ
extare oportere. Hoc item Seneca in epistolis amplecten-
dum suadet honesto ac prudẽti viro, quo ex actionum tu-
multu, tanq; in portum se tãdem recipiat: vbi sese primũ,
deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper
negotiosis (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse
qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati, breuita-
te temporis quæruntur, & improuisos se ad mortem trahi
nihil omnino vixisse putantes. Aristote. in lib. de anima,
inquit. Animam sedendo & quiescendo fieri prudentio-
rem. Plutarchus. Sapientem decet quietem & otium in sciẽ-
tiæ & prudentiæ exercitatione ponere. Non dico eam
venalem, ac forensem, sed maximam quæ nos deo coniu-
gat. Socrates dicebat ita instituendam esse vitam, vt ex te,
non ex alijs voluptatẽ capere possis. Euripides. Qui agit
plurima, plurimum peccat, quod ambitiosis & auaris ma-
ximè accidit. Ea demum ratio, ꝙ improbi, probis rerum
experientia simul & solertia præstant. quam enim quis di-
ligit artem, in hac se libenter exercet. quam verò exercet,
hanc & probè nouit. Deniq; ex Augustini sententia in li-
bro de ciuitate. Nemo bonus negotium quærit, nemo im-
probus in otio fructuoso conquiescit. Otium inquit, san-
ctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessi-
tas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ va-
candum veritati. Vnde Grego. in Ezechielem. Contem-
platiua vita (de qua dictum est ista parte, in xxxiij. consi-
deratione) est charitatẽ dei ac proximi tota mente cõple-
cti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio condi-
toris omnibus posthabitis curis inhærere. Idẽ. Sicut enim
grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maio-
ris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem
in Regist. Quãto quis in rebus mortalibus occupatior, tã-
to à deo remotior. Isidor⁹ de summo bono. Quãto quisq;
curis maioribus occupatur, tanto magis vitijs pręmitur.
Mundi enim amatores non solum stulti ex eo quòd infi-
ma pro summis appetant, verumetiam miseri, quòd ea
cum erumnis consequantur. Augustinus vero (vt habe-
tur in c. qui episcopatũ. §. itaq; viij. q. j.) dicit. Itaq; à stu-
dio cognoscẽdę veritatis nemo prohibet, quod ad lauda-
bile pertinet otiũ. vbi est textus clarus, ꝙ est dabile otium
laudabile.

laudabile.& facit text.in ca.j.circa mediũ xxiiij.q.v.vbi di
citur.Mali ab inquietudine,mala ad ſanitatis otium,legũ
coërtione dirigãtur.& de hoc otio laudabili etiã meminit
ciuis & cõtemporaneus noſter Ioãnes de Monthelon in
ſuo prõptuario iuris,in verbo,otiũ.Et ait Bernar. Otium
eſt vacare Deo,imo negotiũ negotiorũ,vbi nullũ admitti
tur otiũ.Ideo dicit Apoſtolus.Nemo militãs Deo impli-
cet ſe negotijs ſecularibus.& Seneca in Epiſtoľ.Crede mi-
hi,plus agunt qui nihil agere videntur.Sęd,vt dicit Vola
terranus libro xxxj.commẽtariorũ in philologia c.ij.Ne
ceſſarium eſt huiuſcemodi viris Ariſtotelis ſententia,rerũ
adminiſtratorem aliquem propè habere,qui res obeat ac
curet,vt Socrates Critonem.Epicurus Metrodotũ,Apol
lonius Damidem,ipſe quoq; dominus noſter Iudam ne-
gotio præfecit,Apoſtoli item alios alij.Vt autem mona-
chos attingam,ait ibi Volaterranus,Origenes, Ambro-
ſium,Hieronymus Chromatiũ habuit.Bernardus fratrem
Viterbij defunctum deflet:vt paternæ domus præſidium,
curarumq; ſuarum leuamen.Deniq; Franciſcus Aelia ſuo
quãq; flagitioſo ob rerum experientiam carere non pote
rat.Sed,vt ibidem ipſe Volaterranus in capitulo ſequenti,
inquit,ab hoc otio honeſto multos pręſtanti ingenio re-
trahit metus amittendę dignitatis, & exiſtimationis,quã
negotium ſine periculo in procemio de oratore exoptat,
duo quaſi difficilia.Et ibi ſequitur quomodo ad id otium
pleriq; diuerſis ex cauſis inducti fuerint,& qualiter multi
ex negotijs humanis ſe in otio poſuerunt,& ſolitudinem
amauerunt,dę cuius laudibus etiã ibi videre poteris.

Item propter quietẽ ſiue otiũ,quo fit,vt nullã molestiã
corporis quiſquis patiat ſecundũ Augu.lib.xix.de ciuitate
dei.ca.primo.Ideo multi dudum in ſeculo militantes poſt
longi temporis laſſitudinem,ob reliquæ vitę requiem cle
ricantur,vt deo ſeruiant,& tutiori otio ſeneſcant,conſilio
optimo ducti,vt ait textus in l.quiſquis emenſis.C.de epi
ſcopis & clericis.vtique poſſunt in otio & tranquillitate
reliquum tempus vitæ ſuæ peragere,vt ſonant verba in l.
petitionem.in fine.C.de aduocatis diuerſorum iudiciorũ.
et hoc ſatis prudenter,cũm meliorem partem eligant,&
nullus beatus niſi quietus.ait Tullius libro primo de natu
ra Deorum.Et requies ſaltẽ honeſta nobis eſt neceſſaria,
ſicut veſtes & victualia,vt patet in l.finali.§.nec in ipſis.
C.de his qui ad eccleſiam confugiunt.Etiam quies ſcilicet
contemplationis quæ à iuſtis viris,maximè prælatis cor
de appetenda eſt,& pro multorum lucro quandoq; poſt-
ponenda eſt,vt ait textus in cap.in ſcripturis.verſi.quies.
viij.qõne prima.Sed in monaſterijs quies,oratio,& labor
manuum debet eſſe,textus eſt in capit.de pręſentium xvj.
quæſtio.prima.Sic & in ciuitatibus quies in conſilijs,ora-
tio in curijs,iuſtitiæ miniſtratio in iudicijs,& labor agrico
larum, & artificum continuè vigere, non iurgijs,otijs,
ſpectaculis, aut ſeditionibus,damnoſè vacare debent.
hæc Lucas de Pẽna in l.vnica.C.de gladiatoribus lib.xj.

Et quomodo aliqui felicitatem poſuerunt in otio.vide
per Beroaldum in ſuo opere,de felicitate.

QVinquageſima conſideratio laudem & excel-
lentiam naturæ perſtringit.Et in hoc conſide-
ra duplicem eſſe naturam,naturantem,videli-
cet & naturatam . Natura em̃ naturans dicitur
Deus.inſtitu.de iure naturali.in princip.iuncta gloſ.in ver
bo,hinc,& in verbo,matrimoniũ.cũm dicit.Ius naturale
eſt quod natura,ideſt Deus omnia animalia docuit.& pro
hoc eſt gloſ.quę eſt finalis in l.ſed & ſi reſtituatur.§.finali.
ff.de iudicijs . etiam eſt gloſſ.in verbo,rerum natura,ideſt
Deus.in §.ſingulorum.inſtit.de rerũ diuiſio.de hac etiam
Ouidius primo Metamorph.cũm ait.

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & cauſa à Platone appellatur.Vnde Seneca
libro iiij.de beneficijs . Nihil aliud eſt natura q̃ Deus,&
diuina quædam ratio toti mundo,& partibus eius inſerta.
Cũm de diuinitate & eius excellentia ſuprà dixerim in pri
ma conſideratione huius partis,nõ aliter immoror. Sed de
huiuſmodi diſtinctione eſt gloſ.melior & clarior in l.reſpi
ciendum.ff.ſi certum petatur.quæ dicit.Eſt ergo natura na
turans,ideſt Deus.& ille omnia ſcit,vt in ca.nouit ille qui
nihil ignorat.extra de iudicijs. Nam mille anni ante ocu-
los eius tanquã heſterna dies quæ prætetijt.Alia eſt natura
naturata,ſcilicet hominis:quæ præterita & præſentia tan
tum ſcit,quã Deus indidit creaturis.(Futura em̃ præſcire
ſolius Dei eſt,vt in xxvj.qõne v.in principio.)& de qua
et eius excellentia ſeu laude dicendum eſt. Nam natura vi
detur omnium rerum fortiſſima,cũ nullæ leges eam cor-
rumpere poſſint,vt habetur inſtitu.de legitima agnatorũ
tutela.in fi.cũm dicat textus.Ciuilis ratio ciuilia iura cor-
rumpere poteſt,naturalia verò non vtique.facit textus in
l.iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt.ff.de re-
gulis iuri.Etiã pacto natura tolli nõ poteſt.l.ius autẽ agna
tionis.ff.de pactis.l.abdicatio.vbi gloſ.optima. C.de pa-
tria poteſtate.l.eas obligationes.ff.de capitis diminutione.
Naturalia em̃ diuina quadam prouidentia conſtituta,ſem
per firma atq; immutabilia ſunt.vt dicit textus in §.ſed na
turalia.inſtitu.de iure naturali gẽtium & ciuili.de quo per
Deciũ in dicta regula,iura ſanguinis.& per Bernardinum
de Buſtis in ſecũda parte ſui Roſarij.ſermone xxxj.in lite-
ra I.vbi ponit quomodo natura eſt omnium rerum for-
tiſſima . ita quòd illud quod natura dedit, nemo tollere
poteſt, nec per quancunque artem natura tolli poteſt.
prout refert de quodam Aſculano poëta,qui contra Dan-
tem Poëtam tenentem opinionem contrariã,qd' volebat
probare exemplo cuiuſdã catti qui arte inſtructus ante eũ
tenebat lumen quando ſtudebat , vel comedebat.Poëta
Aſculanus in quadam ſcutula portauit duos mures,
quos ante murilegum dimiſit.at ille proiecto in terram
candelabro naturã ſequens poſt mures cœpit currere,ſicq;
natura artem ſuperauit.imo dicit Cicero libro primo de
natura deorum.Itaque nulla ars imitari ſolertiam naturæ
poteſt.Quoniã natura norma legis eſt . vnde dicit textus
in §. minorem.inſtitu.de adoptionibus.qd' ars imitatur
naturam inquantum poteſt.concordat textus in l.ſi pater
familias.in fin.ff.eodem.per quem textum decidit Panor
mita.in cap.debitum.de baptiſmo.qd' non debet quis aſ-
ſumi ad leuandum aliquem de ſacro fonte,vt ſit pater
eius ſpiritualis,niſi ſit maior plena pubertate, ſcilicet
decimooctauo anno . ſicut in ſimili dicitur per dictos te-
xtus,in adoptione legali , & eſt ratio ſecundũ eum,quia
abſurdum videtur eum fieri patrem ſpiritualem , qui nõ
poteſt eſſe carnalis . & illud ſatis innuit ibi textus in
dicto §.minorem . dicens, contra naturam eſſe vt filius
ſit maior,ſcilicet tempore,quã pater. Et impedimen-
tum naturæ fortius eſt,quã accidentis , vt in §.ſed & il-
lud.inſtitu.de adoptionibus.& l.ſed eſt quæſitum.§.pri-
mo & ij.ff.de liberis & poſthumis. Et,vt ait idem Cicero
lib.de Senectute.Omnia quæ ſecundũ naturã fiunt,haben
da ſunt in bonis.& libro tertio Rethoricorũ nouorum
docet nos ipſa natura quid oporteat fieri.& vt dicit Me-

nander. Oĩbus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit
natura. imo nũq; aliud natura, aliud sapiẽtia dicet. vt dicit
Iuuenalis Satyra xiiij. At naturã efficiẽtẽ, gubernãtem, cõ
tinẽtẽq; Plato vocauit, hoc est opificẽ. vt refert Celius lib.
antiquarũ lectionũ primo. c. iiij. vbi plura de natura. vnde
Plinius vbiq; naturã parentẽ rerũ opificemq; appellat. &
teste Celio, vbi suprà lib. ij. c. xxij. Hippocrates naturã ap
pellat iustam, vti Aristoteles eã esse ait, velut œconomũ
bonũ, ac patrẽfamilias. qñ iustitiæ diuinæ maiestas necessa
ria sapienter excogitauit, tribuitq; vnicuiq; pro dignitate,
redũdantibus oĩno resectis. Et, vt ait Aristo. lib. j. de cœlo
et mũdo. Mirabilia naturæ multa sunt. Semper em̃ quod
melius est desiderat. Idẽ li. de generatione. Nec aliquid fru
stra, & vnicuiq; qđ sibi cõueniens est dat. lib. viij. natura-
lium. & lib. xv. qđ infinitũ dat natura. & libro xvj. vt dixi
ꝙ natura est sicut rectificator, & rector. & lib. xvij. qđ o-
mne quod facit natura secundũ ordinẽ: ꝙ in multis cõpro
baui. Quomodo etiã, in animalibus sola natura vtentibus
est ordo, ita ꝙ natura duce errari nullo pacto potest, vt ait
Cicero lib. j. de legibus. & dat similitudinẽ l. qđ si nolit. §.
qui mancipia. iuncta glo. in verbo, nõ infamate. ff. de edili.
ędic. Item naturali vitio parcitur. tex. & glo. in. l. fluminũ.
§. vitium. ff. de dãno infec. & c. ad eius. §. quę tm̃ mulier. v.
distinc. Et naturalia sunt immutabilia, vulgato. §. sed natu
ralia. institu. de iure naturali &c. & v. distinc. in princip. &
dixi suprà amplè in consideratione loqueñ. de iuribus qđ
illorum præcellat.

QVinquagesimaprima cõsideratio laudẽ & pręcellẽ
tiam cõsuetudinis cõplectitur in globo, cũ altera na
tura dicatur. notatur per glo. in verbo, cõsuetu-
do. in l. si quis posthumos. in prin. ff. de liberis & posthu.
& in glo. cùm per rerũ. in l. actor. C. de probatio. Quoniã
cõsuetudo bene agẽdi vertitur in naturam. Salustius in Iu-
gurtha. Mihi quidem omnem ętatem in bonis artibus egi
benefacere. Iam ex consuetudine in naturã vertitur. & Lu-
cas de Penna in l. missi opinatores. col. iij. C. de exacto. tri
butorum libro x. vbi dicit, ꝙ omne quod consuetum est,
est velut innatum. similis enim consuetudo naturæ. Vnde
consuetudo est delectabilis appetitus secundùm Aristote.
primo Ethicorum. & ex consuetudine vnumquodq; fit
fortius. Tullius tertio Philip. Omne nascens facilè oppri-
mitur, inueteratũ plerumq; fit robustius. More enim priui
legij veneratur, & perpetuò celebratur. c. mala. viij. distin.
vincit interdum ingenium & artem. &, vt dicit Seneca li-
bro de natura. quæstio. & ex prouerbijs sapientum. Gra-
uissimum est imperium consuetudinis, & eius autoritas est
magna. cap. consuetudinis. & c. in his xj. distinctio. & Pa
nomi. in capi. consuetudinis. & ibi Apostil. per tres, aut
quatuor colũ. extra de consuetudine. & consuetudo vin-
cit, quæ omnium rerum maximè verborum est, ait Aul.
Gellius libro noctiũ Atticarum xij. c. xiij. Et sicut matri,
debet adhiberi reuerentia consuetudini. vt dixi in commẽ
tarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.
in prooemio. in fine primæ glossæ. in additione ibi posi-
ta: incipiente, & dicit Bald. sed in his non insisto, cùm ibi
videri possint. Et, vt narrat Bernardinus de Bustis in ser-
mone xxxj. secundæ partis sui Rosarij. in litera P. Natu-
ram etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auer-
roys commentator super tertio Phisi. dicens inter alia, ꝙ
aliqui ita sunt assuefacti comedere venenum, vt esset eis
pro cibo, & in nutrimentum conuerteretur. quod & refert
Aul. Gellius noctium Atticarum libro xvij. c. xvj. Ana-
tes ponticas edendis vulgò venenis victare. Et Mithrida-
tem Ponthi regem medicinæ rei, & remediorum id genus
solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa quę leges, &
statuta, vel confirmat, vel infirmat. cap. in istis. iiij. distinc.
l. de quibus. ff. de legibus. ideo inquit Tullius in Tuscula-
nis quæstio. li. ij. & dixi s. Cõsuetudinis magna est vis. vn-
de Ouidius in secundo de arte Amandi demonstrans eius
potentiam dixit.

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et, quòd consuetudine magis quàm scripto fiat ado-
ratio ad orientem, notatur in capitu. ecclesiasticarum xj.
distinctio. de qua suprà in pluribus locis. Vnum nõ omit-
tam quòd consuetudo illorum cum quibus conuersamur,
si non est peruersa, ferenda est. vt dicit textus in capi. il-
la. xij. distinctio. Nam dictat prouerbium. Oportet ama-
re amicos cum suis complexionibus, seu consuetudini-
bus, vt in cap. ij. xlj. distinctione. Consuetudines & præ-
rogatiuæ prouincialium sunt seruandæ. textus in lege ob-
seruare. §. antequã. ibi, Magni enim faciunt &c. ff. de offi-
cio proconsul. & legati. facit lege si in aliquam. in princi-
pio. ibi, & ferias secundùm mores & consuetudinem, quę
retrò obtinuit dare. ff. eodem. & textus in lege vt propha-
nos. C. de paganis. vbi dicit, quòd conuentus ciuium, &
eorum lætitiæ, & festa & conuiuia consueta non debent
eis interdici. pro quo etiam in §. ne autem. in prooemio.
fforum. Item consuetudines ecclesiarum sunt seruandæ, vt
in cap. contra morem. c. distinc. Item & terrarum. vt in c.
Ioannes. de clericis coniugatis. extra. & l. si fundus. ff. de
euictio. et lege circa locationes. C. de locato. & l. si prius.
ff. de aqua plu. arcen. Consuetudo excusat à multis, vt est
textus in lege prima. C. de exactio. et translat. mili. anno-
narum libro xij. & ibi glos. multas allegat concordañ. A
consuetudine tamen (licet diutius obseruata) propter vti
litatem publicam licet discedere, textus in lege vnica. C.
de expensis ludorum libro xj.

QVinquagesimasecunda consideratio laudem et ex-
cellentiam fortunę attingit. In qua aduertendum, ꝙ
summa felicitas secundũ Platonẽ & Aristote-
lem cõsistit in tribus bonis. Primò in bonis animi, vt sunt
virtutes. de qbus superius in quarta parte. Secũdò in bo
nis coporis, vt sunt valetudo, seu sanitas, et pulchritudo,
de quibus etiã. s. dixi. Tertiò in bonis externis, quę fortu-
næ ascribuntur, vt in diuitijs & honoribus De diuitijs di-
ctũ est in parte pręcedẽti, et adhuc aliquid infrà. De hono-
ribus verò etiã suprã in j. parte. Sed restat de bonis fortunę
an hęc fortuna sit felicitas, ita ꝙ sit aliquo mõ extollenda.
Philosophus Beroaldus in suo libello de optimo statu di
cit, ꝙ hęc toto mũdo (vt inquit Plinius lib. ij. c. vij.) locis
oĩbus, omnibusq; horis, oĩm vocibus sola inuocatur, vna
accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, so-
la arguitur, et cum cõuitijs tollitur, volubilisq; à plerisq;
& cæca etiam existimatur, vaga, inconstans, incerta, varia
indignorumq; fautrix, huic omnia expensa, huic omnia fe
runtur accepta, & tota ratiõe mortalium sola vtramq; pa
ginam facit. Hanc fortunam deam, qua renuẽre nihil secũ-
dum mortalibus cõtingere potest. Vario ritu diuersis no-
minibus totus veneratur orbis.

A fortuna fortunatos dicim⁹ felices, quasi fortunę alũ-
nos, aut filios, cui tm̃ tribuere veteres Romani, vt sexcẽtis
tẽplis, totidẽq; cognomẽtis fortunã venerarẽtur. Nãq; Ro
mæ colebatur Fortuna cognomento Primigenia, Viscā-
ta, Pusilla, Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans.
Virgo.

Virgo, Barbata: ficut Plutarchus asserit in probleuma. & in libro de fortuna Romanorũ, vbi disputat de laude & excellentia virtutis ad fortunã. Hinc Theophrastus scripsit in suo Calistene. Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in Pseudolo. Centũ doctorũ hominũ consilia hęc deuincit dea fortuna. Atq; hoc verum est, perinde vt quisq; fortuna vtitur, ita pręcellet, atq; exindè sapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit M. Tullius) esse fortunæ vim in vtranque partem quis nesciat? Nam & cum prospero flatu eius vtimur ad ęxercitus perueniemus optatos, & cùm reflauerit & retrocederit affligimur. Simulachrum fortunæ quod cum copia & gubernaculo formarint, Author est lactantius libro tertio diuinarum institutionum, tanquã & hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. cui astipulatur Virgilius, qui fortunam omnipotentem vocat, cùm dicit.

Fostuna omnipotens insipientibus
Quantum iuris atrox, quæ tibi vendicas?
Aeuertensq; bonos, erigis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit,
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitijs beat.

Et de fortuna scripsit Philippus Beroaldus ad Minum Roscium senatorem: vt his versibus ęlegantissimis patet.

Nemo diu rebus confidat Mine secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec regum regna ducumq;
Stare queunt, celeri sors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumq; colores,
Atq; annus varia tempora lege rapit.
Vt neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æstatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floris, ardoreumq; decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcũque benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cęca, vaga, incõstans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Hæc dea non stabilis, varia est & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorq; polo.
Hanc pedibus prisci vates finxere carentem,
Inque pila stantem, pennigeramq; deam.
Hos, vt mater, alit: illos vt seua nouerca
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celsa cacumina ducit,
In solioq; locat, conspicuumq; facit.
Ast alium rapit in pręceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus & imperio.
Improba quanta potes, proch, quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaque mobilitas.
Quam sit diua tuum numen venerabile, magni
Aeneadę ostendant Romulidęque patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quam dat barbatis gaudia, quòdque fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa pusillę,
Quam paruus magnum venit in imperium.
Et viscata dea est, homines quia prendit & arctat,
Auceps vt visco prendere tentat aues,
Est fortuna mala, est conuertens, est bene sperans:
Fortis habet nomen. Mascula culta dea est.
Vt tua multijuga est varia & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta deæ.
Tu sors, atque Tychę, modo tu fortuna vocaris,
Te modo naturam, cœlicolamque vocant.
Quidam te Nemesim memorant, Rhannusia multis
Diceris: ast alijs Nortia dicta dea es.
Omnibus ipsa locis cunctorum vocibus vna
Carperis, & coleris, prout mala vel bona das.
Ipsa gubernaculum gestas, quia cuncta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi tecum sumus, & tua vincla
Perpetimur cuncti, seruitiumque ferox.
Astricta nunc hos, nunc hos leuiore cathęna
Sęua ligas, felix qui iuga laxa subis.
Felix fortunæ quisquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui Paulum arrisit dea cæca, caueto
Ne det fucosas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditq; cibos: insidiasque parat.
Sic fortuna tibi comis blanditur, in altum
Tolleris, vt lapsu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi sint Troiana, & Persica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.
Rex Priamus Phrygię populis sceptroque superbus,
Qui tenuit magnas luxuriosus opes.
Occubat infelix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercęi victima fitque Iouis.
Dareum Persas & Persica regna tenentem,
Qui fuerat regum maximus, atq; ducum.
Vincit Pellęus ductor, Bessusque trucidat,
Fortuna ex alto præcipitat solio.
Ponticus ępoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma tremens.
Magna fuit quondam diuesque opulentia Cręsi,
At seruus Cyri, mancipiumque fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra trophea mari.
Diripiũtur opes Numidę regnumque Syphacis:
Sceptriferasque manus arcta cathena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorũ alter coniugis arma
Sustinet infelix, alter adulterium.
Quid magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimus Phario dirimit ense caput.
Olim Cęcropijs decorata est Hellas Athenis,
Græcia nunc omnis, Cęcropidęque iacent.
Aedipodionię tenuerunt culmina Thebæ:
At nunc Thębarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens. Phrygijs celeberrima regnis
Nunc troia in cineres, versa sepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam
Mœnia subuersa nunc Babylone iacent.
Quid plura enumerẽ? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita pontifici.
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem quę rotat vsque rotam.
Ac veluti lunæ facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens nocte tacente silet.

Et modo clara micat pernox: modo nulla ſeneſcens
  Cernitur: & nuncq; quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
  Nunc obſcura latet, nec manet vna diu.

Saluſtius quoq; Criſpus, cùm ait. Profectò fortuna in omni re dominatur. & dicit Bald. in l. ſi duobus. in j. col. C. cõmunia de legatis. qđ à ſententia fortunæ nõ appellatur. Quia fortuna non habet ſuperiorem in hoc mundo. Hæc dea (vt inquit Horatius) pollens eſt, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel ſuperbos vertere funeribus triumphos: &, vt ait Ouidius.

Nempe dat, & quodcunq; libet fortuna rapitq;
  Irus, & eſt ſubito qui modo Crœſus erat.

Et q̃ta ſit ei⁹ poteſtas ſatis indicãt verſus Iuuen. cũ ait.
Si fortuna volet fies de rhetore conſul,
Si volet hæc eadem fies de conſule rhetor.

Et etiã Iuuenalis eam dicit collocandã in cœlo, cũ ait.
Sed nos te facimus fortuna deam, cœloq; locamus.

Ideo dicit Bernardinus de Buſtis in ſermone xxxj. ſecũda parte ſui roſarij. litera O. ꝙ maior eſt potentia fortunæ q̃ ſtellarum, cùm de duobus ſub eadem cõſtellatione progenitis vnum in regno triumphare facit: alterum verò in miſerabili ſeruitute vſque ad mortem victitare contingit. Et, vt dicit Textor Niuernenſis in ſua officina c. loca deis ſacra. Antium maritima vrbs Latinorum fortunã habuit in honore maximo. Cui etiam ſacra fecit, templũq; erexit magnificum, vnde Horatius lib. j. carminum.

O diua gratum quæ regis Antium.

Et ipſam fortunam ampliſſimè laudat, reprimit & vituperat ipſe Textor in ſuis Epytheticis. in verbo, fortuna. Intantũ etiam eſt laudanda fortuna, ꝙ data paritate in reliquis præferẽdi ſunt bene fortunati, vt dixi ſuprà in ix. parte, in xlv. cõſideratione. Et quomodo homines in vno loco ſunt fortunatiores q̃ in alio, ſcribit Celius lib. antiquarum lectionum j. c. xxxij. dixi etiam ſuprà in hac parte, in conſideratione de climatibus, quæ eſt in ordine xvj.

QVinquageſimatertia conſideratio laudem & excellentiam amoris continet. Inquantum facit ad intentum huius operis, dicam ſolum in quo conſiſtit eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore ſcripſit, & ad Ariſtotelem & Ciceronem, qui de amicitia veraciter ſcripſerunt. Inter autem alia dicit Bernardinus de Buſtis, ſermone xxxj. ſecundæ partis ſui roſarij in litera M. ꝙ amicitia eſt omnium rerum fortiſſima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem ſubijſſe, ſicut de diſcipulis Pythagoræ legitur. vnde Salomon Cãticorum vlti. c. inquit, Fortis eſt, vt mors, dilectio. & habetur Ecclesi. vj. c. Amico fideli nulla eſt comparatio. vnde dicit Ariſtote. ij. Politicorum, Amicitiam quidem putamus maximum eſſe bonum ciuitatibus. & Saluſt. in Iugurthino Non exercitus neq; theſauri præſidia regni ſunt, ſed veri amici. Et Tullius in libro de amicitia ait. Ego vos hortor quantum poſſum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem in primo libro de fine bonorum & malorum dicit. Epicurus quidam ita inquit. Omnium rerum quas ad beatè viuendum ſapientia comparauit, nihil eſt maius amicitia, nihil vberius, nihil iocundius. Et Quintilianus libro v. declamationum inqt. Non reperio quid in rebus humanis excogitauerit natura præſtantius amicitia. Et idem Caſſiodorus in lib. de amicitia. & ipſe Tullius in libro primo. rethoric. veter. Maximè bonum eſt amicitia: plurimæ enim delectationes ſunt in amicitia. & dicit Valerius libro iiij. de amicitia. ꝙ deſerta eſt futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præſidio. Et autor Aſtrolabij inquit. Omnia dona dei tranſcẽdit verus amicus. Eſt enim is amicus quidem, qui eſt tanq; alter idem. teſte Cicero. de amicitia. Et ſic amicitia habet idem velle in licitis & honeſtis, vt refert gloſſ. fi. in lege latæ culpæ. ff. de verborum & rerũ ſignifi. vbi infert quòd non eſt amicitia inter latrones & fraudatores, ſed fraus & dolus: ideo qa rei turpis cauſa. Et dicitꝛ amic⁹ ſecũdũ eandẽ gloſ. quaſi animi cuſtos, & textus in d. l. dicit amicos appellare omnes debere non leui notitia coniunctos, ſed quibus fuerint iura, hoc eſt neceſſitudines honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. Et ibi ait Cice. quòd nihil eſt tam naturę aptum, tamq; conueniens ad res, vel ſecundas vel aduerſas, q̃ amicitia. Principio quis poteſt eſſe vita vitalis, qui nõ in amici mutua beneuolentia cõquieſcat? Quid dulcius, q̃ habere quo cum omnia audeas ſic loqui vt tecum? quis eſſet tantus fructus in proſperis rebus, niſi haberes qui illis æquè ac tu ipſe gauderet? aduerſas verò res ferre difficile eſſet, ſine eo qui illas grauius etiam q̃ tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris præſta adeſt, nullo loco excluditur, nunquã intempeſtiua, nunquã moleſta eſt. Nam & ſecundas res ſplendidiores facit, & aduerſas partiens cõmunicanſq; leuiores. Cũq; plurimas & maximas cõmoditates amicitia contineat: tamen illa nimirum præſtat omnibus, quòd bona ſpe prælucet in poſterum, nec debilitari animos aut cadere patitur. Verumetiam iam amicum qui intuetur, tanquã exemplar aliquod intuetur ſui. Quocirca & abſentes adſunt, & ægentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictu eſt, mortui viuunt. Tantus eos hos nos memoria deſiderium proſequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quòd ſi exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs ſtare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id ſi minus certe intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæq; ſit, ex diſſenſionibus atque ex diſcordijs percipi poteſt. Quæ enim domus tam ſtabilis, quæ tam firma ciuitas eſt, quæ non odijs atque diſſidijs funditus poſſit euerti? Ex quo quantum boni ſit in amicitia iudicari poteſt. Sic natura ſolitarium nihil amat, ſemperq; ad aliquid tanquã adminiculum annititur: quod in amiciſſimo quoque dulciſſimum eſt. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiã è vita tollunt: quã à dijs immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & concludam. Vita inculta & deſerta ab amicis non poteſt eſſe iucunda. Nempe & hi qui ſe totos tradiderunt voluptatibus ſine amicitia vitam eſſe nullam ſentiunt, ſi modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inſerere quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion doctus homo in libro Aegyptiacorum quinto vidiſſet ſe Romæ ſcripſit, recognitionem inter ſeſe mutuam ex vetere amicitia hominis & leonis, teſte Aulo Gel. libro nocti. Attica. v. capitu. xiiij. cuius verba transferre curaui. In circo maximo (inquit) venationis ampliſſimę pugna populo dabatur. Eius rei (Romę quum forte eſſem) ſpectator inquit fui. Multę ibi ſæuientes feræ, magnitudines beſtiarum, omniumq; inuſitata, aut forma erat, aut ferocia. Sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnis cæteros vnus: is vnus Leo corporis impetu & vaſtitudine, terrificoq; fremitu

mitu,& sonoro,toris, comisque ceruicum fluctuantibus animos oculosq́ꝫ omnium in sese conuerterat.Introductus erat inter complures cæteros ad pugnā bestiarum Dacus seruus viri consularis , ei seruus Androdus nomen fuit. Hunc ille leo vbi vidit procul,repētit(inquit)quasi admiratus stetit,ac deinde sensim,atqꝫ placidè,tanqꝫ noscitabūdus ad hominē accedit.Tum cauda,more atqꝫ ritu adulantium canum clementer & blande mouet,hominiq́ꝫ se adiūgit.Cruraq́ꝫ & manus eius semimortui timore,lingua leniter demulcet.Homo Androdus inter illa tam atrocis bestiæ blandimenta amissum animum restaurat.Paululumq́ꝫ oculos ad contuendum leonem reuertit . Tum quasi mutua recognitione facta , lætos inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem . Ea res prorsus admirabilis maximos populi clamores excitat.Accersitumq́ꝫ à Cæsare Androdum interrogatumq́ꝫ dicit, cur ille atrocissimus leonū vni pepercisset. Tūc Androdus rem miram narrat. Quum prouinciam,inquit,Aphricam proconsulari imperio meus dominus obtineret,ego ibi duris eius & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus:& vt mihi à domino terræ illius præside tutiores latebræ forent,in camporum & arenarum solitudines concessi:Acsi defuisset cibus,consilium fuit mortem aliquo modo quærere. Tum sole,inquit,medio rapido & flagranti,specum quandam nactus remotam latebrosamq́ꝫ in eam me penetro & recōdo.Neque multo post ad eandem specum venit hic leo debili vno & cruento pede gemitus ędens,& murmura,dolorem,cruciatumq́ꝫ vulneris cōmiserantia.Atque illic primo quidem cōspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit. Sed postquā introgressus,inquit leo,vti res ipsa apparuit,in habitaculum illud suum videt me procul delitescentem,mitis & mansuetus accessit,& suspēsum pedem ostendere mihi & porrigere,quasi opis petende gratia visus est.Ibi(inquit)ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuulsi . Conceptamq́ꝫ saniem vulnere intimo expressi.Accuratiusq́ꝫ sine magna iam formidine siccaui penitus atque tersi cruorem.Ille tunc mea opera et medela leuatus,pede in manibus meis posito recubuit et quieuit.Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eodem specu eodemq́ꝫ victu viximus.Nam quas venabatur feras,membra opīmiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego ignis copiam non habens sole meridiano torrēs edebam.Sed vbi,inquit,vitæ illius ferinæ iam pertęsum est,leone in venatum profecto,reliqui specum,& viam ferme tridui permensus,à militibus visus apprehēsusq́ꝫ sum. Et ad dominū ex Aphrica Romam deductus,is me statim rei capitalis damnandum,dandūq́ꝫ ad bestias curauit. Intelligo autem,inquit,hunc quoqꝫ leonem,me tunc separato captum,gratiam nunc mihi beneficij,& medicinæ referre.Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum,& pœna solutum,Leonemq́ꝫ ei suffragijs populi donatum . Postea,inquit,videamus Androdū & Leonē Loro tenui reuinctum vrbe tota circū tabernas ire,donari ære Androdum,floribus spargi leonem.Omnesq́ꝫ ferè vbiqꝫ obuios dicere. Hic est leo hospes hominis,hic est homo medicus leonis. Plura alia exempla de amore animaliū:maximè delphinorū, erga homines,& ꝙ delphinus sit hominis amicū animal, vide per Pliniū lib.naturalis historiæ ix.c.viij.& Gellium in noctibus Atticis lib.vij.c.viij . Sed amore dicamus,de quo in authen.quibus modis naturales efficiūtur legitimi. §.nouimus. colla,vj, dicitur ꝙ nihil est amore vehementius.vbi glos.in verbo,vehementius,inquit.

Non frater fratri cūm furor ille venit:

Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem cōmendat Celius libro antiquarum lectionum ix.ca.xxiiij.vbi ait ꝙ Platonicus Phedrus magnum esse Deum amorem comprobat:apud deos hominesq́ꝫ mirandū:cū propter alia multa quæ ibi describūtur. Amor certè omnibus ad omnia est ingenitus:& quomodo Athenis erat simulachrum amoris,& ei fiebant sacra multis in locis.Et idem Celius libro xij.ca.xxxvj.inquit. ꝙ Phedrus maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat . Nec se inuenire quid melius accidere possit adolescēti qꝫ optimus amator,aut amatori qꝫ amatus optimus.Et esse quidem duo quæ à pueritia per omnē vitam ducere illum debeant.In rebus turpibus verecūdiam,honestis studium.Hæc autem nobis neque diuitię,neque honores præstare citius possunt ac melius,qꝫ amor,neqꝫ absqꝫ his duobus aut ciuitas vnqꝫ,aut priuatus præclarum aliquid & magnificū perficere poterit.Nec vllus adeo ignauus est quem amor nō inflammet ad virtutem,diuinumq́ꝫ reddat,vt viro fortissimo par euadat. Nam vim furorēqꝫ, vt dixi,amor amantibus inspirat.Quinetiā pro altero mori amantes soli ęligunt.Nec viri tantū,sed mulieres quoqꝫ vnde veri amoris verę́qꝫ amicitiæ testimonia sunt locupletissima,vt est hystoria de Tito Fuluio Romano,& Gisippo Atheniensi viris amicissimis , que est conuersa ex Boccatio à Philippo Beroaldo in linguam latinam.Laudes amoris commemorat in oratione quam fecit de amore ipse Beroaldus.vbi ait Socratem philosophorum fontem,quadam olim oratione amorem vituperaturum,ob verecūdiam pallio caput opperuisse.Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam:hoc est contrarium cantum celebraturus,id aperto atqꝫ reuelato capite factitauit.Ideo ibi laudaturus amorē alacri animo ita exorditur. Magnus Deus est amor, apud hominesq́ꝫ mirandus,vt philosophi dixerunt,& ob originem antiquissimam in primis honorandus.Siquidem Hesiodus in theogonia cecinit post primordiale chaos repente terram & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuiqꝫ eorum quæ sunt,naturalem vim,causamq́ꝫ,qua esse expetit vnūquodque.&,vt inquit Parmeneides,ante deos omnes primum generauit amorem:vnde ab Orpheo(quem diuus Augustinus inter theologos priscos annumerat)cognominatus est Phanes,ab eo qđ ex Chao primus apparuit,licet plures amores,vt Veneres,fabulosæ ficti sint , quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroaldus)qui à Platone diuinitus memoratur . Qui virtutes amatoribus suis conciliat,qui nos dijs amicos facit:dicamusq́ꝫ eum esse cœlestem,beneficium,pacificum,pulcherrimum,qui mortalibus maximorum bonorum causa est,vt iam dixi . Qui pacem largitur hominibus,qui ventis requiem,qui mari tranquillitatem,qui elementa societate conglutinat ,qui cunctos familiaritate conciliat , beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator . Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine: caligo cum lumine,pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate,cum tranquillitate tempestas: ita cum amore odium , ira,inuidia ,liuor, maleuolentia copulari non possunt . Et quemadmodum radius à sole,calor ab igne,rigor à glacie. candor à niue nequeunt separari:ita ab amore diuelli non possunt beneuolentia,

societas,necessitudo,concordia. Hic est enim amabilissimus amicitię nodus,princepsq; ad beneuolentiam cōglutinandam. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quòd est nauigio gubernator,quod in ciuitate magistratus,quòd in mundo sol,hoc inter mortales est amor. Nauigiū sine gubernatore labascit,ciuitas sine magistratu periclitatur,mundus sine sole tenebricosus efficitur,& mortalium vita sine amore vitalis nō est. Tolle ex hominibus amorem,solem è mundo sustulisse videberis,vt superius dixi. Huc adde ꝙ hic Deus à nobis omnem rusticitatē amolitur,omnis ęlegantiæ,omniumq; munditiarū pater est. Vnde venustè Plautinus senex amorem Deum appellat munditiantem,eūq; puris nitoribus ait antecellere. Da mihi hominem efferū atque truculentum:hunc amor è vestigio mollem reddet & mansuetum. Da rudem & rusticanum,statim ab amore fiet ingeniosus & vrbanus. Da incultum,ab amore cultissim⁹ efficietur. Deniq; torpor omnis,segnicies omnis,somnus lethargicus,marcor,squalor:incuria ex amoris cōtubernio eliminantur,in quo industria,gnauitas,vigilantia,solertia,cultus,decor commorantur: vt de Galeso Tymonæ,de quo vide hystoriam in latinū è vernaculo sermone conuersam per Philippum Beroaldum. Sed hic est modus,hæc mensura,hoc tēperamētum, quod virtutibus adhibetur in amore quoq; adhibeatur:& procul erit omnis de amore conquestio. Nam,vt inquit, veridicè Plautinus seruus,Bonum est pauxillum amare sanè,insanè,non bonum est. Nam virtus in medio consistit. et in nobis,teste apostolo,ordinata debet esse charitas. Et cūm nihil aliud sit amor ex diffinitione philosophorū,ꝙ fruendę pulchritudinis desiderium,illum nos amorem laudamus(inquit Beroaldus)celebramus,extollim⁹,qui pulcherrimus est,qui ex pulchrorum desiderio natus,pulcherrima plura mortalibus cunctis impartit. Nonne artes,vt ab hoc quasi quodam fonte emanarunt? Nonne hic oīm inuentionum autor est & propagator?medendi nempe & diuinandi,& sagittas ab arcu excutiēdi disciplinam(amore duce) inuenit Apollo. Texēdi artificium Minerua,Fabricā ęrariā Vulcanus,Mēsuras & pondera Phędon,Literas Mercurius,Leges Ceres. Deniq; oēs qui per artes inuētas vitam excoluerunt,Amore impulsore atq; ductore cōmenti sunt nouas adinuentiones. Non enim talia satagendo inuenissent,nisi talia adamassent. Omitto(vt ait) qđ per amoris beneficium animalia cuncta progenerātur in terris. Nonne ea quæ inanimata dicuntur,amare quodam modo existimātur? Hinc magnes ferrū trahit,Succinū paleas, Cecias nubes,& vt inqt Empedocles. Arida terra, amat imbres. Et nemo non(vt ait Hieronymus) aliquid amat. Deniq; amore constant omnia,augescūt,florescūt, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconijs extollamus.

Qvinquagesimaquarta consideratio de laude pecuniæ adstruit,quæ excellit omnes res mundi. Cūm ei omnia obediāt,vt habetur Eccle.x. vbi dicit Salomon. Pecuniæ obediunt oīa.& in c.vij.eodē loco dicit. Sicut protegit sapientia,sic & protegit pecunia.

Et in libro iij.de moribus medicorū dicitur. Rex regum nummus dominus manet & dominatur,& cuncti reges subijciuntur ei. vnde dicitur.

Nummus honoratur,siue nummis nullus amatur:
Nummus vbi loquitur,Tullius ipse tacet.

Et vt dicit Celius lib. antiquarum lectionū xj.c.lxviij. pecunia dea dicitur. vnde Iuuenalis.

Et si funesta pecunia templo.
Nondum habitas,nullas nummorum ereximus aras.

Sed,vt dicit Ambrosius libro ij.officiorum c.xxj.hoc malum iandudum influxit humanis mētibus,vt pecunia honori sit,& animi hominum diuitiarum admiratione digni,vt nemo nisi diues honore dignus putetur. Nā diues à diuo fit,ꝙ qui diues sit,quasi deus nihil indigere videtur. vnde,teste Philippo Beroaldo in suo opusculo de felicitate. Omnes ferè existimant summum bonum,seu felicitatem esse diuitias & solum diuitem esse beatum:primo in testem Horatium afferentes,qui ait.

O ciues,ciues,quærenda pecunia primum.
Virtus post nummos.

Et in sermonibus cum ait.

Omnis enim res
Virtus,fama,decus,diuina humanaq; pulchris
Diuitijs parent,quas qui construxerit, ille
Clarus erit,fortis,iustus,sapiens,etiam rex:
Et quicquid volet.

Cuius sententiæ astipulatur Petronius Arbiter in suo epigrammate, cūm inquit.

Quisquis habet nummos secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.

Et paulo post.

Multa loquor quid vis nummis præsentibus,opta,
Eueniet:clausum possidet arca Iouem.

Hinc iuriscōsultus Vlpianus in l.bonorum j.ff.de verborum significa. refert ꝙ bona naturaliter dicuntur ex eo quòd beant,hoc est beatos faciunt,vt sunt diuitiæ,pecuniæ. Beare autem est prodesse. Et ait Tullius,diuitias esse effectrices rerum magnarum & imprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum,aurum persuasio est regū. Huic metallo(vt inquit veridicè Apuleius.)Difficultas omnes sunt peruiæ,& auro adamātinæ fores perfringuntur. Dicere solebat Verres,nihil esse tam sanctum,quod non violari:nihil tam munitum,quod non expugnari pecunia possit. Aurum(vt inquit Horatius) per medios ire satellites & perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo. Philippus Macedonum rex omnia castella expugnari posse dicebat;in quę modo asellus onustus auro ascendere posset.

Qui verò pecunias bellorum neruos esse dixerunt,oracula certiora dixisse videntur. Archidiaconus lacon socijs inquirentibus quantum satis foret pecuniam ad belli administrationem:respondit,bellum ordinata non quærit. vnde in summo imperatore hæ res inesse debent. Scientia rei militaris,virtus,autoritas,felicitas,& auri copia,sine quo reliqua manca & mutila esse creduntur,sine quo præclara non facilè geri possunt.

Pecunia magna bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore,paupertas probro haberi cœpit,vt volunt Salustius & Seneca. Cui eñ diuitiæ affluūt,huic nihil deesse creditur. Nā, vt ait Horatius.

Et genus & formam regina pecunia donat,
Et bene nummatum decorat suadela venusq;.

Hinc in c.sicut hi.in princi.xlvij.dist.traditur,ꝙ mens mortalium semper aurum,semper argētum videt:gratius intuetur aurum ꝙ solem:omnis nostra oratio & supplicatio ad deum aurum quærit;vnde Persius.

Prima ferè vota & cunctis notissima templis:
Diuitiæ crescant,vt opes,vt maxima toto
Nostra sit arca foro. +

Et capi debet hic pecunia pro omni re,quæ est vel esse potest

+ Persius. Sat. 2.ª ex Mens bona fama ...
... dat census honores, Census amicitias pauper vbiq; tacet.

potest in patrimonio, iuxta textum & notata in l. pecunię
j. & in l. seque͂. & in lege pecuniæ ij. ff. de verborum & rerũ
signifi. & in c. totum j. q. iij. & clarior est textus in l. pecu-
niæ iij. ff. eodem. qui ait. Pecuniæ nomine nõ modo nume
rata pecunia, hoc est nũmi: sed omnes res tam soli q̃ mo-
biles, & tam corpora q̃ iura continentur: & hoc largissi-
mè, sed strictè pro pecunia numerata, vt est textus in ca. ij.
& iij. xiiij. q. iij. sed melior textus in lege j. C. de probatio-
nibus. Pręcium autem non consistit nisi in numero tantũ,
vt in §. item præcium. institu. de emptione & vendit. Item
largè pro omni eo quòd consistit põdere, numero, vel me͂
sura, vt in lege talis scriptura. ff. de legatis j. & l. ij. §. item
mutuum. ff. si certum petatur. & ita notatur in lege ij. in gl.
penul. C. de constituta pecu. & in dicto §. item mutum. in
glos. in verbo, pecunia. & in dicto c. totum j. q. iij. Aduer-
te tame͂, q strictè accipiendo est de his quæ seruando serua
ri non possunt. Bar. in lege j. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebel
lianum. & in l. interdum. ff. de conditione indebi. & Alex.
in lege singularia. in vij. col. ff. si certum petatur. & ibi do.
meus Iason in j. colũ. vbi etiã declarat quomodo capiatur
pecunia. Et idem de termino nũmus, vt dicit ide͂ do. meus
Iason in lege nummis. in iij. col. ff. de in litem iurando. Et
teste Celio lib. antiquarum lectionum xij. cap. xlix. Num-
mus est qui rebus mensuram infert ac ęstimationem. Estq;
medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum prætia
inæqualium ea me͂sura ad æqualitatem reuocantur. Quia
verò ex lege est, non natura: proinde nummi prorepsit ap
pellatio à nomo, id est lege. Estq;, vt Aristoteles inquit, tã-
quã fideiussor. Quapropter nummũ monetam appellaue-
re, q signo numismatis moueantur, cuius prætij esset. Et li
cet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in
plerisq; vituperatur, quod omitto, cùm sit alienum ab hoc
instituto, de quo Lucas de Penna in l. hi penes. col. ij. C. de
agrico. & censitis. lib. xj. & per Philippum Beroaldum in
suo libello de optimo statu. Et teste Blondo de Roma triũ
phante lib. viij. inter alias diuitias & pecunias, laudat illas
quæ proueniuntur ex agricultura.

QVinquagesimaquinta cõsideratio erit de tribus mo
dis regendi rempublicam, seu tribus spe͂bus princi-
pandi in ipsa republica, & quæ illarum sit po-
tior melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species rege͂di seu prin
cipandi est regni, in quo vnus moderatur & gubernat se-
cundùm virtutem: & istum principatum monarchiã vo-
cant, & est optimus inter omnes principandi modus, &
multo antecellit, vt recitat Antoninus Florentinus in sua
summa. quarta parte. tit. v. c. iiij. §. iiij. Representat enim di
uinum regimen, quo totus mũdus ab vno creatore guber
natur et regitur. Representat etiam ordinationem naturæ
per quam omnis multitudo & deformitas ad aliquod vnũ
gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum pri-
mum mobile, scilicet cœlum: hæc Florentinus vbi suprà.

Legistę verò & iurisconsulti alias rationes commenda
tionum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit
textus in lege secunda. §. deinde quia difficile. versic. nouis
simè. ff. de origine iuris. quòd per vnum rectius quàm per
plures reipublicæ consulitur. Facit textus in lege iij. §. quã
uis autem. versi. apparet. ff. de administra. tuto. vbi dicitur
quòd facilius per vnum tutorem, quàm per plures tutela
administratur: & ibi ratio assignatur in glos. in verbo, fa-
cilius. cùm ait.

Seghius expediunt commissa negotia plures.

Hoc & Philosophus iij. Politicorum asserit, qui c. xj. &
xij. decidet viro optimo potiusq; multis potestatem tri-
buendam, vide Boherium in tractatu suo de custodia cla-
uium portarũ ciuitatum, allegantem Aegidium de Roma
in tracta. de regimine principum. & Bar. in tractatu de regi
mine ciuitatum. & Cardi. in capi. in apibus vij. q. j. Vnde
diuus Hierony. in psal. cxlvj. Melius esse (inquit) vnũ ti-
mere, vt plures non timeas: q̃ plures timere, vt ab vno sis
tutus. Dicebat etiam Homerus, vt eum recitat Aemilius,
nõ posse bene rempublicam geri multorum imperijs. Sed
& apud Herodotum Darius cùm de statu Persarum con
stituendo foret consultatio, pulchra oratione vincit vnius
regimen præstare, ita q ex eius consilio & sente͂tia. s. quòd
melior foret status vnius ipse Darius paulo post rex Per-
sarum fuit declaratus. Siquidem ex pluriũ etiam optima
tum gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur in
publicum perniciosa, cùm vnusquisq; primus in republi-
ca esse velit. Ex talibus aũt odijs seditiões, ex seditionibus
cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput,
à quo nequaq; membra dissentiant. Et, vt dicit Petrus de
Anch. in cõsilio suo cccxxxix. inci. pro maiori intelligen-
tia. vbi plenè ponit de exordio regum. & dixi suprà in v.
parte, in j. cõsideratione. q sicut iura imitantur naturam,
vt in §. minorem. insti. de adoptio. Sicut regulariter in me͂
brorum pluralitate est vnũ caput, ita q si plura reperiren-
tur capita esset monstrum l. non sunt liberi. ff. de statu ho
minum. & vbi pluralitas, ibi discordia c. quando Adam
de pœnite͂. di. ij. Sic vnus tm͂ debet esse rex & dominus in
societate. Ideo dicit apostolus ad Ephæs. iiij. Vnũ caput,
vnus spiritus, vnus dominus facit tex. in ca. in apibus vij.
q. j. vbi dicitur. In apibus dux vnus est, & grues vnam se-
quuntur ordine literato. Imperator vnus iudex vnius pro
uincię. Nempe Roma cõdita duos fratres simul reges ha-
bere nõ potuit. In Rebeccę verò vtero Esau & Iacob bella
gesserunt. Ibidem præcipitur, vt singuli sint ecclesiarum
episcopi, singuli archiepiscopi, singuli archidiaconi, &
omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. facit etiã
tex. in c. loquitur. xxiiij. q. j. vbi dicitur, q vnus est deus,
vna fides, vna spes, & vnũ baptisma. Hinc habetur Eze-
chie. xxxvij. Seruus meus Dauid rex super eos erit, & pa-
stor vnus erit omnium illorum. Faciunt quæ dicit Sozi.
in cõsilio suo clxv. in ij. volu. col. vij. ibi: secundo hæc con
clusio probatur vbi dicit, q virtus vnita fortior est ipsa di
spersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas, inquit. Omne re
gnum in se diuisum desolabitur. & Aristoteles xij. meta-
phi. Entia nolũt malè disponi nec bonum pluralitas prin
cipum, vnus ergo princeps. etiam plura scribit Felin. in c.
quæ in ecclesiarum xxxij. colũ. versicu. hanc declaratione͂
limita. de constitu. & Aluarotus in cap. præterea ducatus.
col. secunda. de prohibita feudi alienat. in vsibus feudorũ.
Et amplissimè per Aegidium de regimine principum. in
secunda parte iij. libri. c. iij. & iiij. vbi concludit melius es-
se ciuitatem & regnum regi per vnum quàm per plures.
& iste modus nuncupatur Monacratia seu Monarchia, vt
dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiã &
Democratiam, de quibus per Franciscum Patritium li-
bro de regno & regni institutione libro primo tit. iij. Et
huius reipublicæ regiæ modi sunt quinq;, vt in polyticis
Aristotelis libro iij. cap. x. & ibi Faber in suis commenta-
rijs, quos idem in introductione sua, quam facit in polyti-
ca Aristotelis sic deducit,

Primus cùm vni ob ingentia beneficia, & longè præ-

ellentem virtutem gube rnationis ſumma creditur. Et hic proprius & maxime regius modus eſt.

Secundus cùm vnus non omnium, ſed autoritatē belli perpetuam habet.

Tertius cùm vnus ſecundū legem & patrium morem, volentibus quidem & æquo animo ſeruile iugum ferentibus, dominorum ritu præeſt, atq; dominatur.

Quartus, cùm vrgentibus rebus vnus eligitur, qui poteſtate durante dominorum ritu exercet imperium.

Quintus, cùm vnus omnium habet poteſtatem & in ciuitate in ijs quæ publica ſunt, & in ijs quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, ſecundo loco & minus proprie regij ſunt.

Alius verò eſt modus principandi, ſeu alius eſt principatus, quod eſt regimen optimatum principatum ſecundùm virtutem, & vocatur Oligarchia ſeu Ariſtocratia, id eſt poteſtas optimorum in quo aliqui principantur. Hæc verò poteſtas eſt minor monacratia, ſed ſuperat democratiam, vt dicit Antoninus Florentinus in loco hic ſuperius allegato. Hanc multum laudat Frāciſcus Petrarcha in ſuo tractatu de inſtitutione reipublicæ libro j.c.j. ſed forte, quia Senenſis, & propter eorum communitatem. Hanc etiam laudat F. Patritius Senenſis libro primo de inſtitutione reipublicæ. titu. iiij. vbi dicit, q in ea ſpecie principandi, in qua optimares agunt ſoli qui in ciuitate cum virtute degunt: quiq; optimi ſunt rempublicam adminiſtrant nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: ſed honeſtas illos ad magiſtratus aut dignitatem prouehit, & credibile eſt ex optimis optima exiſtere conſilia.

Iſtam etiam adminiſtrationem, ſcilicet paucorum: valde probat Philippus Beroaldus in libello de optimo ſtatu. Nam q ſtatus optimatium, qui dicitur Ariſtocraticus (vt inquit) ſit optimus nomine ipſo declaratur, & exemplis tam recētibus q vetuſtis liquet, & autoritate fulcitur. Sentētia Plautina eſt in milite. Nemo ſolus ſatis ſapit. vnde. Ve homini ſoli, quia ſi ceciderit nō habet ſubleuātem. Ex quo fit, vt cōſultatiōes plurium bonorum in vnū cōſpirantes ſint ſalutares & conducibiles rebus magnis adminiſtrandis. Ariſtote. iij. Politicorū. Vno (inquit) duo meliores ſunt. & Homerus. Duos ad omnia eſſe pręſtātiores. Hinc Agamēnon Homericus decem optat cōſiliarios Neſtori cōſimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Perſarum ad Oligarchiam, id eſt ſtatū paucorum traduceretur.

Et huius reipublicę optimatum quatuor ſunt modi, de quibus Ariſtotel. iiij. Politicorum c. vij. & ibi in commentario Fabri Stapulen. & per eundem in dicta introductione in ipſa Politica.

Primus (inquit) cùm abſolute & ſimpliciter ab optimis viris ſecundùm virtutem reſpublica moderatur, & hāc proprie optimatem rempu. appellant.

Secundus cùm in ciuitatis adminiſtratione diuitiarum & virtutis habito reſpectu ad magiſtratus euehuntur.

Tertius cùm ad tria, diuitias, virtutē, & populum, aut duo, virtutem, & populum, reſpectus habetur.

Quartus cùm ea quę reſpublica peculiari nomine dicitur, ad paucorū gubernationem potentia inclinatur, & hi tres vltimi minus propriè optimates modi dicuntur.

Alius & tertius eſt modus principandi, ſeu alia eſt ſpecies regiminis reipublicæ, quę vocatur Democratia, & eſt regimen ſeu gubernatio populi, & eſt i.. quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges deſcribuntur, & magiſtratus omnes eligūtur, & quod pluribus videtur, id cōmune omnium eſſe iudicatur. pro quo facit tex. in l. ij. §. nouiſſime. & §. deinde cùm eſſet. ff. de origine iuris. & in l. j. in prin. ff. de conſti. principum. & §. ſed & quòd principi. in prin. inſti. de iure naturali, gentium, & ciuili.

Et huius popularis gubernationis ſunt quinq; modi ſeu ſpecies, ſecundùm Ariſtotel. lib. iiij. Politico. c. iiij. vbi commentarius Iacobi Fabri, quos breuiter recapitulat in introductione ſuperius allegata modo ſequenti.

Primus, cùm dominante lege, & pauperes, & diuites æquam habent gubernandi facultatem.

Secundus, cū gubernatione ſecundū legem exiſtēte magiſtratus & honores à cenſu & quidem exiguo diſpenſantur, lege poſita, vt qui tantilla poſſidet habilis ſit ad magiſtratus obeundos, qui verò non, inhabilis eſto.

Tertius, cùm omnes omnino ciues indipiſcendorum magiſtratuum habiles ſunt, modo comprobētur idonei, ac lex dominetur.

Quartus, cùm lege domināte omnes omnino ciues habiles ſunt.

Quintus, cùm omnes omnino ad magiſtrantuum functiones ſunt indifferentes, verum non lex, ſed multitudo dominatur, & hæc deterrima & tyrannidi ſimillima popularium ſpecies, in qua decreta populi plus poſſunt q leges, & in qua maximè oriri ſolent populi ductores, qui aſſentantes beueuolentia & fauore populū quo volūt, ducūt: quos Gręci, dęmagogos, Socrates fucos appellat.

Hanc vt dicit F. Patritius lib. de inſtitutione reipublicæ j. tit. iiij. apud Herodotum laudat Othanes cùm de inſtitutenda Perſarum republica agitur, eamq; nominari dicit Iſoniam, id eſt quaſi iuris æqualitatem, quando in republica in qua multitudo dominatur, æquo inter omnes iure dirimēda ſint. Iubetq; vt in ea magiſtratus ſorte dicatur, qui geſtorum omniū rationem reddant, vultq; vt omnia conſilia in commune referātur & in multitudine oīa ſint.

Huius finis eſt libertas, nihil magis cupit popularis multitudo, quam poteſtatem viuendi habere vt velit. quā quidem libertatem Cicero eſſe affirmat. Et, vt dicit idem Patritius, libertatem eſſe dicit naturalem facultatem eius quod cuiq; facere libet, niſi quod vi aut iure prohibetur. & hanc diffinitionem ponit Iuſtinianus in §. j. inſti. de iure perſonarum.

Et de iſtis tribus ſpeciebus adminiſtrandarū ſpecierū ornatè copioſeq; diſſeruit ipſe Philippus Beroaldus in dicto lib. de optimo ſtatu. in prin. & tandem inclinatur in hanc partē, q ſtatus vnius optimus pręſtantiſſimuſq; eſſe creditur: vt inclinat animus, ratio ſuadet, & ſentētia eruditorum decernit: quorum autoritas nobis pro ratione ſufficiat. Sed vt ad incepta reuocemur ſubiungit idē Patritius paulopoſt, q alia ſunt genera regendi rempublicam quoniā, vt dicit. Nōnunq; accidit, vt in aliquibus ciuitatibus ſoli opifices & agrorum cultores dominantur: qui quoniā multitudine præſtant, nobiliores peſſundāt, & virtutè affectos boniſq; artibus eruditos ludibrio contēptuiq; habent, fieri per fortunā poteſt, vt eiuſmodi ciuitas tuto aliquādiu ac quiete ſe habeat. Sed inclināte fortuna facilè cernitur, q difficile ſit cum eiuſmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur omniū rerum experientia carent, ſubmiſſoq; animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temerè omnia, aut crudeliter agunt,

ter agũt, plebs namq́ omnis aut humiliter ſeruit, aut cum
magna crudelitate imperat. vnde M. Tullius in oratione
pro Plantio ſic ait, Non eſt conſilium in vulgo, nõ ratio,
non diſcrimen, nõ diligentia, & ſcinditur incertum ſtudia
in contraria vulgus.

Eſt etiam contra, vt nonnullas ciuiles ſocietates ſoli
nobiliores regnant: quorũquidem imperium neutiquam
comprobandum cenſeo. Aduerſantur enim plerũq́ ple⸗
bi, nec ſocietatem inferiorẽ æquo animo perpeti poſſunt,
vt de nobili Claudiorum familia legimus. Ex ijs penè oẽs
aduerſus plebem adeo violentos, ac contumaces fuiſſe cõ⸗
ſtat, vt nec capitis quiſquam reus ad populum mutata ve
ſte prouocare, aut gratiam, veniamq́ deprecari voluerit.
Atqui Appius Claudius regillianus cùm decẽuir eſſet le⸗
gibus ſcribũdis, & virginem ingenuam per vim libidinis
gratia in ſeruitutem conaretur aſſerere, cauſam plebi dedit
rurſus à patribus diſcedendi. Nec minorem violentiam in
plebem oſtendit Claudia eiuſdem gentis fœmina, quæ cũ
in conferta multitudine vix in carpento diuehi poſſet, pa
lam exclamauit, Vtinam reuiuiſceret Claudius Pulcher,
iterũq́ claſſem amitteret, quo minor turba mihi obuiam
daretur. Et quãq́ nobiles viri animo excellentiores ſunt:
tamen proniores ad bella eſſe cernũtur: quæ quamuis im⸗
peria aliquando augeant, plerũq́ tamen vrbes funditus
euertũt. Lacedæmonij (vt Dionyſius Halycarnaſeus ſcri
bit) aduerſa in Leutris pugna, in qua mille & ſeptingen
tos ciues amiſerunt, nunq́ amplius ex calamitate ciuita⸗
tem cernere potuerunt. Thebani quoq́ & Athenienſes ex
infelici euentu pugnæ apud Cheroneam non modo prin
cipatu Græciæ à Macedonibus, ſed patria etiam libertate
priuati ſunt. Iniquũ præterea eſſe videtur, vt cùm ciuitas
ex ſolis nobilibus extare nequeat, ſed longè maior ſit re⸗
liqua multitudo, ſoli nobiles imperent, reliqui autem oẽs
famulentur.

Alimenta namq́ naturalia agricultura nobis ſuppetit
mercatura aũt reliqua neceſſaria. Quo fit, vt nec ſine culto
ribus agrorũ, nec ſine mercatorib9 ciuilis ſocietas eſſe poſ⸗
ſit. Non igitur à publicis muneribus auocandi ſunt, quo⸗
rum vſus reipublicæ neceſſarius eſſe cernitur. Sed his mu⸗
neribus honeſtandi, quæ facilè per ſe gerere poſſunt, vel
collegis adiuuandi à quibus eorũ greſſus adeo regantur,
vt nihil incommodi ciuitas capiat, & inferiores à maiori⸗
bus non videantur omnino deſtituti. Mediocres certè qui
neq́ abiecti ſunt, neq́ opulentia nobilitatis nimis exul⸗
tant longè modeſtius præſunt. Sed ſi alterutrum neceſſa
rium eſt, vt vel ſola nobilitas, vel ſola plebs imperet: lon⸗
gè tutius arbitror cum nobilitate, q̃ cũ plebe agere. Raro
ẽm turpiter, aut indecorè agit, qui maiorum ſuorũ laudẽ
ſecum pariclitari cernit. At ille qui per ſeſe ignotus eſt, &
maiores ſuos longè obſcuriores habet, paruam admodũ
iacturam ſibi aliquando facere videtur ſi deliquerit. Sunt
præterea ingenitæ nõnullæ virtutes nobilioribus, vel eas
aſſequũtur perſuaſione maiorum. Hæc Patritius in prędi
cto loco: & ibi vide exempla de virtutibus & geſtis quo⸗
rundam nobilium & ruſticorum. Tandem concludit, ꝙ
ipſe eſt de numero illorũ, qui optimam rempublicam eſſe
dicũt, quæ ex omni genere hominũ commixta ſit ex ra⸗
tionibus per eũ ibi deductis, & propterea laudat rempu⸗
blicam Lacedæmoniorũ (ſicut & Philippus Boroaldus
in dicto libello, de optimo ſtatu. in principio) veluti ex
Monarchia, Ariſtocratia, & Democratia conſiſtentẽ. Rex
enim apud illos erat provnius gubernatione, Senatus pro
paucorũ potentia, Ephori autem ſtatũ popularem repre⸗
ſentabant. Dicit etiam (licet alijs verbis) Anto. Florenti
nus in loco ſuprà allegato, ꝙ optima politia eſſet, quæ ex
tribus ſupra nominatis mixta conſtaret. Sic enim vnuſ⸗
quiſq́ auidius rempublicam amaret, & ardentius ſtatuta
ſeuaret. Si ergo aliqui in populo ſapientiores ab ipſo in
principes, vel præfectos ęligantur, & hi vlterius in regem
vnum pręficiũt, qui tam eis q̃ populo præſit, erit iſte prin
cipatus optimus, quia ſub ipſo principe ſunt aliqui princi
pantes ſecundũ virtutem, vnde in omnia regimina con⸗
ueniũt. Conſtat enim ex democratia, id eſt ex poteſtate po
puli inquantum ad ipſum pertinet ęlectio principum. Itẽ
ex Ariſtocratia, in qua aliqui optimates principãtur qui
prædicto modo habent vim ęligendi. Item ex regno in⸗
quantum vnus ex prædictis optimatibus ęlectus tam eis
q̃ populo præficitur.

Hæc vtiq́ politia in lege diuina fuit inſtituta. Nam ex
populo aliqui ſapientiores ęligebantur. Vnde Deutero.
primo, dicit Moyſes ad populum. Date ex vobis viros ſa
piẽtes & gnaros, & quorũ conuerſatio ſit probata in tri⸗
bubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. Et hæc erat
quædã politia popularis, inquantũ hi maiores à populo
ęligebãtur. Inquantũ verò hi principes populũ guberna⸗
bant, inferiores cauſas iudicantes, erat quaſi quædam ſpe⸗
cies politiæ popularis inquantum optimatum. Inquantũ
verò vnus præficiebatur omnibus quaſi ſingulariter præ
ſidendo, erat quædam ſpecies regni. Et hæc Politia obſer⸗
uatur apud Venetos, quid habent ducem ęlectũ à primati
bus & optimatibus, ſeu conſilio illorum, quiquidem opti⸗
mates ęliguntur à populo, & illi optimates adminiſtrant
iuſtitiam & alia negotia communitatis & dominij. Ille ve
rò dux præeſt & pręſidet omnibus tanq́ omnium & opti
matum & populi ſuperior.

Hæc etiam politia ſeruatur in regno Franciæ, ſi bene
conſideretur regimen ipſius regni: quoniam, vnus eſt rex
ſolus in toto regno, qui pręſidet omnibus, & ducibus, &
optimatibus, & cęteris alijs qui ei obediũt & ſubijciuntur,
Iſti verò optimates, qui tamẽ ab eo ordinantur & conſti⸗
tuũtur, iuſtitiam populo adminiſtrant: exemplo Moyſi,
qui conſilio & prouidentia Ietronis eius cognati cõſtituit
ex plebe viros ſapientes & timẽtes deum, in quibus eſſet
veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populũ omni
tempore, vt habetur Exodi xviij. Sic rex Nabuchodo⸗
noſor conſtituit Danielem præfectum & magiſtrum ſu⸗
per cunctos ſapiẽtes Babylonis. vt eſt Danielis ij. Et pro
politia populi habet quælibet ciuitas ſuum defenſorem,
qui ęligitur à populo. de quo in authenti. de defenſori⸗
bus ciuitatum collatio. tertia. & in parte præcedeñ, in
quinta conſideratione, ex quo omnes politiæ in regno
comprehenduntur.

QVinquageſimaſexta conſideratio. Cũ ſuprà proxi⸗
mè tactũ eſt dignius, nobilius, & excellentius regi⸗
men eſſe regni, idcirco non immeritò indagan⸗
dum eſſet de regnis, quod ex ijs excellentius iudicandum,

De regno cœlorum ante dictum eſt iſta parte, in ſecun
da conſideratione.

Narrat Augu. libro xvj. c. xvij. de ciuitate dei, tria olim
fuiſſe regna ęminentia, inſignia, & excellẽtia, videlicet Sy⸗
cioniorum, Aegyptiorum, & Aſſyriorum. Sed aſſyriorũ
(vt inquit) multo erat potentius ac ſublimius. Nam Ni⸗
nus Beli filius illius regni rex (excepta India) vniuerſæ
Aſię populos ſubiugauerat, quæ ſecundũ aliquos dimidiã

partem mundi,secundum verò alios tertiam continet.
Sed secũdũm Danielem,vt habetur Danielis ij.fuerũt
quatuor regna antiquitus per quatuor metalla figurata,&
hæc dicta sunt & fuerũt præcipua in orbe, scilicet Orien-
tale,quod fuit Assyriorũ,& significatum per aurum.Meri
dionale,quod fuit significatum per argentũ,fuit regnum
Persarum & Medorum.Septẽtrionale,quod significatum
fuit per ęs,eo quia fuit æneũ.quartum Occidentale,quod
fuit regnũ Romanorum.Et cũ diu fuissent regna orientis
illustria,voluit deus occidentale ferreũ,quod tempore es-
set posterius,sed imperij latitudine & magnitudine illu-
strius.Quòd sicut ferrũ. comminuit & corruit omnia alia
metalla,sic etiam illud vltimum regnũ comminuit omnia
alia regna,vt dicit textus Daniel.ij.Idq; potissimè conces-
sit Romanis ad domanda multarũ gentium mala, qui ta-
men laudis,honoris,& gloriæ auidi cõsulerent patriæ, in
qua ipsam gloriam requirebant,salutemq; eius saluti pro
priè præponere non dubitarent,vt dicit Augu.v.de ciui-
tate dei c.xiij.Romanum imperium,quod ipsi virtutibus
promeruerũt,cuncta in omnibus superauit,teste Augu.in
prædicto loco c.xiiij.Verũ prout dicit glo.Daniel.eodẽ.
c.ij.sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit,
atq; durius,ita in fine nihil erit debilius.Licet dicat Metho
dius,q regnum Romanorũ magnificabitur super omnia
regna gentium,& nequaquam delebitur ab vllo eorũ in-
æternum.Habent enim arma inexpugnabilia per quæ
deijcientur omnes aduersarij eius,quod verum dici posset
de imperio Romanæ ecclesiæ,non capitolij, vt dicit Lu-
cas de Penna in lege conductores.col.iiij.C.de conducto.
& procurato.libro xj.

Quicquid sit hodie inter omnia regna mundi,regnum
Franciæ est excellentius alijs,vt satis ampl̀ę deduxi supra
in v.parte, in xxx. consideratione. Nec potest sane dici
aliud fuisse præfiguratum, quàm illud de quo Daniel.in
d.c.ij.vbi dicit.In diebus autem regnorum suscitabit deus
cœli regnum quod inæternum non dissipabitur,& regnũ
eius alteri populo nõ tradetur.Non enim est regnum Ro-
manorum,quia Romani non tenent illud, sed Alemani,
gens à Romanis aliena.Ideo istud est regnum Christianis-
simũ,cũm rex noster Christianissimus dicatur.& de huius
regni laudibus & excellentia & etiam Galliæ,vide in præ
dicta v.parte,in xxx.consideratione.& in hac parte, in
xvij.consideratione.Quod etiam satis ostenditur ex di-
ctis Iacobi Bonaudi in suo panegyrico post additiones
ad Ioannem de Terra Rubea in suo libro,quem intitula-
uit,Vinea Ecclesiæ.vbi ait,q licet sint plura regna in mũ
do:quoniam,vt ante dixi, sunt tres partes orbis,Europa,
scilicet Asia,& Aphrica.Et in qualibet parte sunt plura re
gna,vt in Europa sunt regna sequentia,videlicet Franco
rum regnũ,Romanorum,Hispanorũ,Anglorum, Sicu-
lorum,Legionis,Portugalię,Aragonũ,Nauarræ,Dacię,
Bohęmiæ,Armeniæ,Cornubiæ,Cypri,Sardiniæ,Cona
chiæ,Muniauiæ,Vrchoniæ;rex Catholicus,Nauarchiæ,
Coleñ.Mamiæ,Voloegamiæ,Minoricarum,Scotiæ,Po
loniæ,de quibus dixi in d.v.parte,in xxviij.consideratio-
ne,Et omnia veniunt per successionem præter regnum
Romanorum.vt dicit Bald.in l.ex hoc iure.versicu.quar-
tò quæritur.ff.de iustitia & iure.

In partibus verò Asiæ sunt hæc regna,scilicet regnum
Catalcharsę,Turnestar,Corasmę.Consamiæ,Indię,Per-
sarum,Medorum.Portiæ,Georgię, Syriæ, Capadociæ,
Bithyniæ,

In partibus verò Aphricę,hęc regna colligũtur,Aethio
piæ,Libię,Aegyptiæ,Arabiæ,Iudęę,Ciliciæ.& teste eo-
dem Iacobo,reperitur in Europa,Thessaliæ regnum,Ma
cedoniæ,Thraciæ,Scythię,Mauritanię, & Numidię,&
ibi multa ex illis laudat, maximè regna Aegyptiorum,
Scytharum,Bithynię,Syriæ,Arabum, Capadocum,Par
thorum,Indorum, Hispanorum, & Italorum laudat, &
de eis plures laudes depromit,cũm quibus etiam addit vi-
tia saltem Hispanorum,& Italorum,quæ omitto recense-
re cũm sit extra aream. Tamen inter cętera regna mundi
extollit regnum Francię ex pluribus ibi descriptis:de qui
bus aliqua dixi in dicta quinta parte,& scribit Ioãnes Fer
rault in suo peculiari tractatu de priuilegijs & insignijs re-
gni Francię.

QVinquagesimaseptima consideratio de excellentio
ri Insula mundi percunctatur quę hic cõmodè inseri
tur post excellẽtias prouinciarum cũ insulę sint
pars prouincię.l.insulæ.& ibi glos.ff.de iudicijs. Nempe,
vt refert Philippus Bergomẽsis lib.j.sui supplementi plu
res reperiuntur insulæ quas describit vsque ad numerum
lxxxviij.& dicit celebriores & notas:& eas ponit secun-
dũm ordinem Alphabeti cum laude aliquarum.De mul-
tis fit mentio in libro de locorum ac mirabiliũ mundi de-
scriptione qui est impressus cum Geographia Ptholemęi
c.xvj.cum quatuor sequeñ.

Credo q Britannia,siue Anglia,quę Britannia maior
nuncupatur,est excellentior quæ sit in mari Oceano,et il-
lam dicit permaximam ipse P.Bergomas lib.quarto sui
supplementi chronicarum.quęquidem triangularis est,&
ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virgilius in
Buccolicis.
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hęc secundum Salinum porrigitur in longum octin-
gentis passuum milibus.apud eosdem,teste Plinio libro
ij.longissimus dies est xvij.horarum.& in Italia est xv.&
illorum nox septem resultat horis.Italorum verò nouem.
Vnde Iuuenalis Saty.xj.
Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autẽ insulę maxima pars plana & frugifera est,
abundat pecore,auro, argento,ac ferro.In ea sunt fontes
calidi & salubres,Gates itẽ lapis ibi plurimus,optimusq;
qui in aqua ardet,oleo verò restringitur. Item Margari-
tas scribit Plinius libro ix.nasci in ea insula,paruas et de-
colores.Hanc Gregorius magnus beatissimus pontifex
eo missis Augustino Mileto & Ioãne monachis,vitę pro
batissimæ viris,primum ad Christi fidẽ conuertit.Ibidem
Londinum ciuitas,nunc Londra,regũ sedes,& copia ne-
gociatorum & lanificij arte celebris est. Narrat & ipse P.
Bergomeñ.libro xij.prædicti supplementi,q cũm Ioãni
Anglorũ regi Ludouicus Francorum rex maximum in-
didisset bellũ,Ioannes diuino auxilio vsurus,statim et An
gliam totam atq; Hiberniã prouinciam suam Romanæ
ecclesiæ vectigales fecit.Nam centũ auri marchas quotã-
nis se eidem soluturũ compromisit,si ab eius impetu eum
dominus liberare dignaret.Atq; ita victoria diuinitus par
ta,postea aliquãdiu apud Anglorum reges,hoc votũ ser-
uatum est.Et idẽ lib.xj.narrat quomodo Alidulphus An
glorum rex, inter cætera memoratu digna, ob singularẽ
religionem,vniuersam insulam Romanæ ecclesię tributa-
riam fecit.Namq;,vt singula domus quotannis singulos
argenteos ipsi ecclesiæ persolueret.

Hybernia insula Britãniæ proxima,dimidio minor q̃
Anglia

Anglia existimatur, spacioq; terrarũ est illa angustior, sed situ fœcundior, gentes habet ferocissimas & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore & elato, membrisq; robustissimis ac colore candido. Equosq; parit, qui à natura suauissimo incessu, & quadam modulatiõe veluti more regio deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hãc insulam Celestinus papa eius nominis primus per Patriciũ beati Martini episcopi ex sorore nepotẽ ad Christi fidem conuertit. autore P. Bergomate in suo supplemento chronicarũ lib. iiij. Et in dicta insula (quæ secundũ aliquos Hyrlanda dicitur) teste Baptista Fulgosio lib. de dictis factisq; memorabilibus. ti. de miraculis. c. de gemmis. terram, coriumq; animalium in ea natorum venenosę bestiæ deuitant, fugiuntq;. Experiẽdo enim homines didicerunt hæc animalia si ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes ipsos potius se recipere.

Hirlandiæ verò regio equos habet vectorios præcipua bonitate, quos vbinos vocant, celeriores Anglicis, quos gradarios dicimus.

Scotia etiam insula est (eodem P. Bergomeñ. ibidem teste) & est etiam Angliæ suprema portio (quamuis in dicta descriptione locorum dicatur ꝙ Scotia eadem est & Hibernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminibus non magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem Brumali tempore vix sol tribus horis super terrã apparet. Scoti Hyberorum amicitia, societateq; plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt Metropolitanæ ciuitates q̃ in Anglia. In hac quippe insula constat natã fuisse aliquando arborẽ miraculosam seu prodigiosam, supra quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auiũ similitudinem, quiquidem cũ maturitati proximi essent, sua sponte decidunt, & alij in terrã, alijq; in aquam. & qui in terram omnino putrescunt, in aquis verò demersi, mox animati enatare incipiunt, atq; sub aqs & in aëra pennis volant, de quo infrà amplè in lxxx. consideratione. versi. refert etiam.

In mari verò magno mediterraneo credo Cretam insulam esse excellentiorẽ. vnde in descriptione locorum suprà allegata c. xviij. dicit ꝙ pars est ingens græcię, et quõdam fuit cẽtum vrbibus nobilitata. vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur, autore P. Bergomeñ. in suo supplemẽto chronicarum lib. iij. nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo. (Nam Bonifacius Montisferrati Marchio illam, cũ indigeret pecunijs Venetis vẽdidit) videtur ad principatũ totius græcię fuisse nata, atq; situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cũ & græci ferè omnes circũ idem mare sint positi. vnde et in medio mũdi dicitur esse posita. Abest à Peloponneso modicum quid. Et illi à septẽtrione est Aegeũ mare. & ab Oceano Ioniũ. A mane aũt illi Icareũ est mare. Et ab occiduo Afro abluitur põto. habet in lõgitudine ducentum septuaginta passuũ millia. In latitudine quinquaginta millia. Circuitus verò eius cccccxc. millia passuũ cõplectit̃. prima (vt Ptholo. & Solinus referunt) nauibus & sagittis claruit, primaq; literis iura cõfinxit. Equestres ordines prima ordinauit, ex qua rei bellicæ conualuit disciplina, studium musicũ inde perhibetur, & in ea inceptum est. Est itaq; imprimis siluestriũ caprarum, admodum copiosa, ceruos non habet, lupos vulpesq; ac alia quadrupedum noxia animalia nulla habet, serpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgò appellatur. feracissima, eo ꝙ mira in ea sit solis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dedali opus à Poëtis decantatum. Maximè ab Ouidio qui ita ait.

Dedalus ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ducit in errorem variarum ambage viarum,
Ponit onus, turbatq; notas, & limina fluxu.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scilicet, Cretam, quę olim Cortina dicebatur, penes quem est principatus. Licet Gnosum vrbs olim Minois regis regia fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit) & Strabonis optimi Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias famosam esse scribit idem P. Bergomeñ. dicto lib. j. & etiam scribitur d. cap. xviij. ꝙ illa fuit famosa diuitijs, maximè ęris. Ibi enim prima inuẽtio huius metalli fuit & vtilitas. & Cypri regni principiũ, vide in d. supplemento chronicarum' lib. xij.

Rhodos est Cycladum insularum (quę omnes sunt numero liij.) prima, & etiam vrbis in ea pulcherrima et Metropolis P. Bergomen. in d. supplemento libro iij. dicit ꝙ hæc insula nongentorũ ac viginti studiorum ambitu cõtinetur. In orientali promõtorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nã Lesbus & Cyprus maiores habẽtur quæ & portubus, & vijs & męnibus olim sicut nunc cæteras Asiæ vrbes superauit Romanis & Græcis semper amica, quæ cũ libera esset multis & donis & simulachris excellẽtissimis claruit. Præcipuè verò Colossi fama extitit insignita. Statuã enim illam alij Solis, alij Iouis fuisse tradũt, quam Cares Lyndus statuarius decies septenũ cubitorum altam ex ære ædificauit. vnde postea Rhodij Colossenses dicti, ad quos apostolus epistolã scripsit. Fertur autẽ quondã hæc insula adeo magno terremotu concussa, vt labentibus in illis tectis ingẽs quoq; ille colossus rueret, teste Ptholo. vbi supra. Nam, vt Solinus autor est, nunq; ita cœlum nubilũ est, vt in sole Rhodos non sit. aurum Rhodi pluisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus. vbi studia artium liberalium, & imprimis oratoriæ & legalis facultatis floruerunt, & naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & Pyratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militum (qui beato Ioanni dicati sunt) vt superius dictum est in quarta parte, in lxiiij. consideratione. Me tedet nunc de ea loqui, cùm aut propter ipsorum militum incuriam, malam custodiã, seu defensionem, aut quia fortè ita deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut principum Christianorum discordias inter eos tunc existentes, aut aliàs nescio, deus enim scit. Ab anno domini millesimo quingentesimo. xxiiij. sit in manib⁹ spurcissimę sectæ Turchanæ redacta, & per ipsum Turcham vi oppressa.

Vnum hic referam, quod ipse P. Bergomen, libro xiij. sui supplementi scripsit. ita enim ait. Ferũt Rhodios quoddam castellum sancti Petri nominatum munitissimum habere (quod intellige dum possideretur à Christianis) quodq; magno sumptu custoditur quod non paruo vsu ipsis militibus & cæteris Christianis, qui scilicet in manus Turchorum incidunt, sæpe eo fugientes saluantur. in quo ingentes canes, milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt. de quibus dicitur, quòd Christianos odore solum cognoscant, eisq; aduentibus blandiuntur, Turchos autem latratu prodãt, & morsibus insectentur.

Sicilia insula est Italiæ pulcherrima, & de hac Dio. sic scribit. Sicilia optima insularum omnium antiquitate rerũ

cæteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum clxxxvij. in latitudine clxxxix. & oĩs eius ambitus, vt habetur in dicta locorũ ac mirabiliũ mũdi descriptione cxx. clauditur stadiorũ trium milliũ. secũdũ Diodorũ in sexto clauditur stadiorum quatuor milliũ trecentorum & sexaginta. secundũ verò Solinũ tribus millibus tantũ. Est autẽ Sicilia hæc insula terris frugifera, q̃ maximè frumenti fertilissima. idcirco Romani eam suũ horreũ vocauerunt. q̃ omnibus in rebus cæteris Italiæ prouincijs superior haberetur. Vnde Cicero in Ver. M. Cato sapiens cellã pennariam reipublicæ nostræ nutricẽ plebis Romanæ Siciliam nominauit. Ideo Ceres in ea satiõis magistra fuit, quòd in ipsa primũ semina terræ cõmiserit. Abundat præterea auro, croco, mella, zucchero, alijsq; permultis & non modo fructibus, sed & pecoribus, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisq; & sulphure plena. Vnde & ibi Aethnæ montis extant incendia. Principẽ vrbiũ Syracusas habet, & Alphæũ fluuium magnorum generatorẽ equorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea insula primum est inuenta comedia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicẽ, præcipuè tritico, pascuis atq; pecoribus. ibi nullus Lupus gignitur, neq; serpens reperitur vllus.

Item & Corsicã insulam quæ abest à Sardinia nouem miliũ passibus, & quę tempore Plinij (vt ipse attestatur in tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre viderentur. In ea nũc sex extant ciuitates nõ ignobiles sub archiepiscopatibus Genuensium & Pisanorũ ab Honorio iiij. pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiã alios fructus gignit suauissimos, abundatq; bobus, capris, ouibus alijsq; animalibus propter letissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, autore P. Bergomate in d. suo supplemento chronicarũ libro iiij. & de pluribus alijs insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus in dicto supplemento libro j. Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector in locis præallegatis. & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

QVinquagesima octaua consideratio sit de dignitatibus ducalibus & similibus post regalẽ dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere qui suam patriam efferre conãtur. Exaltatur à suis ducatus Mediolani, cuius dux habet iura regalia, cũm legitimare possit, vt scripsi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titulo des successions des bastards. articu. iij. in gloss. ab intestat. versicu. quid autem de ducibus. Qui etiam in suo ducatu æquiparatur imperatori in vniuerso. vt dicit Paulus de Castro consilio ccxxv. super primo dubio allegato per Alexan. in consilio ij. in primo volumine. repetito in consilio lxxxvij. in ij. volumine, Franciscus Curtius præceptor meus in tractatu feudorum (quem sub eo audiui) in secunda parte in ij. quæstione principali vbi etiam dicit, q̃ Angelus in consilio cxciij. incipiẽte, in causa accusationis. dicit, q̃ comes virtutum dux Mediolani censetur supremus princeps. Et etiam dux Sabaudiæ, vt scribit Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali. in glos. prima. versicu. dubitatur. & Laurentius Calcaneus in consilio secundo incipiente, quidam nobilis strenuus vir Antonius in x. col. & arguendo pro ducatu Mediolani, in eo est vnus Archiepiscopus scilicet Mediolanensis habens xviij. episcopos suffraganeos scilicet Papiẽsis. Ferrarieñ. Pergamensis. Brixiensis. Cremonẽsis. Nouarieñ. Verselleñ. Iporiẽsis. Taurinensis (nunc verò est archiepiscopatus) Asteñ. Aqueñ. Albeñ. Terdonensis. Saoneñ. Albiganẽsis. Vintimilieñ. & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiã multi comitatus, quos nunc tenet dux Mediolani. Etiam maior est in redditu, q̃ alius ducatus, sed obest cũm plures alij duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cũm tantum fuerit ducatus effectus anno 1395. et Iohãnes galeatius filius Geleatij Mariæ fuit primus dux, & antea sub titulo comitis annis xx. ibi rexerat. Purpuratus verò in l. j. numero ccxxv. ccxxxix. & 633. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. laudat ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cũ sit vicarius imperij, licet à paucis sit ducatus, cũm esset comitatus. vide per eundem in rubri. ff. de iurisd. om. iudi. numero xx. & d. numero. 633. dicit q̃ dux Sabaudiæ præcederet ducem Venetorum & sic prælatus fuit legatus Venetorum per Ludouicum regẽ Francorum. Ducatus verò Aquitaniæ, qui olim fuit regnum, cũm regnum Franciæ fuit diuisum in tres partes, ideo in memoriam pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cũm habeat sub se plures comitatus, & etiam ducatus, vt ante dictum est in quinta parte, in xlvj. consideratione.) videretur esse dignior, & laudabilior.

Ex multis etiam de ducatibus Britaniæ, & Normaniæ, qui sunt excellentissimę patriæ, & magni prouentus dici posset. Cũm etiam quasi in centuplo excedant redditum ducatus Burgundiæ. ideo videretur, quòd sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu terra quæ dicitur Archiducatus Austriæ, qui in hoc videtur habere quandã præeminentiã seu excellentiam, vt in d. v. parte, in xliij. consideratione scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisq; suum laudabit cũm tempus affuerit, & cũm hæc pars sit satis onerata sufficit mihi laudare patriam nostram. Et quicquid de alijs dicatur, ducatus Burgũdiæ dignior & excellẽtior iudicatur. testis est locuples Philosophus Bergomas in suo supplemẽto chronicarũ lib. vij. & xij. vbi ait q̃ illa regio longo tempore sub regibus fuit: sed hodie dignitate regia amissa ducatus titulũ accepit. Cuius duces cæterorũ Christianorũ duces facilè antecellũt. Etiam (vt clarum est) dux Burgundiæ prætextu patriæ habet maiorem dignitatem, cũm sit primus par Franciæ. Hinc tenens primum locum inter pares Franciæ. Hinc est q̃ in conuocatione trium statuum Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sunt primi post Parisienses, qui representant principalem ciuitatem totius Galliæ, vt scripsi ante in. v. part. in. xlvj. consideratione. vbi etiam dixi ducem Burgundiæ in consilio generali totius Christianitatis precedere alios duces, immo etiam electores imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsis duces Burgundiæ, quàm alij duces Christiani, vt in cronicis patet. Verum etiam quia alias fuit dignitas regalis, ideo in memoriam & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. dixi ante in loco præallegato. & amplẽ scribit Felin. in c. quæ in ecclesiarũ. col. xxix. extra de cõstitutio. & in c. super literis. extra de rescriptis. & do. meus Iason in l. iij. colum. iij. ff. de acquiren. possessio. Purpuratus in l. imperium. numero lxxxiiij. ff. de iurisdi. om. iudi. Inter comites verò videt ex ratione

ratione prçcedenti,cùm dux Burgundiæ alios duces prç-
cedat saltem Franciç,ratione paritatis seu parreriç,cùm sit
primus Franciæ par inter duces. Ita etiam comes Flan-
driæ præcedere debeat alios comites,saltem in Fracia cũ
sit primus par ex comitibus. Licet comitatus campaniæ
potius meretur dici ducatus,cùm non solum habeat de-
cem Barones vasallos sub se,verum vltra decem comites
feudatarios & feuda ab eo tentes,tamen in Frãcia comes
Flandriç alios prçcederet ratione parreriæ,& sic tres co-
mites pares prçcederent alios prçter comitem stabilem,de
quo ante scripsi in septima parte in octaua consideratio-
ne,& nona parte.in xiiij.consideratione.qui apud nos di-
citur constabularius,seu Conestabilis Franciç,Sed quia vi
detur solum esse officium & non dignitas.ideo pares Fran
ciæ illi præferendos arbitrarẽtur.vide suprà in dicta v.par
te in xliiij,consideratione.& etiã ꝙ comites de consangui-
ne regio alios antecellunt.Inter Marchiones pauci excellẽ
tes apud nos reperiuntur.in Italia verò duo sunt excellen-
tes,& duo in regno Neapolitano,pluresverò in Alema-
nia.In Italia sunt marchio Mantuæ,marchio Montisferra
ti,& etiã marchio Salutiarũ:sed inter illos crederem excel-
lentiorem esse marchionem Mantuç propter eius antiqui
tatem,& quia maiores habet sub se ciuitates & subditos,
etiam iura regalia in totum,prout alij principes Italiæ,si-
ue sint duces siue comites.ideo illustris dicitur,& cũ appel
lat illustrem Bal.in cõsil.cxcv.incipiente,laudare vos nõ
expedit lib.ij.& ibi vocat marchionẽ Ferrariæ(qui ho-
die factus est dux)magnificũ.& Sozi.consilio suo lxvj.in-
cipien.visa donatione.col.vj.lib.iij.appellat marchionem
Mantuæ illustrissimũ.idem Bald.consil.ccclix.incipiente
quemadmodũ.lib.iij.illustrem appellat marchionem Fer
rariæ. Et idem vocat marchionem Montisferrati illustrẽ
in ca.cũ ecclesia sanctæ Mariæ.col.ij.extra vt lite penden-
te.versic.sed nunquid,ꝙ illustris dominus&c.Et ita etiam
eum vocat Franciscus Curtius iunior in consilio ij.incip.
vasallus.Et etiam marchionem de Trans nũcupat illustrẽ
Philippus Decius consilio cclxix. incipiente,cõsultus ab
illustri Marchione.sed apud nos nõ sunt tantæ potestatis
& autoritatis,vt in Italia,nec etiam duces,& comites,cùm
non habeant in totum iura regalia.

Si abundè quçras legere de Ducibus,Marchionibus,et
comitibus Germaniæ,vide Franciscum Trenicum in li-
bro exegeneos Germaniæ,vbi de laude & excellẽtia Ger
maniæ in toto illo volumine scribit.Et ibi libro tertio.ca.
lxij.scribit de archiducatu Austriç,qui temporibus Federi
ci j.Barbarossa fuit erectus in ducatum ex Marchionatu.
Temporibus verò Drusi & Traiani fuerat regnũ.Sed tem
pore Federici tertij patris Maximiliani primus se Archi-
ducem nominari fecit,& gessit,de quo ante in quinta par-
te.in xliiij.consideratione scriptum est.

Inter principatus verò,quoniã etiã est dignitas specia-
lis,pura Principatus Orengiç.Talemont,Achaiæ,Pede-
montiũ,credo tñ ꝙ principatus Pedemontiũ sit excellen-
tior,cũ plures sint in eo vrbes insignes,vt est Taurinũ,in
quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum ex-
cellens in qua studui,Vercelæ,mons Caleti,Susa,& est
optimi redditꝰ sub estimatiõe lxx.mille ducatorũ & vltra.
Habet sub se quatuor comites.de Valparguꝰ,Plosaschi,
Lucernæ.& de sancto Georgio.Et de eo facit mentionem
Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudorum
vbi ait ducem Sabaudiæ esse principem Pedemontiũ:sed
parum de dicto principatu scribit.

QVinquagesimanona cõsideratio de tribubus Iacob
seu Israel quç fuerunt duodecim secundũ filios eius.
Apoca.xxj.hic pauca conferet,videlicet nomi-
na,& quæ earum nobilissima erat.

Prima em̃ fuit tribus Ruben,à primogenito filio ipsiꝰ
Iacob.nõ tñ creuit:quia maculator fuit lecti patris sui.Per
incestũ quippe dormiuit Ruben cũ Bala cõcubina patris
sui,vt habeť Geñ.xxxv.vbi etiã enumeranť filij Iacob)q̃
erat vera vxor Iacob,non tamẽ prçcipua in honore.

Secunda tribus fuit tribus Symeonis,à qua fermẽ om̃s
Pharisti descenderunt.

Tertia verò tribus fuit tribus Leui,à qua sacerdotes
sumpti sunt.Et quia sacerdotes & Pharisei futuri erant pri
marij autores,qui suis cõsilijs iniquis,& falsis persuasioni
bus Christi mortem procurarent,ideo Iacob eorum pater
in eos sic prophçtarat.vt habetur Gene.xlix. Symeon &
Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia,in consilium eorũ
non veniat anima mea.Et sequitur.Quia in furore suo oc-
ciderunt virum,vtpotè Christum prophçtam in lege pro
missum.Et sequitur. Maledictus furor eorum,quia perti-
nax,& indignatio eorum,quia dura.

Quarta fuit tribus Iuda.quippe Iacob pater dixit Iu-
dç. O Iuda,te laudabunt fratres tui.vt scribitur Geñ.xlix.
Cuius nomen,confitens interpretatur.

Quinta tribus Zabulõ fuit,cuius mãsio fuit prope ma
re mediterraneum.Hæc tribus mixta fuit Leuitibus ido-
latris,quod Iacob prædixerat. Zabulon in littore ma-
ris habitabit,& in statione nauium pertingens vsque ad
Sydonem.

Sexta fuit tribus ysachar,quæ etiã prope mare mediter
raneum morans dedita fuit laboribus agriculturæ,nõ va-
cans ad bella frequenter:quia eorũ terra erat fertilis,& sa-
cerdotibus decimas,& principibus tributa dabant.quam
sic futuram prçdixerat Iacob pater,inquiens.Isachar asi-
nus fortis accubans inter terminos,vidit requiem ꝙ esset
bona,& terram qđ optima,& supposuit humerum suum
ad portandum,factusq́ȝ est tributis seruiens.

Septima fuit tribus Dan,de qua fuit Sanson,qui iudica
uit populum xx.annis,& eum à Philistçis liberauit,quibꝰ
tanquã coluber formidini fuit,quæ omnia Iacob prædixe
rat sic.Dan iudicabit populum suum,sicut& alia tribus in
Israel,fiat Dan coluber in via.

Octaua fuit tribus Gad,cuiꝰ possessio fuit cũ possessio
ne Ruben,& mediæ tribus Manassç possessionibus,vt pa
tet Iosuç xiij.Quia tamẽ illa vtiliter transijt Iordanẽ ante
alias,quãuis ad suã possessionem priorẽ redierit.Illud præ
dixit pater Iacob sic.Gad accinctus præliabitur ante eum,
& ipse accingetur retrorsum.

Nona fuit tribus Aser,quæ fuit in optimo solo consti
tuta,in quo optima quçque nascebantur,& ideo de ea pa-
ter Iacob prædixit sic.Aser pinguis panis eius,& prçbe-
bit delitias regibus.

Decima fuit tribus Neptalim,cuius situs erat in loco
valde calido.ideo fructus illic primi erant quasi præcones
inter alios,ex quibus primitiç offerebantur ad diuinas lau
des,quod verbis Iacob prçnotatum sic fuerat. Neptalim
ceruus emissus,& dans çloquia pulchritudinis.quasi dicat
velut ceruus cursu velocior,sic terra Neptalim in fructi
bus,vnde diuinç laudes celebrantur.

Vndecima tribus fuit Ioseph,quç in spiritualibus &
temporalibus bonis plurimũ laudatur,& hoc in ipso Io-
seph qui valde in illis creuit,qđ Iacob benedicẽs insinua-

uit sic. Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.

Duodecima fuit tribus Beniamin, tribus bellicosa nimis, vt videre est in libro Iudicum. de illa tribu fuit Paulus apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus plurimum ampliauit gregem dominicũ. de quo Augusti. vult prophętiam Iacob intelligi quæ est ista. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia: vt habetur Geñ. xlix. sic & prædicta quę prophętarat & annunciauit Iacob pater filijs suis, scribuntur in dicto loco.

Inter istas duodecim tribus, tres tribus Leui, scilicet Iuda & Ioseph fuerunt eminentiores. Leui, scilicet in legis interpretatione. Cuius sententiæ in arduis & difficilibus legis Dei mandato stabant aliæ tribus. iuxta scripta Deutero. xvij. vbi habetur. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quē elegerit dominus Deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quęresq; ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit dominus.

Tribus verò Iuda regia dignitate præcellebat, vt id expresse habetur j. Paralipomenon v. Porrò Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt.

Demum tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, & si penultimus natiuitate fuerit, patet quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem vel Sicar cui dixit moriens pater, vt scribitur Genes. xlviij. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorei in gladio, & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur j. Paralipomenon v. Primogenita autem reputata sunt Ioseph.

Omissa autem tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate.

Et reuera si conferatur tribus ad tribum dumtaxat, sine sacerdotalis ordinis consideratione, quippe nõ omnes Leuitæ fuerunt sacerdotes, sed Aeronitę tantum, tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam tribu Leui, quod probatur sic multipliciter.

Primò, in benedictionibus quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato scilicet Gene. xlix. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine. vt eodem loco sic dicitur. Manus tuę in ceruicibus inimicorum tuorum. quod potissimè in Dauid impletum est, qui fuit de tribu Iuda & alij reges in Ierusalem post eum. Subinde in exhibenda reuerentia præfertur Iuda tribus sic, vt ibidē subiungitur. Adorabunt te filij patris tui. demum in successione, quoniam de tribus Iuda Christus venturus erat, & venit, secundùm illud ibidem prophætatum. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. & haberetur ad Hebræ. vij. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt in psal. cxxxj. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit quod in tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vtpote Ierusalem. Et tribus Iuda in fide perseuerauit cum tribu Leui. tribus Iuda post Moysem per mare rubrum prima intrauit. Et post mortem Iosuę ipsa tribus Iuda prima pro custodia terrę promissionis bellum gessit secundùm illud Iudic primo. Dixitq; dominus. Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manu eius postremò patet excellentia tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo, quia diuino decreto trib9 Iuda præcessit. iuxta illud Numeri vij. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de tribu Iuda.

Verum si consideremus tribum Leui, vt sacerdotalem tribum, quia à Leui sacerdotes assumebantur vti accipi videtur in libro numerorum. Numeri primo ibi, Tribum Leui noli numerare, nec pones summam eorum cum filijs Israël, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceręmonias pertinet. Vbi aliæ tribus ad bella segregatæ sunt, tribus Leui. i. sacerdotalis ad diuinum ministerium reseruata fuit.

Et sic ex his tribus Leui. id est sacerdotalis fuit omniũ nobilissima & à deo electa. facit. c. solitæ. de maiorita. & obedien. c. plurimos lxxxij. distinctio. & hoc patet per illud quod dixit deus Moysi. Exodi xxviij. Applica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorũ israël: vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur. Faciesq; vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem. quod de tribu Iuda nusq; legitur.

Præterea sacerdotes tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuò, sacri populorum duces, sacra dantes, id est sacramenta. & sacra docentes, id est legem dei, secundùm id: Eruntq; sacerdotes mihi religione perpetua, Exodi xxix. Et quia Saul, nec sacerdos nec de Leuitica tribu attentauit offerre holocaustum contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit. Nequaquam regnum tuum vltra consurget j. Regum xiij. quod in pœnam factum fuit. Quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum.

Eo modo rex Ozias cùm esset de tribu Iuda, quia non erat sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in cõspectu domini dei, continuo lepra est percussus ij. Paralipomenon xxvj. Et id ad dignitatem tribus Leuiticę, id est sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt sciētiam, & legem requirent ex ore eius. Malachiæ ij.

Demum, vt concludatur pro hac parte, Leuitica tribus ab alijs tribubus, etiam à tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina autoritate, iuxta illud. Numeri xviij. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israëlis in possessionē pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hac ratione probat Paulus ad Hebræ. vij. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ad Abraham, & simili modo oblationes, Gene. xiiij. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse dominus possessio eius est. Deutero x. & xviij. Hoc postremum clarè ostendit sacerdotalē tribum fuisse omni alia tribu digniorem, quia alijs tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur. Modo ex Pauli sententia, vt ad Hebræ. vij. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicitur. quod recitatur in c. deniq; xxj. distinctio.

Et sic constat sacerdotalem tribum omnia alia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

SExagesima cõsideratio quarundam ciuitatũ laudes & dignitates expromit, & quę inter eas potius sit extollēda. De oĩbus ne dicã pluribus laboriosum, & fortè tædiosum foret recensere, cũ in tractatu de locis ac mirabilibus mundi

mundi,qui est impressus cum geographia Ptholemę.ca.
xiiij.de laude plurimarũ & de earũdem origine videri po
test.& per Philippum Bergomatẽ in suo supplemẽto cro-
nicarum in suis locis oportunis,qui plures nobis notas
copiosè & eleganter laudauit.Item Ausonius poëta Gal-
licus suis versibus illustrauit Romam, Constãtinopolim,
Carthaginem,Antiochiam,Alexãdriam,Treuerim,Me-
diolanum, Capuam, Aquileam, Viennam, Emeritam,
Atheniensem,Catinam,Siracusanam,Tholosam,Narbo
nam,& Burdegalam,ex qua natus fuit.Philippus Beroal
dus in oratione quam habuit in enarratione Iuuenalis &
Salustij,aliquãtisper laudat Romã.Ipsa em̃ intitulatur ca-
put orbis terrarum,vt est textus in.l.nemini.§.quoniam.
C.de consulibus & non spargendis &c.lib.xij.& l.prima.
§.sed & si quę.C.de veteri iure enucleando.& caput om-
nium ciuitatum:vt in §.fina.iuncta glos.j.institu.de satis-
datione tutorum.& omnium nationum:vt est tex.in cap.
beati.ij.q.vij.& quomodo alijs pluribus nominibus nun-
cupatur & illustratur.glos.est ad hoc expressa & notanda
in verbo,anterior.in authen.vt ecclesia Romana centum
annorum &c.in prin.coll'.ij.& de ea alibi.

Ioannes Ludouicus Viualdus de monte Regali in suo
opere regali.in tractatu de magnificentia Salomonis am-
plè laudauit Hierosolymitanam ciuitarem,quę dicta fuit
Hierusalem,& ibi de eius constructione.

Pyrrhus in suis orationibus laudauit Aureliam.de qua
iurisconsultus Marcellus bis fecit mentionem in l.quidã
in testamento.ff.de legatis secundo.De ciuitate Parisien
si,vide de laude illius per Textorem Niuernensem in sua
officina.in Cornucopie.in litera P.in fine.Et etiã nouissi-
mè Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate
Pictauensi in laudem ciuitatis Parisianæ.Leonardus Are
tinus librum vnum de laude Flarentiæ composuit.& Sa
bellicus Panegyricum rerum Venetarum.& ita plures de
alijs multis ciuitatibus.Addo quod dicitur communiter
in Italia propter celebritatem,Roma sancta,Genua super
ba,Florentia pulchra,Mediolanum ciuitas populosa,Ve
netia diues, Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur
vnus Deus,vna Roma,vna turris in Cremona,& vnus
portus in Ancona,quem portum nunc mirum in modũ
auctum Adrianus imperator extruxit.Omitto multa quę
adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt
ciuitas metropolitana est maior altera, quo ad dignita-
tem:vt dicit Baldus in l.si duas.in fine.ff.de excusatione
tutorum.Et ciuitates propriè appellantur quæ habent epi
scopum.cap.episcopi.lxxx.distinctio.cap.primo.de pri-
uilegijs.de istis amplè per Bartolum in extrauagañ.quo-
niam.col.secunda.per doctores in cap.si ciuitas.de senten
tia excommunicationis,in sexto.per Archidyaconum in
capit.statutum de rescriptis eodem libro sexto.vbi dici-
tur ꝙ causæ commissę à sede apostolica in ciuitatibus aut
locis insignibus agitandæ sunt.In Francia verò appella-
mus ciuitatem villam,rus verò villagium. Sed nullus vs-
que ad hæc tempora inuentus est,qui hanc nostram anti-
quissimam, strenuissimam, decantatissimam,inclytamq́
ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum
miratus veternosam Celtarum incuriam,qui priscorum
temporum maiestatem non tam obliti quã eius asperna-
ti meminisse, sua tantum secula curant, dignantur,ob-
seruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos pro-
bata vetustas, & sollicitus nostri temporis homini-
bus calcaria priscorum ætas adhibet. Quot Baby-
lon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot
Roma,quot Athenæ in præclara rerum fascinora,non so
lum priuatas: sed& barbaras ciuitates egerunt, induxe-
runt? quas partim magnis deletas incendijs,& partim la-
ceris resurgentes vestigijs antiquæ maiestatis suæ literis
ętate seruata viuere cernimus.Troia corruit,cecidit Corin
thus,flagrarunt Solymę, perijt Milesia, vellitur Sagun-
thos,quæ suorum ciuium clades funestas,vulsa menia,ra-
ptos honores,hac vna tantum pensatione bearunt.Quod
qui florentissimè, suę ętatis amplitudines,magistratus,ori
gines & imperia scriberent,vel anteq̃ ruerent reliquerunt
vel paulopost instauratæ pepererunt.Habet suum Iudæa
Philonem,Solima Iosephum,Triquetra Philistum,Gno
sia Ditem,Icaria Thespim, Thucididem Athenæ,Phri-
gia Darhetem,& Pindarũ Thebæ. Sola hæc, infelix He-
dua,quæ sui nondum genuit cõmendatorem,nec ꝙ inge-
nia,sed labos & studia desunt. Quæ prima fuit,quæ secun
da,quæ tertia,tam inclytę ac vetustæ ciuitatis ætas.Cuius
arcem(Bibractem ferunt)omnium quæ mundus habet,
longè maximũ ac copiosissimum oppidum Cæsar edo-
cuit.O Heduam prolis mãdubię dęcus,Persarum dogma,
Plasim Insubrium,Celtarũ caput,& Bistoniæ gentis for-
tissimũ robur. Quis tuos canet Hedua triumphos? quis
tuũ, à Samothe genus? quis stantes quondam tibi marmo
re turres? Tua vbi maiestas? vbi pacta primũ cum Penis,
mox, cum Romanis fœdera? hęc sopis nimium,nimiumq́
sopit in te Cabilini,seu Cabullini rebellio.Araris conten-
tio,Sequanorum irę,Auernorum factio,Rhenanienses,Bi
turigum amor,& Alsetigenum cognata necessitudo.Indo
leo,vt quę totius Galliæ princeps inclytissima Pancarpiã
facultatum Thiaram quondam gesseris,orbata modo &
ruinis,neminem adhuc alueris qui te viduam vllo vel en-
comio vel cõmiseratione soletur. Miserũ Herclè. Magna
tamen & nobilis impendio gentis Heduanę potentia,quę
quasi fax ardens in totum orbem succensa,per freta,per
amnes,per scopulos,per syluas,per prerupta alpium dis-
crimina,Eurum,Aquilonem,Austrum, Zephirumq́ bra
chio nunquã cœdente remensa, Vmbriam statuit,domuit
Phrygiam,Scythiam auxit,Thraciã diffudit,terruit Ma-
cedoniam,Iberiam strauit,minuit Italiam,Halsatiam stru
xit,Lusitaniam pressit,occupat Asiam,& parentis Hercu
lis metas trãsgressa.quod Socrates,quod Plato,quod Py-
thagoras,quod Empedocles à Caldæis Aegyptijsq́ edi-
scerunt Persas ante docuerit,quã scirent Athenæ. Nec si
magiam,poësim,rhythmos,mathematicem, astrologiã,
musicem, & vtranque philosophiam statim sibi Græci
inuentam prædicent,diuinarum atque humanarum scien
tiarum Hedua parens,& protologia Græcis inuitis non
desinet appellari. Tollat suos Aegyptus propęhtas,
Persia magos, India gymnosophistas, augures Roma,
Ida curetes,velut omnium quæ in humanarum mentium
captu sunt vates antiloquos. Celtarum tamen (quo-
rum Hedua princeps) si Samothæos, Druidas, Magos,
Sarronidas,Vaties,Bardos,& Choribantas Heduorum
sacros progenitores & consanguineos discusserimus,lite-
rarum inde & philosophiæ magnum quoddam mare
solis primum Gallis nauigabile in totum orbem exun-
dasse credamus: sine quibus (vt cum Moyse loquar) terra
erat inanis & vacua. Et in quorum solus domini spiritus
ferebatur tunc super aquas,vt ęleganter ęlucidant & ada-
peruit Claudius musard, Heduus,vir bonarum literarum
in sua cronica Samotheorum. Heduos autem princi

pes Celtarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar in suis cōmentarijs. Idcirco nullus sanę mentis hęsitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerunt, & ea etiam de quibus Symphorianus Campegius in suo libro de memorabilibus mūdi, vbi de origine Celtarū & eorum religione & literis. quos Celtas, authore Beroso, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atq; Tubalis ex Iapeto patre, à quo primū Britones, inde Galli Samothęi dicti fuerūt, & pcipuè Philosophi atq; Theologi sectatores eius. vnde Diogenes Laertius in principio de vita philosophorū. Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumpsisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse magos, vt dixi. Apud Babylonios & Assyrios floruisse Caldæos, apud Indos gymnosophistas, apud Græcos philosophos, apud Aegypios prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothæi dicuntur. Qui, teste Aristote. in magico & Secione in xxiij. libro successionum. Diuini atq; humani iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothęi appellati sunt. Quare, vt complures authores tradunt, philosophiæ initium & literarum simul, nō à Græcis: sed antiquissimis Samothęis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar libro sexto cōmentariorum, easq; à Samothę patre Dite habuerunt, vt ibi dicit. Necessario est fatendum, vt non à Cadmo: sed à Gallis, tam Galathę quā Meones & Gallogręci, totaq; simul Gręcia easdem habuerunt: argumento sunt quæ authores produnt. Xenophon libro de æquiuocis temporum & Archilocus sic dicens, Gręci Barbariem quādam vetustam & non Phenicam ferebant, quia nihil Phenicum habent, vt cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent &c. & Iosephus cum pluribus alijs. Berosus verò notat quid anno quarto Nini à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim saturni Tubal Hispanus, Samothes Gallus, Thuscon Germanus regna sua legibus formant. Quartus verò Saturnus Cameses q ab Aegypto colonias in Thusciam aduexerat, econtra Thuscos iam legibus & literis à Comaro formatos corrumpere satagebat magica & vitijs. Vnde Diodorus ait in quarta, hunc Saturnum filium cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Libia fuisse summa impietate & auaritia præditum.

Quòd verò his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, Non solum ex Beroso Caldæo, sed etiam ex alijs proditur. Samothes quoq; cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phenices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt Galli prisci. Nam, teste Cæsare in vj. commentariorum, Galli à Dite disciplinas nacti etiam vsq; ad sua tempora eas retinuerunt, vsi literis quibus & Græci. Xenophon quoq; dicto libro de æquiuocis, ait, Cadmum intulisse Græciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quàm Phenicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ, philosophia, carmina, theologia, & leges Gallis, maximè apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nam, vt dicit ipse Archilochus in libro epythetorum de temporibus. Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius græciæ, eximio poëtarum habito Olympiade xxiij. et à Troiæ excidio anno quingentesimo, & qui fuit ante Romam conditam annis circiter clx. soli ius tributū fuit emendandi caracteres, & nomina, linguamq; gręcam. Quæ ipse Cadmus Samotrax ferè barbaro et plena ruditate attulit sub excidium Troianum cùm rursus esset à fuga, quam inierat, ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos caracteres & grammaticæ pręcepta græcis primus dedit cùm antea quisq; sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia suscepit. Nomen autem (vt continuetur materia) arguit à Sarrone duce Sarronidas dici gallos doctos, de quibus libro vj. Diodo. scribit amplè. Sane non est æstimandum ante Sarronem non fuisse literas & theologiam atque philosophiam apud gallos, cùm suprà probatum fuerit ea extitisse Samothæi tempore, sed vt ipse Berosus ait. Nō erāt gymnasia publica, quæ sola mitigāt humanā ferociā. Nā dicit ipse libro v. q tempore Zanei Nyniæ filij quidem Semiramidis, & etiam tempore quo Osyris agriculturā docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt cōtineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotho sapientia, A Dryo philosophia, astrologia, et augurandi scientia. Carmē vero, & musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis ędocta.

Vnde redeūdo ad ciuitatem nostram, certum est quòd cùm ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia celtica, quòd totius Celticæ gallię principatum obtinuerit: & sic literæ primò inuentę & ędoctæ fuerunt in hac ciuitate potius quàm in alijs. Nam, vt communiter videmus in ciuitatibus primarijs & principalioribus seu capitalibus, doctores & literati inhabitant & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Francię, vbi peritiores vt plurimum resident, ibiq; artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio.

Facit ad prędicta, quia de iure in ciuitatibus & non in castris studia generalia debent esse, vt in procemio. florū. §. hæc autem tria. & in lege vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ libro xj. & ibi glossa & Ioannes de Platea post Bar. notant. & etiam glo. in verbo, Bononiæ. Ioānes And. Panor. & Felin. in procemio decretalium.

Cuiusquidem ciuitatis Heduorum antiqua topographia, partim in suburbijs, partim intra mœnia, vt in vicis et eiusdem ædificijs, in quibus olim templa, ac diuersorū deorum oracula, magnatumq; palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor & gloria, non sine magna honoris præfatione. Augustudunum nominanda, tantis stratagematibus clara. Cuius incolę à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei vocabantur. Tanta, me Hercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in senatu quidē Romano primum sibi locum vsurpauerint. Id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo miliaria protendūtur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaq;, tum fluminum, tum fontium aquis, quæ frumenta, siliginem, ordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertum gignit, memora & glandes producit. Ab oriēte & meridie montibus eleuatur nemorosis, à septentrione verò et occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad septentrionem in longitudinem duodecim milium passuum extenditur, & vnadequaque fontes, riuuli ve circunfluunt. A septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Aturanumq; sinu suo suscipiētem & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A meridie verò fluuiolum, nę dicam riuum habet ex stagnis velleris progredientem:

tem: partim in circuitu vrbis circunfluentem, ſuper quo ſunt (opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus ferinè tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaque ab oriente ex murorum vrbis fundamẽtis celebratiſſimus, ac ſacer fons lepidiſſimus aquis ſcaturiens exiſtit, dictus fons ſancti olei, vbi ducum vulnera (cùm è bello victores ſauciati redibant) hac aqua mũdabantur: omni quoqꝫ ex parte hæc ciuitas aquis irrigua eſt. In hac parte erant theatra ampliſſima, quæ his diebus diruta conſpiciuntur in loco vulgò, vinea bouſſerandi nuncupato.

A plaga exinde orientali extra tamen mœnia, & non procul, excelſi montes & colles figuntur, qui per meridiẽ tranſeuntes, & arboribus & fructibus præcipuè piris, quæ apud vulgus dicũtur ſine regula, omniqꝫ ferarum genere prædiuites, ad occidentem vſqꝫ protenduntur: & ibi antiquitus erant piſcinæ vel clauſtra ferarum, in medio quorũ mons eſt longitudine octingentorum paſſuum quodam paruo frutice prę cæteris excellens, quo ſolus abundat ille mons, ita ꝙ plures qui totum penè peragrauerunt orbem retulerint nullum ſimilẽ fruticem alicubi vidiſſe. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum eſt coloris vbi admatureſcit ferè nigri, eſt boni ſaporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt eſca paſcit: dum Artus cancri Phœbus ſuo curſu comprimit.

Eſt & alius mons tendens ad occaſum, mons callidus dictus, vbi præcoxia fructuum genera inueniũtur propter ſolis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conſpicitur, in valle eius habens fluuiolũ vernacula lingua vocatum, Mengues. Muros verò manu potius deorum ac ſupernaturali, ꝗ̃ humana cemẽtariorum compoſitione prævalidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad barbarorũ incurſiones cõprimendas. Ingentes portæ, quibus ſingulis portalitia, quæ de celo pendere videbãtur applicata extiterant: & de quibus hoc ęuo, duo ferè integra permanſere, & quę adhuc patula cunctis adſunt. Porticulas habebebat. Itaqꝫ tam hanc ꝗ̃ eiuſdẽ ſuburbia multorum deorũ gentilium venuſtabant delubra, multiſqꝫ & varijs inſignibus vicis (nomina eorũdem antiquiſſima tanꝗ̃ excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem ſapiunt, quã vilia & minima. Et inſignia & illuſtria loca difficile ab hominũ memoria euaneſcunt. Enim verò in ſuperiori huius ciuitatis parte Capitolium ſituabatur, vbi nunc vicus eſt, lingua noſtra vocitatus, le chapiteau. Licet forſan taliter potuit denominari, vbi ſi quid violatum erat, aut facinus cõmiſſum, qđ caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiam vicus fạxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum varijs bellorum triũphis refertum fulgebat, cui inhęrebat grandis fraxinorum copia ipſi Apollini ſacratarum, eo quòd nunquã (vti laurus) ictantur fulmine, & venenis (inquit Plinius lib. xvj. c. xiiij. & lib. xxiiij. ca. viij.) obſiſtant. vt noſtra aſſolet ætate fieri, quæ eccleſiaſticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlũ ferè pertingentibus replet. Sic antiquitus iſtæ arbores eiuſdem Apollinis templum venuſtabant. Et non ſine magnæ cogitationis miniſterio templum hoc Apollinis fuerit in ſuperiori vrbis particula collocatum. Nam ſicut Apollinẽ ſcientiarũ & philoſophiæ inuentorẽ eſſe perhibent, ſic ſua induſtria, ſua inuentione, ſua denicꝫ ſagacitate, tanꝗ̃ cæteris dignior in vrbe pręferebatur. Tũ etiam quia cùm conditor noſtræ ciuitatis fuiſſe perhibetur, vt inferius dicetur, non mirum ſi ſuperiorem vicum vrbis à fraxino arbore ſibi dicata denominarit. Tum & alia conſideratione, quia ibi literati, ac philoſophiæ dediti, ſapienteſqꝫ viri (prout ac noſtra tempeſtate epiſcopi, ſacerdotes, prætores, doctores, canonum ſtatuta, prætorũ quoque & iureconſultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæteriqꝫ bonorum morum archetypi ac exemplaria) exiſtebant. Quiquidem tanꝗ̃ digniores præferendi ſunt. Eſt & alius paulò verſus occidentem declinando vicus caninus. In quo idolum Anubis, in quodam Phano ob eiuſdem Anubis honorem conſecrato venerabatur, qđ caninum habebat caput. Teſte Herodoto lib. ij. Sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, vt à latronum incurſionibus deprædationibus furibuſqꝫ præſeruarentur, ſeſe ſubijciebãt. Nam ſicuti canes pro hominũ cuſtodia naſcuntur, ſuoqꝫ latratu arcent fures, ſic hic Anubis (vt arbitrabantur) procul arcebat fures. Et vbi capti erant, hoc in templo Anubi tanꝗ̃ pinguis victima mactabantur.

Fuerunt præterea in hac ciuitate reges ſeu reguli (qui à regendo dicti ſunt) quibus tota Heduorum regio ſeu prouincia ſingulis aſſignata particula tanꝗ̃ præfectis regenda & moderanda data fuerat, vt vnus limitibus. Sequanorum pręeſſet. Alter Rhemorũ, alter Auernorum &c. fines vigilanti cura ac ſtudio regeret. Etſi quid contra Auguſtudunos hoſtes moliti fuiſſent, aut innouaſſent, vbi id aſciuerit rex cui commiſſa fuerat, hæc rebellis pars Virgobreto, populoque Heduo ꝗ̃ citius potuiſſet renuntiare tenebatur: vt legatis caduceatiſque exploratoribus miſſis aut bellum aut pacem indicerent aut componerent. Quorũquidem regulorum domicilia, palatia ingentia, auro, diuerſorumque ſpecierum gemmis cruſtata. in vico vſque in hodiernum diem dicto regum ſtabilita fuerũt. Vel forſan regius vicus dictus fuit: quia regia via erat, hoc eſt communis & publica, & quæ latior erat.

Nam & in vrbe magiſtratus vnus, qui annuus (prout nunc retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ et necis in ſuos poteſtatem habens. Qui, vt vir à virtute, ſic & ipſe Virgobretus à virtute quam debet habere nomen ſortitur: & iuxta alluſionem vocabuli in vulgari noſtro dicitur, Vierg.

Adeſt & conſequenter in medio vrbis Campus Martius, nunc Campus diui Lazati vocitatus, vbi militũ claſſes, ac peditum cohortes turmęqꝫ bellatorũ hominũ, quoties ad bellum opus fuiſſet progredi, arma ex templo Martis confeſtim aſſumebant.

In ſuburbijs verò à plaga orientali, eſt monticulus Philoſia nuncupatus, vbi templum Cupidini Deo amoris dedicatum habebatur, à philos quod eſt amor dictum, in quo iuuenculę virgines ſub tutela Cupidinis aderant, amorum furta deſcribentes, quæ poſtquam euribaticauerant: hoc eſt improbis moribus vſæ fuerant, inquę fornicatione repertæ, & ſpurciſſimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniori alia monticula paulo altiori, vbi Veneri adſunt conſecratæ ſpeluncæ (ſicut olim Romæ in regione ſuburbana meretricum diuerſoria erant) eò quòd cœlet ſua furta Venus. Adſunt & dumi arbores, & nemora alta, iuxta quę templum Veneri & Priapo dicatum conſpiciebatur, in quo Cuculus Veneri & Priapo conſecratus (eo ꝙ ſit auis adultera & mecha) venerabatur: vnde dictus eſt hic locus vſque nunc cucubarrus, hoc eſt ė barrho ſiue ebore cuculus, qui ob honorem ſupradictorum ibi colebatur.

Nec iſtud incredibile videri debet,cũm adhuc lupanaria
tolerantur.Nam,vt dicit tex.in l.ancillarum.in fine.ff.de
petitione hæreditatis.in nonnullorum honeſtorum viro
rorum prædĳs lupanaria exercentur. Et meretricium tole
ratur ab eccleſia,vt maius malũ euitetur,ſecundũ Panor.
in.c.inter opera charitatis.extra de ſponſalibus.

Redeundo ergo vnde digreſſi fueramus, nõ longe ab
hinc mons eſt Iouis.Samothes em̃ noſtrę proſperitatis au
tor,cũ per montiũ cacumina deambularet,huc appuliſſe,
et ibi Ioui Olympico primũ litaſſe perhibetur.vnde di-
ctus fuit & eſt hic locus mons Iouis:& ibi vnum ſuorum
nobiliorem conſtituit,qui adhuc ibi tempore præſenti ca-
ſtellũ habet,& vocatur dñs de monte Iouis,qui eſt ex vna
antiquiſſima & nobiliſſima Heduorũ familia.In parte ve-
rò occidentali mons eſt ferè nubibus proximus,diſtans ab
vrbe vno miliari,& eſt quercubus plenus, qui & hoc die
mons druydum appellatur:eo quod ibi druydes, gallorũ
phyloſophi,& ſapientes, ac vates Iouis & Berecynthię
matris deorum ac Mercurĳ ſacra celebrabant,dictiq́ fuere
druydes à dryos,quod eſt quercus: quoniam ipſis Ioui &
Barecynthię quærcus eſt ſacra,teſtante Claudiano de ra-
ptu Proſerpinæ.

Hi quippe druydes ephemerides,ſiue ſingulorum tem
porum annales,& quicquid ſingulis diebus ĩ vrbe,aut He
duorum regione efficiebatur,ſoli memoriæ mandabant,
& ſacra curabant memoriterq́ diſcebãt,neq; ea literis mã-
dare fas erat,ne in vulgus diſciplina efferretur,& vt me-
moriæ ſtuderent.(nam quæ literis mandamus, memoria
tenere negligimus,cũ ea vtpote ſcripta,vbi opus fuerit,fa
cile reperire confidamus)quod efficit,vt nihil de huius ci-
uitate conſtructione ac ruina inueniatur,& quod ſemel in
mente repoſuerant,vt magis in præcio haberẽtur difficilè
id prodibãt.vñ.ipſis deletis,deleta iacuerũt ſingula ęgre
gia eiuſdem ciuitatis prouinciarumq́ facinora.Cũm id ſo
li reſcirent & antiquiores id iunioribus eiuſdem ſectę phi-
loſaphis docebant.Si verò quicq́ ſcriptum foret,dum ho
ſtes ciuitatem obſiderunt,cum dĳs ſub quorum tutela oĩs
arbitrabatur eſſe ciuitas.Exemplo Troianorum,qui ſem-
per ſuo iure æſtimauerunt alienos, & præcipuè hoſtium
deos depredari rapuerunt.Sapientes exinde hi druydes
omnium ore iudicabantur,vnde publica & priuata iudi-
cia eorum fidei mãdabantur,vt de ſacerdotibus antiquæ
legis Macchabeorũ j.& ĳ.& Deutero.xvĳ.legitur.Illi(te-
ſte Cæſare libr.vj.de bello Gallico) rebus diuinis inter-
ſunt,ſacrificia publica ac priuata procurant,religiones in-
terpretãtur,ad hos magnus adoleſcentium numerus di-
ſciplinæ cauſa cõcurrit,magnoq́ hi ſunt apud Heduos ho
nore,de publicis priuatisq́ controuerſĳs cognoſcunt: &
ſi quod eſt admiſſum facinus,ſi cædes facta,ſi de hæredita
te,finibuſve controuerſia eſt,ĳdem diſcernũt,præmia pœ
nasq́ conſtituũt,Si quis autem priuatus aut publicus eo-
rum decreto nõ paruerit,ſacrificĳs interdicunt.Hæc pœ-
na apud eos eſt grauiſſima,quibus ita eſt interdictum.Hi
verò qui interdicti fuerant,numero impiorum ac ſcelera-
torum habebãtur:his omnes decedunt aditũ,ſermonemq́
defugiunt,ne quid ex contagione incommodi accipiant,
neq; his petentibus ius redditur,neq; honos vllus commu
nicatur.Et illi penè hodie excommunicatio æquiparatur.
Et,cũm prædicta ita cum noſtra religione conueniant, vt
nõ temerè quis crederet,modum hunc quo pontifices ſo-
lent contumaces,aut delictum aliquod delinquentes prę-
uaricantesq́ anathematizare ſeu excommmunicare,illisq́
ſimul ſacris interdicere(quod hoc vnicum eccleſiæ telum
terrificũq; fulmen exiſtit) ab ipſis druydis eſſe mutuatos.
Quiquidem Druydes etiam apud Caruntum moraban-
tur hac lege,vt ſex menſibus hyemalibus Caruntũ, rur-
ſus verò ſex alĳs ęſtiualibus Auguſtudunos haud abſurdè
habitarunt,vt de Apolline ex Seruio in iiĳ. Aeneid.ſcer-
ni poteſt.quod & Virgi.hoc innuit diſticho.

Qualis vbi Hybernam,Lyciam,Zantiq́ fluenta
Deſerit,ac Delon maternam inuiſit Apollo.

Qui ſex mẽſibus apud Patharam Lyciæ vrbem.Sex
verò alĳs æſtiualibus menſibus apud Delon reſponſa ca-
nebat. Quod & de druydibus ſatis exprimit Cæſar loco
ſuperius allegato,dum dicit.Hi certo anni tempore in fini
bus Caruntum,quæ regio totius Galliæ media habetur,
conſidunt in loco cõſecrato.Huc omnes vndiq;,qui con-
trouerſias habent,conueniũt:eorumq́ iudicĳs, decretisq́
parent,pleriq; illo deſcẽdi cauſa proficiſcuntur.Hi pariter
druydes hominem diuinationi deſtinatũ ferientes ex ipſo
afflictandi,impatientiæq́ modo ſua vaticinia aſſumebãt,
teſte Strabo lib.iiĳ.Volebant itaq; imprimis non interire
animas,ſed ab alĳs poſt mortem tranſire ad alios:atque
hoc maximè excitari ad virtutem putant metu mortis ne-
glecto.Multa quoq; de ſyderibus atq; eorum motibus, de
mundi ac terrarum magnitudine,de rerum natura,de deo
rum immortalium vi atque poteſtate diſputabant,& iuuẽ
tuti tradebant.Credebant inſuper pro vita hominis tantũ
hominis vitam redimi poſſe.Sed ſenatuſconſultum Gn.
Cornelio Lentulo & P.L.Craſſo conſulibus factũ eſt,ne
homo immolaretur: vnde hoc ſacrificĳ genus ſublatũ eſt.

Præterea hos druydas Gallorum ſuſtulit Tyberĳ Cæ
ſaris principatus, Anno regni eius vĳ.vel eo circa, vt Pli-
nius refert.etiam Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte druydum (qui vt diximus in ſuburba-
no Heduorum tumeſcit) & de druydibus & eorum excel
lentia ſufficiat,Reſtat, vt conſequenter materiam cũſequa
mur.In arctoo ferè aſpectu iuxta Aroti fluenta Phanum
Plutoni & Proſerpinę cõſecratum locabatur,vbi Aurio
li, Augures,& Genethliaci augurabãtur.Cuiuſquidẽ Pha
ni grandis portio,imo verius maior ad modũ turris qua-
dratæ altiſſimę,hodiernis diebus apud nos cõſpicitur. Et
locus ille propè portam vrbis eſt, & nuncupatur noſtro
idiomate à prædictis genethliacis,geneſtoye.

Multa inſuper de antiquitate huius Auguſtudunorum
ciuitatis dici poſſent.Tamen quia haud facile rationibus,
& veſtigĳs comprobari poſſent,ſicuti quæ ſuprà ſcripſi-
mus.Ac etiam cũm nomen ſuum ipſo ex numine quęſitũ
habeat.Cætera Harpocrati mãdamus,præter quod Apol
linem huiuſce vrbis fundatorẽ,& ab Auge quæ & Chio-
ne dicebatur eiuſdem Apollinis vxore Auguſtudunũ an-
no lviĳ.poſt diluuium, vel eo circa nominaſſe,ac Caſtri-
chion(quod barbari caſtrum caninum vocitant) paulo
poſt conſtruxiſſe,qui bene legerint non negabunt.Quæ-
quidem eo quod de ipſa quid Apollo ſuſpicabatur,dolo-
re cõpreſſa ac extincta eſt,& ſub Pyramide quæ in monte
cucubarri hac noſtra tempeſtate conſpicitur ſepulta iacet.
Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apol-
lo verò Delphos petĳt,& de his ſatis ſcriptum eſt in com
mentarĳs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgun-
diæ,in procemio ſuper illo verbo,Doſtum.

Cur verò Hedua dicta fuerit ſatis ex commentarĳs Iu
lĳ Cæſaris conſpici poterit.Sed iudicio quorundam do-
ctiſſimorum dicta fuit Hedua ab augurio duorum hædo-
rum

rum inuicem in aëre pugnantium & salientium, qui ab
coadunatis incolis, cùm de nomine post primam eiusdem
vrbis oppugnationem certarent, visi fuere (vt legitur de
nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo
augurij victore, eò ꝙ duodecim, Rhemus verò sex viderat
vultures Roma denominata fuit) Sic Hedua ab hœdis di-
cta fuit. Et hoc satis liquido comprobari poterit. Nam si-
cuti hœdi tunc temporis inter se pugnabant, cùm de nomi
ne conquereretur, sic Heduis innata est quedam factio &
temeritas (vt verum fatear) ita vt sępe inter se pugnant, &
sæpissimè bella ciuilia & intestina oriantur, quæ in lon-
gum protelarentur, si eiusdem ciuitatis rectorum & alio-
rum superiorum prouidentia abesset. quæ dictis Cæsaria-
nis in suis commentarijs lib. vj. de bello Gallico satis com
probantur, dum ait. Namq; omnes ciuitates in partes diui
sæ sunt duas &c. & idem in vij. lib. eorumdem, inquit. Ci-
uitatem Heduorum omnem esse in armis, diuisum senatũ,
diuisum populum, suas cuiusq; clientelas &c. Quęquidem
solita apud Heduos diuisio principalis causa primæ, etiã
secundæ huius ciuitatis destructionis fuit. Nam cùm vnus
nobilium eiusdem ciuitatis suum non poterat adimplere
votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gen-
tem concitabat, & inter se pugnabant (quod adhuc his die
bus efficitur) inimicos ac hostes subtili medio in vrbem re
ponebant. Quod fit cùm id eo medio datum esset quod so
li non potuissent, hostes cum alijs præualuerunt. Et ita pri9
factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis in
colis destructam ciuitatem arbitror, Sæpe enim fit, vt pro
prijs vrbibus ciues magis q̃ hostes noceant. Verum inte-
rea paulò altius & circumspectius inquirere libet, vñ tanta
Heduis inflicta strages & ruina, quæ nũc circũspicitur illic
inesse, & quę secũda fuit & maior huiusce vrbis oppugna-
tio. Romanos (scœlus infandũ) hoc perpetrasse aiũt, teste
ipso Cęsare loco suprà allegato, ipso dicẽte in Heduos ca
stra mouisse. Cũ eñ ad populũ Romanũ de huius Heduo
rũ ciuitatis nobilitate, præeminẽtia, & autoritate crebri ru
mores afferebãtur. Illa nempè per vniuersum orbẽ celebra
batur, tum propter eius antiquitatem, tum propter opes,
tum propter libertatem, tum deniq; propter suorum inco
larum primæuam nobilitatem, q̃uis tamen bellum aduer
sus Sequanos, Auernos & Rhemos, qui non potuerunt
quicq̃ contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede,
pluresq; alios sui collimitaneos solum, tantopere de prin-
cipatu, potentatu & autoritate contenderetur, dicente sic
Cæsare libro j. & idem libro vj. sic inquit. Cùm Cęsar in
Galliam venit alterius factionis principes erant Hedui,
alterius Sequani. Hic cùm quòd se minus valerẽt, persum
ma autoritas & antiquitas erat in Heduis, magnęq; eorũ
clientelæ, & nonnunq̃ de principatu armis contendunt
&c. Et sequitur. Aduentu Cæsaris facta commutatiõe re-
rum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis resti-
tutis, Sequani principatũ, quem vsurpabant dimiserunt,
in eorũ locum Rhemi successerant. Hi enim Sequani pro-
pter veteres inimicitias nullomodo cum Heduis coniun-
gi poterant. Eo tũc statu res erat, vt longè principes habe
rentur Hedui, secundùm locũ dignitatis Rhemi obtinebãt
&c. Totius ergo Galliæ Celticę principalis erat Hedua,
& metropolis, inquit Raymũdus Marlianus in indice suo
cõmentariorum Cæsaris dicens. Celtarum clarissimi sunt
Hedui. & primo libro commentariorum Cæsaris. Sena-
tusconsulta quotiẽs honorifica facta in eos essent, vt omni
tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent, plu
resq; cosmographi id attestantur.

Vnde, cùm Romani hanc rescirent esse tam opulẽtam
& potentissimã, huius laudis & honoris inuidi Heduis le
gatos miserunt significantes totam Romanorum gentem
cum Heduis coniungi velle, æternũq; fœdus, ac amicitias
componere, & pacisci, cũ viderint hanc Heduorum pro-
uinciam diuersis varijsq; bellorum anfractibus, prædonũ
incursionibus ac tumultu infestari. Et turpe inesse huic tã
antiquæ ciuitati, quę in tranquilla suos deberet pace regere
subditos, & quæ alijs longo tẽpore dominata est, nũc ho-
stibus comprimi & agitari, dicentesq; hanc inesse populi
Romani consuetudinem, vt socios atq; amicos non mo-
do suis nihil deperdere, sed gratia dignitate ac honore au-
ctos velint. Multa pręterea Heduis pollicentes, si cùm Ro
manis coniungi, fidemq; illis polliceri & seruari, eos tota-
rum Galliarum Romanorum medio principes futuros.
Mos itaq; illorum erat, quotiens aliquos videbant angu-
stiari, & ab alijs opprimi, his scribere, vt cùm ipsis iuncti
possent eorum imperio potiri, & hanc gentem suppedita
re, occasionemq; eos inuehendi habere, licet tamen nõ eis
inimica, neq; odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitiæ
fictitio nomine, tandẽ possent & hostes & quondam ami
cos subtili medio in seruitutem redigere & eos subiugare,
vt prædominarentur: quod fecerunt iudæis, quibus mul-
ta promiserant, vt patet lib. Machabeorum j. c. viij. & c.
xiiij. & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca si He
duenses eorum præsidio auxilio ve ad hostes debellendos
egerent, id extemplo illis renunciarent, vt possint extem-
pore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum
& carrorum q̃ maximum numerum, sementes q̃ maxi-
mas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere possit,
galeas, enses, scutaq; virorum parare. Adiurantes insuper
populum Romanum semper ipsis Heduis esse fidelem,
eosquè q̃ maximo honore habere ac fratres & consangui-
neos esse fidelissimos. Tãdem, vt breuibus absoluam, sub
illa dissimulatione (quæ minime in amicitia decere vide-
tur) aureos polliciti sunt montes. Quiquidam Hedui (qui
bus natura est facilè, quæ noua sunt credere, decipiq; ac se
potius in extraneorum & barbarorum q̃ vicinorum ami
citiam semper coniungere soliti) de responsione Romanis
facienda curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum
prouinciæ & ciuitatis regibus, senioribusq;, à senatu Con
uicto Litaneoq; & Cotto, qui hoc tempore magistratui
Heduorum præerant aut præesse poterant (quam Virgo
bretum appellant Hedui, q̃uis tamen nunc huic magistra
tui vnicus præsit) Romam Diuitiacum ad senatum popu-
lumq; Romanum mittunt, auxilij petendi causa: quia eo
tempore à Sequanis infestabantur, intãtum quòd Germa
nos & Arionistum Sequani sibi adiunxerant, eosq; ad se
magnis pollicitationibus iacturisq; perduxerant. Heluetij
itaq; iam cum Sequanis per angustias & fines Sequanorũ
suas copias traduxerant, & in Heduorũ fines peruenerant,
eorũq; agros populabantur. Hedui quippe ab his se suaq;
defendere non poterant. Hi igitur Sequani ne ignorantes
procedamus, inquit Cæsar loco præallega. & Strabo in
sua geographia lib. iiij. Trans Ararim habent domicilia,
& Romanis & Heduis dudum aduersantes, Germanis sæ-
pius adhærebant, eorũq; impet9 in Italiã inuitabant, robur
q; nõ mediocre ostẽtabant. Adeo vt illis cõmuniter quidẽ
immixti eorum vires amplificarent, desistentes diminue-
rent. Aduersus Heduos & hæ sane causæ & fluminis cõ-
tentio, inimicitias auxit, qui gentem vtraq; dirimit, quæ

sibi proprium vendicat Ararim,sibiq; vectigalia pertine-
re certat &c.hæc Cæsar.Dixit insuper Heduorum gẽtem
omni tempore de senatu populoq; Romano benemeritã.
Cuiusquidam Diuitiaci oratione à senatu populoq; Ro-
mano audita confestim Cęsarem cum innumerabili armi
gerorum bellatorumq; virorum multitudine ad Heduos
præsidiȷ causa mittunt,vt fratribus Heduis (quoquidam
fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerãt) sub-
uenire possint.Assignãtes imperpetuum Heduis,in signũ
eorum fœderis amicitiæ & fraternitatis,primum in sena-
tu (res penè incredibilis) locum quod tamen durabile nõ
fuit.Enim vero postq; Cæsar citra montes copias suas,&
innumerumerabiles peditum,bellatorumq; virorũ legio-
nes,quos secum habebat traduxerat,ad Ariouistum Ger-
manorum regem,cùm Heluetiȷs,pro Sequanis contra He
duos pugnantem legatos mittit (ipso testante libro suorũ
commentariorum primo) qui dicerent,ne quam multi-
tudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliã tra-
duceret.deinde obsides quos ab Heduis haberet redderet.
Sequanisq; permitteret,vt quos illi haberent voluntate
eius reddere illis liceret.Nẽue Heduos iniuria lacesseret,
neq; his sociȷsq; ipsorum inferret bellum.si ita id faceret,
sibi populoq; Romano perpetuam gratiam atq; amicitiã
cum eo futuram: si non,impetraret sese,quoniã M.Mes-
salla L.Pisone consulibus senatus censuisse,vti quicunq;
Galliam prouinciam obtineret,quod commodo reipubli
cæ facere posset,Heduos cæterosq; amicos populi Roma
ni defenderet,se Heduorum iniuriam non neglecturum.
Quiquidem Ariouistus ad hoc respondit,ius esse belli,vt
qui vicissent,his quos vicissent,quemadmodum vellent
imperarent.hæc sunt verba ex dictis commentariȷs sum-
pta.Verum,vt breui absoluam,prætereundo plura bella
& prælia per Romanos cum supradictis habita:& postq;
ipsi Romani Auernos,Sequanos,Segusianos,Rhemos,
Germanos,Bituriges,totasq; galliarum partes & prouin
cias eisdem adiacentes in horum ditionem,Heduorum ta
men industria,cura & impensis reposuerant,ꝗ̃q; nulli du
bium erat,quin arma contra Cæsarem in Italia à C.Pom
peio pararentur.Ipse autem Cæsar suum exercitum distri
buit per Hyberna C.Trebonium cum legionibus qua-
tuor in Belgio collocauit C.Fabium cum totidem in He
duos deducit.Sic enim existimabat tutissimam fore Gal-
liam,si Belgæ,quorum maxima virtus.& Hedui quorum
autoritas summa esset,exercitibus continerentur.Ipse in
Italiã profectus est.Deinde hic Fabius post decessum Cæ-
saris ad se aduocat quatuor bellatorum hominum legiões,
quos in Belgio collocauerat Cæsar,& in Heduam ciuita-
tem intrare mandat,timens ne gens huius antiquissimæ
vrbis,quæ diu principatum totius Galliæ & authoritatem
summam habuerat,& quę opibus & rebus ad omnia neces
sariȷs,ac viris generosis & strenuissimis munita erat,intan
tum ꝙ ipsa Roma maiorem in suos non haberet autori-
tatem,propterea Hedui fratres Romanorum dicti fuere,
proditiõe aliqua aduersus ipsos Romanos vteretur:quod
tamen esset contra eorum morem,teste ipso Cæsare lib.v.
belli Aphrici.vbi inquit,Gallos esse homines apertos &
minimè insidiosos,qui per virtutem non dolum dimicare
consueuerunt,& id resciret Heduos,cum Romanis ab ini
tio ita coniunctos,& societatem promisisse,vt quod Ro-
mani in Gallia acquirerent,nomine Heduorum adeptum
fore,& in Heduorum ditionem cederet,certa tamen illis
constituta mercede. Cũm nullum ipsi Romani haberẽt in
Galliam ius belli,quod tamen minime curauerunt,immo
sibiȷpsis vsurpauerunt. Subsequente vna die infausta ni-
gro signata lapillo.Hic Fabius reuoluens quæ in Roma-
nos ab adolescentibus Heduis & Alexiensibus in ciuitate
receptis facta fuerant,post Alexiensium cladẽ & subuer-
sionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis con-
iuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis
senserant,insciȷs tamen patribus & senioribus ciuitatis He
duæ,& forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant,ti-
mentes ne quid sibi sinistri vlterius contingeret,nocte,
clam (huius facinoris gẽte,ciuitatis ignata) in ciues irruũt.
& huic nostro proposito quadrabit,quæ in secũdo Aeneidos.
Virgilius describit.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ęgris
Incipit.Cũm Romani inuadunt vrbẽ somno,vinoq;
sepultam.Creduntur vigiles,plurimaq; perq; vias sternũ-
tur inertia passim Corpora,perq; domos & religiosa deo-
rum Limina clarescunt sonitus,armorũq; ingruit horror.

Tandẽ Romani incẽsa dominãtur in vrbe,Vrbs anti-
qua ruit multos dominata per annos.Augustudunũ diuũ
domus,& tunc inclyta bello Menia.O fraudulosa illa fra-
ternitas,quæ in sua viscera sæuiuit,hanc destruxere,quæ
ante aduentum ipsius Cæsaris in Gallia principatum te-
nuerat annis 4106.& caput totius Galliæ Celticę fuerat,
& metropolis.Quia Cæsar sub quo prostrata fuit Anno
mundi 5158.regnabat.Et Augustudunum erectum fuerat
anno lviiȷ.post diluuiũ. Anno verò mundi 1714.Diluuiũ
etiam fuisse perhibetur circa annum mũdo 1656.quo col-
ligitur Heduos tenuisse Democratiam ferẽ annis 4106.
Et,vt verum fatear,tunc Lisci Hedui,cũm Cæsarem allo-
queretur adimpleta est prophętia dicentis. Neq; dubitare
debeant Hedui,quin si Heluetios superauerint Romani,
vnà cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi.
Quæ verba formalia scripta sunt in primo libro commen-
tariorum Cæsaris,de bello Gallico,quod tamen de præ-
dicta destructione dixi,tute perpende.Quia pro certo po-
nere non ausim,ne diuinare potius,quàm veritati inhę-
reredi car.Sed in re parum nota coniectare licet.Cur
tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem &
ruinam ipsa Hedua,temporum ne culpa.quæ omnia vo-
rant,an incolarum discordia,aut proditione,non satis cla-
rum habetur.De pluribus aliȷs destructionibus huiusce ci-
uitatis,vide in commentariȷs nostris super consuetudini-
bus ducatus Burgundiæ.vbi amplissimè,in proœmio.

Præterea vereor Symphorianum Campegium asse-
rentem Lugdunum tempore quo Augustudunum stabat,
& ante eius destructionem principatum totius Galliæ Cel
ticæ obtinuisse. (Cum potius sit in Gallia Narbonensi
ꝗ̃ Celtica).Et ꝙ Bardi,hoc est melodiarum poetæ habita-
bant in ciuitate Lugdunensi Cum fundatio Aræ Lugdu-
nẽsis,de qua loquitur ipse Campegius in libro suo de lau-
dibus Lugduni,& Iuuenalis Satyra prima dicens.

Aut Lugdunensem rethor dicturus ad Aram.
Non precesserit natiuitatẽ Christi per vnum & xl.annos.

Ignoro tamen vbi compertum habuit,ꝙ eo tempore,
quo constructa fuit predicta Ara,iam abolita erat Bardo-
rum & Druydum religio.cum tempore Tyberiȷ Cæsaris
fuerit omnino sublata,vt ante dictum est,quodquè Lug-
dunum conditum fuerit post hanc Heduam ciuitatem,
plusquàm quingentis annis satis constat. Quia Lugdus
qui Lugdunum construxit fuit xiȷ. rex Galliæ,regnauitq;
anno post exũdationem diluuiȷ 680.post verò fundatio-
nem

nem Galliæ lx.anno ante fundationem Troiæ cl.anno &
ante incarnationem Chriſti 1637.Si verò geneſim ciuita-
tis eorum voluerint ſcrupuloſius ſcire & inueſtigare, ſic
præmittant.Samothen filium Iaphet primum regem Gal
liæ (à quo Galli Samothæi,& Philoſophi Samothiam
oppidum habitãtes dicti fuere,quod eſt in Alſetorum pa-
tria finibusq̃ Heduorum,priſcum adhuc retinens nomẽ)
genuiſſe Magnum ſecundum regem Gallorum qui Rho-
tomagum pluresq̃ alias ſuis nominis ciuitates conſtruxit.
Hic magus Sarrona tertium Galliæ regem (qui primus
apud Celtas publica literarum ſtudia inſtituit. vt inquit
Beroſus Babylonicus libro v.) Sarron verò Druydem à
quo druydes Gallorum philoſophi ac ſapientes montem
druydum prope hanc ciuitatem Heduam,vt dixi,& Carũ
tum habitantes,qui eremitico more in ſiluis habitabant
cùm maxima omnium opinione.Quis enim dixerit mon
tem Druydum à Druydibus dictum non fuiſſe,& à Bar-
dis Bardorum montem adhuc in finibus Heduorum ſtan
tem? Dryus igitur Bardum,Bardus Longonem, Longo
Bardum iuniorem,Bardus Lucum,Lucus Celtem à quo
Galli Celtici dicti,Celtæ verò Galathęam quæ ex Hercu
le Libyco genuit Galathem,Galathes verò (à quo Galli
prima denominatio) Harbona,Harbon Lugdum genuit
xij.Galliæ regem,à quo prouincia & homines cognomẽ
ta ſumpſerũt,inquit Beroſus loco præallegato.Licet Euſe
bius ſcribat Numacium Plancum Ciceronis diſcipulum
oratoremq̃ clariſſimũ cum Octauiani Augusti tempori-
bus Galliam comatam regeret,Lugdunum in colle quo-
dam vbi Arar Rhodano commiſcetur condidiſſe.Quod
etiam Seneca in epiſtolis,cũm loquitur de incendio eiuſdẽ
ciuitatis teſtatur dicens.Huic vrbi ab origine ſua centeſi-
mus annus eſt ætas,nequidẽ hominum extrema à Planco
deducta.Crederẽ potius hũc Plancũ Aram,de qua ſuprà,
conſtruxiſſe,q̃ illam vrbem de nouo conſtruxiſſe,vel po
tius ampliaſſe,& reſtauraſſe.Cui quidem geneſi ſupradictę
concordat ęlegans quęrimonia ſequens.

Galliæ Celticæ (cuius illa antiquiſſima atq; nobilis ci-
uitas Hedua,quam alij Auguſtudunum vocãt,metropo-
lis eſt & auguſta ſemper) quęrimonia.

Collocutores duo,Gallia
Celtica,& Conſolator.

Gallia,quid lachrymas fundis? G.Flere neceſſe eſt
Omni deſertam funditus auxilio.
Sed quid ſtrata iaces? G.Cœlo deiecta paterno
In terris qua nunc ſiſtere parte queam.
Quis te deiecit? G.Soboles Noruegica patre
Indiga,quæ diuum me genus eſſe negat.
An neſcis primo q̃ ſis habita Samotho,
Olim dum Aſſyrias Belus habebat opes.
Neſcio,ſed primum quem ſuggeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non ſinat ire deos.
An regnaſſe Magnum neſcit Sarronq̃,Dryium.
Et Bardum,& fortem defuncto Longone Rhomum.
Nannotem,& Francum teq̃ Lemanne potens.
Gallum Caldæo fugiant memorata Beroſo.
Gallia quos veteres inclita iacet auos.
Non credo, iſta latent.C. Quid? G.Patribus inuidet illa.
Quos tu ſi rogites non feret eſſe deos.
Sed que cauſa deos gentiles addidit aſtris
Virtus, quę cœlos reddere ſola poteſt.
Hi quoq; virtutis limen ſubiere.G.Profecto
Syderibus dignos quominus eſſe putat.
Cuncta quidem ignotis patriæ nihil inſcia credit:
Turba Panumpheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diti q̃ primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi ſtabit honos.
Vera refers Ditem mihi prodidit eſſe parentem
Litera Cæſarea teſtificata manu.
Quæ druydę antiqui Gallis monumenta probarunt,
Iudicio informi ſtirps male ſana neget.
Si neget.C.Ac ſaltem ſtabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula priſca locum,
Inclyta mandubijs hoc monſtrat Alexia campis.
Vrbs libij tunc,nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui ex hauſtas purgat,teſte Platone,animas:
Per quem felicis patet vnica ſemita campi,
Aeternæ ad ſuperos eſt quoq; lucis iter.

Finis.

Cætera quoque de hac ciuitate Beroſus habet.Qua-
lis verò quanta ve fuerit. ſatis ore omnium ſic dicen-
tium fertur.
Hedua quanta fuit,magna ruina docet.

Pendent opera interrupta,minæ murorum ingentes.
Incredibilis etiam ædificiorum moles,palatia,ſtrata,colũ
næ,ſtatuæ,pontes,aquæductus, verum omnes mirantur
portas ſtrataq̃ viarum,& quę quotidie effodiuntur mar-
mora, complura monumenta, & Pyramides quę adhuc
extant non vetuſtatę conſumptæ,videntur & cauernę for
nices,fundamenta ſub agris, ſub eccleſijs, ſub multorum
ciuium domibus,ex quibus quanta olim fuerint ædificia
præclara,quanta inſuper fuerit Heduorum potẽtia,quiſq̃
certè coniectare poterit.quæ facilè teſtantur quanta alias
fuerit.Item numiſmata in ea inuenta,& alia quæ ſingula
referre tædioſum foret.& cũm infiniti ſit operis etiam hoc
in loco ad ſcribendum idoneum me non ſatis inuenio, &
inſequar dictum Horatij.qui ait.
Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam viribus.

Vnum ſupereſt,vt ea quæ nunc extant in hac ciuitate
quam loci virtus,& ciues quidam fortunati reſtaurando
valde magnificauerunt:non omittantur,quia etiam laudã
da ſunt,Puta baſilicæ ingentia ędificia,præclara mœnia,
ac magnifica tecta,religioſa delubra,fana auguſtiſſima,ad
mirabilia templa omni nitore fulgẽtia & ornatiſſima.Et
ex his Baſilica maior & antiquior matris & cathedralis in
honorem dei,ac beatorum Nazarij & Celſi martyrum di
cata firmiter fundata extitit.

Poſt hanc verò diui Lazari etiam martyris eſt templũ
magnificum,In quo inter plura pinnacula,eſt vnum lapi
deum miræ altitudinis & ſtructuræ,de quibus infrà.

Sunt & ibi reliquiæ ſanctorum,præcipuè corpus ſan-
cti Lazari,ad quem recurrunt plures morbo grauati,& ſa
nantur,facieſq̃ peregrinis deuotis oſtenditur.Cuius Zoi-
logia (prout ab Heduis Anno domini 1516.in ampliſſi-
mo theatro per varias perſonas luſa fuit in menſe Augu-
ſto) carmine ſaphico adonioq̃ ędita à Petro Turrello He
dueñ.viro vndequaq; literatiſſimo ſequitur.

Rethores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Ararim Sedunus,
Nec virens ſacra druydes celebrant
Illice viſcum.
Sed ſuum patrem recolet beatum
Cœlicis toto modulis in orbe
Lazarum,triſti phæretro leuatum.

Hedua felix.
Qui Palestino genitus parente,
Velitum sacra nituit palestra
Militum inter satrapasq; gentes
Sanctus Athleta.
Et per audaces brauium reportans,
Materi cunctas repulit phalanges
Vixit ac omnes agili coæuos
Dexteritate.
Moribus præstans meliorq; prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fuit sola Syria superbum
Demo tyrannum.
Sanctior vita totiens benignum,
Qui suum felix meruit satorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apell as.
At petit toruum moriens auernum,
Manium visit tetricos labores,
Quas luunt pœnas didiscit perosa
Anxietate.
Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidum eruento
Dæmona ferre,
Attamen tetro rediens ab orcho,
Quatuor dum illic fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit.
Pendet hamatis radijs rotarum,
Glorians fastu tumido superbus,
Turpis & parcos phlegetontis vnda
Torquet auaros.
Tabet illantis puteis adulter,
Tela blaphemos cruciant acuta:
Impius pascit stygius voraces
Buffo gulosos.
Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur iocinusq; rodit:
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.
Dissipant sontes furiæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus harenas.
Totq; pressuras tolerant inanes,
Tot pios fletus lachrimasq; fundunt:
Parua quot siccus generat per auras
Corpora puluis,
Sic ait mœrens nimiumq; plangit,
Mœsta testantur quæruli dolores:
Corda dum largo liquidoq; fletu
Ora rigaret.
Tunc stupet cœtus pariterq; luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans recuruo
Poplite Iesum.
Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Dic Io Gallas repetit beatus
Lazarus oras.
mmolent spurcas vetui iuuencas,
Vt deos templis abigant prophanos,
Iussit Antistes populi creatus
Massilienses.
Vt videt Cæsar timidum popellum
Ad fidem Christi meritam reduci:
Præsulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.
Sic fera vitam nece candidatus,
Terminat clarum repetens olympum,
Hospitem tuta recepit proseuca
Hospes Iesus.
Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valitudinarij
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Ceruus ad vndas.
Lucidum multos clarium per annos
Scrupeo migrans phaeton flagello
Duxerat quintumq; gradum tenebat
Eglocerotis.
Heduus quando proprium statistes,
Corpus & sanctas tripodas Gerardus
In sua sacra poliens triumpho
Aede locauit.
Iam mihi quæso Dryades canenti
Vos enim nostis memores fauete,
Martyris digno valeam cothurno
Gesta referre.
Quo via quercu posito sub ampla
Frondiut thirsis spoliate quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.
Inde cortyna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullasq; præces repellit
Pastor amœnus.
Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi
Vt nec insomnis meliore pastu
Pauerit Argus.
Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atq; Cantabri famulantur almo
Lazaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.
Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande præsul,
Præsul in cunctis præcibus vocande,
Suscipe vota.
Vota sunt nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat præcamur,
Sed tuos sanctas famulos rogantes
Coge sub alas.
Nam tuos præsens loculos patrone
Quærimus sicut coeuntis aucæ
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilis anser.
Tu dei summum reparans amorem
Et præcum nunq; pateris repulsam:
Vincla damnati violans sathanis
Vtere votis.
Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta

Sydera duces.
Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia quæ in prædicta ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra tulit celebranda Sydonius heros,
Augustudune, qui fouet ędis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elyseis reuocatur Lazarus oris,
Aurea dum verno vellera sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
Cum sacer Erygonis sydera Phœbus agit.

Reuelatio.

Vult quoq; Lazarias, celebrandum Humbertus ad ędes,
Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Deniq; thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
Frigida brunalis dum struit Egla niues.

Finis.

Præterea templum diuæ Mariæ è regione supradicto rum collocatur, in quo ecclesia collegiata & parochialis, habens immēsæ altitudinis pinnaculum igneum, cooper tum tegulis auratis, à Rolinis antiquissima & nobiliori fa milia Heduorum constructum. de quo infrà in conside ratione lxiiij.

Omitto hic referre nomina aliorum diuorum templo rum, sub nomine ecclesiarum parochialium tam in dicta ciuitate q̃ suburbijs constructorum & dicatorum, nume ro xj. Item xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas ve rò publicas decem. Leprosariam vnam. Conuentũ vnum fratrum minorum sub regula reformatissima beati Fran cisci. Ab anno domini 1480. per bonæ memoriæ nobi lem virum dominum Guilliemum de Villiers, dum viue ret dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum & fundatum proprijs eius expen sis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissi ma, duo horum moniales obtinēt ordinis diui Benedicti, vnum sub nomine sancti Andochij. Secundum verò sub nomine sancti Ioannis magni dicatum. Primum nempe à Carolo magno imperatore & rege Francorum conditũ. Et vidi Bullam debitè expeditam de data Anni domini dcccxlvij. per quam Quintiacus fuit monialibus dicti mo nasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, siluis aquis, & alijs iuribus per reuerendum in Christo patrem Ionatam episcopum Hedueñ. tempore prædicti Caroli magni. Secundũ vero à sancto Guillielmo de familia Orē giarum orto cōstructum fuit. Tertium verò monasterium est monachorum, etiam ordinis sancti Benedicti condito re, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam anno do mini 614. regnante Brunechilde Frācorum regina, & ec clesiam Romanam regente sanctissimo Gregorio papa, orthodoxæ ecclesiæ doctore ęgregio constructum, seu ędi ficatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatis simi Martini Turonum præsulis, qui (vt legitur) in pa go, seu in suburbijs Heduorum dum templum euerteret, & vnus gentilium stricto gladio eundem peteret, reiecto pallio nudam ceruicem percussori præbuit. Sed cum ille dexteram altius extulisset resupinus corruit consternatus. Sed dominico metu veniam præcatur. Eo igitur, quia prę sentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum præsulum gemmam gerebat, mota præfata re gina Brunechildis venerabile Cœnobiũ fundauit, ac mi rificè construxit columnis marmoreis, & trabibus abieti nis formosis. Idem decenter ornauit & musino opere mi rificè decorauit, hortata & commota à dicto sanctissimo Gregorio, qui hanc ecclesiam largifluis priuilegijs & liber tatibus decorauit, anulo quoq; proprio ro borauit. Et vo luit idem monasterium ab omni humani subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti doctoris intuenti. Post cuius Basilicæ domorum & cæte rorum operum in monasterio prædicto requisitorum ędi ficationem ibidem institutus fuisse legitur ordo monasti chus, qui postmodum dicebatur ordo Brunechildis regi næ, & meritò appellari poterat. Tum ob copiosum cœtũ monachorum ibi pridem ordinatè & regulariter viuen tium secundũm deum. Tum etiam ob redolentiam virtu tum & morum in sacratis viris iamdudum ibi deo famulā tibus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatissimo Gregorio institutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco deo famlantes, dicta regi na amplissimis redditibus, mancipijs, & terris in diuersis regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia mo nasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebā sui corporis reponi voluit in tumulo mar moreo. qui reliquijs beatorum apostolorum Petri & Pau li hunc locum ornauit sibi à dicto beatissimo Gregorio datis.

Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalo rum & quorundam gentilium incursu, ac rabie hoc mona sterium diruptum extitit, & lōgis temporibus incursu in habilitabile permansit. Successu temporis regnauit in Frā cia Carolus Augustus cognominatus Caluus in repara tione sacrorum locorum furore dictorum Vandalorum & destructorum Zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus, moribus correctis, ac virtuti bus sacratis viris non erat dissimilis. Hic requisiuit à dicto Cæsare hunc locum sibi dari, vt reparationi eiusdem intē deret. Qui regis assensu obtento hoc monasterium reædi ficauit & Basilica claustro & cæteris ædificijs ornauit. Et anxiè perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauieñ. dice cesis viros religiosos reperit, & ex his octo & decē assum psit, inter quos excellentissimus meritis sanctus & venera bilis Hugo floruit. Qui suo tempore locum Auziaci rexit & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Item Ioannes admodũ humilimus & Odo vir sagacissimus. de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculum. Nam cūm post matutinas more solito ante signum salutaris crucis pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis exoraret, visus est à multis in mentis iu bilo oculos rectos habens in sublime aëris eleuatus altitu dine ferè trium vlnarum vnius horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur fixa domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudum à prædicta Brunechilde regina huic loco donatas inquire re cœpit, quas denuo dictus Augustus huic ecclesiæ dona uit, & eas ampliauit. Et hæc quidem reparatio huius vene rabilis Cœnobij confirmata extitit. Anno domini 1358. à Synodo apud Heduam congregata præcepto & auto

ritate Ioannis papæ. Et rogatu Ludouici imperatoris & Francorum regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci ratificando confirmauit. Quæ & Carolus magnus suo anulo roborauit. Ex prædictis patet monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunechilde regina hortatu beati Gregorij papæ. Et secundo reædificatū à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

Insuper quartum est monasterium sub nomine & titulo sancti Symphoriani martyris dicatum, & est prioratus in quo Canonici regulares ordinis sancti Augustini degunt. Hic verò sanctus Symphorianus natus fuit in ciuitate Hedueñ. & comes Sede loci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana religio, saltem in Burgundia. Nam ibi constructa est capella in honorem sanctorū Benigni, Andochij, Thyrsis & Felicis, in loco vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publicè prædicanda. Et primò reduxerunt ad fidem dictum sanctum Symphorianum Hedueñ. filium sanctorum Fausti & Augustæ patris & matris, adeo quòd sub imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto prioratu.

Lan. cc. soixante & dix, regnant Aurelian,
Fust à Ostun martyrize sainct Symphorien.

Et in templo dicti sancti Symphoriani ad latus dextrū magni altaris sunt tres tumuli argentati eleuati in quibus reponuntur dicti sancti, Faustus, & Augusta, & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis.

Faustus & Augusta hić iacent inter duo busta
Integer, & sanus medio stat Symphorianus.

In prædicta ciuitate etiam est prioratus sancti Rachonis episcopi Hedueñ. Et cœmiterium immensum vbi Poliādrium visitur, hoc est sepulchra innumerabilia lapidea æleganti modo constructa iacent, & famant omnes, ibi Christianos cōtra gētiles dimicasse, & qui Christiani ceciderāt, diuinitus in vna noctiū, talia sepulchra habuerunt.

Identidem ferunt de tumulis in pago sancti Aemiliani propæ Heduam existentibus. Et de his quæ sunt in loco sancti Petri de quarreę diœcesis Heduensis, prout legitur in historia sancti Aemiliani. Licet non sit incredibile illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cùm ibi esset cœmiterium ciuitatis Augustudunensis. de quo meminit Gregorius Turonensis in sua historia in libro quem fecit in gloriam confessorum c. lxxiij. vbi ait cœmiterium apud Augustudunenses. vrbem Gallica lingua vocitauit, eo quòd ibi fueriunt multorum hominum cadauera funerata, inter quæ quòd sint quorundam fidelium dignarumq́ deo animarum sepulchra frequens occulti psallentij mysterium docet. Cùm plerumq́ multis appareant in ipso vocum præconio reddentes omnipotenti deo gratiarum debitam actionem. Nam audiui (vt idem recitat) quòd duo ex incolis loci, dum loca sancta orādi gratia circumire disponerent. Audiunt in Basilica sancti Stephani, quæ huic coniungitur cœmiterio psallentium sonum. Admirantesq́ dulcedinem moduli appropinquant ad ostium templi, autumantes à quibusdam religiosis vigilias celebrari, ingredientes autem, & orationi diutissimę incumbentes consurgunt, psallentij chorum conspiciunt, nihilq́ lucere per templum, nisi propria claritate cuncta prospiciunt splendere, de personis vero nullam prorsus agnoscunt. Denique cùm essent attoniti, & stupore percussi vnus de psallentibus accedit ad eos dicens. Execrabilem rē fecistis, vt nobis archana orationum deo reddentibus adesse præsumeretis: discedite ergo, & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quibus vnus discedens abijt, alter verò qui in loco remansit post non multos dies à seculo migrauit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate Melodiarum cantus nonnullis diebus, præcipuè festis & solēnibus in ipso cœmiterio audijsse. Et idē Gregorius loco antè citato c. seq. dicit in hoc cœmiterio vidisse beati Cassiani sacerdotis magni & episcopi Heduensis ciuitatis sepulchrum à multis infirmis erasum, quod pene transforatum eo tempore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed protinus virtutis magnitudinē sentiunt. Ibi & Simplicius episcopus nostræ ciuitatis & alij episcopi sepulti sunt.

Vnum addere volui his quæ suprà annotaui de excellentia huiuscæ ciuitatis, quæ (vt certissimum est, clarissima fuit, & super omnes Galliæ saltem Celticæ vrbes principatum tenuerit) quod in vita sancti Andochij apostoli Heduorum legitur de laude huius ciuitatis, in his verbis. Erat pręterea hæc prælibata ciuitas & tellus tunc, id est tēpore sancti Andochij opum commercijs referta, fœcunditate ruris iucunda, nemorum densitatibus viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorū arcibus altius circuncincta, & plurimis rituum & fanaticis characteribus opipata. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuidè fulcita. Ita quòd pro honestate sui habitus & cultus secundo loco vti videretur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam epygramma in laudem huiusce ciuitatis Heduæ ęditum.

Hedua præfulgens totum celebrata per orbem,
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Cæsaribus fuit hæc laudata triumphis,
Armipotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec tetricis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes inclyta tunc moderans.
Cędat Alexander magnus quoq́ Troius Hector,
Argolicum cędat turba cruenta virum.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet.
Hedua sinceras religat candore puellas,
Hedua candenti est ębore candidior.
Candida phana iacent niueis notata lapillis,
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchiq́ liquores
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua silicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemus aērias transcendit palmite nubes,
Ardua quo passim tecta superba facit.

Sed hactenus de laudibus Heduorum. Verum enimuero dū hæc cōgererem, & laborarē, attulit ad nos literas vir eruditus & facūdus Ioānes Morin ciuis noster, & ecclesiæ Heduensis canonicus in supremaq́ apud Rothomagum curia

curia consiliarius,& quidē meritissimus,quas mihi desti-
narat clarissimus vir Baptista Candelarius etiam consilia
rius Rothomageus. Quibus vnū(vt plura omittā)signifi
cabatur,me in cōmentarijs nostris consuetudinū Burgun-
dionum originē Heduorū priscis à tenebris vendicasse,&
quo recentiore ne quicq; exortos,vti cæteros memorasse,
vtpote à Belo,Nino,Mago,alijsq; vetustiorib⁹ huiusmo
di viris,vt non facilè constet vllam orbis gentem Heduis
censeri antiquiorem. Ipsosq; Heduos ab ipso Apolline tā
tum adamatos fuisse,vt ipsis humaniter,cœlo Iouecq; reli-
cto permixtus, Augen puellā fuerit prosequutus,in quo
nec mihi omnino assentit.verū putat,vt charitas patrię &
affectus meo calamo stimulū addiderit,animiq; beneuolen
tia in lares patrios me excuset,cūm ingenita omnibus na-
tura spectanda,quæ quoscunq; ad illud impellit,ne suę pa
trię quantūuis obscurę,ac ignobilis,ingrati nomen famā
que subticeant.Inter hæc,mihi placuit cōmercium litera-
rum cū tanto viro nactum esse,occasionemq; mutuo scri-
bendi adinuenisse,quod & libens egi,& vt resciret hoc o-
pus nostrum esse Calcographis tradendum , scripsi inter
alia,si quid de pręstantia ciuitatis Rothomageę in suo stu-
dij armario reconderetur,ad nos transmitteret,ne illā sub
silentio cum alijs præterirem,& si Beroso Babylonico fi-
des adhibēda esset Apollo noster, Magus verò Rothoma
gorum Genesearcha dicitur,cūm Augustudunum,& Ro
thomagum sub eisdem ferè temporibus à prædictis duo-
bus condita feruntur,ideo nec cōmenticum esse quod reie
cerim in hystoria Hedueñ.Sed nec pepercit calamo vir il-
le apprimè doctus,& quæ rescripserit de suorum origine
hic interseram,cūm sint ęlegantissima. prius tamen de eo
referam(ne ei eblandiri videar)quod recenset Testor Ni-
uernensis literatissimus vir in sua officina de loco quo lau-
des poëtarum scribit.Omittendi non sunt(ait)duo ætatis
nostrę doctissimi viri,& linguæ latinę principes vexilla-
rij Baptista Candelarius consul Rothomageus , & Elias
Gemellus,qui si stetissent in poëtica professione,vt incli-
nabat naturę genius,prospere cessisset ætati nostrę , nihil
inuidissemus antiquitati.Habuissemus qui palato nostro
abunde satisfecissent.Sed heu pietas, Forenses ille decla-
mationes & ciuiles causę,quibus appulerunt animū,pro-
speritatem hanc nobis sustulerunt. Audiui vtrunq; loquen
tem cùm per iocum ex temporaneis carminibus inter se
luxuriarent,at incredibili admiratione suspensum me reti
nebant,partim qđ præcipitatis quantūlibet verbis noua
semper ad manum suppeterent,tum etiam qđ quę ructa-
bant per lusum,plena tamen essent grauitatis & doctrinæ.
Quod quoniam & vidi & expertus sum,non possum non
vtriq; assurgere,& amborū sitire beneuolentiam. Hacte-
nus Textor.Reliqua ꝓsequemur,& ipsius Baptistę Can-
delarij epistola de verbo ad verbum subsequatur.

Clarissimo iurisconsulto domino Bar-
tholemęo Chasseneuz Baptista Candela-
rius senator Rothomageus.

Vrbis nostrę primaria fundamēta celerius ad te trans-
mitti desideras Bartholemęe doctissime,si quidpiam ipso
rum apud me tacitus reposuerim. Cui tuæ affectioni ne
quicquā me satisfacturum agnosceres,nisi tuę ad me reddi
tæ literæ ad idipsum me vrgerent,cum nulla in parte offi-
cij quoad vires suppetent tibi vacare destinauerim. Quā-
obrem quod super hac re exigui nostri laboris fuerit,tuis
omnino votis impendendū arbitror.ac dum tuo(vt ais)
operi perendie imprimendo insudas,aliquid in manibus
habeas,quo nostræ vrbis si fas fuerit splendorem scripto
tuo illustres. Neque verò illud egi, vt mei nominis me-
mor esses. Cæterum quod tibi visum fuerit pro amici-
tiæ vinculo exequere.

Itaq; morem tibi gesturus tantillum præfabor quo mā
ximos hystoriæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est.
Planè cuiuscūq; prouinciæ nedū vrbis famatissima auspi-
cia,minus notoria olim fuisse,q̄ earū modo vrbium incre
menta,quarū ne vlla forsan origo in medium reijciatur.
Quod tum rerum vicissitudini,tum fortunæ imperio fra-
gilitas ipsa humana debuit , cuius varij vltro citroq; flu-
xus instabilitatem hanc maximā hominum monimentis
afferunt.Ecquid quæso de triumphante illa Babylone a-
ctum est.De Niniue.de Memphi.Quid tum de celebribus
Gręcię pagis.vbinam Athenę.Lacedęmon,Argos,ac ple
ręq; huius farinæ vrbes quarum memoria ferè adbuc in-
terijt? Neque longius Romā aberrare patiar totius Euro-
pæ monarcham , cuius exordia iampridem constat inter
grauissimos authores incerta.Sed neque in meliori causa
extiterit altera Gallorum ciuitas,quam Parisium vocant.
Cuius origo eadē ignorantię nubecula obscurior est,saltē
par vtriusq; conditio fuit,si ad tuum Berosum Caldęum
mentem aduerterimus.

Cæterum,mi Bartholemęe,his pręfatis ne ab humeris
nostris onus hoc hystoriæ difficultate reijciamus,rem ip-
sam compendio contingam.Parces autem Hystorię,ma-
iorum incuria obliteratę. Parces itidem homini latebras
patrię suę deploranti.Sed commune hoc vniuersam pene
Gallia facinus afflixit. Quicquid verò de multis frag-
mentis legere potuerim , accepto iamdudum animo
obaudies.

Europam nostram(vt de multis orbis partibus vnā
expediā)in confesso est non omnino inhabitatam fuisse,
quāq; plurimas ipsius plagas non adeò populis confertas
acceperimus.Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret:
illic protinus ex studio hominū colluuiem attrahi,quēad-
modum ex Hispanijs fama retulit partem ferè dimidiam
petrosis montibus desertam mansisse,ac parem apud Ger
manos camporū solitudinem iacuisse memorant. Cui for
san locorum inhabitationi causam dederunt asperiora ge
lu ac frigoris incōmoda,sicuti ab his regionibus auditum
est,quę rectissimo sydere arcton septētrionalem incolunt.
Qua cœli parte nonnulli super alios profecti cæteras peni
tioris Europę plagas adiuerunt.Hinc opus fuit,vt quę an
tehac terræ incultę fuerāt aduenarū colluuione,tum primū
habitari cœperūt.Cōtra quę plerisq; indigenis occupabā
tur poli(vt dictū est)in clemētina ab ipsis coactè abeūti-
bus desertę sunt. Qui fieri contigit,vt hinc mutatę to-
ties vrbes partim instauratæ , partim verò delatę,nihil de
sua vetustate retinuerint.

Itaq; de Normannia nostra illud indubitatū erit ipsam
sua fertilitate inspecta etiā ab orbis inter fratres ꝑlanigenas
colliminio incolis nequicquā caruisse.Cuius vbertas exte
ris adeo gentibus grata fuit,vt Dacia profugi aduenæ il-
lam appulerint.

Quibus tū affluētib⁹ antiqua patrię facies penit⁹ cōmu
tata est. Alij ꝑterea mores expostulasti. Tātę diuti⁹ ignorā
tię alimētū dedit repētina hmōi colonorū accessio:quū ni
hil aut parū ante crudelissimi Astigni vel Rollonis iustissi
mi aduentū ab hystoria vēdicet.Plane vulgò acceptū fer-

tur ipſam prioribus ſeculis Neuſtriã eſſe nuncupatam, inde alio hæredum ſucceſſu Normanniam, quod recentius etiãnum patriæ nomen eſt, vulgata Daciæ linguæ alluſione, qua Noth. ventum aquilonarem denotãt. Porrò Man ſua lingua hominem dicunt, qua vtriuſq; mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque abſurdũ fuerit hoc cõmentum, quo plerꝗ; vrbes ſimilem ab alluſione aduenarum ſibi alluſionem ſuſcipiunt, & nouiſſimè inter Germanos Alemãnorum elluuiem huiuſmodi commẽti ſimulachro nomen ſortitam fuiſſe accepimus. Cum ſuo idiomate ab Ale & man, hominem velut exutem demonſtrarunt, quæ rerum obſcuritas tuo ſatis animo facere ſaltem videbitur, vt hinc à me vetuſtiora non efflagitares.

At verò vt pauliſper ab inferis, quod aiunt, Terniones ſcrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar.

Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarũ ambitu veluti ab ipſo Beroſo Caldęo didicimus. Noa pater qui & Ianus erat, tres filios latè vbiq; dominaturos diſmiſerat. E quorum nomiſſimo Iapeto plurimos exiſſe libe ros literæ identitatem cũm Beroſo ſacrę atteſtantur. Nequam fidem ipſi Beroſo quemadmodum Volaterranus ac Sabellicus fecerunt impudens derogem. Cui tũ in multis concordantijs ſacram ſcripturam reperio. Horum igitur filiorum duo Comerus Gallus, & Samothes Galliam noſtram poſſederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei: quod non ineleganter Cęſar in commentarijs ſcriptũ reliquit, teſte Diodoro Siculo ſecum adiuncto Quoniam vterq;, inquit, Sanothen primũ Gallis philoſaphiam ac literas oſtendiſſe. Ab hoc autem Samothę filius nomine Magnus Gallis imperauit, à quo plurima ſui nominis oppida deducta feruntur, quæ vt compendio ſtudeam. Maga ab ipſo dicta extiterunt, non autem Magus ipſe ab ipſis. Quam rem cognitam ac veram plurimæ per vniuerſam Galliam huius nominis finito contentu vrbes efficiunt. Quas commentator Viterbien. hoc in loco recenſet, vt vero de multis noſtram afferam. Hæc eſt vrbs Rothomagus cuius originem ſcire ſperaueras, vrbs ſanè Magi noſtri nomine ſplendido illuſtrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione deſinens. Quocirca hoc primum monimento apertum erit, quæcunq; tunc temporis ædificia, palatia, tectaq; conſtructa fuerint, ea Maga ab ipſo vt prędictum eſt nuncupari.

Nunc hyſtoria admonet alterum ſuadere, qua ratione Rothomagum compoſita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim ſi alterum obiter abſoluerim: in quo mecũ tuo epiſtolio iocatus es. Inquiebas enim, cũ de tuis vrbis auguſtiſſimis exordijs rem ageres noſtri Magi te meminiſſe, atq; illius temporibus Apollinem coæquęuum fuiſſe quem tuæ vrbis Auguſtudunum fundatorem commentaris. Age mi Bartholomæe, ne ad me ſolũ pertinere Magum putaueris quem omnibus Gallis nedum nobis impetraſſe Beroſus ſcribit. Sed Magus forſitã ea lege dictus erat, ꝙ Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxiſſe cum Ogyge notum eſt. Itaq; primus erat ille Magus, qui pallantem Galliam, atq; incultam in pagos vrbesq; ornauerit, diuiſerit, coegerit. Quo credi veriſimile eſt eo tempore ipſum Magum patriæ noſtræ incubuiſſe, in qua vrbem noſtram primariam ſuo nomine Magam dixerit. Qua generali voce tandiu cũ alijs eiuſdem farinæ vrbibus perſtiterit, donec retrò fluxis tempeſtatibus & aliorum augmento inſtauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum vt de alijs ſileam à noſtra vrbe rem proximè ſequemur.

Alterum igitur quod ſupererat expediamus ab ipſo Iano, vti diximus noſtræ patriæ ſedes indigenis fuit ſtabilita: cuius medio vrbem Auguſtam Magi ſucceſſoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore vt prope orbis diluuium fuerat vſque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perſtitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Beroſus memorat, regnaſſe fertur: ſub quo Troiæ incremento & Allobrogis regno ſuam Beroſus ipſe finit hyſtoriã. Cæterũ Manetho Aegyptius rẽ vlteriꝰ proſequẽs poſt Allobrogẽ alterũ Rhomum ponit, à quo Rhomo nihil aliud priſcæ hiſtorię colligimus pręter illud ab ipſo Manethone relictũ. Cuius cõmentator idẽ ferè aſſerit. Tametſi vnũ veriſimile addat, ab hoc ſcilicet Rhomo Rhomomũ ad Rhodani ripas fundatũ, & ĩ noſtra Gallia belgica ſub Sequanę littoribꝰ Romandiſſos populos denominatos. Quos non alios arbitramur à noſtris Normannis, quãquam aliundè vox ipſa difficultatem fidei attulerit. Sed Ptholemæus in geographia ſcrupulum animi ademit, inquiens illos altero nomine Rhomanduos appellari, in quo exigua penè literarum mutatio rem indubiam ad oculum oſtendit. Quocirca coniecturam facere oportuit Rhomi temporibus vrbem noſtram Magam addito eius nomine fuiſſe Rothomagum vocitatam, ac ſi ab ipſo Rhomo fuiſſet inſtaurata, neque opinioni derogет remotũ forſan diſcrimen à Rhomo in Rothom. Enim verò parum hoc erit ſi ex vrbe Roma Romulum autorẽ fueris metitus, cuius nomen vrbs ſua non penitus affert. Sed ſatis fortaſſe erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbium vindicare, ex quibus priſci illarũ conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim ferè vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem ſui autoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxu aut annorum volubitate priſca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello memini quem de veterum vrbium appellatiõe illuſtrata ędidimus.

Talis igitur vrbi noſtræ appellatio orta eſt, quam Pariſio vetuſtiorem eo Manethonis libello conijcere licet, cũm ſequentem à Rhomo Galliæ imperatorem Paridem affert, qui vrbi Pariſię incrementum dederit. Hæc tum vrbe Romana antiquior eſt cuius initia conſtat trecentis poſt Aeneã annis prodijſſe. Sed obſoleta hæc adeo feruntur, vt iandudum minus in fama memoriæ ꝗ; in re fidei nanciſcantur.

Sed verò vlterius audendo palam dicendum offertur, cur ab eo Rhomi nomine quod Rhomãduos vel Rhomãdiſſos nuper effecerat in alterius Neuſtriæ primum, inde Normannię titulos patria noſtra tranſiuerit. Quibus vero ſpero exanclatis abundè per medium vetuſtatis pelagus natitaſſe videbor. Enuero tanta eſt antiquæ rei longè reiecta cognitio, vt cõiecturis tantum locus relinquatur. Sed cõmunis ille patriæ ardor hactenus inualuit, & nõ ſolum ab humanis, ſed diuinis originibus noſtra exordia repetamus. Satis illud pro exemplo vnico præſtabunt quæ de Troia, Roma, alijsq; Græciæ vrbibus mendaces Græci effinxerunt: vtinã tam alijs expoſi, ꝗ; apud me fide penitus nulla poſſunt. Ne interim tuæ vrbis auſpicia refricem, quę ab ipſo Apolline repetis, adeò te patriæ amor excitauit. Mihi verò cui onus ingeris etiam de improuiſo anſam prębuiſti,

præbuisti nonnihil tuo exemplo lepidè apud te com-
minisci. Aequò id animo accipies. & si commenticium ar
bitraberis solita alijs mecum indulgentia perages, qua te
quoqꝫ non indignum apud emunctitiæ naris homines
sperabis. Planè ego audacior effectus, ne tuo solum moni-
mento, sed alia tum licentiore via causam mihi ascripsi, ꝙ
diutius inter tripodes residens musas mihi aliquando hu-
maniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum
reor magis.

Itaqꝫ vt primum à Neustriæ voce auspicemur, delecto
(quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est Francionem He
ctoris filium cum quatuor comitibus Alanos bello ador-
tum fuisse, ac tandem supærasse. Et quorum comitibus vnꝰ
erat cum Bauone Phrygio genere illustris Amynthoris
filius, qui maris procella diutius iactato Francione apud
Cymmerios latebat. Cæterum vtroqꝫ ad Meotidem cum
Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sar
matibus æuropeis suppetias petit, vt legatus ad hæc loca
missus prope Hypanin constitit, quem fluuium Barbari
gentilitia voce Nester vocant: ab hoc flumine dijs volēti
bus nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster
appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita atqꝫ
vrbe Sycambria condita Neuster, vt cæteri Comites fata
lem suis nepotibus terram nostram appulit, quam noui-
tio nomine Neustriam nuncupauit. Quæ patriæ appella-
tio longissimo tempore inualuit. Quū ab ipso Troię exci-
dio vsqꝫ ad Rollonis ferè tempora in aliam Normanniæ
allusionem commutata est.

Vt verò omnia super hac re commenta referam, pote-
rat aliundè Neustriæ nomen causam sortiri à Nester, qd'
secundū Hieronymū in interpretationibus hebraicis æra-
rium vel metallarium significat. Neustria em̄ Britāniæ ac
Cassiteridibus insulis proxima est, à quibus magnam stā-
ni copiam defluere cognitissimū est. Quo fieri potuit, vt à
metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

Porro vt alterius vocabuli Normannię rationem af-
feramus, his ferè seculis cùm apud Francos regnaret Caro
lus, valida Danorum manus Sequanę ripas secuta est. Hęc
fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos no-
straqꝫ potentissimę inuasit. Tum actis cùm Gallorum rege
pacis conditionibus de pagano Christianus dux Rollo ef
ficitur. Huic patriæ antea incultę facies noua nouissimo du
cis congressu restauratur. Equidem non absqꝫ diuino nu-
mine harum aduenarum accessionum patriæ defluxam ar
bitrabor. Quippe ex hystorico nostrarum rerum antiquis
simo. (Sed qui plura ex præmissis ignorauerit quanquā
temporibus Guillielmi ac Richardi patrię nostræ ducibus
rem exordiatur) ipsum Rollonum apud Scandauiam in-
sulam Deo monitum accepimus, se vrbem vltra mare ia-
ctatam aditurum, illic quoque regnum ingens suis sta-
biliturum.

At qui tanta Rollonis tempestate veluti ab eodem hy
storico didiscimus vrbē nostram tunc Rothomū vocita-
tam comperimus. Quæ reducta toties nominis allucina-
tio vestutioribus causis fomentum prębuit, vt hinc audita
Rothomi narratione, ex homine alioqui Berosi Caldæi
forsan penitus ignaro, rursus ad Rhomū antiquum Gallię
principem historia recurreret, à quo magis originem ha-
buisse credi par est.

Vnde Rollone ipso res nostras occupante, de Neu-
stris fastidito nomine Normāni sunt appellati, vt huic no
uo duci in gratiam nouum nomen à suorum Danorum
ex Aquilone commeatu succederet. Et si nouerim ꝙ pluri-
mos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos
verius vt patrię indigenas arbitrātur. Qua in opinione Ra
phael Volaterranus extitit: causam ideo afferens, qd' cæte
ri Normannos à Scytis originem duxisse memorant. Sed
verò nullam inter Scythas huius appellationis gentem re-
perisse, nec in Ptholemęo testatur. Quòd mihi planè liberè
loquenti frigidum satis videtur, nam neque ex altera gen-
tis nuncupatione dictos credimus: qui à Scythia profici-
scentes rei euentu, vel verius dicam syderis patrij allusio-
ne, Normāni nomen habuerint. At verò quicquid in cau-
sa pendeat nouissimam hanc Normānorum dictionem re
tinemus, ac tum cōmune nobiscum vulgus hoc hystoriæ
exemplo labitur. Pium verò erit cuilibet super his profite
ri ex voto. Porrò vt nihil extra paginam oberret, suspicor
te libenter scrutaturum, quonam pacto à Rothomi voca-
bulo, nostra ciuitas in Rothomagum desciuerit. Quamuis
priori ratione idipsum absoluerim, dum corruptam anno
rum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc
tamen pro hystoriæ coronide vnum addam.

Apud nostrates longè ante fidei orthodoxæ tempora,
sicuti plerisqꝫ alijs in locis, Idola cultui summo in pretio
habebantur: ac Ibidem de pluribus pro exemplo refricem
quæ apud sanctum Germanum Parisijs ab omnibus & à
me quoqꝫ, cū illic studijs agerem, visa est. Pari modo apud
nostros, aiunt, Rothon idolum vrbis auspicijs inuocatum
fuisse. Etiam inter nos locus adhuc sui fani conspicitur, à
quo Rothi idoli nomine vulgus habet, cùm altera magi
dictione vrbem nuncupatam. Erat verò Magi pronuncia
tio nedum apud nostros, sed omnibus ferè nationibus sa-
pientem designans.

Neqꝫ diutius suspendendum est aliud quod à vulgò
didiscimus. Quippe nōnulli Rothomagi ethymologiam
à rota magorum profectam autumāt. Neqꝫ fortè verò alie
num erit istud credere. Cum rotam multi pro consessu &
consilio acceperunt. Ita apud Græcos amphyctiones le-
gimus, apud Scytas dioscurias, apud alios rotam. Quo in
loco apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio
non erit omittenda. Sic tum in patria nostra Rothomagū
gentis primarium ciuitatem sapientes Magi incoluerint,
vt cæterę Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à
rota illorum sapientiæ communem dictionem illam vrbi
indictam fore.

Hæc igitur, mi Bartholemęe, prorsus apud me ha-
beo: quæ de nostra vrbe tuo iussu collegi, in quibus
me vetustatis nebulis plurimum vagatum conspicies.
Adeo à primis auibus res fuerat suo iudicio metien-
da, cum ab orbis diluuio vsque in præsentem diem cal-
culatorum more rem deflorauerim, ac breuitati studui,
quam omnibus placere constans est, licet ista licentio-
re stylo exarari potuissent. Age quæso & vrbem no-
stram in tuo honorum cathalogo recense, cuius splen
dori ac glorię præfata (si tuo animo sederit) non pa-
rum attulerint. Quodcunque verò erit in quo tuam dili-
gentiam adiuuare potuerim, libentius te interpellante
exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & acce
ptissimum & gratissimum non sine maxima animi hylari
tate habeo. Pręterea ex opere à me condito quod requi-
ras, non est modo quo te longius suspendam. Ingenuè si-
quidem fatebor in multis humanitatis partibus me ali-
quando versatum, ac dę propria Minerua pleraque apud
me in libellos reposuisse, non tantum ex legalibus stu-

diis,quę etiam cùm cęteris aliqua sunt.Sed tum liuentium turba deterruit,tum cordis simplicitas quę communem il lam scribentium gloriam semper exosam habuit. Erunt autem posthac, dies quibus audaciorem me in ædendo tui ac multorum stimuli efficiant. Vale mi Bartholemęe & & boni nostra consule. Ex ędibus tuis apud Rothomagum die xij. Nouembris 1527.

Conradus Celtes in descriptione seu libello vrbis Norimbergæ eam summopere laudat,& in illa descriptione procedit per capita. Primò de origine & situ & regione vrbis in genere describit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce imperiali,fontibus,ędificijsq́,& foris vrbis,hortis,& officinis metallarijs. Tum de vectigalibus vrbis syderibus,& qualitate,aëris valetudine,& habitu populi. Tum de ingenijs & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus Augustioribus templis,& hospitalibus,eorūq́ opibus,& reliquijs. Tum de nouem vrbis monasterijs,& eorum sanctis & probatis moribus. Tum de domibus publicis,& frumentarijs. Tum de domibus ceronisarijs, armentarijs & expositorum. Tum de pietatibus & eleęmosynis vrbis,& leprosis. Tum de magistratibus vrbis & pœnis fontium. Denique de vniuersali vrbis iustitia,legibus, conuiuiorum,& nuptiarum. Postremò de annona & victualibus vrbis. Quæ omnia (lector candide, si contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo esse poterunt. Ideo lege illam descriptionem ęlegantem & facilem,quam reperies impressam cum voluminibus Exegeseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

SExagesimaprima cōsideratio de oppidis seu vrbibus, vulgò ville dictis,qđ sit excellentius subnectitur. Et licet Plinius multa in suo libro naturalis hystoriæ libro iij. iiij.v.&.vj.multa regionum oppida insignia describat. ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum quod in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens,quod olim dictum fuit Agathe,nunc verò Monspessulanus,quod excellit alijs pluribus de causis. Primò magnitudine cùm sit magnum,longum,& latum, plures domos,ædificia pulchra,& templa continens. Ita quòd ferè in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus. Maximè etiam cùm vniuersitates non debeant institui,nisi in ciuitatibus, vt notat glo. Io. And. Panor. & Felin. in prooemio decretalium. gloss. Bart. & Io. de Platea. in l. vnica. C. de studijs liberal. vrbis Romæ lib. xj. c.j. de magistris. & c. tuæ. de clericis nō residentibus. Tamē in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas,vt dicit Bald. in dicto prooemio decretalium col. vj. & reuera ita est,& præstat alijs in medicina: & dixi suprà in x. parte, in xxxij. consideratione. allegendo Nicolaum Boherium in rubri. de regulis iuris ad Dynum in vltima gloss. De isto oppido doctissimus vir Petrus Alleboust doctor in medicina meritissimus & ciuis noster ipso existente in dicto studio Montispessulani versus sequentes lusit.

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum:
Cui nouum paruus titulum dedit mons.
Lanus & amnis.

Sicut Ior & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus & sub ditione Heduorum, nunc vrbs capitalis est Burgudiæ, & dudum sedes ducum) esse excellentius alijs autumo, secundum quod communiter & vulgari sermone dicitur. Qui nest ville que Dijon. Et quod cōmunis fama famat non omnino deperditur. & quæ cōmuniter dicuntur, non carent omnino veritate, iuxta l. si quis patrem familias. in princip. & ibi gloss. j. ff. ad Macedonen. & l. Barbarius Philippus. ff. de officio pretoris, & l. iij. in fin. & ff. de suppel. lega.

Nam primò à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc verò excellentissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nōnulli, præcipue Annonius monachus de gestis Frācorum libro secundo c. xxiiij. qui dicit ab Aureliano imperatore hoc castrū olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu q́ populis & diuitijs ornasse. Cuiusquidam si velis ad saturitatem videre topographiam & genesim, videas quæ in commentarijs nostris consuetudinum ducatus Burgundię retuli in prooemio. in verbo, ville de Dijon. vbi & de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens epygramma ab ipso Petro Turrello heduensi viro literato, astrophilo, & Diuionei gymnasij rectore.

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio Sequanis quos scidit almus agris,
Carmina quæso legas exili scripta papiro,
Quis (quem plura putes) sciueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo quæ Diuio condita muro,
Et triplici multis amne rigata locis,
Quondam vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel simili doctus flumine Parrisius.
Quem & si nauiponens multo cum remige Triton,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet quęrulis de ranis triste voramen
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo. vel sicco succio factus;
Nil nisi sordiduli pondera vētris agens.
O q́ sæpe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphij sordida rhęda sui,
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres.
Assolet vt teneres cùm pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio scammea turba natat.
Parua ferat flatu q́ siccus corpora puluis
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, atq́ altior aluus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassica lata niues,
Principis in nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoq́ magnifica structa theatra manu.
Sicq́ alijs structura ingenti Diuio vicis
Anteit vt breuibus pinus acuta rubis,
Et fabricata semel sua si pallatia surgunt:
Hinc poteris longè q́ addere ad oua minus.
Septimus hic parrochus sancto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tantæ conditor vrbis,

Ogygides

Ogygides Diti cui pater Iapetus.
Celtica quem primum feciſti terra colonum,
Atq; etiam noſtros antehabitare locos.
Omnium & hinc primus ſedes & tecta locauit,
Deq; ſuo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto hic diues celebratur aſylum
Sanctaque maioris prima figura ſacræ.
Quod Deus omnipotens longum ſeruauit in æuum,
Hoſtię vt hic eſſet pegmata longa ſacrę.
Voluite mira, precor, vigilanti pectore fata,
Atque quibus durant legibus illa ſuis.
Inclyta Mandubijs nunc ſtaret Alexa campis,
Illa ſed haud tanto ſydere digna fuit.
O veneranda domus cunctiſq; hylaranda diebus,
Qua reſidet veri victima ſacra Dei.
Hoſtia diuinum cuius ginx numen adoro,
Aſpiciat famuli vota preceſq; ſui.

SExageſimaſecunda conſideratio de templis ſeu eccleſijs, quod fuerit, aut ſit excellentius prædicabit. Imprimis præmiſſa multiplici acceptione huius vocabuli, eccleſia, de quo ad do. theologos & canoniſtas vos remitto. vt paucis reaſſumā, dico ꝙ eccleſia triumphans militanti pręfertur, & ordines vtriuſq; ſcripſit Dionyſius in ſua hierarchia, de quibus ſuprà in iij. & iiij. parte. Eccleſia verò militans cunctis alijs rebus præferenda eſt, vt etiam ſatis comprobatum eſt in dicta iiij parte. Item ꝙ eccleſia Chriſtiana præfertur ſynagogæ Iudęorum, vt ſuperius in iſta parte: in xx. conſideratione. & de principio eccleſiæ Chriſtianę, vide Polidorum de inuentoribus rerum lib. v. c. vj.

Quid tamen de eccleſijs particularibus, quæ illarum ſit præferenda, ſumendo etiā eccleſiam ſpiritualiter. Et in hoc nemini eſt dubium, quód eccleſia Romana eſt cunctis præferenda, & ab omnibus alijs honoranda, pluribus medijs,

Primò, eſt caput & mater omnium aliarum eccleſiarū, vt habetur per tex. in cano. j. xij. diſtinc. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata etiam comprobat. Idem in cap. memoriam. xix. diſtinctio. Ideo eſt prælata cæteris, vt dicit idem Ioannes de Turrecremata in ca. quāuis. xxj. diſtinct. in ij. col. & eſt ſuperior inter omnes eccleſias. Idem Ioannes in cap. rogamus. xxiiij. qōne prima. licet ibi dicatur ꝙ Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum eccleſiarum dicitur. Idem in ca. oportebat. diſtinc. lxxix. Imo habuit prærogatiuam à Chriſto. Idem in ca. à recta. xxiiij. q. prima. & principaliter Chriſtus eidem primatum dedit, ſecundario verò concilia, vt in ca. dudum. iij. qōne ſexta. Ideo inter omnes alias veneranda. Idem in cap. viſis. xvj. qōne ſecūda. Et quoniam iſta materia eſt ampliſſimè in locis hic ante allegatis ventilata, vt per Ioannem Ekiū Alemanum in ſuo tractatu de primatu Petri. vbi tenet & probat quomodo omnes eccleſiæ orientales etiam obedierunt eccleſiæ Romanæ: & etiam dixi ſuprà in quarta parte. Et de eiuſdem præſtantia, & de qua diu certauit cum eccleſia Hieroſolymitana, ſcribit Polydorus de inuentoribus rerum, libro quarto ca. ſeptimo. Et eius autoritas ſatis probatur per Iudocum Clycthoueum in ſuo Antiluthero, & propugnaculo eccleſiæ contra Luthęrum: ideo alter non inſiſto. Sed deſcendo particularius vidēdum eſt: an eccleſia ſancti Petri ſit maior ꝙ̄ Lateraneñ. Et videtur ꝙ ſic, quoniam in ca. ſanctorum. x. q. j. primo nominatur. Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo ſuprà in prima parte.

Secundò ex cap. dudum. iij. qō. vj. vbi dicitur ꝙ eccleſia Petri nomine ſuo cōſecrara & domino inſtituente, prima ſit & caput cæterarum.

Tertio ex capitu. futuram. xij. qōne j. vbi dicit textus Conſtantinus vir religioſiſſimus fabricam templi primæ ſedis beati Petri inſtituit.

In oppoſitum tamen arguit Ioannes de Turrecremata in dicto cap. ſanctorum. & probat quatuor rationibus. ꝙ eccleſia beati Ioannis Lateraneñ. ſit maior, & ibi ſoluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Cluniaceñ. in ſuo tractatu de miraculis. laudat & extollit eccleſiam noſtræ dominę, quæ dicitur maior extra multis, & inter alia ex quodam miraculo qđ dicit ibi fieri ſingulis annis in vigilia aſſumptionis beatæ Mariæ, vbi cerei per xxiiij. horas accenſi non diminuūtur.

De eccleſia verò Conſtantinopolitana primum locum poſt Romanam obtinere videtur, vt in ca. Conſtantinopolitanæ. xxij. diſ. & ibi Ioannes de Turrecremata. & de ea etiā & eius excellentia facit mentionem tex. in authē. vt determinatus ſit numerus clericorum. coll. j. & vocabatur eccleſia ſanctę Sophiæ, vt dicit ibi gloſ. in verbo, eccleſia. Excellentia autem illius eccleſiæ conſiſtebat in multitudine ſeu numero clericorum qui erant nongenti quinquaginta: vt refert ibi gloſſ. in verbo, menſura. quæ pro hoc allegat l. non plures. C. de ſacroſanctis eccle. quem numerum Iuſtinianus reducit in quadringētis vigintiquinq; & ſuper centum exiſtentibus his qui vocantur oſtiarij. Nam ſexaginta erant præsbyteri: dyaconi autem maſculi centum, & quadraginta fœminæ, ſubdyaconi verò nonaginta, lectores centum & decem, cantores vigintiquinque. Ei, vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum, ipſi diuiſi fuerunt, ita ꝙ diurnum & nocturnum omni hora celebrabatur officium diuinum in dicta eccleſia: ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, ſeu eccleſias materiales tranſeamus, quę & à poëtis & hyſtoricis plura excellentiſſima memorantur, vt templum Dyanæ æpheſiæ, in quo fuerunt centum viginti ſeptem columnę à ſingulis regibus factę ſexaginta pedū altitudine inter quas xxxvj. cęlatę fuerūt miro artificio. Tēpli longitudo erat ccccxxv. pedū, latitudo verò ccxx. Et factū eſt à tota Aſia ducentis & viginti annis: vnde inter ſeptē orbis miracula propter operis magnitudinem & ſumptū incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Amonis qđ fuit inſigne & ſumptuoſum ab Iarba rege Getulorū factum, in quo erant centum arę. vnde Virgilius.

Iarbas rex Getulorum
Templa Ioui centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemq; ſacrauerat ignem,
Excubias diuum ęternas.

De quo etiam meminit Martialis in ſuo primo epygrāmate. Item Virgil. ſcribit Dydonem feciſſe templum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus ſurgebant limina, nexęq;
Aere trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.

Refertq; Bapriſta Fulgoſius lib. de dictis factiſq; memorabilibus tit. de miraculis. c. de gēmis & c. qđ beneficia animalia, neq; muſcę nō ineunt tricliniū eccleſię Aniciēſis in Auernia (que vulgò du puys dicitur) & ſi aliundè inferantur ſtatim moriuntur, & in hoc laudanda eſt eccleſia, qđ veteres ſcripſerunt Romę in herculis fanum, nec muſcas, nec canes vnquam ingreſſos.

Sed ad magnificum illud templum Hieroſolymitanū, quod Deo omnipotenti Salomon anno regni ſui quarto, ædificari cœpit, & ſeptem annorum ſpatio perfecit, annis verò ab ortu Adæ primi hominis tribus milibus centum & duobus ſermonem conuertamus, cuius magnificētia & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vſq; approbatur. Fuit autem ſexaginta cubitorum in longitudine, & viginti cubitorum in latitudine, & triginta cubitorum in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorū longitudinis iuxta menſuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi, fecitq; in templo feneſtras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in illo templo, vt deſcribitur iij. Regum vj. & vij. cap. Nihilq; erat in templo, quod auro non tegeretur, vt ibi dicit. & in ca. gloria epiſcopi. ibi: neque verò. xij. q̄. ij. & amplè de excellentia & magnificentia illius vltra alios ponit frater Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in ſuo opere regali. trac. de magnificentia Salomonis. & ibi probat ſeptem rationibus, ꝙ illud templum fuit nobiliſſimum, & quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ ac fortiſſimę turris, & de illius pompa, & incredibili pulchritudine. & in officina Textoris in ca. alia opera & ędificia ſumptuoſa. in fine. vbi vltra alia laudat illud, dicens, ꝙ imprimis à Salomone triginta hominum milia cędendis arboribus, vt Cedris & Cupreſſis ſunt deſtinata ad illud ædificandum. Lapicidarum verò extiterunt octoginta milia. Inferioris ſtructuræ materia erat ex candenti ſaxo. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina concameratio auro illita, vt parietes omnes. Duo Cherubin ex puro auro, pauimentum petalis aureis inſtructum. Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruſcantes. Ante veſtibulum erāt duæ columnæ Aeneæ xviij. cubitorum altitudine, ambituq; duodenum. Altare fuit æreum denum pedum altitudine, longitudine duplo maiore. Item menſa vna aurea. Pphialę & paterę aureę decem milia, argenteæ quadruplo maiore numero. Clandelabra x. milia ex auro & argento fabrefacta, & iſtud eſt de templo artificiali ſeu materiali non ſpirituali, de quo habetur Ioan. ij. & j. ad Corinh. iij. quod eſt Chriſtus. Fuit & dictum templum ſub Dario reædificatum in omni gloria, vt patet Eſdræ iij. c. vj.

Et per iſtud templum Salomonis & Ezechielis templum arduum & ſublime, quod vidit Ezechiel in ſpiritu conſtruendum, & admirabili exornandum decore, de quo Ezechiel. xlij. & per illud tabernaculum quod Moyſes cō ſtruxit iubente domino, de quo Exodi xxv. Imaginata & figurata fuit eccleſia Chriſtiana.

Templi verò quatuor partes eſſe dicuntur: Antica ad ortum, Poſtica ad occaſum, Siniſtra ad ſeptētrionē, Dextra ad meridiem. Ita dicit Archidyac. in c. vniuerſas. & eſt verſicu. ſub. c. placuit xvj. q. iij. & iam dixi ſuprà iſta parte in conſideratione quæ de quatuor partibus mundi loquitur: ibi etiam dicit, ꝙ Moyſes primus tabernaculum domino condidit. Salomon deinde templum quem refert Lucas de Penna in l. vniuerſi. C. de fundis rei priuatæ lib. xj. Et ibi notat ꝙ Chriſtus ingreſſus Ieſuralem primo templum adijt, vt habetur Math. xxj. Dans nobis formam religionis, vt quocūq; imus primo domum orationis ſi ibi eſt, adeamus, & per orationes deo nos cōmendemus: poſt ad agenda negotia ſecedamus, vtinam iſtam inſtructionē ſectaremur omnes.

Templum verò fuit Lugduni ab vniuerſis Gallis, teſte Strabone in iiij. communi impenſa deſignatum & extructum & Auguſto Cæſari dicatum: ante tamen hanc vrbē conſtructum, vbi fluuiorum ſcilicet Araris & Rhodani eſt coitio, vbi nunc eſt abbatia Attanacenſis, quod vnà cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillū) fatali igne, quo & Colonia vrbis, videlicet tempore Senecæ exuſtum eſt. Et de excellentia huius eccleſiæ Lugduneñ. vide Campezium in ſuo tractatu de antiquitate vrbis Lugduneñ. c. ij. & in c. iij. ponit de claris Lugduñ.

De pluribus alijs templis, vt Vulcani, Cereris, Palladis, & Panos ſcripſit Celius libro antiquarū lec. xij. c. lxj. cum ſequenti.

Item de illis templis quæ olim fuerūt Romæ Blondus loquitur in libro primo de Roma triumphāte. & in libro de Roma inſtaurata libro iij. dicit nullum in tota vrbe ędificium facilè reperiri maiori ſumptu, maioriq; rerum pręcioſiſſimarum apparatu, quàm templum pacis extructū: de quo diuus Hieronymus in expoſitionibus Iohelis prophætę ſic ait. Veſpaſianus & Titus Romæ templo pacis ædificato, vaſa templi Ieroſolymitani, & vniuerſa donaria in delubro illius cōſtituerūt. Omitto ꝙ Galeacius Maria vicecomes ſuperbiſſimum templum prope Papiam ordini Carthuſienſium ingenti impenſa fabrefecit.

Crederem & fortè non temerè templum ſanctæ Sophię Conſtantinopoli olim à Conſtantino magno extructum, fuiſſe excellentius poſt templum Salomonis regis filij Dauidis. Nam dicitur maior eccleſia, ſanctiſſima, & mater eccleſiarum imperij, vt eſt textus in authen. vt determinatus ſit numerus clericorum. §. j. colla. j. Nec potuiſſent contineri tot & tanti viri eccleſiaſtici, de quibus ſuprà, niſi fuiſſet ampliſſimum & ſpacioſiſſimum. Et lib. j. chronicarum Reginonis dicitur. Extruxit quoq; Iuſtinianus Conſtantinopoli templum, cuius opus in tantum cūcta ædificia excellit, vt in totis terrarum ſpatijs, huic ſimile non poſſit inueniri.

Apud nos eccleſia diuę virginis Mariæ Pariſienſis eſt maior & excellentior alijs in ſua ſtructura, habens duas immaniſſimas turres, quas omnes admirantur.

Quis tamen primus condiderit tabernacula, delubra, aut deo vero templum fecerit, vide amplè per Polydo. de inuentoribus rerum libro iij. ca. ix. & lib. v. ca. vj. & eodē lib. v. c. j. ſcribit vnde conſuetudo ſit exornare templa, diebus feſtis, auleis, varijsq; arborum frondibus, floribuſvé, ac in illis offerre candelas cereas, cereoſq; ac cereas imagines. Item accendere lampades, tabellasq; ponere, quibus miracula à diuis facta repræſentantur.

SExageſimatertia conſideratio, quę inter ſacellas ſeu capellas ſit excellentior inquirit. Inter cætera iure cautū eſt ꝙ capella ducis Burgundiæ in vrbe Diuionenſi extructa, ab antiquo eſt multum priuilegiata à ſummis pontificibus. Quoniā nō ſubijcitur, neq; epiſcopo Lingoneñ. (in cuius diœceſi eſt ſita) neq; alijs epiſcopis aut archiepiſcopis, ſed habet ſuū decanum ſuperiorē immediate ſummo pōtifici ſubiectū, cū toto collegio. de quo ſcripſit Innocentius epiſcopo Lingoneñ. vt in c. cū capella ducis Burgundię de priuilegijs. extra. Ideo videtur dicendum, ꝙ Decanus illius propter talē exemptionē poſt epiſcopos in tota Gallia debeat ſedere in altiori loco, vbi congregarent̃, etiā cum abbatibus, quoniam exempti præferuntur cęteris. facit. c. per tuas. iuncta gl. in verbo, ſubdyaconatus. extra de maioritate & obedientia. quę dicit ꝙ epiſcopi exempti, id eſt papę immediatè ſubditi in cōcilio generali vel ſynodo, ſedere debent in altiori & meliori loco q̃ nō exempti. Ad

idem

idem tex. in c. vt apostolicæ. de priuileg. in vj. vbi habetur ꝙ Abbates exempti in concilio prouinciali & synodali possunt vti mitra aurifrisiata. sed non exempti albam & planā deferre debent. facit etiam c. dignum. de celebratiōe missarum. in clemen. vbi clerici commensales & domestici cardinalium & episcoporum sic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium quod ijdem cardinales vel episcopi dicent, licitè dicere possint.

Ex quibus exemptione & priuilegio eidem capellę cōcesso videmus, ꝙ Decanus dictæ capellæ Diuioneñ. incedit in pompis seu rogationibus & generalibus processionibus cum abbatibus monasteriorum sanctorū Benigni ordinis sancti Benedicti, & Stephani ordinis canonicorū regularium sancti Augustini, sitorum in dicta vrbe. Nam isti tres simul incedunt: imo Decanus præfatus est in medio illorum abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quæ supra scripsi in prima parte, in xiij. cōsideratione. imo etiam in conuocatiōe trium statuum patriæ Burgundiæ vidi decanū dictæ capellæ pręcedere Decanos ecclesiarum cathedralium. Item etiam dicta capella est sumptuosa, excellenti & magnifico ædificio cōstructa, vt nulla ei æquiparari possit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna est dici cathedralis. In ea nempe constituti sunt canonici vigintiquinq;, inter quos est principalis dignitas quę est Decanatus, & tres alię inferiores, vt Cantoria, Præpositura, & Thesauraria. Etiam plures capellani habituati numero totidem, optime præbendati, ita ꝙ habent in redditibus annuis, saltem quisq; canonicus pro præbenda ferè summam ducentum librarū. Musici ibidem canorosi plures non sine magna impensa sustētantur. In ea fit diurnum & nocturnum officium ritè vt decet: & quotidie celebrantur ordinariè octo missæ solennes & alta voce, demptis his quæ extraordinariè dici possunt. Celebrior tamen est missa ordinaria illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc est Lordre de la thoison dor) à Phillippo duce Burgundiæ prius institutus, quia concentu iucundo & musico celebrantur. Sunt et plures capellaniæ eadē capella ornatissimè & optimè fundatæ, & in fundatione illius vnusquisq; pauper sacerdos, qui ad hanc capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos solidos Turoñ. pro missa ex pecunijs collegij dictæ capellę. Et quia se offert materia, ideo nō erit alienum bullæ tenorem super ędificatione dictæ sanctæ capellę Diuioneñ. cum priuilegijs eiusdem hic inserere qui sequitur.

Alexander Episcopus seruus seruorum dei. Dilecto filio Hugoni duci Burgundiæ salutem & apostolicam benedictionem. Petitionibus nobilium & potētū virorū, quæ rationi & honestati noscuntur inniti, animo nos conuenit placido condescendere, & eas libenter & efficaciter exaudire, vt ad ecclesiarum commodum feruētius accedantur, cū in eorū iustis petitiōibus ab apostolica sede facilè se nouerint exaudiri. Inde est ꝙ deuotiōis feruore & instantia tuæ petitionis inducti, fundū quem apud Diuionem pro ecclesia & officinis eius ædificādis, beato Petro ac nobis liberaliter obtulisti, in ius & proprietatem nostrā & ecclesię Romanæ recepimus. Et ibidē ecclesiā cōstruendi, quę soli Romano pōtifici debeat respondere. Tibi facultatem & licentiam indulgemus. Autoritate apostolica prohibentes, ne cui episcopo vel alij ecclesiasticæ personæ liceat quicq; iuris sibi in eadē ecclesia vel clericis eidem ecclesiæ seruientibus vendicare, Datum Tusculañ. vj. idus Nouembris.

Anno verò domini 1192. obijt illustrissimus princeps Hugo dux Burgundiæ fundator & ędificator prædictæ sanctę capellæ Diuioneñ. anima eius in pace quiescat.

In ea enim deuota capella etiam reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta quæ fuit à perfido Iudęo gladio perforata, ex qua tūc miraculosè sanguis exijt: vt & nunc signa & notę in ea extant, quæ & miraculis pręfulget, & ad quam causa deuotionis magna & alacris concurrit turba. Bullam autem super missiōe dictæ sacrę Hostiæ ad illustrissimum principem Philippum ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis.

Eugenius papa quartus, dilecte fili salutē & apostolicā benedictionē. Singularis deuotionis zelus quē ad fidē catholicam, & sacramētū passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt: vt ea tibi cōcedamus, quæ deuotionē tuam, & aliorū Christifideliū valeant augere. Tuis igitur in hac parte deuotis supplicationibus annuentes tibi hostiā quādam sub imagine saluatoris in trino sedentis mirabile sacramentū Dominici corporis multis in locis à vesana cuiusdā feritate gladij ictibus perforatā, & ex eo sanguine respersam, in locis præfatis, quę in sacrario nostro erat recondita, tuę pię deuotioni cōcedimus, & donamus. Volentes & mandantes tibi, vt eā in aliqua ecclesiarū quas possides, aut in alio loco celebri, cùm eo honore & reuerentia recōdas futuris temporibus venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romę apud sanctum Laurentium in Damaso sub anulo nostro secreto. die xxvij. mensis Septembris. Pontificatus nostri anno tertio.

Nolo te latere, ꝙ in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdā senatoris Diuioneñ. nomine Hylarij, qui fuit ita castus, ꝙ cùm post eius mortem vxor eius amoto coopertorio in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextrā qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Grego. Turoñ. in libro suo in gloriam confessorum c. xlij.

SExagesimaquarta consideratio de pinnaculis templorū, quę campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorū tractat. Et re vera multa loca lustraui in Gallia & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellētius fore in Europa campanili ecclesiæ sancti Lazari Hedueñ. de qua suprà satis propè in lx. cōsideratione dictū est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendū ex eius fundamentis, precipuè verò altitudine. Fundatur em̄ super quatuor colūnis, seu pilis, aut pilearibus lapideis in medio chori dictæ ecclesię existentibus, quę grossitudinis sunt tantum in omni quadratura octo pedū. Altitudinis verò xxxvj. vel vltra, cubitorum fornice distincta. in summitate verò dictarum quatuor pilarū, & super illis constabilita est turris quadrata, altitudinis xx. cubitorū habens deambulatoria ampla miro artificio cōstructa, deinde in acutiem & fastigiū ducitur, habens formā Pyramidis quadratā octo quadraturis admirādę structuræ vltra omnem excelsitatē quę manu fieri posset, & quęq; quadratura compacta est lapidibus quadratis artificio sumptuoso in modū cristarum factis per quas posset ascendi ad summitatem vsq;, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum.

In eo sunt viginti campanę & vltra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est xviij. milium, altera vero xvj. sonus autem dum pulsantur, est consonantiæ & concordiæ, tantę, vt musicam ipsam redolere videatur.

Vnum pręterea addo, quod & ad cultum ciuitatis no-

ſtræ facit(licet curioſius noſtra,& non extera ſcrutari for-
te dicar) ſed cum veritate enarrare poſſum,quod ſentio.
In noſtra quippe ciuitate eſt etiam eccleſia diuæ virginis
Mariæ collegiata,de qua ſuprà in d.lx.cōſide.dixi ab ex-
cellētiſſimo domino Nicolao Rolin,olim cācellario Bur-
gundiæ,ciue noſtro cōſtructa & dotata ex tribus mille li-
bris Turoneñ.ex redditu annuo ꝑ xij.canonicis & xxiiij.
capellāis,quorū ſuperior Præpoſitus vocatur,& ſunt ex-
empti à iuriſditione epiſcopi Hedueñ.in qua eccleſia ęrigi
tur aliud campanile ligneum ſumptuoſum fundatū ſuper
turri lapidea quadrata,quæ eleuatur ſupra tectū dictæ ec-
cleſiæ,& ibi ſunt ambulacra ornatiſſima plumbata,auro
illita,& ibi eſt horologiū magnificum,deſuper attollitur
dictū pinnaculum in acutiē in formam pyramidis altitu-
dinis ccc.cubitorum & vltra,tegulas habēs deauratas mi-
rabili impenſa & ornatu ordinatas,& dicta duo campani
lia ita ſunt ſumptuoſa,magnifica,& excellentia,ꝙ bonę
memoriæ rex Ludouicus xij.hanc ciuitatem vocabat,la
ville aux beaulx cloyſchez.& pluries dixit,ꝙ non erant
ſimilia campanilia in toto ſuo regno.

SExageſimaquinta cōſideratio ſit de caſtris,in quibus
ſolent habitare apud nos principes,& nobiles,& ſæ-
pius fiunt in limitibus prouinciarū ad tuitionē & prote-
ctionem illarū,vel vt habitantes in eis nō euagentur,imo
ibi ſint ſub quadam cuſtodia principum.Ideo caſtra à ca-
ſtro caſtras dicta ſunt,quia in eis voluntas vel licentia in-
habitantium caſtratur,ne paſſim vagari liceat,& pateant
hoſtibus.eadem ratione dicūtur caſtra in expeditione mi-
litari,tamen in plurali vel quia tanꝗ caſti debēt ibi viue-
re,vnde intrare caſtra fœminis non licet.Deutero xxiij.
Quādo ęgreſſus fueris contra hoſtes tuos in pugnā cuſto-
dies te ab omni re mala,ſi fuerit inter vos homo qui no-
cturno pollutus ſit ſomno,ęgredietur extra caſtra,& non
reuertetur priuſꝗ ad veſperā lauetur aqua,& infra.Domi
nus deus tuus ambulat in medio caſtrorum vt eruat te,&
tradat tibi inimicos tuos,vt ſint caſtra tua ſancta,& nihil
in eis fœditatis appareat,nec derelinquat te.In his enim ca
ſtris caſtratur libido,vel licentia vagandi,ideo caſtri debēt
ibi viuere,cum luxuria vires eneruet.Vnde meretrices ab
exercitu ſubmouentur,quibus caſtra militum intrare non
licet,vt dictum eſt,& in ix.parte,in xxxiij.conſideratiōe.
hodie verò caſtra militum ſcortis repleta ſunt contra diſci
plinam Metelli,& minoris Aphricani.Adeo ꝙ facilius&
frequentius Thaydis caſtra,ꝗ Hannibalis videmus euer-
ti.vt ſcribit Gullielmus Benedicti in ſua repetitione capi
tu.Raynutius in verbo,cuidam Petro tradiderunt,nume-
ro lxxiij.extra de teſtamentis.

Vel caſtrum dicitur,quia in loco alto ſitum eſt à caſa
alta,vt dicit Lucas de Penna in l.ſicut fieri.C.de erogatio
ne militaris annonæ lib.xij.vbi eſt tex.quomodo anno-
næ militares ſunt in caſtris deferendæ pro exercitu princi
pis,quod pluries videmus obſeruari in caſtro Diuionēſi,
& Belnenſi.Et talia caſtra poſſunt tantum poſſideri,& ha
beri à principibus,vel ab his quibus aſcripta ſunt,& data
à principibus,vel ex antiquitate.Ita ꝙ ſi priuatus,vel ca
ſtellanus non miles in his locis fuerit detentator inuentus,
capitali ſcientia cum publicatione bonorum plectetur.l.
quicunꝗ caſtellorum.C.de fundis limitrophis libro xj.&
ibi Lucas ſcribit,ꝙ talia quæ ſunt regalia,& alia iura rega
lia peti poſſunt à poſſeſſoribus,qui habēt ex priuilegio,et
quomodo docere debent de eorum priuilegio contra l.co
gi.C.de petitio.hęreditat.&,vt ait,eſt magna pręſumptio
contra illos qui habuerunt aliquam adminiſtrationem à
principe,vt ſunt officiarij,qui poſt eorum officia abſolu-
ta reperiuntur habere aliqua iura principum,præſumptio
eſt contra eos,ꝙ debent docere de titulo.quoniam,vt cō-
muniter officiarij in his ſæpius malignantur.Sicut etiā eſ-
ſet præſumptio contra illos priuatos qui poſſiderent.ali-
quas decimas vnius beneficij curati,ſi eorum prædeceſſo-
res tenuiſſent illud beneficium curatum.Nam hoc caſu te
nerentur docere de titulo propter præſumptionem exiſtē
tem contra eos & eorum incapacitatem,ſicut eſt in priua
to qui tenet iura principum:quia ex quo non poteſt poſſi
dere nec præſcribere,ideo ſemper tenetur docere de titulo:
vt ibi amplè ſcribit Lucas,ad quem recurre.& ibi in fine
quærit,an conceſſo caſtro per principem videatur conceſ
ſum merum imperium quod ibi habebat:ſed quia nō qua
drat & dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetu.duca
tus Burgundiæ in rubr.ad initium verſi.iuriſditio.in fine.
ideo non inſiſto.

De forma verò & diſpoſitione caſtrorum militarium
apud Romanos,lege Blondum libro vj.de Roma trium-
phante,vbi etiam ſcribit caſtra vt plurimum quatuor ha-
buiſſe portas.

Aduerte ꝙ in legato caſtri veniunt arma quæ ibi po-
nuntur ad defenſionem caſtri,vt tenet in terminis Oldra.
conſilio ſuo clxiij.& Martinus Laudenſis in tracta.de ca-
ſtellanis & caſtris arti.iiij.vbi corruptè allegat Oldra.&
ibi plura ſcribit de caſtris quæ ſunt ſingularia,ſed nihil ad
rem faciunt.Sed redeundo ad intētum videamus quòd ca
ſtrum ſit excellentius.Certum eſt enim multa eſſe caſtra in
Gallia,in Italia,in Hiſpania,& Alemania,& in tota Euro
pa,& multi principes ſeipſos delectauerunt in conſtruen-
dis pluribus caſtris.Et inter alia duo reperiuntur excellen-
tiſſima,quorum vnū ædificij ſumptuoſitate,& cōſtructio
nis forma,& mirabili impēſa laudari debet,de quo Phip-
pus Bergomas lib.xiiij.ſui ſupplementi chronicarum ait,
ꝙ Ioannes Galeatius in Papieñ.ſua vrbe inter cetera ca-
ſtellum,ſiue regiam domum incredibili pulchritudine et
impenſa extruxit,in quo & bibliothecam condidit in qua
tantam librorum copiam contraxit,quātam alibi ſe vnꝗ
vidiſſe meminerit.& qui viderunt,teſtimoniū perhibeant
de excellētia illius.In medio quippe illius eſt curia in qua-
dro diſpoſita,cuius longitudo,& latiduto æqualis eſt ab
vtraꝗ parte pro curſu(vt dici ſolet)vnius lanceæ milita-
ris,& quatuor partes quadratæ æquali ædificio ſunt con-
ſtructæ:patent vndiꝗ deambulacra,hoc eſt gallariæ,lati-
tudinis xxx.pedū ſingulæ,cameræ,& aulę,&(vt verius
dicam)tota domus eſt depicta intus excellēti & ſingulari
pictura ex auro puriſimo,& azureo ęminenti.In qualibet
parte eſt aula ampla & ſuperba,& hincinde cameræ de-
center diſtinctæ.ſtat & caſtrum pro media parte & à par-
te meridionali in ciuitate,à parte ſeptentrionali extra ciui
uitatem.Eſt porta ſingularis & ęminens qua ingreditur
in legorarium,viuarium,ſeu conſeptum principis vulgò
parcum,vbi ſunt tres domus excellentes pro ſolatio prin
pum,& in eo includuntur omnis generis animalia fera,&
eſt longitudinis v.milliariorum,& latitudinis duorum &
vltra.& ad vnum angulum illius ſepti conditū eſt excel-
lentiſſimum cœnobium Carthuſienſium.Et ibi in multis
locis ſunt aquę irriguę,nemora,prata,& agri feraces& fru
ctiferi,quæ non ſunt modici redditus.In eo & iuxta caſtrū
ſunt lauacra lapidea ęlegantiſſima,in quibus infunditur
& exhauritur aqua ad libitum pro lauacro nobilium,&
dominarum

dominarum. fossata illius castri ex lapidibus quadratis cõ structa sunt, multum lata & profunda, in quibus neutiq̃ aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est castrum nostræ ciuitatis Heduen̄. & est tertia pars bona ciuitatis, & est situm in parte superiori, in quo sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templa, scilicet sanctorum Nazarij & Celsi, & est illa primaria, & origi- naria cathedralis, & sub ea est ecclesia parochialis sancti Io annis in crotta. Alia est eclesia diui Lazari (quẽ Christus à morte suscitauit) quæ fuit capella: sed hodie locum ca- thedralis obtinet, & in vtraq; celebratur officium diuinũ singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cũ octo dignitatibus. lij. canonicis. & lxxx. capellanis & habituatis. Alia est ecclesia collegiata & pa- rochialis diuæ virginis Mariæ, in qua sunt xij. canonici, cũ Præposito. & viij. capellanis. Etiam est & alia ecclesia pa rochialis sub titulo sancti Quintini, cuius sum parochia- nus, & de his ecclesijs latè hic ante dixi in lx. consideratio ne. In isto castro etiam est palatium episcopale excellens, amplum, & magnificum. Est & domus seu palatium Ro- linorum superbum vltra centum domos tam canonico- rum, q̃ ciuium maiorum inhabitantium optimè constru- ctas, & magno sumptu, non computatis alijs paruis do- micilijs. Quibus consideratis non reperies tam latum, neq; tam opulẽtum castrum in tota Gallia, ideo inter alia sum mè laudandum est.

Domini de Ambasia tẽporibus quibus floruerunt in Gallia plura castra excellentia construi & ædificari fece- runt, vt reuerendissimus in Christo pater dominus Geor- gius de Ambasia archiepiscopus Rothomagen̄. Cardina lis & legatus de latere in Francia, castrum de Gallione in diœcesi sua Rothomagensi. Alius frater episcopus Picta- uen̄. castrum de Diany prope ciuitatem. Alius frater epi- scopus Lingonen̄. dux & par Franciæ castrum de Mussy in diœcesi Lingonen̄. Alius & quartus frater episcopus Albigen̄. vnum castrum in sua diœcesi. Quintus eorum frater episcopus Claromonten̄. & Abbas Cluniacensis. aliud castrũ in Aruernia, & sua diœcesi, quæ omnia sunt excellentissima & superba mirabiliq; pulchritudine et im pensa fabrefacta. Magnificus dominus Carolus de Am- basia gubernator Mediolani, & locumtenens regius in Ita lia, nepos prædictorum, cui assidebam pro magistro reque starũ, castrũ de castro Millano sumptuosa structura ędifi cari fecit. Et fortè, castrum Ambasiacum, quod est excellẽ tius castrum & amplum q̃ sit in Gallia, ab eorum antecess soribus constructum est (cũm inde nomen sortiti sint) ho die tamen id castrum est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellentissima in suo regno habet, vt est castrum in nemore Vicennæ, non procul à ciuitate Parisiensi. Item castrum sancti Germani en lays, distans vij. leucis à dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Parisiensi sunt tria, vnum vulgo Lupara dicitur. Aliud Bastilda, & vt autor est Gaguinus libro ix. de gestis Francorum, vbi de rege Carolo v. memi nit, vbi ait. Erat his diebus Parisij regius præpositus Hu- go Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad diui Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pe- cunia facto, quam Parisiorum communitati Carolus do- nauerat. Et aliud castrum dicitur rex Castrorũ, & est pro- pe domũ de Borbonio. & hoc fortè, quia omnia ferè alia castra regni sunt de feudo illius castri. Apud nos verò ex- cellens est castrũ dictum Dargilly, nõ procul ab vrbe Bel nensi, ad quod principes venãdi causa sæpe se conferunt.

Sed inter fortissima castra est castrum Mediolani in porta Iouis, ideo arx Iouis dicitur. Alia tria multum for- tissima & ferè inexpugnabilia sunt & ĩ hac patria, scilicet castrum Auxone supra Ararim, Diuionense, & Belnense: etiam castrum de Vergy, & de Salione ducis. etiam castrũ de Grancy, quod cõpetit dominis de castro Villano. Fer- tur & in comitatu de Rossillon esse castrum fortissimum, quod vulgò Saulse dicitur, & hæc referre sufficiat, cũm nõ sint magnæ vtilitatis: sed pro complemento materię quã assumpsi in mediũ allata sunt, & diuersa iuuant. Nec sem- per grauibus sententijs ingenium torquendum est, et scri- bendum est vt res expostulat.

SExagesimasexta consideratio sit de laude & excellen- tia quorũdam theatrorum, & amphiteatrorum. Thea- trum enim est ædificium in hemycicli. i. circuli medij spe- ciem factum, ad videnda spectacula. Latinè visorium seu speculatorium dicitur. Amphiteatrum verò locus etiam erat spectaculorum. i. ludos spectandi gratia ædificatus, forma rotunda veluti ex duobus constans theatris, vulgò apud nos, eschafault, dicuntur. Cõsuetudo istorũ à Græ- cis sumpta est. Nam cũm agrorum cultores feriatis diebus diuersis numinibus per pagos celebrarent, aut inumbra- tionis causa tabernacula à rusticis cõposita sunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienses, deinde Ro- mani hoc in vrbanum spectaculum transtulerunt. Thea- trum ita dispositum erat, vt à fronte inter duo cornua sce- na esset, in circumferentia hemycicli erant gradus ita di- spositi, vt altiores in ambitu semper excrescerent. In his plebs promiscuè sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Caueæ theatrorum nullis for nicibus obductæ, velis tegi solebant. Primus omnium Q. Catullus, teste Plinio in xix. Linthæis in theatro vmbrã fecit. Primus etiam Byssina vela in theatrum ducit. Prin- cipio temporaria fiebant theatra. Primusq; M. Aemilius Scaurus, Syllæ priuignus in edilitate sua triginta tantum- modo diebus scenicorum ludorum theatrum duraturum extruxit, opus (teste Pli. libro xxxvj. c. xv.) maximum omnium, quæ vnq; fuere humana manu facta. Scena ha- buit columnas marmoreas trecentas sexaginta, duodequa draginta pedum altitudine. Signa inter colũnas ærea tria millia. Summæ columnæ tabulis erant inauratis. Pars sce- næ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipsa octuaginta hominum millia capiebat. Caius verò Curio theatra duo fecit temperaria amplissima è ligno, quibus inter sese auersis ne inuicem obstreperent scenæ & repen- te circũactis ac cornibus inter se coeuntibus faciebat am- phiteatrum, & gladiorum spectacula ędebat.

Mausurum verò theatrum ex quadrato lapide quod xl. millia hominum capiebat, primus Romæ construxit Pompeius magnus, propter quod Cornelius tacitus incu satum eum fuisse à senioribus scribit, quòd mansurã thea- tri sedem posuisset. Cũm antea subitarijs gradibus, & sce- na in tempus structa foret, sed parsimoniæ consultum, q̃ perpetua sedes theatro locata esset potiusq; immenso sum ptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Cuius exemplar ex eo quod Mytilene erat, post deuictum Mi- thridatem sumpsisse, testis est Plutar. Nero princeps nobi libus Germanis populi Romani magnitudinem ostensu- rus eos in hoc theatrum populo plenum introduxit. Idem etiam alias insano sumptu inaurauit, vt in eo Tiridatem Armeniorium regem excipiet. Amphiteatri verò molem primus in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quam

paulo poſt Auguſtus mauſoleum ædificaturus deſtruxit, vt ait Blondus libro iij. de Roma inſtaurata, vbi multa de materia pręſenti. Qui & ipſe(autore Suetonio) Amphiteatrum deſtinauit media vrbe, quod à Veſpaſiano cōditum fuit, & à Tito conſecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam ſuam referebat iactare in ſenatu ſolitus, & patri ſe & fratri imperium dediſſe, quapropter omnibus operibus quæ poſt mortem illorum, vel reſtituit, vel perfecit, ſuum dumtaxat titulum addidit, ſine vlla priſtini autoris memoria. Hinc illi de hoc amphiteatro Martialis in principio ſui operis adulatur dicens.

Omnis Cæſario cedat labor amphiteatro,
 Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto eſſe laudādum, cūm fuerit alienę laudis occultator, & ſic par furi.

Nos autem Hedui anno domini milleſimo quingenteſimo decimoſexto excellens & magnificum amphiteatrum in campo ſancti Lazari (qui eſt in medio ciuitatis noſtræ) conſtruximus, & erat è ligno quadrato, artificio ſolenni fabrefactum impenſis eccleſiæ, & ciuium, nec in Gallia fuit ſimile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in ſuperiori parte habuit: parietibus è ligno intermedijs diuiſas, & tabulatis coopertas, quę loca erant viris eccleſiaſticis, nobilibus, ſenatoribus, equitibus, & gentibus ciuiū patricijs. In caueavero ſeu inferiori parte, erant gradus & ſedilia ita diſpoſita, vt altiora in ambitu ſemper excreſcerent, vbi plebs promiſcue ſedebat. Quę habuit & velaria linthea quibus ſubſtantes ſeu ſubſidētes adumbrabantur, & ne à pluuia offenderentur. Etiam ludētes in medio caueæ, ſeu theatralis ſcenæ, iiſdem tantum tegebantur quos foſſa aquis vallata, & alijs obſtaculis à plebeis diſcriminabat. In eo amphiteatro lxxx. millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant ſpectacula finitimis, ſpectatores prope infiniti affuerūt, quę ſpectacula fuerunt excellentiſſima cauſa diui Lazari patroni Heduorum facta. vbi vita eiuſdem dignis verſibus, non ad pompam, ſed ad diuinæ maieſtatis laudem, & beati Lazari, vehementiſſime, & gratis, quatuor diebus recitata fuit. Vnde à deo datum eſt, vt nulla exibilatio, nulla plebis conſternatio, aut deriſoriè quid geſtum fuerit. & licet nocte pluebat, tota die tamen nulla aëris ſerenitas maior iiſdem diebus viſa fuit, de quo aliquid iam ſuprà tetigi in lx. conſideratione. & in præcedenti parte, in lij. conſideratione.

De theatris etiam vide per F. Patritium, de inſtitutione reipublicæ, libro viij. titulo xiiij. vbi dicit, quòd locus pręſtantior in theatro eſt orcheſtra, in qua ſedibus loca ſenatorum primariorumq́ ac honoratiorum magiſtratuum deſignabantur, inde omnium agentium geſtus ſpectari poſſent. Item liberarum ſociarumq́ gentium legatis, quas poſtea vetuit Auguſtus in orcheſtra conſidere, quòd quoſdā libertini generis mitti deprehendiſſet. Nam nobiliores & honeſtiores perſonę officio legationis fungi debent, vt in lege ſciendum. in principio. ff. de legationibus, & legati ſeu ambaſſiatores debent eſſe homines magnæ autoritatis, vt dicit Do. de ſancto Geminiano in capitu. ad apoſtolicæ. de ſenten. & re iudicata. in vj. ſaltem quando pro arduo negocio deſtinantur. facit c. eſtote. j. q. j. Quod autem ſenatus à populo diſcretus ludos ſpectaret, eius rei teſte Liuio. in quarta de bello Macedonico, & Pu. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius longus conſules primi autores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. Valer. autem maximus libro ij. titu. de inſtitutis antiquis. hoc ex ſententia poſterioris Aphricani actum eſſe narrat.

Sexageſimaſeptima conſideratio ad excellentias Palatiorum ſtylum cōuertit, quę ſunt propriè domus principum, in quibus iuriſditiones eorum exercentur. Et dicūtur ædes conſecratæ, quę ab omni priuatorum vſu, & cōmuni habitatione excipiuntur. l. vnica. C. de palatijs & domibus dominicis. libro xj. Et eſt regaliæ habere palatia in ciuitatibus, vt in titulo. quæ ſint regaliæ in vſibus feudorum. & lege fin. C. de officio rectoris prouinciæ. & lege quicunq́. C. de operibus publicis. Ideo dicit Lucas de Pēna dicta lege vnica. quòd exiſtentibus in ciuitatibus Palatijs conſuetis, ſeu publicis, nō debent iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas vendicare. & ibi dicit, quòd Palatio regio non debent adhærere ædificia priuatorum. d. l. quicunq́. facit. c. nulla. & ibi gloſſ. xij. q. j. ſed debent diſtare ſpacio quindecim pedum. lege ſi cui. C. de ædificijs priuatis. Et, vt dictum eſt, in magnis ciuitatibus debent & ſolent eſſe Palatia principum, vt in ciuitate Romana ſunt multa Palatia tam ſummorum pontificum q́ Cardinalium. Et inter alia Simachus papa primò fecit Palatium ſancti Petri, vt dicit Blondus de Roma inſtaurata. libro j. numero l.

Nicolaus quintus in Vaticano pontificale Palatium ſumptuoſiſſimè extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hoſtes poſſent, ne pontificis ædes diripere poſſent.

Eugenius quartus Lateranenſe palatiū inſtaurauit, teſte eodem Blondo eodem lib. numero xxxv.

Eſt & aliud Palatium nobile ſancti Laurentij in Lucina, quod ob magnos fornices & ampliſſima fundamenta ſuper quibus ædificatum eſt, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum ſalutis trecenteſimum ſupra milleſimum à cardinale Anglico in prædictis Domitiani operum ruinis ædificatum Ioannes Cardinalis Rothomagenſis multa impenſa adauxit, quod nuper Ioānes ex gallijs Picardus cardinalis Morinenſis (cūm in eo habitaret) tanto ampliauit ornauitq́ impendio, vt nullam pręter pōtificale Palatium ſancti Petri domum vrbs Roma nunc habeat pulchriorem, vt refert idem Blondus libro ſecundo, numero xv.

Benedictus papa xj. Tholoſanus in Auenione Palatium ſuperbum, ſeu pontificias, & quidem celebres ædes cum turribus & pomerijs ædificauit.

Plura ſunt excellentiſſima palatia in Italia, vt Mediolani, vbi eſt Palatium principis in quo exercetur iuriſditio Capitanei iuſtitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo manſi aſſidendo Capitaneo dictę iuſtitiæ.

Bartholomęus de Saligniaco in ſuo itinerario terrę ſanctæ, ij. capite primi tomi, laudauit Palatium Venetorum, quo dux, ſenatus, ac pręto ius dicunt, ſumptu nedum ducali, & ſenatorio, ſed Regio & Imperiali reſplendet: admirationem (vt idem refert) ferè excedit, quòd medio Palatio fons patet, ſeptus in modum ciſternæ, è quo ſi haurire velis gemina tibi cytula opus eſt, altera ſolida altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa hauſtam largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia palatia Galliæ palatium Pariſienſe eſt excellentius, tam lōgitudine, & latitudine, ſeu magno ſpacio terrę, quàm in ædificijs ſumptuoſiſſimis & ampliſſimis nec

nec solum palatium dicẽdum est, sed oppidum magnum visu esse iudicares propter multitudinem ędificiorum (vt ego ipse oculis vidi) eius tamen excellentia potius consistit, cùm in eo exerceantur variæ iurisditiones pro administranda iustitia, & ibi cõueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iurisditione exercenda, quàm pro iustitia consequenda: præcipuè in suprema parlamenti curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi in vij. parte, in ix. consideratione. & de quibus hic amplius referam.

In illa etenim curia parlamenti primo est magna camera vbi patroni agunt causas. In qua assistunt xxx. consiliarij cum duobus præsidentibus, vt communiter primo & secundo. Secũda est quæ vulgo dicitur, la tournelle, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistunt plures consiliarij, numero xx. cum alijs duobus pręsidentibus, tertio scilicet & quarto. Etiam habẽt cameras distinctas duo aduocati fiscales, & procurator generalis. Item tres grapharij, ciuilis, criminalis, & præsentationum. Item xij. admissionales, seu ostiarij. Sunt etiam quatuor notarij signãtes loco grapharij in eius absentia, qui & cõsilio adesse valẽt.

Et in ipsa curia sunt centum consules ordinarij ab antiquo constituti. Et à paucis annis à rege nostro Francisco j. creati sunt alij xx.

Alia est etiam camera Requestarum dicta, vbi assistũt octo ex præfatis consiliarijs, inter quos vnus pręsidet, qui Præsidens requestarum vocatur: & non simpliciter præsidens, cum non maiorem habeat potestatem in alijs cameris quàm vnus ex consiliarijs illarum. Et in huiusmodi camera deciduntur causę curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessorijs. Et est iurisditio istorũ distincta à curia Parlamenti, cũm ab eis ad curiam appelletur, & sic sunt inferiores.

Est & alia camera, quæ dicitur camera inquestarum, & in hac etiam sunt duo pręsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus consiliariorũ scilicet xx. qui tãtum decidũt processus & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inquestę, & quæ placitando, & publicè declamando decidi non possunt absq; visiõe processus. Et ista est curia Parlamentalis, licet videatur q; camera requestarũ non debeat dici de Parlamẽto, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur.

Alia est & tertia iurisditio in ipso Palatio, & in magna illius Aula iurisditio dominorũ generalium impositionũ, dicta vulgò Les generaulx des aides, & est vna curia suprema, cũm de illis non liceat appellare ad aliam supremã Curiam. Et in hac iurisditione pręsunt duo Pręsidentes et octo Consiliarij. Et ab electis & Grenetarijs Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam curiam supremam.

Quarta iurisditio dicti Palatij est iurisditio dominorũ magistrorum requestarũ domus Regis, qui habent cameram & iurisditionẽ separatam, & hi tantum cognoscũt de priuilegijs & donis datis & concessis à Rege, & de officijs Regijs, si inter officiarios de eorũ officijs oriatur quæstio.

Quinta iurisditio, est iurisditio Balliui Palatij, qui habet cameram separatam.

Sexta iurisditio est in mensa Marmorea, & est magni magistri aquarum & forestarum, & habet cameram separatam & officiarios sub se deputatos.

Septima iurisditio est certorũ magistrorum particularium aquarũ & forestarũ, qui etiam habent iurisditionem in mensa marmorea, in qua sunt officiarij deputati.

Octaua iurisditio est Admirali Franciæ, qui etiam habet iurisditionem in mensa marmorea, & ibi officiales ad exercendam iustitiam sub se deputatos.

Nona iurisditio est Admirali Aquitaniæ, vulgò de Guyenne, quæ etiã exercetur in mẽsa marmorea, & habet sub se officiarios ibi deputatos pro administrãda iustitia. Et ex magna Aula (quæ est in dicto Palatio) est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisditionibus exercẽdis. Et illa Aula est longissima & ampla, vbi statuæ & imagines regũ in parietibus, & pilearibus lapideis sunt erectæ, non tamẽ sub eadẽ lance. Nã qui ambas manus habent eleuatas, signum est optime administrasse regnum & R.P. absq; exactione inconsueta & iniustitia. Si verò bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint, nec prosperè res gesserint vel econuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habẽt manus demissas. Quod pręuidẽs Ludouicus xj. ipso superstite suã statuam genibus flexam manus iunctas & eleuatas more deprecãtis habentẽ, corã imagine diuę Mariæ virginis in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo rexerit & iustitiã administrauerit legas Gaguinũ in suis chronicis Franciæ, & dominũ Dargenteul, qui fuit eius domesticus officiarius.

Extra prædictam Aulam & in dicto Palatio est alia iurisditio, & curia sumptuosa & magnifica, in qua præficitur pręses cum pluribus magistris computorum, & clericis & alijs officiarijs vsq; ad numerum xxx. Aedificium verò illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisditio in continentibus Palatij existens.

Vndecima iurisditio est quæ dicitur du tresbe, vbi officiarij cognoscũt de domanio, seu patrimonio principis, & est magna iurisditio.

Duodecima est iurisditio electorum Franciæ.

Tertiadecima est generalium monetarũ, & officiarij huiusmodi iurisditionum habent distinctas cameras in cõtinentibus circa ipsam cameram computorum.

Sunt & aliæ iurisditiones, quæ in dicto Palatio exercẽtur, vt est iurisditio magistrorum, seu pręfectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc nõ recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officiarios stipẽdiatos & salariatos à rege, vt & alij officiarij antedictarum iurisditionũ, eo modo quòd salaria & stipendia officiariorũ dicti Palatij iurisditiones in eo exercentium ascendunt singulis annis vltra summam centum mille librarum Turonensium. In quo consideranda venit magna excellẽtia illius, & in multitudine litigantium ob assiduam multarum causarum auditionem.

SExagesimaoctaua cõsideratio muros quarundã vrbiũ seu oppidorũ nobilitat. Imprimis murorũ Babylonis, vix credibilis relatu, firmitas & magnitudo cõspicua extolli debet, quos Semiramis cõdidit, aut saltẽ ruinosos restaurauit. Nã primus post diluuiũ Nẽbroth Gigas eam fundauerat coctili latere atq; bitumine interfuso, latitudine (vt ait Herodotus) quinquagenũ cubitorũ, altitudine ducenũ. Ambitus eius quadringẽtis octoginta stadijs circũuenitur. Quos tam latos fuisse scribũt, vt quadrigas inter se occurrẽtes facilè reciperent, vñ inter septẽ spectacula seu miracula orbis annumerãtur, turresq; haberent ccc. plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ, omnes cũ cardinibus. Fossa extrinsecus latè patens vice amnis diffunditur: quia vt scribit Strab. Euphrates

Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominũ millia. vnde Martialis in primo Epigram. de eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait.

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus iactet, nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Celio libro antiq. lectionum v. c. xij.) vastitatem illo argumẽto maximè cõprobat Aristo. iij. Politico. Quòd capta quandoq; ab hostibus vrbe, tertio demum die, vix id persenserit pars vltima. Etiam Propertius lib. iij. de ea ita canit.

Persarum statuit Babylona Semyramis vrbem,
Vt solidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in aduersum misit per mœnia currus,
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit & euphratem medium, qua condidit arces,
Iussit & imperio surgere Bactra caput.

Et Lucanus libro vj.

Fragili circundata testa,
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Quintianus.

Nulla dies adimet Babylonia mœnia longis,
Inclyta porticibus, varijsq; elata columnis.

Fuit itaq; Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis, quam Persarũ rex Cyrus postea cœpit, euertit, & cõplanauit die festo, quo omnes Babylonij vniuersam noctem biberẽt, & lasciuis carminibus saltationibusq; indulgerent: teste Celio antiq. lectionum lib. v. c. xj.

Item Thebæ Aegyptia vrbs insignis habuit muros à Busyride Aegypti rege cõditos, ambitu cxl. stadiorũ. vt refert Herodo. in quibus erant centũ portę affixæ, in quarum singulis memoratur. cc. custodes excelluisse, equis & curribus. Vnde Iuuenalis Satyra vltima.

Atq; vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Item Pergama seu muri vrbis Troiæ feruntur habuisse in ambitu xl. millia passuum. Credo q fuit Laomedon *pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini* & Neptuno id negotij ascribitur, nec ob aliam causam, q̃ propter *magnificentiam & altitudinem ingentem*. vnde de his Lucanus libro sexto.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Ascribatq; deis.

Itẽ murus Byzãtij vrbis Thracię olim fuit milesio quadrato *lapide, adeò indiscreta laterũ structura, vt vna pro*pe muri cõpages spectantibus videri posset. Nã hæc ciuitas *ab initio à Pausania* Spartanorũ regecondita fuit: sed cùm parua admodũ esset, ipsam postea Constantinus magnus imperator, qui regnabat anno Christi cccxviij. Roma pontifici Siluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus, celsisq;, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta, Imperij sedes est facta, totiusq; columen, & caput orientis, & vnicum *Græciæ sapientiæ domicilium* habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius *atq; murorum præ se ferentes.*

Muri verò Romę (quæ regina vrbiũ & totius orbis *caput dicitur, vt supra ostendimus*) à Romulo primo Romanorum rege constructi sunt, qui vrbẽ à noĩe suo Romã vocauit, *licet hãc* seu partẽ (vt plures alij ante) Euander condidisse dicatur. vnde de his Lucanus libro j.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Põponius iurecõsultus in l. si qs violauerit. quę est l. fi. ff. de rerũ diuisiõe. sic infit. Et fratres Romuli Remus occisus traditur, ob id q muros trãscẽdere voluerit. i. volũtarie transcenderit, secundũ gl. ibi. vnde Liuius lib. j. Vulgacior fama est ludibrio fratris Remũ nouos transiluisse muros. Eius verò ambitũ varium fuisse credendum est, cùm & Plinius in iij. naturalis hystoriæ à principio paruã extitisse dicat, & suo tẽpore xx. millia passuum cõtinuisse. Et Flauius vopiscus hystoricus scribit Aureliũ imperatorẽ, seu Aurelianũ, ambitũ vrbis ad xxx. passuum millia ampliasse. Hæc etiã ciuitas xxx. habuit portas, quarum noĩa infra in cõsideratione quæ de portis tractat, describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudæę seu Palestinę quã primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon rex, vt legitur iij. Regum. iij. c. in principio.

Item Carolus magnus Frãcorum rex Florentiam, inclitam ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, instaurare fecit, maioreq; ambitu, & mœnibus circundedit.

Ambitus Mẽphis vrbis Aegyptiæ populosæ & secũdæ post Alexandriã ab Ogdoo rege ædificatus fuit cl. stadiorum. Et ipsa Alexandria vrbs Aegyptia ab Alexãdro magno condita à Democrate Architecto commensurata est xv. millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infrà in consideratione sequenti.

SExagesimanona cõsideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua Gen. xj. Etiam Iosephus in antiquita. in principio. de ea (teste Philippo Bergomate in suo supplemento chronicarum. lib. ij.) meminit: & de ipsa Sybilla sic dicens. Cũ omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excelsam, tanq̃ ascensuri per eam ad cœlum. Dij verò turbines mittentes euerterũt turrim, & vocem propriam vnicuiq; partiti sunt. Vnde deus *ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit,* vt tot gẽtes, quę eo conuenerãt ex omni cœlo, quæ & septuaginta erãt, quibus & quousq; *vnũ fuerat labium*, eadẽq; lingua, etiam totidẽ linguarũ confusione superindicta separauit, necessitate inducente, vt *alter alterius vocem* non intelligeret, & super omnẽ terrę faciẽ dispergerentur. Et de linguarum excellentia dixi suprà ista parte.

Memoratur etiã illa ingens turris quam Ptholemęus albo lapide fecit in Pharo insula Aegypti, quæ portum *Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum*, quàm nocturnos ignes nautarum cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Guido Architecto, qui structurę tantę suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus. Ab hac Pharos *turri Pharo* vocari *machinas in portubus ad prælucendi* ministerium fabricatas, vt est Genuę, in vrbe de Rupella, & *pluribus* alijs portubus *maritimis* habentibus Lucernam, vulgò Laternam portus. vnde Iuuenalis.

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nã Lucernarũ vsum primi Aegyptij mõstrauere, au*tor est Eusebius. libr. x. pręparatiõis. Et, vt recitat* Philippus Bergomensis lib. sui supplementi chronicarũ vij. Illa turris erat toto orbe celeberrima, atq; permaxima tẽpore Ptholemæi. quod fuit Anno mũdi cclxx. & ante Christi aduentum. 4929. quæ ab ipso Ptholemæo *Philadelpho super cancris vitreis* apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. vnde Papi.

Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Et tam

Et tam pulchra tamq̃ insignis habita fuit, vt inter septem mundi spectacula connumeraretur vnũ. & de ea meminit Plinius libro xxxvj. naturalis historiæ. & fuit altitudinis passuum viginti, & palmis superabundabat. vnde Ouidius libro ij. in Ibim, ait.

Quæ colis & Memphin, palmiferamq; Pharon.

Turris alia celsissima, & toto orbi admiranda (quam Torracũ appellãt) in vrbe Crema spectatur, quam anno Christi. 1284. (cũ in Lombardia durissima bella exercerẽtur, propter factiones Guelphorũ & Gibellinorũ) quedã Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus alijs huiusce factionis ciuitatibus, in medio vrbis foro erexit, & maximo cũ gaudio & ardore, atq; incredibili prope impẽsa cocto ex lapide duobus annis perfecit & consummauit.

Sequitur, qđ admiratione dignum est & laudandum. Nam teste Baptista Fulgosio lib. de dictis factisq; memorabilibus. titu. de miraculis. ca. de gemmis. Prope vrbem Grationopolim in Delphinatu, vetusta est turris, quę araneas non gignit, neq; aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur (vt experimento cognitum est) statim emoritur.

Si vis scire qui primitus cõdiderint oppidũ, muros, aut turres: vide Polydo. de inuen. rerũ. lib. iij. ca. ix. Scribit Vitruuius Turres probari rotundas & polygonias, hoc est multorum angulorum. Quippe quadratas celerius disijci machinis dissiparique, quod assultante ariete anguli tota cõminui facilitate soleant, vt refert Celius libro suarum antiquarum lectio. xiiij. cap. xxxij.

Et quia hic de turriũ structura facta est mentio, nõ esse alienũ puto, de mœniũ ratione attingere, cũ in materia disconuenire nõ debeãt. Vnde recitat ibi Celius, lapidẽ quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetrurię populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrãdi, *incerto & vasto structis visitur: & ita apud nos obseruatur* in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus magnis & *in* fronte acutis fabricantur.

Item structurarũ vnam reticulatam, idest in modum retis factam, vel fortè à materia rara & nõ densa scribit. Alteram verò antiquã *seu incertam*, & istã magis approbat: *quia* reticulata, licet sit vetustior, rimis tñ concipiendis maximè obnoxia est. *Præterea in parietibus* lapides, quos frõtatos vocamus, apponũtur, qui perpetua crassitudine vtraque parte *religando parietem soliditatem confirmare debent.* Illa etiã fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua Taleæ ex olea vesteq; frequẽtes instruantur, vt muri frons vtraq; hisce taleis, velut fibulata, suffrenataq; diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem maiestatem affert non contemnendã, profundior fossa & latior ripis præruptis obuallatisq; muro. Cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt, latam cubitis regijs quinquaginta, centum verò profundam, & amplius.

Et *quia* murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdum excurrere, ea quæ citat Celius in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitam agere, cùm foris habeant mœnia robustissima, portasq; solidas, intus autem sint molles, pigri, & effœminati) adscribenda duxi. ita enim eleganter & *moraliter* ait Panthedam Spartanum (vt referũt autores) cũ legationem obiret in Asia, ostentãtibus nonnullis *præmunitum, latum*, ac sublimem murum, respondisse. Per deos pulchra, ô hospites est Gyneconitis, *id est mulierum domus, seu senatulus. In eãdem* fermè sententiam Lycurgus dixisse videtur. Nequaquã sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta foret. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos, Hæc sunt, inquit, Spartæ mœnia. Idem monstranti cuidã murum egregiè structum atq; præaltum: indagantisq;, an pulchrum ei munimentum videretur? Pulchrum, inquit, Si mulieres non viri sunt inhabitaturi. Et hæ certe Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse altius & latius, etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebãt. Propterea iurisconsulti: sanctæ quoq; res, inquiunt, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt in l. prima. in princip. & l. sanctum. ad finem. ff. de rerũ diuisione. & §. sanctæ. institu. eodem. quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquã gubernari dispensarique posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepẽte interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum cooriente, crassanteq; inuidia, adeò vt opinari possimus vrbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discriminum vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio, fabulosę vetustati obrepsisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas Semideosq; vrbium præfecisse curæ, vt illorum obtectæ, proualataeq; pręsidijs facilius humanos casus reclinarent: quoniam non munimentis modo, sed magis multo deorum indigeamus auxilio. Argumento est, non tantũ mœnia sacra veteri ritu credita, verũ etiam libris cõmendatam tutelarium deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacrorum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prędę vrbium iam imminente. hæc Celius in loco prætacto, *vbi ista excerpsimus.*

De muris tamen, licet de moribus etiam apprimè, cu*randum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, qua*tenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem, & ad *bellicas oportunitates. Cùm firmissima munitio murorũ* bellicosissima esse existimatur, vt dicitur Politic. j. Mœnia *nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam*, & defensionem habitantibus in eis conferunt, textus est ad hoc expressus in l. vnica. & ibi notatur per Lucam de Penna. C. de expensis ludorum, libro xj. quod confirmat Cicero, ij. officio. dicens. Si duce natura in ciuitatibus con*gregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum* vrbium præsidia quærebantur. & Pomponius iureconsultus in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verborum & rerũ significatione. vbi ait, oppida dicta esse ab ope hoc est auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alij incolę vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est textus in l. omnes. & l. ad portus. C. de operibus publicis. & in l. finali. C. de quibus muneribus vel prestationibus nemini liceat se excusa*re. libro* x. & *in. c. non minus.* & ca. aduersus. extra de immunitate ecclesiarum. Et hoc si necessitas exegerit, als nõ, *vt patet dictis iuribus. Et si principis vel præsidis ad hoc* autoritas interuenerit. text. in l. sacra. §. fina. ff. de rerum di*uisione. Et an inconsulto principe refici possint, dixi in cõ*mento consuetu. ducatus Burgundiæ. in §. incipien. cõne peult. versicu. secundo limita.

Item clerici tenentur ad custodiam murorũ & portarũ, seu ad excubias ciuitatis. textus est in capi. ij. qđ incipit, peruenit. extra de immu. eccle. qđ intellige etiã tpe necessi

ratis aut periculi eminẽtis,vt ibi dicit tex.& doc.& ad hoc
alleg.tex.ibi Panor.in.l.nullus penitus.C.de cursu publi-
co.lib.xij.vbi dicitur,ꝙ etiam ecclesia tempore expeditio
nis nõ excusatur ab angarijs vel perangarijs:ideo &c.qa
tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione mu
rorum.Cũm vnusquisqꝫ teneatur defendere patriã suã: vt
notatur in l.fi.in verbo,prodita.C.de abolitio.& per Lu
cam de Pẽna in l.in filijs.C.de decur.lib.x.Et relicta ad re-
fectionem murorũ,fossatorum ciuitatis,castrorũ,& simi-
lium,censentur relicta ad pias causas,Spec.in tit.de instru-
mentorũ editione.§.nunc verò.versicu.& scias quòd in-
ter.Ex his infert Lucas de Penna,in dicta l.vnica.ꝙ pecu-
nia legata,vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum nõ neces
sarium,potest in his iusta ratione conuerti & cõmutari,vt
probat dicta l.vnica.& l.fi.ff.de operibus publicis.Et plu
ra de materia murorũ,vide per Lucam de Pẽna in dicta l.
fi.C.de quibus mune.&c.vbi notat signanter,ꝙ in noua
fundatione ciuitatis,ante omnia ædificãdus est furnus:se-
cundò statuẽda sunt mœnia,& tertiò ecclesia siue templũ,
prout talis ordo ponitur ad literã.iij.Esdræ.c.ij.

SEptuagesima consideratio de portarũ excellen
tia ordine decenti hic indagatur.Et licet ista vo
cabula porta,ianua,fores,valuæ,confundan-
tur,propriè tamen Porta dicitur omnis ingres
sus,vel exitus,quo potest aliquid importari,vel exporta-
ri.Vel ab aratri portatione(vt inquit Donatus) Quia in
designatione vrbiũ subiunctis Vacca & Tauro(qđ abun
dantiã & fortitudinem debere habere ciues denotabat)qui
vrbem designabat aratrum manu suspendebat,ne sulcum
faceret,vbi aditus ciuitatis erant relinquẽdi,à qua porta-
tione dicta est porta:& sic propriè olim portæ dicebãtur
ciuitatum,vt dicit Lucas de Penna in l.ij.col.iij.C.de di-
gnitatibus,libro xij.Ianua autem dicitur propriè primus
domus ingressus,à Iano dicta,ꝙ huic deo bifronti seu bici
piti consecratum erat omne principium,Vnde nos hodie
super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi
extructis imaginem alicuius sancti,Fores verò quæ foris
aperiuntur,de quo Plutarchus memorat primum Vale-
rio Publicolæ fratri cũm de Sabinis triumphasset,domũ
publicè positam,Cuius fores extra aperirentur cum antea
cæterarũ ædium intro reserando impellerentur,vt ex hac
concessione honoris appareret quotidie eam domum ali-
quid publicè admissuram.Valuæ quæ intus reuoluuntur
& in se replicantur,& se velant.Ostium partium domus
est,vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius de institu.reipublicæ.lib.viij.tit.
viij.sic ait,Adhibẽda est portarum ratio diligentissima,
per eas enim aliquando accidit,vt prius irruptione oppi-
da diripiantur vel redeuntibus fugientibusvè oppidanis
commixti hostes inuadant:vnde ab earum custodia nul-
lus excusatur,vt dixi suprà in præcedenti consideratione.
Et,vt ait M.Victruuius in lib.de architectura ad Octa-
uium eiusmodi verba protulit,Curandum est,vt porta-
rũ itinera nõ sint directa,sed sceua,hoc est flexa & tortuo-
sa.Et de iure iuxta portas,& mœnia ciuitatum non est ha
bitandum propter fortuita,vt quia inhabitantium culpa
forte combureretur turris,aut ad euitandum suspitionem
proditionis,vt inquit Paulus in l.neqꝫ muri neqꝫ portę ha
bitari,sine permissu principis ꝓpter fortuita incẽdia pos
sunt.ff.ne quid ĩ loco sacro fiat.& Hermogenes in l.pręce
denti.ibi dicit.In muris,itemqꝫ portis,& alijs sacris locis
aliquid facere,quo damnum aut incommodum erogetur
non permittitur.Item,quis nõ debet egredi ciuitatẽ aliun
de qꝫ per portam consuetam.l.fi.ff.de rerum diuisione.Et
quæ relinquuntur ad custodiam ciuitatis & locorum,cen
sentur relicta ad pias causas,vt tenet Specu.in tit.de instru
mentorum editio.§.nũc verò.versic.& scias ꝙ inter.alle-
gans ad hoc c.j.& secundũ.extra de immuni.eccle.l.pe.§.
ij.C.de donatio.

De portis Babylonis quæ erant centum ex ære,& Cõ
stantinopolis quæ erant vndecim,dixi suprà in considera
tione quę de muris tractat.etiam ꝙ Thebæ Aegyptia cen
tum portas habuit.vnde Plinius.Et Diospolis magna,ea
dem Thebæ portarum centum nobilis. Pontanus.
Hinc ad centiforem Nili subit ostia Thebem.

Blondus verò de Roma illustrata libro primo ponit
nomina portarum quæ erãt tempore quo triumphabat,et
sunt ista.Flumentana,Collatina,Collina,Quirinalis,Ex-
quilina,Viminalis,Neuia,Querculana,siue Querquecula
na,Gabiusa,Lauernalis.Rudusculana,Rutumena,Sagina
lis,Latina,Appia,Cepena,Trigemina,Aurelia,Fontina
lis,Carmentalis,quæ scelerata,Pandana,vel libera,Mu-
gonia,quæ & Trigillia,Catularia,& Triumphalis:et ibi
ponit vnde sic denominatæ fuerint,insequendo Festum
Pompeium.Et ibi plures ex ijs laudat,reducendo ad eas
quæ repertę fuerunt suo tempore.Inter illas dicit portam
Triumphalẽ esse omnium celeberrimã.& dicit Liuius suo
tempore xxxvij.portas fuisse in vrbe,Plinius verò dicit
xxx.quamuis septem clausas fuisse cõfirmet.De his & qui
bus nominibus vocentur tractat Franciscus Albertinus
in suo opusculo de mirabilibus vrbis Romæ,charta v.

SEptuagesimaprima consideratio ad laudem & ex-
cellentiam pontium fit,qui ad vitæ humanę vsum
non paruum commodum afferre,verùm necessarij videã-
tur.Summę quippe(teste F.Patritio de institutione reipu
blicæ,libro iij.c.iiij.) religionis est põtem fluminibus fa-
cere.&(vt ait) pons Sublicius qui fuit ligneus magnis ce-
remonijs à põtifice primum factus est,& sæpenumero re-
stitutus.& autore Blondo in primo libro de Roma instau
rata.Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marco
rege Romanorum structus(vt attestatur F.Albertinus in
suo opere de mirabilibus vrbis Romæ,char.viij.) postea
verò ab Horatio Coclyte pro libertate patriæ intercisus,
quem deinde Aemilius lapideum fecit:hinc pontifex à põ
te faciendo dictus est,secundùm Varronem.

Hinc etiã ecclesiæ & domus diuinę seu religiosę tenen
tur ad cõstructionẽ & refectionẽ pontiũ.tex.in l.ad instru
ctiones.C.de sacrosan.eccle.& in l.absit,quę est penul.C.
de priuilegijs domus Augustæ.li.xj.vbi dicit tex.Ad in-
structiões reparationesqꝫ itinerũ,pontiũqꝫ nullũ gen⁹ ho-
minum,nulliusqꝫ dignitatis ac venerati õis meritis cessare
oportet:domos etiã diuinas tã laudabili titulo libẽter ascri
bimus,& facit textus in §.ad hæc.in authen.de ecclesiasti
cis titulis,collatio.ix.Et quæ relicta sunt ad refectionem
pontium & viarum,censentur relicta ad pias causas.Spe-
cu.in titu.de instrumentorum editione.§.nunc verò.versi
cu.& scias ꝙ inter.

Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fue-
rit,opus demonstrat,vt sunt pontes supra Rhodanum,vt
in ciuitate Gebenensi,Lugduni,Vienne,in vrbe Sancti-
spiritus,& Auenione,etiam suprà Sequanam vidi de-
cem pontes in diuersis locis,præcipue fere mediam Pari
siacam ciuitatẽ pręterfluens habet ibi quinqꝫ pontes,quo-
rum tres sunt lapidei,& omnium excellẽtissimus est pons
diuæ

diuæ virginis Marię mirę latitudinis, cũm ſuprà centum ſint domus ædificatę, mirę & eiuſdem ſtructurę, partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur.

Etiam ſupra fluuium Ararium ſeu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impenſa ſtructi ſunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium ꝙ Nitocris Aſſyriorum regina (quæ multis regnis poſt Semyramidem floruit) Euphratem fluuium (qui mediam Babyloniam rectus præterfluebat) fecit tortuoſum, ſupraq́ pontem erexit trium ſtadiorum, difficillimum factu propter paludes quę vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas ad excipiendum fluminis impetum, eiecitq́ quicquid erat limi ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilę, quarum altitudo cẽtũ quinquaginta pedum preter fundamenta extabat. Latitudo, lx. pedes continebat. diſtabant inter ſe clxx. pedibus, fornicibus verò coniungebantur, quũ tamen fluuius ille ſit valde impetuoſus, & interdum pluuiarum abundãtia concitatus ripas longius ſubmoueat, & vbi anguſtior eſt, ibidem ſit ferox & vorticoſus. hunc tamen poſtea, ſeu liuore maligno, ſeu alia cauſa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Caſſius.

Adrianus verò pontem ſui nominis adhuc extantem (vtpote qui pons ſancti angeli dicitur) ſuper Tyberim Romæ in vaticano fecit, & Athenis pontem Cepheſi fluminis alluuione deſolatum reſtituit. De pontibus vrbis Romæ, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum in ſuo opere de mirabilibus Romę. charta vij. & lvj. Blondus verò libro primo de Roma inſtaurata, dicit pontem fuiſſe Romę, qui triumphalis, eo qđ per illum triumphi agebantur: & etiam pons nobilium dictus fuit, ex quo nunq́ in illo ruricolæ trãſiuiſſent: & erat ꝓpe vbi eccleſia & hoſpitale Sanctiſpiritus in Saxia ſituatur.

Cęſar vno die pontem in Arari conſtituit, qđ Heluetij diebus viginti egerrime confecerant. Cęſar in ſuis commentarijs de bello Gallico lib. j. in principio.

Alium etiam ſupra rhenum mira celeritate, quem decẽ diebus abſoluit, vt ibidem habetur lib. iiij.

Carolus magnus pontem opus egregium quingentorum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

SEptuageſimaſecunda conſideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt ſunt domus, nõ importunè verſatur. Sciendum tamen eſt prius, ꝙ domus Græcum eſſe dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus qđ idem eſt. vnde diuus Hieronym⁹ in Pſal. interpretatione ait, In Paleſtina & Aegypto non habent in tectis culmina ſed domata, quę Romę, vel ſolaria, vel mœniana (hoc eſt exterius porrecta) vocant plana tecta, quæ tranſuerſis trabibus ſuſtentantur.

Et eſt domus vnius familiæ habitaculũ, ſicut vnius populi vrbs, ſecundũ Archid. poſt Iſidorum in ca. omnibus. xxiiij. q̃. j. Ad quod facit l. j. §. illo videlicet. C. ſi quacũq́ præditus poteſtate &c. vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna conſanguinitas (vt domus Iacob) l. cũm vnus. §. primo. iuncta gloſſ. ſuper verbo, domũ. ff. de alimen. & cibarijs legatis. Propriè autem ſecũdũm leges domũ noſtrã dicimus, vbi ſedes & tabulas, conſtitutionẽq́ rerũ noſtrarũ habemus. tex. eſt in l. in lege cenſoria. §. j. ff. de verbo. & rerũ ſig. de quibus plene per Bart. in l. j. ff. ad Silleianũ. in prin. & ſecundũ Lucã de Pẽna in l. ij. C. de metatis & epidimeticis. lib. xij. & modernos in l. cũ acutiſſimi. C. de fideicõmiſ. Et quãdo ſimpliciter fit mẽtio de domo, capitur pro loco habitationis (& eſt edificiũ quod ex tecto parietibus & fundamento conſtat) ſecundũ Bar. in l. tutela. ff. de cap. dimi. & in d. l. j. ff. ad ſilleia. & ibi Bal. & de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipſius (licet aliquantulum videantur deriuata extra propoſitum pręter vltimũ, in quo domus excellentiores recenſentur, de quibus apud ſcribentes fit mentio) ſequentia inſerui.

Primum ergo erit, qđ primus ædificator in orbe fuit Caym qui primã ciuitatem cõdidit, & à filio ſuo Enoch, Enochiam appellauit. vt habetur Geneſ. iiij. & vj. diſ. cap. fin. eamq́ bitumine & aggere aliquãtiſper cinxit. Illuc quoque ſectatores ſuos malos omnes venire compulit, & non alijs cõmunicauit. Primi eñ homines nullo ſubſidio fulti duram agebant vitã. erant profecto nudi, nullo neq́ ediũ, neq́ ignis adiumento vſu, cibo in diem quæſito, cũ ignorarent agreſtes fructus in vſum futurum condere, & ſeruare ad egeſtatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent.

Experimento deinde edoctos & ſpeluncas aiunt quæſiſſe ad euitãdam frigoris vim, & fructus ſeruare cœpiſſe, vt dicit Dyodorus libro primo de antiquorũ geſtis. vnde etiam, vt dicit Philippus Bergomenſis libro j. ſui ſupplementi chronicarum, in princi. in verbo, Caym. Cũm aliquo poſt tempore homines nudi eſſent & inermes, nec cõtra homines, aut beſtias tuti, nec vlla receptacula contra frigus aut æſtus haberent, naturali quadam ſolertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quædam atq́ caſas ſibi fabricantes ex virgulis & arũdinibus conſtruxere: quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Dyodorus ait libro ij. Priſci Aegyptij domos ex arũdinibus cõficiebant. Cuius rei veſtigia penes Aegypti paſtores permãſere huc vſq́ nulla alia niſi ex thalamis facta habitacula ꝓbent. Nemo ambigit Iahelem primò artẽ faciendi tentoria inueniſſe, & tuguria, ex quo ipſe fuit pater habitantiũ in tentorijs & paſtorũ. Gẽ. iiij. Non certè curabant domos prętioſas, aut excelſas ſumptu aliquo facere, imo Mathuſalẽ, de quo Gẽ. v. Quingẽtos annos habens dño dicenti. ædifica domũ ſi vis, qm̃ adhuc trecentis annis viues. Reſpõdit. Propter tantillũ temporis nõ ędificabo domũ, & ſub arboribus, & ſupra vepres dormiuit vt prius cõſueuerat. Adeò ꝙ natio Aegyptiorũ eodẽ Dyodoro. li. ij. teſte, domos noſtras diuerſoria appellat tanq́ breui tẽpore à nobis inhabitandas. defunctorũ verò ſepulchra ſempiternas domos, qm̃ apud inferos infinitũ ſit tẽpus vocat: vnde domus ædificãdę curã contẽnunt, circa ſepulchrorũ magnificẽtiã (vt ĩ. patebit in cõſideratiõe de pyramidibus) in quibus ſunt longius manſuri ſummum ſtudium, operamq́ impendũt, vnde dicit Ouidius.

Nondum pręcipites cingebant oppida foſſæ:

Et Boëtius de conſolatione lib. j.

Et ſomnos dabat tunc altiſſima pinus.

Quaſi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domũculis habitabat, expectando paradiſi grandem ciuitatem. ſecundũ Apoſtolũ & Grego. lib. viij. moraliũ. ca. ſi. Et Didimus Bragmanarum didaſcolus, ideſt philoſophorum Indiæ præceptor, ſiue rex, mores eorum quo ad hoc narrans ad Alexandrum ita ſcripſit. In conſtruendis domibus igne ſaxa non voluimus, nec admixtione

pulueris cementa componimus:sed in telluris speluncis,
montiumq; latebris habitamus:nullos ibi ventorum fre-
mitus,nullius turbinis tempestatem formidamus. Nam
tutius nos defendit ab ymbre spelunca quã tegula. Cuius
speluncæ geminus nobis est vsus. Mansionis dum viui-
mus,& sepulturæ dum morimur. Et sic(vt vidi)aliqui vi
les & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium &
rupium Sabaudiæ habitantes.

Plura & alia huiusmodi latibula iuxta vrbem(quam
Orengiam vocant)ab ea parte qua fit iter Auenionem
supersunt. Etiam talia habitacula licet ruinosa,non procul
ab vrbe Caturcensi ostenduntur,vt refert Guillelmus Be-
nedicti in sua repetitione cap.raynutius.in verbo,domũ.
numero vj.de testamentis.extra. Et ibi ponit qui primò
ædificauerint in Aegypto,in Græcia,& in Gallia.& Po-
lydorus de inuentoribus rerum,libro tertio.c.viij.scribit,
qui primũ luteas aut lateritias domos ædificauerint,vel ea
rum structuras & tegulas,& lapidicinas inuenerint. Do-
mus verò si meridiem spectantes fiant, vtiliores sanè.
Nam per brumã solem hybernum excipiunt,& æstate in-
clinato sole semper ex aliqua parte vmbra opacantur.
Itaq; altissimę fiãt,vt totũ diẽ Hyberno sole calescant. Si
verò ad arctum vergunt,humiliores esse oportet,ne à fri-
gidis ventis apertius petantur,hæc Socrates apud Xeno-
phontem commen.iij.vt refert Volaterranus libro vige-
simoseptimo commentariorum in philologia,cap,de do
mo & eius partibus,

Secundũ verò attenditur circa vanitatem ędificiorum,
quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuosæ,
aut sine necessitate,de qua sanctus Bernardus in epistola
sua de regimine domus seu cura rei familiaris ad dominũ
Raymũdum de castro sancti Ambrosij. Si vis(inquit)ędi
ficare domum,inducat te necessitas,non voluptas.cupidi
tas ædificandi ædificando nõ tollitur,sed augetur. Nimia
& inordinata ædificandi auiditas,parit & expectat ædifi-
ciorum venditionem. Turris enim completa,& archa eua
cuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc di
cto textus in capitu,pulchra,ibi, hoc est decorum non su-
perfluas ædificationes aggredi,nec prætermittere necessa
rias,lxxxvj.di. Sunt quippe nõnulli,qui in ætatis laborio
sæ initio quæstu omisso & agricultura,in eorum vita deli
tiarum sumunt auspitia,decorem domus excogitant,eam
tandem laboriosè constructam vacuam habitare cogun-
tur. Non aduertẽtes quod scribitur Prouerb.xxiiij. Præpa
ra foris opus tuum,exerce diligenter agrum tuum,& po-
stea ædifices domum tuam.hæc Lucas de Pẽna in l.ij.col.
iij.C.de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum.lib.xj.

Tertium ex quo ædificia,& domus multis periculis
sunt subiecta,puta incendio vel ruinæ,vt ait textus in lege
cũm hi.§.fi.de transactio.ff.verum non est aliquod tam
firmum ædificium (quod sic dici putatur quod prius ad
edendum factum fuerit) vt fluminis,vel maris, vel tem-
pestatis,vel ruinæ,incendij vel terremotus vim sustinere
possit.l.fluminum.§.seruius.vbi textus formalis.ff.de dã-
no infecto.vel sicut pluuijs ędificia collabuntur:vt est tex.
in lege ij.C.de conditis in publicis horreis,libro x.ita & si
ab eis habitatio humana subtrahitur.vt enim ait Cassio-
do.iiij.variarum epistola.xxx. Cito vetustatis decoctione
resoluitur,quod hominum præsentia non tenetur:& sic fa
cilis est ædificiorum ruina incolarum subtracta custodia,
ob quod plures relinquunt domos reparandas, maximè
qñ sunt impares sumptui.l.sed an vltro.§.is autem.ff.de
nego.gestis.de quibus ædificiorum sumptibus habetur in
l.inter quos.§.fi.cum.l.seq.ff.de damno infecto.

Quartum ornãda est dignitas domo,non ex domo to
ta quærenda,nec domo dominus,sed domus domino ho
nestanda est,& vti in cunctis habenda ratio,non sua solũ,
sed etiam aliorum,inquit Tullius.j.de Officijs. Hinc Sene
ca in lib.de quatuor virtutibus. Si continentiæ (inquit)
studes,habita non amœnè,sed salubriter. Nec dominũ ve
lis esse notum à domo,sed domũ à domino. Nam in do-
mo clari hominis,in qua hospites multi recipiendi,& ad-
mittẽda hominũ cuiuscunq; generis multitudo, adhiben
da cura laxitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino de
decori fit,si scilicet in ea solitudo,maximè si ab alio domi
no solita est frequentari:vnde abstinendum est ab his.

Quintum est,expedit & honestum est vnicuiq; domũ
habere vnam,conuenienter pulchrã,secundũ statum suũ.
Quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ci
uitatis cedit,qui(vt vis patitur) est conseruãdus,vt in l.in
his.in fi.C.de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum.
libro xj.& l.prætor ait.§.hoc interdictum prohibitoriũ.
ff.de noui oper.nuncia.& l.fi.ff.ne quid in loco publico
fiat.& l.ij.& l.si quis.C.de ædificijs priuatis. Nam tantus
est ædificãdi fauor,ꝙ permittens vicino vel alteri domũ
facere,vel aliud ædificium construere,censetur seruitutem
omnem quam in solo habebat,remittere.l.si stillicidij.ff.
quẽadmodum seruitus amit. Et quod plus est,talis permis
sio non pręcaria ad voluntatem permittentis reuocanda,
sed perpetua iudicatur,si aliud expresse non fuerit cautum
in ea.l.si præcario.§.fi.ff.cõmunia prædiorum. Ea ratio-
ne,ne destruendo ędificium vrbs deformetur,& status pu
blicus decoloretur:vt consuluit Angel.consilio j. Hinc est
ꝙ non potest quis vendere colũnas aut trabes domus suæ
vbi corrueret domus.l.senatus.ff.de contrahenda emptio
ne. Nec valet legatum earum,sed debetur æstimatio.l.cæ-
tera.§.& quid si quis.ff.de legatis.j. Nec domus legari pos
set vt destruatur,vt dici. Martianus in l.filiusfamilias.§.
ædes.ff.de legatis.j.

Sextũ erit ad eliciendũ ex prędictis duo singularia. Pri
mũ est ꝙ non põt quis de bonis & rebus suis disponere,
quarũ est dñs & possessor.dicta l.senatus.& l.cætera.con
tra l.nemo.C.de Iudæis.& l.in re mandata.C.mãdati. Se
cundũ verò est quod quis ꝓ sua re seu materia alieno ædi-
ficio posita & iũcta,licet dominus existat agere non põt
seu eã vẽdicare,vt de ędificio tollatur & sibi restituatur:si-
ue sint fustes,siue lapides,aut alia quæcũq; materia ad ędi
ficandũ apta.textus est in §.cũ in suo solo.institu.de rerũ
diuisiõe.& hoc ne ædificia rescindi necesse sit,vt ibi dicit
tex.& sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea ne ruina dã
nificet vicinos aut trãseuntes per vicos,& cogi põt domi-
nus ruinę scilicet vicinãdę,de dãno infecto cauere,vt ff.de
dãno infecto.per totũ. Et cæteros de dãno suæ personę,ne
ruina offendãtur, Et quod plus est,hoc fieri põt ad syndici
ciuitatis seu villæ requestam. Cuius etiam interest securè
per vicos,& itinera commeari.l.j.§.summa cum vtilitate.
ff.de his qui deiecerunt vel effuderunt. Et est textus opti-
mus in l.ad curatoris.ff.de dãno infecto.vbi dicit. Ad cu-
ratoris reipublicæ officium spectat,vt dirutæ domus à do
mino extruantur,imo dicit textus in lege singularum vr-
bium.C.de ædificijs priuatis.& in l.præses prouinciæ in-
spectis.ff.de officio præsidis.ꝙ propter decorem ciuitatis
potest rector curiales cogere de nouo ædificare,non curia
les verò tantũ ad reædificationem antiquarum non taliter
destructarum

destructarum artantur. Et quomodo possit cogere priua=
tos, vide Lucam de Penna in l.ij.col.ij. C.de metatis.lib.
xij.& amplè per Guillelmũ Benedicti in sua repetitio.ca.
raynutius.in verbo, domum.numero xiiij.& xv.extra de
testamentis.

Septimũ, licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt
suprà dictũ est) de nouo ædificare domũ, tamen antiquas
reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem repara
tionem tenetur.l.singularum vrbiũ.supra allegata. Adeò
q̧ si domus sit duorum potest cõdominus insolidum con=
ueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quo
modo potest cogi socius ad reparandũ, vide per dictos do
ctores in præallegatis locis, vbi etiam ipse Guil. Benedicti
sicut laudat & magnificat nouam æditionem & reparatio
nem domorũ & ædificiorũ (quã dicit esse pium opus) ita
per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi po=
nat casus in quibus possunt confiscari aut destrui. de quo
etiam aliquid per Lucam de Penna in l.vnica. C.si curia=
lis relicta ciuitate &c.libro decimo.

Octauum est, q̧ vnicuiq; necessaria est vna domus cõ
decens & honesta in sui tutissimum refugium atq; recepta
culum. verba sunt.l.pleriq;.ff.de in ius vocando. vnde Ec
clesiastici xxix. Initium vitæ hominis, aqua, & panis, &
vestimentum, & domus protegens turpitudinem, & quã
domum nemo intrare possit contra suã voluntatem, sub
pœna iniuriarum.§.sed & lex Cornelia.instit.de iniurijs.
Cùm non liceat pompam rei familiaris pandi seu detegi,
tex.l.ij.§.j.in fi.C.quando & quibus quarta pars debetur
&c.lib.x. Adeo q̧ domũ alienam nemini licitum est auto
ritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas fur
to subtractas, vt est textus in §.conceptum.versic.sed hæ
actiones.institu.de obligatio.quæ ex delicto nascuntur.
Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto,
secundũ Ioan.fabri.ibi. Vel esset talis res, quę animo seip=
sam perdidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia.l.requi
rendi.vbi Cyn.& Bald.C.de seruis fugitiuis. dũmodo fiat
autoritate iudicis, ne sit causa maioris tumultus si aliter fie
ret, regula iuris in l.nõ est singulis.ff.de re.iur. Aut fieret in
quisitio ad vtilitatẽ publicã secundũ Bar.in dicta l.pleriq;.
Et sicut posset quis vnam domum habere, ita etiam duas
vel plures secundũ facultatem familiæ, statum & conditio
nem: imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alte=
ram videlicet in rure ob agriculturam vel pestem dum in
vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia Beati qui habi=
tant vrbes, Miseri castra sequuntur, maximè tempore bel=
li: de quo Virgilius in Buccolicis.

Mantua ve miseræ nimium vicina Cremonæ.

His prætactis, vt proposito inseruiamus, scribitur iij.
Regum vij.cap. Salomonem fecisse sibi regiam candenti
pauimento, triplici intus materia, cedro, argento, & auro.
Quod opus absoluit tredecim annorum spatio.

Domus etiam Cyri Medorum regis fuit excellentissi=
ma, quã fabricauit Mennon illigatis auro lapidibus.

Virgilius libro septimo scribit domũ latini regis cen=
tum columnis fuisse, sublimem, & Gedrinis auorum si=
mulachris ornatam.

P. Clodius quem Milo occidit, domum habuit sester=
tijs cxlvij.milibus emptam.

M. Lepido viro consulari, & Q. Catuli collegæ fuit
olim domus omniũ in vrbe pulcherrima: quę tamen intra
annos xxxv. centesimum locum non obtinuit.

Cicero non minoris quinquaginta millibus aureis ha
bitauit. Quam pecuniam furto & rapina comparatam scri
psit Salustius in sua contra eum inuectiua.

In M. Scauri villæ incendio, bis millies sestertiũ absum=
ptum legitur.

Babylonijs laudi datum est (teste Celio libro antiqua=
rum lectionum v.cap.xij.) quòd in ædibus contignatio=
num quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Roma=
nos ex assertione dixit maximas domos maximis impo=
suisse domibus. Dionysius tamen in panegyricorum ra=
tione tecta apud Babylonem ab Herodoto memorari scri
bit contignationum quinque aut sex (vt est Lugduni.)

Legi etiam qd' Thebæ ægyptiaca, de qua suprà: do=
mos priuatas vsq; ad quartam & quintam contignatio=
nem habuit extructas.

Martialis in secũdo suo epygrammate laudat domitia
num, q̧ ex vna Neronis domo plura ædificia publica in
solatium populi construxerat, & ibi Nicolaus Perottus di
cit q̧ Nero incenderat vrbem, vt vnam domum ædifica=
ret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, Veios migrate quirites:
Si non & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit. Vidimus vrbem nostrã
claudi duabus domibus, Caij & Neronis principum. Tra
dunt hanc domum Neronis à palatio ad æsquilias vsque
protensam fuisse. In vestibulo eius Colossus erat erectus,
tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet. ad
stagnum maris instar, circũseptum ædificijs ad vrbis simi
litudinem, præterea aruis, vinetis, pascuis, syluis ornata,
cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reli
qua pars auro picta erat: gemmisq;, & vnionum conchis
distincta. Cœnationes ęburneis tabulis laqueatæ versatili
bus, vt flores & vnguenta desuper spargerentur. Præci=
pua cœnationum rotunda die noctuq; instar mundi cir=
cunagebatur, balneæ maribus & albulis aquis fluebant:
verum illa domus tanto sumptu tantoq; rerum omnium
apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam octo
quingenties sestertium, idest duodecies centena, & quin=
quaginta milia aureorum nostrorum attribuerit. Habe=
bat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in
solarijs lapidem quendã sphengitem, quo perpetuus dies
illucebat. Cùm eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius)
se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domũ
multum extollit Textor in sua officina centum alia ope=
ra & ædificiosa sumptuosa & magnifica: & etiam Budęus
in tractatu de Asse, libro tertio.

Hanc luxuriam notat Martialis in dicto suo secundo
epygrammate in laudem Domitiani. Mos enim veterum
fuit in laudatione viuentium principum defunctos iam
principes damnare, quo viui admonerentur, nullum lo=
cum, nullum esse tempus, quo defunctorum principum
manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus con
quiescerent: sicq; à vitijs retraherentur. Meritò præterea
laudari videntur viuentes principes, si pariter mortui re=
prehendantur. Nam cùm de malo principe posteri ta=
cent, manifestum est timeri pręsentem, qd' eadem faciat.
Ad hæc damnare priores, nihil aliud quã hortari præsen
tem vt corruptos longa consuetudine ac deprauatos mo
res reformet & corrigat. Postremò (vt inquit Plinius)
nihil non parum gratè sine comparatione laudatur: hæc
Perottus vbi suprà.

Budęus in tractatu de Asse lib.iij. ponit excellentiã &
magnificentiã domorũ, seu ædium Romanarũ vbi laudat

domũ Lepidi, Crassi, & Ciceronis: & ibi memoratur de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem: vnde tanta bona acqusiuisset nisi ex rapina. ꝑpterea & his temporibus multi thesaurarij, seu quæstores ærarij Franciȩ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorũ facultates antiquas & acquisitas, necnon ad eorũ salaria fuit æstimatum quãtum pecuniarum ex ærario regio ex rapina seu potius mala inuersione subtrahere potuerint, & super his tantũ, aut plus, aut minus ex æquo & bono cõmissariorũ in pœnam seu emẽdam, aut verius restitutionem exactũ fuit. Et ex dictis Budæi in loco anteȩ citato, cõstat Ciceronem multa ex literatura acquisijsse, verum multo maiora acquisiuit quõdam Nicolaus Rolim Cancellarius Burgũdiæ ciuis noster, qui multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burgundia, vt Diuione, Cabilone, Castillone, Belnæ, & Heduæ, q̃ꝫ in Flandria. Et suis posteris xxv. villas in quibus erant castra amplissima & superba. cum xxv. mille libris turoñ. de redditu annuo reliquerit, quȩ omnia ex industria literatura, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundiæ, sub quibus Cancellarius extitit. Et (vt fertur) cũ semel coram duce ab ȩmulis taxaretur de huiusmodi excessiuis acquisitionibus, & amplissimis possessionibus, rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina & furto acquisijsse se purgauerit, sed omnia, scio principe, & ex eius voluntate & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone fuisse, qui tanta ex literatura acquisierit.

Non omnino disconueniret hic inserere excellentiam domorũ aquaticarũ, quæ naues dicũtur. sed quia Budȩus amplè ponit in dicto tracta. de Asse. lib. v, excellentiam & magnitudinem aliquarum nauiũ, vbi laudat nauem Philadelphi, Pholemæi, Philopatoris, & naues duas à Demetrio Antigoni factas, etiã nauem frumentariam Hieronis, Inter tamen omnes naues quæ vnq̃ꝫ fuerunt nec erunt, laudanda est illa quȩ dicitur Archa Noë, cuius lõgitudo fuit trecentorũ cubitorum, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo, vt scribitur Gene. vj. & de eius excellentia etiã meminit Laziardus in suis epitomatibus vniuersalis hystoriæ c. xj. vbi dicit quomodo fabricatam fuisse tradant catholici doctores. His diebus facta est mirabilis & excellentissima nauis per regem nostrum Frãciscum primũ, quæ fuit facta in Normãnia, constructione cuius maior pars siluarũ illius patriæ cȩsa est & exposita.

Sunt & aliæ tres domus, scilicet conscientiæ, familiæ, & sepulturæ, quas ponit Antonius Florẽtinus in sua summa, in tertia parte, titulo decimo. capi. primo. §. primo, secundo, & tertio. de domo sepulturæ, dixi suprà in secunda parte.

Idem etiam Antonius Florentinus in dicto capit. primo, in principio ponit aliam domum quæ est principalis & excellentior alijs, & est domus domini. de qua habetur Psalmo cxxj. Lȩtatus sum in his quȩ dicta sunt mihi: in domũ domini ibimus. Principalis enim quia domini est & quia ab ipso ædificata, & prȩparata, & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus. Est domus supernæ gloriæ, de qua ipse psalmista in alio psalmo, scilicet xxv. ait. Domine dilexi decorem domus tuæ, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. de hac dominus Iesus ait. Ioannis xiiij. In domo patris mei multȩ mansiones sunt. quia & si vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentiȩ præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur primæ ad Corinthios xv. stella differt à stella in claritate. Cuius nobilitatẽ & magnificẽtiã Baruch admirãs, ait, O Israël, q̃ꝫ magna est domus dei, & ingẽs locus possessionis eius: magnus, & nõ habens finem, excelsus & immensus. Magna est domus gloriæ supernæ & locus possessionis eius, Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona. psal. xxxv. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. s. habitãtes in ea. Magnus lõgitudine perpetuitatis, quia nõ habens consummationẽ. i. finem. psalmo lxxxiij. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Lucæ primo. Regnabit scilicet Christus in domo Iacob in æternum. scilicet in ecclesia triumphante. Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia excelsus. Apostolus ij. ad Corinth. v. Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam æternam in cœlis, in qua sunt omnes in maxima dignitate & potestate. hæc ille.

Plutarchus in septem sapientũ symposio (teste Celio lib. antiquarum lectionum vj. c. xxv.) hos scripsit sermones. Quænam maximè felix domus foret. In eo velut in symbolum, quisq; quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon, Optimam sibi domum videri pronũciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias eam censuit optimam, in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est ex lege. Thales verò, vbi otio pingui domino ꝓfrui licet. Cleobulus, si plures multo sint, qui dominum ament, quàm qui reformident. Pittacus eam prȩtulit, quæ tum necessarijs, tum redundantibus superflueret. Chilon administrationi regiæ domum oportere esse similem statuit. Nam Lycurgum ferunt, cũ submonuisset quispiam, Domocratiam induceret, intulisse hanc prius in domo ipse constitueret.

Septuagesimatertia consideratio ad laudem & excellẽtiam quorundam bibliothecarum fit. Imprimis Gordianus imperator (cũm eruditus vir esset) bibliothecam maximam extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyramnion grãmaticus (qui floruit ætate magni Pompeij) super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit Pergamenas bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur Ptholemæum secundum Aegypti regem bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarum nominatissimam construxisse, quæ vsq; ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum perdurauit, teste Philippo Bergomate in suo supplemento chronicarum libro septimo. Et idem libro decimoquarto extollit bibliothecam Ioannis Galeatij vicecomitis ducis Mediolaneñ. quam Papiȩ condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus in suo tractatu de asse libro secundo, multum laudat post Plutharcum bibliothecam Luculli.

Ludouicus duodecimus rex Frãciæ Blesis oppido suȩ natiuitatis pulcherrimam cõstruxit, & ibi magnam librorum (præcipuè in hystorijs) copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos alias fuit excellens & nominatissima, hodiȩ Parisius duæ extant mirum immodum libris refertæ, prȩcipuè in Thologia: quarum vna in collegio regio, quod dicunt Nauarræ, altera verò in monasterio sancti Victoris collocatur.

Alphonsus Aragonũ & Siciliȩ rex laudatus est, q̃ bibliothecã in omni facultate, & omni lingua permaximã & ornatissimam sibi acquisiuerat, & iã quinquagenarius preceptor se submiserit, ne loquendi vsu careret.

Adrianus

Adrianus Romanorum imperator, Romanis & etiam Atheniensibus, bibliothecam permagnificam atq; insignẽ construxit.

Bibliothecę (teste Victruuio) spectare debent ad oriẽtem, tum quia vsus matutinum postulat lumen, tum quia in his libri ac tabulæ non putrescunt. Etenim quæcunque ad meridiem & occidentem spectant, tineis & humore libros vitiant, atq; membranas: quoniam venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, fundentesq; humidos spiritus pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures reges Alexandriæ & Pergami, & plures Romani, vide Plinium libro trigesimoquinto, capitulo secundo. & Blondum libro octauo de Roma triumphante. & de laude Bibliothecarum etiam scripsit Franciscus Patritius in libro de institutione reipublicę, libro octauo. titulo decimoquinto. eas commendãs à comparatiõe. sic enim ait. Et si certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphãtes quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoq; victu alerentur, quantò magis efferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus rempublicam adiuuant, & scriptis suis ea omnia memoriæ commendant, quæ posteris seculis profutura sint. Porrò ex antiquis bibliopolis vnicus ferè Triphon celebratur. Hinc Martialis libro quarto. Non habeo, sed habet bibliopola Triphon. Strabo libro decimotertio Geographiæ scribit Aristotelem omnium primum bibliothecam instituisse. & Plinius libro trigesimoquinto testatur Asinium Pollionem primum Romæ bibliothecam fecisse, vt refert Polido. de inuentoribus rerum, libro secundo. capitu. septimo. vbi etiam ponit, qui primo libros ædiderint, & quòd olim in vrbe Roma fuerint bibliothecæ, numero xxviij. Scribitur in opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, in secũdo libro & in tertio, quę nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponũtur volumina librorum. Idcirco definitionem libri addo, quæ est talis secundùm Lucam de Penna in rubri. de nauiculariis seu naucleriis, libro vndecimo. qui dicit. Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confusorium, corona prudentum, dyadema sapientum, honorificentia doctorum, clarificentia rectorũ, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præsidentis, vas plenum sapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusq; festinat, rogatus respõdẽs, fideliter obediens, contra fortunas lictor, atque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquę viuæ, paradisus absq; ruina, ædificans te gnarum si repperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si graues eum nimium, archana reuelans, & obscura clarificans. Nec est inconueniens scire quæ volumina sint excellentiora, an antiqua, an noua: & licet nonnunquam nouitas malè negligat, quod bene statuit vetustatis autoritas veneranda: secũda quæstione sexta. capitulo, anteriorum. versiculo, illud, & in authen, vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ &c. in principio. collatio. quinta. Tñ dicit Speculator in suo procemio, quòd volumine suo nouo cedãt volumina antiquorum. iuxta illud. Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarum dominus est. primi Regum, secundo capitulo. vnde dicit imperator. Vetustatẽ renouamus, vt in authen. de administratoribus. circa principium. collatione septima. quibus licet reuerẽtia debeatur, vt in capitulo, priscis. in principio. lv. distinctio. & ff. de iure immunitatis. lege semper. & capitu. quanto. extra de transactio. & ix. quæstione iij. capitu. conquestus. & vigesimaquinta quęstione prima. capitu. contra. tamẽ fides eis in pluribus non habetur. Nam secundùm varietatem temporum iura variantur humana, vt in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. capitu. recurrat. versicu. his ita. xxxij. quæstione, tertia. sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur, & laxantur canonica præcepta, vt capitu. etsi illa. prima quæstione septima. & quod paulatim labitur, cõuenit renouari, vt in authen. de quæstore. circa principium. collatio. sexta. & nihil penè in semetipso manet, sed currit natura multas euoluens mutationes, quas neque pręuidere facilè est, neque prædicere, vt in authen. vt omnes obediãt iudicibus prouinciarum. §. si verò. versiculo. si verò arripiat. collatio. v. & nihil est quod mutabilitatem non sentiat, vt in authen. de non alienan. aut permutan. §. nos igitur. aliàs in §. vbi autem lex. collatio. secunda. & lxxxix. distinctio. capitu. ad hoc. & de cõsecratio. distinctio. quinta. capitu. ne tales. prope finem. sed & semper opere vocãte consonæ causis leges ponuntur, cùm semper inopinabiles emergant, quas antiquitas non agnouit, vt in authen. vt defuncti seu funera eorum nõ iniurientur. in principio. collatio. v. nec erubescat antiquitas si quid melius horum quæ ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt in authen. de nuptiis. §. maioris. collatio. quarta. & argumẽto. xcvj. distinctio. capitu. esto. in fine. Nam paulatim hoc per eruditionem ad melius accedunt, vt in authen. de monachis. §. finali. versicu. oportet. collatio. prima. & omne artificium per exercitium suscepit incrementum. l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legatis, tertio. & lege, milites. ij. C. de re militari. libro duodecimo. sed & antiquorum quidam vino inebriati sunt. c. vino. trigesimaseptima distinctio. quia nõ plenam notitiam scripturarum habuerunt, vt extra de sacra vnctio. capitulo primo. §. finali. ita dicit Specu. in dicto suo procemio. colũ. ix. versiculo, huic ergo claritatis speculo. Antiquitati tamen in multis defertur, & præfertur iuuentuti. de quibus suprà in parte præcedente, in consideratione xvij.

SEptuagesimaquarta consideratio de excellentia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tã altæ in Aegypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit: qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementa. Vnã ex iis quæ ex Arabicis lapidicinis constabat à trecentis sexaginta hominum millibus annorum viginti spatio cõstructam prodiderunt, & in raphanos, allium, & cepas, quibus operarij vescerentur, mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuisse, quàm regum Aegypti in erogandis pecuniis stultam ostentationem, siue ne pecuniam successoribus relinquendo insidiandi sibi causam præberent, seu ne plebs esset ociosa, aut ad vsum sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat cẽtum quadraginta tres pedum, altitudo sexagintaduo. Tres alię fuerunt septuagintaocto annis, & mensibus quatuor factæ. Omnium amplissima cõtinebat octo soli iugera, quatuor

angulorum paribus interuallis per dccc.lxxxiij.pedes.Sin
gulorum laterum altitudo pedes vigintiquinque.Secun-
dę singula interualla per quatuor angulos pares.dccxxx-
vij.pedes comprehēdebant.Tertia erat minor prædictis,
sed multò spectatior,Aethiopicis consurgens lapidibus,
trecentis sexaginta tribus pedibus inter angulos.Omniū
minimam fecit Rhodope meretricula Aesopi fabulatoris
conserua,diuitijs illis quas meretricio quęstu sibi compa-
rauerat.Scribit Herodotus in Euterpe Cleopem Aegypti
regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidibus,cuius lō
gitudo erat quinque stadiorum,latitudo decem passuum,
altitudo octo passuum,in qua decem annos fuisse cōsum-
ptos memorat.Fecit & aliam viginti annis absolutam,in
qua tantum profudit pecuniæ,vt nimio sumptu attritus
filiam (quam habebat formosissimam) coactus sit pro-
stituere.Ea est in qua clxxx.talēta in cepis & raphanis ero
gata prædiximus,quibus artifices vtebantur in extruen-
da earū vna.Quo argumento coniectare est,quanta quęq;
prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa,& ista magnifi-
centissima omnium pyramidum fuit.Inter prædictas tres
duæ inter septem orbis spectacula numerantur,de quibus
miraculis meminit F.Patritius in suo libro primo,de in-
stitutione reipublicæ,titulo ix.& Celius antiquarum le-
ctionum libro xij.c.xxxviij.Pyramides autem sunt stru-
cturæ & moles lapideæ maximę,ita constructæ,vt elato
in acutum tendant,qualis in hac ciuitate Hedua extat alti
tudinis xxx.cubitorum.

Subsequenti ordine de obeliscis tractādum est,qui vo-
cantur structuræ minores Pyramidibus deorsum versum
specie quadrata,in angustum verticem desinentes & pau-
latim gracilescentes. Aegypti reges quatuor fecerunt obe
liscos cccclxxx.cubitorū longitudine.Ramises res Aegy-
pti (cuius ætate captum est Ilium) obeliscum fecit,qua-
draginta cubitorum,& alium longitudine vndecenis pe-
dibus, per latera cubitis quatuor,quem fecisse dicitur vi-
ginti hominum millia.Cuius operis admiratione factum
est,vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyses rex
ventūq; esset incēdio ad crepidines obelisci,extingui ignē
iuberet molis reuerentia.Obeliscū posuit Phius xlviij.cu
bitorum.Ptholemæus vnum Alexandriæ lxxx.cubito-
rum.Fuerunt plures alij,quos volens omitto.de quibus
Plinius libro xxxvj.c.ix.x.& xj.& Blōdus de Roma in-
staurata libro primo.vbi etiam scribit formam & figurā.
Qui verò primum Obeliscos fecerint,vide Polidorū de
inuentoribus rerum,libro iij.c,xj.

De Labyrinthis etiam loquamur.Nam scribit F.Pa-
tritius in libro j.de institutis reipublicæ,titu.ix.Dedalum
architecturæ inuentorem secundùm aliquos,qui in Creta
regnante Minoe Labyrinthum miro girorum ordine ędi
ficauit,ad eius similitudinem,quem diu ante Miris,à non-
nullis Miro appellatus,Aegyptiorū rex pro sepulchro si
bi opulentissimo construxit,quod etiam Labyrinthi no-
mine nūcupauit.Cuiusquidā aditus ingredientibus facilis
erat,exitus autem perdifficilis viarum perplexitate,nisi be
neficio ducis itineris peritissimi,Virgi.libro vj.

Hic labor ille domus,& inextricabilis error.

Plinius libro xxxvj.c.xiij.dicit quatuor fuisse Laby-
rinthos,secundū Aegyptium,tertium in Lemno,& quar
tum in Italia.de quibus Textor amplè scribit in sua offici
na.c.inter alia opera &c.De primis Labyrinthorum Py-
ramidumq; autoribus, & quæ esset eas construendi cau-
sa,scribit Polidorus de inuentoribus rerum,libro iij.c.x.

Septuagesimaquinta cōsideratio de sepulchris subne-
ctitur,quæ ad gloriam mortuorum orta sunt (vt qui
iam defecerant,viuere viderentur.) Nā legitur q; Arthe-
misia regina Cariæ Mausolo marito mortuo sepulchrum
erexit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo
attollebatur xxv. cubitis. Cingebatur columnis xxxvj.
patebat ab austro & septentrione lxiij.pedes.toto circuitu
continebat pedes ccccxj.Ipsum ab occidente celauit Sco-
pas,à septentrione Bryax,à meridie Tymothæus,ab oc-
casu Leocares.Regina opere nondum absoluto concessit
fatis.Artifices tamen non recesserunt nisi eo consumma-
to.Ab hoc sepulchro omnia regum & imperatorum mo
numenta,quæ pręciosa sunt,vocantur mausolea.de hoc
Propertius libro iij.

Nec mausolei diues fortuna sepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis libro primo.

Aëre nec vacuo pendentia Mausolea,
Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

Semiramidem orientis reginam,& mulierum omniū
longè celeberrimam,quamq; cum Cyro præcipuè admi-
ratus Alexander fertur,quod in illis & magnitudo animi
& rerum claritas plurima emicuisset.legimus,cùm sibi iā
magno natu monumentum in quo perfuncta humanis re
conderetur,strueret,inscriptionem eiusmodi exculpendā
curasse.Quicunq; ex regibus pecuniæ inopiam senserit,
conditorio recluso sumat inde,quicquid visum fuerit.Id
cū perlegisset Darius,vt qui auri foret auidior,sepulchrū
iussit recludi:sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam.
in eas autem incidit literas.Ni malus vir fores & pecunia
insatiabilis,non vtique mortuorum loculos moueres.hęc
Cælius libro antiquarum lectionū xij.c.xxxvij.Et Phi-
lippus Bergomeñ.post Plutarchum,libro tertio sui sup-
plementi chronicarum.De sepulchro Augustorum &
alijs memorandis sepulchris quæ Romæ visuntur,vide in
Opusculo de vrbis Romæ mirabilibus,libro secundo &
tertio.dicit tamen idem Celius libro nono suarum anti-
quarū lectionum, c.xliiij.quod propter sepulchrorū quę
in Ceramico visebantur sancitum lege fuit, ne quis sepul
chrum faceret operosius,quem quod decem homines ef-
fecerint triduo.neve hermas liceret imponi,nec de mortui
laude ni in publicis sepulturis,nec per alium quàm per eū
qui publicè ad eam rem constitutus foret,dici licebat.Sed
post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum mo-
re Romanorum,vt ibi declarat de multis quæ fuerūt mul
tum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti Sepulchri, cùm
prophętizatū fuerit illud esse gloriosum.vt habetur Esaię
decimo.&,vt dicit Bartholomæus de Saligniaco in suo
itinerario terræ sanctæ,in capite sexto septimi tomi.di-
stat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi:de-
scenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem paui-
menti ecclesiæ spatio pedum viginti nouem,quod resultat
ex decē & octo gradibus,& à principio pauimenti vsque
ad sepulchrū, spatium est pedum octoginta.Et est disposi
tio loci dominicæ sepulturæ talis.In media tēpli area stant
duę domunculę,siue criptæ.Sunt enim è rupe cauatę inte
rius & exterius parietibus marmore incrustatis,tecto rudi
iuxta naturam rupis exterius manentis.Hoc sepulchrum
est septem pedibus longum,octo palmis altum,à pauimē
to ex marmore candido atq; lucente.Huius sepulchri est
templum gloriosissimum,quod sicut singulari gloria est à
deo

deo clarificatũ, ita ſumptuoſiſſimè & pulcherrimè à prin-
cipibus Chriſtianis conſtructum, ornatum, atq; ditatum,
& plurimarum nationum fidei Chriſtianæ officijs ſanctis
diu noctuq; frequentatur. Eſt enim hoc templũ miræ alti-
tudinis & amplitudinis, plurima loca ſancta includens, &
ab vtriſq; lateribus multis ſacellis diſtinctum, innititur co
lumnis marmoreis ſeptuaginta tribus, ſingulis ſupra ba-
ſim triginta pedũ altitudine eleuatis, in teſtudine artificio
ſæ picturæ mira colorum varietate viſuntur. Porrò in te-
ſtudinis medio ſuper domini Ieſu glorioſum ſepulchrum
latè patet apertura rotunda miri (vt dicitur) effectus. Nã
alij perhibent rorido cœlo per hãc aperturam dulciſſimũ
manna ſuper Chriſti ſepulchrum ſæpe pluiſſe. Alij affir-
mant ignem cœleſtem miniſterio angelorum per hãc de-
ſcendere ſolitũ, à quo ſancti Sepulchri lampades fuerunt
accenſæ iuxta prophæticum. Cadet de cœlo ſuper vos glo
bus ignis, à quo illuminabimini. Verũ hęc actis tempori-
bus ob ſcelera pſeudo Chriſtianorum Piſanorum ad glo-
rioſum ſepulchrum perpetrata ceſſauere, vt in antiquis ge
ſtis cœnobij montis Syon, vetuſtis libris repertum eſt, vt
refert idẽ Bartholomæus loco prædicto, capite vij. Aper
turam hanc multi principes pro zelo ducti ſæpe clauſerũt
argenteis, vel aureis laminis, ſed altero die ſolito more pa
tuit remotis laminis angelico miniſterio, quoniã prophę-
tatum erat, vt dictum eſt. Et erit ſepulchrum eius glorio-
ſum. De pluribus alijs excellentijs huius ſancti Sepulchri
vide ibidem. Verùm in eodem libro, c. primo noni tomi,
idem Bartholomæus ponit de ſepulchro Ioſeph, de ſepul-
chro Zachariæ prophætæ, & de ſepulchro virginis Ma-
riæ, quod eſt inſtar (vt dicit) ſepulchri Chriſti, per omnia
factum, niſi quòd cripta ipſius ſepulchri duabus ianuis pa
tet vtrinq;, & eſt marmoreum, & ſummè venerabile ange
lis, Turchis, perfidis & Sarracenis: & ibi prope eſt ſepul-
chrum diuæ Annæ eius matris. Et in capitulo ſequenti fit
mentio de ſepulchro Ioſaphat regis Iuda, pulchra pyrami
de inſignito. Et in capit. quarto eiuſdem tomi dicit, quòd
ſepulchrum Lazari, à quo fuit à Chriſto ſuſcitatus eſt mar
moreis lapidibus coopertum, & perſimile ſepulchro San
cto & virginis glorioſæ. Et in hac ciuitate Hedua in eccle-
ſia ipſius diui Lazari poſt altare maius eſt etiam aliud ſe-
pulchrum ſancto Lazaro dicatum, ex marmore cõditum,
& ita elegãs vt nullum ſimile in noſtra Gallia reperiatur:
vbi reliquiæ ipſius à Gerardo epiſcopo Heduẽ. è Maſſi-
lia allatæ diu repoſitæ fuerunt.

Omitto plura alia ſepulchra magnificentiſſima, vt eſt
ſepulchrum diui Auguſtini ex candidiſſimo marmore mi
ra celebritate ſtructum Papiæ, in cœnobio fratrum Here-
mitarum, quod etiam aſpectum quendam pulcherrimum
prębet. Etiam ſepulchra regum Franciæ, quę in cœnobio
ſancti Dionyſij Franciæ prope Pariſium (vbi eſt cõmu-
nis ſepultura ipſorum regum) ſparſim mire cõdita ſunt.
Sed excellentiora ſunt in cœnobio Carthuſienſium propę
Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur.
Ita in ciuitate Bituricenſi, in Capella ducum Biturigum
vidi ſepulchrum ducis excellẽs & diues. Et in ciuitate Na-
netenſi, vbi duces Britonum ornatiſſimè ſepeliuntur. & in
oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacenſis, non
multum longè ab vrbe de Molinis, ſepulchra ducum Bor
boniorum laborioſè ſtructa cernuntur. De multis ſepul-
chris ſanctorum ponit Gregorius Turoneñ. in ſuo libro
in gloriam confeſſorum, vbi inter cætera ponit de ſepul-
chro Hilarionis ſenatoris Diuioñ. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fue-
rũt ſepulchris aut ſtatuis, ſcribit Textor in ſua officina, in
capitulo Bruta, aliaq; animalia &c. & in capitulo præce-
denti. vide de vario inhumandi ritu apud diuerſas gentes:
quod etiam vide in Polidoro de inuẽtoribus rerum, libro
tertio. capitulo decimo.

Aduerte tamen, quòd licet gloſſ. in lege quicunq;. in
verbo, libitinarius. ff. de inſtitu. actione. dicat, q; feretrum
eſt ſepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam
ponitur pro ſepulchro potentum, vt habetur ij. Regum
tertio. q; Dauid ſequebatur feretrum Abner.

SEptuageſima ſexta conſideratio erit, cùm circa domos
(vt communiter videmus) ſunt horti adiacẽtes, vt fa-
cit textus in lege prædijs. §. balneas. ff. de legatis. iij. circa
excellentiam & laudem hortorum verſatur. Pheacũ enim
regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tanta po-
morum varietate nobiles, vt præmaturis primis, noua
ſtatim renaſcerentur, quæ cùm magno ſtudio coleret Rex
eius loci, deus hortorum creditus eſt. Statius libro primo
Syluarum.

Quid bifera Alcinoi laudem pomaria, voſq;
Qui nunq; vacui prodiſtis in aëra rami.

Mantuanus.

Alcinoi ſyluas canit, & Pheacia poma.

Ouidius libro iij.

Proxima Pheacum felicibus obſita pomis,
Rura petunt. Iuuenalis Satyra v.
Illa iubebit
Poma dari, quorum ſolo paſcaris odore.
Qualia perpetuus Pheacum Autumnus habebat.

Propertius.

Nec mea Pheacas æquant pomaria ſyluas.

Epicurus, teſte Plinio libro xviij. c. iiij. primus omniũ
hortos Athenis inſtituit, cùm antea ruri tantum haberen
tur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magiſter
appellatur. Laertius refert Epicuri ſcholam fuiſſe in hor-
to. Propertius libro tertio.

Illic vel ſtudijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

De quo meminit Blondus libro viij. de Roma trium-
phante. Sed & penſiles Babylonis hortos pleriq; laudant,
& inter orbis ſpectacula admittũt, ſiue illos fecerit rex Cy
rus, ſiue Semiramis, vt refert Gelius lib: xij. c. xxxviij. in fi.

Lucanus hortos habuit cultiſſimos, ĩ qbus ſepult9 eſt.

Mecenas quoq; hortos habuit Romę pulcherrimos in
eſquilijs, ad quos propter amœnitatem loci plerunq; di-
uertebat Octauius.

Syria etiam fuit in hortis operoſiſſima, autore Plinio.
Inde quoq; eſt prouerbium Græcis. Multa Syrorũ olera.

In Italia, & pręcipuè in regno Neapolitano, ſunt hor-
ti excellentes.

Etiam aliàs vidi Papienſes multum inſudare in colen-
dis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pe
cunias colligebant.

Pariſienſes quoq; hortos habẽt fertiliſſimos, circa quo
rum cultum multum verſantur. vnde ex illis nõ modicos
redditus percipiunt.

Fuit excellentiſſimus hortus Molinis tempore Annæ
de Francia, filiæ regis Ludouici xj. Francorum regis, &
Ducissæ Borbonij.

Hortus verò Balſami eſt inter hortos excellẽtior, erat
enim in cacumine montis vbi interfectus eſt Saul, & in

nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis Cleopatra regina Aegypti fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum Balsami trãstulit in Babyloniam Aegypti, vbi præciosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigaturq; aqua fontis, in quo fama est virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cùm degeret in terra Aegypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam Balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo deus se vlciscitur de peccatoribus, vt quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Aegyptum post se traxit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Aegypto inter Helyopolim & Babylonem habens in longitudine duos iactus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ ferè albæ, hęc dicit Bartholemæus de Saligniaco in itinerario terrę sanctæ c. vj. decimi tomi, vbi refert ꝙ messis Balsami talis est. Decerpitur folium ex stipite contra solem, moxq; gutta lucida, & mire fragans scaturit ex ruptura, & hic Balsami pręciosissimus liquor vitreis vasis colligitur, minimè fluxurus nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem Iesu paruulus est nõ sufficiens irrigationi totius horti, quare Sarraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per Rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longè aliter tres euenit, donec missis canalibus aquam putei ducerent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur Balsami hortus. Non est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie sabbati vsq; ad auroram diei lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre.

Cæterum horti sine aqua non sunt commendabiles, nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione, aut pluuia carẽtes, nullos fructus cultoribus præstant, textus est in lege vsus aquæ. & ibi notat Lucas de Penna. C. de fundis rei priuatæ libro vndecimo. Vnde hortus sine aqua, & quercus folijs defluens comparantur Esa. c. primo ad finẽ. Ideo agri qui possunt commodè irrigari (vt in plerisq; Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cùm eis siccitas aëris in nullo officere possit: sed decurrentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiũtur, vt ait Papinianus in lege diuortio. §. quod in anno. ff. soluto matrimonio. Alias verò in arboribus & pratis detrimenta consequuntur. l. is cuius. in fine. ff. si seruitus vendicetur. & dicta lege vsus aquę. & habetur Iacobi v. quòd Elias orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam & terra dedit fructum suum. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, Deuterono. xj. de consecratio. distinctio. v. capitu. nunquam. l. decernimus. §. sciẽdum. ibi, vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata. & ibi Lucas de Penna. C. de aquæductu libro vndecimo. Melior textus in lege prima. C. de mancipijs & colonis. eodem libro. ibi, tantum colonis impartiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.

Septuagesimaseptima consideratio erit de laude & excellentia Balneorum, tam naturalium, quàm artificialium: cùm, vt plurimum, etiam in domibus sunt loca, quę dicuntur balneæ, seu balnearia, vt facit textus in lege prædijs. §. balneas. ff. de lega. iij. in quibus ad lauandum aquæ calidæ & frigidæ sunt, & habent Hypocaustum, hoc est locum ad sudandum. Habet enim sub pauimento locum vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatq; sudorem. Habet etiam ab vno latere præferniũ, hoc est paruam fornacem, in qua ignis inclusus partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauãdum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnum caldarium ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium ex quo tepida, tertium frigidarium ex quo frigida. Quantumcunq; aquæ calidę ex caldario exit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem ac lotionẽ homines vnguntur.

Et quædam ex institutione nosta vim habent, quędã verò sua sponte vim obtinent. Quæ verò ex institutione nostra vim habent propriè apud nos Thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus libro secundo. de Roma restaurata in principio. vbi ait in vrbe xij. Thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi, Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, Aurelianas, Constantinianas, & Nouatianas. Quarum loca & excellentias indicat, prius de earũ institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cùm nõ sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi & in fine libri primi cõstat Thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores. Vnde de Gordianis, ait, Iuliũ Capitolinum pauca scripsisse, sed valdè admirãda. Nam cùm dixisset domum Gordianorum tunc extasse Prenestina via ducentas columnas vno stylo habentem, addidit & Thermas ibi fuisse quales præter vrbem tunc nusq; haberet orbis terrarum. & de Thermis Diocletiani vide Blondum in fine libri primi antè allegati. Et de balnearũ apud veteres luxurioso apparatu scribit Celius libro antiquarũ lectionum xvj. c. xlvij. vbi dicit in Balneis non statuas modo innumeras, & columnas nihil sustinẽtes visere erat, sed eo quoque peruentum est delitiarum, vt nihil nisi gemmas calcare vellent, sicut prosequitur Seneca libro xiij. epistola. lxxxvj. & vide eundem Celium eo loco c. xlvj. ad initium.

In hac nostra ciuitate Heduana loca extant, dicta vulgò le celier Iolior, vbi Thermarum reliquiæ introspiciũtur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellentes, cùm pauci habeant priuatas: sed in ciuitatibus, & oppidis sunt publicæ Thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in alijs verò exercentur Lupanaria, etiam publica quæ an sint permissa videatur textus in lege ancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis. vbi verba Vlpiani iurisconsulti sunt hæc. Nam & in multorum honestorum virorum prædijs Lupanaria exercentur. & ibi Albericus de Rosate. vide tamen sanctum Thomam in iiij. sententiarum. dist. xxxiij. q. j. articulo iij. quæstiuncula prima. & in scripto eius super Dionysium iiij. lectio. ix. col. v. in principio. Vbi dicit, ꝙ lex puniens mulieres in Lupanari est abrogata. & dicit Præpositus in cap. priuilegia. §. officium. iij. distinctio. ꝙ ecclesia permittit tacitè publicas meretrices, propter maiora mala vitanda. quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda. xiij. distinctio. per totum.

totum.maximè c.j.& ij.Faciunt dicta Hostien.& Panormita.in cap.inter opera charitatis.in fine.extra.de sponsalibus.

De iure tamen diuino Lupanaria prohibentur.Cùm prohibeatur simplex concubinatus,seu fornicatio: quia scribitur Exodi xx.Non mœchaberis.& Deutero.xxiij. Non erit meretrix de filiabus Israël.Etiam dominus exclamauit contra Ierusalem, eo quòd ædificauerat Lupanar,& Prostibulum fecit in cunctis plateis.& ibi adijcitur,quòd destruet dn̄s Lupanaria & Prostibula,vt habetur Ezechielis xvj.Et ædificasti tibi Lupanaria,& fecisti tibi Prostibulum in cunctis plateis.Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnium.dicit tamen glos.fi.in ca. meretrices .xxxij.q.iiij.quòd in Deuteronomio licitū erat habere concubinam,& dare ei præcium suę pudicitiæ,vt habetur ij.Regum iij.& xv.xvj.xx.& iij.Regum xj.& j.Paralipome.ij.& ij.Paralipomenon x.& Ester ij.& Canticorum vj.facit textus in lege in concubinatu.ff.de concubinis.etiā deus non omnino abiecit meretrices,sed vt scribitur Mat.xxj.dicit,quia publicani & meretrices præcedent vos in regno dei.

Sed videtur,quòd ista Lupanaria etiam sustineri possint inspecto iure naturali,quo iure omni animanti à natura est tributum vt se,vitam,corpusq́ tueatur,declinetq́ quæ ei nocitura sunt,quæq́ ad viuendū necessaria inquirat,secūdùm quod videtur quòd coitus sit quādoq́ necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ,& pro euitandis malis, quæ ex defectu coitus euenire possunt,& multa iuuamenta affert,vt per plures autoritates comprobant Antonius Gazius in sua florida corona.c.xxxij.& ex nostris Andræas Tiraquellus ī suis legibus cōnubialibus.l.xiiij.folio clvij. & clviij.quæ cum sint lasciua non repeto,cū ibi legi possint.Et ideo Politicarij nostri cupientes generi humano prouidere,& plura naturæ incommoda auferre,iuuamētaq́ illi præstare,in pluribus hæc Lupanaria permittunt, quæ & ecclesia tolerat ex causis ante deductis.

De balneis verò seu Thermis quę sua sponte vim obtinent(vt ad propositum vnde digressi sumus redeamus) dicendū est,quia alia sunt nitrosa,alia salsosa,alia aluminosa,alia bituminosa,alia sulphurosa,alia ferrosa,alia calcosa,& quędā ex his composita:& horum quidem omnium potestas est arefaciendi,quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt,vt aluminosa.& de vtilitate eorū in fine huius considerationis dicetur.Et in his vtplurimum aquæ sunt calidæ:sed cur hoc?ita quòd aliquę intantum sunt calidæ,& ita feruent,vt nō possint esse vsui nisi aut in aperto euanuere,aut mixtura frigidę intepuere,causæ sunt, teste Seneca libro xiij.epistolarū.lxxxvj.epistola, ignibus quos multis locis terra opertos tegit aquā calescere,si subiecti sunt solo,per quod aquis transcursus est.Facere quippe dracones solemus,& milliaria,& complures formas,in quibus ęre tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua, per tantum fluat spatij,quantum efficiendo calori satis est.Frigida itaq́ intrat,exit calida,idem sub terra fieri existimat Empedocles vt autor est Celius libro antiquarum lectionum xvj.cap. xliiij.vbi etiam ait,quòd quidam arbitrantur,per loca sulphure plena,vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ per quam fluūt trahere,& hic ante dictū est in xviij. consideratione.Quod ne quis accidere miretur,viuæ calcis si aquam infuderis,nonne feruebit?Hæc porrò efficit ratio,vt aqua feruidæ magna ex parte salsæ proueniant, vt Aristoteles inquit,quia.s.per terram aluminosam percolantur.Exustorū autem omnium cinis salsus est sulphurq́ redolet,quare feruida omnia modo vrunt fulminis:& quidem plura fulminis tactu extiterunt: vnde,vt experientia docet,aqua salinarum decocta reddit cinerem salsum,quo vtuntur Burgundi.Refert & idem Celius quòd Democritus calci assignauit calidorum fontium rationē, quod nequit fieri,quoniam lapides vnde fit calx non habent ex calefaciendi vim,nisi in fornace calcaria præusti fuerint.

Et pro hoc calentium aquarum ratione ipse Celius adducit quod vidisse attestatur,& esse adnotatu dignum ducit,dum Patauij(vt ait) capesseret ingenij cultum, apud Aponum adnotauit ab aquis calentibus lapides gigni. quod extra omnem admirationem ei fuit.Scaturiunt (vt inquit) ibi feruentissimæ aquę in supercilio non multum eleuato,in subiecto molendinum est quod versat Balinei aqua per conuallem decurrens.Volaticam,vt nunc passim dicitur,in quam impetu deuoluitur aqua per arctum, vidit totam veluti quodam artificio,lapidea circuntectam crusta.Et cùm oculis non satis crederet,duriciem materiæ expertus est,cultelli satis validi mucronē insigniter retusum animaduertit.Mox repetita vrbe cum rem scholasticis quibusdam exposuisset in foro,risu exceptus est ab oībus ferè,tanq̄ inusiata,absurda,ac scurrilia promeret.Sed haud ita multo superstitio facto,illuc profecti secum in rē præsentem verissima senserunt,quæ prius inscitè ludibrio habuerant.& hæc omnia post(vt ait Celius) comprobata repperit ex doctrina Plinij & aliorum,vt ibi prosequitur.Et tandē reddit rationem cur aquis calentibus potius q̄ frigidis lapides concrescant,& coagmententur.

Et de fonte qui est in Britannia,etiam de quodam paruo lacu iuxta oppidum Gallicum vulgò dictum Loches, mira feruntur,cùm arbores aut ligna in eis immersa per aliquot annos in lapides conuertuntur,vt ante in hac parte, in d.xviij.consideratione,in fine scriptum est:& cùm ista sint extra materiam non insisto.Et de balneis & materia scripsit amplè Celius dicto c.xliiij.cum iiij.cc.sequētibus. & Volaterranus in sua philologia.c.de partitione medicinæ,libro xxiiij.vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida,quæ fiunt ex aqua frigida,& cuius iuuamenti, & vtilitatis sint.

Balnei vsus(inquit Celsus) duplex est.Nā modo discussis febribus,initium cibi plenioris viniq́ firmioris valitudini facit. Modo febrē ipsam tollit,fereq́ adhibetur, vbi summā cutē relaxari,euocariq́ corruptum humorem cōuenit,& habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebātur.Asclepiades audacius. Balnea verò veterum frugi erāt(teste Celio loco antedicto.c.xlvj.) & in vsu erāt balneola perangusta,tenebricosa,vt inquit Seneca:neq́ enim calida videbantur nisi obscura. Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneū apud Linternū.In eo ille horror Carthaginis,cui Roma debebat,qd' semel tm̄ foret capta,abluebat corpus laborib⁹ fessum rusticis:qm̄ se exercebat opere,terrāq́(vt mos fuit Priscis) ipse subigebat:hęc Celius.& c.xlv.quærit cur ante balnei ingressum calidum mingimus,& in exitu balnei frigidū. Item cur non sitientes,lauacrum intrantes sitimus:& ecōtra,si sitiamus,pacatur sitis.De vtilitate verò & iuuamine balneorum me remitto ad medicos,vt ad Antoniū Gazium in sua florida corona.c.xl.& xlj.vbi etiam declarat quę conditiones debeant obseruari pro volētibus in aqua calida artificialiter balneari.Ad Volaterranum & alios

per eum allegatos in loco ante citato. Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua in suo commentario regiminis sanitatis. cap. v. Balneum ad multa cõfert. Columnæ enim pedum ad conseruationem sanitatis visus & auditus sæpe lauari debent, atque fricari cum aqua moderatæ caliditatis. Amplius capitis lotio non tardetur vltra xij. dies, nec fiat in hebdomada plusquam semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verum ita sunt vtilia & necessaria, quod etiam die dominico causa necessitatis permittuntur. ca. peruenit. de cõsecratio. distinctio. iij. Et etiam causa necessitatis religiosis permittuntur. cap. omnis qui. xxiij. q. j. Imo si quis prohibeatur balneari in balneo publico, potest agere actiõe iniuriarum, textus est in lege ij. §. si quis in mari. ff. ne quid in loco publico. & l. iniuriarũ j. §. fi. ad initiũ. ff. de iniur.

Sed tandem sciamus quæ sint balnea excellentiora in Gallia, & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primò in nostro bailliuatu Heduensi ad muros, seu in suburbijs vrbis Borbonij Ancerici (quod distat à loco natalitio meo dicto Issiacum viij. milliaribus) sunt balnea antiquissima & excellentissima à Iulio Cæsare (vt fertur) constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios fons est ita calidus & feruens, vt vix manus contineri posset: & si viuum caderet & mergeretur in eo per tẽpus, quo vix dici possit Aue maria, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ pro pane conficiendo, & pluribus alijs actibus & vsibus necessarijs. Locus autem aptus ad balneum in quo aquæ calentes cadũt & recipiuntur, est prope fontes calidos & circundatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possent.

In ducatu Borbonij oppidum est dictum Borbonium Larchembault, ferè distans xxx. milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & aliæ aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia & sumptuosa, vti balnea Borbonij Ancerici.

Sunt & alia balnea in eo ducatu & patria Borbonij in oppido vulgò dicto, Vichy, sed in operis & ædificij magnitudine & cõstructione nõ sunt ita excellẽtia vt prima.

Inter balnea excellentia semper laudata fuerunt balnea Viterbij, de quorũ laude scripsi ante ista parte. dicta xviij. consideratione, & de pluribus alijs.

SEptuagesimaoctaua consideratio de animalibus terrestribus fit. Quia varia bestiarum genera sunt, Eccle. xliij. & eo quod sunt perfectiora auibus & piscibus, vt dicit et declarat sanctus Thomas j. j. q. lxxij. primum. &, vt dicit idem Thomas j. j. q. xlvij. secundùm secundũ. quod animalia appetunt excellentiam, & irascuntur contra derogãtia ei. Nam Celius libro iiij. lectionum antiquarum. cap. xxv. dicit. Pleraque enim in brutali vita extant sermonis vestigia. Neque item rationem quamlibet putaris. Nam actiuæ rationis in bestijs semina multa, quod operum & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam & naturalium peritia nobis videtur, cùm illis quadantenus esse cõmunis. Nam & remedia norunt, cibos distinguunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissimè, etiam si natura duce, in hisce potius videantur niti. Vna verò est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reijcit omnia: Neque prona in pastum animantia deum suspicantur, aut sciunt. Peculiaris homini est in naturæ principem deum mentis excitatio: licet Plinius dicat brutorum aliqua cœlestibus reuerentiæ cultum exhibere, & ex Platonicorum doctrina coargui possit, bestias aliud quiduis facere potius, cùm cœlestia honorare videntur. Aut si honorant, nescire tamen quid agant, vel si sciant eas item intelligentiæ, ac immortalitatis videri participes, à quo dissentit Celius vbi supra. & vide Plutharcum in quodam dialogo vbi demonstrat in brutis rationem esse.

Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, vt dicit Barto. in lege j. in vij. colum. C. de dignitatibus libro xij. videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiã per Bonũ de Curtili, in suo tractatu nobilitatis. in ij. parte. Et dixi suprà in viij. parte, in iij. cõsideratione. vbi posui etiã de Leone & eius nobilitate inter quadrupedia.

Et de animalibus mira ponit Plinius libr. xxviij. naturalis hystoriæ c. xj. ex quibus possunt laudari in genere. Et reperiuntur animalia quæ vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de singulis infrà dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicẽdum tres esse gradus animalium.

Quædã enim sunt quę habent sensum, tactus, sed neque auditum aut memoriã habent, vt sunt Conchilia et multa animalia, arborum & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atque infimus gradus. Hæc animalia quia memoriam non habent, ideo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt.

Quædam verò sensum habent, tactus, & memoriam, sed auditu priuantur, vt sunt Formicæ & huiuscę generis animãtia, quibus memoria est atque prouidentia, & motus localis, congregant enim in cibum frumentorum grana, ne hyemis tempore fame pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cùm illa sint plantis propinquissima.

Quædam præterea sunt quę habent sensum, tactus, memoriam, & auditum, vt perfecta quęque animalia, cuiusmodi est Canis, Elephans, Leo, Bos, Capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior.

Quędam etiam sunt animalia quæ excedũt hominem in aliquo sensu, vt Aper auditu, Linx visu, Vltur odoratu, Symio gustu, Aranea tactu. vnde sunt versus sequẽ.

Nos Aper auditu, Linx visu, Symia gustu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium libr. x. c. lxix. & lxxj. sed quid respõderi possit pręponẽtibus homini bruta, vide Celium lib. antiquarum lectionum ij. c. x.

Denique alia sunt animalia numero quatuor, quæ victũ percipiunt tantum ex vno elementorum, vt Tulpa terra, Alec aqua, Chameleon aëre, & Salamandra igni, vt probant etiam versus sequentes.

Talpe terra cibus, Chameleon in aëre viuit,
Alec vnda fouet, flammæ pascunt Salamandram.

Aduerte etiam quòd natura mares etiã inter bruta potiore decorauit honoris insigni Draconem, & Gallũ cristã, cornibus Ceruum. vnde Martial.

Dente timetur Aper, defendunt cornua Ceruum:
Imbelles damæ quid nisi præda sumus.

Iuba verò Leonem &c. vt infra patebit.

Denique etiam maiorem animo præter Pantheram & Vrsam, quæ animosiores sunt maribus, vt dicit Raphaël volaterranus libro xxv. suæ sophologię. c. j. & late in præcedenti

cedenti parte, in iiij. cõſideratione. Et nõ ſolum bruta fuerunt in vita honorata, ſed etiam poſt mortem quędã ſepulchris aut ſtatuis honorata fuerunt, vt ſuprà dixi in cõſideratione de ſepulchrorum excellentia.

Textor Niuernenſis in ſua officina in c. animalia diuerſa. laudat multa animalia, maximè cũ quędam ſunt quę vltra alia homini ſeruiunt. vt eſt, Equus, aſinus, capra, ſus, bos, ouis, canis, mulus: & ibi amplè de naturis eorum q̃d non tranſporto, cũ tantum excellentiora referre curabo. Imprimis (vt ibi dicit) canes inter animalia ſunt fideliſſimi, vt docet per exemplũ. & canum quorũdam celebrum refert nomina Textor in ſua officina. c. canum quorũdam nomina. Et bos in re pecuaria primã habeat autoritatẽ: & mirabili & ſingulari laude digni ſint. Elephantes, tũ propter eorum docilitatem, intellectũ, & memoriã. ſitq; inter animalia terreſtria primũ & maximũ, proximumq; humanis ſenſibus, etiam propter eorum obedientiam amoris, & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem quæ rara eſt in homine, prudentiã, & æquitatem, religionem quoq; ſyderum, ſoliſq; ac lunæ veneratione̅, vt amplè declarat Plinius lib. viij. naturalis hiſt. à c. j. illius lib. vſq; ad xij.

Tamen inter animalia terreſtria Leo obtinet generoſitatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita ꝙ rex & princeps animalium terreſtrium dicitur, & probatur ſic ex autoritate Plinij eodẽ lib. viij. cap. xvj. vbi ait generoſitatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantũmodo ꝙ ſpernens tela, diu ſe terrore ſolo tuetur, aut velle cogi teſtatur. Cogiturq; non tam periculo coactus, ſed tanq; amentia iratus: illa nobilior animi ſignificatio magna canum, & venantium vrgente vi contemptus reſiſtit, cęditq; in campis vbi virgulta ſyluaſq; penetrauerit, acerrimo curſu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum ſequitur inſilit ſaltu quo in fuga non vtitur, vulneratus obſeruatione mira percuſſorẽ nouit, & in quã talibet multitudine appetit. Eumverò qui tela quidem miſerit, ſed non vulnerauerit correptum, raptatumq; ſternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum proſtratis parcit: & vbi ſœuit, in viros priuſquã in fœminas fremit: perimit infantes non niſi magna fame. extant clementiæ Leonum complura exempla, vnũ ſupra iſta parte in conſideratione de excellentia amoris relatum eſt. Duo alia recitat Plinius dicto ca. xvj. & poſt eũ Perottus in vj. epigrãmate Martialis, vbi plura de nobilitate & generoſitate Leonis. Quod verò laudetur Leo ex principatu & dominatione patet: quia Leo Gręcę interpretaẽ latinę rex, cũ Leo ſit rex & princeps omniũ beſtiarum, vt dixi ſupra, & ait Iſidorus libro ethimologiarum. Item eſt animal audax, forte, largum, nobile, magnanimũ: vt inquit Ariſtoteł. in naturalibus. Et caput illius fortiſſimum eſt, verum quid per eum ſignificare debeat cùm ponitur in armis ex præcedentibus coniectari poteſt, & ex his quę dicuntur ex hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, vbi dicit per eũ denotari fortitudinem, cùm anteriores partes deſcribuntur figurantur, vt in pluribus quæ geſtant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in prouerbio. Leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius paueſcit occurſum, Prouerbiorũ xxx. Et cùm ſit hoc animal inter cætera fortiſſimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidoloſum ſignificat, quandoque animũ, iram, aut furorem: & aliqui eum ponunt ſub folio ſolis: demonſtrantes ipſius ad ſolem ſimilitudinem. Vel ſecundùm prædictum autorem, Caput Leonis denotare poteſt vigilantiam, eo quia leo dormit oculis apertis, & de alijs eius naturis videatur Plinius lib. viij. et Celius libro vij. antiquarum lectionũ ca. xxix. Textor in ſua officina dicit ꝙ impetu & calore leones cætera præſtant animalia, vti ſol ſydera: p̃terea oculis ſemper igneis et patentibus cernuntur, vt ſol patenti igneoq; oculo terram conſpicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra lxiij. diuerſarum ſpecierum quæ ibi refert. Ideo videas eum & Plinium in dicto libro viij. per totũ. per Ariſtotelem & Diaſcoridem, & in horto ſanitatis. Et ſi reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus ſuprà libro primo xxxviij. conſideratione in lxxxiiij. concluſione debent interpretari arma ſecundũ naturas illorum animalium qualitates & nobilitates.

Et etiã inter animalia eiuſdem ſpeciei poteſt eſſe nobilitas vel excellentia in vno pluſq; in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre ęditis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt refert Bonus de Curtili in loco in prin. huius cõſiderationis allegato.

SEptuageſimanona cõſideratio erit de animalibus inſectis. Inter quæ, teſte Atiſtotele libro ix. de natura animalium. genus apum & formicarum officioſiſſimum atq; ſtudioſiſſimũ, & prę cęteris ferè omnibus animalibus eſt. Et, vt ait Plinius libro xj. ca. v. Inter omnia inſectorũ animalia, principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hominum cauſa genitis mella cõtrahunt, ſuccũq; dulciſſimũ atq; ſubtiliſſimũ ac ſaluberrimum fauos confingunt, & ceras. Ille ad vſus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt. Rempublicã habent, cõſilia priuatim, ac duces gregatim: & quod maximè mirũ ſit, mores habent. Regibus apum forma ſemper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde ſubiungit Plinius ibi in ca. xvij. Non conſtat inter autores rex nullum ne ſolus habeat aculeum maieſtate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, ſed vſum ei tantũ negauerit. Illud conſtat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cùm procedit vna eſt, totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cùm populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam, lictoreſq; aſſidua cuſtodientes autoritate. Procedit foras non niſi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus ſtrepente apparatus indicio diem tempeſtiuum ęligentium. Si quis alam ei detruncet, nõ fugiet examen. Cùm proceſſere, ſe quæque proximam illi cupit eſſe, et in officio conſpici gaudet, feſſum humeris ſubleuant, validius fatigatum ex toto portant. Si qua laſſatus deficit, aut fortè aberrauit odore proſequuntur, vbicunque ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt. Semper duce præhenſo totum tenetur agmen, amiſſo dilabitur, migrantq; ad alios, eſſe vtique ſine rege non poſſunt. Inuitæ autem interimunt eos cùm plures fuere, potiuſq; naſcentium domos diruunt, ſi prouentus deſperatur, tunc & fucos abigunt. Certum eſt ab apibus fucos interfici. Quod ſi defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ propoſito. At illæ contra dirigunt aciem, & ſi cuſtos adſit, alterutra pars quem ſuis fauere ſentit non appetit eum, & alijs quoque ſæpe dimicant cauſis, eaſq; acies contrarias duos imperatores inſtruunt, ma

ɋma rixa & in cõuehẽdis floribus exorta & suos quibus-
que euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fu-
mo tota discutitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mul
sa. Cũ defunctas progerunt funerantiũqꝫ more comitãtur
exequias. Rege hac peste consumpto mœret plebs ignauo
dolore. Non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantũ
murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaqꝫ
deducta multitudine alias spectantes exanimem, luctũ nõ
minuunt, tunc quoqꝫ ni subueniatur, fame moriuntur. Hy
laritate igitur & nitore sanitas æstimatur. hæc Plinius vbi
suprà. Recitatus etiã à Iudoco Clycthoueo, c. j. de regis of-
ficio. vbi etiã refert qđ his similia dixit beatus pater Am-
brosius in libro v, hexameron, ita de apibus & eorum rege
loquens, Ipsę sibi regem ordinãt, ipsę sibi populos creant,
et licet sub rege positæ, sunt tamen liberę. Nam & præro-
gatiuam iudicĳ tenent, & fide deuotionis affectum, quia
et tanqꝫ à se substitutum diligunt, & tanto honorant exa-
mine. Apibus autem rex naturæ clarus formatur insigni-
bus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum (qđ
in rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam &
si habet aculeũ, tamen eo non vtitur ad vindicãdum. Sunt
enim leges naturæ, non scriptæ literis, sed impressę mori-
bus, vt leniores sint ad puniendum qui maxima potestate
potiuntur. Sed & apes illæ quæ non obtemperauerint le-
gibus regis, pœnitenti se mulctant condemnatione, vt im-
moriantur aculei sui vulnere. Quod Persarum populi ho-
die seruare dicuntur, vt pro commissi prætio, ipsi in se pro-
pię mortis exequantur sententiam, itaqꝫ nulli sicut reges
Persarum, tam grauissimas in subditos habẽt leges. Non
Indi, nõ populi Sarmatarum, tantam quantam apes reue
rentiam deuotionis obseruant, vt nullę ẽ domibus exire
audeant, nõ in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit egres-
sus & volatus sibi vendicauerit principatum. Deniqꝫ re-
gem suum summa protectione defendunt, & perire pro eo
pulchrum putant. Incolumi rege nesciunt mutare iudiciũ,
mentem inflectere. amisso, fidem seruandi muneris dere-
linquunt, atqꝫ ipsæ sua mella diripiunt, ꝙ is qui principa-
tum habuit muneris interemptus est: hæc Ambrosius. Et
quòd apes regem habeant, confirmatur iure canonico per
textum in capi. in apibus princeps vnus est. vĳ. q. j. Item
Virgil. libro Georgicorum iiĳ. de apibus earumqꝫ rege fe
re eadem describit his versibus.

Ipsę regem paruosqꝫ quirites
Sufficiunt, aulasqꝫ & cerea regna refigunt.
Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant, rege incolumi mens omnibus vna est.
Amisso, rupere fidem, constructaqꝫ mella
Diripuere ipsę, & crates soluere fauorum.
Illę operum custos, illum admirantur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipantqꝫ frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramqꝫ petunt per funera mortem.

Demum Mapphæus Vegius in elegãti sua disputatio
ne inter terram, solem, & aurũ super pręstantia & dignita
te sua, vbi terram inducit causam suam agentẽ, mores, na-
turam & conditiones apum ex Plinio & cæteris autori-
bus collectas venuste grauiter & copiosè describit.

Mirum nempe est naturam ipsam tam minuto anima
li, tanta prouidentiæ & solertiæ argumenta indidisse, vo-
luisseqꝫ homines illarum exemplo documenta accipere,
quid reges pręstare debeant suis subditis, quæ item officia
exhibeant subiecti suis regibus.

Quare, vt ad formicam mittit sapiens pigrum homi-
nem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduiqꝫ laboris exemplũ,
cùm ait Prouer. vj. Vade ad formicam ò piger, & consi-
dera vias eius, & disce sapientiam, quæ cũ non habeat du-
cem, nec pręceptorem, nec principem (saltem ignoratur)
parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod co
medat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitantur homi
nes ad contemplandam apum conditionem, ad conside-
randam rationem, vitæ laboris, & conuictus earum, vt ea
attentione discant à rationis immunibus, ipsi ratione prę-
diti, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomo-
do reges (vt dixi) populum moderentur: qua item ratio-
ne populus in regem officiosus sit & moriger. Ideo non
immeritò apes formicis hic coniunguntur, ad efforman-
dos hominum mores docendamqꝫ prudentiam nequaqꝫ
illis dispares: hæc Clycthoueus.

OCtuagesima consideratio quę auiũ sit excellen
tior inquirit. Et licet Plinius lib. x. hysto. nat. c.
ĳ. plurimũ laudauerit Phenicem, & eã dicit no
bilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magni-
tudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleã
roseis caudã pennis distinguẽtibus, cristis faciem, caputqꝫ
plumeo apice honestante. ferunt (vt ait) vnicum in toto
orbe, & raro videtur: verum nemo extitit qui viderit ve-
scentem, annis verò sexcentis & sexaginta viuere dicitur.
Et de Phenice Barbatia scripsit in capitu. quoniam abbas.
numero ix. extra de officio delegati. vbi refert quòd Am-
brosius, in libro hexameron, v. dixit quòd Phenix auis in
locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra quingentos an-
nos dicitur viuere; quæ cùm finem vitæ suę adesse perpen
derit, thecam seu repositorium sibi facit de thure & myr-
rha, & cæteris odoribus: in quod impleto vitæ suę tem-
pore intrat & moritur; de cuius carnis humore vermis
exurgit, paulatimqꝫ adolescit, & processu statuti tempo-
ris induit alas, atque in superioris auis speciem & for-
mam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non creden-
tes resurrectionem. Fertur de beata Cecilia, ꝙ ad exem-
plum Phenicis conuertit beatum Maximianum, & eo
postmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit sculpi
Phenicem. Isidorus verò libro xĳ. Aethymologiarum,
ait de Phenice, quòd est auis Arabiæ; & dicitur Phenix,
quia pheniceum habet colorem seu rubeum, vel quia in
toto orbe singularis & vnica est: de morte refert vt pro-
ximẽ dictum est: de morte verò ait quòd collectis aroma
tum virgulis, rogum sibi instruit & conuersa ad solis ra-
dios alarum plausu voluntarium sibi facit incendium,
sicqꝫ de cineribus suis iterum resurgit. Et legitur in chro-
nica imperatorum in secunda colum. ꝙ sub Claudio tem
pore beati Petri apparuit in Aegypto, & ꝙ est grandis vt
Aquila, circa collũ fulgore aureo, postera parte purpurea
præter caudam, cuius color rubeus, roseus, & cęruleus, vt
suprà in principio dixi. Et hæc etiam est mens omniũ alio
rum autorum. Aliqui tamen quicquid de Phenice dicitur
fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinĳ in
c. ĳ. suprà allega. in fine.

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior
iudicanda est secundùm Pliniũ in d. lib. x. c. iĳ. vbi inquit.
Ex ĳs supple auibus quas nouimus, Aquilæ maximus ho
nos, maxima & vis. & ibi sex earũ esse genera asserit, quæ
eleganter & clarè declarat: & hęc sola auis fulmine non tã
gitur, ideo Ioui dicatur.

Quomodo

Quomodo autem Aquila primò fuerit dicata Romanis legionibus,& eam in acie portabant:& etiam quomõ data ſit pro armis Iulij Cęſaris(à quo tempore ſemper vſi ſunt imperatores) dixi in prima parte,in xxxviij.conſideratione,in xvij.concluſio.verſi.ſic erit dicendũ.& in fine.

Sed quid ſignificet,& quid per eam denotetur in pictura,in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci ſic dicitur,ꝙ Aegyptij ſapientes cùm volebant Deũ ſignificare,aut altitudinem,aut depreſſionem,aut excellentiam,aut ſanguinem,aut victoriam,Aquilam depingebant. Deum quidẽ (qđ eſt primum)denotat,eo ꝙ ſit auis hæc fœcunda & longeua:& ad hoc quod videtur ſimulachrum eſſe ſolis, cùm pręter cęterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios ſolares:vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur,& ſolem tanquã dominũ viſus aliquando Aquilæ forma depingunt:vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta eſt,vt dixit Iſidorus Aethymologiarum libro xij.cap.vij. circa principium.

Altitudinem verò denotat,quoniam cætera quidem volatilia,cùm velint in altum aſcendere obliquè ferũtur, cùm non poſſint in directum volare, ſola autem Aquila in altum recta fertur.

Depreſſionem quidem,quoniam eodem modo cæteræ aues obliquè ad terram feruntur. Aquila ſola recta deſcendit,& librat ex alto ſeſe.

Excellentiam,quoniã Aquila cęteris volatilibus pręſtare videtur,cùm auium regina & nobiliſſima dicatur:vt habetur in lib.qui hortus ſanitatis intitulatur.in tracta.de auibus.capit.primo.vbi multa ſingularia & notanda de Aquila videri poſſunt.

Sanguinem,quoniam vt dicunt naturaliſtę. Aquila non aquam ſed ſanguinem bibit. Ideo ſuos pullos lambere ſanguinem docet.

Victoriam etiam deſignat,quia reliquas aues omnes ſuperare videtur:ſi cui enim congreſſa vinci ſe ſentiat,reſupinat ſeſe,ac dirigit omnes alas,ac dorſum ad terram verſa,atq; hoc modo pugnat. Auis autem inimica,cũ hoc facere nequeat,facilè in fugam vertitur:verũetiam cõtra draconem,vel hominem,vel aliud animal ſi ſuos pullos turbare,vel rapere voluerit, mira animoſitate pugnat,ſeq; mortis periculo pro eis exponit.

Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione:vocatur enim apud Aegyptios anima Baieth. Hoc autẽ nomen diuiſum,animã ſignificat & cor:eſt enim bai anima,eth verò cor. Cor verò apud Aegyptios eſt ambitus animæ:vnde nomen ipſum ſonat,quaſi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiuſdem naturę cũ anima,vt plurimũ aquam non bibit(vt dictum eſt)ſed ſanguinẽ(quo & anima nutritur)cũ ex venatione & præda viuat.

Item Aegyptij Martem & Venerem ſcribentes duas Aquilas pingunt. Marem quem Marti comparant,& fœminam quam Veneri. Et hoc ideo,quia reliqua animalia non ſemper mari ad omnem mixtionem parere volunt. Aquila verò ſemper. Ter decies enim in die compreſſa poſtquã ſurrexerit,ſi mas vocet denuo accurrit, quapropter cũ maximè ſit in Venerẽ prona Aegyptij eam Venerem vocant. Et propter hoc etiã,Aquilã ſoli dicarũt,quia ſolem imitata terdenũ numerum cōeundo complet.

Deniq; Aquila eleuata,in ortũ tendẽs ventos ſignificat. Aliter in aëre Aquila alas extẽdens,ventos notat.

Item hoĩem tutè vrbẽ habitantẽ ſignificare volentes Aquilã lapidẽ portantẽ pingũt. Illa em̃ lapidẽ vnguibus eleuatũ portat in ſuũ nidũ,vt illo depreſſus nidus firmiter maneat,vel defert in nidũ lapidẽ pręcioſum nomine Ethicem,& hunc cõtra calorẽ nimiũ(quẽ habet Aquila naturaliter vt dictũ eſt)in nido habet,ne pereant oua decocta nimio calore.

Item regẽ ſolitariũ,& qui lapſis nulla errata condonet, cũ volũt ſignificare,aquilã pingunt. Hęc em̃ in locis ſolitarijs propter inſidias deprædandi,& altiſſimis arboribus nidificat,& altius ꝙ̃ cætera volatilia volat.

Item ſenẽ inedia necatũ ſignificare volentes,aquilã pingunt cũ curuato roſtro. Illi enim ſeneſcenti incuruatur roſtrum,& ea de cauſa tantum inædia & famæ abſumitur, teſtis Plinius vbi ſupra.

Item hoĩem alienantẽ proprios liberos & paupertatẽ dum volunt ſignificare,Aquilã prægnantẽ pingunt. Illa enim parit tria oua,ex quibus eligit vnũ,duo reliqua ejcit vel frangit,alij dicũt de pullis.hoc autẽ facit,quia tũc temporis vngues eius inuertũtur ſeu incuruãtur,vt prædã tenere nõ valeat,& hac de cauſa nõ poteſt tres eodẽ tp̃e pullos alere,& hoc teſte Plinio.d.lib.x.c.iij.natura proſpiciẽs fecit,ne omnium ferarum fœtus raperentur.

Aquila etiã apud theologos varia denotare reperitur: quandoq; em̃ terrenã poteſtatem ſignificat. Ezechie.xvij. Aquila grãdis magnarũ alarũ,ideſt rex Babylonis(quia ſicut ſolent reges Romanorũ ſaltem)habuit aquilã in vexilio ſuo,ex quo coniecturare fortè licet,ꝙ dũ viguit monarchia apud Aſſyrios,& alios reges Aſię,Aquilam pro inſigni habuerũt,& ſic dũ redijt monarchia ad Iulium Cæſarem,etiam pro armis aquilam ſibi aſſumpſit.

Significat etiã aquila ſubtilẽ ſanctorũ intelligentiam. Ezechie.j.vbi Ioãnes euãgeliſta per aquilã deſuper eminẽtem ſignificatur à ſimilitudine volatus illius auis, vt dixi ſuprà in tertia parte,in xxxv.conſideratione.

Tũ ſignificat iuſtorũ animas ſecundũ Ambroſiũ ſup̃ Lucã,quia ſicut aquila poſt longã vitã,ſcilicet,centũ annorum ſenio grauata(vt dicit Augu.ſuper p̃s.cij.ſe renouat roſtrũ vetus nimis excreſcens ad petrã collidendo,& plumas veteres deponẽdo. Nec vnq; fulmen(vt prædictum eſt)percutit aquilã. Sic ſancti renouant vitam per pœnitẽtiam,& tandẽ in reſurrectione renouabũtur,nec timẽt fulmen ſentẽtiæ finalis damnationis.p̃s.cij. Renouabitur,vt aquilę iuuẽtus tua. Et ſic aquila eſt de his quę fulmine non tangũtur,aut ſi tangãtur non ex eo moriuntur,nec extinguuntur in totũ,quẽadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt,vt dixi ſuprà in ſecũda parte,in ij.conſideratione.in fine.vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro,ſuper ramis cuius non cadit fulmen.

Tũ etiã denotat aquila Chriſtũ ꝓpter nobilitatis regię dignitatẽ,quã aqla habet ſup̃ aues.vnde Prouerb.iij.dicit. ꝙ viã aquilę in cœlo difficile eſt ſcire.& ibi Lyra & expoſitores dicũt,ꝙ hæc intelligunt de via quã tenuit Chriſtus in aſcẽſionẽ. Itẽ Deuter.xxxij.dicit de eo. Sicut aquila ꝓuocans ad volandũ pullos ſuos,& ſuper eos volitãs expandit alas ſuas,& aſſumpſit eũ atq; portauit in humeris ſuis, dñs ſolus dux eiꝰ fuit,& nõ erat cũ eo deꝰ alienus. Et vt refert Plin.di.li.x.c.v.eſt ꝑcelebris apud Seſton vrbẽ aquilę glĩa. Educatã à virgine retuliſſe gratiã,aues prio,mox deinde venatus aſportãtẽ & adminiſtrantẽ.defuncta poſtremo in rogũ accẽſum eiꝰ ſeſe ĩpoſuiſſe,& ſimul cõflagraſſe.

Regulus ſiue regaliolus ſeu trochilus,aut parra,parua admodum auis, rex & præſes auium dicitur. Nam cùm

ſemel aues omnes inter ſe cōueniſſent (ſicut fabula refert) vt illa pro rege haberetur, quæ ſublimi volatu omnes alias vinceret. Cūq; parra ſub Aquilæ aſella latitante, Aquila omnes aues cæteras tranſcenderet, exiliens parra inſedit Aquilæ capiti, & inde ſe eſſe victricem aſſeruit: vnde et rex auium effectus eſt ſiue regulus: quia omnes aues ſuperauit cū ſuperauerit Aquilam, quæ alias omnes ſuperauerat volatu. Verūm ſi creditur Plin. libro x. ca. lxxiiij. diſſident inter ſe & bella mouent Aquila & trochilus, quoniam rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, ꝙ quatuordecim reperiūtur aues quarum carnes ſunt meliores & eligibiliores inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur in libro de regimine ſanitatis Salerni, his verſibus,

Sunt bona gallina, capo, turtur, ſturta, columba,
Quiſcula, vel merula, phaſianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi commentator ſatis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cūm carnes prædictarum auium ſint laudabilis nutrimenti & facilis digeſtionis. Dicit tamen, ꝙ circa electionem carnis volatilium ſecundū diuerſas laudabiliores nutrimēti proprietates ad eius quod nutritur ſanitatis, vel roboris intentionem carnes variè laudantur. vnde Galenus iij. alimentorum. c. xvij. & xviij. & ca. ij. de ingenio. reſpiciens facilem alternationem ſeu viciſſitudinem, & ſubtilitatem præfert eaſdem omnibus alijs volatilium carnibus, & eius caro ſecundū Auicennam. ij. canonis, c. de cubigine, eſt de ſubtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abſtergens hydropiſim, & ſtomacho conferens. Raſis verò tertio Almāſoris: cū Iſaac reſpiciens ſubtilitatem ſtarnę, ac leuitatem ipſam cæteris prętulit. Iſaac etiam ſecundūm diuerſas intentiones carnes volatilium laudauit diuerſas. Auicenna verò. ij. canonis. c. de carne, laudat carnes turturum prę cæteris dicens. Volucris quidem caro melior non eſt q̃ turturis & gallinarum, & ſubtilior earum &c. vel quia reſpexit ad proprietatem qua roborant & confortant intellectum, vel quia in terris eius eſt ipſarum tanta bonitas, quę non eſt in alijs locis, & regionibus.

Aues comeſtibiles, & quæ nutriuntur in auiarijs, quæ dicūtur orinthones, ponit Blondus in libro viij. de Roma triūphāte. vbi dixit, ꝙ coturnix ſeu quiſcula hoc eſt qualea, ſeu ortix græcè, fuit aliās dānata menſis: eo ꝙ gratiſſimus eius cibus eſt venenū, ſcilicet veratri ſemen, & quod patitur morbū comitialem, quē ſolę animaliū ſentiūt præter hominē ſecundū Pliniū li. x. naturalis hyſtoriæ. c. xxiij. in fi. vel ſecundū Iſaac, q̄a ex comeſtione carnis earū timet ſpaſmus (hoc eſt ſubita cōtractio membrorū, aut neruorū cū dolore quā paſſionē cordis dicunt) & tetanus morbus (hoc eſt cū muſculi, q̄ ſecundū ſpinā dorſi ſunt, ita rigent, vt q̄s inflectere ſe nō poſſit.) Et ita etiam voluit Auicen. ij. canonis. c. de eis ſubiūgēs rationē, ſcilicet quia in ſubſtātia carniū earum eſt virtus faciendi huiuſmodi accidentia narrata, & ſic nō proueniunt illa accidētia ex eo ſolū, quia coturnices comedūt helleborū. Sciendū eſt inſuper, ꝙ carnes volatiliū plus conueniūt q̃ carnes quadrupedum (de quibus ī. in lxxxv. conſideratione dicetur.) Maximè his qui relicto exercitio coporali vacant cōſilijs, ſtudijs, & cōtemplationibus, quia digeruntur facilius alijs. Iuxta illud Galeni, iij. alimentorū. Digeſtibilior eſt hæc caro volatiliū animalium, & maximè perdicum, & generat ſanguinem clarum, mundum, ſpirituoſum mēti, exercitijs & eleuationi intellectus aptum. Et ex ſupradictis carnem perdicum excellentiorem eſſe alijs liquidò conſtare poteſt.

Aduerte etiam, ꝙ inter aues etiā eiuſdem generis eſt dabilis nobilitas aut ignobilitas, puta in falconibus eſt dabilis gētilis, & peregrinus, vt inquit Bar. ī trac. de falcone. & refert Iacobinus de ſancto Georgio in ſua inueſtitura in verbo, & cū venationibus. Bar. in l. j. col. vij. de dignitatibus. lib. xij. & dixi ſupra in viij. parte, in iij. conſideratione, quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingenijs auiū, & de his quæ loquūtur & intelligentia. Plinius enim lib. naturalis hyſto. x. c. xlj. ait, ꝙ villaribus gallinis ineſt religio, inhorreſcunt edito ouo, excutiuntq; ſeſe & circunactę purificant, aut feſtuca aliqua ſeſe & oua luſtrant, id eſt purificant vel circundant. & in capitu. ſequenti ait, quòd Cardueles auium minimæ, quę Carduorū ſeminē paſcuntur, imperata faciunt nec voce tantum ſed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem aſtutiam ei dedit, quam nec boui nec aſino aut alijs magnis animalibus impartiri voluit: vt videlicet ī cauea & ergaſtulo clauſa ſuppoſitam aquam ab imo per filum vaſculo ſuſpenſo ad ſe cum roſtro trahat, pedeq; filo interdum ſuppoſito cūm attigerit vaſculum, ſitim potu ſedat.

Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatenſi agro, & fallit inter herbas maximè, vnde nomen aſſumpſit. Roſtrum enim in terra paludinoſa defigit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua ſit.

Item eſt quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine (vt eſt in impreſſione Plinij) ſecundūm alios Achātis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulſa, & ob hoc odioſos habet equos, quos vbi paſcenti ſibi ſuperuenire viderit, & herbas deripere fugit, & ad hunc modum ſe vindicat & vlciſcitur, vt eorum hinnitus proprijs vocibus imitatur ac deridet, & ſecundūm Iſidorum lib. Aethymol. xij. c. vij. in fi. Achantis & Carduelis idem ſunt.

Itē Pſytacus, vulgò Papagallus dictus ex India, humanā vocem ſuper oīa reddit, & quidem ſermocinās, & vſq; adeo articulata verba exprimit, ita vt ſi eum non videris hominē locutum putes: & hoc quia eſt grandi lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura ſalutat dicens Aue, vel Chere, cętera nomina inſtitutiōe diſcit, & quę accipit verba pronunciat. Vnde eſt illud Martialis.

Pſytacus à vobis aliorum nomina diſco,
Hoc didiſci per me dicere, Cæſar Aue.

Et hęc cum loqui diſcit ferreo verberatur radio, aliter enim non ſentit ictus. Vnde refert Celius libro antiquarū lectionum ij. ca. xxxij. in fi. vnū quod dicit eſſe præclarum, rariſſimum & miraculū inſigne viſum ſuis temporibus, ſcilicet ꝙ Pſytacus fuit Aſcanij Cardinalis Romæ aureis centū comparatus nūmis, qui articulatiſſimè continuatis perpetuò verbis Chriſtianæ veritatis Symbolum integrè pronunciabat, perinde ac vir peritus enūtiaret. Et Statius libro vij. Syl. in laudem Pſytaci ait.

Pſytace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ ſolers imitator Pſytace linguæ.

Itē picæ, quę eſt auis ſatis nota, expreſſior eſt loquacitas q̃ pſytaco, ſed minor nobilitas: quia nō ex lōginquo venit. ſatis tn̄ illi decoris eſt in ſpecie ſermonis humani, adamat verba quæ loquitur. Nec diſcit tācum, ſed diligit, victa difficultate verbi emorit: & niſi ſubinde eadē audiat,

memoria

memoria fallitur,& mirũimmodũ exhilarat, si interim audierit id verbũ,& facilius addiscit quæ glãde vescitur, et inter eas quibus quini sunt digiti in pedibus. Nullæ tñ duobus primis vitæ annis,& latior is est lingua,quæ sermonẽ imitatur humanũ.vnde picę dicuntur,quasi poëti cę,q verba in discrimine vocis exprimãt vt homo,& si linguas in sermone nequeũt explicare,sonũ tamen humanæ vocis imitantur,de qua congruè Martialis ait.

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas,esse negabis auem.
Et idem libro septimo.
Pica salutatrix si tibi Lause placet.

Item Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdũ habuit(qđ nunq ante visum fuerat)imitantẽ sermones hominũ,& hoc ætate Plinij.& quomodo sunt nutriendi,vide in horto sanitatis,in tract.de auibus.c.cxij.habebãt & Cęsares iuuenes(vt ait Pli.)sturnum,vulgò sturnellum et est auis maculosa magnitudine merulæ.)Item Luscinias,siue philomelas vel acredulas,Græco atq Latino sermone dociles,pręterea meditãtes in diem & assiduè noua loquentes longiore etiã verborũ cõtextu & ordine.Et doceri dñi secreto,& vbi nulla alia vox misceatur assidente, qui crebro dicat ea quæ condita velit addisci.& maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à muliebribus,cũm habeant vocem magis gracilem q viri.

Item legimus apud Plin.eod.li.x.c.xliij.fuisse coruũ, qui pp̃t Roma.transeũtẽ noĩatim salutaret forũ versus, Maxime Tyberiũ,Germanicũ,deinde & Drusum Cæsares.Nec occisor illius euasit pœnas.Nam primo pulsus ex ea regione,mox & intereptus fuit,funusq innumeris aliti celebratũ exequijs.hęc & alia multa habet Pli.qui ingeniũ extollit in descriptione intelligẽtiæ huiusmodi corui.

Et ibi etiã refert,q suo tẽpore erat eques Romanus qui habebat cornicẽ è Bętica,plura verba cõtexta exprimentem,& alia atq alia crebro addiscentẽ.Etiã refert,q quidã visi sunt opera corniculorũ in venãdo.Refert & Celius li. antiq.lec.ix.c.xxxvj.cornicẽ albã visam.Itẽ coruos albos, perdicẽ albã(vidi in Sabaudia)passeres & vrsam.& idem lib.xiij.ca.lviij.refert cornicis admirabile obsequium in Aegypto,quæ tabellarij cursorisq vice fungeretur.Inde moriens honestata est sepulchro:qđ & idẽ refert Plinius de tinũculo.lib.& ca.præalleg.& Cecina Volaterran⁹ cõprehensas hirundines nuncias belli mittebat amicis,in nidum pristinum redire solitas.Laudãtur & Diomedeę aues quæ iudicant inter suos & aduenas,vt per Isidorum vbi suprà.& Plinium in dicto lib.x.c.xliiij.

Mira etiam de auibus alijs refert Baptista Fulgosius in sua collectanea de dictis factisq memorabilibus lib.j.titu. de miraculis.ca.de auibus animalibusq alijs admirandis. vbi de Farfallis auibus,quæ à Græcis pyraustæ nominãtur.quę in Cypro in metallorũ fornacibus inueniunt,per medias flãmas illęsæ volant,& si fortè longe ab ignibus auferantur,paruo temporis momento intereunt,res profectò mira huiusmodi aues in violento(quod alia viuẽtia omnia perimit)elemento viuere.

Refert etiam Fulgosus ibi,q in insulis Niuerna(quã Irlandam nominat)& Orchade quibusdam in locis,quæ mari aluntur,arbores salicibus persimiles nascũtur,in quibus ortæ paruæ quędã pilę paulatim crescendo aues anatum formã habentes effigiantur,rostro ab arboribus pendentes,& cum ad maturitatis tempus peruenere,sui ipsarum nixu arboribus excussę,in mare dilabuntur,atq eorum lant.Britanni vulgò bernetas appellant,& quia ex auium genere non oriuntur,his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur,& ab his qui viderunt certiores (ego ipse etiam vt Baptista)facti sumus.licet Albertus magnus aliter scripserit.Sed res tam multorum virorum grauium testimonio(qui hoc viderunt)probata est vt minimè dubia existimari debeat.& de hoc dixi suprà ista parte,in consideratione de insulis.versicu.Scotia etiam.licet videatur difficile creditu,tamen maius mihi videtur id qđ cantat Ecclesia.Nouum genus potentiæ,qui ex aquis ortum genus,partim remittis gurgiti,partim leuas in aëra.

Aliud quoq ferè incredibile de anatum natura infert ibi Fulgosus,cũm ait,q in ea parte Galliæ(quæ Britãnia dicitur)prope vrbem Redonensem oppidum est Montisfortis nomine,vbi Maio mense(cũm sancti Nicolai solennia celebrantur)à paruo lacu haud longe ab oppido, ea hora,qua vel missa,vel vespertinæ orationes cantantur Anas templum init cum tredecim pullis,quę posteaq aram circũdedit,ad eundem lacum regreditur,vno pullorum quos secum veniens duxit semper deficiente,neque verò quo is se recipiat intelligitur.quod si quis,vt rei experimentum faciat,aut quia rei nullam fidem habeat comprehendere, aut occidere tentauerit,confestim rabie corripitur,ac moritur,aut grauem morbum subitò incidit.

Subdit & aliud mirandum,& de eo prudens(vt volet)iudicabit,scilicet quod à Geruasio Tibellesio Arelatensis regni marescallo ad Ottonem quartum scribitur.In lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operã dantes,hieme multas ciconias,veluti mortuas rete in siccum traxisse,quæ tanquã simul iunctè mutuo rostra ano infixa habebant,& calefactę viuæ fuerunt inuentæ.

In Lothoringia iuxta Methensem vrbem,vt etiam recitat in quodam alio lacu,salutis anno quadringentesimo sexagesimo septimo supra mille,permultæ aliæ Ciconiæ similiter inuentæ fuerunt,quæ in thermis calefactæ reuixerunt.hæc autem res effecit,vt quidem sub aquis abdere se ciconias putarent,ea ratione moti,quod vsq in presentem diem,nec scriptum sit,nec satis intellectum,quo se ibides desinente ęstate recipiant(testis est Plinius libro decimo,cap.xxiij.)cũm tam multi apud Græcos Latinosq fuerint,qui diligenter animalium naturas inuestigare anxiè curauerunt.

Et de his auibus,& multis alijs habentibus ex sua natura quasdam excellentias videri possunt per Plinium lib. naturalis historiæ,x.per totum.per Aristotelem,Albertũ magnum,Diascoridem in libro,qui hortus sanitatis dicitur,in tractatu de auibus.per Isidorum lib.Aethimologiarum xij.cap.vij.per Textorem in sua officina,in c.auium nomina.vbi cxliij.nomina auium & vltra recitat.& aliquid de naturis earum,& etiam de auibus deorum.Et cũ reperiuntur in armis depicta,aut vexillis,debent interpretari huiusmodi arma secundũm naturas,complexiones, ꝓprietates,qualitates,& nobilitates illarũ auiũ.vt suprà dixi in prima parte,vbi de armis scripsi centũ cõclusiões. Ideo aliter nõ insisto:quia etiã talia vno volumine cõprehendi nõ possent:quia licet vnũ nomẽ auiũ sit,gen⁹ tñ est diuersum:& sicut specie sibi differũt,ita & naturæ diuersitatæ,cũm aliæ simplices,aliæ astutæ,aliæ solitariæ,aliæ incolæ,aliæ aduentitię,alię canorę,& vocales.Alię dociles,alię indociles,alię perennes,alię semestres,alię trimestres:sed & alia sicut genere,ita & moribus innumerabi-

lia.Nam volucrũ quot genera sunt inuenire queq̃ nõ pos
se ait Isidorus vbi.s̃.in princi.illius ca.vij.

OCtuagesimaprima consideratio. Cũ in præcedenti
cõsideratione aliquid in laudẽ quarũdam volatiliũ
relatũ sit,quæ in genere animaliũ videntur esse perfectio-
ra natatilibus,ideo hic pauca de animalibus aquaticis,hoc
est piscibus dicendũ est.Nam sicut aër ornatus est suis ani
malibus.s.volatilibus,quę possunt ex eo respirare,ꝑpter
crassitudinẽ humoris,& quorũ corpora sustinere põt,sic
&aqua suis.i.natatilibꝰ,quęquidẽ pinnulis suis adornãtur
et innitũtur aquę natãdo,sicut aues pennis suis volãdo,&
reptilia etiã dicuntur:quia omne qđ natat reptãdi habet
vel speciẽ,vel naturã.vnde& p̃s.ciij.Dauid ait.Hoc mare
magnũ,& spatiosum manibus,illic reptilia quorũ nõ est
numerus.& vt ait Isido.lib.Aethim̃.xij.c.vj.Pecoribus &
bestijs,& volatilibus ante homines noĩa imposuerunt q̃
piscibus,quia prius visa sunt & cognita.Pisciũ verò post-
ea paulatim cognitis generibus.noĩa instituta sunt. Aut
ex similitudine terrestriũ,aut ex specie propria,siue mori
bus,seu colore,vel figura,aut sexu,vt ibi per exempla de
clarat Isidorus.& vt Plinius inquit lib.naturalis historiæ
nono.c.ij.cõplura sunt in aquis animalia maiora etiã ter-
restribus,qđ ibi comprobat,& concludit,vt vera fiat vul
gi opinio.quicquid nascatur in parte naturæ vlla,& in ma
ri esse,prætereq̃ multa,quæ nusquã alibi.

Sciendum est,ꝙ multi vtũtur in armis,piscibus,vt est
primogenitus Frãcię,qui apud nos dicitur Delphinus:&
vtitur in suis armis Delphino azureo,seu ceruleo in cãpo
aureo,ex quo videretur dicendum,ꝙ ille piscis apud nos
sit excellentior cæteris piscibus.de cuius excellentia ad Pli
nium recurre in lib.naturalis historię nono.c.viij.vbi am-
plè cõmendat Delphinũ in celeritate natãdi supra oẽs pi-
sces,& volucres in pietate erga partũ,cũ gestant fœtus in
infantia infirmos,quinetiã parentes fœtus,adultos diu co-
mitãtur,& paruos semper aliquis grandior comitatur,vt
custos,cõspectiq̃ sunt defunctũ portãtes ne laceretur à be-
luis.Si quis eorũ captus fuerit,cęteri adnatãt supplicantũ
specie captum reposcentes.& maximè laudatur propter
amorẽ quem habet erga hominem , vt per plura & vltra
quinq̃ exẽpla cõprobat Plinius , d.c.viij.de quibꝰ aliqua
refert Gellius lib.noctiũ Atticarum vij.c.viij.& in libro
qui hortus sanitatis dicitur,ĩ tractatu de piscibus.c.xxvij.
Delphinus dicitur frater hoĩs,quia moribus humanis quo
dãmodo assimilatur.Et solus (vt ait Aristoteles) inter pi-
sces felle caret.hi etiã simones dicũtur,ad quod nomẽ vo-
cati accurrere feruntur vel gaudẽt hoc noĩe vocari,quia ro-
strũ simũ habent.Et musica arte mulcentur.vnde Arionẽ
citharistã in mari nautis interficere parantibꝰ obtinuit ab
illis,vt prius cithara caneret.Ad cuius cantum delphino-
rum gregibus congregatis cum in mari se proiecisset , ab
vno exceptus est,& ad littus proiectus,vt amplè.s̃.ista
parte,in lj.consideratione dictum est.

Sed quia etiã est leo Marinus,qui secundũ Isidorum li-
bro Aethimolo.xij.tit.de piscicus,circa initiũ,dicitur à si-
militudine terrestris.Et secundũ Ambrosiũ,licet leo terre
stris sit terribilis,tñ leo marinus est dulcis, eandem habẽs
dispositionem & virtutem, sicut in terra,ex quo videre-
tur dicendum illum inter pisces esse excellentiorem.

Sed quicquid sit Cete,seu Balena est maior & grãdior
piscis,qui reperiri possit in mari,& est immensę magnitu
dinis (teste Isidoro in loco ante allegato.) Cæteris enim
bestijs maris altius iacit vndas.De cuius natura & excel-
lentia scribit Plinius lib.ix.c.vj.& in toto illo lib.vide pi-
scium naturas quæ sunt diuersæ.& lib.xxxij.c.vltimo.di-
cit animalium omnium in mari viuentium clxvj.genera
esse,quorum nomina ibi describit seriatim,& loca vbi lau
datissimi nascuntur pisces.

Et Textor in sua officina.in verbo,pisces diuersi.enu-
merat ccxxij.& ibi in suo lib.Cornucopię in verbo,pisci
bus,scribit vrbes,& portus piscibus abundantes.& Pli-
nius lib.x.c.xlv.inquit.Elephanti iussa faciunt,leones iu-
gũ subeũt,in mari vituli,totq̃ piscium genera mitescunt.

Et de piscibus qui inclamati venire solebant,vide Ce-
lium lib.antiq.lectionum xiij.c.xxiij.circa initium,post
Plinium eodem lib.x.c.lxx.vbi ipse Plinius dicit auditũ
& olfactum esse piscibus.& in c.sequenti,etiam tactum &
gustum esse eis communem ait.

De piscibus verò eligibilioribus pro nutrimẽto natu-
rę humanę scribit decem schola Salernitana,his versibus.

Lucius,& parca,saxaulus,& albica,tenca,
Gornus,plagicia,cum carpa,galbio,truta.

Et ibi in commento ponuntur vtilitates illorum,& cõ
ditiones bonorum piscium.

OCtuagesimasecũda consideratio de excellẽtia ouorũ
disponit,quæ etiã pręter aues & pisces quadrupedes
pariũt teste Plinio,li.x.c.lij.& quæ inter comestibilia sunt
magis cõmunia & vitę hoĩs,& naturæ vtilia.Maximè cũ
nõ liceat nobis semper vti carnibus ob obseruantiam no-
stræ legis,sed certis diebus oua,lac,& caseũ comedimus.
De ouis ideo quæ multũ ad sanitatẽ hoĩs cõueniũt dicen-
dũ est:Cũ vicem carnis aliqñ retineãt,vt vult Almãsor in
c.xiiij.libri tertij.Et,vt describit Conciliator in differen-
tia lxix.Ouũ est animal potentia ex ouificantis productũ
superfluo.de cuius complexione vos remitto ad medicos
apud quos multum laudantur & extolluntur,& inter alia
oua gallinacea,& perdicũ:quoniam ferè in oĩbus vnguẽ-
tis siue emplastris apponuntur oua:& quarta pars homi-
minũ & vltra,viuit ex ouis.& bene pensato inter omnia
comestibilia oua plus prosunt,quàm alia quæcũq̃ res de
per se quæ sit in mundo.Nam ex ouis nutriuntur multi &
ferè tota Europa diebus veneris & sabbati,etiam diemer
curij,cùm sint magis vsitata ad vitam quàm pisces,et alijs
diebus comeduntur,aut pulli,aut gallinæ,seu capones,
aut alia quæcunque volatilia,quæ ex ouo generantur.&
omnibus consideratis non temerè fortè diceretur, ꝙ ma-
ior vtilitas ex ouo in mundo prouenit,quam ex mari,sal-
tem circa comestibilia cibaria.Quoniam primo (vt iam
prædixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & ma
gis communiter viuit,maximè diebus veneris,& sabbati
& alijs,ferè semper & frequentius in omnibus cibis,si fiat
aliquod condimentum apponitur ouũ,& comeditur ex
eo quod ex ouo procreatur,q̃ quod prouenit ex mari.Nã
comeduntur gallinæ,capones,pulli,& cætera huiusmodi
ex ouis genita,quæ sunt cõiora comestibilia ad vitam ho
minis necessaria,q̃ ea quæ proueniũt ex mari. Quoniam
nõ vniuersaliter etiam diebus quibus nõ comeduntur car
nes viuitur ex præda maris,cũ sint multæ prouincię, vbi
nõ abũdant pisces marini.& in omnibus orbis partibus,
etiam vbi pisces marini abundant,semper ouum & plura
comestibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam ferè in omnibus medicinis ad sanitatem ho
minis facientibus,maximè in emplastris,potionibus,vn-
guentis,pillulis,& clysterijs apponuntur oua,aut aliquid
de ouis.Præcipuè in medicina valet & est multum lauda-
bilis

bilis vitellus oui pro nutrimento hominis infirmi conua-
lescentis, senis, & debilis. quod voluit Galenus in xvj. tera
penticæ. ca. v. dicens. Debilibus magis sunt danda vitella
ouorũ, quòd albumen ipsorum difficilè digestibile est pro
pter eius frigiditatem & viscositatẽ. vitella verò sunt in ca
lore & humiditate temperata, & magis humanæ comple-
xioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum, & tempe-
ratum generãt sanguinem. vnde Isaac in v. doctrina. c. xij.
dicit. Vitella sunt temperata & calori naturali viciniora,
ideo ad digerendum velociora & faciliora, maximè si de
iunioribus fuerint gallinis masculos habẽtibus, cùm oua
huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo vt ad propositum seruit, relinquendo alia
medicis, ꝙ laudabilia & electa oua ex duobus iudicantur.
Primò, ꝙ ex laudabilibus sint animalibus mediocris æta-
tis, pinguibus etiam à natura, & cùm hoc masculum habẽ
tium, cuiusmodi sunt oua gallinarũ, & perdicum: quia vt
ait Rasis in tertiò Almansoris, cap. xiiij. Gallinæ & perdi-
cis oua temperata sunt, & plus alijs hominibus conueniẽ
tia. Et in iiij. suorum Aphorismorũ, oua meliora sunt oua
gallinarum, & earum quæ cùm gallis viuunt. & ait Isaac,
in v. doctrina. Oua gallinacea & perdicum temperatoria
& laudabiliora sunt cæteris, maximè si masculum habeãt.
Vnde Auerrois in v. colliget. dicit. Oua gallinarum sunt
meliora cæteris. ante quos omnes sapiens Galenus in iij.
de alimẽtis. c. xxj. dicit. Meliora oua sunt quæ gallinarum
& fasianorum, peiora quę sunt anserum, & struthionum.

Secundò oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia:
quia, vt dicit Isaac in prima doctrina. Oua recẽtia sunt lau
dabiliora, cùm calor naturalis eorum sit fortior. & ante eũ
illud dixerat Galenus in iij. de alimentis. cap. xxj. cùm ait.
Optima quidem oua sunt quę recentissima, pessima autẽ
quæ vetustissima: quę aũt inter media horum proportio-
nantur distantia, qua distant ab extremis bonitate & ma-
litia. vnde in regimine sanitatis Salernitanæ dicitur.

Si sumas ouum, molle sit atq; nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: Quæ in
modica quantitate sunt multi nutrimenti. vnde in dicto re
gimine scribitur.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura.
Cum simila pura naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est ad aduertentum, quod nec
obliuioni tradendum est, ꝙ ouo recenti sumpto debemus
sumere haustum vini. vt scribitur in dicto regimine Saler-
nitano, hoc versu.

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos.

Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiã eis
acquiritur bonitas vel malitia. Nã inter oua decocta me-
liora & laudabiliora sunt in aqua elixa, ꝗ̃ assata, vt dicit
Isaac in v. doctrina. cap. xvij. oua assata elixis sunt grossio
ra, & ad digerẽdũ duriora. cui assentit Haliabas in v. theo
ricæ, c. xxvj. dũ ait. Competẽtius aũt ouum quod sumitur
est elixatum in aqua, & non multum decoctum vt durum
fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiã
sorbile vocatur, hoc namq; citius digeritur, & melior est ci
bus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta meliora
sunt his, quæ cũ corticibus elixãtur. Vnde cæteris ouorũ
pręparationibus sunt laudabiliora, & approbata atq; sa-
niora, quia in sua naturali custodiũtur humiditate cũ aquę
humectatione, suiq; odoris grauitatẽ amittunt, & subtiliã
tur. quod tamẽ non omnibus placet, cũ quidam plus cum
cortice oua elixa desiderant, melioriq; cum appetitu assu-
munt. Et inter hæc decocta quidem sufficiẽter, hoc est, nec
parum decocta seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia,
vel coagulata dicũtur, sunt saniora, & omnibus ferè homi
nibus gratiora & cæteris laudabiliora, teste Almansore,
in iij. c. xiiij. oua tremula, quæ neq; dura sunt, neq; mollia
inter illa duo media existunt. & Galeno in iij. alimentorũ.
c. xxj. optima ouorum ad alimẽtum sunt quę tremula sor-
bilia. & idem in libr. de euchimia, ait. Oua quæ moderatẽ
sunt cocta propter quod tremulenta vocãtur, meliora sunt
alijs & ad digestionem, & ad euchimiam. & dicitur in re-
gimine sanitatis Salernitanæ in illis versibus. Nutrit et im
pinguat triticum, lac, caseus & c. ꝙ oua sorbilia corpus hu
manum nutriunt & impinguant.

Oua etiã quæ suprà carbones sine fumo, ꝗ̃ quæ sub ci
neres coquũtur sunt meliora, vt vult Isaac in d. v. doctri-
na. c. xvij. vbi etiã dicit, ꝙ oua frixa seu parellata cæteris
sint peiora. de omnibus te remitto amplius ad doctores in
medicina, qui de hac re scripserunt.

Ideo concludo ꝙ oua inter reliqua vsitata cibaria mul
tum commendanda sunt ratione suæ temperatæ comple-
xionis atq; conuenientiæ ad humanũ corpus, & multitu-
dinis nutrimenti: & quòd meliora ex ouis, laudabilia &
potius eligenda sunt oua gallinarum recentia ex doctrina
Auicennæ in ij. canonis. c. ccccxxxv.

Et apud legistas actio furti datur pro vno ouo. vulga-
to. §. gallinarũ. vbi glo. in verbo. qui lucrãdi animo. insti
tu. de rerum diuisione. & per gloss. in l. id est. ff. de dolo.

Narrat & Celius lib. antiq. lectionum xiiij. c. l. mirabi-
le esse in ouo, quod est res tã parua, mundi permixtionem
intelligi quãdam. Ouũ quippe elementis cõponi quatuor
ex veterũ medicorum assertiõe tradit. Nã crustæ modo cir
cuniectum obductũq; putamen terræ imagine quadã are-
scentis in frigore vim naturæ pręfert. humor autẽ frigens
humectusq; aquã exhibet planè. Sicuti aëreum quod in-
est spiritosum, calens, humensq;. At in meditullio luteum
fixum mediocritatem caloris obtinens, et aridioris natu-
ræ, igni compar facilè colligitur. Cui calculum adiecerit
& color, an nõ & globata suffragatur figura? Quid quod
inest Ouo vitalis vis, veluti & mundo? Et teste Aristotele
in sexto de animalibus. Quæ oblonga sunt oua fœminã
edunt, quæq; sunt fastigio cacuminata atq; rotundiora, &
parte sui acutiore obtusa orbiculum habent marem gi-
gnunt, de quo vide Plinium in lib. x. c. lij. in fi. vbi & ait.
quæ oblonga sint oua gratioris esse saporis. vbi et de di-
uersitate ouorum videre poteris. Sed & Celius in fine d. c.
ait. Inter oua Pauoninis primatem locum tribuũt. pleriq;
Chenalopecijs. i. anserinis secundã sibi notã vendicãtibus.
Tertiam Auitijs, medici tamẽ præferunt oua gallinarum,
perdicũ, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auiũ
& eorum naturis, scripsit amplè Bartholemæus Anglici
suo xix. libro de proprietatibus rerum.

Istud & interseram quod nequaq; relatu indignum est.
apud Græcos fertur (teste Celio libro antiq. lectionum.
v. cap. xij.) Babylonios venatibus assuetos vbi in solitu
dine deprehenderentur, nec cibariaria percoquendi esset
occasio, cruda oua funde imposita circunactione, vibra-
tione, seu vertigine assidua tandiu rotare consueuisse, do-
nec coquerentur.

Plinius dicto libr. x. c. lx. dicit seruari oua in lomento,
aut hyeme in paleis, ęstate in furfuribus vtilissimũ, & oua
aceto macerata intantum emolliũtur, vt per anulos trans-

cant. Sale exinaniri credũtur. Oua verò Velitrarum inter
cibos electiles & delicatos scribit Textor in sua officina.
Nam in Velitris Volscorum oppido fuit ouorum ingẽs
abundantia. Mantuanus.
Iam Latij Romam caput, ouiferasq́ Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens. Vinaciæ,
hoc est grani vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, hordeo se-
micocto & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora.
Vnde Columella libro ix. Vinacea quamuis tolerabili-
ter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus an-
ni auis fœtum non ędit.

OCtuagesimatertia consideratio sit de excellentia gra
norum, seu segetum, quoniam sunt plura, far, sigilo,
triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam, De excel
lentiori habeo glossam quæ est prima in l. triticũ. ff. de ver
bo. oblig. vbi dicit, quòd triticum est nomen generale ad
omnia blada seu ad omnes segetes, seu ad omne id quod
in area teritur: sed alio modo, vt dicit, per excellẽtiam fru
mentum appellatur, sed etiã vt probat text. in lege j. C. de
canone frumentario. lib. xj. frumenti appellatione omnia
necessaria ad victũ continentur. imo & quod plus etiam
cõtinet & Lapinum & fabas, cũ arista in se contineat. l. fru
gẽ. §. frumentum. ff. de verbo. & rerum significa. et ibi di-
cit glo. vlti. in fi. q licet sit quodã modo generale nomen,
tamẽ specialiter vulgari sermone dicimus granũ frumen-
tum, quod pro sui bonitate cætera excellit. de Melica fit
mentio in d. gloss. j. De spelta verò, ordeo, & auena in d.
glo. vltima. & de his fecit mentionem Textor in sua offici
na in cap. legumina diuersa & frumenta. vbi Lupidnum
& fabã inter legumina describit. sed text. in d. l. frugen. in
principio. ponit inter fruges quod est nomen generale,
quoniã comprehendit & grana, et legumina.

Triticum secundùm naturã sui substãtialem in primo
gradu est calidũ & humidum & sic in medio. Panis ex eo
factus callidior est in secũdo gradu, quia calor eius augmẽ
tatur à calore ignis & coctione sicut ordeum et faba. Cùm
in propria natura sicca sunt si in aqua coquantur humidi-
tatem assumunt. ita dicunt Diascorides & Isaac. & dicunt
q frumentũ habet eius virtutem calidã. Sed dicit Lucas de
Penna in l. j. C. de conditis in horreis publicis. in prin. lib.
x. quod frumentũ est propriè aridũ & siccum. & dicit Dia
scorides q triticũ recens ac rufum. i. aurosum est vtilius.
de recenti seu nouo q sit vtilius satis notatur in d. l. j. C. de
conditis in publicis horreis. Et dicitq́ Haliabas in quinto
theoricæ. c. xv. triticum omnibus granis laudabilius est,
& magis temperantiæ proximum, ideo factum est conue
nientius omnibus granis, & hominũ corporibus conferẽ
tius ac laudabilior cibus. et de hoc tritico, & q sit laudabi
lius alijs granis, etiã ponit Auerrois in quinto Colliget, et
Galenus in iij. dietarum laudes illius. dummodo sit spis-
sum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, inte-
rius verò albi, superficie lucidum, & leue. Ex cuius substã-
tia et medulla farina exuberat plurima, cortex autẽ & fur-
fur non in magna quantitate, & etiam hoc tenet Alman-
sor libro iij. c. ij.

Item quòd sit natum in crassa & pingui terra. ita tenet
Isaac in prima doctrina.

Item & tertiò, q sit nouum, licet Serapio et Diascori-
des videãtur sentire oppositum, scilicet quòd non sit mul-
tum nouum, neq́ multum vetustũ: sed medium. ideo dicit
Auicenna in ij. canonis c. cccccIxxvij. sit igitur medium
in ætate, quoniã eius humiditas inter multam & paucam
est media exhausta humiditate accidentali, quam aëris de-
siccauit calor. propterea hæc species media laudabilior,
existit, & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur.

Item & quartò q mundum sit à zizania, vel lolio, et ci
cerculis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Gale
nus in iij. primi. doctri. secunda. c. vij. ideo dicit Auerrois
in quinto Colliget, q melior cæteris est panis factus ex fa
rina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis acci
dentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellen-
tior, scribit Plinius libro naturalis historię xviij. c. vij. vbi
vidt de frugum generibus & natura. vbi dicit, q panis ex
frumento est excellẽtior. Et quarum prouinciarum, seu pa
triarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit,
vbi multum laudat Italicum. Et Textor in sua officina in
Cornucopie. in litera F. scribit patrias abundantes frumẽ
to. & sub litera P. in verbo Panibus, dicit q in Scolo Boẽ
tiæ vico laudatissimi fiebant panes, quales fortè fiũt apud
nos in oppido Belnensi. & Celius libro quarto suarũ anti
quarum lectionum c. xxxv. adducit plura genera panis.

Et dixi hic antè, q panis tritici est excellentior, eligibi-
lior, & laudabilior, intellige dummodo quinq́ habeat, vi-
delicet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fer-
mento, in competenti quantitate, vt satis demõstrans me-
dici, videlicet Auerrois in v. Colliget. c. de complexioni-
bus ciborum. Isaac in prima doctrina. Galenus in quinta.
de regimine sanitatis. & in primo de alimentis. c. de fermẽ
to. Et ad quid sal ponitur in pane scribit Aristote. in xxj.
problemat. v. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas. v. Theo
ricæ c. xv.

Secundùm, vt pasta benè malaxetur & dometur iuxta
dictum Auicennæ in ij. canonicis c. cccccIxxvij. Et Ari-
stoteles. in xxj. problemat. problemate vij.

Tertium, q panes non multum parui sint, nec multũ
magni, vt dicit Isaac in prima doctrina.

Quartũ, q farina optimè pistata sit, vt dicit Haliabas.
v. theorice. c. xv. et Galenus in li. de alimentis. c. de tritico.

Quintum, quòd sit post primum diem, vel secundũ
vt dicit Isaac in prima doctrina.

Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Aue-
zoar in j. c. sui Theiser. & Rasim. in xxj. cõtinẽtis. c. xxviij.
& Auicennam in ij. canonis. c. cccccIxxvij. & dicit Halia-
bas in v. Theoricæ c. xv. q panis calidus, cùm ex camino
trahitur, omnibus reliquis peior est, quoniam immoratur
eius à stomacho descensus, & sitim prouocat. Et conclusi-
ue ad iudicandũ bonum panem dicimus cum Auerroi in
cõmento cxxxvj. canticorũ. vbi dicit. Melior ex panibus
est ille qui sic pręparatur, vt similis spõgiæ efficiatur, æqua
liter & temperatè fermentatus, & in clibano conuenienter
decoctus. Etiam pro hoc fuit sentẽtia Galeni in primo Te
rapenticæ c. vj. & vide quid dicat in primo de alimentis.
& de Alchimia. c. ij. Et quinq́ conditiones optimi panis
& electi scribit schola Salernitana in his versibus.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus.
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnaldus de Villa noua cõmentator has quinq́
conditiones optimi panis explicat.

De Siligine habetur per eundem Plinium eodem libr.
xviij. c. x. vbi ait, quòd ex Aphrica siligine dulcissim⁹ pa-
nis fit, & ipsa spissior quàm far, & maior spica eadem, &
ibi etiam vide de alijs speciebus.

Ordeum

Ordeum verò etiam multum laudat Plinius in d.libr. c.vij.in fine,tanq; omnium frugum nobilissimũ,& ibi rationes assignat ex pluribus effectibus illius,quos vide.

Licet multi nominent,& ponãt orizam,vulgò risum, inter cibaria,tamen credo illud esse ponẽdum inter grana et segetes,ex quo seminatur & metitur prout & alia grana.de cuius natura & effectu scribit Galenus libro primo de cibis.c.de riso.& habetur in pandectis.c.lvij.

Et quoniam seges,seu fruges est nomen generale,vt dixi,sub quo etiam legumina comprehenduntur,quæ sunt Eruum,Vicia,Cicer,Cicercula,Faba,Lenticula,Lens,Phaseolus,Pisum,Lupinũ,Milium,& Panicũ:sed quod istorum sit excellentius,Plinius de his libro xviij.c.xij.naturas scribit,& inter alia fabam extollit,& dat ei maximũ honorem inter legumina.Cũm etiam ex faba tentatus sit panis,& farina ex ea appellatur,lomentum:aggrauaturq; pondus illa,& omni legumine (vnde maledicti sunt illi qui vendunt species,seu aromata,& cum illis apponũt farinã alicuius leguminis) iam vero & pabulo venalis.Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi,præcipuè homini.frumento etiam miscetur apud plerasq; gentes,& maximè panico solida,ac delicatius fracta & minutius trita.Et sola frugum etiam exesa repletur crescente luna,& ibi idem Pli.scribit quando seri debet,& etiam alia legumina,& de eis & aliis ibi,cum quatuor cap.sequentibus vide.

De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auerroi in quinto colliget,quòd habet illam virtutem, quam habent illa grana,quæ cũm omnia fermè illaudabilia sint,& panis ex eis confectus similiter.

De cibis & diuersis panibus scribit Textor in sua officina,in ca.cibi & panes diuersi.

Octuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorũ disponit,quę de per se sunt excellẽtiora omnibus aliis rebus habentibus liquorem.Imprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum.Celius vero libro antiq.lectionum xvj.c.lxiiij.multum laudat vinũ ex dictis Aesculapij,& Platonis.& de eius vtilitate scribit lib.vij.c.xxxij.& lib.xv.c.xxij.& xxxiiij.cũ pluribus aliis.c.illius libri. Plinius verò libro naturalis historiæ xiiij.etiam multum laudauit vinum.Nam,vt notatur in l.j.in glo.magna.circa medium.ff.de periculo & commodo rei venditæ.& in psal.ciij.Vt educas panem de terra,& vinum lætificet cor hominis.& Iudicum ix.dicitur.Vinum lætificat deum & homines.Et de eius fortitudine habetur iij.Regum iij.c.

Multi multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia schola Salernitana probat illa habentia sequentia.

Vina probantur odore,sapore,nitore,colore.

Et subdit.

Si bona vina cupis,hęc quinq; probantur in illis:
Fortia,formosa,fragrantia,frigida,frisca.

Et si hæc generalia quatuor,& quinque specialia habeat cuius regionis & patriæ sint,non est curandũ,quoniam de vino et homine illud dici communiter solet,q cũm bonitatem habeant,non est de eorum origine et locis quærendum,cũm suum cuiq; placeat,& sic laudet:et quocunq; eatur,fabula eadem reperiatur de istis excellentiis vinorum.

Plinius verò dicto libro xiiij.c.primo,scribit de vitiũ natura,et quibus modis ferant seu extolluntur.& secũdo & iij.c.de generibus vitium.c.iiij.insignia culturæ vitiũ. c.v.de natura vini.c.vj.de generositate vinorũ.& ibi vide de excellentia et nobilitate plurium vinorum.

Textor in suis epithetis sub litera V.in verbo, vinum & vitibus.post Plinium,Diascoridem et plures alios laudat quàmplurima vina ex pluribus & variis locis,in hunc modum.

Tmolus mons Lydię,teste Plini.libro v.optimo abũdat vino.Vnde Ouidius libro iiij.de ponto.

Aphrica quot segetes,quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas,quot parit Hybla fauos.

Idem libro vj.Metamor.

Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic poëtæ superaddunt,i,post,t.

Hinc Seneca in Thebaide.

Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.

Verisimile credendum est dominos Timolenses,seu Trimolenses propter eius antiquitatem nominis antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse,vel à Timoleone duce Corinthiorum,qui fuit vir clarissimus, omnium iudicio,& patriam oppressam à Tyranno liberauit.vt de eo multa scripsit Plutarchus,de quo dixi suprà in prima parte,in xxxviij.cõsideratione.in xxiij.cõclusione.vnde Ludouicus de Trimolio sequens vestigia prædecessorum hanc patriam ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam,Anno domini millesimo quingentesimo. xiiij.auspicate liberauit,& post eius mortem gloriolam eques aurat⁹ sine nota,hoc est,le cheualier sans reproche, intitulatus est.

Falernus mons,seu regio Campaniæ,vbi colles vitiferi optimo abundant vino.Vnde Varro.Quid in Italia vtensile non modo non nascitur,sed etiam non egregiũ non sit?Quod far comparandum Campano?Quod tritĩ cum Apulo?Quod vinum Falerno?Quod oleum Venafrano?

Vnde Tibullus.

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem.

Non tibi si præcium Campania terra daretur,
Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martialis.

Rhesinata bibis vina Falerna.

Massicus item mons Campaniæ optimi vini ferax.

Horatius.

Est qui nec veteris pocula Massici.

Virgi.libro vij.Aeneid.

Vertunt felicia Baccho Massica.

Syllius libro vij.

Massicus vuiferis addebat nomina glebis.

Statius libro iiij.syluarum.

Gauro Massicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoq; Campaniæ vinum habuit laudatissimum.

Aulon mons Calabrię contra Tarentinam regionem optimo nobilitatur vino. Martialis.

Nobilis& lanis,et Baccho fertilis Aulon,
Det pręciosa tibi vellera,vina mihi.

Horatius.

Et amicus Aulon,fertilis Baccho nimium,
Falernis inuidet vuis.

Commendatur & vinum Lesbium (à Lesbõ insula in Aegeo.) Proper.libro j.

Lesbia mentoreo vina bibas opere.

Pamphilus.

Se victam reddet, victam se bacchica Lesbos.

Horatius.

Hic innocentis pocula Lesby duces sub vmbra.

Aristoteles (vt scribit Aulus Gallius libro xiij.c.v.) ægrotans gustato vino Rhodio (inquit) firmum hercle vinum, & iucũdum. degustato inde Lesbio, vtrunq; (inquit) oppido bonum, sed suauius Lesbium.

Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur.

Methymna ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis.

Pamphilus.

Lesbia pampineos spargit Methymna racemos,

Ouidius.

Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos.

Cecubum oppidum Campaniæ commẽdat etiam vini bonitas. Martialis.

Cecuba fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem libro vj.

Cecuba non solos vindemia nutriat orbes.

Horatius.

Cecubum, & prælo domitam Caleno tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum generosum. Iuuenalis.

Quæ molle, Calenum.

Porrectura viro miscet sitiente rubetam.

Formiæ vrbs latina iuxta Caiectam, antiqua Lestrigonum sedes fuit nobilis vino. Horatius.

Mea nec falernæ,

Temperent vites, neq; Formiani pocula colles.

Setia vrbs Campaniæ superbit etiam vini nobilitate.

Martialis libro iiij.

Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis,

Idem in xenijs.

Pendula pampineos quæ spectat Setia campos,

Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus.

Spargit campanis Setia, clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido serenum quondam sede. Martialis.

Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta nec aurum.

Sume dabunt calices hæc tibi vina suos.

De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus iureconsultus in lege fi. quæ incipit, qui vinum Surrhentinum. ff. de tritico, vino, & oleo legato.

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.

Martialis.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.

Mittit iuleo quæ sibi monte placet.

Fundanum etiam cõmendatur à Fundis oppido Campaniæ. Martialis.

Hæc fundana tulit felix Autumnus opimi.

Messana vrbs Siciliæ, à Mamertinis Campaniæ populis habitata optimum ferebat vinum.

Martialis.

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta,

Si detur quoduis nomen habere potest.

Vnde Plinius d. lib. xiiij. c. vj. dicit quartum curiculũ obtinuere publicis epulis à diuo Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chios insula maris Aegei, & Aruisium in ea promõtorium laudantur vini præstantia,

Syllius libro vij.

Et Ambrosijs Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum. Horatius.

Qui Veientanum festis potare diebus.

Martialis libro ij.

Veientana tuam si domat vua sitim.

Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorũ regio Aminea dicebatur vini feracissima.

Virgi. libro ij. Georgi.

Sunt & Amineæ vites firmissima vina.

De isto etiam vino Amineo facit mentionem text. in d. l. qui vinum. §. fi. ff. de tritico, vino, & oleo legato.

Thasus insula maris Aegæi vinum habuit laudabile.

Virgilius libro ij. Georg.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Mareotis pars Aegypti itidem.

Horatius.

Mentemq; limphatam Mareotico.

Redegit in veros timores.

Statius lib. iij. Syluarum.

Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ.

Hoc vinum durat in longam vetustatem.

Naxos similiter insula maris Aegæi à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitigenam eam appellat, dicens.

Hanc post vitigeneq; spaciantem littora Naxi

Bacchicam. Statius libro iiij. Achillis.

Lemnos & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum.

Tibullus.

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methone quoq; vrbs in Thracia nomen habuit à vini copia. Nam Methin Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiam vino claruit.

Syllius libro iij.

Dat Tarraco pubem vitifera, & latio tantũ cessura Lyeo.

Vina apud Græcos celebrata fuere Prannium Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanos Polium, Coum deniq; & Rhodium. Celebrantur & alia pleraq; loca vini bonitate, quæ omnia longũ esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim subijcit quod in cõpendium redegit ex dictis Plinij in libro xiiij. c. vj. ante allegato. &, vt inquit ibi Plinius. Augustus setinum prętulit cũctis. Antea Cecubo erat generositas in palustribus populetis. Secũda nobilitas agro Falerno erat. Nascitur in summis collibus Gauranum, medijs Faustianum, imis Falernum, Albanæ vuæ sunt prædulces. Surrhentina in vineis tantum nascuntur, cõualescentibus maximè probata propter tenuitatem, salubritatemq;. Nam quæ spissa sunt, non adeo prosunt morbis: & sicut subtile vinum multos spiritus procreat atq; subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit.

Gignit & humores melius vinum meliores,

Si fuerit nigrum, corpus tibi reddit pigrum.

Vinum fit clarumq;, vetus, subtile, maturum,

Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus vinum palmeum siue album esse melioris saporis & odoris q̃ cætera vina. Surrhentino idcirco medici nobilitatem dabant. Certant massica æquè ex mõte Gaurano. Præponuntur Calena, & quę in vineis arbustisq; nascuntur Fundana. Augustus probauit Mamertina circa

na circa Messenam Siciliæ genita. Potulana ab autore dicta etiam laudantur. Retica Falernis tantum post habentur à Virgilio. Ethruriæ pamam Luna habet. Ligurię Genua, inter Pyreneum, Alpesq; Massilia. Hispaniarum Lusitana copia nobilitantur. Elegantia verò Terraconensia, atque Lauronensia, & Balearica ex insulis Italiæ primis conferuntur. In summa (vt tandem concludit Textor) gloria fuere Thasium Chiumq;, ex Chio quod Aruisium vocant. Item Lesbium, quod sponte naturę suæ mare sapit. Gratia est & Clazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plinius in dicto c. vij. recitatus in quibusdam per Textorem qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria, & nobilitate vinorum Galliæ, ne alinæ gentis gloria, suam ipsi deprimerent. Existimabant enim (vt ait) fuliginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent. Sciebãt enim terram Gallicam populi virtute omniũ præstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem imo & feliciorem multo. Propterea hoc velut conuenientes prætermiserunt, cùm tamen sit in confesso Belnẽsibus, Aurelianus, Andegauensibus, Parrhisinis, & plerisq; alijs meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat.

Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Balnensibus audaculè, aut temerè fortè asserere præsumeret: cùm (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehãtur propter eorum excellentiam, vt norunt etiã exteræ nationes, Angli, Flandrenses, & aliæ pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superant: sunt eñ fortia, formosa, fragrãtia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia, & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima & non spissa: & hæc sunt signa ad probationem boni vini. vnde Arnaldus de Villa noua in commento suo super illis versibus. Gignit & humores melius vinum meliores &c. antè allegatis, dicit ꝙ vinum Belnense est electum in potu, & vtilissimum senibus, cùm exhilarat, & melancholias reprimat.

Idem tamen Textor, nescio qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius in dictis suis epithetis in litera F. sub verbo, fructib⁹. nixus est laudare vina Viuaresia iuxta Rhodanum, quę dicit esse laudatissima, omniũq; laudibus nemine reclamante longis interuallis anteferenda: sed pareat mihi, quoniam suæ assertioni non assentiam, cùm sit plusq; notorium & manifestissimum notorietate facti permanentis, ꝙ vina Belnensia excedunt alia vina bonitate, fortitudine, & formositate, et omnia alia excellentia & nobilitate, quę vinis dari aut attribui potest: & scias lector candide, ꝙ nunq; eorum causam excellentiæ, laudis, gloriæ, & nobilitatis amiserunt: nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut obliuiosos ex contumacia illorum, sed si interfuerint, & adsint, et fiat altercatio cum cæteris, nunq; in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc non est dubium. Et licet sint alia bona vina in patria Burgundię, vt Cabilonensia, Diuionensia, & pleraq; alia in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnense est extollendum: & de his sunt versus vulgares.

Vinum Belnense super omnia vina recense,
Arbosium repete si vis dormire quietè.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina alba dulcissima & optima, et sequitur.

De Castro Caroli melius perquirere noli.

Et cùm potio vini sit cõmunis omnibus nationibus & vtilissima, ideo præfertur omnibus alijs, etiam pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normannia. de quo meminit Textor in sua officina, vbi scribit potiones diuersas sub illo titulo, quæ sunt sequentes, Amystis, Oxyhalme, Oxysacaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Celia, Cerea, Ceruisia quæ fit in flandria, Ptysana, & Sabaia.

Sed quæreres forsitan quod est excellentius & conuenientius colono & rustico, habere vites, pratum, an serere grana. Columella in suo opere agricolationum laudat & extollitt, & pratum & sationem vinearum: et seminationem, seu pratorum & pascuorum possessionem. Et, vt etiã dicit de arbusto inter autores non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franciscus Patriuius de institutione reipublicę libro vij. c. v. vbi ait, quòd Cato multas de prato affert laudes, quod nulla vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore seruetur, quod nullis tempestatibus obnoxiũ, quod singulis annis, & pabulo, et feno fructum reddit, pratum cùm exolescit seniusq; herbam emittit frumenti causa excolitur, & vt dicit textus ab Vlpiano iureconsulto conditus in l. pratum. ff. de verborum & rerum signifi. Pratum ex eo dictum quòd paratum sit ad fructum capiendum, scilicet vt ibi dicit glo. sine semine.

Sed quicquid sit idem Columella loco ante allegato. libro iiij. c. iij. in disputatione quam facit an vineæ sint habendæ, & an patremfamilias locupletẽt: sed vt dicit, vberrimus est redditus vinearum. et omittendo veterem illam felicitatem aruorum, quibus & antè iam Cato Marcus, et mox Varro Terentius prodidit. singula iugera vinearũ sexcenas vrnas vini præbuisse. Id enim maxime asseuerat Varro in primo libro rerum rusticarum. Nec vna regionum prouenire solitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno contribuitur, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliæ. his certè temporis & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris & præcipuè quam possidet Seneca vir excellentis ingenij atque doctrinæ, cuius in prædijs vinearũ iugera singula culeos octonos reddisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videtur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria, quæ nunc ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis, apud te excederet vuarum numerum duorum milium, vt apud eum (vt ait) octingente stirpes insitæ intra biennium septenos culeos perequarent, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cùm prata et pascua, & syluæ si centenos sextertios singula iugera efficiant, optimè domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide quare hodie vilescunt, & quòd nullus vel iniquissimus vinearum locus non maiorem quæstum redderet, q; acceperit impensam. Et de laude agriculturæ satis scripsi in præcedenti parte, in xxxvij. consideratione. Et post Columellam Leonardus Portius libro secundo. de ponderibus & mensuris culturam vinearum quęstuosissimam demonstrant, secundùm computationem per eum ibi factã, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit culturam vinearum ex vino & plantis non solum modici fœnoris, sed cuiuscunq; quęstuosissimæ mercaturę redditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes ditescere. & dixi remissiuè in commentarijs nostris super

consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rub. des iustices. in glo. & droictz. versi. additio. numero lix.

OCtuagesimaquinta consideratio sit de excellētia aliquarum carnium ad alias. Nam Galenus viij. de sanitatis ratione suillam carnem cæteris laudabiliorem facit. Sed & princeps Auicenna ij. canone. c. de sanguine. humanum, suillumq́ sanguinem in omnibus exactam habere similitudinem scribit. Quin eandem quoq; carnis rationem tradit. Adeo vt impuratiores quidam (teste Celio lib. antiquarum lectionum xiij. c. lvj. post eundem) pro suilla humanam distrahere sibi licētius permiserint: quod facinus diu perrexit impunitius, donec digiti hominis intermixti fortè conspecti ad supplicij diritatem, etiam si seram, autores protraxere. Auerrois v. colliget ex Auicennæ placitis porcinam carnem cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognationem.

Commētator verò regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villa noua super illis versibus. Persica, poma, pira, &c. dicit circa electionem carnium animalium quadrupedum controuersiam esse inter medicos. Quidā enim dicunt carnes porcinas esse meliores & laudabiliores, vt Galenus & quidam alij, vt antè dictum est. Alij verò dicūt carnes hedinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerrois: licet Auerrois v. colliget imponat Auicennæ, ꝙ dixerit carnes porcinas esse meliores: vt hic antè allegatum est. quod tamen (vt dicit idem commentator vbi suprà) non dicit autoritate propria, sed autoritate Christianorū. Alij verò vitulinas laudant præ alijs carnibus. Et ibi scribit ꝙ laus, electio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum, multifariam attendi potest.

Primò ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior & laudabilior. Tum primò propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, autore Galeno iij. alimentorum. vbi ait. Porcinę autem carnis similitudinem ad homines addiscere est, ex eo quòd quidā comederunt humanas carnes, vt porcinas, nullam suspitionem habentes secundūm gustum ipsarum & odorem. Et Auicenna ij. cano. c. de sanguine ante allegato. Tum secundò, quia caro porcina valde nutritiua est. Nam dicit Galenus iij. alimentorum. Omnium hedulinorū caro porcorum maximè est nutritiua. & eodem lib. porcorum carne nullum aliud amplioris nutrimenti habebis sumere. vnde in regimine Salernitano scribuntur ista.

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans.

Testiculi, porcina caro &c. Tum tertiò, quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Galenus in viij. de ingenio. vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior, si porcus montana incoluerit, post porcum hœdus. Et similiter in quinta terapenticæ, vbi dicit quadrupedum caro laudabilior est porcina in calore & humiditate temperata, eiusq́ cibus plurimus, sanguis ab ea generatus omni melior est sanguine. Quod intellige, teste eodem Arnaldo de carne porcorum nō antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec nimis iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima est, sed ætate mediocrium: puta vnius anni vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quàm siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quòd porci siluestres sunt domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores & humidiores. Ideo si aliquā tulum saliantur, antequam comedātur, obtemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur in dicto regimine Salernitano, ꝙ caro porcina sine vino minus sana est ouina, vt his versibus depromitur.

Est caro porcina sine vino peior ouina,
Si tribuis vina, tunc est cibus & medicina.

Quòd tamen innuit esse verum de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel sole, vel fumo exiccatæ, quas baconem vocāt, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis cęteris parib⁹. Et de carnibus porci siluestris siue apri dicit Auicē. ij. cano. c. de carne. Christiani verò dixerunt & qui eos imitantur, ꝙ melior caro siluestris, est caro porci siluestris siue feri. Nā cùm hoc qđ est leuior carnibus domestici porci, est fortis nutrimēti, & plurimi: & est velocis digestionis, & est melior in hyeme.

Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles esse corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, nō dispositis ad opilatiões, & his qui impinguari quærūt, quia talia corpora indigent maximo nutrimento & difficillimè resolubili. Ideo dicit Rasis iij. Almāsoris. c. de virtute carnium. Caro grossa multum laborantibus conueniens est: subtilis verò his qui prædictis sunt contrarij conuenit. Et idem vult Auicenna tertia primi c. de regimine eius quod comeditur dicēs. Exercitati præterea & multi laboris magis sunt tolerātes nutrientia grossa. Quomodo tamē prohibitum fuit filijs Israël, ne comederent carnem suillam scribitur Leuitici xj. vbi ponuntur animalia immūda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secundò modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium ex parte tēperatæ complexionis carū, facilis digestionis, & sanguinis ex ipsis generati temperātia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, sanguinē generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdulina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis iij. Almansoris. c. de animalibus siluestribus & domesticis. Hædulina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet tēperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea non minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum & multum sic quod ex eo proueniat repletio, et grossus generetur sanguis. Nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis exercitio mediocri vtentibus conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facilè resolubilem, licet non mediocri exercitio.

Et sicut hoc respectu caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro caprioli inter carnes siluestres est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdinam plures medici, vt Rasis & Auerrois ponunt carnem arietinam, saltem annalem. & dicit Auerrois v. colliget. c. de carne. ꝙ hæc est opinio maioris partis medicorum, pręter Galenū, qui abominatur carnes arietum. Et videtur sibi, ꝙ caro vitulorum est melioris nutrimenti q̄ꝫ arietum, ex eo forte quòd est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quod magis videtur cōuenire carnibus vitulinis q̄ꝫ arietinis. cùm arietinæ magis humidæ sint, vnde in dicto regimine Salernitano dicitur.

Sunt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Tertiò,

Tertio modo attenditur laus & melioritas carnium ex parte minoris viſcoſitatis, & melioris odoris earum: & ſic carnes vitulinę ſunt meliores cæteris carnibus: quia, vt innuit Auerr. v. colliget. c. de carne. dicens qđ tales carnes vitulinæ ſunt bonæ: quia nō habent vllā viſcoſitatem, frigiditatem, & ſiccitatem quā habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum ſunt magis odoriferæ alijs carnibus: et in hoc meliores & laudabiliores ſunt carnis hædulinis, quia in carnibus hædorum apparet quædam mucillago, ideſt viſcoſitas antequā coquātur. Etiam Galenus iij. alimentorum. ſummè laudat carnes vitulinas, vbi vult q̄ carnes vituli lactantis ſex hebdomadarum vel octo aſſatæ ſaniores ſunt mutonis. Facilis enim digeſtionis & multum nutritiuæ ſunt, vt dictum eſt. Carnes tamen hœdulinę meliores ſunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum eſt.

De laude verò carnium volatiliū tactum eſt hic ante, in lxxx. conſideratione. & de piſcibus qui & carnes dicūtur, iuxta Apoſtolum dicentem. Alia eſt caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piſcium, vt ſcribit Archidiaco. in capit. deniq̄. diſtinctione iiij.

Octuageſimaſexta cōſideratio de excellentia caſeorū erit. Plinius lib. xj. ca. xlj. laudat ceſeos ex lacte animalium binas māmas habentium vltra alios. & ibi c. xlij. laudat caſeos Nemauſenſes in lingua Occitana. Nymes in vulgari, vbi dicit, q̄ Romæ vbi omniū gentium bona iudicātur, vltra alios laudem obtinuerunt. & ibi etiā plures alios caſeos cōmendat, vt apud Veſtinos Italiæ populos apud quos laudatiſſimi fiebant caſei, & vt ait Textor in ſuo Cornucopiæ libro, in verbo, caſeis. & tanto quidem præcio, vt carnium loco haberi poſſent. Vnde de his Maritalis.

Si ſine fruge voles, ientacula ſumere frugi,
Hæc tibi Veſtino de grege maſſa venit.

Lunæ vrbis Hetrurię caſeos cōmendat Martialis Apophoretis dicens.

Caſeus Hetruſcæ ſignatus imagine Lunæ,
Prę́ſtabit pueris prandia mille tuis.

Lunenſem caſeum dicit Plinius magnitudine conſpicuum, quippe & ad ſingula millia pondo prę́mitur.

In Trebula agri Reatini oppido caſei itidem fiebant optimi. vnde Martialis.

Tremula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma, ſiue domatur aqua.

Panthaleon de conflentia doctor in medicina fecit tractatum ſummæ lacticiniorum ſiue de laude caſeorum, & in tractatu ſecūdo eiuſdem, laudat plures caſeos.

Primò Florentinos, ſic dictos quia in territorijs Florentinorum componuntur, & ſunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquā de rebus ſatis prætioſis, & ſunt groſſi in quātitate notabili, & ſunt valde mundi translucentes in colore cerę citrinę cùm ſunt in ętate perfecta, ſcilicet vnius anni vel circa, & conſeruāt eos in oleo bono oliuarū, & aliqui in pinguedine porci.

In ſecundo c. dicit caſeos Placentinos eſſe famoſos, & præcedere in bonitate Parmenſes, Mediolanenſes, Papienſes, Nouarienſes, Vercellenſes, & Pedemontanos, licet cōſimiles fiant: quia iuxta Placentiam omniū pecorum paſcua bona abundāt, & ſunt groſſi & lati pondere aliquādo centum librarum & plus, communiter tamen lv. librarum, vel circa, & ſunt ſapidi & boni, maximè qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, puta triū vel quatuor annorum, & hoc ſecundū ipſorum magnitudinem, et ſunt mirabilis pulchritudinis, in qua ferè omnes caſeos excedunt. Nam eos ita mundos conſeruant, vt in ipſorū cortice nulla prorſus immunditiès videatur, viſitant enim eos perſępe mundando corticem, & manibus tractādo ac fricando, vt ab omni immunditię ſpolientur.

In tertio ca. ſcribit caſeos qui fiūt in Marchionatu Mōtiſſerrati, & dicūtur Robiolæ, & ſunt parui vnius librę vel circa, rotundi, & ſunt ſatis prę́cioſi, et meliores ſunt in cortice mundi & translucentes. Et in iiij. c. vſq̄ ad viij. c. tractat de multis caſeis plurium vallium in Sabaudia ſitarū, et tam citra mōtes quā vltra montes, qui cū non ſint famoſi apud nos, de his ad eum vos remitto.

In nono c. laudantur caſei Briſiæ, quæ eſt pars Allobrogum & Burgundiæ, & iſti ſunt caſei qui etiam à nonnullis vocātur capita mortuorū, ſeu monachorū, & ſunt delicatiſſimi et guſtui ſuaues, exponūtur em̄ igni cū quodam inſtrumento ferreo ipſos continēte, & ſicut liquefiūt ſuperponunt cruſtis panis aſſati aliqualiter, & verè eſt cibus placidus & appetitiuus, et vehuntur ad partes longe diſtantes, imo vſque ad Romam, et inter caſeos habentur præcioſi.

Addo q̄ ꝓpter Diuionē in pago vulgò dicto Eutigny fiūt per annū caſei laudabiles & optimi, qui recētes ſolent comedi cū ſint ſuaues & pingues, licet parui fiant.

Etiam in ducatu Burgūdiæ in balliuatibus Auxeti, et Mōtis reperiūtur caſei optimi et parum diſtantes à caſeis de Bria, de quibus proximè dicetur.

Item in c. decimo laudātur caſei Craponę in Auernia, qui habent cōuenientiam cū caſeis Briſię tam in ſapore q̄ in forma, nam ſunt rotundi et oblongi, parui in pondere duarum aut trium librarum, & ſunt valde boni ſaporis, et funduntur ad ignem.

Et in c. vndecimo inter cæteros caſeos Gallicos, licet in multis partibus fiant caſei boni, maximè tamē in Torena in loco de Breamūt, vbi optimi & excellentes alios caſeos illius patrię componūtur. In tota tamē Gallia caſei de Bria excellentiſſimi habētur, quæ regio nō multū diſtat à ciuitate Pariſiēſi, nā boni ſunt, nō multū durę digeſtionis, cū ſatis ſit aërei, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem oſtenditur. Nec ètiam in his eſt magna viſcoſitas, quia nō filant, ſed fundūtur quaſi ſicut butirum, & cū nō ſunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, & meliores exiſtunt.

Ibi etiā laudātur caſei facti in patria Buturicenſi, cùm ſint boni licet parui nō ſpiſſi & mirabiliter pingues. Tum deniq̄ in c. xij. celebrātur caſei Anglici, qui tam in pulchritudine quā bonitate ſunt cōmendabiles. Nam habēt corticem mundum & boni ſunt diafani ſiue trāslucentes: & in ipſis fiunt impreſſiones literarū, animaliū, florū, & huiuſmodi nō ſunt ſpiſſi, & minus in medio q̄ in circūferētia, & ſatis aſſimilātur Placētinis & in colore & in ſapore, ſed nō ſunt ita magni nec ſpiſſi, nec ſunt multum viſcoſi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caſeus recens aut vetus magis ſit laudabilior & eligibilior. vide in regimine Salernitano, & ibi per Arnaldum de Villanoua ſuper illis verſibus.

Perſica, poma, pira, lac, caſeus, & caro ſalſa &c. Et ſuper illis. Nutrit & impinguat triticum, lac, caſeus infans &c. Et per eūdem Panthaleonē in d. tractta. iij. vbi ſcribit amplè, quibus cōplexionibus cōueniant caſei, & quibus diſcōueniant, vbi concludūt inſequendo commune dictum,

Caseus est sanus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur.

Caseus anguilla nimis obsunt si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Penna in l. iubemus. C. de erogatione militaris annonæ. lib. xij. scribit multiplices casei vtilitates, adducens versus quos notauit Archidyaco. in c. deniq;. dist. iiij. quibus caseus seipsum commendat, & dicit quas cõferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur in regimine Salernitano.

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum qua commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.
Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria trudit,
Vim digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,
Fit gratus stomacho concilians q; cibum.

OCtuagesimaseptima cõsideratio sit de oleis & excellentia aliquorum. Nam reperit portentosa hominũ luxuries in oleo voluptatem, quo pleriq; ad nitorem cutis, alij ad cõsummandas corporis vires se perunxerunt. Etiã multa olea factitia adinuenta sunt ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. c. vij. et memoratur etiam Io. Mesue in tracttatu de oleis. & Arnaldus de Villanoua in suo Antidotario in capi. de oleis. vbi xxj. species oleorum, & eorum virtutes scribit: sed illa sunt olea temporalia. Sed tria sunt alia olea quæ sunt spiritualia.

Primum dicitur sanctum crisma, & istud est principale quod fit ex oleo & balsamo, & cũm isto benedicuntur omnes fontes baptismales, & calix et pathena, & cõsecratur ecclesia et altare, & puer baptizatur, consecratur in frõte, aliãs confirmatur, et inunguntur episcopi in capite & naribus quandocunq; consecrantur, & omnes fideles quãdo recipiunt sacramentum confirmationis.

Secũdũm dicitur cathecuminorũ siue oleum sanctum benedictum: & de isto vngitur puer dũ baptizatur, in pectore, & inter scapulas, et inunguntur manus eius qui ordinatur sacerdos, et inunguntur tam ecclesia q; altare ante consecrationem, et reges & principes in sinu & humero.

Tertium est oleum infirmorum, quo inũguntur existẽtes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas in c. vnico. de sacra vnctione. extra c. generaliter. circa finem. xvj. q. j. & c. si baptizata. de consecra. dist. iiij. de isto oleo infirmorum habetur Iacobi v. Si quis infirmatur ex vobis inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum in nomine domini, vt habetur in c. si quis. iij. q. j. per Ioannem de Turrecremata.

Et cũm hæc tria olea fiant ex oleo oliuę, & fieri debeãt cũm sit propriè oleum quod ex oliua seu olea fit, vt dicit Ioannes de Turrecremata. in cap. presbyteros. §. oleo. dis. xcv. & omnia alia fiant ad similitudinem illius. Ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuę. Cũm sit analogum quod per se positum, est generalius et stat in suo famosiori significato. Et, vt refert Celius lib. antiquarum lectionum iij. c. xx. Naturę prouidẽtia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei, sed vetustas tædium oleo affert: non item vt vino, teste Plinio libro xv. c. ij. cuius natura seu potestas est corpus tepefacere ac contra algores munire, & eidem feruores capitis refrigerare: teste eodem Plinio ibi. cap. iiij. & memorabile est, vt ait Celius loco antè citato: quod scribit Plinius libro xij. c. j. Alpibus coercitas & tam inexuperabili munimento Gallias hanc primum habuisse causam superfundendi sese Italiæ, q; Helico ex Heluetijs ciuis eorum fabrilem ob artem Romę commoratus ficũ siccam & vuam, oleiq; ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum item ex oliuis maturis sumptum si sit recens calefacit calefactione temperata, & humectat, omnes tamen olei species sunt lenientes corpus: & prohibent aduentũ frigoris à corpore, & faciunt ipsum habilem ad motum, molliunt ventrem: et debilitant virtutem medicinarũ vulnerantium. Et datur in potu cõtra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis: & qui remollire ferrum cupiũt, oleo tingunt, atqui obdurefacere in aquam mergunt.

Textor in sua officina. in verbo, oleo & oliuis. refert plura loca oleis abundantia et nobilitata: sed Venafrum Campaniæ oppidũ pręcipuam olei laudem meruit. vnde Pli. li. xv. c. ij. inquit. Et vulgo principatum in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano eiusq; parte quę Licinianum fundit oleum: vnde & Licinię gloria pręcipua oliuæ. vnguẽta hanc palmam dedere accõmodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sententia. Et Columella lib. vj. Oleum optimum Licinia dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles et delicatos annumeratur oleum Venafranum. Sed mirandum est, cur antiqui qui de laudibus plurium rerum in diuersis locis nascẽtium scripserunt, sub silentio habuerunt ea singularia & excellentia quę in gallia crescunt, vt est oleum oliuarũ patriæ Prouinciæ & Narbonensis, quod est multum excellens, & quo ferè tota Gallia vtitur & alimẽtatur: quod (vt opinor) et bonitate & dulcedine oĩa alia olea mũdi excellit: sed Itali gloriæ nostratium semper inuidi sua extollendo nostra obnubilare & concultrare putant: vt hic antè in consideratione de laude vinorum scriptum est.

OCtuagesimaoctaua cõsideratio. Licet aliqui fructus sint excellentes & laudabiles, cũm sint plures & diuersi, in qualibet tamen specie aliqui sunt alijs excellentiores. Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. varia fructuum genera scribit, & ibi ait. c. xxv. q; Cerasorum octo sunt genera, & inter omnes fructus, seu poma prius colono annuã gratiam referunt & maturescunt: principatum duracinis assignat, quæ Campania Pliniana appellat: sicut apud Parrhisios Corbelianis, & apud nos Heduos Colchianis principatus tribuitur. Et, vt Serapio ex autoritate Galeni ait, sunt ex eis dulcia, pontica, & acetosa: & dulcia descendunt cito à stomacho, & iuuamentum quod inferunt ei est modicum: pontica verò faciunt contrarium. Acetosa autẽ desiccant plus q; pontica, & cũm hoc est in eis res incidens, & conferunt stomacho flegmatico pleno superfluitatibus. et infra dixit autoritate Dyascoridis, quando Cerasa admĩnistrantur humida molliũt ventrem, & sicca retinent. & Rasis in libro xxiij. cõtinentis. cap. 607. Galeni autoritate sic scripsit. Fructus huius habens in se dulcedinem de stomacho descendit de leui & confert ei modicè, tamen stipticus econuerso facit. & acidus cõfert stomacho flegmatico pleno superfluitatibus quia acidus desiccat magis quam ponticus, & cũm hoc habet in se partem incisiuam. & licet secundũ aliquos sint frigida & humida in primo gradu, tamen videtur q; plus sint humida, ex eo q; valde cito putrescant: propterea eligi debent ex eis illa quæ

la quæ duriora sunt & solidiora: quoniam talia non ita de facili putrefiunt, sicut ea quę tenera, vt manifestum est etiā in exterioribus, & magis gratia medicinæ manducentur ante cibum, quam gratia nutrimenti, vt refert Antonius Gazius in sua florida corona. c. de cerasis. quod est clxxxix. In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouenientibus ex vsu eorum, scribuntur versus sequentes in regimine Salernitano.

Cerasa si comedas tibi confert grandia dona,
Expurgant stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Et de carne sua sanguis erit tibi bonus.

Et ibi Arnaldus de Villanoua dicens, omnia dulcia & parua cerasa esse insana: de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: grossa verò rubea & mollis carnis debent comedi recentia in principio mēsæ, quia habent vim abstersiuā stomachi, atq; appetitū incitādi: grossa verò nigra satis duræ carnis debent comedi in fine mēsæ: quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit.

Plinius verò dicto libro xv. c. xviij. de ficis genera xxix. scribit. quarum vt vult Auicenna in ij. canonis. ca. ccviij. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra: & quę vehementer matura est, melior est, et proxima ad hoc vt non noceat. & subdit ꝙ ficus nutribilior est reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus nō existat in robore nutrimenti carnis & granorū: est tamen vehementioris roboris quā nutrimentum omnium fructuum, & sanguis ab ea generatus laudabilior est omniū fructuum sanguine æstiuorū velocisq; digestionis & descensus à stomacho: & Isaac plurimū eas commendauit, cùm posuit ipsas in primo loco bonitatis dicens in vniuersalibus dietis. c. xj. Vuæ sunt ficubus secundę, & præcipuè si bene maturæ sint: & in particularibus ficus cæteris fructibus laudabilior est ac nutribilior. Galenus verò super omnes ficus extollit. scripsit enim de eis in v. de regimine sanitatis circa finem. Ficus maturæ ante omnes alias fruges sunt eligendæ, & in hyeme caricæ, Humidę verò & recentes ficus magis & velocius nutriunt q̃ siccę: verum siccæ sunt minus inflatiuę, & magis stomacho conuenientes quā humidę. & de siccis dicit Auicenna in. ij. canonis. cap. cclxxx. sicca quidem ficus in suis operationibus est laudabilis, verūtamen sanguis ex ea generatus non est bonus: quia facit pediculos, sed si sit cum nuce comesta, tunc eius chimus, idest humor fit bonus, & post nucem cum amigdala, & leuior omnibus est alba, & est calida in primo & in finè ipsius est subtilis. & postea subdit ꝙ administratio siccæ cùm ieiunium adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi, & propriè cum nuce & amigdala. Et conueniūt vtręq; ficus in hoc qđ in ipsis est remotio asperitatis gutturis & mundificatio & lenitio pectoris, pulmonis, & cannę eius, & apertio opilationum epatis renū & splenis. Ficus tamen (vt antè dixi) corpus humanum mirum immodum nutriunt & impinguant. vnde in regimine sanitatis Salernitano dicitur. Nutrit & impinguat triticum lac &c, Maturæ ficus, vuæq; recentes. Plurima ficus exit in Thessalia & Macedonia. Et Horatius in epodo ait, Fortunatas insulas abundare ficubus scribens. Suamq; pulla ficus ornat arborem. In gallia verò apud Massilienses crescunt optimę ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum verò duo sunt modi: album scilicet & nigrum, teste Plinio libro xv. capitu. xiij. vbi vndecim genera scribuntur dicens, sunt & nigra ac laudatiora cerina atq; purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore cōmendatur. & Auicenna in ij. canonis. ca. 546. sic de eis scripsit. Illa quæ habēt colorem paleę sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis grauia, et paruæ solutionis, & Armena sunt meliora omnibus & vehementius soluentia. Inter alia tamen Damascena optima iudicantur & minus laxant ventrem Armenicis. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena à Damasco Syriæ vrbe cognomiata, quæ optimis abūdat prunis. vnde Columella libro xj. Armenijsq; & cereolis prunisq; Damasci. & hodie ferè per vniuersum orbem maximè per Galliam & Italiā meliora pruna quæ nascantur vocantur adhuc Damascena, retento nomine à loco vbi primo inuenta fuere, & sunt cōmuniter illa quę cū aperiuntur, in totum dimittunt nucleum à carne. Nigra verò quę perfectè maturata & dulcia sunt, minus sunt frigida, stomachū humectāt, & molliunt ventrē, & colerā rubeā eijciunt, vnde in regimine sanitatis Salernitano scribitur.

Infrigidant, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Et laxant ventrem propriè, cùm recentia fuerint, vt dicit Galenus in vij. Et ante cibum sumi debent, sed post pruna mox prandere non oportet: & hoc est cōmune omniū quę cunq; laxāt ventrem, secundū Galenum in ij. alimentorū. c. xxix. & Mesue in xxv. cōtinentis. c. j. dicit. Si fueris flegmaticus post comestionem prunorum debes bibere de vino vetusto. Sicca verò sunt minoris virtutis: quia ex eis exsiccatis accidunt vtilitates sicut ex ficubus: & operationem habent multam bonam: sed magis confortant, & melius nutrimentum dant corpori.

Meminit & Plinius d. lib. xv. c. xv. de multis piris vbi ait Crustumina pira cunctis esse gratissima. dicta à Crustumino oppido iuxta Veios, quæ ex parte rubentia putantur. vnde Virgilius lib. ij. Georgi.

Crustumijs, Syrijsq; piris grauibusq; volemis.

Proxima ijs falerna à potu, quoniam tanta vis succi abundat, lactea hæc vocantur in his, quæ alijs colore nigro donant Syriæ, reliquorum nomina aliter in alijs atq; alijs locis appellantur, vt apud nos Heduos sunt pira toti Galliæ gratissima, quæ vulgato nomine sine regula vocantur: & sunt similia in patria Turonensi quæ communi verbo apud eos Boni Christiani vocantur, quæ quidē à dictis nominibus laudāda sunt, & si sint excellētia in nominibus, magis in bonitate sunt excellentiora piris cuiusuis generis, & apud nos in paucis locis crescunt, pręterq; in pago Heduen. vbi est magna abundantia: & inseruntur arbores istius fructus in locis satis vmbrosis & sabulosis, non multum pingui terra.

Abundant & piris Calabri, quæ consueuerūt hospitibus apponere. Horatius. Non quo more piris vesci Calaber iubet hospes. Hinc Adagiū. Calabri hospitis Xenia. Etiam Normāni: quoniam maior pars potus apud eos ex piris fit, quod pyratiū dicitur: & eo ferè oēs vtūtur, prout & nos vino vtimur. Pira nō sunt eiusdē naturę: quia quędam frigidę, quędā ęqualis sunt cōplexionis & temperatę, sunt cōplexionis dulcia cū minus cæteris sint frigida: ideo calefaciūt & augent digestionē, valentq; his qui frigidi & sicci sunt stomacho secundū Diascoridem. & ait Arnaldus de Villanoua in suo commento super illo versu. Persica, poma, pyra &c. in regimine sanitatis. Salernitano descripto. quòd inter cæteros fructus, multum impinguant. ideo porci plus ex ipsis pyris, quā alijs fructibus impinguantur, sed quia ventositatem generāt, & sic inducūt

colicam a proprietate (vt ait Auicenna ij. canonis. c. de eis) ideo vsus habet, quod pyra & alij fructus ventositatem generantes cum ventositatem expellentibus comedi debent, vel ipsis comestis vinum vetus odoriferum super bibere debemus. vnde & de hoc in dicto regimine sanitatis Salernitano dicitur.

Adde potum pyro, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine viro sunt pyra virus,
Si pyra sunt virus sit maledicta pyrus:
Si coquas antidotum pyra sunt, sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachum eleuant pyra cocta grauatum,
Post pyra da potum, post pomum vade fecatum.

Ideo meliora & via cibi conuenientia sunt pyra odorifera, & magis de dulcedine participantia, & decocta quam cruda, maxime cum feniculo, aiso, & zuccaro.

Licet pomum generale nomen sit omnium fructuum, siue mollium, siue durorum, qui ex arboribus esui apti proueniunt, tamen vulgo pro certa specie fructus accipitur, qui magis sunt in vsu quam pyra propter eorum abundantiam & diuersitatem. Et inter alia pomum dulce, vt vult Haliabas in v. theoricae. et Auerrois in v. colliget est temperatę humiditatis, & confortat cerebrum odorando propter suam aromaticitatem. grossa & dulcia sunt aquea, & sunt decliuiora ad calliditatem quam alia, quamuis magis dominans in eis sit frigus. & dicit Auicenna in ij. canonis. c. cccccIxxiiij. poma eligibiliora esse quę magis temperata sunt. vt sunt alcemia prout ipse exemplificat, confortant propriè cor odorifera & dulcia & acetosa, & si sit illic angustia ex calliditate sunt magni iuramenti, & confortant debilitatem stomachi. Isaac in particularibus dietis dulcium pomorum substantiae natura & complexio aquosa est ac temperata caloris aliquid obtinet ideo parum refrigerat et stomachum confortat ex igne parum. & Galenus in ij. de alimentis. c. xx. quaecunque bene maturata seruantur ad hyemem & ad ver et post ipsum proficuissima sunt dulcibus, itaque supradictis pro cibis vti possumus, sed non in multa quantitate, et ipsa potius cocta, quam cruda comedemus: quia, vt dicit Haliabas in lib. de subtiliatiua dieta pomorum & pyrorum. minus nocent quae cocta, & eorum quę cruda comeduntur, illa quae ad repositionem sunt idonea minus sunt mala caeteris. vt refert Antonius Gazius in sua florida corona. c. ccvij.

Quae sint loca pomis abundantia scribit Textor in sua officina, in verbo, pomis. sed quicquid sentiant scribentes non est patria in tota Europa quae magis abundet pomis & pyris, quam Normannia, et illa sunt laudatissima, sicut poma Pheacum et Phaliscorum, & pyra amerina. Poma verò quę pro bonitate celebrantur in Gallia sunt vulgo dicta, capendu, et blondureaul. Et de supradictis sufficiat, cum sint fructus magis in vsu apud nos, et quibus communiter viuitur, de alijs me remittendo ad eos qui de eis scripserunt.

Octuagesimanona consideratio sit de excellentia syluarum & arborum. Plures syluas excellentes scribit Textor in sua officina, in ca. syluae. et inter alia (vt ait) Hercinia sylua est Germaniae, cuius quondam latitudo habuit iter nonem dierum, & eam dicit esse Plinius lib. xv. naturalis Historiae. c. iij. in septentrionali plaga, roborum vastitate intacta, in qua colles occursantium inter se radicum repercussu attollantur.

Item Arduena sylua Gallię incipiens a Rheno per fines Treuerorum, Eburonum, et Menapiorum x. millibus passuum longitudine per mediam Belgicam in Oceanum tendit.

Item Liuius libr. ix. ab vrbe condita, de Ciminia Hetruriae sylua sic scribit. Sylua erat Ciminia magis tum inuia atque horrenda, quam nuper fuere Germanici saltus, nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita, eam intrare haud ferè quisquam audebat.

Item poëtarum carminibus laudatissima syluarum est Dona Chaoniae, quum propter vsum glandis ibi repertum, tum ob simulachrum Iouis Dodònei, & columbas quae quercubus insidentes reddebant oracula.

De arboribus verò Pli. lib. xvj. c. xl. scribit laudes arborum in magnitudine. & lib. xvij. c. j. arborum praecia mirabilia, & lib. xij. c. j. de arborum honore. Et creandarum arborum naturaliter tria sunt genera, aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam caetera vsus inuenit fauente natura. Textor verò in sua officina. in ca. arbores diuersae. scribit nomina & laudes lxxxiiij. arborum. & ea in quibus laudari possunt. vbi primò abietem dicit esse arborum pulcherrimam, & rectissimam.

Esculum glandiferam.

Amygdalum fructiferam, quae prima omnium arborum floret mense Ianuario.

Acerem arborem esse amplissimam & operum ęlegantia & subtilitate nobilem, vnde mense aceruae laudabiles fiunt. et de ea mensa, Martialis.

Non sum crispa quidem, nec syluae filia maurae:
Sed norunt lautas, & mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa, iecinoris doloribus vtilissimae imponitur.

Balsamum verò arbusculam aromaticam cuius succus omnibus odoribus antefertur, et ad multa remedia vtilis.

Buxum tonsilem & semper virentem, ea fiunt tibiae multiforatiles, laudatissimi pectines, & vnguentariae pixides, & carien non sentit nec vetustatem.

Betulam arborem eximij candoris, qua fiunt optimi circuli vasis vinarijs idonei.

Cynnamomum arbusculam etiam aromaticam odore praestantem, cuius succus valde vtilis est.

Citrum arborem esse peculiarem Mauritaniae, quae Romanis olim gratissima fuit, et maximè expetita ad mensarum & lectorum vsum.

Cedrus (vt ait) arbor est procera cuius lignum est iucundi odoris, & tineis imperuium & infestum, propterea opus dignum cedro dicimus, quod laudabile est, et ab iniuria blattarum & tinearum maximè conseruandum, vel quòd eius oleum illitum res omnes conseruet a tineis et carie.

Cornus habet ramos rigidos & duros, propterea vsus eius bellicis hastis & iaculis conuenit.

Corylus arbor nota delicatos ferens fructus, & secundis mensis expetitos.

Costus aromatica est, cuius radix fragrat odore praestantissimo.

Myrrha arbuscula aromatica quam producit Arabia, guttis eiusdem nominis sponte stillantibus. Eius virtus est, vt corpora vindicet a putredine.

Fraxinus arbor procera est et teres, Achillis hasta multum nobilitata, cuius materies ad multa est vtilis, obedientissima est quocunque in opere, faciendis hastis melior corylo, cornu leuior, sorbo lentior. Ouidi. libro x.
Et coryli fragiles, & fraxinus vtilis hastis.

Tanta est vis, vt nec matutinas, nec occidentes vmbras serpens arboris eius attingat, adeo vt ipsam procul fugiat. Si ea fronde gyro claudatur ignis & serpens, in ignem

ignem potius fugiet,q̃ in fraxinū. Floret fraxinus priusq̃ prodierint ſerpētes: nec ante cōditas folia dimittit. Et quoniam vicus altior & ſuperior huius noſtræ ciuitatis Heduē̃. ab ea arbore vicus fraxini denominatur in quo domus mea ſita eſt, vbi conuenienter fraxinus ſeri debuiſſet ad expellenda venena, loco tamen illius conſtruere feci ante domū vnum pilleare lapideum altitudinis duodecim pedū: & ſupra illud eſt poſita illa repręſentatio dñi noſtri Ieſu Chriſti in modum quo fuit per pylatū Iudæis præſentatus cū dixerit, Ecce homo. Cuius imago eſt altitudinis ſeptem pedum, ſedens ſuper ſaxum & eſt coopertū mirabili & ſingulari coopertura ferrea: & tegulis plumbeis, & ſupra cooperturam eleuatur crux lapidea, & abvtraq; parte imagines intemeratæ virginis, & Ioannis euangeliſtæ: dictūq; pilleare ex ſex angulis cōſtructum, eſt opere & artificio excellenti & magnifico, alijſq; quatuor imaginibus in circuitu adornatur, ſcilicet ſanctorū Bartholemæi (cui⁹ nomen porto). Quintini qui eſt patronus ſeu numen tutelare parochiæ noſtrę: & etiam domus mea & locus vbi locatur dictū pileare ſunt de dicta parochia. Petronillę, cui⁹ nomen portat vxor mea: & Barbarę propter meam deuotionem ſingularem: totū opus tam ex pileari, coopertura, et cruce ſuperpoſita completū eſt altitudinis triginta pedum. Et à fronte ſummitatis pillearis ſcribitur. Regnañ. Leone papa x. Franciſco francorū rege primo. Iacobo hurault Heduē̃. epō. anno dñi 1518. Bartholemeus de Chaſſeneuz. I. V. doctor aduocatus regi⁹ ſeu fiſcalis in bailliuatibus Heduē̃. & Montiſcinei hoc opus fieri fecit. Et hæc interſerui, vt cognoſcatur, ꝙ loco fraxini ad expellendum ſerpentem illū (qui matrem noſtrā Euam decepit) ne nos decipiat & veneficia diaboli Leonis rugientis, circuientis et quærentis quem deuoret: à vico noſtro, & ſic à tota noſtra ciuitate, cūm ſit in ſuperiori & altiori parte, per viſionem huius imaginis expellentur: & ne ſub vmbra illi⁹ matutina occidentali ve ſerpens hoſtis humanæ naturæ & venenoſus ſe ſubumbret, ſed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plinius lib. xv. c. xiij.

Fagus verò arbor eſt glādifera, & glans fagina omniū dulciſſima eſt, vt qua obſeſſi homines durauerint in oppido Chio, & muribus gliribus & turdis gratiſſima eſt. Fertilitas eius alternat, & omnium ferè arborum. huius arboris cortex in magno vſu eſt aggreſtum: ligni honos præcipuus fuit in vaſis. Manius Curius (teſte Plinio libro xvj. capit. xxxviij.) Iurauit ſe ex præda nihil attigiſſe, præter guttum faginum: hoc eſt procul genus, quo ſacrificaret. Virgilius, Pocula ponam.

Fagina cœlatum diuini opus Alchimedontis.

Et teſte eodem Plinio, libro eodem ca. vj. glans fagea ſuem hylarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem ſtomacho.

Laurus inter arbores ſola non percutitur fulmine, vt ait Plinius libro xv. c. vlti. Tiberius princeps tonante cœlo ea ſe coronabat contra fulminum metus. Credita eſt aduerſus venena remedium habere. dicabatur olim propriè triumphis. Ouidius lib. ij. Elegia.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuò viret, & præferenda eſt myrto & oleæ, pacifera eſt. Nam portata inter armatos hoſtes erat indiciū pacis & quietis. Statius lib. xij.

Pacifera lauro crimen vittiſq; decorus.

Romanis præcipue lætitię victoriarumq; nuncia. Laurifolio annuum faſtidium purgant palumbes, graculę, merulæ, & perdices.

Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore. vnde prudentiſſima dicitur à poëtis. Politianus in ruſt.

Mox vbi iam ſapiens cœpit frondeſcere morus,
Antę quidem ſapiens nunc ambitioſa, nec vllum
Quæ pariat pomum: ſed ſerica penſa miniſtrat.

Fructibus ei⁹ ſuccus in carne vinoſus trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger. Tardiſſimè ſeneſcit fructibus minimè laborās. vt ait Plin. li. xv. c. xxiiij. et lib. xvj. c. xxviij. & lib. xviij. ca. xxvj. ait. Cū germinare videris morū, iniuriam poſtea frigoris timere nolito.

Lentiſcus arbor trifera. i. ter producens fructus. Maſtichen reſinā ſudat inſtar gūmi, & de lentiſco citat Plinius libro xviij. ca. xxv. verba hæc Ciceronis.

Iam vero ſemper viridis, ſemperq; grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifacia, & dentiſcalpia.

Martialis.

Lentiſcum melius, ſed ſi tibi frondea cuſpis
Deſuerit, dentes penna leuare poteſt.

Lentiſcum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis ſtudio ſuperfluebat. Nam dentium cura olim vt delicatis probro dabatur.

Larix mirabilis eſt naturæ, incorrupta ei vis humori contumax, teſte Plinio lib. xv. c. x. ipſa non ardet, nec carbonem facit, nec alio modo vi ignis conſumitur q̃ lapides. Neſcit cariem, & valide pondus ſuſtinet.

Iuniperus coma viret perpetua, cariem non ſentit, aut vetuſtatē. Eadē eſt iunipero virtus, quæ & cedro, lignū apprimè durum. vnde Mantuanus in quercu Iulia.

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur,
Combuſta odorem reddit, & pollutum purgat aërem.

Palma portat in trimatu. genera eius xlix. nonnulli poſuerūt. Fructui dulcis eſt ſuccus, nullū lignum. longū eſſet de ea referre, ꝙ multis admodū verbis ſcribit Pli. lib. xiij. capi. iiij. propterea ſatis erit vnū adijcere, qđ ex Ariſtotelis & Plutarchi teſtimonio ſcribit Gellius li. iij. c. vj. Si ſuper palmæ arboris lignū (inquit) magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresq; vt magnitudo oneris ſuſtineri nequeat, non deorſum palma cędit, nec intra flectitur: ſed aduerſus pondus reſurgit, & ſurſum nititur recuruaturq;. Propterea in certaminibus palmam ſignum eſſe placuit victoriæ: quoniam eius ingenium eiuſmodi ligni eſt, vt vrgentibus premētibusq; nō cędat. Et de multis alijs arboribus & naturis earū ſcribit Textor in loco antè allegato poſt Plinium in libro xv. & xvj. et Diaſcorides libro de ſimplici medicina. & Iſidorus libro xvij. Aethimolo. ca. vij. & viij. & F. Patritius in libro de inſtitutione reipublicæ. lib. vij. titu. v. & dicit plures eſſe vtiles & neceſſarias reipublicę, maximè glandiferas: vt ſunt quercus, ilex, fagus, eſculus, ſuber, robor, & cerrus, de quibus Plinius d. libro xvj. ca. vj. vbi ait. glans optima in quercu, atq; grandiſſima. Fortius lignum quercus habet, & incurruptius, glans querna ſuem facit diffuſam & grauiſſimam, & ipſa glandium æquè dulciſſima. proximā huic cerreā tradit Nigidius, nec ex alia ſolidiorē carnē, ſed durā. iligna ſuē auguſtam, nitidā, ſtrigoſam, ponderoſam, fungoſam carnē fieri eſculo, robore, ſubere. & ibi multum laudant quercū ex pluribus. Tū quia maioris potentiæ ignē efficit, eiuſq; pruna magis candet, diutiusq; viget, & querneus carbo ærariorum officinis idoneus eſt, & querneus cinis optimus

est ad familiarem vsum, quoniā lixiuiam meliorem facit, quaquidem lintheamina conteruntur, & candidiora, nitidioraꝗ redduntur.

Castaneam etiam optimè laudat Franciscus Patritius propter eius vtilitatem in alimento quod præstat, & pecori & familiæ vniuersæ, & penè omnibus in rebus ædificijs vtilis, & ex ea amphorę optimę fiunt, & vinaria oleariaꝗ vasa omnia. hanc nostri temporis lignarij fabri arborū omniū reginā appellant, qđ singulis penè vsibus optima habeatur. Quocirca in nemore ꝓpter fructū, verū in sylua materiaria propter lignum præcipua habēda est.

Porrò differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nā arborū (teste Plin. d. lib. xvj. c. xix.) quædam omnino sunt syluestres, quædā vrbanæ, mites verò quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarūmve officio humanis iuuant commodè dicuntur vrbanæ.

Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas. Plini⁹ dicto lib. c. xxvj. infelices existimat damnatas religione, quæ neque seruntur vnꝗ, neꝗ fructum ferunt. veteres eas vocabant infelices, quę sunt in tutela inferorum deorum, vt quæ baccā nigram, nigrosꝗ fructus ferunt. Felices verò putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, esculus, ilex, sapinus, fagus, corylus, sorbus, malus, cornus, lotos.

Item dicto ca. xix. & duobus ca. seq. scribitur ꝙ arborū alijs decidunt folia, alię sempiterna virent coma, & folia non decidunt, vt oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, Pinis, hederę, rododaphnę, abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, rubo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, buxo, tamarici.

Item eodem lib. ca. xl. scribit Plinius cariē vetustatēꝗ non sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Textor in d. sua officina in cap. arbores deorū & dearum. scribit nouem arbores, quæ fuerunt eis dicatæ, videlicet populus Herculi, Bacco hedera & vitis, Veneri myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & esculus, Mineruæ oliua, Cybelę pinus, & etiā deo pastorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus. de quibus meminit Plinius lib. xij. c. j. Arboribus verò abundant fortunatæ insulæ, India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter oēs alias arbores quę obtinet principatū, & quæ fuit electa in regē lignorū est rānus: quoniā, vt habetur iudicū ix. Cōgregati sunt autem omnes viri Sichen & vniuersæ familię vrbis Mello, abieruntꝗ, & constituerūt regē Abimelech iuxta quercum quę stabat in Sichē. Quod cum nūciatū esset Ionathan, iuit & stetit in vertice mōtis Garisim, eleuataꝗ voce clamauit & dixit, Audite me viri Sichen, ita vt audiat vos dominus, Ierūt ligna vt vngerēt super se regē, dixeruntꝗ oliuæ, Impera nobis, Quę respōdit. Nūquid possum deserere pinguedinem meā qua & dij vtūtur, & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixerūtꝗ ligna ad arborē ficū, veni & super nos regnum accipe. Quæ respondit eis. Nunquid possum deserere dulcedinem meā fructusꝗ suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? Locutaꝗ sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. Quę respondit eis. Nunquid possum deserere vinū meū quod lætificat deū & homines, & inter ligna cætera promoueri? Dixeruntꝗ omnia ligna ad ramnum (pōdera dictionē, omnia, quę nihil excludit) veni & impera super nos. Quę respōdit eis. Si verè me regem vobis constituistis, venite & sub vmbra mea requiescite, veniūt ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanꝗ sub rege eorum vt ei obediant, ex quo concluditur ꝙ tanquē rex extolli debet vltra omnia alia ligna.

De differentia verò inter arborem & lignū, & quid veniat appellatione ligni, aut arboris hic nō insisto, cùm nō sit præsentis speculationis: sed solū de excellentia illorum inter se, & ad alias res, in quibus videtur lignum crucis saluatoris nostri esse excellentius omni alia re mundi. Quoniā in ipso facta est redemptio nostra. vnde cantat ecclesia Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri Iesu Christi: in quo est salus & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus. ex quo plurimum laudantur ligna ex quibus facta fuit crux Christi, quæ sunt quatuor, vt dicit Ioannes Andræ. in cle. prima. de summa trinitate & fide catholica. quæ hoc versu continentur.

Ligna crucis palma, cedrus, cypressus, oliua.

Cedrus enim fuit in stipite, palma in palo per lōgum. Cypressus in ligno ex transuerso, Oliua in tabula super crucem loco quarti brachij. Et de laude crucis dixi ante in prima parte, in xxxviij. consideratione. in penultima conclusione. & amplè & deuotè scripsit Rabanus tam metricè ꝗ prosaicè. & plura cantat sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuentionis sanctę Crucis, & die veneris sancta, quæ omnes catholici sciunt.

De ligno vitæ cuius excellentie erat, scribit Gabriel distinctio. xix. q. vnica. libro ij. Et Iacobus de Valētia, psal. primo. ibi, Et erit tanꝗ lignum quod plantatum est secus decursus aquarum &c.

Lignum verò aloes, vt legitur in Plateario de simplici medicina. c. ij. est calidum & siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in insula quæ dicitur Cumear, est cūctis laudabilius & melius; & ex eo cognoscitur quòd ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est & subamari saporis, coloris subnigri vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino resistens. dum autem masticatur cito odor odoriferus videtur attingere cerebrum, & quodāmodo replere. De alijs duobus generibus, vide ibi, & de Sophisticatione illorum. Lignum verò aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem & sincopim, cōtra retentionem menstruorum, & contra oēs passiones & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes valet. & vt breuiter concludātur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi scribitur vnum curiosum quod est, pulueriza lignum aloes & folia gariofi. & os de corde cerui, confice cum oleo, & inūge caput galli, in die illa & nocte non cantabit, vel tantū confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur quę igne corrumpi nequeunt, vt hebenus, quia accendi eam negat Fabianus. itaque antiqui non satis cogitantes, vt aliquæ res ignis iniuriam non paterentur, quæ cūm facilè comburi potuerint in medijs ignibus illæsæ manserint, inter mirabilia reputarunt. De quibus scribit Baptista Fulgosus libro primo, de dictis factisꝗ memorabilibus. titu. de miraculis, capi. de miris rebus quæ igne consumptæ nō fuerunt, in principio, vbi ait, tanquam rem mirā antiqui scripserunt incenso Saliorum sacrario omnia quæ in eo erant cōbusta fuisse, excepta Romuli virga. item Seruij Tullij, & Claudiæ statuas incolumes locis suis mansisse, templis in quibus erant incensis.

NOnagesima consideratio de excellentia herbarum,& radicũ ostẽdit.Primò Homerus apud Plinium lib.xv.gloriam herbarum Aegypto tribuit.Diodorus de Aegypto loquens: terra (inquit) inculta relicta,pecori ad pastum adeo exuberat herbis,vt oues bis anno pariant,bisq; præbeant lanam. Aeschilus apud Plinium,Italiam herbarũ potentia refertam prodit.

De Aci fluuio Ouidi.lib.iiij.Fastorum.
Præterit & ripas herbifer Aci tuas.
Epyrus.idem Ouid.lib.viij.Metamorph.
Misit apum quanto maiores herbida tauros
Non habet Epyrus.

Textor in sua officina in c.herbarum diuersa nomina. scribit cccccxxv.nomina herbarum secundùm ordinem alphabeti,sed non declarat naturam alicuius.Plinius verò lib.xix.xx.xxj.xxij.xxiij.xxiiij.& xxv.plures herbas,& excellentias illarum etiam in medicinis scribit.& Diascorides in lib.de simplici medicina.& Isidorus libro xvij. Aethimo.c.ix.x.& xj.

Multi plures herbas laudauerunt,vt Themison medicus librum vnum de laude Plantaginis scripsit,tanq; inuẽtor,teste Plinio,libro xxv.capitulo viij.

Iuba rex, magno pręconio exaltauit Euphorbiũ per vnum volumen.vt ait Plinius eodem libro c.vij.

Erasistratus Lysimachiam herbam scriptis celebrauit,& eam multum laudauit,vt refert Plinius dicto capitulo septimo.

Anonymos herba ab Icesio medico celebrata est.

Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis cõmendauerunt.

Phanias physicus condidit laudes Vrticæ.

Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade.

Diascorides artemisiam plurimum extollit lib.de simplici medicina.c.lij.& de ea loquitur Pli.lib.xxv.c.vij.& eam Macer matrem herbarum dicit.vt his versibus patet.
Herbarum matrem dedit arthemisia nomen,
Cuius græcus sermo iustum puto ponere primo.
Huius opem fertur prior inuenisse Diana:
Artemis græce quæ dicitur inde nomenq;,
Herba tenet quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plinius eodem libro c.iiij.q laudatissima herbarũ est (Homero teste) quam vocari à dijs putẽt,moly. ast inuentionẽ eius Mercurio assignat,cõtraq; summa venificia demonstrat,& vt ait,vidit effossam inter difficultates saxeas radicis triginta pedes longe,ac ne sic quidẽ solidè,sed abrutè,& ibi sequitur.Ab ea maxima autoritas herbæ est quam dodecatheon vocant,omnium deorum maiestatem commendantes.in aqua potam omnibus morbis mederi tradunt.folia eius septẽ lactucis similima exeũt lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi Malua syluestris,cui grande folium est & radices albæ,quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur,quod Græci optimum dicunt.Nam folium Maluę scorpionibus impositũ torporem affert.Tradũt si quis quotidie succi eius cyatũ dimidium sorbeat,oĩbus morbis cariturũ,ideo herba hęc omnimorbia dicitur.Cõstat parturiẽtes folijs eius substratis celerius solui.Sed mox post partum reuocandam esse,ne vulua etiam sequatur.Semẽ eius quę vnicaulis est aspersum cubili auiditates fœminarum infinitum augere. Xenocrates scribit radicem eius si circa dentem qui doleat sæpius pupugeris desinet dolor.hæc Plinius lib.xx.c.xxj. vbi plura alia de vi & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiã sunt quæ laudantur ex folijs tantum. Vnde de herbarum differentia per folia,& quæ herbæ toto anno floreant,vide Plinium libr.xxj.c.xvij.Sed legas omnes qui de ijs scripserũt,non reperies q sit herba in mũdo quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex folijs,quã caulis seu brassica:quia,vt dicit Macer.Caulis Romana Gręcorum brassica lingua,qm̃ ferè totum genus humanũ semper in comestione caulibus vtitur,quã quibuscunq; alijs herbis,pręcipuè folijs & etiã tẽpore famis pauperes (vt vidi) radicibus illius seu stipitibus herbę viuũt. Et de huius herbę laudibus scripsit Crisippus medicus volumen vnũ,vt ait Pli.lib.xx.c.ix.& refert Diascorides in lib.de simplici medicina.c.cxiij.vbi plura salubria & laudanda referuntur.Cato (eodẽ teste) tradidit populũ Romanum sexcentis ferè annis medicina brassicæ vsum fuisse.Nondũ enim in vrbe cõuenerant medici qui peregrina pigmenta secum attulissent:sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant,vnde olerum vsus extitit illis ad salutem,dum illos pascit,& sanat.

Narrat & Baptista Fulgosus in sua Collectanea de dictis fatisq; memorabilibus lib.j.ti.de miraculis.c.de admirandarum virium herbis,q in Iudæa ad Macheruntam vrbem in valle,quæ Brabra dicitur,denominata à vallę herba nascitur,quæ sanguinei coloris habet radices,& noctu lumen præ se fert,neq; verò facilè hominum manu cõuelli potest,nisi cùm mulieris sanguine menstruo, aut vrina attingatur.Aliter enim contra vellentem nitiq;,seq; in cõtrarium retrahere videtur,neq; tunc quidem,nisi eius vitę periculo qui extirpare quęrit,diuelli potest,nisi si quis manu de ea radice gestauerit,aut circũfossa humo, ita vt parum se radix teneat alligatus ei canis,quod superest nitendo extirpet.Tunc enim in canem omne periculum euellẽtis transit.hac radice illi curari dicuntur quos immũdi spiritus vexãt,ita vt amplius eo malo non laborent.

Et idem in d.titulo refert,q in Lycia regio est admiratione digna (quæ Ephestion dicitur) herbido florenteq; solo,terra si effodiatur ignes euomit,quibus nulla in parte flores aut herbæ aduruntur,vel decorem suum amittunt, vt Seneca ad Lucillum scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus vt raphanus seu radix,rapa,napus,reubarbarum,& reuponticum. De raphano & eius laude scripsit Marcion Gręcus librum vnum,& est herba seu radix comestibilis,& satis nota,tã frequens & nobilis apud Delphos quòd fertur (vt ait Plinius) in templo Apollinis Delphici adeo cæteris herbis prælatus raphanus,vt ex auro diceretur,beta ex argento, rapum ex plumbo.Aequat in Germania infantum puerorum magnitudinem,in Aegypto raphani sparguntur nitro,vbi sunt suauitate præcipui.& de his etiam meminit Blondus libro viij.de Roma triumphante.de raphano, eius laudibus & duplici scribit Plinius libro xx.c.iiij.& Diascorides cap.cccccl.Plinius libro xviij.c.xiij.dat palmam rapis in Nursino agro nascẽtibus.Nursia verò vrbs antiqua in Vmbria regione,quæ ducatus Spoletanus dicitur.& inter cibos electiles & delicatos ponuntur rapæ apud Mantineam.Sed & rapas seu napos Philippus princeps & dux Burgundionum nobilitauit,cùm annis singulis ab agro Heduẽ.iuxta Abbatiam sancti Martini (vbi generositas præcipua) ad Flandriam veherentur.& vidi

In computis seu ratiocinijs receptorum Heduẽ.balliua-
tus expensas huiusmodi conductionis.Rapam etiam lau-
dauit Diocles,qui librumvnum de laudibus rapę fecit.In-
ter omnes tamẽ radices quę laudem magis mereantur , &
quæ sint excellentiores sunt reubarbarum,& reuponticũ.
Et dicitur reu.i.radix & barbarum.i.barbarica,inde radix
barbarica tantum est latinè,ꝙ reu barbarum græcè,quod
in solo barbarico trans Danubium inuenitur.sed secundũ
alios rha fluuius à quo nomen medicamento notabili(vt
Ammianus inquit) quòd rheum seu rha barbarum atqꝫ
Ponticum vocatur.sed prima deriuatio est cõior.Et quę-
quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles&
excellentes effectus,quam medici inter alias extollunt,ita
quòd vix nunqꝫ aut raro dant medicinam infirmis , quin
aliquid de reubarbaro apponatur.& dicit Mesue,ꝙ non
est alicuius nocumenti,& datur omni tẽpore,& omni ęta
te,pueris,senibus,& prægnantibus,& est de elegantiori-
bus & melioribus medicinis.& quoddam est quod in Bar
bariæ regione inuenitur,vt in India,& in trãsmarinis par-
tibus & est laudabilius,& est calidum et siccum in secun-
do gradu.Aliud est ponticum sic dictum,quia in Põto in-
sula reperitur,vel quia habet ponticum saporem.licet Me
sue ponat tres species.Laudatur tamen magis ex eis quòd
est subnigrum,declinans ad rubedinem,& quòd graue est
cum raritate sua non perforatum,& in quo in confractu-
ris interius habet quasi quasdã venulas distinctas,vbi in-
uenitur disgregatio ex ruso et glauco,& quòd est croceæ
tincturę.Quòd autem nimis leue est,& perforatum,et in-
terius minus solidum,& quasi lignũ,et huiusmodi venas
nõ habet,& interius est quasi nigrum & subalbidũ, quod
& masticatum non pungit(quia bonum masticatum pun
git sicut crocus) non est eligendum, sed abijciendum. Et
quod est recens cognoscitur,quia nõ est adulteratum,quo
niam est rarum,et minoris stipticitatis,& croceæ tinctu-
ræ.Adulteratum verò his contrariatur,et varietatem quã
habere debet in fractura amisit:seruatur per tres annos.Et
huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Platea-
rius.& aliquid vide in libro sanitatis,tractatu de herbis,ca
pi.ccclxxxix,& per scribentes in medicina.

NOnagesimaprima consideratio de lapidibus (qui
sunt in multiplici differentia)tractat,Nam quidam
sunt magis vtiles reipublicæ ꝙ alij,quidam verò magis
sunt ad speciem & decorem,ꝙ ad vtilitatem.Et,vt inquit
Franciscus Patritius in libro septimo de institutione rei-
publicæ tit.vj.Lapidicinæ cõmoditatem vel maximam
habent,ex quibus quadrata saxa,& sementum copiæ cõ-
parantur,præcipuè si molles lapides sunt aut mediocres.
Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quàm vti-
litatem,labore enim plurimo indigent & ingenti impen-
sa.Videmus namqꝫ marmorea ædificia vix longo æuo eri
gi,quæ verò latericia sunt,vel tenerioris lapidis paruo tẽ-
pore absoluuntur.Et inter cæteros lapides dicit Tophos
esse vtiles,nõ modo propter molliciem,verum quia igni
& tormentis bellicis non facilè cędunt,& humorem mi-
nus admittunt,quàm lapides reliqui.Et sequitur. Tophi
species tres inueniuntur.Est enim vna rubea,quæ mollior
est,sed vbi imbribus ac sole obduruit nõ inutilis habetur.
Est & alia nigra,vel murini coloris solidior & dẽsior quæ
inuenitur.his speciebus Picentes & Campani abundant.
Tertiam habent Vmbri,quæ vel alba vel mellina est,hec
quàmprimum cæsa facilè dolabris æquatur,vel dentata
serra more ligni secatur,sub dio tamen mensibus aliquot
exposita densior duriorqꝫ fit,& huiusmodi alba abundat
Gallia in pluribus,vt in Turonia,in Tonarro,in Diuio-
nensi agro,& Heduensi iuxta castrum nouum.vnde por-
tæ huius ciuitatis Heduensis antiquæ adhuc extant factæ.
Et ex his albis apud nos & ferè in tota Burgundia fiunt
imagines.Maximè ex illis de Tonarro,seu Tornaduno,
& Diuionensi agro.

Sunt & lapides marmorei,ex quibus ædificia excellen
tissima & sumptuosa construuntur,& sunt in multiplici
differẽtia:sed inter oĩa præciosissimũ est viride Lacedęmo
niũ,de quibus diffusè per Pliniũ li.xxxvj.vbi c.vij.de lau
de & excellẽtia & de generibus marmorũ.& c.ij.& vj.eno
datur quis primus in publicis operibus ostẽderit,& qñ in
vsum marmora venerint.Et isti lapides propter opera &
artificia quę ex ijs fiunt,excellentiores iudicantur.Cũ vt-
plurimũ soli principes & magnates illis vtãtur in palatijs
& theatris cõficiendis,& hodie(vt & olim)in tẽplis ędi-
ficandis,de quibus meminit Plinius c.v.& vij.supra alle-
gato.Et vidi templa multũ laudata,cũ marmore adornen
tur,cũ sit carius,& maiori pręcio vẽdatur,ideo pręciosius
fit.vnde ait Seneca in libro de quatuor virtutibus dignita
tẽ rebus nõ ex opinione multorũ,sed ex earũ natura con-
stitutas.& facit text.in l.pręcia rerũ.ff.ad legẽ Falcidiam.
vbi ęstimatio rerũ fit secundũ quod de eis maior copia ha
beri nõ põt,propter raritatẽ illius rei.Contra dictũ Cato-
nis dicẽtis.Quod vile est carum,quod carum vile putato.
quod intellige vno tẽpore illud quod sit vile propter eius
affluentiã,alio tẽpore fore carum propter raritatẽ & defe-
ctũ,vt satis etiam probat tex.in d.l.pręcia.§.fi.& ibi glo.

Inter alios lapides mundi est quidam mirabilis altitu-
dinis & amplitudinis Romæ sustentatus à quatuor leoni-
bus æreis in quo scriptum est.

Si lapis es vnus,dic qua sis arte leuatus:
Si verò plures,dic vnde congeries.

Isidorus lib.Aethimologiarum xvj.c.iij.de lapidibus
vulgaribus scribit.& c iiij.de lapidibus insignioribus.&
isti sunt vulgaribus præferendi.& cap.v,de marmoribus:
quia sunt eximij lapides,qui laudantur & commendatur à
maculis, & coloribus,præcipuè viriditate.Marmorũ co-
lores,& genera innumerabilia reperiũtur,vt dicit Plinius
d.lib.xxxvj c.vij.Nec omnia è lapidicinis scinduntur,sed
multa sub terra sparsæ sunt.Lacedęmonicũ seu Laconicũ
marmor viride erat & cunctis hilarius, omniũqꝫ præcio-
sissimum.Statius in Syl.Hic dura Laconum saxa virent.

Aliud ophites à maculis serpentium quibus distingui
tur,nomen accepit.& duo eius sunt genera,molle candi-
dum,nigrum durum.

Aliud porphyrites ex Aegypto quod est rubeum can
didis interuenientibus punctis.Inuenit eadẽ Aegyptus in
Aethiopia(quem basaltem vocant) ferrei coloris,& du-
ricie,vnde ei nomen dedit.

Alabastrites verò est candidior cæteris intercinctus va
rijs coloribus,quem cauant ad vasa vnguentaria,quoniã
optimè seruare ea incorrupta dicitur.vt ait Plinius.d.li-
bro xxxvj.c.viij.ex quo euangelici illius vnguenti nardi
pistici præciosi vasculũ fuit,vt habetur Mat.xxvj.Marc.
xiiij.& Luc.vij.

Quoddam enim album parium dicitur,ã Paro insula
Aegei maris,& est laudabile.Plinius scribit.d.libr.c.xiij.
Aegyptium labyrinthum in introitu lapidei è Paro colũ-
nis fuisse factum.Horatius.Vrit me Glycerę nitor,Splen-
dentis Pario marmore purius.

Sunt & multa alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto, de quibus Plinius in d. li. xxxvj. Isidorus d. c. v. & Textor in sua officina. in verbo, Marmore.

Nouissimis annis repertum fuit marmor cādidum ex reuelatione cuiusdā pauperis in agro Comensi, vt ibi ędificaretur sacellum in honorem sacratissimæ virginis Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare & laudatissimum.

Apud nos in Gallia sunt multa loca in quibus reperta fuerunt marmora mirabilis altitudinis & amplitudinis, maximè in agro Tornodoneñ. & in comitatu Burgundię apud Salinas est lapidicina marmorea, quod non est mirādum cū in Gallia lapides renascantur. vt est textus Papiniani iureconsulti in l. diuortio. §. si vir. ibi, quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. soluto matrimonio. imo videtur ꝙ etiam lapides habeant poros & meatus vnde spirari possint, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur ex ingenti bufone in medio saxo inuento in Athonis arce Verdunensi. agri. Et etiam ex serpēte viua inuenta in medio petrę scissæ in Latio tempore Martini quinti pontificis, vt refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus. titulo de miraculis. cap. de auibus animalibusq; aliȷs admirandis. Et, vt refert lib. antè citato. c. xviiȷ. Theophrastus & Mutianus, credunt esse aliquos lapides qui pariant.

Sed cùm multa ferat natura quorum ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat. vnde inter alia singularia & excellentia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plinius d. li. xxxvj. c. v. circa principiū. marmoreum lapidem sectum in Paro insula in medio naturaliter sculptā Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse. Silenus Bacchi nutritius fuit.

Albertus item magnus affirmat Venetȷs se regis caput diademate ornatum vidisse in marmore naturaliter nullius artificis opera expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur.

De alio itē capite huic simili in vrbe Mantua viso suo tempore affirmat Baptista Fulgosus in loco antè allegato. c. de gemmis & lapidibus naturaliter sculptis.

Et idem subscribit quòd in agro Placentino suo tempore lapis alabastrites inuētus est, in quo posteaquam ad lenitatem suam per artifices perductus fuit, inter claritatē obscuritatemq;, quā lapis præ se fert, figura apparet mortui capitis humani.

Item Bergomi (vt idem refert) in maiori fano in porphirite lapide, qui ad baptisterȷ ornatum est positus, tāq; picta serpens in orbes, circūuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides & arbores si scindantur, in quācunq; partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

NOnagesimasecunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis præciosis, & quæ sit excellentior, maioris autoritatis, seu nobilior inter omnes. Plinius li. xxxvȷ. c. iiȷ. ait. Maximum in rebus humanis non solum inter gēmas pręcium habet Adamas. & eidem inter gemmas primum locum autoritatis attribuit, ita inquiens. Proximū apud nos Indicis Arabicisq; Margaritis pręcium est, tertia autoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plinius scribit. c. v. & etiam refert. G. Budæus in tractatu suo de Asse: & à dicto c. iiȷ. vsq; ad finem illius libri scripsit Plinius ferè de omnibus gemmis secundùm ordinem alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum. & etiam Albertus magnus, & Dyascorides. & in horto sanitatis in v. tractatu. & per plures alios ad quos te remitto. & etiam Nicolaus Perottus in ȷ. epygramma Martialis ferè omnes gemmarum species enumerat, eas describendo secundùm colores quibus magis assimilantur: vbi Crystallum primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem sub specie albi coloris: & hoc quia licet sit lapis niger maximè tamen quidam probant si habeat vitream perspicuitatem: teste Plinio in dicto lib. c. x. vbi etiam ait olim fuisse in magna autoritate & nunc in nulla. & refert idem dicto libro xxxvȷ. c. j. Pyrrhum regem (qui aduersus Romanos bellum gessit) habuisse gemmam scilicet Achaten, in qua nullo artifice sed spōte natura sculptæ, sed adeo tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur nouem cum insignibus suis expressæ, cùm erant musæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis & cytharā tenentis. Ismeniam Coraulem tradunt multis fulgentibusq; vti consueuisse, quòd regum amicitiam conciliare existimentur.

Inter gemmas viridis coloris præcipuè commendatur Smaragdus cùm sit pręciosior multis aliȷs, & omnium lapillorum visu iucundissimus: quoniam nihil omnino viridius comparatum illi viret, ita vt vicinum aërem sua viriditate figurare videatur. pręterea solus gemmarum implet oculos nec satiat. Quinetiam fessa alia intentiōe acies aspectu Smaragdi recreatur: propterea sculpētes gemmas has maximè viridi lenitate lassitudinem mulcent, testis est Plinius dicto libro xxxvȷ. c. v. Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdon centum aureis denarȷs emi iussisse, cùm multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cùmq; ex ȷs comminuto præcio duo relati fuissent, ægrè tulisse seuisseq; in emptorem: quoniam malè curatum existimabat, ꝙ detractum esset gemmæ dignitati.

Gyges rex Lydorum gemmā habuit tantæ virtutis in annulo, vt ea ad se versa videret quoscunq; vellet nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas verò colore rubeo Carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris & nocte magis quàm die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte verò & in obscuro tantum refulget, vt circa se noctem quasi in diem vertat. & olim (vt fertur) in hac ciuitate Heduēn. erat carbunculus positus super Pyramidē adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex libro de naturalibus rerum. Carbunculus est lapis omnium præciosissimus atq; carissimus. Et colore virtutibusq; superat omnes gemmas ardētes, sola enim habet omnes quę in ipsis sunt virtutes: & est sigillum lapidum. potest imprimere figurā suam omni aliȷ lapidi, & non econuerso.

Laudantur & sub hoc colore hyacinthus rubeus, & coralium. Et mirum est, si verum sit, quòd virtus hyacinthi est, quòd qui portauerit secum ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgore, ita quòd non cadat super eum.

Amethystus Indicus inter purpureas gemmas tenet principatū, vt ait Plinius lib. xxxvȷ. c. ix. Maxorum vanitas hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit. virtus Amethysti est contra ebrietatem, facitq; hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Saphirus autem inter gemmas cœrulei coloris excellẽtior eſt,& eſt magnæ excellentiæ,& virtutis. Primò ex ſimilitudine coloris cui aſſimilatur,qui eſt color cœli ſereni.Cũ ergo ille color ſit ſupra hominem & ſupra omnes res mundi propter altitudinem cœli,quam dimẽſurare nemo poteſt.Eccle.j.Ideo videtur ꝙ etiam ille color ſit ſupra omnes alios,& ſic ille lapis præcioſus ſit ſupra alios: vnde ex quo tenet ſimilitudinem coloris aërei ſeu ſereni cœli,deſignare videtur appetitum languentis animæ tendentis ad cœleſtia,vt dicit Grægorius libro xviij.moralium. c.viij.& dicit Helimandus:ideo quia Saphirus cœlo ſereno ſimilis eſt,caſtè portari vult:gemmaq; gemmarum,& lapis ſanctus dicitur.Ideo in libro de natura rerum habetur,ꝙ qui portat hunc lapidem, expedit ꝙ ſummo ſtudio caſtitatem ſeruet:quoniam tãto dicitur præcioſior & melior quãto colori cœleſti eſt ſimilior.Eſt em̃ gẽma ſummè dura,hylaris,clara, & pura,vtpote ſimilis cœlo ſereniſſimo.vnde Arnaldus. Saphirus eſt gemma fulgens quæ hominem reddit caſtum,miſtem,& humilem.Et dicitur lapis ſanctus, quia ad ſanctitatem & deuotionem homines diſponit.vnde ſcribitur Exodi xxviij.quòd Moyſes ad præceptum domini veſtem ſanctam fecit Aaron ſummo pontifici in gloriam & decorem, in qua inter diuerſos lapides pręcioſos Saphirus connumeratur.Sic Ieremias Trenorum iiij. Deſtructionem Ieruſalem, ruinam templi & ſacerdotum recogitans eorum pulchritudinem aſſimilauit Saphiro dicens.Candidiores nazarei eius niue, nitidiores lacte,rubicondiores ebore antiquo, ſaphiro pulchriores.delectabilis eſt, gratioſa,& pulchra. Exceſſum pariter habet valoris inter lapides pręcioſos, ob quod ſanctiſſimus Thobias ſpiritu eleuatus videns excellentiam cœleſtis patriæ dicit portas eius eſſe ex Saphiro ædificatas, vt ſcribitur Thobiæ xiij.etiam Ioannes Apocal.xxj.dicit. Fundamenta muri supernę ciuitas eſſe ex lapidibus præcioſis,inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in ſacris ſcripturis ſignificare videtur æternam gloriam, vt habetur Exodi xxiiij.vbi Moyſes,Aaron,Nadab, Abiu,& ſeptuaginta de ſenioribus Iſraël deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quaſi opus lapidis Saphirini,& quaſi cœlum cùm ſerenum eſt.Pariter in Ezechiele x.c.legitur.quòd ſpecies gloriæ domini ſuper Cherubin erat quaſi lapis Saphirus.Et ex his & pluribus alijs multũ laudantur arma Chriſtianiſſimi regis Francię,in hoc quòd ſunt in campo azureo,qui color eſt Saphirinus,vt amplè commendat G.benedicti in ſua repetitione c.Raynutius. in verbo,duas habens filias.numero cxiij.cxiiij.& cxv. extra de teſtamentis.& ante eum per Ioannem Ludouicũ Viualdum de mõte regali:in libro de triumpho trium liliorum Franciæ.& dixi antè in quinta parte,in xxxj.conſideratione.

NOnageſimatertia conſideratio ſit de excellentia colorum.Nam,vt lapides marmorei,ligna,gemmæ, veſtes,& multa ex prædictis laudantur ex diuerſitate colorum,& ex coloribus,qui etiam multum commendantur in armorijs.de quibus in prima parte,in lxj.cum ſeptem ſequentibus concluſionibus xxxviij.conſiderationis. Et etiam in picturis,de quibus in parte præcedente,in xliiij. conſideratione dictum eſt.Ideo de illis & excellentia aliquorum ſcribendum eſt.Scitu dignum eſt,ꝙ colorum(teſte Iſidoro libro xix.Aethymologiarum.c.xvij.de coloribus) quidam naſcuntur,vt ſunt Synopis,Rubrica, Paritonium,Melinum,Fretia,& Auripigmentum,Cæteri verò finguntur,aut arte,aut permixtione,vt per eundem in dicto capitulo.

Item quidam ſunt colores qui dicuntur natiui ſeu naturales,vt ſunt album & nigrum,vt habetur in l.ſi cui lana. §.proinde.ff.de legatis.iij.Et inter hos duos colores naturales album.ſ.& nigrum,ſunt quinq; principales intermedij,ſcilicet glaucus,puniceus,rubeus,purpereus,& viridis quos ponit Bartholemæus Anglici libro xix.de proprietatibus.& omnes colores præter album & nigrum dicuntur verſicolores,vt eſt tex.& glo.in dicto §.proinde.

Celius verò libro j.antiquarum lectionum c.xx.poſt Marſilium Ficinum libro iij.c.xix.de vita cælitus comparanda.dicit ꝙ ſunt ex Platonicis non ignobiles,qui tres eſſe vniuerſales,pręcipuosq; mundi colores arbitrentur,viridem,aureum,ſaphirinum,tribus cœli gratijs decoratos. Et viridem vtiq; Veneris eſſe volunt,atq; item Lunę.Aureum Solis ab Ioue tamen Venereq; non alienum.Saphirum verò Ioui maximo dicatum prædicant:cui & Saphirus dicatur conſecratus.Atq; Saphirinum quidem mundi Sphæris inſerere,aurea verò Sphæris ad ipſam cœli ſimilitudinem addere ſydera.Ipſam verò Veſtam ſiue Cererẽ, id eſt terram viridi prorſum ex colore indumento.

Et dicuntur iſti duo colores natiui,ex quo ex eorũ natura magis tendunt ad albedinem vel nigredinem:hoc eſt ad candidum vel obſcurũ,& qui nulla arte,ſed natura producuntur.

Qui dicantur colores albi,& quæ gemmæ tendant ad hunc colorem album,etiam qui dicantur colores obſcuri, & quæ gemmæ ad hũc accedant colorem,ſcribit duffuſè, Nicolaus Perottus in ij.epigramma Martialis.& conſequenter de alijs coloribus,ex quibus conſiderari pōt excellentia:tam ex natura rerum quibus ipſi colores magis appropriantur ſeu aſſimilantur,q̃ ex communi reputatione quæ habetur inter colores,de quibus ſcripſit in concluſionibus,in principio huius conſiderationis allegatis: in quibus multum attenditur excellentia colorum,maximè eorum qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipſa ſæpe fiunt:& prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari poſſunt,dicuntur & denominantur digniores.et de adaptatione illorum videatur Perottus in loco præallegato.Deinde ſpectanda rerum natura quibus adaptari poſſunt,& ex his fiant laudes,et exaltationes armorum,ſecundùm quod contingere poteſt: & ſi res ſit in naturalibus potiuſq; in accidentalibus:ex quo videtur ꝙ colores albi & nigri cùm ſint naturales,ſint laudabiliores.

Et licet color niger videatur laudabilior et principalior,cũ per nullum alium colorem poſſit tranſmutari,incorporari,ſeu confundi.Ipſe autem omnes alios non ſolũ tranſmutat,ſed etiam(quod fortius eſt) extinguit,& confundit:vt iã dixi in d.j.parte,in xvij.cõcluſione xxxviij. conſiderationis.Color tñ albus,& qui albedini proximè accedit ſemper fuit plus laudatus,quia vt ait Ariſtoteles li. de ſenſu & ſenſato.eſt origo aliorum colorum,& omnes ab illo depẽdent.Etiam quoniam oẽs actus diuini tendentes ad bonũ qui perpendi poſſunt ſemper fuerunt viſi ſub ſpecie coloris albi ſeu candidi potius q̃ nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à deo:cùm,vt habetur Exod.xvj.appellauit domus Iſraël nomen cibi duplicis,quòd erat quaſi ſemen coriandi album &c.Et habetur Apocal.tranſumptiuè in c.ſi enim.verſicu.ſin autem venio tibi.de pœnitẽ.diſt.ij.Habes pauca nomina in Sardis qui

dis qui non inquinauerunt veſtimenta ſua, & ambulabũt mecum in albis, quia digni ſunt. Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitę, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. & in fine. Suadeo tibi emere à me aurum ignitũ probatum, vt locuples fias, & veſtimentis albis induaris, vt non appareat cõfuſio nuditatis tuæ. & Apocalip. vij. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis. Etiam habetur Matth. xvij. Marci. ix. & Luc. ix. quòd in transfiguratione domini reſplẽduit facies eius ſicut ſol, veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix. Et habetur Actuum. j. ꝙ in aſcenſione domini cùm Chriſtus aſcenderet in cœlum videntibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Cũq; intuerentur in cœlum euntem illũ, ecce duo viri aſtiterũt iuxta illos ĩ veſtibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi &c. Et Mar. xvj. Et introeũtes in monumentum, viderunt iuuenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida.

Sed quicquid dicatur, videtur quòd omnes ferè colores ſint natiui & naturales, ſicut albũ & nigrum: cum oẽs ipſi colores reperiantur naturaliter ex terra prouenientes: quippe & viridis color, rubeus, glauc⁹, citrinus, cœruleus, & roſaceus, & alij ex terra procedunt, etiam in herbis, lapidibus, & arboribus.

Sed vt à diuerticulo repetamus iter inceptum, ſub colore albo continentur & alij qui videntur eſſe ſpecies albedinis, & ſub illo colore comprehendi, vt leucopus, olorinus ſiue cygneus, & ſandicinus.

Et colores albi quibus in pictura vtuntur ſunt, Parethonium, Melinum, Ceruſa, Eretria, Sandaraca: vt de his habetur per Iſidorum & Perottum in locis antè dictis. Et in armorijs hic color deſignatur per argentum, in picturis verò per alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad planetas, vide Marſilium Ficinum libro iij. de vita cœlitus comparanda. c. xj. vbi etiam ſcribit qui colores ſint potentes. Alio modo ſumunt colores medici in corpore quando faciunt differentiam inter colorem naturalem, et non naturalem, vt per Arnaldum de Villa noua in ſuo ſpeculo introductionum medicinalium. c. xj. & ibi vide quomodo cauſantur in homine: ſed cùm hæc ſint extra propoſitũ, ideo circa ea non inſiſto.

Color etiã obſcurus, qui et niger dicitur, eſt natiuus. & vt dicit Cardinalis in clemen. j. in prin. de ſtatu monachorum. Inter cæteros eſt vilior et magis fuſcus, & ideo electus fuit à religione monachorum ad denotandum mortificationem carnis, & triſtem vitam, quam debent habere monachi nigri. Et dicitur niger à nube, quaſi nubiger. Et, vt dicit ibi, ſunt tantum quatuor principales colores: Albus ſcilicet, Niger, Citrinus, & Rubeus: & quòd diuerſitas colorum inducit diuerſitatem effectuum. Clemen. vltima. de regularibus.

Et aduerte quòd hic color eſt leucopo, hoc eſt vili & vulgari albo contrarius, propriè pullus appellatur, ꝙ pulli ouium ferè eo colore naſcuntur, & ſub hoc colore ſunt qui dicuntur hyſpanus, beticus, impluuiatus, ſuaſus, mutinẽſis, fuſcus, ater, athracinus: & hic color à pictoribus atramentum dicitur.

Color cæſius dicitur qui cœli ſpeciem habet, etiã glaucus, & cœruleus, cumatilis, & cyane⁹: pictores cœrulei coloris diuerſa genera habẽt. Quippe in argenti metallis naſcitur cœruleum, quod propriè limus eſt: optimũ vocatur Atticũ, quod nunc tranſmarinum dicũt. ſecundũ marmoroſum ſiue lucidum vocant. tertium Scyricum à Scyro Aegęi inſula. Affertur et Indicum ex India ſupra modum nigricans, & atramenti ferè tenens colorẽ. Itẽ & ex Germania quod Germanicum, ſiue lucidum nominant, vt refert Perottus vbi ſuprà: & quę gemmæ ſint huius coloris. Hic tñ color videtur potius eſſe priuatio aliorũ colorũ, q̃ ſit color de per ſe, vt dicit Ariſtoteles in lib. de ſenſu & ſenſato. Et de excellentia illius dixi ante in j. parte, in lxv. concluſione xxxviij. cõſiderationis. Et inter alios colores eſt cœruleus inter iſtos ſub obſcuritate dependentes, qui comparatur Saphiro, ex quo hic color videtur eſſe laudandus in hac ſpecie coloris Saphirini, vt hic ante dixi in principio, vbi laudaui colorem Saphirinum, et magis tendit ad nigrum q̃ ad album: de natura cuius Saphiri dixi etiam ſuprà in præcedenti conſideratione.

Diuerſus eſt & alius color à prædictis qui viridis dicitur, et fit ex flore qui in ſegetibus frequens creſcit, atq; oculos maximè recreare exiſtimatur: à viriditate ſucci foliorũ porri (quę ſumma eſt) Praſinus dicitur. Iſtius coloris præcipuè ſunt Smaragdi omniũ lapillorum viſu iucundiſſimi: quoniã nihil omnino viridius comparatum illis viret. præterea ſoli gemmarũ implent oculos, nec ſatiant. Quin etiam feſſa alia intentione acies viſu Smaragdi recreatur, vt & in conſideratione præcedenti ſcriptum eſt.

Et de huiuſmodi colore viridi quomodo delectat viſum, maximè Smaragdus, ſcripſit Iſidorus lib. Aethymologiarum xvj. c. de viridioribus gẽmis. allegatus per Bartholomæum Anglici in ſuo libro xix. de proprietatibus rerum. vbi ait, ꝙ propter viſum, cerui & alia animalia agreſtia virentia diligunt et frequentant. Ideo venatores ſe induunt communiter veſte viridi, quia propter aſpectum viroris, quem beſtiæ naturaliter diligunt, minus venatorum inſidias expaueſcũt. Et ibi etiam dicit, ꝙ iſte color eſt medius inter rubeum et nigrũ generatus, vt ibi videre potes de ratione prædictorum.

Alius etiã eſt color qui dicitur rubeus, qui eſt medius ab extremis nigredinis, et albedinis æquè diſtãs: ad cuius generationem concurrũt materiæ perſpicuitas, ignei luminis claritas, et albedinis & nigredinis concors mediocritas. Tamẽ propter igneam lucem partes mixti perſpicuas dilatantem & rarificantem ac ſubtiliantem maiorem habet in translucentia conformitatem cum albo q̃ cum nigro. Non tamen ita videtur eſſe dignior aut nobilior ſicut album aut nigrum, cùm ſit accidentalis, etiam præter antedictos cæteri ferè omnes colores mixti ſunt, & ex ruffo compoſiti, ſed ita diuerſi prout ruffum, aut intendunt atq; acuunt, aut cum colore viridi miſcent, aut nigro infuſcãt, aut virenti ſenſim in albo illuminant.

Et iſtius coloris rubei multæ ſunt ſpecies, ſed rubeus & ruffus generalia nomina ſunt ad omnia quę quomodolibet rubẽt, vt fuluus, flauus, rubidus, pheniceus, rutilus, luteus, ſpadicus, belnus, balauſtinus, coccinus, roſeus, finopis, minium, & ſunt colores ſub rubeo dependentes.

Fuluus verò color eſt ex ruffo ac viridi mixtus in alijs plus viridis, in alijs plus ruffi habens. ſic fuluam Aquilam & iaſpidem, fuluos galeros, fuluum aurum, arenam fuluã, fuluum leonem, et fuluum æs. Et huius rubri coloris inter gemmas ſunt, Carbunculus, Corallius, Sardonix, Hematites, Hyacinthus, & plures alię: vt ſcribit Iſidorus Aethy-

mologiarum libro xvj.c.de rubris gemmis.

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigricantis
rosæ splendore sublucet. Cæterorum omnium colorum
gratissimus, & tingẽdis vestibus maximè expetitus, à pur
pura dictus. Purpura verò piscis est ex concharum gene-
re, viuit annis septenis, habens nobilem illum succum ad
tingendas vestes in medijs faucibus: viuas conantur cape-
re, quia florem illum morientes cum vita euomunt. Pur-
puras pisces habent Sigæum & Lectum Idæ promonto-
ria. & teste Isidoro lib. Aethymologiarum xix.c.de colo-
ribus vestium. Purpura à puritate lucis vocatur. & in his
regionibus gignitur eius materia, quas solis cursus illumi-
nat proprius & illustrat.

In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ. Lu-
cretius libro secundo. Melibeaq; fulgens purpura, Thessa
lico concharũ tecta colore. Et Plinius ait. In Laconia pur-
puram optimam fieri consueuisse. Et idem de Carthagine
loquens. Nunc omnis (inquit) nobilitas conchilio atque
purpura constat. vide infrà, in xcvj. cõsideratione. De isto
etiã colore & alijs scribit Plinius lib. xxxv.c.vj. vbi laudat
hunc colorem qui & conchilium, & murex dicitur.

Sub isto colore continẽtur Violaceus, Ianthinus. Ame
thystinus, qui in vini colorem accedit: & sic denominatur
à gemma, quæ dicitur Amethystus: item Tyriathynus co
lor sub isto colore purpuræ cõtinetur, & etiam Molochi-
nus, qui Maluę flori similis sit, quasi Malachinus: de natu
ra cuius Maluæ dixi hic antè in xc. consideratione. cùm
sit excellens ex effectu.

Item color Cerinus à ceræ colore vocatur, sic & à Mu
stella mustellinus, & à meli colore, siue à Mello insula, vn-
de afferebatur Melinum pigmentum ipsum: quidam ta-
men Melinum colorem volunt esse medium inter album
& fuscum, qui Giluus dicitur. Et à croco croceus siue cro-
cinus, qui etiam flameus dicitur. Et à cœli colore cœrule⁹
id est viridis cum nigro, qui & glaucus siue cœsius dicitur,
& etiam thallassicus.

Lutæus verò color est dilutior rutilus, qualis est color
auri, hinc violæ eius coloris luteolæ dictæ. Plinius lib. xxj.
c.viij. Lutæi video honorem antiquissimũ in nuptialibus
flamæis totum fœminis cõcessum. Et sic olim solũ vxores
flaminum, hoc est sacerdotũ, flaminicæ dictæ, assiduè vte-
bantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus non
licebat facere diuortiũ. Eodem modo postea tegebãtur nu
per nuptæ flameis, hoc est huiusmodi velis, vt perpetuò
cũ viro manerent. Luca. de Martia iterum nubẽte Catoni.
Lutæa demissos velarunt flamæa vultus.

Hic color Lutæus in vulgari nostro dicitur Iaune, &
fit à pictoribus quibusdam terris, vel ex auripigmento,
quod in Syria foditur in summa tellure auri colore, sed fra
gile, ad lapidum speculariũ similitudinem. Ex quo Caius
princeps (vt aurum facere tentaret) magnũ pondus ex-
coqui iussit, & vnde excellẽs aurum fecit: sed ita parui põ-
deris, vt in detrimentum cederet: propter quod nemo po-
stea idem tentare ausus est: quod hodie si nostri fantastici
alchimistæ à suis fumosis figmentis desisterent, exemplo
huius, bene agerent, & rebus suis optimè consulerent, cùm
in his plus detrimenti q̃ cõmodi sentiãt. Hoc colore inter
gẽmas succini, hoc est Ambri gen⁹ reperitur & Topazij.
Item Chrysolitus aureo nitore translucens, & Aromatitis
quæ in Arabia gignitur, ita dicta, q̃ myrrhæ odorem ha-
beat: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cor-
nucopię lib. in epigrãma. ij. Martialis. & Isid. in suo Aethy
mol. libr. xvj. vbi scribit de gẽmis secundũ eorũ colores, à
c.vj. vsq; ad c.xiiij. De pluribus generibus colorum voca
bulisq; eorum græcis & latinis, vide per Aulum Gellium
libro ij.c.xxvj. & post eum in Lazari Bayfij repetitio. su
per l. vestis. ff. de auro & argen. lega. c.ij.

NOnagesimaquarta cõsideratio sit de floribus odori
feris, seu (vt alij volũt) fruticibus odoratis, seu her
bis aromaticis, & vt vtrumq; complectar, flores. s. & odo
res magis excellẽtes inter flores & violas seu fructices odo
riferos scribuntur sequentes, rosa, lilium, calta, bacchar, cõ
bretum, lotos, crocus, hyacinthus, ambrotonum, amara-
cus, salmuca, polion, amethystus, cyamon, holochrysos,
chrysitis, origanum, thimus, coniza, cytenus, narcissus,
amarãthus, epithymon, œnãthe, phrygma, abrotonum,
rosmarinus, anethum, achantus, anemona, cherintha, ligu
strum, vaciniũ, conuoluelus, cyanus, cyclaminus, sisym-
brium, tymbra, satureia, casia, melilotos, lyriũ, & lichnus:
de quibus & alijs meminit Plinius libro xxj. & Isido. lib.
xvij. Aethymol. c.ix. sed quia tædiosum esset de singulis
laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter
eorum excellentes effectus.

Imprimis de lilio, quod sui natura (teste Plinio li. xxj.
c.v.) est nobilissimũ, quo nulli florũ celsitas maior, cuius
flos fragrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobili-
tate proximus rosæ, & quadã cognatione vnguenti olei,
quod ab eo lilinum appellatur. Est & Lilium rubens, &
etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Liliũ laudatissimũ est in Antiochia & Laodicea Syrię,
mox in Phaselide, quartũ locum obtinet in Italia nascens.

Susa vrbs Persarũ à Mẽnone condita nomen sumpsit
à liliorum multitudine. Nam Persæ susam vocant lilium.

Lilium multiplicem habet virtutem, ita q̃ eius radi-
ces virtute suæ multis modis florem suum nobilitauere,
secundũ eundem Plinium eodem libro, c.xix. Auicennam
& phisicos. Nã valent contra duritiam splenis & neruo-
rum, maximè sub prunis coctę, & cũ oleo roseo tritę, vstu-
ras sanant, & vulnera cicatrizant: & conferunt adustioni
aquę calidę, cùm sint exsiccatiuę, mollitiuæ, abstersiuæ, &
consolidant: valetq; lilium incisionibus neruorum, & sple
nis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, lilium tu
mores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena
depellit, puncturis confert: & succus eius cum melle deco-
ctus veteribus vlceribus medetur. Et oleum eius est resolu
tiuum & aperitiuum. Conuenit enim dolori capitis, & di
stillatum in aurem sedat eius dolorem, saniem & immũdi
tiam purgat liliũ, & morsum serpẽtis curat, similiter eius
folia vexationem serpentium curant: eiusq; radices contra
serpentium ictus valent. confert & lilium puncturæ ver-
miũ venenosorũ atq; scorpionis: & præterea semen eius
potui datũ ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius,
Auicenna, & Diascorides. Ideo ex effectibus ex eo proue-
nientibus constat ipsum lilium esse laudandum.

Quod etiã facit ad laudẽ armorũ Frãciæ, in quib⁹ sunt
tria lilia cœlitus demissa, de laude quorum scribit Ioannes
Ludouicus Viualdus in suo tractatu de triumpho trium
liliorum Franciæ. & Guillielmus Benedicti in sua repeti-
tione ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero
lxxxvij. vsq; ad c. numerum. extra de testamentis. & dixi
s. in v. parte, in xxxj. consideratione.

Alius est flos odoriferans qui dicitur Rosmarinus, quẽ
propter eius excellentiã, & effectus illius excellentes lau-
dare decreui, quem latini ab effectu, herbam salutarem
vocant,

vocant, teste Isidoro libro Aethymologiarũ xvij.c.ix.&
odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur. Plinius. Li-
banotis radicem habet Olisatri, nihil à thure differentem,
cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio
inquit. Propterea ad plures valet infirmitates, vt Rasis ait
in xxiij. continentis. c. 694. authoritate Diascoridis: et in
ter cætera dixit ibi, ꝙ omnes species cum melle in oculis
positæ acuunt visum. Et vt scribit Arnaldus de Villa no-
ua in suo tractatu de vino. Cũ Anazare esset in Babylonia
accepit cum multa sollicitudine, & precum instãtia à quo-
dam antiquissimo medico Sarraceno virtutes rorismari-
ni: quas secretiora sibi quasi nonnulli narrare debere com-
municari retinebat. Et dicit quòd de vtilioribus operatio-
nibus eius est cum vino, deinde cum balneo: deinde cũ fit
ex eo oleum, quod est in effectu balsami: deinde cum fit ele
ctuarium ex floribus eius & aqua ardenti seu vitæ. Vinum
quidem quod de hoc fit more aliorum conficitur secũdùm
modos descriptos in dicto tractatu. habet mirabiles pro-
prietates. Nam ipsum est vtile omnibus egritudinibus fri-
gidis, rectificat appetitum, & confortat sua aromaticitate
qua anima dilatatur, & sua stipticitate, qua substãtia ei⁹ cõ
gregatur, fortificat omnia membra, neruos rectificat. &
cùm lauatur ex eo facies reddit ipsam pulchram. Et si laue
tur ex eo caput non cadent capilli, imo multiplicantur, &
vsus eius conseruat propriè ab Anthrace, hoc est carbo-
ne, & huiusmodi malis pustulis, cõsumit flegma & melan
coliam, & confortat propriè substãtiam cordis, & ex hoc
faceret acquirere aut consequi iuuenescẽtiam: & forte qui
eo assiduauerit non putrefiet corpus eius, & si sæpius os la
uetur ex eo, continue odoriferum reddit. Confortat dentes
& gingiuas, & cancrum ex eo sępe lotum sanat, et fistulæ
et huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota sæpi⁹ desiccantur, &
rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate æger, si
ue debilitatus panem assum in eo vino madidum frequen
tauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius
membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum tempe-
ratum cum aqua pluuiali & propriè decoctionis florum
eius herbę, & assiduatum bibere rectificat Ptysicos et ethy
cos, & est probatum et secretum: vt ibi dicit Arnaldus. Va
let etiam dictum vinum in quotidiana litargia & quarta-
na, in cardiacis et egritudinibus cordis, nausea et dissinte-
rijs fluxibus. Item, & quod de excellentioribus operibus
eius est, quòd est vicarium tyriacæ contra venenũ, et vene-
nosos cibos, & est potus propriè paralyticis et tremulosis
et relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuę, & mu
lieribus proprię humidę complexionis, & rectificat earũ
matres, & prodest ad conceptum.

Fit & electuarium ex floribus eius & melle dispumato
secũdùm qđ fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad om-
nia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius,
& fiat balneum vaporosum mediante calidorũ, & est bal-
neum vitæ, & mors senectutis: quoniam assiduatio eius
facit renouari (sicut Aquilam iuuentutem) vtentium eo,
& est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus.

Fit & ex floribus eius oleum quod gerit vicẽ balsami,
& est res archana. Cuius magisteriũ hoc est, impletur am-
phora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplica
to cerato, aut cum cera & coopertorio, ita qđ non respi-
ret & sepeliatur in arena vsque ad medium, & maneat sic
per mensem vnum vel plus: & flores dissoluuntur in aquã
& separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad so-
lem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad mo
dum olei siue balsami: confortat cor & cerebrum, & ad to
tum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remo
uet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & patitur
experientiam balsami, quoniam gutta eius super aquam
posita petit fundum & stabit. Et si ponatur in sero in ocu-
lum ieiuno, nõ tantum maculam telam, sed omne malum
sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab
eo (vt dicit Arnaldus) & visa, qđ aqua vitę siue ardens fa
cta de vino in quo remolita fuerit dicta herba curat flegma
falsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari nõ
possunt: & si resederit dicta herba & flores & ex ea inun-
gantur manus vel membrũ paralyticum frequenter ad ca
lorem, rectificabitur, & quandoꝗ sanatur.

De Rosa verò quæ ex floribus odoriferis primaria est:
scribit Plinius libro xxj. c. iiij. Nascitur è spina siue rubo,
et est iucũdi odoris. vsus eius in coronis prope minus est,
oleo maceratur & in vnguenta transit, per se mędicas ar-
tes præbet. Emplastris atque collyrijs imponitur morda-
ci subtilitate. Mensarum etiam in delitijs inungendis mini
mè noxia inter rosas. Plinius celebrat Prænestinam, Cam
panam, Milesiam (cuius color ardentissimus sit) Trachi-
niam minus rubenten. Alabandicam viliorem albicanti-
bus folijs. Vilissimam verò pallidis non pluribus, vel mi
nutissimam spinosam, quæ differunt multitudine folio-
rum asperitate, leuore, colore, odore. Et ad minus habent
quina folia vel numerosiora. Cyrenis verò odorifera
est rosa. Et in Gallia in oppido Prouin, dicta in partibus
circunstantibus prope Parisium, Bria, scilicet, vbi nascũ-
tur rosæ mirabiliter odoratissimè, longe quã in tota Gal-
lia, adeo qđ venduntur satis caro precio: & dominæ Pa-
risienses, quæ sunt magistræ policiarum, eas seruant sic-
cas in sacculis cum certis alijs odoramentis, & ponunt in
scrinijs & coffris vbi sunt lintheamina, mãtilia, & similia:
quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni, & suauis-
simi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas
partes. & vt scribit Panthaleon de Conflentia in sua sum-
ma lacticiniorum. c. xj. secundi tractatus. Ipse portauit ad
partes Pedemontanas vbi videbantur præciosę. Ad boni
tatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis con-
currere potest. Carthagine, Hyspanię. Hyeme quoꝗ tota
pręcox refert & cœli temperies. Quibusdam enim annis
minus odorata prouenit rosa: pręterea magis omnibus lo
cis siccis quã humidis odoratior, teste Plinio libro xxj. ca.
vij. Idcirco odoratiora in oriente consurgunt: quia teste
Celio libro xij. lectionum antiquarum ca. xxxj. post Phi
losophum, terra cũ feruet atꝗ inuritur, quod ediderit prin
cipio, bene olet. Etenim quæ parce humido quendam in
modum recaluerint odorata redduntur, humor enim ca-
lore concoqui potest.

Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cũ ex ea fiat vi
num magni effectus, vt scribit Plinius li. xiiij. c. xvj. vbi di
cit, Inter flores fit vinum è rosę folijs tusis in lintheoloꝗ in
mustum collatis cum ponduscuIo, vt sistat quadraginta
pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec an-
tè tres menses vase aperto. Et de eo etiã facit mentionẽ Ar-
naldus de Villa noua in tractatu suo de vino. vbi vinum
æstiuum dicit esse propriè rosatum, quod potest fieri cum
musto de siccis rosis, sicut fit vinũ boraginatũ, & fit leui⁹,
citius & melius, & sufficit, secundũ eũ talis modus, scilicet
vt vino potissimè rubeo supermittat in amphora hora co
comestiõis cũ aqua rosata quãtũ placet in sapore et odore
et bibatur. Refrigerat enĩ cor, mẽbra principalia cõfortat,

custodit membra, nē dissoluantur eorum virtutes à calo-
re, & dissoluta restaurat: valet contra putrefactionē in fe-
bribus pestilentialibus. Ipsum etiā medicinale est, quoniā
valet contra lienteriam, dissinteriam, & defectum cōtenti-
uæ: & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui &
sincopi ex fumo colerico, & contra cardiacam quæ fit ex
calefactione spiritualium: valet etiam contra dyaforesim,
& assiduatio lauationis dentium cum eo confortat gingi-
uas, & os redolere facit, & bonum anhelitum: & lauatio
faciei cum eo facit carnem solidam & coloratam: & si di-
stilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorū: quoniā
mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculo-
rum ratione rosarum.

Vsus verò succi rosæ (teste Plinio lib. xxj. c. xix.) fit ad
aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, Stoma
chum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se vel
cum aceto somnos nauseas. Folia vruntur in calliblepha-
rum (quod medicamentum est accommodatum vitijs ocu
lorum, præsertim cūm palpebræ cohærescunt, & vlcera
oculorum male sunt curata) Et siccis fœmina aspergūtur.
Epiphoras quoque (hoc est morbum oculorum, quē vul-
gò lachrymam vocant) aridis leniunt, flos somnum facit:
inhibet fluxiones mulierū, maxime albas in posca, id est
vino in torculari aquato potus. Et sanguinis execrationes,
Stomachi quoque dolores quātum in vini cyathis. Semen
ijs optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in vm-
bra siccatur. Nigrum inutile, dentium dolori illinitur, vri-
nam ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro non vete-
ri, naribus subductum caput purgat, capita pota ventrem
& sanguinem sistūt, vngues rosæ epiphoris salubres sunt.
Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, & prætereà in ini
tijs epiphoræ: ita vt arida cum pane imponatur. Folia qui
dem vitijs stomachi, rosionibus, & vitijs ventris & intesti
norum, & præcordijs vtilissima vel illita. Cibo quoque la
pati modo condiuntur. Cauendus quoque in ijs situs cele
riter insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus Diapasma
ta, hoc est inspergimina. Inde fiunt ad sudores coercendos,
ita vt à balneis inarescant corpora, dein frigida abluātur.
Syluestris cum adipe Vrsino alopecias mirificè emendat.
Est autē Alopecia morbus in capite ex vitio humorū, qui
fit cum profluuio capillorum. Et vnumquodque de per se
ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad collau-
dandum illos qui habent rosam in armis, vt sunt illi de do
mo Vrsina, & in Anglia reges, & in Burgundia, illi de do
mo de Vergy. Ideo nō mirum si domus Vrsina rosam ac-
cepit, cūm sanet dolorem capitis cum adipe Vrsino. vnde
Macer his versibus rosam laudat.

Dici flos florum nobis rosa iure videtur,
Quòd specie cunctos præcedat, odoreq; flores.
Non tamen hæc specie tantum nec odore iuuare
Nos valet, ac varijs nos adiuuat illa fidelis,
Eius sicca gradu vis est & frigida primo.

Laudatur & Gariofilatū ex sua aromaticitate, qa si ol-
facitur aperit opilationes accidētes in cerebro & naribus:
ori stomachi cōfert, corroborat enī ipsum, atq; cordi auxi
liatur, et valet ad emorroidas. Vnde Serapio in c. de beren
gemisch. dixit de eo q calidū est in fine secūdi gradus cōfe
rens stomacho frigido, epati, & cordi, aufert cardiacā, quæ
fit à melancolia & flegmate, tristitiam & sollicitudinem,
odoriferasq; facit eructationes: q verò eo delectātur ipsum
potius olfaciant q māducent. reperiuntur & diuersi colo-
ris: quædam enim rubea, quędam abba, & quædam viola
cea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudāda est etiam Maiorana, quia secundū Rasim in
tertio Almāsoris. c. xxj. propter aromaticitatem suā, cali-
ditatem, & subtilitatē, conuenit omnibus ægritudinibus
frigidis, confortat cerebrum & omnia mēbra, & ex quali
tatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, &
mundificandi. Et secundùm Auicennam in ij. canonis. ca.
ccccl xxxj. est subtilis, resolutiua, aperitiua cum fortitudine
aperiens opilationes cerebri, & conferens emigraneæ, hu
miditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omni-
bus nota, calidæ & siccæ complexionis. Cuius flores etiā
odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus (teste Plinio li. xxj. c. vj.)
scilicet rosæ & lilio, earū tria sunt genera, purpurea, alba,
& lutea, seu mellina, quę est palliduli coloris. Et quædam
sunt satiuæ, & alię syluestres, eodem teste. c. xix. Omnes sa
tæ vt olus proximæ sunt plantis. Ex ijs verò quæ sponte
opacis & macris locis proueniunt. Purpureæ latiore folio
statim ab radice carnoso exeūt, soleq; generali vocabulo
violæ flores vocātur. Sed satiuis maxima autoritas luteis,
vnde Bartholemæus lib. de proprietatibus rerum. Viola
propter violentiam odoris sic est nominata, vt dicit Isido
rus. Herba quidē modica est viola in substātia. Cuius flos
maximi est odoris: vnde odor eius cerebri calorem miti-
gat, & spiritus animales recreat & confortat. Flores ver-
nales prius oriūtur, sic se citius manifestant: paruitatē eius
in substantia magnitudo odoris pariter & virtutis notabi
liter recompēsat. Et dicitur q flos à proprietate eius, quæ
est in eo, quando bibitur cum aqua confert squinantię &
epilentiæ quæ accidit pueris: & est illa quæ vulgariter di-
citur mater puerorum, vt scribit Plinius dicto ca. xix. vbi
ample de proprietate eius. & in horto sanitatis, tractatu de
herbis, capitu. ccccxcij.

Omnium verò odoramentorum atque herbarum dif-
ferentia est in colore, & odore, et succo. Odorato sapor ra
ro vlli non amarus. Econtrario dulcia raro odorata. Itaq;
& vina (ait Plinius libro xxj. capitu. vij.) odoratiora
mustis, Siluestria magis omnia satiuis. Quorundam
odor suauior è longinquo olet, cùm in propinquo ad-
motus hebetatur, vt violæ, rosa recēs à longinquo olet,
sicca propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ra-
tione. Cur florum odores seu suffimentorum suauius è
longinquo oleant. Cūm in propinquo alia herbam po-
tius redoleant, alia fumum, dicit Celius libro xiij. lectio
num antiquarum. cap. xxiiij. ex hac ratione procedere:
quia natura odorum caloris vi constat, cūm odorata oīa
calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita &
maximè leue. Proinde prouehi longius potest, ac sin-
ceriorem subuectare odorem suum à cæteris, cum fo-
liorum odoribus, tum fumi: id est vaporis aquei depura
tū, adiunctumq;, qui odorem affectari videntur, cum quo
terrestris quoq; prouehatur portiuncula, quę odore cele-
rius sensum afficiat. Nam insisto crassamento calidum
inibi potentius agit, verùm interstitio longiore victa
flaccescit, calore diminuto, quamobrem sensui inge-
ritur odor materia defecatiore. Quod verò amplius agi-
tata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quo-
niam mota plus aëris, quam quiescentia replent. Quo
nomine celerius odoris potestas sensum pertingit. A-
crius autem frigoris vi infestante, minus, minusq; odora
menta persentimus: quoniam hebescit, retunditurque
tunc

tunc aëris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consistere facit & cõtrahit, de quo plenè Celius eodem libro xiij. c.xix. & ibi quærit, cur præcipuè odoribus capiãtur & delectētur homines. Odor verò, teste Isidoro lib.xvij. Aethimolo.c.viij.in princip. nihil aliud est ꝙ aër contactus, vel fumosa exhalatio vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum & florum generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius d.lib.xxj.c.xviij. Imo odor maximi est nutrimēti. Cũm, vt ait Hippocrates in suis aphorismis, bona conseruatio generis humani est in humido, melior in viuo, optima in odore. & scribitur Prouerb.xxvij. Vnguento et varijs odoribus delectatur cor. Propterea Celius lib.lectionũ antiq.xiij.c. xxj. quærit an odoribus suffici alimētum queat, vbi allegat Hippocratem in lib. de alimēto dicentem. Quicũq; citissima indigent adiectione, humidũ remedium resumendis viribus optimum est, vbi autem adhuc otiore per odoratum. Pythagoricorũ etiam sententia fuit, odores ad nutricationem conferre, veluti etiã alamur qualitatem eiusmodi attrahendo. Odores etiã sanitati plurimum conferre sensus perdocet. Nam Plinius lib.vij.ca. ij. scribit ad extremos Indiæ fines ab Oriente, circa Gangis fontem esse Astomotum gentem sine ore, corpore toto birtam, quæ frondium vestiatur lanugine, viuatq; halitu tantum, & odore, quem naribus trahant. Nullũ illis cibum, nullum esse potum. Tantum radicum, florumq; odores varios syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam regionibus, ac plurimo passim odore fragrãtibus multos gracili corpore & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Fortè quoniam ipsa natura loci, tum herbarum & frugum, atque pomorũ succos fermè totos redigit in odores. Tum corporum humanorũ humores illic resoluit in spiritum. Cũm igitur, vterque, odor videlicet ac spiritus sit vapor quidam, & simile simili nutriatur. Nimirum & spiritus & spiritalis homo plurimum odoribus accipit alimentum. Spiritum verò odoribus nutriri argumento est. Quòd vinum odore plenum subito spiritum recreat, quē cætera vix tandem possunt reficere. vnde Ouidius primo de ponto sic ait.

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimum suggere. ideo Auicennæ dictum probatur, cũm ait. Corpus quidem dulcedine, Spiritum veró quadã aromacitate nutriri. Tria verò spiritus animalis fomenta traduntur præcipua. Aër purus & luminosus. Odorum delectus. & Musicæ. & idem Celius eodem libro xiij.ca.xxij. scribit miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiæ occurrere. Siquidem cũ aër, quo vtimur plurimũ, & in quo maximè versamur. Non eadem semper sit ratione dispositus, nec idem seruet contemperamētum: sed nocturna denseat humectatione, & proinde corpus præmat & animæ tristitiam inferat, veluti nebula, circũfusam grauiore. Nam & medicæ artis scientissimi pestilenti affectione grauius crassante ignium crebritate malo occursant, quòd ijs rarescere credatur aër. Id quod consequitur largius, si odoratiora vrantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, picee. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summæ laudatum ferunt, quod Athenas magna pestilentiæ, vt sæuius infestante, affectorum plerisque salutarem intulisset opem, accensis in proximo ignibus.

Nonagesimaquinta consideratio, quod metallorum sit excellentius alio. Et videtur quòd metalla debuissent præponi lapidibus & lignis: quoniam, vt habetur Esaiæ lx. Deus qui est remunerator in centuplo pro ære promittit ecclesiæ derelictæ aurum, pro ferro argentum, pro lignis, æs, & pro lapidibus ferrũ: sed hic interserui propter connexitatem ad præcedentia, Isidorus verò lib Aethim.xvj.c.xvj. dicit septem esse species metallorum, aurum, scilicet argentum, electrum, æs, stannũ, plumbum, & quod domat omnia ferrum, ex quibus aurum est preciosius, & post aurum, argentum. vt dicit Lucas de Pēna in rubri. de metallarijs & metallis. lib.xj. allegat textum in authenti. de cõsulibus. §. hæc itaque. versi. spargere aũt. ibi, argentum verò quod mox post aurum præciosissimũ fiet. & ibi glos. in verbo, post aurum. collatio. iiij. Et de auro & argento fit mentio in pluribus locis in iure. Nam est titulus de auro & argento legato. in Infortiato.

Aurũ veró quod nascitur & inuenit in fluuio Phison, qui & Gãges dicitur in regiõe terre Euilath. hoc est Indiæ, est optimũ. vt habet Gen.ij. Quia, vt Plinius scribit li.xxiij. cap.iiij. in princ. Nullum absolutius est aurũ, quã inuentũ fluminũ Ramentis, vtpote cursu ipso tritũq; perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Guillielmus Benedicti in repetitione. ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero c. de testamētis. post Ioannēm Ludouicum Viualdum de Mõte regali in suo tractatu de pugna partis sensitiue. articulo, de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q. iij.

Addo qđ etiã aurũ denotat sapientiã. vt ait Celius libro antiquarũ lectionũ iiij. c. xxiiij. & argentũ rerum naturalium notitiã. Et de his virtutibus vide antè in v. parte. in xxxj. consideratione. vbi scripsi de excellentia armorũ seu insigniorũ regum Franciæ, que sunt tria lilia aurea in campo azureo, & sufficiat qđ de iure ciuili aurũ dicitur preciosissimũ metallorũ, deinde argentũ. vt est tex. in authētico, de cõsulibus hic antè allegatus. Et de excellētia auri, & eius laude amplissimè ꝙ per aliũ videas per Matheũ Vegium in sua elegãtissima & iucundissima disputatione, quã fecit de excellentia terræ, solis, et auri, & qđ illorũ sit excellētius, vbi cõcludit aurũ excellere. dicit tamen Textor in suo cornucopiæ li. in litera P. in laude ciuitatis Parisieñ. Adrianum Imperatorē dixisse plus esse auri in rerũ natura, ꝙ reliquorũ metallorũ. Et quia Plin. amplissimè tractat de metallis, & iam sim tedio affectus ex prolixitate huius operis te remitto ad eundem plinium in lib. xxxiij. naturalis historiæ, vbi de omnibus scribit, maximè de auro & argento, & eorum excellentijs.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, qđ scribit Textor in loco antè citato. in verbo, aurum. qđ in Augustudunorum, seu Heduornm dyocesi pagus est Chitriacum nomine frequentibus argentifodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) non auritus sed oculatus. Cũm in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantum distat) prima literarum biberet rudimenta, iuit ibi lusum & spatiatum (vidit loca in quibus est non parua fossarũ multitudo.) Ego etiam accepi in dicto oppido prima literarũ principia circa annũ dñi. 1488. & tunc fuerunt inuentæ ille argentifodinæ, & pluries causa recreationis me contuli ad dicta loca cũ dominis Iacobo & Germano Perreaul socijs meis, de quibus etiam memoratur Textor: sed tunc eramus iuuenes, et etiam nobiscum aderant collegæ nobiles viri, domini Iacobus, & claudius de Mon-

teacuto fratres sub ferula magistri Vincentij Gaigadi, qui fuit gymnasiarcha antecessor illius Veturelli, quē textor dicit suo tempore fuisse preceptorē seu rectorē scholarū dicti oppidi Corbigniaci, vulgò sancti Leonardi nuncupati, quæ ꝓ certo loca (teste Textore) si haberet Italia, magis tumesceret, ac superbiret, quā sua Cerere glorietur Sicilia.

NOnagesimasexta consideratio sit de excellentia aliquarum vestium, eo quia vestes sunt ad gloriam, & decorem. vt habetur Exodi xxviij. & ad ornatum hominis. &c, vt dicit Lucas de Penna in l. ij. C de vestibus oloberis. lib. xj. licet scientia præclarissima sit in viro, nullus tamē sibi apud vulgus & optimates indoctos defertur honor, sine vestium ornamento, iuxta illud,

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quāuis idiota sit ille:
Si careas veste, nec sis vestitus honestè,
Nullius es laudis, quāuis scis omne quod audis.

Et non solum vestis est ad ornatum hominis, sed etiā est necessaria ad vitam. vnde habetur Ecclesiastici xxix. Initium necessariæ rei vitæ hominū est aqua, & panis, & vestimentum protegens turpitudinem. Vnde vestis, victualia, & requies æquipollent. l. finali. §. primo. C. de his qui ad ecclesias confugiunt. Et paria sunt aliquem esse in vinculis, & sine vestibus, vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur. l. in eadem. §. primo. cum ibi notatis, in glo. vetima. ff. ex quibus causis maiores. Ex quo optimè trahitur in argumentum, ꝙ sicut non possunt pro executione sententiæ capi serui aratorij, boues, & instrumenta aratoria. l. executores. C. quæ res pignori obligari possint, vel non. vt dixi in præcedenti parte, in xxxiij. cōsideratione. Ita nec etiam vestimenta, ne alias videatur ipse debitor quodammodo in vinculis pro debito poni, quod non licet. l. ob æs. C. de exacto. tributorum. libro x. l. ij. & vt dicit Lucas in rubri. de militari veste. libro xij. hoc est verum in vestibus necessarijs, secus in his quę sunt ad ornatum & delectationem, vt enim ait Tullius libro de oratore. Vestis depellendi frigoris causa primo reperta fuit, postea ad ornatum & corporis dignitatem haberi cœpta est. & vide quæ dicta sunt antè in secunda parte. in. xxxij. consideratione. & in. vij. parte. in xliiij. consideratione. Et quia antè ista parte scripsi de pluribus rebus necessarijs ad vitam hominis iuxta ordinem positum in dicto loco. Ecclesiastici xxix. sequitur & restat nunc dicere de vestibus, quæ etiam sunt necessariæ, vt dictum est. Et pro intellectu huius plura sunt genera vestium, vt scribit. Celius libro antiquarum lectionum ix. c. x. vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur) Textor verò clarius nomina vestium exprimit in sua officina, in capitu. vestimentorum genera. vbi cxl. vestimentorum genera, vel circa declarat. & plura laudat quæ dicit excellentia. vt de Abolla veste tragica, & grauium personarum, qua vtebantur externi reges, erat enim magni splendoris & precij.

Et de pluribus vestibus per Textorem declaratis, etiam meminit & scribit Lucas de Penna in l. vnica. col. iij. C. nulli licere in frenis et equestribus. libro vndecimo, vbi ait, quòd saccus est vestis pœnitentium, & etiam cilicium. c. in capite. l. distinc. Et stola dicitur cappa, vel superpellicium. c. nullus. xxj. q. iiij. dicitur autem stola à stolon, quod est longum secundūm Archidia. & vulgò cotta fortè dicitur. Et talis vocatur alias vestis talaris. j. talos cooperiens. c. penulti. xxiij. dist. & ibi Archi. & . c. episcopi. xxj. q. iiij. & est tunica qua matronæ vtebantur.

Et teste eodem Luca in dicta. l. vnica pallium est vestis preciosa, & birrhus vestis vilis. c. si quis virorum. xxx. distinc. de quo pallio fit etiam mentio in l. item quæritur. §. si fullo. & in l. in stratum. in fi. ff. locati. & dicit Textor in dicto loco, quòd vestimentum erat Græcis peculiare, & erat vestimentum philosophicum.

De penula etiam ibi facit mentionem Lucas, & secundūm eum est vestis vilis. l. Labeo. in medio. ff. de supellectili legata. & est, vt ait gloss. in l. pe. ff. de præscriptis verbis. genus vestis. & de ea notatur in c. si in adiutorium. x. dist. & ibi Archidi. & Textor in loco antè dicto.

Est etiam vestis scenica & citharœdica. de quibus in l. vestis. ff. de verbo. significatio. & Scenica & funebris, de quibus in l. sed & si quod. §. ij. ff. de vsufructu. de quibus non meminit Textor.

Item est vestis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus. l. item apud. §. si quis virgines. ff. de iniurijs. de quibus nec meminit Textor.

Item est vestis interpolia, idest vsitata, vt in l. Labeo. la. ij. ff. de contrahen. emptio.

De vestibus sacerdotalibus vide Exodi xxviij. & antè in prima parte, in xxxviij. cōsideratione. in iij. conclusio.

Item paludamentum est vestis consularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad ostendendum bellum in proximo esse futurū, vt refert Lucas ibi. & autore Textore, paludamentum hodie Cottam armorum vocamus, secundū Budæum in l. j. §. primo. ff. depositi. Et dixi in d. xxxviij. consideratione. in vij. conclusione.

Item prætexta est genus vestis, qua vtebantur pueri nobiles Romani, vt notatur in §. primo. in glo. prætextatum. institut. de iniurijs. & l. iij. §. penu. ff. de liberis exhibēdis. & de his & pluribus alijs de quibus & meminit Textor, scribitur in l. vestis. ff. de auro & argento legato.

Itē chlamis vestis est militaris. facit text. i l. fortissimis. C. de militari veste. lib. xij. & in c. si quis post. lj. dist. & vulgo mantellus dicitur, seu cappa. dixi in. d. xxxviij. consideratione. in viij. conclusione. Et videtur hodie esse dignior vestis. Cūm in rege per eam regia potestas designatur, vt est rex. in c. plerunꝙ. §. bos etiā. versicu. item per Saulem. ij. q. vij. & in c. vt cognouerūt. versi. quomodo etiā charitatem non habebat qui querenti animā & c. de pœniten. dist. ij. de quibus Lucas in d. l. fortissimis (vbi tamē est corruptus in aliquibus allegationibus à me emendatis.) Et ibi dicit secundūm diuersitatem personarū vestes esse distinguendas. c. adeo. xxiij. q. v. c. si. xlj. dist. & xxj. q. iiij. in summa. l. sed si accepto. ff. de iure fisci. Et qualis vestis, talia corde gerit, capi, accepisti post. de pœnitentia distinc. iiij. vt cultui vestium actionis quoꝙ ornamenta conueniāt. c. rationis ordo. c. distinc.

De toga etiam fit mentio in d. l. sed si. accepto. ff. de iure fisci. qua olim soli Romani vtebātur. & de ea per Textorem numero cxxix. Et toga vestis dicitur longa, quæ honorabilior est ꝙ breuis, vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. prima. C. de vestibus oloberis. libr. xj. Hinc quia aduocati longas vestes deferūt, togati dicūtur. l. si quis de rogatis. & l. ne quis. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.

Et quomodo Phryges inuenerunt vestes acu facere. Et aurū in eis intexere inuenit Artalus rex Pergami in Asia. Et colores diuersos intexere Babylon celebrauit. Plurimis licijs texere (quæ polymita appellant) Alexandria instituit, Scutulis diuidere Gallia. author Plinius libro viij. capitulo xlviij. Vestimentorum sunt omnia

lanea

lanea, vel linea, vel serica, vel bõbicina. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia. vt in l. vestis. de auro & argento legato.

Fuerunt & priuatę quorũdam vestes: Adam & Aeua priusquã peccassent, degebant nudi, post peccatum texere folijs verenda, crudis pellibus humeros amicti, vt scribitur Genesis tertio. & dixi alibi in præcedenti parte. Ioannes baptista in eremo vtebatur veste camelorum setis cõtexta, scorteaq; cingebatur zona. Vnica fuit Christo vestis inconsutilis, quæ nullo vsu detrita est. de qua dicitur Ioan. xix. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Pallium Bartholemæi per annos viginti, neq; sordes vllas, neque vetustatem sensit. Iacobus apostolus (qui à corporis similitudine frater Christi dictus est) lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita vestem habuit palmaceis contextam folijs. Mortui exuuias induit Antonius abbas diebus solum festis. Maria Aegyptia consum ptis vestibus nuda egit in eremo. & amplè de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor in dicto capitulo, vestimentorum genera. & in cap. sequenti. vestes gentium proprias describit, cùm ait. Pallium, Gabinium, Casiaca, Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga sardorum, Braccę & Bradocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulea Britannorum, Strigium Hispanorum, Arsineũ Tyara, Candys & Capyris Persarũ, Chortheus Massiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & in capit. sequenti vestes quasdam memorabiles enumerat, scilicet vestem Antisthenis Sybaritę, qui vestem elaborauit, in qua variæ deorum effigies erant depictę. hæc quotannis in Licinię Iunonis templo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno pręcio eandem sibi compararunt.

Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis æstimatam quadringentis sestertijs.

Tarquinius Priscus aurea triumphauit tunica, testis Verrius apud Plinium.

Habuit Nero triclinaria Babylonica cccc. millibus empta, hoc est mappas & lectos triclinarios.

Syloson vestem habuit, quam cùm Dario Hystapis filio dono dedisset, totam ab eo, & vrbem & insulam Samiorũ in hostimentũ muneris accepit, hoc est ęquamentum seu compẽsationẽ. Author Valerius de gratitudine.

Saxo grãmaticus scribit Frothoni cuidam vestẽ fuisse, qua circũamictus nullo telorum acumine lædi poterat.

Et mirum est qđ referam. Nam vidi Medialani matronam quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, & sic ccclxv. vestes habebat.

Vestes digniores & excellentiores testimonio iurisconsultorum sunt illę quæ dicuntur oloberę, auratę, paragaydæ, sericeę, & murice tinctæ. Cùm tales sint principum, et prohibentur deferri à priuatis. l. ij. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis & auratis libro xj. Nisi ex concessione illius quibusdam ei ministrantibus permissum sit, vt ornatiores sint coram principe. vt dicit Ioannes de Platea in dicta l. secũda post tex. & glo. Si tũ vestes prohibitas eis de ferri cõcesserit, potest auferre cùm recedũt. vt refert ibi Lucas de Penna. argumento. l. id vestimẽtum. ff. de peculio.

Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurũ foliatũ seu frisiatũ, & in iure obriziatũ, vt in l. si. C. de veteris numismatis potestate. eod. lib. xj. dicta ab olon q; est totũ, & beris quod est aurum. Deaurata verò vestis est etiã totaliter de auro: sed nõ de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis teste Io. de Platea. Paragayda est vestis deaurata solũ in gay dis, hoc est fimbrijs. Paraganda (vt aliqui dicunt) est ornamentum pallij, vel vestis quod vulgò friseum dicitur, & propriè apud nos vestis est ex serico alicuiꝰ coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis verò tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchilij (qui color preciosus est vt aurum.) d. ll. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis. Et sunt murices pisces qui appellantur conchæ marinæ, alio nomine conchialia dicũtur. & si ferro præscindũtur lachrymas pur purei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tincta validè præciosa: qua solus princeps vti debet, & nullus alius. vt dicit Ioan. de Platea in l. si quis nauiculam. C. de murilegulis. lib. xj. & ibi Barto. dicit idem esse de tinctis alijs qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco qui si panno laneo apponatur. Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato talia vestimenta deferre, absque licentia principis. Cùm sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi coloribus tinctæ dicuntur purpureæ, ex quo sunt ad decorem dignitatis regalis. Cùm, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. iiij. sed sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur, puta Anulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptrum quo iustitia. Gladius quo vindi dicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria.

Lazarus Bayfius in sua repetitione dictę l. vestis. ff. de auro & argento legato. scribit plures vestes excellentes. vt de toga picta, tunica prætexta, & alijs. ca. ij. iij. & x. & in ca. vij. ponit de vestibus aureis, maximè de paludamento aureo, de quo antè dixi: sed Lazarum videre poteris in locis antè citatis. & in cap. xj. vbi amplè. Inter alias vestes triumphales, quã alię, & inter alia ornamenta triumphantium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius in x. secundi belli Punici docet his verbis. ibi: Massinissam primum regem appellatum, eximijsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. quibus verbis annumerantur ea quibus verbis ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus in dicto cap. x. ante finem.

Et quia hic ante dictum est omnia vestimenta esse, aut ex lana, lino, serico, aut bombicine, de singulis aliquid dicendum est. Et primò de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ antè tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur in dicta l. tertia. C. de vestibus oloberis. Et quid veniat appellatione lanæ. vide in l. si cui. §. lanæ. & §. primo. vbi Albericus. & §. tertio. & l. lana. in principio. ff. de legatis tertio. Et an veniat sericũ. l. prima. C. quæ res venidi non possunt. Sed ad rem plures sunt lanæ alijs præstantiores autore Textore. Nam Miletes Asiæ fuit ciuitas, pręstantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virgilius libro iij. Georgicorum.

Quanuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.

Et libro quarto.

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido,& Caledonia,seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas.

Lingonicas lanas probat Martialis lib.ij.dicens.
Lingonicis agendum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diocesi Lingonensi maximè in territorio Montis,vulgò,la montaigne.abundãt optimæ lanę quibus lanificant & Campani,& Trecenses,& Parisienses,& sunt excellentissimæ,quibus proximæ sunt lanę illius nostræ prouincię,quæ vulgò Alcetum dicitur.Etiam in Gallia reperiũtur lanæ Bituricenses quę in nihilo discrepant,nec sunt inferiores ab Anglicanis.

Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horatius lib.iij.carminum.
Te lanę prope nobilem tonsæ Luceriam
Non citharæ decent.

Plin.lib.xxvj.cõmendat Galaticas, Tarentinas, Atticas,& Milesias.& lib.viij.de lanis & ouibus loquens.Hispania(inquit)nigri velleris præcipuas habet pollẽtia iuxta Alpes,Canusia rutili quas erithreas vocant.Item Betica vt Canusiũ,Fuluas Tarentum.Et de his etiam meminit Lazarus in d.repetitio.l.vestis.c.ij.in princip.vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui.Albus in Apulia nobilis,vt ait Martialis.
Velleribus primis Apulia,Parma secundis:
Nobilis altinum tertia laudat opus.

Niger in Hispania,Pollentia,vt dixi Rutilus,qui & à Martiale ruffus, fuluus,& suæ puliginis Tarentinus.Et de his coloribus & alijs antè ista parte,in nonagesima tertia consideratione.

De linis verò & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plinius libro xix.capi.primo.sed prius scitu dignum est,quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris in lege si cui lana.§.linum.ff. de lega.iij.& vt scribit Textor,abundat Aegyptus lino tenuissimo.vnde Sillius libro iij.
Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentum maximè tenuitatis est,quòd singula fila ccclxv.filis constare dicantur,cuiusmodi visa sunt in Thrace Amasis regis,qui Rhodi visebatur,autore Plinio.

Aethiopes & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetunt.Est & sua gloria Cumano in Campania,quo ad piscium capturam vtuntur eius vrbis incolæ.

Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiuntur,ex quo & carbasus nomen habet.

Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam tanta bonitate & excellentia,vt margaritarũ adęquet præcium.Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere.Plinius quoq; scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum.

Nos verò Hedui lina habemus excellentissima, quæ ad nos vehuntur à regione Parisiana,ex quibus fiunt telæ subtilissimæ & splendidissimæ in hac ciuitate,& quę sunt magnæ æstimationis,optimoq; pręcio venduntur, & in his multum vocant mulieres nostræ ciuitatis, cuiuscunq; ordinis sint,vt norũt Lugdunenses,quãta abundantia huiusmodi telarũ ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur.Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ ciuitatis.Etiã laudatur pręciosissimum telæ genus Rhemẽse,cõmunicata alijs quoq; Galliarum populus Textrin gloria.Ausonius telam commendat Persicam,dum ait.
Laudet Achemenias orientis gloria telas,
Molle aurum pallijs Græcia texe tuis.

Commendatur Aegyptia ob præcipuam lini bonitatem.vt dixi,vel q multis licijs(quæ polymita dicuntur) texere docuerint.Lucanus,libro x.
Vt mos est Pharijs miscendi licia telis.

Sillius libro xiiij.
Quæ radio cælat Babylon,vel murice picto,
Læta Tyros,quęq; Attalicis variata per artem,
Auleis scribuntur acu,aut Memphitide tela.

Setabis(vt dixi) vrbs Hispaniæ tela claruit.

Sillius libro iij.
Atq; altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere Nilo.

Vt declarat Textor in dicto Cornucopiæ libro in verbo,tela.

De serico verò dicit Lucas de Penna in dicta lege iij. C.de vestibus oloberis.q sericum dicitur,quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt.vermiculi enim ibi nasci perhibentur,à quibus nasci circum arbores fila dicũtur tenuissima.Virgi,
Velleraq; vt folijs depectant tenuia Seres.

Et Sidonius,
Assyrius gemmas,ser vellera,thura Sabeus.

Et hic vermis bombyx dicitur.Et solent mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus,quos ab initio veris enutriunt,primò ex paruis lactucis,deinde folijs mori,vti nutrimẽto potius eis cõuenienti.Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis,cùm etsi moriantur,tñ ex semetipsis iterũ renascuntur.Nam cùm ad longitudinẽ competentẽ deuenerint,& ad albedinẽ conspicuã,tanquã saturati amplius non comedunt:sed ore filũ emittunt quo se inuoluunt,& satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum,aliàs comedunt & rodunt, donec fecerint foramen,vt exire possint.Serico remoto reperitur vermis, corrugatus & aliquot dies non se mouet, deinde pellem emittit rugosam:& apparet papilio,coeũt simul,mas moritur,pariter & fœmella:sed prius emittit parua grana ad modũ sinapis super folijs papiri ad hæc extensis,quæ solent reseruari in loco frigido,& cũ instat ver,incipitq; calescere emittunt in loco destinato paruos vermes,qui modo prius declarato tunc nutriuntur,& ita bombyx regeneratur ex suo semine,& noui hæc ex experimenta, cùm mea cõiunx & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant,ex quibus habent sericum,quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima,linum quippe orditur,sericum verò texitur, vel bombyx dici potest autore Textore,subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt aranearum more.Reperitur autem apud Oruntem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima.

Plinius laudat Bombycem Assyriam,qua viri fœminis cesserunt,cùm viros etiam non puderet has vestes induere propter onera æstiua.intantum(inquit ille) à lorica gestanda discesserunt mores,vt oneri sint vestes.

Arabia(quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus) bombyce quoque abundat. Propertius libro secundo.
Nec si quæ Arabio lucet bombyce puella.

Hinc

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ.
Iuuenalis.
Cuius delitias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolaneñ. & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica, vt vidi aliàs cum assiderē Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiam Bononienses, & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quibus netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat. & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiā scripsit Lazarus Bayfius in d. repetitiōe l. vestis. ff. de auro & argēto legato. capi. quinto & sexto. vbi multa ex prædictis ponit, quę ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesimaseptima cōsideratio tractat de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiam extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroaldus in oratione sua habita in enarratione Persij poëtæ Satyrici. hoc imprimis gemmæ, lapilliq; testantur. Quid enim est minutius carbunculis? Quid breuius adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamē his nobilius, preciosius ve reperitur. Scribit enim Homerus Tidæum paruo fuisse corpusculo, in quo tñ anima esset maxima, & vires amplissimę. vnde decenter in Priapeis scriptum est.

Vtilior Tidæus qui si quid credit Homero
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridicè scribitur.

Maior in exiguo, regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius qui breui statura erat ita laudatur à Sillio.

Exiguis vigor admirabile membris.
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, vt inquit Beroaldus, licet curiosissimè circunspexerit, & diligentissimè pensitauerit, omnes ferè res mundi magis virtute, q̃ magnitudine æstimandæ sunt. Nec quærendum est, quantus sit quisq;, sed qualis: neq; q̃ procerus, sed q̃ probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia quam refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus, li. iij. c. de suijpsius cōfidētia. vbi ait. Egdarus rex Britannorum, cū reges omnes qui ei parebāt in conuiuium adhibuisset, eiq; esset relatum Rinandū Scotorū regē (cūm eū statura pusillū inspexisset cū alijs) dixisse non mediocriter se mirari, ꝙ ipse alijq; reges viri fortes procerorq; corpore, tā paruo homini subiectos se esse faterētur. Nulla prorsus re dicta venatū deduxit eum, dataq; opera, vt solus cum eo ab alijs separatus esset, Rināndo alterū è duobus gladijs, quos secum tulerat, obtulit, dixitq; fortitudinis eius periculum facere velle, vt sciret an verbis in eo facta responderēt. Qua re Rinandus vehemēter territus, errori veniā petens, tandē eā impetrauit, cū ei Egdarus generoso facto, singularisq; virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se & non sorte electū regnare, ei vt hoc experiri posset, potestate facta. hinc dicit Bar. in l. j. ff. de iurisditione oīm iudi. quare est quod iuriscōsultus nō dicit, ꝙ officiū ius dicentis sit longissimū, & nō latissimū: quia sapientia non cōsistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiēs, quod nō placuit Cyno cū esset longæ & grādis staturę, & i ore vulgi est. miror magis magnos sapiētes. Legit Prouerb. xxx. ante finē. Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapiētiora sapiētibus. Formicę, populus īfirmus, qui præparat in messe cibum suū. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta nō habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. Et dicit Lucas de Penna in l. inter chartulas. in principio. C. de cōueniendis fisci debitoribus. lib. x. ꝙ breues dicuntur cauti. i. cū cautela scripti, raro tñ vidi breues humiles. Et vt ait Beroaldus loco antedicto, nunq; quis laudauit librum ob id tantummodo, ꝙ magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnq; duxit luculentā, propterea q copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis poëma ob magnitudinem vnq; celebrauit: imo contra laudantur libelli, qui sunt diserti, eruditi, & doctissimè compositi, eosq; absq; dubio anteponimus maximis voluminibus, in quibus nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegātior est: quanto minus habet ponderis, tanto plus habet autoritatis. Vnde Martialis ait.

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quàm leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintilianus dixit. Multum & veræ glorię quamuis vno libro Persius meruit.

Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatę fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt. vt Synesius Cyrenensis de laudibus Caluitij scripsit. Dion cognomento Chrysostomus, librum de comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos nume. xxviij. ponit Textor in sua officina. capitu. qui de modicis rebus opera scripserunt. Sed Celius libro antiquarum lectionū ix. capitulo lvj. taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosq; qui solent interdum nimis q̃ leuiculis rebus stultè operam impendere seriam.

NOnagesimaoctaua consideratio erit de plaustris sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui est cedendum, in retrocedendo vel dando locum, & aliàs: & ista habet magnam sequelam. Nam data paritate, pedester debet dare locum equestri, quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & cōmodius est tunc, quòd equester deferat pedestri. Cūm non sit sibi incommodi transire per aquam, quod esset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cūm facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vt plurimum quadriga facilius & potius se voluit, quàm currus, & ita de huiusmodi. intellige tamen semper (vt dixi) data paritate. Etiam non oneratus deferre debet onerato, hac ratione: quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sit scriptū ab Apostolo. ad Galathas vj. Alter alterius onera portate. vt vtilitas vniuscuiusque consideretur, quæ multum attendenda est: quoniam licet omnia subijciantur legibus, ita quòd etiam princeps secūdum leges viuere debet, vt l. digna vox. C. de legibus. Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus libro tertio. tit. de fiducia sui. capit. sicut. & illud ibi, legem vtilitati cedere coēgit.

Si verò duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnus, quantum alter, vt dicit glossa in lege, secunda. §. primo. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat. si tamen vnus præueniat seu præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitatem, cūm videret alium, vt dicit d. gloss. magna ibi, & Bar. Aliàs, vt dicit gloss. est locus gratificationi, ar-

gumento l.fin.ff.de religiosis & sumptibus funerum. vel sorti. argumento l.in tribus.ff.de iudicijs.Ita etiam dicit Bald.& post eum Sali.in lege,per agrum.C.de seruit.& aqua.& idem Bart.in lege,quo minus.in v.q.ff.de fluminibus.Angelus etiam in l.fluminum.per illum tex.in principio.ff.de damno infecto.dicit ꝙ illi deferendum est qui primò incepit in via venire.Et cùm ante dictum est,ꝙ est locus sorti,an per hoc videatur sors permissa? dic ꝙ non, vt ample notatur per do.meum Iasonem in l.si duobus. C.communia de legatis.& Felin.in c.capitulũ sanctæ crucis.in fine.extra de rescriptis.vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium,quis illorum præferatur: & de clausula anteferri,quæ solet apponi per summos põtifices in gratijs expectatiuis:quia aliàs literę priores in data præferrentur,vt ibi amplè per eum declaratur,& in alijs locis in dicto c.allegatis.Et quomodo etiam quandoq; sors laudatur scribit Lucas de Penna in lege ij.C.quando & quibus quarta pars debetur.libro x.

Et etiam scribit Felin.in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per papam de eodem beneficio,vel à papa seu eius legato & ordinario secundũ c.si à sede.de prębẽdis.in sexto.vel ab episcopo & eius ordinario.Sed vnũ dicit singulare dominus meus Iason in l.j.in ij.& iij.colũ. ff.soluto matrimonio.ꝙ instrumentum habens magis determinatum tempus præfertur alteri.Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora.In collatione verò facta per papam aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria,quia cõtinet magis determinatum tempus:& ibi in dictis locis videri potest de duobus instrumẽtis eodem die confectis,quod illorum sit præferendum.

Et idem Felinus in dicto c.capitulum.colum xvij.ponit de duobus ad brauiũ pariter peruenientibus,& de duobus castrum intrantibus,stante statuto,ꝙ qui primò intrauerit,habeat tale præmium;& de duobus simul eodem tẽpore natis, qs dicatur primogenitus.Et de duobus simul morientibus,& de duobus simul pacem frangentibus.Et sic quando est quæstio de concursu in casu in quo concursus est dubius,& dubitat quis præcedere debeat,vide Felinum in dicto loco.Quando verò sunt tres simul incedentes,vnus præcedere debet,& non duo simul:quia communiter dicitur:quando tres incedunt,vnus pręcedere debet.

NOnagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate temporis,videlicet.An qui prior est tempore,potior sit in iure.de qua amplè declarat Dynus & Ioannes And.in regula iuris.qui prior est tempore.de regulis iuris.in sexto.notatur in l.quoties vtriusq;.ff.eodem titulo.de regulis iuris.Et in hac materia dico ꝙ illa prioritas datæ operatur in multis casibus.

Operatur enim primò ĩ hypotheca,ita ꝙ qui prior est tempore,potior est in iure.l.potior.& l.creditor.ff.qui potiores in pignore habeantur.& l.si fundum.C.eodem.

Quod extende primò non solum habere locum in hypotheca expressa,sed etiam in tacita:vnde sicut habẽs expressam hypothecam anteriorem pręfertur posterioribus creditoribus habentibus tacitam vel expressam,ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem regulariter præfertur posterioribus creditoribus,non solum habentibus tacitam,sed etiam expressam:ita tenet Dinus in dicta regula iuris, qui prior.per l.j.§.& vt plenius.C.de rei vxorię actione,& ibi hoc etiam sentit gloss.pro qua etiam opinione facit textus in lege prima.C.de precario.Nã textus ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit quòd transit res in alium cum onere suæ obligationis: facit in lege,vsucapio.& lege,pignori.C.de remissio.pigno.& l.si debitor.C.de distractio.pignorum.& lege prima,in fine.C.debitorem venditionem pignorum non debere.& lege,debitorem.C.de pignoribus.& lege,si quidem.C.de donationibus inter virum & vxorem.& lege,si pręedium. C.de euictio.per quos textus ita tenet Marianus Sozinus in suo tractatu oblationum.libello xij.Licet Barto.in lege prima.C.de priuilegio dotis.versiculo,quæro primò. videatur tenere contrarium.Sed vide dominum meum Iasonem in §.item Seruiana.numero lxxj.cum duobus sequentibus.institu.de actionibus.vbi etiã ponit post Angelum ibi,in quibus casibus consistat tacita hypotheca.

Secundò,extende quòd non solum habet locum prædicta regula in bonis iam quæsitis tempore hypothecæ, sed etiam habet locum in bonis post hypothecam quæsitis,vt dicit Barto.in lege,si is qui.colum.vltima.versiculo vltimò quæro.ff.de iure fisci.singulariter Bald.in lege,hac edictali.§.his illud.versiculo.ibi, vt si quis.C.de secundis nuptijs.& idem Barto.in consilio suo incipiẽ.Florentinus quidam doctor.idem Bald.consilio suo cccl xiiij. in v.parte consiliorum.& est casus in l.fina.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Tertiò, extende, vt non solum procedat si habeat ius ab illo qui prætendit ius in re secundo, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniam ex tempore præfertur secũdo prætendẽti ab eodẽ ius in re.textus est & ibi Bald.in lege iij.§.cũ ex causa.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Quartò,extende etiam habere locum in guarentigia, quoniam etiam licet ipsa principalis prior tempore sit potior alijs,ita etiã guarentigia quę est in ipso contractu secũdũm Barto.in lege,cũm vnus.in fine principij.ff.de bonis autorita.iudicum possidendis.& in l.si & iure.ff.qui potiores in pignore habeantur.Ange.in l.fi.C.eodem.

Quintò, extende, vt non solũ habeat locum in principali,sed etiam in accessorijs.facit textus in lege,potior. §.si de futura.ff.qui potiores in pignore habeãtur.& quòd accessorium sequitur naturam sui principalis,facit regula principalis,de qua in regula accessorium.de regulis iuris. in vj.& ibi per Dinum.

Sextò,extende etiam habere locum in hypotheca generali,quæ si sit prior tempore,præfertur etiam speciali, textus & ibi Barto.in lege,generaliter.ff.qui potiores in pignore habeantur.& l.si generaliter.C.eodem.vbi Bal. Sali.& alij.Ideo dicit Lucas de Penna in lege,prædia.colum.v.versicu.decimò inducitur.C.de locatione prædiorum ciuilium.libro xj.quòd in obligatione generali potior est ille qui primò ad rem peruenit.l.si verò.ff.de peculio.l.inter eos.in principio.ff.de re iudicata.

Septimò.extende etiam habere locum non solum in principali,sed etiã in omnibus arreragijs,quę hodie sunt loco vsurarum.ita est tex.in l.Lucius.& ibi Bar.ff.qui potiores in pignore habeantur.& Bald.in l.si generaliter.C. qui potiores in pignore habeantur.

Octauò,extende etiã si fiat nouatio obligationis cum expressa repetitione pignorum,quia etiã prior in tempore,est potior in iure.l.iij.in prin.& ibi Barto.ff.qui potiores in pignore habeantur.clarius dicitur ĩ.versicu.xxj.

Nonò,extende habere tantum locum in pignore conuentionali

uentionali & non prætorio. Barto. in l. cùm vnus. in princi. verſicu. venio ad ſecundum, ff. de bonis autoritate iudicum poſſidendis.

Decimò, extende etiam in pignore prætorio, ſi concurrat cum conuentionali. l. iij. & ibi Bar. C. vt in poſſeſſionẽ legatorum. Ludouicus Bologninus in l. fundus. ff. de annuis legatis. in interpretationibus. & Bald. conſilio ſuo cccclxvj. libro iiij. Et quomodo differat prætorium à conuentionali. vide Barto. Bald. Pau. & Alexan. in lege j. ff. de pigno. actio. Felin. in c. cum aliquibus. in prin. de re iudicata. do. meus Iaſon in dicto §. item Seruiana. numero vij. inſtitu. de actio.

Vndecimò, extende etiam in pignore iudiciali capto in cauſam iudicati, vt dicit Bar. in l. cùm vnus. in fine principij. col. fi. verſicu. quid in pignore. ff. de bonis auto. iudicum poſſiden. vbi tenet, ꝙ idem in iudiciali, quod in conuentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali eſt tex. in l. ſi & iure. ff. qui potiores in pigno. habeantur.

Duodecimò, extende etiam ſi prior in tempore habeat priuatam ſcripturam contra creditorem habentem publicam. Bal. & Angelus in lege ſcripturas. C. qui potiores in pigno. habeantur. Lanfranchus in ca. quoniam contra. in penult. colum. extra de probationibus. dummodo illa ſcriptura priuata ſit munita ſubſcriptione teſtium, vel probetur per teſtes qui fuerint præſentes quãdo talis debitor ſcripſit talem ſcripturam.

Decimotertiò, extende etiam in priuato qui eſt prior tempore, quia præfertur reipublicæ poſteriori. ita eſt tex. in l. ſi fundum pignori. C. qui potior. in pigno. ha. & ideo idem dicendum eſt in eccleſia, cũ reſpublica & eccleſia pari paſſu ambulant. tex. in l. fin. C. de ſacroſanc. eccleſijs. faciũt ea quæ dicit domi. meus Iaſon in §. ex maleficijs. col. ix. inſtitu. de actionibus. vbi etiam æquiparat eccleſiã minori & pupillo.

Decimoquartò, extẽde etiam in priuato priori tempore qui præfertur fiſco. tex. in l. ſi pignus. ff. qui potiores in pignore habeantur. & in l. fi. §. fi. ff. eodem. & in l. ſi fundũ. C. eodem. & Bal. in l. iij. C. de remiſſio. pigno.

Decimoquintò, extende etiam ſi poſterior primò poſſederit rem hypothecatam, dummodo alius habeat anteriorem contractum: quia hoc caſu dicitur prior in data. Ita tenet Philippus Francus in conſilio ſuo cxxvj. colũ. ij. in litera D. in iiij. volumine. Et ſic hoc caſu non habet locum in hypotheca. l. quoties. C. de rei vendicatiõe. & ibi dominus meus Iaſon in iij. limitatione. quod intellige verum quando à non domino datur pignus duobus: ſed ſi à diuerſis non dominis, tunc ſecus. l. ſi non dominus. ff. qui potiores in pignore habeãtur. dicam infrà in vj. limitatione.

Decimoſextò, extende vt non ſolum habeat locum in principali, ſed etiam in re augmentata per alluuionem. textus eſt clarus in lege ſi fundus hypothecæ datus ſit, dein de alluuione maior factus eſt, totus obligatur. ff. de pignoribus.

Decimoſeptimò, extende ꝙ ſicut prior tempore præfertur in hypotheca in re principali, ita etiam in melioramentis. textus eſt in dicta lege. ſi fundus. §. ij. ff. de pignoribus. quod intellige verum quando ille qui hypothecauit rem, eſt ille qui fecit melioramenta. ita loquitur dictus §. ij. ſed ſi alius fecit melioramenta, fortè alius ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non eſſet obligata cum meliorãmentis. lege in his. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. libro xj. & ibi Barto. & eum ſequitur Paulus in lege ſi conuenerit. ij. ff. de pigno. actio. & dominus meus Iaſon in lege creditor. j. ff. ſi certũ petatur. Crederem hoc eſſe verum, ſi ipſa res hypothecata melioretur, ſecus ſi addatur aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna per adiunctionẽ loci, aut de parua mãſo in quo ſunt certæ res primò obligatæ, quia ſi aliæ addentur manſo, non ſunt hypothecatæ cum primis.

Decimooctauò, extende, quòd nõ ſolum habeat locũ prædicta regula in principali hypotheca, in vſuris ſeu arreragijs & melioramentis, ſed etiam in expenſis factis in proſecutione hypothecæ principalis: quoniam cùm expenſæ ſint acceſſoria ad rem principalem, ſequuntur naturam ſui principalis: quoniam acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis. vulgata regula iuris in vj. facit lege cum principalis. ff. de regulis iuris. Crederem in hoc, quòd expenſa impetrantis quo ad mandata & explecta decreti ſeu ſubhaſtationis præferantur omnibus quando fit executio in immobilibus per viam decreti, ſed quo ad expẽſas proceſſus quæ fiunt poſtea, donec omnes ſint collocati pro hypotheca ſecundùm priorem & poſterioritatem temporis, videntur tales expenſæ non habere naturam ſui principalis, niſi poſt omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur ꝙ expenſæ omniũ ſint collocandæ ſecundùm ꝙ collocata fuerunt principalia, et ita ſeruatur in practica.

Decimononò, extenditur etiam ſi ſecundus in data ſit rex vel imperator: quoniam, vt dicit Bal. in lege ſi fundũ. in principio. C. qui potiores in pignore habeantur. etiam priuatus qui eſt prior in data eidem præfertur in pignore conuentionali.

Vigeſimò, extende etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. l. aſſiduis. §. fin. C. eodem. qui potiores ĩ pig. hab. & Dynus in dicta regula, q prior.

Vigeſimoprimò, extende quòd non ſolum habet locum illa regula in prima obligatione & conuentione hypothecæ, ſed etiam in obligatione nouante cum ſecundo creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cũ prima, vt eſt tex. in l. iij. ff. qui potiores in pignore habeantur. dictum eſt ante, verſicu. viij.

Hæc regula ſuperius poſita & extenſa limitatur in pluribus caſibus: quoniam, vt dicit textus in lege interdum. poſterior creditor potior eſt priore. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Primò, non habet quando ſecundus ſeu poſterior eſſet priuilegiatus, quia tunc etiã præferretur antiquiori & priori in hypotheca. l. Titius. in principio. & ibi Barto. ff. eodem titu. qui potiores &c. quodquidem ex pluribus limitationibus ſequentibus declarabitur.

Secundò ergo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conſeruãdam credidit, veluti ſi nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit textus in dicta l. interdũ. ff. qui potiores in pignore habeantur. & ibi glo. fina. in verbo, credidero. ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor.

Primum quia creditor talis in perſonalibus præfertur. l. creditor. j. & ibi doctores. ff. ſi cert. peta. l. ſi ventri. §. j. l. qui nauem. ff. de priuilegijs creditorum.

Secundũ priuilegium eſt, quia res ſic refecta videtur tacitè hypothecata. d. l. interdum. & l. j. ff. in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.

Tertium, quia præfertur talis in hypotheca illius, etiã

aliĳ creditori anteriori tēpore, vt est text. in d. l. interdū. &
ratio assignatur in l. sequeñ. quę incipit, huius. ī principio.

Aduerte tamen, quia ad hoc, vt prædicta habeant lo-
cum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, ꝙ pecunia ex-
presse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quòd res
effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si nō esset re-
fecta, cessaret ratio l. interdū. supra allegata. Et si fuerit refe
cta, & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prę
dicta lex, vt dicit dominus meus Iason in dicta lege, credi
tor. j. ff. si certum petatur. qui ibi limitat dictā l. interdum.
in vno casu, scilicet si domus extat, aliàs non. gl. est ad hoc
quæ est vltima & minima in lege j. ff. de cessione bono-
rum. Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad præ-
dictam legem, cū non entis nullę sint qualitates. Ideo non
est amplius quæstio de prælatiōe in melioramentis. Sub-
limitatur ergo illa lex, vt ꝓcedat quatenus pecunia mu-
tuata necessaria fuit pro refectione ædificĳ: secus autem in
eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quàm necessitas refe-
ctiōis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium,
vt est optimum argumentum in lege fi. ad finē. ff. de exer-
citoria. Sublimitatur tertiò, nisi fuerit mutuatum hæretico
in refectionem seu restitutionem, quia non habet priuile-
gium hypothecæ, vt in simili dicit textus in authē. itē pri-
uilegium. C. de hæreticis. Panormitanus in ca. quia gaude
mus. de hæreticis. Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat
ædificium de nouo, scribit dominus meus Iason in dicta l.
creditor, ideo eum ibi vide,

Tertiò, principaliter limitaꝛ prędicta principalis regu
la non habere locum quando mutuatū esset alicui ad effe-
ctum rerum conseruandarum, & in casu in quo aliàs res
conseruari non potest, veluti si in cibaria nautarum fuerit
creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat. &
idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant,
vel vt naulum exoluatur, potior erit, licet posterior sit. ita
dicit textus in dicta l. huius. ff. qui potiores in pignore ha-
beantur. Intellige prædicta dummodo expresse in hāc cau
sam fuerit mutuatum, vt antę dictum est. & ideo dicit do-
minus meus Iason in dicta lege, creditor, ꝙ si mercator
vendidit merces suas aliĳ mercatori, & trāsferat dominiū,
& ille mercator promittit soluere in certis nundinis, po-
stea aufugit, & extent merces venditæ, comparent aliĳ
creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum ha-
bet priuilegium in illis mercibus, nec præfertur aliĳs credi
toribus, quamuis extent dictę merces. textum habemus in
lege, quidam fundum. ff. de in rem verso. per quem tex-
tum ita determinant Dinus, Barto. & communiter docto
res in lege, si cum dotem. §. fi. ff. soluto matrimonio. Bal.
in lege fi. C. commodati. & in lege, cum cui. C. de actioni-
bus & obligationibus. & in lege, in rebus. colum. ĳ. C. dę
iure dotium. Quamuis cōtrarium, & male, tenuerit idem
Bal. in lege, pro debito. C. de bonis autoritate iudicis pos
sidendis. Sed dominus meus Iason in dicta lege, creditor.
saluat Bald. vno casu, scilicet quando pecunia fuisset ex-
pressè, & nominatim mutuata ad emendum tales merces,
quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatę,
& in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus. tex.
in l. qui in nauem extruendam. & ibi gloss. magna appro-
bata. ff. de priuilegĳs creditorum. Imo plus mutuās expres
se ad emendum tales merces, habet tacitam hypothecam
in illis mercibus. ita glos. magna in fine. in authē. quo iure.
C. qui potiores in pig. habeantur.

Quartò, principaliter prædicta regula principalis limi
tatur non habere locum in pignore prætorio: quia in tali
prior tempore, non est potior in iure, sed habens tale pi-
gnus præfertur aliĳs, etiam priorem datam habentibus, vt
amplè declarat Barto. in lege, cum vnus. in principio. co-
lū. vlti. versic. venio ad secūdum. ff. de bonis auto. iudicum
possidendis.

Quintò, limita in pœna in contractu apposita: quoniā
licet prior in data quo ad hypothecam principalem prę-
feratur, non tamē præfertur quo ad pœnam. ita tenet Pau-
lus in lege, ideo condemnatus. per illum textum. ff. de com
pensatio. quæquidem decisio facit ad plures quęstiones.
Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in pa-
tria Burgundiæ ratione census qui importat emendam,
seu pœnam ob defectum solutionis certo tempore fien-
dæ. An sicut tales præferuntur cæteris creditoribus priori
bus in data in principali & arreragĳs, vt ante dictum est,
etiam pręferri debeant in emenda: videtur ex illa decisio-
ne ꝙ nō. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem quæ
est, quòd licet fiscus habeat tacitam hypothecā in suis con
tractibus, vt l. fiscus. ff. de iure fisci. tamen nō habet in pœ-
nis. C. de pœnis fiscalibus creditores pręferri. lib. x. & no-
tatur in lege, rescriptū. in verbo, hypothecas. ff. de pactis.
Et sic licet receptores regĳ in balliuatibus aut senescallĳs
vti velint hac potestate, ꝙ dicant denarios regios esse pri-
uilegiatos in regno, ita ꝙ exequi faciunt debitores realiter
per captionem & detentionem obligatorum in carceri-
bus: quod tamen illud non debet habere locum in pœnis
seu emendis adiudicatis fisco. Ex ordinatione tamen regia
si pœna pecuniaria seu mulcta, vulgò emenda, adiudicata
fuerit per balliuos aut alios iudices immediatè subiectos
supremis curĳs, non excedat summam xxv. librarum tu-
roñ. poterit executioni demandari, dando cautionem per
receptorem regium. Non obstante appellatione ad supe-
riorem interposita. Pœnæ tamen seu emendę inferiorum
iudicum, etiam si sint Castellani aut præpositi regĳ, non
possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit ap-
pellatum ad superiores iudices: prout nec etiam emendæ
dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe
receptores castellaniarum regiarum voluerint facere con-
trarium, sed eis fuit denegatum: quoniam licet tales pecu-
niæ sint regię seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ.

Sextò, limita non habere locum in eo qui habet solum
conuentionē de hypothecando: quoniam non præfertur
illi qui habet hypothecam post promissionem factam, &
ante adimplementum promissionis: quoniam præfertur
qui credidit pecuniam, & accepit hypothecam. ita est tex.
in l. potior. ff. qui potio. in pigno. habeantur.

Septimò, limitatur quando res aliqua datur in pignus
ā diuersis non dominis, quia pręfertur ille qui est posses-
sor. textus est ad literam in l. si non dominus. & ibi Bar. ff.
qui potiores in pignore habeantur.

Octauò, limita non habere locū quando secundus cre-
ditor offert priori debitum suum. tex. est in l. j. & ibi Bald.
C. qui potiores in pignore habeantur. l. fi. & plene nota-
tur in glo. magna, quæ est ad hoc magistralis. C. de his qui
in priorum creditorum locum succedunt.

Nonò, fallit in casu in quo prior negat rem fuisse in bo
nis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidē
præfertur, vt est textus in authen. item possessor. C. qui po
tiores in pignore habeantur. Et hoc in odium mendacĳ,
de quo plura per dominum meum Iasonem in l. quod te.
in xj. & xĳ. colum. ff. si cer. peta. & per Felinum in c. cæte-
rum.

rum.in vj.& vij.colum.extra de iudicijs.

Decimò,fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris:quia ille secundus præfertur,quando eidem est speciali ter obligatū,vt est textus ad literā in l.licet.C.qui potio. in pigno.habe.

Vndecimò,limitatur non habere locum in actiōe per sonali.Barto.in lege prima,C.pœnis fiscalibus creditores præferri.libro x.

Duodecimò,fallit in creditoribus chyrographarijs, qui licet sint priores in data,nō præferuntur creditoribus posterioribus habētibus publicam scripturam.l.cùm tibi. & l.scripturas.vbi notatur.C.q potior.in pig.habeantur.

Decimotertiò,fallit in creditoribus banchi: quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data,ita φ si sint plures qui deposuerint plures pecunias apud banchum,& vnus exegerit suum debitū,non est inter alios cō municādū,etiam si sint priores in data,nisi in casu in quo per violentiam exegerit,vel nisi debitor ei gratificatus fuerit,vel nisi bona tunc cùm exegit fuissent iam possessa aut impedita autoritate iustitiæ,vel nisi superueniat priuilegiatus:quia tunc habenda est ratio eius.Et in casu in quo nil adhuc est exactum,pręfertur is qui ex deponētibus rep perit depositum suum non esse consumptum,& ille cæteris præfertur,propter ius dominij.Et si inuenerit consumptum,pręferuntur depositarij creditoribus,nisi aliquis ex eis vsuras acceperit: quoniā hoc casu perdit priuilegium, & cęteris alijs creditoribus est similis.quod adhuc intelligeverum,nisi sit alius qui sit magis priuilegiatus deposita rio.Et si sint inter se pares,cuilibet est satisfaciendum pro rata,prioritate temporis nō attenta.Ita tenēt & dicūt Bal. & Salicet.in l.superuacuū.C.depositi.vbi pro vnoquoq casu allegant iura: & vide Bar.in l.pupillus.ff.de his qui in frau.credit.

Decimoquartò,limitatur prædicta regula principalis nō habere locum in mobilibus quo ad nos,secundū consuetudinē patriæ ducatus Burgundiæ,descriptam in libro consuetudinū illius,in titulo Des rentes vendues à reachat. articulo iij.maximè quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris.Et istud ferè obseruatur in tota Gallia, de quo plenè ibi scripsi,ideo non insisto.

Decimoquintò,fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorē:quia hoc casu etiā si nō sit specialiter obligata & hypothecata,tamē pupillus est in hoc priuilegiatus,φ præfertur prioribus creditoribus,vt dicit textus & glos.in l.idemq; est.ff.qui potiores in pignore habeantur.Et ideo videtur idem dicēdum in ecclesia,cùm minor seu pupillus & ecclesia pari passu ambulent,vt dicit & tenet dominus meus Iason in §.ex maleficijs.colū.mihi ix.& secundùm alios,numero xxxij.institu.de actionibus.

Decimosextò,fallit in expensis funeralibus,quæ sunt ita priuilegiatę,φ ante omnes creditores debēt deduci,nō habēdo respectum ad prioritatem temporis.l.ij.ff.de priuilegijs creditorum.& faciunt notata in l.scimus.§.in com putatione.C.de iure deliberandi.vbi per doctores.dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.ti.Des droictz & appartenances à gens mariez.§. ix.in glo.& faictz funeraulx.& facit l.impēsa funeris semper ex hæreditate deducitur,quæ etiam omne creditum solet præcedere,cùm bona soluendo non sint.quæ est l.pe. ff.de religiosis & sump.funerum.

Decimoseptimò,fallit in casu in quo sunt creditores habentes hypothecam,etiam in priori φ expensa facta in infirmitate defuncti:quia illa expensa præfertur creditoribus,etiam habētibus priorem datam.textus est in l.in restituenda hæreditate.compensatio eius habebitur quòd te in mortui infirmitatem,in sumptumq; funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris.C.de petitione hæreditatis.& illum textū ad hoc ibi notat Bal. & facit textus in l.legatum.C.de religio.& sumptibus funerum.& dixi in consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in glossa allegata in præcedenti limitatione.

Decimooctauò,fallit etiam & limitatur in creditore qui est creditor ex confectione testamenti defuncti: quia pręfertur omnibus alijs creditoribus anterioribus,etiam priorem hypothecam habentibus,& illa expensa ante omnia est deducenda.Bart.in lege,non ignorat.C.de fructibus & litium expeñ.Antonius de Butrio in ca.j.colū. j.de probationibus,dixi in dictis cōsuetudinibus loco antè allegato.

Decimononò,fallit in muliere quę pręfertur omnibus habētibus tacitam hypothecam,etiam in data prioribus. textus est in l.assiduis.C.qui potiores in pignore habeantur.Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore,ponunt Bar.Bald.& Salycet.& ibi Alexand.in apostillis ad Barto.C.de priuileg.fisci.& in l.satis.C.in quibus causis pignus tacitè contrahitur.Et Angelus de Imola,& domi. meus Iason in l.si marito.ff.soluto matrimonio.

Vigesimò,fallit in eo de cuius pecunia militia emitur. l.fina.& authen.quod obtinet.C.de pigno.& hypothe.& glo.in l.idemq; est.ff.qui potiores in pignore habeantur. quod facit pro nostris aduocatis & practicis huius patriæ, qui emunt officia & capiunt pecunias mutuo,ex quibus vt plurimum constituunt redditus:quia creditores deberent facere apponere in instrumentis,φ mutuant tales pecunias pro tali officio emendo:quia per hoc pręferrentur cæteris creditoribus,etiam anterioribus: quod non affirmo pro constanti,ideo cogita.

Vigesimoprimò,fallit in fisco agente ex causa primipili,quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecam in priori data,imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacitè obligata.textus,& ibi notatur in l.satis.C.in quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.Dinus in regula.qui prior.de regulis iuris.in vj.

Vigesimosecundò,limitatur nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem de volūtate primi creditoris:quoniam hoc casu secundus pręfertur primo.textus est in l.creditor.la ij.§.si Titium.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Pro xxiij.limitatione,aduerte ad textum in l.potior. §.si colonus.ff.qui potiores in pignore habeantur.quòd in hoc non inspicitur prioritas temporis ex obligatione rei ad effectum inducendi post hypothecam,sed ad tempus cōstitutionis hypothecę:quoniam,vt dicit textus,nō ex conuentione priori obligatur,sed ex eo φ inducta res est,quod posterius factum est.

Pro xxiiij.fallentia aduerte etiam,φ hæc prioritas nō habet locum,nisi inter contractus validos: quia si vnus sit validus & alius inualidus,qui habet titulum validum,nō tam potior quàm etiam solus,vt est textus in l.ij.in fine.ff. qui potiores in pignore habeantur.& facit regula,quoniā id quod nullum est,nullū operatur effectum.de qua amplè per dominum meū Iasonem in l.ij.§.quòd si in patris potestate.ff.soluto matrimonio.& in l.causas.in fi.C.de

ii iij

tranſactio.Felin.in c.ex tenore.colum.iĳ.iiĳ.& v.extra de reſcriptis.& dicam aliquid infrà.

Pro xxv.limitatione aduerte ad l.ĳ.C.de pignoribus. quæ vult,quod ſpecialis hypotheca prius eſt diſcutienda quàm generalis, ꝙ habens ſpecialem ſecundo præfertur habenti ſpecialem & generalem primo, quo ad illam generalem.

Sed aduerte nunquid clauſula quæ quotidie in inſtrumentis notariorum apponitur quæ eſt,videlicet ꝙ ſpecialitas generalitati non deroget,nec econtra,tollat effectum illius legis.Ita ꝙ hoc caſu etiam habens generalem primo præferatur ſecundo habenti tantũ ſpecialem.Credo quòd ſic:quoniam,vt dicit Bartol.in lege,ſed & ſi adĳciatur.ff. pro ſocio.ſpecies reſtringit genus ex præſumpta voluntate contrahentium.quod ſequitur Alexand.cõſilio ſuo viĳ. colum.j.in iĳ.volumine.vbi ait,ꝙ vnum verbum ſpeciale,alteri verbo generali iunctum,alterat illud genus.Cùm ergo ex expreſſa voluntate contrahentium ſit expreſſe declaratum,ꝙ generalitas non deroget ſpecialitati.Ideo ſeruanda eſt eorum voluntas,quoniam contractus ex conuẽtione partium legem accipiunt.l.j.§.ſi conueniat.ff.depoſiti.c.contractus.de regulis iuris.in vj.& facit regula iuris, in toto iure generi per ſpeciem derogatur.ff.de regulis iuris.& c.generi per ſpeciem derogatur.de regulis iuris.lib. vj.Ex quo licet apponatur generalitas,tamen quia ex voluntate contrahentium expreſſe diſponitur, quòd ſpecies deroget illi.Ideo ſeruanda eſt illa conuentio,cùm illa regula habeat locum in contractibus,vt dicit Decius in dicta regula,in toto iure.& Dinus in dicta regula,generi.per l. ſtipulationes commodiſſimum.ff.de verborum obligatione.Et dicit iſtud tenere Ang.in conſilio clx.& Fulgoſum in conſilio ccxv.per l.doli clauſula.ff.eodem.de verborũ obligatione.

Et ſi dicatur ꝙ iſto modo partes tollerent legem ſuperioris,& conuenirent contra leges & decreta principum, ſcilicet contra dictam l.ĳ.C.de pignoribus.quod non eſt dicendum,vt dicit textus in lege, iuriſgentium.§.prætor ait,pacta conuenta quæ neq; dolo malo neq; aduerſus leges &c.facta erunt,ſeruabo.ff.de pactis.Ideo non videtur valere talis conuentio in caſu,ſcilicet in quo tertius haberet ſpecialem nõ ſpecialiter ante hypothecatam.Ita quòd prima generalitas non diſcuſſa prima ſpecialitate præferretur ſecundæ ſpecialitati in vim contrahentium in præiudicium tertĳ.

Ad hoc poſſet reſponderi,ꝙ illud non habet locum in hoc caſu,ex quo ante ius acquiſitum tertio ex voluntate contrahentium iſta generalitas alteratur per adiunctionẽ ſpecialitatis,& illi generi derogatur per illam ſpecialitatem ſubſequentem,quæ magis clarè continetur in hac clauſula,ita ꝙ ſpecialitas generalitati non deroget nec econtra ꝙ ſi fuiſſet adiunctum aliquod verbum ſpeciale generali, quo caſu genus alteratur,multofortius hoc caſu.Et hoc maximè etiam quia talis clauſula importat ꝙ generalitas ſaltem ſit conditionalis,ſcilicet eo caſu quo ſpecialis non ſufficeret:quo caſu primus ex vi illius clauſulæ præferretur in illo caſu in illa generalitate ſecundo creditori habenti ſpecialem hypothecam contra d.l.ĳ.vt dicit Barto.ibi per l.qui generaliter.in fi.ff.qui potiores in pignore habeantur.vbi videtur eſſe textus ad literam pro hac clauſula,ex quo decidit ille textus,ꝙ ex conuentione poteſt fieri,ꝙ habens generalem præferatur.Ideo multo magis hoc caſu.Et aduerte quia illa l.ĳ.C.de pignoribus.habet tantũ locum in caſu,in quo quis habet ſpecialẽ in aliqua re & generalẽ poſtmodũ pro eodẽ debito,quoniã hoc caſu habẽs ſecundã ſpecialem in alia re comprehenſa ſub generali præfertur illi generalitati:quod intellige vbi non eſſet illa clauſula,ſecus verò vbi primus haberet tãtum generalem in oĩbus:quia illa pręfertur ſpeciali poſteriori,vt eſt tex.ad literã in l.ſi generaliter.C.qui potiores in pignore habeantur.Et nota iſta,quia quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tñ ad vnum,an dici poſſit ꝙ hæc hypotheca generalis in emptione reddituum annalium non ſit bona, imo videtur reddere contractum vſurarium,qñ emuntur annui redditus,ſi nõ ſint expreſsè pro illo certa bona particularia obligata,prout vidẽtur facere textus in extrauaganti.regimini.j.& ĳ.de emptione.vbi expreſſe conſultus papa Martinus v.& Calixtus iĳ.ſuper huiuſmodi contractibus,an eſſent validi,illos approbat in caſu ibi propoſito:ſcilicet qñ expreſſe in ipſo contractu ſunt certa bona vẽditorum obligata pro ſolutione dictorum reddituum,cũ dicit textus extrauagantis Martini,bonis in ipſo cõtractu tunc expreſſis pro ipſius annui cẽſus ex ſolutione in perpetuum obligatis.Et textus Calixti dicit.Recipere ſolitæ fuere illa lex domibus,terris,agris,prędĳs, poſſeſſionibus & hæreditatibus prędictis,qui in huiuſmodi contractibus expreſſi fuerint prædictorum ſolutione reddituum & cenſuum efficaciter obligantes in illorum vẽdentium fauorẽ: vbi videtur approbare cõtractus huiuſmodi ſecundũ expoſitionem eis factã,quę erat tantum in caſu in quo bona erant ſpecialiter & expreſſe certa ad hoc obligata.Et ideo cum iſte caſus tãgat animam,& non ſit eadem ratio in generalitate quæ in ſpecialitate,eo qa in generalitate videntur ſolũ partes habere reſpectũ ad lucrum pecuniariũ, & illa aſſignatio generalis fit tantũ pro ſecuritate debiti.Ideo videtur,ꝙ ſapiat vſurariã prauitatem,hoc eſt lucrũ ex pecunia quod eſt reprobatũ:& quia vt videri põt ex illo textu in dicta extrauagãti,regimini.illud quod diſpoſuit ſummus pontifex fuit: qm̃ ita inuenit ex conſilio peritorum qui decidebant contractus huiuſmodi licitos:ideo cũ tales dicat validos,intelligendũ eſt tñ ſanè ſecundũ formam in principio illius extrauagantis datã,& ſecundũ qualitates in præfatione appoſitas,quæ ſunt tales,videlicet ꝙ ſunt expreſſa certa bona in cõtractu,quę ſint obligata pro ſolutiõe dictorum reddituum aut cenſuũ:qa dictio, huiuſmodi,denotat ſimilitudinem.l.deniq;.ff.de pignoribus.& etiã vt ſua diſpoſitio ſit cõformis concluſioni doctorũ & canoniſtarũ & theologorum tenenda eſt in ſuo caſu,ſcilicet qñ eſt certa res expreſſe obligata,prout ita tenẽt prædicti doctores,maxime in redditibus de nouo cõſtituendis,vt per oẽs in c.in ciuitate.extra de vſuris.& per Ambroſiũ de Vignate in repetiti.c.ſalubriter.nume.lxxiĳ.vſq; ad numerũ lxxxj.eodẽ tit.de vſuris.Laurẽtius de Rodolphis in tract. de vſuris.in xĳ.q.primæ partis.vt etiã videtur tenere Bernardinus de Buſtis ĩ ſuo roſario.in j.parte.ſermone xxviĳ. in ĳ.parte illius.in litera B.ĳ.vbi ponit caſum tantũ in illo qui conſtituit redditum ſuper aliquibus bonis.& dicit Hẽricus Gandenſis in quolibetis, quolibeto viĳ.queſtione xxĳ.ꝙ emptio redditus perpetui,ſiue ad vitã non eſt emptio,licet ſic ſoleat appellari:quia extrema huius contractus per ſe ſunt pecunia ſimul data,& per quotas recipienda, ſed eſt purum mutuum.Si enim eſſet emptio & venditio,& verè poſſet dici quòd pro pecunia emeretur redditus,oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam quæ per ſe nata eſt eſſe extre-

mum

mum emptionis & venditionis, vt res illa sicut fundus vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, et deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hæreditariè concedatur, vel quota huiusmodi à tali ematur, cui debetur iure venditionis: puta ei qui fundum vel mensuram vendidit &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormita. in disputione sua quinta. & Innocen. in dicto ca. in ciuitate. vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius. qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, vsura. versicu. lxxviij. qd' ad hoc vt talis contractus non sapiat vsuram: requiritur qd' redditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius.

Ex quo dixi in casu emergenti, qd' nõ habens immobilia si constituat redditum annuum, videtur fieri relatio redditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur in contractu constitutionis redditus quod fuerit constitutus & venditus pro summa centum librarum Turonẽ. ex quibus receperat realiter vẽdens triginta, alias verò lxx. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus cõstabat quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam ex mutuo eidem facto: ex quo cũm constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte pro qua constat de mutuo, secundũm quod in simili videtur tenere Ioan. de Turrecremata in ca. j. xiiij. qõ. iiij. & ibi etiã quia redditus erat excessiuus, sed cũm nihil ad propositum aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi nõ est expressa certa res obligata pro solutione, sed solum generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundũm dispositionem iuris approbantem tales contractus, quãdo scilicet habent certa bona expressè, hoc est certitudinariè ad hoc obligata, quoniã generalitas reddit incertitudinẽ rei secundũ Bart. in l. j. col. ij. de exceptio. vbi dicit quod exceptio quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quẽ sequitur do. meus Iason in l. Titiæ textores. ff. de lega. j. Et ista generalitas nõ videtur habuisse respectũ ad expressionẽ certorũ bonorum, imo potius ad lucrum pecuniariũ, & ad personam, & in illo maximè qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri relatio ad personam quæ magis reddunt cõtractũ vsurariũ, vt videtur tenere Panormi. in dicta disputatione, in xxij. col. quoniam hoc casu pecunia facit pecuniã, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniã suam (quã mutuo dederat) afferre lucrũ. Ideo indubitãter, cũ sorti succedat, vsura est. c. plerique. & seq. xiiij. q. iiij. & in plerisque locis vulgaribus post glos. & doc. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si certũ petatur.

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ in titulis, quia prioritas tituli facit præsumptionem in possessorio. Bal. in l. j. col. iij. versicu. & sic nota. C. de edicto diui Adriani tollen. faciunt dicta per gloss. & docto. in. c. licet causam. extra de probatio. Quod intellige quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas tẽporis, nihil operaretur. textus est vulgatus in l. quoties. C. de rei vendica. & quia illam legẽ plenissimè legit do. meus Iason, ideo in hac materia aliter non insisto.

Si tamen sit dubium, præsumitur pro illo qui habet titulum à maiore, vt est textus in ca. si à sede. de præbendis, in vj. quod intellige nisi in collatione facta ab inferiore sit apposita hora, quoniam facit præsumere prioritatem, vt amplè tenet dominus meus Iason in l. prima. col. ij. ff. soluto matrimonio. & dixi in præcedenti consideratione. in fi.

Tertiò, operatur temporis prioritas in operarum promissione: quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit. ita dicit textus in l. in operis duobus simul locatis, cõuenit priori cõductori ante satisfieri. ff. locati. et ibi glos. ampla. ad quam recurre, & ad doctores.

Quartò, operatur in præstantijs faciendis, seu reddendis, quoniam reddendæ sunt secundũm ordinem quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur. vt dicit Bal. in l. vnica. §. sed vt manifestetur. C. de cadu. tollen.

Quintò, operatur in literis: quia literæ priores in data regulariter præualent. notatur in ca. capitulum. extra, de rescriptis. vbi Felin. col. iij. facit regulam quam amplissimè ampliat, & limitat. Ideo ad eam recurre in materia beneficiali, vbi sciendum est quis præferatur: an habens priorem titulũ. an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem.

Sextò, habet locũ in electione: quia qui prior est in electione, debet primo poni. Bal. in j. cõstitutione C. §. quibus. col. vlti. versi. not. hic de ordine.

Septimò, habet locum in appellatiõe: quia qui primò appellat, primò agat. Spec. in titu. de reconuentione. §. iiij. paulopost principiũ. & de incidẽti quæstio. §. j. versi. videmus. & c. ij. de ordine cognitionum.

Octauò, habet locum in sessione, subscriptione, & responsione. textus est & ibi Ioan. de Turrecremata in c. episcoporum. lxxiiij. distinc. & dixi antè in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendum, maximè in iiij. parte, in xxiij. & lxxvj. considerationibus.

Nono, habet locum in promotione: quia prior tempore præfertur. ca. episcopus. xvij. distinctio. & in d. xxiij. distinc. dictum est.

Decimò, habet locum in possessione primò accepta inter duos habentes eũdem titulum eodẽ tempore in beneficijs. vt est textus in c. si à sede. de præbendis. in vj. Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos. Quia præfertur cui primo tradita est. textus est in. l. quoties. C. de rei vendicatione. dicam in sequenti consideratione. versicu. xiij. habet locum.

Vndecimò, habet locum in prioritate scripturæ, seu literæ, quia primo scriptus præferẽdus est. vt est tex. in l. quoties. ff. de vsufructu. & in l. generaliter. §. quis ergo. ff. de fideicõmissa. liberta. Et faciunt quæ dicit domi. meus Iason in l. ij. §. prius. col. penul. ff. de vulga. & pupillari substitutione. & Felin. in c. cum dilecta. extra de rescriptis. & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptũ, quod aliquis dabat rẽ ad censum in emphyteosim, ex quo primo dicebatur ad censum, talis cõtractus erat iudicãdus censualis, & nõ emphyteoticus. cum etiã vt dicit do. meus Iason in l. ij. ibi, octauo quæro. C. de iure emphyteotico. In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus cõprobaui, in consil. meo incip. ex processu moto. & etiam de ordine literæ ante dixi in j. parte. in xvij. consideratione.

Duodecimò, habet locũ in concessione principis, quia prima pfertur: quoniam in principe variatio, & incõstatia reprobatur, cũ in eo tãque in fonte iustitia debet esse cõstãs volũtas. et principibus cõuenit illud verbũ, Semel locutus est deus. Iob xxiij. & qd' scripsi, scripsi, Io. xix. Ideo princeps debet ha-

bere vnũ calamũ,& vnam linguã: quia, vt ſcribitur Pſal. lxxxviij. Quę procedunt de labijs meis, nõ faciã irrita. vnde debet eſſe immobilis, ſicut lapis angularis, & ſicut polus in cœlo. verba ſunt Bald. conſilio cclxxix. incip. pridie em cõſului. lib. iij. Et ibi concludit, ꝙ quãdo princeps, etiã motu proprio, reuocat illud quod prius fecit, fingitur circũuentus, adeo ꝙ contrariũ probari non poteſt, & ita ampliare videtur quod dicitur in ca. cum olim. de re iudicata. et ideo tenet Romanus in cõſilio ccxviij. incipien. circa primam. ꝙ ſecũda conceſſio principis alteri facta contra primam nõ valet. Ita etiã tenet Paulus in cõſilio clvj. incipiẽ. viſo & examinato puncto. & in ſimili caſu ſcribit Alexã. cõſilio iij. in v. volumi. incipien. ex his quæ in themate. & in conſilio xxiij. incipiente, viſo proceſſu. col. iij. volumi. v. Lucas de Penna amplè tractat in l. prædia. C. de locatio. prędiorũ ciuiliũ vel fiſcalium. lib. xj. ex multis rationibus ibi poſitis. Aliàs vidi ꝙ præfertur qui eſt magis diligens qui dicit, eo aut ꝙ eſt poſſeſſor, aut ꝙ habet literas cõceſſionis ſigillatas, alius nõ: quoniã ſigillũ in talibus multum operatur. dixi in cõmentarijs noſtris ſuper cõſuetudinibus ducatus Burgũdię, in cõcluſione. in glo. Nous auõs faict &c. Et ſi caſus tibi occurrat, ſemper recurras ad Lucã de Pẽna in eo loco, vbi arguit ad vtrãq; partẽ, & pro quãlibet adducit xxx. motiua, & tandẽ concludit.

Decimotertiò, habet locũ in pręſtatione iuramẽti: quoniam primũ iuramentũ tollit ſecundũ. vt eſt gloſ. notabilis in ca. licet mulieres. de confeſſis. in vj. dicam infra in ſequen. conſideratione. verſi. x. procedit. vbi ſcribitur ſecundum iuramentum præferri primo.

Decimoquartò, habet locum in ſponſalibus per verba de pręſenti: quoniam prima derogant poſterioribus, etiam copula carnali ſubſecuta in ſecundis. vt eſt textus in ca. ſi inter virum & mulierem. extra, de ſponſalibus & matrimonijs. quod intellige verũ, ſi prima ſpõſalia ſint legitima & debitè facta, aliàs non, vt an hac parte, in xxxvj. conſideratione.

Centeſima & vltima conſideratio huius partis, vt à ſeipſa denominetur, ſcilicet de poſterioribus, eſt talis, ꝙ etiam quandoq; poſteriora derogant prioribus: quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iaſon in l. pacta nouiſſima. C. de pactis. & in l. ſi mihi & tibi. §. in legatis. ff. de legatis. j. & in l. duobus. §. idem Pomponius. in j. & ij. col. ff. de iureiurãdo. & in l. ſi quis conductionis. in primo notabili. ff. de acquirẽ. poſſeſſio. in quibus locis plenè declarat vbi poſteriora derogant primis, & hoc in multis caſibus.

j In pactis, vt eſt textus in dicta l. pacta nouiſſima. & in l. j. §. fi. ff. de ſtipulat. ſeruorũ. & in l. clari. & ibi Bal. C. de fideicommiſſis.

ij Procedit in vltima voluntate. l. iij. §. pe. ff. de adimendis legatis. & hoc in gloſſ. in verbo, nuda, & in l. iiij. illius tituli eſt textus. & lege, hac cõſultiſſima. §. ſi quis autem. & lege, ſancimus. §. ſin autem. C. de teſtamẽtis. c. cùm Marthæ. extra, de celebratio. miſſarum. c. fi. xij. q. ij. gloſſ. notabilis in verbo, reuocare. in ca. j. de conſtitutio. in vj. Adeo ꝙ in vltimo teſtamento ſemper ineſt tacitè clauſula, caſſans & irritans omne aliud teſtamentum pręcedens, & ſic ſuperfluè ponitur illa clauſula à notarijs, ſecundùm Bal. in l. fi. in v. q. C. de edicto diui Adriani tollendo. probat tex. in d. l. ſancimus. in verbo, ipſo iure. & in §. penul. inſtitu. quibus modis teſtamentum infirmatur.

iij Procedit in codicillis, quia vltimi tollunt priores cõtrarios. l. cũ proponatur. vbi gl. fi. & Bar. C. de codicillis.

iiij Adde idem eſſe in legatis, quia per ſecũdum actũ alienationis, tollitur legatum prius factum. textus ſunt in lege, nihil prohibet. & in lege, rem legatam. ff. de adimentis vel transfer. legatis. Imo etiam per actum ſecundũ nullum, tollitur primum legatum validum, quod eſt ſingulare, vt de hoc eſt textus multũ notabilis & ſingularis in lege, legatũ. ij. §. pater hortos. ff. eodẽ. quẽ non vidi vſq; nũc ponderatum: licet ſit textus qui facit in contrarium in lege ſi iure. ff. de legatis. iij. quem allegat pro cõtrario dominus meus Iaſon in lege, naturaliter. §. nihil commune. colũ. ix. ff. de acquiren. vel amitten. poſ. cogita de ſolutione, & concordia illorum textuum.

v Procedit prædicta regula in contractibus. l. cùm in plures. §. locator horrei. ff. locati. & dicta lege prima. §. fi. ff. de ſtipula. ſeruorum. & l. clari. C. de fideicõmiſ. Adeo, vt dicit idem dominus meus Iaſon in dictis locis, quòd in contractibus non eſt neceſſe apponere illa verba, caſſantes & irritantes omnem alium contractum pręcedentẽ. Quia hoc tacitè intelligitur. textus eſt quem Bald. ad hoc ibi reputat ſingularem in c. j. de tranſactionibus.

vj Habet locũ in ſentẽtia interlocutoria. l. quod iuſſit. ff. de re iudicata. ſecus tamen eſt in diffinitiua, vt l. j. C. quando prouocare nõ eſt neceſſe. intelligendo vt per Barto. & alios in l. nam & poſtea. §. ſi damnetur. ff. de iureiurãdo. & per canoniſtas in c. cùm inter monaſterium. de re iudicata.

vij Habet locum in conſtitutione procuratorum. l. ſi quis cum procuratorio. in fine. ff. de procuratoribus. notatur in c. nõ iniuſtè. & ibi Abbas in iij. notabili. extra, de procura. facit textus in l. ſi quis eum. §. fi. ff. eodem. de procuratoribus.

viij Habet locum in conſtitutione vicariorum: quia per conſtitutionem ſecundi reuocatur primus, vt tenet Ioannes And. & poſt eum alij in ca. ſua. de officio vicarij. & in c. j. de officio vicarij. in vj. & illa fuit opinio Calderini in capi. volentes. de officio legati. & ibi do. Abbas in iij. notabili. vbi infert, ꝙ per dationem ſecundi vicarij cenſetur primus reuocatus. Subdit tamen, ꝙ contrarium credit de iure verius. de qua materia amplè per Ioãnem de Selua in ſuo tractatu de beneficio. in ſecunda parte, in q. xiiij. vbi amplè: & ibi tenet concluſiuè, ꝙ per dationem ſecundi nõ cenſetur primus reuocatus.

ix Procedit in reſcriptis. c. cæterũ. & ibi notatur per Felin. & in c. j. de reſcriptis.

x Procedit & habet locum in iuramento. lege, duobus. §. fin. cum lege ſequen. ff. de iureiurando. & facit tex. in capi. tua nos. extra, de iureiurãdo. Hinc dominus meus Iaſon in dicto §. fi. quærit de validitate gloſſę in capitu. licet mulieres. de iureiurando. in vj. quæ cùm ſit ſatis declarata per eum ibi, & in lege, non ſolum. §. morte. in vij. col. ff. de noui operis nunciatione. & in §. item ſi quis poſtulante. colum. ij. inſtitu. de actionibus. & in authenti. ſacramenta puberum. coll. xiiij. C. ſi aduerſus venditionem. & per Felin. amplè in cap. cum M. Ferrarien. col. penulti. extra de conſtitu. & dixi in conſuetudinibus ducatus Burgundiæ. in titu. Des droictz & appartenances à gens mariez. §. xvj. in gloſſ. ne peult mettre hors. ideo ad eos vos remitto.

xj Procedit & habet locum in legibus. lege, ſed & poſteriores. ff. de legibus. tex. & glo. in c. j. in verbo, reuocare. de conſtitutio. in vj. Alexãder in cõſilio cxxij. in iiij. volu.

volumine ſtatim allegando.

xij Procedit in ſtatutis ſecundūm Bart. in l. ſi certarum. §. fina. ff. de teſtamentis. & in. l. omnes populi. in vltima q. tertię q. princi. ff. de iuſti. & iur. Alexan. in cōſi. lviij. incip. in præſenti cauſa. col. j. in iiij. volu. & d. conſil. cxxij. incip. viſo puncto. col. j. in iiij. volumi. vbi videtur do. meus ab Alexandro accepiſſe ea quę dicit in dicta l. pacta nouiſſima. quem tamen tacuit. & Romanum conſil. lvij. incipiente, in cauſa propoſitæ.

xiij Habet locū in conſuetudine, nā vltima conſuetudo ſi ſit perfecta ſeu præſcripta derogat præcedentibus. gloſ. in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. & ibi Decius. ff. de regu. iuris. quam gloſ. ſequitur Antonius de Butrio. & Panormi. in ca. fina. extra de conſuetu. vbi idem tenet Barbatia. col. xxix. extollens illam gloſ. & pro ea allegat textum ſingularem in l. fi. C. de ſeruitu. & aqua.

xiiij Habet locū in poſſeſſione, qa vltima poſſeſſio ſimpliciter attenditur. vt dicit Bal. in ca. j. de feudi cognitione. col. j. allegat notata per Io. And. in ca. cum eccleſia. de elec. et Oldra. in conſil. cccxiij. incipien. Thema quæſtionis. circa finem. vbi allegat tex. in ca. cum eccleſia ſutrina. de cauſa poſſeſſionis, & proprietatis. & Federicus conſil. ccxxxiiij. incipien. ſuper primo. in primo dubio. Calderi. conſil. xij. in titu. de iure patronatus. Panormi. in conſilio liiij. incipien. videtur primo. col. ij. in j. volu. & per Decium in duobus cōſilijs quæ allegat in dicto §. temporalis. Quod tamen non habet locum in caſu ca. ſi à ſede. de præbendis. in vj. & in caſu l. quoties. C. de rei vendica. vt dixi in præcedenti conſideratio. in verſi. x. habet locū in poſſeſſione.

xv Habet locū in fama: quia vltima fama tollit priorem. l. ſi mater. & ibi gloſ. vltima. C. ne de ſtatu defunctorum. Bar. in l. fina. C. ſi ſeruus, aut libertus ad decurionatū aſpirauerit. lib x. & in l. is poteſt. col. x. ff. de acquiren. hæreditate. Bald. in l. ſacroſancta. in fin. C. de ſacroſanc. eccle. et in l. fi. ff. de ferijs. & in c. cū inter R. ſeniorē. de electio. Felin. in c. cū contingat. col. ij. extra de reſcriptis.

xvj Procedit quantū ad moram. Mora enim vltima nocet. l. illud. cum concordantijs, in gloſ. vltima allegatis. ff. de periculo & commodo rei venditę. l. ſeruum. §. ſequitur. ff. de verborum obligationibus.

xvij Habet locum, & procedit quādo plures opiniones referuntur à lege, vel à gloſ. vltima, in dubio cenſetur approbari, alijs reiectis. Ita notat Bartol. in l. bona fides. per illum textum. ff. depoſiti. gloſſa vltima in. l. qui filium. §. Sabinus. ff. ad Trebellianum. & dominus meus Iaſon in dicta l. pacta. plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit eſſe limitandum, niſi prima ſaperet ęquitatem, ſecunda verò rigorem: quia tunc primę ſtandum eſt. allegat Franciſ. Aretinum in conſilio clxiij. quod incipit, diligenter, & maturè diſcuſſis. hanc etiam limitationem ſequitur idem dominus meus Iaſon in. l. placuit. C. de iudicijs. & de hac materia ſunt infinita cōſilia, & infinitę deciſiones doctorū, quas apoſtillaui ad Bart. meum in d. l. bona fides.

xviij Erit de clauſulis. Nam domin⁹ meus Iaſon in dicta l. pacta. in fine ij. col. quęrit. quid de clauſula, an vltima deroget primę, an verò prima declaret ſequentia. & inſequēdo regulam antepoſitam crederem vbi eſſent duæ clauſulæ contrariæ, quæ non poſſent ſimul concordari, ꝙ vltima derogaret primæ: ſed vbi per primam poteſt ſecunda declarari, tunc attendenda eſt illa declaratio, vt ſatis faciūt ea quę dicit idem dominus meus in dicta. l. pacta. Et in hoc eſſet etiam attendenda illa regula, ꝙ quæ in præfationibus dicuntur, in ſequentibus repetita intelliguntur. de qua per Barto. in l. titia. §. idem reſpondit. ff. de verborum obligationibus. & in l. item quia. §. fina. ff. de pactis. Et amplè habetur per Ioannem Ryminaldi in dicta l. pacta nouiſſima. C. de pactis. vbi magis ample tractatur, ꝙ per alium.

Hinc ſumpta occaſione: quia materia ſe offert in caſu contingente, quęritur. An ſi inter iuuenem, & iuuenculam fuerint verba de matrimonio contrahendo inter ſe, & iuuenis dixerit bis puellę. primò, videlicet, ꝙ nullatenus faceret promiſſiones matrimoniales ſecum, niſi de conſenſu ſuorum parentum, ſcilicet patris & matris, propterea ꝙ alloquerentur patrem & matrem: deinde verò & ſecundò dixit eidem filiæ, ꝙ nō tractaret cum ea matrimonium, niſi de conſenſu ſuorum patris & matris, ſi poſtea faciant inter ſe promiſſiones abſque repetitione illorum verborum in pręſentia teſtium, ſub his verbis. Nonne verum ſit ꝙ mihi promiſiſtis: & dicat filia ꝙ ſic, & inquantum opus eſt, adhuc de nouo promitto, & vos in maritum accipio, & viceuerſa: an illa verba præcedentia cenſeātur repetita in promiſſionibus poſtea per verba de præſenti inter eos factis, an verò abſque alia expreſſione & declaratione videātur ab illa prima intentione inter eos declarata, ſeu ab illis primis verbis receſſiſſe.

Iſtam quæſtionem tetigit do. meus Iaſon in dicta l. pacta. colū. vltima. vbi dixit, ꝙ quando fit proteſtatio, aut declaratio ante promiſſiones quæ reſpicit de non cōtrahendo, in præſentia mulieris non contradicentis, ꝙ talis proteſtatio, ſeu declaratio impedit matrimonium futurū (niſi ſecuta fuerit copula carnalis, poſt dictas promiſſiones: ex quo etiam dicendum eſt, ꝙ ſi ante, nihil operatur) & dixit ita tenere doctores in cap. tua nos. extra de ſponſalibus & matrimonijs. do. Anto. de Butrio in ca. veniens. le ſecond. eod. titu. de ſponſalibus. Panormi. in ca. per tuas. ad finem. extra de conditionibus appoſitis. vbi etiam dixit procedere in foro conſcientiæ. Ita etiam tenet idem domi. meus Iaſon in. l. non ſolum. §. morte. colū. vij. ff. de noui operis nunciatione. allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet ampliſſimè do. cardinalis Alexandrinus in dicto ca. tua nos. in fine. iiij. col. Ex quo illa proteſtatio, ſeu declaratio fit antequā aliqua obligatio eſſet inter partes, ex quo declarauit illam obligationem velle eſſe in tali caſu, ſcilicet, ſub conſenſu ſuorum patris & matris, hoc operatur, ꝙ ſi poſt fiant promiſſiones, & ſic cōtractus, ꝙ intelligit factus ſub prima proteſtatione, ſeu declaratione cū ꝑteſtatio ſeu declaratio ꝑcedens facta ex mutuo cōſenſu partiū euacuat omnem effectum obligationis. l. obligationum ſubſtantia. ff. de actionibus & obligationibus. Eo etiam quia clauſula pręcedens determinat, & declarat ſequentia, vt dixit do. meus Iaſon in d. l. pacta. col. ij. C. de pactis. Ex quo etiā conditio adiecta in præambulis, & pręcedētibus, cenſetur ꝙ intelligitur repetita in ſequentibus. facit dicta l. item quia. §. fi. (qui incipit) idem Iuliano placuit. ff. de pactis. & dicta l. Titia. §. idem reſpondit. ff. de verborū obligatio. vbi plus dixit Barto. ꝙ ſi dictum in præparatorijs fuit omiſſum in ſequentibus, præſumitur error per l. ſi tibi liberum. ff. de actionibus empti. & l. ſi binarum. ff. de ſeruitutibus vrbanorū prædiorū. qui probatur eo qđ conſtat illud qđ dictum & declaratum fuit in pręcedentibus, & pręparatorijs, ſeu pręfationibus eſſe omiſſum in ſequentibus. facit textus in l. duos. & in l. auia. & ibi Bartol. ff. de conditioni. & demonſtratio. & dixit Angelus in l. pacta. C. de pactis. allegando Innocentium in ca. innotuit. de ar-

bitris.ꝙ contractus ſequens declaratur ex contractu præambulo.& idem voluit Angelus in l.ſi quis cũm aliter.ff.de verborum obligationibus. Et probatur per gloſſ.primam in l.prima.ff.de iudicijs.faciunt quæ dixit Barbatia in conſilio xij.col.iiij.& vj.in ſecũdo volumine,vbi ait, ꝙ præambula declarant ſequentia,& eis inſunt,& quæ dicunt Bal.& Salice.in l.per retentionem. C.de vſuris,vbi inquiunt.maximè Salicetus,ꝙ quando fuit aliquid preambulum ad actum,ſi fiat actus ſequens etiam ex interuallo, intelligitur præambulum repetitum,& ſic actus præambuli præſumitur repetitus in actu ſequente:præſertim(vt ait)cũm qđ dictũ eſt in præcedentibus fuit dictũ ad præfationem actus,& maximè etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus eſt actus:& eſt identitas perſonarum,& rerum. Maxime,etiam:quia proteſtatio facta fuit ex iuſta cauſa fundata ſuper iure diuino,vt habetur Numeri xxx. vbi ex præcepto domini requiritur cõſenſus patris & matris in matrimonio puellæ. Super iure canonico.c.aliter. xxx.quæſtione v.cap.non omnis.ca.honorantur,& cap. mulier.xxxij.quæſtione ij. Super iure ciuili.§.primo.inſtitu.de nuptijs.& vt ait ibi textus.hoc etiam ratio naturalis ſuadet,ex quo de honeſtate talis conſenſus,ſaltem requiritur,vt tenent omnes.quequidem honeſtas nõ poteſt infringi,cũm ſit vnum ex ſubſtantialibus legis, cũm dicat textus in cap.erit autem lex.iiij.diſtinct.Quæquidem cauſa etiam durat tempore actus,ex quo iuuat proteſtatio,& impedit actum ſequentem.vt dicit Felinus in capitu.cũm M.ferrarieñ.in xxvj.colum.verſicu.fallit quintò,extra de conſtitutio.& intelligitur repetitio facta.dicta l.auia.& l. Iulius Paulus.ff.de conditio.& demonſtratio.l.Seiæ.§. Caio.ff.de fundo inſtructo.& etiam maxime quando verba ſunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus de conſenſu vtriuſq; partis,vt tenet dominus meus Iaſon in dicta lege pacta.Cũm ergo ex confeſſione dicti iuuenis conſtet ꝙ bis & reiteratis vicibus dixerit eidem ꝙ intendebat,ꝙ dicta iuuencula alloqueretur patrem ſuum,& matrem,& ꝙ non intendebat alias eidem facere promiſſiones.Cui proteſtationi non contradixit dicta iuuẽcula, ſed expreſſè conſentijt,eo ꝙ reſponderit ꝙ eos alloqui faceret,& ſic acceptando factum,acceptauit & qualitatem, et ſic mens vtriuſq; fuit declarata:Et licet poſtea in præſentia certorum teſtium dixerit eidem iuuenculę,n'eſt il pas vray quę vous m'ayez promis,& ne me promettez vous pas encoires de nouuel.quod etiam ſi probetur ꝙ filia dixerit ꝙ ſic,illud tamen intelligendum eſt,et intelligi debet ſub repetitione præambulorũ quæ fuerũt ſub beneplacito et voluntate ſuorum patris & matris:& hoc indubitanter credo eſſe verum,ꝙ dicta filia parte contradicente,non tenetur vlterius contrahere matrimonium cum dicto iuuene,ex quo maximè,eſt alteri matrimonialiter cõiuncta,copula carnali ſecuta,ita etiam ꝙ ex ſua confeſſione eſt repellendus ab actione,et proſecutione, quam facit contra eam,abſq; eo ꝙ vlterius dicta filia teneatur procedere,cũm ſit quæſtio tantũ de ſponſalibus,etiam per verba de præſenti,quæ ex conſenſu partium ſunt diſſolubilia vt tenet gloſſ.in cap.ex publico.& ibi Panormita.extra de conuerſione coniugatorum.ergo in his præiudicabit confeſſio,licet ſecus in matrimonio contracto,& copula carnali conſummato, quod nullo modo eſt diſſolubile. cap.lator.& capitu.conſanguinei.extra de re iudicata.& dicto cap.ex publico.

Imo tenetur iudex eum expellere viſa propoſitione facta per eum, abſq; eo,ꝙ expectet ꝙ poſſit repelli excipiẽdo,quoniam , vt dicit Bal.in lege mercalem. C.de conditio.ob turpem cauſam,qui excludit ſeipſum proponendo,non eſt neceſſe ꝙ excludatur excipiendo, quia ex ſuo officio iudex debet eum excludere.& facit,quoniam ex quo , ex iſtis declarationibus & his quæ proponendo allegauit,conſtat eum experiri ſine actione,& ſic debuit per iudicem à limine iudicij repelli,etiam parte non petente, vt tenet dominus Iacobinus de ſancto Georgio.in lege lecta.colũ.xiij.ff.ſi certum petatur.& in lege vbi pactum.in xj.& xij.col.C.de pactis.& in lege ſi vnus.§.pactus ne peteret.ff.de pactis,& dominus meus Iaſon in dicta l.vbi pactum,et in l.generaliter.ff.de verborum obligatio.aliàs tenetur parti ad intereſſe,vt ibi per eos conſuluit in contingentia facti,vbi amplè dixi.

xix Erit de appellationibus,an per ſecundam videatur receſſum à prima,vide Barto.& poſt eũ domi.meum Iaſo.in l.cũ procurator.§.ſi dominus.ff.de noui operis nũciatiõe.& ibi etiã,quid de nũciatione noui operis,quid de interpellatione,& quid de ſtipulatiõe.Et per eundẽ dominũ meum Iaſo.in l.qui bis idem.ff.de verbo.obliga.vbi faciũt diſtinctionem,an ſecũda fiat animo nouandi primã, an verò ex ſecũda ſumatur idem effectus qui ex prima,& etiam an fiat proſecutio primæ an ſecũdæ:quoniam proſequendo ſecundam videtur receſſum à prima.& cũ materiæ ibi amplè declarentur,non inſiſto.& aliàs ample conſului in caſu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re,cum clauſuſa abſq; derogando primæ. Et de duobus præceptis factis in vim mandati importantis in ſe clauſulam,& in caſu oppoſitiõis,refutationis, aut dilationis,ſeu refutatione facta poſt primum præceptũ, ſed ex refutatione facta poſt ſecũdum præceptum de deſiſtendo,licet dictum fuerit,ꝙ illud faciebat renouãdo primum,tamen quia ſumpſit cauſam citationis à refutatione facta poſt ſecundum præceptum,et non ex primo præcecepto,dixi in contingentia facti,quòd tale primum præceptum nõ potuit interrumpere præſcriptionem,eo quia ex illo non fuit ſecuta citatio,& aliter in his non eſt immorandum:quia amplè in caſu emergenti conſului.

xx Habet locum in præſentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio,quia etiam vltimo pręſentatus pręferendus eſt,cũm patronus laicus variare poſſit accumulando,& ſecunda pręſentatio pręfertur primæ,textus eſt & ibi doctores in cap.cum autem.extra de iure patronatus.& notatur in c.quod autem.in gloſſ.j.eodem tit.& per gloſſ.& doctores.in clemen.plures.de iure patronatus,ita tenet Rochus de Curte præceptor meus in ſuo tractatu de iurepatronatus.in verbo,honorificum.in nona quęſtione,vbi ponit differentiam inter patronũ laicum,& eccleſiaſticum,& rationem diuerſitatis,& ibi concludit clericum in præſentatione variare non poſſe,laicũ verò ſic.

xxj Habet locum in poſtulatione,vbi licitum eſt variare,etiam clerico:quoniam in poſtulatione clericus poteſt variare,& valet ſecunda poſtulatio,quę derogat primæ.textus in ca.bone,le ſecond.de poſtulatione prælatorum.& ita tenet Rochus in dicto loco,verſi.ſecunda ſuboritur quæſtio.vbi allegat etiam glo.hoc tenentem in ca.in cauſis,de electio.& ibi Abbas dicit hãc eſſe communem.

xxij Habes regulam,ꝙ vbicunq; licitum eſt variare, ſemper vltimus actus derogat priori,& eſt primo validior & excellentior,vt habemus in l.prætor ait.§.ſi aliquando.ff.

do.ff.de noui operis nunciatio.vbi qui primo recusauit satisdationem, potest illam acceptare, ita q̃ illa acceptatio secunda habet effectum, quod pluries dixi in casu qui quotidie in practica apud nos euenire solet in materia recredentiæ, vbi plures iustitiarij inferiores primo denegãt recipere satisdationem & cautionem: quo casu remittitur causa coram Balliuo & Iudice superiore, aliàs non deberet remitti: sed causa coram iudice loci terminari: quòd licet fuerit recusata satisdatio, & sic videtur ius esse quæsitum parti, qd' eam reuocauerit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem, videtur q̃ causa debeat remitti coram iudice ordinario.

Et de huiusmodi variatione, q̃ quandoq; admittatur, et quando sit permissa, vide Barto. in l. si sterilis. §. qui domum. ff. de actio. empti. & do. meum Iasonem in dicta l. pretor ait. §. si aliquando. ff. de noui operis nunciatione. vbi dicit, q̃ quotiescunq; variatio permittitur, intelligitur q̃ semel permittatur tantum, & non plus.

Et aduerte, q̃ in consilijs necessarijs non est honestum, nec licitum variare, in consilijs verò voluntarijs secus, vt dicit Philippus Decius in regula iuris. Nemo potest mutare cõsilium suum in alterius iniuriam. ff. de regulis iuris. Et vt huic operi finem imponam, dicam cum Iudith viij. Orate pro me (lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meũ in ijs quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo oĩpotenti sit laus, honor, & gloria, in secula seculorũ.

Amen.

CATALOGI

GLORIÆ MVNDI PRÆclarum opus, à Spectabili viro do. Bartholomeo à Chasseneo, iuris Pontificij & Cæsarei doct. famatissimo, & Heduorũ patrono, Prouinciæ demum præside Finit feliciter.

Lugduni impressum per Georgium Regnault, Anno à Christo seruatore, Millesimo quingentesimo quadragesimosexto.

Collectio chartarũ huius operis.

* ** a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z aa bb cc dd ee ff gg hh ii. Quorum * & ** sunt duerniones, Reliqui terniones.

ÆTERNI DEI GLORIÆ.

Año 1546

Esta corregido por comission del s.to officio En 7 de marco de 613 en el conuento dela ss.ma trinidad

Fr. ... Esperanza

...negas de pan t[illegible] a [illegible] cuenta
... [illegible] [illegible] fanegas y tres cele[illegible] y medio